37
17 D
14

MAG 3155

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SANCTI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI OPERA,

AD MANUSCRIPTOS CODICES VATICANOS,
Gallicanos, Belgicos, &c. nec-non ad editiones veteres emendata,

STUDIO ET LABORE MONACHORUM
Ordinis S. Benedicti, e Congregatione S. Mauri.

TOMUS SECUNDUS.

VENETIIS,

Sumptibus, & Typis { JOANNIS BAPTISTÆ ALBRIZZI, HIERONYMI FILII, JOSEPH BERTELLA, & CAROLI PECORA.

MDCCXLVIII.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

Elenchus Operum Sancti Ambroſii Mediolanenſis Epiſcopi, quæ in hoc tomo continentur, ubi & tempus quo ſingula quæque ſcripta ſunt, deſignatur.

ENarrationes in Pſalmos XII. quorum prior non ultra annum 390. *quinque ſequentes non niſi poſt* VIII. *Idus Sept. anni* 393. *ſcriptæ ſunt; in Pſalmum vero* 43. *anno* 397. *Quatuor ultimæ circ. annum* 390. pag. 1.

Expoſitio in Pſalmum CXVIII. ſcript. circ. an. 386. 330.

Expoſitio Evangelii ſecundum Lucam libris X. comprehenſa, ſcript. non ante annum 386. 722.

IN XII. PSALMORUM ENARRATIONES

A D M O N I T I O.

DIvum Ambroſium ſuperioribus libris expoſitiones pſalmorum aliquot inſeruiſſe jam ante non ſemel indicavimus [a], ac præterea etiam in ſubſequenti volumine animadvertemus [b]. Tantæ ſcilicet utilitatis, immo vero & neceſſitatis eſſe ducebat hujuſmodi enarrationibus populum ſuum inſtituere! Non alia quoque hauddubie cauſa inductus ad hoſce XII. pſalmos ediſſerendos appulit mentem. Illos temporibus occaſionibuſque diverſis partim concionando, partim dictando, cum nimirum jam publice verba facere ſibi per valetudinem non liceret, explanavit. Iſthic autem Pſalterii ſeriem ſecutus non eſt, quandoquidem ultimo loco elucubravit pſalmi XLIII. commentationem. Unde intelligas hanc XII. pſalmorum collectionem quam ſecundum ordinem mſſ. noſtrorum exhibemus, Ambroſii eſſe non poſſe. Fortaſſis illam concinnaverit quiſpiam e diſcipulis ejus, atque adeo Paulinus ipſe; quippe qui ultimam ejuſdem enarrationem illo dictante exceperit. Utrum vero quidquid S. Præſul in idem argumentum unquam edidit, ea collectione contineatur, incertum eſt. Siquidem apud antiquiſſimos auctores [c] qui de hoc aliquid ſcripſere, quot pſalmos ille expoſuerit, nuſquam reperimus.

Arbitrati ſunt nonnulli ex ea præfatione quæ primo pſalmo præmittitur, recte colligi Doctorem noſtrum de illuſtrando commentationibus omni Pſalterio ſuſcepiſſe conſilium. Verum cum illa præfatio tantummodo Baſilii, de quo nihil tale memoratur, imitationem contineat, ac ſermone uno ad populum habito conſtet; quo quidem ille pſalmorum in genere laudes amplificat, ſed præterea nihil recipit ſe præſtiturum: non multum urgere nobis videtur ea ratio. Hinc paulo validiorem duci poſſe exiſtimamus tum quod pſalmum XXXVI. enucleans enarrationem LVII. polliceatur [d], quam non reliquit: tum quod XLIII integrum explanare non valuerit, ultimi ſui morbi conflictatione præpeditus. Pulcherrimæ autem illi præfationi Vir ſanctus primi pſalmi expoſitionem continua ſerie conjunxit; ut ex tranſitione qua inter ſe illæ copulantur, intelligimus. Sed illud quoque iſtic animadvertimus ipſum in Eccleſia ſua & poſt conſuetos pſalmorum cantus ſermonem habuiſſe: nec non una cum aliis auditoribus interfuiſſe Catechumenos. Quod forte non male arguit eumdem per Quadrageſimam eſſe pronuntiatum. Cujus annum etſi certo non deprehendamus: tamen ad illius cognitionem accedere utcumque poſſumus. Etenim eam concionem non tantum libris de Obitu fratris Satyri ac de Fide reſurrectionis qui in eadem citantur, conſtat poſteriorem eſſe: verum etiam poſt popularem cantum in Eccleſia Mediolanenſi inſtitutum habitam. Cœpiſſe enim populi cantum priuſquam hic pſalmus ab Ambroſio explicaretur, ipſe ſatis declarat; cum poſt memoratam mulierum, virginum, ſenum, infantium, regum, militum pſalmodiam ita ſubjungit: [e] Cum pſalmus legitur, ipſe ſibi effector eſt ſilentii. Omnes loquuntur, & nemo obſtrepit. Quæ ſane haud obſcure deſignant ſtudia recentis inſtituti adhuc ferventia; unde fit ut eamdem opellam ultra annum CCCXC. rejiciendam non putemus.

Pſalmi XXXV. & aliorum quinque ſequentium enarrationes eumdem orationis characterem præ ſe ferunt. Extra controverſiam eſt eas omnes ad populum fuiſſe pronuntiatas; hoc enim Scripturæ quæ in Eccleſia eodem die lecta fuerat priuſquam diceret Ambroſius, frequens mentio ſatis oſtendit. [f] Cum autem pius paſtor unice gregis ſui profectum in concionibus ſpectaret ſuis; idcirco in his præcipua quadam cura moralem ſenſum veſtigat & proſequitur. Sicubi tamen myſtici evolvendi occurrat locus, eum ſibi minime omittendum putat. Verumtamen quæ ſua modeſtia eſt, dum in utroque ſenſu aliorum placitis ſuam quoque adjicit ſententiam, auditorum judicio quidnam præſtare videatur, numquam non permittit. Hinc præclara illa: [g] Noſtrum eſt enim quærere veritatem, tuum eſt eligere quid ſequaris. At vero illic non ſolum mores ad virtutem informandi ſtudium elucet; ſumma inſuper adhibetur diligentia, ut mentes ortodoxæ fidei dogmatis imbuantur. Ea de cauſa varios hæreticos, ut puta Novati, Apollinaris, ac potiſſimum Arrii ſectatores impugnat. Ibidem etiam non modo Trinitatis atque Incarnationis myſteria enodat & confirmat ſingulari perſpicuitate: ſed & geminam Chriſti voluntatem atque operationem ita explicat [h], ut vix præſtantius quidquam poſt exortos Monothelitas exſpectares. Facit autem hæc myſteriorum tam ſublimium expoſitio, ut ei ſolos interfuiſſe baptiſatos exiſtimemus; maxime cum iſthic nihil obſervetur, quod apte ad Catechumenos queat referri. Ceterum nec ibi pro nata occaſione prætermittit tritas quaſdam retundere idololatrarum criminationes.

Quiſquis eaſdem commentationes, imprimis autem ipſarum exordia inter ſe non perfunctorie comparaverit, tantam in eis cohærentiam cognationemque deprehendet; ut detecto quotus annus uni cuipiam inſcribi debeat, crediturus ſit ætatem omnium ſibi eſſe exploratiſſimam. Itaque illas non niſi poſt VIII. idus Sept. anni CCCXCIII. lucubratas aut peroratas fuiſſe haud magno negotio cognoſcemus; cum evidentiſſimum ſit mentionem in pſalmo XXXVI. fieri victoriæ [i] quam eo die ope divina

de Eu-

[a] Admonit. in lib. de Tobia. Lib. de Interpell. & Apolog. David.

[b] Orat. de obit. Theodoſ.

[c] Hieron. Epiſt. 89. in edit. nova Auguſt. 75. Caſſiod. lib. de div. litt. cap. 4.

[d] Num. 32.

[e] Præfat. num. 9.

[f] In pſalm. 35. n. 20. In pſalm. 36. num. 2. & alibi.

[g] In pſalm. 38. n. 22.

[h] In pſalm. 39. num. 16. & alibi.

[i] Enarr. in Pſal. 36. num. 19.

de Eugenio tyranno reportavit Theodoſius. Et hanc temporis definitionem confirmant bene multa. Primum enim Sanctus hic noſter de Sarmationis ac Barbatiani defectione a monaſtico inſtituto quaſi de re minime recenti loquitur : Dudum, *inquit* [a], de monaſteriis exierunt. *Horum autem Apoſtatarum fugam ad annum* CCCLXXXIX. *refert accuratior ſupputatio. Deinde ubi dicit* [b]: Exſtiterunt arriani regali ſubnixi potentia, qui templum Domini putarent ſibi eſſe tradendum perſecutionum acerba minitantes; *nequaquam obſcurum eſt perſecutionem Juſtinæ deſignari. Tertio nonne Theodoſium ob Theſſalonicenſium cædem admonere videtur illis verbis* [c]? Imitamini, imperatores, exemplum divinum &c. *Sed neque nobis abſurdi notam merito quiſquam inuſſerit, ſi dixerimus ibidem eſſe nonnulla, quæ ſcite in ejuſdem principis numquam ſatis laudatam pœnitentiam cadant. Hæc autem omnia ante annum* CCCLXXXIX. *eveniſſe in confeſſo eſt. Poſtremo commentaria ſua in Lucam citat* [d] *quaſi non ita pridem compoſita ; quandoquidem memorati loci expoſitionem repetit, ut quam auditorum animis deſperet adhuc eſſe præſentem.*

Quæ cum ſic habeant, exiſtimamus fore neminem qui eaſdem enarrationes ad Juſtinæ perſecutionem obſtinatius referendas eſſe contendat. Non ignoramus tamen Ripamontium Hiſtor. Mediol. a ſe beati Caroli juſſu editarum decade I. *adfirmare ſub idem tempus prælia quædam inter orthodoxos & arrianos eſſe commiſſa, in quibus multa in priorum gratiam miracula his quæ in pſalmo* XXXVI. *deſcribuntur, plane ſimilia contigerint. Verum hujus auctoris cum non niſi veteribus quibuſdam iconibus, inſcriptionibus, aut denique certorum locorum appellationibus nitatur, auctoritas non eſt tanti, ut ſcriptorum omnium ſoli bello in Eugenium tyrannum geſto eadem prodigia tribuentium conſenſui anteponatur. Nam quod ſanctus Vir petitionem arrianorum quæ aliquot ante annos facta fuerat, commemoret; id certe non magis mirum videri debet, quam quod librorum* de Pœnitentia *multo antiquiorum* [e], *immo & eventus cujuſdam quem puer adhuc ipſe conſpexerat, mentionem neutiquam prætermiſerit.*

Nunc veniamus ad explicationem pſalmi XLIII, *quod ex operibus Doctoris noſtri ultimum eſt. Eam ille Paulino diacono ſuo atque amanuenſi paucis antequam fato fungeretur, diebus dictavit, jam Deo quo prope diem potiturus erat, plenus; ut clipeo igneo, quem capiti ejus idem Paulinus impendentem vidit, portendebatur.* [f] *In hac profecto lucubratione ſingularia quædam virtutum ſpecimina conſignavit; nec enim tantum modeſtiam maximam prodit cum in explicandis Scripturis ingenio ſuo ſe diffidere profitetur : verum etiam ſummum ſtudium erga fidem catholicam cujus gratia adverſus hæreticos, maxime autem arrianos ad extremum uſque ſpiritum decertavit : præterea vero eximiam caritatem in gregem ſuum, cujus demum inſtituendi laboribus immortuus eſt. Colligimus etiam ex eodem Paulino* [g] *poſtremam hanc ſcriptionem Ambroſii feſtis paſchalibus anni* CCCXCIII. *adſcribendam eſſe ; quandoquidem eo tempore, ut fert probabilior opinio, in vivis agitare deſiit. Qua de re alibi dicetur uberius.*

Ultimæ quatuor Enarrationes quarum una citatur ab Auguſtino, perinde ac aliæ ſermonibus conſtant, quod & ſtyli ratio, & citati Scripturæ per eoſdem dies in Eccleſia recitatæ loci ſatis indicant. [h] *Sed valde quoque credibile eſt earum ſingulis ſingulos ſermones contineri, cum pſalmorum verſiculi raptim percurrantur, & ultimorum expoſitio quam priorum multo ſit brevior ; ne ſcilicet ob moram longiuſculam tædio afficerentur auditores. Harum porro character minime diverſus eſt: nec jam in ipſis ſicut in ſuperioribus verſiones Aquilæ, Theodotionis, aut Symmachi referuntur, excepta ultima cujus ſemel tantum & quaſi obiter ſit mentio. Et hinc forte non abſurde colligas eamdem quæ unius, etiam aliarum ætatem eſſe. Quapropter cum pſalmi* LXI. *explanationem manifeſtum ſit habitam fuiſſe proxime poſt Gratiani cædem, alteram Ambroſii legationem ad Maximum, & Theodoſii de hoc tyranno victoriam, ſequitur eas omnes anno* CCCXC. *cui plures hujuſmodi Ambroſianas lucubrationes tribuunt hiſtorici, vix poſſe dici poſteriores.*

Ambroſius in præfatione atque enarratione in pſalmum primum ex Baſilio multa quorum nonnulla ſuis locis indicavimus, ſuo more mutuo ſumſit, Originem quoque, ut obſervavit S. Hieronymus [i], in quibuſdam ſecutus eſt. *Certe quidem qui utriuſque commentationes in pſalmos* XXXVI. XXXVII. & XXXVIII. *inter ſe contulerit, haud pauca ex Origenianis in Ambroſianas comperiet eſſe translata. Sed hic inſuper dogmata quædam cum Origenis erroribus de judicio,* [k] *reſurrectione, nec non omnium etiam electorum per ignem purgatione admodum affinia deprehendimus. Verum inſignium virorum honori hoc, uti nos alibi annotavimus* [l], *dabat; ut eorum opiniones nondum liquido proſcriptas ab Eccleſia proponere non gravaretur, licet oppoſitam ſententiam data occaſione doceat atque approbet. Id autem cum in hoc ipſo argumento factum ab eo cognoſcamus, maxime ex his quæ in expoſitione pſalmi* CXVIII. *Serm.* XX. ℣. II. & VIII. *tradit, admodum ſimile veri eſt circa hæc duo capita ipſum non alia ſenſiſſe, quam quæ poſtea clarius ab Auguſtino* [m] *ejus diſcipulo explanata poſtmodum communi conſenſu amplexi ſunt omnes theologi.*

a *Enarr. in pſal.* 36. *num.* 49.
b *Enarr. in pſalm.* 37. *num.* 19. & *num.* 43.
c *In pſalm.* 40. *num.* 38.
d *In pſalm.* 38. *num.* 1.
e *In pſalm.* 40. *num.* 24.
f *Paulin. in vita Ambroſii.*
g *Ibidem.*
h *In pſalm.* 45. *num.* 15. & *alibi.*
i *Loco ſup. citato.*
k *In pſalm.* 1. *num.* 54. & *in pſalm.* 36. *n.* 54.
l *Admonit. in lib.* & *alibi.*
m *Lib.* 20. *de Civit. cap.* 8 *Ibid. lib.* 21. *cap.* 26.

SAN-

SANCTI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI ENARRATIONES IN XII. PSALMOS DAVIDICOS.

IN PSALMI PRIMI ENARRATIONEM PRÆFATIO.

Scrip. ſort. circ. an. 381.

QUONIAM ſummum virtuti incentivum propoſuit Deus futurę beatitudinis delectationem: vehemens quoque calcar erroris delectationem eſſe diabolus excogitavit. Utriuſque ſententiæ præſtat indicium primus humani generis Adam, a domino Deo in paradiſo voluptatis poſitus; ut æterna delectatione frueretur, ad virtutem futuræ ſobolis provocandam. Neque enim erat incognitum Deo locum eum errori daturum, & ceteris propoſitam ſpem ſalutis eſſe debere, qua in prærreptam A humano ſedem generi contenderent reformari. Et idem per ſpeciem ſerpentis quæ præfiguravit delectationis illecebram, uxoria perſuaſione deceptus. Occaſione igitur accepta, adverſarius per delectationem mihi operatus eſt mortem. Itaque quod divina gratia tributum erat ad vitam, factum eſt mihi in mortem, B eoque faciliorem inimicus ad ſenſum hominis habuit; ad lapſum enim ſpeciem prætendit naturæ. Delectarunt enim opera ſua Dominum: delectarunt prima naturæ exordia, quæ videns Dominus ait: *Bona valde*. Gen. 1. 31.

2. Laudant Angeli Dominum, pſallunt ei Poteſtates cælorum, * & ante C ipſum initium mundi Cherubim & Sera-

* Angelos ante ipſum mundi initium creatos idem Ambroſius lib. 1. *Hexaem.* cap. 5. num. 19. jam docuerat. Et certe hæc etiam fuit multorum Patrum cum Græcorum, tum Latinorum ſententia. Unde cum videatur contrarium capiti primo Conc. Lat. ſub Innoc. III. celebrati definitum, hanc Synodi mentem fuiſſe credendum eſt, ut eos tantummodo cenſura configeret, vel qui ſpiritales ſubſtantias omnino creatas infíciarentur, vel qui ita creatas admitterent, ut in pœnam peccati ab eiſdem patrati affirmarent condita poſtmodum corpora, in quæ tamquam in carceres detruderentur. Hinc S. Thomas part. 1. quæſt. 61. art. 3. ſententiam eorum qui Angelos cum ceteris univerſi naturis creatos defenderent, non certam, ſed tantummodo probabiliorem vocat. Hunc etiam licebit conſulas Opuſc. 23. non ſecus ac Sixt. Senenſem lib. 5. *Biblioth. ſanctæ*, Annot. 5.

raphim cum ſuavitate canoræ vocis ſuæ dicunt : *Sanctus, ſanctus, ſanctus*. (Eſai. 6. 3.) Innumera Angelorum millia adſiſtunt, & ſeniores & turba magna ſicut voces aquarum multarum concinunt *Alleluja*. (Apoc. 19. 1. & ſeq.) [a] Ipſum axem cæli fert expreſſior ſermo cum quadam perpetui concentus ſuavitate verſari; [b] ut ſonus ejus extremis terrarum partibus audiretur, ubi ſunt quædam ſecreta naturæ. Nec id ab uſu naturæ alienum videtur; quandoquidem vox miſſa gratiore plauſu e nemoribus reſultet, aut montibus, & ſuaviore ſono reddant quod acceperint. In ſcopulis quoque ipſis & lapidibus reperit natura quod delectaret. Aliorum ſpecula, aliorum uſus delectat aut gratia. Feræ ipſæ, atque aves loci amœnioris aut modulatioris vocis delectatione mulcentur. Lactentibus quoque parvulis aut ſeveritas terrori eſt, aut blanditiæ voluptati. Naturalis igitur delectatio eſt.

3. Unde & David ſanctus, qui adverteret unde homo, & qua eſſet fraude dejectus (nam ſi tenuiſſet infuſam ſibi a Domino æternæ illius cæleſtiſque delectationis gratiam, nec ſæcularibus captus amiſiſſet illecebris, numquam tam miſerabilis ærumnæ ſubiiſſet injurias) itaque reparare eam ſtudens ac reformare pſallendi munere, cæleſtis nobis inſtar converſationis inſtituit.

4. Etenim licet omnis ſcriptura divina Dei gratiam ſpiret, præcipue tamen dulcis pſalmorum liber; quandoquidem ipſe Moyſes qui * plano geſta majorum ſermone deſcripſit, ubi tamen per mare rubrum populum patrum memorabili admiratione tranſduxit, demerſum adſpiciens regem Pharaonem cum ſuis copiis, in majora ingenium adtollens ſuum (quia majora viribus ſuis fuerat adſecutus) canticum Domino cecinit triumphale. (Exod. 15. 1. & ſeq.) Maria quoque tympanum ſumens, ceteras hortabatur dicens : *Cantemus Domino; glorioſe enim honorificatus eſt: equum & adſcenſorem projecit in mare*. (Ibidem. 20.) Ipſe etiam Moyſes cum legem Domini legiſſet, quo ejus memoriam pectoribus affigeret audientium, per canticum locutus eſt dicens : *Audi cælum, & loquar* : (Deut. 32. 1. & ſeq.) *Exſpectetur ſicut pluvia eloquium meum ; & deſcendant ſicut ros verba mea, ſicut imber ſuper gramen, ſicut nix ſuper fœnum*.

5. Delectatur igitur cantico Deus non ſolum laudari, ſed etiam reconciliari. Inde & Moyſes tunc maxime cantico uſus eſt, quando cælum teſtificabatur & terram; ut ſalutem ſuam cæleſtis ſono gratiæ concinentem avidius mundus audiret, & ſacræ ſuavitate dulcedinis in æternum Legis obſervantia mentibus inoleret humanis. Denique Legis tabulæ priuſquam cantico firmarentur, per indignationem Moyſis fractæ & comminutæ ſunt. Ubi vero tali ſignaculo conſecratæ ſunt, humana locum ira non habuit; quia ſanctificatio eam ſacræ ſuavitatis excluſit. Canticum itaque Domini ſicut ros mollior deſcendit e cælo, & fidem hominum ſicut gramen imbre quodam gratiæ ſpiritalis infudit. Duo igitur hæc cantica in libris Moyſis tamquam duo mundi oculi, cælique lumina, totum corpus operis ejus illuſtrant.

6. At vero David principaliter a Domino ad hoc munus electus eſt; ut quod in aliis rarum præeminere reliquo opere videtur, in hoc juge & continuum refulgeret. Unum canticum legimus in libro Judicum, (Judic. 5. 2. & ſeq.) reliqua, hiſtoriæ more, decurria, quibus expreſſa ſunt geſta majorum. Unum Eſaias canticum ſcripſit, (Eſai. 12. 1. & ſeq.) quo legentium corda mulceret: in reliquis terribili tuba correptionis infremuit. Canticum ei ne ipſi quidem inimici objicere potuerunt, qui eum propter alia dicta uſque ad necem ſunt perſequuti. Unum Daniel, (Dan. 3. 52. & ſeq.) unum Habacuc. (H. bac. 3. 2. & ſeq.) Salomon ipſe David filius licet innumera cantica cecinſſe dicatur; unum tamen quod Eccleſia receperit, canticorum Canticum dereliquit. In aliis igitur ſingula advertere licet.

7. Hiſtoria inſtruit, Lex docet, prophetia annuntiat, correptio caſtigat, mortalitas ſuadet: in libro pſalmorum profectus eſt omnium, & medicina quædam ſalutis humanæ. Quicumque legerit, habet quo propriæ vulnera paſſio-

nis

a Ita edit. vet. cum mſſ. Remig. Long. Valc. Thuan. & Reg. Vat. autem ... *fert expleſſior ſermo*. Colb. vero, & Vict. *Ipſum maxime cælum fert ſermo foris*. Sed quid ſibi vellet illud, *ſermo foris*: niſi forte hic idem ſit, ac ſermo exterorum, ſive a fide alienorum, puta Platonis ejuſque ſectatorum, de quibus in lib. *de Abraham* cap. 89. num. 54. Denique edit. Rom. *fert quorumdam ſermo*. Qua autem ratione concilietur hic locus cum aliis Auctoris noſtri, docuimus lib. *de Iſaac & Anima* cap. 7. nota ad pag. 377. adjuncta.

b Rom. edit. *ut ſi aſſuetudo permitteret, ſonus ..... audiretur*. Vet. & cod. mſſ. *ut ſonus ...., audiretur*: Vat. vero, *& ſonum .... audiri*.

* *Plano ... ſermone*, πεζῷ λόγῳ, id eſt, pedeſtri ſeu proſa oratione; ut opponatur poeticæ ſeu numeris adſtrictæ, quæ ἔντονος λόγος dicebatur. Fuit ſiquidem communis antiquorum opinio plures Scripturæ partes maximeque *pſalterium*, & omnia ferme *Cantica* verſibus conſtare, ut docet ſanctus Hieronymus *Præfatione in librum Job*; nec non Auctor *poſterioris Apologiæ David* videtur innuere cap. 1. num. 2. ubi *pſalmum* 50. divinum ac ſacrum carmen vocitat. Verum cum huic opinioni refragentur nonnulli recentiores, *planus ſermo*, ſive pedeſtris ſumi etiam poteſt pro humili ac demiſſo, ut nobili ac magnifico opponatur, qui ſolutus licet, poeticus tamen a probis nominatur auctoribus. Unde Fabius lib. 10. cap. 1. Platonis negat pedeſtrem eſſe orationem; & qui pſalmos Davidicos carminis vocabulo inſigniunt, ita explicari poſſunt, ut eorum dictionem non tam vinctam pedibus, quam grandem, patheticam, atque ad cantum accommodam eſſe ſignificeat.

nis ſpeciali poſſit curare remedio. Quicumque cernere voluerit, tamquam in communi animarum gymnaſio, & quodam ſtadio virtutum diverſa genera certaminum reperiens præparata, id ſibi eligat, cui ſe intelligit aptiorem, quo
Pſ. 79. 8. & ſeqq.
facilius perveniat ad coronam. Si quis geſta recenſere majorum ſtudeat, atque imitari velit, intra unum pſalmum totam paternæ hiſtoriæ ſeriem accipit com-
B
prehenſam; ut theſaurum memoriæ compendio lectionis acquirat. Faciliora quoque videntur, quæ brevius explicantur. Illud etiam quantæ altitudinis, quod brevi intervallo offenſionum adverſa diſtinxit, & reconciliationis ſecunda ſubtexuit; ut ſimul cognoſceres quid incredulitatis obeſſet offenſa, quid fides promta conferret? Si quis vim legis explorat,
C
quæ tota in vinculo caritatis eſt (qui enim diligit proximum, legem implevit) in pſalmis legat quanto dilectionis affectu pro totius plebis opprobrio repellendo, periculis ſe gravibus ſolus objecerit: in quo non imparem caritatis gloriam triumpho virtutis agnoſcet. Si quis correptionum ſæva formidat, audiat di-
Pſ. 6. 2.
centem: *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me*; & diſcat quemadmodum debeat irati judicis tem-
D
perare cenſuram. Si quis patientiæ cognoſcere geſtit exemplum, legat in pſal-
Pſ. 7. 5.
mis: *Si reddidi retribuentibus mihi mala*; & advertat quia præceptum Evangelicum ſpiritu prævidit, virtute prævenit. Ha-
Prov. 14. 30.
bes itaque illud proverbiale: *Quia manſuetus homo, cordis eſt medicus*. Si quis præterea adverſus nequitiæ ſpiritalis incurſus vult eſſe munitus, quid magis quam
E
pſallendum ſibi eſſe noverit? Pſallebat David adoleſcentior; & Saulis nequam ſpiritum fugabat, qui eum antea ſtringebat.

8. De virtute autem prophetiæ quid loquar? Quod alii annuntiaverunt per ænigmata, huic ſoli palam atque aperte videtur eſſe promiſſum, ut dominus Jeſus ex ejus ſemine naſceretur, ſicut di-
Pſ. 131. 11.
xit ad eum Dominus: *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam*. In pſalmis itaque nobis non ſolum naſcitur Jeſus;
F
ſed etiam ſalutarem illam ſuſcipit corporis paſſionem, quieſcit, reſurgit, adſcendit ad cælum, ſedet ad dexteram Patris. Id quod nemo præſumſerat hominum dicere, hoc ſolus hic Propheta
Luc. 24. 44.
annuntiavit, poſtea ipſe Dominus in Evangelio prædicavit.

9. Omnes præterea ſcriptores, pſal-

A
morum in ſuis ſcriptis exempla poſuerunt, aut aliqua dicta ſuperiorum: pſalmi nihil præter quod ſuum eſt, habent. Quid igitur pſalmo gratius? Unde pulcre ipſe David: *Laudate*, inquit, *quo-* Pſ. 146. 1.
niam bonus eſt pſalmus: Deo noſtro ſit jucunda, decoraque laudatio. Et vere; pſalmus enim benedictio populi eſt, Dei laus, plebis laudatio, plauſus omnium, ſermo univerſorum, vox Eccleſiæ, fidei canora confeſſio, auctoritatis plena devotio, libertatis lætitia, clamor jucunditatis, lætitiæ reſultatio. Ab iracundia mitigat, a ſollicitudine abdicat, a mœrore allevat. Nocturna arma, diurna magiſteria; ſcutum in timore, feſtum in ſanctitate, imago tranquillitatis, pignus pacis atque concordiæ, citharæ modo ex diverſis & diſparibus vocibus unam exprimens cantilenam. Diei ortus pſalmum reſultat, pſalmum reſonat occaſus. * Mulieres Apoſtolus in Eccleſia *
tacere jubet: pſalmum etiam bene cla- 1. Cor. 14.
mant: hic omni dulcis ætati, hic utri- 34.
que aptus eſt ſexui. Hunc ſenes rigore ſenectutis depoſito canunt, hunc veterani triſtes in cordis ſui jucunditate reſpondent, hunc juvenes ſine invidia cantant laſciviæ, hunc adoleſcentes ſine lubricæ ætatis periculo & tentamento concinunt voluptatis, juvenculæ ipſæ ſine diſpendio matronalis pſallunt pudoris, puellulæ ſine prolapſione verecundiæ cum ſobrietate gravitatis hymnum Deo, inflexæ vocis ſuavitate modulantur. [a] a.
Hunc tenere geſtit pueritia, hunc meditari gaudet infantia, quæ alia declinat ediſcere. Ludus quidam eſt iſte doctrinæ majoris profectus, quam cum ſeria traditur diſciplina. Quantum laboratur in Eccleſia ut fiat ſilentium, cum lectiones leguntur? Si unus loquatur,
[b] obſtrepunt univerſi: cum pſalmus legi- b.
tur, ipſe ſibi eſt effector ſilentii. Omnes loquuntur, & nullus obſtrepit. Pſalmum reges ſine poteſtatis ſupercilio reſultant. In hoc ſe miniſterio David gaudebat videri. Pſalmus cantatur ab imperatoribus, jubilatur a populis. Certant clamare ſinguli quod omnibus proficit. Domi pſalmus canitur, foris recenſetur. Sine labore percipitur, cum voluptate ſervatur: pſalmus diſſidentes copulat, diſcordes ſociat, offenſos reconciliat. Quis enim non remittat ei, cum quo unam ad Deum vocem emiſerit? Magnum plane unitatis vinculum, in unum chorum totius numerum plebis coire! Diſpares citharæ nervi ſunt, ſed una

ſym-

* Hic tradit Ambroſius Apoſtolum probibuiſſe quidem ne in Eccleſia docerent mulieres, non autem ne pſallerent. Et re vera ipſas ſancti Præſulis ætate pſalmos cantare in ſacris conventibus ſolitas extra dubium eſt; & nos ſuo loco demonſtrabimus.

a Edit. & duo mſſ. *Hunc tenera geſtit pueritia*. Melius alii, *tenere*; ibi enim ſubaudiendum *memoriter*, id eſt, *ſcire*, ut opponatur ſequenti membro, *hunc meditari* (hoc eſt, *diſcere*) *gaudet infantia*.

b Vet. edit. cum mſſ. Reg. Colb. & Vict. *Obſtrepit univerſis*: melius Rom. cum aliis: *Obſtrepunt univerſi*.

ſymphonia. In pauciſſimis chordis ſæpe errant digiti artificis: ſed in populo ſpiritus artifex neſcit errare. Pſalmus a nocturni operis commercium, diurnæ requiei ſtipendium, inſtitutio incipientium, perfectorum confirmatio. Angelorum miniſterium, militia cæleſtis, hoſtia ſpiritalis. Pſalmum & ſaxa reſpondent: pſalmus canitur, & ipſa etiam ſaxoſa pectora molliuntur. Videmus flere præduros, flecti immiſericordes.

10. Certat in pſalmo doctrina cum gratia ſimul. Cantatur ad delectationem, diſcitur ad eruditionem. Nam violentiora præcepta non permanent: quod autem cum ſuavitate perceperis, id infuſum ſemel præcordiis non conſuevit elabi. Quid eſt quod non tibi occurrat pſalmos legenti? In his lego Pſ. 44. 1. Pſ. 8. 1. & alibi. Pſ. 50. 1. & ſeq. Canticum pro dilecto, & ſacræ deſiderio caritatis inflammor: in his torcularia divini myſterii recognoſco: in his revelationum gratiam, reſurrectionis recenſeo teſtimonia, repromiſſionis munera: in his diſco vitare peccatum, dediſco erubeſcere pœnitentiam delictorum. Tantus rex, tantus propheta ſuo me provocavit exemplo, ut aut commiſſum ſtudeam exrenuare peccatum, aut non commiſſum cavere.

11. Quid igitur pſalmus, niſi virtutum eſt organum, quod ſancti Spiritus plectro pangens Propheta venerabilis, cæleſtis ſonitus fecit in terris dulcedinem reſultare? Simul cum ille in fidibus & chordis, hoc eſt, in reliquiis mortuis diverſarum vocum modulatus diſcrimina, divinæ laudationis ad cæleſtia dirigeret cantilenam; docuit utique prius nobis peccato eſſe moriendum, & tunc demum in hoc corpore diverſa opera diſcriminanda virtutum, quibus ad Dominum devotionis noſtræ gratia perveniret; ut occuparis intentione cæleſtium nulla irreperet terrenorum libido vitiorum, ſimul animus cæleſtis gratiæ ſuavitate niteſceret. Merito igitur tanti miniſtrum muneris Dominus laudans ait: Inveni David ſecundum cor meum.

12. Ajunt etiam, eorum qui cithara canunt peritiores * intus canere, ut ferunt fabulæ de Aſpendio cithariſta: cauſas quoque modulaminum, & quædam clauſtra rhythmorum in ſuperiore parte eſſe pſalterii. Docuit ergo David intus nos canere oportere, intus pſallere, quemadmodnm canebat & Paulus dicens: *Orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente;* 1. Cor. 14. 15. & ad ſuperiorum intuitum vitam noſtram actuſque formare, ne delectatio dulcedinis excitet corporis paſſiones, quibus non redimitur noſtra anima, ſed gravatur: cum ad redemtionem animæ ſuæ pſallere ſe ſanctus Propheta memoraverit dicens: *Pſallam tibi in cithara ſanctus Iſrael: gaudebunt labia mea cum cantavero tibi; & anima mea, quam redemiſti.* Pſ. 70. 22. Sed jam pſalmi iſtius qui propoſitus eſt nobis, ingrediamur exordia.

IN PSALMUM I.

Enarratio.

13. **B**eatus, inquit, *vir qui non abiit in conſilio impiorum.* ℣. 1. Quam aptum, quam opportunum principium! Namque ut ii qui agonis aliquam ſolemnitatem receperint exhibendam, proponere præmium ſolent, jactare coronæ nobilitatem, quo certaturi ſtudio majore conveniant, niſu quoque propenſiore decertent: ita dominus noſter Jeſus regni cæleſtis gloriam, perpetuæ quietis gratiam, vitæ æternæ beatitudinem ad virtutis humanæ incentiva propoſuit. Imperator quoque cum progreditur ad bellum, * donativum militi, & promotiones dignitatum in numeris militaribus pollicetur; ut ſpes commodi furetur labores, & metum abſcondat periculi. Velut præco igitur magni imperatoris ſanctus David hortatur milites, athletas vocat, præmium exprimit dicens: *Beatus vir qui non abiit in conſilio im-*

a Ita edit. vet. ac mſſ. omnes, Rom. autem edit. *paventis ſolatium, diurni laboris requies.* Et ſane Baſilius, quem ſanctus hic noſter videtur imitatus, hom. in Pſal. 1. hæc habet: ψαλμὸς ὅπλον ἐν φόβοις νυκτερινοῖς, ἀνάπαυσις ἡμερινῶν καμάτων. Sed nihil vetat Ambroſium Baſilii voces ac ſententias non ſerviliter, ſed liberius, & forte ex memoria reddidiſſe. Neque etiam aliter idem imitatus eſt illud Baſilii, ψαλμὸς τὸ τῶν Ἀγγέλων ἔργον, τὸ οὐράνιον πολίτευμα, τὸ πνευματικὸν θυμίαμα &c.

* Aſconius Pædiam in Act. 3. Cic. in Verrem quid ſit *intus canere*, exponit, docetque idem eſſe ac ſola ſiniſtra fides carpere, ita ut inaus tantum ad proximos perveniat; cum citharœdorum vulgus dextram ad eaſdem fides plectro percutiendas adhibeat: Aſpendium autem citthariſtam hac in arte excelluiſſe. Porro Aſpendus Stephano civitas eſt in Pamphilia. Videſis Eraſ. in Prov. *Aſpendius citthariſta.* Quod autem ait: *cauſas quoque modulaminum* &c. id manifeſte ſumtum videtur e Baſilianis illis: τὸ ψαλτήριον δ' οὖν τὸ τῶν ἁρμονικῶν ῥυθμῶν ἄνωθεν ἔχει τὰς ἀφορμάς, ἵνα καὶ ἡμεῖς τὰ ἄνω ζητεῖν μελετῶμεν, καὶ μὴ τῇ ἡδονῇ τοῦ μέλους ἐπὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη καταφερώμεθα.

* Obſervat J. Lipſius lib. 5. *de Militia Rom.* Dial. 16. amplius ccc. annis in Rep. Rom. milites ſuis ſumtibus ſine publico ſtipendio militaſſe. Verum poſtea non ſtipendia ſolum, ſed & varia præmiorum genera eorum acuendæ virtuti propoſita ſunt. In his fuit *Donativum*, id eſt, imperatoris munus quod militibus viritim, ſicut & civibus congiarium dividebatur. Fuerunt etiam *promotiones*, cum quis virtutis cauſa ad majorem gradum adſumebatur. Hinc Lucanus de Scæva Cæſaris milite:

ibi ſanguine multo
Promotus latiam longo gerit ordine vitem.

Apud Græcos quoque φαλαῖτοι dicebatur, qui ea ratione ad militarem dignitatem fuiſſet cooptatus, ut idem Lipſius tradit lib. 1. Dial. 8. Sed & hoc ipſo lib. Dial. 4. jam docuerat *numeros* inferiori ævo tum de cohortibus, tum de legionibus frequenter legi.

impiorum. A præmio cœpit, ut pondus futuri certaminis elevaret: mercedem præmiſit, ut unuſquiſque præſentium rerum ſollicitudines ac labores corde tranſiliens, ad emerendam beatitudinem futurorum avida feſtinatione contenderet. *Beatus*, inquit, *vir*. Quid plus potuit homini dari, quam quo nihil amplius potuit Deo Apoſtolica auctoritate deferri? Beatus enim, & ſolus potens, & rex regum, & dominus dominantium Deus dictus eſt. Ille ſolus potens, ille rex regum, ille dominus dominantium, beatitudinis tamen non ſupergreditur poteſtatem. Donavit nobis appellationis ejus commune conſortium, quæ digna æſtimata eſt honore divino.

1 Tim. 8. 15. & 16.

14. Conſideremus nunc qua ratione, *Beatus vir*, dixerit; & non magis, beati homines: cum uterque ſexus vocetur ad gratiam. Numquid a conſortio beatitudinis excluſit mulieres, quia virum ſolum beatum nuncupavit? Abſit; quia nec a conſortio creaturæ excluſit Deus feminas, quia prius virum condidit. Dixit enim Deus: *Faciamus hominem ſecundum imaginem noſtram, & ſecundum ſimilitudinem noſtram .... Et fecit*, inquit, *Deus hominem; ad imaginem Dei fecit illum; maſculum & feminam fecit eos*. In homine uterque ſignatur: in viro ſexus exprimitur. Sed quemadmodum cum homo dicitur, uterque comprehenditur: ita cum vir nominatur, & mulier cujus vir ille ſit, intelligitur. Denique, *Hæc vocabitur*, inquit, *mulier*, *quoniam de viro ſuo ſumta eſt*. Accedit illud, quoniam quorum natura eadem, eorum operationes utique non poſſunt eſſe diſcretæ; & quorum opus æquale, eorum utique æqualis & merces. Virum igitur Scriptura dicendo, conſortem copulæ non prætermiſit; quia & hominem dicendo, conſortem non tacuit naturæ. Itaque quemadmodum illic hominem factum legimus, & cum ſit una natura, tamen principalem ſexum prius creatum negare non poſſumus: ita & hic cum legimus virum, de principali portione ſexum quoque ſupparem recognoſcimus. Paria igitur ſtudia virtutis, quia par prærogativa eſt creaturæ. Quid autem ſexum diſcutias, ubi non corporis a te, ſed animæ certamina poſtulantur, quæ ſexum non habet? Non ergo illic diſcernas honorem, mercedem dividas, ubi non diſcernitur ſexus. Non incaute tamen, ſi prior vocetur ad exercitium, qui fuit poſterior ad lapſum. Quæ male cœpit, ſequi debet, non præcedere; ut vel poſt experimentum ſit verecundior. Male Eva naturæ ordinem prætermiſit, exſpectare debuit præcedentem. Aſtute ſerpens a poſteriore cœpit; ideo Propheta ad ſuperiorem revertitur: eum utique qui lapſus non eſſet, niſi eſſet poſteriorem ſecutus.

Gen. 1. 26. & 27.

Gen. 2. 23.

15. Denique prius nos revocavit a lapſu, quam ad palmam victoriæ provocavit. *Beatus*, inquit, *vir qui non abiit in conſilio impiorum*. Vide ubi beatus appelleris, o homo: non in divitiis, non in poteſtatibus & honoribus, non in nobilitate generis, aut decore & pulcritudine, non in corporis ſalubritate, in quibus nihil naturæ eſt bonum: denique non ſolum facilem commutationem habent in contraria, verum etiam miniſterium ad culpam exhibent ei qui uti his neſciat. Quis enim juſtus propter pecuniam? Quis humilis in poteſtatibus? Quis miſericors propter nobilitatem? Quis caſtus propter decorem? Illecebroſa hæc magis ſunt ad peccatum, quam fructuoſa ad virtutis profectum.

16. Quid ſibi deinde vult quod maluit dicere: *Non abiit, & non ſtetit*, quaſi de præterito; cum potuerit dicere: Beatus vir qui non abit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtat, & in cathedra peſtilentiæ non ſedet? Vide dogma; non enim ſtatim beatus qui non eſt impius aut peccator, propter incerta exitus. Non enim otioſe ſcriptum eſt: *Ante mortem ne laudaveris aliquem*. Ergo dum in hac vita quiſquam eſt, non poteſt definita prædicatione laudari, cum patere adhuc poſſit errori: ille autem qui vitam ſine offenſione concluſerit, jure beati appellatione cenſetur, qui utitur conſortio beatorum. Eccli. 11. 30.

17. Sed forte dicas: Qua ratione ergo alibi dixit: *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem*? Non enim dixit beatum qui intellexerit, ſed eum qui intelligit; quoniam qui bonum operantur, in ipſo opere & quo probentur, inveniunt, remunerationem ſui in ipſo opere conſequentes. Siquidem beatæ fructus eſt conſcientiæ bonum factum. Qui autem a malo temperant, non ſi ſemel aut bis declinaverint culpam, ſtatim beati: ſed ſi potuerint culpæ contagium per omne vitæ ſuæ tempus evadere. Pſ. 40. 1.

18. Nunc illud occurrit, cur beatum dicere maluerit, non eum qui pietatis aliquo ſit functus officio, ſed eum qui ab impiorum conſilio temperaverit. Videtur enim magis laudandus qui virtutis munus impleverit, quam qui peccatum evaſerit. Siquidem nec bos, nec equus, nec lapis in peccato eſſe conſueverunt, aut ſedere in cathedra peſtilentiæ. Sed illa beatitudinis non habent fructum, quæ virtutis non habent ſenſum. Nam quomodo perveniunt ad legis præmium, quæ

quæ noo habent ſequendæ legis affectum? De rationalibus ergo propoſitam ſententiam video, hoc eſt, de nobis. Nobis autem initium bonorum, abſtinentia peccatorum eſt; quoniam legimus: *Declina a malo, & fac bonum*. Hic eoim ordo eſt diſciplinæ, ut ab inferioribus ad perfectiora contendas; ne terrearis mole majorum, qui leviorum exordio debeas provocari. Scalarum enim ſimilem eſſe Scriptura nos docet pietatis adſcenſum, per quas vidit Angelos Domini adſcendentes & deſcendenres ſanctus Jacob, * vir exercitationis; qui nobis propoſitus eſt, nt per illum cognoſceremus gradum virtutis paulatim nos proferre debere; & ita poſſe ab imis ad ſumma contendere, ſi per proceſſus gradiamur exiguos ad ea quæ videntur humanæ altiora naturæ. Has tibi ſcalas ſemper habero propoſitas. Ne timeas, o homo, gradus hos adſcendere diſciplinæ. Primus gradus vicious eſt terræ, ſequens ſimilis eſt prioris. Sic per æquales gradus ad ſumma conſcenditur. Ne faſtidias, o homo, primum illum velut viliſſimum gradum. Ille primus adſcenſus te a terris ſeparat: aerem calcas, ubi ab humo elevaveris veſtigium. In virtute poſitus ſurgendo liquiſti terram: terram relinquis, ſi culpam declioas. Exordium ergo proceſſionis ad virtutem eſt abſtinere a peccato.

Pſ. 36. 27.

Gen. 28. 12.

19. Ut ſciamus autem hanc diſciplinam eſſe doctrinæ, audi Legem dicentem: *Non adulterabis, non homicidium facies*; imperfectis enim iſta præcepta coovenientia videbantur. Denique ipſe dominus Jeſus ſciens imperfectum, a quo interrogabatur quibus ad vitam æternam operibus perveniret, reſpondit ei: *Non adulterabis, non homicidium facies, non furtum facies*, &c. Deinde dicenti quod feciſſet illa omnia, adjecit perfectiora dicens: *Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo*. Tantumque abeſſe docuir inter malorum declinationem, & imitationem bonorum, [a] ut hæc abnueret, qui illa ſibi facilia judicabat. Sed quia nec illa adſcenderat, ideo ad hæc ſe aptare non potuir. Nam ſi dilexiſſet proximum, potuiſſet pauperibus ſubſidia ſui patrimonii non negare. Ideoque gradum primum Legis adſcende, ut poſſis ad Evangelii cœleſte faſtigium pervenire. Uode arbitror quod quaſi ſub Lege poſitus, morem Legis

Exod. 20. 14. & 15.

Matth. 19. 18.

Ibidem 21.

A in primo pſalmo ſecutus, ex ſua perſona ſanctus Propheta magis cavenda denuntiet, quam ſequenda proponat. In quadrageſimo autem pſalmo, qui ex perſona inſcribitur Salvatoris, adhortatio magis virtutis fiat, quam erroris depreſſio; de paſſione enim Salvatoris loquitur. Et ideo Evangelii diſpenſator etiam, ſicut poſſumus æſtimare, cum audivimus diceotem: *Beati miſericordes*; B & io pſalmo propriæ paſſionis, & in Evangelio miſericordiam coronavit. Sed adoriamur jam pſalmi explanationem, & virtutem inſpiciamus propheticam.

Pſ. 40. 1. & ſeq.

Ibidem 6. & ſeq.

Matth. 5. 7.

20. *Beatus*, inquit, *vir qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit*. Poſſumus dicere tres eſſe ſpecies peccatorum, quas hic putamus expreſſas, C cogitationis, operationis, permanſionis; beatumque eum ſignificari, qui & non cogitaverit quod malum eſt. Nam quomodo poteſt beatus eſſe, qui ſuis cogitationibus accuſantibus in die judicii revincendus eſt? Etiamſi hominem feſellit, teſtem refugit, accuſatorem evaſit; ſe tamen ſui accuſatorem vitare non poterit, quem maxime debet timere; quia & accuſatorem habebit, & confitentem reum. Beatus ergo eſt qui & D non cogitaverit quod malum eſt, & non operatus fuerir peccatum (quia interdum & ſine cogitatione delinquimus; ex multiloquio enim noo effugimus peccatum) & non perſeveraverit in peccato. Vel ſic: qui & non cogitaverit quod eſſet erroris, vel in ea cogitatiooe non ſteterit, vel certe non perſeveraverit in iis cogitationibus, quas plenas erroris adverterit. Sed hæc utrum recte conE veniant, qui legerit, æſtimabit. Nam qui ſemel male cogitavit, nec ſtare in eo debuit, oec perſeverare. Sed etſi non perſeveraverit, beatus eſſe non potuit; quia ſtetit in eo quod improbe cogitavit. Et ſi non ſtetit, tamen eo ipſo quod cogitavit male, utrum habeat beatitudinis fructum, clementem aliquem quærere debet interpretem. Poſtremo quia nemo poteſt dicere mundum ſe habere cor, F eſto ut veniabilis cogitatio ſit, numquid veoiabilis operatio peccatorum? Poſtremo ſit veniabilis ſtatio, numquid etiam plena beatitudinis, eo quod non perſeveraverir in crimine? Deinde qui non cogitavit quæ improba ſunt, quomodo in peccato ſtare potuit, [b] aut perſeverare?

* *Vir exercitationis*, id eſt, laboribus exercitatus, ut puta exilio, cum ob metum fratis e paterna domo fugere coactus eſt: vita duriſſime apud Labanum per xx. annos exacta, de qua ipſe Gen. 31. *Die noctuque æſtu urebar & gelu, fugiebatque ſomnus ab oculis meis*. Adde mentis ægritudinem ob violatam Dinam, amiſſum Joſeph &c.

a Ultimæ edit. Pariſ. *ut nec abnueret, quia illa ſibi facilia judicabat*. Aliæ cum mſſ. *ut hæc abnueret, qui illa* &c. Commode. Namque hanc lectionem ſenſus poſtulat, qui talis eſt: tantum diſtat inter mala devitare, & bona, ut bona proſequi recuſaret, qui mala devitare nullius eſſe difficultatis judicabat.

b Mſſ. quatuor, *aut perſeverare, ut beatus ſit? Qui tria hæc pure ſervaverit, hic profecto beatus erit: Et certe orda divíſus eſt*.

re? Ut beatus ſit, qui tria hæc jute ſervaverit, certe ordo diverſus eſt. Primum eſt enim, ut non perſeveraverit in peccato: ſecundum, ut non ſteterit in eo: tertium, ut non cogitaverit quod eſſet erroris. Qui enim non perſeveraverit, potuit tamen ſtare: qui non ſtetit, potuit cogitare: qui autem nec cogitavit, vere beatus eſt.

21. Unde alteram quoque traditionem non prætermittendam putavi, quo tres gradus recto ordine factos adſeramus; ut qui beatus vult eſſe, non abeat in conſilio impiorum, hoc eſt, in eorum cogitationibus non ambulet; deinde non ſtet in via peccatorum; tertio, non ſedeat in cathedra peſtilentiæ. [a] Tu igitur qui in Eccleſia factus es Chriſtianus, vel qui ad gratiam tendis, abſtine ab impiorum conſiliis, ut poſſis dicere: *Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam.* (Pſ. 25. 9.) Nec cogites quæ ſunt impia. Quæ ſunt illa, niſi quæ in Dei excogitantur injuriam? Pietas enim prima in Deum, ſecunda in parentes. Et quidem inimicus inſerit frequenter diverſa mentibus noſtris; & ideo caute Propheta cogitationes magis, quam infuſiones improviſas putavit ad crimen tenendas. Abſtinuiſti ergo ab impiorum conſiliis? Recte: non tamen ſtatim beatus. Cave etiam ne in via peccatorum ſteteris.

22. Quanto examine ſcripturæ divinæ verba ponuntur? Etenim quia omnes ſub peccato ſumus, non a te exigit quod ultra natura eſt, ut peccatum non facias; quia nec unius diei infans ſine peccato: ſed ut non maneas in peccato quadam ſtatione diuturna. Non omnes impii ſunt; ideo revocaris ab omnibus cogitationibus & conjurationibus impiorum: ſed omnes peccatores; ideo admoneris ut deſinas peccare. [b] Fuerit adoleſcentioris lapſus ætatis, debet eum maturitatis emendare proceſſus. Ergo in graviora non abeas, in levioribus non ſtes. Habes hoc & in Eſaia dictum a Domino: *Exi a Babylone, fugiens a Chaldæis*; (Eſai. 48. 20.) hoc eſt: Etſi intraſti in confuſionem vitiorum, exi. Non oportuit intrare: ſed ingreſſus es, carnis lege cogente, & captivante te in lege peccati, exi, egredere vel ſerius, exue te ſervitio gravi. Non potuiſti non introire in peccatum per fragilitatem: datur tibi exire peccato per ſobrietatem. *Exi ergo a Babylone, fugiens a Chaldæis.* Babylon confuſio eſt, quæ virtutum ordinem non tenet: confuſa enim illecebris mente, delinquimus. Chaldæi ſunt qui ſiderum curſus vanæ ſtudio ſuperſtitionis explorant, & impiæ ſectunt gentilitatis errores. Ab his fuge, ne te capiant, ne te gravi laqueo captivitatis innectant. Abraham Chaldæus fuit, ſed fugit a Chaldæis, & ante Legem: [c] tu ſub Lege natus es, fuge ab impiis. Ille hereditatem patrum reſpuit, ut fidei poſſideret: tu ſucceſſionem corporis dereliaque, hereditatem devotionis acquire.

23. Si autem in peccato non ſteteris, nec ſic beatus: adhuc habes quo carere debeas. Multæ ſunt illecebræ, multi a virtute deflexus: gravia irritamenta ſunt voluptatum, gravis fomes avaritiæ, cupiditas poteſtatum, honoris ambitio, quæ velut veneno quodam mentes hominum, & quadam animas peſtilenti vitiorum tabe contaminant. Hæc eſt cathedra peſtilentiæ ſuper quam ſederunt ſcribæ & phariſæi, qui imponunt hominibus onera gravia, ipſi autem digito nolunt ea movere. Has cathedras de templo Salvator ejecit eorum qui ſe de honore jactarent, primatus quærerent dignitatum: eorum qui ſacerdotio vel primatu honoris utereutur ad quæſtum: eorum qui indulgentes gulæ, nequaquam debitam continentiæ præſtarent cuſtodiam. Hæc vera eſt peſtilentia. Denique Heli filii erant filii peſtilentiæ. In hac quadam ſede vitiorum prohibet Scriptura nos cervicem inflectere, vireſque totius corporis reclinare. Adverte igitur proprietates.

24. *Et in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit.* Viam dici vitæ hujus curſum, in dubium non venit; cum ipſa Scriptura dicat: *In via hac qua ambulabam, abſconderunt laqueum mihi.* (Pſ. 142. 4.) Et: *Eſto conſentiens adverſario tuo cito, dum es cum illo in via.* (Matth. 5. 25.) Etenim quoniam curſum vitæ hujus currimus, habemus ſemitam per quam ambulamus quotidie, donec perveniamus ad finem. Etſi non videmur corporaliter ire, progredimur. Nam ſicut in navibus dormientes ventis aguntur in portus; etſi nullus quieſcentibus ſenſus eſt navigandi, tamen curſus eos urget ad finem, & impellit ignaros: ſic vitæ noſtræ ſpatio defluente, ad proprium unuſquiſque finem, curſu latente, deducitur. Unde dicitur: *Surge qui dormis;* (Epheſ. 5. 14.) tu enim dormis, & tempus tuum ambulat:

a Edit. vet. & quædam Pariſ. cum mſſ. fere omnibus: *Ad Eccleſiam factus es Chriſtianus, vel tu qui* &c. Rom. & plures Pariſ. *Factus ergo Chriſtianus, vel ad gratiam tendis.* Melius Thuan. cod. ut nos in textu.

b Sic edit. Era. Gill. & Rom. cum cod. Vat. Colb. & Vict. Pariſ. vero edit. cum aliis cod. *Si fueris adoleſcentioris lapſus ætatis, debet te* &c. Non male. Tamen elegantius videtur, ut dicatur per conceſſionem hoc ſenſu: *Eſto, fuerit* &c.

c Ultimæ edit. Pariſ. & mſſ. quatuor: *tu ſub Lege jam damnatus es.* Aliæ edit. ac mſſ. *tu ſub Lege natus es.*

bulat : & vide ne dum diu dnrmis, prætereat tempus ; ideo etſi dnrmis, cor tuum nnn ferietur : ſi cor otinſum non ſit, non ſunt ntioſa tempora tua. In via es, o hnmn, ambula ut pervenias ; ne te nox in via occupet, ne conſumatur dies vitæ, antequam progreſſum virtutis acceleres. Viatnr es vitæ hujus : omnia tranſeunt, omnia poſt te fiunt. Omnia in hac via cernis, & tranſis. Vidiſti amœnitatem arborum, herbarum viriditatem, puritatem fnntium, & qundeumque hujuſmodi qun delectantur oculi : juvit ſpectare, delectavit parumper adtendere : dum adtendis, pertranſiſti. Iterum dum ambulas, incidiſti ſcopulnſum & confragoſum iter, concava rupium, prærupta montium, denſa ſilvarum. Tædiaſti parum, iterum tranſiſti. Talis hæc vita eſt, cujus nec prnſpera permanent, nec adverſa diuturna ſunt. Ergn quaſi in via locatum neque ſecunda extollant, neque adverſa te frangant, nee plauſibilia remnrentur, nec mœſta detineant. Feſtina ſemper ad finem, ſeſtina ut pervenias. Elige tamen viam antequam eurras.

25. Duæ viæ ſunt : una juſtnrum, altera peccatorum : una æquitatis, altera iniquitatis, de qua dixit Propheta : *Et vide ſi via iniquitatis in me eſt* (Pſ. 138. 24.). Nnn ſolum ergn vita noſtra via eſt, ſed etiam in ipſa vita noſtra aut virtutis via eſt, aut iniquitatis. Cave igitur ne in te greſſus ſuos collocet avaritia, & ſis via criminis ; ne imprnbitas, ne libidn, & ſis via iniquitatis itinerantibus detrita flagitiis. Licet tibi eligere quos ſequaris, aut juſtns, aut injuſtns. Juſtorum via anguſtior eſt, injuſtnrum latinr : illa ſobrietatis anguſtinr, hæc ebrietatis latior, ut poſſit capere fluctuantes : hæc habet ſæculi hujus illecebras, illa habet futurorum præmia. In iſtis fructus præſentinr, in illis ſpes tardior ; quæ enim ſuavia ſunt, non differunt [a] diuturnam exſpectatinnem, ſed habent præſentem perfunctionem : quod autem ſerium eſt, labote quæritur, en quod a beata cogitatione vix capitur ; quia oculus non vidit, nec auris audivit, quæ præparavit Deus diligentibus ſe. Diffieile ſnlemus credere quæ nnn videmus : & ideo anima æſtuat, & hue atque illue velut oculos quoſdam circumfert cogitationes ſuas. Tunc illi occurrunt diverſæ rerum ſpecies, ſeque offundunt. Si ad ſempiterna Intendat, virtutem eligit : ſi ad præſentia, vnluptatem præponit. Grave & iniquum certamen adverſus delectationes præſentium. Hic libertas eſt cupiditatum, illic [b] ſervitus injuriarum, facere quæ nnn vis, & ab iis quæ deſideraveris, abſtinere : hic convivinm, illic jejunium : hic intemperantia gaudiorum, illic perſeverantia lacrymarum : hie ſaltatin, illic oratin : hie cantus dulces, illic gemitus graves. Scriptum eſt quidem : *Cor ſapientium in domo luctus, & cor ſtultorum in domo epularum. Melius eſt audire increpationem ſapientis, magis quam virum audientem canticum ſtultorum* (Eccl. 7. & 6.). Sed pauei hæc audiunt, pauciores ſequuntur. Allicit homines magis dulce peccati, quod ad præſens influit & impinguat audientis affectum, quam triſte virtutis, quæ fidei ſpem velut quodam cortice amari laboris involvit. Beatus ergo atque mirabilis, qui talium viarum poſitus in electione, nnn fuerit illecebris vnluptatis inflexus ; ut gradum ſuum ſuper vadnſa & prava cnnſtituat. Nnn dieitur ei : *Væ qui dereliquiſti ſemitas directas, abeundo in vias tenebrarum!* (Eccl. 8. 16.)

26. Cognnvimus igitur quæ ſit via peccatorum, in qua ſtandum nnn eſſe Prnpheta nos admonet ; ſed etiam Eccleſiaſtes docet, qui ait : *Noli ſtare in ſermone malo* (Ibidem 3.), hoc eſt, nnn perſiſtere in ſermonibus malis, ſimiliter & operibus imprnbandis. Quomndo in bonis ſit ſtandum, ſanctus idem Propheta præcipit dicens : *Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis, Jeruſalem* (Pſ. 121. 2.). In Jeruſalem ſtandum eſt, de Babylone fugiendum. Et Mnyſi dicitur : *Tu autem ſta mecum* (Deut. 5. 31.), qui de Ægypto fugit, & eum Dominn ſtans perſeverabar. Et in Evangelin (Matth. 20. 9.), qui ſteterunt uſque ad hnram undecimam, æqualem mercedem operantibus acceperunt. Et quæ ſteterunt virgines (Ibidem 25. 10.) uſque ad adventum ſponſi, ad nuptias ſimul introite meruerunt : quæ autem diſceſſerunt, & poſtea reverterunt, dnminicæ excluduntur auctnritate ſententiæ. Didicimus ergn nnn ſtare in via peccatorum, ſtare autem in virtutis nſficio ; qnia ſcriptum eſt : [c] *Tu autem fide ſtas* (Rom. 11. 20.).

27. Nunc conſideremus quid ſit : *Et in cathedra peſtilentiæ non ſedit*. Et quidem præ-

a Rom. edit. ſola, *diuturna exſpectatione perfunctionem, ſed habent præſentem*. Et continuo poſt ubi omnes edit. ac plures mſſ. *quod autem ſerum eſt*, ibi cod. Vict. & Colb. *quod autem ſerium eſt*. Optime ; *ſerium* enim hic opponitur *ſuavibus*, quæ levicula eſſe conſueverunt.

b Edit. omnes & mſſ. aliquot : *ſervitutis injuria* : quatuor *ſervitus injuriarum*. Rurſus poſt pauca, ubi cunctæ edit. cum tribus mſſ. *Hic ſaltatio, illic oratio*, mſſ. alii .... *illic ploratio*. Quæ quidem lectio etſi minime videatur contemnenda, tamen priori Baſilius, ex quo petita eſt, favet his verbis : ἐν ταῖς ὀρχήσεσι, κἀκεῖ προσευχαί.

c Edit. cum tribus mſſ. *Tu autem fide*, vel *in fide*, *ſta* : quinque mſſ. cum omnibus Apoſtoli exemplaribus... *fide ſtas*.

præmiſimus, quod non ſimplex conſeſſus in hujuſmodi quod in uſu eſt ſolio, reprehendatur. Quid enim invidiæ haberet ad culpam? Sed cum oculi Domini ſemper ſuper fideles terræ ſint; tamquam ſub conſpectu imperatoris locati, & veluti in miniſterio quodam poſiti, ſtare debemus. Miles in procinctu ſtat, non ſedet: miles in armis non ſe reflectit, ſed excitat atque erigit. Ideoque militibus Chriſti Pſ. 133. 1. dicitur: *Ecce nunc benedicite Dominum omnes ſervi Domini, qui ſtatis in domo Domini.* At contra iniquitas in talento plumbeo ſedet, eo quod fixa in peccato, ſe ab eo ſeparare non poſſit. Etenim inveterati in errore, & ſtudioſe flagitiis inhærentes, ſedere dicuntur, qui nolunt Pſ. 126. 2. adſurgere, nec audire dicentem: *Surgite poſtquam ſederitis.* Denique hic ipſe Pro- Pſ. 118. 23. pheta alibi ait: *Sederunt principes, & adverſum me detrahebant.* An ignoramus quod tantam vim habeat inveterata conſuetudo peccandi, ut excludat naturam, quæ cum ſit medicabilis ad ſalutem, [a] tamen corroboratis tempore paſſionibus immedicabilis invenitur? Non ergo permaneamus in vitiis: ſed unuſquiſque etiamſi fuit, exſiliat a culpa, ſicut ſcriptum eſt de muliere meretri- Prov. 5. 3. ce: Ne intendas in eam oculum tuum, ſed exſili, ne moreris: exſili, antequam te anni juventutis inveniant. Sed, quod gravius eſt, plerique luxuriam corporis nec albenti erubuere canitie, & uſque ad ſenectutis ætatem vitam produxere maculoſam. Intimis enim concepta viſceribus lues culpæ, proceſſu temporis coacervatur. Cave igitur ab impiorum conſiliis, non penetrent hujuſmodi conſilia mentem tuam; ne dicatur de te: Prov. 6. 2. *Alligavit quis ignem in ſinu, veſtimenta autem non comburet?* Etenim qui ſemel in ſinu mentis flagitii flammam ferventis adoleverit, cito corporis ſui veſtimenta comburet. [b] Et tu in ſtipulam ignis exſiliens, inhæret ac permanet, donec omne quod corripuit, abſumat: ita vel exigua ſcintilla peccati, ſi quo vitiorum fomite fuerit excitata, incendium grande excitat. Noli ergo ſtare in peccato. Poſtremo poſuiſti veſtigium ſupra voraginem culpæ, cito auſer pedem; ne ſupra plantam tibi adſcendat pollutio, & lapſu faciliore deceptus, ſupra lutum reſideas.

28. Cavenda ergo prima ſunt vitia, ne in plura deinde graviora proſerpant. Etenim ſicut ii qui ſe in luto verſant, A quo magis volutantur, eo amplius inquinantur: ita qui ſemel ſe luto improbitatis adſperſerit, niſi ab eo velociter exſiliat, gravius ſibi dedecoris ſui cœnum per ſingulos dies lutulentæ converſationis obducit. Itaque gravi odore terræ illius ac flagitioſæ voraginis contrahitur quædam animarum peſtilentia, corruptoque ſalubrium cogitationum ſpiB ramine, lues æſtuantium paſſionum miſeranda graſſatur. Hinc lethale ſe mentibus virus infundit, hinc ſubrepit ægritudo corporibus, languores animis. Eſt enim malus languor, erroris languor, avaritiæ languor, inexplebilis cupiditatis languor. Iſtæ divitiæ ſunt, ut ait Eccleſiaſtes: *Eſt languor malus quem vidi ſub ſole, divitias cuſtodiri in malum poſſidentis eas.* Eccle. 5. 12. Dic mihi, o Eccleſiaſtes, C qua cauſa malus hic languor ſit? Reſpondebit, quia multos avara ſpes devorat. Inſatiabilis edacitas cupiditatis eſt. *Neſcit ſatiari argento, qui concupiſcit argentum.* Ibidem 9. Diſtendunt divitiæ, non explent: *Et ſi quis ſatiatus fuerit divitiis, non eſt,* Ibidem 11. & 16. inquit, *qui ſinat eum dormire. Et quidem omnes dies ejus in tenebris, & luctu, & iracundia multa, & languore, & ira.* Quomodo enim poteſt dormire, qui ſolliD citam auri exercet cuſtodiam, qui damna formidat, qui lucra cogitat, qui uſuras computat, [c] qui apothecas numerat? c Malus ergo languor qui bonam aufert mentis quietem. Eſt languor malus luxuria, libido, concupiſcentia, delectatio, ſæcularis ambitio, quæ cito corrumpit ſalutem ſobrietatis. Omnis poſtremo mundi hujus corruptela peſtilentia eſt. Ne ergo tetigeritis, ne adE taminaveritis eam. Lues eſt, contaminat: morbus eſt, polluit. *Ne guſtaveritis quæ ſunt omnia ad corruptelam ipſo uſu,* Coloſſ. 2. 21. & 22. ut Apoſtolus dixit, qui & alibi clamat: *Radix omnium malorum eſt avaritia:* 1. Tim. 6. 10. morbos excitat, dolores inſerit. Denique qui eam appetierunt, *inſeruerunt ſe multis doloribus.* Ibidem. Iſta eſt peſtilentia, quæ plerumque neque calidos, neque frigidos, ſed, quod & calidis eſt deterius & frigidis, tepidos facit; ut evomanF tur ex ore domini Jeſu, quos propter gravia peccata rejecerit. Iſta eſt quæ non paucorum, ſed omnium excitat ægritudines. *Omne caput in dolore, omne cor in mæſtitia.* Eſai. 1. 5. & 6. A pedibus uſque ad caput peccatorum ulcera. *Omne caput in dolore,* quando qui ſapientes æſtimantur, dolore cruciantur avaritiæ; ſenſus enim ſapientis in capite ejus. Quod referri

a Ita cod. Vat. unus & quinque Gallicani. Vict. autem, Colb. ac vet. edit. *tamen corroborata tempore paſſionibus immedicabilis*. Rom. ſola: *diuturno tamen tempore paſſionibus depravata, immedicabilis* &c.

b Mſſ. quinque, *Et ut ſtipulam ignis abſumit, ita vel exigua* &c. Reliqui, ac omnes edit. ut nos ſupra.

c Rom. edit. ſola, *qui hypothecas numerat*. Et videtur favere, quod præcedit, *qui uſuras computat*. Verum aliæ edit. atque omnes mſſ. reclamant; nec malus ſenſus eſt, ſi *apothecas*, id eſt, arcas, loculos, cellas quibus divitiæ reconduntur, dicatur avarus numerare.

poteſt etiam ad Eccleſiæ præeminentes: *Omne cor in mœſtitia*, quando ſapimus quæ ſunt carnalia, & corporeis voloptatibus aciem noſtri cordis infodimus. Unde ait Dominus ad hujuſmodi, quod dederit illis cor carneum. [Ezech. 11, 19.]

29. A pedibus uſque ad caput ſerpit lues dira morborum, quando laborant contagio, quando compatiuntur aliis, ſi quis effectu libidinis defraudetur, viduæ pudorem expugnare non potuit, B agrum invadere: & ægre cuncti invicem languores transferunt. Quoties ingemiſcunt ſeniores quod diu potare non poſſint? Quoties dolent quod ſcortari deſierint, cum ſcortandi habeant voluntatem? Quoties inter fabulas ebriorum virtutes probro ſunt, peccata laudi, honeſtas ludibrio, continentia riſui, miſericordia vanitati. Iſti ſunt morbi qui mala ſua in multos transferunt. C A paucis corruptela ad omnes pervenit. Sedent in conſiliis derogantes ſobriis, ructantes crapulam: ſedent in tabernis de ebrietate certaotes. Inter hos meretrix plena vino, huic arridens, illum adurens, & omnes ardore inflammans libidinis. Verecundus ſi tranſeat, erubeſcit, a ſingulis carpitur; ſi flagitioſus, omnium ore laudatur, & tamquam morbus tranſit in animas ſingu- D lorum; qui enim in flagitiis celebris, plurimos ad imitatiooem adducit erroris. Itaque dum peccatum imitantur alienum, ſuum faciunt malum. Non ſedeas inter eos, quos ſanctus Propheta ſugiebat. Illum imitare, ſugientem utique, noo ſedentem, qui ait: *Non ſedi in conſilio malignantium, & cum iniqua gerentibus non introibo*. [Pſ. 25. 4.] Qua ratione eos fugiebas, David, explica nobis. Demonſtra has partes, ut & nos eas fu- E gere poſſimus, ne inficiamur earum contagio? *Corrupti ſunt*, inquit, *& abominabiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonitatem, non eſt uſque ad unum*. [Pſ. 13. 1.] Generaliter ergo ad omnes flagitioſos poteſt referri: demum ſpecialiter ad irriſores bonorum quos Aquila χλευαστὰς dixit, quod iſti vere morbi ſunt, qui irridendo bonos, plurimum animis operantur errorem, menteſque corrum- F punt. Quanta dixit a quibus beatus vir debeat abſtinere! Et adhuc adjicit alia.

[℣. 2.] 30. *Sed in lege Domini fuit voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte*; hoc eſt, beatus ille qui hæc faciat conſilio, ratione, prudeotia; poteſt enim A & parvulus non per virtutem, ſed per impoſſibilitatem & inſcientiam delinquendi ab iis quæ dicta ſunt, abſtinere. Poteſt & irrationabili pecudi convenire, cui nulla vis conſilii, nullus ſenſus erroris eſt. Hoc eſt ergo quartum quod ſequitur, in quo definitio beati viri a pecude diſcernitur; quia vir ſapiens ſubditus legi eſt voluntate, non neceſſitate. Plurimum enim refert; B quia in voluntate, mercedis eſt fructus; in neceſſitate, diſpenſationis obſequium. Ita enim docuit nos Apoſtolus dicens: *Si volens hoc ago, mercedem habeo: ſi invitus, diſpenſatio mihi credita eſt*. [1. Cor. 9, 17.] Ordo autem conveniens, ut primo diligas legem, ſecundo ut mediteris. Qui diligit, ex voluntate facit mandata legis: qui timet, invitus obſervat. Hanc diſciplinam docendi etiam C Dei juſtitiam in Lege accepimus. Sic enim ſcriptum eſt: *Audi Iſrael, dominus Deus tuus, Deus unus eſt*. [Deut. 6. 4.] Et: *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua. Et erunt verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & in anima tua: & demonſtrabis ea filiis tuis, & loqueris eis ſedens in domo, & ambulans in itinere, & in quiete, & in vigilia*. [Ibidem.] [a] *Et alligabis ea* D *in ſignum in manu tua, & erunt monilia ante oculos tuos: & ſcribes ea ſuper limina in domiciliis tuis & in januis tuis*. Et infra; *Et nunc, Iſrael, quid abs te poſtulat dominus Deus tuus, niſi ut diligas dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis ejus?* [Ibid. 10. 12.] Sapientia quoque dicit: *Concupiſcite ergo ſermones meos, diligite illos, & habebitis diſciplinam*. [Sap. 6. 12.] Clara eſt, & quæ numquam marceſcat ſapientia, & facile videtur ab iis qui diligunt illam, & E invenitur ab iis qui quærunt illam. Legitime ergo docemur a ſancto Propheta voluntatem in Lege habere, meditationem ſecundum Legem. Voluntas in Lege non ſolum in ſtudio, ſed etiam in facto eſt. Prior voluntas, ſecunda operatio. Denique & Dominus dicenti ſibi: *Si vis, potes me mundare*, reſpondit: *Volo, mundare*; [Matth. 8. 2. & 3.] quo oſtenderet operationibus noſtris voluntatem præviam eſſe debere. Denique lex volun- F tarios quærit; quia lex Domini irreprehenſibilis eſt, convertens animam: nemo autem convertitur, niſi qui voluntate convertitur. Voluntarius autem abſcondit & ſenſum furatur laboris.

31. Ideo

a Edit. vet. & plures mſſ. *Et alligabis ea in ſinu tuo*. Rom. & mſſ. aliquot: *Et alligabis ea in ſignum*. LXX. Καὶ ἀφάψεις αὐτὰ εἰς σημεῖον ἐπὶ τῆς χειρός σου: in quo omnes Scripturæ verſiones conſentiunt. Ubi vero Rom. edit. *& erunt immobilia ante oculos tuos*; ex LXX. ſcilicet, apud quos legas, ἔσται ἀσάλευτα (quidam cod. ἀσάλευτον) πρὸ ὀφθαλμῶν σου: ibi vet. edit. ac omnes omnino mſſ. *& erunt monilia* &c. Porro cum ea pars verſiculi ejuſce alibi aliter converſa ſit; ut puta ex textu Hebræo, & Hebræo-ſamar. ab Interprete lat. reddatur, *erunt quoque in frontalia*, vel ut Grotio placet, *erunt quoque pro conſpicillis* &c. Ex Paraphr. Chald. *& erunt quaſi appendix quædam* &c. Quidni etiam ab aliquo verti potuerit, ut in noſtro contextu.

A 31. Ideoque die & noƈte in Lege meditatur; in quo non tam continua legendi poſtulatur intentio, quam ſervandæ Legis affeƈtus. Ille enim plene meditatur, qui ſibi ipſe lex eſt, ſcriptum in corde ſuo legis intendens. Aquila tamen, diem tantummodo poſuit, non etiam noƈtem. Quod non tam a ceteris diſcrepans, quam alio referens poſuit; quoniam qui Legem
B meditatur, ſemper in luce eſt, noƈtem non habet. Etenim cujus lucent opera, non poteſt utique in tenebris ambulare; quia juſtitia ejus ſicut lumen effulget. Meditetur ergo Legem vita noſtra, meditetur converſatio, meditetur aƈtus, meditetur intelleƈtus myſteriorum cæleſtium. Lex enim exemplar eſt & umbra cæleſtium, umbra futurorum bonorum, quæ is
C qui credit in Lege, in Evangelio recognoſcit. Meditetur in tenebris, & die, id eſt, & in adverſis poſitus, & proſperis. Lex enim præcipit ut diligas Dominum tuum. Qui diligit, in omni ſtatu ſuo debet ſervare diuturnæ caritatis affeƈtum. Pater diligit filium, diligit etiam cum arguit, diligit etiam cum verberat baculo; qui enim parcit baculo ſuo, odit filium
D ſuum. Nos quoque Dominus caſtigat, & diligit. Itaque etiam cum digna coertione committimus, ille tamen diligit, qui etiam recipit offenſum. Caſtigat enim Dominus omnem filium quem recipit. Et tu cum caſtigaris dilige; quia ideo caſtigaris, ut recipiaris. Nam quid grande eſt, ſi tunc diligas dominum Deum tuum, cum tibi abundant omnia, cum frueris optatis, cum ho-
E noribus, facultatibus, liberis gaudes. Et homini, a quo acceperimus beneficium, gratiam referre conſuevimus. Denique cum laudaretur Job judicio
Job 1. 10. & 11. cæleſti, hoc retulit diabolus: Minime mirum ſi gratus eſſet Deo, cui tanta ſuppeteret affluentia proſperorum: ſed tunc probandum, ſi illa amittat univerſa, & pii cultoris præſtet officium. Hæc igitur prima virtus, ut non frangaris adverſis, non extollaris ſecundis.
F a Id te Lex docet, [a] ut in affliƈtione non relaxes intentionem, nec deſperationem induas; viƈtor non dicas: *Vir-*
Deut. 8. 17. *tus mea & fortitudo mea hæc tribuit mihi:* ſed omnia noveris divinæ miſericordiæ deputanda.

32. Clamat Eſaias: *Non confundetur qui in anguſtia eſt uſque in tempus. Hoc primum bibe.* Quid eſt, *hoc primum bibe?* Eſai. 8. 22. Eſai. 9. 1.
Sequeſtremus myſtica, perſequamur moralia, quæ docet littera. Propter errorum gravia graves contritiones & vexationes populi dicit futuras; & oportuit eas præcedere, ut ſequeretur miſericordia. Bibe ergo primum tribulationem; per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei: bibe, ut ſenſus tribulationis [b] peƈtoris tui infundatur internis: bibe cum patientis affeƈtu mœrentis dolorem. Dum enim converſus ingemueris, tunc Dominum tibi reconciliabis offenſum. *Hoc* ergo *primum bibe*; ut ſis in dolore & anguſtiis. Cito lætitia infundit errorem. Pinguis faƈtus & incraſſatus populus ſurrexit ludere, & receſſit a Domino. Prodeſt tibi cor habere contritum. *Hoc primum bibe*, ut ſacrificium tuum accipiatur a Domino. Doceat te Apoſtolus quid ſit: *Hoc primum bibe*, hoc eſt, tribulationis poculum. *Tribulatio* enim *patientiam operatur*. Non poteſt eſſe patientia, niſi ante fuerit tribulatio. *Tribulatio*, inquit, *patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero ſpem: ſpes autem non confundit.* Rom. 5. 3. & 4.
Bibe primum tribulationem, ut poſtea tibi tot virtutum pocula miniſtrentur. Et ut ſcias quia bibitur tribulatio, audiſti dicentem hodie Prophetam: *Potaſti nos vino compunƈtionis.* Et in poſterioribus ait: *Et potum dabis nobis in lacrymis, in menſura.* In menſura petit potum, non ſupra menſuram; ne ferre non poſſit. Denique quam bono hoc precaretur affeƈtu, ſuo probabat exemplo, qui potum ſuum cum fletu miſcebat, ut Domini in ſe inclinaret miſericordiam. Pſ. 59. 5. Pſ. 79. 6. Pſ. 101. 10.

33. Bibe ergo hoc primum, [c] ut bibas & ſecundum (hoc enim tempus eſt ut inſeramus myſtico) bibe primum vetus Teſtamentum, ut bibas novum Teſtamentum. Niſi primum biberis, ſecundum bibere non poteris. Bibe primum, ut ſitim mitiges: bibe ſecundum, ut bibendi ſatietatem haurias. In veteri Teſtamento compunƈtio, in novo lætitia eſt. Vide quemadmodum Dominus artibus diaboli pro ſuis ſervulis obviaverit. Ille cibo fraudis decepit unum, ut in uno omnes circumveniret: Jeſus autem cibo ſalutis omnes

a Mſſ. quatuor e Gallic. *ut affliƈtionem non relaxes in viƈtoria, nec deſperationem induas in tentatione: non dicas* &c.

b Quinque mſſ. *peƈtori tuo infundatur interius. Bibe compatientis affeƈtum, mœrentis dolorem,*

c Era. & Gill. *ut bibas & ſecundum. Hic enim tempus eſt ut inſeramus myſtica.* Rom. edit. .... *Nunc jam tempus eſt* &c. Mſſ. nobis conſentiunt, niſi quod nonnulli pro *myſtico*, *bibe*, legunt, *myſtica*, *bibis*. Ut autem leƈtionis noſtræ ſenſum facilius capias, adverte pronomen, *hoc*, referendum ad id quod ἀμέσως anteponitur: *Bibe ergo hoc primum* &c. tum poſt vocem *myſtico*, ſubintellige *intelleƈtui*, *traƈtatui*, vel quid ſimile.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

redemit, ut in omnibus & illum qui deceptus fuerat, reformaret. Ille calicem aureum Babylonis excogitavit, ut quicumque plus biberent, plus ſitirent: & quia potus placere non poterat, auri pretio illiceret ad bibendum. Propinavit de vino ſuo, cui etiam metalli ſuffragia requiſivit. At vero dominus Jeſus aquam de petra effudit, & omnes biberunt. Qui biberunt in typo, ſatiati ſunt: qui biberunt in veritate, inebriati ſunt. Bona ebrietas, quæ infunderet lætitiam, non adferret confuſionem: bona ebrietas, quæ ſobriæ ſtabiliret mentis inceſſum: bona ebrietas, quæ vitæ munus rigaret æternæ. Hoc ergo poculum bibe, de quo dixit Propheta: *Et poculum tuum inebrians, quam*
Pſ. 22. 5. *præclarum eſt!* Nec te moveat quod Babylonis aureum poculum eſt; quia & tu bibis poculum ſapientiæ, quæ ſit auro argentoque pretioſior. Utrumque ergo poculum bibe veteris & novi Teſtamenti; quia in utroque Chriſtum bibis. Bibe Chriſtum, quia vitis eſt: bibe Chriſtum, quia petra eſt quæ vomuit aquam: bibe Chriſtum, quia fons vitæ eſt: bibe Chriſtum, quia flumen eſt, cujus impetus lætificat civitatem Dei: bibe Chriſtum, quia pax eſt: bibe Chriſtum, quia flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ: bibe Chriſtum, ut bibas ſanguinem quo redemtus es; bibe Chriſtum, ut bibas ſermones ejus; ſermo ejus Teſtamentum eſt vetus, ſermo ejus Teſtamentum eſt novum. Bibitur ſcriptura divina, & devoratur ſcriptura divina, cum in venas mentis ac vires animæ ſuccus verbi deſcendit æterni. Denique non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo Dei. Hoc verbum bibe, ſed ordine
a ſuo bibe. Primum bibe in veteri Teſtamento: [a] cito fac ut bibas & in novo Teſtamento. Et tamquam ipſe
Eſai. 9. 1. et 2. feſtinet, dicit: *Galilæa gentium & partes Judææ, populus qui ambulatis in tenebris, videte lucem magnam: qui habitatis in regione mortis, lux fulgebit ſuper vos*. Bibe ergo cito, ut lux tibi effulgeat magna; lux non quotidiana, non diei, non
b ſolis, non lunæ: ſed lux illa quæ umbram mortis excludat. [b] Nam qui in umbra mortis ſunt, lucem utique ſolis
Ibidem 6. ac diei videre non poſſunt. Et quaſi requirenti tibi unde tantus ſplendor, tanta gratia ſit, reſpondet: *Quoniam puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Puer*; quia ortus ex Virgine eſt: *Filius*; quia ex Deo natus tantæ auctor eſt lucis. *Puer nobis natus eſt: nobis*, qui credimus; non Judæis, qui non crediderunt: *nobis*, non hæreticis: *nobis*, non manichæis: *nobis natus eſt*, quia Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis: *nobis natus eſt*, quia carnem ſuſcepit ex Virgine, quia homo natus eſt ex Maria. Caro naſcitur nobis, Verbum datur. Quod noſtrum eſt, inter nos natum eſt: quod ſupra nos eſt, nobis donatum eſt.

34. Satis excurrimus, ut putamus, ſed non otioſe; ut doceremus quia & in tribulationibus diligere Dominum debemus, nec recedere ab eo, quoniam & lætitiæ tribulatio ſæpe ſuccedit, & lætitia tribulationi. Denique qui tribulatione non frangitur, & legem ſequitur, beatus eſt.

35. *Et erit tamquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium ejus non defluet, & omnia quæcumque faciet, proſperabuntur.* v. 3. Quæ iſta beatitudo eſt, quæ ligno arboris comparatur, niſi intelligamus in paradiſo, illo c beatorum loco, lignum vitæ [c] in medio lignorum aliorum de terra productum? Inter multa enim ligna quæ erant ſpecioſa ad adſpectum, & bona ad eſcam, etiam hoc lignum terra produxit, & in medio paradiſi erat, ut cetera ligna ejus viriditate florerent. Quod eſſe hoc lignum dicimus, niſi per quod nobis ſalus venit? Et recte hoc terra produxit, quia eum Virgo generavit, quæ erat terra ſecundum Auctoris ſententiam, quæ in eum dicta eſt: *Terra es, & in terram ibis*. Gen. 3. 19. Pulcre quoque in medio legitur lignorum alio- d rum; quia erat in medio [d] apoſtolorum diſcentium; vel quia in medio erat mentis & cordis, ſicut ipſe ait; *Medius veſtrum ſtat, quem vos neſcitis*. Johan. 1. 26. Et alibi ait: *Ego autem in medio veſtrum ſum*. Luc. 22. 27. Denique & de ipſo Salomon dixit: *Lignum vitæ eſt omnibus percipientibus eum*. Prov. 3. 18. Qui ergo beatus eſt, imitator erit domini Jeſu, qui eſt lignum vitæ, lignum ſapientiæ, plantatum in utero Virginis, voluntate Patris: a quo in perpetuum manſurum plantatur, ut fructum daret in tempore ſuo. Non enim potuit areſcere iſta plantatio, quæ habebat ubertatem in ſe manentem gratiæ ſpiritalis. Denique plenus Spiritu

a Rom. edit. ſola, *inde fac cito ut bibas & in novo Teſtamento. Unde & tamquam feſtinet, dicit: Regio Zabulon, & terra Nephthalim, & ceteri Paraliam inhabitantes, & trans Jordanem Galilææ gentium: populus qui ambulabat* &c.

b Sic edit. & Vat. cod. cui accedunt quinque Gallic. in quibus tamen legas: *Nam ſi in umbra* &c. In Vict. autem & Colb. *Nam ſi umbræ mortis ſunt*.

c Codices Vat. & quinque Gallic. *legiſſe nos in medio de terra eſſe productum*: alii vero ac edit. conſentiunt, excepta Rom. quæ pro voce *productum*, habet *productorum*.

d Vox *apoſtolorum* expuncta fuerat in edit. Rom. forte quod crediderint Ambroſium locutum more Tertulliani, a quo paſſim apoſtoli ſimpliciter ac ſine addito *diſcentes* nominantur.

ritu ſancto Jeſus regreſſus eſt ab Jordane. Hi ſunt decurſus aquarum, de quibus dicitur in Evangelio: *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu quem incipiebant accipere qui credituri erant in eum.* (Johan. 7. 38.)

36. Eſt & alia traditio, quia ſunt aquæ de quibus prohibet nos bibere Hieremias dicens: *Quid tibi & viæ Ægypti, ut bibas aquam Geon?* (Hier. 2. 18.) Eſt & Tygris fluvius Aſſyrios præterfluens. Eſt & Euphrates in Babyloniam tendens. Eſt & Phiſon, qui latina interpretatione oris dicitur commutatio, circumiens terram Evilath, ubi eſt aurum, & aurum terræ illius bonum; & lapis carbunculus, & lapis praſinus. Merito os illic commutatur, ut non teneatur promiſſorum fides: ſed ſit in ore dolus, ubi eſt aurum bonum; avaritia enim fidem frangit, nec tenet verborum ſimplicitatem. Ornamenta quoque pretioſa mentem animumque commutant; ut aliud in pectore, aliud in ſermone ſit. In illis ergo regionibus fluminum fuerunt Judæi captivi, abducti in Ægyptum, & ad Aſſyrios, & ad Babylonios, ubi ſuper flumina Babylonis ſedebant, & flebant ſuæ calamitatis ærumnam; & ut hic ipſe Propheta teſtatur: illic ſuſpenderunt organa ſua, & omnem depoſuere lætitiam, ubi graviora tolerarunt. (Pſ. 136. 1. & ſeqq.) Denique reliquæ decem Tribus ad Aſſyrios ductæ ſunt: duæ autem Juda & Beniamin tamquam gravioris reæ flagitii in Babyloniam tranſierunt. Atrocius enim ſacerdotis filia adultera quam ceteræ puniuntur; quia ſacerdotalis generis gratiam turpi opprobrio decoloravit.

37. Sicut illi ergo in tentationibus graviſſimis fuerunt; ita multis tentationibus ſe Salvator noſter objecit; ut nulla tentationis noſtræ certamina præteriret. Plantatus ergo recte dicitur ſecus decurſus horum fluminum, non in ipſis decurſibus; ut finitimum, non demerſum intelligas. Fuit illi congreſſio prima carnis & ſanguinis. Denique ait: *Pater, transfer a me calicem iſtum: ſed non quod ego volo, ſed quod tu vis.* (Matth. 26. 39.) Fuit divitiarum objecta tentatio, cum omnia regna terræ ei inimicus offerret, ſi procidens Dominus adoraret eum. Habes duorum fluminum decurſus Geon & Phiſon. Fuit illi colluctatio adverſus principes mundi: fuit in ipſa paſſione certamen adverſus tentatores, quos * Perſas Hebræa appellat interpretatio, qui falſa teſtimonia deferebant. Adverſus eos qui dicebant: *Deſcendat nunc de cruce, & credimus ei*: (Marc. 15. 32.) quæ diabolus ſuggerebat. Habes Tygrim & Euphratem flumina.

38. Quadripartitum autem nobis certamen eſſe etiam Apoſtolus comprehendit dicens: *Quia non eſt nobis luctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principatus & poteſtates, adverſus mundi hujus rectores tenebrarum, adverſus ſpiritualia nequitiæ, quæ ſunt in cæleſtibus.* (Ephеſ. 6.) Hi ſunt fluvii qui de paradiſo exeunt. Unde puto quod is qui in paradiſum geſtit redire, hos debeat tranſire decurſus aquarum. Quod non otioſe expreſſit idem ipſe ſanctus Propheta, [a] demonſtrans his qui tentationes omnes ſubirent, deberi ſibi jam paradiſi requiem. Itaque ſic ait: *Decurſus aquarum deſcenderunt oculi mei.* (Pſ. 118. 130.) Sicut enim romphæa eſt in ingreſſu paradiſi ignea; ut qui redit, per ignem revertatur, urat peccata ſua, probet aurum ſuum: ita qui redit, per hos decurſus redit. Meritoque dicunt ſancti: *Tranſivimus per ignem & aquam.* (Pſ. 65. 12.) De iſtis decurſibus & Eſaias dicit: *Si tranſeas per aquam, flumina non te concludent.* (Eſai. 43. 2.) Quæ flumina? Audi dicentem [b] David de iis qui feſtinabant ad paradiſum: *Forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam intolerabilem.* (Pſ. 123. 5.)

39. Quamvis nonnulli de iſtis quatuor tentationibus etiam illud accipiunt: *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.* (Pſ. 90. 13.) Ut ambulaverit in incarnatione, conculcaverit in paſſione, vel in traditione regni conculcet, quod Patri tradet, cum omnem evacuaverit principatum. Pulcre autem Aquila τὸ μεταπεφυτευμένον dixit, hoc eſt, tranſplantatum, eo quod primo ſit plantatum in Virgine, poſtea tranſplantatum in paradiſum; ſicut dixit ad latronem: *Amen amen dico tibi: hodie mecum eris in paradiſo.* (Luc. 23. 43.)

40. Hoc lignum igitur fructum dabit in tempore ſuo. Ligna terrena fructum non dare, ſed ferre dicuntur: ſed lignum vitæ ac ſapientiæ dat fructum, hoc eſt, largitur & donat. Rurſus illud occurrit: Si lignum eſt ſapientiæ, cur in tempore dabit, & non ſemper? Ne forte grave ſit nobis hoc ſentire de Chriſto: ſed tu qui legiſti quia diſpenſatorem fidelem & prudentem conſtituet Dominus ſupra familiam ſuam, ut det illis in tempore tritici menſuram, (Luc. 12. 42.) in tempore utique, non ſem-

* Vocem hanc eodem ſenſu interpretatur Hieron. in Ezech. 27. 10. & Eſai. 21. 2. Perſarum autem idcirco hic meminit Ambroſius, ut per Tygrim qui eorum fines alluit, tentatores ſignificari doceat.

a Omnes edit. *demonſtrans quod qui tentationes omnes ſubegerit, deberi ſibi jam paradiſi requiem ſperet.* His accedunt pauci mſſ. in quibus tamen verbum *ſperet*, deſideratur: alii majori numero ut in textu.

b Ita edit. cum tribus mſſ. Alii vero quinque præferunt, *David, qui feſtinabat ad paradiſum.*

ſemper, turbari utique non debes. A
Poteſt ſapientia ſemper fructum dare:
ſed quia ſapientia eſt, debet ſapienter
a dare, diſpenſare [a] prudenter, ſi quando nos plenam menſuram aut mereamur, aut poſſimus accipere. Sicut hic extremum tempus fructum, ita & illic dabit fructum bonum in gentibus; ut reſurrectionis ejus conſortium capere, ac ſervare poſſimus. Nunc non poſſumus, odioſo ſæculo non ſuſtine- B
b mus. [b] Hic enim corruptela eſt, & cavendum fuit ne corrumperemus bonos fructus, quos lignum vitæ daret; quia nunc corrupti, illic autem incor-
1. Cor. 15. 52. & 53. rupti: *quando & mortui*, inquit, *reſurgent incorrupti, & nos commutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem.* Quid ergo proderat morituro accipere, quod ei mors habebat auferre? Novit C ergo ſapientia quibus quando dare debeat, quæ nec folium amittit ligni ſui. Et ideo qui fructus ſit ſapientiæ, quod folium conſideremus.

41. Fructus interior eſt; folium, quo fructus vel a ſole torrenti, vel a frigore defenditur. Fructus videtur eſſe fides, pax, doctrina, excellentia veræ cognitionis, intentio bona, myſteriorum ratio. Hos fructus bona vita cuſtodit: mala etiam ſi perceperit, amit- D
Pſ. 49. 16. tit; *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas?* In myſticis fructus
c eſt, in moralibus folium [c] contemplatione myſteriorum cæleſtium. Nam virtutes ſine fide, folia ſunt: videntur virere, ſed prodeſſe non poſſunt. Agitantur vento, quia non habent fundamentum. Quanti gentiles habent miſericordiam, habent ſobrietatem: ſed fructum non habent; quia fidem non E habent? Labuntur cito folia, ubi ventus flaverit. Et aliqui Judæi habent caſtimoniam, ſedulitatem in lectione multam, & diligentiam: ſed ſine fructu ſunt, & verſantur ut folia. Hæc
Matth. 21. 19. forte ſunt folia quæ Salvator in illa ficu reperit, ſed fructum non invenit.

42. Myſtica ſalvant, & a morte liberant: moralia autem ornamenta decoris ſunt, non ſubſidia redemtionis. F Præſtare autem myſtica moralibus etiam ipſe Dominus docet in Evangelio ſuo dicens de Maria, quæ ſedens ſecus pedes Domini audiebat verbum illius, cum Martha circa miniſterium feſtinaret, & quereretur quod ſoror eam propria circa menſæ miniſterium non juvaret: *Martha, Martha, Maria optimam partem ſibi elegit, quæ non auferetur illi.* Luc. 10. 41. & 42.
Si illa quæ Chriſto miniſtrabat ad menſam, non conſerebatur ei quæ verbum cupiebat audire: quem operantem ſtudioſo cognitionis æternæ conferre poterimus? Ita tamen, ut nec illius operationi fides, nec hujus cognitioni, ſicut Mariæ, deſit operatio; ne vel folia ſine fructu ſint, vel fructus ſine munimentis naturalibus ſit intectus, & pateat injuriæ.

43. Poſſumus etiam illud intelligere, quia foliis ſe texerunt Adam atque Eva, corporea veſtimenta quærentes, eo quod reſurrectio Dominici corporis prophetaretur; quia nec caro, quæ antea vice foliorum interire conſueverat, peritura eſſet in Chriſto: juſtorumque omnium, qui ſecundum Evangelium ad imitationem ligni ſapientiæ nati ex Virgine vitam ſuam actuſque formarent. Nam Græcus ita dixit: ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει; quod poteſt ad beatum referri, μακάριος καρπὸν δώσει, græce: latine autem ſic dicitur, ut ſit: *quia beatus dabit fructum*, in reſurrectione ſcilicet ſua, quando poteſt perpetuum dare. Poteſt & ſic, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ ὑπερὶ ξύλον; ut referatur ad lignum, cujus facta omnia proſperabuntur. In quo evidens teſtificatio, quia de Salvatore dictum eſt. Cujus enim niſi ipſius facta poſſunt univerſa laudari, & proſperos habere exitus? Aquila autem, *dirigentur*, ait: quod & ad quemcumque hominem referendum videtur, quem dirigit Dominus favore cæleſti. A Domino enim diriguntur greſſus viri, & orationem ſuam in conſpectu Dei David propheta dirigi poſtulavit. Sed & Pſ. 140. 2.
ipſe Dominus direxit opera ſua, ut nullo erroris curvarentur amfractu.

44. Sequitur: *Non ſic impii, non ſic: ſed tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ*; hoc eſt, non ſic ut beatus vir, qui ideo beatus, quia non abiit in conſilio impiorum, quia in peccato non ſtetit, in conſilio peſtilentium non ſedit, volentium vel credentes pie, vel viventes pervertere: qui voluntatem habuit in Lege, & meditabitur in ea: aut, ſicut Aquila poſuit, *reſonabit in Lege*; ut præcepta Legis reſonet vita ejus, mores reſultent ſicut illorum, ℣ 4.
quo-

a Vet. edit. ac Rom. cum mſſ. Vict. & Colb. *prudenter. Tunc debet dare ſemper, quando nos plenam menſuram poſſumus* (Rom. edit. *meremur*, mſſ. *poſſimus*) *accipere. Sicut hic .... dabit fructum bonis indeſinentibus.* Nobiſcum vero faciunt Pariſ. edit. atque alii ſex mſſ.

b Ita Rom. edit. ac mſſ. Vat. cum quinque Gallic. At edit. vet. cum aliis: *Hic enim corruptibiles ſumus.*

c *Contemplatione myſteriorum cæleſtium*: deerant hæc in edit. vet. ac mſſ. Vict. & Colb. ſed in Rom. aliiſque codicibus inveniuntur. Id autem illis vocibus ſignificatur, virtutes morales ſeu activæ vitæ, ſi cum myſteriis cæleſtibus, eorumque fide atque contemplatione conferantur, eſſe tamquam folium cum fructu comparatum, ut in ſequentibus exponit ſanctus Doctor.

quorum in omnem terram exivit ſonus. Forte hic ſonus doctrinæ hominum exeat; illic autem ubi facie ad faciem dabitur videre, plenior quædam verbi fieri videatur expreſſio. Non ergo ſicut beatus iſte qui hæc fecerit, qui erit tamquam lignum plantatum, cujus geſta omnia proſperabuntur, ita erit & impius. Ideo repetivit vel qui ſcripſit, vel * qui poſtea addidit (ut quidam putant) quo confirmatior fieret repetita ſententia dicendo: *Non ſic impii, non ſic*, qui erunt tamquam pulvis; ſunt enim terreni, & ſicut pulvis projicitur a facie venti, ita & iſti projicientur & diſſipabuntur a Spiritu ſancto, qui terræ fertili atque fœcundæ animæ ſalutaris ſicut ventus auſter adſpirare conſuevit.

Cant. 4. 16. 45. Huic vento dicitur in Canticis: *Veni auſter*, ut clementia aeris mollioris cordis noſtri arva laxentur; quæ brumali gelu ſtricta recipiendis gremium ſeminibus denegabant. Bonum eſt nobis ut hic ventus adſpiret, qui naves Tharſis ferentes vero Salomoni quæ ad templum ejus neceſſaria videntur, tutos deducat in portus. Sed tunc iſte ventus adſpirat, ſi boreas ille gravis ventus flare deſierit. Ideo vel Eccleſia, vel anima pia dicit: *Exſurge borea, & veni auſter*; hoc eſt: Tu, borea, recede, & veni auſter: adſpira hortum meum; ut flores non diſcutias, ſed reſerves. Anima igitur plena floribus pietatis hortum habet, vel ipſa hortus eſt, qui fructus ferat: anima quæ impietati patet, pulverem habet, qui eſt infœcundus ad fructum. Fructiferam quidem illam fecit Dominus; ſed ipſa ſibi collegit impietatis pulverem.

Ibidem.

46. Quid te jactas, o plene impietatis? An quia honoribus es potens, & abundas divitiis? Non advertis quia pulvis es, & tu diſpergeris & diſſipaberis. *Vidi*, inquit, *impium ſuperexaltatum & elevatum ſicut cedros Libani: & tranſivi, & ecce non erat*. Quid gloriaris, quia multa te ſervitia ambiunt, multi amici tegunt latera tua, plurimi te equi ſequuntur, quorum nobis enarras proſapiam, & tamquam majorum tuorum genus. Præfers divitias, quia conviviis paſcis ſodales. Utinam egenos paſceres: utinam non jocorum miniſtros, ſed votorum adjutores. Jactas quia prodeunti illico ceditur, & homines te tamquam feram declinant aut beſtiam. Num hæc eſſe aliquid putas? Non audis quia ea omnia tamquam umbra prætereant? Quid juvant conſulares prætextæ, [a] aut nitentes auro triumphales palmatæ? Nudus exibis: nemo illic conſulem recognoſcet. Quid proſunt innumeræ poſſeſſiones? Publicæ ſunt, non tuæ. Hodie tu tenes, cras alius. Cum tu exieris, alius intrat. Vix moviſti pedem, alius greſſum intulit. Quanti ante te illic fuerunt, quanti poſt te dominabuntur, & hoc putas eſſe privatum? Quem umquam a morte divitiæ redemerunt? Immo quem non ad mortem divitiæ coegerunt? Quem ab inferis ſuæ revocarunt opes? Quem potentia excuſavit a pœna? Pulvis eſt impietas, ſicut pulvis eſt impiorum potentia: caliginem infert, dare ſalutem non poteſt. Simul ut vehemens flare cœperit ſpiritus, ſpargit eam atque diſſolvit: aerem turbat, ſolum nudat; ut pulvis projicitur, deficit ut fumus, liqueſcit ut cera.

Pſ. 36. 35. & 36.

47. Hinc plerique non mediocrem moverunt quæſtionem, utrum perituram naturam videatur adſerere ſcriptura divina; maxime quia alibi dixit: *Comminuam eos ut pulverem ante faciem venti, & ut lutum platearum delebo eos*; & alibi: *Ecce confundentur & reverebuntur omnes adverſarii; erunt enim tamquam non ſint*. Primum ergo interrogo, utrum impietatem ſecundum naturam putent eſſe, an præter naturam? Si ſecundum naturam [b] adſerant, errare eorum opinionem certum eſt. Denique dicant, utrum naturæ peccatum conveniat, an non? Sed certum eſt peccare, deviare eſſe ab eo quod eſt ſecundum naturam. Quid igitur tam ineptum, quam ut dicant minus videri, impium eſſe, quam peccatorem: cum omnium acerbiſſimum ſit, quidquid in Dei fieri videtur injuriam? [c] Quod ſi impie agere, non eſt præter naturam: vivere ergo impie, ſecundum naturam eſt, nec peccati loco habendum, nec dignum reprehenſione exiſtimandum; nemo enim reprehenditur, qui operatur ſecundum naturam. Unde concluditur, quia impietas præter naturam eſt.

Pſ. 17. 43. Eſai. 41. 11.

Quo-

* Negat re vera Scholiaſtes repetitionem hanc reperiri in hexaplo, ut videre eſt apud Nobilium ſuper hoc loco.

a Mſſ. nonnulli, & quædam edit. Pariſ. *aut nitentes auro triumphales palmæ*. Alii mſſ. atque edit. . . . . *palmatæ*. Melius; nec enim temere inveniatur ab imperatoribus in triumphis palmas, quæ eorum tantum qui vel in olympiacis, vel in gladiatoriis ludis vicerant, præmia erant, manu geſtari ſolitas: at vero *palmatæ*, id eſt, togæ palmis acu pictis, ſive, ut aliqui volunt, latis clavis diſtinctæ triumphantium ornamenta erant; quemadmodum *prætextas*, quæ hoc ipſo loco nominantur, hoc eſt, tunicas limbis purpureis decoratas, magiſtratuum ac nobilium puerorum veſtes fuiſſe compertum eſt. Quod autem pro *aut nitentes auro*, plures mſſ. habent, *annitentes auro*, hoc ita poteſt explicari, ac ſi legeretur, *auro ſubfultæ ac rigentes*.

b Cod. Vict. & Colb. *Adſerunt quod ea quæ naturaliter ſubſiſtant, interire funditus nequeant errare, quorum* &c. Verum hæc verba potius otioſi cujuſpiam gloſſa videntur, quam auctoris textus.

c Mſſ. aliquot: *Quod ſi impie agere eſt præter naturam, vivere ergo ſecundum naturam nec peccati loco habendum eſt, nec* &c.

Quomodo igitur cum perditione conſuetudinis, ἀπολλυμένας φύσεις, hoc eſt, perituras naturas inducit Scriptura, cum impietas non utique naturalis ſit, ſed præter naturam? Quod enim non babet, non amittit: nec poteſt ea ſubſtantia perire, quæ non fuit. Nam & pulvis commotus, aut in aquæ ſubſtantiam transfertur, aut in aerem, aut io igoem, hoc eſt, io aliam videtur ſæpe tranſire naturam. Non ergo in nihilum deficit, ſed in aliud tranſit.

48. Quid obſtat igitur quin & ille qui verbi virtute & ratione comminuitur ut pulvis, non in oibilum diſſipetur, ſed commutetur in melius; ut ex rerreoo fiat ſpiritalis homo, & ut lutum platearum ſic deleatur, ut tollatur quidquid aſperum ac ſordidum videtur, remaneat quidquid planum ac mundum eſt? Et quod ait de adverſariis Hieruſalem: *Sunt ſicut qui non ſunt*; utique potuit dicere: Non eruot. Sed cum dixerit: *Confundentur & reverebuntur*; utique intelligis quia eruot per ſubſtaotiam, & profectum converſionis, ſed non erunt quaſi adverſarii, quod fuerunt. Itaque per improbitatis defectum non erunt, erunt fide ac devotiooe mutati. Denique & alibi ex peccatoris perſona dicitur: *Et iram Dei ſuſtinebo, quia peccavi, donec juſtificet judicium meum.* (Mich. 7. 9.) Convertere enim Deus cupiens peccatorem, puoit eum & urit, ut purget. Unde ait: *Et educet me in lucem.* (Ibidem.) Nam & ceram urit ignis, & liqueſcit, ut purgetur: & nos per ignem probamur: & fumus conſumto omni materiali expurgatur, [a] & neque natura traoſit. Itaque & aoima purgata ab omni labe, in id quod eſt deficit, non in id quod non eſt; unde ait Balaam: [b] *Moriatur anima mea ut anima juſtorum*; (Num. 23. 10.) ut moreretur lapſus ejus, & quidam improbitatis uſus; tranſiret autem in conſuetudinem, vitamque juſtorum; omnia enim Deus ſalva vult eſſe. Unde & Salomon ait: *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum.* (Sap. 1. 13.) Fecit animam ut ſit: creavit hominem in iocorruptionem, quem ad imaginem ſui fecit: ſed homines a naturæ munere deviantes, obnoxios fecere ſe morti, ut quaſi terreni corrumpantur. Sed Deus per tribulationes ad pœnitentiam cogit, ut per pœniteotiam uratur & conſumatur illud accidens malum improbitatis, & pereat; & locus ille animæ, qui erat accidentis impietatis poſſeſſio, pateat ad receptionem virtutis & gratiæ. Certum eſt autem animæ naturam eſſe pretioſam, quæ ad ſimilitudinem Dei facta receptionem omnis virtutis admittit; utpote quæ cognitionis ſupernæ non ſit fraudata conſortio.

49. Nunc illud ſupereſſe arbitramur, quod io multorum ore verſatur, qua ratione Deus, cujus ſine voluntate nec paſſer viliſſimus cadit, & apud quem capilli capitis numerati ſunt, dixerit per Eſaiam: *Sic omnes gentes ut ſtillicidium de urceo, & ſicut momentum ſtateræ æſtimatæ ſunt, & ut ſputum æſtimabuntur.* (Eſai. 40. 15.) Ita ergo peribunt omoes gentes ſicut ſtillicidium de urceo, & ut ſputum perit, & ad nullos uſus proficit. Sed tu qui noſti quia gentes non eo uſque pro nihilo habuit Deus noſter, ut & Abrahæ dixerit: *Benedicentur in te omnes gentes*; (Gen. 12. 3.) & per David locutus ſit ad Filium diccos: *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam*; (Pſ. 2. 8.) & infra: *Omnes gentes ſervient ei*; (Pſ. 71. 11.) qui legiſti, *quia obtulit Deus Filium ſuum pro omni gente, ut ſalvos faceret peccatores*; (Rom. 8. 32.) debes hoc loco vim divinæ ſententiæ conſiderare. Contemplatione etenim creaturarum cæleſtium, [c] qoæ multæ ſunt (ſicut cælum quod multipliciter majus quam terra eſt, ut a plериſque punctum comparatione cæli terra ſit æſtimata) Angelorum, Archangelorum, Principatuum, Poteſtatum, Thronorum, Dominationum, millium, & decem millium, & innumerabilium millium: contemplatione ergo horum gentes ut ſtillicidium de urceo æſtimatæ ſunt, cujus eſt omnis plenitudo. Ex illa igitur plenitudine cæleſti tamquam gutta cadens æſtimatæ ſunt gentes. Quomodo enim poterant maximæ videri, cum ipſa terra in qua ſunt gentes, minima mundi portio ſit, & omnium quæ operatus eſt Deus, tamquam ſtateræ exigua ioclinatio geotes ſint? Simul cogooſce per hanc ſtateram omoia Deum cum juſtitia condidiſſe, & in ipſis geotibus ineſſe quiddam naturaliter, in quo juſtitiæ videretur vel exiguum eſſe momeotum, & ſputum ipſum tamquam ex univerſitate totius corporis interiorem exiſtere portionem.

50. Magis ergo hic miſericordia prædicatur; quoniam qui venit quærere quod

a Edit. ant. *neque naturam tranſit*: Rom. & pauci mſſ. *& neque in naturam tranſit*. Alii quinque, *& neque natura tranſit*. Commode, hic enim *tranſit* idem eſt atque *in nihilum redigitur*.

b Ita quinque mſſ. alii autem tres cum vet. edit. *Moriatur anima mea in anima juſtorum*. Rom. ſola ..... *in animis juſtorum*. Suffragantur tamen LXX. Interp. apud quos: Ἀποθάνοι ἡ ψυχή μου ἐν ψυχαῖς δικαίων *inter animas juſtorum*.

c Rom. edit. ſola, *quæ multa ſunt, nempe Angelorum, Archangelorum, Principatuum, Poteſtatum, Thronorum, Dominationum, millium, & decem millium, & innumerabilium millium, gentes ut ſtillicidium de urceo æſtimatæ ſunt. Nam ſicut cælum adeo majus eſt quam terra, ut a pleriſque comparatione cæli terra ut punctum ſit æſtimata, ita & ejus plenitudo. Ex illa igitur* &c.

quod perierat ; nec ſtillicidium illud A quaſi vile contemſit , & allevavit mo- a numentum ſtateræ ; [a] & ſputo illi ſubſtantiam boni corporis donans , dignatus eſt omnes gentes in unum corpus Eccleſiæ congregari . Inter genres autem & Iſrael annumerari poteſt nequaquam expers divinæ ejus juſtitiæ ; quia Deut. 4. 6. ipſe Moyſes dixit de Iſrael : *Ecce populus ſapiens , & diſciplinæ tenax , gens magna* . Et ut ſcias quia ſupra meritum B noſtrum Dei bonitas redundavit, Apoſtolus hunc propheticum locum inter- Rom. 11. 32. & ſeq. pretatus ait : *Concluſit Deus omnia in incredulitate , ut omnium miſereatur* ; & ſubjunxit : *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei ! quam inſcrutabilia ſunt judicia eius , & inveſtigabiles viæ ejus ! Quis enim cognovit ſenſum Domini : aut quis conſiliarius ejus fuit : aut quis prior dedit illi , & retribuetur ei ?* Hunc autem locum præ- C Eſai. 40. 15. mittens Propheta ait : *Sic omnes gentes ut ſtillicidium de urceo æſtimatæ ſunt* , & reliqua , ut cognoſcas intellectum iſtum cum interpretatione Apoſtolica convenire.

51. Sed quid evidentius eo quod perituras naturas non videatur inducere, cum ipſe ſubjecerit ſanctus Propheta: ℣. 5. *Quoniam non reſurgunt impii in judicio* . Non enim dixit : *Non reſurgunt* ; ſed D ait : Reſurgunt quidem , ſed non in judicio . Qui autem reſurgit , eſt utique , & manet : ſed quia non credidit in Chriſtum , jam judicatus eſt ; & ideo non venit in judicium , quem peracti jam manet pœna judicii . Er de reſurrectione quidem plurima divinarum ſcripturarum ſunt teſtimonia , quæ non prætermiſimus in libris * conſolationis & reſurrectionis . De eo autem quod air : *Non reſurgunt impii in* E *judicio* ; ſecundum Evangelium abſoluta ſententia eſt , quia non omnes judica- 2. Cor. 5. 10. buntur . Apoſtolus autem ait : *Omnes enim oportet nos ſtare ante tribunal Chriſti , ut recipiat unuſquiſque propria corporis , prout geſſit , ſive bonum , ſive malum* . Hæc putant plerique eſſe contraria ; nec advertunt quia Salvator de perfidis dixit atque impiis , qui non crediderunt in dominum Jeſum . Sic enim ait : *Qui* F Johan. 3. 18. 19. *credit in me , non judicatur : qui autem non credit , jam judicatus eſt , quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei . Hoc autem eſt judicium , quia venit lux in hunc mundum , & dilexerunt magis homines tenebras quam lucem ; erant enim mala ipſorum opera* . Liquet igitur de quibus dictum ſit , hoc eſt , de iis qui non crediderunt in dominum Jeſum . Apoſtolus quoque etſi dixit omnes , de iis utique dixit qui crediderunt , ſed actuum ſuorum rationem in die judicii reddituri ſunt . Denique ipſe alibi ait , quia teſtimonium conſcientiæ noſtræ in die judicii revelabitur , Rom. 2. 15. cum invicem cogitationes noſtræ aut accuſabunt ſe , ut ſcriptum eſt , aut defendent , & patebunt cordis occulta . Quid autem hoc evidentius quod ait alibi : *Omnes quidem reſurgemus , ſed non omnes immutabimur ?* 1. Cor. 15. 51. Immutabuntur enim juſti in incorruptionem , manente corporis veritate . Daniel quoque dicit : *Judicium ſedit , & libri aperti ſunt* . Dan. 7. 10. Oſtendit ergo judicium futurum , maxime cum alibi idem dicat : *Multi qui ſedent in tumulo terræ , exſurgent : iſti in vitam æternam , & iſti in opprobrium & confuſionem æternam ; & intelligentes ſplendebunt ſicut ſplendor cæli , & de juſtis multi ſicut ſtellæ lucebunt* . Dan. 12. 2. & 3.

52. Quod iſtud eſt judicium ſedentium judicium , & qui libri aperti , niſi conſcientiæ noſtræ , velut libri peccatorum noſtrorum ſeriem continentes? Quamquam hoc ipſum vile ſit æſtimare quaſi humani ſimile judicii . Aliud eſt Chriſti judicium , ubi conſcienria ipſa ſe prodit , quæ latere non poteſt occultorum arbitrum ; ubi cogitationes lucenr apud eum , qui adhuc cogitantibus dicebat : *Quid cogitatis mala in cordibus veſtris ?* Matth. 9. 4. Cum Judæis diceret , dicebat omnibus ; ne quis putaret quod occulta poſſent eſſe quæ eum fallerent , ne quis putaret quod parietibus clauſis teſtem occulti erroris effugeret . Ideoque & Evangeliſta teſtatur dicens : *Jeſus autem ſciebat cogitationes eorum* . Luc. 6. 8. Quomodo ergo ait : *Libri aperti ſunt ?* Non utique atramento ſcripti , ſed veſtigiis delictorum , & flagitiorum inquinamento . Aperietur liber conſcientiæ tuæ , aperietur liber cordis tui , culpa noſtra recitabitur . Eſt ibi liber , ubi eſt tabula ; immo ſunt libri inſcripti , ubi ſunt inſcriptæ tabulæ , quas inſcribit Spiritu ſancto Apoſtolica doctrina , ſicut legimus , dicente Paulo : *Epiſtola noſtra vos eſtis . . . . inſcripta non atramento , ſed Spiritu Dei vivi : non in tabulis lapideis , ſed in tabulis cordis carnalibus* . 2. Cor. 3. 2. & 3. Sunt ergo tabulæ cordis inſcriptæ Spiritu ſancto , iſtæ recitabuntur . Si bene egeris , manebit Scriptura . Vide ne tollas Spiritus ſancti gratiam : vide ne deleas , & ſcribas atramento flagitia tua , ne veniat dies judicii , & dicat Judex : Recitentur libri , recitentur tabulæ geſto-

[a] MSS. aliquot , *& ſpuit eum illi ſubſtantiam boni corporis donare dignatus eſt , id eſt , omnes gentes in unum corpus Eccleſiæ congregare* : unus , *congregavit* .

* Intellige libros *De fratris obitu* : & *De fide Reſurrectionis* .

ſtorum ejus ; & dicat tibi : Ego ſcripſi tabulas tuas, cur deleſti apices meos ? Ego ſcripſi dona mea, quomodo deleſti munera mea, & ſcripſiſti opprobria tua? Non legiſti quia ſcribo? Non
Pſ. 44. 2. tibi dixi per os Prophetæ mei : *Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis* : judicium autem Verbi eſt.

Johan. 5. 28. & 29. 53. *Multi ergo dormientium in tumulo terræ ſurgent, qui bene egerunt, in reſurrectionem vitæ: qui male egerunt, in reſurrectionem judicii*. Quod Daniel ait : *in vitam æternam;* hoc Salvator : *in reſurrectionem vitæ*, dixit, Item quod ait Daniel : *in opprobrium & confuſionem* ; Salvator dixit : *in reſurrectionem judicii*. Unde non expedit nobis ad judicium venire, & non expedit non venire ; ne aut prædamnati videamur, aut in hac labe vitiorum ſubeamus tanti ponderis judicii. Propheta rogat ne intret
Pſ. 142. 2. Dominus in judicium cum ſervo ſuo ; quanto magis nos judicium Domini timere debemus? Pone quia miſericors Dominus ignoſcet : quanta prodentur quæ latere credebam? Qui pudor, quæ confuſio erit mihi, cum is qui alios profitebar docere, ipſe in eo deprehendar, in quo alios arguebam?

54. Et ideo quoniam & Salvator * duo genera reſurrectionis poſuit, &
Apoc. 20. 6. Johannes in Apocalypſi dixit : *Beatus qui habet partem in prima reſurrectione* ; iſti enim ſine judicio veniunt ad gratiam : qui autem non veniunt ad primam reſurrectionem, ſed ad ſecundam reſervantur, iſti urentur, donec impleant tempora inter primam & ſecundam reſurrectionem: aut ſi non impleverint, diutius in ſupplicio permanebunt. Ideo ergo rogemus ut in prima reſurrectione partem habere mereamur. Sunt qui reſurrexerunt in paſſione Chriſti ; & iſti plane beati, quia E acceperunt Chriſti gratiam, & audierunt vocem ejus, de qua ſcriptum eſt:
Johan. 5. 25. *Venit hora quando audient mortui vocem Fi-* A *lii Dei, & qui audierint, vivent*. Et :
Ingreſſi ſunt in ſanctam civitatem. Puto quod magis illam ſignificet ſupernam, Matth. 27. 53.
quam iſtam Hieruſalem, quam reliquit, quam incuſavit, quod in iſtam pedibus, in illam autem ſupernam meritis intraverint.

55. Sed & illud caveamus, ut hic poſiti ſurgamus de tumulo terræ. Sunt qui viventes ſepulcro ſunt circumdati & repleti mortuis, quorum guttur ſe- B pulcrum eſt, non loquentium verba vitæ, ſed mortis. Si hic reſurrexerimus a mortuis, & illic reſurgemus : ſi hic non fuerimus oſſa arida ; ſed acceperimus rorem Verbi, humorem Spiritus ſancti, & illic vivemus: ſi hic nos excitaverit Jeſus voce ſua magna, ut excitavit Lazarum, & per Diſcipulos ſuos ſolverit a vinculis mortis, & induxerit in Bethaniam, ubi erat Lazarus, hoc eſt, in domum obeditionis, C & adhibuerit hic convivio ſuo; & illic cum eodem recumbemus, & illic cum eo ſemper epulabimur, & illic nobis redolebit unguentum, quod ſolus proditor dolebat effuſum.

56. Ergo *impii non reſurgunt in judicio*, hoc eſt, in portionem eorum qui judicium ſubituri ſunt ; *nec peccatores reſurgunt in conſilio juſtorum*. Vides quia V. 5.
ſurgunt impii, & non ſurgunt in judicio juſtorum ; quia peccatores etſi D non reſurgunt in conſilio juſtorum, reſurgunt tamen in judicio. Unde videntur qui bene crediderunt, & fidem ſuam etiam operibus executi ſunt, ipſi non judicari, ſed ſurgere in conſilio juſtorum : peccatores autem qui non poſſunt inter juſtos ſurgere, ſurgent in judicio. Habes duos ordines. Tertius ſupereſt impiorum, qui quoniam non crediderunt, jam judicati ſunt ; & ideo non ſurgunt in judicio, ſed ad pœnam : *dilexerunt enim magis* Johan. 3. 19.
tenebras quam lucem ; & ideo judicium eorum pœna eſt, & ſorte pœna tene-
bra-

* Videtur hic non multum recedere ſanctus Ambroſius ab opinione Chiliaſtarum. Nolim autem eam intelligas, qua Damaſcenus lib. de Hæreſibus tradit Originiſtas docuiſſe *Chriſti regnum tandem aliquando deſiturum, & ſimul Angelos deſituros*, neque etiam Gobari trithenæ blaſphemiam qua adſtruit *cum juſtis reſurrectura quoque omnia animalia* &c. Sed eam qua dicebantur *juſti primum omnium revicturi, & cum Chriſto in ſumma pace ac voluptate regnaturi per mille annos; poſt quod ſpatium fieret reſurrectio generalis atque univerſale judicium*. Quod quidem etſi Ambroſio tribueremus, non eſſet cur mirati quiſquam deberet. Certum enim eſt in ea opinione non tantum Origenem cujus ſententias ſubinde in ſcripta ſua tranſtulit Sanctus noſter ; ſed etiam complures alios fuiſſe magni nominis Patres tum Græcos tum Latinos. Horum reverentia eamdem ſententiam damnare non auſi ſunt Hieron. in Hieremiæ 19. 21. & Auguſt lib. 20. cap. 7. qui hoc ipſo loco ſatis declarat nihil in hoc dogmate ſibi magis diſplicere, quam quod iſtic ſpiritales voluptates non admitterentur, ſed ab Ambroſio atque aliis quibuſdam ipſas admitti potuiſſe hinc intelligi datur, quod ipſe Auguſtinus ibidem fateatur ſe illas dum prius cum millenariis ſentiret, admiſiſſe. Quod vero non obſcure videtur hic & infra num. 56. atque alibi doceri omnes peccatores qui in Chriſtum crediderint, poſt expurgata per ignem crimina ſalvandos eſſe, non modo Origenis aliorumque multorum ejuſdem ætatis Patrum ea ſententia fuit, verum & ipſiuſmet Hieronymi lib. 2. adverſus Pelag. cap. 9. & alibi pluribus locis. Unde colligas errorem hunc illis temporibus needum ab Eccleſia liquido fuiſſe reprobatum. Sed cum Ambroſius præfat. in pſalm. xxxvii. num. 2. abſolute dicat : *Nam ſi hinc peccata gravia portaveris, illic*, nempe in futura vita, *requiem non habebis* ; & alibi non diſſimilia tradat : eum hoc loci non tam ea propria, quam ea memoratorum Patrum mente locutum poſſumus judicare. Porro de hac omni Chiliaſtarum doctrina qui plenius aliquid deſiderabit, adeat Sixtum Senenſem Bibliothecæ ſanctæ lib. 5. Annot. 233. & lib. 6. Annot. 347. nec non P. D. Huetium Origen. lib. 2. quæſt. 9.

brarum. Et poterat quidem intelligi quod ii qui mala opera habent, credentes tamen in Chriſtum, volentes quidem recte vivere; ſed victi illecebris peccatorum, dilexerunt plus tenebras quam lucem: id eſt, utrumque dilexerunt, ſed magis tenebras. Sed quia de illis præmiſit qui non crediderunt, ſic accipiendum puto quod dilexerunt tenebras, & non lucem; lux enim Chriſtus eſt. Qui ergo non crediderunt luci, abſurdum eſt ut lucem vel dilexiſſe credantur, quam neſcierunt. *Neſcierunt* enim, *neque intellexerunt, in tenebrit ambulant*, ſicut ſcriptum eſt. Pſ. 81. 5.

v. 6. 57. Sequitur: *Quoniam novit Dominus viam juſtorum, & iter impiorum peribit*. Adverte ſenſum: *Non reſurgunt impii in judicio; quoniam novit Dominus viam juſtorum*. Vias eorum utique novit, quorum dirigit greſſus; ſunt enim greſſus hominum, qui a Domino diriguntur. Diriguntur a Domino & viæ viri. Has novit Dominus vias, quæ ſunt rectæ, quæ ad illam vitam tendunt dicentis: *Ego ſum via, veritas, & vita*. Johan. 14. 6. A Hæc bona eſt via: tortuoſa autem eſt via ſæculi. Non dignatur illam viam noſſe. Illos enim agnoſcit, qui ſunt ipſius, qui operantur opera ejus: qui autem operantur iniquitatem, his dicit Dominus: *Diſcedite a me, omnes operarii iniquitatis, non novi vos*. Luc. 13 27. Non per ignorantiam, ſed per id quod indigni ſint ſcientia Dei, neſciuntur.

B 58. Pulcre autem ait: *Et iter impiorum peribit*. Separavit latinus, nt iter diceret, & tamquam diſcrevit iter a via: græcus autem in utroque viam dixit. Non otioſe tamen latinus; quia & Dominus: *Ego ſum via*, dixit; non dixit: Ego ſum iter. Perire autem iter impiorum dixit, non impios. Servat eorum ſubſtantiam, qui ſi convertantur, ſolum iter impietatis amittent, quod nec ab initio fuit, nec erit. Quod accidens igitur eſt, perit: quod C ſubſtantivum, manet. Pereunt autem ita impii, quomodo dicitur: *Anima quæ peccat, ipſa morietur*; Ezech. 18. 4. ut peccati aculeo, non omni ſubſtantiæ ſuæ diſſolutione moriantur.

IN PSALMUM XXXV.

PRÆFATIO.

a Scrip. circ. an. 381. 1. DICTURUS Propheta [a] in pſalmo ſequenti quæ eſſet forma juſti, ante formam expreſſit injuſti. Neque enim poſſumus cognoſcere quæ ſit forma juſtitiæ, niſi cognoſcamus quæ ſit iniquitatis effigies; ſunt enim ſibi adverſæ atque contrariæ. Namque in altera ſimplex habitudo naturæ, in altera fallax verſutia nequitiæ: alia virtutum imagines præfert, alia vitiorum commercia prætendit. Convenire autem hunc ordinem & ipſa ratio docet; & ſi de contrariis ſumenda ſunt teſtimonia, ipſi doctores philoſophiæ confeſſi ſunt, dum ſequuntur. Quis autem dubitet longe anteriorem Davidem Platonis fuiſſe temporibus, quem non ſolum * magiſter ejus; ſed nec avi quidem avorum ejus videre potuerunt: cum ille in principio regni fuerit Judæorum (quod per innumera annorum curricula propagatum eſt) iſte poſt tempora captivitatis, quibus regnum gentis ejus jam fuerat diſſolutum. Ergo ipſe qui tenet in omnes ſæcularis ſapientiæ principatum, cum diceret non poſſe formam juſtitiæ comprehendi, niſi ante diſcutiendam injuſtitiæ ſeriem putaviſſent, exemplum adtulit quod ii qui velint aurum quærere, prius ſe luto obliniant. Aurum itaque juſtitia, iniquitas lutum eſt. Quod a noſtris quoque prius dictum eſſe non dubium eſt, cum ſcriptum ſit: *Ut lutum platearum delebo eos*. (Pſ. 17. 43.) Et vere lutum; quia eos inquinat qui ſibi appropinquaverint. Fugiamus ergo injuſtitiam, ne luteis ſordibus inquinemur, atque in ejus voraginem non pes noſter exterior, ſed, quod eſt gravius, mens noſtra mergatur. Et philoſophia quidem aurum ſe quærere dicit; ſed lutum verſat, quæ divinitatem quærit in ſtatuis: ſed vaſa figuli virga confringet. Nos aurum quærimus, quo corpora noſtra mundemus, mortificationem Jeſu Chriſti in corpore noſtro circumferentes; ut & vita Jeſu Chriſti in corpore noſtro manifeſtetur. Bonum aurum, ſanguis eſt Chriſti, dives ad pretium, profluus ad lavandum omne peccatum. Ordinem diximus, titulum conſideremus.

b ℣ 1. 2. [b] *In finem*, inquit, *ſervo Domini pſalmus David*. In toto pſalterii corpore ſolus hic titulus eſt, quo pſalmum ſervo Domini ſe ſcripſiſſe teſtetur. Quis iſte eſt ſervus Domini, videamus: quid pſalmi ſeries ſignificet: cui dictus hic pſalmus ſit? Audiamus ad quem loquatur: *Domine*, inquit, *in cælo miſericordia tua, & veritas tua uſque ad nubes. Juſtitia tua ſicut montes Dei, judicia tua abyſſus multa*. (Pſ. 35. 6. & 7.) Cui hoc, niſi Filio Dei dicitur? Hæc enim non humanæ, ſed divinæ ſunt poteſtatis. (Pſ. 89. 1.) Sed quid ſibi vult quod ſervo Domini dici pſalmum hunc titulus declaravit, cum orationem Moyſi hominis Dei maluerit, quam ſervi Domini in poſteriore titulo nuncupare? Quod ergo conſilium Prophetæ fuerit non intelligo, vel potius ipſius domini Salvatoris, qui locutus eſt in Propheta. Vere judicia ejus ſicut abyſſus multa, ut ſervo honorificentiam reſervaret, ſibi conditionem ſervitutis adſcriberet. Videor mihi intelligere, videor hauſiſſe aliquid de gratia ſpiritali. Adverſus injuſtitiam, ut diximus, pſalmus hic ſcriptus eſt; & ideo plus gravatur injuſtitia perfidorum, qui Chriſtum Jeſum dominum recipere noluerunt, cum ille propter ipſos ſuſceperit ſervitutem. Quid enim tam iniquum, quam ingratos fuiſſe tantis beneficiis; ut quibus ille ſalutem daret, hi ſanguinem ejus effunderent? Denique alibi cum de ſua paſſione loqueretur, ad acervandam Judaicæ impietatis invidiam ſic ait: *Ne avertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me .... Pauper & dolens ego ſum*. (Pſ. 68. 18. Ibidem 30.)

3. Veni, Paule, interpretare nobis, qua ratione Dominus cæli atque terrarum ſe pauperem dixerit, & quæ ſit iſta paupertas. Tu certe illum divitem

dixi-

a Rom. edit. ſola, *in pſalmo trigeſimo quinto*. Minus bene; quandoquidem non hunc, ſed trigeſimum ſextum Ambroſius indicatum voluit: quod utriuſque pſalmi argumentum conſideranti planum erit.

* *Magiſter ejus*, id eſt, Socrates, ad quem a regno David effluxere, ex quorumdam chronologia, anni 633. Quod vero ad regni Judæorum durationem, eam fuiſſe annorum 484. iidem tradunt.

b Rom. edit. prætermiſerat vocem, *Pſalmus*,

dixiſti: quomodo idem dives & pauper eſt? Audiamus teſtimonium Pauli. *Scitis*, inquit, *gratiam domini noſtri Jeſu Chriſti; quia propter vos pauper factus eſt, cum dives eſſet, ut vos ejus inopia ditaremini*. (2. Cor.8.9.) Veni & tu, Eſaia, interpretare nobis quomodo ſe dolentem dixerit Chriſtus, qui dolores vulnerum ſanare conſuevit. Medicus venit, ut curaret ægros: quid ipſe habuit quod doleret? Audiamus etiam Eſaiæ teſtimonium. *Pro nobis*, inquit, *dolet; & nos æſtimavimus eum eſſe in doloribus*. (Eſai.53.4.) Expreſſit medici affectum, qui etiamſi ipſe nullum vulnus habuit quod doleret, tamen compaſſus eſt vulneratis. Hoc igitur in pſalmo Dominus exprobrat Judæis: Ego propter vos pauper, ego pro vobis dolens, & vos mihi manus impias intuliſtis dicentes: *Tollamus juſtum, quia inutilis eſt nobis*. (Sap. 2.12.) *Injiciamus lignum in panem ejus*. (Hier.11.19.) Bene panem dixit pro carne ejus. Ille alimentum detulit, iſti pro beneficio retulere ſupplicium. Non mirum ergo ſi eſuriunt, qui ſibi vitæ æternæ alimoniam denegarunt. Pulcre etiam duo iſta junxerunt: *Injiciamus lignum in panem ejus*. Neſciebant quid loquerentur Judæi, & myſterium loquebantur. Paradiſum nobis Crux reddidit Chriſti. Hoc eſt lignum quod Adæ Dominus demonſtravit, dicens de ligno vitæ, quod eſſet in medio paradiſi, edendum: de ligno autem ſcientiæ boni & mali, non edendum. Erravit Adam, mandata non tenuit, interdictum guſtavit. Per lignum cœpimus eſurire; quia ſuum caro accepit alimentum. Ideo Dominus in Chriſto carnem junxit & lignum, ut fames antiqua ceſſaret, vitæ gratia redderetur. Beatum lignum Domini, quod omnium peccata crucifixit: beata caro Domini, quæ victum omnibus miniſtravit!

4. De paupertate igitur & dolore Domini idonea, ut arbitror, ſanctorum protulimus teſtimonia, quorum alter vidit & dixit, alter eſt electus ut diceret. Ipſorum igitur qui probati ſunt, de ſervitute Domini teſtimonia iterum proferamus; immo ſua quæ de ſe ipſe locutus in utroque eſt. Audiamus ergo quid dicat: *Sic dicit Dominus, qui finxit me ex utero ſervum ſibi ad congregandum Jacob & Iſrael ad eum*. (Eſai.49.5.) Advertimus ergo quod propter congregationem populi, formam ſuſceperit ſervitutis. Audis, Judæe, & de gratia contumeliam refers; & hoc ad perfidiam derivas, propter quod magis credere

A debuiſti. Ad te vocandum venit, & conviciaris. Ex utero ſervum ſe dixit. Audi, Arriane, ex quo utero: paululum ſupra recurre: *Ex utero*, inquit, *matris meæ, vocavit Dominus nomen meum*. (Ibidem 1.) Quod nomen ejus ſit, audiamus, quo eum Pater vocavit. *Ecce virgo in utero accipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel: quod interpretatur, Nobiſcum Deus*. (Eſai.7.14. Matth.1.23.) B [a] Quod enim aliud niſi Filius Dei nomen eſt Chriſti? Accipe aliud. Dixerat quidem & Gabriel ad Joſeph de Maria: *Pariet filium, & vocabit nomen ejus Jeſum*. (Ibidem 21.) Accipe Dei vocem. *Et tu Bethleem Judæa, non es minima inter principes Juda; ex te enim exiet Princeps qui regat populum meum*. (Mich. 5.2.) Adverte myſterium: ex utero Virginis idem & ſervus exivit & dominus: ſervus ad C operandum, dominus ad imperandum; ut regnum Deo in hominum mentibus radicaret. Utrinque unus, non alter ex Patre, & alter ex Virgine; ſed idem qui ante ſæcula ex Patre, ipſe poſtea carnem ſuſcepit ex Virgine. Ideo ergo & ſervus vocatur, & dominus: propter nos ſervus; ſed unitate divinæ ſubſtantiæ Deus ex Deo, Princeps ex Principe, æqualis ex æquali; neque enim degenerem genuit, in quo ſe ipſe com- D placere memoravit. (Matth. 3.17.)

5. Magnum, inquit, tibi eſt vocari puerum meum, ut ſtatuas Tribus Jacob. Servat ubique ſuæ vocabula dignitatis. Magnus Deus, & magnus puer: nec in carne magnitudinis ſuæ nomen amittit, cujus magnitudinis nullus eſt finis. Meritoque ſecurus, *cum in forma Dei eſſet*, ut Apoſtolus dicit, *non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ſed* E *ſemetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & ſpecie inventus ut homo: humiliavit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis*. (Philip.2.6, & ſeq.) Hic eſt ergo æqualis quaſi Dei Filius, hic ſervi formam in carne ſuſcepit, hic mortem guſtavit cujus magnitudo non habet finem; quia finis Legis eſt Chriſtus ad juſtitiam omni credenti: ut in ipſum omnes F credamus, hunc intimo adoremus affectu. Bona ſervitus, quæ omnes liberos fecit: bona ſervitus, quæ nomen ſuper omne nomen adquiſivit: bona humilitas, quæ fecit, ut in nomine ejus omne genu figant, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur quoniam dominus Jeſus in gloria eſt Dei Patris. In hunc ergo finem dirigitur hic pſalmus, ut & nos ſer-

[a] Rom. edit. ſic verba illa contraxerat, *Quod nomen quid aliud eſt niſi Filius Dei?*

ſervi ſimus ad juſtitiam, non ſuperbi ad arrogantiam. [a] Servitus enim ſtipendium libertatis eſt: ſtipendium autem mortis arrogantia eſt. Sed jam ipſam pſalmi ſeriem adoriamur.

IN PSALMUM XXXV.

Enarratio.

℣. 2. 6. D*Ixit injuſtus, ut delinquat ſibi.* Quid dixerit, non expreſſit, & ideo ſic intelligendum arbitror, quia quidquid dicit injuſtus, peccatum eſt. Omnis enim injuſtitia, peccatum; quoniam ubi organum vitioſum, quomodo poteſt cantus non eſſe vitioſus? Degeneris materiæ decolor partus eſt. Quidquid ergo loquitur injuſtus, iniquitas eſt, quæ in ſuum refertur auctorem, ſicut
De Tobia cap. 12. num. 41. Et infr. pſ. 37. n. 8. viperæ partus, qui primo ſuam ſcindit parentem, ut frequens ſermo eſt. Sibi ergo delinquit. Nihil hac ſententia ſublimius dictum arbitror. In illis qui ſibi ſapientiam ſæculi vindicarunt, nihil tale legi, nihil tale cognovi. Nec mirum, quandoquidem illi humano ingenio locuti ſunt, hoc infudit Spiritus Dei, Spiritus veritatis: quia injuſtus ſibi delinquat, ſibi generet vulnera, ſe ipſe confodiat. Nam ſicut ſpinæ na-
Prov. 26. 9. ſcuntur in manu ebrioſi, ut Scriptura adſerit: ita & injuſti ſermone naſcuntur, quæ compungant loquentem. Loquitur injuſtus, & interior ejus conſcientia vulneratur; quia in omni ſermone quem loquitur, non eſt fraudis immunis. Cujus enim gravior eſt pœna, quam propria, cum pro omni ſermone det pœnas? Serpens aliis infundit venenum, injuſtus ſibi; in eum enim refunditur quidquid effuderit. Injuſtus igitur & aliis inutilis, & ſibi noxius: juſti autem vita fructuoſa aliis, & ſibi dulcis. Dicit enim Salomon:
Prov. 9. 12. *Fili, ſi ſapiens eris, tibi ſapiens eris, & proximis: ſi autem malus evaſeris, ſolus hauries mala.*

7. Advertimus ergo quia juſtitia aliis eſt potius nata, quam ſibi: commune commodum, non ſuum exſpectat; & alienum bonum pro ſuo ducit emolumento. Beata & præclara juſtitia, cujus bonum omnibus proficit: ex uno plerumque ad plures proficiſcitur, atque ad omnes pervenit. Juſtus David, qui parcebat inimico, & malebat in-

A nocentiam ſuam, quam vitam tueri; ne malo publico vindicaretur, atque appetendi principis in malis quoque cauſis aliis exemplum ederet, cum ipſe vindictam de inſidiatore ſumſiſſet. Juſtus Abel, qui de ovibus ſuis quas ei Dominus dederat, primitias Domino putaverit offerendas; & ideo plus placuit Deo, quia moram non fecit, devotionem probavit. Sed hoc impius
B ferre non potuit, juſtitiæ prævaricator, radix iniquitatis; & ideo fratrem occidit, quia hoſtia ejus Deo magis, quam oblatio ſua fuerat comprobata. Sed ille occiſus Deo loquebatur in voce ſanguinis ſui, hic vivus a facie Domini repellebatur; & cum adhuc a Domino pœnæ ceſſarent, torquebat eum ſuorum conſcientia peccatorum. Latebat miſer tremens & timens; & cum adhuc per-
C cuſſor deeſſet, ipſa ſe ſe injuſti vita cruciabat. Acceperat ſignum, ne eum aliquis occideret: non ut vitæ ſuavitate frueretur, ſed ne mors auferret ærumnam; ut percuſſorem ſuum quotidie timendo pateretur. Meruerat quidem ut percuſſor inhiberetur: ſed ſine ulla intermiſſione ipſe ſibi ſuus carnifex erat, ipſe percuſſor.

8. Quæ pœna major, quam timere quod vitare non poſſis, nec quod ti-
D mueris, evadere? Unde præclare David exprimens conventionem graviſſimam conſcientiæ peccatricis ait: *Quoniam iniquitatem meam ego agnoſco, & delictum meum contra me eſt ſemper.* Pſ. 50. 4. Offunditur enim nobis ultrix noſtri imago peccati; nec quietum reum ſuum eſſe permittit, inferens miſeram ſervitutem: atque in ſua vincula trahit, ut enodare ſe non queat; quoniam volens ipſe ſe vendidit, cui liberum erat delicto-
E rum æra non capere, & libertatem innocentiæ reſervare. Itaque dum oramus, peccatum offunditur: ubi ſomno ſenſus ſe corporis relaxaverit, peccatum recurrit. Semper nobis error noſter tamquam malus exactor occurrit, vel tamquam improbus fœnerator conveniens debitorem. Unde Dominus ait: *Qui facit peccatum, ſervus eſt peccati.* Johan. 8. 34. Sed juſtus novit quemadmodum peccatorum ſuorum vincula diſſolvat, nec exſpectat
F accuſatorem, ſed prævenit, ut confitendo ſuum allevet omne delictum; ne habeat quod adverſarius criminetur. Ideoque Scriptura tibi dicit: *Juſtus in prin-* Prov. 18. 17.

a Omnes edit. *Servitutis enim ſtipendium libertas eſt:* Omnes mſſ. *Servitus enim ſtipendium libertatis eſt.* Iterum edit. Rom. ſola, *ſtipendium autem arrogantiæ mors eſt*: aliæ ac mſſ. ut in textu. Sed ut locus hic alioquin obſcurus intelligatur, advertendum alluſionem fieri ad militiam, in qua poſt certum ſtipendiorum, id eſt, annorum numerum miſſio dabatur militibus. Sic ergo interpretamur: Servitutem ſequitur libertas, & mors arrogantiam; quemadmodum poſt emerita ſtipendia miſſio conceditur: vel brevius, ſervitus libertati militat, morti arrogantia. Et hunc ſenſum ſatis indicant antecedentia illa: *Bona ſervitus* &c.

principio ſermonis accuſator eſt ſui. Vocem
enim eripit adverſario, & quaſi dentes
quoſdam paratos ad prædam crimina-
tionis infeſtæ, peccatorum ſuorum con-
feſſione conſtringit. Dixit Judas Iſca-
riotes ut delinqueret ſibi. Quid dixit:
Matth. 26. 48. *Quem oſculatus fuero, ipſe eſt: tenete eum.*
Hoc dixit, & ſe ipſe proprio ore egit
in mortem. Quantos putamus in ipſo
fuiſſe tortores; ut ſibi ipſe tam gravis
pœnæ exactor incumberet, & ſemet
ipſe laqueo ſtrangularet?

2. Reg. 24. 17. 9. *Dixit injuſtus ut delinquat ſibi.* Lo-
cutus eſt juſtus: *Ecce ego peccator male
feci, & grex iſte quid fecit?* Et remiſſum
eſt omne peccatum. Dixit ergo juſtus,
Gen. 4. 9. & ſibi profuit. Dixit Cain: *Numquid
ego cuſtos ſum fratris mei?* Et ſibi ipſe
mentitus eſt. Dixit Ananias omne ſe
venditi ſui ruris pretium protuliſſe, &
mentitus eſt ſibi, qui potuit minus of-
ferre ſine fraude. Ideoque præclare ait:
Pſ. 26. 12. *Et mentita eſt iniquitas ſib.* Sibi enim
ante mentitur, cum in ſuum mentitur
exitium: ſibi delinquit, qui ſibi inno-
centiæ eripit ſuavitatem. Quis enim
puritate & ſimplicitate pectoris dulcior
fructus? Quis cibus ſuavior, quam is
quem animus bene ſibi conſcii, &
mens innocentis epulatur? At vero ini-
Zach. 5. 7. quitas velut quodam plumbeo talento,
ut Scriptura teſtificatur, conſcientiam
gravat. Meritoque David ait: *Sicut
Pſ. 37. 5. onus grave gravatæ ſunt ſuper me.* Et Sa-
Prov. 10. 26. lomon: *Sicut uva acerba dentibus, & fu-
mus oculis: ita iniquitas omnibus utentibus ea.*
Gravis pœna quæ cibum impedit, ad-
ſpectum obducit; &, quod eſt amplius,
oculis mentis internæ tenebroſam offun-
dit caliginem, ut quod verum eſt, vi-
dere non poſſit injuſtus. Ideoque de-
linquit ſibi, qui ſibi quæ pretioſa ſunt,
eripit.

10. *Dixit* ergo *injuſtus ut delinquat ſibi.*
Juſtus autem loquitur, ut aliis & ſibi
proſit: ille loquitur ad perniciem, hic
loquitur ad ſalutem. De juſtis vero &
Rom. 10. 10. fidelibus dictum eſt: *Corde creditur ad
juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.*
Illius lingua vulnerat, lingua autem
prudentum ſanat. Unde cum expoſtu-
laret David cum rege Saul, quod obli-
tus beneficii, ſalutis ingratus eum per-
ſequeretur ad mortem, a quo toties
jam videret ſe eſſe ſervatum; & vitam
ejus appeteret, qui vitam ſuam pro
regis ſalute periculis obtuliſſet, ait ſibi
1. Reg. 24. 14. fructum non perire juſtitiæ, qui inſi-
diatorem ſuum in manus ſuas a Do-

A mino ſibi traditum non peremiſſet. Ab
injuſtis iniquitas prodivit, venenum a
ſerpentibus effuſum eſt, venenum &
iniquitatis arma perierunt.

11. Ideo ſcriptum eſt: *Dixit injuſtus
ut delinquat ſibi.* Quid dixit? *Ponam thro-* Eſai. 14. 14.
*num meum ſuper nubes, & ero ſimilis Al-
tiſſimo.* Effectum non habent verba,
ſed peccatum habent. Inanis quidem
pompa jactantiæ; ſed ſuperbiæ ſpiritus
B criminoſus non timet convicio maje-
ſtatem violare divinam. Etenim ſi ul-
lus Dei timor ejus ineſſet affectui, non
in conſpectu Dei plena doli gerenda
ſibi auſu temerario credidiſſet, quaſi
Deus non poſſit occulta cognoſcere,
qui ſcrutator eſt internorum. Spectat
omnia Deus: nihil eſt quod eum præ-
tereat, nemo qui fallat: cui omnia
C præſentia quæ futura ſunt, & manife-
ſta quæ latent. Etenim ſi ſol iſte mun-
danus clauſis plerumque domiciliorum
habitaculis ſuum lumen interſerit; quan-
to magis Deus ſummus, æternus, et-
iam ſecreta penetralia mentis humanæ,
atque omne Angelorum conſilium ſcien-
tia ſua ſcrutatur, & prævenit? Quid
ergo aliud agit injuſtus, niſi ut iniqui-
tatem ſibi quærat & odium?

12. Sic enim ſcriptum eſt: *Non eſt
D timor Dei ante oculos ejus; quoniam doloſe
egit in conſpectu ejus, ut inveniret iniqui-
tatem ſuam, & odium.* Quid enim inve-
niret? Omnis enim qui quærit, inve-
nit: ergo ſi malum quæritur, agitur ut
inveniatur. Sed quemadmodum lauda-
bilis eſt ille, qui bonum quod quæſi-
vit, invenit: ita inveniabilis qui labo-
ravit ut malum quod quæſierat, inve-
niret; bonis enim rebus, non flagitiis
E atque criminibus laborem noſtrum nos
oportet impendere. Quid igitur niſi
ſummæ ſtultitiæ atque dementiæ eſt,
odium quærere, iniquitatem malis ar-
tibus invenire, quam bonus nemo quæ-
ſivit.

13. Quomodo igitur improbi iniqui-
tatem ſuam & odium quærant, conſi-
deremus. Nempe Herodias erat tetrar-
chæ Philippi legitimo nexa conjugio,
F regiæ abundans opibus poteſtatis:[a] quæ a
Herodem Romam aduſque tendentem
quaſi germanum mariti, hoſpitii &
affinitatis jure ſuſcepit: cum quo de-
pacta ſuam copulam, non multo poſt
relicto viro, conſortii ſui jura mutavit.
Nonne ea quæſivit iniquitatem & odium,
quæ conjugium deſeruit, ut inveniret
adulterium? Et quia ſanctus Baptiſta
nu-

a Sic mſſ. Vict. & Colb. a quibus Reg. atque edit. hoc tantum diſcrepant, quod infra legit ille, *cum quo peccata ſua copulans*: hæ autem, *cum quo deſpecta ſuam copulam*. Alii denique locum præferunt in hæc verba, *quæ Herode Romam aduſque tendente quaſi germano mariti, hoſpitii & affinitatis jure ſuſcepto, cum quo de pacata ſua copula tractans, non multo poſt*, &c.

nuptias illicitas conſtanter increpuit dicens Herodi : *Non licet tibi eam uxorem habere* (Marc. 6. 18.), quæ maritum contra Legem reliquit, & fratri mariti quaſi ex Lege convenit ; commota eſt adultera, ut eum vellet occidere. Sed cognito quod Herodem ad necem juſti non facile poſſet inflectere, excogitavit qua via iſtud efficeret. * Natalis erat Herodis, quem luxu nimio, ut pleriſque regibus mos eſt, celebrare conſueverat. Adornavit filiam, ut in convivio regis pignus regale ſaltaret. Et cum placuiſſet Herodi, quod diſplicere debuit patruo, obtulit ei, ut quod vellet præmium pro ſaltationis opprobrio poſtularet. Matrem illa conſuluit, cujus impulſu caput Baptiſtæ popoſcit. Victus Herodes, quia ſacramento ſe conſtrinxerat daturum quidquid neptis propria petiſſet, juſſit occidi Johannem, & caput ejus adferri. Quod allatum puellæ dedit, & illa matri ſuæ pertulit. Verum eſt ergo quod iniquitas & odium requirantur ; quandoquidem ea mulier, quod facili petitione impetrare non poterat, pravis artibus excogitatæ fraudis elicuit.

14. Quid de Juda proditore loquar qui quæſivit avaritiam, & invenit ſacrilegium, dicens : *Quid mihi dabitis, & ego eum vobis tradam?* (Matth. 26. 15.) Nec expletus pauperum ſpoliis, ad plenitudinem criminum graviſſimorum crimina ſerendo pervenit, pia miſcens caritatis ſacramenta flagitiis, cum diceret : *Quem oſculatus fuero, ipſe eſt : tenete eum;* (Ibidem 48.) ut vere de eo dictum dubitari non queat : *Verba oris ejus iniquitas & dolus*. Oſcula labiis ferebat, offundebat venena pectoribus : meditabatur acerba ſupplicia, gratiæ pignus adferebat.

15. Bene de eo Prophetia addi fecit : *Noluit intelligere ut bene ageret*; non enim per naturam deliquit, ſed per voluntatem. Denique Apoſtolus erat, audiebat quotidie divina mandata, diſcebat cæleſte myſterium : potuit intelligere ut bene ageret, ſi voluiſſet. Videbat ſanari paralyticos, cæcis refundi lumen, mortuos reſuſcitari : num debuit intelligere quod Deus eſſet, qui talia poſſet operari? Sed intelligere noluit; quia avarus homo & pecuniæ intentus a cognitione divinitatis vigorem ſuæ mentis avertit. Unuſquiſque enim qui ſe flagitiis ingurgitaverit, non vult intelligere quæ cæleſtium mandatorum ſunt, ne revocetur a vitiis. Vide illum fugientem intelligere, qui ait : *Tenebræ operiunt me, & circumdant parietes : quis ſcit an videat Dominus?* (Eccleſ. 23. 26.) Non vult enim quærere & invenire, quod Deus omnia videat atque cognoſcat; ne metu retrahatur a crimine. Vide regem Achab petentem a Nabuthe vineam ejus: cognoſce reſpondentem illum : *Abſit ut cedam hereditatem patrum meorum*. (3. Reg. 21. 3.) Non debuit intelligere quod juſta referebat? Sed *noluit intelligere ut bene ageret*, & aliena non quæreret. Non debuit intelligere quod vero Elias Deo ſerviebat, cum videret in verbo Eliæ clauſum cælum tribus annis & tribus menſibus ; & ad preces ejus pluvias eſſe demiſſas, ut arida omnia rigarentur? Sed noluit intelligere, ne perfidiam condemnaret, ſequeretur fidem.

16. Quin etiam *Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo*, (℣. 5.) ubi verum quærere debuiſſet. In cubilibus enim compungere nos debent noſtra peccata, non in ipſis delinquendo committi, dicente Propheta : *Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini*. (Pſ. 4. 5.)

17. *Adſtitit*, inquit, *omni viæ non bonæ: malitiam autem odio non habuit*. (℣. 5.) Non enim immerito injuſta meditatur, qui in via erroris adſiſtit, & malitiam diligit, quam odiſſe deberet. Plus dixit, *adſtitit;* quaſi jam dudum in via nequitiæ, diuturna ſtatione, permaneat. Ille enim (Pſ. 1. 1.) beatus, qui in via peccatorum non ſtetit, non is qui in ea ſtare non deſinat. Et ideo prima præcepta ſunt ſancti prophetæ David, impietatem ſugere, in peccato non ſtare, in Lege meditari ; ut intelligas quæ bona ſunt, & juſta ; atque injuſta ſecernas. In omnibus igitur radix eſt ſpectanda gignendi ; ne eam inutilis ab exordio ſuccus inficiat : gravioraque multo ſunt animorum vitia, quam virgultorum. Cavendum ergo præ ceteris, ne humano ingenio malitiæ uſus inoleſcat, atque omnis ætas ſecutura degeneret ; arbor enim mala fructus malos facit. Nam ſi plerumque quod nolumus hoc agimus, & vitare non poſſumus ; & quod odio ha-

* Natalem diem quotannis ſumma hilaritate celebrare olim apud multos populos in more fuit : ſed illum præcipue proceres ac reges per epulas & convivia ſplendida agitabant. Hujuſce vetuſtatem conſuetudinis declaravit Moyſes Gen. cap. 4. ℣. 20. ubi natalitium epulum a Pharaone exhibitum memoravit. Quod tamen convivium, non ſecus ac Herodianum Hugo Grot. ad utrumque locum mavult die auſpicati regni, quam initæ vitæ celebratum. In conviviis autem ſolitos adhiberi ſaltantium choros res eſt communior, quam ut debeat adnotari : ſed illud non ita obvium quod Ambroſius memorat adornatam fuiſſe Herodiadis filiam, *ut pignus regale ſaltaret*. Nam etſi, teſte Luciano *De Saltatione*, non fuerit [illegible], tamen hic videtur ſignificari præmium proponi ſolitum puellis ſaltantibus in conviviis, licet forte non ſemper determinatum; ut quæ illud eſſet promerita, majus vel minus acciperet, quo magis vel minus placuiſſet. Eſt autem idem *ſaltare pignus regale*, ac ſaltare ſaltationem pignoris regalis, quemadmodum apud Horatium *ſaltare cyclopa*, non aliud eſt quam, ſaltare ſaltationem Cyclopis.

habemus, hoc facimus, vincti quadam aut delectatione flagitii, aut obreptione peccati: quomodo poſſumus vitare quod amamus? Adſtringimur & inviti, quomodo poſſumus voluntarii non teneri? Vix ſe exſolvit Paulus erroribus quotidiana decertatione luctando, ut vinculis captivitatis exutus, per Chriſti gratiam ſervaretur; & tu putas quod adſiſtendo delictis poſſis ad cæleſtium repromiſſionum merita pervenire? Luctando corona quæritur, non reluctando: ſtudio, non refragio comparatur. Certantibus quoque divinæ miſericordiæ ſuffragia poſtulanda ſunt; ut corona juſtitiæ pro laborum meritis deferatur.

℣. 6. 18. Denique quid ſequatur conſideremus. *Domine*, inquit, *in cælo miſericordia tua: & veritas tua uſque ad nubes.* ℣. 7. *Juſtitia tua ſicut montes Dei: judicia tua ſicut abyſſus multa.* Nonne hunc locum ſecutus eſt Paulus ut diceret: Rom. 7. 24. & 25. *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum dominum noſtrum.* Ubi enim mens humana turbatur, & certaminum dura atque aſpera nos fatigant, Domini auxilium poſtulandum eſt. Ideoque converſus ad Dominum, ipſum invocat & implorat, ut laborantibus adjutor adſiſtat. Miſericordia ergo petenda de cælo eſt, & veritas Dei ex prophetarum oraculis colligenda, qui quaſi nubes myſteria divinæ cognitionis obtexunt. Poſuit enim tenebras Deus latibulum ſuum; ut primo pluviam myſticæ fertilitatis accipias, & tunc infuſus rore cæleſti fulgorem reſeratæ lucis agnoſcas, ut Johan. 1. 16. poſſis dicere: *Ex plenitudine ejus accepimus.* Quis enim poteſt ſecreta Dei facile comprehendere, cujus *juſtitia ſicut montes Dei*, vel (ſicut Aquila poſuit) *ut montes validi;* eo quod validæ virtutis plena præcepta ſint. Unde & Apoſtolus videns eſſe ſublimia quæ audivit, dicit: Rom. 11. 23. & 24. *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei: quam inſcrutabilia ſunt judicia ejus & inveſtigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit ſenſum Domini? Aut quis conſiliarius ejus fuit?* Altitudinem itaque divitiarum ſapientiæ retulit ad altitudinem montium. Audi quorum montium. Eſai. 40. 9. Ipſe enim Dei filius mons magnus eſt; & ideo adſcende in hunc montem qui evangelizas Sion, ut ſtes radicatus & plantatus in Chriſto. Eſt mons quaſi ſapientia Dei, eſt mons quaſi juſtitia, eſt mons quaſi ſcientia Dei, eſt mons quaſi ſanctificatio, eſt mons quaſi redemtio, eſt mons quaſi reſurrectio. Demonſtravit nobis hos montes Scri- 1. Cor. 1. 30. ptura, quæ dixit: *In ipſo autem vos eſtis*

A *in Chriſto Jeſu, qui factus eſt ſapientia nobis a Deo, & juſtitia, & ſanctificatio, & redemtio.* Vel quia Angelis Angelus factus eſt Dei Filius, prophetis propheta: cujus judicia ſicut abyſſus multa. Audi bona: *Abyſſus abyſſum invocat in voce cataractarum tuarum;* Pſal 41. 8. id eſt, ſcriptura veteris Teſtamenti, novi advocat ſeriem Teſtamenti ad conſummationem ſanctificationis & plenitudinem gratiæ, B ſonitu quodam atque profluvio redundantiæ ſpiritalis.

19. *Homines & jumenta ſalvos facies, Domine: ſicut multiplicaſti miſericordiam tuam, Deus.* ℣. 8. *Filii autem hominum in protectione alarum tuarum ſperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* ℣. 9. Quid eſt, *homines & jumenta?* Rationabiles utique, & irrationabiles. Rationabilibus judicia, irratio- C nabilibus miſericordia. Alii reguntur, alii nutriuntur. Ideoque addidit: *Filii autem hominum in protectione alarum tuarum ſperabunt;* id eſt, non generatio viperarum; ſed filii hominum, qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei vivunt: non in paſcuis, ſed in conviviis collocantur. Alii enim in loco paſcuorum, alii in privilegio ſacramentorum. Imperfectis ſuccus lactis, perfectis menſa D refectionis, de qua dixit: *Paraſti in conſpectu meo menſam:* Pſ. 22. 5. in qua panis vivus, id eſt, Verbum Dei: in qua oleum ſanctificationis, quo impinguatur caput juſti, & ſenſus firmatur interior, ut aboleatur oleum peccatoris: in qua etiam *poculum inebrians, quam præclarum,* Ibidem. vel, *quam validum!* κρατιςον enim dixit græcus vel potens, vel forte, vel validum; validum enim, quo abluuntur flagitia vel delentur. Bona ergo ebrie- E tas poculi ſalutaris. Sed eſt alia ebrietas de redundantia Scripturarum. Eſt & alia ebrietas per infuſionem Spiritus ſancti. Denique illi qui diverſis linguis Act. 2. 13. in apoſtolorum Actibus loquebantur, muſto pleni audientibus videbantur. Domus ergo Eccleſia eſt: ubertas domus, redundantia gratiarum: torrens voluptatis, Spiritus ſanctus.

20. Nec te nomen aut mos torrentis offendat, quod aliquando aridior F aut exilior ſit, ut ejus ſoleant fluenta ceſſare. Ceſſavit & hic noſter, ceſſavit aliquando torrens profluvii ſpiritalis in populo Judæorum. Quid dicam, torrens ceſſavit; cum mare ceſſaverit, ſicut lectio hodierna nos docuit, dicente Domino: *Ecce ego increpatione mea deſolabo mare, & ponam flumina deſerta, &* Eſai. 50. 2. *areſcent piſces eorum*, utique Judæorum ſuæ ariditate perfidiæ, ut enatare non poſſint? Ceſſavit ergo torrens propter

Syna-

Synagogæ ſacrilegia; quia erat illa plebs fide arida, ſterilis operibus, captiva peccatis. Quid enlm flueret non bibentibus, ſed contaminantibus ſacros meatus, a cum ipſum [a] fontem necarint? Bonus torrens, qni illis ceſſavit, ut nobis abundaret, & ſitim humanæ cupiditatis averteret, ſicut torrens in auſtro. Cant. 4. 16. Unde & Scriprura dicit: *Surge aquilo, & veni auſter*, qui arbuſculas paradiſi perflare conſuevit.

21. Diximus ſenſum; etiam elocutionem conſideremus, eur *torrentem voluptatis* dixerit *potabis eos*, & non torrente, quaſi de torrente; niſi quia aviditatem bibentium voluit exprimere, quaſi torrentem ipſum vellent ebibere, ſi poſſent? Hic eſt forſitan torrens voluptatis Gen. 2. 10. quem in Geneſi legimus, fontem qui abluit patadiſum, & dividitur in quatuor flumioa, quæ circumeunt totam terram. Ex hoc eoim fonte virtutes profluunt ſpiritales, prudentia, temperantia, fortitudo, juſtitia. Bonus fons gratiæ & ſplendoris ejuſdem atque naturæ, cujus & illud flumen de quo in poſterioribus dicitur: Pſ. 45. 5. *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*.

℣. 10. 22. Apriſſime itaque ſubſtituit: *Quoniam apud te eſt fons vitæ: & in lumine* ℣. 11. *tuo videbimus lumen. Prætende miſericordiam tuam ſcientibus te; & juſtitiam tuam iis qui recto ſunt corde*. Etenim poſt commemorationem cæleſtium beneficiotum, jure gratiæ referuotur auctori domino noſtro Jeſu Cbriſto, qui fons vitæ irriguus æternæ deſcendit in terras, ut ariditatem noſtri pectoris irrigaret. Idem eſt ſplendor glotiæ Dei Patris, & imago ſubſtantiæ ejus; & ideo in lumine ejus vero, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, videbimus, inquit, Patrem; quia Deus lux eſt. Recte etiam dicitur: *In lumine tuo videbimut lumen*; ſecundum illud: Johan. 14. 9. *Qui me videt, videt & Patrem meum*. Apud te ergo, Fons vitæ, præſentem videbimus Patrem. Sicut enim tu apud Patrem eras in principio Deus Verbum: ita apud te ſemper eſt Pater, qui in te eſt. Eſt enim apud ipſum, b in quo eſt. [b] Prophetatur autem adventus domini Salvatoris, qui venturus Johan. 10. 30. in terram diceret: *Ego & Pater unum ſumus*; id eſt, unum ſumus lumen, ſicut unum nomen. Per luminis & nominis unitatem ambo unum ſumus; immo Trinitas unum in unitate ſubſtantiæ, ſed diſtinctione uniuſcujuſque perſonæ. Trioitas diſtinctionem ſigoificat perſonarum, unitas poteſtatem. Poteſt & ad Patrem dici: *Quoniam apud te eſt fons vitæ*; id eſt, in te ex quo vita proceſſit, erat Verbum, & ſemper erat; quia apud te erar. Omnia per ipſum & in ipſo facta ſuot: & ipſe eſt vita uoiverſorum; & ipſe te nobis manifeſtavit, ur eorda bomioum ad cognitionem tuæ majeſtatis illuminentur.

23. *Prætende ergo miſericordiam tuam ſcientibus te*. Prærogativa prætenditur, ur mereantur miſericordiam quibus cognitionis tuæ meritum ſuffragatur. Denique io poſterioribus etiam vilioribus perſonis ſtudium ſcientiæ agnoſcimus ſuffragatum, dicente Domino: *Memor ero Rahab & Babylonis ſcientibus me*; Pſ. 86. 4. id eſt, meretricis illius Rahab, & confuſionis illius memor ero apud ſcientes me, vel ioter ipſos; quia meretrix illa me agnovit, [c] quem populus non agoovit. c Inter illos ergo qui me ſciveruot, commemorabitur Rahab, ut dignum fidel præmium adipiſcatur. Unde & in Evangelio dictum advertimus: Matth. 21. 31. *Meretrices & publicani præcedent vos n regno cælorum*. Sed quia invalidi ſumus ad exſequendum, licet devoti ad credendum: tu prætende miſericordiam tuam in te credeotibus, quo devotioni & fidei facta quoque noſtra cooveniant: nec ſtudium mentis noſtræ deſtituat corporis hujus infirmitas; ſed in ipſis tentationibus & infirmitatibus gloriemur, in quibus gloriabatur Apoſtolus dicens; *Libentiſſime itaque magis gloriabor in infirmitatibus meis, ut prætendat in me virtus Chriſti*. 2. Cor. 12. 9.

℣. 12. 24. Pulcberrime itaque addidit: *Non veniat mibi pes ſuperbiæ, & manus peccatorum non moveant me.* ℣. 13. *Ibi ceciderunt operantes iniquitatem, expulſi ſunt, nec potuerunt ſtare*. Superius quidam accipiunt torrentem voluptatis tuæ in tentationibus fortitudinem; ſicut eſt martyrum, Matth. 24. 20. In quibus placuit Deo exhibere ſibi ſuavis, & grati certamiois voluptatem. Erenim ſi hyemes pro tentationibus accipiuntur; unde & orandum Dominus admoner, ne fiat fuga noſtra hyeme aut ſabbato, hoc eſt, vel in tentatione, vel otio: hyeme autem creſcit torrens, & adimpletur, atque intumeſcit: tor-

a Ira edit. & mſſ. aliquot. Alii autem plures, *fontem negarint*. Et infra ubi edit. vet. In margine, Rom. in corpore ac pauci mſſ. *& ſitim humanæ cupiditatis*; alii majori numero, *& ſitim humanæ captivitatis*.

b Mſ. Thuan. *Propheta autem adventum domini Salvatoris in ſpiritu prævidens, cui niſi ei qui venturus erat in terra, diceret apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Unde & Salvator in Evangelio dicit*: Ego &c.

c Mſſ. Reg. Remig. Long. Valc. & Thuan. *quem populus non cognovit, ut electus. Inter illos* &c.

torrens utique pro graviore tentatione poteſt accipi, quæ eſt in perſecutionibus. Et ideo bene torrens voluptatis dicitur; quia ubi ſuperabundavit peccatum perſecutionis, ſuperabundavit & gratia confeſſionis.

25. Vide virtutem proheticæ diſtinctionis. Primo injuſtum expoſuit, qui vel in corde ſuo, vel in ſermone dicit, ut ſibi delinquat, vel in ſe delinquat; habet enim græcus codex, ἐν ἑαυτῷ, id eſt, in ſe ipſo: ſed non omnes. Pſ. 13. 1. Et forte ideo, quia *inſipiens in corde ſuo dixit quia non eſt Deus*. Ne forte & injuſtus intra ſe dicat, & intra ſe delinquat, licet Deum palam negare dementis ſit: injuſtitiam autem plerique pro laude profitentur. Rapere enim, nocere etiam iis qui non læſerint, & circumvenire plerique ſibi exiſtimant glorioſum. Ergo primo injuſti vitam expoſuit, poſtea ſacramentum divinæ cognitionis adjunxit; ut timentes Deum, iniquitatem & injuſtitiam declinemus. Precem addidit, ut ab injuſtorum conſortio juſtos ſuos liberare dignetur; ut in iis quoque qui mundo ſunt corde, juſtitia divina prætendat, quaſi ſpeculatrix pia, ne nobis peccatorum velut hoſtium incurſus obrepat, & capiat dormientes. Ideo vigilandum eſt, ſemper caſtra Domini munienda ſunt; quia nocte advenit inimicus & adverſarius, quando ſomno ſenſus tenetur, cibo corpus diſtenditur. Orandum ut juſtitia Dei prætendat in nobis, quæ in infirmitate poſitos faciat fortiores, ut poſſit unuſquiſque noſtrum dicere: 2. Cor. 12. 10. *Cum infirmor, tunc potens ſum*.

26. Deinde etiam ſpecialiter pro ſe orat; ut nos doceat, quemadmodum orare debeamus ad Dominum: *Non veniat*, inquit, *mihi pes ſuperbiæ*, id eſt, non in ſuperbiam incidam. Denique & alibi meminit ſui dicens: Pſ. 130. 1. *Si non ambulavi in magnis*. Hic oravit, ibi implevit: non impleſſet, niſi oraſſet. Cavenda ſuperbia, quæ etiam in proſperis ſupplantat. Denique gravius Adam in paradiſo cecidit, quam ſi cecidiſſet in terra. DE ALTISSIMIS cadere, præcipitium eſt: in planis lapſus vocatur. Ideo pes errat ſuperbi, quia caput non tenet; oculi enim ſapientis in capite ejus. Non mirum ergo ſi errat veſtigium, ubi oculus non habetur. Præcedat oculus, ut pes ſequatur. [a]

A Quomodo enim in tenebris viator incederet? Cito pes offendit in nocte, ſi quaſi quidam mundi oculus viam luna non monſtret. Et tu in nocte es ſæculi, monſtret tibi Eccleſia viam: ex alto te juſtitiæ ſol illuminet, ut lapſum timere non poſſis.

27. Et quia pedem dixerat ſuperbiæ, addidit: *Et manus peccatorum non moveant me*. Etenim ſicut ſancti membra ſunt
B Chriſti, ita impii membra ſunt diaboli. *Manus peccatorum non moveant me*, id eſt, actus eorum qui peccant, non me de juſtitiæ ſtatione dimoveant. Plerumque enim dum videmus peccatores proſperis abundare ſucceſſibus, nutamus affectu, & quaſi quadam peccatorum manu de radice virtutis avellimur. Cavendum ergo ne quos in domo
C Dei manus divina plantavit, manus adverſa ſupplantet. Pulcre tamen hoc dicit, qui a perſecutoribus verberatur. Qui autem moventur de radice ſua, qua jam Chriſto inhæſerant, cadunt.

28. Unde addidit: *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem*. Quid eſt, *ibi*? Utrum ubi eſt ſuperbia, ubi eſt manus peccatorum? An ubi ſtabant, ubi erant, ante plantati; ibi ceciderunt?
D An in vicino, an in continenti, quaſi in ipſo tempore, in ipſo loco? Et videtur ambiguum. Sed alibi docemur quid ſit *ibi*, ubi dicitur: *Ibi dolores ſicut parturientis*. Pſ. 47. 8. [b] Bonus dolor ei cui partus eſt fidei, quo Chriſtus in Eccleſia formatur, & naſcitur. Et alibi dicit: *Memor ero Rahab, & Babylonis ſcientibus me*. Pſ. 86. 4. *Etenim alienigenæ, & Tyrus & populus Æthiopum, hi fuerunt ibi*; id eſt, ubi
E ſcientes me, ubi fundamenta in montibus ſanctis, ibi & alienigenæ; quia & ipſi in me putaverunt eſſe credendum. Ibi ergo ceciderunt, ubi magis ſtare debuerunt; quia & in paradiſo cecidit Adam, & Chriſtus in ruinam venit, & in reſurrectionem, ut ruina ſit perfidorum: juſtorum autem & fidelium reſurrectio.

29. Denique *expulſi ſunt*; quia injuſti viri in loco ſancto ſtare non pot-
F erant. Unde & Apoſtolus dixit: Et tu qui ſtas, vide ne cadas. Et utique ei 1. Cor. 10. 12. dixit qui non corpore, ſed fide ſtabat. Poſſumus & in futurum intelligere, *ibi*, ut eſt: *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium*, Matth. 13. 14. & : *Nudus ibi pergam*. [c] Quam brevis in exitu & quanta concluſio! Job. 1. 21.

a Cod. Reg. *Quomodo ergo in tenebris viator incedens*. Remig. Long. Valc. & Thuan. *Quomodo ergo ſi in tenebris viator incedat*. Non male: tamen edit. atque alii mſſ. melius.

b Cod. Thuan. *Bonus dolor, & bona via partus*; cui accedunt alii quatuor, in quibus tamen vox *bona* deſideratur.

c Thuan. cod. *Quamquam breviter aut in exitu, & tamquam in concluſione*. Alii quatuor .... *tamquam concluſio*.

Non ſim, inquit, ſuperbus, ut peccem: non peccem, ne movear: non movear, ne cadam: non cadam, ne expellar, ſicut Adam de paradiſo expulſus eſt; quia [a] in ipſo primum pes ſuperbiæ ſtare non potuit. Neſcit ſtare ſuperbia; & ſi ceciderit, non novit reſurgere. Et ideo pulcre iſte & in ſuperioribus locutus eſt de ſuperbis: (Pſ. 19. 8.) *Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Dei noſtri magnificabimur*; hoc enim ſtabile, illud inſidum. Et ſubjecit: *Ipſi obligati ſunt & ceciderunt: nos vero ſurreximus, & erecti ſumus.* (Ibidem 9.) Et in libro Michææ prophetæ ſcriptum eſt: [b] *Noli ſuperbe gaudere mihi, inimica mea, quia cecidi; ſed reſurgam.* (Mich. 7. 8.) Cecidimus enim in hoc mundo, ſed in Chriſto reſurreximus: cui eſt honor, gloria, virtus, perpetuitas & a ſæculis, & nunc & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum, Amen.

a Ita mſſ. & edit. Era. Gill. & Rom. excepta voce, *primum*, quam hæ non agnoſcunt. Pariſ. autem nonnullæ legunt, *in ipſo primum princeps ſuperbiæ ſtare non potuit*.

b Vet. edit. *Noli ſuper me gaudere* &c. Rom. *Noli ſupergaudere mihi* &c. LXX. Interpr. Μὴ ἐπιχαῖρέ μοι &c. Mſſ. tamen ut in textu.

IN PSALMUM XXXVI.

PRÆFATIO.

1. Omnis Scriptura divina, vel naturalis, vel myſtica, vel moralis eſt. Naturalis in [a] Geneſi, in qua exprimitur quomodo facta ſunt cælum, maria, terræ, & quemadmodum mundus iſte ſit conſtitutus. Myſtica in Levitico, in quo comprehenditur ſacerdotale myſterium. Moralis in Deuteronomio, [b] in quo ſecundum Legis præceptum vita humana formatur. Unde & Salomonis tres libri ex plurimis videntur electi: Eccleſiaſtes de naturalibus, Cantica canticorum de myſticis, Proverbia de moralibus.

2. Sed quia omnium pſalmorum corpus unum eſt, idcirco nihil in his diviſum eſt atque diſtinctum; ſed prout ſe obtulit ratio, nulla intermiſſa doctrinæ iſtiuſmodi diſciplina eſt. Namque & naturalem evidentiſſime comprehendit, dicendo de Angelis atque Virtutibus, & ſole, & luna, & ſtellis, & lumine cæli cælorum, & aqua quæ ſuper cælos eſt: (Pſ. 32. 9. & 148. 6.) *Quia ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandavit, & creata ſunt. Statuit ea in ſæculum ſæculi, præceptum poſuit, & non præteribit.* Et de myſticis locutus eſt, cum de occultis, & ſacræ unctionis unguento, & de conſummatione ſcripſerit Tabernaculi. (Pſ. 88. 21. Et 45. 5.) Quorum multiplex gratia; quoniam multifariam & multis modis locutus eſt Dominus in prophetis. Nam & venturum præfatus eſt Dei Filium Principem ſacerdotum, & paſſurum eſſe pro nobis, & ſanguine ſuo mundaturum noſtra peccata tituli *Pro torcularibus* declararunt; (Pſ. 8. & aliis.) & reſurrecturum pſalmus *reſurrectionis* expreſſit, (Pſ. 65.) & alius poſtea titulus indicavit, in quo *terra ejus eſt reſtituta*, (Pſ. 96.) [c] commutationem quoque univerſorum futuram fidei ſacramentis. Et de moralibus plura contexuit, diverſaque virtutum genera demonſtravit, & dedit præcepta vivendi, quibus ulcera noſtrorum ſanavit errorum, moreſque renovavit humanos, atque intimos mutavit affectus; ſicut docet pſalmus trigeſimus tertius, quem etiam Petrus (1. Petr. 3. 11.) ſanctus in epiſtola ſua tamquam medicamentum noſtris pectoribus affixit: atque iſte qui nobis hodierna lectione propoſitus eſt. Nam iſti præ ceteris ethici reperiuntur: ſed iſte diffuſior, qui trigeſimus ſextus inſcribitur. Nam etſi ille prædulcis & lucidus eſt: iſte tamen dulcior; quoniam ille me docuit cohibere linguam a malo: iſte deſinere ab ira, indignationem relinquere. Ille præcepit ſine dolo loqui: iſte inſtituit eſſe manſuetum, qui præmia manſuetudinis demonſtravit. Quæ majora fomenta ſunt cordis humani, quam manſuetudo atque ſimplicitas: quibus & dolor omnis acceptæ levatur injuriæ, & labes criminis omnis excluditur?

3. Ad hæc igitur manum medicamenta mittamus, ut vulnera noſtra curemus; ne ſi velimus dicere quod alios cu-

a Mſſ. Reg. *In Geneſi de factura creaturarum, in qua* &c. Quatuor alii: *In Geneſi de formatione creaturæ, in qua* &c. Sed quod neque in aliis neque in edit. reperitur, gloſſema redolet.

b Cod. Vict. & Colb. *in quo ſecundum Legem præceptum vitæ humanæ formatur.*

c Mſſ. proxime laudati: *commutationem quoque univerſorum futura fidei ſacramenta.*

Luc. 4. 23. curare poſſimus, dicatur nobis: *Medice, cura te ipſum*. Ergo quod etiam non medicis, ſed vulgo quoque ſolet eſſe commune; ut medicinam pauci profiteantur, plurimi tamen remedia ejus aliqua ſcire ſe dicant: vel quod medicorum pueri faciunt nos quoque alieno medicamento remedium indigentibus proferamus. Dives magiſtrum adhibeat, pauper miniſtrum. Qui perfecti altitudinem capit, ſumat ex ipſo: qui planiora deſiderat, in valle paſcatur, ut parvulus. Qui fluvium metuit, de tivulo [a] bibat; & qui profundum pavet, ad litus enatet. Pulcre autem ſanctus Pſ. 35. David in ſuperiore pſalmo injuſti vitam deſcribit, hic juſti: ibi injuſtus exponitur, hic juſtus inſtituitur: ille ſibi delinquit, hic tollit etiam aliena peccata. Et ideo quod primum medicamentum ſit juſtitiæ conſideremus.

IN PSALMUM XXXVI.

Enarratio.

v. 1. 4. [b] NOli, inquit, *malignari inter malignantes: neque æmulatus fueris faciens iniquitatem*. Primum diſcamus quid ſit *æmulari*; licet minor vis ſermonis hujus ſit in latino, quam in græco. Nam & in bono æmulationem legimus, & in malo. Denique Apoſtolus dicit: *Bonum eſt æmulari in bono ſemper* (Galat. 4. 18.). Et ſupra ipſe dixit: *Æmulantur vos non bene: ſed excludere vos volunt, ut illos æmulemini* (Ibidem 17.). Et iterum ipſe ait: *Æmulamini meliora chariſmata* (1. Cor. 12. 31.). Et ad Romanos habes: *Dico ergo numquid ſic offenderunt, ut caderent? Abſit; ſed illorum delictum ſalus eſt gentibus, ut illos æmulentur* (Rom. 11. 11.). Et infra: *Vobis enim dico gentibus: quamdiu ego ſum gentium Apoſtolus, miniſterium meum illuſtrabo, ſi quo modo æmuler carnem meam, & ſalvos faciam aliquos ex ipſis* (Ibidem 13.); hoc eſt, afficiam carnem meam. Denique παραζηλώσω græcus habet. Nam & hic: μὴ παραζήλου ἐν πονηρευομένοις habet; μηδὲ ζήλου τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν; hoc eſt, noli malignos in æmulationem excitare; quoniam illi non de bono, ſed de malo certant.

5. Quid eſt, in æmulationem excitare? Exemplo ſi poſſumus aperiamus. Intemperantes mulieres quædam ſunt, A quæ aliorum conjugum corda ſollicitant: quos cum conſuetudini ſuæ, probroque ſubdiderint, non contentæ erroris ſui habere ſecretum, ſtudent coram jugalibus eorum ſuum jactare flagitium; ut eas in zelum ſui excitent & inflamment, triumphum quemdam de dolore probarum mentium & commotione captantes: quæ æmulatione feminea thori proprii contumeliam non B ferentes, ſolvunt complaciti vincla conjugii, [c] aut quotidiana rixa decertant; fitque ex æmulatione diſcordia, ex diſſenſione diſſidium, quo domus tota turbetur. Exemplo igitur protervæ mulieris cognoſce qui legis, partes eſſe nequiſſimæ deteſtabiliſque verſutiæ, improba æmulatione alterius animam commovere: aliudque eſſe zelum, aliud parazelum. Hæc eſt enim prava æmu- C latio, quæ bonorum ſubintrat affectum: qua etiam Judæus erravit [d] qui a vero & bono Evangelicæ diſciplinæ itinere, devia Legis æmulatione, deflexit; ſicut de ſe Apoſtolus ait, quod ſecundum æmulationem Legis perſequebatur Eccleſiam Chriſti. Philip. 3. 6.

6. Ergo quamvis Deus noſter ingratis Judæorum offenderetur frequenter affectibus & querelis; tamen adſumtum ſemel & electum ſibi populum minime D relinquebat: ſed Synagoga tantum meretrix procax irritare eum cœpit in æmulationis amaritudinem, prævaricationis ſe miſcendo ſacrilegiis. Denique dixit ad ſacerdotem Aaron: *Fac nobis deos quos adoremus*; & vituli caput adorare cœperunt (Exod. 32. 1.). Unde per canticum magnum Moyſi Dominus in ore ipſius reſultavit dicens: *Ipſi excitaverunt me in æmulationem in non Deo, irritaverunt me in* E *ſimulacris ſuis: ego autem excitabo eos in æmulationem in non gente, in natione inſipiente irritabo eos* (Deut. 32. 21.). En quomodo Dominus condemnavit Synagogæ meretricios mores, quo ipſorum in eos verſutiam retorqueret; & ſuo afficerentur ingenio, qui dominum Deum ſuum a quo adſumti fuerant, gravibus ſacrilegiis refutarunt, deos ſibi quos colerent eligentes: adſumens e contrario ſibi Ec- F cleſiam de profanis, quam prælatam ſibi ſine Lege, ſine gratia Judæorum populus ingemiſceret; atque eo amplius in æmulationem illorum excitaretur affectus,

a Mſſ. quinque, *bibit, & qui profundum putavit ad littora natat*.

b Rom. edit. ſola. *Noli ſubæmulari inter malignantes. Primum diſcamus quid ſit ſubæmulari?* Hanc quidem lectionem videntur ea quæ ſequuntur, poſtulare; ſed nos ex fide verba mſſ. & vet. edit. repræſentamus. Cui vero placuerit varias hujus verſiculi lectiones cognoſcere, adeat Nobilium, apud quem etiam cum aliorum Patrum, tum ipſiuſmet Ambroſii expoſitiones reperiet.

c Sic edit. vet. ac Rom. Mſſ. autem Vict. & Colb. cum vet. edit. in margine: *aut quotidiana vita decertant*. Alii plures, *aut quotidiana vitæ decernunt*.

d Edit. ant. & Rom. cum mſſ. Vat. Colb. & Vict. *qui a vero bono Evangelicæ diſciplinæ, devia Legis æmulatione, deflexit*. Pariſ. quædam cum Reg. . . . *diſciplinæ devius, Legis* &c. Omnium, uti putamus, optime quatuor alii quos ſecuti ſumus.

fectus, quo viliorum facta eſſet electio. [A] Nam ante quo afficeretur ille populus non habebat; cum ſolum ſe a Domino conſideraret electum. Ubi vero advertit adſcitam ex nationibus convenam plebem quæ ſibi legem Domini, prophetarum oracula, Teſtamentum novum Domini vindicaret, tunc demum excruciari nimio cœpit affectu, poſteaquam ſe repudiatum eſſe cognovit. [B] Denique ſi videat gentilium cæremonias, non movetur: ſi audiat profectum Eccleſiæ, cruciatur miſeraque torquetur invidia. Completur ergo in Judæa: *Et ego in æmulationem eos excitabo in non gente.*

7. Accedit ad cruciatus gravioris ærumnam, quod ex gentibus peccatores ſibi videntur eſſe prælati, qui ne gentis quidem, alicujuſve nationis nomen adtollant. [C] Nam omnis congregatio cujuſque regionis nomen ſibi vindicare conſuevit, ut Ægyptii, Æthiopes, Syri, Judæi, Arabes, provinciæ ſuæ terrarumque ſuarum vocabulum præferunt: nos de diverſis populis congregati, vocabulum nobis unius gentis non poſſumus uſurpare; & ideo quia nomen non habebamus in terris, de cælo accepimus, ut Chriſti populus diceremur. Sed hoc gentilis ſtultitiam putat, [D] Judæus opprobrium. Verum eſt ergo quod ſcriptum eſt, quia ultus eſt Deus propriam contumeliam, Eccleſiam ſibi ex non gente quærendo; & eam ex gente inſipiente, vetuſto illi atque regali populo præferendo. Quæ ſit gens inſipiens quæ prælata ſit, audi dicentem: [1. Cor. 1. 27.] *Quoniam ſtulta mundi elegit Deus, ut confundat ſapientes.* Et iterum: [Ibidem 3. 18.] *Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſæculo, ſtultus fiat, ut ſit ſapiens.* [E] Reddidit ergo, non intulit Dominus æmulationis communionem; ut eſſet non in forma imitationis, ſed in pœna iniquitatis.

8. Denique latinus interpres volens diſtinctionem facere inter æmulationem virtutis, & æmulationem offenſionis, ait: [Ibidem 10. 20.] *Numquid æmulamur Domino?* Hoc eſt, numquid Domino offenſionem æmulationis inſerimus, [F] ut de iis edamus, quæ immolata ſimulacris ſunt; ſicut Judæi, cum ſacrificando ſimulacris exaſperaverunt? Quod ſi inter homines excitandæ æmulationis offendit intentio, & frequenter perſona exaſperati ſuperior invenitur, [a] quod incentiora æmulationis fraudi eſſe conſuevit; cujus ſtultitiæ eſt majeſtatem irritare divinam, & offendiculo æmulationis inceſcere, ubi nulla ultionis eſt difficultas?

9. Non debemus igitur malignis æmulandi adverſum nos aculeos miniſtrare, qui etiam non laceſſiti, invidiæ ſtimulis excitantur, ut noceant; [B] ſicut Cain fratrem occidit, quia magis illius ſacrificium acceptum eſſet, quam quod ipſe putaverat offerendum. In quo non æmulatus Abel: ſed invidus Cain prælationis gratiam ſceleſto parricidio perſecutus eſt. Non enim ille fratris voluit obumbrare ſacrificium, ſed ſervare ſacrifieii diſciplinam; ut primitias nulla deſidia moraretur, nec aliqua in uſus proprios derivata uſurpatione violaret. [C] Saul quoque triumphatorem Palæſtinorum David prophetam, & propriæ conſervatorem ſalutis, juvencularum ſibi ſermone prælatum tentavit inſidiis, teli jaculo paravit occidere; ac pene ſanguinem generi fuderat innocentis, niſi vulnus ille [b] ſinuati corporis inflectione eluſiſſet. Quæ ibi malitia, ſi juvenculæ dixerunt: [1. Reg. 18. 7.] *Saul in millibus, David in decem millibus?* [D] Quam atrox autem invidia regis Saul, qui ſermonis errotem in innocentis exitium derivavit.

10. *Neque æmulatus*, inquit, *fueris facientes iniquitatem.* Non repetivit quod dixerat, ſed mutavit; aliud eſt enim ſubæmulari, aliud æmulari: ſubæmulatio aſtutiam habet, æmulatio ſimplicitatem. Sed tamen etiam ipſa cauta debet eſſe ſimplicitas & provida, ut noverit quid cavendum ſit. [E] Neque enim otioſe dictum eſt: [Matth. 10. 16.] *Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.* Spiritalis ergo debet eſſe aſtutia, quæ ſervet ſalutem, dolum neſciat. Spiritalis debet eſſe ſimplicitas. Videtur autem etiam alio loco diſtinctionem ſubæmulationis Scriptura feciſſe, cum dicit: [Eſai. 11. 13.] *Et auferetur zelus Ephræm, & inimici Judæ peribunt. Non erit æmulus Ephræm Judæ, & Judas non vexabit Ephræm.* Alibi [F] autem habes: [1. Cor. 14. 12.] *Sic & vos, quoniam æmulatores eſtis ſpiritualium ad ædificationem Eccleſiæ, quærite ut abundetis.* Æmulatores pro bonis, & bonæ rei imitatoribus poſuit, æmulum pro obliquo & invido.

11. Pri-

a Edit. Rom. *invenitur*, *incentori æmulationis* &c. Aliæ, *invenitur*, *incentoria æmulationis*: Mſſ. omnes .... *quod incentoria* &c. Et certe particula, *quod*, videtur omnino neceſſaria conſtructioni. Vocem autem, *incentoria*, fuiſſe tunc temporis pro cauſa quæ ad aliquid incenderet, uſurpatam exiſtimamus.

b Edit. quædam Pariſ. *niſi vulnus ille æmulati corporis*. Reg. ac Thuan. .... *ſimulati corporis* &c. Forte quod crediderint ſanctum Doctorem alludere ad ligneam illam effigiem quam pro Davide Michol ſuppoſuiſſe memoratur. Sed præſtare Gill. & aliorum Mſſ. lectionem palam faciunt verba, tum quæ præcedunt, tum quæ ſequuntur.

11. Primum eſt ergo, ne malignos ad æmulationis malignitatem laceſſas: ſecundum, ut non æmuleris iniquitatem facientes. Plerumque enim videntes pii fraude aliquos & aſtutia quæſiſſe divitias, & perveniſſe ad honores, æmulatione deformi, vias eorum ſequi geſtiunt; ut ad divitias & honores ſimili arte perveniant, vel in contrahendo conjugio circumſcribant adoleſcen-
v. 2. tulas. Quid enim prodeſt, cum ipſæ B divitiæ & omnis gloria ſæcularis tamquam fœnum cito areſcat, & tamquam olera herbarum in ipſa ſpecie ſui floris intercidant? Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis ut flos fœni. Noli ergo magnopere affectare quod perpetuum eſſe non poſſit: noli eſſe æmulus & obliquus: noli eſſe contentioſus & decertator in zelo. Unde & C Aquila dixit: *Noli concertare in malignantibus*. Symmachus: *noli contendere*. Noli etiam eſſe imitator iniquitatis & fraudis: ſed eſto apoſtolicæ doctrinæ, propheticæ gratiæ, ſanctorumque virtutis imitator; ut fructum feras, & meſſem bonitatis recondas, ſicut Joſeph, qui multitudine frumenti famem diuturnæ ſterilitatis excluſit: ut Habacuc, qui prandium meſſoribus deferendo, eleva- D tus ab Angelo aerii tramitis iter carpſit, & redditus terris, inter ſævos leonum ſtrepitus pio prophetæ dulce convivium miniſtravit.

v. 3. 12. Recte ergo dicit Propheta: *Spera in Domino, & fac bonitatem; & inhabita terram, & paſceris in divitiis ejus*. Quæ eſt terra quam ſuadet inhabitandam, niſi anima tua, quam bene debes excolere, frequenter ſpiritalibus inarare vomeribus, ne longo inhorreſcat ſitu? E Bonus enim agricola quotidiana operatione & pervigili ſollicitudine exercet agrum ſuum, & propria rura cuſtodit; ne devaſtet ea aper de ſilva, & fructus maturos raptor eripiat. Ara ergo terram tuam, ut cum venerit, qui ſeminat verbum, animam tuam inveniat præparatam; ne ſupra inculta cordis tui decidat ſemen, & veniant aves cæli, & diripiant quod fuerit ſeminatum. Quæ ſit ergo terra, audi dicentem: F
Luc. 8. 5. & ſeq. *Ecce exiit qui ſeminat, ſeminare agrum ſuum: & dum ſeminat, aliud cecidit ſecus viam, aliud ſupra petram, aliud ſupra ter-*
Ibidem 15. *ram bonam .... Quod autem ſupra terram bonam, ii ſunt qui in corde bono audientes verbum retinent, & fructum adferunt per patientiam*. Mundum ſit ergo cor tuum, A munda ſit anima tua, ut fructum bonitatis poſſis adferre, hoc eſt, gratiæ ſpiritalis. Bonitas enim fructus eſt Spiritus ſancti; ſicut ſcriptum eſt: *Fructus* Galat. 5. 22.
autem Spiritus eſt caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, fides, modeſtia, continentia. Hi ſunt fructus, quorum divitiis paſcimur, & ubertate ſatiamur. In hac terra vitem illam fructiferam juſtus Noe plantavit, & de B fructu ejus bibit, atque intimo corde ſolutus eſt; quando eum laudabili pietatis amictu induit virtutum ſuarum geminata poſteritas. Alio quoque loco nobis iſtas Propheta ſanctus divitias demonſtravit, quibus erat dives in Chriſto, & omnibus quæ ad vitam æternam conducerent, abundabat. Et re vera quis ditior, quam qui dives in C Domino eſt; ut poſſit dicere: *In via* Pſ. 118. 14.
teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, quaſi in omnibus divitiis? Quid enim poterat deeſſe viro, qui cæleſtibus ditabatur oraculis? Et ideo ſuadet hoc pſalmo, ut theſaurum illum nobis quæramus æternum, & delectationem ejus acquiſitione capiamus.

13. Ideoque ait: *Delectare in Domino,* v. 4.
& dabit tibi petitiones cordis tui. Quare D non dixit tuas; [a] ſed cordis tui petitiones? Etenim petitiones exterioris hominis interiorisque communes non ſunt, nec omnes probantur a Chriſto; quia lex carnis legi mentis frequenter repugnat. Quæ autem interioris ſunt hominis, qui renovatus eſt Spiritu, illas petitiones Dominus petitori donat effectu. Unde & alibi ait: *Tribuat tibi Do-* Pſ. 19. 5.
minus ſecundum cor tuum, & omnes petitiones tuas confirmet. *Secundum cor* ait, E non ſecundum appetentiam carnis: & illas petitiones, inquit, quæ prodeunt ex intimo corde, confirmet, non quæ ex carnis hujus illecebra & voluptatibus diriguntur.

14. *Revela ad Dominum viam tuam, &* v. 5.
ſpera in eum, & ipſe faciet. Et educet ſicut v. 6.
lumen juſtitiam tuam, & judicium tuum ſicut meridiem. Hoc ſolo verſiculo qualis eſſe debeas, declaravit. Quis enim revelat viam ſuam, niſi qui Deo occultorum ſuorum arbitro interna ſui F pectoris confitetur? Bene ait, *revela*, hoc eſt, aperi conſcientiam tuam, ne eam ſæculi iſtius gravet umbra vel carnis. Prorumpentia enim ſemina ſi fuerint obumbrata, tenuantur: ſoli objecta pingueſcunt. Quid de ſeminibus loquor? Ipſas arbuſculas, quominus ſe

ſe

a Omnes edit. cum mſſ. nonnullis. *Sed cordis tui? Petitiones .... communes ſunt*. Aliorum quinque mſſ. lectionem eo prætulimus, quia ſenſui & contextui accommodatior viſa eſt; nec non ad Origenis quem in pſalmos Ambroſius plurimum imitatur, interpretationem magis accedit. Ipſum conſule Hom. 1. in hunc Pſalmum.

Digitized by Google

A ſe in altum ſubjiciant, umbra ſilveſtris internecat, & prohibet brachia ramoſa diffundere. Pulcre autem dixit : *Revela ad Dominum viam tuam*, quia natura hominum prona peccato velut quoddam menti noſtræ velamen obducit; ne noſtra Domino peccata fateamur, qui poteſt vulnera noſtra ſanare: ut erubeſcat quis ore proprio poſtulare medicinam, ne coram hominibus ſua prodantur opprobria. B Premit igitur ſe intra hominem conſcientia, cum latere non poſſit: & tamdiu differt, quoad vulnus efferveat; ut jam non fidei ſalubritate, ſed immedicabili atrocitate [Pſ. 44.2.] ulceris detegatur. *Revela*, inquit, *ad Dominum viam tuam*; hoc eſt, aperi viam tuam, noli abſcondere, ſicut abſcondebat Cain, qui latere cupiebat; omnis enim qui male agit, odit lucem. C Revelabat David viam ſuam, qui ait: *Dico ego opera mea Regi*. Aperi ſenſum tuum, ut nihil ſit quod timeas reprehendi. Revelavit & Paulus, qui [1. Cor. 4.4.] præſumſit dicere: *Nihil mihi conſcius ſum*. Is actus, ea vita ſit, ut via tua coram Patre tuo luceat, qui in cælis eſt.

15. Sed quia obnoxia fragilitati omnis humana condirio eſt, & non noſtræ eſt poteſtatis irer noſtrum ex voluntate dirigere; ideo tibi dicit: Spera in Domino, *& ipſe faciet*; D hoc eſt, ut aperiat viam tuam, nec talem te eſſe permittat, ut fugias lucem, dum times prodi: & diligas tenebras, ut poſſis tua [Eccli. 23.6.] occultare flagitia, dicens: *Tenebræ operiunt me, quis ſcit ſi videt Altiſſimus?* Quomodo enim poteſt qui adulterium molitur, non noctem ſuis accommodam quærere tentamentis? Qui falſum cogitat teſtem ſuæ fraudi adhibere, qui corruptelam judicis captat; ut opprimat innocentem, E iniquitatis non explorare a ſecretum? [a] Latro in ſolitudine ſubſidet, noctis tenebras opperitur, ut ſceleri cedat effectus. Iniquitas ergo tenebræ ſunt: Deus lux eſt. Et ſi tu velis tuam occultare juſtitiam, Deus eam educet in lucem; nec patitur latere judicium quo ea quæ bona ſunt, elegiſti: quæ improba, refutaſti. Nec ſolum facit tuum lucere judicium; ſed lucere ſicut meridiem. Quando ſe ſol F iſte in ſplendorem totus effundit, meridies eſt. Meridies erat quando Joſeph cum fratribus epulabatur, non ultus injuriam, ſed oblitus.

A 16. *Subditus eſto Domino, & obſecra eum.* [v. 7.] Non ſolum ut ſubjectus ſis Deo, moneris; ſed etiam ut obſecres Dominum, quo poſſis tuæ ſtudium ſubjectionis implere, [b] ſicut & ſupra ait: *Revela Domino viam tuam, & ſpera in eum*. b Non ſolum revelare viam tuam te convenit; ſed etiam ſperare in Dominum. Bona autem ſubjectio, non abjecta, non vilis, ſed glorioſa atque ſublimis; B ille enim Deo eſt ſubditus, qui facit Domini voluntatem. Denique quis ignorat quod ſapientia mentis præſtantior, quam carnis ſapientia ſit? Sapientia autem mentis ſubjecta eſt Dei legi: ſapientia carnis non eſt ſubdita. Et addidit Apoſtolus: *Nec enim poteſt*. [Rom. 8. 7.] Eſto ergo ſubditus, hoc eſt, proximus Chriſto, ut Legem impleas. Denique Chriſtus faciendo voluntatem Patris, Le- C gem implevit. Et ideo finis eſt Legis, & plenitudo eſt caritatis; quia diligens Patrem, affectum omnem ejus adhibuit voluntati. Unde pro gloria Apoſtolus dixit: *Cum autem ſubjecta illi* [1. Cor. 15. 28.] *fuerint omnia, tunc & ipſe ſubjectus erit illi, qui ſibi ſubjecit omnia; ut ſit Deus omnia in omnibus*. Et ipſe de ſe ait: *Nonne Deo ſubdita eſt anima mea; ab ipſo* [Pſ. 61. 2.] *enim ſalutare meum?* Denique pro pietate erat, non pro infirmitate, Joſeph & D Mariæ parentibus ſubditus. Gloria autem Chriſti maxima, ut ſe univerſorum hominum pectoribus infundat, & omnes revocet ab impietate perfidiæ, & gentilitatis affectu, ut ſibi faciat eſſe ſubjectos. Cum autem ſibi ſubjecerit omnia, cum intraverit plenitudo gentium, & ſalvus factus fuerit omnis Iſrael, & toto orbe unum fuerit corpus in Chriſto; tunc erit & ipſe ſubjectus, munus ſuum Deo Patri offerens, & E quaſi Princeps omnium ſacerdotum, & cæleſtibus [c] corpus altaribus, ut ſit c ſacrificium fides omnium. Pietatis ergo eſt iſta ſubjectio, quod erit ſubjectus in corpore dominus Jeſus, cujus nos ſumus corpus & membra. Eſto ergo homo ſubjectus Chriſto, hoc eſt, ſubditus ſapientiæ Dei, ſubditus verbo, ſubditus juſtitiæ, ſubditus virtuti; quia hæc omnia Chriſtus eſt. Omnis homo Deo ſe ſubjiciat; non enim unum, F ſed omnes docet ut ſubjiciant cor ſuum, ſubjiciant animam ſuam, ſubjiciant carnem ſuam, quo ſit Deus omnia in omnibus. Subjectus ergo eſt qui plenus

eſt

a Edit. Rom. in corp. & vet. in marg. cum cod. ſcriptis aliquot: *Latro ſolitudines obſidet*: eædem vet. edit. in corp. & mſſ. Colb. ac Vict. ut nos in textu. Rurſus edit. vet. in corpore ac Rom. cum mſſ. Thuan. ac Vat. *noctis tenebris operitur*. Vet. in marg. ac mſſ. Reg. Colb. & Vict. *noctis tenebras opperitur*.

b Mſſ. Vat. & quinque Gallic. ita præferunt: alii autem & edit. omnes: *Sicut & ſupra non ſolum revelare* &c.

c Omnes edit. ac mſſ. aliquot, *compus altaribus*: alii plures, *corpus altaribus*. Commode; nihil enim aliud hic declaratur, niſi Chriſtum & ſacerdotis & hoſtiæ vicem functurum.

eſt gratiæ, & ſuſcipit jugum Chriſti, & mandata Domini ſtrenue & incunctanter exſequitur: ſine ſubjectione autem, qui ſe fruſtra extollit, ſenſu propriæ carnis inflatus, inſolens devotionis & piæ declinans obſervantiam ſervitutis, quam ipſo jure naturæ Auctori debemus æterno. Poſtremo qui ſine peccato eſt, ſubjectus eſt Chriſto; quoniam redemtus a Domino eſt: qui autem in peccato eſt, non poteſt dici liber; ſed ſervus, quem gravia tenent vincula peccati.

v. 7. 17. Sequitur: *Ne æmulatus fueris eum, qui proſpere dirigitur in via ſua, faciens iniquitatem.* Evidenter hic quid ſuperius ſenſerit, intimavit: non excitandos malignos æmulatione ad malignitatem, neque imitandos facientes iniquitatem. Non enim iniquitas, ſed proſperæ res quæ proveniunt iniqua gerentibus nos ſæpe ſollicitant, ut eos putemus imitandos, quo ad eorum poſſimus pervenire ſucceſſus dicentes: *Ecce ipſi peccatores, & abundantes in ſæculo, obtinuerunt divitias. Et dixi: Ergo ſine cauſa juſtificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas; & fui flagellatus tota die.* (Pſ. 72. 12. & ſeq.) Si igitur flagellatus eſt David, cavere debemus ne & nos flagellemur; & dicatur nobis quia divitiæ, honores, potentiæ, generationi huic videantur eſſe diſpoſita, quaſi vaga & incerta pecuniæ opera, iniquitatiſque compendia, non quaſi præmia ulla virtutis; ideoque velut ſomnium veniant, & cum ſomnio te reſurgente deficiant. Ipſos athletas cum vicerint, certum eſt coronati, non antequam vincant. Nobis lucta cum ſæculo eſt. Vince ante ſæculum, ut coronam petas. Nemo ante coronatur, niſi certamen impleverit. Qui ſtadium currunt, numquid ante bravium accipiunt, quam ſtadium percurrerint? Quanti priores in exitu cadunt, & curſus ſui celeritate fraudantur? Numquid tu Deo, quam Paulus acceptior? Ille vas electionis, ille gentium Doctor numquam ſibi in hoc ſæculo coronam auſus eſt poſtulare. Denique audi dicentem: *Certamen bonum certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi. Quod reliquum eſt, repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die.* (2. Tim. 4. 7. & 8.) Paulus ille raptus in tertium cælum, qui audivit arcana quæ non licet homini loqui: utrum in corpore eſſet raptus, an ſine corpore, neſcit, ſicut ipſe teſtatus eſt. (2. Cor. 12. 2.) Paulus ergo dicit, in illa die coronam ſibi eſſe reddendam; tu hic tibi ut reddatur inſiſtis? Imple ergo certaminis tui tempus.

A Non ſemel athleta luctatur, nec ſemel præliatur miles, ut ſtipendia ſua poſſit implere; & tibi non cum una paſſione luctamen eſt.

v. 8. 18. Superiores ſi evaſeris paſſiones, ira ſuccedit; & ideo tibi dicit Scriptura: *Deſine ab ira, & relinque indignationem.* Sunt multa vitia quæ obrepunt inſipientibus. Ira gravis paſſio eſt: plerumque accendit invitum; & volentem B mitius vindicare, in furorem rapit, ut perimat quem putaverit coercendum. Commotus, gladio ſæpe tranſverberat innocentem. Amicos & fratres per indignationem plurimi peremerunt. Ideo Sapiens dicit: *Ira perdit etiam ſapientes.* (Prov 15. 1.) Salomonis dictum eſt, quia non ſolum quoſcumque de medio homines, ſed etiam ipſos perdat ira ſapientes. Et C David ſapientem monet dicens: *Deſine ab ira*; ne cum accenderis eam, illa non deſinat priuſquam te ejus flamma conſumat. *Relinque*, inquit, *indignationem*; hoc eſt, natura te rapit, movet affectus, culpa te alicujus excitat vel offenſa, ut indigneris; ſed non uſquequaque, ut modum neſcias: relinque eam, finem impone, ne te in peccatum trahat. Hoc eſt, quod ſupra dixit: *Iraſcimini, & nolite peccare.* (Pſ. 4. 5.) D Non enim hortatur ut iraſcaris, ſed ad tempus cedit affectui: dat tamen medicamentum, ne diutius vis ulceris ſerpat. *Iraſcimini*, quod ait, tuæ eſt paſſionis. Medicus enim non ſtatim adhibet medicamenta languori: ſi dolor fervet, ſomenta adhibet, ut miteſcat dolor: ſi febris exæſtuat, remedii tempus exſpectat, ipſum potum ſitientibus negare conſuevit. Non dicit: Noli febrire, cum vapor fervet ægroti, ſed dicit: E Exſpecta, deſinat febris, digeratur commotio. Sic & Propheta non potuit dicere homini, cujus caro ut variis morborum, ita commotionum paſſionibus excitatur: Non iraſcere; ſed dicit: *Deſine ab ira, & indignationem relinque*, ne pecces; IRA ENIM gravis eſt magiſtra peccati. Alius quoque medicus dicit: *Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram*; (Epheſ. 4. 26.) ne dum diu differs, veniat ille F qui calefactum corporis ſomno excitare conſuevit, & ſtimulet te, inſerat tibi cogitationes, & in ſecreta ſe tui pectoris immergat dicens: Vindica injuriam tuam, virum te eſſe cognoſce: femineæ infirmitatis eſt, non capere vindictam. Ergo contemnere te debuit ſervus, frater decipere, amicus illudere; & tu adhuc tuam non ulciſceris contumeliam? Proſcribas neceſſe eſt, gladio oportet inſurgas, & dolorem

tuum adverſarii morte ſolvas. Vir fuit A
ille qui ſuum occidit inimicum, merito prædicatur; quia ita ſe vindicavit,
a [a] ut alius ignorans audiret, eique irrogare non auderet injuriam. His ſtimulis plus accenditur, plus movetur;
ut compleatur quod ſcriptum eſt : *Ira perdit etiam ſapientes*.

℣. 9. 19. Ergo tu ne audias eum; *ne æmuleris ut nequiter facias. Quoniam qui nequiter agunt, exterminabuntur*. Exterminan- B
tur qui radices non habent, ſicut olera vel fœnum. Olera infirmus manducet : tu autem vitem inſere in agro tuo, vineam inſtitue. Etſi venerit Ach-
3. Reg. 21. 2. ab, qui tibi dicat : *Da mihi vineam tuam, ut olera mihi ſeram;* noli ei adquieſcere, ne ex conſenſu tuo caduca ſerat, abſcindat æterna. Ideo Nabuthe inter ſanctos habetur, quia majorum ſuorum hereditatem, ne regi quidem C
putavit eſſe cedendam; & lapidari maluit, ut vineam ſuam non daret in direptionem. Hereditas majorum, fides vera eſt. Exſtiterunt arriani regali ſubnixi potentia, qui templum Domini putarent ſibi eſſe tradendum, ſupplicia acerba minitantes : ſed abſit, ut apud mentem Domino ſervientem præponderaret magis pœnæ formido, quam forma pietatis. Non prævaluit perfi- D
dia; quia fides reſtitit. Eſt etiam quædam vinea in pectoribus fidelium, de
Eſai. 5. 1. qua dicit Eſaias : *Vinea facta eſt dilecto in cornu uberi*. Hanc vineam Dominus plantavit in cordibus noſtris; & ideo
Hier. 2. 21. legimus dicentem Deum: *Ego te plantavi vitem fructiferam, totam veram*. Nemo ergo de agro animæ noſtræ hanc auferat vitem; quia benedicta eſt ea vitis. Ideoque dictum eſt de ſanctis :
Pſ. 4. 8. *A fructu frumenti, vini, & olei, multiplicati ſunt*. Bonum eſt ergo habere in- E
tra te torcularia vino redundantia; ut fluat tibi vinum in vas tuum de vinea Sorech, poculum illud inebrians quam præclarum! Sorech enim vinea,
b [b] novi principii eſt, & novæ æquita-
Eſai. 42. 10. tis. Unde & dicitur nobis: *Cantate Domino veſtro canticum novum, principium ejus, magnificate nomen ejus ab extremo terræ*. Hæc ergo vinea uvas faciat, non iniquitatem. Ideo relicta eſt vinea Judæorum; quia iniquitatem fecit, ut

ſcriptum eſt, & non judicium. Nos Ibid. 5. 7.
ergo fructum feramus in Chriſto, ut perpetui eſſe mereamur.

20. *Suſtinentes enim Dominum poſſidebunt terram:* illam utique viventium terram. ℣. 9.
Eſt quædam terra cæleſtis, quæ fructum cæleſtibus ferat, de qua ait :
Credo videre bona Domini in terra viventium. Hæc terra multo hominum ſu- Pſ. 26. 13.
dore ventri miniſtrat alimenta: illa terra bona Domini ſine ullo labore fructificat, in qua juſtorum diuturna poſſeſſio, & piæ mentis hereditas eſt. Et bene ait : *Suſtinentes autem Dominum, hereditate poſſidebunt terram*. Hæc eſt enim terra quæ non præterit; nam cælum & terra præteribunt: verba autem Domini non præteribunt. Et ideo nec illa intelligibilis terra poterit præterire paradiſi, in qua ſunt qui Domini verba conſervant. In hac terra collocatus eſt Adam, ut fructum æternæ caperet vitæ; ſed quia verba Domini [c] ſervare c
non voluit, ideo in poſſeſſione quam acceperat, manere non meruit. Qui autem verba Domini cuſtodit, confidenter dicit : *Exſpectans exſpectavi Domi-* Pſ. 39. 1.
num, & reſpexit me. Adam autem quoniam non exſpectavit Dominum (quomodo enim exſpectavit qui refugit & offerre ſe timuit) ideo nec Dominus eum videre dignatus eſt; oculi enim Domini ſuper juſtos. Hunc autem eouſque videre nolebat, ut quæreret dicens: *Adam ubi es?* Qui quæritur, pro Gen. 3. 9.
abſente habetur. Fides eſt quæ nos repræſentat Deo, perfidia quæ facit impios exſulare. Nullus itaque abſens eſt Deo, niſi qui ſe abſentem fecerit. Et ideo dicit : *Fiat tibi ſecundum fidem* Matth. 9.
tuam; qui enim ignorat, ignorabitur. 29.
Ergo Adam quaſi peccator locum ſuum ſervare non potuit. De paradiſo ejectus, [d] in caſtellum eſt relegatus, ut d
ageret pœnitentiam. Accepit dilationem, ne continuo penitus interiret; ut ſalva fieret Eva per generationem filiorum, fidem ſancti Abel, prophetarum gratiam, Eccleſiæ poſteritatem.

21. Sed quia per hæc redimi noluerit, & in peccato perſeverandum du- ℣. 10.
cit, de eo dicit Propheta: *Et adhuc puſillum, & non erit peccator: & quæres locum ejus, & non invenies*. Quomodo enim
eſſe

a Sic mſſ. Vat. & Gallic. fere omnes: aliqui tamen, atque edit. *ut alius irrogare ei non auderet injuriam*.

b Mſſ. partim cum edit. *novi principii nova eſt æquitas*: partim ut nos in textu, niſi quod ſolus Thuan. habet conjunctionem &c. Iterum mſſ. Vict. Colb. cum iiſdem edit. .... *canticum novum magnificate nomen* &c. Vat. autem ac plures Gallic. .... *canticum novum, principium ejus, magnificate nomen* &c. In quo conſentiunt cum LXX. ubi legas : *ὑμνήσατε τῷ κυρίῳ ὕμνον καινόν, ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, δοξάζετε* &c.

c Vet. edit. in marg. & mſſ. ſeptem Gallicani : *ſervare non potuit*. Verum ſi lectionem hanc probaveris accipe *non potuit*, lato modo; uti ſolemus dicere aliquem id non potuiſſe, quod re vera non fecerit, ſive alioquin habuerit, ſive non habuerit, ejuſdem rei faciendæ, ut cum Philoſophis loquamur, poſſibilitatem.

d Ita edit. & ſex mſſ. qui tamen legunt, *religatus*, quæ vox fere ſemper invenitur in mſſ. pro *relegatus*. At Vict. Colb. & vet. edit. in margine præferunt, *in carcere eſt religatus*.

eſſe poterit in futurum, cum peccati locus diuturnus eſſe non poſſit? Hæc eſt enim terra quæ aperuit os ſuum, ut ſanguinem ſuſciperet innocentis. Et ideo in hac terra locus eſt peccatorum. Præterit terra, quomodo peccatoris lo-
Gen. 1. 6. cus poterit inveniri? Ego arbitror quod ideo firmamentum inter aquam & aquam Deus eſſe præceperit, ut a virtutibus peccata diſcerneret; & ſuperior aqua quæ laudat Dominum, quieta maneret erroris, inferior peccato eſſet obnoxia. Denique illa Deum videt, hæc non videt: quæ ſuper cælos eſt, videt; quæ in abyſſo, non videt. Unde etiam dictum eſt: *Viderunt te*
Pſ. 76. 17. *aquæ, Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt: turbatæ ſunt abyſſi, multitudo ſonitus aquarum.* Merito turbantur abyſſi ſuper quas tenebræ ſunt deformes, & ideo
Matth. 8. 31. pacem habere non poſſunt. Unde rogavit legio dæmoniorum ut in abyſſum mitteretur, & ſe cum magno tumultu præcipitavit in fluctus; ut porcorum gregem quem repererat, ſtrangularet. Peccatores itaque abyſſum petunt, ubi caligo tenebrarum.

℣. 11. 22. *Manſueti autem poſſidebunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* Merito terram poſſident in quibus Deus ipſe requieſcit; ſicut divino per Eſa-
Eſai. 66. 2. iam reſultavit oraculo dicens: *Super quem requieſcam, niſi ſuper humilem & quietum, & trementem verba mea?* Qui ſunt manſueti, niſi quos nullus ſtimulus diſſenſionis exagitat, non ira perturbat, non ſævitia exaſperat, non rabies crudelitatis inflammat? Et ideo quia non vina, non epulas, non divitias, ſed pacem Domini dilexerunt in corpore conſtituti; pro illa delectatione corporalium voluptatum, qua ſe putarunt eſſe fraudandos, ut gratiam adipiſcerentur æternam, *delectabuntur in multitudine pacis*, quam dominus noſter Jeſus in diebus ſuis generi donavit humano; ſicut prophetia quæ non men-
Pſ. 71. 7. tita eſt, comprehendit aſſerens: *Orietur in diebus ejus juſtitia, & multitudo pacis, donec extollatur luna.* Quæ igitur eſt pax qua cunctæ Eccleſiæ multiplicatus eſt populus; niſi illa de qua Domi-
Johan. 14. 27. nus dixit: *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis?* Dedit pacem, qui animorum bella ſedavit.

℣. 12. 23. Sequitur: [a] *Obſervabit peccator ju-*
a *ſtum, & fremet ſuper eum dentibus ſuis.*
℣. 13. *Dominus autem irridebit eum; quoniam proſpicit quod veniat dies ejus.* Indignantis quidem & effervescentis in iracundiam conſuetudo eſt, dentibus fremere: [b] ſed habet etiam cor maligni dentes ſuos, qui non reſonare, ſed lacerare conſueverunt. b Inſidiæ, commenta, nequitiæ, dentes ſunt peccatoris. Inſidiatur ergo peccator juſto, quia invidet; juſti enim vita redarguit peccatorem, [c] quem tacita majore auctoritate condemnat, quam ſi clara voce c loqueretur. Sed juſtus timere non debet fremitum peccatoris; quia improbitas non poteſt eſſe perpetua. Inſidiæ temporales ſunt: munimenta autem virtutis æterna. Mors peccatoris omnem ejus potentiam fraudemque diſſolvit.

24. Plus adjicit: *Ecce*, inquit, *gla-* ℣. 14.
dium evaginaverunt peccatores, extenderunt arcum ſuum, ut dejiciant pauperem & inopem. Quis eſt gladius peccatoris, niſi contrarius gladio Spiritus ſancti? Docuit hunc Scriptura me gladium: docuit Apoſtolus dicens, quia habemus *loricam juſtitiæ, & ſcutum fidei, & galeam* Epheſ. 6.
ſalutis, & gladium Spiritus, quod eſt ver- 14. & ſeq.
bum Dei. Ergo verbum Dei gladius Spiritus ſancti eſt. E contrario utique gladius ſpiritus nequiſſimi, verbum eſt malum. Hoc gladio Petrus apoſtolus Ananiam & Sapphiram ſermonis ſui quaſi quodam enſe percuſſit: hoc gladio Paulus Elimæ adverſanti diſputationibus ſuis, oculorum lumen eripuit, & noctem cæcitatis infudit. Conſidera nunc mihi jurgantes peccatores, atque acerba jactantes inſolentiæ, & criminationum opprobria proferentes; nonne ſi eos audias dices: *Gladium evaginaverunt peccatores*; quando ſermo turpis tamquam de vagina petulanti ex ore profertur, quem cohiberi par fuit & recondi? Similiter ut gladius verbum Dei dicitur, & idem ſermo eſt peccatoris: ita & arcus quem extendunt peccatores, mens eorum eſt; & ſagitta quam jaciunt, ſermo eſt venenatus. Sicut enim ſagitta eſt Chriſtus, qui eſt Verbum Dei, cui dici- Eſai. 49. 2.
tur: *Poſui te ſicut ſagittam electam*, quæ profertur ex pharetra Dei: ita ſagittæ ſunt perfidorum, quæ arcu quodam iniquitatis emiſſæ incautum vulnerant innocentem, niſi ignita eorum jacula ſcuto fidei repellantur. Et ideo ſollicitus eſſe debes miles in prælio; quia pugna tibi non ſolum adverſus carnem

a Rom. edit. *Inſidiabitur peccator juſto* &c. Vet. autem & mſſ. omnes: *Obſervabit* &c. Favent etiam LXX. quorum verba ſunt illa: Παρατηρήσεται ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν δίκαιον.

b Edit. vet. cum cod. Vict. & Colb. *Sed habent etiam maligni dentes ſuos, quibus* &c. Rom. cum aliis, ut nos ſupra.

c Vat. & quatuor Gallic. *Quem tacito magis ore condemnat.*

& ſanguinem eſt, ſed adverſus ipſas quoque nequitias ſpiritales quæ non videntur. Abundent tibi arma fortia Deo, ut facile poſſis quæ volueris tela depromere; ne pauperem te & inermem hoſtis poſſit opprimere. Eſto Deo fortis, Deo dives, ut dicatur de
Prov. 13. 8. te: *Redemtio animæ viri, divitiæ ejus*. Abundato theſauro ſapientiæ, eſto dives in verbo & operibus bonis, ut poſſis eſſe munitus. Fuge divitias peccatoris, ne inveniat ubi vulnerare te poſſit. Eſto miſericors, ut invulnerabilis maneas; vel curare te poſſis, ſi fueris vulneratus. Eſt & pauper quem volunt adverſarii vulnerare, ex illo
Matth. 5. 3. numero de quo Salvator dixit: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*.

℣. 15. 25. Et ideo *Framea peccatorum intret in corda ipſorum, & arcus eorum confringatur*. Ut quemadmodum revertitur pax in Dei ſervulos ab eis qui non receperint benedicentium pacem: ita etiam malitia peccatorum, qua juſto nocere conantur, in eorum perniciem revertatur; quo ſuis telis & vulneribus trucidentur. Sæpe enim jacula in ipſos qui ea jecerint, refunduntur. * Quod etiam proximo accidit bello, cum infideles & ſacrilegi laceſſerent aliquem in Domino confidentem, & regnum ejus ereptum ire contenderent, Eccleſiis Domini perſecutionum ſæva minitantes; ut ſubito ventus oriretur, qui infidelibus excuteret ſcuta de manibus, ac tela omnium, atque miſſilia in * peccatoris exercitum retorqueret. Adhuc hoſtis deerat, & jam illi ventorum prælia ferre non poterant, ſuiſque ſpiculis ſternebantur. Et quod pejus eſt, non erant corporum graviora vulnera illa, quam mentium, deficiebant enim corde, cum Deum adverſum ſe pugnare cognoſcerent. Exierant itaque provocantes, & de pharetra cordis ſui adverſus populum Chriſtianum venenata perfidiæ jacula pro- A ferebant: ſed in caput eorum ſua revertebatur impietas. Denique ipſi inter ſe ſua perfidia ſunt ſoluti, paratasque fidelibus inſidias diſſipavit Dominus; ut non ſolum piis nocere non poſſent, ſed propriis auxiliis nudarentur, atque ad hoſtem arma ſua tranſirent. Quanto melius non protuliſſent gladium de vagina, hoc eſt, impia nequaquam verba promſiſſent? Nam B ſi pro otioſo ſermone redditurus eſt unuſquiſque rationem, quanto magis verba ſacrilegii gravibus ſuppliciis expiabit?

26. *Igne nos examinaſti*, dicit David. Pſ. 16. 3.
Ergo omnes igne examinabimur. [a] Et
Ezechiel dicit: *Ecce venit Dominus omnipotens; & quis ſuſtinebit diem introitus ejus; aut quis ſuſtinebit cum apparuerit nobis? Quoniam ipſe introibit ſicut ignis conflatorii,* Malach. 3. 2. & 3.
C [b] *& ſicut alveus lavantium; & ſedebit conflans & purgans ſicut aurum & argentum: & purgabit filios Levi, & effundet eos ſicut aurum, & ſicut argentum, & erunt Domino offerentes ſacrificium in æquitate*. Igne ergo purgabuntur filii Levi, igne Ezechiel, igne Daniel. Sed hi etſi per ignem examinabuntur, dicent tamen:
Tranſivimus per ignem & aquam. Alii in Pſ. 65. 12.
igne remanebunt: illis rorabit ignis; ut Hebræis pueris, qui incendio fornacis ardentis objecti ſunt: miniſtros autem impietatis ultor ignis exuret. D Væ mihi ſi opus meum arſerit, & laboris hujus patiar detrimentum! Etſi ſalvos faciet Dominus ſervos ſuos, ſalvi erimus per fidem, ſic tamen ſalvi quaſi per ignem: & ſi non exurimur, tamen uremur. Quomodo tamen alii remaneant in igne, alii pertranſeant, alio loco nos docet ſcriptura divina.
E Nempe in mare Rubrum demerſus Exod. 14. 22. & ſeq.
populus eſt Ægyptiorum, tranſivit autem populus Hebræorum: Moyſes pertranſivit, præcipitatus eſt Pharao; quoniam graviora eum peccata merſerunt. Eo modo præcipitabuntur ſacrilegi in lacum ignis ardentis, qui ſu-
per-

* Pugnam deſignat adverſus tyrannum Eugenium atque Arbogaſtem a Theodoſio Magno commiſſam, qua nihil in omni antiquitate magis decantatum. De ipſa ſcripſit non ſolum Auguſtinus lib. 5. de Civ. Dei cap. 26. & Oroſius hiſt. lib. 7. cap. 35. ſed etiam gentilis poeta Claudianus in panegyrico de tertio Honorii conſulatu: cujus poetæ hi duo verſus:

O nimium dilecte Deo, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad Claſſica venti,

à duobus memoratis patribus referuntur. Poſt hos autem eamdem Theodoſii victoriam certatim celebravere eccleſiaſtici ſcriptores.

* *Peccatoris*, hoc eſt, diaboli; eum enim tum alibi hac voce deſignat Ambroſius, tum ad ſequentem hujuſce pſalmi verſiculum, ubi ſcribit: *niſi forte quia peccator dixit* &c. Quibus locis credibile eſt virum ſanctum reſpexiſſe ad illud 1. Johan. 3. 8. *quoniam ab initio Diabolus peccat*.

a Edit. Rom. *Et Malachias*. Certe quidem verba hic laudata non apud Ezechielem, ſed Malachiam reperire eſt: attamen edit. vet. ac omnes mſſ. legunt, *Et Ezechiel*. Quare dicendum eſt eum librum quem, ut Hieronymus *Proem. in Malachiam*, Sixtus Sen. *Bibl. ſanctæ* lib. 5. annot. 262. Huetius *Demonſt. Evang.* prop. 4. *De libro Malachiæ*. num. 2. & 3. auctores ſunt, Origenes ab Angelo, alii autem ab Eſdra ſcriptum voluere, Ezechieli adſcriptum fuiſſe ab Ambroſio. Nec forte defuit exemplar aliquod cujus auctoritate niteretur; cum parum veriſimile ſit ab eo teſtimonium hoc neque admodum breve, neque etiam ita commune ex memoria deſcriptum, ut in Auctore nominando errori eſſet locus. Sed hic minime videtur omittendum Doctorem noſtrum in eo quod omnes omnino etiam ſanctiſſimos viros igne purgatum iri adſtruerat, Adimantii veſtigiis inſiſtere; ut recte obſervavit Huetius, Origen. lib. 2. quæſt. 11. num. 2. & 5. Ipſum conſule, ſicut & præfixam Ambroſianis hiſce enarrationibus admonitionem.

b Eadem edit. Rom. *& ſicut herba lavantium*, ubi ea quidem ſibi faventes habet LXX. in quibus, *καὶ ὡς πόα πλυνόντων*. Sed contra vet. edit. ac mſſ. omnium conſenſum nihil movemus.

perba in Deum jactavere convicia. Sequamur ergo hic poſiti columnam ignis, quæ nos in hoc corpore poſitos illuminet, & viam monſtret; ut in futurum nobis nebula refrigeret noctis: quo ſæva incendia relevare poſſimus.

27. Vide autem Scriptura quid dicat: Arcum peccatorum Dominus confringat. Arcum autem ſuum poſuit in nube, [a] quo diluvia ceſſarent, tranquillitas refunderetur. Unde credendum, quia adverſarius & malignus arcum extendit ſuum, ut quietis animis moveat tempeſtates, excitet flatus. Oremus ergo ut arcum malignitatis diſſolvat dominus Deus noſter: adſit pauperi ſuo & inopi, qui propter Dei timorem duxit non affectandas eſſe divitias, non occupanda minorum prædia, non viduas relictis majorum hereditatibus exuendas.

℣. 16. 28. *Melius eſt parum juſto, ſuper divitias peccatorum multas.* Non ergo divitiæ accuſantur, ſed divitiæ peccatorum; Luc. 4. 6. niſi forte quia peccator dixit: *Omnia hæc mihi tradita ſunt, & cui volo, do illa.* Deinde quoniam divitiæ magis facem cupiditatis inflammant; & unuſquiſque dum majora deſiderat, non declinat diverticula peccatorum. Unde & Salvator dixit: Luc. 16. 9. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.* Iniquitatis enim cenſus eſt, qui in diaboli poteſtate eſt, ut cui ille voluerit, conferatur. Poteſt & illud intelligi: *Melius eſt parum juſto, ſuper divitias peccatorum multas;* [b] quia eſt qui eſt dives in verbis, ut ſunt philoſophi iſtius mundi de ſacrilegiis diſputantes, de motu ſiderum, de ſtella Jovis ac Saturni, de generationibus hominum, de ſimulacrorum cultu, de Geometria, de Dialectica. Philoſophi ergo in ſermone divites ſunt, fidei inopes, veritatis exſortes. Et ſunt plerique ſimplices Domini ſacerdotes, in ſermone pauperes, abſtinentia & virtute ſublimes. Illi multis loquuntur perfidiam, iſti paucis fidem adſerunt: illi ſuos amittunt quotidie ſacerdotes: hic pauper populos acquirit Eccleſiæ, numeroque credentium. Qui ergo hos audierit, & viderit operum qualitatem, dicit. *Melius eſt modicum juſto, ſuper divitias peccatorum multas.* Hinc Salomon derivavit illud, quod quaſi ſuum ipſe poſuit: *Ex multiloquio non effugies peccatum.* Prov. 10. 19. Dialectica ergo divitiis verborum fluit, pietas timorem Dei ſervat. Ideo hic parcus in verbis, dives in ſpiritu, magis vult timere, quam vana veri verba jactare; timor enim diſciplina ſapientiæ eſt: loquacitas innocentiæ virtutiſque naufragium, atque incentivum prolapſionis & culpæ.

29. *Quoniam brachia*, inquit, *peccatorum conterentur.* ℣. 17. Ut actus eorum juſto impedimentum adferre non poſſint; ne derelinquatur virga peccatorum ſuper ſortem juſtorum. Et Paulus ait: *Conterat Deus ſatanam ſub pedibus veſtris.* Rom. 16. 20. Si enim brachium ejus contritum fuerit, totus ipſe conteretur; ut conculcentur ejus commenta, ſicut venena ſerpentis.

30. *Confirmat autem juſtos Dominus*, brachio adverſarii diſſoluto. ℣. 17. Et ideo juſtus dicit: *Et confirmaſti ſuper me manum tuam.* Pſ. 37. 3. Et Job ait: *Manus Domini tetigit me.* Job. 19. 21. Miſit ergo Dominus manum ſuam in ſervum ſuum; & manum peccatoris quam in eum accepta miſerat poteſtate, brachiumque contrivit. Ita diabolus ſuo ſermone deceptus eſt, qui dixit: *Mitte manum tuam in eum, & videamus ſi in faciem te non benedicat.* Job. 2. 5. Non enim auſus eſt dicere, maledicat; ſed hoc intelligendum reliquit. Miſit Deus manum ſuam, & confirmatus eſt Job. Cœpit benedicere, qui maledicere credebatur; ſanat enim juſtos, cum tangit manus divina, non vulnerat. Miſit manum ſuam, & leproſi macula omnis abſceſſit: tetigit cæcorum oculos, & cæcitate depulſa lumen refulſit oculorum. Pete ergo ſemper ut confirmeris; quoniam & tu qui ſtas, vide ne cadas. Nos ſtare debemus, ut confirmemur a Domino. Lubricum eſt ſæculum, cito labimur. Ideo rogemus ut nos Dominus ſtabilire & confirmare dignetur.

31. Noli putare quia viam tuam neſciat Dominus. Si juſtus es, novit. Crede dicenti Prophetæ: ℣. 18. *Novit Dominus* [c] *vias immaculatorum: & hereditas eorum immaculata erit.* ℣. 19. *Non confundentur in tempore malo.* Qui novit Dominum, ſcitur a Domino. Novit juſtos, neſcit injuſtos; ideo injuſtis dicet: *Diſcedite a me* Matt. 7. 23.

a Mſſ. aliquot, *quando diluvia ceſſerant, ut tranquillitas refunderetur.*

b Edit. omnes, ac pauci mſſ. *quia eſt quidem* (mſſ. *quidam*) *dives in verbis.* Mſſ. quinque, *quia eſt qui eſt* &c. Et ſequenti verſu. Rom. edit. *ſubtilia diſputantes*; ſed præterquam quod cuncti mſſ. atque edit. vet. legunt, *de ſacrilegiis diſputantes*, videtur non aliud his verbis ſignificari, quam illis quibus Origenes gentiles inducit, *diverſas contra ſe invicem impietates dialecticæ artis verſutiis adſtruentes.*

c Sic verſio Arab. & LXX. Interp. cum Pſalteriis aliquot Gallic. Textus autem Hebr. Paraphr. Chald. & verſio Syr. cum Vulg. lat. legunt, *dies immaculatorum.* Quapropter quod Ambroſius infra teſtatur ſe ſe in græco exemplari hanc ultimam lectionem obſervaſſe, eum ad Symmachi verſionem reſpexiſſe crediderimus. Quod vero edit. Rom. pro, *immaculata erit* correxerat, *in æternum erit*, in hoc quidem omnes codices ſacros patrocinantes habet, ſed e contrario omnes Ambr. edit. ac mſſ. reclamantes.

me omnes qui operamini iniquitatem: neſcio vos; hoc eſt, quia eſtis indigni cognitione divina. Neſcio vos; quia me ipſi neſcire voluiſtis. Opera veſtra me neſciunt, facta veſtra me neſciunt; etſi dicatis, quia me ſcitis, redarguunt vos peccata veſtra. Omne peccatum a malo eſt: qui autem non peccat, in
1.Joh.3.6. me manet, hoc ſcripſit Johannes. Quid de Domino dicam, quia dedignatur impium ſcire? Paulus dedignatur, qui
1. Cor. 14. 37. & 38. dixit: *Si quis in vobis propheta eſt, aut ſpiritalis, cognoſcat quæ ſcribo vobis: qui autem ignorat, ignorabitur.* Et alibi ſcri-
2. Tim. 2. 19. ptum eſt: *Cognovit Dominus qui ſunt ejus.* Simus ergo Domini, ut cognoſcat nos Dominus, & diſcedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini.

32. Græcus habet: *Novit Dominus dies immaculatorum.* Sunt enim dies Eliæ, ſunt dies Nabuchodonoſor; ideo Evan-
Luc. 4. 25. gelium habet: *In diebus Eliæ, quando clauſum eſt cælum.* Nox erat perfidis, sed Eliæ lumen erat: clauſum erat perfidis cælum, ſed Eliæ patebat: fames erat perfidis, ſed Eliæ ubertas; neque enim eſurire poterat, cui ci-
* bum * cæleſtia miniſtrabant: nec eſuriebat, qui alios ipſe paſcebat. Ergo ſibi dies eſt juſtus in tenebris; quia & lux in tenebris lucet. Et Joſeph in Ægypto erat, & lucebat ei meri-
Pſ. 49. 16. dies; ſicut infra dixit: *Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras juſtitias meas?* Juſtitia lumen eſt, quia ſupra habes:
Pſ. 36. 6. *Et educet ſicut lumen juſtitiam tuam.* Habes ergo quod in te luceat, ſi juſtitiam ſequaris. Splendet tibi dies, lucet tibi nox; quia fideli & nox ſicut dies illuminabitur. Dies igitur juſti novit Dominus; quia ipſe *illuminat o-*
Johan. 1. 9. *mnem hominem venientem in hunc mundum,* hoc eſt, illum qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei vivit: illum qui ſe hominem eſſe cognoſcit; ut refugiat equorum libidinem adhinnientem, ferarum rabiem, lepuſculorum formidinem, vulpium fraudem, rapinam luporum: illum hominem qui ſic agit, quaſi in hunc mundum ſupervenerit: qui non ex ſanguine, neque ex voluntate carnis; ſed ex Deo natus ſit. Veniſti ergo, noli remanere, noli adhærere terrenis. Ut ſcias autem quia dies boni ſunt, audi dicentem: *Abra-*
Johan. 8. 56. *bam .... diem meum vidit, & gaviſus eſt.* Bonum habet diem, qui Dei Filium

A bonum Deum novit, & Dominum confitetur. Et rurſus ipſe nos admonet cavere debere, *quia dies mali ſunt.* Ephes. 5. 16.
Qui mali ſunt dies? In quibus utique malum cognoſcitur, quod eſt a malo. Aut forte dies ſæculi mali ſunt; quia ſæculum in maligno poſitum eſt. Sed legimus etiam poſt ſæculum diem malum: *In die mala liberabit eum Dominus,* Pſ. 40. 2.
hoc eſt, in die judicii, mala quidem propter multorum ſupplicia. Neceſſe
B eſt enim ut torqueantur injuſti, compatiantur juſti; quia & Angeli gaudent, cum peccator [a] a morte ſervatur unus. Compatiuntur igitur cum punitur; etſi alibi legerimus: *Lætabitur juſtus, cum viderit vindictam impiorum,* Pſ. 57. 11.
quod ſuo loco reſervo; etſi frequenter audieris cur lætetur: ſed occupationes occupationibus non inſeramus.

33. *Novit Dominus dies immaculatorum;* quia immaculatæ innocentiæ gratia ejus
C & plenitudo miſeretur, non miſeretur errantibus. Iſti non habent diem, quia lucem fugiunt, de quibus pulcre dictum eſt: *Dies eorum ſicut umbra prætereunt.* Pſ. 143. 4.
Cognitio ergo Dei, dignationis eſt, non viſionis. Oculi ejus lux ſunt: quos adſpicit, illuminat; & ideo oculi ejus, dies juſtorum ſunt.

34. Unde *& hereditas eorum in æternum erit;* quia æterna bona, non temporalis hereditatis compendia quæſie-
D runt. Et non habebunt de quo erubeſcant, *in tempore malo,* id eſt, judicii cæleſtis: *& in diebus famis ſaturabuntur;* Matth. 4. 4.
quia *non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo Dei.* Sed quis homo? *Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim (ſive in corpore neſcio, ſive extra corpus, neſcio, Deus ſcit) raptum ejuſmodi uſque ad tertium cælum.* 2. Cor. 12. 2.
Ille ergo homo qui in Chriſto eſt, qui ſe in carne eſſe
E non novit, qui non in carne ambulat, ſed in ſpiritu: ille qui rapitur non ſolum ad cælum, ſed etiam ad tertium cælum, rapitur ad paradiſum; & audit arcana verba quæ non licet homini loqui: qui non in virtutibus ſuis, ſed in infirmitatibus gloriatur: ipſe non in ſolo pane, ſed in omni verbo Dei vivit. Verbum enim Dei vita eſt, quia *Verbum caro factum eſt.* Unde præ- Johan. 1. 14.
clare dixit Evangeliſta: *Quod factum eſt in ipſo, vita eſt.*

35. * Alexandrini quidem & Ægyptii legunt: *Omnia per ipſum facta ſunt,* * Ibidem 3.
&

* *Cæleſtia*, id eſt, Angelus & corvi, ut habes 3. Reg. 17. 6. & 19. 5.

a Mſs. Reg. *a morte ſervatur. Juſtus compatitur injuſto igitur cum punitur.* Ubi vox *igitur* videtur tranſpoſita, & inante *compatitur* retrahenda. Alii quatuor: *a morte ſervatur, cui compatiuntur. Igitur cum punitur peccator compatitur juſtus, etſi alibi &c.* Ceteri & cuſæ edit. ut in textu.

* Græci omnes, nedum Alexandrini, & Ægyptii hunc locum legunt in hunc modum: Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν. Aliam vero interpunctionem exhibent latina exemplaria, & Latini Patres vulgo ſequuntur.

& ſine ipſo factum eſt nihil quod factum eſt. Et interpoſita diſtinctione ſubjiciunt : [Ibidem 5.] *In ipſo vita eſt*. Salva ſit fidelibus illa diſtinctio : ego non vereor legere : *Quod factum eſt in ipſo, vita eſt* : & nihil habet quod teneat arrianus ; quia non illius venena conſidero, ſed lectionis ſacræ conſuetudinem recognoſco. Non enim dixit : Factum eſt Verbum ante omne principium. Non dixit : Factum eſt Verbum ; ſed ſi quod [Ibidem 1.] dixerit audire deſideras : *Verbum*, inquit, *erat apud Deum*. Erat apud Deum, quod cum ipſo operabatur, cum ipſo dominabatur. Non dixit : Factum eſt Verbum ; ſed dixit : *Deus erat Verbum* : [Ibidem 1.] Deus autem non factura, ſed factor eſt & creator. Aperi aures, & audi : [Ibidem 3.] *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*. Diſcis eſſe Filium, in quo divinitatis eſt plenitudo? Aperi aures adhuc paululum, & audi dicentem : *Quod factum eſt in ipſo vita eſt*. In ipſo, inquit, factum eſt : non Dei Verbum factum eſt. Aut ſi hoc movet te ad calumniam, quia dixit : In ipſo factum eſt ; numquid & Deo Patri calumniaris, quia Dei Filius dixit : [Johan. 3. 21.] *qui autem facit veritatem, venit ad lucem; ut manifeſtentur opera ejus, quia in Deo ſunt facta*? [Pſ. 117. 21.] Aut quia David dixit : *Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudiſti me, & factus es mihi in ſalutem* ; hoc eſt, converſus es mihi in ſalutem, operatus es mihi ad ſalutem? Poſſem aliis uti, ſed nolo mihi credas ; ne putes [a] argumenta eſſe ingenii, non teſtimonia veritatis.

36. Ipſe tonitrui filius, ipſe qui in Chriſti pectore recumbebat, ipſe cui ſecreta ſua Dominus non tacebat : cui Petrus innuit ut Dominum interrogaret, & ille interrogavit, & Dominus revelavit : ipſe exponat quid ſenſerit de eo quod ait : *Quod factum eſt in ipſo, vita eſt*. Audi ergo interpretantem, quia tuas, arriane, calumnias jam cavebat : [1. Johan. 1. 1.] *Quod erat ab initio ; & quod audivimus, & vidimus oculis noſtris ; quod perſpeximus, & manus noſtræ ſcrutatæ ſunt de Verbo vitæ, & vita apparuit*. Caro ergo eſt quæ in Chriſto apparuit, vel Chriſtus in carne : ipſe noſtra in omnibus vita eſt. Ipſius divinitas, vita eſt : ipſius æternitas, vita eſt : ipſius caro, vita eſt : ipſius paſſio, vita eſt. Unde [Thren. 4. 20.] & Hieremias ait : *In umbra ejus vivemus*. Umbra alarum, umbra crucis, umbra eſt paſſionis. Ipſius mors, vita eſt : ipſius vulnus, vita eſt : ipſius ſanguis, vita eſt : ipſius ſepultura, vita eſt : ipſius reſurrectio, vita eſt univerſorum. Vis ſcire quoniam mors ipſius vita eſt? *In morte*, inquit, *ipſius baptizati ſumus .... ut cum ipſo in novitate vitæ ambulemus*. [Rom. 6. 3. & 4.] Et ipſe ait : *Amen, amen dico vobis, niſi granum frumenti cadens in terram moriatur, ipſum ſolum manet : ſi autem mortuum fuerit, multum fructum adfert*. [Johan. 12. 4. & 5.] Ipſe granum pro nobis corpore ſolutus & mortuus eſt ; ut fructum multum adferret in nobis. Mors itaque ejus fructus eſt vitæ. *Quod factum eſt* ergo *in ipſo, vita eſt*. Caro facta eſt in ipſo, vita eſt : infantia facta eſt in ipſo, vita eſt : judicium factum eſt in ipſo, vita eſt : mors facta eſt in ipſo, vita eſt : remiſſio peccatorum facta eſt in ipſo, vita eſt : vulnus factum eſt in ipſo, vita eſt : illuſio facta eſt in ipſo, vita eſt : diviſio facta eſt in ipſo, vita eſt : ſepultura facta eſt in ipſo, vita eſt : reſurrectio facta eſt in ipſo, vita eſt. Vide quanta in ipſo facta ſunt, quibus vitæ noſtræ facta converſio eſt, ut quæ perierat, redderetur. Ad poſtremum venditio facta eſt in ipſo, vita eſt : redemtio facta eſt in ipſo, vita eſt. Ad mortem venditus eſt a Juda, emtus a Judæis ad mortem ; ut pretioſo ejus ſanguine nos redimeremur ad vitam. Hæc eſt vita quæ facta eſt, hæc eſt vita quæ apparuit, hæc eſt vita quam audivimus, hæc eſt vita quæ erat apud Patrem ; quia ipſe qui erat in principio, ipſe poſtea eſt natus ex Virgine, ut eſſet vita morituris.

37. Ipſum hunc propoſitum nobis locum interrogemus? Quid eſt, *hominem in Chriſto*? Hoc eſt, factum in Chriſto, *in quo facta ſunt omnia, ſive Sedes, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates, omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant*, [Coloſſ. 1. 16. & 17.] hoc eſt, in virtute ejus. Homo ergo in Chriſto, qui factus eſt ad imaginem ejus & ſimilitudinem : homo in Chriſto, qui totus in Chriſto ſit. Sicut enim Deus per unitatem & plenitudinem divinitatis Pater Deus totus in Filio eſt, & Filius in Patre : ita per intentionem & pietatis affectum (ut exempli vice, non comparationis utamur) homo totus in Chriſto eſt ; qui enim adhæret Domino, unus ſpiritus eſt. Homo ergo in Chriſto, non ille terrenus, non ille peccati ; ſed homo Chriſti. Quid ergo movet : *Quod factum eſt in ipſo, vita eſt* ; ſi & homo præcipue interior, in ipſo factus.

a Ita edit. omnes. Mſſ. vero fere ad unum, *argumenti eſſe ingenia*. Non male, ſi voces, *argumenti ingenia* ſumas pro argumentationis triticis & cavillis, ſive ſophiſmatis. Vide Gloſſarium Cangii ad nomen, *ingenium*.

factus eſt, in ipſo crucifixus, in ipſo A
renovatus, in ipſo ſepultus, & cum
ipſo conſepultus, in ipſo reſuſcitatus?
Quid movet, ut dixi, quia ſcriptum
eſt: *Quod factum eſt in ipſo, vita eſt*;
Pſ. 59. 14. cum homo dixerit: *In Deo faciemus virtutem?* Si quæris quæ vita ſit, ſi moveat quod factum ſit in ipſo, accipe.
Nempe vita, Eccleſia eſt. In ipſo
facta eſt, in ejus coſta, in ipſo reſuſcitata Eva. Eva autem vita, hoc eſt, B
quod factum eſt; quia Eva quæ perierat,
1. Tim. 2. 15. ſalva facta eſt per Eccleſiam, hoc
eſt, per filiorum ſuorum generationem, ſicut ſcriptum eſt; quia delictum
ſuperioris prævaricatricis ſobria emendavit hereditas. Unde & ipſe Paulus
raptus eſt ad vitam, qui ante erat perſecutor ad mortem.

38. Prolixius evagati ſumus, ut de
eo homine qui non in ſolo pane; ſed C
in omni verbo Dei viveret, diceremus. Revertamur ad pſalmum: Et
ideo immaculati non confundentur in
die judicii, & *in diebus famis ſaturabuntur*.

℣. 20. 39. *Deficientes ſicut fumus deficient*.
Græcus ἐξέλιπον habet, hoc eſt, defecerunt. Vides ſubito aliquem ad poteſtatem veniſſe, & honoris inſignia:
a [a] ſublimem judicas. Vides illi alium
eſſe ſucceſſum; nonne dicis de eo: D
Ubi honoratus & exaltatus eſt iſte?
Defecit. Ideo plus dixit Græcus; quia
ubi honorari & exaltari quis creditur,
ibi defectu proprio prævenitur; ut
meatus fluminum præteriſſe citius quam
veniſſe comprehendas: & dum ventura
opperiris fluenta, te adhuc exſpectante, fluxerunt. Contra, humiles atque
manſueti dum ſubjiciuntur a divitibus
& opprimuntur, exaltati ſunt a ſua
humilitate, & ſubito refulſerunt. Ideo- E
que Paulus in infirmitatibus ſibi placuit, non in virtutibus.

40. Sed conſideremus, ne quis putet eum in revelationibus gloriatum:
& repetamus ea, ut ſe ipſe defendat
humilitatis magiſtrum. *Scio*, inquit,
2. Cor. 12. 2. *hominem in Chriſto ante annos quatuordecim, ſive in corpore neſcio, ſive extra corpus neſcio, Deus ſcit, raptum ejuſmodi uſque ad tertium cælum*. Ante annos quatuordecim revelatum ſibi dicit, & tamen F
revelationem tamdiu apud ſe tenuit &
repreſſit: nec dixiſſet, niſi utile nobis
judicaſſet ut diceret; ne nos revelationibus extolleremur. Si enim in tanta
gratia non eſt gloriatus Paulus, nec
nos gloriari oportet. Juvenis ipſe non
gloriatus eſt, ſenex glorietur? Deinde
raptum ſe uſque ad tertium cælum
negare non potuit; & tamen utrum
in corpore, an extra corpus raptus eſſet, ſe ignorare teſtatus eſt. Non ergo
de ſcientia; ſed de ignorantia gloriatur,
& Dei circa ſe gratiam prædicat. Quod
ſcientiæ eſt, negat: quod caritatis eſt,
confitetur; ſcientia enim inflat, caritas vero ædificat. Et iterum, raptum
ejuſmodi hominem dixit: quemadmodum raptus eſſet, utrum in corpore,
an extra corpus, incertum ſibi eſſe
memoravit. Vide ſtateram ſapientiæ.
Conſtituit unum in Chriſto, & ſe alterum, qui ait: *Neſcio*. Quod alienum
eſt, adtollit: quod ſuum, humiliat. *Et* Ibidem 4.
audivit, inquit, *verba ineffabilia*. Non
dixit: Audivi; ſed quod alter audierit,
non negavit. Verecunde itaque teſtem
ſe maluit ſignificare quam vatem, &
refugit videri cæleſtium arbitrer ſecretorum. TESTIMONIUM enim dicere, veritatis eſt: [b] meritum elationis b
non refugere, gloriantis. Ideoque ait:
Pro hujuſmodi gloriabor: pro me autem non gloriabor. Ibidem 5.

41. Quid eſt autem quod ait audiſſe
hominem, & hominem illum in Chriſto, quæ non licet homini loqui? Quomodo hoc convenit, ut non licuerit
homini loqui, quæ licuerit homini audire? Si ipſi homini qui audivit, non
licet loqui, quomodo ei creditum eſt
audire, quod non permiſſum eſt loqui;
quæ iſta diſtantia eſt? Si alteri homini
qui eſſet exterior, quomodo potuit homo cognoſcere quod homini non licebat audire? Unde videtur non gratia
loquendi illi homini defuiſſe qui eſſet
in Chriſto, cui non defuit ſed; eis qui
audirent, locum, tempus, meritum
defuiſſe. Ille enim in cælo audivit; &
ideo non competere judicatum eſt, ut
id loqueretur in terris, quod audiſſet
in cælo; cum in ipſa terra ſit iſta diſcretio, ut quod in altera regione canitur, in altera non canatur, ſecundum quod ſcriptum eſt: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Pſ. 136. 4.
Denique Hebræi non canebant in terra captivitatis, quod in ſua patria canere conſueverant. Hæc terra captivitatis eſt, alia terra libertatis eſt: iſta
pec-

a Edit. omnes ac mſſ. Vict. & Colb. *ſublimem judicas. Vides illi eſſe ſucceſſum*. Alii mſſ. eo diſſentiunt, quod pro, *vides .... judicas*, legunt, *Vide ..... judica*; e quibus etiam quatuor habent, *alium eſſe ſucceſſum*. Et ſane vocem, *alium*, neceſſario ſenſus poſtulat.

b Cod. quinque, *meritum electionis*. Sed vocem, *electionis*, pro *elationis*, ab aliquo poſitam arbitramur, qui non conſideravit hic *elationem* dici, non ſuperbiam, ſed ipſum Apoſtoli raptum, quo uſque ad tertium cælum elatus ſive elevatus dicitur.

peccati, illa quietis æternæ: valleſtris A
iſta, illa cæleſtis. Ergo in cælo illa nunc
prædicabat Paulus, quæ terris ante præ-
dicare non poterat; inter perfectos enim
ſecreta ſapientiæ ſunt loquenda.

42. Attamen quid commemoratio
iſtius revelationis operatur, niſi ut do-
ceat quod in revelationibus minime
gloriandum ſit, ſed in infirmitatibus;
quia infirmitas, & remedium revela-
tionis, & virtutis exercitium eſt? Con- B
tra autem revelatio, elationis lubri-
cum eſt; namque ne revelationis ſu-
blimitate extolleretur ipſe Paulus, qui
raptus in tertium cælum eſt, ſtimu-
lum carnis accepit. Subvenit ergo in-
firmitas, ne gratia in periculum verte-
retur. Utilior ergo infirmitas, quam
gratia. Eadem quoque infirmitas offi-
cina virtutis eſt; ſicut ipſi Apoſtolo C
2. Cor. 12. 9. teſtificatus eſt Dominus, quia *virtus
in infirmitatibus conſummatur*. Denique
iſte poſt revelationem rogavit reme-
dium ſanitatis, & non impetravit: in
infirmitate autem remedium non quæ-
ſivit; ſed curſum conſummavit, &
coronam invenit.

℣. 21. 43. *Mutuatur*, inquit, *peccator, & non
ſolvit: juſtus autem miſeretur, & tribuit*.
Hoc quoque convenit perſonæ Pauli, D
quia *juſtus miſeretur & tribuit*. Vide il-
lum Domini eloquia dividentem, vide
argentum Domini fœnerantem. Unam
mnam accepit, duas reddidit: duas
accepit, quatuor reddidit: quinque ac-
cepit, decem reddidit. Non ligavit in
ſudario quod acceperat, ſed nummu-
lariis erogavit; & quod erogaverat,
cum uſuris recepit. Ita & accipientem
a peccato maximo liberavit, ne apud
eum pecunia Domini deperiret; & ipſe E
ut decem civitatibus præficeretur, eme-
ruit. Quæ ſint decem civitates, in e-
piſtolis recognoſce quas ſcripſit; etſi
apoſtoli præſcripto numero non tene-
Marc. 16. 15. antur, quibus dictum eſt: *Ite per or-
bem univerſum, & prædicate Evangelium
univerſæ creaturæ*. Hic ergo ab Hieru-
ſalem per Orientem & Illyricum &
Italiam Domini pecuniam diſpenſavit.
Et ne quis putaret quod ſuam fœne-
raret, Domini eſſe pecuniam teſtaba- F
tur dicens: *His autem qui matrimonio
1. Cor. 7. 10. juncti ſunt, denuntio non ego, ſed Domi-
nus, uxorem a viro non diſcedere*. Et ali-
2. Cor. 13. 3. bi: *Quid experimentum quæritis ejus qui
in me loquitur Chriſtus*. Denique ipſe
rex ita dixit, in quo figura eſt Do-
mini: *Oportuit te pecuniam meam commit-
tere nummulariis*. *Meam*, inquit, non
tuam. *Juſtus ergo miſeretur & tribuit*.
Quomodo tribuat, audi dicentem: *Per
1. Cor. 7. 17. omnes Eccleſias doceo*. *Peccator autem mu-
tuatur, & non ſolvit*. Vide divitem mu-
tuantem, & non reddentem: paupe-
rem accipientem, & continuo remune-
rantem, ne diutius in ære alieno ſit.
Hæc moralia.

44. Vide nunc pauperem myſticum,
id eſt, ſimplicem, & timentem Dei
nomen, audientem verbum de caſtita-
te, & ſolventem; audientem de mi-
ſericordia, & ſolventem; audientem
de placiditate, & non iraſcentem: di-
vitem vero illum arrogantem & ſuper-
bum, audientem quidem, ſed poſt ſe
rejicientem ſermones Dei; audientem
de condemnatione luxuriæ, & magis
luxuriantem. Denique Eccleſia ſolvit
quod accepit, Synagoga non ſolvit.
Cognoſce Eccleſiam ſolvere: *Tui*, in- Joan. 17. 6.
quit, *erant, & mihi eos dediſti, & ver-
bum tuum ſervaverunt*. Et alibi: *Ipſe* Ibidem 16. 27.
*enim Pater diligit vos, quia vos me dili-
gitis*. Reddidit ergo Eccleſia quam ac-
cepit a Domino pecuniam caritatis,
ſed Synagoga non reddidit. Ideoque
de Judæis dicitur: *Si non veniſſem, &* Ibidem 15. 24.
*locutus non fuiſſem his, peccatum non ha-
berent: nunc autem excuſationem non habent
de peccato ſuo*: quia audierunt utique,
& non crediderunt. Probatum eſt er-
go quia mutuati ſunt peccatores, &
non ſolverunt. Peccator igitur eget
ſemper: juſtus autem abundat & tri-
buit, cujus dives eſt conſcientia. Ideo-
que Judæi in ſuis divitiis eguerunt:
Divites eguerunt & eſurierunt: Chriſtiani Pſ. 33. 11.
autem in divitiis ſimplicitatis ſuæ non
defecerunt.

45. Bonus ergo juſtus; & ideo ad- ℣. 22.
dit Scriptura: *Quoniam benedicentes eum,
poſſidebunt terram: maledicentes autem eum,
diſperibunt*. Quomodo juſtus poſſidet
terram, aut quam terram, cum Scri-
ptura dicat: *Numquid ſoli habitabitis ſu-* Eſai. 5. 8.
per terram! Et alibi: *Væ habitantibus ſu-* Apoc. 8. 13.
per terram, quod increpationis eſt ver-
bum atque maledicti. Cujus ergo ter-
ræ benedicta poſſeſſio eſt? Non iſtius
quæ tenebris abſconditur & amaritu-
dinibus impletur: ſed illius quæ fluit
mel & lac, id eſt, habet gratiam ſua-
vitatis, & fulgorem lucis æternæ. Ac-
cipe mellis boni ſuavitatem; immo
ſupra mel: *Fugiet dolor & gemitus & tri-* Eſai. 35. 10.
ſtitia; quia ſuavitas gratiæ amaritudi-
nem humanæ fragilitatis excludet. Et
alibi: *Et delebit omnem lacrymam de ocu-* Apoc. 21. 4.
*lis eorum; & mors non erit amplius, neque
luctus*. Accipe etiam lactis nitorem.
Et non indigebunt lucerna, & lumine ſolis; Ibid. 22. 5.
*ipſe enim Dominus illuminabit ſuper illos,
& regnabunt in ſæcula ſæculorum, Amen*.

46. Eſt etiam myſticus juſtus, qui
miſeretur & tribuit, qui omnia verba

quæ accepit a Patre dedit nobis, & A peccatorum noſtrorum nobis æra dimiſit, & ſanguinem ſuum pro noſtris debitis ſolvit; ut non in fœnore eſſemus alieno, ſed in ſuo ære bonus creditor nos haberet. Eſt & peccator ille qui congregavit quæ non peperit, & mutuatus eſt quod non tenebat, nec vult reſtituere quod accepit. Audi quia mutuatus eſt diabolus. (Luc. 4. 6.) *Tibi*, inquit, *dabo poteſtatem hanc* [a] *univerſam, & glo-* B *riam illorum (quia mihi tradita ſunt, & cui volo, do illa) ſi procidens adoraveris me*. Nequiſſime, accepiſti ad tentationem, non ad mortem; hoc eſt, accepiſti ut probarentur Dei ſervuli, non ur extinguerentur: accepiſti ut Deus adoraretur, non ut negaretur: accepiſti ſæcularia, cur eripis quæ æterna ſunt: accepiſti quæ mundi ſunt, cur vis auferre quæ Chriſti ſunt? Da illa C cui vis, non invidemus. Cur nobis a te quæ nos volumus, invidentur? Tu adorari vis, qui omnibus nequior, ipſa quoque indignus es ſervitute.

47. [b] *A Domino greſſus viri corrigentur*. Græcus διαβήματα dixit, hoc eſt, tranſitus. (℣. 23. Eſai. 43. 2.) Et ideo dicitur tibi: *Si tranſeas per aquam, flumina te non concludent*. Tranſi ergo, noli ceſſare; ſicut bonus viator cum venerit ad aliquod * viæ ſignum, non ſtat, ſed pertranſit, & D tu in via es, quamdiu in hoc curſu es conſtitutus. Paulus ſi ſtetiſſet, curſum ſuum non conſummaſſet. Vide ne ideo dicat: (1. Cor. 10. 12.) Et tu qui ſtas, vide ne cadas. Non enim qui tranſivit, poteſt timere ne cadat. (℣. 35.) *Vidi*, inquit, *impium ſuperexaltatum, & elevatum ſuper cedros Libani: & tranſivi, & ecce non erat*. Videns ergo impium ſuperexaltatum, qui non ſtetit, non offendit: ſi ſtetiſſet, & miratus illum fuiſſet, & ſe- E cutus eſſet, offenderat, & ceciderat ſicut impius. Ideo Moyſes videns rubum relucere & non ardere, ait: (Exod. 3. 3.) *Tranſiens videbo hoc viſum magnum*. Qui tranſit de hoc ſæculo, magnum viſum videt: qui ſolvit vincula iſtius nexus quo ligamur huic corpori, magnum viſum videt. Moyſes in Exodo, ut legitur, multa videt miracula: non tanta alius videt qui non eſt in Exodo. Idem Moyſes tranſivit: tranſivit & populus patrum, quia de terra captivitatis exibat. Dirigebantur itaque a Domino greſſus eorum, quibus per noċtem ignis columna lucebat, per diem nubis; ut nec diei ardor afficeret commeantes, nec impedimentum viantibus tenebræ noċtis adferrent.

48. Et tu merere faċtis, votiſque depoſce ut greſſus tui a Domino dirigantur, ne moveantur pedes tui; quia ſcriptum eſt: *Mei autem pene moti ſunt pedes; paulo minus effuſi ſunt greſſus mei*. (Pſ. 72. 2.) Cavendum eſt quoque ne reċtam ſemitam derelinquas, & diverticula te viarum tortuoſarum decipiant; ideo dicitur: *Parate viam Domino: reċtas facite ſemitas ejus*. (Eſai. 40. 3.) Paremus ergo viam Domino Deo noſtro in mentibus noſtris: reċtas faciamus animorum ſemitas, ne labamur: non effundantur greſſus noſtri ſicut uxoris Lot, quæ poſt ſe reſpexit, & greſſus tenere non potuit; ſed effuſi ſunt, cum in ſalem eſſet repente converſa: non effundantur ſicut Ægyptiorum, quorum greſſum maris fluċtus effudit. Ipſis Hebræis qui cum Moyſe erant, quia peccaverunt in deſerto, ceciderunt veſtigia pedum, [c] ne in terram reſurreċtionis intrarent.

49. Nonne etiam de his pulcre dicitur quia effuſi ſunt proceſſus eorum, quorum ſpes lapſæ, in vanum effuſus labor, vota ſunt deſtituta. Conſidera enim aliquem per aliquot annos habuiſſe ſtudium probitatis, caſtitatis cuſtodiam, vitæ adtentioris affeċtum, piæ propoſitum ſervitutis, ſedulæ obſervationis officium; ſubitoque eum eſſe mutatum, diſceſſiſſe de monaſterio, vale dixiſſe jejuniis, continentiæ renuntiaſſe, indulgere deliciis, ſtudere luxuriæ. *Dudum de monaſteriis exierunt, & nunc luxuriæ ſunt magiſtri, diſſeminatores incontinentiæ, incentores petulantiæ, obtreċtatores pud-

oris

a Ita edit. omnes, & mſſ. quatuor, quibus tum divinus textus, tum Ambroſius ipſe lib. 1. *De Cain & Abel*, cap. 5. num. 17. & alibi ſuffragantur, locum hunc eiſdem verbis exhibentes. Alii tamen quatuor mſſ. poſt vocem, *poteſtatem hanc*, inſerunt, *univerſa hæc regna*; non alia ſane de cauſa, niſi ut ſit quo referatur τῷ *illorum*. Atqui ellipſis eſt ubi ſubintelligitur τῷ *negotiorum*, græce χρημάτων, quæ videlicet indice dæmon oſtendebat.

b Rom. edit. *A Domino greſſus viri dirigentur & viam ejus cupiet. Greſſus viri dirigentur. Greſſus græcus διαβήματα* &c. Aliæ ac mſſ. omnes, ut nos in textu.

* Id eſt, columnam ad indicandas vias in biviis aut triviis ereċtam, vel ἑρμαῖον λίθον, de quo Prov. 26. 8.

c Vet. edit. in margine, ac Rom. in corpore, *ne in terram repromiſſionis*: ſed cunċti mſſ. conſtanter legunt, *ne in terram reſurreċtionis*, translato ſcilicet rei figuratæ nomine in ejus figuram.

* His admodum affinia in epiſt. ad Verc. Eccl. leguntur de Sarmatione ac Barbatiano monachis apoſtatis. Hi ſiquidem cum diſciplinæ ſeverioris impatientes aſceterium Mediolanenſe deſeruiſſent, ac poſtea petiti reditus a ſanċto Antiſtite repulſam paſſi fuiſſent, ita hanc ob ignominiam exarſere, ut in continentiam, jejunia, & alia id genus monaſtici inſtituti ornamenta bacchari atque inſanire nuſquam deſinerent. Quapropter utrumque hoc loco deſignari prudenter admodum obſervavit Hermannus vitæ ſanċti Ambroſii lib. 7. cap. 4. & ex noſtris qui Hiſtoriam Benediċtini Ordinis vernaculo ſermone nuper in lucem emiſit. Illum adiſis lib. 1. cap. 3. §. 5.

oris. Nonne de his pulcre dixeris: Effuſi ſunt greſſus eorum, quos bene direxiſſe pœnituit? Egerunt itaque novi generis pœnitentiam pro virtutibus,
1. Johan. 2. 19. & non agunt pro delictis. *Sed hi ex nobis exierunt*, dicit Johannes, *ſed non erant ex nobis; ſi enim ex nobis fuiſſent, nobiſcum perſeveraſſent*. Hi ergo viam ſuam condemnaverunt, quibus convenit dici: *O qui dereliquiſtis ſemitas rectas,*
Prov. 2. 13. & ſeq. *abeundo in vias tenebrarum; & qui lætamini in malis, & gaudetis in everſione mala, quorum ſemitæ pravæ, & flexuoſi curſus eorum*; ſicut lubricus & flexuoſus auctor ipſorum; *cur odiſſe cœpiſtis viam rectam, & juſtum conſilium deſeruiſtis?* Non vos direxit Dominus: quem autem dirigit Dominus, *viam ejus cupiet*, ſicut ſcriptum eſt, & ipſius ſemitis delectabitur.

50. Utrumque tamen intelligi poteſt, ita eſt medium, quod & ipſe qui a Domino dirigitur, viam Domini cupiet; quia duce ipſo, omnis levatur labor, omnia impedimenta removentur, incentiva ſubminiſtrantur: & ipſe Dominus non adſpernatur, ſed libenter accipit viam viri quem ad virtutem ipſe direxerit. Pulcre autem viri greſſus dirigi dicuntur a Domino; quia non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei, ſine offenſione ſervare veſtigium. Qui enim plantat & rigat, nihil ſunt; ſed qui dat incrementum Deus: ipſi ſoli gloria virtutum jure defertur.

51. Denique etiam juſtus cadit interdum; ſed ſi juſtus eſt, *cum ceciderit, non conturbabitur*. Quod conditionis
℣. 24. eſt, cadit: quod juſtitiæ, reſurgit; quoniam juſtum Deus non derelinquit, ſed *confirmat manum ejus*. Qua ratione non pedem, ſed manum dixit? Niſi forte ea, quoniam qui cadit, non magis pede labitur; ſed infirmus lubrico ſæpe decipitur, vel offendit in petra: hic autem juſti caſum intellige, id eſt, fortioris. Denique de populo qui luctatur, ſi genu fixerit, vel pede lapſus fuerit; pro victo habetur: athleta qui luctandi peritiam habet, & ad coronam luctatur, etiam volens genu figit, ut vincat; & ſi lapſus fuerit, non excluditur; & ſi ab eo qui ſuperior ſit, prematur, manibus tamen ſe ſuſtinens, jure decertat; nec aufertur bravium, niſi fuerit fuſus in ventrem, aut diſten-

A tus vinculo lacertorum. Inde oriuntur crebra certamina; quia multa & incognita pleriſque ſunt genera ruinarum.
[a] Nam caſus eorum proprie appellan- a
tur ruina, græce enim πτώματα nuncupantur. Ergo quum ſtringitur & urgetur, ſæpe ſe volvit, & fit ſupra qui inferior habebatur, ſuperioremque dum ſurgit, elidit: quod videtur Scriptura ſignificare, cum dicit: *Univerſum* Pſ. 40. 4.
B *ſtratum verſaſti in infirmitate ejus*. Itaque de eo dicitur: *Cum ceciderit* bonus athleta, *non turbabitur*; plerique enim volunt teneri, quo maturius vincant, qui de arte præſumunt. [b] Sed etiamſi b
adſignatus, ut ipſo verbo utar, & primo & ſecundo fuerit, non excluditur; licet ei interdum reparare luctamen, & vincere ſæpe contingit, &
C cedere eum qui ſecunda contentione ſuperaverit. Ita ergo etiam juſtus etſi offendiculum incurrerit & ceciderit, non relinquat tamen ſtudium devotionis & fidei, ſobrietatem teneat, pœnitentiam gerat, ſæpe ſe reparet. Ideo interrogat Petrus: *Si peccaverit in me* Matth. 18. 21. & 22.
frater meus, quoties remittam ei; uſque ſepties? Et reſpondit Dominus: *Non ſolum ſepties, ſed etiam ſeptuagies ſepties*.
D Ut ſcias autem quia athletæ ſumus & impellimur, & alii ruunt, & plerique eliduntur, audi dicentem: *Suffulſit Do-* Pſ. 144. 14.
minus omnes qui ruunt, & corrigit omnes eliſos. Unde & ipſe de ſe dicit David, vel ille qui locutus eſt in Propheta: *Impulſus ſubverſus ſum ut caderem; & Do-* Pſ. 117. 13.
minus ſuſcepit me; Jeſus enim non cecidit, ſed impulſus eſt. Etenim cum ipſe convertat eliſos, quomodo ipſe potuit elidi? Juſtum autem, cum ceciderit, poſſe reſurgere teſtatur Scriptu-
E ra, quæ dicit: *Numquid qui cadit, non* Hier. 8. 4. & 5.
adjiciet ut reſurgat; aut qui averſus fuerit, non revertetur? Væ iis qui avertuntur averſione impudenti, dicit Dominus.

52. Utinam quidem ineluctabilis & inſuperabilis ſit Chriſti athleta, & in omni ætate, in omni virtutum genere glorioſus, ſicut ille ait: *Sed in omnibus* Rom. 8. 37.
ſuperamus propter eum qui nos dilexit. Quid eſt in omnibus? Sunt athletæ qui
F vocentur pueri, ephebi, viri; hoc eſt, παῖδες, ἔφηβοι, πύκται. Etiam Scriptura has in luctatoribus novit ætates, dicente David: *Ne avertas faciem tuam a* Pſ. 68. 18.
puero tuo; &: *Juvenis fui, & ſenui*. Infra ℣. 25.
Unde & Johannes ait: *Scribo vobis*, pue-

a Edit. vet. & mſſ. aliquot: *Nam caſus eos proprie appellant Latini*; ſed edit. e regione in margine habent *ruinam*, quam dictionem ſuppreſſa voce *Latini* Rom. in textum tranſtulit. Mſſ. vero quatuor nobiſcum faciunt.

b Ita edit. cum parte mſſ. Alia pars: *Sed etiamſi adſignatur ..... & ſecundo fugerit*. Utra lectio ſit præponenda, ambiguum eſt. Obſcuritas autem inde ſuboritur, quod verum ſenſum agoniſtici illius verbi, *adſignatus* ſive *adſignatur*, cognitum non habeamus. Suſpicamur tamen ex ſerie orationis eos dici potuiſſe *adſignatos*, qui jam in terram dejecti tamquam mox vincendi ſpectatorum oculis ac nutibus ſignabantur.

1. Johan. 2. 13 & ſeq. *pueri ; quia cognoviſtis patrem : ſcribo vobis , juvenes ; quia viciſtis malum : ſcribo vobis, patres ; quia cognoviſtis eum qui eſt ab initio* . Maturior itaque ad patres ſcribens, maturos deſignat fidei devotioniſque proceſſu. Virtutum ergo iſtæ, non infirmitatis ætates ſunt ; neque enim ſine virtute puer eſt , qui cognovit Patrem Deum virtutum . Ex illo puero iſti ſunt pueri , qui prius quam ſciret vocare patrem aut matrem , accepit virtutem Damaſci , & ſpolia Samariæ . Ipſe eſt puer qui natus eſt nobis , filius qui datus eſt nobis, eujus principatus ſuper humeros ejus . Ipſe nos docuit pueritiam eſſe
Luc. 18.16. virtutem dicens : *Sinite pueros , & nolite eos prohibere ad me venire* . Et alibi :
Matth. 18. 3. *Amen , amen , dico vobis , niſi converſi fueritis , & efficiamini ſicut puer iſte , non intrabitis in regnum cælorum* . Ipſa quoque corporis fortitudine pueri plerumque viros vincunt . Et utique ſi ætatem pueritiæ conſideremus, non poteſt puer aut uſum omnem ſeire, aut vim ſubire luctandi. Novimus ramen quod frequenter pueri quos non poterant portare , vicerunt . ADEO vigor animi infirmitatem excludit ætatis.

53. Quales autem pueri tales & ephebi, hoc eſt, ſpiritales. Novit Scri-
Act. 7. 57. ptura adoleſcentem Paulum jam pro-
Act. 20. 9. ximum converſioni ; novit & Euthycum adoleſcentem, qui cum ſermonibus Pauli intentus hæreret , ſomno
Johan. 13. 23. victus de tritecto cecidit & reſurrexit: novit & Johannem adoleſcentem in Chriſti pectore recumbentem, qui tam fortis fuit , ut perſecutionem non ti-
Matth. 4. 20. meret , malum vinceret . Hic eſt puer qui patrem genitalem reliquit , ſecutus Patrem eum quem cognovit æternum: adoleſcens amictus ſindone, Dominum
Marc. 14. 51. ſequebatur tempore paſſionis , qui ſua omnia dereliquerat : maturior , Deum
Johan. 1. 1. & 2. Verbum in principio ipſo ſemper fuiſſe atque eſſe cognovit , & manere in ſe probavit.

54. Viros quoque Scriptura nos do-
Act. 21. 11. cuit ſpiritales , Agabo propheta dicente ; *Virum hunc cujus eſt zona hæc , ſic alligabunt Judæi in Hieruſalem*. Et Feſtus
Act. 25. 14. ait : *Vir quidam eſt relictus a Felice in cuſtodia* . Ante paſſionem ſuam Paulus adoleſcens dicitur , in paſſione ſua vir ſignificatur , qui curſu conſummato , eſſet jam proximus ad coronam.

55. Cognovimus ætates pro fide & [a] devotione certantes , cognoſcamus etiam genera certaminum ſingulorum. Hæc quoque Scripturæ nos doceat tenor. In hoc itaque ſæculari agone alii ſunt, qui ſimplici quodam & legitimo genere luctantur , & ligaturis tantum corporis certant , verberare non norunt, qui paleſtritæ vocantur : alii qui cædem & pulveris jactum membrorum nexibus miſcent , omni ſibi verberandi jure permiſſo ; [b] quos pammacharios vocant , eo quod omnis litis & pugnæ adverſum ſe habeant poteſtatem: alii qui cæſtibus adverſum ſe decernunt , & dilaceratis capitibus , cruciantur; hi πύκται feruntur.

56. Hæc omnia certamina ſubiit Paulus apoſtolus, ſicut ipſe demonſtrat.
Itaque dicit : *Quoniam non eſt nobis pale* Epheſ. 6. 12.
adverſus carnem & ſanguinem ; ſed adverſus principes & poteſtates , & (ut compendio utar) *adverſus nequitias ſpiritales*. In latinis pleriſque colluctatio reperitur, in græcis omnibus πάλη ſcribitur; πάλη enim græcorum , lucta eſt latinorum . Et vere pale ; quia caro & ſanguis , & nequitiæ ſpiritales patientia & continentia corporis , & animi moderatione ſuperantur . Ira , furor , cædes , arma ſunt diaboli. Alibi quoque plagis ſupra modum cæſum ſe eſſe
ſignificat dicens : *In plagis ſupra modum,* 2. Cor. 11. 23.
in mortibus frequenter . Hieroſolymis autem pugnis ſe eſſe percuſſum ; ubi cum intervenientibus militibus , aliquando ceſſaſſent Judæi percutere Paulum , ipſe pontifex Ananias circumſtantibus juſſit percutere os ejus , cui reſpondit
Apoſtolus : *Percutere te incipiet Deus, pa-* Act. 23. 3.
ries dealbate . Et tu ſedens judicas me ſecundum Legem , & extra Legem jubes me percuti ? Scivit profecto referire , qui graviore pugno pontificem repercuſſit; ipſe enim corporaliter cæſus eſt : illi retulit quod in animam percuteretur a Chriſto . In prima quoque epiſtola
ad Corinthios ſcribens ait : *Ego igitur* 1. Cor. 9. 26.
ſic curro , non ut in incertum : ſic enitor, non ut aera cedens . Quod latine dixit, *enitor* : græce ait , πυκτεύω . Et vere quaſi bonus pycta , non aerem , ſed aerias poteſtates & Judæorum capita verberabat; quia caput omnium Jeſum dominum non habebant. In omni itaque certamine Apoſtolus eſt probatus, qui etiam coronam curſus conſummati
accepit . Unde & ipſe ait ; *Omnia poſ-* Philip. 4. 13.
ſum in eo qui me confortat.

57. Habet & Chriſtus, qui in pueritia ſua ævi maturos vicerint; ut Daniel

a Ita Rom. edit. cum ſex mſſ. Vet. autem cum Vict. & Colb. *devotione certantium ; cognoſcamus etiam certamina ſingulorum*.

b Omnes edit. *quos παμμάχους vocant . . . . capitibus cruentantur* : omnes mſſ. ſaltem Gallic. ut in textu.

niel puer ſpiritu valido ſeniores illos redarguit Judæorum, & de victoriæ jure dejecit in mortem. Habet & alios, qui priuſquam naſcerentur, in matris ventre luctati ſunt. Denique Jacob fratrem ſupplantavit Eſau, & malum vicit; atque ita de utero matris exivit, ut victoriæ inſigne monſtraret, & pedem ſenioris degeneris victor inverteret. Hieremias in vulva matris ſanctificatus eſt & probatus. Johannes Baptiſta Principem agonis humani, præmiatoremque luctantium, necdum natus veniſſe cognovit, atque in utero matris exſiliens piæ bravium confeſſionis emeruit. Recte jam tunc deſignatus eſt ad coronam, qui ante omnes ad Chriſti agonem fidei teſtis & præco virtutis ſuum nomen obtulerat. Bonus præco, qui ad certamen alios excitabat. Et vere bonus præco, qui tam magna voce clamavit, ut ad ejus ſonum ſecreta cæleſtia reſultarent. Quid multa? Terram movit, cælum implevit. Ideoque vocis nomen accepit; quia Verbum Dei vox ſacrata præceſſit, quemadmodum ipſe nos docuit

Johan.1.23. dicens; *Ego vox clamantis in deſerto*.

Eſai. 40. 3. Dixit hoc Eſaias propheta; de ſe dictum iſte firmavit. Audivimus quid

Johan.1.23. dixit præco: *Parate viam Domini, rectas facite ſemitas ejus*. Hæc eſt vox ſingularis & ſola, tam ſonora, ut ab omnibus audiretur: tam dulcis, ut univerſorum corda mulceret. Iſtos ergo athletas ſuos Dominus confirmavit ut vincerent; numquam enim ſuos deſerit, & relinquit.

ꝟ. 25. 58. Et ideo addidit Propheta: *Juvenis fui, & ſenui*; ſic latini: aliqui autem juxta græcos habent: *Juvenis fui, etenim ſenui, & non vidi juſtum derelictum, nec ſemen ejus quærens panem*. Simpliciter qui vult intelligere, patet ſenſus, quod vitæ ſuæ tempore David non viderit juſtum derelictum. Sed hoc & brevis temporis eſt, & incredibile; ſiquidem multos videmus in ſæculo juſtos ab hominibus derelinqui, quando eos aliqui potentium perſequuntur; & nullus ad eos audet accedere, cum in timore aut in injuria viderit conſtitutos.

Job 19. 13. Unde Job dicit: *Fratres mei diſceſſerunt, agnoverunt extraneos magis quam me: amici mei immiſericordes facti ſunt; & qui me noverant, obliti ſunt nomen meum*. David quoque non ſolum deſtitutum; ſed etiam impugnatum ſe ab amicis & pro-

Pſ. 37. 12. ximis clamat: *Amici*, inquit, *mei &* A *proximi mei adverſum me appropinquaverunt*. Ergo ſi in hoc ſæculo reperiuntur juſti derelicti, quomodo ſibi contraria dixit David; niſi intelligas quod juſtus etſi in ſæculo derelinquitur, a Domino tamen non derelinquitur? Neque enim Job eum eſſet in ſterco- Job. 1. 3.
re, a Domino derelictus eſt, quem in Angelorum concilio Dominus ipſe ſua voce laudabat, quem tentari paſ- B ſus eſt, ut coronaret; tentationem autem in corpus dedit, in animam denegavit. Nec derelictus David cui regnum dedit, ut populo imperaret electo: quem parricidalibus præliis appetitum, regni ſui depulſum finibus, victoriæ jure reſtituit. Ipſi quoque Jacob, Elias & Eliſæus, & Johannes Baptiſta, & ceteri qui in caprinis pellibus circumeuntes errabant in ſolitu- C dinibus & montibus & ſpeluncis & foveis terræ, licet ludibria multa & acerba ſupplicia toleraſſe videantur; tamen non derelicti ſunt. Siquidem cum fratrem fugeret Jacob, & per deſerta incomitatus erraret, obdormivit, & ſurgens vidit ibi multitudinem cæleſtis militiæ, & ait: *Hic locus voca-* Gen. 32. 2.
tur * *caſtra Angelorum*. Non ſatis fuit caſtrum vocare; ſed caſtra, quæ tantæ multitudini convenirent. Vides ergo D quia ſolum ſe putabat, & caſtra eum cæleſtis exercitus ſequebantur; ſicut & patres noſtros Moyſis tempore, ne in 1.Cor.10.4.
deſerto ſitirent, petra (ut ſcriptum eſt) ſequebatur. Nam cum in Exodo lege- Exod. 17.6.
rimus quod ſitiente populo, percuſſit Moyſes virga petram, & aqua fluxit, & bibit populus Dei; iterum in Levitico legerimus, vel in Numeris quod rurſus Moyſes tetigerit petram virga, Num. 20. 11.
E & ſcaturiverit aqua patribus ad bibendum; præclare Apoſtolus hoc interpretatus eſt dicens: *Bibebant autem de* 1. Cor.10.4.
conſequenti eos petra: petra autem erat Chriſtus. Illos igitur querulos, illos murmurantes, illos prævaricantes, tamen non deſerebat Dominus, ſed ſequebatur. Quid de Elia & Eliſæo dicam, quibus per deſerta gradientibus equi de cælo, & igneus currus occurrit? Quomodo derelictus Elias, qui Matth. 17. 3.
eſt invitatus a Chriſto; quomodo derelictus in terris, qui raptus ad cælum; quomodo egenus & nudus & inanis, qui geminati ſpiritus heredi- F tatem diſcipulo dereliquit; ut una melotide heres donatus fluvios ſiſteret, Jordanem revocaret in fontem, regum exer-

* Hunc locum memoriter citavit Ambroſius; quandoquidem Jacob fugienti fratrem ea tribuit, quæ ab eo in patriam redeunte dicta memorantur. At ibi etiam reperitur aliqua varietas; cum pro, *caſtra Angelorum*, LXX. Interp. habeant παρεμβολὴ Θεοῦ αὕτη: qua in lectione ipſis ſacri omnium idiomatum codices conſentiunt.

exercitus paſceret in deſerto, & potum A
ſitieotibus mioiſtraret? Ad ejus arbitrium de cælo profluebant pocula, in terris mortui reſurgebant. Quomodo derelictus eſt Eliſæus, qui cum Syrorum vallatus eſſet exercitu, ot captivus raperetur ad regem, diceote Gie-
4. Reg. 6. 16. & 17. zi ſervo: *Domine, quid faciemus, ait: Noli timere; quoniam plures nobiſcum ſunt, quam cum illis. Et dixit: Domine, aperi oculos ejus, ut videat. Et aperti ſunt oculi* B
ejus, & vidit montem & omnia in circuitu
2. Cor. 11. 26. *equis innumeris & cæleſtibus repleta legionibus*. Paulus quoque qui dixit, periculis in mari, periculis in deſerto ſe eſſe jactatum, tameo ipſe teſtificatus
Rom. 8. 31. eſt dicens: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Ergo ſi ille derelictus, & deſtitutus ab hominibus, apud Deum abundat & profluit. Nam & Elias deſtitutus erat, ita ut diceret: *Domine,* C
3. Reg. 19. 4. *accipe animam meam;* & tamen vigebat apud Deum, ut ipſis eſſet regibus virtute terribilis.

59. Quomodo juvenis hoc David potuit comprehendere? Juveois enim magis temporalia, quam æterna conſiderat; quia ætas ea propendet ad vitia. Sed ſunt quidam in juventute ſenes, & alii juvenes in ſenectute. Sunt, ioquam, viri quorum animi D
ſeoilium gravitate cenſentur, in quibus ætas ſenectutis ſit vita immaculata, in quibus vigeat in cana prudeotia: qualis erat Hieremias, qui cum ſe juvenem cootuitu memoraret ætatis, & per juventutem excuſaret, quod prædicandi impar officio videretur, ait
Hier. 1. 7. illi Dominus: *Noli dicere: Quia juvenis ego ſum; quoniam ad omnes ad quoſcumque miſero te, abibis*. Ita juvenem non putavit, qoem aptum propheticæ gra- E
tiæ judicabat. Talis ergo juvenis fuit David, qui renovatus eſſet, & refloruiſſet, ut ipſe dixit, velut aquilæ juventus ſua. Sic ergo intelligi opor-
Pſ. 102. 5. tet: *Juvenis ſui*; ſed ſaoctificatus, ſed propheta io geotibus poſitus, qui jam poſſem regni cæleſtis ſacramenta cognoſcere, & vera præmia conſiderare juſtitiæ: ſed *non vidi juſtum derelictum*.
a [a] Poſtea quoque alibi & uſu roboratus F
& muoere, adquiſivi iocremeota ſapientiæ. Eadem circa juſtum viſa eſt mihi gratia permanere.

60. Explanavimus, ut potuimus, quomodo dixerit: *Juvenis ſui*; ſed quomodo addiderit: *Etenim ſenui*, conſiderremus. Bona juventus, ſed melior ſenectus; qui enim uſque in finem perſeveraverit, hic ſalvus erit. Unde non perſunctorie de patriarcha Abra- Gen. 25. 8.
ham dictum eſt, quod nutritus eſſet io ſenectute bona. Et Johannes ſenex cœpit ſcribere Evangelium, vel Epiſtolas, qui cum refugeret apoſtolum ſe ſcribere, ſeniorem ſcripſit: nec minor Epiſt. 2. & 3.
eſt æſtimatus, cui * cygnea quædam *
ſuppeteret gratia ſenectutis. Ipſe Vas electionis dominicæ ſcribens ad Philemonem ait: *Cum ſis talis, ut Paulus* Philem. 9. & 10.
ſenex, nunc autem & vinctus Chriſti Jeſu, obſecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Oneſimo. Volens itaque illi plurimum deferre, ſeniori Paulo eum, non juveni comparavit; & ibi ſe ſenem eſſe gloriatus eſt, ubi jam in vinculis tenebatur. Et videte diſtan- Act. 7. 57.
tiam: adoleſcens ſignificatus eſt in alterius paſſione, ſenex in ſoa. Ibi ut adoleſcens; quia Judæorum veſtimenta ſervabat: hic ſenex, ubi ſui corporis exuvias exuebat. Denique & Petrus ibi ſenex dicitur, ubi certamen eſt paſſionis: *Cum junior, inquit, eſſes,* Johan. 21. 18.
cingebas te, & ambulabas ubi volebas: cum autem ſenueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, ſignificans qua morte clarificaturus eſſet Deum. Ante certamen junior dicitur, io certamine ſenex, qui omne certamen impleverit. Hoc ergo dicit David ille in juveotute bellator, io ſenectute pacificus: *Juvenis*, inquit, *ſui;* ſed nolo me adhuc juvenem putes: *Etenim ſenui, & non vidi juſtum derelictum, nec ſemen ejus quærens panem*.

61. Quod eſt ſemen juſti? *Abrahæ* Galat. 3. 16.
dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini ejus; non dicit: Et ſeminibus, tamquam in multis; ſed ſicut in uno: Et ſemini tuo, quod eſt Chriſtus. Audi juſti ſemen. *Filioli mei,* Galat 4. 19.
quos ego parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Et nunc ſi quis ex gentibus veniens ſermonem audiat noſtrum, & Domious juvare digoetur, ut formetur Chriſtus io animo ejus, quo partus fidei ferat: ſemen ei Chriſtus erit. Illic in utroque. Abraham itaque & geoerationis pater erat ſecuodum carnem, & is qui verbum Domini in pectoribus juſtorum primus iofuderit. Et ideo hoc ſemen Abrahæ panes iſtos quibus præbeatur corporalis alimooia, Johan. 8. 39.
non requirit; qoia habet panem juſtitiæ,

a Edit. Rom. *Poſtea quoque ſenui; id eſt, & uſu roboratus* &c. Optimus ſenſus. Sed ei tamen ant. edit. ac mſſ. omnes reclamant, quorum conſenſum ſecuti ſumus.

* *Cygnea . . . . gratia ſenectutis*, id eſt, ſuavior ſenectus; ex communi ſcilicet errore veterum, a quibus cygni ſub mortem imminentem ſuavius canere adferebantur. Sed hoc merum eſſe commentum jam diffitetur nemo.

tiæ, qui deſcendit de cælo. Sicut enim negantur filii Abrahæ qui opera Abrahæ non fecerint : ita ſemen Abrahæ ſunt, & inter filios recipiuntur, qui opus ejus effecerint. Verum Abrahæ ſemen Elias, cui Angelus alimenta præbebat, & in virtute eſcæ illius quadraginta dierum curriculis ambulabat. Non requirebat iſtam corporis hujus alimoniam verum ſemen Abrahæ, cui panes deferebantur de cælo. Denique corvi ei quotidianum convivium miniſtrabant. Ita indignus erat omnium, ut nihil haberet ſuum, & mittebatur ut victum aliis largiretur. Verum ſemen Daniel, cui inter leones poſito aerea fercula per Habacuc prophetam referta meſſorum epulis vehebantur. Eſt ergo panis Angelorum, quem manducavit homo; ſic enim ſcriptum

Pſ. 77. 25. eſt : *Panem Angelorum manducavit homo*. Hic eſt panis, de quo dixit David :

Pſ. 22. 2. *Dominus paſcit me, & nihil mihi deerit : in loco viridi ibi me collocavit. Super aquam refectionis educavit me.* Bonus David docuit me panem Angelorum, & ipſe me docuit aquam refectionis. Hæc refectio ſpiritalis eſt, hæc refectio requies eſt mentis internæ. Bona aqua, quæ peccatum lavat, mundat interna. Quæ ſit aqua hæc, au-

Johan. 7. 37. & ſeq. diamus. *Si quis*, inquit, *ſitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu, quem incipiebant accipere, qui credituri erant in eum.* Ergo nec hoc pane, nec aqua refectionis indiget juſtus, cui Spiritus ſanctus eſt requies & refectio.

℣. 26. 62. Quomodo autem poterit indigere, qui *tota die miſeretur & fænerat?* Quid eſt quod fænerat juſtus? Non æs, non ferrum, non plumbum : ſed argentum igni examinatum. Hoc defert ad menſam Domini, & dividit requirentibus : cui unam, cui duas, cui quinque mnas quotidie dividit, & numquam deficit. Sed fænerationem audivimus in Lege reprehenſam, di-

Deut. 23. 19. cente Moyſe : *Non fænerabis*. Duplex eſt fæneratio: una pecuniæ, altera gratiæ. Divide utramque; quia ſcriptum

Gen. 4. 7. eſt : *Si recte offeras, non recte dividas, peccaſti: quieſce*. Et tu recte divide, ne pecces. Ipſe Moyſes doceat te dividere, qui admonuit recte dividendum; [a] ut ſequaris, quod Abel egit, qui recte diviſit : fugias quod Cain parricida fecit, qui recte dividere neſciebat. Dividit ergo Spiritus ſanctus diviſiones, qui operatur omnia dividens ſingulis prout vult : ille prout vult, tu prout potes, prout ingenio vales. Divide quando Lex de pecunia dicat, quando de gratia. Dixit enim tibi : *Fænerabis gentibus, cujus Dominus* Deut. 15. 6.

uſuras exigit; tu autem non mutuaberis. Eſt & pecunia fœnoris, eſt & gratia, cujus Dominus uſuras exigit : pecunia fœnoris, æs habet, gratia fidem confert. Fænerato ergo fidem gentibus, ut tibi abundet gratia : tu autem noli mutuari quaſi indignus; ſed quaſi dives & locuples fænerato. Fæneravit Petrus, fæneravit Paulus, fæneravit Johannes Evangeliſta, vel * uterque, & non indiguit; hoc eſt, fænerarunt pecuniam Chriſti, non fænerarunt pecunias ad uſuram. Fænera ergo, & noli deſiſtere fænerare. Audis quid dicat Scriptura : *Tota die miſeretur & fænerat*. Juſtus per diem fænerat, avarus in nocte; gratia enim lucis eſt, avaritia autem uſura tenebrarum eſt. Et ideo ſemen fænerantis fidem in benedictione erit, habens utique præmium benedictionis.

63. *Declina a malo, & fac bonum*: [b] *& inhabita in ſæcula ſæculorum. Quoniam Dominus amat judicium, & non derelinquet ſanctos ſuos : in æternum conſervabuntur. Injuſti autem punientur, & ſemen impiorum peribit. Juſti hereditate poſſidebunt terram: & inhabitabunt in ſæculum ſæculi ſuper eam.* ℣. 27. ℣. 28. ℣. 29. His verſiculis demonſtrat Propheta quod pertineamus ad Dominum, & ipſe arbiter cogitationum, operationumque noſtrarum ſit, ſpectans merita ſingulorum, qui nihil ſine judicio agit; ſed malos & bonos actus judicio diſcernit. Declinandum ergo eſt a malo, & faciendum eſt bonum. Ne bona malaque confundas, prius eſt ut crimine careas: poſtea ut innocentiæ fructum deferas, quo poſſis eſſe perpetuus. Noli putare quod Deum tua peccata prætereant; ſic enim plerique labuntur. Ipſe univerſa cernit & damnat, & impiorum ſemen exterminat; ſemen utique non corporalis generationis, ſed mentis internæ & impietatis ſucceſſionem. Nam utique Job de ſemine Eſau genitus Scripturæ teſtifica- Job. 1. 1.

tio-

a Codices aliquot manu exarati : *ut ſequaris quod Abel, qui recte diviſit : fugias, quod Cain erat, parricida erat, qui recte* &c.

* *Uterque*, nimirum Evangeliſta & Baptiſta

b Rom. edit. hunc verſum, ac 29. ita mutaverat, ut in hoc poneret : *Et inhabita in ſæculum ſæculi*; in illo autem : *Et honorificabunt Deum in ſæcula ſæculorum*. Haud dubie ad id reſpexerat, quod infra legimus : *Qui autem habitare meruerit in ſæculum ſæculi* &c. Sed hoc contra mſſ. & vet. edit. conſenſum parum valere exiſtimamus.

tione ſignatur. Quomodo ergo ſemen Eſau periit in Job, cum tantus iſte vir fuerit, ut venturum in terras Dominum prævideret, qui cetum iſtius ſæculi diabolum ſubjugaret? Ergo hoc quæritur, ne malitia transfundatur in poſteros. Hoc per baptiſmatis ſacramentum Chriſtus operatur, ut exuat unuſquiſque quod natus eſt, induat quod renatus; fiat [a] non familiæ heres, ſed gratiæ; ut perpetuum domicilium habitationis æternæ ſibi poſſit adquirere. Qui autem habitare meruerit in ſæculum ſæculi, & ipſe honorificabit Deum in ſæcula ſæculorum.

64. Ubi moralibus juſtum inſtituit diſciplinis, ut qualis deberet eſſe, te doceret, quæve eſſet perfectæ forma juſtitiæ; ad ſapientiam & * theoremata mentem vult ejus adſurgere: & excitat ejus intentionem, ut ſpectet intento corde cæleſtia, & divina intra ſe volvat oracula, atque ad ea quæ complaceant Deo, ſuum informet affectum: ſit meditatus in Lege, nec ulla eum Domini mandata prætereant; [b] motus divini Sacramenti cognoſcat. Denique abhinc vide in præceptis ſan-
℣. 30. ctum Prophetam adſurgere: *Os juſti meditabitur ſapientiam, & lingua ejus lo-*
℣. 31. *quetur judicium. Lex Dei ejus in corde ipſius: nec damnabit*, inquit, *eum Domi-*
℣. 34. *nus, cum judicabitur illi. Exſpecta Dominum, & cuſtodi viam ejus; & exaltabit te, ut hereditate poſſideas terram: cum perierint peccatores videbis. Vidi impium ſuperexaltatum & elevatum ultra cedros libani: &*
℣. 35. *tranſivi, & ecce non erat: & quæſivi eum, & non eſt inventus locus ejus.* Superiora moralia, hæc intelligibilia. Quod eſt juſti os quod meditabitur ſapientiam, [c] niſi interioris hominis? Duo ſunt enim homines in ſingulis: unus interior, alter exterior: interior cogitat quæ mentis ſunt, quæ mentis ſunt loquitur: exterior quæ ſunt corporis. Tamen adveniens Dominus utrumque conjunxit, & duos in uno homine condidit; ne diverſis ſe ſe impugnent motibus, ſed invicem ſibi voluntatum ſuarum unitate ſocientur. Ideo *os juſti meditabitur ſapientiam*. Jam enim & ipſe exterior homo juſti in interioris hominis transfuſus eſt diſciplinam: & in ejus conformatus naturam, ipſius exercet officia; ut caro meditetur quod mentis internæ eſt. Sed ne hoc incredibile tibi videatur, audi Apoſtolum dicentem quia dominus Jeſus [d] transfiguravit corpus humilitatis noſtræ, ut conforme fieret corpori gloriæ ſuæ. *Philip. 3. 21.* Quis audeat dicere carnem ſine peccato, carnem adſumtam ex Virgine, carnem Spiritu Dei in Mariam ſuperveniente generatam, quæ in nullo diſcrepavit a ſapientiæ diſciplinis, interioris hominis exſortem fuiſſe virtutum, nec in uſus ejus tranſire potuiſſe; cum ſupra hominem fuerit quod tactu ejus ſanabantur ægroti, cæcis refundebatur adſpectus, mortui reſurgebant? Competenter ergo ſcriptum eſt: *Os juſti meditabitur ſapientiam*; eo quod totus homo ſit ſpiritalis, non utique terrenus; qualis enim terrenus, tales & terreni: & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. Abiit ergo terrenus, remanſit cæleſtis. Ideoque in tempora Redemtoris referens Propheta, *meditabitur*, dixit: licet unus e pluribus, *meditatur*, ſcripſerit. Nec abhorret a ſenſu; quia prophetarum ſpiritui futura pro præſentibus ſunt. Alii putant os pro mente dictum. Pulcre autem iſtud expoſuit nobis * Salomon dicens: *Narratio juſti ſemper ſapientia: ſtultus autem ſicut luna mutatur*; *Eccli. 27. 12.* id eſt, quod ſæpe varietur, nec in ſua perſeveret ſententia, & tamquam in tenebris lumen videatur offundere, nec tenere.

65. Sit ergo tibi ſemper in corde & ore meditatio ſapientiæ, & lingua tua loquatur judicium, lex Dei tui in corde tuo ſit. Ideo tibi dicit Scriptura:

La-

a Edit. ac mſſ. Vict. & Colb. *fiat non famulæ heres, ſed gratiæ*. Codex Vat. cum quinque Gallic. *fiat non familiæ*, &c. Melius; hic enim generis ſive ſucceſſionis heredibus heredes gratiæ opponuntur.

* *Theoremata*, id eſt, contemplationis argumenta, ſive, ut vocant, objecta.

b Vet. edit. ac mſſ. Vict. & Colb. *Modos divini ſacramenti cognoſce*. Rom. *Motus divini ſacramenti cognoſce*. Mſſ. ſex ut in textu, niſi quod Reg. habet, *ſacramenta*. Haud ſcimus an omnium optime, ut ſenſus ille efficiatur: Motionis atque operationis divinæ myſteria cognoſcat.

c Edit. vet. ac Rom. cum mſſ. Colb. ac Vict. *niſi interior homo*. Mſſ. duo Vat. & quinque Gallic. *niſi interioris hominis*. Bene. Hic enim ſubintelligendum *os*, quod ſuperiori verſu expreſſum eſt; licet omittatur in Vict. & Colb. Porro e ſuperioribus verſibus tres ab aliis avulſos Rom. edit. alibi tranſcripſerat, quos priorum edit. ac mſſ. formæ reſtituimus.

d Mſſ. aliquot: *transfiguravit corpus humanitatis noſtræ*.

* Mirabere forſitan Eccleſiaſticum hic & ſequenti pſalmo in ℣. 12. Salomoni adjudicari; cum non ſolum Auguſtinus de hoc ſicut & de libro Sapientiæ, ſcripſerit lib. 17. *de Civit. Dei*. cap. 20. *Non autem eſſe ipſius*, Salomonis ſcilicet, *non dubitant doctiores*: ſed & Ambroſius ipſe lib. 1. *de Interpell. Job* cap. 3. num. 6. eumdem Eccleſiaſticum teſtatur ſcriptum fuiſſe a Sirach. Verum cum illi Salomonis titulum impoſitit, id fecit eo permotus quod *propter eloquii*, verba ſunt Auguſtini loco citato, *nonnullam ſimilitudinem, ut Salomonis dicatur, obtinuit conſuetudo*; vel quod eumdem ex ſententiis Salomonis compillaverit Jeſus filius Sirach. Quod autem ſpectat ad ejus auctoritatem, quamvis non ſemper tanta fuerit in orientali Eccleſia, maximam tamen ſemper fuiſſe in occidentali conſtat tum ex loco Auguſtini jam laudato, tum ex eo quod ipſum Ambroſius lib. *De Bono Mortis*. cap. 8. num. 35. *De Elia & Jejunio*. cap. 18. num. 67. & in Pſal. 118. Serm. 20. ℣. 153. atque alibi numquam non pro authentico habet. Uberius de hoc in eodem libro diſputatum reperies apud Huetium in Demonſtr. Evang. prop. 4. *De Eccleſiaſtico* num. 1. 6. & ſeq. Videſis etiam B. Thomam, 1. p. q. 89. art. 8. ad 2. Item 2. 2. q. 174. art. 4. ad 4. & Patrem Nicolai ad utrumque locum.

Deut. 6.7 *Loqueris in illis ſedens in domo, ambulans*
in via, dormitans, reſurgens. Loquamur
ergo dominum Jeſum; quia ipſe eſt
Sapientia, ipſe eſt Verbum & Verbum
Dei. Nam & hoc ſcriptum eſt: Aperi
os tuum verbo Dei. Ipſum ſpirat,
qui ſermones ejus reſonat, & verba
meditatur. Ipſum ſemper loquamur.
Cum de ſapientia loquimur, ipſe eſt:
cum de virtute loquimur, ipſe eſt:
cum de juſtitia loquimur, ipſe eſt:
cum de pace loquimur, ipſe eſt: cum
de veritate & vita & redemptione lo-
quimur, ipſe eſt. Aperi os tuum Dei
verbo, ſcriptum eſt: tu aperi, ille lo-
Pſ. 84. 9. quetur. Ideo dixit David: *Audiam quid*
loquatur in me Dominus. Et ipſe Dei
Pſ. 80. 11. Filius dicit: *Aperi os tuum, & adimplebo*
illud. Sed non omnes ut Salomon poſ-
ſunt percipere ſapientiæ perfectionem:
non omnes ut Daniel. Omnibus ta-
men pro poſſibilitate infunditur ſpiri-
tus ſapientiæ; ſed omnibus qui fide-
les ſunt. Si credas, habes ſpiritum
ſapientiæ; ideo Sapiens dicit: *Credidi*
Pſ. 115. 10. *propter quod locutus ſum*. Cum credide-
ris, accipies loquendi gratiam. Et qui
credit, redimitur: & qui orat, redi-
mitur; ſi pie intendat orationibus, &
in oratione aſſiduus ſit, diem præve-
niat, noctem frequentet, [a] ſoli ma-
tutinus occurrat; ut ante ipſe illumi-
netur a Chriſto, quam terra ſolis ex-
ortu: & qui pſallit redimitur: & qui
compungitur, redimitur.

66. Ideo ſemper meditare, ſemper
loquere quæ Dei ſunt, *ſedens in domo*.
Domum poſſumus accipere Eccleſiam,
poſſumus accipere domum interiorem
in nobis, ut intra nos loquamur. Se-
dent judices in Hieruſalem: ſederunt
ſedes in judicio: ſedit etiam judicum
concilium, & libri aperti ſunt. Pro-
phetia dicit: *Et tu cum conſilio omnia fac*.
Eccli. 32. 24. Cum conſilio de factis tuis judica,
cum conſilio vinum bibe, cum con-
ſilio loquere; ut effugias peccatum, ne
incidas per multiloquium. *Sedens* lo-
quere tecum, quaſi qui judices: *in via*
loquere, ne umquam vaces. In via
loqueris, ſi in Chriſto loquaris, quia
via Chriſtus eſt. In via loquere tibi
loquere Chriſto. Audi quomodo illi
1. Tim. 2. 8. loquaris. *Volo*, inquit, *viros in omni loco*
orare, levantes puras manus ſine ira &
diſceptatione. Loquere, o homo, *dor-*
mitans, ne tibi ſomnus mortis obrepat.
Audi quomodo dormitans loquaris: *Si*
Pſ. 131. 4. & 5. *dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis*
dormitationem; donec inveniam locum Domi-

A *no, tabernaculum Deo Jacob*. Vince na-
tura diligentia, exclude corporis ſom-
num. Naturam nobis formare non
poſſumus, poſſumus diligentiam. Ho-
mo erat David: indulgebat aliquid
ſomno per noctem; ſed excludebat
ſomnum, lavans per ſingulas noctes
lectum ſuum, & lacrymis irrigans ſtra-
tum ſuum. Ideo memor erat in ſtratu
ſuo ſemper Domini ſui, & in ipſo
B meditabatur; ut diluculum præveni-
ret, & in tenebris ei illuceſceret Chriſ-
tus dicens: *Surge qui dormis*. Non in Epheſ. 5. 14.
omnibus hæc gratia eſt, ſed poteſt eſſe
& in pluribus diligentia. Ne igitur
exſpectes ut excitat te Chriſtus; ſed
potius Chriſtum excita. Excitat eum
qui de ipſo dormitans cogitat. Si tu
illum excitaveris, & ipſe te excitabit
a ſomno, reſuſcitabit a morte dicens
C tibi: *Exſurge a mortuis*. Cum ſurges ergo
vel reſurges, ipſum loquere, ut impleas Ibidem
quod jubetis. Audi quomodo te Chriſ-
tus excitet. Anima tua dicit: *Vox fra-* Cant. 5. 2.
tris mei pulſat ad januam; & Chriſtus
ait: *Aperi mihi, ſoror mea ſponſa*. Audi
quomodo tu exſuſcites Chriſtum. Ani-
ma dicit: *Adjuravi vos, filiæ Hieruſalem,* Ibid. 3. 5.
ſi ſuſcitaveritis & reſuſcitaveritis caritatem.
Caritas Chriſtus eſt. Audi etiam quo-
D modo dormiens loquaris: *Ego dormio,* Cant. 5. 2.
& cor meum vigilat. Hæc communi-
ter: adtolle nunc paulo altius mentem
tuam.

67. Loquere *ſedens in domo*, in hac
terreſtri domo hujus habitationis, quæ
diſſolvitur, in qua peregrinamur a
Domino. In corpore enim iſto poſi-
ti, dum ſuperveſtire magis quam nos
expoliare volumus, exſulamus a Chri-
ſto, & graviter ingemiſcimus. In hac
E ſedens ergo confitere peccata tua; quia
ſediſti, & non ſtetiſti, & non dixiſti:
Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Hie- Pſ. 121. 1. 2.
ruſalem. Loquere magis, & noli oc-
cultare delicta: loquere ſedens, ut au-
dias dicentem: *Surgite poſtquam ſederitis,* Pſ. 126. 2.
qui manducatis panem doloris. Loquere
in via ambulans, id eſt, carpens vitæ
iſtius curſum. Hic loquere, ne illic
obmuteſcas; ſicut ille obmutuit qui
Angelo Chriſti ante non credidit: poſt
F ea tamen cum credidiſſet, vocem re-
cepit. Loquere *dormiens* & quieſcens,
conſepultus in Chriſto; ut cum ipſo
in novitate vitæ reſurgas. Loquere
etiam ſepultus in tumulo; ſicut loque-
bantur animæ ſanctorum, petentes de
mortis auctore vindictam. *Uſquequo,* Apoc. 6. 10.
Domine, ſanctus & verus, non judicas &
G vin-

a Ita edit. & pauci mſſ. Alii majori numero, *ſolis matutinis occurrat*. Haud male, ſi mente ſuppleveris, *radiis, horis*, vel quid ſimile.

vindicas ſanguinem noſtrum? Loquere poſtremo *cum ſurgis;* ſicut docuit ille qui
Pſ. 3. 6. dixit: *Ego dormivi, & quievi, & reſurrexi; quoniam Dominus ſuſcipiet me.* Et illic ergo: *Os juſti meditabitur ſapientiam,* donec ad ſublimiora tabernaculi ſecreta cæleſtis, ac ſacræ plena jucunditatis atque lætitiæ ipſe perveniat; quemadmodum Scriptura nos docuit, di-
Pſ. 41. 5. cente David: *Hæc recordatus ſum, & effudi ſuper me animam meam; quoniam* B *ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, uſque ad domum Dei. In voce exſultationis & confeſſionis ſonus epulantis.* Ergo & ſedentes in hac corporea domo; & egreſſi hinc, atque ambulantes in via, cum rapiemur, ſi meremur, obviam Chriſto, & dormientes loquemur.

68. Accipe tertiam ἀναγωγὴν, qua ſe anima elevat juſti. Eſt enim quidam ſpiritalis ſomnus intelligendus, de quo C
Prov. 3. 24. & ſeq. Salomon ait: *Si enim ſedeas, ſine timore ſedebis: ſi dormias, ſuaviter requieſces, & non timebis pavorem qui ſuperveniet tibi, neque impetus impiorum ſupervenientes tibi.* Cum ſuavitate requieſces, & pavorem, & ſupervenientes impiorum impetus non timebis; ſi lingua tua loquatur judicium Dei, & ſemper illud ante oculos habeas; ut peccato locum nullum relinquas, & noveris quod delicti pretium ſupplicii retributione ſol- D vetur. Ipſe enim hoc in nonageſimo interpretatus eſt pſalmo dicens:
Pſ. 90. 5. & ſeq. *Non timebis a timore nocturno, & a ſagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris, ab occurſu & dæmonio meridiano. Cadent a latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis: ad te autem non appropinquabit. Verumtamen oculis tuis conſiderabis, & retributionem peccatorum videbis.* Juſtus enim cum loquitur judicium Dei, vel cum loquitur ipſe quæ juſta ſunt, & E veri plena judicii, non cum iracundia loquitur, non ex animi mœrentis afflictione, non ex dolore, non ex aliqua paſſione: ſed loquitur ex veritate, loquitur ex æquitate; ut non propendat affectu, ſed quæ loquitur, vero pendat examine; judicat enim quæ dicenda ſint, vel non promenda. Cui
Prov. 15. 7. ſimile eſt illud: *Labia ſapientium alligata ſunt ſenſu;* eo quod omnia quæ loquuntur, vero ſenſui convenire videan- F tur, & ſenſus ſui prudentia intelligant, quæ loqui debeant vel tacere; ut quæ ſilenda ſunt, cohibeant clauſtro quodam nexuque labiorum: in iis autem quæ oporteat dici, labiorum vincula reſolvantur. Merito ergo præmiſit: *Os juſti meditabitur ſapientiam;* meditatio enim diuturna plenum poterit habere judicium, quod loquetur juſtus

A in tempore; cum ea quæ perfecta ſunt, facie ad faciem, viderit. Nunc enim de iis quæ non comprehendimus, loqui vera non poſſumus. Denique nec Paulus præſumſit dicere, qui raptus in paradiſum audivit ſecreta cæleſtia: ſed volens non in iis errare quæ diceret, ait: *Quam inſcrutabilia ſunt judicia* Rom. 11. 33. *Dei, & inveſtigabiles viæ ejus!* Nunc autem abſolutus corpore, forſitan inveſtigabilium viarum genera, & judicia ejus quæ ſicut abyſſus multa ſunt, comprehendit.

69. Adhuc juſtitiæ forma deſcribitur & augetur, dicente Scriptura: *Lex Dei* ℣. 31. *ejus in corde ipſius; & non ſupplantabuntur greſſus ejus.* In corde juſti lex Dei eſt. Quæ lex? Non ſcripta, ſed naturalis; juſto enim non eſt lex poſita, ſed injuſto. In corde ejus lex eſt, non perfunctorie, ſicut in labiis Judæorum, corde enim creditur ad juſtitiam. Qui credit, & loquitur: qui autem loquitur, non continuo credit. Denique non credidit populus, de quo dictum eſt: *Populus hic labiis me honorat: cor* Eſai. 29. 13. *autem eorum longe eſt a me.* Si igitur gentes cum ea quæ legis ſunt faciunt, ipſi ſibi ſunt lex, cognoſcentes quæ ſequi debeant vel cavere; quanto magis fidelis & juſtus, qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei vivit, decora novit & honeſta decernere, & uti legitimo quodam naturalis ſapientiæ gubernaculo, ne ejus ſupplantentur veſtigia; ſicut Eſau, quem propter gulæ aviditatem frater ſupplantavit ut caderet, atque in mortem veſtigia ejus effudit.

70. Quo magis juſtus eſt quiſque, eo magis illi inſidiatur inimicus; & ideo ait Scriptura: *Conſiderat peccator juſ-* ℣. 32. *tum, & quærit perdere eum. Dominus au-* ℣. 33. *tem non derelinquet eum in manibus ejus: nec damnabit eum, cum judicabitur illi.* Videns ergo peccator quia juſtus in ore ſuo loquitur, & in corde meditatur ſapientiam, quia in lingua ſua judicium loquitur, quia in corde ſuo legem Domini cuſtodit; mortem peccati ei conatur inferre: ſed Dominus tuetur eum. Et ideo non timeamus inſidias peccatoris; quoniam Deus pro nobis eſt. Si ergo Deus pro nobis; quis contra nos? Propterea non derelinquet juſtum ſuum Deus, nec damnabit eum, cum habuerit de ipſo judicium. Verus enim judex eſt; & ideo juſtitia non poteſt periclitari. Unde & Aquila dixit: *Nec damnabit eum in judicando eo.* Symmachus: *Nec damnabit, cum judicatur juſtus.*

71. Sed quia Septuaginta viri ſic po-

poſuerunt : *Cum judicabitur illi* ; puta-
mus quod ad aliud reſpexerit, quia
Eſai. 3. 14. ſcriptum eſt : *Quoniam ipſe Dominus ve-
niet in judicium* . Sed in quod judi-
Pſal. 50. 6. cium ? Audi dicentem : *Tibi ſoli pec-
cavi , & malum coram te feci ; ut juſtifi-
ceris in ſermonibus tuis , & vincas cum
judicaris* . Ideo ergo præbet ſe Domi-
nus audiendum , ut de ſe judicetur ,
quo magis vincat . Quomodo ſe præ-
Mich. 6. 3. & 4. beat , audi : *Populus meus , quid feci
tibi ; aut in quo contriſtavi te ; aut quid
moleſtus tibi fui ; reſponde mihi ? Quia ex
Ægypto eduxi te , & de domo ſervitutis*
Eſai. 43. 25. & 26. *liberavi te*. Et alibi : *Ego ſum , ego ſum
qui deleo iniquitates tuas , & memor non
ero : tu autem memor eſto, & judicemur* .

72. Grave hoc judicium , cum Do-
minus de ſe poſtulat contra hominem
judicari . Quid enim reſpondeas ei ,
qui univerſa tibi contulit , omnibus te
præfecit ; ſubjecit tibi Ægyptios , ad
quos hoſpes adveneras, inſectante poſ-
tea mari merſit. Ille tuos delevit hoſ-
tes, atque ſubvertit , ille te creavit &
condidit, ille ſuo ſanguine te redemit;
& tu tradis te, ut ſervias ejus inimi-
co ? Ille tibi omnia peccata dimiſit ,
& tu graviora committis ? Vocat te ,
in judicium venies , quid reſponſurus
es ei , qui niſi iterum tibi donet, pe-
riſti ? Ideoque videns ſanctus David
hac quadam * moralitate Dei amplius
ſe gravari , judicium refugit, miſeri-
Pſ. 142. 2. cordiam poſcit dicens : *Et ne intres in
judicium cum ſervo tuo ; quoniam non juſ-
tificabitur in conſpectu tuo omnis vivens* .
Confitetur ſe in tenebris ſicut mor-
tuum ſæculi collocatum. Caute ſicut
mortuum ſæculi dixit, non mortuum;
non enim mortui ſæculi ſunt , qui
moriuntur in Chriſto : illi autem ſunt
mortui ſæculi, qui omnem vitam ſuam
quam vixerunt in ſæculo , in interitu
& morte conſtituunt . Et ideo quaſi
deſperatus ad remedium confugit di-
Ibidem 7. cens . *Cito exaudi me , Domine ; quia
defecit ſpiritus meus*. Talis enim judicii
propoſita ſibi oblatione defecit, in quo
examinanda veritas foret potius, quam
miſericordia conferenda .

73. Tamen tam pius eſt Dominus ,
ut etſi nemo juſtificetur in conſpectu
ejus vivens (quis enim quamvis juſtus
non obnoxius eſt peccato ; aut cujus
talis eſt vita , ut digna judicetur Dei
ſimilitudine ? Utique ad imaginem &
ſimilitudinem Dei factus debet , ſicut
Deus qui ſine peccato eſt , ita & is

A qui ad imaginem ejus eſt , ſine pec-
cato eſſe . Qua ergo dignus eſt pœna
qui gratiam tantam Dominicæ opera-
tionis , & ſimilitudinem divini decoris
amiſit ? Sed quia miſericors eſt , et-
iamſi ipſe ſe judicio ſubjiciat ; juſtum
tamen non judicat , ſed injuſtum .
Juſto parcit , quaſi conditionis fragili-
tate peccanti : injuſtum punit , quaſi
qui deteſtetur ingratum . Deinde et-
B iamſi [a] multa habeas opera juſtitiæ , a
noli eſſe impatiens atque arrogans ,
quo præmia tibi juſtitiæ in hoc ſæcu-
lo exiſtimes flagitanda , aut indigne
tibi adverſa accidiſſe aliqua conquera-
ris . Quamdiu enim vivis , certamen
tibi debetur, non præmium .

74. Exſpecta ergo vel auxiliatorem
vel remuneratorem Dominum : *& cuſ-* *℣. 34.*
C *todi vias ejus* ; hoc eſt exſpectare &
ejus quem exſpectandum putas , man-
data conſervare . Etſi conteraris , etſi
affligaris , etſi ægritudine deficias , ta-
men exſpecta Dominum , & non te
confundet ſpes.

75. Veniet Dominus , *& exaltabit te ,
ut hereditate poſſideas terram* . Liquet ſu-
periorem eſſe terram , non iſtam in
valle terrenam ; ſed illam quæ eſt re-
D promiſſionis æternæ : in qua quicum-
que conſtituitur , exaltatur a Domi-
no .

76. *Videbis* autem *cum perierint pecca-
tores ;* tunc enim juſtorum remunera-
tio erit, cum judicium fuerit de meri-
tis impiorum . Sed non uno genere
pereunt peccatores. Ante tibi pereunt,
ſi eorum potentiam & divitias non mi-
reris : ſi non te moveat cum eos ho-
noribus , liberis , amicis abundare co-
E gnoveris . Hæc enim ſæculi ſunt , &
ſæculum ſæculari ſubjacet malignitati :
& princeps mundi iis qui ſibi ſerviunt,
favet ; ſecundum illud : *Omnia tibi da-
bo; ſi procidens adoraveris me*. Quid quæ- *Matth. 4. 9.*
ris ut ea tibi dentur , cum ipſe im-
pius qui dat , in eis diutius eſſe non
poſſit ? Tranſit etiam ipſe , quomodo
poſſunt non tranſire quæ contulit ?
Tu modo conſtantem animum gere ,
juſtitiam tene , nemo te moveat , &
F videbis nihil eſſe impium .

77. Denique audi dicentem : *Vidi
impium ſuperexaltatum , & elevatum ſuper* *℣. 35.*
*cedros Libani . Et tranſivi , & ecce non
erat* . Vidi eum in ſæculo hoc , vidi
oculis corporis : vidi etiam jactantem
ſe, & ſuperexaltantem ſermonibus ſuis,
æſtimantem ſe aliquid eſſe , qui nihil
G 2 eſt.

* *Moralitate* , id eſt , uſu conſuetudinis ac moris , humani ſe quo nobis Deus accommodat .

a. Cod. quinque Gallic. *multam habeas in opera juſtitiam , noli eſſe impatiens atque arrogans qui præmia* &c.

eſt . Quomodo ſe ſuperexaltat ? *Po-*
nam , inquit , *thronum meum ſuper nu-*
Eſai. 14. 14. *les : & ero ſimilis Altiſſimo* . Exaltat ſe,
ut videas eum ſicut cedros Libani ſu-
perexaltatas : & ipſæ altæ ſunt , & in
monte ſunt altiſſimo . Merito ergo
ſuperexaltatæ ſunt , & ſuperexaltatus
videtur impius , qui ſe in illo monte
conſtituit , de quo ſcriptum eſt : *Si*
Matth. 17. 19. *habueritis fidem ſicut granum ſinapis , dice-*
tis huic monti : Tollere , & jactare in ma-
re . *Huic* . Cui ? Dæmonio, inquit, a
quo iſte invaſus fuerat & oppreſſus ,
quem miramini eſſe ſanatum . Ideo
caritatem magis habet in Chriſto ,
quam poteſtatem in diabolo . Vides
cedrum in monte altiſſimo ſuperexal-
tatam ; ſed vento frangitur , ſed igni
exuritur , ſed vetuſtate diſſolvitur :
ita eſt dives in ſæculo . Fulget qui-
dem ſplendore quodam gratiæ ſæcu-
laris ut Libanus , nixus eſt mundi
potentia , opibus & divitiis exſultat .
Videtur tibi aliquid eſſe , antequam
Exod. 3. 3. dicas : *Tranſiens videbo* . Sicut enim
Moyſes animo & mente tranſivit ma-
terialia , & Deum vidit : ita & tu ſi
tranſeas hinc , ad Dei gratiam veſti-
gium tuæ mentis adtollens , videbis
eum nihil eſſe qui in hac terra ſibi
potentiſſimus videbatur . Ideo animæ
tuæ dicit, menti tuæ dicit Deus Ver-
Cant. 4. 8. bum : *Ades huc a Libano ſponſa , ades huc*
a Libano : tranſibis & pertranſibis . Si tran-
ſeas ſæcularia , pertranſibis ad paradi-
Luc. 23. 42. ſum . Audi tranſeuntem . *Memento mei,*
Domine , cum veneris in regnum tuum .
Audi iterum pertranſeuntem : *Amen* ,
Ibidem 43. *amen dico tibi , hodie mecum eris in para-*
diſo .

78. Quid eſt : *Ecce non erat* . In
principio utique Verbum erat . Et qui
Verbum videt , qui particeps Verbi
eſt , utique & ipſe eſt ; quia Verbum
Dei ſemper eſt , & ſermo qui de ipſo
eſt , non eſt : Eſt & non ; ſed : Eſt ;
& manet in eo qui ſequitur Deum .
Qui autem neſcit Verbum , non eſt ;
quia non adhæret ei qui dixit : *Ego*
Exod. 3. 14. *ſum qui ſum* . Qui autem adhæret ei ,
unus ſpiritus eſt . Ubi autem ſpiritus ,
ibi & vita . Ideo tibi dicit Scriptura
Rom. 4. 17. de Deo : *Qui vivificat mortuos , & vocat*
ea quæ non ſunt , tamquam ea quæ ſunt ;
hoc eſt , vocat gentes quæ non erant ,
tamquam populum ſuum qui erat ;
erant enim patres noſtri , qui erant
2. Tim. 2. 19. electi Dei . Et alibi dicitur : *Cognovit*
Dominus qui ſunt ipſius ; non cognoſcit
eos qui non ſunt . Et Eſther ait : *Non*
Eſter. 14. 11. *des virgam regni tui iis qui non ſunt* .
Recte ergo juſtus dicit : *Et tranſivi , &*

A *ecce non erat* ; hoc eſt , vidi eum ſuper-
exaltatum in ſæculo , antequam conſi-
derarem quia nihil eſt ſæculum . Ubi
autem tranſivi mente ſupra mundum ,
vidi quia jam non erat , qui ante
erat ſuperexaltatus in hoc mundo .

79. Et tu , ſi juſtus es , tranſi a
præſentibus ad ea quæ futura ſunt ,
& tranſibunt tibi præſentia . *Cælum &* Matth. 24. 35.
terra tranſibunt : verba autem mea non præ-
B *teribunt* . Juſto ergo omnia tranſeunt .
Tranſit impius , ſimilis vanitati eſt ,
& dies ejus ſicut umbra prætereunt .
Nec ſolum prætereunt juſto præſen-
tia ; ſed etiam cum ad ea quæ ſunt
futura , intenderit , jam iſta præte-
reunt . Vide quomodo juſto præſentia
præteriere . Utique temporibus David
prophetæ Synagoga erat , Eccleſia ex
gentibus non erat : & idem futuris
C quaſi præſentibus dicit : *Benedicite gentes* Pſ. 65. 8.
Deum noſtrum . Deinde ſupra ait : *Aſ-* Pſ. 46. 6.
ſcendit Deus in jubilatione . Tranſivit per-
fidiæ ventura tempora , non ætate ,
ſed mente : & reſurrectionem Domini
multo poſt ſæculo futuram , pia fidei
devotione celebravit dicens : *Pſallite Deo* Ibidem 7.
noſtro , pſallite : pſallite Regi noſtro , pſal-
lite . Quaſi intereſſet ipſis Chriſti &
Eccleſiæ nuptialis copulæ ſacramentis,
ita tripudiat & gaudet . Cauſam quo-
D que celebritatis expreſſit dicens : *Re-* Ibidem 8.
gnavit Dominus ſuper omnem terram . Er-
go ſi nos prætereamus , & illa præ-
teriiſſe quæ futura ſunt , nobis viden-
tur ; ut ſi in navigando terram præ-
tereas , illam quoque videas præterire,
& quaſi a te diſcedere . Sæpe nautæ ,
maxime in tempeſtate , fugiunt ter-
ram ; & tamen cum eam fugiunt na-
vigantes , ipſa potius fugere videtur a
navigantibus . Et tu ſi fugias mun-
E dum hunc , & ipſe te effugiet : ſi præ-
tereas terram hanc , & ipſa te præte-
ribit . Et tu in mari hoc navigas , &
in hoc ſæculo fluctuas : fuge terram ,
ſaxa habet , lapides habet ; ſicut ſcrip-
tum eſt : *Lapides de via projicite* . Si feſ- Eſai. 62. 10.
tines per aerium hoc profundum ad
portum divinæ voluntatis , videbis tibi
hæc omnia præteriiſſe . Quid enim in-
tereſt utrum præterierint , an tibi ea
judices præteriiſſe ?

F 80. Eſt & alius impius qui videtur
exaltatus & elevatus ſuper cedros Li-
bani : & ſi tranſeas , non erit , nec lo-
cum ejus invenies . Vide mihi ſcribam
Judaicum reddentem ſeriem veterum
Scripturarum , ſed non ſequentem :
audis quia labiis reddit , miraris ut
doctum . Interrogas quid ſentiat : reſ-
pondet ſecundum litteram , percurrit
hiſto-

hiſtoriam. Superexaltatus videtur tibi & elevatus, ſi litteram cogites. Tranſi ad intelligentiam ſpiritalem, quia Lex ſpiritalis eſt; vides illum nihil eſſe, tum dicis: *Vidi impium ſuperexaltatum ... & tranſivi, & ecce non erat: & quæſivi eum, & non eſt inventus locus ejus*. Quæſivi eum ubi eſſe debuerat, ubi vita eſt: non illum inveni. Non erat ibi, ubi vita erat; quia mortuus erat, & ideo nec locus ejus inventus eſt. Quis enim mortui locus, qui non erat, nec fuit umquam? Non enim fuit, qui in littera erat; littera enim occidit: ſpiritus autem vivificat. Quæſivi ergo eum, ut invenirem: ille ſe non præbuit, ut inveniretur; hoc eſt, ego eum volui convertere: ille ſe mihi præbere noluit, ut converteretur. Feci quæ erant quærentis: ille refugit ea, quæ eſſe debuerant revertentis. Denique anima quæ converti vult, Verbum requirit; & cum invenerit, dicit: *Tenui eum, & non dimittam eum*; hoc eſt, Dei Filium, Dei Verbum. Injuſtum autem qui ſanari noluit, quæſivi eum, & non inveni; & ideo non illum imiteris. Cant. 3. 4.

℣. 37. 81. *Cuſtodi innocentiam, & vide æquitatem*. Qui cuſtodit innocentiam, æquitatem videt; quoniam qui mundus eſt, Deum videt, cujus virga recta eſt, & recta juſtitia; ut averſetur eos qui declinaverint ad ſtudia pravitatis. Bona innocentia, quæ Deum videt. * Denique alii poſuerunt: *Cuſtodi perfectionem*; perfectus eſt enim qui malitiam neſcit, nec dolum novit. Ideo inquit: *Cuſtodi perfectionem; quia ſunt reliquiæ homini pacifico*. Reliquiæ dicuntur hominis de corpore mortui, de ejus exuviis. Ideo reliquiæ, quia poſt mortem hominis videntur ſupereſſe; ſuperſunt enim quæ ſervantur ad reſurrectionem. Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionem, & hoc mortale induere immortalitatem. Ergo magis reliquiæ ſunt hominis ſpes reſurrectionis, & fides converſionis, & gratia dilectionis; quoniam impii non reſurgunt in judicium: vita autem Juſtorum nota eſt Deo, & judicio Domini comprobatur. Huic loco pulcre illud convenit: *Reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt*. Rom. 11. 5.

82. *Injuſti autem diſperibunt ſimul: reliquiæ impiorum interibunt*. Juſtorum reliquiæ virtutes ſunt: impiorum reliquiæ, improbitas atque perfidiæ peccatum. Ea delebuntur, ut non ſint. ℣. 38.

83. *Salus autem juſtorum a Domino*; non a ſæculo, non ab elemento. Cælum & terra præteribunt. Non commito ſalutem meam cælo; quia & ipſum præterit; quia de pluribus cælis dictum eſt: *Ipſi peribunt, tu autem permanes*. Deo ſoli committo, qui permanet, qui poteſt peccata donare; ut protector meus ſit in tempore tribulationis, & adjuvet me, & liberet me, & eripiat me a peccatoribus judicii ſui tempore, & ſalvum me faciat, quoniam ſperavi in eum. In ipſum ſolum ſperavi; non vult enim nos & ſibi & alii ſervire. Qui ipſi ſoli ſervit, liberatur; quoniam ipſi eſt laus, gloria, perpetuitas a ſæculis, & nunc & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. ℣. 39. Pſ. 101. 27.

* Pſalterium Græc. *φύλαξον ἀκακίαν* Hebr. *cuſtodi integrum*, id eſt, integritatem. Syr. . . . . *ſimplicitatem*. Arab. . . . . *manſuetudinem*. Multa lat. . . . *veritatem*. Nullum, quod viderimus . . . . *perfectionem*, licet ea lectio quam minimum ab Hebræo diſſentiat.

IN

IN PSALMUM XXXVII.

PRÆFATIO.

1. DE Pœnitentia duos jam dudum ſcripſi libellos, & iterum ſcribendum arbitror. Primum, quia utile eſt vel quotidie veniam delictorum precari: deinde quoniam in illis duobus libellis adhortatio pœnitentiæ vel profectus eſt, ſi geratur: nunc autem quemadmodum agi pœnitentia debeat, exprimendum eſt; NIHIL enim prodeſt agere, niſi ita agatur ut oportet. In quo ſanctus David ſequendum nobis propoſuit magiſterium, qui ideo mihi videtur guſtaſſe peccatum, ut doceret quemadmodum peccatum poſſet aboleri. Unde enim medicina, niſi de vulnere ſumſit exordium? Dum prima ætas generis humani docet alios quod ſibi profuit, & quemadmodum vulnus ſuum ſanaverit, aliis oſtendit; uſus artem fecit, & ægritudo magiſterium. Ipſa eſt enim prima & valida ſecta medicinæ, quam experientia, non conjectura formavit. Ideoque ab experientia ἐμπειρικοὶ primo medici ſunt vocati, & ex ea ſecta ceteræ derivatæ ſunt, [a] atque ab ea uſum quemdam ſuæ ſumſere virtutis. Quid autem eſt ad cohortationem pœnitentiæ validius, quam quod ſanctus propheta David peccatorum noſtrorum nos docuit pœnitere? Quis enim dedignetur humiliare ſe Deo, cum rex ſe humiliaverit? Aut quis dubitet affligere animam ſuam, cum propheta tantus afflixerit, ſolvens pretium lacrymarum pro redemtione peccati? Et quamvis toto ſcriptorum ſuorum corpore gerendæ pœnitentiæ præcepta diffuderit (quis enim ejus pſalmus non medicamentum eſt conſcientiæ peccatricis; cum alibi quem-
Pſ. 117. 13. admodum impulſus ſit, alibi quemad-
Pſ. 29. 8. modum conturbatus, oſtenderit; ut non ſolum quemadmodum ſint ſananda; ſed etiam quemadmodum cavenda vulnera, demonſtraret, & ſuo nos doceret exemplo? Quis autem ſtare ſe credat, ubi lapſus eſt etiam fortior) tamen in trigeſimo ſeptimo pſalmo majorem vim doloris interni, & lamentabilis deplorationis expreſſit:

2. Denique in exordio ipſe nos titulus admonet hujuſmodi præcepta formari; ſic enim legimus: *In commemorationem*, inquit, *diei ſabbati pſalmus David*. V. 1.
Plena enim eſt pœnitentiæ definitio, commemoratio delictorum; ut unuſquiſque peccata ſua velut quodam quotidiani ſermonis caſtiget flagello, & commiſſa ſibi flagitia condemnet. Sic enim docemur, dicente Domino: *Dic* Eſai. 43.
iniquitates tuas, ut juſtificeris. Et Apo- 26.
ſtolus ait: *Ore confeſſio fit ad ſalutem*. Rom 10. 10.
Sed forte moveat, quia non dixit peccatorum commemorationem; ſed *diei ſabbati*, aut (ſicut alius habet) *ſabbatorum*. Exod. 20. 8. & ſeq.
Quid eſt autem ſabbatum, niſi requies futurorum, levamen præſentium, quo Lex jubet hominum opera feriari, onera deponi? Quæ ſunt graviora onera, niſi noſtra peccata? Hæc deponantur in ſabbatorum diebus, hoc eſt, in hoc vitæ iſtius tempore. Septem enim diebus hebdomas omnis concluditur, ſex diebus mundus ille formatus eſt, ſeptimo die requievit Dominus ab opere ſuo, qui in noſtra manſuetudine requieſcit, ſicut ipſe dixit: *Super quem requieſcam, niſi ſupra humilem & manſuetum?* Abſolve te ergo omni ſabbato, & alleva pondus errorum; ut ſecurus ad illius futuri ſabbati requiem pervenire merearis. NAM SI hinc peccata gravia portaveris, illic requiem non habebis. Exonera igitur tuam mentem, rejice omnia quibus conſcientia gravatur & premitur; ne fiat fuga tua hyeme vel ſabbato: vita hæc in labore eſt, illa in requie. Leviorem te ſæculi hujus reperiat conſummatio; ne oneratus peccatis fugere non poſſis. Ante fuge, ut prævenias. Fugit ſæculum, qui ſæculi illecebris non tenetur, qui ſe omni cura ejus abſolvit. Fuge etiam futuram iram, hoc eſt, judicii diem. Fugit eam qui egerit pœnitentiam; ſic enim definivit Baptiſta Johannes dicens: *Generatio viperarum, quis vobis demonſtravit fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ*.

3. Au-

a Complures mſſ. *atque ab ea ſuccum quemdam* &c.

Johan. 3. 23. 3. Audiſtis hodie legi quia Johannes baptizabat in Ænon, juxta Salim. Ænon dicitur oculus ſuppliciorum: Salim ipſe adſcendens; hoc habet interpretatio. Qui ergo baptizari eligit, ſupplicia prævidet; & ideo confugit ad baptiſmatis ſacramentum, ut peccatum omne deponat, ne obnoxius incipiat eſſe ſuppliciis. Et forte ſupplicia prævidet qui baptizatur baptiſmo pœnitentiæ: at vero ille gratiam ſpectat, qui baptizatur in Chriſto. Baptiſmus ergo Johannis, oculus ſuppliciorum eſt: baptiſmus Chriſti, oculus gratiarum. Tametſi in Ænon baptizabat; Johannes, juxta adſcendentem baptizabat; hoc enim & iſta habet interpretatio, ut Salim dicatur ipſe adſcendens. Proximus ergo erat Chriſto, qui ejus nuntiabat adventum. Etenim Filius hominis qui deſcendit de cælo, ipſe eſt & qui adſcendit in cælum, ut impleret omnia. Sed quia qualis cæleſtis, tales & cæleſtes; & ille adſcendit in cælum, qui terrena deponens conſepelitur in Chriſto; ut cum Chriſto reſurgat a morte peccati ad novitatem vitæ, hereditatiſque conſortium; ut fiat, ſicut ſcriprum eſt: Dei hæres, Chriſti cohæres. Rom. 8. 17.

4. Vera ergo medicina eſt gerere pœnitentiam: quæ tunc legitime prædicata eſt, quando medicus venit e cælo, qui non exaſperaret vulnera, ſed ſanaret. Bonus medicus, qui docuit quemadmodum in hac terra corporis noſtri remedia quæreremus; cum flos nobis herbæ ſalutaris oriretur, qui *de peccato damnavit peccatum in carne* Antidotum ergo facta eſt caro, quæ erat venenum ante peccati; quia erat illecebra peccatorum. Audi quemadmodum antidotum caro Dei fit: *Verbum factum eſt caro*: Johan. 1. 14. miſit manum in cavernam aſpidum, venenum evacuavit, peccatum abſtulit; id eſt, *de peccato damnavit peccatum in carne*.

5. Et ut hoc poſſit plenius conſiderari, ipſum Apoſtoli capitulum recenſeamus. Namque ita ſcriptum eſt: Rom. 8. 3. & 4. *Deus mittens Filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, de peccato damnavit peccatum in carne; ut juſtificatio Legis impleretur in nobis, ut non ſecundum carnem ambulemus, ſed ſecundum ſpiritum*. Venit ergo Dei Filius in ſimilitudine carnis peccati: non utique in ſimilitudine carnis venit, qui veram carnem ſuſcepit; ſed in ſimilitudine carnis peccati, id eſt, carnis peccatricis. Facta enim erat fraude & veneno inſuſa ſerpentis caro noſtra, caro peccati. Poſtquam eſt obnoxia facta peccato, facta erat caro mortis; quia erat morti debita. Hujus carnis jam reæ, jam præjudicatæ ſimilitudinem Chriſtus in ſua carne ſuſcepit; quia etſi naturalem ſubſtantiam carnis hujus ſuſceperat, non tamen contagia ulla ſuſceperat: nec in iniquitatibus conceptus, & natus eſt in delictis, qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri; ſed de Spiritu ſancto natus ex Virgine eſt. Quid ergo eſt: *De peccato damnavit peccatum in carne*? Utrum de ſimilitudine carnis peccati; an quia peccata noſtra Chriſtus [a] non uſu, ſed qualitate ſuſcepit: non crimine, ſed ſuæ miſericordiæ ſacramento; & peccatum pro nobis factus eſt, qui peccatum ipſe non fecit? An vero quia etiam de iſta carne peccati, hoc eſt, noſtra hac obnoxia & præjudicata damnavit peccatum in carne, docendo quemadmodum in carne poſiti non ſecundum carnem ambulemus, ſed ſecundum ſpiritum? Peccatum quippe eſt ſecundum carnem ambulare; quia luxui, & voluptatibus, & laſciviis, & carnis cupiditatibus vivit, qui ſecundum carnis ſapientiam converſatur; ſapientia enim carnis inimica eſt Deo: unde qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Ideoque peccatum damnat de peccato qui ſe a carnis vitiis abluendo, ſecundum ſpiritum vivit, totus Deo deditus, & cæleſtibus intentus oraculis: propter quod Chriſtus advenit, ut non ſuam, id eſt carnis; ſed Dei faceret voluntatem. Si quis ergo illum ſequatur, ut faciat quæ placent Deo, & carnis ſuæ comprimat appetentiam, imitator eſt Chriſti.

6. Quid ſenſerimus, expreſſimus. Qui legis, elige quid ſequaris. NULLUS error, ubi ſimplex pietatis affectus, atque omnis fidelis eſt ſenſus. Damnavit peccatum Chriſtus, ſuſcipiendo ſimilitudinem carnis peccati, ut delicta noſtræ carnis aboleret. Damnavit peccatum, ut peccata noſtra in ſua carne crucifigeret; factus pro nobis ipſe peccatum, ut nos in ipſo eſſemus juſtitia Dei, qui eramus captivitas mortis, & præda ſerpentis. Ergo pietatis eſt ſuſceptio peccatorum iſta, non criminis. Per hoc peccatum nos Deus æternus abſolvit, qui Filio ſuo proprio non pepercit, & peccatum eum fecit eſſe pro nobis. Deinde damnavit peccatum Chriſtus in carne de ipſa carne peccati, quæ judicabili quodam vigore

&

a Quinque mſſ. *non uſu & qualitate ſuſcepit, nec crimine; ſed ſuæ miſericordiæ ſacramento* &c.

& auctoritate cenſoria, odit vitia quæ amare conſueverat, & horret impudicitiam, quam voluptatem putabat. Segregat ſe a laſciviis, abdicat a cupiditatibus, renuntiat criminibus atque flagitiis, propulſat avaritiam, quæ virilitatem quandam carnis effeminat. En tibi illum Chriſti imitatorem, & ipſum de peccato peccatum in carne damnantem. *Sic curro*, inquit, *non ut in incertum, ſic luctor, non ut aera cædens: ſed caſtigo corpus meum, & ſervituti redigo; ne cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar.*

1. Cor. 9. 26. & 27.

7. Non ſuperflue, ut arbitror, evagati ſumus; quia & hoc ad medicinam hominis pertinebat: cui medicinæ proſpiciens Deus ſicut terram iſtam ſalubres herbarum atque arborum ſuccos ferre præcepit, quibus carnis vulnera curarentur; ita etiam præceptis ſalutaribus replevit divinarum ſeriem ſcripturarum, quibus infirmitas animæ ſanaretur. Itaque quam grave eſt, ut muta animalia medicari ſibi noverint, & vulneribus ſuis herbas ſalubres requirant, deligere non refutent: & hominum induſtria non requirat, quibus etiam medicus eſt miſſus, qui medicinæ ſalutaris in veteribus Scripturis ſemina demonſtraret, & nova ipſe deferret? Quam multa itaque ſalubria ſunt, quæ noxia perfunctorie judicantur? De ipſa terra ſumamus exempla.

8. Serpens alit venenum, motſus noxios habet, vulnerat carnem: ſed in ipſo quoque ejus veneno antidotum reperies, ſi requiras. Denique caro ejus exuritur, cujus pulvere theriaca conficitur, qua veneni vis conſuevit hebetari, ut nocere non poſſit. Non terra ergo in vitio, quæ ſerpentem generat; ſed ille qui neſcit cavere ſerpentem. Ipſe ſerpens poteſt tibi prodeſſe, ſi intelligas; immo ſi medici præcepta non ſpernas. Imitandum diſce quem putas eſſe fugiendum. *Eſtote*, inquit, *aſtuti ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ*. Serva caput tuum ſicut ſerpens; & ſi laceratus toto corpore fueris, reviviſces. Caput tuum Chriſtus eſt, quia caput ipſe eſt viri: ſi ſervaveris fidem, etſi mortuus fueris ſicut ſerpens, & tu reſurges. Imitare ſerpentem, qui exteriorem ſuum exuit, ut renovetur interior: imitare ſerpentem, qui venenum ſuum evomit. Beatus & tu ſi cogitationes tuas malas evomas, & malitiæ tuæ venena deponas.

Matth. 10. 16.

Celebris ſermo eſt, & ſcriptorum auctoritate robuſtus, ſerpentem aquis appropinquantem ſibilo ſibi feminæ anguis ſponſare conenbitus: illam propriæ conſulentem ſaluti, ea ſpondere lege petitos coitus ſui uſus, ſi ſerpens venenum evomat; captumque obedire juſſis, arma deponere, ac proprii more conventus caput ori ejus inſerere: atque, ubi caleſcere cœperit conſuetudo, ſeu naturæ quadam violentia, ſeu libidinis ardore feminam ſtringere ora, morſuſque libidinis oſculis premere, atque ita caput ſerpentis abſcindi.

9. Nonne in natura ſerpentis myſterium fidei recognoſces? Serpens ille paradiſi prior feminam ad culpæ adulterium provocavit: ſed ubi venenum ejus effuſum eſt in hunc mundum, ſoboles illius feminæ circumventione parentis, & fraude multa ſerpentis, armis eum ſuis exuit, & caput illius amputavit. Quod ſi venena prævaluerint, & peccatum in quo eſt aculeus mortis irrepſerit; utere medicorum exemplo, ut tibi ſerpens vel ſero moriatur. Conteras ejus venenum, corpuſque comminuas, & admixtum ſalutaribus ſuccis noveris temperandum; ut non ſolum vim ſuam & virus amittat, ſed etiam fiat remedium de veneno. Moritur autem tibi ſerpens ille intelligibilis, ſi tu moriaris peccato, & tibi tua peccata moriantur. Sic conteritur ejus venenum, ſi te tua facta compungant: ſic omne virus ejus abolетur, ſi bonis operibus tegas, & fideli confeſſione temperes crimen admiſſum. Audi quemadmodum virtus draconis ipſius conteratur. *Conterat*, inquit, *Deus ſatanam ſub pedibus veſtris*. Contere primo cor tuum, in quo erat draconis cubile; ut non inveniat ubi poſſit habitare: contere draconis carnes: carnes ejus peccata noſtra ſunt. Ideo tibi dicit Deus: *Epulantur in eo gentes*. Et infra ait: [a] *Præcurrit mors: Carnes autem corporis ejus ſunt adhærentes ei*. Sicut enim ſancti, corpus & membra ſunt Chriſti; ita peccatores qui peccatum non deſerunt, ſed peccato inhærent, corpus draconis & membra ſunt. Ideo nos Chriſti corpus epulamur; illi autem corpus epulantur draconis: nos epulamur, qui Chriſto adhærere contendimus, remiſſionem quotidianam & veniam peccatorum; illi autem qui peccatis quotidie peccata connectunt, continuationem flagitiorum epulantur & criminum.

Rom. 16. 20.

Job. 40. 25.

a Job. 41. 13. & 14.

10. Con-

a Sic omnes mſſ. ac vet. edit. Rom. vero, *præcurrit mors ei*. Nimirum ex LXX. apud quos legas ἔμπροσθεν αὐτοῦ τρέχει ἀπώλεια, aut, ut Aquila, [illegible].

A 10. Contere igitur has carnes, & ſuper eas contritionem tui cordis adſperge: deinde mitte ſuper omnia ea Jordanis aquam. Jordanis enim deſcenſio & adſcenſio eſt; quoniam qui in fontem ſacrum deſcenderit, & adſcendit; ut quæ ſuperiora ſunt quærat. Deſcendit enim in mortem Chriſti, qui baptizatur in Chriſto, & in reſurrectionem ejus adſcendit. Si autem jam baptizatus erraſti, mitte aquam lacrymarum, non mendacem, ſed veram; B ut de profundo clames ad dominum Deum tuum, & dicatur de te: *Vox audita eſt in Rama, fletus & ululatus multus, Rachel plorans filios ſuos, & noluit conſolari, quia non ſunt.* (Hier. 31. 15.) Rachel Eccleſia eſt, in qua benedicitur plebs Dei: ipſa pro te fleat, ipſa tua peccata deploret, & fleat plurimum; ut conſolationem facile C non admittat, quemadmodum qui plurimum dolent. Ideo conſolari ſe noluit; quoniam qui eras, eſſe deſiiſti. Sed hac perſeverantia doloris & fletus emereatur ut dicat: *Filius meus mortuus erat, & revixit: perierat, & inventus eſt.* (Luc. 15. 32.) Aut forte conſolari ſe noluit Rachel in filiis Judæorum; quia non ſunt, quos utique ideo genuerat, ut eſſent. Et ideo non admiſit conſolationem, occiſis D parvulis ab Herode; quia nec in adventum Jeſu crediderunt, menſuram ſceleris adimplentes, ut & parvulos interficerent, ut inter eos & filius Virginis necaretur. Ergo Eccleſia Domini in Judæis conſolari noluit, quia non ſunt: in Chriſtianis autem qui ex nationibus congregati ſunt, epulatur & gaudet; quoniam cœperunt eſſe, qui non erant.

11. Miſiſti ergo aquam Jordanis, aquam gratiæ; hoc primum bibe: mi- E ſiſti aquam lacrymarum, aquam pœnitentiæ; hoc ſecundum eſt poculum, ut primum repares. Bibe aquam de tuis vaſis, bibe aquam de tuis fletibus, ut dicas: *Et potum meum fletu temperabam.* (Pſ. 101. 10.) Fletus ergo tuus, potus eſt tuus; & lacrymæ tuæ, cibus eſt tuus. *Fuerunt*, inquit, *mihi lacrymæ meæ panes.* (Pſ. 41. 4.) Si lacrymæ panes, habes ex peccato iniquitatis cibum converſionis, ſecundum illud F quod legis in Evangelio: *Quoniam cui plus dimittitur, plus diligit.* (Luc. 7. 47.) Unde ſæpe videmus aliquos qui ante negligentes fuerant Chriſtiani, peccato aliquo commiſſo, fieri diligentiores, & ex illo per pœnitentiam evadere ſolere perfectos. Sicut igitur ex peccato converſio; ita remedium de veneno. Audi hoc remedium: *Juſtus in principio ſermonis accuſator eſt ſui.* (Prov. 18. 17.) Venenum, peccatum eſt; remedium, accuſatio ſui criminis: venenum, iniquitas eſt; confeſſio, remedium prolapſionis. Et ideo vere remedium de veneno eſt, ſi dicas iniquitates tuas, ut juſtificeris.

12. Sed jam pſalmum adoriamur, ut ipſe nos doceat, quemadmodum agenda pœnitentia ſit. Itaque ſic incipit.

IN PSALMUM XXXVII.

Enarratio.

13. D*Omine ne in ira tua arguas me; neque in furore tuo corripias me.* (ṽ. 2.) Qui pœnitentiam agit, paratus eſſe debet ad opprobria perferenda injuriaſque ſubeundas; nec commoveri, ſi quis ei peccati ſui crimen objiciat. Cum enim ipſe accuſare ſe debeat, quemadmodum alium non ſuſtinet arguentem? Quod ſi ab homine argui timere non debet, quanto magis a domino Deo ſuo, cui omnes etiam in iis quæ ſunt occulta, peccamus; cum præſertim condemnatio præſentium, abſolutio futurorum ſit. Qui autem non condemnantur in ſæculo, cum hominibus non flagellabuntur. Væ mihi! ſi de me dicatur: *habet mercedem ſuam.* (Matth. 6. 2.) Si bonum factum hac condemnatur ſententia, quanto magis crimen gravatur? Nam ſi miſericordia facili jactata ſermone, fructu fraudatur æterno, quanto magis iniquitatis pœna acerbi fœnoris acceſſione differtur? Ergo qui pœnitentiam agit, offerre ſe debet ad pœnam; ut hic puniatur a Domino, [a] non ad ſupplicia æterna ſervetur: nec expectare tempus, ſed occurrere divinæ indignationi.

14. Vide facta David ejus precibus convenire. Offenderat Dominum; quia numerari juſſerat populum. Confeſſione prævenit Dei nuntium, peccaſſe ſe valde, & nimis ſtulte feciſſe commemorans: non quaſi admoneret oblitum, ſed quaſi urgeret morantem; ne diutius commotionem differret offenſæ. *Peccavi*, inquit, *valde; quoniam verbum hoc feci*: (1. Par. 21. 8.) & nunc, Domine, dele iniquitatem ſervi tui. Quomodo autem deleantur peccata, audi dicentem: *Solutum eſt peccatum ejus; quia recepit de manu Domini duplicia peccata ſua.* (Eſai. 40. 2.) Non ergo penitus ſibi peccatum remitti poſtulat; ſed moderata ſolutione deleri; hoc eſt, ut in futurum ejus memoria deleatur. Denique quaſi interpellantis voce conventus Dominus, ne vindicta commiſſi protelaretur erroris, miſit ad

a Plures mſſ. *non ad ſupplicia futura ſervetur.*

a eum [a] Nathan prophetam; & ille venit ad regem, & dixit ei: 1. Par. 21. 11. & 12. *Quid fieri velis, elige: triennium famem ſuper terram: aut tribus menſibus fugere te a facie inimicorum tuorum, & illos perſequentes: aut triduo fieri mortem in terra. Et nunc ſcito, & vide quid reſpondeam illi qui miſit me.* Vide docentem Deum qua moderatione ejus indignatio leniatur, ſi non penitus verbera recuſemus; ſed qualitatem levandi, non evitandi ſupplicii poſtulemus. Tria propoſuit, ut quod moderatius putaret, eligeret. Vide etiam quemadmodum ad pœnitentiam provocat; ut nos offeramus injuriæ: eligere pœnam mandans, ut in ipſa pœna electionis quædam prærogativa ſervetur, & oreo ſuo blandiatur hoc verbo. Et dixit David ad Nathan: Ibidem 21. 13. *Anguſtiæ mihi ſunt in his tribus: ſed magis incidam in manus Domini, quoniam magna eſt miſericordia illius, quam in hominum manus.* Numquid donari ſibi pœnam popoſcit eroris? Quod ſi feciſſet, impudentiæ notaretur, qui moderationi divinæ fuiſſet ingratus. NAM PLURIMUM ſuffragratur reo verecunda confeſſio; & pœnam quam defenſione evitare non poſſumus, pudore levamus. Elegit non quod a flagello eſſet immune, ſed quod moderatius judicavit; ut Dei lenitati magis, qui noſſet ignoſcere, quam hominum ſe committeret poteſtati, qui menſuram ultionis frequenter excederent. Miſeretur itaque, qui neſcit errare: non miſeretur, qui erroris eſt particeps.

15. Nec feſellit ſanctum David fides ſua, ſed in ipſa quoque offenſione gratiam divinæ miſerationis emeruit. Nam qui propoſuerat mortem triduo exercere in terra, ne unum quidem diem paſſus eſt præterire; ſed ad horam prandii libenter indulſit. Et (ut verbo Scripturæ utar) 2. Reg. 24. 16. *habuit pœnitentiam ſuper malitiam*. Vide quomodo te Scriptura hortatur, ut & tu pœnitentiam non refugias, ſed ſequaris Deum, quem ſequi debes. Bene addidit, *ſuper malitiam*; quia videtur omnis dura eſſe vindicta. Ideo & dies judicii, dies dicitur mala, de qua beatus eſt qui per Deum liberatur; ut ſcriptum eſt: Pſal. 40. 2. *In die mala liberabit eum Dominus.* Et dixit, inquit, Angelo Dominus ut ibi parceret. Vide autem quia quando vult Dominus ignoſcere, dat gratiam & fiduciam deprecandi. Et vidit David ferientem Angelum, & dixit: 1. Par. 21. 17. *Ecce ego ſum, ego peccavi, & ego paſtor male feci, & iſti in hoc grege quid fecerunt? Fiat manus tua in me & in domum patris mei.* Si mandaverat Dominus Angelo ut parceret, quomodo feriebat adhuc Angelus; niſi quia Dominus etſi vult ignoſcere, vult rogari, [b] & ut rogetur, operatur? Nec vidiſſet homo Angelum ferientem, niſi Dominus ejus oculis Angelum revelaſſet. Unde & Eliſæus dicit: 4. Reg. 6. 17. *Domine, aperi nunc oculos pueri hujus, ut videat. Et aperti ſunt oculi pueri ejus, & vidit montem equis repletum & curribus in circuitu prophetæ.* Nec te moveat quod perſona vilior ſervuli, quam prophetæ vel regis; quia vilior & equorum & currum ſpecies, quam ſanctitas Angelorum.

16. Et fortaſſe aliquibus perfunctorie legentibus durum videatur quod David ille humilis corde atque manſuetus, qui parcebat inimicis, mortem magis populi elegit, quam ſuam fugam, aut famem ſuper terram. Famem populi vitavit; quia gravior morte & omnibus ſuppliciis habetur, quam ſequitur etiam peſtilentia, quæ cælum contaminat; mortem acervat. Suam fugam non popoſcit, propter illud; quia propheta pro populo deprecari poterat, ſicut factum eſt: populus pro propheta intervenire non poterat. Scriptum eſt enim: Si populus erraverit, ſacerdos orabit pro eo: ſi ſacerdos erraverit, quis rogabit pro eo? Et tamen ubi vidit occidi populum, ipſe ſe Angelo ferienti obtulit; ut ipſe potius pro populo feriretur. Plus eſt quod nec ipſa perterritus ſpecie mortuorum gladio ſe obtulit, quam ſi ſermonem propoſitæ conditionis optaſſet. In electione itaque rationem ſecutus eſt, in dolore pietatem.

17. Vide autem Domini gratiam, quod & ipſe a propoſita conditione deflexit. Numquid aliquod miſerationis eſt crimen; quia plus minatur, & minus exigit? Qui in remuneratione præmiorum ſua promiſſa cuſtodit, in exactione pœnarum præſcriptum remordet. Cum iraſcitur in reum, differt: cum miſeretur, properat, ut abſolvat; terret, ut corrigat; admonet, ut emendet; prævenit ut ignoſcat. Unde & alibi ait Propheta de Domino: Pſal. 74. 9. *Calix in manu Domini vini meri plenus eſt mixto .... verumtamen fæx ejus non eſt exinanita.*

Ad

a Edit. omnes in corpore, *& ut rogetur, hortatur*. Vet. autem in margine, cumque illis cuncti mſſ. *& ut rogetur, operatur*.

b Rom. edit. hic & infra repoſuit e ſacris cod. *Gad*. Verum cum aliæ edit. atque mſſ. in voce, *Nathan*, conſentiant, apparet memoria lapſum fuiſſe Ambroſium, quem auctoritate propria emendare religioni eſt.

Ad terrendum plenus eſt calix, ad feriendum non eſt exinanitus. Plenus erat calix, cum mors per triduum mandaretur: ſed occurrit miſericordia Dei, tenuit manum Angeli, priuſquam calicem iſtum exinaniret. Ut ſcias autem quia calix pœna vel gladius eſt,
Hier. 25. 15. & 16. audi dicentem: *Accipe calicem vini meri hujus de manu mea, & potionabis omnes gentes, ad quas ego mittam te: & voment, & inſanient a facie gladii*. Et ad Hieruſalem dicitur:
Eſaiæ. 51. 17. *Bibiſti calicem iræ de manu Domini; [a] calicem enim ruinæ bibiſti, &*
a *exinaniſti, nec erat qui te conſolaretur*. Hieruſalem menſuram bibit, quæ ſupra menſuram peccavit: Eccleſia Chriſtianorum calicem iræ exinanire non novit, ſed exinanitum unguentum: propter quam ſe Chriſtus exinanivit, ut ubique fragaret. De manu Domini hoc munus accepit: poculum autem mortis ignorat. Duos calices lego, unum mortis, alterum vitæ. Mortis calicem ſuo Chriſtus exinanivit in ſanguine; & novum calicem miniſtravit, ut dicamus:
Pſ. 115. 13. *Calicem ſalutaris accipiam*. Novi calix eſt Teſtamenti, qui in remiſſionem effunditur peccatorum. Effunditur hic calix, [b] & fæx ejus non invenitur, quia mundat omne delictum.

18. Diximus quemadmodum in ulciſcendo inflectat Dominus commotionem ſuam: dicamus quemadmodum in remunerando præveniat noſtram precationem, & doceamus exemplo. Audi illum ex duobus latronem dicentem
Luc. 23. 42. Domino: *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum*. Reſpondit Dominus: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo*. Ille adhuc rogabat, ut meminiſſet ſui, cum veniſſet in regnum ſuum; & Dominus cum nondum veniſſet, ei jam regnum cæleſte tribuebat. Quam velox miſericordia! Tardius votum precantis, quam remunerantis eſt præmium.

19. Ideo ergo David moderationem tenuit, non remiſſionem oravit dicens: *Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me*. Furor græce θυμὸς dicitur, & iræ impetus. Hoc ergo Latinus voluit exprimere: Neque in ira, neque in ipſo impetu iræ arguas me, aut corripias. Correptio autem, eruditio eſt. Ipſa græce dicitur

A παίδευσις, de qua dicitur: *Beatus homo quem tu erudieris, Domine!* Pſ. 93. 12. Non enim Deus paſſioni paret, ut iraſcatur, cum ſit impaſſibilis; ſed quia vindicat, videtur iraſci. Nobis hoc videtur; quia ipſi cum commotione vindicare conſuevimus. Plerumque tamen & homines inveniuntur cum vindicant, non moveri; ſed ſumma patientia celebrare vindictam, exercere tormenta. Cur
B ergo mireris in Deo, ſi hoc interdum in homine recognoſcas? Vindictam autem iram eſſe ſupra diximus. Denique uſus habet, ut dicamus de quoquam punito, quia iram incidit legum: non quia legum iram, ſed quia legum ſeveritatem incidit. Sic & alibi de decem plagis Ægyptiorum ait: *Miſit in eos iram per Angelos malos*, Pſ. 77. 49. id eſt, vindictam; lex enim neſcit iraſci, ſed
C ſcit legum miniſter. Neſcit ergo iraſci qui Auctor eſt legum, cui terrendi eſt voluntas, non puniendi. Imitamini ergo, imperatores, exemplum divinum; ut ſitis in ſtatuendis legibus ſeveriores, in exigendis ſuppliciis miſericordes. Severitas legum inſolentem reſtringat audaciam, miſericordia principium reos ſubtrahat pœnæ. Recognoſcit igitur Propheta culpam ſuam,
D videt vulnera, curari poſtulat. Qui ſanari vult, argui non reformidat: ſed non vult argui in furore, ſed in verbo Dei. Verbum Dei, ſanitas eſt. Sic enim legimus: *Miſit Verbum ſuum, & ſanavit eos*. Pſ. 106. 20. Non vult erudiri in ira; ſed in doctrina; ut ſi medicum roges, ne ſecet vulnus tuum, ſed medicamentum apponat; urget medicamento, ſed non ſecat. Denique eſt dolor, ſed non ſupra menſuram doloris: mordet, ſed
E non cruentat.

20. Et addidit: *Quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi*. v. 3. Eadem videtur dicere, quæ ſanctus Job; ſed diverſa ſunt. Nam & ille ait: *Sagittæ enim Domini in corpore meo ſunt, quarum furor bibit ſanguinem meum: cum incipio loqui, compungunt me*. Job 6. 4. Ille de vulnere ſui corporis queritur: hic deplorat animæ ſuæ vulnera. Et forte [*] hic agit pœnitentiam de peccato: ille cauſam agit infirmita-
F tis humanæ; & quaſi noſtræ imbecillitatis aſſertor, ad remedium operis auxilium Creatoris expoſcit. Hic igitur precatur, ille patrocinatur. Ideo-

a Duo mſſ. ac vet. edit. in margine: *calicem enim iræ bibiſti*. Hebr. *calicem enim veneni mortiferi*, vel, ut Grot. vertit, *poculum horribile*. Chald. *poculum maledictionis, bibiſti*. Et poſt non multa Rom. edit. ſola: *Hieruſalem ſupra menſuram bibit, quæ &c.* Minus bene; ſiquidem videtur Ambroſius ad id reſpexiſſe, quod locus Eſaiæ ſic habeatur apud LXX. τὸ ποτήριον γὰρ τῆς πτώσεως, τὸ κόνδυ τοῦ θυμοῦ ἐξεκένωσας, &c. Nam κόνδυ genus menſuræ eſt, quam Synagoga totam exhauſiſſe ſuc declaratur.

b Rom. edit. *& fæx ejus non inanitur*. Aliæ cum mſſ. . . . . *non invenitur*. Melius, cum hic aperte ſignificetur calicem novi Teſtamenti fæculentum non eſſe, ſed purum; ut pote qui nullam criminis maculam non eluat.

* Vide priores duos libros *De Interpellatione ſanctorum Job & David*.

que vehementior hujus eſt dolor; quia animæ vulnera graviora quam carnis ſunt. Ille dicit ſagittas Domini in ſuo eſſe corpore, iſte deplorat infixas: illius ſanguis bibitur, hujus effunditur: ille compungitur, hic vulneratur; illum manus Dei tetigit, ſuper hunc gravi pondere confirmata eſt: hic animam ſuam deflet illuſionibus eſſe completam, ille ſuum corpus ulceribus. Manum autem Dei, virtutem intelligimus puniendi. Hæc manus regem Ægyptiorum propter Abrahæ injuriam ob tentatam Sarræ pudicitiam flagellavit. Hæc manus Ægyptiorum currus, equos & populos Rubri maris demerſit profundo. Hæc manus mentem gravavit regis Saul, ut gratiam ſui conſervatoris odiſſet; & pro prævaricatione cæleſtis imperii deſertus a ſociis; interemtis quoque filiis deſtitutus, victus ab hoſtibus (quo ſpectaculo nihil eſt deformius regi) gladium in ſe ſuum ipſe converteret, ne captivus ſenex viveret filiis & regno ſuperſtes. Hanc manum David in ſeipſo expertus & liberis, alterius inceſtum, alterius parricidium deploravit, & (quod pio patri gravius eſt ſalutis ſuæ exitiis) ſimul opprobria ſobolis, & pietatis deflevit excidia: quorum alter ad inceſtum accenſus de germanitatis affectu, alter ad parricidium armatus eſt ſtudio caſtitatis. Vide quemadmodum illos in graviſſimis criminibus confinia luſere virtutum. Utinam aut ille ſororem non amaſſet, aut hic non vindicaſſet! Ad poſtremum & ipſe patriæ finibus pulſus a filio, fugiebat hoſtem, quem optabat heredem: metuebat vincere, ne pietatis diſpendio vinceretur.

21. Sed forte aliquis dicat: Quomodo in parricidio, vel in inceſtu manus fuerit Dei, cum opus illud inimici ſit? Cognoſcamus igitur quoniam & ubi diabolus vulnerat, ſagittæ Domini vulnerare dicantur. Nempe ſic legimus, quod cum in concilio Angelorum ſanctum Job ſervulum ſuum Dominus (*Job 1. 8. & ſeq.*) converſus ad diabolum prædicaret; ut ureretur invidus, & humani generis adverſarius (laus enim inferioris ſubſtantiæ viri, [a] condemnatio ejus eſt, qui de ſtatu ſuperiore dejectus eſt) reſponderit diabolus, quia non gratis Job Dominum veneraretur, qui nutu Dei omnibus abundaret. (*Job. 1. 11.*) *Sed mitte*, inquit, *manum tuam, & tange omnia quæ habet: videamus ſi non in faciem te benedicat.* Et Deus poteſtatem dedit diabolo, ut mitteret manum ſuam in omnia quæ haberet Job. Quibus geſtis, cum ſanctus Job immobilis in ſua fortitudine permaneret, quia non eſt motus Job aut interitu filiorum, aut diſpendio facultatum: iterum Dominus ad diabolum dixit, illudens ei, quod diſſipaſſet omnia quæ habuerat Job, filios ejus interemiſſet; ipſum tamen nequaquam movere de virtutis ſtatione potuiſſet. Et ille reſpondit: *Quæcumque habet homo, pro anima ſua dabit. Sed mitte*, inquit, *manum tuam, & tange carnem & oſſa ejus.* (*Ibidem 2. 4. & 5.*) Et accepit iterum poteſtatem, ut mitteret manum ſuam in corpus ejus; tamen ut animam ipſius cuſtodiret. Et perfudit ulceribus ſanctum Job, ubi eſt egreſſus a Domino. (*Job 19. 21.*) Advertimus ergo quod manus Domini dicatur, ubi eſt hominis, diabolo infeſtante, tentatio. Siquidem & Job (*Job. 16. 12.*) manum Domini dixit eſſe quæ ſe tetigerit, & ſagittas Domini eſſe memoravit ſagittas piratarum. *Et tradidit*, (*Ibidem 14.*) inquit, *me in manus injuſti*. Ipſe itaque * abſolvit, quia cum diabolus vulnerat, Domini ſunt ſagittæ, qui vulnerandi permiſit diabolo poteſtatem. Denique ſi mandes, ut tuus ſervulus verberetur; nonne etiamſi ab adſtante alio cædatur, a te dicitur verberatus? Eſt & illa ratio; quia Dominus ideo dat tentatori poteſtatem, ut hominum in tentationibus probetur affectus. Ideo fit perſecutio, ut fides luceat, virtus excellat, mens interna omnibus manifeſtetur.

22. Ergo tentatio quaſi ſagitta penetrat interiora hominis, & quaſi gladius Dei, qui ſcrutatur interna. Gladius autem verbum eſt Dei validum, & acutius omni gladio acutiſſimo: de quo gladio audi dicentem Mariæ Symeonem: *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius; ut revelentur multorum cordium cogitationes.* (*Luc. 2. 35.*) Verbo enim Dei omnia revelantur, in cujus conſpectu nuda & aperta ſunt omnia, [b] Anima ipſa videtur, medullæ interiores, cogitationeſque manifeſtæ ſunt: nec ulla poſtremo eſt creatura, ut Scriptura dicit, quæ ſe a cognitione ejus abſcondat. (*Heb. 4. 12. & 13.*) Ergo vendamus omnia, ut verbum emamus, ipſumque in noſtris viſceribus recondamus.

23. Ipſe poſtremo diabolus teſtificatur, quia omnia dat homo quæ habet pro anima ſua, nec dignum illud pre-

a Rom. edit. detraxerat has voces, *ſubſtantiæ viri*. Non ſatis conſulte; nec enim hic ſignatur aliud, niſi laudem Job viri, cujus erat ſubſtantia ac natura inferior, quam ſubſtantia ac natura dæmonis, ipſidem dæmonis eſſe condemnationem.

* *Abſolvit*, id eſt, concludit ac evincit.

b MSſ. aliquot: *Anima ipſa dividitur*.

pretium totius patrimonii pro redemtione unius animæ confitetur. Quid parcimus patrimonio, quod & ipſe diabolus vile judicat pro ſalute. Parum dixi pro ſalute, Parum eſſe & pro errore teſtatur. Denique, *hæc omnia*, Matth. 4. 9. inquit, *tibi dabo, ſi procidens adoraveris me*. Nec ſolum divitias mundi, ſed etiam honores & regna monſtravit. Si tanto conſtat, ut diabolus adoretur; quantum Chriſtianus debet offerre, ut cum Chriſto reſuſcitetur? Sed diabolum dimittamus quaſi hircum emiſſionis in deſertum; neque enim fidelis adſertor eſt veritatis; etſi aliquando transfiguret ſe in Angelum lucis.

24. Abundant nobis divinarum teſtimonia ſcripturarum, quibus inſtruimur nihil eſſe in homine pretioſius fide, nullum tantum eſſe patrimonium, quod ſalutis noſtræ atque animæ pretio conferatur. Fide Abraham patriam ſuam Gen. 11. 4. & ſeq. reliquit, & terram, & proximos etiam quos videbat; & eum quem non videbat, tamquam adſpiciens ſequebatur. Moyſes quoque animæ ſuæ pretium Hebr. 11. 26. majus omnibus Ægypti divitiis æſtimavit. Quid de viris ſublimibus loquar? Joſue 2. 4. & ſeq. Rahab meretrix alienigena illa de ſæculo, tamen animam ſuam non ſolum contemtu omnium quæ habebat; ſed etiam vitæ periculis putavit eſſe redimendam: quæ exploratores Jeſu Nave civibus ſuis quærentibus denegavit; & hoſtes patriæ, legatos tamen fidei, maluit occultare quam prodere. Non eam minæ civium, non bellorum pericula, non incendia patriæ, non ſuorum diſcrimina terruerunt. Diſce vir, diſce Chriſtiane, quomodo verum Jeſum ſequi debeas; quando femina contemſit omnia ſua, & Jeſum in figura propter ſimilitudinem nominis eſt ſecuta. Unde præclare Salomon dixit: Prov. 13. 8. *Divitiæ viri, redemtio animæ ejus*. Redime ergo animam tuam. Vilis eſt pecunia, ſed fit pretioſa per fidem: vilis eſt cum conditur, pretioſa cum diſpergitur; ſic Pſ. 111. 9. enim ſcriptum eſt: *Diſperſit, dedit pauperibus: juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi*.

25. Si igitur talis fueris, [a] ut poſſis contemnere non ſolum omnia tua; ſed etiam ipſam carnem tuam pro juſtitia, qua nulla poteſt locupletior eſſe poſſeſſio (poſſeſſio enim pretioſa, homo mundus) etſi flumina te ſuperiora concluſerint, tranſis. Nam etſi dederit tentandi tui Dominus poteſtatem, mandat tamen diabolo ut animam tuam

A ipſe cuſtodiat; ſecundum quod ſcriptum eſt: *Ut deſtruas inimicum & defenſorem*; tentat enim ut adverſarius, de- Pſ. 8. 3. fendit ut ſervus. Scriptum eſt enim: *Et volet tibi unicornuus ſervire*. Servit Job. 39. 9. enim, qui non ex voluntate ſua quod optat, exſequitur; ſed ex neceſſitate mandatis imperialibus invitus obtemperat. Vide altitudinem Chriſti, quemadmodum retorſit in diabolum malitiæ B ſuæ pretium. Ille nos cogit, quod odio habemus, hoc facere: *Non enim quod* Rom. 7. 15. *volo, hoc ago*, ut Apoſtolus dixit, *ſed quod odi, illud facio*. Retorſit in illum Dominus, ut ipſe plerumque non faciat quod vult; ſed quod odit, hoc faciat. Denique animam quam vult expugnare, cuſtodit. Nos corruptelam carnis condemnamus, & ſequimur; ut illa vidua quæ promiſſam marito C fidem irritam facit, & poſtea nubere 1. Tim. 5. 10. vult, quod ante fugiebat. Ille inimicus eſt ſanctis, & defenſor adhibetur, quo amplius puniatur; ut nocere non audeat, qui nocere deſiderat. Et quanto tolerabilius eſt amare virtutes, etſi implere non poſſis, quam odiſſe virtutes, quibus nocere non poſſis.

26. *Non eſt*, inquit, *ſanitas in carne* ℣. 4. *mea a vultu iræ tuæ*. Expoſuit nobis hunc D locum Eſaias: *Peccavimus, & tu iratus* Eſai. 64. 5. *es nobis*. Quis eſt tamen iræ Domini vultus? Ne forte ille, quia *Oculi Domini ſuper facientes mala*. Si enim oculi Do- Pſ. 33. 17. mini ſuper juſtos, quomodo a vultu iræ Dei infirmatur Propheta? Unde & illud conſidera, quod ipſe David in poſterioribus dixit: *Quoniam ex omnibus tribulationibus eripuiſti me; & ſuper inimi-* Pſ. 53. 9. *cos meos reſpexis oculus meus*. Sicut enim bona juſtorum reſpicit; ita & peccatorum occulta deprehendit. Niſi forte E ad Chriſtum hoc referas, qui ab omnibus, a quibus conterebatur, ereptus eſt; quando ſe exuit a populo Judæorum, qui eum frequentibus ſacrilegiis & quotidianis impietatibus conterebant: & inimicos ſuos vocavit ad gratiam, quos oculus Dei vidit & amavit. Ergo quia pius eſt Deus, nequaquam eſt deſperandum. Etſi iraſcitur, ignoſcit: etſi percutit, ſanat: etſi tradit in interitum carnem, ſpiritum ſalvat. Noli ergo timere carnis infirmitatem; quia ſanctus cum infirmatur, F potentior eſt.

27. Quid autem eſt quod ait: *Non* ℣. 4. *eſt pax oſſibus meis a facie peccatorum meorum*? Quæ ſunt iſta oſſa; utrum animæ, an corporis? Sed non tanta eſſet dolo-

a MSS. nonnulli, *ut poſſis contemnere omnia tua, ſed etiam ipſam carnem tuam pro juſtitia, contemne, qua nulla* &c. His accedit Rom. edit. niſi quod habet, *non ſolum omnia tua*. Sed recta eſt aliorum mſſ. ac vet. edit. lectio, quam in textu repræſentamus.

doloris cura corporei, ubi & anima laborat; cum ſancti ſit velle carnem propter animam flagellari; ſicut ſe flagellabat & Paulus, ne ejus reprobaretur adſertio. Sunt quædam interioris oſſa hominis, ſicut & membra ſunt cetera, oculi mentis, & nares; ſicut
Job. 27. 3. Job dixit: *Spiritus divinus qui eſt in naribus meis*. Sunt ergo & oſſa, quibus caritatis quædam compago formatur. Unde & Adam dixit de conſorte caritatis, & coherede gratiæ vitæ:
Gen. 2. 23. *Hoc nunc os de oſſibus meis, & caro de carne mea*. Quod Apoſtolus interpretatus ait:
Epheſ. 5. 32. *Sacramentum hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia*. Chriſti autem & Eccleſiæ ſacramentum non carnale, ſed ſpiritale eſſe quis dubitet; cum bonus quiſque in ipſo conjugio non carnis, ſed virtutis decore teneatur: & mores diligat in uxore, non uſus? Denique audi, quia non ſecundum carnem loquitur, ſed ſecundum virtutem interiorem:
Pſ. 138. 15. *Non eſt abſconditum os meum, quod feciſti in abſcondito*. Virtus itaque non caro eſt, quæ Dei Patris novit abſcondita.

28. Ergo non eſt pax animæ virtutibus, quando ante oculos nobis noſtra peccata concurrunt, & oſtendunt ſe mentibus noſtris. Et hoc bene interpretatus eſt gentium Doctor electus, in epiſtola ſecunda ad Corinthios dicens:
2. Cor. 7. 5. *Nam & cum veniſſemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra; ſed in omnibus ſumus afflicti: foris pugnæ, intus timores*. Illum Macedonum peccata vexabant; quanto magis propria unumquemque noſtrum peccata perturbant, ut requies nobis eſſe non poſſit? [a] Gravior adverſarius nobis culpa eſt noſtra, quæ ſollicitat otioſos, affligit ſanos, contriſtat lætos, inquietat placidos, exagitat mites, excitat dormientes. Rei ſumus ſine accuſante, ſine tortore cruciamur, ſine vinculis adſtringimur, ſine venditore vendimur. Unde & Scriptura dicit:
Eſai. 50. 1. *Peccatis veſtris venditi eſtis*. Hæc igitur peccata ſunt, quæ contra nos ſemper ſunt; ut dixit
Eſai. 3. 12. Propheta: *Vendiderunt nos, & dominantur nobis*. Servus qui venditur, ſuperiore ſervitio exit; ut ad Dominum alterum migret: nos nec ſuperiorum jugum deponimus, & ad nova peccata curvamur.

29. Unde & ingemuit Sanctus di- A cens: *Quoniam iniquitates meæ ſuperpoſuerunt caput meum: ſicut onus grave gravatæ ſunt ſuper me*; hoc eſt, iniquitates meæ ſupertranſierunt caput meum, & ſupereminent mihi, ut ſenſus meos deprimant; oculi enim ſapientis in capite ejus. Et ideo Nabal malus erat & durus; [b] quia ſenſus ejus malitia & iniquitas obſtruebant. Unde & Abigææ verbum ferre non potuit; ſed B obduruit cor ejus, & quaſi infirmus occubuit. Aut vide ne hoc ſit caput, de quo ait Apoſtolus, quia non tenet illud, mente carnis inflatus. Hoc autem caput Chriſtus eſt; quia omnis viri caput Chriſtus. Hoc eſt caput quod per compaginationes & colligationes totius plebis creſcit in incrementum Dei; quia in omnibus nobis per ſingula membra ſua Chriſtus adſurgit. Ergo quan- C do nos ingravant noſtra peccata, & talento quodam iniquitatis plumbeo ad terrena deprimimur, dirumpamus vincula eorum, & projiciamus a nobis jugum ipſorum; ut poſſimus oculos noſtræ mentis adtollere, & audire dicentem: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiam*. Denique Ægyptum avaritia onerabat, pecunia vexabat [c] mercatus Æthiopes, ſicut ſcriptum eſt: *Laboravit Ægyptus, mercatus Æthiopum, & Sabaim viri excelſi ad te tranſibunt*. Laboravit Ægyptus, D antequam cognoſceret veritatem: ſed jam non laborat poſtquam tranſivit ad Chriſtum. Sequuntur volentes Sabæi viri, qui ante fugiebant; quia tenent eos vincula caritatis, quæ adamante fortiora ſunt. Pulcre & illud Eſaiæ huic loco aptatur: *Omne caput in dolore, & omne cor in mæſtitia*: [d] *a pedibus uſque ad caput non eſt vulnus, neque cicatrix, neque plaga cum fervore*. Fervet enim E iniquitas, cum dominatur, ſuper caput noſtrum ſe ſe extollens, & locum occupans; ne eum Chriſtus magiſter teneat pœnitentiæ. Non mediocrem vim habent iſtæ iniquitates, ſi conſideres hominem illum iniquitatis, qui venturus eſt ſecundum opera ſatanæ in omni virtute, & ſignis, & prodigiis mendacibus, & omni ſeductione iniquitatis: quem cavendum nobis Apoſtolus de- F monſtravit, quia operationem erroris accipiet; ut probentur fideles, judicentur infidi.

(Margin: ℣. 5. — Coloſſ. 2. 16. — Matth. 11. 28. — Eſai. 45. 14. — Eſai. 1. 5. & 6.)

30. Me-

a Quidam mſſ. *Gravis adverſatia nobis* &c. Et infra iidem mſſ. legunt, *ſine venditore ſervimus*.

b Quinque mſſ. *quia ſenſus ejus malitia & iniquitas obſervabant*.

c Edit. aliquot Pariſ. cum mſſ. nonnullis: *mercatus Æthiopum*. At *mercatus Æthiopes* dici poſſunt pro, *mercatus Æthiopici*; Æthiops enim vox adjectiva eſt. Rurſus in Eſaiæ verbis, ubi omnes edit. ac mſſ. nonnulli cum Vulgata edit. *Labor Ægypti, mercatus* &c. Alii mſſ. plures cum LXX. *Laboravit Ægyptus, mercatus*, &c. ἐκοπίασεν Αἴγυπτος &c.

d Rom. edit. cum Vulg. *a pedibus uſque ad caput eſt vulnus, cicatrix, ac plaga* &c. Verum qui ſic emendarunt, non adverterunt Ambroſium ſequi ſolitum verſionem LXX apud quos habes, ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ ὁλοκληρία, οὔτε τραῦμα, οὔτε μώλωψ, οὔτε πληγὴ φλεγμαίνουσα: Sic etiam hunc locum Baſilius legebat, ut docet Nobilius.

30. Merito ergo ſub iniquitatibus A poſitus, *(v. 6.)* & (quod pejus eſt) ſuis, corruptas eſſe & computruiſſe dicit cicatrices ſuas a facie inſipientiæ ſuæ; quia levantem onera iniquitatum tardius remedium ſequebatur. Tamen & Job ſancto qui ſaniem radebat ſuorum ulcerum perſuſus ulceribus a pedibus uſque ad caput, ſanitas eſt refuſa; & Lazarus pauper qui jacebat ad januam divitis, lambentibus ulcera ejus canibus, de cicatricum ſuarum fœtore ſub- B latus, ab Angelis in Abrahæ ſinu eſt collocatus. Eſt ergo in ſancto David ſpes & remedium ſanitatis; quia non unguentum redolent, ſed fœtorem ſuorum vulnera peccatorum; & quia affligitur his atque curvatur, & non delectatur. Specta nunc epheborum aliquem laſcivum, & egregie libidinoſum, qui in ſtupris vitam ſuam exigat, more illius divitis in byſſo & oſtro jacentem, atque epulantem quotidie ſplendide, cui natent pavimenta vino, te- C gatur humus floribus & ſpinis cooperta piſcium, incenſis diverſorum thymiamatum odoribus triclinia complcantur, quemadmodum ſe bearum putet, & bene ſe olere judicet; cumque gravia atque diuturna animæ ſuæ vulnera gerat, & corruptum ſanguinem fluat, nullum tamen fœtorem ſuæ cicatricis accipiat. Obſtructas enim cœno nares *(Iob. 27. 3.)* habet, nec poteſt dicere: *Spiritus divinus, qui eſt in naribus meis*. Ideo dives ille remedium ſalutis invenire non po- D tuit, pauper invenit. Denique alter apud inferos in ſupplicio, alter in requie.

31. Invenit ergo perpetuæ ſalutis remedium etiam ſanctus propheta David, qui fœtere ſibi animæ ſuæ vulnera fatebatur, & a facie inſipientiæ ſuæ computruiſſe ſibi cicatrices proprias loquebatur. Sed eſt & inſipientia quæ per ſtultitiam prædicationis credentibus ſalutem afferat. Refugit ergo E Propheta Evangelico jam ſpiritu ſapientiam iſtius mundi, qua non cognoſcitur Deus: quæ tegit ſua vulnera, non revelat ad Dominum. Melior igitur inſipientia, quæ oculos habet ut videat ulcera ſua, quam ſapientia quæ non habet. Et ideo inſipientiæ ſuæ obtutu admonitus ſpiritali tantus rex, afflictum ſe miſeriis proteſtatur; ut remedium poſſit pœnitentiæ reperire, quod F Judas qui agrum de iniquitatis mercede poſſedit, reperire non potuit.

32. *Miſeriis*, inquit, *afflictus, & curvatus ſum uſque in finem: tota die contriſtatus ingrediebar.* *(v. 7.)* [a] Uſque in quem finem ſe dicit eſſe curvatum? Utrum legitimum in finem pœnitentiæ? Aut amplius, ut myſtice intelligamus, uſque ad Chriſtum, qui finis Legis eſt: qui ſe paſſus eſt verberari, paſſus eſt corpus ſuum mortuum [b] lapidari? Sed nullum fœtorem pœnitentiæ, odorem vero omnem gratiæ vulnera illa redo- B lebat. Denique non tabes mortis de vulnere ejus, ſicut hominum ceterorum; ſed fons vitæ ſcaturivit æternæ; ut Scriptura nos edocet dicens: *Et ſaliet aqua cum delectatione de fontibus Salvatoris.* *(Eſaiæ. 12. 3.)* Exſilivit ergo de vulnere aqua, ut nos biberemus ſalutem. Bibent omnes peccatores terræ, ut peccata deponant. Vide ſingula. Miſeriis afflictus eſt Chriſtus, ut beatos faceret homines, qui erant in miſeriis conſtituti. Nemo miſerum eum qui ſit juſtus, C appellet; quia ipſe dixit: *Vos nemo faciet miſeros.* *(Ibid. 33. 1.)* Curvatus eſt ille, ut nos erigeremur: contriſtatus eſt ille, ut nos lætificaret; ſecundum quod ſcriptum eſt: *Si enim ego contriſto vos, & quis eſt qui me lætificet, niſi qui contriſtatur ex me?* *(2. Cor. 2. 2.)* Qui contriſtatur ergo ex domino Ieſu Chriſto, ipſe lætificat Chriſtum; & ipſe lætificatur a Chriſto. Ideo ergo & nos non perfunctorie ſatisfaciendum à nobis eſſe cognoſcimus. Curvemur uſque in finem, id eſt, non ſolum Chri- D ſto fidem, ſed etiam paſſionum noſtrarum perſeverantiam deferentes, & gaudeamus in paſſionibus noſtris; ſicut & Chriſtus gaudebat in paſſionibus ſuis. Quas ille ſuſcipiebat pro ſervulis ſuis, nos ſubeamus pro Domino. Hic ergo finis. *Ut adimpleam*, inquit, *quæ deſunt tribulationum Chriſti in carne mea pro corpore ejus, quæ eſt Eccleſia, cujus ſum factus miniſter.* *(Coloſſ. 1. 24.)* Videmus quid nobis ſuſcipiendum ſit, qui miniſterium ſacerdo- E tale ſuſcepimus; ut non ſolum pro nobis, ſed etiam pro Eccleſia Domini ſuſtinere fortiter paſſiones corporis debeamus. David autem addidit & animæ paſſiones.

33. Denique ipe ait: *Quoniam anima mea completa eſt illuſionibus: & non eſt* *(v. 8.)* *ſanitas in carne mea. Incurvatus ſum & humiliatus ſum nimis: rugiebam a gemitu* *(v. 9.)* *cordis mei. Et ante te omne deſiderium meum;* *(v. 10.)* F *& gemitus meus non eſt abſconditus a te. Cor meum conturbatum eſt, & deſeruit me* *(v. 11.)* *fortitudo mea; & lumen oculorum meorum*

non

a Edit. vet. *Uſque in quem finem? Pœnitentiæ? Ut amplius & myſtice intelligas uſque ad Chriſtum.* Rom. *Uſque in quem finem? In finem ſcilicet pœnitentiæ, vel ut amplius & myſtice intelligas uſque in finem, hoc eſt, uſque ad Chriſtum.* Mſſ. Reg. atque alii quatuor ut ſupra in textu.

b Rom. edit. ſola, *vulnerari*. Sed hic *lapidari* videtur prorſus idem ſignificare, ac *lapideo ſepulcro includi*.

non eſt mecum. Advertimus igitur laborem animæ majorem eſſe, quam carnis. Denique quibus anima illuſionibus compleatur, intellige, eo quod in tentationibus diabolus ei videatur illudere & inſultare quaſi graviter laboranti. Symmachus tamen ait *lumbos*, in quibus ſeminaria ſunt generationis humanæ. Unde præcinctos lumbos habere te
Luc. 12.35. præcipit Sapientia Dei; ne tua caſtimonia reſolvatur. Denique ut ſcias quia in lumbis ſunt libidinis commotiones, quæ plerumque excitantur a diabolo; quando contendit diſſipare membra Chriſti, & facere membra meretricis:
Iob 40. 11. *Ecce*, inquit, *fortitudo ejus in lumbis, & virtus ejus in utero*. In lumbis viri ſemina ſunt: in utero autem feminæ. Illudit ergo diabolus in his, ut faciat adulterium, inceſtum, fornicationem. Et ideo qui fornicatur, in corpus ſuum peccat, non extra corpus. Primum, quia infirmatur caro, quæ libidinibus diffluit, & non ſervat moderamina caſtitatis: deinde, quoniam ſeminaria quæ debent ſoboli proficere procreandæ, inquinamentum corporis, non fructum poſteritatis operantur. Inde itaque dicuntur illuſiones fortaſſe, quod in his corporis æſtus ſine coitus celebritate frequenter illudat. Unde bene Septuaginta viri animæ illuſiones dixerunt; eo
a quod [a] diabolus affectus alicujus illudens, in vanum ſtudeat vires ejus effundere, virtutemque vacuare, reſolve-
Pſal. 72.21. re fortitudinem. Ideoque alibi ait: *Et renes mei reſoluti ſunt*. In quo nos etiam beatus confirmat Apoſtolus, quod non illuſiones animæ, non carnis infirmitatem metuere debeamus; quia & animæ & corporis noſtri Chriſtus eſt virtus, qui curat ægrotos, quaſi medicus: confirmat invalidos, quaſi omnium for-
2. Cor. 4. 16. titudo. Denique *etſi foris homo noſter corrumpitur; ſed renovatur interior de die in diem*.

34. His itaque animæ illuſionibus fatigatus incurvaverat & humiliaverat ſe nimis ſanctus David, non quo iniquitatibus ſuperponentibus ſe ſupra caput ejus, ut diximus, locum daret, aut inimico cederet, qui in poſterioribus docet ei non eſſe cedendum di-
Pſal. 73. 3. & ſeq. cens: *Quanta maligne operatus eſt inimicus in ſanctis tuis; & gloriati ſunt qui oderant te, in medio feſti ſui? Poſuerunt ſigna ſua ſigna; & non cognovi ſicut in via ſupra ſummum. Quaſi in ſilva lignorum ſecuribus*
A *conſciderunt januas ejus*. Inimicis meis, inquit, ſigna iniquitatis ſuæ ſupra ſummum ponentibus (quid eſt ſummum, niſi caput tuum, ubi ſenſus ſunt, ubi Chriſtus eſt Sapientia) ego non cognovi, id eſt, non acquievi, non his conſenſi, & meæ ſententiam cogitationis adjunxi. Unde & alibi habes: *Non cognovi verbum nequam*; &: *Declinantes a* Pſal. 100. 3. & 4.
me malignos non cognoſcebam. Denique
B cum omnia noverit Chriſtus, peccatum non cognovit; cognoſcit enim quæ ſua ſunt, id eſt, quæ virtutum ſunt, non quæ flagitiorum. Ideoque Scriptura tibi dicit: *Cognovit Dominus qui ſunt ipſius*. 2. Tim. 2. 19.
Iniquis autem dicit: *Diſcedite a me, quia non novi vos*. Luc. 13.27.
Et per Hieremiam locutus eſt dicens: *Sicut agnus ductus ſum* Hier. 11.19.
ad immolandum, & neſcivi. Quomodo neſciebat quod futurum ante prædixerat? Sed neſcivi, inquit, cogitationes eo-
C rum, malitiam eorum. Nolo ſcire quæ ſanguinis ſunt. Denique *non congregabo* Pſal. 15. 4.
conventicula eorum de ſanguinibus; &: *Deleo iniquitates eorum, & memor non ſum*. Eſai. 43.25.
Nolo ſcire quæ remiſſurus adveni. Non cognovi ligna quæ ardeant, nec quæ in acervo lignorum ſunt poſita, vel ſtipulam, vel fœnum; ut citius ea nutrimentis ſuis flamma conſumat. Illa volo ſcire quæ maneant, ut fructum ſuæ
D mercedis accipiant: illa volo ſcire quæ ſupra fundamentum ædificata ſunt, ut meliorentur; non quæ in via, ubi ea diripiant tranſeuntes: illa volo ſcire quæ vitis ſunt, illa certa ligna quæ ferant fructum; non ea quæ in faſces collecta ad incendium præparantur; id eſt, non ſum illis arbiter & ſocius, quæ caduca ſunt. Non ergo ſocietas alicujus rei, ſed ſocietas criminoſa in culpa eſt.

E 35. Qua ratione autem non cognovit in infructuoſis & fragilibus gloriantes? Quia malis operibus & iniquitatis ſuæ ſecuribus evertunt animæ fidelis ingreſſus, & crudelibus factis ſcindunt piæ mentis veſtibula; ne per ea poſſit Chriſtus intrare. Debet autem unuſquiſque portas ſuas & januas cuſtodire; ut cum venerit Chriſtus & pulſaverit, dicant miniſtræ poteſtates quæ præeunt & præcurrunt: [b] *Tollite portas, principes, veſtras; & elevamini por-* b Pſal. 23. 7.
tæ æternales. Vere principes, qui ſe
F bene rexerint; ut in animas eorum Chriſto ingreſſus ſit. Simile quoque illud eſt Salomonis: *Si ſpiritus habentis* Eccle. 10.4.

a Quædam edit. Pariſ. cum mſſ. Vat. & quinque Gallic. *diabolus afflictis aliquibus illudens* . . . . *vires eorum* &c. Melius aliæ cum mſſ. Vict. & Colb. ut in textu.

b Nonnulli mſſ. *Tollite portas principis veſtri*: verum præterquam quod illi minus cohærent cum iſtis ſubſequentibus, *vere principes* &c. in hoc etiam ab omnibus recedunt verſionibus, quas videſis in Bibliis polygottis, atque apud Nobilium in eumdem verſum.

tis poteſtatem adſcenderit adverſum te, locum tuum non relinquas; [a] *quia cura mitigabit delicta magna?* Diligentia enim & fides ſuperiorem locum tenent, inferiorem perfidia. Ideo adſcendat ad te bona diligentia, quæ inſidias excludit inimici, & aufert peccatum; ne malitia poteſtatem habentis nocere poſſit. Hanc videt Eccleſiaſtes * in Canticis malitiam ſub ſole, hoc eſt, in hoc mundo; unde & ſubſolanum locum hunc Scriptura memoravit. Sub ſole ergo vidit, non ſupra ſolem, ubi pax Angelorum eſt, vel ſanctitas cæleſtium poteſtatum. Aut forte ſub ſole iniquitatis dixit; malitiæ enim diabolus præſidet, virtutibus Chriſtus. Itaque ut vinceret ſpiritum poteſtatem habentem, quam ad tempus accepit, incurvabat ſe in oratione David, cervicem ſicut circulum flectens, & humiliabat in precibus; oratio enim ſe humiliantis nubes penetrat, & elementorum alta tranſcendit, ut Chriſto appropinquet.

Eccl. 3. 16.

36. Et rugiebat a gemitu cordis ſui. Rugit, qui gemitum ſolum, non verba exprimit. Hæc eſt ergo illa præclara oratio, quando *interpellat pro nobis Spiritus gemitibus inenarrabilibus*, ut Vas electionis adſeruit. Hic eſt gemitus quem non deſpicit Deus, qui non deſpicit ſervum juniorem orbatum patre, nec viduam, [b] ſi effundat loquelam.

Rom. 8. 26.

37. Gemitum ergo ante omnia ſignum Spiritus ſancti Apoſtolus ponit, ut legimus. Denique cuſtodiamus animæ noſtræ januas; ne multiloquii ſecuribus ſcindatur noſtræ confeſſionis ingreſſus. Nihil inſolens & ſuperbum noſtro ex ore procedat; ne ſecurim levemus aut malleum, quæ non intrant in Eccleſiam Domini. Claude januam, cum oras, ne ſe ingerat ſpiritus nequam; ut & ibi peccatum extorqueat, ubi lucrum volumus pietatis adquirere. Qui ſic orat, non eſt a Domino gemitus ejus abſconditus. Denique ſic ſancti Petri gemitus & cognitus, & exauditus eſt, quando flevit amariſſime. Utique non lacrymæ amaræ, ſed amarus qui eas fundebat affectus. In ipſo perfido Achab gemitus inveniſſet gratiam; niſi manens invidia cumulaſſet offenſam. Non enim perfunctorius gemitus prædicatur; ſed qui habet converſionem; ſcriptum eſt enim: Si converſus ingemueris, ſalvus eris.

38. Conſtituamus etiam ante Dominum omne deſiderium noſtrum. Quid eſt deſiderium? Bonæ enim rei legi deſiderium: *Deſiderio deſideravi hoc paſcha manducare vobiſcum;* &: *Cervus deſiderat ad fontes aquarum.* Puto autem quod is qui pœnitentiam gerit, qui ſe affligit, non bona ſua debeat, ſed commiſſa ſibi enumerare peccata. Denique verſiculis illis, ut arbitror, hoc docemur, quibus ait: *Deus, vitam meam nuntiabo tibi: poſuiſti lacrymas meas in conſpectu tuo.* Non enim quaſi innocentem vitam annuntiat, ubi lacrymæ funduntur, quæ ſolent legationem ſuſcipere pro delictis. Niſi forte ſic intelligamus, quod etſi innocens quiſque ſit, ſecurus eſſe non poſſit, cui ſint adverſus graviſſimos hoſtes quotidiana certamina; & ideo hæc licet læta ſit conſcientia, tamen pugna lacrymabilis. Juxta hos ergo verſiculos concupiſcentiam poſſumus accipere magis, quam deſiderium; ἐπιθυμίαν enim græcus poſuit: concupiſcentia autem & deſiderium ἐπιθυμία dicitur. Sed concupiſcentia & de bono & de malo dicitur. *Concupivit, & defecit anima mea in atria Domini*, pro bono: in Lege autem aliter: *Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi Lex diceret: Non concupiſces*, utique pro malo. Denique ſubjecta nos doceant, quia occaſione accepta, peccatum per mandatum operatur omnem concupiſcentiam in hominis affectu. Poſſumus tamen ſic accipere, *Ante te omne deſiderium pono*; hoc eſt, tibi manifeſto, quæ impetrare deſidero; ut ad ſeriem petitionum, non ad jactantiam referendum videatur eſſe virtutum. JACTANTIA enim inſolens etiam in integro, deprecatio autem in peccatore laudabilis.

Luc. 22. 15. Pſ. 41. 2. Pſ. 55. 9. Pſal. 83. 3. Rom. 7. 7.

39. Addidit etiam Propheta, quia cum cor ſuum conturbatum ſit, deſeruerit ſe fortitudo ſua. Magnum periculum ſi cor exagitetur, quo credimus ad juſtitiam. Sed tamen ut in magnis periculis ægritudinum ſi dolor ſentitur, & ſenſus ejus exprimitur, remedium ſalutis oſtenditur (dolere enim tolerabilius eſt, quam non dolere; aliud enim vivificationis adhuc manentis inſigne, ſi doleas: aliud ſupremæ mortis indicium, ſi nullus ſenſus doloris ſit) ita & cor ſalutis ſigna demonſtrat, quando cauſas ſuæ perturbationis agnoſcit. Denique turbatum eſt cor David adver-

a Mſſ. aliquot, *quia cura mitigat delictum. Magna enim diligentia* &c. Melius alii atque edit. cum legere ſit in ſacro textu, *ὅτι ἴαμα καταπαύσει ἁμαρτίας μεγάλας*

* Hic eodem modo *liber Eccleſiaſtis* per vocem, *in Canticis* deſignatur, quo Scriptura univerſim per vocem *in hymnis* ſignificatur lib. *De Fuga ſæculi* cap. 4. num. 20. quem conſule.

b Ita edit. vet. ac Rom. cum mſſ. aliquot. Edit. vero nonnullæ Pariſ. cum aliis ſcriptis cod. *ſi effundat loquelam gemitu* (quidam mſſ. *ſi effundant loquelam gemitus.*) *Ergo ante omnia ſignum quod ſcimitus ponit, non capiamus; quale ſignum Antichriſtus ponet.* Sed iſta non tam bene ex antecedentibus conſequuntur.

ſus Nabal hominem peſtilentem, & gratiam reperit, dum occurrit Abigæa, quæ mitigaret commotionem indignationis, & ſanctificationem benedictionis acciperet. At vero Nabal duro & rigido corde verbum uxoris ferre non potuit, & obſtupefactus obriguit, & in mortem incidit.

40. Quæ autem Prophetam deſeruit fortitudo? Utrum carnis, an mentis? Si carnis, non utique deſperanda ſanitas. Nam *virtus in infirmitate perficitur*. (2. Cor. 12. 9.) De quo non mediocriter diſputavit a arbiter & præliator qui luctæ mentis & corporis ſciens, temperabat utriuſque certamen; ut reſtringeret carnem, ſi cerneret fortiorem, ne in legem peccati captivam duceret mentem. Revocabat itaque carnem, virtutem autem menti jungebat: ſic ad coronam meruit pervenire. Ergo hoc dicit Propheta: Si carnis fortitudo deſeruit, mentis fortitudo prævaluit. Quod ſi fortitudinem mentis accipimus deſeruiſſe, non mirum ſi in graviſſimis tentationibus corde turbato, putat ſe homo mentis ſuæ fortitudine deſeri. Ipſe te doceat dicens: *Fortitudo mea, & laus mea Dominus*. (Pſal. 117. 14.) Dominum ergo quærebat; & ideo ne deſeri mereretur, ſæpius putabat eſſe quærendum: & ſicubi fluctuabat, putabat ſe eſſe deſertum. Sic apoſtoli excitant dormientem; ne obdormiret ſibi, non quia eum obdormiſſe credebant. Sic Eliſæus (ut ſuperiorum utamur exemplis) (4. Reg. 2. 14.) *Ubi eſt*, inquit, *Deus Eliæ?* Non quod putaret abſentem; ſed quia præſentiam ejus in beneficiis requirebat. Sic Hieremias eum ſequebatur ut medicum, dicens: *Sana me, Domine, & ſanabor: ſalvum me fac, & ſalvabor*. (Hier. 17. 14.) *Non laboravi ſequens poſt te*. Sic Eccleſia (Cant. 3. 5.) requirebat eum in Canticis canticorum, & rogabat filias Hieruſalem, ut ſuſcitarent dilectionem. Quærebat ut inveniret, quem ſua dilectione retinebat, nec umquam ſentiebat abſentem. Sic ergo & David non querebatur a Chriſto ſe eſſe deſertum; ſed judicabat illo præſente, ſe non poſſe turbari.

41. Denique ut ſcias de Chriſto magis intelligendum, addidit: *Et lumen oculorum meorum non eſt mecum*. Quod eſt verum lumen omnium, niſi Chriſtus Ieſus de quo Johannes dicit: *Erat verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; (Johan. 1. 9.) quia ipſe eſt qui illuminat & corporis oculos, & mentis obtutum? Rogemus ergo, ut ſemper nobis ſuum lumen infundat, & ſemper nobiſcum ſit, ſicut erat cum David; & ideo audebat dicere: *Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*. (Pſal. 35. 10.) Ille certe quaſi propheta magnum viderat lumen: nobis lucerna ejus luceat, ne poſſimus errare. Et lucerna Verbum eſt, ſicut verum lumen eſt Verbum, quod totum illuminat mundum. Denique *lucerna pedibus meis Verbum tuum, Domine*. (Pſ. 118. 15.) Et lucernam illam etiam Propheta quærebat b, non laternam. Lucernam autem illam Johannes invenit, & demonſtravit: cum laterna perſecutor advenit & demonſtravit; laterna enim clauſum habet, non liberum lumen. Judæus quaſi lucerna ſub modio, vel faces ſub velamine poteſt videre, ſed non videt: nos autem revelata facie gloriam Domini ſpeculamur æternam; ut ad ejus imaginem a gloria in gloriam per Spiritum ſanctum reformemur. Venit ergo perſecutorum turba cum laternis; & ideo incluſam in eis lucem videre eorum oculi nequiverunt. Venit cum facibus, quæ plus habent in fumo caliginis, quam ſplendoris in lumine. Denique facibus mortuorum cadavera ardere conſueverunt. Sibi ergo Judæi jam ferebant incendia, qui perſequebantur ſalutis Auctorem. Venere cum armis, ſignificantes armis ſe perituros eſſe Romanis uſque ad excidium totius civitatis & templi, qui pacem Domini recuſarunt.

42. *Amici mei & proximi mei adverſum me appropinquaverunt, & ſteterunt*. (℣. 12.) *Et proximi mei a longe ſteterunt*. (℣. 13.) *Et vim faciebant qui quærebant animam meam. Et qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitatem: & dolum tota die meditabantur*. *Ego autem velut ſurdus non audiebam, & ſicut mutus, qui non aperit os ſuum*. (℣. 14.) *Et factus ſum ſicut homo non audiens, & non habens in ore ſuo increpationes*. (℣. 15.) Videro qui ſint qui argute iſta diſcutiant. Mihi in primo præcipue iſto verſiculo Domini videtur tenenda ſententia; quia in tentationibus inimici fiunt hominis etiam domeſtici ejus. Hoc ergo ſanctus David pure atque ſincere & dolenter fatetur.

VE-

a Edit. omnes cum tribus mſſ. *Arbiter & breviator*. Melius alii quinque cod. *Arbiter & præliator*: ſignificatur enim Paulus & *arbiter*, ſive agonothetes dici ſpiritalis certaminis, quod multis epiſtolarum ſuarum locis ejus leges aliis præſcripſerit, præmiumque propoſuerit: & idem *præliator*, ſive athleta eſt, ut de ſe ipſe teſtatur. 1. Cor. 9. 26. & 2. Tim. 4. 7.

b Ita edit. ac plures mſſ. niſi quod hi poſt verba, *non laternam*, addunt, *ſed lucernam*. In Vict. autem & Colb. ſic legitur, *non lucernam. Et lucernam lucerna Johannes* &c. Iterum ubi edit. ac mſſ. aliquot, *Lumen Judæorum quaſi lucerna ſub modio, el fax ſub velamine, poteſt videri* &c. Alii cod. majori numero, ut nos in textu.

VERUS ENIM dolor eſt, & interioris cordis confeſſio; quando enumerantur omnia quibus ſecreta mentis viſcera amariſſimo compunguntur affectu, & domeſtico felle exacerbantur. Deplorat igitur Propheta ab amicis ſe & proximis impugnatum, a quibus utique non impugnari debuit, ſed juvari. *Job 16. 2. & ſeq.* Quod utique cum ſancti Job querimonia concurrit; quia & ipſe arguebat tres illos reges conſolatores malorum, B qui majora ei inferebant certamina, cum ad conſolandum eum amicitiæ gratia conveniſſent: quod utique cavendum eſt nobis. Conſolatio enim mitis eſſe debet, non aſpera, quæ magis dolorem leniat; fervorem mitiget, quam commotionem excitet. Certe ipſius corporis medicina nos doceat, quæ ferventibus vulneribus molliora medicamenta conſuevit adhibere, quibus dolorem C allevet. Ideoque foventur primo vulnera, poſt ſecantur; ne offendat ipſa durities, & inciſio vulnus exaſperet. Quanto igitur magis cavere nos convenit; ut cum venerimus ad conſolandum, non facile, non perfunctorie loquamur? Septem diebus tacuit Job, tacuerunt amici, nec locuti eſſent, niſi Job dolore prorupiſſet in vocem; quærendum eſt enim unde incipias, ne in ipſo ſermone offendat conſolatio tua. D Etiam taciturnitas ipſa medicina eſt, & velox in ſermonibus magis vulnerat. Quid miraris ſi alterum vulnerat, cum frequenter ipſe ſe vulneret; quia ex multiloquio peccatum non effugit? Etenim ſi medicus medendi tempus exſpectat, ut digeſtis ægritudinibus, medicinæ ſubſidia deferantur; ne acerba adhuc & immatura, ut adſerunt, ægritudo curationis remediis reluctetur, & beneficium ſentire non poſſit; E quanto magis explorare nos convenit, ut opportune a nobis medicinalis ſermo procedat, qui non accendere luctum, ſed lenire videatur? Vis urget doloris: premitur cor mulieris afflictæ, quæ immaturo obitu maritum amiſit, aut filios: quid properas cum te illa non audiat, niſi deferveſcat dolor? Sæpe lites de conſolationibus vidimus excitatas. Veniſti ut doleas, non ut litiges. Ordo ſermonis ipſe quærendus eſt; F ne peccatum apud Deum incurras, a dum deſideras hominem conſolari; [a]

A ne dicenti tibi: Audi hæc, & alia multa quæ nihil proſint, reſpondeat: *Audite conſolatores malorum*; ne in luctu alterius certamen garrulæ diſputationis inducas; ne non accedas cum oporteat; ne accedas, & durior ſit tuus ſermo. *Ibidem.* Denique quid dicatur de talibus, doceat te ſanctus Job: *Simul mihi venerunt* [b] *tentationes graviſſimæ; circumdederunt me inſidiantes: fratres mei diſceſſerunt a me, cognoverunt extraneos magis quam me. Amici mei immiſericordes facti ſunt.* *Job. 19. 12. & ſeq.* b Hic ergo naturalis eſt ſenſus etiam ſancti prophetæ David; ut queratur ſe ab amicis impugnatum, a proximis deſtitutum.

43. Sed ne myſticus quidem abhorreat pietatis affectus, ut pro Angelis dixerit, qui prætendunt timentibus Dominum; ut eripiant eos de tentationibus, quas ferre non poſſent. Quomodo ergo longe ſtant, qui ad adjumentum ſunt adtributi? Sed non illi ſe ſeparant, ſed qui urgetur tentationibus putat eos longe abeſſe, quos propius ſibi adeſſe deſiderat; & arbitratur diſſimulare, cum illi juvandi tempus nutu ſui imperatoris exſpectent, qui athletam ſuum quo glorioſius vinceret, diutius certare præcepit. Et videtur hoc magis ſequentibus convenire; quia Angelis protectionis excubias relaxantibus, inſidiabantur inimici, quærentes in anima ejus invenire quod noceat. Tunc enim poteſtas illis gravioris tentationis permittitur, cum culpa animæ gravior reperitur. Unde habes illud in libro Regnorum regis Achab ad Eliam dictum; quando cum Propheta vehementer increpavit, & mortem ei denuntiavit: *Inveniſti*, inquit, *me*. Et reſpondit Elias: *Inveni; quia feciſti malignum in conſpectu Domini*. *3. Reg. 21. 20.* VIDES ERGO quia regibus non temere vel a prophetis Dei, vel a ſacerdotibus facienda injuria ſit; ſi nulla ſint graviora peccata, in quibus debeant argui: ubi autem peccata graviora ſunt, ibi non videtur a ſacerdote parcendum; ut juſtis increpationibus corrigantur.

44. Tamen David in hoc loco dicit quod nihil inveniſſe videantur; & ideo inimici ejus vanitatem locuti ſunt, quoniam nihil quod pro veritate loquerentur, invenerint. Aut certe, quia etſi peccavi, tamen peccata mea pœnitendi

 dolo-

a Locum hunc Rom. edit. ita decurraverat: *Et ne dicatur tibi: audivi talia multa, conſolatores malorum*. Nos eum ex vet. edit. reſtituimus, a quibus etiam non differunt cod. Vict. & Colb. niſi quod habent: *Ne dicenti tibi . . . . & reſpondeat.* Mſſ. vero Vat. & quinque Gallic. *Ne dicatur tibi, audi hæc . . . . & reſpondeat tibi* &c. Ad hos quoque Pariſ. quædam edit. accedunt, excepto quod præmittunt: *Et ante*, *ne dicatur*; ac poſt *reſpondeat*, expungunt: *tibi*. Quam lectionem qui non improbabit, ſumat, *dicatur tibi*, pro, *dicatur abs te*. Quod latinis auribus non eſt inſolens.

b Rom. edit. ſola *tentationes ejus, viis meis circumdederunt me inſidiantes*. In quo LXX. Interp. ſecuta eſt apud quos Ὁμοθυμαδὸν δὲ ἦλθον τὰ πειρατήρια αὐτοῦ ἐπ' ἐμέ, ταῖς ὁδοῖς μου ἐκύκλωσάν ἐγκάθετοι.

dolore purgabam. In quo illi cum dolo mecum loquebantur; ut me objurgatione confunderent, & a converſione revocarent. Et vide ne hoc magis ſenſerit, quæſiſſe illos mala ejus: ſed cum vellent accuſare, præventos; quoniam vulnera ſua ipſe patefecerat, ſui accuſator exiſtens; & ideo vim accuſationis eorum eſſe annullatam: locutos autem fuiſſe vana, quæ confeſſo culpam nocere jam non poſſent.

45. Excluſi igitur a criminationis invidia, dolum adhibebant; ut inſurgerent, inquit, & mihi inſultarent, quo me ſtimularent ad aliquam commotionem: quorum ego dolum videns, *velut ſurdus non audiebam*. Conſidera vim ſermonis. Non dixit, quia ſimulabam non me audire quæ dicerent: ſed *non audiebam*, dixit; & quod intentione mentis vocem loquentis excluderet; nec aperiret os ſuum, ſicut mutus. Beatus qui poteſt tantam habere virtutem; ut laceſſitus non iraſcatur, commotus ſe nolit ulciſci. Inimici hoc agunt, ut provocent ad iracundiam: maledicunt, ut maledicamus: criminantur, ut crimen retorqueamus: conviciantur, ut excitent nos ad viciſſitudinem contumeliæ. Unde præclare Petrus de domino Jeſu in epiſtola ſua poſuit: *Quia cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur*. Ad ejus ergo ſimilitudinem atque imaginem juſtus ſuæ vitæ cupiens inſtituta formare, accuſatus tacet, læſus remittit, diſſimulat laceſſitus, & non aperit os ſuum; ut illum imitetur, qui ſicut agnus ad victimam ductus, ſic non aperuit os ſuum: & cum poſſit habere quod referat, magis vult ſilere quam dicere. Ipſe enim dominus Jeſus vere cum accuſaretur, tacebat; & cum percuteretur, non repercutiebat. Denique percuſſus reſpondit: *Si male locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo: ſi bene, quid me cædis?* Vide quemadmodum quaſi vere infirmus, & quaſi is qui ſe vindicare non poſſet, puerili quodam loquebatur affectu: ita ergo & tu ſi habeas quo redarguas arguentem, melius tacebis; ne redarguendi viciſſitudine commotionem tuam prodas. Melius eſt enim diſſimulare injuriam, quam cum redarguis, vindicare. Bonus mutus, qui loqui male neſcit, cujus ex ore crimen exire non novit. Hic eſt mutus vere beatus, qui cum tacet, intra ſe loquitur. Dominus dat mihi linguam eruditionis, ut ſciam quando oporteat me dicere ſermonem. Talia loquebatur intra ſe Zacharias, cum obmutuiſſet: & vere quia loqui ei non

1. Pet. 2. 23.

Johan. 18. 23.

A profuerat, ne loqueretur, obmutuit; & ut loqueretur, exauditus a Chriſto eſt. Denique ſcripſit quod Chriſtus exaudiret: & vocem recepit, quam Chriſtus indulſit: & gratiam adjunxit, quam ante non habuit; ut prophetaret eum, cujus mandatis ante non credidit. Quid de Domino omnium virtutum loquor, cum mulier Suſanna nec ſexus infirmitate turbata, cum ſe ad B periculum mortis cognovit addictam, vocem emiſerit? Accuſabatur, & tacebat: ducebatur ad mortem, & ſilentio ſe tegebat, ne nudaret pudorem. Intra ſe tamen loquebatur Deo, qui eam magis audivit tacentem: quæ ſi voluiſſet loqui, forſitan non eſſet audita.

46. Et tu ergo qui propoſuiſti ſatisfacere pro delictis domino Deo tuo, C illi ſoli interiore corde te purga, illum contuere, qui poteſt peccata diluere. Adjuvat te, qui putaverit arguendum. Denique cum malediceretur David, & ejus dux Abeſſa injuriam regis vellet ulciſci, dixit ad eum David: *Dimitte illum, ut maledicat; quoniam dixit illi Dominus, ut videat humilitatem meam, & retribuat mihi Dominus bona pro maledicto hoc*. Vides igitur quod a convician- D tibus adjuveris, ut Dominus audiat te, & peccatum tuum remittat? Nam cum ipſe accuſator tui eſſe debeas, & coacervare flagitia, teque ipſum offerre ſupplicio; quomodo negare objecta deſideras? Pœnitentia patientiam quærit, patientia mitigat delicta magna. Quomodo iraſceris aliis, tuæ ipſe reus conſcientiæ? Quomodo commoveris, cum debeas eſſe miſerabilis? Qui arguitur, & (quod eſt amplius) a ſemet ipſo, E curare debet ſua vulnera, non alterum vulnerare. Nemo alium vulnerando ſe ſanat. Medice cura te ipſum. Si medicus, quanto magis reus prius curare ſe debet? Confiteris peccatum tuum, & medicum te profiteris alienum: etſi veritatis eſt quod retorques, temporis non eſt; peccatori enim dixit Deus: *Quare tu enarras juſtitias meas?* Uſurpaſti tibi ut de Lege arguas, qui contra Legem ipſe feciſti. Quid lacrymarum F tempus amittis? Quid concertando vanos ſermones aut audis aut loqueris; cum tibi ſcriptum ſit: Non accipias auditum vanum; cum legeris in Evangelio pro omni ſermone otioſo judicium eſſe ſubeundum? Etſi alius loquitur, tace: etſi alius conviciatur, aurem tuam obſtrue.

2. Reg. 16. 12.

Pſ. 49. 16.

Exod. 23. 1.

Matth. 12. 36.

47. David tacendo vicit adverſarios ſuos: & quia ſicut mutus factus eſt, vocem recepit; quia converſus ad Dominum

v. 16. minum loquebatur dicens: *Quoniam in te, Domine, ſperavi: tu exaudies me, Do-*
v. 17. *mine Deus meus. Quia dixi, ne aliquando exſultent in me inimici mei.* Vide ſingula: Tacebat David, loquebantur inimici, provocabant ut aliquid & ipſe loqueretur. Dicebant: Audiamus vocem tuam. Intra ſe ille tacitus loquebatur: Quid opus eſt, ut iſta audiant, quibus prodeſſe non poſſunt? *In te, Domine, ſperavi*: tibi ſoli loquor: tu audi, qui exaudire potes. A te ſemper popoſci, *ne aliquando exſultent in me inimici mei*; quia etſi peccavi, tu peccatum dimittis: etſi ego cecidi, tu reſuſcitas; ne habeant unde exſultare poſſint qui peccatis lætantur alienis. Plus enim adquiſivimus, qui plus peccavimus; quia beatiores facit tua gratia, quam noſtra innocentia. Habemus hunc ſenſum &
Mich. 7. 8. in libro Michææ prophetæ: *Noli gaudere ſuper me, inimica mea; quia cecidi, ſed reſurgam.* Non eſt gravis infirmitatis ruina, ſi non ſit etiam voluntatis ſtudium ab ea non reſurgendi. Habe voluntatem ſurgendi, præſens eſt qui faciat ut reſurgas.

48. Dixit ergo David in corde ſuo, petens ut exaudiretur a Domino, & ut non exſultarent in eum ejus inimici: petens etiam ut in converſionis ſuæ propoſito permaneret; ne dum propoſiti ſui greſſus quaſi quidam pedes ſuæ animæ commoventur, in eum adverſarii ſuperba & magniloquentiæ plena loquerentur; ut faciunt qui inſultare deſiderant. Tametſi moveatur ut homo, paratum ad flagella ſe dicit; ut vel ſupplicio ſolvat errorem. Et ſi ceſſent flagella Domini, ſe tamen dolore proprio memorat flagellari; ut non inveniat culpa quod damnet, quam bona confeſſio prævenerit. Hoc eſt ergo quod ait: *Et dum commoventur pedes mei, in me magna locuti ſunt*; eo quod tam promti ſunt ad inſultationis ludibria, ut in commotione pedum meorum paratam habuerint magniloquentiam; vel certe ſic: *Dum commoventur pedes mei*, putantes quod caderem, ſuperba jam & magniloqua ſunt locuti.

Pſal. 72. 3. 49. Sed tamen quia ipſe in poſterioribus pene motos pedes ſuos dixit, ne quid oriatur hinc ſcrupuli, conſidera hic doceri nos affectum pœnitentiæ, ibi opinionem ejus erroris excludi, quod divitiæ & ſucceſſus proſperior flagitioſorum nos movere non debeant. Conſuetudo autem locutionis in ſcri-
Pſal. 125. 1. pturis divinis hujuſmodi reperitur. Sic enim & alibi: *Dum converteret Dominus captivitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati.* Quamquam ſanctus nun in oſten-

A ſione verborum, ſed in virtute ſpiritus probari ſe velit. Senſus ergo nobis ſpectandus eſt ſemper, quem etiam ipſum frequens translatio ex hebræo in græcum, ex græco in latinum adtenuare conſuevit.

50. Ad omnia itaque ſuperiora pul- v. 18.
crum remedium, quod in flagella paratus eſt, & offert ſe Domino, ut quæ placuerint Deo, flagella ſuſtineat. Ele- 1. Par. 21. 13.
B giſſe quidem lego ſanctum David flagelli genus, quod æquanimiter ſuſtineret: ſed elegit, quia de tribus conditionibus eligendæ unius neceſſitas mandabatur. Ubi autem non mandatur, ad omnia paratus eſt Dei ſervulus, ſeu corporalem ægritudinem ſubeat, ſeu fugam a facie inimici, ſive obitum filiorum, quos non timet præmittere; quia recipere poteſt imperterritus. Nam
C & ſciens quod ſi hic fuerit punitus ſupplicio temporali, levare in futurum perpetuæ poſſit pœnam ærumnæ: rogat ergo ut recipiatur petitio ſua, & caſtigetur ipſe, ut recipiatur; caſtigat enim Dominus omnem filium quem recipit.

51. Si ſervulum tuum videas peccata propria confitentem ultro offerre ſe pœnæ, inflecteris, ignoſcis: & de Do-
D mini miſeratione diffidis? Judex ipſe cui non licet in plurimis cauſis a gladio temperare, quia legibus ſervit; poteſt tamen lucrum donare pœnarum: & tu adhuc trepidas, quid a legum Domino & miſericordiæ Auctore depoſcas, cui lex voluntas eſt, & donandi jus? Si tamen tu petas tibi tua peccata donari, nec conſideres honores tuos, aut erubeſcas amicos tuos; ne dignitatem tuam deflexiſſe videaris.
E Amicus Dei, propheta Dei, rex ab ipſo electus Deo, & unctus in regnum, flagellis ſe ſpontaneus offerebat, nec erubeſcebat: & tu erubeſcis? Non multum iſta verecundia tibi opitulabitur, cum ad judicium Dei veneris: ſed pudoris te iſtius pœnitebit, cum in conſpectu non ſolum hominum; ſed etiam Angelorum & omnium Poteſtatum cæleſtium conſtitutus cœperis peccata propria non negare. Quomo-
F do excuſabis, cum tanta commiſeris? Prætendes conditionis infirmitatem, quia nemo ſine peccato? Reſpondebitur tibi: Debuiſti ergo agere pœnitentiam, dederam remedium, cur refutaſti? Subtexes pudorem, quod honores tuos erubueris? Dicet: Si tu erubuiſti me coram amicis tuis, & ego te erubeſcam coram Patre meo, qui eſt in cælis. Diſce verum eſſe quod ſcriptum eſt, quia *eſt verecundia addu-* Eccli. 4. 25.
cens

Digitized by Google

Pſal. 31.5. *cens peccatum*. David in conſpectu ſuo
dolorem ſuum ponebat, ne unquam
v. 17. oblivisceretur: David iniquitatem ſuam
ipſe pronuntiabat: David de peccato
ſuo, non de opibus cogitabat: David
non erubeſcebat ſua recenſere peccata;
ne de iis erubeſceret in meo judicio
conſtitutus: & tu erubeſcebas? Non eſ-
ſet hodie in requie ſervulus meus Job,
ſi erubuiſſet tres illos reges amicos
ſuos: nec ipſe David, ſi erubuiſſet de-
licta propria confiteri. Ergo quia non
erubuit mihi ſua aperire peccata; nec
ego erubeſcam ei mea ſecreta reſera-
re. Et quia uterque eorum non eru-
buit factorum ſuorum pretium in mea
ponere poteſtate, meo ſe judicio vo-
luntatique committere; nec ego de ta-
libus ſervulis erubeſcam, ut appellem
amicos, qui meam ſtuduerint facere
voluntatem. Ideoque quoniam illi an-
te in mœrore, nunc in conſolatione:
tu quia in deliciis, nunc in ſuppli-
ciis. Chaos inter vos magnum eſt; ut
neque illorum ad te gratia, nec tua
ad illos poſſit pœna tranſire. Audis
ergo quid dicat David? Audi, dum
tibi corrigere & emendare permittitur:
Si hic emendaveris, illic requieſces.
Non te dulcia mundi & ſæculi hujus
amœna delectent; grave enim fel mo-
vere conſuerunt. Non ille jucunda quæ-
rebat poſitus in regno, qui potius eli-
gebat mortem ſanctorum, quam vitam
flagitioſorum.

v. 20. 52. *Inimici*, inquit, *mei vivunt, & confirmati ſunt ſuper me: & multiplicati*
v. 21. *ſunt, qui oderunt me inique. Qui retri-
buunt mala pro bonis, detrahebant mihi; quo-
niam ſubſecutus ſum juſtitiam*. Sed quan-
to illuſtrior ille, qui quotidie morie-
batur, ut populos ſuos vivificaret: &
corpus ſuum mortis vulneribus offere-
bat; ſicut ipſe ait: *In mortibus frequen-*
2. Cor. 11. 23. *ter*? MORS ENIM honeſta redemtio
vitæ eſt etiam decoloris, aut innoxiæ
firmamentum: exitus autem mortis in
manu vitæ. Et ideo malebat Apoſto-
lus quotidie mori; ut vitæ ſuæ meri-
tum comprobaret. Scriptum eſt enim:
Non laudes hominem in vita ſua. Qui e-
nim vivunt, morientur: qui moriun-
tur, reſurgent. Propior ergo ſaluti eſt
qui moritur ut reſurgat, quam ille qui
Eccl. 11. 30. vivit ut moriatur. Quis eſt autem qui
quotidie moritur; niſi qui mortem do-
mini Jeſu in ſua carne circumfert, ut
omnia ei peccata moriantur? Confir-
mati autem & multiplicati ſunt ini-

A mici David in hoc ſæculo; ſed non
idoneum firmamentum, niſi ejus qui
confirmatur in Chriſto. Denique illi
confirmantur in ſæculo, qui oderunt
juſtum inique: non ergo juſtum o-
dium, ſed injuſtum; cum odiſſent
inique.

53. Sed vide diſtantiam. In poſte-
rioribus ait: *Qui oderunt me gratis*; hic Pſal. 68. 5.
habet: *Qui oderunt me inique*. Sed ibi
ex perſona Chriſti, hic ex perſona
B ſua: ubi ex perſona Chriſti loquitur,
gratis odio habetur; ubi ex ſua, ini-
que. Homo enim poteſt uni alicui
vulneri non patere, ut puta injuſtitiæ,
intemperantiæ, impudicitiæ; aliis au-
tem vulneribus patet: in Chriſto au-
tem nulla cauſa eſſe potuit, qua pec-
cati alicujus potuerit vulnus accipere,
immunis a culpa, & integer a deli-
cto, atque immaculatus a vitio. Sunt
autem qui putant utrumque pſalmum
ex perſona Chriſti eſſe decurſum, qui
C pro noſtris peccatis ſatisfaciebat Patri.
Hic ergo dicebat ſe appetitum contra
juſtitiam, illic contra gratiam.

54. Et bene addit, ut probaret ſe
injuſte appetitum: *Quoniam ſubſecutus
ſum juſtitiam*. Quanta vis verbi in unius
ſyllabæ adjectione, ut ſubſecutum ſe
diceret juſtitiam, non ſecutum! Pro-
pior eſt enim qui ſubſequitur, quam
ille qui ſequitur, [a] & ſuppar quam a
impar, & ſucceſſio heredis magis, quam
acceſſio nuncupatur.

D 55. Et tamen quamvis ſubſequatur
juſtitiam, non ſuæ virtutis putat eſſe,
ſed gratiæ cæleſtis, ſi non deſeratur a
Chriſto; eoque orat impenſius dicens:
*Ne derelinquas me, domine Deus meus; ne
diſceſſeris a me*; hoc eſt, homines me v. 22.
dereliquerunt, amici mei impugnave-
runt dilectum ſibi proximum: non ap-
propinquaverunt. Fugiebant me quaſi
mortuum, & abominati ſunt; quia
peccata mea tibi aperire deſideravi, &
E confiteri; quia flagellis tuis me obtuli
vulnerandum; quia elegi cicatrices vul-
nerum ſuper epulas regum, & jactan-
tiam poteſtatum: tu ſolus me non de-
relinquas, tu hæreas ſervulo tuo, qui
de terra ſuſcitas inopem, & de ſterco-
re erigis pauperem. Tuo comitatu fre-
tus, frequentiorem me ambientibus po-
pulis æſtimabo. Computruerunt quidem
cicatrices meæ: ſed adhuc tuorum
F verberum deſidero cicatrices, quæ ſa-
natis vulneribus obducuntur, ut poſtea
nullum ulcus appareat. Bonæ trium-
pha-

a Rom. edit. ſola, *& ſupra quam par, & ſucceſſio heredis magis quam ceſſio nuncupatur*. Sed manifeſtus error eſt. Qui enim non videat quempiam ab alio minus remotum ſignificari, ſi dicatur illi ſuppar eſſe, quam ſi eidem impar diceretur? Atqui apertiſſime hunc ſenſum ſeries poſtulat orationis; quo etiam pacto de vocibus, *ſucceſſio*, & *acceſſio* philoſophandum.

phalium vulnerum cicatrices, quibus victores hujus terreni prælii gloriantur. Quanto illuſtriora vulnera, quæ pro fide & nominis tui gloria videntur excepta? Iſta eſt cicatrix quæ cælum aperit, regnum adquirit, immortalitatem invenit. Hæc ergo, fratres, eſt cicatrix beata; quoniam beati qui laverunt ſtolas ſuas in ſanguine ſuo. Sic cœpit ſtola eſſe gloriæ, caro mortis: in
Rom. 7.24. qua & Paulus ante periclitabatur electus Dei; niſi petiſſet ſe liberari de corpore mortis hujus, ut legimus.

56. Et ideo qui ſumus in hoc corpore mortis, oremus ne bonus ille dilectus Dei medicus nos derelinquat, quem patriarcha David ne a ſe diſcederet, precabatur. Ipſi nos committa-
a mus, [a] parati ad curandum quo velit curari medicamento. Nemo dicit medico corporis ſui quemadmodum ſit curandus. Novit medicus quæ ſingulis vulneribus medicamenta conveniant, cujus ulceris putredo ferro ſit amputanda, ne in totius corporis ſerpat exitium. Si dixerit medicus medicinæ genus quo curari æger debeat, & ille faſtidiat, diſcedit medicus & ægrum derelinquit. Vide eum qui curari velit, omni genere medico adquieſcentem: adtende ordinem. Aperit primo vulnera ſua medico, & dicit: Cura me, ſed rogo ne in ira tua; quia non ſuſtinent duram medicinam infirmitates meæ. Medicina Chriſti, correptio eſt; corripit enim Dominus quem vult convertere. Ideo & Paulus ad medicum
2. Tim. 4. 2. dicit: *Argue, obſecra, increpa*. Non ergo recuſat curari, qui petit argui; ſed levari vult pœnam, ne in iracundia arguatur, & impetu iræ corripiatur.

57. Et vide proceſſum. Primo petit argui: poſtea, quod majus eſt, corripi. Deinde non ſolum confitetur peccata ſua, ſed etiam enumerat & accuſat; non vult enim latere ſua delicta. Nam ut febres cum in alto ſunt, non queunt mitigari; cum foras erumpunt, ſpem adferunt deſinendi: ita peccatorum morbus dum tegitur, inardeſcit; ſi confeſſionibus proditur, evaporat. Et ideo juſtus accuſator eſt ſui in principio ſermonis, priuſquam contagio ulceris ſerpat intrinſecus, gravat enim conſcientiam memoria delictorum, niſi medicina poſcatur. Et ſi

A differt medicus, æger offerre ſe debet, ut citius ſecetur; ſicut offerebat ſe David in flagella Domini [b] dicens: b
Redde mihi duplicia peccata, dummodo hic vindices: noli me deſerere, noli avertere faciem tuam a me: noli dedignari atque horreſcere fœtorem vulnerum meorum. Et Job ſervulus tuus percuſſus erat ulcere a pedibus uſque ad caput, & remedium ſuæ ſanitatis
B invenit; licet illud vulnus virtutis fuerit, iſtud erroris. Fœtebant vulnera, quæ medici curare non poſſent. Locutus es, Domine, myſteria ſacramentorum tuorum, manifeſtaſti venena ſerpentis: & ſolius ſermonis tui medicamento ſervi tui curata ſunt vulnera; quia tu eum non deſeruiſti: & *non derelinquas me, Domine, ne diſceſſeris a me*. Homines me dereliquerunt; quia ſor-
C dent illis vulnera mea, quæ pietati tuæ putavi eſſe reſeranda. Illi dicunt: Exi a nobis, quia peccator es tu: diſcede, ne nos polluas. Tu autem, Domine, curas, & non pollueris: adjuvas, & non contaminaris; quia *Deus ſalutis meæ es*, Domine, & manus tua non perdere, ſed ſanare conſuevit.

58. Complevimus pſalmum etiam cum ejus interpretatione verſiculi [c], c
D quem græci nonnulli codices; ſed non omnes habent latini. Nam ante reſponſorium proximum verſiculus eſt, *Et projecerunt me, ſicut mortuum abominatum*; hoc eſt, illi qui reddebant mihi mala pro bonis. Sed tu *ne derelinquas me, domine, ne diſceſſeris a me*; hoc enim ſequitur; id eſt: Tu ne derelinquas, qui mortuum fœtentem curare conſueſti. Denique habemus hoc in Evangelio. Nam cum veniſſet ad mo-
E numentum Lazari, & dixiſſet: *Tollite lapidem; ait Martha: Jam fœtet, quatriduanus eſt enim; reſpondit ei: Non dixi tibi, quia ſi credideris, videbis gloriam Dei?* Joan. 11. 39. & 40. Et clamavit Lazarum, & ſanus exivit. Credamus ergo & nos; ut de vulneribus noſtris adquiramus medicinam ſalutis, & futuram gloriam.

59. In orationibus igitur & obſecrationibus, cum dolore & lacrymis exigenda pœnitentia eſt, ut illam gloriam
F Dei videre mereamur. Neque te moveat quod luctus, dolor, commaceratio corporis, graviſſimæ paſſiones ſunt; etſi graviſſimæ videntur, tamen indi-

gnæ

a Edit. omnes ac pauci mſſ. omittunt, *ad curandum*; quod reperitur in quinque Gallic. Haud male; idem enim eſt, *parati ad curandum*, ac ſi legeres, parati ut curemur. Rationem hujuſmodi locutionis diſce apud Fr. Sanctium *Minervæ* lib. 3. cap. 3.

b Ita omnes mſſ. atque edit. excepta Rom. quæ ſic habet, *dicens: Ego in flagella paratus ſum; & alibi: Fiat manus tua in me: hoc eſt, redde mihi* &c.

c Rom. edit. ſola, *quem græci nonnulli codices habent; ſed omnes latini*. Verſum autem illum nuſquam alibi reperias, niſi in verſione arabica; ubi legitur in hæc verba: *Reſpuerunt me dilectum, quaſi mortuum abominandum; & clavis confixerunt corpus meum*. Quod autem ait Ambroſius hunc ipſum verſiculum abs ſe etiam expoſitum eſſe, illum non dubitamus reſpicere ad ſuperiora iſta: *Homines me dereliquerunt; quia ſordent illis vulnera mea* &c.

Rom. 8. 18. gnæ ſunt hujuſmodi paſſiones ad ſuperventuram gloriam; ſicut teſtis tibi eſt apoſtolus Paulus. Non pigeat ergo nos hic leviora deſerre; ut ibi plena laudis & gloriæ poſſimus adipiſci, pro temporalibus laboribus perpetua præmia reportantes per dominum Jeſum: cui eſt laus, honor, gloria, perpetuitas a ſæculis, & nunc, & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum, Amen.

IN PSALMUM XXXVIII.

ENARRATIO.

v. 1. Titulus: *In finem pro Idithum Canticum ipſi David.*

1. IN ſuperiore pſalmo expreſſa forma pœnitentiæ eſt: in hoc ſequenti patientiæ forma ſignatur. Quem pſalmum David ſcripſit, & Idithum viro diſciplinis leviticis & ſacerdotalibus erudito canendum dedit, qui ante arcam Domini pſalmorum ſeriem pangendi ſolertiſſimus præcinebat. Ergo quia non Idithum ſcripſit hunc pſalmum, ſed propheta David, & Idithum viro canendi perito pſallendum dedit; ideo ſic inſcriptus eſt titulus. Denique etiam in ſæcularibus ſcriptis alii erant qui ſcribebant, alii qui in ſcena vel cantica vel comœdias vel tragœdias canere conſueverant. Et illi quidem * coronam olympicam poſtulabant; unde & ἐπινίκιον hymnum eorum ſcripta in fine teſtantur: David autem qui non hæc ſerta coronarum marcentium requirebat; ſed illam incorruptibilem & incontaminatam remunerationum cæleſtium hereditatem pio deſiderabat affectu, hymnum non victoriæ ἐπινίκιον; ſed ei ſcripſit, qui victoriam in ſe credentibus impertiebat, qui finis eſt omnium quæ pia mente depoſcimus. [a] Sive enim ſapientiam quæras, ſive virtuti ſtudeas, ſive veritati, ſive viæ atque juſtitiæ, ſive reſurrectioni, in omnibus tibi ſequendus eſt Chriſtus, qui eſt virtus Dei atque ſapientia, veritas, via, juſtitia, reſurrectio. Ad quem igitur contendas, niſi ad perfectionem omnium, ſummamque virtutum? Et ideo tibi dicit; *Veni, ſequere me*; hoc eſt, ut ad conſummationem virtutum pervenire merearis. Ergo qui ſequitur Chriſtum, ipſum pro poſſibilitate ſua debet imitari; ut præcepta ejus ſecum ipſe meditetur, & divinorum exempla factorum.

Matth. 19. 21.

2. Et ideo David ſecum ipſe meditabatur, quod Chriſtum in ſe locutum eſſe retinebat; ut cum aliqui ei eſſent moleſti, & eum ad contentionem laceſſere conarentur, patientiam indueret, certandi ſtudia declinaret, ex quibus inanis ſtrepitus & jurgia frequenter oriuntur. Ideoque cum ſancto David plerique ejus virtutibus invidentes, qui eum de propoſito manſuetudinis, & humilitatis affectu crederent diducendum, frequenter ingruerent; ipſæ quoque præcipue nequitiæ ſpiritales in cæleſtibus, adverſus quas grave luctamen eſt juſtis, ad commovendum eum miniſtros ſuæ improbitatis impellerent; ne inter obſtrepentium crebra certamina, & diſceptationum tumultus ſermo aliquis ſibi offenſionis excideret, tacere ſanctus Propheta propoſuit. O validum ſcutum circumſpectæ munitionis ſilentium! O fidiſſimum ſtabilitatis fundamentum, in quo ſi quis potuerit ſtare, lubricum verbi timere non poſſit! Multi enim etiam ſtabili corde firmati, incauti tamen, ſermonis fluctuantis errore ſæpe ceciderunt. Videns igitur hujuſmodi inſidiis & vano concertantium ſtrepitu ſe Propheta tentari, intra ſe ipſe tacitus conferebat, legem ſibi taciturnitatis imponens: & cum taceret, inſultantibus ſibi, & ut loqueretur aliquid provocantibus; qualia ſolent inſolentium eſſe certamina atque ſermones: Reſponde nobis, ſi de æqualitate præſumis: vides & tu eſſe te victum, & nihil habere quod referas; cum ſe prope ad vocem conviciis videret impelli, ſe ipſe revocabat, ut loqueretur in corde.

3. *Dixi, Cuſtodiam vias meas; ut non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiam; dum conſiſtit peccator adverſum me*; hoc eſt, propoſui, confirmavi, imperavi v. 2.

* Corona illa donabantur ii qui in ludis ab Hercule in honorem Jovis prope Olympiam urbem inſtitutis, ac ſingulis quinquennis celebrari ſolitis viciſſent. Erat autem illa ex ramis olivæ. Porro ἐπινίκια, carmina ſunt quibus victoria cujuſpiam celebratur, qualia fere Pindarus lyricorum princeps nobis reliquit.

a MSſ. Vict. & Colb. *Sive enim ſapientiam quæras, ſive virtutem; ipſe eſt Dei virtus atque ſapientia, ipſe veritatis via, juſtitia, reſurrectio.*

peravi mihi, locutus ſum cordi meo: *Cuſtodiam vias meas*. Si alii dixiſſem, ſermo meus ſtare deberet; quanto magis ſtabile debet eſſe, quod mihi ipſe conſtitui? Si quis alienum fallat, indecorum eſt: ſi quis proximum, grave; quanto igitur gravius, ſi quis ſe ipſum eo quod ſibi promiſerit, putet eſſe fraudandum; ut ipſe ſibi infidelis ſuo judicio & deſpicabilis æſtimetur. Cui igitur idoneus videri poteſt, qui ſibi vilis eſt? Teneamus igitur animæ conſtantiam noſtræ; ne in offenſionem labia loquendi feſtina prorumpant. Et Job plagam ſuam ſilentio vicit, & tolerantiam ſuam taciturnitate ſuperavit. Non bene creditur carni: viciſſemus, ſi Eva tacuiſſet. Ergo primum illud proceſſit ex voce peccatum, & ſerpens ille nequiſſimus atque verſutus per vocem nos ante tentavit. Atque utinam aut Adam ſurdus fuiſſet, aut Eva obmutuiſſet: ille, ne vocem ſuæ uxoris audiret; iſta, ne loqueretur marito, & lubricæ vocis miniſterio ſerpentis in virum venena transfunderet. Cain quoque etſi parricidio naturam violavit humanam, & obliteravit impius jura pietatis; tamen per vocem ſacrilegium ſceleri ſuo addidit, ut negaret Deo necati fratris interitum. Quid de ſingulis dicam? Populus ipſe electus a Domino, cui tacitus Moyſes aperuit mare, ingratus cæleſtibus beneficiis obmurmurabat, quo divinam contraxit offenſam. Deinde ipſum ducem invii illius atque inuſitati itineris Moyſen reſpuit, & a fratre ejus Aaron deos ſibi fieri quos coleret, poſtulavit.

4. Unde etiam ipſe conſiderans tanta vocis pericula: *Dixi*, inquit, *Cuſtodiam vias meas*. Quæ ſint igitur iſtæ viæ hominis, quæ magnopere præcavendæ, ne quid gravioris offenſionis incurrant, admonet nos tantus Propheta diligentius conſiderare. Admonet etiam Salomon ejus filius paternæ mentis interpres perſpicacius examinare, qui ſcripſit: *Tria mibi ſunt impoſſibilia intelligere, & quartum quod non agnoſco. Veſtigium aquilæ volantis, & viam ſerpentis in petra, & ſemitas navis in pelago navigantis, & vias viri in juventute. Talis via mulieris adulteræ, quæ poſtquam egit, abluta nihil egiſſe ſe dicit iniquum.* Tria ergo impoſſibilia ſibi eſſe dixit ad intelligendum, & quartum quod ille habens inter homines ſapientiæ ſignaculum, non agnoſceret, viarum videlicet viri in juventute proceſſum. Quarum igitur vel inexplicabilis, vel difficilis agnitio, poteſt facilis earum eſſe cuſtodia? Unde non immerito ipſe David delictorum juventutis ſuæ non defenſionem obtulit, ſed oblivionem rogavit. *Delicta*, inquit, *juventutis meæ, & ignorantiæ meæ ne memineris*. Non immerito igitur Salomon dixit ſe non agnoſcere quod pater ejus, in quo major Dei gratia fuit, ſe ignoraſſe teſtatus eſt. Et fortaſſe delicta juventutis ad fervorem retulit carnis, ignorantiam autem ad verborum prolapſionem, quæ non ex ſententia noſtra, ſed impetu quodam & curſu loquendi plerumque funduntur; quod periculoſum eſſe Propheta cognoſcens ait: *Credidi propter quod loquutus ſum*. Supra fundamentum ergo virtutis vox tuta eſt, ſine fundamento, lubrica. Ideo quaſi quodam tubæ ſono ſcripturæ divinæ electus interpres increpuit: *Corde creditur ad juſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem*. Fides Credentium principalis eſt, confeſſio exſecutionis.

Prov. 30. 18. & ſeq.

Pſal. 24. 7.

Pſal. 115. 1.

Rom. 10, 10

5. Quomodo igitur propoſuerit ſanctus propheta David, aut propter quid cuſtodire vias ſuas, audiamus: *Ut non*, inquit, *delinquam in lingua mea*. Si hoc cavet Propheta, tu non caves? Si hoc metuit, in quo Dei gratia loquebatur, tu non metuis, qui erroris verba non refugis & theatralibus ſermonibus delectaris? Tu non reformidas, cui ſcriptum eſt in Evangelio, quia pro omni otioſo verbo rationem es redditurus? Si pro otioſo verbo periculum eſt, quanto magis pro criminoſo? Non omne quod otioſum, eſt criminoſum: ſed omne quod non fructuoſum, periculoſum atque eradicabile; omnis enim arbor non faciens fructum, excidetur, & in ignem mittetur. Cum movetur animus, exagitatur ſtimulantibus adverſariis, obſtrepentibus, illudentibus, criminantibus, excidit verbum commotionis; ideo ſilentium & tutum eſt, & decorum, quod ſervat cum gravitate cautelam. Quid enim labia noſtra, niſi quædam noſtra vincula ſunt? Denique vinculis labiorum ſuorum unuſquiſque conſtringitur. Ideo ſapiens in tempore tacet, & ſecum ipſe conſiderat quo tempore loqui debeat. De quo præclare ipſe Salomon: *Labia Sapientis alligata ſunt intellectu*. Quando ergo vides illudentibus protervis, ſapientem tacere, dic: Ligavit iſte intellectu labia ſua; hoc eſt prudenter tacet, ne labiorum ſuorum vinculis alligetur. Poſuit ori ſuo cuſtodiam, ſepſit aures ſuas ſpinis, vectem adhibuit foribus oris ſui, ſervat theſaurum cordis ſui & argentum eloquii ſui, ut examinatum & purgatum, quando oportet, proferat; ne quiſquam prius fur in cor ejus aut perturbator irrumpat, & ad eos captivum trahat, quibus flagitia ſua vendat.

Matth. 12. 36.

Prov. 15. 7.

6. Meditabatur Judas Chriſtum vendere, ſed revocabat eum tanta Domini gratia, & quædam paternæ delinimenta pietatis, quibus furor ejus molliebatur: nec erupiſſet in ſcelus, niſi ſe in cor jus, quia Chriſtum fallere ſe putabat, adverſarius demerſiſſet. Non ergo dubites quando aliqui tibi moleſti ſunt volenti ſervare juſtitiam, miniſtros eſſe illius nequiſſimi peccatoris, qui omnium auctor eſt flagitiorum. Videbat David propheticis oculis, agnoſcebat ejus figuram; ideo tacebat, ne illius faceret voluntatem, qui interturbare geſtit affectum. Premebat vocem, claudebat portas ſuas ſilentio, prætendebat in eo patientia, & taciturnitatis vigilabat cuſtodia; ne inimicus obreperet, ne de clauſtris oris vagus aliquis ſermo & incautus exiret. Ideo fortior eſt patiens, qui ſe ipſum continet, quam qui urbes capit. Juſtus ipſe ſibi clauſtrum eſt, ipſe ſibi pervigil cuſtos.

7. Cum ſibi ergo ipſe prætenderet, loquebatur in ſuo corde: *Poſui ori meo cuſtodiam, dum conſiſtit peccator adverſum me*. Adeſt ſemper inimicus, quia ſemper inſidiatur. Etſi illum non vides, adeſt: etſi illum non ſentis, incurſat. Si non vides; videnti crede: *Conſiſtit*, inquit, *peccator adverſum me*. Qui videt peccatum ſuum, videt etiam peccatorem ſibi in iis quæ geſſerit, illudentem. Qui autem peccatorem præviderit, poteſt vitare peccatum. Videbat David conſiſtere adverſum ſe peccatorem; quando Semei maledicebat & lapidabat regem ſuum, & clamabat: *Exi vir ſanguinum*. [2. Reg. 16. 7.] Neque enim tam præruptus foret, ut nec tanti regis reverentia moveretur, nec armatum ejus timeret exercitum; cum unus de exercitu ejus conviciantem potuiſſet occidere: ſed amentem diabolus fecerat, qui eum impellebat ad mortem. Ideo David adverſus auctorem magis præliabatur, quam miniſtrum perſequebatur. Quid enim magnum, de homine invalido vindicari, quem ad furorem alter urgebat, in cujus nece peccator habuiſſet voluntatis effectum? Non gladio diabolus, ſed verbo Dei vincitur; ideo taceat lingua hominis, Dei Verbum loquatur. Denique & Chriſtus tacebat ante Pilati judicium conſtitutus, ut nobis daret formam tacendi; quia lingua corporis facilis eſt ad errorem, proclivis ad lapſum. Sunt autem & qui tacentes loquantur; ſicut Moyſes qui ſtabat adtonitus, & tacebat, cui dixit tacenti Deus: *Quid clamas ad me?* [Exod. 14. 15.] Ut

A Suſanna, quæ tacuit in periculis ſuis, & Dominus exaudivit eam. Ergo etiamſi in te verbum Dei ſit; & tacebis in Dei verbo, & tacitus clamabis, ut audiaris a Chriſto.

8. Meditare ergo quæ Chriſti ſunt, quæ ſecum meditabatur propheta David, in quo ea quæ ſecum in hoc pſalmo meditatum eſſe ſe dicit, ante in eo locutus eſt Chriſtus. Sic enim ſcri-
B ptum eſt: *Ego autem cum in aliquo mihi moleſti eſſent, induebam me cilicio; & humiliabam in jejunio animam meam, & oratio mea in ſinu meo convertetur*. [Pſal. 34. 13.] Quid eſt, *in aliquo?* Quia tunc maxime aut ſermo non opportunus elabitur, aut affectus movetur; quando vel in dolore aliquo & triſtitia ſumus, vel indignatione animus ægreſcit, vel aliquibus ſollicitudinibus impeditur, aut diſceptationi-
C bus occupatur. Qui igitur moleſti? Primum de ipſo auctore peccati & angelis ſuis intellige: deinde de iis [a] qui malunt ſequaces ejus eſſe, quam Chriſti. Impellitur uxor, ut ſancti Job: [Job. 2. 10. & alibi.] amicus, quod in illo ipſo libro manifeſtatur: filius, ut Abeſſalon: ſervus, libertus, domeſticus; quia inimici hominis etiam domeſtici ejus, ut exagitent eum ſinguli. Quod igitur reme-
D dium adverſus hujuſmodi animorum ægritudines, niſi patientia, niſi ſilentium? Et, quod eſt gravius, ille te magis laceſſit, qui beneficiis tuis uſus ſit; & inter ipſos amplius ille exaſperat, qui plus tibi debeat; quo magis ingrati hominis acerbitate, aut vilis alicujus perſonæ indignitate movearis.

9. Ergo juſtus, etſi amicus ei eſt inſolens, dolet pro amico; quia idcirco amicus ſuus labitur, quia a tentatore
E impellitur. Si pro amico dolet, multo magis pro uxore, pro filio; ſi eos quoque ſibi inſolentes experiatur: & ſi frater exagitat, ut Eſau ſanctum Jacob, dolet & quærit ſibi fratrem reconciliare, vel fugere a facie ejus, ut Rebecca ſuadebat, ne iracundia fratris occaſionem nocendi aliquam reperiret: et ſi proximus, aut domeſticus, dolet: & ſi miniſter, aut libertus, aut ſervus, fert patienter, & in his omnibus tacet; ne ei
F reſpondeat, a quo eum cernit impelli. Conviciatur ergo ex domeſticis aliquis? dolet & tacet: conviciatur libertus? tacet: conviciatur ſervus? tacet. Sic vincitur qui laqueum ejus animæ per eſcam vocis extendit. Tace ergo & tu cum tibi indignus conviciatur: tace cum tibi ſervus, & maxime tuus, contumeliam facit; & dic in corde tuo: Ego

a Cod. Reg. & alii quatuor cum ant. edit. in marg. *qui malunt ſe vaſa ejus eſſe*.

Pſal.34.22. Ego taceo: *Tu autem ne taceas, Domine;* & adde: *Ne diſcedas a me*, ut David propheta dicebat; hoc eſt, ne ſolum me impugnantibus derelinquas. Non eſt enim ſolus, cui Deus præſens eſt. Accipe teſtimonium. Joan. 16. 32. *Ecce*, inquit, *venit hora, ut diſpergamini unuſquiſque in ſua, & me ſolum relinquatis: ſed non ſum ſolus, quoniam Pater mecum eſt.*

10. Juſtus ergo adverſus inſolentes ſibi tacet, juſtus orat. Audi juſtum orantem: Pſal.108.4. *Pro eo ut me diligerent, detrahebant mibi: ego autem orabam.* Juſtus maledicentibus ſibi benedicit; ut faciebant apoſtoli, ſicut Paulus adſerit dicens: 1. Cor. 4. 13. *Maledicimur, & benedicimus.* Juſtus diligit inimicos ſuos. Vide quemadmodum paulatim per gradus ſingulos adſcendere docetur ad incrementa virtutum, dicente Domino: Matth. 5. 44. *Diligite inimicos veſtros.* Juſtus orat pro calumniantibus; quia & hoc præcepit Dominus adjungens: Ibidem. *Benefacite iis qui oderunt vos, orate pro calumniantibus & perſequentibus vos.* Ipſe eſt per omnia juſtus, qui hæc cuſtodit & ſervat. Primum, quia tacet, & non reſpondet inimicis: deinde quia orat, hoc eſt, non eſt otioſus affectu. Et qui orat, bona orat, non ea quæ cuique poſſint ſuo inimico nocere. Plus eſt ergo orare, quam tacere. Juſtus maledicentibus ſibi benedicit. Plus eſt & hoc quam orare pro ſe; ſecurus enim ſui benedicit ei quem non timet, aut etiam ei quem ante metuebat. Juſtus diligit inimicum. Plus eſt diligere, quam benedicere; quia major eſt mentis dilectio, quam ſermonis gratia. Juſtus benefacit ei cujus odiis appetitus eſt. Juſtus orat pro calumniantibus. Bona caritas, & pietas bona: utrumque Dei, & utrumque eſt Deus; 1. Joan. 4. 16. *caritas eſt Deus*, ut dixit Johannes in epiſtola. Ideo utrumque conjunctum eſt: *Diligite inimicos veſtros . . . . & orate pro calumniantibus & perſequentibus vos.* Plenitudo Legis eſt caritas: ſed etiam hæc Evangelii plenitudo pro calumniantibus & perſequentibus nos jubet orare, ut peccatis eorum veniam poſtulemus; Job 42. 8. ſicut divino judicio Job ſanctus electus eſt, cujus oratio regum illorum calumniantium juſto aboleret offenſam.

11. Ergo etſi infirmus es, ora: etſi fortis es, ora. Infirmus pro te oras, fortis pro inimico tuo oras. Bonum ſcutum infirmitatis, oratio. Tu oras, & Dominus te protegit. Bonum ſcutum etiam triumphantis, ut inimicum tuum quem poſſis ferire, defendas; ne ab aliquo trucidetur, & (quod eſt majus) a Chriſto, qui dixit: *Mibi vindictam, & ego retribuam.* Rom. 12. 19. Hæc eſt oratio, quæ in ſinum convertitur deprecantis, fructum referens eorum quæ voluit impetrare; ut dona in ejus animam ac mentem recurrant, quæ popoſcit a Domino; ſicut in poſterioribus hic idem propheta te docuit dicens: *Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo levabo manus meas. Tamquam adipe & pinguedine repleatur anima mea.* Pſal. 62. 5. & 6. Ipſe eſt ſinus animæ, ſecretum orationis ejus, penetralia voluntatis, & quædam recurrentium votorum intima receptacula. Unde & juſti in Abrahæ ſinu requieſcere leguntur, Luc. 16. 22. quod in ejus gratia, in ejus requie, in ejus placiditate requieſcant, qui conformem ei induerint fidem, & eamdem in bonis operibus fecerint voluntatem.

12. Sed forte miretur aliquis, cum Dominus dixerit per os David, quod humiliabat in jejunio animam ſuam; quomodo ipſe David ait in poſterioribus: *Si non humiliter ſentiebam; ſed exaltavi animam meam.* Pſal. 34. 13. Pſal. 130. 2. Verum is conſideret aliud eſſe quod ad ſapientiam mentis refertur, aliud quod ad humilitatem cordis: ſapientia mentis ſublimis eſt; ſapientia autem carnis non debet inflari. Humiliabat ergo David in jejunio animam ſuam, ut caſtigandum noſtræ carnis tumorem doceret. Exaltabat animam Propheta, per ſublimem Dei gratiam; *quoniam & qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur.* Luc. 14. 11. Nec ſolum ſuperbus retunditur, & humilis adtollitur digna remuneratione meritorum, ſicut primum eſt intelligendum: ſed quia verbum Dei ex omni parte acutum eſt, velut gladius qui ex duabus acutus eſt partibus, ego arbitror poſſe intelligi, quia & qui ſe exaltat, novit ſe humiliare: & qui ſe humiliare novit, etiam exaltare ſe novit. Denique Paulus oſtendit, dicens: *Ego autem didici in quibus ſum ſufficiens eſſe. Scio & humiliari, ſcio & abundare.* Philip. 3. 12. Ergo & David non humiliter ſentiendo [a] de Chriſto exaltabat animam ſuam, quam humiliant & dejiciunt arriani; & exaltando animam ſuam,

a Ita mſſ. Vat. duo, & quinque Gallic. Verborum quidem ſenſus paulo obſcurior eſt, verum ei non minimum accedet luminis, ſi modo ad ſuperius illud reſpicias: *Cum Dominus dixerit per os David* &c. Intellige igitur Prophetam in perſona Chriſti exaltaſſe animam ſuam, & omnia jam plana erunt. Hoc autem cum minus adſequerentur Romani editores verba tranſpoſuerunt in hunc modum, *de Chriſto (quem humiliant & dejiciunt arriani) exaltabat animam ſuam; hoc eſt, ſenſus vigorem, fidei gratiam, virtutem humilitatis pio repræſentabat affectu.* Ant. vero edit. & mſſ. Vict. & Colb. eadem verba prorſus reſciderant ſic præferentes, *de Chriſto, exaltabat animam ſuam, ſenſuſque vigore, fideique gratia, virtutem humilitatis* &c.

ſuam, ſenſus vigorem, fideique gratiam, virtutis humilitatis pio repræſentabat affectu. A

ỹ. 3. 13. Ideo ergo dicebat: *Obmutui, & humiliatus ſum & ſilui a bonis*; quia noverat quando ſe humiliare deberet, & noverat quando ſilere deberet [a] Obmutuit, ne ipſa litigioſa cum objurgantibus contentione perſtreperet: humiliatus eſt, ut tumorem dejiceret ſuperborum, vel ut ipſos quomodo humiliare ſe deberent, ſuo doceret exemplo: ſiluit a bonis; B quia bona conſcientia non eget defenſione verborum, quæ ſuo nixa eſt teſtimonio, ipſa ſui judex. Ideoque juſtus dicit: *Quis contradicat, aut quis reſiſtat mihi?* (Iſai. 50. 8.) Et Paulus dicit: *Mihi enim pro minimo eſt, ut a vobis dijudicer, aut ab humano die*. (1. Cor. 4. 3.) Adverſum calumniantes & peccatores juſtus ſuo judicio contentus eſt: meritorum autem ſuorum judicium Chriſto reſervat. Ideoque addidit: *Qui dijudicat me, Dominus eſt*. (Ibidem 4.) Pulcherrime eum judicem C elegit, qui nulla fraude fallatur; ut eum nec occulta prætereant, nec infirmæ conditionis lapſus offendat: qui fragilitati norit ignoſcere. Ad omnia igitur utile ſilentium. Si peccatum agnoſcis, tace; ne negando exaggeres: ſi non agnoſcis, tace ſecurus de innocentia. Non poſſunt aliena verba crimen affigere, quod propria non recepit conſcientia.

14. Sequitur: *Et dolor meus renovatus eſt*. Adhuc in inferiore virtutis gradu D poſitus hæc verba depromit, quod dolor ſibi peccatorum veterum objectione renovatus ſit, quæ deleta jam obduxiſſe videbatur oblivio, vel bonorum operum texerat compenſatio. Denique in poſterioribus quaſi fortior dicit: *Viderunt me, & moverunt capita ſua*; (Pſal. 108. 25.) eo quod minarentur, & nocere non poſſent. Et addidit: *Maledicent illi, & tu benedices*. (Ibidem 28.) Et quod quaſi validior loquitur, negligens injuriæ, vel pudoris, E cui benedictio Domini pro omnibus abundaret. Ergo in iſto pſalmo trigeſimo octavo quaſi in quadam meditatione, nondum tamen in omni locatus perfectione virtutis, dicit ſibi dolorem eſſe renovatum. Validiſſimus enim cicatricis offenſionem ſentire non novit, nec plagam poteſt timere, qui fortior eſt. In ipſo pugilum certamine ſolet plerumque qui fortior eſt exſpectare, F ut inferioris ictu aliquo laceſſatur, quo acrior offenſus inſurgat; ita exercitatione nimia atque patientia roboratus, ut tamquam inſenſibilis ad dolorem, plagam ſentire non poſſit, percuſſus ridet, laceſſitus initiatur. At vero inferior ſi forte ictum ferientis ſupra obductam cicatricem veteris vulneris exceperit, renovatum ſentit dolorem. Sic eſt cui objiciuntur peccata ſuperiora, quæ competenter doluit atque deflevit; ut ſatisfactione congrua vulneri peccatorum ſuorum obduceret cicatricem. Si perfectus eſt, tacet conviciantibus, nullo ſibi dolore renovato; quia etſi peccavit, ſecurus eſt quia ſine pœnitentia ſunt Dei dona; & ideo quæ ſemel donavit, reſolvere ac renovare non ſoleat, cum ipſe dexerit: *Ego ſum, ego ſum, qui deleo iniquitates, & memor non ero*. Eſai. 43. 25 Si autem imperfectus & immemor cæleſtium præceptorum, dolor ei tamquam reſciſſa cicatrice reparatur.

15. *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcet ignis*. ỹ. 4. Graviora vulnera, ſicut novimus, cauſtico medicamento vel admoto igne curantur. Ergo vir ſapiens ipſe medicus eſt ſibi: tamen etſi medicus eſt, vulnus ſuum curat. Ideoque ſi non plene conſummatus eſt ad inoffenſæ habitudinem ſanitatis, vaporatur ejus cor, habet febrem, igneſcit ad objecta convicia. Et ſi tacet, vel intra ſe teritur. Lapis ſi ad lapidem teratur, ignem excutit; ita etiam bona conſcientia pudore ſuccenditur, ſi renovetur ei ſuorum recordatio delictorum. *Et in ipſa meditatione ignis exardeſcit*. Non malus ignis, qui adurat, ſed non exurat. Talis ignis Dei quem Moyſes in rubo vidit; quando rubus urebatur, ſed non exurebatur. Eſt ergo ignis, qui peccatum minuit, & ſuo culpam ardore depaſcit. Eſt & ignis qui cæleſtium ſcripturarum meditationibus excitatur; velut ille de quo dicit Hieremias: *Et erat ignis flammigerans in oſſibus meis*. Hier. 20. 9. Aut ille de quo Cleophas, & qui ſimul iter agebat, quando poſt reſurrectionem eis ſe Chriſtus adjunxit, ſermone mutuo conferebant dicentes: *Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis Scripturas?* Luc. 24. 32. Ideo & Dominus venit, ut ignem hunc in terram mitteret, quo illuminaret animas univerſorum, ſtudium accenderet, crimen exureret.

16. *Loquutus ſum in lingua mea: notum fac mihi, Domine, finem meum: & numerum dierum meorum qui eſt; ut ſciam quid deſit* ỹ. 5.

b Mſſ. Vict. & Colb. *Obmutuit & ipſe, litigioſa cum objurgantes contentione perſtreperent*. Thuan.... *ne litigioſa cum objurgantibus contentione perſtreperet*. Demum edit. vet. ac Rom. cum Vat. & aliis Gall. ut nos in textu. Rurſus poſt pauca, ubi edit. vet. ac Rom. cum mſſ. Vat. & quinque Gallic. *vel ut ipſos quomodo humiliare ſe deberent*. Cod. Vict. & Colb. *vel ut ipſos humiliare ſe debere*.

deſit mihi. Bonus ignis, qui fecit ut A
Propheta loqueretur. Et vide ne ipſe
ſit ignis qui viſus eſt, quando in die Pen-
tecoſtes in unum locum diſcipulis con-
gregatis, decidit cum vi magna ſuper eos
Spiritus ſanctus, & linguis variis lo-
quebantur. Sic enim ſcriptum eſt:
Act. 2. 3. *Quia viſæ ſunt linguæ eorum diſperſæ tam-
quam ignis*. Hic eſt ergo qui dixit ad
Hier. 5. 14. Hieremiam: *Ecce do tibi in os verba mea
in ignem*. Hanc ergo & David linguam B
ignis accepit, ut divinæ cognitionis
ſuccenſus ardore loqueretur: *Notum fac
mihi, Domine, finem meum*. Non de mor-
te ſua quærit (neque enim hic finis
reſurrecturo) ſed de eo fine quærit,
1. Cor. 15. 24. & ſeq. de quo Apoſtolus dixit: Quia ille fi-
nis, quando dominus Jeſus tradet re-
gnum Deo Patri, & evacuabit omnes
Principatus & Poteſtates: & quando C
mors noviſſima omnium deſtruetur; ut
mala deficiant, & bona æterna ſucce-
Eſai. 35. 10. dant. Et ideo dictum eſt: *Fugit dolor,
triſtitia, & gemitus*. Hunc finem in ho-
minibus operabatur & Paulus dicens:
2. Cor. 2. 2. *Et quis eſt qui lætificat me, niſi qui con-
triſtatur ex me?* Objurgando enim do-
lorem, triſtitiam, gemitus excitabat,
ut agerent pœnitentiam; quo irrevoca-
bilem veniam & ſalutem, cujus Deum D
non pœniteret, mererentur. Ille igitur
verus eſt finis, qui non unius erit fi-
nis, ſed omnium. Quomodo ergo fi-
nem meum dixit? Sed conſidera quis
loquatur. Utique homo, vel unus ex
hominibus uſus communitate ſubſtan-
tiæ, vel quia ad formam univerſorum
deſcribitur, & ad perfectionem con-
ſummati hominis eruditur.

17. Unde & addidit notum ſibi fie-
ri numerum dierum qui eſt, ut ſciat E
quid deſit ſibi. Ad perfectionem uti-
que quid deſit, non ad iſtius corpo-
ris vitam, de quo propheta David
Pſal. 119. 5. cupiebat abſolvi, dicens: *Heu me! quia in-
colatus meus prolongatus eſt, & habitavi cum
habitantibus Cedar*. Denique dierum nu-
merum cognoſcere volebat, non etiam
a noctium. [a] Hic enim dies & noctes
ſunt: ibi vero dies ſoli, ibi lumen per-
petuum atque diuturnum. Et ideo ad-
didit. *Qui eſt*, inquit, non qui tranſ- F
eat. Cælum enim & terra præter-
ibunt, fides autem permanet, & dies
Chriſti; quia heri & hodie ipſe eſt,
& in ſæcula. Quem autem numerum

quærat, accipe. *In domo*, inquit, *Pa-* Joan 14. 2.
tris mei manſiones multæ ſunt. Dat ergo
unicuique locum dominus Jeſus, hoc
eſt, aptam pro uniuſcujuſque meritis
manſionem. Unuſquiſque enim in ſuo
ordine. Præceſſit ergo, ut pararet in
ſe credentibus locum. Unde etiam &
dixit: *Si abiero, & paravero vobis locum,* Ibidem 3. & 4.
*iterum venio ad vos, & accerſam vos ad me
ipſum; ut ubi ego ſum, & vos ſitis: & quo
vado ſcitis, & viam ſcitis*. Eſt ergo via
per quam reſurgens Chriſtus adſcendit:
Et ille quidem adſcendit ſuper omnes
cælos ad Dei ſedem: homines autem a
primo cælo ad ſecundum, & deinceps
a ſecundo ad tertium, & ab illo per
diſtinctiones fere ad ſeptimum cælum,
[b] atque in ipſam apſidem & ſummita- b
tem cælorum qui merentur, adſcen-
dunt. Si ergo numerus viarum eſt, &
numerus manſionum; utique numerus
dierum eſt, per quos ad cæli altitudi-
nem pervenitur.

18. *Ecce veteres poſuiſti dies meos*. Alius v. 6.
habet: *Palæſtas poſuiſti dies meos*. Si ſe-
cundum Septuaginta viros, veteres ac-
cipimus dies; hoc eſt, ſecundum ve-
terem hominem intelligimus exactos.
Sed vetus homo noſter affixus eſt cru-
ci. Ergo & vetus dies præteriit, novus
venit. Alius enim dies hominis, alius
dies Chriſti, quem Abraham vidit, &
gaviſus eſt; de quo & David ait: *Hic
eſt dies quem fecit Dominus, exſultemus &* Pſal. 117. 25.
lætemur in eo. Sanctus ergo in die Do-
mini exultat in die novo, in quo Deus
dominus illuxit nobis, & dedit novam
lucem in innoxiam vitam & integram
reſurmatis. Ideo vir juſtus ſecurus no-
væ lucis & gratiæ Dei dicit: Erit mi- Apoc. 21. 1. & 22. 5.
hi cælum novum, & terra nova, &
novum lumen. Non enim lucerna, &
lumen ſolis illic lucebit, aut lunæ; ſed
Dominus illuminabit ſuper populum
ſuum. Illa ergo deſideravi, illa ex-
optavi; & ideo diem hominis non re-
quiſivi.

19. Quod ſi palæſtas accipimus dies,
ex nomine intelligimus plenos certa-
minis & laboris; quoniam palæſtæ lu-
ctatores in agone dicuntur, qui luctan-
tur ad coronam. Ergo quia & nobis
lucta non ſolum adverſus carnem &
ſanguinem eſt, ſed & adverſus ſpirita-
lia nequitiæ in cæleſtibus; dies noſtri,
hoc eſt, vitæ iſtius, in labore ſunt &
dolo-

a Edit. Rom. *Hic enim dies & noctes ſunt. Ibi ergo dies ſolis*. Mſſ. Vict. & Colb. *Hic enim diceret noctes ſunt. Ibi ergo dies, ibi ſol*. Vet. edit. & alii codices, ut nos in textu.

b Edit. vet. ac mſſ. Vict. & Colb. *atque in ipſam ſummitatem cælorum*. Alii quatuor, *in ipſum axem & in ſummitatem cæli*. Vat. & Rem. *atque in ipſam apſidem ſummitatem* &c. Lege, *Apſidem*, ſive *Apſida*, ut edit. Rom. habet. Eſt autem *apſida*, *laxior pars ædis*, ut habetur in Gloſſ. mſſ. apud Cangium. Attamen ſcriptum mallemus, *altior*; cum ſit ſumma fornicis curvatura. Hieron. lib. 2. *in Epiſt. ad Epheſios*, *In ſummo cæli fornice, & ut ipſo verbo utar, apſide*. Invenitur etiam illa vox apud Eccleſiaſticos ſcriptores uſurpata, ut Eccleſiæ partem ab aliis ſeparatam, & quæ propriam haberet cameram, ſignificet. Vide Mabillonium noſtrum Tom. 1. *Analect.* atque alios.

Digitized by Google

Pſal. 89. 9. & 10. dolore. Unde & in poſterioribus ait: A *Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur: dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni. Si autem in potentatibus, octoginta anni: & plurimum eorum labor & dolor.* Unde & apoſtolus Paulus abundantius ceteris apoſtolis laboravit; ut legitime certando ad coronam quam cuperet, perveniret.

20. Sed tamen quia & architectorum menſuræ palæſtæ dici feruntur, B quibus ad ſtructuræ numerum vel modum ſpatii colligendum, ædificia metiuntur, locumque eum in quo ædificia ſunt locanda; & quia per Eſaiam Eſai. 40. 12. locutus eſt Deus: *Quis menſus eſt manu aquam, & cælum palmo, & univerſam terram clauſa manu? Quis ſtatuit montes in ſtatera?* Videamus ne forte hic ſenſus hoc ſermone ſit colligendus; eo quod cognitos dies omnium habeat Deus: cui C nihil immenſum ſit, qui omnia menſura quadam ſuæ ſcientiæ comprehendat, nihilque ei ſit inæſtimabile, nihil inexaminatum atque innumerabile, qui Luc. 12. 7. ait: *Sed & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt.* Hoc ergo dicit Propheta: Ecce noviſti dies meos: non te prætereunt quotidiani actus mei: peccata mea ante oculos tuos poſuiſti; & ideo *ſubſtantia mea tamquam nihilum ante te.* D Quid enim eſt homo, niſi quia memor ejus es? Homo vanitati ſimilis factus eſt. Homo in peccato: & ſi aliquid habeat probitatis atque virtutis, recte ceteris terrenis animantibus antefertur, & in conſpectu animalium quibus eſt præpoſitus, antecellit: in conſpectu autem Dei tamquam nihil eſt ejus ſubſtantia. Unde & alibi ait: Pſal. 142. 2. *Quoniam non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis homo vivens.* Quod Symmachus E manifeſtius expreſſit dicens: *Et vita mea tamquam nihilum ante te.*

21. Sunt autem qui breves putant dies dictos, quia Symmachus σπιθαμὰς poſuit: σπιθαμὴ autem palmus eſt; & Eſaia. 40. 12. quia palmo menſus dicitur Deus cælum (palma autem vel palmus portio manus eſt metientis, & aliquid comprehendentis) ideo tamquam breves F dies æſtimant nuncupatos; cum cognitio Dei per menſuram, ut ſupra diximus, poſſit intelligi: cæleſtis autem iſta cognitio, ut ad menſuram facta ſint omnia. Non ergo breves, ſed magni dies Prophetæ poſſunt intelligi, quos Deus menſus eſt palmo, quo menſus eſt cælum. Neque enim breves ſuæ vitæ dies diceret, qui poſtea ait: *Heu me! quia incolatus meus prolongatus eſt*; ni- Pſ. 119. 5. ſi forte quia propter peccata hominum breviores vitæ iſtius dies fecit Deus, quæ ante & nongentis & ſeptingentis annis extendebatur; ut nunc intra centum annorum curricula claudatur. Sic ergo intelligendum eſt: Ecce peccato obnoxios dies meos noſti; dies enim vitæ hujus, quæ peccato eſt obnoxia, breves ſunt: dies autem vitæ æternæ, ſine fine.

22. Aut certe ſic (noſtrum eſt enim argumentis quærere veritatem, tuum eſt eligere quid ſequaris) Ne peccatum, inquit, creſceret, abbreviaſti dies vitæ humanæ qua vivimus, in his terris; & tamen cum maturior in hoc brevi curſu iſtius vitæ finis ſit peccatorum, mortis celeritate *ſubſtantia mea tamquam nihilum ante te*; quia etſi ad imaginem & ſimilitudinem Dei facti ſumus, gravat tamen nos in hoc corpore conſtitutos quædam terrena contagio: quæ non gravaret, ſi nos exuere magis veterem hominem, cum induimus gratiam, quam ſuperveſtire mallemus; minorem etiam laborem nobis exſpoliatus homo vetus, quam ſuperveſtitus adferret. Nam quod exſpoliamur, abjicimus: quod ſuperveſtimur, induimus. Et ideo ingemiſcimus & laboramus, donec mortale hoc veteris hominis indumentum, & errori effectum obnoxium, novitate ſuæ vitæ ſpiritualis abſorbeat; ut ſi ſupra venenum plurima mella fundantur, ægre ac nimis ſero veneni virus aboletur. Aqua etiam multa diu cum veneni felle luctatur; ſi non illud expuat, ſed abſorbeat. [a] Ideo laborioſa pœnitentia, ſuavis gratia; quia peccatum exſpoliatur, ubi gratia eſt: abſorbetur, ubi pœnitentia; ibi remittitur, hic abſconditur. Et ideo ſcriptum eſt: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.* Pſal. 31. 1.

23. Et requievit pauliſper ingemiſcens humanæ conditionis ærumnam; quia dixerat: *Verumtamen univerſa vanitas, omnis homo vivens.* Et poſt * diapſalma, reſumto ſpiritu, ait: *Quamquam in*

a Cod. Vat. ac Gallic. aliquot, *Ideo laborioſam pœnitentiam ſuavis gratia ſequitur.* Alii cum edit. conſentiunt.

* *Diapſalma*, eſt quædam in pſalmo diviſio, vel mutatio; *ut ſicubi* (ait Hilarius Prologo *in Exp. pſalm.*) *diapſalma interceſſerit, aut aliquid aliud dici, aut etiam ab altero dici, aut in altero artis muſicæ modulo cantari intelligendum ſit.* Hieronymus epiſt. 138. ad Marc. ab hac opinione diſcrepat, contendens *diapſalma* nihil aliud ſonare, quam Hebræorum *ſela*, id eſt, ſemper, quod tantum diſtinctionis cauſa ponebatur. Verum longe aliter de eadem voce diſſerit Euſebius Cæſar. in *Expoſitione Græc. P. P. in pſalmos* a Baltaz. Corderio concinnata, & Antuerpiæ typis Moreti an. 1643. edita.. Illic ſiquidem narrat quinque cantores ordinis levitici, quos David elegerat, & quorum ipſe medius ſtabat, ſingula muſica inſtrumenta pulſantes contra Sanctuarium pſallere ſolitos Spiritu ſancto inſpirante. At ſi quando ejus afflatus ceſſaret, eos quoque tantiſper a cantu deſtitiſſe, ac tum ſcripſiſſe *diapſalma*. Gregorius Nyſſ. Tract. 2. in pſal. cap. 10. ſilentium illud non ceſſationi divini inſtinctus, ſed novæ cuipiam illuſtrationi a Spiritu ſancto in mentem Davidis immiſſæ attribuit. Hunc adeas licet; ſicut & Caſſiod. Prol. in pſalmos cap. 11. & alios,

v. 7. *in imagine Dei ambulet homo; tamen vane* A *conturbatur: theſaurizat, & ignorat cui congregat ea*. Vide quomodo ante aſperitatem ſuæ ſententiæ temperavit: poſtea rationem ſuæ vocis abſolvit. Temperavit dicendo: *Quia in imagine Dei ambulat homo*. Beatus homo, qui ad ſimilitudinem Dei per fidem ambulas; beatus, qui in te fidem habes: beatior ſi avaritiam non haberes! Aliud bonum mentis eſt æternum, aliud vanum carnalis cupiditatis incendium. Fides enim Deo militat; avaritia tentatori: iſta congerit quod ſibi proſit, illa quod proficiat alienis. Quid igitur tam vanum, quam neſcire cui laboret heredi? Quis a [a] enim ſcit ſi ſibi filius, aut nepos proprius ſupervivat? Sæpe aut in tabulis teſtamenti ſcriptus heres funeſto ambitu teſtatorem præcedit ad tumulum, aut hereditatem ſuperſtes abſorbet, aut luxurioſus diſſipat, aut ſtultiſſimus non tuetur, aut proſcriptus amittit. Si quem ergo videris ſtudioſe divitias congregantem, dic & tu: *Vane conturbatur: theſaurizat, & ignorat cui congregat ea*. Neque enim ſecum poteſt auferre, quæ poſſidet; & cum morietur, relinquet alienis divitias ſuas. Succedit frequenter inimicus & ingratus, & deceſſori ſucceſſor inſultat. Quos ille dilexit, iſte perſequitur: quos ille nutrivit, hic vendit.

24. Græcus tamen non habet: *In imagine Dei;* ſed tantummodo: *In imagine*. In qua ergo imagine ambulat homo? In ea utique ambulat ad cujus ſimilitudinem factus eſt; id eſt, ad imaginem Dei. Imago autem Dei Chriſtus; qui eſt ſplendor gloriæ, & imago ſubſtantiæ ejus. b [b] Chriſtus ergo imago Dei venit ad terras; ut jam non in umbra ambularemus, ſed in imagine. In Chriſto enim imagine ambulat, qui ſequitur Evangelium. Ideo diſcipulo ſuo dicit: *Vade retro poſt me*, ut me Marc. 8. 33. ſequaris. Ideo erravit populus Judæorum; quia in umbra ambulavit. Ideo non errat populus Chriſtianus; quia in imagine ambulat, habens ſolem ſibi juſtitiæ refulgentem. Bona imago, non ceris picturæ fucata radiantis, ſed plenitudine divinitatis expreſſa. In qua imagine & Pater ſimul videtur & Filius; quia per utrumque eorum unitas A operationis effulget. Etſi jam reſurrexit Chriſtus, tamen in Evangelio nobis adhuc ejus imago monſtratur. Lego Joan. 11. 41. quod Lazarum ſuſcitaverit; & Patris opus & Filii credo. Filius vocavit, Pater audivit, & Lazarus ambulavit. Lego quia eum [c] dæmones fatebantur: fatebantur & Patrem; quia Dei Filium precabantur: fatebantur & ipſum; quia per ipſum Marc. 1. 24. ejiciebantur. Scriptum eſt enim: *Quod* B *ſi in Spiritu Dei ejicio dæmonia, filii veſtri* Matth. 12. 27. *in quo ejiciunt?*

25. Primum igitur umbra præceſſit, ſecuta eſt imago, erit veritas. Umbra in Lege, imago vero in Evangelio, veritas in cæleſtibus. Umbra Evangelii & Eccleſiæ congregationis in Lege, imago futuræ veritatis in Evangelio, veritas in judicio Dei. Ergo quæ nunc ce- C lebrantur in Eccleſia, eorum umbra erat in ſermonibus prophetarum: umbra in diluvio, umbra in Rubro mari; quando baptizati ſunt patres noſtri in nube, & in mari: umbra in petra, quæ aquam fluxit, & populum ſequebatur. Nonne illud in umbra erat ſacroſancti hujus myſterii ſacramentum? Nonne in umbra erat aqua de petra, quaſi ſanguis ex Chriſto, quæ fugientes D ſe populos ſequebatur ut biberent, & non ſitirent: redimerentur, & non perirent? Sed jam diſceſſit umbra noctis & caliginis Judæorum, dies appropinquavit Eccleſiæ. Videmus nunc per imaginem bona, & tenemus imaginis bona. Vidimus Principem ſacerdotum ad nos venientem, vidimus & audivimus offerentem pro nobis ſanguinem ſuum: ſequimur, ut poſſumus ſacerdotes; ut offeramus pro populo ſacrificium: etſi E infirmi merito, tamen honorabiles ſacrificio; quia etſi nunc Chriſtus non videtur offerre, tamen ipſe offertur in terris, quando Chriſti corpus offertur: immo ipſe offerre manifeſtatur in nobis, cujus ſermo ſanctificat ſacrificium quod offertur. Et ipſe quidem nobis apud Patrem advocatus adſiſtit: ſed nunc cum non videmus; tunc videbimus, cum imago tranſierit, veritas venerit. Tunc jam non per ſpeculum, ſed facie ad F faciem ea quæ ſunt perfecta, videbuntur.

26. Adſcende ergo, homo, in cælum, & videbis illa quorum umbra hic

a Ita edit. & mſſ. Vict. & Colb. At Reg. & alii quatuor, *ſi aut filios, aut nepotes proprios ſupervivat*. Rurſus eodem hoc loco, edit. vet. & cod. Vict. & Colb. *conditis tabulis, teſtamentis ſcriptis heres funeſto ambitu* &c. Edit Com. cum mſſ. quinque ut nos in textu, niſi quod aliqui pro, *ambitu*, legunt, *obitu*: alii *abitu*, id eſt, diſceſſu, vel exceſſu.

b Mſſ. quinque, *Chriſtus ergo imago, ſancti ad imaginem. Hæc imago venit in terras*. Alii atque edit. ut nos ſupra. Iterum hoc ipſo loco iidem quinque mſſ. *Utinam non in umbra*. Alii cum edit. *ut jam non in umbra*. Denique ubi Rom. edit. cum mſſ. nonnullis: *In imagine autem*, Edit. vet. cum aliis habent: *In Chriſto enim* &c.

c Ita edit. ant. ac mſſ. Vict. & Colb. a quibus non diſſentit edit. Rom. niſi quod eraſit verbum, *fatebantur*, ante, *& Patrem*, Reg. autem & alii aliquot: *Dæmones fatebantur: & Patrem, quia Dei Filium precabantur, fatebantur; & in ipſo vel per ipſum* (Thuan. *& per ipſum*) *ejiciebantur*.

hic erat vel imago. Videbis non ex parte, non in ænigmate, ſed in conſummatione: non in velamine, ſed in luce. Videbis verum lumen, æternum atque perpetuum Sacerdotem, cujus hic imagines videbas, Petrum, Paulum, Johannem, Jacobum, Matthæum, Thomam. Videbis perfectum hominem jam non in imagine, ſed in veritate: qualis enim cæleſtis, tales & cæleſtes. Utique & ipſi jam in gloria vel decore, jam in reſurrectionis gratia; non in corpore mortis, & corruptionis deformitate.

27. Vide ne eo deſeras imaginem terreſtris, ubi lux cæleſtium eſt. Hic ſi quis tyranni imagines habeat, qui jam victus interiit, jure damnatur. Quomodo tu hoſtis & adverſarii imaginem in civitatem veri imperatoris inducis; niſi ut ipſe te damnes? Et ſi volueris imaginem terreſtris inferre, contradicet tibi princeps iſtius mundi, & dicet: Mea eſt imago hæc; & quæ offers, mea ſunt. Quid facies deprehenſus, cum tibi dixerit: Mea eſt avaritia, mea eſt ambitio, meæ divitiæ, quarum imaginem in re recognoſco? Ipſe eſt enim adverſarius & deſenſor. Quod ſi fueris qualis Jacob, dices Labæ qui ſe transfigurat in Angelum lu-
Gen. 31. 32. cis: *Recognoſce ſi quid tuorum in me invenis.* Tunc ille requiret, & non inveniens confutatus abſcedet; quia abſcondiſti atque obliteraſti omnia ſimulacra vitiorum. Beatus qui poteſt dicere: *Ve-*
Joan. 14. 3. *niet hujus mundi princeps, & in me ſuum inveniet nihil.* Quæ ſua ſunt enim quærit ille, non iſta quæ Chriſti. Si ergo quæ ſunt Chriſti ſequeris, noli quas non habebas affectare divitias, augere quas habeas; & divitem te ſibi ſentiat pauper. Induc in domum tuam inopem, frange panem eſurienti, & nudum operi; ut tibi theſaurus condatur in cælo, qui tecum tranſeat. Pauper Chriſtus eſt factus, cum dives eſſet, ut nos ſua inopia divites faceret. Noli ergo propter divitias vane conturbari, excitari de ſomno, cogitare quemadmodum pecuniam tuam ſerves, opes tua augeas, de nocte procedere, excubare ad judicis domum; ut aliena diripias, litem moveas pauperi, verearis exactorem tributi: vana eſt iſta conturbatio.

v. 8. 28. Et ideo Juſtus dixit: *Et nunc quæ eſt exſpectatio mea; nonne Dominus? & ſubſtantia mea ante te eſt.* Spes & patientia noſtra Chriſtus eſt: ipſe factus eſt redemtio noſtra, ipſe eſt noſtra exſpecta-
Pſal 39. 1. tio; ut dicamus ſinguli: *Exſpectans exſpectavi Dominum, & reſpexit me.* Reſpice

A ergo nos in judicio tuo. Reſpiciat ſuper nos miſericordia tua; ut qui de merito diffidimus noſtro, per tuam miſericordiam liberemur, in cujus poteſtate eſt animæ noſtræ vitæque ſubſtantia. Et ideo non timeamus corporis mortem; ſed eum qui poteſt animam noſtram vel ſervare, vel perdere: cujus ſubſtantia virtus eſt, quam Deus ad ſimilitudinem ſui pectoribus infudit humanis.

B 29. Quiſquis igitur habet iſtam ſubſtantiam animæ ſuæ, dicit: *Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me.* Non unius criminis lapſum fatetur, qui ab omnibus ſe iniquitatibus ſolvi precatur. Scit enim quod niſi Dominus ignoſcat, nemo ſalvus eſſe poſſit, quicumque natus eſt ſub peccato, quem ipſa noxiæ conditionis hereditas adſtrinxit ad culpam. v. 9.

30. *Opprobrium*, inquit, *inſipienti dediſti me.* Quis eſt inſipiens, niſi qui pec- Ibidem.
C catum facit, & eligit mala pro bonis? Ergo qui auctor eſt peccatorum, ipſe inſipiens magis, quam ejus miniſter. Cum peccamus igitur, in opprobrium tradimur adverſario; ut ille nos quaſi inimicus in die judicii accuſet & prodat. Suſcipiamus ergo opprobrium crucis Chriſti, quod ſuſcepit Moyſes, & Ægypti theſauris regalibus prætulit; & ideo non eſt inſipienti in opprobrium traditus. Alii habent codices: *Opprobrium inſipienti ne tradas me.* Sed magis
D David eam conſuetudinem habet, ut ſua magis opprobria & peccata fateatur, nec de peccatis ſuis erubeſcat & opprobriis, qui ſcit in confeſſione eſſe veniam, & in peccati ſui condemnatione juſtitiam.

31. Denique ex his quæ ſequuntur, manifeſtatur hic ſenſus; quia ſubjecit: *Obmutui, & non aperui os meum; quoniam* v. 10. *tu feciſti me*; hoc eſt, dediſti me in opprobrium inſipienti, ideo obmutui,
E & non aperui os meum, ne peccata majora contraherem. Agnovi voluntatem tuam, ut ad tempus erubeſcerem, & poſtea ſalvus fierem veniam poſtulando. Prodeſt ergo interdum & opprobrium. Siquidem etiam ipſe prodeſt carnis interitus; ut teſtificatur Apoſtolus dicens: *Tradidi eum in interitum car-* 1. Cor. 5. 5. *nis; ut ſpiritus ſalvus ſit in die domini noſtri Jeſu Chriſti.* Opprobrium quoque prod-
F eſſe David ipſe teſtatus eſt dicens ad Abeſſam: *Sine, maledicat mihi Jeminæus;* 2. Reg. 16. 11. & 12. *quoniam dixit illi Dominus; ut videat humilitatem meam, & retribuat mihi Dominus bona pro maledicto hoc.* Et re vera vidit opprobrium ejus Dominus, quod flens ibat & excalciatus, operto capite; & amo-

amovit ejus opprobrium. Liquet igitur A quia cum datus in opprobrium David fugerit, & humiliatus ſit, & nudis pedibus Domino ſatisfecerit, & lapides jacientem non repercuſſerit, & in maledicentem non permiſerit vindicari, & poſt hæc regno ſuo integro reſtitutus ſit; quia & opprobrium a Domino ſit, & proſit magis ſuſtinere opprobrium, quam refellere. Denique victoria poſt ſecuta eſt. Ergo opprobrium prodeſt. B Sed quid eſt quod addidit: *Quoniam tu feciſti me?* Nonne ideo obmutuiſſe ſe dicit, & non apetuiſſe os ſuum; quia agnovit Domini voluntatem: propterea patienter ſe pertuliſſe; ut ſatisfierer Domino per opprobrium pro peccato?

℣. 11. Pſal. 37. 18. 32. Unde & adjunxit: *Amove a me plagas tuas*. Quomodo hoc ſibi congruit? In ſuperiore pſalmo flagellis ſe obtulit, C hic flagella a ſe poſtulat amoveri; niſi quia ſolvit jam de manu Domini duplicia peccata ſua, erubeſcendo, opprobria ſuſtinendo? Compunctiones cordis ſui ſunt & cogitationum, ſunt & increpationum flagella. Videamus tamen ne ideo dixerit ante Deum eſſe ſubſtantiam animæ ſuæ; quia non impugnaret adverſarius eam, niſi poteſtatem accepiſſet a Domino, quod enim D fecit Dominus, & tuetur. Denique Angelus in circuitu eſt hominis, qui prætendit, ne quis noceat ei. Non diſcedit Angelus, niſi juſſus a Domino, ut ſuus athleta decertet. Ergo quaſi ſubſtantia Domini præſumit veniam ſibi iniquitatum ſuarum a Conditore ſuo poſſe concedi; & ideo rogat, quia novit Auctorem ſuum miſericordem. Deinde quia datus ſit in opprobrium, non reſiſtit; ſed patitur adverſum ſe adſiſte- E re peccatorem, & ſilet ſubſtantiæ ſuæ conſcientia, quæ bona eſt, & poteſt corporis ferocitatem refrænare, ut virtus ſuccedat, culpa ponatur. Poſtremo quia factus a Domino eſt, citius ſibi poſſe donari peccatum confidenter exiſtimat, qui fortitudinem manus Domini potuerit ſuſtinere.

33. Et hoc utique bonæ ſubſtantiæ eſt, etſi a fortitudine manus Domini defeciſſe ſe dicit. Fortis manus ſicut F male percutit, ſic cito ſanat: quæ fortis ad vulnus, fortis & ad remedium eſt. Unde & ipſe ait: *Percutiam, & ſanabo*; ut non meminerit vulneris, qui ſanatus evaſit. Denique hæc manus Domini ſancto Job omnia abſtulit, & omnia repræſentavit; immo omnia cumulo auxit, ut amiſſa geminaret. Nec te moveat quod defeciſſe ſe dixit. Eſt qui deficit, & fortior ſurgit; ſuffulcit enim Dominus omnes qui ruunt, & corrigit omnes eliſos. Cum virtute enim ſurgit quicumque corrigitur. Defecit Paulus a fortitudine manus hujus. Cecidit perſecutor, & ſurrexit Evangelii prædicator. Hoc eſt quod ait: *A fortitudine manus tuæ ego defeci*. ℣. 12

Deut. 32. 39.

Ibidem. 34. Et addidit: *In increpationibus ſuper iniquitatem erudiſti hominem: & tabeſcere feciſti ſicut araneam animam ejus*. Græcus, ὑπὲρ ἀνομίας dixit, hoc eſt, *pro iniquitate*; & integrum verſum, ἐν ἐλεγμοῖς ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας ἄνθρωπον poſuit, quod eſt: *In increpationibus pro iniquitate erudiſti hominem*. Ideo Sapiens dixit: [a] *Quis mihi dabit cogitationum meorum flagella .... & labiorum meorum ſignaculum?* Ut cor ſuum ipſe ſuis cogitationibus flagellaret, & ſignaret labia ſua; quo & vetera peccata minueret, nec alia loquendo renovaret; quo propriis increpationibus eruditus, exercitia virtutis indueret. Tabeſcit autem anima, quando peccatum minuitur: vel cum anima tabeſcit, culpa deponitur: incraſſatur, cum peccata cumulantur. Unde ait Dominus de peccatoribus: *Non permanebit in his Spiritus meus in æternum; quoniam carnes ſunt*. Et alibi Scriptura dicit: *Incraſſatum eſt cor populi hujus*. Ideo & Hieremias primum baculum vidit nucinum: deinde ollam ferventem, ut tabeſceret anima [b] prophetæ incipientis; quo culpa diſcederet, ut accederet gratia. Sed cur prius baculum, poſtea ollam? Quoniam qui baculo non corrigitur, in ollam mittitur, ut ardeat & tabeſcat. Et ideo ad prophetam Ezechielem dicitur: *Accipe tibi ſartaginem .... & accipies iniquitates domus Iſrael .... & conſummabis, & tabeſcens*, inquit, *in ſuis iniquitatibus*. Et alibi in eodem libro dicit Dominus: *Sed ego magnum faciam titionem, & multiplicabo ligna, & ſuccendam ignem; ut liqueſiat caro, & imminuatur jus*. Quibus teſtimoniis ſignificatur quod animæ perfidorum admoto igne tabeſcant; ut deponant craſſitudinis quemdam carnalis humorem. Mittuntur ergo in ſartaginem & animæ peccatorum; ut defluat quædam peccati caro, quæ obduxerat animæ ac mentis vigorem; & velut jure quodam, ita quibuſdam infuderat animam illecebris

Eccli. 23. 2. a Eccli. 22. 33.

Gen. 6. 3.

Act. 28. 27.

b

Ezech. 4. 3. & ſ. 1.

Ezech. 24. 9. & 10.

a Ita mſſ. ac edit. omnes, excepta Rom. in qua legas: *Quis mihi imponet cogitationum meorum flagella; & quis dabit mihi labiorum* &c. Ubi locum voluit accommodare ad ſacri textus verba, quæ conſule.

b Rom. edit. *prophetæ inſipientis*. Melius aliæ, ac mſſ. aliquot, *prophetæ incipientis*; cum iſthæc de Hieremia in ipſo primo ejus libri capite referantur. Non male tamen alii mſſ. *prophetæ inſpicientis*. Quod vero baculus ille dicitur, *nucrus*, vel *nucinus*, id nuſquam alibi reperimus.

cebris cupiditatum. Exſpectant igitur nos quædam ſartagines; ideo hic conteramus cor noſtrum, ut ſubtile fiat, & deponat omnem duritiem & pinguedinem quamdam carnalis arvinæ: quod patientur qui luxuriati ſunt in hac vita; & magis ludibria dedecorum, quam opera ulla virtutum exercenda ſibi more Judaico crediderunt. Incraſſatus eſt enim Jacob, & pinguis factus eſt, & ſurrexit ludere: quem a fidei veritate lusus ille in perfidiæ traduxit errorem. Merito ergo Paulus caſtigabat corpus ſuum, ne nutriret corpus peccati; luxuriando enim facimus membra peccati, ſobrietate autem membra juſtitiæ. Non natura ergo, ſed culpa delinquit.

35. Nec iterum vana & inania ſequamur, ne telam araneæ texere judicemur; eo quod peccata nulla perpetuitatis poſſunt habere ſubſtantiam. Unde cum videris aliquos ſtudere facultatibus ampliandis, cumulandis poteſtatibus, affectando decori, dices illud Eſaiæ: [a] *Telam araneæ texunt iſti in omnibus diei unius*, quæ diuturna eſſe non poteſt; ſed cito ſcinditur, atque opus ejus omne diſſolvitur. (Eſai. 59. 5.) Non enim ſupra ſolidum aliquod firmamentum locatur; ſed in vacuo ſuſpenditur. Nihil laxum, nihil molle verum Chriſti militem decet; ecce enim qui mollibus veſtiuntur, in domibus regum ſunt. Arguti ſibi & induſtrii omnes avari videntur. Quid argutius, quid ſollicitius aranea, quæ operi ſuo diebus ac noctibus ſemper intendit, nec ullo ſumtu, ullaque impenſa conficit veſtimentum? Sed vanum eſt omne quod fecerit. Sic homo omnis eſt, qui opus ſuum ſupra Chriſti non conſtituit fundamentum. Vane noctibus & diebus & ipſe turbatur; cum eum plerumque araneæ modo [b] etiam in ipſo ſuæ improbitatis molimine, operis ſui ruina convolvat.

36. Et ideo ſapiens qui cognoſcit hujus ſæculi vanitatem, non diuturnam vitæ hujus precatur uſuram; ſed ad illa æterna feſtinat, & labore hujus corporis & dolore geſtit abſolvi; ſicut Propheta deſideraſſe cognoſcitur dicens: (℣. 13.) *Exaudi, Domine, orationem meam & deprecationem meam: auribus percipe lacrymas meas. Ne ſileas a me, quoniam advena ego ſum apud te in terra, & peregrinus; ſicut omnes patres mei.* Alius eſt incola, alius advena, alius accola. Incola, qui de loco eſt, & genitalem locum incolit: advena qui aliunde venit: accola, qui ad tempus colit, & mutatur annorum vicibus. Hoc eſt ergo quod dicit David: Apud te alienus ſum, dum in terra ſum: non ſum nunc paradiſi tui incola. Unde expoſuit hoc ipſe ſubjiciens: *Et peregrinus, ſicut omnes patres mei*. Quod aperuit & apoſtolus Paulus, adſerens quoniam *cum ſumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino*; (2. Cor. 5. 7.) quia etſi fides in nobis eſt, per fidem tamen ambulamus, non per ſpeciem, id eſt, non facie ad faciem, quaſi præſentes; ambulamus enim in ænigmate adhuc, non in veritate. Denique addidit: *Audemus ergo & confidimus magis peregrinari corpore, & adeſſe ad Dominum*. (Ibidem 8.) *Audemus* [c] præſumtionis in Deo fidei, non temeritatis eſt verbum; & conſentimus, id eſt, volentes adquieſcimus & optantes, non plenioris ſcientiæ auctoritatem velut principaliter [d] noſtro judicio dependentes: volumus verum eſſe quod cupimus; ut appropinquemus ad Dominum, a quo nos videtur futurorum & præſentium diſtantia ſeparare. Audemus ergo adeſſe; & ideo inquit: *Connitimur*. (Ibidem 9.) Cognoſcis verbum volentis adhuc pervenire, non ejus qui pervenerit. Affectus igitur in hoc ſermone, non effectus oſtenditur. Denique ipſum teſtem ſui ſermonis interroga; immo audi dicentem, vel potius audi dubitantem, cum dicit: *Ideo connitimur, ſive abſentes, ſive præſentes placere illi*: (Ibidem.) abſentes adhuc per fidem, præſentes per ſpeciem. Unde & hoc poteſt intelligi, quod & hic poſiti, & illic placere noſtro judici, redemtori quoque noſtrarum deſideramus animarum. Neceſſe eſt enim nos ei adſiſtere per ſpeciem; ut unuſquiſque operum ſuorum merita dignæ adipiſcatur ſortis examine: vel juſtus in requie, vel impius in ærumna. Fundit igitur lacrymas; quoniam cum advena in terram venerit, demoretur & ſeparetur a patria longo detentus exſilio. Conſidera nunc mihi illum Adam de paradiſo ejectum, in caſtellum relegatum, ſpectantem unde dejectus ſit, flentem ubertim; quia reminiſcitur, quid amiſerit, quove deciderit. Et ideo gratias agamus Deo, qui nos perpetuo exſilio liberavit, aperiens januam qua revertamur ad patriam. Unde

a Sic mſſ. Vatic. & quinque Gallic. Alii vero cum edit. hæc prætermittunt: *iſti in omnibus diei unius*.

b Codices quinque mſſ. *etiam in quæſtu ſuo improbitatis, molimine operis ſui ruina convolvat*.

c Omnes edit. & nonnulli mſſ. *præſumtionis & fidei, non* &c. Melius alii, *præſumtionis in Deo fidei*; hoc eſt, præſumtionis ac fiduciæ ejus quam fides in Deo nobis ingenerat.

d Mſſ. aliquot, *noſtro judicio defendentes*. Sic etiam edit. exceptis Pariſ. nonnullis, quæ legunt . . . . *deferentes*. At plures potioreſque mſſ. præferunt . . . . *dependentes*, hoc eſt, quaſi inclinata lance adjudicantes.

Ephes. 2. 19. Unde Apoſtolus præſumſit dicere: *Ergo jam non eſtis advenæ, atque peregrini; ſed eſtis cives ſanctorum, & domeſtici Dei.*

37. Hoc volens recipere David antequam Chriſtus veniret in terram, dixit: (V. 14.) *Remitte mihi ut refrigerer, priuſquam eam, & amplius non ero*; hoc eſt, hic mihi remitte, ubi peccavi. Niſi hic remiſeris mihi, ibi remiſſionis requiem invenire non potero; quod enim in terra ligatum manſerit, ligatum manebit in cælo, quod ſolutum in terra fuerit, ſolutum erit in cælo. Propheta enim & prædicator Eccleſiæ congregandæ, evangelico ſpiritu indulgentias Domini prævidebat; & præcipienda apoſtolis ei Dominus revelabat; immo hæc erat * vetus ſententia, ut qui ſe ligaſſet in terris, vinctus migraret a corpore. Ideo Dominus, quod ante erat judicii ſui, dedit apoſtolis, a peccata remittendi æquitate ſolvenda; ne cito ſolvenda, diu ligata manerent. Denique audi dicentem: (Matth. 16. 19.) *Tibi dabo claves regni cælorum; & quodcumque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in cælo: & quodcumque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in cælo.* (Ibidem.) Tibi, inquit, dabo claves regni cælorum, ut & ſolvas & liges. Hoc Novatianus non audivit, ſed Eccleſia Dei audivit; ideo ille in lapſu, nos in remiſſione: ille in impœnitentia, nos in gratia. Quod Petro dicitur, apoſtolis dicitur. Non poteſtatem uſurpamus, ſed ſervimus imperio; ne poſtea cum venerit Dominus, & ligatos invenerit quos oportuit ſolvi, commoveatur adverſus diſpenſatorem, qui ligatos ſervaverit ſervos, quos Dominus juſſerat ſolvi dicens, quoniam (Luc. 12. 47.) *qui cognovit voluntatem domini ſui, & non fecit ſecundum voluntatem ejus, vapulabit multum: qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit minus.*

38. Merito ergo David remitti ſibi poſtulat quod ſciebat non eſſe iis, qui ſecundum Aaron erant, ſacerdotibus adtributum: ſed Evangelio ſervabatur. Cui ergo non remittitur, in exſilio eſt, in peregrinationis injuria perſeverat. Hic ergo petenda eſt venia. Hic enim dictum eſt: (Luc. 6. 21.) *Beati qui nunc fletis; quia ridebitis:* hic locus eſt veniæ poſtulandæ. Deploremus igitur in terris, ut mereamur indulgentiam. Niſi remiſſum peccatum hic fuerit, non habebimus requiem: ſi requies non fuerit, non erit vita æterna: ſi vita æterna non fuerit, non erimus. Ideo petit remitti ſibi, antequam eat, utſit. Si enim remiſſum non fuerit, non ero, inquit, cum iis qui ſunt, cum iis qui in paradiſum merentur adſcendere. Qui autem non eſt, conſumetur cum deſcentibus in lacum, qui in catenis & carcere fuerit derelictus.

39. Non ergo definitive dicit: *Non ero*; quia alibi dicit: (Pſal. 70. 22. & 23.) *Pſallam tibi in cithara, Deus ſanctus Iſrael? Gaudebunt labia mea cum cantavero tibi; & anima mea quam redemiſti.* De redemtione ergo præſumit. (Pſal. 114. 9.) Et alibi audi dicentem: *Placebo Domino in regione vivorum.* Erit ergo qui placere præſumit. Poteſt & ſic intelligi; quia dixit: *Advena ego ſum apud te in terra; & peregrinus, ſicut omnes patres mei*; & ideo remitte mihi, ut peregrinus eſſe deſinam: remitte mihi exſilium, quo relegatus ſum. Si remiſeris antequam diſcedam hinc, non ero amplius exſul atque peregrinus. Cum enim tu remiſeris, non ero peregrinus; ſed civis ero ſanctorum tuorum. Ero cum patribus meis, qui & ipſi fuerunt ante peregrini, nunc vero jam cives ſunt. Ero domeſticus Dei, ut pœnam non timeam, gratiam merear: per dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, cum quo tibi eſt laus, honor, gloria, perpetuitas, cum Spiritu ſancto a ſæculis, & nunc & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

* Videtur alludere ad illud Eccleſ. 11. 3. *Si ceciderit lignum ad auſtrum, aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.*

a Omnes edit. *peccata remittendi æquitatem; ne cito ſolvenda* &c, Mſſ. quinque Gall. *peccati remittendi æquitatem ſolvendam; ne diu ligatum maneret.* Omnium optime Vat. Colb. ac Vict. ut in corpore; ubi advertes dictionem, *ſolvenda*, ad accuſativum, *peccata*, eſſe referendam.

IN PSALMUM XXXIX.

ENARRATIO.

A 1. IN ſuperioribus pſalmis pœnitentiam prædicavit: deinde [a] de patientia ſua, & perturbatione hominis eſt locutus: in trigeſimo autem & nono pſalmo, novum annuntiat Teſtamentum; qui enim malorum pœnitentiam agit, exſpectat. Sed non eſt perfecti exſpectare, ſed exſpectaſſe; nemo enim niſi qui perſeveraverit uſque in finem, ſalvus erit.

℣. 2. B 2. Ideo addidit: *Exſpectans exſpectavi Dominum*. Ubi ergo hoc dicitur; niſi in Evangelio, in quo jam nobis qui exſpectabatur, advenit: in quo jam nobis non Legis caligat umbra, ſed veri-
℣. 3. tas fulget; quia Christus illuxit, qui exaudivit deprecationes ſuorum, & eduxit nos de lacu miſeriæ, & de luto fæcis; ubi jam demerſi tenebamur noſtrorum voragine peccatorum, & totus homo noſter inhærebat, nec poterat ſe C ſe animus noſter eruere, obrutus multiplicis labe flagitii? Gratias igitur domino Jeſu, unigenito Dei Filio redemtori noſtro, qui nobis peccata omnia remiſſurus deſcendit e cælo; ut nos de lacu ac limo iſtius mundi, & cœnulenta quadam palude terrarum, de corpore quoque mortis hujus eriperet, atque in carne ſua ſtatueret animi noſtri interiora veſtigia; ut confirmati in Dei D verbo, & per crucem Dominici corporis [b] paſſionibus abſoluti, ambulemus jam non in opprobrio dedecoris, ſed in remiſſione peccati. Confirmatus igitur & radicatus in Chriſto, ſupra petram ſibi memorat pedum ſuorum ſtatuta veſtigia. Unde dicit Apoſtolus;
1. Cor. 10. 4. *Bibebant autem de conſequenti petra: petra autem erat Chriſtus*. Petra, eo quod ſitientes ſequatur, confirmet labentes; ne ſitientibus aqua deſit, labentibus firma- E mentum.

℣. 4. 3. Exſpectanti ergo mihi, domine Jeſu, aliquando veniſti, direxiſti greſſus meos in Evangelio, immiſiſti in os meum canticum novum, quod eſt novum Teſtamentum. Gaudentes jam canimus hymnum Deo noſtro, quia novarum virtutum præcepta cognovimus; ut noſtra omnia relinquamus, Chriſtum ſequentes, & noſtros diligamus inimicos. Novos etiam hauſimus mores; ut pro perſequentibus nos, precem Domino deferamus. Maledicentes ecce benedicimus. [c] Neſcimus opera noſtra jactare, aut celare peccata. Angelorum etiam more nuptias refutamus.

B 4. Quid multa? De illo ærumnoſo peccatore beatus homo factus eſt, jam non reſpiciens in iſtius mundi varias vanitates. *Vanitas* enim *vanitatum, & omnia vanitas*, totus hic mundus eſt; ſicut dixit ſapiens Salomon. Eccleſ. 1. 2. Quid enim niſi vanum eſt ea ſequi, quæ perſeverare non poſſunt; & omnia tamquam umbra prætereunt? Inſaniæ autem falſæ, aut certamina iſta bellorum, in C quibus pro temporali poſſeſſione ſanguis tantus effunditur: aut contentionum theatralium diſſenſiones: aut Circenſium plena furoris ſtudia declarantur: aut hæreticorum doctrina feralis: aut pſeudoprophetarum in modum oraculorum cæleſtium ſimulati geſtus verba compoſita. Sic enim dicit Propheta: *Beatus vir cujus eſt nomen Domini ſpes ejus: & non reſpexit in vanitates, & inſanias falſas*. ℣. 5.

D 5. Sunt ergo & veræ inſaniæ, & forſitan prophetarum, qui in exceſſu mentis poſiti prophetabant, repleti Dei Spiritu, ut quibuſdam inſanire viderentur; cum propriæ ſalutis immemores, nudi plerumque & excalceati, ſicut Eſaias ſanctus, per populos currerent, vociferantes non quæ ipſi vellent, ſed quæ a Domino juberentur. Ex his igitur intelligitur adfulſiſſe remedium ſalutis; quoniam qui exſpectabatur, E adeſt.

6. Exſpectavit eum Adam de paradiſo ejectus; ut longo liberaretur exſilio. Exſpectavit eum in Noe juſto, qui ad ſemen futurorum eſt reſervatus; ut ex illo juſtitiæ ſemina in hominibus pullularent. Ipſum putabat publicæ ſalutis auctorem, qui diluvio ſuperſtes

a Ita edit. & mſſ. Colb. ac Vict. Reg. autem mendoſe: *deinde patientiæ ſuæ perturbatione hominis eſt locutus*. At paulo melius Vat. & alii quatuor Gallic. *deinde de patientia ſua perturbationis nihilominus eſt locutus*.

b Vox, *paſſionibus*, in plerisque mſſ. deſideratur: quæ tamen ſenſui non videtur ſupervacanea.

c Mſſ. aliquot: *Neſciamus opera noſtra lædere* (forte legendum, *laudare*) *aut aeſperare peccata*.

ſtes eſſe meruiſſet. Ipſum ſapientiæ principem, qui excoluiſſet vitem, & ex ejus fructu inebriatus foret. Quid eſt enim vitis niſi ſapientia; ſicut aperuit nobis David cæleſtis interpres oraculi di-
Pſal.127.3. cens: *Uxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ?* Eo quod in ipſo eſſet ſapientiæ plenitudo, quæ exſpectabatur in Chriſto, qui novo repletus ſapientiæ ſacramento, quod oculus non vidit, nec auris audivit, inuſitatum nobis de- B ferre myſterium properavit; ut nudus jaceret, & exuberantis ſapientiæ pocula inaudita proflueret: ut obliti ſuperiorum, in novos mores, & novam ſobrietatem vitæ reſurgeremus æternæ; quo per ſtultitiam prædicationis Deus agnoſceretur, quem per ſapientiam non cognovit hic mundus. Denique in figura illa dormientis & nudati patris, qui ſtultitiam riſit, maledictus eſt: qui venerati ſunt, benedictionis gratiam ſunt C adepti. Ideoque qui mortem unigeniti Filii Dei, patris & creatoris omnium, ad offendiculum, aut opprobrium noſtræ fidei objiciendam eſſe crediderint, peccatorum ſuorum nexibus ad perpetuam maledictionis ærumnam tenentur adſtricti: qui vero eam pro totius humani generis abſolutione ſuſcipiunt, virtutis æternæ præſidio fulciuntur. Crux
Cor. 1,24, 25. enim Chriſti Judæis offendiculum, Græ- D cis ſtultitia, ut Apoſtolus dixit: nobis autem qui credimus in dominum Jeſum, virtus Dei atque ſapientia eſt.

a 7. Exſpectatus eſt in Moyſe, [a] cum ſiccaſſet & pertranſiſſet undas maris, & impoſſibile viribus humanis, pedeſtris viæ aperiret in fluctibus iter: ſequeretur petra, & vomeret aquas; ut ſitientium patrum in medio deſerti viſcera interna ſatiaret.

8. Exſpectatus eſt & in Aaron prin- E pe ſacerdotum, qui inter vivos ac mortuos medius ſtetit: & [b] ſerpentem ſta-
b tuit luem mortis; ne a cadaveribus defunctorum ad viventium tranſiret interitum. Quid enim tam proprium Chriſti, quam advocatum apud Deum Patrem adſtare populorum, mortem ſuam offerre pro cunctis, repellere necem, vitam reformare perituris.

9. Exſpectatus eſt & in Jeſu Nave, F & certe venit, qui & poteſtatem ſuam & nomen accepit; ut & populum in

A terram repromiſſionis induceret, & vere Jeſu nomine vocaretur. Siccavit fluenta, convertit amnem in ſuum fontem, ſolem ſtatuit, donec conſummaret in virtute victoriam. Sed adhuc figura erat ille, non veritas. Deni que verus ei dux militiæ cæleſtis effulſit, & adoravit eum Jeſus Nave; quamvis adhuc nondum in corpore verus adſtiterat, ſed adhuc venerat in figura.

B 10. Quando igitur verus advenit? audi dicentem: *Annuntiavi & locutus ſum: multiplicati ſunt ſuper numerum. Sacrificium & oblationem noluiſti, corpus autem perfeciſti mihi. * Tunc dixi, ecce venio. In capite Libri ſcriptum eſt de me, ut faciam voluntatem tuam: Deus meus, volui.* Quid evidentius quam quod cum Evangelii ſui munere nobis Jeſus verus advenit. Ipſe locutus eſt, & innumeri C credentium populi congregati ſunt, qui vix ſinguli ante credebant. Ipſe venit in carne, & ceſſavit ſacrificium Judæorum. Ceſſavit oblatio pro peccato, quia peccatorum remiſſor advenerat. Non erat remedium neceſſarium Legis, ubi Legis Auctor adſtabat. *

11. *In capite Libri ſcriptum eſt de me.* Scriptum profecto de Chriſto eſt in principio veteris Teſtamenti quod venturus eſſet, ut in redemtione homi- D num, Dei Patris faceret voluntatem; quando ſcriptum eſt, quia Evam in ſpecie Eccleſiæ ad hominis adjumenta formavit. Quid enim nobis in hac corporis infirmitate, & ſæculi iſtius perturbatione præſidio poteſt eſſe; niſi ſola Eccleſiæ gratia, qua redimimur; & fides noſtra, qua vivimus. *In capite libri* Gen. 2. 23. 24.
ſcriptum eſt: Os de oſſibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ; E *& erunt duo in carne una.* Quis iſte ſit qui locutus eſt, aut de quo iſtud ſit ſacramentum, audi dicentem: *Sacramen-* Epheſ. 5.32.
tum hoc magnum eſt: ego autem dico, in Chriſto & in Eccleſia. Unde & admonet Ibidem. 25.
ut ſic diligat homo uxorem ſuam, quemadmodum Eccleſiam Chriſtus; quoniam membra ſumus corporis ejus, de carne ipſius, & de oſſibus ejus. Quæ igitur major ſalus, quam eſſe cum Chri- F ſto, & ei unitate quadam corporis adhærere, in quo nec macula ſit ulla, [c] nec tortitudo peccati? c

12. Scri-

a Vet. edit. ac mſſ. Colb. & Vict. *cum ſiſteret undas maris*. Rom. cum iiſdem vet. in marg. *cum ſcinderet undas maris*. Alii mſſ. ut in textu; Reg. excepto ubi legitur, *cum ſcidiſſet & pertranſiſſet* &c.

b. Omnes edit. cum mſſ. Vict. & Colb. *& per ſerpentem ſtatuit luem mortis*. Mſſ. alii quatuor: *& ſerpentem ſtatuit, luem mortis* &c. Omnium optime codex Reg. ut in textu. Senſus autem eſt Aaron ſtare feciſſe luem, quæ ſerpebat &c. uti docetur n. 16, ſub finem.

* Ab hoc loco uſque ad num. ſeq. Rom. edit. non pauca in verſiculorum diſtributione partim immutarat, partim inſeruerat, quæ ex ejuſdem ac noſtræ edit. collatione nullo negotio deprehendes.

c Edit. vet. ac mſſ. Colb. & Vict. *nec fortitudo peccati*: Edit. in margine: *forte, deformitas: aut formido*. Rom. ſola, *nec ſorditudo peccati*. Latin. *nec turpitudo peccati*. At mſſ. quinque diſtincte lectionem noſtram præferunt. Dicitur autem *peccati tortitudo*, eo quod ab æterna regula deflectat ac detorqueatur.

Gen. 4. 4. & 5. 12. Scriptum eſt in capite libri, quod Abel juſti placuit hoſtia Deo, diſplicuit oblatio parricidæ. Nonne aperte ſignificavit dominus Jeſus offerendum ſe eſſe pro nobis; ut in ſua paſſione novi ſacrificii gratiam conſecraret, ritum populi parricidalis aboleret? Quid autem expreſſius, quam quod a ſanƈto Patriarcha oblatus eſt filius, & aries immolatus eſt? Nonne aperte oſtendit hominis carnem, quæ omnibus terrenis eſt communis animantibus, non divinitatem unigeniti Filii Dei obnoxiam futuram ſacræ vulneri paſſionis?

Gen. 28. 12. 13. Scriptum eſt in capite libri, venturum hominem qui Poteſtatibus cæleſtibus imperaret. Impletum eſt, quando dominus Jeſus venit in terras, & Angeli miniſtrabant ei; ſicut ipſe dignatus eſt dicere: Johan. 1. 51. *Ex hoc videbitis cælos apertos, & Angelos Dei aſcendentes & deſcendentes ad Filium hominis.*

Exod. 12. 5. 14. Scriptum eſt in capite libri: *Agnus ſine macula, mundus, maturus, maſculus, anniculus erit vobis; & occidet eum omnis ſynagoga.* Quis iſte ſit agnus, audiſtis dicentem: Johan. 1. 29. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Hic eſt qui occiſus eſt ab omni populo Judæorum: quem adhuc hoſtili odio perſequuntur. Et illum quidem oportebat pro omnibus mori; ut in ejus cruce fieret remiſſio peccatorum, & ſanguis ipſius mundi inquinamenta lavaret: ſed væ illis qui auƈtorem ſalutis propriæ negaverunt! Pſal. 30. 1. *Feciſtis*, inquit, *conſilium; ſed non per me.* Quomodo poterat probare parricidium, qui conſilium non probabat? Et tamen quanta pietas! Abhorrebat quidem a conſilio; ſed ſi converterentur, remedium non negabat.

15. Scriptum eſt etiam, non ſolum in capite; ſed in omni Legis complexione, venturum hominem ad conſervandum hominum genus, qui omnia vellet quæ Deus vellet. Unde intelligis quoniam divinitatis ejuſdem eſt, qui ejuſdem eſt voluntatis. Unde etiam ad ſacrificium paſſionis voluntarius acceſſit, meritoque prædixit; Pſal. 53. 8. *Voluntarie ſacrificabo tibi.*

Matth. 26. 39. 16. Sed forte dicas: Quomodo in Evangelio dixit: *Pater, ſi poſſibile eſt, transfer a me calicem hunc; ſed non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis?* Et videtur quidem eſſe diſtantia voluntatis: verum intelligimus aliud eſſe quod ſecundum unitatem divinitatis exprimitur, ubi dicit: Johan. 10. 30. *Ego & Pater unum ſumus*: aliud quod ſecundum hominis eſt locutus af-

A feƈtum, quem innuit cautum eſſe debere, nec præſumere quod facile implere non poſſit; ne dum præmium quærit, incidat ſacrilegium. Unde ait: *Cum perſequentur vos in hac civitate; fugite in aliam.* Matth. 10. 23. Merito ergo & hic ſubiturus corporis paſſionem, cœpit contriſtari, & mœſtus eſſe: & adſumtis Petro & duobus filiis Zebedæi: *Triſtis eſt anima mea*, Matth. 26. 38. ante præmiſit; & ſubjecit poſtea: *Vigilate & orate, ne intretis in tenta-* Ibidem, 41. B *tionem. Spiritus promtus eſt, caro autem infirma.* Vides ubique eum ſecundum hominem loqui, ſecundum hominem orare, ſecundum hominem triſtem eſſe, ſecundum hominem dixiſſe: *Pater meus, ſi poſſibile eſt.* Quod utique non impoſſibile Deo; Matth. 10. 23. ſed hominis eſt dubitare, Dei confirmare. Ideo promtiores adſumſit, quaſi eleƈtos ultimi judicii ſui teſtes, qui verborum ejus agnoſcerent ſacramentum. Denique alii dormiebant, iſti ſoli fida mente vigilabant. Unde C & per Hieremiam nondum ſuſcepto corpore, ipſe ait: [a] *Ego ſicut agnus duƈtus ſum, & neſcivi.* Hier. 11. 19. a Quid eſt quod neſciat Sapientia Dei, quæ in arcano Patris ſemper eſt? Et ideo enarravit omnia Filius Dei, quia Dei Patris ipſe ſapientia eſt. Quomodo præſcivit ſe ſicut agnum eſſe ducendum, & quo duceretur neſciſſe ſe dicit? Aut quomodo in ſuperioribus per os ipſius David ait: *Deus, Deus meus, reſpice in me: quare me dereliquiſti?* Pſal. 21. 2. Quomodo derelinquitur a D Patre Filius, qui ait: *Et non ſum ſolus; quia Pater mecum eſt.* Johan. 16. 32. Et alibi: *Traditus ſum, & non egrediebar?* Pſal. 87. 9. Et alibi: *Exſurrexi, & adhuc tecum ſum*; Pſal. 138. 18. niſi ut advertas quod hominum ſenſum exprimit, qui putant ſe a Domino ſuo, quando ſunt in periculis, dereliƈtos? Denique audi quod ſequitur: *Longe*, inquit, *a ſalute mea, verba deliƈtorum meorum*; Pſal. hoc eſt, alia verba ſunt deliƈtorum, alia ſacramenta ſalutis æternæ. Non præjuE dicant verba virtuti: ſuis viribus ſubſtantia divina fulcitur. Homo videtur, homo auditur, Deus in operibus agnoſcitur. Et tamen de hoc homine diƈtum eſt: *Et homo eſt & quis cognoſcet eum?* Hier. 17. Quid eſt, *quis?* Non quo nemo, ſed quo rarus, quo ſapiens; ſicut illud: *Quis adſcendet in montem Domini? Quis ſapiens & intelliget ea?* Pſal. 23. 3. Oſeæ. 14. 10. Denique alibi: *Vir inſipiens non cognoſcit ea, & ſtultus non in-* Pſal. 91. 7. F *telligit hæc.* Et tu ergo cum legis Evangelium, [b] quaſi ſapiens & non ſtultus cognoſce quæ legis: b illuminet te Sapientiæ fulgor æternæ. Verba quidem ſunt; ſed & ipſa mundant, & ipſa illumi-

a Rom. edit. *Ego ſicut agnus innocens duƈtus ſum, ut ſacrificarer*; ſcilicet quo græcum locum redderet, ubi legimus: Ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι,

b Quinque mſſ. *quaſi ſapiens & juſtus cognoſce.*

luminant, & ipſa confirmant, & ipſa vivificant. Unde ait Petrus (Iohan. 6. 69.): *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, & nos relinquemus te?*

17. Denique ut adverteremus, quod ſecundum hominem locutus eſſet, paulo poſt dixit (Matth. 26. 45.): *Ecce appropinquat hora, ut Filius hominis tradatur in manus peccatorum.* Et Judæ oſculanti ait (Luc. 22. 48.): *Iuda, oſculo filium hominis tradis*; hoc eſt, venenum infundis oſculo, quo gratia caritatis infunditur: oſculo, quod ſacræ pacis inſigne eſt: oſculo, quo amicitia fida firmatur: oſculo, quo fides ſancta ſignatur? Hoc ergo oſculo tradis periculo, quem propter oſculi commercium venerari deberes? Et tradis filium hominis homo, qui propter hominum ſalutem deſcendit de cælo? Sic enim ſcriptum eſt (Iohan. 3. 13.): *Filius hominis qui eſt in cælo, ipſe eſt qui deſcendit e cælo.* Filium hominis tradis, qui te ex peccatore apoſtolum fecit? Filium hominis tradis, qui venit, ut in ſanguine ſuo omnium peccata dilueret? Ego oſculum non nego: ipſe videris, qui violaveris oſculi ſanctitatem. An non legiſti (Prov. 27. 6.) quod utilia ſunt vulnera amici, quam voluntaria oſcula inimici? Nec immerito graviore telo tantæ dignationis percuſſus eſt Judas, quam ſi eum fulmine perculiſſet. Denique patientiam Domini ferre non potuit, [a] qui majeſtatem prodidit; adeo ut ſibi ipſi tanti ſceleris reatus non poſſet ablui. Itaque abiit, pecuniam refundit; hoc eſt, condemnavit avaritiam ſuam tantæ impietatis auctorem, pretium perfidiæ ſynagogæ reddidit. Non excuſatur proditor, qui pœnitentiæ locum invenire non potuit: ſed acervatur ſacrilegium Judæorum, qui etiam proditoris vocibus arguuntur. Ille ſuum crimen agnovit dicens, quod tradiderit ſanguinem juſtum: iſti & pretium ſceleris receperunt, & acrioribus ſtudiis juſtitiæ principem perſecuti ſunt. Ideo ad iſtorum omnium perpetuam condemnationem latro crucifixus abſolvitur; quia ille Chriſtum in ſuppliciis agnovit ſuis, quem iſti in beneficiis non agnoverunt: & peccatum ſuum confeſſus eſt Chriſto, qui ſciret ignoſcere; quia in cruce ſua regnum Domini mente conſpexit, quod in convivio Chriſti Judas videre non potuit. Ideo precationem latronis vox ſecuta eſt cæleſtis hujuſmodi (Luc. 23. 43.): *Amen, amen, dico tibi, hodie mecum erit in paradiſo.* Tripudiabas, draco, quod apoſtolum ſubtraxeras Chriſto: plus amiſiſti quam ſuſtuliſti, qui latronem vides in paradiſum eſſe translatum. Nemo eſt qui poſſit excludi, quando receptus eſt latro, miniſter tuus; & eo pervenit, unde ipſe dejectus es.

18. Subtexuimus iſta propter illum verſiculum, quia dixit: *Ut faciam voluntatem tuam: Deus meus, volui*; hoc eſt, divinitatis mihi tecum, Pater, una voluntas eſt. Et quia una voluntas, una ſubſtantia eſt; quia & inſeparabilis majeſtas, & potentia Trinitatis. Sed alia vox carnis, & tamen ad voluntatem Dei & ipſa conſenſit dicens (Marc. 14. 37.): *Non quod ego volo, ſed quod tu vis.* Et alibi (Matth. 25. 42.): *Si non poteſt hoc tranſire, niſi illud bibam, fiat voluntas tua.* Communis affectus eſt mortem timere, quam ſuſcepit Chriſtus; ut crucifigeret, ſicut crucifixit, & carnem; mihi enim eſt luctatus, ut mihi vinceret. Etſi caro Chriſti fortis, nec peccato obnoxia; tamen peccata ſuſcepit: infirmitates ſuſcepit, etſi nihil habuit quod doleret. Denique audi dicentem (Eſai. 53. 4. Ibidem 42. 43.), *quia pro nobis dolet . . . . donec ejiciat in veritate judicium.* Non enim alteram carnem, ſed hanc ſuſcepit; ut Apoſtolus docet dicens (1. Cor. 15. 53.): *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem.* Etſi de Virgine natus eſt & Spiritu ſancto, tamen hominis eſt filius; quia homo Virgo. Et ideo quod natum eſt ex carne, caro eſt: & qui natus eſt de homine, homo dicitur, mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus.

19. Propterea incorruptibilis ſuſcepit hanc carnem, ut faceret incorruptibilem: & immortalis, ut faceret immortalem. Si quis ergo eum ſequitur, induet immortalitatem. Si quis voluntatem ejus facit, non morietur in æternum; ſed dicit ei Chriſtus (Luc. 23. 43.): *Hodie mecum eris in paradiſo.* Quid eſt, *hodie?* Hoc eſt, de nocte tranſiſti, mecum eris in lumine. Noli tenebras formidare, quem æterna lux ſuſcepit. Pulcre etiam ſubjunxit (Ibidem): *Mecum eris in paradiſo*; hoc eſt, noli dubitare de carne, & me in carne vidiſti: noli timere, ne & tu cadas de paradiſo, ſicut cecidit Adam; ſed audi quia mecum eris, quo præſente, cadere non poſſis. Cecidit caro in paradiſo, antequam ſuſciperetur a Chriſto. Ibi eris ſuſceptus, ubi & ille qui ſuſcepit; quia non mentitus eſt dicens (Iohan. 17. 24.): *Volo ut ubi ego ſum, & illi ſint mecum.* Non recedet paſtor a gregibus ſuis; licet jam lupum in paradiſo timere non poſſis,

a Sic edit. & mſſ. Vict. & Colb. niſi quod hi legunt . . . . *tanti ſceleris reus* &c. Rom. edit. *cujus majeſtatem prodidit, ut ſibi tanti ſceleris reatus poſſet ablui: ſed abiit* &c. Totum vero locum cod. quinque Gallic. ita exhibent: *Quo in majorem reatum prodiit: adeo ut ſibi ipſi* (quatuor, *ut ſibi ipſi a Deo*) *tanti ſceleris reatus non poſſet ablui. Itaque abiit, pecuniam refutavit; hoc eſt, contemtus avaritiam ſuam tantæ impietatis auctori pretium* &c.

Luc. 10. 18. poſſis, cui dictum eſt: *Videbam ſatanam ſicut fulgur de cælo cadentem*. Ideo ante conſummationem adverſarius dejicitur in incendium, catenis quoque perpetuis alligatur; ut tu jam nullas inſidias pertimeſcas.

20. Et Adam ut caderet, a ſerpente deceptus eſt, & flexus eſt ab uxore. Ideo jam nullæ in paradiſo nuptiæ, ſed omnes erunt ſine celebritatibus nuptiarum, ſicut Angeli in cælo. Non dixerat Adæ: *Mecum eris*; quia ſciebat illum eſſe caſurum, ut redimeretur a Chriſto. Felix ruina, quæ reparatur in melius. Ideo jam pius paſtor, bonus negotiator gregem ſuum, & mercem propriam non reliquit. Erit quidem & adhuc in paradiſo cum Angelis pugna ſerpenti, donec dejiciatur: ſed qui cum Chriſto eſt, timere non poterit. Adam cum Chriſto non fuit, quando deceptus eſt. Nam ſi cum Chriſto fuiſſet, & in ejus præceptione permanſiſſet, [a] perire utique non potuiſſet. Non manſit in Chriſto, quia non in ejus ſermone permanſit. Denique audi, qui maneat in Chriſto. (Joan. 15. 7.) *Si manſeritis*, inquit, *in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcumque volueritis, petetis; & fiet vobis*. Et infra: (Ibidem 10.) *Si præcepta mea ſervaveritis, manebitis in mea dilectione*. Vis ſcire, quia cum Chriſto Adam non erat? Dixit ei Dominus: (Gen. 3. 9.) *Adam ubi es?* Qui utique quaſi abſentem requirit, non diceret: *Ubi es*; ſi eum in ſe manere cognoſceret. Sed quis eum abſentem fecerit, audiamus. (Ibidem 8.) *Abſconderunt ſe*, inquit, *ambo a facie Domini*. Omnes videt Chriſtus: ſed qui ſe abſcondit, abſconditur; quoniam qui ignorat, ignoratur. Cognoſcit enim eos Dominus qui ſunt ipſius. Ille omnes ſuos vult eſſe, quos condidit & creavit. Utinam, tu homo, non fugias, & te ipſe a Chriſto non abſcondas. Ille etiam fugientes requirit, & abſconditos non vult perire; ſed clamat dicens: *Adam ubi es?* Hoc eſt, homo ubi es? Ego te in lumine poſui, tu tenebras requiſiſti.

21. Denique in paradiſo, ubi ſemper matutinus erat dies, veſper eſt factus; quoniam omnia peccata tenebroſa ſunt. (Ibidem 8.) Ideoque habes, quia audierunt vocem domini Dei deambulantis ad veſperam in paradiſo. Simul cognoſce myſterium. Mane erraſti: ad veſperam liberaberis. Quomodo enim veſpera, ubi Chriſtus eſt? Nam licet ſedes ejus ſupra cælum cælorum, tamen in ſanctis ſuis Chriſtus eſt. Quomodo ergo veſpera ubi Deus eſt, cum Deus lux ſit? Denique Saulo in itinere lux refulſit, quando ei Chriſtus occurrit. Unde etiam lumine Dei refulgente, cæcatus eſt perſecutor. Cur ergo cæcatus; niſi quia non agnoverat Chriſtum? Nam ſi cognoviſſet lucis arbitrum, non amiſiſſet lumen oculorum. Denique & ubi agnovit, recepit. Indicio eſt quod non agnoverit Chriſtum, qui audita voce: *Saule, Saule, quid me perſequeris*; reſpondit: *Quis es Domine?* (Act. 9. 4. Ibidem 5.) Non quæſiſſet quis eſſet, ſi cognoviſſet. Unde & Dominus quaſi ignoranti dicit: *Ego ſum Ieſus Nazarenus, quem tu perſequeris. Durum tibi eſt adverſus ſtimulum calcitrare*. (Ibidem 5.) Et ille dixit: *Domine, quid me oportet facere?* (Ibidem 6.) Vide congruentia utrimque magiſteria. Medicus minatur, ut corrigat; terret, ut curet: æger primo medici perſonam requirit, ſi ſit idoneus a quo ſanari ſe poſſe præſumat; ubi medicinæ audivit auctorem, remedium popoſcit, ſalutem invenit. Denique ab accedente non ſolum expulit cæcitatem; ſed etiam lucem quam non habuerat, accepit; ut Chriſtum videret, quem antea non viderat.

22. Sed videamus ſequentia; repetito tamen verſiculo, [b] de quo videtur eſſe tractatus: *Ecce venio, ut faciam voluntatem tuam: Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. Bene nuntiavi juſtitiam tuam in Eccleſia magna: ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognoviſti*. (℣. 10.) *Iuſtitiam tuam non abſcondi in corde meo*. (℣. 11.) De ſuperiore itaque verſiculo intelligimus: Ecce venio non ſolum ut voluntatem tuam faciam; ſed etiam legem tuam in medio cordis mei. Alii habent: *In medio ventris mei*. Eſt enim venter & mentis, [c] qui ſemina concipit ſenſuum; de quo Eſaias dixit: *In utero accipimus, & parturivimus ſpiritum ſalutis*. (Eſai. 26, 18.) Hoc utero parturivit & Paulus, qui ait: *Filioli mei, quos ego parturio; donec formetur Chriſtus in vobis*. (Gal. 4. 19.) Chriſtus ergo non in ventre corporeo, ſed in animæ quodam ventre formatur. Hoc ventre Apoſtolus genuit; ſicut ſcriptum eſt: *Ego vos per Evangelium genui*. (1. Cor. 4. 15.) Ideo alii bene habent: *In medio cordis*; alii: *In medio ventris*; ut interioris hominis ventrem intelligas, qui in medio eſſe cordis accipitur: in quo naturalis legis præſcripta ſervamus; quæ non ſolum cuſto-

a Edit. ant. cum mſſ. Vict. & Colb. *deceptus non eſſet*.

b Mſſ. aliquot, *de quo videtur eſſe tractatum*; id eſt, qui verſus jam videtur eſſe expoſitus: & certe multa jam in eum dicta ſunt in ſuperioribus. Melius tamen alii, atque edit. . . . *eſſe tractatus*; hoc eſt, qui videtur eſſe hujus tractatus argumentum. Namque ab ipſo expoſitionis iſtius exordio hunc pſalmum verſari in explicando Chriſti domini adventu affirmaverat Ambroſius.

c Vat. cod. *qui ſemine concipit ſpiritum*. Rom. edit. *qui ſemine verbi concipit ſpiritum*. Ceteri mſſ. ac edit. ut in contextu.

cuſtoditur, ſed etiam fit in cordibus noſtris. Unde & ſcriptum eſt, quia [Rom. 2. 13.] *non ſolum auditores legis juſti ſunt apud Deum; ſed etiam factores legis juſtificabuntur.* Sunt enim qui naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt; ſicut gentes quæ legem non audiunt, [a] & ſibi lex ſunt, qui cognita ſibi legis præcepta conſervant. Ergo quaſi gentilis populi congregator, perſonam noſtram ſuſcepit hoc loco Chriſtus; ut diceret facere ſe legem in medio cordis ſui. Siquidem populus nationnm legem quam non audivit, implevit; ut agnoſceret Chriſtum, quem populus Judæorum qui legem acceperat, non recepit, nec cognoſcendum puravit; quia ſcriptum eſt: [Iſai. 1. 3.] *Agnovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui: Iſrael autem me non cognovit.* Hic ergo credentium venter eſt, in quo Spiritus ſanctus operatus eſt, & eum ſemine ſpiritali implere conſuevit; ſicut teſtificatur in Evangelio [Johan. 7. 38.] dominus Jeſus, qui ait: *Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Ex illo flumine iſta ſunt flumina, de quo legimus: [Pſal. 45. 5.] *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* De quibus ergo fluunt hujuſmodi flumina ſpiritalia, de his bene dicitur: [Pſal. 92. 3. & 4.] *Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem ſuam. Elevabunt flumina fluctus ſuos a voce aquarum* ſpiritalium, quæ ſupra cælos Deum laudant.

23. Qui elevaverit vocem ſuam, hic poteſt dicere: *Bene nuntiavi juſtitiam tuam in Eccleſia magna.* Quid eſt quod addidit, *magna*; niſi quia fuit ante non magna? Quæ eſt magna, niſi de totius orbis terrarum partibus congregata; quando ab oriente & occidente, ſeptemtrione & meridie populi gentium ſunt vocati? Alibi tamen legimus magnam Eccleſiam: [Pſal. 34. 18.] *Confitebor tibi, Domine, in Eccleſia magna: in populo gravi laudabo te.* Ibi ergo Eccleſia magna, nbi populus gravis; hoc eſt, non inquietus & mobilis, qui ſedit manducare & bibere, & ſurrexit ludere. Gravis populus eſt qui fidem Deo ſuo ſervat, & qui non aliqua levitate mutetur: neque nutet & fluctuet, ſed caritate ſit fundatus in Chriſto; ut poſſit dicere: Confido enim, [Rom. 8. 35. & ſeq.] quia neque mors, neque gladius, neque tribulatio ſeparare me poſſit a caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu.

24. Qui autem prædicat in Eccleſia magna, non abſcondit juſtitiam Dei in corde ſuo; ſed exaltat viribus vocem ſuam, annuntians Chriſtum. Non timet eum coram populo prædicare, non erubeſcit crucem ejus; ſed gloriatur in illa Domini paſſione. Non ſequitur litteram Legis; ſed eruit profunda myſteria, quibus revelet domini Jeſu gloriam: quem Lex ſignificavit eſſe venturum ad Eccleſiam, quæ magna eſt congreganda. Juſtitia igitur fides eſt. Denique *credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam.* [Gen. 15. 6.] *Ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognoviſti.* Sic & alibi: *Tu cognoviſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam.* [Pſal. 138. 2.]

25. Ad Patrem dicit: *Juſtitiam meam non abſcondi in corde meo: veritatem tuam, & ſalutare tuum dixi.* [V. 11.] Totus ex perſona Chriſti pſalmus iſte eſt; ideo *juſtitiam meam* dicit: licet non arroganter & homo poſſit dicere juſtitiam ſuam, qui Deo credit, & fidem ſuam ſibi reputari ad juſtitiam confitetur. Veritatem & miſericordiam diligit, qui fidem prædicat veram, & peccata dimittit. Ideo enim Chriſtus advenit, nt fidem ſtatueret, remiſſionem tribueret peccatorum.

26. Et quia ex perſona Salvatoris totum hunc eſſe diximus pſalmum; ne forte dicant apollinariſtæ: *Ecce corpus,* [V. 7.] dixit, *præparaſti mihi,* non etiam animam; audiant in inferioribus pſalmi hujus dicentem: *Confundantur & revereantur ſimul, qui quærunt animam meam, ut auferant eam.* [V. 15.]

27. Hæc ſunt quæ in hoc pſalmo difficiliora arbitrati ſumus: reliqua plana & facilia, [b] nec indiga eſſe interpretationis exiſtimavimus; cum ſi in Tractatum incidant, in alio pſalmo in quo videntur eſſe repetita, rectius proſequemur, favente domino Jeſu: cui eſt laus, honor, gloria, perpetuitas a ſæculis, & nunc & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

a Codex Reg. *& ſibi, quia ex uno ſunt cognita ſibi legis præcepta, conſerunt.* Cui concinunt alii quatuor, præter quam in voce, *cognita*, pro qua habent, *incognita*.

b MSS. Vict. & Colb. atque edit. vet. *nec digna interpretationis.*

IN PSALMUM XL.

ENARRATIO.

1. BONO ordine, qui in ſuperiore A pſalmo dixit: *Ecce venio*; [Pſal. 39. 9.] in hoc jam venit, & patitur: & ideo quadrageſimus pſalmus inſcribitur, quia quadraginta diebus jejunavit dominus Jeſus; ut eo numero conſummaret hominis qui perierat, perfectionem. Sicut enim per appetentiam interdicti fructus amiſerat gratiam, ita per jejunium reparari ejus virtutem oportuit, ut qui perierat in Adam, repararetur B in Chriſto. [V. 1.] Ideo ergo, *in finem*; quia ipſe finis eſt ſpei noſtræ, ad ipſum ſtudia noſtra dirigimus, ad ipſum vota noſtra conferimus; quia ipſe eſt plenitudo, ipſe eſt conſummatio univerſorum, ipſe omnium ſumma virtutum. [Ibidem.] Ideo, *ipſi David*; quaſi ei qui ſolus ex omnibus in ſua carne noſtra peccata ſuſcepit, qui ſolus Dei Agnus peccatum totius mundi abſtulit, qui ſolus chirographum decreti, ſanguinis ſui effuſione delevit, & tulit de medio, atque ſuffixit cruci: quaſi ſapientia ſciens quomodo vetus peccatum mundi ſolveret: quaſi redemtio, quomodo hominem renovaret a culpa: quaſi ſanctificatio, quomodo eum ſanctificaret ad gratiam. Hic ergo titulus, hoc principium.

2. [V. 2.] *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem*. Aperi aures tuas, qui incipis ſacramenta Dominicæ cognoſcere paſſionis. Ideo tibi dicitur: [Luc. 8. 8. Marc. 7. 16.] *Qui habet aures audiendi, audiat*. Ideo ſurdo illi & muto aures & labia tetigit Dominus in Evangelio; ut ſciret quid audiret in myſterio, quid etiam loqueretur, & quando loqueretur. Neque enim otioſe ſcriptum eſt: [Eſai. 50. 4.] *Dominus mihi dedit linguam eruditionis, ut ſcirem quando oporteat ſermonem dicere*. Scire ergo debes quid audias, ſcire quid loqui debeas, ſcire etiam quando loqui debeas.

3. Audi ergo dicentem; *Beatus qui intelligit ſper egenum & pauperem*. Beatus quidem qui compatitur pauperi, qui haurit ejus neceſſitates, ſcit quid mali inopia adferat indigenti: ſed quid ſibi vult iſtud exordium in Domini paſſione? Verum eſt quidem quod propter pauperes paſſus eſt; ſed tamen ipſe corripuit Judam dicentem de illo unguento, quod effuderat Maria ſuper pedes Chriſti: *Potuit hoc venumdari trecentis denariis, & dari pauperibus*. [Marc. 14. 5.] Idem & ceteri apoſtoli ſenſerant; ſed alio affectu: ille per avaritiam, iſti per miſericordiam; Judas enim furto proſpiciebat, diſcipuli pauperum alimoniæ conſulebant. Quibus in commune reſpondit: *Sinite illam, ut in die ſepulturæ meæ ſervet illud. Pauperes enim ſemper habetis vobiſcum: me autem non ſemper*. [Iohan 12. 7. & 8.]

4. Ergo alius intelligendus eſt hic beatus, qui intelligit ſuper pauperem. Hic de fide dicit, alibi de miſericordia. Prior ergo fides, ſecunda miſericordia. Cum fide, pretioſa miſericordia: ſine fide, nuda; ſine fide, inſtabilis. Fides enim virtutum omnium ſtabile fundamentum eſt. Beatus ergo qui intelligit ſuper Chriſti inopiam & paupertatem, qui propter nos pauper factus C eſt, cum dives eſſet; dives in regno, pauper in carne; quia ſuſcepit hanc pauperum carnem. Pauperes enim facti ſumus nimis, qui virtutum exuvias pretioſas fraude ſerpentis amiſimus, excluſi de paradiſo, ejecti de patria, in exſilium relegati, ipſo quoque nudati corporis integumento: quod antea virtutum ſepta muniebant, poſtea delicta nudarunt. Si ergo egenus & pauper in D carne, utique egenus & pauper in carnis iſtius paſſione. Non ergo in divitiis ſuis, ſed in noſtra paſſus eſt paupertate. Ideoque non plenitudo divinitatis, quæ in illo corporaliter habitat, [Coloſſ. 2. 9.] ut Scriptura teſtatur; ſed caro paſſa eſt. Hoc intellige, hoc perſequere, id tene, ne dicatur tibi: Noluit intelligere ſuper mendicum & pauperem. Nam ſi hic dubitas, certe in illo pſalmo qui adverſus proditionem Judæ ex perſona dicitur Salvatoris, de illo verſiculo dubitare E non poteris, in quo ait: *Et perſecutus eſt hominem inopem & mendicum*. [Pſal. 108. 17.] Intellige ergo in paupertatem Chriſti, ut dives ſis: intellige in infirmitatem ejus, ut accipias ſanitatem: intellige in crucem ejus, ut non erubeſcas: intellige in vulnus ejus, ut vulnera tua cures: intellige in mortem ejus, ut adquirias vitam æternam: intellige in ſepul- F turam ejus, ut invenias reſurrectionem.

5. Sed forte dicas: Quomodo dives in

pau-

paupertate Chriſtus? Etſi mihi ingenium deficiat, tamen non deficiunt divinarum ſubſidia lectionum; cum di-
2. Cor. 8. 9. xerit Apoſtolus: *Quoniam dominus Jeſus pauper factus eſt, cum dives eſſet; ut vos ejus inopia ditaremini*. Quæ ergo iſta paupertas, quæ divites facit? Conſideremus eam, intendamus in ipſum venerabile Sacramentum. Quid purius poteſt eo eſſe atque ſimplicius? Non taurino quiſ-
* quamperfunditur ſanguine, * ut ſacra dicuntur habere gentilium: non hircorum atque arietum cruore peccator lavatur (neque enim quiſquam ita purificatur; caro enim lavatur, non culpa
Eſai. 12. 3. Pſal. 22. 5. diluitur) ſed exiet, inquit, aqua cum delectatione de fontibus Salvatoris; & paratur in conſpectu tuo menſa cæleſtis, & poculum inebrians quam præclarum eſt! Hæ ſunt divitiæ ſimplicitatis, in quibus eſt Chriſti pretioſa pau-
Matth. 5. 3. Pſal. 33. 19. pertas. Eſt & in moribus paupertas bona; unde & Dominus dixit. *Beati pauperes ſpiritu*. Et in pſalmis invenimus, quia Dominus humiles ſpiritu ſalva-
* bit. Eſt & in * collatione tenui pau-
2. Cor. 8. 2. pertas abundans, ſi abundet fides. Unde Apoſtolus ait: *Et profunda paupertas eorum abundavit in divitiis ſimplicitatis earum*.

6. Ut autem & ex aliis vocibus ejus intelligamus, quia ipſe ſe pauperem dixit, habemus alibi ſcriptum: *Pauper*
Pſ. 68. 30. Eſai. 53. 4. *& dolens ego ſum*; hoc eſt, quia pro nobis dolet, ut legimus; neque enim in ſe habuit quod doleret. Sicut ergo pro nobis dolet, ut Eſaias interpretatus eſt, qui eum vidit in ſpiritu: pro nobis utique triſtis erat; juxta quod animam ſuam triſtem appellavit uſque ad mortem, tamen non propter mortem: & carnem dixit infirmam, quæ mortis ſubjacuit infirmitati; ut aculeum mortis infringeret, quo nos in die judicii liberaret, quam non perfunctorie malam dixit.

℣. 2. 7. Sic enim ſubtexuit: *In die mala liberabit eum Dominus*: quoniam amara videtur, quæ plures adjudicat pœnæ. Via enim virtutis anguſta eſt, lata delicti; ideo rariores in virtute ambulant, plures in flagitio verſantur. Quo fit ut inferior eorum ſit numerus, qui præmia

A remunerationis accipient, quam qui ob pretium gravium peccatorum ſortem adverſam judicii reportabunt. Quaſi dolens igitur dixit malam judicii diem. Nam ſi Angeli in unius peccatoris abſolutione lætantur; quanto magis homines in tantorum condemnatione hominum macerabuntur? Et bene dolet pro ea ove, quam humeris ſuis ipſe reportavit, & ad ovile ſuum revocavit
B errantem. Affectu noſtro loquitur Dei Filius; quia nobis dies judicii acerba eſt, quam timemus. Omnibus mala videtur, quia plena terroris eſt: qua Deus non ſolum forenſia hominis, ſed etiam occulta dijudicat: qua cogitur unuſquiſque aperire quod fecit, aut quod ſenſit. Ideoque multi damnantur, pauci coronantur. Sed etiam ipſi qui coronantur, dolebunt; juſti enim
C coronabuntur: juſtus autem quaſi ſuam putat fratris ærumnam. Et quis ego ſum qui de illa judicem, qua homo Angelorum conciliis inſeretur? Ipſius Domini audiamus ſententiam: *Veniet*, Joan. 5. 28. & 29.
inquit, *hora, in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem Filii hominis; & procedent qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in reſurrectionem judicii*. Judicabuntur ergo
D qui mala egerunt: & ideo mala dies & aſpera ab ipſo judice nuncupatur; ut ſcias quia ipſe nobis compatitur in Evangelio, qui compaſſus eſt in prophetis.

8. Sed etiam ſic poſſumus accipere; *In die mala*, hoc eſt, in tempore malo; mundus enim in malo poſitus eſt. Et ideo mali dies iſtius mundi, & abundat diei malitia ſua. Non mediocre eſt, ut hic liberemur ab inſidiis
E peccatoris. Qui fuerit hic liber a crimine, ibi erit liber a pœna, & ſeveritatem judicii ſubire non poterit.

9. Et ideo votis opus eſt & precibus quotidianis, & a advocatione Prin- a
cipis ſacerdotum, de quo dicit Johan- 1. Johan. 2. 1.
nes Evangeliſta: *Advocatum habemus apud Patrem dominum Jeſum, & ipſe eſt deprecatio pro peccatis noſtris*. Hic ergo advocatus noſter, & deprecatio pro pecca-
F catis totius ſæculi orat pro eo qui intelligit & credit in Chriſtum, & di-

cit:

* Innuere videtur fœdum illud ſacrificium, quo apud Romanos pontifex maximus, uti ex Prudentio *Periſt. hymno* 10. diſcere eſt, conſecrabatur. Ejus autem erant hujuſmodi cæremoniæ. Cum terra in altam ſcrobem egeſta eſſet, eo futurus pontifex demittebatur vittis atque inſulis exornatus: mox tabulato innumeris foraminibus terebrato ſcrobs tegebatur: deinde taurus ibi jugulabatur, cujus ſanguis ubertim per tabularum meatus defluebat:

Defoſſus intus quem ſacerdos excipit,
Guttas ad omnes turpe ſubjectans caput,
Et veſte & omne putrefactus corpore.
Quin os ſupinat, obvias offert genas,
Supponit aures, labra, nares objicit,
Nec jam palato parcit, & linguam rigat,
Donec cruorem totus atrum combibat.

Poſtremo eductus inde bellus pontifex eminus adorabatur a populo. Quæ omnia fuſe ac eleganter deſcribit loco citato Prudentius.

* *Collatio*: hic idem eſt, ac pecuniæ collectæ erogatio.

a Rom. edit. ſola, *Pontificis magni . . . . & ipſe eſt propitiatio pro peccatis*. Haud quia alluſum putarunt ad illud Hebr. 4. 14. Ἔχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν; & ad iſtud 1. Johan. 2. 2. Καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Verumtamen nihil eſt, cur propterea verſionem Ambroſii exiſtimemus immutandam.

V. 3. cit: *Dominus conſervet eum, & vivificet eum, & beatum faciat eum*. Conſervet a periculis, vivificet tamquam in mortis tenebris conſtitutum, beatum facere bonorum operum acceſſione dignetur.

* Ibidem. 10. * *Et emundet*, inquit, *in terra vitam ejus*. Bene addidit, *in terra;* quia niſi hic mundatus fuerit, ibi mundus eſſe non poterit. Vel certe hoc modo: *Emundet in terra*. Quomodo enim quis mundus in luto; cum terra eum obliniat? Ergo Domini manus eſt neceſſaria, quæ fecit de terra corpus; ut ipſa mundare dignetur.

V. 3. 11. *Et non tradat eum in manus inimici ejus*. Quis eſt inimicus; niſi leo ille qui circuit rugiens, quærens quem devoret? Alii habent græci: *Et non tradat eum in animas inimicorum ejus*. Animas pro manibus poſuit; eo quod inimicorum animæ bonis inſidientur, & cogitationibus ſuis juſtum conentur evertere. Dicuntur & animæ pro hominibus. Gen. 46. 27. *Omnes animæ ſeptuaginta, quæ deſcenderunt in Ægyptum*. Ideo & David maluit Dei ſe committere poteſtati, quam inſidiis inimicorum, qui parcere ſua voluntate neſcirent.

V. 4. 12. Sequitur: *Dominus opem ferat illi ſupra lectum doloris ejus: univerſum ſtratum ejus verſaſti in infirmitate ejus*. Quis eſt lectus doloris, niſi caro infirmitatis? Et bene lectus doloris; quia corpus eſt mortis, de quo ſe liberari deprecatur Apoſtolus; ut tamquam de tumulo Rom. 7. 24. quodam poſſit adſurgere, in quo ægra jacet anima, & quaſi quodam decumbit in lectulo. Symmachus, *lectum miſeriæ*, dixit: Aquila, *grabatum miſeriæ*: expreſſius Septuaginta viri, *lectum doloris*, putaverunt eſſe dicendum. His ergo verſiculis utendum eſt apud eos, qui diutius infirmitate corporis detinentur; ut habeant medicinam Dei, quo ſani eſſe mereantur. Lectus ergo animæ caro infirma eſt, cujus ægritudini anima noſtra compatitur, quæ ſi habeat Luc. 5. 24. adjutorem Dominum, dicit ei: *Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam*. Quo confortatus Dei verbo qui æger erat, ſurgit & tollit lectum ſuum in quo jacebat, & redit in ſtatum priſtinum ſanitatis. Hoc eſt in domum ſuam regredi, ut habitet in domicilio robuſtiſſimæ valetudinis. Qui habitat, regit: qui regit, virtutis habet ſibi gratiam ſuffragantem. Sed etiam ſtratum omnem verſat Dominus in infirmitate languentis, cui adeſſe dignatur. Quod verſatur, ſtatum mutat, aut ex ſanitate in ægritudinem, aut ex ægritudine ad ſanitatem. Hic ergo qui ægrotat, verſat ſe ad remedium ſanitatis.

13. Sic ergo dominus Jeſus, etſi vulneratus eſt propter peccata noſtra, tamen non in illa infirmitate permanſit; ſed ſe ipſe verſavit in melius ad univerſorum ſalutem. Itaque paſſione infirmitas eſt ſoluta, mors reſurrectione. Sicut ergo ſe ipſe verſavit ad populorum redemtionem, nec ſenſit aculeum mortis, aut vulneris infirmitatem: ſic eum qui in ſe credit, etſi graviter ægrotantem, ut a morte liberet, verſat ad vitam. Omnem ergo ſtratum, hoc eſt, univerſorum hominum infirmitatem in ſua infirmitate verſavit. Suſcepit enim infirmitates omnium in ſua carne, erexit ſe in crucem, & verſavit omnium infirmitates in ſui corporis infirmitate. Esai. 53. 5. Unde dicit Eſaias: *Livore ejus nos ſanati ſumus*. Habent hoc luctatores, ut ſe ſubjiciant iis quibus congrediuntur atque luctantur, ut opprimi poſſe videantur; & ſubito a cum ſuperati æſtimantur elidunt, & quadam arte ſe verſant, ut elidant ſuperiorem. Cadit qui portabatur, & is qui portabat, ſuperior invenitur, ut ſternat urgentem. Spiritali itaque paleſtra dominus Jeſus onera noſtra ſuſcipiens in illa ſe paſſionis ſuæ congreſſione ſubjecit; & in infirmitatis ſpecie, ut eum adverſarius hominem parem ceteris judicaret, quem facile poſſet opprimere, divinitatis arma depoſuit, humanitatis tegmen adſumſit. Securus victoriæ propius tentator acceſſit: in coſta eum telo militis voluit vulnerare, reputans & hunc ſicut Adam per coſtam poſſe proſterni. Sed vulneratus latere dominus Jeſus vitam produxit e vulnere, evacuavit omne peccatum, dejecit adverſarium, cui mortem latronis eripuit; & in illa morte, in illa ſui corporis ſepultura cum æſtimaretur oppreſſus, eliſus ſua ſe virtute verſavit: cecidit adverſarius, Dominus reſurrexit.

V. 5. 14. Sequitur: *Ego dixi: Domine, miſerere mei: ſana animam meam, quia peccavi tibi*. Poteſt & ex perſona regis David hoc dici, qui videns in ſpiritu tantam victoriam & gratiam Chriſti, petit ut in illa remiſſione peccatorum omnium & ſui miſereatur; quoniam ipſe, etſi legibus quaſi rex, non teneretur humanis, Deo tamen obnoxium ſe pro peccatis ſuis eſſe cognoſcit. Confitetur ergo peccatum ſuum; ut accipiat remiſſionem, & generalis indulgen-

* Habentur ea verba in Pſalt. mſſ. Germ. & Carn. nec non Rom. edito an. 1583. in omnibus autem aliis deſiderantur.

a Ita cod. Vat. & quatuor Gallic. Alii vero, ac edit. *cum æſtimantur elidi*, Rom. *eliſi*, *quadam arte* &c.

gentiæ munus inveniat. Poteſt & ex perſona Salvatoris hoc exprimi, qui nobis miſericordiam Dei poſtulat, & peccaſſe ſe dixit, quia pro nobis peccatum factus eſt. Simul nos docet, cum in aliquo ſumus adverſus inimicos Dei certamine conſtituti, ut Dei imploremus auxilium: ipſi peccata noſtra fateamur, & tunc maxime cum urgemur & terimur, cum dolore & amaritudine nos proſternamus, ne tacuiſſe videamur quo medicina citius noſtris vulneribus deferatur, ut ſanati adverſario reſiſtamus. Quomodo enim poteſt congredi vulneratus? Unde diſcimus, quia peccatorum noſtrorum aculeis vulneramur? Vulnus medicum quærit, medicus confeſſionem exigit.

15. Hinc quoque magis ac magis aperire Salvator ſacramentum ſuæ incipit paſſionis, quod cum Evangelio concordare non dubium eſt. Nam maledicebant ei Judæi, mortem ejus expetebant, inſidiabantur, urgebant, creſcentem quotidie gloriam ejus operis non ferentes. Hoc ergo prophetia annuntiat, quod in Evangelio completum eſt:
ψ. 6. *Inimici mei dixerunt mala mihi; quando morietur, & peribit nomen ejus?* Amentes, qui vitæ auctorem mori poſſe credebant: ſed vota eorum Eccleſia deſtruebat, credens quod etiam mortuus ſecundum corporis conditionem, ſuum nomen augeret; & ideo pſallebat ei
Pſal. 44. 18. dicens: *Memor ero nominis tui in omni generatione & generationem*. Repetebat:
Cant. 1. 2. *Unguentum exinanitum eſt nomen tuum*. Morientur illi, qui te mori poſſe præſumunt: non moriar ego, quæ te novi vitæ arbitrum, ſalutis auctorem. Novimus enim quod tempore paſſionis & reſurrectionis orabant diſcipuli congregati; quando eis Maria Magdalena reſurrexiſſe Dominum nuntiavit, & quando eis, clauſa janua, Dominus ſe in corpore reſurrectionis oſtendit, quando Thomas vulnera ejus vidit, & credidit. Inſultabant ergo Judæi quaſi mortuo: ſed Dominus viventem ſe apoſtolis revelabat. Cum ergo dicerent Judæi: *Ecce mundus totus poſt eum abiit*;
Johan. 12. 19. cum dicerent quia mirabilibus operibus ſuis ſeducit populum; quid aliud dicebant, niſi: *Quando morietur; & peribit nomen ejus?* Et ideo in ejus paſſione cla-
Johan. 19. 15. mabant: *Tolle, tolle a terra talem hunc: crucifigatur, crucifigatur*. Factum eſt quod petebant, ſublatus a terra eſt, reſurrexit, ad cælum adſcendit, & regnum ſuum [a] de nobis paradiſi ſedibus reformavit. a

16. De Juda quoque proditore evidens prophetia ſubtexitur in his verſiculis, qui ſequuntur: [b] *Et egrediebatur ut videret, vana locutus: cor ejus congregavit iniquitatem ſibi. Egrediebatur foras, & loquebatur*. b ψ. 7. Sic diſtinctum græcis in codicibus invenimus. Ingrediebatur ergo Judas quærens prodere Salvatorem, ut videret quid ageret, quidve loqueretur; ut eum caperet in ſermone, & Judæis annuntiaret: ſed nihil inveniebat, qui nihil intelligebat. Bene ait Scriptura [c] Johan. 13. c quia intus cum Jeſu non erat, qui de doctrina ejus receſſerat, & inſtitutiones ejus reliquerat. Volebat intrare, ſed penetrare non poterat; quia eum ſua excludebat perfidia. Omnis enim impudicus aut avarus, aut immundus (quod eſt idolorum ſervitus) non habet hereditatem in regno Chriſti & Dei. Non ſolum ergo ingredi moliebatur, & non ingrediebatur; ſed etiam volebat videre, & non videbat. Denique loquebatur Jeſus in parabolis, ſed non audiebat Judas. Denique divina non videbat myſteria; non enim omnes audiunt verbum Dei, qui ſibi videntur audire. Nam ſi omnes audirent, non diceret Jeſus: *Qui habet aures audiendi, audiat*. Luc. 8. 8. Et ideo quia non audiebat, neque videre poterat, loquebatur vana pro veris, & putabat quod Jeſum falleret dicens: *Potuit hoc venundari, & dari pauperibus*; Matth. 26. 9. cum furtis ſuis, non pauperibus provideret, [d] appellans rabbi. d Nam quomodo doctorem appellabat a cujus magiſterio deviabat; cujuſque cor (in quod ſe immerſerat diabolus) congregabat ſibi & augebat iniquitates? Sibi enim erat iniquus, ſibi injuſtus, ſibi delinquebat, qui intra ſe dolum meditabatur, qui latere non poterat. Non enim circumveniebatur Jeſus, qui prodebatur volens, & teſtificabatur: *Unus ex vobis me tradet*. Johan. 13. 21. Denique confeſſus eſt Judas, dicens: *Numquid ego ſum, rabbi?* Matth. 26. 25. Et Dominus ait: *Tu dixiſti*. Nec ſic intellexit Judas quod cognoſceretur. Nam ſi intellexiſſet, non prodidiſſet.

17. Sed nihilominus, *& egrediebatur foras, & loquebatur*. Aptus verſiculus adver-

a Rom. edit. ſola, *de novis paradiſi ſedibus reformavit*. Magis commode, *de nobis*; cum hic ſenſus elici ex iſtis verbis poſſit; videatur: Chriſtus in paradiſi ſedibus regnum ſuum de nobis reformavit, quod nimirum perduellium Angelorum caſu fuerat quodammodo deformatum.

b Eadem edit. Rom. *Et ingrediebatur ut videret*: in quo non ſolum cum omnibus omnium idiomatum Pſalteriis convenit, ſed etiam cum ipſomet Ambroſio infra: *Ingrediebatur ergo Judas* &c. ſed ab omnibus ejuſdem Patris mſſ. atque edit. recedit. Quod vero poſt, *& loquebatur*, addit, *in id ipſum*: in hoc neque cum mſſ. & aliis edit. neque cum ipſa orationis ſerie ſatis congruit.

c Mſſ. Vict. & Colb. *quia intus eum Jeſus noverat*.

d Edit. omnes ac mſſ. aliquot, *appellans rabbi atque doctorem, a cujus* &c. Elegantius cod. Vat. cum pleriſque Gallic. ut in textu.

Digitized by Google

verſum eos qui ſecretum alicujus produnt, Pulcre ait; *Egrediebatur foras*; foris enim lupi, foris prædones: intus Moyſes in nube cum Jeſu, foris Judæi: intus Zacharias ſacerdos in templo, foris multitudo: intus Spiritus ſanctus in cordibus noſtris clamat ad Patrem, foris adverſarius noſter ſicut leo pervigilat ad rapinam: foris infideles, intus fideles. Et ideo eos qui foris ſunt, judicabit Deus: eos autem qui intus ſunt, Chriſtus abſolvit. Egrediebatur igitur Judas, & loquebatur. Egrediebatur de fide: egrediebatur de concilio & numero apoſtolorum: egrediebatur de convivio Chriſti ad latrocinium diaboli: egrediebatur de gratia ſanctificationis ad laqueum mortis, qui vana ad perfidos loquebatur; egrediebatur foras, qui vitæ internæ myſteria relinquebat: egrediebatur, qui Scripturæ interiora non noverat. Si enim ſciſſet, intellexiſſet dicentem: *Numquid qui dormit, non adjiciet ut reſurgat?* Intellexiſſet

Pſal. 54. 14. & 15. etiam illud: *Tu vero homo unanimis, dux meus & notus meus, qui ſemper mecum dulces capiebas cibos, in domo Domini ambulavimus cum conſenſu.* Non intellexit ergo hunc pſalmum, non centeſimum atque octavum, non alios, non alia teſtimonia Scripturarum. De quo bene Evangeliſta dicit Johannes, & ceteris infi-

1. Iohan. 2. 19. delibus: *Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis. Si enim ex nobis fuiſſent, nobiſcum manſiſſent.*

v. 8. 18. Non manebat ergo cum apoſtolis proditor, qui foras exibat, & cum perfidis ſuſurrabat. Quo verbo uſa eſt ſcriptura divina, demonſtrans ſine auctoritate eſſe perfidiam, quæ timet quod loquitur, deprehendi. Fideli autem di-

Eſai. 58. 1. citur: *Exalta viribus vocem tuam.* En quo deciderat apoſtolus Judas, qui miſſus erat fidem gentibus pleno auctoritatis præconio prædicare; ut in aurem inſuſurraret inſidiatoribus magiſtri ſui, quod timeret audiri. Nonne judicio ſuo ſe ipſe damnavit? Sed erubeſcebat audiri, quod facere non timebat: erubeſcebat; quia adverſus vitæ ſuæ, ſanctificationis, & honoris auctorem cogitabat mala: nec gratiam beneficiis rependebat, ſed mala pro bonis bono referebat magiſtro; quod etiam ſæculi homines damnare conſueverunt: erubeſcebat ingratus deprehendi, erubeſcebat avarus videri; cum pro pecunia auctoris ſui ſalutem proderet: erubeſcebat videri perfidus. Similiter & Judæi qui adverſus fidei magiſtrum falſos teſtes perfidi ſu-

A bornabant, ut dicerent eo quo prædicaſſet tempus Dei quod Salomon condidit, deſtruendum: cum ille de templo ſui corporis ſignificaſſet: *Solvite hoc templum, & in triduo ſuſcitabo illud*; vere Iohan. 2. 19.
foris erant, qui a cognitione Verbi cæleſtis erant excluſi.

19. *Verbum*, inquit, *iniquum propoſuerunt adverſum me*; id eſt, illicitum, & v. 9.
contra jus & fas ſermonem propoſuerunt, mihi facientes de humano ſan-
B guine pactiones, quem ſceleratiſſime vendidit Judas: Judæi quoque emendum non minore ſcelere crediderunt, vaniſſimi homines; quaſi *qui dormit*, inquit, Ibidem.
non adjiciat ut reſurgat. Quid ſit adjectio, conſideremus.

20. Naturale eſt omnibus terrenis animantibus, & volatilibus cæli, & piſcibus maris naſci & mori: homini vero quem pretioſiorem ceteris terræ animantibus Deus fecerat, hanc præcipue contulit gratiam, ut mortuus reviviſcat.
C Hæc ergo adjectio dicitur ad renovationem vitæ ſuperioris. Denique & Ezechiæ regi cum præſcripſiſſet Dominus, quod vitæ ſuæ tempus impleſſet: & per Eſaiam mandaſſet, ut ordinaret domum ſuam; quia moriturus eſſet: atque ille oraſſet ad Dominum, & fleviſſet fletu magno; miſertus Dominus mandavit ei: *Ecce adjicio ad tempus tuum* Eſai. 38. 5.
annos quindecim. Et alibi ſanctus David ait: *Dies ſuper dies regis adjicies annos ejus.* Pſal. 60. 7.
Inventum ergo homini quod addatur:
D Deo autem addi nihil poteſt; quia ſcri- Eccli. 18. 5.
ptum eſt: *Non eſt adjicere, neque minuere, in quo perfecta & plena ſunt omnia.* Etſi Chriſtus reſurrexit, utique in eo quod adſumſerat, reſurrexit, in quo plenitudini divinitatis ejus nihil vel decedere potuit, vel accedere. Deus enim incorporeus & immortalis eſt, cujus ſumma natura, & plenitudo virtutum ſine ulla carnis acceſſione ſignatur. Caro autem diſpenſationis in Chriſto eſt,
E quam miſerationis titulo, & pietatis jure ſuſcepit; ut captivam redimeret, ablueret contaminatam, mortuam reſuſcitaret. Et pulcre ait: *Numquid qui dormit, non adjiciet ut reſurgat?* Non dixit, non adjicitur; ſed, *non adjiciet ut reſurgat*; eo quod ipſe ſe Dei Filius reſuſcitavit; ſicut ſupra diximus dixiſſe eum Judæis: *Solvite hoc templum, & in triduo excitabo il-* Iohan. 2. 19.
lud. Adjectionem accepit caro, quaſi
F ſumta de homine, ſuſcepta de Virgine: ſed quaſi Deus adjectionem ipſam operatus eſt, qui virtute propria reſurrexit; ut eſſet ſuæ reſurrectionis operator. a Ut a.
autem

a Sic mſſ. Vat. & quatuor Gall. Edit. autem, *Cum igitur legas quod* &c. quibus ſuffragatur Reg. cod. niſi quod vocem, *igitur*, non agnoſcit. At Colb. & Vict. ita legunt, *in quo ipſum legas quod* &c.

autem intelligas quod & Pater Filium, & Filius ipſe ſe reſuſcitaverit; agnoſce operationem illam divinæ fuiſſe virtutis, quia Patri & Filio una virtus, communis operatio; quandoquidem una atque eadem ſubſtantia Trinitati eſt.

21. Sed quid ego ceteros arguo (dicit dominus Jeſus) quid mirum ſi populus me non cognovit, & cruci adjudicavit; cum apoſtolus meus mercedem proditionis exegerit, cum conviva
ỳ. 10. meus mortem meam vendiderit? *Etenim homo pacis meæ in quem ſperavi, qui edebat panes meos, ampliavit ſuper me ſupplantationem*. Aliqui Judam excuſandum putant; quia refudit pecuniam
a quam [a] pro mercede proditionis acceperat: ſed ecce quia ultra Judæorum condemnatur infidelitatem; cui enim plus datum eſt, plus exigitur ab eo. Quid, inquit, de aliis querar? *Homo pacis meæ*, cui pacem meam dederam, pacem meam relinquere voluerat, perſecutoribus deductis me tradidit,
Johan. 13. 21. & fefellit me, *in quem ſperavi*. Numquid ignoravit proditorem ſui futurum, de quo ante prædixit: *Unus ex vobis me tradet?* (hoc autem dicebat de Juda, ſicut ſcriptum eſt in Evangelio.) Non utique; ſed quo amplius condemnaret eum, de fide ejus ſperaſſe ſe dixit. Aquila, *confiſus eram*, dixit: Symmachus poſuit, *confidebam*. Plus enim gravamus eum in quo plurimum ſpei vel fiduciæ habuiſſe nos dicimus; ſi poſtea ſpem noſtram opinionemque deſtituit.

22. Simul oſtendit quanta vis divinæ ſanctificationis ſit, quæ excludat malitiam, & depravatum emendet ingenium; ſi forma propoſiti melioris accedat. Quantos ſcimus eſſe converſos? Mutatus eſt Zacchæus ille publicanus, & ad quæſtum avaro intentus affectu, qui poſtea quadrupla redhibitione ſolvit errorem, condemnavit in ſe avaritiam, temporis ſuperioris abjuravit lucra, compenſavit in pauperes, ſi deeſſet exactor. Latro ipſe nequitiam ſuam propoſito meliore mutavit, agnovit in cruce Chriſtum, confeſſus eſt Dei Filium, regem voce propria nuncupavit. Quo tempore juſti plerique nutabant; ipſi certe latebant apoſtoli: carnifex ipſe centurio non negavit. Quid de tempore Evangelii loquor? Rahab meretrix erat, quæ perfidiæ atque intemperantiæ ſe alebat ſtipendiis; tamen ubi exploratores vidit quos miſerat Jeſus Nave, fidem induit; & periculo imminente, juſtitiam reſervavit: nec ſuſceptos prodidit, ſed fideli humanitate protexit. Ideo ergo ſperaſſe ſe dicit; quaſi jure præſumſerit, ut apoſtolus ſuperiora deponeret, meliora ſequeretur: & qui ſanctificandi alios munus acceperat, ipſe in ſe ſanctitatis gratiam cuſtodiret, & ſinceritatis inhæreret officiis. Bene ait, *ſperavi*; quia homini dedit eligendi arbitrium, quid
ſequatur. *Poſui*, inquit, *ante te bonum & malum*. Si malum elegeris, non natura delinquit, ſed eligentis affectus. Deut. 30. 15.
Si unuſquiſque hominum condemnatur qui malum elegerit; quid de Juda dicimus, qui prodidit eum cui copulabatur ſuavitate convivii?

23. *Qui edebat*, inquit, *panes meos*, ỳ. 10.
ampliavit ſuper me ſupplantationem. Quid eſt quod addidit, *panes meos*? Potuit dicere: Qui edebat panes mecum; niſi illam intelligas, quæ ſpecialis eſt Chriſti, hoc eſt, verbi cæleſtis alimoniam;
non enim in ſolo pane vivit homo, ſed in Matth. 4. 4.
omni verbo Dei. Denique alibi dicit:
Qui ſemper mecum dulces capiebas cibos. Pſ. 54. 15.
Quibus verſiculis bene utimur adverſus eos qui necandos eſſe crediderint, cum quibus videntur epulati. Gentiles hoc cuſtodire memorantur, hoſtes plerumque, latrones etiam; ut parcant iis cum quibus [b] recordentur ſe iniiſſe convivium: feræ quoque ipſæ pabulorum b
ſocietate miteſcunt. Unde propter hujuſmodi affectum gratiæ convivalis, ſi verba conſideremus, non otioſe dulces cibos dixit. Quomodo enim dulces, qui cito corrumpuntur? Sed vide ne dulces cibos dixerit verba vitæ. Hos enim cibos nulla amaritudo corrumpit, nulla mortis corruptela contaminat. Unde & *ſemper* dixit. Non enim ſemper edere quis poterat. Semper autem verbo Dei poſſumus inhærere, & noctibus & diebus, ſi in lege Dei die & nocte meditemur.

24. Quid eſt etiam, *ampliavit*? Græcus ἐμεγάλυνε dixit, hoc eſt, magnificavit. Utrumque nobis expoſuit Dominus quod movere nos poſſet, dicens
in Evangelio: *Qui manducat mecum panem*, Johan. 13. 18.

a Plures mſſ. *pro mercede emtionis acceperat*.

b Mſſ. aliquot, *recordentur contubernium habuiſſe*. Ceterum in confeſſo eſt olim non tantum apud Græcos ac Latinos, ſed & apud Barbaros magna religione ac reverentia cultam eſſe menſæ atque conviviorum ſocietatem. Etenim gentes fere omnes cum privata fœdera, tum publica per ſalis ac panis communionem jungebant: Jovem hoſpitalem menſæ præſidem & vindicem exiſtimabant: jurabant per menſam hoſpitalem; & ſi quis hoſpites atque [illegible] violaſſet, non modo ipſe habebatur exſecrabilis; ſed & ædes ubi hoc ſceleris patratum eſſet, tamquam funeſtæ, interdum habitatoribus deſertæ remanebant. Vide Strukium Ant. Conviv. lib. 1. cap. 3.

27. Hic itaque equus in figura & ante eſt demonſtratus tempore Machabæorum, quem ſedebat dux ille militiæ cæleſtis aureis armis refulgens, qui Heliodorum depeculatorem illum depoſiti vidualis, ceterorumque quæ ſacræ fuerant commendata cuſtodiæ, & ſtravit, & perculit, & poſtea exoratus Oniæ precibus ſacerdotis vitali uſui reformavit. Unde vere in eo arma aurea refulſerunt; quia ſolus equum hunc ſedit, & vicit, in quo nullus culpæ immunis evaſit. Non Enoch, qui raptus eſt, ne malitia mutaret cor ejus: non Abraham, non Iſaac, non Jacob, non Moyſes. Omnes enim ſub peccato, omnes ſub morte. Denique regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſen. Solus iſte eſt qui peccatum non fecit: ſolus eſt Chriſtus, qui peccatum abſtulit mundi, qui dixit morti: *Ubi eſt, mors, victoria tua; ubi eſt, mors, aculeus tuus?* (1. Cor. 15. 55.)

28. Quomodo ergo amplificavit ſuper hunc ſupplantationem ſuam Judas, & cecidit eques retrorſum? Quod in Juda eſt, dolum fecit: quod in Chriſto, volens paſſus eſt. Sæpe videmus fortiorem velle percuti; ut acrior laceſſitus inſurgat, vehementius excitetur. Momordit ergo ſerpens calcaneum equi, virus ſuæ fraudis evomuit: volens eques ſe ipſe dejecit, volens cecidit; ut nos levaret. Quid eſt tamen, quod ait Scriptura: *Et cadet eques retrorſum?* (Gen. 49. 17.) Cur retrorſum, niſi ut regeret retro ſe ſequentes? Retrorſum erat Petrus, cui dixit: *Vade retro poſt me.* (Marc. 8. 33.) Retro erant apoſtoli, & ceteri diſcipuli. Ideo retrorſum cecidit; quia ſuper quos cadit, ſalvat. *Omnis enim qui ſuper hunc lapidem*, inquit, *ceciderit, conquaſſabitur: ſupra quem autem ceciderit, emundabit eum.* (Luc. 20. 18.) Alii habent, *ventilabit eum*; alii, *comminuet*. Qui enim ventilat frugem, mundat a paleis: qui comminuit aliquid, in pulverem redigit; ut mollitia pulveris, vel poculo ſalubri, vel reliquo medicinæ uſui ſine ulla perturbatione proficiat. Unde colligimus cavendum, ne quis ſemel per baptiſmum ſuſceptus a Chriſto, ex ejus decidat corpore, hoc eſt, excutiatur ab Eccleſia; ipſa eſt enim mortis ruina perpetuæ. Illum autem qui venit crediturus in Chriſtum; ut eum mors ejus inveniat, crux ejus adſumat, clavus infigat, ſanguis infundat, ſepultura quoque ejus involvat, gratia reſurrectionis adtollat, de

A ſomno ſuſcitet, a morte vivificet: illum, inquam, a ſæculo liberat, a peccato mundat, ſanat a vulnere, a duritia impietatis inflectit, ad manſuetudinem pietatis emollit; ut circumciſo corde, incircumſcriptum illum & incomprehenſibilem hauriat ſpiritum, bibat poculum ſalutis æternæ. Cecidit ergo eques retrorſum.

29. Accipe & aliud, cur retrorſum B & non ante ceciderit. Poſt ipſum omnes, nemo ante ipſum. Cecidit ergo non ſibi, ſed omnibus; ut duritiam cordis noſtri ſuper nos cadendo molliret. Cecidit ſuper Adam, quem quærebat, ut inveniret. Retro eum quæſivit; ut ſupra humeros ſuos bonus paſtor imponeret, ſecumque paradiſo in illius redemtione latronis inveheret.

30. Sed forte dicas: Et perſecutores C ceciderunt retrorſum. (Johan. 18. 5.) Sic enim ſcriptum eſt, quia principes ſacerdotum, quos adduxerat proditor Judas, & ceteri qui ad comprehendendum advenerant dominum Jeſum, abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram. Hoc eſt quod & ego dico, quia ſuper peccatores voluit cadere, non ſuper juſtos; juſtus enim medico non indiget, ſed peccatores. Si apoſtolorum umbra ſa- D nabat; quanto magis caro Chriſti quos tangit, a morte defendit? Denique leproſum tetigit, & ſine dilatione mundavit. Ut ſcias autem qui legis, quia & perſecutores ſuos voluit liberare, teſtem Chriſti interroga. Nam cum inveheretur Petrus in Judæos, quod principem vitæ interfeciſſent, remedium demonſtravit; ut agerent pœnitentiam, remitti ſibi peccatum quod admiſerant, mererentur. Quid autem dubitas, quod E ideo cecidit, ut reſuſcitaret; cum ipſe dixerit: *Percutiam, & ſanabo?* (Deut. 32. 39.) Verborum tamen videto diſtantiam. In Geneſi habetur: *Cadet eques retrorſum, ſalutem exſpectans a Domino*; (Gen. 49. 17.) hoc eſt, ut oculos non avertat, actio mentem propriam non reflectat, reſurrectionis ſuæ prærogativam vindicet, & divina ſe reſuſcitet poteſtate. Hic autem habetur: *Abierunt* F *retrorſum, & ceciderunt in terram.* (Johan. 18. 6.) Qui terrenus eſt, in terram cadit: qui cæleſtis, cælo inhæret. Etſi corpore cadit, virtute non cadit: [a] nec iis quæ ſua ſunt, ſed quæ ſurſum ſemper intendit; ſemper enim ad Patrem reſpicit, ut ejus circa nos impleat voluntatem. Utinam & iſti non abiiſſent retrorſum, ſed Chriſtum excepiſſent; ſicut excepit Jo-

a Cod. Vict. & Colb. cumque illis antiquæ edit. *non cadit, nec iis quæ ſua ſunt, ſed operi intendit.* Quatuor alii mſſ. *non cadit, ſed quæ ſurſum ſunt, ſemper intendit.* Reg. ſolus, *non cadit, ſed quæ ſua ſunt, ſemper intendit.* Quæ lectio nequaquam videtur contemnenda. Etenim ſi homo cæleſtis quæ ſua ſunt ſemper intendit, utique ſemper intendit cæleſtia. Commode tamen edit. Rom. & cod. Vat. quos eo ſequimur, quod melius ſonent auribus chriſtianis.

Joſeph, & ſepelivit eum in monumento novo. Qui fidelis eſt, in terram non cadit: qui infidelis, cadit & deſcendit in inferiora terrarum; ſicut ſcriptum Pſ. 54. 16. eſt: *Deſcendant in infernum viventes*. Ergo perſecutor ſuper terram, & in infernum cadit: Chriſtus ſuper reſurrecturos, Chriſtus ſuper petram, Chriſtus ſuper Eccleſiam. Audi quomodo ſuper Eccleſiam cadat. Retro erat Petrus, & ſequebatur eum cum a Judæis ad Caiphæ domum Synagogæ principis duceretur. Ipſe eſt Petrus cui dixit: Matth. 16. 18. *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*. Ubi ergo Petrus, ibi Eccleſia: ubi Eccleſia, ibi nulla mors, Ibidem. ſed vita æterna. Et ideo addidit: *Et portæ inferi non prævalebunt ei: & tibi dabo claves regni cælorum*. Beatus Petrus, cui non inferorum porta prævaluit, non cæli porta ſe clauſit; ſed e contrario deſtruxit inferni veſtibula, patefecit cæleſtia. In terris itaque poſitus cælum aperuit, inferos clauſit.

31. Poteſt & illud convenire huic loco, quod Samaritanus deſcendentem de Hierico hominem vulneratum illum a latronibus non præterivit; ſed ſuſcepit eum, & vulnera ejus curavit, infundens oleum & vinum: & impoſuit ſupra jumentum ſuum, & duxit ad ſtabulum. Quid dubitas de equo bono, cum bonum & jumentum legeris? Cum legeris in Hieruſalem illam, & equites multos & plurimos cum quadrigis & curribus introire? Nec te moveat quod Pſ. 19. 8. & 9. legiſti: *Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine domini Dei noſtri magnificabimur. Ipſi obligati ſunt, & ceciderunt.* Sed Elias non cecidit, qui curru introivit; ubi enim Dei nomen eſt, ibi nullus obligatur, ſed abſolvuntur univerſi. In nomine autem Dei noſtri & pauper eſt tutus, & dives; & nobilis, & ignobilis; & infirmus, & potens. Fidei non præjudicant opes; ſi tamen uti opibus noverimus.

32. Et ideo nomen Dei in ſe habens V. 11. dicit: *Tu autem, Domine, miſerere mei, & reſuſcita me, & retribuam illis*. Quod utique non quaſi de reſurrectione dubitans dicit, qui in poteſtate habebat Johan. 2. 19. dicere: *Solvite templum hoc, & in triduo reſuſcitabo illud*; ſed formam dat homini, ut miſericordiam a Deo, & reſurrectionem de Deo ſperet. Deinde non reſuſcitari ſe petit: ſed reſuſcitari ſibi poſtulat Matthiam in locum Judæ; ut apoſtolicus numerus impleatur. Etenim

A quia neceſſe habebat perire filius perditionis, ut Scriptura impleretur; oportebat in locum ipſius ſubrogari filium ſalutis. Tertium accipe. Reſuſcitari ſe, hoc eſt, corpus ſuum, poſcit: corpus autem Chriſti, Eccleſia eſt. Et quia Judas figura erat infidelis populi Judæorum, qui pecunia vel emit, vel vendidit Chriſtum (quod faciunt qui pluris ducunt pecuniam, quam religionem) [a] pro interitu plebis in fide ſi- a
B gnificat Eccleſiæ ſibi gratiam reſurrecturam. Unde & ipſa dicit in Canticis: *Si ſuſcitaveritis & reſuſcitaveritis caritatem*; Cant. 2. 7. cum quæreret de juvenculis Chriſtum, quia Chriſtus caritas eſt.

33. Quod autem ait: *Retribuam illis*; hoc intelligimus, quia florentis Eccleſiæ proceſſibus cruciabuntur: & tunc cognoſcent quæ pœna perfidiæ ſit; cum adverterint qui fidei ſit ſplendor, & gratiæ. Vel quia bonus Dominus eſt, qui poterat dicere: *Retribuebant mihi mala* Pſ. 34. 12.
C *pro bonis*. Et medium verbum eſt retributionis, vel in bono, vel in malo: retributurum in bono eſſe ſe dicit; quia etſi cæcitas in Iſrael ex parte continget, tamen cum plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Iſrael Chriſti miſeratione ſalvabitur.

34. Et ſubjecit: *In hoc cognovi quoniam voluiſti me; quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me*. V. 12. Superius de paſſione ſua loquutus eſt quaſi homo: hinc jam aperit majeſtatem ſuam, quod ſolus
D ſine peccato, [b] ſolus cui peccator inequitare non potuit, ſolus quem Pater ut unicum Filium dilexerit. b Qua ratione ergo inimicus non eſt lætatus ſuper eum? Quia etſi mortem ſuſcepit pro nobis, reſurrexit tamen; & ipſe inſultavit inimico, cujus victoriam deſtruxit, & aculeum mortis infregit. Et nos licet in ſæculo mœſti ſimus, atque in mœrore noſtro & contritione cordis animique noſtri lætetur inimi-
E cus; tamen reſurgentes ejus gaudium deſtruimus. Unde & Michæas dixit: *Noli ſuper me gaudere, inimica mea, quia cecidi; ſed reſurgam*. Mich. 7. 8. Reſurrectio eſt ergo qua inimici omnia vincula ſolvuntur, triumphus omnis aboletur.

35. Sequitur: *Propter innocentiam autem meam ſuſcepiſti me: & confirmaſti me in conſpectu tuo in æternum*. V. 13. *Benedictus dominus Deus Iſrael a ſæculo & in ſæculum*: V. 14.
F *fiat, fiat*. Innocens nulli nocet, in neminem peccat. Ideo ſine peccato, ſine dolo Chriſtus ſcripturæ divinæ aucto-

a Ita mſſ. quinque Gall. ubi forte loco, *plebis in fide*, legendum, *plebis infide*; licet prior lectio ſenſum præbeat minime rejiciendum. Alii vero mſſ. & edit. vet. in marg. *pro interitu plebis infidelis ſignificat Eccleſiam ſibi gratam* (eædem edit. ac Rom. in corpore, *Eccleſiæ ſibi gratiam*) *reſurrecturam*.

b Mſſ. Vict. & Colb. atque edit. vet. in margine, *ſolus qui peccato inquinari non potuit*. Eædem edit. in corpore, ac etiam Rom. *ſolus cui peccator inſultare* &c. Sed aptius ad allegoriam ſupra inſtitutam reliqui mſſ. . . . *inequitare non potuit*. Hic autem obiter obſerva, quod jam ſupra adnotavimus, diabolum ab Ambr. paſſim peccatoris nuncupatione ſignari.

auctoritate ſignatur. Hoc igitur & hic declaratur, ubi dicit: *Propter innocentiam autem meam ſuſcepiſti me*. (Pſ. 138. 13.) Quæ autem ſuſceptio ſignificatur? Nam & alibi legimus: *Suſcepiſti me ex utero matris meæ*. Ergo quia ab omni concretione generationis humanæ mundus eſt natus, qui de Spiritu eſt natus & Virgine; ideo eum Pater ſuſcepit, quia ortum illius nulla corporeæ generationis concretio uſitata fuſcavit. Suſcepit eum reſurgentem; quia nulla eum offenſio prolapſionis adſperſit. Immaculatus ad Patrem rediit, a quo immaculatus exivit; quando deſcendit in terras. Unde dicit ei Pater: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*; (Pſ. 2. 7.) hoc eſt, generationis meæ in te privilegium recognoſco, quem nulla macula potuit inquinare peccati. Inter peccatores verſatus es, peccata omnium ſuſcepiſti, peccatum pro omnibus factus es, maledictum pro omnibus factus es; ſed nullus uſus potuit ad te tranſire peccati. Ita inter peccatores verſatus es, quaſi inter Angelos verſareris. Feciſti terram eſſe quod cælum eſt; ut & ibi peccatum tolleres. Hodie te genui, in quo complacui. Probaſti te Filium, qui impleſti in omnibus Patris voluntatem. Hodie te genui, in quo lucem immaculatæ prolis agnoſco. Heri mihi & hodie ipſe es, & in ſæculum. Nox in te nulla eſt, quia totus es dies. Bene confirmatus in conſpectu Patris dicitur in æternum; quia apud Patrem ſemper eſt: & vere in conſpectu ejus, cujus ſplendor eſt gloriæ, & imago ſubſtantiæ. Sed quemadmodum complacet in Filio Pater; ita & Filius benedicit Patrem. Pater enim honorificat Filium, & Filius honorificat Patrem.

36. *Benedictus*, inquit, *dominus Deus Iſrael*; hoc eſt, populi Deum videntis, qui & Dominum ſuum & Deum credit: *A ſæculo & in ſæculum: fiat, fiat*. In hebræo habetur: *Amen, amen*; ut adſeruerunt, qui librum legerunt in hebraicis litteris ſcriptum. Græcus hoc loco γένοιτο, γένοιτο dixit; quod eſt: *Fiat, fiat*. Quod verbum diverſas ſignificationes habet, ut ſit interdum A imperantis, interdum precantis, interdum confirmantis aliquid: imperantis eſt, cum ſuperior inferiori ſtatuit quid faciendum ſit, vel ſequendum: precantis eſt, ſicut illud: *Fiat voluntas tua*; (Matth. 6. 10.) non enim Deo quis imperat, ſed precem fundit: confirmantis eſt, cum benedicit propheta, vel ſacerdos, vel ſanctus aliquis; & populus reſpondet: *Fiat, fiat*. Hic ergo magis confirmatio B mihi videtur benedictionis, quam oratio, vel deprecatio: maxime quia repetitio ipſius facta ſermonis eſt. Et videtur hebræus quidem ſermo mutatus; ſed idem ſenſus expreſſus. Sicut enim cum ſacerdos benedicit, populus reſpondet amen, confirmans benedictionem ſibi, quam plebi ſacerdos a Domino deprecatur; ita in pſalmo reſponſum eſt: *Fiat, fiat*; quaſi: Amen, C amen. Amen autem confirmationis verbum evidenter oſtenditur in Evangelio, ubi Dominus confirmans ſermonem ſuum dicit: *Amen dico vobis*. (Matth. 19. 23.) Major autem vis eſt, ubi repetitus eſt ſermo: quod in libro Evangelii ſecundum Johannem frequentius invenimus; quia ipſe maxime de cæleſtibus & profundis myſteriis eſt locutus; ſicut ſcriptum eſt: *Amen, amen dico tibi; niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſan-* (Johan. 3. 5.) D *cto, non poteſt introire in regnum Dei*. Et alibi: *Amen, amen dico vobis; ſi quid petieritis a Patre in nomine meo, dabit vobis*. (Johan. 16. 23.) Abundant duo exempla, reliqua vero ſi quis quæſierit, inveniet.

37. Indicium quoque eſt libri finiti: *Fiat, fiat*. Nam in * quinque libros diviſum videtur eſſe pſalterium. Primus liber hoc pſalmo finitur, hoc eſt, quadrageſimo. Et pulcre uſque ad paſſionem Salvatoris quadrageſimus pſal- E mus eſt comprehenſus, qui finem libro daret, quoniam paſſio Domini finis eſt quadrageſimæ: ut ſecundus liber a myſteriis renovationis inciperet, qui liber, utpote quadrageſimæ, perfectiora ſacramenta complectitur. Nam & baptiſmatis prænuntiat ſacramenta, cum dicit: *Sicut cervus deſiderat ad fon-* (Pſ. 41. 2.) F *tes aquarum*: & requiem ſanctorum, qui ad tabernaculum cæleſte pervenerint: & Spiritus ſancti deſcenſionem,

* Celebris eſt illa pſalmorum in quinque partes diviſio, cum ejus meminerint e Græcis Euſebius Cæſar. *Argum. in Pſalm. ennmer.* Gregorius Nyſſ. *Tract.* 1. *in Pſ.* cap. 5. & ſeq. Hieronymus epiſt. 134. Hilarius Pictav. *Prol. in pſal.* Quibus poteſt addi Caſſiodorus in *Prol. ſuper pſal.* cap. 12. atque alii. Quod autem eam rejicit Hieronymus & poſt eum nuperus commentator, vir alioquin eruditus, ducti Hebræorum, ac maxime apoſtolorum auctoritate, ſemper pſalmorum librum, non autem libros nominantium; eam quidem rationem non male infra num. 37. diluit noſter Ambroſius. At vero quod laudatus auctor eamdem diviſionem Chriſto negat eſſe antiquiorem, præterquam quod Hieronymum atque Hilarium inter ſe committit, qui facile conciliari poſſunt, modo Hieronymianum teſtimonium non omnes omnino Hebræos includere conſentiamus: certe manifeſtum eſt eum non vidiſſe Euſebii teſtimonium. Is enim memoratam diviſionem Hebræis diſerte adtribuit, atque in accuratiſſimis exemplaribus inveniri adſerit his verbis: βίβλον δὲ τῶν ψαλμῶν οὐδ' ἂν εἴη διαίρεσις εἰς τὰ ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων, αὐτό τε τὸν Ἑβραϊκὸν περιέχει. εἰς πέντε γὰρ μέρη τὴν πᾶσαν τῶν ψαλμῶν βίβλον παῖδες Ἑβραίων διαιροῦσι. Vide quæ ſequuntur in *Expoſitione Græc. Patrum in pſalmos*, jamante a nobis citata. Quin etiam haud abſurdum fuerit exiſtimare peritos illos hebraicæ linguæ, quos Ambroſius, ut ipſe numero ſuperiori ſignificat, de clauſula hujuſce pſalmi percunctatus eſt, ab eo quoque de pſalmorum apud Hebræos diviſione fuiſſe interrogatos.

quando effuſa eſt gratia ſpiritalis in quadam voce cæleſtium cataractarum; quia virtute magna Spiritus ferebatur, ut legimus in Actibus apoſtolorum: & *Act. 2. 2.* ingreſſum renovati hominis ad altare: & Salvatoris adſcenſum: & ſanctificationem propoſiti virginalis. Qui liber finitur in pſalmo ſeptuageſimo primo, quo regnum Chriſti pacificum toto orbe diffuſum prophetico ſermone annuntiatur, remiſſioque peccatorum; B ubi cum benedictionem Domini præ- *Pſ.71.19.* miſiſſet, ſubtexuit: *Et replebitur majeſtate ejus omnis terra: Fiat, fiat*. Tertius quoque liber finitur octuageſimo octavo *Pſ. 88. 53.* pſalmo; & ibi habet: *Benedictus Dominus in æternum: Fiat, fiat*. Quartus liber finitur pſalmo centeſimo quinto, *Pſ.105.48.* ubi habet: *Benedictus dominus Deus Iſrael a ſæculo & uſque in ſæculum; & dicet omnis populus: Fiat, fiat*. C Quintus liber uſque ad finem eſt; ubi pro hoc verbo Pro- *Pſ.150.6.* pheta dicit: *Omnis ſpiritus laudet Dominum*.

38. Sed iterum forſitan te moveat, quomodo quinque libros adſeram, cum unum Pſalterium ſit. Sed etiam Evangelium unum eſt, & quatuor libros eſſe negare non poſſumus. Unum au- *Lib. 1. in Lucam, in proœmio.* tem Evangelium eſſe, & alibi, ni fallor, intimavimus; & ſi iterum exigi- D *Matth. 26. 13.* tur, facile poſſumus edocere, cum Salvator dixerit: *Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium*. *Galat. 1. 6. & 7.* Et Apoſtolus: *Miror quod ſic tam cito transferimini in aliud Evangelium, quod non eſt aliud; niſi aliqui ſunt qui vos per-* *1.Cor.15.1.* *vertunt*. Et alibi: *Notum enim facio vobis, fratres, Evangelium*. Nec uſquam habes aliter de corpore iſto quatuor librorum, niſi Evangelium ſignificatum. E Denique quia unum corpus eſt etiam pſalmorum, [a] Scriptura dixit: *Pſ. 91. 4.* *In decachordo pſalterio, cum cantico in cythara*. Sed iterum quia quinque libri *Pſ.70.22.* ſunt, dixit alibi: *In vaſis pſalmorum*.

39. Pulcre autem quinque libri & unum Pſalterium; quoniam quinque ſenſibus homo exterior vivificatur: & rurſus quinque ſpiritalibus ſenſibus ille abſconditus cordis homo noſter conſummatur interior, qui ſolus ante F Deum locuples Petri apoſtoli teſtimo- *1.Petr.3.4.* nio reperitur. *Qui habet*, inquit, *aures* *Luc. 8. 8.* *audiendi, audiat*. Habes unum ſenſum. Et ſicut ſunt qui oculos habent, & non vident; ita ſunt qui oculis non videntibus, plus videre creduntur.

A Unde & prophetæ dicebantur videntes, etiam qui oculis non viderent. Bonus etiam ille odor, de quo Apoſtolus dixit: *Bonus odor Chriſti ſumus Deo*. *2.Cor.2.15.* Unde & Job dicit: *Et Spiritus divinus* *Job.27.3.* *qui eſt in naribus meis*. Idem ergo odor Chriſti, & Spiritus ſancti eſt Deo; quia unus odor eſt Trinitatis. Eſt & interior cibus, de quo dixit Dominus: *Meus cibus eſt, ut faciam voluntatem Pa-* *Johan.4.34.* *tris mei, qui in cælo eſt*. Eſt & interior tactus, quo Chriſtum tetigit mulier illa in Evangelio, quæ per duodecim annos ſanguinem profluebat, nec a medicis acceperat ſanitatem; ſed accepit a Chriſto. Fidei tactus eſt, quo tangitur Chriſtus. Denique eam homines non videbant; ſed videbat Jeſus, & ſe vidiſſe teſtatus eſt dicens: *Tetigit me* *Luc.8.46.* *aliquis; nam & ego cognovi virtutem de me exiſſe*. COGNITIO Chriſti, collatio ſanitatis eſt. Ergo quoniam decem ſenſus homini ineſſe manifeſtum eſt; ideo David, qui & foris & intus canebat; foris corpore, intus corde, dicit in pſalmo: *In decachordo pſalterio pſallam* *Pſ. 143. 9.* *tibi*.

40. Pſalterium ergo eſt homo conſummatus in Chriſto: in quo ſicut arte concinentium fila cordarum; ita convenientium reſonant opera canora virtutum, ut poſſit dicere: *Pſallam tibi,* *Pſ. 70. 24. & 25.* *Deus, in cithara ſanctus Iſrael: gaudebunt labia mea, cum cantavero tibi; & anima mea, quam redemiſti*. Paulus ait de ſe: *Foris pugnæ, intus timores*. Hic & in- *2.Cor.7.5.* tus & foris gaudet: ſed ille adhuc in certamine, iſte in remiſſione; quia redemtionem animæ ſuæ ſe meruiſſe cognoverat. Qui pſallit, in lætitia eſt: qui luctatur, in ſollicitudine. Verum & Paulus ſciebat pſallere: ſed adhuc ſe proceſſibus reſervabat, cum foret plenius comprobatus, ut pſalleret; & ideo dixit: *Orabo ſpiritu, orabo & mente:* *1. Cor. 14. 15.* *pſallam ſpiritu, pſallam & mente*.

41. Et quia geminum pſallendi officium demonſtravit, geminam quoque vocem eſſe Scriptura edocuit, Propheta dicente: *Voce mea ad Dominum clamavi,* *Pſ.76.2.* *& vox mea ad Deum, & intendit mihi*. Quid eſt mea? Potuit enim dicere: Clamavi ad Dominum. Sed quæ noſtra eſt vox; niſi iſta quæ melior eſt, quæ neſcit errare? Nam ex multiloquio peccatum incurrimus, & vitare non poſſumus. Illa vox Prophetæ eſt quæ ad Deum pervenit, quæ tacente Moy-

a Vet. edit. cum tribus mſſ. *Scriptura dixit. Sed iterum quia quinque libri ſunt, dixit alibi: in vaſis pſalmorum*. Rom. *Scriptura dixit: Scriptum eſt enim in libro pſalmorum. Et iterum, quia plures pſalmi ſunt, tamquam libri, dixit etiam alibi: Neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & pſalmis de me*. Nos locum auctoritate quinque mſſ. reſtituimus.

Moyſe, clamavit ad Dominum: qua etiam in orationibus ſuis Anna clamabat, cum oris ſui labia non moveret; & impetravit filium, quem ante diu non impetraverat, cum corporis voce clamaſſet. De hac voce dixit Dominus: *Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora Patrem tuum, qui eſt in abſcondito: & Pater tuus qui videt in abſcondito, reddet tibi*. Quid eſt reddet? Hoc eſt, quod deprecatus es, quod oraſti. Sicut enim peccatores

Matth. 6. 6.

A de manu Domini recipiunt peccata ſua duplicia; ita e contrario juſti [a] recipiunt cum affectu propria poſtulata. Audi quomodo recipiant. Adſcendit oratio tua ad Deum, & deſcendit ad te. Unde & in pſalmo legimus: *Et oratio mea in ſinum meum convertetur*; ut Pſ. 34. 13.
fructum ſcilicet referat poſtulanti. *Benedictus dominus Deus Iſrael*, qui tanta nobis aperuit myſteria: *a ſæculo, & in* B *ſæculum*; id eſt, ex infinito in infinitum: *Fiat, fiat*.

a Ita mſſ. omnes. Edit. vero, *recipiunt cum effectu propria* (quædam Pariſ. *proprio*) *poſtulata*.

IN PSALMUM XLIII.

ENARRATIO.

✝. 1. PSALMI titulus eſt: *In finem filiis Core intellectus*. Ubi paſſionis Dominicæ, & baptiſmatis, & ingreſſionis ad altare ſacroſanctum decurſa myſteria ſunt, docet ſanctus propheta David quemadmodum athletam ſuum, cujus nomen teneatur in agone ſanctorum, Chriſtus exerceat. Sicut enim ſine labore noſtro, non ex operibus, ſed ex fide per gratiam ſuam nobis peccata donavit, & ad coronæ petitionem indulgentiſſimus nos & benignus admiſit, nec ſuperiora nobis fecit obeſſe flagitia, quibus tanto certamine judicaremur indigni (quæritur enim etiam in iis qui * luſtrale certamen hoc ſubeunt, etiam diſciplina vivendi) ita rurſus ne tanta peccatorum donatione reſoluti, in ſuperiora flagitia vel deſidiam revertamur, pſalmus iſte nos admonet multa nobis, & gravia certamina eſſe propoſita; ut nemo niſi qui legitime certaverit, coronetur. Luctandum eſt igitur adverſus carnis hujus illecebras, & fervorem ſanguinis: luctandum eſt adverſus nequitias ſpiritales. Nemo gravior domeſtico adverſario: nemo nocentior hoſte eo, cui * cæleſtis ſubſtantiæ potentia ſuffragatur. Cum dico nemo,

C divini memento ſermonis, quo dixit Dominus: *Quia major ex natis mulieris Johanne Baptiſta nemo*. Nam qui natus Matth. 11. 11.
eſt ex Virgine, ipſe ſuper omnes eſt. Et ideo neminem vereamur, qui Chriſtum habemus; quoniam ſi Chriſtus pro nobis, quis contra nos? Certemus ergo uſque ad finem; ut evacuatis omnibus, quæ adverſus Jeſum & Domini voluntatem in noſtro ante corpore militabant, D veræ exercitiis virtutis intenti, ſoli Deo noſtro & Domino ſerviamus. Hic enim finis, ut ſcriptum eſt: *Primitiæ Chriſtus . . . deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri; cum evacuaverit omnem Principatum & Poteſtatem & Virtutem . . . ut mors noviſſima deſtruatur*, & incipiamus Deo eſſe ſubjecti, regnum in nobis cæleſte ſervantes, ubi erat ante colluvio peccatorum. 1. Cor. 15. 23. & ſeq.

E 2. Merito ergo: *In finem filiis Core intellectus*, pſalmus inſcribitur; ut in eo cognoſcendo non vulgaris auditus, ſed intellectus ſpiritalis operetur. Denique Aquila *pſalmum diſciplinæ* poſuit. Et ideo tibi dicit Scriptura: *Da in diſciplinam cor tuum; aures autem tuas præpara ſermonibus intellectus*. Et alibi: *Dilige ſapientiam & diſciplinam*. Sapientia eſt Prov. 23. 12. Prov. 1. 3.

* Solebant veteres diebus luſtricis, id eſt, quibus urbs aliqua ſacris piabatur, ludos ac certamina celebrare. Hoc intelligitur ex Seneca in Troad. ubi ſic habes: *nec ſtato luſtri die . . . . puer citatas nobilis turmas ages*. Quod autem de vivendi diſciplina adjungitur, in eodem pertinet, quo illud Pauli 1. Cor. 9. 25. *Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet*; utrobique enim ſignificatur olim ſeveram athletarum fuiſſe vivendi rationem. Ea de re exſtat hæc præceptio Epicteti, *Enchir.* λέ. δεῖ σε εὐτακτεῖν, ἀναγκοτροφεῖν, ἀπέχεσθαι πεμμάτων, γυμνάζεσθαι πρὸς ἀνάγκην ἐν ὥρᾳ τεταγμένῃ, ἐν καύματι, ἐν ψύχει, μὴ ψυχρὸν πίνειν, μὴ οἶνον &c. Non diſſimilia reperies apud Arrianum lib. 3. quibus addas licet quæ Horatius lib. *de Arte poetica* in hanc rem ſcribit.

* Subſtantia ſpiritualium nequitiarum cæleſtis hic dicitur per oppoſitionem cum humana, quæ terreſtris eſt; iſtæ ſiquidem fuerat in cælo creata, unde cecidit.

eſt quæ ſenſus ſcaturit; diſciplina in habitudinem quamdam naturæ coalita forma virtutum, & mentis [a] confirmata ſententia ſcientiæ diſciplinis. Intelligere quoque obſcurum ſermonem atque dictionum prudentiam & ænigmata Proverbiorum ſcriptura nos docuit, *Ibidem* cujus auctoritate colligimus has prudentiæ principales eſſe virtutes; eo quod ſapientia ſemper quaſi mater fœcunda parturiat, diſciplina quaſi ſeverior magiſtra diſtringat, intellectus quaſi diligens quæſitor inveniat, & veram juſtitiam, judiciumque rimetur.

3. Doceamus hæc ſacræ teſtimoniis *Eccl. 24. 41. 42. & 46.* lectionis. Sapientia dicit: *Ego quaſi fons a paradiſo, dixi: Rigabo meum hortum .... & adhuc doctrinam quaſi prophetiam effundam.* [b] Nam generationes ſuas menti hominis, bonos videlicet ſenſus, quaſi pia mater infundit. Accipe etiam teſtimonia diſciplinæ: *Prov. 3. 11. & 12.* *Fili, ne neglexeris diſciplinam Dei, nec defeceris ab eo correptus;* quem enim diligit Deus, corripit. Severa quidem in corripiendo, ſed dulcis in corrigendo eſt diſciplina; ne fluitemus & vagemur errantes, ſed recipiamur a Chriſto. Diſciplina enim non examinata vagatur, ut ſcriptum eſt. Sed pro conſervatione hic poſuit diſciplinam. Tamen ſicut ſapientia, ita & diſciplina, & perfecta & imperfecta eodem nomine nuncupatur: ſed ubi ſine adjectione, vel diſciplina, vel ſapientia nuncupantur, definitionem perfectionis accipiunt. Inexaminata ergo fluitat diſciplina, ſed examinata non fluitat. De intellectu quoque eadem Scriptura definit, quia *intellectus bonus eſt omnibus qui eum faciunt:* intellectus autem cum in ſe & ſapientiæ gratiam habeat, & ordinem diſciplinæ; utique docemur quod & ſapientia & diſciplina bonæ ſint eis, qui earum inſtituta ſuis miniſteriis exſequuntur. Diximus de titulo, pſalmum adoriamur.

℣. 2. 4. *Deus auribus noſtris audivimus;* ſic Symmachus: Theodotion, *in auribus noſtris* dixit; ſicut & Septuaginta viri. Quid eſt quod ait, *auribus noſtris?* Quod ſi non ſatis eſſet, *audivimus*, certe ſi hoc placuerat: *Auribus audivimus*, plenum erat. Cum ergo additum eſt, *noſtris*, quid ſibi hoc vult; niſi ut intelligas illa eſſe noſtra, quæ mentis ſunt: & ea eſſe meliora, quam quæ

A iſtius corporis? Et ideo quaſi de alio dicit hic ipſe Propheta: *Non timebo* *Pſ. 55. 5.* *quid facias mihi caro.* Et alibi: *Voce mea* *Pſ. 76. 2.* *ad Dominum clamavi, & vox mea ad Deum, & reſpexit me.* Illa vox mea, quæ auditur a Chriſto, non quæ reſultat in publico. Non vult igitur ſuum eſſe, quod corruptibile atque terrenum eſt, qui ad imaginem Dei & ſimilitudinem meminit ſe creatum. Denique Scriptu- *Gen. 1. 27.* B ra nos edocet, prius ad imaginem Dei hominem eſſe formatum, poſtea de luto factum. *Ibidem 2. 7.* Quaſi ſuperior ergo (ſuperior enim qui antiquior) & gubernator & rector hujus corporis animæ vigor dicit: *Auribus noſtris audivimus.* Quis iſte eſt, niſi cui dicitur: *Qui habet aures audiendi, audiat?* Sunt enim qui aures habent, & audire myſteria non poſſunt; de quibus dicit Jeſus in C revelatione Johannis: *Ap. 22. 15.* *Foras canes & veneficos & impudicos:* quibus flagitiorum cupiditas, & ærugo pecuniæ aurem obſtruit audiendi. Conſideremus igitur quæ audiſſe ſe dicant, vel a quibus audiviſſe commemorent.

5. *Et patres, inquit, noſtri annuntiaverunt nobis.* *℣. 2.* Qui ſunt iſti patres noſtri? Titulus habet quia pſalmus filiis Core ſcriptus ſit; ut ab ipſis canatur, qui pſallendi munus receperant, & in hu- D juſmodi officium fuerant deputati. Core autem & Dathan & Abiron cum aliis qui adverſum Moyſen & Aaron inſurrexerant ſtudio contumaci, terræ hiatu in deſerto vorati ſunt & necati. Quibus mortuis, qui alii patres eorum filiis mirabilia opera Domini annuntiare potuerunt? In malevolam enim animam non ingreditur ſapientia. Si ſui ergo patres non anuntiaverunt filiis, alieni multo minus, qui declina- E runt ſobolem perfidorum. Qui ſunt itaque iſti patres? Vide ne illi, de quibus dictum eſt: *Interroga patrem tuum, ipſe tibi dicet.* *Deut. 32. 7.* Interroga quando legis Paulum: vel ſi non legis, & movet te aliquid, in ipſo require. Ipſe eſt enim bonus pater, qui poteſt docere & formare in nobis dominum Jeſum; ſicut ipſe teſtatus eſt dicens: *Filioli* *Galat. 4. 19.* *mei, quos ego parturio; donec formetur Chriſtus in vobis.* Oſtendit tibi hos patres Evangeliſta Johannes, qui ait: F *Dico vobis, patres, qui cognoviſtis eum qui* *1. Johan. 2. 13.* *eſt ab initio.* Iſti ſunt patres, quorum ſenectus vita immaculata eſt. Ideo in con-

a Quinque Gall. cod. *conformata ſententia. Scientia eſt diſciplinis intelligere etiam obſcurum ſermonem* &c. Reliqui mſſ. & cunctæ edit. ut in textu; niſi quod Rom. ex LXX. Interpr. repoſuit, *dictiones prudentiæ*, ubi ceteræ atque mſſ. *dictionum prudentiam*. Adverte autem *dictiones*, interdum (& forte hoc ipſo loco) idem ſonare, ac oracula; ut docet illud e Pacuvii fragmentis:

Flexa, non falſa, autumare dictio Delphis ſolet.

b Rom. edit. ſola: *Nam cogitationes ſuas menti hominis* &c.

conventu ſeniorum appone digitum ori
tuo; ut audias quod tibi proſit, &
vitæ æternæ ſacramenta agnoſcas: ne
interſtrepas inſolens tyro doctoribus;
& qui adhuc diſcere debeas, dicere
præſumas. Quid igitur iſti patres an-
nuntiaverint Core filiis audiamus.

v. 2. 6. *Opus*, inquit, *quod operatus es in*
diebus antiquis. Qui ſint iſti dies in
quibus Deus magna & mirabilia ope-
ratus ſit, requiramus. Et docet nos
Scriptura eſſe aliquos præclaros dies in
quibus reſulſerint facta divina; cum
Joel. 2. 31. & 32. lectum ſit, quia *ſol in tenebras converte-*
tur, & luna in ſanguinem, priuſquam ve-
niat dies Domini magnus & illuſtris. Et
erit, quicumque invocaverit nomen Domini,
ſalvus erit. In ipſo enim die Chriſtus
hominibus reſurrexit; & ideo ſpeciali-
Pſ. 117. 24. ter de ipſo dictum eſt: *Hic eſt dies*
quem fecit Dominus: exultemus & lætemur
in eo. Cum igitur omnes dies Deus
fecerit, huic tamen diei præ ceteris
divini operis prærogativa delata eſt,
quo peccatum omne ſublatum eſt.
Dies autem alii peccatorum ſunt. Hic
ergo eſt dies quem illuminavit ſol ille
juſtitiæ. Nam & ipſa ortus ſuos &
occaſus habere conſuevit. Unde &
ſcriptum eſt: *Orietur in diebus ejus juſti-*
tia. Sunt ergo dies Chriſti quibus orta
Pſ. 71. 7. juſtitia eſt: ſunt dies Chriſti quibus
orta eſt pacis abundantia: ſunt dies
Chriſti quibus orta ſapientia eſt. Audi
1. Cor. 3. 18. quomodo exoriatur ſapientia: *Si quis*
videtur ſapiens eſſe inter vos in hoc ſæculo,
ſtultus fiat, ut ſit ſapiens. Et ideo dicit
Sapientia, quæ ſtulta iſtius mundi ele-
Prov. 8. 22. git: *Dominus creavit me principium via-*
rum ſuarum in opera ſua. Sicut enim in
diebus Oziæ regis, & in diebus Na-
buchodonoſor exorta perfidia eſt, do-
minata captivitas; ſic in diebus domi-
ni Jeſu exorta eſt fides, quæ ſplendo-
rem ſuæ claritatis & luminis toto orbe
diffudit. Qui enim meliores dies,
quam quibus refulſit nobis viſio Dei;
ſicut dixit Jacob? Sic enim ſcriptum
Gen. 32. 30. & 31. eſt: *Vidi Deum facie ad faciem; & ſalva*
facta eſt anima mea. Et continuo exortus
eſt ei ſol. Quis iſte ſol, niſi qui dies
fecit fulgere juſtitiæ, quibus in terra
natus eſt Chriſtus ex Virgine? In ſpe-
cie vidit Jacob, & Deum vidiſſe ſe
dixit: in veritate viderunt Judæi, &
non crediderunt. Ideo illis breviati
ſunt dies, nobis illuminati; quoniam
illis deficiebat dies, nobis appropin-
quabat. Unde Judaicam ſanctus Da-
vid refugiens cæcitatem ait: *Ne dedu-*
Pſ. 101. 25. *cas me in dimidium dierum meorum*. Sic
enim dies Domini magnus & illuſtris

A eſt, utique non prolixitate temporis,
ſed juſtitiæ vel gratiæ claritate. Ergo
ſunt dimidii dies, quibus breviantur
dies impietatis caligine, & ſqualore
perfidiæ, quibus *occidit ſol ſuper prophe-* Mich. 3. 6.
tas, ſicut ſcriptum eſt. Namque ut
Juſtis oritur ſol juſtitiæ; ſic occidit
infidelibus.

7. Sed occurrit illud quia dicit Do-
minus: *Propter electos breviabuntur dies*. Matth. 24. 22.
B Et videtur contrarium, niſi diligenter
advertas, & ſuperiora repetas; dicit
enim Dominus: *Tunc ſi quis vobis dixe-* Ibidem 23. & 24.
rit: Ecce hic Chriſtus, aut ecce illic, no-
lite credere. Surgent enim pſeudochriſti, &
pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna &
prodigia; ita ut in errorem inducantur, ſi
fieri poteſt, etiam electi. Et ideo ne de-
cipiantur electi, admonet Dominus
C quid ſequendum ſit; ut non falſorum
prophetarum ſermone capiamur, ne-
que nos eorum aliqua prodigioſa facta
decipiant: ſed tunc credamus Chriſtum
eſſe venturum, cum dies pleni juſtitiæ
cœperint reſulgere. Chriſtus enim ple-
no majeſtatis ſuæ lumine revelabitur;
& ſicut fulgur exit ab oriente, &
toto lumen ſuum uſque in occidentem
orbe diffundit: ſic & Filius hominis
cum ſuis Angelis veniens illuminabit
D hunc mundum; ut credat omnis ho-
mo, & ſalva fiat omnis caro. Non
ergo credamus Antichriſto, de quo
dicent falſi prophetæ: Hic eſt Chriſtus;
dies enim perfidiæ, erunt Antichriſti
dies. Non credamus iis qui dicent:
Chriſtus in deſerto, Chriſtus in pene-
tralibus; jam enim omnia plena ſunt
Chriſti, ubi appropinquare cœperit
Chriſtus. Sed cum viderimus facta
E quæ Chriſtus in Evangelio ſuo ante
prædixit, tunc credamus ejus adven-
tum; ne dum verum quærimus lumen,
infidelitatis tenebras incidamus.

8. Cavenda ergo ſigna perfidiæ,
quibus breviantur dies atque minuun-
tur. Sol enim obſcurabitur, ſtellæ ca-
dent, hoc eſt, juſti Dei; ſunt enim
qui fulgeant ſicut ſtellæ in cælo. Cum
hæc videris, crede adhuc tardare Chri-
ſtum; ubi enim Chriſtus, ibi fides
F clarior: ubi Antichriſtus, ibi dies di-
midii; de quibus utique non querere-
tur David propheta, ſi ad temporis
brevitatem videretur eſſe referendum;
cum ipſe alibi dixerit: *Heu me, quia*
incolatus meus prolongatus eſt! Quomodo Pſ. 119. 5.
enim aut illum dilatum incolatum
cæleſtem, aut hunc terrenum compe-
rendinatum doleret, qui ante popoſce-
rat, ne in dimidium dierum ſuorum
duceretur; cum dierum brevitas ce-
leran-

lerandi curſus iſtius compendium videretur adferre? Unde colligitur & illud quod ait: *Honora patrem & matrem, ut longævus ſis ſuper terram*; quomodo intelligere debeamus. Multi enim qui honorant, cito ſæpe rapiuntur, ut immatura ætate moriantur: multi etiam qui minus deferunt parentibus ſuis, longævæ fruuntur ſtipendiis ſenectutis; & niſi longævitatem illam vitæ accipiamus æternæ, invenitur Scriptura deſtitui ſubſidio veritatis. Unde græcus expreſſius dixit: *Ut ſis multorum dierum*; hoc eſt, πολυήμερος. QUICUMQUE enim cultus pios ſedulo ſervat officio, a tenebris noctis alienus, in dierum luce verſatur. Et ideo qui legit Deuteronomium: *Leget*, inquit, *illud omnibus diebus vitæ ſuæ*; non utique noctibus, ſed diebus; quia dies fulget legenti myſteria veritatis, & divinæ pietatis oracula. Conſideremus ſequentia.

Exod. 20. 12.
Deut. 17. 19.

℣. 3.
9. *Manus tua gentes diſperdidit, & plantaſti eos: afflixiſti populos, & expuliſti eos.* Scimus quidem quod multas gentes eradicaverit Dominus & everterit; ut poſſeſſionem ſibi Judæorum populus inveniret, quarum gentium terras Abrahæ ſemini daturum ſe Dominus declaravit: ſed cum pſalmus iſte Evangelium Domini, & tempora adventus ejus annuntiet, non mihi videtur quæ ſuperius a Judæis geſta ſunt, recenſere; ſed quæ futura, ſignare: quemadmodum crediturus eſſet populus nationum. Confirmat igitur fidem Eccleſiæ, antequam nuntiet, & victorias pietatis ejus enumerat: quæ non in brachio, neque in gladio ſuo feras expulit gentes, & non certamine bellico turmas fugavit hoſtiles; ſed manſuetudine ac fide terras inimicorum ſine ullo cruore poſſedit; fides enim ſola pugnavit. Et ideo triumphos meruit, quos non revocaret perfidia, ſed augeret; quia perſecutionibus ſuis non vincitur Eccleſia Domini, ſed probatur. Quæ ſunt igitur iſtæ gentes quas vicerit Eccleſia, cognoſcamus. Vetera dico vocabula, ſed myſteria nova. Chananæi ſunt, Chettæi, & Amorrhæi, Pherezæi, [a] vel Cerethæi, quorum infra vocabula digeremus. Hæc autem populorum ſunt nomina; ſed & paſſionum infirmitates, & humanorum incentiva & opprobria peccatorum. Quod primum eſt igitur, homo in Chriſto ipſe ſe domuit, & ipſe ſe vicit; ut ſibi viveret. Sibi enim vivit, qui Deo vivit; ut vitam Chriſti vivat æternam. Non ergo pugnavit militaribus armis, & ferreis telis populus Eccleſiæ; ſicut pugnavit populus Judæorum. Ille in figura pugnavit, nos pugnamus in ſpiritu: ille adverſum alienigenas pugnavit, nos ipſi bellum habemus in nobis; & ideo prius nobis vincendæ ſunt proprii corporis paſſiones.

10. Audi pugnantem apoſtolum Paulum adverſus gentem Chananæorum. *Video*, inquit, *legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati*. Nunc ſe erigit caro noſtra, nunc dejicit. Erigit menti, dejicit poteſtati: & ubi ſe urgeri viderit, conſtantiam deſerit, & ad ſubjectionem parata ducitur in legem peccati; ut fidem deſerat, perfidiæ ſuccumbat; [b] & Chettææ infirmitatis in ditione deſtituta vero, cedat mendacio, ſerviat crimini, adquieſcat errori, & tamquam Amorrhæus loquatur amara pro dulcibus. Fides enim dulcis, amara perfidia eſt. Unde præclare Petrus quid fides eſſet, expreſſit dicens: *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, & nos credimus*; quomodo igitur jubes ut diſcedamus a te? Captus enim cæleſtium ſuavitate verborum, diſcedere nolebat a Chriſto. Qui autem negat Chriſtum, ipſe ſe ſeparat [c] vel ſeparatur a Chriſto. Sed neque verſuta Amorrhæorum diſputatio, quæ per philoſophiam nonnullos a veritate tranſducit: neque Jebuſæorum turpis abjectio, quæ ſe ſubjicit atque ſubſternit curſum currentibus ſæcularem, qui non poteſt eſſe perpetuus; ſed in portis deficit mortis, de quibus exaltatum David propheta ſe gaudet: neque Cinæus, qui per ſuam pecuniam poſſidetur; ſicut inſatiabili avarus affectu: neque Cenezeus, qui putat in divitiis poſſeſſionem eſſe perpetuam, & vanam ſpem conſtituit in caducis, atque inani opinione ſe jactat: neque Raphaim, qui profitetur aliis ſe ferre medicinam, cum vulnera

Rom. 7. 23.
Joan. 6. 69. & 70.
Pſ. 9. 15.

ſua

a Rom. edit. ex Vat. cod. & *ceteri*. Aliæ cum omnibus mſſ. & *Cerethæi*. Eorum crebra fit mentio in *lib. Reg.* quos eoſdem eſſe ac Philiſtæos tradit Lyran. *lib. differentiarum*.

b Omnes edit. ac nonnulli mſſ. *Chettææ* (vel *Ethææ*) *infirmitatis indicio* Reg. cum aliquot aliis ..... *in ditione*. Quod videtur ad inſtitutam allegoriam accommodatius

c *Vel ſeparatur*, aberat ex omnibus edit. ac duobus mſſ. Sed in aliis quinque reperitur. Quod autem poſt vocem, *diſputatio*, in cunct. edit. additur, *ejuſmodi*: cum hæc nullis in mſſ. legatur, veriſimile eſt adjectam fuiſſe, ut ſenſus utcumque compleretur. Verumtamen etſi eam retinendam putes, nec ſic locus videbitur adhuc ſanatus. Arbitramur itaque illinc excidiſſe verba iſta, *apoſtolus*, aut *fideles ſeparat a Chriſto*, vel his affinia, quæ deinceps in membris ſingulis ſubintelligenda.

ſua curare non poſſit ; & ideo ſi quis
ad hujuſmodi medicum confugerit ,
neceſſe eſt prius patrimonium ſuum
omne conſumat , quam profectum ſa-
nitatis accipiat ; ſicut illa mulier in
Luc. 8. 43. & 44. Evangelio quæ per duodecim annos
fluentem ſanguinem corporalium vo-
luptatum ſtatuere non potuit , niſi
poſteaquam confugit ad Chriſtum .
Intellexit enim quod nemo perfectus
medicus ; niſi qui deſcendiſſet e cælo,
Pſ. 106. 20. de quo cognoverat dictum : *Miſit ver-
bum ſuum , & ſanavit eos* ; & adver-
Hier. 1. 9. & 10. tit de ipſo dictum : *Ecce dedi verba
mea in os tuum , & conſtitui te hodie ſuper
gentes & regna , eradicare , & deſtruere ,
& perdere , & ædificare , & plantare*. Nam
licet frequenter Deus loquutus ſit in
prophetis ; in quo tamen expreſſius ,
quam in ſuo loquutus eſt Filio , qui
virtutem omnem exprimens Patris ait :
Johan. 7. 16. *Mea doctrina non eſt mea , ſed ejus qui me
miſit* ? Non ergo Hieremias , qui tem-
pore captivitatis ſuſcepit exſilium ; ſed
dominus Jeſus ſuis verbis eradicavit ex
intimis pectoribus vitia gentilium , per-
fidiam nationum , & verſutarum cogi-
tationum prava commenta deſtruxit ,
atque omnia veſtigia iniquitatis abole-
vit . Deinde infudit poſtea fidem , &
continentiæ diſciplinam ; ne tamquam
in vaſe corrupto confuſione vitiorum
coaceſcerent ſacramenta virtutum .

11. Unde pulcre tibi Apoſtolus di-
Rom. 5. 14. cit : *Sed regnavit mors ab Adam uſque ad
Moyſen* . Quid eſt Moyſes , niſi Lex ;
quoniam ipſe interpres eſt Legis : finis
autem Legis Chriſtus Jeſus ? Regnavit
ergo peccatum in hoc mundo , & in
peccato mors ſæva , atque intolerabilis
quædam pœna peccati . Docuit qui-
dem nos Moyſes levare ad Dominum
manus , pii cultus inſtituens diſcipli-
a nam . Docuit quemadmodum [a] Ama-
lech verſutiloquus vinceretur ; ut mo-
res noſtros & opera levaremus ad Chri-
ſtum , ſic deſtrui poſſe perfidiam : ſin
vero dejiceremus animam , inclinare-
mus affectum , & a continentiæ ſtu-
dio averteremus ingenium , ut perſua-
ſio nos vana ſuperaret ; nullum reme-
dium futurum , niſi Jeſus depreſſa jam
brachia Moyſi , tamquam infirmitatem
Legis adtolleret , & ſua miſericordia
ſuſtineret . Sed infirmum adhuc fuiſſet
Legis auxilium ; niſi ipſe Jeſus veniſ-
ſet in terras , qui in ſe noſtras ſuſci-
peret infirmitates , quem ſolum noſtra

A peccata gravare non poſſent , nec in-
clinare manus ejus : qui ſe inclinavit
uſque ad mortem , mortem autem cru-
cis , in qua expandens manus ſuas ,
totum orbem qui erat periturus , ere-
xit : levavit jacentes , atque ad ſe o-
mnium gentium fidem traxit , dicens
homini : *Hodie mecum eris in paradiſo* . Luc. 23. 43.
Hoc eſt ergo diſperdere atque planta-
re ; ut vitioſa eradicentur , meliora
plantentur in pectoribus ſingulorum .
B De quo præclare Moyſes in Exodi
cantico ait : *Inducens plantato eos in mon-* Exod. 15. 17.
*tem hereditatis tuæ , in præparatum habita-
culum tuum* ; petens ut induceret Do-
minus populum ſuum in illa præcelſæ
virtutis ſapientiæque plantaria , ibique
plantaretur in opera ſua , & inſtitue-
retur præceptorum cæleſtium diſcipli-
nis , atque in eo præpararet ſibi ſuæ
ſanctificationis habitaculum : quod uti-
que non hereditario jure , nec noſtro-
rum contemplatione meritorum ; ſed
C pro ſua gratia Dominus conferre di-
gnatur . Quomodo enim , ubi remane-
re non potuimus , eo redire poſſemus ;
niſi privilegio fulti redemtionis æternæ .

12. Et ideo pulcre dixit Propheta :
Quoniam non in gladio ſuo poſſederunt ter- V. 4.
*ram , & brachium ſuum non liberavit eos :
ſed dextera tua , & brachium tuum ; & il-
luminatio vultus tui ; quoniam complacuit
tibi in illis* . Quæ igitur terra eſt , quæ
non brachio capiatur , non gladio poſ-
ſideatur ; niſi terra repromiſſionis , de
D qua hic ipſe dixit Propheta : *Credo vi-* Pſ. 26. 13.
dere bona Domini in terra viventium ? Non
immerito igitur ejus tam præclara poſ-
ſeſſio eſt , in qua non ſæculi adverſa
dominantur , ſed Domini bona æterna
fructificant . Ideoque non gladio adqui-
ritur , ſed manſuetudine poſſidetur ;
ſicut dominus Jeſus teſtificatus eſt di-
cens : *Beati mites ; ipſi enim poſſidebunt* Matth. 5. 4.
terram . Nemo ergo impacificus , nemo
arrogans aut ſuperbus ; ſed manſuetus &
E humilis corde : qui nihil ſibi arroget ; ſed
totum ad gratiam referat : non in ſua
fortitudine glorietur ; ſed dextera Dei
credat ſe eſſe protectum dicens : *Dex-* Pſ. 117. 16.
*tera Domini fecit virtutem , dextera Domini
exaltavit me* . Gladio quoque Dei me-
moret ſe eſſe ſervatum , illuminatum
quoque Dei vultu omnipotentis : in qui-
bus omnibus Chriſtus eſt [b] protector , b
dextera , defenſor , & gladius . Unde
F & Symeon dixit ad Mariam : *Et tuam* Luc. 2. 35.
ipſius animam pertranſibit gladius . Gladius

a Omnes edit. in corpore , *Amalech verſutia vince-
retur* . Mſſ. aliquot , ac vet. edit. in marg. *Amalech
verſuti locus vinceretur* , lege , *verſutiloquus* &c. Nam
quod Vict. & Colb. habent , verſutiloquiis , mendum
eſt ſcribarum ignorantiæ imputandum .

b Vict. Colb. ac vet. edit. in marg. *protector* , *ut
dextera* : *defenſor* , *ut gladius* .

enim Dei verbum eſt, quod acutius omni gladio uſque ad diviſiones animæ cogitationeſque pertranſit; ut nulla cognitionem ejus occulta prætereant. Vultus quoque paterni ſplendor eſt
Johan.14.9. Chriſtus; & ideo dicit: *Qui me videt, videt & Patrem*; quaſi ſplendor gloriæ ejus, & imago ſubſtantiæ. Ad ipſum ergo omnia jure referenda ſunt. Ipſi Moyſes, ipſi Aaron, ipſi etiam Patres ſacrabant univerſa quæ geſſerant; ut de hoſtibus triumpharent. Neque enim in
Joſue. 10. 12. ſua confidentia dixit Jeſus Nave: *Stet ſol contra Gabaon*; ſed quia præſumebat in Chriſto, quem ducem militiæ cæleſtis agnovit, & ſuppliciter adoravit: & ideo gentes feras eradicare promeruit, & populum Patrum in terram repromiſſionis inducere; quia nihil ſuis operibus deputabat, credens indigna eſſe opera hominum tanta gloriæ remuneratione cæleſtis: quam Dominus ex ſua magis miſericordia, quam pro noſtrorum contemplatione factorum ſtatuit in ſe credentibus conferendam. Unde & Abraham impigre Deo credidit; ut apud eum juſtificationis gratiam reperiret, quam mercedem ſui operis collocaret; uberiora enim dona ſunt largientis, quam merces operantis. Propterea & illi qui æqualitatem mercedis inviderat, reſpondit Domi-
Matth. 20. 15. nus: *Si ego bonus; oculus tuus quare nequam?* Patres ergo noſtri, utpote proximi & heredes patriarcharum, plantati in terra repromiſſionis, non ſuis hoc meritis vindicabant. Ideo nec Moyſes eos induxit, ne Legis hoc exiſtimetur eſſe, ſed gratiæ; Lex enim merita examinat, gratia fidem ſpectat. Unde præclare Apoſtolus fidem patrum
1. Cor. 3. 7. ſequutus ait: *Sed neque qui plantat, eſt quicquam, neque qui rigat; ſed qui incrementum dat Deus*. Non enim Jeſus Nave qui induxit, neque qui plantavit eos; ſed Deus qui incrementum populo dedit, habet gloriæ principatum.

13. Nec te moveat quia ſuperius
Pſ. 43. 3. dixit: *Manus tua gentes diſperdidit, & plantaſti eos*. Hinc enim colligis quia non omnis qui plantat, aut qui rigat, incrementum dat: ſed qui incrementum poteſt dare, poteſt ipſe plantare; ſicut gentes plantaſſe dicitur Dominus. Ipſe enim plantavit, qui plantationi donavit effectum; in iis tamen qui per fidem Chriſti Domino placere meruerunt, cui ſoli a Patre dicitur Deo:
Marc. 1. 11. *Filius meus tu es: in te complacui*. Qui ergo participes Chriſti ſunt, ab eo placendi gratiam conſequuntur. Et pulcre ait: *Complacuit tibi in illis*; ut diſtantia videatur jure ſervata. Recte

A enim Deus in Filio complacet; quia æqualis eſt Patri, nec in ullo decolor invenitur, quia complacet divinæ jure naturæ, & unitate ſubſtantiæ. Et recte complacet in Filio Pater; quia Pater honorificatur in Filio, ſicut in Patre Filius. In nobis autem Deo complacuit; quia nobis ipſe donavit, ut ei placere poſſimus. Pie autem & hoc homini ſpecialiter donatum, non arro-
B gantius uſurpatum Scriptura nos docuit. Decet enim ut in iis complaceat Deo, quos ad ſimilitudinem ſuam fecit, & quos per imaginem ſuam voluit prærogativam gratiæ habere cæleſtis. In imagine ergo ſua Deus complacet: in iis autem qui ſecundum imaginem ipſius ſunt, complacet Deo. In his autem ſuum munus, & ſuum donum;
C quod tunc revelabitur, cum perfectum illud advenerit; quia *cum apparuerit quid* 1. Johan. 3. 2.
ſimus, ſimiles ei erimus, ut ſcriptum eſt.

14. Ergo qui non in brachio ſuo, hoc eſt, in ſua operatione præſumit, ſed in Dei gratia; credens quod non facta ſua unumquemque juſtificant, ſed fides promta, dicit Domino: *Tu* ℣. 5.
es ipſe Rex meus, & Deus meus, qui mandas ſalutes Jacob. Non perfunctorius ſer-
D mo eſt, ut dicas: *Tu es ipſe Rex meus*. Non quicumque hoc dicit, ſed in quo Dei regnum eſt: in quo autem regnat Deus, utique in eo peccata non regnant; non enim Deo regnum eſt commune cum crimine. Quis autem dicit Deus ſuum, niſi qui ipſi exhibet plenum reverentiæ & pietatis affectum? Juſto enim dicitur: *Ego ſum Deus tuus*. Denique & Thomas ubi tetigit manu propria latus Chriſti, & evidentia in-
E dicia indubitatæ reſurrectionis invenit, reſpondit: *Dominus meus, & Deus meus*. Johan. 20. 28.
Dominus, quia redemit ſervulos ſuos: Deus, quia non ſolum reſurrexit, ſed etiam ipſe ſe ſuſcitavit. Mandavit autem ſalutes Jacob; quia in ſingulis oraculis ſalus eſt: in ſingulis quoque ſalus eſt manſionibus: ſalus in miniſteriis Angelorum, qui ad protectionem hominum deputantur. Ex mandato ergo
F Dei ſalus homini, non ex ſua operatione confertur. Deus enim maluit ut ſalus homini fide potius, quam operibus quæreretur; ne quis gloriaretur in ſuis factis, & peccatum incurreret. Qui autem gloriatur in Domino, fructum pietatis adquirit, & jactantiæ crimen evadit.

15. Hic igitur eſt qui poteſt dicere:
In te inimicos noſtros ventilabimus cornu. ℣. 6.
Quid eſt ventilare cornu? Dedit Dominus cornua pluribus animantibus; ut poſſint ſe a ferarum incurſione defen-

fendere. Ideoque & bos leoni frequenter reſiſtit, urſum proterit: cervus quoque quamvis ſit pavidus, tamen & ipſe cornibus ſe tuetur: aries quoque arietat lupum. Ergo ea quæ cornua habent animalia, ventilare dicuntur. Sed homo cornua non habet. Quomodo ergo ventilat? Unde? Vide Scriptura quid dicat: *In te*, inquit, *inimicos noſtros ventilabimus cornu*. Cornu noſtrum es tu, domine Jeſu; & ideo ſicut non in brachio noſtro præſumimus, ita nec in cornibus noſtris ventilandi habemus præſidium, ſed in Chriſto. Habet enim fides cornua ſua, quæ mutuatur a Chriſto. Siquidem non otioſe in benedictionibus Moyſi legimus: *Qui viſus* (Deut. 33. 16. & 17.) *eſt in rubo, veniat ſuper caput Joſeph, & ſuper verticem ejus, glorificatus inter fratres ſuos primogenitus: tauri decus ſpecies ipſius, cornua unicornui cornua ipſius: in ipſis gentes ventilabit ſimul uſque ad extremum terræ. Hæc decem millia Ephræm, & hæc millia Manaſſe*. Quis eſt in rubo viſus Moyſi, niſi primogenitus Dei Filius, (Exod. 3. 6.) qui ait: *Ego ſum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Jacob?* Ideo ſe demonſtravit humanis adſpectibus; quia venturus erat ut ab omnibus videretur. Ideo rubus urebatur, & non exurebatur; quia terram iſtam quæ nobis ſpinas germinabat & ſentes, diſponebat urere per continentiæ diſciplinam, [a] quam conſumere per mortis (Pſ. 25. 2.) ærumnam. Unde dicit Propheta: *Ure renes meos, & cor meum*. Revelavit ergo futurum quoddam corporei ſplendoris indicium, quo per reſurrectionem caro iſta fulgeret. Quid enim ſignificabat ignis innoxius, niſi lumina reſurgentium? Unde præſumſit Apoſtolus dicere, (1. Cor. 15. 41. & 42.) quia *ſicut ſtella a ſtella differt in claritate, ita & reſurrectio mortuorum*. Hic ergo, inquit, veniat ſuper caput tribus Joſeph; ut exaltet caput populi ſui: veniat etiam ſuper verticem; ut verticem capilli perambulet, amputaturus ſuperflua delictorum, ſanctificaturus ornamenta virtutum.

16. Hic eſt glorificatus inter fratres ſuos; ſicut ipſe dicit: *Narrabo nomen* (Pſ. 21. 23.) *tuum fratribus meis*. Quæ major eſt gloria, [b] quam pectoribus nationum cognitionem divinitatis infundere? Quem in viſione vidit Joſeph, quod manipulum ejus adorarent fratrum manipuli, adoraret eum ſol & luna cum

A ſtellis. Manipulus ille in figura carnis accipitur; omnis enim caro fœnum. Fœnum hoc noſtrum ſuſcepit; ut ſuum triticum germinaret, & fructum reſurrectionis adferret. Quæris teſtimonium? Audi de ſe dicentem: *Niſi granum tritici cadens in terram moriatur, ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multum fructum adferet*. (Johan. 12. 24.) Denique ut ſcias quia de Dei Filio dicit Moy-

B ſes, ait: *Glorificatus inter fratres ſuos primogenitus*. (Deut. 33. 17.) Utique non Joſeph erat primogenitus inter filios Jacob, ſed Ruben; nam Joſeph poſt plurimos erat. Sed primogenitus dicitur, qui venturus erat, ut nationum populos congregaret.

17. Unde pulcre ait Scriptura: *Tauri decus ejus*. (Ibidem.) Sicut enim taurus ducit armentum; ita Chriſtus plebem gentium

C duxit ad Eccleſiam, induxit ad paſcua; ut poſſet dicere: *In loco paſcuæ ibi me collocavit: ſuper aquam refectionis conſtituit me*. (Pſ. 22. 2. & 3.) [c] Hujus tauri decorem pro captu noſtræ fragilitatis armenta ſecuta ſunt præcedentem; ut vitam adipiſcerentur æternam. Mugivit hic taurus, & mors refugit. Leo rugit, & quis non timet? Vere maxima taurus victima; (Virg. lib. 2. Georg.) ut ab adverſariis adſumamus teſtimonia. Quæ major enim victima,

D quam quæ mundi totius peccatum ſuo cruore mundavit? Audi quia ipſum taurum dicit etiam ſanctus propheta Jacob; cum revelaret Domini paſſionem, quem Judæi poſtea perſecuti ſunt. *In furore*, inquit, *ſuo ſubnervaverunt taurum*. (Gen. 49. 6.) Et ut aperiret quia de Judæis dicebat, addidit: *Dividam eos in Jacob, & diſpergam illos in Iſrael*. (Ibidem 7.) Hic eſt homo qui luctatus eſt cum Jacob, & femur ejus tetigit, quo tactu Patriar-

E chæ nervus obſtupuit: ſignificans ex ejus ſucceſſione ſecundum carnem ſe eſſe venturum, qui ſubnervandus eſſet a populo Judæorum in ſui corporis paſſione. Quod non intelligentes myſterium, ſtatuerunt ne nervum manducarent filii Iſrael. Et ideo ſacri ſanguinis ſe redemtione fraudarunt, ſalutiferæ quoque paſſionis ſe beneficiis abdicarunt, ne vitam mereantur æternam; quia ſcriptum eſt: *Niſi manduca-*

F *veritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis in vobis ipſis vitam*. (Johan. 6. 54. & 55.) *Qui autem manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habebit vitam*

a Edit. Rom. *non conſumere*. Sed in aliarum ac mſſ. lectione nihil mutandum. Eſt enim hic ellipſis adverbii *magis*, vel *potius*: quæ figura minime inſolens apud Ambroſium.

b Cod. Vict. & Colb. ac edit. omnes, *quam peccatoribus nationum*. Alii mſſ. ut in textu.

c Edit. vet. ac Rom. cum mſſ. Vict. & Colb. *Hujus tauri decore perpetuo capta noſtræ fragilitatis armenta* &c. Pariſ. quædam: *Hujus tauri decore pro captu* &c. His cod. Reg. & alii quatuor proxime accedentes nobiſcum faciunt.

æternam. Accipe aliud. Quid eſt nervus, niſi quo corpus omne conſtringitur? Corpus Chriſti Eccleſia eſt, quæ vinculo ſtringitur caritatis. Quid aliud in Chriſto Judæi, niſi caritatis vinculum omne ſolverunt? Merito Petrus ſacerdos eligitur; qui ſpiritu caritatis divinæ triplici ſe ligavit.

17. Accipe adhuc quia ipſum ſignificavit Moyſes. Adjecit: *Cornua unicornui, cornua ipſius: in ipſis gentes ventilabit*. Sed noli timere quia ventilat; dixit enim: *Percutiam, & ſanabo*. Bona cornua, quibus incluſit orbem terrarum: bona cornua, quibus leonem illum noſtrum adverſarium ventilavit: bona cornua, quibus fecit ut cornua adverſarii timere nequeamus; quia & ſatanas habet cornua ſua, ſicut teſtificatus eſt Daniel dicens: *Videbam & cornu illud, quod faciebat pugnam cum ſanctis: & invaleſcebat eis, donec venit Antiquus dierum*. Hic eſt Antiquus dierum. Quis autem unicornuus, niſi unigenitus Dei Filius, & unicum Dei Verbum, quod erat in principio apud Patrem? Quod Verbum ſuis cornibus gentium populos mortificavit, & vivificavit; ut fierent in decem millia Ephræm uſque ad terminos terræ, & uſque in millia Manaſſen: eo quod crediturus eſſet in eum populus nationum, qui totum repleret orbem terrarum, crediturus eſſet poſtea etiam populus Judæorum, ex oblivione converſus ad gratiam. Oblitus eſt enim ſalutem ſuam, qui tam ſero converteretur ad Chriſtum. Ideo Saul in millibus, David in decem millibus; quia durus in paucis, manſuetus in pluribus.

18. Neque tamen abnuo, ſi quis quaſi ad Joſeph dictum putat: *Primogenitus tauri decus ejus*; & ſic diſtinguendum putat, quia dedit & ſanctis ſuis cornua: *Exaltavit* enim *cornu populi ſui*. Et Anna mater prophetæ Samuel dicit: *Exſultavit cor meum in Domino: & exaltatum eſt cornu meum in Deo meo*. Habuit utique & Joſeph in Domino cornua ſpiritalia. Accipiatur itaque Joſeph, dummodo in ipſo figura ſit Chriſti, cui dicitur: *Joſeph filius meus amplificatus, filius meus junior, ad me revertere*. Neque enim Joſeph ad Jacob revertitur; ſed Chriſtus a mortuis reſuſcitatus ad Patrem Deum revertitur; ut ſcriptum eſt: *A ſummo cælo egreſſio ejus, & occurſus ejus uſque ad ſummum ejus*. Eſto tamen, ut de Joſeph accipiatur: *Revertere ad me*; quia populus revertitur in terram Chananæorum, in quibus ante habitaverant patriarchæ. Unde dicit Iſaac ad Jacob: *Non accipies uxorem a filiabus Chananæorum*; & mittit eum in Meſopotamiam, ut ibi ſibi conjugem reperiret. Numquid ei inſidiati ſunt * domini ſagittarum? Numquid ipſe propter benedictionem uteri materni in toto orbe benedictus eſt, & non dominus Jeſus, quem Virgo generavit? Et ideo non ſolum ſupra homines, ſed etiam ſupra Angelos & Archangelos, & ſupra omnem ſublimitatem cæleſtium benedictus eſt Poteſtatum; ſicut Scriptura teſtatur dicens: *Benedictus qui venit in nomine Domini: Deus dominus, & illuxit nobis*. Dominus enim Deus ipſe eſt Rex regum, & Dominus dominantium in his quæ habentur in cælis. Propter hæc cornua domini Jeſu, & David in voce tubæ corneæ canens, auditus a Chriſto eſt: & Moyſes docuit ſacrificiorum ritus tubæ ſonitu eſſe celebrandos; ſicut & ſcriptum eſt: *Canite in initio menſis tuba*. Cui hoc, niſi nobis, ſcriptum eſt? Menſes enim ab initio lunæ veteres obſervare conſueverant. Luna autem Eccleſia eſt, quæ ſpiritalibus & Evangelicis prædicationibus in abundantia pacis, ut Propheta dixit, extollitur. In Chriſto ergo cornu ventilabimus inimicos noſtros.

19. *Et in nomine ejus ſpernemus inſurgentes in nos*. Quid eſt nomen; niſi quo proprie unuſquiſque ſignificatur, quod ei non ſit commune cum ceteris? Homo enim commune vocabulum eſt; niſi addas qui vocetur, non poteſt declarari. Nomen ergo proprietas uniuſcujuſque eſt, quo poſſit intelligi. Unde arbitror quod & Moyſes volens proprium Dei, & aliquid de eo ſpeciale cognoſcere, quod non eſſet commune cum cæleſtibus Poteſtatibus, interrogavit: *Quod eſt nomen tuum?* Denique cognoſcens mentem ejus Deus, non reſpondit nomen, ſed negotium; hoc eſt, rem expreſſit, non appellationem, dicens: *Ego ſum, qui ſum*; quia nihil tam proprium Dei, quam ſemper eſſe. Qui ergo negant Chriſtum coæternum Patri, videant quia Deum negant, cujus eſt ſemper eſſe, nec ali-

Margin: Deut. 33. 17. — Deut. 32. 39. — Dan. 7. 21. & 22. — Deut. 33. 17. — Pſ. 148. 14. — 1. Reg. 2. 1. — Gen. 49. 22. — Pſ. 18. 7. — Gen. 28. 1. — Pſ. 117. 26. & 27. — Pſ. 97. 6. — Num. 10. 10. — Pſ. 80. 4. — Pſ. 71. 7. — v. 6. — Exod. 3. 13. — Ibidem 14.

* Ut oſtendatur benedictio tribui Joſeph a Moyſe impertita, de Chriſto potiſſimum intelligi debere, hic adferuntur quædam ex verbis iis quibus Jacob moriens Joſeph filio bene precatus eſt: quæ tamen conſtat proprie Chriſto convenire. Fit igitur alluſio ad illud Gen. 49. 23. Εἰς ὃν διαβουλευόμενοι ἐλοιδόρουν, καὶ ἐπεῖχον αὐτῷ κύριοι τοξευμάτων. Et infra quoque 25. ἕνεκεν εὐλογίας μαστῶν καὶ μήτρας &c. Vide cap. 11. lib. *De Benedict. Patriarcharum*.

aliquando non fuiſſe. Hac ergo cognitione proprietatis divinæ Moyſes inſurgentes in ſe volebat ſpernere : vel, ut Aquila, aut Symmachus dixerunt, calcare reſiſtentes ſibi tamquam ſerpentes Luc. 10. 19. & ſcorpiones : quos etiam Dominus dicit in Evangelio eſſe ſpiritalibus veſtigiis proterendos; ut viam noſtram impedire non poſſint, quæ ducit ad ſecreta paradiſi. Habemus ergo in nobis ſtudium divinæ cognitionis : habemus B Dei Verbum, quod eſt nomen Patris. Hæc vere proprietas Dei ; quia Pater Chriſti eſt : & ideo in nomine Patris venit, qui venit ut Patris faceret vo- Joban. 5. 4. luntatem. Et ideo ait : *In nomine Patris veni, & non me ſuſcepiſtis : ſi alius venerit in nomine ſuo, illum ſuſcipietis* ; ſignificans Judæos in Antichriſtum credituros, qui in Chriſtum credere noluerunt. Ergo qui in Chriſtum cre- C dit, non in arcu ſuo, nec in gladio ſuo ſperat ; ſed in nomine ejus ſpem victoriæ locat.

20. Et ideo ait : *Non enim in arcu* ℣. 7. *meo ſperabo : & gladius meus non ſalvabit me*. Sed ſi in arcu ſperandum eſt, in Dei certe arcu ſperandum eſt, quem poſuit in nube ; ut a diluvio genus humanum timere deſineret. Iſto arcu nos protegit, quo arcu & jaculatur D ſagittas, quibus percutiat inimicos & adverſarios noſtros.

21. Unde & ait ; *Liberaſti enim nos* ℣. 8. *ex affligentibus nos : & eos qui oderunt nos, confudiſti. In Deo laudabimur tota die : &* ℣. 9. *in nomine tuo confitebimur in ſæcula*. Audi quomodo nos liberet; quia ſagittis quas jaculatur e cælo, terræ noſtræ interiora penetrantur ; ut motus omnis terrenus intereat & quieſcat, ſicut in poſterioribus ait : *De cælo jaculatus es judi-* E *cium : terra tremuit, & quievit*. Sic igi- Pſ. 75. 9. tur liberamur, dum confunduntur inimicæ & adverſariæ poteſtates ; vel ſapientia carnis iſtius retuſa cæleſtibus imperatis, in ſuis criminibus erubeſcit, & flagitiorum ſuorum pudore confunditur : adulter in libidinis ſuæ flammis, & veſani amoris incendio : avarus in immodicæ cupiditatis ardore, qui aliena rapiendo, quo plura invaſerit, eo majora deſiderat : ebrioſus in F temulentia, facinoroſus in ſcelere, qui & hic confunduntur graviſſime : ſed multo amplius confundentur, cum viderint ſanctos Domini reſurgentes, & Evangelicum illud impleri, quod ait Dominus : *Multi dormientium in terræ* Joban. 5. 25. & 29. *monumentis reſurgent : iſti in vitam æter-* A *nam, & hi in opprobrium & perpetuam confuſionem*.

22. Cum ceperint ergo illi reſuſcitari in confuſionem perpetuam, ſanctus Domini dicit : *In Deo laudabimur tota die : & in nomine tuo confitebimur in ſæcula*. Opulentus in divitiis laudatur, luxurioſus in conviviis, ſcortator in nocte, potens in hac vita quæ habet noctes : ſanctus autem non in hac vi- B ta, ſed in Deo laudabitur ; qui Domino per omnia placere geſtivit, qui poteſt dicere : *Fortitudo & laudatio mea Dominus*. Laudabitur tota die ; quia Pſ. 117. 14. honeſte egit, & opera ſua non abſcondit & crimina, ſed regi patefecit æterno, in die ambulans, non in tenebris & occultis. Unde & Apoſtolus : *Sicut in die honeſte ambulemus* ; hoc eſt, non Rom. 13. 13. in ganeis atque gurguſtiis, non in cu- C bilibus & impudicitiis, in quibus flagitioſus ſe putat parietibus eſſe tectum, ut poſſit Dei ſcientiam præterire; cum invelata apud Deum univerſorum flagitia ſint, & occulta divinæ cognitioni peccata hominum eſſe non poſſint. Ergo ſanctus laudabitur in futurum ; quia non quæſivit præſentium laudem, ſed gratiam futurorum.

23. Vide tamen diſtantiam. Hic D dum eſt, in Domino gloriatur : illic in Domino laudabitur, & pro brevi tempore mercedem æternitatis accipiet. Aquila tamen poſuit : *in Domino gloriabimur tota die*. Symmachus ait : *Deo hymnum dicemus per omnem diem*. Concordat * omnium ſenſus, ut non deſinamus circa Dei laudes, ſive * hymnum dicendo, ſive divinam per omnia momenta gloriam concinendo. Qui enim hymnum dicit, puro corde & ſpiritaliter E dicit, & omne genus paſſionis excludit humanæ ; ut nullo mœrore, nullius doloris acerbitate impediatur ejus officium, exaſperetur ejus affectus : ſed hymnum Deo dicendo, immobilis atque irrevocabilis perſeveret ; ſicut ipſe David qui ait : *Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus ejus in ore* Pſ. 33. 2. *meo* ; ſicut Job, qui amiſſis filiis, interemtis omnibus ſuis, direptis facultatibus, ait : *Dominus dedit, Dominus* F *abſtulit . . . . . . ſit nomen Domini benedictum*. Job 1. 21.

24. *Nunc autem repuliſti & confudiſti* ℣. 10. *nos. Et non progredieris Deus in virtutibus noſtris*. Cum ipſe ſanctus David alio loco dixerit : *Quia non repellet Dominus* Pſ. 93. 14. *plebem ſuam* ; quomodo hoc loco ait : *Repuliſti nos* ; præſertim cum hæc de

ple-

* Hymnus ex Gregor. Nyſſen. Tract. 2. in Pſalm. cap. 3. eſt [illegible] ſ. Sed nos de hoc alibi plura.

plebe dicat, cui non mediocra inſignia A
propriæ virtutis enumeret? Neque enim
mediocre eſt dicere quod tempeſtates
& variæ tentationes ſuper ſe venerint,
Infra 19. & obliti non ſint dominum Deum
ſuum, & inique non egerit in Teſta-
mentum ejus, & cetera quæ ſequun-
Rom, 10. tur. Unde etiam Apoſtolus ſanctus
interpretatur, & dicit quod eo uſque
non repulerit plebem ſuam Dominus,
Eſai. 65. 2. ut poſuerit loquentem eum: *Tota die* B
expandi manus meas ad plebem non creden-
Rom. 11. 1. *tem, & contradicentem*. Cujus ſermonis
auctoritate ſubnixus ait: *Dico igitur:*
Numquid repulit Deus hereditatem ſuam?
Abſit. Nam & ego Iſraelita ſum, ex ſemine
Abraham, de tribu Benjamin. Non repu-
lit Deus plebem ſuam, quam præſci-
vit. Sed poteſt hoc loco dici quoniam
ideo non repulit plebem; quia reliquiæ
ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ
ſunt. Et videtur in paucis non repu- C
liſſe quidem populum; tametſi non to-
tum populum, ſed ex eo plurimos re-
Ibidem 4. puliſſe. Unde addidit ponendo reſpon-
a. ſum Dei, [a] quod non ſolum in pau-
cis ſervaverit plebem; ſed etiam ſeptem
millia virorum ſibi reliquerit, qui non
curvaverunt genua ante Baal. Verum
fuerit hoc dictum ab Apoſtolo ſecun-
dum Evangelium; quoniam Dominus
tranſierat ad gentes: reſponſi autem D
divini tempus referatur ad zelum fidei
ferventem; quando etiam prophetarum
gratia redundabat populo Judæorum.
Unde ſi Eliæ tempore negavit Domi-
nus a ſe plebem repulſam; multo ma-
gis tempore David, vel filiorum Core,
quo adhuc fides electi populi prænite-
bat.

25. Tamen ut & ipſum ſanctum
David interrogemus; quomodo Domi-
nus plebem ſuam non repulerit, colli- E
gamus. Nam cum ſit Deus appropin-
Hier. 23. 23. quans, non elonginquans; ſicut habet
b. ſcriptura veteris Teſtamenti; [b] utique
qui appropiat, non repellit. EST ENIM
miſericordiæ divinæ, ut nulli cauſa ſit
mortis, & omnes putet eſſe redimen-
dos. Sed vide ne ille repellatur, qui
ſe elongat a Domino, ſicut dicit Da-
Pſal. 72. 27. vid: *Quoniam ecce qui ſe elongant a te,*
peribunt: perdidiſti omnes qui fornicantur F
abs te. Quid eſt, abs te fornicantur?
Quia turpitudinis ſuæ ludibriis te relin-
quunt, & a te recedunt, & a præ-
ceptis tuis devii ſunt. Denique alibi
Hebr. 13. 4. habes ſcriptum: *Adulteros autem judi-*

A *cat Deus* diſperdens eos a ſe. Repuliſti
ergo, hoc eſt, alienando abs te perdi-
diſti eos. Ergo qui ſe a Domino ſepa-
rat, ipſe a Domino ſeparatur: & qui
non cognoſcit Dominum, a Domino
non cognoſcitur: & qui ignorat, igno-
ratur; ſicut ipſe Dominus dixit: *Di-* *Matth*. 7. 23.
ſcedite a me omnes operarii iniquitatis, ne-
ſcio vos. Non enim ſcire dignatur in-
juſtitiæ miniſtros & iniquitatis aucto-
B res. Peccator ergo non repellitur;
quia ipſe ſe repellit. Hoc igitur gene-
re dicit: *Nunc autem repuliſti & confu-*
diſti nos.

26. Quomodo tamen repellat Deus,
qui ſequitur verſiculus exponit. Quia
non progredieris, inquit, *Deus in virtuti-*
bus noſtris. Deus quando non adjuvat,
repellere videtur. Unuſquiſque enim
qui adjumenta non ſentit divinitatis
C ſibi opitulatione conferri, repulſum ſe
putat atque deſertum. Quid eſt autem
quod ait: *Non progredieris, Deus?* Et
quid ſibi vult quod Deus interdum aut
progredi dicitur, aut egredi, aut ex-
ſurgere, aut deſcendere? Non enim
corporaliter Deus movetur, aut de ali-
quo loco exit, aut ad alterum tranſit,
qui ſupra omnia eſt: aut vere exſur-
git, quaſi in aliquo jaceat cubili, vel
in aliqua ſede corporaliter ſedeat; ſed
D hæc dicuntur, ut tu intelligas quando
& ad quem egredi dicatur, & ad
quem exſurgere. Legimus enim in
hoc ipſo pſalmo: *Exſurge, quare obdor-*
mis Domine? Et conſiderandum nequan- *Infra* 23.
do noſtris improbabilibus actibus ob-
dormire videatur; ut in Evangelio le-
gimus, cum adhuc imperfecti eſſent *Matth*. 8. 24.
apoſtoli, quod his Jeſus Chriſtus dor-
miebat. Verum ubi metu naufragii & *Ibidem* 25.
timore perculſi ſunt, Chriſtum exci-
E taverunt dormientem. Perfidis ergo
dormit dominus Jeſus, fidelibus vi-
gilat.

27. Denique & qui fidelis eſt, in-
trat ad Deum: & a negligente Deus
videtur exire, atque diſcedere. Certe
imperfectos & adhuc infirmos adtrahit
ad ſe Dominus; ſicut legiſti dicentes
juvenculas: *Adtrahe nos, poſt odorem* *Cant*. 1. 3.
unguentorum tuorum curremus. At vero
F Moyſes qui jam fortior erat, & electus
a Domino, & adſcendere legitur, &
intrare ad dominum Deum ſuum;
ſicut ſcriptum eſt: *Quia adſcendit Moyſes* *Exod*. 24. 15. *& ſeq*.
in montem, & circumdedit lux montem, &
deſcendit majeſtas Domini in montem Sina,
& eo-

a Mſſ. quinque Gall. *quod non ſolum in paucis ſer-vaverit, quod non curvaverunt genua ante Baal: ve-rum fuerit hoc* &c. Statuat prudens lector, num forte hæc lectio alii præferenda ſit.

b Codex. Reg. *utique qui appropiat, ut nulli cauſa ſit mortis* &c. Alii autem quatuor: *utique qui appro-piat, ſic appropiat, ut nulli* &c.

& cooperuit eum nubes ſex diebus : & vocavit Dominus Moyſen die ſeptimo, de media nube. Adſpectus autem majeſtatis Domini tamquam ignis ardens ſuper verticem montis coram filiis Iſrael. Et intravit Moyſes in mediam nubem. Sicut ergo hic Moyſes intrabat in nubem, ubi primum ad montem vocatus a Domino eſt; ita in poſterioribus perfectior, cum Exod. 33. 9. & 10. ipſe intraret in tabernaculum ſuum, deſcendebat ad eum columna nubis, & ſtabat in oſtio tabernaculi; & ſtans totus populus adoraverunt unuſquiſque ad oſtium tabernaculi ſui : in nube autem Dominus; poſuit enim tenebras latibulum ſuum. Ut ſcias autem Exod. 33. 1. quia de Domino dicit : *Et loquutus eſt*, inquit, *Dominus ad Moyſen*. Quod autem extra caſtra tabernaculum Moyſi poſitum eſſe commemoratur, ut occurreret Deo, non videtur eſſe contrarium; qui enim Deum quærit, quaſi ad Deum intrat, & tota mente ad cognitionem ejus ingreditur.

28. Juſtus ergo intrat ad Dominum; ſicut Moyſes intrabat in nubem : in Eſai. 19. 1. nube autem Deus. Denique : *Ecce Dominus venit in nube levi*. Et in Evan- Matth. 6. 6. gelio habes ſcriptum : *Cum autem oras, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora Patrem tuum in abſcondito: & pater tuus qui videt in abſcondito, reddet tibi*. Ergo intus quaſi in cubiculo tuo Deus eſt. Audi etiam alibi, quia intus eſt Deus. Mich. 1. 3. & 4. *Ecce*, inquit, *Dominus procedet de loco ſuo, & deſcendet & adſcendet ſuper excelſa terræ, & movebuntur montes ſub eo, & valles liqueſcent*. Scriptura hoc dicit : & jam tunc ſignificabat quod deſereret populum Judæorum, & tranſiret ad gentes. Denique & in pſalmo hoc invenimus expreſſum, cum dicit David : Pſ. 18. 6. *Et ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Exſultavit tamquam gigas ad currendam viam.*

29. His igitur generibus reperimus egreſſum Dei, aut ejus ingreſſum; ſicut & dominus dicit Jeſus quia ad virum timentem veniat. *Ecce*, inquit, Apoc. 3. 20. *ſto ad januam, & pulſo : & ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit januam, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo & ipſe mecum*. Hæc igitur diximus propterea quod ait Propheta: *Repuliſti nos, & non progredieris, Deus, in virtutibus noſtris.*

30. Simpliciter autem & illud accipiamus; quia Deus progreſſus eſt in virtutibus Judæorum, quando Jeſus Nave ducem militiæ cæleſtis adoravit:

A & ideo ſine ferro vicit, & ſine ulla obſidione deſtruxit urbem Hiericho, quæ habebat validiſſimos muros. Quando enim progreſſus eſt in virtutibus ſervorum ſuorum Deus, victoria conſecuta eſt. Nam progreſſus eſt Angelus ad Ezechiæ preces, & ſtravit innumeras copias Aſſyriorum. Sed interdum & quos vult in certamine coronari Dominus, veluti derelinquit ad B tempus; ut fide vincant, nec rebus ſecundis & proſperis devotio remittatur. Denique ſæpe qui proſperorum curſu, & ſecundorum uſurpatione ceciderunt, corriguntur adverſis. Ideo frequenter invenimus Judæos poſt victoriam lapſos, poſt ſervitium correctos; quia precibus & deplorationibus Deum ad ſe redire fecerunt.

31. Unde & illud quod ſecundum C hominem dictum eſt, & hominis affectum, huic ſententiæ non repugnat; quia dixit Dominus : *Deus, Deus meus reſpice me; quare me dereliquiſti?* Pſ. 21. 2. Non quod derelictus ſit Dominus, qui ait alibi : *Quoniam ſolus non ſum, quia Pater* Johan. 16. 32. *mecum eſt*; ſed quia ſecundum carnem hominis & affectum, qui in certamine gravi eſt conſtitutus, derelictus videtur a Domino. Denique non otioſe Luc. 4. 13. D ait Scriptura, quia poſt tentationem primam diſceſſit ab eo diabolus uſque ad tempus, hoc eſt, uſque ad certamen; ubi enim magnum certamen ſacræ paſſionis advenit, iterum adverſarius ad tentamenta ſucceſſit : homo autem quando velut in ambiguo conſtitutus eſt, putat ſe a Deo ſuo eſſe deſertum. Sed quemadmodum hoc ſecundum carnis affectum accipimus; E quia ſibi homo viſus eſt derelictus, * cujus proceſſum operatus eſt Chriſtus in corpore ſuo : ita etiam divinitate ſciebat ſe numquam derelinqui a Patre; quia ipſe dixit : *Ego in Patre, & Pater in me*; Johan. 14. 10. & ſolum ſe non eſſe ſignavit.

32. Subſtituit etiam verſiculum iſtum: *Avertiſti nos retrorſum præ inimicis noſtris.* ℣. 11. Non eſt bene, qui retrorſum averti- F tur; quia *nemo mittens manum in aratrum, reſpiciens retro, habilis eſt regno Dei.* Luc. 9. 62. Denique uxor Lot quia retro reſpexit, ad verticem montis, hoc eſt, ad ſuperiora pervenire non potuit; ſed in ſalem converſa eſt, quæ ſpecies cito ſolvitur, nec poteſt uſum habere diuturnum. Sic ſunt qui temporalia ſequuntur, & non ſequuntur æterna : & hic

* Hoc loco id ſignificat Ambroſius; Chriſtum gradus omnes ac notas humanorum affectuum, innoxiorum videlicet, in humanitate ſua ſuſcepiſſe, & præ ſe tuliſſe.

& hic infatuantur a ſtultitia ſua, & futurorum gratiam habere non poſſunt. Sunt tamen qui retro poſiti obliviſcuntur ſuperiorum, & ad priora ſe extendunt; ut ad bravium valeant pervenire. Matth. 8. 33. Et Petro dicitur: *Vade retro me, ſatana*; ut in melius provocetur. a Et in numeris prior eſt, qui poſt Chriſtum eſt. Ideo ergo *præ inimicis*; quia illi nos affligunt, & illi inſectantur. Retrorſum nos eſſe voluiſti; ut extendamus nos ad ſuperiora, ut ſemper ante nos adtendamus, perſequentes inimicos noſtros, & eorum locum tranſire cupientes.

33. Denique ſic Theodotion habet, quomodo Septuaginta viri; hoc eſt, quomodo iſte verſus expoſitus eſt. Aquila habet: *Avertiſti nos retro ab affligente*. Symmachus: *Ordinaſti nos noviſſimos ab omni adverſario*. Contraria nobis quæ ſunt; niſi voluptuaria iſtius ſæculi, & plena deliciarum atque laſciviæ, & quæ ſunt incentiva luxuriæ? Uxor Lot decepta eſt; quia poſt ſe habebat luxuriam Sodomitanorum, & regionis ejus illecebras. Unde decepta eſt? Quia poſt ſe reſpexit. Et tu ergo ne ad inimicos tuos reſpicias, poſuit te Deus noviſſimum in ſæculo. Vel: Qui humilitate ſe ultimum facit, non convertitur retro; ſed ſemper ante reſpicit. Ut ſcias autem qui ſint inimici tui, Baruc. 3. 9. 10. & 11. audi dicentem: *Audi, Iſrael . . . . . . Quid eſt quod in terra es inimicorum . . . pollutus es cum mortuis?* Quis tamen tam inimicus & hoſtis tuus, quam princeps iſtius mundi, & ejus ſocii, qui perſequuti ſunt uſque ad crucem dominum Jeſum, ejus potentiam neſcientes? Si enim cognoviſſent, numquam Dominum majeſtatis crucifixiſſent. Ergo tu etſi noviſſimus es, noli inimicos tuos ſequi; ſed ſequere dominum Jeſum, & crucem ejus cum lætitia, & inſiſte veſtigiis ejus. Qui enim Chriſtum ſequitur, poſt ſe non reſpicit; id eſt, ad luxurias atque illecebras peccatorum; & ideo poteſt dicere cum ſanctis: Infra 19. *Non receſſit retro cor noſtrum*. Unde intelligitur quod & is qui ante inimicos ſuos eſt, corde fit noviſſimus atque poſtremus; ſi ad illos reſpiciat, & carnalibus potius, quam ſpiritalibus affectu mentis intendat. Poteſt etiam qui noviſſimus eſt, corde prior eſſe; ſi ea quæ in cælo ſunt, conſideret, & non quæ in terris. Audi quia noviſſimus in ſæculo, inter primos ſit 1. Cor. 4. 9. apud Chriſtum. *Puto quia Deus nos*

A *apoſtolos noviſſimos oſtendit, ſicut morti deſtinatos; ut ſpectaculum ſimus huic mundo, & Angelis, & hominibus*. Noviſſimum ſe dixit, & idem tamen quod primus eſſet oſtendit, cum dicit: *Noſtra autem converſatio in cælis eſt*. Philip. 3. 20.

34. Sequitur: *Et qui oderant nos, diripiebant ſibi. Dediſti nos tamquam oves eſcarum; & in nationes diſperſiſti nos*. ℣. 12. Miraris forſitan quod cum in poſterioribus, B ut diximus, ſummam habeant fidei conſtantiam qui loquuntur; hic dicant quod ab iis qui oderant eos, diripiebantur: ſed non te iſta perterreant. Multi enim hic diripiuntur; & tamen merita eorum a Chriſto non queunt ſeparari. Rapiebantur apoſtoli, cædebantur virgis, in carcerem trudebantur, ſeparabantur a ſe, & tamen cum Chriſto manebant: immo hoc ipſo C quod rapiebantur a perfidis, eorum merita creſcebant, & gratia in cæleſtibus augebatur. Non enim ſtatim qui ab hominibus diripitur, etiam vincitur. Vide apoſtolum Paulum gratulatum in periculis ſuis: vide glorianter, quod per feneſtram in ſporta demiſſus ſit. Vide quemadmodum ſanctus Hieremias, ſanctus Ezechiel, ſanctus Daniel in captivitatem deducti, & ab D Aſſyriis direpti, nullam tamen captivitatem propriæ fidei pertulerunt: nec in Teſtamentum Domini deliquere, qui ſervaverunt in captivitate etiam legis præcepta divinæ, nec de interdictis cibis putaverunt contra inſtitutionem majorum aliquid uſurpandum.

35. Unde bene Theodotion dixit: *Et qui oderant nos, exſultabant ſuper nos*; inſultatio enim inimicorum non adfert præjudicium bonis mentibus, ſed nec E direptio inimicorum. Ideoque ſanctus dicit, qui certus eſt quod direptio ſibi obeſſe non poſſit: *Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia?* Rom. 8. 35. & ſeq. & cetera: *Sed in his omnibus ſuperamus & ſupervincimus per eum qui dilexit nos: ſcientes quod neque mors, neque vita, neque Angelus, neque Poteſtates, neque præſentia, neque futura . . . . . ſeparare nos F poſſint a caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu domino noſtro*. Ergo qui talis eſt, non ſeparatur a Chriſto. Unde etiamſi corporaliter diripiatur, ſpiritaliter tamen liber eſt: & non ſolum direptioni obnoxius non eſt, ſed etiam rapinam ſibi laudabilem quærit: ſicut illi de quibus ſcriptum eſt: *A diebus Johannis Baptiſtæ regnum cælorum cogitur, & cogentes diripiunt illud*. Matth. 11. 12. Victor eſt itaque qui

in

a Edit. Rom. *Et in numero prior eſt*. Aliæ, atque mſſ. *Et in numeris* &c. Quid ſi conjunctim legeretur, *innumeris?*

a in terrenis poſitus * captivus perfidiæ eſſe non novit; nec ſolum ei non diripitur quod præclarum eſt, ſed magis ipſe diripit quod æternum eſt.

36. Sunt etiam qui fiant oves eſcarum. Bonus dominus noſter Jeſus Chriſtus quia factus eſt ovis epulationis noſtræ. Quæris quomodo factus
1. Cor. 5. 7. ſit? Audi dicentem: *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus*. Et conſidera quemadmodum parentes noſtri in figura diripientes agnum manducabant ſignificantes domini Jeſu paſſionem, cujus quotidie veſcimur ſacramento. Per ipſam igitur ovem facti ſunt *greges eſcarum*; ſicut Aquila dixit: vel, *greges in eſcas*; ſicut Theodotion loquutus eſt: vel, *paſcens edentium*; ſicut Symmachus dixit. Sed bona epulatio non ſolum non eſt metuenda ſanctis, ſed etiam concupiſcenda. Aliter enim ad regnum cælorum non poteſt perveniri; cum ipſe
Joan. 6. 54. Dominus dixerit: *Niſi manducaveritis meam carnem, & biberitis meum ſanguinem, non habebitis vitam æternam*. Probatum eſt igitur quod Dominus noſter ſit cibus, ſit epulatio, vel alimentum edentium; ſicut ipſe ait:
Ibidem 51. *Ego ſum panis vivus, qui de cælo deſcendi*.

37. Et ut ſcias quia hæc omnia propter nos facta ſunt, ex quo ille de-
1. Cor. 10. 17. ſcendit, ex illo ſanctus ait: *Nos omnes unus panis ſumus*. Non ergo timeamus, quia facti ſumus oves eſcarum. Sicut enim Domini caro, & ſanguis ipſius nos redemit; ita etiam Petrus pro Eccleſia multa toleravit. Multa etiam ſanctus apoſtolus Paulus, & ceteri apoſtoli pertulerunt; cum cæderentur virgis, cum lapidarentur, cum in carceres truderentur. Illa enim tolerantia injuriarum, & uſu periculorum Domini fundatus eſt populus, & Eccleſia incrementum eſt conſecuta; cum ceteri ad martyrium feſtinarent, videntes per illas paſſiones nihil apoſtolorum deceſſiſſe virtutibus: ſed etiam propter hanc brevem vitam immortalitatem illis eſſe quæſitam.

℣. 12. 38. Quod oſtendit etiam qui ſequitur verſiculus, quia dixerunt: *Et inter gentes diſperſiſti nos*. Similiter Theodotion dixit: Aquila autem & Symmachus: *In gentibus*, aut *inter gentes ventilaſti nos*. Miſſi ſunt enim ſancti apoſtoli ad gentes, & diſperſi ſunt inter gentes, ſicut & prophetæ ſancti, de quibus ſupra diximus; ut illa diſperſione fructus plu-

A rimi naſcerentur. Ut enim dominus noſter Jeſus Chriſtus ſicut granum cecidit in terram, & mortuus eſt, ut multum fructum adferret: ita etiam diſperſi ſunt apoſtoli ſancti, ut bonum inter gentes ſemen adferrent; quo ad eorum ſimilitudinem fructus gentium pullularet. Denique Scriptura hoc dicit dixiſſe Dominum: *Quia propterea vos* Joan. 15. 16.
miſi, ut vos eatis, & fructum plurimum
B *adferatis, & fructus veſter maneat*. Factus eſt ergo dominus Jeſus Chriſtus ſicut ſemen, ſecundum quod dictum eſt ad Abraham: b *Et ſemini tuo*; quod eſt Gen. 17. 8.
Chriſtus. Semen ergo omnium Chriſtus. Et ideo ſe cadere paſſus eſt & ſpargi; ut conforme corpori ſuo transfiguraret corpus humilitatis noſtræ. Hoc ergo ſemen ſalutare omnibus hominibus pullulavit, & ex illo ad ejus
C imaginem figurati, quaſi ſemina apoſtoli ſancti miſſi ſunt per diverſa atque diperſi, c ut in agrum Eccleſiæ gentes congregatæ diverſis fructibus reſulgerent toto orbe terrarum. Iſtæ ergo diſperſiones dicuntur, ſicut etiam in poſterioribus idem David dicit: *Ædificans* Pſ. 146. 2.
Hieruſalem Dominus, & diſperſiones Iſrael congregans. Diſperſi ſunt enim ut novos fructus facerent, & poſtea veluti triti-
D cum novum Eccleſiæ horreis inveherentur.

39. Hæc autem diſperſio non in inferioribus fit; hoc eſt, non in terra, ſed in cælo. Denique Legis hoc præcepta confirmant, per quam dicit Dominus: *Si fuerit diſperſio tua a ſummo* Deut. 30. 3. 4.
cælo uſque ad ſummum cæli, inde congregabo te, dicit Dominus. Quæ eſt diſperſio a ſummo cælo uſque ad ſummum cælum? Quis iſte tantus, qui ſic potuerit
E diſſeminari? Si homo in terra natus eſt; ab imo, non a ſummo cœpit. Si iſta te movent, atque perturbant, redi ad ſuperiora iſtius ſancti prophetæ, & audi quis ille ſit tantus qui hujuſmodi in terris ſegetes fœcundavit; ut fructus earum ad cæleſtia receptacula perveniret. Eſt autem ille ſponſus qui quaſi gigas percucurrit hanc viam totam, inviam aliis, ſibi perviam:
F & ex illo cœpit pervia jam eſſe mortalibus; ita tamen, ut iſti adſcenderent: ſolus tamen ille ipſe ante deſcenderet, ut poſtea ſancti ejus mererentur adſcendere. Audi ergo quomodo diſſeminatio fuerit de cæli ſummo ad cæli ſummum. *A ſummo*, inquit, *cælo* Pſ. 18. 7.

P *egreſſio*

a Mſſ. aliquot, *captivus per fidem eſſe non novit*. Haud male, ſi modo, *per fidem*, ſumatur pro, *fidei ope ac præſidio*.

b Huc. edit. Rom. inſeruerat: *Multiplicabo ſemen tuum; quod interpretatus Apoſtolus dixit*; quæ nuſquam alibi reperiuntur.

c Ita edit. ac duo mſſ. At vero in quinque aliis legas: *ut in agrum Eccleſiæ ex gentibus congregatæ diverſis ....: Iſti ergo diſperſiones* &c. Bene ſi ad apoſtolos referas; ſicut & quod tres & viginti poſt lineas, ubi edit. & aliqui mſſ. habent: *ſegetes fœcundavit, ut fructus earum*; iidem quinque præferunt .... *ut fructus eorum*. Haud male, poteſt enim & hic ſyllepſis eſſe in voce, *ſegetes*, qua vel apoſtoli, vel populi ab ipſis converſi deſignentur.

egreſſio ejus, & occurſus ejus uſque ad ſummum ejus. Cui homini hoc poſſit adtribui? Moyſes vix in verticem Sinæ montis adſcendit, & hoc quia vocatus a Domino eſt, & hortatus eſt voce cæleſti. A ſummo cælo quis deſcenderet niſi Chriſtus, qui & cum deſcen-
Johan.3.13. dit in terras, manebat in cælo? *Nemo enim adſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, Filius hominis qui eſt in cælis*. Vides ergo quia & cum deſcenderet & adſcenderet, ipſe erat & manebat in
Hier.23.24. cælo. Ipſe enim dixit: *Cælum & terram ego compleo, dicit Dominus*. Ipſe eſt, qui eſt in cœlo. Hæc de diſperſione ſatis dicta ſint.

40. Ceterum quod ait: *ventilaſti nos*; etſi verbo diſtat, ſenſu congruit. Sicut enim illi qui diſperſi ſunt, probati ſunt: ita etiam qui ventilati ſunt, ad probationem pervenire meruerunt. Sicut enim triticum ſi ventilatur, & a paleis ſeparatur, mundum eſt: ſi autem ventilatum non fuerit, mundum eſſe non poterit; ſed exſtat paleis concretum atque permixtum: ita etiam homo, niſi tentationibus fuerit ventilatus, fragilia quæque veluti paleas a ſe non poteſt ſeparare. Unde etiam ad Petrum di-
Luc.22.31. & 32. ctum eſt: *Simon, ecce ſatanas expoſtulavit, ut ventilet vos ſicut triticum: ego autem rogavi Patrem meum, ut non deficiat fides tua*. Vide quid dicit, & intellige. Ventilatur Petrus, ut Chriſtum negare cogatur. Incidit tentationes, quædam locutus eſt quaſi plena palearum: ſed locutus eſt verbo, ut fundatior eſſet affectu. Denique flevit, & paleas ſuas lavit, & illis tentationibus meruit, ut pro ſe Chriſtus interveniret. Quanto majus eſt patrocinium, quam perturbationis illius tentamentum? Et ideo plus quam paſſus eſt, adquiſivit, adquiſivit enim Chriſtum ſibi patrocinantem. Cogitur autem adverſarius ſanctos Domini ad ſua damna tentare. Dum enim tentat, meliores reddit; ut qui tentatur, poſſit & alios inſtituere, qui ſibi ipſe invalidus videbatur. Denique Petrus Eccleſiæ præponitur, poſtquam tentatus a diabolo eſt. Ideoque ante ſignificat Dominus quid ſit illud, quod poſtea eum paſtorem elegit Dominici
Ibidem.32. gregis. Nam huic dixit: *Tu autem converſus confirma fratres tuos*. Converſus eſt ergo ſanctus apoſtolus Petrus ad bonam frugem, & ventilatus eſt ſicut triticum; ut eſſet ipſe cum ſanctis Domini unus panis, qui nobis eſſet alimentum. Dum enim Petri actus legimus, Petri præcepta cognoſcimus, ſit nobis vitæ æternæ & ſalutis alimentum.

A 41. *Vendidiſti*, inquit, *populum tuum ſine pretio*. ℣.13. Emendi & vendendi videtur æqualis quidam eſſe contractus: ſed tamen ſi ementis & vendentis affectum conſideres, unuſquiſque ſibi viliorem vendit, & complacitum emit. Ut enim præter id genus hominum loquamur, qui negotiationem vendendis mancipiis exercent; non facile quiſquam vendit niſi eum, qui ſibi diſpliceat, & quem
B uſui ſuo inhabilem putet: & iterum, unuſquiſque emere deſiderat eum, quem utilitati vel miniſterio accommodum judicaverit. Sed & ipſi qui in vendendis mancipiis ſumtum exercent ſuum, & ſectantur lucra; utique ita viles habent eos, quos vendunt, ut eis viliores ſint quam pecunia: & ſæpe etiam ipſi quos negationi ſuæ magis habiles æſtimaverint, malunt tenere, quam
C vendere.

42. Ita ergo & Deus viliorem vendidit, potiorem emit. Vendidit populum Judæorum, non inclementia Dei, ſed ſua culpa; quibus recte dicitur:
Ecce peccatis veſtris venditi eſtis, & propter Eſai.50.1.
iniquitates veſtras dimiſi matrem veſtram. Hoc itaque genere venditus populus Judæorum, emtus eſt populus Chri-
D ſtianus: ille peccato venditus, hic emtus ſanguine. Unde Petrus ait: *Pretio* 1. Pet. 1.
emti eſtis, non corruptibilibus argento, vel 18. & 19.
auro emti eſtis .... ſed pretioſo ſanguine. Quis eſt ſanguis pretioſus, niſi Agni illius immaculati, hoc eſt, domini noſtri Jeſu Chriſti? Ergo ſine pretio populus Judæorum, pretioſus autem populus Chriſtianus. Ille pretium non habet; quia peccatum habet: iſte in pretio eſt, cui peccatum remiſſum eſt.
E Unde recte Eccleſiæ filiis dicitur: *Pretio* 1.Cor.7.23.
emti eſtis, nolite fieri ſervi hominum. Si tibi dicitur, ne ſervus fias hominum, & perdas propriam libertatem; multo magis dicitur tibi, ne ſervus fias peccati. Et iterum, ne ſervus fias ſerpentis inimici & adverſarii: ſed ſervias ſoli Domino, qui propria te redemit caritate; quia ipſe eſt ſuorum redemtio ſervulorum.

F 43. Non vendit ergo Dominus niſi ſervum malum: non vendit utique bonum. Nam etſi Joſeph venditus eſt, non dixit tamen Propheta: A Domino venditus eſt Joſeph; ſed: *In ſervum* Pſ.104.17.
venditus eſt Joſeph, quem fratres proprii vendiderunt: quem Dominus tamen in figura propriæ paſſionis redemmit a ſervitute, renovavit ad gratiam. Vendiderunt itaque eum fratres, & acceperunt pecuniam; ſed Dominus eum non ſolum libertati reddidit, ſed etiam dignitate cumulavit.

Figu-

Figuram autem in eo fuiſſe domini Jeſu oſtendit Scriptura, quæ dicit: Gen. 40. 22. *Filius meus zelo appetitus .... ad me revertere*. Et alibi: Deut. 33. 17. *Primogenitus tauri decus ejus*; en quod exaltaverit Deus Pater cornu Chriſti ſui.

44. Qui ergo venditur, vilis & ſine pretio eſt; quaſi qui magis non ſit, quam qui ſit. Unde & Aquila dixit: *Tradidiſti populum tuum, ut non eſſes*. Et Symmachus: B *Tradidiſti populum tuum ſine ſubſtantia*. Non ſunt enim, qui repudiantur a Chriſto: ſunt autem qui eliguntur a Domino; quoniam Dominus vocavit quæ non ſunt, tamquam quæ ſunt: & electæ ſunt gentium nationes; ut deſtrueretur perfidia Judæorum. In nihilum ergo traditus eſt ille populus; quia peccato ſuo venditus eſt; nullam enim habet culpa ſubſtantiam.

45. ℣. 13. Unde dictum puto: *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum*; hoc eſt, gratis nos diſperſiſti per nationes. Neque enim tu quidquam per commutationem accipis, ut animam tradas hominis; nihil enim tibi gratius eſt animæ converſione: ſed ſi converti detrectat, ipſa ſe tradit in nihilum; ut peccato & flagitio mancipetur. Ideo tu ſine pretio & ſine commutatione degenerem populum vendidiſti. Unde Iſ. 54. 20. in poſterioribus ait: *Non enim eſt illis commutatio*. Quare non eſt illis commutatio? Ibidem. *quia non timuerunt*, inquit, *Deum*.

46. Duplex autem intellectus quare commutationem non habuerit populus erroris; quia non poteſt homo argento, vel auro, vel poſſeſſionibus redimere animam ſuam. Quam enim dabit commutationem animæ ſuæ; cum illa temporalia vel caduca ſint: anima autem permaneat vel ad præmium, vel ad pœnam? Non fuit autem illa commutatio etiam in impiis, quæ eſt in reſurrectione, de qua dicit Apoſtolus: 1. Cor. 15. 51. *Omnes reſurgemus, non omnes immutabimur*. Poteſt quoque & ſic intelligi, quia etſi pauci redemti immutari meruerunt; ut Abraham, Iſaac, Jacob, Moyſes: non tamen ad omnes commutatio ipſa pervenit. Eſt etiam illud, ut non ſit multitudo in commutationibus gravium peccatorum; ſecundum quod ſcriptum eſt, quia 1. Tim. 5. 24. *quorumdam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia in judicium: quoſdam autem & ſubſequuntur*. Quæ gravia ſunt atque manifeſta, præcedunt, & ſine ulla dubitatione merguntur: quæ autem leviora ſunt, bonis operibus ſæpe relevantur. Beati enim quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Ubi autem iniquitas propendet, nulla bonorum operum commutatione revocatur.

47. Ergo & ſi quis redemtus eſt de populo Judæorum, non ideo redemtus; quia multam habuit æſtimationem ſui, nec quia multitudinem habuit in commutatione ſua: ſed redemtus eſt gratis; quod te docet Apoſtolus dicens: *Reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt*. Rom. 11. 5. Ubi autem gratia, non utique merito operum, nec juſtificatione virtutum: ſed liberalitate C donantis, electione redimentis; quod æque Scriptura te docuit, dicente apoſtolo Paulo: *Si autem gratia, jam non* Ibidem. 6. *ex operibus: alioquin gratia jam non eſt gratia*. Quid ergo quod quærebat Iſrael, hoc non eſt conſecutus? Quare non ſit conſecutus, agnoſce; quia ſe juſtificare cupiebat, quia operum ſuorum jactantiam requirebat, quia fidem non detulit, nec gratiam recognovit. Et ideo D electio conſecuta eſt, quæ vocantem audivit, [a] advenientem ſuſcepit.

48. Merito ergo in perſona populi illius dicitur: *Poſuiſti nos in opprobrium vicinis noſtris: illuſionem & deriſum iis, qui ſunt in circuitu noſtro*. ℣. 14. Qui ſunt iſti finitimi, & quemadmodum ad viciniam Iſraëlitæ populi pertinuiſſe videantur, non eſt facile diſcernere; ſi ſpiritalis vicinia requiratur, habens quoddam lumen cognitionis ad inveE ſtigandum myſterium Chriſti: præſertim cum in ipſo libro Salomonis qui ſcribitur Eccleſiaſtes, didicerimus quia quo magis quæritur ſapientia, eo profundior judicetur. Sic enim ſcriptum eſt: *Dixi, ſapientiam requiram, & ipſa longe facta eſt a me, longe magis quam erat: & in profundo altitudinem quis inveniet ejus?* Eccl. 7. 24. & 25. Unde diffidentia oboritur mihi ſcrutari divinitus ſpirantis Scripturæ myſteria, & ejus examinare ſerF mones: quod ille digne potuit, qui inter perfectos ſapientiam loquebatur. Ego perfectos video, nec immerito perfectos dixerim; cum videam vos ſenſus exercitatos habere, ad diſcretio-

a Rom. edit. ſola, *audientem ſuſcepit*. Huic quidem loco non nihil offuſum eſt obſcuritatis, ſed quam nulla ex parte mutatio illa diſcutiat. Putamus autem ſervata mſſ. & ant. edit. lectione eam facilius poſſe depelli. Quippe ex orationis ſerie id intelligere haud ægre licet eos ex Iſraelitis qui juſtificati ſint, atque eos qui non pervenerint ad juſtificationem, inter ſe opponi; docerique alios, quod eam operum ſuorum fiducia pleni quærerent, repudiatos: auditos vero & ſuſceptos alios, quod electionem gratiamque divinam invocarent, atque ad eas accederent, humilitatis ſcilicet, grati animi, fideique miniſterio.

Digitized by Google

tionem boni & mali : ſed & ipſe tamen qui ſciebat ſolidiores capere cibos, adjumenta quærebat, ut in eo
2. Theſſ. 3. 1. verbum Domini curreret. Nec iſte quoque ſine precatione hoc potuit uſurpare, ut laudatio ejus jucunda fieret
Pſ. 146. 1. Deo; non enim uſurpantis, ſed precantis adſertio eſt.

49. Tamen ne penitus refugiſſe videamur, conſideremus qui vicini tribubus fuerint Judæorum. Nam ut vetera recenſeamus, Philiſthiim tribui Judæ finitimi habebantur : ex alio latere iidem tribui Ruben appropinquabant. Ammonitæ quoque in deſerto erant : & qui erant in finibus Tyri & Sidonis, Galilææ copulabantur; hoc eſt, tribui Zabulon, & tribui Nephthalim, quæ erant in Galilæa; ſicut
Eſai. 9. 1. Eſaias dixit : *Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Jordanem.* Unde poteſt quis colligere, quæ proprietas uniuſcujuſque ſingularum fuerit tribuum, ut certis quibuſque finitimis jungerentur; quo paulatim etiam gentibus infunderetur cognitio cæleſtium ſacramentorum. Quod utique poteſt intelligi de illa muliere Chananæa, quæ exivit de finibus ſuis; ut domino Jeſu occurreret tranſeunti, & poſthabitis ſimulacris ſuis, adoraret verum ſalutis auctorem : cui teſtimonium dedit dominus noſter Jeſus Chriſtus, quod magna eſſet fides ejus. Reſplendebat quidem jam gratia Evan-
a gelii, & præſentiæ [a] lumen auguſtæ : ſed tamen quia ſponte exivit, & miſericordiam poſtulavit, & Dominum pia voce confeſſa eſt, & quaſi faſtidio habita, in clamore petitionis propriæ perſeveravit; non mediocrem prærogativam accepit iſtiuſmodi mulier, quæ prima exivit de gentium nationibus, & perſeveranti obſecratione tantum Domini teſtimonium meruit reportare.

50. In quo quidem loco velut dubitaſſe quoſdam cognovi, quid ſit quod
Matth. 15. 24. ait : *Non ſum miſſus niſi ad oves quæ perierunt domus Iſrael :* quaſi nobilitatem generis electi ad ſalvandas animas Dominus quæſiſſe videatur, qui venit ut omnes redimerentur. Sed oſtendere dignatus eſt propoſitum, quod eos, quos primo elegerat, nequaquam refutare cupiebat; & ſæpe devios & errantes tamen paterno quodam revocare quærebat affectu. Sed ubi ipſi aucto-

A rem proprium reliquerunt, ſciens ſe Deum montium eſſe non vallium, [b] & regnum cælorum non a faſtidientibus, ſed a cogentibus diripi, paulatim converſus ad gentes eſt; ut & nationum plus probaretur affectus, & illorum merito pertinacia condemnaretur.

51. Quid deinde ſibi vult quod ait :
Matth. 15. 26. *Non licet accipere panem filiorum, & mit-*
B *tere catulis?* Utique filios dixit Iſraelitas, hoc eſt, populum Judæorum : catulos autem populum nationum. Quid ergo? Divitum aut nobiliorum eſt accipere ſacramenta cæleſtia, & non eorum qui magis ad cognitionem myſterii cæleſtis pio mentis fervore contendant? Et ſi Iſraelita fuerit aliquis remiſſus & negligens, vel contumax, qui rejiciat poſt ſe ſermones
C Dei : Chananæus autem qui impigre velit adquirendis mentem intendere ſacramentis; ille potius qui diſſimulat, quam iſte qui defert ſtudium, præferendus eſt? Non utique. Et ideo diligenter oportet intendi quid expreſſerit, qui cum dixiſſet : *Non licet accipere panem filiorum, & mittere catulis;* reſpon-
Ibidem. 27. dente Chananæa : *Quia & catuli canum edunt de micis, quæ cadunt de menſa domi-*
D *norum ſuorum;* ſtudium ejus humilitatemque laudavit, quæ non ſibi profundum ſapientiæ a primordio vindicavit; quamvis de finibus Tyri & Sidonis jam eſſet egreſſa : ſed micas quaſdam verbi ſalutaris quæ de menſa dominorum ſuorum caderent, crederet colligendas. Qui enim diligenter & ſubtiliter Scripturæ verba rimatur, is ad altitudinem myſteriorum pervenire
E conſuevit. Unde & huic dicitur : *Ma-*
Ibidem 28. *gna eſt fides tua : fiat tibi ſicut vis;* hoc eſt, ut aperiatur tibi oſtium verbi, & refulgeat vitæ æternæ ſalubre myſterium.

52. Ergo qui vicinus eſt, exeat, & Chriſtum videre deſideret, & in oratione clamet; ſicut iſta Chananæa exivit de finibus ſuis, & Chriſtum vidit, & jugi voce clamavit, ut ejus miſericordiam reportaret. Credentibus ita-
F que Chananæis Judæus in opprobrio ſit; quia ipſe non credidit : & illudi ſibi doleat, & derideri ſe ab iis qui in circuitu ſunt, ingemiſcat.

53. Et videtur prophetia hæc eſſe de nationibus credituris; maxime cum ſequen-

a Reg. cod. cum quibuſdam edit. Pariſ. *lumen ambiret.*

b Expunxerat edit. Rom. *non vallium*, quod in aliis atque omnibus mſſ. habetur. Alludit autem ad locum 3. Reg. 20. 28. unde tamen verba illa ſuſtulit lib. *De Nabuthe* cap. ultimo, num. 72. quem conſule. Quod vero pro, *colentibus*, ut legitur in cunctis mſſ. ac vet. edit. in textu; reſtituit, *cogentibus*, id cum eædem edit. in margine exhibent, tum S. Doctoris adſtruit conſuetudo. Is enim manifeſte hic alludit ad illud Matth. 11. 12. *& violenti rapiunt illud;* ubi nunquam non legit, *cogentes*, pro, *violenti*.

ſequentia iſtud oſtendant, quia ait: *Poſuiſti nos in ſimilitudinem gentibus, commotionem capitis in populis*; quia Judæorum delicto ſalus gentibus: & quæ illis in figura geſta ſunt, ad cognitionem noſtram profeciſſe, Apoſtolo au- 1. Cor. 10. 11. ctore, cognovimus. Et vere in opprobrium poſiti ſunt gentibus; quia gentes opprobrium crucis Dominicæ omnibus divitiis ſæcularibus prætulerunt. Qui autem crucem illam putavit opprobrium, & quaſi opprobrium refugit, is vere in diuturno manſit opprobrio. Tamen quia non ſecundum carnem Iſraelitæ videntur, qui potuerunt Ibid. 19. dicere: Quia inique non egimus in teſtamento Domini: nec receſſit retro cor eorum a Domino; vide ne iis ſe in circuitu poſitis illuſioni & deriſui fuiſſe commemorent, de quibus dicit Pſ. 21. 13. Dominus: *Circumdederunt me vituli multi*. Circumdederunt enim eum perſecutores, quando ſecundum conſilium voluntatis ſuæ ſubiit paſſionem. Unde Pſ. 117. 11. & alibi ait: *Circumdantes circumdederunt me, & in nomine Domini ultus ſum in eos*. Ideo melius eſt viam rectam tenere, in qua facinoroſi ambulare non poſſunt. Cito cadunt, quia non in directione ambulant. Unde & illi quando voluerunt Jeſum dominum comprehendere, ubi reſpexit eos, ceciderunt. Propter hos igitur qui in circuitu ambulare conſueverunt, Angelum Dominus appoſuit, qui a tergo inſidiantes repellat inimicos. Prætendit igitur Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eos tuetur atque cuſtodit. Pſ. 11. 9. *In circuitu* enim *impii ambulant*; ſicut ſcriptum eſt. Vide itaque diſtantiam. Impii in circuitu ambulant: Angelus autem prætendit in circuitu eorum, qui non ambulant in circuitu; & ideo prætendit, ut eruat juſtos ab inſidiis perſequentium. Juſti ergo ſpiritales Iſraelitæ videntur eſſe qui hæc loquuntur; eo quod tentationibus ſæculi ſubjacuerint, & opprobrium fuerint vicinorum; hoc eſt, eorum qui Hieruſalem patriam non incolebant. Illuſioni etiam fuerunt ſpiritalibus nequitiis & poteſtatibus, contra quas juſtis lucta eſſe conſuevit. Denique hiſtoria te doceat quod abducti Judæi in Babyloniam, etſi propter peccata ſua viderentur eſſe ſubjecti; tamen multo meliores gentibus habebantur. Pejores enim erant in circuitu eorum, qui inſultabant eis; cum ipſi pecca-

A torum gravium eſſent mole curvati.

54. Primus ergo intellectus de captivis patribus uſurpandus eſt, quibus inſultaverunt Aſſyrii, illudentes eis in Babylonia: quibus etiam rex ille nequiſſimua dominabatur Nabuchodonoſor. Secundus intellectus ad altiora referendus eſt, quod ſæviſſimus rex diabolus eſt: ipſe eſt Aſſyrius Nabuchodonoſor, qui bonis inſidiari ſolet; B ut eos in peccatum trahat per carnis illecebram. Adtende igitur hunc regem eo loco, ubi dicit Apoſtolus: *Video legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati*; Rom. 7. 23. hoc eſt, in illa lege carnalis illecebræ. Adverſarius leo eſt, qui urget obnoxios, juſtos fatigat. Unde pulcre poſuit Aquila: *Spretionem & pompam poſuiſti nos iis, qui in circuitu noſtro* C *ſunt*. Ita enim deſpicabiles æſtimabantur, qui theatrum facti ſunt huic mundo, & Angelis & hominibus; quia etſi in Teſtamento non peccent Dei, nec carnis illecebris reflectantur a Domino; tamen quaſi in pompa quadam circumferri videntur & deſpici: quandoquidem peccatores humilitati juſtorum inſultare conſueverint; ut opprobrium ducant crucem domini Salvatoris, humilitatemque juſtorum. Deni- D que quaſi in quadam pompa theatri conſtitutus Apoſtolus dicit: *Placeo mihi in injuriis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis*. 2. Cor. 12. 10. In iſtis placet ſibi, qui omnia quæ mundi ſunt, detrimentum putat; ut Chriſtum lucrifaciat, ſolum per vitam, & mortem requirens: cui vivere Chriſtus eſt, & mori lucrum, ut inveniatur in Chriſto.

55. Adjiciunt adhuc iſti Iſraelitæ di- E centes: *Poſuiſti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis*. v. 15. [a] Quibus gentibus poſuiſti, niſi credituris? Ea enim quæ acciderunt Judæis, in ſimilitudinem figuræ facta ſunt; ut fieret nobis typus & figura excidium Judæorum, atque ex illa ſimilitudine per parabolam, ſolutionem præſentibus requiramus, quo exempla eorum cavere poſſimus. Deinde quia Judaicæ res omnes quaſi parabolæ ſunt; hoc eſt, F quaſi figuræ egentes ſolutione. Denique Dominus Judæis in parabola loquebatur; ut imperiti non intelligerent, intelligerent ſapientes; ut intelligebant Apoſtoli, & in quo * movebantur, iterrogabant Dominum: Judæi autem

a Mſſ. aliquot, & vet. edit. *Quibus gentibus poſiti, niſi credituris?* Rom. *Quibus gentibus poſiti ſunt in parabolam* &c. Plures mſſ. nobiſcum faciunt.

* Hoc eſt, anxii atque dubii erant.

autem nec intelligebant, nec iterum diſcere non intellecta cupiebant.

Galat. 4. 22. 56. Quid ſit parabola, accipe: *Abrahàm igitur duos filios habuit: unum de ancilla, & unum de libera.* Non intelligebat hoc Judæus niſi ſecundum litteram. Neſciebat quis de filiis duobus acciperet hereditatem patris; quia ad carnalia propendebat. Egebat parabola Ibidem 24. ſolutione. Venit gentium Doctor, & fides nationum, & intellexit quod duæ illæ mulieres duo ſint Teſtamenta: unum a monte Sina, quod in ſervitutem generavit populum Judæorum, quod eſt Agar. Et ideo Sina, quod per interpretationem menſuram ejus ſignificat: menſura autem Legis eſt, ſuperabundans autem gratia eſt. Sina quoque merces dicitur, & convenit populo Judæorum, qui juſtificari ſe mercede operum, quam fidei gratia maluerunt. Ergo quæ ſub Lege erat Hieruſalem, cum filiis ſuis ſerviebat: quæ autem ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt. Et ideo Sarra, quæ principalis dicitur, libertatem habet; quod princeps ſui ſit, qui juſtus atque integer eſt. Ex duobus igitur Teſtamentis duo populi: unus Judæorum, alius nationum, qui in Chriſto credidit. Ille Judæorum, qui non credidit, ſervit: ipſe eſt ſecundum carnem natus; quia ſecundum carnem interpretatus eſt Scripturam divinam, & ſecundum litteram, non ſecundum ſpiritum. Qui autem de libera, natus eſt per repromiſſionem; hoc eſt, cui repromiſſio ex fide, ipſe eſt Eccleſiæ filius, tenens gratiæ libertatem propter quem Eccle- Gen. 21. 10. ſia dicit: *Expelle ancillam, & filium ejus; non enim heres erit filius ancillæ cum filio* Galat. 4. 31. *meo Iſaac.* Et Apoſtolus ait: *Itaque, fratres, non ſumus ancillæ filii, ſed liberæ.* Hæc eſt ergo ſolutio; quia quod ignorabat Judæus, fides gentium ſolvit, infuſa a Paulo doctore mentibus nationum. Ideo ergo illorum geſta nobis in parabola ſunt.

Pſ. 68. 12. & 13. 57. Sed & Dominus dixit: *Factus ſum illis in parabolam: adverſum me exercebantur qui ſedebant in porta.* In parabolam autem factus; quia dicitis, inquit: Luc. 4. 23. *Medice cura te ipſum.* In parabolam factus eſt; quia ſedentes in porta increpabat; in exitu enim non otioſi, ſed exerciti eſſe debemus. Ideoque ſcri- Matth. 24. 20. ptum eſt: *Videte, ne fiat fuga veſtra hyeme, vel ſabbato*; hoc eſt, non in otio, A ſed in negotio. Ergo pigri ſedebant Judæi; quia ſtare non poterant, qui veræ Hieruſalem atria neſciebant; ſi enim ſciviſſent illam Hieruſalem, requiſiviſſent. Iſti ergo fatigati in porta ſedebant. Nec ſolum dixit, *ſedebant*; ſed etiam oderant Dominum in portis redarguentem. In porta enim erat, qui ſubiturus erat ſui corporis paſſionem, per quam migraret e terris, red- B iret ad cælum. In porta erat cum diceret: *Ambulate dum lucem habetis.* Johan. 12. 35. Quid eſt ergo: *Factus ſum illis in parabolam;* Pſ. 68. 12. niſi quia finis Legis eſt Chriſtus, & mors ejus ſolvit ænigmata prophetarum; eaque quæ ante Judæis erant incognita, cum prophetarentur, poſtea manifeſtata ſunt Dominicæ paſſionis effectu? Factus eſt illis in parabolam; quia quaſi vilem ſe præbuit, ingerens C ſe illis, nec refugiens eorum ſeditiones, & perducens eos ad tempus beneplaciti ſibi; ut moreretur pro omnibus hominibus, quo Illius ſanguine genus hominum mundaretur.

58. Similiter in parabola ſcriptum eſt: *Non alligabis os bovi trituranti.* Deut. 25. 4. Solvit hanc parabolam Apoſtolus dicens: *Numquid de bobus cura eſt Deo? An pro-* 1. Cor. 9. 9. & 10. *pter nos utique dicit? Nam propter nos ſcripta* D *ſunt. Quis eſt qui arat, niſi qui in ſpe arat;* ut in judicio Domini metat? Et ideo quaſi boni agricolæ, ubi propter ſpem * inarata fuerit terra noſtra continentia corporali; non carnalia, ſed ſpiritalia ſeminemus: quoniam de carnalibus corruptela colligitur, de ſpiritalibus vita æterna adquiritur. Typus itaque & figura nobis ſint geſta majorum. Typus lex ſcripta in cordibus noſtris, ut nobis in ea quædam futu- E rorum figura, non veritas ſit. Lex ergo quaſi figura ſit nobis: Evangelium quaſi lumen & ſignaculum veritatis.

59. In parabola ergo Dominus oſtendit ſe Judæis: a ſed non intellexerunt parabolam; quia medicum non receperunt, qui curaret animas laborantium, & omni ægritudine & inæqualitate incommoditatis abſolveret. Factus eſt etiam in parabolam, quia carnem F ſuſcepit, quam crucifixerunt Judæi, non intelligentes parabolam ſpiritalem. Euſque enim non intellexerunt, ut eum auctorem vitæ crucifigerent, & ſuſpenſam in cruce cernerent carnem Domini ſalutarem, moverent caput.

Nam

* *Inarata*, id eſt, *arata*. Nam alioqui ſæpe ſumitur pro, *non arata*. Horat. Epod. 16.

Reddit ubi Cererem tellus inarata quot annis,
Et imputata floret uſque vinea.

Terra vero *noſtra*, idem eſt atque nos ipſi. Sed plana eſt illa metaphora.

a Ita edit. omnes, ac mſſ. Vict. & Colb. Alii vero quinque, *ſed non intellexerunt quia curaret animas* &c.

Nam ſi intellexiſſent, utique non inſultaſſent, ſed ingemuiſſent. Et tamen ipſa commotio capitis illis in ſimilitudinem ceſſit; ut non hoc ſignificaret quod illi ſentiebant, ſed quod myſteria declarabant. Illi enim ſecundum vulgi uſum inſultantes Domino movebant caput ſuum; ſicut qui juſtis inſultare deſiderant, ſi forte eos viderint in hoc ſæculo fatigari, movent caput.

60. Quæ commotio capitis geminum intellectum habet. Reprehenſibiles enim videntur ſecundum Scripturæ auctoritatem, qui movent caput; cum dicat (Matth. 27. 39.) & Matthæus: *Qui tranſibant, blaſphemabant dominum Jeſum moventes capita ſua*. (Marc. 15. 29.) Et Marcus: *Qui præteribant*. Tranſeuntes autem quod reprehenſibiles æſtimentur, docet hic ipſe propheta, qui dicit de (Pſ. 79. 13.) vinea ſabaoth: *Et vindemiant eam omnes tranſeuntes viam*. Denique & qui ſequi- (Ibidem 14.) tur verſus, hoc ſignat: *Devaſtavit eam aper de ſilva, & ſingularis ferus depaſtus eſt eam*. Et in poſterioribus ait: (Pſ. 128. 8.) *Et non dixerunt tranſeuntes viam: Benedictio Domini ſuper vos*; eo quod qui tranſit, & non ſtat in atriis Domini, non dat benedictionem. Ita ergo Judæi movebant caput ſuper dominum Jeſum, ut præterirent, qui firmum ſolidumque fidei veſtigium habere non poterant. Movebant autem caput ſuum, quorum caput Chriſtus eſſe debuerat, quem non debuit dimovere & deturbare perfidia Judæorum. Sed quia non paſſi ſunt membra ſe eſſe Chriſti, ideo caput eorum non fuit Chriſtus. Non erat etiam Lex caput eorum, quia exſpoliabantur & Lege a populo nationum. Non fuit his caput verbum Dei; quia amiſerant prophetas, & apoſtolos non habebant. Hoc de reprehenſibili commotione capitis dictum ſit. Eſt tamen & laudabilis capitis commotio: reprehenſibilis Judæis, laudabilis populo nationum. Quid eſt enim caput, niſi in quo ſenſus ſunt? Oculi enim ſapientis in capite ejus; quos moveri oportet oculos, id eſt, mentis tuæ ſenſus, ne aliquo torpore pigreſcant. Move ergo prudentiam tuam, move ſapientiam, move cogitationes tuas cæleſtium collatione ſermonum, & propheticorum diſputatione verborum; ita ut non pecces in Teſtamento Dei, ſed fides firma ſit. Sunt enim hæretici qui movent ſenſus ſuos; ut perfidiam tamen, non fidem, excitent.

61. Sed jam expreſſius de ipſa capitis commotione quæ in ſimilitudinem populi eſt poſita, dicendum eſt. Quis eſt caput populorum, niſi Chriſtus? Caput enim mulieris vir, caput viri Chriſtus. Sed & Lex caput intelligibilis mulieris. Denique ſub Lege tamquam ſub viro eſt populus Judæorum; quia Lex νόμος dicitur græce; & ideo Synagoga νόμῳ quaſi maſculo copulata eſt, ſed Legi corporali, non ſpiritali; hoc eſt, ritui Legis judaico, cujus vinculis illigata eſt, legitimi neſciens ſacramenta conjugii. Si autem mortua fuerit Lex, hoc eſt, Legis interpretatio corporalis; tunc plebs quaſi mortuo conjuge priore, legitime nubet ſecundo viro, qui ex mortuis reſurrexit. Eſt etiam caput * mulieris hujus Evangelium. Unde quidam myſtice interpretati, mortificato ritu judaico, tamquam fratri defuncti Evangelio mulierem eam nubere ex Lege voluerunt; quia Lex annuntiaverit Evangelium. Ideo prior Lex vir, poſtea ſecundi viri nuptiæ, hoc eſt, Evangelii ſacramenta ſunt. Duo enim quaſi conjugia, duo ſunt Teſtamenta. Unum conjugium vetus eſt Teſtamentum, quod morte viri prioris ſolutum eſt. Et ideo mulier illa cui Lex mortua eſt, recte in ſecundum conjugium convenit, hoc eſt, Teſtamentum novum. Sic duobus fratribus una conjungitur, cui ſuperiora peccata moriuntur, meliora poſtea ſacramenta renovantur. Hoc nobis Apoſtolus evidenter expoſuit dicens: (Rom. 7. 2. & 3.) *Quoniam quæ ſub viro eſt mulier, vivente viro, ligata eſt legi*; hoc eſt, viri ſui legi; ut ei debeat caſtitatem: *Si autem mortuus fuerit vir, ſoluta eſt a lege viri*; id eſt, ut cui velit nubat, dummodo mortuo viro, nubat; quia *vivo viro*, inquit, *adultera vocabitur, ſi juncta fuerit alteri viro: ſi autem mortuus fuerit vir ejus, liberata eſt a lege viri, ita ut non ſit adultera, ſi fuerit cum alio viro*. Hoc ſacramentum etiam ad Chriſtum & Eccleſiam pertinere, etiam alibi demonſtravit *quia magnum eſt ſacramentum*. (Epheſ. 5. 32.) Hic quoque non prætermiſit dicens: *Itaque,* (Rom. 7. 4.) *fratres mei, & vos mortificati eſtis Legi per corpus Chriſti; ut ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit*. Quomodo mortificatus es Legi; niſi ut tibi Legis umbra moriatur, cum accedis ad ſacramenta cæleſtia? Nec enim aliter debes accedere ad Evangelium; niſi ſolutus interpretationis corporalis impedimentis. Alioquin adulterium eſt, veris falſa miſcere: pudicitia autem ſpiritalis, ſi ani-

* *Mulieris hujus*, nimirum *intelligibilis*; hoc eſt, plebis Judaicæ, ut ſupra exponitur.

anima tua exuta omnibus impedimentis deviæ cognitionis, ſine ruga accedat ad Dei verbum. Ergo ſicut Eccleſiæ caput Chriſtus, ita & Synagogæ caput Lex; hoc eſt, iis qui ſub Lege ſunt: propter quos Apoſtolus fecit ſe eſſe ſub Lege, cum ſub Lege non eſſet; ut eos qui ſub Lege ſunt, lucrifaceret. Et iterum doctor gentium factus eſt, quaſi eſſet ipſe ſine Lege; ut eos qui erant ſine Lege, adquireret Chriſto.
1. Cor. 9. 21. Pulcre autem ait quod ſine Lege Dei non eſſet, & in Lege Chriſti permaneret.

62. Lex autem Synagogæ caput non a principio; quia Chriſtus erat caput veteris Synagogæ, quam Moyſes fundavit & condidit. * Denique audi dicentem quia verbo Domini fundata eſt.
Hebr. 11. 24. & ſeq. *Fide*, inquit, *Moyſes grandis factus negavit ſe eſſe Pharaonis regis nepotem. Maluit enim afflictis compati, quam temporalibus delectari: majoreſque divitias æſtimavit, & prætulit theſauris Ægypti, improperium Chriſti. Adſpiciebat enim mercedem repromiſſionum Dei*, quæ eſt reſurrectionis gratia. Sed ubi propter perfidiam Judæorum mortuum eſt infidelibus Dei Verbum, & excidit pectoribus Judæorum; legis ſpiritalis intellectus occubuit, & nupſit Synagoga ritui corporali, obſervationique perfidiæ. Sed non fuit illa ſobrietas ſpiritualium nuptiarum, ſed adulterium caſtitatis. Ideo Synagoga libera eſſe non potuit, quæ male nupſerat, & non crediderat reſurrectionem Chriſti futuram. Unde bene ei nupſit Eccleſia, cui ſecundum ſacram diſpenſationem ſecundum carnem mortuus eſt Chriſtus; ut illa Judæa anima quæ ante fuerat ligata peccato, per mortem Chriſti abſolveretur vinculo delictorum. Non nubit ergo mulier alteri viro, niſi mortuus fuerit vir ſuus; hoc eſt, niſi a vinculo legitimi amoris fuerit abſoluta. Si autem mortuus vir ejus fuerit, liberata eſt.

Deut. 25. 5. 63. Sane tenebatur ex Lege, ut fratri proprii conjugis copularetur; ſi ſemen nullum maritus ei reliquiſſet. Quod vinculum magis nectebat interpretatio litteræ, quam gratia ſpiritalis. Denique habebat in voluntate frater defuncti, ut ſi nollet, non acciperet fratris uxorem ad ſemen defuncti re-

A ſuſcitandum. Unde calciamentum ſuum ſolvere jubebatur, ut eſſet a nexu copulæ ejus exutus, quam a ſui gratia oſtendiſſet alienam. Sic enim ſcriptum eſt, quia ſolvebat vir calciamentum ſuum, & dabat proximo ſuo [a] dicens: Hoc erit in teſtimonium in Iſrael. Et dicebat propinquus: Accipe, & adquire tibi tu. Et ſolvebat calciamentum ſuum. a Ruth. 4. 7. & 8.
Dicebant etiam adſtantes: *Det tibi Dominus uxorem, quæ intrat domum tuam,* Ibidem 11.
B *ſicut Rachel & ſicut Lia, quæ ædificaverunt utræque domum Iſrael, & fecerunt virtutem in Ephrata*. Sed hoc ex litteræ interpretatione Judæum ligabat. Ceterum figura erat, quod Chriſtus venturus eſſet in terras, qui ſemen defuncti populi reſuſcitaret. Merito fratris; quia dictum eſt: *Narrabo nomen tuum fratribus meis*; & : *Quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundum carnem*. Pſ. 21. 23. Rom. 9. 5.
C Vel quia Evangelium defunctæ Legis reparationem operaretur in poſteris; ut ſemen quod Lex non reliquerat, Evangelii tenor reſuſcitaret.

64. Non mirum ergo ſi caput ſuum prava interpretatione moverunt; ut ipſi a ſe deturbarent ſapientiam, ſuæ ſalutis auctorem: aut certe movendo caput ſuum, cauſa fieret commotionis
D capitis non paucis; ſed populis. Commotio hæc capitis facta eſt: quandoquidem in omnem terram exivit ſonus eorum; ut fieret omnis terra Domini, & regnum Domini eſſet in nationibus. Unde & in poſterioribus dicit: *Dominus regnavit, iraſcantur populi: qui ſedes ſuper Cherubim, moveatur terra*. Pſ. 98. 1.
Quod pulcre Aquila interpretatus eſt, ut * ἀλάλαγμα diceret; hoc eſt, tranſmutationem, quæ eſt de loco ad locum,
E de Judæa ad populos nationum. Quod ex ea lectione quæ in Evangelio eſt, liquido poterit manifeſtari, quemadmodum Lex mota ſit, dicente Scriptura: *Super cathedram Moyſis ſederunt ſcribæ & phariſæi. Omnia ergo quæ dicunt vobis, ſervate & facite: ſecundum opera eorum nolite facere; quæ enim dicunt, non faciunt.* Matth. 23. 2. & ſeq.
F *Alligant autem onera gravia, & imponunt ſuper humeros hominum: ipſi autem digito ſuo nolunt ea movere. Omnia autem faciunt, ut videantur ab hominibus*.

65. Quid eſt, *ſederunt ſcribæ*; niſi quia littera ſcribitur? unde & γραμματεῖς græ-

a Rom. edit. ſola, *& dicebat: Accipe, & acquire tu tibi propinquitatem meam; & hoc erit in teſtimonium in Iſrael. Et ſolvebat* &c.

* Vix adducimur ut credamus ἀλάλαγμα genuinum eſſe; tum quod legatur in LXX. κίνησιν κεφαλῆς ἐν τοῖς λαοῖς; tum quod ea vox ab *aleſa enikin*, & *aleſanni-lem*; ut corrupte habent mſſ. longiſſime abhorreat. Conjiceremus libentius ſcriptum fuiſſe, κεφαλῆς κινησιν, vel potius, ἀλλαγὴν: præcipue cum Aquila verbo eidem voci cognato in ipſo hujus pſalmi titulo uſus fuerit, ubi Nobilio teſte, ita legebatur, ὅτε ἠλλοίωσε τὸ γεῦμα αὐτοῦ εἰς πρόσωπον Ἀβιμέλεχ &c.

græce dicuntur ſcribæ, litteræ ſequentes interpretationem, non ſpiritus intellectum; littera autem occidit. Litteram ergo occidentem ſequentes, & ipſa appellatione reſonantes ſcribæ: phariſæi autem ſunt, hoc eſt, qui a veritatis unitate diviſi ſunt; phares enim interpretatur diviſio. Dividunt autem phariſæi hoc genere verba Legis ut reſonent, & in ipſa meditentur: ſpiritalis autem myſteria Legis & ſacramenta non videant. Nam ſi Lex ſpiritalis eſt, utique præcepta Legis ſunt ſpiritalia, & opera ejus ſpiritalia ſunt. Docentes ergo quæ Moyſes ſcripſit, onera gravia ligant corporalibus Legis (gravia ſunt enim quæ contraria jugo Chriſti ſunt) & per doctrinam ſuam deviam gravia onera imponunt auribus audientium, quæ ipſi ne tantum quidem volunt movere, ut a corporalibus Legis ad ſpiritalia Scripturæ verba commoveant. Sic enim intelligendum eſt, quia digito ſuo nolunt movere illa; hoc eſt, nec exiguo puncto atque momento transferunt ſe ad intelligentiam ſpiritalem. Hinc eſt &
Luc. 11. 20. illud, quod ſcriptum eſt: *Quod ſi in digito Dei ego ejicio dæmonia*. Quid ſit digitus, interpretatur ipſa Scriptura, quæ dicit in alio libro Evangelii: *Quod*
Matth. 12. 28. *ſi in Spiritu Dei ego ejicio dæmonia*. Digitus ergo Dei, Spiritus Dei eſt; Deus enim Spiritus eſt, & nihil habet in ſua ſubſtantia corporale, ſed totus eſt Spiritus. In Spiritu ergo Dei ejicit dæmonium, qui in digito Dei ejicit. Unde
Pſ. 8. 4. & ſanctus David ait: *Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum;* hoc eſt, Spiritus tui opera ſunt cæli, ſicut & ſcriptum eſt: *Verbo Domini cæli firmati ſunt,*
Pſ. 32. 6. *& ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum*.

66. Ut ergo concludamus diſputationem, ſcribæ & phariſæi nihil ad interiorem hominem referunt, qui ut ipſe ad imaginem Dei & ſimilitudinem factus eſt; ita in iis quæ cogitat & quæ meditatur, debet magis quæ ſpiritalia ſunt, quam quæ carnalia cogitare. Totum ergo ad illum exteriorem, ad illum terrenum hominem referre contendunt: & ideo omnia eorum opera talia ſunt, ut videantur ab hominibus; non ut placeant Patri, qui in abſcondito videt. Timent enim ſua opera revelare.

67. Hæc eſt ergo commotio capitis quæ facta eſt in populis: vel, ſicut Aquila & Symmachus dixerunt, *in gentibus*; omnes enim gentes moverunt caput ſuum, ut Legem ſpiritaliter interpretarentur. Nemo ſecundum litteram Legis ſe putet eſſe ſalvandum; quia

A littera Legis maledictum habet: ſpiritus benedictionem adfert. Nemo ex operibus Legis juſtificari poteſt; quia ſub maledicto ſunt omnes, qui ſub littera ſunt. Fugiant ergo omnes maledictum Legis, & confugiant ad benedictionis gratiam; ut benedictionem habeant in cæleſtibus, in Chriſto Jeſu, qui mortuus eſt pro nobis, ut fides tranſiret ad gentes: qui etſi vir fuit
B ante Synagogæ, nec ipſam deſeruit, & nos redemit; illam enim non deſeruit, ut reliquiæ ſalvæ fierent: nos redemit eligendo populos nationum. Hæc ergo electio gentium ſalus Judæis; reliquiæ enim non per opera ſua, ſed per electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt. Gratia eſt ergo Chriſti quæ & nos redemit, & reliquias vivificavit. Commotio autem capitis facta eſt in gentibus: ſed
C ex hac commotione non mediocris mutationis gratiam Judæi pertulerunt, quorum reliquiæ ſalvæ factæ ſunt.

69. Sequitur: *Tota die verecundia mea contra me eſt: & confuſio vultus mei operuit me*. Quid eſt quod interdum ex perſona unius, interdum ex perſona plurimorum pſalmus hic dicitur? Namque a principio a pluribus cœpit, ut eſt: *Deus auribus noſtris audivimus*, & cetera
D quæ ſequuntur. Deinde ait: *Tu es ipſe Rex meus, & Deus meus*. Iterum: *In te inimicos noſtros ventilabimus*. Et poſtea: *Non enim in arcu meo ſperabo;* &: *In Deo laudabimur tota die*; &: *Tota die verecundia mea contra me eſt*. Quid ſibi vult iſta mutatio, quæ frequenter in pſalmis repetitur; ſicut & in centeſimo octavo pſalmo ait: *Deus laudem meam ne tacueris; quia os peccatoris & os doloſi ſuper me apertum eſt*. Hoc de uno, ſequitur de
E pluribus. *Loquuti ſunt adverſum me lingua doloſa . . . & poſuerunt odium pro dilectione mea*. Deinde de uno: *Conſtitue ſuper eum peccatorem*. Quod videtur in centeſimo octavo pſalmo aliud ad populum Judæorum referri, aliud ad Judam proditorem. Quando pluraliter dicta, ad populum: quando ſingulariter, ad Judam. Hic quoque poſſumus di-
F cere, quando pluraliter dicta, ad ſanctos: quando ſingulariter, ad dominum noſtrum Jeſum Chriſtum referri; quia æſtimari poteſt & pro pluribus in Propheta loquutus, & ipſe pro ſe. Et ideo dixerit: *Verecundia mea contra me eſt*; quæ dicitur ἐντροπή: ἐντροπὴ autem eſt, quando verecundiam vult quis incutere alicui, ut inflectat propoſitum ſuum, ſicut eſt: *Deſcendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc eum*. Pulcre autem ait: *Tota die*; quia Incarnatio domini noſtri Jeſu Chriſti lucem ad-

Right margin notes: V. 16. — Supra V. 2. & ſeq. — Pſ. 108. 2. — Ibidem [illegible] & 5. — Ibidem 6. — Matth. 27. 42. & 43.

adtulit mundo. Dies itaque Incarnationis eſt, de quo idem dicit Dominus: *Ambulate dum lucem habetis*; & : *Abraham diem meum vidit*. Ergo hæc verecundia habet in ſe confuſionem. Unde & Symmachus: *Tota die*, inquit, *confuſio mea contra me eſt*. Quæ autem confuſio Chriſti, niſi crux; quod nudus pependit in ea? Et bene, *tota die*; quia ex quo affixus eſt cruci, uſque in horam nonam tenebræ factæ ſunt: & poſt horam nonam lux refulſit uſque in veſperum. * Hic dies ex tribus primus. Poteſt tamen & chorus ſanctorum pluraliter de ſe, & ſingulariter loqui; chorus enim quaſi ſingularem perſonam habet, ſed numerus plurimorum eſt; ſicut illud eſt: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt a me*.

Johan. 12. 35. — *Johan. 8. 56.* — *Eſai. 29. 13.*

68. Quæ autem eſt confuſio, quæ operuit dominum Jeſum, cum confuſionem peccata faciant; ipſa ſunt enim quæ operiunt peccatorem: hic autem peccatum non fecerit? Sed quemadmodum eſt confuſio adducens peccatum, ita eſt confuſio quæ peccatum abolet; ut confuſio crucis domini noſtri Jeſu Chriſti, per quam peccata mundantur. Eſt etiam omnis confuſio bona, quam pro Chriſti nomine ſubeas, & admodum glorioſa; ſi verbi gratia in perſecutione lex ſit, ut verberetur Chriſtianus, ut dignitatem amittat, ut careat * privilegio, ut in vincula ducatur. Hæc utique confuſio etſi privilegium non habet, habet gloriam piæ confeſſionis. Eſt autem & Chriſti confuſio, ſicut ipſe ait: *Qui me confuſus fuerit coram hominibus, confundam & ego eum coram Patre meo, qui in cælis eſt*. Bona ergo confuſio. Plerique tamen hujuſmodi confuſio Chriſti amara eſt; hoc eſt, non credentibus: jucunda credentibus.

Matth. 10. 33.

69. Sive ergo velis confuſionem Chriſti intellige in crucem ejus, quæ Judæis videbatur eſſe confuſio, qui inſultabant ei; quaſi erubeſceret Chriſtus in eo opere, in quo publicam operabatur ſalutem: ſive etiam hanc confuſionem, quæ ingeri videbatur, *a voce exprobrantis & obloquentis: a facie inimici &* A *perſequentis*. Erubeſcebat enim ſic lapſum eſſe electum populum ſuum, & confundebatur in eos apud Patrem, quorum finis advenerat; præſens enim erat Filio Pater, a quo numquam poteſt Filius ſeparari. Et ideo Pater audiebat dicentem Judæis: *Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta*.

v. 17. — *Matth. 23. 38.*

70. Sunt autem qui etiam in confuſione ſua gloriantur; ſicut illi de quibus dicit Apoſtolus: *Quia gloria eorum* B *in confuſione ipſorum*; quibus contraria eſt gloria Chriſti, qui crucem ſuſcepit, nec confuſionem refugit. Quam nos quoque minime timere debemus, nec formidine aut faſtidio declinare; ne peccatum ſupra nos adducat, quæ poteſt adducere gratiam vitæ. Eſt enim & confuſionis gloria, ut ſi in multos gentiles incidas, vel philoſophos, & illi tibi objiciant crucem Chriſti, & verbo reſpondere non poſſis, nec ſalutaria quiſquam audiat verba referentem, C eſt confuſio; *ſed a voce exprobrantis & obloquentis: a facie inimici & perſequentis*. Et ideo noli reſpondere inſipienti ad inſipientiam ejus: eſto ſicut homo mutus & tacens, & quaſi non audiens verba inſultantium & obloquentium; non quo reſpondere nequeas, ſed quo reſpondere non debeas. Omni enim rei tempus: tempus tacendi, & tempus loquendi. Tacendum eſt, quando paratum non invenis auditorem: loquendum eſt, quando Dominus lin- D guam eruditionis indulget; ut ſermo tuus operetur in affectibus audientium. Quomodo autem te audiat, qui ideo tibi obloquitur, eo quod ſalubrem tuum nolit audire ſermonem? Aut quomodo tibi adquieſcat, qui perſecutor eſt, & velit te ſibi vindicare? Aut, tu Aquila dixit, vel Symmachus, ut ulciſcatur & puniat in te, quod Chriſti hereditas ad gentes videatur eſſe transfuſa? Longe itaque iſta confuſio a confuſione E & opprobrio peccatoris. Iſtius enim conſcientia illuminatur, qui oblitus non eſt Dei ſui: illorum confunditur, quorum ingenium caligat atque perturbat recordatio delictorum.

Philip. 3. 19.

71. Et ideo bene ſibi conſcii dicunt: *Hæc omnia venerunt ſuper nos, & obliti non ſumus*

v. 18.

* Hic ſequitur B. Ambroſius eorum opinionem, qui mortis Chriſti domini triduum ita explicabant, ut dicerent ejus primam noctem fuiſſe tenebras illas quæ Domino exſpirante totum orbem operuerunt: primum vero diem, ſpatium illud lucis, quod inter eaſdem tenebras ac noctem ſequentem interceſſit. Veruntamen jure merito hanc opinionem repudiat Auguſtinus *De Conſenſu Evang.* lib. 3. cap. 24. num. *66.* ubi ſicut & *Quæſt. Evag.* l. 1. quæſt. 7. docet in memoratis tribus diebus partem pro toto ſumendam eſſe; in quo eum interpretes vulgo ſecuti ſunt. Vide etiam D. Thomam part. 3. quæſt. 51. art. 4. & alios ſcholaſticos quorum hac in re ſummus eſt conſenſus. Quin immo eamdem ſententiam ipſemet Ambroſius docere videtur *epiſt. ad Epiſc.* Æmiliæ ſcribens, *intra quod triduum*, inquit, *& paſſus eſt, & quievit & reſurrexit*.

* *Privilegium* (ut tradit Briſſ. de Verb. ſignif. l. 14.) *jus ſingulare eſt, & in certæ perſonæ, vel cauſæ gratiam & favorem conceſſum*. Chriſtiani autem uſque adeo quondam imperatorum edictis privilegiis ſuis ſpoliati ſunt, ut infames declarati, reip. fori ac militandi jure privati, atque adeo ad necem cujuslibet gladio nefaria proſcriptione addicti fuerint. Adi Baronium ad an. Chriſti, 303, 304. & 362.

℣. 19. *ſumus te , & inique non egimus in teſta-*
mento tuo . Et non receſſit retro cor noſtrum :
& declinaſti ſemitas noſtras de via tua .
Videtur verſiculus ultimus non concor-
dare ſuperioribus . Nam quomodo de-
clinarunt ii , quibus divinitatis nulla
obrepſit oblivio , nec alicujus iniquita-
tis conſcientia , nec ulla deſidia ? Sed
ſi conſideres quia juſtus vix ſalvus ſit,
intelligis profecto & ipſius nonnum-
quam titubare veſtigia , & auctorem
declinationis eorum Deum videri ; quia
ipſe quoque patitur juſtos ſæpe tenta-
ri , quo magis probentur tentationibus
eruditi . Quis eſt autem tam fortis ,
ut nequaquam in tentatione moveatur;
niſi Dominus adjutor ei adſiſtat ? De-
nique conturbatus eſt & ipſe propheta
David ; quia dixit in ſua abundantia :
Pſ. 29. 7. *Non movebor in æternum* . Aut quis eſt
℣. 20. ille quem locus afflictationis , & terræ
corruptela non moveat ; cum divina
ſententia neminem exceperit , qui ſit
ab exercitio & a fatigatione terræ hu-
Gen. 3. 17. jus immunis , cui dictum eſt : *Maledicta*
℣. 18. *terra in omnibus operibus tuis .... ſpinas* ,
inquit , *& tribulos germinabit* . Denique
ipſe Paulus Dominicæ vas electionis ,
a maledictione veteris ſententiæ abſo-
lutus domini Jeſu paſſione ; tamen
captivum ſe duci in legem peccati ve-
hementiſſime deploravit : nec quem-
quam niſi Chriſtum a quo liberaretur
invenit ; cum eum lex ſui corporis &
umbra mortis urgeret.

℣. 20. 72. Diximus ſenſum : ſed expreſſius
qui locus ſit afflictationis , conſiderare
nos convenit . Utrum hic mundus ,
qui in maligno poſitus eſt : an vero
caro noſtra , in qua anima noſtra hu-
miliatur , dum in iſtius carnis deſcen
dit ſocietatem : an adverſa quibus exer-
cemur in hoc corpore conſtituti , in
quo ingemiſcimus gravati ; quod nolu-
mus ſpoliari , ſed ſuperveſtiri ? Gravis
enim labor eſt dum exſpectamus , ut
abſorbeatur mortale hoc a vita , quo
nos exſpoliare debemus ; minore enim
labore exſpoliatur , quam abſorbetur .
Et vide ne ea diverſitas ſit exſpoliantis
ſe , & exſpectantis ut abſorbeatur a
vita . Exſpoliat gratia , abſorbet pœni-
tentia : exſpoliat ſublimitas mentis ,
abſorbet diligentia . Quomodo autem
dubites quod afflictationis hic locus
ſit ; quando corpus eſt mortis , in quo
operit nos etiam umbra mortis ? Et
ideo ad lucernam illam ſemper debe-

A mus intendere , quæ eſt verbum Dei ;
ut ſciamus quemadmodum noſtri ani-
mi ſemitas dirigamus & veſtigia men-
tis interna , ut lux animorum ſolvat
tenebras corporales.

73. Pulcre autem & Aquilæ inter-
pretatio quemadmodum intelligere de-
beamus locum afflictationis , expreſſit
dicendo : *Quoniam humiliaſti nos in loco*
ſirenarum ? Ut non caro in vitio ſit ,
B ſive natura ; ſed ea quæ carnem cor-
ruptibilem eſſe fecerunt . Denique Si- Eſai. 13. 22.
renas quarum ſecundo & tertio men- Mich. 1. 9.
tionem fecit ſcriptura divina, quaſdam
fuiſſe puellas gentilis tradidit hiſtoria ,
quæ vocis propriæ [a] ſuavitate, canendi a
illecebris , audiendique ſtudio illectos Homer. lib.
navigantes ad littus admovere navigia 12. Odiſſ.
provocabant : eoſque , cum gratiam
vocis ſequerentur , ſcopuloſo in loco
C naufragium facere ſolitos vetuſtas po-
ſteris tradidit . Earum autem interpre-
tatio hæc eſt, voluptas vocis , & quæ-
dam adulatio. Ita ergo ſæculi voluptas
nos quadam carnali adulatione dele-
ctat , ut decipiat . Ut ergo illic non
littus in vitio erat ; ſed canora dulce-
do , quæ faciebat aſperitatem littoris
non caveri : ita non caro in vitio ; ſed
ea quibus caro iſta ſollicitatur & flu-
D ctuat . Denique mare ſi tempeſtas de-
ſit , quietum eſt : ſi procella ſæviat ,
periculoſum .

74. Et Septuaginta virorum videtur
cum his ſententia convenire ; cum di-
cunt quia ſcriptum eſt : *Quoniam humi-* ℣. 20.
liaſti nos . Cujus interpretationis teſtimo-
nia de ſcripturis ſunt nobis arceſſenda
divinis . Ait enim in Deuteronomio :
Si exieris , inquit , *in pugnam adverſus* Deut. 21. 10. & 11.
E *inimicos tuos , & tradiderit tibi eos dominus*
Deus tuus in manus tuas , & deprædatus
fueris ſpolia eorum , & videris in ea depræ-
datione mulierem bonam ſpecie , & cohabita-
veris cum ea . Et infra : *Si nolueris eam* Ibidem 14.
poſtea , dimittes eam liberam .... quia hu-
miliaſti eam . Vides ergo quoniam non
natura ſui eam , ſed is qui ei integri-
tatem pudoris eripuit , humiliaſſe per-
hibetur . Humilitas ergo operis eſt ,
per quod caro iſta , peccati corpus ef-
F fecta eſt , & locus afflictationis . Ite-
rum alibi : *Si virgo deſponſata fuerit viro,* Deut. 22.
& invenerit eam homo in civitate dormierit 23. & 24.
cum ea , educentur ambo ad portam civitatis
ſuæ , & lapidabuntur : & morietur juven-
cula ; quia non exclamavit in civitate , nec
invocavit hominem , qui ſubveniret : & vir ,

a Sic edit. a quibus parum abeunt mſſ. ſi ſenſum ſpectes : in verbis autem hæc reperitur præcipua diverſitas . Cod. aliquot , *ſuavitate , canendo , illecebris provocabant* . Viſt. & Colb. *ſuavitate , canendo , quæ illecebras provocabant* . Omnes ſimul , *audiendi ſtudio navigantes ad littus admovere navigium ; eoſque* (*cum gratiam* , aut ut aliqui , *gratia vatis ſequuntur*) *ſcopuloſo in loco incidiſſe naufragium* .

inquit, *quia humiliavit mulierem proximi ſui*. Et hic eadem eſt hujus cauſa ſermonis, ut a corruptore humiliata dicatur. Tertium quoque habes de hac re teſtimonium, & plura, ſi quæras.
Ibidem 28. 29. Tamen de eodem libro audi: *Si quis invenerit virginem, quæ non ſit deſponſata, & vim faciens ei dormierit cum ea, & inventus fuerit, dabit qui dormierit cum ea, patri juvenculæ quinquaginta denarios, & erit uxor ejus; quia humiliavit eam: nec poterit dimittere eam per omne tempus, propter quod humiliavit eam*. Ipſe ſermo repetitus eſt, ut intelligas quia non conditio carnis videatur nos humiliare, ſed culpa.

75. Nec tamen negare poſſumus quod multis humilietur & caro, loco ipſo, illecebris ipſis, fragilitate quoque qua patuit errori. Quæ licet non a mediocri adverſario ſerpente [a] decepta ſit; habebat tamen ſui non mediocrem gratiam, antequam peccatum irreperet: in conſpectu erat Dei Adam, in paradiſo vigebat, cæleſti gratia refulgebat, loquebatur cum Deo. Numquid eum humiliatum ante legiſti; niſi poſteaquam prævaricatio cum humiliavit ſua? Cujus vitii hereditatem ad nos uſque tranſmiſit; ut in hoc corpore conſtituti nolimus peregrinari de corpore, & adeſſe Deo. Et ideo humiliamus animam noſtram quæ ſe ad Deum geſtit adtollere: ſed corruptibile hoc corpus gravat animam, terrenaque habitacula præponderant; ut mens devota Deo frequenter inclinetur ad ſæculum, nec ſe ſubjicere Deo poſſit; quoniam ſubjectionem ſui ſapientia carnis ignorat, quæ noſtrum involvit affectum.

76. Dicentes hæc de nobis, quid de carne domini noſtri Jeſu Chriſti dicemus? Qui utique ſuſcepit carnis
Philip. 2. 8. iſtius veritatem; & ideo *ſemet ipſum humiliavit uſque ad mortem, mortem autem crucis*. Diligenter adtende, & conſidera ſingula. Vide quia volens ſuſcepit hanc formam corporis noſtri, & tuæ obſequia ſervitutis, in ſimilitudinem hominum factus: non in ſimilitudinem carnis, ſed in ſimilitudinem hominum peccatorum; omnis enim homo ſub peccato. Ideo & ſpecie inventus ut homo; ut ſcriptum eſt de eo:
Hier. 17. 9. *Et homo eſt, & quis cognoſcet eum?* Homo ſecundum carnem; ſed ultra hominem ſecundum operationem.
Phil. 2. 8. *Ut homo*, inquit, *humiliavit ſemet ipſum*; quia ad eos Deus venit qui humiliati fuerant, liberandos. Ipſe ſe ergo humiliavit propter nos. Non ergo corpus illius corpus mortis; ſiquidem corpus eſt vitæ: nec caro illius, umbra mortis; ſiquidem fulgor eſt gloriæ: nec in eo locus afflictationis; ſiquidem in illo corpore omnibus gratia conſolationis. Humiliavit ſe, ut diſceres quid ſit humilitas. Denique audi dicentem: *Diſcite a me quia mitis ſum, & humilis corde*. Matth. 11. 29.
Ille ſe humiliavit, ut tu exaltareris; qui enim ſe humiliat exaltabitur. Sed non omnes qui humiliantur, exaltabuntur; multos enim crimen humiliat ad ruinam. Humiliatus eſt autem Dominus uſque ad mortem; ut de portis mortis exaltaretur.

77. Ecce vide gratiam Chriſti, vide beneficia ejus. Poſteaquam Chriſtus advenit, hæc caro quæ erat umbra mortis, cœpit per gratiam Domini refulgere, & habere lumen proprium; v. 20.
unde & dictum eſt: *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus*. Matth. 6. 22.
Sed vide de quo oculo dicat; non de exteriore, ſed de interiore: *Si oculus*, inquit, *tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*. Ibidem.
Interior utique eſt oculus, qui totum hominis corpus illuminat. Interior eſt etiam oculus, qui aufert toti corpori cæcitatem; quia ſcriptum eſt: *Si autem nequam fuerit oculus tuus; totum corpus tuum tenebroſum erit*. Ibidem 23.
Vides in uno homine unde tenebræ naſcantur, unde lumen oriatur. Ipſe ergo tibi es caligo, vel lumen. Caligo iniquitatis eſt, tenebræ peccatorum: lumen innocentiæ. Ipſe tibi ergo es vel injuriæ auctor, vel gratiæ: operatio divina nihil errat. Lumen in te ipſo eſt; quia innocens infantia tua eſt. Pura mens hominis ante adoleſcentiæ lubricum, & juventutis errorem. Tu tibi ergo tenebras feciſti eſſe quod lumen eſt. Denique idem oculus, hoc eſt, ſenſus hominis, tenebroſus eſt in peccatore, ſplendidus in innocente.

78. Nec illud prætereamus quod Symmachus ait: *Afflixiſti nos in loco deſerto*. Ideo affligimur; quia interdum deſtituimur protectione cæleſti, & regio iſta ſub maledicto eſt, vel in lubrico ſæculari. Necdum quoque benedixerat terram ſuam dominus noſter Jeſus Chriſtus; & ideo laborabant, nec ad lumen pietatis ejus oculorum ſpiritualium intendebatur obtutus. Deinde quia voluptas & delectatio mundi Homer. in XI. Odyſſ.

fre-

a Rom. edit. ſola, *decepta ſit Eva*. Minus bene, ſubintelligenda enim vox, *caro*, quæ ſuperiori verſu expreſſa eſt. Nam præterquam quod relativum, *quæ*, ex quinque mſſ. reſtitutum, id evincit, ſenſus Rom. lectioni minus concinit.

frequenter irrepit. Unde non vinculis
hominis illius ligare nos atque vincire
debemus, nec cera aures claudere:
ſed avertere aurem quotieſcumque alie-
na a fide, & contraria vel adverſa uti-
litati noſtræ aliquis exiſtimat obloquen-
da; ne in eo ſermone operiat nos um-
bra mortis: & ſi quid tale profertur,
nos tamen Dei verbum debemus inſe-
rere, quod mentis noſtræ oculos ful-
gore diſputationis illuminet.

v. 21. 79. Sequitur: *Si obliti ſumus nomen
Dei noſtri, & ſi expandimus manus noſtras
ad Deos alienos. Nonne Deus requiret iſta?*
v. 22. a [a] Aquila, *inveſtigabit iſta*, dixit. Sym-
machus, *inveniet iſta? Ipſe enim novit
occulta cordis. Quia propter te morte affici-
mur tota die: æſtimati ſumus ut oves occi-
ſionis*. Quid eſt quod ait: Requiret
Deus? Quaſi ſi non requirat, ignoret:
& ſic requiret Deus oblivionem tuam
quæ irrepſit, ut auferat ejus omne
veſtigium. Unde & Aquila dixit: *In-
veſtigabit iſta*, Nam utique qui novit
cordis occulta, quomodo quærit, cui
etiam ea quæ ſunt interiora, manifeſta
ſunt? Siquidem apud Deum conſcien-
tia uniuſcujuſque ſe prodit, & cogi-
tatio hominis apud eum ſe aut con-
demnat, aut purgat. Denique Aquila
viſiones cordis dixit, eo quod videat cor
noſtrum, & omnis noſtri cogitatio
cordis in promtu ſit apud Deum, at-
que ei cogitationum noſtrarum imago
reſplendeat. Bene illud ait Aquila:
In te morte afficimur; quoniam in Chri-
ſto mori, arduum, & glorioſum: &
in ipſo moritur, qui pro ejus nomine
ſacra paſſione eſt coronatus. Sed quid
miraris quod requirentem Deum oc-
culta cordis verſiculus iſte declaret;
cum alibi Deum ſcrutatorem legeris
Hier. 17. 10. cordis? Quid etiam miraris ſi verbis
noſtris majeſtas divinæ ſubſtantiæ ex-
b plicari non poſſit, [b] cum ait Apoſto-
1. Cor. 4. 5. lus: *Nolite ante tempus quid judicare, do-
nec veniat Dominus, qui illuminabit occulta
tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium:
& tunc laus erit unicuique a Deo?* Tene-
bras cordis ſæpe loco criminis legimus;
immo prope ubique. Vide ergo ne iſta
ſint occulta tenebrarum, quæ ſunt
cordis occulta; ideoque tenebrarum
nomen acceperint, quod ea ab aliis
non deprehendantur, ſed lateant. Et
ideo Dominus in die judicii illuminatu-
rus adſeritur occulta tenebrarum; quia

A cor uniuſcujuſque manifeſtabitur, quod
ante occultum erat: ſoli quidem Chriſto
cognitum, qui ſciens judicii ſui gra-
tiam ait: *Nihil eſt occultum, quod non* Matth. 10. 26.
manifeſtabitur.

80. Sunt autem multa quæ propter
verecundiam premimus, & ut implea-
mus cæleſte mandatum, tacito apud
nos tenemus affectu; ne videamur in
iis quæ noſtra ſunt, gloriari; & eorum
B fructum vulgando incipiamus amittere.
Sunt autem occulta ſapientiæ, quæ
raptus in paradiſo apoſtolus Paulus au-
divit: & quia non licebat ea homini
loqui, apud ſe tegebat: non quia uſum
eorum aut gratiam aliis invideret; ſed
quod non licebat homini loqui, forte
etiam homini audire non proderat:
quæ tunc illuminabit Dominus, cum
illuminandorum ſecretorum tempus ad-
C venerit. Vide ne etiam in Evangelio
diſtantiam aliquam reperias, ubi dixit:
Nihil occultum, quod non manifeſtabitur: Ibidem.
neque opertum, quod non revelabitur. Illud
tamen adſtipulatur ad ſuperiorem in-
terpretationem, ut utrumque de bonis
eſſe credamus; quia ſcriptum eſt: *Co-* 2. Tim. 2. 19.
gnoſcit Dominus qui ſunt ipſius. Suos ergo
cognoſcit, & eos cognoſcit qui cogno-
ſcunt Deum: ignorat autem eos qui
D ignorant Deum; qui enim ignorat,
ignorabitur. Dominus ergo quæ bona
ſunt, recognoſcit: ea quæ ſunt plena
cognitionis divinæ, ea quæ ſunt oc-
culta ſapientiæ, novit Dominus: aver-
ſatur autem ea, quæ ſunt plena ini-
quitatis atque peccati.

81. Denique ſi iſtorum perſonam
conſideres, quos nulla divini cultus
oblivio ſeparavit, ut alieno Deo ex-
panderent ſuas manus, atque aperire
E ſuas animas noluerint: intelliges quod
in occultis ſuis non flagitia aliqua erant,
ſed ea quæ eſſent innocentiæ, conti-
nebant; quandoquidem morte afficie-
bantur pro Dei cultu, totaque die
verſabantur in morte; ſicut & verſa-
batur Paulus, qui ait: *Quotidie morior* 1. Cor. 15. 31.
per veſtram gloriam. Et vere quotidie
Paulus moriebatur ſecundum carnem,
in jejuniis, in naufragiis, in diverſis
periculis, in miſeriis conſtitutus: ſed
F non totus moriebatur. Moriebatur ho-
mo ejus exterior, ſed renovabatur in-
terior: & ideo non deficiebat, cum
tot periculis urgeretur; quia etſi exte-
rior homo ejus corrumpebatur, inte-
rior

[a] Edit. Rom. ſex illis verbis: *Aquila* &c. rejectis in inferiora, & tribus verſibus: *Si obliti ſumus* &c. continua ſerie diſpoſitis, ſubjungit: *Quid eſt quod ait; nonne Deus requiret iſta? Quaſi* &c. nobis ab edit. ant. & mſſ. recedere religioni fuit. In his tamen ab edit. & cod. Vict. & Colb. nonnihil diſſentiunt quinque alii, ita partem ultimam præferentes: *Quid eſt quod ait, requiret Deus? Oblivionem tuam quæ irrepſit, ut auferat ejus omne veſtigium*.

[b] Vict. & Colb. *cum illud quoque turbare nos non poſſit, quod ait Apoſtolus*, &c.

rior renovabatur de die in diem; quia diem ſibi uniuſcujuſque fides & gratia operationis illuminat. Unde nec Paulus apoſtolus noctem ſciebat; quia qui renovatur, ſemper in luce eſt. An tibi non videtur in luce, qui Chriſti in ſe continet caritatem? Et ideo immolationis ſecurus dura non refugit: nec eum perſecutio ulla, aut fames, aut gladius poteſt a Chriſto domino ſeparare, quem vincula divinæ caritatis adſtringunt.

82. Interim tamen in bonis etiam operibus mens humana turbatur, & tentationibus quatitur. Tamen & hoc juſtorum eſt, ut cum ſe tentari viderint, adjumentum depoſcant; ſicut
Matth. 8. 25. apoſtoli in Evangelio, cum Chriſtus dormiret in navi tempeſtatem fluctuum formidantes excitaverunt dominum Jeſum, ut ab his formidinem propulſaret. Nonne tibi videntur ſancti apo-
V. 23. ſtoli iſtos dixiſſe verſiculos: *Exſurge, quare obdormis, Domine? Exſurge, & ne repellas uſque in finem.* Certe etſi littera diſtare videatur, concordat ſententia. Neque vero vel in corpore conſtitutus ita dormiebat dominus noſter Jeſus Chriſtus, ut ignoraret tempeſtatem maris, & exorta procella ventorum cognitionem ejus per altitudinem ſoporis excederet. Dormiebat corpore, ſed virtute vigilabat. Et diſpoſitio illa fuit, ut adſcenderet in navem Dei Filius, Dei Verbum: adſcenderent etiam ſimul diſcipuli ſui: quos remiſſos & negligentes eſſe non paſſus, quaſi de Domini præſentia & favore ſecuros, ſomno corporis ſe ſe compoſuit. Ergo illa ſpecie ſomni, dormire ſe ſe mundo huic, apoſtolis Verbum Dei demonſtrabat. Vigilabat tamen ejus poteſtas & providentia, quæ excitavit tempeſtatem in mari; ut navis propemodum inſurgentibus fluctibus operiretur: qua diſcipuli tempeſtate turbati, utrum ſalubris conſilii ſe proviſione fulcirent, an vero * remedium excederent, cognoſceretur. Sed illis quibus Jeſus non dormiebat, vigilabat fides: & ideo ſurgentes excitaverunt domi-
Ibidem. num Jeſum, dicentes: *Domine, ſalva nos, perimus.*

83. Vide ſi etiam illud diſcrepat ab
Jonæ 1. 5. Evangelio, quod de Jona legimus, qui dormiebat in ventre navis, & ſtertebat: in quo ſacræ paſſionis figura præceſſit. Sicut enim Jonas dormiebat in navi, & ſtertebat ſecurus, quaſi non metuens deprehendi; ita dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui figuram illam

A ſacramento ſuæ mortis implevit, tempore Evangelii in navi dormivit: & ſicut ille tribus diebus & tribus noctibus fuit in ventre ceti; ita filius hominis tribus diebus & tribus noctibus fuit in corde terræ, in ſui corporis paſſione. Qui ubi ſe excitavit a morte, & ſomnum ſui corporis relaxavit, ut pro ſalute reſurgeret univerſorum, Diſcipulos viſitavit. Hic eſt ergo verus
B Jonas, qui obtulit animam ſuam redemtionem pro nobis. Propterea ergo ſublatus & miſſus eſt in mare; ut exciperetur & devoraretur a ceto, quo intra alvum ceti poſitus ejus interiora vacuaret. De quo ceto hoc dictum ſit, audi Job dicentem: *Qui habet*, inquit, *magnum cetum captivum reddere*. Job. 3.
Quis iſte eſt? Utique cognoſcis, cum legeris quod dominus noſter Jeſus Chri- Epheſ. 4. 8.
C ſtus captivam duxerit captivitatem; devicto enim adverſario & inimico, nos qui captivi eramus, cœpimus libertatem poſſidere per Chriſtum.

84. Denique ipſa oratio ſancti Jonæ docet dominicæ paſſionis eſſe myſteria, cum dixit: *Clamavi*, inquit, *ad Dominum meum in tribulatione mea, & audivit* Jonæ 2. 3.
me de ventre inferni. Vides quia inferni ventrem dixit, non ceti? Dominus autem non in cetum, ſed in infernum
D deſcendit; ut & illi qui in infernis erant, a perpetuis vinculis ſolverentur. Denique plerique etiam reſurrexerunt. Quæ autem flumina circumdederunt Jonam, aut de qua abyſſo dixit Jonas: *Abyſſus circumdedit me noviſſima, merſit* Ibidem 6. & 7.
caput meum in fiſſuras montium: deſcendi in terram, cujus ſeræ ſunt continentes æternales? Utique hoc ad perſonam Jonæ non quadrat, & convenit. Filius autem Dei deſcendit in fiſſuras montium,
E quando deſcendit in tumulum; ipſum enim Joſeph, ſicut Evangelium docet, poſuit in monumento ſuo novo, quod excidit in petra, & advolvit ſaxum Matth. 27. 60.
magnum ad oſtium monumenti. Denique & in alio libro: *Poſuit*, inquit, Johan. 19. 41.
eum in monumento exciſo, in quo nondum quiſquam poſitus erat.

85. Quis autem eſt, qui cum voce laudis & confeſſionis Domino ſacrificavit; niſi Princeps omnium ſacerdo-
F tum, qui & vota pro omnibus vovit & reddidit? Solus enim effectus ſui habuit poteſtatem. Sicut enim Jonas miſſus eſt in mare, & quievit mare a commotione ſua; ita dominus noſter Jeſus Chriſtus venit in hunc mundum, ut mundum lucrifaceret, & ſanguine ſuo omnia pacificaret, ſive terrena, ſive

* *Remedium excederent*, hoc eſt, præterirent omitterentque.

ſive cæleſtia. Adventu igitur ſuo rede-
mit univerſos homines; & provocavit
ad Dei cultum operibus ſuis, cum
mortuos reſuſcitaret, ſanaret infirmos,
timorem Dei humanis infundens affe-
ctibus. Ipſe eſt qui ſacrificavit Domino
ſacrificium ſalutare pro nobis, & di-
gnas converſionis noſtræ hoſtias Deo
obtulit: ipſe eſt qui dormivit, & evi-
gilavit.

86. Cavendum eſt ergo ne obdor-
miat peccatoribus; obdormire enim
videtur iis, quibus non reſurrexerit,
& quos in finem repellit. Quis autem
eſt qui repellitur; niſi qui peregrinatur
a Domino, quia non peregrinatur a
corpore? Quomodo enim poſſunt Deo
placere qui in carne ſunt? Et ideo non
in carne ſimus, ſed ſpiritu: adhærea-
mus domino Jeſu, qui ſe in octoge-
ſimo & octavo pſalmo repulſum dicit
Pſ. 88. 39. & 40. pro nobis. *Tu vero repuliſti pro nihilo,*
Domine, diſtuliſti Chriſtum tuum, evertiſti
teſtamentum ſervi tui. Itaque repulſus in
nobis factus eſt in opprobrium vicinis
ſuis; ille enim ſuſcepit opprobrium
vicinis ſuis; ille enim ſuſcepit oppro-
brium crucis, ut nos gloriam ſuæ re-
ſurrectionis indueret. Repulſus vide-
tur, quaſi mortuus; & perfuſus con-
fuſione, quaſi crucifixus: ſed benedictus
eſt in æternum, qui maledictionem
ſuſtulit, benedictionis gratiam compa-
ravit.

v. 24. 87. Sequitur: *Quare faciem tuam aver-*
tis? Avertere a nobis Deum faciem
ſuam putamus, quando ſumus in ali-
quibus afflictionibus conſtituti; ut te-
nebræ noſtro offundantur affectui, qui-
bus impediti fulgorem veritatis oculis
noſtris haurire nequeamus. Etenim ſi
in noſtrum Deus adtendat ingenium,
& noſtram mentem viſitare dignetur,
certi ſimus quod nulla res nobis cali-
ginem poſſit obducere. Etenim ſi vul-
tus hominis ceteris membrorum parti-
bus plus refulget: & quemcumque in-
tuemur, vel incognitum agnoſcimus,
vel cognitum recognoſcimus, quem ad-
adſpectus noſter latere non patitur;
quanto magis Dei vultus quem ſpe-
ctat, illuminat? De quo ut cetera ejus
ſunt; ita & hoc præclarum ſancti A-
ſtoli, qui vere interpres eſt Chriſti,
ut aptiore eum ſenſu & ſermone no-
ſtris infunderet mentibus; unde ait:
1. Cor. 4. 6. *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen*
ſplendeſcere, illuxit in cordibus noſtris, ad
illuminationem ſcientiæ claritatis Domini in
facie Chriſti Jeſu. Ubi igitur in nobis
reluceat Chriſtus, audivimus. Eſt enim
fulgor æternus animorum, quem ideo
Pater miſit in terras, ut ejus illumi-

A nati vultu, æterna & cæleſtia ſpectare
poſſimus, qui ante terrena caligine te-
nebamur. Quid de Chriſto loquar;
cum etiam Petrus apoſtolus dixerit ad
illum claudum ex utero matris ſuæ:
Reſpice in nos; qui reſpexit in Petrum, Act. 3. 4.
& fidei illuminatus eſt gratia? Neque
enim accepiſſet remedium ſanitatis,
niſi fideliter credidiſſet. Unde cum
tanta gloria eſſet in apoſtolis, audiens
B tranſire dominum Jeſum Zacchæus ad-
ſcendit in arborem; quia exiguus &
puſillus in turba eum videre non pot-
erat. Vidit Chriſtum, & lumen inve-
nit. Vidit eum, & qui ante aliena ra-
piebat, ſua contulit. Merito ergo di-
cunt iſti: *Quare faciem tuam avertis?*

88. Aut fortaſſe propterea dicitur;
quia deſiderantibus Chriſti moram fa-
ciebat adventus. Ipſe enim eſt vultus
C Patris, qui eſt imago & gloria Dei.
Certe ſi non ad Incarnationis ejus hoc
accipiamus ſacramentum, recte etiam
illud uſurpant ſancti dicentes: *Quare*
faciem tuam avertis? hoc eſt: Etſi avertis
Domine, faciem tuam a nobis, tamen
ſignatum eſt in nobis lumen vultus
tui, Domine. Tenemus illud in cordi-
bus noſtris, & in intimo ſplendet af-
fectu; neque enim quiſquam poteſt
D ſubſiſtere, ſi tu avertas faciem tuam.
Omnia enim *a te exſpectant, ut tu des il-* Pſ. 103. 27. & ſeq.
lis cibum in tempore. Dante te his, colli-
gent: aperiente te manum tuam, univerſa
implebuntur bonitate: avertente autem te fa-
ciem, turbabuntur. Auferes ſpiritum eorum;
& deficient, & in pulverem ſuum conver-
tentur. Emittes ſpiritum tuum, & creabun-
tur: & renovabis faciem terræ. Agnoſcis
E quæ ſit eſca, quam Deus hominibus
ſubminiſtrat? Ipſe eſt cibus quem ſe-
cundum voluntatem Patris unigenitus
Filius ejus dominus noſter epulatur;
ſicut ipſe ait: *Meus cibus eſt, ut faciam* Johan. 4. 34.
voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt.
Hic cibus nobis eſt ſalutaris, & omnia
Dei ſunt ſalutaria.

89. Audis quædam Dei membra,
cognoſce virtutes. Manus quippe ejus
plenitudo bonitatis eſt: facies ejus,
F illuminatio mentis eſt. Et ideo ſemper
ab eo ſperemus, in ipſum vota noſtra
& omnia ſtudia dirigamus: nec deſpe-
remus, etſi corporaliter eum videre
non poſſumus; neque enim deſperavit
Moyſes, cui dictum eſt: *Non potes vi-*
dere faciem meam; non enim videbit faciem Exod. 33. 20. & ſeq.
meam homo, & vivet. Et addidit: *Ecce*
locus apud me, ſtabis in petra: & cum tran-
ſierit gloria mea, ponam te in cavernam
petræ, & operiam te manu mea, donec
tranſeam; & tollam manum meam, & vide-
bis poſteriora mea: faciem autem meam videre

non

non poteris. Non ergo videtur ab homine A
facies Dei. Eſt tamen locus in quo
fide ſe monſtret homini Deus. Eſt
hic locus apud Deum: & ideo ſi ſtete-
rimus in petra, id eſt, in carnis iſtius
* * conſcientia, & fidei firmitate; etſi
plenitudinem ejus videre non poſſu-
mus, tamen quantum poſſumus, quaſi
reliquias ejus luminis hauriemus. Ne-
que enim Moyſes totam divinitatis ejus
plenitudinem vidit, quæ habitat in B
Chriſto corporaliter: ſed vidit poſteriora
Chriſti, vidit ſplendorem ejus ut homo,
vidit ejus gloriam paſſionis, per quam
regnum nobis cæleſte reſeravit.

90. Aquila autem: *Quare faciem tuam
abſcondis*, poſuit; ſed etiam ceteri, quod
videtur convenire cum Moyſi dictis,
Exod. 33. 13. & 19. qui ait: *Demonſtra te mihi*, quaſi dice-
ret: Noli vultum tuum mihi abſconde-
re, ſed magis demonſtra videre cupienti. C

91. Et addidit: *Oblivisceris*, inquit,
℣. 14. *inopiam noſtram, & tribulationem noſtram*.
De qua inopia dicit ſanctus Propheta
quod in oblivionem venerit Dei? Aut
quæ eſt iſta inopia, quam excidiſſe
Deo noſtro & Domino conqueratur?
Non otioſa iſta eſt inopia; niſi forte
ea quæ protectorem Deum & remune-
ratorem habere conſueverit. Si enim
eſt inopia cui patet regnum cælorum, D
recte iſti inopiam ſuam divinis excidiſſe
ſenſibus arbitrantur, qui animam ſuam
humiliatam in pulvere deplorabant, &
ventrem ſuum in terra hærere dice-
bant. Qui autem in terra hærent,
videntur divina protectione privari.
Quæ ſit ergo iſta inopia, audi: *Beati*
Matth. 5. 3. enim *pauperes ſpiritu, ipſorum enim eſt
regnum cælorum*. Si ergo beata pauper-
tas eſt, cui patet cælum, terrenas iſtas E
divitias negligamus, corporalem redun-
dantiam declinemus. Sequamur veſti-
gia apoſtolorum, ante quorum pedes
unuſquiſque quod habebat pecuniæ ex
ſuorum agrorum pretio conferebat; ut
pauperibus diſpenſaretur. Iſtam igitur
inopiam Evangelicam hi ſancti viri
multo ante exercere cœperant; & ideo
dicebant: *Oblivisceris inopiam noſtram*.
Tale eſt hoc, quale illud apoſtolicum: F
Matth. 19. 27. *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus
te*. Bona ergo paupertas, quæ a pietate
procedit, & virtutum exercitatione
ſuſcipitur.

92. Nec ſolum inopiam, ſed etiam
tribulationem ſuam in oblivionem Deo
veniſſe deplorant. Bonæ ſunt & tribu-
lationes quæ ſunt propriæ juſtorum,
qui non pro meritis ſuis, ſed pro pie-
tate eas ſuſtinent: in quibus juſtus non
adteritur, ſed dilatatur; ſicut ſanctus
Propheta declarat dicens: *In tribulatione* Pſ. 4. 2.
dilataſti mihi. Et ipſe dominus Jeſus ait:
In tribulatione invocavi Dominum, & exau- Pſ. 117. 5.
divit me in latitudinem. Dilatavit ſancto
apoſtolo Paulo, quando ei oculorum
lumen eripuit; ita enim confeſſus eſt
Chriſtum, quem negabat antea. Ideo
vas electionis eſſe promeruit. Denique
ut ſcias quia dilatavit Paulo dominus
Jeſus, audi ipſum Apoſtolum dicentem:
Os noſtrum patet ad vos, o Corinthii, cor 2. Cor. 6. 11.
noſtrum dilatatum eſt. Aperi ergo os,
confitere Chriſtum; quia plenitudo eſt:
ubi plenitudo, ibi etiam latitudo. Et
quaſi bonus magiſter qui diſcipulos ha-
bere optaret æquales, nos quoque hor-
tatus eſt ut dilataremur, dicens: *Dila-* Ibidem 13.
tamini & vos.

93. Cum autem [a] Deus alicubi in a
tribulatione dilatat; tunc fiet latitudo
cordis, ſicut arena maris innumerabi-
lis. Quæ ſit iſta latitudo audi dicentem
ſanctum Salomonem: [b] *Optavi, & datus* b
eſt mihi ſenſus: & invocavi, & venit in Sap. 7. 7.
me ſpiritus ſapientiæ. Ut enim acciperet
ſapientiam a Deo, non divitias, non
nobilitatem, non poteſtatem; ſed ſa-
pientiam poſtulavit, & in illa omnia
quæ etiam non poſtulavit, invenit.
Unde Scriptura dicit quia talis erat
latitudo cordis ejus, ſicut arena maris 3. Reg. 4. 29.
innumerabilis. Unde hanc percipias
latitudinem, ait de ſe ipſo cognoſcens:
In latitudine cordis tui deſcribe eam. Et Prov. 7. 3.
ideo qui habet ſapientiam, non in oc-
culto teneat eam, non ad momentum;
ſed canat eam in exitu: ubique quod
ſentit, cum auctoritate prædicet.

94. Symmachus autem pro tribula-
tione afflictationem poſuit. Sive tamen
afflictatio ſit, ſive tribulatio, opus eſt
ut nos maneamus in Domino, nec ab
eodem recedamus; quoniam præſule
Domino & adſiſtente nobis, omne cer-
tamen fortiter poſſumus ſuſtinere. Si
autem Dominum negligamus, & longe
nos faciamus a Domino, facimus no-
bis adverſarium fortiorem.

* Id eſt, in cognitione ac fide carnis Chriſti, quam petra illa præfigurabat.

a Edit. Rom. ſola, *Deus alicui in tribulatione dilatat*.

b Hic Scripturæ locus quem exhibent omnes edit. nuſquam in noſtris mſſ. invenitur: ſed poſt vocem *Salomonem*, continuo ſubnectitur, *ut acciperet ſapientiam* &c.

IN PSALMUM XLV.

PRÆFATIO.

ỿ. 1. 1. TITULUS pſalmi hujus ita inſcribitur : *In finem, pro filiis Core pro occultis, pſalmus ipſi David*. Quid eſt, *pro occultis?* Occultorum habuiſſe ſe cognitionem per revelationem domini Jeſu, in quinquageſimo quoque pſalmo ſanctus Propheta Pſ. 50. 8. commemorat dicens : *Incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtati mihi*. Quæ autem Matth. 11. 25. illa ſint occulta, in Evangelio ſancto docemur, dicente Dei Filio, quod myſteria ſapientiæ abſcondita ſint ſapientibus, & parvulis revelata. Hæc ſunt illa, ni fallor, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adſcenderunt : quæ præparavit Dominus diligentibus eum. Ergo in occulto cordis noſtri occulta ſapientiæ recondamus, non temere aliquibus divulgemus ; niſi ſacramentorum conſortibus, quos Dominus vocavit ad gratiam ſuam, qui ſe in abſcondito vult rogari ; quoniam ſolus eſt, qui abſcondita & occulta cognoſcat.

2. Denique ipſe dominus Jeſus ad percipiendam Legem ſolum Moyſen, non abſque Jeſu tamen, in montem voluit adſcendere. In Evangelio quo- Matth. 17. 17. que Petro, Johanni, & Jacobo ſolis ex omni numero diſcipulorum reſurrectionis ſuæ gloriam revelavit. Ita occultum ſuum voluit eſſe myſterium : & admonebat frequenter, ne cui facile quæ viderant, annuntiarent ; ne offendiculum quiſquam ſubiret infirmior, qui vim ſacramentorum fluctuanti ingenio haurire non poſſet. Denique ipſe Petrus neſciebat quid diceret, qui tria tabernacula Domino, & ſervulis crederet eſſe facienda. Deinde fulgorem gloriæ Domini transfigurantis ſe ſuſtinere non potuit : ſed in terram cecidit, eeciderunt & filii tonitrui Jacobus & Johannes & nubes operuit eos : nec potuerunt ſurgere, niſi poſtea quam Jeſus venit, & tetigit eos, & juſſit ut ſurgerent, & formidinem ſequeſtrarent. Introierunt ergo in nubem, ut abdita & occulta cognoſcerent ; atque ibi au- Ibidem 5. dierunt vocem Dei dicentis : *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui : ipſum audite*. Quid eſt : *Hic eſt filius meus dilectus?* Hoc eſt, noli errare Simon, ut ſervulis Filium Dei conferendum putes : *Hic eſt Filius meus*; non Moyſes filius, non Elias filius, quamvis alter aperuerit mare, alter clauſerit cælum. In verbo enim Domini uterque naturam vicit elementi : ſed illi miniſterium præbuerunt, hic eſt qui ſolldavit aquas, cælum ſiccitate clauſit, & quando voluit, in imbres reſolvit. Ubi teſtimonium reſurrectionis adſciſcitur, adſtipulantur miniſteria ſervulorum : ubi gloria Domini reſurgentis oſtenditur, ſervulis ſplendor abſconditur. Namque ipſos ſtellarum globos ſol exortus obducit, & omnia earum lumina mundano ſub ſole vaneſcunt. Quomodo ergo ſub æterno ſole juſtitiæ, atque illo fulgore divino videri poterant ſtellæ carnales? Ubi ergo ſunt illa lumina, quæ veſtris ante oculis quodam miraculo refulgebant? Tenebræ ſunt univerſa, comparatione lucis æternæ. Alii miniſteriis ſuis Deo placere feſtinent : hic ſolus eſt verum lumen & æternum, in quo Pater complacet, vel in quo beneplacitum eſt mihi ; ut meum ſit, quidquid hic fecit : & quidquid ego feci, Filii opus eſſe jure credatur. Ipſum audite dicentem : *Ego & Pater unum ſumus*. Johan. 10. 30. Non dixit : Ego & Moyſes unum ſumus. Non dixit ſibi & Eliæ ullum divinæ gloriæ eſſe conſortium. Quid tria tabernacula præparatis? Non in terris habet iſte tabernaculum, ſed in cælo. Audierunt apoſtoli, & ceciderunt pavore turbati. Venit Dominus, & levavit eos, & juſſit ne cui dicerent quod vidiſſent.

3. Huic ergo tua occulta ſervato, cui David [a] ſua occulta mandabat dicens : *Ab occultis meis munda me, Domine*. Pſ. 18. 13. Munda enim debent eſſe receptacula, in quibus ſunt pietatis occulta myſteria. Et ideo tibi dicitur : *Bibe aquam de vaſis tuis, & de puteorum tuorum fontibus ..... & in plateis ſuperfluant aquæ tuæ, ut irriguo fonte munderis*. Prov. 5. 15. & 16. Ideo tibi dicitur : *Vino torcularia tua redundent*.

a Mſſ. aliquot, *ſua occulta mundabat*. Melius alii, ac edit .... *mandabat*; id eſt, oratione commendabat.

Pſal. 80. 8. Ideo dicitur : *In tribulatione invocaſti me, & liberavi te, & exaudivi te in abſcondito tempeſtatis : probavi te in acqua contradictionis*. Eſt enim quædam in tribulationibus interna [a] pectorum ſæva tempeſtas, quando ſunt foris pugnæ, intus timores. Eſt aqua contradictionis, quando velut quodam amariſſimi ſalis æſtu fluctuant noſtræ cogitationes, nec ulla in profundo mentium definitionis ſtabilitate placidantur. Tunc tempeſtas in abſcondito, tunc aqua contradictionis, quæ ſolo poteſt Chriſti ſermone ſedari, quo peccata nobis noſtra dimittit, ſecundum quod ipſe dignatus eſt dicere : Joh. 15. 3. *Jam vos mundi eſtis propter ſermonem, quem locutus ſum vobis*. Loquere, domine Jeſu : verbum tuum medicina eſt, verbum tuum lumen eſt, verbum tuum noſtræ colluvionis ablutio eſt, verbum tuum fons eſt. Tu loqueris, & culpa lavatur.

4. Et quia de abſcondito tempeſtatis, & de aqua contradictionis ductus eſt ſermo, omnia nobis factum eſt Dei Verbum. Caro factum eſt, ut carnem ſervaret : aqua factum eſt, ut aquam contradictionis ſua gratia temperaret, & amaritudinem impietatis auferret : Ideoque ſcriptum eſt : Prov. 20. 5. *Aqua alta verbum in corde viri*. Alibi *verbum*, alibi iterum *conſilium*; ibi enim bonum conſilium, ubi bonum eſt Dei verbum. Et ideo tibi Lex dicit : Deut. 15. 9. *Attende tibi, ne fiat tibi verbum malum in corde tuo*; & dicat Jeſus : Matth. 9. 4. *Quid cogitatis mala in cordibus veſtris?* Miſit enim Deus Verbum ſuum, ut ſanaret hominem, non ut perderet. Hoc Verbum medicina eſt, non pœna. Hoc Verbum in corde tuo, & in ore ſit tuo : hoc Verbum ſit in occultis, ubi diabolus inſidiatur: intret Verbum, exeat diabolus. Nam ſi irrepſerit diabolus, Chriſtus recedit; quomodo receſſit a Juda poſtquam ſe diabolus in cor ejus immerſit. Et tu ergo dic : *Ab occultis meis munda me, Domine*; ne diabolus inſidietur in occultis, ſicut leo in cubili ſuo. Quod ſi Chriſti occulta pie fideliterque ſervaveris, inſidiandi diabolo locus eſſe non poterit. Ideoque in pſalmo nono David de occultis ſcribens Domini ſacramentis; quod eſt converſio peccatorum, vocatio gentium, Dei regnum, præparatio cordis, judicium pauperum, refectio inopum; ante de occultis pectoris tui atque ſecretis exterminandum adverſarium dicit : ne ſedeat in occul-

A tis ut interficere cupiens innocentem. Ideoque tibi dicitur. *Intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora Patrem tuum in abſcondito*. Matth. 6. 6. Illo tua deſcendat oratio, ubi eam audiat qui ſcrutatur abſcondita : ibi tuam patientiam deprehendat, vel tegendæ injuriæ, vel jactantiæ declinandæ; occultat enim ſapiens injuriam ſuam. Ibi eſt latibulum ſapientiæ; *poſuit* enim *tenebras latibulum*
B *ſuum*. Quærent me mali, & non invenient. Pſ. 17. 12. Prov. 1. 28.

5. Ideo Abraham puteum fodit, ut aquam qui quæreret, inveniret : ideo puteum fodit Iſaac : ideo dominus Jeſus ſedebat ad puteum; erat autem ibi fons Jacob. Sedebat ad puteum, ut quæreres. [b] Fons ibi eſt, ubi Chriſtus eſt. Fons eſt, ut aquæ ſupereffluant requirentibus; quo & univerſa
C carnis vel flagitia diluantur, vel reſtinguantur incendia. Hæc ergo eſt altitudo ſapientiæ & ſcientiæ Dei; ut mali eam non inveniant, boni quærant, atque in ejus adquirendæ ſtudio & meditatione verſentur. Vis ſcire quam verum ſit? Audi ſapientiæ ipſius verba : *Petite, & dabitur vobis : quærite, & invenietis : pulſate, & aperietur vobis*. Luc. 11. 9.
D Pulſa ergo januam; quia Chriſtus eſt janua : pulſa oſtium Verbi; ut aperiatur tibi ad eloquendum myſterium Chriſti, & abſconditos in Chriſto ſapientiæ poſſis invenire theſauros. In ipſo nobis ſapientia, in ipſo vita noſtra abſcondita eſt; ſicut Paulus adſeruit, Coloſſ. 3. 3. qui uſque ad tertium raptus eſt cælum, ut audiret ea quæ homini non licet loqui. Quanta occultorum eſt diſciplina! Licet ſcire homini, & non
E licet loqui. Scire vita eſt, loqui mors eſt.

6. Cognoſcentes ergo quia finis occultorum, qui græce σκοπὸς dicitur, hic eſt, atque ea ſumma, ut & indigni non apprehendant ſapientiæ diſciplinam : & qui deſiderium habent, vitæ tamen & fidei meritis ſuffragantibus, cognitionem divinorum capere ſacramentorum laborant, & quotidia-
F nis exercitationibus deſudant, ut intentionis ſuæ fructum mereantur adipiſci; nonum pſalmum & quadrageſimum quintum diligentius legamus, ut abſconditam in myſterio ſapientiam fideli poſſimus mente comprehendere. Soli enim iſti de occultis titulum prætulerunt. Sed jam pſalmum adoriamur.

IN

a Ita quinque mſſ. Alii vero & omnes edit. *peccatorum ſæva tempeſtas ...... quodam maritimi ſalis æſtu fluctuant* &c.

b Quinque mſſ. *fons ibi erat. Tibi Chriſtus fons eſt, ut aquæ* &c. Edit. autem cum aliis mſſ. ut in textu.

IN PSALMUM XLV.

Enarratio.

7. D*Eus noſter refugium & virtus.* Quid eſt, *noſter*? Hoc eſt, eorum qui in te credimus. Sic & alibi: Pſ. 89. 1. *Domine refugium factus eſt nobis.* Nobis, inquit, credentibus, non incredulis: nobis quærentibus, non refugientibus veritatem. Ille enim hoc poteſt dicere, qui in ſolius Dei præſidio ſuæ conſtituit ſpem ſalutis. Nobis ergo refugium factus es, & noſtrum refugium & virtus, qui ſumus ex populis nationum. Judæi te negaverunt, Judæi non te receperunt; & ideo es converſus ad gentes, vocaſti nos, & refugium factus es noſtrum, & virtus es nobis. Vis ſcire quia de nobis qui ſumus ex gen- 1.Cor.1.18. tibus, dictum ſit? *Crux Domini Judæis offendiculum, Græcis ſtultia: nobis autem virtus Dei atque ſapientia eſt.* Et infra: Ibidem 30. *Ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Jeſu, qui factus eſt ſapientia nobis a Deo.* Utique Paulus non de Judæis, nec de gentibus dixit: ſed de iis qui converſi ad dominum Jeſum prædicarent ſuæ ſalutis auctorem. Confugiſti ergo ad Chriſtum? Non deſeras fundamentum, confirmatorem tuum non derelinquas; ut te qui ſuſcepit, ipſe tueatur, & mercem ſuam pius animarum noſtrarum negotiator agnoſcat.

℣. 2. 8. *Adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis.* Bene *nimis* ad utrumque reſpondit, & ut in tribulationibus quæ nos nimis invenerunt, & adjutor nimis poſſit intelligi. Quanto enim majores tribulationes fuerint, tanto majora nobis & vehementiora adjumenta ſunt neceſſaria. Et ideo plerumque fit, ut in gravioribus & aſperioribus certaminibus coronemur; quia lacrymis & gemitibus & orationibus frequentioribus æternæ opem nobis divinitatis adſciſcimus.

℣. 3. 9. Quo fit ut non timeamus, cum terra noſtra turbatur, & transferuntur montes; quia ſi tu pro nobis, quis contra nos? Timere non poſſumus fragilitates iſtius carnis, quæ timore ac metu frangitur, inflammatur cupiditatibus, luxuria mollitur, deliciis enervatur, vaporatur febribus, dolore vexa-

A tur, exanimatur anguſtiis. Vel cum transferuntur illi montes in cor maris, de quibus dixit Salvator: *Si habueritis* Matth. 21. 21. *fidem ſicut granum ſinapis,* non ſolum de ficulnea facietis; ſed etiam *ſi monti huic dixeritis: Tollere, & jactare in mare; nihil impoſſibile erit vobis.* Miſit ſe * hic mons in cor Judæ, & mentem ejus gravi tempeſtate turbavit, diverſarum exagitans fluctibus paſſionum. Sicut enim B terrarum fertilitati fœcunda bonis operibus & devotionis ac fidei fructibus anima comparatur, ut odor Jacob, ſicut odor agri pleni; ita etiam proceloſi maris inquietudine figuratur anima ejus, qui quietus eſſe non novit, & amaris cogitationibus excitat graves fluctus. Denique nec oſculo ſuo dominus Jeſus Judæ proditoris amaritudinem temperavit. Suſcepit oſculum C proditor, infudit venenum, mortem irrogavit: cujus aculeum quidem Chriſtus obtudit, ſed ſolus proditor non evaſit. Et ut evidenter montem hujuſmodi nobis manifeſtaret, alibi quoque cum dæmonium ab homine juſſiſſet exire, apoſtolis interrogantibus qua cauſa illud ipſi ejicere nequiviſſent, ait: *Non ejicitur hoc genus, niſi in ora-* Matth. 17. 20. *tione & jejunio.* Et addidit: *Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic mon-* Ibidem. 19. D *ti: Tranſi hinc illo,* manu ſignificans quis ille mons eſſet, quem poſſet perfecta transferre fides. Perfecta enim fides grano ſinapis comparata eſt, dicente Apoſtolo: *Si habeam omnem fidem,* 1.Cor.13.2. *ita ut montes transferam: caritatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt.*

10. Sunt etiam qui ita diſtinguunt: ℣. 4. *Et transferentur montes*; ut ſequatur: *In cordibus maris ſonuerunt, & turbatæ ſunt aquæ ejus: conturbati ſunt montes in forti-* E *tudine ejus.* Non bonæ aquæ quæ ſonant, atque turbantur, & potum præbere non poſſunt. Meliores ſunt quæ pertranſeunt; ſicut ſcriptum eſt: *Inter* Pſ.103. 10. & 11. *medios montes pertranſibunt aquæ, & potabunt omnes beſtiæ agri: ſuſcipient onagri in ſitim ſuam.* Denique ubi legio dæmo- Luc. 8. 32. niorum petiit & accepit poteſtatem, ut introiret in porcos, magno impetu ſe præcipitavit in mare: & aquæ illæ F gregis ſui præcipitatione turbatæ ſunt. Alibi quoque idem David propheta ſic poſuit: *Viderunt te aquæ, Deus, viderunt* Pſ. 76. 17. *te aquæ, & timuerunt*; hoc eſt, bonæ vir-

* Per montem in hoc Evangelii loco perduellem angelum ſignificari jam in pſal. 36. col. 812. num. 77. Vir ſanctus docuerat his verbis: *Dicetis huic monti; tollere, & jactare in mare. Huic. Cui? Dæmonio, inquit,* &c. In qua quidem expoſitione gravitatem Ambroſii ac modeſtiam nonnulli deſiderant. Verum iſti, ne quid gravius dicamus, æquo moroſiores ſunt. Ecquis enim eat inficias, per montis altitudinem ſuperbum illum ſpiritum haudquaquam inſulſe adumbrari? Nam quod ad litteralem ſenſum adtinet, numquam animi fuit ſancto Præſuli negare fidei vim ineſſe θαυματουργικὴν: ſed myſticum proſequi maluit, quod eum duceret auditoribus ſuis utiliorem.

virtutes, quæ Verbi cæleſtis cognitione A ſunt placidæ, non ſonitu & fragore terribiles. De malis autem virtutibus
Ibidem 17. & 18. quid dicit? *Et conturbatæ ſunt abyſſi, multitudo ſonitus aquarum*. Abyſſi Deum non vident, & ideo turbationibus ſemper obnoxiæ ſunt. Et expoſuit quid eſſent abyſſi. *Multitudo*, inquit, *ſonitus aquarum*. Nam & beſtia illa Antichriſtus ex abyſſo adſcendit, ut adverſus Eliam atque Enoch, [a] atque Jo- B hannem qui propter teſtimonium domini Jeſu terris ſunt redditi, prælia-
Apoc. 13. 5. retur; ut legimus in Johannis Apocalypſi: cui datum eſt os loquendi magna, ut adverſus Deum plena furoris convicia & ſacrilegii perſonaret.

11. Sonuerunt ergo aquæ, id eſt, immundi ſpiritus, cum turbarentur videntes opera Dei, in Domini ſalutaris adventu appropinquare ſibi judi- C cium pertimeſcentes. Sonuerunt & turbatæ ſunt aquæ in Domini paſſione.
Pſ. 2. 1. Unde & dictum eſt: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania?* Et
Pſ. 9. 8. alibi Scriptura dicit: *Periit memoria eorum cum ſtrepitu*. Diabolus ſonum quærit, Chriſtus ſilentium. Denique *ſicut*
Eſai. 53. 7. *agnus coram tondente ſe, ſic non aperuit os*
Eſai. 42. 2. & 3. *ſuum*. Et alibi: *Non clamabit, neque contendet, nec quiſquam audiet in platea vocem* D
Matth. 12. 19. & 20. *ejus .... donec ejiciat in victoria judicium*. Quæ eſt iſta niſi de ſerpente victoria? In hac fortitudine Filii Dei conturbati ſunt montes; cum diabolus & miniſtri ejus viderent mortuos reſurgentes. Iſti ſunt montes qui turbantur: illi montes qui transferuntur in paradiſum, qui-
Luc. 23. 43. bus dicitur: *Hodie mecum eris in paradiſo*.
Johan. 21. 23. Et alius cui dicitur: *Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? Tu me* E *ſequere*. Et Enoch qui raptus eſt; ne malitia ſæculi mutaretur.

12. Poſt Domini paſſionem quid aliud ſequi debuit; niſi quia de corpore Domini flumen exivit: quando de latere ejus aqua fluxit & ſanguis, quo lætificavit animas univerſorum; quia illo flumine lavit peccatum totius mundi? Eſt & fluvius qui de Eden exiit, & circumiit univerſam terram, F Verbum Dei quo paradiſus intelligibilis
Johan. 7. 37. & 39. irrigatur, & omnis anima vocatur ad gratiam Chriſti, dicente ipſo Dei Verbo: *Si quis ſitit, veniat ad me & bibat. Cui ego dedero aquam, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Ex illo enim unico Dei Verbo quatuor fluviorum prudentiæ & fortitudinis, temperantiæ quoque & juſtitiæ fluenta manarunt. *Alii enim* 1. Cor. 12. 8. & ſeq. *per Spiritum datur ſermo ſapientiæ, alii fides in eodem Spiritu, alii gratia curationum in uno Spiritu, alii operatio virtutum ..... Hæc enim operatur omnia unus atque idem Spiritus, dividens ſingulis prout vult*. Hi ſunt impetus fluminis, cum ſe in gratiam miniſteriorum operationis atque virtutis ſpontanea diviſione transfundit.

13. His igitur fluminis ſuperni meatibus civitas illa in qua Deus inhabitat, irrigatur; & ſanctificatur Altiſſimi tabernaculum, omnis anima quæ inhabitatur a Chriſto; vel corpus illud quod Virgo generavit, de quo Gabriel Angelus dixit: *Et quod naſcetur ex te* Luc. 1. 35.
ſanctum vocabitur Filius Dei vivi. Bonum tabernaculum, quod nulla potuerunt obumbrare peccata. Admirabile templum Dei, & aula cæleſtis, quod ſolutum corrumpi non potuit; ſed intra triduum reſurrexit, reſuſcitatum ab ipſo qui mortuus videbatur. Nec mirum, quando Deus in medio civitatis ejus erat, nec commotus eſt; ſive quia nullius peccati prolapſione commotus eſt Dei Filius, nec alicujus erroris offenſione titubavit, aut corporalis illecebræ nutavit impulſu; ſive quia non reliquit animam ejus Dei gratia, ſed inſeparabilis in ea manſit, quod ab omni colluvione delicti immaculata duraverit. Unde & ad Patrem Dei Filius dixit: *Nec derelinques animam meam* Pſ. 15. 10.
in inferno. Ergo quia ſuberat ei nec in carne peccare, divine ait: *Ego in* Johan. 14. 10.
Patre & Pater in me eſt. Et alibi: *Traditus ſum, & non egrediebar*. Ab eo uti- Pſ. 87. 9.
que non egrediebatur, cui dixit poſtea: *Exſurrexi, & adhuc tecum ſum*. Ubi Pſ. 138. 18.
autem aliquis gravius peccat, commovetur in eo Deus, ut ab eo tranſeat. Unde & Adæ peccanti deambulare viſus eſt, & Stephano ſtare; quia ille in prævaricatione lapſus eſt, hic in martyrio coronatus. Et in Zachariæ libro ita ſcriptum eſt: [b] *Ambulavit in* Zach. 9. 14. b
commotione indignationis iræ ſuæ Dominus. Simile & in Evangelio dictum eſt Judæis: *Ecce derelinquetur vobis domus veſtra* Matth. 23. 38.
deſerta. Dereliquit enim Dominus Judæos, & ſtatim ſecuta eſt ruina Synagogam. Quod ſi eam Chriſtus non deſeruiſſet, numquam eam ſupremum ſequutum eſſet excidium. Aperuimus ergo quod dictum eſt: *Deus in medio ejus non commovebitur*.

14. Se-

a Quædam edit. Pariſ. *atque Johanni*: emendamus e cod. Reg. *atque Johannem*. Sed in aliis omnibus & mſſ. edit. ſoli Elias & Enoch memorantur.

b Ita pleriqne mſſ. atque omnes edit. excepto quod Rom. habet, *ambulabit*. Mſſ. autem Remig. *Ambulavit in minitatione irritationis ſuæ*. Long. & Valc. *Ambulavit in commotione minitationis ſuæ*. In quo non multum diſcrepant a LXX. apud quos legas: *καὶ πορεύσεται ἐν σάλῳ ἀπειλῆς αὐτοῦ*: ubi Vulg. *Et vadet in turbine auſtri*.

14. Sequitur : *Adjuvabit eam Deus diluculo*. Quo ſignificatur quia reſurrectio matutina adjumentorum nobis cæleſtium ſubſidia confert, quæ noctem repulit, *Epheſ. 5. 14.* diem refudit, dicente Scriptura : *Surge qui dormis, & exſurge a mortuis : & illuceſcet tibi Chriſtus*. Vide autem myſterium. *Exod. 12. 6.* Veſpere paſſus eſt Chriſtus : ideo & ſecundum Legem ad veſperam agnus occiditur. Mane ſurrexit ; ſic *Joan. 20. 1.* enim ſcriptum eſt : *Una autem ſabbati venit Maria Magdalene prima luce ad monumentum, cum adhuc eſſet obſcurum, & vidit lapidem amotum ab oſtio*. Ad veſperam mundi occiditur, deficiente jam luce ; quia in tenebris erat hic totus mundus, & majoribus fuiſſet tenebrarum ſqualloribus involutus ; niſi Chriſtus nobis e cælo lux æterna veniſſet, innocentiæ tempora generi refuſurus humano. Paſſus eſt ergo dominus Jeſus, & ſanguine ſuo noſtra peccata donavit, lux refulſit conſcientiæ purioris, & dies reſplenduit gratiæ ſpiritalis. *Rom. 13. 12.* Unde & Apoſtolus ait : *Nox præceſſit, dies appropinquavit*. Evigilavimus igitur, jam non dormiamus. Veſtem lucis induimus, non in amictus tenebroſæ converſationis atque exuvias revertamur. Comeſſationibus atque deliciis, quæ nocturni ſunt temporis, vale diximus ; ſobrietatem elegimus, cujus gratia Jacob primatus quos non habebat, invenit.

15. In aliis quoque codicibus invenitur : *Adjuvabit eam Deus vultu ſuo*. Quid hoc quoque ſignificet, ipſe Propheta nos doceat. Namque ipſe in *Pſ. 79. 4.* poſterioribus dixit : *Oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus*. Adſpectus ergo Dei, ſalus noſtra eſt, atque in ejus vultu noſtrum eſt adjumentum. In quo quanta vis ſit, divina ſcriptura declarat, quæ non otioſe adtexit, quod *Gen. 4. 4. & 5.* *reſpexit Deus ſuper munera Abel, ſuper munera autem Cain non reſpexit* ; & ideo contriſtatus eſt Cain, quod ſacrificium ſuum Deo diſplicuiſſe cognovit, placuiſſe germani. Unde & illud quod hodie in pſalmi * reſponſorio decantatum eſt, plurimum noſtræ conducit *Pſ. 39. 2.* adſertioni : *Exſpectans exſpectavi Dominum, & reſpexit me*. Quem Dominus reſpicit, ſalvat. Denique in Domini paſſione cum titubaret Petrus ſermone, non mente (licet ipſe Petri ſermo titubantis fidelior ſit, quam doctrina multorum) reſpexit eum Chriſtus, & Petrus flevit ; quo proprium lavit errorem. Ita quem viſus eſt voce denegare, lacrymis ſatebatur.

16. *Conturbatæ ſunt gentes, inclinata ſunt regna ; dedit vocem ſuam Altiſſimus, & mota eſt terra*. Adventu domini Salvatoris adverſariæ poteſtates cum ſua legione turbatæ ſunt, juſſæ ab humanis exire corporibus, & precatæ ut mitterentur in porcos. Turbatis nequiſſimis poteſtatibus, neceſſe fuit turbari cultores ſimulacrorum, inclinari quoque regna peccati. Erat enim grave regnum, quod ſibi in grave ſervitium ſubjugaverat omnium animos peccatorum ; qui enim facit peccatum, ſervus eſt peccati. Regnum autem peccati, mortis eſt regnum, quod diu toto orbe prævaluit. Unde & Apoſtolus ait : *Sed regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſen, etiam in eos qui non peccaverunt, in ſimilitudinem prævaricationis Adæ, qui eſt forma futuri*. *Rom. 5. 14.* Venit veritas, figura ceſſavit : venit vita, regnum mortis evanuit : venit remiſſio peccatorum, & peccati vincula reſoluta ſunt. Ante etiam leviora delicta mortis nexibus ſtringebantur : poſt adventum autem Domini ſaluraris etiam graviora flagitia ſunt remiſſa. Inclinata ſunt ergo regna ſpiritalium nequitiarum quæ ſunt in cæleſtibus ; quia cultus ſimulacrorum, & illecebra peccati cœpit imminui Evangelicæ prædicatione doctrinæ. Inclinata eſt perfidia poſteaquam cœpit fides in nationum regnare pectoribus. Inclinantur regna peccati, cum legitur : *Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore*. *Rom. 6. 12.* Inclinavit omnia regna perfidiæ voce ſua Dominus dicens : *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis : & ego reficiam vos*. *Matth. 11. 28.*

17. Hanc vocem dedit Altiſſimus, & omnes eum ſecuti ſunt populi nationum, dura peccati regna fugientes, & perpetuæ mortis atrocitatem, atque into-

* *Reſponſoria* proprie dicuntur, cantus qui ſingulis lectionibus ſubjicitur, vocanturque eo nomine, vel quia auditorum adſenſum ſignificant, vel quia lectionibus reſpondent, triſtia triſtibus, læta lætis ; vel demum quia choro reſpondente cantantur ; quemadmodum ex Stephano Æduenſium Epiſc. nec non ex Ruperto docet eruditionis eminentiſſimæ Cardinalis Bona lib. de div. Pſalm. cap. 16. §. 15. num. 2. Verum hic non ſumi eo ſenſu reſponſoria manifeſtum eſt, cum dicatur non lectionis, ſed *pſalmi reſponſorium*. Itaque haud illibenter exiſtimaremus poſt pſalmos ſingulos decantari olim conſueviſſe ſingula reſponſoria : præſertim cum Gennadius de Script. Eccleſ. tradat Muſæum Epiſc. Maſſil. ſcripſiſſe *Reſponſoria pſalmorum* : & Rabanus lib. 1. de Inſtit. Cleric. cap. 51. auctor ſit reſponſoria in uſu longe ante antiphonas in Italia fuiſſe. At vero eadem poſſe etiam pro ipſis pſalmi verſiculis uſurpari Ambroſius oſtendit in Pſalm. 37. col. 841. num. 58. *Nam ante reſponſorium proximum*, inquit, *verſiculus eſt* : *Et projecerunt me* &c. ubi clarum eſt per vocem *reſponſorium*, intelligendum verſiculum illum : *Sed tu ne derelinquas me* &c. ut parebit conſideranti. Neque vero mirum videri debet, ſi pſalmorum verſiculi alternis Choris perſoluti reſponſoria vocitentur ; cum jam laudatus Cardinalis pſalmos quoque ob eamdem rationem antiphonas poſſe nominari autumet. Ipſum adiſis lib. citato cap. 16. §. 10. num 1. Non ſecus ac doctiſſimum Cangium in voce *Reſponſorium*.

intolerabilem flagitiorum omnium ſer-
vitutem ; cum polliceretur feſſis re-
quiem , captivis remiſſionem , ſervien-
tibus libertatem: & decuſſo jugo ferreo
Babylonii regis , jugum ſuum ſuave
cervicibus fidelium ſubrogaret ; ne va-
cua colla gentilium rurſus inimicus ca-
tenis ſuæ iniquitatis adſtringeret. Chri-
ſtus enim quos alligat , liberat : &
quos adſtringit , abſolvit. Denique qui
ſervus vocatus a Domino eſt , libertus
eſt Domini : & qui liber vocatus eſt ,
ſervus Chriſti eſt. Ideoque in ſuis vin-
Epheſ. 3. 1. culis Paulus gloriatur dicens : *Paulus
vinctus Jeſu* . Quod ſub aliis contume-
lia , ſub Chriſto gloria eſt. Dedit vo-
cem ſuam in paſſione Dominus , &
Pſ. 23. 1. univerſa elementa tremuerunt , omnis
terra commota eſt ; ut ritus gentilium
ſolveretur , fieretque terra Domini , &
plenitudo ejus , ut ſcriptum eſt : ceſ-
ſarent auguria perfidorum , & ſacrifi-
cium impietatis cognitio fidei & ſtu-
dium devotionis abolerent. Dat vocem
ſuam Dominus quotidie , & reſultat
in cordibus ſingulorum ; ut terrenum
omne decedat ejus , qui bene credit
affectu , atque omnes interiorum ſen-
ſus animorum ab errore , a corruptio-
ne luxuriæ & diſſolutione , ad cogni-
tionem cæleſtium ſacramentorum , &
ſtudium caſtitatis : a nequitia ad virtu-
tem pia confeſſione moveatur.

18. Motos ergo eos dicit qui in
terra ſunt, vel quia terra erant omnes
homines , in quibus erat terrena cor-
ruptio ; quia oculos mentium ad ſubli-
me gratiæ cæleſtis elevare atque adtol-
lere neſciebant , nec poterant dicere :
v. 8. *Deus virtutum nobiſcum* ; cum quibus non
erat niſi prolapſionis incentor , & au-
ctor erroris. Sed poſteaquam vox Do-
mini in Evangelio reſultavit , audet
Propheta dicere : *Deus virtutum nobiſcum* .
Bene dicit : *Deus virtutum nobiſcum* ;
qui credidit quod Virgo in utero acce-
pit , & peperit. Audemus & nos di-
cere : *Deus virtutum nobiſcum* ; poſtea-
quam Emmanuel , hoc eſt , Deus cœ-
pit eſſe nobiſcum. Ubi ergo Emma-
nuel , ibi *Deus virtutum nobiſcum*.

Ibidem. 19. *Suſceptor noſter Deus Jacob* . Imite-
mur ergo patriarcham Jacob , odorem
ejus , virtutem ejus , laborem ejus .
Sicut enim Abrahæ opera facere debe-
A mus , ut filii ejus appellari jure merea-
mur ; ita etiam exercitia atque certa-
mina ſancti Jacob ſubire debemus , ut
Deus Jacob Deus noſter eſſe credatur.
Nam ſi opera Jacob , vel quia illum
æquare non poſſumus , ſtudia operis
ejus ac fidei non agnoſcat in nobis ;
quomodo quaſi Deus Jacob nos juvare
dignabitur ?

20. Dum hæc diceret , ecce per Spi-
B ritum ſanctum præſens imago ei infuſa
eſt futurorum ; & videns ex gravi per-
turbatione bellorum pacem toto orbe
diffuſam in adventu Domini ſalutaris ,
clamat ad univerſos dicens : *Venite , &* v. 9.
*videte opera Domini , quæ poſuit prodigia
ſuper terram* . *Venite* , ad congregationem
ſpectat : *Videte* , ad intentionem , &
cognoſcendæ ſtudium veritatis. Videte ,
inquit , opera Domini plena miraculis ,
C in quibus magnarum ſunt ſigna virtu-
tum. [a] Denique *τέρατα* græce , admi- a
randa dicuntur latine. Non ergo quaſi
prodigialis horroris accipias opera Do-
mini , ſed quaſi plena admirationis.
Præclare poſuit *ſuper terram* ; id eſt ,
in terram.

21. *Auferent bella uſque ad fines terræ ,* v. 10.
*arcum conteret , & confringet arma ; & ſcuta
comburet igni* . Et vere antequam Ro-
D manum diffunderetur imperium , non
ſolum ſingularum urbium reges adver-
ſum ſe præliabantur ; ſed etiam ipſi
Romani bellis frequenter civilibus ad-
terebantur. Pugnavit Marius adverſus
Cinnam. In utraque parte Romanus
fuſus eſt ſanguis. Sylla inſurrexit , &
Mario victori rurſus civilia bella com-
movit. * Lepidus , Sertoriuſque rebel- *
les ſe Romano imperio præbuerunt.
Cæſar Pompeium eſt perſecutus , &
E Galliarum furorem excitavit adverſus
arma Romana. Devicto ſeniore Pom-
peio juniorem in Hiſpaniarum partibus
debellavit. Quid * Triumviros loquar *
ex hoſtibus amicos , ex amicis rurſus
in hoſtiles tumultus eſſe progreſſos :
maria quoque Actiaco bello infecta
ſanguine Romanorum ? Unde factum
eſt , ut tædio bellorum civilium , Julio
Auguſto Romanum deferretur impe-
rium ; & ita prælia inteſtina ſedata
F ſunt. Hoc autem eo profecit , ut recte
per totum orbem apoſtoli mitterentur ,
dicente domino Jeſu : *Euntes docete omnes* Matth. 28. 19.
gen-

[a] Mſſ. nonnulli , *Denique prodigia græce , admiranda dicuntur latine*. Alii & edit. ut in textu , exceptoquod Rom. habet .... *prodigia dicuntur latine*.

* Fuit is M. Æm. Lepidus Marianarum partium adſertor , qui adverſus Catulum Syllanæ factionis ducem quicum prius conſulatum geſſerat , bellum geſſit. De eodem autem Lepido mox iterum dicemus.

* Antonius , Lepidus , atque Auguſtus prius diſcordes , ut Julii Cæſaris a Bruto aliiſque conjuratis interfecti necem perſequerentur , adjuncta triumvirali poteſtate arma ſua primo conjunxerunt : ſed brevi ſoluta eſt illa ſocietas. Namque haud multo poſt Lepido in ordinem redacto , Antonius denique apud Actiam maritimam Epiri urbem navali pugna profligatus ab Auguſto violentas manus in ſuam ipſius vitam convertit. Has Octaviani Cæſaris victorias , & pacem inde ſecutam Tacitus compendio exprimit illis verbis : *Lepidi , atque Antonii arma in Auguſtum ceſſere , qui cuncta diſcordiis civilibus feſſa , nomine principis , ſub imperium accepit*.

gentes. Illis quidem etiam intercluſa A barbaricis montibus regna patuerunt, ut Thomæ India, Matthæo Perſia. Sed tamen quo plura obirent ſpatia terrarum, in exortu Eccleſiæ poteſtatem Romani imperii toto orbe diffudit, & diſſidentium mentes, terrarumque divortia donata pace compoſuit. Didicerunt omnes homines ſub uno terrarum imperio viventes, unius Dei omnipotentis imperium fideli eloquio B confiteri.

22. Abſtulit ergo bella uſque ad fines terræ, quod factum eſſe non dubium eſt. Sed vide ne bella infirmitatis abſtulerit, quæ ſunt in corde titubantium. Qui enim terrena tranſierit, jam non dicit: *Foris pugnæ, intus* (2. Cor. 7. 5.) *timores*; ſed dicit: *Noſtra autem conver-* (Philip. 3. 20.) *ſatio in cælis eſt*. Tranſi ergo mundum, a ut incipias eſſe ſupra mundum; a *περᾶσαι* enim tranſire eſt, vel ut dicam expreſſius, transfretare. Abſtulit ergo Dominus bella, quæ movebat nobis nequitia ſpiritalis: & devicto diabolo, pacem ſuam nobis reliquit. Arcum confregit, de quo ignita adverſarii jacula ſpargebantur: & ſcuta perfidiæ combuſſit igni; ut ſcutum fidei inviolabile permaneret.

℣. 11. 23. *Vacate*, inquit, *& videte, quia ego ſum Dominus*. Vox Domini poſt bella ſedata: *Vacate*, ut nulla animarum ſit occupatio; ne offuſio ſæcularium perturbationum internæ oculum mentis obducat. Vacate, inquit, ab erroribus, vacate a perturbationibus, vacate a (1. Johan. 3. 6.) peccatis; quia *omnis qui peccat, non vidit Deum, nec cognovit eum*: ſicut in Epiſtola ſua dixit Johannes Evangeliſta. Vacate ergo ſtudio cognoſcendæ divi- E nitatis: nolite terrenis operibus occupari. Ideo rex Ægyptiorum augeri jubebat numerum laterum, & cetera onera Judæorum; ne cognoſcerent Deum, & cultui ſacro vacarent, offenſus Moyſi & Aaron voce ſanctorum, (Exod. 5. 6. & ſeq.) qui dicebant: Dimitte populum Dei,

ut eamus & ſerviamus domino Deo noſtro.

24. *Exaltabor inter gentes, & exaltabor in terra*. Erat ſublimis Dominus in ℣. 11. excelſis, id eſt, in Angelis & Archangelis, in patriarchis & prophetis, qui de illo ſublimia ſentiebant, nec eum terrenis imaginibus b & ſimulacris ſcrupeis conferebant: ſed non erat ſublimis b in populis nationum, qui Deum ſuum in antris & ſpelæorum habitaculis requirere videbantur. Denique reprehenditur Magdalena, quæ Chriſtum quaſi mortuum flebat, & quaſi ſepultum quærebat in tumulo. Unde dicit ad eam Chriſtus: *Maria, quid ploras? Quem quæris?* (Johan. 20. 15.) numquid eum qui poſſet auferri? Audivit vocem, & recognovit eum, & volebat contingere; & ait Dominus: *Noli me tangere*, quem putas (Ibidem 17.) C mortuum. *Ad Patrem vado*. Miraris quod in tumulo non inveniſti, quem cæleſtia præſtolantur? Aut forte reprehenditur, quia Chriſtum niſi fides perfecta non tangit; ſicut hæmorrhoiſſa plena cum tetigit fide. Unde ait Dominus: *Tetigit me aliquis: ſentio de me virtutem exiiſſe*. (Luc. 8. 46.) Quo dicto, agnovit in ſe illa quod exeunte fuerat virtute curata; & flatim confeſſa eſt ſui conſcia D quod Dominum ipſa tetigiſſet. Unde Dominus ait: *Fides tua te ſalvam fecit: vade in pace*. (Ibidem 48.) Exaltatus autem in terra Dominus eſt, ſecundum quod ipſe ait: *Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipſum*. (Johan. 12. 32.) Vel quod facta eſt voluntas ejus ſicut in cælo & in terra.

25. Et repetit dicens: *Deus virtutum nobiſcum, ſuſceptor noſter* c *Deus Jacob*. ℣. 12. c Repetitio confirmatio eſt. Vel quia non ſolum quando natus ex Virgine eſt, factus eſt nobiſcum Deus; ſed etiam poſt reſurrectionem ipſe dixit: *Ecce ego vobiſcum ſum ...... uſque ad conſummationem mundi*. (Matth. 28. 20.) Cui eſt honor & gloria, perpetuitas a ſæculis, & nunc, & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

a Sic mſſ. aliquot, atque edit. omnes. Verumtamen quorſum hoc loci vox περᾶσαι; niſi velis eam reſpicere ad πέρατον. Nam verſiculus, qui hic exponitur, ita habetur apud LXX. ἀνταναιρῶν πολέμους μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς. Nihilominus videtur Doctor noſter potius ſcripturus fuiſſe περᾶν aut περαιοῦν quam περᾶσαι. Quocirca non magno momento inflecteremur in lectionem aliorum mſſ. ubi legimus, *phaſe enim tranſire eſt*. Etenim hoc ſancto viro ſatis uſitatum, ut tectis quodammodo verbis Scripturæ locos ad eruenda ex eiſdem morum præcepta ſubinnuat. Poſſet igitur inde duci hic ſenſus: tranſeundo a terrenis ad cæleſtia imitare Iſraelitarum phaſe &c. Sed interim lectioni receptæ non præjudicamus.

b Mſſ. nonnulli, *& ſimulacris ſculptis*. Melius alii ac edit. .... *ſcrupeis*, id eſt, ſaxeis; ſcrupus enim ſaxum eſt, unde ſcrupulus. Quod autem adjungitur de antris ac ſpelæis, tangitur ethnicorum ſuperſtitio, qua deorum oracula potiſſimum in ſubterraneis locis interrogabant; ut puta in antro Delphici Apollinis, Sibyllæ, Trophonii & ſimilibus.

c Rom. edit. poſt voces, *Deus Jacob*, ſubjungit, *Deus virtutum nobiſcum. Repetis quod ſupra dixerat.. Repetitio autem confirmatio eſt*.

IN

IN PSALMUM XLVII.

ENARRATIO.

v. 1. 1. HUjus titulus hic eſt: * *Pſalmus cantici filiis Core, ſecunda ſabbati*. A Boni filii Core, & pſalmis jam ſuperioribus approbati, eo quod congruis ſenſibus & cogitationibus ad virtutum ſtudia convenientibus (Pſ. 41. & ſeq.) in ſemet ipſis pangerent ſpiritale pſalterium, & cognitioni divinitatis, a pervigiles ſpecula mentis intenti, cæleſtium myſteriorum digni forent haurire ſecreta. Et ideo cum pſalmorum B ante arcam Domini quotidie canendorum munus & officium recepiſſent, videntur electi, ut pſalmum cantici in ſecunda ſabbati ſpecialiter reciperent concinendum. Etenim quibus recte videbatur eſſe commiſſum, ut adſcenſionem Domini ab inferis reſurgentis voce ſua pſallerent; his utique deferendum fuit, ut ipſum reſurrectioois diem munere ſuo miniſterioque celebrarent. C Quid eſt enim ſecunda ſabbati; niſi Dominica dies quæ ſabbatum ſequebatur? Dies autem ſabbati erat dierum ordine poſterior, ſanctificatione Legis anterior. Sed ubi finis Legis advenit, qui eſt Chriſtus Jeſus (Rom. 10. 4.) (*finis enim Legis Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti*) & reſurrectione ſua octavam ſanctificavit; cœpit eadem prima eſſe, quæ octava eſt, & octava quæ prima: habens ex D numeri ordine prærogativam, & ex reſurrectione Domini ſanctitatem. Unde & in Evangelio legimus *δευτερόπρωτον* (Luc. 6. 1.) ſabbatum, quod latine dicitur ſecondo-primum. Ubi enim Dominica dies cœpit præcellere, qua Dominus reſurrexit; ſabbatum quod primum erat, ſecundum haberi cœpit a primo. Prima enim requies ceſſavit, ſecuoda ſucceſſit. Unde & ad Hæbros ſcribens E Apoſtolus ait: (Hebr. 4. 8. 9. & 11.) *Poſtera ergo die reſtat requies populo Dei. Feſtinemus igitur intrare in illam requiem.*

2. Requies ergo vera jam non in operis ceſſatione, ſed in reſurrectionis eſt tempore. Ideoque qui ſabbati ſecuodum Legem ſolemnitatem cuſtodiebant, unam ſabbati nuncupabant; quaſi unum eſſet ſabbatum, & non aliud. Nos qui obſervantiam induimus ſpiritalem, & ad ſimilitudinem & requiem Dei cupimus noſtram formare militiam, atque in illa civitate cæleſti noſtrum exhibere miniſterium: ubi non eſt exemplar, non umbra, ſed veritas; primam dicimus ſabbati, ſicut ſcriptum eſt: *Veſpere autem ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati.* (Matth. 28. 1.) Nihil pulcrius, nihil expreſſius. Ante reſurrectionem ſabbatum dixit, poſt reſurrectionem primam ſabbati nuncupavit. Johannes quoque Evangeliſta dicit: *Prima ſabbati venit mane Maria Magdalena; cum adhuc tenebræ eſſent.* (Johan. 20. 1.) Tenebræ pro tempore, mane pro gratia. Sed iſti expreſſius ſecundum Evangelium, quaſi recuſſo velamine. David autem ſub Lege poſitus, b & moderationem tenuit debitæ cantionis, & myſterium non repreſſit, ut ſecuoda ſabbati diem Dominicam declararet; quo apud Judæos ordinem numeri putaret eſſe ſervatum, & ſpiritale ſacramentum agnoſceret revelatum. Audiamus igitur quid dicat, qui in ſecunda ſabbati Deo pſallit.

v. 2. 3. *Magnus*, inquit, *Dominus & laudabilis nimis, in civitate Dei noſtri, in loco ſancto ejus*. Non ergo ubique Deus magnus & laudabilis eſt? Ille quidem ubique magnus & potens eſt; ſed anguſta mens non capit magnitudinem divinæ ejus poteſtatis & gratiæ. Quanto autem magis appropinquat Deo noſtra cognitio, tanto præcellentior ejus nobis videtur eſſe majeſtas. Denique Thomas qui ante dicebat: *Niſi videro in manibus ejus fixuras clavorum, & mittam* (Joh. 20. 25.)

manum

* *Pſalmus* & *Canticum* in Dei laudibus verſabantur, ille quidem voce; hoc autem organo muſico, celebrandis. Verum ſi quando vox organo præcineret, *Pſalmus cantici*: ſin autem organum voci, *Canticum pſalmi* dicebatur. Vide ſuper hoc Caſſiod. *Præf. in Pſ.* cap. 5. & ſeq. Item Flam. Nobil. in hunc locum, necnon Card. Bona *De Divina Pſ.* c. 16. §. 12. n. 1. atque alios.

a Ita plerique mſſ. quorum tamen aliqui conjunctim legunt, *ſpeculamentis*. His accedunt Colb. & Vict. niſi quod hic habet, *pervigiles*, ille, *pervigilibus*. Reg. & cum eo quædam Pariſ. edit. *pervigiles ſpeculo mentis*. Vet. edit. ac Rom. *pervigili ſpecula* &c. Specula autem locus editus eſt atque ad ſpeculanda longinqua idoneus. Unde Præf. in pſal. 1. num. 2. habes: *Aliorum* (ſcopulorum) *ſpecula, aliorum uſus* &c. Per metaphoram vero pro ſublimi vel intenta mentis contemplatione accipitur.

b Rom. edit. *& modulationem tenuit*. Aliæ ac mſſ. *& moderationem* &c Sed quidam pro *cantionis*, antiquariorum lapſu præferunt, *cautionis*.

manum meam in latus ejus, non credam; A ubi miſit digitum ſuum, & evidentia reſurrectionis cognovit indicia, admi- Ibidem 28. rans intra ſe Dei gratiam: *Dominus*, inquit, *meus & Deus meus*. Tunc ergo pleniſſime divinitatem ejus dominationemque confeſſus eſt, ubi eum reſurrexiſſe non dubitavit ab inferis. Denique in Sion hymnus Deum decet, & votum ei ſolvitur in Hieruſalem. Quid igitur mirum ſi in civitate cæleſti, & in illo ſuperno & æthereo loco poten- B tia ejus vehementius prædicatur?

a v. 3. 4. Addidit: [a] *Dilatans exſultationem univerſæ terræ*. Et vere magnus dicitur, qui iſtius terræ in qua ante intolerabilium peccatorum germina pullulabant, ubi erat mœror triſtitiæ & gemitus, exſultationem toto orbe diffudit. Itaque hominum conſcientia quæ ante flagitiorum ſuorum gurgitibus demerſa lugebat, nunc per indulgentiam Chriſti, & remiſſionem omnium peccatorum metu abſoluta lætatur. Convenit igitur C etſi ita intelligamus, ut diximus; ſed quia in vetuſtis exemplaribus aliquibus reperimus: εὐρίζῳ ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς; quod latine ſignificat bona radice exſultatione univerſæ terræ: ſenſum quidem eumdem advertimus; quia divina in nobis Dei Patris dona laudantur, qui dedit nobis exſultationem bona radice ſundatam, Deum videlicet Jeſum, veram & fœcundiſſimam vitem, de qua ſacramenta fluxere cæleſtia; in quibus eſt perpetua & diuturna læti- D tia, quod his abluatur omne peccatum, & conſcientia interna mundetur: elocutionemque convenire cognoſcimus; quia bene radicata exſultatione lætamur, qui exſultamus in Chriſto. Sæculi enim lætitia temporalis eſt, perpetua autem lætitia ejus qui gaudet in Domino.

v. 4. 5. *Mons Sion, latera aquilonis, civitas regis magni. Deus in gradibus ejus dignoſcetur, cum ſuſcipiet eam.* Cur ſit exſul- E tatio univerſæ terræ, evidenter expreſſit; quoniam dominus Jeſus Eccleſiam ſibi ex peccatoribus congregavit. Itaque qui erant ante latera aquilonis, id eſt, ſocii & inhærentes diabolo, cui dici- Cant. 4. 16. tur: *Exſurge aquilo, ut veniat auſter;* facti ſunt Chriſto fideles. Ipſi ſunt enim, de quibus dicitur: *Qui confidunt in Domino, ſicut mons Sion*. Ps. 124. 1. Facti ſunt itaque mons Sion per gratiam Chriſti, & baptiſmatis ſacramentum. Aquilonis intelligibilis gravis eſt flatus, qui prius tempeſtates aſperrimas & procellas humanis movebat affectibus: cœpit ſuos amittere, qui vexabat alienos. Gentem omnem everterat Judæorum, nationes omnes ſuo revinctas tenebat imperio, ipſius erant latera; hoc eſt, adſpirabant cum eo. Sicut enim principis latera dicimus ſtipatores ejus & comites, & ſicut mulier latus eſt viri, eo quod morigera ei ſocietate jungatur; ita latera erant diaboli, qui faciebant ipſius voluntatem. Ii ergo nunc ſunt mons Sion, qui Deum ſpeculantur æternum, & ipſi noctibus & diebus intendunt. Vide mihi Paulum cum perſequeretur Eccleſiam Domini, latus aquilonis fuiſſe: vide nunc cum legitur in Eccleſia, montem eſſe ſpeculatorium, per quem Chriſti gloriam cognoſcimus, & videmus. Et quia græcus montes dixit, hoc eſt, ὄρη; vide quomodo ſervuli Chriſti montes ſint. *Montes in circuitu ejus*; in quibus eſt Ibidem 2. Eccleſia Domini, quæ eſt civitas Regis magni. Simul quia Dominus ſecundum cæli tractum [b] in Venerario paſ- b ſus eſt; qui erat locus in latere aquilonis. Ibi autem & mons Sion, ibi Hieruſalem quæ in terris.

6. Vide ne id quoque videatur expreſſum, quia congregatio plebis Dei, quæ erat aquiloni conjunctam per culpam, Eccleſia Chriſti eſt facta per gratiam; ut jam non Synagoga, ſed Chriſti Eccleſia nuncupetur. Et quia reliquiæ Judæorum per electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt, in ipſis Deus cognoſcitur, in Petro, Paulo, Johanne, Jacobo, qui graves & excelſi viri velut fundamenta & culmina ſunt Eccleſiæ. Quaſi ſundamenta gravia, quos nulla gravis aquilonis flabra concuſſerint; ſed immobiles fidei ſervaverunt fundamentum, ne Eccleſia tota nutaret: præcelſi quaſi culmina, qui verticem ejus turribus ſuæ virtutis erexerint. Etenim ſicut in operibus ſuis conditor, & in ædificationibus ſuis ædificator agnoſcitur; ut etiamſi no-

a Rom. edit. ſola præmiſſis duobus integris pſalmi verſibus, hoc hemiſtichion annectit; ac tum ſubjicit: *Recte ſupra dixit: Magnus Dominus. Nam vere* &c.

b Mſſ. Vict. & Colb. *Enerario paſſus eſt*. Mendoſe. Alii omnes ſaltem Gallic. *venerat, paſſus eſt ubi erat* &c. non multo ſanius. Itaque ab edit. non diſcedimus. Notant autem ad marg. vet. edit. ex Hieronymo, per annos ferme ducentos in loco reſurrectionis, Jovis ſimulacrum; in rupe ſanctæ crucis, ſtatuam Veneris marmoream ſtetiſſe: ſperantibus perſecutionis auctoribus fore, ut hac arte Chriſtianis ſanctiſſimorum myſteriorum fidem eximerent. Unde ibidem concluditur Venerarium ab Ambroſio dici locum, qui fuiſſet Veneris ſacrilegis religionibus pollutus ſpurcatuſque. Verum cum nefarius ille cultus non niſi multis annis poſt Domini reſurrectionem adhibitus fuerit, veremur ut ſatis commode dicere potuerit, ſanctus Doctor, Chriſtum in Venerario paſſum eſſe: maxime ob antecedentia illa, *ſecundum cæli tractum*; ſed ea de re eruditores pronuntient.

men non audias, tamen ex operum A qualitate artificem deprehendas (& quid mirum de humanis, cum ipſius Creatoris æterni, qui non videtur a nobis, inviſibilia tamen ejus per ea quæ facta ſunt, intelligamus) ita in excelſis, & magnis domibus (quæ domus nos ſumus, ſi libertatis & gloriæ fundamentum uſque ad finem firmum tenuerimus) Deus habitator agnoſcitur, ut Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus B Jacob. Ipſe enim verus Deus, qui tales viros præceptorum ſuorum inſtitutione fundavit. Ergo ſicut in illis ſe Deum demonſtravit æternum; ita, inquit, cum Regis magni ſuſcipiet civitatem, gradibus ejus receptionem ſuæ cognitionis infundet: ut fiant docibiles Dei, qui mandatum ejus & audierint, & putaverint exſequendum; ne ab illius domus ædificatæ in petra C firmitate degenerent.

a 7. [a] Hoc, inquit, videntes *reges terræ* v. 5. *congregati ſunt, & tranſierunt in unum.* v. 6. *Ipſi videntes tunc admirati ſunt.* Boni reges qui ſui corporis poſſunt ſe præbere rectores, ab ipſa patriarchæ Abrahæ origine & inſtitutione manantes, qui docuit peccatum poſſe ſuperari. IDEO verus rex, qui flagitiis eſſe neſcivit obnoxius, in quo culpæ & erroris illecebra D regnare non potuit. Unde & dictum eſt ad hujuſmodi virum a filiis Gen. 23. 6. Chet: *Rex a Deo tu es nobis.* Tales ergo reges terræ, qui carni imperitarent, congregati ſunt; ut in uno eſſent corde, & in uno ſpiritu, ſicut legimus: Act. 4. 32. Quia multitudo Credentium habebat unam animam, & cor unum, & non erat in his aliqua ſeparatio. Ii ſunt qui tranſierunt in unum non tam locum, quam in eumdem affectum atque pro- E Luc. 17. 7. poſitum. Probato enim dicitur: *Tranſi, recumbe.* Neque enim mediocris virtutis eſt, ab improbis ad honeſta, a terrenis ad æterna tranſire, & carnalis vitæ conſuetudinem commutare, omnemque ejus abolere uſum, novos mores adſumere, totumque ſtatum converſationis veteris detorquere. Meritoque dicitur Eſa. 43. 2. ei: *Si tranſeas per aquam, tecum ſum.* Cum tranſeunte eſt Deus, non cum F deſiſtente.

8. Ii ergo qui intra ſemetipſos erant ante diſcordes, ubi in unum, mente & ſtudio convenerunt, recepta pace quæ fecit utraque unum, & inimicitias in carne ſua medii parietis deſtructione diſſolvit: admirati ſunt, vel eum qui in gradibus ſuis dignoſcitur, vel homines ita eſſe converſos; ut qui ante diabolo ſerviebant, nunc domino Jeſu juſti pietate ſervitii mancipati ſint. Et quia reges ſui corporis in ſemet ipſis vim non mediocris laboris experti (neque enim facile atque mediocre eſt animum vincere, reſecare cupiditates, edomare carnis laſciviam, [b] averruncare luxuriam, quæ repugnabat & Paulo, ut captivum ſibi peccati lege conſtringeret) ſicut gratiam in iis qui virtute proceſſerant, mirabantur: ita etiam ne quis relaberetur in vitia, de ſuperiore virtutum dejectus faſtigio, commovebantur. Proclivis enim & mutabilis in utrumque eſt humana conditio; ut quocumque intenderit, eo propendeat & vergat vel ad ſtudia virtutum, vel ad illecebram delictorum. b

9. Et ideo non mediocri quatiebantur affectu; ita ut ex formidine tremor apprehenderet eos, conſiderantes illud quod ſcriptum eſt: Quia *in locis* Prov. 28. 28 *impiorum ingemiſcent Juſti.* Denique vide mihi Petrum amariſſime flentem, quod ei error obrepſerit, & virtutem ſuæ mentis prolapſione corporeæ fragilitatis inflexerit: meritoque a Chriſto [c] ſupra c eſſe reprehenſum, quod auſus ſit uſurpare conſtantiam, nec obnoxiam conſiderare naturam. Et hic quidem per gratiam emendavit errorem; ſed Judas manſit in crimine, perſeveravit in gemitu. Juſtus erat cum apoſtolorum numero necteretur: ſed quia ſupplantatus a diabolo eſt, in locis nunc deplorat & ingemit impiorum; quod de gratia ſit relapſus ad pœnam. Ergo cadentibus hujuſmodi viris, qualis fuit proditor Judas, vel Saul a domino Deo ſuo accitus ad regnum, etiam fortes viri trepidabant.

10. Conferentes denique quanto certamine perveniretur ad finem, quantæ v. 7. contritiones juſtorum, quantæ ſollicitudines, qualis adverſarius, quanta diuturno labore contentio, quantæ amaritudines [d] præpoſiti terroris, quæ vin- d cula continentiæ, quæ conſcientiæ verbera, non mediocriter conturbabantur; ne quis tantis vel laboribus vitæ auſterioris cederet, vel doloribus. Sunt

a Edit. Rom. *Quoniam ecce reges terræ congregati ſunt, tranſierunt in unum. Ipſi videntes ſic admirati ſunt, conturbati ſunt, commoti ſunt, tremor apprehendit eos. Reges terræ congregati ſunt. Boni reges* &c.

b Omnes edit. in contextu, *evacuare luxuriam*. Omnes mſſ. ac vet. edit. in margine *averruncare*; hoc eſt, runca ſeu ſarculo exſcindere: improprie vero, avertere ac depellere, ut averrunci apud antiquos dicebantur malorum depulſores.

c Cunctæ edit. ac duo mſſ. *ſuppreſſe reprehenſum*. Ubi poteſt alluſio fieri ad illud Luc. 22. 61. *Et converſus Dominus reſpexit Petrum*; hoc enim quoddam tacitæ reprehenſionis genus eſt. Attamen verba proxime ſequentia videntur oſtendere apertam illam reprehenſionem quæ Petri lapſum anteceſſerat, ſignificari. Quapropter aliorum mſſ. lectionem antetulimus.

d Edit. *propoſiti terroris*. Mſſ. vero alii, *præpoſiti terroris*: alii, *præpoſiti erroris*. Non male; ſi referas ad errorem Judæ, vel ſimilium. Sed prior vox præferenda, ob ea quæ de doloribus ſubjiciuntur.

Sunt enim ibi dolores acerbi & graves; id eſt, in Eccleſia, in illa civitate Regis magni ſunt dolores, *ſicut parturientis*, donec formetur Chriſtus in nobis. Neque enim ſine dolore Paulus erat, cum videret in Galatis inſipientibus doctrinæ ſuæ tardiorem profe-
Galat. 4. 19. ctum. Ideoque dicebat: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis*. Teſtificatur & Dominus in Evangelio graves eſſe parturientis
Johan. 16. 21. dolores; cum dicit: *Mulier cum parturit, triſtitiam habet; quia venit dies ejus: cum autem pepererit puerum, jam non meminit triſtitiæ propter gaudium; quia natus eſt homo in hoc mundo*. Magnus ergo labor, ut aliquis ſibi Chriſtum adquirat; ne ſine gubernatore quaſi navis in ſæculi iſtius ſalo fluctuet. Denique apoſtoli triſtes erant, cum ſe Chriſtus ad Patrem rediturum eſſe memoraret, quod abſente rectore deſtitui ſe putarent. Gaudium Chriſtus eſt. Ipſe eſt & puer quem parturit, qui in utero ſuæ mentis accepit ſpiritum ſalutis. Qui pepererit, & enutrierit, exſultat: qui parturit, quatitur atque compungitur.

11. Bonum eſt ut & parias, &
Exod. 23. 19. enutrias eum. *Ne coquas agnum in lacte matris ſuæ*, ne dicatur tibi: *Væ in utero*
Matth. 24. 19. *habentibus & nutrientibus*. Sic enim Chriſtus natus eſt ex Maria, ut agnoſcas eum, ſicut bos agnovit poſſeſſorem ſuum: & ſcias quia ipſe te creavit, & majores tuos ipſe poſſedit. Non eum quaſi parvulum nutrias, ſed quaſi verum atque perfectum Deum ex vero & perfecto Deo noveris adorandum. Sic eum Magus adoravit, ut non in lacte matris agnum coqueret; ſed quaſi Deum veneraretur æternum. Denique ut eum inveniret, cælum adſpiciebat. Non ergo quærebat in terris, quem de cælo fulgens ſtella monſtrabat. Ideo eum Maria non parturivit, ſed peperit; quia & Dominum & ſalutare ſciebat ex ſe eſſe generandum; ſicut ipſa teſtatur dicens: *Magnificat anima mea*
Luc. 1. 46. & 47. *Dominum: & lætatus eſt ſpiritus meus in Deo ſalutari meo*. Ibi ergo dolores ſicut parturientis. Dolor eſt ut parturias, dolor eſt ut enutrias, quem in principio debes habere perfectum.

12. Ideoque plerique graviter conteruntur, ſicut verſiculus ſignificat, qui
ỳ. 8. ſequutus eſt: *In ſpiritu vehementi conteres naves Tharſis*. Nam dum ad fidei perfectionem Dei famuli pervenire deſiderant, commacerant corpus ſuum,

A caſtigando ſeverius, & redigendo in miniſterium ſervitutis; ne reprobentur qui fuerant jam probati. Hoc autem faciunt in ſpiritu ſancto valido atque vehementi. Eſt enim ſpiritus conſilii atque virtutis, ut nimia abſtinentia diſſolvant corpus ſuum, quo omnes ejus evacuent voluptates; ut dicatur illis: *Convaleſcite manus remiſſæ, & genua* Eſai. 35. 3.
diſſoluta. Cum enim ſolutus quis fuerit
B ab iſta compage terrena, tunc fortior ad vitam reſurgit æternam. Mentior, niſi adſtipulatur Scriptura, quæ dicit: *Diſſolvi & cum Chriſto eſſe, multo melius*. Phil. 1. 23.
Qui diſſolvitur, incipit eſſe cum Chriſto. Et alibi: *Tempus meæ reſolutionis* 2. Tim. 4. 6.
inſtat. Qui ergo meditatus fuerit ſe ipſum diſſolvere per abſtinentiam, diem paſſionis ſuæ timere non poterit.

13. Et bene ait ſpiritum vehemen-
C tem, naves dicturus. Naves autem de corporibus dixit, quæ vago diverſarum paſſionum fluctu moventur: & cito merguntur, niſi habeant gubernatorem. Unde & alibi ait: *Qui deſcendunt* Pſ. 106. 23.
in mare in navibus. Bene autem navigant, qui in navibus Chriſti crucem ſicut arborem præferunt, atque inde explorant flabra ventorum; ut corpora ſua dirigant ad ſancti Spiritus gratiam,
D in ligno Domini tuti atque ſecuri: nec permittunt naves ſuas vago fluctu errare per maria, ſed ad portum ſalutis, & ad conſummationem gratiæ curſus ſui directione contendunt; ut fida ſtatione potiantur, quo diſſolutæ curſus ſuos poſſint in reſurrectione reparare, ubi naufragium timere non poſſint.

14. Et nos igitur circumſpectemus
E hanc gratiam, ſpeculatores ejus ſimus, exploremus eam; ut fiant corpora noſtra naves Tharſis. Tunc enim caro ad ſervitutem redigitur, cum ad Dei intendimus gratiam; ut id quod amarum ad tempus ſit, ſicut eſt jejunium, non quod dulce & voluntarium, ſequamur. Tharſis ergo eſt ſpeculatorium gratiæ, intelligibilis civitas, ut Sion ſuperior. Ad eam feſtinabat Jonas. De ea dixit Scriptura, quia ſo- 2. Par. 20.
F ciatus eſt Joſaphat [a] Oziæ regi, & ſic 35. & 36.
placuit ut facerent, & irent ad eum a
naves Tharſis. Sed quia impio ſe conjunxit, ideo miſſus eſt ad eum propheta, qui diceret ei: *Deſtruxit Dominus* Ibidem 37.
opus tuum, & contritæ ſunt naves tuæ, & non potuerunt ire in Tharſis. Quo ſignificatur quod prævaricantium mandatum Dei corpora ad conſummationem gra-

a Rom. edit. ſola, *Ochoſiæ regi, & ſic placuit ut facerent naves, & irent in Tharſis*.

tiæ pervenire non poſſint. Ad Salo- A
monem autem, utpote ſapientem &
pacificum virum naves de Tharſis cum
auro & argento, & dentibus eburneis
ſine ulla offenſione veniebant, & eo
ipſe mittebat. Habebat enim cum rege
Hiram ſacræ negotiationis ſpiritale com-
mercium, & mutuæ gratiæ concertan-
tis affectum. Has ergo naves ii qui
regali in ſe auctoritate potiuntur ad
coercendam ferociam corporalem, vi- B
dentes ex corruptibilibus incorruptas,
ex maculoſis ſumma gratiæ luce ful-
gentes, ex diſſolutis atque detritis eſſe
renovatas, vivere ex mortuis, ex ſe-
pultis reſurgere, celebri ſermone com-
memorant.

℣. 9. 15. *Sicut audivimus, ita & vidimus in
civitate Domini virtutum, in civitate Dei
noſtri: Deus fundavit eam in æternum.*
Audivimus extra civitatem, vidimus C
in civitate, cui Deus eſt lumen æter-
num, fulget dies ſine ſole mundano,
luna non quæritur: fundamentum ejus
non temporale, ſed æternum eſt.

℣. 10. 16. *Suſcepimus*, inquit, *Deus miſeri-
diam tuam in medio templi tui*. Si ad
Filium Dei dicitur, templum ita in-
telligimus, ſecundum quod ipſe de
Johan. 2. 19. corpore ſuo dixit: *Solvite templum hoc,
& in triduo reſuſcitabo illud*. Vere tem-
plum Dei corpus eſt Chriſti, in quo D
eſt noſtrorum purificatio peccatorum.
Vere templum Dei caro illa, in qua
nullum peccati potuit eſſe contagium;
ſed pro delicto mundi totius fuit ipſa
ſacrificium. Vere templum Dei caro
illa, in qua Dei imago fulgebat, &
corporaliter plenitudo divinitatis habi-
tabat; quoniam ipſe Chriſtus eſt ple-
nitudo. Ergo ad ipſum dicitur: *Suſce-
pimus, Deus, miſericordiam tuam in medio
templi tui*. Quod quid eſt, niſi quod E
Johan. 1. 26. ait: *Medius veſtrum ſtat, quem vos neſcitis*;
hoc eſt, in medio veſtri eſt, & non
videtur? Si autem ad Patrem refertur
quid eſt: *In medio templi tui*; niſi quia
Deus erat in Chriſto mundum recon-
cilians ſibi?

17. In illo ergo templo *ſuſcepimus*,
inquit, *miſericordiam tuam*; hoc eſt,
Verbum quod caro factum eſt, &
habitavit in nobis. Sicut enim red-
emtio Chriſtus, ita & miſericordia.
Quæ autem major miſericordia, quam
quod pro noſtris flagitiis ſe præbuit
immolandum; ut ſanguine ſuo mun-
A dum lavaret, cujus peccatum * nullo
alio modo potuiſſet aboleri? Etenim ſi
de ſanctis viris Apoſtolus dixit: *Tem-* 1. Cor. 3. 16.
*plum Dei vos eſtis, & Spiritus ſanctus in-
habitat in vobis*; quanto magis carnem
domini Jeſu templum Dei dixerim,
qui ſemper plenus Spiritu ſancto legi-
tur, & ipſe teſtificatur dicens: *Sentio* Luc. 8. 46.
de me virtutem exiſſe; quæ virtus om-
nium vulnera acerba ſanabat? Poteſt
B & illud intelligi quod dixit ſuſcepiſſe
ſe cum populo miſericordiam Dei in
medio templi ejus; quoniam ipſe Ec-
cleſiam ſuam fundavit, & propagavit
in æternum; quoniam ipſe vere cum
Filio ſuo unigenito hanc gratiam plebi
ſuæ contulit, quem ædificatorem etiam
demonſtravit dicens: *Hic ædificabit mihi* Eſa. 45. 13.
civitatem; quæ diffuſa toto orbe terra-
rum, fecit ut tota terra plena laudis
C ejus eſſet & nominis. Sicut enim
ſcriptum eſt: *Laudis ejus plena eſt terra*; Habac. 3. 3.
ita ſcriptum eſt: *Datum eſt ei nomen ſu-* Philip. 2. 9.
per omne nomen; ut in nomine Jeſu omne & ſeq.
*genu curvet cæleſtium, & terreſtrium, &
infernorum: & omnis lingua confiteatur quod
dominus Jeſus in gloria eſt Dei Patris*.

18. Unde proprie dixit Propheta: ℣. 11.
*Secundum nomen tuum, Deus, ita & laus
tua in fines terræ: juſtitia plena eſt dextera
tua*. Non mirum eſt ſi plenus eſt ju-
D ſtitiæ Dei, qui eſt dextera Dei. Idem
autem eſt virtus Dei, & juſtitia Dei;
ut & ſecundum id quod juſtitiæ Dei
plenus eſt, eam juſtitiæ plenitudinem
in eo eſſe quam Pater habet, noveris:
& ſecundum id qood virtus & juſtitia
Dei Patris & ſapientia legitur, nihil
in eo divinæ majeſtatis intelligas eſſe
diverſum; ſed omnia accepiſſe a Patre
Filium, & omnis gloriæ paternæ Fi-
lium ſplendorem eſſe cognoſcas, &
E ejus characterem ſubſtantiæ: qui ita
expreſſit Patrem, ut in eo totus ſit
Pater, ſicut in Patre totus eſt Fi-
lius.

19. Et quia vidit in ſpiritu Prophe-
ta laudes Chriſti terris in omnibus
prædicandas, velut epilogo quodam
faciens ſuſcepti ſermonis exceſſum ad
lætitiam nos & cultum nominis ejus ℣. 12.
hortatur dicens: *Lætetur mons Sion*; id
eſt, qui confidunt in Domino, ſicut
ipſe poſtea interpretatus eſt dicens: Pſ. 124. 1.
F *Qui confidunt in Domino ſicut mons Sion* &c.
Ipſe dominus Jeſus, qui eſt mons &
altitudo Eccleſiæ ſuæ, quæ Chriſtum
ſuum

* Cum docetur hoc loco peccatum mundi nullo alio modo, quam Chriſti ſanguine potuiſſe aboleri, illud intelligendum eſt ex parte ipſius mundi; quod ſcilicet nulla exiſteret pura creatura, quæ vel pro communi peccato vel pro ſuo ſatisfacere ſaltem plene perfecteque poſſet, ut communiter adfirmant Theologi. Verum ex parte Dei, S. Thomas part. 3. quæſt. 46. art. 2. Auguſtini auctoritate oſtendit tametſi modus liberationis humanæ fuerit convenientiſſimus, abſolute tamen alium Deo non defuiſſe, quo mundum redimeret. Quod ſane Ambroſium negaturum fuiſſe non putamus. Neque enim tam anguſti limites potentiæ ac ſapientiæ divinæ ſtatuendi ſunt, quam hac noſtra ætate quidam etiam e catholicis audacius quam conſultius faciunt. Et certe Pſalm. ſeq. ℣. 8. ſanctus Doctor ſoli ſimplici homini peccatorum redimendorum abjudicat facultatem.

ſuum toto ſpeculatur affectn, lætetur A fide ejus & devotione quæ complacuit Deo; quoniam tepudiata eſt infidelis. Poteſt igitur & hoc pie intelligi, quoniam etiam ſuperior omnibus ipſe eſt mons, in quem is adſcendere jubetur qui fidem prædicat, dicente Scriptura:
Eſai. 40. 9. *In montem excelſum adſcende qui evangelizas Sion.*

* 20. Exſultent, inquit, *animæ con-
℣. 12. fitentes tibi. Ipſæ ſunt filiæ Judææ B illius in qua notus eſt Deus. Nam iſta Judæa quæ in carne eſt vel littera, non agnovit Dominum. Nam ſi agnoviſſet, etiam recepiſſet. Sed non agnovit, quem non recepit, & judicia ejus reſugit: quibus eos non ex patre Abraham, ſed ex diaboli ſemine manare memorabat; quoniam omne peccatum ſemen inimici eſt. Confeſſionis autem filiæ peccatum non fa- C ciunt, ſed obumbrant. Et ideo beati quorum tecta ſunt peccata. Meritoque exſultabunt filiæ confeſſionis propter judicia Domini; cum cognoverint judicia ejus & vias ejus, quæ in hoc ſæculo inſcrutabilia & inveſtigabilia ſunt hominibus: & cum facie ad faciem ſpectare cœperint veritatem, tunc illa quæ nunc videntur inſcrutabilia, comprehendent, & eorum cognitione gau- D debunt.

℣. 13. 21. *Circumdate*, inquit, *Sion, & complectimini eam: narrate in turribus ejus.* Qui intelligunt Sion, circumdant eam, & complectuntur ſuis ſenſibus; ut teneant, & non dimittant eam, ne ſibi ſpeculatoria diſciplina virtutis poſſit auferri. Ideoque illa in Canticis dicit:
Cant. 3. 4. *Tenui eum, & non dimittam eum*; quæ Dei ſapientiam requirebat, & complectebatur juſtitiam Dei brachiis caritatis, & quibuſdam fidei & devotionis E lacertis; ipſe eſt enim piæ mentis amplexus. Comprehendamus ergo & nos quantum poſſumus interna myſteria veritatis, & ſcribamus ea atque affigamus ea ſenſibus noſtris, virtutemque cæleſtis oraculi: quam ut adſequeretur Moyſes ille peritus in omni ſapientia Ægyptiorum, in montem adſcendit, atque in nubem intravit; ut operta & occulta cognoſceret, adhærente ſibi F ſocio Jeſu; quia nemo ſine vero Jeſu poteſt incerta ſapientiæ & occulta comprehendere. Et ideo in ſpecie Jeſu Nave, veri Salvatoris ſignificabatur ei adſpiratura præſentia, per quem fierent omnes docibiles Dei, qui Legem aperiret, Evangelium revelaret.

A 22. Ergo qui Sion circumdederint prudentia ſua, & complexi fuerint intellectu adſcendentes ſuper turres ejus, narrant deſuper ei qui non potuerit adſcendere in turres ejus, quid agendum, vel quid cavendum ſit. Murata eſt enim civitas Dei; ideoque alibi dicit Dominus: *Ecce ego, Hieru-* Eſai. 49. 16.
ſalem, pinxi muros tuos. Diſtincta eſt turribus, de quibus inſidiator poſſit, B ſi appropinquare cœperit, deprehendi. Habet ille exercitus ſuos, quibus animas Dei obſidere conſuevit, admovere machinas; ut poſſit turres expugnare munitas. Sed vos, inquit, prædicate de turribus; eſt enim in turribus Hieruſalem abundantia. Prædicate juſtitiam, monete cuſtodiam; ſapientia enim in exitu canitur, & in murorum altiſſimis prædicatur. Et alibi iterum C dicit: *In muris tuis conſtitui cuſtodes, die-* Eſai. 62. 6.
bus ac noctibus in finem non tacebunt. Narrate ergo ſine intermiſſione, ſine fine. Adverſarius vigilat, circuit, & rabie ferina quærit, quos invenerit, devorare. Ideo ſemper canendus eſt Dominus, qui dentes leonum conterat, & ora confringat; ut nobis nocere non poſſint.

23. *Ponite*, inquit, *corda veſtra in vir-* ℣. 14.
tute ejus; id eſt; ut virtutem ejus in- D telligatis: *& diſtribuite gradus ejus, ut*
enarretis in progenie altera. Quoniam hic ℣. 15.
eſt Deus, Deus noſter in æternum, & in ſæculum ſæculi: ipſe reget nos in ſæcula. βάρεις dixit græcus, hoc eſt, excelſas & turritas domos; unde Propheta cum de civitate Dei & inhabitantibus eam loqueretur: *Diſtribuite*, inquit, *gradus ejus*; hoc eſt, manſiones ejus altas atque ſublimes in cæleſtibus. Quo docet ordinem ſervandum eſſe merito- E rum. Unuſquiſque enim in ſuo ordine. Unde & Dominus ire & præparare ſe dicit Diſcipulis manſiones; ut Johan. 14. 2.
pro ſuorum ratione meritorum digna unuſquiſque habitacula conſequatur, in quibus requiem illam carpat æternam.

24. Sunt etiam ſublimia & alta præcepta, in quibus ſunt occulta pietatis myſteria, & theoremata ſermonum cæleſtium. Hæc, inquit, diſtribuite, F & pro captu uniuſcujuſque dividite, quantum poſſit unuſquiſque ingenio proprio comprehendere. Neque enim omnibus Paulus eadem diſputabat. Aliis nihil prædicabat niſi Chriſtum Jeſum, & hunc crucifixum, non in perſuaſione ſapientiæ verbi; ſed in oſtenſione ſpiritus atque virtutis: inter per-

* Hic ut alibi non uno loco pro textu Scripturæ ponitur ejus interpretatio; cum enim *Judas* ac *Judæa* confeſſionem, ut jam obſervatum eſt, ſignificent; idcirco quas Scriptura *filias Judæ*, ſeu *Judææ*, has vir ſanctus *animas confitentes* & *filias confeſſionis* vocat.

Digitized by Google

perfectos autem ſapientiam loquebatur;
a quia [a] non capiebat univerſus populus percipere ſapientiam in myſterio quæ abſcondita eſt.

25. Ideo eam Chriſtus abſcondit, ut eam ſtulti non intelligant, prudeotes ſtudioſius quærant: & enarrent in progenie altera, quæ ſpiritus foret virtute perfectior; quoniam generatio ſuperior per infirmitatem fidei, perfectæ ſapientiæ cogooſcere ſacramenta non potuit. Et ideo ſignum quærebat, veritatem repudiabat; cum utique non

A veritas ſigni, ſed ſignum veritatis ſit. Unde reſpondit ei Dominus: *Generatio nequam & adultera ſignum quærit; & ſignum non dabitur ei, niſi Jonæ prophetæ.* Matth. 12. 39. Ad arguendam itaque perfidiam Judæorum, Jonæ exemplum accerſitur; eo quod Ninivitæ ſigno crediderunt, & prædicationem Jonæ qui fuerat in utero ceti, ſequendam putaruot: Judæi autem oec poſt reſurrectionem domini B Jeſu crediderunt; qui de corde terræ poſt triduum reſurrexit, & vivit ac regnat per omnia ſæcula. Amen.

a Rom. edit. *Non quibat*. Aliæ autem & mſſ. omnes, *non capiebat*, id eſt, capax non erat. Itaque hic & multis aliis locis Ambroſii ſenſum in Rom. edit. agnoſcimus, nihilo ſecius tamen verbum antiquum retinemus.

IN PSALMUM XLVIII.

ENARRATIO.

v. 1. Hujus titulus eſt: *In finem filiis Core, Pſalmos David.*

v. 2. 1. *AUdite hæc omnes gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem terræ.* In principio ipſo vocem Domini ſalutaris agnoſcimus gentes vocantis ad Eccleſiam; ut errori renuntient, veritatem ſequantur, & pii cultus munus agnoſcant. Sed quia ſerpentis venenis infecta erant corda ſucceſſionis humanæ, & peccatis obnoxia conſcientia dum deſperat veniam, ſe revocare non poterat: remedium pollicetur, indulgentiam ſponte pietatis ſuæ largitate promittit; ut reus non timeat, bene cooſcius gratuletur, quod bono domino exhibeat miniſterium ſervitutis, qui noverit peccata donare, honorare virtutes. Denique eadem ſerie vocationis etiam in Evaogelio nos Dominus adhortatur diceos: *Venite ad me*
Matth. 11. 28. & 29. *omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Tollite jugum meum ſuper vos, & diſcedite a me, quia mitis ſum, & humilis corde.* Deinde jugum ſuum ſuave, & onus leve eſſe commemorat; quoniam qui deſperaverit medicinam, ſanus eſſe non poterit. Et ideo omnibus grata eſt manſuetudo, quæ vulnera interiorum curat animorum.

2. Venturus igitur ad ægrotos, venturus ut medicus, qui gravia ulcera noſtra curaret; medicamenta proponit, ut videant homines, & ad remedium
Matth. 9. 20. ſalutis fida ſedulitate concurrant. Sic C illa in Evangelio meruit ſanitatem, quæ profluvio ſanguinis per duodecim annos laborabat. Audivit medicum veniſſe, feſtinavit contingere dicens: *Si tetigero fimbriam ejus, ſalva ero.* Ibidem 21. Intra ſe hoc dixit, & Chriſtus audivit & tetigit fimbriam, & virtus de Salvatore proceſſit, quæ curavit ægram, firmavit invalidam, profluvium ſtatuit, pietatem probavit. Similiter ergo & hic D omnes geotes vocat ad ſapientiæ fontem atque prudentiæ: redemtiooem omnibus pollicetur, ut nemo trepidet, nemo deſperet, ubi nullus excipitur; ſed omnis anima invitatur ad gratiam, ut ſine pretio redimatur a crimine, & fructum vitæ adipiſcatur æternæ.

3. Hic ſenſus eſt pſalmi, quem ſuo ordine digeremus; cum explicuerimus ſuperiorum vim qualitatemque verborum. Præcipiuntur enim audire gen- E tes, & auribus percipere qui inhabitant orbem terræ. Illum utique orbem terrarum, de quo ſupra dixit: *Domini* Pſ. 23. 1. & 2. *eſt terra & plenitudo ejus: orbis terrarum, & qui habitant in eo. Ipſe ſuper maria fundavit eum: & ſuper flumina præparavit eum.* Quam Græci οἰκουμένην dicunt, eo quod inhabitetur a Chriſto; ſicut ipſe dixit: *Quoniam inhabitabo in illis*; iohabitat enim, ut impleat quæ vacua videbantur. Quæ F eſt ergo οἰκουμένη; niſi ſancta Eccleſia, templum Dei, & habitaculum Chriſti?

Nec

Nec incongrue Latini diſſono quidem ſermone, ſed pari ſenſu, orbem terræ nuncupaverunt; eo quod vita ſanctorum qui inhabitantur ab Spiritu, ſicut rota in orbem ſine ulla curſus ſui offenſione volvatur.

4. In tribulationibus igitur fundatur Eccleſia, in tempeſtatibus & procellis, in ſollicitudinibus & mœrore, in rebus adverſis & in fluminibus præparatur.
Pſal. 92. 3. In quibus fluminibus? Audi dicentem: *Elevaverunt flumina vocem ſuam*. Audi
Johan. 7. 38. & 39. & in Evangelio: *Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu quem accipiebant credentes in eum*. In his ergo fluminibus præparatur Eccleſia, in quibus profluit Dei gratia. Hi ſunt fluvii qui aure percipiunt verbum Dei, & loquuntur; ut verbum infundant pectoribus ſingulorum. Ideoque Scriptura diſcretionem fecit dicendo: *Audite hæc omnes gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem terræ*. Poſſunt omnes audire, non omnes tamen auribus percipere; niſi Electi Dei. Ideoque Salvator dicit:
Luc. 8. 8. *Qui habet aures audiendi, audiat*. Illas aures dicit interioris hominis ſpiritales, cujus & nares legimus,
Job. 27. 3. dicente Job: *Spiritus divinus qui eſt in naribus meis*. Non omnes homines has aures, & has nares habent. Alia eſt enim forma corporis, alia gratiæ ſpiritalis. Qui ſpiritalis eſt, audit omnia, dijudicat omnia: animalis autem homo non percipit quæ ſunt Spiritus Dei. Hic enim terrigena eſt, ille cæleſtis.

℣. 3. 5. Ideoque addidit: *Quique terrigenæ, & filii hominum: ſimul in unum dives & pauper;* ut univerſos vocaret. Quis eſt terrigena, niſi filius hominis? Quis eſt ſpiritalis, niſi Dei Filius? Ille ex ſanguine concretus, & ex carnis & viri voluptate generatus: iſte ex Deo natus. Alius dives in omni verbo, &
a. ſcientia: [a] alius pauper, gratia tamen dives; quia & pauper clamavit, & Dominus exaudivit eum. Econtrario eſt & dives in ſuperbia, & pauper in humilitate. Omnes vocantur ad Eccleſiam, ut omnes redimantur a Chriſto. Qui æger eſt, medicum invenit, qui ſanus, ſapientiam adquirit, captivus redemtorem, liber remuneratorem. Omnes ædificat ſcriptura divina. In ea invenit unuſquiſque, quo aut vulnera ſua curet, aut merita confirmet. Simul autem in unum divitis & pau-

A peris facta vocatio, in quamdam humilitatem æqualitatemque nos provocat; ut neque dives faſtidiat inopem, neque diviti pauper invideat: ſed utrumque ſibi gratia una connectat; quia & Dominus pauper factus eſt, cum dives eſſet; ut idem & pauperum ſalvator eſſet & divitum.

6. Et ſubtexuit: *Os meum loquetur ſapientiam, & meditatio cordis mei pruden-* ℣. 4.
B *tiam*. Merito omnes vocantur, quia omnibus ſapientiæ fons abundat, nec theſauro pecuniario comparatur, quæ pretioſior theſauris omnibus declaratur. Ideoque nec dives avertitur, nec pauper excluditur; quia ſapientia non facultates diſcriminat, ſed voluntates. Ille aptior, qui prior affectu, & proximus diſciplina. Quod ſi meditatio cordis prudentiam loquitur, quanto
C magis perfecta doctrina? Deinde admonemur non tumultuarium proferre ſermonem: ſed exercitio quodam meditationis, & ſtatera mentis internæ examinare dicenda; quia ſcriptum eſt alibi: [b] Statera fallax non bonum. b Pro. 20. 23.

7. *Inclinabo ad parabolam aurem meam: aperiam in pſalterio propoſitionem meam*. ℣. 5. Sapiens auditor intendit, atque inclinat aurem ſuam, ut intelligat parabo-
D larum figuras. Ipſum aurem ſuam dicit Salvator, qui aurem habet audiendi. Aperit etiam Dominus clauſam propoſitionem ſuam; cum aptum organum ſibi & vas electionis invenerit, quod pſalterium vocat: cujus ſimilis Paulus dulcis gratiæ cantilenam nervis omnibus ſibi concinentibus reſultavit, ſancti Spiritus plectro interiorem chordam, exterioremque pulſando, ut & lingua oraret & mente. Ideoque ait:
E *Orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente*. 1. Cor. 14. 15. Hujuſmodi ergo virum Chriſtus multo ante promittit, per quem manifeſtaret abſcondita, & involuta prophetici obſcuritate ſermonis aperiret. Bonum pſalterium, cum fidei vita conſentit, & caro animæ, virtuti adſpirat voluntas. Hoc eſt dulce pſalterium, ubi canora eſt diſciplina vivendi; nt impleatur illud quod ſcri-
F ptum eſt: *Clara eris lingua mutorum*. Eſai. 33. 6.

8. Sequitur: *Ut quid timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me*. ℣. 6. Hoc eſt, cum os meum loquatur ſapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam, in die judicii timere quid poſſum; niſi forte calcanei mei iniqui- Auguſt. l. 1. contra. Jul. Pel. cap. 5.
tas

a Sic edit. ac mſſ. Vict. & Colb. Reg. autem: *Alius pauper gratia. Tamen quia* &c. Quatuor alii, *Alius pauper gratia. Habes tamen quia & pauper clamavit* &c.
b Edit. Rom. ſola, *Abominatio Domino duplex ſtatera, & jugum doloſum non bonum coram me*. Sed locum integrum reddere voluit, cujus ultimam tantum partem propoſuerat Ambroſius. Vide eumdem locum infra col 966. num. 31.

tas mihi ſit abluenda ¿ Alia eſt iniquitas noſtra, alia calcanei noſtri, in quo Adam dente ſerpentis eſt vulneratus, & obnoxiam hereditatem ſucceſſionis humanæ ſuo vulnere dereliquit, ut omnes illo vulnere claudicemus. Unde Dominus diſcipulis pedes lavit, ut lavaret venena ſerpentis: & Petrus reprehenditur quod excuſabat, ne ſibi Dominus pedes lavaret. Ideoque dictum eſt ei: *Niſi lavero tibi pedes, non habebis mecum partem*. Quo audito, non ſolum pedes, ſed etiam manus obtulit abluendas. Cui Dominus reſpondit: *Qui lotus eſt, non habet neceſſe ut iterum lavet, niſi ut pedes lavet: ſed eſt mundus totus*.

Johan.13.8.

Ibidem 10.

Pſ. 37. 5.

9. Ergo David dicit: *Iniquitates meæ ſuperpoſuerunt caput meum;* qui ſe noverat in iniquitate eſſe conceptum, & in delictis a matre eſſe generatum. Dominus autem qui ſua peccata non habuit, nec cognovit proprias iniquitates, ait: *Iniquitas calcanei mei circumdabit me*; hoc eſt, iniquitas Adæ, non mea. * Sed ea non poteſt mihi eſſe terrori; in die enim judicii noſtra in nobis, non alienæ iniquitatis flagitia puniuntur. Unde reor iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quam reatum aliquem noſtri eſſe delicti. Meritoque Dominus qui pro nobis univerſa ſuſcepit: Lavemus, inquit, & pedes, ut calcanei lubricum poſſimus auferre; quo fida ſtatio poſſit eſſe virtutum, & ne paterno quis errore labatur, qui ſuo paratus eſt ſtare propoſito: & non metuat lubricum hereditatis, qui cupit veſtigium tenere virtutis. Iniquitas ergo calcanei noſtri prævaricatio eſt Adæ, per quam prolapſus eſt in contemtum & diſſimulationem cæleſtium mandatorum.

10. Eſt etiam iniquitas calcanei, Judæ * hæſitanda proditio. Calcanei ideo, quia ſcriptum eſt: *Qui manducat mecum panem, levabit ſuper me calcaneum ſuum*. Bene & ibi ſuum, & hic meum dixit: ſuum, quia Chriſtus ſine iniquitate, hæc autem ſolius iniquitas proditoris: meum autem calcaneum, quaſi ultimum ſui corporis Judam Chriſtus appellat, cujus nos ſumus corpus & membra. Apoſtoli præſtantiora & actuoſa membra ſunt Chriſti: Judas calcaneum, quaſi extrema pars corporis

Ibidem 18.

A ſerpenti obnoxia, & patens vulneri. Primum ergo calcaneum Adam, ſecundum calcaneum Judas. Ille lapſus totius hereditatis, hic ſolius proditoris, qui hereditatem implicare non potuit; quia jam non carnales ſumus, ſed Redemtoris hereditas, Scriptura dicente: *Eſt hereditas credentibus in Domino*. Eſai.54.17.

11. Eſt & illa iniquitas calcanei ſui, B quæ circumdedit Chriſtum. *Circumdantes*, inquit, *circumdederunt me, & in nomine Domini ultus ſum in eos*. Calcaneum ejus Synagoga eſt, decor & gloria vultus ejus Eccleſia; ſicut ſcriptum eſt: *Dominus regnavit, decorem induit*. Pſ. 54.11. Pſ. 92.1.

12. Illi ergo ſunt calcaneum, de quibus dicit: *Qui confidunt in virtute ſua, quique in abundantia divitiarum ſuarum gloriantur. Divites eguerunt & eſurierunt*. C Quod de Judæis dictum eſt. Sed & omnes qui luxurioſe vivunt, & non tenent caput, calcaneum Chriſti ſunt. Sed hæc generalia, quæ late patent. Ceterum ſpecialiter de Juda locutus eſt proditore, qui ſibi validus & dives apoſtolatus gloria videbatur. ✠. 7. Pſ. 33.11.

13. Denique de Paſſione Domini ſermo contexitur. *Frater non redimit, redimet homo; nec dabit Deo propitiationem* D *ſuam, & pretium redemtionis animæ ſuæ*; hoc eſt, ut quid timebo in die mala? Quid enim poteſt mihi nocere, qui non ſolum non indigeo redemtore, ſed ipſe omnium ſum redemtor. Alios liberos faciam, & pro me ipſo ipſe trepidabo? Ecce faciam nova omnia, quæ ſupra ipſum germanitatis affectum ſunt atque pietatem. Quem frater eodem matris utero effuſus in lucem re- E dimere non poteſt, quia parilis naturæ infirmitate retinetur, redimet homo: ſed ille homo de quo ſcriptum eſt; quia *mittet illis* Dominus *hominem, qui ſalvabit eos*; qui de ſe ipſo dixit: *Quæritis me occidere, hominem qui veritatem locutus ſum vobis*. Sed quamvis homo ſit, quis cognoſcet eum? Quare nemo cognoſcet? Quia ſicut unus Deus, ita & unus mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus. Ipſe eſt ſolus F qui redimet hominem, vincens pietate germanos; quia pro alienis ſanguinem ſuum fudit, quem nemo poteſt offerre pro fratre. Itaque corpori proprio non pepercit, ut nos redimeret a peccato: & de- ✠. 8. ✠. 9. Eſai.19.20. Johan.8.40.

* Agitur hic de fidelibus adultis, qui judicium non de originali peccato, ſed de actualibus ſubituri ſunt. Quod vero ſubditur *iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quam reatum aliquem noſtri eſſe delicti*, hoc nimirum ſignificatur, quod poſtea in Trident. Synodo ſeſſ. 5. can. ult. ſancitum eſt, concupiſcentiam ab Apoſtolo peccatum appellari non, *quod vere & proprie in renatis peccatum ſit: ſed quia ex peccato eſt, & ad peccatum inclinat*. Confer ſodes hunc noſtri locum cum iis quæ lib. 2. cap. 40. *de Gratia & Peccato originali* tradit Auguſtinus. Verum loquendi hac de re alibi adhuc ſe dabit occaſio.

* *Hæſitanda*, quæ proferenda non eſt, niſi reluctante ac prope invita lingua; ut evenit iis qui hæſitantia laborant.

& dedit ſemet ipſum redemtionem pro A omnibus; ſicut verus ejus teſtis adſeruit apoſtolus Paulus, qui ait: [Rom. 9. 1.] *Veritatem dico, non mentior*. Sed quare ſolus hic redimet? Quia nemo poteſt eum æquare pietate; ut pro ſervulis ſuis animam ſuam ponat: nemo integritate; omnes enim ſub peccato, omnes Adæ illius ſubjacent prolapſioni. Solus Redemtor eligitur, qui peccato veteri obnoxius eſſe non poſſit. Ergo per hominem, B dominum Jeſum intelligamus, qui ſuſcepit hominis conditionem; ut in carne ſua peccatum omnium crucifigeret, & chirographum univerſorum ſuo cruore deleret.

14. Sed forte dicas: Quomodo redemturus frater negatur; cum ipſe dixerit: [Pſ. 21. 23.] *Narrabo nomen tuum fratribus meis?* Sed non quaſi frater nobis, ſed quaſi C homo Chriſtus Jeſus, in quo Deus erat; nobis peccata dimiſit. Sic enim ſcriptum eſt: [2. Cor. 5. 19.] *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi*. In illo Chriſto Jeſu, de quo ſolo dictum eſt: [Joan. 1. 14.] *Quia Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*. Non ergo quaſi frater, ſed quaſi Dominus habitavit in nobis, cum habitaret in carne. Cum igitur reconciliaverit Deo mundum, utique ipſe reconci- D liatione non eguit. Pro quo enim peccato ſuo propitiaret Deum, qui nulla peccata cognovit? Denique didrachma poſcentibus Judæis, quod pro peccato dabatur ex Lege, dixit ad Petrum: [Matth. 17. 24. & ſeq.] *Simon, reges terræ a quibus accipiunt tributum vel cenſum, a filiis ſuis, aut ab alienis? Reſpondit Petrus: Ab alienis. Cui dixit Dominus. Ergo liberi ſunt filii. Ut autem non faciamus illis offendiculum .... mitte hamum, & eum piſcem qui primus aſcenderit, tolle; & aperto ore ejus, invenies ſtaterem: illum tollens dabis pro me & pro te*. Oſtendit quod non pro ſe propitiationem debeat peccatorum; quia ſervus peccati non erat, ſed ab omni erat liber errore Filius Dei. Filius enim liber, ſervus eſt in reatu. Ergo liber iſte ab omnibus, nec pretium redemtionis animæ ſuæ dat, cujus ſanguinis pretium poterat abundare ad univerſa F mundi totius redimenda peccata. Recte ergo alios liberat, qui pro ſe nihil debeat.

15. Plus adjicio. Non ſolum pro ſe Chriſtus pretium non debet ſuæ redemtionis, aut propitiationem pro peccato, ſed etiam ſi de fideli quocumque homine accipias, poſſit intelligi quia non debeant ſinguli propitiationem ſuam; quia propitiatio omnium Chriſtus eſt, & ipſe eſt univerſorum redemtio. Cujus enim hominis ſanguis jam idoneus eſt ad redemtionem ſui, cum pro redemtione omnium ſuum ſanguinem Chriſtus effuderit? Eſt ergo cujuſquam ſanguis qui Chriſti poſſit ſanguini comparari? Aut quis tam potens homo, qui pro ſe propitiationem ſuam dare poſſit ſupra eam propitiationem, qua in ſe obtulit Chriſtus, qui ſolus Deo mundum reconciliavit per ſuum ſanguinem? Quæ major hoſtia; quod præſtantius ſacrificium; qui melior advocatus, quam qui pro peccatis omnium factus eſt deprecatio, & animam ſuam dedit pro nobis redemtionem? Non quæritur ergo propitiatio, aut redemtio ſingulorum; quia omnium pretium ſanguis eſt Chriſti, quo nos redemit dominus Jeſus, qui ſolus Patrem reconciliavit: & laboravit uſque in finem; quia noſtrum laborem ipſe ſuſcepit dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis ..... & ego reficiam vos*. [Matth. 11. 28.] Vide laborantem: *Laboravi clamans, rauca facta ſunt fauces meæ*. [Pſ. 68. 4.] Et alibi: *Iſſachar quod bonum eſt, concupivit, requieſcens inter ſortes*. [Gen. 49. 14. & 15.] Et infra: *Suppoſuit humerum ſuum ad laborandum, & factus eſt vir agricola*. Ergo homo non dabit jam propitiationem ſuam, nec redemtionem; quia ſemel ablutus eſt a peccato per ſanguinem Chriſti. Laborabit tamen, ut ſervet præcepta vivendi, & a mandatis cæleſtibus non recedat. Dum vivit; in labore ſit, & perſeveret in eo; [ỳ. 10.] ut vivat in finem, ne & ipſe morte moriatur, eum ſit jam redemtus a morte.

16. Qui autem ſervaverit mandata vitæ, non videbit interitum, [ỳ. 11.] cum viderit mori eos, qui ſibi ſapientiſſimi & prudentiſſimi in hoc ſæculo videbantur. Quod ſpecialiter ad ſcribas & phariſæos ſpectat, qui ſibi cathedras in ſynagogis vindicant, quaſi ſapientiæ principatum. Qui vere fruſtra laborant, cum putant quia per didrachmum liberentur, cum ſpiritale pretium animæ ſuæ, atque illud ſingulare Dominici corporis ſacrificium, inani quadam Legis interpretatione contemſerint, refugientes baptiſmatis ſacramentum. Neminem enim ſanguis redemit hircorum atque taurorum: ſed omnes unus ſanguis liberat Chriſti, cujus in Levitico figura, non veritas eſt. Non enim per didrachma, ſed illius ſolius ſanguinis pretio liberamur.

17. Simus ergo docibiles Dei; ut nemo noſtrum videat interitum in illo die, quando damnabuntur morte perpetua ſapientes iſtius mundi, vel principes Judæorum, quando *ſimul inſipiens & ſtultus peribunt*. [Ibidem] Non idem eſt utrumque.

que. Stultus eſt qui nihil ſapit, & ſtulta intelligit: inſipiens, qui male ſapit. Dixit inſipiens, quia non eſt Deus. Quomodo iniquus, non quia æquitatem neſciat, ſed quia improbitate cordis ſui iniqua committat: improbus quoque dicitur; eo quod probitatem malitia ſua deſtruere velit, non quia probitatem ignoret. Ipſe ergo inſipiens & ſtultus quando pereunt, alienis relinquunt divitias ſuas; ſuum enim & legitimum ſtultitiæ & improbitatis heredem reperire non poſſunt. Legitimi enim dicunt:
Rom. 8. 16. & 17.
Quia filii Dei ſumus. Si autem filii, & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti: ſi tamen compatimur, ut & ſimul glorificemur. Inſipientes ergo divitias non habent, quia nec hereditatem habent. Non habent divitias inſidi, non poſſeſſionem; fideli enim totus mundus poſſeſſio eſt. Non habent hereditatem; quia ſola eſt [a] hereditas credentibus in Domino. Suas autem divitias habent. Ideoque avarus dicit:
Luc. 12. 17.
Non habeo quo congregem fructus meos; non enim verus fructus, ſed avari fructus, pecunia eſt. Et Dominus avaro dicit:
Matth. 19. 21.
Vade, vende bona tua .... & veni; ſequere me. Non enim perfectum bonum eſt patrimonium, ſed hæc ſunt avari bona, quæ in emolumento aliquo conſtituta ſunt. Vende, inquit, quæ putas tua eſſe; cum tua non ſint, quia ad alios fluminis modo tranſeunt: & ſequere me, ut bonum immortale cognoſcas. Sapientes ergo in interitum deducuntur, quibus Deus abſcondit, quæ parvulis revelavit. Peribunt ſimul, & in uno eodemque loco erunt inſipiens & ſtultus, *& alienis relinquent divitias ſuas*; quia non invenit nequitia legitimum ſucceſſorem.

v. 12.
18. *Et ſepulcra eorum domus illorum in ſæculum, tabernacula eorum in progenie & generatione: invocaverunt nomina eorum in terris ipſorum*. Ubique Scriptura ſepulcra pro vilibus ducit, quibus degeneres, & vitæ hujus cupidi comparantur.
Pſ. 5. 11.
Sepulcrum patens eſt guttur eorum. His ergo qui ad diem & de die vivunt, ſepulcra pro domibus ſunt. Domus enim juſtorum non in terra eſt, ſed in cælo; ſicut Apoſtolus docuit dicens:
Philip. 3. 20.
Noſtra autem converſatio in cælis eſt. Ipſa eſt domus noſtra, quæ domus eſt Chriſti. Unde ait Scriptura:
Heb. 3. 5. & 6.
Et Moyſes quidem fidelis in tota domo ejus, tamquam famulus in teſtimonium eorum quæ dicenda eſſent: Chriſtus vero tamquam filius in domo ſua. Piis ergo domus eſt Eccleſia, piis patria cælum eſt. Ideoque Juſtus ait:
Pſ. 38. 13.
Advena ego ſum apud te in terra & peregrinus, ſicut omnes patres mei. Luxurioſis domus ſepulcrum eſt. Denique tamquam in ſepulcro vivunt, qui poſſunt dicere:
Eſai. 22. 13.
Manducemus & bibamus; cras enim moriemur, reſurrectionem ante oculos non habentes. Ideoque tumulis ſuis affixi atque adtumulati adhærent, quia reſuſcitari ſe poſſe non crediderunt. Habitaculum ergo illis in ſuo buſto eſt, & tabernaculum eorum in progenie & generatione [b] terrena eſt; qui vermes ſui corporis heredes relinquunt; ut hic tantum ſit memoria eorum, & in æternum tranſire non poſſit.

19. Denique *nomina eorum in terris ipſorum*; quia opera eorum corruptibilia atque terrena. Et ideo ibi ſcribuntur eorum nomina, ubi vivere maluerunt. Qui autem elevaverunt opera ſua, iis dicitur:
Luc. 10. 20.
Nolite gaudere, quia dæmonia vobis ſubjecta ſunt: ſed gaudete, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cælo. Hinc ergo intelligamus quia non otioſe Dominus eos arguit,
Matth. 23. 28.
qui ædificabant ſibi ſepulcra, vel tumulos prophetarum, & exornabant ea. Condemnantur enim Judæi, qui prophetis quos occiderant, terrena ſolatia, non æterna præmia deferebant. Ideoque prohibet, ut diſcipulus ſuus ſepeliat patrem;
Matt. 8. 22.
quia æterno Patri ſine ceſſatione eſſe debet intentus. Et in Eſaiæ libro ſcriptum eſt:
Eſai. 22. 16.
Quid, inquit, *quia ædificaſti & excidiſti tibi ſepulcrum?* Et reprehenditur Maria, quæ Chriſtum in tumulo requirebat. Relinque ſepulcra, quæ reliquerunt, qui audita voce Domini in ipſius paſſione ſurrexere de tumulis. Noli inter mortuos habitare, qui vivis. Audi vocem reſuſcitantis Jeſu:
Epheſ. 5. 14.
Surge qui dormis, & exſurge a mortuis; ut lumen tibi Chriſti infundatur. Alterum lumen ejus Spiritus ſanctus eſt, qui apoſtolis ſanctis in diſperſione linguarum tamquam ignis illuxit.

v. 13.
20. Sequitur: *Homo cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt jumentis quæ ſine ſenſu ſunt; & ſimilis factus eſt illis.*
v. 14.
Hæc via eorum in offendiculum ipſis: & poſtea in ore ſuo complacebunt. Quia non intellexit homo, cum in honore eſſet (eſt autem honor, quia ad imaginem Dei factus eſt, factus eſt rationis capax) comparatus eſt jumentis, quæ ſenſum non habent: qui autem intellexit, Angelis comparatur. Et ideo hic bonorum operum claritate magnificatus eſt: ille ſicut equus adhinniens æſtimatur colluvione vivendi, quæ viæ offendiculum adfert in turpitudine & obſcœnitate viven-

a Rom. edit. *hereditas ſervientibus Domino*.

b MSS. aliquot, *terreni ſunt, qui vermes ſui corporis* &c.

viventibus. Inſipientia enim viri contaminat vias ejus. Hujuſmodi autem viri vivunt ſecundum appetentiam ſuam, quæ offendiculum creat, & poſt offendiculum complacebunt in ore ſuo, ſed non in corde. Non enim boni, de Pſ. 61. 5. quibus dicitur: *Ore ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebant*. Quo reſponſum eſt etiam iis qui habent in codicibus ſuis ita ſcriptum: *Et poſtea in ore ſuo benedicent*. Verbum enim tuum prope, & in ore tuo ſit, & in corde.

℣. 15. 21. *Sicut oves in infernum deducentur: mors depaſcet eos. Et dominabuntur eorum juſti in matutinum; & auxilium eorum veteraſcet in inferno, * a gloria eorum*. Qui noluerunt ut paſceret eos Chriſtus, depaſcet eos mors. Quis ergo dimittat bonum paſtorem, qui pro ovibus ſuis animam ſuam ponit; quia pertinet ad eum gregis ſui cura? Aut quis eligat mercenariam mortem, quæ operum peſſimorum digna mercede referatur? Simul cognoſce, o homo, quia Chriſtus verus eſt paſtor, qui ſuos paſcit ad vitam. Mors ſubintravit, quæ ad interitum adducit alienos, & devorat eos, quibus poteſt propter eorum flagitia prævalere. Quibus licet in hac vita ſtudium potentiæ fuerit & divitiarum, ut aliis dominarentur; ſed in reſurrectione erit ſervitus, cum juſtis matutinus ſplendor illuxerit: quorum figura eſt, quod Jacob dominus a [a] præponitur fratri. Miſerabilis itaque ſervitus, ut eo tempore quo alii vocantur in gloriam ſplendoris & luminis, horum gloria veteraſcat, & conſumatur in tenebris inferorum. Meritoque de his dicitur: De honore ſuo & gloria ſua expulſi ſunt; quia temporalis hæc gloria.

℣. 16. 22. *Verumtamen Deus liberabit*, inquit, *animam meam de manu inferni; cum acceperit eam*. Bene hoc dicit, qui ſciebat animam ſuam in inferno non derelinquendam. Deſcendit enim, ut captivos abſolveret de faucibus inferorum, non ut in his captiva remaneret.

23. Ergo quoniam hæc, quæ in iſto ſæculo ſunt, nobiſcum tranſire non ℣. 17. poſſunt; ideo tibi dicitur: *Ne timueris cum dives factus fuerit homo: & cum multiplicata fuerit gloria domus ejus. Quoniam non cum morietur, accipiet omnia: neque ſimul deſcendet cum eo gloria domus ejus*. Noli, inquit, expaveſcere divitias, & potentiam divitis, & gloriam ſæcula-

A rem; quoniam caduca illa ſunt, & citius abeunt, quam venerunt. Somnium eſt iſte theſaurus: evigilas, & receſſit; quoniam qui potuerit crapulam mundi iſtius edormire, & ſobrietatem virtutis adſumere, iſta contemnit, & pro nihilo pecuniam ducit. Neque timueris cum multiplicatam gloriam domus alicujus potentis audieris. Inſpice diligenter, & vacua eſt, B quæ nihil habeat in ſe fidei de plenitudine. Et quid de domo dicam? Vacuus erat totus hic mundus antequam numero credentium eum Chriſtus impleret. Ideoque ſcriptum eſt: *Judicabit inter gentes, replebit ruinas*. Pſ. 109. 6. Quid enim aliud erat ante in hoc mundo, niſi ruina perfidiæ? Quid eſt ruina? Audi dicentem: *Ubi ruina, ibi & aquilæ*; id Matth. 24. 28. eſt, ubi ruina, ibi & reſurrectio, C Ruina, vacua firmitatis eſt: reſurrectio, plenitudo vivendi eſt. Ideoque nos Adæ illius ruina vacuavit, ſed Chriſti replevit gratia. Ideo ſe ille exinanivit; ut nos repleret, atque in carne hominis plenitudo virtutis habitaret. Quid ſit ruina, cognoſce. Dum vivit homo, infuſus eſt ſpiritu: ubi mortuus fuerit, vacuus utique hujus vitalis eſt ſpiritus. Multo magis vacuum facit amiſſio gratiæ ſpiritalis, quem gratia replere con- D ſuevit; ut poſſimus dicere: *Quoniam nos omnes de plenitudine ejus accepimus, & gratiam pro gratia*. Johan. 1. 16. De alio dicitur: *In vacuum laboravi*: Eſai. 49. 4. juſtus autem ſicut odor agri pleni.

24. Quid autem non vacuum, quod ℣. 18. ſæculare atque mundanum; cum recte dixerit, qui mundum iſtum ſobria virtute contemſit: *Nudus ſum natus, nudus & moriar?* Job 1. 21. Numquid ſecum quis poteſt auferre quæ poſſidet? Hic omnia dere- E linquit, ſolus intrat in tumulum, & vacuum illius divitis eſt ſepulcrum, quem nec * ipſa terra capiebat. * Unde dictum eſt: *Numquid ſoli habitabitis ſuper terram? Numquid deſcendit in illud ſepulcrum gloria domus ejus aut copia?* Eſai. 5. 8. Vide vim Scripturæ. Gloria ſæculi non deſcendit cum peccatore, ſed gloria virtutis adſcendit cum innocente. Et ut compendioſius dicamus, gloria hominis F cum adſcendente adſcendet: cum deſcendente non deſcendet. Quod gratiæ eſt ac virtutis, adſcendet. In paradiſum adſcenditur, in infernum deſcenditur. *Deſcendant*, inquit, *in infernum viventes*. Pſ. 54. 16. Ideoque Lazarus pauper per

a MSſ. Vat. & quatuor Gallic. *præponitur fratri miſerabili. Itaque mala ſervitus* &c.

* Videntur hæc proprie cadere in Alexandrum Macedonem, quem Plutarchus & Val. Maximus narrant, cum de infinitate mundorum philoſophum quemdam diſputantem audiviſſet, fleviſſe, quod vix unum poſſideret. Hinc de illo Juven. Sat. 10.

Unus Pellæo juveni non ſufficit orbis.
Æſtuat infelix anguſto limite mundi &c.

Luc. 16. 22. & ſeq. Angelos in Abrahæ ſinum eſt elevatus. Dives luxurioſus elevans in inferno oculos ſuos rogat Abraham ut mittat pauperem, & digito ſuo contingat linguam ejus, quo requiem aliquam in ardore maximo conſtitutus poſſet adipiſci. Vide illum pauperem bonis omnibus abundantem, quem ſancti Patriarchæ requies beata circumdabat. Vide hunc vacuum, qui ſibi in hoc ſæculo abundare omnibus videbatur, cujus anima in vita ipſius benedicebatur: ſed nunc iners morte cruciatur.

v. 19. 25. Unde pulcre ſequitur: *Quoniam anima ejus in vita ipſius benedicetur: confitebitur tibi, cum benefeceris ipſi*. Benedicent, inquit, eum benedictione terrena. Stulti homines, qui præſentia, non futura conſiderant. Benedicent eum adſeclæ ejus atque * paraſiti. Ipſe quoque beatum ſe putat, ſi agrum aliquem quem deſiderabat, invaſerit. Confitetur tunc Deo, cum ei in hoc ſæculo ſecunda ſuccedunt: quando autem adverſa contingunt, impio ore maledicit. Hoc ergo dicit, quia ſæcularis non agit gratias in paupertate poſitus & adverſis; juſtus autem in anguſtiis magis Dominum grato benedicit affectu. Denique diabolus ad Deum dicit: Quid mirum, ſi te benedicit
Job 1. 11. Job? Abundant ei omnia. *Sed mitte*, inquit, *manum tuam, & tange ea quæ poſſides, videamus ſi in faciem te benedices*. Et dedit ipſi Dominus poteſtatem, ut quæ ſæculi eſſent hujus, auferret: carnem ipſius, ulceris atrocitate perfunderet. Job tamen benedicebat dicens:
Ibidem 21. *Dominus dedit, Dominus abſtulit ..... ſit nomen Domini benedictum*.

A 26. *Introibit uſque in progeniem patrum ejus: uſque in ſæculum non videbis lumen.* v. 20.
Homo cum in honore eſſet, non intellexit; comparatus eſt jumentis, quæ ſenſum non habens, & ſimilis factus eſt illis. Ideo, inquit, iſte in progeniem patrum ſuorum introibit. Qui eſt pater impiorum, Dominus declaravit dicens: *Vos ex patre diabolo eſtis*. Sunt & illi patres de quibus dicitur: *Relinque mortuos ſepelire mortuos ſuos*. Ideo & Moabitæ uſque in tertiam & quartam generationem prohibiti ſunt introire in Eccleſiam Domini; ut filii eorum propter peccata patrum ſuorum introirent in eorum generationem, quorum facta imitabantur & mores. Unde & ſcriptum eſt: *Filii adulterorum in conſummatione erunt*. Ergo qui non illum patrem qui in cælo eſt, ſequitur; ſed illum terrena colluvione viventem, in progenie terreni patris intrat. Qualis enim terrenus, tales & terreni; ut ſit ejus vita terrena, requies nulla poſt mortem. In æternum non videbit lumen; quoniam temporale quæſivit. Ille autem qui Chriſti ſecutus eſt gloriam, qui deſideravit illud lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, inveniet & videbit lumen æternum; quia eum Chriſtus redemit a morte. v. 21. Johan. 8. 44. Matth. 8. 22. Deut. 23. 3. Sap. 3. 16. B C D

27. Tunc ergo cogitabit ſecum, quia *cum in honore eſſet, non intellexit*; & ideo erit ſimilis jumentorum, qui ſimilis debuit eſſe Angelorum, per domini noſtri Jeſu Chriſti gratiam: cui eſt honor, gloria, perpetuitas a ſæculis, & nunc, & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

* *Paraſiti* ſunt, qui ciborum gratia magnatibus atque divitibus adulantur, ἀπὸ τοῦ παρὰ, ϗ σίτου.

IN

IN PSALMUM LXI.

PRÆFATIO.

℣. 1. Titulus : *In finem*, *pro Idithum*, *Pſalmus ipſi David*.

In hujus pſalmi tractatu B. Ambroſius infidelitatem & impietatem Maximi tyranni graviter redarguit, qui auſus eſt dominum ſuum Gratianum imperatorem fraude & dolo perimere : quem imperatorem in Domini tabernaculo habitare, & in monte ejus requieſcere dicit.

1. OMNIUM noſtrum indubia conſuetudo eſt, ut feſtinemus ad finem, & eorum B quæ legimus vel vidimus & audivimus, velimus ſummam cognoſcere. Unde titulus ipſe otioſos nos eſſe non patitur, nec feriatis prætereite auribus deſiderii communis indicium. Præ ceteris enim, licet etiam in ceteris clareat, divinum tamen in hujuſmodi pſalmo refulget oraculum. Unde diligentius quid ſit finis conſideremus ; C finis enim dicitur τέλος, & ſumma rei ejus quam volumus explicare. Finis dicitur Chriſtus, quia ipſe eſt finis Legis ; ſicut Scriptum eſt : *Finis enim Legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti*. (Rom. 10. 4.) Finis etiam dicitur, quia ipſe eſt principium & finis. Ergo iſti pſalmi qui titulantur : *In finem* ; aut de Chriſto ſunt, aut ipſius Chriſti : de Chriſto, cum ipſe annuntiatur : ipſius D Chriſti, cum ipſe ſe nuntiat, venturumque promittit in terras, & futuram nobis revelare dignatur proprii corporis paſſionem.

2. Ideoque *ipſi David* inſcribuntur in titulo, [a] quaſi vero David ; ipſi Domino prophetici oris miniſteria deputentur, per quem humanæ vocis officio vis cæleſtis increpuit, & divina ſententia reſultavit.

3. Meritoque *pro Idithum*, qui fuit E propheta, & pſalmos * eum ſex filiis canebat ſuis, velut quædam præfatio eſt ; eo quod eſſet his venia prophe- A tanda, qui in pſallendi miniſterio conſtituti, divina oracula humana voce loquerentur. Et quia pro totius mundi abolendo errore ſuſcipienda Dominici corporis paſſio foret, hujus licet nomine cujus ſedulitas probaretur, commendatiorem eruditionem plebis expreſſit. Itaque ipſum audiamus loquentem.

4. *Nonne Deo ſubdita erit anima mea?* ℣. 2. Suſcepturus carnem hominis dominus noſter Jeſus, ut in ſe eam ipſe mundaret, quid prius quam peccati veteris primum debuit abolere contagium ? Nam quia per inobedientiam culpa irrepſerat, dum mandata divina temerantur, obedientiam utique præ ceteris debuit reformare, ut ſeminarium erroris excluderet. * Fibra enim peccati inde manaverat : & ideo ſicut bonus medicus radices prius ulceris debuit amputare ; ut medicamentorum ſalubre remedium vulneris ora ſentirent. Fruſtra enim cicatricem curaveris, ſi ſerpant interiora contagia ; immo acerbatur vulnus, ſi foris clauditur, cum interius virus exæſtuat. Nam quid proderat donaſſe peccatum, ſi peccandi maneret affectus? Hoc erat non ſanare cicatricem, ſed claudere. Voluit itaque mundare vulnus, ut affectum ſanaret ; ne inobedientiæ ſors ulla remaneret. Suſcepit ipſe obedientiam, ut nobis eam transfunderet. Sic enim oportebat, ut quoniam per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti erant plurimi, per unius rurſus obedientiam juſti conſtituerentur multi.

5. Unde valde errare eos res indicat, qui carnem hominis a Chriſto aiunt eſſe ſuſceptam, affectum negant : & contra ipſius domini Jeſu venire conſilium, qui hominem ex homine tollunt ; cum homo ſine affectu hominis

a Rom. edit. ſola, *quaſi vero David ipſi a Domino* ; cum ant. edit. ac mſſ. aliquot, *prophetici oris miniſterio deputentur*. Plures codices, & quædam edit. Pariſ.. *miniſteria deputentur*. Melius ; totus enim hic locus explicari debet eo ſenſu : Quaſi ipſi Domino qui verus eſt David, propheticorum pſalmorum cantus adtribuatur. Quamquam nec ſenſu careat, ſi vocem *miniſterio* retineas.

* Horum nomina reperias licebit lib. 1. Paral. cap. 25. ℣. 3.

* *Fibra peccati*, dicitur per metaphoram a radicum fibris.

Digitized by Google

nis eſſe non poſſit. Nam caro ſine affectu & præmii immunis & culpæ eſt. Illud ergo ſuſcipere debuit & ſanare, unde culpa manaverat; ut originem erroris & quaſdam prorumpentis delicti fores clauderet. Unde ego hodie hominem agnoſcerem dominum Jeſum, cujus carnem non video, affectum lego: unde, inquam, hominem eum agnoſcerem; niſi eſuriiſſet, niſi ſitiſſet, niſi fleviſſet, niſi dixiſſet: B *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem?* *Matth. 26. 38.* Denique ſcriptum eſt: *Et homo eſt, & quis cognoſcet?* *Hier. 17. 9.* Sed homo per iſta cognoſcitur, qui per opera divina ſupra homines æſtimatur. Itaque ipſe eo uſque ſe hominem credi volebat, cum Deus eſſet; ut ſe appellaret hominem dicens: *Quid me quæritis occidere, hominem qui veritatem locutus ſum vobis?* *Johan. 8. 40.* Nec ſolum hominem, ſed etiam filium hominis diceret, ſicut ait: *Quid me dicunt eſſe homines filium hominis?* *Matth. 16. 13.* Unde ille ſummam tenere fidei pronuntiatus eſt, qui & Dei Filium cognovit, & hominem non negavit. Ipſe igitur utrumque unus, inſeparabilis numero, & agnoſcendus operis diſtinctione, non varietate perſonæ. Non enim alter ex Patre, & alter ex Maria: ſed qui erat ex Patre, carnem ſumſit ex Virgine: affectum adſumſit ex matre, ut infirmitates noſtras ipſe ſuſciperet. Unde ait Propheta: *Et pro nobis dolet.* Quomodo dolebat meo dolore, ſi meum non gerebat affectum? *Homo*, inquit, *in plaga, & ſciens ferre infirmitatem.* *Eſai. 53. 4. Ibidem 3.*

6. Itaque quaſi homo infirmatus eſt, quaſi homo doluit; & nos quaſi hominem æſtimavimus eum eſſe in doloribus: ſed quaſi victor infirmitatum, non infirmitatibus victus, pro nobis non pro ſe dolebat; & infirmatus eſt non propter ſua, ſed propter noſtra peccata, ut nos ſuo livore ſanaret. Quid utique eſt *homo in plaga, & ſciens ferre infirmitatem*; niſi quia plagæ habebat compaſſionem? Aut quomodo ſciebat ferre infirmitatem, ſi ſenſum infirmitatis excluſerat? Quod enim portamus, hoc pro onere ſuſtinemus. Suſcepit ergo peccata noſtra, ut portaret: ſuſcepit etiam, ut purgaret. Denique ſcriptum eſt: *Et peccata eorum ipſe purgavit.* *Ibidem 11. & 12.* *Ideo ipſe hereditate poſſidebit multos, & fortium partietur ſpolia.* A Ibi enim major triumphus, ubi mens interna mundatur. Quod portat igitur ad remiſſionem pertinet: quod purgat, ad correctionem. Suſcepit itaque compaſſionem noſtram, ſuſcepit & ſubjectionem. Quod enim ſubjecit ſibi omnia, ſuum eſt: quod ſubjectus eſt, noſtrum eſt. Ideoque ait: *Nonne Deo ſubdita erit anima mea?* Anima, inquit, ſubdita, non divinitas: anima ſubjecta, non Dei virtus. Virtus enim Dei [a] non poteſtati ſubdita eſt; ſed unitate, & conſortio ejus utitur poteſtatis. Illa ſubjecta eſt, quæ humanæ conditionis fragilitate plerumque mutatur, non quæ mutari non poteſt. Anima carni compatitur, & animæ caro, quæ ſibi quodam contubernio copulantur. Illa ſubjicitur, quæ C triſtis eſt; quia ſcriptum eſt: *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem.* *Matth. 26. 38.* Illa ſubjicitur quæ ſuſcepta, non ex Deo Patre nata: quamquam ipſa ſubjectio non in ſpecie quidem infirmitatis ſit, ſed in operatione virtutis; diſpenſationis magis temporariæ * arbitra, quam perpetuo ſervitio mancipata. Unde & ait: *Nonne Deo ſubdita erit anima mea?*

7. Cur dixit, *erit*, ſi ſempiterna D ſubjectio eſt? Sed quia Filius Dei qui loquebatur æternus eſt, animam autem ſuſcepit ex tempore; ideo futuram ſubjectionem animæ ſuæ dicit. Per ipſam ergo obedientia, per ipſam humilitas; quæ tamen non ad infirmitatem potentiæ ſuſcepta ſunt, ſed ad magiſterium diſciplinæ. Ipſe enim dominus Jeſus *cum eſſet in Dei forma, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo;* *Philip. 2. 6. 7. & 8.* E *ſed ſemet ipſum exinanivit formam ſervi accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, in ſpecie inventus ut homo: humiliavit ſemet ipſum, factus obediens uſque ad mortem;* ſicut Apoſtolus dicit, non jugem & perpetuam, ſed temporalem ſubjectionem cupiens declarare: qualis ſit ſuſcepta cum carne, & depoſita cum ipſius * corporalis ſervitute. Sic etiam ad Hebræos ſcriptum eſt. Nam cum propoſuiſſet exemplum dicens: *Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech;* *Hebr. 5. 6. 7. 8. 9. & 10.* F ſubjecit idem Paulus: *Qui in diebus carnis preces & ſupplicationes adhibuit ei, qui poſſet liberare eum de morte,*

a Cunctæ edit. ac plerique mſſ. *non poteſtati ſubdita eſt, ſed unitati* &c. ...... Melius cod. Reg. alter .... *ſed unitate* &c.

* *Arbitra*, id eſt, teſtis; per hanc enim animæ Chriſti ſubjectionem diſpenſatio humanæ redemtionis manifeſtata eſt; cum inde conſilium divinum inobedientiæ primi Adæ per ſecundi obedientiam reparandæ intellexerimus. Aut forte *arbitra* idem quodammodo eſt ac moderatrix; quia diſpenſationem illam anima Chriſti domini ſuſcepit non coacta ſed volens. Quippe oblatus eſt, quia ipſe voluit, ut Eſaias 53. 7. vaticinatur.

* Dei Filius ſubjectionem quidem cum corpore ſuſcepit, ſed non depoſuit cum corpore; quia illud quod ſemel adſumſit, numquam dimiſit. Depoſuit vero cum corporis ſervitute; quando ſcilicet corpus excuſſo mortalitatis jugo, immortalitatis dotibus præditum reſurrexit.

te, cum magna voce & lacrymis: & exauditus ab illo metu. Quamquam eſſet Filius, didicit ex his quæ paſſus eſt obedientiam: & conſummatus obtemperantibus ſibi cauſa factus eſt ſalutis æternæ: vocatus a Deo ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech. Nonne igitur evidenter clamavit Apoſtolus dicens obedientiam illam & humilitatem non divinitatis fuiſſe, ſed carnis? Quod enim diſcitur, temporale eſt. Quaſi homo ergo ex his quæ paſſus eſt, didicit obedientiam; ut conſummaretur in carne, & per obedientiæ transfuſam in nos ſucceſſionem cauſa fieret nobis ſalutis æternæ, quibus ante per inobedientiæ hereditatem primus ille Adam cauſa factus eſt mortis.

8. Subjectio ergo magiſterium virtutis humanæ, non divinæ imminutio poteſtatis eſt. Nam ſi illum minorem Filium & inæqualem Patri dicunt, quia erat ſubditus Patri Deo; numquid & matre ideo minor, quia ſubditus erat matri? Lectum eſt enim de Joſeph & Maria: *Et erat ſubditus illis.* (Luc. 2. 51.) Sed pietas omnibus nobis non diſpendio, ſed incremento eſt, per quam omnibus nobis dominus Jeſus fidem infudit & gratiam; ut nos ſpiritu fideli ſubditos Patri faciat Deo. Et ideo novo & profundo conſilio Apoſtolus ait quod ipſe Patri erit ſubjectus in nobis, cum fuerit in omnibus plenitudo fidei, & quædam devotionis unitas. Nunc enim quamdiu ſententiis diſcrepamus, quodammodo regnum Chriſti minoramus; quia nondum ei ſubjecta ſunt omnia, cujus regnum unitas eſt: *Cum autem ſubjecta illi fuerint omnia, tunc & ipſe ſubjectus erit illi, qui ſibi ſubjecit omnia, ut ſit Deus omnia in omnibus;* (1. Cor. 15. 28.) ſicut ſcriptum eſt. Nunc enim poteſtate ſupra omnes eſt, ſed opus eſt ut ſit in omnibus voluntate: volet autem, cum omnia in nobis cognoverit ſui plena, & vacua delictorum. Nondum igitur ſubjectus eſt Patri; quia nondum omnia & in omnibus Chriſtus: cum autem fuerit omnia & in omnibus Chriſtus, erit omnia & in omnibus Deus. Unde colligitur unum eſſe regnum Patris & Filii, & etiam Spiritus ſancti; quia qui Filium receperit, recipit & Patrem, recipit & Spiritum ſanctum; quia una poteſtas, una gratia, una operatio Trinitatis eſt.

9. Meritoque addidit Dominus: *Ab ipſo enim ſalutare meum.* (℣. 2.) Quaſi diceret: Nolite turbari quia dixi animam meam fore Deo ſubditam. Anima erit ſubdita, quæ veſtri eſt portio: ſalutare autem meum ab ipſo; hoc eſt, quia a Patre & in Patre ſemper ſum. A Patre enim veni in hunc mundum: etſi videtis hominem, Dei Filium credite. *Cum venerit autem paracletus quem ego mittam vobis a Patre meo, ſpiritus veritatis, qui a Patre meo procedit, ille teſtimonium perhibebit de me.* (Johan. 15. 26.) Et Filius a Patre procedit, & Spiritus ab ipſo procedit. De unitate ergo divinitatis ambiguum nihil. Ideoque concupivit David hoc ſalutare Dei nobis dari; quia ipſe eſt vita æterna, ſi & Patrem verum Deum cognoſcamus & Filium, quem pro noſtra certum eſt ſalute veniſſe: ſed non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo. Adſertionem ſuæ divinitatis ſequeſtrat, & diſpenſationis humanæ repræſentat officium.

10. Ideoque adjunxit ſtatim: *Etenim ipſe eſt* [a] *Deus meus, adjutor meus, defenſor meus: non movebor amplius.* (℣. 3.) Hæc utique quaſi homo loquitur; quia in Deo ſpem noſtram debemus reponere, ne facile labamur: quamquam in eo quod locutus eſt: *Non movebor amplius;* oſtendat habere ſe divinæ inſignia poteſtatis. Habes enim alibi dicentem: *Adhuc ego ſemel terram movebo.* (Agg. 2. 7.) Movit diluvio, quando præter arcam Noe caro omnis interiit: movit cum Sodoma & Gomorrha ſacro igne conſumptæ ſunt. Hæc ſupernæ indignationis indicia ſunt. Sed quia elegit genus hominum Dominus magis ſervare quam perdere, non movebitur amplius ad indignationem, qui venit ad miſericordiam: venit ut redimeret nos ſuo ſanguine, non ut noſtrum effunderet: venit ut ſe offerret pro nobis, & quaſi bonus negotiator mercem ſuam proprii corporis paſſione ſervaret.

11. Et cum hoc diceret, levavit oculos ſuos, & vidit hinc perſecutores, inde nequitias ſpiritales in unum convenire, & ait: *Quouſque irruitis in hominem, interficientes univerſos,* (℣. 4.) hoc eſt: Quid delere genus feſtinatis humanum? Hominem neſcitis me pro omnium redemtione veniſſe? Obtuli me pro cunctis, ut omnes mea oblatione protegerem. Hominem ergo aut pro humana omni accipimus multitudine: aut ſi de uno accipimus, de ipſo dictum intelligimus: Irruitis, ſed in hominem; quia ſupra Deum irruere non poteſtis; ſicut

a Rom. edit. *Deus meus, & ſalutaris meus.* Sic & infra num. 18. Nimirum ex LXX. apud quos legas, Θεός μου, καὶ σωτήρ μου.

Johan. 8. 40. ſicut habes alibi : *Quid me quæritis occidere hominem* ? Neque enim divinitas morti poterat eſſe ſubjecta, ſed humana ſuſceptio. Si ergo in me irruitis, & me vultis tenere; quid eos qui mecum ſunt, vultis occidere? Satis eſt vobis habere quem quæritis. Neque quæro conſortem paſſionis, qui ad ſalutem omnium adjutore non egeo. Non tequito legatum, nuntium non præmitto; ſed ipſe me nuntius obtuli B non quærentibus: me tradidi non comprehendentibus; ut liberarem eos qui mortis laqueis fuerant comprehenſi. Irruitis igitur tamquam parieti inclinato & maceriæ impulſæ, ignari quia veni non ut inclinarem parietem, & maceriam impellerem; ſed ut ſolverem. Veni enim pax, ut faciam utraque unum; & medium parietem maceriæ ſolvens, qui carnem & animam C dividebat, ut unum ſentire non poſſent: & ideo caro animæ repugnabat, & ſubdita imperio ejus eſſe non poterat; quia objecti parietis obſtaculo gubernaculis ejus parere non poterat.

12. Lex igitur carnis legi mentis adverſabatur. Hunc parietem veterum inimicitiarum velut murum ſuſtulit dominus Jeſus, & pervios fecit eſſe conventus mentis & carnis; ut in unum D coeuntes, id quod erat utrique ſalutare, ſequerentur. Paries ergo quædam eminentia delictorum eſt. Unde ad pontificem Judæorum dicit Paulus:
Act. 23. 3. *Percutere te incipiet Deus, paries dealbate*; paries enim luto cementiſque conſtruitur. Hinc ædificabant Ægyptii civitates, quando Judæi lateres facere cogebantur. In Ægypto lutum conficiebatur, & populus Dei peccatum illic E operabatur. Ideo gemebat, ideo exauditus & liberatus eſt a peccato. Ideo Lex data, promiſſa gratia; ut Lex peccatum ex parte reſecaret, gratia omne donaret.

13. Et cum hæc nobis conferret, hæc pro nobis ſubiret, nos pretium ejus repellebamus. Unde ait :
ꝟ. 51. *Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere*; quando pretium referente Juda proditore, Judæi in loculum mittere no- F luerunt dicentes :
Matth. 27. 6. *Non licet nobis mittere in loculum; quia pretium ſanguinis eſt*. Damnatur hic judicio ſuo proditor, qui refudit pretium quod accepit, infirmus ad ſacri muneris teſtimonium, ſed validus ſceleris ſuis teſtis. UNUSQUISQUE enim gravior accuſator eſt ſui, & inexcuſabilem in ſe fert ipſe ſententiam. Principes Synagogæ ſuo condemnant ſe judicio. Profitentur enim pretium eſſe ſanguinis quod de-

A derunt, dum arguunt refundentem. Nam ſi tecipiendum non fuit, nec ſolvendum fuit. Atque utinam aut non dediſſent, aut quia dederant, nec recepiſſent. Repudiarunt enim quod in loculum mittere noluerunt, & emerunt inde agrum in ſepulturam peregrinorum. Merito ergo gentiles, quibus agri ejus qui morte emtus eſt Chriſti, ſepultura profecit, jam non ſunt ad- B venæ, atque peregrini: ſed cives ſanctorum facti ſunt, & domeſtici Dei; quia conſepeliuntur Dei Filio: Judæi autem qui paſſionis ejus pretium repudiarunt, peregrinantur a Chriſto. Tolerabilior illis vel in hoc proditor, quod confitetur errorem: illi autem crimen ſuum excuſando acerbant. VERECUNDIOR eſt enim confeſſio poſt delictum. Impudenter igitur tefelle- C bant commune ſacrilegium confitentem dicentes: *Quid ad nos? Tu videris*. Quid Ibidem 4. enim dicebat proditor, niſi hoc: *Peccavi quod tradiderim ſanguinem juſtum*? Ibidem. Quod erat crimen tradentis, quomodo ſuſcipientis non poterat eſſe peccatum; cum ſcelus ſceleri ſit adjunctum, ut quem ſcelerate emerunt, ſceleratius trucidarent?

14. *Cucurri*, inquit, *in ſiti*. ꝟ. 5. Verum D eſt quidem quod dominus noſter Jeſus ſitivit. Beata Domini ſitis; quia ſitivit pro nobis, & maxime in paſſione. Denique dixit : *Sitio*. Johan. 19. 28. Tunc itaque ſitiebat, quando de latere ſuo reſtinctura ſitim omnium vivas aquæ fluenta fundebat. Denique ſcriptum eſt : *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Joh. 7. 38. Sed in græco medie poſitum eſt; quia ἔδραμεν & ſingularem, & pluralem nume- E rum ſignificat. Ergo etiam *cucurri*, & *cucurrerunt*, juxta græcum poſſumus intelligere. Diximus autem quid exprimat, *cucurri*, hoc eſt, feſtinavi ſitim omnium ſuſcipere, ut univerſos perpetui fontis ubertate ſatiarem (cui enim dedero aquam, non ſitiet, ne- Johan. 4. 13. que hic, neque in futurum; ſicut dictum eſt ad Samaritanam) nunc dicamus quid ſignificet: *Cucurrerunt in ſiti*. Hoc eſt, feſtinaverunt ut perfidiæ ſuæ F æſtu fontem vivum negantes, æterna fauces ſuas ariditate ſiccarent; ſicut ipſe Dominus ait : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & fecerunt ſibi contritos lacus*. Hier. 2. 13. Nec mitum ſi ſitierunt, qui aquam fontis æterni tenere non poterant lubrici perfidiæ ſuæ rimis. Sitierunt ergo; quia ſe potu privaverunt ſpiritali, quem hauſerant de conſequenti petra. Unde & Symmachus ait: τῷ δόλῳ αὐτῶν εὐλόγων; hoc eſt, placuit illis in mendacio, cum objicerent falſa

pro

pro veris . Omne mendacium ſitim A habet , veritas ubertatem , quæ in perpetuum perſeverat.

15. Et quam cito probavit, quia cucurrerunt in mendacio! v. 5. *Ore ſuo*, inquit, *benedicebant , & corde ſuo maledicebant* . Miſera perfidorum ſitis , qui aliud tenebant corde , & ore aliud loquebantur. Ubi autem fidei exundat ubertas, corde creditur ad juſtitiam , ore confeſſio fit ad ſalutem. Quomodo autem B benedixerint ore, & corde maledixerint, ſeries Paſſionis oſtendit, cum dicerent: Marc. 15. 32. *Deſcendat de cruce & credimus ei*. Stulti! De morte ſurrexit, & non crediderunt; quomodo ſi de cruce deſcenderet, crediſſent? Pſ. 21. 9. *Speravit in Domino, eripiat eum: liberet nunc eum, quoniam vult eum*; quia illudentes potius quam optantes iſta dicebant, & interrogabant utrum eſſet C Dei Filius, verbis pacifica loquentes , corde accuſationem ſacrilegii cogitantes .

16. Sed hæc myſtica , veniamus ad moralia . Etenim quoniam non ſemel appetitur Chriſtus, appetitus eſt ſemel in ſuo corpore quod ſuſcepit in Virgine, appetitus eſt frequenter in eo corpore, quod eſt Eccleſia; nos enim ſumus corpus Chriſti & membra. Appetitur & in ſingulis ſanctis ſuis & in- D nocentibus, qui Domino ſe dicarunt.

17. De Gratiano imperat. Recordamur aliquem proxime ab omnibus appetitum, a ſuis deſtitutum ac proditum: qui dudum in ſuggeſtu locatus imperii , ſubito egens omnium ab ipſis quorum hereditarium fuerat ſortitus obſequium, cœpit urgeri, ingruentibus in exitum , inferentibus mortem, nullo auxiliatore , nullo jam ſocio ſui, nullo comite. Quid aliud E melius dixerit, quam quod ex ipſo cui ſe devovit, acceperat : *Nonne Deo ſubdita erit anima mea?* Hoc eſt, quid perſequimini ; quid furitis ; quid inſultatis ? Carnem poteſtis interficere, animam non poteſtis . Vitam illam corporis poteſtis eripere , meritum non poteſtis extinguere. Scriptum eſt enim : Matth. 10. 28. *Nolite timere eos qui poſſunt occidere carnem , animam autem non poſſunt : ſed potius eum timete, qui poteſt animam & corpus perdere in ge-* F *hennam* . Anima ergo quæ Deo ſubdita eſt, non eſt humanæ ſubdita poteſtati; ab ipſo enim vitæ fructum ſperat æternæ, & perpetuæ ſalutis auxilium . Ille ergo cui me tradidi , & necatum tuebitur, & mortuum reſuſcitabit, & ulciſcetur occiſum . Raptus eſt juſtus , ne malitia mutaret cor ejus . Mors ergo iſta magis peccati fuga , quam morientis eſt detrimentum.

18. Etenim *ipſe eſt Deus meus , adjutor meus , defenſor meus : non movebor amplius* . Qui labitur, commovetur; eo quod de integritatis & innocentiæ ſuæ quadam ſtatione defluat . Semel enim in petra Chriſti locatus lubricum non debet habere veſtigium ; ſed tenere ſtatus proprii firmamentum . Unde immobilis dicitur , qui ſervat immobilem voluntatem , & propoſitum aliquod intentione animi fidelis exſequitur. Nam & Dei immobilem voluntatem legimus , ſicut habes ad Hebræos: *In quo amplius* Hebr. 6. 17. *Deus oſtendere volens heredibus repromiſſionis immobilitatem voluntatis ſuæ, interpoſuit jusjurandum* . Recte ergo immobilis voluntas Dei , quæ nullius peccati movetur illecebris. Homines vero mobiles , lubrici ad delinquendum , faciles ad errandum . Denique de Judæis dictum eſt : *Tranſeuntes autem blaſphemabant eum,* Matth. 27. 39. *moventes capita ſua* . Et ipſe Dominus in pſalmo ait : *Omnes qui videbant me ,* Pſ. 21. 8. *adſpernabantur me : & locuti ſunt labiis, & moverunt caput*. Caput omnium Chriſtus eſt. Melius eſt igitur ut maneat Chriſtus in nobis, quam aliqua noſtri commotione moveatur . Unde Judæi moventes capita ſua dicebant : *Tolle a terra* Act. 22. 22. *talem hunc* . Geraſeni rogabant , ut de Luc. 8. 37. finibus eorum recederet: Eccleſia autem tenuit eum , nec dimiſit eum . Ideo illa quæ tenuit eum, poſſidet : illi qui moverunt, tenere non poſſunt. Pulcre Matth. 27. 39. autem ait Evangeliſta quia tranſeuntes movebant capita ſua : tranſeuntes, non ſtantes. Stamus in atriis ſanctis, prætergimus in plateis. Sacerdos præteriit , levita pertranſivit : ſtetit ille qui vulnera inflicta curavit . Et ideo illi non dixerunt qui tranſibant viam : *Benedictio* Pſ. 128. 8. *Domini ſuper vos : benedicimus vos de domo Domini ;* ſtantes enim, non tranſeuntes ſunt pedes benedicentium. Denique & vineam cujus ſoluta munitio eſt, tranſeuntes vindemiant , non manentes . Tranſeuntes ſibilant , ſicut in Threnis Hieremiæ legimus : *Tenuerunt ſuper te* Thren. 2. 15. *manus omnes tranſeuntes per viam : ſibilaverunt , & moverunt caput ſuum ſuper filiam Hieruſalem* . Ideo ſacerdos non potuit coronari, levita non potuit; quia tranſierunt , & tamquam umbra præterierunt. Stephanus autem martyrio coronatus eſt ; quia ſtantem videbat dominum Jeſum immobilem , non prætereuntem . Immobilis ergo fide Stephanus immobilem Chriſtum videbat : nullo erat mortis timore commotus . Non movit ſe Stephanus , non movit ſe Chriſtus . Commoti ſunt filii proditoris , de quibus dicitur : *Commoti amo-* Pſ. 108. 10.

a *veantur filii ejus, & mendicent*. [a] Eget enim medico qui movetur. Inops peccator, dives eſt juſtus; quia nullo bono deficit, qui Dominum ſemper inquirit.

19. Et quia inde tractus eſt ſermo, qui dixit: *Non movebor amplius*; quod moveri ad culpam ſit, oſtendit ipſe
Pſ. 65. 9. David dicens: *Qui poſuit animam meam ad vitam, & non dedit commoveri pedes meos*. Unde & ſancto dicitur a domino
Deut. 5. 13. Deo noſtro: *Tu autem hic ſta mecum*; quoniam qui Deo proximus eſt, lapſui non poteſt eſſe vicinus. OMNIS enim culpa velut adverſario niſu de loco dejicere, & de proprio ſtatu mentem movere conſuevit: quod vel ab hoſte, vel ab luctamine tractum videtur. Perturbat ira, incendit libido, ſtimulat invidia, excruciat avaritia, timor dejicit, mœror affligit. Et Petro dictum
Marc. 8. 33. eſt a domino Jeſu: *Veni retro poſt me*.
b [b] Non dixit: Veni retro (hoc enim diabolo ſoli dixit) ſed: *Veni retro poſt me*; non eſt enim retro, qui poſt Chriſtum eſt. Sed quia errabat Petrus, ſicut Dominus ipſe ait ad ipſum: *Quia non*
Ibidem. *ſapis*, inquit, *quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum*; ideo poſt me veni, ut incipias non humana, ſed divina ſentire. Ideo & hic juſtus rapiendus e terris
Phil. 1. 23. ait: *Non movebor amplius. Diſſolvi enim, & cum Chriſto eſſe, multo melius*. Non enim labi poterit qui cœperit eſſe cum Chriſto; quia mors juſto non naturæ finis, ſed culpæ eſt.

20. Inter has voces ſubito videt agmina perſequentium, & inter pericula poſitus non de ſe ſollicitus; ſed de his quos liberare cupiebat, ait:
℣. 4. *Quouſque irruitis in hominem, interficientes univerſos?* Si me quæritis, cur alios vultis occidere? Offero me ipſe pro multis; quia pro omnibus ſolus ſe ille potuit offerre, qui auctor eſt omnium. Ipſius ergo quem ſequebatur imitator
Johan. 18. 8. & 9. ait: *Si me quæritis, ſinite hos abire; ut impleatur ſermo quem dixit Jeſus: Quia non perdidi ex ipſis quemquam præter unum* (hoc enim in alio libro ſententia Domini comprehendit) qui tamen ſua magis periit voluntate, quam mea, inquit, ſeveritate punitus eſt. Et cum

A ego me ſponte offeram, irruitis & incumbitis *tamquam parieti inclinato, &* ℣. 4.
maceriæ impulſæ; hoc eſt: Apex dudum nobilis ſedis auguſtæ, & circumfuſi orbe toto Romano validus quondam murus imperii, ſicut paries inclinatus, aut maceries impulſa collabor.

21. Sed eſto, ad mortem me uſque appetierunt, quæſierunt ad necem dicentes: Tollamus juſtum, tollamus
B miſericordem; quia gravis eſt nobis etiam ad videndum: ſed etiam * exiſtimationem meam, caſtimoniam meam ſauciandam falſis calumniis putaverunt; hoc eſt enim: *Pretium meum cogitaverunt* ℣. 5.
repellere, quia * pretium noſtrum pudicitia eſt, quæ nos ſeparat a pecudibus, Angelis jungit. Pretium noſtrum miſericordia eſt, quæ nos dum confertur inopibus, redimit a morte. Pretium noſtrum fides eſt, quæ omnes homines gentili errore & ſervitute depreſſos
C Chriſto adquiſivit. Pretium noſtrum bona exiſtimatio eſt; quia uniuſcujuſque noſtrum meritorum ſeries æſtimatur. Pretium noſtrum munditia atque ſimplicitas eſt; quia ſcriptum eſt: *Poſſeſſio* Prov. 12. 27.
pretioſa vir mundus; nihil enim pretioſius viro ſimplici. Unde Apoſtolus pulcre:
Abundavit, inquit, *in divitiis ſimplicitatis* 2. Cor. 8. 2.
ſuæ. Quid enim ſimplicitate ditius: quæ ſicut bonus paterfamilias ſatis ſibi abundat, & ſua puritate contenta, non quærit alienum, nec abrodit; ſed de
D ſe ceteros fingit. Innocens enim credit omni verbo, nec ſe in artes varias ſæpe commutat; ſicut aſtutia quæ ut ſit cauta, timet omnia, nec ſe conſiliis ſuis credit: verſat ſuas ipſa ſententias. Simplicitas autem timere nil novit. Hoc igitur genere pretium juſti repellere tentaverunt; etſi poſſit & illud intelligi, quia aurum ejus manibus accipiebant, corde intimo repellebant, prædam tenentes, fidem negantes.

E 22. Unde & ait: *Cucurri in ſiti*; eo ℣. 5.
quod fidem quæreret, & invenire non poſſet, deſtitutus a ſociis, a propriis derelictus. Sic dominum Jeſum legimus in Evangelio & eſuriſſe, & ſitiſſe; Matth. 4. 2. & Johan. 19. 28.
cum eſuriret fidem noſtram, ſitiret opera noſtra, quærere videretur aliena.

Aut

a Edit. Rom. *Eget enim & mendicat, qui movetur*. Aliæ, ac mſſ. omnes, *Eget enim medico* &c. Bonus ſenſus licet aliquantulum reconditus: quem ut probe intelligas, adverte hic prima duo iſtius verſiculi verba explicari; *commoti amoveantur*: commotiones autem morbos atque ægritudines animi eſſe; unde a græcis πάθη vocatæ ſunt. Innuitur itaque hoc toto verſiculo peccatores & in ægritudine & in egeſtate ac penuria eſſe poſitos. Hanc interpretationem confirmant quæ infra de ira, libidine atque aliis perturbationibus dicuntur.

b Sic omnes mſſ. ac vet. edit. Rom. vero, *non dixit: Vade retro*. Sed diſcrimen de quo agitur, in vocibus, *poſt me*, ſitum eſt: non autem in verbis, *vade* & *veni*; cum eodem verbo Scriptura utrobique uſa fuerit. Nam de diabolo ait Matth. 4. 10. ὕπαγε σατανᾶ; de Petro autem Marc. 8. 33. ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ.

* Hoc atrocior ea calumnia fuit, quod in confeſſo eſt apud omnes hiſtoricos Gratianum inſigni caſtitate ornatum fuiſſe. Quin immo fuere etiam qui nimiam ejus verecundiam reprehenderent, quaſi gerendis imperii rebus parum commodam.

* *Pretium*, hic dignitatem atque honorem ſignat; in ſequentibus etiam pro mercede accipitur. LXX. πλὴν τὴν τιμήν μου ἐβουλεύσαντο ἀπώσασθαι.

Aut ut ad ſitim corporis referamus, quanta indignitate dicit: *Cucurri in ſiti?* hoc eſt: Ego ſitiebam, cum alii mea vina ructarent; & ex illo ſuggeſtu ſublimis imperii, opulentiaque regali, ad extrema ſitis plebeia quadam vilitate deductus ſum.

23. Et quia græcus habet ἔδραμον, quod ſignificat & cucurri ſingulariter, & cucurrerunt pluraliter, poteſt & ſic intelligi. Cucurrerunt in ſiti, quorum fauces æſtu nimio fundendi mei ſanguinis aruerunt. Sicut enim eſt ſitis fidei, ita & perfidiæ. Sitim illam Pſ. 41. 3. juſtus ſitit, qui ait: *Sitivit anima mea ad te Deus*. Iſtam perfidi, quorum lingua præ ſiti aruit. Quam ſitivit * ille qui inter convivii dapes & pocula conſtitutus, innocentis convivæ necem moliebatur Auguſti? Nonne tibi videbatur, impie, cum manducares, cædem parares, quod humana ſub dentibus tuis oſſa crepitarent? Cum vinum biberes, & parricidium cogitares, quod illis poculis ſanguinem tibi innocentis infunderes? Ita prorſus alienus non ſolum ab imitatione, ſed etiam a lectione divina; ut non tibi veniret in Pſ. 54. 14. & 15. mentem verſiculus ille pſalmorum: *Tu vero homo unanimis, dux meus & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos*. Atque ille alius, cujus meminit in Evangelio ipſe dominus Jeſus: Johan. 13. 18. *Qui edebat mecum panem, levabit ſuper me calcaneum ſuum*.

24. Oſe. 6. 4. *Quid tibi faciam Ephræm; quid tibi faciam Juda?* Plures reliquiſti nobis proditionis tuæ & fraudis heredes; hæc enim etiam ad proditorem Judam poteſt * per apoſtrophem derivari. Prodidiſti vitam, regnum, Dominum. Sed Jeſus dominus ſemel in ſe, frequenter in ſervulis ſuis proditur. Matth. 25. 40. *Quod enim uni horum minimorum feciſtis, mihi*, inquit, *feciſtis*. Tu commiſſos tibi loculos & pecunias pauperum ſuſcepiſti, iſte provincias ſibi creditas. Tu apoſtoli honorem, ille militiæ dignitatem, adminiſtrationis infulas. Numero honores ejus, ut crimen exaggerem. Convivii violaſtis uterque conſortium: tu tamen de convivio ad proditionem ſurrexiſti, iſte ad necem; hoc eſt, tu, licet in ſcelere, verecundior, qui negaſti quod inferendam necem credideris Domino quem prodebas, qui pretium refudiſti; ne reſidere apud te merces parricidii videretur. Iſte non ſolum tenuit acceptam, verum etiam extorſit non oblatam mercedem proditionis. Iſte non ſolum deceptus non eſt alieno mendacio: ſed fefellit ſuo, & fefellit ut occideret. Et cum ille convivium recuſaret, qui ſe videret eſſe perimendum, iſte ſacramentum obtulit; ne qua periret ſibi cumulandi pars criminis. Poſtremo ſuperioris proditoris pecunia profecit ad ſepulturam peregrinorum: iſte ſepulturam integram ſuo principi denegavit.

25. Nec defuit qui manus lavaret dicens: *Innocens ſum a ſanguine juſti hujus*; Matth. 27. 24. in quo ſe Pilatus non diluit, ſed inquinavit: & implicavit, non exuit. NAM ETSI nullum pondus in perditorum judiciis, tamen vinculum majus in confeſſionibus. Juſtos enim non aliena abſolvit ſententia, ſed ſua vita: injuſti ſe ipſos vehementius ſuis vocibus alligant, qui alios alligare non poſſunt. Tamen ne huic quoque deeſſe confeſſio propria videretur, juravit ut pejeraret. * Lavit manus, cum Evangelium tangeret; ne quid deeſſet exemplo. Lavit aqua manus, ut ſceleratius inquinaret innocentis ſanguine. * Nec Herodes defuit, cui alter Pilatus ſe placiturum credidit, ſi captum principem deſtinaſſet. Quid illud quoque dicam, quod is quoque veſtem dealbatam indutus eſt ad illudendum: poſtea quoque regia veſte donatus eſt ad moriendum; ne amiſiſſe honorem debitum videretur? Nam etſi ſcelere interiit, jus tamen collatæ ſibi poteſtatis etiam mortuus reſervabat, eorum ipſorum a quibus negabatur, vel miniſterio, vel adſenſu.

26. Addebatur huic tanto ſceleri pompa feralis; niſi is qui impatienter iſta deflebat, cognitis quæ parabantur, juſto commotus dolore increpaſſet victorem ſuperbum, tyrannis illa, non regibus inferri ſolere. a Sic horrore flagitii territus depoſuit teterrimi ſceleris

* Hæc necis Gratiani imperatoris adjuncta apud nullum alium ex antiquis reperire eſt, quam apud hunc noſtrum. Oroſius tantum memorat ipſum, dum in Italiam tranſire meditaretur, dolis circumventum a Maximo tyranno interfectum fuiſſe. Socrates, Sozomenus, Paulus Diac. & alii referunt Andragathium quem ad illum perſequendum miſerat tyrannus, rumorem ſparſiſſe quo ejuſdem conjux adventare ad eum diceretur: Gratianum autem fama hujuſmodi deceptum ad lecticam, uti putabat, uxoriam acceſſiſſe, atque ab Andragathio ex eadem exſiliente fuiſſe interemtum. Sozomenus tamen facile cum Ambroſio poteſt conciliari. Is enim non ſtatim, ſed haud multo poſt trucidatum ſcribit: καὶ συλληφθεὶς, οὐκ εἰς μακρὰν ἀνῃρέθη. Quidquid ſit Ambroſio tamquam teſti tantum non oculato credendum eſt.

* *Apoſtrophe*, latine *Averſio*, figura qua ſermonem a re propoſita ad alloquendum aliquem convertimus.

* Obſervandum obiter quam antiqua ſit ea conſuetudo, qua gravibus in cauſis contacto ſacroſancto Evangelio juramus. Vide Annot. H. Valeſii in l. 6. Sozomeni c. 30. p. 145.

* Intellige Andragathium priuſquam necem Gratiano inferret, ut duceretur ad Maximum, operam dediſſe.

a Ita cod. Reg. unus. Alii & ver. edit. *Sic horrore flagitiis, & ſic citus*. Rom. *Sic horrorem flagitii, ſic citus* &c. Neutrum ſatis commode. Attamen valde ſuſpicamur communem vet. edit. ac mſſ. lectionem emendandam eſſe hoc pacto: ſic horrore flagitii tacitus. Ceterum hic de ſe ipſo loqui Ambr. palam faciunt non modo quæ in ejus vita de ſecunda ipſius ad Maximum legatione Paulinus tradit: verum etiam quæ ipſemet Sanctus epiſt. ad Valent. & in Orat. de ejuſdem Obitu ſcripſit, ambigere nos non patiuntur. Miram interim cum ſancti viri conſtantiam, qua tyrannum ferocientem tanta cum libertate compeſcuit: tum ſummam ejuſdem modeſtiam, qua cum Joſepho juſto ſe negat eſſe comparandum.

apparatum. Nec petitor igitur ſepulturæ defuit, etſi Joſeph ille qui juſtus dicebatur, defuit. Sed longe Maximus ſævior denegabat, quod ipſe Pilatus auferre non potuit. In quo parricidæ humanitas defuit, innocenti tamen non defuit gratia: & ad tempus adſumta patientia, * vindicta paululum comperendinata eſt.

v. 6. 27. Ideoque ait: *Verumtamen Deo ſubjecta eſt anima mea; quoniam ab ipſo eſt*
v. 7. *patientia mea. Quia ipſe eſt Deus meus, & ſalutaris meus, ſuſceptor meus, non emigrabo.* Hoc eſt, numquid ſepultura corporis negata perpetuæ quietis manſionem abſtulit? Habeo habitaculum meum in Domini tabernaculo, & in ſancto monte ejus requieſcam. Non emigrabo humano ſcelere; quia Domini favore ſuſceptus ſum; quia neque mors, neque gladius, neque tribulatio a caritate Chriſti me ſeparare poterunt. Non enim innocens de tabernaculis juſtorum, ſed peccator emigrat. Migrant Judæ proditoris heredes, de quibus &
Pſ. 108. 10. ſimilibus eorum merito dicitur: *Commoti amoveantur filii ejus, & mendicent, ejiciantur de habitaculis ſuis.*

28. Quod bene & ad dominum Jeſum Chriſtum refertur, qui cum deſcendiſſet in terras, ut crucifigeretur, ut ſepeliretur; non emigravit a Patre,
Pſ. 87. 9. ſed in Patre manſit. *Traditus ſum, & non egrediebar.* Nec depoſuit quod erat, ſed reſervavit: nec deſivit eſſe in Dei forma, ſed perſeveravit: non immutata per ſuſceptionem corporis Dei gloria, ſed manente, triumphum adquiſivit, potentiam non amiſit. Unde ipſe ait:
Marc. 14. 62. *Amodo videbitis filium hominis ſedentem ad dexteram virtutis.*

29. Unde convocatos gentium populos, & adquiſitos Patri, ſuo ſanguine,
v. 9. hortatur ad fidem dicens: *Sperate in eum omnes conventus plebis meæ*; hoc eſt, non ſolus Iſrael, ſed omnes, inquit: nec ſolæ reliquiæ, ſed etiam gentium plenitudo: nec ſolæ gentes, ſed Iſrael; cum enim intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Iſrael ſalvus erit. Quis poteſt divina myſteria comprehendere? Quorum tanta multitudo eſt, ut jure Paulus miretur, meritoque dixerit: *O*
Rom. 11. 33. *altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei!* Repulſæ gentes ſunt, ut eligeretur Iſrael: cæcatus eſt poſtea Iſrael propter vocationem gentium; & cæcati Iſrael reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt, poſtquam intravit

A gentium plenitudo. Ita culpa Iſrael profuit gentibus: fides gentium Iſraelitem populum liberavit.

30. *Effundite*, inquit, *coram illo corda* v. 9.
veſtra. Qui induit fidem, prius perfidiam debet exuere, evacuare cor ſuum omni labe malitiæ; ut capax fiat cor ejus gratiæ ſpiritalis. Ideoque Apoſtolus ait: *Renovamini ſpiritu mentis veſtræ.* Ephe. 4. 23.
Cum enim effunditur vetus malitia,
B nova ſumitur gratia, qua unuſquiſque renovatur. Dicit ergo Filius Dei: *Effundite coram illo corda veſtra*; quia ſciebat Patrem eſſe dicturum: *Effundam de* Joel. 2. 28.
Spiritu meo ſuper omnem carnem. Eſt etiam illa traduio, ut cor noſtrum videamur effundere, quando omnes cogitationes alicui & voluntates noſtri cordis aperimus. Ergo jactemus in Deum cogitationes noſtras, nec aliquid
C eum latere credamus. Effundimus cor noſtrum coram ipſo, cum diſceptationes exinanimus humanas.

31. *Verumtamen vani filii hominum: men-* v. 10.
daces filii hominum in ſtateris, ut decipiant. Si vani filii hominum, & mendaces filii hominum, poſſunt non vani eſſe filii Dei: qui non ex ſanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri; ſed ex Deo nati ſunt. Nam
D filii hominum videntur ſibi ponderare æquitatem, & gravitate ſeverioris judicii examinare juſtitiam, [a] duri aliis, a
ſibi remiſſi, operibus iniqui, ſermone cenſores. Unde Salomon ait: *Execrabile* Prov. 20. 23.
Domino duplex pondus, & ſtatera fallax non bona. In quo ſignificat eos qui rapinam inexplebili corde meditantur, & ſobrietatem fronte prætendunt. Tales ſcribæ Judæorum ſunt, qui onera gra-
E via aliis obſervantiæ durioris imponunt, non habentes rectum * jugum animæ *
ſuæ; ſed propenſa iniquitate curvati: ipſi autem ſuorum refugi præceptorum ſunt. Invenitur itaque in avaritia tamquam in radice vitiorum omnium, quæ ſit caput iniquitatis & fomes: quam homo renuntians mundo, & conſepultus Chriſto per baptiſmatis ſacramentum, qui ſit mortuus ſæculo, declinare
F debet, atque defugere.

32. *Nolite*, inquit, *ſperare in iniqui-* v. 11.
tate, & rapinam nolite concupiſcere: divitiæ ſi fluant, nolite cor apponere. Vides quia adfluunt, non vides quia præterfluunt? Nudus es natus, nudus moriturus es. Quid excipere quæris quod tecum auferre non poſſis? Fluenta ſunt quæ miraris: quomodo veniunt, ſic tranſeunt

* Vindicta illa Gratiani per ſummum ſcelus trucidati ſic peracta eſt. Occupaverat magnis copiis alpium anguſtias comes Andragathius. Has cum divinitus obcæcatus deſeruiſſet, Theodoſius exercitum ſuum licet multo inferiorem traducens Maximum qui tamquam victoriæ ſuæ ſpectator Aquileiæ inſederat, cepit atque occidit: quo comperto Andragathius in mare ſe præcipitem armatus dedit. Vide Oroſium l. 7. c. 35. & alios.

a Ita Reg. mſ. jam ante non ſemel laudatus. Alii autem, ac edit. *Duri aliis, remiſſi operibus iniquis*, &c.

* *Jugum* in trutina ſcapus eſt ex cujus extremis binæ lances pendent, unde tranſlata eſt hæc metaphora.

eunt & recedunt. Solus Jordanis re-
* trorſum converſus eſt, * in quem de-
ſcendiſti: qui te admonet, ut in ipſum
naturæ fontem & originem revertaris,
quæ te nudum, non veſte amictum
edidit; ut diſcas ſuperflua non requi-
* rere. Hoc quod erubeſcis, * eſſe te
nudum, culpa docuit, non natura.
Nulla enim eſſet verecundia genita-
lium, ſi culpa non eſſet. Neque enim
cetera animalia veſtiuntur, ut tegan-
tur: neque veſtiuntur, ut muniantur.
Satis munita ſunt omnia naturæ ſuæ
tegmine: nos dum ſuperflua quærimus,
tegmen naturæ amiſimus, jus commu-
ne perdidimus. Ideoque in hoc pſalmo
adſcribitur doctrina medicabilis; quia
vel Idithum, vel ſe ipſum illius nomi-
ne exercitio ſpiritali ſubeundis tenta-
tionibus erudivit; ut in anguſtiis quis
poſitus ſubjiciat ſe Deo: & ſi peccavit
ante, peccare deſiſtat, nec recidivo
errore moveatur.

v. 12. 33. *Semel loquutus eſt Deus, duo hæc
audivi*. Semel loquutus eſt Deus, &
plura audita ſunt; quia non per litte-
ras & ſyllabas eſt loquutus. Loquutus
eſt per ænigmata, loquutus eſt per
viſiones, loquutus eſt per diviſiones
gratiarum, loquutus eſt per Spiritum
ſingulorum. Nos autem plura loqui-
mur, & vix audimur. Semel loquutus

A in Lege eſt, eadem iterum loquutus
eſt in Evangelio. Aut fortaſſe, ut ego
puto, quia multifariam loquutus eſt in
prophetis, noviſſime autem loquutus
eſt in Filio ſuo. Semel loquutus eſt,
quando loquutus in Filio eſt; & au-
dita ſunt etiam illa quæ ante audita
non erant ab iis quibus loquutus fue-
rat per prophetas. Semel ergo loquu-
tus eſt in novo Teſtamento, & vetus
B auditum eſt Teſtamentum, quod non
audiebatur; quia ipſe Dominus dixit
de populo Judæorum: *Videbunt, & non* Marc. 4. 12.
videbunt: audient, & non audient. Audient
aure corporea, ſed non audient mentis
auditu.

34. Nobis ergo, hoc eſt, Eccleſiæ,
ſemel loquutus eſt, & duo audita ſunt;
quia & illa audivimus & intelleximus,
quæ non intellexerunt, qui legerunt:
C non audierunt, qui audierunt. Solus
enim Chriſtus aurem aperuit huma-
nam ad cognoſcenda myſteria: ſolus
libri ſignaculum ſolvit, & reſolvit ænig-
mata prophetarum.

35. Ideoque ipſe reddet unicuique v. 13.
ſecundum opera, in quo & qualita-
tem operum comprehendit; ut aut
complurium & meliorum reſtituat præ-
mia meritis ſingulorum: aut contra &
D numero gravemur, & acerbitate meri-
torum.

* Deſcendimus omnes in Jordanem cum Chriſto capite noſtro, cujus contactus aquam non ſolum Jordanis, ſed omnino omnem ſanctificavit; ut dignum regenerationis noſtræ fieret inſtrumentum. Alioquin autem multi olim in ipſo Jordane baptizari peroptabant; quemadmodum de ſanctis quibuſdam in ipſorum vitis legere eſt, ac de Conſtantino Magno Hieronymus ex Euſebio tradit. Vide Annot. H. Valeſii in l. 4. Euſebii de vita Conſtantini in cap. 62. ubi inter alia ſcitu digniſſima legitur & iſtud ex itinerario Antonini, quod cum hoc loco non parum habet affinitatis: *Deſcendit ſacerdos in flumen, & hora quæ cœpit benedicere aquam, mox Jordanis cum magno rugitu poſt ſe revertitur; & ſtat aqua ſuperior in ſe uſque dum baptiſmus perficitur: inferior autem fugit in mare.*

* His plane gemina docet Auguſtinus lib. 2. *De Peccato orig.* cap. 34. lib. 1. *De Nupt. & Concup.* lib. 5. cap. 5. *Contra Jul. Pelag.* atque alibi.

IN

IN PSALMI CXVIII.

EXPOSITIONEM

ADMONITIO.

APerte ex tota ſerie hujus operis intelligimus beatum Ambroſium, cum Chriſtianos ſuæ curæ commiſſos præceptis ad perfectionem conditionis ſuæ cumulate comparandam neceſſariis munire decreviſſet, nihil ad illud exiſtimaſſe conducibilius, quam ſi pſalmorum omnium pulcherrimum, ac moralibus dogmatis refertiſſimum [a]*, ipſis exponeret. Quam ob rem cum tam nobile argumentum propoſitum haberet ſanctus Doctor, omnem ingenii vim, omnem ſibi divinitus conceſſam facultatem eidem illuſtrando adhibuit. Quidquid in eo fuit eloquentiæ, quidquid ardoris, modeſtiæ, humilitatis, ſcientiæ, id omne tanto cum ſplendore in hac commentatione eluцet; ut ea communi doctiſſimorum virorum, atque etiam heterodoxorum ſuffragio inter præſtantiora Ambroſii noſtri opera numeretur.*

Principio quadam præfatiuncula quaſi præludit, in qua compendio explicat quidquid generatim pertinet ad hunc pſalmum. Hinc tranſit ad enarrationem octonariorum, in quorum limine hebraicas quaſque litteras enucleat, quæ ſunt, ipſiuſmet teſtimonio [b]*,* velut tituli eorum verſuum, quæ ſub iiſdem litteris adſcribuntur. *Hoc autem dignum eſt quod obſervetur, nimirum ſanctum Antiſtitem palam facere ea ipſa quæ hic a Davide ſub ſingulis hebraici alphabeti elementis traduntur, ſub iiſdem quoque ab Hieremia in Threnis ſuis deſcribi. Veruntamen ante ſermonem octavum eam non aperit conſenſionem quam deinceps accuratiſſime ad finem operis proſequitur. Et in hac demum parte copioſius earumdem litterarum ſenſum ediſſerit.*

Poſt explicatum unum quodque elementorum ad interpretationem textus accedit, & exacte admodum octo illos verſus qui ſingulis ſub elementis continentur, ordine quemque ſuo expendit; tametſi aliis diutius, aliis brevius immoretur. Primo proponit ipſa verba cujuſque verſus, & ſi quid occurrat varietatis, ſive in græcis ſive in latinis exemplaribus, ſive etiam in diverſa interpretibus [c]*, hoc ille non ſine magna eruditione oculis ſubjecit, & quaſi digito indicat fontes iſtiuſmodi diſcriminis, quod nonnumquam diſſidentibus interpretum opinionibus, ſæpius vero antiquariorum Scripturam imperitia vel indiligentia ſua corrumpentium culpæ adtribuit.* [d] *Inſuper quid de variis Scripturæ verſionibus ſentiat, candide in medium profert* [e]*, docetque* [f] *tunc temporis in Eccleſia potiſſimum valuiſſe* LXX *ſenum interpretationem. Nihilominus tamen libentius ipſemet utebatur exemplari ſuo græco* [g]*; quamvis etiam minime negligeret & alia ſubinde conſulere, & diverſas textus interpretationes quæ defendi poſſe aliqua ratione videbantur, proponere.*

Etſi ſtatim ab exordio hujus operis [h] *non ſecus atque in aliis ſuis lucubrationibus* [i] *triplicem Scripturæ ſenſum agnoſcat, naturalem ſive hiſtoricum, myſticum, & moralem; primum tamen hic non ſequitur, ſecundum percurrit ſatis leviter, ſed exſculpendo illuſtrandoque tertio totus incumbit. Neque vero cauſæ illæ quibus ad ineundum hoc conſilium inductus fuit S. Ambroſius, difficulter adſerri poſſunt; ſiquidem ipſe non ſemel affirmavit* [k] *quamvis myſticus ſenſus acutior ſit, moralem tamen multo ſuaviorem, acceptioremque eſſe populo* [l]*, qui uberiorem in eo ſibi præberi utilitatis ſegetem cognoſcebat. In hunc igitur ſenſum omnes ingenii ſui nervos intendit, Chriſtianiſque præcipit qua ratione pervenire valeant ad ſupremum gradum perfectionis. Illic incredibili ardore animi in præcipua & maxime communia temporibus ſuis vitia invehitur. Sed nec ipſis ſacri altaris parcit miniſtris: quos quidem ob culpas quæ non ita graves videbantur, loco ſuo ac dignitate abdicari volebat* [m]*; nimiam eorum qui ſe juſto molliores peccatoribus exhiberent indulgentiam; ſed haud minus illorum qui ſibi ipſis remiſſi rigidiorem adverſus alios cenſuram exercerent, ſeveritatem damnans* [n]*. Ibidem etiam Judæos, atque hæreticos & arianos imprimis aggreditur* [o]*, demonſtratque* [p] *illorum hæreſim hinc ſcaturire, quod philoſophorum ac maxime ariſtotelicorum argutias & vitilitigationes eſſent ſequuti.*

a Præfat.
b Serm. 14.
c Serm. 4. 10. 12. &c.
d Serm. 4. 5. &c.
e Serm. 9. 17. 20. & 22.
f Serm. 13.
g Serm. 17.
h Serm. 1.
i Lib. de Iſaac & An. cap. 4. num. 23. Præfat. in Luc. &c.
k Serm. 1. 12. &c.
l Serm. 13.
m Serm. 2. &c.
n Serm. 4. 5.
o Paſſim.
p Serm. 22.

ſequuti. Denique eorum qui plagii accuſabant ſcriptores noſtros, quod librorum ſuorum præclariſſima quæque in operibus philoſophorum compilaſſent, mendacium quod alibi[a] *non ſemel impugnat, hic etiam refellit*[b].

Intexit hiſce omnibus longe maximam Cantici canticorum partem, cujus hic myſteria, ſicut alibi dixerat[c], *potiſſimum de Eccleſia interpretatur. Verum non admodum accurate huic inſiſtit expoſitioni. Siquidem præterquam quod in pluribus illam ſermonibus plane omittit, ejuſdem ſacri voluminis non niſi circa initium ac finem ordini inhæret. In reliquis prædicti libri teſtimonia hinc inde ex variis capitibus petita eo tantum laudat, ut illorum auctoritate res propoſita adſtruatur. Quapropter minime dubitat eadem iterum ac tertio allegare. Cum vero Chriſtianæ perfectionis conſummationem eodem Pſalmo contineri adſeveraſſet*[d], *hanc lucubrationem concludit*[e] *exponendo ultimam partem Canticorum, in qua nuptiæ ſpiritales Verbi cum Sponſa ſua, nec non intima ejuſdem cum illa conjunctio, quæ res plenam cumulatamque perfectionem conſtituit, deſcribuntur. Qua quidem coronide tam præclaro operi non poterat apponi nobilior.*

Hujus libri excellentiam agnoſcit[f] *Dallæus, ubi ait:* Opus alias præſtans, & eloquentia ſanaque doctrina refertum, lectuque adeo digniſſimum*: nihilo tamen ſecius eidem, alio loco erroris notam audet inurere, adſerens*[g] *illic Ambroſium veſtigiis Hilarii ſanctos omnes antequam Dei fruantur conſpectu, flammis expiandos eſſe prædicantis, inſiſtere. Addit*[h] *parum modeſtam illius dum in allegoricis interpretationibus ludit, licentiam eſſe. Poſtremo ipſum in explicandis litteris Hebraicis narrare*[i] *lectoribus ſuis mera ſomnia. Verum ille in tribus hiſce capitibus æque iniquus eſt. Quod enim ad primum, erunt fortaſſe qui eum non ſatis cohærentia locutum dicant, quippe qui opus illud ſana doctrina refertum palam ſit profeſſus. Nos vero quæ fuerit ſancti Viri de hoc ipſo capite ſententia, jam declaravimus. Ceterum ſi hoc in opere Dallæo præter memoratum errorem nihil diſplicet, eum atque alios ejuſdem cum ipſo communionis obſecramus, ut de ſacris noſtris myſteriis, ac imprimis de ſacro-ſancta Euchariſtia*[k] *ipſi eadem quæ Doctor noſter, & credant, & loquantur. Tam tum demum profecto contingeret, ut ſoluto diviſionis muro utrique eadem fide jungeremur. Quod autem ad ſecundam accuſationem, fatemur quidem cum Gregorio Nazian. exceſſum improbandum eſſe in allegoriis: ſed vix ullum ex Ambroſianis operibus eſſe contendimus, in quod non cadat juſtius quam in hoc, iſtiuſmodi criminatio. Id ſane hinc planiſſimum fit, quod nuſquam alibi, ut jam dictum eſt, lotius in morali expoſitione ſpacietur S. Antiſtes, neque myſticum ſive allegoricum ſenſum niſi obiter adtingat; quin immo ex ipſis Canticis pulcherrimas morum inſtituendorum eruat præceptiones. Denique quod objicitur de elementorum Hebraicorum interpretatione, hoc non validiore niti firmamento ad litteram* Aleph *demonſtrabimus.*

Hunc librum conſtare concionibus quas Ambroſius ad Mediolanenſem populum dixit, minime obſcurum eſt. Evincunt hoc ipſe dictionis ſtylus, locorum iiſdem diebus ex utroque Teſtamento in ſynaxibus recitatorum citationes[l], *expreſſiſſima tandem verba*[m] *Præſulis noſtri. Verum difficilius fuerit ſtatuere, utrum ſingula octonaria ſinguli ſermones complectantur. Si quorumdam prolixitatem cum brevitate aliorum componamus, rationemque tum diverſitatis argumentorum, tum variarum interruptionum reſumtionumque habendam putemus haud iniquo animo his adſentiemur, qui octonariorum nonnulla non unico ſermone tractata fuiſſe exiſtimabunt. Sed cum Mſſ. omnes, ac edit. antiquæ eoſdem ſermones ſecundum Hebraicorum elementorum diviſionem diſtributos ubique exhibeant, atque adeo ſimillimum veri ſit Ambroſium ipſum hancce commentationem, cum illam deſcriberet, hoc ordine conſtituiſſe, nihil hac in parte mutatum voluimus. Ceterum dicendum erit operis hujus præfatiunculam, quæ certe brevior eſt, quam ut concionem ſuam ſola contineat, vel una cum primi octonarii explicatione pronuntiatam fuiſſe, vel poſtea aliorum ſermonum capiti ab ipſomet Ambroſio ſuperadditam.*

Inquirendum jam quonam tempore eoſdem ad populum habuerit S. Epiſcopus. Conſtat procul dubio illud antequam librum de Iſaac & Anima *ibidem allegatum*[n] *ſcriberet, eveniſſe: hunc autem librum anno circiter* CCCLXXXVII *in lucem editum probavimus*[o]. *Præterea ibidem citari videntur*[p] *ipſius in Evangelium Lucæ commentarii quos opinio probabilior ad annum* CCCLXXXVI *refert. Ad hæc etiam mentio fit*[q] *anniverſarii feſti Martyrum Gervaſii atque Protaſii, quorum ſacra Lipſana ſub annum* CCCLXXXV *aut proxime ſequentem inventa ſunt. Unde colligas eximium hunc fetum circa idem tempus prodiiſſe. Hoc ipſum hinc quoque videtur confirmari, quod inflammatum martyrii deſiderium Vir ſanctus præ ſe ferat iis verbis*[r], *quæ tempus illud ſatis indicent ejuſmodi fuiſſe, per quod martyrii palma etiam tum obtingere poſſet: quod apte congrueque ad inſanientis in ipſum Juſtinæ perſecutionem quis referat, hoc eſt ad* CCCLXXXV *aut proximum.*

a Serm. 2. & alibi.
b Lib. de Abraham Patriarch. & ſeq.
c Lib. de Iſaac & An. cap. 4. num. 17.
d Serm. 13. 21.
e Serm. 22.
f Lib. de Uſu Patr. pag. 248.
g Ibidem pag. 270.
h Ibidem pag. 248.
i Ibidem pag. 244.
k Serm. 8. 14. 15. 16. & 18.
l Serm. 3. & alibi, paſſim.
m Serm. 14.
n Cap. 4. num. 17.
o Admonit. in lib. de Iſaac & Anima.
p Serm. 14.
q Serm. 6.
r Serm. 21.

ximum. At vero admodum credibile eſt eaſdem conciones neque una & continua ſerie, neque uno eodemque anno eſſe habitas. Videmus quippe Ambroſium aliquando verba feciſſe cum anniverſaria Gervaſii ac Protaſii, ut jam diximus, feſta recurrerent, quæ feſta probabile eſt in XIII Kal. menſis Julii incidiſſe: aliquando vero cum dies Sebaſtiano ſacer ageretur [a], quem etiam tunc moris erat XIII Kal. februarias celebrari. Advertimus etiam ſanctum hunc noſtrum modo jejunii diebus, modo aliis concionatum eſſe. Obſervamus denique hoc toto in opere nihil quod ad Catechumenos pertineat, deprehendi: verum illic omnia videri apud homines Chriſtianis ſacris jam initiatos, atque adeo noſtrorum omnium myſteriorum cognitione inſtructiſſimos pronuntiata. Illum autem conſtat ad eos non diebus ſingulis, ſed tantum dominicis aliiſque ſolemnioribus ſermonem habere conſueviſſe. Non enim tunc cœptum argumentum, ut de feſto diceret, omittebat: ſed interdum nonnihil de eo per digreſſiunculam delibare ſatis habebat, quemadmodum de ſuperioribus obſervatum eſt.

a Serm. 20.

Hanc porro expoſitionem ad multorum codicum ſin minus antiquiſſimorum, ſaltem elegantiſſime juxta atque accuratiſſime manu exaratorum fidem exegimus. In omnes editos: tum antiquiores tum recentiores non ſolum irrepſerant menda plurima, verum etiam frequentes interpolationes ſine auctoritate intruſæ fuerant, quas partim reſecuimus, partim in variis lectionibus, cum eas expungere ſubveriti ſumus, indicavimus. Poſtremo ſuam operi inſcriptionem reſtituimus non modo ſcriptorum codicum editionumque veterum teſtimonio, ſed etiam ſuffragio [b] Lugdunenſis Eccleſiæ, ac veterum auctorum apud quos ejuſdem mentio reperitur.

b Lib. de tenenda ver. Script. T. 4. Bibl. Patr. pag. 416.

SAN

SANCTI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI *IN PSALMUM DAVID CXVIII.* EXPOSITIO.

PROLOGUS.

a 1.[a] LICET myſtica quæque velut tubæ increpuerit ſono David propheta: tamen moralium magnus magiſter in eo quantum excellat Ethica, pſalmi hujus ſumma declarat gratia: Siquidem cum ſuavis omnis doctrina moralis ſit, tum maxime ſuavitate carminis, & pſallendi dulcedine delectat aures, animumque demulcet. Meritoque pleriſque locis moralium ſententias pſalmorum tamquam ſtellarum diffundit lumina, quæ lucent atque emicant: centeſimum vero & octavum decimum pſalmum, velut pleni luminis ſolem meridiano ferventem calore, in proceſſa libri conſtituit ætate; ut neque matutini ortus ſemiplena exordia, neque veſpertini occaſus quidam ſenilis defectus, claritati aliquid perfecti ſplendoris decerperent. Quem per ſingulas Hebræorum digeſſit litteras, ut quemadmodum parvulorum ingenia primis litterarum
b elementis [b] adſueſcunt diſcendi uſum adſumere; ita etiam nos hujuſmodi elementis uſum diſcamus vivendi.

2. Litteris autem ſingulis octonos verſiculos adſcripſit; ut ſimul & unitatem doceret (unitas enim coercet omnia & regit, cui ſubjecta omnia ſunt) & purgationem legitimæ ſanctificationis. Octava enim die ſolemnis purgatio vel ex Lege eſt; quia octava die circumciſionis ſolemnitas impleri ſtatuta eſt: vel quia totus mundus coinquinatus erat peccatis noſtris, & ſeptem illis pollutus diebus. Ubi autem venit reſurrectionis dies, convivificati domino Jeſu reſurreximus, & erecti ſumus, in novitate vitæ ablutionis gratiam præferentes. Meritoque primogenita offerimus animantia in figura primogeniti Filii Dei, caſtitatis & ſimplicitatis animantia, ſpiritale ſacrificium acceptum Deo, non quarto aut quinto die; ne immundum aut inconſummatum ſacrificium ſit: ſed octava die qua omnes in Chriſti reſurrectione non ſolum reſuſcitati, ſed etiam confirmati ſumus. Unde licet in baptiſmate plena ſit ſtatim purgatio: tamen quia ablutionis ipſius ſacrificiique rationem baptizatus debet cognoſcere, * non offert ſacrificium, niſi octavum *

Levit. 12. 3. & 4.

ingre-

a Quidam mſſ. *Licet myſtice quoque*. Quidam cum antiq. edit. *Licet myſtico quoque*. Alii demum & Rom. edit. ut in textu. Iterum eadem edit. ſola, *tamen in eo quantum excellat ethica, pſalmi hujus declarat gratia*. Quem locum ut ita decurtaret, ejus dubio procul obſcuritate effectum eſt. Ut autem ei lucem aliquam adferamus, monendum duximus voces; *in eo*, referri oportere ad illas, *velut tubæ ſono*; hoc eſt, *ſuavitate carminis, & pſallendi dulcedine*, ut continuo Sanctus explicat.

b Rom. edit. *legendi uſum addiſcunt: ita nos hujuſmodi* &c.

* Quodnam ſit illud ſacrificium, quod *Baptiſatus non offerebat, niſi octavum ingrederetur diem*, haud facile apud antiquos reperias. Difficultatem vero etiam illud auget, quod certum eſt Euchariſtiam initiatis ſtatim poſt acceptum baptiſma adminiſtrari olim ſolitam. Attamen cum Ambroſius hic non de ſimplici communione, ſed de ſacrificio loquatur, ita poteſt hoc diſciplinæ eccleſiaſticæ caput, quod forte Mediolani tantum obtinebat, explicari. Præbebatur quidem neophyto ſtatim e ſacris fontibus egreſſo divinum ſacramentum, ſed forte depromtum e turricula ſuper altari erecta vel ex aurea argenteave columba ibidem, aut in baptiſterio ſuſpenſa, in quibus olim illud adſervabatur; ſicut ex vita S.Baſilii ab Amphilochio ſcripta, ex ſupplici libello in actione 5. Conc. Conſtat. ſub Menna celebrati a clericis & monachis Antiochenis oblato,

item

ingrediatur diem; ut informatus agnitione ſacramentorum cæleſtium non quaſi rudis, ſed quaſi rationis capax, tunc demum ſuum munus altaribus ſacris offerat, cum cœperit eſſe inſtructior; ne offerentis inſcitia contaminet oblationis myſterium.

3. Titulus autem Pſalmi, *Alleluya* eſt; hoc eſt, laus Dei. In his enim hymnis vere Deus laudatur, in quibus eſt peccatorum remiſſio. Denique in ſuperiore pſalmo paſſio Domini præmiſſa eſt; quæ mundum hunc diluit, ut dignos faceret populos qui Deum immaculato ore laudarent. Ipſa quoque litterarum elementa, ut omnia Hebræa nomina, non ſunt rationabilis interpretationis vacua atque immunia, quorum ſignificationes locis ſuis aperiemus. [a] Centeſimus & undecimus pſalmus per has litteras in Hebræo in principiis verſiculorum digeſtus eſt, & eſt totus ethicus: & centeſimus decimus mihi ita ſcriptus videtur. Denique vicenos & binos verſus habent, & ſingulis verſibus ſingulæ explicantur ſententiæ. Unde & per * metra adſeruntur eſſe deſcripti.

SERMO PRIMUS.

ℵ. Aleph.

1. PRima littera * *Aleph* dicitur, cujus interpretatio doctrina eſt. Sollicitus ergo auditor plenos doctrinæ verſus eſſe qui ſequuntur, debes præſumere.

v. 1. 2. *Beati immaculati*, inquit, *in via:*
v. 2. *qui ambulant in lege Domini. Beati qui ſcru-*
A *tantur teſtimonia ejus: in toto corde exquirunt eum.* Quam pulcher ordo, quam plenus doctrinæ & gratiæ! Non prius *qui ſcrutatur teſtimonia ejus*, dixit (potuit enim convenire ſecundum litteram) ſed prius: *Beati immaculati in via*. Ante enim vita quam doctrina quærenda eſt. VITA ENIM bona & ſine doctrina habet gratiam: doctrina ſine vita integritatem non habet. In malevolam B etenim animam non cadet ſapientia. Ideoque ait: *Quærent me mali, & non invenient*; (Prov. 1. 28.) quia improbitate cæcatur mentis oculus, & caligante ſibi iniquitate, myſteria profunda invenire non poteſt. Primum ergo exercenda eſt vitæ militia, corrigendi mores. Cum hæc inſtituerimus ad curſum debitum, ut ſit offenſionis correctio, puritatis gratia; C tunc ad ſtudia percipiendæ cognitionis veniamus ſuo ordine & via. Prima igitur ſunt moralia, ſecunda myſtica. In illis vita, in his cognitio; ita ut ſi perfectionem requiras, nec vita ſine cognitione, nec cognitio ſine vita ſit: utrumque adſtipuletur alteri. Ideoque ait Scriptura: *Seminate vobis ad juſtitiam,* (Oſee. 10. 12.) *vindemiate ad fructum vitæ, illuminate vobis lumen cognitionis*. Non prius illumi-D nate, ſed ſeminate: nec ſolum ſeminate prius ad juſtitiam; ſed etiam vindemiate, inquit, ad fructum vitæ: & ſic illuminate lumen cognitionis, ut perfectio non ſolum conſitis, ſed etiam receptis fructibus approbetur. In primo quoque pſalmo hunc ordinem tenuit, (Pſal. 1. v. 1.) ut in via ambulandum doceret prius, & tunc in Lege meditandum. Qui enim non abiit in conſi-E lio impiorum, utique de pietatis via, & ju-

item ex Paulino, Gregorio Tur. atque aliis multis obſervarunt. Verum interim a ſacrificio per dies ſeptem aberant, dum plenius myſteriorum cognitione informarentur. Certe præcipuam priſcis illis antiſtitibus curam fuiſſe recens baptiſatos inſtituendi doctrina, myſteriorum quæ prius eiſdem celata fuerant, non ſolum P.P. græcorum homiliæ in diebus paſchatis, & plures Auguſtini ſermones nimirum 227. 229. 260. & 262. teſtantur, ſed Ambroſius ipſe in lib. *de Myſteriis*, qui e ſermonibus hac ipſa de cauſa habitis conſtat, planum facit. *Nunc de myſteriis*, inquit, *dicere tempus admonet, atque ipſam ſacramentorum rationem edere: quam ante baptiſmum ſi putaſſemus inſinuandam nondum initiatis, prodidiſſe potius quam edidiſſe æſtimaremur*. Libros quoque *de Sacramentis*, quos aut Ambroſii aut ſaltem ejuſdem ævi auctoris eſſe in confeſſo eſt, ad neophytorum gregem pronuntiatos fuiſſe probant iſta ex lib. 5. cap. 3. *Gaudet Eccleſia de redemtione multorum, & adſtare ſibi familiam candidatam ſpiritali exſultatione lætatur*. Cum illi demum inſtructiores facti eſſent, tum illos oblationem ſuam, id eſt, panem a ſacerdote conſecrandum ad altaria ſolitos afferre credibile eſt. Nam moris fuiſſe, ut unuſquiſque panem unde communicaturus erat, ipſe offerret, cum miraculum de muliere Chriſti præſentiam in ſacramento non credente relatum in vita Gregorii Magni ſatis oſtendit, tum locus e libro de Eccleſiæ gradibus non obſcure ſignificat. Sic autem habet: *Sicut in ſacerdote conſecratio, ita in miniſtro eſt ſacramenti diſpoſitio. Ille oblata ſanctificat, hic ſanctificata diſpenſat*. Porro neophitos ſacrificio adeſſe non conſuevisse, hoc videtur confirmare quod Ambroſ. ac Auguſt. citatis locis eos ſacramentum quidem in altari vidiſſe aſſerant, de ſacrificio autem plane ſileant. Adde dubium eſſe nemini eoſdem non prius gregi aliorum fidelium conjunctos fuiſſe, quam ſtolam candidam deponerent.

a Rom. edit. *Pſalmus centeſimus decimus* .... & *centeſimus undecimus per has* &c. Ubi ſane voluit legitimum numerandi ordinem reſtituere. Sed manifeſtum eſt Ambroſium id quod certum credebat, primo loco: quod vero non ita certum, ſecundo poſuiſſe.

* Hanc fuiſſe veterum communem opinionem, ſed ab ea recentiores quoſdam deciviſſe docuimus ad calcem col. 739. quam annotationem tibi conſulere ſi libet, licet.

* Dallæus in libro *De uſu Patrum*, pag. 244. ſcribit in hunc modum. *Mira ſomnia narrat Ambroſius lectoribus ſuis ...... in Pſalmum 118. Dum exponit nomina hebraicorum elementorum, a quibus ſumunt initium verſiculi ſingulorum Octonariorum* &c. Non ſemel jam ante oſtendimus Doctorem noſtrum in eruenda hebraicorum nomina ſignificatione aliquando minus feliciter deſudaſſe: verum & illi ævo quo non communis erat hebraicæ linguæ cognitio, id tribuendum eſt; nec ipſi inſultandum, cum ſuper ea re ſcriptores quos tum licuit, conſuluerit. Optandum quidem eſſet eum in fontes minus corruptos incidiſſe, cum forte nullum alium repererit præter Philonis Etymologias: quas tot tantiſque erroribus ſcatentes fuiſſe docet Hieronymus, ut inde ad eas expurgandas ipſemet induceretur. Ad hæc non ignorabat Dallæus quam pronum ſit in explicandis vocabulis adeo multiplici ſignificatione quaſi lectis errare. Quæ ſane cum adverſus tantæ auctoritatis Patrem, debuerant paulo modeſtiorem efficere.

& juſtitiæ ſemita non receſſit: merito- A que in via ambulans beatus pronuntiatur; & die ac nocte meditationem Legis exercens habet gratiam beatitudinis.

3. Quam inſtitutionem ſequutus Salomon, librum de Proverbiis ſcripſit, in quo moralem locum uberius expreſſit, naturalem in Eccleſiaſte, myſticum in Canticis canticorum: quamquam ſi diligenter diſcutias, & in Pro- B verbiis myſtica pleraque reperies, & in Canticis moralium ſuavitatem. Nam
Prov. 9. 1. utique myſticum eſt: *Sapientia ædificavit ſibi domum, & ſubdidit columnas ſeptem,*
a *interfecit ſuas hoſtias* &c. [a] Hocque in Canticis lucet tam myſticum quam morale, in quo blanditiarum ſuavitas
Cant. 1. 1. & affectus amantis exprimitur. *Oſculetur me ab oſculo oris ſui; quoniam optima ubera tua ſuper vinum, & odor unguento- C rum tuorum ſuper omnia aromata.*

4. Conſtitue ergo virginem deſponſatam multo tempore, & juſto ferventem amore, quæ multa probata opera dilecti probabilium teſtium adſertione cognoverit, deſideriis ſuſpenſis dilatam frequenter, jam nun ferentem moras; quæ omnia feciſſet, ut ſponſum videret: aliquando votis potitam ſuis, ad improviſum ſponſi adventum gaudio D turbatam, non quærere primordia ſalutationis, non verborum vices; ſed ſtatim quod deſideraſſet exigere. Ita ergo & ſancta Eccleſia quæ in primordiis mundi deſponſata in paradiſo, præfigurata in diluvio, annuntiata per Legem, vocata per prophetas, diu redemtionem hominum, Evangelii decorem, dilecti exſpectaſſet adventum, impatiens moræ in oſcula ruit dicens: E *Oſculetur me ab oſculo oris ſui.* Et delectata oſculis adjicit: *Quoniam optima ubera tua ſuper vinum.*

5. Et ut moralius dicamus, intellige mihi carnem illam, quæ madefacta fuerat in Adam ſerpentis veneno, quæ criminum marcebat fœtore, quæ procedebat in filiabus Sion alta cervice, & nutibus oculorum, & itinere pedum trahens tunicas, & pedibus ſuis ludens, crinium cincinnis & compoſitis F vultibus, atque redimiculis & omni affectato decore plus dedecens: eamdem tamen plurimis edoctam oraculis quod venturus eſſet, qui ſerpentis illecebris excluſis, ſancti Spiritus infunderet gratiam, ut omnis caro videret ſalutare Dei, omnis caro ad Deum veniret; inarſiſſe deſiderio: ſed metuentem ne ut impatiens, ut laſciva, ut luxurioſa, ut querula, ſicut ante fuerat, diſpliceret; & longiore quam ferre jam poterat, morantis adventus dominici exſpectatione quateretur: non immurmurantem tamen, nec tranſgredientem, ſed levantem in omni loco puras manus ſine ira & diſceptatione in habitu ornato, cum verecundia & ſobrietate ornantem ſe, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veſte pretioſa; ſed iis quæ caſtitatis & bonæ converſationis decerent gratiam, orare dicentem: *Oſculetur me ab oſculo oris ſui; quoniam optima ubera tua ſuper vinum.* Jam volebat adhærere Chriſto caro, jam feſtinabat innubere; ut eſſet unus ſpiritus, & fieret caro Chriſti, quæ erat ante meretricis. *Oſculetur*, inquit, *me* (oſculatur nos Dei Verbum, quando ſenſum noſtrum ſpiritus cognitionis illuminat) & tamquam deſpiciens omnes jucunditates & delectationes ſuas, cæleſtibus cupiens inhærere mandatis ait: quoniam optima præcepta teſtamentorum tuorum ſuper omnem appetentiam carnis, & ſæculi voluptatem. Meminerat enim ſe in Eva ante ſic lapſam, dum voluptatem corporis præfert mandatis cœleſtibus.
Ait: *Unguentum exinanitum nomen tuum;* Ibidem 2.
hoc eſt, totus immundis impuritatibus diverſorum facinorum fœtebat hic mundus: nune ſpirat ubique ſuavitas pudicitiæ, unguentum fidei, flos integritatis. Et a moralibus venit ad my-
ſtica dicens: *Introduxit me Rex in cubi-* Ibidem 3.
culum ſuum, exſultemus & lætemur in te, diligamus ubera tua ſuper vinum. Simplex eſt enim oſculum, negotioſum autem cubiculi ſecretum.

6. In ipſo quoque Evangelio pulcherrimus de moralibus locus eſt; ut unuſquiſque vas ſuum mundet dicente
Domino: *Phariſæe cæce munda prius quod* Matth. 23.
intus eſt calicis & paropſidis; ut fiat & id 26.
quod foris eſt, mundum. Nam niſi ſe unuſquiſque intus mundaverit, etiamſi foris ſpecioſus videatur & juſtus, ſimilis erit dealbatis ſepulcris; ut foris quidem juſtus videatur, intus vero ſit fœtidus. Sic eſt doctrina ſine vitæ innocentia. Sed nec ipſa doctrina poteſt mercedem habere, ubi gratiam non
habet innocentiæ. *Peccatori enim dixit* Pſ. 49. 16.
Deus: Quare tu enarras juſtitias meas? Sed revertamur ad propoſitum pſalmum.

a Mſſ. plerique ac vet. edit. *Hocque in Canticis licet tam myſticum quam morale ſit.* Rom. *Hocque in Canticis canticorum & myſticum & morale.* Nos vero lectionem cod. Remig. Vind. Theod. Navar. unius, atque Aud. repræſentamus.

7. *Beati*, inquit, *immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Beati qui ſcrutantur teſtimonia ejus, in toto corde exquirunt eum*. Primus verſus moralis, ſecundns myſticus. Quis hoc dicit? Propheta utique, * qui fungebatur carnis alloquio, & dicit hoc poſt eum pſalmum quo deſcripta eſt domini noſtri Jeſu Chriſti paſſio. Ubi ergo & divina ſacramenta revelata ſunt, & induit Dominicæ reſurrectionis lætitiam, & paſſionis deguſtavir gratiam; vidir juſtorum congregationes, populos redemtorum, perditorum ſalutem, mortuorum reſurrectionem, ſanctificationem ſacramentorum, & exclamavit dicens: *Beati immaculati in via*, hoc eſt: ecce maledicta terra in Adam cœpit habere bearirudinem; ſi tamen legem Domini non derelinquar: ecce immacularus eſt homo, qui erat anre pollutus. Quam pretioſum eſt cuſtodire præceptum Domini: quam pretioſum etiam præcepti ipſius ſcire myſterium!

8. Sed quis eſt immaculatus? Non utique qui in quacumque via ambular: *Joan. 14. 6.* ſed qui in Chriſto ambulat. Ipſe enim dixir: *Ego ſum via*. In hac via qui ambulat, errare non novit; ſi tamen ab hac via numquam recedat. Eſt & via Lex; & ideo dum immaculatus eſt, in lege Domini ambulet: nec ambulare in via hac deſinat, ne immaculatus eſſe deſiſtat. Non declinet in dexteram aut lævam, non titubet, non reſiſtar, non exſpecter; ſed ambulet ſuperiora obliviſcens, & ea quæ ſunt priora appetens, ad deſtinatum ſequatur, ad bravium feſtinet, conrendat uſque in finem; finis enim Legis eſt Chriſtus. Multi volunt ambulare in via, ſed non uſque ad finem. Non ambulanr Judæi uſque ad finem, qui non uſque ad Chriſtum ambulanr. Non ambular Manichæus in via, qui Legem reſutat: ſed ambulat vera fides, quæ & Legem ſuſcipir, & plenirudinem Legis agnoſcit.

9. Si quis ergo in via ambulat, ſcrutetur teſtimonia Domini. Quæ licet myſtica ſint, tamen etiam moralia in ſe habent; quoniam melius poteſt ambulare in via, qui ſcrutatur Domini teſtimonia. Nam ut quis intemperantiſſimus captus adulterinæ cupiditatis æſlu, & victus libidine, vel indulgens flagitiis, qui repugnare nolit apperentiæ ſuæ carnis, converſus hnc atque

A illuc, ſi neminem forte videat, in facinus ruit: idem ramen quamvis inveniat paratam occaſionem potiendi, explorat diligenter omnia, in diverſum oculos ſuos, incurioſus juſtitiæ, ſollicitus famæ, detorquet frequenter, erubeſcit reſtimonium erroris, qui non erubeſcit errorem: ac ſi quem forte ſpectatorem cognoverit facinoris ſui, verecundia ſequeſtrat intemperantiam; & B quamvis cum * ancilla vel meretrice vnlgari, ubi nullum ſit deprehendendi periculum, tentamenta moliatur libidinis, pudore tamen incœprum deſerit: quanto magis ſi quis allevet mentis oculos, & conſiderer plena eſſe Angelorum omnia, aera, rerras, mare, Eccleſias, quibus Angeli præſunt (mittir enim Dominus Angelos ſuos ad deſenſionem eorum, qui heredes futuri C ſunr promiſſorum cæleſtium) concepto poteſt renuntiare peccato? Unde iſta turba innocentium, niſi ex illis peccatoribus? Eadem natura eſt omnium, ſed diverſa diſciplina. Circumciſio nihil eſt, & gentiliras nihil eſt: ſed obſervatio mandatorum Dei, naturæ ipſius auget grariam. Merira commutar ille qui dicit: *Tenebræ in circuitu, & parietes me operiunt: peccatorum meorum non erit memor Altiſſimus*. *Eccli. 23. 26.*

D 10. Non reveritus eſſes Angelorum præſentiam, ſi præſentes eſſe crederes? Non metueres non dicam facere; ſed loqui, ant etiam cogitare quod pravum eſt: ſi ribi divina ſcriptura ſuaſiſſet, quia Deus cogitationum arbiter, ſecretorum reſtis eſt verax, ſicut ipſe ait: *Eſtote mihi teſtes, & ego teſtis, dicit dominus Deus, & puer meus quem elegi*? *Eſai. 43. 10.* Hominem vereris præſenrem, Dei Parris E & Filii non vereris præſentiam? Sed non vis credere, ne poſſis cavere: non vis audire, cum legitur, quia Deus novir occulta hominum; ne incipias ſcire quod rimeas, & rimere ne pecces. Audi ergo ſcripturam divinam; ut convertaris a via prava & maligna. Noli ſicur cæcus oculis corporalibus, aut ſicur ſurdus, qui eo quod non poteſt videre aut audire præſentes, ſolum eſſe ſe credit: & in plurimorum F cœtu, dum putar nullum eſſe præſenrem, perpetrare adoritur quod arbitratur eſſe ſecretum; non poreſt enim videnres videre qui non videt: ſimiliter & tu mentis cæcatus oculis noli æſtimare quod ſine teſte delinquas; quia hominis præſentiam declinare potuiſti. Plures

* Hoc eſt, qui velut carnis vice ac nomine loquebatur.

* Confer hunc locum cum iis quæ ſupra lib. 1. de Abraham, cap. 7. num. 50. traduntur; nec non cum nota quam capiti 4. ejuſdem libri col. 289. ſubjecimus.

Plures ſunt qui redarguant, quam quos cavere potuiſti. Ipſum te fugere tui accuſatorem non potes, quem * convenit propria conſcientia. Et ſi negas aliis, tibi non negas. Et ſi homini inficiaris, Deo fateris. Et ſi volueris negare, tuæ te cogitationes revincunt.

4. Reg. 6. 16. & 17. 11. Eliſæo adſiſtebant Angeli, quos videbat; & ideo agmina hoſtium non timebat: ſed timebat puer ejus qui Angelos non videbat. Aperuit oculos B ejus ad vocem Prophetæ gratia Dei, vidit Angelorum exercitus, & credidit eſſe præſentes, quos antea, quia non videbat, putabat abſentes. Et tu lege Prophetam ut videas, lege ut aperiat oculos tuos: nec te hoſtilis legio perterreat, & obſeſſum eſſe te credas, qui liber es, qui munitus es ſpiritalibus turmis, ſi Prophetam non derelinquas. Cum tibi Propheta loquitur, C quia Deus dixit: *Ego cælum & terram compleo* (*Hier. 23. 24.*): cum tibi Propheta dicit, *quia plures nobiſcum ſunt* (*4. Reg. 6. 16.*); quia in circuitu noſtro Angeli ſunt: adtolle oculos mentis, & videbis non ſolum Angelos, ſed etiam Deum, qui dicat tibi: *Aperi mihi, ſoror mea, proxima mea* (*Cant. 5. 2.*). Pulſat ad januam & quando tu dormis; ſi tamen vel excitatus evigiles, vel vocatus januam tui pectoris aperias, introibit. D Quod ſi fugias lectionem propheticam, ſi domi non legas, in Eccleſia audire nolis; nonne ſicut ille qui averſo connivet obtutu, ne videat quod poſſit videre, claudit oculos ne deſpiciat, cui poteſtas videndi eſt, aut ſicut in furore plerique injecere manus oculis ſuis: ita & tu primo averteris connive nti magis diſſimulatione, quam refragatione prærupta! Nam cum ad Eccleſiam venis, & Chriſtianum te adſe- E ris, ſanus videris, aperis oculos, quibus poſſis videre: ſed dum audire diſſimulas quæ leguntur, claudis ne videas tibi, etſi aliis videre videris; injicis etiam quaſdam perfidiæ & intemperantiæ manus oculis animæ tuæ, & cæcitatem inſers cordi tuo, quod eſt gravius, voluntariam; ut videns non videas, audiens non audias.

F 12. Putas te ſolum eſſe cum fornicaris, & non recordaris quia oculi Domini vident orbem terrarum? Non A audis dicentem: *Ecce venit hora ...... ut diſpergamini unuſquiſque in ſua, & me ſolum relinquatis: ſed non ſum ſolus; quia Pater mecum eſt?* (*Johan. 16. 32.*) Adeſt ergo Pater, adeſt & Filius Dei, adſunt miniſtri, adſunt Cherubim & Seraphim, quæ dicunt: Sanctus, ſanctus, ſanctus: plena eſt terra majeſtatis tuæ. Plenus eſt enim mundus ſanctarum virtutum; quia plenus eſt nequitiarum. Plenus eſt orbis B terrarum remediis, quia plenus eſt laqueis. Putas quod in lupanari Chriſtus te non videat, quem videt lupanar intrare? Putas quod in adulterio te non deprehendat, quem videt adulterium cogitantem? Num parietes refugit, qui ſpectat errores: & ſecretum criminis averſatur, qui ſcenam criminis intuetur? An putas tunc primum te intrare [a] meritorium, cum fornicem C meretricis ingrederis? Intraſti jam, quando cogitationes tuas meretrix introivit. Intraſti jam, quando ad potiendam proſtibulæ cupiditatem greſſu mentis intraſti. Pulſaſti lupanaris fores, quando ad mulieris concupiſcendæ decorem oculos mentis aperuiſti. Et ſi verum audire vis, quomodo te in lupanari non vidit Chriſtus; quando te vidit, quia adulterando in corde tuo te ipſum lupanar eſſe feciſti? Denique D ipſe dicit dominus Jeſus: *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, jam adulteravit eam in corde ſuo* (*Matth. 5. 28.*). Unde tamen tam religioſus in opinione, qui tam probroſus in crimine?

13. Sed adquieſco tibi quod Jeſus te nolit videre, nolit revincere, qui nolit accuſare: nolint videre & Angeli. Sed videt diabolus, qui tecum introivit, immo qui te introduxit: vident miniſtri E ejus, qui te circumdederunt; ne videres Angelos Dei: vidit Belial, vidit legio qui te impulerunt; ne quis revocaret, ne quis teneret. Noli putare quod * colludium tibi præſtet ſilentii, qui vult tecum ſupplicii habere conſortium. Studet plures ſimiles ſui videre; & in eo habet gloriam, quod plures perditos fecerit. Ipſe eſt incentor, F ipſe accuſator, ipſe in Judam introivit, ipſe eum ad proditionem impulit, ipſe miſit ad laqueum. Quanti dicturi ſunt in illo die adverſus eum: Tu nos cir-

* *Convenit*, verbum e foro; id eſt, judicio perſequitur.

a Codex Navarræus unus, *meretricatorium*: ſed retinendum *meritorium*. Ubi ſubintellige, *diverſorium*, vel *ſtabulum*; ſic enim quondam dicta ſunt, ut cum Tertulliano loquamur, *conſiſtoria libidinum publicarum*. Unde *proſtibula* ſeu *proſtibulas* quidam appellatas volunt, quod *pro ſtabulo*, id eſt, ante ſtabulum ſtarent. *Meritorium* autem a merendo vocatur quod mereat, hoc eſt pariat quæſtum domino ſuo. Quo ſenſu Horat. *in Arte poet.*

Hic meret æra liber Soſiis.

Hinc etiam meretricios ac meritoritorii pueri nomen ſortiti; licet *meritorium* quandoque honeſtum diverſorium ſignificet

* *Colludium*, aut *colluſio* ſimulationem ac fraudem ſignificat; colludere enim dicuntur, qui cum videantur inter ſe contendere aut litigare, hoc tantummodo per ſimulationem faciunt, cum unus dedita opera ſe judicio vinci patiatur. Sed ea fraus etiam locum habet extra judicium.

Digitized by Google

circumveniſti, tu impuliſti. Exemplum quæris? Accipe dicentem Evam prævaricationis ſuæ auctorem fuiſſe ſerpentem. Sed illum implicavit, non ſe abſolvit. *Ibidem 11.* Cui reſpondit Dominus: Non præceperam ne guſtaretis de ligno ſolo, quod eſt in medio paradiſi? Reſpondebit ergo veritas & pluribus: Diabolum audiſtis ſuadentem noxia, me non potuiſtis audire vitalia mandantem.

14. Et ideo operemur juſtitias: *v. 3.* *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt. Tu mandaſti mandata* *v. 4.* *tua cuſtodiri nimis.* *v. 5.* *Utinam dirigantur viæ* *v. 6.* *meæ ad cuſtodiendas juſtificationes tuas. Tunc non confundar, cum perſpiciam in omnia mandata tua.* Non ſolum mandaſti, inquit, cuſtodiri mandata tua, ſed etiam *Gen. 2. 16.* cuſtodiri nimis. Quando hoc mandavit? In paradiſo quidem mandavit Adæ, ut cuſtodiret mandata: ſed fortaſſe non mandaverat nimis cuſtodire; & ideo lapſus eſt, ideo inflexus voce mulieris ſuæ, ideo deceptus erat a ſerpente, putans quod ſi in parte aliqua recederet a mandato, non penitus erraret: ſed quia ſemel a ſemita mandatorum receſſit, totam deſeruit viam, & exſpoliavit omnibus nudumque reliquit. Ideo Dominus, quia lapſus erat, qui in paradiſo erat, poſtea te per Legem, per Prophetas, per Evangelium, per Apoſtolos monuit; ut nimium cuſtodias mandata domini Dei tui. *Matth. 12. 36.* Omne, inquit, verbum otioſum quod locutus fueris, reddes pro eo rationem. Noli diſſimulare: ab aliquo mandato jota unum, aut unus apex non præterit. Noli recedere de via. Si in via ambulans vix tutus es a latrone; quid facies ſi te extra viam vagantem invenerit? Dirigantur greſſus tui; & ne infirmus ſis ad dirigendum, precare ut dirigat Dominus vias tuas.

15. Hic optat: *Utinam dirigantur viæ* *v. 5.* *meæ.* *Pſ. 39. 2. & 3.* Alibi dicit: *Exſpectans exſpectavi Dominum; & exaudivit me ….. & ſtatuit pedes meos in petra, & direxit greſſus meos.* Roga ergo & tu, ut Dominus dirigat veſtigia mentis tuæ; quo poſſis Domini cuſtodire juſtificationes. Non confunderis, cum reſpexeris in omnia mandata ejus. Ante enim confuſus es in Adam & Eva. Denique nudus factus es, operuiſti te foliis; quia confundebaris: abſcondiſti te a conſpectu Dei; quia erubeſcebas, ita ut tibi diceret Deus: *Adam ubi es?* *Gen. 3. 9.* Cum illi dicit, tibi dicit; Adam enim interpretatione latina homo dicitur, hoc eſt: Homo ubi es? *Ibidem 10.* Et Adam reſpondit: Timens quia nudus eram, & tota mente confuſus, ante conſpectum tuum venire non auſus ſum. Ergo ne confundamur, cuſtodiamus mandata Domini, & cuſtodiamus omnia. Nam ſi quis unum mandatum cuſtodiat, & aliud prævaricetur, nihil ei prodeſt. Cuſtodivit ſe aliquis a ſanguine, non cuſtodivit ab adulterio; utique in uno convictus, punitur etiam legibus ſæcularibus: nec prodeſt ei alterius criminis abſtinentia, ſi in altero fuerit deprehenſus.

16. *Confitebor tibi, Domine, in directione* *v. 7.* *cordis* (advertis quas vias dirigas) *in eo cum didicero judicia juſtitiæ tuæ. Juſtificationes tuas cuſtodiam: non me derelinquas* *v. 8.* *uſquequaque.* Hoc loco myſtica plenius cognoſcere ſe velle teſtatur; ut ingrediatur penetralia myſteriorum cæleſtium, & aperiantur ſibi theſauri ſapientiæ & ſcientiæ in Chriſto abſconditi. Unde & Salomon ait: *Adtrahe nos poſt te: in* *Cant. 1. 3.* *odorem unguentorum tuorum nos curremus. Introduxit me Rex in cubiculum ſuum.* Et forraſſe illud quod ait ſupra: *Oſculetur* *Ibidem 1.* *me ab oſculo oris ſui*, ſignificat Spiritus ſancti ſupervenientis gratiam, ſicut Angelus ad Mariam dixit: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi* *Luc. 1. 35.* *obumbrabit tibi.* [a] Quando autem introduxerit eam Rex in cubiculum ſuum, paſſionis tempus, lateris compunctio declarat, ſanguinis effuſio, ſepulturæ unguentum, reſurrectionis myſterium; ut oſculum quaſi ſponſa acceperit: in cubiculum autem Chriſti ſit introducta Eccleſia, non jam quaſi tantummodo deſponſata, ſed etiam quaſi nupta; nec ſolum thalamum ſit ingreſſa, ſed etiam legitimæ claves copulæ conſecuta ſit. Ideoque quaſi in thalamo ſita ait: *Colligatio guttæ frater meus mihi, inter* *Cant. 1. 12.* *media ubera requieſcet.* Quod ſi cubiculum quærimus, ipſe nos edoceat qui ait: *Tu autem cum orabis, intra in cubi-* *Matth. 6. 6.* *culum tuum: & clauſo oſtio ora patrem tuum in abſcondito.* Cubiculum Eccleſiæ corpus eſt Chriſti. Introduxit eam Rex in omnia interiora myſteria, dedit ei claves; ut aperiret ſibi theſauros ſcientiæ ſacramentorum, clauſas antea fores panderet, cognoſceret quieſcentis gratiam, defuncti ſomnum, virtutem reſurrectionis.

17. In illo cubiculo juſtitias domini Jeſu nupta reperit. Quæ ſunt illæ juſtitiæ? Utique ſacramenta baptiſmatis, ſicut legimus, quia cum venienti ad baptiſmum diceret Johannes:

Ego

a Mſſ. plures, *Quando autem introduxit ……. compunctio declaratur.* Quod qui probaverit, ita intelligat, ac ſi ſcriptum eſſet, *Quando introducta legitur Eccleſia, per hoc paſſionis …… tempus declaratur.*

Digitized by Google

Matth. 3. 14. & 15. *Ego a te debeo baptizari , & tu venis ad* A
me ; reſpondit Jeſus *: Sine modo ; ſic enim*
decet nos adimplere omnem juſtitiam . In
illo cubiculo juſtificationes Domini di-
dicit , cognovit conſilium Dei , ſicut
Luc. 7. 29. & 30. ſcriptum eſt : *Quia omnis populus audiens,*
& publicani juſtificaverunt Deum baptizati
baptiſmo Johannis *: phariſæi autem & legiſ-*
periti conſilium Dei ſpreverunt in ſe , non
baptizati ab eo . Quod illi ſpreverunt ,
nos eligamus , & ſequamur conſilium B
Dei , quo nihil poteſt eſſe ſublimius ;
hoc enim divinum , quo fit remiſſio
peccatorum . Cum didicerit itaque juſti-
tias Domini , Deum timens non con-
Philip. 1. 20. fundetur . Denique & Paulus ait : *In*
nullo confundar .

18. Et quia nullus poteſt perfectus
eſſe ſine favore Dei , neque tutus ;
ideo rogare debet , ne penitus eum C
derelinquat Deus . Nam ſupra rogavit
David ne derelinqueretur dicens : *Ne*
Pſ. 37. 22. *derelinquas me , domine Deus meus ;* hic
ait : *Ne derelinquas me uſquequaque* , hoc
eſt , multum . Supra forte quaſi adhuc
imperfectus , & in magnis perturbatio-
nibus poſitus ne derelinqueretur , ti-
mebat : hic autem jam fortior non ti-
met derelinqui ut tentetur ; ſed rogat
ne penitus derelinquatur . Plerumque D
enim derelinquit Deus quos vult pro-
bari : penitus autem derelinquit quos
Job. 2. 6. deſerit . Dereliquit penitus Judam : non
dereliquit autem ſanctum Job , in cu-
a jus [a] patrimonium , in cujus corpus
poteſtatem diabolo dedit ; in animam
autem non dedit . Nam ſi dediſſet in
animam , penitus dereliquiſſet eum .
Numquid non ideo derelictus eſt Job,
ut relictus probaretur , probatus coro-
naretur ? Dereliquit igitur Judam , cui E
Joh. 13. 27. ait : *Quod facis , fac celerius* . Dereliquit
b. enim penitus , quem ſceleris ſui [b] per-
miſit effectui . Alios autem apoſtolos
cum vidiſſet eſſe turbatos , quia dixe-
Ibidem 33. rat : *Quo ego vado , vos non poteſtis venire ;*
addidit : *Non turbetur cor veſtrum* . Et
Johan. 14. 1. Ibidem 3. infra : *Iterum venio , & accerso vos ad me*
ipſum ; ut ubi ſum ego , & vos ſitis . De-
nique turbatus Petrus qui derelinqui
Joh. 13. 36. timeret ait : *Domine quo vadis ?* Vidit F
Dominus turbari eum , reſpondit ei :
Matth. 14. 30. & 31. *Quo ego vado , non potes me modo ſequi :*
ſequeris autem poſtea . Sic & in mari cum
titubaret , clamavit ad Chriſtum ; &
porrexit ei dexteram Chriſtus , ne pe-
nitus derelictus periret .

19. Nemo autem debet inflati , quod
numquam derelinquatur : vel dolere ,
quod aliquando derelinquatur ; ſiqui-
A dem ipſe Filius ſe dicit derelictum ,
ſicut habes : *Deus Deus meus reſpice in* Pſ. 21. 1.
me ; quare me dereliquiſti ? Et ille quidem
numquam derelictus a Patre eſt , cum
quo Pater ſemper eſt . Scriptum eſt
enim : *Ecce jam venit hora , ut diſperga-* Joh. 16. 32.
mini unuſquiſque in ſua , & me ſolum re-
linquatis : ſed non ſum ſolus , quoniam Pater
mecum eſt . Sed ſecundum corpus in
quo eſt traditus paſſioni , vox iſta pro-
B ceſſit ; quoniam derelinqui nobis vide-
mur , quando ſumus in periculis conſti-
tuti . Unde & Paulus ait de Patre
Deo : *Qui Filio proprio non pepercit , ſed* Rom. 8. 32.
pro nobis omnibus tradidit eum . Dereli-
quiſſe videtur ; quia non pepercit , qui
tradidit morti : ſed non penitus dere-
liquit , cui dicitur : *Quia non derelinques* Pſ. 15. 10.
animam meam in inferno , nec dabis Sanctum
C *tuum videre corruptionem* .

SERMO SECUNDUS.

ב Beth.

1. *IN quo corrigit junior viam ſuam ?* V. 9.
Superiorum octo verſuum non
abſurda nobis cecidit diſputatio ; ideo-
que & ſequentia perſequi ſtudium fuit .
D Et primum litteræ ſecundæ , hoc eſt
Beth , interpretatio conſideranda eſt ,
quæ in latino converſa , confuſio de-
claratur . Sed qui viam ſuam corrigit ,
non confundetur . Verum quia is qui
corrigit , ante in errore fuit (quomodo
enim corrigitur , niſi quod ante defle-
xit a vero .) utique in lapſu poſitus ,
& adoleſcentiæ luxu , ac laſcivæ æta-
tis captus illecebris , ubi ad juventutis
provectus confinia ſobria mente reſipi-
E ſcet : tamquam confuſus animo , quo-
nam modo erubeſcenda deponat , &
plena probitatis adſumat , diu ſecum
volvit ; & diverſis fluctuans cogitatio-
nibus librat atque examinat , ſuperiora
obliviſcens , & ea quæ ſunt priora ap-
petens , quemadmodum viam ſuam
corrigat , offenſionemque adoleſcentioris
ætatis ſeria juventutis fronte prætexat .
Unde ne diu dubitet hujuſmodi , &
F incerto hæreat , dat Propheta conſi-
lium , quaſi cum eo ipſe deliberans ;
tunc enim ſalubriora conſilia credimus ,
ſi propenſiore meditatione examinata
videantur . Sed ipſa deliberationis ſu-
ſceptio docta definitione diſtinguitur ,
ut diverſarum cogitationum concurſus
auferat dicens : *In quo corrigit junior*
viam ſuam ? Hic enim deliberantis eſt
finis , quo viam ſuam corrigat .

2. Et

a Poſt vocem , *patrimonium* , habent edit. *Jus tyrannidis adverſario tribuit ;* quæ deſunt in mſſ. Gallicanis .

b Ita mſſ. omnes : edit. vero *permiſit effectui* , quædam Pariſ. *affectui* . *Alios autem non dereliquit apoſtolos , quos cum vidiſſet &c.*

Digitized by Google

2. Et reſpondit : *In cuſtodiendo verba tua*. Et bene ad Dominum converſus reſpondit deliberanti, quaſi prece atque oratione delata conſilium hoc Domini inſpiratione repererit; ut non præſumtionis humanæ, ſed dignationis divinæ remedium crederetur. Mens enim noſtra verborum cæleſtium conſperſa ſeminibus, quæ ante degenerabat in ſtirpibus, meliores cultus edere, fructuſque adferre incipit. Dirigamus igitur ſemitas noſtras, nec tortuoſi ſerpentis ſequamur amfractus. Viæ enim Domini rectæ; perverſæ autem viæ erran-
Prov. 2. 13. tium, de quibus dicitur: *O qui reliquerunt ſemitas rectas!* In ordinem ſeges læta porrigitur, atque in verſum quemdam vineta ponuntur: cervorum curſus directior, vulpeculæ flexuoſus. Ideo
Luc. 13, 32. de Herode dicitur: *Ite, dicite vulpi illi;* quia deflexerat a via recta, nec iter ſuum in juventute correxerat: dignus Hieremiæ Threno, quo deflentur peccatores, qui jugum verbi in juventute ſuſcipere recuſarunt. Ideo captivi ducti ſunt, ideo deplorantur tamquam mortui; quia vitæ neſcierunt ſemitas, & digna opera * cadaverum buſto non declinaverunt. Flens ergo mortem perpetuam Judæorum, dicit Hieremias:
Thren. 3. 27. & 28. *Bonum eſt viro cum tollit jugum in juventute: ſedebit ſingulariter, & ſilebit; quia tulit in ſe*.

3. Non ſolum tollere jugum verbi, ſed in juventute debemus tollere. Si enim ſero tollamus, incipiamus [a] pœnitentiam ſuperiorum magis habere, quam tenere gratiam. Præveniamus ergo juventutis annos correctione con-
Gen. 48. 15. grua; ut magis dicamus ſinguli: *Deus qui paſcis me a juventute mea*; quam recordationem habentes lapſum defleamus
Pſ. 24. 7. dicentes: *Delicta juventutis meæ, & ignorantiæ meæ ne memineris*. Hoc debilitatis eſt remedium, illud robur ſalutis. Salutis medicina vulneri quæritur: gra-
Thren. 3. 27. tia ſanitati. Ideoque ait: *Bonum eſt viro, cum tollit jugum in juventute*. Ei autem qui poſt decurſæ juventutis annos jugum tulerit, non eſt ſtatim perfectum bonum. Stimulant enim eum peccata ſua, exagitat conſcientiam conſuetudo

A peccandi, & uſus erroris inſtabilem facit. Luctandum eſt diu hujuſmodi viro, [b] ut abolefaciat in juventute facta inveterata atque diuturna. Huic in periculo res eſt, illi in bono.

4. Denique ſedebit ille ſingulariter, quaſi is qui facile non inveniat æqualem, ſingularibus donatus præmiis: & ſilebit quietus & feriatus ab omni interpellatione mundanæ ſollicitudinis, & voluptatis; & divinis vacabit ora-

B culis, quæ ſolent ſingulariter ſedentibus revelari, ſicut ſancto David, qui ait: *Quoniam tu ſingulariter in ſpe conſtituiſti me*. Pſ. 4. 10. Et hic quidem non in ſecreto ſolus ſedebat, ſed cum præeſſet populis; ſingulari tamen gratia præminebat. Elias ſolus ſedebat, cum ab Angelo, 3. Reg. 17. 6. & 19. 7. vel etiam corvis cibum deferentibus paſceretur. Solus non ſolum ſecretus a turbis, verum etiam ſegregatus a meritis plurimorum. Denique revelationes illi divinæ gratiæ refulgebant,

C cujus muneris fructum pro mercede adipiſcebatur; quia a juventute ſua jugum verbi ſuſcipiendum putavit, nec trahenda longo diutius fune peccata.

5. Poteſt juvenior iſte qui fecit bonum, tollendo in juventute jugum verbi, nondum perfectus, qui adhuc juvenior, ſegregans vero ſe a colloquiis æqualium, quæ plerumque corrumpunt bonos mores, & contagia volens fugere peccantium; ita intelligi ſingulariter ſedere & ſilere, ne rudis ætatis facili-

D tate labatur: ſed intendere ſeniorum præceptis, prophetarum oraculis, apoſtolorum magiſteriis: laudandus eo quia prius vult loquenda cognoſcere, quam proferre quæ ſentiat, antequam loqui diſcat, timens ne multiloquio peccatum contrahat. Unde puto & * Pythagoram illum philoſophum imitatorem juvenis hujus prophetici inſtituiſſe ſectam, ut diſcipuli ſui quinquennio non loquentes tanto ſilentio loqui diſcerent,

E cum præſertim & David, ſuperioris ætatis quam Pythagoram fuiſſe non dubium ſit, qui ait: *Dixi, cuſtodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiam*. Pſ. 38. 2. Et quia forte aliquando aliquid locutus eſſet incautius;

* Tangitur Græcorum, Romanorumque conſuetudo urendi cadavera: quo ſupplicio gravia peccata digna dicuntur.

a Mſſ. omnes Gallici: *ſapientiam ſuperiorum*; vel ut nonnulli habent, *ſuperborum*, aut etiam ut alii, *ſupernorum*. Verum quid per ſapientiam Ambroſius ſibi vellet, non videmus. Quocirca potior videtur edit. omnium lectio.

b Omnes edit. ac mſſ. aliquot, *ut abolefaciat inveterata* &c. Alii plures ac potiores, *ut abolefaciat in juventute facta inveterata*; id eſt, ut aboleat ea quibus per totam juventutem, ſub qua pueritia adoleſcentiaque comprehenduntur, adſueverat.

* Præcipuum quoddam Pythagoricæ diſciplinæ nemo neſcit in ſilentio fuiſſe poſitum. Hoc autem erat duplicis rationis. Primum quod ἐχεμυθίαν dictitabant, diſcipulis nonnumquam in biennium, ſæpius in quinquennium indicebatur: alterum quo profanos ſua celabant myſteria; & hoc [illegible] nominabatur. Quod vero ex Davidis atque Iſaiæ ſcriptis multa ediſcere potuerit, nec ratio chronologica repugnat; cum illo quidem 536. hoc autem 246. annis poſterior extiterit: & præterea favet Fl. Joſephi, Origenis, nec non Clementis Alexan. auctoritas. Conſule ſuper ea re Johan. Ger. Voſſium *de Philoſophorum ſectis* c. 6. §. 5. Vide etiam quæ nos lib. 2. *de Abraham* cap. 11. n. 20. ſicut & ad calcem Admonit. in lib. *de Bono mortis* obſervavimus.

tius; ideo poſtea a Deo poni ori ſuo cuſtodiam poſtulavit. Eſaiam quoque pythagoricis anteriorem fuiſſe quis neſciat? Qui cum audiſſet, *clama*; non prius clamaverit, quam audiret quid clamare deberet. Reſpondit enim: *Quid clamabo?* Unde dictum eſt ei: *Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus, ut flos fœni. Aruit fœnum & flos ejus decidit: verbum autem Domini manet in æternum;* & prophetica voce clamavit.

Eſai. 40. 6. Ibidem. Ibidem 6. 7. & 8.

6. Uterque igitur juvenis prædicandus: * ille tamen ſerus, hic cautus; ille ſe ipſo contentus, & numquam ſibi ſolus: iſte pulcram ætati lubricæ diſciplinam adſciſcens ſilentii; nec adhuc ſibi abundans, ſed aliis ſe timens credere: quærens tamen a juventute congregare, quæ in ſenectute & ſibi & proximis ſuis proſint, ne dicatur ei: *Quæ in juventute non collegiſti, quomodo invenies in ſenectute?* Ergo is ſi in concilio ſeniorum ſederit, manum adhibebit ori ſuo; ut audiens ſententias colligat, quod ſibi ad maturiorem ſervet ætatem: quemadmodum Maria cum verba Chriſti audiret, conferebat ea omnia in corde ſuo: quemadmodum Johannes cum caput ſuum ſupra pectus Jeſu domini reclinaret, hauriebat profunda ſecreta ſapientiæ.

Eccli. 25. 5. Luc. 2. 51. Johan. 13. 25.

7. En tibi juvenem qui viam ſuam in juventute correxit. Piſcator erat cum fratre ſuo, vidit dominum Jeſum, cum plicaret retia ſua, & audivit dicentem: *Venite .... faciam vos piſcatores hominum ... & relictis retibus ſuis, & patre, ſecutus eſt eum.* Viam ſæculi cœperat currere: ſed auditis Chriſti imperiis, deſeruit vitam mundi, ſecutus eſt Chriſtum: probavit quia in eo *corrigit juvenior viam ſuam*, ſi Chriſti verba cuſtodiat, dicens ad eum: *Diligamus ubera tua ſuper vinum.* Sic tamen bibens, ut non abſorberetur vino: ſed gratia ejus lætitiam cordis hauriret, non corporis ebrietate titubaret. Denique bibens hoc vinum, aperuit oculos ſuos, & vidit viam rectam, reliquit tortuoſas vias dicens: *Æquitas dilexit te*; hoc eſt, non flexuoſa itinera te ſequuntur, ſed ſolus ad te poteſt juſtitiæ trames pervenire. Qui enim diligit juſtitiam, non ſe avertit a Chriſto. Quomodo enim arbi-

Matth. 4. 19. & 20. Cant. 1. 2. Ibidem 3.

A trum juſtitiæ, remuneratoremque meritorum innocens metuat conſcientia?

8. In hoc ergo [a] juvene viam ſuam corrigente ſpectato magna myſteria, quæ in Canticis canticorum ſanctus Salomon repletus Domini ſpiritu reſultavit. Conſtitue dominum Jeſum recumbentem in convivio, reclinantem ſe Johannem ſupra pectus ejus, mirantes alios quod ſervus ſe ſupra Dominum reclinaret, quod caro illa peccatrix ſupra templum Verbi recumberet, quod anima illa carnis vinculis innexa, aulam divinæ plenitudinis ſcrutaretur. Hæc ergo mirantibus aliis, reſpondit anima Johannis: *Fuſca ſum, & decora, filiæ Hieruſalem;* fuſca per culpam, decora per gratiam. Dicit & caro: *Fuſca ſum, & decora;* fuſca pulvere ſæculari, quem certando collegi: decora oleo ſpiritali, quo mundi hujus pulverem ſqualloremque derterſi. Fuſca per vitium: ſed decora jam per lavacrum, quod abluit omne delictum. Fuſca ſum, quia peccavi: decora, quia jam me diligit Chriſtus: quam relegaverat in Eva, recepit ex Virgine, ſuſcepit ex Maria.

a Johan. 13. 25. B Cant. 1. 4. C

9. Dicit etiam Synagoga, cujus miſteria hoc loco pleriſque videntur exprimi: quæ cum ſe rejici jam videret propter totius plebis impietatem, ſolabatur ſe tamen; quia ipſum Chriſtum de populo ſuo, & Petrum & Johannem & Jacobum, Chriſto adhærentes videbat, qui habebat eloquia ſibi credita; & ideo dicebat: *Fuſca ſum, & decora, filiæ Hieruſalem*; fuſca per incredulitatem, decora per Legem: fuſca per lapſum, decora, quia dilexit me ſol, & prior facta ſum congregatio Dei. Nolite refugere me, quia fuſca ſum; ideo fuſca ſum, quia ſol me reliquit juſtitiæ, qui ante me illuminare conſueverat: amiſi colorem vultus mei, obtuſa facta eſt acies oculorum meorum, quibus ante ſolem videbam: in tenebris ambulo, quia diem Chriſti neſcio. Nolite tamen deſpicere me; quoniam qui reliquit, poteſt rurſum adſpicere, miſereri iterum. Solet congregare diſperſos, deſertos requirere, colligere deſtitutos. Omnes tribus Iſrael convenite, [b] adſpicite me decoram ante dilectam. b

D E F

* Ut hujus loci obſcuritas removeatur, adverte eum qui ſero rediit ad bonam frugem, ei qui ſtatim ab adoleſcentia Domini jugum tulerit, in priori membro opponi: in poſteriori autem duos illos inter ſe comparari, quos quidem ambos eidem jugo colla ſubdidiſſe, ſed tamen non ſimili ratione, ſupra memoravit.

a Mſſ. complures, *in hoc autem juvene ſpectato magna myſteria.* Vet. edit. *in hoc autem juvene ſpectato, hoc eſt, Johanne prævide magna myſteria.* Rom. cum mſſ. paucis, ut in textu. Hanc porro lectionem prætulimus, quod voces quæ in illis deſiderantur, cum habeantur in aliis, magnopere interpolationem redoleant.

b Mſſ. octo: *adſpicite me decoram ante, derelictam*: Duo, nempe Nav. primus, & S. Aud. . . . . . *decoram ante delicta*: quod non diſplicet. Reliqui tamen cum edit. ut in textu; unde vel excidit copula, vel alterum adjectivum ibi vice ſubſtantivi ponitur.

Ibidem 5. *Nolite adſpicere me, quoniam obſuſcata ſum*; hoc eſt, non hoc ſolum adſpiciatis, quia obſuſcata ſum. Non eſt intuitus me ſol, & ideo obſuſcata ſum. Sed lucet ſol ſuper juſtos & injuſtos: ſuper juſtos per gratiam, ſuper injuſtos per miſericordiam; illis mercedem meritorum tribuens, iſtis peccata dimittens. Et gentibus non lucebat ante, nunc lucet: nunc illis oritur, qui oriebatur mihi: qui illis remiſit, remittet & mihi. Nolite arbitrari quoniam obſuſcata ſum, quod penitus reliquerit me ſol, & jam non intueatur, [a] non requirat ægram. Diſſimulavit a me; quia non ſervavi mandata ejus: reconciliabitur, cum viderit meorum pœnitentiam deliƈtorum. Non vidit me ſol, quia non recepi advenientem, non aperui feneſtras, ut lumen vitæ intraret. Cum aperuero, illuminabit oculos meos, qui venit ut totum mundum illuminaret, & videant etiam non videntes.

10. Ibidem. *Filii matris meæ pugnaverunt adverſus me, poſuerunt me cuſtodem in vineis. Vineam meam non cuſtodivi.* Putant aliqui hoc de illis dici, qui Synagogam ad Legis præcepta conſtringunt; ut Legem cuſtodiat, vineam ſuam tueatur, quam cuſtodire non potuit. Denique cuſtodiebat ut faceret uvas, fecit autem ſpinas. Quæ ſit igitur vinea, venit Pſ. 79. 9. David teſtificari nobis dicens: *Vineam ex Ægypto tranſtuliſti, ejeciſti gentes, & plantaſti eam.* Poſſunt & apoſtoli eſſe filii matris ejus, qui vere impugnaverunt Synagogam dicentes: Act. 13. 46. *Ecce convertimur ad gentes*; & nationibus verbum Dei ſeminare cœperunt. Poſſunt & prophetæ intelligi, qui monendo denuntiandoque, ut vineam ſuam cuſtodiret Synagoga, nihil profecerunt. Fecit enim ſpinas improbitatis, quæ virtutis uberes fruƈtus deferre debuerat. Et ideo confitetur, quia populum ſuum cuſtodire non potuit; meritoque ſero quærit tenere, quem cum teneret, amiſit: multo diſſimilior ejus quæ dicit: Cant. 3. 4. *Inveni quem dilexit anima mea, tenui eum, & non relinquam eum.*

11. Denique illa invitat in hortum ſuum Sponſum: hæc ubi paſcat requirens, dicit ad ipſum: Cant. 1. 6. *Annuntia mihi quem dilexit anima mea.* Cur quem dilexit anima mea dicis, & non quem diligit? Cur dimiſiſti, quem tenebas? [b] Dilexiſti patrum fide, amiſiſti incredulitate: tenebas caritatis vinculis, amiſiſti longo fune perfidiæ. Ideo neſcis ubi paſcat, ubi maneat; nam ſi ſcires, non quæreres. Dicis enim: *Ubi paſcis; ubi manes in meridie?* Ibidem. Meridiem noſti eſſe Eccleſiam, quæ teneat Chriſtum: & tu eum in noƈtibus quæris? Dic, inquit, mihi, Chriſte: reſponde vel propter id quia ante carus fuiſti atque dileƈtus mihi: etſi ego tantæ prærogativam caritatis amiſi; tu tamen quaſi pius reſponde mihi: *Ubi paſcis; ubi manes?* Reliquiſti me, abiiſti ad gentes: receſſiſti longe a me; & illis propior faƈtus es, a quibus longe eras: ſed faƈtus es prope, quia crediderunt ſanguini tuo: a me receſſiſti; quia ego crucem tuam non ſuſcepi, ut mundi redemtionem, ſed ut noxii damnationem. Qui autem receperunt te, Domine, ſicut ſalutis auƈtorem, in meridie ſunt. Illis luces, illis refulges, illis calet gratia tua, ſicut meridies. Mihi matutinus eras, cum adhuc crederem: ſed non credebam plene, [c] quia non ſum inventa in meridie; ſicut Joſeph cum fratribus ſuis qui cœnabant meridie. Illis meridies faƈtus es, qui paſcuntur in divitiis tuis, & in te ſperant. Ideo ut dixit David: *Deduces eorum juſtitiam tamquam lumen, & judicium eorum tamquam meridiem.* Pſ. 36. 6.

12. Quæris ergo tamquam aliena, quæ proxima eras: tamquam pauper, quæ dives fuiſti. Vis ſequi, quæ præcedebas: atque utinam vel ſequaris, quos præcedere debuiſti. Mercenaria eſſe deſideras, quæ ante mercenarios colligebas. Mercenariæ utique vox iſta dicentis eſt: *Ne forte fiam circumamiƈta ſuper greges ſodalium tuorum.* Cant. 1. 6. Quæ proſelytos ex gentibus ante ſuſcipiebas, nunc ipſa in nationibus vis pro proſelytis ſuſcipi, & tamquam advena congregari.

13. Reſpondit Jeſus: [d] *Niſi noſcas te decoram inter mulieres?* Ibidem 7. Quid eſt ſe noſcere, niſi ut ſciat ſe unuſquiſque hominem ad imaginem & ſimilitudinem Dei faƈtum, rationis capacem, qui terram ſuam excolere tamquam bonus agricola debeat aratro quodam, & falce ſapientiæ; ut vel dura findantur, vel luxuriantia recidantur: qui infe-

a Edit. Rom. *nec reviſat nigram. Diſſimulavit a me.* Vet. autem: *non requirat, & gratiam diſſimulavit a me.* Mſſ. vero magno conſenſu noſtram leƈtionem confirmant, exceptis duobus ubi, *reviſit*, pro *requirat*.

b Quatuor mſſ. *Perdidiſti patrum fidem, amiſiſti credulitatem: quem tenebas* &c.

c In cunƈtis cod. Gall. deſunt, *quia non ſum inventa in meridie*.

d Ita vet. edit. ac multo major mſſ. numerus. Aliqui tamen, ac Rom. edit. *niſi cognoſcas te, decora* &c. His favent non ſolum LXX. ubi conſtanter legitur ἡ καλή; verum & Ambroſius ipſe lib. *De Iſaac & Anima* c. 4. n. 15. Quamquam iſtic etiam leƈtionem noſtram videtur indicare, cum ſcribit: *Niſi noſcas te quia decora es* &c.

A inferiorem ſui portionem animi imperio debeat gubernare? Unde etiam in Lege ſcriptum eſt: *Adtende tibi, ne fiat verbum abſconditum in corde tuo*. (Deut. 15. 9.) Tibi, inquit, adtende, non utique dicit pecuniæ tuæ, non poſſeſſionibus tuis, non viribus corporis: ſed animo tuo ac menti tuæ; unde omnia conſilia, facta, cogitationeſque manant. Tibi ergo adtende ibi, ubi potiorem eſſe te noſti.* Noſce te ipſum, quod Apollini Pythio B adſignanr gentiles viri, quaſi ipſe auctor fuerit hujus ſententiæ; cum de noſtro uſurpatum ad ſua transferant, & longe anterior Moyſes fuerit, qui ſcripſit librum Deuteronomii, quam philoſophi qui iſta finxerunt.

14. Unde & Salomon oraculum divinum ſecutus ſcripſit in Canticis canticorum: *Niſi ſcias te decoram inter mulieres*; (Cant. 1. 7.) hoc eſt, niſi cognoſcas te morta- C lem, rationalem, & cito tua peccata fatearis, cito dicas iniquitates tuas ut juſtificeris; niſi convertaris, & prior accuſes delicta tua, venit dies mortis, & jam nullum converſionis remedium eſt:[a] præveniris dum non cogitas. Accende facem tuam, priuſquam Sponſi tibi claudatur janua, qui exſpectare diu non ſolet negligentes. *Niſi ſcias te*, (Cant. 1. 4.) inquit, *decoram inter mulieres*; & dicas: D *Fuſca ſum & decora*: fuſca ſum; quia peccavi: ſed decora; quia diligor, quia genus ſum Abrahæ, electum genus, dilectum Deo: nihil tibi proderit patrum gratia; potens eſt enim Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Et alibi in Evangelio legiſti, quia Abrahæ filiam ligavit diabolus nequitiæ ſuæ (Luc. 13. 11. 12. & 13.) vinculis, quam ſolvit Dominus die ſabbati. Niſi ergo ſcias te, nihil tibi prod- E erit. Et ſi dicas: Abrahæ ſum filia, quæ non credis, quæ errorem non corrigis; Abraham quidem ſalvatur: ſed te nobilitas generis non juvabit,[b] niſi fides ſervaverit. Non te decipiat data patribus repromiſſio. Non ſuſcipio perſonam hominis, non ſuſcipio prærogativam generis; niſi videro congruentem generi morum nobilitatem, F ut fiat juſti generis electio.

15. Quod ſi ſcias te, & agnoſcas quia peccato obnoxia es; exeundum in calcaneis gregum eſt tibi. Exi ergo nuda pede, *& paſce hœdos tuos in tabernaculis paſtorum*. (Cant. 1. 7.) Qui ſine peccato eſt, agnos paſcit, oves paſcit. Quæ autem peccato obnoxia eſt, paſcit hœdos qui a ſiniſtris ſunt; non enim poteſt eſſe in dextera paſtoris boni. Sequatur magis dicentem Petro: *Veni retro me, ſatana*. (Marc. 8. 33.) Sequendo Petrus in dextera meruit collocari; ideoque ei dicitur: *Paſce agniculos meos*. Sed quo exeat, (Johan. 21. 16.) audi: *Ad tabernacula*, inquit, *paſtorum*; hoc eſt, ad gentes, ad diſperſionem. Ideoque dixit: *Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves gregis*; (Zach. 13. 7.) ut repleatur totus orbis terrarum grege Chriſti, ſignificans tunc fore ſalvam Synagogam, cum ſe huic diſperſioni & ipſa ſociaverit, quæ replevit hunc mundum; tabernacula enim paſtorum, regna ſunt terræ. Ideoque propheta David nationes annuntians credituras ait: *Regna terræ cantate Deo*. (Pſ. 67. 33.) Ergo ſciat ſe juvenior, ut corrigat viam ſuam.

16. Sed dicis: Quis poteſt cognoſcere viam juvenior, ut corrigat; cum Propheta dicat: *Tria ſunt impoſſibilia mihi intelligere, & quartum quod non agnoſco; veſtigia aquilæ volantis, viam ſerpentis in petra, & ſemitas navis navigantis, & vias viri in juventute*? (Prov. 30. 18. & 19.) Si Salomon fatetur quod non agnoſcat vias viri in juventute; quomodo poteſt juvenior cognoſcere? Cui reſpondebitur quod illæ viæ viri in juventute non cognoſcantur, quæ ſunt ſecus vias ſerpentis in petra, & ſecus ſemitas navis fluctuantis, & veſtigia volantis aquilæ, quæ ungues aſperos habet,[c] prædam includit, & ſupra nubes volat, in aere errat, in mari piſcem interficit; & tamen non eſt impoſſibile hoc quartum, ſicut illa tria; cognoſcit enim Dominus qui ſunt ipſius, & vult ut ſciat ſe unuſquiſque, ſciat ſe populus Dei.

17. Sed eſto non cognoſcantur errantium viæ, ſicut dicit Dominus: *Non novi vos, diſcedite a me operarii iniquitatis*: (Luc. 13. 27.) hic autem juvenior qui poteſt

 cor-

* Sententiam hanc multi tribuere Chiloni Lacedæmonio, ut auctor homil. in Cant. cant. apud Orig. Hieronymus homil. 2. & alii, inter quos Auſonius in 7. Sapient. ita ſcribit:

Γνῶθι σεαυτὸν, quod latinum eſt, Noſce te.
Multi hoc Laconis eſſe Chilonis putant.

Sed forte eadem a quibuſdam Apollini adſcripta fuit, quod columnæ templi Delphici inſcripta Amphictyonum juſſu, ut Plato in Charmide auctor eſt, legeretur. Hoc etiam Auſonius tradit in ſequentibus:

Brevitate nota, qua Lacones utimur,
Commendo noſtrum, Γνῶθι σεαυτὸν, noſce te:
Quod in columna jam tenetur Delphica.

Floruit autem Chilon annis poſt Moyſen 950. poſt Salomonem vero 4615. Alii præterea hujuſce pronuntiati auctores habiti ſunt, quos Elias Vinetus in Auſonium commemorat. Plura quoque reperies in Adag. Eraſmi. Chil. 1. Cent. 6. Adad. 95. Sed lubet huc etiam adjicere, quod idem ille Poeta nimium negligi monet doletque Edyllio 31. hiſce verſibus:

Quamquam difficile eſt ſe noſcere, Γνῶθι σεαυτὸν
Quam propere legimus, tam cito negligimus.

a Sic omnes edit. At mſſ. negationem non agnoſcunt: quorum nonnulli habent, *prævenires, dum cogitas*; unus, *præveniere dum cogitas, accende facem* &c. Etſi autem hæc ſuo ſenſu non careant, videntur tamen edit. anteponendæ.

b Edit. Rom. ſola, *niſi fidem ſervaverit*.

c *Prædam includit*, in ant. edit. ac pleriſque mſſ. deſideratur: at in quibuſdam reperias, *prædam non includit*.

corrigere viam ſuam, fortaſſe juvenior ſit ætate, non moribus; & habeat in primo flore juventutis ſuæ ſenilem in-
Sap. 4. 8. tellectum, de quo ait: *Canities autem eſt intellectus hominibus*, quibus maturitas conſilii, gravitaſque ſuppetit. Unde &
Hier. 1. 7. Hieremiæ dicitur: *Noli dicere quia juvenis ſum*. Et utique erat ætate juvenis; ſed prohibet eum juvenem ſe dicere;
Dan. 13. 45. qui eſſet maturioris prudentiæ. Daniel cum puer eſſet, accepit ſpiritum quo dignus ſenectutis primitiis haberetur; ut redargueret ſenes ipſe non ſenior longævitate, ſed gratia; erat enim in illo ætas ſenectutis vita immaculata. Cui bene competit Davidicum illud
Inf. ℣. 100. dicere: *Super ſeniores intellexi*. Ideoque tamquam de veterani conſilii, & ſenilis ſcientiæ viro divinum pronuntia-
Ezec. 28. 3. vit oraculum: *Quis prudentior quam Daniel?*

18. Nunc illud advertamus, ſi poſſibile eſt ut corrigat juvenior viam ſuam, an non? Si non eſt; ergo mentitur Propheta: ſed quia non mentitur, poſſibile eſt. Ita tamen poſſibile, ut quod impoſſibile videatur, fiat poſſibile; ſi cuſtodiat junior verba Dei: ſi autem non cuſtodiat, impoſſibile.
Matth. 19. 24. Unde illud Evangelicum: *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quam divitem intrare in regnum cælorum*. Quod hoc quoque libro impoſſibile eſſe dixit, ſic tamen intelligimus impoſſibile eſſe; quia divites non cuſtodiunt mandata Dei: ſi autem cuſtodiant, fit poſſibile quod impoſſibile videbatur. Hic eſt camelus qui intrat per anguſtam viam; quæ illum ante capere non poterat concupiſcentem, jam capit cuſtodientem
a mandata divina. [a] Cuſtodientem autem
Exod. 7. 1. verba Dei, quia cuſtodivit ea, Moyſes quaſi ſeniorem elegit; & nunc quibus hoc Spiritu Dei committitur officii, ut eligant ſeniores viros, eligunt ſine dubio inter ſeniores juvenem corrigentem viam ſuam, in cuſtodiendo verba Dei. Et ſi ſenioris ætatis virum elegerint, non quaſi longævum utique elegerunt, ſed quaſi cuſtodientem verba Dei: quod ſi reperitur in juniore, utique & ipſe eſt eligendus. Liquet igitur ex his quod non ſenectutis longævitas eligatur, ſed cuſtodia verborum
Num. 14. 6. & 7. Dei. Denique ipſe Moyſes Jeſum Nave & Caleb juvenes præ ceteris approbabat, quorum conſilium in terræ electione magis, quam multorum ſeniorum & ipſe ſequutus eſt, & Deus prætulit.

19. Unde & illud de Jacob quod ſupra diximus: *Deus qui paſcit me a juventute mea*; manifeſtat nobis de eo Gen. 48. 15. Thren. 3. 27. & 28.
dictum, qui tulerit jugum verbi in juventute ſua, & recedens ab Eſau & ſimilibus ejus, ſedit ſingulariter, in ſe tempus exſpectans, quo poſſit cum diſciplina proferre ſermonem; & propterea ſpiritali eſt donatus alimento, adhuc ævi integer, ſed veteranus conſilio. Neque enim dignum eſt, ut credamus quod tantus patriarcha de corporali cibo dixerit: *Deus qui paſcit me a juventute mea;* quia nec corporalem panem deſiderabat, cum diceret: *Si dominus Deus mecum eſt, ut det ...... mibi* Gen. 28. 20. 21. & 22.
panem manducare, & veſtem indui ...... omnium quæ das mibi, decimam decimabo tibi. Nam ſi patres noſtri ſpiritalem eſcam manducaverunt, & ſpiritalem potum biberunt; quanto magis ſanctus Jacob cibo paſtus eſt ſpiritali?

20. Ille quoque intellectus hoc loco ſuppetit, nec alienus a vero eſt; quia juvenior ille ex congregatione gentium populus, qui antequam in Chriſto crederet, tortuoſo errabat amfractu; in eo corrigit viam ſuam, quia Dei verba cuſtodivit, quæ noluit cuſtodire populus Judæorum; & ideo ille viam ſalutis invenire non potuit. Conſideremus & ſequentem verſum.

21. *In toto corde meo exquiſivi te: ne* ℣. 10.
repellas me a mandatis tuis. Si Deus repellit unumquemque, quem repellendum putat; videamus ne excuſationem ei tribuat, qui cum ſequi Deum vellet, repulſus ſit. Et primum quemadmodum bonus Deus repellit ſequentem, niſi ipſe mereatur repelli? Sicut ipſe Dominus ait: *Vulpes foveas habent?* Matth. 8.
& ideo quaſi vulpem repellit. Et alibi: 28.
Quia omni habenti dabitur, ei autem qui Matth. 25.
non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Cui addit, niſi ei qui toto 29.
corde exquirit eum; ut quod deeſt naturæ, id Dei operatione adquirat & gratia? Sicut Salomon, qui ex toto corde exquirens Deum, ſapientiam 3. Reg. 3. 11. & 12.
poſtulavit: & quia non opes ſibi regias, ſed divinæ munus gratiæ depopoſcit, accipere meruit ſapientiæ diſciplinam: repletus eſt Domini Spiritu, ut cognoſceret mandata omnia. Qui autem non habet, ut in corde ſuo exquirat Dominum, & facit quidem opus Dei;

a Ver. edit. cum mſſ. aliquot, *cuſtodientem autem verba divina, quia cuſtodit ea. Moyſen quaſi ſeniorem elegit*. Voces, *quia cuſtodit ea*, cum ſequenti puncto inde ſuſtulit edit. Rom. Alii plures mſſ. *cuſtodientem* (unus *cuſtodiens*) *autem ..... Moyſes quaſi ſenior eligitur*. Unde vix ullum legitimum ſenſum elicias. Melius ergo Reg. & Remig. ut in textu. Quod autem dicitur, *quia cuſtodit ea*; idem eſt ac ſi ſcriberetur non aliam ob cauſam, ſed propter hoc ſolum, quia divina mandata cuſtodit.

Dei; ſed negligenter facit; maledicto
Hier. 48. 10. ſubjectus eſt, ſicut legimus: *Quia maledictus omnis qui opus Dei facit negligenter.* Merito ergo repellitur; quia maledicto dignus eſt, quia polluit magis & impedit opus, quod negligenter putaverit exſequendum.

22. Conſideremus ergo utrum bonitas ſit repelli ab opere negligentem: an vero retineri. Et imaginem rei hujus ex aliis ſumamus artibus. Curat medicus ægrotum, ſed negligenter: & deſidia medici virus alta vulneris ſerpit. Quanto igitur melius removeri hujuſmodi medicum qui tempus terit, cum profectum nullum ſentiat vulneratus; ut curandi officium ad eum medicum transferatur, qui maturius poſſit ægroto ſua diligentia ſubvenire? Nonne clementior eſt qui repellit nihil proficientem, quam qui retinet ad diſcrimen ægroti? Conſtitue aliquem præpoſitum ædificantibus, vel etiam texentibus, qui debeat ſummam operis explicare; utrum is tibi probabilior videtur, ſi in id diligenter inſiſtat, ac ſi quem forte incurioſum adverterit de iis, qui operantur in domo aliqua conſtruenda, repellat eum, melius credens non ædificare, quam hiantibus rimis ædificata diſſolvi; atque aliquem in ejus ſubſtituat locum, qui cum diligentia ædificet? Similiter etiam textrini præpoſitum repulſorem negligentium, ut ſubſtituat diligentes, ne longa textrinum corrumpat incuria; non magis probabis, quam illum qui deſides in ſua negligentia perſeverare patiatur?

23. Tranſi nunc ad eos qui mandata ædificant, & legem intexunt, & animam uniuſcujuſque receperunt ſanandam. Nonne ſi quis eorum ædificet domum Dei cum juſtitia, texat indumentum cum diligentia, ſanet animam cum gratia, opus bonum facit? Si vero incurioſus ac remiſſus aliquis, fabri, textoris, medici ſpiritalis locum occupet, ut ſacerdos ſummus, ut preſbyter, ut miniſter altaris ſacri; nonne commodius eſt non ſubire unumquemque id muneris, quod implere non queat, quam ſubeuntem, neque ipſum ſtrenue ſuſcepto fungi munere, & eripere locum alteri, qui naviter eum poſſit tueri? Quid quod etiam ipſi conſulitur, qui remiſſior cum ſit, repellitur; ne plus offenſionis contrahat?

24. Quid ſit autem repelli, conſide-
Pſ. 87. 5. remus; lectum eſt enim: *Sicut vulnerati dormientes, projecti in monumentis, quorum non meminiſti amplius; & quidem ipſi de manu tua repulſi ſunt.* Advertamus igitur quos vulneratos & projectos

A in monumentis repellit, quorum non meminerit amplius. Iſti ſunt qui a mandatis Dei repelluntur. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas?* Pſ. 49. 16. Et quia a mandatis Dei repelluntur, repelluntur utique de manu Dei. Et bene proſpexit, ne quis de manu Dei videatur eripi; quia nemo poteſt quemquam rapere de manu Dei. Qui ergo privatur muneris ſuſcepti of-
B ficio vel gratia, non rapitur, ſed rejicitur; ut dixit dominus Jeſus ad Hieruſalem: *Quoties volui congregare filios tuos... & noluiſti? Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Matth. 23. 37. & 38. Abſtulit illis ſanctificationem, altare thymiamatis, & orationis ſacrarium, propitiatorium, altare ſacrificiorum, ſacerdotum & levitarum miniſteria; & tamen cum hæc ſublata eſſent omnia, quæ ſecundum Legis
C mandata habebant, ait Apoſtolus: *Numquid repulit Deus hereditatem ſuam . . . . Non*, inquit, *repulit ...... ſed concluſit omnia in incredulitate, ut omnium miſereatur.* Rom. 11. 1. 2. & 32.

24. Sunt ergo qui ad tempus a mandatis propter miſericordiam repelluntur; ſicut & illis conſulitur qui vomuntur. Nam quemadmodum manens in corpore quod vomendum eſt, plus acceſ-
D cit: ita qui debet excludi, ſi retineatur, nec ſe corrigat, totum corpus exulcerat. Meritoque Angelo Laodiceæ dicit teſtis fidelis & verus: *Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus; utinam frigidus eſſes, vel calidus: ſed quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo.* Apoc. 3. 15. & 16. Aperte negligentiam graviori damnat judicio, quam imprudentiam. Frigidus eſt enim qui fidem neſcit: calidus qui
E Spiritus ſancti fervore ſuccenſus eſt. Qui ergo calorem fidei non habet, tolerabilius illi fuerat fidem non accepiſſe, quam neglexiſſe. Eſt enim tepidus pejor frigido, ut Judæus qui ſibi videtur fidem habere quam non habet. Quanto tolerabiliorem cauſam gentilis habet, qui poteſt dicere: Non cognovi Legem, non audivi prophetas, ideo non credidi; quam ille qui legit omnia, ex quibus venturum Jeſum cre-
F deret, & non credidit? Neuter quidem excuſatur, nec ille qui legit, nec ille qui legere noluit: ſed plus delinquit, qui negavit quod legerat, quam qui opera non fecit, quæ facienda non cognovit. Quanta autem fidei & juſtitiæ gratia eſt, ut in ore Dei ſit, qui fidem tenet, & opera exercet juſtitiæ: & quantum amittit, quem evomuerit ex ore ſuo dominus Jeſus, & ex ſuis viſceribus ejecerit: quam pius tamen, qui & juſtos in ore ſuo tenet, & injuſtos

juſtos non ante evomit, quam denun- A
tiet evomendos; ut vel hujuſmodi ad-
monitione converſi dignum aliquid eſ-
ficiant, quo non vomantur. Nunc ter-
tium verſiculum conſideremus.
v.11. 25. *In corde meo*, inquit, *abſcondi elo-*
quia tua ; ut non peccem tibi. Propterea
ergo myſterium regis bonum eſt abſcoo-
dere; peccat enim Deo, qui commiſſa
ſibi ſecreta myſleria putaverit indignis
eſſe vulganda. Periculum itaque eſt
non ſolum falſa dicere, ſed etiam vera; B
ſi quis ea inſinuet quibus non oportet.
Quod vitium quadripartitum eſt, vel
adulationis, vel avaritiæ, vel jactantiæ,
vel loquacitatis incautæ; quia dum adu-
lari vult aliquis ei cui loquitur, effun-
dit myſterium. Nonnulli etiam ſtudio
lucri mercedem proditionis ſequuntur;
ut tegenda ſilentio vendant loquendo.
Alii, ut plura ooſſe videantur, & ſcien-
tiam ſuam jactitent, aperiunt quod ce- C
lare deberent. Plerique dum ſine judi-
cio loquuntur, verbum emittunt, quod
revocare non poſſunt. Ideo vir lauda-
tur ſerius, & non otioſe. Erat homo
abſcondens ſermones ſuos, ut apoſto-
lus Paulus, qui novit quid loquatur
ſingulis, & quando quid loqui debeat.
1.Cor. 3.2. Unde & Corinthiis dicit: *Lac vobis po-*
tum dedi, non eſcam, nondum enim pote-
ratis : ſed nec adhuc quidem poteſtis. Ideo
1.Cor.16.8. hos in tranſitu videt : manet autem D
apud Epheſios, quod oſtium ſibi ma-
gnum apertum eſſet, notum facere
Eccleſ.3.7. gentibus myſterium Chriſti. Ideo &
Salomon tempus tacendi, & tempus
eſſe loquendi docet.
Matth. 13. 44. 26. Præ ceteris autem dominus Je-
ſus in Evangelio declarat ſuo, dicens
ſimile eſſe regnum cælorum theſauro
a abſcondito in agro. Utique [a] non au-
rum non argentum, non pecunia com-
parari poteſt regno cælorum: ſed elo- E
quia Domini, eloquia caſta, argentum
igoe examinatum, quibus ipſum re-
goum adquiritur. Hunc ergo theſaurum
ſapientiæ & cognitionis abſconditum
in agro, in quo plantata ſunt verba
Scripturarum cæleſtium; cum invenerit
homo, abſcondit illum in corde ſuo,
nec divulgat eum: ſciens quia ſi divul-
gaverit Babyloniis theſaurum Dei, ma-
gnam offenſam coo rahet; ut dicatur F
Iſai.39. 7. ei ſermone prophetico : *De ſemine tuo*
accipient, & facient ſpadones in domo regis.
Per quæ ſignificatur quia is qui prodi-
derit divina myſteria, poſteritatem ani-
mæ ſuæ, ſeminariumque meritorum
habere non poſſit.

27. Cave ergo ne divitias tuas per-
fidis prodas : & ſi amicitiam ſimulenr,
non illis aperias interiora domus tuæ,
non reſeres theſauros regios, quos Ba-
bylonii ſcire noo debent; ne veniant
& capiant poſteros tuos, & ſemina-
rium virtutis abſcindant. Hoc eſt quod
etiam in Evaogelio dicit Dominus :
Nolite mittere margaritas veſtras porcis. Ideo Matth.7.6.
bene facit qui abſcoodit eloquia Do-
mioi in corde ſuo, ſicut abſcondebat
propheta David, ſicut Maria quæ con-
ſervabat omnia verba domini Jeſu in Luc. 2.51.
corde ſuo. Etenim ſi bonum eſt viro
ſermooes ſuos abſcondere; quanto ma-
gis ſermooem Dei cordis noſtri gremio
debemus operire, debemus abſcon-
dere?
28. Quarto verſu dicit: *Benedictus es,* v.12.
Domine : doce me juſtificationes tuas. Non
enim quicumque dixerit : Domine,
domine, ipſe intrabit in regnum cæ-
lorum: ſed qui voluotatem Dei fecerit.
Ideo iſte qui correxerit viam ſuam a
juventute ſua, cuſtodierit verba Dei in
toto corde, quaſierit dominum Deum
ſuum, nec repulſus ſit a mandatis Dei,
& dignus habitus cui committerentur
arcana ſapientiæ, abſconderit ea in corde
ſuo, ne peccaret Deo; quaſi habens
eloquia Dei, gratias agit, dicens: *Be-*
nedictus es, Domine; & deſiderat ipſum
doctorem habere, cupiens cognoſcere
ſecreta Legis, & quemadmodnm inter-
pretatiooem habeat : *Si emeris puerum* Exod.21.2.
Hebræum, & ſervierit tibi annis ſex, &
reliqua, quibus præmiſſum eſt has ju-
ſtitias diſcere, quas proponit in con-
ſpectu filiorum Iſrael : hæc a Domino
quærit diſcere, quæ homines docere
noo poterant; niſi Deus ante docuiſ-
ſet. Quæ poſteaquam a Chriſto didi-
cerunt apoſtoli, Eccleſia dicit : *Introdu-* Cant.1. 3.
xit me Rex in cubiculum ſuum ; hoc eſt,
in illud ſecretum ſuum, io quo ſunt
theſauri ſcientiæ & cogoitionis ſuæ.
Ideoque tibi dicitur : *Cum oras, intra* Matth.6.6.
in cubiculum tuum, quod ſignificat men-
tis animique ſecretum. Io hoc cubicu-
lum juſtitiarum Sponſa ſe popoſcit in-
duci; cum poſt odorem unguenti ex-
currerit, quod ſemper fluit; & num-
quam deficit.
29. Ideo quaſi edoctus Propheta ju- v.13.
ſtitias qninto verſu dicit : *In labiis meis* Pſ.35.7.
pronuntiavi omnia judicia oris tui. Et quo-
modo alibi dicit; *Judicia tua ſicut abyſſus*
multa? Quomodo Apoſtolus ait : *O alti-*
tudo ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quam inſcru-
tabilia ſunt judicia ejus, & ininveſtigabiles
viæ

a Scripti cod. nonnulli, *non auro, non argento, non pecunia comparari poteſt regnum cælorum*. Sed hic, *compara-*
ri, collationem non adquiſitionem ſonat.

viæ ejus! Quis enim cognovit ſenſum Domini? Si inſcrutabilia ſunt judicia, quomodo ergo judicia? quomodo *omnia pronuntiavi*, ait Propheta, *judicia oris tui?* Sed fortaſſe non eadem ſunt judicia Dei,
Pſ. 39. 6. quæ judicia oris ejus. Si alia ſunt, bene dicitur: *Cogitationibus tuis quis ſimilis erit:* Et ideo inſcrutabilia ſunt judicia ejus; quia ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Si autem nullus niſi
Joh. 10. 30. Chriſtus hoc dicit, qui poteſt dicere: *Ego & Pater unum ſumus*.

30. Diſtinguamus tamen, nec vereamur ne impugnet ſe velut contrariis Scriptura venerabilis. Conſideremus enim quia non dixit: Judicia oris ejus ſicut abyſſus multa: ſed, *Judicia tua* dixit; nec Apoſtolus poſuit: Inſcrutabilia judicia oris ejus; ſed: *Inſcrutabilia judicia ejus*. Poſſumus enim judicia Dei æſtimare, quæ occulta nobis non patefecerit: judicia autem oris ejus, quæ annuntiaverit, & per os prophetarum locutus eſt. Os enim Dei propheta intelligitur, cui dicitur: *Clama*; & ille
Eſai. 40. 6. ait: *Quid clamabo?* Et inſpiratum eſt ut diceret: *Omnis caro fœnum*. Quod utique locutus, oris Dei functus officio eſt; quia locutus eſt judicium Dei. Ergo prophetica oracula jam non ſicut abyſſus, ſed etiam ipſa ſunt abyſſus; quia nemo potuit in cælo, vel in terra aperire librum, niſi Chriſtus. Veniamus nunc ad ſextum verſum.

℣. 14. 31. *In via*, inquit, *teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, ſicut in omnibus divitiis*. Alii in auro, alii in argento, alii in veſtibus, alii in poſſeſſionibus, vinetis, oleis, ſegetibus, alii in operibus picturæ, marmorum, in diverſis denique ſinguli delectationes habent: ſpiritalis in via teſtimoniorum cæleſtium delectatur, tamquam omne poſſidens patrimonium, in omnibus dives; ſicut
1. Cor. 4. & 5. Apoſtolus dicit: *Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in gratia Dei noſtri, quæ data eſt vobis in Chriſto Jeſu; quia in omnibus divites facti eſtis in ipſo, in omni verbo, & in omni ſcientia*. In tantum doctrina Apoſtoli Corinthii profecerunt; ut qui ante non poterant niſi ſicut parvuli lac ſolum bibere, poſtea in omnibus divitiis abundarent cognitionis & verbi. Delectabatur ergo David in omnibus divitiis cognitionis, ſcientiæ, ſapientiæ, & in omni actu bonorum operum. Et ſi quis nunc intentus divinis, triplicem illam ſapientiæ hauriat diſciplinam, θεώρητογιν, πρακτικὸν, λογικὴν; bonus ſtudio percipiendæ cognitionis, pulcrior erit exſequendæ rationalis moraliſque doctrinæ gratiam tenens. Qui prophetica ænigmata Dei Spiritu re-
A velante cognoverit, Evangelii altitudinem in operibus comprehenderit & conſiliis, apoſtolici ſermonis moralitatem adverterit; is tamquam in omnibus dives, uberem capiet voluptatem.

32. Et quia ſuavis eſt corporalis voluptas, ideo non quaſi pro gratiæ qualitate cum ſpiritalibus comparatur; ſed quaſi ad teſtimonium ſuavitatis arceſſitur. Siquidem & Apoſtolus docet in- Rom. 1. 20.
B viſibilia & ſempiterna Dei a nobis per ea intellecta eſſe, quæ facta ſunt. In Canticis quoque habemus ſcriptum: *Equæ meæ in curribus Pharaonis adſimilavi te proxima mea?* Cant. 1. 8. In quo dum velocium equorum curſui ſimilitudo Eccleſiæ comparari videtur, æſtimatur dives ejus gratia. Non igitur unam equam divitis regis accipias: ſed abſolute pro equitatu, ut ſæpe diximus, qualis ovis
C illius eſt pro grege ovium. Pharao igitur ut potentiſſimus rex, & prædives habebat equos potentes, ut Scriptura dicit currus Pharaonis; quaſi potentiſſimum genus ad bellorum uſum, & ſubſidium præliandi. Denique his curribus Pharao fugientes Hebræos facile comprehendit. Sicut ergo equi juncti concorditer trahunt currum, & patienter ſuſcipiunt jugum, & portant
D congrua cum gratia, & jugi illius ſuſceptione manſueſcunt: ſic & congregatio nationum gentilibus indomita moribus ſe ante jactabat; ubi vero ſuſcepit jugum dicentis: *Tollite jugum meum . . . quia leve eſt: & onus meum, quia ſuave eſt*; Matth. 11. 29. & 30. & cœpit Sponſa Chriſti concordia & manſuetudine populorum eſſe ſublimis, & toto circumſcrri orbe, tamquam currus equis velocibus ſupra mundum rapta, adſcendit ad Spon-
E ſum.

33. Denique & in poſterioribus Canticorum partibus dicit: *Poſui te currus Aminadab*. Cant. 6. 11. Multos currus habet in ſe Eccleſia, quos omnes ſpiritalibus habenis Dominus regit: & una anima multas cogitationes habet, quas Domini habena reſtringit & revocat; nequando in præruptum noſter hic currus feratur. Aminadab autem interpretatione ſignificatur pater beneplaciti, cujus fi-
F lius legitur in Numeris Naaſon prin- Num. 2. 3. ceps populi, qui ſit intelligendus interpretatione ſerpentinus; & agnoſcis iſtud, ſi repetas, quia ſicut ſerpens pependit in ligno qui te redemit.

34. Ergo anima currus eſt Dei, ut ira ejus, & libido, & timor, & omnes ſæculares concupiſcentiæ refrænentur. Eccleſia quoque currus eſt Dei, quæ regenda eſt gubernaculis Chriſti; ne diverſorum populorum motus

tus eam diſſenſioneſque perturbent. A Illo quoque Naaſon bene intelligitur Exod. 7. 12. Chriſtus; quia virga Aaron converſa in ſerpentem illos ſerpentes Ægyptios devoravit. Has ergo divitias habeamus, his delectemur; ut currant nobis equi rationabiles, & commovemur in præceptis eorum.

℣. 15. 35. Et ideo ait: *In mandatis tuis exercebor, & conſiderabo vias tuas*. Qui enim exercetur in verbis apoſtolorum, Jeſu domini mandata cognoſcit, & conſi- B derat vias ejus, quibus finis eſt Chri- Johan. 14. 6. ſtus, qui ait: *Ego ſum via*.

℣. 16. 36. *Et in tuis juſtitiis meditabor, non obliviſcar verborum tuorum*. Admonet hic locus memores Scripturarum nos eſſe debere, & juſtitias ejus non ſolum ſermone, ſed etiam operis imitatione meditari. Non enim qui diſputant Legem, & non faciunt quæ Legis ſunt; ſed qui factores Legis ſunt, juſtificantur.

SERMO TERTIUS.

ג. Gimel.

1. TErtia littera ſecundum Hebræos eſt *Gimel*, quæ latine retributio dicitur. Denique in primo ſtatim verſu hoc oſtenditur.

℣. 17. 2. *Retribue*, inquit, *ſervo tuo*. Quo- Pſalm. 102. 10. modo ſupra ipſe David: *Non ſecundum peccata noſtra reddas nobis: neque ſecundum iniquitates noſtras retribuas nobis*; & hic D poſcit retributionem? Illa videtur vox peccatoris eſſe, hæc bene ſibi conſcii, qui præmia boni operis expoſcat. Unde poſſumus etiam hoc intelligere, quod de ejus perſona pſalmus iſte formetur, qui natus ex Virgine pro totius mundi redemtione ad dexteram Patris ſedere præſumat, ſicut ipſe ait: Matth. 26. 64. *A modo videbitis Filium hominis ſedentem ad dexteram virtutis*.

3. Non eſt tamen alienum, nec ar- E rogans, ſi etiam David remunerationem a domino Deo ſuo pro egregiis laboribus poſtulet. Prærogativa eſt fidei atque juſtitiæ, de Domini favore mercedem uſurpare. Denique repre- Matth. 14. 31. henditur Petrus; quia ſuper fluctus ambulans, humano magis dubitavit affectu, quam apoſtolica auctoritate præſumſit. In Evangelio quoque doce- Pſ. 102. 10. mur habere fidem, & non hæſitare F de iis quæ ſupra hominem ſunt, gerendis. Merito ergo David in ſuperio- A ribus, quaſi adhuc imperfectus, ſecundum peccata ſibi reddi refugit, atque declinat: in hoc autem pſalmo qui eſt poſterior, quaſi fundatus virtutis proceſſu, retribui ſibi ſecundum fidei, operiſque certamina deprecatur. Siquidem etiam Paulus, qui ante dixerat: *Non ſum dignus vocari apoſtolus*, poſtea 1. Cor. 15. 9. ait: *Repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam* 2. Tim. 4. 8. *reddet mihi Dominus in illa die, juſtus judex: non ſolum autem mihi, ſed & eis qui* B *diligunt adventum ejus*. Et Apoſtolus ibi pollicetur, hic autem verecundius adhuc precatur: quod utique non inſolentis arrogantiæ, ſed innocentis eſt conſcientiæ ab ipſo cui ſervieris, petere mercedem; quoniam deſperare ſegnitiei eſt materia: ſperare autem, incentivum laboris eſt.

4. Pete igitur confidenter, ſi merita ſuffragantur; ut talia petendo ſtudioſius elabores, quod ea petitione ſis dignior. Quis athleta ſi deſperet coronam, de- C ſcendat in ſtadium: aut ſi eam poſtulet victor, offendat? Probatio ſpem facit, ſpes confidentiam. Juſti ergo talis oratio eſt: delectatur Dominus tali precatione; ut pro puritate conſcientiæ utaris auctoritate.

5. Tamen quominus videatur petitio arrogans, bene addidit: *Servo tuo*; 1. Cor. 7. 22. in quo & humilitatis eſt gratia, & præmium ſervitutis. Qui enim vocatus eſt in Domino ſervus, libertus eſt Domini, tam pretioſo emtus ſanguine. D Magnum tibi eſt vocari puerum meum, quaſi ad ſervum dicitur. Si quis ergo eſt ſervus, & bene ſervit Domino, & nihil facit quaſi ſervus peccati: ſed qui dicit: Servus inutilis ſum, quod debui facere, feci; bene is dicit: *Retribue ſervo tuo*.

6. Glorioſa ſervitus, qua pro nobis ſervivit & Chriſtus. [a] Beata ſervitus, qua & tu ſervis: ſed ita, ſi nihil poſ- E ſit adverſarius de tuo ſibi ſervitio vindicare. Amat ergo Chriſtus boni libertatem ſervuli. Denique in Canticis dicit: *Quam ſpecioſæ factæ ſunt genæ tuæ* Cant. 1. 9. *ſicut turturis, cervix tua ſicut redimicula!* Vultus liberior eſt, ubi eſt [b] caſtitatis conſcientia: & portare Chriſti jugum ſuave eſt, ſi ornamenta putes cervicis tuæ eſſe, non onera. Adtolle ergo oculos ſemper ad dominum Deum tuum, & quære Deum ut invenias. F Erige cervicem, redimicula, non vincula geris. Multa quoque animalia redimiculis gaudent, & phalerari ſibi ma-

a Deſunt in mſſ. *Beata ſervitus, qua & tu ſervis*. Sed non videntur ad ſenſum complendum inutilia.

b Mſſ. aliquot, *caritatis conſcientia*: unus, *caſtitatis & caritatis conſcientia*.

a magis, [a] quam vinculari videntur. A
Genæ ſicut turturis præferant inſignia
verecundiæ: redimicula cervicis liberta-
tis adtollant fiduciam. Leve eſt enim
jugum Chriſti; & ideo cervix eo non
premitur, ſed levatur.

Ibidem 10. 7. *Similitudines*, inquit, *auri faciemus
tibi ex diſtinctionibus argenti; quoadusque
Rex eſt in declinatione ſua*. Ex iis enim
qui ex Lege ſunt & prophetis, me-
diocriter ante crediderant gloriam do- B
mini Jeſu: ſed hereditas ejus diffuſa
per populos, quo frequentius exami-
nata, hoc amplius eſt probata. Crebræ
enim perſecutiones Eccleſiæ juſtorum
b nobis [b] titulos, & martyrii victorias
ediderunt. Itaque ſicut aurum bonum,
ita Eccleſia cum uritur, detrimenta
non ſentit, ſed magis fulgor ejus au-
getur; donec Chriſtus veniat in re-
gnum ſuum, & reclinet caput ſuum C
in Eccleſiæ fide. Qui cum veniſſet ad
oves perditas domus Iſrael, non habe-
bat ubi caput ſuum reclinaret: nunc
autem jam redolet fides; ideoque di-
Ibidem 11. cit Eccleſia: *Nardus mea dedit odorem
ſuum*. Et dicit cum præſumtione ex-
ſpectans retributionem.

8. Flagrat unguentum gratiæ, ex
quo Virgo generavit, & dominus Je-
ſus ſacramentum Incarnationis adſum- D
Ibidem 12. ſit. *Colligatio*, inquit, *guttæ conſobrinus
c meus*, [c] *botryo cypri frater meus mihi,
inter media ubera mea requieſcit*. Corpus
enim ſuſcipiens dominus Jeſus carita-
tis ſe vinculis illigavit: & non ſolum
ſe membris noſtris & paſſionibus na-
turalibus, ſed etiam cruci vinxit; ideo-
que ſicut botryo in Eccleſiæ fide, &
Ibidem 13. morali requieſcit gratia. *Nardus cypri,
conſobrinus meus in vineis Engaddi*. En- E
gaddi, ſi locum quærimus, regionis
cujuſdam quæ in Judæa eſt, locus ſic
dicitur, in quo opobalſamum gignitur:
ſi interpretationem, Engaddi tentatio
latine ſignificatur. In illis ergo vineis
lignum eſt, quod ſi quis compungat,
unguentum emittit: hic fructus eſt li-
gni. Si non incidatur lignum, non ita
flagrat & redolet: cum autem com-
punctum fuerit artificis manu, tunc F
lacrymam diſtillat: ſicut & Chriſtus in

A illo tentationis ligno crucifixus illacry-
mabat populum; ut peccata noſtra di-
lueret, & de viſceribus miſericordiæ
ſuæ fundebat unguentum, dicens: *Pa-* Luc. 23. 34.
ter, dimitte illis; quia neſciunt quid faciunt.
Tunc ergo in ligno compunctus eſt
lancea, & exivit de eo ſanguis &
aqua omni unguento ſuavior, accepta
Deo hoſtia, per totum mundum odo-
rem ſanctificationis effundens: & quaſi
B balſamum ex arbore, ſic virtus exibat
e corpore. Unde ait: *Senſio virtutem* Luc. 8. 46.
exiſſe de me. Inde [d] opobalſamum ex- d
preſſio dicitur; eo quod cumpunctione
ligni balſamum per cavernam punctio-
nis erumpit. Compunctus igitur Jeſus
odorem remiſſionis peccatorum, &
redemtionis effudit. Nam & conſtri- Luc. 23. 11.
ctus erat Verbum, cum eſſet homo
factus: & pauper factus eſt, cum di-
C ves eſſet; ut nos illius inopia ditare-
mur. Potens erat, & deſpiciendum ſe
præbuit; ita ut Herodes ſperneret eum,
& illuderet ei. Terram movebat, &
hærebat in ligno: cælum obducebat
tenebris, mundum crucifigebat; &
crucifixus erat: inclinabat caput, &
exibat verbum: exinanitus erat, &
replebat omnia: deſcendit Deus, ad-
ſcendit homo: Verbum caro factum
D eſt; ut caro ſibi Verbi ſolium in Dei
dextera vindicaret: vulnus inflictum
erat, & fluebat unguentum: ſcarabæus
audiebatur, & Deus agnoſcebatur.

9. Reſpondit & Chriſtus. *Ecce es* Cant. 1. 15.
bona proxima mea; ecce es bona. Quoniam
cognoverat Eccleſia myſterium, & pro
totius mundi redemtione crucifixum
dominum Jeſum prædicabat, meretur
audire: *Ecce es bona*; quæ me bonum
E dicis, *& ipſa bona es*: quæ vidiſti glo-
riæ meæ decorem, *& ipſa bona es &
decora*. Quid eſt autem Chriſtum dice-
re: *Bona es*, vel *decora es*; niſi illud
Evangelicum: *Conſtans eſto, filia, remiſſa* Matt. 9. 22.
ſunt tibi peccata tua?

10. Ergo cui Chriſtus peccata dona-
vit, recte dicit: *Retribue ſervo tuo, ut* v. 17.
vivam, & cuſtodiam verba tua. Non ha-
bet in retributione quod deſperet; quia
F dominus Jeſus venit mundum ſalvare,
non perdere. Ideoque immemor eſt

Z. inju-

a Omnes edit. & quatordecim mſſ. *quam nudari*. Reg. cod. *quam onerari*, paulo melius. Omnium optime. Vat. *quam vinculari*: de quo verbo conſule Cangii Gloſſarium.

b Mſſ. non pauci, *titulos martyrii* (quidam *martyrum*) *victorias ediderunt*.

c Rom. edit. eraſerat, *botryo cypri frater meus mihi*: quæ verba tum in mſſ. ac vet. edit. reperiuntur, tum etiam apud LXX. Interp. Quod autem infra eadem edit. habet, *Botrus Cypri conſobrinus* &c. in hoc quidem ad Scripturæ textum accedit, ſed ab omnibus mſſ. ac edit. Ambroſianis recedit.

d Plerique mſſ. atque omnes edit. *opobalſamum expreſſus* (nonnulli mſſ. *expreſſum*.) *dicitur*. Alii plures ac meliores, *opobalſamum expreſſio dicitur*. Quæ expreſſio quomodo fiat, conſequenter deſcribitur. Eadem res adhuc dilucidius explicatur ab eo ſcriptore, cui communiter Ægeſippo nomen imponunt. Ita enim ille: *Illic opobalſamum gignitur: quod ideo cum adjectione ſignificavimus, quia agricolæ cortice tenus virgulas incidunt eas, in quibus balſama gignuntur; ut per illas cavernas paulatim diſtillans humor ſe colligat: caverna autem græco nomine ὀπὴ dicitur*. Alii tamen ortum hoc nomen malunt ἀπὸ τοῦ ὀπὸ, quod ſuccum ac liquorem ſonat. Multa de hac re J. Gerar. Voſſius in *Etymologico* ad vocem, *balſamum*.

injuriæ, memor gratiæ; ſicut in prophetico libro teſtificatur ipſe dicens: Eſai.43.25. & 26. *Ego ſum, ego ſum, qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor eſto, & judicemur. Dic tu prius iniquitates tuas, ut juſtificeris.* Quicumque ergo dicit iniquitates ſuas Deo, juſtificatur: & quicumque juſtificatur, retributionem non timet, ſed expoſcit: qui retributionem non timet, vivet.

11. Sed quare dixit: *Vivam*; & non dixit: Vivo? Quia hæc vita non eſt loco præmii, quæ in loco mortis eſt. Pſ.21.16. Rom.7.24. Dolet Propheta in pulverem mortis ſe eſſe deductum: Apoſtolus cupit ex hoc mortis corpore liberari; & putamus quod de hac vita ſibi blandiatur Propheta? Omnia hic plena mortis ſunt. Intrat mors per feneſtram, intrat per oſtium; niſi Dominus oſtio tuo ponat cuſtodiam. Denique ex multiloquio peccatum naſcitur. Lege mandata Le- Num.19.11. gis, & invenies ſcriptum: *Quia vivens ſi mortuum contigerit, inquinatur.* Quantos tangimus mortuos? Inter quantos mortuos verſamur? Ideo tibi Auctor Matt.8.22. vitæ dicit: *Relinque mortuos ſepelire mortuos ſuos.* Epheſ.5.14. Ideo tibi alibi dicitur: *Surge qui dormis, & exſurge a mortuis.* Quomodo tibi diceretur: Surge a mortuis; niſi inter mortuos viveres? Ponamus te mundum eſſe ab operibus mortuis, & peccati colluvione; quomodo mundus es, qui in corpore mortis es, qui a. inter ſepulcra vivis mortuorum? [a] Oportebat Petrum loqui mortuis; ut procederent de ſepulcris ſuis.

Num.19.11. 12. Indigemus ergo purgatione; quia tetigimus mortuos. Lex nos mundari jubet: quis tantus, ut ſupra Legem ſit? Num.6.9. Ipſum Nazaræum ſanctum Dei, ſi is tetigerit mortuum, immundum pronuntiat. Ideoque radit caput ſuum, & deponit capillum quaſi non ſanctum; & iterum orat ut exaudiatur, qui ante propter mortui adtactum exorare non potuit: irrationabiles duxit dies; quia irrationabili appropinquaverat. Deponit igitur mortua & ſuperflua capitis ſui, ut Chriſto reconcilietur. Ergo ſi Nazaræus purificatur, & nos purificari oportet.

13. Omnes contigimus mortuum. Quis enim gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis audebit dicere mundum ſe a peccatis? Sit aliquis fortaſſe qui in ſermone non deliquerit, licet rarus A iſte, dequo Deus dicat, ſicut de ſancto Job: *Ille non peccavit labiis ſuis*; tamen non ſemper habere potuit mundas cordis Job 22. 10. ſui cogitationes, injicit ſe diabolus in cor hominis. Pone parata ſemper & pervigili cuſtodia quiſquam cor ſuum ſepſerit, tamen in medio peccatorum verſatur, neceſſe habet etiam ipſe purificari. Unde Eſaias, cum dixiſſet: *O miſer ego! quoniam immunda labia habeo,* B *& in medio populi verſor immunda labia* Eſai. 6. 5. & 7. *habentis*; ſtatim deſcendit unum de Seraphim, & contigit labia ejus carbone, ut immunda ejus labia mundaret.

14. Non unum eſt baptiſma: unum eſt quod hic tradit Eccleſia, per aquam & Spiritum ſanctum, quo neceſſe eſt baptizari catechumenos. Eſt & aliud baptiſma, de quo dicit dominus Je- C ſus: *Baptiſma habeo baptizari, quod vos* Luc.12.10. Matt.3.13. *neſcitis.* Et utique jam baptizatus in Jordane fuerat, ſicut ſuperiora declarant: ſed ſit hoc baptiſmum paſſionis; quo etiam ſanguine ſuo unuſquiſque mundatur. Eſt etiam * baptiſmum in paradiſi veſtibulo, quod antea non erat: ſed poſteaquam peccator excluſus Gen.3.24. eſt, cœpit eſſe romphæa ignea, quam poſuit Deus, quæ antea non erat, D quando peccatum non erat. Culpa cœpit, & baptiſmum cœpit: quo purificentur, qui in paradiſum redire cupiebant, ut regreſſi dicerent: *Tranſivi-* Pſ.65.12. *mus per ignem & aquam.* Hic per aquam, illic per ignem. Per aquam, ut abluantur peccata: per ignem, ut exurantur. Sed quod eſt gravius, & hic ſuſtinemus ignem, & illic.

15. Quis eſt qui in hoc igne bapti- E zat? Non presbyter, non epiſcopus, non Johannes, qui ait: *Ego vos baptizo* Matth.3.11. *in pœnitentiam*; non Angelus, non Archangelus, non Dominationes, non Poteſtates: ſed ille, de quo Johannes ait: *Qui venit poſt me, fortior me eſt,* Ibidem 11. & 12. *cujus non ſum dignus calceamenta portare: ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igne. Habet ventilabrum in manu ſua, & permundabit aream ſuam; & congregabit triticum in horreum ſuum; paleas autem com-* F *buret igni inextinguibili.* Non de hoc Matth. 3. 49. & 50. baptiſmate, quod fit per ſacerdotes Eccleſiæ, dictum ipſe Dominus teſtificatur. Siquidem poſt conſummationem ſæculi miſſis Angelis qui ſegregent bonos & malos, hoc futurum eſt baptiſ-

a Rom. edit. ſola, *Oportebat primum loqui mortuis.* Minus bene; cum manifeſte alludatur ad illud 1. Pet. 4. 6. *Propter hoc & mortuis evangelizatum eſt*; quemadmodum initio ejuſdem capitis & hoc toto Ambroſii loco inter ſe comparatis, facile quivis intelliget.

* Jam ante annotavimus opinionem hanc de juſtis extremi judicii die per ignem expurgandis Ambroſium ab Origene mutuatum eſſe: hoc loco id tantum addimus, inter hunc ignem & eum quo Diabolus ac reprobi exarſuri ſunt, manifeſtum diſcrimen infra num. 17. conſtitui; quod feciſſe prorſus negatur Origenes.

baptiſma : quando per caminum ignis
iniquitas exuretur ; ut in regno Dei
fulgeant juſti ſicut ſol ipſe in regno
patris ſui. Et ſi aliquis ſanctus nt Pe-
trus ſit , nt Johannes , baptizatur hoc
igni . Veniet ergo Baptiſta magnus
(ſic enim eum nomino , quomodo
Luc. 1. 15. nominavit Gabriel dicens : *Hic erit ma-
gnus*) videbit multos ante paradiſi ſtan-
tes veſtibulum , movebit romphæam
verſatilem, dicet iis qui a dextris ſunt,
non habentibus gravia peccata: Intrate
qui præſumitis , qui ignem non time-
tis. Prædixeram enim vobis : Ecce ve-
Eſai.66.15. nio ſicut ignis ; & per Ezechielem di-
Ezech. 22. xeram : *Ecce proficiſcar in Hieruſalem , &
inſufflabo in vos , in igne iræ meæ ; ut ta-
beſcatis a plumbo & ferro.*

16. Veniat ergo ignis conſumens ,
exurat in nobis plumbum iniquitatis ,
ferrum peccati , faciatque nos aurum
ſincerum . Urat renes meos , & cor
meum ; ut bona cogitem ; ea quæ ca-
ſtitatis ſunt , concupiſcam . Sed quia
hic purgatus , iterum neceſſe habet il-
lic purificari ; illic quoque nos purifi-
cet , quod dicet Dominus : Intrate in
requiem meam ; ut unuſquiſque no-
ſtrum uſtus romphæa illa flammea ,
non exuſtus , introgreſſus in illam pa-
radiſi amœnitatem , gratias agat Do-
Pſ. 65. 12. mino ſuo , dicens : *Induxiſti nos in re-
frigerium* . Qui ergo per ignem tranſie-
rit , intrat in requiem . Tranſit a ma-
terialibus atque mundanis ad illa in-
corruptibilia atque perpetua.

17. Alius iſte eſt ignis quo exurun-
tur peccata non voluntaria , ſed for-
tuita, quem paravit ſervulis ſuis domi-
nus Jeſus ; ut eos ab iſta commoratio-
ne , quæ permixta eſt mortuis, emun-
det : alius ille ignis , quem deputavit
diabolo & angelis ejus , de quo dicit :
Matth. 25. 41. *Intrate in ignem in æternum* ; quo ille di-
ves ardebat, qui ſtillari ſibi de Lazari
Luc. 16. 24. digito poſcebat humorem . At vero
Lazarus in Abrahæ ſinu recumbens ,
vitam carpebat æternam , quam ſibi
promittit Propheta dicens : *Vivam &
cuſtodiam verba tua* . *Vivam* , ait , quaſi
nondum vivens ; hic enim in umbra
vivimus .

18. Ergo iſta vita in corpore , um-
bra eſt vitæ atque imago, non veritas.
Denique in imagine ambulat homo ,
& in regione umbræ mortis conſiſti-
mus . Sed ſi quis non ad terrena ocu-
los mentis intendat , ſed ad ſpiritalia
Thren.4.20. erigat ; ut poſſit dicere : *Spiritus ante*

A *faciem noſtram Chriſtus dominus* ; dignus
erit qui dicat : *In umbra ejus vivemus* .
Chriſtus enim vita eſt; & ideo qui in
umbra Chriſti vivit , in umbra vitæ
eſt . Meritoque alibi dicit Sanctus Do-
mini : *In umbra alarum tuarum protege me* . Pſ. 16. 8.
Omnes ergo etiam ſancti in umbra
ſunt , quamdiu ſunt in corpore : non
perfecte vident : non perfecte , ſed ex
parte cognoſcunt . Ipſe Paulus ait : *Ex*
B *parte enim cognoſcimus* . Ipſe Vas electio- 1. Cor. 13. 9.
nis , cui Chriſtus oculos reddidit , &
ſua illuminavit gratia ; non facie ad
faciem , ſed per ſpeculum videbat . Et Infr. v. 18.
David revelari oculos ſuos petit ; ut
removeretur umbra , quæ integrum
oculorum impediebat obtutum . Regio-
nem autem hanc mortuorum eſſe quis
dubitet ; cum Sanctus ipſe dicat : *Pla-* Pſ. 114. 9.
cebo Domino in regione vivorum ? Quia
C perfecte hic placere nemo poteſt , ubi
etiam ſi fieri poſſit , ut ſua peccata
non habeat ; in ipſa tamen mortuo-
rum regione vivendo, purificatione in-
diget , quæ a contagio eum regionis
hujus abſolvat.

19. In umbra igitur hic vivimus , &
ideo in umbra cuſtodimus verba Dei .
Et ut exemplo utamur: [a] utique ante a
erant ſub umbra Legis , quando cuſto-
D diebant homines ſabbata , quæ ſunt
umbra futurorum ; ſicut hodieque Ju-
dæi , qui verum ſabbatum non vident,
qui exemplari & umbræ ſerviunt . Nos
quoque ſecundum Evangelium nunc vi-
ventes , umbram ſequimur verborum
Dei . Nathanael ſub arbore fici vide- Johan. 1. 48.
tur , David in umbra alarum domini Pſ. 16. 18.
Jeſu ſperare ſe dicit, Zacchæus in ar- Luc. 19. 4.
borem ſycomori adſcendit, ut Chriſtum
videret . Nobis quoque expandit ma-
E nus ſuas Jeſus ; ut totum mundum
obumbraret . Quomodo non ſumus in
umbra, qui crucis ejus protegimur ve-
lamento? Quomodo non ſumus in um-
bra , quos crucifixus a malignitate ſæ-
culi , & corporis ardore defendit? An
neſcimus quoniam Verbum Dei veniens
in hunc mundum , non ſicut Verbum
advenit , quale in principio erat , quale
erat apud Deum: ſed ſemet ipſum ex-
inanivit , formam ſervi accipiens? Ve-
F nit in nube levi : & cum eſſet virtus
Altiſſimi , obumbravit Mariæ ; ut trans-
figuraret corpus humilitatis noſtræ con-
forme fieri corpori gloriæ ſuæ . Sicut
ille ergo mutavit formam , cum ex
Virgine naſceretur : ita & nobis ſermo-
nes Dei transfigurati videntur ; cum
legun-

a Edit. Rom. ſola : *utique ante eramus ſub umbra Legis , quando cuſtodiebamus neomenias & ſabbata* . Vet. & mſſ. aliquot : *utique . . . . cuſtodiebamus homines ſabbata* . Melius , noſtro quidem judicio , alii longe plurimi , ut ſupra in corpore.

leguntur in Evangelio, cum ſpecies eorum videtur in Scripturis quaſi per ſpeculum, quia tota veritas hic non poteſt comprehendi. Cum autem venerit quod perfectum eſt, non jam per deſcenſionem, non per ſpeciem ut transfigurati: ſed integra atque expreſſa veritate reſplendent.

a 20. Neque te moveat, quod ait: [a] Multa verba cuſtodiam; qui unum verbum cognoverit, multa verba cognoſcit. In uno enim multa ſunt, & in multis unum eſt. Probandum eſt igitur quomodo unum verbum multa ſint, & multa verba unum verbum ſit. Nec eſt difficile doceri; cum dixerit Coloſſ. 1. 15. & 16. Apoſtolus, quia *ipſe eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ, in quo cerata ſunt omnia in cæleſtibus & in terra, ſive viſibilia, ſive inviſibilia, ſive Sedes, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates, omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt*. Unum eſt igitur Verbum, quod operatur in ſingulis: & cum in ſingulis operatur, operatur omnia in omnibus. Hoc verbum unicum apud Patrem ſe diffudit in plurima; quia de plenitudine ejus omnes accepimus. Itaque ſi videas ſingula omnium quæ creata ſunt in ipſo, videbis in ſingulis unum verbum eſſe omnium, cujus pro captu noſtro participes ſumus. In me b verbum eſt humanum, [b] ſed Apoſto- 1. Cor. 7. 40. lus ſuccurrat & dicat: *Puto & ego ſpiritum Dei habeo*; in alio verbum cæleſte, & verbum Angelorum in pleriſque eſt. Sunt qui habent Dominationum & Poteſtatum, verbum juſtitiæ, verbum caſtitatis, verbum prudentiæ, verbum pietatis, verbum etiam virtutis. Sic unum verbum multa ſunt, & multa verba unum ſunt. Nec vero arduum eſt iſtud æſtimari; cum legerimus quia omnia poteſt Spiritus ſapientiæ.

21. Itaque ſicut alii datur per Spiritum ſermo ſapientiæ, & alii ſermo ſcientiæ ſecundum eumdem ſpiritum, alii fides in eodem ſpiritu, alii gratia curationum in uno ſpiritu, alii operatio virtutum, alii ſpiritus cognitionis, alii ſpiritus conſilii plenioris, alii ſpiritus fortitudinis, alii pietatis ſpiritus; tamen in omnibus unus atque idem F ſpiritus eſt, dividens ſingulis prout A vult. Eſt ſpiritus prophetarum, & ſpiritus apoſtolorum: eſt etiam artificum ſpiritus, ſicut & Beſeleel & Oliab, Exod. 35. 30. & ſeq. quos implevit Dominus Spiritu divino ſapientiæ & ſcientiæ, & omnis artis; ut facerent amictum & Tabernaculum, atque altare ſecundum ſenſum quem dedit his Deus; ſed etiam ceteris ſapientibus intelligere, & facere omnia opera ſecundum omnia quæ Dominus B imperabat. Itaque fecerunt quæ non didicerant, nec viderant, ſecundum ea quæ his Spiritus demonſtrabat. Et pleriſque videtur alius apoſtolorum ſpiritus, alius prophetarum, & diverſus in ſingulis: ſed non eſt diverſus, ſed unus eſt ſpiritus, dividens genera diverſa virtutum. Unde non dubium videri debet, ſi aliis verbum apoſtolicum, aliis propheticum, [c] aliis evan- c C gelicum, aliis verbum operatorium datum eſt; & tamen unum eſt verbum dividens ſe ſingulis pro noſtra poſſibilitate, vel pro ſua voluntaria largitate. Hoc Verbum igitur, quod eſt caput omnium, hic per ſpeculum video; & ideo verba hic cuſtodire non poſſum: ſed cum videro gloriam ejus revelata facie, tunc vivam, & vita vivens etiam verba divina cuſtodiam.

22. Ideo ergo ſecundo verſu dicit: ꝟ. 18. D *Adaperi oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua*. Qui adaperiri ſibi oculos petit, utique & gravari intelligit. Neque enim medicum rogat, niſi qui remedium ægritudini ſuæ poſcit. Dicit ergo iſte ad medicum venientem de cælo: *Adaperi oculos meos*. Si turbatus eſt oculus, facile dolor omnis ſedatur * collyrio: ſin vero acies ejus humoris ſuffuſione prætexitur, majora remedia E quæruntur. Eſt ergo ſicut in oculis corporis, ita etiam in oculis animæ hujuſmodi quædam paſſio, quæ ingraveſcat neceſſe eſt; niſi bonus medicus velamen illud abſtulerit, & nebulam quamdam concreti humoris, quæ impedire, vel potius operire, ne videat quæ videbat, mentis æſtimatur obtutum. Irrepſit ægritudo veteri fermento; eo quod non exuimus vel gentilem, vel Judaicam ſuffuſionem, cum primum veniremus ad Eccleſiam: non audivimus & [d] docentem boni medici diſci- d plinam:

a Sic edit. ant. cum cod. manu exaratis. At Rom. edit. emendaverat: *Et cuſtodiam verba; quaſi multa, & non unum erbum. Nam qui unum* &c. Non infelici conatu; ſi vel unus mſſ. adſtipularetur.

b Verba illa: *ſed Apoſtolus . . . Dei habeo*, quæ in edit. deſiderabantur, reſtituta ſunt auctoritate novem mſſ. in quibus Reg. unus, duo Sorb. Vind. Fiſc. &c.

c Mſſ. nec pauci, nec infimæ notæ, *aliis angelicum*.

* *Collyrium* præſertim oculorum medicamentum ſignificat; unde proverbium illud apud Eraſmum Chil. 4. cent. 8. adag. 21. *uno collyrio omnibus oculis mederi*: attamen etiam aliis uſibus adhibetur; immo & genus quoddam panis dicebatur antiquis collyrium. Fiebant autem hujuſmodi medicamenta vel ex aridis, & ξηροκολλύρια: vel ex humidis, & ὑγροκολλύρια nominabantur. Figura teres erat, & ad ſimilitudinis truncatæ caudæ muris accedens; unde collyria dicta volunt ἀπὸ κολοβῆς οὐρᾶς. Alias ejuſdem vocis etymologias ac ſignificationes legere poteris apud Briſſonium lib. 3. *De Verb. Juris ſign.* & Voſſium *Etym. Lat. linguæ* in eodem verbo.

d Edit. Rom. cum uno cod. Vat. *dicentem boni medici diſcipulum*.

Coloſſ. 3. 9. & 10. plinam: *Exſpoliantes veterem hominem cum actibus ſuis, induite novum, qui renovatur in agnitione, ſecundum imaginem ejus qui creavit eum*. Superveſtivit ergo ſe aliquis, non exſpoliavit: ſerpit gravior ægritudo, gravat oculos diuturnum velamen; non poteſt quiſquam illud auferre, non Angelus, non Virtutes, non Dominationes, non Poteſtates. Manet velamen illud, lectionem im-
2. Cor. 3. 14. pedit, viſionem obducit; quod non revelatur, inquit Apoſtolus, hoc eſt, a quocumque alio, niſi in Chriſto fuerit evacuatum. Cum vero converſus hujuſmodi fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

23. Habes igitur quomodo auferas velamen, quod manet ſupra oculos cordis tui. Convertere ad Dominum,
Act. 9. 18. & velamen, cadet. Converſus eſt Paulus ad benedictionem Ananiæ, velut ſquamæ ceciderunt ab oculis ejus; & vidit qui per triduum ante non viderat: ſimul oculus corporis animæque ſanatur; quia medicamentum ei medicus demonſtraverat ille de cælo, de
Pſ. 106. 20. quo ſcriptum eſt: *Miſit verbum ſuum, & ſanavit eos, & ex omnibus infirmitatibus ſuis liberavit eos*. Non eſt medicus iſte de terris, qui omnes curat infirmita-
a tes, & [a] populos integros ſanat. Mitte ergo, Pater, medicum iſtum: veniat Verbum tuum, aperiat oculos meos. Et apoſtolorum oculi clauſi erant, niſi eos Jeſus aperuiſſet. Denique duobus ex his euntibus in caſtellum cui nomen Emmaus, cum interpretaretur
Luc. 24. 31. Scripturas, & benediceret eos; *Aperti ſunt*, inquit, *oculi eorum, & cognoverunt eum*. Ergo niſi Jeſus aperuiſſet nobis oculos, nemo vidiſſet: niſi Jeſus ſuſtuliſſet velamen, nulli Evangelii gratia refulſiſſet. Et Petrus clauſos habebat oculos, & Johannes clauſos habebat, & Jacobus clauſos habebat. Denique in monte gravati erant ſomno, ſed excitati majeſtatis fulgore divinæ ocu-
Matt. 17. 5. los cordis ſui aperuerunt. Et quia ſiti in corpore, plene videre non poterant, obumbravit eos nubes; ne corporis oculos gloriæ cæleſtis fulgor hebetaret.

24. Quis igitur tantus ut aperiat
Exod. 4. 3. & 4. oculos, & Legis videat ſacramenta; niſi ei Chriſtus demonſtret? Non Moyſes tantus. Denique, jubente Domino, virgam projecit, & facta eſt ſerpens, & fugit ab eo: apprehendit caudam

A ſerpentis, & facta eſt virga; & adhuc non cognoſcebat myſterium, quo declarabatur deſcenſurum in terras dominum Jeſum, qui cum ſe exinaniſſet deponi in crucem, & projici pateretur in rumulum, [b] quaſi ſerpens de virga factus; quia in tumulum projectus, de quo ſecundum oracula Legis reſurgens in gloriam Dei divinæque ſedis regale conſortium de ſerpente remea-
B ret. Apprehendamus ergo & nos caudam ſerpentis illius crucifixi; ut poteſtatem ejus regiam poſſimus agnoſcere. Et illa quæ in pedes ejus miſit unguentum, tenuit eum. Caudam ergo ſerpentis apprehendit Moyſes: & apertum eſt os ejus. Non ergo loquutus eſſet de eo: niſi ipſe Dominus os ejus aperuiſſet.

25. David adaperiri ſibi oculos hic
C petit, & in ſuperioribus dixit: *Quis oſtendit nobis bona?* Erat ſub Lege nutritus, ſciebat quia Lex umbram habet futurorum bonorum: ipſa bona jam non per umbram, ſed apertis oculis videre cupiebat. Noverat quia exemplari & umbræ cæleſtium myſteriorum ſerviebant, qui ſecundum legem Moyſi deſerviebant. Volebat ipſam cultus divini comprehendere veritatem; & ideo
D ut ab oculis ſuis velamen diſcuteret, converſus ad Dominum precabatur dicens: *Adaperi oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua*. Intelligebat vere militiam eſſe cæleſtem, quam poſſet unuſquiſque ex Lege cognoſcere, cui tamen Dominus revelaſſet. Quis enim de terrenis ad cæleſtia, de umbra ad claritatem, de exemplari ad penetralia veritatis humano gradu ſine divino ductu poſſit adſcendere?

E 26. Quis poteſt conſiderare altare illud cæleſte, verumque templum, ſacerdotes & levitas, non iſtos ſecundum carnis officia, ſed illos ſecundum ſpiritus gratiam? Denique hanc ſolam ſibi gratiam pro maximis optabat David dicens: *Unam petii a Domino, hanc requiram; ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ: & ut videam delectationem Domini, & conſiderem templum ejus*.
F Quis poterat cognoſcere, quod offerret dives magnum munus, ſecundum quod poteſt manus ejus; ut ſolvatur ejus peccatum? Quis poterat intelligere, ſi non haberet? Quis offerre, verbi gratia, arietem; quia non ſolvebatur ejus pec-

Pſ. 4. 6. Hebr. 10. 1. — Pſ. 26. 4. — Deut. 17. & 18.

a Eadem edit. ſola, *populos integre ſanat*. Forte ne videretur Ambroſius docuiſſe populos ſanos a Chriſto eſſe ſanatos. Nam integer quandoque illud, maxime ſi de animæ ſanitate agatur, ſignificat. Sed hic *integros* intellige totos ſive univerſos; ut non referatur ad voces, *ob omnibus infirmitatibus*; ſed ad illas, *ſanavit eos . . . liberavit eos*: quæ ſunt latæ & indeterminatæ ſignificationis.

b *Quaſi ſerpens de virga factus; quia in tumulum projectus*: hæc in mſſ. Gall. deſiderantur; ſed tamen nonnihil conducere videntur ad perſpicuitatem.

peccatum ? Quis poterat advertere, [A] quæ eſſent illæ immunditiæ, quas ſolvit non Lex quam putant Judæi; ſed lex ſpiritalis, quam Paulus agnovit ? Quis poterat videre remiſſiones peccatorum veras, quarum exemplar in Lege, veritas in Evanglio eſt, dicente [Luc. 7. 48.] domino Jeſu : *Dimiſſa ſunt tibi peccata* ; non per hircorum ſanguinem, ſed per hoſtiam ſui corporis ? Ille itaque dives in Lege, qui perfectæ majeſtatis in Chriſto plenitudinem confitendo, & [B] quaſi eam quibuſdam ad illud altare cæleſte fidei manibus offerendo, peccatum ſuum ſolverit. Ille videt verum ſacerdotem, qui videt Principem ſacerdotum : ille templum verum conſiderat, [Johan. 2. 19.] qui audit dicentem : *Solvite templum hoc, & in triduo excitabo illud*. Magnum templum, de quo virtus exibat, & curabat omnes. Mirabile illud altare, in quo unius agni ſacrificium tu- [C] lit peccata mundi. Ille præſtantiſſimus levita, qui venit non ut miniſterium exigeret; ſed ut omnibus exhiberet ſuæ miniſterium paſſionis: cui portio Deus, qui hic nihil poſſederit; ut omnia poſſideret.

[Exod. 21. 2.] 27. Quid autem dicam de Hebræo, quem Lex ſex tantummodo jubet ſervire annis, & ſeptimo anno exire a ſervitio ? Quis iſte Hebræus ſervus ? Quis Hebræus liber poterat intelligi ? [D] Quis tantus, ut annos æternos in mente habens videat verum Hebræum, qui non in perpetuum manet ſervus : ſed ſex annis ſervili functus officio, ſeptimo anno gratiam libertatis adipiſcitur ? Cujus videtur Iſaac patriarcha ſervitutis & libertatis non ignoraſſe [Gen. 27. 40.] myſterium, qui ait : *Servies fratri tuo, & erit cum depoſueris & ſolveris jugum ejus a collo tuo* ; [a] ſignificans fore tempus, quo & ſi quis ſervierit hic poſitus fra- [E] tri ſuo : poſtea tamen exactis annis, qui ſex iſtis diebus, atque iſtis quos hic exigimus menſibus colliguntur ; ſolvat jugum a cervice ſua, quod fit ſeptimo anno remiſſionis. Conjicere poſſumus veri Hebræi typum in Joſeph, qui portavit ſervitutis jugum : ſed eum culpa non cœpit, non carcer incluſit, non Ægyptus decoloravit. Conjicimus in Petro, Johanne, Jacobo, qui creati & inſtituti ſub jugo Le- [F] gis ſolverunt tamen fratris ſui Judaicum jugum, ubi legitimæ tempus quietis advenit, quando refulſit his remiſſio peccatorum : & hoc tamen hic in [A] umbra adhuc geſtum comparatione cæleſtium.

28. Quanta autem quies illa, quæ ex Lege conjicitur, in Evangelio revelatur, [b] & adhuc integra reſervatur, [b] dicente domino Jeſu : *Volo ut ubi ego ſum, & iſti ſint mecum* ? [Joh. 17. 24.] Quam beatus, qui iſtius habitationis fructum, quietis conſortium illic potuerit promereri ? Tunc intelliget quid ſit aperuiſſe oculos, ut videret mirabilia de lege Dei.

[B] 29. Bene admonuit lectio Evangelii, quæ decurſa eſt, in qua ſanatus eſt leproſus ille, qui dixit : *Si vis, potes me mundare*; [Luc. 5. 12.] in voluntate Domini conſtituens poteſtatis effectum. Cui reſpondit ſimiliter : *Volo, mundare*. [Ibidem 13.] Præmiſſa pietas voluntatis, ſequuta poteſtatis auctoritas eſt. Omnibus dicit Jeſus, *volo* ; [c] qui non vult eſſe peccatum. [c] Velle Chriſti, commune in omnes eſt: [C] mundari, fidei eſt credentis in Chriſtum. *Et tetigit eum*. Tangit eos, quorum fide tangitur. Denique dicit : *Tetigit me aliquis ; ſentio enim virtutem exiſſe de me*. [Luc. 8. 46.] Habes operationem immaculati corporis, habes remiſſionem divinitatis.

30. Sed ut plenius ſanaretur, aperuit oculos ejus dicens : *Vade, oſtende te ſacerdoti*. [Luc. 5. 14.] Multos ſacerdotes habebat Synagoga: ſed qui oculos aperit, falſos [D] non videt ſacerdotes, verum adſpicit. Quis eſt verus ſacerdos, niſi ille qui eſt ſacerdos in æternum ? Et ideo Pater dixit ad eum: *Tu es ſacerdos in æternum*. [Pſ. 109. 4.] Aperuit ergo oculos ejus, & vidit, & intellexit quale munus pro emundatione ſua deberet offerre. Beatus qui audit hæc : quanto beatior qui videt, qui ſe vero poteſt oſtendere Sacerdoti ; ut non habeat quod timeat in ſe videri, qui ſe prius adſpicit, fa- [E] cie revelata. Nam niſi ipſe ſe prius viderit, non audebit ſe oſtendere; ſicut Adam qui ſe occultare cupiebat, quia ſe non agnoſcebat. Sed jam etiam id quod ſequitur, conſideremus.

31. *Advena ego ſum in terra ; ne abſcondas a me mandata tua*. [ỷ. 19.] Non cujuſcumque vox iſta eſt : ſed ejus qui terrenis renuntiaverit voluptatibus, & omni ſe mundanæ cupiditatis exuerit affectu. Ille eſt in hac terra advena, qui poteſt [F] dicere: *Noſtra autem converſatio in cælis eſt*; [Philip. 3. 20.] qui ſuam habet in Domino portionem, qui poteſt dolere quod diutius vivat in terris, qui vitæ hujus longævitate laſſatur, cui prolixitas habitationis hujus faſti-

a Mſſ. aliquot, *ſignificans forte tempus . . . . qui ex iſtis diebus* &c.

b *Et adhuc integra reſervatur*. Hæc in edit. omnibus, & mſſ. aliquot non habentur ; tamen in ſeptem mſſ. non infimæ notæ reperiuntur.

c Septem mſſ. *qui non vult eſſe peccatorem*.

faſtidio ſit, quam ſanctus averſatur, & dicit: *Væ iis qui habitant in terra!* (Apoc. 8. 13.) Qui diſſolvi non timet; & ſi ſolvatur, præſumit ſe eum Chriſto futurum: hic vere peregrinus in terra eſt; quia ſanctorum eſt civis, & domeſticus Dei, & theſaurum ſibi condit in cælo. Non utique is exiens de Ægypto, in hanc intelligibilem Ægyptum remeare deſiderat, nec depoſitæ ſenectutis & mortis paveſcit confinia, nec horrea ſtruit meſſibus recondendis, jam alienis victurus ætatibus: [a] ſed ſola dives virtutum fœcunditate, ea congregat, quæ ſibi nec mors poſſit auferre.

(℣. 20.) 32. Meritoque dicit: *Concupivit anima mea deſiderare judicia tua in omni tempore*. Quod utique non facit niſi liber a vinculis, nec ſolum a vinculis ſollicitudinis ſæcularis, ſed etiam a vinculis caritatis humanæ. Vincula complura ſunt in hoc ſæculo: vincula ſunt deſideria vivendi, vincula ſunt oblectamenta voluptatum, vincula ſunt honorum, vincula conjugii. Denique dicit tibi bonus Magiſter: *Solutus es ab uxore? Ne quæſieris uxorem* (1. Cor. 7. 27.). Nec tamen peccat, qui uxorem acceperit, ſed innectit ſibi vincula mentis; quia ſollicitus eſt quomodo placeat uxori. Beatior eſſet, ſi Deo ſoli placere deſideraret. [b] Cernis autem quia ligatus eſt, qui ſui non habet corporis poteſtatem. Ergo quia mandatum Dei eſt, quod Legis oraculo & Apoſtolico ſermone depromtum eſt (Deut. 6. 5. & Matth. 10. 37.); ne quis uxorem, divitias, honorem, neceſſitudines Deo præferat: qui autem prætulerit, fit obnoxius judiciis Dei; ideo prius popoſcit, ne abſcondat ab eo Deus mandata ſua. Qui enim mandata Dei cognoverit, & cuſtodierit, non refugit judicia divina, ſed deſiderat; meritoque tamquam revelatis ſibi mandatis ait: *Concupivi deſiderare judicia tua in omni tempore*.

33. Non dixit: Concupivi judicia, ſed: *Concupivi deſiderare*. Sicut enim vita vivere plus eſt, quam vivere (vivere namque commune etiam hujus eſt vitæ, vita autem vivere beatorum eſt) ſic concupiſcere ut deſideremus judicia Dei, plus eſt quam deſiderare judicia. Concupiſcimus enim deſiderare, quaſi non ſit poteſtatis noſtræ deſiderium, ſed gratiæ Dei. Cum enim Dominus oblectari nos viderit cupiditate deſiderii judiciorum ſuorum, ſobrium auget affectum. Cum autem peccamus, non concupiſcimus deſiderare judicia Dei. Neque enim ægrotus uri deſiderat, vel incidi; ut poſſit recipere ſanitatem. Refugit qui gravius ægrotat; ne uratur, ne incidatur, ne alligetur, ne abſtineat a cibo. Qui autem ſalutarem habet valetudinem, medico ſecurus occurrit. Unde etiam Dominus non otioſe ait: *Deſiderio deſideravi hoc Paſcha manducare vobiſcum* (Luc. 22. 15.); non ſolum deſiderans, ſed etiam geminato deſiderio concupiſcens remiſſionem retribuere peccatorum. Concupiſcamus ergo & nos deſiderare judicia Dei. Bona conſcientia quæ cum examinatur, probatur. Et concupiſcamus deſiderare *in omni tempore*; ut nullum momentum bonæ prætereat vacuum cupiditatis.

(℣. 21.) 34. *Increpaſti ſuperbos: maledicti qui declinant a mandatis tuis*. Cum dominus Jeſus per obedientiam genus humanum redemerit, juſtitiam reformaverit: ſerpens autem per inobedientiam peccatum introduxerit; quid vitii habeat ſuperbia, hinc æſtimare poſſumus, cujus auctor diabolus eſt, quem inducit Propheta dicentem: *Ponam thronum meum ſuper nubes, & ero ſimilis Altiſſimo* (Eſai. 14. 14.). Itaque cum ſit nequiſſimus, ut honorem non dederit domino Deo noſtro; pejores tamen diſcipulos erudivit. Ille enim ſe ſic exaltavit, ut vellet æquari & ſimilis eſſe Altiſſimo: diſcipulus autem ejus ſignificatur ab Apoſtolo indignaturus æqualem ſimilemque ſe æſtimari Deo. Scriptum eſt enim: *Cum revelatus fuerit homo iniquitatis, & filius interitus, qui adverſatur & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus* (2. Theſſ. 2. 3. & 4.). Magiſter igitur [c] ſimilem ſe præſumit, hic ſuperiorem. Ideoque & Dominus ad diſcipulos ſuos dixit: *Majora his facietis*; (Johan. 14. 12.) ut quibus ſerpens plus ademerat, quam ipſe amiſerat, majora Chriſtus facere donaret, quam ipſe in terris fecerat. In ſe enim voluit principem mundi fallere, in diſcipulis triumphare.

35. Itaque a tanto volens crimine vindicare humanum genus, introduxit phariſæum & publicanum in templo orantes (Luc. 18. 10. & ſeq.); & docuit etiamſi bona cetera habeat, quod magis ſuperbus offendat, quam humilis, qui nulla virtutum dote ſubnixus ſit; ſtudet enim ſupplantare diabolus bonis operibus intentos. Quantum laboravit phariſæus ille, ne raperet aliena, ne injuſtus eſſet, ne adulteraret? Quantum laboravit, ne peccaret, ſicut peccavit publicanus? Quan-

a Ita mſſ. Edit. vero: *Quæ ſibi nec ſenectus perditum dare, nec mors* &c. Sed quod in mſſ. non legitur, adſumtum gloſſema eſt.

b Octo mſſ. *Carnis autem alligatus eſt vinculis, qui ſui* &c. Alii cum edit. ut in textu.

c Edit. *ſimilem honorem præſumit*. Mſſ. ut in textu, paucis exceptis in quibus, *ſe*, ſcriptorum incuria omiſſum eſt.

Quantum laboravit, ut bis in ſabbato jejunaret? Quantum laboravit, ut decimam daret omnium quæ adquireret? Quis noſtrum hæc facit? Quanti habent poſſeſſiones, & ſoli incubant fructibus, & ſolis ſibi meſſes recondunt. Advertit hoc diabolus, & perfudit eum ulcere gravi; ut non teneret caput, mente carnis inflatus; & in eo in quo laudabilis fore crederetur, ibi reprehenſibilior judicaretur. Agebat enim gratias Deo quod non eſſet raptor, adulter, injuſtus. Quam noxie ei luctatus eſt ſerpens, & gravibus eum ſpiris ligavit? Superiorem fecit, ut de altiore dejiceret: inferiorem ſe præbuit, ut ſublimiorem caſu graviore proſterneret. Mala ruina eſt arrogantiæ, quæ ſuperiorem ſubripuit. Mala hæc lucta ſerpentis, qua ſe in plurimos torquet amfractus.

2.Cor.12.7. & 8. 36. Inflare volebat & Paulum. Quem Paulum? Illum utique apoſtolum non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Jeſum Chriſtum. Et pene deceperat, ita ut ſtimulum carnis ſuæ, qui ſe humiliabat, rogaret auferri. Sed bonus Dominus, qui Paulum infirmitatibus vellet facere fortiorem, adhibuit ei angelum Satanæ; ut ſuis diabolus artibus vinceretur. Non mentiebatur phariſæus, immo etiam vera dicebat: Luc.18.14. ſed omnis qui ſe exaltat, etiamſi vera dicat, offendit. Denique probabilior phariſæus ingreſſus eſt templum, quam publicanus; & tamen condemnatus exivit. Quantum crimen ſuperbiæ, ut ei etiam adulteria præferantur!

37. Denique Dominus, qui aliis donat, ſuperbis reſiſtit, & tamquam congreditur iis qui ſe exaltant, ſibique hoc certamen vindicat: & qui aliis compatitur, arrogantes increpat; quia nihil gravius, quam ut fratres noſtros pauperes ſuperbo oculo deſpiciamus, conformes nobis intolerabili repellamus faſtidio, noſtra indignos gratia judicantes, quia ſunt inopes: cum paupertas * facilius ſit Deo, quam theſaurus acceptior.

38. *Maledicti*, inquit, *qui declinant a mandatis tuis*. Supra dixerat: *Ne abſcondas a me mandata tua*; & ideo quaſi re- A velata ſibi mandata cognoſcens, condemnat eos qui declinaverint a mandatis cæleſtibus. Et bene dixit: *Qui declinant*; directum enim mandatum eſt, ideo ab eo nemo deflectat.

39. Movet autem qua ratione hic dixerit: *Ne abſcondas a me mandata tua*. Quod enim abſconditur, obſcurum fit & occultum; cum ſupra dixerit: *Mandatum Domini lucidum, illuminans oculos*. Pſ.18.9. Si lucidum mandatum, quomodo abſ- B conditur; cum lucernam nemo ponat ſub modio? Niſi forte lucidum eſt unum mandatum, multa autem mandata abſcondita ſunt. Nam *judicia tua*, Pſ.35.7. inquit, *ſicut abyſſus multa*. Non judicium ſicut abyſſus, ſed judicia dicuntur.

40. Vide autem ordinem. Supra ait: *Ne repellas me a mandatis tuis;* in ſequentibus ait: *Ne abſcondas a me mandata tua*; hic ait: *Maledicti qui declinant a mandatis tuis*. Vere maledicti qui de- C clinant a mandatis tuis, qui referre gratiam debuerunt: primo, quia non ſunt repulſi: ſecundo, quia non abſcondi a ſe divina mandata meruerunt. Declinat ergo aliquis quod optavit.

41. Sequitur: *Aufer a me opprobrium & contemtum; quoniam teſtimonia tua exquiſivi*. ℣.22. Si contemtus opprobrii loco ducitur, quomodo ſcriptum eſt: *Contemtibilia hujus mundi elegit Deus?* 1.Cor.1.28. Sed conſidera quia mundi contemtibilia dixit, non Dei. Quod enim in hoc D mundo contemtibile, hoc pretioſum eſt apud Deum. Denique humilitas in hoc mundo contemnitur, ſed Dei judicio comprobatur. Et ſi publicanus ſe humiliaverit, exaltatur. a Audi quem diligat, & non pro nihilo habeat Deus. Quicumque ſanctus eſt, Pſ.14.2. 3. & 4. qui ſine macula vivit, veritatem cuſtodit, non appetivit proximum ſuum, ad nihilum deductus eſt in conſpectu ejus malignus, b omnia quæ malitiæ E ſunt, reprobavit: talis etiam ſi ſit gentilis, devotione humilitatis a Deo comprobatur. Superbi autem, velut phariſæus, arrogantia ſua pro nihilo ab illo æſtimantur. Denique gentilitas non eſt: devotio autem manet in æternum. Cave ergo ne Chriſto opprobrio ſis. Nolo mihi quicumque maledicat, & quaſi

* *Facilius*, id eſt magis, & ad vocem, *acceptior*, refertur; eſtque pleonaſmus, qui non raro in latinis auctoribus deprehenditur.

a Edit. *Audi quem pro nihilo non habeat Deus*. Mſſ. aliquot omittunt, *non*: vitioſe. Alii majori numero, ut in textu.

b Mſſ. hic præfixo puncto ſic habent: *Omnia quæ malitiæ ſunt, pro nihilo æſtimantur;* ubi non pauca quæ in textu legere eſt, prætermittuntur. Et certe nobis haud mediocriter id totum ſuſpectum eſt; videtur enim a quopiam interpolatum, qui non videret quo vox, *gentilitas* referenda eſſet, putaretque gentilis præmittendam fuiſſe mentionem. Verum, *gentilitas*, hoc loco nihil, ut arbitramur, aliud eſt, quam nobilitas, ac proſapia; quomodo gentilitia inſignia, & ſtemmata vocitantur: immo hodieque etiam nobiles apud nos appellantur gentiles. Itaque *humilitati* de qua paulo ſuperius dicitur, hic recte opponitur *gentilitas*. Sed cum prædicta verba in omnibus edit. habeantur, & non male explicari poſſint de gentili jam ad fidem converſo; eam ob rem illa loco movere non ſumus auſi.

quaſi peccatorem deſpiciat : quam grave, ſi Chriſtus dignum opprobrio ducat ? Luc. 10. 13. *Væ tibi ?* inquit, *Corozaim & Bethſaida*. Condemnantnr; quia non egeruot pœnitentiam delictorum ſuorum. Nos ergo agamus, ut a nobis auferatur opprobrium. Quis autem eſt, qui noo eſt opprobrio dignus ? Qui exquiſivit Domini teſtimonia. Multi quidem ſunt qui volunt inferre opprobrium ſervis tuis, ſed ipſi ſunt magis probroſi; quia pro nomine tuo pati opprobrium, glorioſum eſt.

42. Et ideo ait: *Etenim ſederunt principes, & adverſum me detractabant*. Vox martyris eſt, qui perductus ad judicium perſecutorum, cum cogeretur idolis immolare, & conſtanter reſiſteret : judices autem ſedentes in tribu- * nalibus ſtipati * officiis, indignantes quod ſuis oon obſecundaretur imperiis, conferrent quo dignum ſupplicio cenſerent; ſtabat intrepidus dicens : *Sederunt principes, & adverſum me detrectabant*. Eſt etiam Domini vox iſta, cum con- a veniſſet [a] presbyterium plebis, & principes ſacerdotum & ſcribæ, & ad concilium Judæorum deductus eſſet dicen- Matth. 26. 65. tium : *Quid adhuc deſideramus teſtes; audivimus enim de ore ipſius*; & ſtaret ante præſidem, & duceretur ad crucem, quid pulcrius diceret, quam : *Sederunt principes, & adverſum me detrectabant*, hoc eſt, me ſtante, ſederunt principes? Et quia tribunalium fulcro ſublimes erant, Dominum non videbant. Sedebant ergo, erant in faſtigio principatus, nec Principem principum cogitabant. Sed parum hoc. *Adverſus me*, inquit, *detrectabant*. Ego eorum redemtor adveneram, ego veneram ut omnium peccata mundarem, ut recuperarem amiſſos, reſtituerem paradiſo ſancti Jacob hereditatem; & illi *adverſus me detrectabant*. Et ideo imitatores mei, diſcipuli mei, oolite injuriam erubeſcere ſi ſteteritis ante principes pro nomine meo; cum ego ſteterim pro veſtra ſalute.

43. Denique traditus in cuſtodiam Petrus cum ceteris apoſtolis, & poſtera die ſtatutus ante concilium conſtan- Act. 4. 8. 9. & 10. ter dicebat : *Principes populi, & ſeniores* b *Iſrael*, [b] *ſi nos hodie dijudicamur, quod benefactum ſit homini infirmo, in quo iſte*

A *ſalvus factus ſit; notum ſit omnibus vobis, & omni plebi Iſrael, quod in nomine Jeſu Chriſti Nazareni quem vos crucifixiſtis, quem Deus ſuſcitavit a mortuis, in hoc iſte adſtat coram vobis ſanus*, hoc eſt : Vos eſtis qui ſtatuiſtis & Chriſtum; gloriæ loco ducimus iſtam injuriam; quia arguimur pro ægroti hominis ſanitate: hanc hereditatem ſervulis Salvator omnium dereliquit. At illi conſerebant inter ſe B dicentes : *Quid faciemus iſtis hominibus ?* Ibidem 16. Et dimiſerunt eos. Gloriabatur ergo Petrus, & unuſquiſque apoſtolorum, quia digni habiti ſunt, qui injuriam pro Chriſti nomine ſuſtinerent. Recte ergo tunc dicerent ſinguli : *Etenim ſederunt principes, & adverſum me detrectabant*.

44. Sederuot principes adverſus Eſaiam, & diſputaverunt ut ſecaretur : C ſed non timebat eos qui dicebat : *Audite .... principes Sodomorum*. Eſai. 1. 10. Sederuot adverſus Hieremiam ut mitteretur in lacum. Sederunt adverſus Zachariam, qui occiſus eſt inter templum & altare. Sederunt adverſus Suſannam, & contra caſtitatis feminam judicabant : ſed nt oſtenderetur principum bonum non eſſe conſilium, excitavit pueri ſpiritum Dominus; & quam principes ream D mortis pronuntiaverant, eamdem propheta totius innoxiam criminationis abſolvit.

45. Sunt & alii principes, qui adverſus oos detrectant, de quibus dicitur : *Quoniam non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principatus & poteſtates, adverſus mundi hujus rectores, tenebrarum harum, adverſus ſpiritalia nequitiæ, quæ ſunt in cæleſtibus*. Epheſ. 6. 12. Iſti ſedent & explorant, qui juſtus ſit E in hoc ſæculo, qui Chriſtianus intente Deo ſerviat, ſtudioſus boni operis & facti. Detrectant de eo dicentes : Inſidiemur illi, impediamus eum, prohibeamus eum efficere quæ deſiderat, conteramus ejus mentem, frangamus animum ejus adverſis frequentibus ac repentinis; & ſi Deo probatus eſt propter juſtitiam, rogemus dari oobis tentationes ejus. Neque enim in tantum E prophetam, tentationum ejus quas plurimas ſubiit, poteſtatem habere potuiſſent, niſi Dominus [c] probandi ſui c militis cauſa dediſſet, ut majore eum gloria coronaret. [d] Quis igitur regem d

Aa Saul

* *Officiis*, hoc eſt, officialibus; ut operas pro operariis dicimus. Officia autem in Jure ſæpius miniſtros & apparitores præſidum & procuratorum fiſci ſignificant. Vide Briſſonium de Verb. ſignif. in voce *officium*.

a Ita edit. cum mſſ. Navar. uno, & Aud. Reliqui autem mſſ. *presbyterorum plebs*. Quod minime diſplicet; tum quia ſic opponuntur, *principibus ſacerdotum*; tum quia, *plebs* idem ſæpe ſonat ac multitudo, gens, & ſimilia.

b *Si nos hodie*, & quæ ex eodem Scripturæ loco ſequuntur, omittuntur in plerisque omnibus mſſ. Sed hoc antiquariorum compendio ſtudentium feſtinationi tribuendum eſt.

c Rom. edit. in corpore, ac vet. in marg. *probandi ſui militis anſam dediſſet*. Ver. in corpore cum mſſ. nonnullis .... *cauſam dediſſet*. Alii mſſ. melioris notæ .... *cauſa dediſſet*. Optime; ſiquidem hic ſubintelligendum eſt, *tentationum ejus poteſtatem*, quod ſuperiori membro exprimitur.

d Cod. Vind. *Quis igitur in rege Saul excitavit vim ſpiritus mali*.

1. Reg. 16. 23. Saul excitavit in eum, niſi ſpiritus malus ſicut legimus, qui ſe dolebat excludi quotieſcumque David vel citharæ ſono, vel bonorum conſiliorum operumque fidibus ac nervis mentem re-
1. Reg. 22. 9. & 10. gis animumque demulcebat? Quis excitavit Doech Syri nequitiam, ut ſanctum virum proderet, & hoſpitalem humanitatem deduceret in periculum
2. Reg. 13. 14. ſacerdotis? Quis inflammavit ardorem Ammon, ut domum inceſtaret propheticam, & contriſtaret animum patris, alterius inceſta libidine, alterius injuria: & qui aliis prophetabat, domus ſuæ mala prævidere non potue-
2. Reg. 15. 14. rit? Quis armavit furorem Abeſſalon, ut patrem domo excluderet, & parricidali perſequeretur prælio? Sed cum prope viribus regni jam eſſet ſanctus inferior, hoc uno incenſa adverſum ſe diaboli reſtinxit ſpicula, quod cum filius necem peteret patris, ille tamen ſalutem filii pietatis mandabat affectu.

2. Reg. 18. 5. 46. Ergo principes populi, ut Architopel, & ceteri bellantium duces ſederunt. Tractabant principes populi
2. Reg. 15. 31. cum Abeſſalon adverſus Prophetam. Et ideo dicit: *Etenim ſederunt principes, & adverſum me detrectabant: ſervus autem tuus exercebatur in juſtificationibus tuis.* Advertimus arma juſti, quibus omnes adverſariorum repellat impetus. Alibi
Pſ. 108. 3. & 4. ait: *Circumierunt me, & expugnaverunt me gratis: pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam*: hic ait quod ſtudium ei non exercendæ ad belli artes fuerit juventutis, non decipiendi adverſantis aſtutia ulla cordis; ut illum vinceret quem videbat: ſed adverſum eos præliabatur, quos non videbat; majorque in eo pietas, quam virtus corporis militabat. Itaque in Dei exercebatur juſtificationibus; ut contrario ictu diabolum vulneraret. Ille eum ab intentione juſtitiæ, & ſtudio devotionis, occupationibus bellicis conabatur abducere: hic magis ſe divini operis & cultus meditationibus occupabat. Itaque Dominus protexit eum, in quem ſperavit, cum quo loquebatur, cui toto adhærebat affectu. Juſtus enim aut cum Deo loquitur orando, aut divina loquitur opera laudando: & ſemper loquitur opera Dei; ne loquatur os ſuum opera hominum. Nihil terrenum juſtus loquitur, nihil mortale agit.

47. Ideoque dicit. *Etenim teſtimonia tua meditatio mea eſt: & conſilia mea juſtificatio tua.* Advertis quid doceat, quod hæc debeant eſſe conſilia juſti, ut meditetur mandata Dei, & exerceatur in Dei laudibus & oraculis; ut juſtificet Dominum ſemper. Qui facit quæ Deus mandat, quæ credit Deo placere, Deum juſtificat. Quod ex lectione Evangelii poſſumus intelligere, dicente Evangeliſta, quia phariſæi ſpreverunt conſilium Dei, non baptizati baptiſmo [a] Johannis. Hoc in uno libro, in alio autem habes: non juſtificaverunt Deum, quia baptizari noluerunt. Ideo Dominus ad Johannem dicentem: *Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me;* reſpondit: *Sine modo; ſic enim oportet nos implere omnem juſtitiam.* Qui ergo facit mandata Dei, juſtificat Deum; quia facit ejus juſtitiam: & bonum eſt ut conſilium Dei ſequantur hominum conſilia; quia Dei conſilium certum ſemper: noſtra autem plerumque incerta conſilia ex rerum probantur eventu. v. 4. / Luc. 7. 30. / a / Matth. 3. 14. & 15.

SERMO QUARTUS.

ד Daleth.

1. Quarta littera ſecundum Hebræos *Daleth*, ſignificat latine timorem, vel (ut alibi invenimus) nativitatem. Sed utrumque poteſt congruere & convenire ſenſu. Nativitas enim eorum eſt quæ generantur in hoc ſæculo, per quam intelligimus corporalia & materialia, quæ ſunt caduca, & ideo a timore non diſtat; ex corporalibus enim & materialibus naſcitur timor. Quid enim eſt terrena nativitas, niſi timor?

2. Denique inde cœpit verſus: *Adhæſit pavimento anima mea: vivifica me ſecundum verbum tuum.* Per pavimentum terram intelligimus, per terram materialia. Peccatori autem dictum eſt: *Terra es, & in terram ibis*; eo quod divinis mandatis inhærendum non putaverit: ſed in materialia & corporalia deflexerit, cui impreſſa fuerit vitæ hujus ſæcularis delectatio. Denique ejectus * de paradiſo, hoc eſt, ex illo ſublimi & cæleſti v. 25. / Geneſ. 3. 19. / *

a Ita cuncti mſſ. ac vet. edit. At Rom. ſola, *Johannis: publicani autem juſtificaverunt Deum baptiſati ab eo.*

* Ubicumque fere Ambroſius de expulſione Adami e paradiſo, vel de raptu Pauli in paradiſum loquitur, unum & eumdem locum eſſe ſignificat; ut intelligere eſt e cap. 1. lib. *De Paradiſo*, num. 1. aliiſque locis. Unde, ut ait Sixtus Sen. lib. 5. Bibl. annot. 35. colligere ſibi videntur nonnulli illum in duobus a recepta theologorum ſententia recedere. Nam primo, inquiunt, paradiſi locum ponit in tertio cælo: deinde rem totam ad meras allegorias redigit. Quod ad primum adtinet, fatemur quidem difficulter ejuſdem verba in alium ſenſum traduci poſſe: at in ejuſmodi re error non ita periculoſus eſt; cum præſertim de paradiſo ſic pronunciaverit Auguſt. lib. 8. De Geneſ. cap. 21. *Credendum eſt quod locus paradiſi a cognitione hominum eſt remotiſſimus.* Quod vero ad ſecundum, contendimus ipſum

cælesti loco, ad quem raptus eſt Paulus ſive in corpore, ſive extra corpus neſciens: ex illo ergo eminenti loco dejectus in terram, deploret Adam
Pſ. 43. 25. dicens: *Adhæſit pavimento anima mea;* ſicut alibi ait: *Humiliata eſt in pulvere anima mea, & adhæſit in terra venter meus.* Pœnitentiam gerentis hæc vox eſt, qui meminiſſet adhærentem ſe Deo neſciſſe, nec potuiſſe diſcernere (quod non
2. Cor. 12. 2. diſcrevit & Paulus) utrum in corpore
B eſſet, an extra corpus; ita infirmitatem, pigritiamque corporis minime ſentiebat, cui Domini adhærebat præſentia. Spiritus ergo propheticus, qui dolorem expreſſit, vel Dominus qui ſuſcepit ejus infirmitatem, perſonam repræſentat Adæ, & adſumit ejus affectum.

3. Loquatur ergo Adam: *Adhæſit pavimento anima mea.* Qui ante beatiſſimus auram carpebat ætheream, curas
C vitæ hujus & tædia neſciebat, is nunc ſollicitudine mundi hujus, luxuriæ ſtudio, pecuniæque cupiditate curvatus, ut vulpis foveis ſe inſerit, latibuliſque terreſtribus. Merito adhærebat pulveri, qui ſe levare non poterat, niſi eum ſupra crucem ſuam Chriſtus levaſſet. Merito adhærebat pavimento qui ſe abſcondebat a Chriſto. Non ad-
D
Johan. 1. 43. hæret pavimento, cui dicit Jeſus: *Sequere me.* Non adhæret pavimento, qui audit & ſequitur Legem dicentem:
Deut. 10. 20. *Poſt dominum Deum tuum ambulabis, & ipſi adhærebis.*

4. Quomodo ergo pavimento adhæreat unuſquiſque, quomodo Deo, audi
1. Cor. 6. 16. & 17. dicentem: *Qui adhæret meretrici, unum corpus eſt . . . . qui autem adhæret Deo, unus ſpiritus eſt.* Terra iſta quam gerimus, meretricis quibuſdam nos illece-
E bris capit, & quaſi vultus quoſdam voluptatum, corporalium delectationum fucis illinit; ut lateat in his veritas, & [a] forenſi quadam ſpecie decipiant appropinquantes. Sed cum interiorem oculum mentis ad tempus obduxerunt, poſtea tamen decuſſo velut quodam pulvere voluptatum hujuſmo-

A di decore, quam ſit inanis gratia ſæculi hujus aut corporis facile deprehenditur.

5. Bonum eſt igitur adhærere Domino, nec inflexam cervicem habere ad jugum mundi. Ideoque Eccleſiæ, vel forti animæ dicit Sapientia: *Sicut* Cant. 4. 4.
turris David cervix tua, quæ ædificata eſt in Thalpioth: [b] *mille oſtia pendent in ea, omnia jacula potentium.* Erecta enim ad
B Deum cervix, & jugo Chriſti habilis, quæ nulla in terras illecebrarum inflexione curvetur, ſicut Chriſti regalis eſt turris, cui jugum ſuum Nabuchodonoſor non poſſit imponere. Condidit enim turrim illam David, ille manu fortis, & ſupra murorum ædificavit excelſa; ut ſubſidio pariter & decori ſit: ſubſidio, quia hoſtem prævidet & repellit: decori, quia non ſolum inter
C humilia, ſed etiam inter excelſa ſupereminet. Ita tamen ſubſidio, vel decori, ſi habeat in ſe verbi dogmata velut quædam phalerarum monilia, habeat etiam jacula potentium prophetarum, quæ adverſus omnem extollentem ſe altitudinem lacertis quibuſdam fidei diriguntur.

6. Noli igitur in pulverem mortis deducere animam tuam, cui Dominus
D etiam naturalem altitudinem tribuit, & vigorem quo ſe excitet & adſurgat. Unde etiam de hac conjunctione animæ & corporis dictum opportune accipitur; eo quod in naturali vitæ noſtræ myſterio connexa anima corpori velut humi reptet, & pavimento adhæreat: partim propter hoc terrenum habitaculum, partim quia corpus iſtud e terra eſt. Et regionis igitur diverſorium, & materia ipſa corporis noſtri huic concurrit ſententiæ. Ideoque pulcre Apo-
E ſtolus de mortis hujus corpore liberari cupit; quia carcere quodam claudimur, & in quodam luxuriæ gurguſtio ſiti, tenebris involvimur delictorum. Rom. 7. 24.

7. Ergo ſecundum voluntatem Dei ambulemus, ut adhærere dicamur Deo. Nam qui ſecundum corporis appetentiam vivit, caro eſt: qui ſecundum

 præ-

ipſum pluribus locis ea dicere quæ hiſtoriæ veritatem juxta naturalem intelligentiam ſupponant; ut cum cap. 1. lib. *De paradiſo*, num. 5. ait: *Intellige etiam quod non eum hominem, qui ſecundum imaginem Dei eſt, ſed eum qui ſecundum corpus; incorporalis enim in loco non eſt.* Expende plures alios locos ejuſdem libri, atque imprimis cap. 10. n. 47. & 48. nec non cap. 12. num. 59. & 60. Hinc procul dubio intelliges Doctorem ſanctum de veritate hiſtorica paradiſi terreſtris non dubitaſſe: ſed cum cum cap. 2. prædicti libri num. 11. integrum relinquit, ut quibus libuerit, totam illam hiſtoriam allegorice interpretentur, id feciſſe per quamdam conceſſionem; quemadmodum clare demonſtrant illa verba: *ne ſermone*, inquit, *noſtro videantur offendi*; & quidquid in eodem capite memorata verba antecedit, valide confirmat. Ceterum cum Auguſtinus hunc librum contra Julianum ad adſtruendum peccatum originale laudaverit manifeſto intelligitur illum vacuum eſſe erroris ejus qui mirum in modum favebat Pelagianis. Jam nonnihil hac de re ad eumdem locum attigimus; & forte in epiſt. ad Sabinum aliquid adhuc adjiciemus.

a Omnes edit. ac mſſ. aliquot, *forenſi quadam ſpecie decipiat*. Alii melius . . . . *decipiant*, ſcilicet illi *vultus voluptatum*. Eſt autem hic *forenſis ſpecies* non ſimpliciter exterior & quæ foris videtur, ſed compoſita ad inſtar mercium quæ in foro ita collocari ſolent, ut alliciant oculos adventantium.

b Ita vet. edit. cum pleriſque ac melioribus mſſ. Rom. autem cum aliis, *mille clypei pendent in ea*. LXX. Interp. *χίλιοι θυρεοὶ κρέμανται ἐπ' αὐτοῖ*. Sed inde orta varietas eſt, quod *θυρεοὶ* oſtia & clypeos ex æquo ſignificet.

præcepta Dei, ſpiritus eſt. Non ergo
fiat anima noſtra caro, hoc eſt, ut
dicamur caro, ſicut & illi qui in di-
luvio perierunt, de quibus dictum eſt,
Gen. 6. 3. *Quia caro ſunt*: ſed magis caro noſtra
obediens animæ gubernaculo, fiat ani-
ma, & hoc appellari mereatur nomi-
ne, ſicut appellata eſt familia patriar-
chæ Jacob, & generationis ejus ſancta
poſteritas. Sic enim ſcriptum eſt: *Hi*
Gen. 46. 25. & 26. *filii Bala quam dedit Laban Rachel filiæ ſuæ,*
& peperit hos Jacob, animas ſeptem. Et
alibi: *Omnes autem animæ quæ intraverunt*
cum Jacob in Ægyptum, quæ exierunt de
femoribus illius, præter mulires, inquit,
& ſexaginta ſex. Et in principio Exodi
Exod. 1. 5. legimus: *Erant autem omnes animæ de Ja-*
cob quinque & ſeptuaginta qui erant cum
Jacob. Ergo illi qui habitabant cum
Joſeph, & de Ægypto exierunt, ani-
mæ ſunt.

* 8. Qui autem cum eſſent * Angeli
Dei, hoc eſt, vitæ probitate Angelo-
rum imitantes gratiam (qui enim non
ducunt uxores, & quæ non nubunt,
erunt ſicut Angeli in cœlo) qui ergo
cum Angeli viderentur, capti ſunt de-
core feminæo, hi caro ſunt, ſicut do-
Gen. 6. 3. minus Deus dixit: *Non permanebit ſpiri-*
tus meus in hominibus iſtis in æternum,
propter quod caro ſunt. Et merito ex-
pertes libidinis Angelis comparantur:
caro non ſunt in carne, ſed in ſpiritu;
quales erant illi qui doctorem Apoſto-
lum ſequebantur, quibus ait: *Vos autem*
Rom. 8. 9. *non eſtis in carne, ſed in ſpiritu.* Qui
autem corporea feminarum capiuntur
libidine, caro ſunt: atque utinam caro
tantum, & non etiam equi adhinnien-
Hier. 5. 8. tes; *quia in uxorem*, inquit, *proximi ſui*
adhinniebant.

9. Rogat ergo qui dejectionem ani-
mæ ſuæ ſentit ad pavimentum uſque
curvatæ, ut vivificetur ſecundum ver-
bum Dei, quod animas ad ſe trahit
quaſcumque, & miſeratione ſui levare
cupiens abducit a terris. Vivificatur
autem anima; quæ vias ambulat Chri-
ſti, peccato mortua Deo vivens; ita
ut mors peccati dominatum in ea poſt
hæc habere non poſſit, poſteaquam
conſepulta cum Chriſto juſtificata eſt
a peccato. Sed qui juſtificari cupit,
vias ſuas ante pronuntiet.

10. Ideoque ſecundo verſu ait: *Vias*
℣. 26. *meas pronuntiavi, & exaudiſti me: doce me*
juſtificationes tuas. Pulcro ordine ad juſti-
ficationes Dei perveniendum putat;
ut primum ſua peccata fateatur. Sic

A enim docemur & alibi: *Dic iniquitates* Eſai. 43. 26.
tuas, ut juſtificeris. Itaque ſcire debe-
mus, quid ſit vias ſuas ambulare ho-
minem, & vias Dei. Qui facit volun-
tates carnis, & vivit ſecundum con-
cupiſcentiam mundi hujus, vias ſuas
ambulat, quibus delectatur & gaudet.
Qui autem venit voluntatem facere
Patris ſui qui in cælis eſt, cujus cibus
eſt ut mandatum Dei compleat: qui
B non quærit quod ſibi voluptati ſit, ſed
quod placeat Deo; ille viam Domini
pergit, illam viam quæ ait: *Ego ſum* Johan. 14. 6.
via, veritas, & vita. Vides ergo quia
ille vivit ſecundum verbum Dei, qui
viam ambulat Chriſti. Ipſe etiam do-
minus Deus in Deuteronomio docet,
quomodo in viis ſuis ambules, dicens:
Et nunc, Iſrael, quid dominus Deus petit Deut. 10. 12. & 13.
a te, niſi ut timeas dominum Deum tuum,
C *& ambules in viis ejus, & diligas eum, &*
ſervias domino Deo tuo ex toto corde tuo,
& ex tota anima tua cuſtodias mandata ejus,
& juſtitias ejus. Liquet igitur alias vias
eſſe carnis, alias Dei: & ſi quis velit
ambulare vias Dei, ſciat ei prius eſſe
vias carnis, & corporis, & ſæcularis
ſapientiæ deſerendas.

11. Relinquens itaque eas David,
pronuntiat, & apud Deum non tacet.
D Confitetur errores, non tacet lapſus.
Simile illi hoc dixit: *Annuntiabo adver-* Pſ. 31. 5.
ſum me iniquitatem meam Domino. Si enim
ſe accuſaverit juſtus, vocem parati ac-
cuſatoris excluſit, qui ſolet acerbare
peccata, & uniuſcujuſque exaggerare
flagitia. Obſtruit ergo os ejus, qui
ipſe de ſe fuerit ante confeſſus, &
præſtruit veniam confitentis. Verecun-
dia excuſat reum, pudor ſuus accuſat
E *auctorem. Qui enim ſua delicta non *
tacuit, videtur in ſe doluiſſe quod fe-
cit, in diabolo prodidiſſe quod ſuaſit.
Ideoque ait Scriptura: *Juſtus in exordio* Prov. 18. 17.
ſermonis accuſator eſt ſui. Qui ſe accuſat,
etſi peccator eſt, juſtus eſſe incipit;
quia nec ſibi parcit, & Dei juſtitias
confitetur, quem putat latere nihil
poſſe. Utinam Adam ſe prius accuſare,
quam celare voluiſſet. Sed non ſatis
eſt ut confiteamur errorem: verum et-
F iam ſi corrigi volumus, a Domino
poſtulemus, ut doceat nos juſtificatio-
nes ſuas; ne poſtea errare poſſimus.
A Domino igitur doceri petit, quia Matth. 23. 18.
unus eſt magiſter noſter, ut ait Chri-
ſtus. Nec otioſe hoc petit; non enim
ille beatus quem docet homo: ſed quem
tu erudieris, Domine.

12. Ubi-

* Hoc loco videtur Ambroſius accedere ad eorum ſententiam a quibus initium 6. cap. Gen. de filiis Seth accipitur: cum idem ipſe illud de angelorum cum mulieribus concubitu ſæpius expoſuerit; ut docuimus ad cap. 4. lib. *De Noe & Arca*. num. 9. immo & infra ſerm. 8. ℣. 64. Ceterum angelos ob ſuperbiæ peccatum e cælo fuiſſe deturbatos aperte docet infra ſerm 7. ℣. 51. & 16. ℣. 122. hujus operis, atque alibi.

* Auctorem ſeu impulſorem Diabolum hic intelligi ſatis declarant ſequentia.

12. Ubique meminit ſui, nec putat ſatis eſſe, ut doceat eum juſtificationes ſuas dominus Deus noſter, ſed addidit:
℣. 17. *Viam juſtificationum tuarum inſinua mihi, & exercebor in mirabilibus tuis*. Vide ordinem. Prius eſt ut diſcamus Domini juſtificationes, deinde ut gradus quoſdam juſtificationum & ordinem noverimus, quid prius, quid conſequens eſſe debeat. Nam ſcire quid facias, & ordinem neſcire faciendi, non eſt perfectæ cognitionis: offendunt plerumque præpoſtera. Denique juſtus eſt, qui ſe in exordio ſermonis accuſat: injuſtus autem, qui quod prius negaverat, confitetur. Ille verecundiæ invenit gratiam: hic notam incurrit impudentiæ. Ita ordinis ignorantia conturbat negotiorum naturam, formamque meritorum. Ille autem qui didicerit primo myſteria Dei, deinde ordinem myſteriorum, exercetur in mirabilibus Dei.

13. Græcus * ἀδολεσχήσω poſuit: quod dicit latinus, hallucinabor. In quo videtur eſſe aliqua ſermonis offenſio ſecundum vulgarem conſuetudinem; quia ἀδολεσχῆσαι vulgo æſtimatur, vel hallucinari, vel plus quam oportet aliquid loqui, & [a] ſuperfluum videri, quod audienti faſtidio eſt: & videtur eſſe præter ordinem, cum ordo rerum videatur adferre faſtidium; ut ſi cauſam velis enarrare aliquam, & ordinem ſerves, auditor autem ad rerum feſtinet exitum, ſuperiora faſtidit. Sed non poteſt plene inſtrui, niſi qui ordine ſui cuncta cognoverit. Inde non ſolum factum deprehenditur, ſed etiam facti pondus, & facientis affectus. Ideoque David quaſi bonus ſui judex atque arbiter, prope uſque ad faſtidium vult doceri, & vel ſuperfluo immorari tempore, quam neceſſarium ordinem præterire, ἀδολεσχία enim vel hallucinatio videtur longa quædam eſſe meditatio, & moroſa quædam mentis intentio: a quo non longe abeſt exercitium, vel animi, vel corporis. Nam ut ille qui exercet membra ſua palæſtra; diutius exercet, ut roboret: ita qui exercet mentem in ſcripturis divinis, vel in conſiliis, diutius exercere debet.

Gen. 24. 63. 14. *Exivit in campum Iſaac*. Græcus dixit ἀδολεσχῆσαι: Latinus deambulare, vel exerceri. Rebecca veniebat: typus in ea præfigurabatur Eccleſiæ: parabantur nuptiæ, in quibus ſacramentum foret magnum. Videns Patriarcha illa myſteria, exivit in campum, diffundens acrimoniam ſuæ mentis, & deambulans in innocentia cordis ſui. Diverſis utique cogitationibus exercebat animum, & in mirabilibus myſteriis delectabatur: cujus ut imitator evaderet ſanctus Propheta, doceri juſtificationes Dei, & viam juſtitiarum cæleſtium cognoſcere geſtiebat; ut non dormiret anima ejus ſæculi iſtius ſomnum; nec mundanæ captus vanitatis illecebris, a perſequenda veritatis intentione diffueret.

15. Qua ratione ergo doceri velit, ſubtexuit dicens: *Stillavit anima mea præ tædio: confirma me in verbis tuis*. ℣. 28. Aliqui codices habent, *dormitavit*; quia ἐνύσταξεν & ἔσταξεν duabus litteris diſſonant. Potuit interpres vel antiquarius ſcriptor hic falli: νυστάζειν dormire eſt, στάζειν ſtillare. Perfectior non dormitat, qui divinis animum intendit myſteriis. Denique ipſe alibi dicit: *Si dedero ſomnum oculis meis, aut palpebris meis dormitationem*. Pſ. 131. 4. Sed vigilat ſemper; & ſi caro dormit, cor vigilat. Non ergo dormiebat, qui templum condere Domino cogitabat verborum cæleſtium exædificatione, non lapidum. Verbum enim Dei repulſorium tædiorum eſt, quo ſomnus animæ, ſopor mentis excluditur. Ex triſtitia enim & ſollicitudine ſæcularium ſomnus irrepit. Qui autem adhæret Deo, curarum fugitans, voluptatem capit cognitionis æternæ, nullam illic mutationem rerum ſæcularium pertimeſcens.

16. Qui facilioribus igitur laborum utuntur compendiis, *dormitavit*, accipiunt: ſed Origenes qui multorum interpretationes diligenti diſcuſſit indagine, *ſtillavit*, ſecutus eſt; eo quod perfecti anima quaſi bene compoſita & confirmata non ſtillat, ut faſtigia culminum quæ bene tecta atque munita ſunt: ceterum incompoſita cito ſtillant. Inde uſurpatum eſt: *Stillicidia ejiciunt hominem in die hyemali de domo ſua;* Prov. 27. [b] in quo frigoris aſperitate, & frequenti aeris mutatione tentamur. Denique docemur providere, ne fuga noſtra fiat hyeme vel ſabbato. Matth. 24. 20. Probatos enim jam nos dies debet reperire vel judicii, vel mortis; ne viduatos viriditatibus pro-

* Varietates circa hanc vocem, & alias ejuſdem interpretationes reperias licet in lib. *De Iſaac & Anima*. cap. 1. num. etiam 1. & infra Serm. 22. ℣. 83. de quo verbo vide quoque Auguſt. lib. 1. quæſt. in Gen. quæſt. 69.

a Edit. ant. in textu, *ſuperfluum videre*; in marg. autem, *ſuperfluum dicere*; quam lectionem Rom. in textum tranſtulit. Mſſ. vero nobiſcum faciunt. Rurſus cunctæ edit. *& ordinem non ſerves*. Melius mſſ. expungunt negationem. Etenim hic oſtenditur ordinem, cum religioſius ſervatur, tædium adferre auditori; ut docet ipſa ratiocinatio. Et hoc congruit cum Horatii præcepto in Arte poet. ubi narrationem tradit ſemper ad eventum feſtinare debere.

b Edit. omnes ac pauculi mſſ. *in qua frigoris aſperitate*: Alii numero majori, *in quo* &c. Melius; refertur enim ad antecedentia, *in die hiemali*. Rurſus poſt pauca ubi omnes mſſ. ac vet. edit. *Probatos enim*; repoſuerat edit. Rom. *Paratos enim* &c.

proſperorum, & omni ſpoliatos ſecundorum flore ſucceſſuum exitus mortis inveniat.

17. Caveamus ergo ne unuſquiſque noſtrum ejiciatur de ſtatu mentis ſuæ, & naturali quadam manſione, ſi habeat foramina manſionum, e quibus fluentia ſtillicidia tamquam ex fundamentis ſubruant hominem nulla ſapientiæ ſoliditate fundatum. Ideoque ait Prov. 3. 21. Propheta: *Fili, ne defluas*. Confirmanda eſt igitur anima noſtra, ne ſtillet; & individua virtutum compage ſolidanda, ut poſſit Regis æterni ſervare myſterium. Ceterum is quicumque eſt facilis in verbis, velut plenus rimarum, hac atque illac effluens, interiora evacuat ſua, & exterioribus paſſionibus inundatur, tegere ſe neſciens, nec tenere verbum quod acceperit: ſicut ſancta Maria quæ conſervabat omnia verba in corde ſuo, ne quid ex ejus [a] corde Luc. 2. 51. deflueret.

18. Tali ſe munitam dote virtutum Eccleſia loquitur; ut digna videatur in cujus invitatus Sponſus ſuccedat hoſpitium. Hinc primum ſe præſumit eſſe placituram, ſi bene tectam, & fida ſervantem ſilentia Chriſtus adſpi- Cant. 1. 15. & 16. ciat. *Ecce es*, inquit, *formoſus conſobrinus meus, & quidem pulcher: adclinatio noſtra opaca, trabes domorum noſtrarum cedri, lacunaria noſtra cupreſſi*. Laudat Sponſi decorem Eccleſia, quem plus unuſquiſque tacito laudat affectu, & fidus myſteriorum interpres tacendo plus prædicat. Nam qui arcana divulgat, imminuit Chriſti decorem. Ideo nemo mittat margaritas ſuas porcis; ne conculcari faciat ornamenta pretioſa. Non ergo in tabernaculo loquacis & garruli; quia in multiloquio peccatum admittitur: ſed in viri ſerii, qui ſit parcus alloquii, nec ſermonis intemperans, & verborum ſobrietate temulentiam loquacitatis evitans, caput ſuum Chriſtus inclinat.

19. Et merito opacam ſignificat adclinationem; quia in Eccleſia conſtitutos virtus obumbrat Altiſſimi. Hac umbra David protegi ſe poſtulabat; ne eum per diem ſol ureret, vel luna per Pſ. 120. 6. noctem. Hanc umbram ſpiritalis miniſtrat gratia torrida ſæculi hujus, & mundi æſtiva fugientibus. Opaca igitur adclinatio Chriſti & Eccleſiæ, quibus Dei Patris æterna illa requies adſpirat. In hac ergo requieſcamus umbra, peccatorum noſtrorum æſtibus fatigati. Si quos aduſſit libido, hos Domini crux refrigeret, in qua ſe recli- A navit; ut noſtra delicta ſuſciperet. Si quos culpa laſſavit, hos Jeſus gremio ſuſcipiat ſuo, & molli foveat amplexu. Unde audeo dicere quod caro Chriſti adclinatio ſit Eccleſiæ.

20. *Trabes domorum noſtrarum cedri*. Cedri ſpecie, majorum qui juſti fuerunt, gloria declaratur; juſtus enim ut palma florebit, & ſicut cedrus quæ in Libano eſt, multiplicabitur. Sicut B enim cedrus non putreſcit: ita nec majorum gloria ulla vetuſtate corrumpitur.

21. *Lacunaria noſtra cupreſſi*. Genus hoc arboris numquam amittit viriditatem ſuam: hyeme juxta, vere, atque æſtate comam paſcit, nec diverſo colore mutatur. Solam hanc arborem ventus ſuo numquam honore deſpoliat: ſola numquam veteri exuitur amictu, C aut novo flore veſtitur. Sic apoſtolica quoque gratia neſcit defectum: ſed vetuſtate ſui floret. Anima ergo corrumpi neſcit, quæ florentibus meritis vigens, ſemper juſtitiæ ceterarumque virtutum culmina patienti magnanimitate ſuſtentat. Et ideo non defluit, neque deficit; quia nihil in ea rimoſum eſt ac remiſſum, nihil mobile, nihil lubricum, nihil quod vitio ſer- D monis ex ea poſſit effundi. Ideoque confirmari ſe petit in verbis ſuis Propheta; ne moveantur pedes ejus, ne Pſ. 72. 2. effundantur greſſus ejus. Quæ ſi quis recto vigeat corde, non patitur, ſed radicatus atque fundatus adverſus omnes paſſionum fluctus immobilis perſeverat.

22. Confirmatus igitur in verbis ait: V. 29. *Viam iniquitatis amove a me: & lege tua miſerere mei*. Non dixit: Amove me E a via iniquitatis; ſed, *Viam iniquitatis amove a me*; quaſi in nobis ſit, & nobis ineſſe videatur. Quamdiu enim exercemus aliquid improbum, via iniquitatis interius manet, & non recedit a nobis; ideoque ſtudioſe agamus, ut eam a nobis ſeparemus. Sed quia hereditarium iniquitatis glutinum mentibus inhæſit humanis, opus eſt liberantis auxilio. Precare & tu, & dicito: Infelix ego homo, quis amovebit F a me iniquitatis viam? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum dominum noſtrum. Et pulcre viam dixit iniquitatis, non iniquitatem; eo quod non quaſi naturalis iniquitas ſit in nobis; ſed majorum poſt peccata currentium ſit adtrita veſtigiis.

23. Meritoque quia vulnus grande, ac vetus eſt, & diu ſerpens, perfectioris

a Omnes edit. *ore deflueret*. Omnes mſſ. *corde deflueret*.

ris medicinæ remedia depoſcit, obſecrans ut Domini legitima miſeratione curetur. Cito enim refricatur vulnus, quod ſanatum medicinæ lege non fuerit; immo etiam ſeriorem curatio ſentit profectum. Ideoque ſi virus in interiora proſerpit, medicamenta foris appoſita non ſentit. Exigit ergo medicinæ ratio, ut aut ſectione, aut aduſtione curetur. Niſi enim putrefacta recidantur, aut humor inutilis decoquatur, fruſtra medicinæ manus adhibentur ad vulnera. Ideoque bonus medicus hujuſmodi ægrum legitime dicit eſſe curandum; ut poſſit medicina proficere. Lege ergo miſeretur, qui cum juſtitia ſapientiaque miſeretur; ut ea dimittat quæ ſcit jure poſſe dimitti; ne cum alterius miſeretur, ſe ipſum legi faciat obnoxium. Agag poſtquam miſeratione donatus eſt, fecit peccare Saul. Peccavit enim in ipſa miſericordia, & ideo peccavit poſt miſericordiam.

24. Conſideremus etiam, ne & ipſum deteriorem faciamus, cujus miſeremur injuſte. Plerumque enim non coercere delinquentes [a] majoris auctoritatis eſt, quam ſi ulciſcaris. Traduntur enim in paſſiones ignominiæ, quicumque aliquid inhoneſtum commiſerunt, nullumque culpæ pretium ferunt. Denique eos qui cognitorem Deum ſuorum ſcelrum non putabant, & quaſi ſine
Rom. 1.28. judice & ſine lege vivebant, *Tradidit illos*, inquit, *Deus in reprobum ſenſum*; quia elegerunt viam iniquitatis: viam autem veritatis eligere noluerunt.

25. Sed Propheta qui ſincero converti voluit affectu, *Viam*, inquit, *veritatis elegi: judicia tua non ſum oblitus*. ℣. 30.
Non poteſt hoc dicere, qui errat in dogmate. Non poteſt arrianus dicere, non poteſt ſabellianus, non manichæus: non poteſt dicere avarus, qui ſæcularia & materialia concupiſcit: non poteſt dicere qui negotiatur; non eſt enim via veritatis habendi ſtudium, cupiditas poſſidendi. Quomodo via veritatis, cum ille dives in ſæculo nequeat ſecum ſuas transferre divitias, & incipiat mendico illo Lazaro egentior eſſe poſt mortem? Non eſt via veritatis honor ſæculi, ſollicitudo mundi. Denique qui viam veritatis elegit, paulo
Infr. ℣. 37. poſt dicit: *Averte oculos meos, ne videant vanitatem*. Vanitas temporalium eſt, veritas æternorum. Si volumus igitur ambulare viam veritatis, peregrinemur

A ſæculo magis quam Deo, & ambulemus per fidem. Qui enim per fidem ambulat, Deo præſens eſt: qui ambulat per ſpeciem, adeſt ſæculo, peregrinatur a Domino: ſed hic cito confunditur.

26. Unde refugus ab hujuſmodi viro
dicit David: *Adhæſi teſtimoniis tuis, Domine; ne confundas me*. ℣. 31.
Adhæret teſtimoniis Domini qui ejus mandata non
B reſpuit, judicia non obliviſcitur, nec voluptatibus indulget ſuis. Qui adhæret Domini teſtimoniis, renuntiat mundo, poſteriora obliviſcitur, ad priora contendit; ut perveniat ad bravium, quod eſt inſigne victoriæ. Non ergo confunditur, quem mundi hujus illecebroſa non ceperint: non confunditur, etiamſi erubeſcenda commiſerit, qui veniam delictorum poſcit a Chriſto.
C Ideoque reſpondetur ei: *Dimiſſa ſunt tibi peccata tua .... vade in pace*. Luc. 7. 48. & 50.
Sed ita non confunditur, ſi fuerit in eo operata peccatorum remiſſio; ut non ſolum peccata, ſed etiam peccandi affectum auferat. Juſtitia remittat iniquitates, fortitudo timorem, temperantia impuritates, ut non ſolum temporalis, ſed etiam perpetua fiat remiſſio peccatorum. Intret in animam
D tuam Chriſtus, inhabitet in tuis mentibus Jeſus; ut in tabernaculo virtutis peccato locus eſſe non poſſit.

27. *Viam*, inquit, *mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum*; ℣. 32.
Neque enim poterat viam currere, ſi cor ejus coartaretur anguſtiis. Denique currentibus viam Domini ait Apoſtolus: *Dilatamini & vos, & nolite jugum ducere cum infidelibus*. 2.Cor.6.13. & 14.
Et de ſe ait: *Os noſtrum patet ad vos, o Corinthii, cor noſtrum dilatatum*
E *eſt*. Ibidem 11.
Ideo & de Salomone dicitur: *Latitudo cordis ejus, ſicut arena maris*. 3.Reg.4.29.
Et vide diſtantiam: via ſit anguſtior, cor latius, ut Patris, & Filii, & Spiritus ſancti ſuſtineat manſionem; ne veniat Verbum Dei, & pulſet, & videns cordis ejus anguſtias, dedignetur habitare. Denique ſapientia in exitu canitur, in plateis autem cum fiducia agit. Plateæ
F latæ ſunt. Non igitur in viis, ſed in cordis latitudine ſapientia decantatur. In hoc igitur campo interioris hominis, non in anguſtiis mentis currendum nobis eſt, ut comprehendamus. Scriptum eſt enim: *Sic currite, ut omnes comprehendatis*. 1.Cor.9.24.
Denique comprehendit, qui ita cucurrit, ut diceret: *Curſum conſummavi*; 2.Tim.4.7.
cucurrit enim ut bonus equus.

28. Si-

a Ita vet. edit. & cuncti mſſ. Rom. autem edit. e margine unius cod. Vat. *majoris auſteritatis eſt*. Non male, ſi ſpectetur ſenſus. Verum cum omni alio ſuffragio deſtituatur, dicendum eſt id hoc loco ſignificari quoſdam eſſe qui dum crimen condonant, ut auctoritatem oſtentent ſuam (non enim inferiorum judicum, ſed principis eſt veniam concedere) reis plus noceant impunitatis indulgentia, quam ſi in eos ſevere animadverterent.

28. Siquidem habet equos ſuos Chriſtus, de quibus dicit Propheta: *Immiſiſti in mari equos tuos, turbantes aquas multas;* (Habac. 3. 15.) eo quod gentium populos, qui moventur ut aquæ multæ, & excitantur ut fluctus aquarum multarum, evangelizando commoverint apoſtoli; ut adſurgentes a terrenis idolorum cæremoniis in Chriſtum crederent. Et ſupra ait: *Adſcendi in equos tuos: equitatus tuus ſanitas.* (Habac. 3. 8.) O bonorum equorum duodecajugum mirabile, quibus fræna pacis, habenæ ſunt caritatis! Conſtricti ſunt inter ſe concordiæ vinculis, & jugo fidei ſubjecti, quatuor rotis Evangelii myſterium totius orbis finibus invehentes, bonum aurigam portantes Dei Verbum, cujus flagello fugatæ ſunt illecebræ ſæculares, exterminatus mundi iſtius princeps, juſtorum curſus impletus eſt. O rationabilium equorum grande certamen: o mirandum myſterium! Rota intra rotam currebat, & non impediebatur. Novum Teſtamentum in veteri Teſtamento erat, intra illud currebat, per quod annuntiabatur. In quatuor partes ibant rotæ, & non revertebantur retrorſum; quia ſpiritus vitæ erat in iis, qui currebant in quatuor partes totius mundi; & ſine offenſione currebant, quia bona vita equorum quadrabat. Currebant igitur equi; quia non dormiebat, qui adſcenderat equos.

29. Animarum igitur noſtrarum auriga Jeſus, qui nos quoque vult adſcendere equos noſtros, hoc eſt, noſtra corpora; ſed vigilare ſemper, ne dicatur nobis: *Dormitaverunt qui adſcenderunt equos.* (Pſ. 75. 7.) Tranſeundum eſt hoc mare impigre. Vix tranſitur a vigilantibus: ſi quis autem dormierit, tranſire non poterit; ſed demergitur, ut Ægyptius, cujus & anima & corpus interiit: *Equum enim & adſcenſorem projecit in mare,* (Exod. 15. 1.) qui non ſequebantur legem, ſed perſequebantur.

SERMO QUINTUS.

ה He.

1. Sequitur quinta littera *He*, quæ latine ſignificat, *eſt*: vel, ut alibi invenimus, *vivo*. Convenit ſibi utraque interpretatio; qui enim eſt, vivit; & qui vivit, eſt. Denique gentiles non ſunt; & ideo non vivunt, ſed mortui ſunt: *Jeſus autem heri & hodie, ipſe eſt & in ſæcula.* (Heb. 13. 8.) Et qui eſt, vivit: *Vivo enim ego, dicit dominus Deus.* (Ezech. 33. 11.) Quomodo enim poteſt non eſſe, qui vivit? Vivit autem Jeſus, qui etiam mortuos vivificat, & vocat ea quæ non ſunt, tamquam ea quæ ſunt. Nihil mirum ſi Domino cedit natura, ut vivificentur & mortui, & incipiant eſſe, qui non erant. Et ideo quia via etiam vita eſt ſecundum illum qui ait: *Ego ſum via, veritas, & vita;* (Joh. 14. 6.) viam quæramus, ut vitam habere mereamur. Audiamus ergo illum qui vivit in Chriſto. Vivit autem qui ait: *Sed nos qui vivimus, benedicimus te, Domine;* (Pſ. 113. 18.) in Chriſto enim Jeſu etiam quicumque mortuus fuerit, vivit.

2. Audiamus, inquam, quid dixit ut viveret: *Legem mihi conſtitue, Domine, viam juſtificationum tuarum: & quæram illam ſemper.* (V. 33.) Miles qui ingreditur iter, viandi ordinem non ipſe diſponit ſibi, nec pro ſuo arbitrio viam carpit, nec voluptuaria captat compendia, ne recedat * a ſignis: ſed itinerarium ab imperatore accipit, & cuſtodit illud: præſcripto incedit ordine: cum armis ſuis ambulat, rectaque via conficit iter; ut inveniat commeatuum parata ſubſidia. Si alio ambulaverit itinere, annonam non accipit, manſionem paratam non invenit; quia imperator iis jubet hæc præparari omnia qui ſequuntur, nec dextera, nec ſiniſtra a præſcripto itinere declinant. Meritoque non deficit, qui imperatorem ſequitur ſuum; moderate enim ambulat, quia imperator non quod ſibi utile, ſed quod omnibus poſſibile conſiderat: ideo & ſtati-

* Cum tractantur hic multa, quæ ad veterem ſpectent militiam, ea nos breviter & recta ſerie in gratiam lectorum explicabimus. *A ſignis*; proprie hæc ſunt ſolidæ imagines, quales erant aquilæ, lupi, draconis: ſed hoc loco etiam pro vexillis, id eſt, velis ex haſta ſuſpenſis ponuntur. Singulis autem legionibus ac manipulis ſua ſigna erant, a quibus qui diſceſſiſſet longius quam unde tuba audiri poſſet, capite luebat. *Itinerarium*, idem eſt, ac teſſera ad iter edicendum data. *Cum armis ambulat*; leve hoc iis qui arma membrorum ducebant loco: ſed præterea ferebant in faſce frumentum ac cibos ſæpe in quindecim dies, vallos, ſarcinas & alia. *Manſionis* vox temporibus affectæ latinitatis pro ipſis caſtris uſurpata eſt. *Stativas ordinat*, ſubintellige ſedes aut manſiones, ita ſcilicet a ſtando dictas. Negat autem Juſtus Lipſius ſic dici ea caſtra, in quibus miles paucis tantum diebus commoretur. Sed ille hunc locum non legerat, quandoquidem intercalaris iſtius quietis poſt tertium quemque itineris diem nuſquam meminit. Quod vero ſubdit Ambroſius de urbe, *In qua feſſis exercitibus requies miniſtretur*; cum locum ab eo deſignari credimus, qui caſtris hybernis deligebatur. Denique *Imperator* non ſemper idem eſt atque rex, ſive princeps orbis Romani: ſed is etiam dicitur, vel qui bellum ſuo ductu & auſpiciis adminiſtrandum ſuſcipit, vel qui occiſio in acie legitimo hoſtium numero hunc honoris titulum conſequutus eſt. Sed qui plura de hac tota re deſiderat, adeat eumdem Lipſium lib. 5. *De Militia Romana*, Dial. 1. 9. 11. & 12.

ſtativas ordinat ; triduo ambulat exercitus, quarto requieſcit die. Eliguntur civitates, in quibus triduum, quatriduum, & plures interponantur dies, ſi aquis abundant, commerciis frequentantur : & ita ſine labore conficitur iter, donec ad eam urbem perveniatur, quæ quaſi regalis eligitur, in qua feſſis exercitibus requies miniſtretur.

3. Hanc legem viandi eſſe præſcriptam, Chriſto ducente, ſanctis commeantibus, recognoſcas velim. Profecti ſunt enim & patres noſtri de terra Ægypti per longa ſpatia terrarum, quorum ſtativæ omnes, manſioneſque deſcriptæ ſunt; donec Cades, id eſt, ad ſanctam terram perveniretur. Iſtæ ſunt ſtativæ filiorum Iſrael, quas deſcripſit Moyſes ex præcepto Domini. Advertimus ergo quis has ordinaverit manſiones, quomodo ambulare oporteret filios Iſrael. Præibat enim illos Deus per diem in columna nubis, ut refrigeraret viantibus : noctu autem in columna ignis; ut viam oſtenderet ambulantibus, & tenebras dimoveret. Lex viarum columna erat & ignis, & nubis : denique in columna nubis loquebatur ad eos. Ubi volebat exercitum requieſcere a labore itineris, non movebatur columna ignis, nec tranſibat nebula lucis: quando autem volebat exercitum movere, provehebatur & columna ignis in nocte, columna autem nubis in die. Illa autem columna nubis, ſpecie quidem præcedebat filios Iſrael, myſterio autem ſignificabat dominum Jeſum in nube venturum levi, ſicut dixit Eſaias ; hoc eſt, in virgine Maria, quæ nubes erat ſecundum hereditatem Evæ : levis erat ſecundum virginitatis integritatem. Levis erat, quæ non homini quærebat placere, ſed Domino. Levis erat, quæ non in iniquitate conceperat, ſed Spiritu ſuperveniente generabat : nec in delicto, ſed cum gratia parturiebat.

Eſai.19. 1.

4. Aliter quoque hanc interpretationem ſumere licet. Venit in nube levi Chriſtus in Ægyptum, hoc eſt, venit in ſuſceptione corporis in hoc ſæculum. In nube venit, quem nebula corporis obumbrabat : ſed levis erat caro, quam nulla ſua gravabant delicta. Quomodo enim peccatis gravaretur ſuis, qui auferebat omnium peccata populorum? *Ecce*, inquit, *Agnus Dei : ecce qui tollit peccatum mundi*. Ante heſternum lectum eſt, quia ſtabat Jeſus; & habebat veſtimenta ſordida; mea enim peccata portabat. Sumſit veſtimenta

Zach. 1. 29.

A noſtra; ut nos ſplendore immortalitatis indueret. Venit in nube levi quaſi juſtitia; iniquitas enim in talento plumbeo ſedet : Chriſtus in corda juſtorum, in quibus peccata non erant. Et ideo bene lectum eſt hodie : *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Pro nobis Verbum ſuſcepit carnis infirmitatem: pro nobis eſurivit, vapulavit, crucifixus eſt, mortuus eſt ; ut nobis B in quibus ante vita ignobilis & degener habebatur, inciperet mors eſſe pretioſa.

Pſ. 115. 12.

5. Sed revertamur ad confectionem itineris, & ordinem manſionum. Et tu ſequere ſpiritaliter hanc legem viandi; ut exeas ex Ægypto : & inde promovens fige tabernaculum in Socoth, hæc prima tibi ſtatio ſit. Socoth prima C manſio eſt, ſignificans tabernaculum. Fige ergo tabernaculum quod in te eſt, mentiſque tuæ ſtationem confirma; ut radicatus atque fundatus maneas in fide Chriſti. Sequitur manſio in Mara, hoc eſt, in amaritudine. Non omnes manſiones æquales ſunt. Inde ventum eſt in Helim, ubi fontes duodecim erant, & ſeptuaginta arbores palmarum. Poſt amaritudinem, ne populus D deficeret, debuerunt amœna & fœcunda ſuccedere. Inde Raphidin, quod eſt laudatio judicii. Inde ſequitur Sina, habens in ſe & populi tentationem, & Legis promulgationem. Variantur merita manſionum ; quia nulli jugis in hoc ſæculo vivendi poteſt eſſe ſucceſſus. Bonus igitur Imperator alibi manna eſurienti populo miniſtravit : alibi potum de petra fluere, quo ſitim populi reſtingueret, auguſta proviſione E præcepit: alibi Legem dedit: alibi triumphos donavit; ut his beneficiis ſocius exercitus nullum prolixi itineris ſentiret laborem.

6. Itaque in illo populo typus fuit, in nobis veritas. Nos igitur committamus iter noſtrum ductui domini Jeſu, qui Legem primo introduxit, & antea per Jeſum terram repromiſſionis in poſſeſſionem populo ſuo dedit. Sed etiam F quando Moyſes videbatur ductor eſſe, aderat illi Jeſus : aderat autem non palam, nec aperte ductorem, aut Principem populi ſe ſe gerens; exſpectabat enim donec Moyſes tempus expleret ſuum, quo completo, ſucceſſit Jeſus. Itaque ſi conſideres Scripturam dicentem: *Erunt dies eorum anni centum viginti*; videbis myſterium plenitudinis temporum [a] & centum viginti annos, poſt quos & Moyſes in monte requievit, & Jeſus manifeſte manſionum ſuſcepit prin-

Gen. 6. 3.

a Edit. *Ex centum viginti annis*. MSſ. vero nobiſcum faciunt.

principatum ; ut jam non ſub Legis timore ſit populus , ſed reſuſcitatus a mortuis , fructu vitæ fruatur æternæ . Ambulemus igitur ſecundum Legis doctrinam : via nobis lex Dei ſit.

Cant. 2. 1. 7. Hanc viam ambulans Eccleſia dicit : *Ego flos campi, & lilium convallium, ſicut lilium in medio ſpinarum* ; in totam enim terram fides populi credentis exivit , & in ſpatioſo poſuit pedes ſuos Chriſtus. Et ideo pulcre ait florem ſe eſſe campi . Flos erat etiam Paulus , B qui dicebat: *Bonus odor Chriſti ſumus Deo*. (2. Cor. 2. 15.) Et vere flos, qui poterat nova & vetera de ſui cordis proferre theſauro . Pulcre etiam lilium dicitur Eccleſia ; ſicut enim lilium fulget , ita etiam ſplendent opera ſanctorum. Pulcherrime etiam dictum eſt lilium convallium; quia in humilibus magis elucet gratia. Sed hoc lilium in medio ſpinarum , hoc eſt , inter Judæos & hæreticos , hoc eſt , inter ſollicitudines hujus ſæculi , quæ mentem hominis animumque compungunt . Poſſumus etiam aliter accipere ; quia ſicut lilium inter ſpinas eminet ; ita ſuper omnes conventus Eccleſia Dei reſulget.

8. Refert etiam conſiderare quod hoc lilium ſplendore circumfuſum ſit: intus autem quod habet , rubeum ſit, boni & ipſum odoris; eo quod caro Chriſti [a] velut murali divinitatis claritudine circumſepta, cæleſtis habuerit protectionem gratiæ . Denique in poſterioribus ait : *Fraternus meus candidus & rubeus* . (Cant. 5. 10.) Candidus claritate divina : rubeus ſpecie coloris humani , quem ſacramento incarnationis adſumſit . Meritoque & ipſum quod eſt rubeum , bene olet ; quia caro Chriſti ſine peccato eſt, quam perfidi contrectantes , manus ſuas inquinaverunt: ſancti venerantes, pietatis odore flagrarunt.

9. Accepit hunc odorem dominus Jeſus flagrantis Eccleſiæ ſuæ , & ait : *Ecce proxima mea bona*. (Cant. 1. 14. & 15.) Et Eccleſia dicit ad Chriſtum : *Ecce bonus fraternus meus : ecce es bonus .... tamquam malum in lignis ſilvæ*. Hujuſmodi pomum odoram gratiam habet ; ut ceterorum pomorum flagrantiam vincat . Chriſtus ergo affixus ad lignum , ſicut malum pendens in arbore , bonum odorem mundanæ fundebat redemtionis ; quia peccati gravis deterſit fœtorem , & unguentum potus vitalis effudit . *Tamquam malum* , (Ibidem.) A inquit , *in lignis ſilvæ* , *ita conſobrinus meus in medio filiorum* ; eo quod ſuper prophetas & apoſtolos intima corda hominum verborum ſuavitate mulcebat . Sed non ſolum odor , verum etiam cibus ſuavis in malo eſt. Ergo cibus ſuavis eſt Chriſtus.

10. *In umbra*, inquit, *ejus concupivi*, *& ſedi* . (Cant. 2. 3.) Legem enim acceperat , hanc ſequebatur , hanc currebat viam . In Lege itaque requieſcens , in umbra B Chriſti requieſcebat . Bona umbra , [b] quæ nos ab iniquitatis calore ſola defendit. Cui autem dubium, quod Lex Dei umbra ſit Chriſti ? Quid eſt lex diei feſti neomeniæ , ſabbatorum, niſi umbra futurorum? Qui dies ſecundum legem Moyſis; ut videam ſex dies, & iterum ſeptimum diem , & ſic perpetua ſæcula ? Qui menſis ſecundum legem Moyſis; ut ſciens menſem, ſciam primam menſis neomeniam , & vera ſancta in neomeniis offerenda? Qui ſe- C cundum legem Moyſis annus ſex illis diebus conſtat, de quibus ait: *Sex annis ſerviet Hebræus, & ſeptimo anno liberabitur* ; (Deut. 15. 12.) ut inveniantur ſex anni , quibus aliquis operatur terram : ſeptimo autem anno remittet illam proſelytis , & pauperibus, & beſtiis terræ? Qui ſeptimus annus, quo conceduntur debita omnia Hebræis ? In hac umbra requieſcebat patrum fides , & prophetarum ſancta devotio.

11. Dicit ergo congregatio religioſa, D vel ſancta anima: *In umbra ejus concupivi, & ſedi*. (Cant. 2. 3.) Umbra ejus eſt Jubilæus annus. Quis enim ejus myſtica videt; ut facie ad faciem cognoſcat , quæ anno quinquageſimo complenda, Lege præſcripta ſunt? (Levit. 25.) Umbra ſunt dies feſti ſecundum Legem primo menſe decima die menſis uſque ad quartam decimam, & inde uſque ad vigeſimam primam menſis . (Levit. 23.) (Ibidem.) Quæ umbra eſt celebritas illa inter pri- E mum & ſeptimum menſem [c] in tempore illo anonymo? Umbra eſt, ſanctificata libertas in ſabbato . Umbra eſt dies feſtus ſeptimi menſis neomeniæ , & memoriale tubarum ſeptimi menſis, dies decimus, dies propitiationis. Vides quia monas & decas duo feſti dies . Item quintus decimus dies, dies tabernaculorum per octo dies. In umbra hæc omnia. (Ibidem.) F In umbra prima dies vocata , & octava dies vocata in umbra, quæ in ſcenopegiis præſcripta ſecundum Legem.

12. Con-

a Mſſ. ſex : *velut mortalis divinitatis* . Quinque : *velut murali divinitatis claritate* vel *claritudine* . Alii cum edit. *velut morali* &c. Noſtram vero lectionem præferendam eſſe docet loci totius ſeries ; nihil enim aliud ſignificat Ambroſius , niſi Chriſti carnem divinitatis ſplendore velut quodam muro ſeptam fuiſſe.

b Edit. & mſſ. aliquot : *Quæ nos ab iniquitatis ſole defendit* . Alii mſſ. partim .... *calore & ſole defendit* : partim ..... *calore defendit* : Melius Navar. unus & Lat. . . . . . . *calore ſola defendit* .

c Vet. edit. *in tempore illo , anno quinquageſimo, qui Jubilæus dicitur*. Optime Rom. cum parte mſſ. *in tempore illo anonymo* ; non enim hic illius celebritatis tempus nominatim exprimitur . Ceterum hæ voces : *Umbra eſt ſanctificata libertas in ſabbato* , deſunt in omnibus mſſ. ex quibus aliqui orationis feriem ita connectunt : *In tempore illo an non umbra eſt dies feſtus* &c.

12. Conſtitue mihi aliquos ex cir-
cumciſione eredentes, in Lege doctos,
obſervantiæ ſollicitæ viros, & nunc
Evangelii agnitione illuminatos, ſpiri-
tali ſaginatos gratia; dicit in his Ec-
cleſia, quæ videt Chriſtum, quæ Spon-
ſum recipit, quæ cibo ejus paſcitur:
Cant. 2. 3. *In umbra ejus concupivi, & ſedi: & fructus
ejus dulcis in faucibus meis*. Quis fructus
ejus dulcis, niſi prædicatio Dominicæ
Pſ. 126. 3. paſſionis, ut ipſe ait: *Ecce bereditas Do-
mini, filii, merces fructus ventris?* Quis B
enim dulcior fructus poteſt eſſe in fau-
cibus noſtris, quam remiſſio peccato-
rum? Et bene flos eſt Eccleſia quæ
fructum annuntiat, hoc eſt, dominum
Jeſum Chriſtum, de quo dictum eſt
Luc. 1. 42. Mariæ: *Benedicta tu inter mulieres, &
benedictus fructus ventris tui*.

13. Ergo ubi guſtavit fructum ſua-
vitatis, impatiens ad perfectiora feſti-
Cant. 2. 4. 5. 6. & 7. nat dicens: *Introducite me in domum vini,* C
*conſtituite in me dilectionem, confirmate me
in unguentis, ſtipate me in malis; quia vul-
nerata dilectionis ego ſum. Leva ejus ſub
capite meo, & dextera ejus amplexabitur
me. Adjuravi vos, filiæ Hieruſalem, in
virtutibus & fortitudinibus agri, ſi ſuſcita-
veritis, & reſuſcitaveritis dilectionem, uſ-
quequo voluerit*. Merito quærit eum,
merito deſiderat; quia bene omnia in
hoc curſu atque itinere diſpoſuit Impe-
rator noſter. Primum omnium fidei D
fundamento tabernaculum hoc confir-
mandum putavit. Deinde ſi qua eſt
nobis aſpera atque arida & prærupta
manſio, Imperator tamen iſte turbata
diſcernit, arida irrigat, deſerta fœcun-
dat. Si quid amaritudinis, ſi quid
tentationis, ſi quid infirmitatis eſt,
ductor noſter & amara temperat, &
ſollieita mitigat, dura diſſolvit, & in-
valida confirmat.

14. Sic ubi vult requieſcere rex ter- E
ræ exereitum ſuum, non ignobilem
vieum, non commeatibus indigentem,
non arenoſa & nuda gignentium, ſed
urbem ædificiis nobilem, refertam, &
uberem copiarum, aut agrum amœ-
num & virentem paſcuis, aut nemo-
roſa & campeſtria ſtativis opportuna
decernit. Ergo ſi reges terræ norunt
commoda providere ſequentibus ſe:
quanto magis Deus qui bonus eſt,
novit quemadmodum profutura diſpo- F
nat diligentibus ſe? Ac primum ſi in-
cognitum carpendum eſt iter, duces
eliguntur viarum, qui præcurrant ag-
mini. Sed hoe imperatores iſti injurio-
ſum ſibi arbitrantur: Deus autem præ-
ibat, cum Hebræi facerent iter. Deni-
que *in columna nubis loquebatur ad eos*.
Exod. 13. 21. & 22. Et ut ſcias quia præibat: *Deus*, inquit,

A *præibat illis iter, die quidem in columna
nubis oſtendens illis viam: noctu autem in
columna ignis, & non deficiebat columna
nubis in die*.

15. Hanc præcedentem nubis colu-
mnam ſequens Eccleſia non deficien-
tem, ne ipſa deficeret, umbra ejus
refrigerabatur; & ideo dieit: *In umbra* Cant. 2. 3.
*ejus concupivi, & ſedi: & dulcis ejus fructus
in faucibus meis*; quia a Domino paſce-
batur, deducta in locum paſcuum, &
B aquam refectionis. *Introducite me in do-* Cant. 2. 4.
mum vini. Inde copiis præparatis,
quærit progredi ad aliam manſionem
in qua myſteriorum gratiam, & læti-
tiæ capiat ſuavitatem. Hinc quoque
promovens verum iter, ait: *Conſtituite* Ibidem.
in me dilectionem. Bona ſtativa, ubi
plenitudo eſt caritatis. *Confirmate me*, Ibidem 5.
inquit, *in unguentis, ſtipate me in malis*.

16. Habes alias manſiones, ad quas
C Eccleſia cum delectatione ſuccedit.
Iſtæ manſiones ſunt crucis Chriſti, &
ſepulturæ, in quibus vulnerata eſt Ec-
cleſia, ſed vulnere caritatis. Vulnus
enim eſt quod Chriſtus excepit: ſed
unguentum eſt quod effudit. Pomum
eſt quod pependit. Hoc pomum guſta-
vit Eccleſia, & ait: *Et fructus ejus dul-* Cant. 2. 3.
cis in faucibus meis. Et ut ſcias quia
pomum eſt Dominus, legiſti ſupra:
Tamquam malum in lignis ſilvæ, ita conſo- Ibidem.
D *brinus meus*. Nos quoque vulnus fate-
mur, eum prædicamus Chriſtum eru-
cifixum: ſed bonus odor ſumus Deo;
quia crux Chriſti Judæis ſcandalum,
Græcis ſtultitia: nobis autem virtus
Dei, atque ſapientia eſt. Hoc vulnere
Eccleſia vulneratur, cum Salvatoris ſui
prædicat mortem: ſed hoc vulnus eſt
caritatis. Denique qui non eredit,
negat: qui diligit, confitetur. Mani-
ehæus negat, Chriſtianus fatetur; &
E ideo ſcriptum eſt: *Utilia vulnera amici,* Prov. 27. 6.
quam voluntaria oſcula inimici. Pulcre
ergo dicit Eccleſia: *Quia vulnerata cari-* Cant. 2. 5.
ritatis ego ſum.

17. Nudemus membra noſtra bono
vulneri, nudemus ſagittæ electæ. Sa-
gitta hæc Chriſtus eſt, qui dicit: *Poſuit* Eſai. 49. 2.
me ſicut ſagittam electam. Bonum eſt er-
go hac vulnerari ſagitta. Non medio-
cris manſionis iſte proceſſus: non om-
nes poſſunt dicere quia vulnerati ſunt
F dilectionis. Dicebant apoſtoli cum pro
Chriſto lapidarentur, & Chriſtum præ-
dicarent. Dicebat Paulus cum ter vir-
gis cæderetur, & die ac nocte Chri-
ſtum adorandum gentibus diſputaret.
Dicunt hoc martyres, qui vulneran-
tur pro Chriſto: & quia vulnerari pro
ejus meruerunt nomine, plus dili-
gunt.

18. Ad hanc ergo veniens manſio-
nem Eccleſia, ad hunc proceſſum, ut
pro Chriſto filios ſuos offerat, ut ex-
cipiat vulnera caritatis, quaſi bona fi-
dei alimenta reperiens, pietatiſque
fructus guſtavit ipſa, & hortari cœpit
Pſ. 33. 8. ceteros diceos: *Guſtate, & videte quoniam*
Cant. 2. 3. *ſuavis eſt Dominus, ſicut malum.* Et in
malo vulnus eſt, ſed tamen ſuave eſt.
Venit iterum ad vallem botryonis, vi-
dit ingentis uvam magnitudinis, quam
duo portare vix poterant: unus qui
præcederet, alius qui ſequeretur. Guſ-
tavit myſterium, guſtavit in Jeſu Na-
ve, guſtavit in Caleb, qui dicebant
Num. 13. 28. populo: *Vidimus terram profluentem mel &*
lac. Guſtate, & videte, quam ſuavis
eſt Dominus.

Cant. 2. 6. & 7. 19. Et addidit Eccleſiæ dicere: *Læva*
ejus ſub capite meo, & dextera ejus com-
plectetur me. Adjuravi vos, filiæ Hieruſa-
lem in virtutibus & fortitudinibus agri; ſi
ſuſcitaveritis, & reſuſcitaveritis caritatem
uſquequo voluerit. Et iſtæ manſiones
ſunt via regali incedentis Eccleſiæ.
Joan. 14. 2. *Multæ* enim *ſunt manſiones apud Patrem*
meum teſtificatur domious Jeſus; &:
Ibidem 3. *Ecce venio, & accerſio vos.* Bona manſio
ſapientiæ, & ſive in læva ejus, ſive
in dextera, bona manſio; quia via
regalis eſt. Ideoque ſapientes nuntii
Num. 20. 17. dieunt: *Via regali ibimus, non divertemus*
dextera, neque ſiniſtra, quoadusque tran-
ſeamus terminos tuos. Hoe dixerunt miſſi
a Moyſe nuntii ad regem Edon, hoc
eſt, terrenum; quia terreoa omnia,
ſive in dextera, ſive in ſiniſtra, mala
ſunt. Mala manſio ioſipientia, mala
manſio intemperantia; & ideo pertran-
ſit has manſiones Hebræus: noo di-
vertit ad eas, ſed pertranſit; ut per-
veniat ad ſiniſtram ſapientiæ & dexte-
ram, & in ipſis maneat, ubi divitiæ
ſimplicitatis, ubi gloria, ubi longitudo
Prov. 3. 16. vitæ eſt. *Longitudo* enim *vita in dextera*
ejus, ut ait Salomoo: *in ſiniſtra autem*
ejus divitiæ & gloria. In dextera vita
eſt, in ſiniſtra requies. Utinam ſuper
ſiniſtram ejus requieſcam, ne quæram
Ezech. 13. 18. cervicalia. *Væ* enim *iis qui adſuunt cer-*
vicalia, Ezechiel dicit. Has manſiones
præparat Eccleſiæ ſuæ bonus ductor,
& per vias ſapientiæ dirigit iter ejus.
Prov. 3. 17. Deniqne laudat Sapiens vias ejus: *Viæ*
ejus viæ bonæ, & omnes ſemitæ ejus in
pace.

20. Sed quia ſapientia, honeſtas,
claritas, ita perfectæ ſunt, ſi habeaot
Rom. 13. 10. caritatem (plenitudo enim Legis cari-
tas eſt) ſuſcitari & reſuſcitari vult
caritatem: ſuſcitari in veteri Teſtamen-
to, reſuſeitari in novo. *Caritas Deus eſt*,
1. Joh. 4. 8. ut legimus: caritas Chriſtus eſt. Suſci-
A tatur tamquam leo, & catulus leonis,
ut Judæ adſcendat ex germine. Reſu-
ſcitatur ut dormiens, ut recumbeos;
quia non humana, ſed ſua & Patris
majeſtate eſt ſuſeitatus a mortuis. Un-
de ait Scriptura: *Quis ſuſcitabit illum?* Gen. 49. 9.
Non enim poterat illum aut Angelus,
aut poteſtas ſuſcitare aliena; cum ipſe
alios reſuſcitaret. Ergo cum hic dicit:
Si ſuſcitaveritis, aut reſuſcitaveritis carita- Cant. 2. 7.
B *tem uſquequo voluerit*, de iis dicit qui
reſurrectionem ejus poſſunt congrue
prædicare; ut audientibus ardorem fi-
dei & devotionis accendant. Vel ſu-
ſeitatur Chriſtus in iis, qui primum
accedunt: reſuſcitatur in iis qui poſt-
quam acceſſerint, dormierunt. Dormit
ergo Chriſtus in negligentibus, ſuſcita-
tur in ſanctis.

21. Habet ergo Eccleſia per quæ
C gradiatur: habet habitaeula manſionum,
in quibus requieſcuot ſancti, de qui-
bus iſte eſt qui dieit: *Legem mihi conſti-* v. 33.
tue, Domine, viam juſtitiarum tuarum.
Bene ait, *ſtatue;* ut in pectore ejus
immobilis & fixa permaneat, nec ali-
quo ſæculi turbine, ab ejus coovella-
tur affectu; ut ipſe lex ſit ſibi, opus
habens legis ſcriptum in corde ſuo.

21. *Et quæram*, inquit, *illam ſemper.*
D Non eſt enim mediocre quod requiri-
tur paradiſi gratia, Dei regnum, An-
gelorum conſortium, immortalitatiſque
domieilium. Noo ergo uno die quæ-
ritur, nec duobus, aut paueis menſi-
bus: ſed quæritur ſemper, & quæri-
tur per omnia; ut meritorum multa
concurrant ſuffragia; διὰ παντος enim &
omoe tempus ſigoificat, & per omnia.
Cum dicit igitur: *Quæram ſemper*, ſine
E fine dicit eſſe quærendum. Sed non
ſatis eſt quærere, niſi intelligas quod
requiris.

22. Ideoque ait: *Da mihi intellectum,* v. 34.
& perſcrutabor legem tuam, & cuſtodiam
illam in toto corde meo. Quærendum pri-
mum, deinde intelligeodum perſcru-
tandumque legis omne myſterium, &
in eorde cuſtodiendum. Quis autem
poteſt euſtodire legem Dei, niſi intel-
lectum acceperit? Qui autem intelligit
F & ſcrutatur, ſcrutando in ſemitam
mandatorum deducitur. In quo illud
advertendum quia lex eſt juſtitia, man-
datum judicium, ſicut & in hac lit-
tera legimus. Eſt Legis via ſtare in
viis Legis: eſt via juſtitiarum ſecuodum
primum verſiculum. Eſt ergo & teſti-
mooiorum via: *In via teſtimoniorum tuo-*
rum delectabar. Eſt & via mandatorum:
Viam mandatorum tuorum cucurri. Inter-
rogemus ergo has vias, ut dicatur no-
bis: *State in viis Legis, & interrogate ſe-* Hier. 6. 16.
mitas

mitas æternas, *& videte quæ via melior*,
& ambulate in ea. Cùm omnes igitur
ambulaverimus vias, veniemus in om-
Johan.14.6. nium finem viarum, qui ait: *Ego ſum*
via. Chriſtus ergo finis viarum; *ipſe*
Rom.10.4. *enim eſt finis Legis ad juſtitiam omni cre-*
denti. Hine audeo dicere quia finis ju-
ſtitiarum Chriſtus, qui eſt juſtitia:
finis teſtimoniorum Chriſtus, de quo
Eſai.43.10. dictum eſt: *Eſtote mihi teſtes, & ego teſtis*,
dicit Dominus, & puer meus quem elegi.

23. Advertimus igitur quantum no-
bis ambulaodum ſit, ut veniamus ad
Chriſtum. Ambulandum in Lege;
quia finis Legis Chriſtus eſt. Sioe Le-
ge ergo non pervenitur ad Chriſtum.
Unde manifeſtum eſt quod hæretiei,
qui Legem veteris non accipiunt Teſ-
tamenti, etſi dicant quod Chriſtum
teneant; tamen non poſſiot tenere fi-
nem, qui initium non teouerint. Ipſe
Jeſus eſt initium & finis. Oportet igi-
tur ut ambulemus ſecuodum legem
ſpiritalem; ut veniamus ad Legis fi-
nem dominum Jeſum. Oportet ut ſe-
quamur teſtimonia; ut pervenire poſſi-
mus ad magnum teſtimonium domi-
num Jeſum. Oportet etiam ut in præ-
ceptis Domini ambulemus; ut perve-
niamus ad magnum præceptum, de
Matth.5.21.&22. quo legiſtis: *Dictum eſt antiquis: Non*
occides ... ego autem dico vobis; hoc eſt,
ſuper omne præceptum dico. Itaque
non uſurpatorie dixerim, ſed vere,
quia ſicut ſunt ſancta ſanctorum: ita
præceptum eſt præceptorum.

24. Sed ut iſta ſervare poſſimus,
intellectum petamus a Domino. Intel-
ligamus quæ ſit circumciſio. Circum-
cidit Jeſus petrinis gladiis, & abſtulit
opprobrium. Ægypti a filiis Iſrael.
Petra Chriſtus eſt. Circumcidat te
Verbum Dei, & gladius oris ejus; &
ſic Ægypti carebis opprobrio. Non
igitur corporis, ſed cordis intelligeoda
eſt circumciſio. Si intellexeris Legem,
ſervabis eam in corde tuo. Judæus in
corde Legem non ſervat: ſed in labiis
Legem recitat, & Legem ignorat.
Eſai.29.13. Denique, *Populus hic*, ioquit, *labiis me*
honorat: cor autem eorum longe eſt a me.
Quomodo poteſt Legem tenere, qui
longe eſt a Legis auctore? Tertius ver-
ſiculus quid habeat, conſideremus.

℣.35. 25. *Deduc me in ſemitam mandatorum*
tuorum; quoniam volui eam. Quis hoc
dicit, niſi qui ſequitur Chriſtum? Non
poteſt alius hoc dicere, oiſi qui illud
exſequitur, quod ſcriptum eſt: *Poſt*
Deut.13.4. *Dominum Deum tuum ambulabis, & ipſi*
adhærebis; quia ipſe te deducet. Quomodo
Mat.10.38. deducat, audi: *Niſi qui tulerit crucem*
ſuam, & poſt me ſecutus fuerit, non eſt
A *me dignus*. Præcedit ergo Chriſtus, ut
nos ſequamur, præcedit Verbum.
Principium Chriſtus eſt; ideo Sapien-
tia dicit: *Dominus creavit me principium* Prov.8.22.
viarum ſuarum. Advertimus quod &
priocipium Chriſtus, & finis viarum
ſit. Non vereor ne quis dicat: Crea-
tum ergo Chriſtum adſeris? Reſponde-
bo: Ita creatum dico, quemadmodum
factum legi, hoc eſt, factum ex mu-
B liere, factum ſub Lege, hoc eſt, ſe-
cundum ſuſceptiooem carois creatum,
ſecuodum quod eſt natus ex Virgine.
Creatus eſt, ut redimeret creaturas;
homo factus eſt, ut homines a morte
perpetua liberaret. Creatus eſt, ut
vias mihi demonſtraret æternas, quibus
homo redire poſſit ad Dei regnum.
Ergo quia principium eſt viarum Dei,
hoc principium ſequamur. Primus viam
C novi ingreſſus eſt Teſtameori; ut in
hac via devotionis iter nobis ſterneret.
Si jejunamus, aote nos ille jejuoavit:
ſi pro nomine Domini ſuſtioemus in-
jurias, prius ille ſuſtinuit pro noſtra
redemtione. Cervices ſnas poſuit in
flagella, maxillas ſuas in palmas: ad-
ſcendit crucem; ut doceret mortem
non eſſe metuendam. Denique quaſi
præcedens ait Petro, *Tu me ſequere*. Joh.21.22.
D Et ideo Petrus curſum conſummavit;
quia ſequutus eſt Chriſtum.

26. Sequitur verſus quartus: *Inclina* ℣.36.
cor meum in teſtimonia tua, & non in ava-
ritiam. *Utilitatem* alii habent: & puto
quod ideo mutatum ſit; quia utilitas
booæ rei videtur eſſe expeteoda potius
quam declioanda. Sed quia plerique
lucrum pecuniarum utilitatem ſuam
putant eſſe; ideo ſi legimus *utilitatem*,
non animæ utilitatem accipere debe-
E mus Prophetam declinare, ſed utilita-
tem pecuniæ. Sanctus eoim lucra iſta
non novit: ſed omnia hæc detrimen-
tum arbitratur; ut Chriſtum lucretur.
Et recte. Quod enim putamus lucrum
eſſe pecuniæ, damnum eſt animæ;
quia virtutis eſt detrimentum. Ergo
ſecundum eos qui ita acceperunt, ut
optet Propheta inclinare cor ſuum in
teſtimooia, & non in avaritiam; &
nos congruimus adſenſu. Atque uti-
F nam precem ſaocti ſequentes, & ore-
mus quod ille oravit, & quod oramus,
imitemur affectu. Quid enim mihi
prodeſt ſi orem, ut avertat cor meum
Deus ab avaritia, & ipſe diebus ac
noctibus pecuniæ quæram compendia?
Si oramus ſermone, compatiamur &
mente. Audit & ſenſum noſtrum Je-
ſus, & cogooſcens duobus iſtis non
convenire, ſermoni & cupiditati, non
exaudit loquentem. Et ideo qui bene
vole-

1. Cor. 14. 15. volebat nrare, dicebat: *Orabo ſpiritu*, A *orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente*. Ita magis audit orantem, ſi adſpernetur avaritiam.

27. Sed quia invalidi ſumus, & plerumque volentes avertere cor noſtrum a pecunia, vel auro, vel argento, capimur adſpectu, & agrum aut ædificium videntes alienum, concupiſcimus, bene addidit Propheta dicens: ℣. 37. *Averte oculos meos ne videant vanitatem: in* B *via tua vivifica me*. Etenim qui in via eſt Dei, vanitates non adſpicit. Via perfecta Chriſtus eſt. Qui igitur in Chriſto eſt, quomodo poteſt vanitates adſpicere; cum Chriſtus in carne ſua omnes mundi hujus crucifixerit vanitates? Avertamus igitur oculos noſtros a vanitatibus; ne quod oculus viderit, animus concupiſcat. Myſtica enim differamus interim. Utinam hac inter- C pretatione poſſimus revocare ad diverſa * circenſium ludorum, atque theatralium ſpectacula feſtinantes. Vanitas eſt illa quam cernis. Pantomimum adſpicis, vanitas eſt: luctatores adſpicis, vanitas eſt; quia cernis eos de [a] viridi luctantes corona. Illi enim veri ſunt luctatores, qui adverſum hujus ſæculi luctantur illecebras. Non capiat oculos tuos palæſtra membrorum. Equos D currentes adſpicis, vanitas eſt; quia vane currunt, qui adſcendentem ſalvare non poſſunt. Denique recurſus ipſe te doceat quia vane currunt, qui non directum conficiunt iter, obliviſcentes ſuperiora, & ea quæ poſteriora ſunt, appetentes.

28. Ante nos eſt Chriſtus, ante nos bravium ejus, ad quod pervenit, qui non in incertum cucurrit, nec revocavit curſum ſuum, ſed incitavit. Ad E hunc dirige oculos tuos, averte a ſpectaculis, averte ab omni ſæculari pompa. Sicubi populares cognoveris plauſus, averte oculos tuos ab his, inflecte, deprime, & ſerva eos; ut erigas melioribus. Erige ad cælum: vel nocte ſtellarum monilia, orbem lunæ decorum, vel die ſolem adſpice. Specta mare, terram circumſpice; ut opere facta divino omnis creatura te paſcat. Quæ formarum gratia in ipſis beſtiis? Quantus decor in hominibus? Quanta in avibus pulcritudo? Hæc intuere, & non videbis iniquitatem & contradictionem in civitate. Hæc vide, & non introibit mors per feneſtras oculorum tuorum.

29. Si videris mulierem ad concupiſcendum eam, intravit mors per feneſtram. Si videris poſſeſſionem minoris aut viduæ, & concupieris diripere eam, intravit mors per feneſtram. Si videris aliena monilia, aurum, argentum, & concupieris ut extorqueas, intravit mors per feneſtram. Claude ergo hanc feneſtram, cum videris alienæ mulieris pulcritudinem; ne mors poſſit intrare. Oculi tui non videant alienam; ne lingua perverſum loquatur. Tuam ergo feneſtram claude; ne morti pateat intranti. Sed etiam alienam feneſtram cave. A feneſtra enim domus ſuæ intrat fornicaria. A feneſtra ſua intrat, cum aliquem petulantis oculi tentat laſcivia. Exclude igitur hanc feneſtram verbi oſtio, nec capiaris oculis mereticis, & abripiaris palpebris ejus. Sed non eſt una feneſtra, per quam mors conſuevit intrare. Eſt & feneſtra verborum, per quam ſermones commeant meretricis. Et ideo te ab aliena uxore cuſtodi, ne te ſermonibus gratioſis adoriatur; a feneſtra enim domus ſuæ intrat. Intrat mors per oſcula; & ideo cave, ne te laqueis labiorum ſuorum alliget. Intrat mors, ſi meretrix te oſculetur. Intrat mors ſi cito adquieſcas loquenti. Intrat mors ſi multum loquaris; multiloquio enim peccatum incurritur. Intrat mors etiam ſi non loquaris, & Chriſtum timeas confiteri. Ore enim confeſſio fit ad Rom. 10. 10. ſalutem. Intrat mors etiam per cavernas aurium; & ideo aures ſunt ſpinis ſepiendæ, ut illecebras meretricii ſermonis excludas. Hæc moralia.

30. Sunt

* Circenſes ludi erant varia certamiaum genera, ita dicti quod in circo, id eſt, loco circularis figuræ celebrarentur: ad theatrorum autem ſpectacula non ſolum tragœdiæ & comediæ pertinebant, ſed etiam ſaltationes pantomimorum. Etenim pantomimos ſaltores fuiſſe docet Lucianus Dial. *De Saltatione*. Horum ars erat ſine voce argumentum geſtu ac nutibus tam native repræſentare, ut illud ſpectatores non ſolum videre, ſed & quodammodo audire ſibi viderentur. Hinc Lucianus, δεῖ τὸν [illegible] ὀρχηστὴν [illegible], [illegible] ὀρχηστοῦ ἀκούω. Hinc a Caſſiodoro quoque Var. lib. 4. ep. ult. dicuntur, *Orchiſtarum loquaciſſimæ manus, linguoſi digiti, ſilentium clamoſum, expoſitio tacita*. Eſt etiam de re antiquum hoc incerti epigramma:

Tot linguæ, quot membra viro, mirabilis ars eſt,
Quæ facit articulos, ore ſilente, loqui.

Eamdem hanc artem muſicæ partem eſſe, atque a veteribus mutam appellatam tradit laudatus jam ante Caſſiodorus, quem videſis Var. lib. 1. epiſt. 20. & lib. 4. epiſt. ult. nec non in eam Fr. Jureti annotationem. Conſule etiam Briſſonium, *De verborum juris, ſignificationibus*, ad eamdem vocem; ſicut Voſſii Etymologicum in voce, *mimus*. Porro cum populi ſtudia Ambroſii ætate in vana illa ſpectacula ferverent, non mirum eſt, ſi frequentius ille inſurgat in hoc vitium, nec ſe aliis P. P. Tertulliano, Cypriano, Chryſoſtomo & ceteris, hac in re inferiorem oſtendat. Ipſum adi lib. *De Fuga ſæculi*, cap. 1. num. 5. & infra Serm. 16. ℣. 59. & 64. ſed in primis lib. 1. Offic. cap. 30. & alibi.

a Mſſ. quinque: *De viridibus frondibus luctantes habere coronas*. Tres: *De putridis frondibus* &c. Unus Vat. & edit. Rom. *De vili luctantes corona*. Vera lectio reliquorum mſſ. ac edit. *De viridi*. Erat quippe in ludis Olympicis propoſita corona oleagina, in Iſthmiis pinea, ex apio in Nemeis.

Digitized by Google

30. Sunt etiam myſtici oculi quos avertere debeas a vanitate. Eſt eoim & ſenſuum vanitas, quam oculi animæ tuæ videre non debeant; quia illi eam a vident, quos Apoſtolus [a] damnat. Epheſ. 4. 17. & 18. Unde ipſo magis auctore diſcamus quæ vanitas, & qui oculi ſint. Manifeſtum eſt enim eſſe pleroſque qui vanitate b ſenſus ſui obſcurati ſunt corde, [b] & alienati a via Dei propter ignorantiam quæ in ipſis eſt, propter cæcitatem B cordis eorum; illos tamen gentes Apoſtolus dicit. Igooret igitur gentilis ille quod non didicit, igooret quod non credidit: tibi ignorare non licet quod confiteris. Chriſtus non in vanitate c venit, ſed in virtute: [c] non inflavit ſeoſum hominis, ſed vivificavit: non cæcitatem cordis, ſed illuminationem mentis operatus eſt. Ioſlammavit cor tuum, ut comprehendas quæ manda- C torum cæleſtium ratio, quæ animæ ſubſtantia, quæ vitæ futuræ gratia, in quo ſtatu poſt hæc erimus.

31. Erige igitur mentem, utere naturali ingenio: ad imaginem Dei ſactus es; ut ſuperna adſpicias, & terrena non quæras. Noli curvare cervicem tuam, mundi premendam pondere: noli inhiare auro atque argento; [d] ne d te ſæculi vinculis alligandum præbeas. D Matt. 10. 9. Ideo dixit Dominus: *Nolite poſſidere aurum atque argentum*, ne nos auri atque argenti cupiditas avara poſſideat. Noli ergo inſerere collum tuum diaboli laqueis. Strangulat avaritia pauperem in hoc ſæculo: ſed in perpetuum dives ſuis laqueis ſuſſocatur, cujus ſenſus in vanitate eſt, in tenebris ambulat; quia in his laborat, quæ ſibi prodeſſe non poſſint. Vanitas eſt ſollicitudo vitæ E hujus. Unde non in crapula & ebrietate, non in deliciis corporis, ſed in cognitione præceptorum cæleſtium delectationem noſtri debemus ponere. In vanitate currit, qui ſibl ſucceſſibus videtur adfluere ſæcularibus, qui tamquam umbra prætereunt. *Averte* igitur *oculos tuos, ne vanitatem videant*.

32. Sed non ſatis eſt ut tu avertas; F ne forte velis & noo poſſis, offundat tibi diabolus vanitatum ſpectacula, incentiva inſerat voluptatum; pete ut Dominus avertat oculos tuos. Et hæc gratia Dei, & hoc munus eſt Domini; ut oculos animæ noſtræ a negotiis mundi hujus avertat. Beatitudo enim A omni a Domino eſt. *Beatus* autem *vir,* Pſ. 39. 5. *cui nomen Domini ſpes ejus, & non reſpexit in vanitates, & inſanias ſalſas*. Qui non reſpicit hæc, beatus eſt: qui autem reſpicit, ioſanus atque furioſus eſt. Et ideo reſipiſcat unuſquiſque a furore ſæcularium cupiditatum, quæ ita mentem aoimumque perturbant; ut compos ſui eſſe non poſſit.

33. Si in navigio fluctuante ſis con- B ſtitutus, avertis a ſentina oculos; ne vomitum moveat tibi. Si in civitate ambulans aliquid fætidi odoris offendas, longe reſugis atque declinas. Si quid occurrat quod horreat oculus tuus, clauditur aur avertitur. In ſalo ſæculi hujus fluctuas, influir ſentina vitiorum. In hoc navigio tui corporis movetur æſtus cupiditatum, & non avertis oculos animæ tuæ; ne videant ſen- C tinam libidinnm, ne adſpiciant mundi hujus ſtercora, ne fœtor immundus nares repleat tuæ mentis, in quibus Spiritus ſanctus eſſe conſuevit; ut poſſis dicere: *Spiritus divinus qui eſt in naribus meis*. Job. 27. 3. Nares igitur animæ tuæ a fœtore avertantur criminum diverſorum; eſt enim in his velut quoddam inſigne judicii. Unde dicitur Sponſæ: *Nares* Cant. 7. 4. *tuæ ſicut turris Libani, proſpiciens ſaciem* D *Damaſci;* eo quod unguentum veri Sacerdotis, quod deſcendit de capite in barbam, hoc eſt, odor ille divinus, odor gratiæ ſpiritalis, qui de Patre in Chriſto erat, & ſacramento incarnationis deſcendit in terras, ut omnia fuſo replerentur unguento, emineat præcelſi poteſtate judicii, & nares repleat animæ, ut beneolentia diſcernat & fœtida; ſuavia ſanctorum, qui poſ- E ſunt dicere: *Chriſti* enim *bonus odor ſumus Deo;* 2. Cor. 2. 15. & fœtida peccatorum.

34. Hæ ſunt nares ſicut turris Libani præcelſa ſupra mundum; & ideo proſpicit ſaciem Damaſci, gentilem ſcilicet populum, odorans fidem ejus, cujus gratia delictorum ſuorum detergeret fœtorem. Facies igitur Damaſci fides eſt gentium, nollo obumbrata amictu, nullo adoperta veſtitu, nnda F ac libera, cælo magis intenta quam terris. Hanc ſpeculantur & proſpiciunt nares Eccleſiæ, quod ſuave in ea & odorum eſt adſpirationis & gratiæ colligentes. Et bene nares ejus ſicut turris Libani; quia in ſacrificiis odor ſuavis Eccleſiæ eſt, in quibus eſt boni odoris hoſtia, remiſſio peccatorum.

35. Su-

a Poſt verba: *Apoſtolus damnat*; ſoquebantur illa in edit. *Cognoſce quæ ſit vanitas ſenſuum, quam oculi tui myſtici videre non debeant*: ſed neque in ullis cod. Gallicis reperiuntur, nec ullo modo ſenſui videntur neceſſaria.

b Mſſ. decem: *& alienati a vita Dei &c.*

c In edit. poſt, *ſed in virtute*; adjicitur: *Non in antiquitate, ſed in novitate*. Quæ verba in mſſ. deſiderantur. At quidam pro, *in virtute*, habent, *in veritate*.

d Mſſ. aliquot: *Ne te ſæculo alligandum præbeas*. Aliquot alii: *Ne te ſæculis alligandum præbeas*.

35. Sume igitur has nares, o homo; A ut a graveolentibus florulenta ſecernas; & tunc vivificabit te Dominus. Cum enim adverterit quod de ipſo petis, ut avertat oculos mentis tuæ a vanitate, cooperatur animæ tuæ; ut ſi ſpecie aliqua capitur, aut duritia, aut infirmitate non flectitur, flectat eam jugo verbi, & habenis ſuis regat; ut voluntate Dei abducatur a vitiis, & vitæ odorem capiat æternæ. Non enim B hic vita perfecta eſt: ſed hæc vita in umbra. Ideo ut homo Chriſtus Jeſus ex Virgine naſceretur, obumbravit virtus Altiſſimi matrem futuram; quia in umbra deſcendit, ab umbra incipiens operari ſalutem hominis, & conſummaturus caritate ſolis æterni. Umbra eſt ergo vita hæc: feſtina ad ſolem, ut te defendat ab umbræ hujus frigore, & calorem tibi profundat æſti- C Matth. 24. 20. vum. Et ideo ſuadet orandum ne fiat fuga noſtra hyeme vel ſabbato, non tempus diemque ſignificans, ſed frigere nos meritis prohibens, & bonorum operum eſſe jejunos.

36. Diſce nunc quemadmodum avertat oculos ejus, quem miſeratur Dominus, a vanitate. Ex his enim quæ ſequuntur, hoc intelligere poſſumus; ℣. 38. ſubjecit enim: *Statue ſervo tuo eloquium* D Pſ. 110. 10. *tuum in timore tuo*. Initium eſſe ſapientiæ timorem Domini dicit Propheta. Quid eſt autem initium ſapientiæ, niſi ſæculo renuntiare? Quia ſapere ſæcularia, ſtultitia eſt. Denique ſapientiam hujus mundi, ſtultitiam eſſe apud 1. Cor. 1. 20. Deum Apoſtolus dicit. Sed & ipſe timor Domini, niſi ſecundum ſcientiam ſit, nihil prodeſt; immo obeſt plurimum. Siquidem Judæi habent ze- E lum Dei, ſed quia non habent ſecundum ſcientiam, in ipſo zelo & timore majorem contrahunt divinitatis offenſam. Quod circumcidunt infantulos ſuos, quod ſabbata cuſtodiunt, timorem Dei habent: ſed quia neſciunt Legem ſpiritalem eſſe, circumcidunt corpus, non cor ſuum. Ignem ſabbato adolere formidant, cum Lex ſanctificationis die libidinum ignem prohibeat F accendi.

37. Et quid de Judæis dicam? Sunt etiam in nobis qui habent timorem Dei, ſed non ſecundum ſcientiam, ſtatuentes duriora præcepta quæ non poſſit humana conditio ſuſtinere. Timor in eo eſt; quia videntur ſibi conſulere diſciplinæ, opus virtutis exigere: ſed inſcientia in eo eſt; quia non compatiuntur naturæ, non æſtimant poſſibilitatem. Non ſit ergo irrationabilis timor. Etenim vera ſapientia a timore Dei incipit, nec eſt ſapientia ſpiritalis ſine timore Dei; ita timor ſine ſapientia eſſe non debet. Baſis quædam verbi eſt timor ſanctus. Sicut enim ſimulacrum aliquod in baſi ſtatuitur, & tunc majorem habet gratiam, cum in baſi ſtatua fuerit collocata, ſtandique acceperit firmitatem: ita verbum Dei, vel * rationabile Dei in timore ſancto melius ſtatuitur, fortius radicatur, hoc eſt, in pectore timentis Dominum; ne labatur verbum de corde viri, ne veniant volucres, & auferant illud de incurioſi & diſſimulantis affectu. Sed etiam verbo Dei timor ipſe aptari ad utilitatem & conſtabiliri videtur; ut non ſit alienus ſcientiæ, ſicut baſis accepta ſtatua non eſt aliena gratiæ. Timor ergo verbi eſt locus; ſicut in pace locus ejus. a Timor quædam ſtatio verbi: verbum timoris eſt diſciplina; plenus enim diſciplinæ timor non nutat ad lapſum.

38. Et quia baſim verbi timorem diximus; ne quid alienum a Scripturis poſuiſſe nos quiſquam putet, accipiat lectum de Dei verbo in Canticis canticorum: *Crura ejus columnæ marmoreæ* Cant. 5. 15. *fundatæ ſuper baſes aureas*; ſignificans columnas eſſe Eccleſiæ apoſtolos, qui fundati ſunt in timore ſanctorum. Nam ſicut Petrus, Jacobus, & Johannes, & Barnabas columnæ eſſe videbantur Eccleſiæ; & quicumque vicerit hoc ſæculum, ſit columna Dei, quam confirmat qui dicit: *Ego confirmavi columnas* Pſ. 74. 4. *ejus*: ita & baſis aurea timor plenus diſciplinæ, quia initium ſapientiæ eſt. In timore ergo ſapientium apoſtolica prædicatio tamquam ſuper baſim auream columna firmatur. Chriſti igitur eloquio & apoſtolico ſermoni tribunal eſt timor juſti, & baſis aurea plena prudentiæ: ſimulacrum autem bonum tamquam effigies veritatis, ſermo ſanctorum. Et vide tamquam baſim auream eſſe ſactorum timorem. Lege Eſaiam: vide quantis ſubjecerit timorem; ut faceret irreprehenſibilem & bonum timorem: *Spiritus*, inquit, *ſa-* Eſ. 11. 2. *pientiæ & intellectus, ſpiritus conſilii atque virtutis, ſpiritus cognitionis atque pietatis, ſpiritus ſancti timoris*. Quantis timorem ſubjecit; ut haberet quod ſequi poſſet? Informatur per ſapientiam, inſtruitur per intellectum, conſilio dirigitur, virtute firmatur, cognitione regitur, pie-

* *Rationabile*, id eſt, ratio; λόγιον enim ac λόγος & verbum & rationem ſignificant. Eſt autem helleniſmus quo neutrum adjectivum ponitur loco ſubſtantivi.

a Scripti cod. nonnulli: *Timor quoddam ſtudium verbi* &c.

pietate decoratur. Tolle timori Domini iſta, & eſt irrationabilis & inſi- 1. Cor. 7. 5. piens timor, unus ex illis: *Foris pugnæ, intus timores*, quibus afflictus eſſet & Paulus, niſi habuiſſet Dominum conſolantem.

39. Nec otioſum eſt in Proverbiis; Prov. 2. 5. *Tunc intelliges timorem Domini*. Quid eſt, Ibidem. 3. & 4. *Tunc*? ideſt, *Cum ſapientiam invocaveris, & prudentiæ dederis vocem tuam; & ſi quæſieris illam ut pecuniam, & ut theſauros ſcrutatus fueris eam, tunc intelliges timorem Domini*. Et ideo tamquam ſuper baſim bonam dicit: *Statue ſervo tuo eloquium tuum in timore tuo*. Plena diſciplinæ oratio, per quam docemur quemadmodum debeamus orare: unuſquiſque ſermo doctrina eſt deprecandi. Et quia docuit nos orare, qui ſit iſtius orationis effectus, oſtendit ſeptimus verſus.

℣. 29. 40. *Auſer a me opprobrium meum, quod ſuſpicatus ſum*. Subobſcure dictum videtur: ſed explanavit Apoſtolus quod 1. Cor. 4. 4. hic videbatur obſcurum, ubi ait: *Nihil mihi quidem conſcius ſum: ſed non in hoc juſtificatus ſum*. Sciebat enim ſe eſſe hominem, & ſic cavebat ut poterat, ne poſt ſuſcepta baptiſmi ſacramenta peccaret; ideoque delicti conſcius ſibi non erat: ſed quia homo erat, peccatorem ſe fatebatur, ſciens unum eſſe Jeſum lumen verum, qui peccatum non fecit, nec eſt inventus in ore ejus dolus; ipſum ſolum juſtificari, qui vere alienus eſſet a lapſu. Similiter ergo & Propheta etſi peccatum declinare cupiebat; tamen quaſi Deum repulſorem peccati eſſe ſui cupiebat. Volebat auferri opprobrium quod ſuſpicatus eſt, vel quia cogitaverat in corde, & non fecerat: & pœnitentia licet abolitum, ſuſpectus tamen erat, ne forte adhuc maneret ejus opprobrium; & ideo Deum precatur ut illud auferat, qui ſolus novit quod neſcire poteſt etiam ipſe qui fecit. Denique alibi ipſe dixit Pro- Pſ. 68. 20. pheta: *Scis opprobrium meum*. Quamquam iſtud opprobrium Chriſti ſit, quod non eſt verum opprobrium, ſed gloria Dei; crux enim Chriſti Judæis ſcandalum, Græcis ſtultitia.

41. Illis ergo opprobrium, mihi virtus eſt, per quam adverſarium repello, ſæculum vinco. Mihi ſapientia, per quam inſipientiæ laqueos evado. Hoc opprobrium theſauris Ægypti Moyſes Hebr. 11. 26. prætulit. *Majus*, inquit, *æſtimans Ægypti theſauris opprobrium Chriſti*. Si opprobrium tuum gloria eſt, domine Jeſu, quanta eſt gloria tua? Tuæ igitur gloriæ participatione quid erimus, cujus ſumus

A opprobrio glorioſi? Dorſum meum poſui in flagella, maxillas meas in palmas, os autem meum non averti a confuſione ſputorum. Ecce opprobrium tuum, Domine, in quo ſalus eſt univerſorum, in quo mundi redemtio: per quod opprobrium cœpimus non erubeſcere qui erubeſcebamus, non confundi qui confundebamur. Denique ſcriptum eſt: *Accedite ad eum, & illuminamini,* Pſ. 33. 6. *& vultus veſtri non erubeſcent*. Hoc op- B probrium auferri a nobis nolumus, opprobrium crucis domini Jeſu, quo noſtra auferuntur opprobria. Sicut enim maledictum factus eſt, ut noſtra maledicta deleret, homo factus eſt, ut levaret hominis infirmitates: ita opprobrium factus eſt, ut omnium auferret opprobria.

42. Non uno tempore, non ſemel abſtulit opprobria: aufert quotidie. Peccatum incidimus, non unum, ſed multa: cooperti ſumus opprobrio & C confuſione. Venimus ad baptiſmum, deletum eſt omne peccatum, & cum peccato opprobrium. Abſtulit opprobrium meum dominus Jeſus opprobrio ſuo, quia crucifixus eſt mihi; quia *Quicumque baptizati ſumus in Chriſto, in* Rom. 6. 3. *morte ipſius baptizati ſumus*. Non habeo quod auferri petam. Sed poſt baptiſmum incidi opprobrium, debeo agere pœnitentiam, ut dicam: *Auſer a me opprobrium meum*. Si non agam pœnitentiam, quomodo dicam: *Auſer a me* D *opprobrium meum*; cum hoc ipſum peccati opprobrium ſit, quia non ago pœnitentiam? Si autem pœnitentiam, ut oportet, ago, recte dico: *Auſer a me opprobrium meum, quod ſuſpicatus ſum; judicia enim tua* [a] *dulcia*. a

43. Quid timeo confiteri, quid timeo dicere peccata mea? Quid vereor opprobrii mei mentionem facere apud eum, cujus judicia dulcia ſunt? Quod E ſeverum in aliis, in Chriſto dulce eſt, in Chriſto ſuave eſt; quia ipſe ſuavis eſt. Denique, *Guſtate, & videte quo-* Pſ. 33. 9. *niam ſuavis eſt Dominus*. Dulcia judicia confitenti; quia ipſe dixit: *Ego ſum,* Eſai. 43. 25. & 26. *ego ſum qui deleo iniquitates tuas . . . & memor non ero: tu autem memor eſto, & judicemur: dic iniquitates tuas, ut juſtificeris*. Dulcia judicia agenti pœnitentiam; quia ipſe dixit: *Gaudium erit* Luc. 15. 7. F *in cælis ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, quam in nonaginta & novem juſtis, qui non indigent pœnitentia*. Si dulcia ſunt igitur judicia Domini, ſuavitatis fructus percipere elaboremus.

a Voci, *dulcia*, edit. vet. & quædam Pariſ. adjungebat: *Quomodo oportet confiteri*. Sed hæc nec in mſſ. Vatic. nec in noſtris inveniuntur.

44. Vis ſcire quam dulcia judicia A Domini? *Non reſurgunt impii in judicio*. *Pſ. 1. 5.* Qui autem in judicio reſurguor, * habent ſpem veniæ; quoniam crediderunt. Impii noo ſunr, peccatores eſſe poſſunt: fidem habenr, & ſi culpam oon declinarunt, per fidem credunt: *Joban. 3. 18.* qui aurem credit in ipſo, oon judicatur. Dulcia ergo judicia credentibus. Qui aurem noo credunr, ooo Chriſti judicio damnati ſunt, qui venit non ut B judicet mundum, ſed ur ſalvet & redimat: ſed impietatis ſuæ ſubiere judicium, qui in remiſſionem peccatorum credere noluerunt. Non enim poſſunt ad ejus pertinere beneficium, quem cognoſcere refutaverunt. Ergo qui non crediderunt in eo, judicio ejus videotur indigni. Judicium enim ejus quid ſit, agnoſce, diceore ipſo: *Hoc autem* *Ibidem, 19.* *judicium eſt, quia lux venit in hunc mundum*. C Dulce ergo, quod lux eſt: dulce judicium, quod præcedit miſericordia. Sic enim ſcriptum eſt: *Miſericordiam & judicium cantabo tibi, Domine*. *Pſ. 100. 1.*

45. Et quia cognovit dulcia judicia, *ꝟ. 40.* dicit: *Ecce concupivi mandata tua: in tua juſtitia vivifica me*. Bona judicia auctoritare ait. Ecce amar libertarem fidei, qui libertatem dedit. Diligi ſe gauder, D qui ideo venit io hunc mundum, quia hunc mundum dilexit. Amari ſe exigit, qui omnes amar; quia caritas eſt. Concupivir mandata Dei, ut bonus ſervus, ur cultor ſedulus. Concupivit non ut amaror meretriciam copulam, non ut avarus pecuniam, non ut luxuriosus laſciviam. De illis enim Lex *Deut. 5. 21.* dicir: *Non concupiſces*. Domioum autem *Ibidem 6. 5.* Deum præcepit diligendum, & renero E quodam atque interno amandum cupiditatis affectu. Et quia amicus eſt qui diligit, ſervus eſt qui rimet; quaſi amicus qui omnia fecerit, quæ præcepit ei Dominus: *Vos*, Inquir, *amici mei* *Job. 15. 14.* *eſtis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis*.

46. *In tua juſtitia vivifica me*: auder & dicir; eo quod illa ſir vera vita, quæ vivir ſecundum Dei juſtiriam, quam vivebant apoſtoli; immo quam vivunt. F Sunr eoim qui vivenres morrui ſunt: & qui mortui vivunr. Deoique alii deſcenduot io infernum viventes: alii cum ſint corpore mortui, meritis ſuis vivunt. Suot enim qui non guſtabunt mortem, donec videant Filium hominis die judicii revertentem, quando cum gloria ſancti reſurgenr.

SERMO SEXTUS.

ו Vau.

1. Sexta littera *Vau*, a cujus interpretatio, *Ille eſt, & non alius*. a Vel cujus ioterpretatio: *Et ille*.

2. *Et veniat ſuper me miſericordia tua,* *ꝟ. 41.* *Domine, ſalutare tuum ſecundum eloquium tuum*. Quid ſignificer interpretatio lirreræ, quooiam ſubobſcura eſt, ex pſalmi ſerie colligendum putavi. Nam cum Propheta poſtuler: *Veniat ſuper me miſericordia tua, Domine: veniat ſalutare tuum*; noo eſt dubium b quem videre b depoſcar, hoc eſt, in quo fructus & miſericordiæ veniat & ſalutis. Denique *Pſ. 84. 2.* in ſuperioribus idem popoſcit in pſalmo octogeſimo quarto, in quo evidentius domioi Jeſu prophetavit advenrum. Nam terram quam beoedici poſtulet, ſaris norum eſt, illam videlicet quæ peccatum in Adam conrraxerat, cui dicitur: *Terra es & in terram ibis*. Ma- *Gen. 3. 19.* ledixerat autem Deus c noo elemen- c tum naturæ carnis, ſed carnem prævaricanrium. Benedicitur caro igitur in Chriſto, ut maledicto ſuperiore caro ſolvatur. Benedicitur caro, quam benedictus Filius Dei, adſumta homiois conditione, ſuſcepir.

3. Et ideo ſubdidit: *Deus tu convertens vivificabis nos, & plebs tua lætabitur* *Pſ. 84. 7. & ſeq.* *in te. Oſtende nobis, Domine, miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis. Audiam quid loquatur in me dominus Deus; quoniam loquetur pacem in plebem ſuam, & ſuper ſanctos ſuos, & in eos qui convertunt ad ipſum cor ſuum. Verumtamen prope timentes eum ſalutare ipſius; ut inhabitet gloria in terra noſtra*. Totus hic locus Jeſum dominum ſonat, qui vivificavit mortuos: Lazarum ante paſſionem, plurimos tempore propriæ paſſionis. Ipſe eſt miſericordia, ut pote remiſſio peccatorum. Ideo dicir: *Oſten-*

* Ambroſius paſſim ita diſtinguit inter impios ac peccatores; ut illos eſſe definiat qui numquam in Chriſtum crediderc: hos vero, qui ipſius quidem fidem amplexi fuit, ſed victi concupiſcentiæ illecebris peccata gravia perpetrarunt. Compara hunc locum cum iis quæ S. Doctor in *Enarr. Pſalm.* 1. ad ꝟ. 5. n. 56. docet; & vide etiam quæ nos ibidem annotavimus.

a Hic mirum quantum varient mſſ. ac edd. Alibi enim: *cujus interpretatio ſonat vel ſic: Non ille: alius interpres: Et non eſt, ait*. Alibi autem... *non ut ille: alius interpres* &c. Alicubi, *cujus interpretatio eſt*: *Et ille* (in ant. edit. *Ut ille*) *alius interpres: Et non eſt, ait*. Alicubi etiam, *cujus interpretatio eſt: Eſt & ille: alius interpres ait: non eſt alius*. Poſtremo in mſſ. aliquot habetur, ut in textu. Quam lectionem eo ſequuti ſumus, quod eam infra num. 4. Ambroſius ipſe confirmat.

b Mſſ. aliquot: *quem videre depoſcat, in quo fructus eſt miſericordiæ, veniæ, & ſalutis*. Aliquot alii... *fructus eſt miſericordiæ, & venia ſalutis*. Reliqui ac edit. ut in textu.

c Sic edit. vet. ac mſſ. alii quod in horum nonnullis vox, *carnis*, omittitur; & in eiſdem mſſ. habetur, *ſuperiore*, ubi legebatur in edit. *ſuperato*. Edit. autem Rom. ita habet, *non elementum terræ, neque ſubſtantiam, aut naturam carnis, ſed in elemento carnem prævaricatricem. Benedicitur ergo in Chriſto terra, hoc eſt, caro* &c.

Oſtende, quem videre poſſit in corpore. Nam Deum in majeſtate ſua videre non poterat; quia *Deum nemo vidit umquam*. Job. 1. 18. Avidus Propheta deſiderat videre, quem ſperat tenere: quem ſi viderit, deſiderat propriis manibus comprehendere. Ideoque ait: *Et ſalutare tuum da nobis*. Salutare Dei virtus eſt, ſalutare Dei Chriſtus eſt; & ideo prope timentes hoc ſalutare. Longe erat Chriſtus a nobis, longe erat a nationibus: deſcendit in terras, factus eſt prope, cœpimus non timere. Nam qui Chriſtum timet, non timori eſt ſubditus, ſed devotioni. Pietatis hic timor, non infirmitatis eſt. Denique nihil deeſt timentibus eum. Quomodo autem factus ſit prope, audi: *Ut inhabitet*, inquit, *gloria in terra noſtra*. Quis eſt gloria, niſi dominus Jeſus? Unde & apoſtolus Paulus ait: 1. Cor. 1. 3. *Deus domini noſtri Jeſu Chriſti, Pater gloriæ*. Merito complacet in eo Pater; quia Patris gloria eſt. Hunc qui a Patre ſeparat, majorem Patri injuriam facit, quem vult eſſe ſine gloria. Hunc quiſquis æqualem Patri non putat, inferiorem & Patrem judicat; cum alio verbo Patrem plus laudare non poſſit, cujus ſumma laus & gloria Chriſtus eſt.

4. Rogatur ergo ut veniat ſalutare Dei. Ille eſt qui rogatur, hoc eſt, dominus Jeſus, & non eſt alius; ſicut habet litteræ interpretatio. Et vel ſic non ſolus Pater rogatur: Eſt & ille, hoc eſt, & Filius qui rogatur, & rogatus advenit, & ſalutare mundo dedit. Ideo σωτὴρ, hoc eſt ſalvator; ideo Jeſus, ſicut Angelus dixit: Matth. 1. 21. *Quia ſalvum faciet populum ſuum*. Cum invocaret igitur Propheta, aderat; ut probaret illud, quia adhuc loquentibus nobis dicit: Eſai. 58. 9. *Adſum*.

5. Adeſt, quia ſuſcitatus a filiabus Judææ, quaſi reſuſcitatus a filiabus Hieruſalem. Audit Eccleſia ſonum vocis ejus, & dicit: Cant. 2. 8. *Vox conſobrini mei. Ecce hic advenit ſaliens ſuper montes, tranſiliens ſuper colles*. Manipularis eſt liber, multas habens perſonas nobiles, [a] velut manipulus triumphalis, multoſque actus ſignificans, quos intelligere magis, quam expreſſos tenere poſſimus. Nam quaſi advenientem Sponſum audierit cum aliquibus pariter viantibus colloquentem, dicit Sponſa: *Vox conſobrini mei*. Dum loquitur cum filiabus Hieruſalem, & rogat ut excitent & reſuſcitent Sponſum, ſubito tamquam de longinquo miſſæ vocis ſonum ſentiens, dicit: *Vox conſobrini mei*, annuntians quem nuntiari ſibi ante quærebat, quem cupiebat ab aliis ſuſcitari: ſua prece reſuſcitatum a Patre venire jam credens, læta dicit: *Vox conſobrini mei*; Bene addidit, *conſobrini mei*; ut non aliæ, ſed conſobrina ſola ſibi ejus vindicaret adventum.

6. *Ecce*, inquit, *iſte advenit*. Adhuc ego eum quæro, & ille jam venit: adhuc ego ſuffragia capto ut veniat, & ille jam proximus eſt. Ego ſuſcitari mihi caritatem cupio, ego me vulneratam caritatis puto; & ad me plus caritas ipſa feſtinat. Ego dixi: *Veni*: ille ſalit & tranſilit. Ego rogo eum venire cum gratia: ille gratiarum operatur augmenta: & dum venit, incrementa gratiæ ſecum vehit, & veniendo adquirit; quia ſtudet etiam ipſe ſuæ placere dilectæ. Salit ſuper excelſa, ut adſcendat ad Sponſam; Sponſæ enim thalamus tribunal eſt Chriſti. [b] Salit ſuper Adam, tranſilit ſuper Synagogam. Salit ſuper gentes, tranſilit ſuper Judæos. Videamus ſalientem. Salit de cælo in Virginem, de utero in præſepe, de præſepio in Jordanem, de Jordane in crucem, de cruce in tumulum, in cælum de ſepulcro. Proba mihi, David, ſalientem, proba currentem; tu enim dixiſti: Pſ. 18. 6. & 7. *Exſultavit tamquam gigas ad currendam viam: a ſummo cælo egreſſio ejus, & occurſus ejus uſque ad ſummum ejus; nec eſt qui ſe abſcondat a calore ejus*. Ergo & nunc ſalit, & nunc currit de corde Patris ſuper ſanctos ſuos, de oriente ſuper occidentem, de ſeptemtrione ſuper meridiem. Ipſe eſt qui adſcendit ſuper occaſum, ipſe ſuper cælos cælorum ad orientem. Ipſe adſcendit ſuper montes, ipſe ſuper colles.

7. Utinam ego miſer dicam, dicat anima mea: *Ecce iſte advenit*, & advenit non ſuper terrena, non ſuper valles; ſed advenit *ſaliens ſuper montes*; Deus enim, Deus montium eſt, & non vallium. Ubi ergo ſalit? Super montes ſalit. Si ſis mons, ſalit ſuper te. Salit ſuper Eſaiam, ſalit ſuper Hie-

a Edit. & mſſ. non pauci: *velut manipulos triumphales*: Octo tamen ex his: *velut manipulus triumphalis*. Optime. Dicitur autem triumphalis manipulus turma ſenatorum, aliorumque virorum illuſtrium, quibus imperator, dum triumpharet, ſtipatus incedebat. Vide *Joſephi Laurentii Polymathiam*, lib. 3. Syn. 11. Item *Johan. Pruſini antiq. Rom.* lib. 10. c. 29. & alios.

b Ita mſſ. duodecim. Edit. vero cum aliis: *Salit ſuper Eccleſiam*. Quam mutationem ea gratia inductam autumamus; ut Eccleſia Synagogæ, quæ ſequenti membro nominatur, opponeretur. Verum idcirco hic Adami videtur facta mentio, ut oſtendatur innocentiæ, ut vocant, ſtatum, ac legem naturæ a Chriſto non fuiſſe alienam.

Hieremiam, ſalit ſuper Petrum, Jo-
Pſ. 124. 2. hannem, Jacobum. *Montes in circuitu ejus;* ſi non potes mons eſſe, nec prævales, eſto vel collis, ut ſuper te Chriſtus adſcendat; & ſi tranſilit, ita tranſiliat, ut te tranſitus ejus umbra cuſtodiat.

8. Diximus de Chriſto & Eccleſia: dicamus de anima & Verbo. Anima juſti Sponſa eſt Verbi. Hæc ſi deſideret, ſi cupiat, ſi oret, & oret aſſidue, & oret ſine ulla diſceptatione, & tota intendat in Verbum, ſubito vocem ſibi videtur ejus audire quem non videt, & intimo ſenſu odorem divinitatis ejus agnoſcit: quod patiuntur plerumque qui bene credunt. Replentur ſubito nares animæ ſpiritali gratia, & ſentit ſibi præſentiæ ejus flatum adſpirare quem quærit, & dicit: Ecce iſte ipſe eſt quem requiro, ipſe quem deſidero.

9. Nonne cum aliquid de Scripturis cogitamus, & explanationem ejus invenire non poſſumus, dum dubitamus, dum quærimus, ſubito nobis quaſi ſuper montes altiſſima dogmata videtur adſcendere: deinde quaſi ſuper colles apparens nobis, illuminat mentem; ut infundat ſenſibus, quod invenire poſſe difficile videbatur? Ergo quaſi ex abſente fit præſens Verbum in cordibus noſtris. Et rurſus cum aliquid nobis ſubobſcurum eſt, tamquam ſubducitur Verbum, & tamquam abſentis adventum deſideramus: & iterum apparens oſtendit ſe nobis, tamquam præſens ſit nobis in iis, quæ requirimus, cognoſcendis. Salit ergo in uniuſcujuſque corde frequenter: tranſilit & exit, & revertitur, ſi ſequaris, ſi requiras, ſi tibi fidelium gratia, diſceptatione doctorum Verbum quod exierat atque tranſierat, poſtules reſuſcitari; ſicut illa quæ quæſivit & invenit, quæ dixit:
Cant. 5. 6. *Frater meus tranſivit: anima mea exivit in verbo ejus.*

10. Ergo & ſi ſuper montes ſalit, ſequere: et ſi ſuper colles, ſequere. Reperiuntur enim in montibus & in collibus venatores Domini, qui inveſtigant eos qui capiuntur ad vitam. Sic enim dixit per Hieremiam Deus:
Hier. 16. 16. *Ecce mitto multos piſcatores, ... & multos venatores, & venabuntur eos ſuper omnem montem, & ſuper omnem collem.* Ibi ergo populus Dei quæratur, & inveniatur in Petri & in Pauli doctrina, gratia, diſciplina; ut non in convalle ſint,

A ubi fletus: ſed in montibus, a quibus unumquemque Chriſtus illuminat. Et cum Petrum legimus, Chriſtus illuminat. Et cum Paulum legimus, Chriſtus illuminat. Curavit Paulus, Chriſtus illuminavit; quoniam invocato domini Jeſu nomine, reſurrexit, cujus ſanatus eſt munere. Suſcitavit mortuam Petrus, Chriſtus illuminavit; & ideo ait: *Illuminans tu mirabiliter a mon-* Pſ. 75. 5.
B *tibus æternis.*

11. Nos igitur qui montes eſſe non poſſumus, ſtemus in montibus vel in collibus; ut cum miſerit piſcatores ſuos Dominus, & venatores, ut venentur eos qui ſuper omnem montem ſunt, vel ſuper omnem collem, id eſt, in Legis & prophetarum præceptis, & novi & veteris Teſtamenti cognitione omnem habentes converſationem, in-
C veniant nos paratos, & velut bonas colligant ſpicas, opportuno miſſi meſſores tempore; quia ſi quis extra montem aut collem fuerit repertus, colligi velut bona ſpica non poterit ab iis, qui (ut comparationis faciamus alterius mentionem) triticum a paleis ſeparare mittentur. Plurimarum igitur operationum ſolertes miniſtros Dominus habet. Iidem piſcatores, iidem etiam vena-
D tores ſunt, atque meſſores.

12. Si in tempore meſſis, [a] quo diriguntur iſti, meriti maturus exſpectes, a
ſalientem in montibus poteris intueri, & videbis dominum Jeſum ſimilem Cant. 2. 9.
capreolo, aut hinnulo cervorum ſuper montes Bethel. Salit enim ſuper Eccleſiam, quæ eſt domus panis; eo quod fidelium corda confirmet. Merito ſicut capreola; quia caprea in altis
E paſcitur. Dorcas dicitur a videndo. [b] b
Dorcadion enim viſus acutioris eſt. Quid acutius Chriſto, qui Patrem videt, quem videt nemo? Aut ſi quis vidit in Chriſto, ipſe Filius revelavit. Merito ſicut hinnulus cervorum: hinnulus quaſi filius, cui paternæ inoleverit vis naturæ; ut eum occulta non lateant, ſerpentes fugiant, venena non lædant. Denique eductus de latibulis ſuis ſerpens, qui producebatur ex ho-
F mine, dicebat: *Quid veniſti ante tempus* Matth. 8. 29.
torquere nos?

13. Spectemus ergo ſalientem hunc hinnulum, ut non poſſimus timere ſerpentem. Non timebat David. Denique de his dicebat ſerpentibus: *Et* V. 42.
reſpondebo exprobrantibus mihi verbum; quia
ſpe-

a Rom. edit. ſola, *quo diriguntur iſti metere, maturus exſpectes.*

b Edit. omnes: *Dorcadon enim viſus acutior eſt.* Mſſ. tres: *Dioraticon*; totidem: *Diorcation*; quinque: *Diorcaticon*; unus: *Dorcaticon*; non male, ſi ſubintelligatur genus vel animal. Nam omnes habent, *viſus acutioris eſt.* Attamen quin legendum ſit δορκάδιον, id eſt, *capreolus*, dubitet nemo, qui ſeriem paulo attentius inſpexerit. Rurſus ubi edit. ac mſſ. aliquot: *Quid hoc aptius Chriſto*, vel ut aliqui, *a Chriſto?* Alii majori numero habent: *Quid acutius Chriſto?*

ſperavi in ſermonibus tuis. Quaſi bonus cervus, qui bibiſſet de fontibus aquarum, nequaquam humanorum ſerpentium ſpiras, & maledicorum venena metuebat. Coluber illi non erat noxa, ſed præda. Cibus erat ſerpentini virus alloquii, & cibus laudis de quo dicebat: *Pſ. 108. 2.* *Deus, laudem meam ne tacueris; quoniam os peccatoris, & os doloſi ſuper me apertum eſt*. Saginabatur venenatorum ſermonibus. * Illi ſibila obtrectationum ora tollebant, & ſermonibus odii circumdabant innocentem. Bonus cervus inter multos colubros poſitus non timebat, cervus amicitiæ, & pullus gratiarum. Simulabant caritatem, fundebant obtrectationem: *Ego autem*, inquit, *Ibidem.* *orabam*. Bonus cervus in medio viperarum innocuus paſcebatur. Illi triſulcis ora linguis micabant: hunc autem ſancta paſcebat oratio, immo cibum obtrectantibus offerebat. Reſpondit obtrectantibus ſibi verbum; verbum enim cibus eſt. Denique *Matth. 4. 4.* *non in pane ſolo vivit homo, ſed in omni verbo Dei*. *Pſ. 108. 25.* *Viderunt me*, inquit, *& moverunt capita ſua*. Maledicebant, ego autem benedicebam. Maledicebant qui obtrectabant: benedicebam, qui verbum Domini prædicabam.

14. Quam bonum eſt ferre convicium, & convicium non referre? Deum præſulem adquirit, qui convicianti neſcit iraſci. Denique quanta patientiæ gratia dicentis: *Ibidem, 2.* *Maledicent ipſi, & tu benedices?* Beatus qui maledicta non ſentit. Beatus quem maledicta non permovent. Non enim poteſt maledicto moveri, qui maledicta hominum divinæ munere benedictionis excludit. Non poteſt ſentire maledictum, qui habet verbum: & non poteſt referre maledictum, cui in ore ſemper eſt verbum.

15. Sed eſt etiam bonus ſerpens, quem iſte cervus non lædat. *Matth. 10. 16.* *Eſtote*, inquit, *aſtuti ſicut ſerpentes*. Et: *Joan. 3. 14.* *Sicut Moyſes exaltavit ſerpentem in deſerto: ita exaltari oportet Filium hominis*. In ſerpente æreo figuratus eſt meus ſerpens. In ligno illo exaltatus eſt meus ſerpens. Serpens bonus, bonus ſerpens, qui de ore ſuo remedia, non venena fundebat. Poteſt non timere ſerpentes, qui

A hunc novit adorare ſerpentem. De hoc ſerpente dicit illa quæ diligit: *Ecce hic poſt parietem noſtrum, proſpiciens per feneſtras, eminens ſuper retia. Reſpondet conſobrinus meus & dicit mihi: Surge, veni proxima mea, formoſa mea, columba mea; quia ecce hyems præteriit, imber abiit, diſceſſit ſibi, flores viſi ſunt in terra*. *Cant. 2. 9. 10. 11. 12.* Serpens profecto eſt, qui decurſa hyeme, amictu corporis ſe volebat exuere, ut

B ſpecioſo decore vernaret. Idem ergo eſt cervus & ſerpens. Cervus habens cornua Legis & gratiæ (cornua ejus duo ſunt Teſtamenta) velox greſſu, impiger inceſſu, qui totum facile orbem percurrat uno momento, ubique celebrabilis. Serpens quoque bonus, cujus priora dente Legis non mordeant, poſteriora non vulnerent Evangelii lenitate. Caput defendit a vulnere, qui

C Legem venit non ſolvere, ſed tueri ab interpretationibus perfidorum. Caudam in flagella diffundit liberam, cupiens adverſarios magis flagellare, quam perdere. Bonus coluber in gremium dilectæ, atque in ipſum intimæ ſinum mentis facilis illabitur, & adtactu nullo implicans ignem oſſibus, præcordia ipſa depaſcitur.

16. [a] Pulcre lectum eſt hodie: *Ecce ego mitto vos ſicut agnos in medio luporum*. *Matth. 10. 16.*

D Celebramus enim diem ſanctorum quo revelata ſunt populis corpora ſanctorum martyrum, qui velut boni ſerpentes, depoſitis carnis exuviis, tentationum hyemalium rigore ſuperato, & Spiritus ſancti renovati gratia, æſtiva mundo luce fulſerunt, miſſi vere, ut agni, in medio luporum. Lupi ſunt enim perſecutores, lupi ſunt hæretici omnes: docere neſciunt, ululare conſueverunt.

E 17. Sed nemo moveatur, ſi in medio luporum mittitur. Beneficio Chriſti & lupus ipſe mutatus eſt. Benjamin lupus rapax apoſtolus Paulus factus eſt, non jam inſidiator ovilium Chriſti, ſed defenſor & cuſtos. Cum hoc lupo verſari libet: per hunc lupum, factum eſt ut ſimus tuti in medio luporum. Nemo jam veretur lupos, cum his paſcimur, ſicut ſcriptum eſt: *Tunc lupi & agni ſimul paſcentur*. *Eſai. 65. 25.*

18. Sed

* Videtur hoc loco Ambroſius noſter adludere ad verſum illum e lib. 3. Georg. de ſerpente:

Tollentemque minas, & ſibila colla tumentem.

Sed infra etiam manifeſtius reddit alium iſtum ex eodem libro:

Arduus ad ſolem, & linguis micat ora triſulcis.

Micare autem idem eſt ac producere & reducere, ſumta metaphora ex quodam ludi genere, quod extenſis & contractis digitis exercebant; de quo videſis *Eraſmi Adagia* Chil. 1. Cent. 8. adagio 27. *Dignus quicum in tenebris mices*.

a Cum hæ voces, *Gervaſii & Protaſii*, tituli inſtar hic in pluribus mſſ. ſuperſcriptæ, tum quæ ſequuntur, *Celebramus enim* &c. ſermonem hunc die revelationi eorumdem Ss. Martyrum ſacro pronuntiatum fuiſſe aperte ſignificant. Porro quod paulo ſuperius ait: *Et adtactu nullo implicans ignem* &c. illud Virg. 7. Æneid. de ſerpente in ſinum Amatæ uxoris Latini regis illabente, haud dubie imitatur:

Ille inter veſtes & levia pectora lapſus

Volvitur adtactu nullo, fallitque furentem.

Ubi *adtactu nullo* idem ſonat, ac ſenſim ſine ſenſu. Neque vero minus exprimit quod, quatuor verſibus interjectis, legitur:

Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem.

18. Sed jam conſideremus quid ſit quod ait Propheta: *Et ne auſeras de ore meo verbum veritatis uſquequaque; quia in judiciis tuis ſuperſperavi*. Viderat Eccleſia vel anima juſti ſalientem ſicut hinnulum ſuper montes, repente proximum adſpiciens poſt parietem domus ſuæ, proſpicientem per feneſtras, eminentem ſuper retia, exſultat & gaudet; quia etiam ipſa amatur a Sponſo: qui tamquam & ipſe vulneratus caritatis decore, dilectæ primo cum abeſſet, ad oſcula rogatus adfuerit (rogatur enim cum dicitur: *Oſculetur me ab oſculo oris ſui*) deinde preces Sponſæ blanditiaſque non ſpreverit, dilecta ſibi ubera prædicantis, atque in interiora domus eam benignus induxerit; denique tamquam laſcivienti ludens amore, quia velit pertentare ſenſus amantis, ſæpe egreſſus ut quæreretur a Sponſa, ſæpe regreſſus ut invitaretur ad oſcula, adſtiterit poſt parietem, proſpexerit per feneſtras, eminens ſuper retia; ut non totus abeſſet, nec quaſi totus intraret, & ipſe ad ſe Sponſam vocaret, ut veniendi ad ſe invicem fierent gratiora commercia, amoriſque vim mutuis * adolerent ſermonibus: *Exſurge*, inquit, *veni proxima mea, formoſa mea, columba mea*.

[Margin: v. 43. — A — B — Cant. 1. 1. — * — Cant. 2. 10. — C]

19. Et tu ſi habeas fundatum parietem, non illum medium qui domus unius ſeparet membra, ſed ædificatum ſupra fundamentum apoſtolorum & prophetarum; ut compaginata ejus ſtructura creſcat in templum, nec diſterminet ejus interna, ſed muniat: ſi habeas ergo in te ædificationem Dei, & ad orientem pateant ſemper feneſtræ tuæ; venit Verbum, ſtat poſt tuum parietem (*oculi* enim *Domini ſuper juſtos*) proſpicit per feneſtras tuas.

[Margin: D — Pſ. 33. 16.]

20. Quæ ſunt feneſtræ iſtæ? Legimus feneſtras, de quibus dicit Hieremias: *Intravit mors per feneſtras*, per quas intravit avaritia, intravit libido. Oculus tuus feneſtra eſt, intravit mors per oculum tuum. Si videris mulierem ad concupiſcendum eam, intravit mors per oculum tuum. Si videris poſſeſſionem viduæ vel minoris, & concupieris invadere, indefenſam putans ætatem eſſe, vel ſexum (ſed non ſunt indefenſi, quos Dominus vult eſſe defenſos) intravit mors per feneſtram. Si videris decorem mulieris, aut theſauros minoris, & tuas excitaveris cupiditates, intravit mors per feneſtram. Sicut ergo per hæc intrat mors, intrat & vita. Si decorem * puellæ adſpiciens ſacræ, venereris dominum Jeſum, quod in teneris annis venerit ætas ſenectutis, vita immaculata: & ipſe filiam tuam offeras, ut pio conſecretur velamine: ſi poſſeſſionem minoris non tamquam ſollicitus invaſor adſpicias, ſed quaſi parens ſedulus religioſo tueares affectu; per has feneſtras proſpicit Chriſtus, ut vocet Sponſam, *eminens ſupe retia*.

[Margin: E — Hier. 9. 21. — *]

21. Bene *eminens*, quia ſolus eſt quem retia non involverint peccatorum. Omnes intra retia erant, immo adhuc intra retia ſumus; quia nemo ſine peccato, niſi ſolus Jeſus; quem non cognoſcentem peccatum, peccatum pro nobis fecit Pater. Etenim tradidit eum laqueis, tradidit eum retibus, mittens eum non in peccato, in quo erant omnes homines, ſed in ſimilitudine carnis peccati; ut de peccato damnaret peccatum in carne. Peccatum erat caro ſecundum illud, quia hereditario erat damnata maledicto. Peccatum erat illecebra & miniſtra peccati. Venit dominus Jeſus, [a] & in carne peccato obnoxia militiam virtutis exercuit. Facta ſunt membra noſtra jam non arma libidinis, ſed arma virtutis. Namque ubi erant incentiva libidinis, ibi nunc ſunt domicilia caſtitatis. Hic ergo venit ad laqueos, ſed voluntarius: venit ad retia, ſed ſecurus.

[Margin: a]

22. Plena erant omnia laqueis, referta retibus. Audi dicentem: *In via hac qua ambulabam, abſconderunt laqueum mibi*. Et in libro Sapientiæ Syrach moneris, ut cognoſcas quia in medio laqueorum ambulas. Quot vitia, tot retia: quot peccata, tot laquei: hereditarii jam te nexus tenebant. Venit ad laqueos Jeſus, ut Adam ſolveret: venit liberare quod perierat. Omnes retibus tenebamur, nullus alium eruere poterat, cum ſe ipſum non poſſet exuere. Talis ergo neceſſarius fuit, quem vin-

[Margin: Pſ. 141. 4. — Eccli. 9. 20.]

* *Adolerent*, id eſt, magis incenderent, ſive augerent.

* Puellam ſacram vocat, eam quæ voto publice emiſſo caſtitatem profitebatur. Illa enim a parentibus ſolebat offerri, ut ab Epiſcopo ſacrum capitis velamen, tamquam profeſſionis ſuæ inſigne acciperet. Aliquando tamen invitis etiam parentibus ſolemne illud caſtitatis votum nuncupabat. Sed de hoc vivendi genere quod tanta cura ac ſollicitudine Italiæ Mauritaniæque regionibus invexerat Ambroſius noſter, alius erit dicendi locus.

a Hunc locum Catharinus Opuſc. De Concept. B. Mariæ, laudat; ſed ita refert: *Et in carne, quæ peccato in matre fuerat obnoxia* &c. Verum jam viris doctis obſervatum eſt hæc verba *in matre*, nuſquam apud Ambroſium inveniri. Et certe S. Doctor id tantum hoc loco ſignificat, Chriſti carnem ejuſdem ac noſtram, quæ peccato obnoxia eſt, naturæ eſſe: neutiquam vero inficiatur beatæ Virginis immunitatem ab omni peccato; quippe quam non obſcure adſtruat in ultimum hujus ipſius pſalmi verſiculum illis verbis: *Suſcipe me non in carne, quæ in Adam lapſa eſt. Suſcipe me non ex Sarra, ſed ex Maria; ut incorrupta ſit virgo, ſed Virgo per gratiam, ab omni integra labe peccati*.

vincula generationis humana delictis A obnoxia non tenerent, non cepiſſet avaritia, non ligaſſet dolus. Is ſolus erat Jeſus, qui cum hujus carnis ſe circumdediſſet vinculis, captus non erat, non erat alligatus: ſed dirumpens ea atque diſſolvens, ad ſe magis vocavit Eccleſiam, proſpiciens per laqueos, eminens ſuper retia; ut & ipſa diſceret vinculis non teneri. Denique eo uſque non longe a vinculi fuit, ut pro B nobis ſubiret & mortem: ſed tamen non ſervus mortis effectus, ſed liber inter mortuos; liber enim erat, qui ſolvendæ mortis poteſtatem habebat. Denique ipſe te doceat, qui ait: *Solvite hoc templum, & in triduo reſuſcitabo illud.* Joh. 2. 19.

23. Audiamus itaque quid dicat: Cant. 2. 10. *Exſurge, veni proxima mea*, hoc eſt, C ſurge a mortuis, exſurge a vinculis, quibus circumdata tenebaris. *Exſurge*; quia ego reſurrexi tibi: ſolve vinculum iniquitatis; quia ego jam ſolvi tibi. *Veni*; quia jam retia ſoluta ſunt. Virgo peperit, puer natus ex Virgine eſt. Nihil debet muliebri hereditati: quaſi filius mulieris non tenetur. Cerne medium parietem maceriæ jam ſolutum, D qui interiorum affectuum concordiam dividebat, & in diverſum excitabat diſſenſiones corporalium paſſionum. Veni ergo ſecura, cupio videre faciem tuam, & audire vocem tuam: veni, ut jam me non per retia videas, ſed facie ad faciem vultibus amatoris dilecta potiaris. Ethice iſta decurſa ſint. Myſtica autem illa, ſi poſſumus, vel * linea intueamur extrema.

24. Sedebat intra domum Sponſa, E devota Domino, intra parietem Legis & prophetarum, ſpiritalium lapidum exædificatione fundatum, qui claudebat atque vallabat domum regiam, plenam jucunditatis atque lætitiæ. Mirabatur theſauros regios, & intuebatur ſollicite, cupiens ſapientiam, quæ has ſibi divitias demonſtraret, adſciſcere. In ſecreto erat, ſed ſecreti ipſius interpretem requirebat. Venit dominus Jeſus ſaliens ſuper montes. Nobis ſero F videbatur venire, ſed ille properabat, Saliebat denique & tranſiliebat; ut Judæorum corporalia & ſaxoſa dogmata tranſiliret. Adſtitit poſt parietem domus, quæ erat in veteri Teſtamento, proſpiciens per Legis feneſtram, per prophetarum cavernas. Nondum erant domus illius aperta veſtibula: nondum claves ſcientiæ portarum clauſtra patefecerant, quibus Legis claudebantur interna. De ſuperiore tamen, hoc eſt, ſpiritali parte proſpectans, Eccleſiam vocat; ut per Legem & prophetas Evangelii vertice ſublimis adſurgens, retia Judaicæ interpretationis & nodos intrepido calcet veſtigio. Ideoque *proxima* vocatur, ut adhæreat Chriſto, mundana non quærat: ideo *formoſa*, ut ſpecioſos evangelizantium pedes proferat: ideo *columba*, ut ſpiritalia petat, terreſtria derelinquat.

25. *Ecce*, inquit, *hyems præteriit: imber abiit, diſceſſit ſibi, flores viſi ſunt in terra.* Cant. 2. 11. & 12. Ante adventum Chriſti hyems erat: venit Chriſtus, fecit æſtatem. Tunc omnia erant florum indiga, nuda virtutum: paſſus eſt Chriſtus, & omnia cœperunt novæ gratiæ fœcundari germinibus. Imber abiit luxuriæ profluentis, & nubila tetris orta flagitiis, æſtiva jam puræ conſcientiæ ſerenitate laxantur. Ideo non evadunt, quorum fuga hyeme fit; quia non ſequuntur Domini paſſionem, non tollunt crucem ſuam, & Chriſtum ſequuntur. Imber impedit flores: at nunc flores videntur in terra. Boni flores apoſtoli, qui diverſorum ſcriptorum atque operum ſuorum fuderunt odorem.

26. *Tempus ſecandi advenit*; quoniam Ibidem 12. matura in horreis frumenta conduntur: & qui metit, mercedem accipit. *Vox turturis audita eſt*; Ibidem. quia invenit ſibi nidum, Eccleſia enim domus eſt caſtitatis. Ficus quæ propter infœcunditatem jubebatur excidi, fructus jam ferre cœpit. Vinea tranſlata ex Ægypto, Ibidem 13. jam non maceriis deſtructa depoſitis, incurſatur a beſtiis, nec informis ſentibus; ſed odora jam floribus, quæ ſolebat facere ſpinas, fructu curveſcit uvarum.

27. Merito igitur ſanctus David paſcha Domini celebrans, & ferventi ſpiritu tempora ingreſſus æſtiva, qui in verbo Dei fructus varios colligebat, hyemis adverſa declinans ait: *Et ne auferas ex ore meo verbum veritatis uſquequaque; quia in judiciis tuis ſuperſperavi.* Quantus labor eſt, ut verbum percipias? Quantum iterum periculum ſi amittas? Et ideo tibi dicitur: *Noli negligere gratiam quæ in te eſt.* 1. Tim. 4. 14. *Excole diligenter quaſi bonus agricola, campum tuum; ut paſcantur agni tui, & ſata tua floreant.* Prov. 27. 16. Non auferatur ex ore tuo verbum; ne forte factis verba non congruant, & de-

* *Extrema linea*, id eſt, eminus ſeu e remotiori loco. Nam quod in quaque re poſtremum eſt, extremum dicitur. Eſt autem proverbialis locutio a circo, ubi varii gradus & ſpatia lineis diſtinguebantur, tranſlata: de qua vide Adagia Eraſmi Chil. 4. Cent. 5. Prov. 46. & alibi.

& deforment iniquitatis opera magiſterium diſciplinæ. Tollitur ex ore verbum, cum dicitur peccatori: *Quare tu enarras juſtitias meas?* ET IPSA obmuteſcit facundia, ſi ægra ſit conſcientia. Veniunt aves cæli; etiam ipſæ tollunt verbum ex ore tuo, [a] quæ tollunt verbi ſemen e ſaxo; ne fructum adferat.

Pſ. 49. 16.

28. Nunc conſideremus, utrum etiam ex corde poſſit auferri verbum veritatis. Radicatum enim verbum atque depreſſum, & infixum mentibus noſtris difficile auferri poteſt. Denique dictum eſt a Domino: *Quare tu enarras juſtitias meas?* Non dixit: Quare cogitaſti juſtitias meas? *Et adſumis Teſtamentum meum per os tuum?* Non dixit: Per cor tuum. Sermo cohibetur indigni animi, non obſtruitur pœnitentia: inſolentiam prohibet, non excludit correctionem. Cavendum tamen eſt ne & ipſa interius corda turbentur, & offundat tenebras malitia; ut cor vanis cogitationibus obcæcatum lucem veritatis amittat, fulgoremque verbi capere non poſſit. Si igitur David orat, ne auferatur ex ore ſuo verbum, & ſi auferatur, non *uſquequaque*, id eſt, non penitus auferatur: quis tantus eſt, qui in poteſtate ſua gratiam diſputationis eſſe commemoret; præſertim ſi vita redarguat, quod doctrina præſumat, & judicio Dei damnanda committat? Is enim qui in judiciis Dei ſperat, ſervare poteſt verbum veritatis; quia dum veretur pœnam, cuſtodit gratiam.

Ibidem.

29. Ideoque ait: *Et cuſtodiam legem tuam ſemper, in æternum, & in ſæculum ſæculi.* Duo dixit, cum unum ſatis eſſe poſſet, ſi unum ſignificare voluiſſet. Sed quia non ſolum in præſenti vitæ hujus tempore, ſed etiam in futuro poſt hujus vitæ curriculum cuſtodienda lex promittitur; ideo arbitror quia & ſecundum eos qui exemplari & umbræ ſerviunt cæleſtium, & ſecundum eos qui in cæleſtibus ſiti ſecundum veram Legem cultus Deo deferunt, pollicetur ſibi eſſe vivendum; ut & hic & ibi legem cuſtodiat. Hic in exemplari, in ſpeculo, in ænigmate: illic in ipſa facie veritatis.

℣. 44.

30. Poſſumus & illud intelligere; quia διάπαντος non ſolum id ſignificat quod dicitur, ſemper, ſed etiam id

A quod, per omnia; quia ille per omnia Legem cuſtodit, qui cum ſit eruditus in Lege, ſub Lege natus, & ſupra Legem devotionis ſuæ gradum promovens, liberatur [b] a Lege (Chriſtus enim nos redemit a maledicto Legis) non ſine lege Dei, ſed in lege factus eſt Chriſti: aut certe ſi per omnia Legem cuſtodiamus, ſi legitimam pueritiæ atque adoleſcentiæ diſciplinam, B juventutis converſationem, ſenectutis maturitatem, tramitemque ſingulis præſcriptum ætatibus nequaquam vitæ noſtræ uſus excedat. Similiter etiam animæ noſtræ quædam eſſe videntur ætates, per quas percurrit & tranſit; ut poſſit dicere: *Curſum conſummavi*. Denique animæ ætas eſt illa, de qua dicitur: *Et ætas ſenectutis vita immaculata*. Per omnia ergo Legem cuſtodit, qui C & in his corporis noſtris ætatibus, & in illis animæ noſtræ proceſſibus non deviarit a Lege.

2. Tim. 4. 7.
Sap. 4. 9.

31. *Et ingrediebar in latitudine; quia teſtimonia tua exquiſivi*. Qui ſecundum mandata anguſtam & arctam graditur viam, ambulat in latitudine. Unde legimus: *In tribulatione dilataſti mihi*. Et alibi: *In tribulatione invocavi Dominum, & exaudivit me in latitudine*. Sapiens D enim in cordis ſui ambulat innocentia, & de ejus fonte ſuperfluunt aquæ ſuper ejus plateas, qui mentem ſuam non intra corporalia & terrena concludit; ſed dirigit ad cæleſtia, ut converſatio ejus in cælo ſit. Audi nullas anguſtias ſentientem: *Preſſuram*, inquit, *patimur: ſed non anguſtamur*. Et quomodo coanguſtari poterat, cujus os ſemper patebat; ne credentes coartaE rentur? Ipſe exponat quid ſit ingredi in latitudine. Dicit enim: *Quia etſi corpus anguſtatum eſt, cor noſtrum dilatatum eſt.. Non anguſtamini in nobis: coartamini autem in viſceribus veſtris*.

℣. 45.
Pſ. 4. 2.
Pſ. 117. 5.
2. Cor. 4. 9.
2. Cor. 6. 11.
Ibidem 11. & 12.

32. Coanguſtari in Paulo non poterant, in quo erat latitudo ſapientiæ, & fidei latitudo. Quomodo enim poterant coartari in eo, qui erat vas electionis æternæ? Sed coartabantur in F ſemet ipſis; quia improbus in ſe ipſo coartatur, malitiæ ſuæ laqueis ſtrangulatus. Conſtitue mihi avarum, villarum quotidie terminos proferentem, excludentem vicinos; utrum is tibi dilatari, non coanguſtari videtur, quem terra ipſa non capit? Quantacumque ſpa-

a Edit. omnes: *ex ore tuo. Sunt enim tempora tentationum, quæ tollunt verbi ſemen e ſaxo, ne radicem habentes*. Vet. edit. *fructum adferant*: Rom. *nec etiam fructum ferant*. Sed quæ reſecavimus e textu in nullis Gall. mſſ. reperias. Et certe penitius locum inſpicienti, non obſcurum fuerit ſcioli cujuſpiam eſſe paraphraſim. Quo enim, quæſo, *ne radicem habentes*? Nam quod Mſſ. aliquot legunt, *adferant*, id quidem ad *ſemen*, quæ vox collectiva eſt, poteſt referri.

b Omnes edit. *a Lege. Chriſtus enim nos redemit a maledicto Legis: & ideo non ſine Lege* &c. Sed præterquam quod, *& ideo*, in cunctis mſſ. deſideratur, minus ſibi cohæret ſeries orationis; quocirca lectio mſſ. potior viſa eſt.

ſpatia domus ſuæ porrexerit, clauditur anguſtis opinionis ſuæ finibus, cui quod habet non eſt ſatis. Sed non talis eſt, qui poteſt dicere: *Et ingrediebar in latitudine*. Addidit etiam cauſam: *Quia teſtimonia*, inquit, *tua exquiſivi*.

v. 46. 33. *Et loquebar in teſtimoniis tuis in conſpectu regum, & non confundebar*. Grate convenit iſta vox martyri, qui vocatus ad ſacrilegium, exprobrantibus ſibi regibus crucifixum Jeſum, non erubeſcebat: ſed magis gloriabatur in cruce Chriſti, & illam mundi ſalutem eſſe teſtimoniis cæleſtibus adſtruebat. Hos vocat Chriſtus in Sponſa dicens
Cant. 2. 14. in Canticis canticorum: *Et veni tu columba mea, in tegumento petræ, juxta præmunitionem*; hoc eſt, veni juxta Evangelium. Propugnacula fidei tuæ geſta ſunt Chriſti: muri tui ſubſidia verba ſunt Domini: paſſio Dominici corporis
Ibidem. tua virtus eſt. *Oſtende mihi faciem tuam, & inſinua vocem tuam; quia vox tua ſuavis eſt, & facies tua pulcra*. Suavis eſt vox; quia ore confeſſio fit ad ſalutem: & decora facies, quæ non erubeſcit Auctorem, non confunditur Redemtorem. Oſtendit ergo faciem ſuam, ſignaculum crucis præferens: & inſinuat vocem ſuam, auctoritatem prædicationis adſumens. In tegumento enim corporis Chriſti, quo redemta eſt a peccato, munimentum gratiæ ſpiritalis invenit; ut ſalutaria ſibi & ſentiat & loquatur. Suavis ergo vox quæ in divinis teſtimoniis loquebatur: decora facies, quæ in conſpectu regum non confundebatur.

34. Poſſumus & illos reges intelli-
1. Pet. 2. 9. gere, quibus dicitur a Petro: *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus in adopsionem*. Sunt enim reges qui offerunt in Hieruſalem ſapientiæ ſuæ munera, quibus data eſt gratia verbum loqui, & quadam poteſtate regali flectere populos, & animas mulcere ſanctorum: non erubeſcentes in eo; quia nihil alienum ab honeſtate loquerentur, quos nemo redarguat & repellat, quaſi quia non ſint digni, quos idoneos Chriſtus miniſtros novi fecerit Teſtamenti, & jam in illo non erubeſcentes; eo quod non metuerent ne confunderentur diſceptantium contraria adſertione ſuperati. Rex igitur eſt qui non erubeſcat, ne in actu reprehendatur, redarguatur in ſermonibus; eo quod & vita debeat eſſe fundatus & verbo. Itaque quamvis perfectus ita eſſet Propheta, ut non erubeſceret in conſpectu regum; tamen meditabatur in præceptis Dei omni vitæ ſuæ tempore, & opera ſua eleva-

A bat, nihil agens quod terrenis cupiditatibus adhæreret.

35. Ideoque ait: *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi nimis. Et levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi nimis: & exercebar in juſtificationibus tuis*. Pulcherrimus ordo iſte, ut primo meditemur, & eorum præceptorum quæ diligimus, ſit nobis adſueta meditatio. Meditatione enim mandatorum cæleſtium operis boni uſus inoleſcit. Nam v. 47. 48.
B ſicut meditationi verborum finis memoria eſt, ut quæ meditamur verba teneamus: ſic meditationis præceptorum cæleſtium intentio vel finis operatio eſt, actuſque directus ad implenda præcepta divina, quæ niſi quis diligat, implere non poterit: nec ſolum diligat, ſed etiam *nimis* diligat.

36. Ideo prius poſuit: *Et meditabar in præceptis tuis, quæ dilexi nimis*. Et ſubjecit: *Et levavi manus meas ad præcepta tua, quæ dilexi nimis*. Poſt meditationem v. 48.
C etenim bonum eſt levare actus noſtros ad præcepta Dei, atque id facere cum caritate, cum gaudio; ut non ex neceſſitate ſit bonum noſtrum, non cum mœrore atque mœſtitia, ſed voluntarium; quia ſervus invitus facit, amicus voluntarius. Nos autem ſtudeamus ut dicatur nobis: *Jam non dicam vos ſervos, ſed amicos*; quia quaſi amici mandatum Dei ex voluntate feciſtis. Qui autem meditatur & diligit, & actus ſuos levat, ut faciat quæ placeant Deo; is Johan. 15. 15.
D debet non negligere, nec tranſcurrere mandata divina: ſed exerceri in his, immorari plurimum, juſtificationes Dei crebro revolvens ſollicitæ mentis affectu.

SERMO SEPTIMUS.

ז Zain.

E 1. LIttera ſecundum Hebræos *Zain* ſignificat latine, *duc te*: alibi ſignificat, *huc*. Quid ſibi velit iſta interpretatio non ſatis liquet; niſi forte ut unuſquiſque ſe regat, & ipſe ſui ductor ſit. Vel *huc*, id eſt, quo litteræ hujus verſiculi vocant, dirigat iter. Meritoque in primo ſtatim verſu re-
F quiem ſuam poſtulat; quia ipſe litteræ ſeptimus numerus eſt quietis. Quæ autem major requies, quam ut in verbo Dei requieſcat, atque ejus ſe gratia & conſolatione demulceat.

v. 49. 2. *Memento*, inquit, *Domine, verbi tui ſervo tuo, in quo mihi ſpem dediſti*. Verbum Dei dejectos nos atque depreſſos ad cæleſtem gratiam provoca-

a vit; ut deſideremus æternitatem, [a] deſpiciamus præſentia, temporalium incurioſi futura & inviſibilia requiramus. Vocat igitur nos ad ſe Dei Verbum, ſicut habes ſcriptum: Mat. 11. 28. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos*. Ideoque ſequamur vocantem dominum Jeſum; ut a ſæcularibus ad perpetua tranſeamus, noſque ipſos regere noverimus.

b 3. [b] Ergo David, quoniam ſæpe reſponſis erat invitatus cæleſtibus, quibus remunerationem fidei meritorumque ſperaret fore, ſicut habes ſcriptum, dicente Deo per Nathan prophetam: 2. Reg. 7. 8. & 9. *Accepi te de vili ex uno grege; ut ſis in principem in populum meum Iſrael; & eram tecum in omnibus quibus ingrediebaris; & exterminavi omnes inimicos tuos a facie tua*. Ibidem 11. Et infra: *Et requiem tibi dabo ab omnibus inimicis tuis*. Quo reſponſo accepto, ait Ibidem 18. & 19. David: *Quid ſum ego, domine Deus meus, & quæ domus mea; quoniam dilexiſti me in his, & memorata ſunt minima in conſpectu tuo, Domine, & locutus es pro domo ſervi* Ibidem 28. & 29. *tui in longinquo?* Et infra ait: *Et nunc, domine meus, domine, tu es Deus, & verba tua ſunt vera, & locutus es pro ſervo tuo bona hæc: & nunc incipe benedicere domum ſervi tui, ut ſim in æternum in conſpectu tuo; quoniam tu, domine meus, domine locutus es, a benedictione tua benedicetur domus ſervi tui in æternum*: hoc igitur reſponſo, & aliis vocatus David, ſperare non deſinit, & propheticæ fidei auctoritate convenit Dominum; ut meminerit promiſſorum ſuorum, quorum immemor eſſe non ſoleat. Sanctis enim quæcumque ſpoponderit, implere conſuevit, noſtrarum immemor iniquitatum, ſuarum non immemor ſponſio- Eſai 43. 25. & 26. num. Denique ſcriptum eſt: *Ego ſum, ego ſum, qui deleo iniquitates tuas .... & memor non ero: tu autem memor eſto & judicemur*. Vult oblivïſci quæcumque minitatus fuerit peccatoribus, ſi vias aliquando convertant: vult etiam conveniri, ut ſi quis propoſita ſecutus virtutibus præmia, bene certaverit, fructum remunerationis exſpectet; quin etiam exigat, ſicut habes ſcriptum: 2. Tim. 4. 7. *Certamen bonum certavi, curſum conſummavi: repoſita eſt mihi corona juſtitiæ*. Non eſt enim arrogans uſurpatio, ſed fide-

A lis; quia verum Deum non poſſe fallere confitetur. Ideoque admonet & David dicens, ut meminerit Dominus verbi ſui; quo nos ad ſperandum provocat; ut terrenis renuntiemus, inhæreamus cæleſtibus.

4. Dicit ergo David: Certamen certatus ſum, bravium peto verbi tui, quod promiſiſti mihi: memor eſto promiſſorum tuorum, quæ ſpopondiſti ſer- B vo tuo. Non uſurpatione ſperavi, quæ ut ſperarem, ipſe feciſti. Servus ſum, exſpecto alimentum a Domino: miles ſum, exigo ab imperatore ſtipendium: vocatus ſum, poſtulo ab invitante promiſſum. Verecunde autem auctoritatem ſuæ fidei temperavit, dicendo ſe ſervum; quia *Oculi ſervorum in manibus* Pſ. 122. 2. *dominorum ſuorum*. Hæc ex perſona David propria bene promta ſunt.

C 5. Ceterum ſi quis informationem cujuſque hominis conſiderat, poteſt levitis communia promiſſa librare, ſicut habes: *Date Levi viros ejus, date Levi* Deut. 33. 8. *manifeſtos ejus*. [c] Poteſt etiam populi cre- c dentis electis alloquium iſtud aptari: cui per typum Joſeph, primo in typo ejus nominis, deinde per tribum in primæ electionis heredes transfuſa eſt divina promiſſio, dicente Moyſe: *Pri-* Ibidem 17. D *mogenitus tauri decus ejus: cornua unicornui cornua ejus: in ipſis gentes ventilabit ſimul uſque ad ſummitatem terræ*. Unicum enim Verbum Dei hoc prophetatur oraculo, toto per gentes orbe fundendum. Hoc ergo ſurrecturæ Eccleſiæ promiſſum David verecundus ſui, impatiens vero communis profectus morantis, exigere videtur.

6. Et addidit. *Hæc me conſolata eſt in* ℣. 50. E *humilitate mea; quoniam verbum tuum vivificavit me*. Hæc eſt ſpes, hæc quæ verbo tuo obvenit mihi, conſolata eſt me, ut tolerarem acerba præſentium. Dum facit Paulus contra nomen, non habet ſpei conſolationem: dum patitur pro nomine, [d] haurit ſpem de conſo- d latione. Et fidelis factus quomodo nos conſoletur, accipe: *Quis nos ſperabit*, Rom. 8. 35. & 36. inquit, *a dilectione Chriſti? Tribulatio,* F *an anguſtia, an perſecutio, an fames, an periculum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt: Quia propter te morti tradimur tota die, æſtimati ſumus ut oves occiſionis*. Et

a Edit. Rom. cum duobus mſſ. *Deſpiciamus præſentia, temporalia recuſemus, futura* &c. Antiquæ cum aliis aliquot: *Deſpiciamus præſentia temporalium incurſionum, ſi futura*, &c. Major autem ac potior pars mſſ. ut nos in textu.

b Edit. omnes: *Ergo David* (*vocatus erat verbo Dei, & ſpem in eo habuit*) *quoniam* &c. Sed incluſa uncinis neque in Vat. neque in Gall. cod. reperire eſt. Addita vero ab aliquo videntur fuiſſe, qui cum intelligeret voces (*Ergo David*) referri ad inferiores illas: *Hoc igitur reſponſo* &c. putavit ſenſum nimis eſſe ſuſpenſum. Unde ut ei vitio mederetur, voces a nobis reſecatas adjecit.

c Rom. edit. cum paucis mſſ. *Poteſt etiam populis credentibus, populis electis*. Ant. cum aliis mſſ. .... *populi credentis electis*. Quod autem in cunctis edit. ſequitur: *Poteſt & ſurrecturæ Eccleſiæ convenienter aptari*, deſideratur in mſſ. & ſuperfluum videtur.

d Ita vet. edit. Rom. vero converſis verbis emendaverat: *de ſpe conſolationem*. Mſſ. autem totum hunc locum exhibent in hæc verba: *Dum facit & fideles futuros* (nonnulli *futuris*, aut etiam *futuri*) *quomodo nos conſoletur, accipe*. Non omnino ſpernenda lectio, ſi legas, *futuros*, & verbum, *facit*, ad ſpem referas. Hic tamen præſtare videntur editiones.

Et qua ratione illa patienter tolerari poſſint, addidit : *Sed in his omnibus ſuperamus propter eum, qui nos dilexit*. (Ibidem 37.) Ergo ſi quis vult adverſa ſuperare, ſi eſt perſecutio, ſi eſt periculum, ſi mors, ſi ægritudo gravis, ſi incurſus latronum, ſi facultatum proſcriptio, ſi quidquid eorum quæ putantur in iſto adverſa ſæculo, facile ſuperantur, ſi ſit ſpes quæ conſoletur. Nam etſi illa acciderint, tamen gravia eſſe non poſſunt dicenti : *Exiſtimo enim quod indignæ ſint paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam*. (Ibidem 38.) Quiſquis enim meliora ſperat, numquam levioribus frangitur.

7. In tempore igitur humilitatis noſtræ ſpes conſolatoria eſt, quæ non confundit: tempus autem tentationum, tempus humilitatis animæ noſtræ arbitror. Humiliatur enim anima noſtra, dum traditur tentatori, duris examinanda laboribus; ut luctetur & certet, congreſſum contrariæ experiens poteſtatis: ſed in his tentationibus vivificatur alloquio Dei. Hæc eſt enim animæ noſtræ vitalis ſubſtantia, qua alitur, & paſcitur, & gubernatur. Nec quidquam aliud eſt quod vivere faciat rationabilem animam, quam alloquium Dei. Sicut enim augetur ſermo Dei in anima noſtra, dum ſuſcipitur, dum intelligitur, dum comprehenditur; ita etiam vita ejus augetur : & quemadmodum e contrario alloquium Dei deficit in anima noſtra, ita & incurrit ejus vita defectum. Itaque ut connexio iſta animæ & corporis noſtri ſpiritu vitali animatur, atque alitur, & tenetur: ita verbo Dei & ſpiritali gratia anima noſtra vivificatur. Unde omni genere ſtudere debemus, ut reliqua omnia poſthabentes, congregemus nobis alloquia Dei, & congeramus * in principale noſtrum, in ſenſus, in ſollicitudines, conſiderationes, actuſque noſtros; ut alloquiis Scripturarum facta noſtra conveniant, nec a ſerie præceptorum cæleſtium actus noſtri diſcordare videantur, quo poſſimus & nos dicere : *Quoniam eloquium tuum vivificavit nos*.

(v. 51.) 8. Tertius verſus eſt : *Superbi inique agebant nimis : a lege autem tua non declinavi*. Maximum peccatum in homine ſuperbia eſt; quandoquidem inde manavit noſtri origo delicti. Hoc telo nos primum diabolus vulneravit, & perculit. Nam niſi homo ſerpentis perſuaſione deceptus ſicut Deus eſſe voluiſſet, & verum falſumque cognoſcere,

A quod penitus diſcernere humana fragilitate non poterat; ideoque quod ſequeretur acceperat, ne temeraria uſurpatione de illa paradiſi felicitate decideret : niſi, inquam, homo ſuis non contentus finibus interdicta temeraſſet, numquam feralis culpæ ad nos tranſiſſet hereditas. Et quid de homine dicam? Ipſe diabolus per ſuperbiam naturæ ſuæ amiſit gratiam. Denique dum B dicit: *Ponam thronum meum ſuper nubes .... & ero ſimilis Altiſſimo*, (Eſai. 14. 13. & 14.) conſortiis excidit Angelorum : cujus criminis digna mercede damnatus, hominem ſibi participem requiſivit, in quem conſortium ſuæ transfunderet offenſæ.

9. Quid igitur hoc peccato poteſt eſſe deterius, quod a Dei cœpit injuria? Ideoque Scriptura dicit : *Dominus ſuperbis reſiſtit*. (Prov. 3. 34.) Tamquam ſuæ contu- C meliæ propulſator, veluti quoddam ſuſcepit adverſus ſuperbiam ſpeciale certamen; tamquam dicat : Meus iſte adverſarius eſt, qui me laceſſit, mihi debetur iſta congreſſio. Unde & Apoſtolus multiplicis culpæ materiam eſſe ſuperbiam declaravit, dicens de hæretico : *Quia ei quæ ſecundum pietatem eſt, doctrinæ non adquieſcit : ſuperbus nihil ſciens, ſed langueſcens circa quæſtiones & pugnas* (1. Tim. 6. 3. 4. & 5.) D *verborum, ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, ſacrilegia, ſuſpiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & a veritate alienorum, exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem*. Quantorum itaque expreſſit cauſam eſſe delictorum ſuperbiam? Unde David commendare volens devotionem ſuam nulla ſuperbotum iniquitate adtentatam, ait : *Superbi inique agebant nimis*. Non ſolum iniquitatem E agentium, ſed etiam nimiam iniquitatem pariter declaravit, quæ conveniret ſuperbis : quorum ne aliquo tentaretur contagio, audi alibi dicentem : *Superbo oculo, & inſatiabili corde, cum hoc non edebam*. (Pſ. 100. 5.)

10. Itaque quoniam quanta vis mali in ſuperbia eſſet, expreſſerat; quemadmodum vinceretur debuit nos docere : meritoque quaſi bonus doctor demonſtrat remedium, qui exaggeravit vene- F num. Audi ergo quomodo excludas virus ſuperbiæ : *A Lege*, inquit, *tua non declinavi*. Lex igitur Dei ſola poteſt ſuperbiæ virus heberare, quæ informavit virum devotioni deditum, quali ſe regere debeat cautione. Multi enim non ſolum alieni a fide, ſed etiam qui videntur non mediocria Scripturarum præcepta guſtaſſe, tentari ſolent pro-

* Id eſt animam partemque noſtram ſpiritalem, de qua proxime ante dixerat : & eo verbo ſæpius utitur S. Præſul eodem ſenſu.

ſperis ſuperborum proceſſibus: videntes eos qui prævaricantur legem, impietatis arbitros, arrogantes, contemtores fidelium, extolleotes ſe adverſus eos qui humiliant cor ſuum ſecundum timorem Dei & præcepta cæleſtia, abundare in hoc ſæculo divitiis, præconio, honoribus, poteſtatibus; eiſque quo graviora commiſerint, eo adfluentiores ſucceſſus commodorum ſæcularium ſecundare: contra autem juſtos viros plerumque laborare inopia, amiſſionibus filiorum, ſterilitatibus conjugum; qoo exagitati atque turbati, ſenſum meotis inclinent, ut putent Dei in hoc quodammodo errare judicium: non tenentes caput veritatis, quo evidentiſſime comprehenditur non in hoc ſæculo, ſed in futuro repoſitam noſtrorum remunerationem eſſe meritorum.

11. Sed paucorum eſt iſtud advertere. Denique in principiis etiam David ipſe tentatus eſt; ſicut habes ſcriptum: *Ecce ipſi peccatores & abundantes in ſæculo obtinuerunt divitias, & dixi: Numquid ſine cauſa juſtificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas, & fui flagellatus tota die?* (Pſ. 72. 12. 13. & 14.) Ita igitur & noſtrum unuſquiſque, qui perfecti non ſumus, hæc videos dicit: Ubi eſt providentia Dei, ubi juſtitia? Superbus iſte abundat, arrogans iſte locupletatur, impius iſte beatus & potens eſt: juſtus autem ille, vides quemadmodum jacet dejectus atque defectus, quemadmodum ipſo victu indiget: afficitur contumeliis ab iſto impio, ab iſto inſolente conculcatur, excluditur? Non mediocris utique iſta teotatio eſt, niſi ad ea quæ ſunt ventura proſpicias, niſi præceptis plenius cæleſtibus inſtruaris.

12. Denique & David putabat ſe ante hæc cognoſcere, ſed neſciebat; & ideo anxius fluctuanti animo laborabat. Unde ait: *Et æſtimabam me ſcire: hoc labor eſt ante me, donec ingrediar in ſanctuarium Dei, & intelligam in noviſſimis.* (Ibidem 16. & 17.) In quibus per id quod ſe extulerunt ſuperbi, vidit prophetico ſpiritu dejectiores fore, & ait: *Quomodo facti ſunt in deſolationem, ſubito defecerunt, & exterminati ſunt propter iniquitatem ſuam, ſicut ſomnium exſurgentis?* (Ibidem 19. & 20.) Cognovit igitur impiorum ſucceſſus in hoc ſæculo ſomnii eſſe ſimiles, noo veritatis: quorom emolumenta tamdiu videntur eſſe, dum
a dormiunt. Ubi edormierint [a] ſomnium

A ſuum qui videbantur ſibi portare, jam ſitiunt: qui epulabantur, eſuriunt, nihil ſolidum ex iſto ſomnio, perfectumque referentes. Et bene ſomnium dormiunt ſæculares viri, qui licet ſæculo vigilent, Deo dormiunt, de quibus beoe ſanctus Job, qui eorum ante adfluentiam mirabatur, ait: *Quia ſicut paleæ jactantur a vento, & ſicut pulvis turbine diſſipantur ..... moriuntur autem cum* (Job 21. 18. & 25.)
B *amaritudine animæ ſuæ, nihil manducantes, nihilque boni habentes.* Juſtus autem habens bonæ fiduciam conſcientiæ, in ſuis magis noviſſimis gratulatur, & ſe vitæ hujus exitu a laboribus intelligit liberari, mercedemque boni operis & factorum requirit dicens: *Repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus judex; non ſolum autem mihi, ſed & iis qui diligunt adventum ejus.* (2. Tim. 4. 8.)

C 13. Sed hoc ille ait, qui poterat dicere: *A lege autem tua non declinavi;* in quo non ſolum boni operis elucet gratia, ſed etiam intimæ puritas conſcientiæ. Lex enim non ſolum agendi munus informat: verumetiam ſecretæ emundat mentis affectum. Non enim ſolum in operibus, ſed etiam in ipſis occultis ſecundum legem Domino militamus; quia Lex dicit: *Non fiat verbum*
D *injuſtitia occulta in corde tuo;* (Deut. 15. 9.) ut non ſolum nihil opere factiſque delinquas, cum ſuperbos videris gloriari, nec ſermone labaris: ſed ne in corde quidem intimo, dum de Dei judicio diſceptas, contrahas iniquitatis offenſam: quæ quo putatur occultior, eo frequentior eſſe conſuevit; [b] quia tuto putat unuſquiſque quod hujuſmodi diſceptationes, b
velut ſeptus viſceribus ſuis, conſcientiæ
E ſuæ credat; cum ipſe ſui accuſator in die judicii ſit futurus; quia revelantur cordis abſcondita, teſtimonium perhibente conſcientia accuſationibus noſtris.

14. Cujuſmodi igitur ſit propoſitum viri ſancti, hoc evidentius loco exponitur. Primum enim memor eſſe debet promiſſorum cæleſtium: ſecundo quæ viventibus merces ſtatuta debetur. Deinde aliud propoſitum viri ſancti eſt, ut etiamſi in periculis & adverſis po-
F ſitus ſit; ſpe tamen quam hauſit ex ſerie Scripturarum, ſe debeat conſolari. Tertiom propoſitum, ut etſi impios & ſacrilegos videat, & ſuperbos inique agentes abundare divitiis in hoc ſæculo, non quaſi incredulus declinet a lege;

a Omnes adit. *ſomnum ſuum*; & ſic deinceps. Et favet quidem is ad quem alluſum videtur, Pſal. 75. verſiculus 6. ὕπνωσαν ὕπνον αὐτῶν. Mſſ. tamen prope ad unum repugnant, quorum haud dubie ſenſus eſt hoc loco concinnior.

b Edit. Rom. ex uno cod. Vat. *quia puto hoc viri ſancti eſſe propoſitum, quo putat* &c. Edit. autem ver. ac mſſ. omnes Gallic. ut nos in corpore; niſi quod ver. edit. cum uno aut altero mſ. legunt: *hujuſmodi diſceptatione*, ubi nos ex aliis repoſuimus .... *diſceptationes*. Quod aptius ad ſenſum congruere non negabit, qui locum paulo accuratius inſpexerit.

lege; ſed in ejus ſemitis perſeveret, & fugiat ſuperborum contagia. Contaminat enim omnis immundus. immundus autem ſuperbus, de quo ſcriptum eſt:
Prov. 16. 5. *Immundus ante Deum omnis tumidi cordis*.

15. Quartum propoſitum viri ſancti, ut memor ſit judiciorum cæleſtium,
v. 52. ſicut David adſerit, qui dicebat: *Memor fui judiciorum tuorum quæ a ſæculo ſunt, & me conſolatus ſum*. Niſi enim unuſquiſque legis inſtructus & informatus exemplis, credat ſemper vera eſſe Dei judicia, cito declinat a lege. Qui autem præterita repetit, & ex ſemet colligit ſeriem vetuſtatis, cognoſcit quod neque peccator pœnam ſuæ improbitatis evadat, neque juſtus æquitatis ſuæ præmiis defraudetur. Retexit enim animo quod ab initio Adam propter mandati cæleſtis prævaricationem de paradiſi ejectus ſit incolatu, & Cain parricidalis ſceleris pretium divinæ ſententiæ auctoritate damnatus exſolverit: quod Enoch propter devotionem raptus ad cælum, terrenæ malitiæ virus evaſerit: quod Noe propter juſtitiam diluvii victor, generis factus ſuperſtes humani ſit: quod Abraham propter fidem ſeminarium poſteritatis ſuæ toto orbe diffuderit: quod Iſrael propter laborum tolerantiam, populum credentium proprii nominis ſignaculo conſectaverit: quod ipſe David propter manſuetudinem regali honore donatus, ſenioribus fratribus antelatus ſit: quod Elias propter zelum Dei, curru elevatus in aerem, cæleſtis ſedis hoſpitium novi generis adquiſierit incolatu.

16. Hæc qui novit retexere, habet unde gratiam ſuæ conſolationis adqui-
a rat: [a] & contra; quia judicia Dei vera
Pſ. 18. 10. & 11. ſunt, ſicut habes: *Judicia Dei vera, juſtificata in ſemetipſa, deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum, & dulciora ſuper mel & favum; etenim ſervus tuus cuſtodit ea*. Cuſtodienti igitur dulcia ſunt divina judicia: negligenti autem
b ea amara eſſe non dubium eſt; [b] quia advertit in opprobrii turpitudine peccatorum propoſitum ſibi divinæ eventum eſſe ſententiæ. Qui autem bene ſibi conſcius eſt, non turbatur utique,
Rom. 8, 17. dicens: *Heredes ſumus Dei, coheredes autem Chriſti; ſi tamen compatiamur, ut & ſimul glorificemur*.

17. Sed quis noſtrum hujuſmodi, ut ſe divinorum judiciorum ſerie conſoletur? Terribilia ſunt peccatoribus etiam humana judicia, quanto magis divina

A formidini ſunt? Denique ut hoc illa quæ vere æterna ſunt, colligamus exemplo, videmus in hoc ſæculo innocentes lætos ad judicium feſtinare, odiſſe moras, celeritatem affectare judicii: reos autem refugere & pavere, differre, vitare, mœſtificari denique, eum diem judicii audierint conſtitutum. Beatus itaque ille qui illud cæleſte judicium lætus exſpectat. Scit
B enim ſibi regnum cælorum, Angelorum conſortium, coronam quoque bonorum repoſitam eſſe meritorum.

18. Conſideremus nunc, quod ſit aliud propoſitum viri ſancti, & ex ſequentibus æſtimemus. *Puſillanimitas*, v. 53.
inquit, *detinuit me a peccatoribus derelinquentibus legem tuam*. Non eſt hoc commune cum multis; nam plurimorum eſt contriſtari, ſi quam ab aliquo pa-
C tiantur injuriam, ſi læſi, ſi appetiti, ſi decolorati ſint. Noſtra enim cauſa eſt: nos infirmiores fraudi nobis aliquos dolemus fuiſſe. At vero qui fortior eſt, non propriam contumeliam dolet, ſed aliena peccata; & in ſua injuria lapſum alterius ingemiſcit, & cauſam ſe fuiſſe deplorat lædentis erroris. Exemplum accipe apoſtolicum; Paulus enim in peccato flebat alieno, ſicut ipſe ait:
D *Nam ex multa tribulatione & anguſtia cordis* 2. Cor. 2. 4.
ſcripſi vobis per multas lacrymas. Et cum ipſe contriſtaretur, eos ipſos quos arguebat, contriſtari nolebat. Denique
addidit: *Non ut contriſtemini, ſed ut ſciatis quam caritatem habeo in vobis abundantius*. Ibidem.
Contriſtari enim volebat uſque ad pœnitentiam lapſos, non uſque ad mœſtitiam profundiorem; tantum ut eorum qui arguebantur, mœſtitia gau-
dium fieret arguenti. Unde ait: *Si enim* Ibidem 2.
E *ego contriſto vos, quis eſt qui me lætificet, niſi qui contriſtatur ex me?* Arguit itaque ut allevet diuturnitatem mœſtitiæ, quo pœnitentia fieret in ſalutem: damnat, ut abſolvat: excludit, ut recipiat: non ignoſcit, ut liberet. Ideo talis Paulus, quia bene peritus in lege, cognoverat præceptum dicentis: *Puſillanimitas detinuit me a peccatoribus derelinquentibus legem tuam*.

F 19. Dolebat David, non quia contemnebatur, non quia ipſe appetebatur: ſed quia lex Dei relinquebatur; & eorum qui hoc faciebant, damnum dolebat, quod perirent Deo. Sicut bonus pater in phræneſi conſtituti filii, cum ab eo maledicatur, verberetur, afficiatur injuriis, non ſuam, ſed

ægroti

a Edit. *Econtra, qui non novit, non habet unde conſoletur. Quapropter cuſtodiamus judicia Dei; quia judicia Dei vera*. Cod. vero mſſ. magno conſenſu: *Et contra; quia judicia Dei* &c. ut ſupra in contextu. Sed videtur aliquem ſupplere voluiſſe, quod lectori ſuo cogitandum reliquit Ambroſius.

b Ita mſſ. Edit. vero, *quia non advertit*. Sed ea negatione ſenſum everti manifeſtum eſt.

ægroti deflet ærumnam; & contumeliam dolet, non quo ſibi ſit irrogata, ſed quia per furorem quid faciat, æger ignorat: ita vir bonus cum videt peccatorem non revereri, non honorare etiam canos ſenioris, quo præſente, faciat aliquid indignum; non agnoſcere quadam peccandi inſania quam indecora & inhoneſta committat, quaſi moriturum dolet, quaſi deſperatum a medicis ingemiſcit: & ut bonus medicus primo monet, deinde etiamſi gravia patiatur, tamen tamquam ille ægrum, etſi cædatur, ſuſtinet: & ſi maledicatur, non relinquit: & quidquid poteſt medicinæ adhibere, non denegat: nec tamquam contumacem deſerit, ſed tamquam bene de ſe meritum omni ſtudio ſanare contendit, exercens non ſolum artis peritiam, ſed etiam mentis benignitatem.

20. Ita ergo etiam juſtus & cum contemnitur a peccatore, non avertitur: & cum læditur, furoris illud putat eſſe, non improbitatis; magiſque vulneri ejus medicinam adferre deſiderat, & compatitur, & dolet non propter ſe, ſed propter illum qui deſperato laborat incommodo: & dicit hunc unum ex fratribus ſic laborare, ſic affici, ut faciat mihi injuriam; qui ſi agnoſceret me, honoraret utique, certe non læderet. Quid enim læſus eſt meo facto; ut habeat lædentis affectum? Ergo cum non ſuppetit cauſa lædendi, non poteſt culpa eſſe propoſiti. Ergo ſi juſtus ſum, afficior propter caritatem, propter dilectionem, propter Eccleſiæ damnum, propter corporis detrimentum. Poſſum etiam illud dolere, quod etiam ſi ego lædentem non læſerim, & non ſim mihi conſcius quod eum in me aliquibus injuriis excitaverim; tamen cauſa illi fuerim lapſus ejus, quod innocentem lædendo delinquat, quod factus ſim ei materia peccati.

21. Hoc ergo dolet David, & ideo dolet; quia cum unum membrum patitur, & cetera membra compatiuntur. Ideo forte & illud poſitum eſt: *Juſtus in exordio ſermonis accuſator eſt ſui*. (Prov. 18. 17.) Nam etſi poſſit juſtus [a] habere in ſe quod accuſet, & juſtus eſſe (quia nemo ſine peccato præter unum Deum) & poſſit etiam peccator hoc ipſo juſtus eſſe, quia accuſator eſt ſui, ſecundum illud: *Dic iniquitates tuas, ut juſtificeris;* (Eſai. 43. 26.) attamen forſitan etiam aliquibus non

A videatur abſurdum, ut etiam de illo dictum ſit, quod juſtus ſit qui ſe accuſat pro alio, etiamſi in ſe nihil habeat quod accuſet.

22. Quam igitur in his omnibus ſancto David viri juſti prima perſona conveniat, conſideremus. Accuſavit ſe, nullo accuſante: peccatum confeſſus eſt proprium, quando percuſſus eſt corde, eo quod numeraverit plebem. Qui & dixit ad Dominum: *Peccavi, Domine,* (3. Reg. 24, 10.) B *quod fecerim hoc verbum: & nunc, Domine, aufer iniquitatem ſervi tui, quod deliqui vehementer*. Itaque quamvis Scriptura habeat, quod appoſita eſt ira Dei, ut iraſceretur in Iſrael, quo regis prolapſio excuſari videretur: tamen cum vidiſſet Angelum qui ſtragem plebis efficiebat, percutientis ictui ſe ipſum objecit dicens: *Ecce ego peccavi, & ego* (Ibidem 17.) *paſtor malignum feci: & hic grex quid fe-* C *cit? Fiat manus tua in me, & in domum patris mei*. Quaſi juſtus ergo accuſator ſui fuit in ipſo ſermonis exordio, & peccatum ſuum agnovit, & iniquitatem propriam confitendo, juſtificatus eſt in ſemetipſo. Alibi quoque de Uriæ morte coargutus a Propheta ait: *Peccavi Domino;* (2. Reg. 12. 13.) cui reſponſum eſt propter pœnitentiam ablatum a Domino ejus eſſe peccatum.

23. Item alio loco cum Semeï ma- D lediceret ei, & lapidaret eum ſeptum bellatoribus, per quos vindicare ſe poſſet, patienter ferebat; ne verbo quidem referens contumeliam: quin etiam cum Abeſſa dux ejus caput maledicentis vellet auferre, ait Rex: *Quid mihi & tibi eſt, fili Sarviæ? Quod maledicit mihi, Dominus dixit ei maledicere David*. (2. Reg. 16. 10.) Primum igitur culpam ejus excuſavit, & cauſam ad Domini retulit voluntatem. Secundo in ſuum meritum retorſit; ut E non illum erraſſe, ſed ſe meruiſſe ſignificaret. Tertio maledictionem illius ſibi non ſolum non nocere, ſed etiam prodeſſe memoravit, ſicut ſcriptum eſt: *Et Dixit David ad Abeſſa, & ad omnes pueros ejus: Ecce filius meus qui exivit de ſemine meo, quærit animam meam; quanto magis filius Jeminei?* (Ibidem 11.) Granditer impetum infregit ultoris. Quomodo enim maledictum extranei pro regis injuria vindicaret, cum filii adhuc parricidium F inultum maneret? Non utique extranei maledictum, & filii parricidium æqua eſſet lance penſandum. Et addidit: *Sine illum maledicere; quoniam dixit illi Dominus, donec videat humilitatem meam, & re-* (Ibidem 12.)

a Edit. Rom. cum paucis mſſ. *habere nihil in ſe quod accuſet, & juſtus non eſſe*. Forte quod creditum ſit alluſionem eſſe ad illud Pauli: *Nihil mihi conſcius ſum* &c. Melius tamen ant. edit. ac reliqui mſſ. ut in textu. Hic ſiquidem ſignificatur juſtos, etſi peccata gravia quibus juſtitia amittitur, in ſe non videant; ea ſaltem videre quæ ſufficiant, ut ſe ipſi vere poſſint accuſare: quemadmodum locus e Prov. laudatus ſatis oſtendit.

& retribuat mihi Dominus bona pro male-
dicto. Eſt & aliud juſti propoſitum
longe omnibus perſectius & potentius,
intervenire pro perſequentibus, & ex-
cuſare peccantes: quod legimus in
Evanglio, dicente domino Jeſu cum
Luc. 23. 34. crucifixus eſſet a perfidis: *Pater, di-*
mitte illis; non enim ſciunt qui faciunt.

24. Liquet igitur his magiſteriis do-
ctrinæ cæleſtis, qood juſtus ſe accuſare
malit, quam alium deformare. Deni-
que de Joſeph, cui deſponſata erat
Matt. 1. 19. Maria mater Domini, ſcriptum eſt
quod cum eam gravem utero vidiſſet,
cum eſſet juſtus, noluit eam tradu-
cere; & utique nullum adhuc audierat
oraculum. Ita non ſolum ab ultionis
atrocitate, ſed etiam ab accuſationis ſe-
veritate perſona juſti alieoa eſt: potiuſque
ducit ſuam remiſſiooem accuſari, quod
a [a] non iodicaverit, quam alienum cri-
men urgere. Sed dices: Quomodo dixit
Pſ. 57. 11. ipſe David: *Lætabitur juſtus cum viderit*
vindictam impiorum? Mihi videtur quia
lætetur, quod ipſe evaſerit, non quia
impli puniantur. Quæramus aliud juſti
propoſitum ex ſequentibus.

℣. 54. 25. Itaque dicit: *Cantabiles mihi erant*
juſtificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.
Merito peregrinationibus non fraogeba-
tur, ſuperbos declinabat, eorumque
proſperis ſucceſſibus non movebatur.
Conſolabatur ſe in judiciis cæleſtibus,
angebatur in alienis peccatis; quia can-
tabiles habebat juſtificationes Dei. Quæ
enim bene tenemus, cantare cooſuevi-
mus: & quæ caotantur, melius noſtris
adhærent ſenſibus. Non enim perfun-
ctorie tranſeamus quæ legimus; ut
tunc tantum eum legimus ea, in me-
memoriam eorum redire videamur: ſed
etiam cum abeſt codex manibus, tam-
quam animantia quæ probantur &
muoda habeotur in Lege, etiam quan-
do non paſcuntur ruminare conſueve-
runt, ex ſemet ipſis alimenta ſibi re-
condita proferentia: ita & nos de no-
ſtræ memoriæ theſauro, de interiori-
bus noſtris ruminaodum nobis pabu-
lum ſpiritale promamus. Hymni no-
bis, canticum nobis, pſalmi nobis ju-
ſtificationes Domini ſint. Pſallamus
ſpiritu, pſallamus & mente; ne ſi
obliti fuerimus, in tempore neceſſitatis
Pſ. 49. 17. dicatur unicuique noſtrum: *Abjeciſti ſer-*
mones meos poſt te.

A 26. Ideoque ut expellerctur & eli-
minaretur oblivio a domo ſancta ſua,
cantatores ſibi fecit verus Salomon, 2. Paral. 5. 12.
qui toto ſpiritu inquirendæ cognitioni
divinitatis intenderent; ne pſallentes
deeſſent Eccleſiæ ſuæ, quorum cantu
nequam ſpiritus fugaretur. ſicut David 1. Reg. 16. 23.
ſancti docemur exemplo, quo pſallen-
te, malus ille ſpiritus expellebatur,
qui Saul regis corda vexabat. Prophetæ 4. Reg. 3. 15.
B quoque ut prophetarent, pſallcodi pe-
ritum jubebant pſallere, quo ſuavi in-
vitata dulcedine ſpiritalis infunderetur
gratia. Et in Evangelio legimus in Luc. 15. 28.
domo patris illius filium recuperantis
præcrepuiſſe ſymphoniam, qua epulan-
tes delectabantur fideles, perfidus au-
tem impatienter audiebat. Dulcis igi-
tur eſt cantilena, quæ non corpus ef-
C ſemioat, ſed mentem animumque con-
firmat. Ideoque Canticum dicitur Do-
mioi Teſtamentum; quia remiſſiooem
omnium peccatorum, Dominique juſti-
tias in Scripturis Evangelii ſuavi mentis
exſultatiooe concinimus. Ipſe quoque
Dominus non dedigoatus eſt dicere:
Cantavimus vobis, & non ſaltaſtis. Cantavit Luc. 7. 32.
nobis in Evengelio veniam delictorum:
debuerunt Judæi meorem adtollere non
D hiſtrionico corporis motu, ſed ſaocto Spi-
ritu. Non feceruot, ideo reprehenduntur.

27. Sed etiam & corporis * ſaltatio *
in honorem Dei laudabilis habetur.
Denique ſaltavit David ante arcam
Domini, & vidit eum Michol filia
Saul ſaltantem, & percutientem in
organis harmonizatis in conſpectu Do-
mini, & ait ad eum, poſteaquam ſe
domum recepit: *Quid utique honorificatus* 2. Reg. 20. & ſeq.
eſt rex Iſrael; quia denudatus eſt hodie in
E *oculis puellarum ſuarum ancillarum, ſicut*
unus ex ſaltatoribus? Et dixit David [b] ad b.
Michol in conſpectu Domini: *Benedictus*
Dominus qui elegit me ſuper patrem tuum,
& ſuper omnem domum illius conſtituere in
principem ſuper plebem ſuam Iſrael & Ju-
dam: ſaltabo in conſpectu Domini, & denu-
dabor adhuc ſic, & ero nugax in conſpectu
tuo, & cum puellis cum quibus dixiſti me
nudatum, glorificabor. Et Michol, inquit,
F *filia Saul non erat filius uſque in diem mor-*
tis ejus. Evidens itaque exemplum quod
& Propheta qui percutiebat in orgaois,
& ſaltavit ante arcam Domini; juſtifi-
catus eſt: & illa quæ repreheodit eum,
ſterilitate damnata eſt.

28. Sed

a Edit. ant. cum maxima parte mſſ. ..... *quod non judicaverit*. Rom. cum mſſ. aliquot .... *non vindicaverit*. Cod. Remig. .... *indicaverit*, id eſt, accuſaverit, ſive crimen detulerit, quo ſenſu non ſemel hoc verbi accipitur apud Ciceronem. Et hic quidem optime, uti orationis docet ſeries.

* Saltatio inter actus religionis habita eſt non ſolum apud Hebræos, verum etiam apud gentiles. Hinc Romæ Salii ſacerdotes Martis atque Herculis. Hinc varia ſaltationum genera in honorem deorum inſtituta; de quibus Lucianus in lib. περὶ ὀρχήσεως; nec non in libro *De Orcheſtra* fuſe Meurſius.

b Rom. edit. *ad Melchol: Saltabo in conſpectu Domini. Et: Benedictus* &c. Habent quidem LXX. verbum ὀρχήσομαι: ſed cum apud Ambroſium nec in mſſ. nec in ant. edit. inveniatur, veriſimile eſt, illud ab exemplari quo Vir ſanctus uſus eſt, abfuiſſe.

28. Sed non ſatis eſt ut aliquis cantabiles habeat juſtificationes Dei, niſi terrenarum exuat ſe ſervitio ſollicitu-
Pſ. 38. 13. dinum. Ideoque addidit: *In loco peregrinationis meæ*. Convenit ſibi; ſiquidem
Epheſ. 2. 19. & alibi ait: *Advena ſum ego in terra hac*. Unde & Apoſtolus non vult nos in domo Dei, ſideique vocatione advenas eſſe & peregrinos: ſed cives ſanctorum & domeſticos Dei. Qui enim domeſticus Dei eſt, exſul eſt mundo: qui B converſatur in cæleſtibus, peregrinus eſt terris. Peregrinabantur in hoc mundo Hebræi, naturam incendii non ſentientes: cantabiles habebant juſtificationes Dei, cum hymnum Deo de creaturarum laudatione cantarent.

29. Deinde qui cantat, vacuus eſt, & diverſarum cogitationum curas relegat, ſequeſtrat avaritiam, & non ſolum corporis voce, ſed etiam mentis C vivacitate ſe mulcet. Non enim tamquam mœſtus inopiæ ſollicitudine, ſed tamquam liber ab omnibus corporalium affectibus paſſionum canebat idem
Pſ. 70. 22. & 23. Propheta: *Pſallam tibi, Deus, in cithara, ſanctus Iſrael. Gaudebunt labia mea, cum cantavero tibi: & anima mea, quam redemiſti*. Cantabat hæc lætus, tamquam his melioribus epulis paſceretur. Epulabatur enim animus piæ devotionis D alimento. Non ſolum itaque hymni & pſalmi, ſed etiam Legis præcepta cantabilia ſanctis ſunt. Denique cantabat Moyſes qui Legem accepit, cum prætergreſſus pedibus mare, ſervati populi ductor juſtificationes Domini prædicaret.

30. Supereſt adhuc propoſitum egregium viri juſti, quia omni tempore circa Dei laudes eſſe debet intentus, E non ſolum die, ſed etiam nocte. Ideo-
V. 55. que addidit: *Memor fui nocte nominis tui, Domine, & cuſtodivi legem tuam*. Videamus ſi & ille memor eſt, qui vocat Dominum verbo, non cuſtodit autem mandata divina. De quo dictum eſt
Matth. 7. 21. ſatis, quia non quicumque dicit: Domine, Domine, acceptus eſt Chriſto: ſed qui operibus bonis fidelem ſuum probare potuerit affectum. Fides ergo, F probitas, innocentia memorem probant. Quod autem ait: *Memor fui nominis tui*, plena devotio eſt; quia nemo dicit dominum Jeſum, niſi in Spiritu ſancto. Hoc nomen invocetur diebus ac noctibus, nullum tempus precandi vacuum ſinat ſancta devotio præterire.

31. Si ſtudentes igitur doctrinis ſæcularibus perparum ſomno indulgent; A quanto magis qui Deum cupiunt cognoſcere, non debent ſomno corporis impediri, niſi quantum naturæ ſatis eſt? David per ſingulas noctes lectum ſuum lacrymis diluebat: ſurgebat etiam noctis medio, ut Domino confiteretur: & tu totam noctem ſopori exiſtimas deputandam? Tunc magis tibi orandus eſt Dominus, tunc præſidia poſtulanda, culpa cavenda, quando videtur haberi ſecretum: tunc maxime quando tenebræ in circuitu meo, & parietes me operiunt, conſiderandum quia Dominus omnia intuetur abſcondita. Ne dixeris ergo: Circumfuſus ſum tenebris, quis me videt? Et quem vereor ſeptus parietibus & incluſus? Quia *Vultus Domini ſuper facientes mala*. Dein- Pſ. 33. 17.
de ſi arbitrum non vides, te ipſum non vides? Tuæ conſcientiæ teſtimonium non vereris? Neſcis illam caliginem noctis non opertorium, ſed incentivum eſſe peccati? Cum ſomno & cibo fervent corpora, tunc etiam vigor mentis ſopore laxatur, ſomno reſolvitur: tunc irrepit impuri libido concubitus: [a] tunc perturbatur cor, ſqualllor immunditiæ non videtur, caſtitatis puritas non conſideratur, pudicitiæ gloria non recenſetur. Nox erat quando Judas prodidit, quando Petrus negavit.

32. Illo igitur præcipue tempore juſtificationes Dei animo retexendæ ſunt, relegenda mandata hortatoria. Illa de caſtitate præcepta non abſint: his occupata mens flagrantiam libidinis, carnis reſtinguat ardorem. Tene illud animo: *Lavabo per ſingulas noctes* Pſ. 6. 7.
lectum meum. Quis enim ſtupris deditus, flagitiis involutus, lavat per ſingulas noctes lectum ſuum? NESCIT flere qui flenda committit; & cum ſit ipſe lacrymabilis, non habet pœnæ lacrymas ſuæ. At ille qui caſtigat corpus ſuum, & ſui ſollicitus gubernator eſt, atque ingemiſcens & dolens lapſus ſuperioris offenſæ quærit quomodo abluat eam fletibus pœnitentiæ, hic lavat per ſingulas noctes lectum ſuum. Non dormiamus ergo totis noctibus: ſed maximam partem earum lectioni & orationibus deputemus.

33. Audi Eccleſiæ vocem quærentis etiam in noctibus Chriſtum. *In cubili*, Cant. 3. 1.
inquit, *meo, in noctibus quæſivi quem dilexit anima mea*. Accipe ſecundum litteram. Quæſivit in noctibus orando, deprecando, etiam lacrymis deplorando. Quæſivit in noctibus; quia poſuit tenebras latibulum ſuum; ut quærere eum

a Edit. vet. ac mſſ. aliquot: *tunc perturbatur cor, ſquallorem immunditiæ non veretur*. Alii: *tunc perturbatur cor ſqualllore immunditiæ: non videtur caſtitas*. Rom. edit.... *ſquallor immunditiam non veretur; caſtitatis* &c. Sed omnium optime Remig. cod. & alii nonnulli, quos idcirco hic ſequi nobis viſum eſt.

eum ſollicitius diſceremus. Quæſivit A igitur in prophetis Eccleſia ex gentibus congregata, & ideo credidit. Denique adventus dominici teſtimonia de prophetis Evangeliſtæ Pauluſque poſuerunt. Unde ſcriptum eſt, quia *nox nocti indicat ſcientiam*. (Pſ. 18. 3.) Quæſivit in noctibus, in perſecutionibus & adverſis, in tribulationibus & laboribus duris. Nox eſt omnibus quibus non eſt perfecta ſecuritas; unde ait Dominus: *Veniet* B *nox, quando nemo poteſt operari*; (Johan. 9. 4.) cum in hoc mundo ſum, lux hujus mundi ſum. Non ergo operemur in tenebris. Si enim lucent opera noſtra, non operamur in tenebris, ſed in lumine. Dies eſt quibus adeſt Chriſtus: nox eſt quibus ſe denegat.

34. Non magnum ergo ſi tunc Domino gratias agas, quando in proſperis C & ſecundis es: ſed ſi tunc adhæreas Chriſto, quando te perſecutor exagitat, quando aliqua procella perturbat. Amiſiſti filium? In illo dolore, in illa nocte, in illa deſtitutione memento domini Dei tui; ne quaſi non exauditus, ingratus ſis, & in tua prævariceris ærumna. Pulſus es in exſilium? Memento domini Dei tui; ne patriæ interdictæ tibi, caritatem Deo præſe- D ras. Alicujus divitis oppreſſus potentia amiſiſti proprias facultates, Indiges ſumtu? Memento domini Dei tui; ne nox te egeſtatis abducat a devotionis affectu. Hoc eſt enim mandatum Legis, ut in nocte magis quæras, quando magis exaudiaris a Domino, & poſſis dicere: *In tribulatione invocavi Dominum, & exaudivit me in latitudine*. (Pſ. 117. 5.)

35. Sed nec quærere perfunctorie E abundat ad gratiam, ſed ut inſiſtas & intendas muneri. Denique iſta vel Eccleſia vel anima, quæ requiſivit in cubili, quæſivit in noctibus, primo non invenit; quia fortaſſe in cubili quæſivit: ſed poſteaquam ſurrexit, & abiit in civitatem (Cant. 3. 2. 3. & 4.) (vide ne illam civitatem in quam Dominus celebraturus paſcha, diſcipulos deſtinavit dicens: *Ite in civitate ad quemdam*) (Mat. 26. 18.) poſteaquam in foro, ut dixi, quæſivit, invenit quem dile- F xit, ubi oleum venditur, quod exſpectantes Sponſum emere conſuerunt, (Matt. 25. 9.) ubi jus, ubi leges. Si lex ſpiritalis, & forum eſt utique ſpiritale, ubi diſputant periti legis æternæ. Quod forum non litibus tumultuoſum eſt, ſed Chriſti tribunalibus glorioſum. Ubi quæſivit, inquam? In foro: & poſt quæſivit in plateis, de quibus hi qui ad patris familias Evangelici prandium convenirent, (Luc. 14. 21.) colligebantur, qui vocati excuſandum ſe ab hujuſmodi epulis non putarunt. Poſteaquam in foro, inquam, & plateis quæſivit, incidit in eos qui circumeunt civitatem: (Cant. 3. 3.) & tunc demum potuit invenire quod quæſivit, fortaſſe eo quod in tribulatione & metu poſita magis inveniat gratiam. Denique in poſterioribus ait: *Invenerunt me qui circumeunt civitatem ... tulerunt mihi pallium*. (Cant. 5. 7.) Habuit ergo certamen: ſed qua ratione ſupra non tulerint pallium, hæreo reperire; niſi forte quia ibi interrogaſſe ſe dixit: *Numquid quem dilexit anima mea, vidiſtis?* (Cant. 3. 3.) Quæ Chriſtum loquebatur, nec exuta eſt pallio, & quem quærebat, invenit.

36. Diſce quemadmodum quæratur Chriſtus. Ab his utique qui non perfunctorie quærunt, ſed violenter retinent, ſicut iſta quæ ait: *Tenui eum, & non dimiſi eum*, (Ibidem 4.) fide invenit, meditatione conſtrinxit. Si bonos cuſtodes accipimus, utique Angeli ſunt. Qui ergo Angelos tranſivit, Verbum invenit; ideo non multum intervalli fuit, cum tranſivit ab his, & invenit Jeſum. Quomodo ergo infra tulerunt pallium; niſi forte [a] quia proceſſu oppreſſæ fidei Eccleſia dum nudatur, a Domino plus amatur, exſpolians ſe veterem hominem, ut novum induat, quem non operiunt indumenta, ſed mentis ſecreta clarificant: aut quia amictum ſapientiæ ſæcularis ad Chriſtum ventura depoſuit? Et Noe exutus eſt pallium poſteaquam cœpit eſſe perfectior.

37. Simus ergo memores juſtificationum cæleſtium; ut dum eas ſecreta mentis voce cantamus, memores ſimus in nocte nominis Domini, & dicamus, ut ſcriptum eſt: *Hæc facta eſt mihi; quoniam juſtificationes tuas exquiſivi*; (℣. 56.) hoc eſt, hæc memoria facta eſt mihi, ut memor eſſem & in nocte nominis tui, non ebrietate ſopitus, non epulis reſolutus in ſomnum, non curis ſæcularibus occupatus; ut oblivia mihi tuæ venerationis irreperent: ſed quotidiana meditatione membra caſtigans, & intentionem mentis exercens; ut aſſiduitate fiat nobis curſus iſte ſolemnis; ut dominum Jeſum etiam in noctibus toto veneremur affectu, cui eſt gloria, laus, perpetuitas a ſæculis, & nunc, & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

a Edit. Rom. *quaſi proceſſu operis, ſive fidei*. Vet. *quia proceſſu opere ſive fidei*. Mſſ. *quia proceſſu*, alii, *operum*, alii, *operoſæ*, multi, *oppreſſæ*, non paucio-res, *oſtroſæ fidei*. Rurſus eodem loco vet. edit. cum parte mſſ. *Dominus plus amatur*. Rom. cum alia parte: *a Domino plus amatur*.

SERMO OCTAVUS.

ח Heth.

1. OCtava littera *Heth*, quæ interpretatione latina dicitur *pavor*: ſanctorum pavor eſſe conſuevit. Deni-
Gen. 15.12. que pavor cecidit in Abraham, cum ſacrificium offerret plenum myſterii ſpi-
Pſ. 115.2. ritalis. Ipſe quoque David ait: *Ego dixi in pavore meo, Omnis homo mendax*. Religionis enim reverentiam ſignificat magis, quam infirmitatem timoris; licet etiam ipſe timor ſecundum Deum ſan-
Pſ. 110.10. ctus ſit: *Initium* enim *ſapientiæ timor Domini*. Ergo qui timent Deum, ſapien-
Pſ. 93.12. tes: qui autem ſapientes, beati; *Beatus* enim *quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum*. Hi quoque qui timent Deum, beati ſunt, ſicut exempli exſtat auctoritas, quia *Beati omnes*
Pſ. 127.1. *qui timent Dominum*. Ita colligitur quia timentes Deum, & ſapientes ſunt, & beati. Sanctus igitur timor Domini; quia vere ſanctorum eſt pavor.

2. Denique præmiſſa hac littera, ſtatim ſequitur perſona juſti dicens:
v. 57. * *Portio mea, Domine: dixi cuſtodire legem tuam*. * Codices plerique hunc verſiculum qui primus eſt litteræ octavæ, ultimo loco litteræ habent ſeptimæ: ſed ſecundum Hebræos emendatus apud Græcos pſalmorum liber hunc verſum docuit nos octavæ litteræ copulandum. Deinde ordo ipſe & numerus verſuum ita convenit, ut ab eo incipiat octava littera.

3. *Portio*, inquit, *mea Dominus*. Quam rarus in terris qui poſſit dicere: *Portio mea Dominus*: quam alienus a vitiis, quam ſegregatus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum ſæculo,
a nihil mundi hujus vindicet ſibi, [a] non ſit corporalium poſſeſſor cupiditatum, quem non inflammet libido, non ſtimulet avaritia, non laſcivia effeminet, non luxuria decoloret, non ſternat ambitio, non maceret invidia, non aliqua negotiorum ſæcularium cura ſollicitet, verus miniſter altaris, Deo non ſibi natus.

4. Levi enim, ut habet interpretatio, ſignificat ipſe mihi adſumtus, ſignificat & ipſe meus, ſignificat & tantum adſumtus, ſignificat & adſum-
A tus mihi. Ipſe idem & mihi Levi, & Deo eſt; quomodo idem & mihi ſacerdos, & Deo eſt: & mihi advocatus, & Domini deprecator: pro me offerens ſacrificium, & idem ſe offerens Domino? Denique & alibi Levi interpretatione dicitur, pro me. Etenim ſi a me nominetur Levi, pro me eſt: ſi pro me offerat, pro me eſt: ſi pro me interveniat, pro me eſt. Sin autem
B vocetur a Domino, ipſe mihi dicitur, hoc eſt, non alii tributarius, non decimarius, non de poſſeſſione munificus: ipſe mihi, hoc eſt, tamquam abundans pro his omnibus, non ab hoc decimas, non fructus, non dona quæro, non munera, ipſe mihi pro munere eſt, ipſe eſt pro tributo: non in poſſeſſione ſua munificus mihi, ſed ipſe mihi poſſeſſio, ipſe meus fructus, ipſe meus
C cenſus adſumtus mihi, vel adſumtus a me. Non poteſt hoc ſine divina eſſe gratia. Sicut enim poſſeſſio non poteſt mea eſſe, niſi emero eam; ſic non poteſt eſſe Levi, niſi fuerit adſumtus a Domino; cum enim adſumtus fuerit, recte dicitur ipſe meus. Denique cum Moyſi dictum eſſet ut populo Judæorum per tribus ſingulas divideret incolatus, & diſtribueret ſingulis tribubus
D portionem, tribum Leviticam excepit Deus dicens: *Filiis Levi non erit portio, neque ſors in medio fratrum ſuorum; quia dominus Deus pars eorum eſt*. Et alibi. Deut. 10.9.
Ego Dominus portio eorum. Num. 18.20.

5. Negatur his terrena diviſio; ut ipſi dum ſæcularem ſibi non vindicant portionem, fiant cæleſtis poſſeſſio: vel hoc ſolum noverint poſſidere, hoc eſt, fidei & devotionis obſequium; multo
E ditiores quam qui poſſeſſionum ſuarum ſpatia ampla diffundunt. Quantumlibet enim fines ſuos extendant, & terra deficit, & mare includit inſanas cupiditates, & pendunt tributa majora quam fructus ſunt. At vero iſte nihil ſibi poſſidens, nulli niſi Deo militat, ſupra terram ejus eſt portio, non eum terra deficit, non mari clauditur. Cui PORTIO Deus eſt, totius poſ-
F ſeſſor eſt naturæ. Pro agris igitur ipſe ſibi ſatis eſt, habens bonum fructum, qui numquam poſſit perire; pro domibus ſatis eſt ſibi; ut ſit habitatio Domini, & templum Dei, quo nihil poteſt eſſe pretioſius. Quid enim

* Ex toto hujus operis contextu, & ex hoc potiſſimum loco evidentiſſime colligitur talem Ambroſii tempore fuiſſe hujus pſalmi in exemplaribus hebraicis, græcis, ac latinis diviſionem, qualem etiam nunc in eis reperimus. Porro obſervandum obiter verſum Ambroſio idem eſſe ac ſententiam, ſive abſoluti ſenſus comprehenſionem; cum ſæpius, ubi de ſacris paginis agitur, verſus nihil aliud ſignificet, niſi vocum ſeriem quam nos Galli lineam vocitamus. Hæc autem omnino ſex dictionibus conſtabat, eoque conſilio excogitata fuerat, ne quid Scripturæ aut demi aut adjici poſſet. Vide Criticen vet. Teſtam. cap. 16.

a Mſſ. tres: *non ſit corporalium poſſeſſionum cupiditas*. Decem cum ant. edit. *Non ſit corporalium poſſeſſio cupiditatum*. A quibus non abit edit. Rom. niſi quod ex uno cod. Vat. habet: *Cui ſit* &c. Sed cum relativum neque in edit. ant. neque in mſſ. ullis Gall. reperire ſit, lectionem cod. Remig. ac Vind. potiorem duximus.

enim pretioſius Deo? Aut quid deeſt ei viro qui poteſt dicere: *Non contingat mihi gloriari niſi in cruce domini noſtri Jeſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo?* Non poteſt in hoc princeps mundi hujus ſibi conſortium vindicare, in quo nihil ſuum invenit.

Galat. 6. 4.

6. Ideoque Dominus qui venit docere, ut fieret nobis Deus portio, ait: *Venit enim hujus mundi princeps, & in me invenit nihil.* Meritoque nos imitatores ſui eſſe volens ait: *Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam.* Unde Petrus oſtendens in Deo portionem ſibi eſſe, non in ſæculo, ait: *Argentum & aurum non habeo, ſed quod habeo, hoc tibi do, In nomine Jeſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula:* hæc eſt portio mea: hæc eſt ſors mea: portio mea Chriſtus eſt. *In nomine*, igitur, *Chriſti Jeſu ſurge & ambula*, hoc eſt, in portione mea dives ſum, in portione mea potens ſum: merito tales præſumo fructus iſtius portionis, ut ſalus & vita donetur; quia hoc eſt iſtius patrimonium portionis quam elegi mihi. Dixit hoc claudo, & ſurrexit qui erat claudus ab utero matris ſuæ. Quomodo ergo Petrus poterat portionis ſuæ damna ſentire, qui naturæ damna reparabat?

Joh. 14. 30. Matt. 10. 9. Act. 3. 6.

7. Quare non habeas argentum atque aurum, Petre, dic nobis: dic etiam quid ſit iſtud quod habere te dicis, qui omnia quæ habebas, te reliquiſſe dixiſti. Sic enim locutus es Domino: *Ecce nos omnia reliquimus, & ſecuti ſumus te*, hoc eſt, non quæſivimus quæ ſæculi ſunt, non quæſivimus partem de poſſeſſionibus: ſed te elegimus portionem. Reliquiſti ergo ante omnia, Petre, quæ habebas; unde habes quod habere te dicis? Surgit claudus, & ſono tui ſermonis erigitur. Sanitatem aliis donas, qui indigebas ipſe tuæ ſalutis auxilio. Reliquiſti ergo quæ habebas, & cepiſti quæ non habebas. Chriſtus tibi portio, Chriſtus tibi poſſeſſio eſt. Illius nomen [a] tibi munificum, illius nomen tibi eſt fructuoſum, illius nomen tibi tributa dependit, & bona tributa, non pecuniæ, ſed gratiæ. Portio tua non ariditate ſiccatur, non imbre diluitur, non [*] frigore uritur, non tempeſtate quaſſatur. Per diem ſol non uret te, neque luna per noctem. Serva portionem quam elegiſti; ea eſt enim portio, quam terrenæ partes æquare non poſſunt. Quid enim eſt quod conferri poſſit his, de quibus Deus dicit: *Et inhabitabo in illis?* Quid magnificentius hoſpitio cæleſti? Quid beatius poſſeſſione divina? *Et deambulabo*, inquit, *in his*. Alii queruntur de ſui ruris anguſtiis: in te Deo eſt ampla poſſeſſio, in quo deambulare ſe dicit, hoc eſt, laxa ſpatia habitationis inveniens, qui terram includit manu; ſic enim ſcriptum eſt: *Quis menſus eſt manu aquas, & cælum palmo, & univerſam terram clauſa manu?* Cui mundus anguſtus eſt, tu ei ampla es domus. *Portio*, inquit, *mea Dominus*. Dicit hoc martyr. Ipſi ergo vivamus, cui mori eſt glorioſum. Aliis verbis quam bene dixit hoc Paulus, oſtendens nullam habere ſe in hoc ſæculo portionem! Sic enim ſcriptum eſt: *Uſque ad hanc horam & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis vapulamus, & inſtabiles ſumus, & laboramus operantes manibus noſtris. Maledicimur, & benedicimus: perſecutionem patimur, & ſuſtinemus: blaſphemamur & obſecramus. Tamquam luſtramenta hujus mundi facti ſumus, omnium purgamenta uſque adhuc.*

Mat. 19. 27. Levit. 26. 12. 2. Cor. 6. 16. Eſai. 40. 12. 1. Cor. 4. 11. 12. & 13.

8. Fortaſſe moveat quod purgamentum ſe eſſe dixit. Non enim eſt. Sed hoc ſæcularibus videtur, qui putant ſummam in divitiis eſſe gloriam, vel decorem. Nonne iſti univerſos purgamenta eſſe putant, quicumque illis obſequuntur propter divitias, & mirantur eos propter opes, timent propter potentiam, laudant propter nobilitatem? Sed hæc omnia Paulus detrimenta magis putabat eſſe, quam commoda. Ideoque ait: *Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Chriſtum detrimenta eſſe propter eminentem ſcientiam Chriſti Jeſu domini mei, propter quem omnium detrimentum paſſus ſum, & æſtimor ſtercora, ut Chriſtum lucrifaciam. Æſtimor*, inquit: non eſt hæc mea, ſed aliena ſententia. Frequenter enim æſtimatur pauper ille irridendus & exſecrandus propter illuviem veſtium, aut vulnerum cicatrices; eo quod in terra nullam habeat portionem; & tamen portio ejus in cælo eſt. Anima ejus ibi ſibi patrimonium collocavit; quia audivit Jeſum dicentem: *Nolite theſaurum vobis condere in terra . . . . ſed theſaurum*, inquit, *vobis condite in cælo.*

Philip. 3. 7. & 8. Matth. 6. 19. & 20.

9. Sed hoc divites audire non poſſunt. Clauſas aures habent, & ſono

a Mſſ. Rem. Fiſc. & Sorb. duo, *tibi munificum. Et ſecuti ſumus te, hoc eſt, quæſivimus Jeſum. Illius nomen tibi* &c.

* *Urere*, non modo noxiam vim caloris ac frigoris paſſim ſignificat, verum etiam cujuſvis alterius rei. Sic Horat. lib. 1. epiſt. 10.

ut calceus olim
Si pede major erit ſubvertet, ſi minor uret,

Id eſt, lædet. Hoc etiam modo locutum reperimus B. Hieron. atque alios.

æris obtuſas : nummus magis illis reſnnat, quam verba divina. Denique acceſſit quidam dives ad Dominum, qui portionem Dominum non habebat. Habebat enim multas poſſeſſiones : ſed Dominns non inter multa nnmeratur, non enim dignatur habere eum ſæculo conſortium. Quæ enim portin juſtitiæ cum iniquitate? Dicit ergo hic dives :
Luc. 18. 18. *Quid faciens vitam æternam poſſidebo?* Reſ-
Ibidem 20. & 21. pondit ei Dominus: *Mandata noſti? Non homicidium facies, non adulterabis, non falſum teſtimanium dices :* oſtendens viram æternam in his eſſe mandatis. At ille juſtificare ſe vnlens dicit : *Hæc omnia feci, quid mihi reſtat?* Ad quem Dominus ait, volens ei Dominum fieri portinnem, non pecuniam, non poſſeſſio-
Ibidem 22. nes, ſed verum Deum: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo, & veni, ſequere me.* Verum ille cui portio[a] aurum atque argentum erat, ſine quibus eſſe non poterat, & eum qnibus Dominus illi portin eſſe nnn poterat, contriſtatus eſt. Unde Dnminus pronuntiavit impoſſibile eſſe, ut dives intret in regnum cælorum, ſed quod impoſſibile per humanas cupiditates, hoc per divinam gratiam ſnlam poſſe eſſe poſſibile.

Matth. 19. 29. 10. Alibi quoque ait: *Quicumque reliqueris patrem aut matrem, domum, aut fratres, aut ſorores . . . centuplum accipies in hoc ſæculo, & vitam æternam poſſidebit.* Forſitan autem dicas : Utique qui relinquendo domum (per domum autem totum cenſum intellige) qui relinquendo propinquos Deum ſecutus fuerit, portin Domini eſt, & portio Deus illi eſt; habet etiam vitam æternam : & quia accepto centuplo fit in hoc ſæculo dives, dives, inquies, intrat in regnnm cælorum. Deinde ſi centuplum dat Dominus eorum, quæ etiam ſimpla impedimentum adferre conſueverunt ad perceptionem hereditatis æternæ : centum ergo poſſeſſiones reddit pro una poſſeſſione, centum pondo auri pro uno pondere.

11. Multos quidem in hoc ſæculn qui ſna pauperibus donaverunt uberiore theſauro locupletatos fuiſſe cognovimus. Et pulcherrimus locus, ut etiam ad miſericordiam prnvocentur. Sed nnn debent a Domino ſæcularem hujuſmodi exigere mercedem, nec ſperare quæ mundi ſunt : ſed magis quia iis qui omnia reliquerint, Deus portin eſt. Ipſe eſt utique merces perfecta virtu-
A tum, qui nnn centupli enumeratione, ſed perfectæ plenitudinis æſtimatinne cenſetur. *Ego*, inquit, *Deus tuus ſunn.* Gen 17. 1.
Non dixit, ero, ſed jam ſum, jam inhabito, jam poſſideo. Aufert dilationem, ubi invenit juſti confeſſinnem. Sane alibi ait: *Hodie mecum eris in paradiſo.* Luc. 23. 43.
Futurum promittit : ſed id quod futurum eſt, unius diei ſpatin non patitur protelari. Denique potuit dice-
B re: *Mecum eris in paradiſo :* ſed addidit, *hodie*; ne dilatione gratia minueretur.

12. Sed nnn illi ſoli dieit dominus Jeſus : *Hodie meeum eris in paradiſo :* ſed & tibi dicit : *Mecum eris in paradiſo*, ſi confitearis dominum Jeſum, ſi ejus patrocinium tibi poſcas, ſi & ipſe dicas : *Memento mei, Domine, dum veneris* Ibidem 42.
in regnum ſuum. Sed tibi nnn dicit : *Hodie mecum eris :* dicit martyri : *Hodie*
C *meeum eris in paradiſo.* Tibi nnn dicit, quia adhue es in hoc ſebrienti corpore conſtitutus, in hoc concupiſcenti, in hoc terrena adhuc deſideranti: ſed cum potueris dicere : *Dirupiſti vincula mea*, Pſ. 115. 16.
hoc eſt, ſolviſti curſum iſtius vitæ, liberaſti me ex hoc mortis corpore, tunc tibi dicit : *Hodie mecum eris in paradiſo.*

13. Habes igitur homn inter mnlta propoſita etiam hujuſmodi portinnem.
D Propoſuit tibi Dominus in portione poſſeſſiones, in portione aurum, in portinne argentum, in portione hnnores, in portione nnbilitatem: propoſuit etiam in portinne ſe ipſum. Habes plurimas portiones, elige quam putas. Nnn te numerus perturbet, ſed excitet gratia : non labor avertat, ſed fructus invitet. In portione divina gemitus & labores ſunt. Unde & ſanctus Apoſtolus, cui portio Deus erat, ait.
E *Heredes ſumus Dei, coheredes autem Chriſti;* Rom. 8. 17.
ſi tamen compatimur, ut ſimul glorificemur. Vides quia ubi hereditas Chriſti eſt, ibi debeat eſſe compaſſio. Qui autem compatitur, non perſunctorie compatitur, ſed ut tribulationes Chriſti in corpore ſun impleat, ſicut implebat & Paulus, implebat & Hieremias, qui ait ſub hac ipſa littera : *Miſericordia* Coloſſ. 1. 24.
Domini eſt quod non defecimus; [a] *quia non* a
ſunt conſummata miſerationes ejus : renovabis
F *illas ſicus lux matutina. Multi ſunt gemitus* Thren. 3. 22. & ſeq.
mei, & cor meum defecit. Sors mea Dominus, dixi; ideo ſuſtinebo eum, Qui ergo ſuſtinet Dominum, ſors Domini eſt. Unde & David qui ait : *Suſtinui Domi-* Pſ. 39. 2.
num, & reſpexit me, hoc loco portionem ſibi Deum eſſe profitetur.

14. Quam

a Rom. edit. *quia non ſunt conſumtæ miſerationes ejus*. Aliæ & mſſ. ut in textu Sed utraque lectio exoriri potuit ex LXX. qui ſic ſcribunt, *ὅτι οὐ συνετελέσθησαν οἱ οἰκτιρμοὶ αὐτοῦ*, quod utroque modo explicari poteſt. Ceterum ſi quis hujus loci verba, prout hic jacent, cum iis quibus exprimitur in ſacris codicibus, conferre voluerit, non minimam inter illa reperiet diſcrepantiam.

14. Quam rarus qui iſtud uſurpet A ſibi : non nobilitate, non divitiis uſurpatur. Denique rex ille dives ait: *Sum quidem & ego mortalis homo, ſimilis omnibus, & ex genere terreno illius qui prior factus eſt, & in ventre matris figuratus ſum caro: decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine, ex ſemine hominis, & delectamento ſomni conveniente: & ego natus hauſi communem aerem, & ſimiliter in terram decidi, & primam vocem ſimilem omnibus* B *emiſi plorans: in involumentis nutritus ſum, & curis magnis*. Et addidit: *Nemo enim ex regibus diverſum habuit nativitatis initium. Unus ergo omnibus eſt introitus nativitatis ad vitam, & ſimilis exitus*. Et quia vidit commune eſſe nativitatis exordium, elaboravit eſſe portio Dei, & invocavit, & venit in eum ſpiritus ſapientiæ. Sed luxurioſi aliam partem eligunt, qui dicunt: *Vino pretioſo & un-* C *guentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos roſis, antequam marceſcant*. Et infra: *Quoniam hæc pars noſtra, & hæc ſors*.

Sap. 7. 1. & ſeq.

Ibidem 7.

Sap. 2. 7. & 8.

Ibidem 9.

15. Quam magnum contemnere divitias: ſed quam rarum hoc ipſum eſt! Utique & Moyſes potuit regis eſſe ſucceſſor, nutritus a regis filia. Potuit ergo eſſe non ſolum [a] quaſi Pharao, ſed etiam Pharao, & Pharao potuit D eſſe ſicut Moyſes; uterque enim homo: ſed omnis potentia hominis in affectu eſt. Moyſes noluit rex eſſe, cum poſſet: ſed opprobrium Chriſti theſauris Ægypti arbitratus eſt præferendum: ſed fugiendo potentiam, potentior factus eſt; factus eſt enim in deum regi Pharao. Rex erat Pharao, ſed deus non erat: Moyſes factus eſt illi deus, hoc eſt, regi ipſi terribilis, quem rex metueret & timeret. Sed hæc erat E potentia ſanctitatis. In talium congregatione deorum Deus ſtat atque diſcernit. [b] Et tu ſi vis deus peccatoribus eſſe, terrori regibus, reverentiæ aliis; ut tamquam Deo tibi videantur eſſe ſubjecti, quia operaris in Dei nomine: contemne quæ ſæculi ſunt, & Dominicæ paſſionis opprobrium contende omnibus præferre divitiis. Opprobrium dico, quod illis videatur opprobrium, F hoc eſt, Judæis ſcandalum, gentibus A ſtultitia, nobis autem virtus Dei atque ſapientia. Sed hoc Pharao opprobrium putans, hoc eſt, inopiam, ignobilitatem, contumelias, maluit diaboli eſſe, quam Dei portio: & ideo qui Deo ſubjectus eſſe nolebat, interceſſioni hominis ſe ipſe ſubjecit. Ergo quia portio Dei erat ſanctus propheta David, recte ait: *Dixi cuſtodire legem tuam*: ſpiritalem utique legem dicit, ſicut & B Paulus oſtendit. Nam qui corporaliter Legem interpretati ſunt, non cuſtodiunt Legem, ſed prævaricantur.

16. Veniamus ad ſecundum verſum, ℣. 58.
qui ita eſt: *Deprecabor vultum tuum, Domine, in toto corde meo: miſerere mei ſecundum eloquium tuum*. Legimus in veteri Teſtamento quod deprecatus ſit Moyſes ut vultum Dei videret, & reſponſum ſit ei: *Nemo videbit faciem* Exod. 33. 20.
C *meam, & vivet*. Myſtice hoc primum intelligamus. Moyſes Legis figuram accepit: Lex per occulta myſteria nuntiat Chriſtum, non autem facie ad faciem demonſtrat, ſicut Evangelium demonſtravit. In ipſo enim facie ad faciem loquebatur; licet in Evangelio homo natus ex Virgine apparuerit, Verbum autem ſe per opera demonſtraverit. Et fortaſſe hoc declaratum D ſit Moyſi, quod populus Judæorum moriturus eſſet, & quod facie ad faciem Chriſtum vidiſſet, & non crediſſet. Quod ſi ad Legem referas, etiam finis Legis Chriſtus eſt, ſecundum illud Apoſtolicum: [c] *Finis enim Chriſtus eſt ſecundum Legem omni credenti*: Rom. 10. 4.
Et mortua eſt Legis interpretatio corporalis, ubi dominus Chriſtus Jeſus ſpiritalem ejus gratiam demonſtravit. E Vel certe quia omnes qui Chriſtum vidimus, & baptizati in Chriſto ſumus, mortui ſumus peccato; quia viventes Legis vinculis tenebamur. Ubi autem in Chriſto mortui ſumus, mortificati utique ſumus Legi per corpus Chriſti, ut ſimus alterius qui ex mortuis reſurrexit. Sed hoc myſticum eſt.

17. Morale autem, hiſtoriæ veteris facit nos meminiſſe debere, quæ eſt de ſancto Moyſe, qui rogavit Deum F ut ſe demonſtraret ei Deus, & ut facie ad faciem eum videret. Norat utique

a Ita mſſ. omnes. Edit. vero *quaſi Pharao, ſed ipſe Pharao potuit eſſe. Uterque &c.* Sed lectionem noſtram praſtare manifeſtum eſt.

b Am. atque Era. cum maxima mſſ. parte: *Et tu ſi vis deus peccatoribus eſſe terroris*. (mſſ. *terrori*) *regibus reverentiæ*, ut &c. Edit. Gill. ac Rom. *Et tu ſi vis tamquam Deus peccatoribus eſſe terrori, regibus*, Rom. & *regibus reverentiæ*. Verum cum hæc lectio mſſ. ſuffragio deſtituatur, & illa non ſatis plenum offerat ſenſum, magis placuere verba codicum Lær. & Nav. alterius, quæ proinde in contextum tranſcripſimus. Nec tamen diſplicet cod. Reg. ita præferens . . . . . *regibus terrori ac reverentiæ*.

c Rom. Edit. *Finis enim Legis eſt Chriſtus ad juſtitiam omni credenti*. Et hic quidem ei favent quotquot nunc exſtant Paulinarum epiſtolarum exemplaria, immo & Ambroſius ipſe ſupra Serm. 5. num. 22. atque alibi; placuit tamen mſſ. ac vet. edit. omnium lectionem non deſerere. Iterum poſt duos verſus mſſ. ſeptem, *qui in Chriſtum credimus*. Sed forſan alios mſſ. & cunctas edit. ſic emendari oportere viſum ſcriptoribus, quod non cogitarent ſuperius poſitum, in Evangelio Chriſtum facie ad faciem demonſtrari. Itaque poſt verba: *qui Chriſtum vidimus*, ſubintellige in Evangelio. Non male tamen Reg. Cod. *qui Chriſto vivimus*.

utique ſanctus vates Domini quod inviſibilem Deum facie ad faciem videre non poſſet: ſed devotio ſancta menſuram ſupergreditur, & putavit Deo etiam hoc eſſe poſſibile; ut corporeis oculis faceret id quod eſt incorporeum, comprehendi. Non eſt reprehenſibilis hic error, ſed etiam grata cupiditas atque inexplebilis, quod Dominum ſuum velut manu tenere, & obtutu oculorum videre cupiebat. Sciebat ad imaginem & ſimilitudinem Dei factum eſſe hominem. Quando enim electus a domino Deo eſt ad populum liberandum, impletus eſt ſpiritu ſapientiæ. Viderat Angelum illum & faciem ejus in gloria. Denique fulgente ejus lumine, paveſactus eſt, & vidit rubum
a uri, & non exuri. [a] Viſum cæpit fulgoremque mirari: acceſſit cupiditate & gratia provocatus; ut diligentius fulgorem illum in rubo conſideraret. Itaque ſi tantum accepit ardorem, tantam ſubiit cupiditatem, cum Angelum vidiſſet in flamma ignis de rubo; ut licet pavore apprehenſus conſiderare non auderet, conſiderare tamen vellet: quanto magis vultum Domini corporaliter videre deſiderabat, dicens intra ſe vultum illum plenum lucis, plenum gloriæ, plenum virtutis, plenum divi-
b nitatis. [b] Non plus poſſum dicere vel
Eccl. 18. 6. ſentire de Deo; *Cum enim conſummaverit homo, tunc incipit: & cum finierit, tunc aperiabitur*, ut ſcriptum eſt; quia incomprehenſibilis eſt Dei æterna majeſtas.

18. Irritus quidem erat poſtulationis effectus, ſed affectus probabilis ſervi; quia ultra naturam ſuam devotione progreſſus de Domini Angelis æſtimabat, quantum in Domini vultum plus deſideraret, quo cupiditatem ſuam geſtiret explere. Noverat in ipſo homine aliam poſt mortem futuram gloriam, aliam claritatem. Sicut enim ſtella a ſtella in claritate eſt, ita & reſurrectio mortuorum: quæ etſi ſeminatur in corruptione, ſurget tamen in incorruptione, ſurget in gloria, ſurget in virtute, ſurget corpus ſpiritale. Qui ergo hæc ſcire poterat, merito præſumebat ut vultum Dei videre cuperet, quem eſſet obita corporis morte viſurus. Talem certe etiam formam receperat, talem Dominus jam probabat; ut non diſtaret ab Angelis cæleſtis miniſter & executor oraculi. Et ideo cum ſciret quia Angeli puſilliorum quotidie viderent faciem Patris qui in cælis eſt, putavit quod jam eam videre deberet, tamquam oblitus corporis, & carne depoſita, ſicut ille qui in corpore ad- 2. Cor. 12. 3.
huc poſitus, cum raperetur in paradiſum, utrum in corpore, ſive extra corpus raptus eſſet ad tertium cælum, neſcire ſe dixit. Sancti enim etiam cum gerunt corpus, non ſunt tamen in carne, ſed in ſpiritu; quoniam qui in cupiditate & converſatione ſunt carnali, Deo placere non poſſunt. [c] Sancti c
autem converſatio in carne non erat, Philip. 3. 20.
ſed in cælo, ſicut Paulus oſtendit.

19. Et quid dicamus de probabili deſiderio vultus divini? Homines etiam ſi quem nobilem, ſi quem fortem, ſi quem ſapientem eſſe audiunt, tamquam ſupra hominem arbitrantes, concupiſcunt videre. Procedit imperator, [d] d
cujus regiæ poteſtati commiſſa pars eſt orbis terrarum, concurrunt omnes, & in tanta multitudine illum ſolum adſpicere geſtiunt, & de fulgore purpuræ plus quiddam eſſe in vultu imperatoris exiſtimant. Miraris ſi Dei deſiderabilis vultus eſt, cum conformem ſui hominem humanus omnis miretur affectus? Hinc datur intelligi etiam illud, quod imperatori unuſquiſque nullius reus criminis geſtit occurrere. Nam etſi crimen habeat conſcientia, tegunt illud tamen cordis occulta, dummodo publico non ſit involutus reatu, nec ſit aliquod ejus crimen expreſſum: denique ubi rei aliqui fuerint [e] advocati, & imperatori ſe & ipſis e
judicibus offerre prohibentur: quemadmodum turpes lenonum meretricumque perſonæ a conſpectu vel judicis, vel imperatoris arcentur; ne turpiſſimorum viſus offendat vultus regii claritatem. Qui autem bene ſibi conſcius eſt, nullius criminis reus, quaſi innocens prodit in medium.

20. Ex

a Sic mſſ. exceptis duobus, ubi legitur: *Viſu cæpit fulgorem, quem mirari acceſſit*. Ab his etiam non diſcrepant edit. niſi quod præferunt, *quem miratur acceſſit*.

b Edit. omnes hoc loci addebant: *Quem eſſe dicam?* Eleganter quidem, at nihil tale in mſſ. invenias.

c Edit. *Sanctis autem converſatione in carne non ſunt*. Duo mſſ. *non erant*. Alii vero omnes ut ſupra in corpore. Putamus autem vocem, *ſancti*, de Moyſe intelligendam, cujus converſationem in cælo fuiſſe noſtre eo probat, quod talem eſſe ſanctorum converſationem doceat Apoſtolus.

d Rom. edit. *cujus datum eſt regiæ poteſtatis, cui commiſſa* &c.

e Eadem Rom. edit. *adnotati*. Sumitur autem ea vox in jure, potiſſimum duplici modo: primo pro his quos per abſentiam accuſatos præſes requirendos in acta retulit: ſecundo pro illis quos deportandos præſes adnotavit, vel de iiſdem deportandis ad principem ſcripſit; ut docet Briſſ. ad hanc vocem. Sed cum neutram ex his interpretationibus ſatis commode admittat ſeries orationis, cumque omnes mſſ. ac vet. edit. huic voci refragentur, dicendum eos hoc loco dici advocatos, qui crimen ſuum palam fatentur. Nam advocare interdum uſurpari pro rem factam agnoſcere, & hinc ortum tranſiſſe gallicum verbum, *advouer*, ſcriptum reperies in Gloſſario doctiſſimi Cangii ad idem verbum. Ceterum lib. 15. Cod. Theod. tit. 7. *de Scenicis* leg. 12. cautum eſt, ne turpium perſonarum picturas in locis ubi conſecrantur imperatorum imagines, liceat *adnotare*: quod nonnihil Ambr. locum illuſtrat.

20. Ex his ergo ſancti Moyſis comprehendamus affectum. Videre Dei
a vultum [a] quaſi innocens velut quodam vultu conſcientiæ deſiderabat: aperire ei faciem mentis internæ, cognoſci plenius geſtiebat & Moyſes, & ipſe
Pſ. 25. 2. ſanctus David, qui alibi ait: *Proba me, Domine, & tenta me*. Non enim vellet probari ſi in ſe crimen agnoſceret: nec tentari, ſi paſſionibus gravibus ſe ſciret obnoxium. Liber igitur a peccato, Deo ſe cupidus offerebat. Sed fortaſſe quia adhuc frequentioribus Dei viſitationibus mundus a vitio non foret, non fuerit in principio perfectus, utpote cui ante
Exod. 3. 5. paululum dictum erat: *Solve calceamentum pedum tuorum*; illud utique calceamentum quod de Ægypto detulerat, hoc eſt, corporeæ converſationis involucrum; ideo dicit ei Dominus: *Nemo hominum videbit faciem meam, & vivet*.

21. Quando autem id dictum ſit, conſidera. Nondum ei dictum erat:
Exod. 7. 1. *Faciam te in deum regi Pharao*. [b] Adhuc
b homo erat, & ideo illud ei dicit: proceſſus ei debebatur, ut in deum fieret; & ideo dictum eſt ei: De homine dixi, deſiſte hominis habere peccata, & videbis faciem meam. Qui enim faciem meam videt, debet eſſe ſine peccato. Sed quia homo ſine peccato eſſe non poteſt, ideo ut in dei appellationem poſſit excreſcere, commonetur. Et quid de dei appellatione dicam? Eſto angelus, hoc eſt, divini miniſter imperii, obſequere mandatis Domini. Cum fueris angelus, videbis faciem Domini. Magnum eſt videre Dei vultum. Lex tibi dicit ut tertio te offeras in Hieruſalem. Ipſe dominus
Matth. 5. 8. Jeſus ait: *Beati mundo corde; ipſi enim Deum videbunt*. Advertis quid a te exigatur, ut videas Deum; cui vitæ propoſita ſit prærogativa videndi Deum? Emunda igitur cor tuum, ut quaſi novus cæteris renovato ſpiritu. Omnes pollutas cogitationes de corde tuo abjice, nihil ſit quo tuus inquinetur affectus: ſimplex mens, pura ſinceritas ſit. Talibus ſe Dominus cum involucrum corporis depoſuerint, demonſtrare dignatur.

22. Nunc de reliqua ipſius verſus parte dicamus. *Miſerere*, inquit, *mei ſecundum verbum tuum*. Miſericordia quidem juſtitiæ portio eſt; ut ſi velis do-
A nare pauperibus, hæc miſericordia juſtitia eſt, ſecundum illud: *Diſperſit, dedit pauperibus: juſtitia ejus manet in æternum*. Pſ. 111. 9.
Deinde quia conformis tuus injuſtum eſt ut non adjuvetur a ſocio; cum præſertim dominus Deus noſter terram hanc poſſeſſionem omnium hominum voluerit eſſe communem, & fructus omnibus miniſtrare: ſed avaritia poſſeſſionum jura diſtribuit. Juſtum eſt igitur ut ſi aliquid tibi privatum vindi-
B cas, quod generi humano, immo omnibus animantibus in commune collatum eſt, ſaltem aliquid inde pauperibus adſpergas; ut quibus juris tui conſortium debes, his alimenta non deneges.

23. Eſt etiam miſericordiæ donare peccatum: & miſericordiæ eſt, & juſtitiæ eſt. Denique juſtitiæ adſcribit ſcriptura divina veniam peccatorum, ſecundum illud quod hodie lectum eſt: *Benedictum lignum* [c] *quod fit per juſtitiam: maledictum autem lignum quod fit per manus* Sap. 14. 7. & 8.
C *hominum*. Superius ad crucem Domini retulit, poſterius ad errorem gentilium, qui ligna venerantur. Juſtitia autem quæ eſt crucis, niſi quod adſcendens illud patibulum dominus Jeſus Chriſtus, peccatorum noſtrorum chirographum crucifixit, & totius orbis peccatum ſuo cruore mundavit? In quo ergo juſtus Deus, niſi in eo quia ſcivit quod de limo terræ hominem figuravit, quæ terra utique corruptelæ obnoxia eſt, ac vitio lubricæ paſſionis?
D Propterea ergo Dominus, qui ſecundum animam te ad imaginem & ſimilitudinem ſui fecit, hoc eſt, rationabilem, juſtum, pudicum (in eo enim ad imaginem Dei es, ſi ſis juſtus, ut ſis imago juſtitiæ: ſi ſis caſtus, ut immaculati in te figura præfulgeat) ſciens ergo ſecundum corporis fragilitatem corruptelæ patere hominem, quaſi juſtus fragili lubricæque naturæ delicta
E conceſſit.

24. Ac ne forte dicat aliquis: Cur ergo Adam maledicto ſententiæque ſubjacuit? Numquid injuſtus Deus? Non utique. Sed quia quaſi fragili atque infirmo quid caveret ante præſcripſit (infirmus enim non uſurpare debet, ſed obedire mandatis) [d] ideo præ- d
varicationis magis reum tenuit, quam
F prolapſioni addixit. In illum igitur juſta ſeveritatis proceſſit ſententia; quia ſcire

a Ita mſſ. Edit. vero ..... *quaſi innocens volebat, velut quodam* ...... *mentis internæ*. *Cognoſci* &c. At potiorem eſſe noſtram ac mſſ. lectionem non diffitebitur, qui locum paulo accuratius examinaverit.

b Edit. Rom. ſola, *Adhuc homo erat, proceſſu ei debebatur, ut in deum fieret, & ideo dictum eſt ei: Solve calceamentum. De homine dixit*: &c. Rurſus paucis interjectis eadem etiam ſola, *ut tertio te offeras coram Domino*. Sed utriuſque lectionis unus eſt ſenſus.

c Rom. edit. *per quod fit juſtitia*. Ex LXX. nimirum apud quos legas, δι' οὗ γίνεται δικαιοσύνη. Sed a mſſ. omnibus, & ant. edit. cum inter ſe conſentiunt ægre divellimur.

d Edit. omnes, & mſſ. aliquot: *ideo prævaricationis reum tenuit, quam* &c. Melius alii, qui & majori numero, ut nos in textu.

ſcire voluit, quod ſcire noo proſuit. A Nobis autem qui hereditario vinculo tenemur adſtricti, qui io hac carne ſumus, quæ priorum præjudicio detrita jam atque adſuefacta peccatis non poterat emergere; quaſi juſtus indulſit, juſte enim igoovit heredi, qui præjudicio laborabat auctoris.

23. quæſt. 4. cap. Eſt injuſta. Deut. 19. 13. 1. Reg. 15. 9.

25. Eſt ergo juſta miſericordia, ſed eſt etiam injuſta miſericordia. Deoique in Lege ſcriptum eſt de quodam *: B *Non miſereberis illius*. Et in libris Regoorum legis quia Saul propterea contraxit offenſam; quia miſeratus eſt Agag hoſtium regem, quem prohibuerat ſeotentia divina ſervari. Ut ſi quis latronis filiis deprecantibus motus, & lacrymis conjugis ejus inflexus, abſolveodum putet, cui adhuc latrocinandi adſpiret affectus: nonne inoocentes tradet exitio, qui multorum liberat ex- C itia cogitaotem? Certe ſi gladium reprimit, vincula diſſolvit, a cur laxat exſilio? Cur latrocinandi qua poteſt clemeotiore via noo eripit facultatem, qui voluntatem extorquere non potuit? Deinde inter duos, hoc eſt, accuſatorem, & reum pari periculo * de capite decernentes, alterum ſi noo probaſſet, alterum ſi eſſet ab accuſatore convictus, non id quod juſtitiæ eſt, D judex ſequatur; ſed dum miſeretur rei, damnet probaotem: aut dum accuſatori favet qui probare non poſſit, addicat innoxium. Non poteſt igitur hæc dici juſta miſericordia.

26. In ipſa Eccleſia, ubi maxime miſereri decet, teoeri quam maxime debet forma juſtitiæ; ne quis a communionis conſortio abſtentus, brevi lacrymula, atque ad tempus parata, E vel etiam uberioribus fletibus communionem quam plurimis debet poſtulare temporibus, facilitate ſacerdotis extorqueat. Nonne cum uni indulget indigno, plurimos facit ad prolapſioois contagium provocari? FACILITAS enim veniæ incentivum tribuit delinquendi. Hoc eo dictum eſt, ut ſciamus ſecundum verbum Dei, ſecundum rationem, diſpenſaodam eſſe miſericor- F diam debitoribus. Medicus ipſe ſi ſerpentis interius inveniat vulneris cicatricem, cum debeat reſecare ulceris vitium, ne latius ſerpat; tamen a ſecandi urendique propoſito lacrymis inflexus ægroti, medicamentis tegat quod ferro aperieodum fuit: nonne iſta inutilis miſericordia eſt, ſi propter brevem inciſionis vel exuſtionis dolorem corpus omne tabeſcat, vitæ uſus intereat? Recte igitur & ſacerdos vulnus grave, ne latius ſerpat, a toto corpore Eccleſiæ quaſi bonus medicus debet abſcindere, & prodere virus crimiois quod latebat, non fovere; ne dum unum excludendum non putat, plures faciat dignos quos excludat ab Eccleſia.

27. Jure ergo Apoſtolus divino nos hortatur exemplo dicens: *Vide ergo bonitatem, & ſeveritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, ſeveritatem: in te autem bonitatem, ſi permanſeris in bonitate*: oſtendens Judæorum populum jure eſſe a corpore Eccleſiæ ſeparatum, ne perfidiæ virus contaminaret Eccleſiam: populum autem gentiom bonitate Domioi receptum, & obedientiæ munere gloriari. Jure igitur huic divina booitas ſuffragatur, quamdiu in divina bonitate permaneat. Si vero & ipſe deſciſcat, pro criminis ſui qualitate damnabitur. Qua gratia Dominus & lux & iguis eſſe deſcribitur, ut in teoebris ambulanti luceat quaſi lumeo; ne diutius poſſit errare, qui quærit luminis claritatem: ei autem qui multa fuerit operatus, quæ manere non debeanr, ſed ardere ignis, eſt Dominus; ut operis noſtri fœnum ſtipulamque conſumat, atque utili nos faciat ſalvos detrimento, ſicut aurum quod dum excoquitur, plus probatur. Rom. 11. 22.

28. Fortaſſe dicat aliquis qua ratione ſcripſerit Propheta: *Miſerere mei ſecundum verbum tuum*? Verbum enim Dei juſtitia eſt. Si igitur juſtitia fretus erat, cur miſericordiam anto præmiſit: aut ſi miſericordiam requirebat, cur eam ad menſuram juſtitiæ putavit eſſe poſcendam? Qui enim bene agit, & bene vivit, opus non habet miſericordia; quia miſericordia a peccato liberat. Denique non divitibus, non fortibus & felicitate ſubnixis miſericordia conferri cooſuevit a nobis: ſed egentibus, vel debilibus, vel iis qui ex divitiis in pauperratem, aut captivitatem, aut neceſſitatem aliquam deciderunt. Ergo qui eget miſericordia, peccator eſt: qui autem peccator noo eſt, utique juſtus eſt, & noo eget miſericordia Dei.

29. Secundum quid igitur unuſquiſque, hoc eſt, ſecundum quem ſtatum egeat

* Illo nimirum qui proximum ſuum per inſidias interfecerit.

a Edit. Rom. ex ant. edit. Gratiani, *laxat exſilium*. Aliæ omnes cum mſſ. cod. *laxat exſilio*. Solus Fiſc. *laxat exitio*. Eſt autem *laxat exſilio* idem ac liberat exſilio, ſeu non damnat exſilio.

* *De capite*, hoc eſt de vita, ſive de pœna capitis. Quippe interdum rei atque accuſatoris periculum ita æquabatur, ut non ſolum uterque ſervaretur in cuſtodia; verum etiam idem ſupplicium quod alteri debebatur, ſi fuiſſet convictus, alteri non probanti lege talionis irrogaretur. Cod. Theod. l. 9. tit. *de Accuſ.* leg. 19. Item Grat. cit. loco.

egeat miſericordia, aut juſtitiam habeat, conſiderandum eſt. Aliter enim eget juſtitia Dei Angelus, aliter homo. Aliter eget miſericordia Archangelus, aliter homo. Angeli enim natura non utique ita corruptelæ obnoxia eſt, ut natura generis humani; & ideo ille eget miſericordia Dei, ne poſſit errare, & averſa a ſe Dei gratia, labatur in vitium: homo autem etſi jam firmiore propoſito eſt, tamen propter contractorum ſeriem peccatorum, miſericordiam Dei quærit. Itaque etſi uterque miſericordia Dei indiget, aliter tamen Angelo miſericordia, aliter homini debetur; leve enim vitium in Angelo judicio graviore cenſetur. Peccatum quoque adoleſcentiæ in homine, mitiore ſententia, quam peccatum ſenectutis adſtringitur, & citius relaxatur.

30. Propheta igitur in iſto verſiculo dividit cauſas, ut & miſericordiam quaſi homo poſtulet; quia nemo ſine ſorde peccati: & juſtitiam quaſi Propheta depoſcat: vel certe, quoniam licet peccaverit ſicut homo, & quaſi peccator miſericordia egeat; tamen correxit errorem, pœnitentiam geſſit, abſtinuit a temulentia delinquendi, ſobrietate virtutis. Petit ergo juſtitiam ſecundum verbum Dei, quia verbi Dei ſententia eſt, ut converſis venia donetur; ſi tamen legitime eſt facta converſio. *Ezech. 18. 21. & 33. 12.*

v. 59. 31. *Cogitavi vias meas, & averti pedes meos in teſtimonia tua.* Dividuus ſenſus: aut quia vias ſuperiores meas cogitavi plenas lapſus atque peccati, & ideo ut remiſſionem peccatorum poſſim mereri, morum converſione, ſtudioque virtutum, *Averti pedes meos in teſtimonia tua;* ut non jam meis greſſibus quibus ante ſum lapſus, ſed teſtimoniorum tuorum itineribus ambularem, quo tuorum ſemitæ mandatorum me errare non ſinerent, nec veſtigium in devia & tortuoſa deflecterem. Frequenter enim ignorantes iter, ſi ſtrata viarum ſequantur, perveniunt quo deſiderant pervenire, & carent erroris amfractu. Sin autem uſurpent ſcire quod neſciunt, & putent aliqua ſequenda compendia, a publici tractus itinere recedentes erroris labyrinthos frequenter incurrunt; ut eos de itinere deflexiſſe pœniteat. & ideo poſt multa laborum diſpendia ad iter quod reliquerant, redire contendunt.

32. Hic ergo ſenſus unus eſt, alius autem ita: *Cogitavi vias meas*, non ſuperiores, ſed futuras; ut ante meos actus

S. Ambr. Tom. II.

A cogitationibus prævenitem, ne inconſulta operatione progreſſus, aliquid [a] in ipſis cogitationibus offenſioni inciderem: ut ſi agere aliquid velim, ante cogitem utrum agendum ſit illud quod deſidero, aut quo agendum modo: ſimiliter ſi alloquendum, utrum alloqui debeam: deinde publice, an ſecreto loqui, præſentibus aliquibus, aut nullis; ſicut illud eſt, ut ſi velis fratrem corripere, primo ſolus corripias, ſe-
B cundo præſentibus duobus aut tribus teſtibus, tertio ſi non audierit, coram Eccleſia. Itaque ſi prætermiſſo ordine, velis coram Eccleſia fratrem increpare, quem ante monere debueras, erratum ipſe cognoſcis. Omnia igitur cum cogitatione facito, ut non te pœniteat operis tui. An vero ſi viam ingreſſus, cum veneris ad compitum aliquod (ita enim appellatur plurimarum velut quidam concurſus viarum) ſi neſcias quod iter ingredi debeas; ſtas tamen & co-
C gitas ipſe tecum, utrum primam, an ſecundam, an tertiam, an quartam, vel certe quintam, ſi ita eſt, viam eligas, quam ſequaris; nec putas prius adoriendum iter, quam animo definieris, & pleniore mentis intentione decideris. Stas igitur cogitans quæ ſit via, quæ in civitatem ducat, ad quam tibi putas eſſe pergendum. Quanto igitur magis animo debes ac mente conſiſtere, qui ad regnum cæleſte contendis, & cogitare tecum, quia
D non omnis via illo ducit, non omnis via illo dirigit ad Hieruſalem illam quæ in cælo eſt?

33. Sunt viæ quæ malos exitus habent, quas diaboli tentamenta triverunt; & ideo exitus earum, exitus mortis ſunt. Hæ nempe ſunt viæ, de quibus legiſti in Proverbiis: *Quia ſunt viæ quæ videntur viro rectæ eſſe, ultima autem earum adſpiciunt in profundum in-* *Prov. 14. 12.*
E *ferni*. Eſt autem via anguſtior illa, quæ ducit ad Dei regnum. Volens igitur eam ingredi viam quæ ad Deum ducit, non circumſpicies, non tecum ipſe tractabis, non conſiderabis; ne facile capiaris affectu, ſi viæ latitudine provocatus ingrediaris iter, quod ad inferna deducat? Cogita ergo ante, atque perpende quid facias.

F 34. *Qui viderit*, inquit, *mulierem ad concupiſcendum eam, jam adulteravit eam in corde ſuo*. Hic utique cogitavit ut videret mulierem, ut videret ad concupiſcendum; ſed mala hæc cogitatio relinquat vias ſuas. Alius non cogitavit quidem, ſed ſubito adſpexit, & captus *Matt. 5. 28.*

Ff eſt,

a Vet. edit. ac mſſ. nonnulli, *in ipſis coactionibus*. Rom. e margine unius Vat. *in ipſis actionibus*. Quidam mſſ. *in ipſis contionibus*. Reliqui magno numero nobiſcum faciunt.

eſt, & vidit, & concupivit, & ideo lapſus eſt. Quod ſi fragilem ſuum conſideraſſet affectum, & ante timuiſſet, ne cum vidiſſet mulierem, mente caperetur & animo; utique non proſpexiſſet ad mulierem, ne concupiſceret eam. Videns ergo mulierem non direxit pedem ſuum in teſtimonia Domini, qui ſi ante lapſum ſuum cogitare potuiſſet, [a] forſitan direxiſſet. Unuſquiſque ergo prius cogitet quomodo videat mulierem; ut non videat ad concupiſcendum eam, aut non adtendat in eam. Si autem videns repente, vel bona cogitatione fundatus, dirigat pedem ſuum ad teſtimonia Domini, ne in captivitate permaneat: utique ei profuit cogitatio. Poſtremo amans [b] mulierem, diligens, & concupiſcens, Chriſtum conſideret, judicium ejus, teſtimonia ejus de præmiis caſtitatis, & relinquat vias concupiſcentiæ, & ſequatur vias Chriſti: habebit laudem in eis, ſi contemplatus dominum Jeſum, contemnat carnis ardorem, flammamque libidinis quaſi quodam fonte reſtinguat, allidat teneras & infirmas cupiditates ad petram Chriſti.

35. Cogitet ergo primum, ut eadem repetam, quemadmodum videat, quemadmodum loquatur. Bene cogitavit qui
Pſ. 140. 3. dixit: *Pone, Domine, cuſtodiam ori meo;* ne forte dum mens inflammat ardorem, lingua ſermone labatur, aut multiloquio incauto etiam quod mens non cogitavit, incurrat loquendi facilitate: cogitet quemadmodum pedem ſuum dirigat, manum adferat; ne impetu indignationis impulſus, cum repellere debeat injuriam, ipſe alteri jactum notabilis cædis illidat. Cogitandum eſt igitur quid geramus; ubi enim præcedit cogitatio, maturitas operationis adhibetur. Itaque pes iſte fidei veſtigium eſt, quem meditatione perpenſa, a corporalibus motibus ad teſtimonia divina deflexit.

36. Quid igitur proſit cogitare ante, quod poſtea facturus ſis, docet verſi-
℣. 60. culus qui ſequitur: *Paratus ſum, & non ſum turbatus, ut cuſtodiam mandata tua.* Ubi cogitatione quis prævenit quod acturus eſt, ſemper paratus ad agendum eſt, ſemper fixus & validus; ut non queat ſubita aliqua accidentium offenſione turbari. Nulla eum flabra ſcopuloſæ nimis ambitionis excutiunt, nulla procella atque tempeſtas injuſtæ invaſionis exagitat, non petulantis oculus meretricis illaqueat; oculus enim

A meretricis, laqueus amatoris eſt. In aliena miſer capitur poſſeſſione, qui improviſo igne præventus poſſeſſionem ſuæ mentis amiſit. Si perſecutio ingruit, invenit jam paratum; ut ubi poſſit eſſe perturbatio ſalutis incertæ, ibi ſperata ſacri corona certaminis provida futuri meditatione demulceat. Si a maledicis obtrectatoribus frequenter obroditur, cogitet quia non eſt diſcipulus ſuper
B magiſtrum, neque ſervus ſupra dominum. Si ſupra Dei Filium opprobria exprobrantium nefanda ceciderunt, quemadmodum ſervus exſortem eorum ſperare ſe poterit? Ideoque mentem ſuam præparare debet; ut cum iſta acciderint, turbare ſe non queant. Præparet animum & meditatione componat, ut poſſit dicere, ſi tamen poſſit: *Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an fames?* &c. Quare Rom. 8. 35.
C autem non ſeparetur, adjecit: *Sed in his omnibus ſuperamus,* inquit, *& vincimus propter eum qui dilexit nos.* Meritoque confirmatus ait: *Confido enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli ..... neque Poteſtates, neque præſentia, neque futura ...... ſeparare nos poterunt a caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu.* Ibidem 37. Ibidem 38. & 39.

37. Multa Apoſtolus dixit, contra
D quæ lucta nobis eſt: ſed alia facilia ſunt, vel certe non hujus temporis aut loci; ut diſcutere omnia debeamus, quæ ſint quæ nos ſeparare poſſint a caritate Dei; niſi diligentius reſiſtamus. Illud nunc quod videtur obſcurius, non prætermittimus, quia ait: *Neque altitudo, neque profundum:* quæ ſunt gravia tentamenta. Denique habes in Eſaia ſcriptum ad regem Achaz: *Pete* Ibidem 39. Eſai. 7. 11. & 12.
E *tibi ſignum a Domino in profundum, aut in altum.* Reſpondit ille: *Non petam, neque tentabo Dominum.* Myſticum illi propoſitum eſt, ſed non intellexit: & veritus eſt ne tentare Dominum videretur, ſi ſignum peteret in altum, aut in profundum. Dominus autem volens gravia tentamenta remedio ſupplantare divino ait: *Ecce Virgo concipiet in utero.* Ibidem 14. Hoc eſt magnum ſignum, quod altitudinis, & profundi tentamenta deſtru-
F xit. Dominus enim Jeſus non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo; neque quæ ſua ſunt, requiſivit, ſed formam ſervi accepit, humiliavit ſe uſque ad mortem. Itaque neque elatus eſt poteſtate, neque mortis quadam dejectione turbatus. Hoc igitur ſignum proponitur regi; ut petat ſibi remedium, per quod nec regiæ poteſ-

a Regius cod. ſolus, *forſitan dixiſſet unuſquiſque: Cogitavi vias meas, & averti pedes meos in teſtimonia tua. Ergo prius* &c.

b Ita mſſ. omnes Gall. Edit. vero, *mulierem, ſi averterit non tantum pedem, ſed & mentem, ut diligens* &c. Sed quæ in mſſ. deſunt, nihil aliud quam ſenſum pervertunt.

poteſtatis extolleretur ſupercilio, nec A certe ærumnæ alicujus exceptione perturbaretur; ut erat corde turbatus, cum bellum ſibi videret ab Aſſyriis inferri. Divini igitur exemplo oraculi voluimus oſtendere quam eſſent hæc gravia tentamenta, quibus remedium ſolus potuit Chriſtus adferre.

38. Verumtamen & prophetico ſermone facile eſt docere ſarcinam quamdam horum tentamentorum. Hæc enim B tentamenta duo maxima ſanctus Salomon oratione propria declaravit, & (Prov. 30. 8. & 9.) rogavit ut poſſet excludere dicens: *Divitias autem & paupertatem ne des mihi: ſed ordina mihi quæ opus ſunt, & quæ abundent; ne repletus mendax fiam, & dicam: Quis me videt? aut pauper rapiam, & perjurem nomen Dei*. Potes igitur tu iſta tentamenta contemnere, quæ formidavit Salomon, qui ſapientiam poſtulavit C & meruit? Dives erat, timuit extolli: pauper fieri formidavit; ne paupertatis neceſſitate * abſtinentiæ gratiam non teneret. Quam multi qui videbantur ſancti eſſe, ceciderunt ab altitudine cordis ſui? Quam multi aliqua neceſſitate dejecti, non potuerunt contenti eſſe injuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati? Rarus Job invenitur in terris, qui & divitias amiſit & filios, D [a] & vibicibus corporis exaratus, cum vermes toto corpore fluerent, a Chriſti tamen caritate non potuit ſeparari. Paremus igitur affectum noſtrum; ne imparatum vis repentina perturbet. Denique ſciens Dominus cito nos frangi ſolere, ait etiam apoſtolis: (Johan. 14. 27.) *Non turbetur cor veſtrum, neque formidet*. Si te cupiditas appetentiaque tentaverit, lege Evangelium, dicat tibi Jeſus Chriſtus: E *Non turbetur cor tuum*. Si quis terror ingruerit, dicat tibi Chriſtus: *Non turbetur cor tuum, neque formidet*. Si qua ſupplicia perſecutor inflixerit, lege Evangelium, dicat tibi Jeſus: *Non turbetur cor tuum, neque formidet*. Lege Apoſtolum dicentem: (Rom. 8. 18.) *Indignæ enim paſſiones ſunt hujus temporis ad ſuperventuram gloriam*. Si in mari naviganti gravis fluctus inſurgat, tempeſtas atra deſæviat, tibi (Marc. 6. 50.) dicat Jeſus: *Ego ſum, noli turbari*. Ve- F niens igitur in certamen aliquod magnum & grave, dic prius: *Paratus ſum, & non ſum turbatus; ut cuſtodiam mandata tua*.

39. Et quid de ſæcularibus dicam? Eſto paratus non ſolum adverſus ea quæ vides, ſed etiam adverſus ea quæ

A non vides. *Foris*, inquit, *pugnæ, intus timores*. (2. Cor. 7. 5.) In te ipſo tibi bellum eſt: bonum eſt ut in tranquillitate ſit animus tuus, & in quadam ſerenitate: ſed gubernator ille melior eſt, qui in tempeſtate navim gubernat. Rege igitur te ipſum, quando turbatur animus, mens fluctuat. Laudaverim virtutem gubernatoris, qui nullas procellas ſenſerit, & curſum navigii direxerit, nul- B la tempeſtate jactatus? Sed illum magis laudaverim, qui adverſus ventos renititur, inſurgit adverſum fluctus, non timet vel cum elevatur undis navigium, vel cum ad profundi ima deponitur. Ita & ille laudandus eſt gubernator ſui, qui ea quæ adverſa ſunt, vincit patientia, virtute ſuperat, ſecundis non extollitur, adverſis non frangitur. Bellum tibi eſt etiam adverſus C nequitias ſpiritales. Advertis cum quantis tibi ſit prælium? Et ideo meditare, & ſtatue animo; ut procedens ad prælia dicas: *Paratus ſum, & non ſum turbatus; ut cuſtodiam mandata tua*.

40. Sequitur verſus quintus: (℣. 61.) *Funes peccatorum circumplexi ſunt me, & legem tuam non ſum oblitus*: hoc eſt, funibus me circumdederunt peccatores; ut mea implicarent veſtigia, ne poſſem incur- D ſus eorum prævidendi celeritate evitare. Non ergo illi funes ſunt, de quibus ſcriptum eſt: (Pſ. 15. 5.) *Funes ceciderunt mihi in præclaris*; ſunt enim funes illi quibus utuntur, qui terminos metiuntur agrorum limiteſque diſtingunt, & poſſeſſionum ſpatia diſterminant. Tenduntur ergo illi funes quoad poſſeſſio uniuſcujuſque diffunditur. Sic factus eſt funiculus hereditatis ſuæ Iſrael. Boni E ergo illi funes. Iſti autem funes quibus trahuntur peccata, ut fune longo, & ut loro jugi vitulæ iniquitatis. Vitula enim indomita plus ſe jactat & excutit, cum tenetur, nec adquieſcit imperio, nec adſtringitur vinculo; ſed magis cum loro retrahitur, exaſperatur. Itaque nec coacta ſe ſubjicit, nec tamen libera vinculorum eſt. Sicut ergo trahit vitula lorum jugi, quæ etſi non tenetur e proximo; tenetur tamen, F nec ſe explicat & abſolvit: ita trahit unuſquiſque peccator indomitis moribus iniquitates, qui putat ſe liberum; quia non eſt jugo ſubditus, ſubjectuſque judicio: & neſcit quod non ſit exutus, ſed magis ut illa vitula, & ipſe ſe implicat ſuorum nexibus peccatorum. Hi ſunt igitur funes delictorum noſtro-

* *Abſtinentiæ*, a rapinis ſcilicet, ut referatur ad ſuperius illud, *aut pauper rapiam*.

a Ita mſſ. aliquot, & cunctæ edit. niſi quod Era. Gill. ac Rom. præferunt, *exarabatur*, Mſſ. vero alii, *& ulceribus*: nonnulli, *& verberibus exaratus*. Sed *vibicibus*, magis Ambroſiana locutio eſt; ut jam obſervari potuit non uno loco.

noſtrorum, quibus involvimur & ligamur, quemadmodum ſunt & vincula delictorum. Et ideo Salvator qui habet in poteſtate peccatum dimittere, dicit iis qui ſunt in vinculis: *Exite*. Utinam & mihi dicat: Exi de vinculis tuis: exi de nexibus peccatorum tuorum: ſolve funes erroris tui, quibus circumdatus & ligatus es. Etſi enim nequiſſimus ſim omnium, [a] & deteſtabiliſſimus peccatorum; illo tamen jubente, liber ero, qui ſub uno momento latrocinii damnatum reum ſupplicio eripuit, conſtituitque in regno ſuo.

41. Sunt ergo vincula quibus conſtringimur, etſi videamur nobis liberi. Beatus qui hæc ſolvit ſibi vincula. Et ideo David ait: (Pſ. 2. 3.) *Dirumpamus vincula eorum: & abjiciamus a nobis jugum ipſorum*. Non manu utique viſibilia vincula dicit eſſe rumpenda, ſed inviſibiles criminum nexus morum converſione, & fidei profeſſione ſolvendos: [b] aut manu, hoc eſt, opere manus tuæ. Eroga pauperibus, debiles elevato, redime captivos: & ſolviſti vincula tua. Eleemoſyna enim a peccato liberat. Eripe eum qui ducitur ad mortem, hoc eſt, eripe eum interceſſione, eripe gratia, * tu ſacerdos: aut tu imperator, eripe ſubſcriptione indulgentiæ; & ſolviſti peccata tua, exuiſti te vinculis.

42. (Jacob. 1. 14.) Vinculis enim peccatorum ſuorum unuſquiſque conſtringitur, ſicut ipſe legiſti: ligat nos vinculis carnis illecebra. Vinculum noſtrum avaritia eſt, vinculum noſtrum ebrietas eſt, vinculum noſtrum concupiſcentia eſt, vinculum noſtrum ſuperbia eſt. Sunt & diaboli vincula. Denique ſcriptum eſt: (Luc. 13. 16.) *Hanc autem filiam Abrahæ, quam ligavit ſatanas decem & octo annis*. Ligat nos etiam diabolus criminum nexu: ligat nos vinculo fornicationis, vinculo adulterii, vinculo perfidiæ qua Chriſtus negatur, vinculo invidiæ qua frequenter etiam frater appetitur, vinculo crudelitatis qua nonnumquam ſocius & conſormis occiditur. Hæc ſunt vincula quibus ligatus unuſquiſque inclinatur; ut animam ſuam levare non poſſit, nec obtutus ad cælum mentis erigere; niſi dicat ei Dominus: (Ibidem 12.) Dimiſſus es ab infirmitate tua; & munere cum ſuæ benedictionis erexerit. Hæc ſunt ſceleratorum vincula [c] quæ dure peccatores ligant, hoc eſt, diabolus & miniſtri ejus: vel certe Nemroth, hoc eſt, amaritudo: vel certe Eſau, hoc eſt, terrenus & callidus. Iſti enim venatores erant, qui feras laqueis captare conſueverant, & muta animantia vinculis illigare. Inutiles venatores, qui capiant beſtias, quæ pompam ſpectaculo populari præbeant, miniſterium crudelitati. Denique nullum invenimus in divinarum ſerie ſcripturarum de venatoribus juſtum.

43. At vero alia vincula ſunt, ut dixi, domini Jeſu, quem ſequuntur, inquit, alligati vinculis, (Oſee. 11. 4.) hoc eſt, vinculis adſtricti caritatis & amoris, fidei vinculis alligati. Licet ſic poſſit intelligi: Alligati vinculis Chriſtum ſequuntur, hoc eſt, peccatorum & criminum remiſſorem, fontem indulgentiarum, redemtionis auctorem. Sequamur ergo vincula Chriſti, fugiamus vincula venatorum; ne dum incedimus; dum ignoramus, laqueos eorum pes noſtræ mentis incurrat, nec animæ noſtræ cervicem flexibus inſeramus. Inſidiantur enim quaſi peſſimi venatores: & quando proſperorum eventu animum relaxamus, ac ſecundis rebus remittimus, nec excubias cautionis habemus intentas, tunc plus jactant laqueos ſuos, aut in via qua ambulamus, abſcondunt; ut cum fuerint eorum laqueis innexa veſtigia, trahant quo ſecurum ſupplantent viantem, vel collo adſtrictos ſtrangulent commeantes.

44. Noli ergo alta ambulare cervice, ſicut filiæ Judæ; altis enim cervicibus cito laqueus innodatur. Noli ad ſæcularia mentem animumque defigere: ſed circumſpice oculis animæ diligenter, quia pluit Dominus laqueos ſuper peccatores; ne cadentes illigare te poſſint: quos poteris evitare, ſi legem Domini non oblivifcaris. Etenim etiam qui ligatus eſt, ſi ſibi ſit conſcius libertatis, oblivifci libertatem ſuam non deſinit, & cauſam nonnumquam dicit e vinculis, [d] eamque ſibi legum præſcripto defendit, ac judicio frequenter abſolvit. Ergo & tu ſi peccaveris, memor eſto

a Omnes edit. cum paucis mſſ. *& deteſtabilis uſu peccatorum*. Reliqui mſſ. nobiſcum faciunt.

b Rom. edit. e marg. unius cod. Vat. *Aut ſi manu, & tunc opera manus tuæ eroga* &c. Vet. edit. ac tres mſſ. *Aut manu, hoc eſt opera* &c. Alii omnes loguat ... *opere* &c.

* Inter Epiſcoporum privilegia illud erat olim non minimum, ut poſſent certis diebus in cuſtodia ſervatos adire, atque audita ipſorum cauſa, pro iis apud judices intervenire. Hoc liquet ex lib. 9. Cod. Theod. Tit. 3. leg. 11. & Comm. Godefr. in eamdem legem. Sed illud etiam clarius cognoſcas ex lib. 13. Append. Cod. Theod. qua Imp. Hon. & Theod. liberum carceris aditum Epiſcopo viſitanti patere jubent; *ut medicetur ægros*, inquiunt, *alat pauperes*, *conſoletur inſontes: & cum ſingulorum cauſas cognoverit interventiones ſuas apud judicem competentem ſuo jure moderetur*, &c.

c Edit. Rom. ſola, *quibus dure peccatores ligant diabolus* &c.

d Mſſ. ſex: *Et ea quæ ſibi lege. ſunt præſcripta* .... *abſolvitur*. Alii quatuor: *Et æque ſibi legum præſcripta* .... *abſolvitur*. Ceteri, ac edit. nobiſcum faciunt. Hic autem *legum præſcriptum*, idem eſt atque legum definitio, ſeu conſtitutio.

eſto legis. Si peccaveris, memor eſto Chriſti, qui te liberat dicens: *Ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas ...... & memor non ero*. Ipſum diebus ac noctibus tene, ipſi tua confitere peccata. *Eſai. 43. 25.*

45. Docet te Propheta quomodo teneas dominum Jeſum. *Media nocte*, inquit, *ſurgebam ad confitendum tibi, ſuper judicia juſtitiæ tuæ*. Non ſatis eſt dies ad deprecandum, ſurgendum eſt & nocte, & media nocte. Ipſe Dominus pernoctavit in oratione; ut te proprio ad deprecandum invitaret exemplo: & utique peccatis tuis ille indulgentiam poſtulabat: poſtulabat a Patre, a operabatur propria voluntate. Non tibi dicit Propheta, ut tantummodo media nocte ſurgas: ſed ut ſurgas nocte, & maxime nocte media. Nocte enim ſurgendum ante præmiſit dicens: *Memor fui in nocte nominis tui, Domine*. Poteſt unuſquiſque memor eſſe, & non ſurgere: poteſt unuſquiſque & ſurgere, & cum ſurrexerit, ea quæ proprio arbitrio ſederint, poſtulare. Addidit: *Media nocte ſurgebam*, docens ſurgendum eſſe media nocte. Nec otioſum eſt quod adjunxit: *Ad confitendum tibi*, hoc eſt, ut illo maxime tempore deprecari Deum, & propria debeamus deflere peccata: nec ſolum præteritis veniam poſtulare, ſed etiam præſentia declinare, futuris cavere; multa enim illo in tempore tentamenta proſerpunt. *v. 62.* *Supra 55.*

46. Tunc fervet carnis illecebra: tunc tentator illudit: coquitur cibus, potuſque digeritur: ſtomachus æger, mens ſomnolenta, animus occupatus eſt. Itaque aut quieſcenti calor ſoporis augetur, aut vigilanti nondum plenior refuſus eſt vigor, qui errorum cavere poſſit incurſus. Tunc igitur tentator adſiſtit, tunc retia jacit, quibus turbare poſſit mentem improvidam. Tunc ſpiritales nequitiæ tenebras offundunt: tunc omne nefas ſuadere contendunt, quando nullus arbiter culpæ, nullus criminis conſcius, nullus poteſt eſſe erroris teſtis. Tunc varias diſceptationes peccatori dormitanti infundunt; ut primo de ſtatu mentis dejiciant reluctantem, & aliquorum qui ſancti habentur, proponatur exemplum, quod

A illi aliquando deliquerint, ſed poſtea veniam ſint adepti, & texerint ſuperiora delicta. Nam etſi omnem emendationem noſtri inimicus exoſus ſit; tamen ad tempus, ut ſobriæ mentis virum poſſit elidere, prætendit futuram indulgentiam; ut præſentia peccata perſuadeat: & cum impulerit aliquem ad erroris adſenſum, ſi viderit eum jam non amore virtutis a culpa,
B ſed pœnæ contemplatione revocari, inſerit varias diſceptationes, ut dicat ſibi: *Quis me videt. Et tenebræ circumdant me, & parietes ...... quem vereor?* Non videt Altiſſimus, non ad eum peccata noſtra perveniunt, non dignatur ſpectare quæ turpia ſunt. Hæc utique uſu exemploque cognoſcimus; nemo enim poteſt eſſe expers tentationis. *Eccl. 23. 25. & 26.*

C 47. Itaque ut tempus hoc habile eſt tentamentis: ita etiam tempus eſt pœnæ, quod ex lectione divina poſſumus edoceri. Non enim otioſe dominus Deus noſter eum poſſet quocumque momento primitiva Ægyptiorum extinguere; hoc tamen tempus dolori & luctui peccatoris opportunius judicavit. Sic enim ſcriptum eſt, quia media nocte primogeniti Ægyptiorum liberi
D ab exterminatore ſint interemti. Ideoque ſanctus Moyſes propheta, ut hoc præveniret tempus, ac ſine Hebræorum fraude tranſiret, agnum ante immolavit, hoc eſt, veſperi; ut manducantes eum, & paſcha Domini celebrantes, non occuparentur exterminatoris inſidiis; ne inermes & vacuos ſpiritalis alimenti nocturna ſpicula tenebroſi hoſtis opprimerent. *Exod. 12. 29.*

E 48. Hæc diligenter intende, prudenter intellige, ſollicite require. Non perfunctorie iſta dicuntur, ſed divina tibi myſteria declarantur. Præveni & tu inſidias tentatoris, inſtaura prius cæleſte convivium. * Indictum eſt jejunium, cave ne negligas. Et ſi te fames quotidianum cogit ad prandium, aut intemperantia declinat jejunium; tamen cæleſti magis te ſervato convivio. Non epulæ paratæ extorqueant,
F ut cæleſtis ſis vacuus ſacramenti. Differt aliquantulum, non longe finis eſt diei:

a Rom. edit. ſola, *operabatur propria poteſtate*.

* Multa ex hoc loco erui poſſunt, quibus illuſtretur Eccleſiaſticæ priſcorum temporum diſciplinæ cognitio. Hinc enim primo jejunii cum indictum fuiſſet, ad uſque diei finem ſervandi obligatio declaratur. Deinde conſuetudo ſacramenti Euchariſtiæ non niſi ore jejuno recipiendi oſtenditur: tum Mediolanenſis Eccleſiæ uſus innuitur diebus ſabbati ac dominicis non jejunandi; hoc enim colligi poſſe videtur ex illis verbis, *immo plerique ſunt ejuſmodi dies* &c. quæ quidem eo ſenſu melius explicantur, quam ſi de jejuniis ſtationum ea intelligas; cum maxime veriſimile ſit quadrageſimale jejunium hic deſcribi. Poſtea celebrandæ oblationis fit mentio, quam oblationem nihil aliud eſſe, niſi corporis Chriſti ſacrificium ad Præfat. hujus operis obſervavimus. Ad hæc indidem quoque intelligere eſt moris fuiſſe in Eccleſia latina etiam jejunii diebus ſacrificium offerre, & Euchariſtiam accipere, contra quam in orientali obtinebat. Poſtmodum memoratur etiam veſpertinum ſacrificium, id eſt, miſſa veſpertinis horis diebus jejunii celebrari ſolita: de qua in Conc. Vaſenſi c. 3. Aurel. 3. c. 29. Matiſcon cap. 9. actum reperimus. Recenſentur denique mirabiles hujus ſacramenti effectus, munimentum ſcilicet adverſus diaboli tentamenta, remiſſio peccatorum. &c.

diei: immo plerique ſunt ejuſmodi dies; ut ſtatim meridianis horis advenieodum ſit in Eccleſiam, canendi hymni, celebranda oblatio. Tunc utique paratus adſiſte; ut accipias tibi munimentum; ut corpus edas domioi Jeſu, io quo remiſſio peccatorum eſt, poſtulatio divinæ recooiciliationis, & protectionis æteroæ. Suſcipe ante dominum Jeſum tuæ mentis hoſpitio: ubi corpus ejus, ibi Chriſtus eſt. Cum hoſpitium tuum adverſarius viderit occuparum cæleſtis folgore præſentiæ, Intelligens locum tentamentis ſuis intercluſum eſſe per Chriſtum, fugiet ac recedet: & tu mediam noctem ſine ulla offenſione traoſibis. Admonet etiam ſacrificium veſpertioum, ut numquam Chriſtum obliviſcaris. Non potes oblivisci, cum lectum adſcendis, ejus Domini, cui in occaſu diei precem ſuderis, qui eſurieotem te ſui corporis epulis expleverit. Etenim quod veſperi cogitaveris, cito cum evigilaveris, recenſebis. Excitabit te ipſe domious Jeſus: admonebit ut ſurgas, & eo tempore arma oratioois adſumas, quo ſolet incurſare tenrator.

Act. 16. 25. & 26. 49. Unde non otioſe Paulus apoſtolus & Silas truſi in carcerem, cum in nervo pedes haberent, media tamen nocte ſurgebant mentis veſtigio, exorabaot Dominum, & laudis ſacrificium deferebaot. Ideoque ubi noo defuit devotionis officium, adſuit etiam abſolotionis remedium. Subito enim media nocte terræ motus factus eſt grandis; ita ut mota eſſent fundamenta carceris, valvæ apertæ, omnium vincula ſoluta ſint. Audis quemadmodum ſi ligatus fueris, quibus manibus, quibus operibus ipſe te ſolvas, quemadmodum cuſtodes timere non poſſis? Surge igitur ad precaodum. Ea hora eſt, qua tentator nocere conſuevit, & nequitia conſuevit irruere. Ea hora eſt, qua ſolet adverſus tentationes graves remediom venire cæleſte. Excubaodum tibi eſt, ne qua fraude viocaris: providendum ut eo tempore quo potes viocere, nequaquam vincendi tempus amittas.

50. Et quia orationem eſſe ſubeundam media nocte diximus, non minos etiam de hujuſmodi hora diei dicendum videtur; cootraria enim diei nox eſt. Quid enim luci commuoe cum tenebris? Et ideo adverſa ſibi eadem nocturna eſt vel diurna. Sicut eoim media nocte primitiva Ægyptiorum tentator occidit [a], & ex eo coA gnoſcitur quod ea maxime hora operetur adverſarius; ita e contrario quod meridiano tempore virtus divinæ lucis operetur. Unde & Abraham circa meridiem ſobrias tendebat excubias, & booi aliquos exſpectabat eventus, levans oculos ſuos, ac finitima perluſtrans, quod eo tempore advenientem gratiam ſibi quæreret. Illo igitur tempore cum duobus Angelis ſanctis divinus ei hoſpes advenit: illo tempore B Chriſtum ſuſcepit hoſpitio: illo tempore illa quæ legis & intelligis, celebrata myſteria ſunt. Quando enim magis debuit fidelem virum divina illuminare præſentia, quam cum lux diei plenior refulgeret. Meritoque etiam ſanctus Joſeph receptis fratribus, & accerſito juniore germano quem maxime diligebat, meridie inſtaurat convivium. Erat enim meridies in ſancti C Joſeph pectore, quando lætas epulas fratribus ſplendentis gratiæ miniſtrabat, ſuaviſſimique cibos alioquii dividebat; ut cum illi pœnam fratris metuerent appetiti & venditi in ſervitutem, ille divino jodicio ipſis diceret eſſe proviſum, ut in Ægyptum deduceretur, qui famem ſuſtioentibus alimoniam ooo negaret. *Gen. 18. 1. & 2.* *Gen. 43. 16.* *Gen. 45. 5. 6. & 7.*

51. Habemus ergo in nobis meridiem. Meridies eſt ei, cui juſtitiæ ſol D refulget, & cujus opere booo, vel cogitatiooibus innoxiis, & pura mente atque ſincera paſcitur Chriſtus. Diſce igitur quemadmodum tibi ipſe facias meridiem. *Revela*, inquit, *ad Dominum viam tuam, & ſpera in eum: & ipſe faciet, & educet ſicut lumen juſtitiam tuam, & judicium tuum ſicut meridiem*. Ubi enim vera eſt fides, ibi veri luminis gratia eſt: ubi innocentiæ prolixior cuſtodia, virtutumque longa meditatione E proceſſus, ubi ſpleodor bonæ cooſcientiæ diu permanens, ibi intelligibilis eſt meridies: ibi & tu Chriſto mentis tuæ epulas exhibebis, & in divitiis ejus etiam ipſe paſceris; ita ut non præmaturus & velox veri luminis ſequatur occaſus, nec quidam ſtudiis tuis tenebroſus cito veſper incumbat, & opera bona interjectus impediat. Quod ſi tentatiooum nox advenerit, noo immerito media nocte ſurgendum, F & oraodum diu, & protrahenda pſalmis tempora, donec veniat dies, & illuceſcat tibi Chriſtus. *Pſ. 36. 5. & 6.*

52. Vide igitor ne & per diem tibi media nox fiat, quo muodi princeps tenebroſus & ſquallidus plenitudinem tibi tentationis infundat. Surge igitur, & ex-

a Sic omnes mſſ. atque edit. excepta una Rom. ubi poſitum eſt, *exterminator occidit*.

& excita tuam mentem : non dormitabit qui cuſtodit te, ſi te non reperiat dormientem: ſed ſurget, ſi & ipſe fuerit tuæ animæ vigiliis excitatus : & imperabit vento, & fiet tranquillitas in tuo pectore, quod diverſarum procellarum turbine fluctuabat. Surgendum igitur nobis. Solet Sponſus media nocte venire : cave ne te dormientem inveniat, cave ne facem tuam non queas ſomnolentus accendere. Surgendum, inquam, & Domino confitendum eſt, ut gratias agas. Confitenda etiam ejus judicia æterna; ut quidquid nobis boni accidit, ejus juſtitiæ deputemus : ac ſive divites ſumus, ſive ſalubriter valemus, id juſtitiæ Domini deferamus; quia juſtus eſt, ut opus ſuum tueatur ac ſervet, ut quos nudos indotata quadam naturæ ſorte in hanc projecit corporis infirmitatem, vigore animi, & miſericordiæ ſuæ dote pauperes veſtire dignetur. Quod utique omni agendum tempore manifeſtum eſt; ut nec die, nec nocte, nec ullo tempore a gratiarum actione debeamus vacare.

℣. 63. 53. Sequitur verſus ſeptimus : *Particeps ego ſum omnium timentium te, & cuſtodientium mandata tua*. Habet & Chriſtus participes atque conſortes ſui.
Pſ. 44. 8. Denique David probat dicens: *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*. Habet participes carnis; quia carnem ſuſcepit : habet prophetiæ; quia
Deut. 18. 18. & 19. *Prophetam*, inquit, *vobis ſuſcitabit dominus Deus veſter de fratribus veſtris tamquam me: ipſum audietis per omnia quæcumque loquetur vobis. Erit autem, omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe*. Ipſe eſt verus propheta, qui ſine alterius munere futura cognoſcit : qui ea quæ ventura erant, locutus eſt in prophetis. An non eſt propheta, qui facit alios prophetare? Ipſe eſt qui auditur ſicut Lex; quia & Lex
Luc. 16. 31. eſt ipſius. Denique *Si Moyſen*, inquit, *& prophetas non audiunt : nec ſi quis ex mortuis ad illos abierit, credent*. Ideoque populus Judæorum quia non audivit hunc prophetam, de plebe exterminatus eſt; ut populus Dei eſſe deſineret, qui ante populus Dei dicebatur. Habet conſortes baptiſmi; quia baptizatus pro nobis eſt: habet conſortes juſtitiæ; quia ipſe juſtitia eſt, & nobis de ſuo dedit ſui habere conſortium: habet conſortes veritatis; quia ipſe veritas eſt, & nos tenere voluit veritatem: habet conſortes reſurrectionis; quia ipſe eſt reſurrectio:

A habet conſortes immaculatæ vitæ; quia ipſe immaculatus eſt. Et quicumque in novitate vitæ ambulaverit, quicumque tramitem juſtitiæ tenuerit, particeps Chriſti eſt. Habet etiam tribulationis ſuæ participes; ideoque qui particeps ejus eſſe cupiebat, dixit : *Nunc* Coloſſ. 1. 24.
gaudeo in paſſionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea, pro corpore ejus, quæ eſt Eccleſia.
B Sepulturæ quoque ejus participes ſumus; quiſquis enim conſepultus eſt cum ipſo per baptiſmum in mortem, particeps ejus eſt. Ideoque ipſe Apoſtolus adſtruens quam nobis gratiam dederit dominus Jeſus, ait : *Participes* Hebr. 3. 14.
enim Jeſu Chriſti facti ſumus.

54. Sed & ille particeps Chriſti eſt, qui lugentem mœſto conſolatur affectu:
C qui in carcere conſtitutum proprio non defraudat officio : qui lecto ægrotantis adſidet, non ut capiendæ hereditatis tendat aucupium; ſed ut morbi vim ſollicito mitiget miniſterio, ut ſedulo feſſum ſermone demulceat : qui nudos veſtiat, eſurientes reficiat. In his enim frequenter eſt Chriſtus, ſicut ipſe ait: [a] *In carcere eram, & non veniſtis ad me :* a
nudus eram, & non operuiſtis me ..... Quod Matth. 25. 24. & ſeq.
D *enim uni eorum non feciſtis, nec mihi feciſtis*. Si oderim mendacium, particeps Chriſti ſum; quia veritas Chriſtus eſt: ſi fugiam iniquitatem, particeps Chriſti ſum; quia Chriſtus juſtitia eſt. Beatus qui hoc poteſt dicere. Sicut enim membrum particeps eſſe dicimus totius corporis : ſic conjunctum omnibus timentibus Deum, qui non dicat alteri : Non es de corpore meo, hoc eſt, non dicat pauperi dives, non
E ignobili nobilis, non ægro ſanus, non fortis debili, non imperito ſapiens dicat : Non eſtis mihi neceſſarii; particeps corporis Chriſti eſt, quæ eſt Eccleſia. Sed qui ſciat quod ii qui videntur in Eccleſia debiles, pauperes, imprudentes, etiam peccatores abundantiori indigeant honeſtate, & majore præſidio fulciendi ſint : qui hoc noverit, ipſe poteſt dicere: *Particeps ego ſum*
F *omnium timentium te*. Qui compatiatur magis hujuſmodi hominibus, quam faſtidiat eos : compatiatur infirmis; ut ſciat quia unum corpus omnes ſumus, & membris membra connexa; ut alterum ſine altero eſſe non poſſit : & cum alterum dolet, compatiatur alteri. Iſte ergo recte poteſt uſurpare hujus vocis auctoritatem.

55. Vide autem quam verecunde Pro-

a Ita omnes mſſ. Edit. contra triplicem hujus loci negationem expungunt, ut de juſtis intelligatur. Sed quolibet modo proponatur, tantumdem valet ad probandum intentum.

Propheta dixerit: *Particeps ego ſum timentium te*. Non dixit imitantium, ſed Eccli. 9. 16. *timentium*; initium enim ſapientiæ eſt timor Domini. Inrer rudes ſe conſtituit humilitate, cum veteranos devotione ſuperaret. Sed tamen & timere virtutis eſt; quia ſcriptum eſt: *Timete* Pſ. 33. 10. *Dominum omnes ſancti ejus*.

56. Sed ne aliquibus timor iſte non ſanctus videarur (quia ſunr qui ignava formidine perrimeſcunt, & hebeti trepidant metu) addidit: *Et cuſtodientium mandata tua*. Ut oſtenderer ſe ſancti timoris eſſe conſortem. Aur ſic. Poteſt quidem timere corde devotus, ſed opere piger; ut ſit religioſus affectu, otioſus actu. Non tamen poreſt piger eſſe, qui mandara Domini cuſtodit. Qui ergo timet, cuſtodit. Ergo ejus eſt cuſtodire, qui timeat. Sanctus itaque hoc dicit: ego autem hoc mihi uſurpare non poſſum; quanti enim ſunt qui timeant Deum, & non illis a compatior? [a] Quærunt opem, & ſerre nolo: miſericordia indigent, ſumtu non adjuvo. Quiſquis autem hæc facit, ipſe poteſt dicere ſe rimenrium Chriſtum eſſe conſortem.

v. 64. 57. *Miſericordiæ tuæ, Domine, plena eſt terra: juſtificationes tuas doce me*. Quomodo miſericordiæ Domini plena eſt terra, niſi per paſſionem domini noſtri Jeſu Chriſti, quam futuram prævidens, quaſi promiſſam Propheta concelebrat? Prophetis enim ea quæ ventura ſunt prævidentibus moris eſt, ut quaſi jam decurſa memorentut quæ poſterioris ætatis ſunt. Plena eſt ergo terra miſericordiæ Domini; quia omnibus eſt data temiſſio peccarorum. Super omnes ſol oriri jubetur. Et hic quidem ſol quotidie ſuper omnes oritur. Myſticus autem ſol ille juſtitiæ omnibus ortus eſt, omnibus venit, omnibus paſſus eſt, & omnibus reſurrexit: ideo autem paſſus eſt, ut tolleret peccatum mundi. Si quis autem non credit in Chriſtum, generali beneficio ipſe ſe fraudar: ut ſi quis clauſis feneſtris radios ſolis excludat, non ideo ſol non ortus eſt omnibus, quia calore ejus ſe ipſe fraudavit: ſed quod ſolis eſt, prærogativam ſuam ſervar: quod imprudentis eſt, communis a ſe gratiam lucis excludit. Super omnes pluvia eſt, & hoc divinæ miſericordiæ deputatur; quia pluit ſuper juſtos & injuſtos. Aut certe ſic Inrerpretandum, quod miſeri- A cordiæ divinæ plena ſit terra; quia *Domini eſt terra, & plenitudo ejus ..... ipſe* Pſ. 23. 1. &c. *ſuper maria ſundavit eam, & ſuper flumina præparavit illam*. Etenim per Eccleſiam in omnes gentes diffuſa eſt miſericordia Domini, in omnes gentes diffuſa eſt fides.

58. Fortaſſe dicas: Qua ratione non dictum eſt, miſericordiæ Domini plenum eſt cælum? Quia ſunr etiam ſpi- B ritales nequitiæ in cæleſtibus: ſed non iilæ [b] ad commune jus indulgentiæ b Dei, remiſſionemque pertinent peccatorum, quibus ignis ſervatur æternus: & illa quæ cæleſtium vel poteſtatum vel miniſteriorum ſunt, licer auxilio Domini fulciantur; tamen non tanta ejus indigent miſericordia, quanta ea quæ ſunt inferiora arque terrena; non enim illa carnis involucro veſtiuntur, C in qua eſt ſrequentis erroris illecebra. Ideoque in ſuperioribus ait idem Propheta, quia *Cælum cæli Domino, terram* Pſ. 113. 16. *autem dedit filiis bominum*. Unde & cælum purius & defæcatius ab omni labe peccati eſt, longeque ſemotius ab illo de quo ſcriptum eſt: *Sicut volatilia cæli*. Matt. 6. 26. Hoc enim cælum velut medius quidam inter cælum & terram aerius locus dicitur, in quo ſunt etiam ſpiri- D tales nequitiæ in cæleſtibus. Nam in illo non appellativo, ſed vero cælo, etiamſi diabolum legerimus in conſpectu Dei Angelorum non deſuiſſe concilio; puto tamen nulla operari tentamenta nequitiæ. Denique ſcriptum eſt quia Gen. 6. 2. angeli amaverunr filias hominum; eo quod terrenis capti detineantur illecebris princeps mundi iſtius ac miniſtri ejus, in quibus nequitia ſpiritalis ve- E nenis quibuſdam carnis bujus imbuta, & humanis eſt infecta criminibus. Ideoque Dominus in Evangelio ſuo ait: *Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra*. Matt. 6. 10. Non eadem eſt illic iniquitas vicinum poſſeſſionis finirimo rure depellere, viduam hereditatis fraudare compendiis, minores * conſortii jure detrudere, in- * tra lignum denique & quodcumque argenti atque auri vel æris metallum F velut effigiem quamdam cæleſtem includere poteſtarem. Hæc cum ſint maximi plena ſacrilegii, in cælis vacant, in terris frequentantur. *Verbo* Pſ. 32. 6. *enim Domini cæli firmati ſunt*, non rerra firmara eſt.

59. Et ideo juſtificationes Dei ab ipſo Domino vult doceri; quia diffi-

cile

a Edit. cum mſſ. duobus: *Quærunt opem, & ferre nolo miſericordiam: indigent ſumtu, & non adjuvo*. Melius reliqui, ut ſupra in corpore.

b Mſſ. aliquot non infimæ notæ, *ad communem ejus indulgentiam. remiſſionemque* &c.

* *Conſortium*, in Cod. Theod. ſumitur aliquando pro vicinia & connexis ædificiis; immo & apud Ciceronem Orat. in Verr. conſortes dicuntur ii, quorum fines contigui ſunt: & hoc ſenſu conſortium ab Ambroſio hic accipitur.

cile eſt in terra magiſtrum hujuſmodi A reperire, qui ea doceat, quæ ipſe non viderit. Ad illum igitur doctorem intimo Propheta contendit affectu; qui ſolus magiſter eſt verus. Quomodo enim poteſt homo quaſi verum docere quod neſciat, cum ipſe ſit mendax?
Matt. 23. 8. Meritoque ait Dominus, ut nemo ſuper terram vocet ſibi quemquam magiſtrum; quia unus eſt magiſter omnium. Et quomodo poſſet David alium docto- B rem quærere, cum ipſe de Deo dixe-
Pſ. 93. 10. rit: *Qui docet hominem ſcientiam?* Docet autem Deus, & mentes illuminat ſingulorum, & claritatem cognitionis infundit, ſi tu aperias oſtia cordis tui, & cæleſtis gratiæ recipias claritatem. Quando dubitas, diligenter inquiras; qui enim quærit, invenit, & ei qui pulſat, aperitur. Multa obſcuritas eſt
* in ſcripturis propheticis: * ſed ſi manu C quadam mentis tuæ Scripturarum januam pulſes, & ea quæ ſunt occulta, diligenter examines, paulatim incipies rationem colligere dictorum; & aperietur tibi non ab alio, ſed a Dei Verbo, de quo legiſti in Apocalypſi,
Apoc. 5. 5. quod Agnus librum ſignatum aperuit, quem nullus ante aperire poterat; quia ſolus dominus Jeſus in Evangelio ſuo prophetarum ænigmata, & Legis my- D ſteria revelavit: ſolus ſcientiæ clavim detulit, & dedit aperire nobis.

60. Dicunt ſe Judæi habere clavim ſcientiæ, ſed non habent; nam ſi haberent, ipſi ingrederentur, ipſi agnoſcerent penetralia Scripturarum. Nunc
Luc. 11. 52. autem *Væ vobis ſcribæ & phariſæi, qui abſtuliſtis clavim ſcientiæ, & ipſi non introiſtis, & introeuntes prohibuiſtis*. Quomodo enim clavim poteſtis habere ſcientiæ, qui E ſcientiæ negaſtis auctorem? Et ideo ad ipſum converſus David ait: *Tu me*, inquit, *doce juſtificationes tuas*; quia tu es vera juſtitia. Tu doce quæ ſapienter dicta ſunt; quia tu es ſapientia. Tu aperi cor meum; quia aperuiſti librum. Tu aperi illud oſtium quod in cælo eſt; quia ipſe es janua. Per te ſi quis introierit, regnum illud poſſidebit æternum. Per te ſi quis intraverit, non F decipietur; quia falli non poteſt quicumque domicilium fuerit veritatis ingreſſus.

SERMO NONUS.

ט Theth.

1. NOna littera *Theth*, cujus interpretatio eſt, *excluſio*. Quid eſt excluſio? Numquid ſicut domo aliquis excluditur, hoſpitioque dejicitur: ita *Matth.* 25. 1. 3. & *ſeq.*
qui excluditur a Dei regno, bonis illius fraudatur; ſicut illæ excluſæ ſunt virgines, quæ ſecum oleum non tulerunt; & dum venit Sponſus, extinctæ ſunt faces earum, atque in emendo oleo, inflammandiſque facibus occupatæ fecerunt moram, & ingreſſo jam Sponſo, introire cupientes leguntur excluſæ? Non arbitror. Nam quomodo diceret a
a ſi a bonis ſanctus Propheta eſſet dejectus, atque excluſus a Dei regno: *Jucunditatem feciſti cum ſervo tuo?* Nec Prophetæ meritum hujuſmodi intellectum videtur admittere, nec ſeries *Infr.* ℣. 68.
ſubditorum. Audis dicentem: *Suavis es, Domine, & in jucunditate tua doce me juſtificationes tuas*. *Ibidem* 72. Audis dicentem: *Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti*. Et potes dicere quod ſit excluſus a regno, qui non eſt excluſus a Lege? Quid ergo intelligemus? Hæret interpretatio, & obſcuritatem ſenſus ſui ſermo videtur offundere.

2. Vocant merita Prophetæ, vocat ejus gratia, vocat ſubjectorum ſeries, ut altioris intellectus aliquid debeamus b
eruere; & b occurrit in tempore quod interdum excludamur in bono. Scri- *1. Joh.* 4. 18.
ptum eſt enim: *Perfecta caritas timorem excludit foras*. Et generaliter quidem caritas excludit timorem. Ut miles qui imperatorem diligit, bella pro imperatore ſuſcepta non metuit: ut ſervus amans dominum, quamvis per devia & prærupta mittatur; tamen omnia pericula domini amore contemnit; ac ſi quis dominum petat, ſe ipſum offere non trepidat: ut qui trans mare poſitos filios videre deſiderat, non metuit naufragia, liberorum caritate ingreditur maris fluctus, ſubit incerta navigii: ſed metum diſcriminis levant deſideria filiorum. Quam pulcre etiam de martyribus dicitur, qui vere militant Chriſto, qui perſecutiones, ungu-

las,

* Ambroſius in concionibus ſuis frequens adhortabatur auditores, ut ſtudioſe Scripturarum etiam difficiliorum lectioni incumberent. Et ne prophetarum obſcuritate, ſicut Auguſtino contigiſſe ex lib. 9. Conf. cap. 13. cognoſcimus, a tam utili propoſito deterrerentur, docet orationem a lectione atque diligentia numquam ſeparandam. Qua quidem methodo ſi uſus eſſet idem Auguſtinus adhuc cathecumenus, prophetiæ Iſaiæ lectionem, quam ſuadente Antiſtite noſtro exorſus fuerat, non ita facile omiſiſſet.

a Codices Reg. Corb. Nav. unus, Læt. ac Fiſc. *diceret, ſi bonus & ſanctus eſſet Propheta dejectus*. Edit. Rom. . . . *diceret bonis ſanctus Propheta, ſi eſſet* &c.

b Quidam mſſ. *Et occurrit interpretatio*. Edit. . . . *in interpretatione*. At mſſ. novem . . . . *in tempore*, id eſt, opportune; dum videlicet mihi animus de hoc ipſo inveniendo ſollicitus eſt.

las, gladios, incendia non timentes, infeſtis ſe regibus obtulerunt. Timorem etenim quem poterant habere pœnarum, excluſerunt amore martyrii.

3. Hunc ſenſum autem eſſe interpretationis hujus etiam de Threnis Hieremiæ poſſumus approbare. Nam
Thren. 3. 25. 26. & 27. & ibi ſub hac littera ſcriptum eſt: *Bonus eſt Dominus ſuſtinentibus eum, animæ quæ quærit eum. Bonum eſt ſuſtinere, & ſperare in ſalutare Dei. Bonum eſt viro cum* B *portaverit jugum grave a juventute ſua: ſedebit ſingulariter, & ſilebit; quia tulit jugum grave*. Hæc utique quid aliud adſtruunt, niſi bonæ excluſionis hanc interpretationem videri? Quis enim ſuſtinet Dominum, niſi ſtudio caritatis? Quis eſt qui ſperat, niſi qui quod ſperat, optat, & diligit? Quod enim ſperamus, per patientiam exſpectamus. Ergo qui ſperat, ſuſtinet: qui ſuſtinet impatientiæ C utique excludit affectum. Quis eſt qui portat jugum grave a juventute ſua, niſi qui deliciis renuntiat, luxuriam fugit? Quis eſt qui ſingulariter ſedet, niſi qui ſæcularibus voluptatibus abdicatis, moleſtiarum omnium excludit tumultus? Iſte ergo nihil timere poterit, quia caritatis gratia vim timoris abſorbuit.

4. Eſt & alius qui excludatur in D
1. Cor. 5. 5. bono, ut ille qui Apoſtolica auctoritate ſublatus e medio plebis eſt; quia malum opus fecit, traditus eſt in carnis interitum, ut ejus ſpiritus ſalvaretur. Ex quo intelligimus quia in bono excluditur, qui jubetur agere pœnitentiam; ut humilietur, & compungatur corde. * Hæc enim reconciliationis ſolent eſſe ſuffragia.

5. Denique etiam in Hieremia ſcri- E pta ſub hac littera id videntur ſignificare. Sic enim legimus de Hieruſalem
Thren. 1. 9. illa terrena: *Immunditia ejus ante pedes ejus. Non fuit memor noviſſimorum ſuorum, & cecidit invalide: non eſt qui conſoletur eam. Vide, Domine, humilitatem ejus; quia magnificatus eſt inimicus*. Et quia ſic humiliata eſt Hieruſalem, merito poſtea ei dicitur: *Defecit iniquitas tua, filia Sion*. F Et omni qui pœnitentiam egerit, lacrymiſque propriis peccata defleverit,
Thren. 4. 22. bene dicitur: *Defecit iniquitas tua*. Alibi quoque ſub hac littera dicit Hieremias:
Ibidem 9. *Boni erant vulnerati gladio, quam vulnerati fame. Abierunt compuncti* [a] *a nativitate agrorum*. Compungimur igitur, quando A noſtrorum agimus pœnitentiam delictorum: compungimur etiam recordatione delictorum. Unde ait Propheta David:
Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini. Ps. 4. 5. Qui autem compungitur, utique delectationem excludit erroris: & qui agit pœnitentiam, excludit pudorem, ſequeſtrat verecundiam flagitii confitendi; ut recuperandæ ſpem ſalutis inveniat. Meritoque & B ipſe David ubi cognovit errorem: *Peccavi*, inquit, *Domino*. 2. Reg. 12. 13. Tantus rex, tantus propheta non erubuit peccatum proprium confiteri; & ideo dictum eſt ei: *Et Dominus abſtulit peccatum tuum*. Ibidem.

6. Sublato igitur peccato, ait: *Jucunditatem feciſti cum ſervo tuo, Domine, ſecundum verbum tuum*. ℣. 65. Multa videntur in hoc ſæculo jucunda eſſe, quæ non ſunt, multa ſuavia, bona plurima. C Luxuries videtur eſſe jucunda: ſed exhauſto fit amara patrimonio. Dulcis libido, cum fervet: ſed eadem horrida & exſecranda, cum proditur. Suaves epulæ, cum ſumuntur: ſed fœtidæ, cum digeruntur. Bona multa in hoc ſæculo, dum vivimus, æſtimantur; quia uſui nobis ſunt, ut pecunia, aurum, argentum, poſſeſſiones: eædem nihil poſſunt prodeſſe defunctis: hic omnia D relinquuntur. Quin etiam majori dolore quis moritur, cum his ſe fraudari copiis ingemiſcit. Non eſt ergo jucunditas vera, niſi illa quæ ſecundum verbum Dei eſt; ut quis bonorum meritorum atque virtutum ſubſidiis gaudeat ſe eſſe munitum.

7. Hac David jucunditate vel bonitate Dei lætatur; quia jugum grave a juventute portavit, & ſuſtinuit, atque E exſpectavit Domini in ſe gratiam, non præripuit, qui ſæpe occidendi regis Saul tributa ſibi copia, maluit tamen exſpectare a Domino deferendi tempus imperii, quam occiſo rege præripere. Semper Deus bonus eſt; ideoque & Paulus ait: *Vide ergo bonitatem & ſeveritatem Dei*; Rom. 11. 22. bonitas enim in omnes eſt, ſeveritas in paucos. Denique ſubdidit idem Apoſtolus: *In eos quidem qui ceciderunt, ſeveritatem: in te autem bonitatem*. Ibidem. F Si enim non cecidiſſent, utique uterentur & ipſi bonitate Dei. Nam & tibi ideo bonus eſt, quia permanes: quod ſi non permanſeris in bonitate, & tu excideris. Non ergo Deus propterea bonus eſſe deſiſtit, quia tu lapſus es, & indi-

* Hic & alibi pluribus locis Ambroſius veterem indicat Eccleſiæ morem, quo Epiſcopi impoſitas a ſe pœnitentibus publicis pœnas minuere, nec non excommunicationis tempus breviare conſueverant, habita ratione ipſorum contritionis atque humiliationis, quæ proinde reconciliationis dicuntur eſſe ſuffragia.

a Rom edit. *a ſterilitate agrorum*. Reliquæ cum mſſ. omnibus, *a nativitate agrorum*. Melius; ſic enim LXX. ἐπορεύθησαν ἐκκεκεντημένοι ἀπὸ γεννημάτων ἀγρῶν.

a & indiges ſeveritate. [a] Siqoidem & ſeveritas Dei in bonitatem recurrit; ut unuſquiſque caſtigatus pedem referat a peccatis, & ad virtutum tramitem, bonamque converſationem recurrat. Denique docet de illis qui ceciderunt,
Ibidem 23. Apoſtolus: *Quia ſi non permanſerint in incredulitate, inſerentur. Potens enim eſt Deus iterum inſerere illos;* ut quemadmodum deſerta virguita, ita & homines velut caudicibus quibuſdam virtutis inſerti, bonorum fructus poſſinr ferre meritorum. Accuſes neceſſe eſt medicum crudelitatis; quia putreſactas vulnerum fibras ferro putaverit exſecandas; quia noxia & ſerpentia ulcera igni aduſſerit, ne virus in ulteriora proſerperet: vel quia magiſter diſcipulum verberaverit negligentem; ut metu verberum indueret diligentiam? Caſtigare enim amantis eſt, non exſecrantis; & ideo bonitatis eſt, non crudelitatis. Recte ergo & Dominus ubique eſt bonus, & cum remittit flagitia, &
Heb. 12. 6. cum peccara caſtigat; *Caſtigat enim Dominus quem diligit.*

8. Caſtigatus eſt etiam David. De-
Pſ. 72. 14. nique ait: *Et fui flagellatus tota die.* Sed vir ſapiens, qui intellexit caſtigationem illam Domini ſibi profuiſſe, ait: *Bonitatem feciſti cum ſervo tuo, Domine, ſecundum verbum tuum;* hoc eſt, etſi illa mihi ad tempus amara viſa eſt caſtigatio, mihi ſecundum carnem, mihi ſecundum mœſtitiam corporis: tamen ſecundum verbum tuum caſtigatio illa fructus bonitatis adtulit. Illam mihi caſtigationem intelligo profuiſſe, illa caſtigatione me a vitiis eſſe revocatum, illa caſtigatione non diu aliquid in me licuiſſe flagitiis, per illam caſtigationem Domini nihil in me adverſario
Pſ. 117. 18. licuiſſe, nihil morti. Denique, *Caſtigans caſtigavit me Dominus, & morti non tradidit me,* ipſe Propheta memoravit. Caſtigatur enim qui recipitur: qui autem non recipiuntur, non flagellantur.
Pſ. 72. 5. *In laboribus* enim *hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur.* Ideoque
Ibidem 1. ſupra ait: *Quam bonus, Iſrael, Deus rectis corde!* Ergo bonus omnibus; quia omnes recto vult eſſe corde. Qui autem cor declinaverit, ipſe a ſe gratiam divinæ bonitatis avertit.

v. 66. 9. Sequitur: *Jucunditatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me; quia in mandatis tuis credidi.* Juxta Apoſtolum χρηςὸν bonum
Rom. 11. 22. intelligimus; quia dixit: *Vide ergo bonitatem Domini.* Juxta Evangelium χρηςὸν

A ſuave accipimus. Dixit enim: *Tollite jugum meum .... quia leve eſt, & onus meum, quia ſuave eſt.* Dixit enim, τὸ φορτίον μου χρηςὸν. Unde merito bonitatem Dei ab ipſo quærit doceri; ne forte quis perſunctorie accipiens bonum Deum eſſe, in erroribus perſeveret, quod per miſericordiam Dei ſciat impunitatem ſuis dari poſſe peccatis; cum etſi indulgeat Dominus, tamen Matth. 11. 29. & 30.
B fœda eſt converſatio in criminibus ſemper hærere. Non ergo bonitas iſta vulgaris eſt: ſed quæ ſemper diſciplinæ exſpectet profectum.

10. Ideoque qui intelligit altam Dei eſſe bonitatem, doceri deſiderat etiam diſciplinam. Nam plerique avertuntur a ſtudio diſciplinæ, dum eam ſeveram & triſtem arbitrantur: ſed perſpicacior ſenſu intelligit, quod diſciplina ſi tri-
C ſtis ad tempus ſit, poſterioribus fiat jucunda temporibus. Sed eſt diſciplina vel correptio ſeverior: eſt etiam moderatior. Moderatior eſt, de qua dicit Dominus: *Corripiam eos in auditu tribulationis eorum.* Eſt & ſeverior, quæ eſt Oſee 7. 12.
in ira & furore correptio. Unde refugiens eam correptionem, dicit David: *Domine, ne in ira tua arguas me, neque* Pſ. 6. 2.
in furore tuo corripias me. Et Hieremias:
D *Corripe nos, Domine, in judicio, & non in* Hier. 10. 24.
furore. Omnis ergo diſciplina, etſi ad tempus habeat amaritudinem, habeat perturbationem; poſtea tamen pacificos fructus generare conſuevit.

11. Sed qui petit doceri bonitatem & diſciplinam, debet petere etiam ſcientiam doceri. Niſi enim habeat ſcientiam, moleſta eſt diſciplina, moleſta correptio. Quid ſit ſcientia, doceat te Salomon, qui ait de domino
E Deo noſtro: *Ipſe enim mihi dedit eorum* Sap. 7. 17.
quæ ſunt cognitionem veram. Et alibi hic idem Propheta ait: *Qui docet hominem* Pſ. 93. 10.
ſcientiam. Qui autem petit ſcientiam, credit mandatis Dei.

12. Aliud eſt autem in mandatis Dei credere, aliud mandatis credere. Qui enim mandatis Dei credit, cito efficit ut ſit in mandatis Dei, & in ipſis converſetur. Per fidem igitur
F ſcientia adſumitur, per ſcientiam diſciplina. Quod enim ſcimus placere Deo poſſe, in eo nos converſatio ipſa delectat. Denique ſcriptum eſt: *Noſtra au-* Philip. 3.
tem converſatio in cælis eſt. Præceſſit ſcien- 20.
tia, ſequuta eſt converſatio. De mandatis Dei credere diximus. In mandatis autem Dei credere, hoc eſt in

a Edit. & mſſ. quatuor: *Siquidem ..... in bonitate, ut recurrat unuſquiſque* &c. Mſſ. duodecim .... *in bonitatem recurrit; ut unuſquiſque* &c. in quorum tamen nonnullis habetur, *recurrat*, & conjunctio, *ut*, deſideratur.

ipſis eſſe , & credere quia vera man-
data ſunt . Niſi enim credideris man-
datis Dei , eorum utique ſcientiam ,
quæ per mandata Dei docemur , ha-
bere non poteris .
℣. 67. 13. Sequitur verſus tertius : *Priuſquam*
humiliarer ego deliqui : propter hoc verbum
tuum ego cuſtodivi . Alia editio habet :
Priuſquam humiliarer , ego neſcivi . Unde
* putant * aliqui quod hominis anima
hoc dicat . Priuſquam humiliarer , ut
in hoc lutum corporis introirem , tua
quæ non legeram , mandata neſcivi .
Sed quia Septuaginta virorum ſenten-
tias magis ſequitur Eccleſia , & hic
ſenſus eſt planior , & nihil offenſionis
admittit , quod poſſit aliquibus ſcrupu-
lum commovere ; ideo accipiamus , *hu-*
miliarer , ita dictum , eo quod peccato
videatur humiliatus . Propter peccatum
Gen. 3. 24. enim tentationes ſæpe naſcuntur . De-
nique Adam & Eva poſt culpam uti-
que dejecti ſunt . Ergo humilitatis no-
ſtræ cauſa peccatum eſt , vel humilia-
tionis ; non enim hoc fugio . Poteſt
enim de adverſis plerumque intelligi
Infra 71. & 92. humilitas , ut eſt illud : *Bonum mihi quod*
humiliaſti me ; ut diſcam juſtificationes tuas .
Et : *Niſi lex tua meditatio mea eſſet , tunc*
forſitan periſſem in humilitate mea . Et :
Pſ. 141. 7. *Humiliatus ſum valde* . Hic ergo oſtendit
humilitatem ortam eſſe de culpa . Et
quia culpa præceſſit , ideo humiliatum
ſe oſtendit , hoc eſt , adtritum tenta-
tionibus & adverſis , & traditum an-
xietatibus : quemadmodum & ille qui
1. Cor. 5. 5. traditus eſt a Paulo in interitum car-
nis , humiliatus utique eſt ; ut poſtea
poſſet reconciliationem mereri .
14. Sed quamvis humilitas iſta , hoc
eſt , velut quædam dejectio , perturba-
tionis non virtutis ſit ; virtutem tamen
ſæpe generat : & ſit non pœna , ſed
remedium delinquentis . Nam ſi pecca-
tis tuis tribuas quod humiliatus es ,
quidquid acciderit , in te retorques ,
& ex reo incipies eſſe juſtus , qui te
Prov. 18. 17. ipſe condemnas . *Juſtus* enim *accuſator*
eſt ſui in exordio ſermonis . Nec potes
indignum te judicare humilitate , qui
propria errata cognoſcis , in quibus
erubeſcendo non utique extolleris , ſed
humiliaris . Vides ergo quia ideo hu-
miliatus es , quia deliquiſti , & non
ſervaſti eloquia Dei . Unde ſerva dili-
gentius , ne pecces ; ne iterum quia
dejectus es , triſtitia abſorbearis : &
fiat tibi dejectio tua incrementum ini-
quitatis , quæ debet correctionis eſſe

A occaſio . Etenim in tentationibus ho-
mo , ſicut aurum in conflatorio com-
probatur . Vides Propheta quid dicat :
Priuſquam humiliarer , inquit , *ego deliqui* ,
Jure ergo tentationibus traditus eſt ;
quoniam delinquebat . Delinquebat au-
tem , quia Dei eloquium non tenebat .
Verum inde ordinem emendationis in-
venit , unde culpa proceſſerat . Cœpit
eſſe ſubjectus eloquio divino , & culpa
B deſivit .
15. Sequitur verſus quartus : *Bonus* ℣. 68.
es , Domine , & in bonitate tua doce me ju-
ſtitias tuas . Etiam uſus diſciplinæ ſæcu-
laris accepit , ut unuſquiſque judicem
ſuum laudet . Unde Apoſtolus ſequens
divinarum ordinem ſcripturarum , cum
diceret cauſam , ita cœpit : *De omnibus* Act. 26. 2.
quibus accuſor , rex Agrippa , a Judæis ,
de his æſtimo me felicem , apud te incipiens
C *rationem reddere* . Et infra : *Credis , rex* Ibidem 27.
Agrippa , prophetis ? Scio quia credis . Ergo
ſi laudantur homines , in quibus ple-
rumque aliena laudantur : quanto ma-
gis unuſquiſque Dei ſibi gratiam con-
ciliare debet , ut dicat : *Bonus es , Do-*
mine . Nam ſi hoc dicat homini , ut
eſſe admoneatur , quod forſitan non
ſit ; & bonitatis etiam ipſe prædicatione
miteſcit , terroremque immitis deponit
affectus : quanto magis Deo laus ſua
D eſt deferenda , qui niſi bonus eſſet ,
ſuper terram ſtare quis poſſet ? Pro-
prium autem Dei eſt ut bonus ſit .
Denique in Evangelio habes , quia
Arbor bona fructus bonos facit . Fructus Matth. 7. 17.
ejus Angeli ſunt : fructus ejus homines
ſunt , hoc eſt , rationabiles , ſancti , ſi
Domini præcepta cuſtodiunt : fructus
ejus ſunt ii qui naſcuntur in terris :
fructus ejus ſunt virtutes hominum .
Merito ergo arbor bona bonos fructus
E facit . Prius igitur radix laudetur ; ut
fructus poſſit probari . Sed & alibi ait
idem dominus Jeſus : *Et Pater veſter ,*
qui bonus eſt , dabit bona data petentibus ſe . Ibidem 11.
16. Sed quamvis bonus Deus ſit ,
cujus etiam amara plus proſunt (non
enim inſeruntur , ut noceant , ſed ut
corrigant) rogatur tamen , ut in boni-
tate ſua doceat nos juſtitias ſuas .
Conſidera medicum utilia apponentem
medicamenta vulneribus ; ea tamen
F quæ mordeant ulceris virus , aut certe
ferro putrefacta reſecantem ; cum in
eo ipſo bonus ſit medicus , quia utili-
tatem operatur ægroti , & faciat quod
prodeſſe noverit : tamen quia æger do-
lorem aut non vult , aut non poteſt
ſuſti-

* Non eſt dubium quin hic Origeniſtas , quod ſenſerint animas prius extitiſſe , atque peccaſſe , quam in corpora mitterentur , occulte perſtringat Ambroſius. Et inde confirmari poteſt quod ante non ſemel jam diximus , eum has ſolas Origenis opiniones aliquando proponere , quas ab aliquibus aliis Patribus admiſſas fuiſſe intelligebat , neque ab Eccleſia reprobatas.

ſuſtinere propter infirmitatem affectus ſui, rogat ut medicus eum quadam bonitate & ſuavitate ſua curet, non aſperitatem adhibeat medicamentorum, non ferro incidat vulnerum fibras: aut ſi aliter non poteſt, ut cum moderatione faciat, & quadam ſubtilitate mitiget vim doloris. Et ideo in Evangelii bonitate melius docentur juſtificationes Dei, quam in Legis ſeveritate. Opus autem juſtitiæ juſtificatio eſt. a Unde ſcriptum eſt quia [a] phariſæi ſe juſtificare noluerunt, non baptizati baptiſmo Johannis. (Luc. 7. 30.) In eo enim juſtificationem non fecerunt; quia noluerunt agere pœnitentiam delictorum, quam Propheta in bonitate vult agere; ut ei fiat peccatorum remiſſio ſine atrocitate damnationis, cum remiſſionis gratia.

17. Sequitur: *Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum: ego autem in toto corde meo ſcrutabor mandata tua.* (℣. 69.) Quanto magis quis Deo ſervire deſiderat, tanto magis in ſe excitat adverſarios: & tamquam athleta fortis coronam juſtitiæ reportare deſiderans, irritat in ſe plurimos & laceſſit, qui invident noſtro profectui. Quod etiam in poſterioribus evidenter [b] oſtendit: *Cum odio habentibus pacem, eram*, inquit, *pacificus*. (Pſ. 119. 7.) Nihil tamen tranquillitas ejus proficiebat; ut eos qui pacem oderant, ſua tranquillitate componeret, & eorum ſtudia comprimeret. *Cum loquebar illis, impugnabant me gratis*, (Ibidem.) hoc eſt, eum cauſas impugnandi non haberent; tamen impugnandi ſtudium non deponebant. Ita ergo multiplicantur ſive nequitiæ ſpiritales, ſive homines, & multiplicatur iniquitas eorum ſuper juſtum. Verbi gratia, ſi filium juſtus amittat, quod ſæculi uſu ſæpe contingit: ſi amittat patrimonium, vel diverſis afficiatur incommodis rerum, vel corporis infirmitatibus, tunc dicunt ſuperbi: Ubi eſt juſtitia ejus? Ubi miſericordia? Ecce quia ſic multatus eſt: ecce quia ei innocentia ſua nihil prodeſt. Ideoque ad vitæ hujus ſpecimen extrahendum, tres illi ſancto Job ſpecie amici, obtrectatione autem inimici, probitatis atque juſtitiæ ejus invidi, exprobrantes gravia opprobria congerebant; & qui venerant ad conſolandum, inſultare cœperunt.

18. Sed juſtus his non movetur, ideoque nec Job frangebatur. Denique in amiſſionibus filiorum vel patrimonii dicebat: *Dominus dedit, Dominus abſtulit ... ſit nomen Domini benedictum*. (Job. 1. 21.) Ergo & in adverſis poſiti dicamus: *Bonitatem feciſti cum ſervo tuo*. (Supra 65.) Poteſt enim Dominus in melius mutare quæ facta ſunt, ut (Job. 42. 10. & ſeq.) Job ſancti habemus exemplum; & quæ amiſſa ſunt, reddere. Poteſt quis & amiſſis filiis, generare meliores. Numquid Deo eſt difficile meliora donare? Poteſt etiamſi nihil donet, hoc ipſo tamen juſto eſſe proſpectum, ſi forte futuri improbi rapti ſunt, ne mutaret malitia cor eorum. Similiter & de patrimonio, quaſi non videamus plurimos propter opes patrimonii, in periculum ſalutis eſſe deductos, plurimis ex divitiarum abundantia ortam eſſe cauſam peccandi. Qui enim non habet quod donet, adſcribi ei culpa non poteſt, quod non donaverit: qui autem habet quod donet, & non dat, utique obnoxius eſſe incipit peccato.

19. Sequitur: *Coagulatum eſt ſicut lac cor eorum: ego autem legem tuam meditabar.* (℣. 70.) Subtile cor ſanctorum: coagulatum eſt vero cor ſuperborum. Ut enim lac natura ſui purum, ſpecioſum, atque ſincerum eſt, ſed corruptione coaceſcit: ſic mentis & cordis humani natura pura, ſincera, perſpicua eſt priuſquam vitiorum admixtione coaceſcat. Coagulato enim lacte, ſit quædam concretio, nec ſuavitatem habens eamdem, nec gratiam. Ita homines, qui ante ſedulitate, gratia, ſuavitate verborum, lactis ſpeciem præferebant, nulla invidia corruptam: hi ſi cœperint invidere, coagulatur in vitium cor eorum, & ſit de ſuavitate amicitiæ amaritudo malevolentiæ, & inſuavis quidam horror invidiæ. Ergo coagulatum eſt cor per ſuperbiam, per invidiam, [c] quæ lenitatem naturæ, fluentem benevolentia, malitiæ concretione vitiarunt. Iniquorum ergo cor coagulatur: juſtus autem humiliatur, Legis præcepta meditando, qui habet humilitatis magiſterium.

20. Ideoque ſubdidit: *Bonum mihi quod humiliaſti me; ut diſcam juſtificationes tuas.* (℣. 71.) Hoc ſecutus Apoſtolus: *Placeo mihi*, ait, *in infirmitatibus, in injuriis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis.* (2. Cor. 12. 10.) Cum enim complacet in infirmitatibus, & non frangitur animo, nec cedit injuriæ, diſcere juſtificationes Dei & meruit, & implevit. Ergo hic, *humiliaſti me*, hoc eſt, diverſis tentationibus & in-

[a] Edit. vet. *quia phariſæi ſe juſtificare voluerunt*. Melius Rom. cum mſſ. ... *noluerunt*, ut docet id quod poſt alterum verſum dicitur: *quia noluerunt agere pœnitentiam* &c.

[b] Mſſ. ſeptem ... *oſtendit dicens*: *Cum odioſis non habentibus pacem* &c.

[c] Ita mſſ. Edit. vero, *quæ lenitate naturæ fluentem benevolentiam* &c. Sed hoc ſignificat B. Doctor, eos qui aliquem benevolentia complectuntur, lenitatem adverſus ipſum ſolitos exhibere.

& incommodis exercuiſti. Quod ape- A
ruit & Symmachus ſcribens: *Profuit
mihi quod afflictus ſum; ut diſcerem juſti-
tias tuas*. Ergo qui humiliatur, non
dejiciat animum, neque frangat: ſed
magis humiliando proficiat; ut ſuper-
bum humilitate ſua mitiget, inſolentes
morum ſeveritate confundat, contu-
melioſos patientia ſua frangat, avaros
nonnumquam etiam æquanimitate diſ-
pendii a jurgii intentione deducat. Sic
Luc. 7. 35. enim legiſti, quia *juſtificata eſt ſapientia a* B
filiis ſuis, dum Chriſtus ſe offert ſuppli-
cio, dedit injuriis, non ſubduxit op-
probriis, nec a confuſione ſputorum
a avertit faciem ſuam: & ideo omnes [a]
patientia ſua inſtruxit, & livore ſana-
vit.

V. 72. 21. Sequitur: *Bonum mihi lex oris tui
ſuper millia auri & argenti*. Non quicum-
que hoc dicit: immo rarus hoc dicit,
id eſt, qui legem Dei auro atque ar- C
gento præferat, qui poteſt propter
legem Dei omnia relinquere. Sed nec
Chriſtus hunc reperit, niſi de iis quos
ipſe docere dignatus eſt. Petrus hoc
dixit, & probavit effectu; quia pluris
legem, quam aurum habuit. Ideoque
Act. 3. 6. ait: *Aurum & argentum non habeo*. Non
avarus hoc dicit, qui defoſſo auro in-
cubat. Non dicit pecunioſus, qui quo-
tidiana emolumenta ſollicito rimatur
affectu, qui quotidie opes aggerat, D
qui hereditatis tendit aucupia, qui cir-
ca ægrotantis lectulum indefeſſas exer-
cet excubias.

22. Hic aliqui legem oris Dei tam-
quam legem Verbi Dei accipiunt, ut
ſi dicas legem dexteræ Dei. Bene er-
go & hoc convenit Petro dicenti:
Johan. 6. 69. *Verba vitæ æternæ habes, & nos relinque-
mus te?* hoc eſt, *Lex oris tui ſuper mil-
lia auri & argenti eſt*. Et poſſumus tan-
tum deſerere bonum, & ſæculi hujus E
emolumenta captare? Sed & Moyſes
lex oris Dei poteſt dici, per quem
Dominus loquutus eſt, & dedit Le-
gem.

SERMO DECIMUS.

י Jod.

1. INcipit littera apud Hebræos de-
cima *Jod*, quæ latina ſignifica-
tione *confeſſio* dicitur, vel certe *deſola-
tio*. Nec diſcors ac diſſonans videtur

A interpretatio. Siquidem qui deſolati
ſunt, citius confitentur; magis enim
ſecundis rebus animus extolli ſolet:
cum autem urgetur adverſis, tunc di-
vinum implorat auxilium. Nam & in
iis quæ humana ſunt, hunc uſum eſſe
cognoſcimus; ut cui ſuccedunt proſpera,
animus elatior ſit: cui mundi hujus
infeſta ſunt, & potentia alicujus ad-
verſa, tunc confugiat, tunc opem
quærat; ut vel rogando ſuperioris mi-
B tiget poteſtatem, vel ſe viribus armet
adjunctis; ne quaſi inferior potentiori-
bus viribus opprimatur.

2. Denique Hieremias ſub hac lit-
tera ſic ait: *Manus ſuas extendit qui tri-* Thren. 1. 10.
*bulatur in omnia deſideria ejus. Vidit enim
gentes introeuntes in ſanctificationem ſuam,
quibus mandaſti ne introirent in Eccleſiam
ejus*. De Hieruſalem utique hoc dicit
Propheta, cujus deplorat ærumnam,
C cujus præceſſit deſolatio ac deſtitutio;
ut poſtea ſequeretur confeſſio. Caſtigat
enim Dominus omnem filium quem
recipit. Recepturus igitur Hieruſalem,
ante captivitatis flagellavit ærumnis.
Nimium enim inſoleverat, & inflato
ſe corde jactaverat; ut caput tenere
non poſſet dominum Jeſum, id eſt,
humilitatem, gratiam, juſtitiam, ſa-
pientiam, hoc eſt, veræ fidei magiſte-
rium non teneret. Et ideo Dominus
D caſtigavit eam, qui moderator omnium
novit quemadmodum unumquemque
caſtiget. Ut enim medicus graviora
vulnera aſperioribus medicamentis cu-
rare conſuevit, leviora levioribus: ita
& Deus noſter graviora peccata ma-
jore ſeveritate caſtigat. Sed ipſa ca-
ſtigatio ad ſalutem proficit. Dixit
enim Dominus: *Percutiam, & ego ſa-* Deut. 32. 39.
nabo.

3. Denique de Hieruſalem ſpem
E cœpit Hieremias propheta promittere.
Nam in poſterioribus ſub hac littera
ait: *Dabit percutienti maxillam ſuam, &* Thren. 3. 30. & 29.
*ſatiabitur in opprobriis. Dabit in ſepultura
os ſuum; ſi tamen eſt ſpes patientiæ*. In
Evangelio dominus Jeſus docens virtu-
tem atque inſigne patientiæ, ait:
*Qui te percuſſerit in maxillam, præbe ei &
alteram*. Vult enim diſcipulos ſuos &
injuriarum eſſe patientes, nec referire
facile, [b] nedum ferire. Patientia enim b
F humilitatis indicium eſt. Et ideo quo-
niam deſolata erat ac deſtituta Hieru-
ſalem: *Dabit*; inquit, *percutienti maxillam* Matth. 5. 39.
ſuam; ut non ſe ſubducat injuriæ, nec
decli-

[a] Omnes edit. *ſapientia ſua inſtruxit*. Omnes mſſ. *patientia ſua inſtruxit*. Melius, cum hoc ſequatur ex ſuperioribus iſtis, *Chriſtus ſe offert ſupplicio* &c.

[b] Edit. omnes: *Ne dum ferire poteus injuriam facere*, *indicium humilitatis non exhiberet*. At ea quæ reſecavimus in mſſ. deſiderantur, & huc intruſa videntur ab aliquo, qui *nedum ferire*, idem eſſe ac *multo minus ferire*, ſive, *aggredi*, non ſatis intelligebat.

declinet cædis dolorem, ſed percutienti maxillam offerat. Utrumque intelligi poteſt, ſive ei qui percutere incipiat, ſive ei qui jam percuſſerit; ut illud Evangelicum compleatur: *Qui te percuſſerit in maxillam, præbe ei & alteram*. Et prophetice hoc poſitum eſt, ut doceret Hieruſalem, hoc eſt, plebis Judaicæ Eccleſiam non aliter eſſe ſervandam, niſi per Evangelii diſciplinam; ut cum cœperit Evangelii præcepta ſervare, & operibus implere mandatum domini Jeſu, tunc jugum captivitatis de ſuæ animæ cervice deponat, cum ſe ſubdiderit jugo Chriſti.

4. *Et ſatiabitur*, inquit, *in opprobriis*. Non dixit: Subibit opprobrium; facile eſt enim unam aut alteram contumeliam ſuſtinere; ſed addidit: *Satiabitur in opprobriis*; quo facilius Dominus moveat miſericordiam, opprobriorum complurium deformitate miſerabilis. Quod utique ex libro Regnorum potes intelligere. Quippe cum conviciaretur Semei filius Gera ſancto David, virum ſanguinarium appellans, & malediceret ei, quando fugiebat filium ſuum Abeſſalon, parricidalia ad tempus bella declinans, tacebat Rex, & ſummum patientiæ inſigne præſtabat. Etenim cum tentationis ſuæ tempus intelligeret, ut ei parricidale prælium moveretur, magis humilem ſe volebat videri, quo Domini mitigaret offenſam; quam exaſperandum ejus arbitrabatur in ſua tentatione judicium, ſi forte ſuas injurias ultum iret. Unde & ad populi ducem Abeſſam vindicare cupientem ait; *Quid mihi & tibi eſt, fili Sarviæ? Ideo maledicit mihi; quoniam Dominus dixit illi, ut maledicat ... Ecce filius meus, qui exivit de ventre meo, quærit animam meam. Si autem modo extraneus maledicit mihi, dimitte illum, ut maledicat; quoniam Dominus dixit illi, ut videat humilitatem meam: & retribuet mihi Dominus bona pro maledicto hoc*. Quod & prophetico dixit ſpiritu, & probavit eventu. Cum enim repleta fuerit humilitas, peccatum ſolvitur. Denique & in Eſaiæ libro habes quia dixit Dominus: *Sacerdotes, loquimini ad cor Hieruſalem: conſolamini eam, quia repleta eſt humiliatio ejus, ſolutum eſt peccatum ejus; quia accepit de manu Domini duplicia peccata ſua*. Advertis igitur quia ubi deſolatio, ibi humilitas. Deſolationem enim ſequitur humilitas juſto ordine, humilitatem patientia, patientiam probatio, probationem conſolatio. Quod habes & in Apoſtolo ſcriptum: *Quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem ſpem, ſpes autem non confundit; quia caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum*, qui utique noſtrorum conſolator eſt affectuum.

2. Reg. 16. 10. & ſeq. — *Eſai. 40. 2.* — *Rom. 5. 3. 4. & 5.*

5. Quod autem ait: *Dabit in ſepultura os ſuum*; oſtendit quamdam ſupra modum patientiæ taciturnitatem; ut tamquam ſepeliat os proprium, ne loquatur; & velut quodam aggere virtutum obſtruat, ne vocem doloris emittat: tantum pondus adſerens patientiæ quam ſpes foveat; ut vocem ipſam velut buſto quodam ac tumulo ſepeliat, ac includat, quam nulla extorquere, nullave excitare poſſit injuria. Hujus quoque litteræ interpretationem, ut potuimus, explicavimus: veniamus ad pſalmum. *Thren. 3. 29.*

6. Itaque primus verſiculus eſt: *Manus tuæ fecerunt me, & paraverunt me: da mihi intellectum, ut diſcam mandata tua*. Magno commendationis exordio uſus eſt, ut opus Dei eſſe ſe diceret; quo facilius circa operis ſui gratiam favor inclinaretur auctoris. Grandis enim prærogativa eſt etiam in rebus humanis; ut aliquis operibus & beneficiis faveat ſuis, nec meritum ſpectet alienum: ſed in ſuæ gratiæ munus intendat; ne videatur abrogare quod ipſe donavit. Itaque etſi de luto corporis noſtri ſubſtantia ſit, & carne induamur, & corpus oſſibus intexatur & nervis; tamen quod ſimus pretioſiſſimum opus Dei, nemo dubitaverit. Nam & fabricam ipſam humani corporis ſi quis conſiderare velit, nihil poterit in terra pretioſius judicare. Eſt enim homo ſtatu celſus, vultu decorus, cæſarie gratus, non in alvum ceterorum more curvatus animantium, ſed ipſo naturæ jure ſublimis, qui in cælum libero ſpectet obtutu, nulla captivæ ſervitute cervicis depreſſus in terram, ſed tamquam propriæ conſcius libertatis, & locuples ſui teſtis auctoris. *℣. 73.*

7. Verumtamen in ceteris animantibus membrorum forma laudetur, in quibus præter gratiam corporis nihil eſt aliud quod requiratur. Homo in eo eſt pulcrior quod non videtur, non in corpore quod videtur: in ſe habens æternitatis gratiam, & præſentium venuſtatem. *Quæ enim videntur, temporalia ſunt; nam quæ non videntur æterna*. In hoc terreſtri hoſpitio indutus habitatione cæleſti, cui ſimul competit & in terris videri, & Deo jungi. Magnum ſane munus, ſi ſe ipſe cognoſcat; *2. Cor. 4. 18*

* ſcat; & quædam forma juſtitiæ, * A

Prov. 20. 6. mundo magis quam ſibi naſci. Unde & Salomon ait: *Grande homo, & pretioſum opus vir miſericors: virum autem fidelem opus eſt invenire*. Et vere magnus eſt qui & divini operis interpres eſt, & imitator Dei. Homo eſt enim qui

1. Cor. 11. 1. potuit dicere: *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti*. Terram excolit, mari tamquam poſſeſſione utitur, cæli ornamenta gratus miratur adſertor. EVANUERAT rerum natura, niſi qui ea uteretur, divina providentia eſſet adjectus.

8. Denique poſtquam fecit Deus cælum & terram, & maria, poſteaquam omnia reptilia, volatilia, animantia, poſtea hominem fecit, quem animantibus viventibus anteferret: de quo non immerito cæleſti ſententia C

Gen. 1. 26. reſultavit: *Faciamus hominem ad imaginem*

Pſ. 148. 5. *& ſimilitudinem noſtram*. *Cetera dixit, & facta ſunt: mandavit, & creata ſunt*: ut homo fiat, ſpecialis quidam Dei accedit hortatus; ut tamquam laborantis Dei in hujus munere creaturæ ſignificaretur operatio. Deus quidem expers laboris eſt: ſed tamen Scripturæ verba

a quid aliud, a niſi ſtudioſam tui operationem ejus oſtendunt? Ergo ſi Deus D majore quodam ſtudio te creavit, cur ipſe tui ſtudium derelinquas? Si Deus in te laboravit, qui laborare non novit, cur ipſe fugitans ſis laboris?

Pſ. 137. 8. 9. *Manus tuæ*, inquit, *fecerunt me, & paraverunt me*. Clamat ad Deum Propheta: Opus tuum, Domine, ne deſeras, non derelinquas. Te auctorem convenio, te teneo conditorem, præſidia aliena non quæro. In adjumentum accingere, qui accinctus es ut creares. E Dic ipſe David, quid ſenſeris, cur dixeris: *Manus tuæ fecerunt me*? Sed

Ibidem. dixiſti inferius: *Domine, retribues propter me: Domine, miſericordia tua in ſæculum, opera manuum tuarum non omittas*; hoc eſt dicere: Beſtias non fecerunt manus

Gen. 1. 20. tuæ, ſed dixiſti: *Producant aquæ reptilia animarum viventium*, & produxit terra F ſecundum genus quadrupedia, & reptilia, & beſtias terræ. Me autem, inquit, feciſti, me tuis manibus figuraſti, hoc eſt, non figuraſti beſtias manibus tuis, non reptilia, non volatilia: *Me autem fecerunt manus tuæ, & paraverunt me*.

10. Non mediocre opus eſt, quod paratum eſt: cum ſapientia unumquodque diſponitur & paratur. Denique Sapientia dicit: *Cum pararet cælos, cum illo* Prov. 8. 27.

B *eram*. Quod de hominibus dicit idem Propheta: *Vox Domini præparantis cervos*. Pſ. 28. 9.

Quæ vox domini Dei eſt, niſi, *Faciamus hominem*? Qui ſunt iſti cervi, niſi Gen. 1. 26.

inimici ſerpentibus, qui ſuper aſpides ambulant, & venena non ſentiunt? Non vile igitur, non corporale arbitror, quod paravit Deus. Noſce te ipſum, homo: tuæ animæ dicitur

in Canticis canticorum: *Niſi cognoveris* Cant. 1. 7.

te formoſam in mulieribus. Cognoſce te, anima, quia non de terra, non de luto es; b quia inſufflavit te Deus, & b

fecit te in animam viventem. Opus es Gen. 2. 6.

magnificum, Dei generatione inſpiratum. *Attende tibi*, ut Lex dicit, hoc Deut. 4. 9.

eſt tibi, id eſt, animæ tuæ. Sæcularia te & mundana ne teneant, terreſtria non morentur. Ad illum tota intentione feſtina, ex cujus inſpiratione

conſiſtis. *Grandis*, inquit, *homo, & pretioſum opus vir miſericors: virum autem* Prov. 20. 6.

fidelem opus eſt invenire. Diſce, homo, ubi grandis, ubi pretioſus ſis. Vilem te terra demonſtrat: ſed glorioſum virtus facit, fides rarum, imago pretioſum. An quidquam tam pretioſum, quam imago eſt Dei, quæ primo tibi fidem debet infundere; ut in corde tuo refulgeat quædam auctoris effigies; ne qui mentem tuam interrogat, non agnoſcat auctorem? An quidquam tam pretioſum, quam humilitas; ut naturam corporis animæque perſpiciens, c c

alteri te ſubjicias, alterum regere cognoſcas? Prona in vitium carnis illecebra miſericordiam ſuadet; quia quod alteri contuleris, tibi ſolvis: quidquid a te procedit, in te recurrit: & quidquid profueris, tibi proficit.

11. Vi-

* Hanc ſententiam elegantiſſime expoſitam reperies apud Romanum oratorem lib. 1. *De officiis*, in hæc verba: *Sed quoniam, ut præclare ſcriptum eſt a Platone, non nobis ſolum nati ſumus, ortuſque noſtri partem patria vindicat, partem parentes, partem amici: atque, ut placet ſtoicis, quæ in terris gignuntur, ad uſum hominum omnia creari, homines autem hominum cauſa eſſe generatos; ut ipſi inter ſe alius alii prodeſſe poſſent, in hoc naturam debemus ducem ſequi, & communes utilitates in medium adferre* &c. Laudat etiam Lucanus Catonem Uticenſem quod ejus ſecta fuerit:

Non ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.

Mirum eſt itaque inventum eſſe chriſtianum hominem, qui præclarum hoc pronuntiatum impugnare auderet. Præcipua ejus argumenta diſploſa reperies Tom. 3. Philoſ. vet. & nov. Tract. 3. diſp. 1. quæſt. 3. art. 2.

a Rom. edit. *niſi cuſtodiam tui ob gratiam operationem ejus oſtendant*. Vet. edit. *niſi ſtudioſam ob gratiam tui operationem* &c. Sed, *ob gratiam*, nec in mſſ. reperitur, nec ſenſui neceſſarium eſt.

b Cunctæ edit. *quia inſufflavit in te Deus*. Cuncti fere mſſ. non agnoſcunt præpoſitionem. Rurſus vet. edit. *Opus eſt magnificum, Dei generatione inſpiratum*. Rom. *Opus magnificum eſt homo, Dei inſpiratione formatum*. Omnes mſſ. ut in textu; niſi quod ultima verba tres ſic invertunt . . . . . *inſpiratione generatum*.

c Edit. ant. ac mſſ. prope omnes hic corrupti ſunt. Edit. Rom. *altero te ſubjicias, altero te recognoſcas*. Verum cum a mſſ. ac vet. edit. nimium recedat, cod. Vind. & Sorb. lectionem ſequuti ſumus. Rurſus ibidem edit. omnes, *illecebra: miſericordia ſuadet*. Contra omnes mſſ. *illecebra miſericordiam ſuadet*. Non male.

11. Vivacis animæ vigor ſenſus, rationis, & intellectus capax, atque judicii; ut digna domus tanto habitatore videatur, non amittat ſuæ prærogativam naturæ, ne hominis nomen amittat. Scriptura enim eum hominem dicit, qui eſt ad imaginem & ſimilitudinem Dei: peccantem autem, non hominem, ſed aut ſerpentem, aut equum adhinnientem feminis, aut vulpeculam,
Pſ. 31. 9. aut jumentum vocare conſuevit. *Nolite fieri ſicut equus aut mulus, quibus non eſt intellectus. In camo & fræno maxillas eorum conſtringe, qui ad te non appropinquant.*
Luc. 13. 32. Et: *Dicite huic vulpi*; de Herode ait.
Luc. 3. 7. *Generatio viperarum* vocatur a Johanne plebs hominum. Magnum ergo opus Dei es, homo, magnum eſt quod dedit tibi Deus; vide ne quod Deus tribuit, amittas magnum illud munus, quod es ad imaginem Dei; & hoc in te puniatur magis. Deus enim non punit ſimilitudinem ſuam: ſed eum punit qui ad ſimilitudinem Dei factus, hoc quod accepit, [a] ſervare non potuit. Punitur ergo illud quod ad ſimilitudinem Dei eſſe deſiſtit, hoc eſt, peccatum tuum. Nam ſuam Deus non damnat imaginem, nec in illud incendium mittit æternum: ſed magis vindicat imaginem ſuam de eo, qui imagini illi fecit injuriam; ut per malitiam homo, quod eras, eſſe deſineres, & fieres mulus ex homine. Vindicatur ergo imago, non condemnatur. Vindicatur quaſi expulſa: non condemnatur quaſi rea. Poſtquam enim peccaſti, aliud eſſe cœpiſti: illud quod eras, eſſe deſiiſti. Quomodo igitur punitur in te, quod in te non invenitur? Nam ſi inveniatur in te imago Dei & ſimilitudo, non ſupplicio incipis dignus eſſe, ſed præmio. Ita imago illa qua ad imaginem & ſimilitudinem Dei factus es, non condemnatur, ſed coronatur. Condemnaris autem in eo, quod ipſe mutatus es; ut fieres ex homine ſerpens, mulus, equus, vulpecula. His enim nominibus jam nos Scriptura condamnavit; quia exuti cæleſtis imaginis ornamento, etiam nomen hominis amittimus, qui gratiam hominis non tenemus.

12. In aliquibus tamen codicibus in-
Job 10. 8. venimus: *Manus tuæ fecerunt me, & plaſmaverunt me*. Nec iſtud alienum; quia & Job dixit: *Manus tuæ plaſmaverunt me, & fecerunt me*. Unde & hic edicitur, ut meminerit Deus quia pulvis ſumus; ut uberioris gratiæ munus infundat, nec infirmum opus deſerat. Gubernator fluctuante navigio plus laboris impendit, quam cum [b] ſecundo remigium labitur fluctu, aut ventorum flatus, ſuo ſuperante labore, præcurrit.

13. *Manus tuæ*, inquit, *plaſmaverunt me*. Manus dicit pluraliter, non manum. At vero alibi ait: *Ego manu mea* Eſai. 45. 12.
ſolidavi cælum. Et: *Manus mea fecit hæc*. Eſai. 66. 2.
In hominis conſtitutione videtur non abundaſſe, quod toti mundo, ut fieret, abundavit. Cælum una firmavit manus, ut ſcriptum eſt: & utraque Dei manus hominem figuravit, ut legimus. Cælum non ad ſimilitudinem, homo ad ſimilitudinem. Angeli ad miniſterium, homo ad imaginem.

14. Eſto ut & Angeli ad imaginem. Scriptura tamen de homine locuta eſt quod ſit ad imaginem. Habemus enim aliquid quod fortaſſe Angeli non habeant; ubi enim abundavit peccatum, ſuperabundavit gratia. Nobis eſt natus Chriſtus ex Virgine. Legimus enim:
Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis. Eſai. 9. 6.
Nobis carnem ſuſcepit: immo potius nos in illa carne ſuſcepit, [c] quod filium hominis in Dei ſede conſtituit.
Non lego Angelos in Dei ſede niſi Hebr. 1. 14.
ſtantes, niſi miniſterium deferentes. Apoc. 8. 2. Dan. 7. 10.
Non lego Angelos, ſed homines conſepultos Chriſto, & in Chriſto reſuſcitatos. Rom. 6. 4. & 5.
Denique ait Apoſtolus: *Quia convivificavit nos in Chriſto, cujus gratia eſtis ſalvi facti: & ſimul ſuſcitavit, ſimulque ſedere fecit in cæleſtibus, in Chriſto Jeſu*. Epheſ. 2. 5. & 6.
Filius ergo hominis ad dexteram Dei, non Angelus, non Archangelus, nec Cherubim, & Seraphim. Illa laudant: Filius hominis ſedet. Filius hominis Angelorum ore laudatur, quod Angelos malos vicerit, de nequitiis ſpiritalibus quæ ſunt in cæleſtibus, triumphaverit: quod fecerit ſimiles Angelorum homines, in quibus ante erant contagia mortuorum.

15. *Verbo*, inquit, *Domini cæli firmati* Pſ. 32. 6.
ſunt, & ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum. Homo quoque ſpiritu Domini perfectionem vitæ, conſummationemque
virtutis accepit. *Inſpiravit in eum Deus* Gen. 2. 7.
ſpiritum vitæ, & factus eſt homo in animam viventem. Vita ergo noſtra cœpit

a Rom. edit. ſola, *ſervare non voluit*. Sed hic *potuit*, uti de eodem verbo jam diximus, liberiori ſenſu eſt interpretandum.

b Vet. edit. *ſecundo remigio labitur fluctu, & ventorum flatum ſuo ſupparo ſuperante* (Gill. in marg. *proſperante*) *procurrit*. Rom. *ſecundo labitur fluctu, aut ventorum flatu ſupparo proſperante* &c. Mſſ. vero, omnes, *ſecundo remigium labitur fluctu*: at hic diviſi, aliquot habent: *aut flatu proſperante præcurrit*: plures ac probatiores, ut in contextu.

c Ita plerique mſſ. & omnes edit. niſi quod hæ legunt, *quando filium*, pro, *quod filium*. Reliqui mſſ. *quos tamen per filium*, &c. Quæ lectio non diſpliceret, niſi vox *tamen* hic inepte poſita, interpolationem aliquam innueret.

ex inſpiratione divina : ſed vita hæc
ſeceſſione animæ , corporiſque diſſolvi-
tur, inſpiratio autem divina non ſolvi.
tur . Et ideo intellige aliud eſſe quod
figuratnm eſt, aliud quod factum eſt,
vel paratum . Meritoque dupliciter
habes ſcriptum de homine. Primum
Gen. 1. 26. & 27. enim ſcriptum eſt : *Faciamus hominem
ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*. Et:
Dominabuntur , inquit , *vel principatum
habebunt* . Et : *Fecit Deus hominem ad
imaginem Dei*. Secundo autem loco ita
ſcriptum eſt , quia *Accepit Deus pulve-*
Gen. 2. 7. *rem de terra, & plaſmavit hominem* . Ubi
pulvis, ibi plaſmatio : ubi antem non
pulvis , ibi non terra , non materia ;
ſed incorporeum , ſed admirabile :
ibi noo materia , ſed immateriale .
Quod eoim ſecundum imaginem Dei
eſt , non eſt in corpore, nec in mate-
ria, ſed in anima rationabili. Ibi ope-
ratur, ibi oſtenditur homo ad ſimilitu-
dinem & imaginem Dei , ubi juſtitiæ,
ubi ſapientiæ , ubi omnis forma virtu-
tis adſumitur .

16. Si intelligas imaginem , videbis
ad imaginem; homo enim non eſt ima-
go Dei , ſed ad ſimilitudinem factus
eſt . Alius eſt imago Dei inviſibilis ,
primogenitus univerſæ creaturæ , per
quem facta ſunt omnia . Ille oon ad
imaginem, ſed imago : tu non imago,
ſed ad imaginem . Habes ergo in tua
ſubſtantia aliquid de imagine & ſimili-
tudine Dei , quod ſit divinæ ſimile
imaginis. Propterea imago ad eum qui
eſt ad imaginem, venit: & quærit ima-
go eum, qui eſt ad ſimilitudinem ſui;
ut iterum ſignet, ut iterum confirmet;
quia amiſeras quod accepiſti . Inſufflа-
verat enim tibi Deus, ut inſpirationis
ſuæ dono haberes gratiam , quam tibi
tua culpa ſuſtulerat . Factns eras in
animam viventem : audi quid dicat ,
non in carnem, ſed in animam viven-
tem. Sed quia peccator ſignaculum te-
nere noo potuit, & in crimine poſitus
non habebat quæ Dei ſunt , ſed quæ
hominum ; propterea venit dominus
noſter Jeſus Chriſtus , ut legiſti in E-
vangelio , & a mortuis reſurgens cum
clauſos diſcipulos reperiſſet , clauſtris
ingreſſus eſt manentibus , & dixit :
Johan. 20. 21. & 22. *Pax vobis . Sicut miſit me Pater , & ego
mitto vos. Cumque hoc dixiſſet, inſufflavit,
& dixit eis : Accipite Spiritum ſanctum*.

17. Videſne ergo quæ maous fece-
rint hominem , aut quem hominem
fecerint; illum utique quem ſecundum
Coloſſ. 3. 9. 10. & 11. Chriſtum induimus : *Exſpoliantes veterem*
A *hominem cum actibus ejus, & induimus no-
vum, qui renovatur in agnitionem ſecundum
imaginem ejus qui creavit eum; ubi non eſt...
ſervus & liber , ſed omnia & in omnibus
Chriſtus*. Chriſtum ergo induimus, ſicut
& alibi dictum eſt : *Chriſtum induiſtis* . Galat. 3. 27.
Accepimus Spiritum ſanctum, qui non
ſolum noſtra * peccata dimittit : ſed *
etiam nos facit ſacerdotes ſuos aliis
peccata dimittere. Ideo ait Propheta :
Tu finxiſti me, & poſuiſti ſuper me manum Pſ. 138. 5.
B *tuam* . Finxit per lutum, poſuit per
gratiam ſpiritalem; licet plerique hunc
pſalmum ex perſona dictum Salvatoris
accipiant. Audi quia manus Domini ,
etiam Spiritus dicitur. Clamat Job : Job. 33. 4.
Spiritus divinus, qui fecit me . Iſtæ ſunt
ergo manus quæ hominem paraverunt,
Chriſtus & Spiritus . Ergo dominus
Jeſus & corporis auctor eſt noſtri, qui
primum fecit hominem ad imaginem ,
& poſtea de luto finxit, & voluit ſer-
vare quod fecerat , ſalvare quod pſal-
C maverat ; ut totum hominem ſalvum
faceret, ſicut ipſe dixit in Evangelio :
Mihi iraſcimini, quia totum hominem ſalvum Johan. 7. 23.
feci in ſabbato. Quod ſpecialiter [a] Eccleſia a
docet, quia non ſolum anima, ſed et-
iam caro noſtra ſervetur : anima per
cognitionem Dei, caro per reſurrectio-
nem : quorum alterum docuit divini
actoritate ſermonis , alterum propriæ
reſurrectionis exemplo .

18. Hic eſt ergo homo geminæ ſub-
ſtantiæ . Alia eſt enim facti ſubſtantia,
D [b] alia figurati: iſta de Dei Spiritu, illa b
de limo. Propterea ait Job : *Reſuſcitabit* Job. 19. 26.
corium meum ; quia quod de limo eſt ,
reſuſcitatur; terra enim in terram redit
quod autem factum eſt, ut principatum
haberet ſuper ceteras animantes , id
præſtantius eſſe intelligis . Luti enim
etiam beſtiis nobiſcum commune con-
ſortium eſt ; & ideo animæ ſpecialis
prærogativa donata eſt . Idem tamen
E quia ceteris animantibus imperat ; ut
poſſit imperare, debet Deo eſſe ſubje-
ctus. Docetur igitur ſervire; ut ad re-
gnum pervenire mereatur . Qui enim
ſervit Chriſto, placuit Deo. Qui ſervit
Chriſto, placet utique veritati , & de-
bet neſcire mendacium. Qui ſervit ju-
ſtitiæ , debet repellere iniquitatem .
Qui ſervit immaculato, debet tenere
caſtimoniæ diſciplinam. Qui ſervit luci,
F debet odiſſe tenebras peccatorum. Ergo
quia corpus infirmum eſt, viſitationem
Domini poſtulemus . Unde Propheta
ait : *Quid eſt homo , quod memor es ejus ;* Pſ. 8. 5.
aut filius hominis, quia viſitas eum?

19. Et

* Adverte hic diſerte doceri ſacerdotes aut epiſcopum in ordinatione ſua & propriorum peccatorum remiſſionem accipere , & poteſtatem remittendi peccata aliorum .

a Mſſ. non pauci , nec inferioris notæ , *Eccleſiam docet* .

b Rom. edit. *alia inſufflati* . Sed retinendum cum aliis & cunctis mſſ. *alia figurati* . Hic ſiquidem innuitur , quod ſupra non ſemel traditum eſt , homini non in corpore , ſed in anima impreſſam fuiſſe divinam imaginem .

Digitized by Google

19. Et nunc in reliqua verſiculi por- A
℣. 73. tione ait : *Da mihi intellectum , & diſcam*
a *mandata tua* . Spiritalem igitur ſe eſſe [a]
cognoſcens Propheta , petit gratiam
Spritus ſancti . Etenim intellectum dari
a Domino, & inter munera gratiarum
primo conſtitui loco , in Apoſtolica
1. Tim. 2. 7. lectione didiciſti ; quia unicnique datur
manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem : &
Eſai. 11. 2. in Propheta primo loco ſapientiæ &
intellectus ſpiritalis gratia poſtulatur . B
Petitur ergo Dei donum. Deinde vide
ordinem : *Da mihi*, inquit , *intellectum ;*
ut diſcam mandata tua . Intellectus præ-
mittitur , ut ſcientia ſequatur . Nam
niſi quis intellexerit , doctus eſſe non
poterit . Doctrinam igitur intellectus
facit, non memoria. Nihil enim prod-
eſt multa legiſſe, niſi intelligas ipſe
1. Cor. 12. 7. quæ legeris . Et in Apoſtolo poſt ma-
niſeſtationem Spiritus, ſermonem ſcien- C
tiæ legiſti poſtea ſubſtiturum ; ut ſcias
intellectum memoriæ præſerendum, &
illum poſſe habere ſcientiam, cui ante
Intellectus adfulſerit.

20. Simul humilitatem conſidera .
Si Propheta intellectum dari ſibi poſtu-
lat, quis tam arrogans, qui profiteatur
In ſua poteſtate eſſe intelligentiam ?
Intellectum petit , ut ipſe ſe noverit ,
& naturæ ſuæ poſſit ſcite rationem : D
at illi qui de rerum natura diſputant ,
cæli ſcrutantur plagas , qui ſe ipſos
ſcire non poſſunt , putant intelligen-
tiam ſine Dei dono poſſe concedi .
Unde & nos humilitatem debemus ad-
ſumere ; ne extollamur, ſi forte unam
aliquam de Scripturis parabolam co-
gnoverimus : aut quia interdum ſecun-
dum litteram plana legimus ; ſi forte
ſecundum litteram aliquid intellexeri- E
mus, doctrinæ nobis adſumamus ſcien-
tiam . Propheta ille qui accepit Spiri-
tum ſanctum, poſtquam unctus eſt in
regnum , unctus eſt in Prophetam ,
centeſimum & octavum decimum pſal-
mum ſcribens , intellectum ſibi dari
poſcit, ut mandata Dei intelligat : &
ſcit niſi a Domino acceperit gratiam ,
intelligere ejus ſe mandata non poſſe.
Matt. 13. 36. In Evangelio quoque lego, quia pro-
ponebat parabolas dominus Jeſus , & F
apoſtoli non intelligebant . Denique
explanationem propoſitæ parabolæ po-
ſtulabant.

A 21. Ipſe dominus Jeſus cum diceret,
ut legiſti in libro Evangelii ſecundum
Matthæum ſcriptum : *Beati pauperes ſpi-* Matt. 5. 3.
ritu ; ſubjecit in [b] poſterioribus: *Omnis* b
qui audierit mea verba hæc , & fecerit ea, Matt. 7. 24.
ſimilis erit viro ſapienti . Non ergo qui
audit tantummodo, ſimilis erit : ſed
qui facit quæ audierit . Ergo neque
factum ſine auditione , neque auditio
ſine facto poteſt eſſe ſapientis : ſed qui
B audit & facit . Audiamus igitur , ut
intelligamus : faciamus , ut intellexiſſe
nos quod audivimus, comprobemus.

22. Sequitur verſus ſecundus : *Qui* ℣. 74.
timent te, videbunt me, & lætabuntur ; quia
in verba tua ſuperſperavi . Fortaſſe aliqui-
bus videatur hoc eſſe contrarium, quia
juſtus dicit : *Qui timent te , videbunt me,*
& lætabuntur ; multis enim juſtus gravis
eſt, cum videtur. Denique in Evange- Luc. 8. 37.
C lio plerique dominum Jeſum videre
non poterant : ſicut Geraſeni rogabant
eum, ut abiret de regionibus eorum :
& alii ei tranſitum denegabant, [c] quan- c
do tamen per eos tranſire nolebat . Luc. 9. 52. & 53.
Unde puto quod ſicut illic Judaicæ
forma impietatis exprimitur : ita hic
Eccleſiæ gratia reveletur . Prophetat
enim totum orbem replendum eſſe ti-
more divino , & ideo quaſi timentes
D Deum ſanctorum dicit cognitione læ-
tari ; qui enim videt juſtum , & gau-
det , etiam ipſe vult eſſe juſtus . Pul-
crum eſt enim ut in aliis delectetur ,
quod vult in ſe ſervare , [d] ſi ſumſerit. d
Eſt enim inſitum bonis ; ut caſtum ,
pudicum , prudentem ſapiens affectu
pio diligat , miſericors liberalem ; &
virtutes ſuas in aliis amet . PLERIS-
QUE ENIM juſti adſpectus admonitio
E correctionis eſt , perfectioribus vero
lætitia eſt . Quam pulcrum ergo , ut
videaris & proſis? Bonum ergo vir ju-
ſtus .

23. Propterea denique Paulus apoſto- Galat. 1. 18.
lus adſcendit Hieroſolymam, ut juſtos
videret : & cum Petro manſit diebus
quindecim ; ut ex ejus aliquid cohabi-
tatione proficeret . Propterea ipſe Pau- Act. 15. 4.
lus & Barnabas , cum Hieroſolymam
ingrederentur , magnifice excipiebantur
F ab Eccleſia, ab apoſtolis, & majoribus
natu . Cum autem abire vellent , ne
diſcederent , rogabantur : &, ut poſtea
de Paulo legimus, cum lacrymis dedu-

 ce-

a Ita cod. ſcripti tredecim . Alii autem atque edit. *cognoſcit Propheta per gratiam Spiritus ſancti* . Eorum autem quæ ſequuntur a voce , *didiciſti* , uſque ad *intellectus præmittitur*, ordinem edit. Rom. ſic invertit : *Propheta vero primo loco ſapientiæ , inde intellectus donum inter munera gratiarum conſtituit . Et quia unicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem ; ideo Dei donum petit Propheta : Da mihi intellectum, ut diſcam mandata tua. Vide ordinem , intellectus præmittitur* &c.

b Voci , *poſterioribus* , ſubjungit edit. Rom. *qui autem fecerit , & docuerit , magnus vocabitur in regno cælorum* . Et in alio loco . *Omnis qui audierit* &c.

c Ita cuncti mſſ. ac vet. edit. Rom. autem, *quando tantum per eos tranſire volebat* . Planus ſenſus , niſi eſſet omni alio præſidio deſtitutus.

d Edit. Rom. *ſi poſſit* . Aliæ cum mſſ. omnibus , *ſi ſumſerit*. Videtur autem is ſenſus eſſe, virum juſtum eo bono delectari in aliis, quod ipſe elegerit ac ſuſceperit in ſe conſervandum.

Act. 20. 38. cebantur. Nam ſi eſt tanta vis in naturalibus, ut animal viſum proſit icte-
a ricis; ita ut mortui quoque [a] cornu ejus animantis prodeſſe dicatur, ſi fuerit demonſtratum iis, qui hujuſmodi inciderint paſſionem: dubitare poſſumus quod juſti ſanet adſpectus? Ergo vile animal irrationabile tantam virtutem habet, ut ſanare poſſit hominem momento exiguo, quo videtur: homo juſtus, ſi tamen cum fide ab eo adſpiciatur, qui utilitatem ab eo percipere deſiderat? nihil confert? An non vel ipſi oculorum radii virtutem quamdam videntur infundere iis, qui fideliter eum videre deſiderant?

24. Sed quemadmodum juſtus lætificat cor innocentium, cum videtur: ita improbi juſtorum cognitione torquentur; quia vel tacitis ſanctorum moribus arguuntur. Torquet caſtitas incontinentiam, avaritiam liberalitas, impietatem fides. De hoc quoque patile vilis animantis ſumamus exemplum. Nam ſicut prodeſſe diximus mutum animal, cum videtur: ita obeſſe percipimus lupum, ſi aliquem videndo prævenerit; vocem enim feruntur amittere, quos prius lupus viderit. Baſiliſcus quoque, hoc eſt, noxius ſerpens, ſi quodcumque prior viderit animal, fertur occidere: & allegatur ſtatim necari, qui potuerit a ſerpente hujuſmodi prævideri. Ipſe quoque ſerpens mori dicitur, ſi fuerit hominis præventus adſpectu. Ergo ſi tanta virtus, vel in oculis ſerpentis, vel in oculis eſt hominis; ut ſi alter alterum prior viderit, poſſit occidere: non eſt virtus in oculis juſti, qui repletus virtutis eſt gratia; cum præſertim tantum operetur fides, ut & illa
Matt. 9. 21. Luc. 9. 38. & 43. quæ fimbriam Domini tetigit, ſanaretur, & ille cui intendit dominus Jeſus, ſtatim ex ejus oculis gratiam ſanitatis hauriret?

25. Sed qui videt juſtum, debet ſcire quid videat: non illum videt in corpore, non in veſtimento, non in patrimonio, non in vultu; ſed intus videt: non, inquam, illum videt, niſi ejus viderit mentem, niſi ejus ſermonem intenderit, niſi ſenſus illius potuerit comprehendere, ſapientiam de tractatu ejus adſumere. Tunc igitur lætabitur, cum iſta perſpexerit, cum iſta cognoverit. Ita ergo & nos ſicubi audivimus juſtum, feſtinemus videre, ſicut illa mulier quæ audivit in domo phariſæi diſcumbere dominum Jeſum, & ingreſſa eſt, & ejus pedes *Luc. 7. 37. & 38.* perfudit unguento. Illius imitatores ſimus; namque Eccleſiam in illa muliere figuratam eſſe quis dubitet? Sicubi ergo juſtus ſedeat, ſicubi accumbat, feſtinemus videre eum. Pretioſum eſt videre virum juſtum; ut videas eum ſecundum imaginem Dei. Quod foris eſt, nihil prodeſt: quod intus eſt, ſanat. Sane & in eo qui foris eſt, illum qui intus eſt, frequenter adſpicimus; ut ſi viderimus pauperem, illum ad cujus ſimilitudinem factus eſt, honoremus in paupere, de quo ait: *Dediſtis mihi manducare . . . quia quod uni eorum dediſtis, mihi dediſtis.* *Matth. 25. 35. & 40.*
b [b] Qui enim coronat imaginem imperatoris, utique illum honorat, cujus imaginem coronavit: & qui ſtatuam contempſerit imperatoris, imperatori utique cujus ſtatuam conſputaverit, feciſſe videtur injuriam. Gentiles lignum adorant; quia Dei imaginem putant: ſed inviſibilis Dei imago, non in eo eſt quod videtur: ſed eo utique quod non videtur.

26. Vides ergo quia inter multas Chriſti imagines ambulamus? Caveamus ne coronam imagini detrahere videamur, quam unicuique Chriſtus impoſuit. Caveamus ne aliquid detrahamus iis quibus debemus adjungere. Sed quod pejus eſt, non ſolum non hone-

ſtamus

a Eadem edit. Rom. *corpus ejus animantis*. Nimirum quia cum Plin. lib. 30. Hiſt. Nat. cap. 11. aviculæ virtutem medendi icterico morbo adtribuat, non videbatur vox *cornu* legitimum ſenſum exhibere. Sed cum eadem vox conſtanter legatur in omnibus & mſſ. & ant. edit. dicendum hunc locum forte de quadrupede quopiam animali intelligendum eſſe; niſi quis malit per cornu ejuſdem avis ungues ac roſtrum ſignificari.

b Mſſ. novam: *Qui enim honorat . . . . . imaginem honoravit*. Alii & cunctæ edit. *coronat . . . coronavit*. Melius; ſolebant enim imperatorum imaginem floribus coronari, ut obſervat Joſ. Laurentius Polym. lib. 5. pag. 391. Neque vero mirum ejuſmodi honorem etiam chriſtianorum principum ſtatuis redditum eſſe; quandoquidem conſtat eaſdem cum in oppida inferebantur, a magiſtratu ac populis cum thure, cereis atque adoratione excipi ſolitas. Sed eum cultum tandem prohibuit Theod. Jun. Cod. Tit. 4. Leg. unica; quam conſule, ſicut & Comm. Gothofr. in eamdem. Libet autem huc adjicere quæ Hilarius Pont. Rom. epiſt. ſecundæ Nic. Syn. inſerta refert ex D. Chriſoſt. ſunt enim ſimillima iis quæ ab Ambroſio noſtro hic traduntur. Ait igitur ἀλλ' οὐδαμῶς ὅτι οὐκ ἔστι διὰ εἰκόνα τὴν ἐκ ξύλων καὶ χρωμάτων λοιδορεῖ, οὐχ ὡς πρὸς ἄψυχον τολμήσας πρότερον, ἀλλ' εἰς τὸν βασιλέα. Obſervatu porro dignum eſt Ambroſium poſt quatuor verſus in eo idololatriam ethnicorum conſtituere, non quod idola deos eſſe crederent, ſed quod eadem adorarent exiſtimantes in illis imaginem Dei reſidere, qui cum ſit incorporeus materiali effigie adſimilari neutiquam poteſt. Hinc autem contraria ratione conſequitur eum Chriſti domini, B. Virginis, martyrum, aliorumque ſanctorum ſacras icones, honoreſque ipſis exhibitos minime improbaſſe. Certe omnis doctrina 7. Conc. Oecum. ſupra laudari in eo quaſi cardine vertitur. Etenim paſſim adſerit Dei quidem naturam, utpote ſpiritalem, pingi non poſſe: qua in re illi præiverat Greg. 2. epiſt. 1. ad Leonem Iſaurum ſcribens Θεοῦ φύσιν ἀδύνατον ἱστορῆσαι καὶ ζωγραφῆσαι. De Chriſti vero & ſanctorum imaginibus plane contrarium colligunt, atque decernunt iidem Patres. Quin immo cum angelorum quoque imaginibus ſuffragentur, ea potiſſimum ratione quod ὡς ἄνθρωποι ἐπεφάνησαν: eodem argumento evincitur illicitum non eſſe, ſymbolicas divinarum perſonarum imagines ſub quibus ipſæ ſe manifeſtaſſe in Scripturis leguntur, populo venerandas proponere. Sed iſthæc ad controverſiſtas.

ſtamus pauperes; ſed etiam dehoneſtamus, deſtruimus, perſequimur: & ignoramus quod has Dei imagini congeramns injurias, cum factos ad imaginem Dei putamus eſſe lædendos. Qui enim irridet pauperem, exacerbat eum qui fecit illum. Sed aderit ille qui dicat :
Matth. 25. *Eſurivi, & non dediſtis mihi manducare :*
42. & 43. *ſitivi, & non dediſtis mihi bibere . . . . . æger eram . . . . . & non viſitaſtis me*. Et quanto iſta leviora ſunt, quam ſi dicat : Injurias mihi feciſtis, nudaſtis me, verberaſtis me? Quem ſi quis interrogaverit : Quando tibi injurias fecimus, quando ſpoliavimus, quaodo
Ibidem 45. etiam verberavimus? Dicet : *Quamdiu uni horum minimorum feciſtis, mihi feciſtis.* Propterea caveamus diligentius, ne cui vel minimo contumeliam irrogemus; ne ipſi Domioo in illis minimis contumelioſi fuiſſe videamur.

27. Qua ratione autem dixerit : *Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur*, ipſe expoſuit dicens : *Quia in verba tua ſuperſperavi:* hoc eſt dicere : Intus me viderunt, intus me tetigerunt, intus me adſpexeruot; ubi ſpem adſumſi de tuis verbis, ubi tua verba percepi. Beati ergo qui vident juſtum, & lætantur; quia ſperant in Dei verba. Quam multi autem ſunt qui oderunt juſtos, qui perſcrutantur Dei verba, qui juſti ſuot : & cum aliquos doctos andiunt impii, eos propter doctrinam vitare conſuerunt.

℣. 75. 28. Sequitur verſus tertius : *Agnovi, Domine, quoniam juſta judicia tua : & in veritate tua humiliaſti me*. Qui poteſt intelligere quæ ſunt divinæ providentiæ, utitur eo ſermooe quo uſus eſt propheta ſanctus David; quia omnia judicio Dei fiuot, ut ægrum corpus aliquis habeat, ut ſalubre, ut dives, ut pauper ſit, ut moriatur juvenis, vel ſenex. Si quis inteodat ſcripturis divinis, intelligit hæc fieri judicio Dei; nihil enim eſt præter Dei ſcientiam. Exemplum quærimus? Noo eſt abſconditum; ſiquidem Job numquam amiſiſſet proprias facultates, niſi eſſet traditus adverſariæ
Job 1. 12. poteſtati. Dedit enim Dominus diabolo poteſtatem in facultates ejus, ut tentaretur qualem, amiſſo patrimonio,
Job 2. 6. haberet affectum: dedit in filios, dedit in corpus ejus; ut probaretur num defuoctorum dolore liberorum, aut cruciatu corporis a cooſtantia mentis animique deſciſceret. Dominus quidem noverat fortem; ſed in illo docere atque examinare nos voluit, utrum imi-
Gen. 22. 2. tatores ejus eſſe poſſemus. Deoique &

A Abraham tentavit, quando filium ſenis unicum ſibi petiit immolari. Sciebat utique mentem Abrahæ : ſed ſciens tentat Dominus, ſicut legiſti in Evangelio, quia cum interrogaſſet dominus Jeſus diſcipulos, quot panes haberent; & illi reſpoodiſſeot, quia quinque tantum haberent panes, ipſe ait : [a] Quid faciemus inter tantos homioes : hoc autem dicebat tentans eos; ſciebat enim a Johan. 6. 5. & 6.
B quid facturus eſſet. Qui ergo juſtus eſt, examine juſtitiæ ſuæ credit quia Dei juſta judicia ſunt : vel ſecundum græcum, quia Dei judicia ſunt ipſa juſtitia.

29. Sed hoc ut agnoſceret, fecit præmiſſa precatio; quoniam intellectum ſibi dari popoſcit, ut mandata Dei diſceret. Accepta eſt ergo iotellectus & cognitionis gratia, agnovit juſta eſſe
C Dei judicia : agnoſcere autem perfecti eſt. Denique aliud eſt credere, aliud agnoſcere. Fides timentis, agnitio eſt ſapieotis. Qui enim timet, rationem non quærit : ſapiens autem & agoitionem eorum inveſtigat, quæcumque percipere deſiderat. *Credidi*, inquit, Pſ. 115. 1.
propter quod locutus ſum : cognovit autem intelligens quod locutus eſt.

30. In quo ergo juſta judicia Dei
D ſunt? Quia per labores, & tribulationes, & aſſlictiooes ad cæleſte præmium pervenitur. Sicut enim certantibus athletis corona defertur juſto judicio hominum: ita legitime certantibus Chriſtianis divino judicio palma decernitur. *Vincenti*, inquit, *dabo ſedere mecum in* Apoc. 3. 21.
ſede mea. Vita ergo noſtra examinatur igne, ſicut ſplendor argenti; ut virtus certaminibus approbetur. *Tranſivimus*, Pſ. 65. 11.
inquit, *per ignem & aquam, & induxiſti*
E *nos in refrigerium*. Per hæc igitur vera judicia tua eſſe cognovi. Humiliatus enim ſum, ut hæc viderem; quia ii qui exaltati ſunt corde, oculos ad veritatem aperire non poſſuot. Cum autem humiliamur, peccata noſtra cognoſcimus, & ipſa humilitate delicta noſtra purgamus. *Humiliatus ſum*, inquir, Pſ. 114. 6
& ſalvum me fecit. In veritate ergo humiliatus eſt, qui humiliatus eſt ad ſa-
F lutem : nec vane pertulit paſſionem, qui ſalutem veritatis ſecutus eſt.

31. Diſtat igitur inter cogooſcere & timere, ut eo revertamur. Deniqne Evangelii lectio docere nos debet. Ait enim Domious ad eos qui credebant ei ex Judæis : *Si manſeritis in verbo* Johan. 8.
meo, . . . cognoſcetis veritatem, & veritas 31. & 32.
liberabit vos. Si manſeritis, inquit, cogooſcetis. Vides quia non a priocipio potuit

a Rom. edit. *Quid ſunt inter tantos homines? Et ſubjecit in Evangeliſta : Hoc autem . . . . examine juſtitiæ ſuæ agnovit quia &c.*

potuit cognoſcere quicumque Deum timens verbum ejus audivit. Non ſolum autem non idem eſt timor & cognitio; verum etiam non idem eſt fides & cognitio. Siquidem etiam Apoſtolus do- 1.Cor. 12.8. & 9. cuit diverſa eſſe munera gratiarum. *Alii enim*, inquit, *per Spiritum datur ſermo ſapientiæ, alii ſermo ſcientiæ ſecundum eumdem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu*. Si ergo alii fides datur, alii cognitio; vides quia ubi fides, non ſtatim cognitio: ubi autem cognitio, & fides eſt & prudentia, nec ab eo poſſumus diligentiam ſeparare.

32. Habuit ergo cognitionem ſanƈtus David, utpote propheta perfeƈtus; quandoquidem ita perfeƈte cognovit, ut humiliaretur in ipſa veritate. Sive ergo in adverſis poſitus, agnovit probationis gratiam, ea quæ laborioſa & adverſa ſunt, ſuſtinenda: juſtum autem eſſe Dei judicium; & ideo bene certantes numquam deſeri, vel relinqui, & coronam his poſt labores poſſe deferri: ſive in ſecundis & proſperis poſitus, cognovit etiam [a] divitias regum, diverſoſque ſucceſſus, tentationis cauſa ſolere ſuppetere; ut is qui his utitur, rerum proſperitate tentetur. In eo igitur propheta David laudandus, quia cum iſta agnoſceret, humiliabatur; ut humilitate ſua, vel proſperorum excluderet tentamenta, vel adverſorum ſubiret conſtanti æquanimitate tolerantiam.

33. Non ergo magnopere laudabilis eſſet Propheta, ſi laudaret judicia Dei, uſus adfluentia ſecundorum. Quid enim magnum facimus, ſi quando in ſecundis ſumus, laudamus Deum, quando in divitiis ſumus, quando nullis vexamur injuriis? Illud eſt magnificum, ſi ſubjeƈtus injuriis, contumeliis, judicium Dei laudes, ſi vexatus ægritudine, judicia Dei prædices: ſi te inopia non revocet, quominus laudes juſtitiam Dei. Ergo ſemper laudanda ſunt judicia Dei, ſicut ſcriptum eſt: Pſ. 47. 12. *Exſultaverunt filiæ Judæ propter judicia tua*. Quæ ſunt filiæ Judæ, niſi animæ religioſæ, animæ Eccleſiæ quæ Jeſum Chriſtum dominum confitentur, quæ videntes rationem judiciorum tuorum, ſemper exſultant? Qui enim non ex aliquo ſecundorum proventu, ſed ex cognitione rationis induit lætitiam; non niſi in exſultatione perpetua conſtitutus eſt.

℣. 76. 34. Sequitur verſus quartus: *Fiat nunc miſericordia tua ut exhortetur me, ſecundum verbum tuum ſervo tuo*. Aliqui habent in hoc loco: *Conſoletur me*. Sed 2.Cor. 1. 4. & 6. etiam in Apoſtolo legimus exhortationem pro conſolatione diƈtam, & conſolationem pro exhortatione. Magna eſt ergo miſericordia Dei, quæ non ſolum remiſſionem tribuit peccatorum; ſed etiam certantibus adhibet exhortationis calcaria, ne ſuſcepti certaminis paſſiones imbelli formidine derelinquant. Non ergo miſericordiam, quaſi is qui viƈtus cedat, [b] aut ut veniæ precator, implorat; ſed ut Dei miſeratione ſuccinƈtus, majora viribus tanto munere fultus expediat. Egregiam & ſingularem Prophetæ ſpeƈtato virtutem. Alius enim humiliatus ærumnis poſceret, ut circa eum tentamenta deſinerent, & ſedare Dominus adverſa dignaretur, ne tribulationum procella in eum ſæviret: iſte autem tamquam athleta fortis & patiens, [c] qui exerceri & ungi animam ſuam tribulationibus noſſet, non triſtia dimovere, non impugnantia declinare deſiderat, non omne illud deſinere, quod fatigationem & laborem adferret, expoſcit; ſed magis in tempore laboris ſui adverſus tentationum procellas dari ſibi verbum conſolationis expoſcit; ut poſſit forti quæ ingeruntur mente tolerare, ne aliqua mœſtitiæ perturbatione laſſetur. In eo igitur obſecrat miſericordiam Dei, ne auxilio deſtitutus expediendi, cœptam militiam derelinquat.

35. Denique adhortationem divinæ eſſe miſericordiæ, evidens teſtimonium docet; Moyſi enim dicit Deus: Rom. 9. 15. & 16. *Miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo, cui miſericordiam præſtitero. Igitur non eſt volentis, neque currentis; ſed miſerantis Dei eſt*. Forte dicas: Ergo non debemus, vel velle, vel currere: atqui negligentes Deus deſerere conſuevit. Non ergo hoc dicit: ſed quid dicat, conſideremus. Non volentis, neque currentis hominis perſeverantia eſt; non eſt enim in hominis poteſtate: ſed miſerantis Dei eſt, ut poſſis complere quæ cœperis. Denique iterum Moyſi dicit: Ibidem 17. *Quia in hoc ipſum te ſuſcitavi, ut oſtendam in te virtutem meam*. Colligitur ergo adhortationem divinæ miſericordiæ deputandam. Unde ſequitur: Ibidem 18. *Ergo cui vult miſeretur, & quem vult obdurat*. Hunc miſeratus hortatur, illum non revocat exſecratus. Et vere miſericordia eſt Dei noſtrarum militia paſſionum, per quam nobis peccata minuuntur. Denique Lazarus pauper, quia in

a Edit. omnes, ac mſſ. aliquot, *divitias rerum, varioſque ſucceſſus tentationis cauſas* (nonnulli, *cauſa*) *ſolere ſuppetere*. Alii nobiſcum faciunt, excepto quod Vind. legit, *divitias, regnum*, &c.

b Sex mſſ. *aut veniam peccator, implorat*.

c Vet. edit. cum majori ſcriptorum cod. numero: *Qui exerceri & cingi animam ſuam*. Rom. cum reliquis, ut in corpore. Utraque autem leƈtio ex arena profeƈta eſt, quod apud Ambroſium familiare.

in hac vita toleravit mala complurima, in gremio Abrahæ requiem conſolationis invenit: ille autem dives, qui conſolationem habuit in ſæculo, poſt curricula vitæ hujus fructum quietis amiſit. Quem ſi miſeratus eſſet Deus, caſtigaſſet potius in hoc ſæculo, ut poſtea non flagellaretur. Denique Job licet graviter flagellatus, & quidem flagellis plurimis inopiæ, amiſſionis filiorum, doloribus corporis, opprobriis amicorum; conſolatione tamen fruitur æterna.

36. Ergo quanto majores tribulationes fuerint, tanto uberior conſolatio reſervatur. Et tamen ne cadas atque ſuccumbas, quanto majores tentationes videris, tanto magis roga Verbum Dei, ut adhortationem tibi adferat: ſicut
2. Cor. 1. 3. 4. & 5. rogavit & Paulus, qui ait: *Benedictus Deus & Pater domini noſtri Jeſu Chriſti, Pater miſericordiarum, & Deus omnis conſolationis, qui nos exhortatur in omni anguſtia; ut poſſimus & ipſi conſolari eos, qui ſunt in omni tribulatione, per exhortationem qua & ipſi advocamur a Deo; quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita per Chriſtum abundat etiam conſolatio noſtra.* Tanta vi Apoſtolicæ petionis rogat, ut conſolationem accipiat a Domino in omni tribulatione, quo non ſolum ipſe induat tolerantiam; verum etiam alios conſoletur, ut & ipſi poſſint propriæ mentis anguſtias ſuſtinere. Si igitur ipſe in omni tribulatione idoneus fueris approbatus, tunc demum dignus eris, qui conſolationem accipias in
a omni tribulatione. Et tamen [a] non omnis paſſio digna conſolatione eſt; ſed quæ paſſio per Chriſtum eſt, hæc conſolationem Chriſti meretur.

37. Pulcre autem addidit: *Secundum verbum tuum ſervo tuo*. Ipſe enim Dominus pro ſuo nomine præliantibus
Matth. 10. 19. & 20. auxilium pollicetur dicens: *Cum ergo tradent vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Pater meus qui loquitur in vobis*. Ergo ne impares ſimus certamini, divinum ſemper oremus auxilium, ut nobis tribuat adhortationem. Si enim habeamus eum qui nos exhortetur, non facile cedimus.

38. Plerique autem habent: *Qui conſoletur nos*, nec abhorret a vero. Inſtigantis enim aliquem blanda quædam eſt exhortatio, quæ certantem ſtudio laudis accendat, & velut quadam conſolatione demulceat; ne laborum aſperitate revocetur.

A 39. Sequitur verſus quintus: *Veniant mihi miſerationes tuæ, & vivam; quoniam lex tua meditatio mea eſt*. ℣. 77.
Cui Lex Dei meditatio eſt, huic præſto ſunt miſericordiæ, ut vivat in æternum. Quomodo enim beatus quis poteſt eſſe ſine miſeratione divina? *Beatus . . . . autem* Pſ. 1. 1. & 2.
qui in Domini lege die ac nocte meditatur. Sed qui meditatur in Lege, eruditur in Lege: & quem Lex erudierit, Do-
B minus erudivit, qui locutus eſt Legem. Ideoque ſcriptum eſt: *Beatus quem tu* Pſ. 93. 12.
erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum. Diſcamus ergo, & nos in Lege meditari, non avocemur ſæcularibus illecebris, non occupemur impedimentis; ſed ſemper ad legem Dei ſimus adtenti. Scriptum eſt enim: *Os juſti* Pſ. 36. 30.
meditabitur ſapientiam, & lingua ejus loquetur judicium. Hoc in veteri Teſtamento:
C audi dicentem & in novo: *Prope eſt* Rom. 10. 8.
verbum in ore tuo, & in corde tuo. Et maxime hanc meditationem ſacerdotibus neceſſariam oſtendit ad Titum ſcribens, quia debet Epiſcopus amplecti eum, *Qui ſecundum doctrinam eſt fidelem* Tit. 1. 9.
ſermonem; ut potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt, arguere. Quod utique ſollicitæ atque intentæ meditationis eſt, non perfunctoriæ le-
D ctionis. Et ad Timotheum ſcribens, ait: *Adtendite lectioni, exhortationi, doctrinæ*. 1. Tim. 4. 13.
Lectio enim frequens, nec intermiſſione aliqua deſtituta, doctrinæ munus operatur.

40. Quod autem poſcit ut vivat, frequenter oſtendimus hujus corporis vitam veræ vitæ gratiam non habere; ſed illam veram vitam fore, cujus bona unuſquiſque ſanctorum credit ſe
E videre in terra viventium. Quod credimus nos viſuros, non præſens utique, ſed futurum eſt.

41. Sequitur verſus ſextus: *Confundantur ſuperbi; quoniam injuſte iniquitatem* ℣. 78.
geſſerunt in me: ego autem exercebor in præceptis tuis. Superius ait idem Propheta: *Si reddidi retribuentibus mihi mala*. Num- Pſ. 7. 5.
quid hic maledicit iis, qui in ſe iniqua geſſerunt? Non utique. Videbat
F enim caritatem etiam inimiciſſimis deferendam, cum veniſſet Evangelii prædicator. Unde arbitror quia quaſi medicus velit eos ipſos ſanare qui læſerint; ut iniquitatis ſuæ contemplatione conventi, de propriis flagitiis erubeſcant: in quo non ſolum propheticam incipiunt probare patientiam, verum etiam emendare ſuam inſolentiam. PUDOR ENIM plerumque corrector eſt noſtri; & dum incipit nos pudere com-

a Edit. ant. ac mſſ. haud pauci, *non omnis paſſio, divina conſolatio eſt*. Melius alii aliquot, *non omnis conſolatio, divina conſolatio eſt*. At omnium optime reliqui licet pauciores, quos cum edit. Rom. hic ſecuti ſumus.

commiſſi, ne diutius pudeat, deſerere (A) quæ erubeſcenda ſunt, admonemur. Non ergo maledicit Propheta, ſed quaſi bonus medicus vult illos cognoſcere & ſcire quid ſecerint; ut cum ſe in ſuam conſcientiam receperint, quanta ſuorum ſit colluvies delictorum incipiant erubeſcere: erubeſcentes autem poſſint prioribus renuntiare peccatis. Conſidera mihi nunc aliquos fornicantes, inequitantes viduis ac puellis, aliena rapientes; & in his non ſolum non erubeſcere, ſed etiam gloriari ſolere, tamquam vel pulcritudinis, vel potentiæ ſuæ titulos deferentes: de quibus bene dixit Apoſtolus, quod (Philip. 3. 19.) *eorum gloria in confuſione ipſorum*; eo deteſtabiliores ipſis criminibus ſuis, quod cum tanta committant, non confundantur. Verum eorum ſi quis poſteà veniat in Eccleſiam, credat in dominum Jeſum, audiat Evangelium, compungatur corde: tunc demum incipiet quam atrocia & gravia deliquerit, agnoſcere; & in iis quæ agnoverit, erubeſcere.

42. Quid ſit autem exerceri in [a] præceptis Domini noſtri, quia dixit: (Exod. 23. 5.) *Ego autem exercebor in præceptis tuis*, in Lege didiciſti; hoc eſt, ſi bos adverſarii ceciderit, vel jumentum; ut non deſerendum exiſtimes, ſed potius elevandum. Quod autem ait: *Injuſte iniquitatem geſſerunt*, in quem hoc dicatur conſidera, niſi in eum qui forte juſte iniquitatem gerat: id eſt, ſi læſus per Legem ſe incipiat vindicare juxta præcepta Moyſis, juſte videtur facere iniquitatem, ſed non ſecundum Evangelii præcepta. Et ideo ait: (Matt. 9. 13.) *Non veni vocare juſtos, ſed peccatores*; quia Judæi ad vindicandum ſe auctoritate Legis utuntur.

43. Habes hoc & in Apoſtolo: (1. Cor. 15. 34.) *Sobrii eſtote, & juſte*. Non ſolum ſobrios nos, ſed etiam juſte ſobrios eſſe debere docuit evidenter. Poteſt autem aliquis & ſobrius eſſe, & non juſte ſobrius; ut ſobrius ſit a vino, & non ſit ſobrius æquitate, atque juſtitia; eſt enim crapula iniquitatis. Poteſt & aliquis ebrietati & luxuriæ ſemper indulgens, dum aliena tamen diripere conatur, eo occupatus ſtudio ſobrius eſſe a vino, & non ſobrius a rapinis: nec iſte juſte ſobrius. Ideo Apoſtolus admonet, ut ſit in nobis juſta ſobrietas. Denique (Ibidem.) addidit: *Et nolite peccare*. Qui enim peccat, etſi ſobrius ſit, non poteſt tamen tamquam juſte ſobrius prædicari. (Ibidem 33.) *Nolite*, inquit, *ſeduci*, hoc eſt, ne alieni erroris ebrietas vos faciat temulentos. *Corrumpunt bonos mores colloquia mala*; eo quod ore & labiis infidelium tamquam ebrietas quædam moribus audientis infunditur. Meritoque addidit: *Sobrii eſtote juſte, & nolite peccare*. Ignorantiam enim Dei quidam habent; ut ſobrius ille ſit, qui non habet ignorantiam Dei, nec titubat ebrietate perfidiæ: juſte autem ſobrius, in quo (B) operum gratia cum fidei ſobrietate reſplendet.

44. Sequitur verſus ſeptimus: *Convertantur ad me qui timent te, & qui ſciunt teſtimonia tua*. (V. 79.) Alius habet, maxime juxta græcum: *Convertantur mihi*. Si *ad me* legimus: convertantur qui timent Deum, de commiſſis propriis erubeſcant; vel certe luant ſupplicia (C) delictorum: convertantur autem ad Dei ſervulum, propheticamque doctrinam; ut dediſcant pudenda committere, & tanti emendatione doctoris exuant mores ſuos, delictorumque labe deterſa, virtutum induant diſciplinam. Si autem ita legimus: *Convertantur mihi*, hoc eſt, quoniam exercebor in præceptis tuis, mihi convertantur, mihi autem jam non peccanti, jam non er(D)ranti. Convertantur, inquit, qui timentes te propriis renuntiavere peccatis; ut conſortio juſtorum Propheta ad uberius provehatur, & ipſe de ea gratia quæ in ipſo eſt, plurimum conferat audientibus. Convertantur igitur jam, non peccante me, juſti ad juſtum. De teſtimoniis autem puto jam non opus eſſe repetere, cum ante jam dictum ſit.

45. Sequitur verſus octavus: *Fiat cor* (V. 80.) (E) *meum immaculatum in juſtificationibus tuis, ut non confundar*. Quanto excelſior eſt Propheta, vel munere prophetiæ, vel regni gratia, tanto magis ſequitur humilitatem, & docet quid nos debeamus imitari; eo quod Propheta tantum immaculatum cor fieri ſibi depoſcit. Supra poſtulavit: *Cor mundum crea in me Deus*. (Pſ. 50. 12.) Non dixit, fac: ſed *crea*; ut de integro cor ejus inſtauret & (F) mundet. Major quidem in hoc ſermone ambitus eſt. Grande enim cor eſt a Domino creatum, quod recipiat Verbum de cæleſtibus virtutibus, ac poteſtatibus. Grande cor quod recipiat ipſum Dominum dicentem: *Inhabitabo in illis, & deambulabo in ipſis*. (2. Cor. 6. 16.) Ut hæc igitur recipiat, creatorem ſibi cordis ſui non Angelum fieri, ſed ipſum Dominum deprecatur, qui cælum creavit & terram.

46. Et

a Edit. vet. *in præceptis Domini, quomodo exiſtimarem, niſi quia dixit*. Rom. . . . *niſi quia quod dixit*. Mſſ. vero nobiſcum faciunt, excepto quod *niſi*, in nonnullis pro *noſtri* reponitur, in nonnullis utrumque deſideratur; unde iſtic exorta eſt interpolatio.

46. Et bene ait : *Immaculatum ;* quia
cor hominis quadam velut iodecentium
cogitationum colluvione maeulatur . Si
cogitatio ipſa polluit , quanto etiam
facta ipſa contaminant ? Noli extraor-
dioariis cogitationibus adverſa naturæ
contaminare penetralia ; ne id inqui-
namento gravi polluas , quod putas
habere te mundum. Manus lavas quaſi
poſſis erimioa eluere , cum mentem
a tuam [a] immundis cogitationibus inqui-
natam lavare non poſſis . Et Pilatus B
maous lavit : ſed eor ſuum lavare non
potuit. Manſit ſcelere pollutus, quam-
vis manus ſuas aquæ iofuſione laviſſet.
Matth. 15. 17. & ſeq. Audi quia & cogitatio inquinat : *Non
quod intrat in os , coinquinat hominem : ſed
quod exit de ore . De corde enim exeunt
cogitationes malæ , homicidia , adulteria , for-
nicationes , furta , falſa teſtimonia , blaſphe-
mia . Hæc ſunt quæ coinquinant hominem .*
Si ergo intus coinquinaris , prius mun-
da quod intus eſt . Si quod intus eſt
mundaveris , & exteriora mundaſti : ut C
b ſi [b] aqua turbidum fluat, fruſtra putes
lacum eſſe mundandum , ſi fons pro-
fluat cœnulentus ; receptacula enim ter-
ſiſſe nihil proderit , cum in fonte ſit
vitium . Ipſe tibi ante purgandus es ,
ut fluat omne quod purum eſt . Cor
tuum cogitationum tuarum eſt ſcatu-
rigo . In illo fonte vel turbida aqua
impuritatis evomitur , vel ſincera pie-
tatis unda prorumpit .

47. Didiciſti cor eſſe mundandum ,
diſce quemadmodum mundes. Mundat D
hunc ſootem juſtificatio legitima , hoc
eſt , confeſſio peccatorum . Denique
publicaous ille qui peccata propria fa-
rebatur, juſtifieatus magis de templo,
quam phariſæus exivit , quia jejuoia
ſua & muoera phariſæus , atque inno-
centiam præferebat. Muoda ergo aquam
tuam , illam aquam de qua dictum eſt.
Prov. 20.5. *Aqua alta conſilium in corde viri .* Bonam
tibi aquam natura dedit , niſi eam E
cœno tuo polluas : ipſa te diluit , ſi
pura, ſi ſimplex, ſi etiam naturalis ſit,
ſi nihil habeat ſordidum atque terre-
num. Quid mali eſt , ſi ea aqua quæ
mundare debeat, polluat? Sed non eſt
aqua tua quæ te polluit . Iſta aqua
aliena eſt . Denique dictum eſt tibi :
Prov. 5.15. Ab aliena aqua abſtine te. Aliena aqua
mentitur & fallit , & contrarium na- F
Pſ. 17. 46. turæ profluit . Ideo ait: *Filii alieni men-
titi ſunt mihi* ; nam ſi alieni non ſuiſ-
Prov. 20.9. ſeot , utique non ſefelliſſent . Nemo
ergo glorietur caſtum ſe habere cor ,
2. Cor. 10. 17. quemadmodum Salomon dixit : *ſed qui*
A *gloriatur , in Domino glorietur* , qui ſanctis
ſuis cor muodum creare dignatus eſt,
& immaeulatum facere juſtificationi-
bus ſuis . Quæ ſint juſtificationes , au-
diſti dicentem : *Dic iniquitates tuas , ut* Eſa. 43.26.
juſtificeris . Ergo qui iniquitates ſuas di-
cit, juſtificatur : qui autem juſtificatur,
noo confunditur ; quia pudorem pec-
catorum matura confeſſione prævenit.

SERMO UNDECIMUS.

כ. Caph.

1. INcipit undecima littera *Caph* ,
quæ latina interpretatione ſigni-
ficat, *Curvati ſunt* . Sonus interpretatio-
nis ipſe nos docet , quid ſit curvari ;
qui enim inelinatur in terram, curvari
videtur . Unde ait Propheta ſub hac
littera : *Paulominus conſummaverunt me in* Inf. v. 87.
terra . Curvatur autem qui agit pœni-
tentiam ; eo quod cervicem ſuam cur-
C vet , dum humiliatur ad Dominum ,
& interiorem magis eervicem , id eſt,
cervicem meotis & cordis . Nam de
hac eervice dictum eſt : *Nec ſi flectas ut* Eſai. 58.5.
eirculum collum tuum ; qui enim cor ſuum
non flectit , fruſtra eervicem ſuam fle-
xerit .

2. Docet etiam Hieremias propheta
humilitatem hac interpretatione ſigna-
ri . Ait enim ſub hac littera in Thre-
nis : *Quia non repellet in æternum Dominus ;* Thren. 3. 31. 32. & 33.
quia cum humiliaverit , miſerebitur ſecundum
D *multitudinem miſericordiæ ſuæ ; quia non hu-
miliavit toto corde ſuo , neque repulit filios
hominum* . Bonum ergo curvari , ut hu-
miliemur Domino , & Dominus miſe-
reatur . Denique & in ſuperioribus ſub
hac littera idem Hieremias propheta
oſtendens gemitus , & humilitatem
plebis , ait : *Omnis populus ejus ingemiſcen-* Thren. 1. 11.
*tes , quærentes panem , dederunt deſideria ſua
in eſcam , ut reficiant animam . Vide , Domi-*
E *ne , & adſpice , quia facta eſt ſine honore* .
Ergo qui animæ ſuæ quærit refectio-
nem , humilitate curvetur , qoo poſſit
citius ad Domini pervenire miſerieor-
diam .

3. Ideoque tamquam eurvatus multo
amplius anima ae mente , quam cor-
pore exorſus eſt David , dicens : *Defecit* v. 81.
*in ſalutare tuum anima mea , & in verbum
tuum ſperavi* . Non uſitatus ſermo nos
F eapiat ; ut tamquam eorporeæ fatigatio-
nis defectionem hujuſmodi judicemus .
Neque enim hoc ſolum dixit : *Defecit
anima mea* ; ſed , *defecit in ſalutare tuum* .
Itaque ut de uſu capiamus exemplum,

a Omnes edit. cum parte mſſ. *vel nudis cogitationi-
bus inquinatum* . Reliqui mſſ. *immundis* &c.
b Edit. omnes , *aqua turbida influat* . Mſſ. vero , *aqua
turbidum fluat* : quod adverbii modo ponitur , non
ſecus apud Horatium lib. 2. Ode 19.
Mens . . . . turbidum lætatur .

ſi verbi gratia, dicamus: Defecit ille in illam, videtur exprimi hoc verbo, quod totus in mulieris deſiderium cupiditate tranſierit. Et quidquid eſt quod vehementer expetimus, niſi ejus maturiorem habeamus effectum, id nos videtur longa quadam intenſione laſſare. Amor impatiens die nocteque meretricias fores pulſans, ſi diutius potiendi deſideria differantur, ipſa deficit exſpectatione, dum ſperat: in quo utique non finis amoris, ſed incrementum eſt. Et quidquid eſt deſiderabile, ſi non contingat deſideranti, deficit in illud, & quaſi ipſam deponit animam qui deſiderat. Si tamen ſpes propior adſurgat, dat vires ſpes proxima: ſi autem abſentia ſit dilecti, eo ipſo quod abſentem deſiderat, qui concupivit, animæ ſuæ patitur defectionem. Itaque quanto longius eſt iſtud quod deſideratur, tanto magis deficit qui deſiderat. Id eſt ergo deficere; unumquemque in id totis ſtudiis migrare quod diligat. Illud cogitat, illi adhæret, illud perſonat, quod receperit diligendum, in id quadam animæ defectione transfunditur; ut ſi mater filii exſpectet præſentiam, quemadmodum exſpectabat (Tob. 10. 3. 4. & ſeq.) Tobiæ uxor filium peregrinantem, deficiens a deſiderio, & in anguſtiis conſtituta, & tamquam reſoluta viribus. Quid enim aliud niſi defectum quemdam ejus verba ſignificant? Sed quo magis laſſatur affectus, eo amplius amor creſcit: & quo diutius abeſt qui deſideratur, eo exſpectantis deſideria majore quadam vi amoris igneſcunt. Caro deficit, ſed cupiditas alitur & augetur.

4. Hinc ergo colligere poſſumus quid ſit: *Defecit in ſalutare tuum anima mea*. Etenim ſpiritui adhærens anima deficit ab eo quod eſt anima, & ſit unus ſpiritus; quoniam (1. Cor. 6. 17.) *qui adhæret Domino, unus ſpiritus eſt*. Itaque ſanctus & timens Deum, neſcit aliud deſiderare, niſi ſalutare Dei, quod eſt Chriſtus Jeſus. Illum concupiſcit, illum deſiderat, in illum totis intendit viribus, illum gremio mentis fovet, illi ſe aperit & effundit: & hoc ſolum veretur, ne illum poſſit amittere. Itaque quanto majore deſiderio exercitata fuerit anima cupiens adhærere ſalutari ſuo, tanto magis deficit. Ergo iſta defectio imminutionem quidem fragilitatis, ſed adſumtionem virtutis operatur. Denique ipſe (Pſ. 62. 2.) alibi dicens: *Sitivit in te anima mea*; (Ibidem 9.) ſubjecit infra: *Adhæſit anima mea poſt te: me ſuſcepit dextera tua*. Qui enim ſitit,

A cupit ſemper adhærere fonti, nec aliud ſibi niſi aquam expetere & contingere videtur, ut ipſo paſcatur affectu. [a] Suſcipiens ergo dextera animam meam, & de ſuo virtutem impartiens, facit eam eſſe quod non erat, ut dicat: (Galat. 2. 20.) *Vivo autem jam non ego, vivit autem in me Chriſtus*. Diſce autem etiam exemplo defectionem iſtam nimiæ eſſe cupiditatis. (Pſ. 83. 3.) *Concupiſcit*, inquit, *& deficit anima*

B *mea in atria Domini*. Ante concupiſcens inquit, & quaſi totam ſe effundens in concupiſcentiam, longo fune ſuſpenſa defectione diſſolvitur. Denique quomodo deficiat anima in ſalutare Dei, Hieremias docet. (Hier. 20. 9.) *Et factum eſt*, inquit, *in corde meo ut ignis ardens, flammans in oſſibus meis, & diſſolutus ſum undique, & ferre non poſſum*. Hoc igitur inflammatus deſiderio, ait David: *Defecit in ſa-*

C *lutare tuum anima mea, & in verbum tuum ſperavi*.

5. Recte ſperavi dixit in verbum; ante enim ſpes præcedit; & ideo ſequitur defectio. Speravit autem in verbum quod prædicatum eſt eſſe venturum, quod poteſt intelligi de Deo Verbo. Aut certe in verbum ſperavit, qui verbo cæleſti credidit, quo domini noſtri Jeſu Chriſti annuntiatur adven-

D tus, vel quo ejus gloria declaratur. Ergo Propheta conſiderans quæ legerat, & cernens quod cum adeſſet corpori, velut quibuſdam ligatus vinculis hujus vitæ, aberat a ſalutare Dei, concupiſcebat, deſiderabat, deficiebat, & toto diſſolvebatur affectu; ut totus illius fieret quod deſiderabat, ſicut etiam in poſterioribus ipſe dicit: (Pſ. 141. 3. & 4.) *Effundo in conſpectu ejus orationem meam, tribula-*

E *tionem meam ante ipſum pronuntio, in deficiendo ex me ſpiritum meum*. Defecit enim ejus ſpiritus, immo ab eo deficit ſpiritus ſuus, qui ſe ipſum negat, ut adhæreat Chriſto. Unde ſemitæ ejus cognoſcuntur a Domino; quia non ſunt carnis, ſed Chriſti ſemitæ.

6. Etenim requirentium Deum via Chriſtus eſt. Et nos igitur illud concupiſcamus æternum, illud ſalutare Dei:

F non concupiſcamus pecuniam, quam avariſſimi concupiſcunt, non concupiſcamus alienæ uxoris decorem, non ambitionis exagitemur deſiderio, non ſæculari intendamus gloriæ, non fallacis circumſcriptionis ſtudiis occupemur, non proximum circumvenire iniquitate cupiamus, non poſtremo partes vulpium ſimus in terrenæ voluptatis interiora demerſi, tamquam exſules æternorum, & de illa ſupernæ ſpei præſumtione dejecti.

Adtol-

[a] Edit. omnes: *Suſcipiens ergo me Dei dextera, animæ meæ inhians, & de ſua virtute mihi impartiens*. Mſſ. vero nobiſcum faciunt, excepto quod nonnulli ultima verba habent ſicut edit. *de ſua virtute mihi impartiens*.

Adtollat igitur ſe anima noſtra deficiens viribus ſuis; ut adhæreat ſalutari Dei, qui eſt Chriſtus dominus Jeſus, quod interpretatione dicitur Domini ſalus. Ipſe eſt enim ſalus, veritas, virtus atque ſapientia. Qui igitur deficit ſibi, ut virtuti adhæreat, amittit quod ſuum eſt, accipit quod æternum eſt.

v. 82. 7. Sequitur: *Defecerunt oculi mei in verbum tuum dicentes: Quando conſolaberis* B *me?* [a] Supra eſt πρακτικὸν, hic θεωρητικὸν: ibi in ſalutare deficit anima, eo quod concupiſcit eum, cujus Paſſione ſervata eſt: hic in verbum Domini Prophetæ oculi defecerunt. Et videamus ne quemadmodum illic adhærens Chriſto anima deficit in unum ſpiritum, & fit unus ſpiritus; ita & deficiant oculi, ut fiat una mens. Oculi enim mentis iſti ſunt oculi, ſcilicet interioris C hominis, non hi oculi qui miniſterio funguntur obtutus. [b] Eſt enim oculus & mens, carnis: ſed ille cæcus eſt oculus, qui non videt quæ divina ſunt, qui fruſtra mente carnis inflatus eſt. Eſt & alius oculus, ſenſus Chriſti, quo Eccleſia videt Chriſtum; ſicut ipſe Cant. 4. 9. dicit ad Sponſam: *Corde nos cepiſti uno ab oculis tuis*. Merito uno oculo Chriſtus videtur; quia non videtur oculo car- D nali: aut quia duos oculos habens Eccleſia, moralem & myſticum, fidei oculo plus videt Chriſtum. Myſticus enim oculus acutior eſt, moralis dulcior.

8. Et fortaſſe iſti oculi ſunt, quibus Paulus videbat æterna, ubi cœpit corporalia non videre. Denique qui Chriſtum non videbat, priuſquam oculos amitteret, vidit eum poſteaquam viſum amiſit oculorum. Vidit enim qui E Act. 9. 5. dixit: *Quis es Domine?* Videbat utique Chriſtum, quem etiam Dominum fate- Ibidem 6. batur. Et infra: *Domine*, inquit, *quid me vis facere?* Non ergo videbat eum, cujus exſpectabat imperium? Quibus igitur oculis videre Paulus plus cœpit, niſi iis quos nobis ipſe monſtravit, 1. Cor. 14. 15 dicens: *Orabo ſpiritu, orabo & mente?* Denique ut ſcias quia vidit orando: F Act. 22. 17. & 18. *Factum eſt*, inquit, *revertenti mihi in Hieruſalem, cum orarem in templo, pavorem habui, vidi illum dicentem mihi: Feſtina, & exi citius de Hieruſalem; non enim recipient teſtimonium tuum de me*. Iſti ergo

A oculi in verbum Dei deficiunt, & dicunt: *Quando conſolaberis me?* Iſtis oculis prophetæ dicebantur Videntes; quia per revelationem ea quæ erant abſcondita, mente cernebant.

9. Quid eſt oculos deficere? De corporalibus dicamus, ut intelligamus de ſpiritalibus. Nonne quando aliquem deſideramus, & ſperamus adfore, eo dirigimus oculos, unde ſperamus eſſe venturum? Itaque contenti diu quotidiana exſpectatione deficimus. Sic Anna circumſpiciens in viam, ſollicitis adventum filii explorabat excubiis. Sic David propheta, [c] currentem de prælio, poſitis in turre exploratoribus, interrogare de ſalute filii pater ſedulus geſtiebat. Sic teneræ uxor ætatis de ſpecula littorali, indefeſſa exſpectatione viri præſtolatur adventum; ut quamcumque navim viderit, illic putet conjugem navigare, metuatque ne videndi gratiam dilecti alius antevertat, nec ipſa poſſit prima dicere: Video te, marite; ſicut Anna dicebat ad filium: *Video te, fili, amodo libentius moriar;* mortis videlicet dolorem exoptati conſpectus ſuavitate non ſentiens. Ergo ut illa quæ advenienti viro ſe optat offerre, ablegatis omnibus domeſticis occupationibus, ſemitas viantis aut pedum veſtigia legit: ſic Propheta curis exutus ſæcularibus, interiorum oculorum in verbum Dei pervigil cuſtos uſque ad defectionem ſui intendebat obtutus, corpus ſuum redigens ſervituti, & animam ſuam ad humilitatis patientiam araneæ modo tabeſcentis erudiens. Deſiderabat enim ſicut cervus fontes aquarum, & ſitiebat in dominum Deum ſuum, cupiens ejus videre præſentiam, & apparere ante faciem Dei; nimioque deſiderio & vehementi cupiditate deficiens, tunc ſe habiliorem iis quæ de Domino popoſcerit, impetrandis prophetica gratia præſumebat. Et nos igitur intendamus cor noſtrum, ut poſſimus intelligere ſeries Scripturarum, & verbum nobis venire a Domino poſtulemus, atque intellectum dari. Si quis de longinquo Verbum Dei obtutu mentis adſpexerit, nondum planum atque diſtinctum, is velut quibuſdam oculis interioribus Verbi navigium appropinquare animæ ſuæ cernit. Quo autem expreſſius vi-

Tob. 10. 7.
2. Reg. 18. 24.
Tob. 11. 8.

a Omnes edit. *Supra πρακτικῶν, hic θεωρητικῶν*. Contra mſſ. fere ad unum in emendationem noſtram conſentiunt.

b Rom. edit. ſola, *Eſt enim oculus & mentis, & carnis*. Bonus ſenſus ſi per ſe ac ſeorſim ſpectetur. Sed eum non convenire huic loco, non ſolum aliarum edit. ac mſſ. conſenſus evincit; verum etiam confirmant voces, quæ ſequuntur, *qui fruſtra mente carnis inflatus eſt*. Intellige igitur mentem carnis etiam oculi vocabulo poſſe nominari, ſed oculum illum cæcum ac ſuperbum eſſe.

c Ita ſcripti cod. Editi vero, *currente de prælio uno poſt alterum qui nuntiaret, poſitis* &c. Qui autem ſequentem comparationem ac epiſtolæ Phillidos Ovidianæ finem inter ſe contulerit, non ægre fatebitur eo reſpexiſſe noſtrum Ambroſium.

dere cœperit, eo magis quaſi ad portum veritatis feſtioat accedere, ut ſit proximus invehendæ.

10. Defecerunt ergo oculi Prophetæ in verbnm Dei, dicentes: *Quando conſolaberis me?* Si oculi iſti ſignificati ſunt, quibus cernimus & videmus, dicere deboerunt: Quando conſolaberis nos; hoc eſt, non ſingulariter, ſed pluraliter? Sed qoia oculus mentis & oculus carnis unus oculus fiunt, & tunc homo conſolatione fulcitur, eum caro & mens diverſa non cupiunt, ſed unum deſiderant, ooum requirunt; ideo intenti ad eum, qui ait: *Ego & Pater unum ſumus*, iſti quoque oculi unum ſe eſſe coofitentur; quia ono atque eodem deſiderio officioque funguntur.

Johan. 10. 30.

11. Deficiebat ergo in verbum Propheta. Nos autem otioſos nos putamus, ſi verbo tantummodo ſtudere videamur: & pluris æſtimamus eos qui operaotur, quam eos qui ſtudium cognoſcendæ divinitatis exercent. Dicunt enim plerique: Ecce homo & opera ejus. Quaſi vero qui verbo ſtudeat, non operetur; eum majus opus iſtud quam cetera ſint. Si enim opus juſtitia eſt, ſi opus temperantia, ſi opus fortitudo: utique opus eſt etiam ſapientia; iſtæ enim quatuor principales virtutes habeotur. Nam ſi operatur Chriſtos ſecundum quod juſtitia eſt, utique operator ſecundum quod Verbum eſt. Et operabatur cum eſſet in principio apud Patrem. Denique *per ipſum omnia facta ſunt*; ut ſcias operatorem omnium eſſe, & opus noſtrum eſſe Chriſtum Jeſum. Etenim ſecundum quod verbum eſt, verbum inquirentibus, grande opus verbum eſt. Unde cum Martha feſtinaret circa miniſterium, Maria aotem verbum Domini audiret: ea quæ audiebat, ei quæ miniſtrabat, meruit anteferri. Dicenti enim Marthæ: *Domine non eſt tibi curæ, quod ſoror mea reliquit me ſolam miniſtrare? Dic ergo illi ut me adjuvet. Reſpondens, dixit Dominus: Martha, Martha . . . Maria bonam partem elegit, quæ non auferetur illi.* Ita verbum cogooſcete majus opus eſſe quam miniſtrare, divinæ auctoritate ſententiæ definitur.

Johan 1. 3.

Luc. 10. 40. 4. & 41.

12. Sed fortaſſe dicat aliquis dictum eſſe ab Apoſtolo: *Quia non in ſermone regnum eſt Dei, ſed in virtute.* Scriptum non nego, ſed in quo ſermone, cognoſce; nempe quem inflatus effuderit, qui audientibos ſermo prodeſſe non poſ-

1. Cor. 4. 20.

A ſit, qui ſine oſtenſione ſit ſpiritus atque virtutis, hune ſermonem Paulus non dignatur cognoſcere; volt enim magis virtutem ſermonis [a] agnoſcere. Denique nolebat talem ſuum eſſe Apoſtolus ſermonem, qui in iofirmitate veniebat, ut alios faceret fortiores: in timore & tremore; ut timentes nihil metuereot, niſi dominum Jeſum: trementes pacem ejus tranquillitatemque ſervarent. Audi B ergo qualem Apoſtolus ſermonem habebat: *Et ſermo*, ioquit, *meus & prædicatio mea non in perſuaſione ſapientiæ verborum, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis*; quia fides non in forenſi ſermone [b] ſapientiæ, ſed Dei virtute firmator. Ergo in ſermone ſanctorum virtus eſt, in ſermone autem forenſi iſto ac philoſophico vanitas mondi. Virtutem autem eſſe in ſermone ſanctorum etC iam iſte Propheta te doceat, qui ait: *Dominus dabit verbum Evangelizantibus virtute multa*; hoc eſt, ut multa poſſint virtute Evangelium prædicare. Probatum eſt ergo quod in Evangelii prædicatione ſit virtus: prædicatio autem Evangelii, ſermo ſanctorum eſt: ita dubium non reſidet, quin in ſermone ſancto ſit vittus.

a

1. Cor. 2. 4.

b

Pſ. 67. 12.

13. Sequitur verſus tertius: *Quoniam* D *factus ſum tamquam uter in gelicidio, juſtificationes tuas non ſum oblitus.* Vox iſta, vox juſti eſt, qui mortificaverit ſuum corpus; recte enim uter dicitur juſtus, qui exſpoliatus, non nudus inveniatur: uter namque de exuviis ſit animantis mortui. Igitur & nos peccato moriamur, ut vivamus Deo. Repleti ſpiritus jucunditate, & ſuavitate lætitiæ, erimus exuviæ ſpiritales, carentes infirmitate corporea, & integro mentis E ſinu infuſam nobis divinotum myſteriorum gratiam reſervantes. De his utribus dicitur, quia vinum novum in utres novos mittunt, qui volunt utrumque ſervare, & corpus, & gratiam. Noo effluat igitur tuus hic uter, non rimoſus ſit, non terreno inveteraſcat ſitu; ne vinum novum veteres utres rumpat, quo ſcindantur utres, fuodatur gratia. Non iterum ſole iniquitatis F & nimia vi caloris areſcant, ſed ferventium viſcerum cupiditates diverſæ nivali quodam frigore tempereotur. Frigeſcat æſtus libidinis, & quodam cootinentiæ gelu, jejunioromque reſtinctos, matutina oratione perfletur; quando ſicut ros, ita ſuper terram noſtram Dei verba deſcendunt, ſicut imber

℣. 83.

Matt. 9. 17.

a Mſſ. plures, *agnoſcere. Denique volebat talem.* Melius alii atque edit. *agnoſcere* (ſola Rom. *commendare.*) *Denique nolebat talem.* At poſt pauca edit. omnes, *ut alios ſalvos faceret, & fortiores.* Melius omnes mſſ. *ut alios faceret fortiores.*

b Poſt *ſapientiæ*, legebatur in edit. *ſed in oſtenſione ſpiritus*: quod in nullis mſſ. reperias.

ber ſuper gramen, & ſicut nix ſuper
fœnum. Neſcit utrem bonum iſta nix
lædere, nix quæ divini ſplendore ful-
get eloquii. Nix hæc refrigerat, non
adurit: fœcundat ſata, nnn internecat.
Nix hæc præceptio continentiæ eſt,
quæ calorem facit corporeum frigere,
& omnem naturæ interinris reſtinguit
ardorem. Et forte ideo cum reſurre-
ctinnis ſuæ demonſtraret gloriam, ve-
ſtimenta ejus erant candida ſicut nix;
ut non ſolum ipſe alienus æſtimaretur
a contagione peccati, vernm etiam qui-
cumque reſuſcitatur, congelatis conju-
gii cupiditatibus, reſurgere frigidus vi-
deretur. In reſurrectione enim neque
nubunt, neque uxnres ducunt, ſed
erunt ſicut Angeli Dei in cælo. Boni
ergn utres frigidi, hoc eſt, in gelicidio
conſtricti pruinis, non libidinis calore
reſoluti.

14. Utrem antem corpus hoc dici,
licet ex pluribus locis, tamen etiam
Gen. 3. 21. inde intellige, quod Adam & Eva ubi
imaginem depoſuere cæleſtis, quam
ante portabant, imaginem terreni ho-
minis induentes, tunicas dicti ſunt
veſtiti eſſe pelliceas, corporales enim
eos de ſpiritalibus fecerat culpa com-
miſſa. Nec illud abſurdum ad intelli-
gendum, quod ita ſe dicat factum
David ſicut utrem in gelicidio; eo
quod in aſperitate licet poſitus glaciali,
mortificaverit tamen corpus ſuum; ne
ſentiret hyemis illius aſperitatem, quam
Matth. 24. 20. Salvator dicit gravem futuram eſſe fu-
gientibus. Sicut enim glaciem non
ſentit uter, quia pellis eſt animalis
mortui; ita mortuus peccato Propheta
frigus peccati ſentire nnn poterat: vel
certe quod non frangatur neceſſitatibus,
nec reſiſtat caro menti; ſed mollior
ductu, animæ ſe inflectat imperiis, &
in hoc mundi gelicidio nnn areſcat:
vel quia corpus afflictionis ſumus, &
mortem domini Jeſu ſemper in noſtro
corpore circumferre debemus. Hic eſt
uter qui caſtigat corpus ſuum, non ut
ille incraſſatus & obeſus populus, qui
ſedit manducare & bibere, & ſurrexe-
Exod. 32. 6. runt ludere. Hic eſt uter qui inebriat
nnn vino, ſed ſpiritu: in qun non
botryn amaritudinis, non draconum
furor, non furor aſpidum, ſed pocu-
lum inebrians quam præclarum eſt!
In hoc ergo gloriatur David, quia
factus eſt ſicut uter in gelicidio, ope-
rationem peccati nnn ſentiens.

15. Et bene peccatum gelicidio com-
paratur. Sicut enim gelicidium ad nul-
A lum uſum utile eſt, ad nullam opera-
tinnem; ſic culpa nulli prodeſt uſui,
nulli operationi: & ideo ſicut gelici-
dinm declinanda eſt, ne noceat &
adurat. Bnnum ergo mihi fieri ſicut
utrem in gelicidio; ut poſſim non obli-
viſci juſtificationes Domini; ut earum
liqunre perfuſus refrigeret omnis fervor
internæ cnpiditatis. Nnn ergo vacuum,
ſed plenum hunc ntrem eſſe oportet,
B plenum ſpiritus, plenum juſtificatio-
num; ut peccata mea ipſe confitear,
ut lnxuriam carnis meæ comprimam;
mnriendum eſt enim mundo, ut viva-
mus Deo. Si autem vivamus carni,
mors utique eſt carnis prudentia: vi-
vere nnn poſſumus Deo; quia inimica
eſt Deo carnalis iſta ſapientia, & vita
ſæcularis.

16. Sequitur verſus quartus: *Quot* v. 84.
C *ſunt dies ſervi tui? Quandu facies mihi de
perſequentibus me judicium?* Pnteſt ſic ac-
cipi: *Quot ſunt dies ſervi tui*, quaſi di-
cat: Quanti ſunt dies humani, quan-
tum tempus, quantum ſpatium? Cur
invidetur tam brevi vitæ; ne tranquil-
lo curſu iſtius ſæculi perfruamnr? Cur
in brevi ſpatio tam multi perſequen-
tium nos laquei tenduntur? Adſit jam
judicium, in quo pœna eſt perfido-
D tum, in qun perſecutoribus digna im-
pietatis ſuæ pretia redduntur. Vel ſic:
Quouſque inſultare poterunt, qunuſ-
que inquietare, qui nos diverſis modis
quærunt affligere? Non ſerus erit ter-
minus; etenim quaſi Propheta celerita-
tem tranſcurrendæ iſtius vitæ non an-
norum, ſed dierum æſtimatione ſub-
dncit, dicens: *Quot ſunt dies ſervi tui?*
Et bene dies dixit; ut non ſolum mo-
E ras annuas prophetica viſione tranſcur-
reret: verum etiam ſplendidum ſibi
vitæ hujus curriculum virtutum lumine
declararet. Meritoque ſecurus ait:
*Quando facies mihi de perſequentibus me
judicium?* Mihi, inqnit, judicium de
perſequentibns facies, non de me per-
ſequentibus judicium dabis; quoniam
non reſurgunt impii in judicio. Sed
mihi, inquit, da judicium; ut cum
remuneras innocentiam, fidem prove-
F his, miſericordiam coronas, impii per-
ſecutores [a] meritorum præmiis prophe- a
ticorum judicentur.

17. Nnn abſurdum etiam illnd, ut
quia breves dies & pauci ſunt iſtius
vitæ, non diutius gratiam ſuam Do-
minus circa Prophetam ſuum differat:
ſed ipſi judicium do perſequentibus
faciat. Nam hic quoque judicium eſt
de

a Rom. edit. *meritorum pœnis*. Sed omnino cum aliis atque omnibus mſſ. legendum, *meritorum præmiis*; hæc enim ſunt remuneratio innocentiæ, provectio fidei, miſericordiæ coronatio.

de perſecutoribus; ſiquidem qui non credit in Chriſto, jam judicatus eſt. Judicium autem hoc eſt, quod dedit ſervulis ſuis dominus Jeſus dicens:
Luc. 10. 19. *Habebitis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici*. Et verum judicium, in quo torquetur inimicus, ſicut ipſe confeſſus
Matt. 8. 29. eſt dicens: *Quid . . . veniſti ante tempus torquere nos?*

18. Hoc ergo depoſcit virtutum ſtabilitate fundatus Propheta, ut ſubjiciatur ſibi non homo, ſed ille qui locum ſibi in homine vindicavit. Unde & Apoſtolus ipſum magis in hominis peccato putavit eſſe damnandum, ipſum ſubjiciendum, de quo ait:
Rom. 16. 20. *Conterat Deus ſatanam ſub pedibus veſtris cito*. Ex hoc ergo perſecutore judicium ſibi fieri geſtit; ut fidei propheticæ veſtigiis adverſarius conteratur, & comminuat eum ſub pedibus ſuis Propheta [a] ſicut pulverem; & in hac corporis ſui militia conſtitutus, quamvis dies vitæ breves ſint; triumphum tamen de adverſario adipiſcatur, quo reformati hominis in veterem gratiam, quem ante delictorum vinculis tenebat adſtrictum, & ferventis libidinis laſſabat æſtu, libertatem ingemiſcat, poteſtatem ſentiat. Subjectus eſt igitur adverſarius ſecundum Domini ſententiam. Etenim dominus Jeſus veniens in hunc mundum per Virginis partum ſubjecit animæ noſtræ omnes contrarias poteſtates; ut fide tua, verbo tuo, converſatione tua, & operibus conterantur. Si ergo non conteris adverſarium, tua culpa eſt, qui permiſſa non uteris poteſtate. In nobis eſt igitur, ut aut ſubjiciatur adverſarius, aut reſultet. Si enim actus noſter diſpliceat, incipit adverſarius ſuperbire: ſi autem bonis inhæreamus operibus, exerceamus ſtudia caſtitatis, juſtitiæ, continentiæ, calcamus ſerpentem, & ſcorpionem. Calcamus enim illum pedibus caſtitatis; [b] conterimus & ſcorpionem, ne poſſit excutere: calcamus continentiæ veſtigiis, verecundiæ, juſtitiæque greſſibus. Poſſumus ergo & in hac brevi vita triumphum de adverſariis habere perpetuum.

v. 85. 19. Sequitur verſus quintus: *Narraverunt mihi injuſti exercitationes, ſed non ſicut lex tua, Domine*. Bene optat judicium ſibi fieri de perſequentibus, qui non ſolum opera juſti impedire, verumetiam fidem ſuperflua narratione ſubvertere conati ſunt. Etenim quaſi fabulæ cujuſdam nænias narratas ſibi dicit ἀδολεσχίας, hoc eſt, ſuperfluas loquacitates. Narratores enim ſuperflui, ſicut hirundines, diſputationis ſuavitatem nativæ loquacitatis continuatione corrumpunt, ut Ariſtotelis ſententia eſt.

20. Superflua igitur loquitur hæreticus, qui non loquitur veritatem, non loquitur ſecundum legem. Qui autem fundatus in lege eſt, novit a veris falſa diſcernere: ſpiritalis eruditione doctrinæ, hæretica ab Evangelicis dogmata ſeparare. Ideoque ne multi decipiantur, jubetur a Domino tacere peccator: *Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas?* Ps. 49. 17. Conticeſcat igitur perfidia, quæ tramitem veritatis tenere non novit, quæ Dei præcepta non ſervat. Cur enim per os ſuum adſumunt peccatores Evangelium veritatis, in quorum ore veritas non eſt? Omnia autem præcepta Dei veritas, Chriſtus autem veritas. Non ergo eſt Chriſtus in diſputationibus perfidorum, qui dicit perfido: *Os tuum abundavit nequitia, & lingua tua concinnavit dolum*; Ibidem 20. lingua enim quæ vult adſtruere mendacium, dolum utique nectit adſertis. Sed hujuſmodi fur eſt, & cum fure concurrens. Multi enim fures ſunt, qui verbum Dei non ad utilitatem ſuam furantur & rapiunt, ſed ad fraudem: & patrimonium quoddam cæleſtium ſcripturarum in ſua furta detorquent, adulterina ſibi compendia colligentes, dolo magis quam veritate quæſita. Sed hi ſunt qui miſcent aquam vino, tamquam caupones peſſimi, adulterantes ſermonem Dei, & ſincerum proferentes quidquid perfido & tamquam ebrio ore depromſerint; & ideo aliena loquuntur a lege. Unde eos bene Propheta refugit atque reprehendit, ſciens quid præſcripto legis acceperit.

21. Recte ergo ait ſequenti verſiculo: v. 86. *Omnia præcepta tua veritas: injuſte perſecuti ſunt me, adjuva me*. Quaſi bonus miles bella non refugit, nec conflictus quamvis gravium præliorum bellator paveſcit adſuetus: ſed fidelis & providus adſpirare ſibi divinitus orat auxilia, & piæ devotionis fidelia ſibi adjumenta depoſcit. Ideoque non petit ut perſecutiones quieſcant: ſed in perſecutionibus ſe poſtulat adjuvari. Sciebat enim quod omnes qui volunt pie vivere in Chriſto Jeſu, perſecutiones patiuntur. Mavult ergo perſecutiones pati;

a Poſt vocem, *pulverem*, in ſola Rom. edit. ſubjungitur, *ante faciem venti*.

b Ita cuncti mſſ. ac vet. edit. niſi quod Reg. pro *excutere*, legit *exſurgere*. At Rom. edit. verba ſic invertit, *conterimus & ſcorpionem continentiæ veſtigiis, verecundiæ, juſtitiæque greſſibus, ne poſſit excutere*. *Poſſumus* &c.

pati ; ut pie vivere in Chriſto poſſit . A
Et bene non unam perſecutionem , ſed
multas perſecutiones dixit, nec expreſ-
ſit vocabula perſequentium; quia multi
perſecutores, non ſolum quos videmus,
ſed etiam quos non videmus . Perſe-
quuntur nequitiæ ſpiritales, perſequitur
hæreticus , Judæus , gentilis . Omnes
ergo ſub perſecutoribus, qui volunt pie
vivere ; quia ubi multi perſecutores ,
nullum a perſecutionibus vacat tempus B
pie vivere geſtienti . Et fortaſſe cum
perſecutiones non patimur , tamquam
condemnati habemur; quia nequaquam
pie vivere velimus in Chriſto . Nam
utique cum ſit definita ſententia, quod
2. Tim. 3. 12. *Omnes qui volunt pie vivere in Chriſto* Jeſu,
perſecutiones patiuntur , videtur is qui
perſecutiones non patitur , abdicatus ,
quod non ſit piæ intentionis in Chri-
ſto ; devotionem etenim fidei prælia C
perſequuntur. Si deſint certamina, ve-
reor ne deeſſe videatur , qui certare
Johan. 15. 20. deſideret . *Omnia* , inquit , *præcepta tua*
veritas. Quæ præcepta niſi illa : *Si me*
perſecuti ſunt, & vos perſequentur ? Hæc
præcepta David , anterior licet Incar-
nationis ſacramento, jam tamen audie-
bat in ſpiritu: & quaſi Chriſti diſcipu-
lus non ſubtrahebat ſe paſſionibus , ſed
certaminibus offerebat : ſciebat hoc ſibi D
ad gloriam fructuoſum , hoc ad cuſto-
diam ſalutis tutum ; ut frequentibus
exercitiis juſti pietas confirmaretur .
CITO ENIM fides inexercitata lan-
gueſcit , & crebris otioſa tentatur in-
commodis . Remiſſas excubias callidus
inſidiator irrumpit : adſuetum autem
bello virum externa fraus inſtruit , &
ad glorioſæ provehit palmam victoriæ.
Pax ergo, fidei corruptelæ materia eſt. E

22. Quam pulcre nobis perſecutionis
proceſſere tempora. Intentus erat ſicut
mendicus intimæ ad Deum mentis af-
fectus : illi adhærebat , nec ullas cogi-
tationes obſtrepentes ſibi precantis ani-
mus ſentiebat : totis viſceribus funde-
batur oratio , & quidam miſcebatur
ſermo eum Domino: quotidiana medi-
tatio habebat jam contemtum periculi,
& uſum calcandæ mortis receperat . F
Quod amiſimus exercitium , tentant
otia , quos bella non fregerant . Peri-
culoſa igitur & pacis otia . In pace
plures perſecutiones eſſe cœperunt .
Nullus erat tempore perſecutionis adu-
lator , qui callida mentem adulatione
tentaret . Non vacabat animo corporis
delectatione diſſolvi, & hujuſmodi quæ
ſecundis rebus excitari ſolent , admit-
Act. 5. 41. tere paſſiones . Ideo Apoſtoli cum cæ-
derentur , includerentur , exſultabant
quod illis injuriis æternæ gloriæ meri-
tum lucrabantur, qui digni fuerant pro
Chriſti nomine injurias ſuſtinere. Non
illis erat cura de patrimonio , ſtudium
de poteſtatibus & honoribus , non de
prælatione, quæ etiam juſtos exagitare
conſuevit : ſed ille ſe præferri putabat,
qui eſſet pluribus verberibus [a] flagel- a
latus.

23. Merito ergo David occaſiones
expetit triumphandi , & certandi co-
piam pro devotionis eruditione non
metuit , qui noverat perſecutiones ini-
quorum proficere ad incrementa virtu-
tis . Non enim dixit : Quia perſecu-
tiones patior, adjuva me: ſed, *Injuſte* ,
inquit , *perſecuti ſunt me* , *adjuva me* .
Poteſt enim quis & perſecutiones pati,
ſed non injuſte ; quia eſt etiam juſta
perſecutio , ſi oderimus obſcœnos , ſi
infeſti ſimus injuſtis , ſi iniquos veli-
mus opprimere , ne pluribus noceant ,
ſi avarum fraudis ſuæ compendiis exu-
amus , ſi exſecremur inſolentiam ſu-
perborum . Qui autem pro fide , pro
juſtitia , pro caſtitate perſecutionem
patitur , bene is dicit : *Injuſte perſecuti*
ſunt me , *adjuva me*.

24. Sequitur verſus ſeptimus : *Paulo-* v. 87.
minus conſummaverunt me in terra : ego
autem non dereliqui mandata tua . Non
ſuperfluo divinum quæſivit auxilium ,
qui ſciebat ſibi adverſus fortes eſſe cer-
tamen , pluraque ſibi prælia præparata
dimicaturo nunc adverſus nequitias ſpi-
ritales , quæ ſunt in cæleſtibus , nunc
adverſus calorem ſanguinis , & innu-
meras corporis hujus illecebras , qua-
rum nexu vario & diuturna colluctati-
one laſſatus pudendo corruiſſet certa-
mine ; niſi fidei ſe radice tenuiſſet .
Diſcamus cavere quem gerimus , hic
nobis hoſtis domeſticus , hic inimicus
gravis eſt noſtri ipſius uſus corporis .
Inflammatur vino , ardet libidine , de-
core mulieris occurſantis accenditur ,
ſpe alitur, deſperatione uritur , illece-
bris exuritur , non evaporat effectu ,
timore turbatur, metu frangitur, luxu-
ria mollitur, laſcivia diſſolvitur, labore
afficitur, ſollicitudine fatigatur, paſſio-
ne conteritur. Miraris ſi inter tot ad-
verſarias paſſionum vices ſe etiam ju-
ſtus tenere vix poſſit , cum impares
ſimus etiam ſingularum certamini ?
Quem vel ſola libido non vindicet ,
quem non ſubjuget avaritia, quem for-
mido non quatiat , quem luxuria non
enervet , quem laſcivia non emolliat ,
quem non ſupplantet ebrietas?

25. Qua-

a Voci , *flagellatus*, Cod. Aud. & unus Nav. adjiciunt: *Time ergo qui ſemper vis eſſe prælatus*. Sed illud gloſſema eſſe quivis facile judicaverit.

25. Quaſi conſcius igitur carnalis infirmitatis, & explorator perſecutionis hoſtilis, dicit: *Pauloominus conſummaverunt me in terra*. In hac utique ter- *Gen. 3. 17.* ra, in qua Adam primus corruit, & pudenda prolapſione dejectus, totius greſſum futuræ poſteritatis inflexit. In hac terra, in qua Cain munera fraterna dolens ſuis eſſe prælata, ruina *Gen. 4. 10.* eſt ſtratus invidiæ. Denique vox fraterni ſanguinis clamavit a terra. In *Gen. 9. 21. & 22.* hac terra Noe ſanctus quem totius orbis diluvia in tantis procellis & fluctibus pervigilem probaverunt, ubi tamen otioſo curas laxavit corpore, ſomnum a ebrietatis [a] offendit, contumeliam paternæ pietatis incurrit, docens pericu- *Gen. 19. 32. & ſeq.* loſa otia ſecuræ eſſe virtuti. In hac terra Lot reverendi parentis imitator, quem non luxuriantis Sodomitanæ plebis decoloravit impuritas, oon flamma Sodomæ ardentis involvit, veniabilis quidem igoorantiæ, pudendæ tameo commixtioois non evaſit ioceſtum. Uritur iſte flammis mulierum, quem ſulphurea flamma non uſſit.

26. Io hac terra etiam David propemodum coosummatum ſe eſſe dixit. *Pſ. 72. 2. & ſeq.* Siquidem pene motos pedes ſuos & greſſus ſuos paulominus ſenſit effuſos: quia divitias ſæculares & ſucceſſus corporalium proſperorum loco beatitudinis æſtimavit peccatoribus abuodare. Propter quod etiam flagellatus eſt: ſed *Hebr. 12. 6.* flagella juſto remedia ſalutis ſunt. *Caſtigat* enim *Dominus omnem filium quem recipit*. Uode etiam David converſus ad Domini caritatem, atque in ejus eruditus præceptis, non ignorans quod caducis caduca fortuito quodam deferantur eventu, & quia non divitiarum abundantia, ſed virtutum gratia vitæ probabilis merita penſaotur, dilexit magis quam dereliquit mandata Dei, quibus ſolis potuit ingruentes oequitias ſpiritales, & inſurgentes bujus corporis appetitus in hac tam fragilis oaturæ infirmitate ſuperare. Magoa igitur virtus, quæ ſub tantis perſecutiooibus conſtituta, & pene oppreſſa; tamen ſuum non eſt oblita præſidium, nec mandata Domioi dereliquit.

27. Ideo quia ſolum ſibi Deum profuiſſe cognovit, preces ad Dominum *℣. 88. Sup. ℣. 17.* dirigens, ait verſu ſequenti: *Secundum miſericordiam tuam vivifica me: & cuſtodiam teſtimonia oris tui*. Quam vivificationem ſui poſtulet, ſupra diximus; quia non id precatus eſt quod habebat, ſed A quod deſiderabat, id eſt, ut viveret in æternum, intelligens vitæ beatitudinem io hoc fluctuanti, & infido nobis corpore eſſe non poſſe, cujus imbecillitas propoſitum animæ derelinquat. Opus eſt ergo miſericordia Dei, ut continua & perpetua ſit in hoc corpore vivificatio; ut quotidie juſtus Deo vivat, peccatoque moriatur. Si enim culpa moriatur in nobis, erit vita Deo vi- B veos, & cuſtodia præceptorum cæleſtium perſeveraos, quam utique ille cuſtodit, qui vivifica ur a Domioo.

28. Denique vivificari ſe ante poſcit a Domino, & poſtea cuſtodiam teſtimoniorum cæleſtium pollicetur; non enim communis hæc vita cuſtodit cæleſte mandatum, ſed illa quæ munere fulcitur æterno per operatiooem gratiæ C ſpiritalis. Poſſumus etiam ſic intelligere: quia jam Propheta quæ erant Legis agnoverat, optat adventus Dominici miſericordiam, ut accipiat præcepta, quibus Lex adimpleatut; ut non ſolum adulterium ſciret eſſe vitandum, ſed etiam coocupiſcentiam adulterii declinandam. Os enim Patris Jeſus do- *Matth. 5. 28.* minus locutus eſt in Evangelio, eum qui viderit mulierem ad concupiſcen- D dum eam, in corde ſuo adulterium perpetraſſe. Quantum Evangelio profecerunt ſtudia caſtitatis, quo non ſolum turpioris facti, ſed etiam ſtudii degeneris ablegatur opprobrium!

29. Qui ſunt autem de quibus dicit quod paulominus conſummaverunt eum in terra, oiſi perſecutores? De quorum uno ait Dominus Jeſus: *Ite, dicite* *Luc. 13. 32.* *vulpi illi*, hoc eſt, de Herode. Et alibi cum ſe fraudulenter interrogari adver- E teret, dixit: *Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos ubi requieſcant;* eo quod *Matt. 8. 20.* fraudulenter in terreſtrium paſſionum quibuſdam latibulis demorentur. Uode etiam Samſon binas vulpes ſibi nexuit, *Judic. 15. 4. & 5.* ad quarum caudas alligavit faces, & dimiſit eas per meſſes allophylorum: per hanc figuram ſignificans quod improbi ac fraudulenti homioes, & maxime hæretici, liberam lioguam habeant ad latrandum, ſed exitus impe- F ditos: [b] aut litigioſa principia, finem b vero fraudis ſuæ incendio deputatum. Ideoque & treceotas vulpes dimiſit, eo quod perfidi crucis quidem ſe prædicatione commendare deſiderant, ſed myſterium ejus tenere non poſſunt, qui hac prædicatione compoſita & falſa atque ſimulata urere magis fructus conan-

a Omnes edit. *offendit*, (*quando mediaſtino filio delirante*) *contumeliam* &c. Verum quæ includuntur uncinis, prorſus in nullis cod. reperiuntur.

b Sic mſſ. omnes. Contra vero edit. *aut religioſa principia*. Minus bene; licet enim religionis ſpeciem ſeceſſioni ſuæ obtendere ſoleant hæretici, non tamen abſolute dici debent, maxime in concione ad populum, eorum *religioſa principia*.

nantur alienos; cum utique vera crux Domini non exurat aliena merita, ſed fœcundet. Meritoque ſcriptum eſt in

Cant. 2. 15. Canticis canticorum: *Prendite nobis vulpus puſillas exterminantes vineas; ut vineæ noſtræ floreant*. Quo oſtenditur, quod vel dominus Jeſus, vel Eccleſia, fraudulentorum dolos a vineis ſuis exterminandos eſſe præcipiant; ne puſillulis vineis noceant, quia adultis jam vitibus nocere non poſſunt. HÆRETICUS enim imperfectum tentare poteſt, non poteſt ſupplantare perfectum.

SERMO DUODECIMUS.

ל Lamed.

1. LAmed littera duodecima incipit, cujus interpretatio, *cor*, vel ut alia interpretatio habet, *ſervo*. Unde videtur admonere, vel prudenter hæc intelligenda, vel ſollicite ſervanda præcepta. Nam hoc primus ſtatim verſi-

Pſ. 50. 12. culus admonet. Cor etenim ſibi mundum creari in ſuperioribus hic Pro-

3. Reg. 9. 9. pheta, ut legimus, poſtulavit. Cor ſibi prudens dari oravit a Domino filius hujus Salomon. Qui ergo habet cor mundum, qui habet cor prudens, ipſe intelligit ſeriem ſubditorum verſuum, atque virtutem. Unde & alibi inveni-

a mus [a] cor ſolum, id eſt, vel ſingulare, vel quod nulla illecebra hujus ſæculi impediat, & carnis poſſit interturbare ſapientia. Qui autem habet cor, ſervat

Luc. 2. 51. mandata Dei: quemadmodum legiſti de Maria, quæ conſervabat omnia domini Salvatoris in corde ſuo vel dicta, vel geſta.

2. Circumcidamus ergo cor noſtrum: nihil corporeum, nihil vile quæramus: vile autem omne terrenum. Nihil ergo terrenum, nihil ſæculare, nihil corporeum, nihil leve atque mutabile in

Pſ. 11. 7. eloquiis conſtituamus cæleſtibus. *Eloquia* enim *Domini, eloquia caſta*; ut his myſteriorum cæleſtium immaculata & pudica ſinceritas ſpiritali interpretatione reſplendeat. Non adulterina quadam opinione miſceamus terrena divinis, & illud inviolabile ſacramentum propheticæ viſionis, aut perennis oraculi naturæ noſtræ æſtimatione violemus.

Ibidem. Ideo enim addidit: *Argentum igne examinatum, purgatum terræ, probatum ſeptuplum;* ut tamquam boni nummularii ſpiritu examinemus prophetici ſermonis argentum, ſecernentes Domini pecuniam, atque ab omni labe terrena ſalutaris fontis infuſione purgantes; ut Chriſto digna ſentire videamur, qui ait: *Nolite theſaurizare vobis in terra, ubi ærugo & tinea exterminant . . . ſed theſaurizate vobis in cælo*. Matth. 6. 19. & 20.

3. Theſaurus tuus eſt fides, pietas, miſericordia: theſaurus tuus Chriſtus eſt. Noli eum æſtimare de terris, hoc eſt, de creaturis; quia Dominus totius creaturæ eſt. *Maledictus*, inquit, *homo qui ſpem habet in homine:* ſed mihi ſalus Hier. 17. 5. per hominem venit. Vide tamen quid Scriptura vetus dixerit: *Et homo eſt, & quis cognoſcet eum?* Ille igitur homo Ibidem 9. non humana mihi, ſed divina poteſtate omnia peccata donavit, Deus in corpore dominus Jeſus, mundum reconcilians ſibi, quem redimebat a culpa.

4. Theſaurus noſter pretioſus intellectus eſt. Si terrenus intellectus fuerit, ſi fragilis, hæretica eum tinea, & impietatis ærugo conſumet. Levemus ergo & erigamus ſenſus noſtros, nec impoſſibile judicemus, ut hæc humani corporis infirmitas ad cognitionem myſteriorum cæleſtium provehatur; cum jam ad nos dominus Jeſus, in quo abſconditi erant ſcientiæ ſapientiæque theſauri, divina ſua miſeratione deſcenderit; ut clauſa reſeraret, aperiret latentia, revelaret occulta. Veni ergo domine Jeſu, aperi nobis & iſtius prophetici ſermonis januam; multis enim clauſa eſt, etſi prima ſpecie aperta videatur.

5. *In æternum*, inquit, *Domine, permanet verbum tuum in cælo*. Vides etiam v. 89. in te permanere debere, quod etiam in cælo permanet ac perſeverat. Serva ergo verbum Dei, & ſerva in corde tuo, & ita ſerva, ne obliviſcaris. Serva legem Domini, & meditare; ne juſtificationes Domini de tuo corde labantur. Docet te litteræ interpretatio, ut ſerves diligenter. Docet te Propheta in ſubditis, dicens: *Niſi quia lex tua meditatio mea eſt, tunc forſitan periiſſem in humilitate mea. In æternum non obliviſcar juſtificationum tuarum*. Infr. v. 92. & 93. Legis ergo meditatio facit, ut tempora tribulationis, tempora quibus humiliamur aliquibus adverſis, ſuſtinere & tolerare poſſimus; ut neque humiliato nimis, neque dejecto frangamur affectu. Denique Dominus non frangi nos humilitate uſque ad deſperationem vult, ſed uſque ad correptionem.

a Rom. edit. ſola, *cor unum, vel cor aliud, quod nulla* &c. Nimirum ut Ambroſii verba magis accederent ad illud Ezech. 11. 19. Καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν ἑτέραν. Sed eone vir ſanctus reſpexerit, non ita liquet.

6. Unde & Hieremias propheta ſub A hac littera in Threnis ait: *Ut humiliaret ſub pedibus omnes vinctos terræ, & declinaret judicium viri contra faciem Altiſſimi, ad condemnandum hominem, cum judicatur,* [Thren. 3. 34. & ſeq.] a * *Dominus non dixit*. Et infra. *De ore Altiſſimi non exibunt mala*. [Ibidem 38.] Humilitas ergo quæ a Domino eſt, plena juſtitiæ, plena eſt æquitatis; quia non exeunt mala de ore Domini. Denique qui humiliabatur a Domino, dice- B bat: *Humiliatus ſum, & ſalvum me fecit*. [Pſ. 114. 6.]

7. Ergo ſicut prudenter conſiderandum eſt, quando humilitas a Domino ſit cauſa probationis, quando etiam ipſa ab homine inferendæ humilitatis impreſſio, quæ tamen ipſa ſolet patientia & magnanimitate tolerari: ita etiam ſapienter conſiderandum quid ſit, in æternum in cælo verbum Domini C permanere: vel ſicut aliqui codices habent, *in ſæculum*; quia græcus εἰς τὸν αἰῶνα poſuit, quod diverſe interpretati ſunt translatores: Alii *in æternum*, alii *in ſæculum*. *In ſæculum* ergo *permanet, Domine, verbum tuum in cælo*. Et quomodo ipſe dixiſti: *Cælum & terra tranſibunt: verba autem mea non præteribunt?* [Matth. 24. 35.] In ſæculum permanet verbum, non ultra ſæculum & ſæcula; ſæcula enim D temporis ſunt. Cælum ergo & terra, id eſt, iſtius mundi opera præteribunt, & tempora permanebunt. Alius qui ſpiritalis eſt, & dijudicat verba legis: *In æternum*, inquit, *Domine, permanet verbum tuum in cælo*. Æternitas enim verbi manentis opinionem verbi prætereuntis excludit. Quomodo autem permanet verbum in cælo, ſi ipſum cælum præterit? Et quomodo poſſunt E ſtare culmina, ſi cedant fundamenta? Aut quomodo poteſt permanere habitator in habitatione ſua, niſi & habitatio perſeveret? Sed forte illud occurrat, quia ſcriptum eſt: *Erit cælum novum*. [Eſai. 65. 17.] Verum nec ſic abſolubile; quia nec in hoc poteſt permanere quod præterit, nec illud poteſt dici manſiſſe, quod cœperit. Tinea intellectum tuum ſcindet, ſi putes verbum ſicut cælum, F vel incipere, vel præterire.

8. Unde ſi virtutem prophetici ſenſus cognoſcere volumus, primum in b his quæ viſibilia & ſenſibilia ſunt, [b] ethicum conſideremus; ut ex eo quæ ſunt intelligibilia manifeſtemus. Si verbum Dei in cælo permanet, imitemur cælum ubi permanet verbum, permanet ordo ſolemnis cæleſtium ſtatutorum, & beneficiorum Domini crebræ vices ſolemnibus muneribus perſeverant. Supernis nempe vel pluviis, vel calore, vel fotu aeris hujus infunditur terris atque alitur larga fœcunditas. Cælo annus labitur per dies, ac menſes, & tempora autumni atque hyemis, veris quoque & puræ digeſtus æſtatis. De cælo vitæ tuæ imaginem cape. Etiam quando non germinas fructum, fere tamen ſemen ad fructum. Sunt ſemina quæ de cælo ſunt, & feruntur in terris. Eſt etiam ſuperna vindemia; unde ait Propheta: *Serite vobis ad juſtitiam, vindemiate ad fructum*. [Oſee 10. 12.] Et quando non florent opera tua, fove tamen ſemina tua, ne laſciviendo luxurient. Quod luxuriat in flore ſermonis, tenuatur, & hebetatur in fructu. Fructus ipſos uſque ad maturitatem decoque.

9. Imitatores etiam ipſius cæleſtis ſimus elementi: non ſemper ſole fervet ardenti, frequenter nubibus texitur, pluviis vehementibus inhorreſcit, jactis nivibus tegit terram. Non ergo ſit in te quoque diuturna laſcivia, ſuccedant mœſta ſenilium curarum tempora, & tamquam incana maturitas agrum hunc tui corporis reprimat. Utilior ſæpe triſtitia eſt, quæ comitem ſolet habere gravitatem. Numquid ulla in ipſo eſt ſole prævaricatio? Nonne quotidianos curſus ſuos ſervat? Numquid continuos novit luna defectus, & commiſſi munus deſerit miniſterii? Iiſdem nempe vicibus annus redit, eodem ſtatu reparantur tempora, iiſdem obſequiis reformantur. Sol diem illuminat, tempora ſtatuta cuſtodiens. Fulget ſplendoribus luna nocturnis, & lux ejus in tenebris micat. Stellarum nitentium rutilat globus, ſolemnique ſtatione & converſione ac demutatione funguntur. Lex una diverſis, conſtitutorum ſemel vices curſuum cuſtodire, nec fines tranſire præſcriptos. Manet ipſa immutabilis demutatio, & converſio vertere ordinem ſuum neſcit. Una omnium obedientia, diſcretis muneribus indiſcretam præſcriptæ conſtitutionis tenere concordiam.

10. In

a *Dominus non dixit*, quod habent edit. omnes, in mſſ. nonnullis prætermittitur: in majori autem numero ita legitur, *cum judicatur Dominus*. *Nam dixit & infra* &c. Verum integritas ſenſus ac teſtimonii prophetici cum aliis, atque edit. facit.

b Edit. vet. *& hic eum locum conſideremus*. Rom. *eum conſideremus*. Mſſ. nonnulli, *& hic cum loco conſideremus*. Alii vero frequentes, ut in contextu. Et eam lectionem germanam eſſe illud confirmat, quod extemplo ad ſenſum moralem ſermo convertitur, a quo deinde tranſitus fit ad intelligibilem, ſeu myſticum. Porro hæc varietas non aliunde orta videtur, quam ab ignorantia Amanuenſium qui unicam vocem *ethicum* in duas vel tres præpoſtere diviſerunt.

10. In cælo ergo permanet Verbum quia ſatanas de cælo cecidit : non habebat in cælo locum, propterea cecidit. Quo cecidit niſi in terras? Ideo hic adulteria, homicidia, ebrietates abundare cœperunt. Inde excluſus acrior ad nos venit, & tentationes ſolito aſperiores tamquam iratus exercet. In cælo igitur permanet Verbum; quia inde dejectus eſt diabolus : in terra non permanet; quia huc totus advenit. Et vide utrum hic permanere Verbum poſſit in nobis, ubi tantos laqueos diabolus adſperſit, qui dum eſſet in cælo, nec ibi Verbum poterat permanere. Denique quia & Ipſe Verbum non tenuit, cecidit e cælo.

11. In cælo ergo Verbum permanet, & quod ſecundum Verbi diſpoſitionem regitur & gubernatur. Sed quia & ipſum cælum præterit, ideo non dixit in ſæcula permanere, ſed *in ſæculum* : quamquam prætereat, ut fiat novum cælum, & nova terra, novum teſtamentum; ut facie ad faciem gloriam Domini videre poſſimus.

12. Verumtamen quia & in cælo fuit vitiis locus (nam utique non cecidiſſet inde adverſarius, niſi in criminibus deprehenſus, nam & ſtultus ſicut luna mutatur, & cælum ipſum tenebris obducitur) videtur utique non de elemento dictum, ſed de Virtutibus Poteſtatibuſque cæleſtibus. Sunt enim ſanctæ Virtutes in cælo, in quibus nihil lubricum atque terrenum ſit. Sunt etiam in terris cæli, qui enarrant gloriam Dei. Qui ſunt iſti cæli? Audi dicentem : *Sicut portavimus imaginem illius terreni, portemus & imaginem hujus cæleſtis*. Iſti igitur ſunt cæli, qui etiam in terris poſiti audent dicere : *Noſtra autem converſatio in cælis eſt*. Iſti ſunt cæli, in quibus fides, gravitas, continentia, doctrina, vita cæleſtis eſt. Nam quemadmodum terra dictus eſt, qui lapſus ex illa prævaricatione cæleſtis gratiæ, & in hæc terrena vitia dejectus, prævaricationis ſuæ ſe vinculis ligavit : ita e contrario cælum dicitur, qui vitam Angelorum cuſtodia integritatis exercet, & corpus ſuum continenti ſobrietate moderatur, mentem quoque ſuam miti tranquillitate componit, pecuniam pauperibus miſericordi liberalitate diſpenſat. Eſt ergo & in terris cælum, in quo poſſunt virtutes eſſe cæleſtes. *Cælum mihi thronus*, ego magis juſti affectum quam elementorum intelligo. Illum puto cælum, ad cujus animam venit Chriſtus, & pulſat januam, & ſi aperueris, ingreditur. Nec ſolus ingreditur; ſed

1. Cor. 15. 49.

Philip. 3. 20.

Eſai. 66. 1.

A etiam cum Patre, ſicut ipſe ait : *Ego & Pater veniemus, & manſionem apud eum faciemus*. Joh. 14. 23.

13. Vides igitur quod Verbum Deus & otioſum provocat, & dormientem excitat. Qui enim venit, & januam pulſat, vult ſemper intrare. Sed in nobis eſt quod non ſemper ingreditur, non ſemper manet. Pateat advenienti janua tua, aperi animam tuam, ex-
B pande gremium mentis tuæ; ut videat divitias ſimplicitatis, theſauros pacis, ſuavitatem gratiæ. Dilata cor tuum, occurre ſoli lucis æternæ, quæ illuminat omnem hominem. Et illud quidem verum lumen omnibus lucet : ſed ſi quis feneſtras ſuas clauſerit, æterno lumine ſe ipſe fraudabit. Excluditur ergo & Chriſtus, ſi tu mentis tuæ januam claudas : etſi poſſit intrare,
C non vult tamen importunus irruere, non vult invitos cogere. Ortus ex Virgine proceſſit ex alvo, univerſa totius orbis irradians; ut luceret omnibus. Capiunt, qui deſiderant fulgoris perpetui claritatem, quam nox nulla interpolat. Soli enim huic quem quotidie cernimus, nox tenebroſa ſuccedit : ſol autem juſtitiæ numquam occidit; quia ſapientiæ non ſuccedit malitia.

D 14. Beatus ergo ille, cujus pulſat januam Chriſtus. Janua noſtra fides eſt, quæ totam domum, ſi fuerit robuſta, communit. Per iſtam januam Chriſtus ingreditur. Unde & Eccleſia dicit in Canticis : *Vox fratris mei pulſat ad januam*. Audi pulſantem, audi introire cupientem : *Aperi mihi, ſoror mea Sponſa, columba mea, perfecta mea; quia caput meum repletum eſt rore, & crines mei guttis noctis*. Conſidera quando ma-
E xime pulſat januam tuam Deus Verbum : cum repletum eſt caput ejus rore nocturno. In tribulatione etenim & tentationibus poſitos viſitare dignatur; ne quis forte ſuccumbat victus ærumnis. Repletur ergo caput ejus rore, vel guttis, quando corpus ejus laborat. Tunc ergo vigilandum; ne cum Sponſus venerit, recedat excluſus. Si enim dormias, & cor tuum
F non vigilet, diſcedit antequam pulſet : ſi cor tuum vigilet, pulſat, & aperiri ſibi januam poſcit. Habemus ergo animæ noſtræ januam, habemus & portas, de quibus dictum eſt : *Tollite portas principes veſtras, & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ*. Eſt ergo & cælum in his, in quibus portæ ſunt æternales. Si has fidei tuæ portas velis adtollere, intrabit ad te Rex gloriæ, triumphum portans propriæ paſſionis. Habet etiam juſtitia portas.

Cant. 5. 2. Ibidem.

Pſ. 23. 7.

Nam etiam de his legimus ſcriptum , A
dicente domino Jeſu per Prophetam
Pſ. 117. 19. ſuum : *Aperite mihi portas juſtitiæ* . Et
Pſ. 147. 12. & 13. infra ait Propheta David : *Lauda Hie-
ruſalem Dominum : lauda Deum tuum ,
Sion ; quoniam conſortavit ſeras portarum
tuarum* .

15. Eſt ergo anima quæ habet ja-
nuam, eſt quæ habet portas. Ad hanc
januam venit Chriſtus & pulſat: pulſat
& portas. Aperi ergo illi: vult introi- B
re, vult Sponſam invenire vigilantem.
Noli bono amatori facere moras, cito
recedit: & tu ſomno corporis tui vide-
ris excluſiſſe pulſantem. Excludis enim
eum, cum deſidioſus es, cum piger ,
cum ſomnolentus : his repagulis Chri-
ſtus excluditur; etſi caſtus; etſi ſobrius
ſis , cave ne negligens ſis . Majorem
Chriſto facit injuriam , qui advenien-
tem repellit. C

16. Nonnumquam etiam , ſi mora-
ris, mittit manum ſuam per feneſtram,
Cant. 5. 4. & 5. ſicut ait Sponſa : *Frater meus miſit ma-
num ſuam de proſpectu , & venter meus
conturbatus eſt ſuper eum . Exſurrexi ego
aperire fratri meo . Manus meæ diſtillave-
runt myrrham : digiti mei myrrha pleni* .
Primum ergo tamquam a proſpectu
mittit manum ſuam , quando Deus
eſſe operibus æſtimatur . Unde ait : D
Joh. 10. 38. *Si mihi non creditis , vel operibus credite* .
Deinde augetur amor , & intimis vi-
ſceribus conceptus inoleſcit . Inde in-
telligibili utero , in quo eſt receptacu-
lum verbi , ſeminibus ejus infuſis ,
plenitudinem ejus corporaliter inhabi-
tantem haurire anima noſtra deſiderat.
Non enim turbatur uterus feminarum,
niſi quæ fuerint alvo graves .

17. Surgit igitur anima , ut aperiat
Dei Verbo , ſed dum ſe expandit at- E
que aperit ; ut opera mundi hujus
verbi receptione mortificet , ſicut ille
2. Cor. 4. 10. qui ait : *Mortificationem domini Jeſu in
corpore noſtro circumferimus* . Ergo dum
aperit , tranſivit Sponſus . Vult enim
ſemper quæri , frequentius inveniri: &
ſi clauſam invenerit januam , pulſat :
& ſi per moram fuerit excluſus, rece-
dit . Sed cito redit, & iterum pulſat;
ut vel poſtea Sponſam inveniat præpa- F
ratam . Poteſt quidem & ſic accipi :
Cant. 5. 6. *Frater meus tranſivit* , ſicut legimus ,
quod penetravit dilectæ intima medul-
larum , & quemadmodum ad Ma-
Luc. 2. 35. riam dictum eſt: *Et tuam ipſius animam
pertranſibit gladius ; ut revelentur mul-
torum cordium cogitationes* . Denique ad-
Cant. 5. 6. didit Sponſa animam ſuam exiſſe in
verbo ejus , quod fit quando anima
peregrinatur a corpore , & Deo præ-
ſens eſt .

A 18. Explanavimus igitur , ut potui-
mus, quid eſſet : *In æternum , Domine ,
permanet verbum tuum in cælo* . Poſſumus
tamen & ſic intelligere ; quia in cælo
magis permanet in æternum , ubi An-
geli & Archangeli , Cherubim & Se-
raphim ; quoniam homines quamvis
ſancti ſint, tamen affectus eorum ſæpe
mutatur . Nunc gaudemus , continuo
mœremus , iraſcimur , ingemiſcimus .
B In ipſa pœnitentia non vult nos ſatis
contriſtari Apoſtolus , ne triſtitia ab- 2. Cor. 2. 7.
ſorbeamur . Ubi ergo iracundia , ubi
triſtitia gravis, non permanet ibi Ver-
bum . Denique de ſolo domino Jeſu
dictum eſt a Johanne , quia *Vidit . . .* Marc. 1. 10.
*Spiritum ſanctum deſcendentem de cælo ſicut
columbam & manentem ſuper eum* . Nam
& prophetæ non ſemper prophetabant,
ſed cum infunderet his gratiam ſpiri-
C tus prophetandi . Denique nec David 2. Reg. 12. 5. & ſeq.
præſcivit quid annuntiaret Nathan miſ-
ſus a Domino: & utique inferior Nat-
han propheta cognovit quod David
præſtantior neſciebat . Et alius dixit
propheta: *Celavit me Dominus* . Unde & 4. Reg. 4. 27.
plerique accipiunt in cælo permanere
Dei Verbum , in Poteſtatibus cæleſti-
bus , in quibus non ſunt affectuum
varietates . Aliqui autem de ipſa acci-
D piunt Trinitate , quæ ſola immutabilis
ſit; & ideo in cælo permanet Verbum,
id eſt , in Patre , quia Verbum dixit:
Ego in Patre , & Pater in me . Joh. 14. 10.

19. *In generationem & generationem ve-* ℣. 90.
ritas tua . Multi ſunt qui dicuntur dii,
ſed non ſunt . Ergo in gentibus men-
dacium eſt, in Eccleſia veritas. Hanc
tamen veritatem habuit primo Syna-
goga , quæ habebat eloquia Dei ; eſt
enim veritas & in veteri Teſtamento,
E quæ fuit ante in populo Judæorum .
Notus enim *in Judæa Deus* : Deus autem Pſ. 75. 2.
veritas eſt : ergo in Judæa veritas .
Fuit igitur veritas in patribus, Moyſe,
& Jeſu Nave , in Samuel, in David ,
Elia, Eliſæo, & in illis ſeptem milli-
bus virorum, qui non curvaverunt ge-
nua Baal . Sed quia poſterior ſoboles
Judæorum a patrum moribus deviavit,
receſſit ab illis veritas, & ad Eccle-
ſiam venit . Receſſit enim ab illis ,
F quando dixerunt de domino Jeſu: *Tolle,* Joh. 19. 15.
tolle , crucifige eum ; tradiderunt enim
veritatem , & elegerunt iniquitatem .
Omnes ergo aliæ generationes veritatis
exſortes , omnium hæreticorum gene-
rationes non tenent veritatem : ſola
Eccleſia veritatem pio affectu poſſidet;
quia generatio Judæorum , quæ ante
poſſidebat , amiſit . Populus ergo Ju-
dæorum prior fidei generatio ; & ideo
infantior , & infirmior , qui lubrico
ado-

Digitized by Google

A adoleſcentiæ ſtare non potuit: populus autem Chriſtianus fidei ſecunda generatio; ideo robuſtior, & venerabili maturior ſenectute. Illa generatio Legis, hæc gratiæ. Unde & alibi ait:
Pſ. 88. 1. *In generationem & generationem annuntiabunt veritatem tuam*.

20. Sequitur verſus tertius: *Fundaſti terram, & permanet. Diſpoſitione tua permanet dies*. Quomodo ſundaverit Deus terram Scriptura nos docuit, dicente B
Prov. 3. 19. Propheta: *Deus ſapientia fundavit terram: paravit autem cælos in intellectu*. Terra ergo tamquam fundamentum eſt, in
a qua conſiſtimus; licet [a] ipſam in hemicyclo cæli eſſe, & is qui foris eſt ſermo concelebret, & Scriptura ſignifi-
Job 26. 7. care videatnt, diceote Job: *Suſpendens terram in nihilo*. Includirur ergo orbe cæleſti; & ideo ſol noctibus non videtut, quia gyrando in inferiore invenitur orbis parte cæleſtis. C Sed non eſt cura ſanctis axem cæli, & elementorum ſpatia philoſophico mote, numeroſque deſcribere (quid enim hoc prodeſt ſaluti) quia ſaocti ſpiritalibus ſemper intendunt, & vitæ æternæ profutura vel cognoſcere geſtiunt, vel docere.

21. Denique hunc locum pulcre nobis aperuit Eccleſiaſtes ſpiritalem eſſe,
Eccle. 1. 3. & 4. non materialem, dicens: *Quæ abundantia* D *homini in omni labore ſuo quo laborat ſub ſole? Generatio vadit, & generatio venit, & terra ſtat in ſæculum*; hoc eſt, quæ abundantia ſpiritali homini laboranti ſub ſole juſtitiæ? Et ſubjecit: *Generatio vadit, & generatio venit*. Vadit geoeratio,
Pſ. 33. 11. quia *divites eguerunt & eſurierunt*. Qui ante abundabant gratia, poſtea tamen propter perfidiam ſuam egere cœperunt. Qui autem pauperes erant populi nationum, jam per fidem Chriſti ſatiantur & abundant, E ſicut ſcriptum eſt:
Pſ. 21. 27. *Edent pauperes, & ſaturabuntur*. Audie-
1. Cor. 1. 5. runt enim dicentem: *Abundantes .... in omni verbo*, non in pecuniis utique,
Ibidem. non in auro & argento, ſed *in omni verbo*, inquit, *& cognitione*. Et alibi ait:
2. Cor. 8. 2. *In divitiis ſimplicitatis*. Hæc divitiæ ſunt ſalubres; nam copiæ ſæculares ſalutem adferre non poſſunt. Qui autem habuerit abundantiam ſpiritalem, hnjus F tetra fructifera ſtat in ſæculum, bene fuodata radice virtutum, vel anima bonos utique germinans fructus, vel caro nullis cupiditatibus mobilis ad prolapſionem.

A 22. Hanc terram circuit ſol juſtitiæ ſalutaris, de quo ſcriptum eſt: *Et oritur ſol, & occidit, & in locum ſuum trahit*. Eccl. 1. 5. & 6.
Ipſe oriens illuc vadit ad auſtrum, & gyrat ad aquilonem; [b] *gyrando gyrat Spiritus, &* b
in gyros ejus convertitur Spiritus. Oritur ſol juſtis, occidit autem iojuſtis: oritut tranquillitati piæ mentis, occidit iracundiæ. Unde ait: *Sol non occidat ſuper* Ephe. 4. 26.
iracundiam veſtram. Hinc poteſt colligi B quia iiſdem otiatut & occidat, quorum & vitia ſepeliat, & illuminet gratiam. Mortuus eſt enim peccato, ut Deo vivetet; hoc eſt, peccato ſumus in illo mortui, ut Deo in perpetuum viveremus. Vide ipſum myſterium prænuntiatum. *Et oritur*, inquit, *ſol & oc-* Joh. 12. 32.
cidit & in locum ſuum trahit. Hoc eſt quod ait Dominus: *Cum exultatus fuero.. omnia traham ad me ipſum*. Ttaxit enim C ad ſe omnium ſtudia, ut vel peccata noſtra cucifigeret, vel bonum ingenium ad juſtitiam provocaret. Adverte quemadmodum trahat ad ſe: *Pater ... volo* Johan. 17. 24.
ut ubi ego ſum, & illi ſint mecum. Et ad latronem ait: *Hodie mecum eris in para-* Luc. 23. 43.
diſo. Adverte quomodo omnia trahat. Exaltatus eſt cruce, & totus credidit mundus.

23. *Ipſe oriens*, inqnit, *vadit ad auſtrum, & gyrat ad aquilonem*. Ille ntique D oriens, qui ait: *Oriens nomen eſt mihi*: Zach. 6. 12.
qui ſempet oritur piis, numquam occidit. Ipſe otiens populo Hebræorum ad auſtrum ivit, ad molliorem populum, luxuria magis ferventis corporis lubricum, quam impietatis immanitate prædurum: aut certe ad nobiliotem plebem, quæ etat genus electnm, vindicans ſibi patriarcharum proſapiam. Sed quia petſeverabat in vitiis, nec emendabat errorem; E ideo ſol jnſtitiæ gyravit ad geotes, quæ ante eloquiis cæleſtibus deſtaudatæ, immanes & igoobiles habebantur; aquilo enim gravis ventus, ut populus nationum. Sed qui erant graves ante perfidia, nunc ſupet aquilas leviores facti ſunt fide, atque pietate, poſteaquam venit qui diceret: [c] Ab aquilone adduc. Et in c
Evangelio: *Venient ab oriente & occidente,* Eſai. 43. 6.
& ab aquilone, & auſtro, & recumbent cum Luc. 13. 29.
F *Abraham in regno Dei*. Et ecce ſunt Matth. 20. 16.
noviſſimi, qui erant primi: & ſunt primi, qui erant noviſſimi. Denique & ipſe Pſalmiſta ait: *Mons Sion, latera* Pſ. 47. 3.
aquilonis, civitas regis magni; hoc eſt,
qui

a Edit. Rom. *licet ipſam in meditullio cæli* &c. Vet. ac mſſ. .... *in hemicyclo*, nonnulli, *in hemicyclio*. Nihil autem aliud vult ſanctus noſter, niſi terram, *in qua conſiſtimus*; hoc eſt, hemiſphærium noſtrum mediæ tantum parti orbis cæleſtis reſpondere; ideoque ſolem, ubi ad aliam tranſierit, a nobis non poſſe videri. Cæterum per ea quæ ſubjungit verba, *& is qui foris eſt ſermo*, philoſophicas ratiocinationes deſignari ab Ambroſio jam non ſemel licuit advertere.

b Ita edit. omnes, quibus accedunt mſſ. non pauci. Octo tamen probatæ manus legunt: *gyrando gyrat Chriſtus, & in gyros* &c.

c Rom. edit. ſola, *Ab oriente adducam ſemen tuum, & ab occidente congregabo te: dicam aquiloni, adduc; & africo, ne prohibeas*. Verum ut maxime probabile ſit eo reſpexiſſe Ambroſium noſtrum, videtur tamen non tam ipſa prophetæ verba voluiſſe proferre in medium, quam locum veluti extremo digito indicare.

qui erant aquilonis latus, populus fa-
ctus eſt Regis æterni, qui ſolus eſt
magnus Dominus.

24. Sed forte dicas: Quomodo in
Cant. 4. 16. Canticis eſt: *Exſurge aquilo, & veni
auſter*. Plerique enim accipiunt quaſi
projiciatur aqnilo, & invitetur auſter.
Quod ſi ita accipiunt: exturbatur ab
Eccleſia perfidiæ glacialis aſperitas;
Matth. 24. 20. *Ne fiat fuga noſtra hyeme, vel ſabbato*, &
invitatur auſtralis verna temperies.
Epheſ. 5. 14. Aut certe: *Exſurge aquilo*, hoc eſt:
Surge qui dormis, & exſurge a mortuis.
Populus nationum, qui diu ante dor-
miſti, evigila aliquando, & illuceſcet
tibi Chriſtus. Poſtremo omnes invi-
tantur ad Eccleſiam, & Synagogæ
populus, & gentilium: ſed prius Sy-
nagogæ; quia priores ex Judæis apo-
ſtoli crediderunt, per ipſos poſtea na-
tionum populi congregati ſunt.

25. Vide ergo venientem ſolem no-
ſtrum ad auſtrum, poſtea gyrantem ad
aquilonem. *Hieruſalem, Hieruſalem* (venit
utique ad eam, quam etiam vocare
dignatus eſt. Sed hæc Hieruſalem ter-
rena eſt, quæ occidit prophetas, hoc
Matth. 23. 37. & 38. eſt, Synagoga Judæorum) *quoties*, in-
quit, *volui congregare filios tuos, ſicut gal-
lina pullos ſuos, & noluiſti? Ecce relinque-
tur vobis domus veſtra deſerta*. Gyravit
igitur ſe ad gentes: gyrando autem
gyravit Spiritus Dei, & in gyro ſuo
converſus eſt; ut fieret Deus omnia,
& in omnibus. Ideo ſanctus cælum
dicitur, quia vicinior eum claritas ſo-
lis ſemper illuſtrat. Habet ſplendorem
ſuum domeſticum; ut tenebras noctis
non ſentiat. Ideo Eccleſia & cælum
dicitur, & mundus, quod habeat
ſanctos Angelis & Archangelis compa-
randos, habeat etiam pleroſque terre-
nos. Dicitur & orbis terrarum, qui
eſt fundatus ſuper maria, & ſuper
flumina præpararus. Denique quaſi
Cant. 1. 5. orbis terrarum dicit Eccleſia: *Nolite ad-
ſpicere me, quoniam fuſca ſum; quia non
reſpexit me ſol*; eo quod velut pruinis
hyemalibus, geluque conſtrictam gen-
rilis erroris congregationem gentium
Sol juſtitiæ diu indignam æſtimaverit,
quam ſerena vultus ſui luce luſtraret.
Nonne tibi videbatur hiberni rigor tem-
poris, quando notus erat in Judæa
tantummodo Deus? Nunc autem ple-
nitudo lucis effulget æſtivæ, quando
omnia & in omnibus Chriſtus. Nonne
terra Domini, & plenitudo ejus? Et
vere orbis terrarum in Eccleſia, in
qua non Judæus tantummodo aut Græ-
cus, non Barbarus aut Scytha, non
ſervus aut liber: ſed omnes in Chriſto

A unum ſumus. Sol omnibus fulget,
dies omnibus lucet.

26. Ideoque ait: *Diſpoſitione tua per- V. 91.
manet dies*. Nam niſi ita accipias, quo-
modo permanet dies; cum poſt breve
momentum diei ſequatur occaſus, &
fiat noctis ſucceſſio? Sed ſunt quibus
ſemper dies eſt, illis utique quibus
Chriſtus adeſt, qui dicit: *Ambulate*, *Joh. 12. 35.*
dum lucem habetis. Hic eſt dies quem
vidit Abraham, dies remiſſionis pec-
B catorum, de quo legis: *Hic eſt dies quem* *Joh. 8. 56.*
fecit Dominus, exſultemus & lætemur in eo.
Sunt ergo ſancti, quibus ſol numquam *Pſ. 117. 24.*
occidit; quia Dominus lux eorum eſt,
ſicut ſcriptum eſt: *Et erit illis Dominus* *Eſa. 60. 19.*
lumen æternum.

27. Et expreſſit cauſam permanentis
diei, atque ſubtexuit: *Diſpoſitione tua
permanet dies; quoniam univerſa ſerviunt
tibi*. Videtur itaque ſignificare futurum
C illud, quando *Nox non erit amplius, &* *Apoc. 22. 5.*
*non indigebitur lucerna, vel ſolis lumine;
quoniam Dominus illuminabit eos*. Qui ſint
illi ſupra ait, dicens: *Et ſervi ejus ſer-* *Ibidem 3.*
vient ei, hoc eſt, Domini facient vo-
luntatem. Nunc enim non omnes ſer-
vimus: *Cum* autem *tradiderit regnum Deo* *1. Cor. 15.*
& Patri.... tunc ſubjecta erunt omnia ei, *24. & 28.*
qui ſibi univerſa ſubjecit, adquirens
omnium fidem per unigeniti paſſionem.
Subjectio igitur mentium facit ſedulam
D ſervitutem. Ergo cum omnes credide-
rint in dominum Jeſum, tunc univerſa
Deo ſervient; ut ſit Deus omnia, &
in omnibus: nunc antem non omnes
ſervi Dei; quia plerique ſervi peccati.
Qui enim *peccatum facit, ſervus eſt peccati*. *Johan. 8. 34.*
Dominus autem non vult cum aliis
conſortium habere dominatus. Perma-
net ergo dies immutabilis. Potuit ergo
dicere, permanebit: ſed prophetis fu-
tura pro præſentibus præſto eſſe viden-
E tur in ſpiritu.

28. Sequitur verſus quartus: *Niſi quia* *V. 92.*
*Lex tua meditatio mea eſt, tunc forſitan
periiſſem in humilitate mea*. Lucebat Pro-
pheta ut dies, cui meditatio Lex erat;
etenim oleum luminis accipiebat ex
Lege. Denique ne corpore mortis lux
diei poſſet extingui, ambulabat in Le-
ge; ideo ambulabat in lumine. *Alio-
quin*, inqnit, *periiſſem in humilitate mea*.
Humilitas non ſemper virtutis eſt, ſed
F etiam afflictionis; hoc eſt, non ſemper
voluntaria, ſed quæ etiam ex neceſſi-
tate ſuſcipitur, quando aliqua afflictio-
ne tentamur. Alioquin nemo perit in
humilitate, quæ magis ſervare conſue-
vit. Ergo quando in afflictionis tem-
pore ſumus, & quatimur adverſis,
meditatio nobis in lege ſit; ne impa-
ratos

Digitized by Google

ratos procella tentationis affligat. Ath-
leta niſi exercitio palæſtræ prius fuerit
adſuefactus, non audet ſubire certa-
men. Ungamus igitur oleo lectionis
noſtræ mentis lacertos. Sit nobis tota
die ac nocte exercitii uſus in quadam
cæleſtium ſcripturarum palæſtra, artuſ-
que animorum noſtrorum ſalubris ſpi-
ritalium ferculorum eſca confirmet; ut
cum adverſarius adſiſtere cœperit, &
* * pulvere nos ſuæ tentationis adſper-
ſerit, ſtemus intrepidi, nitamur non
ut in incertum, nec ut aera cæden-
tes. Melius percutimus verberati, ſi
percutienti maxillam alteram præbea-
mus, ſi vindictam non requiramus:
Rom. 12. 19. ſed ei qui dixit: *Mihi vindictam, & ego
retribuam*, cauſam vindictæ integram
reſervemus. Cædimus aerias poteſtates,
1. Cor. 9. 27. ſi nos ipſos caſtigare noverimus. Caſti-
gabat carnem ſuam Paulus, ut adver-
ſarios verberaret: & ſervituti redigebat
corpus ſuum, ut dominaretur inimicis.
Exerceamur igitur indefeſſo meditatio-
nis uſu, exerceamur ante certamen;
ut ſimus certamini ſemper parati: &
cum frequentior adverſarii ictus in-
gruerit nunc inopia, nunc rapina,
nunc orbitate, nunc corporis ægritudi-
ne, nunc mœrore animi, nunc terrore
mortis, & acerbitate pœnarum; dicat
unuſquiſque noſtrum, qui potuerit ſu-
ſtinere ac perpeti: *Niſi quia lex tua me-
ditatio mea eſt, tunc forſitan periiſſem in
humilitate mea*.

29. Quanta ſimul coacervata ſunt;
ut in illa afflictione Job ſanctus peri-
ret? Sed quia patriarcharum moribus
informatus, oraculorumque cæleſtium,
& naturalis legis erat inſtitutione for-
matus, ideo in tentationibus tantis
perire non potuit. Denique cum ami-
ſiſſet tam amplas ſubito facultates,
cariſſimos filios, quaſi is cui meditatio
quotidiana eſſet in lege divina, ait:
Job 1. 21. *Nudus exivi de utero matris meæ, nudus
ibo eo. Dominus dedit, Dominus abſtulit:
ſicut Domino placuit, ita factum eſt; ſit
nomen Domini benedictum*. Perfuſus etiam
corporis totius ulceribus, cum tenta-
retur uxoris alloquiis, qui meminiſſet
Adam ſic eſſe dejectum, dum propriæ
Job 2. 10. credidit uxori, reſpondit: *Sicut una ex
inſipientibus mulieribus locuta es*. Quod ſi
illam quaſi ſapientem voluiſſet audire,
Job 19. 3. Ipſe ſapiens non fuiſſet. Tentatus et-
iam diverſis alloquiis amicorum, cum
fidei ſtabilis, immobiliſque patientiæ
præmia meruiſſet a Domino, nonne

A dicebat: *Niſi quia Lex tua meditatio mea
eſt, tunc forſitan periiſſem in humilitate
mea?*

30. Quam grate hoc dicit hodie,
qui in martyrio plurima flagella ſuſti-
nuit, equuleo & ungulis, plumbo,
laminis ardentibus, gladio comproba-
tus? Potuit enim perire, niſi medita-
tus in Lege, graviora præſentibus fu-
tura ſupplicia crediſſet.

31. Quanta ſanctus Joſeph pertulit,
B quam acerba, quam dura? Primo fra- Gen. 37. 28.
trum odia, degeneris ſervitutis ærum-
nas, parentibus defraudatus, ablegatus
exſilio, negotiatorum vernula, & Ægy-
ptii ignobilis vile mancipium. Quæ
potuit nobilis proſapiæ puero gravior
eſſe tentatio, quam ut tanto familiæ
ſplendore dejectus, ſerviret apud Æ-
gyptios? EST CONSOLABILIS ſervi-
tus, ſervire vel juſtis. Æquitate do-
mini levatur injuria ſervitutis. Tanto
igitur genere dejectus, ſatis gratum
C habebat, ſi miniſtro regio ſuum obſe-
quium probaretur. Ne hoc quidem
ſatis fuit ad tentationis acerbitatem;
redit adverſarius ad ſuas artes, notaſ-
que vires ſuas omni fraude commovit;
ut per mulierem laqueos innoxiæ ne-
cteret conſcientiæ. Concitavit in eum Gen. 39. 12.
libidinis ſtimulis uxorem domini ſui,
quæ adulterinos a ſervulo concubitus
flagitaret; ut ſi adquieſceret, crimen
impleret: ſi recuſaret, incideret offen-
ſam, nexum calumniæ non evaderet.
D Denique truſus in carcerem, & inno- Ibidem 20.
cens inter noxios æſtimatus, ab eo
amplius cœpit urgeri, cui fidem ſuam
periculis præſtitiſſet. Sed quia contu-
meliæ virum frangere nequiverunt,
mutata eſt tentatio, [a] longe aſperior a
ſpecie proſperorum. Plurimos enim
ſupplantaverunt ſecundæ res, quos ſup-
plicia acerba non fregerant. Produci- Gen. 41. 14.
tur e carcere nutu regio, interpreta- 8. & ſeq.
E tur ſomnium, eligitur ut honore præ-
ſtantior eſſet omnibus Ægyptiis, regi
ſecundus, eſurientibus populis alimenta
divideret. Objiciuntur ei fratres, qui
eum ad ſervitutis injuriam non fra- Gen. 42. 6. & ſeq.
terno amore vendiderant; ut vel con-
tumeliæ & appetitæ ſalutis dolore ten-
tatus excuteret germanitatis affectum.
Sed vir juſtus oblitus eſt contumeliam, Gen. 44. 2. & ſeq.
F cumulavit gratiam; eoque ſe magis
fratrem voluit exhibere, quo fratres
ipſe non fuiſſet expertus. Denique
hoc munere [b] & fratres recepit, & pa- b
trem pia fraude quæſivit. Quid igitur
aliud

* Tranſlatum ex arena: de quo vide notam ad calcem col. 560.

a Mſſ. ſex haud male nota: *longe aſperior acie proſperorum*. Non abſurde. Diabolus enim primo adverſa, dein proſpera quaſi diverſas acies inſtruere ineluctos ſolet.

b Sic edit. omnes, ac mſſ. aliquot. Alii vero plures, neque deteriores: *Et patrem recepit, & fratrem pia fraude quæſivit*.

aliud melius diceret ſanctus Joſeph ,
quam iſtud ad Dominum: *Niſi quia lex*
tua meditatio mea eſt, tunc forſitan periiſſem
in humilitate mea?

32. Fertur prophetæ cuidam (&
* plerique * ferunt quod Eſaiæ in carcere
poſito) cum mole imminentis urgeretur
exitii, dixiſſe diabolum: Dic quia non
a Domino locutus es quæ dixiſti, &
omnium in te mentes affectuſque mu-
tabo ; ut qui indignantur injuriam ,
abſolutionem conferant . Sed ille gra-
tius judicavit pro veritate ſupplicium ,
quam pro adulatione beneficium. Quod
utique non feciſſet , niſi meditatione
Legis fuiſſet exercitatus.

33. Sit ergo nobis quotidiana lectio
pro exercitio , ut quæ legimus , medi-
temur imitari . In hac deſudemus vir-
tutum palæſtra ; ut cum increpuerint
tentamenta , non tamquam inexercita-
tos, non tamquam expertes ſpiritalium
ciborum, & adtenuatos jejunio lectio-
nis , tentationum tempus inveniat .
* Quod ſi * athleticis epulis paſtam ani-
mam noſtram potuerit invenire : ſi ſit
Evangelicus ſuccus in nobis: ſi apoſto-
licis eſcis maturitas noſtræ mentis to-
ros, animæ robuſta ſolidaverit : ſi fre-
quenti meditatione memoria tenax præ-
ceptorum cæleſtium parata ad tempus
exempla depromſerit , nulla tentatio-
num poterit nos perturbare congreſſio.

℣. 93. 34. Sequitur verſus quintus: *In æter-*
num non obliviſcar juſtificationum tuarum ;
Galat. 3. 24. *quoniam in ipſis vivificaſti me*. Lex ſecun-
dum Apoſtolum pædagogus eſt parvu-
lorum, donec ad perfectæ fidei matu-
riorem quamdam veniamus ætatem .
In Lege autem mandata ſunt , juſtifi-
cationes , teſtimonia , juſtitiæ , præ-
cepta . Vivificamur ergo in Lege; unde
Ibidem 12. & ait Apoſtolus : *Lex autem non eſt ex*
fide : ſed qui facit illam , vivet in ea .
Ibidem 11. Sed quia idem ſupra ait : *Quoniam in*
Lege nemo juſtificatur , intelligis utique
quia juſtificatio Legis ſpecies eſt &
imago, non veritas. Secundum verita-
tem ergo ad perfectionem nemo juſti-
ficatur in Lege , ſecundum ſpeciem
juſtificatur . Ergo ſanctus Propheta ,
qui adhuc in Legis juſtificationibus
a vivebat , [a] videbat autem fulgorem
Evangelii ; quaſi memor veteris diſci-
plinæ . Legi tamquam pædagogo utili
gratiam reſervabat . Conſidera aliquem
excedentem ex ephebis in divitiis &

A honoribus conſtitutum , pædagogo ſuo
honorificentiam reſervantem, cujus of-
ficiis informatum ſe eſſe cognoſceret ;
ut maturiorem regere poſſet ætatem.

35. Monet ſiquidem etiam ipſa Lex,
ut his qui nobis aliquando profuerint,
nequaquam eſſe debeamus ingrati . Exod. 12. 28.
Nam ſicut habemus in veteri Teſta-
mento, paſcha celebratum eſt in Ægy-
pti finibus , cum adhuc ſub rege Pha-
B rao poſiti patres noſtri deplorarent mi-
ſeræ ſervitutis injuriam: & poſtea libe-
rati rurſus [b] in terra repromiſſionis b
paſcha celebrarunt : ſuperius ad com- Joſue 5. 10.
monitionem , poſterius ad recordatio-
nem. Si quis ergo interroget Hebræum
qua ratione in Ægypto , paſcha cele-
bratum eſt , reſpondebit : Quia regi
Pharao adhuc ſervitutis vinculo obno-
C xii tenebamur , ille agnus patrum po-
pulum liberavit , ille agnus vocavit ad
libertatem , ille agnus maris profunda
ſolidavit ; ut Ægyptum tranſire poſſe-
mus . Quoties ergo paſcha celebramus,
meminiſſe debemus veteris ſervitu-
tis, & novæ libertatis: quid fuerimus,
& quid acceperimus . NON ENIM
poteſt plene quis intelligere quid ac-
ceperit, niſi meminerit ante quid fue-
D rit .

36. Non ergo obliviſcamur quia do-
minus Jeſus , agnus Dei , mundi ho-
ſtia ſolvit nos gravium nexibus delicto-
rum , quibus Pharao ille teterrimus
non unius Ægypti , ſed ſæculi iſtius
princeps vinculo ſervitii gravis nos te-
nebat adſtrictos . Non obliviſcamur in
æternum; ut cum venerimus in illam
vere terram repromiſſionis , ubi eſt
regio vivorum , meminerimus quanta
E hic nobis Pharao dirus intulerit , quot
perpeſſi in hoc ſæculo ſimus , quibus
tandem erepti malis ; & agamus gra-
tias eripienti nos domino Jeſu , qui
perturbatorem omnium fecit eſſe capti-
vum .

37. Sequitur verſus ſextus: *Tuus ſum* ℣. 94.
ego , ſalva me, Domine ; quoniam juſtifica-
tiones tuas exquiſivi . Facilis vox , &
communis videtur, ſed paucorum eſt.
Satis rarus eſt enim qui poteſt dicere
F Deo : *Tuus ſum*. Ille enim dicit, qui
adhæret Deo totis ſenſibus , qui aliud
cogitare non noverit . Ille hac voce
utitur , qui poteſt dicere : *Oſtende nobis* Johan. 14. 8.
Patrem , & ſufficit nobis . Numquid hac
voce utitur avidus pecuniæ, honoris ,
pote-

* Hic evidenter innuit Ambroſius communem ſcriptorum ſui temporis fuiſſe opinionem , Eſaiam juſſu Manaſſis regis in duas partes ſectum occubuiſſe . Sed huic ſententiæ quidam cum Toſtato refragantur , quibus proinde relata ab Ambroſio diaboli verba de alio propheta explicanda ſunt.

* De victu athletico diximus ad Pſal. 43. num. 1. col. 885.

a Pariſ. quædam edit. *vivebat autem fulgore Evangelii*. Aliæ ac mſſ. omnes, *videbat* &c. Iterum cunctæ edit. *veteris diſciplinæ legis , tamquam* . Et infra , *honorificentiam reſervatam habere* . Contra omnes mſſ. utrobique , ut nos in textu .

b Cod. Aud. Vind. Colb. unus, & Nav. item unus, *in terra reſurrectionis* . Quam locutionem Ambroſio novam non eſſe jam advertimus.

poteſtatis? Multis non eſt ſatis Deum A ſcire, & quidem pluribus. Tanti populi, tantæ nationes, tanti divites paupertatem putant Domino ſervire: & qui ſupra omnes eſt, illis exiguus & anguſtus eſt: illis non eſt ſatis Dei filius, in quo ſunt omnia. Denique ille dives in Evangelio, cui dictum
Matth. 19. 21. eſt: *Si vis perfectus eſſe, vende omnia quæ habes, & da pauperibus*, Deum ſibi non
Ibidem 22. ſufficere judicavit. Denique & contri- B ſtatus eſt, quaſi quod plus eſſet relinquere juberetur: quod minus eſſet, eligere. Ille ergo dicit: *Tuus ſum*, qui
Ibidem 27. poteſt dicere: *Ecce omnia reliquimus, & ſequuti ſumus te*.

38. Apoſtolorum itaque vox iſta eſt, nec omnium tamen apoſtolorum. Nam & Judas apoſtolus fuit, & in convivio Chriſti inter apoſtolos recumbebat. Dicebat & ipſe: *Tuus ſum*, ſed voce, C
Joh. 13. 27. non corde. Venit, & *introivit in eum ſatanas*, & cœpit dicere: Non eſt tuus, Jeſu, ſed meus eſt. Denique ea quæ mea ſunt, cogitat; quæ mea ſunt, in pectore ſuo volvit: tecum epulatur, & mecum paſcitur: a te panem accipit, a me pecuniam: tecum bibit, & mihi tuum ſanguinem vendit: tuus eſt apoſtolus, & meus eſt mercenarius.

39. Non poteſt dicere ſæcularis: *Tuus* D *ſum*; plures enim dominos habet. Venit libido, & dicit: Meus es; quia ea quæ ſunt corporis, concupiſcis: in illius adoleſcentulæ amore te mihi vendidiſti, in illius concubitu meretricis pretium pro te annumeravi. Venit avaritia, & dicit: Argentum & aurum quod habes, ſervitutis tuæ pretium eſt: poſſeſſio quam tenes, juris tui emtio, venditio libertatis tuæ eſt. Venit luxuria, & dicit: Meus es; unius diei con- E vivium, pretium tuæ vitæ eſt: ille
a ſumtus epularum, [a] tui capitis licitatio, tui eſt ſumma contractus; & quod pejus eſt, caro emtus es, vilior cibo es tuo: pretioſior eſt unius diei menſa tua, quam totius temporis vita. Inter calices te redemi, inter epulas adquiſivi. Venit ambitio, & dicit tibi: Plane meus es. Neſcis quod ideo imperare aliis te feci; ut mihi ipſe ſervires? Neſcis quod ideo poteſtatem in F te contuli; ut meæ te ſubjicerem poteſtati? An ignoras ipſi domino Salvatori dictum eſſe ab hujus mundi principe, cum ei oſtendiſſet omnia regna

mundi: *Hæc omnia dabo tibi, ſi procidens* Matth. 4. 9.
adoraveris me. Ante ergo ipſe ſubjiciatur, qui alios vult habere ſubjectos. Veniunt omnia vitia, & ſingula dicunt: Meus es. Quem tanti competunt, quam vile mancipium eſt!

40. Quomodo ergo tu qui hujuſmodi es, potes Chriſto dicere: *Tuus ſum*?
Reſpondebit tibi ille: *Non quicumque* Matt. 7. 21.
dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: non quicumque dicit mihi: *Tuus ſum*, meus eſt. Meus plane es, ſi vocem non redarguat conſcientia, ſi ſermonem tuum animus aut opera non refutent. Ego non nego meum eſſe eum, qui ipſe ſe non neget, aut certe ſi pro me ſe ipſum ſibi abneget. Nolo habere ſervulum pluribus dominis ſervientem. Nam quomodo meus eſt, ſi mihi dicat verbo: *Tuus ſum*, & operibus neget, & factis ſe diabolo adjudicet & obſtringat? Non eſt meus quem libido ſuccendit; quia mea eſt caſtitas. Non eſt meus quem cura ſpoliandi minores exagitat; [b] quia mea b
integritas eſt. Non eſt meus quem ira mobilis inquietat; quia mea tranquillitas eſt. Non eſt meus vini crapula temulentus in lucem, ambitione gloriæ ſæcularis ebrius, qui in periculum non poſſit ſobriæ moderationis ſervare veſtigium. Pax ſum ego, litigare non novi. Quid mihi ad eum de quo veniat diabolus, & dicat: Meus eſt; nam mihi ſua colla curvavit, mea in illo pluta reperio: nomen ſibi tuum vindicat, & meum munus?

41. Non eſt ergo Chriſti, niſi qui eſt alienus a crimine: non eſt Chriſti, niſi qui poteſt ſemper ſe Chriſti ſervulum demonſtrare. Nam ſi quis mutabilis eſt, [c] ut ego aut mœrore mutor, c
aut indignatione, venit ira, & dicit: Meus eſt: ante horam meus erat, ſpero quod iterum meus fiat. Venit triſtitia, & dicit: Meus eſt: ante horam in mea poſſeſſione fuit, in meo jure: erigere animum præ mœrore non poterat, nec oculos levare; & ſi triſte aliquid acciderit, ad me illico revertetur. Quis ergo eſt Dei; niſi qui poteſt dicere:
Nihil mihi conſcius ſum? Ideo dice- 1. Cor. 4. 4.
bat Paulus apoſtolus Jeſu Chriſti, quia nulli alii obnoxius tenebatur. Ego autem nunc Dei mei ſum, nunc triſtitiæ, nunc iracundiæ, nunc verbi otioſi; & ideo qui plures dominos habet, non

a Edit. Am. & Era. cum mſſ. aliquam multis, *tui capitis litatio*, quidam, *licitatio*. Et poſt pauca mſſ. ſeptem, *carne emtus es, vilior cibo* &c. Melius alii & edit. ut nos ſupra: ubi ſubintellige, *pretio*.

b Ita cuncti mſſ. Edit. vero, *quia mea largitio eſt. Non eſt meus quem cura nobilitatis inquietat ... alluvie ambitionis impurus, gloriæ ſæcularis cupidus, ebrius in periculum, qui non poteſt* &c. Solus Reg. cod. *quia mea largitio eſt*, cetera cum aliis convenit.

c Edit. omnes, *ut ego qui aut mœrore .... non eſt Chriſti. Venit* &c. Cod. manu exarati, ut in corpore.

poteſt uni dicere : Domine Jeſu, *Tuus*
ſum. Unde arbitror etiam de hujuſmodi
1. Cor. 8. 5. & 6. dominis dixiſſe Paulum : *Nam etſi ſunt*
qui dicantur dii ſive in cælo, ſive in terra ...
nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia,
& nos in illo : & unus dominus Jeſus, per
quem omnia, & nos per ipſum. Verbi
igitur totus erat apoſtolus Paulus; ideo
2. Cor. 13. 3. dicebat : *Quoniam experimentum quæritis*
ejus qui in me loquitur Chriſtus. Ille ergo
dicebat, Chriſti ſum ; & reſpondebat
ei Dominus: Meus es. Qui vere dicit:
Tuus ſum, audit a Domino: Meus es.
Denique de ipſo Dominus ad Ananiam,
cum mitteret eum ad ſanandum
Act. 9. 15. Paulum, ait : *Vade, quoniam vas electionis*
eſt mihi. Et quia perſeveravit Chriſti
eſſe, quaſi impleto certamine, coronam
meruit invenire juſtitiæ.

42. Recte ergo propheta David dixit:
Tuus ſum, qui ſemper in Domino manſit.
Et qua ratione dixerit : *Tuus ſum*,
addidit : *Juſtificationes tuas exquiſivi*, hoc
eſt, nihil aliorum quæſivi, ſed id ſolum
quod tuum eſt deſideravi. Alii
quærunt monilia pretioſa, ego ſolas
juſtificationes tuas quaſi quædam ſerta
juſtitiæ : alii domum ad domum, villam
ad villam jungunt, quaſi ſoli habitare
poſſint in terra hac, & elementum
volunt occupare commune, alii
poſſeſſionem aeris ipſius vindicare: mihi
in tuis juſtificationibus omne patrimonium
eſt. Neſcio poſſidere niſi quod
tui juris eſt. In tuis eloquiis ſpiritalis
mihi cura refulſit argenti. Mihi portio
Deus eſt. *Tuus ſum ego*; quia pars mihi
hereditatis non in auro, non in argento
eſt, ſed in Chriſto Jeſu.

℣. 95. 43. Sequitur verſus ſeptimus : *Me*
exſpectaverunt peccatores, ut perderent me :
teſtimonia tua intellexi. Poteſt vox iſta
convenire martyrio, in quo poſitus
ſanctus jam de judicio perſecutoris
egreſſus dicat : *Me exſpectaverunt peccatores,*
ut perderent me, hoc eſt, adhibuerunt
omnia genera pœnarum, omnes
artes perſuaſionum: ſed de propoſito
abducere nequiverunt. Vicit fides
vitæ hujus illecebram, corporiſque cruciatum.
Exſpectaverunt peccatores, ut
de me triumphum referrent : ſed gratias
Chriſto, qui mihi dedit de perſecutoribus
triumphare. Redite victi,
qui ſperabatis vos eſſe victores : redite
1. Cor. 15. 53. dejecti, qui veneratis ſuperbi. *Ubi eſt,*
mors, victoria tua? Ubi eſt, mors, aculeus
a *tuus?* Non tua jam, ſed noſtra [a] cœpit
eſſe victoria; quia in te vincimus, in
qua antea vincebamur. Bene ergo di-

A cit martyr : *Me exſpectaverunt peccatores,*
ut perderent me. Poſt momentum, immo
in corpore adhuc ſitus videt deducentium
choros, Angelorum gaudia.
Qui enim ſuper unius peccatoris converſione
lætantur, quanto magis in
paſſione juſtorum? Videt gloriam, &
ait: Me exſpectaverunt juſti, ut deducerent
me. Videt dominum Jeſum, &
ait: Me exſpectavit Chriſtus, ut coro-
B naret me.

44. Aliter qui vult intelligere: Multi,
inquit, peccata perſuadere, [b] atque ex- b
torquere conati ſunt mihi : alius adulterium,
alius hominis necem, alius
oppreſſionem viduæ vel pupilli, alius
aliud; & putabant me ſuis retibus eſſe
capiendum. *Exſpectaverunt me, ut perderent*
contagione peccati : ſed ego non
illecebris peccatorum mentem a ſtudio
C divinæ cognitionis averti, nec intentionem
meam, Domine, a mandatorum
tuorum ſerie declinavi : ſed *intellexi*
teſtimonia tua. Si enim non intellexiſſem,
peccatores me utique illi perdidiſſent.
Quæ intellexi utique ſenſu,
etiam operibus ſecutus ſum ; neque
enim nudus intellectus eſt, ſed quem
etiam facta teſtantur. Denique *Beatus* Pſ. 40. 1.
qui intelligit ſuper egenum & pauperem.
D Ille utique intelligit ſuper pauperem,
qui largitur pauperi. Nam quid prodeſt
miſereri inopis, niſi alimoniam eidem
largiaris?

45. Sequitur verſus octavus : *Omnis* ℣. 96.
conſummationis vidi finem : amplificum mandatum
tuum valde. Non poſſumus in
omnibus vim græci ſermonis exprimere:
major in græco plerumque vis
& pompa ſermonis eſt. Τέλος dicitur
græce, quod nos latine & finem dici-
E mus & conſummationem: Τέλος autem
& conſummationis ipſius finis eſt, ſicut
finis Legis eſt Chriſtus ad juſtitiam
omni credenti. Habes ſcriptum : *Ecce* Rom. 10. 4.
ego vobiſcum ſum .... uſque ad conſummationem Matth. 28. 20.
ſæculi. Conſummatio ergo ſæculi
finis ſæculi eſt : finis autem omnium
Chriſtus. Conſummationes autem
multæ. Eſt conſummatio, quando
reſurrectio eſt ad ſalutem. Conſumma-
F tum quoque opus dicitur perfectum
opus. Conſummata malitia dicitur, id
eſt plena, cui nihil deſit ad ſtudium
& artem nocendi. Eſt conſummatio
hominis, & multæ conſummationes,
donec ad perfectum veniat.

46. Legimus ergo & conſummationem
ſæculi, legimus & finem. De
conſummatione ſæculi ſupra poſuimus
exem-

a Mſſ. octo, *quod cœpiſti eſſe victoria*. Unus, *quia cœpiſti eſſe, eſt victoria*. Et poſt. tres voces pro, *in qua antea*, mſſ. duo legunt *qui antea* &c.

b Edit. omnes, *atque ex pectore fidem extorquere*. Sed verba, *ex pectore fidem*, in ſcriptis cod. prætermittuntur, nec videntur contextui neceſſaria.

A exemplum, quam ſequitur reſurre-
1. Cor. 15. 22. ctio: *Sicut enim in Adam omnes moriuntur: ita & in Chriſto omnes vivificabuntur*. Poſt reſurrectionem conſummatio:
Ibidem 23. & 24. *unuſquiſque autem in ſuo ordine: primitiæ Chriſtus, deinde ii qui ſunt Chriſti, qui in adventum ejus crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, dum evacuaverit omnem principatum & poteſtatem*. Ergo conſummationem ſæculi ſequitur finis juxta Apoſtolum. Unde colligitur quod ſequatur finis omnem conſum- B mationem.

1 Joh. 5. 19. 47. Mundus in maligno poſitus eſt, ut dixit Johannes: ergo & ſæculum in maligno eſt, mundus plenus peccati. Conſummaverat malitiam ſuam mundus, ſicut conſummaverat Saul, cujus videns conſummatam malitiam Jonathas filius in David prophetam, eidem
1. Reg. 20. 38. nuntiavit ut declinaret & fugeret. Eſt ergo conſummatio malitiæ, conſumma- C tio peccatorum. Venit agnus Dei, qui tulit peccatum mundi, qui eſt Chriſtus Jeſus, finis Legis, principium & finis, & remiſſio peccatorum. Hunc finem conſummationis vidit Propheta in ſpiritu, qui conſummatum ſæculi aboleret errorem: vidit ſanguine ejus diverſa omnium peccata mundari. Bene ergo dixit: *Omnis conſummationis vidi finem;* hoc eſt, vidi conſummati adulterii remiſſorem, vidi conſummatæ D luxuriæ atque laſciviæ, conſummatæ crudelitatis atque ſævitiæ, omnis poſtremo flagitii per crucem ſuam delicta donantem.

48. Eſt etiam conſummata virtus, conſummata ſapientia, conſummata juſtitia, ſed habet finem. Finis omnium
Rom. 10. 4. virtutum Chriſtus, qui *finis eſt Legis ad juſtitiam omni credenti*. Vides quia finis eſt fidei? Bene ergo ait: *Omnis conſummationis vidi finem*. E

49. Nunc quia conſummationis finem agnovimus, agnoſcamus quid ſit:
Matt. 7. 14. *Latum mandatum tuum valde*. Legimus quod anguſta ſit porta per quam ingrediantur, qui æternæ vitæ fructum adipiſcuntur. RARA ENIM virtus & difficilis paſſionum tolerantia. Plures ſunt qui ſæculi hujus ſpatioſa ſectentur, qui dicant: Anguſta & arcta nobis eſt via, quæ ad Dominum ducit, conterimur in illa, relinquamus eam. F Quomodo ergo dicit Propheta latum mandatum Dei, & valde latum? Ideo quia anguſtæ viæ latum mandatum neceſſarium eſt. Denique hic ipſe Pro-
Pſ. 4. 2. pheta ait: *In tribulatione dilataſti mihi*.
Pſ. 117. 5. Et iterum: *In tribulatione invocavi Dominum, & exaudivit me in latitudine*.

50. Hæc latitudo mandatorum cæleſtium cor Prophetæ dilatabat & Apoſtoli. Denique & ipſe dicebat: *Os* 2. Cor. 6. 11.
noſtrum patet ad vos, o Corinthii, cor noſtrum dilatatum eſt. Diſpenſando enim cæleſtia mandata, cor ſuum dilataverat: & quod ante perſecutionis perfidia coartabat, hoc Chriſti amplificavit gratia. Et qua ratione latum mandatum? Ne nos coartemur anguſtiis mandatorum. Unde ait: *Non anguſtia-* Ibidem 12.
mini in nobis. Si hoc Paulus, quanto magis Chriſtus, qui clauſa reſeravit? Ergo dicit: Nolo coartetur in me populus meus. In anguſto virtutum tramite debet latitudo præcepti mei viantibus eſſe ſolatio; ne quis deficere poſſit, aut conteri.

51. Ambulemus ergo in Dei mandato; quia ſatis latum eſt. Eſt enim latum mandatum ſapientiæ, quæ in exitu canitur, in plateis autem fiducialiter agit; *πλατεῖα* enim græci ſermonis eſt, quæ latine dicitur latitudo. Dilatemus igitur cor noſtrum; ut recipiamus apoſtolicæ vim ſententiæ, quæ ait: *Capite nos*. Recipiamus ergo ejus 2. Cor. 7. 2.
ſermones in cor noſtrum: induamus viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam. O homo, quam latus es, ſi ad amplitudinem præceptorum cæleſtium ſinum mentis tuæ expandas! Quam latum mandatum eſt caritatis! *Diligite*, inquit, *ini-* Matt. 5. 44.
micos veſtros. Omnes utique in affectu caritatis incluſit, qui non excluſit inimicos. Quis enim videtur exceptus, cum recipiatur inimicus? Unde Apoſtolus, *Si fieri*, inquit, *poteſt . . . cum* Rom. 12. 18.
omnibus hominibus pacem habentes. Non poteſt hoc Judæis dici, non gentibus, ut cum omnibus pacem habeant. Illi vix ſuos diligunt: Chriſtiano etiam inimicos non licet non amare. CHRISTIANUM cum dico, perfectum dico; in Chriſto enim plenitudo divinitatis eſt, cujus nomen uſurpas. Qui vocabulum geris, interpretationem vocabuli perfectionemque cur refugis? Audi latum mandatum: *Benedicite eos qui perſequun-* Ibidem 14.
tur vos . . . . . & nolite maledicere. Iſte ipſe qui latum dicit eſſe mandatum, probavit ſupra dicens: *Illi quidem de-* Pſ. 108. 4.
trahebant, ego autem orabam. Quid orabas, David, dicito nobis ipſe. Sed dixiſti; legi enim dicentem: *Maledicent* Ibidem 28.
illi, & tu benedices.

SERMO DECIMUS-TERTIUS.

מ Mem.

a 1. [a] MEm littera tertia-decima ſignificat in alio interprete *viſcera*, in alio *ex ipſis*: & utrumque non diſcordat a textu. Nam ſtatim primus verſus internorum viſcerum caritatem exprimit, quæ utique ex intimis procedit medullis, & quodam nexu caloris implicatur oſſibus.

Thren.1.13. 2. Denique in Threnis Hieremiæ textus litteræ hujus hoc continet: *Ex alto ſuo miſit ignem in oſſibus meis*. Bonus ergo Deus qui nobis immittit unde diligentes eum, meritum ſub conſpectu ejus invenire poſſimus. Quem mittat ignem,
Luc.12.49. ipſe nos doceat: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo, niſi ut accendatur?* Bonus ignis quem deſiderat omnium
Deut.4.24. Salvator accendi; cum præſertim ipſum Deum legerimus ignem eſſe, qui noſtra peccata conſumat, intimiſque pectoribus noſtris ſuæ divinæ cupiditatem cognitionis infundat, atque ardeat in nobis cor noſtrum, cum legimus divinarum ſeriem ſcripturarum; ſi forte aliquid quo aperiantur propheticæ lectionis occulta, intellectu adſumimus
Luc.24.32. ſpiritali. Hoc igne Cleophas cor ſuum dicebat ardere, cum ipſi & ſocio ejus Chriſtus Scripturas aperiret. De hoc
b igne dixit Dominus in libro [b] Ezechiel:
Ezech.22.19. & 20. *Ecce proficiſcar in Jeruſalem, & exſufflabo in vos ignem iræ meæ; ut tabeſcatis a plumbo, & ferro, & reliquis materialibus*. Profunda in verbis uſitatis videmus myſteria. Totum hoc ſpiritale. Quibus precibus emereamur ut veniat Dei verbum, intret in Eccleſiam, fiat ignis conſumens; ut exurat fœnum & ſtipulam, & quidquid eſt ſæculare, conſumat: grave plumbum iniquitatis, quod in pleriſque eſt, liquefiat igne divino, & ferreus quidam peccati rigor ſuperno molleſcat incendio: meliorentur vaſa aurea & argentea; ut omnis ſapientium ſenſus, omnis ſermo prudentium, flagrantium paſſionum calore decoctus, incipiat eſſe pretioſior. Bonus ignis caritatis, quo corpus omne Eccleſiæ in mutuam adoleſcit gratiam. Bonus ignis dilectionis, quo unuſquiſ-

A que ſanctus ad reverentiam ſui auctoris accenditur. Sed qui Deum diligit, non perfunctorie diligit: ſed diligit legem ejus, præcepta cuſtodit, juſtificat cor ſuum, non dictorum ſonora prædicatione, ſed ſtudioſa imitatione factorum. Doceat igitur nos Deus quemadmodum a ſanctis ſuis diligatur.

3. Sic inquiens Propheta ſubjungit: v.97.
Quomodo dilexi mandatum tuum, Domine:
B *tota die meditatio mea eſt*. Diligentis circa ſtudium cognoſcendæ Legis hæc vox eſt, quæ inſtruit perfectionem hominis, quam totus hic pſalmus informat. Et quoniam maximum mandatum in Lege eſſe cognovit, ut diligamus dominum Deum noſtrum ex toto corde noſtro, & ex tota anima noſtra, ſui imitatione nos quoque, quos erudire ſtudet, vult eſſe perfectos, dicens:
C *Quomodo dilexi mandatum tuum, Domine*. Hoc ipſo caritas creſcit affectu, quod ipſum teſtem advocat, cui munus dilectionis impenditur: nec ſpeciem, ſed plenitudinem caritatis tali conventione teſtatur. Hac uſus eſt Petrus: *Tu ſcis*, Joh.21.15.
inquit, *Domine, quia diligo te*. Sed qui diligit Dominum, legem ejus diligit, Luc.2.51.
ſicut Maria diligens Filium, omnia verba ejus in corde ſuo, materno conferebat affectu.
D *Diligens te, feci voluntatem tuam*, ſcriptum eſt. Ideo commiſit & Chriſtus Petro, ut paſceret gregem ſuum, & Domini faceret voluntatem; quia caritatem ejus agnovit. Qui enim diligit, ex voluntate facit quæ ſibi ſunt imperata: qui timet, ex neceſſitate. Itaque Dominus operationes ſervulorum ſuorum ſpontaneas probat potius, quam coactas. Ideo ex ſervis liberos
E facit; ut magis voluntatum noſtrarum munera, quam neceſſitatum obſequia conferamus.

(margin: Eſai.48.14. Joh.21.18.)

4. Non poteſt dicere Marcioniſta: *Quomodo dilexi Legem tuam*, qui Legem non ſuſcipit. Non poteſt dicere Judæus, qui Legem ſpiritalem ignorat: & litteram Legis nudam, non ſenſum Legis intellectumque meditatur. Solus ergo dicit Chriſtianus, qui multum jam Legis cognitione profecerit, qui
F non pœnam Legis pavido corde formidet: ſed divina myſteria veri Hebræi, veri ſabbati, veræ remiſſionis [c] intrepido timetur affectu. Vere ergo diligit, qui ſine triſtitia, ſine timore, volun- c

a Ita mſſ. omnes, paucis exceptis, in quibus legas tituli inſtar: *Incipit de littera decima-tertia, quæ dicitur Mem, quod ſonat in latinum, ex intimis, & ut alii, ignis ex ultimis. Et Hieronymus, ex ipſis*: quod additum fuiſſe obſcurum non eſt. Edit. vero præferebant: *Mem littera* (Rom. edit. *Hebræa tertia-decima*) *ſonat in latinum, ex intimis; vel ut alii, ignis ex ultimis. Et utrumque* &c.

b Rom. edit. *Ezechiel: Ego recipiam vos in medio Hieruſalem, ſicut recipitur argentum, æs, & ferrum, & plumbum in medio &c. Et: Inſufflabo ſuper vos in igne iræ meæ, & conflabimini in medio ejus, ſicut conflatur argentum in medio fornacis.*

c Mſſ. plurimi, & cum his cunctæ edit. *intrepido miretur affectu*. Melius alii, *intrepido timetur* &c.

voluntario potius ſtudio quam coacto præcepta conſervat.

V. 98. 5. Alius verſus: *Super inimicos meos* [a] *intelligere me feciſti mandata tua; quia tu es.* Cito probavit diuturnæ meditationis effectum, quando intellexit ſuper inimicos ſuos Domini mandatum. Sed quos habet inimicos Propheta, qui aut ſui populi viros legitima debet caritate complecti, aut alienigenas Evangelica prædicatione invitare ad Dei gratiam? Feræ conſortem naturæ ſuæ diligunt: B quomodo dilectionem conformis ſui Propheta reſpueret? Eſſe igitur juſtam aliquam cauſam oportet, qua ii quos ſignificat, jure videantur inimici. Ea quæ ſit poſſumus inveſtigare, ſi meminerimus quia alibi idem iſte dixit:
Pſ. 138. 21. & 22. *Et ſuper inimicos tuos tabeſcebam, & juſto odio oderam illos.* Iſtos ergo Evangelica auctoritate ſuos inimicos dicit eſſe, qui inimici ſunt Dei. Nam ſi is qui non relinquit parentes propter Dei nomen, non eſt Deo dignus: quanto C magis qui diligit ejus inimicos, acceptus Deo eſſe non poterit? Quos ergo inimicos habet? Si gentiles: [b] quomodo, quos prophetico credituros ſpiritu prævidebat? Denique ut benedicant &
Pſ. 66. 4. ipſi Dominum, in ſuperioribus adhortatus eſt. Et quæ magna laus ſuper eos intelligere, qui metalla & ſaxa venerando, ſimilem rigorem ſtuporis adtraxerint?

6. Quos igitur habet inimicos, niſi hæreticos? Ipſi enim ſunt impugnatores fidei, veritatis inimici. Quos, niſi D Judæos? Ipſi enim graviores inimici, qui ex amicis facti ſunt inimici. Super eos intelligit, qui Legem ſpiritalem eſſe intelligit. Quid ergo prodeſt Lex, ſi finem Legis ignores, ſi myſterium neſcias, ſi ſacramenta non noveris? Judæis ex ovibus agnus occiditur pro celebritate paſchali: nobis pro redemtione mundi unigenitus Dei, E partus Virginis immolatur. Quid proficiunt Judæi, quod ſanguine agni domos & poſtes ſuos illiniunt? Nihil utique; quoniam ligna his aut ſaxa prodeſſe non poſſunt. Nobis proficit omne myſterium, qui abhorrere credimus a gratia ſpiritali; ut habitationes noſtras ſanguine pecudis cruentemus, ora noſtra cruore tingamus: ſed corpora noſtra * ſacramento crucis Dominicæ conſecramus, & confeſſione mor- A tis Domini noſtri Jeſu Chriſti ſanctificamus oris alloquia. *Corde enim creditur ad juſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Rom. 10. 10. Quid prodeſt quod Hebræi aurem ſervuli pertundunt ſubula, & præputia ſui circumcidunt corporis? Non intelligunt penitus quid Lex divina diſcernat. Signa ſunt iſta, non veritas. Sed ille intelligit, qui cor ſuum ſpiritali circumciſione caſtificat; ut colluviem omnem corporeæ labis emundet. Ille intelligit, qui ſubulam & aurem, mentis vigore tranſcendit, & illam animam quam pertranſivit gladius ad revelanda cordis occulta, perpetuæ præmio libertatis adtollit: vel examinandis ſermonibus ſollicite ſerviens, quoſcumque virtutis ſuæ aure ſuſceperit, myſterio ſanctificat ſpiritali. Azyma ſibi Judæus quotannis facere conſuevit, & neſcit ſe malitiæ eſſe fermentum. Sed qui intelligit quid ſit vetus expurgare fermentum, ne totam maſſam corrumpat; veterem hominem cum actibus ſuis expurgat, ut fiat nova conſperſio veritatis. Judæo iſta dicta ſunt, & Chriſtianus audivit; quia dum aurem ſuam ille ſubula pertundit, audire non potuit: vulneratam aurem gerens, non Legis, ſed ſtultitiæ ſuæ ſubula cruentavit aurem ſuam. Ille audiendo quæ ſpiritaliter revelantur, perforavit aurem ſuam ferro; maluit enim in ferrum quam in Verbum credere. Ideo ſervit, ideo liber eſſe non meruit; ideo nec completi temporis ei gratia ſuffragatur; quia plenitudinem temporis non recepit, quo Filius Dei miſſus eſt ad ſalutem, & venit ad redemtionem, factus ſub Lege, natus ex Virgine, victor mortis, largitor reſurrectionis. Manet ergo vulnus illi, cui Chriſtus non ſurrexit. O vulnus quod farciri non poſſit, niſi forte relinquat ſubulam, & ſumat ſibi [c] gladium quem pro Chriſti nomine non refutet, vel quo corporalia a ſpiritalibus, umbram a veritate diſtinguat: ſumat Dei verbum, gladium bis acutum, & ex illo divino ore doceatur mandatum Domini, præſcriptum Legis agnoſcere, quod non temporalis habeat obſervantiam celebritatis, ſed ſalutaria & ſempiterna remedia ſucco gratiæ ſpiritalis infundat. F

7. Tota ergo die in Lege meditare: non perfunctoria tibi debet eſſe tranſcur-

a Vet. edit. ad marginem, *prudentem me feciſti mandato tuo; quia in æternum mihi eſt.* Huc accedunt mſſ. aliquot. Alii autem, *edocuiſti me mandatum tuum, quia in æternum.* Alii denique cum edit. ut nos in textu.

b Edit. *Quomodo ſuper inimicos intellexit, quos* &c. Non male. Melius tamen mſſ. cod. *quomodo, quos* &c. Hic enim ſubintelligimus, *inimicos habet*, poſt verbum, *prævidebat*.

* *Sacramento*, id eſt, baptiſmo, vel forte ſigno crucis. Namque ejus uſum priſcorum Chriſtianorum pietati familiariſſimum fuiſſe paſſim legimus in ſanctorum Patrum monumentis.

c Sic mſſ. At editiones, *gladium quo Chriſti nomen non refutet.*

curſio. Si agrum emere velis, ſi mercari domum, prudentiorem adhibes, & quid juris ſit, diligenter conſideras: & ne in aliquo forte fallaris, tibi ipſe non credis. At nunc tu ipſe emendus es tibi: de tuo pretio tractatur, conſidera quid ſis, quod nomen habeas, quid adquiras tibi, non agrum, non pecuniam, non gemmarum monilia: ſed Chriſtum Jeſum, cui nulla poſſunt pretia, nulla ornamenta conferri. Adhibe tibi conſiliarios Moyſen, Eſaiam, Hieremiam, Petrum, Paulum, Johannem, ipſum magnum conſiliarium Jeſum Dei Filium; ut adquiras Patrem. Cum his tractandum, cum his tota conferendum eſt tibi, tota meditandum die; ſicut meditabatur David, & hæc erat illi ſola meditatio. Non ſæcularibus animus traducebatur illecebris, non pecuniaria coacervandi patrimonii cupiditate flagrabat: non proferendi limitis, excludendique finitimi anxius curarum æſtus ſtudio meditationis intentum reflectebat affectum: quidquid poterat temporis dies habere, hoc totum ſola ſibi in Lege meditatio vindicabat.

8. Sed etiam hoc parum eſt diligenter, qui velit ad beatitudinis gratiam pervenire. Beatus enim die ac nocte meditatur in Lege. Anguſtior dies eſt meditatione doctrinæ. Non tantus dies in tempore, [a] quantus meditator in Lege. Unde vide ne illud magis videatur ſignificare, quod ei qui in Lege meditatur, ſemper dies eſt, & lumen ſine defectu, quod nullæ tenebræ noctis interpolent. Alioquin quomodo negligentiorem in proceſſu operis declararet, quem diligentiorem in ipſis operis ſui Propheta principiis eſſe voluiſſet? In die ergo meditator Legis, & Evangelii prædicator.

9. Et fortaſſe illi * qui novum non recipiunt Teſtamentum, in nocte legerunt, & ideo neſcierunt neque intellexerunt. Unde Salvator, ne etiam nos legeremus in tenebris, admonet dicens ambulandum in die, quia non offendit qui in die ambulat; videt enim gratiam lucis. Qui autem ambulat in tenebris, ſcopulum offenſionis incurrit.

Johan. 11. 9. & 10.

A

10. Sequitur: *Super omnes docentes me intellexi; quia teſtimonia tua meditatio mea eſt.* ℣. 99. Doctrinam profitentur ſcribæ Judæorum; quia Legem & prophetas ipſi priores habere meruerunt. Sed illi profitentur docere, ſed non docent. Ei autem populo qui ex gentibus credidit, competit dicere: *Super omnes docentes me intellexi*; quia illi non intellexerunt. Reſpondet Judæus: Unde habuiſti in-

B

telligere? Scriptum eſt: *Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: ſeniores, & dicent tibi.* Deut. 32. 7. Ego ſum Pater tuus, me interroga. *Sed etſi interrogavero, non reſpondebitis mihi*, Luc. 22. 68. dixit Jeſus: [b] & ex illo reſpondere non poſſunt, & ex illo ſupra illos intelligo qui non intelligebam; quia teſtimonia didici, quæ ille non novit. Didici: *Qui ſequitur me … tollat crucem ſuam.* Matt. 16. 24. Didici: *Diligite inimi-*

C

cos veſtros. Matt. 5. 44. Et ideo optat anathema eſſe Paulus pro fratribus genere, inimicis fide. Rom. 9. 3.

11. Videretur inconveniens eſſe verecundiæ prophetali hujuſmodi uſurpatio; eo quod præſumſerit dicere quod ſuper omnes docentes intellexerit, cum vel Legem Moyſes acceperit a Domino, Exod. 19. 7. & populo ejus inſtituta tradiderit, Aaron, ſacrificiorum omnium decurſo

D

ritu, ſacerdotalem docuerit diſciplinam, Exod. 28. 1. 2. & ſeq. Jeſus Nave ſignificaverit quemadmodum circumciſio poſſit iterari, Josue 5. 2. 3. & ſeq. Samuel unctionis propheticæ pariter ac regiæ ſacramenta monſtraverit. 1. Reg. 16. 13. Videretur, inquam, incongrua præſumtio, niſi præmiſiſſet ſuperiora, quibus non immerito ſuper docentes intellexiſſe ſe comprobaret. Debuit hanc adſumere confidentiam, qui docebatur a Domi-

E

no: & mandatum quod docebatur, Sup. ℣. 2. Domini erat, & ipſe Dominus qui docebat. Merito ſuper omnes intellexit, quem docebat ipſa Sapientia. Unde & alibi ait: *Beatus quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum.* Pſ. 93. 12.

12. Oſtendit igitur quod divinum eſt homines docere non poſſe: & ideo qui docere præſumunt, neſciunt; ſed

F

agnoſcit diſcipulus qui docetur. [c] In quo præter donum ſcientiæ quod de Spiritu ſancto fuerat conſecutus: moralis quoque ſuavis locus eſt, quod multi docentes ſunt qui quod non intelligunt, doce-

a Omnes edit. ac mſſ. aliquot; *quantus meditatus in Lege*. Et infra, *meditatur Legis & Evangelii prædicator*. Sed mſſ. plures ac potiores utrobique habent, *meditator*.

* Nempe Judæi, quos hic ſubinde vir ſanctus exagitat.

b Edit. omnes cum mſſ. nonnullis, *& ex illo novi reſpondere, & ex illo ſupra illos intelligo, quod non intelligebant*. Alii majori numero, ut in textu; ubi poſt vocem, *illo*, ſubintelligendum videtur, tempore, quo Chriſtus hæc verba Judæis dixit. Rurſus edit. Rom. *quæ illi non noverant*. Aliæ cum mſſ. *quæ ille non novit*: quod referendum ad ſuperiora: *Reſpondet Judæus* &c.

c Superiores edit. *In quo? Propter donum ſcientiæ, quod … conſecutus. Moralis* &c. Mſſ. autem magno conſenſu, ut in corpore; niſi quod loco præpoſitionis *præter*, pauci legunt, *præeſt*; non male, ſi punctum transferatur poſt vocem *conſecutus*.

docere ſe dicunt : & plurimi ſunt diſcipuli qui ſtudio ſuo adſequuntur & induſtria quod non didicerunt a magiſtris. Denique ante nos quidam intereſſe dixit inter docentes atque doctores; fortaſſe hoc arbitratus quia doctores ſunt aliorum judicio ad hoc munus electi : docentes autem qui propria uſurpatione hoc ſibi munus adſumſerint. Sed cedant neceſſe eſt ei doctores quoque, quem teſtimoniorum meditatione cæleſtium doctrina Dei docentis imbuerit.

℣. 100. 13. Sequitur : *Super ſeniores intellexi ; quia præcepta tua exquiſivi*. Nec hoc quidem difficile, ut is quem Dominus docerit, ſuper ſeniores intelligat ; [a] ſiquidem Dei gratia ad doctrinam, & maturitatem ætatis progrediatur ſenilis.
Sap. 4. 19. Cum enim ætas ſenectutis vita immaculata ſit, utique doctrina vitæ immaculatæ ſenilem præſtat ætatem. Denique excuſanti Hieremiæ quod juvenis
Hier. 1. 7. eſſet, reſponſum eſt : *Noli dicere, juvenis ſum ;* eo quod non æſtimaretur juvenis definitione divina, qui canam haberet prudentiam, quæ ſanctificationis cæleſtis gratia reluceret.

14. Verumtamen non mihi videtur ſe ipſum laudare Propheta, & præ-
Eccl. 8. 11. ferre ſenioribus, cum legerit : *Non te prætereat narratio ſeniorum : & ipſi enim didicerunt a patribus*. Nam & alibi dixit
Eccli. 32. 13. Sirach Sapientia : *Ubi ſunt ſenes, non multum loquaris*. Sed novit quibus ſe præferat ſenioribus, inveteratis ſcilicet in peccato, & veterno impietatis, atque ſenio perfidiæ delirantibus. Iſti ſunt ſeniores plebis de quibus dictum eſt qui dominum Jeſum Pilato præſidi
Marc. 14. 53. tradiderunt: *Convenerunt* enim *ſacerdotes, & ſcribæ, & ſeniores*, ut ait Marcus. Et
Marc. 15. 1. Act. 4. 1. & ſeq. iterum : *Fecerunt ſacerdotes concilium cum ſenioribus; ut eum traderent*. Et adverſum apoſtolos in Actibus eorum, quod ſeniores Iſrael convenerint, Petrus ſanctus, & Lucas Evangeliſta teſtantur. Non ergo ſenili derogavit ætati : ſed voce populi ſenioris indocibilem Dei vetuſtum illum dierum Judæorum fore populum prophetavit, qui quod in juventute ſua non adquiſierat, & in ſenectute invenire non potuit. Namque a principio frequentibus Dominum

A exaſperaverit offenſis. Cujus igitur gratiam cum eſſet juvenis, non potuerat emereri, hujus adventum ſenex non meruit agnoſcere, donum tenere non potuit. [b] Senſus autem in canitie, indicium ſenectutis in ſenſu eſt, & veterani conſilii ſcientia intellectus maturitate, non vitæ longævitate præfertur.

15. Exquiramus ergo mandata Dei ;
B ut ſuper ſeniores intelligamus. Fugiamus viam lubricam peccatorum ; ut poſſimus præcepta cuſtodire cæleſtia. Hoc enim declarant ſequentia. Super ſeniores intellexit Jacob junior frater ; *Gen. 25. 32.*
quia cum ſenior frater Eſau prærogativam ſibi benedictionis privilegio ætatis expoſcit, reliquit epulas mitiores, dum quærit agreſtes. Profecto illo in venationem, junior frater veſtimenta ejus *Gen. 27. 15. & ſeq.*
C accepit, & mihi tradidit populo nationum, materno uſus conſilio. Illam ergo ſapientiæ ſtolam quam habuit antea populus Judæorum, induit me Rebecca. Stola ejus bona Lex & prophetæ. Hac ſtola ille populus eſt nudatus, nos induti ſumus. Induit nos mater illa Hieruſalem, quæ in cælo eſt. Accedimus ergo ad Patrem, offerimus illi epulas mitiores, patientiæ
D cibos, miſericordiæ lenitatem, intellectus ſuavitatem. Accipio benedictionem, præripio fratri ſeniori gratiam ſpiritalem. Venit ille, iraſcitur : non invenit quod accipiat. Mater occurrit, & pio nos hortatu informat. Reſidet penes me ſtola illa bonis intexta mandatis.

16. *Ab omni*, inquit, *via maligna prohibui pedes meos ; ut cuſtodiam verba tua*. ℣. 101.
E Vere dignus qui ſuper ſeniores intelligeret ; quandoquidem divino eſt honoratus ſpiritu, ut ſeniores doceret non ſolum intellectus veritatem, verumetiam peccati fugam, culpæque cautelam. Itaque cum fragilitas humana prona ſit, ut ad imum affectibus, [c] & currente veſtigio feratur in vitium, docet quemadmodum viæ iſtius lubricum & itineris hujus amfractus viantem implicare non poſſit. *Prohibui*,
F inquit, *pedes meos a maligna via*, hoc eſt, ab iſtius ſæculi vanitate; quia ſæculum in maligno poſitum eſt. Dubium quidquid

a Ita mſſ. prope ad unum. Vet. autem edit. *Siquidem Dei gratia erogata ad doctrinam, maturitatem ætatis ſupergreditur ſenilis*. Rom. edit. . . . *doctrina, maturitatem ætatis ſupergrediatur ſenilis*.

b Vet. edit. *Specioſum autem in canæ judicium ſenectutis ſenſu eſt*. Rom. . . . *incanæ judicium ſenectutis, & veterani* &c. Mſſ. tres: *Sponſum* (id eſt promiſſum) duo: *Promtum autem incanæ judicium ſenectutis in ſenſu eſt*. Ceteri denique, ut in contextu ; niſi quod nonnulli habent, *judicium ſenectutis*.

c Edit. ant. *prona ſit ut labatur non ad unum affectibus malum, & currentem cuncta in præceps ſuſcipiant probra, atque toto e veſtigio feratur in vitium : docet quemadmodum vitæ iſtius lubricam declinant ſemitam, itineris* &c. Rom. edit. poſt voces, *affectibus malum*, ita repoſuit : *ſed univerſum toto veſtigio feratur in vitium, & currentem cuncta in præceps ſuſcipiant probra. Docet* &c. Mſſ. vero omnes ad locum reſtituendum concurrunt ; niſi quod in duobus legitur, *pronis ut ad imum affectibus, & currente veſtigio feratur in vitium, docet* &c. Non male, ſi vocula *ut* expungeretur. In quibuſdam aliis habetur etiam *unum*, pro *imum* : ex quo errore totius loci corruptio ſecuta eſt.

a quid eſt, & ancipitis [a] effectus, hoc malignum eſt; ut lux dubia, maligna dicitur: ita malignum eſt quidquid admiſcet malitiæ tenebras veritati. Revoca ergo ab iſtius mundi lubrico pedes animi tui, & mentis inceſſum. Prnhibe, inquam, reſiſte cupiditatibus, obſiſte motibus qui videntur irruere, ſicut beſtiæ atque jumenta; ut teneros fructus, & nnva ruris hujus noſtri culta depaſcant.

17. *Prohibui*, inquit, *pedes meos*. Non utique corporis pedes prohibent, qui mentis piæ plerumque obſequuntur arbitrio. Neque enim prohibendi ſunt, cum prodeunt ad Dei templum, viduæ opem ferre feſtinant, impium prævenire, ſupplantare aliquem fraudulentum. Alius igitur eſt pes qui jure prohibetur. Quis ille ſit, ipſe Pro-
Pſ. 35. 12. pheta nos doceat: *Non veniat*, inquit, *mihi pes ſuperbiæ*. Eſt etiam pes iniquitatis, qui cito labitur, & ſtare non poteſt, ſicut pes perfidnrum eſt, do
Ibidem 13. quibus ſcriptum eſt: *Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulſi ſunt, nec potuerunt ſtare*. Prohibe ergo pedes tuos, ne cadas; ſunt enim nnn ſolum criminum, ſed etiam infirmitatis pedes. Et videndum ne cadas. Et videaris tibi forſitan bene ſtare: ſed dicit tibi
1. Cor. 10. 12. Paulus: Et tu qui ſtas, vide ne cadas. Diligenter adtende viam tuam, ut audias: *Tu autem hic ſta mecum*. Stans enim cum Deo, lapſum timere non pnteris. Stans cum Deo poteris dicere:
Deut. 5. 31. *Eruit .... pedes meos a lapſu*: ſed ita eruit Dominus pedes tuns ab nmni lapſu, ſi cognnverit quod tu prnhibeas pedes tuos a lapſu. Ideo hoc meruit David, ut Deus a lapſu pedes ejus erueret; quoniam pedes ſuos ipſe prohibebat, ne præcipiti atque incauto peccatnrum laberentur veſtigio: unde & potuit verba cuſtodire divina. Non enim cuſtodire quis poterit, niſi potuerit prius ſtare. Cum autem cuſtodierit, ipſi incipit Dei Verbum ferre cuſtodiam. Prnhibitos pedes ſuos a via maligna bene dicit, qui Chriſtum viam eſſe nnvit.

Verſ. 102. 18. *A judiciis tuis non declinavi; quoniam tu legem poſuiſti mihi*. Expoſuit quid eſſet a via maligna prohibere pedem; a judiciis utique nnn declinare divinis, & firmum atque immnbile perſeverantis innocentiæ tenere veſtigium, non deflectere gradum, nec de curriculo avertere diſciplinæ, ſed ſemi-

A tis nnn ſolum veteris in Sina, ſed etiam novæ Legis inſiſtere ſecundum Evangelii claritatem.

19. Eſt etiam Evangelii lex, de qua dicit in ſuperioribus hic Propheta: *Con-* Pſ. 9. 21.
ſtitue, Domine, legislatorem ſuper eos: ſciant gentes quoniam homines ſunt. Adventum utique Domini intelligimus [b] prophe- b
tari, & vocatinnem gentium quæ ante in lutum qunddam corporis hujus vi-
B debantur infixæ, voluptati corruptionis ſuæ tamquam fæci, & libidini inhærentes; quia Dominum neſcierunt.
Et ideo iratus: *Avertantur*, inquit, Ibidem 18.
peccatores in infernum; ut non viderent deſcendentem & adſcendentem animam dnmini Jeſu, & converterentur ad Dominum, qui converti cum viverent,
noluerunt. Sed de illis dicit gentibus, Ibidem.
C quæ obliviſcuntur Dominum.

20. Scierunt ergo & obliti ſunt: tamen prophetica benignitate nrat, ut exſurgat Dominus, nnn prævaleat ho-
mo; ut cogitatinnes terrenæ, & mo- Ibidem 20.
tus omnes ferventes hujus corporis conquieſcant. *Judicentur gentes*; qunniam tunc cognnſcitur Dominus, cum timentium convertitur affectus, gravis terrore judicii: *Et diſcant gentes quoniam*
D *homines ſunt*, luti corruptione reſolubiles, & limo dureſcente formati; quod ante qui Legem non acceperant, neſciebant. Unde Propheta quaſi & ipſe turbatus terrenæ fragilitatis contempla-
tinne, ait: *Ut quid, Domine, diſceſſiſti* Ibidem 21.
longe? Bene timet, qui hominem ſe eſſe cognnſcit: ſed quia plus timet nobis, qui ſumus ex gentibus peccatnres, precatur ne longe fiat a ſuis gentibus; ut qui lnnge eramus, incipiamus eſſe
E prnpiores, & ſciamus quia homines ſumus, ad imaginem ſcilicet & ſimilitudinem Dei facti, quibus per Virginis partum etiam Chriſtus conformis eſt factus. Recte ergo & ad infirmitatem accipitur, & ad gratiam: *Sciant gentes quoniam homines ſunt*: altero per commune quoddam atque carnale conſortium beſtiarum: altero per imaginem Dei, & carnis Dominicæ ſacramentum dignitas eſſe cœpit, quæ igno-
F bilitas videbatur.

21. Merito ergo non declinavit a Judiciis Dei populus nationum, qui poteſt dicere: *Quoniam tu legem poſuiſti mihi*. Nnn per Mnyſen, nnn per prophetas, ſed ipſe per te, Jeſu, *legem poſuiſti mihi*, hoc eſt, Evangelium. Ideo nnn declinavi a via; quia te adſpexi,

te

a Mſſ. complures, *& ancipitis affectus*, id eſt, quod ancipiti modo nos movet & afficit. Alii tamen non pauci, ac edit. omnes, *& ancipites effectus*. Quod autem de maligna luce adjicitur, id procul dubio deſumtum eſt ex illo Virg. lib. 6. Æneid.

Quale per incertam lunam ſub luce maligna
Eſt iter in ſilvis.

b Mſſ. aliquot, *prophetari vocatione gentium*. Rurſus ubi omnes edit. cum Reg. cod. *tamquam faci & libidini*: alii cod. magno numero, *quam fecerant* (tres, *quam fecerunt*) *& libidini*.

te cognovi, tua itinera ſequutus veram
cognovi viam.
22 Itaque prædicationem audiens E-
vangelii quam propheticus ſpiritus præ-
℣. 103. cinebat, ait: *Quam dulcia faucibus meis*
verba tua, ſuper mel & favum ori meo!
Et bene *dulcia*, quibus prædicatur re-
miſſio peccatorum, vitæ perennitas,
reſurrectio etiam defunctorum, quæ
perpetuæ mortis & acerbæ amaritudi-
nem temperarunt. Per hæc mortem
1. Cor. 15. 55. cœpimus dicere: *Ubi eſt, mors, victoria*
tua? Et bene *faucibus dulcia*; eo quod
intimis infuſa viſceribus gratia ſpirita-
lis ſit.
23. *Super mel & favum*, inquit, *ori*
meo dulcia. Et ideo quia dulcia nobis
verba tua eſſe cœperunt, dicis ad Ec-
Cant. 4. 11. cleſiam: *Favum diſtillant labia tua, Sponſa*.
Quid ſit favus, doce nos, Salomon?
Tu enim dixiſti: *Favi mellis, ſermones*
Prov. 16. 24. *boni*. Et vere bonus favus, quem man-
ducat Eccleſia, multorum propheta-
rum velut apum ſpiritali ubertate con-
geſta mella redolentem. Hoc eſt mel
Cant. 5. 1. de quo ait: *Manducavi panem meum cum*
melle meo: bibi vinum cum lacte meo.
Myſticus ſermo cæleſtium ſcripturarum
ſicut panis eſt, qui confirmat cor ho-
minis, velut fortior cibus verbi. Sua-
ſorius autem ethicus, dulcis, & mol-
lior; eo quod ethica prædicatione men-
tis interna [a] mulcentur: amara febri-
bus, id eſt, pœnitentia delictorum,
miti corda ſermone dulceſcunt. Stil-
lant mel labia prædicantis, quando
colliſa duris caſibus vel ruinis, lapſæ
animæ membra refoventur.
24. Eſt etiam vis ferventior verbi,
ſicut vini. Eſt etiam in lactis ſpecie
Ibidem. ſermo lucidior. *Edite*, inquit, *proximi*
mei, & bibite, & inebriamini. Bona ebrie-
tas, quæ ad meliora atque jucunda
facit quemdam mentis exceſſum; ut
immemor ſollicitudinum animus noſter
vino jucunditatis hilaretur. Bona men-
Pſ. 22. 5. ſæ ſpiritalis ebrietas. Denique: *Pocu-*
lum inebrians quam præclarum eſt! Sed &
Pſ. 64. 11. alibi habes: *Rivos ejus inebria, multiplica*
generationes ejus; eo quod ebrietas terræ
cum infuſa fuerit imbre cæleſti, ſuſci-
tare ſemina, fructus multiplicare con-
ſueverit. Itaque verbum Dei quod
ſicut pluvia deſcendit de cælo, ubi
venas terræ noſtræ, vel animæ ac
mentis inebriavit prædicatione divina,
excitavit virtutum ſtudia diverſarum,
fructuſque fidei & caſtæ devotionis
Ibidem 10. adolevit; meritoque ei dicitur: *Viſitaſti*

A *terram, & inebriaſti eam*. Suſceptione
etenim corporis viſitavit; ut ſanaret
infirmos: inebriavit gratia ſpiritali; ut
anxios jucunditate mulceret.
25. Recte ergo Sponſæ dicitur:
Favum diſtillant labia tua, Sponſa: mel & Cant. 4. 11.
lac ſub lingua tua. Os enim juſti diſtil-
lat ſapientiam: de ore juſti ſuavitatis
& miſericordiæ mella procedunt: in
ore juſti nullus dolus, nulla fallacia,
B nulla eſt amaritudo peccati. Audit
Eccleſia verba juſti, audit plebs Dei
præcepta ſapientis, delectatur alloquii
ſuavitate, moralis diſputationis jucun-
ditate mulcetur, dicens: *Quam dulcia*
faucibus meis verba tua, ſuper mel & fa-
vum ori meo! quia mel apum ad horam
delectat, ſed cito ſapor ejus evaneſcit,
& plerumque viſcera vitioſa læduntur:
verborum autem moralium etſi pun-
C gunt mella, non lædunt. Cognoſce
tamen cui illa credantur; ſcriptum eſt
enim: *In aurem inſipientis nihil dicas; ne* Prov. 23. 9.
quando irrideat prudentes ſermones tuos.
Evomet enim, & rejiciet ſermonem
tuum ſtultus, qui ejus non poteſt ſen-
tire ſuavitatem.
26. Sequitur: *A mandatis tuis intel-* ℣. 104.
lexi: propter hoc odio habui omnem viam
iniquitatis. Conſequens huic verſiculo
D eſt: *Concupiſcens ſapientiam, ſerva man-* Eccl. 1. 33.
data. Sed nemo poteſt ſervare, niſi qui
intelligit. Denique redduntur quotidie
omnia verba Legis a quibuſdam ſenio-
ribus Judæorum, & nemo eorum pot-
eſt cuſtodire mandatum. Neque enim
arborem dixerim cuſtodire fœcundita-
tem naturæ, quæ luxuriat in foliis,
vaneſcit in fructu: nec terram illam
dixerim cuſtodire fructus ſuos, quæ
filicem inviſam parit agricolis, edere
E frumenta non ſoleat: nec paſtor cuſto-
dire videtur pecus, qui eligere pabula
profutura non noverit, lupos cavere,
canibus vallare ovilia ſua, neſciat po-
tum, cum opus ſit, miniſtrare. Nam
producere tantummodo ſine ulla cura
mutum pecus, tantumdem eſt quan-
tum Scripturas legere tantum populum
Judæorum. Ubi ſint ſpiritalis paſcua
ſacramenti, ubi littera occidat, ubi
F intelligibiles incurſent lupi, ubi ſit re-
quies refectionis, ubi ſpes reſurrectio-
nis, qui ſint canes qui pro gregis poſ-
ſint latrare cuſtodia, populus & ipſo
grege magis mutus ignorat.
27. Itaque ſi dicat: Mandata cuſto-
dio; reſpondetur ei: *Tu vero odiſti diſci-* Pſ. 49. 17.
plinam, & projeciſti ſermones meos poſt te. 18. 19. & 20.

a Ita cuncti mſſ. & vet. edit. Rom. vero: *Sicut enim oris amara, quæ febribus vel aliis accidunt ægritudinibus, mel mitificat; ita triſtia delictorum pœnitentia* &c.

Si videbas furem, ſimul currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundavit nequitia, & lingua tua concinnabat dolos. Sedens adverſus fratrem tuum detrahebas. Non eſt hoc cuſtodire mandata, ſed prævaricari: ſtatutis facere contraria, non eſt intelligere, ſed ignorare. Quomodo poſſunt verba Dei dulcia eſſe in faucibus tuis, in quibus eſt amaritudo nequitiæ? Quomodo mel & lac ſub lingua tua? cum dolum lingua tua componat; ut aliud pectore concipias, aliud forenſi ſermone prætendas, ut decipias incautum: cum tibi Petrus apoſtolus dicat, ut deponas omnem malitiam, & fucum ſimulationis abjicias, dicens: (1. Pet. 2. 2.) *Sicut nunc geniti infantes, rationabiles, & ſine dolo, lac concupiſcite.* Oſtendit enim nobis quid ſit mel & lac habere ſub lingua; ut non maledicere maledicentibus, ſed benedictionem referre noverimus: neſciamus odiſſe niſi viam iniquitatis; ut facere quod exſecramur, (Rom. 7. 15.) reluctanti caveamus affectu. Ideo Paulus cavebat in carne ſua malum; quia (1. Johan. 2. 16.) oderat. Ideo Johannes monet in epiſtola ſua ne diligamus ſæculum: *Quia omne quod in ſæculo eſt, concupiſcentia eſt carnis, & concupiſcentia oculorum, & jactantia vitæ.*

28. Eſt ergo in nobis ut & bene aliquid oderimus, & bene aliquid di- (Matt. 5. 44.) ligamus. Sicut enim bene amare poſſumus ſervos Dei, & bene diligere poſſumus inimicos noſtros ſecundum verbum Domini: ita bene odiſſe poſſumus inimicos Dei, odiſſe iniquitatem, odiſſe perfidiam, odiſſe turpitudines, odiſſe mundi iſtius vanitates. Odio igitur eſſe debent quæ ſæculi ſunt; ne ſecuris affectibus & otioſis blanditer conciliatricula voluptatis irrepat illecebra. Facile capit oculos petulantis forma meretricis, niſi eos odia premant juſta, & impuritatem indignatus avertat affectus. Inflat plerumque homines, & [a] tumido reſupinat faſtidio nobilitatis jactantia, & rerum adfluentia ſæcularium; niſi pudeat in te aliena magis, quam propria laudari. Chriſtus cum dives eſſet, pauper factus eſt: in paupere, non in divite te redemit. Confitentibus Dei filium imperabat tacere; ut operibus magis quam ſermonibus Deus agnoſceretur: & tu nobilem te dicis, qui es factus e terra? David rex dicit: *Memento, Domine, quia pulvis ſumus:* (Pſ. 102. 14.) & tu in hoc caduco atque limoſo genere gloriaris, & divitem te putas, qui cras potes eſſe mendicus; cum vita tua non in abundantia tua, ſed in Dei ſit miſericordia? Cui honor, gloria laus, perpetuitas a ſæculis, & nunc, & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

SERMO QUARTUS-DECIMUS.

נ Nun.

1. NUn littera hebræa eſt quartadecima cujus interpretatio eſt, *Unicus*: vel in alia interpretatione: *Paſcua eorum*. Ecce ipſæ Hebræorum litteræ teſtificantur dominum Jeſum eſſe unicum Patris Filium, Verbum Dei. Denique primo ſtatim verſu David de unico Filio Dei dicit: *Lucerna pedibus meis Verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* Unde intelligimus ideo per litteras Hebræorum pſalmum hunc eſſe digeſtum; ut homo noſter tamquam parvulus, & ab infantia per litterarum elementa formatus, quibus ætas puerilis adſuevit, uſque ad maturitatem virtutis excreſcat. Litteræ autem ſingulæ velut tituli ſunt eorum verſuum, qui ſub iiſdem litteris adſcribuntur, ſeriem & continentiam declarantes, ſicut hic *unicum* ſignificat littera, & de unigenito Dei Filio, atque ejus æterni luminis claritate pſalmi hujus portio prophetat.

2. Nec ſane ab iſta abhorret etiam illa in alio reperta codice litteræ hujus [b] interpretatio. Quæ ſunt enim paſcua noſtra, hoc eſt, fidelium, niſi Chriſtus? In cujus paſcuis ſe locatum Propheta lætatus eſt, dicens: *In loco paſcuæ ibi me collocavit.* (Pſ. 22. 2.) Ipſe enim nos paſcit, & reficit. Bona paſcua divina ſacramenta ſunt. Carpis illic novum florem, qui bonum odorem dedit reſurrectionis. Carpis lilium, hoc eſt, ſplendorem æternitatis. Carpis [*] roſam, hoc eſt, Dominici corporis ſanguinem. Bona etiam paſcua libri ſunt ſcripturarum cæleſtium, in quibus quotidiana lectione paſcimur, in quibus recreamur ac reficimur; cum ea quæ ſcripta ſunt, deguſtamus, vel ſummo ore libata fre-

[a] Edit. vet. *tumido ore ſupinat faſtigium nobilitatis, jactantia* &c. Rom. & duo mſſ. *tumido reſupinat faſtigio nobilitatis jactantia*. Alii magno numero, *tumido ore ſupinat faſtigio* &c. Quatuor tantum, ſed, noſtro quidem judicio, hic præferendi, legunt, ut in corpore.

[b] Omnes edit. *interpretatio, quæ eſt, paſcua eorum, hoc eſt, fidelium. Quæ ſunt paſcua, niſi Chriſtus?* Mſſ. ad unum, ut in textu.

[*] *Roſam*, eo forte Dominicum ſanguinem vocat, quod frequentius e vino rubei coloris conſecraretur maxime ob ſimilitudinem. Conſule ſuper ea re lib. 4. *De Sacram.* cap. 4. Et lib. 1. *De Liturgia Gall.* cap. 5. num. 9. pag. 40.

frequentius ruminamus. His paſcuis grex Domini ſaginatur.

3. [a] Bona etiam Chriſti paſcua, qui paſcit in liliis, in ſplendore ſanctorum: bona paſcua etiam montes convallium. Nam & in his paſcitur Chriſtus, ſicut capreolus, aut hinnulus cervorum. Montes ſunt convallium, ſicut luminaria iſtius mundi ſedula humilitate fulgentes, qui virtutum diverſarum præſtant cacumine, & ſupra mundum meritis ſuis eminent. Iſti ſunt de quibus dicitur: *De hoc mundo non ſunt, ſicut & ego non ſum de hoc mundo*; (Johan. 17. 14.) quia ſupra mundum ſunt qui Chriſtum ſequuntur. Convallis autem mundus eſt: ideoque diſpoſuit in convalle fletus; eo quod in hoc mundo fletus ſint lacrymæque. Et providens Dominus diſpoſuit in hoc mundo Teſtamentum ſuum; ut magis hic fleamus peccata noſtra, quam flenda ſervemus.

4. Paſcua noſtra etiam iſti verſiculi ſunt, de quibus hodie tractaturi ſumus, in [b] quibus David dicit: Paſcebam oves patris mei, (1. Reg. 17. 34.) oſtendens veram lucernam, docens humilitatem. In paſcuis talibus verus David, verus humilis, & manu fortis, qui non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemet ipſum exinanivit, & homo natus per Virginis partum humiliavit ſe uſque ad mortem, oves Patris ſui divina prædicatione paſcebat; cum ſecundum Scripturas ſuum probaret adventum, (Luc. 4. 21. Johan. 6. 9. & ſeq.) cum quinque panibus & duobus piſcibus hominum millia multa ſaturaret.

5. Hæc ergo noſtra ſunt paſcua, hæc eorum qui poſſunt dicere: *Quam dulcia faucibus meis verba tua!* (Sup. v. 103. v. 105.) Hæc eorum paſcua qui dicunt: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine*. Paſcitur enim os noſtrum verbo, cum loquimur mandata Dei Verbi. Paſcitur & oculus noſter interior lucernæ ſpiritalis lumine, quæ nobis in hac mundi nocte prælucet; ne ſicut in tenebris ambulantes, incertis titubemus veſtigiis, & viam veram invenire nequeamus. Intelligibilis igitur pedum greſſus, intelligibilis & lucerna; quia Verbum Dei lucerna eſt. Nonne hoc in principio erat Verbum apud Deum: quomodo ergo lucerna eſt? Nonne hoc erat verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: quomodo ergo lucerna dicitur? Eſaias clamat: *Populus qui ſedebat in tenebris,* (Eſai. 9. 2.)

A *lucem vidit magnam*: quomodo hic dicitur lucerna?

6. Sed videamus ne forte idem Verbum Dei aliis magna lux ſit, aliis lucerna. Mihi lucerna, Angelis lux eſt. Petro lux erat, quando adſtitit ei Angelus in carcere, (Act. 12. 7.) & lumen circumfulſit eum. Paulo lux erat, quando euntem ad perſequendum populum Chriſtianum circumfulſit eum lux de cælo, & audivit dicentem ſibi: *Saule,* (Ibid. 9. 4.) B *Saule, quid me perſequeris?* Et magna quidem lux. Denique lucernæ Pauli lumen evanuit, ubi divinæ ſplendor lucis emicuit.

7. Et vere lucerna eſt mihi Chriſtus, quando iſto noſtro ore recenſetur. Lucet in limo, fulget in vaſe fictili theſaurus ille, quem habemus in vaſis [c] fictilibus. Mitte oleum, ne deficiat tibi; quia lumen lucernæ eſt oleum, non oleum terreſtre, ſed illud oleum miſericordiæ cæleſtis & gratiæ, quo C ungebantur prophetæ. Oleum tuum humilitas eſt, quo cervicis noſtræ dura molleſcunt: oleum tuum miſericordia tua eſt, quo etiam colliſa ſcopulis peccatorum foventur corpora. Hoc oleum vulnerato illi a latronibus, deſcendenti ex Hieruſalem (Luc. 10. 33. & 34.) Evangelicus ille Samaritanus infudit, qui videns eum, miſericordia motus eſt, & alligavit vulnera ejus, infundens oleum & vinum. Hoc oleum ſanat ægrotos; miſericordia enim a peccato liberat. Hoc oleum D lucet in tenebris, ſi opera noſtra luceant coram hominibus. Hoc oleum lucet in Eccleſiæ ſolemnitatibus. Denique quibus oleum non defuit, nec (Matth. 25. 10. 11. & 12.) lumen fidei defecit? ſed cum lampadibus in locum nuptiarum introire meruerunt: quæ autem in vaſis ſuis oleum non tulerunt, hoc eſt, non habuerunt fidem, non prudentiam, non miſericordiam, animæ in hoc conſti- E tutæ corpore, merito Infidelitatis excluſæ ſunt. Ideo & tu habeto ſemper lucernam ardentem, vel lucentem facem. Si enim neque lucerna, neque lampas tua luceat, ſtulta virgo diceris, nec introibis in thalamum Sponſi tui ſuperioris: ſed remanebis in tenebris cæcitatis, quaſi qui oderis lucem; ne opera tua flagitioſa prodantur. *Omnis* (Johan. 3. 20.) F *enim qui male agit, odit lucem.* Habeto fidem, habeto prudentiam, ut ſemper habeas in vaſis tuis oleum miſericordiæ, devotionis gratiam; quia prudentes acceperunt oleum in vaſis ſuis cum lam-

a Ita ſex mſſ. melioris notæ: in aliis vero, & ant. edit. omittuntur, *Nam & in his . . . montes ſunt convallium*. At Rom. edit. verba ſic inverterat: *Bona etiam Chriſti paſcua montes convallium (nam & in his paſcitur Chriſtus, ſicut capreolus, aut hinnulus cervorum) hoc eſt, in ſplendoribus ſanctorum, ſicut* &c.

b Mſſ. ſeptem, *in quibus David paſcebat oves patris ſui*.

c Omnes edit. ac non pauci mſſ. *fictilibus. Lumen lucernæ eſt, mitte oleum ne deficiat tibi lumen lucernæ. Et oleum non olea terreſtris* &c. Septem alii mſſ. melioris notæ, ut nos in textu.

lampadibus ſuis. Ungite, o homines, lampades veſtras: cum jejunatis, ungite caput veſtrum. Infundamus mentibus noſtris oleum; ut corpus noſtrum lucidum ſit. Luceat tibi ſemper lucerna Verbum Dei: luceat & lucerna corporis tui oculus tuus. Conſcientia tua lucens, bene in hoc corpore lucernæ lux eſt; quia ipſa eſt oculus tuus. Sit purus oculus tuus. Si conſcientia tua munda ſit, munda eſt caro tua: ſi autem tenebroſa eſt conſcientia tua, etiam corpus tuum conſcientiæ tuæ nocte tenebroſum eſt. Lucernæ ergo & nos ſumus toto operti corpore, vix aliquid exiguum habentes unde lucere poſſimus.

8. Denique & Johannes lucerna erat, ſicut dixit Dominus de eo: *Ille erat lucerna ardens, & illuminans*. Bona lucerna, quæ lumen accipiebat a Chriſto; ut lucere poſſet in hoc ſæculo: merito ardens, merito illuminans; quia erat nuntius Chriſti, illuminans prædicatione fidei pectora ſingulorum. Sed & iſtis lucernis dedit, ut lux mundi eſſent, dicens ad apoſtolos: *Vos eſtis lux mundi*. Ergo ſi gloria ſanctorum nunc ſicut lucerna, nunc ſicut lux mundi ſulgebat in hoc ſæculo, quid dicimus de Verbo Dei, quod & lucerna eſt pedibus meis?

Joh. 5. 35.

Matt. 5. 14.

9. Et fortaſſe ubi non ſunt tenebræ, non eſt lucerna Verbum Dei, ſed ſupra lucernam; quia lux eſt. Tenebræ iis non ſunt qui vident lucem. Denique, *tunc juſti ſulgebunt ſicut ſol in regno patris ſui*. Et fortaſſe ſecundum Legem lucerna eſt Verbum Dei, ſecundum Evangelium lux magna eſt. Judæis lucerna eſt, & lucerna ſub modio. Lucet Lex, ſed non videtur; quia operta eorum doctrina eſt & [a] cogitatione vitiorum, & cæcitate perfidiæ: populo autem ex nationibus lux eſt. Denique, *populo qui ſedebat in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis*. Aperi igitur feneſtras tuas; ut ſplendor tibi magnæ lucis introeat. Paratum fac candelabrum tuum; ut lux tua non operiatur integumento corporis tui, & menſura terrenæ hujus fragilitatis: ſed ſupra menſuram corporeæ infirmitatis animæ tuæ virtute præfulgeas. [b] Aut ſi ad menſuram teneris, vide ne ſuper efficiant ipſæ menſuræ, ne ſupereffluant: ſed bonis ſeminibus ſint contentæ. Non ſit otioſus ſermo tuus, non ferietur & vacet verbum tuum; ne fiat lucerna ſub modio. Potens eſt Deus qui ſuper candelabrum conſtituat lucernam tuam; ut luceat omnibus qui in domo ſunt, ut qui ingrediuntur lumen videant. Candelabrum principale noſtrum eſt. Pone ſermonem in principali tuo; & omnibus luceat qui ingrediuntur in Eccleſiam. Accipe & aliud candelabrum. Conſidera os tuum, conſidera & ſermonem tuum. Nonne os tuum candelabrum eſt, & verbum tuum lucerna eſt, cum de ore tuo profertur? Hæc lucerna ſemper tibi luceat, hoc eſt, verbum tuum luceat, & numquam extinguatur.

Matt. 13. 43.

Iſai. 9. 2.

10. Quæris ut doceam quomodo non poſſit extingui? Scriptum eſt: Lumen juſti ſemper inextinguibile eſt: *lumen* autem *impiorum extinguetur*. Hoc lumen erat lucernæ, quæ lucebat in tabernaculo Teſtimonii, & hodieque lucet in Eccleſia, vir ſapiens. Hic eſt oculus Eccleſiæ, qui non dicit manibus, hoc eſt, [c] operantibus, ſed non acutis ad intelligendum: Non eſtis mihi neceſſarii. Ergo ſuper candelabrum lucebat, qui dicebat: *Noſtra autem converſatio in cælis eſt*. Nam & David tota mente jam converſabatur in cælo, & adhuc tamen dicebat: *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. Aut fortaſſe quaſi bonus magiſter mihi præire cupiebat; ut lumen ſequi diſcerem, & illius pedibus ambularem. Oſtendit ergo mihi [d] hanc lucernam ſequi diſcere in iſtius ignorantiæ, in iſtius operimenti corporei tenebris conſtituto; ut Chriſtum ſequens, nullum lapidem offenſionis incurram. Errabat Petrus in tenebris ignorantiæ, negabat Chriſtum eſſe moriturum; quia adhuc non videbat moriturum & reſurrecturum eſſe pro nobis. Converſus ad eum Dominus ait: *Vade retro poſt me*. Oſtendit illi lucernam quam deberet ſequi, *poſt me*, dicens. Sequutus verbum Dei confirmatus eſt: poſtea cœpit inhærere Chri-

Job 18. 5.

Philip. 3. 20.

Matth. 16. 23.

a Sic plerique mſſ. Alii nonnulli, & cunctæ edit. *contagione vitiorum*. Non male: ſed tamen alluſio videtur hic fieri ad opinionem ſacerdotum Judaici populi, qui cogitationes ac deſideria Legi contraria non condemnabant.

b Rom. edit. *Aut ſi menſuram tenueris, vide ne deficiant ipſæ menſuræ, nec ſupereffluant* &c. Vet. cum cunctis mſſ. *Aut ſi ad menſuram teneris*. In reliqua vero parte mſſ. inter ſe diviſi partim voci *teneris*, continuo ſubjungunt, *ſupereffluat ipſa menſura, ſupereffluat, ſed bonis ſit conferta ſeminibus*. partim cum vet. edit. lectionem præferunt, quam ſecuti ſumus.

c Cunctæ edit. *operantibus* (*cum ſit quidem anguſtis operatus, ſed non anguſtus ad intelligendum*) *Non eſtis* &c. Mſſ. plerique, *operantibus ad intelligendum: Non eſtis* &c. Optime omnium Navar. unus, Vind. Aud. Ebr. & Fisc. ut ſupra in contextu.

d Edit. vet. & mſſ. aliquot, *lucernam: hanc ſequar in iſtius ignorantiæ operimento, in iſtius corporis tenebris conſtitutus*. Rom. . . . . *in iſtius ignorantiæ tenebris, in iſtius corporeæ fragilitatis operimento conſtitutus*. Aliorum mſſ. quatuor, *hanc lucernam. Sequar diſcere* &c. Unus, *hanc lucernam, ut diſcerem ſequi* &c. Sex denique ut ſupra in contextu. Duriuſcula ſane locutio, & quam credibile eſt vitare voluiſſe eos, qui tot varietates induxere. Sed eam tamen confirmant ſuperiora, *ut lumen ſequi diſcerem*.

Chriſto, timens ne iterum aliquo laberetur errore. Nonne & ipſe qui dicebat: *Lucerna pedibus meis verbum tuum*, (Matth. 14. 28.) ad hanc lucernam feſtinavit, cum diceret in mari: *Domine, . . . jube me venire ad te ſuper aquam*: ſed quia non ſequebatur lucernam, motus eſt, atque titubavit, * naturæ vehementioris mole turbatus.

11. Sequamur ergo lucernam hanc: & ſicut in nocte ambulemus ad lumen. Multæ foveæ, multi ſcopuli in iſtius ſæculi caligine non videntur. Præfer tibi lucernam quam Propheta monſtravit: vide quo debeas transferre veſtigium, contuere ubi pedem ponere mentis internæ: per ſingulos cura ſit greſſus: nulli credas tuum, niſi præeunte lucernæ iſtius luce, proceſſum. Nam ubi putas quod luceat, gurges eſt: videtur lucere ſed polluit: & ubi putas ſolidum eſſe vel ſiccum, ibi lubricum eſt. Sed & ſi lucerna * tibi, iter longius ſit. Sit ergo fides tibi itineris tui prævia, ſit tibi iter ſcriptura divina. Bonus eſt cæleſtis ductus eloquii. Ex hac lucerna accende & tu lucernam; ut luceat interior oculus tuus, qui lucerna eſt tui corporis. Multas habes lucernas, accende omnes; quia dictum eſt tibi: *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ veſtræ ardentes*. (Luc. 12. 35.) Quia multæ ſunt tenebræ, multæ ſunt lucernæ neceſſariæ; ut meritorum noſtrorum in tantis tenebris lumen eluceat. Iſtas lucernas Lex ſignificavit ſemper lucere debere in tabernaculo Teſtimonii, (Exod. 27. 26.) non illas quas Judæi accendunt quotidie. Illæ ſub umbra lucent, & extinguuntur quotidie; quia quod faciunt, non vident: quod legunt, neſciunt, accipientes ſecundum litteram quod præcipitur ſecundum ſpiritum. Tabernaculum enim Teſtimonii corpus hoc noſtrum eſt, in quo Chriſtus advenit, per amplius & perfectius tabernaculum, ſicut ſcriptum eſt; ut per ſanguinem ſuum intraret in ſancta, & conſcientiam noſtram ab omni opere mortuorum & labe mundaret; (Heb. 9. 11. & 12.) quo in corporibus noſtris, quæ ſuorum teſtimonio & qualitate factorum cogitationum noſtrarum abſcondita & occulta teſtantur, lucernarum modo luceat noſtrarum lux clara virtutum. Iſtæ ſunt lucernæ ardentes, quæ die ac nocte in templo Dei lucent. Si templum Dei in corpore tuo ſervas, ſi membra tua membra ſunt Chriſti, lucent virtutes tuæ, quas nullus extinguit, niſi eas tuum crimen extinxerit. Hoc lumine caſtæ mentis & piæ devotionis ſolemnitatis noſtræ feſta reſplendeant.

12. Luceat ergo ſemper lucerna tua. Arguit Chriſtus etiam eos qui utuntur lucerna, ſi non ſemper utantur, dicens: *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes*. (Luc. 12. 35.) Non ad horam exſultemus in lumine. Ad horam exſultat, qui audit verbum in Eccleſia, & gaudet: egreſſus autem obliviſcitur quod audivit, & negligit. Iſte eſt qui ſine lucerna in domo ſua ambulat; ideoque in tenebris ambulat, qui opera tenebrarum facit, in comeſſationibus & ebrietatibus, in cubilibus & impudicitiis, in contentionibus & æmulationibus, indutus veſtimenta diaboli, non Chriſtum. Hæc fiunt quando verbi lucerna non lucet. Numquam ergo negligamus verbum Domini, ex quo nobis omnium origo virtutum eſt, univerſorumque operum quidam proceſſus. Si membra corporis noſtri ſine luce operari recte non queunt (nam pedes vacillant ſine lumine, & manus errant) quanto magis ad verbi lumen dirigenda ſunt animæ noſtræ veſtigia, atque mentis inceſſus? Sunt & manus animæ quæ bene tangunt (ut tetigit Thomas Dominicæ reſurrectionis indicia) (Johan. 20. 27.) ſi verbi præſentis nobis lumen luceat. Hæc lucerna accenſa ſit in omni verbo, in omni opere. Ad hanc lucernam greſſus noſter forenſis internuſque moveatur.

13. Sed jam progrediamur ad cetera, & fiat pedibus meis lucerna verbum Dei, & ſemitis meis lux. Pedibus lucerna ſatis eſt ad ambulandum, ſemitis non eſt ſatis ad illuminandum: idem Verbum tamen & pedibus lucerna eſt, & ſemitis lux eſt; quia idem unigenitus Dei Filius & delinquentibus advocatus, & remunerator eſt fortibus, peccatorum remiſſor, præmiorum largitor.

14. Itaque cui lucerna fuerit Verbum Dei, huic quocumque pergit, lucent ſemitæ, ſicut lucebant ſancto David; & ideo quaſi in lumine ambulans dicit: *Juravi, & ſtatui cuſtodire judicia juſtitiæ tuæ. Humiliatus ſum uſquequaque*. (ỳ. 106.) Vox ambulantis in lumine eſt cum auctoritate dicere: *Juravi & ſtatui*. Qui enim ſtatuit, non movetur, non metuit ne cadat; quia plus eſt ſtatuere, quam ſtare. Stat igitur David mentis ſtatione fundatus, nec timet ne in his mundi hujus tenebris poſſit errare; ſi enim metueret, non juraret: ſi trepidaret,

* *Naturæ*, id eſt, elementi, ſcilicet maris.

* Poſt vocem *tibi*, ſubintellige ſubſtantivum, *eſt*.

daret, utrum divina poſſet cuſtodire judicia, non cum jurisjurandi ſtatueret ſacramento. Nemo bene jurat, niſi qui poteſt ſcire quod jurat. JURARE igitur, indicium ſcientiæ, teſtimonium conſcientiæ eſt. Et bene jurat, qui ad lucernam verbi pedes ſuos dirigit, qui lucem in ſemitis ſuis cernit. Lux tibi præeat, ſi jurare diſponis, id eſt, cognitio veritatis præcedat; ut vinculum ſacramenti tibi non poſſit nocere. B UBI RELIGIO ſanctior, ibi fides veritatis eſt plenior. Denique ideo Dominus, qui venit docere parvulos, imbuere novos, [a] firmare perfectos, ait in Evangelio: *Non jurandum omnino;* (*Matt. 5. 34.*) quia infirmis loquebatur. Denique non ad ſolos apoſtolos loquebatur, ſed ad turbas; voluit enim te non jurare, ne perjures. Et addidit non jurare omnino (*Ibidem 34. 35. & 36.*) neque per cælum, neque per C terram, neque per Hieroſolymam, neque per caput tuum, per hæc videlicet quæ ſubjecta non ſunt tuæ poteſtati. *Juravit Dominus, nec pœnitebit eum.* (*Pſ. 109. 4.*) Juret ergo ille quem ſacramenti ſui pœnitere non poterit. Et quid juravit Dominus? (*Ibidem.*) Quia Chriſtus in æternum ſacerdos eſt. Numquid incertum, numquid impoſſibile erat quod juravit Dominus? Numquid poterat eſſe mutabile? Noli D ergo uſurpare exemplum ſacramenti, qui implendi ſacramenti non habes poteſtatem.

15. Quid igitur juravit David? *Cuſtodire judicia juſtitiæ Domini.* In nullo videlicet jam perfectum, jam inſtructum divinæ juſtitiæ movebant judicia. Quanti moventur, cum vident juſtum aliquem orbatum liberis, diſpendiiſque frequentibus ad ultimæ egeſtatis deductum neceſſitatem, E ut ipſa alimentorum ſubſidia habere non poſſit: fractum ægritudine gravi, & perpetua debilitate vexatum, ut obire nequeat communis officia naturæ? Sed qui firmus eſt, non movetur, & is magis intelligit juſtitiam Dei prædicandam; quia corripit Dominus quem diligit. Numquid non frequentius corripitur filius, quam ſervulus? Injuſta ergo F pietas patris, magis quam domini ſeveritas? Aſperioribus exercet pater filium, quam dominus vernaculum. Sed dura patris non æſtimantur impertita flagella; quia vult filium meliorem eſſe, quam ſervulum. * Eruditio ergo plena juſtitiæ eſt.

A 16. Orbatus eſt ſanctus Job liberis ſuis, in quos Dominus poteſtatem diabolo dedit. Numquid iniquus Deus? Abſit: immo juſtus; quia probaturus juſtum ſuum, per hujuſmodi exercitia in quibus ejus eſt [b] probata patientia, magis dignum qui probaretur, effecit. Quo enim clarius meritum coronati, hoc uberior juſtitia coronantis. Nudatus eſt facultatibus cum dives eſſet, & hæc Deo ſubiit permittente diſpendia. Non erant pecuniæ jam damna, ſed vitæ; cum deeſſet alimonia, ademtis omnibus. Quis accuſet juſtitiam Dei; cum Job ſi non omnem amiſiſſet pecuniam, non tantam inveniſſet gratiam? Athletam ſuum nudum ungere voluit Deus [c] oleo pœnitentiæ; ut & ſubeundo faceret certamini fortiorem, & emerendo præmio digniorem. Perfuſus totum corpus vulnere gravi, ſedebat in ſtercore, radens ſaniem ſævis ulcerum vibicibus defluentem: & hoc permiſſu Domini diabolus intulerat juſto viro. Videretur viciſſe ſibi diabolus, niſi accepta, quam popoſcerat, poteſtate eſſet etiam ipſe ſuperatus. Quid igitur fuit illa tentatio, quid inopia facultatum, deſtitutio filiorum, tolerantia vulnerum, niſi exercitium fidei, inſigne patientiæ, eruditio glorioſa virtutis, confeſſio plena victoriæ, ut qui ante contradicentem habebat diabolum, poſtea non haberet? NEMO ERGO dura putet eſſe quæ juſta ſunt. Non videbantur dura ei, qui poterat dicere: *Nudus natus ſum, nudus exibo: Dominus dedit, Dominus abſtulit .... ſit nomen Domini benedictum.* (*Job 1. 21.*) BENEDICIT enim Dominum juſtus cum laborat, peccator cum [d] luxuriat. Non ergo ex infirmitate noſtra vis æſtimanda juſtitiæ eſt.

17. Quid durum putamus eſſe quidquid per imbecillitatem animi ferre non poſſumus? Tolle perſecutiones, & martyres deſunt. Sed & perſecutores Deus, id eſt, poteſtates ſæculi eſt paſſus adſurgere; ne deeſſent qui vincerent Chriſto. Quis tunc non dixit infirmus: Domine cur dediſti plebem tuam in poteſtatem perſequentium? Sed quis hodie neget beatiores illos eſſe qui paſſi ſunt, quam illos quos nulla vexarunt ſupplicia perſecutorum?

18. Juſtus ergo optat probari, tentari non timet; qui enim ſtatuit cuſtodire judicia Dei, non timet tentationes.

a Mſſ. novem, *firmare imperfectos*. Reliqui, & cunctæ edit. *firmare perfectos*. Quid ſi legendum, *formare imperfectos?*

* *Eruditio* hic idem ſonat, ac verberum caſtigatio.

b Mſſ. non pauci, ac veteres edit. *probata ſapientia*. Melius tamen alii mſſ. ac Rom. edit. *probata patientia*.

c Rom. edit. *oleo patientiæ*. Sed aliæ, ac mſſ. omnes refragantur.

d Cod. Nav. alter, *luxuriat* (hoc eſt, abundat) *Nonne ergo ex infirmitate noſtra viſa ſunt dura mandata juſtitiæ.*

nes. Ubi ſtatuit, niſi in corde? Illic
enim radicati & fundati eſſe debemus,
non fluitantes, neque mobiles omni
vento doctrinæ. Intus ergo ſtatuamus
in corde noſtro, in pectore, in animo;
Prov. 12. 5. ut nobis fiat illud propheticum: *Cogi-
tationes juſtorum ſemitæ*. In his ſemitis
bene ambulat juſtus; ideoque dicit:
Pſ. 25. 2. *Proba me, Domine, & tenta me*. Denique
hoc quoque loco auctoritati reſpondens
ſuæ, qui juraverat, & ſtatuerat custo- B
dire judicia juſtitiæ Domini, probari
ſe voluiſſe dicit, qui humilitatem ſube-
undam credidit eſſe pro Chriſto.

℣. 107. 19. Ideoque ait: *Humiliatus ſum nimis*.
Non ſolum humiliatum, ſed etiam
nimis humiliatum ſe eſſe gaudet. Bea-
tus qui gloriatur humilitate magis,
quam poteſtate. POTESTAS decipit,
humilitas non deſtituit. Bona humili-
tas, quæ etiam in Chriſto laudem vir- C
tutis invenit. Hanc in illo plus vene-
ror, quam creationem; quia creati ad
laborem ſumus, redemti ad quietem.
Denique ipſe advocans populos ad mi-
ſericordiam ſuam, de humilitate pro-
Eſai. 65. 1. pria gloriatur, dicens: *Palam factus ſum
non quærentibus me: apparui iis qui me non
Eſai. 50. 6. interrogabant*. Et alibi: *Scapulas meas dedi
in flagella, maxillas meas in palmas: faciem
autem meam non averti a confuſione ſputorum*.
Recte ergo David humiliare ſe voluit; D
ut tribulationum Chriſti in ſe ipſo,
quod deeſſet, impleret.

20. Poteſt & ipſe hoc ex ſua per-
ſona per os David locutus dixiſſe:
Humiliatus ſum nimis, qui dixit in E-
Matth. 11. 28. & 29. vangelio: *Venite ad me omnes qui laboratis,
& onerati eſtis, & ego vos reficiam. Tollite
jugum meum ſuper vos, & diſcite a me,
quia mitis ſum, & humilis corde, & inve-
nietis requiem animabus veſtris*. Diſcamus
ergo ab eo, qui docere nos voluit quod E
proficeret ad ſalutem, & nobis dicit:
Diſcite a me. Non eſt mediocre quod
dicit, *Diſcite*: & addidit, *A me diſcite*.
Non facile poteſt quiſquam humilita-
a tem [a] docere inflatus: quamvis ſit hu-
mana præditus ſapientia; mens tamen
inflatur, quam ſuperbia carnis extol-
lit. Et qui paupertate contentus eſt,
non eſt contentus injuria: & qui poteſt
ferre verberum pœnas, exagitatur ver-
borum contumeliis: & qui poteſt ad-
miniſtrationes contemnere, dolet ſibi
aliquem honorificentia eſſe prælatum.
GRANDE eſt in omnibus humilitatis
tenere menſuras. Superbia hominem
prima dejecit. Dum plus volumus,
etiam quod minus eſt ſolemus amit-
tere. Bona humilitas, quæ nihil ap-
A petendo, totum quod contemnit, adi-
piſcitur. Ipſe dominus Jeſus ſe humi-
liavit; ut nos elevaret: & humiliavit ſe
uſque ad crucem, *Propter quod exaltavit*, Philip. 2. 9. & 10.
inquit, *illum, Deus.... ut in nomine ejus
omne genu flectatur*. Quanta fecit Domi-
nus audeo dicere, & non flexi ei genu?
Sed flexi ei poſtquam ſe humiliavit.
Sic enim, hoc eſt, per humilitatem,
per crucem ſibi Eccleſiam congregavit.

B 21. David rex erat, incerta & oc- Pſ. 50. 8.
culta ſapientiæ ſibi patefacta teſtatur:
ſed ideo ſe magis humiliabat. At vero
Ezechias cecidit ab altitudine cordis
ſui. Ille laudabilis rex, ille qui de
obſidione, de ægritudine beneficiis
Domini & mirabilibus liberatur, ceci-
dit per ſuperbiam, & gratiam meriti
ſuperioris imminuit. Quid fuiſſet Jo-
ſeph, ſi humilis non fuiſſet? Scivit
C ſibi obfuiſſe, quod prælatus erat fra-
tribus: etiam pius amor miſeriam præ-
lationis invenerat. Prælatio armavit
fratres, humilitas conciliavit extraneos:
prælatio concitavit germanos, humili-
tas regem ſubditum fecit; ut vere quaſi
ex perſona Joſeph dictum putemus,
quod hic ipſe ſupra dixit: *Humiliatus* Pſ. 114. 6.
ſum, & ſalvum me fecit; quamquam ſi
conſideremus quæ iſte toleravit, ex
perſona ſua eum dixiſſe reperiemus.

D 22. Golia ſuperato, occurrerant ju-
venculæ pſallentes: *Saul in millibus*, 1. Reg. 18. 7.
David in decem millibus: commotum eſt
fel regis, & quærebat eum occidere:
& humiliavit ſe David ante Jonathan
filium regis, & convertit ejus affectum;
ut quem ſucceſſorem patrii regni po-
tuerat habere ſuſpectum, eumdem ad-
verſum ſtudia paterna ſervaret, dicens
patri: *Quid peccas in ſanguinem innocentis?* 1. Reg. 19. 5.
& id vocem extorqueret invito, quod
E non mereretur occidi David. Recte
ergo ait: *Humiliatus ſum, & ſalvum me* Pſ. 114. 7.
fecit. Et iterum cum ad eum propheta
veniſſet, & indignationem Domini in
cauſa Bethſabee mulieris denuntiaſſet,
humiliavit ſe, & ait: *Peccavi Domino*.
Et dixit Nathan ad eum: *Quoniam pœ-* 2. Reg. 12. 13.
*nituis te, abſtulit Dominus peccatum tuum:
non morte morieris*. Bona igitur humili-
tas. Denique humiliatus eſt, & ſalvus
F factus eſt. Et alio loco, cum propter
numeratum populum Dominus eſſet
offenſus, & miſiſſet prophetam Gad,
qui regi David diceret: *Elige tibi quid*
velis fieri, triennio famem ſuper terram, 2. Reg. 24. 13.
*aut tribus menſibus fugere te a facie inimi-
corum tuorum perſequentium te, aut fieri
triduo mortem in terra*. Reſpondit Da-
vid: *Anguſtiæ ſunt mihi hæc tria: ſed ma-* Ibidem 14.
gis

a Ita edit. cum paucis mſſ. Alii autem partim, *humilitatem docere: inflat quamvis humana ſapientia; mens carnis extollit* &c. partim, *humilitatem docere inflatus; quamvis humana mens ſapientia carnis extollatur*. Vel etiam, *humana ſapientia mens carnis extollitur*.

gis incidam in manum Domini, quoniam magna eſt miſericordia illius valde, quam in manus hominum incidam. Et cum dediſſet Dominus mortem in Iſrael a mane uſque ad horam prandii, ſeptuaginta millibus hominum mortuis, reſpexit David ad Dominum, & cum vidiſſet Angelum ferientem populum, dixit: *Ecce ego peccavi, & ego paſtor male feci: & iſti in hoc grege quid fecerunt? Fiat manus tua in me, & in domum patris mei.* (Ibidem 17.) Et propitius factus eſt Dominus, cum ſacrificium reconciliationis Domino eſſet oblatum. Bona ergo humilitas, quæ regem plebemque ſervavit. Itaque, reconciliato Domino, ait David: *Bonum mihi eſt, quod humiliatus ſum.* (Sup. v. 71.)

23. Bona ergo humilitas, præſertim ſi adjungatur ei devotio voluntaria. Ideoque ſe vivificari ſecundum verbum petit; ut ſecundum verbum vivat, & omnia cum ratione faciat, non ſecundum carnis voluntatem. Unde * myſticum illud etiam moraliter accipi poteſt: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* (Johan. 1. 1. 2. & 3.) Et tu imitator eſto Dei. Quomodo imitator? Numquid cælum potes facere, aut terram, aut mare? Non utique: ſed ut omnia per verbum facias, nihil ſine verbo: omnia cum ratione, nihil ſine ratione; quia non es irrationabilis, o homo, ſed rationabilis.

24. Sequitur verſus quartus: *Voluntaria oris mei comproba, Domine, & judicia tua doce me.* (V. 108.) Qui ſe humiliat, vivificatur ſecundum promiſſum Domini: qui vivificatur ſpiritu Dei, voluntarius eſt miniſter; plurimum enim refert utrum ex voluntate quid facias, an ex neceſſitate, quod placeat Deo. Denique voluntarius miniſter habet præmium, coactus diſpenſat obſequium, ſicut Apoſtolo docente cognovimus. Scripſit enim: *Væ enim mihi eſt ſi non evangelizavero! Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: ſi autem invitus, diſpenſatio mihi credita eſt.* (1. Cor. 9. 16. & 17.) Vide voluntarium exſecutorem cæleſtis arbitrii. Liber erat ex omnibus, [a] & omnium ſervus eſt factus, voluntate utique, non neceſſitate; ut plurimos lucraretur. Iis quoque qui Legis vinculo tenerentur quaſi ſub Lege eſſet, ſe exhibuit, cum ſub Lege non eſſet; ut eos ſervaret qui ſub Lege vivebant. Infirmis infirmus factus eſt; ut infirmos adſumtione infirmitatis propriæ ſuſtineret. Omnibus omnia factus eſt, non * legitima neceſſitate, ſed voluntatis obſequio. (Ibidem 19. 20. 21. & 22.) Aperuit mihi hujus altitudinem conſilii in epiſtola ad Philemonem ſcripta; quia quod ipſe eſſet, alium eſſe vellet; ut voluntate potius quam neceſſitate detuliſſe Domino videretur. Itaque pro Oneſimo interveniens ſic ait: *Tu autem illum ut mea viſcera ſuſcipe, quem ego volueram mecum detinere; ut pro te mihi miniſtraret in vinculis Evangelii: ſed ſine conſilio tuo nihil facere volui; ne velut ex neceſſitate bonum tuum eſſet, ſed voluntarium.* (Ibidem 12. 13. & 14.) Quam ſedulus ſuaſor, qui cum eſſet vas electionis divinæ, conſortium conſilii non dedignabatur alieni; ne alterum fructu voluntatis propriæ defraudaret. Recte ergo David ait quaſi propheta: *Voluntaria oris mei comproba, Domine,* oris ſui offerens Domino ſacrificium voluntarium; eo quod ut apis illa prophetica bonos flores colligere ore conſueverit, favos ore fingere, mella ore componere, & ex herbis ſuavibus [b] ore filios legere: quæ *cum ſit*, inquit, *robore infirma, ſapientiæ prædicatione ſubſtantiæ ſuæ producit ætatem.* (Prov. 6. 8.) Quod ſit iſtud voluntarium oris ſacrificium, recognoſce: *Immola*, inquit, *Deo ſacrificium laudis.* (Pſ. 49. 14.)

25. Exſpectat Dominus voluntarios miniſtros. Denique in libro Eſaiæ dicit Dominus: *Quem mittam?* (Eſai. 6. 8.) Utique ſervulo ſuo poterat imperare, quem dignum qui mitteretur, invenerat: ſed maluit eum ſpontaneæ oblationis non fraudare mercede, qui ut ipſe ſe offerret, præſtolatus eſt. Et quamvis ejus ſciret affectum, exſpectavit tamen vocem; ut cumularet gratiam. Unde ſe offerens Eſaias ait: *Ecce ego, mitte me:* (Ibidem.) & ſic poſtea miſſus eſt ad populum. Ideo de eo dictum eſt: *Quia Eſaias audet, & dicit.* (Rom. 10. 20.) Etenim quaſi voluntarium organum uberiore ſpiritus ſui gratia Chriſtus implevit.

26. Nec

* *Myſticum*, hoc loco neutiquam opponitur litterali; quandoquidem ubique litteralem hujuſce textus Evangelici ſenſum conſtantiſſime propugnat Ambroſius: atque adeo interpunctionem ab Alexandrinis & Ægyptiis nec non & a Photino eo inductam, ne vel minima hæreſi arrianæ daretur occaſio, rejiciendam contendit, ut videre eſt Enar. in Pſal. 36. num. 35. & Comm in cap. 1. Lucæ. Hic ergo teſtimonium illud ideo *myſticum* dicitur, quia rem minime corpoream, ſed a ſenſibus, immo ab ipſo humano intellectu remotiſſimam exponat, æternam ſcilicet Verbi divini generationem. Moralitas autem in eo eſt, quod λόγος græci codicis latine verbum & rationem ſignificet. Porro cum ex memoratis verbis morali ſenſu haudquaquam excludi litteralem nobiſcum confiteri cogantur novi hæretici, quamobrem etiam non confitebuntur, ſicubi ſacrum illud effatum: *Hoc eſt corpus meum*, a Patribus myſtice ac ſpiritaliter expoſitum videant; inde tamen naturalem & litteralem interpretationem non excludendam.

a Mſſ. quinque: *Et in omnibus ſervus eſt factus.*

* *Legitima neceſſitas* eſt ea, quam lex imponit.

b Ita mſſ. ſex. Reliqui vero & ant. edit. *ore flores legere*. Rom. *ore natos legere*. Scilicet quia adverterant editores Ambr. alludere ad Virgilianum illud e lib. 4. Georg.

Verum ipſæ e foliis natos, & ſuavibus herbis
Ore legunt.

Vide hac ipſa de re lib. 5. Hexaem. cap. 21. num. 67.

26. Nec otioſe hoc poſitum puto ; A
quia voluntaria oris ſui placere deſide-
rat Domino. Multi prophetæ, ſed in
omnibus oris voluntaria placent. Ex-
Hier. 1. 6. & 9. cuſabat Hieremias, dicens: *Quis es do-*
minator Domine? Ecce neſcio loqui, quia
juvenior ſum ego. Et dixit ei Dominus:
Noli dicere, quia juvenior ſum ego; quia
ad omnes ad quoſcumque miſero te, abibis;
& ſecundum omnia quæcumque mandavero
tibi, loqueris. Verecunde propheta æta- B
tem corporis prætendebat; ne exſe-
quendis cæleſtibus imperatis impar eſſe
adoleſcentia deprehenderetur. Sed Deus
ut qui morum magis quam annorum
judicaret ætatem conſiderandam, &
in juvenili corpore maturitatem robuſtæ
ſapientiæ in ſuo ſervulo prævideret, ait:
Noli dicere, juvenior ſum ego, hoc eſt,
prohibuit eum juvenilis ætatis contem-
platione vires ſuas perpendere, cui fi- C
des caniciem ſapientiæ miniſtraret. Et
iterum in poſtetioribus cum dixiſſet
Hier. 20.7. & 9. idem propheta: *Seduxiſti me, Domine,*
& ſeductus ſum... Et dixi: Non nomi-
nabo nomen ejus, & non loquar in nomine
ejus ultra; addidit: *Et factus eſt in corde*
meo, ut ignis ardens, flammans in oſſibus
meis: & diſſolutus ſum undique, & ferre
non poſſum. Advertimus igitur quod iis
etiam qui aut excuſandum officium D
ſuum, aut certa aliqua cauſa negan-
dum putaverint, Dominus tamen no-
ſter aut ratione perſuadeat, aut cupi-
ditate propheticæ revelationis inſpiret;
ut ad ſubeundum officium voluntate
concurrant, non neceſſitate conſcen-
dant; quo merces ad eos integræ de-
votionis poſſit plenior pervenire. Pro-
Johan. 11. 50. phetavit & Caiphas, *Quia expedit unum*
hominem mori pro populo: ſed hoc volun-
tarium oris miniſterium non erat; quia E
loquebatur invitus. Denique quid dice-
ret, neſciebat.

27. Quæ ergo voluntaria oris ſui
Pſ. 83. 11. Domino David placere deſiderat? *Elegi*
Pſ. 84. 9. *abjectus eſſe in domo Domini, magis quam*
habitare in tabernaculis peccatorum. Audiam
Pſ. 77. 2. *quid loquatur in me dominus Deus. Ape-*
riam in parabolis os meum, loquar propoſi-
tiones ab initio ſæculi. Paravi lucernam
Pſ. 131. 17. *Chriſto meo.* Corpus ſuum quod erat
ante limoſum, & cœno hereditariæ F
a colluvionis obſtructum, [a] ut oleum
ſpiritale recipere non poſſet, Chriſto
paravit, ut luceat. Chriſto lucet, cu-
jus opera in Chriſti lucent lumine.
Chriſto lucebat Petrus, cum diceret:
A *In nomine Jeſu Chriſti Nazareni ſurge, &* Act. 3. 6.
ambula. Chriſto lucebat ille qui dicebat:
Sanet te dominus Jeſus. Chriſto lucebat Act. 9. 34.
martyrum lucerna, qui pro Chriſto
ſubiere martyrium. Chriſto lucebat
David, qui poterat dicere: *Cor meum,* Pſ. 83. 3.
& caro mea exſultaverunt in Deum vivum.
Chriſto paraverat mentem, cum de
eo, a quo frequenter ad mortem fue-
rat appetitus, diceret: *Non mihi contin-* 1. Reg. 24. 7.
B *gat a Domino, ſi fecero hoc verbum, domino*
meo, chriſto Domini injicere manum meam.
Cum majorem haberet cautam tuendæ
ſalutis ſuæ, ut occideret perſequen-
tem; etiam alios qui ſuadebant inimi-
co non eſſe parcendum, quem Domi-
nus juxta promiſſum ſuum, in manus
ipſius tradidiſſet, ab ejus necandi cupi-
ditate revocabat. Chriſto lucebat Pro-
pheta, cum de eo qui patris domum
C turpi maculaverat inceſtu, qui patris
ſalutem parricidalibus præliis appetebat,
pius tamen pater diceret ad prælium
profecturis: *Parcite filio meo Abeſſalon.* 2. Reg. 18. 5.
Taceoat improbitatis ſcelus: pietatis
autem gradum, & nomen neceſſitudi-
nis prætetebat; ut pugnaturi non ad-
verſarium regis, ſed filium cogitantes,
dolorem læſæ pietatis inhiberent. Et
poſt mortem ejus operuit faciem ſuam,
D & voce magna clamabat, dicens: *Filius* Ibidem 33.
meus Abeſſalon, filius meus. Hinc vocem
parricida non meruit: ſed Chriſti pro-
phetabat gratiam. Didicerat Propheta
de Chriſto bonus eſſe pater, qui bono
filio ſerviebat.

28. Denique ideo dicebat: *Et judicia*
tua doce me; quia judicia Dei ſicut abyſ-
ſus multa, & inſcrutabilia, ut Apo- Rom. 11. 33.
ſtolus dicit. Ideo non poterat ea, niſi
Chriſto docente, cognoſcere; quia unus Matt. 23. 8.
E magiſter omnium Chriſtus eſt. Hæc
autem Chriſti judicia ſunt; ut iis qui
nobis inſidiati fuerint, noverimus non
vicem injuriæ rependendam, ſed pro
injuria magis deferendam gratiam. De-
nique maledicentibus non remaledixit,
percutientes non repercuſſit: ſed magis
etiam crucifixus pro perſequentibus ſe
piæ interceſſionis apud Patrem auxi-
lium deferebat dicens: *Pater dimitte il-* Luc. 23. 34.
F *lis; non enim ſciunt quid faciunt.* Hæc
igitur [b] quiſquis fecerit legis judicia, b
remuneratione donatur a Chriſto.

29. Sed quis judicia Dei [c] doceri c
poteſt, niſi qui animam ſuam ſemper
intenderit ad Dominum? Qui poteſt
dicere: *Anima mea in manibus tuis ſemper,* V. 109.

a Edit. *ut oleum ſpiritale recipere poſſet.* MSS. ... *non poſſet.* Melius; ſi quidem hoc loci ante *ut*, ſubintelligendum eſt, *ita*: quæ dicendi forma bonis auctoribus eſt familiaris.

b Omnes edit. *quiſquis ſpiritaliter intellexerit, & fecerit.* Omnes mſſ. ut in textu. Sed a multis etiam abſunt ſequentes duæ voces, *legis judicia*.

c Omnes edit. cum mſſ. aliquot, *docere poteſt*; alii mſſ. melioris notæ, *doceri poteſt*. Optime, hoc enim aptius cohæret cum ſuperioribus, *ideo non poterat ea, niſi Chriſto docente, cognoſcere &c.*

& legem tuam non ſum oblitus. Aliqui ha-
* bent: *Anima mea* in manibus meis ſemper*,
hoc eſt, in actibus meis, hoc eſt, in
operibus meis. Quamvis in periculis
poſitus dicit juſtus ad Dominum: Pro-
pter te quotidie morior, quotidie peri-
clitor: periclitor ab inſidiatore, peri-
clitor ab obtrectatore, periclitor ab iis
quos arguo, quos revinco, periclitor
pro veritate atque juſtitia: ego tamen
nec periculis territus, tuæ legis oblitus
ſum; propterea, *in manibus meis anima
mea*. Sed quia plerique habent: *Anima
mea in manibus tuis ſemper*; hoc latius
explanandum arbitror.

30. Scit Propheta, ſcit ubi animæ
ſuæ præſidium locet, unde opem ſpe-
ret: in manibus Dei conſtituere vult
Prov. 21. 1. animam ſuam; quia cor regis in manu
Dei eſt. Quicumque proprium corpus
ſubegerit, nec ejus paſſionibus turbari
animam ſuam rector ſui congrua viva-
citate permiſerit, is bene regia qua-
dam poteſtate ſe cohibens rex dicitur;
quod regere ſe noverit, & arbiter ſui
juris ſit: non captivus trahatur in cul-
pam, nec præceps feratur in vitium.
Hujus anima non perit in æternum,
nec quiſquam rapit eam de manu Pa-
tris omnipotentis aut Filii. MANUS
ENIM Dei quæ ſolidavit cælum, quos
tenuerit, non amittit.

31. Quæ ſint igitur iſtæ manus,
Cant. 2. 6. conſideremus. In Canticis habes: *Læva
ejus ſub capite meo, & dextera ejus com-
plectetur me*. Hæc loquitur Sponſa de
Christo, anima de Verbo Dei. Chri-
ſtus autem idem eſt Verbum Dei, at-
que ſapientia: beata ergo anima, quam
complectitur ſapientia. Magna eſt ſa-
pientiæ manus, magna dextera totam
complectitur animam, tota enim mu-
nita eſt, quæ deſponſata Dei Verbo
eſt; plenitudo enim ſapientiæ, timere
Deum. Quæ ergo Deum timet anima,
pleno ſe munit ipſa præſidio: mittit
ſapientia lævam ſuam ſub collum ejus,
dexteram autem in complexum ejus.
Utrumque quidem brachium ejus ad
utilia extenditur; habent tamen pro-
prietates ſuas ſingulæ manus. Sapien-
tia in dextera, & longitudo vitæ eſt:
in ſiniſtra autem divitiæ & gloria.
Bonis utique manus utraque dotata eſt
dotibus: in eo tamen habent varieta-
tem ſui muneris, quod & præſentia
& futura tempora comprehendunt; ut
læva præſentium remuneratrix, dextera
futurorum ſit.

32. Poſſumus hoc etiam de prophe-
tia ſancti patriarchæ Iſrael cognoſcere.

A Nam cum dexteram ſuam poſuiſſet
ſuper Ephræm, ſiniſtram autem ſuper
Manaſſen: & convertere eas Joſeph æta-
tum conſideratione voluiſſet; ut dexte-
ram patris ſuper caput Manaſſe ſenioris
filii collocaret: noluit & dixit: *Scio*, Gen. 48. 19.
*fili; & hic erit in populum, & hic exalta-
bitur: ſed frater junior major illo erit*. In
quo major? In eo utique quia benedi-
ctione prælatus eſt, dicentibus poſteris:
B *Faciat vobis Deus ſicut Ephræm & Manaſſen*: Ibidem 20.
vel quia ſemen ejus multitudo gentium
ſit, quæ in hoc ſæculo laborem elegit,
credens in dominum Jeſum; ut conſo-
lationem habeat futurorum. Manaſſes
autem ſemen eſt populus oblivionis,
qui proprium oblitus auctorem, exalta-
tus ad tempus in hoc ſæculo eſt, da-
turus in reliquum pœnas graves; quia
Deum ſuum & Dominum denegavit.

C 33. Hoc ideo diximus, ut probare-
mus ea eſſe potiora, quæ futura ſunt.
Denique læva ſapientiæ ſub capite Spon-
ſæ eſt: dextera autem ſuperior, qua to-
tam complectitur Sponſam. Itaque illa
quaſi fulcrum eſt quietis præſentis,
quo anima innixa requieſcit. Habet
ubi reclinet caput ſuum; quia læva
ſapientiæ ſunt divitiæ & gloria. Ad
tempus hæc demulcent, & ex parte
D ſolatio ſunt. Et ideo *Filius hominis non* Matt. 8. 20.
habebat ubi caput ſuum reclinaret; quia cum 2. Cor. 8. 9.
dives eſſet, pauper factus eſt: nec gloriam
aliquam iſtius ſæculi requirebat; quia
venerat non ut in portione, ſed ut u-
niverſo humano generi ſubveniret di-
cens: *Mihi iraſcimini, quia totum hominem* Johan. 7. 23.
ſanum feci in ſabbato; hoc eſt, totum,
non ut facultatum collatione ditaret,
non ut honorum inſignibus, non ut
E gloriæ ſæcularis cumularet augmento;
hæc enim non habent beatitudinis &
gratiæ plenitudinem: ſed totum hoc
eſt; ut longitudinem vitæ complectere-
tur æternæ. Neque enim communis
vitæ ſimilis vita in dextera eſt ſapien-
tiæ: ſed longitudo vitæ eſt; ut qui ac-
cipit vitam a ſapientia, non exiguita-
tem vitæ, ſed perpetuitatem, & æter-
nitatis longitudinem adipiſcatur.

F 34. Bonus amictus æternitas vitæ.
Hoc pallium Sponſæ cuſtodes muro-
rum voluerunt auferre, quo primus
homo fuerat exutus: ſed anima Deo
devota quæſitum diu tenendo, & non
dimittendo dilectum, pretioſo caritatis
divinæ ſe veſtivit involucro. Beati igi-
tur qui tali pallio veſtiuntur, & ami-
ctum hujuſmodi, legis obſervatione
meruerunt; quia non ſunt legis obliti:
ſed quæ erant legis, operati ſunt.
Nam

* Hieron. epiſt. ad Suniam apud LXX. aliofque omnes interpretes legi teſtatur, *in manibus meis*. Noſtræ tamen edit. eorumdem LXX. immo & cod. ſcripti, quibus adde Hilar. atque Auguſt. nec non antiquiſſima pſalteria manu exarata, cujuſmodi ſunt Germ. Carn. & alia preferunt, *in manibus tuis*.

Nam qui præter legem agit, legis A
oblitus eſt. Et ideo hæc anima candida
adſcendit e terris; quia fulget
amicta veſte ſapientiæ: & dicunt de
ea virtutes illæ quæ portas cæli cuſto-
Cant. 8. 5. diunt: *Quæ eſt quæ adſcendit candida,
innitens ſuper fratrem ſuum?* Cum ea quæ
poſuit caput ſuum ſuper lævam ſapientiæ,
ut aperiret manus pauperi ad
a ſubveniendum inopi: [a] paratis aut derelictis
ſibi, non invaſis atque direptis
divitiis uteretur, quæ gloriæ cupida B
bonis eam operibus adquiſivit, non
inanes ſæcularis jactantiæ dignitates
ambivit. Hoc eſt enim caput ſuum,
& quoddam ſenſuum principale ſupra
manum conſtituere ſapientiæ, Ea, inquam,
anima meritis adſcendit alben-
* tibus * ex iſto vitæ hujus, ut habent
plerique, deſerto, ad illum florentem
ſemper locum jucunditatis æternæ.
Iſtæ ſunt virtutes quæ & in Eſaiæ li- C
Eſai. 63. 1. bro dicunt: *Quis eſt iſte qui advenit ex
Edom, rubor veſtimentorum ex Boſòr, ſic
precioſus in ſtola?* Iſtæ, inquam, ſunt
quæ mirantur ex iſto confragoſo ſcopuloſoque
deſerto aliquam adſcendere
animam poſſe ſine magnorum labe vitiorum;
& ideo gratulantur repertam,
quæ veſtimenta innocentiæ naturalis
non polluerit atramento inſipientiæ ſæcularis:
ſed magis ſapientiæ ſpiritalis,
& gratiæ candore mundarit. D

35. Dicit ergo ea anima jam ſecura,
℣. 110. jam læta: *Poſuerunt peccatores laqueum
mibi: & de mandatis tuis non erravi.*
Digna vox relinquentis hoc ſæculum,
eo quod retia perſequentium, & inſidiatorum
laqueos evaſerit. Vox digna
martyribus, quibus multa ſupplicia
proponebantur, multa etiam offerebantur
præmia; ut a martyrii ſtudio vel
terrore pœnarum, & ſævæ mortis horrore,
vel præmiorum revocarentur ille- E
cebra. Gravis laqueus proſcriptionis,
qui ſæpe frangit ſanctos inopiæ deformitate,
quos mortis formido non fregerit:
laqueus alius incendii, laqueus
carceris, diuturnique ſupplicii: grandis
laqueus, cum divitiæ promittuntur,
cum honores, cum amicitiæ tyrannorum.
Qui ergo hæc evaſerit, & ad
martyrium pervenire potuerit, recte
dicit: *Poſuerunt peccatores laqueum mibi:
ſed a tuorum mandatorum non declinavi ſe- F
mitis;* cui deſpicienti præſentia, fu-
b tura quærenti, regnum cæleſte [b] divinitatis
tuæ promiſſione reſeratum
eſt.

36. Qui ſunt iſti peccatores qui poſuerunt
laqueos? Aperuit tibi Apoſtolus
auctorem omnium peccatorum, &
demonſtravit dicens: *Qui volunt divites* 1. Tim. 6. 9.
*fieri, incidunt in tentationem & laqueum
diaboli.* Advertis igitur laqueum diaboli
eſſe divitias, quem tetendit etiam Salvatori:
ſed ille qui nibil habuit quod
poſſet princeps iſtius mundi veniens
ſuum dicere, laqueorum ejus vincula
diſſolvit. Ac ne mediocrem hunc laqueum
putes, hic laqueus Judam apoſtolum
ſtrangulavit. Qui miſer, cum
eſſet illaqueatus ut proderet Dominum,
ubi advertit quantum ſceleris
eſſet admiſſum, laqueo ſe ipſe ſuſpendit.
Sed & ipſe laqueus diaboli fuit,
ut non ageret pœnitentiam, ſed laqueo
ſe ſuffocaret. Deus enim etiam
in ipſos pius eſt proditores; ut ad pœnitentiam
provocentur, atque a flagitioſo
propoſito reflectantur, & reſipiſcant
a diaboli laqueis, a quo capti
tenentur ad ipſius voluntatem. Jam
non ærumna eſt incidiſſe, ſed crimen:
qui non ſolum ſe dedere capiendos,
ſed etiam ad voluntatem diaboli tenentur
adſtricti; cum poſſint dicere: *Di-* Pſ. 2. 3.
rumpamus vincula ipſorum. Dedit enim
tibi ſcriptura divina ut non ſolum caveas
diaboli laqueum: ſed etiam per
pœnitentiam ejus vincula dirumpas.

37. Quid tibi, homo, cum deliciis
ac voluptatibus? Non capit laqueus,
niſi ante eſca te ceperit. Dum prædam
petis, laqueo ipſe te nectis. Eſca
laquei avaritia eſt: eſca diaboli luxuries
eſt, quibus nos vult ineſcare, non
paſcere. Et ideo clamabat Apoſtolus:
Ne adtaminaveritis, ne guſtaveritis, quæ Coloſſ. 2. 21.
ſunt omnia ad corruptelam ipſo uſu. Noli & 22.
ergo adtaminate luxuriam, & illa te
contaminare non poterit. Noli guſtare
avaritiæ corruptelam, & eris immunis
a laqueo. Quid tibi poſtremo cum
terris, qui cum Chriſto reſurrexiſti?
Quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus Coloſſ. 3. 1.
eſt . . . quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ & 2.
ſuper terram. Mortui ſumus terris,
vitam noſtram cum Chriſto abſcondimus
in Deo noſtro: non jam nos vivimus,
ſed Chriſtus vivit in nobis.
Quid iterum ad terrena remeamus?
Ecce elongavi fugiens, dicit ſanctus. *Vidi* Pſ. 54. 8.
laqueos iniquitatis & contradictionis in civi- Ibidem 10.
tate. Laquei ſunt enim ubi eſt uſura
& dolus. Elongavit ille fugiens terrena
dedecora; ideo ad cæleſtia pervenit
præmia.

a Edit. omnes: *paratis, aut derelictis . . . non inani ſæcularis jactantia ambivit dignitatis.* Mſſ. nonnulli, *paratis, ac derelictis . . non inanis jactantiam ſæcularis dignitatis ambivit.* Alii majori numero, & auctoritate, ut in textu.

* Voces, *ex deſerto*, apud LXX. editionis Romanæ ac Venetæ deſiderantur: ſed reperiuntur in Complutenſi.

b Cod. Lat. & Nav. unus, *divinæ ſatiato promiſſione reſeratum eſt.* Alii aliquot, *divinitatis tuæ promiſſione reſeratum eſt.*

38. Quid, inquam, te reflectis in terram, ſi in Enoch raptus ad cælum es, in Elia levatus es curru, in Paulo raptus es ad paradiſum, converſatus in cælis, in David exauditus; ut pennas columbæ adſumeres, & vnlares: in Chriſto exaltatus, volucris factus in Spiritu; quaodn ſicot columba deſcendit, illas tibi alas dedit; ut tu diſceres evolare de terris? Neque vero cunctandum putes quomodo tibi volandum ſit, quibus alarum remigiis. Dixit quidem David: *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam?* (Ibidem 7.) Et quaſi dubitaſſe viſus eſt a quo pennas poſſet accipere; licet ſic ſoleat divina gratia declarari, quæ in terris non poteſt iovenire: idem tamen in poſterioribus, quæ ſint iſtæ pennæ, docuir evideoter dicens: *Si dormiatis inter cleros medii, pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi ejus in ſpecie auri.* (Pſ. 67. 14.) Etſi dormiaa, exſurgunt tamen pennæ tuæ. Sunt enim qui vigilant dormientes, ut vigilabar illa quæ dixit: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* (Cant. 2. 5.) Etſi nox eſt, vigilat ſpiritus, de quo ſcriptum eſt: *De nocte vigilat ad te ſpiritus meus.* (Eſai. 26. 9.) Tunc tibi pandentur alæ ex eloquiis ſpiritalibus, pretioſaque auri prudentia vnlatus adſurget. Ubi ergo laqueos poteris pertimeſcere, cui remigium præſto ſpiritale eſt? Si ſinceritas animi, ſi puritas mentis adfulgeat, columba es. Ideo tibi dictum eſt: *Eſtote .... ſimplices ſicut columbæ.* (Matth. 10. 16.) Si majora deſunt remigia, vel minora ne ſpernas. Eſto vel paſſer; ut laqueos ſagaci indagine prævideas, & pene captus illecebris peccatorum, tamen aliquando revocatus poſſis dicere: *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.* (Pſ. 123. 7. Lib. 3. in Luc. c. 12.) De quo quoniam alibi putavimus eſſe tractandum, nunc alio tranſeundum videtur.

39. Satis eſt tibi ut avem te eſſe noveris, adſumtum io naturam volandi, dicente Domino per Prophetam: [a] *Liberate vos ex laqueo venatorum, & a verbo conturbationis;* (Pſ. 90. 3.) non enim injuſte tenduntur retia avibus. Avis es, o homo, qui ſicut avis in quamdam aquilæ renovatus es juventutem. [b] Et ideo non injuſte tenduntur retia avibus. Quid enim te in terram dejicis, qui jam cælum petebas? Non enim injuſte renovato tenduntur retia; quia jam Chriſti eſſe cœpiſti, venantium eſſe deſiiſti. Adtende laqueos venatorum. Ante quaſi prædam ſuam diabnlus ſuo jure capiebat: nonc Dominicæ crucis mercem eur alienus incurſat? Potes tamen etiam hos laqueos evitare, ne dicas: venantes ceperunt me ſicut paſſerem; ſi laqueum cordis evadas, quem miſit diabolus in cor Judæ, & ita eum in facinus proditionis armavit. Avertat a nobis Deus hos laqueos, quos ſuper peccatores pluit. Et ideo dicit Propheta: Dabis illis, Domine, laqueum cordis eorum, [c] quem paraſti eis. (Pſ. 34. 8.) Nobis autem da, Domine, auxilium; ut poſt te ſequamur, tuis alligati vinculis. Nulla enim vehementiora, nulla ſunt gratiora, quam vincula caritatis. Qui tibi ligatus eſt, ſolutus eſt mundo.

40. *Hereditavi teſtimonia tua in æternum; quoniam exſultatio cordis mei ſunt.* (V. 111.) Etiam iſta vox martyrum eſt, dicentium quod hereditatem acceperint cæleſtium teſtimoniorum. Dicit ergo Propheta: Heres ſum mandatorum tuorum, ſucceſſionem tuam fidei pietatiſque jure quæſivi. Nnn poteſt dicere iſtud, niſi qui mandata cuſtodit, cælo & terra teſtibus, adquiſita. Dixit enim Dominus: *Audi cælum, & auribus percipe, terra.* (Eſai. 1. 2.) Teſtatur elementa Dominus ad redarguendos eos, qui noluerint præcepta divina ſervare; ut refugia omnia excuſationis obſepiat. Teſtatur & homines, dicens: *Eſtote mihi teſtes, & ego teſtis, dicit Dominus.* (Eſai. 43. 10.) Mandata ergo Domini plena ſunt teſtimoniis, & ipſa ſunt teſtimonia, quorum ſatis idoneus teſtis eſt, qui non mentitur Deus, apud quem & conſcientia tua teſtis eſt, cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus, ſatis fidelis etiam in infido pectore; quoniam arbitrum omnium quæcumque commiſſa ſunt, latere noo poſſunt. Nam ſi io judicio terreſtri etiam is qui ad mentiendum venerit ſubornatus, tamen ſi teſtimonio fuerit convictus alterius, ſolet prodere veritatem; quanto magis in judicio cæleſti apud dominum Jeſum neceſſe habet quæ vera ſunt confiteri, quem novit ſcire quod factum eſt?

41. Et bene ait: *Hereditate quæſivi teſtimonia tua;* quoniam ſicut ante heredes fuimus peccatoris: ita nunc heredes ſumus Chriſti. Illa fuit criminum,

hæc

[a] Ita omnes mſſ. atque edit. vet. cum ant. edit. B. Hilarii. Edit. autem Rom. ex ſacrorum codicum, aliorumque Patrum auctoritate, *liberabit te ex laqueo venatorum*.

[b] *Et ideo non injuſte tenduntur retia avibus*, deſunt in ſuperioribus edit. At in mſſ. reperiuntur. Iterum omnes edit. cum multo majori parte mſſ. *venantium eſſe deſiiſti*; ubi cod. Gem. Fiſc. Ebrulph. habent, *venantium eſſe deſiſte*. Poſtremo ubi conſtat edit. ac mſſ. quatuor, *Ante te laqueo venator, ante quaſi prædam*, ibi quatuor legunt. *Habes qui te liberet de laqueo. Venator ante quaſi prædam*. Reliqui omnes lectionem noſtram conſtituunt.

[c] Rom. edit. ſola, *quem paraverunt nobis*.

Digitized by Google

hæc eſt virtutis hereditas: illa nos obligavit, hæc ſolvit: [a] illa obæratos fœnore delictorum adjudicavit inimico, hæc redemtos titulo Dominicæ paſſionis Chriſto adquiſivit. Mala Evæ ſucceſſio [b] totum hominem devorabat: præclara Chriſti hereditas totum hominem liberavit. Non ad unum quidem, non ad paucos: ſed ad omnes Teſtamentum ſuum ſcripſit Jeſus. Omnes ſcripti heredes ſumus non pro portione, ſed pro univerſitate. Teſtamentum commune eſt, & jus omnium, hereditas univerſorum, & ſoliditas ſingulorum. Novum Teſtamentum ſinguli adeunt, & omnes poſſident: nec minuitur heredi, quidquid a coheredibus vindicatur. Manet emolumentum integrum, & eo magis ſingulis creſcit, quo pluribus fuerit adquiſitum. Alia conditio eſt hereditatis humanæ. Si diviſa fuerint emolumenta, minuuntur: & heredis eſt damnum deſcriptio coheredis. Indiviſum regnum Chriſti eſt, indiviſa hereditas. Quomodo fieri poterat, ut diviſa eſſet hereditas; cum hereditatis fructus ſit indiviſus, quod eſt regnum cælorum? Aurum, argentum, prædium ab homine pluribus derelictum diſtribuitur ac ſecatur: ſolida ad ſingulos Chriſti dona perveniunt: omnes habent, & nemo fraudatur.

42. Audiamus igitur commoda hereditaria. Remiſſio peccatorum hereditas Chriſti eſt. Certe ſolida per ſingulos, & in commune eſt lucrativa; quibuſcumque enim collata fuerit, nulli decedit, accedit omnibus. Corpori adquiritur, quidquid unicuique relaxatur. Nam ſi Angeli ſuper uno peccatore pœnitentiam agente lætantur; quia lucrum ſuum putant hominis redemtionem: quanto magis lucrum eſt generis, quod eſt lucrum naturæ? Hereditas Chriſti eſt reſurrectio. Hanc quiſquam damnum ſuum dixerit, quæ in uno communis gratiæ nomen invenit? Chriſtus enim ſurgens, omnibus reſurrexit; quoniam per hominem reſurrectio mortuorum. Quomodo igitur poteſt ſingulorum eſſe diſpendium, quæ eſt totius corporis & humani generis reformatio? Recitetur itaque Teſtamentum, & inſtitutiones ejus conſideremus. *Teſtis autem nobis & Spiritus ſanctus. Cum enim* [c] *dixerit: Hoc autem teſtamentum quod teſtabor* (Hebr. 10. 15. & ſeq.)

A *ad illos, dicit Dominus. Dabo leges meas in cordibus eorum, & in ſenſibus eorum ſcribam eas, & peccati & injuſtitiæ eorum non memorabor.* O vere teſtator æternus, qui noſtris cordibus leges affigit ſuas, & ſcribit in ſenſibus; ut nihil aliud cogitare, niſi divina præcepta poſſimus, nihil aliud ſentire, niſi Dei oracula debeamus. Dedit gratiam, reformavit naturam, ſibique qui oblivíſci nihil ſolet, B memoriam meorum abſtulit peccatorum, [d] mihi dedit præceptorum ſuorum.

43. Noli ergo tollere de corde tuo legem Dei, & affigere legem peccati. Noli ſcribere in ſenſibus tuis diaboli illecebras, & Dei delere mandata. *Ecce ego*, inquit, *pinxi muros tuos, dicit Dominus ad Hieruſalem*; hoc eſt, ad animam ſtudioſam tranquillitatis & pacis, (Eſai. 49. 16.) C quam fecit ad imaginem ſuam. Noli, inquam, auferre imaginem cæleſtem, & imaginem mortis imponere. Recuſaſti hereditatem ſæculi: ſerva Chriſti teſtimonia; quoniam in his exſultatio atque lætitia eſt, quandoquidem omnis fletus delebitur, & mors non erit amplius, neque luctus, neque fletus, neque clamor. Paſſio Chriſti imago fuit regni cæleſtis. Nemo audivit in D plateis vocem ejus; quia illo ſilentio paſſionis ſuæ clamorem omnem in poſterum impiæ vocis abolebat. Nolebat fleri, qui dicebat ad filias Hieruſalem: *Filiæ Hieruſalem nolite me flere, ſed vos ipſas flete.* (Luc. 23. 28.) Ablaturus enim omnes lacrymas ſuæ beneficio crucis, in paſſione propria futuræ inſtar beatitudinis exhibebat; ut nemo fleret, niſi qui Chriſti beneficia non teneret.

44. Merito ergo vir Evangelicus di- E cit: *Hereditate quæſivi teſtimonia tua in æternum; quoniam exſultatio cordis mei ſunt.* Quis non exſultet, qui cælum & terram hereditate quæſivit (quæ duo elementa conteſtatus eſt etiam Deus, cum legem daret) quia quæſivit Deum, de quo dicit Sanctus: *Portio mea Dominus*; quæſivit dominum Jeſum, quæſivit Spiritum ſanctum; & poſt illa quæ- F ſivit Angelos, & cum illis, vivit non hodie tantum & cras, ſed in æternum: nec ullis pro nomine Domini contriſtatur injuriis? Denique gaudebant apoſtoli cum verberarentur, cum in carcerem truderentur.

45. Ex-

a Mſſ. Navar. unus. Colb. Gem. & Aud. *illa obærbavit fœnore delictorum* &c.

b Rom. edit. ſola, *totum hominem devoravit*.

c Poſt verbum *dixerit*, ſubjungunt omnes edit. *Teſtis ſum teſtamentorum meorum, quæ teſtificatus ſum in vobis, tunc teſtimonium perhibebit quod teſtatus ſit dicens: Hoc autem* &c. Sed illa neque in mſſ. ullis Ambr. aut Scripturæ edit. reperimus, neque omnino alia eſſe judicamus, quam inepti cujuſdam nugatoris gloſſemata.

d Edit. Rom. ſola, *mihique dedit legem præceptorum ſuorum*. Sed vocem, *legem*, neque in mſſ. ullis, neque in vet. edit. invenias. Hic ergo ſubintellige *memoriam*, quæ in ſuperiore membro exprimitur. Iterum mſſ. omnes, & edit. ant. *futuræ inſtar beatitudinis exhibebat*. Rom. edit. ſola ... *lætitiam exhibebat*. In caſſum; quandoquidem ſenſus in priori lectione ſatis conſtat, cum vox *inſtar* exemplum, ſive imaginem ſignificet.

V. 112. 45. Exſultans igitur in teſtimoniis A Domini jure dicebat: *Inclinavi cor meum ad faciendas juſtitias tuas in æternum, propter retributionem*. Qui retributionem bonorum operum ſperat a Deo, & ad eum feſtinat, inclinat cor ſuum, ut Matt. 3. 15. faciat Chriſti juſtitias. Quæ eſt Chriſti juſtitia? Sine nos, inquit, implere omnem juſtitiam, qua peccatum minuitur, culpa laxatur. Et bene ait, *Inclinavi*; ut non ſit tibi arduum atque difficile, cum mentem tuam quaſi ad B humilia & plana convertas. Aut certe, quoniam ſapientia carnis legi Dei non eſt ſubdita, videtur inclinare cor ſuum, qui legi facit eſſe ſubjectum extollentem ſe corporis ſenſum, conſuituque religionis inflectit. Atque ille dudum extollens ſe fruſtra, & inflatus mente carnis ſuæ, cum ſe humiliat, inclinat.

46. Humiliavit enim & ipſe ſe Chriſtus; ut novum conderet Teſtamentum. Cum lego Evangelium, au- C Matt. 1. 16. dio Filium Dei carnem ſumſiſſe de Maria, videor mihi cum Chriſto ipſe Philip. 2. 6. & 7. deſcendere. Lego enim eum, qui cum in forma Dei eſſet, ſemet ipſum exinanivit. Exinanivit autem, ut formam ſervi acciperet: & ſpecie inventus ut homo, humiliavit ſe uſque ad mortem. Lego enim dicentem: *Venite ad* Matth. 11. 28. & 29. *me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite jugum meum ſuper vos & diſcite a me quia mitis ſum, & humilis corde*. Non dixit: Diſcite a D me quia potens ſum: non dixit: Diſcite a me quia glorioſus ſum: ſed diſcite a me quia humilis ſum, quod poteſtis imitari. Nolite extollere vos, [a] nolite exaltare cor veſtrum. Docuit ergo me humiliari, & inclinare cor meum ad faciendas juſtitias; non ad iniquitatem, ſed ad æquitatem inclinare, *propter retributionem*. Retributio regnum cælorum, & paradiſi eſt incolatus. E

SERMO DECIMUS-QUINTUS.

ס Samech.

1. INcipit *ſamech* littera decima-quinta, quæ interpretationem habet, *Audi*. Eſt & alia ejus interpretatio, quæ dicitur, *Firmamentum*. Quid eſt, F *Audi*? Non otioſe dicitur quod commune eſt omnibus, & ſuppetit univerſis ipſo jure naturæ. Et ideo non eſt otioſum quod admoneris ut audias; cum etiam inviti, & aliud agentes, ſonum tamen, aut vocem audire ſoleamus. Sed quia non eſt ſolum audire hoc quod ſuppetit officio naturæ: ſed etiam illud quod majus eſt, ut audias non uſu tantum corporis, quantum intellectu mentis; ideo diligentius conſidera iſtius litteræ interpretationem, ſeriemque verſuum qui ſequuntur.

2. Ut noveris autem myſticum eſſe audire, ut audias & intelligas myſteria, de Judæis ſcriptum eſt: *Aure audietis*; quia myſteria legis audierunt, Eſai. 6. 9. ſed non intellexerunt. Unde ait Dominus: *Audi populus meus, & loquar*. Pſ. 49. 7. Lex utique ſpiritalis eſt, audi ergo ſpiritaliter. Denique qui ſcivit audire, ait: *Audiam quid loquatur in me dominus Deus*, Pſ. 84. 9. id eſt, cognoſcam quid locutus in me fuerit Deus. Ideoque alibi ait: *Quanta audivimus, & cognovimus ea*; ut Pſ. 77. 3. comprehenderet non ſolum audiſſe ſe, ſed etiam intellexiſſe. Nemo enim cognoſcit, niſi prius intellexerit. Audi ergo, ne ſi te videat negligentem, veniat Petrus, arripiat gladium, abſcindat auriculam tuam; quod ſuperfluo habeas aurem corporis, qui audire & examinare non noveris. Et fortaſſe virtutem animæ qua examinantur quæcumque audiuntur, habeant amputatam, qui ea altitudine qua ſcriptum eſt, audire non poſſunt.

3. Meritoque hanc litteram *firmamentum* alii interpretati ſunt: quod cum ſuperiore interpretatione concurrit; niſi enim unuſquiſque audierit quid ſequi debeat, nemo firmatur. In officio igitur audiendi omnium firmamentum eſt.

4. Dicit igitur tibi in Threnis Hieremias propheta per litteram, *audi*. Et ut ſcias myſticum eſſe quod audire debeas, ſubjecit hujuſmodi ſeriem huic litteræ: *Abſtulit omnes fortes meos Dominus de medio mei. Vocavit in me tempus; ut contereret in me electos meos. Lacum calcavit Dominus virginis filiæ Juda*. Thren. 1. 15. Non tunc abſtulit omnes Judææ fortes Dominus, quando in Babyloniam regionem captivus ductus eſt populus Judæorum, ſed quando Chriſtus advenit, & libertatem animæ ſuæ captivam non vidit, neſciens gravibus incurvatam peccatis mentis ſuæ erigere cervicem, & quadam fidei colla ad lucem cognitionis attollere. Ideo lacus factus eſt Judæis paſſio Salvatoris, quæ gentibus portum ſalutis oſtendit; quia crux Domini non credentibus præcipitium eſt, vita credentibus. Hac ratione præmiſit, *audi*, ut futura cognoſceret.

5. Alio

[a] Ita mſſ. omnes Edit. autem: *Nolite exaltare cornu veſtrum*.

Thren. 2. 15. 5. Alio quoque loco litteræ huic iſta A ſubjecit: a [a] *Tenuerunt ſuper te manus omnes tranſeuntes per viam: ſibilaverunt & moverunt caput ſuum ſuper filiam Hieruſalem. Hæc eſt civitas, dicentes, corona gloriæ, & jucunditas univerſæ terræ.* Paſſionem Salvatoris prophetari liquet, & defleri ab b Hieremia [b] excidium Judæorum, quod cum ex aliis, tum ex illo intelligi poteſt; quia in poſterioribus habet: Thren. 4. 20. *Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus dominus, comprehenſus eſt in interitu noſtro, ſub cujus umbra, diximus, vivemus inter gentes.* B Quid hoc manifeſtius, quando & nomen expreſſum eſt, & comprehenſio inter manus perſequentium perfidorum eſt declarata, & umbra vivificans, & gratia gentibus conferenda deſcripta eſt.

6. Sed etiam ipſa verba ſignificant quæ in Evangelio de paſſione Domini legimus, quia hoc loco mors ejus annuntiata eſt per Prophetam. C Sic enim Matth. 27. 39. & 40. Matthæus ſcripſit: *Tranſeuntes autem blaſphemabant eum, moventes capita ſua, & dicentes: Vah qui deſtruebat templum Dei, & in triduo illud readificabat! Libera te, ſi filius Dei es.* Vulgus populi cum inſultat alicui, ſibilare conſuevit. Simul quia vocem non habebant, qui Verbum negabant, ſicut irrationabilia animalia ſibilabant. D Et ideo tranſibant viam, qui in via ſtare debuerant. Non ſtabant ergo quaſi conſtantes: ſed tranſibant quaſi mobiles. Juſti autem pedes ſtabant in atriis Hieruſalem, in quibus perfidi ſtare non poterant; & ideo Marc. 15. 29. præteribant, ſicut Marcus ſignificavit. Præterit umbra, non veritas. Dies ejus c ſicut umbra præterit, [c] qui obliviſcitur, qui derelinquit. Sed & tranſire infideles legimus, ſicut eſt illud: Pſ. 79. 13. *Et vindemiant eam omnes tranſeuntes viam.* E Quis enim niſi perfidus deſpoliat vineam Chriſti? Sed & alibi ſcriptum eſt: Pſ. 128. 8. *Et non dixerunt tranſeuntes viam: Benedictio Domini ſuper vos.* Stantibus enim dicitur: Pſ. 133. 1. *Ecce nunc benedicite Domino.* Tamen & in bono legimus tranſire; ut eſt illud Moyſis: Exod. 3. 3. *Tranſiens videbo hoc viſum magnum.* Et qui vidit impium exaltatum ultra cedros Libani, Pſ. 36. 36. *Tranſivi*, inquit, *& ecce non erat.* F Et nemo dicit ſervo: Luc. 17. 7. *Tranſi, recumbe.*

7. Quæ ergo diſtinctio ſit conſideremus; niſi forte illa, quia ubi in bono A accipitur tranſire, abſolute lectum eſt: non dixit, hoc aut illud tranſiens, ſed tantummodo tranſiens. Ubi in malo: *Tranſeuntes*, inquit, *viam*. Pſ. 79. 13. Via enim bona eſt, quæ a commeantibus frequentatur, non facile incurſatur a latronibus, qui averſa viarum obſidere conſuerunt: regale iter munitum eſt. Moyſes autem non tranſivit viam, ſed in via ſtetit, cui dictum eſt: Deut. 5. 31. *Tu autem* B *hic ſta mecum.* Stetit cum illo qui ait: Johan. 14. 6. *Ego ſum via, & veritas, & vita.* Hanc qui viam tranſit, labitur. Moyſes autem non lapſus eſt: ſed pertranſivit a ſæcularibus ad ſpiritalia, a temporalibus ad æterna. Et qui vidit impium, Pſ. 36. 36. nec remanſit, ſed pertranſivit, evaſit; quia non adhæſit impio, ne fieret unum corpus: ſed ſe ab eodem ſeparavit. Et cui dicitur: Luc. 17. 7. *Tranſi, recumbe*, C evadit utique laborioſam præſentium ſervitutem; ut habeat glorioſam futurorum quietem. Et Sponſæ dicitur: Cant. 4. 8. *Ades huc a Libano, Sponſa, ades huc a Libano, tranſibis & pertranſibis a principio fidei.* Tranſit & pertranſit, quæ feſtinat ad Sponſum. Pertranſit ſæculum, & feſtinat ad Chriſtum.

8. Nunc diſcutiamus quid ſit movere caput. Quis eſt populi caput, niſi Chri- 1. Cor. 11. 3. D ſtus? *Caput enim mulieris vir, caput autem viri Chriſtus.* Sed etiam Lex caput intelligibilis mulieris. Denique mulier ſub Lege tamquam ſub viro fuit. Mortificato autem ritu Judaico qui erat ſecundum litteram Legis, innupſit ei mulier qui a mortuis reſurrexit. Unde quidam myſtice interpretati, mortificato ritu Judaico, [d] tamquam fratri defuncti d ritus veteris Evangelio mulierem illam intelligibilem nubere ex Lege voluerunt; E quia Lex Evangelium fraterna quadam prædicatione præceſſit. Ergo Synagogæ caput mortuum eſt, hoc eſt, caput ejus Lex mortua eſt, obſervatio videlicet Legis: evacuata eſt Legis littera, ſpiritalis ejus intellectus adſtruitur. Hujus commotionis meminit David in quadrageſimo tertio pſalmo, dicens: Pſ. 43. 15. *Poſuiſti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis;* eo quod a F Lege in Evangelium ſit facta commotio, quaſi tranſitus quidam. In viceſimo autem & primo pſalmo, in quo totius prophetatur ſeries paſſionis, ſic habet:

Omnes

a Sic omnes mſſ. & vet. edit. Rom. autem, *Sonuerunt ſuper te manus*; ubi omnium Scripturæ textuum ac verſionum ſuffragio defendi poteſt. At forte pro ἐκρότησαν ἐπὶ σὲ χεῖρας, ut habetur apud LXX. Ambroſius legerit ἐκράτησαν &c. niſi malis ſcripſiſſe Doctorem noſtrum, *Tenuerunt ſuper te manus* &c.

b Omnes edit. *non excidium Judæorum*. Sed negatio abeſt ab omnibus mſſ. neque adeo neceſſaria eſt, cum videatur Ambroſius id ſignificatum voluiſſe, Hieremiam & Chriſti paſſionem prædixiſſe, & defleviſſe illud Judæorum excidium, quod ex eadem paſſione conſecutum eſt. Cui quidem lectioni videntur ea ſuffragari, quæ infra uſque ad num. 11. differuntur.

c Omnes edit. & pauci mſſ. *: qui obliviſcitur quod delinquit*, vel *qui delinquit*. Mſſ. novem: *qui obliviſcitur, qui derelinquit*. Unus aut alter . . . *quæ relinquit*, ubi ſubintellige *Chriſtum*, vel *Hieruſalem*.

d Edit. *tamquam fratris defuncti, ritu veteri, Evangelico* (Am. *Evangelio*) *mulierem illam* &c. Melius cod. ſcripti, quos ſequuti ſumus.

Pſ. 21. 8. & 9. *Omnes qui conſpiciebant me, adſpernabantur me, & locuti ſunt labiis, & moverunt caput. Speravit in Domino, eripiat eum: ſalvum faciat eum; quoniam vult eum.* Moverunt ergo Legem, quæ immobilis videbatur; & ideo finis Legis Chriſtus intravit.

9. Qui moverunt capita phariſæi fuerunt, id eſt, a veritate diviſi; unde & in veritatem non crediderunt. Sed & ſic poteſt accipi: Moverunt caput ſuum Chriſtum, qui in ſua venerat: ſed moverunt eum, quia ſui eum non receperunt. Moverunt autem, dicentes: Johan. 19. 15. *Tolle, tolle, crucifige eum*. Et moverunt caput ſuum, qui onera ſua movere nolebant; cum ligarent onera gravia, & aliis imponerent: Matt. 23. 4. *Ipſi autem digito*, inquit, *ea movere nolunt*. Quod eſt myſticum; quia corporalis ritus obſervationem numquam mutare voluerunt, & introducere intellectum ſpiritalem. Digitum enim pro ſpiritu legimus, ut Lex Deut. 9. 10. digito Dei ſcripta eſt, & ideo Lex ſpiritalis eſt. Noluerunt ergo onera ſua movere, quæ ſunt gravia, & leve Chriſti jugum atque onus ejus ſuave ſuſcipere.

10. Verum quia paſſio Salvatoris omnes redemit, non abſurdum eſt intelligere ita hos moviſſe capita ſua, ſicut prophetabat princeps ille Synagogæ: Johan. 11. 50. *Expedit unum hominem mori pro populo*. Aliud dicere volebat, aliud ſignificabat. Et iſti aliter movebant caput quaſi inſultantes, & aliud annuntiabant; quia ipſe erat qui venit, ut pigrum illud atque terrenum principale hominum commoveret, quo evacuata obſervatione litteræ, myſterium quæreremus in verbis. Unde ait: Pſ. 43. 15. *Poſuiſti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis*. Quod in bono utique accipitur; quia præmiſit: Ibidem 12. *Et in nationes diſperſiſti nos*. Diſperſi ſunt enim Judæi; ut reliquiæ eorum ſalvæ fierent ſecundum electionem gratiæ: in parabolam autem poſiti; ut ea quæ per parabolam dicta ſunt, revelata eſſe illorum exitu diſceremus, vel eorum exemplo admoneremur cavere perfidiam. Tunc enim cognovit magis Hieremias Judæam eſſe deflendam; & ideo Hieruſalem captam eſſe tunc temporis prophetavit, quando Redemtorem proprium non recepit. Illi igitur inſultatur, de qua dicent, inquit: Thren. 2. 15. *Hæc eſt, civitas . . . . univerſæ terræ;* eo quod ubi erat ante fidei jucunditas, ibi nunc ſit amaritudo perfidiæ: vel certe movendo caput ſuum, & de corporalibus ad ſpiritalia tranſeundo mereatur audire; cum crediderit in Chriſtum, quod corona ſit gloriæ.

A 11. Quæ eſt autem corona gloriæ, niſi Eccleſia, quæ caput ſuum Chriſtum coronat? Quæ jucunditas univerſæ terræ, niſi domus populi Chriſtiani, aula ſanctorum, de quibus ſcriptum eſt: *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum?* Pſ. 18. 5. Ergo quia corona gloriæ eſt Eccleſia; ideo dicitur in Canticis: *Egredimini . . . & videte regem Salomonem in corona, qua coronavit eum mater ejus in die ſponſalium ejus, & in die jucunditatis cordis ejus*. Cant. 3. 11. Ad animas dicitur ut e gurguſtiis & clauſtris exeant corporalibus, extra corporis cogitationes exeant, egrediantur a cupiditatibus, & a curis, & a ceteris carnis iſtius affectibus, & lubricis paſſionibus, ſupra mundum adſcendant, de hoc mundo exeant, Chriſto occurrant, paratæ adſint facibus ardentibus relucentes. Quaſi Angeli Chriſti hæc loquuntur: Non poteſtis videre claritatem ejus, gloriam ejus, niſi egrediamini humanæ fragilitatis curas, filiæ Hieruſalem. Quaſi dicant: Quid viventem inter mortuos quæritis? Non intra hunc mundum quæritur Chriſtus, qui ſupra mundum ſuos voluit eſſe diſcipulos. Quæ eſt corona qua coronatur Chriſtus, niſi corona gloriæ? Joſeph coronam habuit caſtitatis, Paulus juſtitiæ, Petrus fidei. Singularum virtutum coronæ ſunt. Solus Chriſtus habet coronam gloriæ, qua eum Eccleſia coronavit. In hac corona omnes coronæ ſunt; quia gloria non portio unius coronæ, ſed præmium omnium coronarum eſt.

12. Tertia traditione moverunt caput ſuum, hoc eſt Chriſtum, qui eſt caput ſuæ plebis. *Caput ejus aurum cephas*. Cant. 5. 11. Unde & Aquila petram aurum dixit: Symmachus lapidem aureum, quod ſignificat ſtabilem, eminentemque ſapientiam. Corpus Chriſti Eccleſia eſt. Hujus *caput aurum*, id eſt, ſapientia pretioſa ſanctorum eſt, hoc eſt, viri juſti atque prudentes. *Crines ejus abietes nigræ, ſicut corax;* Ibidem. de quo alibi ait: *Capillamentum tuum, ut grex tonſarum*. Cant. 6. 4. Ideo capillamentum, quia virtus omnium ſenſuum in capite eſt. *Oculi enim ſapientis in capite ejus*. Eccleſ. 2. 14. Profunda igitur doctorum prudentia, quæ poteſt ea quæ obſcura ſunt revelare, & alta aperire ſenſuum. Et hujuſmodi diſputatores crines Eccleſiæ ſunt, ſicut pulli corvorum, quibus Dominus eſcam dat, ſicut dedit ſancto Jacob a juventute ejus, & eum pavit. Hos altos ac profundos ubertate doctrinæ paſcit Dominus cæleſtibus ſacramentis.

13. *Ocu-*

Cant. 5. 12. 13. *Oculi quoque ejus ſicut columbæ* : oculi ſunt viri, videlicet ſpiritalibus ornati ſenſibus, qui ad videnda myſteria ſunt acuti, & parati ad penetranda ſcripturæ ſecreta divinæ, rationabili lacte fulgentes, in quibus non ſit aliqua doli maculoſa confuſio, ſed ſimplicis affectus pura & immaculara ſinceritas. Ideo in aquarum abundantia Ibidem. lotas has columbas in lacte memoravit.

Cant. 6. 5. 14. Jam certe dentes, & genas, & ſicut coccinum reſticulum labia ſponſæ, intelligimus animæ eſſe virtutes, doctorumque diverſitates: qui vel ſpiritalem menti alimoniam diſpenſatione ſedula ſubminiſtrent: vel prædicatione Dominicæ crucis, ſicut verbi quadam linea alligent audienrem: vel modeſti ac verecundi, & juventutis flore gratiſſimi [a] etſi a tractatu pudore revocentur, redoleat tamen in his odor Chriſti, & ſicut in genas quaſi de capite ſacerdotali deſcendit unguentum, eluceat pulcritudo doctrinæ. Et hoc caput movit Synagoga; & ideo abſtulit Dominus mirabilem conſiliarium, & prudentem architectum, & ſapientem au- Eſaiæ 9. 14. ditorem: *Caput*, inquit, *& caudam*; quoniam qui caput non tenuerunt, noviſſima habere non poſſunt. Sed jam ea quæ annexa ſunt, conſideremus.

V. 113. 15. *Iniquos odio habui: & legem tuam dilexi*. [b] Quanto erga Dominum ſe protendat affectu ſanctus propheta David hoc verſiculo declaravir; quia cum ſuos inimicos nequaquam ſir perſecutus (ut pote qui & regis Saul, a cujus inſidiis periculum ſalutis cavere vix poterat, nec vitam putaverit appetendam, & mortem æſtimaverit vindicandam, & parricidæ filii ingemuerit interitum, & multorum perſequentium ſe flagitiis Pſ. 7. 5. appetitus ignoverit, ut ipſe ait, quia vicem injuriæ lædentibus non rependerit) prævaricatores tamen divinæ legis exoſos horreſcat: in quo utiqne & clementia morum ejus, manſuetudoque pietatis, & vehemens devotionis aperitur intentio, evangelici præcepti conveniens diſciplinæ, quam prophetico ſpiritu prævidebat. Etenim domi- Matt. 5. 44. nus Jeſus & noſtrorum inimicorum dilectionem nobis expetendam eſſe præ-

A cepit, & Dei hoſtes, etiamſi nobis aut parentum, aut filiorum, aut conjugii germanitatiſque neceſſitudine copulentur, odio proſequendos. Sic enim ſcriprum eſt: *Si quis veneris ad me, & non oderit patrem, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc etiam & animam ſuam, non eſt me dignus*. Luc 14. 26.

16. Quod ſi quis otioſis accipiat au-
B ribus, tortaſſe dicat: Tu domine Jeſu, legem dediſti dicens: *Dilige dominum Deum tuum, dilige proximum tuum*; & ut Deut. 6. 5. impleres hanc legem, veniſti: dixiſti per Legem: *Honora patrem & matrem*; Levit. 19. 18. Matt. 15. 4. & in Evangelio jubes ut parentes oderim. Quomodo ſibi conveniunt iſta præcepta? Sic mitis & humilis corde veniſti? Non poſſum ſalvo pietatis jure odiſſe patrem, cui debeo quod creatus
C ſum, [c] matrem longo decem menſium faſtidio pii fœtus onera portantem, cui in abſolutione plus periculi, in dilatione plus tædii eſt. Quid dulciſſimi merentur filii, ut a paterno excludantur amore; cum ſit impium mori nolle pro liberis? Quid uxor cariſſima quædam vitæ coheres, & conſortium commune naturæ? Quid fratres iiſdem concreti viſceribus, atque formati eodem naturæ hoſpitio in hunc uſum
D lucis emiſſi? Oderim ergo pignora caritatis? Ita Evangelii lenitate rigorem prædurææ Legis inflectis, ut quorum Lex condemnat injurias, eorum tu Evangelio tuo condemnes gratiam?

17. Video iſtiuſmodi aſſertioni me reſpondere non poſſe: ſed tu, Domine, reſponde; nec enim indiges ut excuſeris, qui non eguiſti ut diceres. Reſpondebit igitur. Ego condemno pieta-
E tem, qui odi iniquitatem? Ego parentes præcipio non amandos, qui inimicos ſuadeo diligendos? Sed non legiſti: *Tempus amandi, & tempus odio habendi, & tempus belli, & tempus pacis*? Eccleſ. 3. 8. De quo hoc dicit Eccleſiaſtes? Nonne de eo quod ratione temporis fiat; ut aliquos pie & amare & odiſſe poſſimus: & quos dilexeris, odiſſe; & quos oderis, amare conveniat? Non ergo parentum infudi odia pectoribus filiorum: nec
F conjugium ſuaſi faſtidia mentibus maritorum. Naturam interroga quid exegerim, quæ utique auctoris arbitrium geni-

a Rom. edit. *etſi a tactu pudore revocentur*. Melius aliæ ac mſſ. *etſi a tractatu* &c. Tractare ſiquidem ab antiquis Patribus uſurpabatur, pro ſacram ſcripturam ad populum exponere.

b Edit. omnes: *Quanto Dominus noſter perpendat affectum, ſanctius* &c. Mſſ. aliquot: *Quanto ergo Dominus noſter pendat* (unus, *nos perpendat*) *affectu, ſanctius* &c. Optime alii ducem, ut in textu.

c In quibuſdam mſſ. legitur, *novem menſium*. Perperam. Clarum enim eſt alludi ad illud Virg. egl. 4.

Matri longa decem tulerant faſtidia menſes.

Quamvis autem hunc Poetæ verſum de lunaribus menſibus intelligendum eſſe nonnulli velint; tamen partus legitimi tempus eſſe non ſolum nonum menſem, ſed & decimum atque undecimum docet Hippocrates lib. de partu ſeptimeſtri & octomeſtri, ac poſt eum alii innumeri. Immo Plin. lib. 7. cap. 5. atque Agell. lib. 3. cap. 16. tradunt menſe decimo tertio partum quandoque in lucem edi. Vide quoque Ulyſſem Albrovandum, *De Monſtris*, pag. 50.

genitali ſingularum neceſſitudinum teſtatur affectu. Amare patribus filios lex naturæ eſt: maritis conjuges, lex divina eſt, quæ conjugii caritatem in naturam vertit; ut fiat una caro & unus ſpiritus. Diligere fratribus fratres naturæ prærogativa eſt, quæ eodem domicilio diu fotos adſuefacit ad gratiam caritatis.

18. Non ergo neceſſitudinum inteſtina bella mandavi, ſed illecebram ſuſpectam habui. An non jure ſuſpectam; cum ſerpens ille callidus & aſtutus ad conſtruendas nequitiæ ſuæ artes, quo incorruptæ ac rudis naturæ dote fundatum primogeniti Adam labefactaret affectum, femineis magis illecebris quam ſuis commiſit venenis? Itaque femina virum, quem ſerpens tentare non auſus eſt, cibo oris & vi amoris in flexum, molli quadam & conciliatricula uxoriæ ſeduitatis affectione traduxit. Et adhuc Eva liberos non habebat, quorum gratia, ut dulcis ad amorem, ita facilis ad lapſum, plurimos a martyrii conſummatione ſæpe revocavit? Denique ſæpe cognovimus, quoniam quem formidoloſa carnificum pompa non terruit, nec diviſi lateris ſulcus infregit, nec ardentes laminæ a triumphalis fortitudinis rigore deducere potuerunt, eum inter ſacra jam præmia conſtitutum uxor teneræ ſobolis oblatione miſerabilis unius lacrymæ miſeratione decepit. Samſon captus eſt per uxorem, numquid tu fortior? Salomon captus eſt in uxore, numquid tu ſapientior? Ille igitur cujus ſapientia totis celebratur ſæculis, factus eſt inſipiens; quia nimium amavit uxorem.

19. Quid de fratribus dicam? Experta eſt in liberis & Prophetæ domus [a] deteſtabiliora oſcula, quam odia eſſe fraterna. Itaque parricidium pater quidem flevit, ſed magis eſt indignatus inceſtum. Denique licet parricidam, percuſſorem tamen inceſti revocabat.

20. *Tempus* igitur *amandi*, *tempus odio habendi*, hoc eſt, tempus martyrii, quando ea quæ divina ſunt, omni caritati neceſſitudinum præferenda ſunt. *Tempus belli*, quo etiam bellum pro Chriſti nomine perfidis pignoribus inferamus. *Tempus pacis*; quia *in pace locus ejus*. (Pſ. 75. 3.) Denique ipſe in Evangelio evidenter expoſuit qua ratione noſtros

A debeamus odiſſe, dicens: *Qui diligit patrem aut matrem plus quam me, non eſt me dignus*. (Matth. 10. 37.) Non dixit indignos eſſe, qui parentes ſuos diligunt: ſed eos indignos ait, qui plus parentes quam Chriſtum diligunt. Si enim ideo deferimus parentibus amorem, quia noſtræ generationis auctores ſunt: quanto magis Chriſtum amare debemus qui ipſorum eſt auctor parentum? Iſti dedeB runt quod non poteſtatis eſt, ſed miniſterii ſui: Chriſtus donat ſalutem, qui parentum beneficia conſervat.

21. Pulcre autem dixit: *Iniquos odio habui, legem autem tuam dilexi*; quia ſi legem amamus, odiſſe debemus adverſarios legis, qui operibus ſuis præcepta legis impugnant. Græcus melius eos & proprie nuncupavit dicens, C παρανόμως: παράνομος exlex vocatur; quia extra legem eſt. Hos ergo odit, qui in lege Chriſti eſt; quia legis mandata non ſervant. Non ſolum enim qui legem neſcit, ſed etiam ille qui non agit ſecundum legem, exſors legis eſt; quia *Non auditores legis . . . ſed factores legis juſtificabuntur*. (Rom. 2. 13.) Redarguit me ipſe David ſi aliter intelligam. Quomodo iniquos homines oderat, qui parriciD dam filium commendabat præliatoribus, ne eum aliquis occideret? Qui Saul regis mortem etiam vindicavit in eum, qui a ſe nuntiavit occiſum?

22. Ergo non iniquos homines, ſed iniquos ſermones oderat. Denique *Iniquos*, dixit, *odio habui*, non addidit, viros. Deinde cum dicat Jeſus in Evangelio: *Diligite inimicos veſtros*; (Matt. 5. 44.) dicat Apoſtolus: *Benedicite eos qui perſequuntur vos, & nolite maledicere*: (Rom. 12. 14.) quomodo excuE ſaretur iſte vir ſub evangelica vivens diſciplina, ſi iniquos homines odiſſet? Niſi intelligas quod iniquitatem odio habuit, non eos qui etſi operarentur iniquitatem, poſſent tamen evangelica prædicatione converti. Aut certe niſi ita accipiamus: quia ſicut ille qui non honorat patrem, iniquus eſt, idem tamen ſecundum illud exoſus patrem quod ſcriptum eſt: *Qui non odit patrem, aut matrem . . . aut fratres, aut ſorores,* (Luc. 14. 26.) F *aut animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus*, etiam laudabilis habetur: ſic & iſte iniquos odio habuit. Eodem modo & eos oderat, quo patrem prævaricantem, aut animam ſuam: præferens videlicet vitæ hujus ſuavitati gratiam Chriſti.

23. Se-

[a] Edit. omnes: *deteſtabiliora inimici oſcula . . . Itaque fratricidium*. Mſſ. *deteſtabiliora oſcula . . . Itaque parricidium*. Optime, ſiquidem hic inceſti Ammonis exſecranda oſcula deſignantur. At paucis interjectis, mſſ. novem: *Denique parricidam luget, percuſſorem tamen revocat inceſti*. Melius alii atque edit. *Denique licet parricidam* &c. Senſus enim eſt Abſalonem quamvis fratrem parricidio ſuſtulaſſet, tamen quia inceſtum necaverat, in aulam eſſe revocatum.

ꝟ. 114. 23. Sequitur: *Adjutor, & ſuſceptor meus*
es tu: & in verbum tuum ſpero. Adju-
tor per Legem, ſuſceptor per Evange-
lium. Quos Lege adjuvit, in carne
Eſai. 53. 4. ſuſcepit; quia ſcriptum eſt: *Hic peccata*
noſtra portat; & ideo in verbum ejus ſpero.
Græcus tamen ὑπήλπισα habet, quod
eſt *ſuperſperavi*: quod de eo dicitur qui
ſemper addit ad ſperandum; & cum
ſperaverit aliquid, iterum ſperat, &
ſpe proficit, extendens ſe ſemper ad B
a ſuperiora, [a] & ea quæ præteriit obli-
viſcens.

24. Pulcre autem ait: *In verbum tuum*
ſperavi, hoc eſt, non in prophetas ſpe-
ravi, non in Legem: ſed *in verbum tuum*
ſperavi, hoc eſt, in adventum tuum;
ut venias & ſuſcipias peccatores, de-
licta condones, ovem laſſam tuis in
cruce humeris bonus paſtor imponas.
Si quis ſperat in Chriſtum, ſeparare C
ſe debet a conſortio perfidorum.

ꝟ. 115. 25. Ideoque dicit: *Diſcedite a me ma-*
ligni, & ſcrutabor mandata Dei mei. Cu-
jus verſiculi teſtimonio ſignificatur quia
ubi malignitas eſt, ibi cuſtodia man-
datorum cæleſtium eſſe non poſſit; *In*
Sap. 1. 4. *malevolam* enim *animam non intrat ſapien-*
Prov. 1. 28. *tia*. Et alibi: *Quærent me mali, & non*
invenient. Simplicem mentem, purum
ac defæcatum animum diligit Chriſtus, D
nec poteſt immaculatæ virtuti ullum
b cum maculoſis [b] conturbenium eſſe fla-
gitiis. Odit, refugit, adſpernatur con-
Matth. 11. 29. tagia, qui dicit: *Diſcite a me quia mitis*
ſum. Malignos repellit, laborantes vo-
Matt. 7. 13. cat. Dicit illis Jeſus: *Diſcedite a me*
omnes qui operamini iniquitatem; iſtis ait:
Matth. 11. 28. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati*
eſtis, non utique malignitate mentis,
ſed infirmitato carnis onerati: onerati, E
inquam, alieni hereditate peccati. La-
borantibus ſubvenio: fraudulentis prod-
eſſe non debeo, ne pluribus noceant.
Hos pœna compeſcat: illos emendet
gratia. MALITIA enim fons peccati
eſt: culpa infirmitatis eſt lapſus. Illi
debeo ſubvenire, qui laborat: illum
etiam odiſſe qui decipit. Malas igitur
operationes repellit. Nam niſi ita acci-
pias, videtur dicere: Diſcedite a me; F
quia mundus ſum, quia purus ſum.
Hoc phariſæus dicebat, ſed reprehen-
ſus a Chriſto eſt. Non ergo Propheta
Pſ. 50. 12. dicit: Mundus ſum, ſed, *Cor mundum*
crea in me Deus.

26. Ideoque relegato conſortio mali-
gnorum, quaſi qui ante permixtus il-
lis ſuſcipi non poſſet a Domino, dicit:

A *Suſcipe me ſecundum eloquium tuum, &* ꝟ. 116
vivam: & non confundas me ab exſpecta-
ctione mea. Si vivit qui in ſinu eſt pa-
triarchæ Abrahæ, ut ille Lazarus pau-
per; quanto magis vivit qui ſuſcipitur
a Chriſto? Quomodo enim poteſt non
in æternum vivere, quem ſempiterna
vita ſuſcepit, quem totum ſibi Chri-
ſtus adſumſit, qui totus Verbi eſt,
cujus vita abſcondita eſt in Chriſto
B Jeſu? Sed & qui in ſinu Abrahæ ſe-
det, ſuſceptus a Chriſto eſt. Intole-
randæ autem præſumtionis videretur
dicere Deo: *Suſcipe me*; niſi promiſſum
ejus adjungeret, hoc eſt: Ut hoc au-
deremus, ipſe feciſti, tuo te chirogra-
pho convenimus, qui noſtrum chiro-
graphum ſuſtuliſti. Nos fecimus chiro-
graphum mortis, tu ſcripſiſti chirogra-
phum vitæ.

C 27. Ergo non confundas ab exſpe-
ctatione ſua ſervulum tuum, quia in
te ſpero; ſpes enim non confundit.
Et ſi tribnlamur, patientiam ſubmini-
ſtras, ut ferre poſſimus; ut quia te
exſpecto, non opprimar infirmitatibus,
non ſuccumbam tentationibus, non
affligar procellis, in quibus eſt pro-
banda patientia, ut probatio conſequa-
tur, quæ ſpem confirmat & roborat,
D quæ non confundit; hoc eſt: Frangi-
mur frequenter laboribus, fatigamur:
ſi ſpes deſit, confundimur, & tota
mente turbamur. Sed eſto, ſint aliqui
duri ad labores, firmi ad injurias per-
ferendas: ſi ſpem auferas, non poteſt
perpetua eſſe patientia. Ipſa patientia
non probatur, ſi fides deſit, cujus
radix ſpes eſt. Quæ enim poteſt pro-
batio eſſe, niſi pro Chriſti nomine vel
E incommoda, vel pericula nniverſa ſu-
ſtineas? Ideo ſpes eſt ſola quæ noſtrum
non confundit affectum. Ubi eſt ſpes,
apoſtolicum illud, *Foris pugna, intus* 2. Cor. 7. 5
timores, nocere non poſſunt.

28. [c] Alia interpretatio habet: *Non* c
erubeſcere facias. Non erubeſcet qui
ſperat in Chriſtum. Ideo qui bene
ſperat, dicit: *In te confido non erubeſcam*. Pſ. 24. 2.
Et bene ait, *Confido*; robur enim ſpei
F noſtræ, & quædam ſperantis auctori-
tas confidentia eſt. Spera igitur ſem-
per, & nemo te ab exſpectatione con-
fundit. Exſpectatio noſtra, vita æterna
eſt. Exſpectatio noſtra, regnum Dei,
Angelorum conſortium, benedictiones
ſunt ſpiritales. Spera quotidie. Finem
iſta res non habet, neſcit inducias. Spera
etiam poſitus in adverſis. Si qnis dicat tibi

a Nonnulli mſſ. *& ea quæ præterrunt, obliviſcens*.
b Edit. Am. Era. & Rom. cum duobus omnino mſſ. *contubernium eſſe: flagitio odit*, &c. Gill. cum aliis, ut in textu.
c Mſſ. fermo ad unum: *Alia interpretatio: Non erubeſcet qui ſperat in Chriſtum*.

aliqua forte neceſſitudinum amiſſione A
percuſſo: Quid tibi prodeſt juſtitia tua;
tu tamen ſpera, noo deficiat fides tua.
Si quis dicat tibi: Quid tibi quotidiana
profuere jejunia; quid caſtitas corpo-
ris, pudor meotis? Ecce ſicut injuſtus
& impius vulneratus es. Non deficiat
fides tua. Nam etiamſi infirmus es,
fidelis tamen ſollicitus eſt pro te Chri-
Matth. 14. 16. ſtus. Dicit ad diſcipulos ſuos: *Date illis*
vos manducare; ne deficiant in via. * B
Habes apoſtolicum cibum, manduca
illum, & non deficies. Illum ante
manduca; ut poſtea venias ad cibum
Chriſti, ad cibum corporis Dominici,
ad epulas Sacramenti, ad illud pocu-
lum quo fidelium inebriatur affectus;
ut lætitiam induat de remiſſione pec-
catorum, curas ſæculi hujus, metum
mortis, ſollicitudineſque deponat. Hac
ergo ebrietate corpus ooo titubat, ſed C
reſurgit: animus non confunditur, ſed
conſecratur.

ỳ. 117. 29. Sequitur: *Adjuva me*, inquit,
& ſalvus ero: meditabor juſtificationes tuas
ſemper. Qui ſperat, præſumit juvari:
ubi autem adjumentum Dei, ibi cer-
tum ſalutis auxilium. Supra dixit:
Sup. ỳ. 112. *Adjutor & ſuſceptor meus es tu*: hic ite-
rum juvari petit, quaſi dicat: Sine
ceſſatione me adjuva. Non mihi ſatis D
eſt quod popoſci, iterum peto ut ſal-
vus fiam. Hic noo magna, noo vera
eſt ſalus: tunc ſalvus ero, cum fuero
in paradiſo, cum vivere cœpero inter
electos tuos Angelos, cum laqueos
terræ hujus evaſero.

30. Sed ne forte adjuti in neceſſita-
tibus, poſtea in proſperis poſiti negli-
gamus, docet oos immemores benefi-
ciorum cæleſtium nequaquam eſſe de- E
bere, ſed meditari juſtificationes Do-
mini; ut & cum boni operis aliquid
fecerimus, ſemper tamen ei oostra
peccata fateamur; hæc enim eſt juſti-
Luc. 7. 30. ficatio Domioi. Denique phariſæi noo
juſtificaverunt Deum, qui baptizari
a baptiſmo pœnitentiæ noluerunt. [a] Ergo
ille juſtificat, quem ſuorum pœnitet
delictorum. Quem enim pœnitet, con-
Pſ. 50. 6. fitetur, ut eſt illud: *Tibi ſoli peccavi*,
& malum coram te feci; ut juſtificeris in F
ſermonibus tuis. Ideoque Publicanus ma-
gis juſtificatus exivit e templo; quia
Phariſæus ſe juſtificabat, ſuas juſtitias
Luc. 18. 14. prædicando: Publicanus autem juſtifi-
A cabat Deum, iniquitates proprias coo-
fitendo. Ergo qui meditatur juſtifica-
tiones Domini, ſemper humiliatur.
Noo hodie humiliatur, & cras exal-
tatur: ſed ſemper humilis corde &
mitis affectu eſt. Plus eſt autem ſem-
per, quam die ac nocte, vel tota die;
hoc enim ſupra tempus eſt. Ergo vel
inter Angelos annumeratus dicas opor-
tet juſtificationes Dei ſemper, & il-
B lam quam adeptus es gloriam, non
tuis meritis arroges, ſed divinæ miſe-
rationi ſemper adſcribas; ne tibi dica-
tur: *Quid autem habes quod non accepiſti?* 1. Cor. 4. 7.
Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non
acceperis? Omnis enim creatura quæ-
cumque bona habet, accepit a Chriſto,
qui totius eſt auctor creaturæ.

31. *Sprevisti*, inquit, *omnes qui diſce-* ỳ. 118.
dunt a juſtificationibus tuis; quia iniqua co-
C *gitatio eorum*. Omnis ſuperbus immun-
dus eſt in conſpectu Domini; quia
non poteſt per ſuperbiam ſuam mun-
dare peccata, qui arroganti ſpiritu co-
acervat errorem. Ideoque ſpernitur at-
que deſpicitur; quia deſpectui habet
divina mandata. Bene autem cæleſtis
ſervatur prærogativa clementiæ; quia
oullium repellit, ſed quicumque oolue-
rint peccara propria confiteri, ipſi di-
D ſcedunt a domino Deo noſtro. Deni-
que ille diſceſſit, qui peregre profectus,
omne quod acceperat a patre, fidei &
gratiæ patrimonium diſſipavit. Et quia
eum diſceſſiſſe pœnituit, poſtea eſt
regreſſus ad patrem, quem reliquerat
cum peccatum proprium nollet confi-
teri. Non ergo iotervallo locorum Deus
relinquitur, ſed pravitate morum, &
deformitate geſtorum. Diſcedit a Do-
E mioo, qui ſe elongat ab eo, quemad-
modum audita præſentia Dei, Adam
latere cupiebat. Sed diſcedens a Do-
mino ſalutem habere oon poterat;
quoniam ſcriptum eſt: *Ecce qui elongant* Pſ. 72. 27.
ſe abs te, peribunt. Unuſquiſque igitur
ſuis ſtudiis ſe ſe aut jungit aut ſepa-
rat. Deoique quam pleroſque nec lo-
corum intervalla ſecernaot, vel finitima
& vicina connectant, indicio eſt quia
ſunt plerique in corpore ſiti, qui per-
F egrinantur a corpore, & adſunt Deo;
ut ille qui dicenti Deo: *Quem mittam?* Eſai. 6. 8.
reſpondit: *Ecce ego, mitte me*. Audet &
Paulus adeſſe Deo, quia oihil in ſe
præter carnis materiam videbat eſſe
cor-

* *Apoſtolicum cibum* vocat Ambroſius lectiones ſacræ Scripturæ quas Euchariſtiæ ſumtioni præmittendas monet. Ex his porro quæ ſubdit verbis: *infirmus es .... metum mortis ſollicitudineſque deponat ... corpus non titubat, ſed reſurgit*; non inviti adducimur, ut ſanctum Doctorem de Euchariſtia tamquam viatico loquutum fuiſſe ſuſpicemur. Nec male forſitan in ſuſpicionis confirmationem adduci poteſt is, qui ab eo laudatur Evangelii locus, quem alios etiam PP. de viatico interpretatos conſtat. Sic enim Hieron. in Matth. cap. 15. *Non vult Jeſus dimittere jejunos, ne deficiant in via. Periclitatur ergo, qui ſine cæleſti pane ad optatam manſionem pervenire feſtinat* &c.

[a] Omnes edit. *Ergo ille juſtificatur*. Omnes mſſ. *Ergo ille juſtificat*. Commode, ſi mente ſuppleveris vocem, *Deum*, quæ ſuperiori periodo exprimitur.

Digitized by Google

corporeum. Exivit & Cain a facie Dei, poſtquam commiſſo parricidio, gerendam peccatorum ſuorum pœnitentiam non putavit.

a 32. [a] Recte autem ait: *Ad nihilum deduxiſti prævaricatores*. Non peccatores dixit, ſed prævaricatores. Nam quæ nobis ſpes foret, quando omnes ſub peccato ſumus? Etiam illud pulcre: *Omnes ad nihilum deduxiſti prævaricatores*. Sive ille dives ſit, nihil illi divitiæ ſuæ proſunt: ſive honoratus, nihil dignitas: ſive potens, nihil potentia. Sed aliud eſt prævaricatorem eſſe diſcedentem a juſtificationibus Dei: aliud prævaricatorem eſſe terræ. Illud gravius, hoc levius.

b 33. Ideoque [b] ſubjecta ne te turbent, vide; nam ſubjecit his: *Prævaricatores æſtimavi omnes peccatores terræ: propterea dilexi teſtimonia tua ſemper*. (℣. 119.) Recte prævaricator dicitur, qui diſcedit a Domino. Denique græce a diſcedendo apoſtata nominatur. Unde & ille: *Vinum & mulieres faciunt*, inquit, *apoſtatare*. (Eccli. 19. 2.) Cavenda ergo incentiva & lenocinia delictorum; ne in ſcelus vergant. Prævaricator autem latine & tranſgreſſor vocatur; eo quod a lege Domini tranſeat ad errorem, & tranſgrediatur mandata cæleſtia, cui dictum eſt ut adhæreat domino Deo ſuo. (Deut. 10. 20.) Adhæreto igitur individuo ſemper affectu; ne te ab eo vis ulla poſſit evellere. Si quid rarum, ſi quid intermiſſum adverſarius viderit, ſtatim ſe immittit in pectus & cor tuum; ut te laqueo teneat ſuæ fraudis, & hoſtilis vinculo poteſtatis innexus, a devotione retraharis. Sed non ſolus ille prævaricator eſt, qui poſthabita Eccleſia, ad cultus tranſgreditur idolorum: ſed etiam quicumque Legis mandata non ſervat. Omnis ergo peccator, prævaricator. Unde illud: *Omnis prævaricatio . . . juſtam accipit remunerationem*. (Hebr. 2. 2.) Nomen commune, ſed diverſa merita delictorum; & pretia ergo diverſa culparum.

34. Quid ſibi vult quod ait: *Peccatores terræ*. Sunt ergo & cæli peccatores, ſicut ille qui ait: *Pater peccavi in cælum, & coram te*. (Luc. 15. 21.) Sunt qui dicant quia is qui cæleſtia non ſervat oracula, prævaricator eſt cæli. [c] Sed ſive hoc, ſive quia minuit gratiam quam accepit e cælo, quam Spiritus ſanctus infudit: ſive quia avis cæli factus, non debes in terram redire de cælo. In cælum ergo peccas, ſi cæli incola cælum relinquas. Diverſitas igitur eſt eorum. Alii peccatores cæli, alii peccatores terræ ſunt.

35. *In matutinis*, inquit, *interficiebam omnes peccatores terræ*. (Pſ. 100. 8.) Quomodo unus omnes interficere poterat peccatores terræ? Sed ſi conſideres juſtum, cui nox præceſſit, dies appropinquavit; potes videre quomodo exoriente tibi ſole juſtitiæ, de luce vigilans interficias fomenta omnia delictorum. Utinam mihi adſpiret hæc gratia; ut gladio ſpiritali, qui eſt verbum Dei, ab Eccleſia Domini incentiva univerſa poſſim abolere vitiorum, & terrena auferre delicta, quibus in foveam quamdam lubrici præcipitamur erroris; ut de civitate Dei expellatur iniquitatis operator. Civitas Dei Eccleſia eſt: Eccleſia corpus eſt Chriſti. Peccat in cælum, qui cæleſtis civitatis jura contaminat, & immaculati corporis violat ſanctitatem ſuorum colluvione vitiorum.

36. Et vide ne forte ſint qui cæli & terræ peccatores ſint. Nam utique Adam cum in paradiſo eſſet, cæleſtis erat: poſt lapſum autem terrenus eſt factus, & de paradiſo expulſus eſt & ejectus. Unde & Apoſtolus ait: *Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cælo cæleſtis*. (1. Cor. 15. 47.) Abjiciatur ergo, a nobis imago terreni, ſuſcipiatur imago cæleſtis, non fuco expreſſa, non ceris, non coloribus adumbrata, ſed moribus, in qua Chriſtus ſe agnoſcat.

37. *Confige clavis a timore tuo carnes meas; a judiciis enim tuis timui*. (℣. 120.) Qui diligit Domini teſtimonia, configit clavis carnes ſuas, ſciens quia vetus homo ſuus cum Chriſto confixus cruci luxuriam deſtruat carnis; ne cupiditates ejus indomito fervore laſciviant, ne radix avaritiæ [d] ſerpentibus ſe fundat radicibus. (d) Confige ergo clavis, & deſtrue fomenta peccati: moriatur in carne tua omnis illecebra delictorum: libertatem vagandi cupiditas voluptatum cruci affixa non habeat. Eſt quidam clavus ſpiritalis, qui patibulo crucis Dominicæ affigat has carnes. Et fortaſſe ſint carnes quædam animæ, ſicut corpus eſt animæ. Carnes animæ ſunt carnales cogitationes. Configat has carnes timor Domini & judiciorum ejus,

a Rom. edit. ſola: *Recte autem ait: Sprevisti omnes qui diſcedunt a juſtificationibus ſuis: vel ut alii: Ad nihilum*, &c.

b Eadem edit. Rom *ſuperiora ne turbent, vide quid* &c. Vet. autem, ac mſſ. ut in textu, niſi quod in edit. & aliquot mſſ. *te*, omittitur, nec non *quid*, pro *nam*, exhibetur.

c Edit. omnes: *Sed ſive hoc, ſive illud ſit, e diverſo unum ſignificamus peccatorem, alterum prævaricatorem, quia* &c. Verum quam reſecuimus laciniam, ea in omnibus mſſ. deſiderantur.

d Octo mſſ. *ſerpentinis ſe fundat radicibus*. Totidem alii, & cunctæ edit. nobis congruunt.

ejus, & ſervitutis redigat. Quod ſi carnes iſtæ rejiciunt clavos divini timoris, haud dubie dicitur: *Non permanebit ſpiritus meus in his hominibus; quoniam carnes ſunt*. Niſi igitur affigantur cruci hæ carnes, & configantur clavis a timore Dei noſtri, non permanebit in his ſpiritus Dei.

38. Sicut ſunt aculei timoris, quibus compungimur: ita ſunt clavi timoris, quibus configimur. Qui compungitur, excitatur: qui configitur, mortificatur; ut peccato deficiat, Deo vivat. Ut ſciamus autem clavos ſpiritales eſſe, etiam ſtimuli ſpiritales ſunt,
Act. 9. 5. de quibus ſcriptum eſt: *Durum tibi eſt adverſus ſtimulum calcitrare*. Hoc ſtimulo Paulus ſtimulatus ſurrexit e terra, & ſe levavit, ut converſaretur in cælo. Confixus eſt clavis apoſtolus Thomas,
Johan. 20. 25. ut diceret: *Niſi videro in manibus ejus fixuras clavorum, & mittam digitum meum in locum clavorum*. Clavi erant bonæ cupiditatis: clavi erant etſi non perfectæ fidei, tamen fidei incrementa quærentis.

39. His configitur clavis, qui Chriſto commoritur, ut cum Chriſto reſurgat. His configitur clavis, qui mortificationem domini Jeſu in corpore ſuo portat. His clavis configitur, qui me-
Cant. 8. 6. retur audire, dicente Jeſu, *Pone me ut ſignaculum in cor tuum, ut ſigillum in brachium tuum; quia valida eſt ut mors caritas, durus ſicut inferi zelus*. Infige ergo pectori tuo & cordi tuo hoc ſignaculum crucifixi, infige & brachio tuo; ut opera tua peccato mortua ſint. Nihil in his criminis reviviſcat, nihil erroris reſurgat. Fortaſſe hanc imaginem clavi non ſolum timoris, ſed etiam caritatis affigunt; quia valida eſt ut mors caritas, durus ſicut inferi zelus. Non te ergo offendat duritia clavorum; quia eſt duritia caritatis: nec validus clavorum rigor; quia valida eſt etiam caritas ſicut mors. Caritas enim culpam & omnia peccata mortificat: caritas ſicut mortis ictus interimit. Denique morimur flagitiis atque peccato, dum Domini mandata diligimus. Caritas eſt Deus, caritas Dei verbum eſt, quod eſt validum, & acutius omni gladio acutiſſimo, uſque ad diviſionem quidem animæ, ac ſpiritus, artuſque, & intima penetrans medullarum. Eſt durus ergo zelus caritatis, qui non cedat inferis; cum pro Dei zelo unuſquiſque nec ſuis parcat. His clavis caritatis configatur anima noſtra & caro noſtra, ut & ipſa dicat: *Quia vulnerata caritate ego ſum*. Habet ergo clavum ſuum caritas: habet gladium ſuum, quo anima vulneratur. Felix qui hoc gladio meruerit vulnerari. Hæc ſunt vulnera quæ oſculis præferuntur: *Utiliora vulnera amici, quam voluntaria oſcula inimici*. Cant. 5. 8. Prov. 27. 6.

40. His nos vulneribus offeramus, quibus quicumque mortuus fuerit, mortem guſtare non poterit. Talis enim eorum mors, qui Dominum ſequebantur, * de quibus dictum eſt: *Sunt aliqui de iſtis adſtantibus qui non guſtabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno ſuo*. Matth. 16. 28. Merito Petrus non timebat hanc mortem; non timebat enim qui dicebat, quia etſi oporteret eum pro Chriſto mori, non eum relinqueret aut negaret. Matth. 26. 35. Tollamus ergo crucem Domini, quæ configat carnes noſtras, peccatum deſtruat. Eſt timor qui configit carnes: *Niſi quis tulerit crucem ſuam, & ſecutus me fuerit, non eſt me dignus*. Matth. 10. 38. Ille enim dignus qui habet Chriſti timorem; ut crucifigat carnale peccatum. Hunc timorem ſequitur caritas, quæ conſepulta cum Chriſto non divellatur a Chriſto, moriatur in Chriſto, adtumuletur Chriſto, reſurgat cum Chriſto.

SERMO DECIMUS-SEXTUS.

ע Ain.

1. INcipit littera decima-ſexta *Ain*, cujus interpretatio eſt, *Oculus*, ſive *fons*. a Oculus utitur videndi munere: ſed ſæpe videamus ea quæ complacent, & ſæpe quæ diſplicent: nec in eo oculi eſt vel culpa vel probitas pro eorum qualitate quæ viderit; oculi eſt enim officium nuntiare quod viderit. Eſt ſane vel offenſa vel gratia, ſi aut delectetur ſuavibus, aut offendatur adverſis. Ideo frequenter oculus ſuppliciorum dicitur, oculus tentationis, oculus hœdi, oculus vitulæ, oculus generationis, aut fons generationis.

2. Legimus in Evangelio quia baptizabat Johannes in Ennon. Johan. 3. 23. Ennon oculum ſuppliciorum interpretati ſunt. Itaque nemo venit ad baptiſmum, niſi qui deſiderat ſibi propria peccata dimitti, quorum ſupplicia corde provido perhorreſcat. Itaque licet oculus ſuppliciorum dicatur; prævidentis eſt tamen ſupplicia, non ſuſtinentis: licet baptiſmum pœnitentiæ habeat aliquam de

* Petrus ſcilicet, Jacobus & Johannes, qui Chriſti Transfigurationis interfuere, ut plenius explicatur infra in Luc. 9. 27.

a Sic omnes mſſ. Contra vero edit. *Oculo utimur videndi munere*.

de ſuppliciorum ſuſceptione tolerantiam. Oculi eſt ut intuendi officio fungatur; tuum eſt cavere quod videris.

3. Denique & oculus tentationis dicitur; quia per oculum ſæpe tentamur. Oculus meretricis laqueus amatoris. Sed oculus nihil delinquit; ideoque Salvatoris ſententia plena juſtitiæ eſt, Matt. 5.28. dicentis: *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, jam adulteravit eam in corde ſuo*. Non dixit: Qui viderit mulierem, ſed *ad concupiſcendum* viderit. Oculum abſolvit, mentem ligavit. Nec dixit: Adulteravit eam in oculo, ſed *in corde*. In oculo viſus eſt, in corde peccatum.

4. Oculus hœdi qui ad ſiniſtram eſt; quod ea quæ dextra ſunt, peccator videre non poſſit. Sanctus autem dicit: Pſ. 15.8. *Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper; quoniam a dextris eſt mihi, ne commovear*. Et Petro ſancto apoſtolo, cum tota nocte nihil cæpiſſet, ut legimus in Evangelio, a Salvatore dictum eſt: Johan. 21.6. *Mitte in dexteram partem navigii retia*. Itaque fretus imperatis cæleſtibus, miſit retia, & plurimum piſcium congregavit. In ſiniſtra nox erat: in dextera divini ſermonis [a] claritudo fulgebat diurna.

5. Eſt & oculus vitulæ: quod æque ad peccatores refertur; quia ſicut jugi loro vitulæ adtrahunt iniquitates, non dirumpentes neque abſcindentes proprium, ſed longo trahentes fune peccatum. Indomita enim vitula ſero manſueſcit, & trahit lora, non ſuſcipit; quia impatiens eſt tenendi: & quo diutius traxerit, eo amplius impeditur.

6. Oculus quoque generationis, aut fons generationis, dicitur; quia ex oculorum conſpectu aut bona, aut adverſa generantur. Vidiſti mulieris pulcritudinem, laudaſti artificis opus, venuſtatem naturæ: generatio fidei, devotionis eſt partus. Contentus fuiſti formæ decore, [b] non cenſus ambitione, ſumſiſti in uxorem, genuit filios liberalioris gratiæ: oculus tibi fuit generatio proſperorum. Contemplatus es ſacram puellam, preſſit oculos tuos auguſtæ reverentia caſtitatis: prædicaſti dominum Jeſum, qui ſenilem dediſſet in adoleſcentula ætate gravitatem, immaculatamque vitam inter infirmas tam lubricæ hujus carnis illecebras humanis infudiſſet affectibus: fons bonorum eſt. Vidiſti poſſeſſiones pupillorum, non ad

A invadendum, ſed ad tuendum: & paternis ingenuiſti viſceribus, ſi quid advertiſti de minoribus commodis eſſe neglectum: repuliſti eum qui fines ejus volebat invadere: judicaſti pupillo: oculus tuus fons tibi fuit & origo juſtitiæ. Judicaſti viduæ (ſicut enim mala drachma, non drachma: ſic malum judicium, non utique judicium) judicaſti ergo ſicut juſtus & bonus ju-

B dex: vidiſti uſurpatorem improbum, qui maritali auxilio deſtitutam, ſuam prædam putaret: iniquitatem non paſſus es: tuliſti indefenſæ opem, quo adjuto præſidio, inoffenſa opera caſtitatis exercuit, nec auxilium quærere maritale compulſa eſt; dicit tibi Dominus: *Venite diſputemus*. Eſaiæ 1.18. Quia judicaſti viduam, oculus tuus fons gratiæ tibi factus eſt. Vidiſti nudum corpus ino-

C pis jacere defuncti, non præteriſti, ut ille qui exponitur in Evangelio, ſacerdos atque levita: Luc. 10.31. & 32. ſed continuo miſeratus, ſepulturæ ſolatiis tradidiſti: generavit tibi oculus materiam redemtionis.

7. Contra, ſi adſpiciens agrum pupilli vineis conſitum, lætum ſegetibus, nemoribus umbroſis, aut fluviis decurrentibus, aut fontibus ſcaturientibus,

D aut riparum herboſis amœnum thoris, & avaritiæ facibus accenſus tranſtuliſti patrum limites, atque in poſſeſſionem indefenſam improbus irruiſti: oculus tuus tibi mortis perpetuæ acerba generavit. Vicinæ viduæ jura temeraſti: coegiſti eam quæ aut dolorem ſuum, aut pudorem ſecretis clauſa parietibus fovere deberet, proſilire in publicum, inverecundius quam injuſtius litigare:

E oculus tuus partus iniquitatis eſt factus. Vidiſti inopem ſuperbo oculo, & inſatiabili corde: deſpexiſti precem pauperis: & quem miſereri debueras, cum faſtidio præteriſti: oculus tuus fons tibi fuit & origo peccati.

8. Ideoque oculi tui non lupi oculi ſint, & inſidiantis ad prædam, ſed ſicut Sponſæ dicitur: Cant. 7.4. *Oculi tui ſtagna in Eſebon, in portis filiæ multorum: nares tuæ*

F *ſicut turris Libani*. Stagna in Eſebon quid eſt, niſi in cogitationibus rationabilibus abundantia, quæ eſt in portis Eccleſiæ, cui merito defertur multitudo doctrinæ? Filia enim multorum, plurimarum doctrinarum poſteritas effecta eſt, cujus nares odor eſt ſacrificiorum floribus omnibus præſtans. Quid enim Chriſti odore ſublimius, qui

a Mſſ. *claritudo diuturna*, quæ lectio defendi poteſt, ſi *diuturna*, pro conſtanti ac perenni uſurpetur: hic tamen præſtare videntur editiones, ut cum priori membro fiat antitheſis.

b Scripti codices magno numero: *non accenſus ambitione*. Melius alii, ac edit. *Non cenſus ambitione*. Eſt enim hoc loco *cenſus*, proventus quem quiſque annuatim e poſſeſſionibus percipit.

qui abolebat thuris flagrantiam? Oculus ergo iſte provideat quæ futura ſunt: & ſi adverſa imminere præviderit, fletu lacrymiſque emollire ac mitigare non deſinat.

9. Ideo Hieremias in captivitate gentis Judææ poſitus, futuram prævidens perpetuæ captivitatis ærumnam, quam perfidiæ pretio Judæorum populus habebat exſolvere, dicebat in Threnis ſub hac eadem littera: *In hoc ego*
Thren. 1. 15. & 16. *fleo, oculi mei caligaverunt a fletu; quia elongavit a me qui me conſolabatur*. Non igitur abductum ſe eſſe de terris ſuis dolebat, ſed a Chriſto populum relinquendum, conſolationemque futuræ cernebat amiſſam. Hæc eſt vere dolenda captivitas, quæ æternæ ſpei libertate privata videbatur. Alio quoque loco ſub hac eadem littera repetivit in Threnis, dicens: *Dominus quæ*
Thren. 2. 17. *cogitavit, conſummavit, verbum ſuum quod mandavit a diebus antiquis. Deſtruxit, & non pepercit, & lætificavit ſuper te inimicum, & exaltavit cornu tribulantis te*. Nonne evidenter futurum judicium Chriſti annuntiatur, ſicut in pſalmo quoque præſenti declarari certum eſt. Oculus ergo prævideat quæ ventura ſunt, & ea aut profuſione lacrymarum, aut erroris correctione detorqueat. Denique Hieremias flebat; quia malam cauſam impiæ plebis ſuſceperat, quæ perfidiæ pertinacia proprium negabat auctorem.

10. David autem prophetico ſpiritu judicium prævidens Chriſti, in quo nemo innocens periclitabitur, nemo ſceleratus eludet, bona fretus conſcien-
ꝟ. 121. tia dicit: *Feci judicium & juſtitiam: ne tradas me nocentibus me*. Non quaſi glorioſus ac inſolens ſe ipſe laudat, cum utique peritus legis, alterius magis quam proprio ore unumquemque laudandum eſſe non ignoraret. Non, inquam, [a] prædicatarum jactantia eſt hic ulla virtutum, ſed vitæ innocentis adſertio jure præſumta; ne dignus æſtimaretur qui propter gravia peccata a Domino relinqueretur, & nocentium poteſtati traderetur. Defenſio eſt igitur, non arrogantia, quando non excellentia aliqua honoris adſumitur, ſed formidabilis ærumna propulſatur. Denique Petrus hoc genere defenſionis utitur dicens: *Ecce nos reliquimus omnia,* Matth. 19. 27.
& ſecuti ſumus te: quid ergo erit nobis? ibidem 18.
In quo ſi dicti arrogantis decolor aliquis nævus fuiſſet, non tantum gratiæ de domini Salvatoris ſententia retuliſſet; ut non ſolum minime ſubdendus ipſe judicio, ſed etiam judicaturus de aliorum meritis ipſe nuntiaretur. Neque enim in judicio, ſi quis innocentiæ ſuæ tuendæ gratia, quid feciſſet aperiret, ad jactantiam potius quam ad defenſionem cauſæ dictum æſtimaretur. Aliud eſt dignum ſe præmio dicere, aliud indignum injuria.

11. Et tamen ille ipſe Philoſophiæ ſummus, ut aiunt, magiſter, eum accuſaretur, interrogatus qua tandem pœna ſe dignum putaret, reſpondiſſe fertur, [b] ut in Prytaneo publico quotidie convivio ſuſciperetur. Ille honorem uſurpavit, [c] hic præcavit ærumnam: ille gloriam arrogavit, hic humilitatem ſervavit. Nam quæ major eſſe humilitas poteſt, quam ut conſcius ſibi judicii & juſtitiæ reſervatæ, tradi poteſtati diaboli vereretur? Hominem ſe eſſe cognovit, impar ſibi bellum adverſum ſpiritalia nequitiæ in cæleſtibus: raptum novit Enoch eſſe, ne malitia mutaret cor ejus: Noe inebriatum, Lot inceſtatum, ſacerdotem primum ipſum Aaron cum Maria ſorore tentatum, lepræ maculis adſperſam Mariam primum, poſt, abſolutam: Moyſen pene internecatum, niſi circumciſione filii, & ejuſmodi ſanguinis fuſione Sephora mulier ejus omne ab eo periculum depuliſſet. His igitur commonitus exemplis nequaquam ſe fortitudini ſuæ credit: ſed cauta humilitas divinum ſibi precando adſciſcit auxilium, petens ne tradatur nocentibus.

12. Scit enim auctorem eſſe principem mundi omnium delictorum. Ipſe individuos proximorum irarum ſtimulis excitatos ſcindit affectus: ipſe flammam accendit libidinis: ipſe adolet avaritiæ cupiditates; ut quo plus rapuerimus, amplius requiramus: ipſe ſuggerit & miniſtrat fomenta luxuriæ: ipſe odia exaſperat, & immodicæ ſtudium ambitionis inflammat. Quod vitium blandum in exordio, ſævum in proceſſu, nec fraternæ germanitatis potuit con-

a Edit. omnes, *prædicatoris jactantia eſt hic ulla virtutum*. Mſſ. complures, *prædictarum jactantia*, &c. Melius tamen alii quinque, ut in contextu.

b Mſſ. aliquot: *ut in prandio publico*. Alii, atque edit. *ut in Prytaneo*. Pulcre id quidem; erat enim Prytaneus locus Athenis, ubi ſumtu publico de Rep. benemeriti, ac publicorum certaminum victores alebantur. Hoc autem reſponſum apud Platonem in apologia Socratis ita legere eſt: *εἰ ὖν δεῖ με κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ἀξίας τιμᾶσθαι, τούτου τιμῶμαι, τῆς ἐν πρυτανείῳ σιτήσεως*. Adiſis etiam Ciceronem lib. 1. de Oratore.

c Edit. Am. *ærumnam precatus eſt*. Era. & alii emendarunt .... *deprecatus eſt*. Non male, ſi vel unus e mſſ. adſtipuletur. Sic etiam intra ſermone xvii. ꝟ. v. ſub finem edit. habent, *Quam jure precatus eſt*, ubi mſſ. *Quam jure præcavit*. Quod utroque loco concinne dici nemo non videat.

contemplatione revocari. Dum dolet ſibi gratiæ cæleſtis ambitor fratrem eſſe prælatum, de ſacrificio proceſſit ad parricidium. Auctorem igitur incontinentiæ diabolum eſſe Apoſtolus docet:
1.Cor. 7.5. *Ne tentet vos propter incontinentiam veſtram*. Incentorem quoque avaritiæ ipſum eſſe
1.Tim. 6.9. legimus, dicente Paulo: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in*
Coloſſ. 3. 5. *laqueum diaboli*. Et alibi: *Mortificate ergo membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam, & avaritiam, quæ eſt idololatria*. In his enim diaboli voluntatem facimus, & exſequimur poteſtatem, qui per carnis iſtius deſideria incentivum ſuæ fraudis operatur.

13. Quemcumque ergo in vitiorum ſuorum poſſeſſione repererit, tamquam obnoxium ſuo juri vindicat. Adulterium quis facit, luxuriam exercet, aliena diripit; portio diaboli eſt: pudicus autem, & continens, & miſericors, Chriſti portio eſt. Chriſti ergo ſervum ſibi non poteſt vindicare, niſi forte illapſum in vitia deprehenderit: nec tunc quidem vindicat, ſed tamquam ſuum ſibi tradi poſtulat. Ideo ergo dicit David: *Feci judicium & juſtitiam*, non ut arroget, ſed exeuſet; ne quaſi peccator deſeratur a Chriſto. Exemplo ſit nobis apoſtolica lectio
1.Cor. 5.4. & 5. quam ob rem unuſquiſque tradatur. Illum enim qui uxorem patris habuit, quia ſic operatus eſt, [a] tradidi ſatanæ, dicit Apoſtolus: non ergo eſſet traditus, niſi opera feciſſet diaboli. Unde non immerito recuſat Propheta nocentibus tradi, qui allegat non diaboli opera ſe feciſſe, ſed Chriſti. Chri-
Eſai. 1. 17. ſtus enim dicit: *Judicate pupillo, & juſtificate viduam*. Hoc eſt ergo: *Feci judicium & juſtitiam*, in judicio non contemſi pauperem, non oppreſſi viduam, perſonam divitis non recepi, in omnibus operibus juſtitiam reſervavi.

14. Judicii finis juſtitia eſt. In altero veritatis cuſtodia, in altero fructus eſt æquitatis: utraque tamen non privata virtus, ſed publica. Nam immaculatum corpus a virili permixtione ſervare, & palmam caſtimoniæ limoſo in corpore uſque ad Angelorum converſationem cuſtodia integritatis evehere, utilitas privata, laus publica eſt: Frugi eſſe ac modeſtum, & ſobriæ parcitatis tenere menſuram probatur a

A pluribus, ſed ſibi ſoli proficit. Fortitudo in præliis eminet, in otio friget: cujus opus in tempore neceſſarium, in voto adverſum; malunt enim homines non pugnare, quam vincere. Sola juſtitia eſt quæ omnibus temporibus, aliis potius nata quam ſibi, quotidiano uſu, & fructu publico, ſuo damno alienas cuſtodit utilitates: quæ nihil habeat utilitatis,
B & plurimum laudis. Hanc igitur Propheta prætendit ad ſui meriti commendationem, dicens: *Feci judicium & juſtitiam: ne tradas me nocentibus me*. Cant. 5. 3. & 4.
Ubi juſtitia, ibi miſericordia. Miſericordia a peccato liberat. Quomodo ergo peccatoribus trador? Simile illud in Canticis: *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Exui tunicam
C peccatoris, velamenque terreni: cur quaſi peccator atque terrenus adjudicor? Lavi pedes meos, ne qua delicti ſors poſſet adhærere veſtigio: cur das in me delinquentibus poteſtatem?

15. Sequitur: *Suſcipe ſervum tuum in bono: non calumnientur me ſuperbi*. V. 122.
Quaſi judicii & juſtitiæ conſcius, auctoritate prophetica progreditur; ut
D ſervum Domini ſe dicere non reformidet: ſervus enim Domini nihil debet alienis. Pretioſa hæc eſt ſervitus, quæ virtutum conſtat expenſis. Cur autem timet nocentibus tradi, aperit evidenter; quia calumniatores ſunt, qui oderint veritatem: impugnent innocentiam, qui ſuperbi ſunt. Qualis enim adverſum ſervulos Dei poteſt ſuperbus eſſe, qui adverſus Deum ſe exaltat, & dicit: *In cælum aſcendam: ſu-* Eſai. 14. 13. & 14.
E *per ſidera cæli ponam ſedem meam; ſedebo in monte excelſo, ſuper montes altos qui ſunt ab Aquilone: aſcendam ſuper nubes, & ero ſimilis Altiſſimo?* Quid igitur mirum, ſi gravare homines poſſit, qui pervicaci ſpiritu nec Deo cedit? Quomodo menſuram veritatis, & fidem in hominem reſervabit, qui ſacrilego, impudentique mendacio omnipotenti ſe Domino adæquandum eſſe promit-
F tit? Quomodo calumniatur ſingulis, qui totam irritavit terram, concuſſit reges, poſuit univerſum orbem deſertum, & civitates deſtruxit: eos qui in abductione erant non ſolvit?

16. Caveamus ergo ne muros animæ noſtræ deſtruat, ne propugnacula noſtræ mentis diruat, ne ſuper ſidera

a Omnes edit. *tradidit ſatanæ Apoſtolus*. Mſſ. non pauci . . . . . *ut dicit Apoſtolus*. Alii partim, *tradi ſatanæ dicit Apoſtolus*: partim, *tradidi* &c. quorum lectionem hic arbitramur anteponendam.

ra thronum ſuum ponat. Ponit ſu-
per ſidera, quando electum decipit,
quando juſtum circumvenit, cujus
opera lucent ſicut ſtellæ in cælo.
Nonne & Judas proditor inter cete-
Matt.5.14. ros audiebat: *Vos eſtis lux hujus mun-
di?* Nonne diabolns lumen ejus extin-
xit? Quinetiam quos non potuerit
circumvenire, calumniatur, invidens
regni cæleſtis gloriam; ut quos illece-
bris ſuis a Chriſto non potuit ſepa-
rare, eos calumniis ſuis debiti hono-
ris fructu fraudare conetur. Fugiamus
ergo malos calumniatores, qui pec-
catum operantur in nobis, & ipſi no-
bis calumnias infeſtiſſima accuſatione
componunt, id quod ipſi fecerint ar-
guentes. Ecce manus Domini parata
eſt, quæ te fugientem ab adverſariis
tueatur ac protegat. Pharao te in
patribus tenebat ſuperbus, immitis:
fugiſti ab eo, ſuſcepit te manus Do-
mini, & de periculis liberavit. Non
dimiſiſſet te Pharao, niſi tu ad Do-
minum confugiſſes. Dicebat Pharao:
Exod.5.2. *Dominum neſcio, & Iſrael non dimitto.*
Vides quam ſuperbus? Merito ergo
ſuſceptus in bono eſt, qui malum
fugit. Non patitur ergo Deus in
malo nos eſſe: ſuſcipit in bono; nec
patitur ſuos calumniis ſubjacere.

V.123. 17. *Oculi mei defecerunt in ſalutare
tuum, & in eloquium juſtitiæ tuæ.* Qui
ſint iſti oculi conſidera, qui in Chri-
ſtum deficiunt, dum ejus præſtolan-
tur adventum: animæ videlicet oculi
non corporis, tota fidei intentione
defixi; in eo enim quem diligimus,
totis oculis occupamur, nec quid-
quam aliud videre delectat. Non
poteſt hoc dicere niſi qui a mundanis
ſollicitudinibus & ſæcularibus volupta-
tibus intentionem omnem ſuæ mentis
avertit. Nam quomodo hoc dicit,
qui theatralibus ludibriis occupatur?
Sed ille hoc dicit, qui ſupra dixit:
Serm. 5. V. 37. *Averte oculos meos, ne videant vanitatem.*
Qui autem ſunt oculi qui deficiunt
in eloquium Dei, niſi oculi interio-
ris hominis, obtutuſque animæ, qui
tenduntur ut videant Dei verbnm,
& nimia intentione & exſpectatione
deficiunt in ſalutare Dei, defectum
ſui patientes, ut adſumant quod ver-
bi eſt?

18. Et quia eloquium Dei pleroſ-
que movere poteſt, ideo addidit:
Eloquium juſtitiæ; ut movere non de-
beat. Movere autem poterat, quia
Gen.25.23. ſcriptum eſt: *Major ſerviet minori.*
Nam niſi ad myſterium accipias,

A naturæ injuria eſt. Et, *Dedi vobis* Ezech. 20. 25.
præcepta non bona. Ergo Deus mala
dat præcepta. Et, *Ego Dominus creans* Eſai. 45. 7.
mala. Sed & de præceptis ſic ſolvi-
vitur; quia infirmis non dare debuit
perfecta præcepta, quæ ſuſtinere non
poſſent. Quando audiret Jndæus:
Dimitte omnia ſua . . . . & ſequere me? Matth. 19. 21.
Quando audiret Judæus: *Qui non ſu-* Matth. 10. 38.
lerit crucem ſuam, & ſequutus me fue-
B *rit, non eſt me dignus?* Sed hæc per-
fectiora præcepta Evangelio reſervata
ſunt. Et mala non creavit Deus,
ſed hæc quæ videntur nobis auſtera,
verbera, mors, & hujuſmodi alia
quæ propter emendationem præſcripta
ſunt noxiorum; juſtis enim non eſt
lex poſita, ſed injuſtis. NAM SI
noxii nihil timerent, innocentes ſem-
per timerent.

C 19. Qui ſunt igitur iſti oculi qui de-
ficiunt io ſalutare Dei? Diximus ocu-
lum ſuppliciorum eſſe, qui prævidens
futura ſupplicia peccatorum, geren-
dam annuntiet pœnitentiam. Demon-
ſtravit hunc oculum Baptiſta Johan-
nes dicens: *Generatio viperarum, quis* Luc. 3. 7. & 8.
*oſtendit vobis fugere ab ira ventura? Fa-
cite ergo fructus dignos pœnitentiæ.* Ad
baptiſmum enim Johannis veniebat,
qui habebat oculum ſuppliciorum: ad
D Chriſti autem baptiſmum venit, qui
videt gratiam. Hic enim oculus eſt
quem Dominicæ paſſionis umbra tue-
tur & protegit. Aliud ergo Ennon,
aliud Ain. In Ennon baptizatur con-
ſcius gravium delictorum: qui autem
purum oculum habet, gratiam ſuſci-
pit ſpiritalem. Et imperfectæ fortaſſe
animæ oculus ſuppliciorum eſt: per-
fectæ autem oculus gratiarum eſt pu-
rior atque ſincerior, qui ſignificatur
E hac littera, ad quam juſti forma di-
rigitur; quia imperfecta peccati tan-
tummodo judicium declinare deſide-
rat, perfecta vero meritum regni cæ-
leſtis adquirere. Præſumimus tamen
quod utrumque oculum una anima
habeat, & oculnm ſuppliciorum, &
oculum gratiæ; lævum oculum ſup-
pliciorum, dexterum gratiæ; quia
non a primo homines poſſunt eſſe
F perfecti, ſed proceſſum virtutis ad-
ſcendunt. Ante igitur unaquæque
anima quaſi ad baptiſmum Johannis
venit; ut præmittat pœnitentiam de-
lictorum: & in proceſſu paulatim ubi
peccata ſua defleverit, ſpiritali ablnta
baptiſmate, Chriſti accipit ſacramen-
tum. Unde videtur & in Canticis can-
ticorum Eccleſia prædicari, cui dicitur:

Cor

Cant. 4. 9. *Cor noſtrum cepiſti, ſoror mea Sponſa, cor noſtrum cepiſti uno ab oculis tuis*; nt iſte oculus gratiæ ſit, qui Chriſti ſibi pleninrem adquiſiverit caritatem.

20. Plerique tamen hoc loco accipiunt duos oculos Eccleſiæ: unnm qui myſtica videat, alterum qui moralia; ęo quod ſancta Eccleſia non ſolum moralium teneat diſciplinam, ſed etiam cæleſtis doceat ſecreta myſterii.
Ibidem 1. Unde dictum eſt de ea: *Oculi tui ſicut columbæ, extra taciturnitatem tuam*, qund & ſpiritaliter videat, & noverit tempus tacendi eſſe, & tempus loquendi; ut in tempore ſermnnem ſuum proferat, ne importunitate loquendi peccatum poſſit incurrere.

21. Habet ergo oculns columbæ ad ſimilitudinem Chriſti; quia & de ipſo
Cant. 5. 12. lectum eſt: *Oculi tui ſicut columbæ ſuper abundantiam aquarum lotæ in lacte, ſedentis ſuper plenitudinem*. Baptizat in lacte Dominus, id eſt, in ſinceritate. Et iſti ſunt qui vere baptizantur in lacte, qui ſine dolo credunt, & puram fidem deferunt; ut immaculatam induant gratiam. Ideo candida Sponſa adſcendit ad Chriſtum; quia in lacte baptizata eſt. Ideo miranrur eam Virtutes
Cant. 8. 7. & Poteſtates, dicentes: *Quæ eſt hæc quæ adſcendit dealbata*? Ante paululum dice-
Cant. 1. 4. bat, *Nigra ſum*: nunc dealbata cetnitur, & adſcendit ad cælum, & innixa Dei Verbo, alta jam penetrat. Nec immerito illic aquarum abundantia, ubi Chriſtus; ut mens bumana repleri cupiat. Has ſitit aquas cetvus, quas cum biberit, ſitire non poſſit. Has aquas
Pſ. 41. 3. ſitivit Propheta, cum dixit: *Sitivit in te anima mea*. Sedet ergn Chriſtus ſuper abundantiam aquarum, & ſuper plenitudinem. [a] Et ideo qui baptizatur in
Johan. 1. 16. lacte, dicit: *Et nos omnes de plenitudine ejus accepimus*. Unde & oculus ſupplicinrum non alienus eſt ab Eccleſia; quia etſi baptizabat Jnhannes in En-
Johan. 3. 23. non, baptizabat juxta Salim, ubi erat aquarum abundantia, duodecim fontes, & ſeptuaginta Palmarum arbores.

22. Hos fontes habet Eccleſia, hoc eſt, in veteri Teſtamento duodecim patriatchas, & in novo duodecim apoſtolos. Ideoque dictum eſt:
Pſ. 67. 27. *In Eccleſia benedicamus dominum Deum de fontibus Iſrael*. His fontibus ante perfunditur quicumque Chriſti myſteria ſacroſancta conſequitur; iſti enim fontes ex æternn ionte manantes, toto orbe fluxerunt. Ubi iſti fontes, ibi adſcenſio animarum. Salim interpretati ſunt, *Ipſum adſcendentem*. Ille enim vere adſcendit, qui propria peccata deponit. Hoc igitur verbo purificatoriæ ſanctificationis uſus exprimitur. Unde etiam bene in Canticis Chriſtus dicit ad Eccleſiam: *Dentes tui ſicut grex tonſarum, quæ adſcenderunt a lavacro, quæ omnes gemellos creant, & infœcunda non eſt in eis*. Cant. 4. 2.
Quod ſpecie tenus de capris dicitur, myſtice autem de Eccleſiæ grege.

23. Nec vilia tibi videantur iſta animalia. Denique audi quæ de his ſanctus loquitur Spiritus: *Capillamentum tuum ut grex tonſarum, quæ revelatæ ſunt a monte Galaad. Dentes tui ut grex tonſarum, quæ adſcenderunt de lavacro*. Cant. 6. 4. & 7.
Vides quod in altis grex iſte paſcitur, audax in mnnte. Itaque ubi aliis præcipitia, ibi capris nullum periculum: ubi aliis periculum, ibi gregis hujus alimentum, ibi cibus dulcior, ibi fructus electior. Spectantur a paſtoribus ſuis dumnſa de rupe pendentes: ibi luporum incurſus eſſe non poſſunt, ibi fœcundæ arbores fructum integrum ſnbminiſtrant. Cernere licet uberi lacte diſtentas ſuper teneram ſobolem materna pietate ſollicitas. Iden elegit eas Spiritus ſanctus quibus cœtum venerabilis Eccleſiæ compararet.

24. Et ut myſtice audias: capillamentum Verbi eſt altitudo & eminentia quædam juſtarum animarum; quoniam ſenſus ſapientis in capite ejus. In altitudine enim cogitatinnis bumanæ certum eſt eſſe ſapientiam. Et quemadmodum tondentur capræ, ut ſuperflua deponant: ita etiam tonſarum animarum gregem, hoc eſt, multarum animarum virtutes habet ſancta Eccleſia, in quo grege nihil poſſis * inſenſibile reperire, nihil ſuperfluum; quoniam fides ſapientes fecit, ſpiritalis autem gratia ab omni ſuperfluornm labe mundavit.

25. Merito igitur revelatæ ſunt animæ juſtorum, & revelatæ a monte Galaad, hoc eſt, a tranſmigratione teſtimonii; eo quod a Synagoga ad Eccleſiam teſtimonium cæleſte migravit. In hoc itaque monte naſcitur thymiama, reſina, & ceteri odores, quos negotiatores illi Iſmaelitæ, ut habes in Gen. 37. 25.
primo libro Teſtamenti veteris, deferebant. Hos odores habet Eccleſia, quos mercatores ex gentibus congregati, fide & devotione vexerunt. Itaque ſicut capræ bonis refectæ cibis, & ſolis calnre vernantes, lavantur in flumine, & exſultantes mundæ reſurgunt

[a] Ita mſſ. quatordecim. Editio Rom. ſola: *Et ideo qui baptizat in aqua*. Aliæ edit. & duo mſſ. utraque omiſſa lectione voci *plenitudinem*, ſubjungunt: *Unde & nos omnes de plenitudine ejus accepimus*.

* *Inſenſibile*, id eſt, a ſenſu ſapientis alienum, ut tota ſeries orationis declarat.

de flumine : ita animæ juſtorum adſcendunt ab ſpiritali lavacro. A

26. Iſtæ ſunt vere quæ geminos creant, in quibus non eſt infœcunditas aliqua virtutum, ſterilitas ulla meritorum. Bene geminos creant; quia congeminant ſenſus ſuos. Unde habes
Prov. 22. 20. in Proverbiis ſcriptum : *Et tu ſcribe hæc tibi tripliciter, in conſilio, & in cognitione.* Triplicem præmiſit ſcriptionem, & duo ſubdidit, conſilium, & cognitionem : ſed cognitio gemina eſt: una in- B corporalium, altera corporalium.

27. Diximus de fœcunditate : dicamus de dentibus. Nam & navigantes plerique, & properantes itinere terreno, ubi viderint ſpecioſum aliquem locum, delectationis gratia demorantur, paſcunt oculos, animumque allevant; nec mora ulla commeandi putatur, ſed gratia : ita & nobis pulcherrimos dentes juſtarum animarum con- C ſiderare cordi eſt. Docuit enim Scriptura pulcherrimos dentes eſſe juſtorum, dicens ſecundum litteram quidem de patriarcha Juda, ſpiritaliter
Gen. 49. 12. autem de Chriſto : *Hilares oculi ejus a vino, & dentes ſicut lac.* In quo non utique carnis humanæ officia, ſed divinæ gratiæ munera prædicavit. Docet igitur exemplum, dentes non eſſe prætereundos, ubi de oculis dixerimus.

28. Qui ſunt igitur juſtarum dentes D animarum, niſi qui informem ac durum accipientes cibum, vel frigidum plerumque, vel ſupra modum calentem nunc comminuunt, nunc fovent, nunc temperant, prout qualitas fuerit alimentorum? Dura comminuunt, ne aſperitas litteræ in veteri Teſtamento, & ſæcularis intellectus rigor, niſi fuerit ſpiritali dente reſolutus, vitalia ipſa intercluſis ciborum ſalutarium meatibus, & gulam quamdam animæ incu- E rioſa edacitate ſuffocet. Par eſt igitur ut dividas primum, ſi ſolida tibi videtur eſca quæ ſumitur, & diſtinguas eam, atque emollitam ſine noxa aliqua, animæ in omnia ejus membra naturali diviſione transfundas; ut vitalem ſuccum omne ejus corpus epuletur. Nihil cadaveroſum, nihil mor-
Pſ. 13. 3. tuum ore tuo ſumas, ne dicatur : *Sepulcrum patens eſt guttur eorum* : ſed vivum haurias verbum; ut in tuæ men- F tis viſceribus poſſit operari.

A 29. Hi dentes ſuper lac candidiores, quia dentes juſtorum ſunt. Denique cum omnes in Moyſe baptizati in nube & in mari patres noſtri fuerint, non otioſe tamen ſcriptum eſt, quia *Omnes* 1. Cor. 10. 3. & 4.
eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt, & omnes eumdem potum ſpiritalem biberunt; ut iſtis ſanctorum dentibus major quidam fulgor accederet, quos poſt tranſitum maris Rubri, myrrhæ fontis Exod. 15. 25. & 27.
amaritudine per ligni gratiam tempe- B rata, cognoſcimus eſſe mundatos, deinde duodecim fontium potu, poſtremo petræ ſpiritalem undam vomentis irriguo, petra enim erat Chriſtus. Num. 20. 11.
Ideo & manna manducaverunt; ut toties abluti manducarent panem, ut Pſ. 77. 25.
ſcriptum eſt, Angelorum. Nunc quoque in Evangelii myſteriis [a] recognoſcis, quia baptizatus licet toto corpore, poſtea tamen eſca ſpiritali potuque C mundaris.

30. Merito ergo David & oculos interiores purificatos, & dentes tamquam illuminatos ſpiritalium dentium candore ſermones profert dicens : *Feci* Sup. ℣. 121.
judicium & juſtitiam. Ille eſt enim verus dentium fulgor, ubi bene ſibi conſciæ mentis reſonat canora confeſſio. Ille mundus oculus, quem peccatorum gravium trabes nulla depreſſerit : quem purgamentorum levium feſtuca nulla D turbaverit. Iſte oculus in verbum juſtitiæ defecit. *Qui* enim *Chriſto adhæret,* 1. Cor. 6. 17.
unus eſt ſpiritus. Et Balaam petebat, Num. 23. 10.
ut anima ſua deficeret in animis juſtorum, id eſt, ut proprii oblivîſceretur erroris : quod ſuum erat, deponeret : quod juſtitiæ & æquitatis, adſumeret. Sed progrediamur ad cetera.

31. Sequitur : *Fac cum ſervo tuo ſecun-* ℣. 124.
dum miſericordiam tuam, & juſtitias tuas doce me. Præſtruxit viam, & commen- E dationis ſuæ incrementa præſumſit. Supra popoſcit ne nocentibus tradere- Sup. ℣. 121. & 122.
tur : iterum petiit ut ſuſciperetur in bono; ne calumniarentur ei ſuperbi, hoc eſt : Non declino judicium, ſed calumniam perfidorum; illi enim judicare neſciunt, calumniari ſciunt. Ad te confugio, qui noſti * repræſentare judicium. Et bene non vult calumniatoribus tradi; multa enim Job paſſus eſt juſtus, poſtquam traditus eſt no- F centi. Sed difficile fuit illud & grande Job 2. 6.
certamen, quod niſi Job nimia patientia

[a] Edit. *recognoſcis baptizatos licet . . . . mundari.* Mſſ. vero nobis concinunt exceptis paucis, ubi pro, *toto corpore*, legitur, *tincto corpore*. Poteſt autem utrolibet modo hæc ultima pars admitti; potior tamen videtur prima lectio. Etenim non ſolum ea baptiſmum per immerſionem adminiſtrari ſolitum ſignificat : ſed etiam opponitur ineptiæ quorumdam hæreticorum, qui cunctas corporis partes inficiabantur eſſe abluendas; ut Theodoretus lib. 4. *Hæret. fabul.* auctor eſt. De immerſione vero fuſius Tom. 2. Ambroſius lib. *De Myſteriis* cap. 3. & Auctor tractatus *De Sacramentis* lib. 2. cap. 7. quos conſule.

* *Repræſentare judicium* idem eſt atque exhibere, ſeu in præſenti ferre judicium. 8. Cod. Theod. Tit. 18. Lege 42.

tia haud facile quiſquam ſuperare potuiſſet; tamen ille non totus eſt traditus, ſed meliore exceptus eſt portione. A (Sup. ℣. 121.) Qui dicit : *Non tradas me*, quæ majora ſunt comprehendit. Plus autem in anima, quam in carne ſumus; juſtis enim (Rom. 8. 9.) dicitur : *Vos autem non eſtis in carne, ſed* (Pſ. 38. 12.) *in ſpiritu*. Tradi ergo animam ſuam recuſat, qui corpore ſicut aranea tabeſcebat.

32. Hoc igitur loco, majore quodam familiaritatis uſu potiora præſumens, B ait : *Fac cum ſervo tuo ſecundum miſericordiam tuam, & juſtitias tuas doce me.* Miſericordiam ſibi deferri poſcit, juſtitias doceri. Alibi quoque, hoc eſt, in poſterioribus habes hunc ſenſum : (Pſ. 142. 2.) *Et ne intres in judicium cum ſervo tuo*. Etenim noſtrorum conſcii peccatorum, miſericordiam magis petere Dei noſtri, quam juſtitiam implorare debemus. [a] Alia veniam largitur : alia examen impertit. Quæ ſpes hominibus certandi apud eum, quem occulta non fallunt, C quem latere peccata non poſſunt? Ideoque ſciens ejus potentiam, qui hominem non timeret, (Pſ. 50. 6.) ait: *Tibi ſoli peccavi*. Non poteſt hoc juſtus negare; quia nemo ſine peccato : non poteſt rex, quia etſi leges in poteſtate habet, ut impune delinquat; [b] Deo tamen ſubditus eſt : immo plus ipſe debet, cui plus commiſſum eſt.

33. Hoc ergo dicit : *Fac cum ſervo tuo ſecundum miſericordiam tuam*; quia etſi quid boni feci, plura debeo quaſi ſer- D vus. Non uno facto ſervus abſolvitur; quia nemo ſervum habens arantem, (Luc. 17. 7. & 8.) aut oves paſcentem, dicit illi : *Tranſi, recumbe; ſed dicit illi : Para quod cœnem, & præcinge te, & miniſtra mibi... [c] Numquid gratiam habet ſervus, ſi fecit quod imperatum eſt ei?* Ergo & cum fecerimus quod nobis imperatum eſt, non ſtatim nos exaltare debemus, ſed magis humiliare; quia non ſtatim ſi ali- E quid fecimus, implevimus omnia ſervitutis obſequia. Quis tanta naturæ munera, vitæ ſalutiſque ſervatæ divina beneficia digno poſſit æquare ſervitio? Quis poteſt ſolvere quod accepit? Ideoque ſciens omnia, miſericordiam petit potius [d] quam audientiam : *Quoniam*, (Pſ. 141. 2.) inquit, *non juſtificabitur in conſpectu tuo* F *omnis homo vivens*.

34. Quintus verſiculus ſequitur: *Servus tuus ſum ego : da mibi intellectum, & ſcibo teſtimonia tua*. (℣. 125.) Intellectus ſpiritale munus eſt; & ideo quod Dei eſt, a Domino poſtulatur. Nec quaſi extraneus poſcit, qui ſervum ſe confitetur. Bene ait: *Servus tuus ſum*. Servus enim voluntatem domini ſui facit. Servus quærit ſervitutis ſtipendia [e], remunerationem ſperat. Servus Domini non poteſt idem eſſe ſervus peccati: & ideo intellectum ſibi dari poſcit, ut ſciat cavere peccatum. Habebat quidem intellectum, ſed non ut redundare ſibi crederet : uberiorem requirit.

35. Eſt autem & intellectus naturæ, & eſt intellectus non bonus. Ideo & Salomon ait : *Intellectus autem bonus dat* (Prov. 13. 15) *gratiam*. Nam ſi omnis intellectus bonus eſſet, non opus fuiſſet additamento. Jure gratiam Domini ſui quærit, aliter enim ſcire non poteſt ſecreta Domini, niſi intellectus ſpiritalis munus acceperit. Habes hoc in Hieremia: *Notum mibi fac, Domine, & ſcibo;* (Hier. 11. 18.) quia niſi Deus notum fecerit hominibus myſterium ſuum, ſcire non poſſumus.

36. Sequitur verſiculus ſextus: *Tempus faciendi, Domine : diſſipaverunt legem tuam iniqui*. (℣. 126.) Bene ait tempus faciendi eſſe; *Eſt* enim *tempus tacendi, & tempus* (Eccleſ. 3. 7.) *loquendi*. Sed loquendi tempus advenit: ac per hoc Dominici adventus tempus jam eſſe memorat; ut quia Legis facta eſt prævaricatio, veniat finis Legis, & conſummatio ejus, & plenitudo dominus Jeſus, qui donet hominibus univerſa delicta: & abolito chirographo debitorum, abſolvat omnes & liberet peccatores. *Tempus eſt faciendi*, ut ſi ingraveſcente ægritudine alicujus incommodi, curras ad medicum, ut citius veniat; ne poſtea ſubvenire non poſſit. Medicus enim tunc amplius deſideratur, cum gravis incubuerit ægritudo languenti. Ergo cum videat in Spiritu ſanctus Propheta prævaricationes populi, luxuriam, delicias, dolos, fraudes, avaritiam, temulentiam, quaſi pro nobis interveniat, currit ad Chriſtum, quem ſolum tantis ſciebat ſubvenire poſſe peccatis : urget ut veniat, nec patitur fieri moras. *Tempus*, inquit, *faciendi, Domine*, hoc eſt, ut pro nobis crucem adſcendas, mortem ſubeas. Totus

a Edit. *Aliis veniam largitur, aliis examen impertit*. Mſſ. aliquot : *Alii...alii* &c. Ceteri magno numero, ut in textu.

b Ita mſſ. At edit. adjiciunt, *Deo tamen ſubditus eſt*, poſt voces, *qui nulli debet, immo* &c.

c Edit. & pauci mſſ. *Numquid gratia habet ſervo*, cui lectioni græcus textus, & latinæ verſiones ſuffragantur. Alii mſſ. ... *ſervus*. Non male; ſi *gratiam* hic idem eſſe ac meritum animadvertas. Et hoc modo eum Evageliſtæ locum reddidit interpretatio perſica atque æthiopica, quas in *Polygl. Angl.* conſulas licet.

d Mſſ. aliquot, *quam ſapientiam*. Rom. edit. *quam excuſationem*. Melius alii mſſ. & vet. edit. *quam audientiam*; hoc eſt, quem locum ſibi dari ad cauſam defendendam.

e Superiores edit. *remunerationem non ſperat*. Melius cod. mſſ. *remunerationem ſperat*. Etenim ſervus præter diaria, peculium & alia ſtipendia ſervitutis, ad manumiſſionem quoque adſpirat. Infra vero ubi mſſ. *ſed non ut redundare*, Edit. inde negationem detraxerant. Minus commode id quidem, ut patebit locum adtentius conſideranti.

Totus in periculum ultimum mundus A urgetur : veni ut tollas peccatum mundi . Veniat vita morientibus : veniat reſurreƈtio jam ſepultis. Faƈtum tuum ſubveniat ; quoniam nec tua præcepta prodeſſe potuerunt . In Lege præceptum eſt , a in Evangelio miniſterium.

37. Cæcus omnis populus proprium non videbat auƈtorem . Claudus erat B mundus , & tirubante veſtigio fidei fluƈtuabat . Non erat malagma imponere , neque oleum , neque alligatu- Luc. 8. 43. ram . Omne patrimoninm ſuum in medicos erogaverat mulier illa Evangelica, ſpeciem habens congregationis humanæ , quæ coibat ex gentibus : nec fluentem ſanguinem , & inveteratæ paſſionis lethale profluvium poterant ſæculi hujus medici reſtringere . Prin- C cipis populi poſteritas interierat , & omnis occiderat ejus hereditas. Videns hæc Propheta , dicit ad Chriſtum : *Tempus faciendi, Domine* : non jubendi , inquit , ſed *faciendi* ; quia non legatus neque nuntius , ſed Dominus ſalvaturus erat populum ſuum . Et ille quidem tempus ſciebat , & non differebat : ſed nos neſciebamus quo melius tempore b ſubveniret .

38. Aut fortaſſe vult a nobis admo- D neri , vult rogari : immo ſi rogatus fuerit , ante tempus venit . Venit ad ficulneam : & ante horam venit , ut dicit ad matrem . Illa rogabat pro no- Johan. 2. 3. & 4. bis , illa feſtinabat , dicens : *Vinum non habent , fili*. Reſpondit Jeſus : *Quid mihi & tibi eſt, mulier? Nondum venit hora mea*. Et mater quæ ſciebat ejus affeƈtum , Ibidem 5. dicit miniſtris: *Quodcumque dixerit vobis, facite* . Jeſus quoque qui horam ſuam E veniſſe negaverat, fecit quod ante differebat; nam omnia Deus ſuo tempore fecit . Quidquid facit , non eſt extra tempus : ſed totum opportunum eſt , quod fecerit : c & mihi tempore ſuo advenit ; omne enim tempus opportunum ſaluti , nihil præproperum pro ſalute periclitantium : ſed volebat exſpeƈtare adhuc Synagogæ correƈtionem. F Ideo ante tempus ad ficulneam venit, Marc. 11. 13. hoc eſt, cito Judæis venit , opportune gentibus : cito venit perituris , commode credituris.

39. Sequitur verſus ſeptimus : *Propter hoc dilexi mandata tua ſuper aurum, & topazion* . v. 127. Lex annuntiatrix Chriſti eſt : præcepta ergo Legis ſpem futurorum bonorum deferunt ; mandatum eſt enim Domini : *Attende tibi , ne derelinquas levitem per omne tempus quo vixeris ſuper terram* . Deut. 12. 19. Quis eſt iſte levites ? Intelligis ſi conſideres quis ſit ille qui venit miniſtrare, qui ſacerdos eſt in æternum. Aliud mandatum ait : *Cuſtodi menſem novorum, & facies paſcha domino Deo tuo* . Deut. 16. 1. Et infra : *In loco quem elegerit dominus Deus tuus invocari nomen ſuum , ibi occides paſcha veſpere ad occaſum ſolis in tempore quo exiſti de Ægypto* . Ibidem 6. Ergo mandata Dei habent futuræ redemtionis indicia, reſurreƈtionis inſignia; ideo ſuper aurum & topazion memorat ſibi eſſe dileƈta . Quid enim ſalute gratius , reſurreƈtione pretioſius?

40. Vel quia quæ ſtulta ſunt mundi, Chriſtus elegit ; ut quoniam per ſapientiam mundus non cognovit Deum, per ſtultitiam prædicationis ſalutem adferret credentibus ; ideoque ait : Super ſapientiam operationis cæleſtis, & mundanæ conſtitutionis , & ſuper ornamenta ſolis & lunæ, ſtellarumque pretioſa monilia, dilexi obaudientiam Dominicæ paſſionis. Plus enim redimendo mihi contulit , quam creando ; tunc enim ſine ſenſu natus ſum , nunc eum voluntate ſervatus . Sed non quicumque dicit : *Dilexi mandata tua ſuper aurum, & topazion* . Non dicit avarus , qui auro incubat, divitiis inhiat, ornamenta deſiderat : ſed ille dicit , qui poteſt dicere : *Argentum & aurum non habeo* ; Act. 3. 6. quoniam non requiro, quoniam nihil mihi aurum prodeſt : præceptum autem & mandatum cæleſte me redemit .

41. Diximus continentiam ſenſus , nunc de Topazio lapide exprimamus hiſtoriam. De quo invenimus ſcriptum in hiſtoria Xenocratis , qui ſcripſit d quaſi lithoſnomon , naſci eum vel inveniri circa Thebaidis civitatem Alabaſtrum , vel Topazion , ut aliqui putant;

a Edit. omnes , & mſſ. non pauci : *in Evangelio myſterium* . Melius cod. Remig. Corb. Vind. & Nav. unus . . . . *miniſterium* . Significatur enim in Evangelio exhibitum ſive impletum fuiſſe a Chriſto, quod in Lege fuerat præceptum .

b Edit. poſt verbum *ſubveniret*, addebant : *Et jam venit , & abiit , & iterum vult venire , & tempus neſcire* . Gloſſema inſulſum , quod in mſſ. nullis repertum eſt .

c Pariſ. quædam edit. *Et nihil niſi tempore ſuo advenit* .

d Mſſ. aliquot : *Quaſi lithognomon* . Leƈtio non contemnenda . Quis autem fuerit ille Xenocrates , cum ejus nominis plures extiterint , non omnino liquet : veri tamen videretur ſimilius hic agi de Platonis diſcipulo , quem Diog. Laertius ſex libros de Natura ſcripſiſſe commemorat : quos hiſtoriæ titulo deſignare potuiſſet Ambroſius . Verum cum Plinius recentioribus hanc opinionem lib. 37. Nat. hiſt. cap. 8. tribuat, putamus eam hiſtoriam Xenocrati medico , qui circa illa tempora floruit , attribuendam . Quod autem de Troglodytis ſubditur , id etiam ex Plinii citato loco petitum eſt ; ubi tamen non *Pitho* , ſed Philemo eumdem lapidem emiſiſſe memoratur . Porro Troglodytas ex eodem Plin. lib. 5. cap. 8. diſcimus Æthiopiæ populos fuiſſe admodum barbaros , qui in ſpecubus non longe a Rubro mari habitarent .

tant ; unde & nominarus eſt ab eo in A quo gigneretur loco. Sunt autem qui putaverint inſulam nuncupari Topazion ad quam appulſos Troglodytas : orta ſubito commotione maritima, eo quod navium uſum non haberent, regredi nequiviſſe. Deinde plurimo immorantes tempore, in inſula inveniſſe lapidem, & delectatos colore ejus repetiiſſe domum, & Arabis negotiatoribus advenientibus vendidiſſe : ab illis emiſſe B Philonem, & ad matrem Ptolomæi ſecundi, cui nomen erat Berenice, ab ipſo eſſe perlatum : illam autem quamvis regalibus ornamentis abundaret ; ſupra modum tamen colore ejus ſtupefactam, elaboraſſe ut diutius ſpecies tam pretioſi lapidis non lateret : ideoque ſtudio ejus quæſitum lapidem, in uſus frequentiores veniſſe.

42. Diximus quomodo innotuerit C Topazion lapis, nunc expreſſius de
a ejns qualitate dicamus. [a] Duorum colorum eſt in hoc lapide κρᾶσις, hoc eſt, quædam temperata permixtio. πρασοειδὴς, & chryſopa ſimilis chryſopraſo, ſecundum utrumque velut quaſdam extendens colorum figuras, & plenius quidem a peritis fertur extendere. Eſt autem parichrus, & ſatis purus : & chryſochrus, & pinguis, D reſplendenti ſimilis, maxime cum ſolis ſplendore percutitur. Eſt etiam pulcherrimus & mirabilis ſuper omnes chryſopraſos magnitudine, & ut dixi, viſu pinguior. Natura hujuſmodi, ut ſi polire & levigare eum velis, aſperetur magis, & uſu minuitur. Eſt autem quodam genitali operæ naturæ eugly-
b phus, hoc eſt, [b] bene inſignitus, atque mirabilis : & ut ſummo ſtudio E dignus haberetur, difficile invenitur : & repertus, raro tamen in uſu hominum eſt, quaſi is quem dives regina mirata ſit.

43. Sed jam ſicut Troglodytæ illi quaſi pretio ſuæ remanſionis invento, repetierunt domum : ita & nos emolumento moræ hujus recepto redeamus eo unde divertimus. Nec par eſt nos ornamentis regiis diutius ſermonis no- F ſtri quædam admovere brachia ; cum habeamus in manibus crucem Chriſti, A quam admonet Propheta ſuper aurum & topazion præferendam : quæ ab omni errore culpaque revocat & corrigir. Quis enim juſtorum non ambiat Chriſti in morte ſolatium, in reſurrectlone conſortium ? Quis non reflectat gradum, quando audiat ſibi ſuperiora omnia peccata donari ? Propter hoc enim plerique [c] a converſionis ſtudio revo- c
cari ſolebant, quod delictorum ſuorum B conſcii, nullam ſpem veniæ præſumerent : & in Eccleſia quanto ſanctiora præcepta, tanto ſine venia putarent eſſe peccata.

44. Ideoque air octavo verſiculo : ℣. 118.
Propterea ad omnia mandata tua corrigebar : omnem viam injuſtam odio habui. Merito corrigebatur, quoniam diligebat ; *caritas* 1. Pet. 4. 8.
enim *operit multitudinem peccatorum*. Vide quanta operiat, quanta corrigat. *Cari-*
C *tas patiens eſt, benigna eſt. Caritas non* 1. Cor. 13. 4. & ſeq
æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet. Caritas numquam excidit. In inferioribus tria perfecta *Ibidem* 13.
poſuit, ſpem, fidem, caritatem : majorem autem dixir caritatem, & recte ; D *Caritas* enim *omnia ſperat, omnia credit*. Cum igitur ſpes & fides in caritate ſint, non eſt dubium quod major caritas ſir. Et bene ſibi reſpondir Propheta. Supra enim dixit : *Lex Domini* Pſ. 18. 8.
irreprehenſibilis, convertens animam. Si Lex animam convertit ; utique qui diligit, Legis dilector eſt. Deinde in hoc ipſo centeſimo decimo-octavo pſalmo primum poſuit : *Beati immaculati in via*,
E *qui ambulant in Lege Domini*. Si imma- Sup. ℣. 1.
culatus eſt qui in lege Dei ambulat ; utique convertitur, qui diligit Dei legem. Ergo ſi Lex immaculatum facir, recte caritas multitudinem operit peccatorum ; quia plenitudo Legis caritas eſt.

45. *Omnem*, inquit, *viam injuſtam odio habui*. Si is qui præcepta juſtitiæ diligit, facit illa quæ diligit ; utique is F qui odit iniquitatem, non facit quod exoſus eſt. Nec immerito ad omnia præcepta Domini corrigitur, qui omnem

a Sex mſſ. *Duorum colorum eſt ſimilitudo in hoc lapide*, κρᾶσις &c. Ubi autem omnes mſſ. ac vet. edit. *& chryſopa*. Rom. ex Plinio emendavit, *chryſoelectron* : ſed pro *ſimilis chryſopraſo*, ut habetur in edit. & mſſ. pleriſque reponendum ex eodem fuerat, *ſimilis chryſopaſto*. Et hanc lectionem vehementer ſuſpicamur germanam eſſe, cum in mſſ. quibuſdam legamus, *ſimilis chryſopaſſo* : ſed interim ab aliis, atque edit. non diſcedimus. Infra vero ubi edit. *parychrus*, ſcribimus cum mſſ. *parechrus*, ut ſit color *parius*, ſive albus a marmoribus inſulæ Pari ita dictus.

b Rom. edit. ſola, *bene figurabilis*. Et cum aliis, ac mſſ. aliquot, *et ſummo ſtudio dignus habetur. Difficile invenitur*. Sed mſſ. melioris manus, ut in contextu. Quod autem habent omnes edit. *Et repertus inſignitur*, nullus mſſ. verbum, *inſignitur*, agnoſcit.

c Edit. Am. & Gill. *ad con erſionis ſtudium revocare* (Gill. *revocari*) *ſolebant*. Melius Rom. . . . . *revocari nolebant*. Optime autem omnium Era. quem ſimul & majorem mſſ. partem ſumus ſecuti. Alii vero mſſ. partim his, partim illis edit. patrocinantur. Hic porro Novatiani obiter perſtringuntur, quos de induſtria impugnat ſanctus Præſul in lib. *De pœnitentia*, qua de re illic a nobis dicetur uberius.

nem viam odit iniquitatis. Nam niſi A omnem viam iniquitatis oderis, non potes in omnibus præceptis Dei corrigi. Poteſt enim fieri ut aliquis ſe temperet a crudelitatis horrore; lubrico tamen deceptus amore meretricis, & ſemitas incontinentiæ juvenilis ingreſſus, impreſſum ſemel non queat revocare veſtigium. MULTOS enim vitia blandiora decipiunt, & contra avertit a ſe plurimos triſtis & nimium ſevera B crudelitas. Sed juventus ad amorem liberior, ad lapſum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior eſt. Alius ſe reſtringit a luxuria: ſed avaritiæ cupiditate raptatur. Plerumque enim peccata hujuſmodi ſunt, ut ſi alterum declines, incurras alterum: & naturæ uſus adjuvat infirmitatem. Odiſti luxuriam quaſi frugi, C ſed frugalitatis ſtudio habendi cupiditas frequenter irrepit. Avaritiæ ipſi rapina eſt ſubdita. Et quanto tolerabilius eſt propria profundere, quam aliena diripere! Sunt qui metuentes aliquid proprio minuere de cenſu, etiam inopi ſumtum negent, & miſericordiam detrimentum putent. Sunt qui degenerem vitantes ignobilitatem, flabro ſæcularis ambitionis agitentur, D & ſicut quaſſatæ arundines huc atque illuc ferantur incerti. Sunt etiam qui dum majorum ſuorum ſtatum ſequuntur, veluti digna converſatione contenti, ne errores quidem patrios exiſtiment declinandos; ut fide mutandam perfidiam non arbitrentur: cum in melius mutare propoſitum non levitas, ſed virtus; neque culpa, ſed gratia ſit. Alius circenſibus ludis, aut theatralibus ſollicitatis voluptatibus, E aut ceteris vanitatibus occupatus, Eccleſiam non frequentat: alium ruris quieta delectant, eaque cauſa ad Eccleſiam rarus acceſſus eſt. Itaque diverſo uſu in eumdem indevotionis errorem uterque concurrit. Sed qui omnem viam iniquitatis odit, ad univerſa corrigitur & emendatur. Et bene poſuit, F *Viam iniquitatis*; ille enim facilius iniquitatem declinat, qui vias ejus non fuerit ingreſſus.

SERMO DECIMUS-SEPTIMUS.

פ Phe.

1. PHe littera decima-ſeptima, quæ latine ſignificat, *Erravi*, ſive, *Os aperui*. Merito ergo hæc lacrymabilis ſeries pſalmi ſubjecta eſt huic litteræ: *Reſpice in me, & miſerere mibi ... & non dominetur mei omnis iniquitas. Faciem tuam illumina ſuper ſervum tuum;* ut ei qui erat in umbra mortis, populo cæleſtis miſericordiæ lumen oriretur, adveniret Chriſtus remiſſio peccatorum, captivorum redemtio, ſubſidium laborantium. Sed quia venire tardius deſiderantibus videbatur: *Exitus*, inquit, *aquarum deduxerunt oculi mei*. *Infra 132. 133. & 135.* *Infra 136.*

2. In Hieremiæ quoque Threnis lacrymabilior ſeries ſub hac littera eſt: *Expandit Sion manus ſuas: non eſt qui conſoletur eam*. *Thren. 1. 17.* Dignam remunerationem recepit; ut quæ expandentem manus audire neglexit, & ſub alas ejus ſuccedere, ipſa poſtea expanderet manus, & conſolantem invenire non poſſet. Nam etſi ante adventum Domini Hieremias captivitatem Judæorum a Babyloniis illatam deflere videatur; tamen prophetico ſpiritu iſtam magis captivitatem prævidens, qua eos intelligibilis Babylonius in perpetui erroris vincula ſubjecit, & domeſticæ virtutis extorres de ſtatu paternæ devotionis eliminans, longinquæ affecit peregrinationis exſilio, miſerabili dolore deplorat. Nulla enim patria verior quam fides, quæ eos qui longe erant, prope eſſe fecit, [a] & advenis atque peregrinis civitatis ſupernæ jura connexuit, ſicut ſcriptum eſt: *Ergo jam non eſtis advenæ, atque peregrini: ſed eſtis cives ſanctorum & domeſtici Dei*. *Ephes. 2. 19*

3. Alibi quoque Hieremias dicit ſub hac littera: *Aperuerunt in te os ſuum omnes inimici tui, ſibilaverunt, fremuerunt dentibus, & dixerunt: Deglutivimus eam; tamen hæc eſt dies quam ſperabamus, invenimus eam, vidimus eam*. *Thren. 2. 16.* Et hic ſicut Judæorum populus os aperuit in Chriſtum, quemadmodum in vigeſimo primo pſalmo de ejus paſſione legiſti, quod aperuerunt os ſuum maledicentes: *Ps. 21. 14.* dignæ ſortem remunerationis agnoſcis; ut ipſi ab inimicis ſuis talia ſuſtinerent, & fremeret in eos dentibus intelligibilis ille peccator diabolus, ſicut leo rugiens, & requirens quem devoraret.

a Cunctæ edit. *& advenas atque peregrinos civitatis ſupernæ jure connexuit*, Mſſ. ut in contextu, niſi quod nonnulli habent: *& ex advenis* &c.

Pſ. 123. 6. raret. Iſti igitur non dixerunt: *Benedictus Dominus qui non dedit nos in capturam dentibus eorum;* quia ſperandum de Domino non putaverunt. Ergo excidium eorum diabolus quod præſumebat, invenit. Deglutivit eos; quoniam deerat paſtor offenſus, qui extraheret de ore leonis crura ovis, [a] aut cartilaginem.

4. Sequi noluerunt, audire noluerunt: ideo decedente paſtore, veſtigia eorum atque aures ſuis faucibus occupavit; quia *faciem ſanctorum non receperunt, & nobilibus miſericordiam non dederunt*, ut tertio Hieremias ſub hac littera dicit in Threnis: Qui erant nobiles, niſi qui non ſecundum obſcuram hanc vitam, ſed in lumine ſanctitatis egerunt. Et omnibus quidem miſericordia inopibus jure debetur: ſed major quidam, cum ex divitibus atque nobilibus in ultimum ſtatum, atque egeſtatis neceſſitatem aliquos ærumna dejicit, miſerationis pulſat affectus. (Thre. 4. 16.)

5. Hieremias ergo flebiliter ſatis dolet, utpote qui perpetuæ aculeo mortis deploraret amiſſos: David vero moderate, quaſi qui obreptionem doleret erroris, remedium non deſperaret correctionis; ut contriſtaretur, non abſorberetur.

6. Denique confirmatus ſobrietate pœnitentiæ, & ſpe veniæ provocatus,
℣. 129. ſic cœpit: *Mirabilia teſtimonia tua, propterea ſcrutata eſt ea anima mea.* Moralis oratio, ut quoniam eum puderet erroris; Deum tamen propriæ miſerationis teſtimoniis conveniret. Hoc eſt dicere: Ego in exordio ſermonis loquens mea peccata, non audeo levare oculos meos ad te Deum vivum: ſed tu, Domine, me ad ſperandam veniam, tantarum indulgentiarum titulis provocaſti. *Mirabilia teſtimonia tua:* [b] cum in Abraham non lapſu incuriæ juvenilis offenſus es: dum monuiſti ut Chaldæorum errores, patriam, cognationem relinqueret, & evocatum virtutis exercitiis erudiſti. Cum Hebræorum populum a paternæ ſtudio nobilitatis averſum, & viles eſcas Ægypti ſuper divina munera præferentem, non ſolum ſolidatis Rubri maris fluctibus liberaſti: verum etiam triumphis plurimis evexiſti ad gloriam, & uberis terræ poſſeſſione donaſti ad quietem. Te fotus ſecuritate deſeruit: bellorum acerbitate depreſſus invocavit; & ut injurias tuas obliviſcereris, emeruit. Te Jeſus Nave ducem ſibi cæleſtis militiæ veniſſe cognovit. Te populus triumphator ut Madian ſibi dominaretur, offenderat: te ut Madian vinceretur, oravit. Tibi in Saul rege non obtemperavit; ut de eo alienigenæ triumpharent: tibi, David præeunte, ſervivit, ut de alienigenis victoriam reportaret. Ego quippe paſtor malignum feci, & confeſſione peccati veniam reportavi. Pulcherrimus itaque verſiculus ad martyrum cohortationem. Denique prophetica anima ſic proficit in melius, dum mirabile credit Dei teſtimonium: & quia credidit, diligenti indagine quæſivit. Profectum quæris, agnoſce ex his verſiculis qui ſequuntur.

7. *Manifeſtatio ſermonum tuorum illuminat me, & intellectum dat parvulis.* In Evangelio, cum mitteret diſcipulos ſuos Johannes ad dominum Jeſum, dicebat: *Tu es qui venturus es, an alium exſpectamus?* Reſpondit Jeſus cæcos videre, claudos ambulare, audire ſurdos; hoc enim adventus ſui teſtimonium fore, per Eſaiam prophetam ſignificaverat. Hæc ergo quæ annuntiavit per prophetas, in Evangelio manifeſtavit: & quod ipſe locutus eſt per prophetas, in Evangelio ipſe complevit. Ipſius ergo ſermo erat propheticus ſermo, ſicut habes ſcriptum: *Audi cælum, & percipe auribus, terra; quoniam Dominus locutus eſt.* (℣. 130. — Matt. 11. 3. — Eſai. 61. 1. — Eſaiæ 1. 2.)

8. Intellectus ergo datus eſt etiam his qui perfectam ſapientiam non haberent, dum muti loquuntur, mortui reſuſcitantur. His enim ſignis intellectum eſt ab iis qui rudes erant, & adhuc quaſi in cunabulis fidei conſtituti, ut erat populus nationum, ipſum veniſſe qui exſpectabatur. Illuminat igitur fidei claritate, reſurrectioni ſuæ gloria, & divinorum operum poteſtate: *Et intellectum dat parvulis.* Quibus utique, niſi de quibus in Evangelio gratias agit Patri, in eo quod ipſe operabatur Filius, quod myſteria ſua Deus abſcondiſſet a ſapientibus, & parvulis revelaſſet: oſtendens citius plebem ex gentibus, vel ſtatus inferioris viros, quam ſcribas & principes Judæorum, & divites hujus ſæculi credituros? Ideo, *Divites eguerunt & eſurierunt:* pauper autem clamavit, & exauditus eſt. (Matth. 11. 25. — Pſ. 33. 11.)

a Rom. edit. *aut auris cartilaginem*; & certe vox, *auris*, in aliis, & mſſ. ſubintelligitur, cum aperte alludatur ad Amos 3. 12. ἐκσπάσῃ ὁ ποιμὴν ἐκ στόματος τοῦ λέοντος δύο σκέλη, ἢ λοβὸν ὠτίου. Et infra ubi aliæ, ac mſſ. omnes, *faciem ſanctorum*, eadem e ſacris cod. repoſuit, *faciem ſacerdotum*: verum eadem ratione mutandus fuerat totus locus, cum ejus ultima pars in iiſdem ſacris cod. ita legatur, *& prophetis* (alibi etiam *ſenibus*) *miſericordiam non dederunt*.

b Ita mſſ. complures. Alii cum edit. *Cum in Abraham collapſu incuriæ . . . dum ut Chaldæorum errores, patriamque cognationem relinqueret, evocatum* &c.

℣. 131. 9. Sequitur tertius verſiculus : *Os*
meum aperui , & duxi ſpiritum ; quoniam
Matth. 5. 2. *præcepta tua concupiſcebam* . Habemus in
Evangelio quod dominus Jeſus aperuit
os ſuum, cum benedictiones ediceret.
Sed ille os aperuit , ut daret aliis ſpi-
ritum : David aperuit , ut acciperet .
Johan. 20. 22. Denique Jeſus dicit : *Accipite Spiritum*
a *ſanctum* ; [a] Jeſus dicit : *Dilata os tuum* ,
Pſ. 80. 11. *& adimplebo illud* : hoc homini dicit ;
plenitudo enim Chriſtus eſt . Qui im-
plet omnia , implet os tuum . Scribe
ergo quæ dicit in latitudine cordis tui,
hoc eſt , os tuum clamet ad Domi-
num. Clamat os tuum, & cum tacet:
Exod. 14. 15. ſicut & Moyſes cum taceret voce, cla-
mabat ſpiritu. Ab hominibus non au-
diebatur , apud Deum perſonabat; eſt
enim interioris clamor affectus , qui
1. Reg. 1. 13. auditur e cælo . Anna quoque cum
oraret , tacita clamabat : labia non mo-
vebat , & interiori voce piæ mentis
excitabat Jeſum. Denique cum effectu
rediit , quæ cum ſilentio precabatur ;
quia clamabat in ea Spiritus Dei, qui
Rom. 8. 6. etiam tacentibus nobis clamat: *Abba pater* .
10. Intellige ergo quid os ſit: utrum
cor , an interioris hominis habitus .
Habet os anima, quæ habet membra.
Hoc os aperi non ſolum Chriſto : ſed
etiam Chriſti diſcipulo , qui os ſuum
Chriſto implendum præbuit ; & ideo
2. Cor. 6. 11. Philip. 3. 17. dicit : *Os noſtrum patet ad vos , o Corin-*
thii : cor noſtrum dilatatum eſt. Ideo imi-
tatores nos ſui eſſe debere admonet ,
ſicut ipſe Chriſti eſt. Qui ſanctior eſt,
Chriſto aperuit os ſuum : qui inferior,
Apoſtolo . Prius propheta legitur , &
apoſtolus , & ſic Evangelium , in quo
verba lucida , ſed validiora præcepta .
Levit. 19. 18. Lex dicit: *Diliges proximum tuum* ; & Evan-
Matt. 5. 44. gelium dicit tibi : *Diliges inimicum tuum*.
11. David ergo quaſi perfectus pro-
Pſ. 77. 2. pheta os ſuum Chriſto aperuit; & ideo
in parabolis aperuit os ſuum . Aperuit
os , duxit ſpiritum . Merito ergo ait :
Sup. ℣. 113. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua , ſu-*
per mel & favum ori meo! Sponſa Chriſti
os ſuum Sponſo aperuit: percepit omni
melle dulciora præcepta . Et ideo te-
Cant. 5. 16. ſtata eſt, dicens : *Fauces ejus dulcedinis*,
& totus deſiderium . Delectata igitur te-
Cant. 3. 4. nuit eum , & non dimiſit eum . *Et*
introduxi , inquit, *eum in domum matris*
meæ, & in ſecretum ejus, quæ me concepit.
Fortaſſe domus eſt, in qua præfulget
moralium diſciplina : ſecretum autem
illud eſt, in quo ſunt altiora myſteria.
Merito ergo concupiſcebat præcepta
A Domini, in quibus divinæ gratiæ mella
redolebant. An non omni melle dul-
cior peccatorum remiſſio? Nonne omni
flore gratior reſurrectio mortuorum?
12. Quartus verſiculus: *Reſpice in me,* ℣. 132.
& miſerere mei , ſecundum judicium dili-
gentium nomen tuum . Pulcre addidit :
Reſpice in me, & miſerere mei; quia reſpi-
cit & iratus , ut reſpexit ſuper caſtra
Ægyptiorum , & ligatis axibus cur- Exod. 14. 24. & 25.
B ruum , omnes eos dejecit in fluctus .
Reſpexit ſuper Sodomam & Gomor- Gen. 19. 21.
rham , quarum utraque peccatorum
ſuorum luitura ſupplicium, divinæ pre-
tium ſolvit offenſæ. Scriptum eſt etiam:
Aſpicit ſuper terram, & facit eam tremere. Pſ. 103. 32.
Et contra, *Reſpexit ſuper munera Abel :* Gen. 4. 4.
ſuper Cain autem munera non reſpexit . & 5.
Quo exaſperatus Cain , parricidali cri-
mine cruorem fratris effudit .
C 13. Quid ſit autem reſpicere Deum,
evidentiſſime illo teſtimonio declaratur:
Quia reſpexit ſuper filios pauperum , & non Pſ. 101. 18.
deſpexit preces eorum ; oculus enim Do-
mini non adſpernatur juſtorum mune-
ra . Denique oculos noſtros cum in
aliquem movemur , avertimus ; quaſi
indignum eum adſpectu judicemus ,
quem oderimus affectu .
14. Sequitur verſus quintus : *Greſſus* ℣. 133.
D *meos dirige ſecundum verbum tuum : & non*
dominetur mihi omnis iniquitas . [b] Greſſus b
pro profectibus animæ accipiendos fre-
quentibus Scripturarum teſtimoniis ad-
monemur . Nam quis tam ſtolido in-
genio eſt, qui putet David de pedum
ſuorum corporali greſſu eſſe ſollicitum,
& his divinæ directionis auxilium po-
ſtulare ? Ille vero , ut ſanctus , vitæ
ſuæ curſum dirigi geſtiebat ; ſicut &
E alibi Scriptura teſtatur, dicens : *A Do-* Prov. 20. 24.
mino diriguntur greſſus viri . Denique i-
pſius utamur teſtimonio, qui ait in ſu-
perioribus: *Paulo minus effuſi ſunt greſſus* Pſ. 72. 2.
mei ; quia zelavi in peccatoribus pacem . & 3.
Animi itaque ſui oſtendit claudicaſſe
veſtigium , dum pacem peccatorum
putat eſſe mirandam . Videntur qui-
dem habere tranquillitatem , videntur
quiete frui : ſed non eſt quies , ubi
F animus inquietus eſt: non eſt tranquil-
litas mentis , ubi animus exagitatur
obnoxiæ ſtimulis conſcientiæ. Quomo-
do ſecuritas, ubi diverſarum pugna eſt
paſſionum, ubi conflictus gravium co-
gitationum ? Unde Dominus definiens
quid ſit pacem habere , ait : *Pacem* Johan. 14. 27.
meam do vobis , pacem meam relinquo vo-
bis : non ſicut mundus dat, ego do vobis ,
oſten-

a Rom. edit. ſola , *David dicit* : *Dilata* &c. Perperam ; docet enim ſeries , hunc verſum non Davidi , ſed Chriſto convenire.

b Plures mſſ. *pro affectibus animæ* . Alii , ac edit. *pro profectibus animæ* . Magis commode ; ut ex ſequentibus intelligitur . Vide etiam quæ in lib. *De Iſaac & anima* , cap. 6. de variis profectibus animæ diſputantur .

oſtendens pacem quam mundus dat, A
vera pacis gratiam non habere. Ideo-
que non in hominem eſſe pacem vo-
lens docere, addidit: *Pacem meam relin-
quo vobis*. Et iterum: *Pacem meam do*
Hier. 6. 14. *vobis*. Denique Propheta dicebat: *Pax,
pax, & ubi eſt pax?* Manifeſtum eſt igi-
tur eum de titubatione ſuæ dixiſſe ſen-
tentiæ, in qua animi, non corporis
titubaverat greſſus.

Exod. 3. 3. 15. Et Moyſes ait: *Tranſiens videbo
hoc viſum magnum*. Etenim ut Deum B
videret, progreſſione quadam virtutis ad
ulteriora proceſſit. Paſtor erat ovium,
& dux factus eſt civium. Et ad Spon-
Cant. 7. 1. ſam dicitur in Canticis: *Specioſi facti
ſunt greſſus tui in calceamentis, filia Ami-
nadab: moduli femorum tuorum ſimiles tor-
quibus opere artificis*. Non eſt dubium
greſſus hic quoque Eccleſiæ, vel animæ
profectus ſignificari: *Quam ſpecioſi pedes*
Eſaia. 52. 7 *ſunt evangelizantium pacem, evangelizan-
tium bona!* Utique ſpecioſos dicit Evan-
gelicæ prædicationis & diſputationis C
Eſai. 47. 2. progreſſus, ut alibi dicitur: *Tranſgre-
dere flumina*: hoc eſt, fluentia, & lu-
brica iſtius mundi tranſcurre ſtabili
a mentis inceſſu. [a] Quod de animæ greſſu
dici in poſterioribus hic ipſe David
Pſ. 123. 5. evidenter oſtendit, adſerens quod tor-
rentem iniquitatum ſua anima tranſ-
iſſet.

16. Sed revertamur ad Sponſæ greſ-
ſus. Quid ſibi vult quod addidit in cal-
ceamentis ſpecioſos eſſe greſſus Eccle-
ſiæ? Legimus itaque dictum ad Moy- D
Exod. 3. 5. ſen: *Solve calceamentum pedum tuorum*;
quo videtur admonitus, ne corporali-
bus vinculis teneretur adſtrictus. Ergo
ſpecioſam ſignificat in Canticis animæ
pulchritudinem, quæ carne tamquam
calceamento utitur, & in ipſo calcea-
mento impedimentum non patitur: ſed
b inceſſus decore præcellit. [b] Calceat
ergo ſe carnem anima, vel Eccleſia
gratiam; ut curſum vitæ hujus & tranſ- E
itum cum decore prætereat. Quod fit,
ſi calceamentum ſuum non inquinet
luto corporali, nec in vitiorum merſet
voragine: ſi caſtiget carnem ſuam; ne
moretur ad curſum, & arvinæ pinguis
pondere degravetur. Bonum calcea-
mentum animæ pudicitia eſt. Bonus
greſſus eſt in veſtigio caſtitatis. Sa- F
pientia autem amictus eſt animæ; un-
de ſcriptum eſt: *Honora eam, & ample-* Prov. 4. 8.
ctetur te. Utamur ergo corpore tam-
quam calceamento, ad inferioris opera
virtutis: ad miniſterium, [c] non ad c
præceptum: ad obſequium, non ad
delectationem: ad obedientiam, non
ad diſſenſionem: & in via ſapientiæ
veſtigium collocemus; ne greſſus no-
ſtros vis torrentis aliqua concludat.

17. Ideo ad Moyſen dictum eſt:
Solve calceamentum. Dictum eſt & ad Joſue 5. 16.
Jeſum Nave: ad Chriſtum autem non
eſt dictum, ſed magis ſcriptum eſt,
dicente Baptiſta: *Poſt me venit vir ....* Matt. 3. 11.
cujus non ſum dignus calceamenta portare;
quia illi bene admonentur, ut ſolvant
calceamentum ſuum, qui ſine peccato
eſſe non poterant. [d] Hic autem non d
ſolum calceamentum non ſolvit, ſed
etiam calceamenta aliorum abſolvit;
quia non ſolum corpus ſuum peccati
immune ſervavit: ſed etiam omnium
dedit indulgentiam peccatorum. Ergo
Eccleſia ad imitationem Chriſti ſpecioſa
eſt, & in calceamentis omni abluta
delicto.

18. Et fortaſſe quando ſapientiam
inter perfectos loquitur, ſpecioſa eſt
in ſuperioribus membris: quando au-
tem etiam inferioris ſtatus, aut do-
ctrinæ homines verbum ſequuntur,
fidei ſeriem non obliviſcuntur, ſacer-
dotis præcepta cuſtodiunt; ſpecioſa eſt
in calceamentis. Plerumque clerus er-
ravit, Sacerdos mutavit ſententiam,
divites cum ſæculi iſtius terreno rege
ſenſerunt: populus fidem propriam
reſervavit. Unde etiam de domino
Jeſu bene poſſumus dicere, quia & in
his quæ corporalia ſunt, ſpecioſos greſ-
ſus Verbum habeat, cum de morali-
bus diſputatur. Et apoſtoli ideo for- Matt. 10. 10.
taſſe nudis mittuntur pedibus; ne ob-
umbraretur eorum diſputatio, ſed elu-
ceret. Itaque Eccleſia filia Aminadab,
hoc eſt, voluntarii vel beneplaciti;
quia voluntarius eam & beneplacitus
congregavit, & in calceamentis ſpe-
cioſa eſt.

19. Meritoque additum eſt in Can-
ticis: *Moduli femorum tuorum ſimiles tor-* Cant. 7. 1.
quibus opere manuum artificis; ut poſte-
ritatis Eccleſiæ ornamenta canerentur.

a Vet. edit. *Quod de animæ greſſibus dicit in poſte-
rioribus, hic ipſe David*. &c. Edit. Rom. *Quod de
animæ greſſibus hic dicit, in poſterioribus ipſe David* &c.
Nec alia hujus inverſionis cauſa, quam quod articu-
lum, *hic*, pro adverbio poſitum, atque eo pſalmum
noſtrum 118. cui Pſal. 123. in marg. edit. ejuſdem
adnotatus poſterior eſt, ab Ambroſio deſignari falſo
putarunt. Quare melius mſſ. ut in corpore.

b Edit. *Calceat ſe ergo carnis anima Eccleſiaſtica gra-
tia*. Mſſ. aliquot hoc loco nihil ſani habent. Alii
magno numero: *Calceat ergo ſe anima Eccleſiaſticam
gratiam*. Non male. Melius tamen Reg. & Corb. quos
hic ſequimur.

c Omnes edit. ac pauci mſſ. *non ad præcipitium*:
Alii magno numero magis concinne, *non ad præce-
ptum*, id eſt, non ad Imperium.

d Mſſ. duodecim: *Hic autem non ſolum calceamen-
tum, ſed etiam calceamenta non ſolvit*; *quia* &c. Alio-
rum tamen ac edit. lectio cum orationis ſerie magis
congruit. Infra vero pro, *omnium dedit*, mſſ. aliquot
habent, *omnibus dedit*. Non incommode.

Per femur enim inſigne generationis (Pſ. 44. 4.) agnoſcimus, juxta illud : *Accingere gladium tuum circum femur, potentiſſime:* quo ſignificatur quod Filius Dei cum ſemet ipſum exinaniſſet, Verbi accinƈtus divinitatem, & generationem calceatus humanam, prodiret ex Virgine, omnibua daturus ſalutem. Moduli autem dicuntur otnamenta pretioſa quæ ſuſpendi matronarum cervicibus ſolent. Tantus ergo proceſſus Eccleſiæ ſignificatur; ut ornamentis pretioſiſſimis comparatus ſit, & torquibus ttiumphantium; hæc enim ornamenta ſunt bellatorum. Unde & Symmachus ἐπιτραχήλια dicit, hoc eſt, quæ ſunt circa collum. Sive ergo generatio Chriſti ex Virgine, ſive Eccleſiæ propagatio, ſpecie quidem tamquam manu artificis torquibus adornatis, veræ autem virtutis inſignibus ſpiritalibus cervices fidelium coronavit.

19. Denique tota iſta deſcriptio (Cant. 7. 2.) membrorum Eccleſiæ plena decoris & laudis eſt. Nam & umbilicus ejus tamquam crater tornatilis prædicatur, mixto non deficiens; eo quod in omni doƈtrina tornatus, plenitudine cognitionis, & potu non deficiat ſpiritali: & venter ejus non ſolum acervo tritici, id eſt, cibis fortioribus cæleſtis myſterii saginetur, verumetiam tamquam liliis quibuſdam, moralium ſuavitate repleatur.

20. Unde & ipſa tamquam benemerita (Ibidem 5.) regina Chriſti ſanguine coronatur, ſicut ſcriptum eſt : *Et ornatus capitis tui ſicut purpura.* Sanguis Chriſti purpura eſt, qui inficit ſanƈtorum animas, non ſolum colore reſplendens, ſed etiam poteſtate; quia reges facit, & meliores reges, quibus regnum donet æternum.

21. Meritoque ad tantum Eccleſiæ (Ibidem 6.) decorem, cui Chriſti ſanguis irrutilat, Spiritus ſanƈtus exclamat : *Quam pulcra & ſuavis facta es, caritas, in deliciis tuis!* Pulcra decore virtutis, ſuavis jucunditate gratiæ, remiſſione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati: & ipſa (1. Johan. 4. 16.) jam caritas, quæ diligendo Deum, ipſius & nomen acceperit; quia *Deus caritas eſt.*

22. Reƈte ergo David petit greſſus ſuos dirigi ſecundum verbum Dei; ut fiant & ipſi ſpecioſi, & non domine- A tur ei iniquitas : quam jure præcavit. Sciebat enim & Abraham greſſus ſuos ſecundum præcepta Domini dirigentem, & appetito ſpecioſæ uxoris pudore tentatum, ſed non confuſum: [a] & in unici immolatione filii poſtulata, patriæ mentis pietate luƈtatum, ſed coronatum: ſe quoque in furore Saul, inceſtu Ammon, Abeſſalon parricidio, iniquitatis improbæ feralibus tentationibus appetitum, hoc ſolo eva- B ſiſſe, quod dirigens greſſus ſuos ſecundum pietatem Domini, a paterno non receſſit affeƈtu: intra ſe gemens crimen inceſti, a ſe relegans odia parricidæ. *Filius meus Abeſſalon, filius meus,* (2. Reg. 18. 33.) inquit, *Abeſſalon, quis dabit mihi mortem pro te,* memor naturæ pietas, offenſæ immemor, de quo ante quæſivit: *Puer ne vivit?* (Ibidem 29.)

23. Et fortaſſe quærendum ſit, qua C ratione ante puerum dixit, poſtea filium nominavit: cur non in utroque, aut puerum dixit, aut filium? Si viveret, puer erat; quia parricidio petebat patrem. Non ergo pietatis nomen accipere debebat, ſed infirmitatis. Ideoque vir juſtus quod religionis fuit, tacuit: quod infirmitatis, adſperſit. Ubi vero eſt mortuus, apud pium patrem perſonæ crimen defecit, naturæ nomen remanſit.

D 24. Sequitur : *Libera me a calumnia hominum; ut cuſtodiam mandata tua.* (V. 134.) Non unum genus eſt noſtræ affliƈtionis: eſt & tentatio, eſt & calumnia: ſed tentatio levior, calumnia gravior; ſiquidem tentatio poteſt eſſe calumnia, calumnia in ſe & rentationem habet. Eſt & humana tentatio, quam ferre poſſumus: calumnia autem gravis eſt. Et ideo Dominus, quæ ſunt graviora (Matth. 26. 63.) ſuſcepit, & calumniis appetitus ſilen- E tium detulit triumphale. Calumnia autem eo gravior eſt, quia non ſolum falſa componit: verumetiam quæ pie geſta ſunt, decolorat: ut Joſeph non (Gen. 39. 10. 11. & ſeq.) ſolum adulterii oblatione tentatus eſt, & [b] invitamento herilis illecebræ: verumetiam tentatus calumniis, compoſito, quod ipſe adulterium dominæ ſuæ inferre voluiſſet, comprehenſuſque exuerit veſtem; [c] ne fraudis indicium, atque inſigne criminis teneretur: cum uti- F que amiƈtum ideo fugiens reliquerit, ut laqueos vim inſerentis, & nexus illecebroſæ

a Ita Mſſ. Edit. vero : *& in amici immolatione filii, poſtulata patriæ mentis pietate, luƈtatum.*

b Edit. ant. *& invitatus ad crimen herilis illecebræ.* Rom. . . . . *herili illecebra.* Mſſ. nonnulli : *& incitamento puerilis illecebræ.* Alii frequentes, ut in textu. Quod autem voci, *compoſito*, in quibuſdam edit. adjeƈtum eſt, *elogio*, hoc fruſtra fuit, ſubintelligitur enim *mendacio*, vel *crimine*, id eſt, accuſatione.

c Edit. Rom. *ne ipſe ut fraudis indicium, atque inſigne criminis teneretur : amiƈtumque ideo* &c. Nos vero in leƈtione mſſ. ac vet. edit. nihil mutamus. Sed ut perſpicuus ſit ſenſus, poſt, *ne fraudis indicium,* ſubintellige, *in ipſo comprehenſo, & non elapſo.*

a cebroſæ artis evaderet. [a] Ipſe David
illuſenſerat, quod timebat. Quibus enim
b Saul regis calumniis laboravit! [b] Perter-
ritis omnibus, allophyli impetum luſit,
& ſingulari certamine ſummam belli,
& totius prælii pondus excepit, vir-
tute ſua ſolus commune crimen refel-
lens, & totius torquens in hoſtem
plebis opprobrium; & tamen quia ju-
1. Reg. 18. 7. venculæ dixerunt: *Saul triumphavit in
millibus, David in decem millibus*, gloria
in invidiam verſa, odio cœpit urgeri.
Dan. 13. 34. & ſeq. Et ut de poſterioribus loquamur: Su-
ſanna bene ſibi conſcia erat; & apud
homines ſibi adeſſe non poterat. Duo
presbyteri ſenes falſum teſtimonium de-
ferebant, numerus ſacerdotum atque
ſenectus vocem auferebant puellæ:
ſola conſcientia erat apud Deum libe-
ra. Denique hominum damnata judi-
cio, nutu eſt abſoluta divino.

25. Ideo ait Propheta: *Libera me a
calumnia hominum; ut cuſtodiam mandata
tua:* qui enim opprimitur calumnia,
non facile poteſt cuſtodire mandata
divina. Triſtitiæ neceſſe eſt plerumque
aut timori cedat, & affligatur vel
metu calumniæ, vel dolore.

V. 135. 26. Sequitur ſeptimus verſus: *Vultum
tuum illumina ſuper ſervum tuum: & doce
me juſtitias tuas*. Illuminat Dominus
ſanctos ſuos, & lucet in corde juſto-
rum. Itaque cum ſapientem videris,
cognoſce quia deſcendit ſuper eum Dei
gloria, illuminavit ejus mentem ſcien-
tiæ fulgore, cognitioniſque divinæ.
Exod 34. 29. 30. & ſeq. Illuminavit autem etiam corporaliter
faciem Moyſi, & transfigurata eſt
gloria vultus ejus, quam videntes Ju-
dæi trepidaverunt: & ideo factum eſt
ut Moyſes velamen imponeret ſuper
faciem ſuam; ne in eam filii Iſrael
intenderent, & perturbarentur. Simul
declarabatur myſterium, quod illud
velamen quod in facie Moyſi corpora-
liter ponebatur, in cordibus Judæorum
myſtice poneretur; eo quod veram
Legis claritatem videre non poſſent.
Vultus enim Moyſi fulgor eſt Legis:
fulgor autem Legis non in littera, ſed
in intellectu eſt ſpiritali. Itaque quam-
diu vixerat Moyſes, & alloquebatur
Judæorum populum, velamen habebat
in facie ſua: mortuo autem Moyſe,
Jeſus Nave jam non per velamen, ſed
Joſue 1. 10. facie revelata, & presbyteros alloque-
Ibidem 5. batur & populum, & nemo trepida-
bat: cum utique & ipſi dixerit Deus,
quod cum ipſo ita eſſet futurus, ut

A fuit cum Moyſe, & eum ſimiliter illu-
minaret, geſtorum utique, non vultus
gloria: hoc ſignificante Spiritu ſancto,
quod venturus eſſet verus Jeſus, ad
quem ſi quis converteretur, & eum
vellet audire, de corde ſuo velamen
auferret, & revelata facie verum Sal-
vatorem videret.

27. Ergo Deus omnipotens Pater,
qui in Moyſi facie excæcavit populum
B Judæorum, non duritia, ſed præſcien-
tia: nec malitia, ſed æquitate atque
juſtitia; ipſi enim ſibi velamen poſue-
runt, qui Legem intelligere noluerunt:
Lex enim *ſpiritalis eſt*, ſicut dixit He- Rom. 7. 4.
bræus. Is utique ſecundum illud quod
dat unicuique noſtrum, in quo non
tribuentis, ſed non diligentis eſt cul-
pa; iſte, inquam, Dominus illumina-
vit cor populi nationum in facie Chri-
C ſti Jeſu, per ejus adventum: quod evi-
denter Apoſtolico declaratur exemplo,
ſicut ſcriptum habemus: *Quoniam Deus* 2. Cor. 4. 6.
*qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere,
illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem
ſcientiæ claritatis Dei in facie Chriſti* Jeſu.

28. Ideo ergo dicit David ad domi-
num Jeſum: *Vultum tuum illumina ſuper
ſervum tuum*. Faciem Chriſti videre
cupiebat; ut mens ejus illuminari poſ-
D ſet. Et ſecundum Incarnationem poteſt
accipi. *Multi enim prophetæ & juſti videre* Luc 10. 24.
voluerunt, ut ipſe Dominus declaravit.
Quod autem negatum Moyſi fuerat, Exod. 33. 20.
non quærebat; ut corporaliter Dei vul-
tum videret incorporei: ſi tamen &
Moyſes, tam ſapiens & eruditus hoc
potuerit ſimpliciter magis, quam in
myſterio poſtulare; humanum tamen
eſt deſideria ſupra nos extendere. Nec
E immerito faciem ejus advenientis ex
Virgine quærebat videre; ut illumina-
retur in corde, ſicut illuminabantur
etiam illi qui dicebant: *Nonne cor noſtrum* Luc. 24. 32.
*ardebat in nobis .... cum aperiret nobis
Scripturas?* Quod ſi quis ad Deum Pa-
trem dictum vult videri, poteſt accipi
vultus Patris, Filius; qui enim videt
Filium, videt & Patrem.

29. Illuminat tamen vultus Dei ſe-
F cundum quod oculi ejus ſuper juſtos
habentur. Quod cum ſpiritaliter ſit
probandum; tamen quia incidit illu-
minationis vultus Moyſi hiſtoria, ne
quis non putet corporaliter id fieri
potuiſſe, cognoſcat. Etenim uſu ſolis
multis etiam pallore confectis totius
corporis figura mutatur, & ignis va-
pore calefactis ſpecies vultus rutilantis
oſten-

a Rom. edit. *Ipſe David ſenſerat quod timebat Saul, & quibus calumniis laborabat*. Sed qui ita correxit, ſenſum auctoris minime intellexit. Tu vero eumdem interpretare ad eum modum: *Ipſe David expertus erat calumnias, quas timebat dum diceret: Libera me a calumnia* &c.

b Mſſ. non pauci, *præteritis omnibus*. Bene, ſi mente ſuppleas, *aliis calumniis*.

oſtenditur. Oriente die, rubent terræ A
a croceo colore perfuſæ, [a] imaginem de beneficio mutuatæ, gemmarum quoque monilia coruſcantia transfundunt finitimis, quod ipſa radiaverint; & miraris ſi Moyſis vultus divinæ infectus ſit claritate præſentiæ? Miraris ſi refulgente Dei gratia juſti vaporetur ingenium? Non dubitavit Propheta, qui popoſcit illuminari prius; ut juſtitias Domini poſſet addiſcere.

Ψ.136. 30. Sequitur verſus octavus: *Decurſus aquarum deſcenderunt oculi mei; quia non cuſtodivi legem tuam*. Granditer affectum pœnitentiam gerentis expreſſit, dicens quod aquarum decurſus oculi ſui deſcenderint: ſive quia per eos tamquam meatus undantium fluentorum, ita exuberantium lacrymarum ſe quidam ductus effuderit, & fletus irrigui continuum quoddam & juge profluvium: ſive quod ipſi deſcenderint oculi. Habet enim hoc vis ſummi doloris, ut cum lacrymis oculi quodammodo ipſi videantur deſcendere; eo quod tanta vis lacrymarum ſit, ut putentur oculi in fletus reſolvi, & in lacrymas effundi.

31. Oculi ergo ipſi tamquam in decurſus deſcenderunt aquarum, quo verbo impetus deplorantium vehemens expreſſius declaratur, ſecundum illud
Cant.4.15. quod in Canticis ſcriptum eſt: *Fons hortorum, puteus aquæ vivæ, & impetus*
b *deſcendens a Libano*. [b] Hos impetus Eccleſia deduxit a Libano: hoc impetu diluuntur peccata: hoc impetu puri fontis, & Spiritus ſancti affluit a Libano Sponſa, & a principio fidei tranſivit ſæculum, & pertranſivit ad regnum. Aliis fons eſt, aliis puteus pro captu noſtro gratia ſpiritalis: aliis hortus clauſus, fons ſignatus: aliis hortorum fons, qui in Eccleſiæ dote numeratur: aliis impetus deſcendens a Libano, & magnus impetus qui num-
Hier.18.14. quam deficit. Non enim deficiunt de petra ubera, neque nix a Libano, neque aqua quæ fertur valido vento virginis Hieruſalem. Deſcendit impetus a Libano, quando collectis in u-
Act.2.1.2. & 3. num apoſtolis & plurimis credentibus, factus eſt ſubito de cælo ſonus, tamquam vi magna Spiritus ferretur, & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto diverſitates donante linguarum. Bonus impetus, qui lædere neſciat, norit implere.

32. Si quis igitur hunc impetum ſupervenientis e cælo gratiæ vult mereri, deſcendat etiam ipſe oculis in decurſus aquarum. Qui hunc primum impetum fuderit, illum merebitur. Deſcendit oculis ſuis in hos ductus aquarum, quæ lacrymis irrigavit in Evangelio Domini pedes: & ideo fidei Luc.7.38.
ſuæ pretio emit animæ ſuæ, & corpo- Luc.8.44.
ris ſanitatem jam non ſanguinis proflua, ſed gratiæ ſpiritalis.

B 33. Deſcendit ergo David propheta; ideo de peccato gratiam retulit. Deſcendit in aquarum ductus, hoc eſt, replevit eos, & decurrentium aquarum lacrymis ſuis fluenta cumulavit: aut inanes & vacuos ductus ſolis replevit fletibus: aut quod elocutionis moralis quidam ſenſus oſtendit, deſcendit in aquarum ductus, tranſivit eos. Et poſſemus dicere: Tranſcendit
C eos, & ſupergreſſus eſt: ſed minuitur vis eloquii, quo vis major adfluentiæ deſcendentis, quam adſcendentis exprimitur. Vide, rogo, quid de uſu verba habeant, ut impetum ſuum ſermo propheticus non amittat; licet uſus ipſe ſcriptorum ſenſui ſervire majore decore conſueverit. Diverſe hoc & ſæpe ſignificavit, & propemodum incrementa ſemper adſumſit. Dixit
D enim primo: *Lavabo per ſingulas noctes* Pſ.6.7.
lectum meum: lacrymis ſtratum meum rigabo. Dixit iterum: *Fuerunt mihi lacrymæ* Pſ.41.4.
meæ panes. Dixit etiam: *Et potum meum* Pſ.101.10.
cum fletu miſcebam. Hic addidit dicens: *Decurſus aquarum deſcenderunt oculi mei*.

34. Hoc ſecutus in Threnis Hieremias, affectum doloris expreſſit, vim oculi deſcendentis imitatus; ſic enim habes: *Defecerunt in lacrymas oculi mei:* Thren.2.11.
[c] *conturbatum eſt cor meum*. Tamquam c
E deſcendunt oculi, qui deficiunt in lacrymas. Et alibi: *Oculus meus abſorptus* Thren.3.49.
eſt. Sed plus eſt aquas lacrymis vincere, quam oculos abſorberi fletibus. Et alibi idem Hieremias: *Exclamavit cor* Thren.2.18.
eorum ad Dominum: muri filiæ Sion deducant torrentes, fluant lacrymas die ac nocte. Noli dare tibi requiem, non ſileat pupilla oculi tui. Oculi igitur qui torrentes deducunt lacrymis ſuis, ipſi ductus aquarum deſcendunt, hoc eſt, cumulantur;
F ut faciant eos ſuis augentes fletibus impetu exundare torrentium.

35. Sunt tamen codices qui habeant: *διεξόδοις ὑδάτων κατεβίβασαν οἱ ὀφθαλμοί μου*, hoc eſt, *Ductus aquarum direxerunt oculi mei*. Sed ego in græco codice meo * *
κατέβησαν legi, hoc eſt, *deſcenderunt*: in quo

a Mſſ. aliquot, *imaginem Dei beneficio mutuatæ*. Melius alii, ac edit. *de beneficio*; nam ſubintelligendum, *orientis diei*, vel *lucis*.

b Scripti cod. ſeptem: *Hic impetus Eccleſiam deduxit* &c.

c Decem mſſ. *oculi mei caligaverunt*. Alii, & omnes edit. cum ſacris cod. *conturbatum eſt cor meum*.

* Edit. Aldina, & Complutenſis habent *κατέδυσαν* ſenſu non multum diverſo.

quo poteſt fieri, ut in utramlibet partem duarum adjectione aut diminutione litterarum ſcriptor erraverit.

36. Et habuit quidem multa quæ fleret, vel inceſtum filiæ, vel interitum filiorum: ſed hic non hoc fleviſſe ſe dicit, ſed quia non cuſtodivit legem Domini. A ſancto viro plus culpa, quam ærumna defletur. Flevit itaque
2. Reg. 12. 16. & ſeq. quando ei Nathan de Uriæ morte indignationem Domini nuntiavit: & peccatum ſuum de prævaricatione legis agnovit. Denique filio in ægritudine conſtituto, neque cibum ſumſit, neque regium thronum aut cubile conſcendit: ſed ſtratus in terra, jejuna ora lacrymis diluebat, non tam filii mortem, quam peccati ſui pœnam in illo levare deſiderans. Flevit, quando numerato populo, repente corde percuſſus eſt.
2. Reg. 24. 10. Denique *Peccavi*, inquit, *graviter*, *peccavi ſtulte*. Flevit igitur primo, quia elatus regia poteſtate, quærendo numerum plebis, menſuram egreſſus eſt conditionis humanæ: deinde quia ſui erroris pretio vindicabatur in plebem. Sed a Domino hæc propoſita pœna fuerat, non a Rege eſt poſtulata. Domini tamen ſe committendo miſericordiæ, electionis cauſam probavit: ſimul quia propter eum populus laborabat, ipſe ſe offerendo pro populo, elationis ſolvit injuriam, pietatis probavit affectum.

SERMO DECIMUS-OCTAVUS.

צ Sade.

1. SEquitur *Sade* littera decima-octava, quæ latina interpretatione dicitur *conſolatio*. Poſt more torrentium lacrymas profluentes, & graves fletus doloris, oportebat conſolationem ſequi. Nam & qui in doloribus ſunt, conſolatione indigent: & qui gravibus ærumnis pœnas commiſſorum luerunt criminum, ſperant indulgentiam: & qui fletibus & lacrymis propria delicta laverunt, requiem promerentur.

2. Hæc omnia in ſcripturis divinis qui quærit, invenit. Nam primum illud ut in dolore poſitos conſolemur, docet illa quæ in libro Hieremiæ flebiliter clamat ad captivos & exſules Ju-
Baruc. 4. 19. & ſeq. dæorum: *Ite, proficiſcimini, filii; ego enim derelicta ſum deſerta. Exui me ſtolam pacis:*
A *indui autem ſtolam precationis meæ, & clamabo ad Excelſum in diebus meis. Animo æquo eſtote, filii, clamate ad Dominum; & extrahet vos de manu principum inimicorum. Ego enim ſperavi in illo æterno ſalutem veſtram*. Credentibus igitur in Dominum, eſt in Domini miſericordia conſolatio. Eſt etiam aliud conſolationis genus iis qui graves ſolverint pœnas, ut habes ſcriptum in Eſaiæ libro: *Conſolamini*, *Eſai. 40. 1. & 2.*
B *conſolamini populum meum, dicit Dominus: Sacerdotes loquimini in cor Hieruſalem, conſolamini eam; quoniam repleta eſt humiliatio ejus, ſolutum eſt peccatum ejus; quoniam accepit de manu Domini duplicia peccata ſua*. Etiamſi fides deerat, pœna ſatisfecerat. Relevantur ſolutione pœnarum, qui abſolvuntur commendatione meritorum. Tertium eſt, cum lacrymis crimen abluitur; ut eſt illud: *Diſcedite a me omnes* *Pſ. 6. 9.*
C *qui operamini iniquitatem; quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei*. Quod etiam hoc loco, & plerifque locis in libro pſalmorum facile reperitur.

3. Conſolatio igitur prima ordine, *De pœnit. diſt. 3. cap. Prima conſolatio.* quoniam non obliviſcitur Deus facere miſericordiam, neque in æternum projicit, quos putaverit coercendos. Secunda, quod decurſis ſuppliciis, quæ propter peccata noſtra toleravimus, ad
D veniam pertinemus. Unde nonnulli * philoſophi diſputaverunt obeſſe improbis abſolutionem, prodeſſe mortem: quod in illa ſit incentivum delinquendi, in morte autem finis delicti. Quod aſſumtum eſſe de noſtris cui dubium, cum in Proverbiis Salomonis ſit: *Qui* *Prov. 13. 24.* *parcit baculo, odit filium ſuum: caſtigat autem Dominus quem diligit?* Et infra: *Fla-* *Prov. 3. 12.* *gellum equo, & ſtimulus aſino imperat: virga* *Prov. 26. 3.* *autem nationi imprudenti*; pœna enim cor-
E rigit, & emendat errantem. Si talis eſt qui emendari non queat, aufertur e medio, ne graviora committat; mortuus enim jam neſcit errare. Ideoque Eccleſiaſtes ait: *Et laudavi ego mortuos* *Eccl. 4. 2. & 3.* *magis quam viventes: & optimus ſupra hos qui nondum natus eſt, qui non vidit hoc opus mali*. Mortuus præfertur viventi; quia peccare deſivit. Mortuo præfertur qui natus non eſt; quia peccare
F neſcivit.

4. Nunc dicamus etiam de iis, qui pœnas ſcelerum ſolverunt ſuorum. Nonne iſti tulerunt culpæ pretium, & jam non integra his pœna debetur? Clamat per Eſaiam Dominus: *Conſola-* *Eſai. 40. 1. & 2.* *mini, populum meum . . . . quia recepit de manu Domini duplicia peccata*. Diſcite unde

* Hac de re fuſe diſputat Plato in Gorgia, ubi agens contra Polum inter alia ſcribit: καὶ μὲν ἀπαλλαγή γε ἐφάνη τούτου τοῦ κακοῦ τὸ δίκην διδόναι . . τὸ δέ γε μὴ διδόναι, ἐμμονὴ τοῦ κακοῦ. Ad quæ verba reſpexiſſe Ambroſium credibile eſt.

unde * Plato hæc ſumſerit. Eruditionis gratia in Ægyptum profectus, ut Moyſis geſta, Legis oracula, prophetarum dicta cognoſceret; audivit conſolationem populi, qui ſupra peccati modum videbatur fuiſſe punitus: & hunc locum quadam adopertum dote verborum in Dialogum tranſtulit, quem ſcripſit de Virtute. Quem locum tamen Dominus in Evangelio plenius comprehendit, & apertius declaravit, dicens per Abrahæ perſonam ad illum
Luc.16, 25. & 26. divitem ſæculi hujus: *Fili, recordare quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala: nunc autem hic conſolationem habet, tu vero cruciaris: & in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum eſt; ut ii qui volunt hinc tranſire ad vos, non poſſint, neque inde huc tranſmeare*. Sed jam audiamus quid juſtus in conſolando ſe loquatur.

Ψ. 137. 5. *Juſtus es, Domine, & rectum judicium tuum. Mandaſti juſtitiam teſtimonia tua, & veritatem tuam nimis*. Vere juſtus vir, qui lacrymis profluens, involutus ærumnis, gravi ſupplicio delicta perſolvens, non tædio vincitur, non metu frangitur, non labore laſſatur, non ingratus, aut triſtis eſt. Plerumque enim vulgus hominum ſua delicta non reputans, injuſte ſe putat tolerare quæ patitur: at vero vir juſtus qui ſe ipſum ſtatim in exordio ſermonis accuſat, juſtitiam Domini prædicat, quod meritis ſuis digna patiatur. Dicendo autem juſtum Deum, de ſua quidem injuſtitia ante pronunciat: ſed de juſtitia Domini ſperat & veniam. Juſtus enim non ſemper iraſcitur; ſicut enim ultor culpæ, ita moderator eſt pœnæ: ſicut vindex peccatorum, ita remunerator eſt virtutum, optimorumque meritorum. Qui vult dare præmium, debet ſpectare certamen; quia nemo ſine certamine coronatur. Sinit ergo nos ſæpe tentari, volens juſte præmia dare luctanti utique, non dormienti. NON DECET redimitos floribus corona, ſed pulverulentos: nec molles deliciis, ſed duros labore exercitii ornat victoria.

6. Juſtus ergo in adverſis ſuis juſtitiam Dei laudat. Sed non hoc ſentit amiſſis teneris parens liberis, non immaturo nuptæ viduatus conſortio, non

A æger in dolore, non naufragus in periculo, non reus in judicio, non captivus in laqueo. Clamabat tamen Hieremias, cum futuræ annuntians populis captivitatis ærumnam, in luti voraginem turpi necandus illuvie mergeretur: *Juſtus es, Domine*: Clamabat iterum cum victæ plebis miſerandis ſervitiis angeretur: *Juſtus eſt Dominus*; [a] *quia os ejus irritavit... A foris ſine filiis* B *fecit, & ab intus mors*. Clamabant Hebræi cum propter virtutem devotionis, & fidei gratiam fornacis ardentis ambirentur incendiis: *Juſtus es, Domine, in omnibus quæ feciſti*; & ideo meruerunt ut illæſi ignibus, Domini juſtitias prædicarent. Daniel quoque propheta ſecundo in lacum miſſus leonum, & immanium ferarum ſævitia atque horrore circumdatus, recta omnia in C conſpectu eſſe Domini imperterrito clamore jactabat. Jonas incluſus utero beſtiali, anhelandi ſpiritus vix habens commeatum: juſtus injuſtorum ſorte damnatus, clamabat de ventre ceti in mari: *Cum voce laudis & confeſſionis ſupplico tibi*. David cum fugeret a facie Abeſſalon parricidalibus armis & terris pulſus, & regno egreſſus; cum pro D totius populi ſe offerret excidio, dicebat: *Juſtus es, Domine, & rectum judicium tuum*. Grex innocens iſte quid fecit? Ego paſtor feci malignum, apud juſtum Deum, pœna de culpæ auctore ſumatur. Ipſe pater fidei Abraham, cum ad immolandum unicus a ſene filius poſceretur, paternæ pietatis affectum divinæ confeſſione juſtitiæ temperabat, dicens: *Juſtus es, Domine*; non enim poſcis alienum, ſed tuum repo- E ſcis: ipſum tibi reſtituo, quem dediſti. Hunc imitatus Job, extinctis liberis, patrimonioque nudatus amiſſo, amictum ſui corporis ſcindens ait: *Nudus natus ſum, nudus*, inquit, *& moriar. Dominus dedit, Dominus abſtulit.... Sit nomen Domini benedictum*.

Hier. 12. 1. — Thren. 1. 18. & 20. — Dan. 3. 27. — Dan. 6. 22. — Jonæ 2. 10. — Job 1. 21. & 22.

7. Omnes ergo juſtum Dominum prædicemus: & qui moribunda ſepul- F cro ſua membra componit, & qui damno feritur, aut funere filiorum, dicat: *Juſtus es, Domine*. Quid enim noſtrum amittimus? Clamat Apoſtolus: 1.Cor. 4.7. *Quid habes quod non accepiſti?* Quod habemus ergo, accepimus: quod igitur amit-

* De hac Platonis profectione in Ægyptum, præter Diogen Laertium lib. 3. loquuntur Juſtinus *Paræn. ad gentes*. Hieron. epiſt. ad Paulin. Auguſt. lib. 8. De Civit. Dei, & alii. Strabo autem lib. 17. eumdem iſtic annis 13. cum Ægyptiis ſacerdotibus verſatum eſſe adſeverat. Id vero quod ab eodem philoſopho in Dial. de virtute tranſlatum eſſe ait Ambroſius, non alio commodius referas, quam ad illa verba: οἷσι γὰρ ἂν Φερσεφόνα ποινὰν παλαιοῦ πένθεος δέξεται, εἰς τὸν ὕπερθεν ἅλιον, κείνων ἐνάτῳ ἔτει ἀνδιδοῖ ψυχὰς πάλιν ἐκ τᾶν βασιλῆες ἀγαυοὶ, καὶ σθένει κραιπνοὶ, σοφίᾳ τε μέγιστοι ἄνδρες αὔξονται, in quibus verbis ἀναμνήσεως Platonianæ verſatur fundamentum.

a Ita mſſ. Edit. vero multa hic inſeruerunt in eum modum: *Quia os ejus ad iracundiam irritavi. Et ſub alia littera: Ita foris ſine filiis fecit, ut ab intus mors: Hoc eſt, ſicut in paradiſo fecit: ita & in hujus ſæculi ærumnam deſævit. Invidia enim Diaboli mors introivit in orbem terrarum. Juſtus es Domine. Clamabant &c.*

amittimus, reddimus, non amittimus. Juſtus Dominus in periculis, juſtus in damnis, juſtus in ultionibus eſt, non ſolum quia unuſquiſque juſte culpæ ſuæ pretium luit; verum etiam quia dum unus punitur, plurimi corriguntur. *Act. 5. 1. & ſeq.* Ananias in Actibus apoſtolorum fraudati pretii quod de agri ſui venditione perceperat, crimen admiſit: qui potuerat nihil offerre, & crimen evadere. Verum ne quis impune circumſcribendos apoſtolos arbitraretur, aut miſericordiæ ſuæ munus fraude contaminaret perfidiæ, [a] morti addictus æternæ; univerſos ad fidei ſtudium juſto terrore compoſuit. Pharao cum populo ſuo fluctibus merſus, mundanæ converſationis exemplum eſt; ne quis Dei populum perſequatur. Denique potuit eum Deus voluntati ſuæ facere obedientem: ſed ejus pœna omnes voluit emendari. Ideoque dicit ad eum *Exod. 9. 16.* Dominus: *Quia ad hoc ipſum te ſuſcitavi; ut oſtendam in te virtutem meam: & annuntietur nomen meum in univerſa terra.* Non utique Dominus ſuæ laudis, ſed noſtræ correctionis incrementa quærebat.

8. Omnes ergo ſapientes dicunt: *Juſtus es, Domine, & rectum judicium tuum;* neque enim tradimur adverſariis ſine judicio ipſius, neque ſine ipſius judicio in tribulationes venimus. Hæc juſtorum eſt conſolatio: hoc eſt Domini judicium. Denique & ſupra habes: *Sup. v. 52.* *Memor fui judiciorum tuorum, quæ a ſæculo ſunt, & me conſolatus ſum.* Advertis ergo quia judicia Domini conſolationes ſunt.

V. 138. 9. *Mandaſti juſtitiam teſtimonia tua, & veritatem tuam nimis.* Utrum nimis mandaſti, an nimiam veritatem? Sed & nimia veritas plena laudis, & nimium mandare providentiæ atque cautelæ eſt. Etenim infirmos noverat; ideo ſæpius admonebat, ut non obliviſcerentur.

V. 139. 10. Sequitur verſus tertius: * *Exquiſivit me zelus domus tuæ; quoniam obliti ſunt verborum tuorum inimici mei.* Eſt Zelus ad vitam, & eſt zelus ad mortem. Ad vitam zelus eſt divina præcepta ſervare & amore Domini ejus

A cuſtodire mandata, ut fecit Phinees, de quo legimus in Numeris, dicente Domino ad Moyſen: *Num. 25. 11. & ſeq.* *Phinees filius Eleazar filii Aaron ſacerdotis ſedavit furorem meum a filiis Iſrael, in eo quod æmulatus eſt zelum meum in illis: & non conſummavi filios Iſrael in zelo meo, ſicut dixi. Ecce ego do ei teſtamentum pacis, & erit illi & ſemini ejus poſt eum teſtamentum* B *ſacerdotii æternum, propter quod æmulatus eſt Deum ſuum, & non* [b] *exoravit pro filiis Iſrael.* Cæſa jacebant viginti quatuor millia populorum: tendebat pœna in omnes, nec ullus finis exitii. Arripuit ſiromaſten Phinees, duos occidit interdicta ſibi conſuetudine copulatos, redemit omnes, indignationem Domini mitigavit, dedit victoriam quibus negabat ſalutem. Quam ſalutaris eſt C igitur Dei zelus?

11. Non unius temporis illud vitium fuit: & nunc Madianitis miſcetur Judæo. Madianitis eſt, quæ nullo eſt uxoris legitimæ copulata conjugio, nullo fidei juncta conſortio. Madianitis eſt hæreticorum perfidia, cum populum Dei tentat. Quam multis populis meretrix iſta feralis irrepſit, quæ publico funere totum populum communi D morte tumulavit? Veni & nunc, Phinees, arripe gladium verbi, interfice perfidiam, jugulato hæreſim; ne propter eam populus univerſus intereat. Urget ira cæleſtis, percute ipſam vulvam impietatis; generatoriumque perfidiæ; ne partus formetur infelix, ne adulterina conceptio diffundat ſeminarium prævaricationis & ſceleris; ut Dominus tecum ſtatuat teſtamentum E pacis, & teſtamentum gratiæ, teſtamentum promiſſionum cæleſtium, Zelum habere debet ſacerdos, qui incorruptam ſervare ſtudet Eccleſiæ caſtitatem; Et ideo Princeps ſacerdotum dicit: *Zelus domus tuæ* [c] *devoravit me.* *Johan. 2. 17.* Et Phinees ſacerdos erat, & nepos ſacerdotis, & filius ſacerdotis. Bonus zelus, & utilis in ſacerdote: præcipue ne negligens, ne remiſſus ſit. MELIUS F EST ut unius, aut duorum damnatione plurimi liberentur, quam duorum abſolutione plures periclitentur.

a Edit. vet. *morti addictos æternæ perfidos.* Rom. *morte addictis æternæ perfidis.* Verum ſatis apparet id ita concinnatum fuiſſe ab iis qui poſt nomen Ananiæ Saphiram quoque, cujus nulla in mſſ. mentio fit, quo jure quave injuria in edit. intrudere voluerunt. Nos locum ex mſſ. omnium fide repræſentamus. Quod vero iiſdem conjugibus quorum ibi crimen, nullibi vero pœnitentia declaratur, mortem æternam fuiſſe inflictam, adſerit Ambroſius, in eo quidem ab Origene, aliiſque nonnullis Patribus diſſentit pœnam hanc non niſi temporalem extitiſſe adfirmantibus. Certe Auguſtinus & quidam alii ea de re dubitanter loquuntur. Plura videas licet apud Baron. ad an. 34. num. 269. & interpretes in hunc locum.

* Ita mſſ. & edit. omnes magno conſenſu. Attamen non ſolum varii Scripturæ textus, ac verſiones refragantur, ſed etiam græci ac latini Patres, a quibus citatur idem verſiculus. Eſt autem ſatis veriſimile in cod. Ambr. pro ἐξήτησέ με ὁ ζῆλος &c. librarii lapſu ſcriptum fuiſſe ἐξεζήτησέ με &c.

b Rom. edit. & *exoravit*, in quo ei textus Hebr. S.-r. & omnes verſiones Scripturæ patrocinantur. Cum tamen in mſſ. & ant. edit. legatur, & *non exoravit*, vel ut in quibuſdam mſſ. & *non deprecatus eſt*, ſatis probabile ſit pro καὶ ἐξιλάσατο ſcriptum in codice Ambroſii fuiſſe; καὶ οὐχ ἱλάσατο; ubi facilis admodum mutatio.

c Cod. Vind. & Colb. annorum, ut minimum, 800. *comedit me*. Et ſic etiam infra.

12. *Exquiſivit*, inquit, *me zelus domus tuæ*. Vides quia zelus Dei gratia eſt, qui exquirit, qui ſupervenit, qui ſe juſti infundit pectori. Zelus Dei vita eſt. Denique Dominus ait: *Zelus domus tuæ devoravit me*. Sicut enim ante in Adam devoraverat hominem mors prævalens: ita zelus devoravit, quem vivificavit in Chriſto. Zelum habuit Elias, & ideo raptus ad cælum eſt. *Zelans*, (3. Reg. 19. 10.) inquit, *zelavi Dominum*. Zelum habuit B [a] Matathias Butanus, qui adverſus ſacrilegia Antiochi excitavit Dei plebem. Zelum qui habent, omnes ſibi inimicos ſuos putant qui ſunt hoſtes Dei, quamvis patrem fratres, ſorores. De omnibus dicit: *In hoſtes facti ſunt mihi*, (Pſ. 138. 22.) ſicut David ait. Quid multa? Apoſtolus quoque Domini hoc declaratus eſt nomine, ut Judas Zelotes diceretur, C ſicut legimus in Evangelio. (Luc 6. 15.)

13. Zelo fidei populus gentilium vitam ſibi adquiſivit æternam, quam negligentia atque deſidia Judæorum populus amiſit. Ideo ſcriptum eſt: *Zelus apprehendit populum ineruditum*; (Iſai. 26. 11.) quoniam populus qui erat eruditus in Lege, nullum fidei habebat ardorem. Contulit ſe zelus ad gentes: cujus tanta eſt gratia; ut electionis prærogativam vi- D cerit, & eruditionis induſtriam. Denique apprehendens populum ineruditum, fecit eſſe meliorem. Itaque ea gratia operata eſt in populo nationum; ut hereditatem Domini mereretur, qua operatus eſt Dominus, ut Eccleſiam ſibi ex nationibus copularet. Zelus ergo caritas eſt. Denique *valida eſt ſicut mors caritas: durus ſicut inferi zelus*. (Cant. 8. 6.) Durus zelus, quem vitæ hujus nulla vincit illecebra. Durus ſicut inferi, per quem E peccato morimur; ut vivamus Deo.

14. Angeli quoque ſine zelo nihil ſunt, & ſubſtantiæ ſuæ amittunt prærogativam, niſi eam zeli ardore ſuſtentent. Denique in Apocalypſi Johannis Dominus ad Angelum Laodiciæ dicit: *Scio opera tua: neque frigidus es, neque calidus*. (Apoc. 3. 15. 16. 17. & 18.) *Utinam frigidus eſſes, aut calidus: ſed quia tepidus es, incipiam te evomere ex* F *ore meo; quia dicis: Dives ſum, & ditatus, & nullius egeo: & neſcis quod tu es miſer, & miſerabilis, & mendicus, & nudus, & cæcus. Conſulo tibi, ut emas a me aurum igne probatum*. Hic eſt Dei zelus, hic eſt fidei vapor, devotioniſque fervor, qui nos velut ſuavem cibum in Chriſto remollit & format. Quanta Domini gratia, ut nos in ſuo ore conſtituat, & quaſdam meritorum noſtro-

A rum epuletur dapes; ac, ſi meremur, devoret, ſi noſtri cibi ſuavitatibus delectetur. Beatus quem ſapientia devoraverit, quem virtus hauſerit, quem juſtitia receperit: culpa in eo habere non poteſt portionem, quem abſorbuerit remiſſio peccatorum; ubi enim error inveniet, quem integritas immaculata ſuſceperit?

15. Et quid miremur ſi Angeli eum B habent? Ipſe Deus Pater ait: *Zelans zelabo Hieruſalem zelo magno*. (Zach. 8. 2.) Quia Deus magnus, ideo & zelus ejus magnus eſt: & pro uniuſcujuſque potentiæ qualitate; ita zelus aut mediocris, aut magnus eſt. Zelo vindicatur Hieruſalem, zelo Eccleſia congregatur, zelo fides adquiritur, zelo pudicitia poſſidetur. Dominus quoque Jeſus ait: C *Zelus domus tuæ comedit me*; (Johan. 2. 17.) increpans Judæos quod domum orationis fecerint ſpeluncam latronum, fecerint & domum negotiationis.

16. Sed non ſolum locum Eccleſiæ zelare debemus, ſed hanc quoque interiorem in nobis domum Dei; ne ſit domus negotiationis, aut ſpelunca latronum. Si enim lucra, quæſtus, pecuniæ emolumenta aucupemur, domum D negotiationis fecimus. Si invadamus alienas poſſeſſiones, fines viduæ vel minorum, fecimus ſpeluncam latronum. Veniat ergo Verbum Dei, & de hac domo projiciat fures, direptores, caupones; ut mundum ſit cor tuum, pectus tuum.

17. Sed eſt zelus ad culpam, eſt & zelus ad gratiam. Nam & ipſe David ait: *Zelavi in peccatoribus pacem*. (Pſ. 72. 2.) Et in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt: *Non zeles mu-* (Eccli. 9. 1.) E *lierem ſinus tui; ne oſtendat ſuper te malitiam doctrinæ nequam*. Et mulier zelotypa in mulierem fidelem jure reprehenditur. Advertimus ergo quod menſura quædam & diſciplina ſit zeli, ſicut diſciplina virtutis. Et ideo beatus qui zeli noverit diſciplinam, & oderit eos qui Domini gratiam relinquentes, ſalutem propriam deſerant, errores ſibi F fraudis adſciſcant.

18. Ideoque ait: *Quoniam obliti ſunt verborum tuorum inimici mei*. Qui ſunt iſti inimici? Si populus Judæorum: quomodo inimici erant ſub ejus imperio conſtituti? David enim Judæos omnes regno proprio gubernabat. Si gentiles; quomodo obliti verborum Dei, qui legem Domini neſciebant? Nemo enim niſi id quod acceperit, oblivviſci poteſt. Illi ergo inimici mei, qui inimici tui,

qui

[a] Rom. edit. *Mathathias bar Johannis*. Sed præterquam quod abhorret a conſuetudine Ambroſii ab Hebræo & Syro iſtiuſmodi nomina compingere, omnes mſſ. & vet. edit. refragantur. Itaque lectionem antiquam repoſuimus, tametſi utrum ea etiam ſincera ſit, ſubdubitemus.

qui Dominum in propria ſua venien- A
tem non erant recepturi. Hos graves
hoſtes, hos inimicos ſuos Propheta
teſtatur; non qui ſibi eſſent, ſed qui
Chriſto rebelles. Denique alibi dicit:
Pſ. 138. 21. & 22. *Et ſuper inimicos tuos tabeſcebam: & juſto odio oderam illos;* graviora putans arma perfidiæ eſſe, quam pugnæ. NEMO ENIM gravior hoſtis omnium, quam qui omnium lædit auctorem. Ideo ergo zelo magno adquiſitus eſt popu- B
lus nationum; quoniam a ſuo Deus populo negabatur. Nec enim poterant aut fidei devotionem, aut diſciplinam tenere virtutis, qui memoriam præceptorum cæleſtium non tenebant. Sic Adam de paradiſo ejectus: ſic populus Judæorum de prærogativa electionis excluſus eſt.

ỳ. 140. 19. Sequitur: *Ignitum eloquium tuum nimis, & ſervus tuus dilexit illud.* Ignem C
quidem Dominus miſit in terram, non ut eam ſodomitano rurſus, ſicut ſcri-
Gen. 19. 24. ptum eſt, arderet incendio: nec ut eam donatæ munere fœcunditatis, aut uſu vel flore viriditatis exueret. OPUS ENIM ſuum Dominus probare magis atque augere, quam minuere aut damnare conſuevit. Neque vero dignum erat, ut elementa innoxia noſtri luerent ſceleris ultionem. Quid natura deliquerat, D
ſi adulta jam ſoboles erravit? Non erat partus in vitio, ſi devio
a lapſa eſt errore [a] progenies: ſed uſus in culpa. Quem ergo Dominus ignem in novo ſparſit Teſtamento? Qui ſecretos mentium divinæ ardore cognitionis inflammaret affectus, qui vaporem fidei & devotionis adoleret, qui cupiditatem virtutis accenderet. Hoc
Hier. 20. 9. igne calefactus dicit Hieremias: *Et erat ignis flammigerans in oſſibus meis.* Hoc ſer- E
monum igne cæleſtium vaporati Cleophas, & ille alius qui ſimul cum Domino ab Hieruſalem uſque in caſtellum confecerant iter, dicebant: *Nonne*
Luc. 24. 32. *cor noſtrum ardens erat in nobis . . . cum aperiret nobis Scripturas?*

20. Ignis ergo hic, ſermo Chriſti eſt. Et bonus ignis, qui calefacere novit, neſcit exurere, niſi ſola peccata. F
b Hoc igne ſuper bonum fundamentum [b] poſitum illud apoſtolicum aurum pro- 1. Cor. 3. 12. & 13.
batur: hoc igne illud merum operum examinatur argentum: hoc igne pretioſi illi lapides illuminantur, fœnum autem & ſtipula conſumitur. Mundat ergo hic ignis animum, conſumit errorem. Unde & Dominus ait: *Jam vos mundi eſtis propter ſermonem quem locutus* Joban. 15. 3.
ſum vobis. Hic eſt ignis qui ardet ante Levit. 6. 12.
Dominum; niſi enim quis flagrantiam devotionis adſumſerit, præſentiam Domini habere non poterit. Accende hunc prius ignem in mentibus tuis; ut Chriſti tibi lumen effulgeat. Hoc Exod. 3. 2.
igne urebatur rubus, & non exurebatur. URIT ENIM ſermo divinus, ut corrigat conſcientiam peccatoris: non exurit, ut perdat. [c] Hic ignis hebe- c
tare, hic ignis extinguere materialium ſæva flammarum conſuevit incendia. Denique Hebræi hoc igne ſuccenſi, Dan. 3. 50.
fornacis ardentis vaporem nec timere, nec ſentire potuerunt. Merito ergo bonus ſervus diligit ignitum Domini eloquium, quo induitur caritas, quæ excludit timorem.

21. Pulcre autem addidit, *nimis;* quia omnis quidem doctor inflammat audientis affectum: ſed ſupra omnes eſt ſermo Dei, diviſiones artuum & intima penetrans medullarum. Tripliciter ergo deſcribe tibi ignitum eloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminat audientes. Ideo ait Dominus: *Scrutatus ſum Hieru-* Sophon. 1. 12.
ſalem ad lucernam. Sed neminem in ea vel qui mundaretur, vel qui accenderetur, aut illuminaretur, invenit; ideo eam in tenebris dereliquit.

22. Nec mireris ſi ſervus diligit ignitum Domini alloquium, quod & Sponſa dilexit, quæ ait: *Sicut reſticula* Cant. 4. 3.
coccinea labia tua; in cocco enim ſpecies ignis, & crucis Dominicæ ſanguis irrutilat. Coccinea labia Domini, quæ paſſionem propriam loquebantur. Denique in Exodo [d] coccum pro igne d
collocatum eſt. Non enim ex cocco mundus, ſed ex quatuor conſtat elementis: ſed in cocco figura ignis expreſſa eſt, cujus vapor niſi cælum, atque aerem, maria, terraſque pene-

a Poſt vocem, *progenies*, ſubjugebatur in edit. *non eſt hic natura*. Quod in omnibus omnino ſcriptis cod. prætermittitur.

b Edit. omnes, *poſito*. Melius mſſ. *poſitum*, ut referatur ad vocem, *aurum*. Et continuo poſt, cunctæ edit. cum duobus mſſ. *illud morum vel operum*. Mſſ. vero ceteri, ut in textu; paucis exceptis ubi legas, *illud bonorum operum* &c.

c Vet. edit. & recentiores nonnullæ, *Hic ignis habitare Chriſtum per fidem facit*. Rom. cum mſſ. omnibus nobiſcum legit. Et certe prior lectio non aliunde inducta eſt, quam ab aliquo qui neſciebat, *hebetare*, idem hic eſſe, ac retundere vel minuere.

d Mſſ. aliquot, *coccus pro igne collatus eſt*, aut *coccum . . . collatum eſt*. Reliqui, ac edit. ut in textu. Videtur autem Ambr. reſpicere ad locum Fl. Joſephi e lib. 3. *Antiq. Judaic.* cap. 8. ubi colorum quibus Tabernaculi vela intexebantur, myſtica ſignificatio ita exponitur. τά τε γὰρ φάρη ἐκ τεσσάρων ὑφανθέντα τὴν τῶν στοιχείων φύσιν δηλοῖ. ἥ τε γὰρ βύσσος τὴν γῆν ἀποσημαίνειν ἔοικε, διὰ τὸ ἐξ αὐτῆς ἀνεῖσθαι τὸ λίνον. ἥ τε πορφύρα τὴν θάλασσαν, παρὰ πεφοινίχθαι τῆς κόχλης τῷ αἵματι. τὸν δὲ ἀέρα βούλεται δηλοῦν ὁ ὑάκινθος. καὶ ὁ φοῖνιξ δ' ἂν εἴη τεκμήριον τοῦ πυρός. Hanc interpretationem Origenes primus ſecutus eſt Hom. 13. in cap. 25. Exodi atque alii poſt eum.

trarct, omnia tamquam effœtis viribus
ſolverentor. Per reſticulam igitur vio-
culom perſuaſionis agnoſcimus : per
coccum, vel cupiditatis ardorem qui
ſcintillet in animis audieotium, vel
Iodicium paſſionis. Uode & alibi ait
Cant.5.13. Sponſa: *Labia ejus lilia diſtillantia myrrham*
plenam. Per myrrham enim paſſionis
unguentum, & reſurrectionis gratia
declaratur, quæ redivivum vitæ od-
orem ſuſcitatis mortuorum viſcetibus
infundit. Merito igitur alloquii ejus
accipieos ſuavitatem, exclamaos Spon-
Ibidem 16. ſa teſtatur: *Fauces ejus dulcedines, & totus*
deſiderium.

V.141. 23. Sequitur verſus quintus : *Juvenis*
ſum ego, & deſpectus : juſtificationes tuas
non ſum oblitus. Multis ſanctorum qui
a prima adoleſcentia exercitati ſunt
duris labotibus, poteſt hic verſiculus
conveoire. Nam & Joſeph cum a fra-
tribus juoior in Ægyptum veoderetur,
juoior erat, & deſpectus, qui ad ſer-
vitutis injuriam vendebatur : & poſtea
eum productos e carcere, præpoſitus
Ægypto, populis frumenta divideret,
fratribus vicem injuriæ non referret,
ſed refuſo pretio alimenta donaret,
ſenilem patris a fame atque jejunio
viodicaret ætatem, curruque ſummiſſo,
obvius, & famulantibus ceteris amplæ
poteſtatis inſignibus, adoraret, jure
dicebat : *Junior ego ſum, & deſpectus :*
juſtificationes tuas non ſum oblitus.

24. Ipſe David quoque junior fratri-
bus, cum patris oves paſceret tam-
quam vili ablegatus obſequio, non
oblatus eſt ſacerdoti, quaſi indigous
qui ungeretur io regnum : ſed a ſacer-
dote quæſitus, & accerſitus a paſcuis,
prærogativam regiæ unctionis accepit.
Poſtea quoque progreſſus ad bellum,
cum Golias totum populum Judæorum
corporis ſui mole deſpiciens, ſingulari
certamine provocaret, timentibus cete-
ris, popoſcit a rege, ut congredieodi
ſibi permitteret facultatem. Nec dum
quidem tanto certamini habilis æſtima-
1.Reg.17.33. tus eſt, rege dicente : *Non potes ire ad*
allophylum, & pugnare cum eo; quoniam
tu puer es, & ille vir bellator eſt a juven-
tute ſua. Neque eſſet admiſſus, niſi
feciſſet fidem, quod in ſua adoleſcen-
tia leooem ſuis manibus ſtraogulatum,
extractis raptæ ovis erutibus peremiſ-
ſet. Ipſe etiam deſpectus ab allophylo,
quod adverſus armatum præliatorem
cum virga & lapidibus proceſſiſſet,
retulit noo viribus ſe fretum eſſe, non
armis : ſed in nomine Domini confi-
dentem ad prælium eſſe progreſſum;
ut laceſſitæ plebis auferret opprobrium.
Hic ergo juveois, atque deſpectus

A ſtravit allophylum, potituſque victoria,
in decem millibus juvencularum pſal-
lentium teſtimooio triumphavit.

25. Gerebat enim typum ejus qui
quaſi deſpectus venturus eſſet in ter-
ras, & ſine legato, ſine adjutore,
ſine nuntio totum populum mundi
hujus crucis ſuæ prælio liberaret : cui
applauderent animæ ſaoctorum, per
baptiſmatis ſacrameotum renovatæ,
quod verum illum Goliam revelatum
B nobis, ac proditum verbi ſui gladio
trucidaſſet. Jacet igitur verus Golias
humilitate Filii Dei ſtratus : amiſit
caput quod in multas artes vertebat &
fraudes. Pſallunt ſecuræ jam animæ,
quæ ante peccatorum ſuorum tormenta
deflebant. Dicunt tympanis, hoc eſt,
corporibus ſuis peccato mortuis reſul-
taotes : *Saul triumphavit in millibus : Da-* 1.Reg.18.7.
vid in decem millibus. Rex ille dorus
C indignatur, & iraſcitur diabolus; eo
quod canerent juvenculæ quia duritiæ
filius paucos decepit, Chriſtus totum
mundum redemit. Dicit ergo Chriſtus
natus ex Virgioe : *Juvenis ego ſum, &*
deſpectus : juſtificationes tuas non ſum oblitus.

26. Dicit etiam populus nationum,
ille io prima electione deſpectus, rudis
adhuc in fide, & ſtudio primævæ devo-
tionis adoleſcens, vel certe renovatus
aquilæ juveotutæ per baptiſmatis ſacra-
D menta: *Juvenis ego ſum, & deſpectus : juſti-*
ficationes tuas non ſum oblitus. Ille ego deſpe-
ctus ante, jam præferor, jam aotepo-
nor electis. Ille aote deſpectus popu-
lus peccatorum, habeo cæleſtium ſacra-
mentorum veneranda conſortia. Jam
menſæ cæleſtis honore ſuſcipior : epulis
meis oon pluvia undatur, oon terræ
partus laborat, non arborum fructus.
Potui meo non flumina quærenda,
non fontes : Chriſtus mihi cibus,
E Chriſtus mihi potus : caro Dei cibus
mihi, & Dei ſanguis potus eſt mihi.
Non jam ad ſatietatem mei annuos
exſpecto proventus, Chriſtus mihi quo-
tidie miniſtratur. Non verebor, ne qua
mihi eum cæli intemperies, aut ſteri-
litas ruris imminuat, ſi pii cultus di-
ligentia perſeveret. Non jam coturni-
cum pluvias mihi opto deſcendere,
quas ante mirabar : noo manoa quod
ante cibis omnibus præferebam; quia
F qui manna manducaverunt patres eſu-
rierunt. Meus cibus eſt, quem ſi quis
manducaverit, non eſuriet. Meus ci-
bus eſt, qui non corpus impinguat,
ſed confirmat cor hominis.

27. Fuerat mihi ante mirandus pa-
nis de cælo; ſcriptum eſt enim : *Pa-* Johan.6.31.
nem de cælo dedit eis manducare : ſed non
erat verus ille panis, ſed futuri umbra.

Pa-

Panem de cælo illum verum mihi ſervavit Pater. Mihi ille panis Dei deſcendit de cælo, qui vitam dat huic mundo. Non Judæis deſcendit, non Synagogæ deſcendit: ſed Eccleſiæ deſcendit: ſed populo Dei juniori deſcendit. Nam quomodo Judæis deſcendit panis qui vitam dedit; cum omnes qui illum panem manducaverunt, hoc eſt, manna, quem putaverunt Judæi verum panem, in deſerto mortui ſunt? Quomodo Synagogæ deſcendit; cum Synagoga omnis interierit, & æterno jejunio fidei macerata defecerit? Denique ſi accepiſſent panem verum, non dixiſſent: *Domine, da nobis ſemper panem* Ibidem 34. *hunc*.

28. Quid petis, Judæe; ut tribuat tibi panem, quem dat omnibus, dat * quotidie, dat ſemper? In te ipſo eſt, ut accipias hunc panem: accede ad hunc panem, & accipies eum. De Pſ. 72. 27. hoc pane dictum eſt: *Omnes qui elongant ſe abs te, peribunt*. Si te elongaveris ab eo, peribis: ſi appropinquaveris ad eum, vives. Hic eſt panis vitæ: qui ergo vitam manducat, mori non poteſt. Quomodo enim morietur, cui cibus vita eſt? Quomodo deficiet, qui habuerit vitalem ſubſtantiam? Accedite ad eum, & ſatiamini; quia panis eſt: accedite ad eum, & potate; quia fons eſt: accedite ad eum, & illuminamini; quia lux eſt: accedite ad eum, & liberamini; quia 2. Cor. 3. 17. *ubi ſpiritus Domini, ibi libertas*: accedite ad eum, & abſolvimini; quia remiſſio peccatorum eſt. Quis ſit iſte quæritis? Audite ipſum Johan. 6. 35. dicentem: *Ego ſum panis vitæ: qui venit ad me, non eſuriet: & qui credit in me, non ſitiet umquam*. Audiſtis eum, & vidiſtis eum, & non crediditis ei; ideo mortui eſtis: vel nunc credite, ut poſſitis vivere.

29. Sed miramini Moyſen, quia patres veſtros per mare ſiccis duxit veſtigiis Moyſes non imperavit, ſed impetravit: non juſſit mari, ſed ſervivit jubenti fluctibus. Moyſen laudatis, quia regem Pharao cum exercitu ſuo merſit: Moyſes orabat, & alius imperabat. Moyſes precabatur, Chriſtus operabatur. Moyſes fugiebat, Chriſtus inſequebatur. Moyſes columnam ſequebatur, ut nocturnas tenebras declinaret: Chriſtus illuminabat. Moyſen

A agnoſcitis, quia aquæ amaritudinem temperavit. Moyſen agnoſcitis, quia aquam produxit de petra: Chriſtum non agnoſcitis, qui veri illius Ægyptii regis ſtravit exercitum, & abyſſi merſit profundo: qui nos liberat quotidie de mundi hujus fluctibus; ne nos ſæculi hujus procella demergat. Quid profuit patribus tranſire per mare Rubrum, quibus ad terram repromiſſionis non licuit pervenire? Quicumque enim B exierunt de Ægypto, perierunt in deſerto. Mortuus eſt Aaron, mortua eſt Maria, mortuus eſt & ipſe Moyſes: ſolum Jeſum Nave nominis ſacri ſimilitudo ſervavit. Plaudat Judæus; quia ſitienti illi undam ſaxa vomuerunt: mihi de corpore Dei fons fluxit æternus: meas amaritudines bibit Chriſtus; ut mihi ſuæ donaret gratiæ ſuavitatem.

30. Dicit ergo populus Chriſtianus: *Juvenis ego ſum, & deſpectus: juſtificationes* C *tuas non ſum oblitus*. Bene hoc dicit, qui juſtificavit Deum baptiſmatis ſacramentis. Qui enim baptizatur, juſtificat Deum; quia peccata propria confitetur, & a Domino ſuorum [a] præſtolatur indulgentiam peccatorum. Juſtificavit David, qui ait: *Tibi ſoli peccavi, & malum coram te feci; ut juſtificeris in ſermonibus tuis*. Pſ. 50. 6. Non juſtificaverunt phariſæi, qui baptizari Johannis baptiſmo noluerunt, ut in Evangelio legiſti. Nec ſolum juſtificare ſatis eſt, Luc. 7. 30. D ſed etiam non obliviſci juſtificationum Dei, id eſt, ut intemerata gratiæ ſpiritalis dona cuſtodiat, & ſacræ remiſſionis munera illibata atque inoffenſa conſervet.

31. Hæc generalia: ſed etiam ſpecialis ſingulis Chriſtianis ſuppetit prærogativa dicendi: *Juvenis ego ſum, & deſpectus*; ſi humilis corde ſit, ſi mitis atque manſuetus. Dicat ergo: *Juvenis* E *ego ſum, & deſpectus*. Præmittat ætatis generalem jactantiam, quo plus commendet humilitatis ſuæ gratiam. Non mirabilis humilitas in ſenectute, quæ effœta viribus, fracta debilitatibus, triſtis doloribus, anhela ſuſpiriis, cocta curarum æſtibus, & ipſo vivendi mœſta faſtidio, alacritatem eſt oblita jactan- F tiæ. Rara ſane in juvenibus eſt humilitas, ideoque miranda. Dum ætas viget, dum vires ſolidæ, dum ſanguis ex-

* Perſeverabat adhuc in Eccleſia Mediol. antiqua fidelium conſuetudo qua quotidie ſacræ communionis participes fieri ſolebant. Hinc in lib. 5. de Sacram. cap. 4. *Accipe quotidie, quod tibi quotidie proſit* &c. Sed monet idem Auctor Græcos tum ſemel in anno Euchariſtiæ communione contentos. In plerisque vero Occidentis Eccleſiis mos quotidianæ communionis in deſuetudinem abierat, adeo ut epiſcopi aliique doctiores viri eum nec reprehenderent, nec laudarent. Hieron. epiſt. 50. ad Pammach. & Auguſt. epiſt. ad Januar.

a Cod. Lat. & Navar. unus, *præſtatur indulgentia peccatorum*. Alii cum edit. ut in corpore, niſi quod loco verbi, *præſtolatur*, mſſ. aliquot habent, *ſperat*, quod ſignificatu non eſt diverſum.

exæſtuat, dum ſollicitudo neſcitur, A dum ignoratur debilitas, dum lætitia frequentatur: tunc fervet jactantia: tunc ſe juventutis ſuperbus extollit affectus: tunc humilitas quaſi vileſcit, abjecta contemnitur: tunc ſubjectio degeneris conſcientiæ æſtimatur infirmitas. Grandis igitur morum adſuefacienda maturitas, quæ vincat naturam.

32. Denique ſi conſideremus, in paradiſo defecit humilitas; & ideo B venit e cælo. In paradiſo orta eſt inobedientia; & ideo obedientia cum Salvatore deſcendit. Inflabatur caro, unde ſubjectio manſuetudinis inveniri non poterat in terris. Intumuerat omnis prævaricatoris hæreditas. Veniens Philip. 2. 6. 7. & 8. Dominus Jeſus primum ſe exinanivit, non rapinam arbitratus eſſe ſe æqualem Deo, formam ſervi ſibi accipiens, & ſpecie inventus ut homo: humilia- C vit ſemet ipſum, factus obediens uſque ad mortem. Non te moveat, quia ſcriptum eſt, *ut homo;* non enim ſimilitudinem ſuſcepit hominis, ſed veritatem. Nam & ipſe Apoſtolus ait alibi: 1. Tim. 2. 5. *Mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus*. Et ut de Evangelio adſeramus exemplum: Johan. 1. 14. *Vidimus*, inquit Johannes, *gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti a Patre, plenum gratiæ & veritatis*. Numquid D quia dixit, *quaſi unigeniti;* ſimilitudinem magis unigeniti, quam veritatem voluit æſtimari?

33. Non ergo ſupervacuo Chriſtus advenit. Jam poteſt dicere homo: *Juvenis ego ſum, & deſpectus;* qui erat ante in populo priore ſenex ſuperbus. Dicit: *Juvenis ſum, & deſpectus*, quomodo dicit Eccleſia: Cant. 1. 4. *Nigra ſum, & decora*. Præmiſit nigram, ut augeret decorem. Sic & hic præmiſit juvenem, E ut augeret humilitatem. Non dixit: Nigra ſum decora; ne quod nigrum eſt, decorum æſtimaretur. Nec dixit: Juvenis ſum deſpectus; ne juventus deſpicabilis putaretur; ſed ait, *Juvenis*, & quod mireris, humilis, non ſuperbus, dejecto propior quam tumenti. Sic & ibi: Nigra ſum ſuperiore peccato, ſed decora confeſſione peccati, & correctionis ſtudio, atque amore F virtutis. Quamvis ergo, &, ſyllaba, ut grammatici appellant, conjunctiva ſit; habet tamen diſtinctionem qua confuſio disjungitur ac ſeparatur: ut ſi dicas Ambroſium Baſſum intus eſſe, unus putatur: ſin autem adſeras Ambroſium, & Baſſum intus eſſe, duo utique inteliguntur.

34. Dicat ergo: *Juvenis ſum, & deſpectus;* quia Chriſtus in paupere atque deſpecto mundum redemit, quia Chriſtus humilitate diabolum vicit. Dicat: *Deſpectus ſum;* quia cor humiliatum Deus non ſpernit; quia deſpectus ille Lazarus in Abrahæ nunc requieſcit ſinu, & dives ille jactantior affligitur in inferno. Deſpectus erat Moyſes, nec ſibi idoneus videbatur, cum ad liberandum Hebræorum populum mitteretur. Deſpectus erat Hieremias, qui dicebat: *Dominator Domine, ecce neſcio loqui, quia juvenis ſum ego*. Hier. 1. 6. Sed facilius iſte deſpectus eligitur. Denique dicitur ei: *Noli dicere quia juvenis ſum ego; quia ad omnes ad quoſcumque miſero te, abibis: & per omnia, quacumque mandavero tibi, loqueris. Ne timeas a facie eorum; quia ego tecum ſum, dicit Dominus, ut liberem te*. Ibidem 7. & 8. Deſpectus erat ille Publicanus, qui oculos ad cælum non audebat levare: & ideo facilius quam ille Phariſæus exaudiebatur; *Omnis enim qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliaverit, exaltabitur*. Luc. 18. 14.

35. Sequitur: *Juſtitia tua, juſtitia in æternum: & lex tua veritas*. ℣. 142. Poſſunt quidem ſinguli facere opera juſtitiæ, ſed non in æternum manentia. Dives ille cui abundaverunt divitiæ in hoc ſæculo, fortaſſe fecerit aliqua opera juſtitiæ, quorum remunerationem in præſenti vita [a] acceperit; quod non magna fuerint opera illa, nec remuneratione digna perpetua. Quid quod, etiam ſi facimus tamen non continua, ſed rara. Plerique non rapiunt aliena, ſed neſciunt de proprio largiri. Alii invadentes indebitas facultates, quo ſpeciem juſtitiæ ſibi adquirant, ſolent conferre pauperibus. Non eſt iſta in æternum juſtitia. Multi juſti plerumque graviter deliquerunt, non habentes æternæ fructum juſtitiæ. Soli Deo ſuppetit in perpetuum per omnia poſſidere juſtitiam, qui paſcit juſtos & injuſtos; non enim [b] beneficis ſolis referenda juſtitia eſt: ſed illa vera juſtitia eſt, quæ ipſis quoque defertur inimicis. Meritoque ait Juſtitia Dei: *Diligite inimicos veſtros*. Matt. 5. 44.

36. Ergo ſicut in æternum eſt juſtitia ſolius Dei, ita lex Dei veritas. Sed quomodo iſtud accipimus? Utrum quia lex Dei veritas, hoc eſt, vera: & quod ſtatuit Deus, omne verum, ſicut infra ait: *Omnia præcepta tua veritas?* An quia veritas lex Dei eſt; quia non mentitur Deus? Apud eum igitur veritas

a Voci, *acceperit*, connectebant omnes edit. *quæ ad vitam æternam non pertinuerint*. Sed iſthæc in cunctis mſſ. deſiderantur.

b Omnes edit. ac multi mſſ. *beneficiis ſolis*. Elegantius Reg. Sorb. Remig. ac Navar. unus, *beneficis ſolis;* ut ii opponantur *inimicis*, & utrique ad *juſtos & injuſtos*, de quibus ante dictum eſt, referantur.

ritas lex eſt, fallacia prævaricatio eſt. Sed & ſic poteſt intelligi, lex Dei veritas eſt: apud Judæos ergo non eſt lex Dei, quia non recipiunt veritatem. Rom. 7. 14. *Lex* Dei *ſpiritalis eſt*, ſicut Apoſtolus dixit: non habent ergo veram legem, qui eam non acceperint ſpiritaliter. Quod autem non verum, mendax eſt: quod mentitur, occidit. Littera ergo quæ occidit mentitur: ſpiritus qui vivificat, verus eſt.

37. Accipiamus & ſic: Lex Dei non typus, non umbra, non exemplar cæleſtium, ſed ipſa cæleſtia. Unde & Rom. 10. 4. ſcriptum eſt, quia *finis Legis eſt Chriſtus*. Non defectus utique, ſed plenitudo Legis in Chriſto eſt; quia venit Legem non ſolvere, ſed implere. Sicut enim [a] Teſtamentum eſt vetus, ſed omnis veritas in novo eſt Teſtamento: ita & lex per Moyſen data figura legis eſt. Vere ergo illa Lex veritatis exemplar eſt; in exemplari enim agni ſanguis effunditur, in veritate Chriſtus immolatur. Meritoque Apoſtolus cum præmiſiſſet vitulorum immolationem ſecundum Legem, adjecit: Hebr. 9. 23. & 24. *Neceſſarium itaque eſt exemplaria cæleſtium his mundari: nam ipſa cæleſtia melioribus hoſtiis; non enim in manufacta ſancta intravit Chriſtus exemplaria verorum, ſed in ipſum cælum: & nunc apparet vultui Dei pro nobis*. Ut cognoſcamus autem quia legem novam dedit dominus Jeſus, habes dicentem Spiritum ſanctum: Hebr. 10. 16. & 17. *Hoc autem teſtamentum quod teſtabor ad eos, dicit Dominus: Dabo leges meas in cordibus eorum, & in ſenſibus eorum ſcribam eas, & peccati, & injuſtitiæ eorum non ero memor*. Ubi ergo remiſſio, jam non oblatio pro peccatis. Quo evidenter oſtenditur omnem veritatem in Evangelio contineri; quia lex Dei in ſenſibus hominum, & in cordibus eorum ſcribitur, non in tabulis lapideis (qui ergo præcepta Dei non habent in cordibus ſuis, non habent legem) ſive quia inveteratur in Judæis, renovatur in nobis.

38. Umbra eſt, non veritas; ut cum fiat oblatio pro peccatis ſecundum Legem, non fiat remiſſio peccatorum. Hebr. 10. 4. *Impoſſibile eſt enim ſanguine taurorum & hircorum peccata mundari*. Mendax ergo erat illa remiſſio, donec remiſſionis veritas adveniret. Quid deinde manifeſtius, quam Johannis Evangeliſtæ Johan. 1. 17. ſententia, qui ait: *Quia Lex per Moyſen* A *data eſt: gratia autem & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt?* πρὸς ἀντιδιαστολὴν legis retulit veritatem. Nam cum ſit, *autem*, disjunctio, intelligendum eſt disjunctionem ideo interpoſitam; quia ſi veritas fuiſſet in Lege, [b] non fuiſſet facta per Chriſtum.

B

39. Poſſumus & ſic intelligere: Veritas Chriſtus eſt; ergo veritas lex eſt. Et ſi mandatum Domini lex eſt, multo magis vivum & operatorium Verbum Dei lex eſt.

40. Sequitur verſus ſeptimus: *Tribulatio & neceſſitas invenerunt me: mandata tua meditatio mea eſt*. ℣. 143. Quærunt tribulationes & neceſſitates juſtum, & interdum inveniunt, interdum non inveniunt eum. Invenitur, cui corona debetur: non invenitur, qui idoneus certamini non probatur. Tribulatio C igitur velut quædam gratia eſt. Denique *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus*. Pſ. 50. 19. An non eſt gratia, quæ operatur patientiam? Qui ergo noverat tribulationis profectum eſſe, quæſitus a tribulatione inventus eſt, nec refugit.

41. Dicit Sapientia: *Quærent me mali, & non invenient*; Prov. 1. 28. non quia Dominus nolebat inveniri ab hominibus, qui ſe omnibus etiam non quærentibus offe- D rebat: ſed quia his operibus quærebatur, ut indigni eſſent qui quærerent, invenire. Ceterum Simeon qui eum exſpectabat, invenit. Luc. 2. 25. & ſeq. Invenit Andreas. Denique ait ad Simonem: *Invenimus Meſſiam, quod interpretatur Chriſtus*. Johan. 1. 41. Philippus quoque dicit ad Nathanael: *Quem ſcripſit Moyſes in Lege, & prophetæ, invenimus Jeſum filium Joſeph, qui eſt a Nazareth*. Ibidem 45. Et ut oſtenderet quemadmodum Chriſtus inveniretur, ait: *Veni, & vide*. Ibidem 46. E Qui ergo Chriſtum quærit, veniat non corporis greſſu, ſed mentis veſtigio: videat eum non exterioribus oculis, ſed internis. Æternus enim corporalibus non videtur adſpectibus; quoniam *quæ videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna*. 2. Cor. 4. 18. Chriſtus igitur non temporalis, ſed ex Patre ante tempora, quaſi Deus, verus Dei Filius, & quaſi virtus ſempiterna ſu- F pra tempora, quem nullus temporum finis includat: quaſi vita ſupra tempora, quem numquam dies mortis inveniat; *Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem vivit, vivit Deo*. Rom. 6. 10.

42. Au-

a Ita cuncti mſſ. excepto quod in fine pauci habent: *Vera ergo illa lex*. Cunctæ vero edit. *Teſtamentum vetus venit non ſolvere, ſed implere; ita novum certificare. Sed ſicut omnis veritas in novo eſt Teſtamento; ita & lex . . . . . legis eſt veræ. Ergo illa lex* &c. Sed qui locum eo modo conſarcinarunt, Ambroſii ſenſum nequaquam videntur adſecuti; cum autem putamus eſſe hujuſmodi: Quemadmodum licet vetus Teſtamentum fuerit, veritas tamen, hoc eſt, figurarum ejus impletio, in novo eſt: ita licet lex per Moyſen data ſit, ea tamen impleta, niſi in lege nova nequaquam fuit.

b Edit. omnes, *non fuiſſet gratia facta per Chriſtum*. Mſſ. contra prætermittunt vocem, *gratia*. Concinnius; vox enim, *facta*, referenda eſt ad ſuperiorem, *veritas*, de qua hic præcipue agitur.

42. Audis quid dixerit hodie Apo- A
ſtolus? *Peccato*, inquit, *mortuus eſt ſemel*.
Semel tibi peccatori mortuus eſt Chri-
ſtus : noli iterum peccare poſt baptiſ-
mum . Omnibus in commune ſemel
mortuus eſt , & ſingulis ſemel mori-
tur , non frequenter . Peccatum es ,
o homo; ideo peccatum fecit Chriſtum
ſuum omnipotens Pater. Hominem fe-
cit qui peccata noſtra portaret. Mihi
ergo peccato mortuus dominus Jeſus ; B
2.Cor 5.21. *Ut nos in illo eſſemus juſtitia Dei* . Mihi
eſt mortuus , ut mihi reſurgeret . Se-
mel eſt mortuus , ſemel reſurrexit. Et
tu cum illo mortuus , cum illo ſepul-
tus , cum illo in baptiſmate reſuſcita-
tus , cave ne cum mortuus fueris ſe-
mel , moriaris iterum . Jam non pec-
cato morieris, ſed veniæ : ne cum re-
Rom. 6. 9. ſurrexeris , moriaris ſecundo ; *Chriſtus*
enim reſurgens ex mortuis, jam non mori- C
tur , mors in eum jam non dominabitur .
Ergo mors dominata eſt ei ? In eo
utique quod dixit, *jam non dominabitur*,
oſtendit eſſe dominatam. Noli tantum
amittere beneficium, o homo. Propter
te Chriſtus dominationi mortis ſe ſub-
didit ; ut te jugo dominationis exue-
ret. Ille ſuſcepit mortis ſervitutem; ut
tibi tribueret vitæ æternæ libertatem.

43. Qui quærit ergo Chriſtum, quæ- D
rit & tribulationem ejus , nec refugit
paſſionem. Denique David qui dignus
erat, ut a tribulatione quæreretur, tri-
bulationem & ipſe quæſivit. Nam niſi
quæſiſſet , non inveniſſet . Quod inve-
nerit autem , ipſe teſtatur , dicens :
Pſ. 114. 3. & 4. *Tribulationem & dolorem inveni , & nomen*
Domini invocavi. Et alibi : *In tribulatione*
Pſ. 117. 5. *invocavi Dominum , & exaudivit me in*
latitudine . Bona ergo tribulatio , quæ E
dignos facit nos, qui in latitudine ex-
audiamur a Domino . Gratia eſt au-
tem exaudiri a domino Deo noſtro.

44. Qui quærit igitur tribulationem,
non refugit : qui non refugit , inveni-
a tur. Non enim [a] refugit, qui mandata
Dei ſenſu operibuſque meditatur. Nam
utique illum athletam certamina inve-
niunt , qui in uſu exercitii fuerit con-
ſtitutus : qui vero exercitium dereli- F
querit, ſine dubio non poterit reperiri;
qui indignus eſt, ut quæratur . David
ergo quaſi bonus athleta dicit: *Tribula-*
tio & neceſſitas invenerunt me ; quia para-
tum ſemper habuerunt , non refugien-
tem neceſſitatum & tribulationum præ-
lia, ſed petentem.

45. Sequitur : *Juſta teſtimonia tua in* A ℣. 144.
æternum : intellectum da mihi eorum , &
vivifica me . Quis tantus, qui poſſit in-
telligere Domini teſtimonia ? Et ideo
intellectus a Domino poſtulandus eſt ,
cujus tanta eſt vis; ut initium ejus ſit
plenitudo virtutis . Denique ſcriptum
eſt: *Pietas autem in Deo initium intellectus,* Prov. 1. 7.
quæ virtutum omnium fundamentum
eſt juxta humanarum rerum & cæle-
B ſtium diſciplinam . Pietas amica Deo,
parentibus grata , Dominum conciliat,
neceſſitudines fovet , Dei cultura ,
merces parentum , filiorum ſtipendium.
Pietas , inquam , juſtorum tribunal ,
egenorum portus , miſerorum ſuffu-
gium , indulgentia peccatorum.

46. Qui habet intellectum , ipſe
vere eſt pius ; intelligit enim humanæ
lubricum fragilitatis , & cito ignoſcit
C erranti . Intelligit commune nobis da-
tum naturæ uſuſque conſortium ; &
ideo pauperibus tamquam debitum ſol-
vit , non inficiatur tamquam indebi-
tum . Intelligit vices eſſe calamitatum;
& ideo tamquam naufragiis mundi
iſtius portu quodam ſuæ humanitatis
occurrit . Hæc perfecta virtus in ho-
minibus , hæc plena in Deo laus eſt.

47. Merito intellectum ſibi etiam
D Salomon , magiſterium ſecutus pater-
num , a Domino poſtulavit , dicens :
Ego ſum puer humilis , & ignoro introitum 3 Reg. 3. 7.
meum , & exitum meum , & ſervus tuus 8. & 9.
in medio populi tui , quem elegiſti , popu-
lum multum ſicut arenam maris, quæ dinu-
merari non poteſt præ multitudine : & dabis
ſervo tuo cor prudens , audire & judicare
cum juſtitia populum tuum , & intelligere
inter bonum & malum. Unde complacuit
E Domino ; quia non ſibi longævitatem
vitæ , & regalium divitiarum copias ,
ſed ſapientiam ad intelligenda Domini
judicia & juſtitias depopoſcit: & ideo
tantum populum regno pacifico guber-
navit ; quia non uſurpavit, ut Adam,
boni & mali ſcire diſtantiam : ſed in-
telligendæ ejus gratiam [b] oravit a Chri- b
ſto . Quod enim ſcire divinum eſt ,
hoc a domino Deo tuo , ut poſſis co-
F gnoſcere, promerendum eſt. Si petiſſet
& Adam [c] , ſicut petivit David , ne- c
quaquam illos inextricabiles erroris la-
queos incidiſſet , quibus omnis ejus
hereditas ſtrangulatur . Ideoque mor-
tuus eſt , & quod gravius eſt, morte
peccati; quia ante uſurpavit ſcire, quam
intellectum quo vivificaretur , acciperet.

48. Vivi-

a Cod. Navar. unus , *refugit mandata Dei* , *ſed ſen-ſu* &c. Melius alii , & edit. ut in textu ; ubi poſt verbum , *refugit* , ſubintelligendum , *tribulationem*.

b Rom. edit. *oravit a Domino* . Sed non inſolens eſt Ambroſio , ut quæ proprie Verbo conveniunt , ea Chriſto domino propter unitatem perſonæ attribuat . Sic ſerm. 15. num. 30. de Chriſto dicitur , *qui totius auctor eſt creaturæ* . Sic & alibi paſſim.

c Omnes edit. *ſicut petivit Salomon* . Omnes mſſ. *ſicut petivit David* . Non male , cum ipſe David in hoc ipſo verſu a Domino poſtulet intellectum.

48. Vivificat ergo intellectus, ut Spiritus; quia ipſe intellectus gratia ſpiritalis eſt: ideoque intellectum mu- Pſ. 110. 10. nere ſuo Spiritus ſanctus operatur. *Intellectus* autem *bonus eſt omnibus*, *qui eum faciunt*; quo docemur quia non ſolum ſenſu complecti, ſed etiam factis, id quod intelligimus, exſequi debeamus.

SERMO DECIMUS-NONUS.

ק Koph.

1. Incipit littera decima-nona *Koph*, cujus interpretatio eſt, *Concluſio*; & ſicut alibi invenimus, *Adſpice*. Diſtat littera, congruit ſenſus. Nam qui concluditur, circumſpicere ſe debet, & cauſam periculi non diſſimulare; maxime cum lethale diſcrimen ſit. Concluditur unuſquiſque tumeſcentibus viſceribus, interniſve faucibus, cum interclusо ſpiritus commeatu, ſpirandi ac reſpirandi commercia coartantur. Concluditur femina, cum fit peridrome matricis, qua pectoris ipſius premitur principale; unde graves oriuntur anguſtiæ, & niſi in locum ſuum illa recipiendorum ſeminum aula revocetur, vitam conſuevit excludere. Ita etiam qui animo angitur, & quibuſdam adverſis imminentibus perurgetur, concludi dicitur non minoribus anguſtiis mentis, quam corporis. MAJORES ENIM animæ æſtus, fervoreſque ſunt animorum, quam corporum.

2. Concluſus igitur viſcerum tumore, medicum quærit; ut poſſit propulſare periculum, & conſtricta laxare. Veniens medicus tentat omnia, explorat interna. Et tu ergo concluſus animi fervore, adſpice te ipſum interiori oculo. Morbi vis urget, fervet noxia conſcientia, moles peccatorum premit, intercipiunt ſenſum mentis anguſtiæ: cognoſce te ipſum, & orationis quære medicinam; poſce ut veniat medicus ille qui deſcendit de cælo, qui maxime ægrotos requirit, ſicut ipſe ait: *Non* Matt. 9. 12. *opus eſt ſanis medicus, ſed iis qui male habent*. Habes vulnera? Ne differas: non eſt apud eum ulla comperendinatio ſanitatis. Habes ulcera? Ne timeas: verbo, non ferro curare conſuevit. Adſpice igitur illis oculis, quibus David auxilium quæſivit & meruit. *Levavi*, inquit, *oculos meos ad montes: quæſivi* Pſ. 120. 1. & 2. *unde mihi veniret auxilium*. Non inveni

A niſi a Domino; qui enim mundum condidit, tuetur accolas mundi. Adſpice ergo, & ſemper adſpice; quia juſti oculi ſemper ad Dominum.

3. Hoc monet te etiam Hieremias in Threnis ſub hac ipſa littera, dicens ad Hieruſalem: [a] *Surge & expergiſcere* Thren. 2. 19. *in nocte, in principio vigiliæ tuæ effunde* a *ſicut aquam cor tuum ante faciem Domini: extolle ad Dominum manus tuas pro anima-*
B *bus parvulorum tuorum, qui deficiunt fame in plateis omnium itinerum*. Nonne & aperte concluſionis oſtendit anguſtias, & monet ut intentione cordis, in quo eſt oculi melioris obtutus, remedium tibi ſalutare provideas? Denique etiam infra, iterum ſub hac littera ait: *Appropinquavit enim tempus noſtrum, repleti* Thren. 4. 18. & 19. *ſunt dies noſtri, advenit finis noſter. Leves facti ſunt qui perſecuti ſunt nos, ſuper*
C *aquilas cæli. In montibus accenſi ſunt: in deſerto inſidiatus eſt nobis*.

4. Demonſtravit ſummam concluſionem, nec ullum remedium niſi in adventu domini noſtri Jeſu Chriſti, qui ſolus deſperatis poſſit adferre medicinam. Et quaſi oſtendens eum, dicit: *Spiritus ante faciem noſtram, Chriſtus domi-* Ibidem 20. *nus comprehenſus eſt in interitu noſtro . . . In umbra ejus vivemus inter gentes*. Et
D infra: *Bibes*, inquit, *& inebriaberis*. Ad- Ibidem 21. huc: *Viſitabit iniquitates tuas, revelabit* Ibidem 22. *ſuper peccata*. Quam breviter adventum & paſſionem ejus expreſſit, remiſſionemque omnium peccatorum: quam aperte congregationem futuram gentium declaravit! Hinc illud apoſtolicum: *Quia cæcitas ex parte Iſrael contigit*, Rom. 11. 25. & 26. *donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſalvus fieret*.

E 5. Veni domine Jeſu: ſed jam non in umbra, ſed in ſole juſtitiæ. Si umbra profuit, ſi paſſionis tuæ umbra protexit, ſi corporis umbra ſalvavit; quantum conferre poterit claritas aperta virtutis? Per umbram lepra curata Matth. 8. 3. eſt: per umbram quoque illius feminæ quæ fimbriam veſtis Dominicæ adtigit, Luc. 8. 44. ſanguis ſtetit: per umbram te vidimus, quando non habebas ſpeciem neque
F decorem. Umbra tua caro fuit, quæ noſtrarum æſtus refrigeravit [b] cupiditatum, quæ reſtrinxit ignes libidinum, b quæ avaritiæ, diverſarumque paſſionum incendia temperavit. Et quid dicam de umbra Domini, quando & apoſto- Act. 5. 15. lorum umbra ſanabat? Veniente etenim Petro unuſquiſque offerebat ægros ſuos,

a Rom. edit. *Surge meditari in nocte:* forte ut magis locus accederet ad Vulg. ubi legitur, *Conſurge, lauda in nocte*. Omnes vero mſſ. & vet. edit. nobiſcum faciunt. Et certe noſtra lectio magis congruit cum LXX, apud quos legas, *ἀνάστα, ἀγαλλίασαι ἐν νυκτὶ* &c. *Surge, exſulta in nocte*.

b Ita mſſ. magno conſenſu: cunctæ vero edit. poſt vocem, *cupiditatum*, illa ſubnectunt, *quæ compeſcuit inſolentiam vitiorum*.

quos tranſeuntis apoſtoli umbra reddi- A
dit ſanitati.

6. Audi quia caro Domini umbra
Eſai. 19. 1. erat: *Ecce Dominus ſedet ſuper nubem le-
vem, & veniet in Ægyptum*. Et David
Pſ. 16. 8. dicit: *Sub umbra alarum tuarum protege
me*. Factus eſt igitur exinanitus umbra
nobis, quos ſol iniquitatis exuſſerat.
Vidimus ergo in umbra eum, cum
adhuc fides prima procederet. Sed
nunc jam totum illuminat mundum: B
& tamen adhuc eum per ſui corporis,
quæ eſt Eccleſia, umbram videmus,
nondum facie ad faciem; neque enim
oculi corporis divinitatis poſſunt reci-
pere fulgorem. Hæc quoque umbra
totum quotidie protegit orbem terra-
Rom. 11. 32. rum. Proluit igitur concluſio; *Concluſit
enim Deus omnia in incredulitate; ut omnium
miſereatur*. Sed jam conſideremus quid
in concluſione dicendum eſt, & unde C
incipiendum.

V. 145. 7. *Exclamavi in toto corde meo, exaudi
me, Domine: juſtitias tuas exquiram*.
Cum impreſſiones patimur corporales,
exclamare conſuevimus; ut alios ad
præſidium nobis vocare poſſimus. Pre-
mebatur ſanctus Propheta, appropin-
quantibus ſibi perſecutoribus. Saul pri-
mo infeſtus armato eum inſequebatur
exercitu: poſtea parricida filius immi-
nebat: non contentus fugientis exſilio, D
vitam patris quærebat eripere. Sed ab
illis minus pati poterat quos in præ-
ſenti videbat, quam ab illis quos non
videbat; eſt enim colluctatio ſanctis
non ſolum adverſus carnem & ſangui-
nem, ſed etiam adverſus principatus
& poteſtates iſtius mundi, rectoreſque
tenebrarum, qui latronum modo in
iſtius ſæculi nocte humanis inſidiantur
affectibus. Horum igitur ſanctus David E
cum graves adverſum ſe videret fieri
incurſus, exclamavit in toto corde ſuo.
Etenim adverſus diabolum non vocis
magnitudine, ſed magnanimitate cor-
dis utendum eſt.

8. Eſt tamen & vox cordis; quia
eſt & vox ſanguinis, quæ ad Deum
Gen. 4. 10. pervenit. Denique Deus dicit: *Vox ſan-
guinis fratris tui de terra clamat ad me*.
Clamat ergo cor noſtrum non ſono F
corporis, ſed cogitationum ſublimitate,
concentuque virtutum. Grandis fidei
clamor. Denique in ſpiritu adoptionis
clamamus, Abba pater, & ipſe Spiri-
tus Dei clamat in nobis. Magna vox
juſtitiæ, magna eſt caſtitatis, per quam
& mortui loquuntur; nec ſolum lo-
quuntur, ſed etiam ſicut Abel cla-

mant. At vero injuſti anima nec vi-
ventis clamat; quia Deo mortua eſt.
Nihil in illa ſublime, nihil magnifi-
cum eſt: quale eorum, quorum ſonus
in omnem terram exivit, & verba in
fines orbis terrarum. [a] Gracili voce a
Moyſes loquebatur, & plus omnibus
audiebatur. Quotidie auditur in Eccle-
ſia: ab illis ſolis, hoc eſt, Judæis non
auditur, qui aure audiunt, ſed non
exaudiunt. Prophetæ dicitur alteri:
Exalta viribus vocem tuam. Eſai. 58. 1.

9. Anna tamen non clamabat in 1. Reg. 1. 13.
corde ſuo, ſicut Moyſes, ſed loqueba-
tur: fortaſſe quia filios poſtulabat, hoc
eſt, bona quidem, ſed privata non
publica, non clamabat. Sed quia a
Domino poſtulabat, quia Domino eum,
ſi quem ſuſciperet, offerebat, loqueba-
tur Deo: clamabat autem Moyſes; quia
non pro ſe, ſed pro omni populo pre-
cabatur. Unde dictum eſt ei a Domi-
no: *Quid clamas?* Clamabat affectu pio, Exod. 14. 15.
& ſenſu profundo, & perſonabat in
cælo, miraculis petens digna cæleſti-
bus; ut mundi elementa mutaret.

10. Denique ut ipſius loci ſeriem
recenſeamus: inſtabat Pharao, & innu-
meris Ægyptiorum ſtipatus curribus,
urgebat Hebræos: hinc circumfuſus
hoſtis, inde interfuſum mare plebem
Dei clauſerat. Nulla in armis fiducia,
ſpes nulla in viribus. Strepebat tan-
tummodo querela miſerabilis, quod
commodius ſibi foret dura in Ægypto
ſervitutis onera ſubire, quam acerba in
deſerto morte conſumi: querela nihil
præſidii offerens, plurimum offenſæ
adferens. Stabat ergo Moyſes mœſtus,
ſollicitus, anxius populi & periculis &
querelis, exſpectans fidem cæleſtium
promiſſorum: & tacitus ſecum ipſe vol-
vebat qua tandem Dominus ope, inju-
riæ immemor, memor gratiæ, ſubve-
niret. Dicit ad eum Dominus: *Quid
clamas ad me?* Sonum ejus non audio,
vocem ejus agnoſco: ſilentium ejus
lego, clamorem ejus in operibus de-
prehendo. Clamabat populus, & non
audiebatur: tacebat Moyſes, & audie-
batur. Non populo dictum eſt: *Quid
clamas ad me?* Non enim ad Deum cla-
mabat populus, qui injuſta, & viris
indigna clamabat. Sed Moyſi dictum
eſt: *Quid clamas ad me?* hoc eſt: Tu ſolus
ad me clamas, qui de me ſperas: tu
ſolus ad me clamas, qui virtutem
meam excitas: tu ſolus ad me clamas,
qui per univerſam terram annuntiari
meum nomen exſpectas.

11. Cla-

a Rom. edit. ſola, *Gracili voce erat Moyſes, nec lo-
quebatur: plus omnibus tamen audiebatur*. Et paulo poſt,
ubi eadem edit. *& omnia non intelligunt*. Ver. .... non
audiunt. Mſſ. omittunt vocem, *corde*, ex quibus duo
ſolum pro, *ſed non audiunt*. exhibent, *ſed non exau-
diunt*. Haud male; idem enim eſt, ac non conſentiunt.

11. Clamabat ergo Moyſes in corde ſuo, & omnis ſapiens in corde ſuo clamat. Denique ſapientia cum altiſſima prædicatione convocat ad crateram,
Prov. 9. 6. dicens: *Relinquite inſipientiam . . . . & quærite ſapientiam*. Magnæ ſublimitatis, magnæ vocis hæc prædicatio eſt, quæ ſtultis ſapientiam pollicetur. Et Jeſus
Johan. 7. 37. dominus exclamabat: *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat*. [a] Et vere magna clamabat, qui vocabat homines ad regnum cælorum, ad illum venerabilem potum quo vitæ æternæ fluctus infunditur. Et tu cum oras, magna ora, id eſt, ora quæ æterna ſunt, non quæ caduca. Ora quæ divina ſunt atque cæleſtia; ut ſis ſicut Angeli in cælo. Noli orare pro pecunia, quia ærugo eſt: noli pro auro, quia metallum eſt: noli pro poſſeſſione, quia terra eſt: iſta oratio ad Dominum non pervenit. Non audit Deus, niſi quod dignum ſuis ducit eſſe beneficiis: ſed audit piam vocem, plenam devotionis & gratiæ.

12. Non ſolum ergo clamandum in corde, ſed etiam in toto corde clamandum eſt. Sicut enim corporaliter tunc bene clamatur, cum toto ore clamatur: ita ſpiritaliter toto eſt clamandum corde, ſi volumus magna referre, & a Domino quæ poſcimus, impetrare. Hanc Dominus vocem exigebat a populo, quam populus neſciebat. Ideoque dixit Dominus: *Populus*
Eſai. 29. 13. *hic labiis me honorat: cor autem eorum longe eſt a me*. Qui ergo appropinquaverit corde, ipſe auditur a Domino. Cor ergo prius clamet, ut ſermo poſſit audiri.

13. Sed non ſatis eſt clamare ad Dominum, ſed etiam juſtitias ejus exquirere. Exquirit autem juſtitias, qui id quod in omnibus creaturis, & maxime in animantibus rationalibus, vel etiam irrationabilibus [b] juſtum eſt, providentiæ adſcribit divinæ. Unde turturi ſtudium pudicitiæ, quæ compare amiſſo, concubitui indulgere non novit: quod homines ſervare non poſſunt? Unde pleriſque animantibus, tam ſobria partus cura ſervandi; ut ubi conceptionis munus agnoverint, ibi coitum non putent eſſe repetendum; ne receptorum ſeminum fiat adulterina

A permixtio? Phœnix coitus corporeos ignorat, libidinis neſcit illecebras, ſed de ſuo reſurgit rogo: ſibi avis ſuperſtes, ipſa & ſui heres corporis, & cineris ſui fœtus. Aquila ne degeneres partus nutriat, diligenti librat examine: & adhuc teneros fœtus pio ungue ſuſpendit, ſoliſque offert radiis; ut ſi forte oculos ſuos vi fulgoris inflexerint, tam-
B quam degeneres laxato in præceps ungue dimittat: ſin vero naturæ vigorem conſtanti adverſum radios ſolis obtutu potuerint vindicare, dignæ indolem ſobolis onere grato reportet.

14. Volatilia cæli omnia non ſerunt, neque metunt, & Deus paſcit illa: quia juſtitias Domini cuſtodiunt, nihil ſibi proprium vindicando: ſed ligno fructifero, quod Domini judicio com-
C munem ad eſcam datum eſt, famem relevare contenta. Ex his igitur nos cognoſcimus, quam divinæ ſubſidia providentiæ hominibus non deeſſent, ſi Dei juſtitiam ſervare vellemus. Qui alit aves, non aleret homines, quos ad imaginem & ſimilitudinem ſui fecit? Nonne pluris ſumus illis? Naturæ prærogativa pluris ſumus, ſed inferiores [c] devotionis gratia, & prævarica- c
D tionis injuſtitia.

15. Sequitur verſus ſecundus: *Clamavi ad te, ſalva me: & cuſtodiam mandata tua*. Repetit quod ad Dominum V. 146. Deut. 30. 19 clamaverit, & cuſtodem ſe promittit cæleſtium ſtatutorum, quæ cælo terraque teſtibus dominus Deus ſanxit; ut prævaricatores elementorum teſtimoniis arguantur. Quomodo cælum adſpiciant prævaricationis ſuæ conſcium? Quomodo fructus de terra exſpectent,
E quæ novit ingratos? Vide igitur quam non parva promittat Propheta. In clamando fidelis & promtus affectus exprimitur: in cuſtodiendo teſtimonia, continentiæ virtus, obſequii ſedulitas declaratur.

16. Sequitur verſus tertius: *Anticipavi in maturitate, & exclamavi: in verba tua ſperavi*. V. 147. Græcus, ἐν ἀωρίᾳ dixit,
F quod eſt, ante horam, ante tempus. Qui ergo Dominum deprecatur, non velut præſcripta præcipua tempora præſtoletur, neſciens in obſecrationibus Domini tempus eſſe aliquod, ſed ſemper in ipſis ſit. Sive manducamus,

a Omnes edit. *Et voce vere magna clamabat*. Sed cum, *voce*, in nullis reperiatur mſſ. *magna*, hic videtur eſſe in eodem caſu, quo infra dicitur, *magna ora* &c. Rurſus edit. Rom. cum parte mſſ. *fructus infunditur*. Aliæ edit. cum reliquis mſſ. *fluctus infunditur*. Melius, cum videatur alludi ad illud Scripturæ, *Et torrente voluptatis tuæ potabis eos*.

b Sic omnes mſſ. ac vet. edit. in corpore. Era. autem & Gill. in marg. *inſitum eſt*, quod in textum tranſtulit Rom. edit. Sed recta eſt noſtra lectio; cum hic utique doceamur, quomodo Dei juſtitiæ in animantibus omnibus inveſtigandæ ſint: quod tum fieri declaratur, quando ad eum refertur, quidquid juſti in illis deprehendimus. Confer autem, ſi vacat, quæ continuo traduntur, cum lib. 5. Hexaem. cap. 18, 19. & 22.

c Omnes edit. ac duo mſſ. *diminutione gratiæ*. Unus, *diminutionis gratia*. Reliqui, *devotionis gratia*; id eſt, obedientia, quæ ſane in brutis major eſt, quam in homine.

ſive bibimus, Chriſtum annuntiemus, Chriſtum rogemus, Chriſtum cogitemus, Chriſtum loquamur: in corde noſtro ſemper, ſemper in ore ſit Chriſtus.

17. Sed forte dicas: Quomodo ſcri-
Eccl. 3. 1. ptum eſt: *Tempus omnibus, & tempus omni rei ſub cælo eſt?* Sed dominus Jeſus ſupra cælum eſt, nullo circumſcriptus eſt tempore. Claudat os ſuum arriana perfidia. *Tempus*, inquit, *omni rei ſub cælo:* quanto magis ſub Deo tempus, non ſupra Deum? Generatio ex Patre non habet tempus; neque enim opus ante auctorem, ſed auctor ſupra operis exordium. Fortaſſe objiciant quia
Johan. 7. 6. dixit: *Tempus meum nondum advenit*. Et
Joh. 17. 1. iterum dixit: *Pater, venit hora*. Sed hæc hora eſt paſſionis. Eſt etiam tem-
Eſai. 7. 14. pus virginalis conceptionis: *Ecce virgo in utero accipiet:* quia virgo ſub tempore, & ideo præſcripta ætate concepit.

18. Qui rogat itaque, ſemper roget: & ſi non ſemper precatur, paratum
Luc. 6. 12. ſemper habeat precantis affectum. Pernoctabat in oratione dominus Jeſus, non indigens precationis auxilio, ſed ſtatuens tibi imitationis exemplum. Ille pro te rogans pernoctabat; ut tu diſceres, quomodo pro te rogares. Redde igitur ei quod pro te detulit.
Serm. 8. v. 63. Audi ſupra dicentem Prophetam: *Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi*. Et tu ſurge vel media nocte, ſi non potes tota ſemper nocte vigilare; ut dum oras nocte, veri ſolis pectori tuo ſplendor irradiet; quia omnis anima quæ
a Chriſtum cogitat, in lumine [a] ſemper eſt: dies lucet, tibi ſemper Chriſtus adſpirat. Sed quia ſequens verſiculus de tempore precandi evidenter expreſſit, in iſto verſiculo actuum magis, operumque arbitror, quam orationis tempus intelligendum.

19. Præcurrit ætatis maturitatem quiſquis in adoleſcentia poſitus ſenilem gravitatem induit, & juveniles annos veterana quadam continentia regit, fervoremque virentis corporis incana morum maturitate componit. Nam quid poteſt habere laudis, ſi effœtum corpus voluptatibus, & jam ſenectutis gelum frigidum, ad ſera devotionis officia, depoſito jam ſegnior vigore, convertat? Non eſt corona, niſi ubi fuerit difficilioris lucta certaminis: ad quam rari adtingere poſſunt, non omnes qui ingreſſi fuerint ſtadium, pervenire. Ille laudabilis, cui eſt in ſe ipſo ante certamen, qui carnem ſuam reluctan-

A tem ſibi mentis coercet imperio, parca frugalitate caſtigat, & ſervituti redigit; ne effrenata libertate luxuriet, atque indomita fervens cupiditate, habenas animi regentis abrumpat. In hora eſt ergo ſenex, ſi munia ſobriæ maturitatis exerceat: ante horam præcurrens juvenis, ſi ſenili pondere incentiva comprimat voluptatum, ac ferventis illecebras cupiditatis extinguat: *Bonus eſt* Thren. 3. 25
B enim *Dominus ſuſtinentibus*, Hieremias Ibidem 27.
dicit. Et, *Bonum eſt viro, qui grave portavit jugum a juventute: ſedebit ſingulariter, & ſilebit; quia tulit jugum verbi*. Qui enim a juventute jugum portaverit, & habenis maturi moderaminis teneriora volens colla ſubdiderit, ſedebit ſingulariter, remotus a ſtrepitu interpellantium paſſionum, & quietus ſilebit: cui neceſſe jam non ſit jurgari
C cum corpore, decertare cum variis cupiditatibus; quia tulit jugum verbi anima quæ quærit Deum, quæ captivas ſibi fecit omnes delitias juventutis. Unde fortaſſe & illud Dominicum:
Non clamabit, neque contendet, neque audiet quiſquam in plateis vocem ejus, non Matth. 12. 19. ex Eſai. 42. 2.
ſolum ad defenſionis ſilentium, abſolutioniſque contemtum, & tolerantiam paſſionis, ſed etiam ad compreſſiones
D omnium accipere poſſumus corporalium voluptatum. Unde & alibi ſcriptum eſt:
Quia peccatum non fecit. Recte igitur 1. Petr. 2. 22.
tacebat in mortis periculo conſtitutus, qui mortis aculeum non timebat.

20. *In verba*, inquit, *tua ſperavi*. Græcus ἐπήλπισα dixit, quod eſt ad ſperandum ſemper creſcere, & ſpem ſpei adjungere. Juſtus ſemper ſperat, & in adverſis poſitus, & frequentibus
E afflictus ærumnis deſperare non novit: ſed quo graviora toleraverit, magis ſperat, & ſperandi ſumit profectum, ſecundum illud oraculum: *Conſolamini,*
conſolamini populum meum, dicit Dominus: Eſai. 40. 1. & 2.
Sacerdotes, loquimini juſtitiam in cor Hieruſalem, conſolamini eam; quia repleta eſt dejectio, & ſolutum eſt peccatum ejus; quia recepit de manu Domini duplicia peccata ſua. Quam cito dixit plenitudinem dejectio-
F nis ſolutionem eſſe peccati, & repetivit cauſam conſolationis eo majus eſſe reconciliationis inſigne, quo numeroſior fuerit pœna, quam culpa.

21. Job tot gravatus incommodorum Job. 18. 5.
acerbitatibus, pio ſpem cumulabat affectu, diſcretam a piis cauſam adſerens impiorum, quorum lumen extinguetur *Lux* autem, ſecundum Salo-
monem *ſemper eſt juſtis*. Unde colligi- Prov. 13. 9.
tur

a Rom. edit. *ſemper eſt: Nam diei lucem tibi Chriſtus adſpirat*. Duo mſſ. *ſemper eſt diei*, *Lucem tibi* &c. Vet. edit. & reliqui mſſ. ut in textu.

tur quia juſtus ſemper in verba Dei ſperat, & ſpem adjicit ſpei. Quod evidentius expreſſit Eſaias, dicens; *Eſai. 28. 10.* *Tribulationem ſuper tribulationem* [a] *exſpecta, ſpem ſuper ſpem*. Ad perlactatos & abductos ab uberibus loquebatur, hoc eſt, ad eos qui prima infantiæ alimenta tranſiſſent, cibo jam habiles fortiori. Exemplo ſit, quod ablactatus *Gen. 21. 10.* Iſaac patriarcha tantus evaſerit; ut adhuc inter rudimenta primævæ poſitus ætatis, nequaquam tamen gladium ferituri parentis horruerit. Plures *Gen. 25. 8.* filios habuit Abraham, nullum ablactavit alium, ſed in hoc ſolo feciſſe legitur epulum magnum. Et bene magnum epulum Scriptura dixit, quia typus erat ejus, quem ſemper epulantur corda ſanctorum.

℣. 148. *Sup. ℣. 147.* 22. Sequitur verſus quartus: *Prævenerunt oculi mei mane meditari verba tua*. Supra ait: *Præveni ἐν ἀωρίᾳ*, hoc eſt, ante horas, ante tempus; hic ait, *mane*: aliud ſignificans tempus orandi, atque pſallendi Domino; ut ſit illud *Serm. 8. ℣. 62.* prius, ſecundum quod ait: *Media nocte ſurgebam*; hoc autem juxta illud: *Præveni orientem ſolem*; grave eſt enim, ſi te otioſum in ſtratis radius ſolis orientis inverecundo pudore conveniat, & lux clara feriat oculos ſomnolento adhuc torpore depreſſos. Arguit nos tanti temporis ſpatium ſine ullius devotionis munere, ac ſacrificii ſpiritalis oblatione, feriata nocte tranſmiſſum. An neſcis, o homo, quod primitias tui cordis, ac vocis quotidie Deo debeas? Quotidiana tibi meſſis, quotidianus eſt fructus. Occurre ergo ad ſolis ortus, ut te oriens inveniat jam paratum; ne lumina tua madido adhuc ſopore mergentia primus diei fulgor exagitet.

Cant. 3. 1. 23. [b] *In cubili meo, in noctibus quæſivi quem dilexit anima mea*, dicit Eccleſia. Ideo meruit eum invenire, ideo ejus gratiam promereri; quia etiam in cubili quæſivit, quæſivit in noctibus. Propterea copiam ejus adepta in poſterioribus *Cant. 7. 11.* loquitur ad Sponſum: *Veni, frater meus, exeamus in agrum, requieſcamus in caſtellis, diluculo ſurgamus in vineas*. Advertis quemadmodum Sponſa Verbum invitet Dei; ut veniat in terras, & tollat peccata mundi? Ager hic erat ante deſertus, ſentibus noſtrorum ſqualidus delictorum, horridus ſpinis. Caſtellum erat, in quo relegatus Adam perpetuo ſuæ poſteritatis heredes ſtringebat exſilio. Illo ergo ducit Eccleſia Chriſtum, ut Adam liberet. Deinde exſulibus abſolutis, cœpit mundi iſtius ager idoneos habere cultores: & qui erat ante jejunus, factus eſt vitis æternæ plantatione fœcundus. Nec tamen ſic ſpiritalibus læta palmitibus evagatur: ſed ad has vineas vocat Chriſtum, ubi pſallentes ſint, & orantes, ubi noctibus ac diebus fructus innoxius perſeveret.

24. *Ibi*, inquit, *dabo ubera mea tibi: dederunt mandragoræ odorem*. *Ibidem 13.* * Plerique diſcernunt quemdam inter mandragoras ſexum; ut & mares putent eſſe & feminas, ſed feminas gravis odoris. Significat ergo gentes quæ ante fœtebant, cum eſſent infirmiores evirata quadam imbecillitate perfidiæ, boni odoris fructum ferre cœpiſſe, poſtquam in adventum Domini crediderunt. Legimus etiam quod mandragoras *Gen. 30. 14. & ſeq.* acceperit ſancta Rachel a ſorore ſua Lia; ut concederet ei illa nocte dormire cum ſancto Jacob. Mandragoras Ruben primogenitus attulerat matri ſuæ Liæ, quæ lippientibus oculis, Synagogæ figuram [c] accepit; quia Chriſti gratiam videre non potuit, hebetato debilis mentis obtutu. Quo declaratur quod fructus quos ante Synagoga a primogenito Dei filio ſuſceperat, Eccleſiæ conceſſit: ſed quia illius noctis potita concubitu genuit Lia ſuæ poſteritatis heredem, implevit myſterium; quoniam credentibus apoſtolis, reliquiæ Judæorum per electionem gratiæ, ſalvæ factæ ſunt.

25. Unde ait Eccleſia: *Nova & vetera, frater meus, ſervavi tibi*. *Cant. 7. 13.* *Quis dabit te fratrem lactentem ubera matris meæ? Inveniens te foris, oſculabor te, & quidem non ſpernent me. Adſumam te, & inducam in domum matris meæ, & in ſecretum ejus quæ concepit me: ibi docebis me*. *Cant. 8. 1. & 2.* Habens igitur informationem novarum & veterum Scripturarum, nec deſpicabilem ſe eſſe ſentiens, non ſolum orationibus in ſecreto cordis Verbum tenet, verum etiam pſallentibus chori vocibus velut quibuſdam cum oſculis gratiæ oſculatur.

26. Ita-

a Nullæ edit. agnoſcunt vocem, *exſpecta*, quam tamen mſſ. omnes exhibent, exceptis paucis ubi legitur, *exſpectas*. Perperam; LXX. enim conſtanter legunt: Θλῖψιν ἐπὶ θλῖψιν προσδέχου &c. Verum in textu hebræo, & aliis verſionibus non parva eſt hoc loco diverſitas, quam in Bibliis polygl. videre eſt.

b Edit. omnes, *in cubiculo meo*. Mſſ. *in cubili meo*, quod melius reſpondet græco, ἐπὶ κοίτῃ μου, apud LXX.

* Sequitur hoc loco Sanctus noſter imprimis ſententiam Dioſcoridis lib. 4. cap. 7. ita tamen ut aliorum non rejiciat. Has videre licet apud Mathiolum in eumdem lib. & cap. Diſc. Sed & Critici ſacri de mandragoris nonnihil etiam tradunt in cap. 30. Gen. ℣. 14. quos conſule.

c Poſt verbum, *accepit*, irrepſerat in edit. quaſdam Pariſ. *quia Chriſti gratiam accepit*, quod nos ut adulterinum abdicavimus.

26. Itaque malorum granatorum, hoc eſt, diverſorum & innumerabilium fructuum, & præcipue [a] fidei odoribus, gratiæ, inſipientiæ, & gloriæ, vitæque æternæ ſubnixa divitiis, quæ ſunt circa ſiniſtram & dexteram Sponſi, per animas ſanctas laudantium congregationum plauſibus excitat Chriſtum,
Ibidem 4. dicens: *Adjuravi vos, filiæ Hieruſalem, ne ſuſcitetis & reſuſcitetis dilectionem, uſquequo voluerit.*

27. Unde eam mirantur filiæ Hieruſalem, ſanctæ animæ patriarcharum, & prophetarum, veterumque juſtorum,
Ibidem 5. vel cæleſtes potentiæ, dicentes: *Quæ eſt hæc quæ adſcendit dealbata, innitens ſuper fratrem ſuum?* hoc eſt, talibus ſolemnitatibus fulget Eccleſia: & quæ ante per diem fuſca erat, jam ſplendet in noctibus & relucet.

28. Ipſe quoque Dominus tanto munere pſallentium delectatus ait:
Ibidem 6. & 7. *Pone me ut ſignaculum in cor tuum, ut ſigillum in brachium tuum; quia valida eſt ut mors caritas, durus ſicut inferi zelus. Alæ ejus, alæ ignis & flammæ: aqua multa excludere non poterit caritatem, & flumina non inundabunt eam.* Quia vidit tantam devotionem Eccleſiæ, idoneos putat eſſe jam populos qui in corde noſtro D & in brachio ſignaculum ejus portare poſſimus. Ipſum enim Pater ſignavit Deus: & qui teſtimonium ejus accepit, ſignavit; quia Deus verax eſt: & ideo operantes cibum permanentem in vitam æternam, ſignati ſunt ad imaginem & ſimilitudinem Chriſti, qui eſt imago inviſibilis Dei. Sicut ergo Deus verax eſt, & tu ſigna in tuo ſenſu & opere veritatem; ut os tuum non loquatur mendacium, manus tua non operetur E opera hominum, quæ ſunt fallacis iſtius mundi, ſed illa quæ Dei ſunt; ut pauperibus largiatur, debiles ſublevet, mortuos honoret tumuli ſepultura. His operibus caritas quæritur, ut nemo poſſit a Chriſto vel periculo mortis
Rom. 8. 35. avelli. Unde ille ait: *Quis nos ſeparabit a Chriſto? Tribulatio, an anguſtia . . . .*
Ibidem 38. *an perſecutio?* Et infra: *Confido enim quia* F *neque mors, neque vita, neque Angeli.*

29. Ea ſpecie etiam zelus durus eſt caritatis, & alæ ejus, alæ ignis. Habet alas ſicut columba; ſunt enim pennæ columbæ deargentatæ, quibus
Pſ. 54. 8. evolat qui diligit, dicens: *Ecce elongavi fugiens, & manſi in ſolitudine*: ſed alæ A caritatis, alæ ignis, quibus dilectionis inflammat ardorem. Hoc vapore ferventes fecit Dominus Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem urentem, ſed non exurentem. Legimus & Matth. 4. 5.
alam templi, ſupra quam diabolus tentans fecit adſcendere Salvatorem, quæ erat in templi culmine. Sunt ergo [b] faſtigia pinnæ, ſunt culmina caritatis, quæ vaporem gratiæ pectoribus huma- B nis adolere conſueverunt; ut multa aqua extinguere atque excludere non queat caritatem, & flumina eam ſæcularium tempeſtatum nulla concludant.

30. Cum ergo tanta Eccleſiæ gratia, tanta nos præmia devotionis invitent, præveniamus orientem ſolem, occurramus ad ejus ortus, antequam dicat:
Ecce adſum. Vult ſe præveniri Sol juſti- Eſai. 58. 9.
C tiæ, & ut præveniatur, exſpectat. Audi quemadmodum exſpectet, &
cupiat præveniri: *Dicit Angelo Pergami* Apoc. 2. 12. & 16.
Eccleſiæ . . . . Age pœnitentiam: ceterum veniam tibi cito. Dicit Angelo Laodiceæ . . .
Æmulare ergo, & pœnitentiam age: Ecce Apoc. 3. 14. 19. & 20.
ſto ad januam, & pulſo; & ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit januam, in-
trabo ad eum. Poterat intrare: denique Johan. 20. 19.
nec reſurgentem eum cum corpore ulla D clauſarum valvarum repagula retinere potuerunt, ſubito ſe apoſtolicis penetralibus improviſus infudit: ſed ſtudia devotionis tuæ deſiderat experiri; apoſtolos jam probatos habebat. Aut forte, in perſecutione prævenit: ubi tranquillitas eſt, præveniri cupit. Præveni
certe hunc quem vides ſolem. *Surge* Epheſ. 5. 14.
qui dormis, & exſurge a mortuis, ut illuceſcat tibi Chriſtus. Si hunc ſolem præveneris antequam iſte ſurgat, adſpicies E Chriſtum illuminantem. Ipſe prius in tui cordis illuceſcit arcano: ipſe tibi
dicenti: *De nocte vigilat ad te ſpiritus meus,* Eſai. 26. 9.
matutinum lumen temporibus faciet ſplendere nocturnis, ſi mediteris verba Dei. Dum enim meditaris, lux eſt: & videns lucem non temporis ſed gra-
tiæ, dices quia *Lux præcepta tua.* Cum Ibidem.
autem te meditantem verba divina dies F invenerit, & tam gratum opus orandi, atque pſallendi delectaverit tuam mentem, iterum dices ad dominum Jeſum:
Exitus matutinos, & veſpere delectabis. Pſ. 64. 9.

31. An vero Moyſe magiſtro [c] uſus Exod. 18. 14. & ſeq.
populus Judæorum, quotidie in ſenioribus ſuis, qui ad hoc munus electi ſunt, noctibus ac diebus ſine ulla ceſ-
ſatio-

a Ita edit. ac multi mſſ. Alii tamen nec ipſi pauci, *fidei odoribus grata, ſapientiæ* &c.
b Omnes edit. & pauci mſſ. *faſtigia pietatis*. Alii non multo plures, *faſtigia pia*. Reliqui denique, *faſtigia pennæ*. Optima lectio, cum referatur ad illud ſupra poſitum, *legimus & alam templi*: quam partem *pinnaculum* vocat Vulgata verſio.

c Sic omnes mſſ. Edit. autem, *uſus eſt populus Judæorum quotidie in ſermonibus ſuis, a mane uſque ad veſperam judicium Dei operiendo. Quod videns cognatus ejus eſſe intolerabile, conſilium dedit negotii conſummandi, partito cum aliis onere, qui ad hoc munus electi ſunt*. Merum gloſſema.

ſatione recenſet ſcripturas divinas: & ſi A quid aliud ſeniorem interrogaveris, neſcit niſi ſcripturæ divinæ ſeriem reſultare. Vacat illic ſermo de ſæculo, ſola illic Scriptura contexitur, ſingulorum ſibi per vices ora ſuccedunt; ne quando ſacer ille ſonus mandatorum cæleſtium ferietur: & tu Chriſtiane, dormis, cui magiſter eſt Chriſtus; & non vereris ne de te dicatur: Populus iſte nec labiis me honorat? Judæus vel labiis, tu vero nec labiis. Si illius qui B vel labiis honorat, cor longe eſt a Deo: quomodo poteſt cor tuum prope eſſe, qui etiam labiis non honoras? Quamdiu te ſomnus, quamdiu te ſæcularia tenent, quamdiu ſollicitudines iſtius vitæ, quamdiu terrena?

32. Divide ſaltem Deo & ſæculo tempora tua: vel quando non potes agere in publico quæ ſunt iſtius mundi, & tenebræ prohibent noctis, Deo vacato, indulge orationibus; & ne obdormiſcas, pſallito: ſomnum tuum bona C fraude fraudato. Mane feſtina, & ad Eccleſiam defer primitias pii voti: & poſtea ſi vocat ſæcularis neceſſitas, non excluderis dicere: *Prævenerunt oculi mei mane, meditari verba tua:* ſecurus procedes ad tuos actus. Quam jucundum a inchoare ab hymnis & canticis, a a Matth. 5. beatitudinibus quas in Evangelio legis? Quam proſperum ut te ſermo Chriſti benedicat, & dum recantas Domini benedictiones, ſtudium alicujus virtutis adſumas; ut etiam in te benedi- D ctionis divinæ meritum recognoſcas.

℣. 149. 33. Sequitur verſus quintus: *Vocem meam exaudi ſecundum miſericordiam tuam, Domine: & ſecundum judicium tuum vivifica me.* Semper homo, etiamſi ſanctus, & juſtus ſit, debet orare; ut exaudiat eum Dominus ſecundum miſericordiam ſuam, non ſecundum merita virtutis alicujus; quia rara virtus, multa peccata: & ſecundum judicium ſuum, ut E infirmis opem ferat. Et maxime hoc debemus orare cum aliquibus urgemur adverſis. Unde non otioſe a ſancto David præmiſſa eſt divinæ miſericordiæ poſtulatio.

℣. 150. 34. Sequitur enim: *Appropinquaverunt perſequentes me inique: a lege autem tua elongaverunt.* Græcus ſic poſuit: *Appro-* F *pinquaverunt perſequentes me iniquitate*, hoc eſt, qui cum iniquitate me perſequebantur. Quanto magis mihi appropinquaverunt, tanto amplius ſe a lege tua ſeparaverunt; quoniam qui fratrem ſuum perſequitur, a lege ſecernitur. Lex enim dicit: *Diliges dominum Deum tuum... diliges proximum tuum.* Deut. 6. 5. Non ergo oderim fratrem, ne dicatur mihi: *Si fratrem tuum non diligis, quem vides: quomodo potes Deum diligere, quem non vides?* 1. Johan. 4. 20. Neſcis fratrem tuum mercem eſſe ſanguinis Chriſti? Mercem ergo non diligis Chriſti, ſi fratrem non diligis.

35. Ergo perſecutor mihi appropinquat, ut noceat: ſed is ſe a lege diſterminat; quæ enim portio juſtitiæ cum iniquitate? Qui autem a lege Dei ſe ſeparat, ſeparat ſe ab æterna vita; lex enim vita eſt. Denique oſtendens Levit. 18. 5. Propheta legem Dei, ait: Ecce iſta eſt vita, quoniam qui facit quæ legis ſunt, vivet in eis: quod legi convenit utique ſpiritali. Et fortaſſe qui mihi appropinquat; ut noceat mihi, dum ſeparatur a lege, ſeparatur a Chriſto; quia Chriſtus eſt vita. Ego autem ſi adhæream Chriſto, nec mihi appropinquat; quia etiamſi corporis mei habeat poteſtatem, animæ tamen meæ nocere non poterit. Denique perſecutores martyrum, quam longe ab eorum meritis ſeparati ſunt!

36. Sed forte dicas: Quomodo ſancti adhærent Deo? Et ideo ſequitur: *Prope es tu, Domine, & omnia præcepta tua veritas.* ℣. 151. Prope eſt Dominus omnibus, qui ubique adeſt: nec fugere eum poſſumus, ſi offendimus: nec fallere, ſi delinquimus: nec amittimus, ſi colamus. Spectat omnia Deus, omnia videt, adſiſtit ſingulis, dicens: *Deus appropinquans ego ſum.* Hier. 23. 23. Et quomodo poteſt deeſſe alicubi Deus, cum de Spiritu Dei legeris: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum?* Sap. 1. 7. Quia ubi Domini Spiritus, ibi Dominus Deus. *Cælum & terram ego compleo, dicit Dominus.* Hier. 23. 24. Ubi igitur deficit qui implet omnia? Aut quomodo de plenitudine ejus nos omnes accepimus, niſi omnibus appropinquet?

37. Denique David ſciens illum ubique eſſe, & implere cælum, & terram, & maria, ait: *Quo ibo a Spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam: Si adſcendero in cælum, tu ibi es: ſi deſcendero in infer-* Pſ. 138. 7. 8. 9. & 10.

a *Beatitudines*, ſeu *benedictiones* vocat Ambroſius priorem imprimis partem ſermonis illius quem Chriſtus ad diſcipulos ſuos in monte habuit; immo & aliquando totam illam diviniſſimam concionem, ut ex ejus in Lucam præfat. obſervare eſt. Illas autem beatitudines iis etiam diebus quibus Chriſtiani ſæcularibus vacabant negotiis, in prima Eccleſiæ ſynaxi recantari conſueviſſe, ut inde ſtimularentur ad exercenda miſericordiæ opera, ex hoc loco non male conjicere nobis videmur. Et forte peculiaris ea fuerit Eccleſiæ Mediol. conſuetudo; in aliis ſiquidem bene multis hanc matutinam Chriſtianorum congregationem legimus: ſed an ibi Evangelicæ beatitudines tam ſæpe recitarentur, nullum uſpiam deprehendimus veſtigium. Ceterum quod addit Ambroſius, *ut te ſermo Chriſti benedicat*, eo ſenſu dicitur, quo in Luc. 6. de Chriſto eum ſermonem incipiente: *Et benedictionem de theſauro divinitatis promturus* &c.

infernum, ades: ſi ſumſero pennas meas ante lucem, & habitem in noviſſimo maris; etenim ibi manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Quam cito ſignificavit ubique Deum eſſe, [a] & ubi eſt Deus, ibi ſpiritum ejus eſſe præſentem, & ubicumque eſt Dei ſpiritus, ibi Deum eſſe. Quo loco individuæ copula Trinitatis expreſſa eſt. Siquidem hæc per os Prophetæ locutus eſt Dei Filius, in perſona hominis locutus, qui per incarnationem deſcendit in terras, per reſurrectionem adſcendit in cælum, per corporis mortem penetravit infernum, ut ſolveret alligatos. Aut ſi ad Prophetam referas, advertis expreſſum quod ubique manus & dextera Dei Chriſtus adſiſtat, ubi Pater Deus, & ſanctus Dei Spiritus.

38. An cum de ſole dubitare nequeamus, quod procedente die toto orbe radios diffundat ſuos, & omnibus lumen infundat, quem etiam illi qui videre non poſſunt, ſentiunt tamen aeris ipſius fotu eſſe præſentem? Ubi enim deeſt calor illius? Quo radii ejus non perveniunt, cum diſcuſſis noctis, aut nubium tenebris, illuminat terras? In cælo fulget, in mari rutilat, fervet in terris. De ſole ergo non dubitas, quod ubique reſplendeat: de Deo dubitas, quod ubique fulgeat ſplendor gloriæ ejus, & imago ſubſtantiæ? Quid non penetret Verbum Dei, ſplendor æternus, qui etiam occulta mentis illuminat, quæ non poteſt iſte ſol penetrare; Verbum enim Dei gladius ſpiritalis eſt, uſque ad diviſiones animæ, atque artuum, medullarumque perveniens. De quo dicit Simeon juſtus ad Mariam: *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius; ut revelentur multorum cordium cogitationes.* Luc. 2. 35.

39. Penetrat ergo animam, & quaſi candor æternæ lucis illuſtrat. Sed quamvis diffuſe per omnes, & in omnes, & ſupra omnes poteſtates ſit; quia omnibus ortus ex Virgine eſt, & bonis & malis (ſicut & ſolem ſuum oriri jubet ſuper bonos & malos) illum tamen fovet qui appropinquat ſibi. Sicut enim a ſe fulgorem ſolis excludit, qui feneſtras domus ſuæ clauſerit, locumque tenebroſum in quo diverſetur, elegerit: ita qui ſe averterit a ſole juſtitiæ, non poteſt ſplendorem ejus adſpicere: in tenebris ambulat, & in omnium luce ipſe ſibi cauſa eſt cæcitatis. Tuas igitur illi aperi feneſtras; ut tota domus tua veri fulgore ſolis il-

A luceat: aperi oculos tuos, ut videas orientem tibi ſolem juſtitiæ. Sed cave ne eos ulla ſtipulæ feſtuca perturbet. Si quid ſordis in oculo fuerit mentis tuæ, non poteris intueri: ſi quid ægritudinis, plus gravabit; confuſam oculorum aciem lux ferit, majoremque dolorem excitat. Sit ergo ſimplex oculus tuus; ne incipiat totum corpus tuum eſſe tenebroſum, & vacillet in lumine, ſicut ſunt cæcorum veſtigia.

B 40. Numquid ſi quis oſtia domus ſuæ claudat, ſolis eſt culpa quod non illuminet domum ejus? Ergo ſi quis peccatorum ſuorum repagulis obſerandam mentem propriam judicaverit, & Verbi a ſe ſplendorem ſtultus avertat, ac ſibi inferat inſipientiæ cæcitatem; cauſari poterit quod ſol juſtitiæ noluerit intrare, aut infirmitatem luminis cæleſtis arguere? Pulſat januam tuam

C Dei Verbum. *Si quis .... mibi aperuerit*, inquit, *intrabo*. Si quis ergo non aperuerit, numquid non ingredientis, & non magis non aperientis eſt culpa? Nihil quidem Deo eſt obſeratum, nihil clauſum æterno lumini: ſed portas malitiæ dedignatur aperire, conclavia non vult penetrare nequitiæ. Apoc. 3. 20.

41. An vero cum animæ noſtræ vigor putrem corporis refugiat portionem, quod ejus gratiam corrupti ar-

D tus ſentire non poſſint? Deus corruptæ animæ membra quædam dignatur habitare? Animæ tamen vigor per corpus omne diffunditur, ſive manus, ſive pes, ſive digitus particeps ſenſus eſt: Dei poteſt alicubi deeſſe ſapientia, alicubi ejus deeſſe majeſtas? Sane fugientes non retinet, non cogit invitos: ſed neque faſtidit appropinquantes: & illius quidem virtus, illius Verbum Deus omnibus prope eſt: *In ipſo enim* Coloſſ. 1. 17. & 18.

E *conſtant omnia, & ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, in quo omnis inhabitat* [b] *plenitudo*. Coloſſ. 2. 9.

Sed pleroſque ab eo peccata ſecernunt, de quibus dictum eſt: *Ecce qui elongant ſe a te, peribunt.* Unde ſanctus Propheta ait: *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt.* Et Apoſtolus oſtendens non eſſe longe Deum ab unoquoque noſtrum: *In ipſo*, inquit, *vivimus, & movemur, & ſumus.* Vitalem etenim omnibus gratiam ſubminiſtrans, omnibus præſto eſt munere Pſ. 72. 27. Ibidem 28. Act. 17. 27. & 28.

F bonitatis ſuæ: ſed propior eſt illis qui contrito ſunt corde.

42. Quod vetus quoque per ænigmata hiſtoria docet. Moyſes in montis Sinai ſupercilio erat, & ſolus erat: populus in valle, in imo montis: Exod. 19. & ſeq.

presby-

a Omnes edit. *& ubi eſt Dei ſpiritus, ibi Deum eſſe, & ubi eſt Deus, ibi ſpiritum Dei eſſe præſentem.* Mſſ. aliquot non minus præpoſtere: ſed alii plures ac potiores, ut in textu.

b Omnes edit. *plenitudo divinitatis*. Sed vox, *divinitatis*, ab omnibus mſſ. abeſt, nec magnopere videtur ambroſiano ſenſui neceſſaria.

presbyteri in parte montis ſupra merita plebis, ſed plurimo intervallo a Moyſi meritis ſeparati. Non omnes in vertice, neque in imo omnes, ſed populus: Moyſes ſolus in vertice Sina montis, qui latina interpretatione dicitur, *tentatio*. Et tu ſi ſupra tentationes adſcenderis, & contrito corde detuleris precem, Deo proximus eris: ſi mundo corde fueris, & tu Deum vi-
Matth. 5. 8. debis; *Beati* enim *mundo corde; quia ipſi Deum videbunt*.

43. Qui ergo Deo proximus eſt, dicit: *Prope es, Domine, & omnia præcepta tua veritas*. Judæus hoc non poteſt dicere, qui non recipit dominum Jeſum; ſeparavit enim ſe, nec in veritatem, ſed in umbram credit. Quomodo dicit: *Præcepta tua veritas*; cum gratia & veritas per Jeſum Chriſtum facta ſit; cum eum non agnoſcat, qui veritate & plenitudine circumciſionis ſuæ totum mundum redemit?

v. 152. 44. Octavus verſus eſt: *Initio cognovi de teſtimoniis tuis; quia in æternum fundaſti ea*. De teſtimoniis, inquit, tuis ab initio cognitionem & fidem adſumſi, quod in æternum fundata ſunt; teſtimonium enim fidele eſt, & præſtat parvulis ſapientiam. Si cognoviſſent Adam & Eva quod quaſi parvulis data eſſent cautiora præcepta; ne uſurparent ſibi ſcientiam boni & mali, quam recto diſcrimine definire non poſſent, paradiſi incolatum in perpetuum vindicare potuiſſent. Si conſiderent homines quia ſanguis hominis ad Deum clamat, manus proprias a nece hominis abſtinebunt. Si cuſtodiant præcepta quæ dedit Dominus coram cælo
a Eſai. 1. 2. & terra [a] teſtibus, dicens: *Audi cælum, & auribus percipe terra*: ſcientes quia quidquid flagitii commiſerint, adverſus legem Domini feciſſe, Angelorum, & Poteſtatum, ſanctorum quoque hominum teſtimoniis arguantur; ſupra hæc teſtimonia fundamentum ſibi conſtituent, quia æterna ſunt atque perpetua. Et nos ergo opus noſtrum ædificemus ſupra fundamentum teſtimoniorum cæleſtium; ut non ardeat ſicut lignum aut ſtipula: ſed ſicut aurum probetur; ut æterno maneat nixum fundamine.

SERMO VIGESIMUS.

ר Res.

1. Incipit littera vigeſima *Res*, quæ latina interpretatione *caput* dicitur, vel *primatus*. Caput eſt, ut formam generis humani conſideremus, quod fovet membra omnia, & dirigit atque implet ſenſibus. *Senſus* enim Eccl. 2. 14.
ſapientis in capite ejus. Inde ductus venarum, meatuſque ſpiritus, ſanguinis vires in totius partes corporis derivantur. Luſtrat omnia, ornat omnia. Sublato capite, corpus ſine nomine eſt, non agnoſcitur, nec ulla ſupereſt uſura vivendi. Propterea qui in aliquo damnantur crimine, eo quod ornamentum eſt totius corporis, * capite abdicantur: & quia turpi vel ſceleſto reatu belluinæ fœditatis illuviem, vel beſtialis immanitatis horrorem commiſiſſe detecti ſunt, tamquam ii qui propoſito humanæ moderationis exciderint, formam quoque humanæ conditionis jubentur exuere. Reciſo enim capite, reliqui corporis truncus beſtiarum corpori comparatur, & ſapientiæ arce fraudatur; quia ſapientiæ non potuit tenere rationem. Sepelitur igitur ſine decore ſuo corpus; in capite etenim vigor vitæ, in capite eſt gratia venuſtatis.

2. Fertur coluber, cum urgetur periculo, caput ſemper abſcondere, & in orbem ſe colligens, objecta reliqui parte corporis, hoc ſolum tueri; [b] quod illiſa feratur membra cetera, ſalvo capitis vigore, reparare. Hoc & tu moraliter caput ſerva, hoc ſervato & myſtice. Myſticum caput Chriſtus eſt; quia *Omnia in ipſo conſtant, & ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ*. Coloſſ. 1. 17. & 18. Hoc caput qui amiſerit, vivendi uſum habere non poterit. Hoc ſolo diſtamus a beſtiis, ad imaginem Dei & ſimilitudinem virtutum vigore formati. Fides nos ab irrationabilium pecudum comparatione ſecernit. Hoc caput humani ſervate ſerpentes; etiamſi omnia membra cædantur, totum uratur corpus incendiis, mergatur profundo, eviſceretur a beſtiis, hoc tamen capite cuſtodito, vita integra, ſalus tuta eſt; nemo enim poteſt perire, cui non ſublatus eſt Chriſtus.

a Rom. edit. ſola, *teſtibus* (*unde dixit Propheta: Audi cælum .... terra*.) Verum non ſatis apparet cui bono ea mutatio inducta ſit; cum Deum in Propheta locutum quivis intelligat.

* Alia quidem erant præter capitis pœnam extrema ſupplicia, ut venarum ſectio, venenum, beſtiæ, laqueus: verum omiſſis reliquis hic illam tantum Vir ſanctus commemorat, vel quia in rem ſuam magis faciebat, vel forte quia id temporis aliis erat frequentior, vel tandem quia non ſolum mortis, ſed & exſilii ac ſervitutis pœna, capitalis nomine cenſebatur. Vide Briſſon. de Verb. ſignif. lib. 3. ad voces, *Capitalia crimina*.

b Mſſ. aliquot, ac vet. edit. *quod illæſa feratur .... reparare*. Rom. ſola, *quod læſa feratur .... reparari*. Alii mſſ. majori numero, & meliori nota, ut in textu. Confer autem hunc locum cum Enar. in Pſal. 37. num. 19.

3. Eſt & caput ſumma ſtudii atque operis noſtri, ſumma negotii, ſumma ſpei, ſumma virtutum. Omnis autem ſumma eſt ſtudii noſtri; ut ſimus humiles, veritatem ſequamur, *quam non videt extollens ſe, fruſtra inflatus mente carnis ſuæ, & non tenens caput*. (Coloſſ. 2. 18. & 19.) Quod ſit hoc caput evidenter expreſſit dicens: *Ex quo omne corpus per compaginationes & colligationes ſubminiſtratum & copulatum creſcit in incrementum Dei*. (Ibidem 19.) Et in Eſaiæ libro dicit B Dominus per Prophetam: *Auſeram a Judæa caput & caudam, initium & finem*. (Eſai. 9. 14.) Hoc caput Judæa quod tenebat amiſit, quæ Jeſum dominum non recepit. Ubi fides eſt, & initium, & finem habemus. Ubi perfidia, nec initium nec finis eſt. Eccleſia principium habet, quæ Chriſtum habet; Chriſtus enim Eccleſiæ principium eſt, primogenitus ex mortuis. Habet & finem; quia ipſe C eſt primus & noviſſimus. Ipſe eſt finis Legis ad juſtitiam omni credenti. Synagoga nec initium nec finem habet; quia nec in principio invenit quod ſequatur, nec in fine quod ſperet. Inflatus ergo caput non tenet, hoc eſt, illam Chriſti humilitatem qua deſcendit uſque ad crucem, deſcendit uſque ad inferos. Ideo Judæus non credidit; quia contemſit dicentem: *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde*. (Matth. 11. 29.) D Hæc humilitas virtutum omnium caput eſt, quæ totum velut quoddam noſtrorum actuum fovet corpus.

4. Quamvis infirmus aliquis ſit, pauper, ignobilis; tamen ſi non ſe extollat & præferat, ipſa ſe humilitate commendat. Sit aliquis prædives & nobilis, idem ſi nobilitatem generis & divitias ſuas jactet, inſolentia ſui vilis eſt. Sit aliquis facundus & fortis, qui tu- E more facundiæ ac virtutis elatus plurimum ſibi arroget: nonne ei propter verecundiam, & inſipiens plerumque & invalidus anteſertur? Denique Phariſæus in Evangelio [a] cum abſtemius & parcus eſſet alieni, liberalis ſui, non refugus jejunii, ut ipſe dicebat; tamen propter jactantiam, etiam illa quæ habere poterat, amiſit. (Luc. 18. 10. & ſeq.) Nihil ei tot genera virtutum uno vitio decolorata prodeſſe potuerunt. Publicanus qui nihil F enumerare poterat quod poſſet probari; propter humilitatem tamen juſtificatus magis, quam ille Phariſæus deſcendit e templo, ſecundum quod ſcriptum eſt in Propheta: *Quia humiles ſpiritu ſalvabit*. (Pſ. 33. 19.)

5. Hoc autem eſſe caput quod hæc A littera exprimat, evidenter etiam in Hieremiæ Threnis docemur. Nam prælata hac littera ait Propheta: *Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus Dominus . . . . ſub umbra ejus in gentibus vivemus*. (Thren. 4. 20.) Hoc ergo caput vere eſt, quod omnium caput eſt.

6. Diximus de capite, dicamus & de primatu, quod licet ſermone diſtet ac littera; ſenſu tamen in eamdem concurrit intelligentiam. Primatus enim legimus in veteri Teſtamento, quos in primogenitis Eſau fratri ſuo ceſſit; (Gen. 25. 33.) & ideo vocatum eſt nomen ejus Edom, hoc eſt, terrenus & callidus. Iſti ſunt autem fratres, de quibus rogatus eſt Dominus ab Iſaac patre eorum; ut daret ei ſuæ poſteritatis hæredes de Rebecca uxore ſua, quæ per viginti annos nullum dederat generationis inſigne. Exaudivit eum, & concepit Rebecca, & rogavit Dominum, [b] cum jactare ſe parvuli viderentur in utero ejus, & reſponſum accepit: *Duæ gentes in utero tuo ſunt, & duo populi ab utero tuo ſeparabuntur, & populus populum ſuperabit, & major ſerviet minori*. (Ibidem 23.) Nonne apertum eſt myſterium, duos ſignificari populos, hoc eſt, populum Judæorum ſeniorem, & Chriſtianum populum juniorem, qui propter cocturam lentis primatus fratris accepit ſenioris? Quo indicio evidenter exprimitur quod populus ſenior ille terrenus propter intemperantiam gulæ, primatus quos habuit, amiſit: populus autem Eccleſiæ per ſobrietatem & continentiam, primatus quos ordine non habebat ætatis, & conceſſione fraterna, & pio furto paternæ benedictionis eripuit. Quid eſt igitur quod populus rapuit Chriſtianus, niſi Dominum Jeſum? A diebus enim Johannis Baptiſtæ regnum cælorum cogitur, & cogentes diripiunt illud, ſicut ipſe Dominus declaravit. (Matt. 11. 12.) Bona fraus, quæ vitam furatur æternam. Sed quoniam ſatis dictum de litteræ hujus interpretationibus arbitramur, conſideremus ea quæ huic litteræ Propheta ſubjecit.

7. Primus itaque verſus eſt: *Vide humilitatem meam, & erue me; quoniam legem tuam non ſum oblitus*. (℣. 153.) Fortaſſe dicar aliquis: Gloriatur de ſe Propheta. Et ſi gloriatur, gloriatur in infirmitatibus ſuis, in quibus & Apoſtolus gloriatur, dicens: *Gloriabor in infirmitatibus meis*. (2. Cor. 12. 5.) Alius in divitiis, alius in titulis nobilitatis ac proſapiæ ſuæ, alius in adminiſtrationibus & honoribus gloriatur: juſtus in humilitate gloriatur; bona enim

a Era. & ſeq. edit. *cum abſtinens*. Am. & mſſ. *cum abſtemius*. Non male; ſæpe enim *abſtemius* idem ſimpliciter ſonat, atque abſtinens, ut patet ex illo Horatii:

Si forte in medio poſitorum abſtemius herbis
Vivis & urtica.

Unde nobis valde ſuſpecta eſt illa Varronis originatio, qua dicitur *abſtemius*, fieri ab *abſtinentia temeti*, id eſt, vini; præſertim cum inveniatur apud probatos auctores, *vini abſtemius*.

b Era. & ſeq. edit. *cum luctari inter ſe*. Am. & pauci mſ. *cum luctari ſe*. Alii magno numero, *cum jactare ſe*.

enim gloria, Chriſto eſſe ſubjectum. Ut ſcias autem quia jactare non ſe cupiat, ſed Domini in ſe gratiam provocare, alibi idem Propheta ait: *Vide humilitatem meam, & laborem meum*. Ergo quaſi is qui humiliaverit cor ſuum, quaſi is qui plurimum laboraverit, ibi ſibi dimitti peccata deſiderat, hic erui ſe precatur.

8. Conſtitue aliquem ſacerdotem pro miniſtri ſalute ſollicitum, quem probatum advertat Deo: aliquem patrem pro filio in ægritudine conſtituto gravi: aliquam feminam vel pro filio, vel pro viro mœſtam, orationibus incubantem, fundentem uberes lacrymas noctibus ac diebus, humiliantem ſe ac ſternentem ſolo, multiplicantem jejunia, & quod his gravius eſt, mentis atque animi dolore confectam, morbi ac periculi dilatione torpentem dicere ad Dominum: *Vide humilitatem meam, & erue me*.

9. Conſidera etiam quia ſpiritali quodam oleo cæleſtium præceptorum ungit nos atque exercet quotidie ſcriptura divina, & Dominus noſter plurimos ad ſubeunda certamina geſtiens provocare, diverſa poſuit præmia coronarum. Conſidera, inquam, Chriſti athletam innumeris contentionibus fatigatum, ac prope jam laſſatis viribus reſiſtentem, periculi mole turbatum; cum videat ſibi non ſolum adverſus carnem & ſanguinem, ſed etiam adverſus ſpiritales nequitias, quæ ſunt in cæleſtibus, eſſe luctamen, dicere: *Vide humilitatem meam, & erue me; quoniam legem tuam non ſum oblitus*; non enim potuit oblviſci, qui ſecundum ejus præcepta certavit.

10. Contuere etiam aliquem in martyrio conſtitutum, frequentibus afflictum ſupplicis, retruſum in tenebras, gravi fractum pondere catenarum, nervis crura diſtentum, eviſceratum equuleo, exaratum ungulis, aduſtum candentibus laminis, perſeverantis fidei virum, ſed jam tædiantis animi quod diutius differatur ſacræ mortis corona, dicentem: *Vide humilitatem meam, & erue me; quoniam legem tuam non ſum oblitus*. Non ſolum enim in ſtudiis atque propoſitis, ſed etiam in tentationibus humilitatem dici poſſe, teſtimoniis Scripturarum docemur. Siquidem lectum eſt: *Homines acceptabiles in fornace humilitatis*; ταπεινώσεως enim græcus dixit, quod eſt, *humilitatis*. *Eccli. 2. 5.* Hoc ideo poſui quia plurimi habent latini, *in fornace afflictionis*. Latinus diſcernit, græcus non ſeparat: ταπείνωσις & humilitas virtutis dicitur, & humilitas afflictionis. Nihil impedit ſi latinus A ſeparat; non enim græcus ex latino tranſtulit, ſed latinus ex græco.

11. Denique & Hebræi quamdiu in Ægypto erant, in fornace erant ferrea, hoc eſt, in fornace tentationis, in fornace afflictionis, cum duris aſſligerentur imperiis. Unde & ſcriptum eſt: *Quia eduxit eos Deus de fornace ferrea, ex Ægypto*. *Hier. 11. 4.* Fornax erat ferrea; quia nullius adhuc in Ægypto opera virtutum B plena lucebant, nullius aurum illic fuerat comprobatum, nullius plumbum iniquitatis exuſtum. Dura fornax, fornax mortis perpetuæ: quam fornacem nullus poterat evadere, quæ omnes conſumeret, in qua ſolus dolor eſſet & luctus. At vero fornax in qua *Dan. 3. 51.* Ananias, Azarias, Miſael hymnum Domino canebant, fornax aurea illa, non ferrea: per quam toto orbe ſapien- C tia fide devotionis illuxit. Erat quidem etiam hæc fornax in Babylonia, ubi aurum non erat ſpiritale, niſi forte captivum; *Captivam* enim *Dominus duxit captivitatem*. *Ephes. 4. 8.* Hoc erat aurum in Dei ſanctis, qui captivi erant apud Babylonios corpore: ſpiritu autem liberi apud Deum, ſoluti vinculis captivitatis humanæ, jugo gratiæ ſpiritalis innexi. Et fortaſſe eadem fornax ferrea fragi- D libus eſt, aurea perſeverantibus.

12. Omnes oportet per ignem probari, quicumque ad paradiſum redire deſiderant; non enim otioſe ſcriptum eſt, quod ejectis Adam & Eva de paradiſi ſede, poſuit Deus in exitu paradiſi gladium igneum verſatilem. *Gen. 3. 24.* Omnes oportet tranſire per flammas, ſive ille Johannes Evangeliſta ſit, quem ita dilexit Dominus, ut de eo diceret ad Petrum: *Sic eum volo manere .... E quid ad te? Tu me ſequere*. *Johan. 21. 22.* De morte ejus aliqui dubitaverunt, de tranſitu per ignem dubitare non poſſumus; quia in paradiſo eſt, nec ſeparatur a Chriſto. Sive ille ſit Petrus, qui claves accepit regni cælorum, qui ſupra mare ambulavit, oportet ut dicat: *Tranſivimus per ignem & aquam, & induxiſti nos in refrigerium*. *Pſ. 65. 12.* Sed Johanni cito verſabitur igneus gladius; quia non inveni- F tur in eo iniquitas quem dilexit æquitas. Si quid in eo vitii humani fuit, caritas divina decoxit; *Alæ* enim *ejus ſicut alæ ignis*. *Cant. 8. 6.*

13. Qui habuerit hic caritatis ignem, illic ignem gladii timere non poterit. Ipſi Petro qui toties mortem ſuam pro Chriſto obtulit, dicet: *Tranſi, recumbe*. *Luc. 17. 7.* Sed ille dicet: Igne nos examinavit, ſicut igne examinatur argentum; etenim in quo aqua multa excludere non potuit caritatem, quomodo eum ignis

excludet? Sed ille examinabitur ut argentum, ego examinabor ut plumbum: donec plumbum tabeſcat, ardebo. Si nihil argenti in me inventum fuerit, heu me! in ultima inferni detrudar, aut ut ſtipula totus exurar. Si quid inventum in me fuerit auri vel argenti, non per meos actus; ſed per miſericordiam & gratiam Chriſti, per miniſterium ſacerdotii, dicam fortaſſe
Pſ. 24. 3. ego: *Etenim qui ſperant in te, non confundentur.*

14. Illo igitur igneo gladio iniquitas exuretur, quæ ſedet ſuper talentum plumbeum. Ideo unus ignem illum ſentire non potuit, qui eſt juſtitia Dei Chriſtus, quia peccatum non fecit; nihil enim ignis in eo quod exurere poſſet, invenit. Denique ſoli elevatæ ſunt portæ æternales, ut introiret rex gloriæ, non reus cauſæ. Et hic quidem mortem caro illius guſtavit; neque enim aliter poſſet reſurgere. Quod legi, præſumo: quod non legi, veneratus ſcientibus derelinquo: unum confitens, quia quidquid caro illa ſubiit, ideo ſubiit; ut viam ceteris vel triumphandi per martyrii paſſionem, vel tranſeundi in paradiſum ſuis veſtigiis informaret. Nemo ergo ſibi arroget, nemo de meritis, nemo de poteſtate ſe jactet: ſed omnes ſperemus per dominum Jeſum miſericordiam invenire; quoniam omnes ante tribunal ejus ſtabimus. De illo veniam, de illo indulgentiam poſtulabo; quæ enim ſpes alia peccatoribus?

15. Et qui ſe hic aurum putat, habet plumbum: & qui putat ſe granum tritici, habet ſtipulam quæ poſſit exuri. Sed hic ſibi multi aurum videntur. Non illis invideo: ſed tamen aurum examinabitur, uretur ut poſſit
Zach.13.9. probari. Sic enim ſcriptum eſt: *Sicut aurum in conflatorio probabo illos*. Ergo advertant, quia examinabuntur omnes. Multi ergo qui ſe aurum putant, & ipſi humilitatem ſequantur; ut vitia ſua decoquant. Sed hic inanis jactantia eſt; ideo multis qui ſe maſſas putant auri, dicit ſapientior auri maſſa: Omnes nos fornax probabit. Ergo quia examinandi ſumus, ſic nos agamus; ut judicio probari mereamur divino. Teneamus hic poſiti humilitatem; ut cum unuſquiſque noſtrum venerit ad judicium Dei, ad illos ignes quos tranſituri ſumus, dicat: *Vide humilitatem meam, & erue me*; nam ſi ſuperbus fuerit, ſi arrogans, ſi contumax, non poterit hoc dicere. Nemo autem dicet: Vide ſuperbiam meam: ſed, *Vide humilitatem meam*; A ut ejus gratia erui ab illo igne mereatur.

16. Eſt ergo humilitas laboris & fatigationis: eſt & humilitas virtutis atque propoſiti, quam in ſecundis & proſperis, & in otio poſitus tenet juſtus. Nullo licet fractus labore, nullius certaminis dubius eventu, humilem omnibus affectum exhibet, nec ſua extollere ſtudet: ſed magis minuere
B operis ſui pretium, & meriti ſui gratiam. Audi juſtum humiliantem ſe: *Ego ſum*, inquit, *minimus apoſtolorum*. 1.Cor.15.9. Ille vas electionis divinæ, ille gentium doctor minimum eſſe ſe dicit, indignum ejus officii nomine, quod ſuis operibus præferebat; nihilque ſibi arrogat, ſed totum gratiæ Dei deputat. Hoc utique decet juſtum.

17. Hac humilitate Abraham pater Gen.18.27.
C fidei nuncupatus eſt: qui cum divino participaretur alloquio, terram ſe eſſe dicebat, & limum. Ipſe quoque Dominus ait: *Ego autem ſum vermis, &* Pſ.21.7. *non homo: opprobrium hominum, & abjectio plebis*, cum de ſui corporis paſſione loqueretur: qui non quæ ſua ſunt quæſivit, ſed quæ aliorum. Cujus nos imitatores vult fieri Apoſtolus, atque hortatur dicens: *Hoc enim ſentite in vo-* Philip.2.5.
D *bis, quod & in Chriſto Jeſu: qui cum in* 6. & 7. *forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemet ipſum exinanivit formam ſervi accipiens*. Nec nos igitur nobilitatem generis, nec divitias requiramus, ſi volumus Chriſtum ſequi. Exinanivit ſe, cum eſſet in Dei forma: cum dives eſſet, pauper factus eſt. Noli & tu contemnere plebeium, quia nobilis es: noli deſpicere ſervum,
E quia potens es: noli pauperem faſtidire, quia dives es. Numquid nobilior, numquid potentior, numquid ditior Chriſto es? Ille pro te ſuſcepit illa quæ tu deſpicis. Ille pro te humiliavit ſe uſque ad mortem, & mortem crucis; ut tuæ lapſum aboleret ſuperbiæ; ut quod per unius Adæ inobedientiam perdideramus, per unius domini Jeſu obedientiam reciperemus:
F *Propter quod Deus*, inquit, *illum exalta-* Ibidem 9. *vit, & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne* 10. & 11. *nomen; ut in nomine Jeſu omne genuflectatur .... quoniam dominus Jeſus in gloria eſt Dei Patris*.

18. Conſidera, o homo, quid legas. Non laboravit Apoſtolus potentiam Chriſti probare: ſed obedientiam prædicare: ſed demonſtrare quanta ſit humilitatis gratia, quantus ejus profectus. Si ſimplicibus accipias auribus, & Chriſtum exaltavit. Sed Chri-

ſtus

ſtus non quæ ſua, ſed quæ tua erant, A
a illa humilitate quærebat. [a] Accipe ergo argutis auribus: moraliter, tibi profuit; myſtice, tuam redemit ſalutem. Quomodo vis intellige: ſalus eſt tua. Si putas quod Chriſto profuit humilitas ſua; cui ergo non proderit? Si illum exaltavit, quem non augebit? Factus eſt miniſter omnium Dominus, & auctor omnium vapulavit, pedes lavit, crucifixus eſt, mortuus eſt. Sed in his B omnibus detrimentum nullum video divinitatis ejus, profectum operationis agnoſco. Qui nihil habebat, quod ad poteſtatem ſuam adderet, habuit quod ad cultum ſuæ majeſtatis adjungeret. Audeo dicere: operationis ſuæ munus amiſerat, niſi id humilitas recepiſſet. Itaque nos quidem redemit, ſed etiam ſibi adquiſivit. Nihil ergo humilitas C affert diſpendii. Ille qui ſe exinanivit, plenus eſt. Ille qui non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, formam ſervi accipiens, in gloria eſt Dei Patris. Suſcepi quem neſciebam, agnovi quem non cognoſcebam, confiteor quem negabam. Ipſi genu corporis flecto, ipſi genu mentis inflecto, ipſum adoro, quem ante fugiebam.

19. Gratias tibi agimus, domine D Jeſu, quod creaſti nos, ſed creatos feris, beſtiis, mutis animantibus præfeciſti. Majora ſunt viſitationis tuæ munera. Viſitatos majeſtatis tuæ conſortiis
Pſ.21.23. honoraſti, dicens: *Narrabo nomen tuum fratribus meis*; ſuſcepto enim corpore frater es factus, nec Dominus eſſe
b deſiſti. [b] Major redemtionis gratia: periclitantes morte propria redemiſti;
Joha.18.18. ſicut ſcriptum eſt: *Expedit unum hominem mori pro populo*. Suſcitaſti mortuos, E dicens: *Solvite templum hoc, & in triduo*
Johan.2.19. *ſuſcitabo illud*; in illo enim templo Dominici corporis omnibus jus reſurrectionis adcrevit. Reſurgentes adæquaſti
Matt.22.30 Angelis, ſicut dixiſti: *Quoniam quæ non nubunt, & ii qui non ducunt uxores, erunt ſicut Angeli in cælo*. Poſtremo ad dexteram Dei in illo Filii hominis ſolio collocaſti, ſicut ipſe dignatus es di- F
Luc.22.69. cere: *Ex hoc autem erit Filius hominis ſedens ad dexteram virtutis Dei*.

20. Unde Apoſtolus admirans divinæ dona pietatis, ſimul oſtendens unam Patris & Filii eſſe liberalitatem, ait: *Deus autem qui dives eſt in miſericordia*, Ephſ.2.4.
propter multam caritatem qua dilexit nos. Audis in quo debeas, homo, dives eſſe, quas habere [c] virtutes, amare in c
Deo, in te probare: imitare beneficia miſericordiæ caritatiſque cæleſtis. Et addidit: *Et cum eſſemus mortui peccatis*, Ibidem 5.
convivificavit nos in Chriſto, cujus gratia & 6.
eſtis ſalvati: & ſimul ſuſcitavit, ſimul fecit ſedere in cæleſtibus, in Chriſto Jeſu. In Chriſto utique honoratur & caro. Ille igitur qui ad dexteram Dei ſedet, propter nos humiliatus eſt. Ideoque dicit nobis: *Diſcite a me quia mitis ſum*, Matt.11.29
& humilis corde. Non dixit: Diſcite a me, quia potens ſum, ſed quia humilis corde; ut tu illum imiteris, ut tu ei dicas: Domine audivi vocem tuam, implevi præceptum tuum. Dixiſti ut a te diſceremus humilitatem: didicimus non ſolum ſermone tuo, ſed etiam actu tuo: feci quod imperaſti: *Vide humilitatem meam*.

21. Athleta bonus membra ſua monſtrat; ut converſationis ſuæ approbet diſciplinam. Monſtrat etiam tunc membra ſua, quando poſt aliqua certamina graviora, iterum certare compellitur; ut judex videns feſſum corpus, nequaquam eum certare compellat. Et tu oſtende cordis tui humilitatem; ut titulos virtutis oſtendas. Oſtende & corporis tui certamina; ut dicas: *Certamen bonum certavi, curſum conſummavi*: 2.Tim.4.7.
& videns ſpiritalis judex [d] certaminis, d
coronam juſtitiæ decernat; quoniam legem agonis impleſti.

22. Sequitur verſus ſecundus: *Judica* ℣.154.
judicium meum, & libera me: propter verbum tuum vivifica me. Feſtinant innoxii ad judicium, & propriæ innocentiæ arbitris deſiderant citius comprobari. Habet hoc uſus etiam in ſæculo, quod eſt commune cum ſanctis. Verum is qui apud Deum juſtus eſt, habet aliam cauſam judicii non timendi; quia apud miſericordem judicem ſibi cauſa eſt, apud redemtorem ſuum vult cito & ſperat abſolvi. Abſolutio enim matura ſanctorum eſt. Unde & Dominus ait per Ezechielem ad Angelos qui miniſtri ſunt ultionum: *A ſanctis meis incipite*. Ezech.9.6.
Non vult Dominus commune ſanctis cum diaboli ſociis conſortium eſſe judicii; diabolus enim & miniſtri ejus

a Voci, *Accipe*, præmittebant ſuperiores edit. *Ego, inquit, ſi exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipſum*. Sed ea in mſſ. omnibus deſiderantur. Et ſane de verbis Pauli adhuc agitur.

b Vet. edit. *Majorem redemtionis gratiam præſtitiſti; quia periclitantes*. Rom. edit. & mſſ. inter ſe congruunt, niſi quod illa habet, *quia periclitantes*: horum autem aliqui, *Majori redemtionis gratia periclitantes*. Nec ipſi male.

c Edit. ant. *virtutes. Amorem Dei te probato imitari, beneficia miſericordiæ caritatiſque celeſtis*. Rom. *virtutes. Amorem Dei te habere probato, imitare cæleſtis caritatis dulcedinem*. Mſſ. autem ut in textu, niſi quod plures præferunt, *imitari*; ſatius tamen eſt legere cum aliis, *imitare*, ut ſit quaſi concluſio verborum ſuperiorum.

d Poſt vocem, *certaminis*, edit. ſubnectunt, *agonem*: quæ vox deeſt in mſſ. omnibus, nec admodum neceſſaria eſt; cum participium, *videns*, referri poſſit ad illud antecedens: *Oſtende & corporis tui certamina*.

ejus cum hominibus non flagellabuntur. Separata eſt pœna, ubi diſtat & culpa. Ideoque alio loco Scriptura ait: 1. Pet. 4. 17. *Tempus eſt incipere judicium a domo Dei*. Quos miſeratur enim, cito caſtigat; ut non diutius afficiantur futuri exſpectatione judicii, non prolixius miſera reatus forte macerentur; ut unuſquiſque reddat etiam duplicia peccata ſua, quo tandem poſſit abſolvi. POENA ENIM reorum, quædam abſolutio delictorum eſt.

23. Videmus in hoc ſæculo inſertos nexibus catenarum reos in ſpecie pompæ miſerabilis duci: & nonnumquam hoc patiuntur inſontes; ut tolerabilius ſit mori, quam talia ſubire ſupplicia. Optant utique audiri bene ſibi conſcii: optant etiam hi qui gravibus flagitiis urgentur, pœnam mortis celeritate C tranſigere; ut aliquanta compendia pœnarum lucrentur. Spes eſt etiam de judicis miſericordia. Ipſo exſilio clauſtra carceris duriora ſunt, nec reditus in perpetuum omnibus intercluditur relegatis. Si hæc operatur humanum examen, quanto magis Chriſti eſt omnibus expetendum. Differtur diaboli judicium; ut ſit ſemper in pœnis reus, ſemper improbitatis ſuæ innexus catenis, conſcientiæ ſuæ, in perpetuum D ſuſtineat ipſe judicium. Ideo [a] dives Luc. 12. 20. ille in Evangelio, licet peccator pœnalibus urgetur ærumnis, ut citius poſſit evadere: Diabolus autem nequaquam perveniſſe ad judicium demonſtratur, nequaquam adhuc pœnis eſſe ſubjectus; niſi quas ipſe tantorum conſcius ſcelerum ſolvit timore perpetuo, ne aliquando ſecurus ſit.

24. Immo ut verius dicam, ſanctus E ad judicium venit, impius non venit: Pſ. 1. 5. *Quoniam non reſurgunt impii in judicio*. Hic petit ut abſolvatur, alius ut coercitus dimittatur. [b] Qui autem non judicatur, non credidit, ſed impietatis ſuæ judicio ipſe punitur. Apud imperatores iſtos non puniuntur ſceleris rei barbari, quod in ſua gente commiſerint; quia non ſunt ſibi ſubditi, F ſed graviore nomine hoſtes habentur, qui ſine interrogatione privati ſceleris puniuntur. Ita & Chriſtus ſuos caſtigat quos diligit, alienos tamquam generali damnatione impietatis adſtrictos pœnæ donat æternæ; 1. Cor. 15. 26. *Noviſſima enim . . . . deſtruetur mors*: & tamen verecunde docet Propheta exemplo ſui;

A ut etiam qui diffidit operibus ſuis, propter verbum tamen Dei clementiorem ſperet ſententiam.

25. Alius propter divitias vivere cupit, alius propter filios: hic propter verbum Dei vivificari petit, ſicut Symeon Domini exſpectavit adventum; [c] vidit enim Dominum in templo, & ait: *Nunc dimittis ſervum tuum . . . in* Luc. 2. 29. & 30. B *pace; quia viderunt oculi mei ſalutare tuum*: adſerens vivendi ſibi cupiditatem aliam non fuiſſe, niſi ut Chriſtum videret. Denique vidit, & vinculis ſolvi corporis poſtulavit.

26. Poſſumus etiam intelligere: *Judica judicium meum*, quaſi gravior a nobis cauſa ſit de judicio noſtro, quam de errore dicenda. Erranti enim facilius datur venia, quam improbe in alium judicanti: NECESSE EST enim eam formam in te redire judicii, quam in alium ipſe decernendam putaveris.

27. Sequitur verſus tertius: *Longe eſt* ℣. 155. *a peccatoribus ſalus; quoniam juſtitias tuas non exquiſierunt*. Quorum ſerum eſt judicium, eorum ſalus longe eſt: ſed ipſi ſunt ſui auctores periculi, qui Domino non appropinquarunt. Ideo facti ſunt longe, quia voluntate ſua a ſalutis ſe gratia ſeparaverunt. Non refugit eos ſalus, ſed ipſi ſalutem, qui ſe elongaverunt. Venit ad Judæos, ſed ipſi ſalutem non receperunt. Quomodo non receperunt? Audi, Jeſus ſalus eſt, Jeſus filius hominis nuncupatus eſt: *Venit enim Filius hominis quærere, & ſalvum facere quod perierat*: Luc. 19. 10. ſed Judæi dimitti ſibi latronem poſtulaverunt, Joh. 18. Jeſum repudiaverunt.

28. Quis autem eſt qui ſe longe facit a Domino, niſi qui non exquirit juſtitias ejus? Qui vero juſtitias exquirit, prope eſt, adhæret Deo. Et ideo juſtitias Dei quærentibus dicit Apoſtolus: *Vos qui eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti*. Epheſ. 2. 13. Sanguis Chriſti juſtitia eſt. Denique ipſe ait ad Johannem: *Sine . . . nos implere omnem juſtitiam*. Matt. 3. 15.

29. Sequitur verſus quartus: *Miſerationes tuæ multa nimis, Domine: ſecundum* ℣. 156. *judicium tuum vivifica me*. Etſi longe eſt a peccatoribus ſalus; tamen nemo deſperet, quia multæ ſunt miſericordiæ Domini. Qui enim ſuo peccato pereunt, miſericordia Domini liberantur. *Miſerebor*, inquit, *cui miſertus ero*. Exod. 33. 19. Palam apparuit non quærentibus, vocavit

---

a Si quis contendat hic indicari divitem illum epulonem de quo Luc. 8. parabola inſtituitur, hoc dictum intelligat in ſententia eorum, de quibus Enar. in Pſal. 1. ad num. 54. nonnihil obſervavimus. Quod vero negatur diabolus judicium adhuc ſubiiſſe, aut omnino in pœnis eſſe, hæc fuit omnium ant. Patrum opinio, quorum ſeriem texit Maldon. *De Angelis*, *q. 7. de Pœnis dæmonum*.

b Rom. edit. *Qui autem non credit, non judicatur*. Haud incommode, niſi ab aliarum, & mſſ. conſenſu deſciſceret.

c Omnes edit. *Unde & Dominum accipiens in templo, ait*: *Nunc dimitte* &c. Mſſ. vero ut in textu.

cavit refugientes, congregavit ignaros, pro omnibus ſe obtulit paſſioni. Num ergo multum miſericors? Miſericordia enim hominis in proximum ſuom: miſericordia Domini in omnem carnem; ut omnis caro ad Dominam adſcenderet, illa Domini miſeratione donata.

30. Sed cum dixerit multas eſſe Domini miſeratiooes, quomodo ſecundum judicia ejus vivificari petit; maxime cum alibi ipſe dicat: *Et non intres in judicium cum ſervo tuo?* [Pſ. 142. 2.] Sed aliud eſt illud judicium beneficiorum Chriſti, cui reſpoodere non poſſumus (quis eoim poteſt debitum referre naturæ, debitum ſalutis & gratiæ) aliud judicium, quo fragilitatis noſtræ æſtimatione ceoſemur. In hoc ipſo tamen judicinm cum miſericordia copulatum eſt; ut veritas judicii miſeratione Domini temperetur.

31. Aut fortaſſe, quia dixerat: *Judica judicium meum*; [Sup. ℣. 154.] ideo ſubtexuit miſerationes Domini niminm multas eſſe; grave eſt enim de altero judicate. Unde etiam ſcriprum eſt: *Nolite judicare, ut non judicemini*. [Luc. 6. 37.] Cum enim unuſquiſque ſit ſuorum conſcius peccatorum, quomodo poteſt de altetius judicare peccato. Judicet de alterius errore, [3. quæſt. 7. cap. Judicet. §.] qui non habet quod in ſe ipſe condemnet: judicet ille, qui noo agat eadem quæ in alio putaverit punienda; ne cum de alio judicat, in ſe ſerat ipſe ſententiam: judicet ille qui ad pronuntiandum nullo odio, nulla offenſione, nulla levitate ducatur. Audiſti hodie quid judex verus & juſtus locutus ſit: *Non poſſum*, inquit, *ego a me facere quidquam*. [Joban. 5. 30]

32. Nonnulli hæretici ſolebant hinc facere quæſtiones, quaſi infirmus eſſet Filius, qui a ſe nihil ſaceret: quaſi ſecundum divioitatem quoque ſubditus, & paterno ſubjectus imperio: nec advertunt quod hoc quoque magis poteſtatis divinæ unitas comprobetur, ubi purant inter Patrem & Filium eſſe diſtantiam poteſtatis. Nihil a ſe facir Filius, quia per unitatem operationis nec Filius ſine Patre ſacit, nec ſine Filio Pater. Denique Pater dicit ad Filium: *Faciamus bominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*, [Gen. 1. 26.] commonem adſerens operationem eſſe, ubi commune conſilium eſt. Quid ſine Sapientia facit, qui omnia io Sapientia ſecit, ut lectum eſt: *Omnia in Sapientia feciſti?* [Pſ. 103. 24.] Denique Sapientia dixit: *Cum faceret cælos, cum illo eram .... ego eram cui applaudebat*. [Prov. 8. 27. & 30.] Et Evangeliſta ait: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nibil*; [Joban. 1. 3.] ut doceret non ſolum operatorem omnium Filium, ſed etiam paternæ operationis conſortem eſſe.

33. Ego tamen arbitror, quod hic locus ad judicii ſormam videatur eſſe referendus; Evangelium etenim non ſolum fidei doctrina, ſed etiam morum eſt magiſterium, & ſpeculum juſtæ cooverſatioois. Invenio in Evangelio, quod dominus Jeſus multorum affectus, & officia ſuſceperit; ut doceret quomodo nos in his converſari oporteret officiis. Suſcepit perſooam paſtoris, & ait: *Paſtor bonus animam ſuam ponit pro ovibus ſuis*. [Joha. 10. 11.] Ideoque pro rationabili grege ſe ipſum paſſioni corporis noo negavit; ut ovem laſſam crucis ſuæ humeris ſuperponens, pii oneris functiooe recrearet.

34. Suſcepit advocati perſonam: *Ipſum enim advocatum babemus apud Patrem*. [1. Joha. 2. 1.] Pernoctabat io oratione pro nobis; [Luc. 6. 12.] ut nos ſuo infotmaret exemplo quemadmodum veoiam noſtris debeamus exorare peccatis. Non enim ideo pernoctaret, quaſi qui aliter Patrem nobis reconciliare non poſſet: ſed ut qualis advocatus eſſe debeat, demonſtraret: qualis Sacerdos, ut non ſolum diebus, ſed etiam noctibus pro grege Chriſti debeat precator adſiſtere. An impetrandi egebat auxilio, qui facere ipſe poterat quod rogabat, quemadmodum ipſe dicebat: *Ego ad Patrem vado: & quodcumque ab eo petieritis in nomine meo, boc faciam?* [Joban. 14. 12. & 13.] Denique alibi ait, cum Lazarum reſuſcitaret: *Sciebam quod ſemper me audis*. [Joba. 11. 42.] Hic quaſi infirmus pernoctabat, qui ſciebat quod ſemper auditur, & clamavit: *Lazare, veni foras*. [Ibidem 43.] Locuta eſt reſurrectio, mors receſſit.

35. Suſcepit etiam affectum rei, & ſtetit ante jodicem tamquam reus: nec dedignatus eſt Dominus omnium, præſidis vilitatem. Interrogatus tacebat, [Ibidem 19. 9] oſtendens non in clamore vocis, nec in forenſis adſertione patrocinii, ſed in conſcientiæ iotegritate eſſe ionocentiæ defenſionem: oec ſalutem corporis ambiendam, ſed aoimi puritatem. Deoique qoi Suſaooam abſolvit tacentem, ſe obtulit morti. In illa cauſa oſteodit, ut nemo deſperaret: in hac, ut redimendæ univerſitatis ſacrificium non negaret. Cæſus poſtremo, non conviciatus eſt, non repercuſſit: & Domious cæli atque terrarum ſtudium depoſuit oltioois, vocem humilitatis emiſit, dicens: *Si male locutus ſum, teſlimonium perbibe de malo: ſi bene, quid* [Joba. 18. 23.]

me

me cadis? Quaſi infirmus cædis deplorat injuriam: & cum ſe poſſet ulciſci, queri maluit quam vindicare.

36. Ergo & hic perſonam judicis, Johan 5, 30. 3. quæſt. 7. cap. Judices §. Bonus. propoſitumque ſuſcepit, dicens: *Non poſſum a me facere quidquam*. Bonus enim judex nihil ex arbitrio ſuo facit, & domeſticæ propoſito voluntatis: ſed juxta leges & jura pronunciat, ſcitis juris obtemperat, non indulget propriæ voluntati: nihil paratum & meditatum domo deſert: ſed ſicut audit, B ita judicat; & ſicut ſe habet negotii natura, decernit. Obſequitur legibus, non adverſatur: examinat cauſæ merita, non mutat.

37. Diſcite, judices ſæculi, quem in judicando tenere debeatis affectum, quam ſobrietatem, quam ſinceritatem. 2. Tim. 2, 13. Dominus omnium dicit: *Non poſſum ego a me facere quidquam*. Alibi lego: *Negare ſemet ipſum non poteſt*. Non poteſt utique, non per infirmitatem, ſed per integritatem: non per impoſſibilitatem faciendi, ſed per obſervantiam judicandi. QUID NON poteſt qui omnia
a poteſt, [a] niſi quod poſſe nolit? Non vult poſſe quod damnet, non vult poſſe adverſus fidem, non vult poſſe adverſus veritatem. Audi poſtremo ipſum dicentem cur non poſſit a ſe facere Johan. 5. 30 quidquam: *Sicut audio*, inquit, *& judico*, hoc eſt, non ex mea poteſtate decerno D quod libitum, ſed ex judicandi religione, quod juſtum eſt: & ideo judicium meum verum eſt; quia non voluntati meæ indulgeo, ſed æquitati. Audite quid judex dicat cæleſtis. *Non poſſum a me facere quidquam: ſed ſicut audio, & judico*.

38. Et Pilatus dicebat ad dominum Johan. 19. 10. Jeſum: *Poteſtatem habeo dimittendi te, & poteſtatem habeo crucifigendi te*. Uſurpas, o homo, poteſtatem quam non habes; E cum Deus neget ſe habere, qui habet ſuper omnia poteſtatem? Audi quid juſtitia dicat: *Non poſſum a me facere quidquam*. Audite quid judex æquitatis adſerat: *Sicut audio, & judico*. Audite quid judex iniquitatis loquatur: *Poteſtatem habeo dimittendi te, & poteſtatem habeo crucifigendis te*. Tua, Pilate, voce conſtringeris, tua damnaris ſententia. Pro poteſtate igitur, non pro æquitate cruF cifigendum Dominum tradidiſti: per poteſtatem abſolviſti latronem, auctorem vero vitæ interſeciſti. Sed nec
A iſtam a te habuiſti, quam habere te adſeris, poteſtatem. Denique dicit tibi dominus Jeſus: *Non haberes poteſtatem adverſus me ullam, niſi data tibi eſſes deſuper*. Ibidem 11. MALA POTESTAS [b] licere b quod non liceat. Poteſtas iſta tenebrarum eſt, verum non videre, ſed ſpernere.

39. Audite quid verus judex loquatur: *Non quæro voluntatem meam, ſed voluntatem ejus qui miſit me*. Johan. 5. 30 Quaſi homo B loquitur, quaſi judex docet quoniam qui judicat, non voluntati ſuæ obtemperare debet, ſed tenere quod legum eſt. 3. quæſt. 7. cap. Judices § Qui. Conſtitue judicem de hoc ſæculo: numquid poteſt adverſum imperialis formam [c] venire reſcripti? c Numquid poteſt normam auguſtæ definitionis excedere? Quanto magis divini formam debemus ſervare judicii? Chriſtus dicit: *Non quæro voluntatem meam*, hoc eſt, C hominis, quæ vel odio dirigitur, vel ſtudio intenditur, vel gratia inflectitur, vel aliorum mendacio depravatur; *Omnis* enim *homo mendax. Sed voluntatem*, Pſ. 115. 11 inquit, *ejus qui me miſit*; hoc eſt, divinæ cognitionis formam veni docere; 3. quæſt. 7. cap. Judices §. In judicando. ut in judicando magis cordi ſit veritatis cuſtodia, quam obedientia voluntatis. Non ergo hic quoque infirmitas potentiæ, ſed forma eſt expreſſa juſtitiæ.

D 40. Juſtum igitur eſt judicium Filii Dei; quia eſt ſecundum voluntatem Dei, non ſecundum hominis affectum; Deus enim miſericordiarum plenus eſt: & miſericordia ejus cum judicio, & judicium cum miſericordia; neque ſine judicio miſeretur, neque ſine miſericordia judicat. Denique ſcriptum eſt: *Miſericordia ejus in ſtateris. Filii* autem *hominum mendaces in ſtateris, ut decipiant*. Eſai. 28. 17. Pſ. 61. 10. Examinat ergo & trutinat Deus merita E ſingulorum, & quemadmodum pro menſura dat gratiam; ne ſupra menſuram ſit: ita pro menſura dat miſericordiam. Unde ait: *Menſuram bonam, confertam, commotam, ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum. Eadem menſura qua menſi fueritis, reddetur vobis*. Luc. 6. 38. Similiter in ſtatera ſingulorum facta penſantur; ut ſi bona opera malis præponderent, remuneratio præmii deferatur: ſi peccata virtutibus, triſtior reum pœna F conſtringat: quod expreſſum habes ad Timotheum, dicente apoſtolo Paulo: 1. Tim. 5. 24. *Quorumdam hominum peccata manifeſta ſunt præ-*

a Plerique mſſ. *niſi quod poſſit, nolit*. Non male. Alii tamen aliquot, & omnes edit. *niſi quod poſſe nolit*: quod quidem videtur confirmari ex verbis ſequentibus: *Non vult poſſe* &c.

b Mſſ. non pauci, ac vet. edit. *licere, quod nocent*. Alii tamen plures, ac Rom. edit. ut in textu, excepto quod pro, *licere*, hæc repoſuit, *poſſe*.

c Pauci mſſ. *venire decreti*. Reliqui ac omnes edit. *venire reſcripti*. Melius; *reſcriptum* enim imperialis conſtitutio erat, quæ variis nominibus ſolebat appellari. Hæc in vet. Gloſſario dicitur *βασιλέως ἀντίγραφον*, in jure, *ſacri afflatus*, & hic ab Ambroſio ipſo, *auguſta definitio*. Vide Cod. Theod. leg. 1. tit. 1. & Godefr. Briſſ. &c.

præcedentia ad judicium, quoſdam autem & ſubſequuntur. Similiter & facta bona maniſeſta ſunt, & quæ aliter ſe habenr, abſcondi nnn poſſunt.

41. Omnia ergo a dominn Den noſtro menſura quadam, & pnndere fiunt. [Eſai. 40. 13] *Quis poſuit* . . . . inquit, *rupes in* [Ibidem 12.] *ſtatera?* Et ſupra: *Quis menſus eſt manu aquas, & cælum palmo?* Qui noſtra examinat, ſua utique examinata largitur, & ſalvo nmnia decernit examine. Ponderat miſericordiam, ponderat ultinnem; in utroque certum pondus, habiliſque menſura eſt. Unde & Da- [Pſ. 79. 6.] vid ait: *Et potum dabis illis in lacrymis, in menſura;* ne ſine moderatinne menſuræ pœnæ cumuln gravarentur, & ſuſtinere nnn poſſent. Et alibi idem [Pſ. 74. 9.] ait prnpheta: *Calix in manu Domini vini meri plenus eſt mixto. Et inclinavit ex hoc in hoc; verumtamen fæx ejus non eſt exina-* [Hier. 51. 7.] *nita*. Et Hieremias ait: *Calix aureus Babylon in manu Domini, a quo inebriatæ ſunt gentes*: hoc eſt, pœna a nationibus perſoluta eſt; [a] ne diutius inſultarent, quod Dei pnpulum acerbiſſima populatinne vexarent. Senſus igitur verſus Davidici hic eſt: Parata & plena eſt pœna quæ debetur impiis, quam Dnminus declinat in perfidos: ſed tamen miſeratinne ſua non uſque ad fæcem dignatur effundere; ne plenitudinem ſupplicii ferre non poſſint. Inclinat ergo calicem, nnn evacuat. Qund inclinat, cenſuræ eſt: quod nnn evacuat, miſericordiæ.

42. Ergn judicium quoque miſericordia temperat dnminus Deus nnſter. Quis enim nnſtrum ſine divina poteſt miſeratinne ſubſiſtere? Quid poſſumus dignum præmiis facere cæleſtibus? Quis nnſtrum ita adſurgit in hnc corpore; ut animum ſuum elevet, quo jugiter adhæreat Chriſto? Quo tandem hnminum [b] meritum deſertur; ut hæc corruptibilis carn induat incorruptinnem, & mortale hoc induat immnrtaliratem? Quibus laboribus, quibus injuriis poſſumus noſtra eluere [Rom. 8. 18.] peccata? *Indignæ ſunt paſſiones hujus temporis ad ſuperventuram gloriam*. Non ergo ſecundum merita nnſtra, ſed ſecundum miſericordiam Dei, cæleſtium decretorum in homines fnrma procedit.

[V. 157.] 43. Sequitur verſus quintus: *Multi perſequentes me, & tribulantes me: a teſtimoniis tuis non declinavi*. Nnn eſt magnum, ſi tunc a Dei teſtimnniis nnn declines; cum te nullus affligit, nullus perſequitur. Quis enim innffenſe ſibi proſperorum eventuum ſecundante ſucceſſu, fietet ingratus? Quis divitiis adfluens, jugi ſalute robuſtus, nnn ad Dei gratiam referat quod ſibi illa conceſſa ſint? Denique cum ſanctum Job prædicaret Dnminus, ait adverſarius: [Job. 1. 9. 10. & 11.] *Numquid gratis colit Job Dominum? Nonne tu vallaſti eum?* . . . *Mitte manum tuam in omnia quæ habet, ſi non in faciem te benedicit*. Tunc igitur plus probatus eſt, quandn amiſſis opibus & filiis, a Domini cultu & gratia non receſſit. Sed non unus perſecutor eſt: multos miniſtros habet; ſed nnn te terreant: *Per multas* enim *tribulationes*, [Act. 14. 21.] *oportet nos introire in regnum Dei*. Si multæ perſecutinnes, multæ probationes, ubi multæ cornnæ, multa certamina: tibi ergn prnficit, quod multi perſecutores ſunt; ut inter multas perſecutiones facilius invenias quemadmodum coroneris.

44. * Utamur exempln Sebaſtiani martyris, cujus hodie natalis eſt. Hic Medinlanenſis nriundus eſt. Fortaſſe aut jam diſceſſerat perſecutor, aut adhuc nnn venerat in hæc partium, aut mitinr erat. Advertit hic aut nullum eſſe, aut tepere certamen. Romam prnfectus eſt, ubi prnpter fidei ſtudium perſecutinnis acerba fervebant: ibi paſſus eſt, hoc eſt, ibi coronatus. Itaque illic, quo hoſpes advenit, domicilium immortaliratis perpetuæ collocavit. Si unus perſecutor fuiſſet, cnronatus hic martyr utique nnn fuiſſet.

45. Sed quod pejus, non hi ſolum perſecutnres ſunt qui videntur, ſed etiam qui non videntur; & multn plures perſecutores! Sicut enim unus perſecutnr rex multis perſecutinnis præcepta mittebat, & per ſingulas vel civitates, vel provincias erant diverſi perſecutnres: ita etiam diabolus multos miniſtros ſuos dirigit, qui nnn foris tantummodn, ſed etiam intus faciant perſecutinnes in animis ſingulorum. De his dictum eſt perſecutionibus: *Omnes qui volunt pie vivere in Chriſto Jeſu, perſecutionem patiuntur*. [2. Tim. 3. 12] Omnes dixit, nullum excepit. Quis enim ex-

a Mſſ. aliquot bonæ manus, *ne diutius exſultarent*.

b Edit. Era. & ſeq. *meritum deſertur*; ut nimirum congrueret cum ſuperiore vocula, *Quo*: ſed credibilius eſt hanc obire adverbii vices pro, *uſquequo*, ſive, *uſque ad quem gradum*; quandoquidem Amerb. & mſſ. omnes nobiſcum faciunt.

* Vides eam diem qua habitus ab Ambroſio fuit hic ſermo, in Eccleſia Mediolanenſi Sebaſtiano martyri ſacram exſtitiſſe. De cujus quidem martyris patria etſi tam diſtincte pronunciare videatur ſanctus Præſul, ejus tamen verba in diverſos ſenſus traxerunt hiſtorici. Namque a Baron. ad an. 284. num. 12. dicitur *Narbone oriundus, Mediolani vero educatus: vel ut ſanctus Ambroſius* (hoc ſcilicet loco) *& alii tradunt, patre Narbonenſi, matre Mediolanenſi natus Mediolani*. Sauſſaius autem patre Gallo, matre Mediolanenſi Narbone natum fuiſſe ſcribit. Ceteri partim huic, partim illi opinioni facile aſſentiuntur. Denique Acta ejuſdem martyris a Bollando noviſſime ſub Ambroſii noſtri nomine ex veteribus mſſ. edita hæc ſecundum plures mſſ. habent: *Sebaſtianus Mediolanenſium partibus educatus*: at ſecundum quoſdam alios, *Mediolanenſium partium civis*, quod quidem cum textu noſtro optime congruit.

ceptus poteſt eſſe, cum ipſe Dominus perſecutionum tentamenta toleraverit? Perſequitur avaritia, perſequitur ambitio, perſequitur luxuria, perſequitur 1.Cor.6.18. ſuperbia, perſequitur fornicatio. Unde & Apoſtolus ait: *Fugite fornicationem*. Nam qua cauſa fugeres, niſi illa te perſequeretur? Eſt enim malus ſpiritus fornicationis, eſt malus ſpiritus avaritiæ, malus ſpiritus ſuperbiæ.

46. Iſti ſunt perſecutores graves, qui ſine gladii terrore mentem hominis frequenter elidunt, qui illecebris magis, quam terroribus animos expugnant fidelium. Hi tibi hoſtes cavendi, hi graviores tyranni, per quos Adam captus eſt. Multi in perſecutione publica coronati, occulta hac perſecutio- 1.Cor. 7.5. ne ceciderunt. *Foris*, inquit, *pugnæ*, *intus timores*. Advertis quam grave certamen ſit, quod eſt intra hominem; ut ſecum ipſe confligat, cum ſuis cu- Rom. 7.23. 24. & 25. piditatibus prælietur. Ipſe Apoſtolus fluctuat, hæret, adſtringitur, captivari ſe adſerit in lege peccati & mortis corpore debellari, nec potuiſſe evadere, niſi eſſet Domini Jeſu gratia liberatus.

47. Verum ut multæ peſecutiones, ita multa martyria. Quotidie teſtis es Chriſti. Tentatus es ſpiritu fornicationis; ſed veritus Chriſti futurum judicium, temerandam mentis & corporis caſtimoniam non putaſti: martyr es Chriſti. Tentatus es ſpiritu avaritiæ, ut poſſeſſionem minoris invaderes, indefenſæ viduæ jura temerares; & tamen contemplatione cæleſtium præceptorum opem magis ferendam, quam inferendam injuriam judicaſti: teſtis es Chriſti. Denique tales vult teſtes Chriſtus adſiſtere, ſecundum quod ſcri- Eſai. 1. 17. & 18. ptum eſt: *Judicate pupillo, & juſtificate viduam: & venite, diſputemus, dicit Dominus*. Tentatus es ſpiritu ſuperbiæ; ſed videns inopem atque egenum, pia mente compaſſus es, humilitatem magis quam arrogantiam dilexiſti: teſtis es Chriſti; & quod eſt amplius, non ſermonis tantummodo, ſed etiam operis a [a] teſtimonium perhibuiſti. Quis enim locupletior teſtis eſt, quam qui confitetur dominum Jeſum in carne veniſſe, cum Evangelii præcepta cuſtodit? Nam qui audit & non facit, negat Chriſtum: etſi verbo fateatur, operibus negat. Matth.7.22 Quam multis dicentibus: *Domine, domine, nonne in tuo nomine prophetavimus, & dæ-*

A *monia ejecimus, & virtutes multas fecimus*, in illo die reſpondebit: *Diſcedite a me omnes qui operamini iniquitatem*. Ibidem 23. Ille ergo teſtis eſt, qui adſtipulantibus factis, domini Jeſu præcepta teſtatur.

48. Quanti ergo quotidie in occulto martyres Chriſti ſunt, & Jeſum dominum confitentur? Novit hoc martyrium Apoſtolus & teſtimonium Chriſti fidele, qui dixit: *Hæc eſt enim gloriatio noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ*. 2.Cor.1.12. Quanti foris B confeſſi ſunt, & intus negaverunt! Namque uxoris ducendæ gratia, * quæ gentili viro a Chriſtianis parentibus negabatur, ſimulata ad tempus fide, plerique produntur quod foris confeſſi ſunt, intus negaſſe. An fornicationis cauſa tantummodo putamus dominum Deum noſtrum in populum Judæorum tam Num. 25.9. ſevere eſſe commotum; ut viginti tria millia de populo necarentur, propterea quod Madianitæ gentis feminis concubitu miſcerentur: ac non eo quod per C illos concubitus alienigenarum deſciſcere a fide, negare Dominum cogerentur?

49. *Nolite*, inquit, *omni ſpiritui credere*: 1.Johan.4.1. ſed a fructibus eorum cognoſcite, quibus credere debeatis. Venit quis in Eccleſiam, dum honorem affectat ſub imperatoribus Chriſtianis, ſimulato metu orationem ſe fingit deferre: * inclinatur, & ſolo ſternitur, qui genu mentis non flexerit: videt illum homo, Chriſtianum putat: videt homo orantem ſuppliciter, & credit; ſed Deus D audit negantem. Diſcedit probatus ab homine, ſed condemnatus a judice. Quanto tolerabilius fuerat homini negaſſe, & Deo eſſe confeſſum? Licet hoc quoque reprehenſibile; perfecta enim confeſſio & animi quærit devotionem, & vocis profeſſionem: *Corde enim creditur ad juſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem*. Rom.10.10.

50. Ergo in perſecutionibus interio- E ribus eſto fidelis & fortis; ut & iſtis forenſibus perſecutionibus approberis. Et in intimis perſecutionibus ſunt reges, & præſides, terribiles judices poteſtate. Dabis exemplum in Domini tentatione quam pertulit: demonſtrata ſunt ei omnia regna, & dictum eſt ei: *Tibi dabo hæc omnia, ſi procidens adoraveris me*. Matth.4.9. F Lectum & alibi: *Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore*. Rom.6.12. Vides ante quos reges ſtatuari, o homo, ante quos præſides peccatorum, ſi culpa regnat? Quot

a Cunctæ edit. *teſtimonium perhibuiſti: teſtis es Chriſti*: ſed hæc ultima verba mſſ. omittunt; & ſupervacanea eſſe intelliget, quiſquis locum paulo adtentius expenderit.

* Ambroſius cum antiquis PP. conjugia inter fidelem ac infidelem numquam non improbavit: an vero contracta ea diſſolvi voluerint, lis eſt veteres inter ac recentiores Theologos. Id enim illi Gratianum, Magiſtrumque ſententiarum ſecuti, obnixe adfirmant, quod poſtea alii penitus negavere. Sed de his fuſius ad epiſt. ad Vigilium.

* Obſerva ex hoc loco moris fuiſſe apud veteres Chriſtianos in Eccleſia inter orandum non ſolum caput inclinare, ac genua flectere; verum etiam totum ſe in terram proſternere. Hic namque non de catechumenis & pœnitentibus, ſed de fidelibus agi manifeſtum eſt.

Quot peccata, quot vitia, tot reges. Et ante hos adducimur, & ante hos ſtamus. Habent etiam iſti reges tribunal in mentibus plurimorum: ſed ſi quis Chriſtum fateatur, ſtatim regem illum facit eſſe captivum, dejicit de ſolio ſuæ mentis. Quomodo enim poterit diaboli tribunal manere in eo, cui Chriſti tribunal adſurgit?

51. *Multi ergo perſequentes, & tribulantes me*. Et fortaſſe Chriſtus hoc dicit, & dicit in vocibus ſingulorum; ipſum etenim adverſarius perſequitur in nobis. Si declinas perſequentem, Chriſtum abjicis, qui ſe tentari patitur, ut vincat. Ubi illum viderit diabolus, ibi parat inſidias, ibi tentationum machinas admovet, ibi dolos nectit; ut illum, ſi poſſit, excludat. Ubi autem diabolus præliatur, ibi Chriſtus adſiſtit. Ubi diabolus obſidet, ibi Chriſtus includitur, ibi murorum ſpiritalium ſepta defendit. Ergo qui perſecutorem refugit, rejicit etiam defenſo-
Rom. 8. 31. rem. Sed cum audis: *Multi perſequentes, & tribulantes me*, noli timere, qui potes dicere: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Verum hoc dicit ille, qui a teſtimoniis Domini nullo vitiorum declinat amfractu.

v. 158. 52. Sequitur verſus ſextus: *Vidi non ſervantes pactum, & tabeſcebam; quoniam verba tua non cuſtodierunt*. Beatus vir qui in caritate Dei tabeſcit; quia videt non ſervantes pactum. Alius propter vitioſos amores tabeſcit, qui diſtillat dum eſt dilatus amore dilectæ: & dum protelatur flagrantis cupiditatis effectus, animus deficit, vires corporis quadam deformitate palloris, feſſorumque artuum tabe minuuntur. Alius qui pecuniam concupiſcit, donec potiatur ea, avaro miſer tabeſcit affectu. Alius immodice capeſſendi honoris impatiens, ſi deſideria longa ſuſpiret, non mediocri mentis tabe conficitur. Non talis qui
Pſ. 62. 2. & 3. dicit: *Quam diſtabuit caro mea in terra deſerta, in invia, & ſine aqua;* hic enim caſtigabat carnem ſuam, & tabeſcere faciebat, dum indefeſſo deſiderio divinæ cogitationis intentus, & lucem diei ſollicita exſpectatione præveniens, antelucanum ſolvere Domino canticis & hymnis geſtiebat obſequium.

53. Tabeſcit ergo vir pacificus, quando alios videt pacta reſcindere, conſenſuum abolere concordiam, jurgia de pace reparare, in tumultus redire de gratia. Quod utique non facit, qui Domini præcepta cuſtodit: non facit

A qui audit dicentem: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*. Ergo Joh. 14. 27.
qui pactum ſervat, is Chriſti obedit imperiis: qui autem non ſervat, ille Chriſti præcepta contemnit; & quod pejus eſt, comperta faſtidit, & negligit.

54. Sequitur verſus ſeptimus: *Vide* v. 159.
quia præcepta tua dilexi, Domine: in miſericordia tua vivifica me. Hic quoque
B invitat Dominum, ut plenum caritatis ſuæ ſpectet affectum. Nemo dicit, *Vide*, niſi qui judicat ſe, ſi videatur, eſſe placiturum. Et pulcre dicit, *Vide*,
& ſecundum Legem dicit; quia Lex Exod. 23. 17.
præcepit, ut unuſquiſque ter in anno ſe offerat in conſpectu Domini. Quotidie ſe ſanctus offert, quotidie apparet, & non vacuus apparet; non eſt
C enim vacuus, qui de plenitudine ejus accepit. Non erat vacuus David, qui
ait: *Repletum eſt gaudio os noſtrum*; quia Pſ. 125. 2.
gaudium fructus eſt Spiritus ſancti.
Et ſicut de plenitudine Verbi nos o- Johan. 1. 16.
mnes accepimus, quemadmodum dixit Johannes: ita etiam Spiritus ſanctus de plenitudine ſua replevit orbem ter-
rarum. Non erat vacuus Zacharias, Luc. 1. 67.
qui repletus eſt Spiritu ſancto, & pro-
D phetabat adventum domini Jeſu. Non
erat Paulus vacuus, qui evangelizabat Epheſ. 5. 2.
in abundantia: & repletus erat, accipiens odorem bonæ ſuavitatis ab Ephe-
ſiis, placentem Deo hoſtiam. Non 1. Cor. 1. 7.
erant Corinthii vacui, in quibus abundabat Dei gratia, juxta ejuſdem Apoſtoli teſtimonium.

55. Offerebat ſe ergo David quoti-
die Deo, & non vacuus offerebat, Sup. v. 131.
E qui poterat dicere: *Os meum aperui, & duxi ſpiritum*. Ideo ergo dicebat: *Vide quia præcepta tua dilexi*. Audi in quo te offerre debeas Chriſto. Non in his quæ videntur, ſed in occultis, & in abſcondito; ut pater tuus qui videt in abſcondito, reddat tibi, & fidelem remuneret affectum. *Præcepta*, inquit, *tua dilexi*. Non dixit, ſervavi: non dixit, cuſtodivi; nam imprudentes non
F cuſtodierunt præcepta Domini. Aliqui enim * codices habent ἀσυνετοῦντας, hoc eſt, inſipientes, non intelligentes. Ergo qui non intelligunt, non ſapiunt; hi non cuſtodiunt. Qui autem perfectus eſt intellectu, perfectus ſapientia, diligit: quod eſt amplius quam cuſtodire; cuſtodire enim neceſſitatis plerumque eſt, & timoris: diligere caritatis. Cuſtodit qui evangelizat: ſed qui volens evangelizat, mercedem accipit;

* Omnes edit. LXX. Interp. εἶδον ἀσυνετοῦντας, καὶ ἐξετηκόμην; quibus accedit verſio Arabica. Sed Vulg. lat. ex Hebræo, *vidi prævaricantes & tabeſcebam*.

quanto magis qui diligit, mercede donatur? Poſſumus enim non amare quod volumus: non poſſumus nolle quod amamus. Sed quamvis mercedem perfectæ caritatis exſpectet, & miſerationis divinæ ſuffragium poſcit, ut in ea vivificetur a Domino. Non ergo arrogans debitæ mercedis exactor, ſed verecundus miſericordiæ divinæ eſt deprecator.

v. 160. 56. Sequitur verſus octavus: *Principium verborum tuorum veritas: in æternum omnia judicia juſtitiæ tuæ*. Cum principium verborum Dei veritas ſit, veritas utique fidei fundamentum eſt. Primum etenim oportet ut credamus vera eſſe Dei ſummi, quæ in divinis ſcripturis legimus, oracula. Secundum eſt, ut virtutem eorum pleniore cognitione diſ-
Pſ. 110. 9. camus. Sicut enim *Initium ſapientiæ timor Domini*; plenitudo autem ſapientiæ dilectio; lex enim ſapientia, plenitudo autem legis dilectio: ita plenitudo verborum Dei ſapientia, cognitioque juſtitiæ. Nam ſicut a timore Domini proceſſus quidam eſt ad gratiam caritatis: ita a veritate ad judicium juſtitiæ divinæ quidam videtur fieri proceſſus.

57. Veniſti ad Eccleſiam: audiſti unum Deum dici, unde Lex incipit,
Deut. 6. 4. ſicut habes ſcriptum: *Audi, Iſrael, dominus Deus tuus, Deus unus eſt*: crede unum Deum eſſe, non plures deos. Cum autem cœperis legere dominum Jeſum Dei Filium in carne veniſſe propter totius mundi redemtionem, diſtingue ſapienter unum Deum Patrem eſſe, ex quo omnia, & nos in illum: & unum dominum Jeſum, per quem omnia, & nos per ipſum. Cognoſce quia ideo venit, ut virtutis ſemitis noſter informetur affectus, ut morum manſuetudinem converſationis ejus diſceremus exemplo, ut aboleretur culpa per gratiam: & tunc a veritatis confeſſione ad cognitionem juſtitiæ proceſſiſti. Fides principium chriſtiani eſt: plenitudo autem chriſtiani juſtitia eſt. Fides in confeſſione populorum, juſtitia in martyrum paſſione.

58. Sciente igitur in æternum manſura judicia omnia juſtitiæ Dei, caveamus ne opera noſtra diſpliceant, & æternum incipiamus ſubire judicium: nec ſi aliquid boni fecimus, reſupino
2 Cor. 5. 10. ſolvamur affectu. *Omnes oportet nos ante tribunal Chriſti adſiſtere; ut recipiat unuſquiſque quod geſſit, ſive bonum, ſive malum.* Vides quia & Paulus adſiſtet, ut ipſe commemorat. Cave ligna, cave ſtipulam; ne ad judicium Dei tecum deferas, quæ ignis exurat. Cave ne eum in uno aut duobus habeas quod probetur, in pluribus operibus deferas quod offendat. *Si cujus opus arſerit, detrimentum patietur; poteſt tamen & ipſe per ignem ſalvari*. Unde colligitur quia idem homo & ſalvatur ex parte, & condemnatur ex parte. Cognoſcentes itaque multa eſſe judicia, opera noſtra examinemus omnia. In viro juſto grave eſt detrimentum, grave operis alicujus incendium: in impio pœna miſerabilis. Sint magis omnia judicia plena gratiæ, plena florentium coronarum; ne forte dum trutinantur facta noſtra, culpa præponderet. 1. Cor. 3. 15.

SERMO VIGESIMUS-PRIMUS.

ש Scin.

1. INcipit littera vigeſima-prima *Scin*, quæ latine dicitur, *Super vulnus*. Super vulnus quid eſt, niſi medicamentum, quo vulneris acerbitas mitigatur? Super vulnus oleum infunditur; ut omnis vulneris emolliatur aſperitas. Super vulnus malagma, ſuper vulnus alligatura, quibus omne vulnus fovetur. Ubi ergo ſpes refundendæ eſt ſanitatis, ibi adhibentur medicamenta vulneribus. Ubi autem omne caput in dolore, & omne cor in mœſtitia, non eſt vulnus, neque cicatrix, non plaga cum fervore: hoc eſt, ubi non portio ſed univerſitas periclitatur, [a] & quædam corruptio totius corporis tabe conſumitur: ibi non eſt malagma imponere, neque oleum, neque alligaturam. Multo igitur commodius, ut ſit vulnus quod foveas, atque conſtringas, quam ſine vulnere mors ſerpat interior. Iſ. 1. 5. & 6.

2. Sed eſt non ſolum corporis vulnus, ſed etiam mentis, quod oleo quodam mollioris alloquii, & pacifici ſermonis ſuavitate miteſcit. Sunt fomenta verborum, ſunt medicamenta cæleſtium præceptorum, quibus omne nequitiæ virus aboletur. Sunt legis vincula quæ non adurant, ſed magis liberent alligatos: eſt malagma ſpiritale, quo colliſa animæ quædam membra ſolidentur.

3. Con-

[a] Edit. Rom. *& quædam totius conſtitutio corporis tabe conſumitur*. Haud male, niſi recederet ab omnibus aliis edit. & mſſ. quorum lectio etſi minus uſitata, poteſt tamen etiam defendi; cum *quædam corruptio totius corporis*, idem omnino ſit, ac corpus quodammodo corruptum. Rurſus ubi cuncti mſſ. ac vet. edit. *mors ſerpat interior*, eadem Rom. *morbus ſerpat interior*. Sed ea mutatione nihil opus eſt.

A 3. Conſideremus igitur quid ſit vulnus, quid ſupra vulnus. *Principes perſecuti ſunt me gratis*, vulnus eſt. *Exſulto ego in verbis tuis, ſicut qui invenit ſpolia multa*, ſuper vulnus eſt; quia verbis Dominicis vulneris dura curantur.

4. In Threnis quoque Hieremiæ
Thren. 3. 61. 62. & 63. habes ſub hac littera ſcriptum: *Audiſti opprobrium eorum, Domine, omnia conſilia eorum adverſum me, labia inſurgentium mihi, & meditationes eorum adverſum me* B *tota die, ſeſſionem eorum, & reſurrectionem*
Ibidem 64. *eorum*, vulnus eſt. Sed ſubjecit: *Adſpice in oculos eorum: redde illis retributionem, Domine, ſecundum opera manuum ipſorum*, ſuper vulnus eſt; quia vindicta plerumque ſolet dolorem vulneris mitigare. Et infra idem Hieremias ait:
Thren. 4. 21 a *Gaude & lætare, filia Idumæa, [a] quæ habitas in Geth: & quidem ad te pertranſibit calix: bibes, & inebriaberis adhuc*, ſuper C vulnus eſt; calix enim Domini remiſſio peccatorum eſt, quo ſanguis effunditur, qui totius mundi peccata redemit. Hic calix inebriavit gentes; ne proprii meminiſſent doloris, ſed veterem obliviſcerentur errorem. Bona igitur ebrietas ſpiritalis, quæ turbare neſcit cor-
b poris inceſſum, [b] levare mentis novit veſtigium. Bona ebrietas poculi ſalutaris, quæ mœſtitiam peccatricis abolet D conſcientiæ, jucunditatem vitæ infundit æternæ. Ideo Scriptura dicit:
Pſ. 22. 5. *Et poculum tuum inebrians quam præclarum eſt!*

5. Medicamentum igitur ſuper vulnus eſt; quia dominus Jeſus ipſe medicus, qui vulnera noſtra curavit, infundens vinum & oleum, & alligans vulnera Adæ illius, qui deſcendens ab Hieruſalem, a latronibus vulneratus eſt. Caveat ergo unuſquiſque ne deſcendat ab Hieruſalem; peccatis enim ſuis u- E nuſquiſque deſcendit, & meritis adſcendit. Aut quia fragiles ſumus; qui deſcendit, currat ad illum Samarita-
c num, cuſtodem [c] operis ſui, cuſtodem Legis & gratiæ; ut vulneri ſuo poſſit invenire medicinam: qui alligaturam verborum cæleſtium ſuper vulnus im-
Matth. 3. 2. ponat, dicens: *Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cælorum*. Bona alligatura, quæ fracta animæ tuæ oſſa F connectat, & ſoliditate reparata, in priſtinas vires reformet, ac diſciſſos artus ſine ulla ſibi cicatricis offenſione reſtituat.

A 6. De litteræ interpretatione ſatis pro captu noſtro dictum putamus: adoriamur ſancti Prophetæ verſus conſiderare, quos Spiritu ſancto revelante ſubjecit: *Principes perſecuti ſunt me gratis, & a verbis tuis trepidavit cor meum*. v. 161. Si veterem repetamus hiſtoriam, & Saul, & Abeſſalon, & multi alienigenæ principes ſanctum David perſecuti ſunt: ſed nemo potuit de eo trium- B phare. Sunt & principes mundi, rectoreſque tenebrarum, qui te in tuo pectore conantur opprimere, & perſecutionum ſæva intus operantur, promittentes regna terrarum, honores atque divitias, ſi fragili mente ſuccumbas, & obediendum eorum imperiis arbitreris. Iſti principes interdum gratis perſequuntur, interdum non gratis. Gratis eum perſequuntur, apud quem nihil C ſuum inveniunt, & eum ſubjugare contendunt: non gratis perſequuntur eum, qui ſe eorum dederit poteſtati, & in poſſeſſionem ſæculi totus intraverit; in ſuos enim ſibi jure dominatum vindicant, atque ab iis mercedem iniquitatis efflagitant.

7. Bene hoc martyr dicit, quod injuſte perſecutionum tormenta ſuſtineat, qui nihil rapuerit, nullum violentus D oppreſſerit, nullius ſanguinem fuderit, [d] nullius thorum putaverit eſſe violan- d dum: qui nihil legibus debeat, & graviora latronum ſuſtinere cogatur ſupplicia: qui loquatur juſta, & non audiatur: qui loquatur plena ſalutis, & impugnetur, ut poſſit dicere: *Cum lo-* Pſ. 119. 7. *quebar illis, impugnabant me gratis*. Gratis igitur perſecutionem patitur, qui impugnatur ſine crimine: impugnatur ut noxius, cum ſit in tali confeſſione E laudabilis: impugnatur quaſi veneficus, quia in nomine Domini gloriatur; cum pietas virtutum omnium fundamentum ſit. Vere fruſtra impugnatur, qui apud impios & infidos impietatis arceſſitur, cum fidei ſit magiſter.

8. Verum is qui gratis impugnatur, fortis debet eſſe & conſtans. Quomodo ergo ſubtexuit: *Et a verbis tuis trepidavit cor meum?* Trepidare infirmitatis eſt, F timoris atque formidinis. Sed eſt etiam infirmitas ad ſalutem: eſt etiam timor ſanctorum. *Timete Dominum ſancti ejus*; Pſ. 33. 10. & : *Beatus vir qui timet Dominum*. Qua ratione *Beatus?* Quia *in mandatis ejus* Pſ. 111. 1.

cupiet

[a] Ita cuncti mſſ. atque edit. vet. Rom. vero, *quæ habitas in terra Hus*. Et certe hic ei favet textus Hebræus, atque omnes verſiones, excepta LXX Interp. hi enim vocem *Hus*, non admittunt, ſed locum exhibent in hæc verba, ἡ κατοικοῦσα ἐπὶ γῆς: ubi pro γῆς, quin Ambr. legerit γὲθ, non eſt dubium.

[b] Rom. edit. cum parte mſſ. *levare mentis non novit veſtigium*. Melius aliæ cum reliquis mſſ. omittunt negationem.

[c] Omnes edit. *corporis ſui*. Omnes mſſ. *operis ſui*, duobus exceptis, in quibus utrumque prætermiſſum eſt.

[d] Mſſ. bene multi, *nullum juſtorum*. Sed ea varietas inde profecta eſt, quod in quibuſdam mſſ. vox, *nullius*, ita dividebatur, ut poſteriores litteræ voci ſequenti adhærerent; unde in nonnullis etiamnum legimus, *nulli juſtorum*: quod cum aperte vitioſum ſit, alii proprio marte repoſuerunt, *nullum juſtorum*.

cupiet nimis. Pone ergo martyrem inter pericula conſtitutum; cum inde immanitas beſtiarum ad incutiendum terrorem infremat: aliunde ſtridor candentium laminarum, & flamma fornacis ardentis exæſtuet: ex parte alia perſonent tractus gravium catenarum; hinc carnifex cruentus adſiſtat: pone, inquam, circumſpectantem omnia plena ſupplicii, deinde cogitantem mandata divina, illum ignem perpetuum, illud ſine fine incendium perfidorum, illam pœnæ recrudeſcentis ærumnam; trepidare corde, ne dum præſentibus cedit, perpetuis ſe dedat exitiis; perturbari animo, dum futuri judicii rhomphæam illam terribilem [a] quadam conſpectus ſui acie contuetur. Nonne hanc trepidationem fiduciæ viri conſtantis æquabis? In eumdem concurrit effectum confidentia cupientis æterna, & divina trepidantis. Sit tamen fortior ille qui ſperat: ſit fortior qui præſumit.

9. Utinam ego talis eſſe merear; ut ſi forte perſecutor ingruerit, non conſiderem ſuppliciorum meorum acerbitates; non metiar tormenta, non pœnas; non cogitem ullius atrocitatem doloris; ſed hæc omnia levia ducam: trepidem autem; ne Chriſtus me neget, ne Chriſtus excludat, ne me repellat de concilio ſacerdotum, ſi indignum eo collegio judicaverit; videat magis licet permotum corporalium terrore pœnarum, plus tamen trepidantem futura judicia. Et ſi dixerit mihi: *Modicæ fidei, quare dubitaſti?* (Matth. 14. 31.) porriget tamen dexteram, & inſurgentis hujus ſæculi fluctus mole turbatum, fida mentis ſtatione firmabit.

10. Sequitur verſus ſecundus: *Exſulto ego in verbis tuis, ſicut qui invenit ſpolia multa.* (℣. 162.) Bona igitur trepidatio a verbis Dei, ſi exſultationem generat; qui enim trepidat a verbis Dei, poſtea exſultat in verbis Dei. Ergo qui habet in aula ſua, corde videlicet ſuo, verba Dei, excludit ſermones principum a corde ſuo: excludit timor timorem. Si enim ingreſſus quis balneas, ſolis deponit æſtus, & calor excludit calorem: quanto magis divini judicii terror hunc terrorem excludit humanum: fervorem gratiæ ſæcularis, gratiæ fervor æternæ?

11. Exſultat ergo qui habet verbum Dei; habet enim ſpolia multa, quæ Judæis abſtulit: habet proſtrati hoſtis exuvias. Sicut David abſtulit Goliæ gladium, & ipſius gladio caput ejus exſecuit: (1. Reg. 17. 51.) ſic verus David humilis atque manſuetus dominus Jeſus, intelligibilis Goliæ caput armis ipſius amputavit. Arma enim diaboli gentes erant: fide autem gentium vulneratus caput quod habebat, amiſit. Detracta ſunt ſpolia proſtrato, vaſa ejus direpta; quia alligatus eſt fortis. Vas diaboli caro erat hominis peccatoris: ſed poſteaquam in Chriſtum credidimus, caro noſtra cœpit eſſe vas electionis; ut habes de apoſtolo Paulo, qui ad gentes miſſus eſt, dictum a domino Jeſu ad Ananiam: *Vade, quoniam vas electionis mihi eſt.* (Act. 9. 15.) Merito ergo vocatum nomen eſt Chriſti: *Velociter ſpolia detrahe,* [b] *divide cito; quia priuſquam ſciat puer vocare patrem aut matrem, accipiet virtutem Damaſci, & ſpolia Samariæ contra regem Aſſyriorum.* (Eſai. 8. 3. & 4.) Ergo rex Aſſyriorum, eorum ſcilicet quos vanos ſua perfidia fecerat, amiſit ſpolia quæ tenebat. Et ut iterum cognoſcas, quia ſpolia Chriſtus a diabolo, quæ in Adam ille invaſerat, vindicavit: [c] & Sabain viri excelſi ad dominum Jeſum alligati vinculis tranſierunt, atque ipſum adorare cœperunt, quia captivam duxit captivitatem. Ideo caput ejus abſtulit; ut ipſe caput eſſet corporis interemti. Merito nunc gentes toto orbe caput regale circumferunt; quia membra ſunt Chriſti.

12. Cognoviſti de nationibus, cognoſce etiam de Judæis, quibus dominus Jeſus abſtulit ſpolia; hoc eſt, regnum cælorum abſtulit, & dedit genti facienti fructum ejus. Abſtulit virtutem panis, & virtutem aquæ, prophetam, & admirabilem conſiliarium, & prudentem architectum, & ſapientem auditorem. (Eſai. 3. & ſeq.) Illis abſtulit, nobis dedit. Merito *exſulto .... ſicut qui invenit ſpolia multa.* Sine labore meo inveni ſpolia quæ non habebam. Inveni [*] Heptateuchum, inveni Regnorum libros, inveni prophetarum ſcripta, inveni Eſdram, inveni Pſalmos, inveni Proverbia, inveni Eccleſiaſtem, inveni Cantica canticorum, inveni admirabilem conſiliarium Chriſtum, inveni Pau-

a Sic mſſ. complures: Alii autem, & omnes edit. *quadam conſpectus ſpecie contuentur.* Utrumque non male. Quod vero eædem edit. conſequenter legunt: *Nonne ad hanc trepidationem fiduciæ viri conſtantis, æqualis in eumdem concurrit effectum* &c. Hic ſane aut nullus, aut multum confuſus ſenſus erui poterat; quapropter locum ex mſſ. reſtituimus.

b Nonnulli mſſ. cum textu Hebr. & pleriſque verſionibus, *cito prædare.* Sed alii magno numero, & cunctæ edit. *divide cito*: quibuſcum faciunt LXX, apud quos legas, ὀξέως προνόμευσον.

c Omnes edit. *& Saba dono adduxit: viri excelſi* &c. Sed veriſimile eſt verba quæ in mſſ. deſunt, addita fuiſſe, ut alluſio fieret ad Pſal. 71. 10. cum forte ad Eſai. 45. 14. tantum alludatur.

* Per *Heptateuchum* intellige priores 7. vet. Teſtam. libros; ita tamen ut *Judices* ac *Ruth* unico libro comprehendantur. Etenim hunc illi tamquam partem aut appendicem ab Hebræis adjungi ſolitum docet Joſeph lib. 2. *contra Appionem*. Origenes *Philoc.* cap. 3. & alii poſt ipſos.

Paulum prudentem architectum, inveni ſapientem auditorem populum Chriſtianum, qui novit ea quæ leguntur, audire; ille enim audit, qui ea quæ audit, intelligit. Lex ſpiritalis eſt. Non illam audit Judæus, qui audit corporaliter: ſed ille audit, qui audit in ſpiritu. Habent illi libros ſed ſenſum librorum non habent. Habent prophetas, ſed non habent quem illi prophetaverunt. Quomodo enim habent, quem non receperunt? Ideo cum Moyſe & Elia mihi apparuit; quia ab illis receſſit. Multa habet ſpolia, qui habet Dei Verbum. Habet reſurrectionem, habet juſtitiam, virtutem atque ſapientiam, habet omoia; quia in ipſo conſtant omnia. *Exod. 12, 36.* Hebræi ſpoliaverunt Ægyptios, & vaſa eorum abſtulerunt: Judæorum ſpolia haber populus Chriſtianus, & totum habemus quod illi habere ſe neſciebant. Illi aurum & argentum materiale abſtulerunt, nos aurum mentis accepimus, nos adquiſivimus cæleſtis ſermonis argentum.

℣. 163. 13. Sequitur verſus tertius: *Injuſtitiam odio babui, & abominatus ſum: legem autem tuam dilexi*. Merito odit injuſtitiam, qui habet arma juſtitiæ. Hebræus cum haberet hæc arma, hoc eſt, Legem & prophetas, murem abominabatur mortuum; *Num. 19, 11.* quia Lex dicit: *Omnis qui tetigerit mortuum .... immundus erit*; & & humanitatis ſuprema negabat officia defunctis: ſed Legi ooo eſt mortuus, niſi qui injuſtus eſt. Hæc eſt immunditia juſti, quæ Iniquitas. Quid enim immundius, quam mentem, qua nihil homini pretioſius eſt datum, turpibus commaculare criminibus, & atrocibus efferare commentis? Quid illis prodeſt quod mortuum hominem viſere teformidant? [a] Utinam vita eorum non pollueret appropinquantem, quorum mors contaminare neminem poteſt. Mors nemini nocet, utinam vita non noceat. CONTAGIUM enim colluvioois, conſortium iniquitatis eſt. Quomodo ergo contaminare poteſt, qui iniquus eſſe jam non poteſt; cum etiamſi fuit, tamen eſſe deſivit? Fuge ergo iniquitatem, ne te comprehendat. Fuge injuſtitiam, quæ viventes adhuc mortuos facit.

14. Sed nemo ſugit iniquitatem, niſi qui diligit æquitatem; & ideo air: *Legem tuam autem dilexi*. In lege æquitas eſt, ſi ſpiritalem accipias legem, ſi conſurgas cum Chriſto, & ibi altare ſacro-ſanctum illud cæleſte conſideres, non altare terrenum, quod hoſtili depopulatione deſtructum eſt. Si illam Hieruſalem ſpectes, quæ in cælo eſt, non iſtam quæ a populo Judæorum frequentabatur in terris, quæ propter incolarum perfidiam a Romano exercitu triumphata, injecto flagravit incendio. Si intuearis in illum principem ſacerdotum, de quo ſcriptum eſt: *Habentes itaque magnum ſacerdotem egreſſum de cælis, Jeſum Filium Dei, teneamus confeſſionem fidelem*: *Heb. 4. 14.* qui quotidie advocatus pro nobis eſt apud Patrem; ut pro quibus in diebus carnis ſuæ miſericordi eſt compaſſus affectu, pro his operetur remiſſionem quotidie peccatorum. Quæ enim ſpes alia generi humano, niſi omnium viveotium delicta donentur? Ille ergo princeps ſolus eſt ſacerdotum, cui adſtant pii ſacerdotes, in cæleſtium ſacrarium illud altiſſimum merito proprii cruoris ingreſſi. Illa ergo lex diligenda, in qua verus Hebræus liber ab omni ſervitute vitiorum eſt, in qua magnum ſabbatum, & inoffenſa requies defunctorum, in qua mortui populi ſemen reſuſcitatur non commixtione, ſed redemtione fraterna. Secuodum hanc ergo legem odio habet ſanctus injuſtitiam, noo injuſtum qui poteſt ſæpe converti: nec mortuorum reliquias, ſed mortuam iniquitatem exſecratur, & reſugit.

15. Sequitur verſus quartus: *Septies in die laudem dixi tibi, ſuper judicia juſtitiæ tuæ*. *℣. 164.* Et numero quidem ſtudium ſanctæ devotionis exprimitur: ſed puto magis quod purus, & quietus, ac vacuus ab omni onere delictorum declaretur affectus; ut ſine ullo iracundiæ imprecationis, aut flagitioſæ cnpiditatis incendio deferatur oratio; nihil quod alii noceat poſtulemus; nibil quod nos ſæcnlaribus petitionibus decoloret. Laudemus in hymnis & canticis, vera ſemper & juſta ea quæ de divinis canimus laudibus, confitentes. Non ſit anceps & dubia ſententia: non diſcolor mentis intentio, non materialibus oegotiis occupata a propoſiti ſpiritalis exſecutione deflectat. Juſtificetur ſemper juſtitia Dei tranquillo animo, non otio ſeriato.

16. Sequitur verſus quintus: *Pax multa diligentibus nomen tuum: & non eſt illis ſcandalum*. *℣. 165.* Supra diximus quia caritas excludit timorem: *Sup. ℣. 62.* nunc dicimus quia excludit omnem perturbationem. Etenim qui Deum diligit, profunda eſt in eo confirmatæ mentis tranquillitas.

[a] Ita mſſ. omnes, & Rom. edit. quod etiam cum ſequentibus belle congruit. Edit. tamen vet. *Utinam vitia eorum non polluerent*.

Cant. 8. 7. litas. *Aqua*, inquit, *multa excludere non poterit caritatem, & flumina non inundabunt eam*. Multa aqua diverſarum eſt paſſionum, & flumina ſæcularium cupiditatum corporalibus motibus incitata, [a] quæ tamen murum caritatis ſubvertere non poſſunt. Ideoque caritate fundatus dicit: *Torrentem pertranſivit anima noſtra*. Numquid aqua maris excludere Moyſis potuit caritatem? Et ut ſecundum litteram tibi pſalmorum ſeries ſuffragetur, nempe diligens Deum, tutum ſibi credidit iter eſſe per maria. Qui autem non dilexerunt Deum, hi demerſi fluctibus dignum ſacrilegiis ſuis exitum pertulerunt. Elias atque Eliſæus Jordanem tranſmiſerunt pede; & hæc fuit nimiæ merces & gratia caritatis. Hi igitur ut tranſirent aquas fluvii Jordanis, paſſionum fluenta noſtrarum mentis prius veſtigio tranſierunt. De hac aqua dicit Dominus: *Si tranſeas per aquam, tecum ſum; & flumina non inundabunt te*. Adeſt ſuis juſtis ſemper cum aliquibus [b] teruntur adverſis; ſi tamen tranſeant mente conſtanti, non dubitanti; non fidei turbentur incerto.

Pſ. 123. 5.

4. Reg. 2. 8.

Eſai. 43. 2.

17. Tranſi ergo & tu fidelis animi directione, ſi divinam vis tibi adeſſe præſentiam: ſi non ſolum pax, ſed etiam multa pax ſit in animo tuo, nulla te prælia diverſæ cupiditatis impugnent, non iracundia ſtimulet, non libido: & ſi eſt pugna, tamen foris, non intus ſit. Præliare adverſus perſequentes, licet & ipſis ſilentio ſæpe cedendum ſit, quia tibi vincunt. Illorum potentia, tua victoria eſt. Tunc denique triumphantur, cum ſe viciſſe crediderint. Non ergo te impugnet avaritia, non cupiditas exagitet, non triſtitia dejiciat, non inflammet libido, non reſupinet ſuperbia, non curvet ambitio, non formido conſternat. Pax multa abundet tibi, quæ exſuperat omnem mentem, ſecundum Apoſtoli ſententiam: quo nihil pulcrius dici potuit. SUMMUS ENIM ſapientiæ finis eſt; ut ſimus mente tranquilla: non commentitiis poetarum fabulis lubricus turbetur affectus. Summus finis eſt juſtitiæ; ut iniquitas mentem juſti movere non poſſit. Virtutis totius hic finis, [c] & corporeæ ipſius fortitudinis; ut confecto bello, pacem reformet. Paci ergo & ipſa plerumque militat fortitudo bellandi: nemo ergo pacificum turbet affectum.

Philip. 4. 7.

18. Multa generantur ad perturbationem hominis: & uxor plerumque decepta ſerpentis inſidiis animum viri exagitare conatur: & pater fidem filii frequenter irridet: & vir conjugis ſuæ mentem tentat opprobriis. Sed in his omnibus ſuperat juſtus, & dicit: *Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia .... an perſecutio?* Quoties ipſa benefacta crimini dantur? Quoties virtus opprobrio ducitur? Quoties ipſa ingrata eſt gratia? Vendidit juſtus facultates ſuas, diſpenſavit pauperibus, nihil ſibi reliquit: contemnitur plerumque in ipſa Eccleſia; quia dives eſſe deſivit, ſicut ſcriptum eſt: *Si dederit vir omnes facultates ſuas in caritate, contemtu contemtus erit*. Non ergo moveatur; non enim mercedem hujus ſæculi, nec gratiam, ſed vitæ quæſivit æternæ. Non indignetur, quia homines pecuniis magis quam operibus bonis deferunt. Nam ſi ei propter bonum opus in hoc ſæculo deferatur, & hujus ſtudii fructum hic adipiſcatur, dicitur de eo: Percepit mercedem ſuam. Habet quidem opus bonum, & hic gratiam: ſed brevis portio emerendæ ſalutis eſt. Serva futuris mercedem tuam: & iſtius ſæculi opprobria incrementa mercedis tuæ judica. Cogita ſemper Apoſtolicum illud, quod *Indignæ ſint paſſiones hujus temporis ad ſuperventuram gloriam*. Nullis ergo juſtus frangatur injuriis, nullis moveatur periculis, nullis tentetur procellis; ſive mors ingruat, ſive vita, ſive Angeli cælorum. Neque dejiciatur adverſis, neque extollatur ſecundis. Nuſquam ſit ejus infirmus affectus. Et mors tentat, & vita tentat: cave ſcandalum.

Rom. 8. 35.

Cant. 8. 7.

Matth. 6. 2.

Rom. 8. 18.

19. Qui pacem habet, quæ omnem mentem ſuperat, magnus eſt: non eſt de puſillis iſtis. Ideo ſcandalum pati non debet; quia puſillorum eſt exagitari ſcandalo. Unde & Dominus ait: *Quicumque ſcandalizaverit unum de puſillis iſtis minimis*. Non ſolum puſillos, ſed etiam minimos dixit, quos perturbant ſcandala; & ideo gravi obnoxius pœnæ eſt, ut legiſti, quicumque turbaverit infirmæ mentis infantiam. Sicut enim graviori dignus ſupplicio eſt, qui perſuaſerit crimen infantulo, & incautam præcipitarit ætatem: ita qui invalidum, & inſipientem, & improvidum circumſcripſerit perſuaſione erroris, aut exagitatione cordis affectum. Vis ſcire quam infirmus ſit qui ſcandalizatur?

Matt. 18. 6.

Non

[a] Sex mſſ. *murum tamen caritatem ſubevertere non poſſunt*.

[b] Ita vet. edit. & cuncti mſſ. Rom. edit. ſola; *teruntur adverſis*. Minus bene, Infra vero edit. vet. & quædam Pariſ. *ſed etiam multa ſit in animo tuo dilectio*. Rom. cum mſſ. omnibus, *ſed etiam multa pax* &c.

[c] Edit. vet. & Pariſ quædam, *ut corporea ipſius fortitudinis efficiat miles bella*. Rom. cum mſſ. in lectionem noſtram conſentiunt: niſi quod illa vocem, *miles*, tranſtulit in membrum ſequens hoc modo, *miles pacem reformet*: ſed ea mutatio non admodum ſenſui neceſſaria eſt.

1.Cor.8.13. *Non manducabo*, inquit, *carnem . . . ne fratrem meum ſcandalizem*. Quanta infirmitas, & quædam infantia animi; ut eum etiam eſca fratris exagitet? Unde nnn poteſt homini eſſe præcipitium, quando etiam hine eſt periculum?

20. Et quod pejus eſt, infitmitas hujuſmodi ſerpit in multos. Vides inopem juſtum, tentaris: vides divitem iniquum, tentaris: vides ſine liberis ſanctum, tentaris: vides liberis, honnribus, laudibus ſæcularibus abundantem injuſtum, tentaris. Quantæ foveæ, quanti laquei, & quod eſt gravius, qui plurimos ſtrangulent? In Sodnmitana urbe vix unus Lot qui non tentaretur inventus eſt, cujus tamen uxor non potuit tentatioois laqueos evadere. Hebræorum populus maria tranſivit: ſed non potuit tentamenta tranſire. Tentati ſunt omnes præter Jeſum, & Caleb, qui ideo de ſenioribus terram repromiſſionis introire meruerunt; quia fuerunt tentatinnis expertes. Nec Aaron introivit, nec Maria; quia & ipſi tentati ſunt. Nec Moyſes introivit; quia dux erat populi qui tentabatur: typus Legis quæ excludere tentamenta non poterat, nnn poterat in terram reſurrectionis inducere; quia iſta Evangelio gratia debebatur. Lex pacem non potuit date; ideo Moyſes quoad vixit, ſemper præliatus eſt: ſemper Legis populus in ancipiti bellorum eſt: Jeſus autem Nave plebis animos profuoda pace compoſuit; quoniam qui ſub Lege eſt, agitatur incertis: qui ſub Evan-
Johan. 14. 27. gelio, audit dicentem: *Pacem relinquo vobis: pacem meam do vobis*. Idenque diligentibus non eſt ſcandalum.

21. Accipe aliter: crux Domini Judæis ſcaodalum, Græcis ſtultitia eſt. Scandalum eſt perfido; quia dicit Judæus: Ergo hic Deus eſt, qui homo viſus eſt, hic Deus eſt qui jejunavit, hic Deus eſt qui vapulavit, hic Deus eſt qui crucifixus eſt, hic Deus eſt qui de cruce deſcendere, & ſe liberare non potuit? Denique hoc dicebant
Matth. 27. 42. & 43. tempore Dominicæ paſſioois: *Deſcendat de cruce, & credimus ei. Confidit in Deo, liberet nunc eum, ſi vult*. Non te iſta tentent, non te iſta petturbent, non in animum tuum hujuſmodi ſe ingerant cogitationes. Ubi pax, & multa pax: ibi crux Chriſti non opprobrio, ſed ſaluti eſt. Non ſuit npprobtio Petro crux Chriſti, quæ tantum ei gloriæ dedit; ut inverſis Cbriſtum honoraret veſtigiis: metuens ne ſi ea ſpecie crucifixus eſſet, qua Domious, affectaſſe Domini gloriam videretur. Crux ergn

A npprobrium perfido: fideli autem gratia, fideli redemtio, fideli reſurrectio eſt; quia prn nnbis paſſus eſt Dominus; quia illn nos tedemit ſanguine, illa ad paradiſum reſurrectione revocavit. Qui hæc credit, quomodo poteſt turbari, cui ſpes regni cæleſtis adſurgit?

22. Sequitur verſus ſextus: *Exſpectabam ſalutare tuum, Domine, & præcepta* v.166.
tua feci. Qui exſpectat, ſperat. Carita-
B tem ergn ſpes præcedit, ſequitur ſalus. Spes igitur præcurrit effectum; ideo qui exſpectavit ſalutem a Domino, præcepta Domini fecit. Unde & Do- Johan. 15.
minus appellat amicos in Evangelio, 14. & 15.
non ſervos, qui ſua præcepta feceruot. Qui diligit enim, facit, & qui fecerit, merito dilectionis remuneratione donatur.

C 23. Sequitur verſus ſeptimus: *Cuſtodivit anima mea teſtimonia tua: & dilexit ea* v.167.
nimis. Plus eſt diligere, quam cuſtodire: & ſupra diximus quia cuſtodire, v.159.
interdum neceſſitatis eſt, vel timoris: num.55.
diligere caritatis. Ideo cum hic dixiſſet: *Cuſtodivi*, adjecit: *Dilexi*; ut cuſtodia amantis fuerit, non timentis. Qui nimium diligit, nimium cuſtodit.

24. Sequitur verſus octavus: *Servavi* v.168.
D *præcepta tua & teſtimonia tua; quoniam omnes viæ meæ ante te, Domine*. Beatus qui poteſt dicere: *Omnes viæ meæ ante te*: qui nolit abſcondere nmnes cogitatinnes ſuas, omnes actus ſuos: abſcondebat Adam viam ſuam, abſcondebat Eva poſt culpam, abſcondebat Cain necem fratris. In affectu habemus abſcondete, non in effectu. Plena abſcondentis perfidia, etſi apud Dcum nulla ſit latebra. Ideo Eccleſia in Canticis ſua ei
E ſecreta mnnſtrabat, dicens: *Adſumam* Cant.8.2.
te, & inducam te in domum matris meæ, & in ſecretum ejus quæ concepit me. Nam etſi Deus nmnia videat cordis ncculta; bonum tamen eſt ut unuſquiſque animam ſuam ei aperiat & expandat, & tamquam lumini, vel calori ejus occurrat. Nec immerito gloriatur Eccleſia, dicens: *Ego eram in oculis ejus tamquam* Vid. n. 10.
F *inveniens pacem*; quoniam vias ſuas prodere non timebat. Juſti ergo eſt iſta vox: *Oculi* enim *Domini ſuper juſtos*. Pſ. 33. 16.
Itaque domino Jeſu Chriſto, qui eſt via & veritas, beoe hoc dicitur ab iis qui illam veram viam fide, moribus, actuque deſiderant convenire: *Omnes viæ meæ coram te, Domine*. Nulla enim poteſt via eſſe bona, niſi quam tu illuminandam tui viſitatione luminis judicaveris: cui eſt honnr, gloria, laus, perpetuitas a ſæculis, & nunc, & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculntum. Amen.

SERMO

VIGESIMUS-SECUNDUS.

ת Tau.

1. INcipit littera *Tau*, quæ latina interpretatione ſignificat, *Erravit*: alia interpretatio habet, *Conſummavit*. Quid eſt erravit? Vigeſima ſecunda littera eſt, quæ apud Hebræos eſt ultima. Pſalmo autem iſto, hoc eſt, *Sup. in prolog. hujus Pſal.* centeſimo octavo decimo profectum hominis diximus ſignificari, qui doctrinæ moralis magiſteriis eruditus, deponeret omnem inexercitatæ mentis infantiam: adſumeret autem veterani conſilii ſcientiam, & prudentiæ ſenilis ætatem. Ubi autem error eſt, culpa ſignatur. Hic ergo eſt profectus finis, ut etiam culpæ ſit. Sed vide quid interpretetur. *Erravit*, inquit; non errat, ſed *erravit*. Erraſſe, præteriti eſt temporis: errare, præſentis. Qui erravit, deſivit errare, & veterem condemnat errorem. De eo enim dicitur, erravit, qui in errore jam non ſit; nam is qui adhuc in errore permaneat, non erraſſe dicitur, ſed errare, errare enim permanentis in vitio eſt: erraſſe, corrigentis eſt lapſum.

2. Denique emendator morum ait: *Tit. 3. 3.* *Eramus enim aliquando inſipientes, increduli, errantes in deſideriis, & voluptatibus*. Non dixiſſet utique: *Eramus aliquando inſipientes*, niſi qui adeptus eſſet poſtea ſapientiæ diſciplinam. Neque dixiſſet: *Eramus errantes*, niſi qui ſuperiorem depoſuiſſet errorem. Denique ut abolitum lapſum doceret, nec ullum offenſionis reſediſſe veſtigium, ait: *Ibidem 4. & 5.* *Cum autem benignitas, & humanitas apparuit ſalvatoris noſtri Dei, non ex operibus juſtitiæ, quæ fecimus nos: ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus ſancti.* Veteri igitur errore depoſito, & Spiritu ſancto, atque omni morum emendatione renovatus dicit: *Eramus enim aliquando errantes*. Vides ergo quia errori renuntiaſſe non vitii, ſed profectus eſt.

3. Poſtremo ipſe te doceat dominus A Jeſus, ſi humanis conſiliis vel ſententiis non putas eſſe credendum. Namque in Evangelio ſuo ipſe adſeruit *Luc. 15. 4.* quod paſtor reliquit nonaginta & novem oves, & unam requirit quæ erravit. Centeſima ovis eſt quam dicit erraſſe: perfectio & plenitudo numeri ipſa te inſtruat & informet. Non immerito ceteris antefertur; QUIA PLUS EST a vitio ſe revocaſſe, quam prope vitia ipſa neſciſſe. Imbutos enim vitiis B animos exuere frænis cupiditatum atque emendaſſe, non ſolum perfectæ virtutis, ſed etiam cæleſtis eſt gratiæ. Emendare etenim futura adtentionis humanæ eſt: [a] præterita damnare divinæ eſt poteſtatis. Denique inventam *Ibidem 5.* paſtor ovem humeris impoſuit ſuis. Agnoſcis utique myſterium, quomodo ovis laſſa reficiatur; quia non poteſt aliter humana conditio laſſa recreari, niſi ſacramento Dominicæ paſſionis, & ſanguinis Jeſu Chriſti, *cujus princi- Eſai 9. 6.* C *patus ſuper humeros ejus*; in illa enim cruce infirmitates noſtras portavit, ut ibi omnium peccata vacuaret. Merito gaudent Angeli; quia is qui erravit, jam non errat, jam ſuum eſt oblitus errorem.

4. Non error igitur, ſed conſummatio eſt, ut altera docet interpretatio. Conſummatio autem, perfectio diſciplinæ eſt. Unde & Hieremias in ſuis Threnis ſub hac littera ait: *Defecit ini- Thren. 4. 22* *quitas tua, filia Sion: non adjiciet te ex-* D *pellere adhuc. Viſitavit iniquitates tuas, filia Edom: revelavit ſuper peccata tua*. Advertis quoniam iniquitas non potuit ſine Dei viſitatione deficere, nec plena eſſe correctio, niſi per gratiam domini Salvatoris? Quomodo autem deficiat iniquitas, audi dicentem Eccleſiam: *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Cant. 5. 3.* *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Veteris igitur hominis veſtimentum vi- E tiis erroris intextum, in lavacri regeneratione depoſitum neſcit quomodo poſſit induere; ſtudio enim correctionis inoleverat oblivio peccatorum. Tanta vis conſummatæ emendationis eſt; ut in quamdam pueritiæ redeat ſpiritalis ætatem, quæ vias erroris ignoret, crimen etiamſi velit, non poſſit admittere; quia deſueverit uſum noſſe F peccandi. Et jam de hujus litteræ interpretatione ſatis dictum arbitror: nunc cognoſcamus ex ſubditis, [b] quæ ſit viri conſummati ſententia.

5. Ita-

[a] Edit. vet. *præterita donare*. Rom. *præterita damnare*. Et rurſus infra, vet. edit. *conditio laſſa recreari*. Rom. *conditio laſſa recreari*. Mſſ. vero utrobique partim huic, partim aliis accedunt.

[b] Septem mſſ. *quæ ſit viri conſummati fiducia*. Pro hac lectione facit, quod paulo poſt in omnibus mſſ. & edit. habetur: *conſummati autem viri iſta eſt confidentia*.

ỳ. 169. 5. Itaque ſic ait : *Appropinquet oratio*
mea in conſpectu tuo, Domine : ſecundum
verbum tuum mihi tribue intellectum. Vo-
lare facit orationem bona vita, & dat
alas precibus ſpiritales, quibus ſancto-
rum ad Deum evehatur oratio. Sed &
ſpiritus quo oramus, ſublevat precem
juſti; maxime ſi corde contrito com-
patiens eam commendet affectus. Con-
ſummati autem viri iſta eſt confiden-
tia. Denique ipſe David in ſuperiori-
bus iſtius Pſalmi lucernam ſuis pedi-
Sup. ỳ. 105. bus requirebat; ne in hoc itinere ter-
reno ambulans poſſet errare. Nunc au-
tem quaſi jam in fine & proceſſu po-
ſitus, conſummato viandi munere,
totus adſurgit. Et orationem ſuam di-
rigit in cæleſtia : mittit eam in con-
ſpectum domini Salvatoris, dans illi
flabra juſtitiæ, ſapientiæ flamina, re-
migia devotionis & fidei, innocentiæ
puritatiſque ſubſidia; peccato enim
graveſcit oratio, & longe fit a Deo.
Tanto autem plus gravatur, quanto
improbabilior eſt vita deprecantis. In-
nocentium autem adſcendit oratio, &
gemitus compatientis affectus, ſi Ægy-
ptium lutum oderint, & operari ter-
rena declinent. Denique ſic legiſti,
Exod. 2. 23. quod Hebræorum qui dura Ægyptio-
rum imperia ferre non poterant; & ut
gravia, ita & lutulenta opera indigna
ſui nobilitate generis recuſabant, gemi-
tus & vox adſcenderit ad dominum
Deum noſtrum. Adſcendit enim ora-
tio; quia etſi operabantur, tamen ope-
rabantur inviti. Deſcendebat itaque ad
illos Dei miſericordia; quia illorum
ad Deum adſcendebat devotio.

6. Adſcendebat itaque non corpora-
liter; neque enim propheta tantus pre-
cationem ſuam petebat Deo corporali-
ter appropinquare: nam qui ita putat,
utique is Deum certo in aliquo loco
ac ſede concludit, ut diffuſiorem lo-
cum in quo Deus ſit arbitretur; cum
utique inviſibilis, ineffabilis, incom-
prehenſibilis impleat omnia, & divi-
nitatis in eo habitet plenitudo. Legi
Exod. 24. 18. Moyſen appropinquaſſe Deo, cum Le-
gem acciperet : ſed ſolita David vere-
cundia non ſemetipſum, ſed oratio-
nem ſuam Deo appropinquare poſtulat;
ut videatur ordo quidam eſſe diſtin-
ctus, quod ii qui perfectiores ſunt,
ipſi appropinquent Deo, ſequentis au-
tem ordinis juſti viri ſatis habeant ſi
eorum appropinquet oratio.

7. Ex uſu autem noſtri ſermonis
conſideremus quid ſit appropinquare.
Conſtitue magiſtrum, atque diſcipu-
lum : ſi diſcipulus ſtudioſius magiſtri
vel hauſit ingenium, vel præcepto in-
A tendit, ita ut ad ſimilitudinem operis
ejus atque doctrinæ proxime videatur
accedere; nonne dicere ſolemus quod
appropinquavit magiſtro? Ergo & tu
ſi imitatorem te præbeas Chriſti ſicut
ille qui ait: *Imitatores mei eſtote, ſicut &* 1. Cor. 4. 16.
ego Chriſti : ſi dolum neſcias, menda-
cium oderis, veritatem ſequaris, juſti-
tiam non refugias, diligas caſtimo-
niam, appropinquaſti Chriſto, & per
B Chriſtum Deo. Ipſe enim eſt via, qua
pervenitur ad Patrem, qui apud Pa-
trem ſemper eſt.

8. Didicimus quid ſit appropinquare
orationem, hoc eſt, elevetur actibus
noſtris. Si elevas actus tuos, elevaſti
orationem tuam. Qui novit elevare
manus ſuas, dirigit orationem ſuam in
conſpectu Dei, ſicut infra legiſti :
C *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in con-* Pſ. 140. 2.
ſpectu tuo. Elevatio manuum mearum ſacri-
ficium veſpertinum. Hæc utique oratio
ad vitam, alia oratio in peccatum :
Et oratio ejus fiat in peccatum. Et tu ſi Pſ. 108. 7.
ſæcularia petas, ſi flagitioſa poſtules,
oratio tua non ad Deum dirigitur,
ſed in peccatum. Ideoque intellige
quæ petas.

9. *Secundum*, inquit, *verbum tuum*
D *mihi tribue intellectum*. Adverte quid
poſtulet. Non intellectum generaliter
dixit, ſed intellectum ſecundum ver-
bum Dei; eſt enim intellectus ad
mortem, ſicut eſt prudentia ad interi-
tum. *Filii hujus ſæculi prudentiores ſunt* Luc. 16. 8.
quam filii lucis in hac generatione. Sed
prudentia iſta quæ ſæculi eſt, ad vi-
tam non ſuffragatur æternam. Circa
honores, circa lucella eſt, quæſtibus
coacervandis intenta, non meritis com-
E parandis. Poſtremo circa elementa
mundi eſt phalerata magis quam vera
ſapientia; ut eſt philoſophia omnis
quæ aliena quærit, cum ſua neſciat :
ſcrutatur cæli plagas, mundi ſpatia
rimatur, quæ ſibi prodeſſe nihil poſ-
ſunt : Deum ignorat, quem ſolum
deberet inquirere.

10. Ideo verus ſapiens dicit : *Si quis* 1. Cor. 3. 18.
F *videtur ſapiens eſſe inter vos in hoc ſæculo,* & 19.
ſtultus fiat, ut ſit ſapiens; ſapientia enim
hujus mundi, ſtultitia eſt apud Deum. Ela-
borandum eſt igitur ut in hoc ſæculo
ſtulti ſimus, nihil nobis cum philoſo-
phia; ne quis fidem noſtram per ele-
menta mundi hujus traducat a vero;
ne quis adſertionem noſtram per phi-
loſophiam deprædetur. Sic enim arria-
nos in perfidiam ruiſſe cognovimus,
dum Chriſti generationem putant uſu
hujus ſæculi colligendam. Reliquerunt
Apoſtolum, ſequuntur Ariſtotelem.
Reliquerunt ſapientiam quæ apud Deum

eſt : elegerunt diſputationis tendiculas, & aucupia verborum ſecundum dialeƈticæ diſciplinam, cum clamet Apoſto- Coloſſ. 2. 8. lus : *Ne quis vos deprædetur per philoſophiam, & inanem ſeduƈtionem, ſecundum traditionem hominum, ſecundum clementa hujus mundi, & non ſecundum Chriſtum.*

11. Utinam poſſim imitari illam ſtultitiam, qua ſim ſapiens : illum virum habentem amplas poſſeſſiones, ſed B negligentem fruƈtuum, intentum Deo illum virum, qui honores etiam delatos ſibi reſpuat, doƈtrinam philoſophiæ non requirat ; etiamſi ante cognovit, tamen ſcire diſſimulet, non requirendo dediſcat : non quærat quæ ſua ſunt, ſed aliis ſua conferat, ſibi adquirat æterna. Hic poteſt dicere : *Secundum verbum tuum mihi tribue intelleƈtum*, id eſt, non ſecundum philoſophos, non C ſecundum cauſidicos, non ſecundum mercatores hujus ſæculi, non ſecundum atchiteƈtos domotum : ſed ſecundum verbum tuum, quod eſt veræ ſapientiæ bonotumque operum fundamentum ; ut ſuper illud conſtituat propheta autum cordis ſui, argentum ſermoois ſui, lapides pretioſos operationum ſuarum ; ut opus ſuum labi & perite non poſſit.

v. 170 12. Sequitut verſus ſecundus : D *Intret poſtulatio mea coram te : ſecundum verbum tuum libera me*. Vide otdinem. Primum dixit : *Appropinquet oratio mea :* poſtea intelleƈtum popoſcit, *ſecundum verbum :* tertio ait, *Intret poſtulatio mea coram te*. Nonne quodam Domious nos invitat uſu, & ſuſcipere dignatur affeƈtu ? Nonne cum aliquem de primatiis viris deſideras convenire, primum ad ejus E domum appropioquas : poſtea quæris informari atque inſtrui ; ut cogooſcas mentem patrisfamilias : deinde ut ejus domum ingrediaris, imploras ; oe quis te abjiciat & excludat ? Pulſa ergo & tu regiam illam cæleſtem : pulſa non a maou corporis, [a] ſed quadam orationis tuæ dextera. Non ſola manus corporis pulſat : pulſat & vox ; ſcriptum Cant. 5. 2. eſt eoim : *Vox fratris mei pulſat ad januam.* F Pulſamus & digito. Denique & Thomas digito meruit januam reſurreƈtionis aperire. Et tibi dicit Jeſus : Joha. 20. 27 *Infer digitum tuum huc . . . .* b [b] *& mitte manus tuas in latus meum : & noli eſſe incredulus, ſed fidelis*. Pulſa ergo digito, ſi non potes tota manu. Pulſa januam. Chri- A ſtus eſt janua, qui ait : *Per me ſi quis introierit, ſalvabitur*. Joh. 10. 9.

13. Cum hanc igitur januam pulſaveris, vide quomodo ingrediaris ; ne forte & jam ingreſſus, extra conſpeƈtum regis ſis. Multi ingrediuntur palatia, & non ſtatim regem iſtum terrenum vident : ſed frequenter obſervant ; ut aliquando videre mereantur. B Nec præſumunt videndi copiam : ſed juſſi repræſentantur, & precem fundunt ; ut cum benevolentia ſuſcipiantut. Primus ſui ſermonis ingreſſus eſt, ne quid titubet, ne quid offeodat. Quanto magis rogandus eſt Deus, ut oſtium miſericordiæ ſuæ noſtra iogrediatur otatio ? Denique & Paulus togat ut apetiatur ſibi oſtium verbi ad Coloſſ. 4. 3. loquendum myſterium Chriſti.

14. C Sed quia Græcus habet, *Εἰσελθέτω ἀξίωμά μου*, hoc eſt : *Intret dignitas mea ;* licet potuerit & ſcriptor errare, & fecerit *ἀξίωσις*, hoc eſt, *deprecatio* : tamen hoc quoque explanemus, ut poſſumus. [c] Nempe cum homioem c regem rogas, dicis ut contemplationem habeat honoris tui, tangat eum tuæ contemplatio dignitatis ; ut aut miſereatur, ſi venia eſt poſtulanda : aut deferat pro ordine dignitatis. [d] Et d D quid dicam, rogas ? Sic unuſquiſque ingreditur, ut dignitatibus deferatur. Reƈte ergo & devotus Deo dicit : *Intret dignitas mea coram te*. Habet & Chriſtiaous dignitatem ſuam, qui tanto imperatori militat.

15. Sunt maximæ & veræ fidei dignitates, ſunt honorum diverſi & apud Chriſtum ordines. *Poſuit Deus in Eccleſia* 1. Cor. 12. 28. *primo apoſtolos, ſecundo prophetas, tertio* E *doƈtores*. Sed iſtæ admioiſtrantium dignitates. Sunt etiam privatorum, ut eſt pietas, juſtitia, ſobrietas, caſtimonia, diſciplina. Sunt etiam orationis dignitates : ſi pro vidua roges, ſi roges pro pupillo, ſi roges pro miſericordi, ſi roges pro nimium devoto ac fideli : ſi toges in tribulatione, roges cum dolore, ſi mœſto & ipſe qui ro- F gas compatiaris affeƈtu, intrat oratio tua Dei gratiam : iotrat domum ejus, ſi tecum Eccleſia deprecetur, ſi populus univerſus imploret ; ut Domini inclinet favorem.

16. Quid autem rogat ? Ut eruatur, ut liberetut ; eo quod jam diu adverſus nequitias ſpititales, adverſus tentamenta

a Omnes edit. *ſed quadam rationis tuæ dextera*. Melius omnes mſſ. . . . . *orationis tuæ dextera*.
b Mſſ. non pauci, *& mitte in manus meas, & latus meum*.
c Edit. omnes, *Nempe cum hominem rogat, regem te dicis*. Senſus abſurdus. Itaque legitimum e cunƈtis mſſ. reſtituimus. Corruptio autem non aliunde exorta eſt, niſi ex eo quod pauci mſſ. diƈtionem, *regem*, poſt verbum, *rogas*, tranſpoſuerint, quod intrudendi voculam, *te*, ſciolo cuipiam dedit occaſionem.
d Mſſ. aliquot, *Et quid dicam ? Rogans unuſquiſque ſic ingreditur* &c. Non ita male.

menta hujus ſæculi prælietur; eo quod A
a [a] grave eſt ſatis longævo curſu iſtius
vitæ diuturnam ſuſtinere militiam.
Pſ. 119. 5. Denique & infra dicit: *Heu me quod*
incolatus meus prolongatus eſt! Ingemiſcit
enim quod indeſeſſas jugi labore ren-
dat excubias; & ideo petit a tot ad-
verſantibus liberari, nec cum terrenis
hominibus vult habere conſortinm.

v. 171. 17. Sequitur verſus tertius: *Eructa-*
bunt labia mea hymnum; cum docueris me
juſtificationes tuas. Eructavit hymnum, B
2. Cor. 2. 15. qui poteſt dicere: *Bonus* enim *odor Chriſti*
ſumus Deo. Et bene eructat, qui plu-
rima & ſuavia præcepta Domini guſta-
verit. Eructat hymnum, qui eructa-
verit verbum. Denique & David ante
Pſ. 44. 2. eructavit verbum bonum, hic eructat
hymnum. Bonum enim panem guſta-
vit, qui de cælo deſcendit: bonum
panem, quem ſi quis manducaverit,
non morietur in æternum. Haber ver-
bum Dei epulas ſuas: alias fortiores,
ut eſt Lex, & Evangelium: alias ſua- C
viores, ut ſunt pſalmi, & Cantica
canticorum. Eructabat hymnum Eccle-
ſia, vel anima pia, cui dicebat Deus
Cant. 2. 14. Verbum: *Inſinua mihi vocem tuam; quia*
vox tua ſuavis eſt. Eructabat hymnum,
Cant. 4. 11. cui dicebat: *Favum diſtillant labia tua, o*
ſponſa: mel & lac ſub lingua tua.

18. Sed non poteſt quis ante eru-
ctare hymnum, niſi didicerit juſtitias
Dei, & didicerit ab ipſo domino Deo
ſuo. Ideo ſpecialiter hoc David petir,
ut eum doceat Deus; audierat enim D
Matth. 23. 8. & cognoverat in ſpiritu, *Quia unus*
magiſter eſt; & ideo ubique ipſum ſibi
doctorem fieri poſtulabat; ut ab ipſo
diſceret juſtificationes ejus. Quomodo
enim cantare poteſt quis in metu poſi-
tus, & timore pœnarum? Quomodo
cantare poteſt gravium ſibi conſcius
delictorum, niſi prius fiat veniæ ſecu-
rus? Denique in poſterioribus habes:
Pſ. 136. 4. *Quomodo cantabimus canticum Domini in* E
terra aliena, in qua impugnetur, in
qua captivetur in lege peccati, in qua
defleat atque deploret ſuæ captivitatis
ærumnam?

19. Et tu ergo ede ſcripturarum cæ-
leſtium cibos, & ede ut permaneant
tibi in vitam æternam, & ede quoti-
die, ut non eſurias, ede ut replearis,
ede ut verborum cæleſtium eructes ſa- F
ginam. Spiritales epulæ non obeſſe
ſolent, ſed prodeſſe ſatiatis; ideoque
repleri volebat Propheta qui dicit:

A *Repleatur os meum laude: ut cantem gloriam* Pſ. 70. 8.
tuam. Qui cantat Dei gloriam, hymnum
Domino cor ejus eructat.

20. Sequitur verſus quartus: *Loquetur* v. 172.
lingua mea verbum tuum; quoniam omnia
mandata tua juſtitia eſt. Qui didicerit ju-
ſtitias Dei, loquitur verbum Dei: &
qui verbum Dei loquitur, otioſum ver-
bum non loquitur. Otioſum verbum
eſt, loqui opera hominum. Ideo San- Pſ. 16. 4.
ctus dicit dari ſibi a Domino gratiam,
B ut non loquatur os ſuum opera homi-
num; quia otioſum verbum eſt: nec
ſolum otioſum, ſed etiam periculo-
ſum, pro quo rationem ſumus reddi-
turi. Omne enim verbum otioſum Matth. 12. 36.
quodcumque locuti fuerimus, redde-
mus pro eo rationem. Non enim me-
diocre periculum eſt, cum habeas tan-
ta eloquia Dei, & Dei opera quæ fe-
cit in Geneſi, fecit in Exodo, fecit
in Levitico, Numeris, Deuteronomio,
Jeſu Nave, Judicum libro, Regnorum,
C atque Eſdræ libris, fecit in Evangelio,
vel in Actibus apoſtolorum, illis præ-
termiſſis, loquaris quæ ſæculi ſunt, b
audias quæ ſæculi ſunt. [b] *Sepi aures* Eccli. 28. 28.
tuas ſpinis: utinam & linguam tuam
obſepias. Sed quod pejus eſt, circum-
data eſt lingua tua ſpinis, quæ com-
pungunt, & vulnerant loquentem quæ
mundi ſunt. Ideo adverſarius etiam
orantibus frequenter ſæculares offundit
cogitationes. Si ergo non debemus
audire aliena, vel ſuperflua: quanto
D magis non debemus obloqui; cum di-
cat unicuique noſtrum Scriptura vene-
rabilis: *Argentum & aurum tuum alliga*: Ibidem 29.
& ori tuo fac jugum & pondus? Alliga
ſenſum tuum fida taciturnitate: alliga
ſermones tuos, impone jugum ori tuo;
ne indomita cervice verborum ſe ja-
ctet. Impone pondus, ut cauto omnia
quæ loquimur trutinemus examine.
Quibus tamen ſpinis ut ſepias aures
E tuas Scriptura tibi dicit; niſi contrito
corde, & timore judicii? Salubriter
iſta compungunt: ſtimulant iſta, non
vulnerant, licet & vulnera utilia ſint
amici.

21. *Omnia*, inquit, *mandata Dei juſti-*
tia eſt; quia ſunt mandata juſtitiæ, &
ideo ſine juſtitia eſſe non poſſunt.
Mandatum Dei eſt, ut diligas Deum
F tuum. Unde ait Paulus: *Qui diligit* Deut. 6. 5.
proximum ſuum, legem implevit; ſcriptum Rom. 13. 8. & 9.
eſt enim: Non adulterabis, non occides,
non furaberis, non concupiſces, & ſi quod
eſt

a Ita quinque mſſ. Alii autem, ac vet. edit. dictio-
nem, *vitæ*, prætermittunt: quod ſi placeat, referen-
dum erit relativum, *iſtius*, ad vocem *ſæculi*, prius
poſitam. Sed Rom. edit. proprio marte ſic emendavit:
grave eſt ſatis longævo, cujus iſtius diuturnam &c.

b Plures mſſ. *Sepi aures tuas ſpinis*. Haud male.
Alii tamen & omnes edit. *Sepi* &c. Quod autem poſt
verbum, *obſepias*, cunctæ edit. adjiciunt, *ne loquaris*
quæ ſæculi ſunt, audias quæ ſæculi; hæc in mſſ. nullis
reperias: & certe mera eſt repetitio ſuperiorum.

Digitized by Google

eſt alind mandatum, in hoc verbo inſtaura-
tur. Si in ipſo verbo inſtauratur omne
mandatum, qnod verbum juſtitia eſt
(quid enim tam juſtum, quam ut
diligas Deum tuum, & diligas fratrem
tuum) utique omnia Dei mandata
a juſtitia eſt. Sicut enim [a] qui occidere
poteſt fratrem, utique non diligit: qui
adulterat fratris nxorem, utique non
diligit fratrem: qui ſuratur: qui con-
cupiſcit alienum, utique non diligit
eum quem fraudare deſiderat: ita qui
ſuperbe deſpicit fratrem, qui eum de-
formare conatur, qui paſcitur ejus in-
juriis, a conſortio caritatis alienus eſt.

℣. 173. 22. Sequitur verſus quintus: *Fiat*
manus tua ſalvum facere me; quoniam
mandata tua elegi. Adventum Domini
videtur orare; quia manus Dei Chri-
ſtus eſt. Ipſum legimus dexteram Dei,
Pſ. 117. 16. de quo ſupra ait: *Dextera Domini fecit*
virtutem: dextera Domini exaltavit me.
Cur ergo hic manum dixit; niſi forte
non ſolum propter diverſitatem gratiæ,
quam ſcriptores non prætermittere ſo-
lent: ſed etiam propter quamdam pro-
prietatem manuum dictum eſt; ut ibl
dextera dicatur, ubi ſcribitur qnod
exaltavit eum virtute: hic manus, ubi
intelligi oporteat, quod eum humilitate
ſervavit? Poteſt & ſic intelligi manus
Domini, ſicut dicitur in uſu: Magna
eſt manus illius regis, hoc eſt, ma-
gnus exercitus: & illius inferior eſt
manus; ut etiam hic intelligamus: Fiat
adjumentum tuum atque ſubſidium,
ut mittas Angelos tuos, opem tuam,
ſubſidia potentiæ tuæ ad liberandum
populum tuum. Hæc eſt manus Dei,
Hebr. 1. 14. de qua ſcriptum eſt: *Nonne omnes mi-*
niſtri ſpiritus, qui mittuntur in miniſterium
propter eos, qui futuri erunt heredes ſalu-
tis? Qui ergo elegit mandata Dei,
ntitur confidentia; ut cum anctoritate
depoſcat ſibi divina ſubſidia.

℣. 174. 23. Sequitur verſus ſextus: *Concupivi*
ſalutare tuum, Domine: & lex tua medita-
tio mea eſt. Alius longævitate vitæ iſtius
delectatur, & concupiſcit uſque ad
depoſitæ ſenectntis finem corporis hu-
jus vitam producere. Alii franguntur
ægritudinis infirmitate, de quibus ne-
2. Cor. 12. 10 mo poteſt dicere: *Cum infirmor, tunc*
potens ſum. Beatos ſe putant, ſi inof-
fenſa valetudinis commoditate potian-
tur, quibus non eſt infirmitas ad ſa-
lutem. Horum quoque nemo poteſt
A dicere: *Concupivi ſalutare tuum, Domine*;
ſuam enim magis ſalutem, quam ſalu-
tare Dei quærunt, medicis potius
quam Scripturis obedientes. Contraria De conſ. diſt. 5. Conſtituto.
autem ſtudioſis divinæ cognitionis præ-
cepta ſunt medicinæ. A jejunio revo-
cant, lucubrare non ſinnnt, ab omni
intenſione meditationis abducunt. Ita-
que qui ſe medicis dederit, ſe ipſum
ſibi abnegat. Qui autem quærit ſalu-
B tare Dei, Chriſtum ſequitur, qui dici-
tur [b] ſalus Dei: non quæ corporis, b
ſed quæ æterna ſunt quærens, cum
hoc in corpore converſetur. Qui au-
tem ſalutem Dei quærit, die utique
& nocte meditatur in lege. Jugis illi
meditatio eſt divinorum decretorum,
neque aliqua cura corporis hujus aver-
titur a ſtudio diſciplinæ.

24. Sequitur verſus ſeptimus: *Vivet* ℣. 175.
C *anima mea, & laudabit te: & judicia tua*
adjuvabunt me. Futuræ utique vitæ,
non præſentis ſibi remuneratione blan-
ditur; hæc enim vita quomodo dici
poteſt, de qua ſcriptum eſt: *Et in pul-* Pſ. 21. 16.
verem mortis deduxiſti me? Quam multi
viventes in inferno ſunt? Ipſe Paulus
cupiebat de corpore mortis hujus libe-
rari, qui vere concupivit ſalutare Dei,
dicens: *Diſſolvi enim cupio, & cum Chri-* Philip. 1. 23
D *ſto eſſe multo melius: permanere autem in*
carne magis neceſſarium, quam volunta-
rium. Quomodo ergo vivit anima oper-
ta mortis involucro: ant quæ eſt vita,
quæ in umbra eſt? In regione umbræ
mortis ſumus: abſcondita eſt vita no-
ſtra, non libera; erit enim libera in
regione vivorum, in qua fidnciam com-
placendi juſtus adſumit; ut placeat Pſ. 114. 9.
Domino in regione vivorum. Ibi ergo
E vivit anima noſtra, ubi nihil mortale,
nihil infirmum amicta ſit, nihil debi-
tum pœnæ.

25. Ibi laudabit Dominum, ubi de-
poſito infirmitatis corpore, conformis
eſſe cœperit gloriæ corporis Chriſti.
Nam dum in peccato ſumus, plene
laudare qui poſſumus? *Peccatori enim* Pſ. 49. 16.
dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas?
In umbra ſumus hic poſiti: in umbra
F vivimus: in umbra laudamus: perfecte
in umbra laudare non poſſumus. In
aliena ſumus: denique audiſti in poſte-
rioribus dicentes: *Quomodo cantabimus* Pſ. 136. 4.
canticum Domini in terra aliena?

26. Adjuvant autem judicia Dei ſan-
ctos, cum bonis operibus remuneratio
vitæ

a Cod. Corb. *qui occidere vult fratrem*. Sorb. unus, *qui occidere petit fratrem*. Sed ea mutatio non aliunde quam e ſcriptorum ignorantia promanavit. Non viderunt ſiquidem *poteſt occidere*, hic idem eſſe ac re vera occidere, ut Virgilianum illud:
potuiſti linquere ſolam?
perinde eſt ac *quomodo ſolam dereliquiſti?*

b Rom. edit. hic & paulo inferius. *ſalutare Dei*. Infra vero ubi poſt vocem, *quærens*, ant. edit. addunt, *cum hoc in corpore converſetur, quod ſalus quæritur*; hoc totum eadem Rom. reſecaverat. Verum ſatis fuiſſet reſecaſſe, *quod ſalus quæritur*; hæc enim verba in mſſ. non inveniuntur.

vitæ conſertur æternæ. Beatus qui dicit; *Et judicia tua adjuvabunt me*. Ego infirmus, ego peccator timeo judicia Dei propter conſcientiam delictorum: mihi terrorem adſerunt, me exagitant: ſanctos adjuvant. Sed tamen juvabunt etiam peccatorem, licet diverſo modo. Sanctus adjuvabitur, dum probatur: peccator adjuvabitur, dum humiliatur, dum caſtigatur; ut peccata ſolvat duplicia: dum opus ejus B exuritur, ut ipſe ſalvus fiat, ſic tamen quaſi per ignem. Fortaſſis etiam ſic convenit ſenſus: Si dignus fuero judicio, dignus ero ut exuar a conſortiis
Pſ. 1. 5. impiorum; quoniam *non reſurgunt impii in judicium*. Et juvabunt me judicia; quoniam qui credit in Domino, oon judicatur. Proderit illi fides, & ſuffragabitur ad veniam, etiam ſi qua in operibus offenſa ſit.

V. 176. 27. Sequitur verſus ultimus: *Erravi ſicut ovis quæ perierat: vivifica ſervum tuum; quoniam mandata tua non ſum oblitus*. Græcus habet: *Quære ſervum tuum*, hoc eſt, ζήτησον: & potuit falli ſcriptor, ut ſcriberet ζῆσον, quod eſt vivifica. Senſus quidem uterque conſtat, ſed opportunior eſt huic loco: *Quære ſervum tuum*; quoniam ovis quæ erravit quærenda eſt a paſtore, ne pereat.
Eſa. 43. 26. D Ideo dicit, *Erravi*. *Dic & tu iniquitates tuas, ut juſtificeris*. Quod lapſum fateris, in eo tibi cum omoibus commune conſortium eſt; quia nemo ſine peccato: negare hoc, ſacrilegium eſt; ſolus eoim Deus ſine peccato eſt. Confiteri hoc Deo, impunitatis remedium eſt. *Erravi*, inquit: ſed qui erravit, in viam poteſt redire, in viam revocari poteſt. Et pulcre addidit: *Sicut ovis quæ perierat*; non enim perit E qui agnoſcit errorem.

28. *Quære*, inquit, *ſervum tuum; quoniam mandata tua non ſum oblitus*. Veni ergo, domine Jeſu: quære ſervum tuum, quære laſſam ovem tuam: veni paſtor, quære ſicut oves Joſeph. Erravit ovis tua, dum tu moraris, dum tu verſaris in montibus. Dimitte nonaginta novem oves tuas, & veni unam quærere quæ erravit. Veni ſine F canibus, veni ſine malis operariis, veni ſine mercenario, qui per januam introire non noverit. Veni ſine adjutore, ſine nuntio: jam dudum te exſpecto venturum. Scio enim ventu- A rum; *Quoniam mandata tua non ſum oblitus*. Veni non cum virga, ſed cum caritate, ſpirituſque manſuetudine.

29. Noli dubitare relinquere in montibus nonaginta novem oves tuas; quia in montibus conſtitutas lupi rapaces incurſare oon poſſunt. In paradiſo ſemel nocuit ſerpens: amiſit ibi eſcam, poſtquam Adam inde depulſus eſt: illic jam nocere non poterit. Ad me B veni, quem luporum gravium vexat incurſus. Ad me veni, quem ejectum de paradiſo [a] ſerpentis diri ulceris venena pertentant; quia erravi a gregibus tuis illis ſuperioribus: nam & me ibidem collocaveras, ſed ab ovilibus tuis lupus oocturnus avertit. Quære me; quia ego te requiro. Quære me, inveni me, ſuſcipe me, porta me. Potes invenire quem tu requiris: [b] di- C gnaris ſuſcipere, quem inveoeris, imponere humeris, quem ſuſceperis. Non eſt tibi pium oous faſtidio: non tibi oneri eſt vectura juſtitiæ. Veni ergo, Domine; quia etſi erravi, tameo *mandata tua non ſum oblitus*: ſpem medicinæ reſervo. Veni, Domine; quia & ovem erraticam ſolus es revocare qui poſſis: & quos reliqueris, non mœſtificabis; & ipſi eoim peccatoris reditu gratulabuntur. Veni, ut facias D ſalutem in terris, in cælo gaudium.

30. Veni ergo, & quære ovem tuam jam non per ſervulos, non per mercenarios, ſed per temet ipſum. Suſcipe me [c] in carne, quæ in Adam lapſa eſt. Suſcipe me noo ex Sarra, ſed ex Maria; ut incorrupta ſit virgo, ſed virgo per gratiam ab omoi integra labe peccati. Porta me in cruce, quæ ſalutaris errantibus eſt, in qua ſola eſt requies fatigatis, in qua ſola vivent E quicumque moriuotur.

31. Pulcre autem etiam *vivifica*, poteſt dici; eo quod mori non poſſit, quem humeris ſuis virtus portaverit.

32. Dicit ergo & anima, dicit & Eccleſia: *Erravi ſicut ovis quæ perierat*.
Sed dicit: *Quæſivi quem dilexit anima mea*; Cant. 3. 1.
hoc eſt enim dicere: *Vivifica ſervum tuum; quoniam mandata tua non ſum oblitus*. Ego te quæſivi, ſed invenire non F poſſum, niſi tu volueris inveniri. Et tu quidem vis inveniri: ſed vis diu quæri, vis diligentius indagari. Novit hoc Eccleſia tua; quia non vis ut te dormiens quærat; non vis ut te jacens inve-

a Ita plerique mſſ. a quibus hoc tantum diſcrepant edit. quod vet. habent, *ſerpentium diri ulceris*. Rom. *ſerpentis diri ulceris*. Alia vero pars mſſ. voces, *diri*, ſive, *diri ulceris*, non exhibent.

b Edit. *dignare*, Amerb. *dignaris*, *ſuſcipere quem inveneris: impone* &c. Sed mſſ. ferme ad unum lectioni noſtræ addipulantur.

c Pariſ. edit. *non in carne, quæ in Adam lapſa eſt*. Sed aliæ omnes, & cuncti mſſ. reſpuunt negationem. Et optime id quidem; neque aliud hic ſignificatur, niſi quod Chriſti caro ejuſdem naturæ fuerit atque Adæ caro, unde per generationis ſucceſſionem propagata eſt, licet ejuſdem peccato nequaquam maculata.

Digitized by Google

inveſtiget. Denique pulſas ad januam, ut excites dormientem: exploras ſi cor vigilat, & caro dormit. Vis jacentem levare, dicens: *Surge qui dormis, & exſurge a mortuis*. Mittis manum per cavernam, ut ſurgat: & ſi tardius ſurrexerit, derelinquis. Vis ut quærat iterum, & quærat a multis, & non obliviſcatur quærere, non obliviſcatur ſermones tuos: & ſi tenet eos, offeras te videndum, non refugias & teneri.

Epheſ. 5. 14.

33. Quæ cum te meruerit amplecti, oſtendet fructus ſuos, docebit non oblitam ſe mandatorum tuorum, dicetque tibi: *Veni, frater meus: exeamus in agrum ... & in foribus noſtris omnis fetus arborum: nova & vetera, frater meus, ſervavi tibi*. Hoc eſt dicere: Teneo mandata tua omnia novi & veteris Teſtamenti. Sola hoc dicere Eccleſia poteſt. Non dicit alia congregatio: non dicit Synagoga, nec ſecundum litteram nova tenens, nec ſecundum ſpiritum vetera. Non dicit hæreſis manichæa: Vetera ſervavi tibi, quæ [a] Prophetas non ſuſcipit. Merito dealbata cernitur, quæ utriuſque fulget gratia Teſtamenti.

Cant. 7. 11. & 13.

34. Reſpondit ei Sponſus: *Pone me ut ſignaculum in cor tuum, ut ſigillum in brachium tuum*, quæ nova & vetera ſervaſti mihi. Signaculum meum es, ad imaginem meam es, & ſimilitudinem. Fulget in te imago juſtitiæ, imago ſapientiæ, imago virtutis. Et quia imago Dei in corde tuo eſt, ſit & in operibus tuis: ſit effigies Evangelii in tuis factis; ut in tuis moribus mea præcepta cuſtodias. Effigies Evangelii erit in te, ſi percutienti maxillam, alteram præbeas, ſi diligas inimicum tuum, ſi crucem tuam tollas, & me ſequaris. Ideo crucem [b] ego pro vobis portavi; ne tu pro te portare dubitares.

Cant. 8. 6.

35. Audierunt hoc filiæ Hieruſalem, quod jam dominus Jeſus ſibi Eccleſiam copulabat: & quia conſiderantes magnitudinem Verbi, imparem tantis nuptiis æſtimabant; ne forte tantæ copulæ pondus ſuſtinere non poſſet, excuſant dicentes: *Soror noſtra parva, & ubera non habet*. Sic enim qui volunt differre nuptias, excuſare conſuerunt; ut prætendant immaturæ ætatis infirmitatem, & adſtruant quod ubera non habeant, quæ nubilis ſignificant tempus ætatis. Hoc ſolet ſymbolum commune omnibus virginibus eſſe nupturis; ut cum ubera cœperint eminere, tunc conjunctioni habiles judicentur.

Ibidem 8.

36. Turbatæ igitur quod ſtudio dilectionis urgeat nuptias Sponſus, dicunt: *Quid faciemus ſorori noſtræ in die qua loquetur in ea?* vel, ut Symmachus, *qua loquetur ei*; hoc eſt, ſponſalium celebritate ſolet fieri collocutio, & confirmatio nuptiarum. Quid ergo faciemus, dicunt turbatæ, quia urgetur conjunctio ſpiritalis? A tantis nuptiis excuſare non poſſunt; nemo enim eſt qui copulam vel animæ & Spiritus, vel Chriſti & Eccleſiæ non beatam putet. Sed quia plenitudo Verbi vel Spiritus ſancti vibrat & fulget, & nihil eſt quod illis poſſit æquari; ideo differre deſiderant; ut illa dilatione vel anima, vel Eccleſia poſſit eſſe perfectior.

Ibidem.

37. Dicunt ergo: *Si murus eſt, ædificemus ſuper eum receptacula: & ſi janua eſt, ſculpamus ſuper eam tabulas cedrinas*. Murus eſt anima ſancti. Habet & Eccleſia muros ſuos, quæ jam perfectior dicit: *Ego civitas munita*. Hic eſt murus, qui habet duodecim portas apoſtolicas, per quas populo nationum patet ingreſſus in Eccleſiam. Sed murus quamvis ambitum totius urbis includat, tunc tamen eſt munitior, cum receptacula habuerit præparata, in quibus propugnatores urbis tutum ſpeculandi ac tuendi poſſint habere ſubſidium. Sed quia rationabilis hæc civitas, & omnis ſpes ejus in Dei verbo eſt: non ferrea, ſed argentea ei propugnacula requiruntur, eloquiis cæleſtibus magis quam corporis voluptatibus hoſtiles impetus repulſare conſueta. Eo fulta præſidio, eo ſplendore refulgens habilior Chriſti copulæ judicatur.

Ibidem 9. Eſai. 27. 3.

38. Et quia janua Chriſtus eſt, qui ait: *Per me ſi quis introierit, ſalvabitur*; & Eccleſia janua nuncupatur; quia per ipſam patet populis aditus ad ſalutem. Ne hæreticorum corrumpatur tineis aut vermibus, dicunt filiæ Hieruſalem, vel Angeli, vel animæ juſtorum: *Ædificemus ſuper eam tabulas cedrinas*, hoc eſt, fidei ſublimis bonum odorem; eſt enim ſuavis hujus materiæ odor, quam non vermis, non tinea corrumpat. Ideo hujus materiæ uſus eligitur tectorum faſtigiis elevandis, formandiſque litterarum elementis, quibus ætas puerilis ad ſtudium liberalis eruditionis imbuitur. Eſt ergo materia iſta ſublimis ad gratiam, levis ad onus, ſuavis ad odorem, utilis ad inſtrumentum ſcientiæ, habilis ad miniſterium cognitionis æternæ.

Joan. 10. 9.

39. Sed

a Per *Prophetas*, totum veteris Teſtamentum hic intellige, quod integrum a Manichæis rejiciebatur. Epiphan. Hæreſ. 66. Auguſtin. de Hæreſ. cap. 46.

b Sic mſſ. magno numero. Nonnulli tamen cum edit. omnibus, *ego pro te portavi, ne tu propter me portare dubitares*. Non male.

39. Sed quemadmodum Sponſam ſuam diligeos Chriſtus urgebat ad copulæ ſpiritalis ſolemnitatem : ita & Eccleſia Verbi decore jam capta feſtinabat ad nuptias . Ideoque morarum & dilationis impatiens, quas filiæ Hieruſalem innectere geſtiebant , dicit : Cant. 8. 10. *Ego murus , & ubera mea turres ,* hoc eſt: Nolite dubitare utrum murus ſim (illæ enim dixerant : *Si murus eſt*) ego , inquit , murus ſum , & non parva ubera habeo, ſed ut turres ubera mea ſunt . Quomodo dicitis , quia non habeo ubera ? Senſus , ut tutres , habeo ſapientiæ , in quibus eſt abundantia , Pſ. 121. 7. ſicut ſcriptum eſt : *Et abundantia in turribus tuis* . His uberibus , id eſt, ſenſibus habilem ſe tantis nuptiis æſtimabat : ſed filiæ Hieruſalem adhuc non poterant æſtimare ; quia ſenſuum ejus abundantiam non videbant.

Cant. 8. 10. 40. Et addidit: *Ego eram in oculis ejus tamquam inveniens pacem* , boc eſt: Deliberatis de meis ſenſibus , cum pacem Dei invenerim, quæ exſuperat omnem mentem, [a] & cuſtodit corda & ſenſus in Chriſto Jeſu. Talis , ioquit, eram in oculis Sponſi , qualis quæ habet pacem . Scriptum eſt enim : Prov. 12. 20. Qui recte [b] quærunt pacem , habebunt eam reſtimonium . Feſtinantibus igitur dilecto atque dilecta , celebrata conjunctio ſpiritalis eſt, mutuo expetita conſenſu .

41. Ideoque tamquam nuptiale canens carmeo , exſultavit Spiritus in Cant. 8. 10. Propheta , dicens : *Vinea facta eſt Salomoni in Beelamon : dedit vineam ſuam iis qui ſervant* . Clamat ergo Spiritus: Plantata eſt congregatio populorum, & vitis æternæ fundata radice, & ſpititalia ſub jugum Verbi corde manſueto colla ſubjecit . Plantata autem eſt in multitudine nationum ; hoc enim eſſe intelligendum *Beelamon* Symmacbus, Aquila , [c] aliæque translationes græco ſermone docuerunt . Repudiata eſt vetus copula, quæ fructum adferre non poterat : data eſt vinea novis fidelibuſque cultoribus , qui non ſolum facere fructum poſſent , ſed etiam cuſtodire . Una igitur ovis erravit : ſed revocata, totius ſpatia orbis implevit . Unam ovem error abduxerat : ſed multitudinem populorum Domini gratia congregavit . Erravit homo : ſed Eccleſia jam murus eſt , & murus validus . Erravit Adam : murus eſt David, qui mandata Dei oblitus nun eſt.

42. Cuſtodita igitur & vallata hæc vinea munimine ſpiritali, mille fructus dat Chriſto, duceotos autem fructus euſtodibus . Ideoque ait Eccleſia : *Vitis mea in conſpectu meo , mille Salomoni , & ducenti ſervantibus fructum* . Ibidem 12. Perfectio & plenitudo Chriſti eſt portio ſervulotum. Habes hoc myſterium io Geneſi , ubi Gen. 43. 34. quinque partes Benjamin fratri juniori tribuit Joſeph , ſingulas reliquis fratribus. Domino igitur quinque ſenſuum portio & prærogativa defertur , quam illi utique tribuit ipſe quem diligit : ſicut dilexit & Paulum , cui dedit ad evocandas gentes ſapientiæ principatum . Act. 22. 21.

43. His igitur fructibus delectata Eccleſia dicit ad Chriſtum: *Qui ſedes in hortis , amici intendentes ſunt voci tuæ : vocem tuam inſinua mibi* . Cant. 8. 13. Delectabatur enim quod in hurtis Chriſtus ſedebat: & in hortis poſiti amici intendebant voci ejus. Sed quia amici illi de cæleſtibus erant Archangeli , vel Dominationes , & Throni (homines enim expulſi de paradiſo ſuerant propter inobedientiam cæleſtium mandatorum , atque ideo adhuc Eccleſia vocem ejus non poterat , quam cupiebat , audire) ideo ait: *Vocem tuam inſinua mibi* . Unde & nos ſi volumus eum in nobis ſedere , ſimus horti clauſi atque muniti , feramus virtutum flores , gratiæ ſuavitatem ; ut diſputantem cum Angelis dominum Jeſum audire poſſimus .

44. Sed quia futurum erat, ut cum ad plenitudioem Eccleſia perveniſſet , perſecutionibus variis tentaretut ; ideo cum Verbi gratia delectaretur , ſubito cernit inſidias perſecutorum : & quæ plus Sponſo quam ſibi timeret , aut quia a perſecutoribus Chtiſtus magis appetitur in nobis , ideo ait : *Fuge , frater meus , & ſimilis eſto tu capreolæ , aut binnulo cervorum ſuper montes aromatum* . Ibidem 14. Propter infirmos fugit , qui tentamenta graviora ferre non poſſent . Ideo ſcriptum eſt ut de civitatibus ad civitates fugiamus : & ſi nos in hac civitate fuerint perſecuti , fugiamus in aliam . Matt. 10. 23. Ptoptet infirmos igitur, ut diximus , fugiat perſequentes : [d] aur fugiat ab infirmis , & tranſeat ad montes aromatum , qui pro martyrio od-

a Mſſ. non pauci , *& cuſtodit corpora & ſenſus* .

b Rom. edit. *quærunt pacem , gaudebunt* . Ubi ad marginem adnotavit Prov. 12. 20. qui locus eo modo in Hebr. & omnibus verſionibus conſtanter legitur . Attamen a cunctis mſſ. ac vet. edit. hic recedere nobis religio eſt.

c Omnes pene ſcripti cod. *aliæque traditiones* .

d Ita pleriqne mſſ. Alii tamen aliquot , & edit. omnes , *aut fugiat ab infimis* , ut nempe infimi per antitheſin montibus opponatur : ſed melius opponuntur infirmi martyribus .

orem poſſint beatæ reſurrectionis adferre. Montes aromatum ſancti ſunt.
Pſ. 86, 1. Ad eos confugit Chriſtus, quia *Fundamenta ejus in montibus ſanctis*. Ad eos igitur confugit, qui ſunt ejus ſtabilia fundamenta. In nobis fugit, in illis fida ſtatione conſiſtit. Mons igitur aromatum Paulus eſt, qui poteſt di-
2.Cor.2,15. cere: *Bonus* enim *odor Chriſti ſumus Deo*. Mons aromatum David, cujus orationis odor adſcendebat ad Dominum;
A & ideo dicebat: *Dirigatur oratio mea, ſicut incenſum in conſpectu tuo*. Pſ. 140. 2.

45. Symmachus tamen & Aquila interpretati ſunt, quod Chriſtus dicat ad Eccleſiam: *Quæ ſedes in hortis*, hoc eſt, jam in hortis ſedes, ſuperno digna paradiſo; & ideo *Vocem tuam inſinua mihi*, cui amici intendunt. Ego quoque eam audire deſidero. Cœpit
B in hortis eſſe Eccleſia, poſtquam [a] in hortis paſſus eſt Chriſtus. a

a Rom. edit. ſola, *in hortis captus eſt Chriſtus*. Sed præterquam quod poteſt id de Chriſti agonia intelligi, etiam extra pomeria urbium, ubi erat mons calvariæ ſitus, conſeri horti conſuerunt.

Digitized by Google

IN EXPOSITIONEM EVANGELII

SECUNDUM LUCAM

ADMONITIO.

HOC opus ſermonibus quibus Evangelium Lucæ Ambroſius populo enodavit, conſtare extra controverſiam eſt. Illud enim non modo ex orationis forma, citatiſque [a] Scripturæ in Eccleſia priuſquam vir ſanctus aggrederetur ad dicendum, recitatæ locis intelligitur: ſed multo magis ex eo declaratur, quod illum diebus [b] dominicis aliiſque [c] celebrioribus, verba feciſſe deprehendimus. Immo vero non difficulter animadvertimus Evangelicum textum quem exponere ille cogitabat, publice recitatum fuiſſe: quandoquidem complures ejuſdem Evangelii locos, textu [d] non citato, ita explicat; ut quæ [e] tractabantur, niſi materia orationis prælecta fuiſſet, ab auditoribus capi minime potuiſſent. Quod incommodum ne lector quoque pateretur, curarunt editores Romani, ut Evangelicus omnis contextus, & is etiam in quem Ambroſius nihil dixerat, exhiberetur. Verum cum id præſtare illi nequiverint, quin non ſolum ſæpe Ambroſianam orationem interſcinderent, ſed & illic haud pauca partim inverterent, partim adjicerent, ſatius viſum eſt ubi verſus qui exponitur, deſideratur in manuſcriptis illum in margine editionis indicare.

a Lib. 7. in cap. 10. & 14. & alibi. b Lib. 8. in cap. 19. c Lib. 4. in cap. 5. &c. d Lib. 2. in cap. 3. e Lib. 5. in c. 7. l. 7. in c. 9. & alibi ſæpius.

Quamvis ſolum Evangelium Lucæ enarrandum ſibi propoſuiſſet Ambroſius, ſubinde tamen aliorum etiam locos [f] exponit: quoties videlicet ii vel aliquid habere [g] videntur peculiaris difficultatis, vel a beato Luca fuere prætermiſſi; cum alioquin eorum cognitionem populo utilitati futuram cenſet. Deſudat potiſſimum in conciliandis quæ apud Evangeliſtas apparent [h] contraria, & ſicubi durior litteræ nodus inciderit, ad ſpiritualem confugit interpretationem, [i] in qua mirifice illos convenire demonſtrat. Multus eſt in enarrando ſenſu naturali atque hiſtorico; frequenter tamen orationem convertit ad myſticum: ſed inde ſæpe ſæpius præclara, quibus paſſim commentationem ſuam illuſtrat, morum præcepta ducit. Præcipuas quoque temporis ſui hæreſes, quibus Chriſti divinitas impetebatur, oppugnat, hoc eſt, Manichæos, Photinianos, Arrianos, & hos præ ceteris, utpote Catholicorum ea tempeſtate hoſtes infenſiſſimos; unde haud injuria liceat affirmare, hanc ei potiſſimam fuiſſe cauſam, cur Evangelium Lucæ interpretari apud ſe ſtatueret.

f Lib. 5. in cap. 7. lib. 6 in cap. 9. g Lib. 2. in cap. 2. & 3. h Lib. 3. init. lib. 5. in c. 5. & 6. lib. 7. in c. 7 & alibi ſæpius. i Lib. 5. in cap. 7. l. 10. in cap. 23.

Hos omnes ſermones redegit in unum opus, illudque inſcriptum voluit titulo expoſitionis Evangelii ſecundum Lucam: quomodo ipſum ſemel atque iterum ab Auguſtino [k] citatum reperias, cui non pauci quoque mſſ. hac in re favent. At vero falſus eſt Sixtus Sen. cum eamdem hanc commentationem ab auctore ſuo in libros non fuiſſe diſtinctam adſerit hoc argumento, quod [l] Auguſtinus nuſquam libri alicujus numerum citat. Non legerat profecto primum ejuſdem Patris librum de Gratia Chriſti; in ejus enim cap. XLIV. & XLV. plerique operis, de quo agimus, libri numero indicato ad decimum uſque memorantur. Gravius adhuc peccat Poſſevinus [m], qui Sixti judicium contra Auguſtini auctoritatem ſecutus, memoratam partitionem negat. Quippe dubium non eſt, quin exemplaribus, quæ idem Auguſtinus lectitavit, multum fidei ſit habendum, non ſolum propter temporum vicinitatem, ſed multo magis propter illius Doctoris artiſſimam cum Ambroſio conjunctionem. Fatemur quidem ab illo librum ſextum loco ſeptimi ſemel nominari: ſed niſi poſtremis operum Auguſtini ſcriptoribus hunc lapſum tribuendum putes, forte dicendum fuerit in hoc erratum eſſe ab iis qui Ambroſii expoſitionem deſcripſere, ut ibi ſeptimi libri initium ponerent, quo ſexti limites extendi oportebat.

k Lib. 1. de Grat. Chriſ. cap. 44. Lib. 2. de Peccat. orig. c. 41. lib. 1. contr. Julian. cap. 3. & l. 2. c. 5. l Biblioth. lib. 4. m In Apparat.

Scriptos anno CCCLXXVI. hos libros auctor eſt Baronius [n], unico nimirum perſuaſus loco, ubi Vir ſanctus Alanorum [o], aliorumque barbarorum bella, neque non famem quamdam ac peſtem in animalia omnia ſævientem memorat. Sed magnus Cardinalis ſecum ipſe non ſatis conſentit, cum tradit Apologiam David non niſi poſt annum

n Ad ann. 376. o Lib. 10. in cap. 21.

CCCLXXXIII lucubratam eſſe ; conſtat ſiquidem eam [a] citari in hac ipſa expoſitione, ac proinde hanc dici debere illa poſteriorem. Quapropter ut aliquid firmius ſtatuatur, obſervandum eſt ſanctum Ambroſium antequam in Evangelium Lucæ ſcriberet, multos libros, quorum ibidem mentionem facit, in lucem emiſiſſe, v.g. De viduis [b] poſt an. CCCLXXVII, De Fide [c] poſt CCCLXXIX, De Spiritu Sancto [d] an. LXXXI, denique Apologiam David [e] poſt CCCLXXXIII compoſitam. Quin etiam nec ſuum in Iſaiæ prophetiam [f] commentarium ſilet. Quæ cum ita ſint, ſi Baronius tot libros huic expoſitioni præmiſſos expendiſſet, haud ægre animadvertiſſet, tot opera ab eo, qui ad Epiſcopatum a præfectura anno tantum CCCLXXIV traductus fuerat, intra duos annos elucubrari non potuiſſe. Sed quæ Sanctus noſter de Juſtinæ in ſe perſecutione ſcribit [g], ea tantam cum illis quæ in ſcriptione De Baſil. non trad. leguntur, præferunt affinitatem; ut inde conſtet commentationem de qua loquimur, non niſi elapſis difficillimis illis temporibus, id eſt, non ante annum CCCLXXXVI abſolutam eſſe; quandoquidem alibi [h] pacem, quam deinceps conſecuta eſt Eccleſia, memorari obſcurum non eſt. Porro quod ad Baronii argumentum, ei non abſurde quivis reſpondeat, de incurſionibus barbarorum iſtorum, aliiſque calamitatibus tamquam de rebus præteritis locutum Ambroſium.

Multum temporis dum is expoſitioni huic operam daret, exactum eſt. Enim vero cum ſub finem libri quarti ſignificet Epiphania feſta [i] paucis ante diebus celebrata eſſe, ſuperiores libros per aliquot anni proxime elapſi menſes ad populum pronuntiatos fuiſſe oportebat; cum autem ex libro octavo [k] ſermonem habuerit anniverſariis conſecrationis ſuæ encæniis, quæ in Eccleſia tum Græca tum Latina [l] numquam niſi VII. Idus Dec. renuntiantur; hanc materiam ferme per biennium tractatam eſſe manifeſtum eſt. Nihil tamen hic admiramur, cum ex Auguſtino [m] cognoverimus, Ambroſium Dominicis tantum diebus verba facere conſueviſſe: nec illud etiam ignoremus ipſum ab argumento ſuo quandoque avocatum eſſe propter majores ſolennitates, quemadmodum uſu veniebat in ſacra Paſcha, quo tempore ipſe per ſe Catechumenos inſtituebat. Sed fortaſſis etiam contigerit, ut intermiſſum opus propter Juſtinæ perſecutionem, reddita demum tranquillitate perfecerit.

In prioribus libris nonnulla mutuatus eſt ab Origene [n]. Utrum autem illum quoque in ſequentibus ſubinde imitari perrexerit, cum non omnia doctiſſimi illius Patris opera ad nos pervenerint, definiri certo non poteſt. Verum ex Ambroſii oratione ſatis intelligas ipſum nemini homini privatim adhærentem variorum auctorum [o] opiniones, prout in rem ſuam eſſe videbantur, proponere, nec non multa Eccleſiæ ſuæ, illiſque temporibus congruentia dicere, quæ cum Origenis doctrina minime cohærebant. Ceterum ſi quid ex illius ſcriptis aliorum Patrum ad inſtar hauſit, non dubitarunt etiam poſteriores ex hac pulcherrima commentatione plurima decerpere. In primis falcem immiſit in hanc ſegetem S. Maximus; adeo ut ejus nomine quædam ex hoc Ambroſiano tractatu ſumta Lanfrancus [p] XI. ſæculo citaverit.

Porro, ſi Rufino credimus [q], erat hoc ipſum opus unum e duobus illis commentariis, e quibus alter, ut ex Paulæ atque Euſtochii judicio refert Hieronymus [r], & ſenſibus hebes eſſet, & verbis: alter in verbis luderet, in ſententiis dormitaret. Sed etſi conſtaret ea de re, varie admodum de lucubrationibus ſancti Ambroſii locutum Hieronymum, & a ſummis interdum laudibus ad contemtum haud ſatis æquum deſcendiſſe, in confeſſo eſt. Hujus varietatis alibi rationem [s] aperuimus. Interim expoſitionis Ambroſianæ utilitas & excellentia abunde vindicatur, tum quod toties ab Auguſtino [t], Caſſiodoro [u], atque aliis non ſine laude memorata eſt, tum quod ejuſdem auctoritate Synodum Hiſpal. ſecundam anno DCXIX & Sextam [x] generalem DCLXXX habitam, uſas comperimus. Sed nec Hieronymus ipſe uſque adeo pro contemnendis nugis habuit hanc expoſitionem, ut non ad illam lectores ſuos [y] aliquando remiſerit.

a Lib. 3. in cap. 3.
b Lib. 2. inc. a lib. 4. in cap. 4.
c Lib. 3. in cap. 3.
d Lib. 6. in cap. 6.
e Lib. 2. in cap. 2. & alibi.
f Lib. 3. in cap. 3.
g Lib. 7. in cap. 9.
h Lib. 9. in cap. 20.
i Lib. 4. in cap. 5.
k In cap. 18.
l Baron. in Martyrol. &c.
m Confeſſ. lib. 6. cap. 3
n Homil. in Luc.
o Lib. 7. in cap. 14 16. & alibi ſæpius.
p Libel. de celanda confeſſ.
q Lib. 2. Invect.
r Epiſt. ad Paul. & Euſtoch.
ſ Præfat.
t Loc. cit.
u Lib. de inſtit. div. litt. cap. 7.
x Act. 10.
y Epiſt. 151. quæſt. 6.

SANCTI

Digitized by Google

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
EXPOSITIO
EVANGELII SECUNDUM LUCAM
LIBRIS X. COMPREHENSA.

PROLOGUS.

1. SCRIPTURI in Evangelii Librum, quem Lucas ſanctus pleniore quodam modo rerum Dominicarum diſtinctione digeſſit, ſtylum ipſum prius exponendum putamus; eſt enim hiſtoricus. Nam licet ſcriptura divina mundanæ evacuet ſapientiæ diſciplinam, quod majore fucata verborum ambitu quam rerum ratione ſubnixa ſit: tamen ſi quis in ſcripturis divinis B etiam illa quæ miranda illi putant, quærit, inveniet.

2. Tria ſunt enim quæ philoſophi mundi iſtius præcellentiſſima putaverunt, * triplicem ſcilicet eſſe ſapientiam, quod aut naturalis ſit, aut moralis, aut rationabilis. Hæc tria jam & in veteri Teſtamento potuimus advertere. Quid enim aliud ſignificant C tres illi putei, quorum unus eſt Viſionis, alius Abundantiæ, tertius Juramenti: niſi triplicem iſtam in Patriarchis fuiſſe virtutem? Rationabilis puteus Viſionis; eo quod ratio viſum A mentis acuat, & animi purget obtutum. Ethicus puteus Abundantiæ; eo quod cedentibus allophylis, quorum ſpecie vitia corporis figurantur, vivæ Iſaac liquorem mentis invenit. Purum enim profluunt boni mores, & bonitas ipſa popularis abundat aliis, ſibi reſtrictior. Tertius puteus Juramenti, hoc eſt, ſapientiæ naturalis, quæ ea quæ ſupra naturam, vel naturæ ſunt, B comprehendat. Quod enim affirmatur, & quaſi Deo teſte juratur, etiam divina complectitur; cum Dominus naturæ, fidei teſtis adhibetur. Quid etiam tres libri Salomonis, unus de Proverbiis, alius Eccleſiaſtes, tertius de Canticis canticorum; niſi trinæ hujus oſtendunt nobis ſapientiæ ſanctum Salomonem fuiſſe ſolertem? Qui [a] de C rationabilibus, & ethicis in Proverbiis ſcripſit, de naturalibus in Eccleſiaſte; quia *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, (Eccle. 1. 2.) quæ in hoc mundo ſunt conſtituta, *Vanitati enim creatura ſubjecta eſt*: (Rom. 8. 20.) de moralibus autem, & rationabilibus in Can-

* Hanc Philoſophiæ diviſionem vulgo Platoni adtribuunt: qua de re ita ſanctus Auguſtinus lib. 8. de Civit. Dei, cap. 4. *Plato . . . philoſophiam perfeciſſe laudatur, quam in tres partes diſtribuit: unam moralem quæ maxime in actione verſatur: alteram naturalem, quæ contemplationi deputata eſt: tertiam rationalem, qua verum diſterminatur a falſo*. Idem tradunt Cicero lib 1. Acad. quæſt. Laert. in Vita Platonis. Euſeb. de Præpar. Evang. lib. 11. cap. 2. Plutarchus & alii. Sunt tamen qui Philoſophiam in duo tantum membra diſtribuant, naturalem ac moralem, quod non abhorret ab Auguſtini ſententia, ubi loco citato ſubjungit rationalem philoſophiæ partem utrique, id eſt, actioni & contemplationi neceſſariam.

a Mſſ. Carn. & Taur. *de moralibus, id eſt, ethicis*. Sed præterquam quod hic non obſcurum, ſed clarum explicaretur per obſcurius, & duo hi cod. recentiores ſunt, quam ut aliorum & edit. conſenſui præferantur: communis lectio etiam confirmari poteſt his verbis e Prol. expoſ. in Pſal. 118. n. 3. *Et in Proverbiis myſtica pleraque reperias*. Et infra ubi omnes edit. cum majori parte mſſ. *de moralibus autem & rationalibus*, ſive ut habent plerique mſſ. & *rationabilibus*: Cod. Corb. & alii ſeptem pro, *moralibus*, legunt, *mirabilibus*. Verum etſi videatur hiſce mſſ. favere, quod legimus in fine periodi, *admiranda myſteria revelantur*: tamen receptam lectionem defendit illud ex eodem loco memoratæ expoſ. *Itaque in Canticis lucet tam myſticum, quam morale*.

Canticis canticorum ; eo quod cum animæ noſtræ amor Verbi cæleſtis infunditur, & rationabili mens ſancta quadam ſocietate connectitur ; admiranda myſteria revelantur.

3. Evangeliſtis quoque quam putas defuiſſe ſapientiam ; quorum alii cum variis generibus ſint referti, ſinguli tamen diverſo genere præſtant? Eſt enim vere ſapientia naturalis in libro Evangeliſtæ Johannis. Nemo enim, audeo dicere, tanta ſublimitate ſapientiæ majeſtatem Dei vidit, & nobis proprio ſermone reſeravit. Tranſcendit nubes, tranſcendit Virtutes cælorum, tranſcendit Angelos, & Verbum in principio reperit, & Verbum apud Deum vidit. Quis autem moralius ſecundum hominem ſingula perſecutus, quam ſanctus Matthæus, qui edidit nobis præcepta vivendi? Quid rationabilius illo [a] admirabili copulato, quam quod ſanctus Marcus in principio ſtatim locandum putavit? (Marc. 1. 2. & 3.) *Ecce*, inquit, *mitto Angelum meum* : &, *Vox clamantis in deſerto*; ut & admirationem moveret, & doceret hominem humilitate atque abſtinentia & fide placere debere, ſicut ille ſanctus Johannes Baptiſta his ad immortalitatem gradibus adſcendit, veſtimento, cibo, nuntio?

4. At vero ſanctus Lucas velut quemdam hiſtoricum ordinem tenuit, & plura nobis geſtorum Domini miracula revelavit ; ita tamen ut omnis ſapientiæ virtutes Evangelii iſtius complecteretur hiſtoria. Quid enim præcellentius ad ſapientiam naturalem, (Luc. 1. 35.) quam quod Spiritum ſanctum creatorem etiam Dominicæ incarnationis extitiſſe reſeravit? [b] Docet ergo naturalia, ſi creat ſpiritus. Unde & David (Pſ. 103. 30.) docens ſapientiam naturalem : *Emitte*, inquit, *Spiritum tuum & creabuntur*. Docet moralia in eodem libro, cum (Luc. 6. 27. & ſeq.) me in illis beatitudinibus docet mores: quemadmodum amare inimicum debeam : quemadmodum non referire, & non repercutere verberantem : quemadmodum benefacere, mutuum dare cum deſperatione recuperationis, aut remunerationis & mercedis. Merces enim facilius ſequitur non exſpectantem. Docuit etiam rationabilia, cum (Luc. 16. 10.) lego, quoniam *Qui fidelis eſt in minimo*,

A *etiam in majore fidelis eſt*. Quid adhuc de naturalibus dicam, quod docuit virtutes cælorum moveri, (Luc. 21. 26.) Dominum ſolum eſſe unigenitum Dei Filium, in cujus paſſione tenebræ per diem factæ ſunt, (Luc. 23. 44.) terra obſcurata eſt, ſol refugit?

5. Ergo omnem quem mundana ſibi prudentia falſo vindicat principatum, ſapientia vere poſſidet ſpiritalis : præſertim cum, audacius ut aliquid uſurpemus, B ipſa fides noſtra, ipſum myſterium Trinitatis ſine hac triplici ſapientia eſſe non poſſit ; niſi credamus & illum naturaliter Patrem, qui nobis genuit Redemtorem : & illum ethicum Filium, qui Patri uſque ad mortem ſecundum hominem obediens, nos redemit : & illum rationabilem Spiritum, qui rationem colendæ divinitatis, & vitæ regendæ, humanis pectoribus infudit. C Nec quiſquam putet nos poteſtatis aut virtutis feciſſe diſtantiam, cum hæc calumnia etiam Paulum poſſit inceſſere. Neque enim diſtantiam fecit ille, cum dixit, (1. Cor. 12. 4. 5. & 6.) *Diviſiones gratiarum ſunt, idem autem Spiritus : & diviſiones miniſteriorum ſunt, idem autem Dominus : & diviſiones operationum ſunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus*. Operatur enim omnia, & in omnibus D Filius, ſicut habes alibi, quia (Coloſſ. 3. 11.) *Omnia, & in omnibus Chriſtus*. Operatur & Spiritus ſanctus, quia (1. Cor. 12. 11.) *Omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens ſingulis prout vult*. Nulla ergo operationum diſtantia, nulla diſcretio eſt, ubi vel in Patre, vel in Filio, vel in Spiritu ſancto, nulli ſecunda plenitudo virtutis eſt.

6. Hæc igitur cum legimus, diligenter conſideremus, ut in ipſis locis nobis E poſſint melius elucere. (Matth. 7. 8.) *Qui enim quærit, inveniet : & qui pulſat, aperietur ei*. Aperit ſibi diligentia januam veritatis, & ideo præceptis cæleſtibus pareamus. Neque enim otioſe dictum eſt homini, quod nulli aliorum animantium : (Gen. 3. 19. Gen. 1. 30.) *In ſudore vultus tui manducabis panem tuum*. His enim animalibus quæ natura irrationabilia ſunt, juſſu Dei terra pabulum miniſtrare præcepta eſt : ſoli autem F homini, ut rationabile quod accepit, exerceat, vitæ curſus in labore præſcribitur. Qui enim non eſt contentus animalium pabulo ceterorum, cui non ſatis eſt lignum fructiferum in commune

a Omnes edit. ac mſſ. aliquot, *admirabili copulatu*. Plures & potiores, *copulato*. Et certe nihil vetat, quin ut dicitur *actus*, & *actum* ; ita etiam dicatur *copulatus & copulatum*. Rurſus edit. Rom. *quam ſanctus Marcus* : at edit. vet. & mſſ. *quam quod ſanctus Marcus*. Quæ verba non incommodum ſenſum efficient, modo interpreteris rationabilem quidem eſſe illum copulatum, ſed adhuc rationabilius id eſſe, quod illum ſtatim initio duxerit collocandum.

b Edit. Rom. hæc rejecerat poſt verba. *Et creabuntur*, contra vet. edit. & mſſ. omnium fidem. Sed nec ad hoc ulla cogebat neceſſitas, cum ſit ſuperioris ſententiæ, *quam quod Spiritum ſanctum creatorem* &c. concluſio, cujus ſequens illa : *Unde & David* &c. confirmatio eſt. Ceterum tres mſſ. ſed ævi recentioris pro, *ſi creat Spiritus*, habent, *ſecreta Spiritus*.

mune omnibus ad eſcam datum : ſed delicias ſibi variarum exquirit epularum, delicias ſibi tranſmarinis arceſſit e terris, delicias verrit e fluctibus, recuſare non debet, qui labore victum requirit, brevem ſi laborem pro vita ſubeat æterna. Itaque ſi quis in hæc ſacratarum diſputationum certamina veniens, exuat ſe vitæ hujus expoſita ad errorem ſollicitudine, & nudus malitiæ, athleta pietatis oleo ſpiritali velut quædam animæ membra perfuſus, ſuſcipiat certamina veritatis, haud dubie perpetua promerebitur ſacratarum præmia coronarum. BONORUM enim laborum nobilis fructus eſt: & quanto plura certamina, tanto præcellentior corona virtutum.

7. Sed ad propoſitum revertamur. Hiſtorico enim ſtylo diximus hunc Evangelii librum eſſe digeſtum. Denique deſcribendis magis rebus, quam exprimendis præceptis, ſtudium uberius comparatione aliorum videmus impenſum. Et ipſe Evangeliſta hiſtorico more a narratione ſumſit exordium. *Fuit*, inquit, *in diebus Herodis regis Judææ ſacerdos quidam nomine Zacharias*, (Luc. 1. 5.) eamque hiſtoriam plena digeſtione perſequitur. Unde etiam ii qui quatuor animalium formas quæ in Apocalypſi revelantur, (Apoc. 4. 7.) quatuor Evangelii libros intelligendos arbitrati ſunt, hunc librum volunt vituli ſpecie figurari; vitulus enim ſacerdotalis eſt victima. Et bene congruit vitulo hic Evangelii liber, quia a ſacerdotibus inchoavit, & conſummavit in vitulo, qui omnium peccata ſuſcipiens, pro totius mundi vita eſt immolatus; ſacerdotalis enim eſt ille vitulus. Idem quippe & vitu-

A lus & ſacerdos : ſacerdos, quia propitiator eſt noſter; advocatum enim ipſum habemus apud Patrem : vitulus, quia ſuo ſanguine nos diluit, & redemit. Et bene accidit, ut quoniam Evangelii librum ſecundum Matthæum diximus eſſe moralem, opinio hujuſcemodi non prætermitteretur; mores enim proprie dicuntur humani.

8. Plerique tamen putant ipſum
B Dominum noſtrum in quatuor Evangelii libris, quatuor formis animalium figurari, quod idem homo, idem leo, idem vitulus, idem aquila eſſe comprobatur. Homo, quia natus ex Maria eſt : leo, quia fortis eſt : vitulus, quia hoſtia eſt : aquila, quia reſurrectio eſt. Atque ita in libris ſingulis forma animalium figuratur, ut uniuſcujuſque libri ſeries propoſitorum videatur ani-
C malium aut naturæ, aut virtuti, aut gratiæ, aut miraculo convenire. Quæ licet omnia in omnibus ſint; tamen plenitudo quædam in ſingulis virtutum eſt ſingularum. Ortum hominis (Matth.) alius deſcripſit uberius, mores quoque hominis præceptis uberioribus erudivit. Alius a potentiæ cœpit expreſſione (Marcus.) divinæ, quod ex Rege Rex, fortis ex forti, verus ex vero, vivida mortem virtute contemſerit. Tertius ſacri- (Lucas.)
D ficium ſacerdotale præmiſit & ipſam vituli immolationem ſtylo quodam pleniore diffudit. Quartus copioſius ceteris divinæ miracula reſurrectionis expreſſit. Unus igitur omnia, & unus (Coloſſ. 3. 11.) in omnibus, ſicut lectum eſt : non diſſimilis in ſingulis, ſed verus in cunctis. Sed jam ipſum ſermonem adoriamur Evangelii.

LIBER
PRIMUS.

Cap. 1. V. 1. QUoniam, inquit, *multi conati ſunt ordinare narrationem rerum.*

1. Pleraque noſtrorum, quemadmodum veterum Judæorum, paribus & generibus formantur & cauſis: atque exemplorum ſimilium pari uſu, exituque conveniunt: principioque rerum & fine concordant. Nam ſicut multi in illo populo divino infuſi Spiritu prophetarunt: alii autem prophetare ſe pollicebantur, & profeſſionem deſtituebant mendacio (erant enim pſeudoprophetæ potius quam prophetæ, ſicut Ananias filius Azor) erat autem * populi gratia diſcernere ſpiritus, ut cognoſceret quos referre deberet in numerum prophetarum; quos autem quaſi bonus nummularius improbaret, in quibus materia magis corrupta ſorderet, quam veri ſplendor luminis reſultaret: ſic & nunc in novo Teſtamento multi Evangelia ſcribere conati ſunt, quæ boni nummularii non probarunt. Unum autem tantummodo in quatuor libros digeſtum ex omnibus arbitrati ſunt eligendum.

Hier. 28. 1.

2. Et aliud quidem fertur Evangelium, ª quod duodecim ſcripſiſſe dicantur. Auſus eſt etiam Baſilides Evangelium ſcribere, quod dicitur ſecundum Baſilidem. Fertur etiam aliud Evangelium, quod ſcribitur ſecundum Thomam. Novi aliud ſcriptum ſecundum Mathiam. Legimus aliqua, ne legantur: legimus, ne ignoremus: legimus non ut teneamus, ſed ut repudiemus; & ut ſciamus qualia ſint in quibus magnifici iſti cor exaltant ſuum. Sed Eccleſia, cum quatuor Evangelii libros habeat, per univerſum mundum Evangeliſtis redundat: hæreſes, cum multa habeant, unum non habent: *Multi enim conati*, ſed Dei gratia deſtituti ſunt. Plerique etiam ex quatuor Evangelii libris in unum * ea quæ venenatis putaverunt adſertionibus convenientia, referſerunt. Ita Eccleſia quæ unum Evangelium habet, unum Deum docet: illi autem qui alium Deum veteris Teſtamenti, alium novi adſerunt, ex multis Evangeliis non unum Deum, ſed plures fecerunt.

Diſt. 37. cap. Legimus aliqua.

3. *Quoniam multi*, inquit, *conati ſunt*. Conati utique illi ſunt, qui implere nequiverunt. Ergo multos cœpiſſe, nec impleviſſe, etiam ſanctus Lucas teſtimonio locupletiore teſtatur, dicens plurimos eſſe conatos. Qui enim conatus eſt ordinare, ſuo labore conatus eſt, nec implevit. Sine conatu ſunt enim donationes & gratia Dei, quæ ubi ſe infuderit, rigare conſuevit; ut non

* Cave credas hanc Ambroſii mentem fuiſſe, ut ſingulis e populo Judæorum eam gratiam adtribuerit; cum ejus partem multo maximam toties a pſeudoprophetis deceptam tradant ſacri codices: at credibilius eſt ipſum hanc prærogativam ei ſacerdotum collegio, quod *ſanedrim* vocabant, adſcripſiſſe; cum ad eorum judicium in gravibus controverſiis recurrere populus jubeatur Deut. 17. 9. & ſeq. Forſan etiam hoc tantum ſignificatum voluit, benignitate divina fuiſſe proviſum, ne umquam univerſus populus a falſis prophetis perverteretur, ut Reg. 3. 19. tempore Achab factum legimus.

a Rom. edit. *quod duodecim apoſtoli*: quo etiam vocabulo adulterinum hoc Evangelium ab Hieronymo nominatur Proœmio in Matth. ſed vox, *apoſtoli*, ſubpreſſa in vet. edit. ac mſſ. ſatis a lectore intelligitur. Infra vero ubi omnes edit. & plures mſſ. *ſecundum Baſilidem*: mſſ. quinque melioris notæ legunt, *ſecundum proprium nomen*. De hoc Baſilidis Evangelio loquitur Hieronymus citato loco, & in Iſai. cap. 64. ubi alia nonnulla hujuſmodi apocrypha Evangelia recenſet. Evangeliorum quoque Thomæ ac Mathiæ idem Hieronymus memorato Proœm. in Matth. mentionem facit, ſicut & Evangelii ſecundum Bartholomæum. Denique hæretici eo uſque amplificarunt numerum pſeudo-evangeliorum, ut unum etiam Judæ proditori adſcriberetur, quemadmodum ab Epiphanio hæreſi 38. ac Theodoreto lib. 1. *hæret. fabul.* diſcere eſt. Origenes Hom. 1. in Luc. Athanaſius in Synopſi, & alii nonnulla ex his inſanorum evangeliſtarum commentis memorant, quæ omnia confixit decreto ſuo Gelaſius, & Innocentius I. epiſt. 3. ad Exuper. Notandum porro quod hic dicitur, *Legimus aliqua, ne legantur*; innuit enim his verbis S. Doctor bonorum epiſcoporum munus eſſe, ut pravos libros ipſi pervolventes detecto eorum veneno illos refellant, & plebi ſuæ hac peſtifera lectione interdicant.

* Ea temeritate corrumpendi ſacras paginas Marcionem in Evangelio B. Lucæ uſum teſtantur Tertul. in libris adverſus eumdem hæreticum, & Epiphan. hær. 4. De manichæorum autem in conſpurcandis libris divinis audacia hic aperte Ambroſius noſter non tecet; ac Leo papa ſerm. 4. de epiph. conqueruntur. Ad extremum Gelaſius citato decreto Evangelia Luciani atque Hericii apocrypha declarat. Ceterum hoc loco liceat obiter admonere hoc decretum de libris apochryphis, quod recentiores quidam Hormiſdæ pontifici adtribuunt, a nobis ſub conſueto Gelaſii titulo allegati, quia illud in mſſ. ante mille annos exaratis eadem inſcriptione prænotatum reperiatur. Vide Mabill. noſtrum in *Diſſert. de Curſu Gallic.* §. 1. *num.* 9.

non egeat, ſed redundet ſcriptoris ingenium. Non conatus eſt Matthæus, non conatus eſt Marcus, non conatus eſt Johannes, non conatus eſt Lucas: ſed divino Spiritu ubertatem dictorum rerumque omnium miniſtrante, ſine ullo molimine cœpta complerunt. Et ideo dicit:

Quoniam multi conati ſunt ordinare narrationem rerum, quæ in nobis completæ ſunt, B vel * *quæ in nobis redundant.*

4. Quod enim redundat, nulli deficit: & de completo nemo dubitat, cum fidem effectus adſtruat, exitus prodat. Itaque Evangelium completum eſt, & redundat omnibus per univerſum orbem fidelibus, & mentes omnium rigat, animumque confirmat. C Ergo fundatus in petra, & qui omnem fidei ſumſerit plenitudinem, firmamentumque conſtantiæ, recte dicit: *Quæ in nobis completæ ſunt*; quoniam non ſignis & prodigiis, ſed verbo vera & falſa diſcriminant, qui ſalutaria Domini geſta deſcribunt, vel qui animum mirabilibus ejus intendunt. Quid enim tam rationabile, quam ut credas, cum legis ea geſta quæ ſupra hominem ſunt, D potioris eſſe naturæ? At vero cum legis ea quæ ſunt mortalia, ſuſcepti credas eſſe corporis paſſiones? Ita verbo atque ratione, non ſignis fides noſtra fundatur.

v. 2. *Sicut tradiderunt*, inquit, *nobis qui ab initio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt Verbi.*

a 5. Non congruit iſta locutio, ut a magis miniſterium verbi viſum quam E auditum eſſe credamus. Sed quia non prolativum verbum, ſed ſubſtantiale ſignatur Verbum illud quod caro factum eſt, & habitavit in nobis: non vulgare verbum, ſed illud cæleſte intelligamus, cui Apoſtoli miniſtrarunt. Exod. 20. 18. Et tamen in Exodo lectum eſt, quia populus videbat vocem Domini: & utique vox non videtur, ſed auditur. F Vox enim quid eſt, niſi ſonus qui non oculis cernitur, ſed aure percipitur? Verum altiſſimo ingenio voluit declarare Moyſes, quia vox videtur Dei; interioris enim mentis videtur obtutu. In Evangelio autem non vox, ſed illud quod voce præſtantius eſt, Verbum videtur. Unde & Johannes ſanctus A Evangeliſta: *Quid erat*, inquit, *ab initio, quod audivimus, & quod vidimus, & oculis noſtris perſpeximus, & manus noſtræ ſcrutatæ ſunt de Verbo vitæ: & vita apparuit, & vidimus, & teſtamur, & annuntiamus vobis de vita, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis.* 1. Johan. 1. 1. & 2. Vides ergo quod Verbum Dei & viſum eſt apoſtolis, & auditum. Non ſolum enim ſecundum corpus viderunt Dominum, ſed etiam ſecundum Verbum; Viderunt enim Verbum, qui cum Moyſe & Elia viderunt gloriam Verbi. S. Auguſt. Epiſt. nunc 148. al. 111. Iſti enim viderunt Jeſum, qui in ſua viderunt gloria: alii non viderunt, qui corpus tantummodo videre potuerunt; non enim corporalibus, ſed ſpiritalibus oculis Jeſus videtur.

6. Denique Judæi non viderunt eum; quia non videbant in ſpiritu. Vidit eum Abraham; quia ſcriptum eſt: *Abraham diem meum vidit, & gaviſus eſt.* Johan. 8. 56. Vidit ergo eum Abraham, qui Dominum utique in corpore non videbat: ſed qui vidit in ſpiritu, vidit in corpore: qui autem vidit in corpore, & non vidit in ſpiritu; nec in ipſo vidit corpore, quod videbat. Vidit eum Eſaias: & quia vidit in ſpiritu, vidit & in corpore. Denique, *Non habebat*, inquit, *ſpeciem ſuam neque decorem.* Eſai. 53. 2. Non viderunt eum Judæi; obcæcatum enim erat inſipiens cor eorum. Ipſe quoque non ſe poſſe a Judæis videri teſtificatur dicens: *Duces cæci, liquantes culicem, camelum autem glutientes.* Matth. 23. 24. Non vidit eum Pilatus: non viderunt illi, qui clamabant: *Crucifige, crucifige eum*; Johan. 19. 6. ſi enim vidiſſent, numquam Dominum majeſtatis crucifixiſſent. Qui ergo Deum vidit, vidit Emmanuel, hoc eſt, vidit nobiſcum Deum: qui autem nobiſcum Deum non vidit, non potuit videre quem virgo peperit. Denique qui non crediderunt Dei Filium, nec Filium virginis crediderunt.

7. Quid eſt ergo Deum videre? Nolo me interroges, Evangelium interroga, ipſum Dominum interroga, immo docentem audi: *Philippe, qui videt me, videt & Patrem qui me miſit. Quomodo tu dicis: Oſtende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, & Pater in me eſt?* Johan. 14. 9. & 10. Utique non corpus videtur in corpore, nec ſpiritus videtur in ſpiritu: ſed ſolus ille Pater videtur in Filio, aut iſte Filius videtur in Patre. Non enim diſſimiles in diſſimilibus videntur: ſed ubi unitas operationis eſt atque virtutis, &

* Græce πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν, quod etiam nonnulli vertunt, *quæ nobis abunde probatæ ſunt*. Vide annot. Corderii in Catenam græc. Patrum ad hunc verſum.

a Sic edit. omnes, & mſſ. aliquot. Novem tamen non infimæ notæ legunt: *ut magis*, e quibus quatuor *magis, miniſterium verbi, quam auditus*: ex quo etiam numero quidam forte calami lapſu, *quam auditum*. Sed in illis omnibus deeſt, *viſum*.

Filius in Patre, & Pater videtur in Filio. [Johan. 5. 19.] *Quæ ego*, inquit, *opera facio, & ille facit*. In operibus Patris Jeſus videtur, in [Johan. 2. 9.] operibus Filii & Pater cernitur. Vidit Jeſum qui Galilæum illud myſterium, [a] id eſt, ex aqua vinum factum vidit; quod nemo poſſet, niſi mundi Dominus elementa convertere. [Johan. 9. 6.] Video Jeſum, quando lego quia cæco linivit oculos luto, & reddidit viſum. [Gen. 2. 7.] Ipſum enim recognoſco, qui de luto finxit hominem, & ei vivendi ſpiritum, & videndi lumen infudit. [Marc. 2. 6. & 7.] Video Jeſum, quando peccata condonat; nemo enim poteſt peccata dimittere, niſi ſolus Deus. [Johan. 11. 44.] Video Jeſum, quando Lazarum ſuſcitat: & non viderunt, qui viderunt. Video Jeſum, video etiam Patrem, quando oculos ad cælum erigo, ad maria converto, ad terram retorqueo: [Rom. 1. 20.] *Inviſibilia enim ejus, per ea quæ perfecta ſunt intellecta, conſpiciuntur*.

8. *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio viderunt, & miniſtri fuerunt Verbi*. Gemina virtus eſt in homine perfecto, ut & intentio ſit, & actio. Utramque igitur virtutem ſanctus Evangeliſta apoſtolis defert; non ſolum enim viderunt, ſed etiam *miniſtri*, inquit, *Verbi fuerunt*. Intentio viſionis, actionis eſt miniſterium: finis autem intenſionis eſt actio: principium actionis intentio. Atque ut proprio apoſtolorum utamur exemplo, intentio eſt quod Petrus & Andræas [Matt. 4. 19.] audita Domini voce dicentis: *Faciam vos fieri piſcatores hominum*, ſine ulla comperendinatione reliquerunt ſcalmum, Verbum ſecuti ſunt. Sed non ſtatim in intentione actio: nec ibi quidem adhuc actio, ſed intentio, ubi dicit Petrus: [Johan. 13. 37.] Domine, *Quare non poſſum te ſequi modo? Animam meam pro te ponam*. Erat enim intentio paſſionis, ſed nondum erat actio; licet in jejuniis jam eſſet actio, eſſet in vigiliis, eſſet in contemtu corporalium voluptatum; hæc enim eſt actio Chriſtiani. Neque enim in omnibus rebus ſimul & intentio, & actio eſt: ſed cum ſit rei alterius actio, alterius adhuc intentio eſt. Nam & ipſe Petrus [b] cum multa apoſtolica virtute perpeti peregiſſet; poſtea tamen quando dixit ei Dominus: [Johan. 21. 22.] *Tu me ſequere*, tulit crucem ſuam, & ſecutus eſt Verbum, atque actionem ſubiit paſſionis. Sed fuerat in Petro, Andrea, Johanne, & ceteris apoſtolis & intentionis, & actionis æqualitas.

9. Eſt autem nonnumquam plus in intentione quam in actione, aut plus in actione quam in intentione; ut in Evangelio cernimus inter ſanctam Mariam, & Martham fuiſſe diſtantiam. Alia enim Verbum audiebat: alia feſtinabat circa miniſterium, quæ ſtetit, & ait: *Domine, non eſt tibi curæ, quod dereliquit me ſoror mea ſolam miniſtrare. Dic ergo illi, ut me adjuvet. Et dixit illi Dominus: Martha, Martha . . . Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea*. [Luc. 10. 40. 41. & 42.] Ergo in altera intentionis ſtudium, in altera actionis miniſterium redundabat: utrique tamen utriuſque virtutis ſtudium ſuppetebat. Siquidem & Martha, niſi audiſſet verbum, miniſterium non ſubiiſſet, cujus actio intentionis indicium eſt: & Maria tantum gratiæ [Johan. 12. 3.] de utriuſque retulit perfectione virtutis; ut ungeret pedes Jeſu, & tergeret capillis, & totam domum ſuæ fidei odore compleret. Eſt etiam nonnumquam maxima intentio, caſſa actio; ut ſi medicinæ animum aliquis intendat, & cum omnia medendi præcepta cognoverit, non exſequatur officia: atque ita fit ut quia caſſa actio, caſſa etiam intentio ſit. Eſt etiam in nonnullis uberior aliquando actio, exilior intentio; ut ſi quis baptiſmi ſalutaris ſacramenta percipiat, & cognoſcendis variarum virtutum præceptis animum nolit intendere, fit plerumque ut per intentionis incuriam fructum actionis amittat. Ideo ergo utriuſque virtutis plenitudo quærenda eſt, quam conſequi potuerunt apoſtoli, de quibus dicit: *Qui ab initio viderunt, & miniſtri fuerunt Verbi;* ut per id quod viderunt, divinæ cognitionis intelligatur intentio: per id quod miniſtri fuerunt, eorum actio declaretur.

Viſum eſt, inquit, *& mihi*. [v. 3.]

10. Poteſt etiam non ſoli viſum eſſe, quod viſum ſibi eſſe declarat. Non enim voluntate tantum humana viſum eſt: ſed ſicut placuit ei qui in me, inquit, loquitur Chriſtus; [2. Cor. 13. 3.] qui ut id quod bonum eſt, nobis quoque bonum videri poſſit, operatur; quem enim miſeratur, & vocat. Et ideo qui Chriſtum ſequitur, poteſt interrogatus cur eſſe voluerit Chriſtianus, reſpondere: Viſum eſt mihi. Quod cum dicit, non negat Deo viſum; a Deo enim præparatur voluntas hominum. Ut

a *Id eſt, ex aqua vinum factum*. Hæc verba quæ non niſi in tribus mſſ. & in edit. Rom. reperiuntur, e gloſſa in textum irrepſiſſe haud improbabile eſt.

b Rom. edit. & pauci mſſ. *cum multa apoſtolica virtute perpeti prælegiſſet*: duo mſſ. *perlegiſſet*. Aliæ edit. & cod. ſcripti: *cum multa apoſtolica virtute perpeti* (quidam, *perpete*, quidam vero utrumque omiſerunt *peregiſſet*. Atqui ſenſus docet ultimam hanc lectionem optimam ac retinendam eſſe. Non enim vox, *apoſtol ca*, in ſexto caſu, ſed in quarto, ſicut nec *perpeti* pro verbo, ſed pro adjectivo, ſumenda eſt.

Ut enim Deus honorificetur a ſancto,
Dei gratia eſt. Denique plurimi vo-
luerunt ſcribere Evangelium: ſed qua-
tuor tantummodo, qui divinam me-
ruerunt gratiam, ſunt recepti.

Viſum eſt, ioquit, *& mihi adſecuto a*
a *principio omnia* [a] *diligenter ex ordine.*

11. Prolixinrem hunc Evangelii li- B
brum quam ceterns eſſe nemn dubita-
verit. Et iden nnn ea quæ falſa ſunt,
ſed quæ vera, ſibi vindicat. Deoique
etiam a ſanctn apoſtnln Paulo teſtimo-
nium meruit diligentiæ. Sic enim lau-
2.Cor.8.18. dat Lucam: *Cujus laus*, inquit, *eſt in*
Evangelio per omnes Eccleſias. Et vere
laudabilis eſt, qui meruit a taoto gen-
tium doctore laudari. Adſecutum ita-
que ſe non pauca dicit, ſed omnia: C
& adſecutn nmnia viſum eſt ſcribere
nnn nmnia, ſed ex nmnibus. Nnn
enim ſcripſit nmnia, ſed adſecutus eſt
Joh.21.25. omnia; quia quæ fecit, inquit, Jeſus,
ſi ſcribantur nmnia, nec ipſum capere
mundum arbitror. Advertis enim quod
conſultn etiam ea quæ ab aliis ſunt
ſcripta, præteriit; ut diverſa in Evan-
gelio gratia refulgeret, & prnpriis qui-
buſdam ſinguli libri myſterinrum geſto-
rumque miraculis eminerent. Diviſe- D
Infra l. 10. runt enim ſibi veſtimenta Domini mi-
in c.23.34. lites Chriſti, quod ſun lnco pleoius
explanabitur.

12. Scriptum eſt autem Evangelium
b ad Theophilum, hoc eſt, ad eum [b]
quem Deus diligit. Si Deum diligis,
ad te ſcriptum eſt: ſi ad te ſcriptum
eſt, ſuſcipe munus Evangeliſtæ: pignus
amici in penetralibus animi diligenter
2.Tim.1.14 adſerva. *Bonum depoſitum cuſtodi per Spi-* E
ritum ſanctum, qui datus eſt nobis: fre-
quenter inſpice, ſæpius diſcute. Fides
pignori prima debetur: fidem ſequitur
diligentia; ne commiſſa tibi pignnra
aut tioea, aut ærugo cooſumat. Quod
enim tibi commiſſum eſt, conſumi
poteſt: Evangelium cooſumi nnn pot-
eſt. Evangelium bonum pignus eſt:
ſed vide oe vel io aoimo tuo illud aut F
tinea aut ærugo conſumat. Cnnſumit
tinea, ſi quod bene legeris, male cre-
das.

13. Tinea hæreticus eſt, tinea Pho-
tinus eſt, tinea tua Arrius eſt. Scindit
A veſtimentnm, qui ſeparat a Deo Ver-
bum. Scindit veſtimentum Photinus,
cum legit: *In principio erat Verbum, &* Johan.1.1.
Verbum erat apud Deum, & Deus erat.
Integrum eoim veſtimentum eſt, ſi le-
gas: *Et Deus erat Verbum*. Scindit veſti- Ibidem.
mentum qui ſeparat a Deo Chriſtum.
Scindit veſtimeorum qui legit: *Hæc eſt* Johan. 17.
autem vita æterna; ut cognoſcant te ſolum 3.
verum Deum; niſi cognnſcar & Chri-
ſtum. Nno enim ſnlum Patrem vere
Deum cognoſcere vita æterna eſt: ſed
etiam [c] Chriſtum cognoſcere verum c
Deum, verum de vero, Deum de
Deo, vita eſt ſempiterna. Tinea eſt
Chriſtum cognoſcere ſine divinitatis fi-
de, aut cnrpnris ſacramenro. Tinea
eſt Arrius, tinea eſt Sabellius. Patitut
has tineas ſpiritus fluctuantium: patitur
has tineas ſpiritus qui nno credit quia
Pater & Filius divinitate unum ſunt.
Scindit quod ſcriptum eſt: *Ego & Pater* Johan. 10.
unum ſumus, qui unum per diſcretas 30.
ſubſtantias dividit. Patitur hanc tineam
ſpiritus, qui Jeſum Chriſtum in carne
veniſſe non eredit: & ipſe eſt tinea;
ipſe eſt enim antichriſtus. Qui autem
de Deo ſunt, fidem tenent; & ideo
tineam pati nnn queunt, quæ dividit
veſtimentum. Omne enim qund inter
ſe dividitur, ſicut ſatanæ regnum, nnn
pnteſt eſſe perpetuum.

14. Eſt etiam ærugo animi, cum
ſæcularium ſnrdibus cupiditatum reli-
gioſæ acies intentinnis nbducitur, aut
fidei puritas decolnratur nube perfidiæ.
Ærugn mentis eſt rei cupiditas fami-
liaris: ærugo mentis incuria eſt: ærugn
mentis eſt ambitin dignitatum, ſi in
his ſumma ſpes vitæ præſentis locetur.
Et ideo ad divina converſi, acuamus
ingenium, exerceamus affectum; ut
gladium illum, quem vendita veſte,
emi Dnminus jubet, paratum ſemper Luc.22.36.
& lucidum tamquam in vagina mentis
reconditum habere poſſimus. Arma
enim ſpiritalia & fortia Den ad deſ-
truendas munitinnes militibus Chriſti
debent ſemper eſſe præſentia; ne cum
venerit dux cæleſtis militiæ, ſitu no-
ſtrorum offenſus armorum, a legionum
ſuarum oos ſocietate ſecernat.

Fuit, inquit, *in diebus Herodis regis* v. 5.
Judææ, ſacerdos quidam nomine Zacharias
de

a Sic mſſ. omnes. Addunt vet. edit. *tibi ſcribere*. Rom. autem locum ita decurtaverat: *omnia diligenter. Et ideo* &c.

b Edit. Rom. *qui Deum diligis*: quod quidem cum hoc ſequenti, *ſi Deum diligis*, videtur melius convenire: ſed huic lectioni vet. omnes edit. ac mſſ. refragantur. Ceterum videtur hoc loco Ambroſius per Theophilum non certi cujuſpiam hominis nomen intelligere, ſed quamdam omnium Chriſtianorum appellationem. Communior tamen opinio certum ac definitum hominem eo ſignificari contendit; & hoc imprimis nititur argumento, quod honoris gratia *optimus* ſalutetur, qui titulus non niſi viris illuſtribus tribui conſueverat. Vide Baron. ad an. 58. num. 35. & interpretes in hunc locum, nec non in Acta apoſt. cap. 1. v. 1. cap. 23. v. 26. & alibi.

c Ita vet. edit. quibus ſcripti cod. conſentiunt. Edit. vero Rom. locum interpolaverat hoc modo: *Chriſtum cognoſcere Deum de Deo, verum de vero, vita eſt ſempiterna.*

de vice Abia : & uxor ejus de filiabus Aaron , & nomen ejus Elizabeth . Et erant ℣. 6. *ambo juſti , incedentes in omnibus mandatis , & juſtificationibus Domini ſine querela .*

15. Docet nos Scriptura divina non ſolum mores in iis qui prædicabiles ſunt , ſed etiam parentes oportere laudari ; ut veluti tranſmiſſa immaculatæ puritatis hereditas in iis quos volumus laudare , præcellat. Quæ enim alia intentio hoc loco ſancti Evangeliſtæ, niſi ut ſanctus Johannes Baptiſta nobilitetur parentibus , miraculis , moribus , munere , paſſione ? Sic etiam ſancti Samuel mater Anna laudatur : ſic Iſaac a parentibus nobilitatem pietatis accepit, quam poſteris dereliquit. Sacerdos itaque Zacharias , nec ſolum ſacerdos, ſed etiam de vice Abia, id eſt, nobilis inter ſuperiores familias.

16. *Et uxor* , inquit , *ejus de filiabus Aaron*. Non ſolum igitur a parentibus, ſed etiam a majoribus ſancti Johannis nobilitas propagatur; non ſæculari poteſtate ſublimis, ſed religionis ſucceſſione venerabilis . Tales enim majores habere debuit prænuntius Chriſti ; ut non repente conceptam, ſed a majoribus acceptam , & ipſo infuſam jure naturæ prædicare fidem Dominici videretur adventus.

17. *Erant* , inquit , *ambo juſti , incedentes in omnibus mandatis & juſtificationibus Domini ſine querela* . Quid ad hoc referunt qui peccatis ſuis ſolatia præferentes , ſine peccatis frequentibus hominem putant eſſe non poſſe, & utuntur verſiculo ; quia ſcriptum eſt in Job : Job. 14. 4. & 5. *Nemo mundus a ſorde , nec ſi una die vita ejus ſit in terra , numeroſi menſes ejus ab ipſo ?* Quibus reſpondendum eſt , prius ut quid ſit hominem ſine peccato eſſe definiant : utrum numquam omnino peccaſſe , an deſiiſſe peccare ? Si enim hoc putant ſine peccato eſſe, [a] deſiiſſe Rom. 3. 23. peccare : & ipſe conſentio; *Omnes enim peccaverunt , & egent gloria Dei* . Sin autem eum, qui veterem errorem correxerit , & in eam ſe vitæ transformaverit qualitatem , ut temperet a peccato , negant abſtinere a delictis, non poſſum in eorum convenire ſententiam; Ephes. 5. 25. & 27. cum legamus : Quia *ſic Dominus dilexit Eccleſiam . . . . ut exhibeat ſibi ipſe glorioſam, & non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid ejuſmodi : ſed ut ſit ſancta , & immaculata*. Nam cum Eccleſia ex gentibus , hoc eſt , ex peccatoribus congregata ſit , quomodo ex maculatis immaculata poteſt eſſe ; niſi primo per Dei gratiam, quod abluta a delicto ſit: deinde quod per qualitatem non peccandi abſtineat a delictis ? Ita nec ab initio immaculata ; humanæ enim hoc impoſſibile eſt naturæ : ſed per Dei gratiam & qualitatem ſui, quia jam non peccat, fit ut immaculata videatur.

18. Nec otioſe juſtos ante Deum dixit , *incedentes in mandatis & juſtificationibus Domini :* in quo Patrem omnipotentem , & Filium comprehendit . Filium eſſe qui legem tulerit , mandata præſcripſerit , etiam ſanctus Lucas Evangeliſta declarat. Luc. 6. 47. Et bene juſtos ante Deum; non enim omnis qui juſtus eſt ante homines , juſtus eſt ante Deum. Aliter vident homines , aliter videt Deus: homines in facie, Deus in corde. Et ideo fieri poteſt ut aliquis , affectata bonitate populari , juſtus videatur mihi: juſtus autem ante Deum non ſit, ſi juſtitia non ex mentis ſimplicitate formetur , ſed adulatione ſimuletur; abſcondita enim in ea homo non poterit deprehendere. Perfecta igitur laus eſt , ante Deum juſtum eſſe. Unde & Apoſtolus: *Cujus laus*, inquit, Rom. 2. 29. *non ex hominibus, ſed ex Deo eſt*. Beatus plane ille qui in conſpectu Dei juſtus eſt . Beatus ille, de quo Dominus dignatur dicere : *Ecce vere Iſraelita , in quo* Johan. 1. 47. *dolus non eſt ;* verus enim Iſraelita, qui Deum videt, & videri ſe novit a Deo, & ipſi exhibet cordis occulta . Solus enim perfectior, qui ab eo probatur , qui non poteſt falli : *Judicia* enim *Domini vera*: Pſ. 18. 10. judicia autem hominum ſæpe falluntur ; ut & injuſtis juſtitiæ gratiam frequenter adſcribant , & juſtum aut odio perſequantur , aut mendacio decolorent . *Novit* autem *Dominus immaculatorum vias*; Pſ. 36. 18. nec pro peccatore laudabilem , nec pro laudabili peccatorem : ſed unumquemque pro competentium judicat ratione meritorum ; idem eſt enim arbiter mentis & facti . Divina namque judicia meritum juſti ex mentis habitu , non aliquo factorum exitu metiuntur . PLERUMQUE enim aut bona mens facti reprehenſibilis exitu deformatur : aut improba cogitatio facti alicujus decore velatur. Sed etiam quod bene feceris, ſi male cogitaveris, divino judicio

a Rom. edit. *numquam omnino peccaſſe* . Ceteræ, ac mſſ. omnes, *deſiiſſe peccare*, ex quibus verbis ut depellatur ambiguitas locum intellige iſto ſenſu : Si dicant eum eſſe ſine peccato , qui peccare deſierit , de hac definitione ipſis adſentior , cum alia in homines quadrare nequeat. Sed ſi præterea contendant qui receſſerit a prioribus peccatis , in poſterum ab iiſdem aut aliis abſtinere non poſſe , id vero penitus inficior . Ceterum non levia & quotidiana, ſed gravia peccata, qualia ſunt quæ ſanctificantem gratiam excludunt, hic intelligenda eſſe manifeſtum eſt : cum ipſe miſeram hanc peccandi , quoad iſto corpore mortis liberemur, neceſſitatem paſſim agnoſcat. Et certe quam pulcre ipſi cum Auguſtino hac in parte conveniat , a nobis fuit obſervatum.

judicio non poteſt comprobari. Scriptum eſt enim: *Juſte quod juſtum eſt perſequeris*. (Deut. 16. 20.) Nam niſi eſſet ut juſtum injuſte faceres, numquam dictum eſſet: *Juſte quod juſtum eſt perſequeris*. Et certe poſſe juſtum injuſte fieri docuit nos ipſe Salvator dicens: *Cum feceris eleemoſynam, noli tuba canere ante te*. Et, *Cum oratis, non eritis ſicut hypocritæ*. (Matth. 6. 2. & 5.) Bonum eſt enim miſericordia, bonum eſt oratio; ſed poteſt injuſte fieri, ſi jactantiæ cauſa aliquis pauperi largiatur, ut videatur ab hominibus. B

19. Unde ſanctus Evangeliſta non ſolum juſtos ante Deum, & incedentes in mandatis omnibus, & juſtificationibus Domini; ſed etiam ſine querela incedentes ait. Quod mire cum prophetico congruit dicto, quo ſanctus Salomon in Proverbiis uſus eſt dicens: *Provide bona ſemper coram Deo, & coram hominibus*. (Prov. 3. 4.) C Nulla ergo querela eſt, ubi & mentis bonitas concordat, & facti. Et plerumque juſtitia durior hominum querelam excitat.

20. Quam vero congruat verborum ipſa diſtinctio, & ordo conveniat, diligenter adverte. *Incedentes*, inquit, *in omnibus mandatis, & juſtificationibus Domini*. Prius enim mandatum, ſecunda eſt juſtificatio. Itaque cum mandatis cæleſtibus obedimus, in mandatis incedimus Domini: cum judicamus, & D congrue judicamus, tenere Domini juſtificationes videmur.

21. Plena igitur laudatio eſt quæ genus, mores, officium, factum, judicium comprehendit. Genus in majoribus, mores in æquitate, officium in ſacerdotio, factum in mandato, in juſtificatione judicium.

v. 8. *Factum eſt autem, cum ſacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis ſuæ ante dominum Deum, ſecundum conſuetudinem* E
v. 9. *ſacerdotii, ſorte exiit ut incenſum poneret ingreſſus in templum Domini: & omnis po-*
v. 10. *pulus foris orabat hora incenſi*.

A 22. Videtur hic ſanctus Zacharias ſummus deſignari ſacerdos; quia, ſicut lectum eſt [a] de priore tabernaculo in quod ſemper intrabant ſacerdotes miniſteria conſummantes, (Hebr. 9. 6. & 7.) non uno tantum anni tempore intrabant in templum: in ſecundo autem ſemel in anno ſingularis ſummus ſacerdos non ſine ſanguine, quem offerret pro ſe, & populi delictis. Hic eſt ille ſummus ſacerdos, qui adhuc forte quæritur; quia verus adhuc ignoratur: qui enim ſorte legitur, humano judicio non comprehenditur. Ille igitur quærebatur, & alius figurabatur. Ille quærebatur verus in æternum ſacerdos, cui dicitur: *Tu es ſacerdos in æternum*: (Pſ. 109. 4.) qui non hoſtiarum cruore, ſed proprio ſanguine Patrem Deum generi reconciliaret humano. Sed tunc ſanguis fundebatur in ſpecie, & in ſpecie ſacerdos ordinabatur: nunc quia veritas venit, relinquamus ſpeciem, veritatem ſequamur. Et tunc quidem vices erant, nunc autem eſt perpetuitas. [b] Erat ergo, & certe erat cujus vices etiam gerebantur.

23. Sorte ergo legebatur, ut introiret in templum ſacerdos. Si igitur in typo nullus poterat teſtis adhiberi, quid aliud ſignificabatur, niſi cum ſacerdotem eſſe venturum, cujus ſacrificium non eſſet commune cum ceteris: qui denique non in manufactis templis ſacrificaret pro nobis, ſed in ſui corporis templo noſtra peccata vacuaret. Sorte ergo quærebatur ſacerdos. (Johan. 19. 24.) Ideo fortaſſe & milites veſtimenta Domini ſortiebantur, ut quoniam in templo ſuo pro nobis Dominus deferre ſacrificium præparabat, circa ipſum quoque ſortis agitatio præceptum Legis impleret. Propter quod ait: *Non veni Legem ſolvere, ſed adimplere*. (Matt. 5. 17.) Certe ut ipſe eſſet, qui & exſpectatus in veteri Teſtamento, & mandato Dei videretur electus. Denique & ſuper apoſtolum Matthiam * ſors cecidit, (Act. 1. 26.) ne apoſtoli electio

a Rom. edit. *In priore tabernaculo ſemper intrabant ſacerdotes miniſteria conſummantes: in ſecundo autem* &c. Ant. edit. atque mſſ. addunt . . . *conſummantes, uno tantum anni tempore intrabant in templum* &c. Mſſ. nonnulli . . . . *intrabat in templum*. Denique unicus Clarom. poſt vocem, *conſummantes*, negationem habet, quem licet recentiorem ſequi viſum eſt, cum ſenſum præ ſe ferat expeditiorem. Non tamen omnino diſplicent qui legunt, *intrabat*, &c. ut referatur ad ſummum ſacerdorem: ſed ſic etiam videtur inferenda negatio. Tandem ſi de ſacerdotibus inferioribus intelligas, & malis amandare negationem, dicendum erit Ambroſium in ea ſententia fuiſſe, vicem cujuſque familiæ ad miniſtrandum in templo ſemel tantum in anno rediiſſe; cum tamen poſt 168. dies rediret, ut ex J. Scalig. obſervat Grotius in hunc locum.

b Edit. Rom. in textu jugulaverat ſequentia: *Erat ergo, & certe erat cujus vices etiam gerebantur*: quæ nos in ſuum locum vet. edit. & mſſ. omnium auctoritate reſtituimus.

* Sortium uſum in veteri Teſtamento frequentem fuiſſe ignorat nemo. Sed nec ab Auguſt. epiſt. al. 180. nunc 228. idem uſus in novo plane repudiatur, & in Conc. Barcel. an. 590. can. 3. comprobatur. At forte mirabitur aliquis ſcripſiſſe Ambroſium noſtrum ſortem idcirco illic adhibitam eſſe, *ne apoſtoli electio a mandato diſcrepare legis veteris videretur*. Difficultas autem inde oritur, quod jam tunc hujuſmodi legales obſervationes in deſuetudinem abiiſſe cenſeantur. At relato hoc ipſo loco Venerabilis Beda in Acta apoſtolorum objectioni occurrit ad eum modum: *Matthias ante pentecoſten*, inquit, *ordinatus ſorte quæritur; quia ſcilicet nondum erat plenitudo Spiritus ſancti effuſa*. Unde ſic colligit: *Donec veritas compleretur, figuram licuit exerceri. Inde eſt quod Matthias qui ante pentecoſten ordinatur, ſorte quæritur*. Et hoc in poſterioribus eo confirmat, quod poſtea in electione diaconorum nulla ſors memoretur interveniſſe. Addi etiam poteſt id forte eo modo peractum eſſe, ut ne Judæis recens ad fidem converſis offenſionis daretur occaſio, quam ipſam ob cauſam Actuum 16. narratur Apoſtolus Timotheum patre gentili natum circumcidiſſe. Adi ſis Thomaſſinum Diſcipl. Eccl. lib. 2. cap. 14.

electio a mandato diſcrepare legis veteris videretur.

v. 11. *Apparuit autem illi Angelus Domini ſtans a dextris altaris incenſi.*

Aug. epiſt. 148. al. 1. & alibi. 24. Non immerito Angelus videtur in templo; quia veri Sacerdotis jam nuntiabatur adventus, & celeſte ſacrificium parabatur, in quo Angeli miniſtrarent. Et bene appăruiſſe dicitur ei, qui eum repente conſpexit. Et B hoc ſpecialiter aut de Angelis, aut de Deo Scriptura divina tenere conſuevit; ut quod non poteſt prævideri, appa-
Gen. 18. 1. rere dicatur; ſic enim habes: *Apparuit Deus Abrahæ ad ilicem Mambre.* Nam qui ante non præſentitur, ſed repentino videtur adſpectu, apparere memoratur. Non enim ſimiliter ſenſibilia
a videntur, & is in cujus voluntate [a] ſitum eſt videri, & cujus naturæ eſt non videri, voluntatis videri. Nam ſi non vult, non videtur: ſi vult, videtur. C Apparuit enim Deus Abrahæ, quia voluit: alii, quia noluit, non
Act. 7. 55. apparuit. Viſum eſt etiam Stephano, cum lapidaretur a populo, aperiri cælum: viſus eſt etiam Jeſus ſtans ad dexteram Dei; & non eſt viſus a
Eſai. 6. 1. populo. Vidit Eſaias, dominum Sabaoth, ſed alius videre non potuit; quia cui placuit, apparuit.

25. Et quid de hominibus loquimur, cum etiam * de ipſis cæleſtibus virtutibus & poteſtatibus legerimus, D
Joh. 1. 18. quia *Deum nemo vidit umquam*? Et addidit, quod ultra cæleſtes eſt poteſta-
Ibidem. tes: *Unigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit.* Aut adquieſcatur igitur neceſſe eſt, ſi Deum Patrem nemo vidit umquam, Filium viſum eſſe in veteri Teſtamento; & deſinant hæretici ex Virgine ei principium dare, qui antequam naſceretur ex Virgine, E videbatur: aut certe refelli non poteſt,
Aug. loco citato. vel Patrem, vel Filium, vel certe
b Spiritum ſanctum ([b] ſi tamen eſt Spiritus ſancti viſio) ea ſpecie videri,
Matt. 3.16. quam voluntas elegerit, non natura formaverit; quoniam Spiritum quoque viſum accepimus in columba. Et ideo Deum nemo vidit umquam; quia eam F quæ in Deo habitat plenitudinem divinitatis nemo conſpexit, nemo mente aut oculis comprehendit. *Vidit* enim ad utrumque referendum eſt. Denique cum additur: *Unigenitus Filius ipſe enarravit*, mentium magis quam oculorum viſio declaratur; ſpecies enim videtur, virtus vero narratur: illa oculis, hæc mente comprehenditur.

26. Sed quid de Trinitate dicam? Eſai. 6. 4.
Seraphim quando voluit, apparuit, & vocem ejus Eſaias ſolus audivit. Apparuit Angelus, & nunc præſto eſt, ſed non videtur; neque etiam in poteſtate noſtra eſt videre, ſed in poteſtate illius apparere. Tamen, etſi poteſtas non eſt videndi, eſt gratia promerendi ut videre poſſimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam: nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiam non habemus.

27. Et quid mirum ſi in præſenti ſæculo, niſi quando vult, Dominus non videtur. In ipſa quoque reſurrectione non facile eſt Deum videre, niſi iis qui corde ſunt mundo. Et ideo ait: *Beati mundo corde: ipſi enim Deum videbunt.* Matth. 5.8.
Quantos beatos jam numeraverat, & tamen videndi his Deum non promiſerat facultatem? Si ergo ii qui mundo ſunt corde, Deum videbunt; utique alii non videbunt. Neque enim indigni Deum videbunt, neque is qui Deum videre noluerit, poteſt Deum videre. Nec in loco Deus videtur, ſed mundo corde: nec corporalibus oculis Deus quæritur, nec circumſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu. Et cum abſens putatur, videtur: & cum præſens eſt, non videtur. Denique nec apoſtoli omnes Chriſtum videbant; & ideo ait: *Tanto tempore vobiſcum ſum, & adhuc me non cognoviſtis?* Joh. 14. 9.
Qui enim cognovit quæ ſit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum, & ſupereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti, vidit & Chriſtum, vidit & Patrem. Nos enim jam ſecundum carnem non novimus Chriſtum, ſed ſecundum ſpiritum; ſpiritus enim ante faciem noſtram Chriſtus Dominus, qui nos in omnem plenitudinem Dei miſericordia ſua implere dignetur; ut videri poſſit a nobis.

Ideo

a Sic omnes mſſ. ac vet. edit. Rom. vero locum contraxit in hanc formam, *ſitum eſt videri, naturæ vero eſt non videri.*

* Cum nemo catholicus ambigere poſſit, quin beati Angeli ſemper videant faciem Patris, intelligendus hic locus de viſione, ut vocant, comprehenſiva. Quod quidem ipſe Doctor ſatis aperte ſignificat, dum infra ſubdit, *plenitudinem divinitatis nemo conſpexit, nemo mente aut oculis comprehendit.* Neque vero aliter accipiendum eſt quod ait Chryſoſtomus: οὐδεὶς αὐτὸ ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεὸς ὁ μόνον ἑώρακεν, οὐδὲ Ἄγγελοι εἶδον οὔτε Ἀρχάγγελοι. Nam in ſequentibus haud ambiguis verbis ſe ipſe exponit, ubi dicit, οὐδ' ὅπερ ἐστὶν οὐδεὶς οἶδεν ὡς ὁ υἱός. Et infra eidem Filio tribuit ſoli, ἀκριβῆ τοῦ πατρὸς κατάληψιν.

b Rom. edit. ſola, *ſi tamen & Spiritus ſanctus viſus eſt.* Id autem autumamus eo ſenſu intelligendum quo S. Thom. 1. part. quæſt. 43. art. 7. ad 6. negat in vet. Teſtamento factam fuiſſe Spiritus ſancti viſibilem miſſionem. Alioquin enim tres perſonas Ss. Trinitatis Abrahamo apparuiſſe liquido in libris de eodem Patriarcha, & alibi tradit hic noſter Ambroſius.

Ideo ergo apparuit Zachariæ Angelus
a dextris altaris incenſi, quia apparuit
cum voluit, non apparuit quamdiu
noluit.

28. Apparuit autem a dextris alta-
ris incenſi; quia divinæ inſigne miſeri-
Pſ. 15. 8. cordiæ deferebat: *Dominus* enim *a dex-*
tris eſt mihi, ne commovear. Et alibi:
Pſ. 120. 5. *Dominus protectio tua ſuper manum dexteræ*
* *tuæ*. Atque utinam nobis quoque *
adolentibus altaria, ſacrificium defe-
rentibus adſiſtat Angelus, immo præ-
beat ſe videndum. Non enim dubites
adſiſtere Angelum, quando Chriſtus
adſiſtit, qoando Chriſtus immoiatur.
1. Cor. 5. 7. *Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus*.
Nec verearis oe turbetur cor tuum
Angeli viſiooe (perturbamur enim,
& a noſtro alienamur affectu, quando
præſtringimur alicujus ſuperioris pote-
ſtatis occurſu) idem enim Aogeius
qoi occurrerit nobis, confirmare nos
poterit, ſicut turbatum ante Zachariæ
firmavit animum, dicens:

v. 13. *Ne timeas Zacharia, quoniam ecce oratio*
tua exaudita eſt: & uxor tua Elizabeth
pariet filium, & vocabis nomen ejus Johan-
v. 14. *nem: & erit gaudium tibi & multi in na-*
tivitate ejus gaudebunt.

29. Pleoa ſemper, & redundantia
ſoot divina beneficia: non exiguo coo-
ſtricta oumero, ſed uberi bonorum
coacervata congeſtu; ut hic primo pre-
cationis fructus, deiode ſterilis partus
uxoris, tum lætitia plurimorum, &
magnitudo virtutis. Altiſſimi quoque
Propheta promittitur: quin etiam, ne
qua eſſet dubitatio, futuri quoque vo-
cabulum deſignatur. Tantis igitur ſu-
pra votum fluentibus, noo immerito
diffidentiæ pœna ſilentium eſt: quod in
poſterioribus explanabimus. Solemnis
autem lætitia eſt in ortu & geoera-
tione ſanctorum; ſanctus enim oon
ſolum parentum gratia, ſed etiam ſa-
lus eſt plorimorum. Unde admonemur
hoc loco ſanctorum generatiooe lætari.

30. Admonentur etiam parentes gra-
tias agere oon mious pro ortu, quam
pro meritis filiorum; non enim medio-
cre munus eſt Dei, dare liberos pro-
Gen. 49. 28. pagatores generis, ſucceſſioois heredes.
Lege Jacob duodecim filiorum genera-
tione gaudere. Abrahæ filius datur.
Gen. 21. 2. Zacharias exauditur. Divinum igitur
A munus, fœcunditas eſt parentis. Agant
itaque patres gratias, quia generave-
runt: filii, quia generati ſunt: matres,
quia conjugii præmiis honorantur; ſti-
pendia eoim militiæ ſuæ filii ſunt.
Vernet in Dei laudem terra, quia co-
litur: mundus, quia cogooſcitur: Ec-
cleſia, quia devotæ numero plebis au-
getur. Nec otioſe in principio ſtatim Gen. 2. 24.
geneſis Dei juſſu coojugium copulatur,
B niſi ut hæreſis deſtruatur. Sic eoim
Deus conjugium probavit, ut junge-
ret: ſic remuneratus eſt, ut quibus
ſterilitas filios denegaſſet, pietas divina
concederet.

Et erit magnus coram Domino. v. 15.

31. Non corporis hic, ſed animæ
magnitudioem declaravit. Eſt coram
C Domioo magnitudo aoimæ, magnitu-
do virtutis: eſt etiam parvitas animæ,
& pueritia virtutis. Juxta enim aoimæ
& corporis numeramus ætates, non
pro ratione temporis, ſed pro quali-
tate virtutis; ut vir perfectus ille di-
catur, qui careat errore pueritiæ, &
lubricum adoleſcentiæ animi maturi-
tate ooo ſentiat: puſillus autem, qui
nullum adhuc virtutis videatur habuiſſe
D proceſſum. Unde illud io Hieremia,
cum miſereretur Domious deflentis
Ephræm, [a] & peccata propria depre- a
cantis: *A juventute*, ioquit, *mea dilectus* Hier. 31. 20.
mihi eſt filius Ephram, puer in deliciis.
Si eoim non fuiſſet puer in deliciis,
numquam peccaviſſet. Et bene utrum-
que dixit, & io deliciis, & puerum;
eſt enim puer, qui non peccat: *Ecce* Eſai. 43. 10.
puer meus, quem elegi. Per delicias ita-
E que peccavit, [b] qui ita erat ioformatus b
a Domioo, ut neſcius eſſet erroris.
Ergo & ſi puer in deliciis non fuiſſet,
& ſi in virum perfectum virtutis pro-
ceſſiſſet ætate, oumquam lapſus fuiſſet;
ut illi neceſſe eſſet veniam ſuorum pe-
tere delictorum, cum magis meritorum
præmia ſperare deberet. Quod etiam
Dominus noſter in Evangelio videtur
exprimere, cum dicit: *Nolite contemnere* Matt. 18. 10.
F *unum de puſillis iſtis*. Sed loco ſuo plura
ſerventur. Ergo puſillus contrarius eſt
magno. Et ſi, juxta Apoſtolum, par-
vulus ſub elementis eſt: *Cum eoim eſſe-* Galat. 4. 10.
mus parvuli, ſub elementis hujus mundi
eramus: ergo magous ſupra elementa
mundi eſt.

32. Erit

* Hujus loci teſtimonio utitur Card. Bona. *Rerum Liturg.* lib. 1. cap. 25. num. 9. ut Thurificationis antiquitatem probet. Sed eo non minus demonſtrari poteſt admiſſum ab antiquis Patribus in Eccleſia verum ſacrificium, qua de re Ambroſii extant loci complures, ut jam alibi obſervavimus.

a Ita edit. Amerb. in corpore. Era. & Gill. in marg. cum mſſ. ferre omnibus. Edit. autem Era. Gill. ac Rom. in corpore cum pauciſſimis mſſ. *peccata propria deplorantis*.

b Omnes edit. *qui non ita erat informatus a Domino*. Omnes mſſ. *qui ita*, vel, *quia ita erat* &c. Negationem autem hic ſuperfluam eſſe videtur ſatis indicare ſequens concluſio: *Ergo & ſi puer in deliciis* &c.

32. Erit itaque Johannes magnus non virtute corporis, ſed animæ magnitudine. Denique non fines alicujus propagavit imperii, non triumphos aliquos bellici certaminis adoreis præoptavit: ſed quod eſt amplius, in deſerto prædicans, delicias hominum, corporiſque laſciviam magna animi virtute depreſſit. Parvulus ergo in ſæculo, magnus in ſpiritu. Denique quaſi magnus, nec vitæ captus illecebris, ſententiæ conſtantiam vivendi deſiderio mutavit.

℣. 15. *Et Spiritu*, inquit, *ſanĉto replebitur adhuc in utero matris ſuæ.*

33. Non eſt dubium, verum hoc Angeli eſſe promiſſum; ſiquidem ſanĉtus Johannes, antequam naſceretur, matris adhuc in utero poſitus, Spiritus accepti gratiam deſignavit. Nam cum & pater ejus aut mater nulla ante mirabilia feciſſent, in utero parentis exſiliens, parenti Domini evangelizavit adventum; ſic enim habes, quod cum adveniſſet mater Domini ad Elizabeth, ait illa: *Ecce ut ſaĉta eſt ſalutatio tua in auribus meis, exſultavit infans in utero meo.* (Luc. 1. Infra 44.) Nondum enim erat illi * ſpiritus vitæ, ſed ſpiritus gratiæ. Denique & alibi vivendi ſubſtantiæ præcurrere ſanĉtificandi gratiam potuimus advertere, cum dicit Dominus: *Priuſquam exires de vulva, ſanĉtificavi te, & prophetam in gentibus poſui te.* (Hier. 1. 5.) Alius enim eſt ſpiritus vitæ hujus, alius gratiæ: ille naſcendo ſumit exordium, moriendo defeĉtum: iſte non temporibus, non ætatibus coercetur, non obitu extinguitur, non alvo matris excluditur. Denique & ſanĉta Maria plena ſanĉto Spritu prophetavit: (Luc. 1. Infra 47.) & Eliſæus mortuus defunĉtum cadaver hominis taĉtu ſui corporis ſuſcitavit: (4. Reg. 13. 21.) & Samuel poſt mortem, ſecundum Scripturæ teſtimonium, futura non tacuit. (1. Reg. 28. 17. & ſeq.)

34. *Et Spiritu*, inquit, *ſanĉto replebitur*. Cui enim adeſt Spiritus gratiæ, nihil deeſt. Et cui Spiritus ſanĉtus infunditur, magnarum plenitudo virtutum eſt. Denique

℣. 16. *Multos*, inquit, *filiorum Iſrael convertet ad dominum Deum ipſorum.*

35. Non egemus teſtimonio quod plurimorum ſanĉtus Johannes corda converterit, in quo nobis propheticæ ſcripturæ & evangelicæ ſuffragantur: *Vox* enim *clamantis in deſerto: Parate viam Domino, reĉtas facite ſemitas ejus*: (Eſai. 40. 3. Matth. 3. 3.) & baptiſmata populis frequentata declarant converſæ plebis non mediocres faĉtos eſſe proceſſus; quia dum creditur Johanni, creditur Chriſto. Non enim de ſe, ſed de Domino prædicabat prænuntius Chriſti. Et ideo

℣. 17. *Praibit in conſpeĉtu Domini in ſpiritu & virtute Eliæ.*

36. Bene iſta junguntur? numquam enim ſine virtute ſpiritus, nec ſine ſpiritu virtus eſt. Et ideo fortaſſe in ſpiritu & virtute Eliæ; quia ſanĉtus Elias & virtutem magnam habuit & gratiam: virtutem, ut ad fidem animos populorum a perfidia retorqueret: virtutem abſtinentiæ atque patientiæ, & ſpiritum prophetandi. In deſerto Elias, in deſerto Johannes: ille corvis paſcebatur, hic dumis; & calcata omni voluptatis illecebra, parcimoniam prætulit, luxumque contemſit: ille Achab regis gratiam non quæſivit, hic ſprevit Herodis: ille Jordanem diviſit, hic ad lavacrum ſalutare convertit: hic cum Domino verſatur in terris, ille cum Domino apparet in gloria: hic prioris, ille ſequentis Dominici præcurſor adventus: ille poſt triennium areſcentem pluviis terram rigavit, & hic poſt triennium noſtri corporis humum fidei imbre perfudit. Quæris quod triennium ſit? *Ecce*, inquit, *anni tres ſunt, ex quo venio quærens fruĉtum in ficulnea hac, & non invenio*; (Luc. 13. 7.) myſticus enim numerus debebatur, ut ſalus populis redderetur. Unus in Patriarchis annus: denique de hominibus tunc anni proventus fuit, qualis non fuit poſtea ſuper terram. Alius in Moyſe, & prophetis ceteris. Tertius in domini Salvatoris adventu: *Ecce*, inquit, *annum Domini acceptum, & diem retributionis*. (Luc. 4. 19.) Et ille paterfamilias qui plantavit vineam, non ſemel exaĉtores fruĉtuum, ſed ſæpius deſtinavit: (Matth. 21. 33. & ſeq.) primum ſervulos, ſecundo alios ſervulos deſtinavit, tertio autem Filium ſuum miſit.

37. Venit ergo Johannes in ſpiritu & virtute Eliæ; alterum enim ſine altero non poteſt eſſe, ſicut etiam in ſequentibus reperitur, cum dicitur: *Spi-*

* *Spiritus vitæ*, hic non eſt accipiendus pro rationali anima, ſed tantum pro aeris reſpiratione, ut Doĉtor Angelicus acute expoſuit 3. parte quæſt. 27. art. 2. Et hac etiam ratione intelligamus neceſſe eſt quod ait, *vivendi ſubſtantiæ præcurrere ſanĉtificandi gratiam*; etenim per vivendi ſubſtantiam deſignari eamdem reſpirationem ſatis declarat Ambroſius, cum ei ſpritum gratiæ opponens de priore dicit, *ille naſcendo ſumit exordium*: de poſteriore autem, *non alvo matris excluditur*. Et confirmari ex eo poteſt, quod illa verba: *Priuſquam te formarem in utero, novi te*, a quibus Hier. locus in cunĉtis edit. ac mſſ. aliquot exordium ducit, in antiquiſſimis mſſ. prætermittuntur. Confer etiam, ſi lubet, hunc locum cum iis quæ in *Apologia David*, cap. 11. num. 56. tradit idem ſanĉtus Ambroſius.

Luc.1. Infra 35. *Spiritus ſanctus ſuperveniet te, & virtus*
Altiſſimi obumbrabit te. Sed fortaſſe hoc
a ſupra nos, & ſupra apoſtolos [a] videa-
tur exemplum. Nam & ille ſub Elia
diviſo amne fluvialium recurſus unda-
rum in originem fluminis (ſicut dicit
Pſ. 113. 5. S. Auguſt. lib. 1. contr. Jul. Pelag. cap. 2. Scriptura: *Jordanis converſus eſt retrorſum*)
ſignificat ſalutaris lavacri futura myſte-
ria, per quæ in primordia naturæ ſuæ,
qui baptizati fuerint parvuli a malitia
reformantur. Quid quod etiam apoſto-
lis ſuis ipſe Dominus virtutem Spiritus
b eſſe tribuendam promiſit, dicens: [b]
Act. 1. 8. *Accipietis virtutem adveniente in vos Spiritu*
Act. 2. 2. *ſancto*. Deinde in ſequentibus: *Factus*
eſt, inquit, *ſubito ſonus de cælo, tamquam*
vi magna ferretur Spiritus. Bene *vi ma-*
gna, quia *Spiritu oris ejus omnis virtus*
Pſ. 32. 6. *eorum*. Et virtus eſt illa, quam a ſan-
cto Spiritu apoſtoli conſecuti ſunt.

38. Bene etiam præibit ante faciem
Domini ſanctus Johannes, qui præ-
nuntius natus eſt, & prænuntius mor-
tuus eſt. Et fortaſſe hoc myſterium
in hac vita noſtra hodieque celebratur.
Præcurrit enim animæ noſtræ quædam
virtus Johannis, cum credere paramus
in Chriſtum; ut patet ad fidem ani-
mæ noſtræ vias, & de vitæ iſtius tra-
mite tortuoſo, rectas ſemitas noſtri
faciat commeatus, ne amfractu laba-
mur erroris; quo omnis vallis animæ
noſtræ, virtutis fructibus poſſit imple-
ri, & omnis ſæcularium altitudo me-
ritorum Domino ſe humili magis ti-
more proſternat, ſciens nihil ſublime
poſſe eſſe, quod fragile eſt.

v. 18. *Et dixit Zacharias ad Angelum: Unde*
hoc ſciam? Ego enim ſum ſenex, & uxor
mea proceſſit in diebus ſuis. Et reſpondit ei
v. 19. *Angelus dicens: Ego ſum Gabriel Angelus,*
qui adſiſto ante Deum, & miſſus ſum hæc
annuntiare tibi. Et ecce eris tacens, & non
v. 20. *poteris loqui uſque in diem quo hæc fiant;*
propterea quod non credidiſti verbis meis,
quæ implebuntur in tempore ſuo.

39. Condemnatur ſilentio increduli-
tas ſacerdotis, & fides prophetarum
Eſai. 40. 6. probatur oraculo. *Clama*, inquit. *Et*
dixi: Quid clamabo? Omnis caro fœnum,
Vides jubentis imperium, obtemperan-
tis obſequium: interrogantis affectum,

obſequentis oraculum. Credidit enim,
qui quid clamaret popoſcit: & quia
credidit, prophetavit. At vero Zacha-
rias qui non credidit, non potuit lo-
qui: ſed

Erat annuens illis, & remanſit mutus. v. 22.

40. Non unius myſterium, nec
unius ſilentium eſt. Tacet ſacerdos,
tacet propheta. Niſi fallor, in uno
vox totius plebis obmutuit; quia in
uno totus ad Dominum per Moyſen
populus loquebatur. Ceſſatio ſacrorum,
& ſilentium prophetarum, taciturnitas
prophetæ, & taciturnitas ſacerdotis
eſt. Auferam, inquit, validam virtu- Eſai. 3. 1. & 2.
tem, prophetam, & conſiliarium. Et
vere abſtulit prophetas, a quibus abſ-
tulit verbum quod loqui in prophetis
ſolebat. Et vere his abſtulit virtutem,
a quibus Dei virtus receſſit. Abſtulit
his conſiliarium, [c] quem magni conſi- c
lii Angelum declaravit. Abſtulit vo-
cem; quia vox verbi, non vocis eſt
verbum. Nam niſi Verbum illud ope-
retur in nobis; nullus eſt ſonus vocis.
Vox Johannes eſt; vox enim claman-
tis eſt in deſerto: Chriſtus eſt Ver- Luc. 3. 4.
bum, hoc Verbum operatur; & ideo
ubi deſivit operari, muta repente, [d] d
carens ſpiritu veluti quædam animæ
lingua conticuit. Tranſivit enim ad
nos Dei Verbum, & in nobis non
tacet. Denique jam non poteſt Ju-
dæus dicere, quod poteſt dicere Chri-
ſtianus: quia *Experimentum quæritis ejus,* 2. Cor. 13. 3
qui in me loquitur Chriſtus?

41. *Et ipſe erat annuens illis*. Reman-
ſit ergo mutus Zacharias & erat in-
nuens illis. [e] Quid eſt nutus, niſi e
quidam ſine verbo corporalis actus,
indicare moliens, nec exprimens vo-
luntatem: quidam, ſuprema morte,
voce ſuppreſſa, mutus ſermo morien-
tium? Nonne tibi videtur huic ſimilis
eſſe populus Judæorum, ita irrationa-
bilis, ut actuum ſuorum non poſſit
præſtare rationem: qui in ultimo ſpei
vitalis obitu conſtitutus, vocem quam
habebat, amiſerit; quæ titubantis actu
corporis ſignum verbi cupiat explicare,
non verbum? Mutus ergo populus ſine
ratione, ſine verbo. Cur enim tibi magis

a Rom. edit. *videatur expletum*. Sed haud dubie aliarum, ac mſſ. omnium lectio præponenda eſt.

b Plures & antiquiores mſſ. *Accipietis virtutem advenientem in vos Spiritus ſancti*. Duo . . . . *Spiritum ſanctum*. Nonnulli tamen, ac omnes edit. nobiſcum legunt. Quod quidem magis convenit cum ſacro textu, in quo conſtanter exhibetur: ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ᾽ ὑμᾶς.

c Sic plures probatioreſque mſſ. Attamen aliqui, & omnes edit. præferunt, *quos*, vel, *a quibus magni conſilii Angelus declinavit*.

d Rom. edit. ſola, *carens ſpiritu veluti quædam anima* &c.

e Vet. edit. cum mſſ. aliquot, *Quid eſt mutus*. Rom. cum aliis pluribus ac probatioribus magis commode, *Quid eſt nutus*. At infra e converſo vet. edit. & cuncti mſſ. *ſpei vitalis obitu conſtitutus*. Rom. ſola, *ſpiritus vitalis* &c.

videatur mutus eſſe qui ſonum, quam qui myſterium neſcit? Et eſt profecto vox operum, fideique clamor, ſicut lectum eſt: (Gen. 4. 10.) *Sanguis fratris tui clamat ad me.* Et ille clamat, qui in corde ſuo clamat per diem. Qui ergo cordis clamorem perdidit, perdidit etiam linguæ. Nam qui diſtinctionem fidei non tenet, quomodo poteſt tenere verborum? Et (Exod. 4, 10.) ante quidem Moyſes dixerat quia loqui non poterat; ſed poſteaquam dixit, verbum accepit, & bonorum operum edidit claritatem. Ergo ſicut Moyſes typus populi fuit, & typus Legis; ita etiam Zacharias tacuit.

42. Singula itaque ut concurrant, conſiderandum eſt. Verbum in utero, Lex in ſilentio. Johannes appellatur, & Zacharias loquitur. Verbum editur, Lex abſolvitur: ſed Legis abſolutio, Verbi eſt explicatio. Et ideo qui dixerit verbum, loquitur; etiamſi ante non ſit locutus. Ab Angelo jubetur tacere Zacharias, ab Angelo vox premitur Judæorum. Non enim humanæ, ſed divinæ hoc poteſtatis imperium eſt; ut non loquatur Deo, qui non credidit Chriſto. Et ideo credamus, ut loquamur. Credat Judæus, ut loqui poſſit. Loquamur in ſpiritu myſteria, intelligamus rationem ſacrificiorum veterum, ænigmata prophetarum. Mutus eſt qui non intelligit Legem, mutus eſt qui non intelligit divinarum ſeriem (1. Cor. 14. 19. & 22.) ſcripturarum. Vox enim noſtra fides eſt; & ideo *malo in Eccleſia quinque verba mente mea loqui ut alios inſtruam, quam decem millia in lingua... Linguæ* enim *in ſignum ſunt non fidelibus, ſed infidelibus:* prophetia autem non infidelibus, ſed fidelibus.

(v. 24.) *Poſt hos autem dies concepit Elizabeth uxor ejus, & occultabat ſe menſibus quin-* (v. 25.) *que dicens: Quid mihi ſic fecit Dominus in diebus, quibus reſpexit auferre opprobrium meum inter homines?*

43. Magna ſanctis cura eſt verecundiæ, ut plerumque [a] in ipſis pudor votis ſit; ſicut hoc loco advertimus ſanctam Elizabeth, quæ utique filios habere cupiebat, occultantem ſe menſibus quinque. Quæ cauſa occultationis, niſi pudoris? Eſt enim unicuique officio præſcripta ætas: & quod tempore decet, tempore non decet; ævique mutatio, facti uniuſcujuſque mutat ſæpe naturam. Sunt etiam ipſi quædam tempora præſcripta conjugio, quando dare operam liberis ſit decorum; dum anni vigent, dum ſuſcipiendorum liberorum ſpes eſt. Dum generandi uſus eſt in exemplo, copulæ quoque uſus in ſtudio eſt: at vero ubi matura ævi ſenectus ſucceſſerit, & ætas regendis liberis habilior quam creandis, pudor eſt legitimi licet coitus indicia geſtare, & gravari alienæ ætatis onere, & tumeſcere alvum non ſui temporis fructu. Senes enim ab ipſa concluduntur ætate, & juſto intemperantiæ pudore [b] revocantur facere opera nuptiarum. Adoleſcentes ipſi plerumque filiorum vota prætendunt, & excuſandum arbitrantur ætatis calorem, generationis affectu. Quanto magis ſenibus agere turpe eſt, quod adoleſcentibus pudor eſt confiteri? Quinetiam ipſi juvenes, ſobria timore divino corda qui temperant, ſuſcepta plerumque ſobole, renuntiant operibus juventutis.

44. Et quid mirum de hominibus, ſi pecudes quoque muto quodam opere loquuntur generandi ſibi ſtudium, non deſiderium eſſe coeundi? Siquidem ubi ſemel gravem alvum ſibi ſenſerint & [c] genitali arvo ſemen receptum, jam nec concubitu indulgent, nec laſciviam amantis, ſed curam parentis adſumunt. At vero homines nec conceptis, nec Deo parcunt: illos contaminant, hunc exaſperant. (Hier. 1. 5.) *Priuſquam te*, inquit, *formarem in utero, novi te: & in vulva matris ſanctificavi te.* Ad cohibendam petulantiam tuam, manus quaſdam tui Auctoris in utero hominem formantis advertis. Ille operatur, & tu ſacri uteri ſecretum inceſtas libidine? Vel pecudem imitare, vel Deum verere. Et quid de pecudibus loquor? Terra ipſa a generandi opere ſæpe requieſcit: & ſi impatienti hominum ſtudio jactis frequenter ſeminibus occupetur, impudentiam multæ agricolæ, & fœcunditatem ſterilitate commutat. Ita quidam in ipſis elementis, ac pecudibus ab uſu non ceſſare generandi, naturæ pudor eſt.

45. Merito ergo etiam ſancta Elizabeth erubeſcebat gratiam, etſi non agno-

a Mſſ. nonnulli, omneſque edit. *in ipſis pudor voti ſit*. Alii mſſ. majori numero atque auctoritate .... *votis ſit*; id eſt, in rebus quas ſummo ſtudio expetierunt.

b Rom. edit. *revocantur ab opere nuptiarum*. Optime, niſi reliqua, & cuncti mſſ. diſſentirent. Intellige igitur, *revocantur facere*, hic per helleniſmum poni pro, *revocantur a faciendo*. Quod autem eadem edit. Rom. poſt duos verſus repoſuit, *ætatis calore*, *generationis affectum*: hoc non ſolum ab aliis, & mſſ. omnibus abhorret, verum etiam ab Auctoris noſtri ſententia; quemadmodum ſeries patefaciet intuenti.

c Omnes edit. ac mſſ. non pauci, *genitali alvo*. Cod. Corb. & alii aliquot melioris notæ, *genitali arvo*. Melius; eadem quippe metaphora uſum etiam reperimus Virgil. lib. 3. Georg.

agnoſceret culpam. Nam etſi de viro conceperat (neque enim aliter de hominis ortu fas eſt credere) tamen partus ſui erubeſcebat ætatem. Et rurſus caruiſſe ſe gaudebat opprobrio; pudor eſt enim feminis nuptiarum præmia non habere, * quibus hæc ſola eſt causa nubendi. Hoc igitur opprobrium conſolatur ſui pudore ſublatum, eo pudore, ut dixi, quod pudebat eam propter ætatem. Unde intelligi poteſt quia jam non conveniebant inter ſe concubitu conjugali; neque enim ea quæ ſenilem non erubeſceret coitum, erubeſceret partum: & tamen erubeſcit

32. q. 2. c. Pudor.

A onus parentis, quamdiu neſcit myſterium religionis.

46. Illa quæ occultabat ſe, quia conceperat filium, jactare ſe cœpit quia generabat prophetam. Et quæ erubeſcebat ante, benedicit: & quæ dubitabat ante, firmatur. *Ecce enim*, inquit, *ut vox ſalutationis tuæ facta eſt in auribus meis, exſultavit in gaudio infans in utero meo.* Itaque magna voce clamavit, B ubi Domini ſenſit adventum; quia religioſum credidit partum. Nulla enim cauſa erat pudoris, ubi Prophetæ ortus datæ, non affectatæ fidem generationis adſciſceret.

Luc.1.Infra 44.

* *Quibus hæc ſola eſt cauſa nubendi. Sola*, inquit, Gloſſa Decreti, *id eſt præcipua*. Nec ſane credendum eſt mentem Ambroſio fuiſſe alias duas cauſas, quas proli adjungunt Theologi poſt Aug. nempe fidem & ſacramentum, excludere. Præſertim cum infra verum conjugium inter Mariam ac Joſeph interceſſiſſe defendat: quæ etiam fuit Auguſtini ſententia lib. 2. *De conſenſu Evang.* cap. 1. lib. 23. *contr. Fauſtum*, cap. 8. & lib. *De Nupt. & Concupiſc.* cap. 11. Adi quoque B. Tho. 3. part. quæſt. 29. art. 2. & alios. Forte etiam ſimplicius explicari poſſit, *ſola cauſa*, ſubintelligendo, *ut plurimum*; id eſt, cauſa maxime ordinaria.

L I B E R

S E C U N D U S.

Cap. 1. ℣. 26. ℣. 27.

Eodem autem tempore miſſus eſt Angelus Gabriel a Domino in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem deſponſatam viro cui nomen erat Joſeph, de domo David: & nomen Virginis, Maria.

1. Latent quidem divina myſteria, nec facile juxta Propheticum dictum quiſquam hominum poteſt ſcire conſilium Dei: ſed tamen ex ceteris factis atque præceptis domini Salutaris poſſumus intelligere & hoc perpenſioris fuiſſe conſilii, quod ea potiſſimum electa eſt ut Dominum pareret, quæ erat deſponſata viro. Cur autem non antequam deſponſaretur, impleta eſt? Fortaſſe ne diceretur quod conceperat ex adulterio. Et bene utrumque poſuit Scriptura, ut & deſponſata eſſet, & virgo: virgo, ut expers virilis conſortii videretur: deſponſata, ne temeratæ virginitatis adureretur infamia, cui gravis alvus corruptelæ videretur inſigne præferre. Maluit autem Dominus aliquos de ſuo ortu quam de matris pudore dubitare; ſciebat enim teneram eſſe virginis verecundiam, & lubricam famam pudoris: nec putavit ortus ſui fidem matris injuriis adſtruendam. Servatur itaque ſanctæ Mariæ ſicut pudore integra, ita inviolabilis opinione vir-

C ginitas; oportet enim ſanctos & ab his teſtimonium habere qui foris ſunt: nec decuit ſiniſtra virginibus opinione viventibus velamen excuſationis relinqui, quod infamata mater quoque Domini videretur.

2. Quid autem Judæis, quid Herodi poſſet adſcribi, ſi natum viderentur ex adulterio perſecuti? Quemadmodum autem ipſe diceret: *Non veni Legem ſolvere, ſed adimplere*, ſi videretur cœpiſſe D a Legis injuria, cum partus innuptæ Lege damnetur? Quin etiam locupletior teſtis pudoris maritus adhibetur? Qui poſſet & dolere injuriam, & vindicare opprobrium, ſi non agnoſceret ſacramentum. Quid quod etiam fides Mariæ verbis major adſciſcitur, & mendacii cauſa removetur? Videretur enim culpam obumbrare voluiſſe mendacio innupta prægnans. Cauſam au- E tem mentiendi indeſponſata habuit, deſponſata non habuit; cum conjugii præmium & gratia nuptiarum partus ſit feminarum.

Matt. 5. 18. Deut. 23. 17.

3. Non mediocris quoque cauſa eſt, ut virginitas Mariæ falleret principem mundi: qui cum deſponſatam viro cerneret, partum non potuit habere ſuſpectum. Fallendi autem principis mundi fuiſſe conſilium, ipſius Domini ver- F ba declarant, cum apoſtoli jubentur tacere de Chriſto, cum ſanati prohi- Matth. 16. 20.

Matth. 8. 4. Luc. 4. 35. bentur gloriari de remedio, cum dæ- A
mones præcipiuntur ſilere [a] de Dei
1. Cor. 2. 7. & 8. Filio. Fallendi, ut dixi, principis
mundi fuiſſe conſilium etiam Apoſto-
lus declaravit dicens: *Sed loquimur Dei
ſapientiam in myſterio abſconditam . . . . .
quam nemo principum iſtius ſæculi cognovit.
Si enim cognoviſſent, numquam Dominum
majeſtatis crucifixiſſent*, hoc eſt, num-
quam me redimi Domini morte feciſ-
ſent. Feſellit ergo pro nobis, feſellit B
ut vinceret, feſellit diabolum cum
tentaretur, cum rogaretur, cum Dei
Filius diceretur, ut nuſquam divinita-
Matth. 4. 6. tem propriam fateretur. Sed tamen
magis feſellit principem ſæculi; diabo-
lus enim etſi aliquando dubitavit, cum
diceret: *Si filius Dei es, mitte te deorſum*;
tamen vel ſero cognovit, & diſceſſit
ab eo. Cognoverunt & dæmones qui
Matt. 8. 29. dicebant: [b] *Novimus qui ſis Jeſu Filius* C
Dei. Quid veniſti ante tempus torquere nos?
Et ideo veniſſe cognoverunt, quia præ-
cognitum habebant eſſe venturum.
Principes autem ſæculi non cognoviſſe,
quo majore poſſumus quam Apoſtolicæ
ſententiæ probare documento: *Si enim
cognoviſſent, numquam Dominum majeſtatis
crucifixiſſent*? Dæmonum enim malitia
facile etiam occulta deprehendit: at
vero qui ſæcularibus vanitatibus occu- D
pantur, ſcire divina non poſſunt.

4. Bene autem ſibi diviſerunt Evan-
geliſtæ, ut ſanɛtus Matthæus Joſeph
Matt. 1. 20. ab Angelo moneri induceret [c] Mariam
conjugem accipere: Lucas illic Evan-
geliſta teſtimonium ferret quod non
conveniſſent: hic ipſa Maria fateretur,
Luc. 1. 34. cum dicit Angelo: *Quomodo fiet iſtud,
quoniam virum non cognovi?* Et ipſe ſan-
ɛtus Lucas virginem declaravit dicens: E
Eſai. 7. 14. *Et nomen Virginis Maria*. Et Propheta
Matt. 1. 19. edocuit, qui ait: *Ecce virgo in utero
accipiet*. Et Joſeph deſignavit, qui quo-
niam prægnantem videbat quam non
cognoverat, dimittere geſtiebat. Et
Dominus ipſe in cruce poſitus mani-
Johan. 19. 26. & 27. feſtavit, cum dixit matri: *Mulier, ecce
filius tuus. Deinde Diſcipulo: Ecce mater tua*.
Etiam uterque teſtatus eſt, Diſcipulus
Ibidem 27. & mater, quia *Ex illa hora ſuſcepit eam* F
Diſcipulus [d] *in ſua*. Utique ſi conveniſ-
ſet, numquam virum proprium reli-
quiſſet, nec vir eam juſtus paſſus eſſet
a ſe diſcedere. Quomodo autem Do-
minus divortium præcepiſſet, cum ip-
ſius ſit ſententia, quia nemo dimittere Matt. 5. 32.
debet uxorem, excepta cauſa fornica-
tionis?

5. Pulcre autem docuit ſanɛtus Mat- 27. quæſt. 2. c. Quod
thæus quid facere debeat juſtus, qui autem. §. Item ſi con-
probrum conjugis deprehenderit, ut juges.
incruentum ab homicidio, caſtum ab 1. Cor. 6. 16.
adulterio præſtare ſe debeat: *Qui enim
conjungitur meretrici, unum corpus eſt*.
Ergo ubique in Joſeph juſti gratia &
perſona ſervatur, ut teſtis ornetur; os
enim juſti mendacium neſcit, & lin-
gua ejus loquitur judicium, judicium
ejus loquitur veritatem. Nec te mo-
veat quod frequenter Scriptura conju-
gem dicit; non enim virginitatis erep-
tio, ſed conjugii teſtificatio, nuptia-
rum celebratio declaratur. Denique
quam non accepit, nemo dimittit; &
ideo qui volebat dimittere, fatebatur
acceptam.

6. Simul etiam movere non debet
quod ait Evangeliſta: *Non cognovit eam: Matt. 1. 25.
donec peperit filium*; illud enim vel idio-
ma Scripturæ eſt, ſicut habes alibi:
Et donec ſeneſcatis, ego ſum. Numquid Eſai. 46. 4.
poſt illorum ſeneɛtutem Deus eſſe de-
ſivit? Et in Pſalmo: *Dixit dominus Do- Pſ. 109. 1.
mino meo: Sede a dextris meis: donec ponam
inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum*.
Numquid poſtea non ſedebit? Vel
quoniam qui cauſam agit, ſatis putat
quod cauſæ eſt dicere, redundantia
non requirit; ſatis enim eſt ei ut cau-
ſam ſuſceptam adſtruat, incidentem
differat. Et ideo qui Incarnationis in-
corruptum ſuſceperat probare myſte-
rium, non putavit uberius proſequen-
dum virginitatis Mariæ teſtimonium;
ne defenſor magis Virginis, quam ad-
ſertor myſterii crederetur. Certe quan-
do juſtum docuit Joſeph, ſatis decla-
ravit quod ſanɛti Spiritus templum,
uterum myſterii, matrem Domini vio-
lare non potuit.

7. Didicimus ſeriem veritatis, didi-
cimus conſilium: diſcamus & myſte-
rium. Bene deſponſata, ſed virgo;
quia

a Rom. edit. vocibus aliquot reſecatis ita poſuit, *de Dei Filio: quod etiam Apoſtolus declaravit* &c.

b Omnes edit. *Novimus te, quia es Jeſus Dei Filius* MSſ. vero, *Novimus qui ſis Jeſu Filius Dei*: paucis exceptis, quorum alii habent, *quis ſis Jeſus*: alii, *quod ſis* &c.

c Ita vet. edit. ac plerique mſſ. excepto quod edit. omittunt, *illic*, mſſ. autem, *accipere*. Quidam alii legunt, *induceret*, *ne dimitteret Mariam* &c. Unicus, *induceret*. *Mariæ Lucas illic teſtimonium ferret*. *Quod non cognoviſſent* (Matthæus & Lucas videlicet) *hoc ipſa Maria fateretur*. Quam lectionem vehementer ſuſpicamur germanam eſſe; & potiſſimum, quod in aliquot mſſ. pro, *non conveniſſent*, *hic ipſa*, legatur etiam, *non cognoviſſent*, *hoc ipſa*. Ceterum edit. Rom. totum locum emendare conata eſt hoc pacto, *induceret, ne Mariam conjugem timeret accipere; quo teſtimonium ferret quod non conveniſſent: quod hic ipſa* &c.

d MSſ. nonnulli, ac poſtremæ Pariſ. edit. *in ſuam*. Reliqui & mſſ. & edit. cum ſacris cod. *in ſua*, græco εἰς τὰ ἴδια, id eſt *in propria*, ſive *in res ſuas*, ſive ut alii volunt, in domicilium: qua de re vide Guill. Eſtium in eadem verba. Quod vero Doctor noſter adfirmat Joſephum tempore paſſionis etiam tunc ſuperſtitem exſtitiſſe, in hoc quidem conſentit cum D. Cypriano Tract. *De Paſſione Domini*: ſed diſſentit ab Epiph. Hereſi. 78. num. 10. quem recentiores magis ſequendum exiſtimarunt. Conſule Card. Bar. ad annum Chriſti 12. num. 9. Eſtium loco cit. & alios.

quia eſt Eccleſiæ typus, quæ eſt im- A
maculata, ſed nupta. Concepit nos virgo de Spiritu, parit nos virgo ſine gemitu. Et ideo fortaſſe ſancta Maria alii nupta, ab alio repleta; quia & ſingulæ Eccleſiæ Spiritu quidem replen-
a tur & gratia; [a] junguntur tamen ad temporalis ſpeciem ſacerdotis.

v. 28. *Et ingreſſus ad eam Angelus dixit: Ave* B
gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu inter mulieres. Ipſa autem ut vidit eum,
v. 29. *mota eſt in introitu ejus.*

8. Diſce virginem moribus, diſce virginem verecundia, diſce virginem oraculo, diſce myſterio. Trepidare virginum eſt, & ad omnes viri ingreſſus pavere, omnes viri affatus vereri. Diſcant mulieres propoſitum pudoris imi- C
tari. Sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, ſolus Angelus reperiret: ſola ſine comite, ſola ſine teſte; ne quo degeneri depravaretur affatu, ab Angelo ſalutatur. Diſce, virgo, verborum vitare laſciviam: Maria etiam ſalutationem Angeli verebatur.

Ibidem. *Erat tamen*, inquit, *cogitans, qualis eſſet hæc ſalutatio.*

D
9. Et ideo cum verecundia; quia pavebat: cum prudentia; quia benedictionis novam formulam mirabatur, quæ nuſquam lecta eſt, nuſquam ante comperta. Soli Mariæ hæc ſalutatio ſervabatur. Bene enim ſola gratia plena dicitur, quæ ſola gratiam quam nulla alia meruerat, conſecuta eſt, ut
* gratiæ repleretur auctore. * Erubeſce- E
bat ergo Maria, erubeſcebat etiam Elizabeth; & ideo cognoſcamus quid interſit inter mulieris & virginis verecundiam. Illa de cauſa erubeſcebat, hæc per verecundiam: in muliere modus pudoris adhibetur, in virgine pudoris augetur gratia.

v. 30. *Et ait Angelus ad eam: Ne timeas,*
v. 31. *Maria, inveniſti enim gratiam apud Deum,* F
& ecce concipies in utero, & paries filium,
& vocabis nomen ejus Jeſum. Hic erit ma-
v. 32. *gnus.*

10. Dictum eſt quidem etiam de Johanne ab Angelo, quia *erit magnus*: Luc. 1. 15.
ſed ille quaſi homo magnus, hic autem quaſi Deus magnus; *Magnus* enim *Do-* Pſ. 144. 3.
minus, & laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non eſt finis. Et vere eſt ille magnus; quia *major inter natos mulierum* Luc. 7. 28.
propheta Johanne Baptiſta nemo eſt. Habet tamen majorem; quia *qui minor eſt in* Ibidem.
regno Dei, major eſt illo. Magnus autem Johannes; ſed coram Domino [b] ma- b
gnus. Et Johannes vinum & ſiceram non bibit, hic cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit. Ille abſtinentia meritum colligat, cui potentia nulla naturæ: Chriſtus autem cui * *
naturaliter ſuppetebat delicta donare, cur eos declinaret, quos abſtinentibus poterat præſtare meliores.

11. Simul myſtice non dedignatur eorum convivium, quibus daturus eſt ſacramentum. Hic ergo manducat, ille jejunat: [c] utriuſque populi typus c
in illo jejunat, in hoc paſcitur. Sed jejunavit & Chriſtus, ne * præceptum *
declinares: manducavit cum peccatoribus, ut gratiam cerneres, agnoſceres poteſtatem. Magnus ergo & Johannes, ſed hujus magnitudo habet principium, habet finem: dominus autem Jeſus idem 1.Tim.6.16
eſt finis atque principium, idem primus & noviſſimus. Nihil ante primum, nihil ultra noviſſimum.

12. Neque te generationis humanæ conſuetudo in vitium trahat, ut putes non primum eſſe, quia filius eſt. Sequere Scripturas, ut errare non poſſis. Primus Filius dicitur. Lectum eſt etiam quia & ſolus Pater, *qui Solus ha-* 1.Tim.1.17
bet immortalitem, & lucem habitat inacceſſibilem; ſicut legiſti: *Et immortali ſoli .... Deo*: ſed neque primus ante Patrem, neque ſolus ſine Filio. Si alterum negas, [d] alterum adſtruis, utrumque ſe- d
quere, & utrumque confirmas. Non dixit: Ego prior, & ego poſterior, ſed: *Ego primus, & ego noviſſimus.* Pri- Apoc. 1. 17.
mus eſt Filius, & ideo coæternus; & 22. 13.
habet enim Patrem, cum quo ſit æternus. Audeo dicere. Primus eſt Filius, ſed ſolus non eſt; & bene dico, & religioſe dico. Quid erigitis ad impietatem, hæretici, aures? In laqueos quos tenditis, incidiſtis. Primus eſt Filius,

a Ita edit. ant. & potiores mſſ. Rom. autem & Vat. cod. *Junguntur tamen temporali ad ſpeciem ſacerdoti*. Reliqui .... *ad temporis ſpeciem ſacerdoti*, vel, *ſacerdotis*. Lectionem vero noſtram interpretare hoc ſenſu, *ſacerdoti exterius apparenti junguntur*.

* Hic ſequentem Evangelii textum ponunt nonnulli mſſ. ſed non antiquiſſimi.

b Quod hoc loco legitur in edit. Rom. *Magnus hic, ſed Dominus*, optimum quidem ſenſum efficit; ſed nulla alia edit. vel mſſ. confirmatur.

* *Naturaliter*, nimirum ad miniſtrorum differentiam indicandam.

c Mſſ. aliquot non infimæ notæ, *utriuſque populi ſpiritus*.

* Obſerva præceptum jejunii, ac ejus obligationem novum inventum nequaquam eſſe in Eccleſia.

d Edit. Amerb. & Era. *Alterum deſtruis*. Gill. & Rom. cum potiſſima parte mſſ. *Alterum adſtruis*. Reliqui: *Alterum non adſtruis*. Et rurſus nonnulli habent, *& utrumque confirma*. Sed totus locus obſcuritate non caret.

Filius, & ſolus non eſt: primus, quia
cum Patre ſemper: ſolus non eſt; quia
ſine Patre numquam eſt. Non ego hoc
Johan. 16. 13 dico, ſed ipſe dixit: *Et non ſum ſolus,*
quia Pater mecum eſt. Solus Pater, quia
unus Deus: ſolus Pater, quia ſola
divinitas Patris & Filii & Spiritus
ſancti: & quod unum eſt, ſolum eſt.
Solus Pater, ſolus Unigenitus, ſolus
& Spiritus ſanctus, neque enim qui
Filius, & Pater: aut qui Pater, &
Filius: aut qui Spiritus ſanctus, &
Filius. Alius Pater, alius Filius, alius
Johan. 14. 16 Spiritus ſanctus; legimus enim: *Rogabo*
Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis.
Solus Pater, quia unus Deus, ex quo
omnia; ſolus Filius, quia unus Dominus,
per quem omnia. Solum divinitas
facit, generatio & Patrem teſtificatur
& Filium; ut nuſquam Filius
ſine Patre, aut Pater eſſe videatur ſine
Filio. Ergo nec ſolus, quia non ſolus
immortalis: nec ſolus lucem habitat
Johan 1. 18. inacceſſibilem; quia *Deum nemo vidit*
umquam, niſi unigenitus Filius qui eſt in
ſinu Patris, qui ſedet ad dexteram Patris.
Et hinc quidam audent dicere
inacceſſibilem lucem eſſe quam habitat
Pater. Numquid lux melior Patre?
Quæ autem lux inacceſſibilis ei, cui
non eſt inacceſſibilis Pater? Et ipſe
lux vera, & genitor lucis æternæ, de
Johan. 1. 9. qua dictum eſt: *Erat lux vera, quæ illuminat*
omnem hominem venientem in hunc
mundum. Vide ne illa ſit lux inacceſſibilis
quam habitat Pater, habitat &
Filius; quia Pater in Filio, & Filius
in Patre.

13. Bene ergo magnus; late enim
funditur Dei virtus, late cæleſtis ſubſtantiæ
magnitudo porrigitur. Nihil
præſcriptum, nihil circumſcriptum,
nihil emenſum, nihil dimenſum Trinitas
habet. Non loco clauditur, non
opinione comprehenditur, non æſtimatione
concluditur, non ætate variatur.
Dedit quidem dominus Jeſus hominibus
Pſ. 18. 5. magnitudinem: *In omnem* enim
terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis
terræ verba eorum; non in fines tamen
mundi, non in fines cæli, non ultra
Coloſſ. 1. 16. & 17. cælos. At vero in domino Jeſu *omnia*
condita ſunt in cælis & in terra, viſibilia
& inviſibilia . . . . & ipſe eſt ante omnes,
& omnia in ipſo conſtant. Cælum adſpice,
Jeſus illic eſt: terram intuere, Jeſus
* adeſt: adſcende * verbo in cælum,
deſcende verbo in infernum, Jeſus
adeſt. Etenim ſi adſcenderis in cælum,
Jeſus illic eſt: ſi deſcenderis in
infernum, adeſt. Hodie cum loquor,
A mecum eſt, intra hoc punctum, intra
hoc momentum. Et ſi in Armenia
nunc loquitur Chriſtianus, Jeſus adeſt:
Nemo enim *dicit dominum Jeſum, niſi in* 1. Cor. 12. 3.
Spiritu ſancto. Abyſſos opinione ſi penetres,
illic quoque Jeſum videbis operari;
ſcriptum eſt enim: *Ne dixeris in*
corde tuo: Quis adſcendit in cælum? id eſt Rom. 10. 6. & 7.
Chriſtum deducere: aut quis deſcendit in
abyſſum? hoc eſt Chriſtum a mortuis reducere.
Ubi ergo non eſt, qui cæleſtia,
B inferna, & terrena complevit? Bene
ergo magnus, cujus virtus mundum
replevit, qui ubique eſt, & erit ſemper;
quia *regni ejus non erit finis*.

Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo v. 34.
fiet iſtud; quoniam virum non cognovi?

14. Videtur hic non credidiſſe Maria,
niſi diligenter advertas; neque
enim fas eſt ut electa ad generandum
unigenitum Dei Filium, fuiſſe videatur
C incredula. Quo autem modo fieri
poſſet (licet ſalva prærogativa ſit matris,
cui profecto fuit amplius deferendum:
ſed ut prærogativa major,
major etiam fides ei debuit reſervari)
quo ergo modo fieri poſſet, ut Zacharias
qui non crediderat, ſilentio condemnaretur:
Maria autem ſi non credidiſſet,
Spiritus ſancti infuſione exaltaretur?
Sed neque non credere Maria,
neque tam temere debuit uſurpare:
non credere Angelo, uſurpare divina.
D Neque enim facile erat ſcire myſterium
abſconditum a ſæculis in Deo, quod
nec ſuperiores Poteſtates ſcire potuerunt.
Et tamen non fidem renuit,
non officium refutavit: ſed accommodavit
affectum, ſpopondit obſequium.
Etenim cum dicit: *Quomodo fiet iſtud;*
non de effectu dubitavit, ſed qualitatem
ipſius quæſivit effectus.

E 15. Quanto temperatior iſta reſponſio,
quam verba ſunt ſacerdotis? Hæc
ait: *Quomodo fiet iſtud?* Ille reſpondit:
Unde hoc ſciam? Hæc jam de negotio Sup. v. 18.
tractat: ille adhuc de nuntio dubitat.
Negat ille ſe credere, qui negat ſcire;
& quaſi fidei adhuc alium quærit auctorem:
iſta ſe facere profitetur, nec
dubitat eſſe faciendum, quod quomodo
F fieri poſſit, inquirit; ſic enim habes:
Quomodo fiet iſtud; quoniam virum
non cognovi? Incredibilis & inaudita
generatio ante audiri debuit, ut crederetur.
Virginem parere, divini eſt ſignum
myſterii, non humani. Denique,
Accipe, inquit, *tibi ſignum: Ecce* Eſai. 7. 14.
virgo in utero accipiet, & pariet filium.
Lege-

* *Verbo*, id eſt, ratione & cogitatione; ut infra, *Abyſſos opinione ſi penetres*, & alibi frequenter.

Legerat hoc Maria, ideo credidit fu- A turum: ſed quomodo fieret, ante non legerat; non enim quemadmodum fieret, vel tanto prophetæ fuerat revelatum. Tanti namque mandati myſterium non hominis fuit, ſed Angeli ore promendum. Hodie primum auditur: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te*. Et auditur, & creditur. Denique:

v. 38. *Ecce*, inquit, *ancilla Domini*, *contingat mihi ſecundum verbum tuum*.

16. Vide humilitatem, vide devotionem. Ancillam ſe dicit Domini, quæ mater eligitur: nec repentina exaltata promiſſo eſt. Simul ancillam dicendo, nullam ſibi prærogativam tantæ gratiæ vindicavit, quæ faceret quod juberetur. Mitem enim humilemque C paritura, humilitatem debuit etiam ipſa præferre. *Ecce ancilla Domini*, *contingat mihi ſecundum verbum tuum*. Habes obſequium, vides votum. *Ecce* enim *ancilla Domini*, apparatus officii eſt: *contingat mihi ſecundum verbum tuum*, conceptus eſt voti.

a 17. Quam cito ergo etiam a de impari conceptione credidit Maria! Quid D enim tam impar quam Spiritus ſanctus, & corpus? Quid tam inauditum, quam virgo prægnans contra legem, contra conſuetudinem, contra pudorem, cujus carior cura eſt virgini? Zacharias autem non de impari conditione, ſed de ſenili ætate non credidit; nam conditio congruebat. Ex viro & femina ſolemnis eſt partus: nec incredibile debet videri, ubi natura concordat. Cum enim ætas na- E turæ ſit, non natura ætatis, ſit plerumque ut impediat naturam; non eſt tamen irrationabile ut minor cedat cauſa majori, & potior prærogativa naturæ uſum inferioris excludat ætatis. Huc accedit quod Abraham & Sarra filium in ſenectute ſuſceperant: &

Gen. 18, 13. Joſeph filius ſenectutis eſt. Quod ſi, quia riſit Sarra, reprehenditur: juſtius condemnatur qui nec oraculo credidit, nec exemplo. Maria autem cum dicit:

Supra 34. *Quomodo fiet iſtud; quoniam virum non co-* F *gnovi?* non videtur dubitaſſe de facto, ſed de facti qualitate quæſiſſe. Liquet enim quia faciendum eſſe crediderat, quæ quomodo fieret, interrogavit. Unde & meruit audire: *Beata quæ credidiſti*. Et vere beata, quæ ſacerdote præſtantior; cum ſacerdos negaſſet, virgo correxit errorem. Nec mirum ſi Dominus redemturus mundum, * operationem ſuam inchoavit a Maria; ut per quam ſalus omnibus parabatur, eadem prima fructum ſalutis hauriret ex pignore. Infra 45. *

B

18. Et bene quæſivit quomodo fieret; legerat enim quia virgo generaret, ſed non legerat quemadmodum generaret. Legerat, ut dixi: *Ecce virgo in utero accipiet*: quomodo autem acciperet, in Evangelio primum Angelus eſt locutus. Eſai. 7. 14.

Exſurgens autem Maria in diebus illis, *abiit in montana cum feſtinatione in civitatem Judæ*, *& intravit in domum Zachariæ*, *& ſalutavit Eliſabeth*. v. 39. v. 40.

19. Morale eſt omnibus, ut qui fidem exigunt, fidem adſtruant. Et ideo Angelus cum abſcondita nuntiaret, ut fides adſtrueretur exemplo, ſenioris feminæ ſterilisque conceptum virgini Mariæ nuntiavit; ut poſſibile Deo omne quod ei placuerit, adſereret. Ubi audivit hoc Maria, non quaſi incredula de oraculo, nec quaſi incerta de nuntio, nec quaſi dubitans de exemplo: ſed quaſi læta pro voto, religioſa pro officio, feſtina pro gaudio, in montana perrexit. Quo enim jam Deo plena, niſi ad ſuperiora cum feſtinatione contenderet? Neſcit tarda molimina ſancti Spiritus gratia.

20. Diſcite & vos, ſanctæ mulieres, ſedulitatem quam prægnantibus debeatis exhibere cognatis. Mariam, quæ ante ſola in intimis penetralibus verſabatur, non a publico virginitatis pudor, non ab ſtudio aſperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardavit. In montana virgo cum feſtinatione, virgo officii memor, b injuriæ immemor affectu b vigente, non ſexu, relicta perrexit domo.

21. Di-

a Ita cuncti mſſ. & vet. edit. in corpore. Erat autem ac Gill. in marg. & Rom. in corp. *de impari conditione*: quod etiam videtur eo confirmari, quod infra mſſ. & edit. legunt, *non de impari conditione*; uno tantum cod. excepto, ubi pro, *conditione*, habetur *conceptione*.

* Ex hoc loco manifeſtum eſt non minus Chriſtum cum peccata ne fiant, gratiæ præſidio impedit, quam cum dimittit perpetrata, redemtorem eſſe. Namque a matre dicitur inchoaſſe redemtionem, quoniam ne incredula eſſet Angeli verbis, ipſe prohibuit. Quo quidem cuneo eorum qui immaculatam Deiparæ conceptionem impugnant, nodoſiſſimum, ut ipſi putant, argumentum facili negotio diſtringitur atque disjicitur.

b *Injuriæ*, qua nimirum virginis pudor afficitur, dum cogitur prodire in publicum. Conſequenter autem Rom. edit. *affectu urgente*. Aliæ, ac mſſ. omnes, *affectu vigente*. Aptius ſane, ut caritatis vigor puellari debilitati opponatur. Infra vero omnes edit. cum majori parte mſſ. legebant, *Maria in domo fera*: ubi e cod. Vat. Corb. & aliis nonnullis repoſuimus, *Maria in domo ſeria*. Corb. quidem in gloſſa indicans legendum eſſe *fera*, addit, *id eſt tarda*, quam correctionem alii forte ſecuti ſunt. Sed tamen magis placet, *ſeria*, hoc eſt, gravis; nam gravitati etiam contraria ut plurimum cenſetur feſtinatio.

21. Diſcite, virgines, non circumcurſare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miſcere ſermones. Maria in domo ſeria, feſtina in publico, manſit apud cognatam ſuam tribus menſibus. Etenim quæ propter officium venerat, inhærebat officio. Manſit ergo menſibus tribus, non quod domus eam delectaret aliena, ſed quia frequentius videri in publico diſplicebat.

22. Didiciſtis, virgines, pudorem Mariæ: diſcite humilitatem. Venit propinqua ad proximam, junior ad ſeniorem: nec ſolum venit, ſed etiam prior ſalutavit; decet enim ut quanto caſtior virgo, tanto humilior ſit. Noverit honorem deferre ſenioribus. Sit magiſtra humilitatis, in qua eſt profeſſio caſtitatis. Eſt & cauſa pietatis, eſt etiam norma doctrinæ. Contuendum eſt enim quia ſuperior venit ad inferiorem, ut inferior adjuvetur: Maria ad Elizabeth, Chriſtus ad Johannem. Denique etiam poſtea, ut ſanctificaret baptiſmum Johannis, Dominus venit ad baptiſmum. Cito quoque adventus Mariæ, & præſentiæ dominicæ beneficia declarantur.

v. 41. *Simul enim ut audivit ſalutationem Mariæ Elizabeth, exſultavit infans in utero ejus. Et repleta eſt Spiritu ſancto.*

23. Vide diſtinctionem, ſingulorumque verborum proprietates. Vocem prior Elizabeth audivit, ſed Johannes prior gratiam ſenſit: illa naturæ ordine audivit, iſte exſultavit ratione myſterii: illa Mariæ, iſte Domini ſenſit adventum: femina mulieris, & pignus pignoris. Iſtæ gratiam loquuntur, illi intus operantur, pietatiſque myſterium maternis adoriuntur profectibus; duplicique miraculo prophetant matres ſpiritu parvulorum. Exſultavit infans, repleta eſt mater. Non prius mater repleta, quam filius: ſed cum filius eſſet repletus Spiritu ſancto, replevit & matrem. Exſultavit Johannes, exſultavit & Mariæ ſpiritus. Exſultante Johanne, repletur Elizabeth: Mariam tamen non repleri Spiritu, ſed ſpiritum ejus exſultare cognovimus; incomprehenſibilis enim incomprehenſibiliter operabatur in matre. Et illa poſt conceptum repletur, illa ante conceptum.

v. 42. *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.* v. 43. *Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me?*

A 24. Novit ſermonem ſuum Spiritus ſanctus, nec umquam obliviſcitur. Et prophetia non ſolum rerum completur miraculis, ſed etiam proprietate verborum. Quis eſt iſte fructus ventris, niſi ille de quo dictum eſt: *Ecce hereditas Domini filii, merces fructus ventris?* Pſ. 126. 3. Hoc eſt, hereditas Domini filii ſunt, qui merces ſunt fructus illius, qui de Mariæ ventre proceſſit. Ipſe fructus B ventris eſt, flos radicis, de quo bene prophetavit Eſaias dicens: *Exiet virga de radice Jeſſe, & flos ex radice ejus adſcendet;* Eſai. 11. 1. radix enim eſt familia Judæorum, virga Maria, flos Mariæ Chriſtus: qui veluti bonæ arboris fructus pro noſtræ virtutis proceſſu nunc floret, nunc fructificat in nobis, nunc rediviva corporis reſurrectione reparatur.

C *Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?*

25. Non quaſi ignorans dicit; ſcit enim eſſe Spiritus ſancti gratiam & operationem, ut mater Prophetæ a matre Domini ad profectum ſui pignoris ſalutetur: ſed quaſi non humani hoc meriti, ſed divinæ gratiæ munus D eſſe cognoſcat, ita dicit: *Unde hoc mihi?* Hoc eſt, [a] quantum bonum mihi accidit; ut mater Domini mei veniat ad me? Non cognoſco meum. *Unde hoc mihi*, qua juſtitia, quibus factis, pro quibus meritis? Non uſitata hæc officia feminarum ſunt; *Ut veniat mater Domini mei ad me.* Miraculum ſentio, cognoſco myſterium: mater Domini Verbo fœta, Deo plena eſt.

E *Ecce enim ut facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exſultavit gaudio infans in utero meo:* v. 44. *& beata quæ credidiſti.* v. 45.

26. Vides non dubitaſſe Mariam, ſed credidiſſe; & ideo fructum fidei conſecutam. *Beata*, inquit, *quæ credidiſti*. Sed & vos beati, qui audiſtis, & credidiſtis; quæcumque enim crediderit anima, & F concipit & generat Dei Verbum, & opera ejus agnoſcit. Sit in Singulis Mariæ anima, ut magnificet Dominum: ſit in ſingulis ſpiritus Mariæ, ut exſultet in Deo. Si ſecundum carnem una mater eſt Chriſti; ſecundum fidem tamen omnium fructus eſt Chriſtus. Omnis enim anima accipit Dei Verbum, ſi tamen immaculata & immunis a vitiis, intemerato caſtimoniam pudore cuſtodiat.

27. Quæ-

a Edit. Rom. ſola, *quo tantum bonum mihi accidit* &c.

27. Quæcumque igitur talis eſſe potuerit anima, magnificat Dominum, ſicut anima Mariæ magnificavit Dominum, & exſultavit ſpiritus ejus in Deo ſalutari. Magnificatur enim Dominus, ſicut & alibi legis: *Magnificate Dominum mecum:* non quod Domino aliquid humana voce poſſit adjungi, ſed quia magnificatur in nobis. Imago enim Dei Chriſtus eſt; & ideo ſi quid juſtum fecerit anima aut religioſum, illam imaginem Dei, ad cujus eſt ſimilitudinem creata, magnificat. Et ideo dum magnificat eum, magnitudinis ejus quadam participatione ſublimior fit; ut illam imaginem ſplendido bonorum colore factorum, & quadam æmulatione virtutis in ſe videatur exprimere. Magnificat autem anima Mariæ Dominum, & exſultat ſpiritus ejus in Deo; eo quod & anima & ſpiritu Patri Filioque devota, unum Deum ex quo omnia, & unum Dominum per quem omnia, pio veneretur affectu.

Pſ. 33. 4.

a 28. [a] Sequitur Mariæ, quo perſona melior, eo prophetia plenior. Nec otioſum videtur quod & ante Johannem Elizabeth prophetat, & Maria ante Domini generationem; ſerpunt enim jam tentamenta ſalutis humanæ. Nam ſicut peccatum a mulieribus cœpit: ita etiam bona a mulieribus inchoantur; ut feminæ quoque muliebria opera deponentes, infirmitati renuntient: & anima quæ non habet ſexum, ut Maria quæ neſcit errorem, religioſo imitetur ſtudio caſtitatem.

ṽ.56. *Manſit autem Maria cum illa menſibus tribus: & reverſa eſt in domum ſuam.*

b 29. Bene inducitur ſancta Maria, & exhibuiſſe officium, [b] & myſticum numerum cuſtodiſſe. Non enim ſola familiaritatis eſt cauſa quod diu manſit, ſed etiam tanti vatis profectus. Nam ſi primo ingreſſu tantus proceſſus exſtitit; ut ad ſalutationem Mariæ exſultaret infans in utero, repleretur Spiritu ſancto mater infantis: quantum putamus uſu tanti temporis ſanctæ Mariæ addidiſſe præſentiam? *Manſit autem Maria cum illa menſibus tribus.* Ungebatur itaque, & quaſi bonus athleta

A exercebatur in utero matris propheta; ampliſſimo enim virtus ejus certamini parabatur. Denique tamdiu manſit Maria, quamdiu Elizabeth pariendi tempus impleret. Quod ſi diligenter advertas, invenies hoc nuſquam poſitum, niſi in generatione juſtorum. Denique impleti ſunt dies, ut pareret Maria: impletum eſt tempus, ut pareret Elizabeth: impletum eſt vitæ tempus, eum ſancti viri ex hoc vitæ curriculo demigrarunt. PLENITUDINEM juſti vita habet, inanes autem dies ſunt impiorum.

B

30. Peperit ergo filium Elizabeth, & congratulabantur [c] vicini. Habet ſanctorum editio lætitiam plurimorum, quia commune eſt bonum; juſtitia enim communis eſt virtus. Et ideo in ortu juſti, futuræ vitæ inſigne præmittitur, & gratia ſecuturæ virtutis exſultatione vicinorum præfigurante ſignatur. Pulcre autem tempus quo fuit in utero Propheta, deſcribitur; ne Mariæ præſentia taceatur: ſed tempus [d] ſiletur infantiæ, eo quod præſentia Domini, matris in utero roboratus, qui infantiæ impedimenta neſcivit. Et ideo in Evangelio nihil ſuper eo legimus, niſi ortum ejus, & oraculum, exſultationem in utero, vocem in deſerto. Neque enim ullam infantiæ ſenſit ætatem, qui ſupra naturam, ſupra ætatem in utero ſitus matris, a menſura perfectæ cœpit ætatis plenitudinis [e] Chriſti. c d e

C D

Et reſpondit mater ejus, & dixit: Non, ṽ.60.
ſed vocabitur Johannes. Et reſponderunt ad ṽ.61.
E *illam: Nemo eſt in cognatione tua qui voce-*
tur hoc nomine. Annuebant ergo patri ejus, ṽ.62.
quem vellet vocari eum. Et accepit pugil- ṽ.63.
lares, & ſcripſit, dicens: Johannes eſt no-
men ejus. Et mirati ſunt omnes. Continuo ṽ.64.
autem reſoluta eſt lingua ejus, & apertum
eſt os ejus, & loquebatur benedicens Deum.

31. Mire ſanctus Evangeliſta præmittendum putavit, quod plurimi infantem patris nomine Zachariæ appellandum putaverint; ut advertas matri F non nomen alicujus diſplicuiſſe degeneris, ſed id ſancto infuſum Spiritu quod ab Angelo ante Zachariæ fuerat prænuntiatum. Et quidem ille mutus in-

a Edit. omnes: *Sed Maria quo*. Mſſ. aliquot: *Sequitur enim ut Maria, quo*. Alii, qui & melioris ætatis: *Sequitur Maria, quo* &c. ut nos in textu.

b Albin. codex: *& impleſſe myſterium; ut & parentem* (forte parientem vel parturientem) *non deſereret, & myſticum numerum cuſtodiret.*

c Vict. cod. *vicini. In illo tempore Elizabeth impletum eſt tempus pariendi, & peperit filium. Habet ſanctorum* &c.

d Rom. edit. *ſiletur infantia, quia infantia impedimenta neſcivit*. Cur tamen interjectæ voces jugulentur, nihil cauſæ eſt.

e Unus e Colb. *Chriſti. Et nota quod de Johannis vocabulo erat vicinorum hæſitatio. Unde indubitanter ſcimus, quia cujus nomen Angelo nuntiante in templo cognoverat ejuſdem vocabulum ſpiritus prophetiæ Elizabeth matri revelaverat. Unde congruentes dicunt, quia nemo eſt in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Et reſponſit* &c. Sed hæc non tam auctoris verba, quam paraphraſis.

inſimare vocabulum filii nequivit uxo-
ri: ſed per prophetiam Elizabeth didi-
cit, quod non didicerat a marito: *Johannes eſt*, inquit, *nomen ejus*, hoc eſt, non nos ei nomen imponimus, qui jam a Deo nomen accepit. Habet vocabulum ſuum quod agnovimus, non quod elegimus. Habent hoc merita ſanctorum, ut a Deo nomen accipiant.
Gen. 31. 28. Sic Jacob Iſrael dicitur, quia Deum vidit. Sic dominus noſter Jeſus nomi- B natus eſt, antequam natus: cui non Angelus, ſed Pater nomen impoſuit.
4. Eſdr. 7. 28. 29. & 30. *Revelabitur enim*, inquit, *filius meus* Jeſus *cum iis qui cum eo jucundabuntur, qui relicti ſunt in annis quadringentis. Et erit poſt annos hos, & morietur Filius meus Chriſtus* Jeſus .... *& convertetur ſæculum*. Vides Angelos, quæ audierint, non quæ uſurpaverint, nuntiare. Nec mi- C reris ſi nomen mulier quod non audivit, adſeruit; quando Spiritus ei ſanctus qui Angelo mandaverat, revelavit. Neque poterat Domini ignorare prænuntium, quæ prophetaverat Chriſtum.

32. Et bene additur quia nemo in cognatione ejus vocabatur hoc nomine; ut intelligas nomen non generis eſſe, ſed vatis. Zacharias quoque nutu interrogatur: ſed quia incredulitas ei affla- D tum eripuerat & auditum, quod voce non poterat, manu & litteris eſt locutus; ſcripſit enim dicens: *Johannes eſt nomen ejus*. Et hoc nomen non imponitur, ſed adſtruitur: meritoque continuo reſoluta eſt lingua ejus; quia quam vinxerat incredulitas, fides ſolvit. Credamus & nos igitur, ut loquamur, ut lingua noſtra quæ incredulitatis vinculis eſt ligata, rationis voce ſolvatur. Scribamus ſpiritu my- E ſteria, ſi volumus loqui: ſcribamus prænuntium Chriſti non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Etenim qui Johannem loquitur, Chriſtum prophetat. Loquamur Johannem, loquamur & Chriſtum; ut noſtrum quoque os poſſit aperiri, quod in ſacerdote tanto irrationabilis modo pecudis fræna nutantis fidei coercebant.

v. 67. *Et Zacharias pater ejus impletus eſt Spi-* F *ritu ſancto, & prophetabat dicens.*

33. Vide quam bonus Deus, & facilis indulgere peccatis: non ſolum

A ablata reſtituit, ſed etiam inſperata concedit. Ille dudum mutus prophetat; hæc enim gratia Dei maxima, quod eum [a] qui negaverant, confiten- a
tur. Nemo ergo diffidat, nemo vete- *De pœnit. diſt. 1. cap. Novit Dominus.*
rum conſcius delictorum præmia divina deſperet. Novit Dominus mutare ſententiam, ſi tu noveris emendare delictum.

B *Et tu puer propheta Altiſſimi vocaberis.* *v. 76.*

34. Pulcre cum [b] de Domino pro- b
phetaret, ad prophetam ſua verba convertit; ut hoc quoque beneficium eſſe Domini deſignaret; ne cum publice enumeraret ſua, quaſi ingratus tacuiſſe quæ acceperat beneficia videretur, quæ agnoſcebat in filio. Sed fortaſſe aliqui quaſi irrationabilem mentis C exceſſum putent, quod octo dierum alloquitur infantem. Verum ſi teneamus, intelligimus profecto quod potuit vocem patris natus audire, qui Mariæ ſalutationem antequam naſceretur, audivit. Sciebat propheta alias eſſe aures prophetæ, quæ Spiritu Dei, non corporis ætate reſerantur. Habebat intelligendi ſenſum, qui exſultandi habebat affectum.

D 35. Simul illud adverte quam paucis Elizabeth, quam multis Zacharias prophetet; & uterque ſancto impletus Spiritu loquebatur: ſed diſciplina ſervatur, ut mulier diſcere magis quæ divina ſunt, ſtudeat, quam docere. Nec facile ullam prophetaſſe uberius quam matrem Domini reperimus. Propheriſſa ipſa Maria ſoror Aaron *Exod. 15.*
quam cito Cantici verba concluſit! *20. & 21. Num. 12. 1.*
Eademque ubi prolixius eſt locuta cum *& ſeq.*
E fratre, nequaquam ſui pœnam ſermonis evaſit.

Factum eſt autem, in diebus illis exiit edictum a Cæſare Auguſto, ut cenſum profiteretur univerſus orbis terræ. *Cap. 2. v. 1.*

36. De ortu Salvatoris dicturi, non putamus alienum ut quo natus ſit tempore, requiramus. Quid enim F profeſſio ſæcularium ad generationem Domini pertineret, niſi ut advertamus hoc quoque divinum eſſe myſterium; quia dum profeſſio ſæcularis obtenditur, ſpiritalis impletur, non terrarum regi dicenda, ſed cæli?

[a] Pro-

a Edit. Era. & ſeq. ac pauci mſſ. *qui*, alii plures, *quem negaverat, confitetur*. Amerb. & cod. Corb. cum aliis probatioris notæ, *qui negaverant, confitentur*. Et hoc ſane non tam dicitur de Zacharia, quam ejus occaſione univerſim colligitur.

b Mſſ. Corb. *de domo*: alii aliquot: *de dono*. Reliqui cum ant. edit. in lectionem noſtram conſentiunt: niſi quod in uno e Vat. cod. & Rom. edit. deſiderantur, *quæ acceperat beneficia*. Quædam edit. Pariſ. finem loci hujus ita immutaverant: *& quæ acceperat beneficia, videretur agnoſcere in filio*.

a A ᵃ Profeſſio iſta fidei, cenſus eſt animorum; abolito enim Synagogæ cenſu vetuſto, novus cenſus Eccleſiæ parabatur, qui tormenta non exigeret, ſed auferret: & ſpiritaliter in typo plebs ſua jam Chriſto nomina conferebat. Non hic ſpatia terrarum, ſed mentium animorumque cenſentur: nec deſcribuntur limites, ſed proferuntur: nec ætas ulla diſtinguitur, ſed omnis adſcribitur; * nullus enim ab hoc immunis eſt cenſu, quia omnis ætas munifica Chriſto eſt, quem vagientes pueri martyrio confitentur, quem intra uterum poſiti exſultatione teſtantur. B Nihil in hoc cenſu vereare terribile, nihil immite, nihil triſte; ſola unumquemque fides ſignat. Vis Chriſti audire cenſores? ᵇ Jubentur cenſere ſine virgis: nec terrore, ſed gratia plebem quærere: recondere gladium, non poſſidere aurum. Talibus cenſoribus adquiſitus eſt orbis. (Matth. 10. 9. & 10.)

37. Denique ut ſcias cenſum non Auguſti eſſe, ſed Chriſti, totus orbis profiteri jubetur. Quando naſcitur Chriſtus, omnes profitentur: quando mundus concluditur, omnes periclitantur. Quis ergo poterat profeſſionem totius orbis exigere, niſi qui totius habebat orbis imperium? Non enim Auguſti, D ſed *Domini eſt terra, & plenitudo ejus, orbis terrarum, & univerſi qui habitant in eo*. (Pſ. 23. 1.) Gothis non imperabat Auguſtus, non imperabat Armenis: imperabat Chriſtus. Acceperunt utique Chriſti cenſorem, qui Chriſti martyres ediderunt. Et ideo fortaſſe nos vincunt, ut præſentia docent; quoniam quem illi oblatione ſanguinis fatebantur, huic Arriani quæſtionem generis inferebant.

v. 2. *Hæc*, inquit, *profeſſio prima facta eſt*.

38. Atqui pleraſque jam partes terrarum ſæpe fuiſſe deſcriptas loquuntur hiſtoriæ. Hæc eſt ergo profeſſio ᶜ prima, ſed mentium: cui omnes profitentur, quia nullus excipitur, non præconis evocatione, ſed vatis qui multo ante prædixit: *Omnes gentes plaudite manibus: jubilate Deo in voce exſultationis, quoniam Deus ſummus, terribilis, rex magnus ſuper omnem terram*. (Pſ. 46. 2. & 3.) B Denique ut ſcias cenſum eſſe juſtitiæ, veniunt ad eum Joſeph & Maria, hoc eſt, juſtus & virgo: ille, qui Verbum ſervaret: iſta, quæ pareret. Ubi profitentur juſtus & virgo, niſi ubi naſcitur Chriſtus? *Omnis* enim *ſpiritus qui confitetur Jeſum Chriſtum in carne veniſſe, de Deo eſt*. (1. Johan. 4. 2.) Ubi autem ſecundum altiorem rationem naſcitur Chriſtus, niſi in C corde tuo, & in pectore tuo? *Prope eſt* enim *Verbum in ore tuo, & in corde tuo*. (Rom. 10. 8.)

39. Pulcre autem quod & præſidis nomen addidit, ut ſeriem temporis deſignaret. *Præſide*, inquit, *Syriæ Cyrino facta eſt hæc prima profeſſio*. Ut quaſi conſulem quemdam, ſigni gratia, huic libro Evangeliſta adſcripſiſſe videatur. Nam ſi conſules adſcribuntur tabulis emtionis, quanto magis redemtioni omnium debuit tempus adſcribi? D Habes ergo omnia quæ in contractibus eſſe conſueverunt: vocabulum ſummam illic poteſtatem gerentis, diem, locum, cauſam. Teſtes quoque adhiberi ſolent: hos quoque nativitati ſuæ, & generationi ſecundum carnem Chriſtus adhibuit, qui ſignatent Evangelium, dicens: *Vos eritis mihi teſtes in Hieruſalem*. (Act. 1. 8.)

Factum eſt autem, cum eſſent ibi, impleti ſunt dies ut pareret. Et peperit filium (v. 6.) E *primogenitum, & pannis eum involvit, & poſuit in præſepio;* ᵈ *quia non erat locus in eo diverſorio*. (v. 7.)

 40. Bre-

a Rom. edit. poſt voces, *Profeſſio iſta*, loco movetur dictionem *fidei*, quæ tamen omnium vet. edit. ac mſſ. auctoritate propugnatur. Iterum eadem edit. pro, *qui tormenta non exigeret*, repoſuerat, *qui tributa non exigeret*. Perperam; etenim obſcurum non eſt alluſionem fieri ad cenſoriam Romanorum diſciplinam, quam conſtat fuiſſe longe ſeveriſſimam. Ipſeque Ambroſius hoc infra ſatis aperte indicat, cum illi opponens Chriſti cenſuram dicit: *Nihil in hoc cenſu vereare terribile, nihil immite, nihil triſte, ſola unumquemque fides ſignat* &c. His autem ultimis verbis innuitur ille vetus cenſorum ritus, qui nonnullos ignominiæ cauſa Ceritum ceras ſive tabulis adſcribebant: quo ſpectat illud Horatii epiſt. 6. lib. 1.

Quid deceat, quid non, obliti: Cerite cera Digni &c.

Qua de re paroemia exſtat apud Eraſ. Chil. 5. cent. 30. ada. 81.

* Mares ante annum 14. feminæ ante 12. non cogebantur apud cenſores profiteri, cum ante illam ætatem tributum ab eiſdem non exigeretur. Conſule ſuper hoc J. Lipſium lib. 2. de Mag. Rom. cap. 3.

b Sic omnes mſſ. Contra vero cunctæ edit. *Jubentur cenſere, ſed non virgis*. Minus bene, cum manifeſta fiat alluſio ad Luc. 9. 3. ubi prohibentur apoſtoli, ne virgam ferant, ad proſeminandum Evangelium proficiſcentes.

c Edit. omnes, *profeſſio prima, non terrarum, ſed mentium*. Apertus ſenſus. Verum quia in cunctis & Gallic., & Vat. cod. deſunt, *non terrarum*; & alioqui poteſt ſententia conſtare illis expunctis, in hoc mſſ. conſenſum ſequi maluimus. Dicitur autem, *profeſſio prima*, non abſoluta, ſed prima ſub Cyrino, ut opponatur ſecundæ ſub eodem peractæ; ut docet Baronius *Appar. ad Annales eccleſ.* pag. 27. Janſ Gand. aliique interpretes in hunc locum. Sed litteralem ſenſum unde parum utilitatis redire poterat ad ſuos lectores, hoc loco non excutit B. Ambroſius. Quod porro ſubditur, *non præconis evocatione*, hoc ſatis declarat ſuos præcones fuiſſe cenſoribus, licet hoc negetur a nonnullis. Qui de cenſura, ejuſque officio plura voluerit, adeat. lib. 13. Cod. Theod. Tit. 10. *de Cenſu*, & Tit. 11. *de Cenſit.* Roſin. *Antiq. Rom.* lib. 7. cap. 10. Laur. Polym lib. 3. Syn. 4. §. 4. & alibi.

d Omnes edit. ac recentiores mſſ. *quia non erat ei locus in diverſorio*. Reliqui, *quia non erat locus in eo diverſorio*: quæ lectio etiam eo confirmatur, quod infra mſſ. & edit. magno conſenſu præ ſe ferant, *ille alium locum in eo diverſorio non habuit*. Unde intelligas Ambroſium in græcis vocibus ἐν τῷ καταλύματι accepiſſe particulam τῷ non pro articulo, ſed pro demonſtrativo, ut non raro etiam a probatis auctoribus uſurpatur. Hinc præterea advertas licet eumdem ſanctum Ambroſium ab opinione Euſebii *Demonſt. Evang.* lib. 7. cap. 5. Epiphan. Hæreſi 20. Hieronymi epiſt. 28. ad Marcellam, & aliorum diſſentire; quandoquidem hi omnes Chriſtum non in ſtabulo domus cujuſpiam, ſed in ſaxea ſpelunca natum volunt. Neque tamen deſunt qui Doctori noſtro patrocinentur, quos videre potes apud interpretes.

40. Breviter ſanctus Lucas & quo-
modo, & quo tempore, & quo loco
ſecundum carnem Chriſtus natus ſit,
explicavit. At vero de cæleſti genera-
tione ſi quæris, lege Evangelium ſan-
cti Johannis, qui a cæleſtibus exorſus
ad terrena deſcendit. Illic invenies &
quando erat, & quomodo erat, &
quid erat, quid egerat, quid agebat,
& ubi erat, & quo venerit, & quo-
modo venerit, quo tempore venerit,
Johan. 1. 1. qua cauſa venerit. *In principio*, inquit,
erat Verbum; habes quando erat: *Et
Verbum erat apud Deum*; habes quomodo
erat. Habes etiam quid erat: *Et Deus*,
Ibidem 3. inquit, *erat Verbum*. Quid egerat: *Omnia
Ibidem 9. per ipſum facta ſunt*. Quid agebat: *Erat
lux vera quæ illuminat omnem hominem
venientem in hunc mundum*. Et ubi erat:
Ibidem 10. *In hoc mundo erat*. Quo venerit: *In ſua
Ibidem 11. propria venit*. Quomodo venerit: *Verbum
Ibidem 14. caro factum eſt*. Quando venerit, Jo-
hannes teſtimonium perhibet de ipſo
Ibidem 30. dicens: *Hic eſt de quo dixi, qui poſt me
venit, ante me factus eſt; quia prior me
erat*. Qua cauſa venerit, Johannes ipſe
Ibidem 29. teſtatur. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit
peccata mundi*. Si igitur generationem
a utramque cognovimus, & [a] utriuſque
munus unum, & cauſam qua venit
advertimus; ut pereuntis mundi pec-
cata ſuſcipiens, peccati labem, & o-
mnium mortem in ſe, qui vinci non
poſſet, aboleret: conſequens eſt ut nunc
quoque ſanctus Lucas Evangeliſta nos
doceat, & vias Domini ſecundum car-
nem creſcentis oſtendat.

41. Nec quemquam movere debet
quod altiori conſilio Johannis infan-
tiam diximus prætermiſſam, Chriſti
vero infantiam adſerimus eſſe deſcrip-
tam; non enim omnium eſt dicere:
1. Cor. 9. 22. *Factus ſum infirmis infirmus, ut infirmos
lucrifaciam: omnibus omnia factus ſum*:
neque de quoquam alio ita dici poteſt,
Eſai. 53. 5. quia *Vulneratus eſt propter iniquitatem no-
ſtram, & infirmatus eſt propter peccata noſtra*.
Ille igitur parvulus, ille infantulus
fuit; ut tu vir poſſis eſſe perfectus:
ille involutus in pannis; ut tu mortis
laqueis ſis abſolutus: ille in præſepibus;
* * ut tu in altaribus: ille in terris; ut
tu in cælis: ille alium locum in eo
diverſorio non habebat; ut tu plures
haberes in cæleſtibus ſedibus manſio-
2. Cor. 8. 9. nes. *Qui cum dives*, inquit, *eſſet, propter
vos pauper factus eſt; ut illius inopia vos*

A *ditaremini*. Meum ergo paupertas illa
patrimonium eſt; & infirmitas Domini
mea eſt virtus. Maluit ſibi egere, ut
omnibus abundaret. Me illius infantiæ
vagientis abluunt fletus, mea lacrymæ
illæ delicta laverunt. Plus igitur,
domine Jeſu, injuriis tuis debeo quod
redemtus ſum, quam operibus quod
creatus ſum. Non prodeſſet naſci,
niſi redimi profuiſſet.

42. Sed nemo intra uſum corporis
B formam omnem divinitatis includat.
Alia natura carnis eſt, alia divinitatis
gloria. Propter te infirmitas, in ſe
potentia: propter te inopia, in ſe opu-
lentia. Noli hoc æſtimare quod cer-
nis, ſed quod redimeris, agnoſce.
Quia in pannis eſt, vides: quia in
cælis eſt, non vides: infantis audis va-
gitus, non audis bovis Dominum a-
gnoſcentis mugitus: *Agnovit* enim *bos* Eſai. 1. 3.
*poſſeſſorem ſuum, & aſina præſepe domini
ſui*; immo *præſepium* dixerim, ſicut
C ſcripſit qui tranſtulit; nihil enim apud
me diſtat in verbo, quod non diſtat
in ſenſu. Nam ſi orator illorum qui Demoſt.
phaleras ſermonum ſequuntur, neget Orat. pro Cteſiph.
in hoc poſitas eſſe fortunas Græciæ,
hoc an illo verbo uſus ſit; ſed rem
ſpectandam putat: ſi ipſi philoſophi
eorum qui totos dies in diſputatione
conſumunt, minus latinis & receptis
uſi ſermonibus ſunt; ut propriis ute-
rentur: quanto magis nos negligere
verba debemus, ſpectare myſteria,
D quibus vincit ſermonis vilitas, quod
operum miracula divinorum nullis ve-
nuſtata ſermonibus, veritatis ſuæ lu-
mine refulſerunt? Denique aſinam il-
lam irrationabilem [b] non fuco delicia- b
rum, ſed ſucco naturalis alimoniæ
præſepia ſancta paverunt.

43. Hic eſt Dominus, hoc præſepe,
quo nobis divinum myſterium revela-
E tum eſt: irrationabiles gentes, pecu-
dum intra præſepia more viventes,
alimoniæ ſacræ ubertate paſcendas.
Agnovit ergo aſina, ſpecies ſcilicet,
& forma gentilium, præſepe domini
ſui. Et ideo dicit: *Dominus paſcit me*, Pſ. 22. 2.
& nihil deerit. An mediocribus ſignis
Deus probatur, quod Angeli mini-
ſtrant, quod Magi adorant, quod mar-
F tyres confitentur? Ex utero funditur,
ſed coruſcat e cælo: terreno in diver-
ſorio jacet, ſed cæleſti lumine viget.
Nupta peperit, ſed virgo concepit:
nupta

a Sic mſſ. aliquot melioris notæ. Alii nonnulli præ-
termittunt dictionem, *munus*, quod haud dubie in
quibuſdam recentioribus emendare conati ſunt qui re-
poſuerunt, *& utriuſque unam eſſe cauſam* &c. quam
lectionem ſecutæ ſunt omnes edit.

* *Ut tu in altaribus*, nempe ad accipiendum corpo-
ris Dominici ſacramentum. Quo illud ſimiliter perti-
net, quod lib. de Init. cap. 8. dicitur, *His abluta
plebs . . . . contendit ad altaria*. Et non multo poſt:
venit igitur, & videns ſacroſanctum altare compoſitum.
Ubi plura dicendi de ritu quo in priſca Eccleſia divi-
niſſimum illud ſacramentum adminiſtrabatur, locus
erit opportunior.

b Cunctæ edit. ac mſſ. non pauci, *non ſucco deli-
ciarum*. Cod. vero melioris ævi, *non fuco deliciarum*,
id eſt, laute ac opipare conditis cibis. Quidni enim
delicatas illas cupedias, ciborum fucum non liceat
appellare?

nupta concepit, ſed virgo generavit. Docuit enim nos ſanctus Matthæus non mediocre myſterium, quod ſanctus Lucas, quia plene jam erat expoſitum, ſilendum putavit, ſatis ſe divitem fore credens, ſi præſepe Domini ſibi ex omnibus vindicaſſet.

Matth. 2. 1. & ſeq. 44. Iſtum igitur parvulum, quem tu quaſi vilem, qui infidelis es, arbitraris, Magi ex oriente venientes, tam longo ſpatio ſequuntur, & procidentes adorant, & regem appellant, & reſurrecturum ſatentur, offerentes de theſauris ſuis aurum, thus, & myrrham. Quæ ſunt iſta veræ fidei munera? Aurum regi, thus Deo, myrrha defuncto; aliud enim regis inſigne, aliud divinæ [a] ſacrificium poteſtatis, aliud honor eſt ſepulturæ, quæ non corrumpat corpus mortui, ſed reſervet. Nos quoque qui hæc audimus & legimus, de theſauris noſtris talia, fratres, munera proferamus: *Habemus* enim *theſaurum in vaſis fictilibus*. 2. Cor. 4. 7. Si igitur in te ipſo quod es, non ex te debes æſtimare, ſed ex Chriſto: quanto magis in Chriſto non tua debes æſtimare, ſed Chriſti.

45. Ergo Magi de theſauris ſuis offerunt munera. Vultis ſcire quam bonum meritum habeant? Stella ab his videtur: & ubi Herodes eſt, non videtur: ubi Chriſtus eſt rurſus videtur, & viam monſtrat. Ergo ſtella hæc via eſt, & via Chriſtus; quia ſecundum Incarnationis myſterium Chriſtus eſt ſtella: *Orietur* enim *ſtella ex Jacob, & exſurget homo ex Iſrael*. Num. 24. 17. Denique ubi Chriſtus, & ſtella eſt; ipſe enim eſt ſtella ſplendida, & matutina. Sua igitur ipſe luce ſe ſignat.

46. Accipe aliud documentum. Alia venerunt via Magi, alia redeunt; qui enim Chriſtum viderant, Chriſtum intellexerant, meliores utique quam venerant, revertuntur. Duæ quippe ſunt viæ: una quæ ducit ad interitum, altera quæ ducit ad regnum: illa peccatorum eſt, quæ ducit ad Herodem: hæc via Chriſtus eſt, qua reditur ad patriam; hic enim temporalis eſt incolatus, ſicut ſcriptum eſt: *Multum incola facta eſt anima mea*. Pſ. 119. 6. Caveamus igitur Herodem mundanæ ad tempus præſulem poteſtatis; ut patriæ cæleſtis æternum conſequamur habitaculum.

47. Non electis tantum præmia iſta propoſita ſunt, ſed etiam omnibus; quoniam *Omnia, & in omnibus Chriſtus*. Coloſſ. 3. 11. Vides enim quia non otioſe, vel de Chaldæis, qui peritiores in numeris habentur, Abraham Deo credidit: vel Magi qui licet [b] magicis artibus, cum reconciliandæ ſibi divinitati ſtudium impendunt, ortum in terris Domini crediderunt: non, inquam, otioſe, ſed ut ex adverſariis gentibus ſanctæ religionis teſtimonium ſumeretur, & divini timoris exemplum.

48. Sed tamen qui ſunt iſti Magi, niſi qui, ut hiſtoria quædam docet, a Balaam genus ducunt, a quo prophetatum eſt: *Orietur ſtella ex Jacob*? Iſti ergo ſunt non minus fidei, quam ſucceſſionis heredes. Ille ſtellam vidit in ſpiritu, iſti viderunt oculis, & crediderunt. Viderunt novam ſtellam, quæ non erat viſa a creatura mundi. Viderunt novam creaturam, & non ſolum in terra, ſed etiam in cælo gratiam novi hominis requirebant, ſecundum quod Moyſes prophetice poſuit, quia *Orietur ſtella ex Jacob, & exſurget homo ex Iſrael*. Et cognoverunt hanc eſſe ſtellam, quæ hominem Deumque ſignificat. Adoraverunt parvulum: utique non adoraſſent, ſi parvulum tantummodo credidiſſent. [c] Magus ergo intelligit ſuas ceſſare artes, tu non intelligis tua dona veniſſe? Ille fatetur alienum, tu non agnoſcis promiſſum? Ille contra ſe credit, tu pro te non putas eſſe credendum?

49. Natum ergo Magi nuntiant regem: perturbatur Herodes, congregat ſcribas & principes ſacerdotum, & interrogat ubi Chriſtus oriatur. Magi tantummodo regem nuntiant: Herodes Chriſtum requirit. Ipſum igitur regem de quo interrogat, confitetur. Deinde cum ubi naſci haberet inquiritur, utique prænuntiatus oſtenditur; neque enim

a Omnes edit. *ſacramentum eſt poteſtatis*: omnes mſſ. *ſacrificium poteſtatis*. Utrumque commode. Ceterum myſtica illa munerum a Magis allatorum interpretatio fuit a tot Patribus, ut non videatur in iis recenſendis immorandum.

b Edit. omnes, ac major numerus mſſ. *magicis artibus conciliandæ ſibi divinitatis*. Rom. edit. *divinitati*. Cod. vero Corb. Prat. Carn. ac Gem. ut in textu. Melius, cum ſuperior lectio æquivocatione non careat. Ceterum quod illi Magi ortum a propheta Balaam duxiſſe memorantur, hoc non obſcure deſumtum eſt ex Orig. Hom. 13. *in Numeros*: quod autem magicis artibus imbuti ſignificantur, hoc non ſolum videtur petitum ex ejuſdem Adamantii loco citato: ſed etiam manifeſte legitur ipſius lib. 3. *cont. Celſum*: in quo illum ſecuti ſunt Juſtinus martyr. *Dial. cont. Triph.* Ignat. *epiſt. ad Epheſios*. Hier. *in Iſaiam* cap. 19. & 47. nec non alii. Quod vero ad cognitionem numerorum, quam proxime ante Chaldæis adjudicat ſanctus Doctor, id intelligi oportet de numeris aſtrologicis, ex quibus genethliaci futura prædicare poſſe ſibi videbantur: unde eſt illud Flacci lib. 1. Ode 11.

Nec Babylonios tentaris numeros.

Hanc ſcientiam ab Abrahamo ad Ægyptios illatam ſcribunt: nos tamen non ſuperſtitioſam illam a Patriarcha traditam autumamus, ſed tantum rectam atque honeſtam ſyderum diſciplinam, quam poſtmodum inquieta hominum curioſitas ad pravas artes detorſit ac traduxit.

c Codex Remig. *Magus ergo intelligit per ſuas artes, tu &c.*

enim quæri poterat, qui non erat nuntiatus. O amentes Judæi, veniſſe non creditis, quem videtis: veniſſe non creditis, quem dicitis eſſe venturum!
Matth. 2. 8. Nuntiate, inquit, mihi, ut veniam, & adorem puerum. Inſidiatur quidem Herodes, ſed Deum non negat, quem memorat adorandum. Deinde infantes
Ibidem 16. occidi jubet. Cui alii niſi Deo talis victima debebatur? Expers licet ſenſus infantia, Deum tamen pro quo interimitur, confitetur. Hæc de Matthæo pauca libavimus; ut clareret infantiæ tempora a divinitatis operibus non va-
a caſſe. Quod ſi ætas carnis [a] ignava operis fuit, profecto Deus erat, qui divinitatis operibus exercebat carnis ætatem: qui etiam paſtores faciebat in illa regione vigilare, cuſtodientes vigilias noctis ſupra gregem ſuum.

b 50. [b] Videte Eccleſiæ ſurgentis exordium: Chriſtus naſcitur, & paſtores vigilare cœperunt, qui gentium greges, pecudum modo ante viventes, in aulam Domini congregarent; ne quos ſpiritalium beſtiarum per offuſas noctium tenebras paterentur incurſus. Et bene paſtores vigilant, quos bonus paſtor informat. Grex igitur populus, nox ſæculum, paſtores ſunt ſacerdotes. Aut fortaſſe etiam ille ſit paſtor,
Apoc. 3. 2. cui dicitur: *Eſto vigilans, & confirma;* quia non ſolum epiſcopos ad tuendum gregem Dominus ordinavit, ſed etiam Angelos deſtinavit.

℣. 9. *Ecce Angelus Domini ſtetit ante illos.*

51. Videte quemadmodum cura divina fidem adſtruat: Angelus Mariam, Angelus Joſeph, Angelus paſtores edocet. Non ſatis eſt ſemel miſſum; duobus enim vel tribus teſtibus ſtat omne verbum.

℣. 13. *Et facta eſt cum Angelo multitudo exercitus cæleſtium laudantium Deum, & dicen-*
℣. 14. *tium: Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

52. Bene Angelorum nominatur exercitus, qui ducem militiæ ſequebantur. Cui igitur laudem Angeli, niſi
Pſ. 148. 1. & 2. Domino ſuo dicerent, juxta quod ſcriptum eſt: *Laudate Dominum de cælis, laudate eum in excelſis. Laudate eum omnes Angeli ejus?* Impleta igitur prophetia eſt. Laudatur de cælis Dominus, & videtur in terris. De quo ſanctus Marcus ait, quia *Cum beſtiis erat, & Angeli* Marc. 1. 13.
miniſtrabant ei; ut in altero miſericordiæ inſigne, in altero divinæ indicium poteſtatis agnoſcas. Tuum eſt quod beſtias patitur, ſuum quod ab Angelis prædicatur. Et ajunt;

Tranſeamus uſque Bethlehem, & videamus ℣. 15.
hoc Verbum quod factum eſt, ſicut Dominus oſtendit nobis. Et venerunt feſtinantes. ℣. 16.

53. Vides feſtinare paſtores; nemo enim cum deſidia Chriſtum requirit. Vides paſtores Angelo credidiſſe: & tu Patri, Filio, Spiritui ſancto, Angelis, prophetis, & apoſtolis [c] crede. Vide quam ſignat e Scriptura ſingulorum li- c
bret momenta verborum: Feſtinant, inquit, Verbum videre. Etenim cum caro Domini, videtur, Verbum videtur, quod eſt Filius. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplum, [d] non vilis per- d
ſona paſtorum. Certe quo vilior ad prudentiam, eo pretioſior ad fidem. Non gymnaſia choris referta ſapientum, ſed plebem Dominus ſimplicem requiſivit, quæ phalerare audita, & fucare neſciret. SIMPLICITAS enim quæritur, non ambitio deſideratur. Nec contemnenda putes quaſi vilia [e] verba pro- e
phetarum: a paſtoribus etiam Maria fidem colligit: a paſtoribus populus ad Dei reverentiam congregatur; *mirati enim ſunt de iis, quæ dicebantur a paſtoribus ad ipſos.*

Maria autem conſervabat omnia verba ℣. 19.
hæc, conferens in corde ſuo.

54. Diſcamus ſanctæ Virginis in omnibus caſtitatem, quæ non minus ore pudica quam corpore, argumenta fidei conferebat in corde. Si Maria a paſtoribus diſcit, cur tu declinas diſcere a ſacerdotibus? Si Maria ante præcepta apoſtolica tacet, cur tu poſt apoſtolica præcepta magis cupis docere, quam diſcere? Diſce vitium eſſe perſonæ, non ſexus; ſexus enim ſanctus. Denique Maria præceptum non accepit, exemplum edidit.

55. Cir-

a Edit. Rom. cum uno aut altero mſſ. *ignara operis fuit*. Aliæ, ac reliqui mſſ. *ignava* &c. Concinnius; ſic enim ſignificatur infantia non modo quid agatur, ignorare; ſed etiam agendi virtute deſtitui.

b Hic pauci mſſ. iique recentiores inſerunt textum Scripturæ: *Et paſtores erant* &c. quem Rom. edit. paulo ſuperius exhibet, cum in omnibus ant. edit. & aliis mſſ. deſideretur.

c Ita omnes mſſ. At ex adverſo edit. omnes, *credere non vis?*

d Edit. Rom. ſola, *quod vilis ſit perſona paſtorum.* Certe non eſſe neceſſariam hanc mutationem patebit locum adtentius conſideranti. At poſt tria verba cod. Corb. & Mich. legunt, *eo prudentia pretioſior*; ubi alii & edit. *eo pretioſior* &c.

e Cod. Reg. & Rom. edit. *verba paſtorum*: ſed hic mutato nihil eſt opus, cum non ambiguo ipſi paſtores a S. Doctore prophetæ vocitentur.

55. Circumciditur itaque puer. Quis ille puer, niſi ille de quo dictum eſt: *Eſai. 9. 6.* *Puer natus eſt nobis, Filius datus eſt nobis?* Factus eſt enim ſub Lege; ut eos qui ſub Lege eſſent, lucrifaceret.

a 56. [a] Siſtitur autem in Hieruſalem. Quid ſit autem in Hieruſalem ſiſti Domino, dicerem; niſi in Eſaiæ commentis ante dixiſſem. Circumciſus enim vitiis, Dominico dignus judicabatur *Pſ. 33. 16.* obtutu; quia *Oculi Domini ſuper juſtos*. Vides omnem legis veteris ſeriem fuiſſe typum futuri; nam & circumciſio purgationem ſignificat delictorum. Sed quoniam prona quadam cupiditate peccandi humanæ carnis & mentis fragilitas inextricabilibus vitiis implicatur, eo per octavum circumciſionis diem culpæ totius futura purgatio reſurrectionis præfigurabatur ætate; hoc eſt *Exod. 13. 2.* enim illud: *Quia omne maſculinum adaperiens vulvam, ſanctum Domino vocabitur;* verbis enim Legis promittebatur Virginis partus. Et vere ſanctus, quia immaculatus. Denique ipſum eſſe qui Lege ſignetur, in eumdem modum ab *Luc. 1. 35.* Angelo repetita verba declarant: *Quia quod naſcetur*, inquit, *ſanctum, vocabitur Filius Dei*. Non enim virilis coitus vulvæ virginalis ſecreta reſeravit: * ſed immaculatum ſemen inviolabili utero Spiritus ſanctus infudit; ſolus enim per omnia ex natis de femina ſanctus dominus Jeſus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus novitate non ſenſerit, & cæleſti majeſtate depulerit.

57. Nam ſi litteram ſequamur, quomodo ſanctus omnis maſculus, cum multos ſceleratiſſimos fuiſſe non lateat? Numquid ſanctus Achab? Numquid ſancti pſeudo-prophetæ, quos ad Eliæ preces ultor cæleſtis injuriæ ignis abſumſit? Sed ille ſanctus, [b] per quem figuram futuri myſterii pia legis divinæ b præſcripta ſignabant; eo quod ſolus ſanctæ Eccleſiæ virginis ad generandos populos Dei immaculatæ fœcunditatis aperiret genitale ſecretum. Hic ergo ſolus aperuit ſibi vulvam. Nec mirum; qui enim dixerat ad Prophetam: *Priuſquam te formarem in utero, novi te: & in vulva matris ſanctificavi te.* *Hier. 1. 5.* Qui ergo vulvam ſanctificavit alienam, ut naſceretur Propheta, hic eſt qui aperuit matris ſuæ vulvam; ut immaculatus exiret.

Et ecce homo erat in Hieruſalem, cui nomen Symeon: & homo iſte juſtus, & timoratus, exſpectans conſolationem Iſrael. *V. 25.*

58. Non ſolum ab Angelis & prophetis, a paſtoribus & parentibus, ſed etiam a ſenioribus & juſtis generatio Domini accipit teſtimonium. Omnis ætas, & uterque ſexus, eventorumque miracula fidem adſtruunt. Virgo generat, ſterilis parit, mutus loquitur, Elizabeth prophetat, Magus adorat, utero clauſus exſultat, vidua confitetur, juſtus exſpectat. Et bene juſtus, qui non ſuam, ſed populi gratiam requirebat: cupiens ipſe corporeæ vinculis fragi-

a *Siſtitur autem in Hieruſalem*, hæc verba quæ in ant. edit. exſtant, ſed abſunt ab omnibus mſſ. Rom. edit. ſuſtulerat, repoſueratque eorum loco textum Scripturæ, qui in mſſ. & vet. edit. æque deſideratur: ſed cum illa paſſim id juris ſibi arroget, ſemel hoc obſervaſſe ſufficiat. Quod vero commentariorum ſuorum in Eſaiam meminit ſanctus Præſul, ea quidem reperimus ab Aug. non ſemel allegata, ſed eo magis dolemus illa interiiſſe, quod in pretio fuiſſe apud tantum Doctorem intelligimus.

* His verbis non ſolum cuncti mſſ. atque edit. hunc locum exhibent, verum etiam Auguſt. lib. 2. *De peccato orig.* cap. 41. & lib. 1. *cont. Jul. Pelag.* cap. 3. Garnerius tamen in appendice ad 1. partem Marii Mercatoris pag. 379. 2 contendit inſerendam voculam, *ſe*, ante verbum, *infudit; fit enim*, inquit, *alluſio ad vocem Angeli: Spiritus ſanctus ſuperveniet in te*. Verum eo minime evincitur additione ulla hic opus eſſe, cum videatur Ambroſius noſter eam Spiritus ſancti operationem ſignificare, qua effectum eſt, ut puriſſimum Virginis ſemen in ejus vulvam deflueret. In conjecturæ ſuæ confirmationem addit idem Auctor receptam loci hujus lectionem *a malevolo interprete*, in eorum gratiam trahi poſſe, qui teſte eodem Mario, *ſceleratiſſime opinantur Spiritum ſanctum fuiſſe pro ſemine*. At ſi ita eſſet, huic malo non hilum remedii adferret additio illa; immo vero locutionem calumniæ redderet magis obnoxiam, ut fatebitur quiſquis locum paulo diligentius expenderit. Ergo potius recurrendum eſſet ad ſolutionem quam ſimilibus Patrum locis adhibendam docet S. Th. 3. part. quæſt. 22. art. 2. ad 2. *Sed hoc*, inquit, *de facili ſolvitur; quia ſecundum quod in ſemine intelligitur virtus activa comparant ſemini Spiritum ſanctum, vel etiam Filium* &c.

b Omnes edit. *quem in figura futuri myſterii* &c. Contra omnes mſſ. *per quem figuram futuri myſterii*. Nec male Vult enim ibi ſanctus Doctor, Chriſtum virginalem matris uterum immaculato partu reſerantem, ſui ipſius ſpiritalem Eccleſiæ vulvam ad generationem fidelium aperientis figuram eſſe. At enim venere & phyſicos aperta fuit in partu vulva caſtiſſimæ Virginis? Negantem ſententiam amplectentur theologi, eo ſcilicet innitentes quod fidei dogma ſit, PP omnium, Nicæni Conc. & ſequentium, quot quot fuere, auctoritate munitum, Mariam in partu quoque virginem exſtitiſſe, quod cum apertione uteri conſiſtere nequaquam poſſe exiſtimant. Ipſe quidem Ambroſius opinionem quorumdam negantium parentem Domini, quam Virginem concepiſſe non diffitebantur, virginem generaſſe, in Aquilejenſi Concilio damnandam curavit, ut intelligas ex ejus ad Siricium papam epiſtola, ubi collectis pluribus antiqui fœderis exemplis ac figuris, partus virginei poſſibilitatem adſtruit. Hoc ipſum præſtat lib. *De Inſtit. Virg.* cap. 8. Et, *in hymno de Nat. Domini*, & ubi non? Eraſmus tamen *Annot. in Luc.* allatis his quæ infra leguntur, verbis: *Hic eſt qui aperuit matris ſuæ vulvam; ut immaculatus exiret*, adſerit Doctorem noſtrum cum Origene *Hom.* 14. *in Luc.* docuiſſe Chriſtum naſcendo reſeraſſe vulvam maternam. Et certe hic locus non omni difficultate immunis eſt: ſed eam expedit B. Th. 3. part. quæſt. 28. art. 2. ubi propoſito in hanc rem Ven. Bedæ teſtimonio ita concludit, *unde illa adapertio non ſignificat reſerationem communem clauſtri pudoris virginei, ſed ſolum exitum prolis de utero matris*. Quam interpretationem nec Eraſmus ipſe repudiat. Aliam quoque alii ſuppeditant perinde accipientes, *adaperiens vulvam*, ac ſi ſcriptum eſſet, *fœcunditate donans*: quemadmodum *concludere vulvam* pro eo dicitur, quod eſt, *ſterilem reddere*. Forte etiam addi poſſit non omni uteri patefactione violari virginitatem, ſed ea quæ fit actu aliquo venereo, vel ſaltem ex eo conſequatur. Id non obſcure docet Auguſt. lib. 1. *De Civit. Dei*. cap. 18. Immo & hoc ipſum poſt D. Thom. 2. 2. quæſt. 152. art. 1. in corp. & ad 3. tenentur ſcholaſtici agnoſcere; ibi enim ait: *quod ſi aliquo caſu membri integritas corrumpatur, non magis præjudicat virginitati, quam ſi corrumpatur manus, aut pes.*

fragilitatis abſolvi, ſed exſpectans videre promiſſum; ſciebat enim quia beati oculi qui eum viderent.

ꝟ. 29. *Nunc*, inquit, *dimitte ſervum tuum*.

59. Vide juſtum velut corporeæ carcere molis incluſum velle diſſolvi, ut incipiat eſſe cum Chriſto; diſſolvi enim, & cum Chriſto eſſe, multo melius. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Hieruſalem, exſpectet Chriſtum Domini, accipiat in manibus Verbum Dei, [a] complectatur quibuſdam ſuæ fidei brachiis. Tunc dimittetur, ut non videat mortem, qui viderit vitam.

60. Vides uberem in omnes gratiam Domini generatione diffuſam, & prophetiam incredulis negatam eſſe, non juſtis. Ecce & Symeon prophetat in ruinam & reſurrectionem plurimorum veniſſe dominum Jeſum Chriſtum; ut juſtorum iniquorumque merita diſcernat, & pro noſtrorum qualitate factorum judex verus & juſtus aut ſupplicia decernat, aut præmia.

ꝟ. 35. *Et tuam*, inquit, *ipſius animam pertranſibit gladius*.

61. Nec littera, nec hiſtoria docet ex hac vita Mariam corporalis necis paſſione migraſſe; non enim anima, ſed corpus materiali gladio transverberatur. Et ideo prudentiam Mariæ haud

Heb. 4. 12. ignaram myſterii cæleſtis oſtendit. *Vivum enim verbum Dei, & validum, & acutum omni gladio acutiſſimo, penetrans uſque ad diviſionem animæ, & ſpiritus, artuumque & medullarum, cogitationes cordis, & ſecreta ſcrutatur animorum;* quia nuda mentium, & aperta ſunt omnia Dei Filio, quem conſcientiæ ſecreta non fallunt.

62. Prophetavit itaque Symeon, prophetaverat Virgo, prophetaverat copulata conjugio, debuit etiam vidua; ne qua aut profeſſio deeſſet, aut ſexus. Et ideo Anna & ſtipendiis viduitatis, & moribus talis inducitur; ut digna plane fuiſſe credatur, quæ redemtorem omnium veniſſe nuntiaret.

Lib. de viduis cap. 1. Cujus merita cum alibi deſcripſerimus, cum viduas hortaremur, hoc loco quoniam ad alia properamus, non putamus iteranda. Non otioſe tamen annos octoginta quatuor viduitatis ejus expreſſit; quia & ſeptem dodecades, & duæ quadrageſimæ ſacrum videntur numerum deſignare.

Et cum facti eſſent illi anni duodecim. ꝟ. 42.

63. A duodecimo anno, ut legimus, Dominicæ ſumitur diſputationis exordium; hic enim prædicandæ fidei Evangelizantium numerus debebatur. Nec otioſe immemor ſuorum ſecundum carnem parentum, qui ſecundum carnem utique ſapientia Dei implebatur & gratia, poſt triduum reperitur in templo; ut eſſet indicio quia poſt triduum triumphalis illius paſſionis in ſede cæleſti, & honore divino fidei noſtræ ſe reſurrecturus offerret, qui mortuus credebatur.

Quid eſt quod me quærebatis? Neſciebatis quia in propria patris mei oportet me eſſe? ꝟ. 49.

64. Duæ ſunt in Chriſto generationes: una eſt paterna, materna altera: paterna illa divinior, materna vero quæ in noſtrum laborem uſumque deſcendit. Et ideo quæ ſupra naturam, ſupra ætatem, ſupra conſuetudinem fiunt, non humanis adſignanda virtutibus, ſed divinis referenda ſunt poteſtatibus. Alibi eum [b] ad myſterium mater impellit: hic mater arguitur; Johan. 2. 3.
quia adhuc quæ humana ſunt, exigat. Sed cum hic duodecim deſcribatur annorum, illic diſcipulos habere doceatur; vides matrem didiciſſe de Filio, ut exigeret a validiore myſterium, quæ ſtupebat in juniore miraculum.

Et venit Nazareth, & erat ſubditus illis. ꝟ. 51.

65. Quid enim magiſter virtutis, niſi officium pietatis impleret? Et miramur ſi Patri defert, qui ſubditur matri? Non utique infirmitatis, ſed pietatis eſt iſta ſubjectio; adtollat licet ſævis emiſſus latebris coluber perfidiæ caput, & ſerpentinis evomat venena pectoribus. Cum dicit ſe Filius Johan. 8. 29.
miſſum, majorem hæreticus appellat Patrem; ut imperfectum Filium dicat, qui poteſt habere majorem; ut alienis auxiliis adſerat eum qui mittitur, indigere: numquid & humano egebat auxilio; ut materno ſerviret imperio?

Deſe-

a Vet. edit. *complectatur velut quibuſdam ſuæ fidei brachiis, operibus ſuis:* Rom. inverſa phraſi, *complectatur operibus ſuis velut* &c. Mſſ. vero, ut in textu.

b Edit. Era Gill. ac Rom. cum mſſ. aliquot: *miniſterium*. Ita etiam eædem illæ infra. Edit. autem Amerb. in corpore, Era. & Gill. in marg. utroque loco habent cum tredecim optimis mſſ. *myſterium*, & cetera ut nos in textu, niſi quod in ſolis mſſ. pro, *a filio*, legitur, *de filio*. Quod autem hic legimus, *mater arguitur*, noli hinc inſerre cum Calvino S. Præſulis hanc mentem eſſe, ut Deiparam peccaſſe indicaret: quo nihil a B. viro magis alienum, ut jam non ſemel licuit advertere. Intellige ergo, *arguitur*, lato modo poſitum pro *docetur*, aut alio conſimili verbo: quod a communi uſu non abhorret.

Deſerebat homini, deferebat ancillæ A
Luc. 1. 38. (ipſa enim dicit : *Ecce ancilla Domini*)
deſerabat ſimulato patri : & miraris ſi
Deo detulit? An homini deſerre pietas
eſt, Deo deſerre infirmitas eſt? Vel
a ex humanis divina perpende, [a] & quid
Johan. 8. 54. & 49. patri amoris debeatur, agnoſce. Pater
honorificat Filium, non vis ut Filius
honorificet Patrem : Pater voce cæleſti
Luc. 3. 22. in Filio ſe complacere profitetur, non B
vis ut Filius humanæ carnis indutus
amictu, cum humana voce, humano
loquatur affectu, Patrem dicat eſſe
Johan. 14. 28. majorem? Nam ſi *Magnus Dominus, &*
Pſ. 144. 3. *laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non*
eſt finis : utique magnitudo quæ finem
non habet, nec augmentum habet.
Sed cur non accipiam religioſis auribus
Filium Patri in ſuſceptione corporis
obedientem, cum religioſe accipiam C
Patrem Filio deferentem?

66. Diſce potius tuæ utilitatis præcepta, & exempla pietatis agnoſce. Diſce quid parentibus tuis debeas, cum legis a Patre Filium non voluntate, non opere, non tempore diſcrepare : etſi perſonis duo, poteſtate unum ſunt. Et utique nullum Pater ille cæleſtis laborem generationis expertus eſt : tu matri debes pudoris injuriam, virginitatis diſpendium, partus periculum, matri longa faſtidia, matri longa diſcrimina, cui miſeræ in ipſis votorum fructibus majus periculum eſt : & cum ediderit quod optavit, partu abſolvitur, non timore. Quid anxios patres loquar pro filiorum profectu, & multiplicatos alienis uſibus cenſus, jactaque agricolæ ſemina poſterorum ætatibus profutura? Nonne pro his obſequia ſaltem oportet rependi? Cur impio patris vita prolixior, & communitas patrimonii videtur anguſtior, cum Chriſtus non refugiat cohæredes?

Cap. 3. ℣. 2. *FActum eſt verbum Domini ſuper Johannem Zachariæ filium in deſerto.*

67. Congregaturus Eccleſiam Dei Filius, ante operatur in ſervulo. Et ideo bene poſuit ſanctus Lucas factum eſſe verbum Domini ſuper Johannem Zachariæ filium in deſerto; ut Eccleſia non ab homine cœperit, ſed a Verbo. Ipſa enim eſt deſertum, quia *Plures* Eſa. 54. 1.
filii deſertæ, magis quam ejus quæ habet
virum. Denique ipſi dicitur : *Lætare* Ibidem.
ſterilis, &, *Exſulta deſertum*; quia nullis Eſai. 52. 9.
adhuc convenæ plebis operibus colebatur, neque ullum adhuc arbores illæ, quæ fructum ferre non poterant, meritorum ſuorum verticem præferebant.
Nondum venerat qui diceret : *Ego au-* Pſ. 51. 10.
B *tem ſicut oliva fructifera in domo Domini*.
Nondum vitis illa cæleſtis fructus palmitibus ſuis, verborum quodam ſuorum traduce, miniſtrabat. Factum eſt ergo verbum, ut quæ erat ante deſerta, fructum nobis terra generaret. Factum eſt Verbum, vox ſecuta eſt; verbum enim prius intus operatur, ſequitur vocis officium. Unde & Da-
vid dicit : *Credidi propter quod locutus ſum*. Pſ. 115. 1.
C Prius credidit, ut loqui poſſet.

68. Factum eſt autem verbum, ut ſanctus Baptiſta Johannes pœnitentiam prædicaret. Et ideo plerique ſancto Johanni typum Legis imponunt; eo quod Lex peccatum denuntiare potuit, donare non potuit. Lex enim unumquemque qui viam gentium ſequebatur, revocat ab errore, reſtringit a crimine: pœnitentiam ſuadet; ut gratiam conſe-
D quatur. *Lex autem & Prophetæ uſque ad* Luc. 16. 16.
Johannem : Johannes vero prænuntius
Chriſti. [b] Ita Lex & Eccleſiæ præ- b
nuntia, & gratiæ pœnitentia eſt. Bene itaque ſanctus Lucas compendio uſus eſt, ut Johannem declararet prophetam, dicens factum eſſe ſuper eum verbum Domini : alia non adderet; nullus enim eget indicio ſui, qui ver-
E bo Dei abundat. Unum itaque dixit, & omnia declaravit.

69. At vero ſanctus Matthæus & Matth. 3. 4.
Marcus veſtitu, & cinctu, & cibo Marc. 1. 6.
Prophetam declarare voluerunt; eo quod veſtitum de pilis camelorum habuit, & zonam pelliceam ſuper lumbos ſuos : locuſtas autem, & mel ſilveſtre edebat. Prænuntius enim Chri-
F ſti non patiebatur immundarum perire exuvias beſtiarum : ipſo quoque veſtitus indicio deſignans Chriſtum eſſe venturum, [c] qui belluina, illuvieque con- c
texta pro noſtrorum deformitate meritorum, gentilitatis immundæ peccata ſuſcipiens, in illo trophæo crucis, amictu quodam ſe noſtræ carnis exueret.

a Rom. edit. ſola, *& quid honoris patri debeamus*. Sed nihil mutandum, cum amor in parentes ſemper honori conjunctus intelligatur.

b Ita vet. edit. cum pleriſque atque optimis mſſ. Et recta eſt ea lectio; nihil enim ea ſignificatur, niſi Legem cujus typus erat Johannes, Eccleſiæ quaſi viam paraſſe : & pœnitentiam quam idem Johannes prædicabat, ad gratiam aditum aperuiſſe. In quibuſdam tamen cod. deeſt vox, *pœnitentia* : & in aliis locus legitur in hæc verba : *Ita Lex Eccleſiæ prænuntiat gratiam pœnitentiæ*. Rom. autem edit. ſic mutavit. *Itaque Lex Eccleſiæ prænuntia, & gratiæ prævia eſt.*

c Edit. omnes : *qui belluinis induviis, quæ contexta ſunt noſtrorum* &c. Contra vero mſſ. Vaticani Gallicanique magno conſenſu lectionem noſtram ſtabiliunt, niſi quod in quibuſdam lapſu calami, pro *illuvie*, ſcribitur *ingluvie* : in uno, *ſorde, illuvieque*.

70. Quid autem ſibi vult cinctus zonæ pelliceæ, niſi quod caro iſta quæ mentem prius gravare conſueverat, ea poſt adventum Domini non impedimento cœpit eſſe, ſed cingulo? Scili-
Pſ. 136. 2. Philip. 3.3. cet juxta David: *In ſalicibus . . . organa noſtra ſuſpendimus*; & juxta Apoſtolum confidentiam non habemus in carne, & confidentiam habemus in corpore: non habemus in voluptatibus, habemus in paſſionibus; quoniam in ſpiritu fervens vigeat affectus, & ad omne accingamur obſequium cæleſtium præceptorum, devotione mentis intenti, atque apparatu corporis expediti.

71. Cibus quoque propheticus index officii, nuntiuſque myſterii eſt. Quid enim tam otioſum ad hominis officium, quam locuſtas quærere: & quid tam plenum ad vatis myſterium? Nam
a quo magis ad fructum inutiles, [a] ad uſum laboris inertes, ad tactum fugaces, vagæ ſaltu, ore ſtridulæ ſunt locuſtæ; eo convenientius his populi figura gentilis aptatur, qui nullo uſu laboris, nullo operis ſui fructu, ſine gravitate, ſine voce ſonum querelæ ederet, verbum vitæ ignoraret. Hic igitur populus cibus eſt prophetarum; nam quo numerus major populi congregatur, eo uberior prophetici oris uſus augetur. Eccleſiæ quoque gratia præfiguratur in melle ſilveſtri, non intra alvearium legis plebis Judaicæ fœtu reperta, ſed in campis, & foliis ſylvæ gentilium errore diffuſa, juxta quod
Pſ. 131. 6. ſcriptum eſt; *Invenimus eam in campis ſylvæ*.

72. Et hic quidem mel ſilveſtre edebat, annuntians populos de petræ melle ſaturandos, ſicut ſcriptum eſt:
Pſ. 80. 17. 3. Reg. 17. 6. *Et de petra mellis ſaturavit eos*. Sic etiam
b Eliam corvi [b] cibo advectitio, & lucrativo potu inter deſerta paverunt; ut indicio foret populos nationum tetro ſqualentes colore meritorum, qui ante cibum fœtidis in cadaveribus requirebant, nunc de ſe advectitiam prophetis alimoniam præbituros. Cibus enim prophetarum, divinæ voluntatis effectus eſt, ſicut ipſe Dominus declaravit dicens:
Johan. 4. 34. *Meus cibus eſt, ut faciam voluntatem ejus qui me miſit*.

ỽ. 4. *Vox clamantis in deſerto.*

73. Bene vox dicitur Johannes Verbi prænuntius. Nam interrogatus ipſe

A Johannes: *Quid dicis de te ipſo? Ait: Ego vox clamantis in deſerto*. Et ideo ait: Johan. 1. 22. & 23.
Qui poſt me venit, ante me factus eſt; Ibidem 30.
quia vox præcedit inferior, verbum ſequitur, quod præcellit. Ideo & a Johanne baptizari voluit; quia in hominibus verbum conſecratur voce doctoris. Ideo fortaſſe Zacharias vocem recepit, quia vocem locutus eſt.

B *Generatio viperarum, quis oſtendit vobis* ỽ. 7.
fugere a ventura ira? Facite ergo fructus ỽ. 8.
dignos pœnitentiæ. Et ne cœperitis dicere: Pater noſter eſt Abraham. Dico autem vobis, quia potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.

74. Argui quidem videtur malitia Judæorum, eo quod vario noxiæ mentis veneno, ſerpentinos lapſus, & terC rena cubilia, non divinæ aliquod myſterium cognitionis operentur: ſed tamen cum dicitur: *Quis oſtendit vobis fugere a ventura ira?* oſtenditur his Dei miſeratione infuſa prudentia; ut gerant ſuorum pœnitentiam delictorum, futuri terrorem judicii provida devotione metuentes. Ad generationem ergo, non ad ſucceſſionem referenda eſt comparatio viperarum. Aut fortaſſe juxta
D quod ſcriptum eſt: *Eſtote prudentes ſicut* Matt. 10. 16.
ſerpentes, oſtenduntur habere prudentiam naturalem, qui profutura videant, & ſponte depoſcant: ſed adhuc noxia non relinquant.

75. Et ideo admonentur claritatem ſibi magis operis, quam nobilitatem generis vindicare; quod nulla in ſucceſſione prærogativa ſit, niſi fidei adſtipuletur hereditas, quam Dei nutu ad populos gentilium transferendam, ſer-
E mone prophetico revelavit, dicens: *Potens eſt Deus de lapidibus his ſuſcitare filios Abrahæ*. Nam licet Deus poſſit diverſas convertere & commutare naturas; tamen quia mihi plus myſterium quam miraculum prodeſt, in prænuntio Chriſti nihil magis quam ædificationem Eccleſiæ debeo ſurgentis agnoſcere: quæ non rupeis ſaxis, ſed vivis lapidibus extructa, in habitaculum
F Dei & faſtigium templi converſione noſtrorum ſurrexit animorum. Etenim parabat Deus mentium noſtrarum dura mollire, & de lapidibus offenſionis excitare cultores religionis. Quid

a Mſſ. non pauci nec infimæ notæ, *ad uſum inertes*, omiſſa dictione, *laboris*. Hic porro Doctor noſter diſſentit ab opinione eorum, quibus ἀκρίδες non locuſtæ ſunt, ſed fruticis aut herbæ cujuſdam genus, immo, ſi Deo placet, etiam piſces delicati. Sed cum Ambroſio pars multo maxima Patrum ac interpretum conſentiunt. Neque ſane alia opinio videtur aliunde introducta, niſi quod locuſtæ animalcula non crederentur eſui eſſe; cum tamen certos populos illis & olim victitaſſe, & etiam num victitare prodant hiſtorici. Qua de re adiri poſſunt Eraſmus atque Druſius in hunc locum.

b Cunctæ edit. ac mſſ. non pauci, *cibo adventitio ... de ſe adventitiam*. Reliqui, & iidem antiquiſſimi, *cibo advectitio* &c. Quod vero edit. Rom. reſecarat, *& lucrativo potu*, in hoc refragantes habet omnes & mſſ. & ant. edit.

Quid enim aliud quam lapides habebantur, qui lapidibus ſerviebant, ſimiles utique iis qui facerent eos? Prophetatur igitur ſaxoſis gentilium fides inſundenda pectoribus, & futuros per fidem Abrahæ filios oracula pollicentur, quibus per duritiam mentis ſaxeus quidam inſenſibilis, irrationabiliſque naturæ uſus inoleverat. Nam ſi lapi-
a dibus vivis [a] firmatos viros fidei robore ſententia apoſtolica comparavit, juxta
1. Petr. 2.5. quod ſcriptum eſt: *Et vos tamquam lapides vivi ædificamini domus ſpiritalis, in ſacerdotium ſanctum, offerentes hoſtias ſpirita-*
b *les:* [b] multo altius hic videntur voce prophetica lapidibus homines comparati, qui ita humanæ ſenſum mentis amiſerant; ut dum lapidibus putant divinitatis alicujus ineſſe rationem, ipſi in naturam lapidum non uſu corporis, ſed mentis habitu verterentur. Deni-
Eſai. 1. 10. Matt. 23. 27. que ex Abrahæ ſecundum carnem ſucceſſionem manantes, & principes Sodomorum appellantur, & parietes dealbati: ita ſibi prærogativam generis morum magis ſimilitudo vindicat, quam ordo majorum. Quinetiam ut ſcias quia lapidibus comparati ſunt homines, arboribus quoque homines comparavit ſubjiciens Propheta:

℣. 9. *Quia jam ſecuris ad radices arborum poſita eſt.*

76. Exempli autem ideo facta mutatio eſt; ut illo comparationis proceſſu quidam intelligatur hominis clementior jam profectus. Nam illi ante deformes ad uſum, nudi ad ornatum, ſteriles ad fructum, irrationabiles ad profectum jam in arborum ſpeciem figurantur, quæ rationabili quodam naturæ munere decoræ ad uſum, ad adſpectum venuſtæ, ad fructum opimæ, ſurgunt cacuminibus, funduntur brachiis, replentur fructibus, frondibus veſtiuntur. Atque utinam nos fœcundarum uſum arborum poſſimus imitari, meritiſque creſcentibus longævæ humilitatis radice fundati, ſublimes ab humo, decori ad ſpeciem adultos fructuoſorum operum vertices erigamus; ne Evangelica ſecuris agricolæ trunci
1. Cor. 9. 16. radicem ſylveſtris excidat. *Væ enim mihi eſt, ſi non evangelizavero.* Sed vox iſta Apoſtolica eſt. Væ mihi eſt, ſi non peccata deſlevero: væ mihi eſt, ſi non

A media nocte ſurrexero ad confitendum tibi: væ mihi eſt, ſi dolum proximo meo fecero: væ, ſi locutus non fuero veritatem. Ad radicem ſecuris eſt poſita, faciat fructum qui poteſt gratiæ, qui debet pœnitentiæ. Adeſt Dominus qui fructum requirat, fœcundos vivificet, ſteriles reprehendat. Anni tres ſunt ex quo venit, & fructum in Judæis invenire non potuit: utinam in-
B veniat in nobis. Juſſurus eſt ſuccidi infructuoſos, ne terram occupent. Sed qui adhuc non habet fructum, conetur ut adſerat in futurum. Bonus ille cultor agri interveniet pro nobis infœcundis, pro nobis infructuoſis; ut detur ſpatium, patientia deferatur; ne forte & nos aliquem fructum ferre Deo poſſimus.

77. Singulis quoque generibus ho- Diſt. 86. cap. In ſingulis.
C minum conveniens tribuit ſanctus Johannes Baptiſta reſponſum, unum omnibus: ita publicanis, ne ultra præſcriptum exigant: militibus, ne calumniam faciant, ne prædam requirant; docens idcirco ſtipendia conſtituta militiæ; ne dum ſumtus quæritur, prædo graſſetur. Sed hæc & alia officiorum præcepta propria ſingulorum: [c] c miſericordia communis eſt uſus, ideo
D commune præceptum: omnibus officiis, omnibus ætatibus neceſſaria, & ab omnibus deferenda. Non publicanus, non miles excipitur, non agricola vel urbanus, dives & pauper, omnes in commune admonentur, ut conferant non habenti. MISERICORDIA enim plenitudo virtutum eſt. Et ideo omnibus eſt propoſita perfectæ forma virtutis; ne veſtimentis alimentiſque ſuis
E parcant. Miſericordiæ tamen ipſius pro poſſibilitate conditionis humanæ menſura ſervatur; ut non ſibi unuſquiſque totum eripiat: ſed quod habet, cum paupere partiatur.

Æſtimante autem populo & cogitante in cordibus ſuis de Johanne, ne forte ipſe eſſet Chriſtus; reſpondit dicens: Ego quidem vos baptizo in aqua, in pœnitentia. ℣. 15. ℣. 16.

F 78. Videbat ergo Johannes cordis occulta. Sed conſideremus cujus hæc gratia. Quemadmodum autem prophetis palam fiant cordis occulta, Paulus oſtendit dicens: *Occulta quoque cordis* 1. Cor. 14. 25
ejus manifeſta fient: & procidens in faciem ado-

a Rom. edit. ſola, *formatos viros fidei robore*. Non tam commode, ut ipſe orationis contextus declarat.

b Ita vet. edit. in corpore, ac mſſ. longe plurimi. Eædem vet. edit. in marg. *multo aliis*. Rom. & cod. Corb. in gloſſa cum paucis aliis, iiſque recentioribus, *multo aptius*. Non male: ſed tamen alia lectio non rejicienda; namque hic *altius* idem ſonat, atque altiori, ac profundiori ſenſu.

c Mſſ. non pauci, nec infimæ notæ, *miſericordiæ communis eſt uſus . . . ætatibus neceſſaria*, quidam, *neceſſarie, tamen omnibus deferenda*. Alii quatuor, *miſericordia . . . neceſſarium & ab omnibus deferendum eſt*. Reliqui, ac edit. ut in textu.

adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus eſt in vobis. Dei ergo munus eſt qui revelat, non virtus hominis qui divino magis adjuvatur beneficio, quam naturali cernit officio. Quo autem proficit iſta cogitatio Judæorum, niſi ut ſecundum Scripturas veniſſe Chriſtum probetur? Erat enim qui exſpectabatur: & ipſe utique qui exſpectabatur, non is qui non exſpectabatur, advenit. Quid autem ineptius quam quod is qui in alio æſtimatur, in ſe ipſo eſſe non creditur? Quem per mulierem venturum putabant, per virginem veniſſe non credunt. Quæ Deo ſecundum carnem dignior generatio, quam ut immaculatus Dei Filius immaculatæ generationis ſervaret etiam in ſuſcipiendo corpore puritatem? Et utique divini adentus * ſignum in virginis partu, non in mulieris conſtitutum eſt.

79. *Ego*, inquit, *vos aqua baptizo*. Cito probavit non eſſe ſe Chriſtum, qui viſibili operetur officio. [a] Nam cum ex duabus naturis homo, id eſt, ex anima ſubſiſtat & corpore, viſibile per viſibilia, inviſibile per inviſibile myſterium conſecratur. Aqua enim corpus abluitur, ſpiritu animæ delicta mundantur. Aliud agimus, aliud invocamus; licet etiam in ipſo fonte ſanctificatio divinitatis adſpiret. Non enim aqua omnis ablutio eſt, ſed hæc inter ſe diviſa eſſe non poſſunt; & ideo aliud fuit baptiſma pœnitentiæ, aliud gratiæ eſt. Iſtud ex utroque, illud ex uno; nam cum communia delicta ſint mentis & corporis, purificatio quoque debuit eſſe communis. Et bene ſanctus Johannes ſe intellexiſſe ſignificans quid in cordibus cogitarent, & quaſi non intellexerit, declinans majeſtatis invidiam, non verbo, ſed opere declaravit non eſſe ſe Chriſtum. Opus enim hominis eſt gerere pœnitentiam delictorum: Dei munus eſt gratiam implere myſterii.

Ibidem. *Venis autem fortior me.*

80. Non comparationem fecit, ut ipſo ſe tantum fortiorem dixerit Chriſtum (neque enim inter Dei Filium & hominem ulla poterat eſſe collatio) ſed quia multi fortes; nam & diabolus fortis: *Nemo* enim *poteſt vaſa fortis.... diripere, niſi prius alligaverit fortem*. Multi Marc. 3. 27.

A ergo fortes, fortior nemo niſi Chriſtus. Denique euſque non fecit comparationem, ut addiderit: *Cujus non ſum dignus calceamenta portare*, Evangelicæ prædicationis oſtendens in apoſtolos gratiam eſſe collatam, qui ſunt calceati in Evangelium.

81. Videtur tamen ideo hoc dicere, quod plerumque Johannes perſonam accepit populi Judæorum. Unde ad B hoc referunt quod ait: *Illum oportet creſcere, me autem minui*, Johan. 3. 30. quod oporteret minorem fieri populum Judæorum, creſcere in Chriſto populum Chriſtianum. Denique & Moyſes accepit perſonam populi: ſed ille calceamentum non Dominicum portâbat, ſed pedum ſuorum. Et iſti calceati ſunt calceamento fortaſſe non ſuorum pedum: ille Exod. 3. 5. autem ſolvere calceamentum pedum C jubetur ſuorum; ut animi ejus greſſus & mentis, corporei nexus vinculis abſolutus, iter ſpiritale gradiatur. Apoſtoli autem calceamentum depoſuerant Luc. 10. 4. corporale, quando miſſi ſunt ſine calceamento, ſine virga, ſine pera, ſine zona: ſed non ſtatim Domini calceamenta portarunt. Fortaſſe poſt reſurrectionem portare cœperunt; ante enim Luc. 8. 56. D ne cui geſta Domini dicerent, monebantur. Denique poſtea his dicitur: *Ite in orbem univerſum, & prædicate Evangelium*; Marc. 16. 15 ut evangelicæ prædicationis veſtigium proferentes, toto Dominicorum ſeriem circumferrent orbe geſtorum. Eſt igitur calceamentum nuptiale evangelica prædicatio. Sed de hoc opportunius aliquid in aliis explicabimus. Inf. cap. 10.

Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, & E *igni: habens ventilabrum in manu ſua, & purgabit aream ſuam, & congregabit triticum in horreum ſuum: paleas autem igni comburet inextinguibili*. ℣. 17.

82. *Habens ventilabrum in manu*. Ventilabri indicio diſcriminandorum Dominus declaratur jus habere meritorum; eo quod dum frumenta in area F ventilantur, plena a vacuis, ab inanibus fructuoſa veluti quodam auræ ſpirantis examine ſeparantur. Per hanc igitur comparationem oſtenditur quod Dominus judicii die ſolidæ merita fructuſque virtutis ab inanis jactantiæ, exiliumque factorum infructuoſa levitate diſcernat: perfectioris meriti viros loca-

* Scilicet Iſai. 7. 14. *Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo concipiet, & pariet filium* &c. Recte autem Ambroſius Judæos arguit, qui Chriſtum ex muliere venturum putantes, hebraicam Iſaiæ vocem עלמה pro qualibet muliere, non pro virgine, quæ virginitatem in conceptu & partu ſervaverit accipiendam eſſe pertinacius contendebant. Vide Huet. *Demonſt. Evang.* cap. 9.

a Sic omnes edit. ac propemodum cuncti mſſ. Corb. tamen & alii pauculi: *Nam cum ex duabus naturalis homo* &c. Rurſus eodem loco edit. omnes, ſed cum mſſ. omnino duobus: *viſibile per viſibile, inviſibile per inviſibile* &c. Mſſ. octo: *viſibile per inviſibile, inviſibile per viſibile* &c. Verum alii totidem propius ab editis recedentes: *viſibile per inviſibilia* &c. & hoc ſatis apposite ad propoſitum.

locaturus in manſione cæleſti. Ipſe enim perfectior fructus eſt, qui meruerit ejus eſſe conformis, qui ſicut granum tritici cecidit; ut plurimos fructus adferret in nobis, inviſus paleis, inanibus meritis non amicus. Et ideo ante eum ignis ardebit, non natura ſui noxius; utpote qui mala improbitatis exurat, ſplendorem probitatis accumulet.

℣. 21. *Factum eſt autem, cum baptizatus eſſet omnis populus, & Jeſu baptizato, & orante, apertum eſt cælum, & deſcendit Spiri-*
℣. 22. *tus ſanctus corporali ſpecie ſicut columba in ipſum: & vox de cælo facta eſt: Filius meus es tu, in te complacui.*

83. Baptizatus eſt ergo Dominus non mundari volens, ſed mundare aquas; ut ablutæ per carnem Chriſti, quæ peccatum non cognovit, batiſmatis jus haberent. Et ideo qui ad Chriſti lavacrum venerit, peccata deponit. Pulcre autem in iis quæ a ceteris dicta ſunt, ſanctus Lucas Evangeliſta compendium ſumſit, & intelligendum magis quod a Johanne Dominus baptizatus eſt, quam expreſſum reliquit. Quæ autem Dominici cauſa baptiſmatis,
Matt. 3. 15. Dominus ipſe declarat dicens: *Sine modo; ſic enim decet nos implere omnem juſtitiam.*

84. Cum igitur tanta ad ædificationem Eccleſiæ ſuæ divino Deus favore conceſſerit; ut poſt patriarchas, prophetas, Angelos, unigenitus deſcenderet Dei Filius, & ad lavacrum veniret; nonne vere atque divine de Ec-
Pſ. 126. 1. cleſia cognovimus dictum: *Niſi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam?* Nec mirum ſi homo ædificare non poteſt, qui non poteſt
Ibidem. cuſtodire: *Niſi Dominus cuſtodierit civitatem, in vanum vigilaverunt qui cuſtodiunt eam.* Hæc de quodam pſalmo. Audeo tamen etiam ego dicere, quod homo viam non poſſit adoriri, niſi Dominum habeat præviantem. Unde ſcriptum eſt:
Deut. 13. 4. *Poſt dominum Deum tuum ambulabis:* Et,
Prov. 20. 24. *A Domino diriguntur viæ viri.* Denique ille perfectior, qui intelligeret ſe ſine
Pſ. 24. 4. Domino ambulare non poſſe: *Vias*, inquit, *tuas edoce me.* Et ut ad hiſtoriam veniamus (non enim ſimplicem tantum rei geſtæ ſeriem debemus haurire, ſed etiam actus noſtros ad æmulationem ſcriptorum referre) ex Ægypto populus exivit, neſciebat viam quæ

A ad terram duceret ſanctam. Miſit Deus Exod. 13. 21
per noctem columnam ignis; ut per columnam populus viam diſceret. Miſit etiam per diem columnam nubis; ut neque ad ſiniſtram, neque ad dexteram declinaret. Sed non es talis homo, ut merearis & tu ignis columnam: non habes Moyſen, non accipis ſignum; nunc enim poſt adventum Domini fides exigitur, ſigna condun-
B tur. Time Deum, & præſume de Domino: *Immittit* enim *Angelos Dominus* Pſ. 33. 8.
in circuitu timentium eum, & eripiet eos. S. Auguſt. lib. de gratia Chriſti cap. 44.
Vides itaque quia ubique Domini virtus ſtudiis cooperatur humanis; ut nemo poſſit ædificare ſine Domino, nemo cuſtodire ſine Domino, nemo quidquam incipere ſine Domino. Et ideo juxta Apoſtolum: *Sive manducatis,* 1. Cor. 10. 31
C *ſive bibitis, ſive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite, in nomine domini noſtri Jeſu Chriſti.* In duabus enim epiſtolis: alibi *in nomine domini noſtri Jeſu* Coloſſ. 3. 17.
Chriſti: alibi *in gloriam Dei* facere te præcipit; ut ſcias eamdem eſſe Patris & Filii gloriam, eamdemque virtutem: nec in aliquo circa ſui divinitatem Patrem & Filium diſcrepare, qui circa præſidia noſtra non diſcrepant. Docuit Pſ. 126. 1.
igitur me David quod nemo ſine Do-
D mino ædificet domum, cuſtodiat civitatem.

85. Docuit me etiam Moyſes quod Gen. 1. 1.
nemo niſi Deus fecerit mundum: *In principio* enim *fecit Deus cælum & terram.* Gen. 2. 7.
Docuit etiam quod hominem Deus opere ſuo fecerit; nec otioſe poſuit: *Finxit Deus hominem de limo terræ, & inſufflavit in faciem ejus flatum vitæ;* ut actum quemdam Dei circa ædificationem hominis uſu quodam corporalis
E operationis advertas. Docuit etiam quia & mulierem fecit Deus: *Immiſit* Ibidem 21. & 22.
enim *Deus ſoporem in Adam, & dormivit, & ſumſit unam coſtam de latere ejus,* [a] *& replevit carnem ejus: & ædificavit dominus Deus coſtam quam ſumſit ab Adam, in mulierem.* Non fruſtra, ut dixi, corporalibus quibuſdam manibus circa Adam & Evam Moyſes Deum inducit ope-
F rantem. Mundum Deus fieri juſſit, & factus eſt, & uno verbo opus mundi Scriptura indicat abſolutum: ad homi- Pſ. 140. 5.
nem venitur, & manus ipſas quodammodo ſtuduit tibi Propheta Dei laborantis oſtendere.

86. Plus neſcio quid in his intelligere, quam lego, opera Dei elaborata me cogunt. Subvenit Apoſtolus æſtuanti

a Sic mſſ. undecim optimæ notæ. Alii partim: *replevit eam carne*; partim cum edit. *replevit locum ejus carne*: quibus verbis non male redduntur græca illa LXX. Senum, καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς, ſed propoſitionem ἀντὶ abſuiſſe a cod. Ambroſiano credibile eſt.

anti, & quod ego non intelligebam
Ibidem 13. quid eſſet: *Os de oſſibus meis. & caro de carne mea*: Et, *Hæc vocabitur mulier; quoniam de viro ſuo adſumta eſt*, divino
Epheſ. 5. 32 mihi ſpiritu revelavit dicens: *Sacramentum hoc magnum eſt*. Quod ſacramentum? *Quia duo erunt in carne una*:
Ibidem 31. Et, *Quia relinquet homo patrem & matrem,*
Ibidem 30. *& adhærebit uxori ſuæ*: Et, *Quoniam membra ſumus corporis ejus, de carne ejus, & de oſſibus ejus*. Quis eſt iſte vir propter quem mulier pareotes relinquat? Relinquit parentes Eccleſia, quæ de gentilibus populis congregata eſt, cui pro-
Pſ. 44. 11. phetice dicitur: *Obliviſcere populum tuum, & domum patris tui*. Propter quem virom, niſi forte illum de quo dicit
Johan. 1. 27. Johannes: *Poſt me venit vir, qui ante me factus eſt*? De cujus latere dormientis coſtam Deus ſumſit; ipſe enim eſt qui dormivit, & quievit, & reſurrexit; quoniam Dominus ſuſcepit eum.
Johan. 19. 34. Quæ eſt hujus coſta, [a] niſi virtus? Quia tunc quando miles latus ejus aperuerit, continuo aqua & ſanguis exivit, qui effuſus eſt pro ſæculi vita. Hæc ſæculi vita, coſta Chriſti eſt: hæc coſta ſecundi eſt Adam. Primus enim Adam in animam viventem, noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem: noviſſimus Adam Chriſtus eſt, coſta Chriſti vita Eccleſiæ eſt. Nos ergo membra ſumus corporis ejus, de carne ejus, & de oſſibus ejus. Et fortaſſe
Luc. 8. 46. hæc eſt coſta de qua dixit: *Sentio de me virtutem exiſſe*. Hæc eſt coſta quæ de Chriſto exivit, nec corpus ejus imminuit; non enim corporalis, ſed ſpiritalis eſt coſta: ſpiritus autem non dividitur ipſe: ſed dividit ſingulis prout vult. Hæc eſt Eva mater omnium viventium. Si enim [b] intelligas viventem cum mortuis quæri, intelligis eos mortuos eſſe, qui ſine Chriſto ſunt, qui participes vitæ non ſunt; hoc eſt enim Chriſti non eſſe participes, quia Chriſtus eſt vita. Mater ergo viventium Eccleſia eſt, quam ædificavit Deus in ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu, in quo omnis ſtructura compaginata creſcit in templum Dei.

87. Veniat ergo Deus, ædificet mulierem, illam quidem adjutricem Adæ, hanc vero Chriſti. Non quia Chriſtus adjumentum requirit, ſed quia nos quærimus & deſideramus ad Chriſti gratiam per Eccleſiam pervenire. Et Epheſ. 2. 20
nunc ædificatur, & nunc formatur, & nunc mulier figuratur, & nunc creatur. Et ideo oovo verbo uſa eſt Scriptura; quia ſuperædificamur ſuper fundameotum apoſtolorum & prophetarum. Et nunc domus ſpiritalia ſurgit in ſacerdotium ſanctum. Veni, domine Deus, ædifica mulierem iſtam, ædifica civitatem: veniat & puer tuus; tibi enim credo diceuti: *Ipſe ædificabit civitatem mihi*. Eſai. 45. 13.

88. Ecce mulier omnium mater, ecce domus ſpiritalis, ecce civitias quæ vivet in æternum; quia mori neſcit. Ipſa enim eſt civitas Hieruſalem, quæ nunc videtur in terris: ſed rapietur ſupra Eliam; Elias enim unus fuit. Transferetur ſuper Enoch, cujus mors non invenitur. Ille enim raptus eſt, ne malitia mutaretur cor ejus: hæc autem diligitur a Chriſto quaſi ſponſa glorioſa, ſancta, immaculata, ſine ruga. Et quanto melius totum corpus adſumitur, quam unus adſumtus eſt? Hæc enim eſt ſpes Eccleſiæ. Rapietur profecto, adſumetur, transferetur ad cælum. Ecce curru igneo raptus eſt Elias: rapietur & Eccleſia. Non mihi credis? Crede vel Paulo, in quo Chriſtus locutus eſt: *Rapiemur*, inquit, *in nubibus obviam Chriſto in aera, & ita ſemper cum Domino erimus*. 1. Theſ. 4. 16.

89. Ad hanc igitur ædificandam mittuotur quidem plures, mittuntur patriarchæ, mittuntur prophetæ, mittitur Gabriel Archangelus, innumeri Angeli diriguntur, & multitudo cæleſtis exercitus Deum laudat; quia civitatis hujus ædificatio propinquat. Mittuntur plures ad eam, ſed Chriſtus eam ſolus ædificat: verum non eſt ſolus; quia Pater præſens eſt. Et ſi ſolus ædificat; gratiam tamen tantæ ædificationis non ſolus uſurpat. Scriptum eſt de templo, quod ædificavit 2. Par. 2. 2.
Salomon, in quo typus Eccleſiæ fuit, [c] quia ſeptuaginta millia erant qui in humeris portarent, & octoginta millia lapidum cæſores, & tria millia ſexcenti operum præpoſiti. Veniant Angeli illi, veniant lapidum cæſores: cædantur ſuperflua lapidum noſtrorum, aſpera levigentur. Veniant & qui in humeris portant; ſcriptum eſt enim: *Super humeros tollentur*. Eſai. 49. 22. Matt. 3. 13.

29. Ve-

a Rom. edit. *niſi vita*: reliquæ, & cuncti mſſ. *niſi virtus*. Et hæc lectio inde confirmatur, quod citatur infra: *Sentio de me virtutem exiſſe*.

b Mſſ. ſeptem: *intelligas viventem, quid cum mortuis quæris*? Alii tres, *intelligas viventem, cum mortuis non quæris*. At potior videtur aliorum atque edit. lectio.

c Vet. edit. ac mſſ. ſeptem: *quia tria millia ſexcenti erant qui portabant in humeris: & ſeptuaginta millia lapidum cæſores*, vel *lapidis*, vel etiam, *lapidi-cæſores*: *& octoginta millia tollentes onera. Veniant* &c. Alii cum edit. Rom. ut nos in corpore, niſi quod in plerique deſiderantur hæc verba: *Et tria millia ſexcenti operum præpoſiti*. Alii denique ordine paululum inverſo eumdem ac in textum ſenſum retinent.

A 90. Venit ergo ad Johannem, quoniam cætera comperiſtis. Venit ad Johannis baptiſma: ſed Johannis baptiſma habebat pœnitentiam delictorum. Et ideo prohibet eum Johannes, dicens: *Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me?* (Ibidem 14.) Cur venis ad me, qui peccatum non habes? Ille enim baptizandus eſt a me, qui peccatum habet: qui autem peccatum non fecit, lavacrum pœnitentiæ cur requirat? *Sine*, inquit, (Ibidem 15.) *modo*: hoc eſt, dum Eccleſia ædificetur, B *decet nos implere omnem juſtitiam*. Quæ eſt juſtitia, niſi miſericordia? *Diſperſit* (Pſ. 111. 9.) enim, *dedit pauperibus: juſtitia ejus manet in æternum*. Dedit mihi pauperi, dedit mihi inopi gratiam quam ante non habui. *Juſtitia* ergo *ejus manet in æternum*. Quæ eſt juſtitia, niſi ut quod alterum facere velis, prior ipſe incipias, & tuo alios horteris exemplo? Quæ eſt juſtitia, niſi ut qui carnem ſuſcepit, non quaſi Deus ſenſum aut miniſterium carnis excluderet: ſed quaſi C homo carnem vinceret; ut vincere me doceret? Docuit enim me qua ratione poſſim terrenis concretam vitiis obnoxiæ carnis illuviem ſepelire criminibus, renovare virtutibus.

91. O vere divinam in ipſa humilitate Domini proſpicientiam! Quanto enim abjectior humilitas, tanto divinior providentia. Injuriarum ſuarum acerbitate Deus proditur: & remediorum ſuorum uſu, qui nullis remediis indigeret, Deus probatur. Quid enim D tam divinum ad populos provocandos, quam ut nemo refugiat lavacrum gratiæ, quando Chriſtus lavacrum pœnitentiæ non refugit? Nemo ſe dicat exſortem eſſe peccati, quando Chriſtus venit ad remedium peccatorum. Si pro nobis Chriſtus lavit, immo nos in corpore ſuo lavit: quanto magis nos noſtra delicta lavare debemus? Quo E igitur magis opere, quo magis myſterio Deus (quamquam Deus in omnibus) quam hoc probatur; quando per totum mundum, qua generis humani conditio diffunditur, per ſeparatarum divortia tractuſque regionum, uno momento in uno corpore Deus fraudem vetuſti erroris abolevit, gratiam regni cæleſtis effudit? Unus enim merſit, [a] F ſed elevavit omnes: unus deſcendit, ut adſcenderemus omnes: unus omnium peccata ſuſcepit, ut in illo omnium peccata morerentur. Purificate igitur vos, ut Apoſtolus dicit; quia purificavit ſe ille pro nobis, qui purificatione non eguit. (Jacob. 4. 8.) Hæc de nobis.

92. Nunc conſideremus myſterium Trinitatis. Unum Deum dicimus: ſed Patrem confitemur, & Filium Deum confitemur. Nam cum ſcriptum ſit: *Diliges dominum Deum tuum, & ipſi ſoli ſervies*, (Deut. 10. 20.) negavit Filius eſſe ſe ſolum, dicens: *Sed non ſum ſolus; Pater enim mecum eſt*. (Johan. 16. 32) Nec nunc ſolus eſt; Pater enim ſe adeſſe teſtatur. Adeſt & Spiritus ſanctus; numquam enim poteſt a ſe Trinitas ſeparari. Denique *Apertum eſt cælum, & deſcendit Spiritus ſanctus corporali ſpecie, ſicut columba*. Quomodo ergo hæretici dicunt quia ſolus in cælo eſt, qui non eſt ſolus in terris? Advertamus myſterium: quare ſicut columba? Simplicitatem enim lavacri requirit gratia; ut ſimus ſimplices ſicut columbæ. Pacem lavacri requirit gratia, [b] quam in typo veteri columba quondam ad illam arcam quæ ſola fuit diluvii immunis, advexit. (Gen. 8. 11.) Docuit me cujus typus columba illa fuerit, qui nunc deſcendere dignatus eſt in ſpecie columbæ. Docuit in illo ramo, in illa arca typum fuiſſe pacis Eccleſiæ, quod inter ipſa mundi diluvia Spiritus ſanctus ad Eccleſiam ſuam pacem adferat fructuoſam. Docuit etiam David, qui prophetico ſpiritu cernens baptiſmatis ſacramentum, ait: *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ?* (Pſ. 54. 7.)

93. Venit ergo Spiritus ſanctus: ſed adtende myſterium. Venit ad Chriſtum. *Omnia* enim *per ipſum . . . facta ſunt . . . . & in ipſo conſtant*. (Coloſſ. 1. 16. & 17.) Sed vide benevolum Dominum, qui ſolus ſe injuriis ſubdidit, ſolus gratiam non quæſivit. Et ubi ædificavit Eccleſiam? *Rogabo*, inquit, *Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut vobiſcum ſit in æternum, ſpiritum veritatis, quem hic mundus non poteſt accipere; quia non videt eum, nec agnoſcit eum*. (Johan. 14. 16. & 17.) Merito ergo ſe in corpore demonſtravit; quoniam divinitatis ſubſtantia non videtur.

94. Vidimus Spiritum ſed in ſpecie corporali: videamus & Patrem. Sed quia videre non poſſumus, audiamus. Adeſt enim benevolus Deus, non derelinquet templum ſuum. Vult omnem exædificari animam: vult eam ad ſalutem informare: vult lapides vivos a terra

a Edit. Era. Gill. & Rom. *ſed lavit omnes*: Am. *Sed levavit*: Mſſ. ad unum: *ſed elevavit*: At. Ful. & Colb. duo pro *omnes*, legunt, *multos*.

b Rom. edit. *quem in typo olivæ*. Certum quidem eſt vocibus, *in typo veteri*, deſignari olivam, ut ex ſequentibus intelligitur: ſed non ideo ea vox in textum intrudenda. Porro in prophanis etiam auctoribus oleam pacis ſymbolum eſſe notius eſt, quam ut vel a tenuiter docto poſſit ignorari. Hanc autem ejus rei cauſam reddunt, quod artibus, quæ maxime in pace florent, oleum uſui ſit.

terra ad cælum transferre. Diligit templum ſuum : & nos diligamus eum. Si diligimus Deum, præcepta ejus ſervemus. Si diligimus eum, noverimus eum.

1. Johan. 2. 4 *Qui* enim *dicit quia novit eum, & præcepta ejus non ſervat, mendax eſt*. Quomodo enim poteſt Deum diligere, qui non diligit veritatem, cum Deus veritas ſit? Audiamus ergo Patrem; inviſibilis enim Pater : ſed & B Filius inviſibilis ſecundum divinitatem; Deum enim nemo vidit umquam. Cum ergo [a] Filius Deus, in eo utique quod Deus Filius, non videtur; ſed demonſtrare ſe voluit in corpore : & quia Pater corpus non gercbat, ideo probare voluit Pater nobis in Filio ſe eſſe præſentem, dicens : *Filius meus es tu, in te complacui*. Si vis diſcere Filium cum Patre ſemper eſſe C præſentem, lege Filii vocem dicentis:

Pſ. 138. 8. *Si adſcendero in cælum, tu ibi es : ſi deſcendero ad infernum, ades*. Si Patris teſtimonium quæris, audiſti a Johanne. Crede igitur ei, cui ſe baptizandum credidit Chriſtus, cui Pater Filium

Matth. 3. 17 cæleſti voce commiſit, dicens : *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo complacui*.

D 95. Ubi ſunt arriani, quibus non placet Filius, in quo complacuit Pater? Hoc non ego dico, neque hominum quiſquam locutus eſt; neque enim per hominem Deus, neque per Angelos, neque per Archangelos : ſed ab ipſo Patre vox de cælo miſſa ſignavit. Deinde alibi idem Pater repetit, dicens : *Hic eſt filius meus dilectus, in quo complacui : ipſum audite*, dicentem Matth. 17. 5

utique audite: *Ego & Pater unum ſumus*. Johan. 10. 30.

Qui ergo [b] Filio non credit, non credit Patri. Teſtis eſt ille de Filio : ſi dubitatur de Filio, paterno non creditur teſtimonio. Deinde cum dicit : *In quo complacui*; non aliena in Filio, ſed ſua laudat. Quid eſt enim dicere: *In quo complacui*; [c] niſi quia omnia quæ habet Filius, & Pater habet : ſicut & quæ Patris ſunt, Filii ſunt? Filius dixit : *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt*; Johan. 16. 15. indifferentis enim divinitatis potentia non ſecernit inter Patrem & Filium, ſed unam Patri Filioque participat poteſtatem. Credamus Patri, cujus vocem elementa ſonuerunt : credamus Patri, cujus voci elementa obſequium præbuerunt. Credidit mundus in elementis, credat in hominibus : credidit in exanimis, credat in viventibus : credidit in mutis, credat in loquentibus : [d] credidit in iis quæ non habent ſenſum, credat in iis qui ſenſum, ut Deum cognoſcerent, conſecuti ſunt.

[a] Rom. edit. *Filius Dei in eo utique quod Deus eſt, non videatur, demonſtrare* &c. Vet. *Filius Dei* . . . . *Deus eſt, non videtur, ſed demonſtrare*. Ab his propius recedunt ſcripti cod. quos ſequimur.

[b] Edit. ac pauci mſſ. *Filium non credit*. Alii plures, & potiores, *Filio non credit* : quod quidem aptius coheret cum ſuperioribus.

[c] Ita edit. omnes : at contra omnes mſſ. *niſi omnia quæ habet Filius, mea ſunt, ſicut Filius dixit : omnia quæ habet Pater, mea ſunt*. *Indifferentis* &c. In uno vel altero omittitur : *ſicut Filius* &c. & pro, *Indifferentis*, ponitur, *Indifferenter*, aut *Indifferens*.

[d] Deſiderantur in mſſ. ſeptem, neque illis quidem infimæ notæ : *credidit in iis quæ non habent ſenſum* : quæ verba cum ad ſententiam non ſint abſolute neceſſaria, potuerunt in ſequioris ævi cod. irrepere. Cum autem exſtent in multis mſſ. & omnibus edit. ea loco movere viſum non eſt.

LIBER TERTIUS.

A *ET ipſe Jeſus erat incipiens fere annorum triginta, qui putabatur eſſe filius Joſeph.*

1. De generationibus dicturi, quarum nonnullam videmus in Evangelio ſecundum Matthæum, vel in hoc cujus interpretationem habemus in manibus, eſſe diſtantiam; quoniam non eſt credibile adverſantia ſibi ſanctos viros potuiſſe dicere, ᵃ de geſtis præſertim domini Salvatoris, quanto ſtudio poſſumus, non dixiſſe eos diſcrepantia demonſtremus.

2. Et primum omnium neminem movere debet quod ita ſcriptum eſt: *Qui putabatur eſſe filius Joſeph.* Bene enim putabatur, quia natura non erat: ſed ideo putabatur; quia eum Maria, quæ Joſeph viro ſuo erat deſponſata, generaverat; ſic enim habes: *Nonne hic eſt filius Joſeph fabri?* (Matth. 13. 55.) Diximus ſupra qua ratione per virginem: diximus etiam qua ratione per deſponſatam, & quare cenſus tempore naſci voluerit dominus Salutaris: non alienum etiam videtur ut qua ratione * fabrum patrem habuerit, declaremus. Hoc enim typo eum patrem ſibi eſſe demonſtrat qui fabricator omnium condidit mundum; juxta quod ſcriptum eſt: *In principio fecit Deus cælum & terram* (Gen. 1. 1.). Nam etſi humana non ſunt comparanda divinis; typus tamen integer eſt quod Pater Chriſti igne operatur & Spiritu, & tamquam bonus animæ faber vitia noſtra circumdolat, cito ſecurim admovens arboribus infœcundis, ſecare doctus exigua, culminibus ſervare ſublimia, rigida mentium ſpiritus igne mollire, & in varios uſus omne humanum genus diverſa miniſteriorum qualitate formare.

3. Cur autem Joſeph magis quam Mariæ generatio deſcribatur, cum Maria de Spiritu ſancto generaverit Chriſtum, & Joſeph a generatione Domini videatur alienus, dubitare poſſemus, niſi conſuetudo nos inſtrueret Scripturarum, quæ ſemper viri originem quærit. Sic enim habes: Phares fuit filius Judæ principis Tribus: *Hic generavit Heſron, & Heſron generavit Aram, & Aram generavit Hamminadab, & Hamminabab generavit Nabaſſon,* (Matth. 1. 3. & ſeq.) B *& Nabaſſon generavit Salmon, & Salmon generavit Boboz, & Boboz generavit Hobed, & Hobed generavit Jeſſe, & Jeſſe generavit David.* Viri enim perſona quæritur, qui etiam in ſenatu & reliquis * curiis civitatum generis adſerit dignitatem. Quam deforme autem ſi relicta viri origine, origo feminæ quæreretur, ut videretur patrem non habuiſſe ille totius mundi populis prædicandus?

C 4. Sed etiam alibi diverſo ordine generationem doceamus eſſe decurſam; ne hic quoque Evangeliſtæ diſcrepare videantur, qui veterem ordinem ſunt ſecuti. Sic enim habes: *Fuit homo* ᵇ *ex Arath, & nomen ejus Elcana, filius Hieremiel, filius Heli, filius Ozi de monte Ephraim* (1. Reg. 1. 1.). Vides & a patribus ad filios, & a filiis ad patres originis deſcriptionem veteri more contextam. Vides ubique familiam per virorum generationes eſſe decurſam. Noli mirari ſi Matthæus ab Abraham uſque ad Joſeph (Matth. 1. 2.), D Lucas a Joſeph uſque ad Adam, & ad Deum generationum ordinem percurrit. Noli mirari quod Joſeph origo deſcripta eſt. Etenim ſecundum carnem natus, uſum debuit ſequi carnis: & qui in ſæculum venit, ſæculi debuit more deſcribi; maxime cum in Jo-

a Rom. edit. ſola, *de generationibus præſertim* &c.

* Cujuſmodi faber fuerit S. Joſeph in controverſio eſt. Alii volunt fuiſſe ferrarium, quidam cæmentarium, plures lignarium; unde illud eccleſiaſtici viri dictum ad Julian. apoſt. *τοῦτον δὲ ὁ τέκτονος υἱὸς ξύλινον αὐτῷ ξυλίνην πρὸς θάνατον κατασκευάζει.* Videtur autem ab Ambr. ſignificari ſimul & ferrariam & lignariam artem Joſephum exercuiſſe, ut ſequentia clare oſtendunt.

* Curiæ apud Romanos triginta fuerunt, in quas Romulus univerſum populum diviſit, quem morem aliæ quoque civitates imitatæ ſunt. Indicat itaque Doctor noſter viros in ſuæ quemque curiæ tabulas referri atque adſcribi ſolitos, non feminas. Alias quoque ſignificationes habet ea vox, quas colligere eſt ex Cod. Theod. lib. 16. Tit. 2. lib. 2. 3. 21. & alibi. Nonnullas etiam Roſinus lib. 6. *Antiq. Rom.* cap. 2. refert, atque alii.

b Rom. edit. *ex Aramathain Sophim . . . filius Hierobam, filii Helin, filii Sophi.* Mſſ. Carn. Gem. Prat. *ex Ramath* &c. Rurſus Gem. Prat. *filius Jeremel* Carn. *Hieromel*, *filius Heli, filius Zoi*. Quibus accedit Corb. niſi quod habet, *ex Arath*, & ſcribit, *Iheremel*. Reliqui vero cum ant. edit. noſtram exhibent lectionem.

Joſeph origine etiam origo ſit Mariæ. A
Nam cum vir juſtus fuerit Joſeph,
utique ex tribu ſua, & ex patria ſua
accepit uxorem: nec potuit juſtus facere contra id quod Lege præſcriptum
Num. 36. 6. 7. & 8. eſt. Sic enim habes, quia unuſquiſque
in hereditatem tribus ſuæ patriæ adhærebunt filii Iſrael, nec de tribu ad tribum tranſibunt: & omnis filia quæ
habet hereditatem tribuum filiorum
Iſrael, uni ex populo, & ex tribu B
Luc. 2. 4. & 5. patris ſui erit uxor. Itaque & cenſus
tempore adſcendit Joſeph de domo &
de patria David; ut profiteretur cum
Maria uxore ſua. Quæ ex eadem domo, & ex eadem patria profeſſionem
defert, utique ejuſdem tribus, & ejuſdem patriæ ſe eſſe deſignat.

Luc. 1. 36. 5. Cognata quoque Mariæ inducitur
Elizabeth: primo quod omnes Judæi
cognati, quemadmodum te Apoſtolus C
Rom. 9. 3. & 4. docuit dicens: *Optabam enim anathema
eſſe ipſe . . . pro fratribus meis, cognatis
ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ*. Cognatæ ergo, quia ambæ Iſraelitæ erant:
ſimul & cognatæ, quia ambæ erant ex
tribu Juda. Didiciſti ex tribu Juda Mariam, diſce & Elizabeth. Nam *Exſurgens Maria in diebus illis, abiit in montana cum feſtinatione, in civitatem*, inquit,
Num. 2. 2. *Judæ: & intravit in domum Zachariæ*. D
Cum enim intra tribus ſuas Moyſes
habitare unumquemque præſcripſerit:
utique cum in civitate Judæ manſerit,
erat & in tribu Juda; maxime cum ex
genere Elizabeth fuerint ſacerdotes,
quorum Deus portio eſt. Simul quam
pulcrum, ut cum illa prænuntium
Chriſti, Chriſtum iſta generaverit: &
altera de Spiritu ſanċto conceperit,
altera ſanċto repleta Spiritu prophetaverit; ſecundum carnem quoque videantur fuiſſe cognatæ, quæ ſecundum E
Deum ſpiritalis cognationis conſortio
Ephes. 5. 23 non carebant? Quod ſi omnis feminæ
caput vir ſecundum ſanċtum Apoſtolum, & ſunt duo in carne una ſecun-
Gen. 2. 24. dum legem divinam: utique ii qui una
caro erant, & unus ſpiritus, quomodo
poterat fieri ut viderentur patriam &
tribum habere diviſam? Accedit illud
quod etiam Angelus Gabriel de Domino prænuntiaverat, quod *Dabit illi* F
Luc. 1. 32. *Deus ſedem David patris ſui*. Certum eſt
igitur etiam Mariam de David generatione manaſſe. Simul etiam diſcimus
nihil referre quo ordine generationis
ſeries exprimatur, cum iter hinc atque inde ſit pervium.

6. Cur autem ſanċtus Matthæus ab
Abraham generationem enumerare cœperit Chriſti, ſanċtus vero Lucas a
Chriſto uſque ad Deum perduxerit,
explanandum videtur. Sed prius cur
ſanċtus Matthæus cum ab Abraham
cœperit generationis ordinem, non ita
poſuerit: Liber generationis Abrahæ:
ſed, *Liber generationis Jeſu Chriſti filii* Matth. 1. 1.
David, filii Abraham. Et cur hos duos
potiſſimum nominaverit, nequaquam
prætereundum puto. Non enim otioſe
fideliſſimi auċtores generis eliguntur;
ut intelligamus quod in ipſa generatione carnis, ſpiritalis magis ſucceſſio
requiratur. Duo ſunt enim iſti viri in
quos manaverunt promiſſa divina.

7. Prior Abraham qui ante Moyſi
legem, & ante populum Judæorum
propria derelinquens, & cognoſcens
Deum, meruit fidei teſtimonium; quia
Credidit Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam; qui etiam a Deo accepit oracu- Gen. 15. 6.
lum, dicente ſibi: *Exi de terra tua, &* Gen. 12. 1. 2. & 3.
*de cognatione tua, & de domo patris tui,
& vade in terram quam tibi monſtrabo, &
faciam te in gentem magnam, & benedicam
te, & magnificabo nomen tuum, & eris benediċtus, & benedicam benedicentes te, &
maledicam maledicentes te, & benedicentur
in te omnes tribus terræ*. Vides igitur
congregationes gentium, & ſacroſanċtum Eccleſiæ cœtum oraculo divino
huic eſſe primo promiſſum. Et ideo is
auċtor generis debuit deſignari, qui
inſtaurandæ Eccleſiæ ſponſionem primus emeruit.

8. David quoque merito & ipſe auċtor generis declaratur; quia cum jurejurando reſponſum, quod ex ipſo ſecundum carnem Chriſtus futurus eſſet,
accepit; ſic enim ſcriptum eſt: *Juravit* Pſ. 131. 11.
*Dominus David veritatem, & non pœnitebit
eum: Ex fruċtu ventris tui ponam ſuper
ſedem tuam*. Et alibi: *Semel juravi in* Pſ. 88. 36. 37. & 38.
*ſanċto meo, ſi David mentiar, ſemen ejus
in æternum manebit, & ſedes ejus ſicut ſol
in conſpeċtu meo*. [a] Et in Paralipomenis: *Et erit cum completi fuerint dies tui,* 1. Par. 17. 11. 12. & 13.
*& dormies cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, qui erit de ventre tuo,
& parabo regnum ejus. Ipſe mihi ædificabit
domum, & erigam ſedem ejus in ſæculum. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit
mihi in filium, & miſericordiam meam
non diſpergam ab eo, ſicut diſperſi ab
iis qui ante te fuerunt*. Per Eſaiam
quoque idem dominus Deus generationem Domini revelavit, dicens:
Exiet

[a] Edit. ac pauci mſſ. *Et in Paralipomenon*. Aliquot alii, *Et in Paralipomenis*. Melius Corb. alii nonnulli, *in Paralipomenis*, ex græco ἐν τ. παραλειπομένοις.

Eſai. 11. 1. & 2. *Exiet virga de radice Jeſſe, & flos ex radice ejus adſcendet, & requieſcet ſuper eum Spiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus.* Et infra: Ibidem 10. *Et erit radix Jeſſe, & qui exſurget imperare gentibus: in ipſo* Eſai. 9. 6. *gentes ſperabunt.* Et alibi: *Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis, cujus principium ſuper humeros ejus, & vocabitur nomen ejus, magni conſilii Angelus. Adducam enim pacem ſuper principes & ſalutem: & magna poteſtes ejus, & pacis ejus non* B *erit finis, in ſede David, & in regno ejus.* In quo juxta Aquilæ quoque interpretationem nnn quaſi de homine, ſed de en qui ultra hominem eſſet, vidimns exſtitiſſe promiſſum. Idem enim interpretatus eſt: *Puer natus eſt nobis, & facta eſt menſura ejus in humero ejus, & vocabitur nomen ejus, admirabilis conſiliarius, Deus fortis, potens, pater ſæculi,* C *princeps pacis. Ejus impleta eſt diſciplina, & pacis ejus non eſt finis, ſupra ſedem David, & ſupra regnum ejus.*

9. Omnia convenire de Chriſto evidentibus ſignatur oracnlis, nec poſſe divinæ fructum potentiæ ad Salnmnnis gratiam derivari, qui David filius fuit, cujus finis haud dubie cognnſcitur. Finis enim fuit regni Salomonis, & pacis, ut Regnorum lectionibus demonſtratur. Unns eſt Chriſtus, cujus D regnum non habet finem. Deinde nullis Salomon gentibus imperavit, Chriſtus vero Eccleſiam de nationibus congregavit univerſis. Poſtremo vivente David, & natus eſt Salnmon, & regnum eſt conſecutus. Hic autem qui promittirnr, poſt mortem David ſurrecturus eſſe mnnſtratur, ſicut habes: 1. Par. 17. 11. & 12. *Quia cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo de ſemine tuo, qui erit ex ventre tuo, & pa-* E *rabo regnum ejus. Ipſe mihi ædificabit domum, & erigam ſedem ejus in ſæculum.* Numquid in ſæculum regnavit Salomon, qui annis tantummodn quadra- Ibidem 13. ginta regnavit? *Ego ero*, inquit, *ei in patrem, & ille mihi in filium.* Quis eſt iſte proprius Dei Filius, niſi cui di- Pſ. 2. 7. ctum eſt: *Filius meus es tu, ego hodie* 1. Par. 17. 13. & 14. *genui te?* Et, *Miſericordiam meam non* F *diſpergam ab eo . . . & fidelem eum ſervabo in domo mea, & in regno ejus in ſæculum?* At vern Salomonem fortaſſe ideo erraſſe tam graviter, ne errarent homines, & ad ipſum crederetur manaſſe promiſſum, divinarum ſerie cognovi- 3. Reg. 11. 4. 5. & ſeq. mus lectinnum. Ædificavir enim templnm Aſtartæ idoio propter amorem mulieris, & indignatus eſt Dominus in Salomnnem. Si igitur, vivente David, regnare cœpit (ſic enim habes,

A quod cum eſſer nuntiatnm David regnare Saiomonem, adoravit rex David in cubili ſuo, & dixit: *Benedictus dominus Deus Iſrael, qui dedit mihi hodie de ſemine meo ſedentem in throno meo, & oculi mei vident*) ſi erravit, ſi offendit, vides quoniam promiſſi ſeries Chriſtum ſpopondit. 3. Reg. 1. 48.

10. Et ideo iſtos duos generis anctores Evangeliſta delegit: unum, qui B promiſſum accepit de congregatione populorum: alterum, qui de generatione Chriſti nraculum conſecutus eſt. Et ideo licet nrdine ſit ſucceſſionis poſterior, prior tamen quam Abraham in Domini generatinne deſcribitur; qnia plus eſt promiſſum accepiſſe de Chriſto, quam de Eccleſia; qnoniam Eccleſia ipſa per Chriſtum. Ergo unus princeps generis ſecundum carnem, C alter princeps generis ſecundum ſpiritum: alter ſecundum ſeminis gratiam, alter ſecundum populnrum fidem; porior enim qui ſalvat eo qui ſalvatur. Et ideo David filius dicitur: *Liber ge-* Matth. 1. 1. *nerationis Jeſu Chriſti, filii David.* Ejus enim primn loco debuit filius dici, cui dari filius eſt promiſſus; licet Apoſtolus etiam Abrabæ Chriſtum dicat eſſe prnmiſſum: *Abrahæ enim dictæ ſunt* Galat. 3. 16. D *promiſſiones, & ſemini ejus. Non dicit: Et ſeminibus, tamquam in multis, ſed ſicut in uno: Et ſemini tuo, qui eſt Chriſtus;* ur alteri proprietas generationis, principatus alteri deſeratur. Illi delatum eſt, ur Jeſus ejus filius diceretur: huic qnaſi principi, familiæ gentiumque prærogativa ſervatur; ut ab Abraham generationis Dominicæ manaret exordium. Qui enim fidei auctor eſt, ipſum adſerere Scriptura quoque debuit E divinæ generationis auctorem.

11. Unde & Lucas ad Deum putavit originem ejus eſſe referendam; quod verus Chriſti generator Deus ſit, vel ſecundum veram generationem pater, vel ſecundum lavacri regenerationem myſtici muneris auctor. Er ideo non a primn generationem ejus cœpir deſcribere: ſed poſtea quam baptiſmum F ejus explicuit, auctorem nmninm Deum per baptiſmum cupiens demonſtrare, Chriſtum qnoque a Deo ordine manaſſe ſucceſſionis adſeruit: univerſa contexens, ut & ſecundum naturam, & ſecundum gratiam, & ſecundum carnem Dei Filium demonſtraret. Quod autem evidentius divinæ generationis indicium, quam quod de generatione dicturus, ipſum Patrem præmiſit loquentem: *Hic eſt filius meus dilectus, in quo complacui?* Luc. ſup. 3.

12. Hic quoque aliqui ſolent inſerere quæſtiones, quod Matthæus ab Abraham uſque ad Chriſtum quadraginta duas generationes enumeraverit, Lucas vero quinquaginta; & quod per alias perſonas Matthæus, per alias Lucas generationem manaſſe deſcripſerit: in quo jam potes illud probare quod diximus, quia cum alios Matthæus majores Dominici generis, alios vero Lucas in ordine generationis texuerit; ab Abraham tamen & David reliquos auctores generis uterque ſignavit.

13. Quod vero per Salomonem Matthæus generationem derivandam putavit, Lucas vero per Nathan: alter regalem, alter ſacerdotalem Chriſti familiam videtur oſtendere. Quod non ita accipere debemus, quod alterum altero verius: ſed alter alteri pari fide & veritate concordet. Fuit enim vere & ſecundum carnem regalis, & ſacerdotalis familiæ: rex ex regibus, ſacerdos ex ſacerdotibus, licet oraculum non de carnalibus, ſed de cæleſtibus exprimatur; quoniam & rex in Dei virtute lætatur, cui judicium a Patre rege defertur, & ſacerdos eſt in æternum, ſecundum quod ſcriptum eſt: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*. (Pſ. 109. 4.) Bene igitur uterque tenuit fidem; ut Matthæus per reges ductam originem comprobaret, & Lucas per ſacerdotes a Deo tranſmiſſam in Chriſtum ſeriem generis deducendo, ſanctiorem ipſam originem declararet. Simul in hoc quoque vituli figura ſignatur, quod ubique ſacerdotale myſterium putat eſſe ſervandum.

14. Nec mireris ſi ab Abraham plures ſecundum Lucam ſucceſſiones uſque ad Chriſtum ſunt, pauciores ſecundum Matthæum; cum per alias perſonas generationem fatearis eſſe decurſam: poteſt enim fieri ut alii longævam tranſegerint vitam, alterius vero generationis viri immatura ætate deceſſerint; cum videamus complures ſenes cum ſuis nepotibus vivere, alios vero viros ſtatim filiis obire ſuſceptis.

15. Illud quoque advertimus quod ſanctus Matthæus, Jacob qui fuit pater Joſeph, filium Mathan eſſe memoraverit (Matth. 1. 15.): Lucas vero Joſeph cui deſponſata erat Maria, filium Heli (Luc. 3. 24.): Heli autem filium Melchi eſſe deſcripſerit. Quomodo unius duo patres, id eſt, Heli & Jacob? Quomodo etiam duo paterni avi, Mathan & Melchi? Sed ſi vere quæris, invenies quod juxta præſcriptum legis veteris (Deut. 25. 5. Euſeb. Cæſ. Eccl. hiſt. lib. 1. c. 7.) duo fratres diverſos filios uterinos ex una uxore ge- A neraverint. Traditur enim Mathan, qui a Salomone genus duxit, Jacob generaſſe filium, & uxore ſuperſtite deceſſiſſe, quam poſtea Melchi accepit uxorem, ex qua generatus eſt Heli: rurſus Heli fratre ſine liberis decedente, copulatus eſt fratris uxori, & generavit filium Joſeph, qui juxta Legem Jacob filius dicitur; quoniam ſemen fratris defuncti frater juxta legis vete- B ris ſeriem ſuſcitabat. Ita duorum filius dictus eſt, non ab utroque generatus: ſed quia alterius ſecundum generationem, alterius ſecundum Legem factus eſt filius. In quo præſcripto Legis futuram perpetuitatem defunctorum ſeminis nobis eſſe promiſſam non intellexit populus Judæorum: ſed ſecundum litteram accipiens, gratiam corrupit C oraculi. Alius enim erat frater, qui defunctorum fratrum ſemen reſuſcitaret, non frater ſecundum carnis germanitatem, ſed ſecundum gratiæ puritatem. Et ideo fortaſſe, *Frater non redimit, redimet homo;* (Pſ. 48. 8.) quia non germanus frater ille, ſed Dominus & mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus reſurrectionis gratiam propagavit. Licet ſit verſiculis iſtius & alia interpretatio, (In Enarr. in Pſ. 48.) D quam ſuo dicemus loco.

16. Non abſurdum autem videtur quod, geminato myſtico numero, quater denas generationes dividendas ſanctus Matthæus putavit, ab Abraham uſque ad David, a David uſque ad tranſmigrationem Babylonis, a tranſmigratione Babylonis uſque ad Chriſtum: in quo vices mutationum pariter deſignavit. Ab Abraham enim uſque ad David tempora ſine regibus fuit E populus Judæorum; regnum enim juſtum a David cœpit: deinde per reges actum genus omne eſt Judæorum, & intemerata uſque ad tranſmigrationem eorum regna manſerunt. Poſt tranſmigrationem vero in occaſum degenerantis populi nobilitas circumciſa vergebat. De quinquaginta vero ſucceſſionibus quas ab Abraham Lucas contexendas F putavit, numeri myſtici ſervata gratia ſatis claret. Nam & decimus & ſeptimus numerus myſticus eſt, & tertio uterque repetitus myſterium ſignat. Et pentecoſte, cujus Lucas, & teſſeracoſte, cujus Matthæus ſecutus eſt gratiam, ſatis ſuperque numerum myſticum prodiderunt.

17. Plerique etiam mirantur cur Thamar mulieris famoſæ, ut illis videtur, Matthæus commemorationem in Dominica generatione contexendam putaverit. Cur etiam Ruth, cur ejus quo-

quoque mulieris quæ Uriæ uxor fuit, A & occiſo marito, in David nuptias commigravit, cum præſertim Saræ, & Rebeccæ, & Rachel ſanctarum feminarum nuſquam fecerit mentionem. Matth. 1. 2. & 3. Sic enim habes: *Abraham genuit Iſaac, Iſaac genuit Jacob, Jacob genuit Judam & fratres ejus: Judas autem genuit Phares & Zaram ex Thamar*. Non otioſe itaque hujus mulieris Evangeliſta nomen inſeruit, de qua diviſe interim tractandum videtur.

18. Primum enim ſi veris intendas animum, hæc mulier non tam famoſa, quam juſta; non enim temporalis uſum libidinis requiſivit, ſed ſucceſſionis gratiam concupivit. Erat enim * deforme liberos non habere: quod etiam legum civilium fuit auctoritate multatum. Promiſerat eam filio ſuo Judas, & diu pactarum fœdera diſtulerat nuptiarum. C Per moram promiſſi defunctus eſt ſponſus. Nondum virginitatis, nondum viduitatis ante Chriſti adventum vernabat gratia. Dolens ſe ſine filiis remanſiſſe, dolum ſtudio generationis commenta eſt, & Judam conſilio prævertit; ut ſe eidem offerret ornatam, poſteaquam defunctam ejus cognovit uxorem. Vides utique mulieris vitam probari, quod non alienum D præripuit thorum, non meritricio ſtudio quaſi meretrix adornata eſt; non enim vagam captavit libidinem, ſed diu ſoceri fraudata promiſſis, ex ea familia quam delegerat, converſo dolo, fructum voluit ſucceſſionis adipiſci. Quis itaque caſtior, illa quæ tamdiu exſpectavit promiſſum, an ille qui amorem ferre non potuit oblatum? Illa quæ ſponſi familiam non refugit, E an iſte qui meretricem putavit? Illa quæ horam ſui corporis volentibus non permiſit ad copulam, an iſte qui quod ſtudio cœpit erroris, ad ſucceſſionis gratiam caſtitate mulieris conſummavit? Illa quæ filios non habebat, & tempus conceptionis mora conjugii timebat excludi: illa quæ gravitatem maturioris elegit, an iſte qui ætatem adoleſcentioris adamavit? Denique ipſe F confeſſus eſt dicens: *Juſtificata eſt Thamar magis quam ego; propter quod non dedi eam Selon filio meo*. Gen. 38. 26. Itaque illa experiri exactorem ipſum ſuæ voluit caſtitatis. Denique numquam poſtea virum experta eſt, amictum viduitatis ſumſit a coitu: iſte unius horæ impatiens, qui annos a puella exegerat caſtitatis, luctum expulit, * veſtem mutavit, comam totondit, rogum deſeruit, thorum amator adſcendit.

19. Sed non ita illam defendimus, ut iſtum accuſemus: immo utrumque excuſemus; non autem nos, ſed myſterium quod copulæ illius fructus expreſſit; generavit enim mulier Phares & Zaram filios, generavit geminos. Unde non otioſe Matthæus utrumque ſignavit, cum Phares tantummodo commemorationem cauſa depoſceret: *Phares* enim *genuit Eſron, Eſron genuit Aram*: Matth. 1. 3. deinde per ordinem ſinguli. Cur autem, cum Iſaac duos generaverit, Jacob plures, ſingulorum tantummodo quos ſucceſſionis Dominicæ cauſa poſcebat, fecit Scripturæ ſeries mentionem, horum autem utrumque memoravit; niſi quia hic in utroque myſterium eſt?

20. Tractavimus moralem locum, quia non opera meretricis exercuit, ſed munera fœcunditatis elegit: tractemus hiſtoricum, & myſticum ventilemus. Neque enim ſine myſterio poteſt eſſe quod annulum, & monile accepit, & virgam. Non vilis perſona quæ meretur accipere ornamentum, ſignaculum, poteſtatem: factorum ſignaculum, pectoris ornamentum, regiæ libertatis inſigne. Ergo ut ordiamur hiſtoriam cum generaret Thamar, legiſti quia unus de utero ejus præmiſit manum, quam corripiens obſtetrix, coccum ligavit dicens: *Hic exiet prior*. Gen. 38. 28. Ut autem manum revocavit puer in matris uterum, ſtatim exivit frater ejus. Dixit autem obſtetrix: *Quid inciſa eſt per te ſepis? Et vocavit nomen ejus Phares. Et poſt ipſum exivit frater ejus, in cujus manu erat coccum, & vocavit nomen ejus Zaram*. Ibidem 29. & 30. Vides quanta ænigmata myſterium

* Quam turpe fuerit ante partum virgineum conjugatos liberis carere, declarat Rachel Gen. 30. 1. ubi Jacob marito, *Da mihi liberos*, inquit, *alioquin moriar*. Idem etiam cognoſcimus tum ex dolore Annæ matris Samuelis, Reg. 1. tum ex verbis Annæ matris Johannis Baptiſtæ, Luc. 1. 25. Leges quoque civiles apud Romanos latæ ſunt contra *cœlibes & orbos*, nimirum Lex *Papia*, & *Lex Julia*: quarum pœnas Auguſtus, ut a Suetonio ac Tacito proditum eſt, auxit. Verum eas demum ſuſtulerunt Chriſtiani imperatores, cum Conſtantinus Magnus & Theodoſius Junior eaſdem jam magna ex parte minuiſſent, ut intelligitur e Cod. Theod. lib. 8. Tit. 16. L. unica, *De infirm. pœnis cœlib.* &c. Et Tit. *De jure liberorum* &c. L. 2. & 3. in quas, ſicut & *in Papiam*, ac *Juliam* conſule Godefr. Porro quod additur, *nondum virginitatis, nondum viduitatis ante Chriſti adventum vernabat gratia*, ſic interpretare, ut non abſolute negentur extitiſſe, qui has virtutes colerent ante Domini adventum; cum contrarium Elias, Eliſæus de virginitate, Judith, & Anna Propheteſſa de viduitate convincant: ſed indicatur eaſdem illas virtutes, nec admodum frequentes, nec magno in pretio fuiſſe ante Chriſti tempora.

* *Veſtem mutavit*, lugubrem videlicet, ſeu viduitatis. Quod autem etiam dicitur, *comam totondit*, innuitur mos priſcus orientalium præſertim populorum qui in luctu barbam ponebant, crinea promittebant. Quod vero ſubjungitur, *rogum deſeruit*, rogus late ſumitur pro tumulo. Nam Hebræi, ſicut & Ægyptii mortuos non urebant.

rinm prodant ? Manus præmiſſa , coccum ligatum , reducta manus , vox obſtetricis gemina , quod prior alter exiret , ſepem alter incideret.

21. Cur autem alter manum præmiſit ex utero , alter genitali præceſſit exortu ; niſi quia per geminorum myſterium gemina deſcribitur vita populorum : nna ſecundum Legem, altera ſecundum fidem : una ſecundum litteram , altera ſecundum gratiam? Prior gratia quam Lex : prior fides quam littera . Et ideo gratiæ typus manum ante præmiſit ; quia gratiæ actus ante præceſſit , qui fuit in Job , Melchiſedech, Abraham, Iſaac, & Jacob, qui
Gen. 15. 6. per fidem ſine Lege vivebant : *Credidit*
Gen. 14. 18. enim *Abraham Deo , & reputatum eſt ei ad juſtitiam* . Melchiſedech quoque ſancti gratiam præcedens ſacrificii figura monſtravit ; prævenientes enim Legem patriarchæ ſancti , præſcriptorum vinculis abſoluti , libera & conſimili nobis Evangelii gratia refulſerunt .

22. Junior horum frater , ſecundus ordo pietatis ; primus enim in patriarchis , ſecundus in regibus & ſacerdotibus eſt . Utraque enim vita ſecundum Deum ; quia illi quoque qui ſecundum legem Moyſi religioſam & piam militiam militabant , non ſunt gratiæ & honoris exſortes : ſed prior pietatis fructus in auctoribus , quam in heredibus . Prior enim Zara, qui interpretatione ſignificat oriens ; lux enim pietatis veri ſplendor orientis eſt , illius
Zach. 6. 12. utique qui dixit : Oriens nomen eſt mihi : cujus in patriarchis primitus radius lucis illuxit . Hi enim primi vitæ ſuæ actum in hoc ſæculo præmiſerunt, in quorum manu noſtri quoque actus tamquam plenioris corporis, qui adhuc naturæ quodam generantis utero tenebamur , figura præceſſit . Sed media tamquam ſepis objecta Legis eſt obſervatio , & quodammodo vita majorum videtur inciſa, de qua in typo illa obſtetrix, fortaſſe juſtitia, quæ nos emiſſos alvo naturæ matris excepit, dixiſſe proditur : *Hic exiet prior* , Et revera mirabilis ille erat ordo pietatis , non a Moyſe , nec ab aliquo homine , nec per hominem , ſed munere quodam ſapientiæ ſponte ſe inſundentis impreſſus .

23. Prima igitur diſcipllna pietatis ſecundum Evangelium ; quia per crucem & ſanguinem credimus Chriſti ,
Johan. 8. 56. cujus Abraham diem vidit , & gaviſus eſt : cujus Noe gratiam in typo Eccleſiæ figuratam , ſpiritall cognitione præ- Gen. 22. 10.
ſenſit : cujus Iſaac vicem in ſacrificio Gen. 32. 25.
non recuſavit : quem Jacob cum vinceret , adoravit : cujus Eſaias ruborem Eſai. 63. 2.
vidit veſtimentorum (nam ſecundum Evangelium vita etiam propbetarum eſt) in cujus ſanguine inter excidia mundi publicæ futurum ſalutis inſigne Rhaab illa typo meretrix , myſterio Joſue 2. 1.
Eccleſia indicavit : quæ multorum convenarum copulam non recuſat, & quo conjunctior pluribus , eo caſtior : [a] immaculata virgo , ſine ruga , pudore integra , amore plebeja, caſta meretrix, vidua ſterilis , virgo fœcunda . Meretrix, quia a pluribus amatoribus frequentatur cum dilectionis illecebra , & ſine colluvione delicti : *Qui enim adhæret mere-* 1. Cor. 6. 16
trici , unum corpus eſt . Vidua ſterilis , quæ viro parere non norit abſente : venit vir , & hunc populum plebemque generavit . Virgo fœcunda , quæ hanc genuit multitudinem cum fructu amoris , ſine uſu libidinis .

24. Sed ut ad hiſtoriam revertamur : quid ſibi volunt obſtetricis eloquia dicentis : *Hic exiet prior ;* niſi quia ejus typum gerebat, qui ortu corporis poſterior , virtute & veritate primus exiſtens, principatum ſibi omnium vindicavit ? Inde & Johannes : *Poſt me venit* Johan. 1. 27.
vir , qui ante me factus eſt . Quid ſibi vult quod coccum in manu ejus ligavit, niſi quia typus ejus erat, qui crucis indicio ſuæ, & ſanguinis effuſione actum illuſtravit hnmanum ? Itaque poſteaquam manum reduxit , quaſi inciſione facta ſepis , exivit frater ejus , quem quaſi medium parietem ſepis vel maceriæ Apoſtolus nominavit , atque Ephes. 2. 14.
ipſe de inciſione nomen accepit ; Phares enim diviſio eſt : unde & Phariſæi nnncupati , eo quod a multorum ſe conjunctionibus ſepararent . Beatius autem & mulco melius fuiſſet non incidi ſepem , ſed unam eamdem & indiviſam permanere . Quod fieri potuit , ſi ci vitæ quæ prior manum miſit , hoc eſt , actum oſtendit ſuum, conſequens fuiſſet ejus vitæ militia quæ ſecuta eſt. Multo enim melius ; ſi circumciſus populus vitam majorum voluiſſet imitari ; ſic enim fuiſſet una ſepis , una maceria , una ædificatio priorum ac ſequentium . Sed quia primum illum vitæ actum poſterioris infirmitas non potuit implere , inciſione ſine dubio facta ſepis ejus ſive maceriæ , quæ ſecundum Deum ædificata erat , tamquam medius paries interjectus eſt ;

a Cod. Mich. & Colb. unus , *intemerata genitrix* . Et poſt tria verba ubi edit. *amore repleta* , pauci mſſ. *amore plebejo caſta* , longe plurimi , *amore plebeja , caſta* . Melius ; idem enim eſt , atque amore popularis , quod non male aptatur Eccleſiæ .

ut illa ſepis, hoc eſt, perpetua atque continua bonorum morum ædificatio rumperetur. Sepis enim eſt qua ager circumdatur fructuoſus, furis removetur incurſus, quæ culta concludit, deſerta ſecernit. Maceria quoque domum claudit: hæc ſi maneat, domus tuta eſt. Denique, *Auferam*, inquit, *maceriam ejus, & erit in direptionem.* (Eſai. 5. 5.)

25. Optemus ut hæc integra ſit maceria domus noſtræ, domus ſpiritalis quæ in nobis eſt; non enim ab homine exædificari poteſt, ſed a Deo vivo, qui ait: *Et maceriam circumdedi.* (Eſai. 5. 2.) Perdiderunt igitur ſalutem qui maceriam perdiderunt. Maneat ergo maceria, maneat hæc ſepis. Vis ſcire quam ſit utilis ſepis? *Sepi aures tuas ſpinis & tribulis, & noli audire linguam nequam.* (Eccli. 28. 28.) Sepis enim iſta te defendit a culpa.

26. Ergo dominus Jeſus qui poſtea ſecundum carnem venit in lucem, veteris illius munitionem ſepis inſtaurans, in majorum nos actum & antiquam ſimplicitatem fidei reformavit. Unde de eo & Propheta dicit: *Vocaberis ædificator ſepis.* (Eſai. 58, 12.) Tulit enim illum obicem qui unitatem mentis & corporis, ſeriemque vitæ ſimplicis dividebat; atque ipſe factus eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum, & medium parietem ſepis ſolvit. Quem parietem exponit Apoſtolus inimicitias eſſe in carne. (Epheſ. 2, 14.) Has ergo inimicitias tulit Dominus, & pacem refudit, legemque mandatorum in decretis evacuavit; ut duos conderet in uno novo homine: in quo non ſolum exteriorem & interiorem, ſed etiam Judæum ſignificat & Græcum; ut eſſet omnia & in omnibus Chriſtus. Dominus enim ſabbati, ſuperſtitionem tulit ſabbati corporalis, & quaſi medium ſolvit Legis parietem: qui nos ab ea pietate quæ ſecundum Deum eſt, decretorum difficultate prohibebat; eo quod juxta Moyſi legem non erat [a] facile atque poſſibile gentibus militare Deo, cum inanis ſuperſtitio Judæorum purum affectum gentium a ſubeunda obſervatione revocaret. Quid ergo? Lex inutilis? Abſit: ſed utilis incredulis, infirmis neceſſaria, quæ lubricos & errantes præcepti ſalutaris auſteritate cohiberet, & obſervationum adtentione concluderet. Bona autem Lex eſt, quia ſpiritalis. Ei ergo non bona, qui non putat ſpiritalem: qui mente exiguus humiliſque factus, eam quæ ſuper Legem eſt, majeſtatem ſcilicet Chriſti videre non potuit. Quam utique tamquam ſupra illum parietem reſpiciens ille mente ſublimis Eſaias (Eſai. 6. 1.) gloriam Dei vidit, quæ videtur in montibus, non in collibus.

27. Docuit itaque nos Eccleſia in Canticis canticorum, quod iſte paries domino noſtro Jeſu Chriſto obſtare non potuit, nec ei qui ſecutus eſt Chriſtum, dicens: *Vox fratris mei: ecce hic venit ſaliens ſuper montes, & tranſiliens ſuper colles, ſimilis frater meus capreæ vel hinnulo cervorum in montibus Bethel. Ecce hic retro poſt parietem noſtrum, proſpiciens per feneſtras, proſpiciens per retia. Reſpondit frater meus, & dixit mihi: Surge, veni proxima mea, ſpecioſa mea, columba mea; quoniam ecce hyems tranſivit, pluvia abiit, diſceſſit ſibi, flores viſi ſunt in terra, tempus ſecandi advenit, vox turturis audita eſt.* (Cant. 2. 8. 9. 10. 11. & 12.) Flores, apoſtoli: tempus meſſis, fructus eſt Chriſti: vox turturis, vox Eccleſiæ. Jure igitur Dei Filius poſteaquam terrenos homines nec gradientes ad ſuperna, & corporalibus inſpexit anguſtiis coartatos (non enim erat qui faceret bonum, non erat uſque ad unum) (Pſ. 13. 3.) deſcendere in terras ipſe dignatus eſt; ut parietem illum Legis, hoc eſt, molem quamdam & ſuperſtitionem intellectus corporalis auferret, quæ quaſi premeret & obumbraret corda populorum. Melior igitur maceria, quam paries. Denique non bonus paries dealbatus. Quod non otioſe dictum eſt principi ſacerdotum, (Act. 23. 3.) eo quod medii parietis impedimenta ſervabat, quem dominus Jeſus abſtulit quaſi duram militiam, quo clariorem obſervantiam religionis infunderet; ut jam non unum Judæorum genus quaſi corporali quodam præſcripto Legis incluſum, ſed omnes gentes ad Dei cultum per Evangelium vocarentur.

28. Duo igitur gemini duæ geminæ vitæ, duæ geminæ ſunt militiæ; ita ut prior melior ſit ſequente. Et ideo quod eſt melius reformatum eſt. Quis autem neget Evangelium præſtare Legi? Bona tamen Lex, ſi ſupra litteram mentem erigas: *Littera enim occidit.* (2. Cor. 3. 6.) Quid autem haberet hæc hiſtoria gratiæ, niſi lucem tanti myſterii videremus? Docuit enim nos Apoſtolus ſanctus in ſimplicitate hiſtoriæ ſecretum quærere veritatis, & in quaſdam non intelligibiles ſecundum litteram diſputationes ſenſum referre, ſcribens: [b]

Dicite

[a] Rom. edit. contra cæterarum, ac mſſ. fidem eliſerat, *atque poſſibile*. Sed jam advertimus, *non poſſibile*, ſæpe pro *difficili*, uſurpari.

[b] Ita cuncti mſſ. Edit. vero, *Dicite mihi ſub Lege volentes eſſe, Legem* &c. His accedit Apoſtoli textus atque omnes verſiones, excepta Æthiopica, ubi ſecundum interpretem legitur: *Dicites mihi: In præcepto Legis ſumus, & non audiſtis Legem.*

Galat. 4. 21. 22. 23. & 24. *Dicite mihi qui Legem legiſtis, Legem non audiſtis? Scriptum eſt enim quia Abraham duos filios habuit, unum ex ancilla, & unum de libera: ſed qui ex ancilla, ſecundum carnem natus eſt: qui autem de libera, ſecundum promiſſionem. Quæ ſunt*, inquit, *per allegoriam dicta. Hæc enim ſunt duo* Ibidem 26. *Teſtamenta*. Et infra: *Quæ autem ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt.*

29. Ad illam igitur quam medius paries incidere & videre non potuit, mentis ſublimitate tendamus. Solutus eſt enim ſecundum intellectum corporalem ille paries veteris Teſtamenti: expulſa eſt ancilla, tenetur libera. Ex libera ſumus liberi; libera eſt enim Eccleſia, expulſa eſt Synagoga. Serviebat enim populus Judæorum, remotum eſt ſervitutis jugum, quod noſtræ animæ quædam colla reprimebat; ne ultra parietem vitæ prioris poſſemus adſpicere. Habemus jugum bonum ac leve, quod habenis pacis, & gratiæ vinculis magis erigat, quam deprimat copulatos. Hic eſt Dominus, cujus in Zara typus ante præceſſit; eo quod ex tribu & ex ſemine illius Zaræ dominus Jeſus ſecundum carnem non ſolum a femina, ſed etiam ſub Lege generatus eſt; ut eos qui ſub Lege erant, redimeret pretio ſanguinis ſui. Cujus figura ideo in manu illius Zaræ præceſſit; ut promitteret nobis quia venturus erat, qui veteris vitæ revocaret uſum, & libertatem quam tribuerat primo illi Adæ, in Adam noviſſimo reformaret; ut jam genus hominum ſine lege ſit ſervitutis.

30. [a] Si igitur Thamar cognovimus propter myſterium inter Dominicas generationes eſſe deſcriptam: Ruth quoque ſine dubio pari ratione minime prætermiſſam æſtimare debemus: de qua ſenſiſſe videtur Apoſtolus ſanctus, cum alienigenarum vocationem gentium ſpiritu prævideret per Evangelium eſſe celebrandum, dicens quod Lex non ſit juſtis poſita, ſed injuſtis. 1. Tim. 1. 9. Quomodo enim Ruth, cum eſſet alienigena, Judæo nupſit? Et qua ratione in Chriſti generatione ejus putavit Evangeliſta copulæ commemorationem eſſe faciendam, quæ Legis ſerie vetabatur? [b] Non ergo ex legitima Salvator generatione manavit? Deut. 23. 3. Videtur eſſe deforme, niſi ad Apoſtolicam ſententiam revertaris, *quia Lex non eſt juſtis poſita, ſed injuſtis*. Hæc enim cum ſit alienigena & Moabitis (præſertim cum lex Moyſi prohiberet has nuptias, Moabitaſque excluderet ab Eccleſia; ſic enim ſcriptum eſt: *Moabitæ non introibunt in Eccleſiam Domini uſque ad tertiam & quartam generationem, & uſque in ſæculum*) Ibidem. quomodo intravit in Eccleſiam, niſi quia ſancta & immaculata moribus ſupra legem facta eſt? Si enim Lex impiis & peccatoribus poſita eſt, utique Ruth, quæ definitionem Legis exceſſit, & intravit in Eccleſiam, & facta eſt Iſraelitis, & meruit inter majores Dominici generis computari, propter cognationem mentis electa non corporis, magnum nobis exemplum eſt; quia in illa noſtrum omnium qui collecti ex gentibus ſumus, ingrediendi in Eccleſiam Domini figura præceſſit. Hanc igitur æmulemur; ut quia hæc moribus hanc prærogativam meruit adſciſcendæ ſocietatis ſuæ, ſicut hiſtoria docet: nos quoque propter morum electionem in Eccleſiam Domini, meritis ſuffragantibus, adlegemur.

31. Etenim cum Iſraelitas in diebus Judicum ſuperioribus fames temporibus urgeret, a Bethlehem civitate Judeæ, in qua natus eſt Chriſtus, abiit vir colere in agro Moab cum uxore & duobus filiis, Elimelech viro nomen, mulieri Noemi. Filii ejus acceperunt ſibi uxores Moabitidas, nomen uni Orpha, & nomen ſecundæ Ruth: & inhabitaverunt illic quaſi decem annis, & mortui ſunt. Sed derelicta mulier, duobus filiis & viro proprio deſtituta, cognito quod Deus viſitaret Iſrael, regredi domum parans, cœpit ſuadere ut domum propriam repeterent uxores filiorum ſuorum. Una conceſſit: Ruth vero cum ſocru manſit. Cui cum diceret ſocrus: *Ecce jam conſponſa tua ad populum ſuum regreſſa eſt, & ad deos ſuos:* Ruth. 1. 15. 16. & 17. *& tu revertere pariter cum conſponſa tua, tua*, reſpondit *Ruth: Non contingat mihi dimittere te, &* [c] *redire ad deos meos; quia quocumque tu ieris, ibo tecum, & ubi tu habitaveris, habitabo. Populus tuus, populus meus: Deus tuus, Deus meus. Et ubi mortua fueris, moriar: & ubi ſepulta fueris, ſepeliar*. Atque ita duæ pervenerunt Bethlehem. Hos igitur mores, atque hanc ſanctitatem erga ſocrum, pie-

a Rom. edit. ſola, *Sic igitur .... deſcriptam. Qui fuit Obed, qui fuit Booz* &c. *Cur etiam Ruth mentionem fecit Matthæus.*

b Edit. Amerb. atque Era. *Non ergo quod ex legitima* &c. Gill. cum paucis mſſ. *Non ergo quod non ex legitima Salvator generatione manavit videtur* &c. Nullo ſenſu. Edit. Rom. *Non ergo ex non legitima Salvatorem generatione manaſſe videtur* &c. Non melius, licet illi unus e Vat. cod. adſtipuletur, niſi quod ante, *legitima*, deeſt, *non*. Germana lectio eſt, quam ex mſſ. decem optimæ notæ reſtituimus.

c Mſſ. non pauci, *redire ad Deum meum*. Alii, & edit. *redire ad Deos meos*. Sed in ſacris cod. neutrum invenias; ut veriſimile ſit meram eſſe verborum Noemi repetitionem ab aliquo librario ſcriptore in Ambroſianum textum inductam.

pietatem errga defunctum, religionem A erga Deum cum cognoviſſet Booz pro- Ruth 4. 13. avus David, juxta legem Moyſi, ut ſemen defuncti proximi ſuſcitaret, eam ſibi elegit uxorem.

Ruth 1. 17. 32. Refert autem advertere quod & in agro pleno meſſis reperta, manipulos, ſicut ſcriptum eſt, colligens, & ſocrui fructus reſervans, & non poſt juvenem abiit, ſed virum perfectum B ſecuta eſt, unde & meruit audire: Ruth 3. 10. *Quia mulier virtutis es tu; vel quia bene feciſti miſericordiam tuam noviſſimam, plus quam primam*. Noviſſima enim miſeri- a cordia Eccleſiæ congregatæ [a] præſtat Lib. 3. De fide ad Gratian. c. 5. priori. Quod brevius hic dicimus, quia plenius in libris digeſſimus quos de Fide ſcripſi. Appropinquavit autem qui longe erat; quia elongavit qui proximus erat, & calceamentum proximi, C Ruth 4. 7. muliere adquiſivit accepta. Mos enim erat ut qui proximus erat, ſi nollet accipere in conjugium propinquam ſuam, calceamentum ſuum ſolveret, & alii cederet: in quo non mediocre myſterium, eo quod is qui alienigenam in typo ſumſit, evangelizandi accepit facultatem.

33. Denique in typo has fuiſſe nuptias teſtatur benedictio ſeniorum dicen- D Ibidem 11. 12. & 13. tium: *Det Dominus mulierem quæ intrat in domum tuam, ſicut Rachel, & ſicut Liam, quæ ædificaverunt domum Iſrael, & facere virtutem in Ephrata: & ſit nomen in Bethlehem: & fiat domus tua ſicut domus Phares, quem peperit Thamar Judæ. De ſemine tuo det tibi Dominus ex hac puella. Et accepit Booz Ruth, & facta eſt ei in matrimonium*, & peperit Obed patrem Jeſſe, avum David. Recte igitur ſan- E ctus Matthæus per Evangelium gentes ad Eccleſiam vocaturus, auctorem ipſum Dominum gentilis congregationis, alienigenarum generationem ſecundum carnem adſumſiſſe memoravit; ut jam tunc eſſet indicium quod illa generatio ederet gentium vocatorem, quem ſequeremur omnes ex alienigenis con- F gregati, relinquentes paterna, & dicentes ei qui nos ad Dei cultum vocaret, verbi gratia Paulo, aut cuicumque epiſcopo: *Populus tuus, populus meus: & Deus tuus, Deus meus*. Ruth 1. 16. Ergo Ruth, ſicut Lia & Rachel, oblita populum ſuum, & domum patris ſui, ſolvens vinculum Legis, ingreſſa eſt in Eccleſiam.

34. Solvit autem calceamentum, qui non accepit Eccleſiam. Et Moyſi dicitur: *Solve calceamentum pedum tuorum*; Exod. 3. 5. ne ipſe ſponſus Eccleſiæ crederetur. Solus ille non ſolvit, qui verus eſt ſponſus. Et ideo dicit Johannes: *Cujus non ſum dignus ſolvere corrigiam calceamenti ejus*. Ergo & hic typus eſt, & ædificavit domum Iſrael.

35. Quam vero commemoratio ejus Dominicæ proſapiæ fuerit inſerenda, declarat myſterii altioris expreſſio, qua prophetatum eſt ex genere ejus in Ephrata Chriſtum eſſe generandum, cum dicitur: *Det tibi Dominus . . . . . facere virtutem in Ephrata, & ſit nomen in Bethlehem*. Ruth 4. 11. Quæ eſt enim virtus, niſi quæ per Chriſtum gentium populos congregavit? Quod autem nomen, niſi illud quod Bethlehem patria Domini ſecundum carnem naſcentis eſt facta? Unde per Prophetam dictum eſt: *Et* Mich. 5. 2. *tu [b] Bethlehem Judæa non es minima inter* b *principes Juda; ex te enim exiet princeps qui regat populum meum Iſrael*. Videmus igitur [c] mulierum commemorationi hi- c ſtoriam, mores, myſterium convenire.

36. Neque tamen abnuo cum Thamar & Ruth defendo, peccatores quoque inter majores Dominici generis computatos: quorum commemorationem ſanctus Lucas declinare deſiderans, alium quemdam ſucceſſionum ordinem tenuit: neque Achab, neque Jechoniam, neque poſtremo Uriæ uxorem nominandos putavit; ut immaculatam ſacerdotalis generis ſeriem declararet. Sed ut [d] illi conſilii ſui ratio d ſubſiſtit: ita etiam ſancti Matthæi conſilium a rationis juſtitia non abhorret.

a Ita mſſ. ſex probatiſſimi, neque ab his recedunt edit. niſi quod pro, *dicimus*, legunt, *comprehendi*, non ſecus ac multi ex mſſ. Aliorum vero nonnulli, *præſtat priori: in quo non mediocre myſterium*: quidam, *præſtat priori. Et non mediocre myſterium* &c. Quidam etiam omittunt, *non*. At certe hæc verba: *in quo non mediocre myſterium*, incuria amanuenſium vel loco mota, vel ſuperaddita videntur, cum eadem paulo poſt repetantur.

b Rom. edit. *Bethlehem Ephrata non es minima in millibus Juda*: nimirum ex LXX. apud quos, *ϰ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος Ἐφραθὰ, ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα*. Ubi tamen vides negationem deeſſe, quam nec ulla biblia aliorum idiomatum agnoſcunt. Ver. autem edit. *Bethlehem Judæ . . . . inter principes Juda*. Cui lectioni ſuffragantur ſcripti cod. niſi quod optimi habent, *Bethlehem Judææ*; & alii nonnulli, *nequaquam minima es*: quo modo etiam reperitur apud Matth. 2. 6.

c Rom. edit. *commemorationem hiſtoriæ, moribus myſterium convenire*. Vet. cum paucis mſſ. *commemorationi hiſtoriam, moribus* &c. Alii vero eod. magno numero & auctoritate, ut in textu.

d Ita edit. ac mſſ. omnes tribus exceptis, qui legunt: *Ille conſilii ſui ratione ſubſiſtit*. Contra vero mſſ. quatuordecim optimæ notæ in fine loci habent, *a rationis juſtitia adhorret*; ubi edit. & ſoli quatuor mſſ. *a ratione juſtitiæ* &c. Denique ubi edit. *de Zara eſſe generatum*: in memoratis quatuordecim mſſ. non invenias, *de Zara*, quod videtur abſurde ſuperadditum, cum Ambroſius ipſe non de Zara, ſed de Phares Chriſtum deſcendere ſupra num. 19. obſervaverit. Nam quod idem ait num. 29. Dominum ex tribu & ſemine Zaræ generatum eſſe, hoc perinde interpretamur ac ſi ſcriptum eſſet: ex eadem tribu & ſemine, quibus editus fuit Zara, Chriſtum eſſe propagatum.

Nam cum evangelizaret Dominum ſecundum carnem eſſe generatum, qui omnium peccata ſuſciperet, ſubjectum injuriis, ſubditum paſſioni; ne hujus quidem putavit exſortem adſerendum eſſe pietatis; ut maculatæ quoque originis non recuſaret injuriam: ſimul ne puderet Eccleſiam de peccatoribus congregari, cum Dominus de peccatoribus naſceretur. Poſtremo ut beneficium redemtionis etiam a ſuis majoribus inchoaret; ne quis putaret originis maculam impedimento poſſe eſſe virtuti: nec ſe inſolens de ſui ſe generis nobilitate jactaret, neve parentum crimina verecundior erubeſceret, cui obumbrandæ originis facultas daretur flore virtutis.

37. An vero ſanctus David, licet multa ejus in myſterium figurentur, non eo præcelſior, quod hominem ſe eſſe cognovit, & commiſſum ſuper abrepta Uriæ uxore peccatum pœnitentiæ putavit lacrymis abluendum, oſtendens nobis neminem virtuti propriæ debere confidere? Habemus enim adverſarium magnum, qui vinci a nobis ſine Dei favore non poſſit. Et plerumque in illuſtribus & beatis viris gravia peccata fuiſſe reperies; ut quaſi homines tentationi patuiſſe cognoſcas, ne virtutibus egregiis pluſquam homines crederentur. Si enim David quia præſum- Pſ. 7. 5. tione virtutis elatus dixerat: *Si reddidi* Pſ. 29. 7. *retribuentibus mihi mala*: & alibi, *Ego autem dixi in mea abundantia, non movebor in æternum*; ſtatim inſolentiæ hujus pœnam ſubiiſſe ſe memoravit, dicens: Ibidem 8. *Avertiſti faciem tuam a me, & factus ſum conturbatus*: ſi ipſe Dominici generis auctor inſolentiæ excepit offenſam; quanto magis nos ceteri peccatores, quibus nulla ſuffragatur prærogativa meritorum, inſolentiæ ſcopulum timere debemus, in quo naufragium ſit bonorum; præſertim cum tantus vir nobis & magiſterii auctor ſit & exempli, qui quaſi palinodiam quamdam ad repropitiandum Dominum in poſteriori- Pſ. 130. 1. bus canendam putavit, dicens: *Domine, non eſt exaltatum cor meum, neque in altum elati ſunt oculi mei*: & Dominus Pſ. 15. 8. *a dextris meis, ne commovear*; ſcivit enim quando ſe ſibi credidit, eſſe ſe lapſum. Denique nihil aliud eſſe in homine deſignavit, niſi quia Deum novit. Sic Pſ. 143. 3. enim habes: *Quid eſt homo, quod innotuiſti ei: aut filius hominis, quia computas eum?* Si ergo David inſolentiam damnat, humilitatem induit, recte in hiſtoria A uxoris Uriæ magiſterium iſtud affectandæ humilitatis adſciſcitur.

38. Et tamen ſi ex ea natus eſt ille pacificus Salomon, videamus ne forte myſterium ſit, quod ſublato eo de medio, qui ante conjugio ſuo plebem gentium vindicabat, alii Eccleſia viro nupſerit, vero David. David enim vocatus eſt Chriſtus, in parentis nomen adſcitus, juxta quod ſcriptum eſt: *Inveni* Pſ. 88. 21. B *David ſervum meum*; cui nupſit Eccleſia, quæ Verbi ſemine, & Spiritu Dei plena, Chriſti corpus effudit, populum ſcilicet Chriſtianum. Eſt ergo mulier, quæ vivente viro alligata eſt legi: & ideo mortuus eſt vir ejus; ut non eſſet adultera, ſi eſſet cum alio viro. Myſterium igitur in figura, peccatum in hiſtoria: culpa per hominem, ſacramenta per verbum. De qua hiſto- Apolog. David. cap. C ria quoniam alibi plenius diximus, hic tranſcurrendum videtur. Meritoque ſanctus David de hac hiſtoria myſticum pſalmum quinquageſimum ſcripſit propter Berſabee nuptias, dicens: *In* Pſ. 50. 4. *plurimum lava me ab injuſtitia mea, & a delicto meo munda me*. Si iniquitatem ſuam Dei amicus agnoſcit, & meritis ſuis obſtare delictum: ſi denique Deo ſe peccaſſe confitetur; cur tu de con- D feſſione criminis erubeſcas, cum criminis commentum, non confeſſio ſit pudori?

39. Ergo cum David Berſabee hiſtoriam non prætermiſerit in ſuis Pſalmis; ut in ea vel myſterium, vel actum perfectæ pœnitentiæ nos doceret, jure videmus etiam in generationibus Dominicis non prætermiſſam; quia & ipſe David qui eam accepit in uxorem ſibi, generationis Dominicæ ſecundum car- E nem præceſſor adſeritur. Cujus ſpeciale, ut diximus, meritum; ut Eccleſiæ in hoc myſterio videret exortum, & acciperet oraculum quod ex ſuo Chriſtus genere naſceretur. Alterum enim ad Eccleſiam pertinet, quod dixit: *Ecce* Pſ. 131. 6. *audivimus eam in Ephrata: invenimus eam in campis ſylvæ*. Alterum ſpecialiter ad Dominici corporis ſponſionem, quod oraculo manifeſtiſſimo revelatur, cum F dicitur: *Ex fructu ventris tui ponam ſuper* Ibidem 11. *ſedem tuam*. Noli tamen tanto negligens eſſe promiſſo; non enim [a] ſine definitione datum eſt. Sed ſi cuſtodieris teſtamentum, & teſtimonia ſervaveris Domini, quæ in Evangelio ſe pollicetur eſſe dicturum, tibi quoque copia ſedis patebit æternæ. Hæc de uxore Uriæ.

40. De

a Rom. edit. *ſine conditione*. Aliæ ac mſſ. omnes, *ſine definitione*. Sed hic utriuſque eadem plane ſignificatio eſt.

3. Reg. 16. 31. 40. De Achab autem ſatis claret, A cui uxor Jezabel: & de Jechonia de quo ſatis idoneus auctor eſt Hieremias, maximi reum eſſe delicti: cui etiam quod habuit nomen, eripuit. Et ideo qui Joachim in Regnorum libris dicitur, Jechonias ab Hieremia
4. Reg. 24. 1. Hier. 22. 28. 29. & 30. eſt nominatus, dicente eo, *Abjectus eſt Jechonias ut vas*, [a] *non eſt uſus in eo; propter quod projectus eſt ipſe, & ſemen ejus. Terra, terra, audi verbum Domini,* B *ſcribe virum iſtum abdicatum; quia non exſurget ex ſemine ejus ſedens in throno David, princeps adhuc in Juda*. Eo enim regnante, Judæam Babylonii vaſtaverunt, neque poſtea umquam de ſemine ejus regnum quiſquam in Judæa potuit obtinere. Poſtea enim populus de captivitate dimiſſus, ſub ſacerdotibus & tetrarchis fuit. Unde etiam uſque ad Chriſti generationem manſere C tetrarchæ, ne ipſi quidem, quantum hiſtoria docet, regalis dignitatem generis reſervantes.

41. Fertur enim ab his, qui ſive argumentati, ſive ſimpliciter docentes, ſive vere adſtruentes tradiderunt nobis, quia Idumæi latrones Aſcalonem urbem Paleſtinæ ingreſſi, de fano Apollinis quod vicinum muris erat, Antipatrum Herodis cujuſdam * Hieroduli D filium inter alios abduxere captivum, quem pater redimere propter paupertatem nequivit. Is igitur imbutus diſciplinis & myſteriis Judæorum, Hyrcano Judææ regi amicitia copulatur, quem pro ſe ad Pompejum Hyrcanus legatum direxit: & quia legationis fructu potitus eſt, per eam gratiam partem regni affectavit. Occiſo autem Antipatro propter felicitatis invidiam, filius ejus Herodes poſtea ſub Antonio E ſenatuſconſulto Judæis regnare præceptus eſt. Cujus Herodes filius & alii tetrarchæ. * Quod ideo ex Græcorum hiſtoriis putavimus transferendum, ut clareat Herodem nullo affinem generi Judæorum, regnum adulterina fraude quæſiſſe. Denique conſcius ignobilitatis ſuæ, ne qua poſteris ſuis vel de præſcripto veteri quæſtio moveretur, ſcri- F pturas eorum incendit, exiſtimans quod ſi indicia de publico ſuſtuliſſet, nullis aliis teſtimoniis clarere poſſet, quin de

patriarcharum vel proſelytorum veterum genere demanaret. Sed ut pleraque curæ humanæ ſunt, cognitioni hoc & indagini veritatis præjudicare non potuit.

42. Ne nobis tamen poſſit præjudicare videamus, qui veri regaliſque generis dicimus Chriſtum, & per veros & nobiles reges actum Domini genus. Sed ubi adulterina regnum affectavit propago, ſucceſſionem nobilitatis ſuæ, non potentiæ, ſed generationis ordo ſervavit. Tamen ipſum regem ſecundum honorem ſæculi non accepimus Chriſtum. Quomodo ergo *Ex fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam?* Quomodo & Angelus de eo dicit, quod *Dabit illi dominus Deus ſedem David patris ſui, & regnabit in domo Jacob?* Quomodo regnare promittitur, nec oſtenditur? Aut quomodo ex ſemine Jechoniæ nullus regnaturus dicitur per Prophetam? Si enim Chriſtus regnavit, ex ſemine autem Jechoniæ Chriſtus eſt, Propheta mentitus eſt, mentita ſunt & Oracula. Sed illic futuros ex ſemine Jechoniæ poſteros non negatur; & ideo de ſemine ejus eſt Chriſtus: & quod regnavit Chriſtus, non contra prophetiam eſt; non enim ſæculari honore regnavit, nec in Jechoniæ ſedibus ſedit: ſed regnavit in ſede David.

Pſ. 131. 11.

Luc. 1. 32.

43. Verum cum ipſe Jechonias David ſederit ſedem, quemadmodum ſolvitur quod dictum eſt, quia David ſedem Jechoniæ poſteri non ſedebunt, cum eadem ſedes fuiſſe videatur amborum? Itaque & nos ſedem David fuiſſe negare non poſſumus; non eamdem tamen regis David ſedem Chriſtus, quam Jechonias ſedit: immo nec quiſquam alius ex genere David ſedem ejus potuit ſedere, quam Chriſtus; quia nec in alio ſemen ejus æternum eſt, ſed in Chriſto, ſicut Deus ipſe juravit dicens: *Semel juravi in ſancto meo, ſi David mentiar, ſemen ejus in æternum manebit, & ſedes ejus ſicut ſol in conſpectu meo*. Quem igitur dicit hic? Non Salomonem utique, non Roboam, non Nathan, ſed illum de quo ſolo poteſt dicere: *Ponam in mari manum ejus, & in fluminibus dexteram ejus. Ipſe invocabit me, Pater meus es tu*; &, *Ponam* in

Pſ. 88. 35. 37. & 38.

Ibidem 26. & 27.

Ibidem 30.

a Rom. edit. cum duobus aut tribus omnino mſſ. *cujus non eſt uſus in eo*; unus aut alter: *cui non eſt uſus in eo*. Paulo poſt Corb. ſolus: *& ſemen ejus a terra. Audi* &c. Ful. *& ſemen ejus in terra. Terra audi* &c. Poſtremo major ac potior pars mſſ. *princeps. Adhuc eo enim regnante*; Tres *in Judæa regnante* &c.

* *Hieroduli*, hoc eſt, ſervi ſeu miniſtri cujuſdam ædis ſacræ, pura cuſtodis, ut interpretantur cod. Colb. unus, & Ful.

* Hæc iiſdem pene verbis leguntur apud Euſebium lib. 1. hiſt. cap. 7. iſque ea ex Africano deſumſiſſe ſe teſtatur: ſed narratio illa ut prorſus fabuloſa & commentitia rejicitur; neque omnino probatur Ambroſio. Ceterum cur hic tanto ſtudio de Chriſti genealogia diſputetur, non alia videtur eſſe cauſa, quam ut Judæi & gentiles, qui cum Juliano apud Cyril. lib. 8. & aliis locis Evangeliſtarum diſſenſionem Chriſtianis numquam non objiciebant, revincerentur.

in ſæculum ſæculi ſemen ejus, & thronum ejus ſicut dies cæli. Non utique hunc thronum Salomon ſedit, non Roboam, non Jechonias. Vis ſcire quis ſederit? Hic eſt de quo dicit Angelus ad Ma-
Luc. 1. 31. & 32. riam: *Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen ejus Jeſum. Hic erit magnus, & filius Altiſſimi vocabitur: & dabit illi dominus Deus ſedem David patris ſui, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis*. Si Angelo non credis, ipſi ſaltem Domi-
Joan. 18. 37. no crede dicenti: *Tu dicis, quia ego ſum rex*. Numquid ergo & ipſe mentitus eſt, quia regnare ſe dixit, qui non regnavit in terris? Quomodo Scriptura ſolvitur, quæ regnare eum dicit, & regnare non adſtruit?

44. In abruptum diſputationis venimus, hæremus in vado, & quodam veritatis naufragio fluctuamus. Excitemus igitur Chriſtum, ipſum interrogemus, ipſe reſpondeat. Interrogemus Scripturas. Invenimus quia regnum Domini non eſt de hoc mundo, ipſe
Ibidem 36. enim dixit: *Regnum meum non eſt de hoc mundo*. Qui dicit non eſſe de hoc mundo regnum ſuum, oſtendit eſſe ſupra mundum. Ita & erat regnum ejus, & non erat: non erat in ſæculo, erat ſupra ſæculum. Erat ergo regnum aliud veri David, quod ſolus Chriſtus accepit: & erat ſemen aliud David, quod in æternum manet, de quo ſolus generatus eſt Chriſtus, qui ſolus verus filius David, cujus etiam ſolus nomen
Pſ. 88. 21. accepit, juxta quod ſcriptum eſt: *Inveni David ſervum meum, in oleo ſancto meo unxi eum*. Quod utique non de propheta David, ſed de Domino dici præmiſſa declarant; ſcriptum eſt enim:
Ibidem 20. *Poſui adjutorium ſuper potentem, & exaltavi electum de populo meo*. Solus enim potens, ſolus electus eſt Chriſtus. Sanctorum enim majus in fide, quam in generatione ſemen eſt. Et ideo A-
Galat. 3. 7. poſtolus: *Si enim qui ex fide ſunt, hi filii ſunt Abrahæ*.

45. Illud quoque non prætermittendum putamus, quod a David temporibus uſque ad Jechoniam, hoc eſt, uſque ad captivitatem, cum decem & A ſeptem fuerint reges Judææ, quatuordecim generationes ſanctus Matthæus poſuerit: & rurſus ab Jechonia uſque ad Joſeph [a] cum viritim generationes a duodecim computentur, poſtea quatuordecim generationes deſcriptas eſſe memoraverit. Sic enim habes: *Omnes* Matt. 1. 17. *generationes, ab Abraham uſque ad David generationes quatuordecim: & a David uſque ad tranſmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim: & a tranſmigratione* B *Babylonis uſque ad Chriſtum generationes quatuordecim*. Et primum oportet cognoſcere, quod ante jam diximus, poſſe plures eſſe ſucceſſiones, & pauciores generationes. Poſſunt enim diutius vivere aliqui, & ſerius generare, aut certe penitus exſortes generationis exiſtere. Itaque non quæ regum, eadem generationum tempora. Unde & C Matthæus eos quos ad generationem non putavit pertinere, præteriit. Nam ſi propoſitum eſſet ei ſucceſſiones deſcribere, rationabiliter moveremur, cur cum in Regnorum libris & Paralipomenis conveniat, quod poſt Jo- 4. Reg. 8. & deinceps. 2. Par. 22. & deinceps. ram Ochozias regnaverit, & Jodam, & Amaſias: Amaſiæ autem ſucceſſerit Ozias; ſanctus Matthæus tres il- D los reges præterierit, Ochoziam, Jodam & Amaſiam, [b] & poſt Joram b Joſaphat ſubjecerit. Sed non eum in regum ſucceſſione, ſed in generatione ſubjecit. Denique generationum relatorem ſe fuiſſe memoravit: potuit autem fieri ut & Joram tardius generaverit, & Joſaphat ſerius perceperit regnum; atque ita Joram patri ſuo, cui in poteſtatem non ſucceſſit, in generatione ſucceſ- E ſerit.

46. Quod vero poſt Jechoniam duodecim generationes enumeraſſe videtur Evangeliſta, ſi diligenter advertas, hic quoque quatuordecim generationum poteris invenire rationem. Duodecim enim uſque ad Joſeph numerantur, non uſque ad Chriſtum. Tertiuſdecimus eſt Chriſtus. Sed nihil F refert utrum in duabus generationibus, an in una mendacium ſit. [c] Tamen c ne hic quidem cæcum aliquem ſcopulum

a Mſſ. non pauci, *cum varietate*. Melius alii, atque omnes edit. *cum viritim*.

b Omnes edit. *& poſt Joram Oziam ſubjecerit*. Mſſ. e contrario, *& poſt Joram Joſaphat ſubjecerit*. Quæ quidem vera lectio eſt, cum infra in omnibus omnino mſſ. & edit. hoc ipſum nomen inveniatur. Quocirca nihil abſurdi dicturum eum putamus, qui affirmarit, Oziam Ambroſio trinominem fuiſſe, ac non modo Oziam atque Aſariam, quibus vocabulis in ſacris paginis nuncupatur, appellatum, ſed & Avi nomine Joſaphat. Nec vero deſunt exempla Hebræorum qui ſimiliter triplici nomine vocitati ſint, ut videre eſt apud Corn. Janſ. Comment. in Conc. Evang. parte 1. cap. *6*.

c Hic triſariam dividuntur mſſ. Etenim Corb. Mich. & alii ſex optimæ notæ præferunt: *Tamen ne hic quidem eum capere aliquem ſcopulum, aut* (quidam, &) *naufragium invenias* (velut nonnulli, *invenies*) *veritatis*. Reliqui vero partim cum ant. edit. legunt: *Tamen ne hic quidem capere aliquem ſcopulum aut naufragium poſſis, invenies veritatem*: partim cum edit. Rom. ut ſupra in corpore. Et hi cod. quamquam pauciores, nobis tamen videntur hoc loco potiores, cum ſenſum clariorem, atque elegantiorem phraſim exhibeant.

lum aut naufragium invenias veritatis. Duos Joachim, hoc eſt, duos Jechonias fuiſſe hiſtoria indicat: unum ante transmigrationem, alterum in ipſa transmigratione generatum, id eſt, patrem & filium. Ergo pater inter generationes ſuperiores eſt computatus, qui ſucceſſit Joſiæ: filius inter poſteriores, qui ſucceſſit patri, id eſt, nepos Joſiæ. Duos autem fuiſſe Regnorum libri indicant. Sic enim ſcriptum eſt. [a] *Et imperavit Pharao ſuper Iſrael, Joachim filio Joſiæ regnante in Judæa pro Joſia patre ſuo; & convertit nomen Joachim in regnando, & undecim annos regnavit in Hieruſalem.* Quibus ſubjecit: *Et reliqua verborum Joachim, & omnia quæ fecit, nonne ſcripta ſunt in libro verborum, & in diebus eorum, qui regnaverunt in Judæa? Et dormivit Joachim cum patribus ſuis; & regnavit Joachim filius ejus pro eo .... Filius decem & octo annorum erat Joachim, & cum regnaret, tribus menſibus regnavit in Hieruſalem: nomen matris ejus Meſola ..... & omnia quæ fecit ſub oculis Domini pater ejus, & ipſe fecit: & in diebus ejus adſcendit Nabuchodonoſor rex Babylonis in Hieruſalem.* Vides igitur quod alius fuerit Joſiæ filius, alius nepos: filius ille, cui Hieremias nomen impoſuit, nepos iſte qui patris vocatus eſt nomine. Et bene ſanctus Matthæus a Propheta noluit diſcrepare; ut non Joachim, ſed Jechoniam nominaret. Simul, ut ſupra diximus, majorem fructum Dominicæ pietatis adſtruxit, ſi generis nobilitatem non in omnibus Dominus requiſivit: ſed de captivis & peccatoribus congrue naſci voluit, qui remiſſionem veniebat prædicare captivis. Non igitur ſuppreſſit alterum Evangeliſta, ſed utrumque ſignavit; quod uterque Jechonias dictus ſit. Ita addito juniore Jechonia, generationes quatuordecim computantur. Ergo illa Matthæus.

4. Reg. 23. 34. & 36.

4. Reg. 24. 5. & ſeq.

47. Pulcre autem Lucas quoniam filios Jacob plures non poterat comprehendere, ne extra generationes evagari ſuperflua ſerie videretur; licet in aliis, id eſt, longe poſterioribus, patriarcharum tamen nequaquam nomina prætermittenda arbitratus ſit, ſed præ ceteris eligenda, Joſeph, Judæ, Symeonis, & Levi. Quatuor enim genera in his quorum iſti poſteri ſunt, cognoſcimus fuiſſe virtutum. In Juda, id eſt, illo ſuperiore, Dominicæ per figuram paſſionis myſterium fuiſſe prophetatum: in Joſeph præceſſiſſe caſtitatis exemplum: in Symeon vindictam læſi pudoris: in Levi officium ſacerdotis. Per Nathan quoque expreſſam advertimus prophetiæ dignitatem; ut quia unus omnia Chriſtus Jeſus, in ſingulis quoque majoribus genera virtutum diverſa præcederent.

Luc. 3. 30. Gen. 49. 11. Gen. 39. 7. Gen. 34. 25. Num. 3. 6. 2. Reg. 12. 1.

48. Noe quoque juſti inter Dominicas generationes commemoratio non debuit prætermitti; ut quia ædificator Eccleſiæ naſcebatur, eum ſui generis auctorem præmiſiſſe videatur, qui eam in typo ante fundaverat. * Nam de Mathuſala quid dicam, cujus ultra diluvium numerantur anni; ut quoniam ſolus eſt Chriſtus, cujus vita nullam ſenſit ætatem, in majoribus quoque ſuis non ſenſiſſe diluvia videretur. Enoch vero nonne manifeſtum & pietatis Dominicæ & divinitatis indicium eſt; eo quod nec mortem ſenſerit Dominus, & ad cælum remeaverit, cujus generis auctor raptus ad cælum eſt? Unde manifeſtum eſt, & Chriſtum potuiſſe non mori [b], ſed noluiſſe; ut nobis mors illa prodeſſet. Et ille quidem raptus eſt, ne malitia mutaret cor ejus: Dominus autem quem malitia ſæculi mutare non poterat, eo unde venerat, naturæ ſuæ majeſtate remeavit. Siletur ſane parricida fratris; neque enim rationabile erat ut eum qui percuſſerat fratrem, inter Domini numeraret auctores; cum ſervulos iſte ſervaverit, ut fraterni eos nominis honore

Gen. 6. 14. Gen. 5. 27. Ibidem 5. Gen. 4. 8.

a Ita mſſ. & vet. edit. magno conſenſu. Non tamen diffitemur ab hiſtoria ſacra prout in Bibliis omnibus exhibetur, hunc locum diſſidere haud mediocriter. Itaque Rom. edit. eum emendare conata eſt in hanc formam: *Et conſtituit Pharao ſuper Judam & Hieruſalem Eliachim filium Joſiæ regem pro Joſia patre ejus, & convertit nomen ejus Joachim .... in libro ſermonum dierum regum Juda .... Joachim cum regnaret, & tribus menſibus .... matris ejus Neſtha.* Et rurſus paucis interjectis, *filius ille, cujus Pharao nomen convertit: nepos iſte, cui Hieremias* &c. Porro conſenſu ille an[a]. edit. & mſſ. Ambroſianorum illud confirmat, quod jam alibi annotavimus, græcum vet. Teſtamenti codicem, quo utebatur Antiſtes noſter, ab iis quos nunc habemus, in multis diſcrepaſſe.

* Quo tempore Mathuſala mortuus ſit, *famoſiſſima* (ut ait Hieron. lib. de Quæſt. Hebr.) *quæſtio, & diſputatione omnium Eccleſiarum ventilata*. Non pauci enim quibus hic ſubſcribit Ambroſius quibuſdam corruptis 70. Interp. codicibus nimium confiſi eum 14. poſt diluvium annos vixiſſe crediderunt; & ne ipſis objici ea poſſent quæ de diluvio Scriptura commemorat, eumdem dixerunt tum temporis cum patre ſuo Enoch e terris translatum vitam produxiſſe. Verum Auguſt. lib. 15. de Civit. cap. 11. & Quæſt. 2. in Gen. & Hieron. loc. cit. falſitate codicum illorum ex aliis Hebraicis deprehenſa, Mathuſalam vel ſexto ante diluvium, ut ille: vel ipſo, ut alter contendit, diluvii anno diem obiiſſe demonſtrarunt; atque in hanc poſteriorem ſententiam alii demum frequentes tum Chronologiſtæ, tum Interpretes pedibus ivere.

b Edit. omnes cum parte mſſ. *ſed voluiſſe*, reſpicientes nimirum ad ſequentia illa, *ut nobis mors illa prodeſſet*. Mſſ. vero Corb. ac decem alii melioris notæ: *ſed noluiſſe*. Optima lectio. Subintelligitur enim: *non mori*, quod præcedit.

a nore [a] donaret : iſte non ſervaverit , A
nec fratri pepercerit . Sed nec illud
Gen. 5. 3. otioſum , quod Seth præteritus non
eſt , quem poſteriore Adam generatio-
ne ſuſcepit ; ut cum duæ ſint populi
generationes , ſignaretur in typo do-
minum Jeſum Chriſtum in poſteriore
potius quam priore generatione nume-
randum .

Rom. 5. 14. 49. Jam de ipſo Adam qui juxta
Apoſtolum figuram accepit Chriſti , B
quid pulcrius potuit convenire, quam
ut ſacro-ſancta generatio a Dei Filio
inciperet , & uſque ad Dei Filium
deduceretur : creatuſque præcederet in
figura , ut natus in veritate ſequere-
tur : ad imaginem factus præiret ,
Gen. 1. 27. propter quem Dei imago deſcenderet ?
Et ſi myſterium primi diſcutiamus er-
roris , lignum ſcientiæ boni & mali ,
Gen. 3 6. fallente diabolo , Eva ſuadente , ille C
guſtavit ; ut iſte nobis priuſquam ſci-
ret malum , eligeret bonum , dirique
ſerpentis inſidias Eccleſia ſuadente ,
evacuaret , juxta quod ſcriptum eſt :
Eſai. 7. 16. *Quoniam priuſquam ſciat puer bonum aut
malum , non credet malitiæ ; ut eligat quod
bonum eſt* . Et , *Priuſquam ſciat vocare*
Eſai. 8. 4. *patrem aut matrem , accipiet virtutem Da-*
Matth. 2. 11. *maſci , & ſpolia Samariæ* . Hic enim
eſt puer cujus incunabula Magi ſpo- D
liis orientalibus referſerunt ; quia
gens ante Chriſtum incredula , de
exuviis idolorum , mutata jam fide ,
manubias obtulit Domino triumpha-
les .

50. Hæc tibi , frater , de genera-
ratione Chriſti non incognita putavi
prolixius proſequenda ; ne quis cum
iſta in Evangelio minus adtento ani-
mo recenſeret , aliquatenus fluctua-
ret : quæ ſancti Evangeliſtæ ad ma-
jora miracula , & diviniora Domini
geſta properantes , perſtringenda bre-
vius , quam diffundenda uberius pu-
taverunt . Eorum igitur more , qui
ſatis putant ignaris viarum quaſi no-
tas quaſdam itineris & ſemitas demon-
ſtrare , ſpiritalis viæ ſemitas colligen-
tes , videro utrum ſecundo veritatis
eventu , certe religioſo fidei ductu in
myſteriorum ſecreta contendimus : ve-
rentes ne quis iſta cum legerit , quod
proverbialiter dicitur , quaſi puer ma-
chæram , tractare per infantiam for-
tia arma neſciret , magiſque vulnus
ex imprudentia , quam ſalutem ex
lectione ſentiret . INFIRMOS enim
tela ſua vulnerant , nec poteſt bene
uti armis , qui ea ferre non noverit .
Et ideo circa fidem vir perfectus ex-
igitur , in quo non per humum ſcien-
tiæ reptet infantia , non debilis quæ-
dam , nec carens ſenſibus myſticæ co-
gnitionis titubet ætas , quæ virtute
juventutis amiſſa , coronam glorioſi
certaminis non requirat , & ſeneſcen-
tis aquilæ modo , quæ prius aut le-
porem rapere pedibus conſuerat , aut
anſerem , ævo feſſa minorum avium
implumes fœtus requirat , qui ſolidio-
rem cibum adferre non poſſint .

a In edit. omnibus ac mſſ. aliquot deſiderabantur ſequentia : *iſte non ſervaverit , nec fratri pepercerit* : quæ verba ex mſſ. decem remotioris ævi reſtituimus ; cum alioquin ut plenior oppoſitio reddatur , non ſint omnino ſuperflua .

LIBER
QUARTUS.

1. NON abſurdum, opinor, de generatione Domini confecimus opus : certe infructuoſum non fuit Dominicis diutius inhærere majoribus. Nam ſi ii qui magnum mare littorali parant navigatione tranſmittere, altioris compendium curſus, [a] itidem ut nos, fiduciæ infirmitate vitantes, agros & urbes littore deductas, capti locorum decore frequenter inviſunt: quanto magis nos in tanto non elementorum, ſed geſtorum cæleſtium ſiti profundo, viciniores legere portus, & frequentes amare debemus excurſus; ne quis longæ navigationis tædio fatigatus, faſtidii vomitum tenere non poſſit. [b] Certe ſi quis intutæ ratis vitia infida perſpexerit, tamquam frequenti librorum portu objecto, licet ut aurium vela deponat, & lectionis anchoram figat. Non videtur deſeruiſſe navigium, ſed confeciſſe curſum, qui deſcendit in portum.

2. Et pleriſque in locis fortaſſe amœnitas ipſa locorum invitet prætermeantem. Nam ſi Ulyſſem illum, ut fabulæ ferunt (licet & Propheta dixerit : *Habitabunt in ea filiæ Sirenum :* etſi non dixiſſet Propheta, nemo tamen jure reprehenderet; cum & gigantes, & vallem Titanum Scriptura comprehenderit) [c] ſi ergo Ulyſſem illum poſt decem annorum exſilia quibus bellatum in Ilio eſt, decemque erroris annos feſtinantem ad patriam Lotophagi ſuavitate baccarum tenere potuerunt : ſi horti Alcinoi retardarunt : ſi poſtremo Sirenes cantu vocis illectum, ad illud famoſum voluptatis naufragium pene deduxerant, niſi adverſus illecebroſæ ſonitus cantilenæ inſerta cera ſociorum clauſiſſet aures : quanto magis religioſos viros cæleſtium factorum decet admiratione mulceri?

Eſai. 13. 21.

2. Reg. 5. 22. & 23. 13.

A Atque hic jam non baccarum ſuavitas haurienda, ſed panis ille qui deſcendit de cælo: non olera Alcinoi ſpectanda, ſed ſacramenta ſunt Chriſti. Nam *Qui infirmus eſt, olera manducet.* Non claudendæ igitur aures, ſed reſerandæ ſunt; ut Chriſti vox poſſit audiri, quam quiſquis perceperit, naufragium non timebit. Non corporalibus, ut Ulyſſes, * ad arborem vinculis alligandus, ſed animus ad crucis lignum B ſpiritalibus nexibus vinciendus; ne laſciviarum moveatur illecebris, curſumque naturæ detorqueat in periculum voluptatis.

Rom. 14. 2.

3. Figmentis enim poeticis fabula coloratur; ut quædam puellæ ſcopuloſo in littore maris habitaſſe prodantur : quæ ſi quos deflectere navigium propter aurium ſuavitatem dulci voce pepuliſſent, in vada cæca deductos, & infida ſtatione deceptos, naufragii miſerabilis ſorte conſumerent. C Compoſitum hoc ſpecie, & ambitioſa comparatione fucatum eſt; ut mare, vox, feminæ, litora vadoſa fingantur. Quod autem mare abruptius quam ſæculum, tam infidum, tam mobile, tam profundum, tam immundorum ſpirituum flatibus procelloſum? Quid ſibi vult puellarum figura, niſi eviratæ voluptatis illecebra, quæ conſtantiam captæ mentis effeminet? Quæ autem illa vada, niſi noſtræ ſcopuli ſunt ſalutis? Nihil enim tam cæcum, quam ſæcu- D laris ſuavitatis periculum : quæ dum mulcet animum, vitam obruit, & corporeis quibuſdam ſcopulis ſenſum mentis illidit.

4. Merito igitur dominus noſter Jeſus Chriſtus jejunio ſuo nos atque deſerto adverſus voluptatum informat illecebras, & tentari ſe a diabolo Dominus omnium patitur; ut in illo o- E mnes vincere diſceremus. Advertamus igitur

a Rom. edit. hinc reſciderat, *itidem ut nos :* quæ tamen verba nec in ulla alia edit. vel mſſ. prætermittuntur, nec ſane ineptam ſententiam efficiunt.

b Ita cuncti mſſ. & vet. edit. Rom. vero, *Certe ſi quis infidæ ratis vitia perſpexerit .... portu objecto, aurium vela deponat.*

c *Si ergo Ulyſſem illum*, hæc omiſſa fuerant in Rom. edit. cum tamen poſt parentheſim longiuſculam prima periodi verba ſcite repeti frequentiſſimus ſcriptorum uſus palam faciat.

* *Ad arborem*, navis ſcilicet, id eſt, ad malum. Vide Homer. Odyſſ. M. ubi fabulæ hujus ſeriem fuſe deſcriptam reperies.

igitur quia tria non otioſe a Domino principaliter ordinata Evangeliſta deſcripſit. Tria ſunt enim quæ ad uſum proficiunt ſalutis humanæ, ſacramentum, deſertum, jejunium: *Nemo enim niſi qui legitime certaverit, coronatur*: nemo autem ad certamen virtutis admittitur, niſi prius ab omnibus ablutus maculis delictorum, gratiæ cæleſtis munere conſecretur.

2 Tim. 2. 5.

5. Venit igitur Dominus ad lavacrum; ut myſterii gratia nobis [a] & viſu probaretur & ſenſu. Et quoniam Lex, cælo & terris teſtibus, promulgatur; ut myſterium divinitatis abſconditum a ſæculis in Deo plus crederes eſſe quam Legem: non jam ad teſtimonium cælum vocatur, ſed utitur teſtis officio, cum vox Dei defertur e cælo. Simul ne fidei myſterium dubio mentis offendas, inviſibilia tibi viſibiliter declarantur operari.

6. Venit Dominus ad lavacrum; omnia enim pro te factus eſt. Iis qui ſub Lege ſunt, quaſi ſub Lege eſſet, cum ipſe ſub Lege non eſſet: circumciſus eſt; ut eos qui ſub Lege ſunt, lucrifaceret: his qui ſine Lege erant, convivii communitate ſociatus eſt; ut lucraretur eos, qui ſine Lege vivebant. Factus eſt infirmis infirmus per corporis paſſionem; ut infirmos lucrifaceret. Omnibus poſtremo omnia factus eſt, pauper pauperibus, dives divitibus, flens flentibus, eſuriens eſurientibus, ſitiens ſitientibus, profluus abundantibus. In carcere cum paupere eſt, cum Maria flet, cum apoſtolis epulatur, cum Samaritana ſitit: in deſerto eſurit; ut cibus primi hominis, quem prævaricatione guſtaverat, jejunio Domini ſolveretur. Noſtro periculo Adam ſcientiæ boni & mali famem ſolvit, noſtro emolumento famem iſte ſuſcepit.

Cap. 4. v. 1.

b [b] *Tunc Jeſus ductus eſt in deſertum ab Spiritu, ut tentaretur a diabolo.*

Gen. 3. 24.

7. Convenit recordari quemadmodum de paradiſo in deſertum Adam primus ejectus ſit; ut advertas quemadmodum de deſerto ad paradiſum Adam ſecundus reverterit. Videte enim quemadmodum ſuis nodis præjudicia reſolvantur, & ſuis divina beneficia veſtigiis reformentur. Ex terra virgine Adam, Chriſtus ex virgine: ille ad imaginem Dei factus, hic imago Dei: ille omnibus irrationabilibus animalibus, hic omnibus animantibus antelatus. Per mulierem ſtultitia, per virginem ſapientia. Mors per arborem, vita per crucem. Ille ſpiritalium nudus, arboreis ſe texit exuviis: hic ſæcularium nudus, corporis non deſideravit exuvias. In deſerto Adam, in deſerto Chriſtus; ſciebat enim ubi poſſet invenire damnatum, quem ad paradiſum, reſoluto errore, revocaret. Sed quoniam ſæcularibus indutus exuviis redire non poterat, nec paradiſi incola poteſt eſſe, niſi nudus a culpa; exuit veterem hominem, novum induit; ut quia ſolvi non queunt divina decreta, perſona magis quam ſententia mutaretur.

Gen. 2. 7. Gen. 1. 27. Ibidem 28. Gen. 3. 6. & 7.

8. Sed qui in paradiſo ſine duce iter amiſit acceptum, quemadmodum de deſerto ſine duce iter repetere poſſet amiſſum, ubi tentationes plurimæ, niſus ad virtutem difficilis, lapſus facilis ad errorem: cum eadem ſit virtutis natura, quæ nemorum; ut ſi adhuc exigua de terrenis ad ſuperna ſe ſubrigunt, dum teneris ætas adoleſcit frondibus, ſævi veneno dentis obnoxia facile aut ſuccidi poſſit, aut uri: ſi vero alta ſe radice fundaverit, & ramorum ſublimitate ſuſtulerit, fruſtra jam vel ferarum morſibus, vel lacertis agreſtium, vel diverſorum flatuum procellis arbor robuſta tentetur.

9. Quem igitur opponeret ducem contra tot illecebras ſæculi, contra tot verſutias diaboli; cum ſciret nobis primo contra carnem & ſanguinem, deinde contra poteſtates, contra rectores mundi tenebrarum harum, adverſus ſpiritalia nequitiæ quæ ſunt in cæleſtibus, eſſe luctamen? Angelum opponeret? Et ipſe lapſus eſt, & legiones Angelorum vix ſingulis profuerunt. Seraphim dirigeret? Et ipſum deſcendit in terras in medium populi immunda labia habentis, & unius tantum prophetæ labia, appoſito carbone, mundavit. Alius dux requirendus fuit, quem ſequeremur omnes. Quis tantus eſſet dux, qui prodeſſet omnibus, niſi ille qui ſupra omnes eſt? Quis me ſupra mundum conſtitueret, niſi qui major eſt mundo? Quis tantus eſſet dux, qui poſſet maſculum & feminam, Judæum & Græcum, Barbarum & Scytham, ſervum & liberum uno regere ductu; niſi ſolus qui eſt omnia & in omnibus Chriſtus?

Eſai. 6. 6. & 7.

10. Multi

a Rom. edit. ſola, *& viſu probaretur & ſenſu*. Infra vero eadem inverſis verbis, *ſed vox Dei utitur teſtis officio, cum defertur e cælo*.
b Conſtat quidem hic textus Matthæi verbis, pro quibus Lucæ verba repoſuit Rom. edit. Sed aliarum tamen ac mſſ. auctoritati ſtandum duximus, præſertim cum nulla ſit in ſenſu diverſitas.

10. Multi enim laquei quacumque progredimur. Laquei in corpore, laquei in Lege, * laquei in pinnis templorum, in crepidinibus parietum tenduntur a diabolo. Laquei in philoſophis, laquei in cupiditatibus: oculus enim meretricis laqueus eſt peccatoris: laqueus in pecunia, laqueus in religione, laqueus in ſtudio caſtitatis. EXIGUIS ENIM momentis mens inclinatur humana, & huc atque illuc per verſutias ſuadentis frequenter impellitur. * Videt aliquem diabolus religioſum virum, Deo venerabiliter deferentem, & quod ſacro-ſanctum eſt æſtimantem, nullius capacem injuriæ; in ipſa eum religione ſupplantat, ut faciat non credere quod Dei Filius vere hanc noſtram ſuſceperit carnem, hoc noſtrum corpus, hanc noſtrorum membrorum fragilitatem; cum utique paſſio corporis fuerit, divinitas exſors injuriæ manſerit. Ita de religione fit culpa; omnis enim qui negat Jeſum Chriſtum in carne veniſſe, de Deo non eſt. (1.Johan. 7.) Videt integrum & illibatæ caſtimoniæ virum, ſuadet ut nuptias damnet; quo ejiciatur ab Eccleſia, & ſtudio caſtitatis a caſto corpore ſeparetur. Audivit alius quia *Unus Deus .... ex quo omnia*, (1.Cor.8. 6.) adorat, atque veneratur. Inſidiatur ei diabolus, claudit aures ne audiat, qui *Unus Deus per quem omnia*: (Ibidem.) ita nimia pietate impium eſſe compellit; ut dum Patrem a Filio ſeparat, Patrem Filiumque confundat, & perſonam unam putet eſſe, non poteſtatem. Itaque dum menſuram fidei neſcit, perfidiæ incurrit ærumnam.

11. Quomodo igitur hos laqueos evitabimus; ut poſſimus & nos dicere: *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium: laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus?* (Pſ. 123. 7.) Non dicit: Ego contrivi laqueum: non auſus eſt hoc dicere David; ſed: *Adjutorium noſtrum in nomine Domini;* (Ibidem 8.) ut oſtenderet unde laqueus ſolveretur; ut prophetaret quod venturus eſſet in hanc vitam, qui contereret laqueum fraude diaboli præparatum.

12. Sed non potuit melius conteri laqueus, niſi prædam aliquam diabolo demonſtraſſet; ut dum illa feſtinat ad prædam, ſuis laqueis ligaretur, & ego poſſem dicere: *Laqueos paraverunt pedibus* (Pſ. 56. 7.)

A *meis, & ipſi inciderunt in eos*. Quæ potuit eſſe præda, niſi corpus? Oportuit igitur hanc fraudem diabolo fieri, ut ſuſciperet corpus dominus Jeſus, & corpus hoc corruptibile, corpus infirmum; ut crucifigeretur ex infirmitate. Si enim fuiſſet corpus ſpiritale, non dixiſſet: *Spiritus promtus eſt, caro autem infirma*. (Matth. 26. 41.) Audi igitur utramque vocem,
B & ſpiritus promti, & carnis infirmæ: *Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat a me calix iſte*: (Ibidem 39.) hæc carnis eſt vox. *Sed non quod ego volo, ſed quod tu vis*: [a] habes devotionem ſpiritus & vigorem. Quid repudias dignationem Domini? Dignationis eſt quod ſuſcepit corpus meum, dignationis eſt quod ſuſcepit injurias meas, ſuſcepit infirmitates meas: quas
C utique natura Dei ſentire non potuit; cum etiam natura hominis contemnere didicerit, vel ſuſtinere ac perpeti. Et ideo ſequamur Chriſtum, juxta quod ſcriptum eſt: *Poſt dominum Deum tuum ambulabis, & ipſi ſoli adhærebis*. (Deut. 10. 20. & 13. 4.) Cui adhærebo, niſi Chriſto, ſicut Paulus dixit: *Qui adhæret Domino, unus ſpiritu eſt?* (1.Cor. 6. 17.) Illius igitur, de deſerto ut ad paradiſum redire poſſimus, veſtigia perſe-
D quamur.

13. Et videte quibus itineribus reducamur. Nunc in deſerto Chriſtus eſt, agit hominem, inſtruit, informat, exercet, ungit oleo ſpiritali: ubi videt robuſtiorem, per ſata & fructuoſa tranſducit, quando querebantur Judæi (Matt. 12. 2.) quod diſcipuli ejus ſabbato de ſegete ſpicas vellerent (jam enim apoſtolos
E ſuos in agro culto, & fructuoſo opere collocaverat) poſtea in paradiſo conſtituit tempore paſſionis; ſic enim habes: *Hæc cum dixiſſet Jeſus, cum diſcipulis ſuis tranſivit trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipſe cum diſcipulis ſuis*. (Johan. 18. 1.) Agro enim fœcundo hortum eſſe potiorem docet Propheta in Canticis canticorum dicens: *Hortus clauſus* (Cant. 4. 12. & 13.)
F *ſoror mea ſponſa, hortus clauſus, fons ſignatus, emiſſiones tuæ paradiſus*. Illa eſt enim animæ pura & immaculata virginitas, quæ nullo terrore pœnarum, nullis a fide ſæcularis voluptatis illecebris, nullo vitæ amore tranſducitur. Denique virtute Domini hominem eſſe revocatum præ ceteris hic Evangeliſta teſtatur, qui ſolus inducit Dominum dicentem latroni: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo*. (Luc. 23. 43.)

 14. Ple-

* Non obſcura videtur alluſio fieri ad illud Eccli. 9. 20. ἐπίγνωθι ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις, καὶ ἐπ' ἐπάλξεων πόλεων περιπατεῖς.

* Hic potiſſimum triplex indicatur error in quem pietatis ſpecie non pauci miſere præcipitantur. Primus autem ac ſecundus ad errorem Manichæorum pertinet, tertius ad Sabellianorum.

a Edit. Amerb. cum tribus mſſ. iiſque recentioris manus: *Habes quemadmodum devotionem doceamus ſpiritum*. Mſſ. *ſpiritus* &c.

14. Plenus igitur Jeſus Spiritu ſan- A ċto agebatur in deſertum: conſilio, ut diabolum provocaret; nam niſi ille certaſſet, non mihi iſte viciſſet: myſterio, ut Adam illum de exſilio liberaret: exemplo, ut oſtenderet nobis diabolum ad meliora tendentibus invidere; & tunc magis eſſe cavendum, ne myſterii gratiam deſerat mentis infirmitas.

℣. 2. *Quadraginta* autem *dies*.

15. Myſticum numerum recognoſcis. Gen. 7. 12. Tot enim diebus aquas abyſſi effuſas 3. Reg. 19. 8. eſſe meminiſti, & tot jejunio dierum ſanctificato Propheta, refuſam cæli ſerenioris eſſe clementiam. Tot jejunio Exod. 34. 28 dierum ſanċtus Moyſes perceptionem Num. 14. 32. Legis emeruit. Tot annos in eremo conſtituti patres panem Angelorum & cæleſtis alimoniæ gratiam conſecuti ſunt: nec antequam myſtici numeri tempus explerent, terram repromiſſionis intrare meruerunt. Tot jejunio dierum Domini nobis in Evangelium pateſcit ingreſſus. Unde ſi quis Evangelii gloriam, fructumque reſurrectionis optat adipiſci, myſtici jejunii prævaricator D eſſe non debet: quod & in Lege Moyſes, & in Evangelio ſuo Chriſtus utriuſque Teſtamenti auċtoritate præſcripſit fidele virtutis eſſe certamen.

16. Quid vero ſibi vult quod Evangeliſta Dominum eſuriſſe ſignificavit, cum de Moyſi atque Eliæ jejunio nihil tale videamus expreſſum? Numquid hominum patientia Deo fortior E eſt? Sed qui quadraginta diebus eſurire non potuit, oſtendit non cibum eſuriſſe ſe corporis, ſed ſalutem: ſimul ut adverſarium laceſſeret jam timentem, qui quadragin a dierum fuerat jejunio vulneratus. Et ideo fames Domini pia fraus eſt; ut in quo diabolus a majora metuens jam cavebat, [a] famis ſpecie laċtatus tentaret ut hominem, F ne impediretur triumphus. Simul illud diſce myſterium, ſanċti Spiritus opus hoc divinum fuiſſe judicium; ut tentandum ſe diabolo Chriſtus offerret.

℣. 3. *Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es, dic lapidi huic ut pannis fiat.*

17. Tria præcipue docemur eſſe tela diaboli, quibus ad convulnerandam mentem hominis conſuevit armari: gulæ unum, aliud jaċtantiæ, ambitionis tertium. Inde autem cœpit, unde jam vicit. Et ideo inde incipio in Chriſto vincere, unde in Adam viċtus ſum; ſi tamen mihi Chriſtus imago Patris, virtutis exemplum ſit. B Diſcamus igitur cavere gulam, cavere luxuriam, quia telum eſt diaboli. Laqueus tenditur cum menſa regalis convivii præparatur, quæ conſtanriam ſæpe mentis inclinat. Non ſolum enim cum audimus verba diaboli, ſed etiam cum videmus ejus copias, laqueum vitare debemus. Didiciſti igitur diaboli telum, ſume ſcutum fidei, loricam abſtinentiæ.

C 18. Sed quid ſibi vult talis ſermonis exorſus: *Si Filius Dei es;* niſi quia cognoverat Dei Filium eſſe venturum: ſed veniſſe per hanc infirmitatem corporis non putabat? Aliud explorantis, aliud tentantis eſt; & Deo ſe profitetur credere, & homini conatur illudere.

19. Sed vide arma Chriſti quibus tibi non ſibi vicit. Nam qui majeſtate ſua lapides in panem poſſe converti naturæ alterius transfuſione monſtravit, docet nihil tibi pro diaboli arbitrio, nec declarandæ virtutis contemplatione faciendum. Simul in ipſa tentatione artificem diaboli diſce verſutiam. Sic tentat, ut exploret: ſic explorat, ut tentet. Contra Dominus ſic fallit, ut vincat: ſic adhuc vincit, ut fallat. Nam ſi convertiſſet naturam, prodiderat creatorem. [b] Medie b ergo reſpondit dicens:

Scriptum eſt quoniam non in pane ſolo vivit homo, ſed in omni verbo Dei. ℣. 4.

20. Vides quo genere utatur armorum, quo hominem a ſpiritalis nequitiæ incurſione defendat, adverſus irritamenta gulæ ſeptum atque munitum? Non enim quaſi Deus utitur poteſtate (quid enim mihi prodeſſet) ſed quaſi homo commune ſibi arceſſit auxilium; ut divinæ pabulo lectionis intentus famem corporis negligat, alimentum verbi cæleſtis adquirat. Huic

a Mſſ. aliquot, *famis ſpecie jactatus*. Melius nonnulli alii, *lætatus*. Optime autem reliqui cum edit. *lactatus*. Et poſt pauca edit. Era. & ſeq. cum duobus mſſ. *Spiritus opus, hoc eſt, divinum* &c. Edit. Amerb. cum aliis ſcriptis cod. ut in textu.

b Edit. quædam Pariſ. *Merito ergo reſpondit*. Aliæ & cuncti mſſ. commodius, *Medie* &c. id eſt, reſponſionem ſic temperavit; ut & diabolum vinceret, nec ſuam aperiret divinitatem.

A Huic intentus Moyſes panem non deſideravit: huic intentus Elias famem prolixioris oon ſenſit jejunii. Non enim poteſt qui verbum ſequitur, panem deſiderare terrenum, cum ſubſtantiam panis cæleſtis accipiat; humanis enim divina præſtare non dubium eſt, & corporalibus ſpiritalia. Et ideo qui vitam veram deſiderat, [a] illum panem expetat, qui per inſenſibilem ſubſtantiam humana corda confirmat. B Simul cum dicit: *Non in pane ſolo vivit homo*, oſtendit hominem eſſe tentatum, hoc eſt, ſuſceptionem noſtram, ooo ſuam divioitatem.

21. Sequitur jactantiæ telum, quo proclive delinquitur; quia dum homines gloriam virtutis ſuæ jactare deſiderant, de loco meritorum ſuorum & ſtatiooe decedunt.

C

v. 9. *Et duxit illum*, Inquit, *in Hieruſalem, & ſtatuit eum ſupra pinnam templi.*

22. Ita eſt enim jactantia, ut dum ſe putat unuſquiſque ad altiora conſcendere, ſublimium uſurpatiooe factorum ad inferiora trudatur.

D

Ibidem. *Et dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te deorſum.*

23. Vere diabolica vox, quæ meotem hominis de gradu altiore meritorum præcipitare conteodit. Qnid enim tam proprium diabolo, quam ſuadere ut unuſquiſque ſe mittat deorſum?

24. Diſce ergo & tu diabolum vincere. Agit te ſpiritus, ſequere ſpiritum. Non te revocet carois illecebra, E ſpiritu plenus diſce contemnere voluptates. Jejuna, ſi vis vincere. Conſequens eſt ut per homioem diabolus te putet eſſe tentandum: Chriſtus quaſi fortior, facie ad faciem tentatur, tu per hominem. Et illud diaboli verbum eſt, [b] cum dicit homo: Fortis es, manduca & bibe, & ſimilis mane. Noli te tibi credere, non erubeſcas egere præſidiis, quibus oon egebat F Chriſtus; & tamen ea non negligebat,

Luc. 21. 34. ut te doceret dicens: *Cavete ne gravetur cor veſtrum in vino & crapula*. Non eru-

1. Cor. 9. 26. buit Paulus, qui ait: *Sic certo, non ut aera cædens*. Aera quidem non cædebat Apoſtolus: ſed Poteſtates aeris verbe-

Ibidem 27. rabat. *Sed caſtigo*, ioquit, *corpus meum*,

A *& ſervituti redigo; ne forte cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus inveniar.*

25. Simul infirmitatem ſuam diabolus malitiamque deſignat; [c] quia nemini poteſt nocere diabolus, niſi ipſe ſe miſerit. Nam qui relictis cæleſtibus, eligit terrena, voluntarium quoddam præcipitium vitæ labentis incurrit. Simul quoniam telum ſuum diabolus vidit obtuſum, qui omnes homi- B nes propriæ ſubjecerat poteſtati, plus cœpit quam hominem judicare. Sed Dominus rurſus nec ea quidem quæ de ſe fuerant prophetata ad arbitrium diaboli putavit eſſe facienda: ſed divinitatis propriæ auctoritate ſervata, verſutiæ ejus occurrit; ut quia Scripturarum exemplum prætenderat, Scripturarum vinceretur exemplis. Poteſtas C enim Deo vincere [d] qui mihi vincit.

26. Diſce hic quoque quia ſatanas transfigurat ſe velut Angelum lucis, & de ſcripturis ipſis divinis ſæpe laqueum fidelibus parat. Sic hæreticos facit, ſic eviſcerat fidem, ſic jura pietatis impugnat. Ergo non te capiat hæreticus; quia poteſt de Scripturis aliqua exempla proferre, nec ſibi arroget quod doctus videtur. Utitur & D diabolus teſtimoniis Scripturarum non ut doceat, ſed ut circumſcribat & fallat. Cognovit aliquem adtentum religioni, virtutibus clatum, ſignis & operibus præpotentem: jactantiæ tendit laqueum, ut hujuſmodi virum inflet tumore; quo pietati ſe non credat, ſed credat jactantiæ: nec Deo deputet, ſed ſibi arroget. Ideoque apoſtoli non in ſuo, ſed in Chriſti nomine dæmoniis imperabant; ne arrogare ſibi E aliquid viderentur. Sic Petrus [e] paralyticum curat dicens: *In nomine Jeſu* Act. 3. 6.
Nazareni ſurge, & ambula. Diſce etiam de Paulo jactantiam fugere. *Scio*, 2. Cor. 12. 3. 4. & 5.
inquir, *hominem, ſive in corpore, ſive extra corpus neſcio, Deus ſcit, quoniam raptus eſt in paradiſum, & audivit verba ineffabilia, quæ non licet homini loqui. Pro hujuſmodi glorlabor, pro me autem non glo-* F *riabor, niſi in infirmitatibus meis.*

27. Ergo & hic diabolus, quoniam fortem ſenſit, jactantiam prætendit, quæ etiam fortes decipit: ſed Dominus reſpondit ei: *Non tentabis dominum Deum tuum*. In quo & Dominum & Deum Chriſtum: & Patrem & Filium poteſtatis unius eſſe cognoſcis, juxta

a Mſſ. bene multi, *illum panem exſpectat*, nonnulli . . . *exſpectet*. Alii, ac edit. . . . *expetat*.

b Omnes edit. ac mſſ. nonnulli, *cum dicit: Homo fortis eſto, & ſimilis mane*, ultimæ Pariſ. edit. *& ſi malis mane*. Sed mſſ. de meliori nota & majori numero, *cum dicit homo: Fortis es* &c. Melius; hoc enim refertur ad ſuperius illud: *Conſequens eſt ut per hominem diabolus te putet eſſe tentandum*.

c Rom. edit. ſola, *quia neminem poteſt mittere deorſum*.

d Omnes edit. ac mſſ. non pauci, *Scriptura mihi vincit*. At mſſ melioris notæ, *qui mihi vincit*.

e Sic omnes mſſ ac ver. edit. Rom vero, *claudum curat*. Sed quid ſi eum ex paralyſi, ſeu reſolutione nervorum claudicaſſe ratus eſt noſter Ambroſius?

Johan. 10. 30. quod ſcriptum eſt : *Ego & Pater unum*
ſumus . Et ideo ſi *Unum* obtendit dia-
bolus , occurre ei quia ſcriptum eſt :
Ego & Pater unum ſumus . Et diſtingue
a *Unum* , [a] ne poteſtatem diſcernas : di-
ſtingue *Unum* , ne Patrem Filiumque
ſecernas .

v. 5. *Et duxit illum diabolus iterum in mon-*
tem altiſſimum , & oſtendit illi omnia regna
orbis terræ in momento temporis.

28. Bene in momento temporis ſæ-
cularia & terrena monſtrantur . Non
enim tam conſpectus celeritas indica-
tur , quam caducæ fragilitas poteſtatis
exprimitur ; in momento enim cuncta
illa prætereunt , & ſæpe honor ſæculi
abit antequam venerit . Quid enim
ſæculi poteſt eſſe diuturnum, cum ipſa
diuturna non ſint ſæcula ? Docemur
hic inanis ambitionis flabra deſpicere ,
quod omnis dignitas ſæcularis diabolicæ
ſubjaceat poteſtati : ad uſum fragilis ,
& inanis ad fructum .

29. Sed quomodo hic dat diabolus
Rom. 13. 1. poteſtatem : & alibi legitur, quia *Omnis*
poteſtas a Deo eſt ? Numquid poteſt quis
duobus dominis ſervire , aut a duobus
accipere poteſtatem ? Numquid ergo
contrarium eſt ? Minime . Sed vide
quia omnia a Deo ; neque enim ſine
Johan. 1. 10. Deo mundus ; quia *Et mundus per ipſum*
factus eſt : ſed licet a Deo factus ſit ;
tamen opera ejus mala, quia ſæculum
1. Joh. 5. 19. in maligno poſitum eſt ; & ordinatio
mundi a Deo, opera mundi a malo .
Ita etiam a Deo poteſtatum ordinatio:
a malo ambitio poteſtatis . Denique :
Rom. 13. 1. *Non eſt* , inquit, *poteſtas niſi a Deo : quæ*
autem ſunt , a Deo ordinatæ ſunt ; non
Ibidem 2. datæ , ſed ordinatæ : & , *Qui reſiſtit*
poteſtati , *Dei* , inquit , *ordinationi reſiſtit* .
Hic quoque licet dicat dare ſe diabo-
lus poteſtatem , omnia tamen illa ad
tempus permiſſa ſibi eſſe non abnuit .
Itaque qui permiſit , ordinavit : nec
poteſtas mala , ſed is qui male utitur
Ibidem 3. poteſtate . Denique , *Vis non timere pot-*
eſtatem ? Fac bonum , & habebit laudem ex
illa. Non ergo poteſtas mala, ſed am-
bitio . Denique eo uſque a Deo ordi-
natio poteſtatis ; ut Dei miniſter ſit ,
Ibidem 4. qui bene utitur poteſtate : *Dei* , inquit,
miniſter eſt tibi in bonum . Non ergo

A muneris aliqua culpa eſt , ſed miniſtri:
nec Dei poteſt ordinatio diſplicere ,
ſed adminiſtrantis actio . Nam ut de
cæleſtibus ad terrena derivemus exem-
plum , dat honorem imperator , &
habet laudem . Quod ſi quis male ho-
nore uſus fuerit , non imperatoris eſt
culpa , [b] ſed judicis . Habent reum b
ſuum crimina , non quia poteſtas u-
numquemque , ſed malitia ſua impli-
B cat .

30. Quid ergo? Bonum eſt uti pot-
eſtate , ſtudere honori ? Bonum ſi de-
feratur , non eripiatur . Diſtingue ta-
men hoc ipſum bonum . Alius enim
bonus in ſæculo , alius perfectæ virtu-
tis uſus; bonum eſt enim cognoſcendæ
divinitatis ſtudium, nullis occupationi-
bus impediri . Nam etſi multa bona ,
una tamen eſt vita æterna : *Hæc eſt au-* Johan. 17. 3.
C *tem vita æterna , ut cognoſcant te ſolum ve-*
rum Deum , & quem miſiſti Jeſum Chriſtum .
Et ideo vitæ æternæ maximus fructus,
& ſolus Deus vitæ remunerator æter-
næ eſt . Solum Deum & Dominum
noſtrum adoremus , & ipſi ſoli ſervia-
mus ; ut ſolus ipſe nos fructu remu-
neret ampliſſimo. Fugiamus omnia quæ
diabolicæ ſubjacent poteſtati ; ne tam-
quam malus tyrannus in eos , quos
D intra ſuum regnum invenerit , acceptæ
ſævitia poteſtatis utatur .

31. Non ergo a diabolo poteſtas eſt,
ſed obnoxia tamen inſidiis diaboli .
Nec tamen ideo mala ordinatio pot-
eſtatum , quia malo obnoxiæ poteſta-
tes . Bonum eſt enim Deum quærere,
ſed quidam ipſius inquiſitionis amfra-
ctus & error obrepit . Nam ſi inquiſi-
tor in ſacrilegium ſæva interpretatione
vertatur, in deterius vertitur quærentis
E [c] offenſa , quam ſi non quæſiſſet : nec c
tamen inquiſitionis , ſed quæſitoris eſt
culpa : nec inquiſitio obnoxia malo ,
ſed quærentis affectus. Quod ſi is qui
Deum quærit , propter fragilitatem
carnis , & mentis anguſtias ſæpe ten-
tatur; quanto magis qui ſæculum quæ-
rit obnoxius eſt ? Atque hoc ipſo per-
niciosior ambitio , quod blanda quæ-
F dam eſt conciliatricula dignitatum ; &
ſæpe quos [d] vitia nulla delectant , quos d
nulla potuit movere luxuria , nulla a-
varitia ſubvertere , facit ambitio crimi-
noſos . Habet enim forenſem gratiam,
dome-

a Edit. Rom. *non ut poteſtatem diſcernas ; ſed ut Patrem Filiumque ſecernas* . Perſpicuus ſenſus , ſi quo mſſ. aut aliorum edit. præſidio firmaretur . Veterem itaque lectionem interpretamur in hunc modum: Accipe vocem , *unum* , eo conſilio poſitam, ne Patris ac Filii poteſtatem diſtinguas , vel aliam perſonam ab alia ſepares ; nam ut ait Hilar. 7. de Trinit. *In divinis perſonis nihil diverſum . . . . nihil ſeparabile* &c. cum Pater in Filio, & Filius in Patre ſit unitate naturæ . Quæ fuſius explicat ipſemet Ambroſius lib. 1. de fide cap. 2.

b Rom. edit. ſola, *ſed utentis* . At hic agi de judiciaria poteſtate liquido probant ſuperiora.

c Hæc verba , *Quam ſi non quæſiſſet* : & inferiora illa , *obnoxius eſt* , edit. Rom. rejecerat : ſed cum in vet. edit. ac mſſ. omnibus inveniantur , eadem non reſtituere in integrum religio fuit.

d Eadem Rom. edit. ſola, *vitia nulla deflectunt* : & poſt pauca cum reliquis edit. ac paucis mſſ. *domeſticum periculum*: ſed mſſ. plures & potiores, *domeſticum ſcelus* . Magis appoſite ad antecedentia , *facit ambitio criminoſos*.

Digitized by Google

domeſticum ſcelus : & ut dominetur aliis, prius ſervit. Curvatur obſequio, ut honore donetur: [a] & dum vult eſſe ſublimior ſimulata humilitate, fit vilior, & fit remiſſior; cum in ipſa poteſtate, quod præcellit, alienum ſit; legibus enim imperat, ſibi ſervit.

32. Dicet fortaſſe aliquis, quia ſolus qui malum fecerit, timet; tamen qui mare navigat, plus timet. Et contra in immobili terrarum ſtatione conſiſtens, non ſolet timere naufragium: at ſi mobile conſcendat elementum, frequentioribus obnoxius fit periculis. Fuge ergo ſæculi mare, & naufragium non timebis. Et ſi frequenter arborum vertices ſpirantium verberent flabra ventorum; ſoliditatis tamen radicibus nullus occaſus eſt: at in mari furentibus ventis, etſi non omnium naufragium, omnium tamen periculum eſt. Ita enim adverſis flatibus nequitiæ ſpiritalis, nullus in arena vel in ſalo tutus eſt, & naves Tharſis vehementi ſæpe ſpiritu conteruntur. Hæc moraliter.

33. Ceterum quod ad myſticum ordinem ſpectat, cernis vetuſti erroris vincula ſuis reſoluta veſtigiis; ut primo gulæ, * ſecundo facilitatis, tertio ambitionis laqueus ſolveretur. Pellectus eſt enim Adam cibo : [b] & in locum interdictæ arboris ſententiæ facilitate tranſgreſſus, temerariæ quoque ambitionis crimen incurrit, dum ſimilitudinem divinitatis affectat. Et ideo prius Dominus veteris nexus ſolvit injuriæ; ut nos jugo captivitatis excuſſo, vincere crimina Scripturarum præſidio diſceremus.

34. Quod ſi dominus Jeſus propria non deſideravit, tu aliena cur quæras? Si creator omnium ſæculi gloriam, ſubeundæ paupertatis virtute contemſit: cur tu faſtidias quod natus es, appetas quod indebitum eſt? Cur ea quæ ad uſum tibi diuturna eſſe non poſſunt, ad ſupplicium diuturna depoſcas? Cave inſidias, cave fraudes. Et hoc ipſo quod ad ſubruendum hominem totum verſuta diabolus mundum fraude concutiat, totius ſæculi pugnet illecebris, ejus tibi blanditia plus cavenda eſt. Non Evam cibus inflexerat, non mandatorum oblivio deſtituerat: ſed promiſſi honoris ambitio illecebroſa decepit. Quæ ſi ſolum Dominum adorare voluiſſet, indebita non quæſiſſet. Et ideo remedium datur quo telum ambitionis obtundas, ut ſoli Domino ſerviamus; caret enim ambitione religioſa devotio.

Et conſummata omni tentatione, diabolus receſſit ab illo uſque ad tempus. v. 13.

35. Prope omnium criminum fontes hæc tria genera demonſtrantur eſſe vitiorum. Neque enim conſummatam omnem tentationem Scriptura dixiſſet; niſi in his tribus eſſet omnium materia delictorum, quorum ſemina in ipſa origine ſunt cavenda. Finis ergo tentationum, finis eſt cupiditatum; quia cauſæ tentationum cauſæ cupiditatum ſunt. Cauſæ autem cupiditatum ſunt carnis oblectatio, ſpecies gloriæ, aviditas potentiæ. Quam religioſum videtur ut [c] commorationem chriſtianæ feminæ non recuſes! Sed crebra inde tentatio. Si adtentos Deo viderit diabolus, ſuggerit ut decipiat: ſed tu quamvis de propoſito præſumas, cave tentationem, ſciens naturam. Hæc tria, ſi recorderis, etiam Paulus cavenda præſcribit, deſignans tres eſſe ſpecies peccatorum, a quibus liber exſpectat juſtitiæ coronam. *Neque enim*, inquit, *in verbo adulationis fuimus, neque in occaſione avaritiæ, Deus teſtis eſt, neque gloriam quærentes ab hominibus*; & ideo diabolum vicit, coronam petivit. 1. Theſſ. 2. 5. & 6.

36. Vides ergo ipſum diabolum non eſſe in ſtudio pertinacem, cedere ſolere veræ virtuti. Et ſi invidere non deſinat, tamen inſtare formidat; quia frequentius refugit triumphari. Audito itaque Dei nomine, *Receſſit*, inquit, *uſque ad tempus*; poſtea enim non tentaturus, ſed aperte pugnaturus advenit. Epheſ. 6. 12.

37. Docet igitur te ſcriptura divina non tibi contra carnem & ſanguinem, ſed contra inſidias ſpiritales eſſe certamen. Vides magnificentiam chriſtiani viri, qui certat cum rectoribus mundi: & licet conſtitutus in terris, adverſus ſpiritalia nequitiæ quæ ſunt in cæleſtibus, animi virtute decernit. Non enim de terrenis contendimus, ut dimicemus in terra: ſed ſpiritalibus propoſitis præmiis, de regno Dei & Chriſti hereditate neceſſe eſt ſpiritalia prius impe-

a Edit. omnes ac mſſ. aliquot: *Et dum vult eſſe ſublimior, fit remiſſior.* Quæ vero interjiciuntur, e novem optimis codicibus reſtituta ſunt.

* *Secundo facilitatis*, per facilitatem deſignari jactantiam ac vanitatem ex ſuperioribus manifeſtum eſt: nec immerito ſane; cum hoc vitium e quadam animi facilitate levitateque oriatur.

b Ita mſſ. atque ant. edit. in corpore ſummo conſenſu. Rom. autem *& in eſum interdictæ arboris* &c. quod illa e margine edit. Era. ac Gill. tranſtulit in textum.

c Mſſ. nonnulli cum edit. Amerb. Era. & ultima Pariſ. *commemorationem chriſtianæ feminæ*. Commodius reliqui cod. ſcripti ac editi, *commorationem*, id eſt, frequentiora & longiora colloquia, nimiamque familiaritatem.

impedimenta ſuperentur. Corona propoſita eſt, ſubeunda certamina ſunt. Nemo poteſt, niſi vicerit, coronari: nemo poteſt vincere, niſi ante certaverit. Ipſius quoque coronæ major eſt
Matth. 7. 14. & 13. fructus, ubi major eſt labor: *Arcta enim & anguſta eſt via, quæ ducit ad vitam . . . lata vero & ſpatioſa, quæ ducit ad mortem*. Et ideo tentationem neutiquam timere debemus; eſt enim cauſa victoriæ, materia triumphorum.

Luc. 16. 25. 38. Dives ille, qui tentationem non ſenſit in ſæculo, in pœnis eſt apud inferos: pauper ille Lazarus qui ita paupertate morboque afflictus eſt & adtritus, ut vibices ejus a canibus lamberentur, vitæ iſtius labore miſerabilis,
Pſ. 33. 20. coronam gloriæ quæſivit æternæ. *Multæ enim tribulationes*, non quorumcumque, ſed *juſtorum*. Denique quos diligit Do-
Hebr. 12. 6. minus, ſæpe caſtigat. Petrus tentatus eſt, ut negaret: negavit, ut fleret.
Luc. 22. 57. & ſeq. Et quid de ceteris dicam? Nempe Job
Job 1. 12. & 2. 6. erat probatus Deo: ſed licet probatus erat; victor tamen non erat. Probata erat devotio; virtutis tamen præmium non habebat. Et ideo tentandus offertur, ut glorioſior redderetur.

39. Illius quoque certaminis refert ut gradum ſpectes. Non unum telum diabolus habet, frequentat ſpicula; ut aut præmio vincat, aut tædio. Primo cupiditate vulnerat, ſecundo pietate, tertio ſanitate; mentis enim pariter & corporis pugnat ulceribus. Diverſitas quoque ipſa tentationum pro diverſitate certantium eſt. Avaritiæ damno dives urgetur, pater diſpendio filiorum, homo doloribus, corpus ulceribus. Quanta hæc tela! Unde Dominus noluit habere quod perderet; & ideo pauper huc venit, ne haberet diabolus, quod auferret. Vis ſcire quam verum ſit? Ipſum Dominum dicentem
Joan. 14. 30. audi: *Venit hujus mundi princeps, & in me invenit nihil*. Noluit etiam paucorum eſſe pater, ut eſſet omnium. Fruſtra autem corporis tentaretur ulceribus, qui contemneret omnes corporis paſſiones: ſimul ut oſtenderet nobis quod immaculata, corporis hoſte depulſo, victoria ſibi deberetur. Sed

A ille quaſi homo ſuis tentatur, hic publicis: illi patrimonium aufertur, huic regnum orbis offertur. Nec totus ſine fraude diabolus, qui exaſperare Dei Filium vereretur: illum injuriis tentat, hunc præmiis. Ille quaſi ſervulus dicit: *Dominus dedit, Dominus abſtulit*: hic na- Job. 1. 21.
turæ ſuæ diſpoſitioniſque conſcius ſua ſibi ridet offerri. Et ut ad illud rever- Ibidem 14. 15. & ſeq.
tamur, ingruit nuntius ſuper nuntium,
B congeminant vulnera: nec tamen fortis athleta mente turbatur. Adhibetur Job. 2. 9.
mulier primæ fraudis illecebra: hic per virginem natus errori obnoxiam non habebat. Amici adhibentur qui Ibidem 10.
pravis conſiliis opprimant reluctantem. Sed *in omnibus quæ acciderunt ei, nuſquam peccavit Job labiis ſuis in conſpectu Dei*.

40. Nam quod maledicit diei, di- Job. 3. 3.
C cens: *Pereat dies illa in qua natus ſum*; Ibidem 8.
& infra: *Et maledicat ei is qui maledixit diem illam, qui habet magnum cetum opprimere*, ad prophetiam pertinet; eo quod diabolum tamquam procelloſi ſæculi iſtius cetum dominus noſter Jeſus Chriſtus oppreſſit: & generationis ſuæ carnalis diem perire deſiderat; ut dies ejus in regeneratione numeretur. Pereat, inquit, dies ſæcularis, ut dies
D ſpiritalis oriatur. Ergo in tentatione ſanctus Job myſteria loquebatur; qui enim vincebat ſæculum, Chriſtum videbat.

41. Nos igitur non timeamus tenta- 2. Cor. 12. 10.
tiones, ſed magis tentationibus gloriemur, dicentes: Cum infirmamur, tunc potentes ſumus; tunc enim nectitur corona juſtitiæ. Sed illa Paulo fortaſſis accommoda: nos autem quia plures
E coronæ ſunt, quamcumque ſperare debemus. In ſæculo laurus corona eſt, * corona eſt ſcutum. At vero tibi *
propoſita eſt corona deliciarum: *Corona* Prov. 4. 9.
enim deliciarum obumbrabit te. Et alibi: *Scuto bonæ voluntatis ſuæ circumdabit te*. Pſ. 5. 13. Pſ. 8. 6.
Gloria quoque & honore quem dilexit Dominus, coronavit. Ergo qui vult coronam dare, tentationes ſuggerit. Et ſi quando tentaberis, cognoſce quia
F paratur corona. Tolle martyrum certamina, tuliſti coronas: tolle cruciatus, tuliſti beatitudines.

42. Non-

* Quidam interpretes in Pſal. 5. ℣. 13. tradunt poſt D. Thomam in more antiquis fuiſſe, ut in curru victores ſcuto capiti ſuperpoſito coronarentur, antequam coronarum uſus inoleviſſet. Sed cum rara hujus rei exſtent veſtigia, quomodo ſcutum corona dicatur, multis hæret aqua. Et certe Hieronymus in eumdem locum diſerte, *apud ſæculum*, inquit, *aliud eſt ſcutum, aliud corona*. Unde cum ipſe tum alii poſt Origenem ad ſpiritalem ſenſum confugiunt. Ambroſius tamen non ſolum hoc loco, ſed & lib. 3. Hexaem. cap. 14. num. 60. ſcutum coronis, hoc eſt, victoriæ præmiis, annumerat. Illic enim poſteaquam vitis folium ſcuti ſimilitudine deſcripſit, ſubdit deinde: *Etenim bravii ſpeciem videtur effingere . . . . innaſcitur ſpecies & prærogativa victoriæ. Secum igitur habet bravium ſuum quo & munimen ſibi præbetur* &c. Et huc etiam facit, quod in eumdem citati Pſalmi verſum dicit Caſſiodorus, *Clypeus impoſitus capiti corona eſt, aptatus cordi defenſio*. Nec forte aliam ob cauſam ſcuta in columna Trajani coronis inſignita viſuntur, licet hujus rei rationem nonnihil diverſam reddat Lipſius in Anl. ad lib. de Magn. Rom.

42. Nonne tentatio Joſeph virtutis eſt conſecratio? Nonne injuria carceris corona eſt caſtitatis? Quemadmodum regni in Ægypto conſortium potuiſſet adipiſci, niſi venditus fuiſſet a fratribus? Quod Dei factum arbitrio, ut juſtus probaretur, ipſe monſtravit,
Gen.50.20. dicens: *Quemadmodum fieret in hodierno, ut paſceretur populus multus?* Non debemus igitur tentationes ſæculi pro malis timere, quibus bona præmia comparantur: ſed magis rogare contemplatione conditionis humanæ; ut eas tentationes ſubeamus, quas ferre poſſimus.

℣. 14. *Et regreſſus eſt Jeſus in virtute Spiritus, in Galilæam.*

43. Completur hoc loco prophetia
Eſai. 9. 1. & 2. Eſaiæ dicentis: *Regio Zabulon, & terra Nephtalim, & ceteri paraliam inhabitantes, & qui ſecus maritima, & trans Jordanem Galileæ gentium, populus qui ſedebat in umbra mortis, lucem viderunt magnam.* Quis eſt enim lux magna, niſi Chriſtus qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum?

℣. 17. 44. Deinde librum accepit, ut oſtenderet ſe ipſum eſſe qui locutus eſt in prophetis: & removeret ſacrilegia perfidorum, qui alium Deum dicunt veteris Teſtamenti, alium novi: vel qui initium Chriſti dicunt eſſe de virgine: quomodo enim cœpit ex virgine, qui ante virginem loquebatur?

℣. 18. *Spiritus Domini ſuper me.*

45. Vides Trinitatem coæternam atque perfectam. Ipſum loquitur Scriptura Jeſum Deum hominemque, in utroque perfectum: Deum loquitur & Patrem, & Spiritum ſanctum. Spiritus enim ſanctus cooperator oſtenditur, quando corporali ſpecie ſicut columba deſcendit in Chriſtum; cum Dei Filius baptizaretur in fluvio, Pater loqueretur e cælo. Quod igitur majus quærimus teſtimonium, quam quod ſe fuiſſe qui loquutus eſt in prophetis, propria voce ſignavit? Ungitur oleo ſpiritali, & virtute cæleſti; ut paupertatem conditionis humanæ theſauro reſurrectionis rigaret æterno, captivitatem mentis averteret, cæcitatem illuminaret animorum, annum Domini perpetuis diffuſum temporibus prædicaret, qui redire in orbem laboris neſciat, continuationem fructus hominibus & quietis indulgeat. Atque ille A ita ad omnia ſe entvavit obſequia, ut ne lectoris quidem adſpernaretur officium: nos vero impii, qui divinitatis fidem miraculis operum colligendam contemplatione corporis negabamus.

Amen dico vobis quod nemo propheta acceptus eſt in patria ſua. ℣. 24.

46. Non mediocriter invidia proditur, quæ civicæ caritatis oblita, in B acerba odia cauſas amoris inflectit. Simul hoc exemplo pariter & oraculo declaratur quod fruſtra opem miſericordiæ cæleſtis exſpectes, ſi alienæ fructibus virtutis invideas; adſpernator enim Dominus invidorum eſt, & ab iis qui divina beneficia in aliis perſequuntur, miracula ſuæ poteſtatis avertit. Dominicæ quippe carnis actus divinitatis exemplum eſt: & inviſibilia nobis ejus per ea quæ ſunt viſibilia demonſtrantur.

C 47. Non otioſe itaque ſalvator excuſat quod nulla in patria ſua miracula virtutis operatus ſit; ne fortaſſis aliquis viliorem patriæ nobis eſſe debere putaret affectum. Neque enim cives poterat non amare, qui amaret omnes: ſed ipſi ſe caritate patriæ, qui invident, abdicarunt; *Caritas* enim *non æmulatur . . . . non inflatur.* Nec tamen 1. Cor. 13. 4. exſors beneficiorum patria divinorum eſt. Quod enim majus miraculum, quam quod * in ea natus eſt Chriſtus? D Videte igitur quid mali invidia adferat. Indigna propter invidiam patria judicatur, in qua civis operetur, quæ digna fuit in qua Dei Filius naſceretur.

In veritate dico vobis: Multæ viduæ fuerunt in diebus Eliæ. ℣. 25.

E 48. Non quia Eliæ dies fuerunt, ſed in quibus Elias operatus eſt: aut quia dies faciebat illis, qui in ejus operibus lucem videbant gratiæ ſpiritalis, & convertebantur ad Dominum. Et ideo aperiebatur cælum videntibus æterna & divina myſteria: claudebatur quando fames erat; quia nulla erat cognoſcendæ divinitatis ubertas. Sed F de hoc plenius ſcripſimus, cum de Viduis ſcriberemus. Lib. de Viduis.

Et multi leproſi erant in Judæa temporibus Eliſei prophetæ: & nemo eorum mundatus eſt, niſi Naaman Syrus. ℣. 27.

49. Evi-

* Quod Chriſtus de patria in qua educatus fuerat, dicit, id etiam ad partem quæ ipſum naſcentem ſuſceperat, extendit Ambroſius. Nec ſane injuria, quando illic etiam nullum a Chriſto miraculum legamus perpetratum.

49. Evidenter hic ſermo nos Domini ſalutaris informat, & ad ſtudium venerandæ divinitatis hortatur, quod nemo ſanatus oſtenditur, & maculoſi morbo corporis abſolutus, niſi qui religioſo officio ſtuduit ſanitati. NON ENIM dormientibus divina beneficia ſed obſervantibus deferuntur. Et bene ap o comparationis exemplo arrogantia civium retunditur invidorum, Domi-
4 Reg. 5. 14. nicumque factum Scripturis docetur B veteribus convenire; quod in libris quoque Regnorum legimus gentilem virum Naaman prophetico oraculo lepræ maculis abſolutum, cum plurimos Judæorum lepra corporis pariter & mentis abſumeret. Siquidem quatuor illos qui cogente fame, in caſtra regis
4. Reg. 7. 3. Syriæ primi tetenderunt, tradit hiſtoria fuiſſe leproſos. Cur igitur non curabat fratres, non curabat cives, non C ſanabat Propheta conſortes; cum ſanaret alienos, ſanaret eos qui obſervantiam Legis, & religionis conſortium non habebant: niſi quia voluntatis eſt medicina, non gentis; & divinum munus votis eligitur, non naturæ jure defertur? Diſce, chriſtiane, rogare quod cupias impetrare: faſtidioſos viros cæleſtium profectus munerum non ſequuntur.

D 50. Sed qnamvis ſimplex expoſitio moralem informet affectum; gratia tamen non eſt occulta myſterii. Etenim cum poſteriora a ſuperioribus deriventur, tum etiam ſuperiora poſterioribus
Lib. de Viduis. adſtruuntur. Diximus enim in libro alio, in vidua illa ad quam Elias directus eſt, typum Eccleſiæ præmiſſum.
a [a] Populus Eccleſiam congruit, ut ſequatur. Populus ille ex alienigenis congregatus, populus ille ante lepro- E ſus, populus ille ante maculoſus prius quam myſtico baptizaretur in flumine, idem poſt ſacramenta baptiſmatis maculis corporis & mentis ablutus, jam non lepra, ſed immaculata virgo cœpit eſſe ſine ruga. Merito ergo magnus Naaman in conſpectu Domini ſui, & admirabilis facie deſcribitur; quoniam in ejus typo ſalus futura gentibus deelaratur,
b [b] qui ſolutæ conſilio F
4. Reg. 5. 2. puellæ, quæ fractis viribus civium, in hoſtilem eaptiva venerat poteſtatem, a Propheta ſalutem ſperare commonitus, non terreni regis imperio, ſed A divinæ miſericordiæ liberalitate ſanatur.

51. Cur myſtico numero mergere jubetur? Cur Jordanis fluvius eligitur? *Nunne boni*, inquit, *Abana & Pharphar* Ibidem 12.
fluvii Damaſci præ Jordane? Sed iratus hos prætulit, Jordanem meditatus elegit; neſcit enim ira myſterium, fides novit. Diſce baptiſmatis gratiam ſalutaris: qui leproſus merſerat, fidelis B emerſit. Diſce ſpiritalia ſacramenta ſignari: corporis remedium petitur, mentis adquiritur. Abluitur caro, affectus abluitur. Non enim magis corporis quam mentis lepram video fuiſſe mundatam; quando poſt baptiſmum, veteris erroris colluvione deterſa, negat ſe diis alienis hoſtias, quas ſpoponderat Domino, litaturum.

52. Diſce etiam congruæ præcepta Ibidem 16.
C virtutis: probavit fidem, qui præmia recuſavit. Diſce utroque dictorum factorumque magiſterio quid ſequaris. Habes Domini præceptum, vatis ex- Matt. 10. 8.
emplum, gratis accipere, gratis dare: nec vendere miniſterium, ſed offerre. Non enim pretio taxatur Dei gratia, nec in ſacramentis lucrum quæritur, ſed obſequium ſacerdotis.

53. Non tamen ſatis eſt ſi lucrum D ipſe non quæras: familiæ quoque tuæ cohibendæ ſunt manus: nec hoc ſolum expoſcimus, ut te ſolum caſtum immaculatumque cuſtodias. Non enim dixit Apoſtolus, te ſolum: ſed, *Te* 1. Tim. 5. 22
ipſum caſtum cuſtodi. Quæritur ergo non ſolum tua ab hujuſmodi nundinis, ſed etiam domus tuæ caſtitas: *Oportet* enim 1. Tim. 3. 2. 4. & 5.
irreprehenſibilem eſſe ſacerdotem .... ſuæ domui bene propoſitum, filios habentem ſubditos, cum omni caſtitate. Si quis autem E *domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit?* Inſtrue ergo familiam tuam, hortare, cuſtodi: & ſi te fefellerit ſervulus (humanam enim non excipio facultatem) prophetico deprehenſus repudietur exemplo. Cito 1. q. 2. cap. Cito.
turpem ſequitur lepra mercedem, & pecunia corpus animumque male quæſita commaculat. *Accepiſti*, inquit, 4. Reg. 5. 26 & 27.
pecuniam, & poſſidebis ex ea agrum, & vineam, & olivеta, & greges: [c] *& lepra* c
F *Naaman applicabit ſe in te, & ſemini tuo uſque in æternum*. Vides quia facto auctoris ſucceſſio damnatur heredis. INEXPIABILIS EST enim venditi culpa myſte-

a Edit. omnes cum mſſ. quatuor infimæ ætatis: *Populus Eccleſiam congregavit*. Alii magno numero ... *congruit*. Melius. Non enim populus Eccleſiam congregaſſe recte dici poteſt, cum ea populo congregata ſit Eccleſia. Sed *Populus Eccleſiam congruit, ut ſequatur*, ſenſum expeditum præferet, ſi trajectis verbis ita explices, *congruit ut populus Eccleſiam ſequatur*.

b Rom edit. ſola: *qui ſanata conſilio puellæ*. Vet. edit. ac mſſ. undecim: *qui ſacrata* &c. Optime vero codices Corb. Mich. & alii ſex probatiores: *qui ſolutæ* &c. id eſt nullis conjugii vinculis adſtrictæ: vel ſi mavis, paternarum cæremoniarum jugo liberæ. Quo utroque nomine Eccleſiæ poteſt figuram ac ſimilitudinem præ ſe ferre.

c Ita manu exarati codices magno conſenſu. Edit. autem omnes: *Et lepra Naaman adhærebit tibi* &c.

A myſterii, & gratiæ vindicta cæleſtis
Deut. 23.3. tranſit ad poſteros. Deoique Moabitæ
& ceteri non intrabunt io Eccieſiam
Dei uſque ad tertiam & quartam ge-
nerationem: tamdiu videlicet (ut ſim-
plicius ioterpretemur) donec culpam
auctnrum multiplicis ſucceſſio genera-
tionis aboleret.

54. Sed cum illi qui in Deum ido-
lolatriæ errore deiiqueruot, in quartam
generationem videantur eſſe multati:
B profecto durior videtur eſſe ſententia,
qua Giezi ſemen uſque io æternum
pro cupiditare habeodi, prophetica
auctoritate damnatur, præſertim cum
dominus noſter Jeſus Chriſtus per la-
vacri regeoerationem omnibus remiſſio-
nem dederit peccatorum; niſi ut vitio-
rum magis quam generis ſemen iotel-
ligas. Sicut enim qui fiiii promiſſionis
ſunt, æſtimantur in ſemeo bonum: ita
etiam qui filii erroris ſunt, æſtimantur
in ſemeo malum. Nam & Judæi ex
C patre diaboln, non utique carnis ſuc-
ceſſiooe, ſed criminis. Ergo omnes
cupidi, omnes avari Giezi lepram cum
divitiis ſuis poſſident: & male quæſita
mercede, non tam patrimonium facul-
tatum, quam theſaurum criminum coo-
gregarunt æteroo ſuppiicio, & brevi
fructu. Nam cum divitiæ ſint caducæ,
pœna perpetua eſt; quia neque avarus,
neque ebrioſus, neque idolis ſerviens
regnum Dei poſſidebit.

℣. 28. *Et repleti ſunt ira omnes in Synagoga,* D
hæc audientes: & ſurrexerunt, & ejecerunt
℣. 29. *illum extra civitatem.*

55. Sacrilegia Judæorum, quæ mul-
to ante Dominus prænun·iaverat per
prophetam, & pſalmi verſiculo decla-
raverat quæ paſſurus eſſet io corpore
Pſ. 34. 12. conſtitutus, dicens: *Retribuebant mihi*
E *mala pro bonis*, in Evangelio docet eſſe
completa. Nam cum ipſe per populos
beneficia diffunderet, illi injurias irro-
gabant. Nec mirum ſi perdiderunt ſa-
lutem, qui ejecerunt de ſuis finibus
Salvatorem: moralis eoim Dominus;
& qui docuerat exemplo ſui apoſtolos
ſuos omnibus omaia fieri, nec volen-
tes repudiat, nec iovitos alligat, nec
F ejicientibus reiuctatur, nec rogantibus
Luc. 8. 37. deeſt. Sic Geraſeoos alibi cum virtutes
ejus ſuſtinere non poſſent, quaſi infir-
mos & ingratos reliquit.

56. Simul intellige non ex neceſſi-
tate fuiſſe, ſed voluntariam cnrporis
paſſionem: nec captum a Judæis, ſed
a ſe ipſo oblatum. Etenim quaodo
vult capitur, quando vult elabitur,
quando vult ſuſpenditur, quando vult
non tenetur. Et hic in ſupercilium
montis præcipitandus adſcenderat: &
ecce per medium illorum, mutata ſu-
bito vel obſtupefacta furentium mente,
deſceodit; nondum enim hnra veoerat
paſſioois. Quin-etiam malebat adhuc
Judæos ſanare quam perdere; ut ineffi-
caci ſuroris exitu deſinerent velle, quod
implere ono poſſent. Vides igitur &
hic divinitatis eſſe [a] quod operatus eſt, a
& illic voiunratis eſſe quod captus eſt.
Nam quemadmodum a paucis teneri
potuit, qui a populo noo tenetur? Sed
noluit ſacrilegium eſſe multorum; ut
io auctores culpæ crucis invidiam re-
torqueret, atque a paucis quidem affi-
geretur, ſed pro toto orbe morere-
tur.

Et in Synagoga erat homo habens ſpiri- ℣. 33.
tum immundum. Et infra: *Surgens autem* ℣. 38.
de Synagoga intravit in domum Simonis &
Andreæ. Socrus autem Simonis tenebatur
magnis febribus.

57. Vide clementiam domini Salva-
toris: nec indignatione commotus, nec
ſcelere offenſus, nec iojuria violatus
Judæam deſerit: quin etiam immemor
injuriæ, memor eiementiæ, nunc do-
ceodo, nuoc iiberando, nunc ſanando,
ioſidæ plebis corda demulcet. Et bene
ſanctus Lucas virum ab ſpiritu nequi-
tiæ liberatum ante præmiſit, & ſub-
ſtituit feminæ ſaoitatem. Utrumque
enim ſexum Dominus curaturus adve-
nerat: & prior ſanari debuit, qui prior
creatus eſt; nec prætermitti illa quæ
mobilitate magis animi, quam pravi-
tate peccaverat.

58. Sabbato medicinæ Dominicæ ℣. 31.
opera cœpta ſignificat; ut inde nnva
cœperit, ubi vetus ante deſivit: nec
ſub Lege eſſe Dei Filium, ſed ſupra
Legem in ipſo principio deſignaret: nec
ſoivi Legem, ſed impleri. Neque enim
per Legem, ſed Verbo factus eſt mun-
dus, ſicut legimus: *Verbo Domini cæli fir-* Pſ. 32. 6.
mati ſunt. Non ſolvitur ergo Lex, ſed
impletur; ut fiat renovatio hominis jam
labentis. Unde & Apoſtolus ait: *Ex-* Epheſ. 4. 22 & 24.
ſpoliantes vos veterem hominem .... induite Coloſſ. 3. 9. & 10.
novum qui ſecundum Chriſtum creatus eſt.
Et bene ſabbato cœpit; ut ipſum ſe
oſtenderet creatorem, qui opera ope-
ribus intexeret, & proſequeretur opus
quod ipſe jam cœperat: ut ſi domum

a Omnes edit. *quod non captus eſt*. Omnes mſſ. *quod operatus eſt*: nempe mutationem in mente furentium.

faber renovare diſponat, non a funda-
menris, ſed a culminibus incipit ſol-
vere vetuſtatem. Itaque ibi prius ma-
num admovet, ubi ante deſierat.

59. Deinde a minoribus incipit,
ut ad majora perveniat. Liberare a
dæmone & homines, ſed in ver-
bo Dei poſſunt: reſurrectionem mor-
tuis imperare divinæ ſolius eſt pote-
ſtatis.

60. Nec quemquam movere debet,
v. 34. quod Jeſu Nazareni nomen in hoc li-
bro diabolus dixiſſe primus inducitur.
Luc. 1. 31. Nec enim ab eo Chriſtus nomen ac-
cepit, quod de cælo Angelus ad Vir-
ginem detulit. Eſt enim hujus impu-
dentiæ, ut inter homines aliquid pri-
mus uſurpet, & ad homines quaſi
novum deferat, quo terrorem ſuæ
poteſtatis incutiat. Denique & in Ge-
neſi primus Deum homini nuncupa-
Gen. 3. 1. vit; ſic enim habes: *Et dixit ſerpens
mulieri: Quid utique dixit Deus ne edatis
ab omni ligno?* Uterque igitur deceptus
a diabolo eſt, ſanatus a Chriſto.

61. Sequere cetera, & Evangelicæ
lectionis diſce myſteria, atque in duo-
rum ſanitate publice ſacramentum ſa-
1. Cor. 15. 22. lutis agnoſce. *Sicut* enim *in Adam o-
mnes moriuntur: ita & in Chriſto omnes vi-
vificabuntur*. Quis eſt ille qui in Syna-
goga ſpiritum dæmonii habebat im-
mundum, niſi populus Judæorum,
qui quaſi ſerpentinis ſpiris revinctus,
& innodatus diaboli laqueis, ſimula-
tam corporis munditiam interioris men-
tis ſordibus inquinabat? Et bene: *In
ſynagoga homo erat qui ſpiritum immundum
habebat;* quia Spiritum ſanctum amiſe-
rat. Introierat enim diabolus, unde
a Chriſtus exierat. Simul oſtenditur [a]
natura diaboli non improba, opera
iniqua. Nam quem per ſuperiorem
naturam Dominum confitetur, opere
b negat. Et in hoc apparet [b] ejus nequi-
tia, & improbitas Judæorum, quod
ita populo veſanæ cæcitatem mentis
offudit; ut populus neget, quem dæ-
mones confitentur. O pejor magiſtro
diſcipulorum hæreditas! Ille verbo Do-
minum tentat, hi facto: ille dicit,
Luc. 4. Supra 9. *Mitte te:* iſti adoriuntur, ut mit-
tant.

62. Si altiore conſilio iſta penſa-
mus, animi debemus intelligere &
corporis ſanitatem; ut prius animus
qui ſerpentis laborabat inſidiis, abſo-
lutus ſit. Anima enim numquam a
A corpore vinceretur, niſi prius a dia-
bolo tentaretur. Nam cum anima cor-
pus agat, vivificet, & gubernet; quem-
admodum in ejus illecebras captiva
raperetur, niſi & ipſa ſuperioris ali-
cujus poteſtatis vinculis ſtringeretur?
Denique non prius Eva eſurivit, quam
ſerpentis eam verſutia tentavit: & ideo
adverſus ipſum auctorem peccati prius
B debuit medicina ſalutis operari.

63. Fortaſſis etiam in typo mulieris
illius ſocrus Simonis & Andreæ variis
criminum febribus caro noſtra langue-
bat, & diverſarum cupiditatum immo-
dicis æſtuabat illecebris. Nec mino-
rem febrem amoris eſſe dixerim, quam
caloris. Itaque illa animum febris,
hæc corpus inflammat. Febris enim
noſtra avaritia eſt, febris noſtra libido
C eſt; eo quod ignitæ ſint cupiditates.
Unde & Apoſtolus ait: *Si non ſe con-* 1. Cor. 7. 9.
*tinent, nubant; melius eſt enim nubere
quam uri*. Febris noſtra luxuria eſt,
febris noſtra ambitio eſt, febris noſtra
iracundia eſt. Quæ licet corporis vitia
ſint; ignem tamen oſſibus implicant,
mentem, animum, ſenſuſque perten-
tant. Hæc prior diaboli ſollicitatur
arte. Etenim ager bonus, veſtis, mo-
D nile, ſuadela ſerpentis eſt. Honorum
gratia, ſublimitas poteſtatum, epula-
rum ſuavitas, forma meretricis laqueus
eſt diaboli, & quaſi quidam nequitiæ
ſpiritalis illecebroſus afflatus, qui per
carnis illecebram quæ cito feminea
quadam levitate mollitur, animum
quoque de gradu dejicit. Neque enim
formam mulieris animus prius quam
corporis oculus concupiſcit. Denique
E quod non videris, non amabis: ſed
ubi caro concupierit, compatientis
quoque animi conſtantia defatiſcit, &
mens conſortio amoris inflectitur (duo
enim in carne una ſunt) atque ita
mors irrepit ſceleris effectu, tentante
diabolo, carne ſuadente.

64. Vehementior tamen eſt animi,
quam corporis febris: & ideo pro ani-
F mi voluptate corporis febris: & ideo
pro animi voluptate corporis ſalus
plerumque contemnitur, nec a peri-
culis abſtinetur. Unde non alienum
videtur repetere quemadmodum Theo-
timus cum gravi oculorum incommodo
laboraret, & amaret uxorem, inter-
dicta ſibi a medico facultate coeundi,
cupiditati impatiens, atque impetu libi-
dinis raptus, ſe moderari nequiverit.
Sciens

a Mſſ. aliquot, *natura diaboli non improbari*, qui-
dam, *non improbare, opera inique*. Sed potiorem
eſſe aliorum, ac edit. lectionem patet ex iis quæ ſe-
quuntur.

b Edit. Rom. ſola: *ejus nequitia & improbitas*,
quod ita populo Judæorum &c. Vet. edit. cum tribus
omnino mſſ. ut in textu. Ceteri cod. *ejus nequitia
improbitas Judæorum* &c. Non ita male, ſi *nequitia*,
ſumatur in ſexto caſu, pro *per nequitiam*.

Sciens enim prudenſque quod eſſet oculos amiſſurus, priuſquam conveniret uxori, in ipſo æſtu ferventis cupiditatis, & conſuetudinis apparatu: Vale, inquit, amicum lumen. Sic febre libido flagrantior eſt, graviuſque præcipitat & inflammat.

65. Sed ubi quis reſipuerit a furore, tunc conſcientiæ interioris aperitur viſus, factique pœnitentia ſuccedit, & pudenda ſui unuſquiſque facinoris conſcientia erubeſcit. Tunc Deus timetur, & peccator ſe cupit celare, ſed non poteſt: tunc caro arguitur, diabolus accuſatur: hæc quaſi lena vitiorum, ille quaſi auctor erroris. Pateſcit deformitas; nudum eſt enim Deo omne ſecretum, nec illius ficus foliis, hoc eſt, tegmine corporali, vel jactantia ſæculari flagitiorum ſecreta velantur. Et unuſquiſque divinum peccati conſcia formidat mente judicium dicens: Qui ſuper me montes cadent: in quibus me abſcondam ſciſſuris petrarum, cum venerit confringere terram? Tunc tribulos & ſpinas animo caro, hoc eſt, curarum morſus ſollicitudinumque generat, æſtuſque, quos ſibi per concupiſcentiam carnis animus ipſe circumdedit. Etenim quaſi clavis quibuſdam ſuffigitur anima corporeis voluptatibus: & cum ſemel adhæſerit cupiditatibus demerſa terrenis, difficile in altum poteſt unde deſcendit, ſine Dei favore revolare. Actuum enim ſuorum vincta laqueis, & deliciarum ſæcularium illecebris obnoxia jam tenetur.

66. Hunc ergo Adam, hanc Evam Dominus liberaturus advenit: quorum alter ad imaginem Dei factus, altera virtutem ſui accipiens viri, quamdiu fuit ſubdita fortiori, unam gerebant in uno ſpiritu Deo placitam voluntatem: & in paradiſo Dei poſiti, vitæ cæleſtis operabantur alimoniam. Poſtea vero quam caro ſuadere diverſum, [a] & legem cœpit propriam non tenere, paradiſi exſules facti, in hunc inferiorem demerſumque locum peccati merito reciderunt. Nec quiſquam putet incongruum eſſe, ſi Adam atque Eva in typo animæ & corporis æſtimentur; cum in typo Eccleſiæ æſtimentur & Chriſti. Nam cum duo eſſe in carne una Apoſtolus diceret, adjecit: *Sacramentum*, inquit, *hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia*. (Ephes. 5. 32) In quo ergo ſuperni Dei, in eo multo magis animi noſtri poteſt eſſe myſterium.

A 67. Sed hæret, ſuffixus eſt, captus eſt, & corporeis ſuccenſus febribus, compaſſione carnis ægreſcit. Quærendus eſt medicus. Sed quis iſte tantus eſt, qui ſauciæ mentis medeatur ulceribus? Quis tantus eſt homo, qui poſſit aliis ſubvenire, cum ipſe ſibi non poſſit? Quis aliis poſſit vitam reddere, cum ipſe mortem non poſſit evadere? Omnes enim in Adam mor- B tui; quia *Per unum hominem in hunc mundum peccatum introivit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertranſivit, in quo omnes peccaverunt*. (1. Cor. 15. 12) Illius igitur culpa mors omnium eſt. (Aug. lib. 1. cont. Jul. Pelag. c. 3.) Denique miſſi ſunt ſancti, miſſi ſunt & prophetæ, qui oracula divina loquerentur; nec quidquam promovere potuerunt. Quæramus ergo aliquem de C Angelis aut Archangelis medicum. Sed quemadmodum mihi poſſunt præſidium ferre, ne peccem; cum ipſe Archangelus a peccato non potuerit abſtinere? Quemadmodum ad paradiſum Angelus revocare me poterit; cum ipſe ſatanas & angeli ſui ſedem quam acceperunt, ſervare non poſſint?

Aſcendens autem in unam navim, quæ D *erat Simonis, rogavit ut inducerent a terra aliquantulum.* (Cap. 5. v. 3.)

68. Ubi Dominus multis impertivit varia genera ſanitatum, nec tempore, nec loco cœpit ab ſtudio ſanandi turba cohiberi. Veſper incubuit, ſequebantur: ſtagnum occurrit, urgebant. Et ideo adſcendit in Petri navim. Hæc eſt illa navis quæ adhuc ſecundum Matthæum fluctuat, (Matt. 8. 24.) E ſecundum Lucam repletur piſcibus; ut & principia Eccleſiæ fluctuantis, & poſteriora exuberantis agnoſcas; piſces enim ſunt, qui hanc enavigant vitam. Ibi adhuc diſcipulis Chriſtus dormit, hic præcipit. Dormit enim trepidis, perfectis vigilat. Sed quemadmodum dormiat Chriſtus, audiſti dicentem in Propheta: *Ego dormivi, & cor meum vigilat*. (Cant. 5. 2.)

F 69. Et ſanctus Matthæus recte non (Matt. 8. 26.) prætermittendum putavit æternæ indicium poteſtatis, ubi imperat ventis. Non eſt enim humana doctrina, ſicut audiſtis Judæos dicere, verbo imperat ſpiritibus: ſed cæleſtis majeſtatis inſigne. Quod turbatum ſedatur mare, (Luc. 4. 36.) & divinæ vocis imperio obſequuntur elementa, atque inſenſibilia ſenſum accipiunt obſequendi; divinæ myſterium gratiæ revelatur. Quod fluctus mi-

a Edit. Am. atque Era cum mſſ. tribus, *legem cœpit propriam non timere*. Gill. cum duobus mſſ. *legem cœpit primam*, Rom. ſola: *prima non timere*. Denique mſſ. undecim, in quibus Corb. & alii melioris notæ, ut in textu.

mitefcunt ſæculi; verbo immundus ſpiritus conquieſcit; non alterum altero refellitur, ſed utrumque celebratur. Habes miraculum in elementis, habes documentum in myſteriis.

70. Ergo quia ſanctus Matthæus illa prælibaverat, ſanctus Lucas eam ſibi navim, in qua Petrus piſcaretur, elegit. Non turbatur iſta quæ Petrum habet, turbatur illa quæ Judam habet. Etſi multa illic diſcipulorum merita navigabant; tamen eam adhuc perfidia proditoris agitabat. In utraque Petrus: ſed qui ſuis meritis firmus eſt, turbatur alienis. Caveamus igitur perfidum, caveamus proditorem; ne per unum plurimi fluctuemus. Ergo non turbatur hæc navis in qua prudentia navigat, abeſt perfidia, fides ſpirat. Quemadmodum enim turbari poterat, cui præerat is, in quo Eccleſiæ firmamentum eſt? Illic ergo turbatio, ubi modica fides: hic ſecuritas, ubi perfecta dilectio.

14 quæſt. cap. Non turbatur.

71. Denique etſi aliis imperatur ut laxent retia ſua; ſoli tamen Petro dicitur: *Duc in altum*, hoc eſt, in profundum diſputationum. Quid enim tam altum, quam altitudinem divitiarum videre, ſcire Dei Filium, & profeſſionem divinæ generationis adſumere? Quam licet mens non queat humana plenæ rationis inveſtigatione comprehendere; fidei tamen plenitudo complectitur. Nam etſi non licet mihi ſcire quemadmodum natus ſit; non licet tamen neſcire quod natus ſit. Seriem generationis ignoro, [a] ſed auctoritatem generationis agnoſco. Non interfuimus cum a Patre Dei Filius naſceretur: ſed interfuimus cum a Patre Dei Filius diceretur. Si Deo non credimus, cui credimus? Omnia enim quæ credimus, vel viſu credimus, vel auditu: viſus ſæpe fallitur, auditus in fide eſt. An adſerentis perſona diſcutitur? Si viri boni dicerent, nefas putaremus non credere: Deus adſerit, probat Filius, refugiens ſol fatetur, tremens terra teſtatur. In hoc altum diſputationis Eccleſia a Petro ducitur; ut videat hinc reſurgentem Dei Filium, inde Spiritum ſanctum profluentem.

v. 4.

Ibidem.

72. Quæ ſunt autem apoſtolorum quæ laxari jubentur retia, niſi verborum complexiones, & quaſi quidam orationis ſinus, & diſputationum receſſus qui eos quos cœperint, non amittant? Et bene apoſtolica inſtrumenta piſcandi retia ſunt, quæ non captos perimunt, ſed reſervant, & de profundo ad lumen extrahunt: fluctuantes de infirmis ad ſupernas traducunt.

73. Eſt & aliud apoſtolicum piſcandi genus, quo genere ſolum Petrum piſcari Dominus jubet dicens: *Mitte hamum, & eum piſcem qui primus adſcenderit, tolle*. Magnum quidem eſt & ſpiritale documentum, quod chriſtiani viri ſublimioribus poteſtatibus docentur debere eſſe ſubjecti; ne quis conſtitutionem regis terreni putet eſſe ſolvendam. Si enim cenſum Dei Filius ſolvit, quis tu tantus es, qui non putes eſſe ſolvendum? Et ille cenſum ſolvit qui nihil poſſidebat: tu autem qui ſæculi ſequeris lucrum, cur ſæculi obſequium non recognoſcas? Cur te ſupra ſæculum quadam animi arrogantia feres, cum ſæculo ſis miſera cupiditate ſubjectus.

14. q. 1. c. Eſt aliud. Matth. 17. 26. 11. q. 1. c. Magnum quidem.

74. Penditur igitur didrachma, quod erat [b] pretium noſtræ redemtionis & corporis, in Lege promiſſum, in Evangelio perſolutum, non otioſe in ore piſcis inventum: *Ex ore enim tuo juſtificaberis*. Etenim pretium immortalitatis eſt nobis noſtra confeſſio; quia ſicut ſcriptum eſt: *Ore confeſſio fit ad ſalutem*.

Matth. 12. 37. Rom. 10. 10.

75. Et fortaſſe primus hic piſcis primus eſt martyr, in ore habens didrachma, hoc eſt, pretium cenſus. Didrachma noſtrum Chriſtus eſt. Habebat igitur primus ille martyr, Stephanus ſcilicet, in ore theſaurum, cum Chriſtum in paſſione loqueretur. Sed revertamur ad propoſitum locum, & diſcamus apoſtolicam humilitatem.

Præceptor, inquit, per totam noctem laborantes nihil cepimus: ſed in verbo tuo laxabo retia. *v. 5.*

76. Et ego, Domine, ſcio quia nox mihi eſt, quando non imperas. Nemo adhuc nomen ſuum dedit, [c] adhuc noctem habeo. Miſi jaculum vocis

a Sic vet. edit. ac plures mſſ. Rom. autem edit. cum mſſ. aliquot, *ſed auctorem generationis agnoſco*.

b Rom. edit. *pretium redemtionis noſtræ animæ, & corporis*. Sed in cunctis aliis, atque mſſ. deeſt, *animæ*: quæ vox omnino neceſſaria non videtur, cum *noſtra redemtio* idem ſit ac *redemtio animæ noſtræ*. Namque hominem in anima potiſſimum conſiſtere paſſim teſtatur Ambroſius.

c Eadem edit. ſola, *adhuc per noctem laboro*. Quod autem addit S. Præſul jaculum (eſt id retis genus a jaciendo dictum) abs ſe per epiphania feſta miſſum fuiſſe, indicat inſtitiſſe ſe non baptiſaris, ut nomen in album catechumenorum referri poſtularent. Et hinc non male conjicias illos bis nomen ſuum dediſſe. 1. cum catechumeni fierent. 2. & ſolemnius cum inter competentes deſcriberentur ut alibi jam notavimus. Inde etiam rurſus colligere eſt hunc ſermonem circiter ſacræ quadrageſimæ initia eſſe pronuntiatum.

vocis per Epiphania, & adhuc nihil cepi. Miſi per diem, exſpecto ut jubeas: in verbo tuo laxabo retia. O vacua præſumtio, o humilitas fructuoſa! Qui nihil antea ceperant, magnam in verbo Domini concludunt piſcium multitudinem. Non hoc humanæ facundiæ opus, ſed ſupernæ vocationis eſt munus. Cedunt diſputationes hominum: fide ſua plebs credit.

v. 6. & 7. 77. Rumpuntur retia, nec labitur piſcis. Vocantur ad adjumentum ſocii, qui erant in alia navi. Quæ eſt illa alia navis, niſi forte Judæa, ex qua Johannes & Jacobus eliguntur?

Pſ. 113. 2. *Facta eſt*, enim *Judea ſanctificatio ejus*. Hi igitur de Synagoga ad navem Petri, hoc eſt, ad Eccleſiam convenerunt; ut implerent ambas naviculas. Omnes enim in nomine Jeſu genuflectunt, ſive Judæus, ſive Græcus:

Coloſſ. 3. 11. *Omnia & in omnibus Chriſtus*. Sed mihi cumulus iſte ſuſpectus eſt, ne plenitudine ſui naves pene mergantur; oportet enim & hæreſes eſſe, ut probentur boni.

78. Poſſumus tamen & aliam Eccleſiam intelligere, navem alterius; ab una enim plures Eccleſiæ derivantur. Ecce alia ſollicitudo Petri, cui ſua jam præda ſuſpecta eſt. Sed novit perfectus quemadmodum ſervare poſſit reconditos, qui ſcit quemadmodum capere poſſit diſperſos. Quos in verbo capit, [a] Verbo credit: negat ſuam prædam, negat ſuum munus.

Exi, inquit, *a me, Domine; quia homo peccator ſum*. v. 8.

79. Admirabatur enim dona divina: & quo plus meruerat, hoc præſumebat minus. Dic & tu: *Exi a me, Domine; quia homo peccator ſum*; ut reſpondeat tibi Dominus: [b] *Noli timere*. Indulgenti Domino peccatum fatere. Noli timere etiam quæ tua ſunt Domino deferre; quia quæ ſua ſunt nobis ille conceſſit. Neſcit invidere, neſcit eripere, neſcit auferre. Vides quam bonus Dominus, qui tantum tribuit hominibus; ut vivificandi habeant poteſtatem.

a Rom. edit. *Verbo reddit*. Haud abſurdus ſenſus. Attamen non male etiam aliæ ac mſſ. *Verbo credit*, quidam mſſ. *credidit*; idem enim eſt ac *Verbo ejuſque præſidio committit*.

b Ita edit. Amerb. cum mſſ. fere omnibus: in quorum tamen nonnullis ſcribitur . . . . *peccatum fateri*. Et hoc in cauſa fuit cur Era. & ſeq. edit. interpunctionem immutarent hoc modo. *Noli timere indulgenti Domino peccatum fateri*: quod minus belle quadrat cum ſuperioribus.

Digitized by Google

LIBER
QUINTUS.

v. 12. *ET factum eſt cum eſſet in una civitatum, ecce vir plenus lepra, procidens in faciem, rogavit eum dicens: Domine, ſi vis, potes me mundare. Et*
v. 13. *extendens manum ſuam, tetigit illum, dicens: Volo, mundare.*

1. Bene ubi leproſus mundatur, certus non exprimitur locus; ut oſtendatur non unum populum ſpecialis alicujus civitatis, ſed omnium populos fuiſſe ſanatos. Bene autem & ſecundum Lucam quarto ſigno, ex quo in
Gen. 1. 14. Capharnaum Dominus venit, iſte ſanatur; nam ſi quartum diem ſole illuminavit, & clariorem ceteris fecit diebus, cum illuceſcerent elementa mundi: & hoc clarius opus æſtimare debe-
Matth. 8. 3. mus. Et ſecundum Matthæum primus hic poſt benedictiones a Domino ſanatus inducitur; ut quia dixerat Domi-
Matth. 5. 17 nus: *Non veni ſolvere Legem, ſed adimplere*; ille qui excludebatur a Lege,
Levit. 13. 3 purgari ſe Domini poteſtate præſumens, non ex Lege, ſed ſupra Legem eſſe gratiam judicaret, quæ leproſi maculam poſſet abluere.

2. Verum ut in Domino poteſtatis auctoritas, ita in illo fidei conſtantia declaratur. Ille in faciem procidit, quod humilitatis eſt & pudoris; ut unuſquiſque de ſuæ vitæ maculis erubeſcat: ſed confeſſionem verecundia non repreſſit. Oſtendit vulnus, remedium poſtulavit: & ipſa religionis & fidei plena confeſſio eſt. *Si vis*, inquit, *potes me mundare*. In voluntate Domini tribuit poteſtatem: de voluntate autem Domini non quaſi pietatis incredulus dubitavit, ſed quaſi colluvionis ſuæ conſcius non præſumſit. Cui morali quadam Dominus ſanctitate reſpondit: *Volo, mundare*.

A *Et continuo lepra ejus diſceſſit ab eo*. v. 13.

3. Nihil enim medium eſt inter opus Dei, atque præceptum; quia in præcepto eſt opus. Denique *dixit, & facta ſunt*. Videtis igitur quod dubitari Pſ. 32. 9.
non poteſt, quia voluntas Dei poteſtas eſt. Si ergo voluntas ejus poteſtas eſt; qui unius voluntatis Trinitatem adſerunt, unius utique adſerunt
B poteſtatis. Itaque ſtatim lepra diſceſſit; ut intelligas medentis affectum, qui veritatem operi addidit.

4. Denique ſecundum Marcum miſeratus eſt eum Dominus: quod pulcre Marc. 1. 41.
eſt poſitum. Et pleraque talia poſuerunt Evangeliſtæ, qui nos in utroque fundare voluerunt, deſcribentes ſigna virtutis ad fidem, exprimentes opera virtutis ad imitationem. Unde & tangit
C non dedignatus, & imperat non diffiſus; hoc enim eſt indicium poteſtatis, quia quaſi habens poteſtatem ſanandi, & jubendi auctoritatem, operandi teſtimonium non refugit. **Volo*, ergo dicit *
propter Photinum, imperat propter Arrium, tangit propter Manichæum.

5. Nec unius tantum lepra curatur, ſed omnium quibus dicitur: *Jam vos* Johan. 15. 3.
mundi eſtis propter ſermonem quem locutus
D *ſum vobis*. Si igitur lepræ medicina verbum eſt: contemtus utique verbi lepra mentis eſt. Sed ne lepra tranſire poſſit in medicum, unuſquiſque Dominicæ humilitatis exemplu jactantiam vitet. Cur enim præcipitur nemini dicere, niſi ut doceret non vulganda noſtra beneficia, ſed premenda; ut non ſolum a mercede abſtineamus pecuniæ, ſed etiam gratiæ? Aut fortaſſe
E etiam illa ſilentii cauſa eſt imperati, quod meliores putabat qui fide magis ſpontanea, quam qui ſperatis beneficiis credidiſſent.

6. Of-

* *Volo . . . . propter Photinum*; Photinus enim etſi Marcelli Ancyrani Arrianis partibus addicti diſcipulus in multis tamen cum Sabellio ſentiebat: hunc autem negaſſe conſtat eamdem in Patre ac Filio poteſtatem reperiri, ut Ambroſius ſupra lib. 4. num. 10. indicavit. Igitur cum in Deo voluntas ac poteſtas unum ſint, apte colligitur Chriſtum oſtendendo voluntatem ſuam ejuſdem efficaciæ eſſe ac Paternam, ſimul oſtendiſſe utriuſque eamdem habendam poteſtatem; proindeque eamdem etiam ſubſtantiam atque omnimodam ſimilitudinem; quod idem Photinus pernegabat. *Imperat propter Arrium*, qui videlicet cum Chriſto divinitatem abjudicaret, eadem opera illum imperandi auctorite ſpoliabat. *Tangit propter Manichæum*; is quippe tangendi facultatem eidem Chriſto adimebat, quando veram ac naturalem carnem ab illo adſumtam inficiabatur.

6. Offerre autem juxta Legem ſe
præcipitur ſacerdoti, non ut alium
deferat: ſed ut ſe ipſum Deo offerat
ſpiritale ſacrificium; ut actus præteriti
colluvione deterſa, per cognitionem
fidei & ſapientiæ diſciplinam placitura
Marc. 9. 49. Deo hoſtia conſecretur: *Omnis* enim
victima ſale ſalietur. Unde & Paulus ait:
Rom. 12. 1. *Obſecro ergo vos, fratres, per miſericordiam
Dei, ut exhibeatis corpora veſtra hoſtiam ac-
ceptabilem, placentem Deo*.

7. Simul illud mirabile, quod eo
ſanavit genere quo fuerat obſecratus.
Si vis, potes me mundare. Volo, inquit,
mundare. Habes voluntatem, habes
Levit. 13. 3. etiam pietatis effectum. *Et extendens
manum, tetigit illum*. Lex tangi leproſos
prohibet: ſed qui Dominus Legis eſt,
non obſequitur Legi, ſed Legem facit.
Non ergo tetigit, quia ſine tactu mun-
dare non poterat: ſed ut probaret quia
ſubjectus non erat Legi, nec conta-
gium timebat, ut homines: ſed quia
contaminari non poterat, qui alios li-
berabat: ſimul e contrario lepra tactu
Domini fugaretur, quæ ſolebat conta-
minare tangentem.

℣. 14. 8. Oſtendere autem ſe ſacerdoti ju-
betur, & offerre pro emundatione ſua;
ut dum offert ſe ſacerdoti, intelligeret
ſacerdos non Legis ordine, ſed Dei
gratia ſupra Legem eſſe curatum: &
dum mundato jubet offerre ſacrificium
ſecundum præceptum Moyſi, oſtende-
ret Dominus quia Legem non ſolveret,
ſed impleret: qui ſecundum Legem
gradiens, ſupra Legem ſanare eos quos
remedia Legis non ſanaverant, videre-
Rom. 7. 14. tur. Et bene addidit. *Sicut præcepit
Moyſes; Lex* enim *ſpiritalis eſt;* ideoque
videtur ſacrificium ſpiritale mandaſſe.

9. Denique addidit: *Ut ſit in teſtimo-
nium hoc vobis*, hoc eſt, ſi Deo creda-
tis, ſi impietatis lepra diſcedat, ſi oc-
cultorum cognitor ſit ſacerdos, ſi puri
teſtis affectus: unde poteſt ille magis
ſacerdos videri quem occulta non lat-
Pſal. 109. 4. eant, cui dicitur; *Tu es ſacerdos in æter-
num ſecundum ordinem Melchiſedech*.

℣. 18. *Et ecce viri portantes in lecto hominem
qui fuerat paralyticus, & quærentes eum
℣. 19. inferre, & ponere ante eum, & non inve-
nientes qua parte illum inferrent præ turba,
adſcenderunt ſuper tectum, & per tegulas
ſubmiſerunt illum in lecto, in medium,
ante Jeſum*.

10. Non otioſa hujus paralytici, nec
anguſta medicina eſt, quando Domi-
nus & oraſſe præmittitur, non utique
propter ſuffragium, ſed propter exem-

A plum; imitandi enim ſpecimen dedit,
non impetrandi ambitum requiſivit.
Et convenientibus ex omni Galilæa,
& Judæa, & Hieruſalem Legis docto-
ribus, inter ceterorum remedia debi-
lium, paralytici iſtius medicina deſcri-
bitur. Primum omnium quod ante
diximus, unuſquiſque æger petendæ
precatores ſalutis debet adhibere, per
B quos noſtræ vitæ compago reſoluta,
actuumque noſtrorum clauda veſtigia
verbi cæleſtis remedio reformentur.
Sint igitur aliqui monitores mentis,
qui animum hominis, quamvis exte-
rioris corporis debilitate torpentem,
ad ſuperiora erigant. Quorum rurſus
adminiculis & adtollere, & humiliare
ſe facilis, ante Jeſum locetur, Domi-
nico videri dignus adſpectu. Humili-
C tatem enim reſpicit Dominus: *Quia* Luc. 1. 48.
reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ.

Quorum fidem, inquit, *ut vidit*. ℣. 20.

11. Magnus Dominus qui aliorum
merito ignoſcit aliis, & dum alios
probat, aliis relaxat errata. Cur apud
te homo collega non valeat, cum apud
D Dominum ſervus & interveniendi me-
ritum, & jus habeat impetrandi? Di-
ſce qui judicas, ignoſcere: diſce qui
æger es, impetrare. Si gravium pec-
catorum diffidis veniam, adhibe pre-
catores, adhibe Eccleſiam quæ pro te
precetur, cujus contemplatione quod
tibi Dominus negare poſſet, ignoſcat.

12. Et quamvis hiſtoriæ fidem non ℣. 21.
E debeamus omittere; ut vere paralytici
iſtius corpus credamus eſſe ſanatum:
cognoſce tamen interioris hominis ſa-
nitatem, cui peccata donantur, quæ
cum Judæi adſerunt a ſolo Domino
poſſe concedi, Deum utique eum con-
fitentur, ſuoque judicio perfidiam ſuam
produnt; ut opus adſtruant, perſonam
negent. Itaque ab ipſis & operis ſui
F Dei Filius accipit teſtimonium, & vo-
cis ſuffragium non requirit; perfidia
enim confiteri poteſt, credere non pot-
eſt. Itaque teſtimonium non deeſt di-
vinitati, fides deeſt ſaluti. Nam &
validius eſt ad fidem quod confitentur
inviti: & pernicioſius ad culpam quod
negant, qui ſuis adſertionibus revin-
cuntur. Magna itaque infidæ plebis
amentia; ut cum confeſſa fuerit ſolius
Dei eſſe donare peccata, non credat
Deo peccata donanti. Dominus autem
ſalvos volens facere peccatores, & oc- ℣. 22.
cultorum cognitione Deum ſe eſſe de-
monſtrat, & admiratione factorum,
adjiciens:

Quid

v. 23. *Quid eſt facilius dicere, Dimiſſa ſunt tibi peccata tua: aut dicere, Surge, & ambula?*

13. Quo loco plenam ſpeciem reſurrectionis oſtendit, qui mentis vulneribus corporiſque ſanatis, peccata donat animorum, debilitatem carnis excludit; hoc eſt enim totum hominem eſſe curatum. Quamvis igitur magnum ſit
B hominibus peccata dimittere (quis enim poteſt peccata dimittere niſi ſolus Deus,
* qui per eos quoque dimittit, * quibus dimittendi tribuit poteſtatem.) tamen multo divinius eſt reſurrectionem donare corporibus; quandoquidem ipſe Dominus reſurrectio eſt.

v. 24. 14. Hic lectus qui tolli jubetur, quid eſt aliud, niſi quia humanum jubetur corpus adtolli? Ipſe eſt qui
C a per ſingulas noctes [a] lavatur a David,
Pſ. 6. 7. ut legimus: *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum: lacrymis meis ſtratum meum rigabo*. Hic eſt lectus doloris, in quo anima noſtra gravi conſcientiæ ægra cruciatu jacebat. Sed ſi quis ſecundum Chriſti præcepta ſe geſſerit, jam non lectus doloris eſt, ſed quietis. Miſeratione etenim Domini cœpit quies eſſe quod mors erat: qui nobis ſoporem
D mortis vertit in gratiam voluptatis. Nec ſolum levare lectum, ſed etiam domum ſuam repetere, hoc eſt, ad paradiſum redire cenſetur; ea eſt enim vera domus, quæ hominem prima ſuſcepit: non jure amiſſa, ſed fraude. Merito ergo reſtituitur domus; quoniam venerat qui nexum fraudis aboleret, jus reformaret.

v. 25. 15. Nec mora ulla ſanitatis intervenit: unum dictorum remediorumque
E momentum eſt. Spectant ſurgentem increduli, mirantur abeuntem: & divini operis miracula malunt timere quam credere. Nam ſi credidiſſent, non timuiſſent utique, ſed dilexiſſent;
1. Joh. 4. 18. perfecta enim dilectio timorem excludit foras. Et ideo iſti, quia non diligebant, calumniabantur. Calumniantibus autem dicit: *Quid cogitatis mala in*
Luc. 5. 22. *cordibus veſtris?* Quis hoc dicit? Sacer-
F dos magnus. Lepram videbat in cordibus Judæorum; oſtendit eos pejores eſſe leproſo. Ille ſacerdoti eſt ſe juſſus offerre purgatus: hos ſacerdos repudiat; ne alios quoque eorum lepra contaminet.

16. [b] Sequitur myſtica evocatio publicani, quem ſequi jubet non corporis greſſu, ſed mentis affectu. Itaque ille prius avara * de mercedibus, dura de laboribus periculiſque nautarum emolumenta convertens, verbo vocatus, propria dereliquit, qui rapiebat aliena: ac vile illud ſedile deſtituens, toto poſt Dominum veſtigio mentis incedit. Convivii quoque magni exhibet apparatum; qui enim domicilio Chriſtum recipit interno, maximis delectationibus exuberantium paſcitur voluptatum. Itaque Dominus libenter ingreditur, & in ejus qui crediderit, recumbit affectu. b v. 27. *

17. Sed rurſus accenditur invidia perfidorum, & futuræ pœnæ ſpecies præfiguratur. Epulantibus enim fidelibus, & in illo cælorum recumbentibus regno, perfidia jejuna torquebitur. Simul oſtenditur quantum interſit inter æmulos Legis & gratiæ, quod illi qui Legem ſequuntur, jejunæ mentis famem patiantur æternam: qui vero verbum in interioribus animæ receperunt, alimenti cæleſtis & fontis ubertate recreati eſurire & ſitire non poſſunt. Et ideo qui animo jejunabant, murmurabant dicentes:

Quare cum publicanis & peccatoribus [c] *manducat & bibit?* v. 30. c

18. Serpentina vox iſta eſt. Denique hanc primam vocem ſerpens emiſit, dicens Evæ: *Quid utique dixit Deus: Nolite manducare ex omni ligno?* Ergo patris ſui venena diffundunt, qui dicunt: Quid utique cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit? Unde Dominus cum peccatoribus manducando, etiam cum gentilibus non prohibet nos inire convivium, dicens: Gen. 3. 1.

Non egent qui ſani ſunt, medico; ſed qui male habent. v. 31.

19. No-

* Non poterat Ambroſius clarioribus verbis poteſtatem dimittendi peccata miniſtris Eccleſiæ a Chriſto datam prædicare.

a Quidquid inter voces, *lavatur a David*; & illas, *lectus doloris*, continetur, deerat in cunctis edit. Verum in omnibus Gall. mſſ. reperitur, excipimus tamen Reg. & Clarom. Sed uterque recentior, & hic non tam Ambr. expoſitio eſt, quam ejus epitome.

b Edit. Gil. intruſerat in textum: *Sequitur de publicano & de eo quod non venit juſtos vocare, ſed peccatores. Myſtica vocatio* &c. Sed manifeſtum eſt hæc tituli, non textus rationem ac formam habere. Rom. autem, omiſſo verbo, *ſequitur*, ſic repoſuit: *Myſtica hæc eſt* &c.

* Quid ſi legeres cum mſ. Reg. *de mercibus*? Certe quæ ſequuntur non obſcure indicant Matthæum Ambroſio fuiſſe ex eo genere publicanorum, qui tributum e portoriis, id eſt, a mercibus importatis, exportatiſque exigerent. Sed contra fidem tot mſſ. atque edit. omnium nihil audemus; cum præſertim tributa non ſolum mercibus mercatorum, ſed etiam mercedi nautarum mercatoribus operam ſuam locantium imponi potuerint.

c Rom. edit. hic & infra, *manducatis & bibitis*. Huic ſuffragatur textus Evangeliſtæ, atque omnes ejuſdem verſiones; Æthiopicam tamen excipimus; hanc enim cum ant. edit. cunctiſque mſſ. Ambroſianis lectioni noſtræ patrocinatur: cui etiam favet loci ſeries, ſi modo non perfunctorie examinetur.

19. Novum medicamentum novus magiſter advexit. Hoc de terra non pullulavit; imprudens enim eſt omnis creatura hujus confectionis. Venite omnes qui incurriſtis peccatorum varias paſſiones, utimini peregrino medicamento, quo venenum ſerpentis excluditur: quod non ſolum paſſionum abſtulit cicatricem, ſed etiam cauſam diri vulneris amputavit. Hoc medicamentum non famem indicit, ſed ci-
Luc. 7. 34. bum animæ ſubminiſtrat. *Venit enim Filius hominis manducans & bibens, & dicunt: Dæmonium habes;* & ideo mens noſtra non eſt jejuna: jejunant hi quibus abeſt Chriſtus, bonorumque meri-
a torum copiis egent. [a] At vero cui virtus ſuæ voluntatis ſufficit, qui ſua domo recipit Chriſtum, convivium magnum exhibet, hoc eſt, bonorum operum ſpiritale convivium, quo dives populus eget, pauper epulatur. Et
v. 34. ideo, inquit, jejunare non poſſunt filii ſponſi, quamdiu cum illis eſt ſponſus.

v. 35. *Venient autem dies, cum auferetur ab illis ſponſus.*

20. Qui ſunt illi dies, quibus nobis Chriſtus auſertur, maxime cum ipſe
Matth. 28. 20. dixerit: *Vobiſcum ero ..... uſque ad*
Johan. 14. 18 *conſummationem mundi:* ipſe dixerit: *Non relinquam vos orphanos?* Certum eſt enim quod ſi nos relinquat, ſalvi eſſe nequeamus. Nemo tibi Chriſtum poteſt auferre, niſi te illi ipſe auſeras. Non te auferat jactantia tua, non te auſerat arrogantia, nec tibi de Lege præſumas; non enim vocare juſtos venit, ſed peccatores.

Pſ. 10. 8. 21. Quomodo igitur Dominus juſtitias dilexit, neque David vidit juſtum
Pſ. 36. 25. derelictum? Aut quæ iſta æquitas Dei ſi juſtus relinquitur, & peccator adſciſcitur; niſi intelligas quod eos juſtos dicit, qui ex Lege præſumunt, & Evangelii gratiam non requirunt? Nemo autem juſtificatur ex Lege, ſed redimitur ex gratia. Eſt igitur in Lege juſtitia, ſed non eſt per Legem juſtitia; nam ipſe Apoſtolus ait, Hebræus
Phil. 3. 5. 6. ex Hebræis, ſecundum Legem Phariſæus, ſecundum juſtitiam quæ in Lege

A eſt, converſatus ſine quærela, qui gloriatur ex Lege: *Quæ mihi*, inquit, *lucra fuerunt, hæc duxi propter Chriſtum detrimenta eſſe*, hoc eſt, abjeci juſtitiam & Ibid. 9. 7.
gloriam Legis; juſtitia enim Legis ſine Chriſto vacua eſt, quia plenitudo Legis Chriſtus eſt. Et ideo etſi eſt in Lege juſtitia, non eſt tamen per Legem juſtitia: *Si enim per Legem juſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt;* mortuus Galat. 2. 21.
eſt enim Chriſtus, ut impleret juſti-
B tiam. Denique Johanni dicenti: *Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me,* Matth. 3. 14 & 15.
reſpondit: *Sine modo; ſic enim decet nos implere omnem juſtitiam.* Ergo non gratis mortuus: ſed pro nobis mortuus eſt Chriſtus; ut juſti fulgerent ſicut ſol in regno Patris ſui. Sed non Judæi juſti, quibus dicitur: *Cum videritis juſtos intrare in regnum cælorum.* Iſti ſunt Luc. 13. 28.
juſti qui percutientem non repercutiunt, qui inimicum diligunt.

22. Si ſic non accipimus, invenitur
C contrarium: *Non veni vocare juſtos.* Sed v. 32.
illos non vocat, qui ſe juſtos eſſe dicunt: *Ignorantes* enim *Deum, & ſuam* Rom. 10. 3.
juſtitiam quærentes ſtatuere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti. Ergo uſurpatores juſtitiæ non vocantur ad gratiam; nam ſi gratia ex pœnitentia, utique qui faſtidit pœnitentiam, abdicat gratiam. [b] Siti- b
erunt vulnerati, qui ſe ſanctificant; iſtis ſponſus auſeretur: nobis autem non Caiphas, non Pilatus Chriſtum abſtulit, nec poſſumus jejunare; quia
D Chriſtum habemus, & Chriſti carnem epulamur & ſanguinem. Quomodo enim videtur jejunare, qui non eſurit? Quomodo videtur jejunare, qui non ſitit? Quomodo autem ſitire poteſt, qui bibit Chriſtum; cum ipſe dixerit: *Qui biberit de aqua quam ego dabo,* Johan. 4. 13.
non ſitiet in æternum? Denique de animi dictum jejunio, etiam ſequentia
E declarant.

Dixit enim ſimilitudinem ad illos: Quia nemo commiſſuram de veſtimento novo immittit in veſtimentum vetus. v. 36.

23. Dixerat filios ſponſi, hoc eſt, filios Verbi, qui per lavacri regene-
F rationem in jus divinæ generationis adſumti ſunt, quamdiu cum illis eſt

a Ita mſſ. complures: alii vero & ant. edit. *At vero cui virtus ſua voluntate ſufficit.* Sed reponere placuit Rom. *At vero cui virtus ſuppetit.* Eadem edit. pro verbis, *Et ideo .... cum illis eſt ſponſus*, ut in aliis, & cunctis mſſ. habetur, longum locum ex Lucæ Evangelio, ſuo more ſubſtituerat.

b Mſſ. non pauci cum ant. edit. *Iſti erunt vulnerati:* alii aliquot in quibus Corb. *Sitierunt vulnerati.* Et hæc vera lectio eſt. Hic enim ii qui jejunant, non jejunantibus opponuntur: cum autem de ultimis infra ſcriptum ſit: *Quomodo videtur jejunare, qui non ſitit;* ſatis intelligimus jejunare illos, de quibus dicitur, *Sitierunt.* Nam hic, *vulnerati*, idem eſt ac *pœnitentia non ſanati:* vel forte, *ardenter ſitientes;* ſiquidem vulneribus confoſſi ſolent maximo ſitis æſtu ob exhauſtum ſanguinem laborare.

ſponſus, jejunare non poſſe. Non utique hoc jejunium relegatur, quo conficitur caro, & corporalis luxuria caſtigatur; hoc enim jejunium nos
Luc. 4. 1. Matt. 17. 21. commendat. Nam quemadmodum diſcipulos hic jejunare prohiberet, cum ipſe Dominus jejunaret: cum poſtremo diceret nequiſſimos ſpiritus nonniſi jejuniis & orationibus ſolere ſuperari? Denique etiam hoc loco jejunium veſtimentum appellavit vetus, quod exuendum Apoſtolus æſtimavit
Coloſſ. 3. 9. & 10. dicens: Exſpoliate vos veterem hominem cum actibus ejus; & induite eum qui baptiſmatis ſanctificatione renovatur. In eamdem igitur formam ſeries convenit præceptorum, ne actus veteris & novi hominis miſceamus; cum ille corporalis exterior opera carnis operetur, & hic interior qui renaſcitur, non verſicoloram ſpeciem veterum novorumque debeat habere geſtorum, ſed concolor Chriſto illum ſtudio mentis imitari, cui renatus eſt in lavacro. Abſint igitur decolora mentis velamina, quæ diſplicent ſponſo; diſplicet enim ei, qui veſtem non habuerit nuptialem. Sponſo autem quid poteſt placere, niſi pax animi, puritas cordis, caritas mentis?

24. Bonus ſponſus dominus Jeſus, hic novo partu naturam initiavit. Huic deſponſata corruptelis carnis abſolvitur: non filios mortales requirit, non Evæ delectatur doloribus, non virum obnoxium culpæ, non hereditatem condemnati patris requirit. Vidit enim carnis ulcera, quam antea concupiſcebat: advertit non eſſe pulcritudinem veram, quæ vitiorum habeat deformitatem. Et ideo quid tibi cum tali ſponſo, femina? Require diligenter, & in omni corpore invenies cicatricem. Cognoſce alium magis ſponſum, qui circumdatur luce, cujus ſpecies non poteſt interire. Hunc tolle in animo tuo, conſecra in templo tuo, tolle in corpore tuo; ſicut
1. Cor. 6. 20. ſcriptum eſt: *Tollite Dominum in corpore veſtro*. Hujus thalamos ingredere novos, hujus ſpectato peregrinum decorem, hunc indue, hunc vide ad dexteram Patris, & gaude quia talem habes ſponſum: hic te veſtiet benedictionem, ne qua noceat ſciſſura peccati.

25. Servemus igitur veſtem, quam nos ſacro Dominus emergentes fonte veſtivit. Cito ſcinditur veſtis, ſi facta non congruant: cito tineis carnis adteritur, & veteris hominis errore maculatur. Ergo hic nova veteribus co-

A pulare: in Apoſtolo autem etiam novis vetera ſuperveſtire prohibemur, ſed exu- 2. Cor. 5. 2. 3. & 4.
ere vetus, novum ſumere; ut exſpoliati, non nudi inveniamur. Exſpoliamur enim meliora ſumpturi: nudamur autem cum indumentum nobis aliena fraude detrahitur, non noſtra voluntate deponitur.

B

Et nemo mittit vinum novum in utres veteres. v. 37.

26. Fragilitas humanæ conditionis aperitur, cum corpora noſtra exuviis defunctorum animalium comparantur. Atque utinam bonorum utrium uſum poſſimus implere; ut ſacramentum
C quod accepimus, reſervemus. Levat injuriam induſtria, ſi renovatis utribus nova vina credantur. Et ideo utres hos plenos ſervare ſemper debemus; vacuos enim cito tinea & ærugo conſumit, gratia ſervat impletos.

27. Pulcre autem operi huic talia præcepta conveniunt; ſextum eſt enim Luc. 5. 27.
opus, quo Levis nova quadam figuratur forma. Sexto autem die factus Gen. 1. 26.
D eſt homo: ſexto igitur Chriſti opere reformatur jam non vetus, ſed nova creatura, & quædam forma peregrina. Et ideo tamquam nova creatura Chriſto convivium exhibet; eo quod & in ipſo Chriſtus delectaretur, & ipſe partem delectationis mereretur habere cum Chriſto. Ad hunc igitur informandum præcepta dat Dominus; ſequebatur enim jam lætus, alacer, & exſultans, dicens: Jam non publica-
E num gero, jam non porto Levin. Exui Levin, poſtquam Chriſtum indui. Odi genus meum, fugio vitam meam priorem: ſolum te ſequor, domine Jeſu, qui ſanas vulnera mea. Quis enim me ſeparat a caritate Dei, quæ in te eſt? Tribulatio, an anguſtia, an fames? Ligatus ſum fidei clavis quibuſdam, & bonis compedibus caritatis innexus ſum. Omne mandatum tuum ſicut cauterium impreſſum tene-
F bo. Et ſi urit cauterium mandati; tamen putrefacta carnis exurit, ne ad vivum ſerpat contagio: & ſi mordet medicamentum, tamen vitium ulceris tollit. Auſer igitur, domine Jeſu, potenti machæra tua meorum putredines peccatorum: dum me habes ligatum caritatis vinculis, ſeca quodcumque vitioſum eſt. Veni cito incidens occultas & latentes, variaſque paſſiones: aperito vulnus, ne noxius ſerpat humor.
Emun-

Emunda omne quod fœtidum eſt peregrino lavacro. Audite me, terreni homines, qui peccatis veſtris cogitationes ebrias geritis. Et ego Levis talibus eram paſſionibus ſauciatus. Inveni medicum qui in cælo habitat, & in terris ſpargit medicamenta. Hic ſolus poteſt ſanare vulnera mea, qui ſua neſcit: hic auferre cordis dolorem, palloremque animæ, qui novit occulta.

Cap.6.℣.1. *FActum eſt autem in ſabbato ſecundo-primo, cum tranſiret per ſeminata, vellebant diſcipuli ejus ſpicas, & manducabant, confricantes eas manibus ſuis.*

28. Nec ſolum comprehenſione verborum, ſed etiam uſu ipſo, ſpecieque geſtorum incipit hominem dominus Jeſus veteris obſervatione Legis exuere, novoque indumento gratiæ veſtire. Itaque eum jam in ſabbato per ſeminata traducit, hoc eſt, [a] admovet fructuoſis. Quid ſibi ſabbatum velit, quid ſeges, quid ſpicæ non mediocre myſterium eſt. Ager enim eſt omnis hic mundus: agri ſeges in ſatione humani generis fœcunditas numeroſa ſanctorum: ſpicæ agri fructus Eccleſiæ, quas operibus diſcutientes ſuis apoſtoli paſcebantur, noſtro ſe alentes profectu.

29. Stabat igitur ſeges jam fœcunda virtutum, pullulantibus ſpicis, quibus noſtri fructus meriti comparantur; æque enim aut imbre marceſcunt, aut ſole torrentur, aut pluviis humeſcunt, aut tempeſtatibus eliduntur, aut a meſſoribus intra horreorum felicium receptacula reconduntur. Receperat ergo terra jam Dei verbum, & cæleſti ſemine ſatus divites fœtus ager almus effuderat. Eſuriebant diſcipuli ſalutem hominum, & tamquam e folliculis corporum mentium fructus ad fidei lucem præclaris operum ſuorum miraculis eruebant. Sed hoc putabant Judæi ſabbato non licere: Chriſtus autem novæ gratiæ munere deſignabat otium Legis, opus gratiæ.

30. Nec ſine myſterio hoc ab Evangeliſta ſecundum Matthæum & Marcum [b] ſabbata pure poſita puto; quoniam ſabbata perpetua feriæ ſunt reſurrectionis æternæ. Vel in hoc igitur (Matth.12.1. Marc.2.23.)

A ſæculo feriatis ac vacantibus ſuperſtitionibus Judæorum, vel in futuro ferias ipſi perpetua ſolemnitate celebrantes, quæ bona ſunt terræ manducabimus, juxta quod ſcriptum eſt: Illi manducabunt, vos vero eſurietis. Eſai.63.13.

31. Mire tamen ſecundum Lucam, ſecundo-primum, non primo-ſecundum ſabbatum dixit; *δευτερόπρωτον* enim ſcriptum eſt. Præferri enim debuit quod B præcellit. Secundum ideo, quia primum ante ex Lege præceſſit, in quo etiam pœna præſcripta eſt, ſi quis operetur: primum autem ideo, quia ſabbatum illud ex Lege ſolutum eſt, quod erat primum; & hoc primum factum eſt, quod ſecundo eſt conſtitutum. Nam & cum operari ſabbato liceat, & operantis nulla ſit pœna; ſabbati utique ex Lege cujus vis ſoluta eſt, nec nomen hærebat: ſed tamen C fuerit illud primum ordine, hoc primum munere; nec ideo minus hoc, quia ſecundum; nam & Adam primus, nec comparandus ſecundo Adam: *Primus* enim *Adam in animam viventem, noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem... Et primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cælo cæleſtis*. Prælatus utique D ſecundus primo; ille enim cauſa mortis, hic vitæ. Sic & ſecundo-primum ſabbatum dicitur: ſecundum juxta numerum, primum juxta operationis gratiam; melius eſt enim ſabbatum quo impunitas datur, quam quo pœna præſcribitur. Prima Lex, ſecundum Evangelium; inferior tamen formido quam gratia. Aut ſorte & primum hic in prædeſtinatione conſilii, & ſecundum in ſanctione decreti. (Exod.31.14. — 1. Cor. 15. 45. & 47.)

E 32. Bene autem Dominus in Lege typum futuri hoc quoque demonſtrat loco, & defenſores Legis arguit neſcire quæ Legis ſunt, exemplum adferens quod David, cum eſuriret ipſe cum ſociis, intravit in domum Dei, & panes propoſitionis ſumſit, & manducavit, & dedit iis qui cum ipſo erant. Magnum & vere exemplum propheticum, quo primum non in- F ania Legis, [c] ſed ſolida utilitatis nobis ſequenda produntur. Deinde quia David cum ſociis fugiens a facie regis Saul hic præfiguratus in Lege Chriſtus eſt, qui cum apoſtolis principem mundi lateret. (℣.3. & ſeq. — 1.Reg.21.3. & ſeq.)

 33. Quo-

a Omnes edit. *admovet fructuoſis itineribus*. Mſſ. vero non habent, *itineribus*: quæ vox introducta videtur ab aliquo, qui non putaret ſcite dici poſſe, *admovet fructuoſis*, ſubintelligendo, *operibus*, vel, *actionibus*.

b Edit. vet. cum paucis mſſ. *ſabbatum ſecundum* (Rom. *ſecundo-primum*) *poſitum puto; quoniam ſabbatum perpetuæ feriæ* &c. Ceteri cod. magno numero, & meliori ævo ſcripti, ut in textu. Sic porro interpretare, *ſabbata pure poſita*, quaſi eſſet, ſimpliciter, atque, ut ajunt, ſine addito poſita: quam lectionem germanam eſſe inſpectis utriuſque Evangeliſtæ locis facile deprehendes.

c Edit. vet. ac mſſ. nonnulli, *ſed ſolius utilitatis*. Rom. *ſed ſolida veritatis*. Mſſ. plerique, *ſed ſolida utilitatis*. Conſequenter autem ubi omnes & vet. edit. *Deinde quia David* &c. Rom. ſic immutavit: *Deinde quia in David cum ſociis fugiente a facie regis Saul, præfiguratus cum apoſtolis Chriſtus eſt, ut principem* &c.

A 33. Quomodo autem ille obſervator Legis, atque defenſor panes & ipſe manducavit, & dedit iis qui ſecum erant, quos non licebat manducare niſi tantummodo ſacerdotibus; niſi ut per illam demonſtraret figuram, ſacerdotalem cibum ad uſum tranſiturum eſſe populorum? Sive quod omnes vitam ſacerdotalem debemus imitari: ſive quia omnes filii Eccleſiæ ſacerdotes ſunt; ungimur enim in ſacerdotium B ſanctum, offerentes noſmet ipſos Deo hoſtias ſpiritales.

34. Legi igitur jam ſupereffluit doctrina Chriſti, nec Legem ſolvit, ſed implet; quia nec ſabbatum ſolvit. a Si enim ſabbatum propter homines factum eſt: utilitas autem hominis poſtulabat eſurientem hominem qui diu fuerat terræ fructibus abdicatus, veteris famis jejunia vitare; non utique C Lex ſolvitur, ſed impletur. Quomodo igitur Domino ad crimen objicitur, quod in ſervo pro crimine non tenetur?

35. Quid autem evidentius hac figura, quæ per totam currit hiſtoriam?
1. Reg. 21. 1. Intravit David in domum Achimelech ſacerdotis: ſed nec periculo mortis propoſito, hoſpitem recuſat, nec declinat exſulem ſancti animus ſacerdo- D tis. Tanta hoſpitalitatis eſt gratia, ut libenter in nos aliena pericula transferamus.

b 36. Verum hoc b in hiſtoria morale, in myſterio prophetatum eſt, quod nec præſumto futuræ mortis exitio, verum illum David hoſpitio ſuæ mentis religioſi excluderent ſacerdotes. Nec ſolum in cujuſque domo vatis reperturus docetur Chriſtus hoſpitium: E ſed etiam per figuram nequitiæ ſpiritalis manubias & arma ſumturus; nam qui Chriſtum hoſpitio recipit, intelligibilem illum Goliam ſpoliat ſuis telis.

37. Quid vero evidentius quam quod
Ibidem 3. & 6. in Achimelech domo quinque panes petit David, & unum accipit: demon-
* ſtrante typo quod jam non * quinque libris, ſed Chriſti corpore cibus fideli- F bus pararetur; ut Chriſtus corpus adſumeret, ne quis de fidelibus eſuriret?
Ibidem 7. Nec Doech figura vacat, qui erat cuſtos mulorum; eo quod nemo alius niſi infructuoſi gregis cuſtos Judæ typum proditoris impleret.

38. Jam illud quod pro David receptione omnem Achimelech domum 1. Reg. 22. 20.
præter Abiathar principem tunc temporis ſacerdotum Saul perſecutus eſt, oſtendit prophetia nobis quod nemo poſſit nocere vero principi ſacerdotum, qui ſolus eſt Chriſtus.

39. Hinc ad alia progreditur dominus Jeſus. ℣. 7.
Nam qui totum hominem ſalvum facere diſpoſuerat, c per ſingula membra currebat; ut vere diceret: *Mihi iraſcimini, qui totum hominem ſanum feci in ſabbato*. Johan. 7. 23.
Itaque hoc loco manum illam quam extendit Adam, & interdictæ arboris poma decerpſit, Gen. 3. 6.
ſuccis bonorum factorum ſalutaribus irrigavit; ut quæ crimine aruerat, bonis operibus ſanaretur. In quo Judæos redarguit Chriſtus, qui malis interpretationibus Legis præcepta violarent, æſtimantes ſabbato etiam a bonis operibus feriandum; cum Lex in præſentibus formam præfiguraverit futurorum: in quibus utique malorum feriæ futuræ ſunt, non bonorum. Nam licet ſæcularia opera conquieſcant, non otioſus tamen boni operis actus eſt in Dei laude requieſcere.

40. Audiſti igitur Domini verba dicentis: *Extende manum tuam*. ℣. 10.
Communis iſta generaliſque medicina eſt. Et tu qui putas manum habere te ſanam, cave ne avaritia, cave ne ſacrilegio contrahatur. Extende ſæpius eam, extende ad illum pauperem, qui te obſecrat: extende, ut proximum juves, ut viduæ præſidium feras, eripias injuriæ, quem vides injuſtæ contumeliæ ſubjacere: extende ad Deum pro peccatis tuis. Sic manus extenditur, ſic ſanatur. Sic Hieroboam manum, 3. Reg. 13. 4. & 6.
cum idolis ſacrificaret, contraxit: & rurſus cum Deum rogaret, extendit.

Factum eſt autem in illis diebus, exiit d *in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei*. d ℣. 12.

41. Non omnis qui orat, adſcendit in montem (eſt enim oratio quæ peccatum facit) ſed qui bene orat, a terrenis ad ſuperiora progrediens, verticem curiæ ſublimis adſcendit. At ille non adſcendit in montem, qui de ſæculi divitiis, aut de honore ſollicitus eſt: non adſcendit in montem, qui fundi jus optat alieni. Adſcendit ille

a Rom. edit. ſola, *ſabbatum enim propter homines factum eſt: ſi vero utilitas* &c.

b Ita mſſ. omnes, quibuſdam exceptis, ubi *morali*, ſcribitur pro *morale*, & pro *in myſterio*, *in myſterium*, duo, *propheticum*, unus, *prophetica allegoria eſt*. Omnes autem edit. a noſtra eo differunt, quod illæ habent, *propheticum eſt*.

* *Quinque libris*, Moyſis videlicet, id eſt, Pentateucho.

c Omnes edit. & quidam mſſ. *per ſingula membra curabat*. Alii plurimi elegantius .... *currebat*: hoc enim reſpondet verbo ſuperiori, *progreditur*.

d Sic omnes edit. ac duo mſſ. Alii vero omnes, *in nocte orare*, Minus appoſite ad ſequentia.

ille qui Deum quærit, adſcendit ille A qui curſus ſui Dominica adjumenta depoſcit. Omnes magni, omnes ſublimes montem adſcendunt; non enim Eſai. 40. 9. cuicumque Propheta dicit: *Adſcende in montem excelſum, qui evangelizas Sion: exalta in virtute vocem tuam, qui evangelizas Hieruſalem*. Non veſtigiis multis corporalibus, ſed factis ſublimioribus a [a] in hunc montem adſcendas. Sequere B Chriſtum; ut ipſe eſſe mons poſſis: Pſ. 124. 2. *Montes* enim *in circuitu ejus*. Quære in Evangelio, invenies ſolos cum Domino montem adſcendiſſe diſcipulos.

42. Orat ergo Dominus non ut pro ſe obſecret, ſed ut pro me impetret; nam etſi omnia poſuerit Pater in poteſtate Filii, Filius tamen ut hominis formam impleret, obſecrandum Patrem putat eſſe pro nobis; quia advo- C catus eſt noſter. Noli inſidiatrices aperire aures, ut putes Filium quaſi infirmum rogare, ut impetret quod implere non poſſit poteſtatis auctor. Obedientiæ magiſter ad præcepta virtutis 1. Joban. 2. 1 ſuo nos informat exemplo. *Advocatum*, inquit, *habemus apud Patrem*. Si advocatus eſt, debet pro meis intervenire peccatis. Non ergo quaſi infirmus, D ſed quaſi pius obſecrat. Vis ſcire quoniam omnia quæ velit, poſſit? Et advocatus, & judex eſt. In altero pietatis officium, in altero inſigne eſt poteſtatis.

43. *Et erat*, inquit, *pernoctans in oratione Dei*. Species tibi datur, forma præſcribitur quam debeas æmulari. Quid enim te pro ſalute tua facere E oportet, quando pro te Chriſtus in oratione pernoctat? Quid te facere convenit, cum vis aliquod pietatis officium adoriri; quando Chriſtus miſſurus apoſtolos, oravit prius, & ſolus oravit? Nec uſquam alibi, ſi non fallor, oraſſe cum apoſtolis reperitur: ubique ſolus obſecrat. DEI ENIM conſilium humana vota non capiunt, F b [b] nec quiſquam interiorum poteſt eſſe particeps Chriſto. Vis ſcire quoniam mihi, non ſibi oraverit?

℣. 13. *Vocavit*, inquit, *diſcipulos ſuos, & elegit duodecim ex ipſis:*

44. Quos ad propagandum auxilium ſalutis humanæ per terrarum orbem ſatores fidei deſtinaret. Simul adverte cæleſte conſilium, non ſapientes aliquos, non divites, non nobiles: ſed piſcatores & publicanos, quos dirigeret, elegit; ne traduxiſſe prudentia, ne redemiſſe divitiis, ne potentiæ nobilitatiſque auctoritate traxiſſe aliquos ad ſuam gratiam videretur; [c] ut veritatis ratio, non diſputationis gratia prævaleret. c

45. Eligitur & Judas, non per imprudentiam, ſed per providentiam. ℣. 16. Quanta eſt veritas, quam nec adverſarius miniſter infirmat! Quanta moralitas Domini, qui periclitari magis apud nos judicium ſuum quam affectum maluit! Susceperat enim hominis fragilitatem; & ideo nec has partes recuſavit infirmitatis humanæ. Voluit deſeri, voluit prodi, voluit ab apoſtolo ſuo tradi; ut tu a ſocio deſertus, a ſocio proditus, moderate feras tuum erraſſe judicium, periſſe beneficium.

Et deſcendit, inquit, *cum illis, & ſtetit in loco pede-plano*. ℣. 17.

46. Adverte omnia diligenter, quomodo & cum apoſtolis adſcendat, & deſcendat ad turbas. Quomodo enim turba niſi in humili Chriſtum videret? Non ſequitur ad excelſa, non adſcendit ad ſublimia. Denique ubi deſcendit, invenit infirmos; in excelſis enim infirmi eſſe non poſſunt. Sic etiam Matth. 8. 1. Matthæus docet, in inferioribus debiles eſſe ſanatos; prius enim unuſquiſque [d] ſanatus eſt; ut paulatim virtu- d tibus procedentibus, adſcendere poſſet ad montem. Et ideo unumquemque in inferioribus ſanat, hoc eſt, a libidine revocat, injuriam cæcitatis avertit. Ad vulnera noſtra deſcendit, ut uſu quodam [e] & copia ſui, naturæ e compotes nos faciat eſſe cæleſtis. Et ſanabat hos quidem, ſed in inferioribus relinquebat.

47. *Videns autem turbas*, ut legiſti, Matth. 5. 1. *adſcendit in montem. Et cum ſediſſet, adſcenderunt ad eum diſcipuli ejus*. [f] Evan- f geli-

a Vet. edit. & pauci mſſ. *in hunc montem ſi adſcendas, ſequeris Chriſtum*. Rom . . . *adſcende, & ſequere Chriſtum*. Mſſ. alii multo plures ac potiores, ut in textu, niſi quod legitur in quibuſdam, *adſcendes*. Et rurſus infra edit. Era. ac ſeq. cum mſſ. aliquot, *Quære in Evangelio invenies:* Amerb. cum aliis multis, *Quære* &c.

b Edit. ultimæ Pariſ. *nec quiſquam inferiorum*. Mſſ. nonnulli, *nec quiſquam exteriorum*. Commodius alii; ac vet. edit. . . . *interiorum*.

c Mſſ. aliquot, *ut veritatis ratione, diſputationis gratia prævaleret*.

d Rom. edit. & cod. Clarom. *ſanatus eſt, ut* . . . *adſcendere poſſit*. Aliæ, ac reliqui mſſ. ut in textu, niſi quod horum aliquot legunt, *poſſit*, pro *poſſet*.

e Omnes edit. *& copia ſue naturæ compartícipes nos faciat eſſe regni cæleſtis*. E contrario omnes mſſ. in lectionem noſtram conveniunt.

f Ultima edit. Pariſ. *Evangelizaturus enim, & benedictionem de theſauro divinitatis prompturus, oraculo incipit*. &c. Mſ. Clarom. *Evangelizaturus: Dominus benedictionem, & prompturus oracula, incipit* &c. Cæteri cod. ſcripti atque edit. nobiſcum faciunt.

gelizaturus enim, & benedictionum de
theſauro divinitatis prompturus oracula,
incipit eſſe ſublimior. Hic autem etſi
in humili ſtabat, tamen oculos alte
Johan. 11. 33. levavit. Sic enim etiam cum Lazarum
ſuſcitaret, infremuit ſpiritu: ſic etiam
caput levavit, cum mulieri adulteræ
Johan. 8. 10. peccata donaret. Quid eſt enim levare
oculos, niſi interius lumen aperire?

48. Denique ſanctus Matthæus: B
Matth. 5. 2. *Aperuit*, inquit, *os ſuum*, theſauros
a ſcilicet ſapientiæ & ſcientiæ Dei [a] re-
cluſis adytis templi ſui. Ora reſeravit:
ergo & tu aperi os tuum, ſed prius
Epheſ. 6. 19. ut aperiatur implora. Si enim Paulus
in apertione oris ſui implorat auxilium,
multo magis implorare te convenit.
Oſtendit etiam tibi clavem ſcientiæ,
qua os aperire tuum debeas, dicens
Prov. 31. 9. Propheta: *Aperi os tuum verbo Dei*. C
Verbum Dei clavis tui oris eſt: clavis
ſcientiæ oris tui clavis eſt, qua laxatis
ſilentii catenis, imperitiæ clauſtra reſe-
rantur.

v. 20. *Beati pauperes ſpiritu; quia veſtrum eſt*
v. 21. *regnum Dei. Beati qui nunc eſuriunt &*
ſitiunt; quia ſaturabuntur. Beati qui nunc
v. 22. *fletis; quia videbitis. Beati eritis, cum vos*
oderint homines. D

49. Quatuor tantum beatitudines
Matth. 5. 3. & ſeq. ſanctus Lucas Dominicas poſuit, octo
vero ſanctus Matthæus: ſed in his octo
illæ quatuor ſunt, & in iſtis quatuor
illæ octo. Hic enim quatuor velut
virtutes amplexus eſt cardinales: ille
b in illis octo myſticum numerum [b] re-
Pſ. 6. 1. & 11. 1. ſervavit. Pro octava enim multi ſcri-
Eccleſ. 11. 2. buntur pſalmi, & mandatum accipis E
octo illis partem dare fortaſſe benedi-
ctionibus; ſicut enim ſpei noſtræ octa-
va perfectio eſt: ita octava ſumma vir-
tutum eſt.

50. Sed prius quæ ſunt ampliora
Matth. 5. 3. videamus. *Beati*, inquit, *pauperes; quo-*
A *niam veſtrum eſt regnum cœlorum*. Primam
benedictionem hanc uterque Evange-
liſta poſuit. Ordine enim prima eſt,
& parens quædam generatioque virtu-
tum; quia qui contempſerit ſæcularia,
ipſe merebitur ſempiterna: nec poteſt
quiſquam meritum regni cœleſtis adi-
piſci, qui mundi cupiditate poſſeſſus,
emergendi non habet facultatem.

B 51. Secunda benedictio: *Beati*, in- Ibidem 4.
quit, *mites*. Tertia, *Beati qui lugent*. Ibidem 5.
Quarta, *Beati qui eſuriunt*. Quinta, Ibidem 6.
Beati miſericordes. Sexta, *Beati mundo* Ibidem 7. Ibidem 8.
corde. Septima, *Beati pacifici*. Et bene Ibidem 9.
ſeptima; quoniam eo die ab omnibus Gen. 2. 2.
mundi operibus requievit Deus; dies
enim quietis, & pacis eſt. Octava,
Beati qui perſecutionem patiuntur propter Matth. 5. 10.
juſtitiam.

C 52. Veni, Domine Jeſu, doce nos
ordinem beatitudinum tuarum; neque
enim ſine ordine dixiſti, primo beatos
pauperes ſpiritu, ſecundo beatos mi-
tes, & tertio qui lugent. Nam etſi
cognoſco aliquid, tamen ex parte co-
gnoſco. Si enim Paulus ex parte co- 1. Cor. 13. 9.
gnovit, quantum ego poſſum cogno-
ſcere? Paulo quantum vita, tantum
etiam verbo inferior ſum; vita enim
verbum exigit & acquirit: ſermo autem
D ſine vita non eſt ſermo Dei. Quanto
me ſapientior Paulus? Ille gloriatur in 2. Cor. 12. 5. & 7.
periculis, ego in ſucceſſibus: ille glo-
riatur, quia revelationibus non extolli-
tur; ego ſi quæ revelationes mihi con-
tingerent, gloriarer. Sed tamen poteſt
Deus de lapidibus homines ſuſcitare,
& verbum proferre de clauſis, vocem
elicere de mutis. Quod ſi aſinæ ocu- Num. 22. 27
E los aperuit, ut videret Angelum; pot-
ens eſt & nobis quoque aperire ocu-
los, ut poſſimus Dei videre myſte-
rium.

53. *Beati*, inquit, *pauperes*. Non
omnes beati pauperes; paupertas enim
media eſt: poſſunt & boni & mali eſſe
pau-

a Mſſ. prope omnes, non ſecus ac edit. ant. hunc locum iiſdem quibus nos, verbis exhibent. Verum cum in his periodus tantum poſt verbum, *reſeravit*, notata puncto, terminaretur, nullus hinc erui poterat legitimus ſenſus. Quare ut huic malo afferretur aliquid remedii, ſcriptor unius e mſſ. Colb. repoſuit, *ore*, pro *ora*, quæ voces omnino in mſ. Clarom. prætermiſſæ ſunt. In hoc Rom. edit. etiam cum Clarom. convenit, ſed præterea addidit vocem, *veteris*, ante vocem, *templi*. Nos vero quo & ſenſui conſuleremus, & communem lectionem retineremus, interpunctionem exiſtimavimus reſtituendam, ut eam certis.

b Omnes edit. *reſeravit*. E contrario omnes propemodum mſſ. *reſervavit*; id eſt, *ſervavit*, compoſitum pro ſimplici. Porro ut hunc locum cui offuſæ tenebræ pluſquam cimmeriæ multis videntur, pro noſtra virili illuſtremus, lector advertat octonarium numerum duplici de cauſa myſticum dici. Prima eſt quia *de octava multi ſcribuntur pſalmi*: per octavam autem beatam reſurrectionem intelligi tum frequenti P. P. Græcorum Latinorumque teſtimonio cognoſcimus; ut puta Gregor. Nyſſ. Dydim. in Pſalm. 6. Hilar. Prolog. in Pſal. & in Pſal. 118. Hieron. Auguſt. Caſſiod. in Pſalm 6. &c. tum ex verbis ipſius Ambroſii ſupr. lib. 2. in cap. 3. & infr. lib. 6. in cap. 9. *octava enim die facta eſt reſurrectio: unde & plerique pſalmi pro octava ſcribuntur*, intelligere eſt. Unde idem ſubdit octavam eſſe ſpei noſtræ perfectionem, id eſt, terminum & coronidem. Secundam vero cauſam reddit, quod nobis præcipitur Eccleſ. 11. 2. *octo partem dare*: atqui per vocem *octo*, univerſalitatem deſignari Hieron. in Mich. 5. & alibi, Vatab. Eſtius aliique obſervarunt. Quapropter hic idem eſt, *octo benedictionibus partem dare*, atque *univerſis virtutibus operam dare*. Et hinc eſt quod additur, *ita & octava ſumma virtutum eſt*; ſumma enim dicitur per allegoriam ad numeros, quibus collectis ſumma conficitur. Nec ob aliud ponitur adverbium, *fortaſſe*, niſi ut indicet hujus loci qui ad litteram de eleemoſina accipitur, nativam non eſſe interpretationem, vel etiam myſtice de veteri novoque Teſtamento poſſe intelligi, ut alibi ſæpius ipſe interpretatus eſt. Senſus ergo eſt, per octavam & reſurrectionem futuram, & virtutum univerſitatem ex æquo ſignari.

Digitized by Google

pauperes. Niſi forte ille intelligendus A
pauper beatus, quem Propheta deſcri-
Prov.19.1. pſit dicens: *Quia melior pauper juſtus,*
quam dives mendax. Beatus pauper qui
clamavit, & Dominus exaudivit eum:
pauper a crimine, pauper a vitiis,
pauper in quo mundi princeps nihil
invenit: pauper illius æmulus paupe-
ris, qui cum dives eſſet, propter nos
pauper factus eſt. Unde plene Mat-
Matth.5.3. thæus aperuit, dicens: *Beati pauperes* B
ſpiritu; pauper enim ſpiritu non infla-
tur, non extollitur mente carnis ſuæ.

54. Prima ergo iſta benedictio eſt:
cum depoſuero omne peccatum, &
exuero omnem malitiam, & ſimplici-
tate contentus fuero, inops malorum,
ſupereſt ut & mores meos temperem.
Quid enim mihi prodeſt carere ſæcu-
laribus, niſi fuero mitis atque man- C
ſuetus? Nam qui ſequitur viam re-
ctam, ſequitur utique illum qui ait:
Matt.11.29. *Diſcite a me quia mitis ſum, & humilis*
corde. Depone igitur quæ improba
a ſunt, [a] egeto vitiis ſecundum bonam
paupertatem, mitiga affectum tuum;
ut non iraſcaris, aut certe iratus ne
peccaveris, juxta quod ſcriptum eſt:
Pſ.4.5. *Iraſcimini, & nolite peccare*. PRÆCLA-
RUM eſt enim motum temperare con- D
ſilio: nec minoris virtutis ducitur,
cohibere iracundiam, indignationem-
que compeſcere, quam omnino non
iraſci; cum plerumque illud lentius,
hoc fortius æſtimetur.

55. Cum hoc feceris, memento quia
peccator es: lugeto peccata tua, lu-
geto delicta. Et bene tertia benedictio
eſt peccata deflentis; quia Trinitas eſt
quæ peccata condonat. Ablue igitur
te lacrymis tuis, & fletibus lava. Si E
tu ipſe te fleveris, alius te non flebit;
nam ſi Saul deflevisset peccata ſua,
1.Reg.15.35 Samuel eum non deflevisset. Habet
unuſquiſque quos fleat mortuos ſuos.
Mortui ſumus, quando peccamus,
quando implemur oſſibus mortuorum.
Mortuus eſt ſermo malus, qui exit de
ore; exit enim de ſepulcro malo:
Pſ.5.11. *Sepulcrum* autem *patens eſt guttur eorum*. F
1.Cor.4.16. Ideo dicit Apoſtolus: *Imitatores mei eſtote*.
Vult nos delictorum meminiſſe noſtro-
rum. Paulus non habebat quod lu-
geret, ex quo in Chriſtum credidit, &
1.Cor.15.9. tamen priora deflebat dicens: *Quia non*
ſum dignus vocari apoſtolus; quia perſecu-
tus ſum Eccleſiam Dei. Ille igitur pecca-
tor ante fidem, nos vero adhuc pec-
camus poſt fidem. Qui peccator eſt,
defleat ſe, & arguat ſe; ut fiat juſtus:
Prov.18.17. *Juſtus*, enim, *accuſator eſt ſui*.

56. Ordinem igitur perſequamur,
quia ſcriptum eſt: *Ordinate in me cari-* Cant.2.4.
tatem. Depoſui peccatum, temperavi
mores, delicta deflevi: eſurire incipio
& ſitire juſtitiam. Æger enim cum in
gravi morbo eſt, non eſurit; quia æ-
gritudinis dolor famem excludit. Sed
quæ eſt iſta fames juſtitiæ? Qui ſunt
iſti panes quos eſurit juſtus? Ne forte
panes illi de quibus dictum eſt: *Juve-* Pſ.36.25.
nis fui, & ſenui, & non vidi juſtum de-
relictum, nec ſemen ejus quærens panem.
Qui eſurit, utique virium quærit aug-
mentum. Quod autem majus virtu-
tis incrementum, quam norma juſti-
tiæ?

57. Poſt hos: *Beati*, inquit, *miſeri-* Matth.5.7.
cordes; juſtitiam enim ſequitur miſeri-
cordia. Unde dictum eſt: *Diſperſit, dedit* Pſ.111.9.
pauperibus, juſtitia ejus manet in æternum.
Sed etiam qui miſericordiam defert,
mercedem amittit, niſi mundo corde
miſereatur; nam ſi jactantiam quærat,
nullus eſt fructus. Emunda igitur in-
teriora mentis tuæ: & ſi diligenter
pectoris tui ſecreta mundaveris, com-
patere iis qui impugnantur: & intellige
quanti hominum, quanti fratrum tuo-
rum auxilium tuum quærant.

58. Sed niſi tu prius interiora tua
vacuefeceris ab omni labe peccati, ne
diſſenſiones contentioneſque ex affectu
tuo prodeant, non potes aliis ferre
medicinam. A te igitur pacem incipe;
ut cum fueris ipſe pacificus, pacem
aliis feras. Quomodo enim potes alio-
rum corda mundare, niſi tuum ante
mundaveris?

59. Profuiſti igitur aliis, tuliſti au-
xilium pluribus: feſtina, contende ad
finem. Multi cum eſſent exitus vitæ,
unus Domino competebat; nam quod
natum erat ſecundum carnem, oporte-
bat ſecundum carnem mori. Elegit
paſſionem ut moreretur pro nobis: &
tu dic de omnibus quæ retribuit tibi
Dominus: *Calicem ſalutaris accipiam, &* Pſ.115.13.
nomen Domini invocabo, hoc eſt, paſſio-
nem. Unde etiam illis qui ad dexte-
ram vel ad ſiniſtram ſedere cupiebant,
ait: *Poteſtis bibere calicem quem ego bibi-* Matth.20.
turus ſum? Uſque ad finem te ducit, 22.
uſque ad martyrium proſequitur, &
conſtituit beatitudinum palmam.

60. Vide igitur ordinem. Oportet
te fieri pauperem ſpiritu; humilitas
enim ſpiritus divitiæ virtutum ſunt.
Niſi pauper fueris, mitis eſſe non
poteris. Qui mitis eſt, poteſt lugere
præſentia: qui inferiora luget, poteſt
deſiderare meliora: qui ſuperiora quæ-
rit,

a Rom. edit. cum unico mſſ. Reg. *Egeto divitiis*. Minus appoſite ad contextum.

a rit , a inferiora devitat ; ut & ipſe a ſuperioribus adjuvetur : qui miſeretur, cor ſuum mundat . Quid eſt enim mundare animum, niſi ſordem mortis Tob. 4. 11. abolere? *Eleemoſyna* enim *a morte liberat:* patientia vero perfectio eſt caritatis . Qui autem patitur perſecutionem , in ultimo certamine conſtitutus probatur adverſis ; ut eum legitime certaverit , coronetur . Hos quidam gradus volunt eſſe virtutum, per quos ab ultimis ad ſuperiora poſſimus adſcendere.

61. Denique ſicut incrementa virtutum , ita etiam ſunt incrementa præmiorum ; plus eſt enim Dei eſſe Filium, quam poſſidere terram, & conſolationem mereri . Sed quia & primum præmium regnum cælorum eſt , & ultimum præmium regnum cælorum eſt : numquid æquale præmium incipientibus atque perfectis eſt ? Ne forte myſtice docemur quia eſt primum regnum cælorum illud apoſtolicum: Philip. 1. 23. *Diſſolvi & eſſe cum Chriſto*. Habes primum regnum , quando ſancti rapiuntur in nubibus obviam Chriſto in aera ; multi enim dormientium ſurgent : iſti in vitam æternam , illi in opprobrium . Primum ergo regoum cælorum ſanctis propoſitum eſt in abſolutione corporis : ſecundum regnum cælorum eſt poſt reſurrectionem eſſe cum Chriſto . Cum fueris in regno cælorum , tuoc proceſſus eſt manſionum : etſi unum regnum , diverſa tamen merita ſunt in regno cælorum . Poſt reſurrectionem terram tuam incipies poſſidere, abſolutus a morte. Ille Gen. 3. 19. enim cui dicitur : *Terra es , & in terram ibis*, non poſſidet terram ſuam ; non enim poteſt eſſe poſſeſſor , qui non capit fructum . Abſolutus igitur per dominicam crucem (ſi tamen intra jugum Domini fueris inventus) conſolationem in ipſa poſſeſſione reperies: conſolationem ſequitur delectatio, delectationem divina miſeratio . Quem autem Dominus miſeretur , & vocat : qui vocatur , videt vocantem : qui Deum viderit , in jus divinæ generationis adſumitur : tuncque demum quaſi Dei Filius, cæleſtis regni divitiis delectatur . Ille igitur incipit , hic repletur. Nam & intra hoc ſæculum multi in imperio Romano ſunt : ſed majo-

A rem imperii gratiam qui propiores imperatori ſunt, conſequuntur.

62. Nunc dicamus quemadmodum in quatuor benedictionibus ſanctus Lucas benedictiones ſit octo complexus . Et quidem ſcimus virtutes eſſe quatuor cardinales , temperantiam , juſtitiam , prudentiam , fortitudinem . Qui pauper eſt ſpiritu , avarus non eſt . Qui flet , non ſuperbit : ſed mitis eſt & B pacatus . Qui luget , humiliatur . Qui juſtus eſt, non negat [b] quod ſcit omnibus ad uſum communiter datum . Qui b miſeretur , largitur de ſuo . Qui ſuum donat , non quærit alienum, nec dolum proximo ſtruit.

63. Connexæ igitur ſibi ſunt concatenatæque virtutes ; ut qui unam habet , plures habere videatur: & ſanctis una competit virtus , ſed ejus quæ C fuerit uberior , uberius eſt præmium . Quanta hoſpitalitas in Abraham! quanta humilitas ! [c] quanta ſanctitas , ut Gen. 18. 2. c fratris filium ab hoſte ſervaret! & quanta abſtinentia, ut nihil de præda quæreret! Gen. 14. 16. Ibidem 23. Sed quia fide præſtitit, fidei præ ceteris meruit principatum . Gen. 15. 6. Ergo unicuique plura præmia , quia plura incentiva virtutum : ſed quod in aliquo merito copioſius , hoc etiam in præ- D mio redundantius.

64. *Beati* igitur *pauperes ſpiritu* . Habes temperantiam, quæ a peccato abſtinet, ſæculum calcat, illecebroſa non quærit.

65. *Beati qui eſuriunt & ſitiunt* ; qui enim eſurit , eſurienti compatitur , compatiendo largitur , largiendo fit juſtus; quia *Juſtitia ejus manet in æternum*. Pſ. 111. 9. Unde in Matthæo ſitim & famem in- E telligimus ſpiritalem, qua [d] cibus juſti- d tiæ deſideratur aut potus : quia virtus quaſi materia quædam virtutum eſt , ut juſtus æqualem ſe inferioribus præſtet , dolum excludat , veritatem requirat .

66. *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis*. Habes prudentiam , cujus eſt flere occidua , & ea quæ æterna ſunt quærere : lugere ſæcularia , [e] quæ ſeipſa e F compugnent : Deum pacis inquirere , qui ſtulta mundi elegit , ut confundat ſapientes : & qui ea quæ non ſunt deſtruat , ut quæ ſunt , poſſit adipiſci .

67. *Beati*

a Reg. cod. ſolus , *inferiores adjuvet* ; nimirum ut cum ſequenti membro fiat antitheſis : ſed non ideo communis lectio deſerenda. Et paulo poſt , omnes edit. *niſi ſordem mentis abluere*, ſic etiam mſſ. aliquot , excepto quod cum aliis legunt , *abolere* . Ceteri plures potioresque , *niſi ſordem mortis* &c. id eſt , corruptionem. Et hoc melius quadrat cum verbis ſequentibus.

b Ita edit. Amerb. & Era. cum maxima parte mſſ. Gill. autem ac Rom. cum aliis mſſ. *quod ſit omnibus* &c.

c Edit. Rom. *quanta caritas* : ſed pietas in conſanguineos ſanctitatis nomine non tam improprie deſignatur, ut propterea videatur ab aliis edit. cunctiſque mſſ. deſciſcendum.

d Sic mſſ. omnes ac edit. ant. niſi quod nonnulli mſſ. & edit. Era. & Gill. habent, *quæ*, pro , *quia* . Rom. vero eliſa dictione , *virtus*, verba tranſpoſuit in hunc modum, *cibus aut potus deſideratur juſtitia, quæ quaſi* &c.

e Mſſ. aliquot , *quæ ſe ipſa compungunt* . Haud ita male .

67. *Beati eritis cum vos oderint homines.* Habes fortitudinem, ſed eam quæ non odium mereatur ex crimioe: ſed perſecutionem patiatur ex fide; ſic enim ad paſſionis pervenitur coronam, ſi gratiam hominum negligas, divinam ſequaris. Denique ut ſcias conſummationem eſſe
v. 23. fortitudinis paſſionem: *Secundum hæc*, inquit, *faciebant prophetis patres eorum*; quia prophetas Judæi uſque ad mortem corporis perſecuti ſuot. Eſt etiam fortitudinis iram viocere, indignatiooemque cohibere: ac per hoc fortitudo animum juxta corpuſque coofirmat, oec perturbari ſinit timore aliquo vel dolore: quibus velut pravis interpretibus plerumque percellimur.

a 68. Ergo temperantia [a] cordis habet animique munditiam, juſtitia miſericordiam, pacem prudentia, manſuetudioem fortitudo.

v. 24. *Væ vobis divitibus, qui habetis conſolationem veſtram.*

69. Licet in pecuniariis copiis multa ſint lenocinia delictorum; pleraque tamen ſunt etiam inceotiva virtutum. Quamquam virtus ſubſidia ooo reqoirat, & commendatior ſit collatio pauperis, quam divitis liberalitas; tameo noo eos qui habeant divitias, ſed eos qui uti his oeſciant, ſententiæ cæleſtis auctoritate condemnat. Nam ut ille pauper laudabilior, qui promto largitur affectu, nec impendeotis egeſtatis repagulis inhibetur, inopemque ſe non putat, qui habet quod naturæ ſatis eſt: ita hic dives crimiooſior, qui vel Deo referre gratiam de eo debuit quod accepit, nec ceoſum ad communem uſom datum ſioe uſu abdere, defoſſiſque terræ incubare theſauris. Non cenſus igitur, ſed affectus io crimine eſt. Et quamquam tota ætate cuſtodiæ miſerabilis ſollicitas avara mens tendat excu-
b hias, [b] quo nulla pœoa gravior eſt, ſucceſſorum profutura compendiis aoxio timore ſervare; tamen quoniam avaritiæ ſtudia, & deſideria congereodi, inani quadam voluptate paſcuntur: qui cooſolatiooem vitæ præſentis habuerunt, remunerationem perpetuam perdiderunt.

70. Poſſumus hic tamen divitem intelligere populum Judæorum, vel hæreticos, vel certe muodi philoſophos, qui ubertate verborum, & quodam ambitioſæ facuodiæ patrimonio delectati, ſimplicitatem veræ fidei ſupergreſſi, theſauros inutiles condideruot. Nonne tibi videtur hæreticus aliquis, cum audis eum de generatione Domioi juxta uſum ſæculi diſputantem, dives in verbis, pauper io viribus? Qui putat ſe in hoc tempore locupletes habere divitias: ſed in futuro egeſtatem ſuæ fidei recognoſcet; cibumque perfidiæ, [c] quem præſenti ætate ructaverit, æterno fidei commaceratus jejunio, cauſam taoti ſcier eſſe ſupplicii. Eritque tempos, ut riſus ſuos lugeant, [d] qui dicta ooſtra nunc rident. Quibus beoe dicetur: c d

Væ cum bene vobis dixerint omnes homines. v. 26.

71. Nonne tibi videtur his dicere, qui dudum in [*] Arimineoſi coocilio perfidæ prævaricatioois auctores, dum imperatoris gratiam ſequuntur, Dei gratiam perdideruot? Qui cum placere potentibus aucupantur, maledicto ſe perpetuo ſubdidere.

72. Ergo ſanctus Matthæus præmiis ad virtutem & fidem populos provocavit: hic etiam a criminibus atque peccatis futurorum ſuppliciorum denuotiatiooe deterruit, qui ooo otioſe plurimorum factorum cæleſtium eoumeratione progreſſus, ad benedictionum locum ſerius venit; ut populos divinorum miraculis roboratos, ultra Legis tramitem virtutum progredi veſtigiis edoceret. [e] Fuerit caveodum illic, ubi adhuc infirmæ plebis corda outabant: e hic tubæ clangore excitanda virtus fuit. Docet hoc libri hujus, quæ in prooemiis, & quæ in proceſſu ſermonis aperitur oratio. Illic qui infirmi ſunt, adhuc quodam Legis lacte potantur; & ideo per Legis tramitem ducuntur ad gratiam: audiuot quæ Legis ſunt, ut ultra Legem, Legem ſequendo procedant: hic Eccleſia fundatior non lacte imbuitur, ſed cibo veſcitur; cibus enim validior eſt caritas. Denique inter tria maxima, fidem, ſpem, caritatem, major eſt caritas.

73. Ordioatur igitur caritas, cum dicitur: *Diligite inimicos veſtros*; ut completur illud Eccleſiæ, quod ante jam dictum & ſeq. v. 27.

a Mſſ. aliquam multi, *carnis habet animique munditiam*.

b Rom. edit. & *quo nulla pœna* . . . *anxio timore reſervet*. Aperta quidem lectio, ſed omni cum aliarum edit. tum mſſ. patrocinio deſtituta. Remur itaque hoc loco ineſſe hellenismum, ac verbum *ſervare*, ſumi debere pro ad conſervandum τῷ φυλάττειν. ubi prapoſitio ſupprimitur.

c Cod. Gem. & Prat. *quem præ ſatietate ructaverit*.

d Mſſ. non pauci, nec infer. notæ, *qui dicta noſtra non credunt*.

* Celebre illud eſt Ariminenſe Conſilium anno Chriſti 359. celebratum, cui interfuere ex arrianis octoginta, ex catholicis trecenti quinquaginta epiſcopi. Hi cum initio Nicænam fidem ſtrenue propugnaſſent, ab ea tandem ſeu vi, ſeu minis, ſeu dolis, aut majoribus Conſtantii imperatoris promiſſis allecti, ad arrianas partes miſere defecerunt. Verum de his fuſius epiſt. ad Marcell. & de Baſilicis non tradendis.

e Ita mſſ. & edit. Amerb. niſi quod in hac, duobuſque mſſ. legitur, *Fuit*, pro *Fuerit*. Edit. vero Era. Gill. & Rom. *Fuit cavendum illic*. Forte ut opponerentur inter ſe cantus ac tubæ clangor. At *cavendum* eo ponitur, quod ſuperius dictum eſt populos a Matthæo præmiis ad fidem eſſe invitatos.

Cant. 2. 4. dictum eſt : *Ordinate in me caritatem* .
Ordinatur enim caritas, cum caritatis
præcepta formantur. Vide quam ab
altioribus cœperit, & Legem poſt be-
nedictionis Evangelicæ terga rejecerit.
Exod. 21. 24. Lex viciſſitudinem imperat ultionis,
Evangelium inimicitiis caritatem, beni-
gnitatem odiis, vota maledictis, ſubſi-
dia perſequentibus, patientiam eſurien-
tibus, & gratiam remunerationis im- B
pertit. Quanto athleta perfectior, qui
non ſentit injuriam?

74. Et ne videatur Dominus Legem
diſſolvere, in beneficiis vicem ſervat,
quam negligit in injuriis. Sed tamen
v. 31. dicendo: *Prout vultis ut faciant vobis ho-
mines, facite & vos illis ſimiliter*, viciſſi-
tudo ipſa cumulator eſt, quando votis
actus æquatur. NESCIT ENIM virtus
menſuram gratiæ; nec contenta referre C
quod acceperit, vult cumulare quod
ſumſit; ne inferior ſit beneficio, licet
æquetur officio. Non enim cumulo
tantum, ſed ordine & tempore benefi-
cia penſantur; cum in beneficio pari
prior ſit, qui prior cœpit; beneficus
enim eſt qui gratiam cœperit, debitor
qui retulerit. Aliud itaque beneficium
* eſt * beneficii principatus; nam ſi qui
pecuniam reddidit, non ſolvit gratiam, D
manetque debitor gratiæ, etſi jam non
ſit pecuniæ: cur gratiam referendo pu-
tamus poſſe vacuari, cujus relatio ac-
ceptæ magis eſt teſtimonium, quam
abſolutæ?

v. 32. 75. Bono itaque exemplo imbuitur
chriſtianus; ut non contentus jure na-
turæ, gratiam ejus requirat. Si enim
commune eſt omnibus, etiam peccato-
ribus, redamare: cui genus profeſſionis E
excelſius, ſtudium quoque debet eſſe
virtutis uberius; ut diligat etiam non
amantes. Nam etſi nulla merita dili-
gendi uſum amoris excludant; non ta-
men virtutis excluſerint. Sicut enim
in eo qui te diligit, pudet gratiam non
referre; & gratiæ amore referendæ a-
mor tibi ejus inoleſcit quem antea non
amabas: ita etiam in eo qui non amat, F
debes amare virtutem; ut dum virtu-
tem amas, incipias eum amare quem
non amas: cum rara & caduca remu-
neratio ſit amantis, ſempiterna virtutis.

v. 29. 76. Quid autem tam mirum, quam
percutienti maxillam præbere alteram?
Nonne omnis indignantis frangitur im-
petus, ira ſedatur? Nonne fit per pa-
tientiam, ut ſua amplius pœnitentia
reverberes verberantem? Ita erit ut &

A injuriam repellas, & gratiam quæras.
Ac ſæpe maximæ cauſæ amoris exiſtunt,
cum patientia inſolentiæ, gratia refer-
tur injuriæ. Equidem, ut audire me D. Laert. in vita Plat.
memini, vel hoc ſolo preſſum philoſo-
phiæ ſupercilium putamus; quod in
tres partes illa ſibi videtur diviſiſſe ju-
ſtitiam: unam in Deum, quæ pietas
vocatur: alteram in parentes, vel reli-
B quum humanum genus: tertiam in
mortuos, ut his exſequiarum juſta ſol-
vantur. At vero dominus Jeſus Legis
oraculum, ac philoſophiæ faſtigium ſu-
pergreſſus, in eos quoque qui læſerint,
pietatis porrexit officium. Etenim ſi
hoſtis qui tecum bello armiſque certa-
verit, depoſitis armis, miſericordiam
ſuæ ſalutis adipiſcitur, idque plerum-
que vel contemplatione naturæ, vel
C ipſius belli jure deſertur, ut ſubjectis
vita tribuatur: quanto amplius meliore
religionis intuitu deferendum eſt? Nam
cum præliatorem appetitæ ſalutis cauſa
non moveat, quid movere debet * mi- *
litem pacis?

77. Itaque illud Apoſtolicum, quia
Caritas patiens eſt, benigna eſt, non æmula- 1. Cor. 13. 4.
tur .... non inflatur, in his præceptis
conſummatum videmus. Si patiens eſt,
D debet patientiam verberanti: ſi benigna
eſt, non debet reſpondere maledictis:
ſi non quærit quæ ſua ſunt, non debet
reſiſtere diripienti: ſi non æmulatur,
odiſſe non debet inimicum. Et tamen
apoſtolicis divinæ ſuperfluunt præcepta
pietatis; plus eſt enim donare, quam
cedere: plus eſt amare inimicos, quam
non æmulari. Quæ omnia Dominus &
dixit, & fecit. Qui cum maledicere-
E tur, non remaledixit: cum percuteretur,
non repercuſſit: cum deſpoliaretur, non
reſtitit: cum crucifigeretur, ipſis perſe-
cutoribus veniam poſtulavit, dicens:
Pater, dimitte illis peccatum, quia neſciunt Luc. 23. 34.
quid faciunt. Criminatores ſuos excuſa-
bat a crimine. Illi crucem parabant,
hic ſalutem & gratiam rependebat.

78. Et tamen quoniam ſtudia ipſa v. 35.
F virtutum ſine remuneratione torpeſcunt,
& exemplum nobis adtulit, & merce-
dem ſpopondit e cælo, filios Dei ſu-
turos pollicens, qui fuerint imitatores
ejus. Qui enim feſtinat ad præmium,
faſtidire non debet exemplum; quia
quanto præcellentius præmium, tanto
impenſius officium. Quanta autem mi-
ſericordiæ merces, quæ in jus divinæ
adoptionis adſciſcitur? Sequere igitur
miſericordiam, ut merearis gratiam.

79. Late

* *Principatus*, ponitur hic pro principio, ſive initio, quemadmodum alibi principium pro principatu, ſive imperio poſitum reperimus. Vult igitur S. Ambroſius eum qui prior beneficium confert, dupliciter benemereri.

* Per *militem pacis*, intellige hominem chriſtianum. Nam hic loci totius ſenſus eſt: ſi præliator ad victum hoſtem interficiendum non eo impellitur, quod ſua ipſius vita ab eodem oppugnata ſit, nihil eſſe deberet quod chriſtianum commoveat ad ultionem.

v. 36. 79. Late patet benignitas Dei: ſu-
per ingratns pluit, malis fœcunda non
negat terra proventus. Idem mundi ſnl
ſacrilegos religinſoſque pariter illumi-
nat. Aut ut myſtice iſta pendamus:
propheticis populum Judæorum Domi-
nus pluviis irrigavit, & ſolis æterni re-
fulſit radiis, etiam non merentibus. Sed
quoniam illi mundano rnre maduerunt,
Eccleſia Dei ad cæleſte lumen adſciſci- B
tur; ita tamen ut illi quoque miſeri-
cordiæ, ſi credant, ptærogativa ſerve-
tur.

v. 37. 80. Addidit, nnn temere judican-
a dum; ne cum ſis tui conſcius ipſe[a] de-
licti, in alterum cogaris ferre ſenten-
tiam.

v. 44. 81. Magna etiam diſciplina; ut de
infructunſis fructunſa non quæras, nec
de incultis proventum fœcunditatis ex- C
ſpectes. Unicuique enim ſua cultura dat
fructus. In ſpinis iſtius mundi ficus il-
la nnn poteſt reperiri, quæ quia fœcun-
dis fructibus melior eſt, bene ſpecies
ei reſurrectionis aptatur: vel quia ut
Cant. 2. 13. legiſti: *Ficus dederunt groſſos ſuoi*; quod
immaturus, & inutilis, & caducus in
Synagoga fructus ante præceſſit: vel
quia immatura vita noſtra eſt in cor-
pore, matura in reſurrectinne. Et ideo D
procul a nobis debemus ſæculares ſol-
licitudines abdicare, quæ mordeant ani-
mum, mentemque adurant; ut matu-
ros fructus culturæ diligentis poſſimus
adipiſci: quod in incultis iſtius mundi
reperire nnn poſſumus; *Quia non legunt
de ſpinis ficus, neque de tribulis vindemiant
uvam*. Alterum ad mundum & reſur-
rectinnem, alterum ad animam & cor-
pus refertur: vel quia nemo peccatis
fructum adqnirit animæ ſuæ, quæ ſicut E
uva proxima terris corrumpitur, in ſu-
perinribus maturatur: vel quia nemo
poteſt damnationem carnis evadere; niſi
quem Chriſtus redemerit, qui ſicut uva
pependit in lignn. Procul igitur ab illa
Gen. 3. 18. carne, quæ damnatn hnmini tribnlns
generare præcepta eſt, levemns oculos
ſpiritales, tendamus manus; ut Chri-
ſtum vindemiare poſſimus.

v. 46. 82. Omnium autem fundamentum
docet eſſe virtutum nbedientiam cæle- F
ſtium præceptorum, per quam domus
hæc noſtra nnn profluvio voluptatum,
non nequitiæ ſpiritalis incurſu, non
imbre mundano, non hæreticorum poſ-
ſit nebuloſis diſpntationibus permoveri.

Cap. 7. v. 1. & ſeq. 83. Pulcre autem ubi præcepta com-
plevit, ſuorum præceptorum formam
exſequi docet; nam ſtatim gentilis cen-
A turionis ſervus Dnminn curandus of-
fertur, in qun populus natinnum, qui
mundanæ ſervitutis vinculis tenebatur
æger lethalibus paſſinnibus, beneficin
Domini ſanandus exprimitur. Quod
autem moriturum dixit, in eo Evan-
geliſta non fefellit; mnriturus enim e-
rat, niſi fuiſſet ſanatus a Chriſtn. Im-
plevit igitur præceptum caritate cæle-
B ſti, qui ſio dilexit inimicns, ut morti
eriperet, atque ad perpetuæ ſpem ſa-
lutis adſciſceret.

84. Quantum autem divinæ humili- v. 6.
tatis inſigne, ut cæli Dnminus nequa-
quam dedignaretur centurionis ſervu-
lum viſitare? Elucet fides in operibus,
ſed plus operatur humanitas in affecti-
bus. Quod utique nnn ideo faciebat,
quia abiens curare non poterat: ſed ut
C formam tibi daret imitandæ humilita-
tis, qua juxta humilinribus doceret ac
ſuperioribus deferendum. Denique alibi
reguln dicit: *Vade, filius tuus vivit*; ut Johan. 4. 50.
ſcias & potentiam divinitatis, & hu-
militatis gratiam. Ibi nnluit pergere,
ne in reguli filio videretur magis divi-
tiis detuliſſe: hic ipſe perrexit, ne vi-
deretur in centurinnis famulo conditio-
nem deſpexiſſe ſervilem, omnes enim,
D ſervus & liber, in Chriſto unum ſu-
mus.

85. Sed vide fidem prærogativam eſſe
medicinæ. Adverte etiam in ipſn po-
puln gentili perſpicaciam eſſe myſterii.
Dominus pergit: excuſat centurio, mi-
litarique depoſito tumore, reverentiam
ſumit, & ad fidem facilis, & ad hn-
norificentiam promtus. Et bene Lucas
etiam in occurſum amicos dicit eſſe a
centurione tranſmiſſns; ne præſentia ſua
E gravare Domini verecundiam videretur,
& officium nfficio provncaſſe. Hæc mo-
raliter.

86. Myſtice autem, quem Judæorum
populus crucifixit, inviolatum ab in-
juria manere deſideraret populus na-
tinnum: & quod ad fidem pertinet,
ſermoni credidit, hnc eſt, nnn hnmi-
nis, ſed Dei poteſtate conjiciens dari
a Chriſtn hnminibus ſanitatem: quod
F vern ad myſterium ſpectat, vidit in pe-
ctnra adbuc gentilium nnn eſſe pene-
trabilem Chriſtum. Et iden quia nec
dum cogitatinnis præteritæ maculas ab-
luiſſet, gravari ſe magis Domini digna-
tinne putavit, quam juvari. Sic illa 3. Reg. 17. 18.
vidua Sareptana indignam ſe prnphe-
ticn judicavit hnſpitin. Ideoque Dnmi-
nus in uno iſto fidem gentium præ-
ferebat.

a Rom. edit. *delicti, dum alteram judicat, in te ipſum cogaris ferre ſententiam*. Optime, ſi ſenſum ſpectes. At vero diſſentiunt omnes mſſ. ac vet. edit. Nobiſcum autem conſentiunt, excepto quod pro, *cogaris*, ut habetur in mſſ. præferunt edit. *cogitaveris*.

v. 9. 87. Et quidem ſi ſic legas: *In nullo* A
tantam fidem inveni in Iſrael, ſimplex in-
tellectus & facilis eſt. Sin vero juxta
Græcos: *Nec in Iſrael tantam fidem in-
veni*; fides hujus etiam electioribus,
& Deum videntibus anteſertur.

88. Videte autem œconomiam: pro-
batur fides domini, & ſervi ſanitas
roboratur. Poteſt ergo meritum domi-
ni etiam famulis ſuffragari non ſolum
fidei merito, ſed etiam ſtudio diſci- B
a plinæ. Spectate etiam alteram [a] œco-
v. 10. nomiam Dominicæ humilitatis: quæ
non ſpondet, operatur; namque etſi
nondum imperaverat ſanitatem, tamen
ſervi qui miſſi fuerant, ſanum ſervu-
lum repererunt.

v. 12. *Cum autem appropinquaret portæ civita-
tis, ecce efferebatur defunctus filius unicus* C
matris ſuæ: & hæc erat vidua: & turba
v. 13. *multa civitatis cum illa. Quam cum vide-*
v. 14. *ret Dominus, miſericordia motus, dixit illi:*
Noli flere. Et acceſſit, & tetigit loculum.

89. Et hic locus ad utramque red-
undat gratiam, ut & cito flecti divi-
nam miſericordiam matris viduæ la-
mentatione credamus, ejus præcipue
quæ unici filii vel labore, vel morte D
frangatur; cui tamen viduæ gravitatis
meritum exſequiarum turba conciliat:
& hanc viduam populorum turba ſe-
ptam, plus videri eſſe quam feminam,
quæ reſurrectionem unici adoleſcentis
filii ſui lacrymis meruerit impetrare;
eo quod ſancta Eccleſia populum ju-
niorem a pompa funeris, atque a ſu-
premis ſepulcri ſuarum revocet ad vi-
tam contemplatione lacrymarum: quæ
b flere [b] prohibetur, cum ei reſurrectio E
debeatur.

90. Qui quidem mortuus in loculo,
materialibus quatuor ad ſepulcrum fe-
rebatur elementis: ſed ſpem reſurgendi
habebat; quia ferebatur in ligno. Quod
etſi nobis ante non proderat; tamen
poſteaquam Jeſus id tetigit, proficere
cœpit ad vitam; ut eſſet indicio ſalu-
tem populo per crucis patibulum re- F
fundendam. Audito igitur Dei verbo,
ſteterunt acerbi illius funeris portito-
res, qui corpus humanum lethali fluxu
naturæ materialis urgebant. Quid enim
aliud, niſi quaſi in quodam feretro,
hoc eſt, ſupremi funeris inſtrumento
jacemus exanimes, cum vel ignis im-
A modicæ cupiditatis exæſtuat, vel frigi-
dus humor exundat, vel pigra quadam
corporis habitudine virgo hebetatut a-
nimorum, vel concreta noſter ſpiritus
labe, puræ lucis vacuus mentem alit?
Hi ſunt noſtri funeris portitores.

91. Sed quamvis ſuprema mortis
ſpem vitæ omnis abOLuerint, & tu-
mulo proxima corpora jaceant defun-
ctorum; verbo tamen Dei jam mori-
B tura reſurgunt cadavera, vox redit,
redditur filius matri, revocatur a tu-
mulo, eripitur a ſepulcro. Quis iſte
eſt tumulus tuus, niſi mali mores?
Tumulus tuus perfidia eſt, ſepulcrum
tuum guttur eſt: *Sepulcrum enim patens* Pſ. 5. 11.
eſt guttur eorum, unde verba mortua
proferuntur. Ab hoc ſepulcro te libe-
rat Chriſtus, ab hoc tumulo reſurges,
C ſi audias verbum Dei.

92. Et ſi grave peccatum eſt * quod *
pœnitentiæ tuæ lacrymis ipſe lavare
non poſſis, fleat pro te mater Eccleſia,
quæ pro ſingulis tamquam pro unicis
filiis vidua mater intervenit; compati-
tur enim quodam ſpiritali dolore na-
turæ, cum ſuos liberos lethalibus vi-
tiis ad mortem cernit urgeri. [c] Viſcera c
ſumus de viſceribus ejus; ſunt enim
D & ſpiritalia viſcera, quæ habet Paulus
dicens: *Ita, frater, ego te fruar in Domi-* Philem. 20.
no, refice viſcera mea in Chriſto. Nos
ergo viſcera ſumus Eccleſiæ; quoniam
membra ſumus corporis ejus, de carne
ejus, & de oſſibus ejus. Doleat igitur
pia mater, adſiſtat & turba: non ſo-
lum turba, ſed etiam multa compa-
tiatur bonæ parenti. Jam reſurges a
funere, jam liberaberis a ſepulcro:
ſtabunt illi miniſtri tui funeris, inci-
E pies vitalia loqui, timebunt omnes;
unius enim exemplo plurimi corrigen-
tur. Laudabunt etiam Deum, qui
tanta nobis remedia vitandæ mortis in-
dulſerit.

Et convocavit duos de diſcipulis ſuis Jo- v. 19.
hannes, & miſit ad eum dicens: Tu es qui
venturus es, an alium exſpectamus?

93. Non ſimplex intellectus in ſim-
plicibus eſt verbis; alioquin præſenti-
bus ſuperiora compugnant. Quomodo Luc. 3. 22.
enim Johannes, quem in ſuperioribus,
Deo Patre demonſtrante, cognovit,
hic neſcit? Quomodo & ibi quem ante
neſcivit, agnovit: & hic quem jam
ante

a Rom. edit. ſola, *œconomiam: Dominus quæ non ſpondet, operatur* &c.

b Omnes edit. ac mſſ. non pauci, *prohibetur cum cui reſurrectio debebatur*. Alii tamen plures ac potiores nobiſcum faciunt. Illic ergo ſignificatur ipſi Eccleſiæ filiorum ſuorum deberi reſurrectionem: quod concinnius reſpondet antecedentibus.

* Hæc confer, ſi lubet, cum iis quæ habentur lib. 2. de Pœnit. cap. 2. ubi multa quæ variis ab auctoribus de peccatis canonicis, publicaque eorum pœnitentia ſolent explicari, iſtis plane ſimilia ac pene eadem reperies.

c Ita edit. ac pauci mſſ. Alii autem partim, *Viſcera Dei ſumus, viſcera Eccleſiæ*: partim, *Viſcera ſumus ejus Eccleſiæ*.

ante ſciebat, ignorat? *Neſciebam*, inquit [*Johan.* 1. 33.], *eum: ſed qui miſit me baptizare, ipſe mihi dixit: Supra quem videris Spiritum ſanctum deſcendentem*. Et dicto credidit, & demonſtratum agnovit, & baptizatum adoravit, & venientem prophetavit. Denique, *Ego*, inquit [*Ibidem* 34.] a, *vidi, & teſtimonium perhibui, quoniam* [a] *hic eſt electus Dei*. Quid ergo fieri poſſet ut ſic propheta tantus erraret; ut de quo dixerat [*Ibidem* 29.]: *Ecce qui tollit peccata mundi*, adhuc eum Dei Filium eſſe non crederet? Aut enim inſolentiæ eſt divina ei tribuere quem neſcias: aut de Dei Filio dubitaſſe perfidia eſt. Non cadit igitur in talem Prophetam tanti erroris ſuſpicio.

94. Itaque ſi intellectus ſimplicis forma compugnat [*In Luc. c.* 3.], ſpiritalem quæramus figuram. Et quia ſupra jam diximus in Johanne typum eſſe Legis, quæ prænuntia fuit Chriſti: recte Lex quæ pectoribus perfidorum, tamquam æterna carceribus luce vacuatis, corporaliter tenebatur incluſa, quam viſcera fœcunda pœnarum, & fores amentiæ coercerent, plenum exitum teſtimonii Dominicæ diſpenſationis ſine Evangelii nequit adſtipulatione perferre. Prophetavit quidem Lex in Exodo baptiſmatis gratiam per nubem & mare [*Exod.* 14. 19. *Exod.* 12. 3.]: ſpiritalem in agno prænuntiavit eſcam: ſontem perennem deſignavit in petra [*Exod.* 17. 6.]: remiſſionem peccatorum in Levitico [*Levit.* 15. 30.] revelavit: regnum cælorum annuntiavit in pſalmis: terram repromiſſionis in Jeſu Nave manifeſtiſſime declaravit.

95. Hæc omnia cum Johannis quoque congruunt teſtimonio: ſed tamen tyrannicis mundi iſtius poteſtatibus quominus lucem Dominicæ reſurrectionis effunderet, incluſa cohibetur. Mittit ergo diſcipulos ſuos ad Chriſtum Johannes, ut ſupplementum ſcientiæ conſequantur; quia plenitudo Legis Chriſtus eſt: ut quoniam nutant plerumque dicta ſine factis, & fides plenior geſtorum teſtificationibus, quam verborum ſponſionibus exhibetur, quæ tunc in pectoribus Judæorum velut obſerata Lege nutabat, ipſo ſpectaculo Dominicæ crucis, & pleno reſurrectionis teſtimonio panderetur.

96. Et fortaſſe iſti diſcipuli ſunt duo populi, quorum unus ex Judæis credidit, alter ex gentibus, [b] qui ideo credidit, quia audivit. Voluerunt ergo iſti videre propter illud [*Matth.* 13. 16.]: *Veſtri autem beati oculi qui vident, & aures veſtræ quæ audiunt*.

A Sed etiam nos vidimus in Johanne: oculis noſtris perſpeximus in apoſtolis: & manibus noſtris perſcrutati ſumus in Thomæ digitis. *Quod* enim *erat ab initio, quod audivimus, & quod vidimus, oculis noſtris perſpeximus, & manus noſtræ ſcrutatæ ſunt de Verbo vitæ, & vita apparuit* [1. *Johan.* 1. 1. & 2.]. Quando apparuit? Quando vidimus. Non ſic apparebat antequam videretur. Gratias ergo Domino, qui crucifixus eſt pro fide noſtra, crucifixus eſt pro B cupiditatibus noſtris. Mens mea in illo crucifixa eſt.

97. Itaque & nunc qui vetus Teſtamentum recenſent, antequam cognoſcant Evangelium, & quaſi quædam Dominici corporis legunt veſtigia, venturum putant, & requirunt utrum ipſe ſit Chriſtus Dei Filius, qui venturus eſt. Et cum legunt quando cum Abraham locutus eſt, vel quando ſe dux militiæ cæleſtis oſtendit, dicunt utique [*Gen.* 18. 10. *& ſeq. &* 22. 1. *Joſue* 5. 14.]: *Tu es qui venturus es, an alium exſpectamus?* C Cum autem venerint ad Evangelium, & cognoverint illuminari cæcos, ambulare claudos, audiſſe ſurdos, mundatos eſſe leproſos, mortuos reſurrexiſſe, tunc dicunt: *Vidimus eum, & oculis noſtris perſpeximus*, & in veſtigia clavorum ejus digitos noſtros inſeruimus. Videmur enim nobis vidiſſe quem legimus, ſpectaſſe pendentem, & vulnera ejus, ſpiritu Eccleſiæ ſcrutante, tentaſſe; ſi enim digito Dei ejiciuntur dæmonia, fides quoque digito Eccleſiæ D repetitur. Aut fortaſſe in parte quadam operatrice corporis noſtri omnes videmur inveſtigaſſe Dominicæ ſeriem paſſionis; fides enim per paucos ad plures pervenit. Lex ergo Chriſtum venturum annuntiat: Evangelii ſcriptura veniſſe confirmat.

98. Nonnulli etiam de ipſo Johanne ſic intelligunt, magnum quidem ita E prophetam, ut Chriſtum agnoſceret, annuntiaret remiſſionem peccatorum futuram: ſed tamen non tamquam dubium, ſed tamquam pium vatem, quem venturum crediderat, non crediſſe moriturum. Non igitur fide, ſed pietate dubitavit. Dubitavit & Petrus dicens [*Matth.* 16. 22.]: *Propitius eſto, Domine, non fiet hoc*. Ille fidei princeps (cui ſe Chriſtus [*Ibidem* 16.] F nondum Dei Filium dixerat, & tamen ille crediderat) de morte Chriſti nec Chriſto credidit. Pietatis affectus, non indevotionis eſt lapſus. Denique alibi lavari ſibi pedes recuſat [*Johan.* 13. 8.], ubi myſterium non agnoſcit, dum Dominico gravatur obſequio. Ergo moriturum Chriſtum

nec

a Rom. edit. cum paucis iiſque recentioribus mſſ. *hic eſt Filius Dei*. Cui lectioni favet etiam ſacer textus. Reliquæ tamen edit. cum ceteris mſſ. *hic eſt electus Dei*.

b Mſſ. aliquot, *qui Deo credidit* &c.

1.Cor. 2.9. nec ſancti crediderunt : *Quod enim oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adſcendit, hæc præparavit Deus diligentibus eum*. [a] Religioſis itaque lapſus amoris fidem non impedit.

99. Denique Dominus ſciens neminem ſine Evangelio plene credere poſſe; quia ſicut fides a veteri incipit Teſtamento, ita impletur in novo: interrogatus de ſe, non verbo aliquo, ſed factis ſe eſſe ſignavit.

v. 22. *Ite*, inquit, *nuntiate Johanni quæ audiſtis, & vidiſtis. Cæci vident, claudi ambulant, ſurdi audiunt, leproſi mundantur, mortui reſurgunt, pauperes evangelizantur.*

100. Plenum ſane teſtimonium quo Dominum Propheta cognoſceret; de ipſo enim, non de alio fuerat prophetatum : quia Ps. 145. 8. & 9. *Dominus dat eſcam eſurientibus, Dominus erigit alliſos, Dominus ſolvit compeditos, Dominus illuminat cæcos, Dominus diligit juſtos, Dominus cuſtodit advenas, orphanum & viduam ſuſcipiet, & viam peccatorum exterminabit*. Qui iſta, inquit, Ibidem 10. faciet : *Regnabit Dominus in æternum*. Ergo non humanæ iſta, ſed divinæ virtutis inſignia ſunt, cæcis perpetuæ noctis tenebras aperire, defoſſorumque oculorum vulnera infuſa luce ſanare, auditum in aures inſinuare ſurdorum, laxatis ſoluta membra reformare compagibus, in lucem quoque refuſo vigore vivendi revocare defunctos.

101. Hæc ante Evangelium vel rara, Tob. 11. 12. vel nulla. Receperit Tobias oculos, unus eſt in exemplo; & tamen Angeli fuit illa medicina, non hominis. 3. Reg. 17. 20. Elias mortuum ſuſcitaverit; ille tamen 4. Reg. 5. 14. rogavit & flevit : hic juſſit. Eliſæus leproſum mundari fecerit; non tamen illic valuit præcepti auctoritas, ſed fi- 3. Reg. 17. 16 gura myſterii. Non defecerit ad eſcam viduæ eſurientis, propheticis ſe multiplicans farina præceptis; unam tamen viduam farina illa, vel potius eamdem quoque ſacramenti ſpecies præfigurata ſervavit. Sed tamen parva adhuc iſta Dominicæ teſtificationis exempla ſunt: plenitudo fidei, crux Domini, obitus, ſepultura eſt. Et ideo cum illa ſuperiora dixiſſet, addidit:

v. 23. *Beatus*, inquit, *qui in me non fuerit ſcandalizatus*.

102. Crux enim etiam electis ſcandalum poſſet adferre : ſed nullum hoc majus divinæ perſonæ eſt teſtimonium: nihil eſt quod magis eſſe ultra humana videatur, quam toto unum ſe obtuliſſe pro mundo; hoc vel ſolo plene Dominus declaratur. Denique ſic deſignatus eſt a Johanne : *Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi*. Johan. 1. 29. Verum hoc non duobus illis viris Johannis diſcipulis, ſed nobis omnibus reſpondetur; ut ita credamus in Chriſtum, ſi facta conveniunt. Veniet enim qui hoc ſibi nomen uſurpet, quem licet hominis non queas appellatione ſecernere; factorum tamen conſideratione diſcernas.

v. 24. *Quid exiſtis in deſertum videre? Arundinem vento moveri?*

103. Ubi præmonuit diſcipulos Johannis in crucem Dominicam eſſe credendum, redeuntibus illis, converſus ad turbas cœpit ad virtutem pauperes provocare; ne exaltati corde, mente inſtabiles, conſilio infirmi, ſpecioſa utilibus, æternis caduca præferrent : ſed humili ſpiritu crucem potius tollerent, quam phaleras mundi hujus extollerent : & quaſi beati pauperes, qui nihil haberent ſæculi quod amitterent, libenter corporis vitam cum immortali gloria commutarent. Non otioſe igitur ſancti Johannis hic perſona laudatur, qui vitæ amore poſthabito, juſtitiæ formam nec mortis terrore mutavit.

104. *Quid*, inquit, *exiſtis in deſertum videre?* Deſerto mundus hic comparari videtur, adhuc incultus, adhuc ſterilis, adhuc infœcundus, in quem negat nobis ita Dominus prodeundum, ut mente carnis inflatos vacuoſque virtutis internæ viros, & fragili ſe gloriæ ſæcularis ſublimitate jactantes, pro exemplari quodam & imagine nobis putemus imitandos: quos procellis mundi hujus obnoxios vita mobilis inquietat, jure arundini comparandos : in quibus ſolidæ juſtitiæ nullus eſt fructus : qui forenſibus criniti phaleris, nodis obſiti, vacuo oris ſtrepitu ſonori, nulla ſui utilitate, frequenti etiam offenſione, intus inania, foris ſpecioſa ſectantur. Arundines ſumus, nulla validioris naturæ radice fundati. Et ſi levis adſpiraverit proſperioris aura ſucceſſus, vago motu proximos verberamus : inopes ad ſuffragandum, faciles ad nocendum. Arundines fluvios amant, & nos labentia mundi caducaque delectant.

105. Tamen hanc arundinem ſi quis de terræ evellat plantariis, & ſuperfluis exuat, exſpolians ſe veterem hominem cum actibus ejus, & ſcribæ velociter ſcribentis manu temperet, incipit

a Edit. omnes, ac mſſ. nonnulli, *Religioſus itaque*. Alii multo plures, *Religioſis itaque*. Duo, ſed recentiores addunt, *viris*.

incipit non arundo eſſe, ſed calamus, A
qui præcepta cæleſtium ſcripturarum
penetralibus imprimat mentis, tabulis
cordis inſcribat. De quo calamo habes
Pſ. 44. 2. dictum : *Lingua mea calamus ſcribæ velo-
citer ſcribentis* : quod ad Chriſtum alii
referre volunt. Uno igitur loco &
Verbum, & calamus legitur, & ſcriba.
Verbum, quia de genitali Patris pro-
Ibidem. ceſſit arcano: *Eructavit cor meum Verbum* B
bonum. Calamus, quia caro Chriſti pa-
ternæ ſeriem voluntatis expreſſit, &
linguæ mandata divinæ ſacri effuſione
cruoris implevit. Scriba, quia calamo
ſuo individua quadam diſtinctione,
novi & veteris Teſtamenti, vel divini-
tatis & carnis, paternæ nobis diſpoſi-
tionis myſteria revelavit.

106. Hunc calamum imitare tuæ
carnis temperamento. Et calamum C
tuum, hoc eſt, carnem tuam tinge
non attramento, ſed ſpiritu Dei vivi;
ut quod ſcribis, æternum ſit. Tali
calamo Paulus illam epiſtolam ſcripſit,
2. Cor. 3. 2. & 3. de qua dicit: *Epiſtola noſtra vos eſtis ....
ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi*.
Tinge carnem tuam in Chriſti ſangui-
Pſ. 67. 24. ne, ſicut ſcriptum eſt : *Ut tingatur pes
tuus in ſanguine*. Et tu ergo veſtigium D
animi tui, & mentis inceſſum indubi-
tata confeſſione crucis Dominicæ tinge.
Tingis carnem tuam in Chriſti ſangui-
ne, ſi vitia diluas, peccata detergas,
mortem Chriſti in tua carne circumfe-
2. Cor. 4. 10. ras, ſicut Apoſtolus ait : *Mortificationem
Jeſu Chriſti in corpore noſtro circumferentes*.
Noli ad terrena inflecti, ne tuam a-
rundinem frangas. Et ideo de Chriſto,
quia non erat ad terrena curvandus, E
Eſai. 42. 3. prophetatum eſt : *Arundinem quaſſatam
non confringet*; quoniam carnem quam
peccata quaſſaverant, reſurrectionis vir-
tute ſolidavit. Bona arundo caro Chri-
ſti, quæ ſerpentis diaboli caput, &
mundanæ cupiditatis illecebras patibulo
crucis affixit.

v. 24. *Sed quid exiſtis in deſertum videre?
v. 25. Arundinem vento moveri? Quid exiſtis vi-
dere? Hominem mollibus veſtimentis indutum?*

107. Non hic Domini ſermo de ve-
ſtibus; quamquam pleroſque mollioris
cura veſtis effeminet, qui quaſi lanæ
onus ferre non poſſint, ſericas veſtes
tectis per terram verrunt veſtigiis, uſu-
que faciunt ut amictus oneri ſit. Sed
tamen alia videtur hic indumenta ſi-

A gnare, & niſi fallor, humana corpora
quibus anima noſtra veſtitur. Denique
& Joſeph tunica ad ſpeciem Dominici
corporis cruentata eſt. Et Apoſtolus Gen. 37. 31.
ait : [a] *Exuens ſe carnem, principatus &* a
poteſtates omnes traduxit. Quid aliud o- Coloſſ. 2. 15.
ſtendit, niſi vice indumenti corpus
fuiſſe, quo ſe ita exſpoliavit Dominus
in paſſione; ut divinitas libera immu-
B niſque maneret injuriæ? Totus igitur
hic locus exemplo nos prophetico ad
virtutem ſubeundæ paſſionis hortatur.
Denique addidit:

Ecce qui in veſte pretioſa ſunt in domi- v. 25.
bus regum ſunt.

108. Sunt etiam mollia indumenta
delicioſi actus & mores: propter quod
C nos hortatur Apoſtolus, ut exſpolian- Coloſſ. 3. 9. & 10.
tes veterem hominem cum actibus ejus,
induamus novum, in quo non dulcis
illecebra ſit, luduſque laſciviæ, ſed
uſus laboris & fructus; eo quod tenera
corporis cura, luxuque, & laſciviarum
cupiditate mollitos nequaquam cæleſtis
aula ſuſcipiat, ad quam duris laborioſæ
gradibus virtutis adſcenditur. Hi vero
D quibus fluida deliciis membra ſolvun-
tur, regni cæleſtis extorres, intra mun-
di hujus habitacula conſeneſcunt, quos
rectores hujus mundi [b] atque tenebra- b
rum incolas eſſe non dubium eſt. Hi Epheſ. 6. 12.
(ſunt enim reges, quia ſæculari qua-
dam poteſtate dominantur) ſuorum æ-
mulos operum receperunt.

E *Sed quid exiſtis videre? Prophetam?* v. 26.
*Utique dico vobis, & plus quam propheta
hic eſt*.

109. [c] Quomodo igitur in deſerto c
Johannem videre cupiebant, qui erat
clauſus in carcere? Quem nobis Do-
minus imitandum proponit, qui viam
Domino non ſolum naſcendi ſecundum
F carnem ordine fideique nuntio, ſed
etiam præcurſu quodam glorioſæ para-
verit paſſionis. Major ſane propheta,
in quo finis eſt prophetarum. Major
propheta, quia multi cupierunt videre
quem iſte prophetavit, quem iſte con-
ſpexit, quem iſte baptizavit.

110. Sed tamen numquid & illo
major, de quo Moyſes dixit, quia
Prophetam .... vobis ſuſcitabit Dominus Deut. 18. 15.
noſter? Et de quo dixit : *Eris autem o-* Ibidem.
*mnis anima quæ non audierit prophetam il-
lum*

a Rom. edit. ſola, *Exuens principatus*. In quo ei patrocinatur textus Apoſtoli, atque omnes verſiones, Syriaca excepta, quæ nobiſcum facit.

b Ita mſſ. ſeptem melioris notæ. Alii nonulli, *atque tenebrarum cæperunt. Hi ſunt*. &c. Reliqui demum & edit. *atque tenebrarum vocat Apoſtolus. Hi ſunt enim reges*. Rom. expunxit *ſunt enim*.

c Reſecaverat edit. Rom. *Quomodo igitur ..... clauſus in carcere?* Quæ quidem verba non eſſe hoc loco plane ſupervacanea ex eo intelligitur, quod infra de præcurſu paſſionis ſubjicitur.

hum exterminata de plebe? Si igitur Chri-
ſtus propheta, quomodo major hic o-
mnibus? Numqoid Chriſtùm prophe-
a tam negamus? [a] Immo & dominum
prophetarum confitemur: Johannem
autem propheram adſeto, & hunc o-
mnibus dico eſſe majorem, ſed intet
v. 28. mulieris, non virginis natos. Major
enim fuit iis quibus æqualis eſſe pot-
erar ſorte naſcendi. Alia iſta natura
eſt, nec cum humanis generationibus
comparanda. Non poteſt homini cum
Deo eſſe ulla collatio; ſnis enim quiſ-
que præfertur. Denique eouſque cum
Dei Filio non poterat Johannis ulla
eſſe collatio; ut & inſra Angclos æſti-
metur.

Ibidem. *Nam qui minor eſt*, inquit, *in regno
cælorum, major eſt eo.*

v. 27. 111. Etenim quoniam Angelum di-
xerat, hominibus jure prælatus eſt: &
quia Intet natos mulierum declaraverat
potiorem, ideo addidit: *Nam qui minor
eſt in regno cælorum, major eſt eo;* ut
Angelis ſeires eſſe cedendum. Merito
autem Jobanoes ſuis præſertur æquali-
Matth. 11. 12. bus, a cujus diebus *Regnum cælorum co-
gitur*. Quæ ſubobſcura videtur eſſe lo-
cutio, & ideo eam de alio libro Evan-
gelii putavimus derivandam. Nam ſi
litteram ſequamur, utique inſerior a
potiore cogitur: regnum autem cæli
præſtat humanis. Sed cum ſint aliqua
quæ eogendo denſari feruntur, non eſt
abſurdum quia cogitur regnum, quan-
do a pluribus ſrequentatur.

Ibidem. 112. *Cogenteſque diripiunt illud*. Si te-
petamus Dominicum illod quod ſcri-
Luc. 17. 21. ptum eſt, diceote Filio Dei: *Regnum
Dei intra vos eſt;* advertimus In nobis
regnum cæleſte ſolidari, cum Chriſtus
exploſo mundani principis regno, fu-
gatiſque deliciis ſæcularibus, intra no-
ſtrotum ſecreta regoat animorum. Vis
igitur menti adſertur humanæ, quæ
diverſis illecebris delinita laborem fugit,
voluptatem expetit; cum vel metu ſup-
plicii coercita, vel præmio ptovocata,
vincere ipſa ſe nititur: & tamquam
exantlatis laboribus, palmam quæ ſibi
plurimis adverſantibus, ſubtrahebatur,
contendit eripere. Rapimus enim ex
hoc mundo palmam ſalutis, & quaſi
excubantibus obſeſſos ſerpentibus ſtu-
ctus pervigili labore decerpimus; ita
tamen ut non furtiva ſublatio, ſed

A direptio ſit triumphalis. Eſt & aliud
direptionis genus, quando aliis ſublata
diripimus. Qui ſint igitur raptores illi,
non laboramus intelligere, cum de Gen. 49. 27.
Benjamin lupi rapacis genere oos ma-
nare noverimus. Præceſſerat Johannes,
ut juſtificaret populum Judæorum: ipſe
Dominus venerat ad oves perditas do-
mus Iſrael: apoſtolos deſtinaverat, ut
fidem popnli Judæorum vel diſputatio-
B ne, vel ſignis, miraculiſque fundarent:
ſed cum illi muneta ſibi oblata deſu-
gerent, publicani & peccatores in
Deum credere, in fidem coire cœpe-
runt. In his igitur apoſtolica præ-
dicatione regnum cælorum cogitur,
& fidelis populi adſpiratione ſolida-
tur.

113. Diripit regnum illa quæ fluxu Luc. 8. 44.
C ſanguinis laborabat; nam cum Domi-
nus ad filiam principis Synagogæ ten-
deret, ſurtivo quodam tactu ſanitatis
remedium [b] prælibavit. Diripit regnum b
illi Chananæa, quæ a ſuis finibus e-
greſſa clamabat dicens: *Miſerere mei,* Matth. 15. 22.
*Domine, Fili David: filia mea male a dæ-
monio vexatur*. Vere hæc regnum co-
egit, pertinax in precibus, ſapiens in
reſponſis, fidelis in verbis. Prætereun-
tem revocat, tacentem rogat, excu-
D ſantem adorat, negantem inclinat.
Nonoe tibi videtur eripere, cum elicit
quod negatur, præripere qood aliis re-
ſervatur? Negaverat enim Dominus
panem filiorum dari canibus oportere:
ar illa cooſenſit, & conſentiendo diri-
puit dicens: *Utique, Domine; nam &* Ibidem 27.
*catelli edunt de micis quæ cadunt de menſa
dominorum ſuorum.*

114. Didiciſti quemadmodum regnum
cæleſte rapiatur. Cogamus igitur &
E nos, diripiamus illud; nemo enim niſi
feſtioans paſcha manducat. Sed quæ Exod. 12. 11.
eſt iſta quæ rapit regnum? Non im-
probiras, non laſcivia, non voluptas:
ſed illa de qua dicitur: *Magna eſt fides* Matth. 15. 28.
tua: fiat tibi ſicut vis. Ecce rapuit, quæ
quod voluit, impetravit: quod roga-
vit, extorſit. Rapuit & illa vidua, Luc. 18. 3.
quæ frequenter orando, ſi non pro-
F pter inoocentiam, ſaltem propter im-
portunitatem ut exaudiatur, extor-
quet.

115. Rapuit igitur Eccleſia Synago-
gæ regnum. Regnum meum Chriſtus
eſt: rapio illum Judæis miſſum ſub
Lege, natum In Lege, nutritum juxta
Legem; ut me qui eram ſioe Lege,
ſerva-

a Amerb. ac Era. cum mſſ. probatioribus: *Immo & dominum prophetarum* (mſſ. *prophetam*) *adſero, & hunc omnibus* &c. Quod minime diſplicet. Gill. tamen, ac Rom. edit. cum aliis mſſ. ut nos in textu.

b In cod. Fulg. & duobus Colb. poſt verbum, *prælibavit*, interpolantur ſequentia: *Dæmones, inquit, ejicite, & diſcite quis in ea dignus ſit, atque ibi manete. Itaque nec hic mandatum videtur ut Chriſtum Dei Filium prædicarent. Ordo igitur diſputationis eſt ordo tractans; & ideo ſi hic diripit regnum* &c. Sed hæc omnia alicunde in textum tranſlata eſſe manifeſtum eſt.

ſervaret. Rapitur Chriſtus, cum aliis promittitur, aliis prædeſtinatur: rapitur Chriſtus, cum aliis naſcitur, aliis ſuffragatur: rapitur Chriſtus, cum ab aliis occiditur, ſepelitur a nobis: rapitur inſidiantibus, rapitur dormientibus. Habes ubi ipſi confeſſi ſunt nos
Matth. 28. 13. rapuiſſe, ſe dormiſſe, dicentes: *Dicite quia diſcipuli ejus nocte venerunt, & furati ſunt eum, nobis dormientibus*. Surge igitur qui dormis; ne & tu dum dor-
Ephes. 5. 14. mis, Chriſtum amittas. *Surge qui dormis, & exſurge a mortuis*. Vides mortuos eſſe qui dormiunt? Et ideo non invidemus aliis, ſed providemus nobis; non enim mortui poterant ſervare viventem.

116. Exſurgant vel ſero qui dormierunt, etiam qui Chriſtum perdiderunt. Non ſic amittitur Chriſtus, [a] ut non revertatur, ſi tamen requiratur: ſed vigilantibus regreditur, & exſurgentibus præſto eſt: immo omnibus adeſt, qui ubique ſemper eſt, quia complet omnia. Nulli enim deficit, nos deficimus: nulli, inquam, deficit, ſuperabundat omnibus; ſuperabundavit enim peccatum, ut ſuperabundaret gratia. Gratia Chriſtus eſt, vita Chriſtus eſt, Chriſtus eſt reſurrectio: qui ſurgit igitur, invenit eſſe præſentem.

117. Rapitur ergo regnum cælorum, cum Chriſtus a domeſticis denegatur, a gentilibus adoratur: rapitur cum ab illis repudiatur, a nobis colitur: rapitur cum per hæreditatem non agnoſcitur, per adoptionem adquiritur.

a Sic omnes mſſ. e contrario omnes edit. *ut non reperiatur*.

LIBER
SEXTUS.

℣. 29. *E T omnis populus audiens, & publicani juſtificaverunt Deum, baptizati baptiſmo Johannis:*
℣. 30. *phariſæi autem & legiſperiti conſilium Dei ſpreverunt in ſe, non baptizati.*

1. Aperuit ſanctus Lucas ſpecialibus additis, quod quaſi generalibus ſanctus Matthæus ſuboſcurum reliquerat; ille
Matth. 11. 19. enim ait: *Et juſtificata eſt ſapientia a filiis ſuis*. Primum quæ ſit illa ſapientia, hic videmus expreſſum; ait enim: *Juſtificaverunt Deum*. Deus ergo ſapientia eſt; quia ſapientia Dei Filius eſt: ſapientia per naturam, non per profectum. Alia eſt ſapientia Dei Patris virtus, alia ſapientia virtus animæ: [a] illa nata eſt, hæc creata. Alia ſapientia auctor operum, alia opus; opus enim mentis ſapere prudenter, ſentire vivaciter. Hæc dona naturæ ſunt: operator autem non creatura eſt, ſed creator, hoc eſt, non naturæ munus, ſed munerator naturæ.

2. Juſtificatur itaque Deus ipſe per baptiſmum, dum ſe homines peccata propria confitendo juſtificant, ſicut ſcriptum eſt: *Dic tu iniquitates tuas, ut juſtificeris*. Esai. 43. 26.
Juſtificatur in eo, quia non per contumaciam refutatur, ſed per juſtitiam Dei munus agnoſcitur: *Juſtus enim Dominus, & juſtitiam dilexit*. Pſ. 10. 8.
In eo ergo juſtificatio Dei eſt, ſi non ad indignos & obnoxios, ſed ad innocentes per ablutionem factos videatur & juſtos ſua munera tranſtuliſſe. Juſtificemus igitur Dominum, ut juſtificemur a Domino.

3. Quid ſit juſtificari Deum, impenſius requiramus. Apoſtolus dicit: *Sit autem Deus verax, omnis autem homo mendax, ſicut ſcriptum eſt: Ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum judicaris*. Rom. 3. 4.
David quoque dicit: *Tibi ſoli peccavi, & malum coram te feci; ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum judicaris*. Pſ. 50. 6.
Ergo is qui peccat, & confitetur Deo peccatum, juſtificat Deum cedens ei vincenti, & ab eo gratiam ſperans. In baptiſmate igitur juſtificatur Deus, * in quo eſt confeſſio, & venia peccatorum.

a Rom. edit. ſola, *illa genita eſt*. Sed quorſum iſta mutatio, cum Chriſtus paſſim in ſcriptis Patrum, variiſque Symbolis quæ & recipit, & quotidie cantat Eccleſia, non modo *genitus*, verum etiam *ex Patre natus* dicatur.

* Hanc primis Eccleſiæ temporibus conſtat obtinuiſſe conſuetudinem, ut ſacro baptiſmate abluendi non modo jejuniis atque orationibus ſe ſe ad ſacramentum regenerationis præpararent, verum etiam confeſſione peccatorum. Hujus moris teſtis Cyrillus, Hieroſ. Catech. 1. Greg. Nyſſ. Orat. 40. in ſacrum lavacrum. Chryſoſt. Hom. 10. in cap. 13. Matth. & Socrates Hiſt. Eccl. lib. 5. cap. 17. Tertul. lib. de Baptiſ. cap. 19. & alii. Verum hanc confeſſionem ſacramentum non fuiſſe, ſed tantum ad baptiſmum religioſius ſuſcipiendum diſpoſitionem prudenter admonuit Menardus noſter *In Sacramen. Greg.* pag. 138. quem conſule.

4. Non contemnamus igitur ſicut A phariſæi conſilium Dei. Conſilium Dei eſt in baptiſmate Johannis: quis igitur dubitet Dei eſſe conſilium in Chriſti lavacro? Hoc eſt conſilium quod magni conſilii Angelus reperit, quod nemo cognovit: *Rom. 11. 34.* *Quis enim cognovit ſenſum Domini?* Hominis conſilium nemo contemnit, Dei conſilium quis refutet? Ergo quaſi filii matrem juſtificemus, matrem ſequamur. Scimus quia mater B pro filiis ſe offert periculo. [a] Matris ſapientiæ conſilio, matris obediamus imperio.

℣. 32. *Cantavimus vobis, & non ſaltaſtis: lamentavimus, & non ploraſtis.*

5. Etſi non incongrua hæc puerorum videantur eſſe perſonæ, qui levem corporis C motum imprudentia adhuc maturioris gravitatis exercent; tamen ad altiorem ſenſum referri poſſe præſumo, eo quod videantur Judæi, nec pſalmis primo, nec threnis poſtea propheticis crediddiſſe: pſalmis ad præmia provocati, *Pſ. 136. 2.* threnis ab errore revocati. Cantavit David, ut in ſalicibus noſtra ſuſpenderemus organa. *2. Reg. 6. 14.* Cantavit ipſe, & ante arcam Domini non pro laſcivia, D ſed pro religione ſaltavit. Ergo non hiſtrionicis motibus ſinuati corporis ſaltus, ſed impigra mentis, & religioſa corporis agilitas deſignatur. Sed non in triumphis, non in excidiis Judæorum ſecuta correctio eſt, qui divinæ indulgentiæ muneribus provocati, levare mentem, corpus adtollere, terrena deſerere, cæleſtia quærere debuerunt; & injuriis captivitatis adtriti, deflere peccatum, quod culpa eſſet E auctor injuriæ.

℣. 35. 6. *Juſtificata eſt* ergo *Sapientia ab omnibus filiis ſuis*. Bene ab omnibus, quia circa omnes juſtitia ſervatur; ut ſuſceptio fiat fidelium, rejectio perfidorum. Unde plerique græci ſic habent: *Juſtificata eſt Sapientia ab omnibus operibus ſuis;* quod opus juſtitiæ ſit, circa uniuſcujuſque meritum ſervare menſuram.

Exod. 15. 1. 7. Bene ergo dicit: *Cantavimus vobis,* F *& non ſaltaſtis*. Cantavit enim Moyſes quando in mari Rubro ad tranſitum Judæorum fluctus obriguit, unda circumſtetit, eademque equos Ægyptiorum, adſcenſoreſque refuſa demerſit. b [b] Cantavit Eſaias dilectæ vineæ ſuæ *Eſai. 5. 1.* canticum, ſignificans aſperam flagitiis fore plebem, quæ fœcundis prius erat virtutibus fructuoſa. Cantaverunt Hebræi, *Dan. 3. 24.* cum veſtigia eorum tactu flammæ rorantis humeſcerent, & intus extraque ardentibus omnibus; ſolos tamen ignis innoxius lamberet, nec adureret. Abacuc quoque cantico publicam *Habac. 3. 2.* doctus mulcere mœſtitiam, prophetavit dulcem Domini fore fidelibus paſſionem. Cantaverunt ergo prophetæ ſpiritalibus modulis publicæ ſalutis oracula reſultantes. Fleverunt prophetæ threnis flebilibus dura Judæorum corda mulcentes.

8. Docuit nos Scriptura cantare graviter, *Pſ. 46. 8.* pſallere ſpiritaliter. Docuit etiam ſaltare ſapienter, dicente Domino ad Ezechiel: *Ezech. 6. 11.* *Plaude manu, & percute pede;* neque enim [c] hiſtrionicos fluxi c corporis motus Deus morum cenſor exigeret, aut indecoros crepitus viris, plauſuſque femineos imperaret; ut tantum prophetam deduceret ad ludibria ſcenicorum, & mollia feminarum. Non congruunt reſurrectionis revelata myſteria, & opprobria ſaltationis exacta. Sane eſt quidam proprius bonorum actuum factorumque plauſus, cujus ſonus in orbem exeat, & bene geſtorum reſultet gloria. Et honeſta ſaltatio, qua tripudiat animus, & bonis corpus operibus elevatur; quando in ſalicibus organa noſtra ſuſpendimus.

9. Jubetur ergo propheta plaudere manu, & percutere pede: jubetur pſallere; quia ſponſi nuptias jam videbat, in quibus deſponſatur Eccleſia, Chriſtus adamatur. Et bonæ nuptiæ, quando Verbo anima, ſpiritui caro nubit. In his propheta David nuptiis ludere nos voluit, ad has invitavit; quia ſuos poſteros copulabat: & ideo lætior quam ceteri, quaſi in ipſo actu nuptiarum poſitus, nos ad celebritatem feſti muneris adhortatur dicens: *Exſultate Deo adjutori noſtro, jubilate Deo Jacob. Sumite pſalmum, & date tympanum, pſalterium jucundum cum cithara.* *Pſ. 80. 2. & 3.* Nonne actum quemdam prophetæ ſaltantis advertis? Denique alibi: *Pſallam tibi in cithara ſanctus Iſrael. Gaudebunt labia mea cum cantavero tibi, & anima mea quam redemiſti.* *Pſ. 70. 22. & 23.* Audis citharizantium voces, audis ſaltantium crepitus? Nuptias crede.

10. Sume & tu citharam, ut pulſata ſpiritus plectro interiorum chorda venarum, boni operis ſonum reddat. Sume pſalterium, ut harmonia dictorum

a Mſſ. non pauci, *Matris ſapienti conſilio*. Unus, *Matris ſapientiæ, matris conſilio*. Melius alii, atque edit. *Matris Sapientiæ conſilio*; ut nempe referatur ad ſuperius illud: *Et juſtificata eſt Sapientia a filiis ſuis*.

b Rom. edit. ſola, *Cantavit Eſaias dilecto dilecti vineæ* &c.

c Vet. edit. *hiſtrionicos fluxu corporis motus*. Rom. cum paucis mſſ.... *flexu corporis* &c. non male. Plures tamen ac potiores, *fluxi* &c. hoc eſt, mollis & effeminati.

rum factorumque tuorum concinat. Sume tympanum, ut organum tui corporis ſpiritus moduletur interior, factiſque operantibus dulcis morum tuorum ſuavitas exprimatur. Sic pſallebat
Cant. 4. 8. Propheta, cum diceret: *Veni huc a Libano ſponſa, veni huc a Libano.*

11. Hoc canticum cecinerunt pueri, nec auditi ſunt. Qui pueri? De qui-
Eſai. 8. 18. bus dicit: *Ecce ego, & pueri quos dediſti mihi.* Sed hoc canticum non in foro, non in plateis canebatur: ſed in Hieruſalem; ipſa eſt enim Dominicum forum, in quo præceptorum cæleſtium jura conduntur.

℣. 37. *Et ecce mulier quæ erat in civitate peccatrix.*

12. Hoc loco plerique pati videntur ſcrupulum, & ſerere quæſtiones, utrumnam videantur Evangeliſtæ duo diſcordaſſe de fide: an vero aliquam in dictorum diverſitate diverſitatem ſignare voluiſſe myſterii? Habes enim in Evan-
Matth. 26. 6. & 7. gelio ſecundum Matthæum, quia *Jeſus cum veniſſet in Bethaniam, in domum Simonis leproſi, acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum unguenti pretioſi, & recumbente illo, fudit ſuper caput ejus.* Deinde iſtic: *Phariſæus intra ſe dicit, quod ſi eſſet propheta, ſciret peccatricem, & unguentum ejus vitare deberet.* Illic unguento effuſo di-
Ibidem 8. ſcipuli conqueruntur. Utrumque igitur explicandum eſt, ſed ante quod ſcriptorum ordine prius eſt, priorem quoque ordinem interpretationis accipiat.

13. Venit ergo Dominus Jeſus in domum Simonis leproſi. Apparet œconomia, quod leproſum non refugit, non vitat immundum; ut maculas humani corporis poſſit abolere. Domus autem leproſi erat in Bethania, quæ per interpretationem domus obeditionis dicitur. Omnis igitur locus Bethania, portio autem totius loci domus Simonis. Nonne tibi videtur Bethania mundus hic eſſe, in quo ſervitii obedientis debemus obſequium, domus autem Simonis leproſi terra eſſe, quæ mundi portio eſt? Princeps autem ſæculi hujus quidam leproſus eſt Simon. Ergo Dominus Jeſus Chriſtus ex illis ſuperioribus locis venit in hunc mundum, & deſcendit in terram. Non erat in hoc mundo, ſed obediente pietate, miſſus eſt in hunc mundum. Ipſe dicit: *Sicut miſiſti me in hunc mundum.* Johan. 6. 57.
Audivit ergo mulier iſta veniſſe Chriſtum, intravit in domum Simonis; neque enim ſanari potuiſſet hæc mulier, niſi Chriſtus veniſſet in terram. Et fortaſſe ideo etiam ipſa ingreditur domum Simonis, quod ſpeciem cujuſdam habeat ſuperioris animæ ſcilicet, vel Eccleſiæ, quæ deſcendit in terram; ut bono odore ſibi populum congregaret.

14. Hanc ergo mulierem inducit Matt. 26. 7.
ſanctus Matthæus ſupra caput Chriſti effundentem unguentum: & ideo forte noluit dicere peccatricem; nam pec-
catrix ſecundum Lucam ſupra Chriſti ℣. 38.
pedes effudit unguentum. Poteſt ergo * non eadem eſſe; ne ſibi contrarium Evangeliſtæ dixiſſe videantur. Poteſt etiam quæſtio meriti & temporis diverſitate diſſolvi; ut adhuc illa peccatrix ſit, jam iſta perfectior. Etſi enim perſonam non mutet Eccleſia, vel anima; tamen mutat profectum. Itaque ſi conſtituas animam fideliter appropinquantem Deo, non peccatis turpibus & obſcœnis, [a] ſed pie ſervientem Dei Verbo, habentem immaculatæ fiduciam caſtitatis, advertis quod ad ipſum Chriſti adſcendit caput (*caput* 1. Cor. 11. 3.
autem Chriſti Deus eſt) & odorem meritorum ſpargit ſuorum: *Chriſti enim*
bonus odor ſumus Deo. Deum quippe 2. Cor. 2. 15.
honorat bonum flagrans odorem vita juſtorum.

15. Si hæc intelligas, videbis hanc Matth. 26. 13.
feminam valde beatam, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium, nominari, nec ejus umquam memoriam exoleſcere; eo quod ſuper caput Chriſti bonorum flagrantiam morum, juſtorumque factorum effudit unguenta. Qui accedit ad caput, neſcit extolli; ſicut ille fruſtra inflatus mente carnis ſuæ, & non tenens caput. Sed
qui caput non tenet Chriſti, vel pe- Coloſſ. 2. 19.
des teneat; quia corpus unum copulatum & ſubminiſtratum creſcit in incrementum Dei.

16. Altera eſt illa vel perſona vel profectu, quæ propinqua nobis eſt. Nondum enim peccatis noſtris renuntiavimus. Ubi ſunt noſtræ lacrymæ, ubi gemitus, ubi fletus? *Venite adore-*
mus, & procidamus ante Deum, & ploremus Pſ. 94. 6.
ante Dominum noſtrum, qui fecit nos; ut ſaltem ad pedes Jeſu venire poſſimus. Non-

* Utrum mulier peccatrix, Maria ſoror Lazari, ac Maria Magdalene plures perſonæ fuerint, an una tantum, & jam olim controverſum eſt, & hodieque controvertitur. Primam opinionem propugnare videntur plerique Græci Patres, ab altera vero ſtare multi Patres Latini. Hos Sorbona alumnis ſuis ſequendos propoſuit; nec tamen deſunt qui calculum ſuum tribuant oppoſitæ ſententiæ: immo & noviſſime prodiit libellus in publicum, quo plures fuiſſe multis certatur argumentis. Quid ergo nos in tanta controverſia? Ambroſii noſtri in re minime perſpicua nihil definientis exemplum nobis credimus imitandum.

a Mſſ. non pauci, nec infimæ notæ, *ſed pie ſervantem Dei verba*. Potior tamen videtur aliorum atque edit. lectio.

Nondum enim poſſumus ad caput ve- A
a nire; quia peccator ad pedes, [a] juſtus
ad caput.

17. Habet tamen & quæ peccavit
unguentum. Defer mihi & tu poſt
peccata pœnitentiam. Quocumque vel
b [b] in domum indigni, vel in domum
phariſæi audieris juſtum veniſſe, con-
tende: præripe hoſpiti gratiam, præripe
Matth. 11. 12. regnum cælorum; *A diebus* enim *Johan-*
nis Baptiſtæ .... regnum cælorum cogitur, B
& cogentes diripiunt illud. Ubicumque
audieris Chriſti nomen, accurre: in
cujuſcumque interiorem domum Jeſum
intraſſe cognoveris, & ipſe feſtina.
Cum repereris ſapientiam, cum repe-
reris juſtitiam in alicujus penetralibus
recumbentem, accurre ad pedes, hoc
eſt, vel extremam partem quære ſa-
pientiæ. Noli faſtidire pedes: fimbriam C
Luc. 8. 44. illa tetigit, & ſanata eſt. Lacrymis
confitere delicta, dicat de te quoque
juſtitia illa cæleſtis.

v. 44. *Lacrymis ſuis rigavit pedes meos, & ca-*
pillis ſuis terſit.

18. Et fortaſſe ideo non lavit pedes
ſuos Chriſtus; ut eos lacrymis nos la-
vemus. Bonæ lacrymæ, quæ non ſo- D
lum noſtrum poſſunt lavare delictum,
ſed etiam Verbi cæleſtis rigare veſti-
gium; ut greſſus ejus in nobis exub-
erent. Bonæ lacrymæ, in quibus non
ſolum redemtio peccatorum, ſed etiam
refectio eſt juſtorum; juſti enim vox
Pſ. 41. 4. eſt: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die*
ac nocte.

19. Et ſi ad caput Chriſti accedere
non potes, tangat pedibus ſuis caput
tuum Chriſtus. Et fimbria ejus curat, E
& pedes curant. Expande capillos,
ſterne ante eum omnes tui corporis
dignitates. Non mediocres capilli ſunt,
qui poſſunt tergere pedes Chriſti. Te-
Jud. 16. 5. & ſeq. ſtatur hoc ille, qui quamdiu capillos
1. Cor. 11. 5. habuit, vinci nequivit. Denique &
mulierem decalvatam orare non decet.
Habeat plane capillos quibus Chriſti
c circumvolvat veſtigia, [c] quibus ſuæ cri- F
niculis pulcritudinis & decoris ſapien-
tiæ pedes tergat; ut extremo ſaltem
rore divinæ virtutis humeſcant, figat
juſtitiæ pedibus oſcula ſua. Non me-
diocris hæc meriti eſt, de qua poteſt
dicere Sapientia:

Ex quo intravi, non ceſſavit oſculari v. 45.
pedes meos.

20. Ut aliud niſi ſapientiam loqui
neſciat, ut aliud niſi juſtitiam diligere
neſciat, ut aliud niſi caſtitatem libare
neſciat, ut aliud niſi pudicitiam oſcu-
lari neſciat. OSCULUM ENIM mu-
tui amoris indicium eſt: oſculum pi-
gnus eſt caritatis.

21. Beatus qui poteſt & oleo unge-
re pedes Chriſti: denique adhuc Simon
non unxerat. Sed beatior quæ unxit v. 46.
unguento; multorum enim florum in
unum collecta gratia ſpargit odorum
varias ſuavitates. Et fortaſſe iſtud un-
guentum non alius poſſit niſi Eccleſia
ſola deferre, quæ diverſi ſpiraminis
innumerabiles flores habet: quæ meri-
to ſpeciem accipit peccatricis; quia
Chriſtus quoque formam peccatoris ac-
cepit.

22. Et ideo nemo tantum poteſt v. 47.
diligere, quantum illa quæ in pluribus
diligit. Nec Petrus ipſe qui dixit:
Domine, tu noſti quia diligo te. Nec Pe- Johan. 21. 17
trus ipſe qui doluit quia interrogatus
eſt: *Amas me?* Quod enim manifeſtum Ibidem.
erat, nolebat quaſi incognitum quæri.
Ergo nec Petrus ipſe, [d] quia Eccleſia d
dilexit in Petro. Nec Paulus ipſe,
quia Paulus quoque ejus eſt portio.
Et tu plurimum dilige; ut & tibi plu-
rimum remittatur. Multum peccavit
Paulus, qui etiam perſecutor fuit: ſed
multum dilexit, qui uſque ad marty-
rium perſeveravit. Remiſſa ſunt ei pec-
cata multa; quia & ipſe dilexit mul-
tum, qui ſanguini proprio pro Dei
nomine non pepercit.

23. Vide œconomiam: in domo Pha-
riſæi peccatrix glorificatur: in domo
Legis & prophetæ non phariſæus, ſed
Eccleſia juſtificatur; phariſæus enim
non credidit, ita credebat. Denique
ille dicebat: *Si eſſet hic propheta, ſciret* v. 39.
utique quæ & qualis eſt mulier, quæ tangit
eum. Domus autem [e] Legis Judæa, quæ e
non in lapidibus ſcribitur, ſed in tabu-
lis cordis. In hac juſtificatur Eccleſia
jam Lege major; Lex enim peccato-
rum neſcit remiſſionem: Lex myſterium
non habet quo occulta mundantur; &
ideo quod in Lege minus eſt, conſum-
matur in Evangelio.

Duo,

a Mſſ. aliquot melioris ævi, *juſtus ad caput habet unguentum. Defer* &c. Minus bene; videtur enim hic lacuna eſſe, quam forte traxerunt ab exemplari, ex quo deſcripti ſunt.

b Rom. edit. ſola, *in domum immundi*. Eadem vero cum aliis omnibus, ac paucis mſſ. *contende præripere hoſpitis gratiam, præripere* &c. Sed mſſ. plures ac probatiores, ut in textu.

c Mſſ. non pauci, nec inferioris notæ, *quibus pulcros ac decoros ſapientiæ pedes tergat*.

d Omnes edit. *quia Eccleſiam dilexit in Petro*. Contra ſcripti cod. prope ad unum, *quia Eccleſia dilexit in Petro*: quam lectionem manifeſte ſenſus ac ratiocinatio exigit.

e Poſt vocem, *Legis*, Rom. edit. vocem, *Judæa*, omiſerat, quam tamen ſenſui neceſſariam eſſe obſcurum non eſt.

v. 41. *Duo*, inquit, *debitores erant cuidam fœneratori: unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta*.

24. Qui ſunt iſti debitores duo, niſi populi duo: unus ex Judæis, alter ex gentibus fœneratori illi theſauri cæleſtis obnoxii? *Unus*, inquit, *debebat denarios quingentos, alius quinquaginta*. Non mediocris eſt iſte denarius, in quo regis imago formatur, qui trophæum habet imperatoris expreſſum. Non materialem fœneratori huic debemus pecuniam, ſed meritorum examina, æra virtutum: quarum meritum gravitatis pondere, juſtitiæ ſpecie, ſono confeſſionis expenditur. Væ mihi ſi non habuero quod accepi: aut quia difficile quiſquam eſt qui fœneratori huic integrum debitum poſſit exſolvere, væ mihi ſi non petiero: Concede mihi debitum! Non Matth. 6. 12 enim nos ita Dominus orare docuiſſet, ut peteremus dimitti nobis noſtra debita, niſi ſciret difficile aliquos fore idoneos debitores.

25. Sed quis eſt populus iſte qui amplius debet, niſi nos, quibus amplius creditum eſt? Illis credita ſunt eloquia Dei, nobis creditur partus Virginis. Habes talentum Virginis partum: habes fidei centeſimum fructum. Creditus eſt Emmanuel nobiſcum Deus, credita Domini crux, mors, reſurrectio. Et ſi Chriſtus pro omnibus paſſus eſt; quia pro Eccleſia paſſus eſt. Itaque non eſt dubium quod plus debeat qui plus accepit. Et ſecundum S. Aug. lib. de gratia Chriſti, cap. 44. homines plus fortaſſe offendit, qui plus debuerit: ſed per miſericordiam Domini cauſa mutatur, ut amplius diligat qui amplius debuit; ſi tamen gratiam conſequatur. GRATIAM ENIM & qui reddit, habet: & qui habet in eo ipſo quod habet, ſolvit; a [a] nam & reddendo habetur, & habendo redditur.

26. Et ideo quoniam nihil eſt quod digne Deo referre poſſimus (quid enim referamus pro ſuſceptæ carnis injuria? quid pro verberibus? quid pro cruce, obitu, ſepultura) væ mihi ſi non dilexero! Audeo dicere: non reddidit Petrus, & ideo plus dilexit. Non reddidit Paulus? Reddidit quidem mortem pro morte, ſed alia non reddidit; quia multa debebat. Audi ipſum dicentem quia non reddidit: *Quis prior* Rom. 11. 34. *dedit illi, & retribuetur ei?* Reddamus licet crucem pro cruce, funus pro funere, numquid reddimus quod ex ipſo,

A & per ipſum, & in ipſo habemus omnia? Reddamus ergo amorem pro debito, caritatem pro munere, [b] gratiam pro ſanguinis pretio; plus enim b diligit cui donatur amplius.

27. Sed revertamur ad illam ſuperiorem, cujus conſilium adhuc nec apoſtoli intelligunt, quod erat abſconditum a ſæculis in Deo: *Quis enim co-* Ibidem.
B *gnovit ſenſum Domini?* Conquerebantur ergo diſcipuli quia mulier ſuper caput effudit unguentum, & quærebantur dicentes: *Quare hoc ſic periit? Potuit enim* Matt. 26. 8. *venumdari pretio, & dari pauperibus*. Quid utique diſplicuerit Chriſto in eorum ſermonibus, non poteris deprehendere, niſi myſterium intelligas; luxurioſi enim hominis, vel potius non hominis eſt olere unguentum. Certe & ipſi qui
C olent, ungere ſe, non perfundere ſolent. Quid ergo diſplicuit quia dictum eſt: *Potuit hoc venumdari pretio, & dari* Matth. 25. 40. *pauperibus?* Certe & ipſe ſupra dixerat: *Quidquid uni minimorum horum feciſtis, & mihi feciſtis*. Sed ipſe mortem ſuam pro pauperibus offerebat.

28. Non eſt igitur ſimplex figura; & ideo reſpondit illis Dei Verbum: *Quid moleſti eſtis huic mulieri? .... Semper* Matth. 26. 10. & 11.
D *pauperes habetis vobiſcum, me autem non ſemper?* Semper ergo tecum pauperem habes, & ideo benefac. Num igitur differre pauperem debes; quia ſemper tecum eſt, cum tibi Propheta dicat: *Ne dixeris pauperi ..... Cras dabo?* Prov. 3. 28 Sed ille de ſola miſericordia locutus eſt: hic autem miſericordiæ fidem prætulit, quæ tunc habet meritum, ſi fide præcedente, conferatur. *Mittens enim* Matth. 26. 12. *unguentum hoc in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit*. Non ergo unguentum
E Dominus, ſed caritatem dilexit, fidem ſuſcepit, humilitatem probavit.

29. Et tu ſi deſideras gratiam, caritatem auge: mitte in corpus Jeſu fidem reſurrectionis, odorem Eccleſiæ, communis caritatis unguentum; & ita progrediens pauperi dabis. Plus tibi pecunia illa proderit, ſi non tamquam affluentem tribuas, ſed tamquam pro-
F futuram Chriſti nomine largiaris: ſi ita eam conferas pauperi, ut deferas Chriſto. Non ergo juxta litteram tantummodo accipias ſuperfuſum capiti unguentum: *littera enim occidit;* ſed 2. Cor. 3. 6. ſecundum ſpiritum; quia ſpiritus vita eſt.

30. Quod ergo iſtius mulieris unguentum eſt? Quis hoc audire poteſt? Quis tales aures habet, ut dicente Jeſu verbum quod accepit a Patre, immo qui

a Nonnulli mſſ. *nam & credendo habetur, & habendo redhibetur*, quidam *redimitur*.

b Iidem mſſ. *gratiam pro ſanguine, pro pretio pecuniam*. Alii nonnulli, *gratiam pro pecunia*.

qui ipſe Verbum eſt, poſſit tantam myſterii altitudinem capere? Er diſcipuli ex parte intelligunt, etſi non totum intelligant. Unde & quidam putant dixiſſe diſcipulos unguenti pretio emi fidem gentium debuiſſe, quæ ſanguinis Dominici tantum pretio debebatur; quod videtur veriſimile. Denique Johannes Evangeliſta inducit ſermone Judæ Iſcariotis æſtimatum trecentis denariis illud unguentum, ſicut B

Johan. 12. 5. habes: *Potuit enim venumdari trecentis denariis, & dari pauperibus*. Trecenta autem æra crucis inſigne declarant: ſed Dominus non perfunctoriam myſterii præſcientiam quærit, ſed conſepeliri in ſe fidem credentium mavult.

31. Id tamen de ceterorum apoſtolorum vocibus intelligimus: Judas autem condemnatur avaritiæ, qui pecuniam Dominicæ prætulit ſepulturæ, C qui etiamſi de paſſione ſenſit, erravit tam eara auctione: vili vult æſtimari ſe Chriſtus, ut ab omnibus ematur,

Matt. 10. 8. ne quis pauper deterreatur. *Gratis*, inquit, *accepiſtis, gratis date*. Pecuniam non quærit divitiarum altitudo, ſed gratiam. Ipſe nos pretioſo ſanguine

Lib. 3. de Spiritu ſancto cap. 18. redemit, non vendidit. De quo plenius diceremus, niſi a nobis ipſis tractatum alibi recordaremur.

32. Ergo ſecundum dicta Domini, D

Coloſſ. 2. 3. *In quo ſunt theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi*, quos nemo potuit prævidere, operari me oportet in ſepulturam ejus; ut caro ejus requieviſſe, non corruptionem vidiſſe credatur: & mors corporis ejus ita domum noſtram odore ſui compleat, ut credamus quia in manus Patri commendavit ſpiritum ſuum, & a morte ſequeſtrata divinitas corporalium non ſubiit conſortium paſſionum. E

33. Intellige quemadmodum corpus filii unguentum oleat. Corpus illud eſt quod exutum eſt, non quod amiſſum eſt. Corpus ejus traditiones ſunt Scripturarum. Corpus ejus Eccleſia eſt. Corporis ejus odor ſumus; & ideo decet ut mortem corporis ejus ornemus. Etſi noſtros illa non requirat ornatus, ſed requirunt pauperes. Ornabo corpus ejus, ſi fiam ſermonum ejus prædicator, & poſſim gentibus crucis aperire F myſterium. Ornavit ille qui dixit:

1 Cor. 1. 23. & 24. *Quia prædicamus Chriſtum crucifixum, Judæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam: ipſis vero vocatis Judæis atque Græcis, Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam*. Ornatur crux, cum id quod per imperitiam ſtultum putatur, per Evangelium ſapientius æſtimatur; ut poſſimus docere quemadmodum virtus adverſaria per crucem Domini deſtruatur.

A Miſſi in Domini corpus unguentum, ſpirare incipit quod mortuum putabatur.

34. Ideo unuſquiſque adoriatur emere labore ſuo, niſuque virtutum alabaſtrum unguenti, non vile aliquod atque commune, ſed pretioſum unguentum alabaſtri, & unguentum piſticum. Si enim quis fidei congreget flores, & prædicet Jeſum Chriſtum crucifixum: B in omnem Eccleſiam, quæ Chriſti Corpus eſt, mundo mortua, requieſcens Deo, fidei ſuæ transfudit unguentum. Olere incipit tota domus Domini paſſionem: olere incipit mortem: incipit olere reſurrectionem; ut poſſit unuſquiſque ex hoc ſacræ plebis numero dicere: *Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti*. Galat. 6. 14.
Spirat odor, redolet unguentum in C corpore, ſi quis poſſit (atque utinam ego poſſim) confidenter loqui: *Mihi* Ibidem.
autem *mundus crucifixus eſt*. Non amanti divitias, non amanti honores ſæculi, non amanti quæ ſua ſunt, ſed quæ Jeſu Chriſti: non amanti quæ videntur, ſed quæ non videntur: non cupido vitæ, ſed ei qui feſtinat diſſolvi, & cum Chriſto eſſe, crucifixus eſt mundus. Hoc eſt enim crucem tollere, & ſequi Chriſtum; ut & nos commoria- D mur & conſepeliamur cum eo; ut unguentum quod iſta mulier in ſepulturam ejus miſit, olere poſſimus. Non mediocre iſtud unguentum eſt, quo Chriſti longe lateque diffunditur nomen. Unde etiam prophetice dictum eſt: *Unguentum exinanitum eſt nomen tuum*. Cant. 1. 2.
Ideo exinanitum, ut majore fides odore flagraret.

35. Ex hac ergo muliere intelligi- E mus illud Apoſtolicum quid ſit: *Superabundavit peccatum, ut ſuperabundaret gratia*. Rom. 5. 20.
Nam ſi in iſta muliere non ſuperabundaſſet peccatum, non ſuperabundaſſet gratia; agnovit enim peccatum, & detulit gratiam. Et ideo Lex neceſſaria; per Legem enim peccatum agnovi. Si Lex non fuiſſet, peccatum lateret. Agnoſcendo peccatum, veniam peto. Per Legem ergo genera peccato- F rum, prævaricationis quoque crimen agnoſco, curro ad pœnitentiam, gratiam conſequor. Lex ergo auctor eſt boni, quæ mittit ad gratiam.

Mater & fratres mei ſunt, qui verbum Dei audiunt, & faciunt. Cap. 8. v. 21.

36. Moralis magiſter qui de ſe ceteris præbet exemplum, atque ipſe præceptor, ipſe etiam ſuorum executor eſt præceptorum. Præſcripturus enim ceteris

Luc. 14. 25. ceteris quoniam qui non reliquerit patrem & matrem ſuam, non eſt Filio Dei dignus, ſententiæ huic primus ipſe ſe ſubjicit: non quo maternæ refutet pietatis obſequia (ipſius enim *Exod. 20.* præceptum eſt, *Qui non honoraverit patrem aut matrem, morte moriatur*) ſed quia [a] paternis ſe myſteriis amplius quam maternis affectibus debere cognoſcat. Neque tamen injurioſe refutantur parentes, ſed religioſiores copulæ mentium docentur eſſe, quam corporum.

37. Ergo non debuerant foris ſtare, *Rom. 10. 8.* qui Chriſtum videre quærebant: *Prope eſt* enim *verbum in ore tuo, & in corde tuo.* Intus igitur verbum, intus eſt *Pſ. 33. 6.* lumen. Unde & ille ait: *Accedite ad Dominum, & illuminamini.* Si enim foris adſtantes nec ipſi agnoſcuntur parentes, & propter noſtrum fortaſſe non agnoſcuntur exemplum: quemadmodum nos agnoſcemur, ſi foris ſtemus?

38. Nec putet aliquis offendiculum *Epheſ. 5. 31. & 32.* eſſe pietatis, ubi mandatum Legis impletur: ſi enim relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una, recte ſacramentum hoc in Chriſto ſervatur & Eccleſia. Et ideo parentes corpori proprio non potuit anteferre. Ergo hic non (ut quidam * hæretici tendiculas *Joh. 19. 26.* aucupantur) mater negatur, quæ de cruce etiam agnoſcitur, ſed neceſſitudini corporali præſcriptorum cæleſtium forma præfertur. Illud quoque intelligere non abhorret, quia per figuram parentum demonſtrat Judæis, ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, Eccleſiam quæ credidit, præferendam.

39. Itaque qui ſe intelligeret propter divinum in terras veniſſe myſterium, Eccleſiæque conventum, relictis navem adſcendit parentibus. Neque enim quiſquam poterat hunc mundum enavigare ſine Chriſto quando eos quoque quibus Dominus adeſt, tentationum ſæcularium ſæpe procella perturbat. Et œconomia ſervatur in apoſtolis, ut advertas ſine tentatione neminem poſſe ex hoc vitæ curriculo demigrare, quia exercitium fidei tentatio eſt.

40. Subjecti igitur ſumus nequitiæ ſpiritalis procellis: ſed quaſi pervigiles nautæ gubernatorem excitemus. Verum & ipſi periclitari ſolent. Quem igitur gubernatorem requiramus? Illum utique qui non ſerviat, ſed imperet ventis, de quo ſcriptum eſt:

At ille ſurgens, increpavit ventum. *℣. 24.*

41. Quid eſt *ſurgens*? Quieſcebat enim: ſed quieſcebat corporis ſomno, cum intenderet divinitatis myſterio; ubi enim ſapientia, ubi verbum, nihil ſine prudentia.

42. Supra habes, quia pernoctabat *Luc. 6. 12.* in oratione: quomodo hic in tempeſtate dormiret? Sed exprimitur ſecuritas poteſtatis, quod omnibus timentibus, ſolus intrepidus quieſcebat. Non eſt ergo conſors naturæ, qui non eſt conſors periculi. Et ſi corpus dormit, operatur divinitas, operatur fides. Denique dicit: *Modicæ fidei; quare dubitaſtis?* *Matt. 8. 25.* Et bene arguuntur qui præſente Chriſto timebant, cum utique qui ei adhæret, perire non poſſit.

43. Ergo confirmavit fidem, refudit tranquillitatem. Ventum ceſſare præcepit, non aquilonem, non africum: ſed illum utique ventum, cui dictum eſt ab angelo Michaele * in epiſtola *Judæ. 5.* Judæ: *Imperet tibi Dominus.* Unde etiam ſanctus Matthæus: *Imperavit*, inquit, *Matt. 8. 26.* *vento & mari.* Atque utinam in nobis flatus ejus aſperos cohibere dignetur; ut fluctuanti vitæ refuſa tranquillitas naufragii metum demat. Et ſi jam non dormiat ſui corporis ſomno, caveamus tamen ne noſtri corporis ſomno nobis dormiat, & quieſcat.

44. Et [b] quoniam quæ loco ſuperiori perſtrinximus, delibaſſe ſatis eſt: *Ibidem 28.* nunc quia in libro ſecundum Matthæum duos homines in regione Geraſenorum dæmoniis afflatos Chriſto occurriſſe cognovimus, hic autem ſanctus Lucas unum inducit, eumdemque nudum (nudus enim eſt quicumque tegumentum naturæ ſuæ & virtutis amiſit) qua ratione Evangeliſtæ de numero diſſonare videantur, non otioſe prætereun-

a Rom. edit. ſola, *paternis ſe miniſteriis.*

* Qui fuerint hæretici illi, & cur matrem a Chriſto negatam tam impudenter adſeruerint, luculenter declarat Hieronymus in cap. 12. Matth. *Non ergo*, inquit, *juxta Marcionem & Manichæum matrem negavit; ut natus de phantaſmate putaretur: ſed apoſtolos cognationi prætulit* &c. His ſimilia habes apud Epiphanium Hæreſ. 42. & Chriſoſtomum in cap. 12. Matth. &c.

* Narrat poſt Euſeb. Hiſt. lib. 2. cap. 23. & 24. & lib. 3. cap. 25. Hieron. in Catal. hanc epiſtolam cum auctoritatem vetuſtate & uſu jam meruiſſet, tamen a pleriſque rejectam, quod in ea ab Apocryphis teſtimonium auctor adſumſiſſet. Verum iis contemtis ab Eccleſiæ PP. & Conc. inter canonicas Scripturas recepta eſt, puta ab Tertull. lib. de Hab. mul. cap. 3. Cypr. adv. Novat. Orig. Homil. 13. in Gen. in Joſue, in Matth. & alibi. Athanaſ. in Synop. Clem. Alex. lib. ὑποτυπ. Epiph. Hær. 50. &c. Conc. Laodic. cap. 59. Carthag. III. cap. 47. &c. Tanta tamen tantorum virorum auctoritas, totque ſæculorum præſcriptio Novatores noſtros prohibere non potuit, quin hanc eamdem epiſtolam, non aliis freti argumentis, ex canonicorum librorum albo iterum eraderent. Sed quid vetet in epiſtola canonica apocrypham citari commentationem, cum Apoſtolus ipſe paganorum carmina laudaverit, & iis nos ſpoliis ditari debere frequens doceat Ambroſius, Hieronymus, atque alii.

b Edit. Rom. *quoniam hæc loco ſuperiori perſtrinximus, nunc delibaſſe ſat eſt. Verum quia* &c.

tereundum, ſed requirendum arbitror. A Et quidem licet diſcordet numerus, tamen concordat myſterium; vir enim iſte qui habebat dæmonium, populi
a figura gentilis eſt, [a] opertus vitiis, nudus errori, patens crimini. Duo illi quoque ſimiliter figuram populi gentilis accipiunt; quoniam cum tres filios
Gen. 9. 18. Noe generaverit, Sem, Cham, & Japhet; Sem tantum familia in poſſeſſionem adſcita eſt Dei. Ex duobus illis diverſarum nationum populi pullularunt, quorum alter maledictus, quod nudatum patrem non texerat: benedictus alter, quod averſus licet, ne confuſionem nudati parentis hauri-
b ret, duce tamen patrem [b] pietate texiſſet, & fraterni maledictum ſeminis eluiſſet.

℣. 27. *Qui multis*, inquit, *temporibus agebatur*.

45. Utpote qui a diluvio uſque ad adventum Domini vexabatur, furore
Matt. 8. 28. dementi rumpens vincula naturæ. Nec immerito etiam ſanctus Matthæus in monumentis illos habitaſſe ſignificavit. Siquidem talium animæ in quibuſdam
c habitare videntur [c] tumulis ſepulcrorum? Quid enim aliud ſunt corpora perfidorum, niſi quædam defunctorum ſepulcra, in quibus Dei verba non habitant? Agebatur ergo in loca deſerta, ſpiritalium ſcilicet infœcunda virtutum: profugus a Lege, diſcretus a prophetis, remotus a gratia.

℣. 30. & ſeq. 46. Non enim uno dæmonio, ſed totius legionis laborabat incurſu: quæ cum Dominum vidiſſet, cognoviſſetque præſcia Dominici adventus tempore in abyſſos ſe eſſe trudendam, cœpit orare ut introeundi in porcos acciperet facultatem. Et primum clementiam Domini debemus advertere, quod nullum prius ipſe condemnat, ſed unuſquiſque ſibi auctor eſt pœnæ. Non mittuntur in porcos dæmones ſed ipſi petunt; quia cæleſtis luminis claritatem ſuſtinere non poterant: ut qui oculos dolent, radium ſolis ferre non poſſunt; ſed tenebroſa eligunt, & ſplendentia derelinquunt. Fugiant ergo dæmones ſplendorem lucis æternæ, & ante tempus debita ſibi tormenta formident, non prædivinantes quæ futura ſunt, ſed quæ prophetata ſunt recor-
Zach. 13. 2. dantes; dixit enim Zacharias: Et *erit in illa die, diſperdet Dominus nomina idolorum de terra, & non erit ulterius memoria eorum .... & ſpiritum immundum* [d] d
exuram de terra. Docemur ergo quod non ſemper manebunt; ne malitia eorum in hominibus poſſit eſſe perpetua. Nunc igitur illam metuentes pœnam, ajunt: *Veniſti ... perdere nos*. Sed quia Matt. 8. 29.
adhuc eſſe deſiderant, jam ab hominibus recedentes, propter quos pœnam B ſciunt ſibi eſſe ſubeundam, petunt in porcos mitti.

47. Qui ſunt iſti porci, niſi forte illi de quibus dictum eſt: *Nolite dare* Matt. 7. 6.
ſanctum canibus, nec miſeritis margaritas porcis; ne forte conculcent eas pedibus ſuis? Illi ſcilicet, qui immundorum uſu animalium vocis & rationis expertes, lutulentis vitæ ſuæ actibus naturalium coinquinaverint ornamenta virtutum. C Qui impetu feruntur in præceps; quoniam nullius meriti contemplatione revocantur: ſed tamquam de ſuperioribus ad inferiora per improbitatis proclive detruſi, ſuffocantur in aquis, inter fluctuantia mundi iſtius ſtrangulatorum in modum, intercluſo pereunt ſpiritus commeatu; neque enim in iis qui fluido æſtu voluptatum huc atque illuc feruntur incerti, ullius ſpiritus poteſt eſſe vitale commercium.

D 48. Videmus igitur quia homo ipſe ſibi eſt auctor ærumnæ. Nam niſi quis porci more vixiſſet, numquam accepiſſet in eum diabolus poteſtatem: aut ſi accepiſſet, non ut perderet, ſed ut probaret. Aut fortaſſe quia poſt Domini adventum bonos jam depravare non poterat, non omnium hominum, ſed levium jam quærit interitum; ut E latro non armatis inſidiatur, ſed inermibus: & injuriis laceſſit infirmum, qui ſe intelligit [e] vel a forti conteri, e
vel a potenti damnari.

49. Sed dicit aliquis: Cur hoc a Deo permittitur diabolo? At ego dico, ut boni probentur, improbi puniantur; hæc enim pœna peccati eſt. Denique Deut. 28.
lege quia immittit Dominus febrem, 59. & ſeq.
F & tremorem, & malos ſpiritus, & cæcitatem, & omnia flagella, juxta merita peccatorum. Sed redeamus ad lectionem.

Viderunt, inquit, *hoc magiſtri gregum*, ℣. 34.
& fugerunt.

50. Neque enim aliquam philoſophiæ profeſſores, vel principes Synagogæ pereuntibus populis poſſunt ferre medicinam.

a Eadem edit. Rom. *apertus vitiis*. Aliæ, ac mſſ. omnes, *opertus vitiis*. Neutra lectio adſpernanda.
b Ita mſſ. ac vet. edit. Rom. vero, *pietate texit ... ſeminis vitavit*.
c Edit. Rom. ſola, *tumulis peccatorum*. Sed ponitur vox *ſepulcrorum*, diſtinctionis ergo; tumulus enim per ſe ac proprie quemlibet editiorem locum ſignificat.
d Eadem edit. Rom *auferam de terra*.
e Ita mſſ magno numero & auctoritate. Quidam tamen atque edit. *vel a forte contemni*.

nam. Solus eſt Chriſtus qui aufert peccata populorum; ſi tamen medendi patientiam non recuſent. Ceterum curare non dignatur invitos, & cito infirmos deſerit, quibus oneri videt eſſe præſentiam ſuam, ſicut Geraſenorum populis, qui exeuntes de civitate in qua ſpecies Synagogæ videtur exiſtere, rogabant ut diſcederet:

v. 37. *Quia timore magno tenebantur;*

51. infirma enim mens non capit Dei verbum, nec poteſt pondus ſuſtinere ſapientiæ: fatiſcit, & ſolvitur.

Ibidem. 52. Et ideo diutius moleſtus non fuit: ſed *Adſcendit, & regreſſus eſt:* adſcendit utique ab inferioribus ad ſuperiora, a Synagoga ſcilicet ad Eccleſiam. *Regreſſus per ſtagnum eſt*, ut hic

Matth. 9. 1. ait: aut ſicut Matthæus *per fretum*; inter nos enim & illos fretum magnum eſt. Itaque nemo de Eccleſia ad Synagogam ſine periculo tranſit ſalutis. Sed & ille qui de Synagoga ad Eccleſiam tranſire deſiderat, crucem ſuam tollat, ut diſcrimen evadat.

53. Cur autem non recipitur liberatus, ſed domum redire cenſetur; niſi ut & jactantiæ cauſa vitetur, & infidelibus ſit exemplo, quoniam domus illa naturale ſit diverſorium; & ideo qui remedium ſanitatis fuerat conſecutus, a tumulis & ſepulcris in illam ſpiritalem domum redire præcipitur; ut fiat Dei templum, in quo erat mentis ſepulcrum.

v. 41. & 42. *Et ecce venit vir cui nomen Jairus, & ipſe princeps Synagogæ erat: & cecidit ante pedes Jeſu, rogans eum ut intraret domum ſuam; quia filia unica erat illi fere annorum duodecim, & hæc moriebatur.*

54. Reliquerat in Geraſenis Synagogam Chriſtus, ut diximus: & quem ſui non receperant, excepimus alieni, excepimus quem exſpectabamus. Nec nobis igitur a quibus exſpectabatur, diu defuit: nec ad illos, ſi rogetur, redire faſtidit. Vir enim iſte princeps Synagogæ, cui filia erat unica, pro Synagogæ pereuntis remedio precabatur, quæ urgebatur in mortem; quia deſerebatur a Chriſto. Quem putamus Synagogæ principem eſſe, niſi Legem, cujus contemplatione Dominus Synagogam non penitus dereliquit, ſed medicinam ſalutis credentibus reſervavit? Ad hanc ergo principis filiam dum properat Dei Verbum, ut ſalvos faceret filios Iſrael, ſancta Eccleſia de gentibus congregata, quæ inferiorum lapſu criminum deperibat, paratam aliis fide præripuit ſanitatem.

55. Moraliter hunc locum ſatis putavimus exprimendum: & ideo non illa quæ dicta ſunt [a] retractamus, ſed myſtica brevi voluimus ſermone perſtringere. An non ita factum eſt, ut Dei Verbum cum veniſſet ad Judæos, adſciſceretur a gentibus, & prius ab illis qui in Lege non crediderant, in gratia crederetur?

56. Nam ſicut illa quæ in medicis erogaverat omnem ſubſtantiam ſuam, ita etiam congregatio gentium [b] amiſerat omnia dona naturæ, & patrimonium vitale prodegerat, ſancta, verecunda, religioſa, fide promtior, pudore cunctatior; hoc eſt enim pudoris & fidei, agnoſcere infirmitatem, non deſperare veniam. Verecunda ergo fimbriam tetigit, fidelis acceſſit, religioſa credidit, ſapiens ſanatam ſe eſſe cognovit. Sic ſancta plebs gentium quæ Deo credidit, peccatum erubuit, ut deſereret: fidem detulit, ut crederet: devotionem exhibuit, ut rogaret: ſapientiam induit, ut ſanitatem ſuam & ipſa ſentiret: fiduciam ſumſit, ut fateretur quod præripuiſſet alienum. Ibid. v. 43.

Acceſſit retro. v. 44.

57. Cur autem retro tangitur Chriſtus? An quia ſcriptum eſt: *Poſt dominum Deum tuum ambulabis?* Quid etiam Deut. 13. 4.
ſibi vult quod & principis filia annorum duodecim moriebatur, & mulier ita fluxu ſanguinis ab annis duodecim laborabat; niſi ut intelligatur quia quamdiu Synagoga viguit, laboravit Eccleſia. Defectus illius, hujus eſt virtus; quia *Illorum delicto ſalus gentibus:* Rom. 11. 11.
& conſummatio illius, hujus exordium, non naturæ exordium, ſed ſalutis; *Quia cæcitas ex parte Iſrael contigit,* Ibidem 25.
donec plenitudo gentium intraret. Non igitur tempore, ſed ſpecie ſanitatis antiquior Synagoga quam Eccleſia; quia quamdiu illa credebat, iſta non credidit, & per varias corporis atque animæ paſſiones [c] immedicabili remedio ægra languebat. Audivit ægrotare populum Judæorum, ſperare cœpit ſalutis

a Omnes edit. ac pauci mſſ. *recenſemus*. Plures potioreſque, *retractamus*: unus, aut alter, *recantamus*. Sed *retractamus* hic idem ſonat, atque *iterum & ſecunda cura tractamus*, non vero, *palinodiam canimus*.

b Rom. edit. *quæ amiſerat omnia .... prodegerat, facta eſt verecunda .... pudore conſtantior*. Aliæ cum omnibus mſſ. in lectionem noſtram, quæ nec ipſa contemnenda eſt, conſpirant.

c Edit. Rom. *immedicabilis remedio*. Non male, niſi ab aliis, & mſſ. omnibus hic deficeret. Sumendum igitur, *immedicabili*, pro *inefficaci atque inepto ad medendum*.

tis ſuæ remedium: tempus veniſſe co- A gnovit quo medicus adeſſet e cælo, ſurrexit ut occurreret Verbo: vidit quia comprimebatur a turbis; non enim credunt, qui comprimunt, credunt qui tangunt. Fide tangitur Chriſtus, fide Chriſtus videtur: non corpore tangitur, non oculis comprehenditur; neque enim videt, qui videns non videt: neque audit, qui ea quæ audit, non B
a intelligit: [a] neque tangit qui non fideliter tangit. Denique ut fidem tangentis exprimeret, ait:

v. 46. *Tetigit me aliquis; nam ego cognovi virtutem de me exiſſe.*

58. Quod eſt evidentis indicii, quia non intra poſſibilitatem conditionis humanæ, atque intra corporis clauſtrum C
b incluſa [b] ſapientia, divinitas coartata eſt: non capitur anguſtiis corporalibus, non tenetur, ſed ultra fines noſtræ mediocritatis virtus exundat æterna. Non enim humana ope plebs gentium liberatur: ſed Dei munus eſt congregatio nationum, quæ etiam brevi fide miſericordiam inclinat æternam. Nunc ſi conſideremus quanta ſit fides noſtra, & intelligamus quantus ſit Filius Dei, D videmus quia comparatione ejus fimbriam tantummodo tangimus, ſuperiora vero veſtimenti ejus nequimus adtingere. Si igitur & nos curari volumus, fide tangamus fimbriam Chriſti.

59. Non latet eum quicumque fimbriam tetigerit, qui tetigerit averſum; neque enim Deus indiget oculis ut videat, neque corporaliter ſentit, ſed in ſe habet cognitionem omnium. E Beatus ergo qui vel extremam partem Verbi contigerit; nam totum quis poteſt comprehendere? Verum ut ad illam quæ adhuc ægra eſt, revertamur;
c [c] ne per noſtram moram dum diu Chriſti moramur ingreſſum, mortua eſſe credatur:

Venerunt, inquit, *ſervi dicentes principi: Noli vexare illum, filia tua mortua eſt.* F

60. Et primum illud conſideremus quod ſuſcitaturus mortuam, ad faciendam fidem hæmorrhouſam ante curavit. Et ut ſcias exempli gratia ſtetiſſe
d ſanguinis fluxum: [d] dum illa petitur, iſta curatur. Sic & reſurrectio temporalis in Domini paſſione celebratur; ut & perpetua illa credatur. Sic & Mariæ paritura ſterilis indicatur; ut concaptura virgo credatur. Denique audivit parituram Elizabeth, nec de ſua generatione dubitavit. Luc. 1. 36.

61. *Venerunt*, inquit, *ſervi dicentes principi: Noli vexare illum*. Adhuc & hi increduli ad reſurrectionem, quam Jeſus in Lege prædixit, in Evangelio complevit. Itaque cum veniſſet in domum, paucos futuræ arbitros reſurrectionis adſcivit; non enim a multis continuo eſt credita reſurrectio. Denique dicente Domino:

Non eſt mortua puella, ſed dormit. Deridebant, inquit, *eum.* v. 52. & 53.

62. Quicumque enim non credit, irridet. Fleant igitur mortuos ſuos, qui putant mortuos: ubi reſurrectionis fides eſt, non mortis eſt ſpecies, ſed quietis. Nec abhorret illud Matthæi, Matt. 9. 23. quod ait tibicines fuiſſe in domo principis, & turbam tumultuantem: vel quia * more veteri tibicines ad incendendos excitandoſque luctus videbantur adhiberi: vel quia per Legis & litteræ cantilenam, exſultationem Synagoga non poterat capere ſpiritalem.

63. Tenens ergo manum puellæ Jeſus ſanavit eam, & juſſit ei dari manducare. v. 54. & ſeq. Quod eſt teſtimonium vitæ; ut non phantaſma, ſed veritas crederetur. Beatus ille cui manum ſapientia tenet. Utinam meos quoque teneat actus, teneat manum juſtitia, teneat Dei Verbum, inducat in penetralia ſua, ſpiritum avertat erroris, convertat ſalutis, dari mihi jubeat manducare; panis enim cæleſtis, Dei verbum eſt. Inde & illa ſapientia quæ divini corporis & ſanguinis ſacroſancta altaria replevit alimentis: *Venite*, inquit, *edite panes meos, & bibite vinum quod miſcui vobis.* Prov. 9. 5.

64. Quæ tamen tantæ diverſitatis eſt cauſa? Supra publice viduæ filius ſuſcitatur, hic removentur plures arbitri. Luc. 7. 12. Sed puto quod in eo quoque pietas Domini declaretur; quia vidua mater unici non patiebatur moram, & ideo ne amplius afficeretur, maturitas additur. Eſt etiam forma ſapientiæ, in viduæ filio cito Eccleſiam credituram, in archiſynagogi filia crediturос quidem Judæos, ſed ex pluribus pauciores.

Et

a Ita vet. edit. cum pleriſque mſſ. Rom. vero cum aliis, *neque intelliget, qui non fideliter tangit.*

b Omnes edit. *ſapientia divinitatis coartata eſt*. Omnes mſſ. *ſapientia divinitas* &c.

c Mſſ. aliquot, *ne per nos magis quam per ſuam moram, mortua eſſe credatur.*

d Omnes edit. *dum ad illam petitur*. Mſſ. autem nonnulli, *dum illa patitur*. Alii multo plures, ac melioris notæ, *dum illa petitur*. Optime, idem enim atque, *dum illa convenitur*, ſive *ad illam itur*.

* Dicuntur a quibuſdam Græci fuiſſe primi auctores hujus moris: quem tangit Ovid. lib. 4. Faſt. & 5. Triſt. Eleg. 1. ubi non obſcure indicat communem fuiſſe eum tam hominum, quam puerorum funeribus. Lactantius tamen tibias puerorum inferiis, majorum vero tubas adhiberi conſueviſſe teſtatur. Sed tibias in juſtis etiam majorum, ſi non eſſent e nobilium ordine, locum habuiſſe volunt nonnulli.

Digitized by Google

Cap.9.v.5. *ET quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem de pedibus veſtris excutite in teſtimonium ſupra illos.*

65. Qualis debeat eſſe qui evangelizat regnum Dei, præceptis evangelicis
v. 3. deſignatur; ut ſine virga, ſine pera, ſine calceamento, ſine pane, ſine pecunia, hoc eſt, ſubſidii ſæcularis ad-
a minicula non requirens, [a] fideique deditus ſit, & quanto minus appetat temporalia, tanto magis ſperet ea ſibi poſſe ſuppetere. Quæ poſſunt qui volunt ad eum derivare tractatum; ut ſpiritalem tantummodo locus iſte formare videatur affectum, qui velut indumentum quoddam videatur corporis exuiſſe, non ſolum poteſtate rejecta, contemtiſque divitiis, ſed etiam carnis ipſius illecebris abdicatis.

v. 4. 66. Quibus primo omnium datur pacis atque conſtantiæ generale mandatum; ut pacem ferant, conſtantiam ſervent, hoſpitalis neceſſitudinis jura cuſtodiant: alienum a prædicatore regni cæleſtis adſtruens curſitare per domos, & inviolabilis hoſpitii jura mutare. Sed ut hoſpitii gratia deferenda cenſetur: ita etiam ſi non recipiantur, excutiendum pulverem, & egrediendum de civitate mandatur. Quo non mediocris boni remuneratio docetur hoſpitii, ut non ſolum pacem tribuamus hoſpitibus: verum etiam ſi qua eos terrenæ obumbrant delicta levitatis, receptis apoſtolicæ prædicationis veſtigiis,
Matth. 10. 11. auferantur. Nec otioſe ſecundum Matthæum domus quam ingrediantur apoſtoli, legenda decernitur; ut mutandi hoſpitii neceſſitudiniſque violandæ cauſa non ſuppetat. Non tamen eadem cautio receptori mandatur hoſpitii; ne dum hoſpes eligitur, hoſpitalitas ipſa minuatur.

67. Sed hæc ut ſecundum litteram de hoſpitii religione venerabilis eſt forma præcepti: ita etiam de myſterio ſententia cæleſtis arridet. Etenim cum domus eligitur, dignus hoſpes inquiritur. Videamus igitur ne forte Eccleſia præferenda deſignetur, & Chriſtus.
24.quæſt.1. cap. Quæ dignior. Quæ enim dignior domus apoſtolicæ prædicationis ingreſſu, quam ſancta Eccleſia? Aut quis præferendus magis omnibus videtur eſſe quam Chriſtus, qui pedes ſnis lavare conſuevit hoſpitibus, & quoſcumque ſua receperit domo, pollutis non patiatur habitare veſtigiis: ſed maculoſos licet vitæ prioris, in reliquum tamen dignetur mundare proceſſus? Hic eſt igitur ſolus quem nemo debet deſerere, nemo mutare. Cni bene dicitur: *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, & nos credimus.* Johan. 6. 69. & 70. Vides excuſatorem cæleſtium præceptorum: qui quoniam non mutavit hoſpitium, cæleſtis conſortium conſecrationis emeruit.

68. Fides igitur imprimis Eccleſiæ quærenda mandatur, in qua ſi Chriſtus habitator ſit, haud dubie ſit legenda. Sin vero perfidus populus, ant præceptor hæreticus deformet habitaculum, vitanda hæreticorum communio, fugienda Synagoga cenſetur. Excutiendus pedum pulvis, ne ſatiſcentibus perfidiæ ſterilis ſiccitatibus, tamquam humi arido arenoſoque mentis tuæ veſtigium polluatur. Nam ſicut corporeas infirmitates populi fidelis ſuſcipere in ſe debet Evangelii prædicator, & tamquam propriis inania geſta pulveri comparanda, allevare atque abolere veſtigiis, juxta quod ſcriptum eſt: *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* 2.Cor.11.19 Ita ſi qua eſt Eccleſia quæ fidem reſpuat, nec apoſtolicæ prædicationis fundamenta poſſideat; ne quam labem perfidiæ poſſit adſpergere, deferenda eſt. Quod Apoſtolus quoque evidenter adſeruit dicens: *Hæreticum hominem poſt unam .... correptionem devita.* Tit. 3. 10.

Ait autem ad eos: Date illis vos manducare. At illi dixerunt: Non ſunt nobis pluſquam quinque panes. v.13.

69. Quæ ratio eſt, quod cum in poſterioribus Johannis paſſio deſcribatur, hic jam mortuus verbis Herodis oſtenditur? Ne forte illa, quia poſt Legis defectum Evangelicus cibus incipit jejuna paſcere corda populorum? Denique poſtea quam illa quæ Eccleſiæ typum accepit, a fluxu curata eſt ſanguinis, poſtea quam apoſtoli ad evangelizandum regnum Dei ſunt deſtinati, gratiæ cæleſtis impartitur alimentum. Sed quibus impartiatur, adverte. Non otioſis, non in civitate quaſi in Synagoga, vel ſæculari dignitate reſidentibus, ſed inter deſerta quærentibus Chriſtum; qui enim non faſtidiunt, ipſi excipiuntur a Chriſto, & cum ipſis loquitur Dei Verbum non de ſæcularibus, ſed de regno Dei. Et ſi qui corporalis gerunt ulcera paſſionis, his medicinam ſuam libenter indulget. v. 8.

a Sic plerique, nec non optimæ notæ mſſ. Alii tamen aliquot, omneſque edit. *fideique tutus, putes ſibi quominus ea requirat, magis poſſe ſuppetere.*

70. Conſequens igitur erat, ut quos a vulnerum dolore ſanaverat, eos alimoniis ſpiritalibus a jejunio liberaret. Itaque nemo cibum accipit Chriſti, niſi fuerit ante ſanatus. Et illi qui vocantur ad cœnam, prius vocando ſanantur. Si claudus fuit, gradiendi facultatem ut veniret, accepit. Si lumine oculorum privatus erat, domum utique Domini, niſi refuſa luce, intrare non potuit.

71. Ubique igitur myſterii ordo ſervatur; ut prius per remiſſionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur, poſtea alimonia menſæ cæleſtis exuberet: quamquam nondum validioribus hæc turba reficiatur alimentis, neque Chriſti corpore & ſanguine jejuna ſolidioris fidei corda paſcantur. (1. Cor. 3. 2.) *Lacte*, inquit, *vos potavi, non eſca; nondum enim poteratis, ſed nec adhuc quidem poteſtis.* In modum lactis quinque ſunt panes. Eſca autem ſolidior corpus eſt Chriſti, potus vehementior ſanguis eſt Domini. Non ſtatim a primo epulamur omnia, neque potamus omnia. (Eſai. 9. 1.) *Hoc primum*, inquit, *bibe*. Eſt ergo primum, eſt etiam ſecundum quod bibas. Eſt & primum quod manduces, eſt etiam ſecundum, eſt tertium. Primum quinque panes ſunt, ſecundum ſeptem, tertium ipſum corpus eſt Chriſti.

72. Nequaquam igitur talem Dominum deſeramus, qui pro uniuſcujuſque viribus impartire nobis alimenta dignatur; ne aut infirmum validior cibus opprimat, aut validum exſilia alimenta non ſatient: (Rom. 14. 2.) *Qui* enim *infirmus eſt, olera manducet*. Et ille qui jam videtur laqueos infirmitatis evadere, de quinque iſtis manducet panibus, & duobus piſcibus. Certe ſi petere cibum validiorem veretur, ipſe relictis ſuis omnibus, feſtinet ad Dei verbum. Dum audire incipit, incipit eſurire. Incipiunt apoſtoli eſurientem videre. Et ſi illi adhuc non intelligunt quid eſuriat, intellexit Chriſtus. Scit quod non ſæcularem cibum eſuriat, ſed cibum Chriſti. (Matt. 15. 32) Dicat: *Dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via*. Bonus Dominus ſtudia exigit, vires miniſtrat.

73. Utinam, domine Jeſu, velis mecum iſtos jejunos non dimittere, ſed impartitis abs te epulis reficias eos; ut poſſint tuis alimoniis fortiores infirmitatem jejunii non timere. Dicas utinam etiam de nobis: *Nolo eos jejunos dimittere*. Et cauſam mihi dicito, quare eos nolis jejunos dimittere: immo jam dixiſti, quia ſi quem di- A miſeris jejunum, deficit in via, hoc eſt, deficit vel in iſtius curſu vitæ, vel antequam ad * caput perveniat viæ, antequam perveniat ad Patrem, & intelligat quod ex Patre Chriſtus eſt, intelligat quod Chriſtus e cælo, & intelligat quod Chriſtus qui deſcendit, ipſe eſt & qui adſcendit; ne forte cum acceperit quod natus ex Virgine eſt, incipiat non Dei virtutem, B ſed hominis æſtimare. Ergo ne deficiant, inquit:

Date illis vos manducare. At illi dixerunt: Non ſunt nobis pluſquam quinque panes, & duo piſces: niſi nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam eſcas.

74. Nondum intellexerant apoſtoli cibum populi credentis non eſſe venalem. C Noverat Chriſtus, noverat ipſe nos potius eſſe redimendos: ſuas vero epulas gratuitas donat. Nondum ergo habebant diſcipuli cibum qui redimere nos poſſet. Habebant tamen jam cibum qui ſatiare nos poſſet: habebant cibum qui confirmare nos poſſet: *Panis* enim *confirmat cor hominis*. (Pſ. 103. 16.) Miſeretur ergo Dominus, ne quis deficiat in via. Si quis ergo defecerit, non per dominum D Jeſum, ſed per ſe deficit: nec habes quod adſcribas Domino, qui vincit cum judicatur; quid enim dicas ei qui in te contulit omnia firmamenta virtutis? Nonne ipſe te genuit, nonne ipſe te pavit? Cibus ejus virtus eſt, cibus ejus fortitudo eſt. Sed ſi tu negligentia tua virtutem quam acceperas perdidiſti, non alimentorum cæleſtium, ſed tuæ mentis tibi præſidia defuerunt. Denique Dominus ſicuti E ſuper juſtos & injuſtos pluit: ita etiam injuſtos paſcit & juſtos.

75. Nonne in eſcæ virtute cum jam deficeret in via ſanctus Elias, quadraginta ambulavit diebus, & illam eſcam Angelus dedit? (3. Reg. 19. 8.) Si autem te paverit Jeſus, & acceptam eſcam ſervaveris, ambulabis non quadraginta diebus & quadraginta noctibus, ſed (audeo dicere F Scripturæ fretus exemplis) quadraginta annis: & egredieris ab Ægyptiis finibus, donec pervenias in terram multam, in terram fluentem lac & mel, quam juravit Dominus daturum ſe patribus noſtris. Hujus terræ tibi virtus requirenda eſt, quam poſſidet mitis. Non iſtam terram dico quæ arida eſt, ſed illam quæ Chriſti confirmatur alimentis, quæ ſub imperio conſtituta regis æterni ſanctorum incolatibus frequentatur.

76. Di-

* *Caput viæ*, dicitur finis ac terminus viæ; nam quod ſummum atque extremum in ſingulis rebus eſt, caput dicitur.

76. Dividit ergo eſcas dominus Jeſus. Et ille quidem vult dare omnibus, negat nemini; diſpenſator enim eſt omnium: ſed cum ille panes frangat, & det diſcipulis, ſi tu manus non extendas tuas, ut accipias tibi eſcas, deficies in via; nec poteris in eum culpam tuam referre, qui miſeretur, & dividit: ſed his dividit, qui cum eo etiam in deſerto permanent, qui primo & ſecundo & tertio die non recedunt. Sic enim habes alibi:
Matth. 15. 32. *Miſereor hujus turbæ; quia triduum eſt jam quod perſeverant mecum*. Quanta dignatio, quanta ab eo hominibus inſpiratur humanitas! Non vult jejunos dimittere, non vult, ne deficiant in via.

77. Noli ergo deficere a diſciplina Domini, neque fatigeris cum ab eo increparis. Non fatigeris nunc, ne poſtea fatigeris. Quid enim reſpondebis ei: aut quomodo te excuſabis, ſi eſcæ virtutem quam miniſtrat, amiſeris? Non potes dicere quia eſcam non dedit, quia dat omnibus. Non potes dicere quia noluit te bonum facere, ante quem poſuit bonum & malum; ut non ex neceſſitate bonum tuum eſſet, ſed voluntarium. MULTUM ENIM refert inter eum qui neceſſitate invitus aliquid agit, & inter eum qui ex voluntate quod bonum eſt eligit:
1. Cor. 9. 17. *Si enim invitus hoc ago, diſpenſatio mihi credita eſt: ſi volens mercedem habeo*. Conſideremus ergo quia ſtabimus ante tribunal Chriſti, & ſi opus noſtrum arſerit, non habebimus quod excuſare poſſimus. Dicet etenim quod jam per
Mich. 6. 3. Prophetam locutus eſt: *Populus meus, quid feci tibi . . . . . aut in quo moleſtus fuit tibi, reſponde mihi*. Dicet & ei qui in via defecerit: Qua ratione defeciſti
a in via? Nonne [a] panes fregi: nonne benedixi: nonne juſſi dari? Sed cur tu accipere noluiſti?

78. Quanti etiam præſentium deficient in via, & poſt hos ſermones, qui licet noſtri ſint, tamen quia nemo
1. Cor. 12. 3. dicit dominum Jeſum niſi in Spiritu
b ſancto, [b] panes æſtimandi ſunt: quanti, inquam, deficient, & in vias gentium tranſverſis itineribus fornicantes abibunt? Atque utinam unus, & non plurimi! Sed non Jeſus auctor defectus, etiamſi quis defecerit; omnibus A enim diſtribuit qui ſequuntur, ſive quinque millia, ſive quatuor millia ſint.

79. Non otioſus numerus, non otioſus ordo, non otioſæ reliquiæ manducantium. Cur enim plures, id eſt, quinque millia quinque panibus, hoc eſt, numero minori ſatiantur: pauciores vero, qui ſunt quatuor millia ſeptem panibus, hoc eſt, numero majore paB ſcuntur? Si enim facti tantum ſequamur miraculum, videtur eſſe divinius quod de minore modo pluribus abundavit. Cur ergo quod minus eſt ei quod eſt amplius, quaſi præſtaret, adjectum eſt? [c] Prius enim quinque millia quinque panibus: poſtea vero c Matth. 14. 19.
quatuor millia ſeptem panibus legimus Matth. 15. 36.
ſatiata. Quæramus ergo myſterium, quod miraculo præſtet.

C 80. Itaque videntur illa quinque millia quaſi quinque corporis ſenſus adhuc corporalibus proxima alimenta accepiſſe de Chriſto: quatuor vero millia etſi adhuc in corpore ſint, & in hoc mundo qui ex quatuor conſtat elementis, non otioſe tamen referuntur myſticæ eſcam accepiſſe quietis; jam enim æquantur mundo, ſupra munD dum futuri. Nam etſi in hoc mundo ſunt, intra mundum tamen non ſunt, quibus myſticæ quietis impartitur alimentum; ſex enim diebus mundus eſt factus, ſeptimo requietum eſt die, & Dominus ſanctificavit eum. Ultra mundum ergo quies, [d] ultra d
mundum etiam fructus quietis. Denique *Beati pacifici; ipſi enim filii Dei vocabuntur*. Matth. 5. 9.
Nam cum Deus ſupra munE dum ſit, nemo utique poteſt Deum videre, niſi mundum prius ſpiritali tranſcendat obtutu. Septima itaque benedictio pacatorum: ſeptem etiam illis quatuor millibus fragmentorum ſportæ Matth. 15. 37.
ſuperſunt. Non mediocris hic panis eſt ſabbatorum, panis ſanctificatus, panis quietis. Et fortaſſe ſi primum quinque panes ſenſibiliter manducaveris, audebo & dicam, poſt quinque panes & ſeptem tertio jam in terra F non manducabis panem: ſed ſupra terram manducabis octo panes, ſicut qui ſunt in cæleſtibus. Sicut enim ſeptem panes, panes quietis: ita octo panes, panes ſunt reſurrectionis. Ergo iſti qui Ibidem 32.
ſeptem

a Mſſ. longe plurimi, *panes feci*. Corb. tamen per correctionem, & alii nonnulli cum edit. *panes fregi*.

b Rom. edit. ſola, *Domini æſtimandi ſunt*. Minus commode. Palam enim eſt ab Ambroſio ſignificari ſuos etiam ſermones per Spiritus ſancti gratiam panes eſſe.

c Sic omnes edit. cum mſſ. aliquot. Alii vero neque numero, neque ætate inferiores multis reſecatis locum ita contrahunt: *Prius enim quinque millia quaſi quinque corporis ſenſus adhuc corporalibus proxima alimenta* &c. Quod quidem minime abſurdum ſenſum efficiet, ſi verbum, *referuntur*, ſequenti membro expreſſum hic ſubintelligas.

d Mſſ. aliquam multi, nec ſequioris ætatis, *intra mundum etiam* &c. Porro obiter monendum eoſdem cod. ex quopiam exemplari deſcriptos eſſe, in quo poſt verba, *benedictio pacatorum*, folium videtur fuiſſe tranſpoſitum; unde ad illos quoque eadem tranſpoſitio promanavit.

ſeptem aluntur panibus, triduo perſti- A terunt, & fortaſſe integram reſurrectionis futuræ fidem & conſtantiam conſecuti. Denique ſanctorum vox eſt. Exod. 5. 3. *Tribus diebus ambulabimus, ut epulemur domino Deo noſtro*. Sed illa ſuo loco.

81. De quinque ergo panibus ſanctus Johannes docuit me quod neſciebam, quod non docuerat ſanctus Matthæus, non docuerat ſanctus Lucas (ſingulis enim diverſa impartita eſt B Joh. 6. 9. gratia) docuit, inquam, me quinque iſtos panes hordeaceos fuiſſe; & ideo non inepte diximus eſcam iſtam eſſe a habilem [a] corporalibus. Cur enim primo hordeaceos? Quia primo lacte, deinde eſca eſt nutriendus qui accedit ad fidem; nondum enim poteramus, & fortaſſe plerique nec adhuc poſſumus. Nam cum ſint inter nos contentiones, & diſſenſiones, nonne carnales ſumus, C & ſecundum hominem ambulamus? Suis quæque aptata ſunt alimenta virtutibus; & inde prius hordeum, deinde triticum nobis ad alimoniam datur: fortiori vero ſicut Eliæ, de interioribus frumenti panis farinaceus miniſtratur, 3. Reg. 17. 13. b [b]quem non queunt depaſcere peccatores.

82. Nec ſolum panis & numeri, ſed etiam accubitionis eſt differentia: illi enim ſupra fœnum diſcumbunt, iſti D ſupra terram recumbunt: ſupra fœnum quinque millia, ſupra terram quatuor millia. Plus eſt terram premere, quam ſupra fœnum jacere; illi enim quibus adhuc ſenſus ſunt corporales, mollioribus delectantur, & ideo ſupra fœnum recumbunt: Eſai. 40. 6. *Omnis* enim *caro fœnum*: iſti vero ſupra terram, quæ triticum & vinum gignit & olivam, cibum gratiæ conſequuntur. Illi diſcumbunt, E iſti recumbunt; major enim eſt quædam requies recumbentis. Ibi duo piſces, hic ſine numero; unde plerique ſeptiformis Spiritus gratiam in panibus definitam, in piſcibus quoque duplicis Teſtamenti figuram intelligendam putaverunt.

83. Non piget ergo æſtimare quod quatuor millia ex quatuor mundi collecta partibus, in quibus Eccleſia figuratur, F majoris gratiæ cibum ſumant, Matt. 8. 11. juxta quod ſcriptum eſt: *Quia venient ab oriente & occidente & ſeptemtrione & auſtro, & recumbent cum Abraham & Iſaac & Jacob in regno cælorum*. Unde hic gratiæ Patri aguntur a Chriſto; non enim fruſtra illic benedictio tantum, hic etiam gratiarum eſt actio. Pro Eccleſia quippe ſua Dominus Patri gratias agere conſuevit; quia quæ abſcondit ſapientibus, ea parvulis revelavit. Benedictio igitur ſuper nos, qui inferiores ſumus: gratiarum actio ſuper eos qui de infirmitatibus corporum ſuorum ſacratis paſſionibus triumpharunt. Jam illud in ſuperioribus prælibavimus, quia cum quinquageni diſcumbere juberentur, licet ſacrato numero definito; tamen videtur hic fundatioris Eccleſiæ populus, qui ſine numeri definitione recumbit.

84. Myſticum quoque eſt quod & manducans populus ſatiatur, & miniſtrant apoſtoli; nam & in ſatietate, repulſæ in perpetuum famis indicium deſignatur; quia non eſuriet qui acceperit cibum Chriſti: & in apoſtolorum miniſterio futura diviſio Dominici corporis ſanguiniſque præmittitur. Jam illud divinum, quemadmodum quinque panes quinque millibus populi redundaverunt; non enim exiguo, ſed multiplicato cibo populum liquet eſſe ſatiatum.

85. Videres incomprehenſibili quodam rigatu inter dividentium manus, quas non fregerant, fructificare particulas, & intacta frangentium digitis ſponte ſua fragmenta ſubrepere. Qui hæc legit, quemadmodum juges aquarum miretur meatus, & liquidis fontibus ſtupeat continuos fluere ſucceſſus: quando etiam panis exundat, & naturæ ſolidioris rigatus exuberat? Hæc igitur facta ſunt, ut illa quoque quæ non cernimus, cerneremus. His evidenter illorum quoque deſignavit auctorem, & totius naturæ creatorem materialis exiſtere, quæ non (ut philoſophi volunt) reperta, ſed facta, gignendis omnibus rebus ſucceſſus defluos ſubminiſtrat.

86. Hoc quidem mirum, quidquid de fluminibus haurias, ſigno diſpendii non notari: quidquid de fontibus auferas, uſurario quodam reparari meatu. Sed & fluminibus ſi nihil decedere, nihil tamen videatur accedere: & fontibus ut cumulata fluenta cernuntur, ita dum minuuntur fluenta, produntur. At vero hic panis quem frangit Jeſus, myſtice quidem Dei verbum eſt, & ſermo de Chriſto, qui dum dividitur, augetur; de paucis enim ſer-

a Gill. In marg. *corporibus vel pecoribus*. Duo etiam mſſ. legunt, *pecoribus*. Melius tamen alii atque edit. *corporalibus*; refertur enim ad ſuperiora illa, *corporalibus proxima alimenta*: quæ ſic in omnibus mſſ. & edit. exhibentur.

b Edit. cum mſſ. non paucis, *quem* (Rom. *quia*) *vatem* (quidam mſſ. *autem*) *non queunt contaminare*, *ſed paſcere peccatores*. Sed quis ſenſus, niſi ineptus hinc eruatur? Nos vero locum ex quinque mſſ. probatioris notæ reſtituimus.

ſermonibus, omnibus populis redundantem alimoniam miniſtravit. Dedit ſermones nobis velut panes, qui in noſtro dum libantur ore, geminantur. Viſibiliter quoque panis iſte incredibili ratione dum frangitur, dum dividitur, dum editur, ſine ulla diſpendii comprehenſione cumulatur.

87. Nec dubites vel quod in manibus miniſtrantium, vel in ore edentium creſcat; quando ubique noſtri operis teſtimonium ad firmamentum
Johan. 2. 5. & ſeq. credulitatis adſciſcitur. Sic in nuptiis ex fontibus vina, miniſtris operantibus, colorantur, & ipſi qui impleverant hydrias aqua, vinum quod non detulerant, hauriebant. Comprehende, ſi potes, tanta rerum miracula. Hic edentibus populis creſcunt ſuis fragmenta diſpendiis, & de quinque panibus majores reliquiæ quam ſumma eſt, colliguntur: illic in alienam ſpeciem vertuntur elementa, nec ſuos patitur natura defectus, nec ſuos agnoſcit ortus, uſu tamen proprio recognoſcit. Quinetiam melior eſt mutati vini natura quam nati; quia in arbitrio creatoris eſt, & quos uſus velit adſignare naturis, & quas naturas impartire gignendis. Vide quantis operibus opus adſtruat: dum aquam miniſter infundit, odor transfuſus inebriat, color mutatus informat, fidem quoque ſapor hauſtus accumulat.

88. Conferant gentiles, ſi placet, cum Chriſti beneficiis deorum ſuorum non facta, ſed ficta. Ferunt certe eorum fabulæ fuiſſe * regem quemdam qui quidquid tangebat, aurum fiebat. Sed etiam convivia ipſa feralia; nam & ipſa mantilia digitis apprehenſa riguerunt: & cibus in ore crepitabat, ferens non alimenta, ſed vulnera: & in gutture potus hærebat, nec penetrare facilis, nec redire. Digna beneficia votis, digna tanto munera precatore, digna liberalitas conferente! Talia ſunt idolorum beneficia, ut cum videntur prodeſſe, plus noceant: at vero Chriſti munera parva videntur, & maxima ſunt. Denique non uni collata, ſed populis; nam & cibus edentium in ore creſcebat, & videbatur eſſe corporalis alimoniæ, ſed ſumebatur ſalutis æternæ.

89. Cur autem quinque millibus hominum plus redundat, quatuor millibus minus? Quia quatuor millia iſta triduo cum Chriſto fuerunt; & ideo A amplius cæleſtis pabuli receperunt.

90. Nec otioſe quæ turbæ ſuperſunt, a diſcipulis colliguntur; quia ea quæ divina ſunt, apud electos facilius poſſis quam apud populos reperire. Utinam mihi contingat audire: Collige quæ ſuperſunt. Si audiero & fecero, habebo multa quæ turbæ, habebo multa quæ pueri & mulieres edere nequi- B verunt. Beatus ille qui poteſt colligere quæ etiam doctis ſuperſunt.

91. Videamus quomodo colligat.
Dixit Lex: *Non mœchaberis*. Fregit hunc Exod. 20. 14
panem Chriſtus, diviſit hoc verbum, non aliunde adjiciens, ſed de ſuo par-
tiens: *Qui viderit*, inquit, *mulierem ad* Matt. 5. 28.
concupiſcendum, jam mœchatus eſt eam. Habes fragmentum de ſuo. Addidit:
Si oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue Ibidem 29.
C *eum*. Habes aliud. *Et ſi dextera tua ſcan-* Ibidem 30.
dalizat te, abſcinde eam; &, *Qui dimiſſam* Luc. 16. 19.
a viro ducit, mœchatur. Vides ex uno quam multa fragmenta. Moyſes dicit
quod *Abraham duos filios habuit, unum de* Galat. 4. 22.
ancilla, & unum de libera. Paulus dixit:
Hæc ſunt duo Teſtamenta. Diviſit hoc Ibidem 24.
verbum, & invenit myſterium. Beatus ergo qui colligit, quæ dividit Chri- D ſtus.

92. Qua ratione autem cophinos duodecim Chriſtus implevit, niſi ut illud
populi Judaici ſolveret: *Quia manus ejus* Pſ. 80. 7.
in cophino ſervierunt: hoc eſt, populus qui ante lutum in cophinis colligebat, hic jam per crucem Chriſti vitæ cæleſtis operatur alimoniam; & eo fidei cibum congerit, ubi erat ante cœnum gentilis perfidiæ. E Nec paucorum hoc munus? ſed omnium eſt. Nam per duodecim cophinos tamquam tribuum ſingularum fidei firmamentum redun-
dat: *Panis* enim *confirmat cor hominis*. Pſ. 103. 16.

Dixit autem illis: Vos quem me eſſe ℣. 20.
dicitis? Reſpondit Simon Petrus, Chriſtum Dei.

F

93. Nec turbæ quidem otioſa opinio eſt, quia alii Eliam, quem venturum putabant: alii Johannem, quem decollatum ſciebant, aut unum de prophetis prioribus ſurrexiſſe credebant. Sed hoc quærere ſupra nos eſt: [a] alterius ſcientiæ, alterius prudentiæ eſt. Nam
ſi Paulo apoſtolo ſatis eſt nihil ſcire niſi Chriſtum Jeſum, & hunc crucifi- 1. Cor. 2. 2.
xum, quid amplius mihi deſiderandum eſt ſcire quam Chriſtum? In uno enim hoc nomine & divinitatis & incarnationis

* Midam intellige Phrygiæ regem quem poetæ, quo ſub ejus perſona quam ſtulta ſint avarorum vota, ob oculos ponerent, finxerunt eo munere donatum a Baccho, ut quidquid tangeret, in aurum verteretur. Vide Ovidii Metamor. lib. 11. Fab. 3.

a Edit. Amerb. cum longe maxima parte mſſ. *alterius ſententiæ*. Præſtat tamen alia lectio.

tionis expreſſio, & fides paſſionis eſt. Et ideo licet ceteri apoſtoli ſciant; Petrus tamen reſpondit præ ceteris: *Tu es Chriſtus filius Dei vivi*. Complexus eſt itaque omnia, qui & naturam & nomen expreſſit, in quo ſumma virtutum eſt. Etiamne nos de generatione Dei inſerimus quæſtiones, cum Paulus judicaverit nihil ſe ſcire niſi Chriſtum Jeſum, & hunc crucifixum: Petrus nihil amplius quam Dei Filium confitendum putaverit? Nos & quando, & quomodo natus ſit, & quantus ſit, humanæ infirmitatis contemplatione rimamur. Scivit Paulus quod in iſtis magis offendiculum quæſtionis, quam ædificationis profectus eſſet; & ideo judicavit nihil ſe ſcire niſi Chriſtum Jeſum. Scivit Petrus quod in Filio Dei omnia ſint: *Omnia* enim *dedit Pater Filio*. Si omnia dedit, æternitatem quam habet, majeſtatemque transfudit. Sed quo prolabor longius? Fidei meæ finis Chriſtus eſt, finis fidei meæ Dei Filius eſt. Non licet mihi ſcire generationis ſeriem; non licet tamen neſcire generationis fidem.

Matth. 16. 10.

Johan. 13. 3.

94. Crede igitur ſic quemadmodum Petrus credidit; ut & tu beatus ſis, ut & tu audire merearis: *Quoniam non caro & ſanguis tibi revelavit, ſed Pater meus qui in cælis eſt*. Caro enim & ſanguis non queunt niſi quæ terrena ſunt revelare: at vero qui ſpiritu loquitur myſteria, non carnis & ſanguinis magiſterio, ſed divina inſpiratione fundatur. Noli ergo adquieſcere carni & ſanguini; ne carnis & ſanguinis haurias præcepta, atque ipſe ſanguis & caro fias. Qui enim carni adhæret, caro eſt: & *Qui adhæret Deo, unus ſpiritus eſt*. *Non permanebit*, inquit, *ſpiritus meus in hominibus iſtis in æternum, propter quod caro ſunt*.

Matth. 16. 17.

1. Cor. 6. 17.

Gen. 6. 3.

95. Sed utinam caro & ſanguis non ſint qui audiunt, ſed a carnis & ſanguinis remoti cupiditatibus poſſint dicere ſinguli: *Non timebo quid faciat mihi caro*. Qui enim carnem vicerit, Eccleſiæ fundamentum eſt: ſi æquare Petrum non poteſt, imitari poteſt; magna ſunt enim Dei munera, qui non ſolum nobis quæ noſtra fuerant reparavit, verumetiam quæ ſunt ſua propria conceſſit.

Pſ. 55. 5.

96. Refert tamen quid ſibi velit quod non alium turbæ opinabantur, niſi aut Eliam, aut Hieremiam, aut Johannem Baptiſtam. Et Eliam forte; A quia raptus ad cælum eſt. Sed non Elias eſt Chriſtus: ille rapitur, iſte regreditur: ille inquam, rapitur, iſte rapinam non arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ille petitis ignibus vindicatur, hic perſecutores ſuos maluit ſanare, quam perdere. Cur autem Hieremiam putabant? Fortaſſe quia ſanctificatus in vulva eſt. Sed non hic Hieremias: ille ſanctificatur, iſte B ſanctificat: illius ſanctificatio cœpit ex corpore, hic ſanctus ex ſancto. Cur etiam Johannem populus putabat; niſi forte quia in matris utero poſitus, Domini præſentiam ſentiebat? Sed non hic eſt Johannes; ille adorabat in utero, hic adorabatur: ille baptizabat in aqua, Chriſtus in ſpiritu: ille pœnitentiam ſuadebat, hic peccata donabat.

C 97. Et ideo Petrus non exſpectavit populi ſententiam, ſed ſuam promſit dicens: *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*. [a] Qui & ſemper eſt, nec cœpit ut eſſet, & eſſe non deficit. Magna autem Chriſti gratia, qui omnia prope vocabula ſua diſcipulis ſuis donavit. *Ego ſum*, inquit, *lux mundi*: & id tamen quo ipſe gloriatur, diſcipulis nomen indulſit dicens: *Vos eſtis lux mundi*. *Ego ſum panis vivus*; &, *Nos omnes unus panis ... ſumus*. *Ego ſum vitis vera*. D Et tibi dicit: *Plantavi te vitem fructuoſam omnem veram*. Petra eſt Chriſtus: *Bibebant enim de ſpiritali ſequente petra, petra autem erat Chriſtus*: etiam diſcipulo ſuo hujus vocabuli gratiam non negavit; ut & ipſe ſit Petrus, quod de petra habeat ſoliditatem conſtantiæ, fidei firmitatem.

Johan. 8. 12.

a

Matth. 5. 14.

Johan. 6. 1.

1. Cor. 10. 17.

Johan. 15. 1.

Hier. 2. 21.

1. Cor. 10. 4.

Matth. 16. 18.

98. Enitere ergo ut & tu petra ſis. E Itaque non extra te, ſed intra te petram require. Petra tua actus eſt, petra tua mens eſt. Supra hanc petram ædificatur domus tua; ut nullis poſſit nequitiæ ſpiritalis reverberari procellis. Petra tua fides eſt, fundamentum Eccleſiæ fides eſt. Si petra fueris, in Eccleſia eris; quia Eccleſia ſupra petram eſt. Si in Eccleſia fue- F ris, portæ inferi non prævalebunt tibi. Portæ inferi, portæ mortis ſunt: portæ autem mortis, portæ Eccleſiæ eſſe non poſſunt.

99. Quæ autem ſunt portæ mortis, hoc eſt, portæ inferi, niſi ſingula quæque peccata? Si fornicatus fueris, portas mortis ingreſſus es. Si fidem læſeris, portas inferi penetraſti. Si peccatum mortale commiſeris, portas

mortis

a Edit. omnes, cum paucis mſſ. *Qui eſt ſemper eſt*. Cetera cum mſſ. reliquis conveniunt; niſi quod Rom. ſic proſequitur, *nec cœpit, nec eſſe deficit*.

mortis intraſti : ſed potens eſt Deus, qui exaltet te de portis mortis; ut an-
a nunties omnes laudes ejus in portis [a] filiæ Sion. Portæ autem Eccleſiæ portæ caſtitatis ſunt, portæ juſtitiæ, quas
Pſ. 117. 19. juſtus intrare conſuevit dicens: *Aperite mihi portas juſtitiæ, & ingreſſus in eas confitebor Domino*. Sed ut porta mortis, porta inferi: ita & porta juſtitiæ, Dei
Ibidem 20. porta eſt. *Hæc enim porta Domini, juſti intrabunt per eam*. Et ideo fuge pertinaciam delictorum, ne portæ tibi poſſint inferi prævalere; ſi enim dominatum fuerit peccatum in te, mortis porta prævalebit. Fuge ergo contentiones, diſſenſiones, ſtrepitus, tumultuſque diſcordiæ; ne portas mortis ingreſſus incurras. Dominus enim Jeſus Chriſtus prædicari ſe primo noluit,
b ne ullus ſtrepitus naſceretur. [b] Increpat diſcipulos ſuos, ne cui hæc dicerent, quod

℣. 22. *Oportet Filium hominis multa pati, & reprobari a principibus ſacerdotum, & ſenioribus, & ſcribis, & occidi, & die tertio reſurgere.*

100. Et fortaſſe ideo hoc addidit Dominus, quia ſciebat difficile paſſioni & reſurrectioni etiam diſcipulos credituros. Et ideo paſſionis & reſurrectionis ſuæ adſertor eſſe maluit; ut ex facto fides, non ex auditu diſcordia naſceretur. Ergo Chriſtus noluit gloriari, ſed maluit ignobilis videri, ut paſſionem ſubiret: & tu qui ignobilis natus es, gloriaris? Eadem tibi, qua Chriſtus ambulavit, gradiendum eſt via. Hæc ejus agnitio, hæc ejus imitatio, per ignobilitatem ac bonam famam; ut glorieris in cruce Domini, ſicut ipſe eſt gloriatus. Sic ambulavit
Galat. 6. 14. Paulus, & ideo gloriatur dicens: *Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Jeſu Chriſti*.

101. Sed videamus cur ſecundum
Matth. 16. 20. Matthæum reperiamus admonitos diſcipulos, ne cui dicerent quod ipſe ſit Chriſtus: hic autem ſcriptum ſit increpatos eſſe, ne cui dicerent quod eſſet multa paſſurus, & reſurrecturus. Videtis quod in uno Chriſti nomine omnia ſint. Ipſe eſt enim Chriſtus qui natus eſt ex Virgine, ipſe eſt

A qui mirabilia fecit in populo, ipſe qui mortuus eſt pro peccatis noſtris, & reſurrexit a mortuis. Unum horum ſi retraxeris, retraxiſti ſalutem tuam. Nam etiam hæretici habere ſibi Chriſtum videntur; nemo enim Chriſti nomen negat: ſed negat Chriſtum, qui non omnia quæ Chriſti ſunt, confitetur. Multis igitur ex cauſis jubet
B tacere diſcipulos; ut fallat principem mundi, ut declinet jactantiam, doceat humilitatem; ſimul ne rudes & imperfecti adhuc diſcipuli maximæ prædicationis molibus opprimantur.

102. Nunc qua cauſa etiam immundos ſpiritus jubeat tacere, conſideremus. Sed & hoc nobis Scriptura ape- Pſ. 49. 16.
ruit, quia *Peccatori dixit Deus: Quare*
C *tu enarras juſtitias meas?* Ne quis dum prædicantem audit, ſequatur errantem; improbus enim magiſter eſt diabolus, qui falſa veris ſæpe permiſcet; ut ſpecie veritatis teſtimonium fraudis obtexat.

103. Etiam illud conſideremus, utrum hic primum mandaverit diſcipulis, ne cui dicerent quia ipſe eſſet Chriſtus: an vero & ante mandave-
D rit, quando apoſtolos duodecim deſtinavit, denuntians illis: *In viis gentium* Matth. 10. 5. 6. 8. & 11.
ne ambulaveritis, & in civitates Samaritanorum ne introieritis: ite autem ad oves quæ perierunt domus Iſrael ..... ægrotos curate ..... leproſos mundate, dæmonia ejicite ..... & in quamcumque civitatem ..... intraveritis, diſcite quis in ea dignus ſit, atque ibi manete. Itaque nec hic mandatum videtur, ut Chriſtum Dei Filium prædicarent.

104. Ordo igitur * diſputationis eſt *
E ordo tractatus, & ideo etiam nos, cum aliqui ex gentibus vocantur ad Eccleſiam, ita præceptorum ſeriem formare debemus, ut primo unum Deum auctorem mundi, omniumque eſſe doceamus, in quo vivimus, & ſumus & movemur, cujus & genus ſumus; ut non ſolum propter munera lucis & vitæ, verum etiam propter cognationem quamdam generis diligen-
F dus a nobis ſit. Deinde opinionem illam, quæ eſt de idolis, deſtruamus; ut non poſſit auri argentique vel ligni materia vim in ſe habere divinam. Cum unum Deum eſſe perſuaſeris, [c] tunc indicio ejus adſtrues per Chri- c

 ſtum

a Ita mſſ. prope ad unum. At edit. omnes: *filiæ Sion. Sunt enim portæ caſtitatis, ſunt portæ juſtitiæ.*

b Rom. edit. ſola, *Sic enim ſcribit Evangeliſta: At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent*. Sed frequentes illi tales mutationes.

* Id eſt quemadmodum in diſputationibus philoſophicis procedere ſolent a facilioribus & ſimplicioribus ad difficiliora & magis impedita, ſic in tractando quoque Evangelio procedendum.

c Amerb. cum mſſ. aliquot, *tunc judicio ejus*. Minus bene.

ſtum nobis ſalutem datam ; incipiens
ab illis quæ geſſit in corpore , & ea
divina deſcribens , ut plus quam homo
fuiſſe videatur , victam unius virtute
mortem , mortuumque ab inferis ſuſci-
tatum ; paulatim enim fides creſcit ,
ut cum ſupra homines fuiſſe videatur ,
Deus eſſe credatur . Nam niſi proba-
veris quod facere illa ſine divina vir-
tute non potuit , quemadmodum potes
probare in eo vim fuiſſe divinam ?

105. Sed fortaſſe nobis parum au-
ctoritatis & fidei deferatur : lege ſer-
monem Apoſtoli apud Athenienſes ha-
bitum , qui ſi a primo deſtruere vo-
luiſſet cæremonias idolorum , ſermo-
nem ejus aures gentilium reſpuiſſent .
Ab uno igitur Deo operatore mundi
Act. 17. 24. incipit dicens : *Deus qui fecit mundum ,
& cuncta quæ ſunt in eo* . Negari non
poterat unum operatorem eſſe mundi ,
unum Deum , unum omnium creato-
rem . Adjunxit eo quod cæli & terræ
a Dominus [a] in manufactis non digne-
tur habitare . Deinde quod intra auri
argentique caſſam materiem nequaquam
veriſimile ſit artificio hominis vim di-
vinitatis includi : erroris remedium do-
cens eſſe ſtudium pœnitendi . Tunc
b venit ad Chriſtum , [b] nec tamen Deum
maluit quam hominem nuncupare ,
Ibidem 31. dicens : *In viro quo definivit omnibus fi-
dem , ſuſcitans eum ab inferis* . Qui enim
tractat , debet audientium conſiderare
perſonas ; ne prius irrideatur quam
audiatur . Quomodo enim Athenienſes
Ibidem 32. crederent quia Verbum caro factum
eſt , & de Spiritu ſancto Virgo con-
cepit , qui irridebant quia reſurrectio-
Ibidem 34. nem audierant mortuorum ? Tamen &
Dionyſius Areopagites credidit , & alii
crediderunt in virum ; ut in Deum
crederent . Quid intereſt , quo quiſque
credat ordine ? NON IN PRINCI-
PIIS perfecta quæruntur : ſed de prin-
cipiis ad ea quæ perfecta ſunt perve-
nitur . Ergo tali Athenienſes informa-
vit præcepto : talis nobis apud gentiles
ordo ſervandus eſt .

106. At vero cum Judæos alloque-
rentur apoſtoli , ipſum Chriſtum eſſe
dicebant qui propheticis nobis eſſet
promiſſus oraculis : quem non prius
Act. 2. 22. & 3. 14. & 13. 33. auctoritate ſua Dei filium nominabant :
ſed virum probatum , virum juſtum ,
A virum a mortuis ſuſcitatum , illum vi-
rum de quo dictum eſt in prophetis :
Filius meus es tu , ego hodie genui te . Pſ. 2. 7.
Ita ergo & tu ad ea quæ difficile cre-
duntur , auctoritatem divini ſermonis
adſciſce , & promiſſum ejus adventum
prophetarum voce deſigna : reſurrectio-
nem quoque multo ante compertam
Scripturarum teſtimoniis edoceto , non
uſitatam cum ceteris atque commu-
B nem ; ut in ipſa ſuſcitati corporis ad-
ſertione , æternæ teſtimonium divini-
tatis adquiras . Cum enim ceterorum
corpora corruptionem probaveris ſub-
iiſſe poſt mortem , hunc utique de
quo dicitur : *Non dabis Sanctum tuum* Pſ. 15. 10.
videre corruptionem , comprobas huma-
næ fragilitatis expertem , probas hu-
manæ conditionis merita ſupergreſſum ,
C Deo magis quam hominibus conferen-
dum .

107. Quod ſi ad ſacramenta fidelium
tendens catechumenus imbuendus ſit ,
dicendum quia unus eſt Deus ex quo
omnia , & unus Jeſus Chriſtus per 1. Cor. 8. 6.
quem omnia : non duos dominos eſſe
dicendos : perfectum quidem Patrem ,
perfectum eſſe & Filium ; ſed unius
Patrem & Filium eſſe ſubſtantiæ : Ver-
D bum æternum æterni Dei , non quod
profertur , ſed quod operatur ; ex pa-
tre genitum , non voce editum . Pro-
hibentur ergo apoſtoli evangelizare eum
Dei Filium , ut evangelizarent poſtea
crucifixum . Hæc eſt fidei gloria , ſi
vere intelligas crucem Chriſti . Aliæ
cruces nihil mihi proſunt , ſola crux
Chriſti mihi utilis eſt , & vere utilis ,
Per quam mihi mundus crucifixus eſt , & Galat. 6. 14.
ego mundo . Si mihi crucifixus eſt mun-
E dus , ſcio quia mortuus eſt , non dili-
go eum : ſcio quia præterit , non con-
cupiſco eum : ſcio quia corruptela con-
ſumit hunc mundum , quaſi fœtidum
vito , quaſi luem caveo , quaſi nocitu-
rum relinquo .

108. Sed non ſtatim per crucem
poſſunt aliqui credere ſalutem mundo
refuſam . Adſtrue ergo per hiſtorias
F Græcorum hoc fuiſſe poſſibile , ſicut
interdum etiam Apoſtolus ſuadet in- Act. 17. 28.
credulis : nec [c] verſus poeticos refugit , c
ut fabulas deſtruat poetarum . Si enim
revocetur in memoriam quod legiones
ſæpe & magnos populos , oblatis ali-
quo-

a Mſſ. aliquot , *non in manufactis idolis* . Melius alii cum edit. vocem , *idolis* , non admittunt , pro qua ſubauditur *templis* , ut referatur ad Apoſtoli verba , οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ .

b Mſſ. quatuor , *nec tamen Deum tacuit , quando hominem nuncupavit* . Infra vero ubi cuncti mſſ. & ant. edit. *definivit omnibus fidem* : Rom. repoſuit , *definivit , præbens omnibus fidem* , in quo ei textus Apoſtolicus patrocinatur .

c Nonnulli mſſ. *verſus propheticos* . Minus commode ; niſi quis velit ad id alludi , quod Apoſtolus Tit. 1. 12. poetam Epimenidem vocitet Cretenſium prophetam , cujus etiam carmina χρησμῶν titulo inſcripta erant : qua de re videſis Grotium in eumdem locum.

* quorum mortibus, * hiſtoriæ Græco- A rum adſerant liberatos: ſi recordetur quod imperatoris filia propter Græcorum exercitus transferendos ad ſacrificium ſit vocata: ſi noſtrum illud con-
Hebr. 9. 13. ſideremus, quia *Sanguis taurorum & hircorum, & cinis vitulæ adſperſus inquinatos ſanctificat ad carnem emundandam*, ſicut ad Hebræos ſcriptum eſt. * Si peſtilentia regionum aliquibus hominum contracta peccatis, unius alicujus mor- B
a te adſeritur eſſe reſoluta; a quod aut ratione prævaluit, aut diſpoſitione convaluit, quo facilius in crucem Domini crederetur: proclive erit ut qui ſua negare non poſſunt, noſtra confirment.

109. Sed quoniam nullus hominum tantus eſſe potuit, qui totius peccata tolleret mundi, neque Enoch, neque Abraham, neque Iſaac qui licet morti Gen. 22. 9. ſe obtulerit, ſervatus tamen eſt; quia omnia non poterat abolere peccata (quis enim tantus homo, in quo omnium peccata morerentur) idcirco non unus e plebe, non unus e numero, ſed Filius Dei a Deo Patre electus eſt, qui cum ſupra omnes eſſet, pro omnibus ſe poſſet offerre: quem mori oportuit, ut cum eſſet fortior morte, alios liberaret, *Factus ... inter* Pſ. 87. 6. *mortuos ſine adjutorio liber*, ſine adjumento ſcilicet hominis, aut alicujus creaturæ, liber a morte. Et bene liber, qui ſervitutem cupiditatum repulit, mortis vincla neſcivit.

* Similia de Codro ultimo Athenienſium rege narrat Pauſanias in Atticis, & poſt eum Euſebius: nec non ex Latinis Juſtinus, Paterculus, atque alii. Quod autem ſubnectitur de *imperatoris filia . . . ad ſacrificium vocata*; innuitur Iphigeniæ Agamemnonis Græcorum in bello Trojano imperatoris filiæ ſacrificium: quam fabulam non ſolum Euripides in Trag. de hoc argumento, & alii poetæ pluribus locis; ſed etiam Dictyſ. Cretenſis hiſtoricus lib. 1. *de Bello Troj.* commemorat.

* Cum peſtis totam Aoniam devaſtaret, oraculumque reſpondiſſet eam tum demum ceſſaturam, ſi ſe duæ Virgines morti devoviſſent, filiæ cujuſdam Orionis Bœoti ultro ſibi violentas manus inferentes peſtem ſedaſſe referuntur. Vide Anton. Liberalem ex Nicandro lib. 4. *Alterationum*; & Corinna lib. 1. *Mutationum*. Sed forte ad Thebanam luem quæ ſub Oedipode contigit, quæque ipſo in exſilium abeunte, atque interfecta matre Jocaſta, ceſſaſſe dicitur, hoc loco reſpexit Ambroſius. De qua re conſule Diodorum lib. 1., Statium, Senecam & alios.

a Rom. edit. ſola, *quod aut relatione prævaluit*.

LIBER SEPTIMUS.

v. 27. *Dico autem vobis, vere ſunt aliqui hic ſtantes qui non guſtabunt mortem, donec videant regnum Dei.*

1. Semper Dominus ſicut ad præmia erigit futura virtutum, atque utilem ſæcularium rerum docet eſſe contemtum: ita etiam infirmitatem mentis humanæ præſentium remuneratione
B ſuſtentat. Arduum quippe eſt crucem tollere, & animam periculis, morti corpus offerre: negare quod ſis, cum velis eſſe quod non ſis; raroque, quamvis excelſa virtus, futuris præſentia commutat. DIFFICILE quippe videtur hominibus, ut ſpem periculis emant: damnoque præſentium futuræ lucrum mercentur ætatis. Ergo bonus & mo-
C ralis magiſter ne quis deſperatione frangatur aut tædio; quoniam vitæ dulcis illecebra conſtantem quoque mulcet affectum, continuos vivendi ſucceſſus fidelibus pollicetur; frigent enim ſolatia ſub metu mortis, magnuſque amor vitæ ægre blanditias ſpei cum appetitæ ſalutis terrore compenſat. Non habes igitur quod queraris, non habes quod
D excuſes: arbiter omnium dedit & virtuti præmium, & infirmitati remedium; ut præſentibus ſuſtineatur infirmitas, virtus futuris. Si fortis es, contemne mortem: ſi imbecillis es, fuge. Sed nemo poteſt fugere mortem, niſi vitam ſequatur. Vita tua Chriſtus eſt, ipſa eſt vita quæ mori neſcit.

2. Itaque ſi volumus mortem non
E timere, ſtemus ubi Chriſtus eſt; ut & de nobis dicat: *Vere ſunt aliqui hic ſtantes, qui non guſtabunt mortem.* Non ſatis eſt ſtare, niſi ubi Chriſtus eſt, ſtetur; ſoli enim non queunt guſtare mortem qui poſſunt ſtare cum Chriſto. In quo licet ex verbi ipſius qualitate perpendere, ne tenuem quidem ſenſum ha-
F bituros mortis, qui Chriſti videantur meruiſſe conſortia. Certe mors corpo-
A ris libando guſtetur, vita animæ poſſeſſione teneatur.

3. Sed quid eſt guſtare mortem? Ne forte quemadmodum panis vita eſt, ita etiam panis mors ſit; ſunt enim qui manducant panem doloris: ſunt etiam Ps. 126. 2.
Æthiopum populi qui acceperunt in eſcam draconem. Abſit a nobis vene- Ps. 73. 14.
num draconis vorare; habemus enim
B panem verum, panem illum qui deſcendit de cælo. Panem illum manducat, qui ea quæ ſcripta ſunt ſervat. Sunt ergo qui mortem non guſtent, donec videant regnum Dei. Sunt etiam qui mortem non videant, ſicut ſcriptum eſt: *Quis eſt homo qui vivet, & non videbit mortem?* Ps. 88. 49.

4. Sed quis eſt homo qui non mo-
C riatur, cum reſurrectio niſi mortui eſſe non poſſit? Quamvis de Enoch & Elia nullam mortem corporis accepimus, & de Evangeliſta Johanne Dominus dixerit: *Sic eum volo manere donec venio;* Joha. 21. 22. tamen quoniam non de uno Johanne hoc putamus expreſſum, ſed generale de multis hoc eſſe præceptum; non hic mors corporis, ſed animæ denegatur. Sunt enim qui mortui vi-
D vunt; quoniam ſunt qui viventes mortui ſunt, 1. Tim. 5. 6. ſicut vidua illa quæ *vivens mortua eſt*, ſicut ſcriptum eſt: Ps. 54. 16. *Veniat mors ſuper eos, & deſcendant in infernum viventes.* Si ergo vivus quis in infernum deſcendit ([a] peccato enim mortuus in inferni deſcendit habitaculum) ſunt profecto quibus nec in morte corporis interruptus ſit ordo vivendi, ſic-
E ut Abraham, Iſaac, & Jacob, quos vivere divinæ ſententiæ auctoritate comperimus; quoniam cum ſit Deus Abraham, Iſaac, & Jacob non utique Matth. 22. 32. mortuorum eſt Deus, ſed viventium.

5. Itaque non de uno, ſed de pluribus dicit; neque enim Petrus mortuus eſt, cui juxta Dominicam ſententiam inferi porta prævalere non Matt. 16. 18.
F potuit. Nec Jacobus & Johannes mortui filii tonitrui, Marc. 3. 17. quibus in uſum gloriæ cæleſtis

a Edit. omnes, *peccato enim mortis in infernum deſcendit*, *ſunt* &c. MSS. contra ut in textu, excepto quod in paucis, *mortis*, legitur pro, *mortuus*, ac *infernum* ... *ad habitandum*, pro *inferni* ..... *habitaculum*. Porro peccatum *mortis* potuit Ambroſius illud dicere, quod ſupra lib. 6. n. 99. peccatum *mortale*, appellaverat.

A cæleſtis adſumtis non prævalent terrena, ſed ſubjacent. Eſto ergo & tu Petrus, devotus, fidelis, pacificus; ut portas Eccleſiæ aperias, & portas mortis evadas. Eſto filius tonitrui. Dicis: Quomodo poſſum eſſe filius tonitrui? Potes eſſe, ſi non in terra, ſed in pectore Chriſti recumbas. Potes eſſe filius tonitrui ſi te terrena non moveant, ſed ipſe potius ea quæ terrena
B ſunt, mentis tuæ virtute concutias. Tremat te terra, non capiat: vereatur caro poteſtatem animi tui, & concuſſa ſubdatur. Eris filius tonitrui, ſi fueris filius Eccleſiæ. Dicat & tibi de pati-
Joh. 19. 27. bulo crucis Chriſtus: *Ecce mater tua*.
Ibidem 26. Dicat & Eccleſiæ: *Ecce filius tuus*; tunc enim incipis eſſe filius Eccleſiæ, cum in cruce victorem videris Chriſtum. Nam qui crucem ſcandalum putat,
C Judæus eſt, Eccleſiæ filius non eſt: qui crucem ſtultitiam putat, Græcus eſt. Ille autem eſt Eccleſiæ filius, qui
a crucem triumphum putat, [a] qui crucem Chriſti triumphantis agnoſcit.

6. Ergo ut ſcias quia Petrus, Jacobus, & Johannes mortem non guſtaverunt, gloriam reſurrectionis videre
ꝟ. 28. meruerunt; ſolos enim tres iſtos poſt hæc fere verba in diebus octo adſumſit, & duxit in montem. Quid eſt
D quod iſte dicit: *In diebus octo poſt hæc verba?* Ne forte quia is qui verba Chriſti audit & credit, reſurrectionis tempore gloriam Chriſti videbit; octava
Pſ. 6. & 11. enim die facta eſt reſurrectio; unde & plerique pſalmi in octavam inſcribuntur. Aut forte ut oſtenderet nobis quia dixerat quod is qui propter
E Dei verbum perdiderit animam ſuam, ſalvam faciet eam; quoniam promiſſa ſua in reſurrectione reſtituat.

Matth. 17. 1. 7. Sed Matthæus & Marcus poſt dies ſex adſumtos hos eſſe memorarunt. De quo poſſemus dicere; poſt
Marc. 9. 1. Pſ. 89. 4. ſex millia annorum; *Mille enim anni in conſpectu Dei tamquam dies una:* ſed plu-
* res * quam ſex millia computantur
F anni: & malumus ſex dies per ſymbolum intelligere, quod ſex diebus
b mundi opera ſunt creata; [b] ut per

A tempus opera, per opera mundum intelligamus. Et ideo mundi temporibus impletis, reſurrectio futura monſtratur: aut quia is qui ſupra mundum adſcenderit, & hujus ſæculi momenta tranſcenderit, velut in ſublimi locatus, futuræ reſurrectionis fructum exſpectabit æternum.

B 8. Tranſcendamus igitur opera mundi; ut poſſimus facie ad faciem Deum videre. *Adſcende in montem qui evangelizas Sion*. Si in montem adſcendit qui Eſai. 40. 9.
evangelizat Sion, quanto magis qui Chriſtum evangelizat, & Chriſtum in gloriam reſurgentem? Fortaſſe enim in corpore eum multi videant; multi enim ſecundum carnem cognovimus Chriſtum: nunc autem jam non novimus.

C 9. Multi cognovimus, quia multi vidimus. *Vidimus eum, & non habebat ſpeciem neque decorem*. Tres autem ſoli, Eſai. 53. 3.
& tres electi ducuntur in montem. Putarem in tribus myſtice genus hominum comprehenſum; quia ex tribus filiis Noe genus omne defluxit humanum, niſi electos cernerem. Aut fortaſſe quia ſoli ex omnibus ad reſurrectionis pervenire gratiam qui Chriſtum Pſ. 1. 5.
D confeſſi fuerint, merebuntur; quia impii in judicium non reſurgunt, ſed tamquam habito judicio puniuntur. Tres igitur eliguntur, qui adſcenderent montem; quia & duo eliguntur qui cum Domino viderentur. Utrinque ſacratus numerus. Et hoc fortaſſe propterea, quia nemo poteſt reſurrectionis gloriam videre, niſi qui integrum myſterium Trinitatis incorrupta fidei ſin-
E ceritate ſervaverit. Petrus adſcendit, Matt. 16. 19.
qui claves regni cælorum accepit: Johannes quoque, cui committitur Do- Johan. 19. 2.
mini mater: Jacobus etiam, [c] qui pri- c
mus ſolium ſacerdotale conſcendit.

10. Inde apparent Moyſes & Elias, ꝟ. 30.
hoc eſt, Lex & prophetia cum Verbo; neque enim Lex poteſt eſſe ſine Verbo: neque propheta, niſi qui de Dei
F Filio prophetarit. Et illi quidem filii tonitrui corporali gloria Moyſen quoque & Eliam ſpeculati ſunt: ſed etiam nos

a Ita omnes edit. ac pauci mſſ. Alii vero tum frequentiores, tum antiquiores, *qui vocem Chriſti* &c.
* Hanc ſupputationem Ambroſio peculiarem eſſe tradit Sixtus Sen. Bibl. lib. 5. Annot. 190. *Nam*, inquit, *ſecundum Hebraicæ veritatis calculum Ambroſii tempore nondum prætererant anni* 4400. Verum hæc ſancti Præſulis opinio magnis auctoribus defenditur Theoph. Cypr. Clem. Alex. & aliis. Diverſitatis autem ratio eſt, quod qui LXX. ſenes ſecuti ſunt, multo majorem annorum numerum mundi ætatibus ac potiſſimum primæ attribuant, quam ii qui Hebræis Latiniſque codicibus adhæſerunt. Sed de his adi, ſi vacat, Genebr. Torniel. Baron. in Apparatu Hiſt. §. cxix. Scalig. de Emend. Temp. Calviſ. in Chronol. Petav. de Doctrina Temp. & alios.

b Corb. mſſ. *ut per tempora mundum intelligamus*.
c Rom. edit. *qui primus martyrium ſuſtinuit*: ubi ſubintellige, *apoſtolorum*. Recta emendatio; non enim hic Jacobus epiſcopalem Jeroſolymorum ſedem tenuiſſe uſquam legitur; quod de Jacobo Alphæi filio fratreque Domini poſt Clem. Alex. tradit Euſebius Hiſt. Eccl. lib. 2. cap. 1. & alii. Malumus tamen cum Maldonato in cap. 17. Matth. lapſum memoriæ, quem idem etiam Auguſtino adſcribit, in Ambroſio noſtro agnoſcere, quam ab omnibus mſſ. ac vet. edit. diſcedere. Ceterum obſervandum obiter non deeſſe qui Jacobum Alphæi diſtinctum velint a Jacobo fratre Domini, contendantque primum apoſtolum fuiſſe, non ſecundum: ſecundum vero Jeroſolymorum epiſcopum extitiſſe, non primum. Videſis Bollandi continuat. ad 1. Maii.

a nos quotidie [a] videmus Moyſen cum Dei Filio; videmus enim Legem in
Deut. 6. 5. Evangelio cum legimus: *Diliges dominum Deum tuum*. Videmus Eliam cum Dei
Eſaiæ 7. 14. Verbo, cum legimus: *Ecce Virgo in utero accipiet*. Unde bene Lucas addidit, quia

♆ 31. *Dicebant exceſſum ejus quem completurus erat in Hieruſalem.*

11. Docent enim te de exceſſu ejus myſteria. Et hodie Moyſes docet, & hodie Elias loquitur, & hodie in majore gloria videre poſſumus Moyſen. Quis enim non poteſt, quando & populus Judæorum eum videre potuit,
Exod. 34. 30 & ſeq. immo vidit? Vidit enim in gloria faciem Moyſi: ſed velamen accepit, ſed in montem non adſcendit. Et ideo erravit, quia ſolum Moyſen vidit, Dei Verbum ſimul videre non potuit.

12. Revelemus igitur nos faciem noſtram; ut revelata facie gloriam Dei ſpeculantes, in eamdem imaginem reformemur. Adſcendamus in montem, deprecemur Dei Verbum; ut in ſpecie & pulcritudine ſua nobis appareat, & confortetur, & proſpere procedat, & regnet. Et hæc enim myſteria ſunt, & altius referuntur; etenim pro tua poſſibilitate aut minuitur tibi Verbum, aut creſcit, ac niſi altioris prudentiæ cacumen adſcendas, non tibi apparet ſapientia, non tibi apparet myſteriorum cognitio, non tibi apparet quanta ſit gloria, quanta ſit ſpecies in Dei Verbo: ſed Dei Verbum quaſi quodam apparet in corpore, non habens ſuam ſpeciem, neque decorem; & apparet quaſi homo in plaga, qui ferre poſſit infirmitates noſtras: apparet tibi quaſi quidam ſermo natus ex homine, litterarum opertus involucris, virtute ſpiritus non refulgens. Sed ſi dum hominem conſideras, de Virgine credas eſſe generatum, & paulatim adſpires fides, quod de Spiritu Dei natus ſit, incipis montem adſcendere. Si in cruce poſitum triumphantem de morte videas, non peremtum: ſi videas quod terra tremuit, ſol refugit, tenebræ offuſæ ſunt oculis perfidorum, monumenta aperta ſunt, mortui ſurrexerunt; ut eſſet indicio quia gentilis populus qui mortuus erat Deo, tamquam reſeratis ſui corporis tumulis, infuſo crucis lumine reſurrexit: ſi hoc videas myſte-

A rium, in excelſum adſcendiſti montem, alteram Verbi gloriam cernis.

13. Veſtimenta ejus alia deorſum ſunt, alia ſurſum. Et fortaſſe veſtimenta Verbi, ſermones ſunt Scripturarum, & quædam intellectus indumenta divini; quia ſicut ipſe Petro, Jo- ♆. 29.
hanni, & Jacobo in altera ſpecie apparuit, & veſtitus ejus albus refulſit; ita & oculis tuæ mentis jam divina-
B rum lectionum ſenſus albeſcit. Fiunt igitur verba divina ſicut nix, veſtimenta Verbi candida nimis, qualia fullo ſuper terram facere non poteſt.

14. Quæramus hunc fullonem, quæramus hanc nivem. Legimus ad villam Eſai. 7. 3.
fullonis adſcendiſſe Eſaiam. Quis eſt iſte fullo, niſi forte ille qui delicta noſtra lavare conſuevit? Denique ipſe dixit: *Si fuerint delicta veſtra ſicut phœni-* Eſai. 1. 18.
C *cium, ut nivem dealbabo*. Quis eſt iſte fullo, niſi qui indumenta noſtri intellectus abluit, & induit nos indumenta virtutum, ablutiſque maculis corporalibus, Soli ſolet offerre divino?

15. Audivi etiam (ut ad redarguendos eos de contrariis ſumamus exemplum) * duorum prudentium facun- *
diam nivi & apibus comparaſſe. Inveni quoque dixiſſe David: *Quam dul-* Pſ. 118. 103.
cia faucibus meis verba tua, ſuper mel &
D *favum ori meo*! Et infra: *Lucerna pedi-* Ibid. 105.
bus meis verbum tuum, Domine, & lux ſemitis mei. Verbum Dei lux eſt, verbum Dei nix eſt. Super mel quoque & favum eſt Dei verbum, quod ore divino melle dulcior fluxit oratio, & perſpicua, nivis ritu, mollioribus cadunt verba ſententiis. Vere hic ſolus ſermo nivibus comparandus, qui de cælo miſſus in terras, jejuna noſtro-
E rum arva pectorum fœcundavit. Quod non uſurpatorie præſumtum, ſed ex lectionis ſerie derivatum Deus ipſe teſtatur, dicens: *Exſpectetur ſicut pluvia* Deut. 32. 2.
eloquium meum, & deſcendant velut ros verba mea, ſicut imber ſuper gramen, & ſicut nix ſuper fœnum.

16. Utinam, domine Jeſu, mens mea pluviæ tuæ humore virideſcat: utinam terram meam nivis iſtius can-
F dore reſpergas; ne præpropero calore vernantis corporis arva luxurient, ſed potius fotu nivali ſemina verbi cæleſtis preſſa fœcundent. Nix cum cadit, aves cæli ubi inhabitent non habent, & lætior ſolito tritici proventus exuberat.

17. Vi-

a Eadem edit. Rom. *videmus Moyſen & Eliam cum Dei Filio. Videmus enim Moyſen in Evangelio.* Melius aliæ, & cuncti mſſ. ut in textu. Etenim primum de ſolo Moyſe probat, quod eum videamus, quia verba Legis quam is in monte repræſentabat, in Evangelio legimus: poſtea Eliam quoque a nobis videri adſeverat, quandoquidem in Evangelio occurrit prophetia, cujus in eodem monte Elias quamdam referebat adumbrationem.

* Intellige Ulyſſem ac Neſtorem, de quibus Homer. Iliad. A. & Γ. nec non poſt eum Cic. *de Senect.* & Quint. lib. 12. cap. 10.

a v. 32. 17. Vidit [a] hanc gratiam Petrus, viderunt & qui cum illo erant, licet ſomno gravati fuiſſent; premit enim incomprehenſibilis ſplendor divinitatis noſtri corporis ſenſus. Nam ſi ſolis radium e regione oculorum contuentium corporea nequit acies ſuſtinere; quomodo Dei gloriam humanorum ferret corruptela membrorum? Eoque purior & ſubtilior exhauſta concretione vitiorum, corporis habitus in reſurrectione formatur. Et fortaſſe ideo gravati erant ſomno, ut reſurrectionis viderent ſpeciem poſt quietem. Itaque evigilantes viderunt majeſtatem ejus; nemo enim niſi vigilans gloriam videt Chriſti. Delectatus eſt Petrus, & quem ſæculi hujus illecebroſa non caperent, gratia reſurrectionis illexit.

v. 33. Philip. 1. 23. 18. *Bonum eſt*, inquit, *nos hic eſſe* (hinc & ſanctus Paulus ait: *Diſſolvi enim, & cum Chriſto eſſe multo melius*) nec laudaſſe contentus, non ſolum affectu, ſed etiam factorum devotione præſtantior, ad exædificanda tabernacula tria impiger operarius communis obſequii miniſterium pollicetur. Et quamvis neſciret quid diceret; tamen pollicebatur officium: quo non inconſulta petulantia, ſed præmatura devotio fructus pietatis accumulat. Nam quod ignorabat, conditionis fuit: quod promittebat, devotionis. Sed non capit humana conditio in hoc corruptibili, in hoc mortali corpore facere tabernaculum Deo. Sive in animo, ſive in corpore, ſive alio aliquo loco fuge quærere quod non licet ſcire. Si Petrus neſcivit, quemadmodum tu potes ſcire? Si neſcivit ille qui promiſit, & qui corporis terminos magnitudine animi neſciebat; quemadmodum ſcire nos poſſumus, deſidia quadam mentis intra proſeptum carnis incluſi? Denique placuit tanta devotio Deo.

v. 34. *Et inter hæc verba facta eſt nubes, & obumbravit eos.*

19. Divini ſpiritus eſt obumbratio iſta, quæ non caligat affectibus hominum, ſed revelat occulta. Quæ etiam alio comperta eſt loco, dicente angelo:
Luc. 1. 35. *Et virtus Altiſſimi obumbrabit tibi*. Cujus profectus oſtenditur, audita Dei voce dicentis:

v. 35. *Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite.*

20. Hoc eſt, non Elias filius, non Moyſes filius: ſed hic eſt Filius, quem ſolum videtis; receſſerant enim illi, ubi cœpit Dominus deſignari. Vides hanc non ſolum inſipientium, ſed etiam perfectorum, immo etiam cæleſtium fidem eſſe perfectam, Filium Dei ſcire. Sed quoniam hæc jam ſupra diximus, cognoſce nubem iſtam non fumigantium eſſe montium nebuloſo humore concretam, & coacti aeris caliginem piceam, quæ cælum tenebrarum horrore ſubtexat: ſed lucidam nubem, quæ nos non pluvialibus aquis, & humentis alluvione imbris immadidet; ſed de qua mentes hominum voce Dei omnipotentis emiſſa, ros fidei rigavit.

v. 36. *Et dum fit vox, inventus eſt Jeſus ſolus,*

21. Itaque cum tres eſſent, unus eſt factus. Tres in principio videntur, unus in fine; [b] perfecta enim in fine unum ſunt. Denique hoc etiam Dominus Patrem orat, ut omnes unum ſimus. (Joh. 17. 21.) Nec ſolum Moyſes & Elias in Chriſto unum ſunt, ſed etiam nos unum corpus ſumus Chriſti. Ergo & illi [c] tamquam recipiuntur in Chriſti corpus; quia & nos unum erimus in Chriſto Jeſu. Aut fortaſſis quia Lex & propheta ex Verbo: quæ autem ex Verbo cœperunt, in Verbo deſinunt: *Finis enim Legis eſt Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti.* (Rom. 10. 4.)

* v. 58. * *Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos, ubi requieſcant: nam Filius hominis non habet ubi caput ſuum reclinet.*

22. Non videtur convenire rationi, ut ſimplicem fidelemque iſtum arbitremur, qui Domini dignatione reſpuitur; cum indefeſſi famulatus obſequium ſpopondiſſet: ſed Dominus non obſequiorum ſpeciem, ſed puritatem quærit affectus. Denique ſupra ait:

v. 48. *Quicumque receperit puerum iſtum in nomine meo.*

23. Quo

a Quædam edit. Pariſ. ac mſſ. nonnulli, ſed recentiores, *hanc gloriam*.
b Sex mſſ. *perfecta enim unum ſunt*. Quinque, *perfecta enim fidei unum ſunt*. Alii aliquot, & omnes edit. *perfecta enim fide unum ſunt*. At omnium optime unus a Colb. *perfecta enim in fine* &c. Eſt enim ratio illius antecedentis, *unus in fine*.
c Omnes edit. *tamquam in uno corpore*. Sed nullus mſſ. voces, *in uno corpore*, agnoſcit.

* Ab his verbis uſque ad num. 30. omnia in Rom. edit. fuere tranſpoſita, ut ad ordinem verſiculorum Scripturæ accommodarentur. Sed præterquam quod reclamant omnes mſſ. ac vet. edit. ſeries orationis Ambroſianæ manifeſte corrumpitur, ut patebit illam attentius diſpicienti. Porro ejuſdem Rom. edit. mutationes non putavimus hoc loco repræſentandas, ne plus nimio margines onerentur. Confer, ſi lubet, inter ſe eamdem edit. ac vet.

23. Quo loco Dominus ſimplicitatem ſine arrogantia docet, caritatem ſine invidia, devotionem ſine iracundia eſſe debere: nam & pueri mens provectioris affectu recipienda ſuadetur; quia dum puer nihil ſibi vindicat, formam virtutis exſequitur: & ſi rationem neſcit, culpam ignorat. Tamen quia pleriſque non virtus, ſed infirmitas videtur ſine ratione ſimplicitas; ut tu veram recipias admoneris, id eſt, ut exſequaris [a] induſtria munus naturæ. Et ideo ait:

Ibidem. *Quicumque receperit puerum iſtum in nomine meo, me recipit. Et qui me recipit, recipit eum qui me miſit.*

24. Qui enim imitatorem Chriſti recipit, Chriſtum recipit: & qui imaginem Dei receperit, recipit Deum. Sed quia imaginem Dei non poteramus videre, facta eſt ad nos per incarnationem Verbi præſentia; ut reconciliaretur nobis quæ ſupra nos eſt divinitas.

25. Quod autem propenſius ſtudio caritatis Johannes plurimum diligens, & ideo redamatus plurimum, excludendum putat a beneficio eum, qui non utatur obſequio, recte non reprehenditur, ſed docetur: non reprehenditur, quia amore faciebat, ſed docetur; ut noverit infirmorum eſſe firmorumque diſtantiam. Et ideo Dominus etſi fortiores remunerat; tamen non excludit infirmos.

v. 50. *Sinite eos, & nolite prohibere; qui enim non eſt adverſum vos, pro vobis eſt.*

26. Bene, Domine, nam & Joſeph & Nicodemus occulti diſcipuli propter metum, in tempore tamen ſuum tibi officium non negarunt. Sed tamen quia alibi dixiſti: *Qui non eſt mecum, adverſum me eſt: & qui mecum non colligit, diſpergit;* aperi nobis, ne videatur eſſe contrarium. Et puto quia ſi quis mentium conſideret ſcrutatorem, dubitare non debeat uniuſcujuſque factum mente diſcerni. Denique alii dicit, *ſequere me*: alii, *vulpes foveas habent*. Ille cogitur, iſte removetur; ut ſcias quia devotus admittitur, indevotus excluditur.

v. 54. & ſeq. 23. q. 4. cap. Quod Chriſtus. 27. Quod vero diſcipulos increpavit quia ignem ſuper eos deſcendere geſtiebant, qui non receperant Chriſtum: oſtenditur nobis non ſemper in eos qui peccaverint vindicandum; quia nonnumquam amplius prodeſt clementia tibi ad patientiam, lapſo ad correctionem. Denique Samaritani citius crediderunt, a quibus hoc loco ignis arcetur. Simul diſce quia [b] recipi noluit ab his, quos ſciebat non ſimplici mente converſos; nam ſi voluiſſet, ex indevotis devotos feciſſet. Cur autem non receperint eum, evangeliſta ipſe memoravit dicens: *Quia facies ejus erat cunctis in Jeruſalem.* v. 53. Auguſt. lib. 1. de gratia Chriſti cap. 46. Diſcipuli autem recipi intra Samariam geſtiebant: ſed Deus quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit. Nec diſcipuli peccant qui Legem ſequuntur; ſciebant enim & Phinees reputatum ad juſtitiam, quia ſacrilegos interemerat, & ad preces Eliæ ignem deſcendiſſe de cælo, ut prophetæ vindicaretur [c] injuria: ſed vindicetur qui timet: vindictam non quærit, qui non timet. Simul oſtenditur nobis in apoſtolis fuiſſe merita prophetarum; quando eamdem ſibi poteſtatem quam propheta magnus emeruit, impetrandi jure præſumunt. Et bene præſumunt quia ad ſermonem ſuum ignis de cælo deſcenderet; quoniam ſunt filii tonitrui.

28. Dominus autem mire omnia, nec illum temere ſe offerentem recepit: nec in hos indevote Dominum refutantes proprium, commovetur; ut oſtenderet quia non habet ultionis ſtudium perfecta virtus: nec ulla ſit iracundia, ubi plenitudo eſt caritatis: nec excludenda infirmitas, ſed juvanda. Procul a religioſis indignatio: procul a magnanimis cupiditas ultionis: procul etiam a prudentibus [d] inconſiderata conjunctio, & incauta ſimplicitas. Unde & illi dicitur: *Vulpes foveas habent*: nec obſequium ejus admittitur, cujus non probatur officium. Circumſpectum etenim fidei debet eſſe hoſpitium; ne dum infidelibus noſtræ domus penetralia referamus, in alienæ perfidiæ caſſes improvida credulitate labamur.

29. Sed ne illud improvide prætериiſſe videamur, cur hic eos qui poſſunt per manus impoſitionem immundis imperare ſpiritibus in nomine Jeſu, neget eſſe prohibendos: ſecundum Matthæum autem dicat his: *Non novi vos: diſcedite a me omnes operarii iniquitatis.* Matt. 7. 23. Advertere debemus non eſſe diſtantiam ſenſus, ſententiarumque diſcordiam: ſed illud cenſeri eo quod non ſolum officii in clericis, ſed etiam virtutis opera

a Mſſ. aliquot, *induſtriam unius naturæ.*
b Amerb. cum pleriſque mſſ. *recipi noluit non ſimplici mente converſos.* Rom. *recipere noluit* &c. Optime Era. ac Gill. licet cum paucioribus mſſ. ut nos in textu.
c Quidam mſſ. *injuria. Qui timet, vindictam non quærit: qui non timet, ultionem oſtendit. Simul* &c. Minus commode.
d Mſſ. aliquot, *inconſiderata commotio.* Melius alii, atque edit. *inconſiderata conjunctio*; ut nimirum ad ſequentia referatur.

opera requirantur: tantumque eſſe Chriſti nomen, ut etiam parum ſanctis opituletur ad præſidium; etſi non opituletur ad gratiam. Unde nemo jactare ſe debet, nec purgati hominis ſibi gratiam vindicare, in quo æterni nominis virtus, non aliqua poſſibilitas humanæ fragilitatis operata ſit; non enim merito tuo diabolus, ſed odio ſui vincitur.

B

30. Quod poteſt homo, ſinceram exhibeat fidem, & obſervantiam mandatorum religioſa mente cuſtodiat; ne dicatur ei: *Vulpes foveas habent*. Fallax quippe animal, & inſidiis ſemper intentum, rapinam fraudis exercet. Nihil tutum, nihil otioſum, nihil patitur eſſe ſecurum, quod inter ipſa hoſpitia hominum prædam requirat.

C

31. Hæreticis autem vulpes comparat. Denique cum gentes vocet, hæreticos excludit. Vulpis enim plenum fraudis eſt animal, foveam parans, & in fovea ſemper latere deſiderans: ita ſunt hæretici, qui domum ſibi parare non norunt, ſed circumſcriptionibus ſuis alios decipere conantur. Jacob domum habitat: hæreticus in fovea eſt, ut fraudulenta vulpis gallinæ illi evangelicæ dolum ſemper intendens, de

D

Matth. 23. 37. & 38. qua ſcriptum eſt: *Quoties volui congregare filios tuos ſicut gallina pullos ſuos, & noluiſti? Ecce relinquetur domus veſtra deſerta*. Merito ergo foveas habent, quia domum quam habuerant, perdiderunt. Hoc animal neque manſueſcit umquam;

Tit. 3. 10. unde & Apoſtolus ait: *Hæreticum hominem poſt unam .... correptionem devita*: neque ulli uſui eſt, aut cibo utile;

E

Johan. 3. 34. non enim de hoc dicit Chriſtus: *Meus cibus eſt, ut faciam voluntatem Patris mei qui in cælis eſt*. Quin etiam eas a fru-

Cant. 2. 15. ctibus ſuis relegat: *Capite nobis vulpes puſillas, exterminantes vineas*, hoc eſt, quæ minorem vineam, non majorem

Judic. 15. 4. exterminant. Et ideo Samſon ad caudas earum faces ligavit, & in meſſes alienigenarum dimiſit; eo quod hæretici fructus incendere conentur alienos,

F

latratibus magis ſonori, quam vocibus expoliti (qui enim Verbum negat, nec vocem habet) ad præſens [a] ore libero, ſed in futurum fine jam vincto caudæ facibus, ſignificantes ſui finis incendium.

A

32. Volucres quoque cæli, quæ frequenter ad nequitiæ ſpiritalis ſimilitudinem derivantur, veluti nidos quoſdam inſtruunt in pectoribus improborum; & ideo Filius hominis, quia abundavit iniquitas, non habet ubi caput ſuum reclinet. Etenim dominante verſutia, cum ſimplicitati nullus ſit locus, nulla poteſt in affectibus ſingulorum divinitatis eſſe poſſeſſio: *Caput* enim *Chriſti Deus eſt*, qui ubi 1. Cor. 11. 3. mentem probarit innoxiam, ſupra ipſam quodammodo vim ſuæ majeſtatis reclinat: quod eſſe videtur indicio, quia profuſior quædam gratia bonorum pectoribus inſeratur.

33. Itaque ut advertas Deum non cultus adſpernantem eſſe, ſed fraudis: qui repudiaverat fraudulentum, elegit innocentem dicens: *Sequere me*. Sed ℣. 59. hoc dixit ei, cujus patrem jam ſciebat mortuum, illum utique patrem de quo dictum eſt illi: *Obliviſcere .... Pſ. 44. 11. domum patris tui*. Vide igitur quia Dominus quos miſeratur, etiam imprudentes advocat, & poſtulanti paternæ veniam ſepulturæ reſpondit.

Sine, mortui ſepeliant mortuos ſuos: tu ℣. 60. *autem vade, annuntia regnum Dei.*

34. Itaque cum religioſum humandi acceperimus officium, quemadmodum hic paterni quoque funeris ſepultura prohibetur, niſi ut intelligas humana poſthabenda divinis? Bonum ſtudium, ſed majus impedimentum; nam qui partitur ſtudium, derivat affectum: & Act. 6. 2. & ſeq. qui dividit curam, differt profectum. Ergo prius obeunda quæ maxima ſunt; nam & apoſtoli, [b] ne occuparent ſtudium diſpenſandi, miniſtros pauperibus Luc. 10. 4. ordinarunt: & ipſis cum a Domino mitterentur, neminem in via ſalutare præſcriptum eſt: non quod benevolentiæ diſpliceret officium, ſed quod perſequendæ devotionis intentio plus placeret.

35. Quomodo autem mortui ſepelire mortuos poſſunt, [c] niſi cum ab infidelibus humatur cadaver, cujus ita cor animam perdidit, ut illorum animæ Deum: ſive quia duplex hic intelligenda eſt mors, una naturæ, altera culpæ? Eſt etiam mors tertia, in qua pec-

a Edit. omnes, *ore liberi, ſed in futurum finem jam vincti, caudæ facibus* &c. Mſſ. vero univerſi ab his diſſidentes legunt ut in textu, niſi quod unus, *fune*, pro *fine*, alter, *vinctis*, pro *vincto*, præfert. Porro nobis magis arridet communis lectio mſſ. aliorum, ut ſenſus ſit, per extremam partem caudæ vulpinæ facibus alligatam extremum hæreticorum incendium ſignificari.

b Edit. Gill. ac Rom. cum paucis, iiſque recent. mſſ. *ne occuparentur ſtudio diſpenſandi*. Amerb. & Era. cum reliquis, *ne occuparent ſtudium*; id eſt, in ſe ſuſciperent, exercerentque.

c Ita cod. Corb. cum aliis ſex melioris notæ, niſi quod idem Corb. per correctionem pro *cor*, legit *corpus*. Minus bene; cordis enim hic mentio fit, eo quod illic animam præcipua quadam ratione reſidere docuerint plures philoſophi. Reliqui autem atque editi contractius habent, *niſi geminam hic intelligas mortem, unam naturæ, alteram culpæ*.

peccato morimur, & Deo vivimus, A ſicut Chriſtus qui peccato mortuus eſt:
Rom. 6. 10. *Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem vivit, vivit Deo.*

36. Una eſt igitur mors, qua copula corporis & animæ ſeparatur, non formidabilis, non timenda; cum diſceſſio quædam noſtri videatur eſſe, non pœna: non metuenda fortibus, deſideranda ſapientibus, miſeris expetenda, B
Apoc. 9. 6. de qua dictum eſt: *Quærent homines mortem, & non invenient eam.*

37. Eſt & alia quæ ſæcularium adferat interitum voluptatum: in qua non natura, ſed delicta moriuntur. Hanc mortem ſubimus conſepulti baptiſmate, & mortui cum Chriſto ab elementis hujus mundi, cum actus patimur prioris oblivia. Hanc mortem voluit, cum prophetaret Balaam, ut Deo viveret; C
Num. 23. 10. & ideo dixit: *Moriatur anima mea in animis juſtorum, & fiat ſemen meum ut ſemen eorum.*

38. Eſt & tertia mors, quando Chriſtus, qui eſt vita noſtra, neſcitur: ſcire autem Chriſtum vita eſt ſempiterna, quæ nunc juſtis præſto eſt in umbra, in futurum autem erit facie
Thren. 4. 20. ad faciem; *Spiritus* enim *ante faciem* D
Pſ. 55. 2. *noſtram Chriſtus Dominus*, de quo dixit: *In umbra ejus vivemus in gentibus.* In
Cant. 2. 3. umbra alarum ejus ſperavit David: in umbra ejus concupivit, & ſedit Eccleſia.

39. Si tantum, domine Jeſu, confert umbra tua, quantum utique veritas adferet? Quemadmodum vivemus, quando jam non erimus in umbra, E
Coloſſ. 3. 3. & 4. ſed in ipſa vita? *Nunc enim vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cum autem Chriſtus*, inquit, *apparuerit vita noſtra, tunc & nos cum eo apparebimus in gloria.* Dulcis illa vita eſt, quæ non habet mortem: hæc autem vita corporis habet mortem [a] prævaricatione naturæ, quæ plerumque etiam deſideratur. Habet etiam ipſa anima plerum- F
Ezech. 18. 4. que mortem labe peccati: *Anima* enim *quæ peccat, ipſa morietur.* Cum autem firmitate beatitudinis roborata cœperit obnoxia non eſſe peccato, jam non erit mortalis, ſed vitam carpet æternam.

40. Ad hanc vitam, fratres, feſtinemus, mœſti in ſæculo, quia *peregrinamur*
2. Cor. 5. 6. *a Domino*; qui enim non peregrinatur a corpore, peregrinatur a Domino. Multo autem melius diſſolvi a corpore, & adhærere Deo; ut & nos unum ſimus apud omnipotentem Deum, & unigenitum Dei Filium videamus, per reſurrectionis gloriam in naturæ claritatem adſumti, & inviolabilis concordiæ animorum fœdere ſempiterno unitatem diuturnæ pacis imitati; ut compleatur id quod de nobis Dei Filius Patri orando promiſit: *Ut & ipſi unum ſint, ſicut & nos unum ſumus.* Joha. 17. 23.

41. Non ergo paterni funeris ſepultura prohibetur, ſed neceſſitudini generis divinæ religionis pietas anteferτur: illud conſortibus relinquitur, hoc mandatur electis. Aut quia ſepulcrum Pſ. 5. 11.
patens guttur eſt impiorum, memoria eorum abolenda præſcribitur, quorum ſimul cum corpore meritum occidit: nec revocatur ab officio patris filius, ſed fidelis a perfidi communione ſecernitur.

42. Eſt enim propria quædam ſepultura juſtorum, qualis illa de qua dictum eſt: *Hæc enim mittens hoc unguentum* Matth. 26. 12.
in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit; & ideo qui bona fide in ſe ſepelit Chriſtum, ut cum eo reſurgat, diaboli perfidiam in ſe ſepelire non debet.

43. Eſt & illa prophetica, ut ſupra Tob. 4. 18.
[b] ſepulcra majorum quædam ponamus, b quæ lector agnoſcis, infidelis intelligere non debet: non quod cibus imperetur aut potus, ſed ſacræ oblationis veneranda communio reveletur. Non ergo interdictum eſt muneris, ſed religionis myſterium, communionem nobis cum gentibus mortuis non futuram. Nam cum ſacramenta vivorum ſint, non videntur mortui, qui habent vitam.

E*cce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos.* Cap. 10. ℣. 3.

44. Ad ſeptuaginta diſcipulos dicit, hos quos deſignavit, & miſit binos ante faciem ſuam. Et qua ratione bi- Gen. 7. 2.
nos miſit? Quia bina miſſa ſunt animalia in arcam, hoc eſt, cum mare femina: * immunda per numerum, ſed mundata Eccleſiæ ſacramento. Quod completum eſt oraculo quod ſanctus Petrus accepit, dicente ſibi Spiritu ſancto: *Quod Deus mundavit, tu ne commune dixeris.* Act. 10. 15.
Et advertit dictum eſſe

de

a Omnes edit. ac pleriſque mſſ. *forte naturæ*. Aptius tamen Corb. cum aliis quibuſdam, *prævaricatione naturæ*.

b Vet. edit. in corpore, *ſepulturam malorum*. Rom. cum paucis mſſ. *ſepulturam juſtorum*. Era. autem & Gill. in margine, ac mſſ. quatuordecim, ut in textu. Paucis vero interjectis, ubi edit. cum parte mſſ. *quo* (mſſ. *quod*) *cibus imperetur*: alii bene multi, *quod impetretur*: duo etiam, *quo cibo impleretur, aut potu.*

* *Immunda per numerum*, ideo dicuntur, quia per binarium mixtio & compoſitio ſignificatur, quæ opponitur ſimplicitati, cujus figura eſt unitas. Hinc Philo Jud. lib. *Quod ſi Deus ſit immut.* Καὶ γὰρ τὸν ἄκρατον μονὰς, καὶ ἡ μονὰς ἄκρατον. τὸν δὲ δὶς τῷ κεκραμένῳ (ſupple ἔοικε.) ἑκάτερον γὰρ οὐχ ἁπλοῦν, ἅτε καὶ σύγκρισιν καὶ διάκρισιν ἐπιδεχόμενον.

de gentibus, quæ corporeæ magis generationis ſucceſſionem quam ſpiritalis gratiæ ſequebantur. Hos mundavit Dominus, & paſſionis ſuæ fecit heredes.

45. Mittens ergo diſcipulos in meſſem ſuam, quæ licet verbo Dei inſita; tamen culturæ laborem, & ſollicitum munus operarii requirebat; ne aves cæli ſparſa ſemina diſſiparent, ita: Eſai. 65. 25. *Ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos*.

46. Contraria ſunt iſta ſibi animalia, ut alia ab aliis devorentur. Sed bonus paſtor lupos gregi ſuo timere non novit: ideoque iſti diſcipuli non in prædam, ſed ad gratiam diriguntur; ſollicitudo enim boni paſtoris efficit, ut lupi in agnos audere nihil poſſint. Mittit ergo agnos inter lupos, ut compleretur illud: *Tunc lupi & agni ſimul paſcentur*.

In Luc. c. 9. 47. Et quoniam proxime de vulpe nobis non ingratus tractatus evaſit, ſi judicium veſtrum fidele in figura minuſculi animantis expertus ſum, præſumo quod profunda myſteria quæ luporum ſpecie velantur, ſtudiorum veſtrorum poſſim aperire ſuffragio. In ſpecie vulpium hæreticos ſignificari ſupra expreſſimus, qui promittunt nomine quod Chriſtum ſequantur, ſed ſtudio fraudis abjurant. Hos non ſuſcipit Dominus, ſed a ſuo nido arcet & prohibet. Lupi quid ſignificare videantur, debemus advertere.

48. Beſtiæ nempe ſunt quæ inſidiantur ovilibus, circa paſtorales verſantur caſas, habitacula domorum intrare non audent, ſomnum canum, abſentiam aut deſidiam paſtoris explorant, ovium guttur invadunt; ut cito ſtrangulent: feri, rapaces, iidemque natura corporis rigidiores; ut ſe facile non poſſint inflectere, impetu quodam ſuo feruntur, & ideo [a] ſæpe luduntur. Tum præterea ſi quem priores hominem viderint, vocem ejus quadam naturæ feruntur vi eripere: ſi autem homo prius eos viderit, exagitari memorantur. Et ideo cavendum mihi eſt ne ſi in hodierno tractatu ſpiritalium myſteriorum gratia non potuerit refulgere, lupi me prius vidiſſe credantur, & ſolemne vocis extorſiſſe ſuffragium.

49. Nonne lupis iſtis hæretici comparandi ſunt, qui inſidiantur ovilibus Chriſti, fremunt circa caulas nocturno magis tempore quam diurno? Semper A enim perfidis nox eſt, qui lucem Chriſti ſævæ nebulis interpretationis obducere, & quantum in ipſis eſt fuſcare, conantur. Verſantur ergo circa caulas; ſtabula tamen Chriſti intrare non audent. Et ideo non ſanantur, quia in ſtabulum ſuum non vult eos Chriſtus Luc. 10. 30. & ſeq. inducere, in quo curatus eſt ille qui de Hieruſalem deſcendens incidit in B latrones: quem vulneribus alligatis, infuſo oleo & vino, imponens in jumentnm ſuum Samaritanus ille duxit in ſtabulum, & ſanandum ſtabulario dereliquit. Non accipiunt ergo medicinam, qui medicum non requirunt; ſi enim requirerent, non derogarent.

50. Explorant paſtoris abſentiam, & ideo paſtores Eccleſiarum vel necare, C vel in exſilium agere contendunt; quia præſentibus paſtoribus oves Chriſti incurſare non poſſunt. Spoliare ergo gregem Domini raptores conantur, qui corporea quadam mentis intentione duri ac rigidi, nequaquam ſolent a ſuo errore deflectere. Et ideo Apoſtolus ait: *Hæreticum hominem poſt unam ... correptionem devita*, Tit. 3. 10. ſciens quia ſubverſus eſt, qui ejuſmodi eſt. Hos Scripturæ verus D interpres Chriſtus illudit; ut inanes ſuos in vanum effundant impetus, & nocere non poſſint.

51. Qui ſi quem verſuta diſputationis ſuæ circumſcriptione prævenerint, faciunt obmuteſcere; mutus eſt enim qui Verbum Dei non eadem qua eſt gloria confitetur. Cave ergo ne tibi vocem tollat hæreticus, ſi prior eum non ipſe deprehenderis; ſerpit enim, dum latet ejus perfidia: ſi autem commenta impietatis ejus agnoveris, E jacturam piæ vocis timere non poteris. Cave igitur verſutæ diſputationis venena: animam petunt, guttur invadunt, vitalibus vulnus affigunt. Graves ſunt morſus hæreticorum, qui ipſis graviores & rapaciores beſtiis, nullum avaritiæ finem, impietatiſque noverunt.

52. Nec vos moveat quod formam F prætendere videntur humanam: etſi foris homo cernitur, intus beſtia fremit. Et ideo eos lupos eſſe non dubium eſt, juxta domini Jeſu divinam ſententiam, qui ait: *Attendite vobis a* Matt. 7. 15. & 16. *falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtitu ovium: intus autem ſunt lupi rapaces; ex fructibus eorum cognoſcetis eos*. Si quis ergo ſpecie movetur, fructum interroget. Audis aliquem ſacerdotem dici,

a Mſſ. aliquot, *ſæpæ læduntur*. Melius alii, *ſæpe luduntur*; ut ſatis inde intelligas, puod infra num. 50. ſcribitur. *Hos Scripturæ verus interpres Chriſtus illudit*.

a [a] rapinas ejus agnoſcis : Veſtitum ovis habet, facta prædonis. Foris ovis, intus lupus eſt: qui modum non habet rapinarum, qui tamquam in nocte Scythico membra duratus gelu, cruentus ora, circumvolat quærens quem devoret. Nonne vobis videtur lupus, qui humanæ necis inſaturabili crudelitate fidelium morte populorum rabiem ſua explere deſiderat.

* 53. Ululat iſte, * non tractat, qui negat vocis auctorem, & ſacrilego ſermone beſtiale murmur interſtrepit, qui non confitetur dominum Jeſum æternæ præſulem vitæ. Audivimus ejus ululatus, cum in [b] orbem gladius mitteretur. Dentes aſperos, ora tumida præferebat, & putabat quod vocem omnibus abſtuliſſet, quam ſolus amiſerat. Et ideo ut hos lupos effugere poſſimus, docet Dominus quid ſequamur, dicens :

v. 4. *Nolite portare ſacculum, neque peram, neque calceamenta.*

54. Quid ſit, ſacculum non eſſe portandum, alibi evidenter expreſſit; ſcripſit enim Matthæus quoniam dixit
Matth. 10. 9 ad diſcipulos Dominus : *Nolite poſſidere aurum, neque argentum.* Si prohibemur aurum poſſidere : quid eripere, quid auferre ? Si quod habeas, donare præ-
c ciperis, quemadmodum [c] congeris quod
Rom. 2. 21. 22. 23. & 24. non habebas? *Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui exſecraris idola, ſacrilegium facis? Qui in Lege gloriaris, per prævaricationem Legis Deum inhonoras? Nomen enim Dei per vos blaſphematur.*

55. Non ſic apoſtolus Petrus, qui primus dominicæ exſecutor ſententiæ, ut oſtenderet non in vacuum Domini effuſa mandata; cum poſceretur a paupere, ut ei aliquid pecuniæ largiretur,
Act. 3. 6. ait: *Argentum atque aurum non habeo.* Ille gloriatur quod non habeat argentum neque aurum : vobis pudori eſt minus adhuc habere quam cupiris? Eſt ergo & pauperies glorioſa; quia eſt & bea-
Matth. 5. 3. ta, ſicut ſcriptum eſt: *Beati pauperes ſpiritu.* Tamen non tam hoc gloriatur Petrus, quod argentum & aurum non habeat, quam quod ſervet mandatum Domini, qui præcepit : *Nolite poſſidere aurum;* hoc eſt dicere: Vides me Chriſti eſſe diſcipulum, & aurum a me requiris? Aliud nobis multo pretioſius auro donavit, ut in nomine ejus operemur. Itaque non habeo quod non dedit, ſed quod dedit habeo: *In nomine* Act. 3. 6.
domini Jeſu ſurge, & ambula.

56. Sicut ergo qui horrea vult con- Luc. 12. 26.
gerendis ædificare frumentis, Dominicæ ſententiæ auctoritate reprehenditur: ita qui ſacculum vult auro parare condendo, nævum reprehenſionis incurrit.

57. *Non peram, neque calceamenta.* Utrumque de corio mortui animantis confici ſolet : nihil autem in nobis dominus Jeſu mortale vult eſſe. Denique ad Moyſen dicit : *Solve calceamentum pe-* Exod. 3. 5.
dum tuorum; locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Mortale igitur atque terrenum calceamentum jubetur ſolvere, cum mitteretur ad populum liberandum; hujus enim miniſter muneris timere nihil debet, nec a ſuſcepto officio, mortis periculo retardari. Ipſe enim cum defenſionem fratrum, hoc eſt, Judæorum voluntarius recepiſſet, Exod. 2. 15.
calumniæ terrore revocatus eſt ab incœpto, & fugit ex Ægypto. Et ideo cum Dominus affectum ejus probaſſet, conditionem autem vidiſſet infirmam, animi ejus mentiſque veſtigium mortalibus vinculis cenſuit exuendum.

58. Quod ſi quem movet qua ratio- Exod. 12. 11.
ne in Ægypto calceati jubentur edere agnum: apoſtoli autem ſine calceamentis ad prædicandum Evangelium diriguntur, is conſiderare debet quia in Ægypto poſitus, debet adhuc morſus cavere ſerpentis; multa enim venena in Ægypto, & qui in typo paſcha celebrat, patere poteſt vulneri: qui autem miniſter eſt veritatis, [d] hebetat venena, d
non trepidat. Denique momordit Pau- Act. 28. 3. & ſeq.
lum vipera in Melita inſula, & videntes pendentem de manu ejus viperam incolæ loci illius putabant eum eſſe moriturum : ſed ubi inoffenſum ſtare viderunt, Deum eſſe dicebant, cui vene-

a Cunctæ edit. & mſſ. nonnulli, *rapinas ejus non agnoſcis*. Alii plures ac Probatiores negationem reſpuunt, quæ nullo modo videtur eſſe admittenda. Hic porro Auxentium arrianum deſignari ex eo intelligas, quod iiſdem ferme verbis ille deſcribitur *de Baſil. non trad.* ubi legimus, *Auxentii ipſius qui ſe dicit epiſcopum*, &c. ubi etiam quod dicitur, *Minora fecit in Scythia* &c. liquido reſpondet verbis infra poſitis, *Scythico membra duratus gelu* &c.

* *Non tractas*, hoc eſt, ſcripturam non exponit, quo ſenſu hoc verbum Patribus maxime familiare eſt.

b Mſſ. non pauci, nec inferioris notæ, *cum in urbem*, ſcilicet Mediolanum, non Romam, ut alibi apud auctores. Melius tamen, *in orbem*. Etenim per vocem, *gladius*, crudelem illam legem Auxentii ipſius manu ſcriptam, & 12. Kal. Febr. promulgatam innuit Ambroſius, de qua idem quoque *de Baſil. non trad.* ſcribit, *Auxentius gladium volantem per omnes urbes direxit*. Confer utrumque locum inter ſe; namque illi mutuo ſe ſe mirum in modum explicant, & confirmant.

c Sic mſſ. complures, ac melioris notæ. Alii nonnulli, & edit. ant. *congeris, quod poſſidere prohiberis*. Rom. reſecatis tribus ultimis verbis poſt, *congeris*, ſubnectit, *Qui prædicas* &c.

d Omnes edit. ac mſſ. aliquot, *evitat venena*. Melius alii majori numero & antiquitate, *hebetat*, id eſt, retundit, ſuperat, &c.

venenum nocere non poterat. Et ut
ſcias hoc verum eſſe, ipſe Dominus
Luc.10.19. ait: *Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes & ſcorpiones, & ſupra omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebunt.*

59. Non virgas in manu jubentur
tollere apoſtoli; ſic enim Matthæus
Matt.10.10. ſcribendum putavit. Quid eſt autem
a virga, [a] niſi præferendæ poteſtatis in-
ſigne, & ulciſcendi inſtrumentum do-
Eſai.53.8. loris? Ergo humilis Domini (*in humi-*
b *litate* enim [b] *judicium ejus ſublimatum eſt*)
humilis, inquam, Domini præceptum
diſcipuli ejus humilitatis officiis exſe-
quuntur; eos enim miſit ad ſeminan-
dam fidem, qui non cogerent, ſed
c docerent: [c] nec poteſtates exererent,
ſed doctrinam humilitatis adtollerent.
Quo loco humilitati putavit etiam pa-
1.Petr.2.23. tientiam copulandam; quia ipſe quo-
que, juxta teſtimonium Petri; cum
malediceretur, non remaledixit: cum
percuteretur, non repercuſſit. Hoc eſt
ergo dicere: Imitatores mei eſtote,
ultionis ſtudia deponite, inſolentiam
d verberantium non injuriæ relatione, [d]
ſed magnanimitate patientiæ verberate.
Nemo debet quod ipſe in alio repre-
hendit, imitari: graviora contumacibus
manſuetudo vulnera refert. Hoc pugno
repercuſſit Dominus verberantem, di-
Matt.5.39. cendo: *Qui te percutit in maxillam, præbe illi & alteram.* Fit enim ut judicio ſuo
ipſe ſe damnet, & quodam ſtimulo
ſui compungatur affectus, qui relatam
ſibi ſedulitatem pro injuria quam fecit,
adverterit.

60. Habet tamen quos & cum virga
apoſtolos miſerit, ſicut Paulus teſti-
1.Cor.4.21. ficatur, dicens: *Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in caritate & ſpiritu manſuetudinis?* Hanc virgam etiam Ti-
2.Tim.4.2. motheo dedit Apoſtolus, dicens: *Argue, obſecra, increpa.* Aut fortaſſe ante paſ-
ſionem Domini, quæ nutantium popu-
lorum corda firmavit, neceſſaria ſola
fuerit manſuetudo; poſt paſſionem cor-
rectio. Certe mulceat Dominus, in-
crepet Paulus: ſuadeat qui poteſt pe-
ctora etiam dura mollire: arguat qui
non poteſt univerſa ſuadere. Virgam
igitur Paulus ex doctrina Legis adſum-
Prov.13.24. ſerat. Legerat enim: *Qui parcit baculo,*
Exod.12.11. *odit filium ſuum.* Legerat etiam quia
A agnum manducantes, baculum in ma-
nibus habere præcepto prophetico jube-
bantur. Et ideo Dominus in veteri
Teſtamento ait: *Viſitabo in virga iniquitates eorum.* In novo autem ſe ipſum Pſ. 88. 31.
obtulit, ut ignoſceret univerſis, dicens:
Si me quæritis, ſinite hos abire. Et alibi Joh.18.8.
habes quia cum apoſtoli ignem de cælo
petere vellent, ut conſumeret Samari-
tanos, qui Jeſum dominum intra civi-
B tatem ſuam recipere noluerunt: *Con-* Luc.9.55. & 56.
verſus increpavit illos, & ait: *Neſcitis cujus ſpiritus eſtis; Filius enim hominis non venit animas perdere hominum, ſed ſalvas facere.*

61. Perfectiores ergo ſine virga diri-
guntur, infirmiores cum baculo man-
ducant. Sed & Paulus virgam quidem
minatur: ſed in ſpiritu manſuetudinis
C viſitat delinquentes. Denique ut ſcias
mitem eſſe doctorem, eorum ipſorum
quos arguit, conſulit voluntatem. *Quid* 1.Cor.4.21.
vultis, inquit, *in virga veniam ad vos, an in caritate & ſpiritu manſuetudinis?* Semel
virgam dixit, bis mitiora ſubjecit,
adjiciens manſuetudinem caritati. Prius
tamen minatus eſt virgam, ſed exhi-
buit manſuetudinem; nam in ſecunda
epiſtola ad eoſdem Corinthios ſcribens
D ait: *Teſtem Deum invoco in animam meam,* 2.Cor.1.23.
quod parcens vobis non veni ultra Corinthum. Audi qua ratione putaverit eſſe
parcendum: *Ne iterum,* inquit, *in triſti-* 2.Cor.2.1.
tia venirem ad vos. Abjecit virgam, &
affectum caritatis adſumſit.

Et neminem ſalutaveritis in via. ℣. 4.

62. Fortaſſe quibuſdam hoc durum
& ſuperbum, nec manſueti & humilis
E Domini præcepto convenire videatur, Luc.14.8.
quod ille qui etiam accubitionis loco
præcepit eſſe cedendum, hoc loco man-
det diſcipulis: *Neminem ſalutaveritis in via;* cum iſte communis ſit uſus gra-
tiæ. Sic inferiores ſuperiorum ſibi fa-
vorem conciliare conſueverunt. Genti-
les quoque cum Chriſtianis habent hu-
juſmodi officiorum commercia. Quo-
F modo Dominus hunc uſum humanita-
tis avellit?

63. Sed conſidera non hoc eſſe ſolum:
Neminem ſalutaveritis: ſed non fruſtra ad-
ditum, *In via.* Denique & Eliſæus cum 4.Reg.4.29.
mit-

a Rom. edit. *niſi proferendæ poteſtatis*. Minus commode; non enim *ad proferendam*, id eſt, amplificandam poteſtatem, ſed ad eam *præferendam*, hoc eſt, ſignificandam atque oſtentandam virgarum faſces antiquis magiſtratibus præferri conſueverant.

b Omnes edit. ac prope omnes mſſ. *judicium ejus ſublatum eſt*. Corb. tamen ... *ſublimatum eſt*. Melius; namque in epiſt. ad Vercell. idem locus ita refertur, *judicium ejus exaltatum eſt*: cui lectioni favet verſio Arabica ſecundum Interp. Lat. habet enim & illa, *judicium ejus altum eſt*. Hinc autem promanavit ea diverſitas, quod verbum ἤρθη quo uſos videmus LXX. perinde & per *exaltatum*, & per, *ſublatum* reddi poteſt. Heb. vero, Syr. ac Vulg. Lat. præferunt, *de judicio ſublatus* (ſive *raptus*) *eſt*.

c Mſſ. non pauci, atque omnes edit. *nec vim poteſtatis exercerent*, Rom. *exercerent*. Ex aliis autem mſſ. plures habent, *nec poteſtates exercerent*: antiquiores ... *exererent*.

d Edit. omnes, *ſed* ... *ſupportate*. Mſſ. omnes e contrario, *ſed* ... *verberate*. Elegantius, ſi quidem illud hoc loco ſignificatur, quod lib. 5. num. 76. clarioribus verbis exprimitur, his videlicet: *Nonne ſit per patientiam, ut* .... *reverberes verberantem*.

mitteret ſervum ſuum, ut baculum
ejus poneret ſupra corpus defuncti pueri,
mandavit ei ne in via aliquem ſalutaret;
feſtinantem enim eum jubebat
pergere, ut celebrandæ reſurrectionis
exſequeretur officium, ne confabulatione
alicujus obvii, mandato reflecteretur
a munere. Ergo & hic non ſalutationis
ſedulitas aufertur: ſed obſtaculum
impediendæ devotionis aboletur,
ut quando divina mandantur, pauliſper
ſequeſtrentur humana. Pulcra eſt ſalu-
a tatio, [a] ſed pulcrior matura exſecutio
divinorum, quæ per moram ſæpe traxit
offenſam. Ideo autem & honeſta
prohibentur, ne ſolemnis gratia obrepat
officii, & impediat miniſterium,
cujus mora culpa ſit.

b 64. Jam [b] illud virtus alia, ne de
v. 5. domo ad domum quis vaga facilitate
demigret; ut ſervemus etiam hoſpitali
in amore conſtantiam, nec coalitam
amicitiæ neceſſitudinem facile reſolvamus;
ut pacis præferamus nuntium,
ut ipſe primus ingreſſus pacis benedictione
celebretur: cibo potuque oblato
oportere nos eſſe contentos, vexilla
fidei non premenda, & regni cæleſtis
Evangelium prædicandum, excutiendum
de pedibus pulverem, ſi quis recipiendos
civitatis hoſpitio non putaverit.

v. 13. & ſeq. 65. Docet etiam graviori pœnæ obnoxios
fore qui Evangelium non ſequendum,
quam qui Legem judicaverint
eſſe ſolvendam; eo quod Tyrus
& Sidon ſi tanta operationum cæleſtium
vidiſſent miracula, non deſpexiſſent
remedium pœnitentiæ. Iſtam
quoque vel affluentiam vel inſolentiam
ſæcularem neque cæleſti muneri comparandam,
neque rurſus ſine remedio
derelinqui, cum unicuique ſit ſubſi-
v. 21. dium pœnitendi. Poſtremo aperit cæleſte
myſterium, quod placuerit Deo
ut parvulis magis quam prudentibus
iſtius mundi ſuam gratiam revelaret.
Quod apoſtolus Paulus ſtylo pleniore
1. Cor. 1. 20. & 21. digeſſit dicens: *Nonne ſtultam fecit Deus
ſapientiam hujus mundi? Nam quoniam in
Dei ſapientia non cognovit hic mundus per
ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam
prædicationis ſalvos facere credentes.*

66. Parvulum ergo accipiamus, qui
ſe exaltare non noverit, & phaleratis
ſermonibus artem ſuæ jactare prudentiæ,
quod philoſophi plerique faciunt.
Pſ. 130. 1. Parvulus erat qui dixit: *Domine non eſt
exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi*
A *mei, neque ambulavi in magnis, neque in
mirabilibus ſuper me.* Et ut ſcires parvulum
hunc non ætate, non ſenſu fuiſſe,
ſed humilitate ſua, & quadam declinatione
jactantiæ, addidit: *Sed exaltavi* Ibidem 2.
animam meam. Vides quam excelſus fuerit
hic parvulus, quanto virtutum ſublimis
vertice? Tales nos parvulos vult
eſſe Apoſtolus, cum dicit: *Si quis vide-* 1. Cor. 3. 18. & 19.
B *tur ſapiens eſſe inter vos in hoc ſæculo,
ſtultus fiat, ut ſit ſapiens; ſapientia enim
hujus ſæculi ſtultitia eſt apud Deum.*

67. Pulcherrimus connectitur de fide v. 22.
locus, quando omnia ſibi tradita dicit
a Patre ſuo. Cum *omnia* legis, omnipotentem
agnoſcis, non decolorem,
non degenerem Patris: cum *tradita* le-
C gis, Filium confiteris, cui per naturam
omnia unius ſubſtantiæ jure ſint
propria, non dono collata per gratiam.
Addidit:

Nemo ſcit quis eſt Filius, niſi Pater: Ibidem.
*& quis eſt Pater, niſi Filius, & cui voluerit
Filius revelare.*

68. Quem locum in iis quos de Fide Lib. 4. de fide cap. 6.
D ſcripſi libellis, memini non eſſe prætermiſſum
teritum. Ut ſcias autem quia ſicut Filius
Patrem quibus vult revelat, etiam
Pater revelat quibus vult Filium, audi
dicentem ipſum dominum Jeſum cum
laudaret Petrum, quod eum Filium
Dei eſſe confeſſus ſit: *Beatus es, Simon* Matth. 16. 17.
*Barjona, quia non caro & ſanguis revelavit
tibi, ſed Pater meus qui in cælis eſt.*

E 69. Adhæret his lectio, [c] qua ex- c
ponuntur hi qui ſibi legiſperiti viden- v. 25.
tur, qui verba Legis tenent, vim Legis
ignorant: & ex ipſo primo Legis
capitulo docet eſſe Legis ignaros, probans
quod in principio ſtatim Lex &
Patrem & Filium prædicaverit, incarnationis
quoque Dominicæ annuntiaverit
ſacramentum, dicens: *Diliges domi-* Deut. 6. 5.
F *num Deum tuum ... Et diliges proximum
tuum ſicut te ipſum.*

70. Unde Dominus ait ad legiſperi- v. 28.
tum: *Hoc fac, & vives.* At ille qui
neſciret proximum ſuum; quia non
credebat in Chriſtum, reſpondit: *Quis
eſt meus proximus?* Itaque qui Chriſtum
neſcit, neſcit & Legem. Quomodo
enim poteſt ſcire Legem, cum veritatem
ignoret, cum Lex annuntiet veritatem?

Homo quidam ex Hieruſalem deſcendebat v. 30.
in Hiericho, & incidit in latrones.

71. Ut

a Edit. Amerb. cum mſſ. non paucis, *ſed pulcrior, quo maturior exſecutio divinorum*. Era. Gill. ac Rom. *ſed eo pulcrior, quo præceptorum maturior exſecutio divinorum*. Alii mſſ. qui & notæ probatioris, ut in textu.

b Omnes edit. *illa moralia*. Omnes mſſ. *illud* (unicus *illa*) *virtus alia*. Idem eſt autem ac ſi legeretur, *illud quo de jam dicemus, ad aliam virtutem reſerendum eſt*.

c Rom. edit. ſola, *qua exploduntur hi* &c.

Digitized by Google

71. Ut eum locum qui propoſitus eſt nobis, planius poſſimus abſolvere, veterem civitatis Hiericho reputamus hiſtoriam. Meminimus itaque quod Hiericho, ſicut legimus in libro qui inſcribitur Jeſu Nave, (Jeſue 6.1.) magna civitas fuerit, muralibus ſepta parietibus, quæ non ferro pervia, non arieti poſſet eſſe penetrabilis: (Jeſue 2. 4. & ſeq.) in ea Rhaab habitaſſe meretricem quæ exploratores quos direxit Jeſus, hoſpitio recepit, conſilio B inſtruxit, poſtulantibus civibus abiiſſe reſpondit, abſcondit in tecto: & ut ſe ſuoſque urbis excidio poſſet eripere, (Jeſue 6. 29.) coccum in feneſtra ligavit: urbis autem ipſius inexpugnabiles muros ſeptem turbarum ſacerdotalium ſono, & populi jubilantis ululatu conſono corruiſſe.

72. Videte quemadmodum unuſquiſque proprium ſervet officium: C exploratores excubias, myſterium meretrix, fidem victor, religionem ſacerdos. Hi periculum pro laude non metuunt: illa ſuſceptos nec in periculis prodit: iſte ſollicitus fidem magis ſervare quam vincere, meretricis prius mandat ſalutem, quam excidium civitatis: religionis autem inſignia arma ſunt ſacerdotis. Jam illud quis non plenum D putet eſſe miraculi, quod ex tota urbe nemo ſervatus eſt, niſi quem meretrix liberavit?

73. Hæc ſimplicis hiſtoria veritatis eſt: quæ ſi altius conſideretur, admiranda ſignat myſteria. Hiericho enim figura iſtius mundi eſt, in quam de paradiſo, hoc eſt, de Hieruſalem illa cæleſti ejectus Adam prævaricationis prolapſione deſcendit, hoc eſt, de vi- E talibus [a] ad infirma demigrans: cui non loci, ſed morum mutatio naturæ ſuæ fecit exſilium. Longe enim mutatus ab illo Adam, qui inoffenſa beatitudine fruebatur, ubi in ſæcularia peccata defluxit, incidit in latrones: In quos non incidiſſet, niſi his mandati cæleſtis devius ſe feciſſet obnoxium. Qui ſunt iſti latrones, niſi angeli noctis atque tenebrarum, qui ſe non- F numquam transfigurant in Angelos lucis, ſed perſeverare non poſſunt? Hi ante diſpoliant quæ accepimus indumenta gratiæ ſpiritalis, & ſic vulnera inferre conſuerunt; nam ſi intemerata quæ ſumſimus indumenta ſervemus, plagas latronum ſentire non poſſumus. (S. Aug. lib. 1. cont. Jul. Pel. cap. 3.) Cave ergo ne ante nuderis, ſicut Adam ante nudatus eſt, mandati cæleſtis cu- A ſtodia deſtitutus, & exutus fidei veſtimento, & ſic lethale vulnus accepit: in quo omne genus occidiſſet humanum, niſi Samaritanus ille deſcendens, vulnera ejus acerba curaſſet.

74. Non mediocris iſte Samaritanus, qui eum quem ſacerdos, quem levita deſpexerat, non etiam ipſe deſpexit. Nec vocabulo ſectæ deſpicias, quem verbi interpretatione miraberis; Sama- B ritani etenim vocabulo cuſtos ſignificatur. Hoc habet interpretatio. Et quis eſt cuſtos, niſi ille de quo dictum eſt: *Cuſtodiens parvulos Dominus*? Itaque ſicut (Pſ. 114. 6.) Judæus alius in littera, alius in ſpiritu: ita & Samaritanus alius foris, alius in occulto. Hic ergo Samaritanus deſcendens quis eſt? Scilicet: *Qui deſcendit de cælo, & qui adſcendit in cælum, Filius hominis qui eſt in cælo*? (Johan. 3. 13.) Videns ſe- C mivivum, quem nemo potuerat ante curare, ſicut illam quæ curſu ſanguinis profluens, In medicis erogaverat omne patrimonium ſuum: *Venit ſecus eum*, (Luc. 8. 43. & 44.) hoc eſt, factus eſt compaſſionis noſtræ ſuſceptione finitimus, & miſericordiæ collatione vicinus.

Et alligavit vulnera ejus, infundens oleum & vinum. (v. 34.)

D

75. Multa medicamenta medicus habet Iſte, quibus ſanare conſuevit. Sermo ejus medicamentum eſt. Alius ejus ſermo conſtringit vulnera, alius oleo fovet, alius vinum infundit. Conſtringit vulnera auſteriore præcepto, fovet remiſſione peccati, ſicut vino compungit denuntiatione judicii.

E

Et impoſuit, inquit, *in jumentum ſuum.* (Ibidem.)

76. Audi quomodo te imponat: *Hic peccata noſtra portat, & pro nobis dolet:* (Eſai. 53. 4. Luc. 15. 5.) & paſtor impoſuit ovem laſſam ſuper humeros ſuos. Homo enim jumento ſimilis factus eſt; & ideo ſupra jumentum ſuum nos impoſuit, ne nos eſſemus ſicut equus & mulus; ut per F noſtri corporis adſumtionem infirmitates noſtræ carnis aboleret.

77. Denique duxit nos in ſtabulum, qui eramus jumenta. Eſt autem ſtabulum, in quo feſſi longo itinere ſuccedere ſolent. Duxit itaque in ſtabulum Dominus, *Qui ſuſcitat a terra inopem, & de ſtercore erigit pauperem.* (Pſ. 112. 7.)

78. *Et curam egit;* (Ibidem.) ne æger ea quæ acceperat, nequaquam præcepta [b] ſervaret. b

a Omnes edit. & mſſ. aliquot, *ad inferna demigrans*. Alii plures potioreſque, *ad infirma*. Melius; ut nimirum *vitalibus*, *infirma*, ſeu infirmitates opponantur.

b Verbo *ſervaret*, ſubjungunt nonnulli mſſ. *in quo agnovit aſina præſepe Domini ſui*. Quibus inſuper adjicit unus e Colb. *& ubi de terra inopes ſuſcitantur, & de ſtercore pauper erigitur: certe ubi greges clauduntur agnorum; ne frementibus ad caulas rapacibus lupis facilis in ovilia ſit ingreſſus*. Verum iſthæc & e proprio loco avulſa, & adulterinis aliquot vocibus interpolata eſſe ex iis quæ non multo poſt ſubjiciuntur, intelligimus.

varet . Sed non vacabat Samaritano huic diu in terris degere : redeundum eo erat, unde deſcenderat . Itaque:

v. 35. *Altero die .*

79. Quis eſt iſte alter dies , niſi forte ille Dominicæ reſurrectionis, de
Pſ. 117. 24. quo dictum eſt : *Hic eſt dies quem fecit Dominus ?*

v. 35. *Protulit duos denarios , & dedit ſtabulario, & ait : Curam illius habe .*

80 Qui ſunt iſti duo denarii, niſi forte duo Teſtamenta , quæ imaginem in ſe habent æterni regis expreſſam , quorum pretio vulnera noſtra curantur ? Redemti enim ſumus pretioſo ſanguine; ut ultimæ mortis ulcera vitaremus .

81. Hos ergo duos denarios (licet horum quoque librorum quatuor formas non abſurdum ſit intelligere) accipit ſtabularius . Quis ? Ille forſitan
Philip. 3. 8. qui ait : *Æſtimo ut ſtercora , ut Chriſtum lucriſaciam*; quo curam haberet hominis vulnerati . Stabularius itaque ille eſt
1 Cor. 1. 17. qui dixit : *Miſit me Chriſtus evangelizare .*
Stabularii ſunt illi quibus dicitur : *Ite*
Marc. 16. 15. & 16. *in orbem univerſum , & prædicate Evangelium univerſæ creaturæ : & qui crediderit & baptizatus fuerit , hic ſalvus erit* , ſalvus utique a morte , ſalvus a vulnere quod infixum eſt a latronibus. Beatus ille ſtabularius , qui alterius vulnera curare poteſt . Beatus ille cui dicit Jeſus :

v. 35. *Quodcumque ſupererogaveris , revertens reddam tibi .*

82. Bonus diſpenſator , qui etiam ſupererogat. Bonus diſpenſator Paulus, cujus ſermones & epiſtolæ veluti ei rationi quam acceperat , ſuperefluunt . Moderatum Domini mandatum prope immoderato labore mentis & corporis exſecutus ; ut multos ab ægritudine gravi ſpiritalis alloquii diſpenſatione relevaret . Bonus ergo ſtabularius ſtabuli ejus in quo agnovit aſina præſepe Domini ſui , & in quo grex clauditur agnorum ; ne frementibus ad caulas rapacibus lupis, facilis in ovilia ſit incurſus .

a 83. [a] Spondet ergo mercedem ſe redditurum . Quando reverteris , Domine , niſi in judicii die ? Nam licet ubique ſis ſemper , & ſtans in medio noſtrum , non cernaris a nobis , erit

A tamen tempus quo univerſa caro te adſpiciat revertentem . Reddes ergo quod debes . Beati quibus es debitor ! Utinam nos ſimus idonei debitores : utinam quod accepimus , poſſimus exſolvere; nec nos aut ſacerdotii aut miniſterii munus extollat. Quomodo red- Matth. 5. 12.
des , domine Jeſu ? Promiſiſti quidem in cælo bonis copioſam eſſe mercedem .
Reddes tamen & cum dicis: *Euge bone* Matt. 25. 21.
B *ſerve , quoniam ſuper pauca fidelis fuiſti , ſuper multa te conſtituam : intra in gaudium Domini tui .*

84. Ergo quoniam nemo magis proximus quam qui vulnera noſtra curavit , diligamus eum quaſi dominum , diligamus eum quaſi proximum ; nihil enim tam proximum , quam caput membris : diligamus etiam eum qui imitator eſt Chriſti : diligamus eum
C qui inopiæ alterius corporis unitate compatitur . NON ENIM cognatio facit proximum , ſed miſericordia: quia miſericordia ſecundum naturam ; nihil enim tam ſecundum naturam , quam juvare conſortem naturæ .

85. Dictum eſt igitur de miſericor- v. 38.
dia, ſed non una eſt forma virtutis . Subjicitur Marthæ exemplo & Mariæ: alterius operibus actuoſa devotio , alterius religioſa mentis intentio Dei ver-
D bo , quæ ſi cum fide congruat , etiam ipſis operibus antefertur , juxta quod
ſcriptum eſt : *Maria optimam partem ſibi* Ibid. 42.
elegit , quæ non auferetur illi . Studeamus igitur & nos habere quod nemo nobis poſſit auferre , non ut perfunctoria , ſed diligens audientia deferatur; ſolent
enim etiam ipſius ſemina verbi cæle- Luc. 8. 12.
ſtis auferri , ſi ſecus viam ſint ſemi-
nata . [b] Agat te ſicut Mariam deſide- b
E rium ſapientiæ; hoc enim majus, hoc perfectius opus : nec miniſterii cura cognitionem verbi cæleſtis avertat, nec arguas eos , & otioſos judices , quos videas ſtudere ſapientiæ ; hanc enim ſibi cohabitantem Salomon ille pacificus adſcivit .

86. Nec Martha tamen in bono miniſterio reprehenditur : ſed Maria , quod meliorem partem ſibi elegerit ,
F antefertur ; Jeſus enim multis abundat, & multa largitur: & ideo ſapientior judicatur ; quia quod principale
advertit , elegit . Denique apoſtoli opti- Act 6. 2.
mum non putaverunt relinquere Dei verbum , & miniſtrare menſis . Sed
utrumque munus ſapientiæ eſt ; nam Ibidem 3.
& Stephanus plenus ſapientia miniſter electus eſt . Et ideo qui miniſtrat , doctori deferat: & miniſtrantem doctor invi-

a Rom. edit. ſola , *Spondet ergo ſe reverſurum . Quando reverteris , Domine* , &c.

b Quinque mſſ. *Laudatur ergo in Maria deſiderium ſapientiæ .* Unus , *Agat te ſicut Mariam .*

invitet & provocet; unum enim eſt corpus Eccleſiæ, etſi diverſa membra: alterum altero eget. Non poteſt dicere oculus manui. Opera tua non deſidero: aut iterum caput pedibus, aut auricula ſe negare eſſe de corpore; nam etſi alia principalia, tamen alia neceſſaria. Sapientia in capite, actus in
Eccleſ. 2. 14. manibus: *Oculi* enim *ſapientis in capite ejus;* quia ille vere ſapit, cujus animus in Chriſto eſt, & cujus interior oculus erigitur ad ſuperna. Et ideo: *Sapientis oculi in capite ipſius:* ſtulti autem in calcaneo.

Cap. 11. v. 5. *Quis veſtrum habens amicum, ibit ad illum media nocte, & dicit illi: Amice, commoda mihi tres panes.*

87. Alius præcepti locus eſt, ut omnibus momentis non ſolum diebus, ſed etiam noctibus oratio deferatur. Vides enim quod iſte qui media nocte perrexit, tres panes ab amico ſuo poſtulans, & in ipſa petendi intentione perſiſtens, non defraudetur oratis. Qui ſunt iſti tres panes, niſi myſterii cæleſtis alimentum? Quod ſi diligas dominum Deum tuum, non ſolum tibi, ſed etiam aliis poteris emereri. Quis autem amicior nobis, quam qui pro nobis corpus ſuum tradidit? Ab hoc media nocte panes David petiit, & accepit; petiit enim quando dicebat:
Pſ. 118. 62. *Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi;* ideo meruit hos panes quos appoſuit
Pſ. 6. 7. nobis edendos. Petiit cum dicit: *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum;* neque enim timuit ne excitaret dormientem, quem ſcit ſemper vigilantem.

88. Et ideo ſcriptorum memores, noctibus ac diebus orationi inſtantes, peccatis noſtris veniam poſtulemus. Nam ſi ille tam ſanctus, & qui regni erat neceſſitatibus occupatus, ſepties
Pſ. 118. 164. in die laudem Domino dicebat, matutinis & veſpertinis ſacrificiis ſemper intentus: quid nos facere oportet, qui eo amplius rogare debemus, quo frequentius carnis ac mentis fragilitate delinquimus; ut de via laſſis, & iſtius ævi curſu, ac vitæ hujus amfractu graviter fatigatis, panis refectionis deeſſe non poſſit, qui hominis corda confirmet?

89. Nec ſolum media nocte Dominus, ſed omnibus prope docet vigilandum eſſe momentis; venit enim & veſpertina, & ſecunda, & tertia vigi-
Luc. 12. 37. lia, & pulſare conſuevit: *Beati*, itaque, A *ſervi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes*. Si ergo deſideras ut virtus Dei præcingat ſe, & miniſtret tibi, vigilandum eſt ſemper: multæ enim inſidiæ ſunt bonis, & gravis corporis ſomnus; quia ſi dormire mens cœperit, vigorem ſuæ virtutis amittit. Excita igitur ſomnum tuum, ut pulſes oſtium Chriſti: quod aperiri ſibi etiam
B Paulus expoſcit, non ſolum ſuis, ſed etiam populi orationibus obſecrans ſe juvari, ut aperiatur oſtium ſibi ad loquendum myſterium Chriſti. Et fortaſſe illud eſt oſtium quod apertum vidit Johannes; vidit enim, & dixit: Coloſſ. 4. 3.
Poſt hæc vidi, & ecce oſtium apertum in cælo: & vox prima quam audivi tamquam tubam loquentem mecum, & dicentem: Adſcende huc, & oſtendam tibi quæ oportet Apoc. 4. 1.
C *fieri*. Apertum eſt igitur oſtium Johanni, apertum eſt oſtium Paulo; ut nobis panes, quos ederemus, acciperent. Perſeveravit oſtium pulſans opportune, importune; ut gentes mundani tramitis labore vexatas, alimoniæ cæleſtis ubertate recrearet.

90. Ergo præceptivus locus frequenter orandi, ſpes impetrandi, ratio perſuadendi, prius in præcepto ponitur, poſt in exemplo. Qui enim promittit
D aliquid, ſpem debet adferre promiſſi; ut monitis obedientia deferatur, promiſſis fides, quæ humanæ contemplatione pietatis in majus æternæ ſpem pietatis adquirit; ſi tamen æqua poſcantur, ne in peccatum vertatur oratio. Nec erubuit aliquid ſæpius poſtulare, ne vel diffidere de Domini miſericordia videretur, vel arroganter dolere, quod non prima prece aliquid
E impetraverit. *Propter hoc*, inquit, *ter Dominum rogavi*: & oſtendit quod frequenter Deus ideo non concedat oratus, quod inutilia judicet, quæ nos profutura credamus. 2. Cor. 12. 3.

Omne regnum in ſe ipſum diviſum deſolabitur, & domus ſupra domum cadet. V. 17.

91. [a] Cauſa dicti hujus ea eſt, quod in Beelzebub principe dæmoniorum
F ejicere dæmonia dicebatur; ut oſtenderet regnum ſuum individuum eſſe atque perpetuum. Meritoque etiam Pilato reſpondit: *Regnum meum non eſt de hoc mundo*. Et ideo qui non in Chriſto ſpem gerunt, ſed in principe dæmoniorum ejici dæmones opinantur, eos regni negat eſſe perpetui: quod ſpectat ad populum Judæorum, [b] qui hu- Johan. 18. 36.

a Rom. edit. ſola, *Cauſa dicti hujus, quoniam Jeſus in Beelzebub . . . dicebatur, eſt oſtendere* &c.

b Eadem edit. Rom. expunxerat voces, *hujuſmodi paſſioribus*. Et infra pro, *ex Lege ſit generatus*, nec non *ex Lege eſt*, propria auctoritate poſuerat, *ſub Lege* &c.

hujuſmodi paſſionibus ad dæmonium A ejiciendum, dæmonii arceſſit auxilium. Nam quemadmodum poteſt, cum fides ſcindatur, regnum manere indiviſum? Etenim cum in Lege ſit populus Judæorum, Chriſtus quoque ſecundum carnem ex Lege ſit generatus: quomodo regnum poteſt Judæorum eſſe perpetuum, quod ex Lege eſt; cum B populus ipſe dividat Legem, quando a Legis populo Chriſtus negatur, qui ex Lege debetur? Ita ex parte ſe fides Judaicæ plebis impugnat, & impugnando dividitur, & dividendo diſſolvitur. Et ideo regnum Eccleſiæ manebit in æternum; quia individua fides, corpus eſt unum: *Unus enim Dominus, una fides, unum baptiſma, unus Deus & pater omnium, qui ſuper omnes, & per omnes, & in omnibus.* (Epheſ. 4. 5. & 6.) C

92. Quanta hic ſacrilegi furoris amentia; ut cum Dei Filius ad immundos ſpiritus conterendos, & ad manubias mundani principis auferendas ſuſceperit carnem, & deſtruendæ nequitiæ ſpiritalis hominibus quoque dederit poteſtatem, dividens ſpolia ejus, quod D inſigne eſt triumphantis, aliqui ſibi adjumentum ac præſidia diabolicæ poteſtatis adſciſcant, cum in digito Dei, vel certe ſecundum Matthæum in ſpiritu Dei dæmones excludantur? (Matt. 12. 28) Unde intelligitur individuum quoddam [a] velut corpus eſſe divinitatis & regnum; cum Chriſtus Dei dextera ſit. Spiritus autem digiti ſpeciem velut unius ſecundum divinitatem corporis ſeriem videatur exprimere. E Nonne videtur individuum eſſe regnum, cum velut corpus ſit indiviſum? *Habitat enim*, ut legiſti, *corporaliter plenitudo divinitatis in Chriſto.* (Coloſſ. 2. 9.) Quod utique & de Patre negare non poteris, & de Spiritu negare non debes. Nec tibi membrorum comparatione noſtrorum portio quædam videatur facienda virtutis; individuæ F enim rei non poteſt eſſe diviſio: & ideo ad formam unitatis, non ad diſtinctionem poteſtatis referenda digiti nuncupatio eſt; cum & dextera Dei dicat: *Ego & Pater unum ſumus.* (Johan. 10. 30.) Sed licet individua divinitas, diſtincta perſona eſt.

93. Digitus tamen cum dicitur Spiritus, operatoria virtus ſignificatur, quod divinorum operum ſicut Pater & Filius, ita & Spiritus ſanctus operator ſit. David enim dicit: *Quoniam videbo cælos opera digitorum tuorum.* (Pſ. 8. 4.) Et in trigeſimo ſecundo pſalmo: *Et ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum.* (Pſ. 32. 6.) Et Paulus ait: *Hæc omnia autem operatur unus atque idem Spiritus, dividens ſingulis prout vult.* (1. Cor. 12. 11.) Et id cum dicit:

Quod ſi in Spiritu Dei ego ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei. (V. 20.)

94. Simul oſtendit imperialem quamdam eſſe ſancti Spiritus poteſtatem, in quo regnum eſt Dei. Nos quoque in quibus habitat Spiritus, regalem domum habemus. Unde & in poſterioribus dixit: *Regnum Dei intra vos eſt.* (Luc. 17. 21.) Et ideo divinitatis, & dominationis, & imperatoriæ majeſtatis conſortem debemus æſtimare Spiritum ſanctum; quia *Dominus eſt Spiritus: ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas.* (2. Cor. 3. 17.)

Cum immundus ſpiritus exierit de homine, ambulat per loca arida quæ non habent aquam, quærens requiem, & non inveniens. (V. 24.)

95. Hoc de Judæorum plebe dictum ambigi non poteſt, quam Dominus a regno ſuo in ſuperioribus ſegregavit. Unde omnes quoque hæreticos & ſchiſmaticos a regno Dei, & ab Eccleſia intellige ſeparatos. Et ideo non Dei, ſed immundi ſpiritus omnes ſchiſmaticorum hæreticorumque liquido claret eſſe conventus. Itaque in uno homine totius Judaici populi comparatio eſt, a quo per Legem ſpiritus immundus exierat. Sed quia in nationibus & gentibus per fidem Chriſti requiem reperire non potuit (immundis enim ſpiritibus Chriſtus incendium eſt, qui in pectoribus gentilium, quæ ante arida erant, poſtea per baptiſmum rore Spiritus ſancti humeſcebant, jacula adverſarii ignita reſtrinxerat) ideo regreſſus ad plebem eſt Judæorum, quæ forenſi & perſunctoria ſpecie comta, animo manet interiore pollutior. Neque enim ſacri fontis irriguo aut abluebat, aut reſtinguebat ardorem: meritoque ad eam ſpiritus redibat immundus, adducens ſecum ſeptem ſpiritus nequiores ſe; quoniam in hebdomada Legis & octavæ myſterium ſacrilega mente commiſit. Itaque ut nobis multiplicatur ſeptiformis Spiritus gratia: ita illis immundorum ſpirituum omnis cumulatur injuria; univerſitas enim hoc numero aliquoties comprehenditur, propter quod ſeptimo die concluſis mundi operibus, requievit Deus. (Gen. 2. 2.) Ideo & *ſterilis ſeptem peperit, & populoſa in filiis infirmata eſt.* (1. Reg. 2. 5.) Denique ut ſcias Synagogæ populum deformari, ubi Eccleſiæ beatitudo laudatur, ſubjecit:

Gene-

a Mſſ. aliquot, *velut corporis eſſe divinitatis regnum.*

v. 29. *Generatio hæc, generatio nequam eſt: ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Jonæ prophetæ. Nam ſicut Jonas*
v. 30. *fuit ſignum Ninivitis: ita erit & Filius hominis.*

96. In hoc quoque Judæorum plebe damnata, Eccleſiæ myſterium evidenter exprimitur, quæ in Ninivitis per pœnitentiam, & in regina auſtri per ſtudium percipiendæ ſapientiæ de totius orbis finibus congregatur; ut pacifici Salomonis verba cognoſcat. Regina plane, cujus regnum eſt indiviſum, de diverſis & diſtantibus populis in
Epheſ. 5. 32. unum corpus adſurgent. Itaque *Sacramentum hoc magnum eſt . . . de Chriſto & Eccleſia:* ſed tamen hoc majus eſt; quia illud in figura ante præceſſit: nunc autem plenum in veritate myſterium eſt; illic enim Salomonis typus, hic autem Chriſtus in ſuo corpore eſt. Ex duobus igitur conſtat Eccleſia, ut aut peccare neſcias, aut peccare deſinas; pœnitentia enim delictum amovet, ſapientia cavet. Hoc in myſterio.

97. Ceterum Jonæ ſignum ut typus Dominicæ paſſionis, ita etiam gravium, quæ Judæi commiſerant, teſtificatio peccatorum eſt. Simul advertere licet & majeſtatis oraculum, & pietatis indicium; namque Ninivitarum exemplo & denuntiatur ſupplicium, & remedium demonſtratur. Unde etiam Judæi debent non deſperare indulgentiam, ſi velint agere pœnitentiam.

v. 33. *Nemo lucernam accendit, & in abſcondito ponit, neque ſub modio, ſed ſupra candelabrum.*

98. Ergo quia in ſuperioribus Eccleſiam Synagogæ prætulit, hortatur nos ut fidem potius noſtram ad Eccleſiam transferamus; lucerna enim fides eſt,
Pſ. 118. 105. juxta quod ſcriptum eſt: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine;* verbum enim Dei fides noſtra eſt, verbum
Joan. 1. 9. Dei lux, lucerna eſt fides. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Lucerna autem lucere non poteſt, niſi aliunde lumen acceperit. Hæc eſt lucerna quæ accenditur, virtus ſcilicet noſtræ mentis & ſenſus; ut mnas illa poſſit quæ
Luc. 15. 8. perierat, reperiri. Nemo ergo fidem ſub Lege conſtituat; Lex enim intra menſuram eſt, ultra menſuram gratia: Lex obumbrat, gratia clarificat. Et ideo nemo fidem ſuam intra menſuram Legis includat, ſed ad Eccleſiam

A conferat, in qua ſeptiformis Spiritus relucet gratia, quam Princeps ille ſacerdotum fulgore ſupernæ divinitatis illuminat, ne eam Legis umbra reſtinguat.

99. Denique lucerna illa quam matutinis veſpertiniſque temporibus, ritu
veteri Judæorum, princeps ſacerdotum Exod. 27. 21.
ſolebat accendere, velut ſub modio ſita Legis evanuit: & civitas illa Hie-
B ruſalem, quæ in terris eſt, quæ occidit prophetas, quaſi in convalle fletus poſita deliteſcit: illa autem Hieruſalem quæ in cælo eſt, in qua militat fides noſtra, in illo altiſſimo omnium locata monte, hoc eſt in Chriſto, Eccleſia non poteſt tenebris & ruinis hujus mundi abſcondi: ſed fulgens candore ſolis æterni, luce nos gratiæ ſpiritalis
C illuminat.

Nunc vos, Phariſæi, prius quod deforis eſt calicis & catini mundatis. v. 39.

100. Vides corpora noſtra terrenorum & fragilium expreſſione ſignari, quæ brevi lapſu præcipitata franguntur: & facile ea quæ mens voluit interna per ſenſus & geſta corporis prodi, ſicut illa quæ calix interius continet,
D foris lucent. Unde & in poſterioribus Luc. 22. 42.
non dubium eſt vocabulo calicis paſſionem corporis declarari, cum dicit
Dominus: *Calicem quem mihi Pater dedit,* Joan. 18. 11.
non vis ut bibam illum? Bibit enim corpus ſuum, qui corporalem fragilitatem ſpiritali abſorbet affectu, & quaſi in mentem animumque transfundit; ut interioribus exteriorum imbecillitas hauriatur. Cernis igitur quod nos non exteriora hujus calicis aut catini, ſed
E interiora contaminant. Et ideo quaſi bonus præceptor docuit quemadmodum noſtri mundare corporis contagium debeamus, dicens:

Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis. v. 41.

101. Vides quanta remedia? Mundat
F nos miſericordia, mundat nos Dei ſermo, juxta quod ſcriptum eſt: *Jam vos* Joan. 15. 3.
mundi eſtis propter ſermonem meum, quem locutus ſum vobis. Nec hoc loco ſolum, ſed etiam in aliis quanta ſit gratia ex-
preſſum tenes: *Eleemoſyna enim a morte* Tob. 12. 9.
liberat: &, *Conclude eleemoſynam in corde* Eccl. 29. 15.
pauperis, & hæc pro te exorabit in die malo.

102. Totus itaque pulcherrimus ab hinc dirigitur locus, ut quoniam nos ad ſtudium ſimplicitatis invitat, ſuperflua Judæorum & terrena condemnet,

qui ſecundum corpus intelligendo quæ A
Legis ſunt, vitro & catino propter
fragilitatem ſui non immerito compa-
rantur; & ea de quibus nobis nullus
eſt uſus, obſervant: ea autem in qui-
bus noſtræ ſpei fructus eſt, negligunt;
& ideo peccatum grande committunt,
dum meliora deſpiciunt: & tamen ipſis
a peccati abolitio promittitur, [a] ſi miſe-
ricordia conſequatur.

v. 42. 103. Breviter autem vitia eorum B
multa perſtringit, qui viliorum fru-
ctuum decimis conferendis omne ſtu-
dium intendant ſuum: nec ullum fu-
turi judicii metum, nec aliquam Dei
habeant caritatem, cum opera ſine fi-
de vana ſint; prætereunt enim judi-
cium & caritatem Dei: judicium ideo,
quia non omnia quæ agunt, in judi-
cium referunt: caritatem ideo, quia C
non ex affectu Deum diligunt.

104. Sed ne rurſus fidei nos ſtudio-
ſos faciat, operum negligentes, perfe-
ctionem fidelis viri brevi ſermone con-
cludit; ut & fide & operibus appro-
Ibidem. betur, dicens: *Et hæc oportuit facere,*
& illa non omittere.

v. 43. 105. Arrogantiam quoque jactantiam-
que redarguit Judæorum, dum prima-
tus accubitionis in conviviis appetunt. D
v. 44. In ipſos quoque peritos Legis damna-
tionis ſententia promulgatur: qui quaſi
ſepulcra quæ non apparent, ſpecie fal-
lunt, viſuque decipiunt; ut cum foris
ſpecioſa promittant, intus oſſa plena
fœtoris includant. Quod faciunt pleri-
que doctores, qui ab aliis exigunt,
quæ ipſi non queant æmulari. Et ideo
ipſi monumenta ſunt, ſicut & alibi
Pſ. 5. 11. dictum eſt: *Sepulcrum patens eſt guttur* E
eorum.

v. 47. 106. Bonus etiam locus adverſus
ſuperſtitionem vaniſſimam Judæorum,
qui ædificando ſepulcra prophetarum,
patrum ſuorum facta damnabant: æmu-
lando autem paterna ſcelera, in ſe
ipſos ſententiam retorquebant. Etenim
propheticorum ædificatione tumulorum,
ſceleris eos qui occiderant, arguebant:
& ſimilium æmulatione factorum, ſe F
quoque declarabant paternæ iniquitatis
heredes. Non igitur ædificatio, ſed
æmulatio loco criminis æſtimatur. Ne-
que enim poſſunt hereditariæ iniquita-
tis abſolvi, qui Dei Filium crucifigen-
do, quod gravius eſt, paternis cumu-
lum ſceleribus addiderunt. Et ideo
Matt. 23. 32. bene alibi addidit: *Implete menſuram pa-*
trum veſtrorum; quia nihil eſt ultra Dei
injuriam gravius peccare quod poſſint.

107. Propterea mittit ad illos Sa- v. 49.
pientia apoſtolos & prophetas. Quis
eſt Sapientia niſi Chriſtus? Denique
in Matthæo habes: *Ecce ego mitto ad vos* Matt. 23. 34.
prophetas & ſapientes.

108. Arguuntur adhuc ſub nomine v. 52.
Judæorum, & futuro ſupplicio ſtatu-
untur obnoxii; quia cum doctrinam
ſibi divinæ cognitionis uſurpent, &
alios impediunt, nec ipſi quod profi-
tentur agnoſcant.

Nonne quinque paſſeres veneunt di- Cap. 12. v. 6.
pondio, & unus ex illis non eſt in
oblivione coram Domino? Sed & capilli ca-
pitis veſtri omnes numerati ſunt. Nolite ti- v. 7.
mere, multis paſſeribus pluris eſtis.

109. Pulcherrimum locum tenendæ
ſimplicitatis, & æmulandæ fidei Sal-
vator intexuit, ne Judaicæ perfidiæ
more alia premamus affectu, alia voce
ſimulemus; cum ultimo tempore oc-
culta cogitationum accuſantium, aut
etiam defendentium ſecretum noſtræ
mentis aperitur, ut videantur. Quæ
enim major eſt ſimplicitatis illecebra,
quam ut unuſquiſque cognoſcat late-
bram fraudis eſſe non poſſe?

110. Sed quoniam gemina eſt cauſa
perfidiæ, quæ aut ex inolita malitia,
aut ex accidenti metu naſcitur; ne
quis metu territus poteſtatis, Deum
quem corde cognoſcit, negare cone-
tur, pulcre addidit animæ tantum for-
midabile eſſe ſupplicium, pœnam cor-
poris non eſſe metuendam; mors enim
naturæ finis, non pœna eſt: & ideo
mortem ſupplicii corporalis eſſe defe-
ctum, pœnam vero animæ eſſe perpe-
tuam; eoque Deum ſolum eſſe me-
tuendum, cujus poteſtati non natura
præſcribat, ſed eadem natura ſubjaceat:
mortem vero non eſſe terribilem, quam
locupletiore fœnore ſit immortalitas red-
emtura.

111. Inſpiraverat Dominus ſimplici-
tatis affectum, virtutem mentis erexe-
rat, fides ſola nutabat: bene eam de
vilioribus roboravit; nam ſi Deus obli-
vionem paſſerum non habet, homi-
num habere qui poteſt? Quod ſi tanta
eſt Dei, & tam æterna majeſtas, ut
unus ex paſſeribus, aut noſtrorum
numerus capillorum præter ſcientiam
Dei non ſit: quam indignum eſt æſti-
mare quod fidelium corda Dominus
aut ignoret, aut ſpernat, qui viliora
cognoſcat?

112. For-

a Nonnulli mſſ. *ſi miſericordiam conſequatur*. Inepte; ſenſus enim eſt, phariſæis promitti peccatorum abolitionem, ſi modo eam miſericordia, id eſt, eleemoſyna pauperibus erogata adquirat, atque mereatur.

112. Fortaſſe dicat aliquis: Quomodo A
1. Cor. 9. 9. Apoſtolus dixit : *Numquid de bobus cura eſt Deo* ; cum utique bos paſſere pretioſior ſit ? Sed aliud eſt cura , aliud ſcientia . Denique numerus capillorum non in actu computationis, ſed in facilitate cognitionis accipitur; non enim ſollicitam Deus curæ numerantis intendit excubiam : ſed cui cognita ſunt omnia , quaſi numerata ſunt omnia . Bene tamen numerari dicuntur; quia B illa quæ volumus ſervare , numeramus .

113. Poſſumus tamen hic diſcutere aliquod intelligentiæ ſpiritalis arcanum: præſertim cum hoc videatur abſurdum, ut homines non potius hominibus quam paſſeribus comparentur. Videntur enim quinque iſti paſſeres quinque eſſe corporis ſenſus, tactus, odoratus, guſtus, viſus, auditus : qui modo paſſerum ſi C terrenarum ſordium rimentur illuviem, atque ex incultis locis & fœtidis cibum quærant , delictorum ſuorum laqueis occupati , ad ſuperiorum operum fructus, quibus epulantur animæ, revolare non poſſunt . Eſt enim lenocinantis quidam laqueus voluptatis, qui noſtrorum veſtigiis animorum quædam vincula ſubnectat; ut ſi igneum vigorem, puritatemque naturæ, terrenæ materiæ D ſenſus hebetaverit , luxuriæ pretio ſæcularis addictum ſub quadam vitiorum auctione conſtituat.

114. Sunt etiam quædam noſtrorum nundinæ delictorum . Itaque variarum capti illecebris voluptatum, aut venumdamur ſub peccato , aut redimimur a peccato . Chriſtus nos redimit , adverſarius vendit : ille auctionatur ad mortem , hic redimit ad ſalutem . Unde E
Matt. 10. 29 bene Matthæus duos paſſeres poſuit , corpus animamque ſignificans; quoniam caro quoque ſi conſentiens Dei legi , & exuens ſe lege peccati in naturam animæ ſenſuum puritate tranſierit, alis ad cælum ſpiritalibus elevatur . Itaque docemur quia volandi nobis gratiam natura dedit , voluptas abſtulit , quæ malorum eſcis gravat animam , atque in naturam corporeæ molis inclinat. F

Ibidem. 115. Meritoque poſuit quia nemo illorum cadit ſine voluntate Dei ; quod enim cadit, vergit in terram: & quod volat , faſtigio immortalitatis evehitur. Ne cui autem dubium eſſet quod Matthæus dixit, Lucas evidenter abſolvit, quia [a] voluntas hominis Deo cognita eſt ; non enim quicumque cadit , voluntate Dei cadit : ſed qui delictorum ſuorum mole ruerit, Deum latere non poterit; nam & Job ex Dei voluntate Job. 1. 12. tentatur . Dedit tibi adverſarium, ſed propoſuit præmium . Nec excuſes fragilitatem , qui habes imaginem, accepiſti munitionem: unde & hoc proficit ad ſalutem , ut ſine permiſſione Dei diabolum nocere non poſſe cognoſcas ; ne potentiam diaboli magis timeas , quam divinitatis offenſam.

116. Jam illud non dubium eſt , animæ paſſerem comparari, cum legeris : *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de* Pſ. 123. 7. *laqueo venantium*. Et alibi : *Quomodo dicitis animæ meæ : Tranſmigra in montem ſicut* Pſ. 10. 2. *paſſer?* Ipſum quoque hominem legimus comparari paſſeri ; quia ſcriptum eſt : *Ego autem ſicut paſſer ſingularis in ædificio;* Pſ. 101. 8. ſcilicet ex duobus paſſeribus in unum paſſerem , hoc eſt , ſpiritalis ſubſtantiæ ſubtilitatem, concordantis utriuſque alæ compage formatus . Ergo paſſer bonus eſt, cui volandi natura ſuppeditat. Eſt etiam malus paſſer , qui volandi uſum terrenæ vitio labis aboleverit : quales ſunt iſti paſſeres , qui dipondio væneunt .

117. Alibi aſſe væneunt , alibi di- Matt. 10. 29 pondio . Quanta vilitas delictorum ! Mors enim vilis , ſed pretioſa virtus . Etenim adverſarius tamquam captiva mancipia vilioris pretio æſtimationis addicit : at vero Dominus tamquam ſpecioſa ſervitia , quæ ad imaginem & ſimilitudinem ſui fecit , idoneus ſui operis æſtimator magno pretio nos redemit , ſicut ſanctus Apoſtolus dixit : *Empti enim eſtis pretio magno* . Et bene 1. Cor. 6. 20. *magno*, quod non æſtimatur ære , ſed ſanguine ; quia pro nobis mortuus eſt Chriſtus , qui pretioſo nos ſanguine liberavit , ſicut etiam ſanctus Petrus in Epiſtola commemorat ſua , ſcribens ad nos : *Quia non corruptibilibus argento* 1. Petr. 1. 18. & 19. *vel auro* , inquit , *redemti eſtis de vana veſtra converſatione paternæ traditionis : ſed pretioſo ſanguine quaſi agni incontaminati & immaculati Chriſti Jeſu* . Et bene *pretioſo*, quia immaculati corporis ſanguis eſt , quia ſanguis eſt Filii Dei : qui non ſolum de maledicto Legis , ſed etiam de impietatis morte perpetua nos redemit.

118. In ſumma igitur hic ſenſus eſt: ſi Dominus vilibus avibus, & infidelibus hominibus vel in oriundo ſole , vel in terrena fœcunditate proſpexit; ſi miſericordiæ ſuæ omnibus munus impartit,

[a] Omnes edit. cum parte mſſ. *voluntas Dei cognitio Dei* , mſſ. tamen pro , *cognitio Dei* , habent , *cognitio eſt* . Alii vero qui & melioris notæ , ut in textu . Conſequenter autem ubi præferunt edit. *non enim quiſquam* , Amerb. *quiſque* . *voluntate Dei cadit* : mſſ. omnes nobiſcum faciunt , excepto quod in nonnullis primum *cadit*, prætermittitur.

partit, haud eſſe dubitandum contemplationem apud illum fidelium valituram eſſe meritorum. Præclare autem & fidem acuendo intexuit, & fidei ipſi virtutum fundamenta ſubjecit; nam ut fortitudinis incentivum eſt fides, ita fidei firmamentum eſt fortitudo.

v. 9. v. 10. *Qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei. Et omnis qui* B *dicit verbum in Filium hominis, remittetur ei: in Spiritum autem ſanctum qui dixerit, non remittetur ei.*

119. Utique *Filium hominis* Chriſtum intelligimus, qui de Spiritu ſancto generatus in virgine eſt, quod parens ejus in terris ſola ſit Virgo. Numquid ergo major eſt Chriſto Spiritus ſanctus; C ut in Chriſtum peccantes veniam conſequantur, in Spiritum ſanctum delinquentes remiſſionem non mereantur adipiſci? Sed ubi unitas poteſtatis eſt, nulla comparationis eſt quæſtio, neque controverſia magnitudinis, cum magnus ſit Dominus, & magnitudinis ejus finis eſſe non poſſit. Si igitur, quod credimus, unitas Trinitatis eſt, indiſcreta utique magnitudo, ſicut indiſ- D creta operatio; quod in ſequentibus demonſtratur: nam cum alibi dictum ſit: Pater vobis dat quid loquamini,
Matt. 10. 19. hic ſubjecit: *Spiritus enim ſanctus docebit vos in illa hora quæ oportet dicere.* Ergo ſi operatio una eſt, una eſt contumelia.

120. Sed ad propoſita revertamur. Hic videtur quibuſdam ut eumdem & E Filium hominis & Spiritum ſanctum Chriſtum intelligamus, ſalva diſtinctione perſonarum, & unitate ſubſtantiæ; quia unus & Deus & homo Chriſtus, idem ſpiritus, ſicut ſcriptum eſt:
Thren. 4. 20. *Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus dominus:* idem ſanctus; quia ſicut Deus Pater, & Filius Deus, dominus Pater & Filius dominus: ita etiam & Pater ſanctus, & Filius ſanctus, & Spiritus F
Eſaiæ 6. 3. ſanctus. Denique Cherubim & Seraphim indefeſſis vocibus clamant: Sanctus, ſanctus, ſanctus; ut Trinitas repetita tertia appellatione ſignetur. Si ergo utrumque Chriſtus eſt, quæ eſt diverſitas, niſi ut ſciamus quia divinitatem Chriſti nobis negare non liceat? Denique in perſecutione quid quæritur, niſi ut Deus Chriſtus negetur? Itaque quicumque ſpiritus non confitetur in Chriſto Deum, & ex Deo, atque in Deo Chriſtum, veniam non meretur. Sed etiam quicumque non confitetur Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo non eſt: qui enim hominem A negavit, Deum negavit; quia Deus in homine, & homo in Deo Chriſtus.

121. Plerique tamen illud tenent, ut eam blaſphemiam dicant non eſſe veniabilem, ſi quis Chriſtum dicat in Beelzebub ejicere dæmonia, non poteſtate divina.

B *Et ait quidam de turba: Magiſter, dic fratri meo ut dividat mecum hereditatem.* v. 13.
At ille dixit ei: Homo, quis me conſtituit v. 14.
judicem aut diviſorem ſupra vos?

122. Totus hic locus ad ſubeundam pro confeſſione Domini paſſionem, aut contemtu mortis, aut ſpe præmii, aut manſuri denuntiatione ſupplicii, cui numquam venia laxetur, inſtruitur. C Et quoniam avaritia plerumque ſolet tentare virtutem, etiam hujus abolendæ rei præceptum ſubjicitur & exemplum, dicente Domino. *Quis me conſtituit judicem aut diviſorem ſupra vos?* Bene terrena declinat, qui propter divina deſcenderat: nec judex eſſe dignatur litium, & arbiter facultatum, vivorum habens mortuorumque judicium, arbitriumque D meritorum. Non ergo quid petas, ſed a quo poſtules intuendum eſt: nec coram majoribus intento animo pures minoribus obſtrependum. Unde non immerito refutatur hic frater, qui diſpenſatorem cæleſtium geſtiebat corruptibilibus occupare; cum inter fratres patrimonium non judex medius, ſed pietas debeat ſequeſtra dividere: quamquam immortalitatis patrimonium, non E pecuniæ, ſit hominibus expetendum; fruſtra enim congregat opes, qui ſe his neſcit uſurum: ſicut ille qui cum re- v. 17. & ſeq.
pleta borrea novis meſſibus rumperentur, exuberantium ſibi fructuum receptacula præparabat, cui congregaret ignarus. Remanent enim in ſæculo cuncta quæ ſæculi ſunt, & prætereunt nobis quæcumque congregantur heredi- F bus; neque enim noſtra ſunt, quæ non poſſumus auferre nobiſcum. Sola virtus comes eſt defunctorum, ſola nos ſequitur miſericordia, quæ cæleſtium dux prævia manſionum, pecuniæ vilis uſura tabernacula defunctis adquirit æterna, ſicut Domini præcepta teſtantur, di-
centis ad nos: *Facite vobis amicos de ini-* Luc. 16. 9.
quo mammona, qui vos recipiant in æterna tabernacula ſua. Bonum itaque ac ſalutare præceptum, & idoneum quod vel avaros poſſit animare, quo ſtudeant corruptibilia perennibus, terrena mutare divinis. Sed quoniam plerumque devotio fidei infirmitate revocatur, & ad conferendum patrimonium promti,

victus

victus ſui conſideratione retrahuntur ; A
eo addidit Dominus dicens:

v. 22. *Nolite ſolliciti eſſe animæ quid manducetis: neque corpori quid veſtiamini.*
v. 23. *Anima plus eſt quam eſca : & corpus plus quam veſtimentum.*

123. Nihil enim moralius ad faciendam fidem omnia credentibus a Deo poſſe conferri, quam quod aerius ille B ſpiritus vitale collegium animæ, corporiſque contubernio fœderatum, ſine noſtro labore perpetuat, nec ſalutaris deficit uſus alimenti, niſi cum venerit dies ſuprema moriendi. Cum igitur anima indumento corporis veſtiatur, & vigore animæ corpus animetur, abſurdum eſt ut victus nobis copiam defuturam putemus, qui vivendi jugem ſubſtantiam conſequamur. C

Matth. 6. 26. 124. *Conſiderate*, inquit, *volatilia cæli*. Magnum ſane & aptum quod fide ſequamur exemplnm. Nam ſi volatilibus cæli qnibus nullum exercitium cultionis, nullus de meſſinm fœcunditate proventns eſt, indeficientem tamen providentia divina largitur alimoniam, verum eſt cauſam inopiæ noſtræ avaritiam videri. Etenim illis idcirco inelaborati pabuli uſus exuberat, quod fructus ſibi communem ad eſcam datos D ſpeciali quodam neſciunt vindicare dominatu: nos communia amiſimus, dnm propria vindicamus; nam nec proprium quidquam eſt, nbi perpetuum nihil eſt; nec certa copia, ubi incertus eventus. Cur enim divitias tuas æſtimes, cum tibi Deus etiam victum cum ceteris animantibus voluerit eſſe communem? Aves cæli ſpeciale ſibi nihil vindicant, & ideo pabulis indigere neſciunt; quia E non norunt aliis invidere.

v. 27. *Conſiderate lilia quomodo creſcunt*. Et
v. 28. infra : *Si autem fœnum quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit : quanto magis vos minimæ fidei?*

125. Bonus qnidem ſermo atque moralis, quod ad fidem divinæ nos F miſericordiæ conferendæ, vel juxta lit-
v. 25. teram, quia ad ſtaturam corporis noſtri, vel ſpiritaliter, quia ſupra menſuram ſtaturæ noſtræ ſine Dei favore nihil valemus adjungere, comparatione floris & fœni ſermo Dominicus provocavit. Quid enim tam morale ad perſuaſionem, quam cum videas quod etiam quæ ſunt irrationabilia, ſic Dei proſpicientia veſtiuntur; ut nullo uſu vel ad gratiam egeant, vel ornatum : mnlto magis credas rationabilem hominem, ſi omnem ſui uſum in Deo collocet, nec ſtudio mutandi violet fidem, numquam egere poſſe; eo quod jure præſumſerit de favore divino?

126. Sed tamen ut etiam altius iſta pendamus; quia non otioſum videtur quod flos vel homini confertur, vel certe plus quam hominibus in Salomone præfertur, qui tantum meruit ut vel in ſpecie templum Deo conderet, vel in myſterio Chriſti Eccleſiam figuraret: non alienum videtur ut per claritatem coloris, Angelorum cæleſtium gloriam putemus expreſſam, qui vere mundi iſtius flores ſunt; quando eorum claritatibus mundus ornatur, & bonum odorem ſanctificationis adſpirant. Quorum præſidio fulti poſſumus dicere : *Bonus odor Chriſti ſumus Deo in* 2. Cor. 2. 15.
iis qui ſalvi fiunt: qui nulla ſollicitudine præpediti, nullo uſu laboris exercitati, divinæ in ſe liberalitatis gratiam, & cæleſtis ſervant dona naturæ. Unde bene & hic veſtitus gloria ſua Salo- Matth. 6. 29
mon, & alibi coopertus oſtenditur, quod infirmitatem corporeæ naturæ veluti virtute quadam mentis adopertam operum gloria veſtiebat. Angeli vero quorum natura divinior expers manet injuriæ corporalis recte, licet maximo viro, conſideratione tamen noſtræ injuriæ præferuntur. Ergo quoniam per reſurrectionem erunt homines ſicut Angeli in cælis, nos quoque exemplo Angelorum gloriæ cæleſtis augmentum Dominus, qui & illis eam tribuit, ſperare præcepit, quoad abſorbeatur hoc mortale a vita : *Oportet enim corru-* 1. Cor. 15.
ptibile hoc induere incorruptelam, & mortale 53.
hoc induere immortalitatem.

127. Plerique etiam comparationem hanc ſecundum naturam floris & uſum putant propoſiti germinis aptiorem; eo quod lilia nullius annui uſus cultum reqnirant, nec ſicut erga proventum fructuum ceterorum, ita etiam erga generationem iſtius floris ſollicitis in orbem redeat labor actus agricolis. Quibuslibet enim ſiccitatibus agri omne illud quod alitur in florem, quadam virtute genitali ex ſe ſe atque in ſe ſucci ſemper manentis animatur : ita cum foliorum puberum caulem videas aruiſſe, floris ramen natura vireſcit; abſconditur enim viriditas, non amittitur. At ubi vernis fuerit provocata blanditiis, indumentum germinis, comam floris, liliive reſumit ornatus. Quem locum nunc, quoniam alibi uberius tractatum eſſe reminiſcimur, perſtrinxiſſe ſatis eſt; ne in eadem ſit recurſus.

128. Il-

128. Illud quoque advertendum eſt, quia non in aſperitatibus montium, incultiſque ſylvarum lilia, ſed in hortorum amœnitate generantur. Sunt enim horti quidam diverſarum pomiferi virtutum, juxta quod ſcriptum eſt: Cant. 4. 12. *Hortus clauſus, ſoror mea ſponſa, hortus clauſus, fons ſignatus*; eo quod ubi integritas, ubi caſtitas, ubi religio, ubi fida ſilentia ſecretorum, ubi claritas Angelorum eſt, illic * confeſſorum violæ, lilia virginum, roſæ martyrum ſunt. Nec incongruum quiſquam putet quod Angelis lilia comparentur, cum lilium ſe Chriſtus ipſe memoraverit Cant. 2. 1. dicens: *Ego flos campi, & lilium convallium*. Et bene lilium Chriſtus; quia ubi martyrum ſanguis, ibi Chriſtus, qui eſt flos ſublimis, immaculatus, innoxius: in quo non ſpinarum offendat aſperitas, ſed gratia circumfuſa clareſcat. Sunt enim ſpinæ roſarum, quia tormenta ſunt martyrum. Non habet ſpinas inoffenſa divinitas, quæ tormenta non ſenſit.

129. Ergo ſi lilia vel Angeli ſupra hominum gloriam veſtiuntur, nec in nobis miſericordiam Dei deſperare debemus, quibus per reſurrectionis gra- Matt. 22. 30 tiam Dominus ſimilem Angelorum ſpeciem pollicetur. Quo loco etiam illam videtur perſtringere quæſtionem, quam 1. Cor. 15. 35 etiam Apoſtolus non omiſit; quia gentes hujus mundi quærunt, quomodo reſurgant mortui, & quali corpore veniant?

v. 31. 130. Nam cum dicat: *Quærite regnum Dei: & hæc omnia adjicientur vobis*; nec ad præſens, nec in reliquum fidelibus oſtendit gratiam defuturam: ſi modo qui divina deſiderant, terrena non quærant. Indecorum quippe eſt homines curare de cibo, qui militant de regno. Novit rex quemadmodum familiam ſuam paſcat, alat, veſtiat; & ideo dixit: Pſ. 54. 23. *Jacta in Deum cogitatum tuum, & ipſe te enutriet.*

v. 49. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi jam accendatur? Baptiſma habeo* v. 50. *baptizari, & quomodo angor, uſque dum perficiatur?*

131. In ſuperioribus vigilare nos voluit, per omnia exſpectantes momenta domini Salvatoris adventum; ne dum aliquis remittit & negligit, de die in diem opera ſua differens, judicii futuri die, vel propria morte præventus, meritum ſuæ commendationis amittat. Et illa quidem in omnes præcepti forma generalis; verum ſeries ſequentis exempli diſpenſatoribus, hoc eſt, ſacerdotibus videtur eſſe propoſita; quo ſciant ſibi gravem in futurum pœnam eſſe ſubeundam, ſi ſæcularibus intenti deliciis, familiam Domini plebemque commiſſam ſibi gubernare neglexerint.

132. Sed quia exiguus eſt profectus, & parva meritorum gratia, ſupplicii metu ab errore revocari, majorque prærogativa caritatis & amoris eſt, Dominus ad promerendam ſui gratiam ſtudia noſtra acuit, & adquirendæ cupiditate divinitatis inflammat dicens: *Ignem veni mittere in terram*. Non utique illum ignem conſumtorem bonorum, ſed bonæ voluntatis auctorem, qui aurea Dominicæ domus vaſa meliorat, fœnum vero conſumit & ſtipulam, ac ſæcularia omnia mundi voluptate concreta, perituræque opus carnis exurit ignis ille divinus, qui flammigerabat in oſſibus prophetarum, ſicut ſanctus Hieremias dicit: *Quia factus eſt ſicut ignis ardens, flammigerans in oſſibus meis*. Hier. 20. 9. Eſt enim ignis Domini, de quo dictum eſt: *Ignis ante eum ardebit*. Pſ. 96. 3. Eſt & idem Dominus ignis, ſicut ipſe dixit: *Ego ſum ignis ardens, & non conſumens*. Exod. 3. Ignis enim Domini lumen æternum eſt. Quo igni illæ accenduntur lucernæ, de quibus ſupra dixit: *Sint autem lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes*. Et ideo quia nox eſt dies hujus vitæ, lucerna eſt neceſſaria. Hunc ignem in ſe etiam Amaon & Cleophas a Domino miſſum eſſe teſtantur dicentes: *Nonne cor noſtrum ardens erat in via, cum aperiret nobis Scripturas?* Luc. 24. 32. Evidenter itaque docuerunt qualis iſtius ignis ſit operatio, qui ſecreta cordis illuminat. Ideo fortaſſe Dominus in igne venturus eſt; ut reſurrectionis tempore vitia univerſa conſumat, ſuique conſpectu deſideria compleat ſingulorum, meritorumque & myſteriorum lumen accendat.

133. Tanta itaque Domini dignatio eſt, ut infundendæ nobis devotionis, & conſummandæ perfectionis in nobis, & maturandæ pro nobis ſtudium paſſionis ſibi ineſſe teſtetur: qui cum in ſe nihil habuerit quod doleret, noſtris

tamen

* Confeſſores, qui nonnumquam ab antiquis ſumuntur pro ipſis martyribus, ab eiſdem hoc loco manifeſte diſtinguuntur. Utrum autem tam ii ſignificentur hoc nomine qui cum pro fide carcerem aut tormenta paſſi eſſent, poſtea tamen incruenta morte vitam clauſerunt: quam illi qui propter diuturnius pœnitentiæ martyrium hoc vocabulo jam communiter apud nos deſignantur, non ſatis conſtat. Etenim hoc ultimo ſenſu id nominis apud veteres vix uſurpatum reperias. Alias vero ejuſdem vocis interpretationes videſis apud Menardum noſtrum in lib. ſacram. S. Greg. pluribus locis, & Cangium in Gloſſar. ad eamdem vocem. Quod autem confeſſoribus violæ adſignantur, ea cauſa eſt, quod corpora ſeveriori caſtigatione liventia, mortuorumque cadaveribus haud multum diſſimilia quodammodo violaceum colorem referunt. Vide Sylvam Allegoriarum in voce, *viola*.

tameo angebatur ærumois, & ſub tempore mortis mœſtitiam præteodebat, quam non ex metu mortis ſuæ, ſed ex mora ooſtræ redemtionis adſumſerar, juxta quod ſcriptum eſt: *Et quomodo angor uſque dum perficiatur?* Utique qui uſque ad perfectionem angitur, de perſectiooe ſecurus eſt. Et ait alibi:
Matt.26.38 *Triſtis eſt*, inquit, *anima mea uſque ad mortem*. Non propter mortem, ſed uſque ad mortem triſtis eſt Dominus; B quia eum conditio corporalis affectus, noo ſormido mortis offendit. Nam qui corpus ſuſcepit, omnia debuit ſubire quæ corporis ſunt; ut eſuriret, ſitirer, angeretur, cootriſtaretur: divinitas autem commutari per hos neſcit affectus. Simul oſteodit quod in certamine paſſionis mors corporis, abſolotio anxieratis, non coacervatio ſit doloris.

V.31. *Putatis quod pacem veni dare in terram?*
V.32. *Non dico vobis, ſed ſeparationem. Erunt*
autem ex hoc quinque in domo una diviſi,
V.53. *tres in duos, & duo in tres dividentur.*
Pater in filium, & filius in patrem dividentur: mater in filiam, & filia in matrem: ſocrus in nurum ſuam, & nurus in ſocrum ſuam.

134. Cum in omnibus ſere Evaogelicis locis ſpiritualis iotellectus operetur; D tamen in præſenti maxime ne quem duritia nudæ expoſitioois offeodat, ſpiritali altitudine ſenſus ſeries temperanda eſt: præſertim cum ſacro-ſancta religio moralibus diſcipliois, & mitibus pietatis exemplis etiam fidei exſules ad reverentiam tamen ſui clemeoter invitet; ut prævia fidei diſciplina manſuetudine ſui ſuperſtitionum dura diſſolvat, & obnoxias erroribus meotes cogar etiam fide credere, quas potoit E pietate moicere. Eteoim cum fidei alta pectoribus non capiuntur infirmis, per ea quæ præcepta ſuot, ea quæ veneranda ſuot, æſtimantur; ut juſta de juſto, ſancta de ſancto bonorum ſoorum bonum teſtentur aoctore.

135. Ergo Dominum illum qui ſimul divioitatis revereotiam, & pietatis
a gratiam [a] ſuadere complexus eſt dicens: F
Luc.10.27. *Diliges dominum Deum tuum ... & diliges proximuum tuum*; ita nunc mutatum eſſe opinabimur, ot abolere neceſſitudioum oomina, collidere pietatis affectus, cariſſimorum pignorum diſſidia mandaſſe credamus? Et quomodo *ipſe*
Epheſ.2.14. *eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum?*
Johan.14.27 Quomodo ipſe dicit: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*, ſi paren-

S. Ambr. Tom. II.

A tes a filiis, filios a parentibus diſſidio neceſſitudinis ſeparaturus advenit? Quomodo *Maledictus qui non honorat patrem*, Deut.27.16. religioſus qui deſerit?

136. Sed ſi advertamus quia prima cauſa religionis, ſecuoda pietatis eſt, [b] b enodem etiam hanc æſtimabimus quæſtiooem; oportet enim ut divinis humana poſthabeas. Nam ſi officium pareotibus exhibendum eſt, quaoro magis auctori pareotum, cui gratiam etiam pro pareotibus tuis debes? Aut ſi illi omnino non recognoſcuot pareotem, quemadmodum tu recognoſcas? Non igitur dicit reountiandom eſſe pignoribus, ſed Deum omnibus præſereodum. Denique habes in alio libro: *Qui dili-* Matt.10.37 *git patrem aut matrem plus quam me, non eſt me dignus*. Non diligere pa- C rentes, ſed eos Deo præſerre prohiberis; etenim naturæ pignora Domini beneficia ſunt: nec quiſquam debet plus amare beoeficium quod accepit, quam Deum a quo beneficium ſervatur acceprum. Ergo etiam ſecundum litteram pie iotelligeotibus expoſitio religioſa non deeſt; ſubeſt tameo quo altius referendum putemus huoc ſenſum, quia addidit:

D *Erunt ex hoc quinque in domo una diviſi, tres in duos, & duo in tres dividentur.*

137. Qui ſuot enim quioque, cum ſex perſooarum facta videatur ſubjectio, patris & filii, matris & filiæ, ſocrus & nurus? Quamquam eadem mater quæ ſocrus accipi poſſit, quæ enim mater eſt filii, ſocrus ejus uxoris eſt; ut juxta litteram quoque numeri noo abſurda ſit ratio, liquidoque cla- E reat fidem vinculis nexam oon eſſe naturæ, quo licet officio pietatis oboo-xii, fide tamen liberi ſunt.

138. Non incoogruum quoque videtur ſi myſtica ioterpretatione enodemus hunc ſeoſum. Domus una, homo uous eſt. Uouſquiſque enim domus aut Dei eſt, aut diaboli. Itaque domus ſpiritualis, homo eſt ſpiritualis, ſicut F habemus in epiſtola Petri: *Et vos tamquam lapides vivi ædificamini domus ſpiri-* 1. Pet.2.5. *tualis in ſacerdotium ſanctum*. Io hac ergo domo duo in tres, tres io duos dividootur. Duos legimus frequenter ani- Matt.19.19 mam & corpus. Quod ſi duobos in terra coovenerit, effecir utraque unum. Et alibi: *Caſtigo corpus meum, & ſervi-* 1.Cor.9.27. *tuti redigo*. Aliud eſt quod ſervit, aliud cui ſubjicitur.

a Omnes edit. ac mſſ. nonnulli, *ſua lege complexus*. Reliqui multo majori numero & auctoritate, ut in textu.

b Vet. edit. ac pauci mſſ. *in eodem*. Mendoſe. Rom. *enodandam*. Melius. Optime vero mſſ. plerique, *enodem*, id eſt, facilem atque expeditam.

139. Si duos agnnvimus, etiam tres
agnoſcamus: quod proclive ex illis duo-
bus eſt intelligere. Tres enim animæ
in corpore affectiones ſunt: una ratio-
a nabilis, alia concupiſcibilis, [a] tertia
impetibilis, hoc eſt, λογιστικὸν, ὀρεκτι-
κὸν, ὀργιστικόν. Nnn ergo dun in duns:
ſed dun in tres, & tres in duos divi-
dentur; etenim per adventum Chriſti
homo qui erat irrationabilis, rationabi-
lis factus eſt. Ante eramus ſimiles be-
ſtiarum quæ rationem neſciunt, eramus
carnales, eramus terreni juxta illam
Gen. 3. 19. ſententiam: *Terra es, & in terram ibis*.
Venit Dei Filius, miſit Spiritum ſuum in
corda nnſtra; facti ſumus filii ſpirituales.

140. Poſſumus dicere quia in hac
dnmn ſunt alii quinque, id eſt, odor,
tactus, guſtus, viſus, auditus. Ergo ſi
ſecundum ea quæ audimus aut legi-
mus, ſepararn ſenſu viſus atque audi-
tus, excludamus ſuperfluas corporis
voluptates, quæ guſtu, tactuque, &
odore pariuntur, duns in tres dividi-
mus; eo quod mentis habitus vitiorum
non capiatur illecebris, ſed æmulatione
virtutis a lenociniis ſe voluptatis abdu-
cat: & ne fiat nmnium una conſenſio,
quæ præcipitet in errorem, ſed divi-
dendn ſe ſeparent deſideria cordis, &
officia virtutis. Aut ſi quinque ſenſus
accipimus corporales, viria jam corpo-
ris & peccata ſe ſeparant. Et fortaſſe
quinque ſunt quos fratres ſuns ille in
Luc. 16. 28. Evangelio dives luxurinſus appellat,
qui cruciari deſcribitur apud inferos,
quibus mandari rogat ut noverint in
hoc ſæculn delicias abdicandas, ut
poſſint requiem habere pnſt ſæculum,
ſtudin virtutis.

S. Aug. lib. 2 cont. Jul. Pelag. c. 5. 141. Poſſunt etiam videri caro atque
anima ab odnre, tactu, guſtuque luxu-
riæ ſeparata, in una dnmo ſe adverſus
incurſantia vitia dividentes, caro &
anima ſubjicientes ſe legi Dei, & re-
moventes a lege peccati: quorum licet
diſſenſio per prævaricationem primi ho-
minis in naturam ſe verterit; ut ne-
quaquam ſibi paribus ad virtutem ſtu-
diis convenirent; tamen per crucem
dnmini Salvatoris tam inimicitiis, quam
etiam mandatorum lege vacuatis, in
ſocietatis concordiam cnngruerunt,
Ephes. 2. 14. 15. & 16. poſteaquam *Chriſtus e cælo pax noſtra de-
ſcendens, fecit utraque unum, & medium*
A *parietem maceriæ ſolvit, inimicitias in carne
ſua lege mandatorum in decretis evacuans;
ut duos conderet in uno novo homine faciens
pacem, & reconciliaret utroſque in uno cor-
pore Deo*. Quis eſt uterque, niſi unus
interior, alter exterior? Alter animæ
ſpectat vigorem, alterum refert ad cor-
poris ſenſum; [b] quamquam in ſe ſepa- b
bilis affectus conſpiratione concordent,
B cum caro ſubjecta meliori, ſalutaribus
obedit imperiis: non quod in naturam
animæ ſubtilitate materiæ transfuſa de-
migret, ſed quia deliciis abdicatis, ab
omni deſæcata labe vitinrum, cæleſtis
converſationis tramitem obedientiæ af-
fectione gradiatur: jam nnn ut antea
legi mentis repugnans, ſed per legem
mentis & ſpirirum vitæ liberata a lege
peccati; ut animæ caro fiat appendix,
C non jam lena vitinrum, ſed æmula
quædam, & quaſi pediſſequa virtutis.

142. Et rurſus quando anima cor-
poris non connivet illecebris, nec car-
nalium vnluptatum delectatione vinci-
tur, ſed mens pura muodique hujus
exuta famulatu, ſenſus corporis in ſuas
illicit & adtrahit voluptates; ut au-
diendi legendique uſu incrementa vir-
D tutis epuletur, atque [c] interioris ſucci c
ſpiritnalibus neſcitura famem ſatietur
alimentis. Etenim oratio cibus mentis S. Aug. lib. 2 cont. Jul. Pelag. c. 5.
eſt, præclaraque alimonia ſuavitatis,
quæ membra non oneret, neque ſe
in naturæ pudenda, ſed in ornamenta
convertat; cum libidinum vnlutabrum
commutatur in Dei templum, diverſo-
riumque vitiorum ſacrarium incipit eſſe
E virtutum. Quod utique tunc facit cum
caro in naturam regreſſa, vigoris ſui
agnnſcit altricem, atque auſu depoſitn
contumaciæ, moderantis animæ conju-
gatur arbitrin: qualis fuit cum inhabi-
taoda paradiſi ſecreta ſuſcepit, ante-
quam veneno peſtiferi ſerpentis infecta,
ſacrilegam famem ſciret, divinnrum-
que memoriam præceptorum animæ
ſenſibus inhærentem, edacitatis ſtudio
F præteriret.

143. Hinc peccatum manaſſe prodi-
tur, tamquam corpore animaque geni-
toribus, dum corporis natura tentatur,
anima male ſana compatitur. Quæ ſi
appetentiam corporis refrenaſſet, in ipſo
ortu extincta eſſet origo peccati, quam
velut virili inſuſam corporis motu, [d] d
made-

a Amerb. *tertia impenetrabilis*. Aliæ edit. *irritabilis*. Mſſ unus *impaſſibilis*, alius *impatibilis*, & hic forte non male. Reliqui tamen magno conſenſu, *impetibilis*, hoc eſt, quæ impetit, ſive impetu fertur in obſtantia.

b Omnes edit. cum parte mſſ. *quamquam inſeparabilis*. Magis ſcite alii, ut in textu; niſi quod unus habet. *quamquam in ſe pariles*: alter, *in ſe pares*. Utrumque male.

c Nonnulli mſſ. *interioribus ſulcis*. Alii etiam pauci, *interioris ſuccis*, verum tunc pro *alimentis*, legendum eſſet, *alimenti*. Rurſus ubi omnes edit. cum mſſ. aliquot, nec non Aug. Lovan edit. præferunt, *etenim ratio*, plures potioreſque mſſ. legunt, *etenim oratio*. Ubi vero edit. Amerb. Rom. Aug. loco cit. & maxima pars mſſ. nobiſcum habent, *diverſoriumque vitiorum*. Era. & Gill. cum aliquot mſſ. maluerunt, *diverſoriumque vitiorum*: quod ſi cui placeat ſubaudiendum erit, *volutabrum* ſupra expreſſum.

d Omnes edit. ac pauci mſſ. *male ſana anima* . . . *Etenim ille valentior*, Mſſ. autem magno numero, ut in textu.

madefacta anima etiam ſui vigore corrupto, alienis gravis operibus parturivit. Etenim ille violentior & fortior ſexus quodam valido impetu velut virilis fertur affectus: hæc molliorem quam vehementiorem ſtudet tenere rationem. Ex his itaque diverſarum cupiditatum motus adolevit.

144. Sed ubi in ſe anima redit, deformis partus pudore conventa, degeneres abjurat heredes, abdicans motus, exoſa peccatum. Caro quoque gravium laborum defœnerata ſorte, & uſura injuriæ miſerabilis fatigata, ubi ſe cupiditatibus ſuis quas ſibi ipſa generavit, tamquam ſentibus mundi doluit eſſe confixam, veterem hominem
a feſtinat exuere; ut ſe ſibi auferat, [a] ne improvidam parentem ſucceſſio peritura deſtituat. Rurſus cupiditatum irrationabilis motus, quaſi cujuſdam formæ decore fucato, voluptatis lenociniis illectans, eam ſibi tamquam in uſum ſocietatis adſcivit: ita velut quædam corporis atque animæ nurus voluptas motui pravæ cupiditatis innubit.

145. Ergo quamdiu manſit in una domo, conſpirantibus vitiis individua inſeparabiliſque conſenſio, nulla videbatur eſſe diviſio. Ubi vero Chriſtus
b ignem quo [b] delicta carnis exureret, vel gladium qui ſignificat exertæ aciem poteſtatis, quo ſpiritus medullarumque ſecreta penetrantur, miſit in terras; tunc caro atque anima regenerationis innovata myſteriis, oblita quod erat, incipit eſſe quod non erat; ac ſic veteris vitii, quamvis ſibi ante dilecti, ſocietatem ſecernit, & quaſi prodigæ copulam poſteritatis eliminat; ut dividantur parentes in filios, dum intemperans motus temperantia corporis abdicatur, & anima declinat conſortium culpæ, nec extrariæ illi & foris ſumtæ locus remanet voluptati.

146. Filii quoque in parentes dividuntur, dum renovati hominis cenſuram ſenilem vitia vetuſta declinant, pietatiſque normam voluptas adoleſcentior, tamquam ſeriæ domus refugit diſciplinam. Non incongruum quoque eſt ſi putemus quod & iſti ideo ſe dividant, ut meliores fiant parentibus; maxime cum in poſterioribus dixerit:
Luc.14.26. *Si quis venit ad me, & non odit patrem aut matrem, aut filios, & fratres, & ſorores, etiam & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus*. Et ideo ſecundum ſimplicem intelligendi formam, gentilibus parentibus qui Chriſtum ſequitur

A filius antefertur; religio enim præſtat pietatis officiis.

147. Illud quoque ſecundum altiorem interpretationem, quia de carne peccatum naſcitur, & velut in utero carnis operatur, de quo ait Apoſtolus: *Si autem quod nolo hoc ago, jam non ego* Rom.7.20.
illud operor: ſed quod habitat in me peccatum. Cum pro vita mundi hujus effuſus Domini ſanguis aboleverit vitia, in gra-
B tiam ex offenſione convertitur: *Superabundavit enim peccatum, ut ſuperabundaret gratia;* Rom.5.20.
fitque ut ex peccato orta pœnitentia ad converſionem propoſiti, & ad cupiditatem gratiæ ſpiritalis impellat. Itaque quod erat mihi ad mortem, hoc erit in ſalutem. Ergo peccatum irriguo fontis ablutum, ab ea unde generatum eſt carne ſecernitur:
C & dum unuſquiſque cupit redimere delictum, fit ex ſerie culpæ ſtudium diſciplinæ.

148. Concupiſcentia quoque rerum malarum, & quidam motus fervidior cupiditatis Dei verbo in appetitum transfunditur divinæ caritatis & amoris, atque in eadem natura fit varia diſciplina, multoque meliorem quam antea voluptatem ſibi myſteriorum cæ-
D leſtium ille corporis atque animæ appetitus adquirit. Alitur enim animus cognitione rerum, & comperta futurorum repromiſſione ſublimior, animæ opera vetuſta faſtidit: *Animalis enim* 1.Cor.2.14.
homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei; ſtultitia enim illi eſt: ſpiritalis autem dijudicat omnia; ipſe autem a nemine dijudicatur.

Dum vadis cum adverſario tuo ad magi- v.58.
E *ſtratum, in via da operam liberari ab illo; ne forte condemnet te apud judicem, & judex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde do-* v.59.
nec etiam noviſſimum quadrantem reddas.

149. Hoc etiam Matthæus poſuit: Matth.5.25
ſed ille ſpecialiter, iſte generaliter: ille enim de reconcilianda pace diſſidentium
F fratrum dictum putavit: hic de pœnitentia, & omnis emendatione delicti. Diſcutiamus igitur qui ſit adverſarius, qui magiſtratus, qui judex, quive exactor, quemve putemus eſſe quadrantem, quem niſi quis exſolverit, mittatur in carcerem.

150. Et juxta Matthæum quidem adverſarius eſt, cum quo minime tibi in hac vita conveniſſe videatur, qui apud judicem futurum vivorum atque mor-

a Mſſ. aliquot, *ut invidia* (quidam *invida & improvida*) *parentem* (duo *parentum*) *ſucceſſio peritura deſtituat*: duo, *deſtruat*: totidem, *deſtruatur*. Commodius alii, & edit. ut nos in corpore.

b Ita mſſ. aliquot melioris notæ. Ceteri ac edit. *delicta cordis*.

mortuorum manentis ſimultatis te crimine perſequatur: juxta Lucam autem eſt adverſarius noſter ille præcipue, qui ſerit illecebras delictorum; ut habeat in ſupplicio participes, quos habuit io errore conſortes: atque ideo ſocios quærit ad culpam; ur obnoxios prodat ad pœnam. Quem nobis cavendum Petrus
1. Petr. 5. 8. apoſtolus monet dicens: *Adverſarius veſter diabolus tamquam leo rapiens & rugiens quærit quem devoret.*

151. Eſt & adverſarius noſter juxta Matthæum omnis virtutis uſus, & apoſtolicus & propheticus ſermo, qui nos ad aſperiora præcepta, & durioris vitæ documenta conſtringit: cui conſentire nos coovenit, ut eum operibus æmulemur; ne aliqua noſtri contumacia ab eo deſciviſſe prodamur. Juxta Lucam autem nemo nobis magis adverſarius quam noſter eſt lapſus, qui nos vitæ noſtræ accuſat indiciis: non quod aceuſationis ullius judex futurus quærat officium, ſed quod apud omnium cogoitorem noſter nos actus accuſar, dum ab uſu virtutis, apoſtoliciſque præceptis iovenitur alienus.

152. Itaque adverſarius nobis omnis vitiorum uſus, adverſaria nobis libido, adverſaria avaritia, adverſaria omnis improbitas, adverſaria omnis iniqua cogitatio: denique mala eſt conſcientia, quæ nos & hic afficit, & in futurum accuſabit & prodet, ſicut teſtatur Apoſtolus dicens:
Rom. 2. 15. *Teſtimonium reddente illis conſcientia illorum, & invicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus.* Quod ſi conſcientia unumquemque prodit, quanto magis geſtorum noſtrorum opus ante Deum præſto eſt, quod expreſſum in noſtro corpore ultimo tempore recenſebitur, & ſecretum cogitationis ſcriptum in cordibus noſtris legetur? Demus igitur operam, ut dum in hoc ſumus vitæ curriculo conſtituti, tamquam a malo adverſario, ita ab improbo liberemur actu; ne dum imus cum adverſario ad magiſtratum, in via noſtrum condemnet errorem.

Matt. 5. 25. 153. Ideo & Matthæus ait: *Eſto conſentiens adverſario tuo dum es cum illo in via:* εὐνοῶν autem Græcus dixit, hoc eſt, benevolens; ſi eoim dum ſumus in hac vita, exſolvamus nos a vinculis diaboli, nec ille propter nos damnabitur, & nos a vinculis ejus erimus alieni. Unde & pro Aſſyrio pſalmus inſcribitur ſeptuageſimus quintus. Bene ergo conſulis adverſario, & pro illo A Aſſyrio, hoc eſt vano, bene facis, ſi ejus laqueis exutus præſtes haoc benevolentiam; ut & pœnam rui lapſus & mortis evadat. Quod ſi vinculis ejus inhæreas, tradet te tamquam reum magiſtratui, idem accuſator & proditor.

254. Quis eſt magiſtratus, niſi penes quem omnis poteſtas eſt, & qui pleni & perfecti temporis ſublimem ſibi vin- B dicat digoitatem? Ad quem bonorum operum fretus conſcientia, oon timens adverſarium ſanctus Propheta feſtinat dicens: *Sitivit anima mea ad Dominum vivum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Ps. 41. 3. Hic enim magiſtrarus tradet reum judici, ei ſcilicet cui vivorum & mortuorum tribuit poteſtatem: & tribuit per naturam, non per gratiam; non enim quam non habebat C accepit, ſed quam ex ſubſtantia Patris cum generaretur, adſumſit. Hunc magiſtratum tibi & judicem monſtrat, qui monſtravit accuſatorem, & oſtendit quando ſit revelandus: *In die*, inquit, Rom. 2. 16. *qua judicabit Deus occulta hominum ſecundum Evangelium meum per Jeſum Chriſtum dominum noſtrum.* Hic igitur eſt judex Jeſus Chriſtus, per quem occulta redarguuntur, & improbi operis pœoa D mandatur.

155. Vis ſcire Chriſtum eſſe judicem qui exactori tradit, & io carcerem mittit? Ipſum ioterroga, immo ipſum lege in Evangelio dicentem: *Tollite & mittite illum in tenebras exteriores.* Matt. 22. 13 Exactores quoque ſuos ipſe mooſtravit alio loco ubi dicit: *Sic erit in conſummatione ſæculi, exibunt Angeli, & ſepara-* Matth. 13. 49. & 50. E *bunt malos de medio juſtorum, & mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus & ſtridor dentium.*

156. Supereſt nunc ut intelligamus quid ſibi velit figura quadrantis. Et videtur uſualis rei expreſſum nomine intellectus ſpiritualis arcanum. Nam ſicut qui pecunias ſolvunt, debitum reddunt, nec prius evacuatur fœnoris nomen, quam totius ſortis [a] ad num- F mum uſque quocumque ſolutionis genere quantitas univerſa ſolvatur: ſic compenſatione caritatis actuumque reliquorum, vel ſatisfactione quacumque, peccati pœna diſſolvitur.

157. Non otioſum etiam, quia oon æra (ſicut alibi) duo, non aſſem, non denarium, ſed quadrantem hoc poſuit loco; quadrantaria enim permutatio velut quædam eſt compenſatio, cum Luc. 21. 2. Matth. 10. 29. Matt. 20. 2.
aliud

a Rom. edit. ſola, *ad minimum uſque*. Porro quod infra de quadrantaria permutatione ſubjicitur, etſi nonnihil obſcuritatis præ ſe ferat, nihil tamen aliud ſignificatur, niſi commutationem quamdam videri, dum qui pecuniam ſolvit, libertatem a carcere & vinculis aliiſve pœnis quibus obnoxius erat, accipit. At ſignificatione non nihil diverſa Cic. Orat. pro M. Cælio, *quadrantariam permutationem* vocat eam qua Clodia accepto quadrante corporis ſui copiam balneatori faciebat.

aliud redditur, & aliud ſignificatur ſolutum: ita & hic aut pretio caritatis redimitur injuria, aut injuriæ æſtimatione pœna laxatur.

158. Quadrantem autem in balneis dari ſolere reminiſcimur, cujus oblatione ut illic unuſquiſque lavandi accipit facultatem, ita hic accipit eluendi; quia uniuſcujuſque peccatum ſupraſcriptæ genere conditionis eluitur; cum tamdiu exercetur noxius pœnis, ut commiſſi ſupplicia erroris expendat.

Cap. 13. v. 1. 159. De Galilæis autem illis, quorum ſanguinem Pilatus miſcuit cum ſacrificiis eorum, figura quædam videtur eos tangens, qui coactu diabolico, non pure offerunt ſacrificium: quorum oratio in peccatum, ſicut de Juda ſcriptum eſt proditore, qui proditionem ſanguinis Dominici inter ſacrificia poſitus cogitabat. (Pſ. 108. 7.)

v. 6. *Arborem fici quidam habuit plantatam in vinea ſua.*

160. Quid ſibi vult quod in Evangelio ſuo Dominus fici parabolam frequenter inducit? (Matth. 21, 19. & Marc. 11, 13) Habes enim alibi, quod juſſu Domini, viriditas omnis hujus ligni frondentis aruerit: unde intelligis omnium creatorem, qui poteſt imperare naturis, ut vel areſcant ſubito, vel vireſcant. (Matth. 24, 32.) Alibi ex teneritudine arboris hujus & foliis commemorat conjici ſolere æſtatis adventum, utroque ſignificans & Judaicæ plebis inanem quam prætendebat gloriam, velut florem in adventu Domini decidiſſe; quia operibus infructuoſa durabat: & judicii diem velut æſtatis adventum, quo adulti fructus terrarum omnium reconduntur, ex plenitudine Eccleſiæ, in quam Judæi quoque credituri ſunt, [a] metiendum.

Eſai. 5. 5. 161. Hic ergo altioris ſenſus aliquod etiam quæramus arcanum. [b] Ficus in vinea eſt: erat autem vinea Domini Sabaoth, quam dedit in rapinam gentium. Itaque qui vineam ſuam diripi fecit, hic etiam ficum juſſit excidi. Apta autem Synagogæ arboris iſtius comparatio eſt; quia ſicut iſta arbor foliis redundans fluentibus ſpem poſſeſſoris ſui caſſa ſperatorum proventuum exſpectatione deſtituit: ita etiam in Synagoga dum doctores ejus operibus infœcundis, verbis tantum velut foliis redundantibus gloriantur, inanis umbra Legis exuberat, ſpes autem falſi exſpectata proventus, populi vota credentis illudit.

162. Eſt etiam in natura arboris, quo magis credas Synagogæ ſpeciem comparatione hujus expreſſam; etenim ſi diligenter inquiras, diſcretam ab uſu arborum ceterarum conſuetudinem naturæ hujus invenies. Namque aliæ florem ferunt, antequam fructum, pomaque ventura prænuntio ſui flore deſignant; hæc ſola ab initio germinat poma pro floribus: in aliis flos decutitur, & poma naſcuntur; in hac poma decidunt, ut poma ſuccedant. Ergo priora illa caſſa fructuum, vice floris emergunt: ita præcoqua quodam naſcendi uſu, quæ ordinem naturæ neſciunt, beneficium naturæ ſervare non poſſunt. Etenim qua ſe medio trudere de cortice gemma conſuevit, ea minutiſſima quæque hujus generis poma prorumpunt. De quibus legimus in Canticis canticorum: *Ficus producit groſſos ſuos*. (Cant. 2. 13.) Itaque ceteris albentibus primo vere virgultis, ſola ficus proprio neſcit flore caneſcere; ideo fortaſſe quod nullus iſtis maturior ſit uſus in pomis. Nam ſuccedentibus aliis, hæc quaſi degenerantia reſpuuntur, & arenti infirma radice, renovatis quibus ſit ſuccus utilior, [c] exuruntur. Manent tamen aliqua perrara, nec decidunt, quibus hic proventus arriſerit; ut de medio duarum virgarum claviculo brevi erumpente promergant, quo geminis tecta præſidiis tamquam naturæ parentis gremio, ſucci fotu plenioris inoleſcant. Ea clementioris auræ provocata temperie, & prolixioribus adultiora temporibus, ubi ſylveſtrem animum ſucci prioris exuerint, ſpecie ceteris & maturitatis gratia præferuntur.

163. Specta nunc cultus & animos Judæorum, qui quaſi primi fructus male feracis Synagogæ, groſſi labentis ſimilitudine corruerunt; [d] ut manſura ſupra ævum noſtri generis poma ſuccederent. Etenim primus Synagogæ populus quaſi radice operum infirmus arentium, ubertatem ſapientiæ naturalis haurire non potuit. Et ideo velut inutilis decidit fructus; ut quaſi ex iiſdem claviculis arboris fructuoſæ de pinguedine religionis antiquæ novus Eccleſiæ populus emergeret. Ergo ille qui erat, eſſe deſiit; ut eſſe inciperet qui non erat. Primi tamen ex Iſrael quos naturæ validioris ramus extulerat, ſub umbra

a Scripti cod. bene multi, *metuendum*. Haud ita male.

b Sic omnes edit. cum parte mſſ. Attamen octo cod. non infimæ notæ præferunt: *Ficus inventa eſt*.

c Mſſ. multi, bonique, *exuuntur*. Minime male.

d Ita cunctæ edit. ac mſſ. non pauci. Alii tamen plures & potiores, *ut manſura ſupra eum*. Non incommode; ſi relativum ad vocem, *groſſi*, referas.

umbra Legis & crucis, in utriuſque A ſinu ſucco gemino colorati, groſſi maturescentis exemplo, pulcherrimorum gratia fructuum ceteris præſtiterunt, quibus dicitur: *Sedebitis ſuper duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Iſrael.* Matt. 19. 28

164. Nec illud alienum quod Adam atque Eva, primi illi noſtri ut generis ita erroris parentes, qui hujus arboris texere ſe foliis, paradiſi exſules eſſe B meruerunt: cum Domini deambulantis præſentiam tranſgreſſionis ſuæ conſcii declinarent; ut ſignificarent futurum quod ultimis temporibus populus Judæorum ſub domini Salvatoris adventu, qui eos vocaturus advenit, exutum ſe virtutibus per diaboli tentamenta cognoſcens, & intecta conſcientiæ probra formidans, a religione devius, prævaricatione confuſus, eſſet a Do- C mino receſſurus, verborum fluentium velut foliorum velaminibus adopertus pudenda geſtorum. Gen. 3. 7.

165. Ergo illi qui folia de ficulnea non poma carpſerunt, eliminati ſunt a Dei regno; erant enim in animam viventem. Venit ſecundus Adam, & jam non folia, ſed poma quærebat; erat enim in ſpiritum vivificantem. In ſpiritu autem fructus virtutis adquiri- D tur, Dominus adoratur. Quærebat autem Dominus non quia fructum ficulneæ deeſſe neſciret, ſed ut oſtenderet in figura, quia fructum Synagoga jam habere deberet. Denique ex ſequentibus docet non ſe ante tempus veniſſe, qui per triennium venit; ſic enim habes: 1. Cor. 15. 45.

Ecce anni tres ſunt ex quo veni quærens E *fructum in ficulnea hac, & non invenio. Succide ergo illam; ut quid etiam terram occupat?* v. 7.

166. Venit ad Abraham, venit ad Moyſen, venit ad Mariam, hoc eſt, venit in ſignaculo, venit in Lege, venit in corpore. Adventum ejus ex beneficiis recognoſcimus. Alibi purificatio, alibi ſanctificatio, alibi juſtifica- F tio eſt: circumciſio purificavit, ſanctificavit Lex, juſtificavit gratia. Unus in omnibus, & in uno omnia. Nemo enim mundari poteſt, niſi qui metuit Dominum: nemo Legem meretur accipere, niſi purificatus a culpa: nemo accedit ad gratiam, niſi noverit Legem. Ergo populus Judæorum neque purificari potuit; quia circumciſionem non animi, ſed corporis habuit: neque ſanctificari; quia virtutem Legis ignoravit, qui carnalia magis quam ſpiritalia ſequebatur (*Lex autem ſpiritalis eſt*) Rom. 7. 14. neque juſtificari; quia delictorum ſuorum pœnitentiam non gerebat, & ideo gratiam neſciebat.

167. Merito ergo nullus in Synagoga fructus inventus eſt; & ideo jubetur excidi. Sed bonus cultor, & fortaſſe ille in quo Eccleſiæ fundamentum eſt, præſciens alterum ad gentes, ſe autem ad eos qui ex circumciſione ſunt, eſſe Galat. 2. 8. mittendum; religioſe ne excidatur intervenit, fretus vocatione ſua etiam populum Judæorum per Eccleſiam poſſe ſalvari, Ideoque dicit:

Remitte illam & hoc anno, uſque dum v. 8. *fodiam circa illam, & mittam cophinum ſtercoris.*

168. Quam cito duritiam Judæorum ſuperbiamque cauſas eſſe ſterilitatis agnovit! Itaque novit excolere, qui novit vitia deprehendere. Pollicetur dura cordis eorum apoſtolicis ligonibus eſſe fodienda; ut longo incultu ſitum mentis obductum ſermo bis acutus invertat, & corde proſciſſo, excitet ſenſum aerio ſpiramine jam vigentem; ne radicem ſapientiæ terrarum acervus obruat & abſcondat. Cophinum quoque ſtercoris dicit eſſe mittendum. Magna profecto vis ſtercoris, quæ tanta eſt, ut de infœcundis fœcunda, de arentibus virentia, de ſterilibus faciat fructuoſa. In quo ſedit Job cum tenta- Job 2. 8. retur, & vinci nequivit. Et Paulus Philip. 3. 8. æſtimat ut ſtercora, ut Chriſtum lucrifaciat. Denique cum ante Job plurima perdidiſſet, poſteaquam ſedit in ſtercore, non habuit quod ei diabolus poſſet auferre. Bona ergo terra quæ foditur, bonum ſtercus quod mittitur. Denique *Dominus de terra ſuſcitat inopem,* Pſ. 112. 7. *& de ſtercore erigit pauperem.*

169. Itaque per intellectus exercitium ſpiritualis, & humilitatis affectum etiam Judæos in Evangelium Chriſti cultor ille bonus fore æſtimat fructuoſos. Meminerat enim quia per Aggæum Agg. 2. 20. Dominus locutus eſt, quoniam quarto & viceſimo noni menſis, a die quo fundatum eſt templum Domini omnipotentis, vineam, inquit, & ficus, & malogranata, & ligna olivæ, quæ non adeferent fructum, ex hac die benedicam: quo revelatur ſub ipſum anni vergentis occaſum, hoc eſt, ſæculi jam ſeneſcentis occiduo, ſanctum Dei templum, quod eſt Eccleſia, eſſe condendum, cujus gratia per ſanctificationem lavacri Judæorum nationumque populi fructum ſuorum poſſint habere meritorum.

170. Er-

170. Ergo per natutam arboris Synagogæ ſpecies indicatur, ſecundis proventibus fructuoſa; nos enim ex patrum ſemine. Meritoque Judæi groſſis labentibus comparantur, quod incraſſato corde, & prædura cervice ad perennitatem ſui pervenire non poſſunt. Qui ſi moriantut, & quaſi decidant huic mundo, ut in interiorem hominem per lavacri gratiam renaſcantur, etunt utique fructuoſi. Perfidia autem hominum pertinacium Synagogam inutilem fecit; & ideo quaſi ſtetilis jubetur excidi.

171. Quod de Judæis dictum, omnibus cavendum arbitror, & nobis maxime; ne fœcundum Eccleſiæ locum vacui meritis occupemus: qui quaſi malogranata benedicti, fructus ferre debemus internos, fructus pudoris, fructus conjunctionis, fructus mutuæ caritatis & amoris, ſub uno utero Eccleſiæ matris incluſi; ne aura noceat, ne grando decutiat, ne æſtus cupiditatis exurat, ne humoris imber elidat.

172. Nonnulli tamen ficum iſtam per allegoriam non Synagogæ, ſed malitiæ improbitatiſque figuram putant; hi tamen in nullo diſtant, niſi quod pro ſpecie genus eligunt. Id autem cavere ſe dicunt, quia Dominus
Matt. 21.19. dixit ad ficum: *Numquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum*; cum utique plurimos ex Judæis crediđiſſe, & credituros eſſe noverimus. Sed qui credit, non Synagogæ jam fructus eſt, ſed Eccleſiæ: nec ex Synagoga naſcitur,
1. Joan. 2. 19. qui renaſcitur in Eccleſia. *Sicut enim ſunt qui ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis; ſi enim ex nobis eſſent, nobiſcum manſiſſent*: ſic de iis qui ex Judæis credunt, dicimus quia ſi ex Synagoga eſſent, in Synagoga manetent: ſed propterea exierunt de Synagoga, ut ex Synagoga non fuiſſe credantur. Deinde pro malitia interveniret aliquis, & diceret excolendam ut fructum adfer-
Joan. 3. 5 ret; cum ideo venerit Dominus, ut ſemina improbitatis aboleret.

v. 10. *Erat autem docens in Synagoga eorum*
v. 11. *ſabbatis. Et ecce mulier quæ habebat ſpiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata.*

Matt. 15. 23 173. Quam cito quod de Synagoga diceret indicavit! Ad ipſam utique arborem veniſſe ſe monſtrat, qui in eadem prædicabat. Denique in muliere infirma quaſi Eccleſiæ figura ſuccedit, quæ cum menſuram Legis & reſurrectionis impleverit, in illa quiete perpetua in ſublime erecta faſtigium, inclinationem noſtræ infirmitatis ſentire non poterit. Nec aliter curari potuiſſet hæc mulier, niſi quia Legem implevit & gratiam: Legem in præceptis, in lavacro gratiam, per quam mortui ſæculo reſurgimus Chriſto; nam in decem verbis, Legis perfectio eſt: in octavo numero, reſurrectionis eſt plenitudo. Opus ergo ſabbati ſignum futuri eſt, quod unuſquiſque Lege perfunctus & gratia, per miſericordiam Chriſti corporeæ fragilitatis moleſtiis exuetur. Et *Exod. 19. 10.*
ideo in ſigno ante per Moyſen præmiſſa eſt ſanctificatio; ut eſſet exercitium futuræ ſanctificationis, & obſervantiæ ſpiritualis, a ſæcularibus operibus abſtinendo. Denique & Deus [a]
ab operibus mundi quievit, ſed non *Gen. 2. 2.*
ab operibus, cujus ſempiterna & jugis operatio eſt; ſicut Filius ait: *Pater meus* *Joan. 5. 17.*
uſque modo operatur, & ego operor; ut ad ſimilitudinem Dei ſæcularia noſtra opera, non religioſa ceſſarent.

174. Hoc autem non intelligens Ar- *v. 14.*
chiſynagogus, prohibebat quemquam curari ſabbato, cum ſabbatum futurarum typus ſit feriarum. Et ideo non operis boni, ſed mali feriæ ſunt; eoque præſcriptum ſit ut nullam ferentes ſarcinam delictorum, nec bonorum jejuni operum ſabbata poſt mortem futura celebremus. Unde Dominus ſpiritaliter videtur reſpondere, cum dicit:

Hypocritæ, unuſquiſque veſtrum ſabbato *v. 15.*
non ſolvit bovem ſuum aut aſinum, & ducit adaquare?

175. Cur non aliud animal indicavit, niſi ut oſtenderet, adverſantibus licet Synagogæ principibus, futurum tamen ut Judaicus & gentilis populus ſitim corporis, æſtuſque mundi iſtius Dominici fontis ubertate deponat?
Agnovit enim bos poſſeſſorem ſuum, & aſi- *Eſai. 1. 3.*
nus præſepe domini ſui. Itaque ille populus qui antea fœni vilis, quod priuſquam evellatur areſcit, alimonia paſcebatur, panem illum qui e cælo deſcendit, accepit. Et ideo per vocationem duorum populorum Eccleſiam dicit ſalvam futuram, quæ tempore Legis impleto, & Dominicæ reſurrectionis ætate, tempus ſuæ abſolutionis acceperat.
Quam clemens ergo Dominus, quam *Luc. 23. 7.*
pius

a Rom. edit. ſola, *ab operibus mundi quievit, ſed non ab operibus ſanctis*. Nonnulli mſſ. *non ex operibus mundi quievit: ſed ab operibus mundi quievit*. Alii magno numero cum ant. edit. ut in textu. Et ſane ea vera lectio eſt, nihil enim aliud vult Ambroſius, quam Deum quidem ab operibus mundi quieviſſe, non vero ſimpliciter ab omnibus operibus, cum ejus æterna ſit operatio.

pius in utroque, cum aut miſeretur, aut vindicat! In Synagogæ typo arborem excidi jubet, in typo Eccleſiæ feminam ſalvat. Quam dulcis parabola! facilis autem ſolutio. Vinculum vinculo comparat; [a] ut inſimulatione Judæorum actus ipſorum redarguatur. Nam cum ipſi animalibus ſabbato ſolvant vincula, reprehendunt Dominum, qui homines a peccatorum vinculis liberavit.

v. 18. v. 19. *Cui ſimile eſt regnum Dei, & cui ſimile illud æſtimabo? Simile eſt grano ſinapis, quod acceptum homo miſit in hortum ſuum, & crevit: & facta eſt arbor, & volucres cæli requieverunt in ramis ejus.*

176. Docet nos præſens lectio naturam comparationum ſpectandam eſſe, non ſpeciem. Itaque videamus cur ſublime regnum cælorum grano ſinapis comparetur: nam memini etiam alio loco granum ſinapis lectum, ubi fidei confertur, dicente Domino: *Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic monti: Tollere, & jactare in mare.* (Matth. 17. 19. & 21.) Nec exigua hæc, ſed magna eſt fides, quæ monti poſſit ut ſe transferat, imperare; neque enim mediocrem fidem Dominus exigit ab apoſtolis, quibus adverſus altitudinem extollentem ſe nequitiæ ſpiritalis ſcit eſſe certandum. Vis ſcire magnam fidem requiri? Lege in Apoſtolo: *Et ſi habeam omnem fidem, ita ut montes transferam.* (1. Cor. 13. 2.)

177. Ergo ſi regnum cælorum ſicut granum ſinapis, & fides ſicut granum ſinapis: fides utique regnum cælorum eſt, & regnum cælorum eſt fides. Itaque qui fidem habet, habet regnum cælorum. Et regnum Dei intra nos, & fides intra nos eſt; legimus enim: *Regnum Dei intra vos eſt.* (Luc. 17. 21.) Et alibi: *Habete fidem in vobis ipſis.* (Matth. 16. 19.) Denique ſanctus Petrus qui omnem habuit fidem, regni cælorum claves ut & aliis reſeraret, accepit.

178. Nunc ex natura ſinapis, quæ virtus comparationis ſit æſtimemus. Granum ejus certe res eſt vilis & ſimplex: ſi teri cœperit, vim ſuam fundit. Etiam fides primo ſimplex videtur: ſed ſi teratur adverſis, gratiam ſuæ virtutis effundit; ut alios quoque qui vel audiunt vel legunt, odore ſui compleat. Granum ſinapis martyres noſtri ſunt Felix, Nabor, & Victor [b]: habebant odorem fidei, ſed latebat. Venit perſecutio, arma poſuerunt, colla flexerunt, contriti gladio per totius terminos mundi gratiam ſui ſparſere martyrii, ut jure dicatur: *In omnem terram exivit ſonus eorum.* (Pſ. 18. 5.)

179. Sed alias teritur fides, alias premitur, alias ſeminatur. Ipſe Dominus granum eſt ſinapis. Erat integer ab injuria: ſed cum velut granum ſinapis qui non attriverat populus, neſciebat. Teri maluit, ut diceremus: *Chriſti enim bonus odor ſumus Deo.* (2. Cor. 2. 15.) Comprimi maluit; unde & Petrus dixit: *Comprimunt te turbæ.* (Luc. 8. 45.) Seminari maluit velut granum quod acceptum homo miſit in hortum ſuum; in horto enim Chriſtus & captus & ſepultus: in horto crevit, ubi etiam reſurrexit, & factus eſt arbor, ſicut ſcriptum eſt: *Sicut arbor mali inter ligna ſilvæ: ita frater meus inter medium filiorum.* (Cant. 2. 3.)

180. Ergo & tu ſemina in horto tuo Chriſtum. Hortus utique locus plenus eſt florum & fructuum diverſorum, in quo gratia tui operis efflore at, & multiplex odor variæ virtutis exhalet. Ibi ergo ſit Chriſtus, ubi fructus eſt. Semina dominum Jeſum. Granum eſt cum comprehenditur, arbor eſt cum reſurgit, arbor mundum obumbrans. Granum eſt cum ſepelitur in terra, arbor eſt cum elevatur ad cælum.

181. Preme etiam cum Chriſto, & ſemina fidem. Premitur fides, cum crucifixum credimus Chriſtum. Preſſit fidem Paulus, cum diceret: *Et ego veniens ad vos, fratres, veni non cum eminentia ſermonis aut ſapientiæ, prædicans vobis myſterium Dei; neque enim judicavi me ſcire quid inter vos, niſi Jeſum Chriſtum, & hunc crucifixum.* (1. Cor. 2. 1. & 2.) Et quia docuit premere fidem, docuit & levare, dicens: *Nunc enim crucifixum jam non novimus Chriſtum.* (2. Cor. 5. 16.) Seminamus autem fidem, cum ex evangelio & apoſtolicis ac propheticis lectionibus credimus in Domini paſſionem. Seminamus ergo fidem, cum eam velut mollito & ſubacto ſolo Dominicæ carnis operimus; ut quaſi vapore & compreſſu ſacri corporis fides ſe ipſa diſſeminet. Qui enim crediderit factum hominem Dei Filium, credit mortuum eſſe pro nobis, credit reſurrexiſſe pro nobis, credit adſcendiſſe pro

a Omnes edit. ac mſſ. aliquot, *ut ſimulatio Judæorum actu*, &c. Sed alii plures & probatiores nobiſcum faciunt, excepto quod in quibuſdam legitur per diviſionem *in ſimulatione*.

b Ita mſſ. fere ad unum. Omnes tamen edit. ſubjungunt, *Gervaſius, & Protaſius, & Nazarius*. Quarum edit. ſi ſtandum eſſet auctoritati, noſtra de hujus operis ævo ſententia invicte contra Baronii illud anno 376. tribuentis opinionem adſtrueretur; nam eo anno ne nomina quidem horum ſanctorum cognita erant. Verum ingens ſuſpicio eſt horum trium nomina tribus prioribus a quopiam ea propter in mſſ. aliquo recentioris ævi addita eſſe, quod Mediolani qua in urbe illi omnes paſſi ſunt, præcipue in honore haberentur, & reperiantur in Ambroſii ſcriptis celebrati.

pro nobis. Semino ergo fidem, cum A ſepulturam ejus interſero.

182. Vis ſcire granum Chriſtum, & Joan. 12. 24 ſeminatum Chriſtum? *Niſi granum tritici cadens in terram moriatur, ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multum fructum adferet*. Ergo non erravimus, quia diximus quod ipſe jam dixerat. Eſt autem & granum tritici; quia confirmat cor bominis: & granum ſinapis; B quia cor hominis accendit. Et licet ad omnia utrumque conveniat; videtur tamen granum tritici, cum de ejus reſurrectione tractatur: panis enim Dei Joan. 6. 33 eſt, qui de cælo deſcendit; eo quod verbum Dei, & reſurrectionis exemplum mentes alat, ſpem acuat, firmet affectum: granum autem ſinapis; eo quod amarinr & acrior ſermo ſit de Domini paſſione: amarior ad flendum, C acrior ad commovendum. Itaque cum Matth. 4. 2. audimus & legimus jejunaſſe Dominum, Joan. 4. 7. ſitiſſe Dominum, lacrymaſſe Joan. 11. 35 Dominum, vapulaſſe Dominum, dicentem quoque eum ſub tempore paſ- Matt. 26. 41 ſionis: *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem;* velut ſucco amarioris ſermonis increpiti, dulciores juſtn voluptatum ſuavitates corporalium temperamus. Ergo qui ſeminat granum ſinapis, ſe- D minat regnum cælorum.

183. Ne deſpicias hoc granum ſina- Matt. 13. 32 pis: *Minimum quidem eſt omnibus ſeminibus, fit autem cum creverit, majus omnibus oleribus*. Si granum ſinapis Chriſtus, quemadmodum Chriſtus aut minimus eſt, aut creſcit? Verum non per natu- a ram, [a] ſed per ſpeciem rurſus excre- Eſai. 53. 2. ſcit. Vis ſcire minimum? *Vidimus eum, & non habebat ſpeciem neque decorem*. Di- E ſce maximum: Pſ. 44. 3. *Specioſus forma præ filiis hominum*. Etenim ille qui non habebat ſpeciem neque decorem, excellentior factus eſt Angelis, ultra omnem gloriam prophetarum, quos infirmus Iſrael velut olera manducaverat; panem enim quo corda firmantur, alterum refutaverat, alterum non acceperat.

184. Semen autem Chriſtus, quia Galat. 3. 16. ſemen Abrahæ: *Abrahæ enim dicta ſunt* F *promiſſiones, & ſemini ejus. Non dicit: Et ſeminibus, tamquam in multis, ſed ſicut in uno: Et ſemini tuo, quod eſt Chriſtus*. Nec ſolum ſemen eſt Chriſtus, ſed etiam minimum omnibus ſeminibus; quia non venit in regno, non in divitiis, non in iſtius mundi ſapientia. Subito autem velut arbor ſublimem ſuæ verticem poteſtatis effudit, ut dicamus: *Sub umbra ejus concupivi, & ſedi*. Cant. 2. 3. Et frequenter ſimul, ut arbitror, videbatur & arbor, & granum. Granum eſt cum dicitur: *Nonne hic eſt filius Joſeph fabri?* Matt. 13. 55 Sed inter hæc verba crevit ſubito, teſtantibus Judæis, quia quaſi latæ arboris ramos non poterant comprehendere, dicentes: *Unde huic iſta ſapientia?* Ibidem 56.

S. Ambr. Tom. II.

185. Granum igitur eſt figura, arbor eſt ſapientia: in cujus frondentibus ramis ille nycticorax in domicilio, Pſ. 101. 7. ille paſſer ſingularis in ædificio, ille raptus in paradiſum, 2. Cor. 12. 4. in aerem rapiendus & nubes, & 1. tuta jam ſede requieſcat. Theſſ. 4. 16. Requieſcunt etiam Poteſtates & Angeli cælorum, & quicumque ſpiritualibus factis evolare meruerunt. Requievit ſanctus Johannes, cum recumberet ſuper pectus Jeſu; immo & ipſe ejus arboris ſucco velut ramus extenditur. Ramus eſt Petrus, ramus eſt Paulus poſteriora obliviſcens, & ea quæ ſunt priora appetens.

186. In quorum ſinus, & quoſdam diſputationum receſſus, qui eramus longe, nos ſcilicet ex nationibus congregati, quos diu [b] per inane mundi b procella & turbo nequitiæ ſpiritalis agitabat, adſumtis virtutum remigiis advolamus; ut nos umbra ſanctnrum ab iſtius mundi ardore defendat, certæ ſtationis jam ſecuritate vernantes: eo quod anima noſtra gravibus ante, ſicut illa mulier, inclinata peccatis, ut paſſer erepta de laqueo venantium in ramos Domini monteſque migravit. Itaque ante ſuperfluis obſervationibus vani, & inani levitate volitantes, nunc jam per fidem Chriſti ſoluti manus, & liberi a vinculis ſabbatorum, bonis operibus intendimus: & in ipſis epulis libertatem habemus, intemperantiam excludimus; ne liberi a Lege, cupiditatibus ſerviamus: Lex enim ligavit ſibi, ut abſolveret cupiditatibus. Gratia quæ minorem abſtulit ſervitutem, multo graviora præcepit. *Omnia* 1. Cor. 10. 22 *nobis licent, ſed non omnia expediunt;* grave eſt enim poteſtate uti, ut ſub poteſtatem recidas. Deſiſte eſſe ſub Lege, ut virtute ſupra Legem ſis.

Cui ſimile æſtimabo regnum Dei? Simile eſt fermento quod acceptum mulier abſcondit in farina, donec fermentatum eſt totum. V. 21.

 187. Hæc

a Vet. edit. vocibus, *ſed per ſpeciem*, addunt, *noſtram*. Rom. *adſumtam*. Sed neutrum agnoſcunt mſſ. b Edit. omnes & mſſ. nonnulli, *per mare mundi*. Alii frequentiores, *per inane mundi*: quod aptius cohæret cum ſequentibus. Quidam tamen legunt, *per inanem mundi procellam turbo* &c.

187. Hæc [a] de requireodis quæſtionibus comparatio tantum ambiguitatis offuodit, ut diverſas habeat ſenteotias plurimorum. Opportuoe itaque granum tritici ſupra diximus Chriſtom, quia ſuberat oobis ſpiritale fermeotum; eoque plerique fermentum Chriſtum putant, quod virtutem adtollat acceptam. Et quia fermentum ex farina, ut non ſpecie generi ſuo præſtat: Chriſtus quoque ex patribus; æqualis corpore, ſed divinitate incomparabilis præminebat. Igitur ſancta Eccleſia quæ typo mulieris iſtius Evaogelicæ figuratur, cujus farina nos ſumus, dominum Jeſum in interioribus noſtræ mentis abſcondat, donec aoimi noſtri ſecreta penetralia calor ſapientiæ cæleſtis obducat.

Matt. 16.33 188. Et quia in Matthæo legimus tribus menſuris abſconditum eſſe fermentum, congruere viſum eſt ut Dei Filium crederemus abſcooditum in Lege, adopertum in prophetis, evangelicis prædicatiooibus adimpletum; ut perfectam fidem nobis adquirat ex omnibus, & ſcriptorum collatione formatus in nobis, qui ſumus corpus ipſius, omoia & in omnibus impleatur; ipſe
Coloſſ. 1.26. enim erat Verbum Dei, atque myſterium quod abſconditum eſt a ſæculis & a generationibus: qoo nihil poteſt ad expreſſionem perennitatis ejus adteſtatius dici. Erat enim profecto, ut abſconditus ſacrilegis, maoifeſtatus in ſanctis, prædeſtinatus ante ſæcula, ſervaretur ad gloriam. Hæc eſt autem gloria, ut poſſimus, fratres, inveſtigare myſterium abſconditum a ſæculis in Deo. Quod in Deo, utique & ex Deo; neque enim Deus alieoæ capax poteſt eſſe oaturæ.

189. Nec ſum dubius animi, quod aliqui de hoc mundo dictum putent, donec fermentetur in Lege, prophetis, Evaogelio; ut Domioum omnis lingua fateatur. Itaque diſcutiamus omnia, & diligeotius requiramus. Nemo invenit niſi qui ante quæſierit. Ædificemus turrim, computemus ſumtus Scripturarum, cooſeramus impenſas; ne quis
Luc. 14.30. etiam de noſtrum aliquo dicat: *Hic voluit ædificare, & non potuit conſummare.* Qui ædificat domum, booum debet ja-
Epheſ. 2.20 cere fundamentum. Bonum fundamentum eſt fides, bonum fundamentum apoſtolorum & prophetarum; duobus eoim Teſtameoris fides noſtra coofur-A git: nec injuriam facit qoi parem dixerit io utroque perfectamque fidei eſſe meoſuram, cum ipſe dicat Dominus: *Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi;* Johan. 5.46. quia & in Moyſe Dominus eſt locutus. Bene ergo in utroque perfecta menſura; quia perfectus in utroque; & fides utriuſque una; quia unius eſt virtutis & ſenſus oraculum atque reſponſum.

B 190. Me tamen ſequi juvat quod ipſe Dominus docuit fermeotum Eccleſiæ ſpiritalem eſſe doctrinam; nam com ſcriptum ſit: *Cavete a fermento phariſæorum;* Matt. 16.6. & cum Apoſtolus dixerit: *Non in fermento nequitiæ & malitiæ*, 1. Cor. 5.8. oſtenditur quia doctrioa fermentum eſt. Sed aliud eſt fermentum zizaniæ, aliud fermentum tritici. Unde & bonis auctoribus acquieſcimus, ut dicamus quia Eccle- C ſia renatum hominem qui eſt io corpore & anima & ſpiritu, fermento ſaoctificat ſpirituali. Sanctificatur enim [b] corpus atque anima, & ipſa gratia ſpiritalis accipit ſanctificationis augmentom; cum per Eccleſiæ velut quoddam fermentaotis officium, Scripturarumque doctrinam, quæ velut cæleſtium collatione ſermonum & ubertate D concreſcit, infuſus toti homini atque permixtus uſus inoleverit, ut fiant unum etiam ipſa fermeotum. Quod utique tunc fit, cum ſibi tria hæc pari quadam cupiditatum lance conſentiunt, & æqualis adſpirat [c] concordia voluptatum.

191. Hoc igitur Eccleſiæ opus non tomultuarium, nec fortuitom, ſed diu- E turna meditatione collatum; ut hæc tria unum ſiot, integra a lege peccati. Cujus ſeotentiæ adſertorem habemus Apoſtolum dicentem: *Ipſe autem Dominus ſanctificet vos per omnia; ut integer ſpiritus, & anima, & corpus ſine querela in die domini noſtri Jeſu Chriſti ſervetur.* 1. Theſ. 5.23 Quod per ſæcolaria quidem tentamenta noo provenit, niſi fermentum illud cui comparatur regnum cælorum, mu- F lier illa Evangelica abſcondat in farinæ meoſuris tribus, dooec fermentetur totum; Matt. 13.33 tres eoim menſuræ ſunt, ut dixi, carois, animæ, & ſpiritus [d], ſed ſpiritus quo vivimus omnes in hoc corpore ſiti: hoc verius quando carnis laſcivia non redundat, & anima corporalibus non incurvatur erroribus, ac menſura vivendi in toto homine inoffeoſa ſervatur. Sed quia menſurarum æqualitas ſine adjumento Eccleſiæ

a Rom. edit. ſola, *de requirendis comparationibus quæſtio.*
b Omnes edit. *corpus atque anima per gratiam ſpiritalem, & accipit* &c E contrario omnes mſſ. ... *& ipſa gratia ſpiritalis accipit* &c. Melius; hic enim idem eſt, *gratia ſpiritalis* ac *ipſe ſpiritus*: quemadmodum *virtutis gratia*, vel *decus*, ſæpe non aliud tonat quam *ipſa virtus*. Alioquin hic omitteretur ſanctificatio ſpiritus, qui ſupra ac deinceps ſemper cum anima & corpore numeratur.
c Edit. *concordia voluntatum*. Haud male; melius tamen mſſ. fere ad unum, *concordia voluptatum*, id eſt, cum corpus, anima, & ſpiritus iiſdem rebus delectantur.
d *Sed ſpiritus ... hoc verius.* Iſta in decem mſſ. non reperiuntur, quibus ablatis ſenſus nihil videtur paſſurus detrimenti.

ſiæ atque doctrinæ difficile perſeve-
rat; ideirco mulier illa, quæ figuram
Eccleſiæ gerit, tamdiu virtutem illis
doctrinæ ſpiritalis admiſcet, donec fer-
mentetur totus ille interior homo cor-
dis abſconditus, & in gratiam panis
cæleſtis adſurgat. Bene enim fermen-
tum doctrina dicitur Chriſti; quia pa-
1. Cor. 10. 17 nis eſt Chriſtus, & Apoſtolus ait: *Quia
unus panis, unum corpus multi ſumus.*

192. Fit ergo unum fermentum,
quando caro non concupiſcit adverſus
ſpiritum, nec ſpiritus adverſus carnem:
ſed facta carnis mortificamus, & anima
ex flatu Dei flatum vitæ ſumſiſſe ſe
conſcia, ſæcularis neceſſitudinis contagia
Galat. 3. 9. & 10. terrena declinat. Unde & Apoſtolus
non in carne, ſed in ſpiritu ambulare
nos præcipit: ut ſanctificati per lavacrum
regenerationis, veterem hominem cum
ſuis deſideriis exuentes, induti novum,
qui ſecundum Chriſtum creatur, non
Rom. 6. 4. in vetuſtate litteræ, ſed in novitate
ſpiritus gradiamur; quo poſſit nobis
etiam reſurrectionis tempore incorrupta
corporis & animæ & ſpiritus manere
communio: & tunc omnia quæ peti-
mus, impetremus. Quod pleriſque
videtur etiam Dominus ſignificaſſe,
Matt. 18. 19. dum dicit: *Si duobus ex vobis convenerit
ſuper terram, de omni re quamcumque pe-
tieritis, fiet vobis a Patre meo, qui in cæ-
lis eſt.*

193. Itaque alii duos, animam &
corpus accipiunt: alii animam & ſpi-
ritum; ut ſi in terra, hoc eſt, in cor-
pore ſibi anima ſpirituſque conſentiant,
nec ſe impugnent invicem diverſis cu-
piditatibus, omnia in effectum videan-
tur orata poſſe deduci. Quod ita fit,
cum fuerint utraque unum, ſi ſubtra-
ctis inimicitiis, vel ſolutis, duo con-
dantur in unum novum hominem, id
1. Cor. 14. 15 eſt, anima & ſpiritus: *Ut oremus ſpiritu,
oremus & mente.* Licet plerique duos
populos accipiant, ex Iſraele & ex
gentibus in unum reſurrectionis tem-
pore congregandos; ut fiat in æternum
manſura perfectio, & id quod ex parte
eſt, deſtruatur. Plerique autem virum
& uxorem conſentientes ſibi ſtudio ca-
ritatis accipiunt.

194. Itaque ſi in hac vita tres men-
ſuræ in eodem fermento manſerint,
donec fermententur, & fiant unum;
ut æqualitatum nulla diſtantia ſit, nec
compoſiti ex trium diverſitate videa-
mur, erit in futurum diligentibus Chri-
ſtum incorrupta communio: nec com-
poſiti manebimus; nam & qui compo-
A ſiti nunc ſumus, unum erimus, &
in unam ſubſtantiam transformabimur.
Neque enim in reſurrectione aliud erit
alio inferius, ſicut nunc fragilis in no-
bis eſt carnis infirmitas, & corporalis
habitudo naturæ vel vulneribus patet,
vel injuriis ſubjacet, vel ſui oneris
mole depreſſa ſupra terras nequit ex-
tollere altius atque elevare veſtigium:
ſed in ſimplicis creaturæ gratiam figu-
B rabimur, cum completum fuerit quod
dictum eſt a Johanne: *Cariſſimi, nunc* 1. Johan. 3. 2.
*filii Dei ſumus, & nondum revelatum eſt
quid erimus: ſed ſcimus quia cum revelatum
fuerit, ſimiles ei erimus.* Itaque cum Dei
natura ſit ſimplex (ſpiritus enim Deus
eſt) nos quoque in eamdem imaginem 2. Cor. 3. 18.
figurabimur; ut qualis cæleſtis, tales
& cæleſtes. Igitur ſicut portavimus 1. Cor. 15. 48. & 49.
imaginem illius terreni, portemus &
C imaginem hujus cæleſtis, quam animus
noſter debet induere.

195. Et ideo primo abhinc loco cu- Cap. 14. ℣. 2. 3. & 4.
ratur hydropicus, in quo fluxus carnis
exuberans, animæ gravabat officia,
ſpiritus extinguebat ardorem. Deinde ℣. 8. 9. & 10.
docetur humilitas, dum in illo convi-
vio nuptiali [a] appetentia loci ſuperioris a
arcetur; clementer tamen, ut perſua-
ſionis humanitas aſperitatem coercitio-
D nis excluderet, ratio proficeret ad per-
ſuaſionis effectum, & correctio emen-
daret affectum. Huic quaſi proximo ℣. 12. 13. & 14.
limite humanitas copulatur, quæ ita
Dominicæ ſententiæ definitione diſtin-
guitur, ſi in pauperes & debiles con-
feratur; nam hoſpitalem remuneraturis
eſſe affectus avaritiæ eſt.

196. Poſtremum quaſi emeritæ mili- ℣. 18. 19. & 21.
E tiæ vito contemnendarum ſtipendium
præſcribitur facultatum; quod neque
ille qui ſtudiis intentus inferioribus poſ-
ſeſſiones ſibi terrenas coemit, regnum
cæli poſſit adipiſci, cum Dominus di-
cat: *Vende omnia tua, & ſequere me*; nec Matth. 19. 21.
ille qui emit boves, cum Eliſæus oc- 3. Reg. 19. 21
ciderit, & populo diviſerit quos habe-
bat: & ille qui ducit uxorem, cogitet
quæ mundi ſunt, non quæ Dei. Non
quo conjugium reprehendatur, ſed quia
F ad majorem honorem vocetur integri-
tas; quoniam *Mulier innupta, & vidua* 1. Cor. 7. 34.
*cogitat quæ ſunt Domini, ut ſit ſancta cor-
pore & ſpiritu. Nam quæ nupta eſt, cogitat
quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro.*

197. Sed ut in gratiam, ut ſupra
cum viduis, ita nunc etiam cum con-
jugibus revertamur, non refugimus o-
pinionem, quam ſequuntur plerique
ut tria genera hominum a conſortio
ma-

a Mſſ. nonnulli, *de potentia loci ſuperioris arcetur.* Paucis vero interjectis, ubi vet. edit. ac mſſ. *perſuaſionis humanitas*: Rom. invertendo repoſuit, *perſuaſio humanitatis.* Denique ubi omnes edit. ac pauci mſſ. *proximo limine*, reliqui elegantius exhibent, *proximo limite.*

magnæ illius cœnæ æſtimemus excludi, gentilium, Judæorum, hæreticorum.

Rom. 1. 29. 198. Et ideo Apoſtolus avaritiam dicit eſſe fugiendam, ne impediti more gentili, iniquitate, malitia, impudicitia, avaritia, ad regnum Chriſti perve-
Epheſ. 5. 5. nire nequeamus: *Omnis enim immundus, aut avarus, quod eſt idolorum ſervitus, non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei*.

199. Judæi autem corporali miniſterio juga ſibi Legis imponunt, & ideo ſecundum Prophetam:
Pſ. 2. 3. *Dirumpamus vincula eorum, & projiciamus a nobis jugum ipſorum*; Chriſtum enim recepimus, qui cervicibus noſtris pietatis ſuæ jugum mite ſuſpendit. Quinque autem juga ſunt verborum decem, vel quinque libri veteris legis, de quibus in Evangelio videtur Samaritanæ dicere:
Johan. 4. 18. *Quinque enim viros habuiſti*.

200. At vero hæreſis velut Eva femineo rigorem fidei tentat affectu, & lubrica facilitate prolabens, lenocinia falſi decoris affectat, intemeratam negligens pulcritudinem veritatis. Ideo igitur excuſant, quia nemini intercluditur regnum, niſi ei quem ſuæ profeſſio vocis excluſerit: Dominus autem omnes clementer invitat, ſed nos aut deſidia noſtra, aut error avertit.

201. Ergo & ille qui villam emit, alienus a regno eſt; ementes enim at-
a que vendentes [a] Noe, ut legiſti, tem-
Luc. 17. 28. pore diluvia obruerunt: & ille qui jugum potius Legis, quam gratiæ munus elegit: & ille qui propter ducendam excuſat uxorem; ſcriptum eſt
Luc. 17. 27. enim: *Si quis venit ad me & non odit patrem ſuum, & matrem & uxorem, non poteſt meus diſcipulus eſſe*. Etenim ſi propter te Dominus ſuæ renuntiat matri,
Luc. 14. 21. dicens: *Quæ eſt mater mea, aut qui fra-*
b *tres mei*; [b] cur tu Domino tuos cupias anteferre? Sed neque ignorare naturam, neque ſervire naturæ Dominus jubet: ſed ita indulgere naturæ, ut venereris auctorem, nec a Deo parentum amore deſciſcas.

℣. 21, 22. & 23. 202. Itaque poſt divitum reſupina faſtidia contulit ſe ad gentes, jubet bonos & malos introire, ut bonos augeat, malorum affectum in meliora commutet; ut compleretur illud quod
Eſa. 65. 25. hodie lectum eſt: *Tunc lupi & agni ſimul*
A *paſcentur*. Invitat pauperes, debiles, cæcos: quo oſtenditur nobis quod nullum debilitas corporis excludat a regno, rariuſque delinquat cui illecebra deſit peccandi: vel quod infirmitas peccatorum per miſericordiam Domini remittatur; ut non ex operibus, ſed ex fide redemtus a crimine ſit, ut qui gloriatur, in Domino glorietur.

B 203. Mittit itaque ad exitus viarum; prudentia enim in exitu canitur. Mittit ad plateas, quia miſit ad peccatores; ut de latioribus viis ad anguſtam venirent, quæ ducit ad vitam. Mittit ad vias, & circa ſepes, quod hi videlicet apti ſint regno cælorum, qui nullis præſentium cupiditatibus occupati ad futura feſtinant, in quodam bonæ voluntatis tramite conſtituti: & qui
C modo ſepis quæ ab incultis culta ſecernat, & incurſus arceat beſtiarum, norint bona malaque diſtinguere, & adverſus tentamenta nequitiæ ſpiritalis, fidei munimen obtendere. Denique Dominus, ut vineam ſuam oſtenderet fuiſſe munitam, *Et ſeptem*, inquit, Matt. 21. 33.
circumdedi, & circumfodi eam. Et Apoſtolus medium parietem ſepis dicit eſſe Ephe. 2. 14.
ſublatum, qui continuationem munitio-
D nis irruperat. Fides igitur & ratio quæritur, & quæritur in plateis, hoc eſt, in meatibus interioris affectus; quia ſcriptum eſt: *In plateis tuis diffundantur* Prov. 5. 16.
aquæ tuæ.

204. Nec hoc tamen plenum eſt, ut aliquis vocatus adveniat, niſi veſtem habeat nuptialem, hoc eſt, [c] fidem c
habeat & caritatem. Et ideo qui pacem & caritatem non detulerit ad Chriſti altaria, tolletur ligatis pedibus &
E manibus, *& mittetur in tenebras exteriores. Illic erit fletus, & ſtridor dentium*. Matt. 22. 13.
Quæ ſunt tenebræ exteriores? Numquid illic quoque carceres aliqui latumiæque ſubeundæ ſunt? Minime. Sed quicumque extra promiſſa ſunt cæleſtium mandatorum, in tenebris exterioribus ſunt; quia mandata Dei lumen ſunt: & quicumque ſine Chriſto eſt, in tenebris eſt; quia [d] lumen in d
F tenebris eſt Chriſtus.

205. Ergo neque eſt corporalium ſtridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammarum [*] corpora- *
lium, neque vermis eſt corporalis. Sed hæc

a Ita cuncti mſſ. ac vet. edit. niſi quod hæ cum illorum nonnullis loco, *obruerunt*, habent, *ſorbuerunt*. Edit. autem Rom. *Loth, ut legiſti, tempore incendii perierunt*. Sed locum ab Ambroſio ex memoria citari manifeſtum eſt. Porro quidquid legitur a vocibus, *excuſat uxorem*, uſque ad numeri ſequentis initium, in edit. Rom. contra aliarum ac mſſ. omnium fidem rejectum fuerat poſt verba, *improbitate deliqueris*, num. 16. poſita.

b Pariſ. quædam edit. *cur te Domino tuo*. Inepte.

c Mſſ. non pauci, nec poſtremæ claſſis, *firmam* (aliqui *fidam*) *habeat caritatem*.

d Plerique mſſ. atque edit. Era & Gill. in margine, *lumen interius eſt Chriſtus*.

* Coquæus in lib. 21. *de Civitate Dei*, cap. 9. ſeribit Ambroſium, tametſi has pœnas metaphorice videatur interpretari, non tamen negare *verum & proprium ignem, qui torqueat, damnatos*. Contra vero Huetius Origen. lib. 2. quæſt. 11. citato hoc Doctoris noſtri loco, *Ignem*, inquit, *in conſcientiæ ſuctibus & flagel-*

hæc ideo ponuntur, quia ſicut ex multa cruditate & febres naſcuntur & vermes: ita ſi quis non decoquat peccata ſua, velut quadam interpoſita ſobrietate abſtinentiæ, ſed miſcendo peccata peccatis, tamquam cruditatem quamdam contrahat veterum & recentium delictorum, igne aduretur proprio, & ſuis vermibus conſumetur. Unde & Eſaias
Eſai. 50. 11. ait: *Ambulate in lumine ignis veſtri, & flamma quam accendiſtis vobis*. Ignis eſt quem generat mœſtitia delictorum: vermis eſt, eo quod [a] irrationabilis animæ peccata mentem rei ſenſumque compungant, & quædam exedant viſcera conſcientiæ: quæ tamquam vermes ex unoquoque naſcuntur, tamquam ex
Eſ. 66. 24. corpore peccatoris. Denique Dominus id per Eſaiam declaravit dicens: *Et videbunt membra hominum prævaricantium in me: & vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur*.

206. Stridor quoque dentium prodit indignantis affectum; eo quod ſero unumquemque pœniteat, ſero ingemiſcat, ſero iraſcatur ſibi, quod tam pervicaci improbitate deliquerit.

Cap. 15. v. 4. QUis ex vobis, inquit, *homo qui habet centum oves, & ſi erraverit una ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deſerto, & ibit ad illam quæ erravit?*

207. Didiceras in ſuperioribus ablegare negligentiam, vitare arrogantiam, devotionem ſumere, ſæcularibus occupationibus non teneri, caduca non præferre perpetuis: ſed quia fragilitas humana firmum nequit in tanto ſæculi lubrico tenere veſtigium, etiam adverſus errorem remedia tibi bonus medicus demonſtravit, ſpem veniæ judex miſericors non negavit. Itaque non o-
v. 8. & ſeq. tioſe ſanctus Lucas ex ordine tres parabolas poſuit: ovis quæ perierat, & inventa eſt: drachmæ quæ perierat, & inventa eſt: filii qui erat mortuus, & revixit; ut triplici remedio provocati, vulnera noſtra curemus, ſpartum enim triplex non corrumpetur.

208. Qui ſunt iſti, pater, paſtor, mulier? Nonne Deus Pater, Chriſtus A paſtor, mulier Eccleſia? Chriſtus te ſuo corpore vehit, qui tua in ſe peccata ſuſcepit, quærit Eccleſia, recipit Pater. Quaſi paſtor revehit, quaſi mater inquirit, quaſi pater veſtit. Prima miſericordia, ſecunda ſuffragatio, tertia reconciliatio. Singula ſingulis quadrant: redemtor ſubvenit, Eccleſia ſuffragatur, auctor reconciliatur. Eadem divini operis miſericordia, ſed diverſa pro meritis noſtris gratia. B Ovis a paſtore laſſa revocatur: drachma quæ perierat, invenitur: ad Patrem filius ſuis veſtigiis redit, & plena condemnati erroris regreditur pœnitentia. Unde bene ſcriptum eſt: *Homines & jumenta ſalvos facies, Domine*. *Pſ. 35. 8.* Quæ ſunt iſta jumenta? Dixit Propheta: *Semen Iſrael in ſemen hominum, & Juda in ſemen animalium*. *Hier. 31. 27.* Itaque Iſrael C quaſi homo ſalvatur, quaſi ovis Juda colligitur. Malo ergo filius eſſe, quam ovis; ovis enim a paſtore repetitur, a Patre Filius honoratur.

209. Gaudeamus igitur, quoniam ovis illa quæ perierat in Adam, levatur in Chriſto. Humeri Chriſti, crucis brachia ſunt. Illic peccata mea depoſui, in illa patibuli nobilis cervice requievi. Ovis illa genere eſt una, non D ſpecie: *Omnes enim unum corpus ſumus, ſed multa membra;* *1. Cor. 10. 17* & ideo ſcriptum eſt: *Vos* autem *corpus eſtis Chriſti, & membra ex membris ejus*. *Ibidem 15.* *Venit itaque Filius hominis ſalvum facere quod perierat;* *Luc 19. 10.* omnes ſcilicet: *Quia ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur*. *1. Cor. 15. 22.*

210. Dives igitur paſtor cujus omnes nos centeſima portio ſumus. Habet Angelorum, habet Archangelorum, Dominationum, Poteſtatum, Throno- E rum, aliorumque innumerabiles greges, quos in montibus dereliquit. Qui quoniam ſunt rationabiles, non immerito hominum redemtione lætantur. Quamquam hoc quoque proficiat ad incentiva probitatis, ſi unuſquiſque converſionem ſuam gratam fore credat cœtibus Angelorum, quorum aut affectare patrocinium, aut vereri debet offen- F ſam. Et tu igitur eſto Angelis lætitiæ, gaudeant de reditu tuo.

211. Non

flagellis itidem ut Origenes conſtituit Ambr. Certe quidem apertiora ſunt Ambroſiana verba, quam ut poſſint Coquæanam interpretationem admittere. Neque vero ſolus Ambroſius hac in re amplexus eſt Origenis opinionem. Idem quippe ſentit Greg. Nyſſ. lib. *de Anima & reſurr.* Item Johan. Damaſc. lib. 4. *de Orthod. fide* ſub finem. Plures etiam fuiſſe qui ſtarent ab hac ſententia, teſtatur Hieron. lib. 3. *in Epiſt. ad Epheſ.* 5. 6. Qui quidem licet acriter eidem ſententiæ hic & alii refragetur, alicubi tamen non videtur ipſam rejicere, ut puta lib. 18. *Comment. in Iſai.* Aug. vero poſtquam dubie & anxie lib. *de Gen. ad lit.* cap. 32. & 33. *de Civit. Dei* lib. 20. cap. 9. 10. 16. & 26. locutus eſt, lib. demum 22. cap. 10 ait: *Cur enim non dicamus quamvis miris, tamen veris modis etiam ſpiritus incorporeos poſſe pœna corporalis ignis affligi*, quibus ſatis oſtendit ſe in eam ſententiam quæ nunc in catholicis ſcholis obtinet, propendere. Sed nec ab illa alienus eſt ipſemet Ambroſius in Pſalm. 118. variis locis, maxime ubi de illo igne tractat, quo etiam juſtos ac ſanctos urendos tradit. Nihil autem eſt quod oppoſita eum proponere quis miretur, ut pote in controverſia cujus utraque pars magnorum ac ſanctorum virorum auctoritate innitatur, neutra vero ab Eccleſia repudiata ſit: quemadmodum cum Bellarm. lib. 2. *de Purgat.* cap. 11. fatentur theologi.

a Edit. vet. ac mſſ. non pauci, *irrationabilia animæ peccata*. Melius Corb. & alii aliquot, *irrationabilis animæ*, id eſt, partis inferioris, quam non ſemel animam ſimpliciter vocat Ambroſius, cum ſupra in homine tria agnoſcit *corpus, animam & ſpiritum*. In quo Platonicos videtur imitatus; nam Photinus apud Numenium dictitat hominem *συνεστάναι ἐκ τριῶν σώματος, καὶ ψυχῆς, καὶ νοῦ*.

211. Non otioſum etiam quod mulier illa drachma lætatur inventa. Non mediocris hæc drachma eſt, in qua principis eſt figura. Et ideo imago regis, cenſus Eccleſiæ eſt. Oves ſumus, oremus ut ſuper aquam refectionis nos collocare dignetur. Oves, inquam, ſumus, petamus paſcua: drachmæ ſumus, habeamus pretium: filii ſumus, feſtinemus ad Patrem.

212. [a] Nec vereamur quia acceptum ſpiritalis patrimonium dignitatis terrenis prodegimus voluptatibus, quod Pater in filios quem habebat, theſaurum contulit. Fidei cenſus numquam exinanitur: licet totum dederit, totum habet; quia quod donavit, non amittit. Nec vereare, ne te non recipiat: (Sap. 1. 13.) *Non* enim *delectatur Deus perditione vivorum*: etiam occurrens venienti tibi cadet ſupra collum: (Pſ. 145. 8.) *Dominus* enim *erigit alliſos*. Oſculum dabit quod eſt pignus pietatis & amoris. Stolam, annulum, calceamenta proferri jubebit. Tu adhuc injuriam metuis, [b] ille reſtituit dignitatem: tu ſupplicium vereris, ille oſculum defert: tu convicium times, adornat ille convivium. Sed jam ipſam parabolam diſcutiamus.

(ỽ. 11. & 12.) *Homo quidam habuit duos filios, & dixit illi adoleſcentior: Da mihi portionem ſubſtantiæ.*

213. Vides quod divinum patrimonium petentibus datur. Nec putes culpam patris, quod adoleſcentiori dedit: nulla Dei regno infirma ætas, nec fides gravatur annis. Ipſe certe ſe judicavit idoneum qui popoſcit. Atque utinam non receſſiſſet a patre, impedimentum neſciſſet ætatis: ſed poſteaquam domum patriam derelinquens peregre profectus eſt, [c] cœpit egere. Merito ergo prodegit patrimonium, qui receſſit ab Eccleſia. Poſteaquam domum, inquit, patriam derelinquens,

(ỽ. 13.) *Peregre profectus eſt in regionem longinquam.*

214. Quid enim longinquius quam a ſe recedere; nec regionibus, ſed moribus ſeparari: ſtudiis diſcretum eſſe, non terris; & quaſi interfuſo luxuriæ ſæcularis æſtu, [d] divortia habere factorum? Etenim qui ſe a Chriſto ſeparat, exſul eſt patriæ, civis eſt mundi. *Sed nos non ſumus advenæ atque peregrini, ſed cives ſumus ſanctorum, & domeſtici Dei;* (Epheſ. 2. 19.) qui enim eramus longe, facti ſumus prope in ſanguine Chriſti. (Ibidem 13.) Non invideamus de longinqua regione remeantibus; quia & nos fuimus in regione longinqua, ſicut Eſaias docet dicens: *Qui ſedebant in regione umbræ mortis, lux orta eſt illis.* (Eſai. 9. 2.) Regio ergo longinqua, umbra eſt mortis: nos autem, quibus ſpiritus ante faciem Chriſtus eſt Dominus, in umbra vivimus Chriſti. Et ideo dicit Eccleſia: *In umbra ejus concupivi, & ſedi.* (Cant. 2. 3.) Ille igitur vivendo luxurioſe conſumſit omnia ornamenta naturæ. Unde tu qui accepiſti imaginem Dei, qui habes ſimilitudinem ejus, noli eam irrationabili fœditate conſumere. Opus Dei es, noli ligno dicere: *Pater meus es tu*; (Hier. 2. 27.) ne accipias ſimilitudinem ligni; quia ſcriptum eſt: *Similes fiant illis, qui faciunt ea.* (Pſ. 113. 8.)

(ỽ. 14.) *Facta eſt fames per regionem illam.*

215. Fames non epularum, ſed bonorum operum atque virtutum, quæ ſunt miſerabiliora jejunia. Etenim qui recedit a verbo Dei, eſurit: *Quia non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo Dei.* (Matth. 4. 4.) Qui recedit a fonte, ſitit: qui recedit a theſauro, eget: qui recedit a ſapientia, hebetatur: qui recedit a virtute, diſſolvitur. Merito ergo iſte egere cœpit, quia theſauros ſapientiæ & ſcientiæ Dei, divitiarumque cæleſtium altitudinem dereliquit. Egere ergo ideo cœpit, & famem pati, quia nihil prodigæ ſatis eſt voluptati. Semper famem patitur ſui, qui alimentis perpetuis neſcit impleri.

(ỽ. 15.) *Abiit itaque, & adhæſit uni civium.*

216. Qui enim hæret, in laqueo eſt. Et videtur civis iſte princeps eſſe iſtius mundi. Denique ad villam ejus mittitur quam emit, qui excuſat a regno. Et paſcit porcos: (Ibidem.) illos utique in quos petit diabolus introire, quos præcipitat in mare iſtius mundi, in ſordibus ac fœtore viventes.

(ỽ. 16.) *Et cupiebat*, inquit, *ſiliquis implere venerem ſuum.*

217. Ne-

a Ita mſſ. ac edit. omnes, excepta Rom. hæc enim totum locum invertit in hunc modum: *Nec vereamur quod Pater in Filium quem habebat, theſaurum contulit. Fidei enim cenſus .... nec vereare quia acceptum ſpiritalis patrimonium dignitatis terrenis prodegerit voluptatibus, ne te non recipiat.*

b Mſſ. aliquot, *errantem ille reſtituet dignitati.*

c *Cœpit egere*, deeſt in omnibus mſſ. Sed cum in omnibus edit. habeatur, eoque demto ſenſus quaſi ſuſpenſus remaneat, ideo illud non putavimus loco movendum. Quibus tamen potiores hic videbuntur mſſ. ſubintelligere poterunt, *impedimentum ſenſit ætatis*, vel quid ſimile; niſi pro *derelinquens* malis cum recentioribus quibuſdam mſs. legere, *dereliquit*.

d Rom. edit. ſola, *divortia habere ſanctorum*.

217. Neque enim alia cura eſt luxurioſis, niſi ut ventrem ſuum impleant, Philip. 3. 19 quorum Deus venter eſt. Quis autem aptior hujuſcemodi hominibus cibus, quam is qui ſiliquæ modo intus inanis, foris mollis eſt: quo corpus non reficitur, ſed impletur; ut ſit magis oneri, quam uſui?

a 218. [a] Sunt qui porcos accipiant pro gregibus dæmonum, ſiliquas pro exili virtute inanium hominum, ſermonumque B jactantia, qui nihil prodeſſe poſſunt, inani quadam philoſophiæ ſeductione, & quodam ſonoro facundiæ plauſu pompam magis quam utilitatem aliquam demonſtrantes. Sed hæc diuturna oblectamenta eſſe non poſſunt; & ideo,

℣. 16. 219. *Nemo illi dabat*; erat enim in regione illius, qui neminem habet; Eſai. 40. 15. quia eos qui ſunt, non habet. Omnes C quippe gentes in nihilo æſtimantur: ſolus autem Deus eſt qui vivificat mortuos, Rom. 4. 17. *Et vocat quæ non ſunt, tamquam quæ ſunt*,

℣. 17. *In ſe autem reverſus dixit: Quantis panibus mercenarii patris mei abundant?*

220. Bene in ſe revertitur, qui a ſe receſſit. Etenim qui ad Dominum regreditur, ſe ſibi reddit: & qui recedit D a Chriſto, ſe ſibi abdicat. Mercenarii autem qui ſunt, niſi qui ad mercedem ſerviunt, qui ſunt ex Iſrael, non id quod bonum eſt probitatis ſtudio perſequentes, nec virtutis gratia, ſed utilitatis ſtudio provocati? At vero filius qui habet Spiritus ſancti pignus in b corde, ſæcularis mercedis [b] lucella non quærit, quibus ſerviat. Heredes ſunt etiam mercenarii qui conducuntur ad E vineam. Bonus mercenarius Petrus, Johannes, Jacobus, quibus dicitur: Matt. 4. 19. *Venite, & faciam vos piſcatores hominum*. Iſti non ſiliquis, ſed panibus abundant. Denique collegerunt fragmentorum Ibidem 14. 20. cophinos duodecim. O domine Jeſu, ſi nobis auferas ſiliquas, & panes tribuas! Tu enim diſpenſator in domo es Patris. O ſi nos quoque mercenarios digneris conducere, licet ſero F venientes! Ibidem 20. 9 Nam & undecima conducis hora, & æqualem dignaris mercedem ſolvere, æqualem mercedem vitæ, non gloriæ; neque enim omnibus repoſita A eſt corona juſtitiæ, ſed ei qui poteſt dicere: *Certamen bonum certavi*, 2. Tim. 4. 7.

221. Quod ideo non prætermittendum arbitratus ſum, quia ſcio quoſdam dicere quod * ad mortem ſibi lavacri gratiam, vel pœnitentiam reſervent. Primum qui ſcis an nocte proxima, tua a te anima repoſcatur? Deinde cur putas otioſo tibi omnia poſſe deferri? Pone unam gratiam, B unam eſſe mercedem; diverſum tamen bravium victoriæ eſt, ad quod ſe non fruſtra Paulus extendit, qui poſt mercedem gratiæ, bravium tamen ut comprehenderet ſequebatur; Phil. 3. 14. quia ſciebat etſi par eſſet merces gratiæ, palmam tamen eſſe paucorum.

222. Et quoniam in vineam Domini venimus, non vacui recedamus; juvat enim fructus legere, mercenarios ejus C videre. Quid enim ſibi vult quod una Matt. 20. 1. & ſeq. die diverſis horis conducuntur operarii, niſi *quia mille anni in oculis Domini, ſicut* Pſ. 89. 4. *dies heſterna quæ præteriit, & hora in nocte?* Quæ eſt nox, niſi quæ præceſſit, ut dies appropinquaret? Et bene *hora in* 2. Pet. 3. 8. *nocte, quia mille anni ſicut dies una*. Novit vim diei hujus ille qui dixit: *Jeſus Chriſtus heri & hodie, ipſe eſt & in* Hebr. 13. 8. *ſæcula*. Scivit & ille diem eſſe multiplicem, qui ſcripſit: [c] *Hic dies genera-* D *tionis cæli & terræ, cum facta ſunt; qua* Gen. 2. 4. *die fecit Deus cælum & terram, & omne viride agri*. Cum enim ſupra ſeptem deſcripſiſſet dies, poſtea uno die omnia facta complexus eſt, totum mundi tempus oſtendens in conſpectu Domini tamquam diem unum; eo quod ex incompoſitis atque tenebroſis forma iſtius mundi, divini operis claritate proceſſerit. Ergo ſi dies totum tempus eſt E mundi, habet utique etiam in ſæculis horas ſuas: aut ipſa ſæcula horæ ſunt. Horæ autem diei duodecim ſunt; unde bene in myſterio dies Chriſtus, cujus apoſtoli duodecim, qui cæleſti lumine diſtinctis in ſe gratiæ vicibus refulſerunt.

223. Venit ergo paterfamilias & prima hora conduxit operarios, fortaſſis eos qui a principio mundi uſque ad F diluvium juſti eſſe meruerant, de quibus ait: *Et locutus ſum ad vos ante lucem*: Hier. 7. 25. *& miſi ad vos ſervos meos prophetas ante lucem*. Tertia poſt diluvium incipit, Noe ceterorumque tempora comprehen-

a Mſſ. plerique, *Sunt qui ſiliquas ſæcularia verba ſignificent, porcos* &c. Alii, & omnes edit. *Sunt qui porcos* &c. Melius; voces enim quæ in his omittuntur, plane redolent interpolationem, ipſæque in textum e margine ab imperito ſcriptore transferri facile potuerunt.

b Ita ſex mſſ. melioris notæ. Alii, & omnes edit. *lucella* (Amerb. & pauci mſſ. *buccellam*) *non quærit, quia jus ſervat hæreditis*, Minus commode, ut lectorum nemo diffitebitur.

* Frequens ac familiaris fuit ea querela ſanctis patribus, quæ utinam noſtra ætate in pœnitentia multo juſtiorem locum non inveniret!

c Rom. edit. ex LXX. Interp. *Hic liber generationis* &c.

hendens, qui quaſi boni operarii in vineam deſtinantur; ideo quaſi in prandio inebriatus eſt Noe. Sexta & reliquæ Abrahæ, Iſaac, & Jacob Patriarcharum merita diſtinguunt. Nona, inclinante jam ſæculo, & tamquam palleſcente luce virtutis, Lex & prophetæ decolores mores hominum notaverunt. Undecimam, & quod ſupereſt diei, ſacer producit adventus. Unde & ipſe in Evangelio dicit: *Ambulate dum lumen habetis*. Joan. 12, 35.

224. Sed jam redeamus ad Patrem; licet non verear ne iſtius pœnitentiam gerentis exemplo diu abſuiſſe videamur (numquam enim abſuimus, qui verſabamur in vinea, in qua ſi & iſte manſiſſet, non receſſiſſet a Patre) cavendum tamen eſt, ne nos ei reconciliationi faciamus moram, quam non fecit Pater. Facile reconciliatur, quando impenſe rogatur. Et ideo diſcamus quali Pater obſecratione ſit ambiendus. *Pater*, inquit. Quam miſericors, quam pius, qui nec offenſus patrium dedignatur nomen audire!

℣. 18. *Pater*, inquit, *peccavi in cœlum, & coram te*.

225. Hæc eſt prima confeſſio apud auctorem naturæ, præſulem miſericordiæ, arbitrum culpæ. Sed etſi Deus novit omnia, * vocem tamen tuæ confeſſionis exſpectat. *Ore enim confeſſio fit ad ſalutem*; quia allevat pondus erroris, quiſquis ipſe ſe onerat: & accuſationis excludit invidiam, qui accuſatorem prævenit confitendo: *Juſtus enim in primordio ſermonis accuſator eſt ſui*. Fruſtra autem velis occultare, quem nihil fallat: & ſine periculo prodas, quod ſcias eſſe jam cognitum. Confitere magis, ut interveniat pro te Chriſtus, quem advocatum habemus apud Patrem: roget pro te Eccleſia, & illacrymet populus. Nec vereare ne non impetres. Advocatus ſpondet veniam, patronus promittit gratiam, [a] reconciliationem tibi paternæ pietatis pollicetur adſertor. Crede, quia veritas eſt: adquieſce, quia virtus eſt. Habet cauſam ut pro te interveniat, ne pro te gratis mortuus ſit. Habet cauſam ignoſcendi Pater, quia quod vult Filius, vult & Pater. (Rom. 10. 10. Prov. 18. 17.)

℣. 18. 226. *Peccavi in cœlum, & coram te*. Non utique elementum exprimitur: ſed peccato animæ cœleſtia ſignificantur dona Spiritus imminuta: vel quia ab illius gremio matris Hieruſalem quæ in cœlo eſt, non oportuit deviari.

Jam non ſum dignus vocari filius tuus. ℣. 19.

227. Dejectus enim ſe exaltare non debet; ut merito ſuæ poſſit humiliatis adtolli.

Fac me ſicut unum mercenariorum tuorum. Ibidem.

228. Novit eſſe diſtantiam inter filios, amicos, mercenarios, & ſervos: filius per lavacrum, amicus per virtutem, mercenarius per laborem, ſervus per timorem. Sed etiam ex ſervis & mercenariis fiunt amici, juxta quod ſcriptum eſt: *Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis: jam non dico vos ſervos*. Joan. 15. 14.

229. Hæc apud ſe dixit: ſed non ſatis eſt dicere, niſi ad patrem venias. Ubi illum requiras, ubi invenias? Exſurge primo, hoc eſt, qui ſedens ante dormiebas. Et ideo dicit Apoſtolus: *Surge qui dormis, & exſurge a mortuis*. Iniquitas in talento plumbeo ſedet. Moyſi dicitur: *Tu autem hic ſta*. Stantes elegit Chriſtus. Exſurge ergo, curre ad Eccleſiam: hic eſt Pater, hic eſt Filius, hic eſt Spiritus ſanctus. (Epheſ. 5. 14. Deut. 5. 31.)

230. Occurrit tibi, qui audit te intra mentis ſecreta tractantem. Et cum adhuc longe ſis, videt, & adcurrit. Videt in pectore tuo, adcurrit ne quis impediat, complectitur quoque: [b] in occurſu præſcientia eſt, in complexu clementia, & quaſi quidam patrii amoris affectus. Supra collum cadit, ut jacentem erigat, & oneratum peccatis, atque in terrena deflexum reflectat ad cœlum, in quo ſuum quærat auctorem. Cadit in collum tuum Chriſtus; ut cervicem jugo exuat ſervitutis, & collo tuo jugum ſuave ſuſpendat. Nonne tibi videtur cecidiſſe in collum Johannis, quando erat Johannes in ſinu Jeſu, cervice recumbens reflexa? Et ideo Verbum apud Deum vidit; quia erectus eſt ad ſuperna. Cadit in collum, cum dicit: *Venite ad me qui laboratis . . . & ego vos reficiam: tollite jugum meum ſuper vos*. Cadit ergo hoc modo, ſi convertaris. (℣. 20. & 21. Matth. 11, 28. & 29.)

221. Quod

* Hæc verba intelligenda eſſe de ea confeſſione, quam a peccatoribus ſive publice, ſive ſecreto Eccleſiæ miniſtris fieri oportet, inde probatur, quod ea ponitur poſt primam, quæ ſoli Deo fit confeſſionem. Hinc autem validiſſime confirmatur, quod infra dicitur, *Confitere magis, ut .... roget pro te Eccleſia, & illacrymet populus*. Hæc namque non mentalem, ſed exteriorem ac verbalem confeſſionem apertiſſime ſignificant.

a Mſſ. non pauci, nec infimæ auctoritatis, *reconciliationem tibi paterna pietas pollicetur: adſertori crede, quia* &c.

b Ita mſſ. octo optimæ notæ. Alii vero & edit. *in occurſu præſentia* (Era. & Gill. in margine, *præſcientia*) *eſt in complexu clementia. Et quaſi quidam patrii amoris affectu ſupra collum cadit*.

v. 22. 231. Et jubet proferri ſtolam, an-
nulum, calceamenta. Stola amictus
eſt ſapientiæ, quo nuda corporis apo-
ſtoli tegunt, eo quod ſe nnuſquiſque
convolvat; & ideo ſtolam accipiunt,
ut corporis infirmitatem ſapientiæ ſpi-
ritalis virtute conveſtiant. De Sapien-
Gen. 49. 11. tia enim dictum eſt: *Lavabit in vino*
ſtolam ſuam. Ergo ſtola ſpirituale indu-
mentum, & veſtimentum eſt nuptiale.
Annulus quid eſt aliud, niſi ſinceræ B
fidei ſignaculum, & expreſſio veritatis?
Calceamentum autem Evangelii prædi-
catio eſt; & ideo accepit ſapientiam
a primam. [a] Eſt enim & alind myſte-
rium quod neſcit, niſi qui accepit di-
ctorum ſuorum, ſactorumque ſignacu-
lum, & quoddam munimentum bonæ
intentionis & curſus; necubi offendat
ad lapidem pedem ſuum, & ſupplan-
tatus a diabolo Dominicæ prædicatio- C
b nis officium derelinquat. Hæc eſt [b]
præparatio Evangelii, ad cæleſtium
curſum dirigens præparatos; ut non in
carne ambulemus, ſed in ſpiritu.

v. 23. 232. Occiditur & vitulus ſaginatus,
ut carnem Domini ſpirituali opimam
virtute per gratiam ſacramenti myſte-
riorum conſortio reſtitutus epuletur.
Nemo enim niſi qui timuerit Deum
Prov. 9. 10. (*quod eſt initium ſapientiæ*) niſi ſignacu-
lum ſpirituale vel cuſtodierit vel rece- D
perit, niſi Dominum prædicaverit,
ſacramentis debet intereſſe cæleſtibus.
Qui autem annulum habet, & Patrem
habet, & Filium, & Spiritum ſanctum;
quia ſignavit nos Deus, cujus imago
Chriſtus: & dedit pignus Spiritum in
cordibus noſtris; ut ſciamus hoc an-
nulli iſtius qui in manu datur, eſſe
ſignaculum, quo cordis interiora, fa-
ctorumque noſtrorum miniſteria ſignan- E
tur. Ergo ſignati ſumus, ſicut & legi-
Ephes. 1. 13. mus: *Credentes*, inquit, *ſignati eſtis Spi-*
ritu ſancto. Bene autem carnem vituli,
quia ſacerdotalis eſt victima, quæ pro
peccatis fiebat.

c 233. [c] Epulantem patrem inducit
v. 23. filius; ut oſtenderet quoniam paternus
cibus eſt ſalus noſtra, & Patris gau-
dium noſtrorum redemtio peccatorum
eſt. Et hic quidem ſi ad Patrem refe- F
ras, quia hoſtia pro peccatis Filius eſt,
delectatur Pater reditu peccatoris: ſu-
pra delectatur Filius, inventa ove; ut
ſcias quia una eſt Patris & Filii dele-
A ctatio, una operatio in Eccleſiæ funda-
mento. Lætatur autem pater;

Quia filius perierat, & inventus eſt: v. 24.
mortuus fuerat, & revixit.

234. Ille perit qui fuit; non enim
poteſt perire qui non fuit. Itaque gen-
tes non ſunt, Chriſtianus eſt, juxta
quod ſupra dictum eſt: *Quia elegit Deus* 1. Cor. 1. 28.
B *quæ non ſunt; ut quæ ſunt, deſtrueret*.
Poteſt tamen & hic in uno accipi ſpe-
cies generis humani. Fuit Adam, & S. Auguſt.
In illo fuimus omnes. Periit Adam, lib. 1. cont.
& in illo omnes perierunt. Homo Jul. Pelag. cap. 3.
igitur & in illo homine qui perierat,
reformatur: & ille ad ſimilitudinem
Dei factus & imaginem divina patien-
tia & magnanimitate reparatur. Quid
eſt ergo: *Elegit Deus quæ non ſunt; ut* 1. Cor. 1. 28.
C *quæ ſunt, deſtrueret?* Id eſt, elegit po-
pulum gentium qui non erat; ut de-
ſtrueret populum Judæorum.

235. Poteſt & de agente pœniten-
tiam dictum videri; quia non moritur;
niſi qui aliquando vixit. Et ideo gen-
tes non morinntur, ſed mortuæ ſunt;
etenim qui in Chriſtum non credidit,
ſemper eſt mortuus. Et gentes quidem
cum crediderint, per gratiam vivifican-
tur: qui vero lapſus fuerit, per pœni-
D tentiam reviviſcit.

236. Sequitur locus, nt remittendis
poſt pœnitentiam debeamus favere pec-
catis; ne dum veniæ alterius invide-
mus, ipſi eam non mereamur a Do-
mino. Quis enim tu es qui Domino
contradicas, ne cui velit, culpam re-
laxet; cum tu cui volueris, ignoſcas?
Vult rogari, vult obſecrari. Si omnium
juſtitia, nbi Dei gratia? Quis tu es,
E qui invideas Deo?

237. Et ideo notatur hic frater, v. 25.
uſque adeo ut de villa venire dicatur, & ſeq.
hoc eſt, terrenis operibus occupatus,
ignorans quæ ſunt ſpiritus Dei: ut de-
nique numquam pro ſe vel hœdum
queratur occiſnm; non enim pro invi-
dia, ſed pro venia mundi agnus eſt
immolatus. Invidus hœdum quærit:
innocens agnum pro ſe deſiderat im-
F mulari. Ideo & ſenior dicitur; eo
quod cito aliquis per invidiam conſe-
neſcat. Ideo & foris ſtat; eo quod
malevolentia eum animi liventis exclu-
dat. Ideo chorum & ſymphoniam au-

[a] Omnes edit. cum parte mſſ. *Eſt enim & alia quæ myſterium neſcit, quæ accepit dictorum ...., & quoddam monumentum*, &c. Alii mſſ. in quibus antiquiſſimi ſunt, magis ſcite præferunt ut in textu. Etſi vero ea lectio ſenſum non contineat ſatis expeditum, nullum tamen in hoc videmus locum admirationis; hic enim dubio procul de ſacramento euchariſtiæ ſermo eſt, de quo dedita opera ſæpenumero obſcure ac perplexe Patres locuto nemo neſcit. Expende etiam numerum ſequentem.

[b] Sic plures potioreſque mſſ. atque edit. Era & Gill. in margine. Alii mſſ. ac edit. omnes in corpore, *prædicatio Evangelii*.

[c] Pauci mſſ. ac Gill. in margine. *Epulante patre inducitur filius*. Idem in corp. cum reliquis mſſ. atque omnibus edit. *Epulantem patrem inducit filius*; niſi quod Rom. vocem *filius*, amandavit.

a dire non poteſt, a hoc eſt, non illa theatralis incentiva luxuriæ, nec aulicorum concentus ſonorum, ſed plebis concordiam concinentis, quæ de peccatore ſervato dulcem reſultet lætitiæ ſuavitatem.

238. Conſtitue mihi aliquem ex his qui ſibi juſti videntur, qui trabem in oculo ſuo non vident, & alieni feſtucam vitii ferre non poſſunt. Quomodo indignatur, quando alicui peccatum fatenti, & diu indulgentiam deploranti venia relaxatur? Quomodo aures ejus ſymphoniam populi ſpiritualem ferre non poſſunt? Hæc eſt enim ſymphonia, quando concinit in Eccleſia
b b diverſorum actuum atque virtutum, velut variarum chordarum indiſcreta concordia, pſalmus reſpondetur, amen dicitur. Hæc eſt ſymphonia quam ſci-
1.Cor.14.15 vit & Paulus; & ideo ait: *Pſallam ſpiritu, pſallam & mente.* Hæc de parabola præſenti putavimus eſſe tractanda.

239. Nec invidemus ſi quis duos fratres iſtos velit referre ad populos duos; ut ſit adoleſcentior populus ex gentibus tamquam Iſrael, cui frater major beneficium paternæ benedictionis invidit. Quod faciebant Judæi, cum quererentur quia Chriſtus cum gentibus epularetur; & ideo hœdum, mali odoris ſacrificium requiſierunt. Judæus hœdum requirit, Chriſtianus agnum; & ideo illis Barabbas ſolvitur, nobis agnus immolatur. Unde apud illos fœtor eſt criminum, apud nos remiſſio peccatorum, dulcis in ſpe, ſuavis in fructu. Qui hædum
Epheſ.5.2. quærit, exſpectat Antichriſtum; Chriſtus enim boni odoris eſt victima.

c 240. c Queri etiam in hœdo videtur, quia Judæi ritum veteris ſacrificii perdiderunt: vel quia nullius ſanguis his profuit, ſicut Chriſti ſanguis Eccleſiæ; non enim redimere eos ſanguis potuit prophetarum. Impudens autem & ſimilis illius phariſæi juſtificantis ſe arroganti prece, qui putabat quod numquam præterierit mandatum Dei, quia Legem ſervabat in litteris. Impius, qui accuſabat fratrem quod cum meretricibus paternam ſubſtantiam prodegiſſet, cum debuerit advertere quia ſibi

A dictum eſt: *Meretrices & publicani præcedunt vos in regnum cælorum.* Matt.21.31.

241. Stat autem foris, nec excluditur: ſed non ingreditur, ignorans voluntatem Dei de vocatione gentium, ſervus jam factus ex filio; ſervus enim neſcit quid dominus agat. Ubi cognovit, invidet, & torquetur Eccleſiæ bonis, & foris ſtat. Foris enim Iſrael audit chorum & ſymphoniam: ſed iraſcitur quia hic concinit plebis gratia, & conſona populi jubilatio. Sed bonus pater etiam hunc ſalvare cupiebat, dicens: ℣.28. Johan.15.15 B

Fili, tu ſemper mecum fuiſti; ℣.31.

C 242. Vel quaſi Judæus in Lege, vel quaſi juſtus in communione: & es, ſi deſinas invidere.

Et omnia mea tua ſunt; Ibidem.

243. Vel Judæus ſacramenta veteris Teſtamenti, vel baptizatus etiam novi poſſidens.

D *Nemo ſervus poteſt duobus dominis ſervire;* Cap. 16. ℣.13.

244. Quia non duo, ſed unus eſt dominus. Nam etſi ſunt qui mammonæ ſerviant; tamen non ille novit aliqua jura dominatus: ſed ipſi ſibi jugum ſervitutis imponunt; neque enim d juſta poteſtas, ſed injuſta eſt ſervitus. Et ideo ait: d

Facite vobis amicos de iniquo mammona; ℣. 9.

E 245. Ut largiendo pauperibus, Angelorum nobis ceterorumque ſanctorum gratiam comparemus. Nec reprehenditur villicus, in quo diſcimus non ipſi eſſe domini, ſed potius alienarum villici facultatum. Et ideo licet peccaverit, tamen quia ſibi in poſterum ex indulgentia domini quæſivit auxilia, prædicatur. Pulcre autem iniquum mammona dixit; quia variis divitiarum illecebris e noſtros avaritia tentabat affectus, ut velimus ſervire divitiis. Unde ait: F e

Si in alieno fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt, quis dabit vobis? ℣.12.

246. Alie-

a Rom. edit. *hoc eſt, non plebis concordiam concinentis, quæ de peccatore ſalvato dulcem reſultet lætitiæ ſuavitatem: ſed theatralis illa incentiva luxuriæ, vel aulicorum concentus ſonorum.* Non ſatis commode; hujus namque loci idem ſenſus eſt, ac ſi legeretur: Non poteſt audire chorum & ſymphoniam, qui chorus & ſymphonia non ſignificant fomitem atque incentiva luxuriæ, ſed concordiam plebis &c. Porro per voces *aulicorum ſonorum*, non videntur intelligendi ſoni, qui fiunt in aulis, hoc eſt, in regum palatiis: ſed potius ita dici ἀπὸ τῶν αὐλῶν, a tibiis ſeu fiſtulis.

b Ita mſſ. ſeptem probatioris notæ. Alii vero & edit. *diverſarum ætatum atque virtutum*: utrumque non male. At obſervandum obiter non pauca hic dici ab Ambroſio, quibus novatianorum in peccatores reſipiſcentes crudelitas perſtringi videatur.

c Mſſ. aliquot cum edit. Gill. in marg. ac Rom. in textu. *Quæ res*. Reliqui cod. atque edit. *Queri*, quod utcumque explicari poteſt, ſi ſubintelligatur *Chriſtus*, quæ vox proxime ante exhibetur. Attamen rectius ſcribi putamus *Queri*; ut ſignificetur ſenior filius dum hædi non occiſi mentionem facit, myſtice quiritari, quod ritus veteris ſacrificii perierit &c.

d Edit. quædam Pariſ. *injuſta poteſtas, ſed juſta eſt ſervitus*. Præpoſtere.

e Rom. edit. *nos avaritia tentat affectus*.

246. Alienæ nobis divitiæ ſunt, quia præter naturam ſunt; neque nobiſcum naſcuntur, neque nobiſcum tranſeunt: Chriſtus autem noſter eſt, [a] quia vita eſt. Denique *In ſua propria venit & ſui eum non receperunt*. Ergo nemo dabit quod veſtrum eſt; quia veſtrum non credidiſtis, veſtrum non recepiſtis.

Johan. 1. 11.

247. Argui igitur videntur Judæi & fraudis & avaritiæ. Et ideo qui in facultatibus fideles non fuerunt, quas cum alienas ſcirent (communem enim ad uſum fructus terrarum a domino Deo datus eſt omnibus) debuerunt utique participare pauperibus: nec Chriſtum accipere meruerunt, quem Zachæus ut adquireret, dimidiam partem bonorum ſuorum obtulit.

Luc. 19. 8.

248. Ergo non ſerviamus alienis quia nullum dominum debemus ſcire niſi Chriſtum: *Unus enim Deus Pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: & unus dominus Jeſus, per quem omnia*. Quid ergo, Pater Dominus, aut Filius Deus non eſt? Sed & Pater dominus, quia *Verbo Domini cæli firmati ſunt*: & Filius Deus *qui eſt ſuper omnes Deus benedictus in ſæcula*. Quomodo ergo nemo poteſt duobus dominis ſervire? Unus enim Dominus, quia unus Deus: denique *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies*. Unde claret unum Patris & Filii eſſe dominatum. Unus autem eſt, ſi non dividatur: ſed totus in Patre, totus in Filio ſit. Itaque [b] quia unius deitatis atque dominatus adſerimus Trinitatem, unum Deum, & unum Dominum confitemur. Qui autem aliam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus memorant poteſtatem, plures deos, & plures dominos in Eccleſiam gentilis vitio erroris inducunt.

1. Cor. 8. 6. Pſ. 32. 6. Rom. 9. 5. Matt. 4. 10.

a Miſſ. non pauci, ne inferioris notæ, *quia via eſt*.

b Miſſ. aliquot probatæ manus, *qui unam eſſe deitatis* &c.

LIBER
OCTAVUS.

v. 16. *Lex & Prophetæ uſque ad Johannem.*

1. Non quia Lex defecit, ſed quia incipit Evangelii prædicatio; videntur enim minora completi, cum potiora ſuccedunt. Et ideo vim faciamus regno cælorum; omnis enim qui vim facit, vehementi ſtudio properat, non B torpenti lenteſcit affectu. Eſt ergo fidei violentia religioſa, ſegnitia crimi-
a noſa. Lex multa ſecundum naturam [a] ſtatuit; ut naturalibus indulgentior deſideriis ad juſtitiæ ſtudium nos vocaret: Chriſtus naturam incidit, quia naturales quoque amputat voluptates; & ideo vim faciamus naturæ, ut non ad terrena demergat, ſed ad ſuperna ſe ſubrigat.

v. 18. *Omnis qui dimittit uxorem ſuam, & ducit alteram, mœchatur; & qui dimiſſam a viro ducit, mœchatur.*

2. Prius dicendum arbitror de lege conjugii, ut poſtea de prohibendo divortio D diſputemus. Quidam enim putant omne conjugium a Deo eſſe, maxime quia
Matt. 19. 6. ſcriptum eſt: *Quæ Deus conjunxit, homo non ſeparet*. Ergo ſi omne conjugium a Deo eſt, omne conjugium non licet ſolvi. Et quomodo Apoſtolus dixit:
1. Cor. 7. 15. *Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat?* In quo & mirabiliter noluit apud Chriſtianos cauſam reſidere divortii, & oſtendit non a Deo omne conjugium; neque E enim Chriſtianæ gentilibus Dei judicio copulantur; cum Lex prohibeat.

3. Sed occurrit illud quod ait Salo- A mon: *Domum & ſubſtantiam* [b] *patres partiuntur filiis: a Deo autem præparabitur viro uxor*. Prov. 19. 14. b
Quod qui in græco legit, non putat eſſe contrarium. Bene enim dixit græcus ἁρμόζεται; harmonia enim conveniens & apta rerum omnium dicitur commiſſa connexio. Harmonia eſt cum fiſtulæ organi per ordinem copulatæ, legitimæ tenent gratiam cantilenæ, chordarumque aptus ſervat ordo concordiam. Itaque non habent harmoniam ſuam nuptiæ, quando Chriſtiano viro gentilis mulier non legitime copulatur. Ergo ubi nuptiæ, harmonia: ubi harmonia, Deus jungit. Ubi harmonia non eſt, pugna atque diſſenſio eſt: quæ non eſt a Deo, quia *Deus* 1. Joh. 4. 8.
C *caritas eſt*.

4. Noli ergo uxorem dimittere, ne Deum tuæ copulæ diffitearis auctorem. Etenim ſi alienos, multo magis uxoris debes tolerare & emendare mores. Audi quid dixerit Dominus: *Qui di-* Matt. 5. 32.
mittit mulierem, facit eam mœchari. Etenim cui non licet vivente viro, mutare conjugium, poteſt obrepere libido peccandi. Itaque qui auctor erroris, etiam reus culpæ eſt. Quo eum parvulis fœta dimittitur? Quo titubanti veſtigio grandæva detruditur? Durus, ſi excludas parentem, pignora teneas, ut ad contumeliam caritatis, addas etiam pietatis injuriam: durus, ſi propter matrem etiam filios ſimul pellas; cum magis redimere a patre liberi debeant culpam parentis. Quam periculoſum, ſi fragilem adoleſcentulæ ætatem errori offeras! Quam impium, ſi ejus deſtituas ſenectutem, cujus defloraveris juventutem! [c] Ergo inhonoratis c
ſtipen-

a *ſtatuit*, deeſt in cunctis edit. & compluribus mſſ. ſed tamen in ſeptem reperitur.

b Mſſ. bene multi ac probatæ notæ, *patris partiuntur filii*. Melius tamen alii cum omnibus edit. *patres partiuntur filiis*; LXX. enim conſtanter præferunt, μερίζουσι πατέρες παισί. Quod autem in hoc ipſo loco Rom. edit. repoſuit, *præparatur*, auctoritatem quidem ſecuta eſt LXX. ubi ſicut & in vet. Ambr. edit. conſtanter habentur, ἁρμόζεται: attamen ant. edit. ac mſſ. omnium hic & infra exhibentium, *præparabitur*, conſenſus facit, ut credamus Ambroſium legiſſe ἁρμοσθήσεται. Quippe inſolens non eſt, ut futura media ſumantur in paſſiva ſignificatione. Adverta autem quam improbaverit Doctor noſter initum inter perſonas cultu diſpares conjugium: qua de re videſis notam in Pſal. 118. ſerm. 20. num. 48. & in epiſt. ad Vigil.

c Omnes edit. cum tribus mſſ. *inhonoratum ſtipendiis*. Alii mſſ. *inhonoratis ſtipendiis*. Optime, ſi voce *ſtipendiis*, pro annis in militia peractis ſumas, ac ſubintelligas *militem*. At paucis interjectis ubi cuncti mſſ. & edit. *quaſi jure, ſine crimine*, in tribus Gratiani codicibus, ut teſtantur ejuſdem correctores, habetur, *quam ſcis vivere ſine crimine*. Quod porro de lege humana divortium non prohibente dicitur, credibile eſt S. Doctorem reſpicere ad Legem a Conſtantino Magno latam, quæ continetur lib. 3. Cod. Theod. Tit. 16. *De repudiis*. Hac enim etſi repudii cauſas quæ antea plurimæ ac nonnumquam leviſſimæ fuerant, ad pauciores reduxerit, illius tamen uſum nequaquam tollit. Sed hanc eſſe minoris mali tolerantiam, ut gravius vitaretur, non obſcure indicat Ambroſius.

ſtipendiis & veteranum imperator dimittat inglorium, atque imperii ſui poſſeſſione detrudat: & ruſticum laboris ſui effœtum agro ſuo propulſet agricola? An quod in ſubditos nefas eſt, in comparem fas eſt?

33. quæſt. 2. c. An quod.

5. Dimittis ergo uxorem quaſi jure, ſine crimine; & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet: ſed divina prohibet. Qui hominibus obſequeris, Deum verere. Audi legem Domini, cui obſequuntur etiam qui leges ferunt: *Quæ Deus conjunxit, homo non ſeparet.*

Matth. 19. 6

6. Sed non ſolum hic cæleſte præceptum, ſed quoddam etiam opus Dei ſolvitur. Pateriſne, oro, liberos tuos, vivente te, eſſe ſub vitrico; aut incolumi matre, degere ſub noverca? Pone, ſi repudiata noo nubat. Et hæc viro tibi debuit diſplicere, cui adultero fidem ſervat? Pone, ſi nubat. Neceſſitatis illius tuum crimen eſt: & conjugium quod putas, adulrerium eſt. Quid enim refert, [a] utrum id aperta criminis confeſſione, an mariti ſpecie adulter admirtas; niſi quod gravius eſt legem criminis feciſſe, quam furtum?

7. Sed fortaſſe dicit aliquis: *Quomodo Moyſes mandavit dari librum repudii, & dimittere uxorem?* Qui hoc dicit, Judæus eſt: qui hoc dicit, Chriſtianus non eſt. Et ideo quia hoc objicit, quod objectum eſt Domino, reſpondeat ei Dominus: *Ad duritiam*, inquit, *cordis veſtri permiſit vobis Moyſes dare librum repudii, & dimittere uxores: ab initio autem non fuit ſic.* Moyſes permiſit, inquit, non Deus juſſit: ab initio autem Dei lex eſt. Quæ eſt lex Dei? *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt ambo in carne una.* Ergo qui dimittit uxorem, carnem ſuam ſcindit, dividit corpus.

Deut. 24. 1. — Matt. 19. 8. — Gen. 2. 24.

8. Oſtendit autem hic locus, quæ propter fragilitatem humanam ſcripta ſunt, non a Deo ſcripta. Unde & Apoſtolus: *Denuntio*, inquit, *non ego, ſed Dominus, uxorem a viro non diſcedere.* Et Infra: *Ceteris*, inquit, *ego dico, non Dominus: ſi quis frater infidelem habet uxorem, & relinquit eam.* Itaque ubi eſt impar conjugium, lex Dei non eſt. Et addidit: *Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat.* Simul idem Apoſtolus negavit legis eſſe divinæ, ut conjugium qualecumque ſolvatur: nec ipſe præcepit, nec dedit deſerenti auctoritatem, ſed culpam [b] abſtulit deſtituto. Hæc moraliter.

1. Cor. 7. 10. — Ibidem 12. — Ibidem 15.

9. Tamen quia ſupra propoſuit regnum Dei evangelizare, & cum dixiſſet de Lege unum apicem non poſſe cadere, ſubjecit: *Omnis qui dimittit uxorem ſuam, & ducit alteram, mœchatur.* Recte admonet Apoſtolus dicens ſacramentum hoc magnum eſſe de Chriſto & Eccleſia. Invenis igitur conjugium quod nemo dubitet a Deo conjunctum, cum ipſe dicat: *Nemo venit ad me, niſi Pater meus qui miſit me, adtraxerit eum;* ille enim ſolus potuit has nuptias copulare. Et ideo myſtice Salomon dixit: *A Deo præparabitur viro uxor.* Vir Chriſtus, uxor Eccleſia eſt: caritate uxor, integritate virgo. Ergo quem Deus traxit ad Filium, non ſeparet perſecutio, non avertat luxuria, non Philoſophia deprædetur, non manichæus contaminet, non arrianus avertat, non ſabellianus inficiat. Deus junxit, Judæus non ſeparet. Adulteri ſunt omnes qui adulterare cupiunt fidei & ſapientiæ veritatem.

V. 17. — Epheſ. 5. 32. — Johan. 6. 44. — Prov. 19. 14.

10. *Quis liber eſt*, inquit, *iſte repudii matris veſtræ, quo dimiſi eam?* Audiſti repudium, crede conjugium. Audiſti quid Judæorum plebi ipſe vir dicat: *Ecce in iniquitatibus veſtris venditi eſtis, & in peccatis veſtris dimiſi matrem veſtram.* Mane ergo tu in domo patris, mane cum ſponſo, enitere ut placeas viro. Mens quæ credidiſti Deo, eſto fortis mulier, qualis illa vel anima eccleſiaſtica, vel Eccleſia, de qua dicit Salomon: *Mulierem fortem quis inveniet?* Pretioſior autem eſt lapidibus pretioſis, quæ talis eſt: confidit in ea vir ſuus. Videamus quid hæc viro faciat ſuo, quod opus ejus, quod ſit obſequium, cur confidat in ea Chriſtus.

Eſai. 50. 1. — Ibidem 1. — Prov 31. 10. — Ibidem 11.

11. Bona uxor virum ſuum veſtit. Veſtiat Jeſum fides noſtra corpore ſuo, veſtiat carnem ſuam divinitatis ſuæ gloria: ſicut & illa bina veſtimenta fecit viro ſuo; ut & in præſenti & in futuro ſæculo honorificet eum. Non mediocris hæc femina, cujus tale textrinum eſt: quam non mollia lanæ fila carpentem, ſed pretioſæ virtutis penſa tractantem vir ejus inveniat: quæ manus extollat in noctibus, & ad libram dirigat opus, morumque ſuorum pondus examinet, geſtorum quoque noverit ſervare menſuram, glorioſi ſubtegmen laboris intexens: ſollicita quando

Ibidem 22. & ſeq.

vir

a Era ac Gill. in corp *utrum aperta . . . . . adulteram admittas*: in marg. autem cum duobus mſſ. & Rom. edit. . . . *adulterium admittas*. Reliqui mſſ. ut nos in textu; duos tamen excipimus, ubi lapſu calami ſcriptum eſt . . . . *adulteram dimittas*, ut apud Amerb. errore etiam typographi. . . *adultera dimittas*. Videtur autem maritus dimittens uxorem quæ alteri nubit, propterea adulter dici, quod in eum uxoris adulterium redit, ut proxime ante expoſitum eſt.

b Mſſ. aliquot antiquæ manus, *abſtulit de inſtituto*.

vir redeat, anxia atque ſuſpirans, & jam cum viro ſuo eſſe deſiderans, dicens: Moras facit vir meus venire, feſtinabo ipſa ad eum: occurram ei facie ad faciem, cum venire cœperit in gloria ſua.

12. Veni domine Jeſu, ut invenias ſponſam tuam, non contaminatam, non adulteratam, quæ non violaverit domum tuam, non mandata neglexerit. Dicat tibi: *Inveni quem dilexit anima mea*: introducat te in domum vini (vinum enim lætificat cor hominis) inebrietur in ſpiritu, agnoſcat myſterium, loquatur oraculum.

Cant. 3. 4. Pſ. 103. 15.

v. 19. *Homo autem quidam dives induebatur purpuram.*

13. Narratio magis quam parabola videtur, quando etiam nomen exprimitur. Non otioſe autem hic divitem Dominus perfunctum deliciis ſæcularibus, in perpetuæ famis apud inferos conſtitutum ſignificavit ærumna: cui non immerito quinque fratres, id eſt, quinque ſenſus corporis naturali quadam germanitate videntur fuiſſe ſociati, qui immodicis atque innumeris cupiditatibus æſtuabant: Lazarum vero in Abrahæ gremio quaſi in quodam ſinu quietis, & ſanctitatis receſſu locavit; ne illecti præſentium voluptate, maneamus in vitiis; vel tædio victi, laborum dura fugiamus. Sive itaque Lazarus pauper in ſæculo, ſed Deo dives: ſive apoſtolicus aliquis pauper in verbo, locuples in fide (neque enim ſancta omnis paupertas, aut divitiæ criminoſæ: ſed ut luxuria infamat divitias; ita paupertatem commendat ſanctitas) ſive ergo apoſtolicus qui veram teneat fidem, verborum infulas, fucum argumentorum, ambitioſa ſententiarum velamina non requirat: fœneratam mercedem accipit, impugnans hæreticos Manichæum, Marcionem, Sabellium, Arrium, Photinumque (iſti enim non aliud quam fratres ſunt Judæorum, quibus perfidiæ germanitate nectuntur) reprimens quoque carnis cupiditates, quæ illis, ut dixi, quinque ſenſibus vaporantur fœneratam, inquam, mercedem accipit, cui compenſatio exuberantium copiarum, & perpetuitatis uſura eſt.

v. 20. & 21. 14. Nec alienum putamus, ut de fide quoque opinemur hunc eſſe tractatum, quam Lazarus abjectam de menſa divitis collegit: cujus utique ulcera ſecundum litteram dives faſtidioſus horreret, nec inter pretioſas epulas unguentatoſque convivas fœtorem ulcerum lambentibus canibus ſuſtineret, cui odor æris, & ipſa eſſet natura faſtidio: quamquam inſolentia & tumor divitum indiciis competentibus exprimatur, quod ita conditionis immemores humanæ ſint; ut tamquam ſupra naturam ſiti, de miſeriis pauperum incentiva ſuarum capiant voluptatum, rideant inopem, inſultent egenti, & quorum miſereri deceat, his auferant.

15. Utrumque ergo qui volet, tamquam Lazarus colligat. Cui ſimilem illum puto, qui cæſus ſæpius a Judæis, ad patientiam credentium, & vocationem gentium ulcera ſui corporis lambenda quibuſdam velut canibus offerebat, quia ſcriptum eſt: *Convertentur ad veſperum, & famem patientur ut canes.* Quod agnovit Chananitis illa myſterium, cui dicitur: Nemo tollit panem filiorum, & mittit canibus. Agnovit hunc panem, non panem eſſe qui videtur, ſed illum qui intelligitur; & ideo reſpondit: *Utique, Domine, nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum.* Micæ iſtæ de illo pane ſunt. Et quia panis verbum eſt, & fides verbi eſt, micæ velut quædam dogmata fidei ſunt. Unde reſpondit Dominus, ut oſtenderet fideliter dictum: *O mulier, magna eſt fides tua!*

2. Cor. 11. 25. Pſ. 58. 15. Matt. 15. 26. Ibidem 27. Ibidem 28.

16. O felicia ulcera, quæ perpetuum excludunt dolorem! O uberes micæ, quæ repellitis jejunium ſempiternum, quæ colligentem pauperem æternis expletis alimentis! Abjiciebat vos de menſa ſua archiſynagogus, cum propheticarum ſcripturarum, & legis interna myſteria refutaret; micæ enim ſermones ſunt Scripturarum, de quibus dicitur: *Et projeciſti ſermones meos poſt te.* Abjiciebat vos ſcriba, ſed Paulus diligentiſſime colligebat, in injuriis ſuis legens plebem. Lambebant ulcera ejus, qui morſu ſerpentis intrepidum, excuſſo ſerpente, viderunt, & crediderunt. Lambebat ille carceris cuſtos, qui vulnera Pauli lavit, & credidit. Beati canes, in quos ulcerum talium diſtillat humor; ut adimpleat cor, & impinguet fauces eorum: qui cuſtodire domum, ſervare gregem, cavere adſueſcant lupos.

Luc. 13. 14. Pſ. 49. 17. Act. 28. 6. Act. 16. 33.

17. Pone nunc ante conſpectum ſæcularibus arrianos ſtudiis intentos, qui ſocietatem potentiæ regalis affectant; ut armis militaribus impugnent Eccleſiæ veritatem: nonne tibi videntur in quadam purpura & byſſo & extructis jacentes thoris, qui pro veris fucata defendant; ditibus abundare ſermonibus, cum jactant Dominico terram tremuiſſe ſub corpore, cælum tenebris obdu-

obductum, excita verbo maria vel ſe-
data: verumtamen Dei Filium dene-
gantes? Conſtitue & illum pauperem,
qui ſciens non in ſermone, ſed in vir-
Matt.16.16. tute regnum Dei eſſe, paucis quid
ſentiret expreſſit, dicens: *Tu es Filius
Dei vivi*: nonne illæ tibi videntur egere
divitiæ, hæc redundare paupertas?
* Dives * hæreſis Evangelia multa com-
poſuit: pauper fides hoc ſolum Evan-
gelium tenuit, quod accepit. Dives
Philoſophia plures ſibi deos fecit: pau-
per Eccleſia unum Deum novit.

℣.24. & ſeq. 18. Inter hunc igitur divitem &
pauperem chaos magnum eſt; quia
poſt mortem nequeunt merita mutari,
eoque in inferno dives inducitur, cu-
a piens [a] aliquid de paupere ſpiritus,
refrigerantis haurire; aqua enim refe-
ctio eſt animæ in doloribus conſtitutæ,
Eſai. 12.3. de qua dicit Eſaias: *Et ſaliet aqua cum
delectatione de fontibus Salutaris*. Cur au-
tem cruciatur ante judicium? Quia lu-
xurioſo carere deliciis, pœna eſt. Nam
Luc. 13.28. & Dominus dicit: *Ibi erit fletus & ſtridor
dentium; cum videritis Abraham, Iſaac, &
Jacob, & omnes prophetas in regno cælorum*.

℣.27. 19. Servus autem dives iſte magiſter
eſſe incipit; cum jam nec diſcendi
tempus habeat, nec docendi. Quo loco
evidentiſſime declarat Dominus, vetus
Teſtamentum eſſe fidei firmamentum,
retundens perfidiam Judæorum, & ex-
cludens nequitias hæreticorum, a qui-
bus mens ſupplantatur infirmior; ipſi
enim puſilli ſunt, qui adhuc neſciunt
incrementa virtutis.

20. Licet autem advertere quod in
in villici illius ſuperiore, & iſtius di-
vitis præſenti comparatione incentivum
miſericordiæ ſit: & ibi fortaſſe ſanctis
quos amicos dicit, & quibus taberna-
cula tribuit; hic vero docet pauperibus
conferendum.

Cap. 17. ℣. 3. *Si peccaverit in te frater tuus, increpa
illum.*

21. Quam bene poſt divitem qui
cruciatur in pœnis, ſubjecit præceptum
veniæ largiendæ, his utique qui ſe ab
errore convertunt; ne quem deſperatio
non revocet a culpa! Quam vero mo-
A deratus eſt, ut neque difficilis venia,
nec remiſſa ſit indulgentia; ne quem
vel auſtera percellat invectio, vel con-
niventia invitet ad culpam! Sic & alibi:
Si peccaverit in te frater tuus, vade & Matt.18.15.
corripe eum inter te & ipſum. PLUS
ENIM proficiat amica correptio, quam
accuſatio turbulenta: illa pudorem in-
cutit, hæc indignationem movet. Ser-
B vetur potius quod prodi metuat, qui
monetur. Bonum quippe eſt ut ami-
cum magis te qui corripitur credat,
quam inimicum; facilius enim conſiliis
aquieſcitur, quam injuriæ ſuccumbitur.
Unde & Apoſtolus: Corripite, inquit, 2.Theſ.3.14
ut fratrem, ut erubeſcat, non ut ini-
micum eum exiſtimetis. [b]INFIRMUS b
ENIM cuſtos diuturnitatis eſt timor:
pudor autem bonus magiſter officii; qui
C enim metuit, reprimitur, non emen-
datur: quem pudet facere, in naturam
vertit.

22. Pulcre autem poſuit: *Si peccave-
rit in te*; non enim æqua conditio in
Deum, hominemque peccare. Denique
Apoſtolus, qui divini eſt verus inter-
pres oraculi: *Hæreticum*, inquit, [c] *poſt* c
unam correptionem devita; quia non eſt Tit. 3. 10.
æque perfidia ut culpa, veniabilis. Et
D quoniam plerumque per imperitiam er-
ror obrepit, corripiendum præcepit;
ut aut pertinacia vitetur, aut prolapſio
corrigatur. Verum quid eſt:

Si ſepties converſus fuerit ad te dimitte ℣. 4.
illi?

23. Num veniæ numerus præfinitur:
an vero quia cum ſeptimo die requie-
verit Deus ab omnibus operibus ſuis,
E poſt hebdomadam iſtius mundi quies
nobis diuturna promittitur; ut quem-
admodum mala iſtius mundi feriata
ceſſabunt, ita etiam vindictæ ſeveritas
conquieſcat? Sabbatum autem non ſo-
lum dierum, ſed etiam menſium eſt; Levit.25.9.
& ideo ſeptimi menſis decima die ſab-
bata ſabbatorum: nec ſolum menſium,
ſed annorum quoque: neque annorum
tantum, ſed etiam generationum: po-
F ſtremo ipſius mundi, cujus typus eſt
ſabbatum magnum; ſicut in Lege eſt
hebdomada ſeptima, poſt quam cele-
bratur

* De hujuſcemodi pſeudo-evangeliis conſule quæ ſcripſit ſanctus Doctor ſupra lib. 1. num. 2. & nos ibidem notavimus.

a Edit. Rom. *aliquid ſpiritus a paupere refrigerantis haurire*. Minus bene; non enim, uti putamus, aquam a quoquam ſpiritus vocabulo nominatam reperias. Refer igitur vocem *ſpiritus*. (aut *ſpiritu*, quemadmodum Amerb. & duo mſſ. præferunt) ad vocem *paupere*, niſi cum uno & altero mſſ. atque edit. Era & Gill. in marg. legere malis *de pauperis ſpiritu*.

b Ita vet. edit. & cuncti mſſ. duobus exceptis, ubi legitur: *Infirmis enim cuſtos diuturnus eſt timor*. Rom. vero: *Infirmus enim cuſtos diuturnæ bonitatis* &c.

c Quædam edit. Pariſ. *poſt unam aut ſecundam correptionem*. Sed videtur omnino Ambroſius legiſſe, *poſt unam correptionem*. Etenim non ſolum hic, verum etiam lib. 2. *de Abraham*, & alibi omnes aliæ edit. cum mſſ. in hanc lectionem conſpirant. Poſt pauca vero edit. Rom. repoſuerat, *Si ſepties in die converſus fuerit ad te dicens, Pœnitet me: dimitte illi*. At cum lectio noſtra in ant. edit. & cunctis mſſ. habeatur, locum ab ipſomet Ambroſio contractum fuiſſe exiſtimandum eſt.

bratur annus Jubilæus. Quod myſte-
rium nobis Dominus noluit revelare,
Matt.18.22 cum dicit: *Non ſolum ſepties, ſed etiam*
ſepsuagies ſepties. Quia ſeptima genera-
tione, ut habes ſecundnm Lucam,
Luc. 3. 37. Sap. 4. 11. Enoch raptus eſt, ne malitia immuta-
ret cor ejus; & in eo aculeus doloris
quievit. Septuageſima autem & ſeptima
generatione Dominus natus ex Maria,
humani generis in ſe peccata ſuſci-
piens, remiſſionem tribuit omnium de-
lictorum.

24. Ergo quamvis ſecundum litte-
ram diſcas frequenrer ignoſcere, nec
indignationem tenere (nihil enim eſt
quo poſſit offendi, cui ignoſcendi eſt
conſuetudo) tamen agnoſce myſterium;
neque enim otioſe ſabbato dixit Domi-
Luc. 13. 12. nus mulieri: *Dimiſſa es ab infirmitate tua*,
oſtendens plebi ſuæ, quæ ſicut mulier
illa vocata ſequeretur, adventu ſuo ſe
Gen. 4. 24. remiſiſſe. Septuagies itaque & ſepties
Lamech condemnatur; quia gravius
* delinquit, *qui ſcelus dum punit, ad-
mittit. Omnem autem enotmitatem
ſceleris baptiſmi ſacramenta dimittunt.
Diſce ergo donare injurias tuas; quia
perſecutoribus ſuis Chriſtus ignovit.

a 25. Nec illud otioſum [a] quod ſab-
bato paſſus eſt magno, ſignificans fore
ſabbatum, quo mors deſtrueretur a
Chriſto. Quod ſi Judæi ſabbatum ita
celebrant; ut & menſem & annum
totum quaſi ſabbatum habeant: quanto
magis nos reſurrectionem Domini cele-
brare debemus? Et ideo majores tradi-
dere nobis pentecoſtes omnes quinqua-
ginta dies ut paſchæ celebrandos; quia
octavæ hebdomadis initium Pentecoſten
facit. Unde & Apoſtolus quaſi Chriſti
diſcipulus, qui ſciret diverſitatem eſſe
temporum, ſcribens ad Corinthios:
1.Cor.16.6. *Apud vos*, inquit, *forſitan manebo, &*
Ibidem 8. & 9. *hyemabo*. Et infra: *Manebo autem Epheſi*
uſque ad pentecoſten; oſtium enim mihi aper-
tum eſt magnum. Itaque apud Corinthios
hyemem agit, qnorum erroribus ange-
batur; quod eorum circa Dei cultum
frigeret affectus: cum Epheſiis pente-
coſten celebrat, atque his tradit myſte-
ria, relaxat aoimum; quia fidei cerne-
bat ardore ferventes. Ergo per hos
quinqnaginta dies jejunium neſcit Ec-
cleſia, ſicut Dominica qua Dominus
A reſurrexit, & ſunt omnes dies tam-
quam Dominica.

26. Erit & alia Dominica qua Do-
minicum corpus reſurgat. Novit hanc
Paulus, qui ait: *Vos autem eſtis corpus* 1.Cor.12.27
Chriſti, & membra ex membris. Hoc enim
corpus Domini & oſſa de oſſibus ejus
capiti cohærebunt: *Caput autem Eccleſiæ*
Chriſtus. Tunc ergo ceſſabir jejunium; Ephes.5.23
B quoniam in perpetua jucunditate fati-
gatio, cura, laſſirudo ceſſabit. Tunc
mors deſtruetur: *Noviſſima enim mors de-* 1.Cor.15.26
ſtruetur. Nam etſi ceſſavit in Enoch,
& non eſt: ille enim raptus eſt, ut Gen. 5. 24.
evaderet eam: Chriſtus ut deſtrueret,
immolatus eſt. Et ideo bene dixit:
Ubi eſt, mors, victoria tua? Ubi eſt, mors, 1.Cor.15.55
aculeus tuus? Ergo in hac reſurrectione
iterum Chriſtus tamquam ſuo reſurget
C in corpore. Beatus itaque qui habuerit
partem in prima reſurrectione; ſicut
enim primitiæ dormientium Chriſtus,
ſic tunc primitiæ reſurgentium Eccleſia
& ſancti ejus. 1.Cor.15.20

27. Hoc myſterium Petrus ſcire non
potuit. Fortaſſe ſcierit de Enoch: quis
tamen potuit myſterium abſconditum
in Deo humana mente comprehende-
re? Veniat ergo Dominus in animam
meam, in mentem meam, atque eam
D ſubjiciat ſibi; ut cum ſubjecta mens
fuerit mea, dicam: *Non timebo mala,* Pſ.22.4.
quoniam tu mecum es.

Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, ℣. 6.
dicetis huic arbori moro: Eradicare, & ja-
ctare in mare, & obaudiet vobis.

28. De grano ſinapis ſupra dictum
E eſt, nunc de arbore mori eſt diſputan-
dum. Arborem lego, non tamen arbo-
rem credo. Nam quæ ratio, qui pro-
fectus hic noſter, ut arbor quæ labo-
rantibus agricolis ferat fructus, eradi-
cetur, & mittatur io mare? Licet hoc
pro virtute fidei poſſibile judicemus,
ut ſenſibilibus imperiis natura inſenſi-
bilis obſequatur: quid ſibi vult tamen
etiam ipſa arboris ſpecies? Legi qui-
F dem: *Paſtor eram caprarum, vellicans mora*; Amos.7.14.
& puto prophetam ſignificaſſe nobis,
quod ex peccatorum grege peccator
ipſe converſus ſit: licet conveniat ut
futurus gentinm propheta fructum quæ-
ſiſſe

* Videtur hic ſequi Ambroſius quorumdam Hebræorum opinionem, aſſerentium Cainum a Lamecho interemtum fuiſſe; qui tamen caſu fortuito id factum volunt. Qua de re multa interpretes in hunc locum.

a Rom. edit. ſola, *quod ſabbato ſepultus eſt*. Sed alianum ac mſſ. omnium in voce *paſſus eſt*, convenientium auctoritate adducimur, ut Chriſtum ſabbato paſſum ideo hic dici autumemus, vel quia erat ea dies παρασκευή ad ſequens ſabbatum, vel quod, ut ſtatim ſubjicitur, ſabbatum ita celebraretur a Judæis, ut & menſis & annus ſimilar ſabbati haberetur. Ubi vero omnes edit. & plures mſſ. ſtatim ſubjungunt, *magnum ſignificans* &c. malumus cum mſſ. aliis, iiſque melioris notæ legere *magno* &c. Judæis enim tria feſta erant quæ *ſabbata magna* nuncupabantur, paſcha ſcilicet, pentecoſte, ac ſcenopegia, quorum primum eodem anno incidebat in ſabbatum minus, uti ex ſacris hiſtoriis intelligimus. Quod porro dicitur 50. *dies ut paſchæ celebrandos*, hoc de quibuſdam ritibus intelligendum, de quibus in *Apol. David* cap. 8. num. 42.

ſiſſe videatur in ſentibus, cibum ex ſentibus eruiſſe, ſed decoloros & fœtidos greges gentium, populos nationum, in ſuorum ſcriptorum paſcuis locaturus, ut ſpirituali refectione pingueſcerent; ipſe autem de peccatore converſo lac ſpirituale mulgeret.

Matt.17.19. 29. Sed cum in alio Evangelii libro de monte ſit dictum, cujus ſpecies nuda gignentium vitium, olearumque jejuna, infœcunda meſſibus, apta latibulis beſtiarum, ferarumque curſibus inquieta, extollentem ſe altitudinem nequitiæ ſpiritualis videatur exprimere,
Hier.51.25. ſicut ſcriptum eſt: *Ecce ego ad te, mons corrupte, qui corrumpis omnem terram;* congruit ut hoc quoque loco opinemur id dictum, quoniam fides ſpiritum excludit immundum, maxime cum arboris natura huic concurrat opinioni. Nam fructus ejus primo albet in flore, deinde jam formatus irrutilat, maturitate nigreſcit. Diabolus quoque ex albenti angelicæ flore naturæ & poteſtate rutilanti, prævaricatione dejectus, tetro inhorruit odore peccati. En tibi illum arbori moro dicentem: *Eradicare, & jactare in mare*, cum legionem ejecit ex homine, in porcos tranſire permittit: qui exagitati diabolico ſpiritu, ſe in maria demerſerunt.

30. Hic igitur locus hortatorius ad fidem, docens moraliter etiam ea quæ ſolidata ſunt, fide poſſe diſſolvi. Ex fide autem caritas, ex caritate ſpes, & rurſus in ſe ſancto quodam circuitu refunduntur.

℣. 7. 31. Sequitur ut nemo in operibus glorietur, quia jure Domino debemus obſequium. Nam ſi tu non dicis ſervo aranti, aut oves paſcenti: *Tranſi recumbe* (ubi intelligitur quia nullus recumbit, niſi ante tranſierit: denique & Moyſes ante tranſivit, ut magnum viſum videret) ſi ergo tu non dicis ſervo tuo:
℣. 8. *Recumbe*; ſed exigis ab eo aliud miniſterium, & gratias ei non agis: ita nec in te patitur Dominus unius uſum eſſe operis aut laboris; quia dum vivimus, debemus ſemper operari.

32. Ergo agnoſce eſſe te ſervum plurimis obſequiis deſœneratum. Non te præferas quia filius Dei diceris: agnoſcenda gratia, ſed non ignoranda natura. Neque te jactes ſi bene ſerviſti, quod facere

A debuiſti. Obſequitur ſol, obtemperat luna, ſerviunt Angeli. Vas gentium electus a Domino: *Non ſum*, inquit,
dignus vocari apoſtolus; quia perſecutus ſum 1.Cor.15.9.
Eccleſiam Dei. Deinde alibi nullius ſe oſtendens conſcium culpæ, ſubjecit:
Sed non in hoc juſtificatus ſum. Et nos 1.Cor.4.4.
ergo non a nobis laudem exigamus, nec præripiamus judicium Dei, &
B præveniamus ſententiam judicis: ſed ſuo tempori, ſuo judici reſervemus. Poſt hæc reprehenduntur ingrati: atque
ita demum ad tractatum futuri veni- ℣. 17.
tur judicii.

In illa hora qui fuerit in tecto, & vaſa ℣. 31.
ejus in domo; ne deſcendat tollere illa: & qui in agro ſimiliter non redeat retro. Memores eſtote uxoris Lot. ℣. 32.

C 33. [a] Interrogatus a diſcipulis Domi- a
nus quando veniret regnum Dei, ait:
Regnum Dei intra vos eſt; utique per ve- ℣. 21.
ritatem gratiæ, non per ſervitutem culpæ. Itaque qui vult eſſe liber, ſit ſervus in Domino; ea enim parte qua participamur ſervitute, participamur & regno. Ait ergo: *Regnum Dei intra vos eſt*: quando autem veniret, noluit dicere, ſed dixit judicii diem eſſe
D venturum; ut terrorem omnibus judicii imminentis incuteret, nec ſecuritatem dilationis adferret.

34. Et ne videretur contriſtare diſci-
pulos, [b] ſi his aliquid denegaret, ait b
in alio libro: *De die autem & hora nemo* Matt.24.36
ſcit, neque Angeli cælorum, neque Filius. Bene medie poſuit Filium, eſt enim idem filius hominis Filius Dei; ut magis dictum ſecundum filium hominis æſtimemus, quia temporum finem non per naturam hominis, ſed per naturam
E Dei novit. Nec alienum tamen a fide eſt, ſi Filium accipias Dei. Quid enim eſt quod bonus Pater Filium celaverit, cui omnia dedit? Aut quomodo non dedit cognitionem temporis, cui dedit ipſius judicii poteſtatem? Quomodo au-
tem Filius neſcire poteſt, quod Pater Johan.14.11
novit; cum in Patre Filius ſit, & Spiritus ſerutetur etiam alta Dei; cum ipſe Filius altitudo ſit divitiarum ſa-
F pientiæ, & ſcientiæ Dei? Sed cur no-
lit dicere, oſtendit alio loco: *Non eſt* 1.Cor.2.10.
veſtrum ſcire tempora & annos, quæ Pater Act.1.7.
poſuit in ſua poteſtate.

a Edit. Rom. ſola. *Interrogatus a phariſæis . . . . utique per libertatem gratiæ*. Sed in voce *phariſæis* potuit S. Doctor vel memoria, vel quo uſus eſt codice, falli; præterquam quod in ſequenti verſu mentio fit diſcipulorum: vox autem *veritatem* recta eſt; cum illa; ut jam a nobis obſervatum eſt, idem apud probatos auctores quandoque ſignificet ac æquitas; itaque *per veritatem gratiæ* perinde erit atque per æquitatem ſeu juſtitiam quæ ortum ducit ex gratia.

b Sic vet. edit. & cuncti mſſ. niſi quod in quibuſdam prætermittitur, *in alio libro*. At Rom. edit. locum immutavit in hanc formam, *ſi eos aliquid celaverit, ſubjungitur: Et ait ad diſcipulos ſuos, venient dies. Et in alio libro*. Et poſt non multa ubi Amerb. cum paucis mſſ. *Bene medium poſuit filium*; & Era: ac Gill cum reliquis, *Bene medie* &c. Eadem Rom. edit. exhibet, *Bene interpoſuit filium*. Sed omnino legendum, *medie*, hoc eſt, non determinando utrum *Dei*, anve *hominis*.

35. Videtis quo tendat qui Trinitatem negat unius poteſtatis, ut ſit aliquid quod neſciat Filius? Cur enim celaret Filium proprium Pater? Aut enim invidiæ cauſa nolumus aliis intimare quod ſcimus, aut ne forte prodamur: ſed nec invidi in Patrem, nec proditoris in Filium ſuſpicio cadit. Ergo unius ſunt cognitionis; quia unius ſunt poteſtatis. Deinde qui ſigna novit futuri judicii, utique novit & finem.

℣. 24. 36. Quid enim eſt quod neſciat ille ſicut fulgur coruſcans, eo quod lux, Dei Filius interna myſterii cæleſtis il-
a luminet? [a] *In illa*, inquit, *hora*. Ergo & horam novit: ſed novit ſibi, neſcit mihi. Bene antem cauſam diluvii, & incendii, & judicii de noſtris adſerit
Ibidem 39. prodiiſſe peccatis; quia Deus malum non creavit, ſed noſtra ſibi merita repererunt.

℣. 27. *Edebant* enim *& bibebant: uxores ducebant, & nubebant.*

37. Non quia conjugia damnentur, neque ut alimenta damnentur; cum in illis ſucceſſiones, in iſtis naturæ ſubſidia ſint; alioquin de hoc mundo eſt exeundum: ſed in omnibus modus quæritur; quidquid autem abundantius eſt,
1. Cor. 7. 5. a malo eſt. Sit aliquis conſenſus ad tempus, ut vacemus orationi: ſit aliqua inter ſollicitudines mundi, & intemperantiæ crapulas ſobrietas religionis, & induciæ caſtitatis.

38. Ergo quia propter improbos neceſſe eſt probi in hoc ſæculo contritionem cordis animæque patiantur, quo uberiorem mercedem accipiant in futu-
Matt. 24. 16 rum, remediis inſtruuntur; ut qui in Judæa ſunt, fugiant in montes. Quæ eſt iſta Judæa? Novi enim & aliam Judæam ſecundum ſpiritum, non ſe-
Pſ. 75. 1. eundum litteram: *Natus* enim *in Judea Deus*. Quales autem iſti montes qui poſſint metum futuri cohibere judicii,
Eſai. 64. 3. cum ſcriptum ſit: *Tremor autem montes*
Luc. 21. 33. *occupabit? Cælum & terra tranſibunt*: quomodo terrarum portio manebit immunis, aut tueri me poterit, quæ nec ipſa ſe ſervat? Ubi igitur me ab ira ejus abſcondam, qui conturbat profundum
Pſ. 138. 8. maris? *Si adſcendero in cælum, ibi eſt: ſi deſcendero in infernum, adeſt*. Non ergo falli poteſt qui ubique eſt, ſed placari.

A 39. Adeſt itaque judicii dies: ſi vis non comprehendi, quotidie time, quotidie fuge. Quæris quomodo fugias?
Adſcende in montem qui evangelizas Sion! Eſai. 40. 9.
ut excelſorum vertice poſſis eminere
meritorum: Deus enim montium, & 3. Reg. 20. 28.
non Deus vallium eſt. Adſcende eo ubi Chriſtus ſedet ad dexteram Dei,
cujus *Fundamenta in montibus ſanćtis*: &, Pſ. 86. 1.
Montes in circuitu ejus. Mons tuus Pau- Pſ. 124. 2.
B lus, mons tuus Petrus eſt. Supra illorum fidem mentis tuæ locato veſtigium. In lege Dei atque hereditate fidei conſtitutos judicii dies non ad pœnam invenit, ſed ad gloriam.

40. Si quis etiam in tećto eſt poſitus, hoc eſt, ſuperiora jam domus ſuæ, eminentiumque virtutum culmen adſcendit, ad terrena mundi hujus opera
non recidat. Novi enim tećtum in Joſue 2. 1. & ſeq.
C quo Rhaab illa typo meretrix, myſterio Eccleſia ſacramentorum conſortio populis copulata gentilibus, exploratores quos Jeſus direxit, abſcondit: qui ſi ad inferiora deſcendiſſent domus, ab exploratoribus qui ad corripiendos eos miſſi fuerant, occidiſſent. Tećtum ergo ſublimis eſt mentis officium, animæque faſtigium, quo nuda corporis operitur
infirmitas. Unde mihi videtur etiam Marc. 2. 3.
paralyticus ille idcirco eſſe ſanatus,
D quia a quatuor juvenibus demiſſus e tećto eſt; quia quatuor adminiculo virtutum, prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, atque juſtitiæ ad pedes Chriſti alta quadam ſe ratione ſubjecit. Nihil enim excelſius humilitate, quæ tamquam ſuperior neſcit extolli; quia nemo id affećtat, quod infra ſe judicat.

41. Sed quoniam in judicio verſa-
E mur, non digrediamur a tećto; ne dum vaſa quæ in domo ſunt, auferre cupimus, capiamur. Non enim in omni domo ſunt vaſa aurea & argentea, ſed in pleriſque ſunt lignea: nec omnis domus plena; ſunt enim & vacuæ,
quas novit propheta qui dixit: *Quid* Eſai. 22. 1. & ſeq.
factum eſt tibi nunc, quia adſcendiſti in domos vacuas? Impleta eſt civitas clamantium. Et ſubjecit: *Omnes principes tui*
F *fugerunt, quicumque in te vulnerati ſunt*, & ad perfidiam de fide lapſi ſunt. Vulneratus eſt Sabellius, vulneratus eſt Valentinus, vulneratus eſt Arrius; in domo enim vacua ſunt reperti.

42. Vis

a Rom. edit. *De die autem & hora dixit Matthæus*. Verum ea mutatio non aliunde invećta eſt, quam quod ſuperiorem Lucæ textum cum rejeciſſet poſt verba inſerius poſita, *ſed ad gloriam*, alios textus omiſſos ab Ambroſio ſubſtituerit, ad quos referri non poterat iſta expoſitio. Quod autem mox ſubjicitur, *novit ſibi, neſcit mihi*, referendum eſt ad ſuperiora illa, *ſed cur noſſe dicere, oſtendit*. Quapropter hic non eſt æquivocatio, ſed metonymiæ ſpecies qua cauſa ab effećtu denominatur; quomodo hunc locum etiam ab Auguſtino expoſitum reperimus lib. Quæſt. 83. quæſt. 60. Namque ibi a maximo illo Dośtore traditur, *neſcire Filium ſit dićtum eſſe, quia facit neſcire homines, id eſt, non prodit eis quod inutiliter ſcirent*.

Digitized by Google

Act. 10. 9. 42. Vis domum videre plenam? Sequere Petrum, cum eſuriret ad domus ſuperiora gradientem : ibi agnovit myſterium Eccleſiæ congregandæ; ut gentilem populum non judicaret immundum, quem * fides poſſet ab omni mundare contagio. Vaſa autem de luto ſunt : ergo vas corpus eſt. Et ideo cave ne deſiderio corporis, præclara mentis ſtudia derelinquas. Si Petrus non accepit myſterium in inferioribus poſitus, tu quemadmodum accipies? Ille accepit, quia adſcendit, ut evangelizaret Dominum, paſſionem corporis non timeret.

43. Ergo *Qui in tecto eſt, non deſcendat: & qui in agro eſt, non revertatur retro*. Unde intelligam quid ſit ager, niſi ipſe
Luc. 9. 62. me doceat Jeſus, dicens : *Nemo mittens manum in aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno cælorum?* Otioſus in villa ſedet, laborioſus in agro ſeminat : de-
Gen. 27. 27. bilis ad focum, fortis ad aratrum. Bonus odor agri; odor enim Jacob odor agri pleni. Ager plenus eſt florum, plenus eſt fructuum diverſorum. Ara igitur agrum tuum, ſi vis dirigi ad Dei regnum. Floreat tibi bonorum ſeges
Pſ. 127. 3. fœcunda meritorum. Sit *Vitis abundans in lateribus domus tuæ, & novella olivarum in circuitu menſæ tuæ*. Dicat anima tua Chriſto, fertilitatis ſuæ jam conſcia, & ſeminata Dei verbo, ſpiritalibus
Cant. 7. 11. quoque inarata culturis: *Veni, frater meus, exeamus in agrum*. Ille reſpondeat : *In-*
Ibid. 5. 1. *troivi in hortum meum, ſoror mea ſponſa : vindemiavi myrrham meam*. Quæ enim melior quam fidei vindemia, qua reſurrectionis fructus reconditur, qua perpetuæ lætitiæ fons rigatur?

44. Itaque cum reſpicere prohibearis, multo magis redire prohiberis, & tol-
Matt. 5. 40. lere tunicam; comperiſti enim quod ei qui tunicam te petierit, remittere debeas & pallium. Ergo directus ad Dei regnum, opes & patrimonium non requiras. Novit & aliam Scriptura tunicam, de qua nos hortatur Apoſto-
Coloſſ. 3. 9. & 10. lus dicens : *Ut exſpoliantes veterem hominem cum actibus ejus, induti novum*, ſuperioris tunicam non requiramus er-
Cant. 5. 3. roris. Unde & illa ait : *Nocte exui me tunicam meam, quomodo induar eam?* quod non ſolum renuntiare peccatis, ſed etiam memoriam omnem debeas actus
Philip. 3. 13 ſuperioris abolere. Denique Paulus ſuperiora obliviſcens, culpam exuit, pœnitentiam non omiſit.

45. Et ideo Dominus : *Memores*, in-

A quit, *eſtote uxoris Lot* : quæ ideo quia reſpexit retro, perdidit naturæ ſuæ munus; retro enim Satanas, retro Sodoma. Quapropter fuge intemperantiam, declinato luxuriam. Et ut co- Gen. 19. 30.
gnoſcas quia non omnes poſſunt fugere in montem, recordare quia ille qui ſe a veteribus ſtudiis non reflexit (Sodomam enim ante delegerat) ideo evaſit, quia pervenit ad montem : illa quæ
B infirmior fuit, quoniam ad poſteriora reſpexit, nec mariti adjuta ſuffragio, ad montem pervenire potuit, ſed remanſit.

In illa nocte erunt duo in lecto uno : unus adſumetur, & alter relinquetur. ℣. 34.

46. Bene noctem dixit, quia Anti-
C chriſtus hora tenebrarum eſt; eo quod pectoribus hominum tenebras offundat, cum dicat ſe eſſe Chriſtum, exſurgentibus pſeudo-prophetis qui adſerant nunc in deſertis Jeſum degere, ut vagæ errore opinionis illudant : nunc in penetralibus, ut qui audierint, præceſſæ nomine poteſtatis arteantur. Chri- Matt. 24. 27
ſtus autem ſicut fulgur coruſcans per univerſum mundum luminis ſui globos ſpargit. Et ideo nec in deſertis vaga-
D tur, nec aliquibus locis clauditur; quia *Cælum & terram ego impleo*, dicit Domi- Hier. 23. 24
nus : ſed luce fulgoris ſui fulget, ut in illa nocte reſurrectionis gloriam videre poſſimus. Quid igitur ſibi vult quod ait :

Duo in lecto uno . . . . duæ molentes in piſtrino . . . . duo in agro : unus adſumetur, & alter relinquetur. ℣. 35.

E 47. Numquid iniquus Deus, ut pares ſtudiis & ſocietate vivendi, atque indiſcretos actuum qualitate, meritorum remuneratione diſcernat? Non ita eſt, ſed pro actibus hominis remunerationis eſt qualitas. Non ergo merita hominum copulæ uſus exæquat : nam & pater in filium, & filius in patrem ſtudio religionis inſurgunt; quia non
F omnes quod adoriuntur, efficiunt: *Sed* Matt. 10. 22
qui perſeveraverit in finem, hic ſalvus erit. Tum deinde non forenſe obſequium, ſed interiorem Dominus rimatur affe- Gen. 4. 7.
ctum; neque enim ſi juſte offeras, & non juſte dividas, acceptum eſt ſacrificium Deo. Ergo ex uno ſtrato (eſt enim ſtratum infirmitatis humanæ, quia ſcriptum eſt: *Univerſum ſtratum ejus* Pſ. 40. 4.

 ver-

* Non ita hic fides intelligenda, ut neceſſitas bonorum operum excludatur, quod ſane ab Ambroſii doctrina quam alieniſſimum eſſe probe norunt, qui in ejus lectione non ſunt omnino peregrini : ſed ea ſola ideo nominatur, quia ſalutis ac virtutum omnium eſt fundamentum, ut docet Sanctus noſter lib. 2. *De Cain & Abel*, cap. 9. num. 28. atque alibi.

verſaſti in infirmitate ejus) unus relinquitur, alter adſumitur. Qui adſumitur, rapitur obviam Chriſto in aera: qui autem relinquitur, improbatur.

48. *Duæ molentes in piſtrino*. Senſus quidem eſt quod hi ſignificari videantur, qui ex occultis alimenta quærant, & in apertum ex interioribus proferant. Sed tamen quid molant iſtæ duæ mulieres, requirendum eſt. Niſi forte quod legimus in Eſaia: Si adferatis ſimilaginem, vanum eſt; ut ſimilago ſit, quæ a molentibus offeratur. Diſcutiamus ergo quæ molant, quidve molant, quidve piſtrinum ſit. Et fortaſſe mundus iſte piſtrinum eſt, [a] in quo aptius reor quia humani corporis forma referatur, in quo anima noſtra velut quodam carcere includitur corporali, panem, ſi boni conſulat, operatura cæleſtem. In hoc ergo piſtrino vel Synagoga, vel anima obnoxia delictis, triticum molendo madefactum, & gravi humore corruptum, non poteſt interiora ab exterioribus ſeparare; & ideo relinquitur, quia ejus ſimilago diſplicuit. At vero ſancta Eccleſia, vel anima nullis maculata contagiis delictorum, quæ tale triticum molet quod ſolis æterni calore ſit torridum, quod Deus quemadmodum voluit, ſic veſtivit, & Angeli ab omni purgamentorum labe mundarunt, bonam ſimilaginem de penetralibus hominum Deo offerens, ſacrificii ſui libamenta commendat.

Eſai. 1. 13.

49. Nec ſolum molentes duæ, ſed etiam operantes duo erunt in agro uno, e quibus adſumetur unus. Bonus ſeminator, qui non ſupra vias ſeminaverit, ſed ſupra aratum & cultum ſolum; ut fructum humilitate preſſum, non jactatione diſperſum terra multiplicet. Relinquitur autem ſeminator zizaniorum, ex quibus refutabilis ſimilago conficitur. Qui ſint autem iſti agricolæ differentes poſſumus reperire, ſi advertamus qua ratione duos νῶς, hoc eſt, duas mentes eſſe in nobis Apoſtolus dixerit; fortaſſe enim ideo, quia altera exterioris eſt hominis, qui corrumpitur, altera interioris, qui per ſacramenta renovatur. Et eo ille fortaſſe deterior, qui extollitur fruſtra inflatus mente carnis ſuæ, & non tenens caput; quia a domini noſtri Jeſu Chriſti ſalutarium præceptorum obſervatione declinat: ipſe enim caput omnium, qui auctor eſt omnium. Alter eſt ille præſta-

A bilior, qui humilitatem diligit, ſapientiam quærit, miſericordiam non omittit, bonus ſcilicet ſeminator: *Diſperſit enim dedit pauperibus, juſtitia ejus manet in æternum*. Hic igitur ſpiritalis eſt, ille carnalis. Nam ſicut verbis Apoſtolicis comprehendimus illum extollentem ſe tumido animo ſeductorem mente carnis inflari: ita etiam ſanctum virum renovari ſpiritu mentis oſtendimus, dicente B eodem: *Renovamini autem ſpiritu mentis veſtræ*. Duas ergo mentes eſſe demonſtrat: unam, quæ mens carnis efficitur, vincta peccato: alteram, quæ ſpiritui copulata, carnis abjurat illecebras.

Pſ. 111. 9. *Coloſſ. 2. 18.* *Epheſ. 4. 23*

50. Nec ſolum duæ mentes, ſed etiam duæ leges in nobis ſunt, quarum utramque nobis Apoſtolus explicavit, dicens: *Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem: video autem aliam legem* C *in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis*. Eſt ergo lex interioris hominis, eſt etiam exterioris: illa quæ peccatum prohibet, iſta quæ ſuadet: illa quæ damnat errorem, iſta quæ ſuggerit: illa quæ mentem inſtruit, iſta quæ tentat. Sunt etiam duæ aliæ vehementiores in nobis leges, una Dei, D altera peccati, ſecundum eumdem Apoſtolum dicentem: *Igitur ego ipſe mente ſervio legi Dei, carne autem legi peccati*. Et oſtenditur quod ſi mentem tantummodo dicas, contrariam carnis oſtendas; cum enim dicat Paulus ſe legi Dei mente ſervire, utique mentem per ſe ipſam, niſi carne vincatur, bonam eſſe demonſtrat, & natura ita creatam, E ut reſiſtat errori. Itaque cum vincitur, mens carnis eſt, non ex natura habens, ſed ex carne, quod labitur; & quaſi in nomen proprietatemque victricis victa ſuccedit: natura autem adverſa carnis eſt. Denique mente Deo ſervimus, carne peccato. Melior autem mens erit, ſi cooperaria ſancto Spiritui religioſum non intermittat officium.

Rom. 7. 22. & 23. *Ibidem 25.*

51. Iſtæ ſunt igitur operantes in agro noſtro, quarum altera bonum fructum F diligentia dat, altera amittit incuria, quam ſanguinem Legiſlator appellat, dicens: *Anima omnis carnis, ſanguis ejus*. Quo plerique referunt etiam illud quod ſcriptum eſt: *Non manducabis carnem in ſanguine*; ne vulneribus animæ cruentatas corporis voluptates, refectionis potius loco, quam reatu ſanguinis æſtimemus, quos oportet Dei verbo refici. * Eſt ergo cibus refectionis, eſt cibus ſan-

Levit. 17. 14 *Gen. 4. 9.* *De conſecr. diſt. 2. cap.* *

a Ita omnes mſſ. edit. niſi quod illorum aliqui pro *referatur*, habent, *reformatur*. Unus, *reſeratur*. Edit. autem Rom. pro, *in quo aptius reor quia*, (vel *quod* ut edit.) repoſuit, *quod aptius reor quod in eo* &c.

* Hæc verba Gratianus loco citato in margine S. Leoni adtribuit: ſed ejuſdem Gratiani correctores ea nuſquam niſi apud Ambroſium reperiri obſervarunt. Eoſdem quoque non fugit ſimilis error admiſſus in verbis, *Eſt etiam corpus* &c. num. 56. quem errorem nec B. Anſelmus declinavit.

In quibus. §. Eſt cibus. ſanguinis; ſicut enim caro Domini vere eſt cibus, ita ſanguis vere noſter eſt potus. Bonam ergo de noſtris operibus eſcam Domino ſuggeramus; ne rurſus cum venerit, & ſicut in illa ficu pomum non invenerit, noſtrorum meritorum infœcunditate jejunus propoſitum pietatis avertat, dicens ad illam animam quam nudam pomorum repererit, & ſanguine cruentatam: *Numquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum.* Eſt ergo anima carnis omnis ſanguis ejus. Eſt etiam præſtabilior anima, de qua dixit Deus: *Omnes animæ meæ ſunt: ſicut anima patris, ita etiam anima filii mea eſt.*

Matt. 21. 19. B

Ezech. 18. 4.

52. Nec illud prætereat ut duos populos interpretemur, id eſt, quod in hoc mundo qui agro frequentiſſime comparatur, duo populi ſint, unus credentium, alter qui non credit, relaturi meritorum vicem ſuorum; & ideo alter qui fidelis eſt, adſumatur: alter qui infidelis, relinquatur. Duæ autem illæ molentes, duæ animæ, vel certe Eccleſia atque Synagoga; non enim una tantum figura, ſed multiplex in divinis ſcripturis eſſe conſuevit; ut unus ſermo plures ſpecies comprehendat. Itaque mens carnis, & anima carnis, & Synagoga id triticum colligunt, & eam ſimilaginem molunt, quæ offertur in vanum: mens autem quæ juncta eſt animæ, & anima quæ [a] receptrix eſt ſalutaris verbi: vel Eccleſia Dei, excolunt & molunt veræ legis ſimilaginem ſpiritalem; unde etiam panes propoſitionis fiunt, quos ſoli ſacerdotes edunt, quibus puriorem panem manducare præſcriptum eſt, illum utique qui deſcendit de cælo. Omnes autem ſumus, ſi merita noſtra patiantur, juſtitiæ ſacerdotes, qui unctione lætitiæ in regnum & ſacerdotium conſecramur.

C D

a

Levit. 24. 8. E

Johan. 6. 31.

53. Ergo ita exerceamus & colamus agrum noſtrum in iſtius culturæ munere conſtituti; ut in illa ſuperiore Hieruſalem, ubi Legis cuſtodia vera celebratur, habeamus ſimilaginem de manipuli noſtris, quos beati qui potuerint congregare; *Ut venientes veniant in exſultatione, tollentes manipulos ſuos.* Iſti igitur fructus ſunt ſpiritales, & felices veri proventus laboris, qui nullo inutili imbre madefiant: fructus autem carnis corruptelæ obnoxius eſt; & ideo qui carnalia ſeminaverit, carnalia & metet. De agro vero quid dicam, cum manifeſtum ſit in opere cultoris vel laudem eſſe, vel culpam?

F

Pſ. 125. 6.

2. Cor. 9. 6. A

Et reſpondentes dixerunt: Ubi Domine? ℣. 36.

54. Hoc diſcipuli locuti ſunt: Dominus autem ubi præmonuit & quo fugiendum, & ubi commorandum, & quid eſſet cavendum, complexus eſt ſummam definitione generali, dicens:

Ubi fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ. ℣. 37.

55. Itaque prius quæ ſint aquilæ conjiciamus, ut quod ſit corpus definiamus. Juſtorum enim animæ aquilis comparantur, quod alta petant, humilia derelinquant, longævam ducere ferantur ætatem. Unde & David animæ ſuæ dicit: *Renovabitur ſicut aquilæ juventus tua.* Si igitur intelleximus aquilas, de corpore jam dubitare non poſſumus, maxime ſi meminerimus quod a Pilato Joſeph corpus acceperit. Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus Maria Cleophæ, & Maria Magdalene, & Maria mater Domini, apoſtolorumque conventus circa Domini ſepulturam? Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, quando veniet cum intelligibilibus nubibus Filius hominis, *& videbit eum omnis oculus, & qui eum compunxerunt?*

Pſ. 102. 5.

Johan. 19. 38.

Apoc. 1. 7.

56. Eſt etiam corpus de quo dictum eſt: *Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus.* Circa hoc corpus aquilæ ſunt, quæ alis circumvolant ſpiritalibus. Sunt & circa corpus aquilæ quæ credunt Jeſum in carne veniſſe; quia omnis ſpiritus qui confitetur Jeſum Chriſtum in carne veniſſe, de Deo eſt. Ubi ergo fides, ibi ſacramentum, ibi diverſorium ſanctitatis. Eſt etiam corpus Eccleſia, in qua per baptiſmi gratiam renovamur ſpiritu, & occidua ſenectutis in redivivas reparantur ætates. *

De conſecr. diſt. 2. cap. In quibus. §. Eſt etiam.

Johan. 6. 56.

1. Joan. 4. 7.

*

Sinite pueros venire ad me, & nolite eos vetare; talium eſt enim regnum Dei. Cap. 18. ℣. 16.

57. Atqui ætas hæc infirma eſt viribus, invalida ingenio, immatura conſilio: non ergo ætas præfertur ætati, alioquin obeſſet adoleſcere. Quid votis opus eſt ut ævi maturitas conſequatur, ſi mihi meritum regni [b] demtura cæleſtis eſt? Ergo Deus vitæ proceſſum ad vitia

b

a Mſſ. aliquot, *receptrix eſt ſalutis, Eccleſiam Dei excolunt.* Melius alii plures, & edit. omnes ut in textu; niſi quod pro *ſalutaris verbi*, non pauci quoque horum mſſ. legunt *ſalutis*.

* In mſſ. non paucis hoc loco inſeritur ampla lacinia in parabolam phariſæi ac publicani: quæ non modo in mſſ. antiquioribus non invenitur; verum etiam vel prima lectione deprehenditur nihil habere Ambroſiani, ac præterea totidem verbis apud Bedam lib. 5. *Comment. in Lucam*, cap. 71. legitur. Quapropter alienum partum legitimo non putavimus admiſcendum.

b Mſſ. aliquot, *dein natura cæleſtis eſt*. Minus commode.

vitia dedit, non ad incrementa virtutis. Et cur ipſe apoſtolos non pueriliſ, ſed provectioris elegit ætatis? Cur autem pueros aptos regno dicit eſſe cælorum? Fortaſſe quia malitiam neſciant, fraudare non norint, referire non audeant, a [a] ſcrutari ignorent opes, honorem, ambitionem non appetant. Sed ignorare iſta virtus non eſt, ſed contemnere; nec continentiæ laus, ubi infirmitatis integritas: non igitur pueritia, ſed æmula puerilis ſimplicitatis bonitas deſignatur. NON ENIM virtutis eſt non poſſe peccare, ſed nolle, atque ita tenere perſeverantiam voluntatis, ut voluntas infantiam, uſus imitetur naturam. Denique ipſe hoc Salvator Matt. 18. 3. expreſſit, dicens: *Niſi converſi fueritis, & efficiamini ſicut puer iſte, non intrabitis in regnum cælorum.*

58. Quis eſt ergo puer imitandus apoſtolis Chriſti: num unus ex parvulis? Hæc igitur virtus apoſtolorum? Quis ergo puer? Ne forte ille de quo Eſai. 9. 6. Eſaias dicit: *Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis?* Ipſe enim tibi puer di- Matt. 16. 24 xit: *Tolle crucem tuam, & ſequere me.* Et tu agnoſcas puerum: 1. Petr. 2. 23. *Cum malediceretur, non remaledixit; cum percuteretur, non repercuſſit;* hæc eſt enim perfecta virtus. Itaque & in pueritia eſt quædam venerabilis morum ſenectus, & Sap. 4. 8. & 9. in ſenectute innocens pueritia: *Senectus enim venerabilis eſt, non diuturna, nec numero annorum computata: cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata.* Pſ. 112. 1. Unde & ſcriptum eſt: *Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini;* quia nemo niſi perfectus laudat Domi- 1. Cor. 12. 3. num. *Nemo enim dicit dominum Jeſum, niſi in Spiritu ſancto.*

59. Quod videtur de Eccleſiæ populo prophetatum, qui junior ſeniorem populum Judæorum virtutis ſtudiis ante- Eſai. 8. 18. ivit. Et ideo illud: *Ecce ego & pueri mei, quos dediſti mihi.* Iſti ſunt pueri qui Do- Matt. 21. 15. minum pullo aſinæ ſupervectum propheticis vocibus proſequentes, redemtionem gentium veniſſe dicebant: iſti ſunt pueri vel infantes qui Chriſti illa ubera ſuper vinum hauſtu pleniore ſu- Pſ. 8. 3. xerunt. *Ex ore enim infantium & lactentium perfeciſti laudem.*

60. Durum itaque aliquibus & immite videri poteſt, quod diſcipuli ad Dominum infantulos adire prohibebant, niſi vel myſterium intelligas, vel affectum; neque enim id invidæ in pueros mentis aſperitate faciebant, ſed

A ſedulæ ſervitutis obſequia Domino deferebant, ne comprimeretur a turbis. Denique alibi ſcriptum eſt: *Magiſter, comprimunt te turbæ.* Luc. 8. 45. RESPUENDA quippe eſt utilitas noſtra, ubi divinitatis injuria eſt. Ergo fugiamus ſuperbiam, ſequamur puerilem ſimplicitatem; quia veritas adverſaria ſuperbiæ, ſimplicitas autem concurrens veritati, in ipſa humilitate ſublimis. Non enim B in abjecto corde habitat Deus, ſed ſicut tradiderunt nobis prophetæ: *Thronus virtutis exaltatus eſt;* Hier. 17. 12. in eo ſcilicet, cujus elevatur ſapientia ad altitudinem veritatis. Nec ſicut Cain fraterna ſpecie dolum percuſſoris abſcondat: ſed foris, intraque ſit frater. Hæc in affectu. In myſterio autem; quia prius ſalvari populum Judæorum, Matt. 15. 23 ex quo & ſecun- C dum carnem nati fuerant, geſtiebant: ſed & pro Chananea muliere ſupplicarunt. Sciebant ergo myſterium, quod utriſque populis vocatio deberetur: ſed fortaſſe adhuc ordinem neſciebant.

61. Nunc diſtantiam intende verborum. Ubi ad ſe infantes accedere jubet, ut eos, [b] vel prædicatione, vel b manuum impoſitione benediceret, pueros appellat: ubi præcipit non ſcanda- Ibidem 18. 6 D lizandos, puſillos vocat; non enim ſcandalizantur qui tanguntur a Chriſto, non labuntur qui Chriſto propinquant: ſed labuntur illi quos puſillos non ætatis exiguitas, ſed virtutis puſillitas fecit. Simul etiam docet infirmos non eſſe tentandos; ne in nos eorum delicta vertantur, quorum preces ad Dominum, etſi ipſi virtutum meritis infirmi ſint, Angelorum tamen patrociniis evehuntur. Nemo ergo irrideat Prov. 22. 5. E pauperem, quia exacerbat illum qui fecit eum: nemo tentet invalidum, ne Angelos lædat: nemo præcipitet infirmum, ne ſolvat beneficium Redemtoris.

62. Et ideo dixit: *Væ huic mundo ab ſcandalis;* Matt. 18. 7. quia crucem Domini plerique ſcandalum judicarunt, cum Dominicæ humilitas paſſionis noſtræ ſit ſacramen- F tum ſalutis; ut adoriamur virtutis officium, ſumamus humilitatis exemplum. Væ igitur ei qui in crucem Domini non crediderit, qua ſcandalizantur infirmi: *Expedit ei ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris.* Ibidem 18. 6

63. In divinis quidem ſcripturis non verborum ſeriem, ſed rerum pondus examinare debemus; plus enim proficit ad

a Ita edit. ant. ac mſſ. omnes, excepto quod in horum nonnullis pro *honorem*, legere eſt, *honorum*. At Rom. edit. ſola, *ſcrutari ignorent, opes, honorem, ambitionemque non appetant.*

b Rom. edit. *vel precatione*: quam lectionem lubentes ampleecteremur, ſi ea ſaltem unico mſſ. defenderetur.

ad reprimenda peccata, inauditi gene-
ris atque deformis belloina quædam
pompa ſupplicii. Tamen ne cui hinc
quoque ſcaodalum generetur infirmo,
non otioſe ſimul poſitam putamus mo-
lam aſinariam, collum homiois, pro-
fuodum maris. Etenim cum aſini ty-
pum populus gentilis acceperit, nonne
tibi videtur tamquam molam aſinariam
volvere, quamdiu io imperitiæ ſoæ er-
rore verſatur, natutæ quidem vinculis
alligatus; ut verbum emolat, Deum
quærat: ſed opertæ mentis cæcitate ſuf-
fuſus; ut vultum animi erigete ad
Deum, & oculos cordis aperire non
noverit? Et ideo ſine nlla curſus ala-
critate, veſtigiis in ſe ſæpe redeuoti-
bus, invitus uſui laborat alieoo. Tamen
qoi molam volvit, conſummandi ali-
quando finem operis habet, & exueo-
dæ ſpem gerit cæcitatis: cui vero mola
ad collum ſuſpenditur, portat lapidem,
qui portare Domini jugum recuſavit.
Aſinus ergo ad molam, cæcus ad la-
pidem, gentilis ad ſaxum, qui adorat
eum quem non videt, nec agooſcit:
Act. 17.24. *Deus enim non in manufactis habitat*, nec
in ſaxo agnoſcitur, ſed in ſpiritu.

64. Uterque igitur populus & gen-
tilis & Judæus pompa quadam ſermo-
nis hujus exponitur: ſed vehemeotior
in Judæos pæna decernitur. Gentilium
enim memoria ſæculi iſtius fluctibus
obruetur, & cæno mundi hujus abole-
bitur, qui inter ea quæ non ſunt, eſſe
voluerunt, & alienati a ſcieotia Dei
tamquam in profundum maris merſi
ſunt: at vero Judæi pet patriarchas
adſumti, circumciſione ſigoati, per Le-
gem eruditi non tamquam ignoti per-
ibuot, ſed tamquam ſacrilegi puoien-
Act. 17. 23. tur. Etenim Atheoienſibus ignotus
Pſ. 75. 2. Deus, in Judea notus, ſed noo rece-
ptus. Et ideo qui ignorat, ignorabitur:
qui prævaricatut, damnabitur; oec ille
exutus a culpa, qui ſuum neſcivit au-
ctorem: & ille exotus a venia, qui
Dominum non recepit. Tolerabilius
tamen eſt fidem oon detuliſſe Chriſto,
quam manus intuliſſe.

℣. 18. *Interrogavit autem eum quidam princeps,
dicens: Magiſter bone, quid faciendo vitam
æternam poſſidebo? Dicit autem ei Jeſus:*
℣. 19. *Quid me dicis bonum? Nemo bonus, niſi
ſolus Deus.*

65. Verſuta intetrogatio, & ideo ar-
guta reſponſio. Tentator enim princeps
iſte magiſtrum bonum dixit, qui Deum
bonum dicere debuiſſet. Nam licet &
in divinitate bonitas ſit, & in bonitate
divinitas (oemo eoim bonus niſi ſolus
Pſ. 115. 11. Deus, omois autem homo mendax:
A quidquid autem mendax, utique non
bonum) tamen addendo, *Magiſter bone*,
in pottione bonum dixit, non in uni-
verſitate; nam Deus univerſitate bo-
nus, homo ex parte. Propterea Domi-
nus: *Quid me dicis bonum*, quem oegas
Deum? Quid booum dicis, cum bonus
nemo niſi unus Deus? Non ergo bo-
num ſe negat, ſed Deum deſignat.
B Bonus enim quid eſt, niſi plenus bo-
nitatis? At vero cum ſcriptum ſit: *Non* Pſ. 13. 2.
*eſt qui faciat bonitatem, non eſt uſque ad
unum*, utique de hominibus, non de
Deo dixit; Deus enim unus eſt, non
unus e numeto: ita & Dei Filius quaſi Deut. 6. 4.
unicus exceptus eſt, non quaſi unus
ex multis: unigenitus eſt, non unus
ex genitis. Et ideo: *Nemo bonus*, oon
præjudicat Chriſto; quia nemo judicat
C Chriſtum: *Nemo* enim tamquam com-
muniter de oobis dicitur, ſed nihil
Chriſto commune nobiſcum.

66. Quod ſi quem movet, quia *Nemo
bonus niſi unus Deus*, moveat & illud,
quia nemo boous niſi Deus. Quod ſi
a Deo Filius non excipitur utique oec
a bono Chriſtus excipitur. Sed cum
in Deo Filius perſooa alter, poteſtate
D unus ſit: *Unus enim Deus ex quo omnia*, 1. Cor. 8. 6.
& unus Dominus per quem omnia: Deus
antem & Dominus non duo dii, ſed
unus Deus ſit; quia *Dominus Deus tuus* Deut. 6. 4.
Dominus unus eſt, utique cum ſecundum
majeſtatem Deus unus utraque perſooa
ſit, & boous nous in utroque eſt.
Nam quomodo noo boous ex bono
natus? *Arbor enim bona bonos fructus fa-* Matt. 7. 17.
E *cit*. Quomodo non bonus, cum booi-
tatis ſubſtantia adſumta ex Patte non
degeneratit in Filio, quæ noo degene-
ravit in Spititu? Et ideo, *Spiritus tuus* Pſ. 142. 11.
bonus deducet me in viam rectam. Quod
ſi bonus Spititus qui accepit ex Filio,
bonus utique & ille qui tradidit. Et
cum bonus Pater, utique & ille bonus
qui omnia habet, quæ Pater habet. Johan. 17. 10
Aut ſi negatis Filium habere bonita-
F tem, negatis & Patrem.

67. Ratio evideos exemplis non eget,
tamen vel auctoritatem ſequimini Scri-
pturarum; ſcriptum eſt eoim: *Dominus* Eſai. 33. 22
judex bonus domui Iſrael. De Filio, an
de Patre dicit? Sed *Pater non judicat* Johan. 5. 22.
quemquam; quia omne judicium dedit Filio.
Ergo Dominus boous Filius. Accipe
aliud: Trinitatem utique confitentur qui
ad baptiſmum veniunt; quia baptizan-
tur in nomioe Patris, & Filii, & Spi-
ritus ſancti: ergo & Patri & Filio &
Spititui ſancto confiteotur. Cum ergo
dicitur: *Confitemini Domino, quoniam bonus*: Pſ. 135. 1.
bonus utique Pater, bonus & Filius,
bonus & Spiritus ſanctus: ſed Deus
uous

Thren.3.25 unus eſt ; quia *Bonus Dominus exſpectan-* A
tibus eum . An non bonus , qui bona
tribuit *animæ quærenti eum* ? An non
Pſ.102.5. bonus , *Qui ſatiat in bonis animam tuam* ?
Johan.10.11. An non bonus qui ait : *Ego ſum paſtor*
bonus?

68. Sed putatis ideo Deum bonum;
quia judicium non habet , in quo eſt
neceſſitas vindicandi . Quamquam jam
Supra n.67. præmiſſum ſit judicem bonum eſſe do- B
Pſ.72.1. mini Iſrael ; tamen alibi habes : *Quam*
bonus Deus Iſrael rectis corde ! De quo
igitur putatis dictum : de Patre , an
de Filio? Si de Patre : ego non omni-
bus bonus. Cur igitur Filio derogaris?
Si de Filio , ergo bonum Deum &
Luc.1.68. Filium confitemini ; ipſe eſt enim *Be-*
nedictus Deus Iſrael , quia viſitavit & fecit
redemtionem plebis ſuæ . Ipſe eſt rex &
Johan.1.49. Deus Iſrael , cui dicitur : *Rabbi , tu es* C
Filius Dei , tu es rex Iſrael . Sic igitur
hic dicit: Quoniam tu bonum me non
potes ſentire qui tentas , quid me di-
cis bonum ? Bonus quidem ego , ſed
Rectis corde : cui bonum eſſe ex natura
ſuppetat, non ex verſutia. Bonus ergo
Sap.7.26. Filius : *Candor eſt enim lucis æternæ* , *&*
ſpeculum ſine macula Dei majeſtatis, *& ima-*
go bonitatis illius . Quomodo ergo non
bonus , qui eſt imago bonitatis ? Sicut D
enim imago Dei Deus, ſed unus Deus:
ita & divinæ imago bonitatis bona ,
ſed una bonitas . Mihi certe utile eſt
bonum Deum credere, quem meorum
habiturus ſum judicem delictorum. Illi
viderint qui credere bonum nolunt .
Marc.10.18. Itaque quia legiſperitus eſt iſte qui ten-
tat , ſicut in libro alio demonſtratur ,
bene dixit: *Nemo bonus niſi Deus*; ut ad-
Deut.6.16. moneret quia ſcriptum eſt : *Non tentabis* E
dominum Deum tuum : ſed magis confite-
Pſ.135.1. retur Domino , *Quoniam bonus* .

v.21. & ſeq. 69. Denique eum ſæpe perſtringit :
nam glorianti in Lege quod a juven-
tute ſua omnia cuſtodiſſet ; ut inanem
jactantiam ejus exponeret , oſtendit ei
adhuc deeſſe quod Legis eſt . Et ideo
ad miſericordiæ præceptum triſtis in-
ducitur ; ut in eum naturalis quædam
detur forma ſententiæ : F

* v.25. * *Facilius camelum per foramen acus tranſire , quam divitem intrare in regnum Dei* .

70. Magna vis , magnum pondus in verbis . Quibus enim verbis aliis vehementius exprimeret , non debere jactare ſe divitem in divitiis ſuis , quam talibus quibus definitur contra naturam eſſe dives miſericors ? Aufer mihi lenocinia fucumque verborum , quæ ſo-
lent enervare ſententias. [a] Lactari non a
debuit iſte , ſed frangi , qui miſericordiam reſpuebat. Tamen ſi quos verborum magis ornamenta quam ſenſus virilis & naturalis quidam habitus & forma delectant : quod boni faciunt petitores in uxore ducenda , ut mores diſcutiant , non decorem ; nec adſpectus offenſione revocentur , cum virtute animi provocantur : hi quoque in verbis myſterium quærant , quod eſt mens quædam & anima verborum; nec in myſterio verba diſcutiant.

71. Camelus ergo in typo populus gentilis accipitur , quem leo ille quærens quem devoret , onuſtum theſauro
propheticis [b] agitat ſpeciebus in deſer- b
tum : In tribulatione enim & anguſtia Eſai.30.6.
leo & catulus leonis , aſpides & progenies aſpidum volantium ferebant in aſinis & camelis divitias ſuas. Et bene camelus pro gentili figuratus eſt populo ; quia ſuperſtitionis deformitate degenerans, prius quam crederet populus nationum, belluinæ ſpeciem fœditatis , abſurda veſtigia, ora turpia præferebat.
Facilius igitur iſte peccator per viam Matt.7.14.
intravit anguſtam (quæ eſt via Chriſti, qui per proprii corporis paſſionem mortis penetrans viam, velut acus redintegravit ſciſſa quædam noſtræ veſtimenta naturæ) quam populus Judæorum dives in Lege , egenus in fide , præruptus in furore , probroſus in crimine .

72. Poteſt etiam moraliter de omni
intelligi peccatore, & de arrogante di- Luc.18.13.
vite . Nonne tibi videtur publicanus ille oneratus ſuorum conſcientia delictorum , cum oculos ad Deum non auderet adtollere , velut quidam camelus in foramen acus confeſſionis ſuæ remediis facilius introire , quam phari-
ſæus ille [c] in regnum Dei , arrogans c
in prece , jactans innocentiæ, præſumtor gloriæ , exprobrator miſericordiæ , prædicator ſui , criminator alieni : qui magis conveniret Dominum , quam rogaret ? Si quis igitur horret camelum , horreſcat eum qui factis fœdior ſit camelo .

Honora

* Edit. Rom. plura hic per quatuor aut quinque columnas propria auctoritate tranſpoſuerat , quæ nos etſi priſtino ordini reſtituamus ; ea tamen in marginibus, quæ non niſi ægre tam multa caperent deſcribere ſuperſedemus .

a Sic edit. Era & Gill. in marg. nec non Rom. in corp. cum pleriſque ſcriptis cod. Edit. autem vet. in corp. ac nonnullæ ex ultimis Pariſ. cum mſſ. aliquot. *Jactari non debuit* . Non ſatis apte .

b Omnes edit. & pauci mſſ. *agit aſſatibus* . Septem mſſ. *agit adſpectibus* . Non abſurde . Alii tamen ſeptem , *agitat ſpeciebus* , id eſt , figuris ac imaginibus , quibus prophetica viſio exprimitur . Ubi autem poſt pauca mſſ. plerique legunt , *ad aſpides* ; alii nonnulli atque edit. omnes præpoſitionem omittunt , magis congrue ad propheticum textum .

c *In regnum Dei* , reſecata fuerant in edit. Rom.

℣. 20. *Honora patrem & matrem* .

Exod. 20. 12. 73. Pulcre mihi hodie legitur Legis exordium, quando mei natalis eſt ſacerdotii; a quotannis enim quaſi de integro videtur incipere ſacerdotium, quando temporum renovatur ætate. Bonum etiam quod legitur: *Honora patrem & matrem*. Vos enim mihi eſtis parentes, * qui ſacerdotium detuliſtis: vos, inquam, filii, vel parentes: filii ſinguli, univerſi parentes; libenter enim meos dixerim vos vel liberos, vel parentes, qui verbum Dei auditis & facitis: filios, quia ſcriptum eſt: *Venite, filii, audite me*: parentes, quia ipſe Dominus dixit: *Quæ mihi mater aut fratres? Mater & fratres mei hi ſunt, qui audiunt verbum Dei & faciunt*.

Pſ. 33. 12. — Luc. 8. 21.

Deut. 6. 5. 74. Bene ergo Lex quæ præmiſerat: *Diliges dominum Deum tuum, & diliges proximum tuum*, ſubjecit: *Honora patrem tuum & matrem*. Primus enim gradus iſte pietatis eſt; namque hos auctores tibi eſſe voluit Deus. Honora obſequiis, ut abſtineas a contumeliis; quia ne vultu quidem lædenda pietas eſt parentum. Sed parum eſt non lædere, quia Lex proſpexit ne patiantur injuriam: *Qui enim maledixerit patri vel matri, morte morietur*: tu honora, ut bonus ſis. Aliud eſt Legis beneficium, aliud pietatis officium. Honora tuos, quia ſuos Dei Filius honoravit. Legiſti enim, *Et erat ſubditus illis*: ſi Deus ſervulis, quemadmodum tu parentibus? Honorabat igitur Joſeph & Mariam Chriſtus non naturæ debito, ſed pietatis officio. Honorabat & patrem Deum, quemadmodum nemo potuit honorare; ut eſſet obediens uſque ad mortem: honora ergo & tu parentes.

Exod. 21. 17. — Luc. 2. 51.

1. Tim. 5. 3. 75. Eſt autem honor non ſolum honorificentiæ, ſed etiam largitatis: *Viduas honora, quæ vere viduæ ſunt*. Honor enim eſt deferre pro meritis. Paſce patrem tuum, paſce matrem tuam. Et ſi paveris matrem, adhuc non reddidiſti dolores, non reddidiſti cruciatus quos pro te paſſa eſt: non reddidiſti obſequia quibus te illa geſtavit: non reddidiſti alimenta quæ tribuit tenero pietatis affectu, immulgens labris tuis ubera: non reddidiſti famem quam pro

A te illa toleravit; ne quid quod tibi noxium eſſet, ederet; ne quid quod lacti noceret, hauriret. Tibi illa jejunavit, tibi manducavit, tibi illa quem voluit cibum non accepit, tibi quem noluit cibum ſumſit, tibi vigilavit, tibi flevit: & tu b illam egere pateris? O fili, quantum tibi ſumis judicium, ſi non paſcas parentem! Illi debes quod habes, cui debes quod es. Quantum judicium, B ſi paſcat Eccleſia quos tu nolis paſcere! *Si quis fidelis*, inquit, aut ſi qua fidelis *habet viduas, ſubminiſtret illis; ut non gravetur Eccleſia, ut his quæ vere viduæ ſunt, ſufficiat*. Hoc de extraneis: quid de parentibus? 1. Tim. 5. 16

76. Non otioſe diximus proxime, quia nos materna querela præſtrinxit: ſed maluimus eum qui talis eſt, * publice monere, quam domeſtice coercere. C Et ſi noſtra voce non proditur, vel ſuo tamen erubeſcit affectu. Ne commiſeris, fili, ut parentes tuos aliorum fames paſcat: ne commiſeris, fili, ut jejunia pauperum parentibus tuis cibum quærant. Si non propter gratiam & ſalutem, propter verecundiam paſce vel tu fili, vel tu filia. Non pudet ſi te ingrediente in Eccleſiam, D alienis manus ſuas anus mater extendat, & prætermiſſa filia, de extraneis ſtipem poſcat; cum tu tranſeas ſublimi collo, & nutibus oculorum, trahens veſtem, habens inaures & dextralia & annulos, & reliqua quæ Eſaias dicit? Quid ſi in te ſermonem ſuum vertat, repoſcens naturæ debitum, nutrimentorum pretium, manus tuæ quod genitrici debetur officium? Quid reſpondebis? Eſai. 3. 16. & ſeq.

E 77. Dabiſne aliis? Quid ſi tibi objiciant: Vade, prius matrem tuam paſce. Nam etſi pauperes ſunt; impiam tamen non quærunt collationem. Nonne audiſti ſupra quia dives ille in byſſo & purpura recubans, cujus de menſa micas Lazarus colligebat, pœnis cruciatur æternis; quia pauperi non impartivit alimenta? Si non donare ex- Luc. 16. 19. & ſeq.
F traneis, grave eſt: quanto gravius excludere parentes? Sed dicis te, quod eras parentibus collaturus, Eccleſiæ malle conferre. Non quærit donum Deus de fame parentum. Unde reprehendentibus Judæis quia diſcipuli Do-

a Mſſ. aliquot, *tot annis enim . . . . quanta temporum* &c. Hic porro vetus conſecrationis antiſtitum quotannis celebrandæ conſuetudo indicatur, minime indigna quam obſervemus. De qua videſis Baron. in *Martyr Rom.* ad xv. Kal. Febr. & alios.

* Dicitur hoc loco populus ſacerdotium detuliſſe, quod nimirum Ambroſium *ordinari*, ut Paulinus teſtatur, *mirabili & incredibili concordia conſenſiſſet*, non quod ei contuliſſet ordinem aut juriſdictionem. Illa quippe nequaquam inter ſe confundenda ſunt, quod hæretici faciunt, ut miſſionis ac poteſtatis miniſtrorum ſuorum defectum quoquo modo videantur defendere. Sed ordinationem per quam confertur juriſdictio, numquam niſi ab epiſcopis in Eccleſia catholica peractam eſſe extra dubium eſt.

b Tres mſſ. *illam, quem voluit, cibo egere pateris*.

* Hinc intelligas epiſcopis olim non ſolum admonendi, verum etiam coercendi jus auctoritatemque fuiſſe.

mini manus non lavarent, reſpondit
Matth. 15. 5. & 6. Jeſus : *Quicumque dixerit ; Munus quodcumque eſt ex me, tibi proderit, non honorificabit patrem aut matrem.*

78. Quapropter obſcuritatem ſenſus non imprudenter deflexìmus. Nam Judæi cum hominum traditionem ſequuntur, Dei negligunt : diſcipuli traditionem Dei præferentes, hominum negligebant, ut manus non lavarent, cum panem manducarent ; quoniam
Joan. 13.10. *Qui lotus eſt totus, non habet neceſſe ut manus lavet.* Laverat eos Jeſus, lavacrum aliud non quærebant ; uno enim Chriſtus baptiſmate omnia ſolvit baptiſmata. Itaque quem laverit Eccleſia, non habet neceſſe iterum lavari. Ergo myſterio intendebant diſcipuli, [a] non ſui munditiam corporis, ſed animæ requirentes. Hoc reprehendebant Judæi : ſed argute redarguuntur a Domino, quod inania obſervent, profutura deſpiciant. Et ideo illis dicit : Vos quare dicitis patri aut matri, quos Lex
Exod. 20.12 præcipit honorari : *Munus quodcumque eſt ex me, tibi proderit* ; id eſt, cum petit aliquid ad ſumtum egens pater aut mater a filio, [b] quia Legem timens Judæus excuſationem non dandi requirit, dicere ſolet : *Munus quod eſt ex me, tibi proderit* ; ut dicatam a filiis Deo pecuniam pater religioſius accipere reformidet. Sed hæc traditio hominum eſt excuſationes obtexentium avaritiæ ſuæ. Ceterum Dei traditio eſt, ut
Diſt. 86. cap. Commun. Exod. 21.17. prius paſcas parentes. Nam ſi juxta divinum oraculum, contumelia parentis morte luitur, quanto magis fames quæ morte gravior eſt?

79. Quo loco inſolentem Dominus infrænat jactantiam. Multi enim, ut prædicentur ab hominibus, Eccleſiæ conferunt, quæ ſuis auferunt ; cum miſericordia a domeſtico progredi debeat pietatis officio. Da ergo prius parenti, da etiam pauperi, da illi * presbytero quod tibi abundat terrenum, ut ab illo accipias ſpirituale quod tibi deeſt ; etenim qui honorat, honorabitur. Vide ergo quia ille cum accipit, tradit : & accipit non quaſi inops, ſed quaſi remuneraturus majore menſura. Da pauperi in requiem ejus, ut & tu communicans de tuo inopi, requiem conſequaris. Sed ut paſcendos Scriptura dicit parentes : ita propter Deum *Luc. 14.26.*
relinquendos parentes ; ſi impediant devotæ mentis affectus.

Factum eſt autem cum appropinquaſſet Hiericho, quidam cæcus ſedebat ſecus viam. *℣. 35.*

80. In libro ſecundum Matthæum *Matt. 20.30*
duo inducuntur, hic unus : ibi egrediente Hiericho, hic appropinquante. Sed nulla diſtantia ; nam cum in hoc uno typus populi gentilis ſit, qui ſacramento Dominico recipit amiſſi luminis claritatem, nihil intereſt utrum in uno medicinam, an in duobus accipiat ; quoniam ex Cham & Japhet Noe filiis originem ducunt, in duobus cæcis duos generis ſui prætendebant auctores.

81. Quod videtur etiam Lucas non omiſiſſe, cum Zachæum ſubjicit, qui ſtatura puſillus, hoc eſt, nulla nobilitatis ingenitæ dignitate ſublimis, exiguus meritis, ſicut populus nationum, audito domini Salutaris adventu, quem ſui non receperant, videre cupiebat : ſed nemo facile Jeſum videt, nemo poteſt Jeſum videre conſtitutus in terra. Et quia non prophetas, [c] non regnum habebat, tamquam formæ gratiam naturalis adſcendit in ſycomorum, vanitatem ſcilicet Judæorum veſtigio ſuo proterens, errata quoque corrigens ſuperioris ætatis : & ideo Jeſum interioris domus recepit hoſpitio. Et bene adſcendit in arborem, ut arbor bona bonos fructus faceret, ac naturali exciſus oleaſtro, & contra naturam inſertus in bonam olivam, fructum poſſet Legis adferre ; radix enim ſancta, etſi rami inutiles, quorum infructuoſam gloriam plebs gentium fide reſurrectionis quaſi quadam corporis elevatione tranſcendit.

Et ecce vir nomine Zachæus. *Cap. 19. ℣. 2.*

82. Zachæus in ſycomoro, cæcus in via. Quorum alterum Dominus miſeraturus exſpectat, alterum manſionis ſuæ claritate nobilitat : alterum ſanaturus interrogat, apud alterum [d] ſe non invitaturum invitat ; ſcie-

a Mſſ. non pauci, nec inferioris notæ, *non ſuæ munditiam animæ, non corporis requirentes.* Atque haud ſcimus an non illa vera ſit lectio. Non male tamen alii, & edit. omnes, ut in textu.

b Ita mſſ. plures, potioreſque. Alii, & edit. vocem *Judæus*, non agnoſcunt, cujus loco in Rom. ſubſtituitur *filius*, ante voces, *quia Legem*.

* Adverte nequaquam eſſe vituperandum ſi presbyteri quæ ſpiritalia & ſui officii ſunt laicis impendentes, ab eiſdem viciſſim eleemoſynam terrenam accipiant ; dum modo hinc abſit pudenda cupiditas, ac turpis rerum ſacrarum nundinatio.

c Vel edit. *non alibi regnum habebat*. Vox autem *alibi*, omittitur in mſſ. At Rom. edit. emendavit, *non legem habebat*. Haud infelici conatu.

d Omnes edit. ac mſſ. non pauci, *ſe non invitatus* : alii, qui & melioris notæ, *ſe non invitaturum*. Rurſus eædem edit. & mſſ. aliquot, *hoſpitis ſui* : alii plures, *hoſpites ſui*. Denique ubi memoratæ edit. *jam viderat affectum* : mſſ. contra fere ad unum præferunt, *audierat affectum*.

Digitized by Google

ſciebat enim uberem hoſpitis ſui eſſe mercedem : ſed tamen etſi nondum vocem invitantis audierat, audierat affectum.

83. Verum ne cæcum iſtum tamquam faſtidioſi pauperum cito reliquiſſe videamur, & tranſiſſe ad divitem ; exſpectemus eum, quia exſpectavit & Dominus : interrogemus eum, quia interrogavit & Chriſtus. Nos interrogemus, quia neſcimus : ille, quia noverat : nos interrogemus, ut ſciamus unde iſte curatus ſit : ille interrogavit, ut in uno plures diſceremus unde Dominum videre mereremur; interrogavit enim, ut crederemus niſi confitentem non poſſe ſanari.

Cap. 18. ỽ. 43. *Et confeſtim vidit, & ſequebatur illum magnificans Dominum .... Et perambulabat in Hiericho.*

84. Aliter enim non videret, niſi ſequeretur Chriſtum, niſi Dominum prædicaret, niſi ſæculum præteriret. Cum divitibus quoque in gratiam revertamur; nolumus enim offendere divites, quia volumus, ſi fieri poteſt, ſanare omnes ; ne in cameli comparatione præſtricti, & in Zachæo citius quam oportuit, derelicti, juſtæ habeant commotionis offenſam.

85. Diſcant non in facultatibus crimen hærere, ſed in iis qui uti neſciant facultatibus ; nam divitiæ ut impedimenta in improbis, ita in bonis ſunt adjumenta virtutis. Dives certe Zachæus electus a Chriſto, ſed dimidium bonorum ſuorum pauperibus largiendo, reddendo etiam in quadruplum quæ fraude ſuſtulerat (alterum enim non ſat eſt: nec habet gratiam liberalitas, ſi injuria perſeverat; quia non ſpolia, ſed dona quæruntur) uberiorem mercedem, quam conferebat, accepit.

ỽ. 2. 86. Et bene princeps inducitur publicanorum. Quis enim de ſe deſperet, quando [a] & iſte pervenit cui cenſus ex fraude? *Et ipſe*, inquit, *dives*. (Ibidem.) Ut ſcias non omnes divites avaros.

87. Quid ſibi vult quod nullius alterius ſtaturam Scriptura niſi hujus expreſſit, *Quia ſtatura puſillus erat?* (ỽ. 3.) Vide ne forte malitia puſillus, aut adhuc puſillus fide ; nondum enim [b] promiſerat, cum adſcenderet, nondum viderat Chriſtum, merito adhuc puſillus. Denique Johannes magnus, quia & Chriſtum vidit, & Spiritum ſicut columbam ſuper Chriſtum manentem, ſicut ipſe ait : *Vidi Spiritum deſcendentem ſicut columbam, & manentem ſuper eum.* (Johan. 1. 32.)

88. Quæ autem turba, niſi imperitæ confuſio multitudinis, quæ verticem nequit videre ſapientiæ? Ergo Zachæus quamdiu in turba eſt, non videt Chriſtum : ſupra turbam adſcendit, & vidit ; hoc eſt, [c] plebeiam tranſgreſſus inſcientiam, meruit, quem deſiderabat, adſpicere. Pulcre autem addidit:

Quia illa parte erat tranſiturus Dominus. ỽ. 4.

89. [d] Vel ubi ſycomorus, vel ubi crediturus ; ut & myſterium ſervaret, & gratiam ſeminaret : ſic enim venerat, ut per Judæos tranſiret ad gentes.

90. Vidit itaque Zachæum ſurſum ; jam enim ſublimitate fidei inter fructus novorum operum velut fœcunda altitudine arboris eminebat. Et quoniam de typo ad moralia deflexímus, inter tot [e] credentium voluntates Dominica die relaxare animum, feſtivitatem admiſcere delectat. Zachæus in ſycomoro, novum videlicet novi temporis pomum, ut in hoc quoque compleretur illud : *Arbor fici produxit groſſos ſuos ;* (Cant. 2. 13.) ad hoc enim Chriſtus advenit, ut ex lignis non poma, ſed homines naſcerentur. Legimus alibi : *Cum eſſes ſub arbore fici, vidi te.* (Johan. 1. 48.) [f] Ergo non Nathanael ſub arbore, hoc eſt, ſupra radicem, quia juſtus; radix enim ſancta: ſub arbore tamen Nathanael, quia ſub Lege : Zachæus ſupra arborem, quia ſupra Legem : ille domini occultus defenſor, hic publicus prædicator : ille adhuc Chriſtum ex Lege quærebat, iſte jam ſupra Legem, relinquebat ſua, & Dominum ſequebatur.

Ecce mna tua decem mnas adquiſivit.

91. Bonus ordo, ut vocaturus gentes, & Judæos juſſurus interfici, qui noluerunt regnare ſupra ſe Chriſtum, (ỽ. 16.) hanc præmitteret comparationem, ne diceretur: Nihil dederat populo Judæorum : unde potuit melior fieri ; aut quid

a Edit. Rom. & *iſte cui cenſus ex fraude ad ſalutem pervenit*.

b Rom. edit. iterum ſola, *reddere promiſerat*.

c Cunctæ edit. & complures mſſ. *plebem jam tranſgreſſus, in ſcientiam meruit, quam* &c. Inſcite. Nobis vero locum reſtituere mſſ. Corb. Colb. unus, Vict. & alii nonnulli. At poſt verbum, *adſpicere*, Rom. edit. inſertis illis, *in quo & myſterium licet advertere*, proſequitur, *nam ſtatura puſillus* &c. ut num. 87.

d Rom. edit. ſola, hoc loco partim decurtato, partim inverſo ita repoſuerat. *Hic enim venerat ut per Judæos tranſiret ad gentes ; ut & myſterium ſervaret, & gratiam ſeminaret*.

e Ita mſſ. & edit. omnes, excepta Rom. & mſ. Reg. ubi, *credentium voluptates*. Sed in mſſ. ſæpiſſime, *voluntas* & *voluptas*, confunduntur.

f Rom. edit. & mſ. Reg. *Ergo Nathanael*. Sed negationem aliæ edit. ac mſſ. ceteri præ ſe ferunt.

quid ab eo qui nihil recepit, exigitur? Non mediocris iſta eſt mna, quam
Luc. 13. 8. ſupra mulier Evangelica quia non invenit, lucernam accendit; lumine quærit admoto, gratulatur inventam.

v. 18. 92. Denique ex una decem mnas
a alius fecit, alius quinque. [a] Fortaſſe iſtæ moralia habent, quia quinque ſunt corporis ſenſus: illæ decem, duplicia, id eſt, myſtica Legis, & moralia probitatis. Unde & Matthæus quinque
Matt. 25. 15 talenta & duo talenta poſuit: in quinque talentis ut ſint moralia, in duobus utrumque, myſticum atque morale. Ita quod numero inferius, re uberius. Et hic poſſumus decem mnas, decem verba intelligere, id eſt, Legis doctrinam: quinque mnas, magiſteria diſciplinæ. Sed legiſperitum in omnibus volo eſſe perfectum; non enim in ſermone, ſed in virtute eſt regnum Dei.

93. Bene autem quia de Judæis dicit, duo ſoli multiplicatam pecuniam
b deferunt; non utique æris, ſed [b] diſputationis uſuris. Alia eſt enim pecunia fœnoris, alia doctrinæ cæleſtis uſura.

v. 23. 94. Denique Dominus cum dicit: *Quare non dediſti pecuniam meam ad menſam?* non noſtræ, ſed ſuæ pecuniæ quærit uſuram.

95. Unus intra terram abſcondiſſe ſe dicit, quod rationem quæ ad imaginem & ſimilitudinem Dei data eſt nobis, ſtudio voluptatis obruit, & tamquam in foveam carnis abſcondit. Matt. 25. 18
De aliis ſiletur, qui quaſi prodigi debitores, quæ acceperant, perdiderunt. In duobus illis pauci ſunt, qui per duas vices ad cultores vineæ deſtinati Luc. 20. 10.
ſunt: in reliquis omnes Judæi. Quam comparationem Matthæus etiam nobis voluit aptare, quod ſimiliter ut dives qui pecuniam ſuam non impartit pauperibus: ita etiam qui doctrinæ ſuæ gratiam non dividit imperitis, docere cum poſſit, haud mediocris reus eſt Matt. 24. 18
culpæ. De quo, quoniam in libris de Fide ſcriptis diximus, tranſcurrere melius fuerit. Lib. 5. de Fide cap. 4.

96. Civitates autem [c] decem eſſe v. 17.
quæ poſſunt, niſi forte animæ quibus jure præponitur qui pecuniam Domini, & illa eloquia caſta probata ſicut argentum, mentibus hominum fœneraverit? Nam ſicut Hieruſalem dicitur c
ædificata ſicut civitas, ita ſunt animæ pacificæ. Et ſicut Angeli præſunt; ita & hi qui vitam meruerint Angelorum. Pſ. 121. 3.

a Edit. ant. *Fortaſſe iſte moralia habet . . . . . ille decem duplicia*. Rom. ab his tantum eo recedit, quod reſecavit, *decem*. Verum diverſitati locum non aliud dedit, niſi quod in mſſ. quibuſdam e ſimplex pro diphtongo ſcriptum legatur.

b Rom. edit. ſola, *diſpenſationis uſuris*. Sed vox *diſputatio* frequenter apud Ambroſium idem ſignificat, quod tractatio ſeu prædicatio Evangelica. Rurſus eadem edit. Rom. cum Era. & Gill. *Alia eſt enim pecunia fœnebris*. Amerb. vero & mſſ. nobiſcum faciant, niſi quod legitur in duobus . . . . . *pecunia vel fœnoris*.

c Sic omnes mſſ. & edit. præter Rom. quæ pro *decem* repoſuit *quinque*.

LIBER
NONUS.

v. 29. *ET factum eſt, cum appropinquaſſet ad Bethphage & Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliveti, miſit duos diſci-*
v. 30. *pulos, dicens: Ite in caſtellum quod contra eſt, in quod introeuntes invenietis pullum aſinæ alligatum, in quo nemo ſedit.*

1. Pnlcre relictis Judæis, habitaturus io affectibus gentium, templum Dnminus adſcendit; hoc enim templum eſt verum, in qun non io littera, ſed in ſpiritu Dominus adnratur: hoc Dei templum eſt, quod fidei ſeries, oon lapidum ſtructura fundavit. Deſeruntur ergn qui odetant, eliguntur qul amaturi erant.

2. Et ideo ad montem venit Oliveti, ut oovellas nleas io ſublimi virtute plantaret, quorum mater eſt illa quæ ſurſum eſt Hieruſalem. Io hoe mnnte eſt ille cæleſtis agricola, ut plaotati omnes io domo Dei, poſſint viritim dicere: *Ego autem ſicut oliva fructifera in*
Pſ. 51. 10. *domo Domini*. Et fortaſſe ipſe mnns Chriſtus eſt. Quis enim alius tales fructus ferret nlivarum, nnn eurveſcentium nbertate baccarum, ſed ſpiritus plenitudine gentium fœcundarum? Ipſe eſt per quem adſcendimus, & ad quem adſcendimus. Ipſe eſt janua, ipſe eſt via, qui aperitur, & qui aperit, qui pulſatur ab ingredientibus, & ab emeritis adnratur.

3. Ergo in caſtello erat, & ligatus erat pullus eum aſina: non poterat ſnlvi, niſi juſſu Dnmini: ſnlvit eum manus apoſtolica: talis actus, talis vita, talis gratia. Eſtn talis, ut & tu poſſis ligatos ſnlvere.

4. Nunc conſideremus qui fueriot illi, qui errore detecto, de paradiſn ejecti, [a] in caſtelln ſunt religati. Et vides qnemadmodum quos mnrs expulerat, vita revocaverit. Et iden ſecundum Matthæum & aſinam & pullum legimus; ut quia in duobus hnminibus uterque fuerat ſexus expulſus, in duobus animalibus ſexus uterque revocetur. Ergo illic in aſina matre quaſi Evam figuravit erroris: hic aotem in pulln generalitatem populi gentilis expreſſit; & ideo in pulln ſedetur aſioæ.

Matt. 21. 2.

5. Et bene: *In quo nemo ſedit*; quia nullus anteqoam Chriſtus natinnum populos vocavit ad Eccleſiam. Denique ſecundum Marcum ſic habes: *Quem nemo adhuc ſedit hominum*. Alligatus autem perfidiæ vinculis tenebatur, iniqun addictus dnminn, [b] errore famulatus: ſed dominatum ſibi vindicare nnn poterat, quem reum fecerat nnn natura, ſed enlpa. Et iden cum Dnminus dicitur, unus agnoſcitur; nam & multl dii, & multi domini, ſed generalirer: oobis tamen unus Deus, & unus Dominns. Itaque etſi ooo exprimitur, Dnminus definitur nnn jam per adjunctinnem perſnnæ, [c] ſed per univerſitatem naturæ.

Marc. 11. 2.

6. Marcus autem induxit ligatum ante januam, quia extra Chriſtum quicumque eſt, foris eſt in via: qui autem In Chriſtn eſt, fnris non eſt. *In tranſitu*, addidit, ubi nullius certa poſſeſſin, non præſepe, non alimenta, nnn ſtabulum. Miſera ſervitus cui vagum jus eſt; plures enim dominns habet, qui uoum nnn habet. [d] Alieni alligant, ut poſſideant: iſte ſolvit, ut teneat; vehementiora enim dona onvit eſſe, quam vincula.

Marc. 11. 4.

7. Nec

a Edit. omnes, *in caſtellum ſiat*, Amerb. *religati*, aliæ *relegati*. Mſſ. autem nullo pœne excepto, ut nos in textu. Et ſane hanc lectionem allegoria non obſcure exigit; quippe qua peccatores delictorum ſuorum vinculis alligati per aſinam & pullum in caſtello religatos adumbrentur.

b Rom. edit. & pauci mſſ. *errori famulatus*. Melius aliæ, ac mſſ. longe plurimi, *errore famulatus*; id eſt, per errorem, ubi ſubintelligendum eſt *dæmoni*, ad quem verba proxime ſequentia referuntur. In quibus verbis pro voce *reum*, ut edit. & plures mſſ. habent, in mſſ. quatuor legitur *Deum*, in tribus *Dominum*, quod ultimum forte an vera lectio eſt.

c Eadem Rom. edit. ſola, *per unitatem naturæ*. Sed *univerſitatem* Ambroſius vocat communitatem illam qua tribus perſonis æqualiter convenit natura divina. Infra vero ubi vet. edit. cum parte mſſ. *foris eſt a via*: noſtra cum reliquis, *foris eſt in via*; exceptis uno vel altero in quibus . . . . *in via*: Rom. edit. tantum retinuit, *foris eſt*.

d Edit. Rom. *Alii alligant*. Aliæ ac mſſ. omnes commodius, *Alieni alligant*, hoc eſt, non legitimi Domini. Rurſus eadem edit. cum vet. in textu & mſſ. aliquot, *pæna novit eſſe*: Gill. in marg. & mſſ. plures potioreſque, *dona novit eſſe*. Sed utrumque ſuum ſenſum habere poteſt.

7. Nec illud otioſum quod duo diſcipuli diriguntur, Petrus ad Cornelium, Paulus ad reliquos. Et ideo non perſonas deſignavit, ſed numerum definivit; tamen ſi quis eſt qui perſonas exigat, poteſt æſtimare de Philippo quem Spiritus miſit in Gazam, quando Candacis reginæ baptizavit eunuchum, & ab Azoto in Cæſaream per omnes civitates verbum Domini ſeminavit. Nec illud prætereundum quod mox remittendos adſerit; quia dirigendi erant qui dominum Jeſum in finibus gentium prædicarent.

Act. 10. 23. & 13. 3.

Ibid. 8. 26.

8. Illi ergo directi cum ſolverent pullum, numquid ſuis verbis uſi ſunt? Minime: ſed dixerunt ſicut dixerat illis Jeſus; ut agnoſcas quod non ſuo ſermone, ſed Dei verbo; nec proprio, ſed Chriſti nomine fidem populis infundere gentilibus, atque adverſariæ poteſtates quæ ſibi nationum obſequia vindicabant, mandato ceſſere divino.

℣. 34.

9. Unde & apoſtoli propria Chriſto veſtimenta ſubſternunt, ſive [a] quo facti gloriam evangelica prædicatione præferrent: in ſcripturis enim divinis plerumque veſtimenta virtutes ſunt, quæ gentium duritiam in aliquantum propria quoque virtute mollirent; ut inoſfenſa vecturæ felicis obſequia ſedulis affectibus exhiberent. Non enim mundi Dominum forenſi ſpecie geſtari dorſo aſinæ delectavit: ſed ut latente myſterio penetralia noſtræ mentis inſterneret, & in ſecretis animorum interiore conſeſſu myſticus vector inſideret, quaſi quodam corpore divinitatis infuſus, regens mentis veſtigia, laſcivias carnis infrænans; ut ductu pietatis adſuetum populi gentilis edomaret affectum. Felices illos, qui talem internis renibus recepere vectorem! Felices plane illos, quorum ora ne multiloquio ſolverentur, verbi cæleſtis habena reſtrinxit!

℣. 35. a

10. Quæ eſt iſta habena, fratres? Quis me doceat quemadmodum ora hominum aut reſtringat, aut ſolvat? Monſtravit mihi habenam ille qui dixit: *Ut detur mihi ſermo in apertionem oris mei.* Sermo ergo habena eſt, ſermo ſtimulus eſt; & ideo durum eſt tibi adverſus ſtimulum calcitrare. Docuit igitur hic nos [b] aperire cor, ſtimulum perpeti, jugum ducere. Doceat & alius linguæ retinacula pati: RARIOR ENIM tacendi virtus eſt, quam loquendi. Doceat plane ille, qui velut mutus adverſus dolum non aperuit os

Act. 9. 5.

b

Pſ. 37. 14.

A ſuum, paratus in flagella, & verbera non recuſans, ut eſſet pia ſeſſio Deo.

11. Diſce a domeſtico Dei geſtare Chriſtum; quoniam prius te ille geſtabat, cum paſtor errantem reduceret ovem: diſce ſedula mentis tuæ dorſa ſubſternere, diſce eſſe ſub Chriſto, ut poſſis eſſe ſupra mundum. Non quicumque facile vehit Chriſtum, ſed ille qui poteſt dicere: *Incurvatus & humiliatus ſum nimis: rugiebam a gemitu cordis mei.* Quod ſi deſideras non moveri, ſuper illa veſtimenta ſanctorum elatum ſige veſtigium. Cave enim ne lutulentis pedibus incedas, cave ne tranſverſis greſſibus, perſtrata tibi propheticarum viarum itinera derelinquas; namque ut tutior venturis gentibus eſſet inceſſus, propriis indumentis uſque ad Dei templum qui præibant Jeſum, ſemitam munierunt. Ut tu ſine offenſione gradiaris, diſcipuli Domini amictu ſe proprii corporis exuentes, inter adverſa turbarum viam tibi ſuo ſtravere martyrio. Si quis tamen ita vult accipere, non renitimur, quod pullus iſte jam ſupra Judæorum veſtimenta graderetur.

Luc. 15. 6.

B

Pſ. 37. 9.

℣. 36.

C

12. Quid autem ſibi velint ramorum fragmina, quæ utique incedentium greſſus implicare conſuerunt, dubitarem profecto, niſi me in ſuperioribus bonus D mundi totius docuiſſet agricola, quia jam ſecuris ad radices arborum poſita eſt, quæ ſub adventus domini Salutaris infœcunda ſuccidat, & infructuoſarum inanem gloriam gentium ſolo ſternat, fidelium pedibus proterendam; ut renovatæ mentis ſpiritu nationes, velut novellarum arborum ſtirpes de vetuſtis poſſint germinare caudicibus.

Matth. 21. 8

13. Ne ergo deſpicias hunc aſellum; E nam ſicut in veſtitu ovium ſunt lupi rapaces, ita contra ineſt homo cordis abſconditus ſub ſpecie beſtiali; quia ſub exuviis corporis, quod nobis eſt commune cum belluis, mens Deo plena vegetatur. Quod ad figuram hominum pertinere ſanctus Johannes evidentius declaravit, addendo quia acceperunt [c] ſibi medullas palmarum; inſtus enim ut palma floret. Et ideo F adventante Chriſto, erigebantur jam ſupra humeros hominum vexilla juſtitiæ, & inſignia triumphorum. Quid miratur turba quod operatur myſterium? Etſi neſciat quid miretur; miratur tamen quia in illo pullo ſapientia ſedet, virtus manet, inhæret juſtitia.

Johan. 12. 13

c

14. Ne

a Ita cuncti mſſ. & edit. excepta Rom. ubi, *quo facti gloriam evangelica prædicationis præferrent*: nullo ſenſu.

b Edit. Rom. ſola, *aperire ora*: quæ conjectura ſatis arridet.

c Rom. edit. *ramos palmarum*. Aliæ, ac mſſ. omnes, *medullas palmarum*. Quomodo etiam locutum reperimus Auctorem *Quæſt. vet. & novi Teſtam.* quæſt. 82. in app. 3. tom. S. Aug. novæ edit.

14. Ne deſpicias qnoque aſinam iſtam, *Num.22.23* quæ quondam Angelum Dei vidit, quem homo videre non potuit. Et vidit, & detulit, & locuta eſt; ut agnoſceres poſterioribus temporibus ſub adventu magni Angeli Dei gentiles illos, ante aſinos, iocuturos.

v.37. 15. Pulcre autem ſecundum Lucam turbas laudantes Deum ad deſcenſum montis occurriſſe legimus; ut operatorem myſterii ſpiritalis ſignificarent ſibi veniſſe de cæio. Turba igitur agnoſcit Deum, regem appellat, prophetiam *Pſ.117.24.* repetit: *Hoſanna filio David*, hoc eſt, * redemtorem domus David, exſpectatum quoque ſecundum carnem David filium veniſſe declarat: & hoc turba illa poſt exiguum crucifixura momentum. Vere memorabile divinæ operationis inſigne; nt adverſum ſe teſtimonium extorqueatur invitis, cum Deum negant affectibus, quem vocibus confitentur. Unde & Dominicum illud:

v.40. *Si hi tacuerint, lapides clamabunt.*

16. Neque enim mirum ſi laudes Domini contra naturam ſuam ſaxa reſpondeant, quem ſcopuiis duriores prædicant peremtores. Aut fortaſſe quia obmuteſcentibus Judæis poſt Domini *1.Pet.2.5.* paſſionem, vivi erant ſecundum Petrum, lapides clamaturi. Ergo compugnantibus iicet affectibus ſuis, turba tamen Deum ad templum ſuum cum laude deducit.

17. Sed Deus templum ſuum non mercatoris vuit eſſe diverſorium, ſed domicilium ſanctitatis: nec vendibili religionis officio, ſed obſequio gratuito uſum miniſterii ſacerdotalis informat. Conſidera igitur quid tibi ad exemplum vivendi Dominica geſta præſcribant.

a *Matt.21.12.* 18. [a] *Et ejiciebat omnes vendentes & ementes in templo: & menſas nummulariorum evertit, & cathedras vendentium columbas.* Generaliter itaque ſupra docuit ſæculares a Dei templo abeſſe debere contractus: ſpecialiter autem nummularios pepulit. Qui ſunt nummularii, niſi qui de pecunia Domini lacrum quærunt, *Matt.25.14.* nec bona malaque diſcernunt? Pecunia enim Domini ſcriptura divina eſt; nam & denarios ſervis diſtribuit profecturus, & talenta diviſit, & pro ſanitate hominis vulnerati duo æra ſtabulario de- *Luc.10.34.* reliquit; duobus enim Teſtamentis vulnera noſtra curantur. Sed tu quaſi A bonus nummularius eioquia Domini, *Pſ.11.7.* eioquia caſta, argentum igne examinatum reconde, purgatum Spiritu ſeptiformi: nec adulteram imaginem Regis (quia & ſatanas transfigurat ſe in Angelum lucis) impia commutatione ſuſcipias: nec imminutam Principis tui figuram arrianæ fraude perfidiæ, theſauro tuo miſceas: nec pecuniæ ſono aures tentes fidelium; ut religioſarum audien- B tiam Scripturarum tinnitus æris excludat, vel religioſis affectibus habendi cupiditas inſeratur. Non ergo omnes excludantur nummularii; ſunt enim & boni. Denique, *Pecuniam meam*, inquit, *Matt.25.27* *dediſſes nummulariis, & ego veniens cum uſuris recepiſſem eam.* Quod ſi nummus eſt Scripturarum, & uſura eſt Scripturarum.

C 19. Cathedras autem vendentium columbas cum everterit, ſecundum iitteram non intelligo; neque enim nundinatores avium vindicare ſibi poterant honorati alicujus in nundinis ſoiii dignitatem. Nam quæ prætogativa dignitatis eſt in coiumbis? Admonet tamen Dominici forma baptiſmatis, quando *Luc.3.22.* deſcendit Spiritus ſanctus in columba, typo ejectorum de tempio hujuſmodi mercatorum, in Eccleſia Dei conſor- D tium eos habere non poſſe, qui ſancti Spiritus gratiam nundinentur. *Gratis* *Matt.10.8.* *enim*, inquit, *accepiſtis, gratis date.* Denique Simoni, qui ſanctificandi munus pretio in ſe putavit poſſe conferri, reſpondit Petrus: *Pecunia*, inquit, *tua* *Act.8.20.&21.* *tecum ſit in interitum; quoniam gratiam Dei putas te pecunia conſequi poſſe: non eſt tibi pars, neque ſors in hac fide.*

20. Venditores quoque ovium & *Johan.2.15.* boum eos puto, qui de labore alieno E vel ſimplicitate, fœdi auctionatores quaſdam nundinas aucupantur: aut quia oves ejiciuntur & boves, columbæ jubentur auferri, populus videtur Judæus excludi, Ephræm enim ſicut columba, *Oſee.7.11.* quod eorum Dominus & ſucceſſiones oderit & labores. Æs effunditur, ut gratia colligatur: menſa nummulariorum evertitur, ut Domini ſubrogetur: ara F dejicitur, ut erigantur altaria.

21. Atque hoc non aliqua ſuccinctus *Johan.2.15.* manu divitiiſque faciebat, ſed flagello de reſtibus cædebat turbas, & nullus reſiſtere audebat. Et nunc virga utitur, nunc flagello (*virga enim recta eſt, virga* *Pſ.44.7.* *regni tui*) virga, ut corrigat: flagello, ut ſuadeat. Directa illic: hic moralis qua inflexa præceptio, qua peccatoris con-

* Ambroſium arguit Eraſmus, quaſi hic cum Hilario Pictav. parum erudite doceat voce *Hoſanna*, redemtionem domus David ſignificari. Sed parum arguta eſt ea correctio; non enim de grammatica illius vocabuli ſignificatione agit S. Doctor, cum hoc unum indicet, a populo fauſtis ac propheticis acclamationibus adventum redemtoris domus David eſſe declaratum.

a Hunc Matthæi textum qui in omnibus mſſ. & ant. edit. invenitur, edit. Rom. rejecerat, ut alium ex Luca ſubſtitueret: ſed aliorum Evangeliſtarum locos, auctore non citato, proponere atque exponere non ſemel in hoc opere contigit Ambroſio.

Digitized by Google

conſcientia velut lento verbere flagellatur; alii ſunt enim terrores prophetici, aliæ apoſtolicæ ſuaſiones; in utroque tamen unius verbi eſt diſciplina. Et ideo
Pſ. 15. 6. flagellum de reſtibus fecit; quia *Funes ceciderunt*, inquit, *mihi in præclaris: etenim hereditas mea præclara eſt mihi;* funes enim dicuntur, quibus agri-menſores metandorum limites partiuntur agrorum. Et ideo tamquam bonus agrimenſor Synagogæ terminos diſtinguebat & Eccleſiæ, ſacrilegos de templo jubebat exire. Novus enim venerat feracium metator animarum, qui agrorum genera, non ſpacia metaretur.

22. Pulcre tamen non extentis funibus modus aliquis poſſeſſionis includitur, nec quaſi definitæ rei limites fidei terminantur: ſed flagello in immenſum libero fines Eccleſiæ porriguntur: eliminantur Judæi, non præſcripto aliquo exſilio ſed intermino; ut nuſquam Synagogæ locus in orbe remaneret.

Cap. 20. v. 9. V*ineam plantavit homo.*

23. Plerique varias ſignificationes de vineæ appellatione derivant: ſed evidenter
Eſai. 5. 7. Eſaias vineam Domini Sabaoth, domum Iſrael eſſe memoravit. Hanc vineam quis alius niſi Deus condidit? Hic eſt ergo qui locavit eam, & peregre profectus eſt: non quia ex loco ad locum profectus eſt Dominus, qui ubique ſemper eſt: ſed quia eſt præſentior diligentibus, negligentibus abeſt. Multis autem temporibus abfuit; ne præpropera videretur exactio. NAM QUO indulgentior liberalitas, eo inexcuſabilior pervicacia.

24. Unde bene ſecundum Matthæum
Matt. 21. 33 habes, quia *Et ſepe circumdedit*, hoc eſt, divinæ cuſtodiæ munitione vallavit; ne facile ſpiritalium pateret incurſibus beſtiarum. *Et fodit in ea torcular*. Quo-
Ibidem. modo intelligimus quid ſit torcular, niſi forte quia pſalmi pro torcularibus
Pſ. 8. 80. & 83. inſcribuntur; eo quod in his myſteria Dominicæ paſſionis, modo muſti ſancto fervente Spiritu prophetarum redundantius æſtuaverint? Denique ebrii puta-
Act. 2. 13. bantur, quibus Spiritus ſanctus inundabat. Ergo & hic fodit torcular, in quod uvæ rationabilis fructus interior ſpirita-
Matt. 21. 33 li infuſione deflueret. *Ædificavit turrim*, verticem ſcilicet Legis adtollens: atque ita hanc vineam munitam, inſtructam, ornatam locavit Judæis.

v. 10. 25. Et tempore fructuum ſervulos ſuos miſit. Bene tempus fructuum poſuit, non proventum; nullus enim fructus exſtitit Judæorum, nullus vineæ hujus proventus, de qua Dominus ait:

A *Exſpectavi ut faceret uvas, fecit autem ſpinas.* Eſai. 5. 2. Itaque non lætitiæ vino, non ſpirituali muſto, ſed cruento prophetarum ſanguine torcularia redundarunt. Denique Hieremias in lacum miſſus eſt; Hier. 38. 6. hæc enim erant jam torcularia Judæorum non vino repleta, ſed borbore. Et licet generaliter prophetæ videantur exprimi; dat tamen lectio, ut illum
B qui lapidatus eſt. Nabutham eſſe credamus: 3. Reg. 21. 13 cujus etſi nullum acceperimus propheticum verbum, accepimus tamen propheticum factum; quia multos pro hac vinea futuros martyres proprio ſanguine prophetavit. Quis autem eſt ille qui in capite vulneratur? Nimirum Eſaias cujus facilius compaginem corporis ſerra diviſit, quam fidem inclinavit, conſtantiamve detrivit, aut vigo-
C rem mentis exſecuit.

26. Eo igitur factum eſt, ut cum v. 11. & ſeq. plures alios deſtinaſſet, quos Judæi inhonoros & inanes ſibi, de quibus nihil potuerunt proficere, dimiſerunt: noviſſime etiam Filium unigenitum mitteret, quem perfidi, quaſi heredem removere cupientes, occiderunt crucifigendo, ejecerunt negando.

D 27. Breviter itaque quam magna, quam multa. Primum quia naturalis eſt bonitas quæ plerumque credit indignis: deinde quia poſtremum malorum remedium Chriſtus advenit: tum quoniam qui heredem negat, de auctore deſperat. Heres autem Chriſtus, idemque teſtator & heres; quia morti propriæ ſupervivit, & Teſtamentorum quæ
E ipſe condidit, tamquam hereditaria in noſtris profectibus emolumenta conſequitur.

28. Pulcre ergo interrogat, ut ſua v. 15. ſe ipſi damnent ſententia. Venturum autem Dominum dicit vineæ, quod in Filio adſit etiam paterna majeſtas, vel quod ultimis temporibus præſentior humanis adſpiret affectibus. Ipſi itaque in ſe ſententiam dicunt, ut mali per-
F eant, & ad alios colonos vinea transferatur. Qui igitur ſint coloni, quæ vinea, coſideremus.

26. Vinea typus noſter eſt, quod populus Dei vitis æternæ radice fundatus, ſupereminet terris, ac ſolum vile prætexens, nunc gemmanti flore pubeſcit, nunc circumfuſa viriditate veſtitur, nunc mite jugum ſuſcipit, cum maturioribus brachiis quaſi ſarmentis fœcundæ vitis adoleverit. Agricola quippe Johan. 15. 1. & ſeq. omnipotens pater, vitis eſt Chriſtus: at vero nos palmites, qui niſi fructum feramus in Chriſto, cultoris æterni falce ſuccidimur. Recte igitur vinea Chriſti populus nominatur, vel quod crucis in

fronte

fronte prætexatur indicium, vel quod fructus ejus poſtrema anni legatur ætate, vel quod omnibus ut ordinibus vinearum, ita pauperibus atque divitibus, humilibus atque potentibus, ſervis ac dominis in Eccleſia Dei æqua dimenſio, nulla diſcretio ſit: ut vitis maritatur arboribus; ita corpus animæ, anima quoque corpori conjugatur: ut vinea dum jugatur, erigitur; & reciſa non minuitur, ſed augetur: ita ſancta
B
plebs dum ligatur, * exuitur: dum humiliatur, adtollitur: dum reciditur, coronatur. Quinetiam ut tener ſurculus veteri abſciſſus ex arbore, in alterius fœtu radicis inſeritur: ita populus hic ſanctus ſurculi veteris cicatricibus enodatis, in illo crucis ligno tamquam gremio piæ parentis fotus inoleſcit: Spirituſque ſanctus ſicut in altas demiſſus
C
terrarum ſcrobes, ita in hoc carcereum corpus infuſus, aquæ ſalutaris irriguo diluit quidquid eſt fœtidum, membrorumque noſtrorum habitus in cæleſtem erigit diſciplinam.

30. Hanc vineam diligens agricola fodere, [a] jugare, contendere conſuevit: eruderatiſque terrenæ molis aggeribus, operta corporis noſtri nunc ſole torrere, nunc imbre perfundere, ſtirpare agrum
D
ſolitus; ne a ſentibus gemma lædatur, ne luxuriet umbra foliorum, verborumque infructuoſa jactantia virtutibus obumbrando, maturitatem indolis naturalis impediat. Sed abſit ut huic vineæ quidquam timeamus adverſi, quam pervigil cuſtos domini Salutaris adverſus omnes nequitiæ ſæcularis illecebras muro vitæ vallavit æternæ, & extendit
Pſ. 79. 12. palmites ejus uſque ad mare: *Domini*
Pſ. 23. 1. enim *eſt terra*. Ubique Deus pater colitur, ubique Chriſtus dominus adoratur.
E
31. Hæc eſt noſtra vindemia. Læti igitur atque ſecuri, pars gremium ſuum mitium funiculis oneret uvarum, alii cæleſtia munera ore libemus, plerique bonarum greſſibus voluntatum divini fructum muneris exprimentes, veſtigia cothurnis nuda direptis, multo fluente tingamus; locus enim in quo ſtamus,
Exod. 3. 5. terra ſancta eſt, & ideo calceamenta ſolvenda ſunt, ut ſpiritale veſtigium ſa-
F
croſanctæ ſedis tribunal adſcendens, corporei nexus vinculis exuatur; decet
A
enim totius orbis hic eſſe vindemiam, ubi totius orbis eſt vinea.

32. Ecce tempus acceptabile, quo non hyemalibus perfidiæ caligantis pruinis annus riget, [b] nec altis nubibus informis cruſta blaſphemiæ, gelu durante, concreſcit: ſed procellis ſacrilegii liberata, novos fructus terra jam parturit. [c] Vere parit; diſſenſionum quippe omnium procella deferbuit, cuncti ſæcularis cupiditatis ardores, æſtuſque omnes quibos Italiæ populus per Judaicæ olim, & arrianæ proxime ſævitatis incendia coquebatur, ſereno jam ſpiramine temperantur. Sedata tempeſtas eſt, concordia navigat, fides ſpirat: certatim nautæ repetunt fidei quos reliquere portus, & dulcia patriis oſcula littoribus adfigunt, liberatos ſe periculis, abſolutos erroribus gratulantes.

33. Salve vinea tanto digna cuſtode: te non unius Nabuthæ ſanguis, ſed innumerabilium prophetarum, & (quod eſt amplius) pretioſus cruor Domini conſecravit. Ille licet non regalibus minis territus conſtantiam metu preſſerit, non præmiis uberrimis provocatus religioſum vendiderit affectum; ſed ſtudio 3. Reg. 21. 3.
regis obſiſtens, ne in hortulis ſuis malvarum olus, ſucciſa vite, ſereretur, quando aliud facere nequibat, parata vitibus incendia proprio cruore reſtinxerit; temporalem tamen vineam defendebat: te vero in perpetuum multorum nobis martyrum plantavit interitus: te crux apoſtolorum æmula Dominicæ paſſionis uſque in orbis totius terminos propagavit:

Cujus habet imaginem & inſcriptionem? ℣. 24.

34. Docet hoc loco Dominus circumſpectos nos in reſpondendo adverſus hæreticos vel Judæos eſſe debere. Alibi dixit: *Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes*. Matt. 10. 16.
Quem locum plerique accipiunt, ut quia ſerpente ſuſpenſo, Chriſti crux annuntiata eſt, quo ſerpentinum neque ſpiritalis virus aboleret, videatur aſtutus ita eſſe debere ſicut Chriſtus, ſimplex ſicut Spiritus. [d] En tibi ſerpentem illum qui caput ſemper cuſtodiat, lethale vulnus excludat. Interrogatus a Judæis utrum de cælo accepiſſet poteſtatem, re-

* *Exuitur*, ſupple *vinculis*, ut in fine ſeq. num. exprimitur.

a Omnes edit. *vigare*, *tondere*. Mſſ. fere omnes, *jugare*, ſed non pauci legunt cum edit. *tondere*, ant. tamen, *contendere*: quod pro *tendere*, ſive *extendere*, hic ſumendum eſt. Iterum ſequenti verſu pro voce *operta*, quam omnes edit. ac mſſ. aliquot habent, alii plures & antiquiores præferunt, *operata*. Et ea quidem vox, ſi recta eſt idem ſignificat atque *exculta*: ſed veremur, ne duriuſcule ſonet auribus eruditis.

b Era. & ſeq. edit. cum mſſ. nonnullis, *nec altis nivibus*. Amerb. cum aliis mſſ. pluribus ac potioribus, ut in textu. Nec ſane male, ſi grandinem quæ ſemper frugibus noxia eſt, informis illa cruſta in altis nubibus concreta deſignet.

c Omnes edit. *veteris præterit*. Plerique mſſ. *veteres paris*. Quidam, *pellit*. Corb. & alii aliquot, *Vere parit*. Aptius, ut intelligitur ex ſequentibus, quibus non ambigue Juſtinæ perſecutio, atque ſecuta pax deſignantur.

d Ita mſſ. majori numero, & pretio. Quidam vero, & cunctæ edit. *Imitare & tu ſerpentem illum*.

Luc. 20. 4. reſpondit : *Baptiſmus Johannis unde eſt : de cælo , an ex hominibus ?* ut dum illud A
de cælo eſſe negare non auderent ,
ipſos amentiæ confutaret, qui ejus au-
Matt. 17. 23 ctorem negarent eſſe de cælo . Poſtu-
latus didrachma quærit de imagine ;
alia enim imago Dei , alia imago mun-
1. Cor. 15. 49 di . Unde & ille nos admonet : *Sicut
portavimus imaginem terreni illius , porte-
mus & imaginem hujus cæleſtis* .

35. Imaginem Cæſaris non habet B
Chriſtus ; quia imago eſt Dei . Imagi-
nem Cæſaris non habet Petrus , quia
Matt. 19. 27 dixit : *Reliquimus omnia , & ſecuti ſumus te* .
Imago Cæſaris non reperitur in Jacobo
vel Johanne ; quia filii tonitrui ſunt :
Marc. 3. 17. ſed reperitur in mari , ubi dracones
illi contritis capitibus ſuper aquam , &
ipſe draco major comminutus caput ,
Pſ. 73. 14. datur in eſcam populis Æthiopum . Si C
ergo non habuit imaginem Cæſaris ,
cur dedit cenſum ? Non de ſuo dedit ,
ſed reddidit mundo quod erat mundi .
Et tu ſi vis non eſſe obnoxius Cæſari ,
noli habere quæ mundi ſunt : ſed ſi
habes divitias , obnoxius es Cæſari . Si
vis nihil regi debere terreno , relinque
omnia tua , & ſequere Chriſtum .

v. 25. 36. Et bene prius quæ Cæſaris ſunt ,
Cæſari reddenda decernit ; neque enim D
poteſt eſſe quis Domini , niſi prius re-
nuntiaverit mundo . Sed omnes renun-
tiamus verbis , ſed non omnes renun-
* tiamus affectu ; nam cum * ſacramenta
ſuſcipimus , renuntiamus . Quam gra-
via vincula promittere Deo , & non
Eccleſ. 5. 4. ſolvere ? *Melius eſt* , inquit , *non vovere
te , quam vovere , & reddere* . Major eſt
contractus fidei , quam pecuniæ . Redde
promiſſum , dum in hoc corpore es ,
prius quam veniat exactor , & mittat E
Matth. 5. 26 te in carcerem . *Amen dico tibi , non
exies inde , donec ſolvas noviſſimum qua-
drantem* .

v. 28. *Si frater alicujus mortuus fuerit* .

A 37. Sadducæi , hoc eſt , deteſtabilior
portio Judæorum , hoc loco Dominum
tentant : quorum aperte ſtultitia repre-
henditur , myſtice autem ſententia te-
rorquetur ; [a] quia excluſerunt de ſe ca- a
ſtitatis exemplum , dum ſecundum lit-
teram nubere mulier cogitur & invita , Deut. 25. 5.
ut defuncti ſemen excitet frater . Ergo
littera occidit , quaſi lena vitiorum : 2. Cor. 3. 6.
ſpiritus autem magiſter eſt caſtitatis .

B 38. Videamus itaque ne hæc mulier
Synagoga ſit , quæ ſeptem viros habuit ,
ſicut Samaritanæ dicitur : *Quinque enim* Johan. 4. 18.
viros habuiſti ; quia Samaritani * quinque *
tantum libros Moyſi : Synagoga ſeptem
ſequitur principaliter , & de nullo pro-
pter perfidiam ſuam hereditariæ poſte-
ritatis ſemen accepit . Et ideo partem Apoc. 20. 6.
cum viris ſuis in reſurrectione habere
C non poterit , quia ſpiritale præceptum
ſecundum ſenſum carnis invertit ; non
enim frater carnalis aliquis denuntiatus
eſt qui ſemen fratris ſuſcitaret defuncti :
ſed ille qui demortuo populo Judæo-
rum ſapientiam ſibi divini cultus ad-
ſciſceret in uxorem , atque ex ea ſe-
men in apoſtolis excitaret : qui quaſi
defunctorum reliquiæ Judæorum infor-
mes adhuc in Synagogæ utero derelicti ,
D ſecundum electionem gratiæ reſervari
novi ſeminis admixtione meruerunt .

39. Synagoga autem frequenter ſto-
lam accipit , quod eſt * inſigne conju- *
gii , quaſi auctor fidelium : repudiata
quoque frequenter inducitur , quia ma-
ter eſt perfidorum : cui Lex occidit cor-
poralis , ut ſpiritualis reſurgeret . Ergo
ſancta plebs Dei , [b] ſi quinque libros b
Legis quadam conjugii caritate dilexe-
rit , & quaſi maritalibus obſecundarit
E impetiis , habebit in reſurrectione cæ-
leſte conſortium , non corporeæ collu-
vionis pudore confuſa , ſed divinæ
gratiæ ditata muneribus .

* Intellige ſacramentum baptiſmatis , in quo etiamnum *diabolo & pompis ejus* , id eſt , mundi vanitatibus renuntiamus . Hæc porro conſuetudo clarius exponitur *De Init.* cap. 2. & lib. 1. *De Sacram.* cap. etiam 2.

a Omnes edit. & pars mſſ. *Quale de ſuo dederunt caſtitatis exemplum* . Reliqua pars , quæ & potior nobiſcum legit .

* Cur ſolos 5. libros Moyſis admiſerint Samaritani , hanc eſſe cauſam putat eruditus quidam atque acer criticus , quia quo tempore facta eſt ſeceſſio Judæos inter ac Samaritanos , nempe ſub Roboamo , nullidum ex aliis divinis libris vulgati eſſent . Sed veremur , ut omnibus ſatis probetur ea conjectura .

* Hic *Stola* dicitur *inſigne conjugii* ; quia , ut Vir ſanctus ſupra lib. 7. num. 231. docet , *veſtimentum eſt nuptiale* . Quibus verbis intelligitur in more poſitum fuiſſe antiquis ut matronæ nubentes ſtolam acciperent , ſine qua deinceps illas in publicum exire non liquiſſe auctor eſt Tertullianus in libro *De Pallio* , cap. 4.

b Sic plerique mſſ. ac edit. omnes præter Rom. quæ cum duobus iiſque recentioribus mſſ. habet , *ſi ſeptem libros* . Minus commode , cum de libris Legis , quo nomine 5. libri Moyſis vulgo deſignantur , agat Ambroſius .

LIBER DECIMUS.

V.42. *Dixit Dominus Domino meo.*

1. Conſummaturus præcepta Dominus, etiam præviam paſſioni fidem ac miſericordiam Teſtamenti ſui fine concludit: fidem, in eo ut Chriſtum & Dominum & Deum noſtrum, & ad dexteram Dei ſedere credamus: non quod corporaliter ſedeat, qui ubique eſt. Denique ipſe in Patre eſt; quia in ſubſtantia Dei, quia una virtus, una majeſtas. Ipſe ergo in Patre, & in ipſo Pater; quia Verbum in Deo, Deus in Verbo: ipſe in Patre; quia Verbum: ipſe ad dexteram Patris; quia Patri conſors, nulli ſecundus: ipſe miſſus a Patre; quia deſcendit de cælo paternum impleturus arbitrium. Tolle hinc perfidiæ quæſtiones, & plena eſt religio. Nec præfertur, quia ad dexteram ſedet: nec injuriam patitur, quia mittitur. Gradus non quæritur dignitatis, ubi plenitudo eſt divinitatis.

V.44. 2. Illud quoque conſiderandum, quia reprehendit eos qui Chriſtum filium David dicunt. Et quomodo cæcus
Luc. 18. 43. ille David filium confitendo meruit ſanitatem? Quomodo pueri dicentes: *Hoſanna filio David*, præcelſæ
Matt. 21. 9. prædicationis Deo gloriam deferebant? Sed non reprehenduntur hoc loco quia David filium confitentur, ſed quia non credunt Filium Dei. Non enim alterum, ſed alterutrum in fide vera eſt: nam etſi in principio judicavimus nihil nos ſcire niſi Chriſtum Jeſum, & hunc crucifixum; nunc tamen, ut
1. Cor. 2. 2. pote judicio proximi, crucifixum jam non novimus Chriſtum, ſed venientem in nubibus opperimur. Incredulus vulnera adſpicit: fidelis obviam Chriſto in aera raptus occurrit.

3. Ergo & Deum Chriſtum & hominem eſſe credamus: unum in utroque, non alterum: cui a Patre ſubjiciuntur inimici non per infirmitatem poteſtatis ſuæ, ſed per unitatem naturæ; quia in altero alter operatur. Nam

A & Filius ſubjicit inimicos Patri, qui Patrem clarificat ſuper terram. Et dedit Pater Filio *Nomen, quod eſt ſuper omne nomen:* Johan. 17. 4. ſed & Filius Patri dicit: *Nomen tuum manifeſtavi hominibus quos dediſti mihi.* Philip. 2. 9. & 10. Dando autem nomen quod eſt ſuper omne nomen, Johan. 17. 6. non plus dedit quam habuit: ſed totum quod habuit, dedit. Dedit autem hoc nomen,
B ut *Omnis lingua confiteatur Deo; quoniam* Philip. 2. 11.
dominus Jeſus in gloria eſt Dei Patris.

4. Vide ergo ſingula. Pater ſubjicit Filio, Filius ſubjicit Patri: Pater ſuſcitat Filium, Filius ipſe ſe ſuſcitat. Unde ait: *Solvite hoc templum, & in* Johan. 2. 19.
triduo illud reſuſcitabo. Et Pater Dominus, & Filius Dominus: *Dixit Dominus Domino meo.* Et non duo Domini,
C ſed unus Dominus; quia & Pater Deus, & Filius Deus: ſed unus Deus; quia Pater in Filio, & Filius in Patre. Unus Deus, quia una deitas: *Sedes tua, Deus, in ſæculum ſæculi: virga* Pſ. 44. 7.
recta eſt, virga regni tui. Dilexiſti juſti- & 8.
tiam, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus. Sed unus Deus, in quo & novi & veteris Teſtamenti doctrina concordat. Nam & in veteri
D Teſtamento ſcriptum eſt: *Diliges domi-* Deut. 6. 5.
num Deum tuum: &, *Dominum Deum* & 13.
tuum adorabis, & ipſi ſoli ſervies. In
novo: *Unus Deus, & Pater omnium.* Sic Epheſ. 4. 6.
& Pater Dominus, & Filius Dominus: ſed unus Dominus. Denique ſcriptum eſt: *Nolite duobus dominis ſer-*
vire; hoc in novo: in veteri autem Matt. 6. 24.
ſcriptum eſt: *Audi, Iſrael, Dominus*
E *Deus tuus, Dominus unus eſt.* Unde mi- Deut. 6. 4.
rabiliter Apoſtolus, ne duos Deos diceret, aut duos Dominos nominaret, aut derogaret vel Filio, vel Patri:
Unus, inquit, *Deus Pater, ex quo omnia:* 1. Cor. 8. 6.
& unus Dominus Jeſus, per quem omnia. Nam qui Deus, & Dominus: & qui Dominus, Deus. Denique ſcriptum
eſt: *Scitote quia Dominus ipſe eſt Deus* Pſ. 99. 3.
noſter.

5. Omnia ergo quæ Pater habet, & Filius habet. Deus Pater ſecundum generationis rationem: Deus Fi-

lius ſecundum imaginis unitatem. [a] A
Dominus Filius, quia omnia ſibi cum
poteſtate poſſet, ratione ſubjecit: Do-
minus Pater, quia radix eſt Filii. Sic
nobis Pater in Filio perſonarum defi-
nitione diſtinguitur, poteſtatis unitate
connectitur. Itaque alter in altero, &
unus in alterutro. Nam & Patris glo-
ria eſt, ſi non degeneravit in Filio: &
Filii gratia, ſi Pater videtur in Filio. B
Ergo non degener, in quo unitatis
ſumma majeſtas: non alienus, in quo
proprietas generationis, expreſſio veri-
tatis eſt.

Cap. 21. ℣. 6. *NOn relinquetur lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur.*

℣. 1. & ſeq. Lib. 1. 1id. 6. Sequebatur de vidua locus, quam
quoniam jam in libro quem de Viduis C
ſcripſimus prædicavimus, nunc ſeque-
b ſtramus. [b] Verum autem dictum eſt
juxta propoſita de templo quod Salo-
mon condidit, idque judicii eſſe tem-
pore ſubvertendum; nihil eſt enim o-
pere & manu factum, quod non aut
vetuſtas conficiat, aut vis ſubruat, aut
ignis exurat: eſt tamen & aliud tem-
plum conſtructum ex ſpecioſis lapidi-
bus, & ornatum donis, cujus everſio D
nem Dominus ſignificare videatur, Sy-
nagoga ſcilicet Judæorum, cujus ſtru-
ctura vetus, Eccleſia ſurgente, diſſol-
vitur. Eſt etiam templum in unoquo-
que, quod deficiente fide labitur: &
maxime ſi quis falſo Chriſti nomen
obtendat, quo interiorem expugnet
affectum.

7. Poteſt etiam ea eſſe expoſitio,
quæ mihi plus proſit. Quid enim mihi E
prodeſt diem ſcire judicii? Quid mihi
prodeſt tantorum conſcio peccatorum,
ſi Dominus veniat, niſi veniat in meum
animum, redeat in meam mentem,
niſi vivat in me Chriſtus, in me Chri-
ſtus loquatur? Ergo mihi Chriſtus de-
bet venire, mihi debet adventus ejus
fieri. Fit autem Domini ſecundus ad-
ventus in defectione mundi, quando
Galat. 6. 14. poſſumus dicere: *Mihi autem mundus cru-* F
cifixus eſt, & ego mundo.

A 8. Sed hunc virum talis mundi de-
fectus ſi in ſuperioribus domus inve-
niat, ut converſatio hujus in cælis ſit;
tunc deſtruetur templum corporale at-
que viſibile, Lex corporalis, paſcha
corporale, & paſcha viſibile, azyma
corporalia, & azyma viſibilia, audeo
dicere, Chriſtus temporalis, ut fuit
Paulo, antequam crederet; quia in eo
B cui mundus deficit, Chriſtus æternus
eſt. Huic ſpirituale templum, lex ſpi-
ritualis, paſcha etiam ſpirituale; quo-
niam ſemel Chriſtus occiditur. Hic epu-
latur azyma non ex fruge terrena, ſed
ex fruge juſtitiæ. Fit ergo huic præ-
ſentia ſapientiæ, præſentia virtutis at-
que juſtitiæ, præſentia redemtionis;
Chriſtus enim ſemel quidem pro pec- 1. Pet. 3. 18.
catis populi mortuus eſt, ſed quotidie
C peccata populi redemturus.

Cum autem audieritis prælia & opiniones præliorum. ℣. 9.

9. Interrogatus Dominus quando
templi eſſet futura deſtructio, & quod
ſignum eſſet adventus ejus, de ſignis
docet; de tempore non putat intiman-
dum. Sed Matthæus interrogationem Matth. 24. 3
D tertiam addidit, ut & templi tempora
deſtruendi, & ſignum adventus, &
conſummatio ſæculi a diſcipulis quære-
retur: Lucas ſatis putavit de conſum-
matione ſæculi cognitum, ſi de ad-
ventu Domini diceretur.

10. Verborum autem cæleſtium nulli
magis quam nos teſtes ſumus, quos
mundi finis invenit. Quanta enim præ-
lia, & quas opiniones accepimus præ-
E liorum! Chunni in Alanos, Alani in
Gothos, Gothi in * Tayſalos, & Sar- *
matas inſurrexerunt. Nos quoque in
Illyrico exſules patriæ Gothorum exſi-
lia fecerunt, & nondum eſt finis.
Quæ omnium fames, lues pariter boum
atque hominum, ceterique pecoris; ut
etiam qui bellum non pertulimus, de-
bellatis tamen non pares fecerit peſti-
lentia? Ergo quia in occaſu ſæculi ſu-
F mus, præcedunt quædam ægritudines
mundi. Ægritudo mundi eſt fames,
ægri-

a *Dominus .... ſubjecit*, deſunt in Amerb. In Era. autem Gill. & mſſ. noſtris ita habetur, ut aa exhibemus, niſi quod in Era. rejiciuntur poſt voces, *radix eſt Filii*. At in Rom. edit. ultimorum verborum facta eſt illa mutatio .... *omnia ſibi quæ poſt Pater, ſubjecit*.

b Rom. edit. ſola, *Verum licet juxta propoſita de templo quod Salomon condidit, intelligatur, idque primum ab hoſte judicii* &c.

* Plerique mſſ. *Taiſalos*: melius alii atque edit. *Tayſalos*; ita enim ſemper legitur apud Ammianum lib. 31. Sed alius de hac gente atque aliis hic memoratis erit loquendi locus. At vero peſtilentiam illam quæ non ſolum homines, ſed pecora ipſa tam miſere devaſtabat, ſigno crucis faciliime depulſam fuiſſe Hermannus lib. 2. cap. 12. *Vitæ S. Ambroſii* obſervat ex Baronio. Nititur autem magnus Cardinalis Ecloga Sev. Endelechi chriſtiani poetæ, ubi inter cetera ſic habetur:

Buculus. .... *Dic age Tityre.*
Quis te ſubripuit cladibus his Deus,
Ut peſtis pecudum quæ populata ſit
Vicinos, tibi nulla ſit.
Tit. *Signum quod perhibent eſſe crucis Dei*
....
Hoc ſignum mediis frontibus additum,
Cunctarum pecudum certa ſalus fuit.

Ceterum quæ Ambroſius de diſſentionum fine atque animo relaxando ſuperiore libro memorabat, ea non obſcure probant illum de rebus jam præteritis hic diſſerere.

A ægritudo mundi eſt peſtilentia, ægritudo mundi eſt perſecutio.

11. Sunt autem & alia bella quæ vir ſuſtinet chriſtianus, diverſarum quoque prælia cupiditatum, ſtudiorumque conflictus, multoque graviores domeſtiei hoſtes, qnam extranei. Nunc avaritia ſtimulat, nunc accendit libido, nunc metus terret, nunc iracundia exagitat, nunc ambirio movet, nunc terrere tentant ſpiritalia nequitiæ, quæ B *Epeſ. 6. 12.* ſunt in cæleſtibus. Itaque quaſi quibuſdam urgetur præliis, & quibuſdam terræ motibus quatitur mobilis animi nutantis affectus.

Pſ. 26. 3. 12. Sed fortior dicit: *Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum: ſi exſurgat adverſum me prælium, in hoc* *1. Reg. 17. 4.* *ego ſperabo*. Stat in acie ferens hoſti obvium pectus, etiam ſi quis Golias exſurgat immitis atque præcelſus; C timentibus tamen ceteris, exſurget humilis quaſi David, regis abjiciens arma terreni, ſumens fidei tela leviora, & * triplici ſparto jaculum puræ confeſſionis intorquens, perſeeutoris vuinerat impudentiam, contemtor minarum, negligens poteſtatum, etiam idoneus in quo Chriſtus loquatur. Alibi Chriſtus, alibi Pater, aiibi Spiritus loquitur Patris. Non diſcordant iſta, ſed congruunt. Quod unus loquitur, tres lo- D quuntur; quia vox una eſt Trinitatis. Huic victori, qui ſuo Goliam gladio peremerit, dum mortem pro Chriſto excipit, fugatis allopbylis, occurrunt juveneulæ, illæ ſcilicet ſicut aquilæ, *1. Reg. 18. 7.* dicentes: *Percuſſit Saul in millibus, David in decem millibus*. Quod indicio eſt, victores ſæculi principibus anteferri. Denique mortuis regibus, in perpetuum martyres regnum cæleſtis gratiæ E honore ſuccedunt: & illi fiunt ſupplices, hi patroni.

1. Reg. 21. 9. 13. Eſt & alius Goliæ gladius, aliud diaboli telum, ſermo ſcilicet hæreticorum, quem vir pſallere ſciens arripit, *Epheſ. 4. 14.* ut adverſarium vincat, audiens hic bella, non patiens, nec alicujus vento doctrinæ mobilis inquietus, neſciens *Amos. 8. 11.* famem verbi, & ſcripturæ cæleſtis ubertate ſatiatus, qui vanis hæreticum F vocibus perſonantem laceſſere non reformidet. Tunc qui eſt infirmus, exſpectet; ne præjudicium ceteris faciat *Judic. 16. 17.* congreſſu impari. Veniat David, cui Chriſtus os aperiat ad eloquenda myſteria: veniat ille Nazaræus, cujus capillus non cadat, vel nihil habens ſuperfluum quod cadere poſſit, vel nihil de ſuperioribus virtutibus amiſſurus, integer ſobrietate, fortis in pace, qui ſenſus omnes uſque in finem, & verba euſtodiat.

14. Prædicetur Evangelium, ut ſæculum deſtruatur. Sicut enim præceſſit *Matt. 24. 14* in orbem terræ Evangelii prædicatio, cui jam & Gothi & Armenii crediderunt, & ideo mundi finem videmus: ita & a viro ſpirituali Evangelium prædicatur, quando omnes ſapientiæ progreſſus, & omnes virtutes exſequitur, pſallenti mente & ſpiritu, noviſſimam deſtruens mortem; tunc enim finis, cum tradiderit in eo Chriſtus regnum *1. Cor. 15. 25* Deo & Patri, fueritque iſte ſubjectus ei qui ſibi ſubjecit omnia, ut ſit Deus omnia, in omnibus. Et prædicabitur Evangelium per omnes civitates, id eſt, civitates Judææ: *Notus enim in* *Pſ. 75. 1.* *Judæa Deus*. Tunc enim civitates ædificantur Judææ, quando virtutum fundamenta ponuntur.

Cum videritis circumdari ab exercitu Hieruſalem. *℣. 20.*

15. Vere Hieruſalem ab exercitu obſeſſa eſt, & expugnata a Romano duce. Unde Judæi putaverunt tunc factam abominationem deſolationis, eo quod caput porci in templum jecerint illudentes Romani Judaicæ ritum obſervantiæ. Quod ego nec furens dixerim. Abominatio enim deſolationis, exſecrabilis adventus Antichriſti eſt, eo quod ſacrilegiis infauſtis mentium interiora contaminet: ſedens juxta hiſtoriam in templo, ut ſibi divinæ vindicet ſolium poteſtatis. Juxta interpretationem autem ſpiritalem pulcre inducitur ſtare, eo quod in affectibus ſingulorum veſtigium perfidiæ ſuæ confirmare deſideret, ex Scripturis diſputans eſſe ſe Chriſtum.

16. Tunc appropinquabit deſolatio, *Ibidem.* quoniam a vera religione plerique lapſi errore deſciſcent. Tunc erit Domini dies, quod etiam Apoſtolus evidenter *2. Theſſ. 2. & ſeq.* expoſuit dicens, non timendum eſſe nobis quaſi inſtet dies Domini; ne quis nos ſeducat ullo modo: quoniam niſi venerit diſceſſio primum, & revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adverſatur, & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur; ita ut in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tamquam ſit Deus.

17. Ergo

* Allegorice Trinitatis confeſſio deſcribitur. Porro voces illæ, *triplici ſparto jaculum intorquens*, non haſtam deſignant amentatam, ſed lapidem funda excuſſum; quidquid enim jacimus, non improprie jaculum nominamus: *ſpartum* vero ponitur pro ipſa funda; eo quod funda texatur e funiculis, quos ex illo frutico veteres contorquebant.

17. Ergo ſedebit in templo, & in templo interiore Judæorum, qui Chriſtum negabunt: in templo non inviolabili, ſed corruptelæ obnoxio, quod aut perfidiæ involvat ruina, aut iracundiæ vis ſubruat, aut cupiditatum ignis exurat. Et bene tunc veniet
Matt.24.22 dies Domini, & breviabuntur dies propter electos: quoniam ſicut primus adventus Domini propter redimenda peccata, ita & ſecundus [a] propter reprimenda delicta, ne plures perfidiæ errore labantur.

18. Tunc pſeudo-prophetæ, tunc fames. Repete mihi Eliæ tempora, & invenies tunc prophetas confuſionis, tunc Jezabel, tunc famem, tunc ari-
Matt.24.12 ditatem terræ. Qua ratione? *Quia abundaverat iniquitas, refrixerat caritas.* Denique juſtus in deſerto, iniquus in regno eſt.

19. Eſt alius Antichriſtus auctor hujus, diabolus ſcilicet, qui meam Hieruſalem, meam animam, certe animam Dei, animam pacificam obſidere nitatur [b] ſuæ legionis exercitu. *Non eſt*
Epheſ. 6.12 enim *colluctatio nobis adverſus carnem & ſanguinem: ſed adverſus principatus & poteſtates, adverſus mundi hujus rectores, tenebrarum harum.* Tunc eſt diſceſſio cum anima a ſe ipſa deſciſcit: & rurſus cum Dominum cogitat, tremit atque turbatur. [c] Tunc cum interiora Antichriſtus tenet: donec de medio fiat, injuſtitia exſultat, iniquitas regnat. Tunc fides rara, ut ipſe quaſi addubitans Dominus
Luc. 18. 8. dixerit: *Tunc veniens Filius hominis, numquid inveniet fidem ſuper terram*, vel in noſtra utique terra, vel in orbe terra-
Pſ 13. 2. rum? Sic & alibi: *Dominus reſpexit ſuper filios hominum, ſi eſt intelligens, aut requirens Deum.* Non quia dubit Deus, ſed quia ita rara erit in hominibus fides, ut ſecundum opinionem hominum videretur eſſe dubitandum.

20. Ergo quando in medio templi eſt diabolus, deſolatio abominationis
Dan. 9. 27. eſt, ſecundum Danielem prophetam: cum autem unicuique laboranti Chriſti præſentia ſpiritualis illuxerit, tollitur iniquus e medio, & incipit regnare juſtitia quæ omnem fidelium mentibus evacuat principatum.

21. Eſt etiam tertius Antichriſtus, aut Arrius, aut Sabellius; immo omnes ſunt Antichriſti qui prava nos interpretatione ſeducunt. Et ideo *qui legit intelligat*: qui intelligit, non ſeducatur, ut credat falſa pro veris, more utique Judæorum, qui verum Chriſtum negaverunt; unde conſequens erit ut credant verum eſſe qui falſus eſt: ſic & arriani, quod negant Chriſto, Antichriſto non negabunt. Matt.24.15

Væ illis quæ in utero habent, & ubera dant in illis diebus! ℣.23.

22. Ergo conceptio criminoſa eſt? Atqui liberi præmia nuptiarum ſunt. Et quomodo Saram Dominus benedixit, & peperit? Quomodo Anna oravit, & genuit? Quomodo Rachel filios benedicta ſuſcepit? Numquid erraverunt prophetæ, quoniam Dominus errare non potuit? Sed in prophetis quoque Dominus eſt locutus, & ideo nec illi errare potuerunt. [d] Qui igitur quadrare poterit diſcordia litterarum?

23. Sed quia ibi bellum eſt, convertamur ad ſpiritum pacis; Pax enim dixit: *Mulier cum parturit, triſtitiam habet, quia venit hora ejus: cum autem pepererit, jam non meminit triſtitiæ.* Habetis Joban. 16. 21 & 22.
iterum quod ſubjecit: *Et vos modo quidem triſtitiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum;* ut oſtenderet perfectorum eſſe lætari, nutare infirmorum, quaſi adhuc incerta metuentium. Sed & hic in ſuperioribus dixit. *Edebant & bibebant: nubebant, & uxores ducebant*, ligantes ſcilicet ſe in hanc Luc. 17.27.
vitam, & ſollicitudinibus ſæcularibus vincientes. Hæ ſunt itaque prægnantes quibus væ dicitur, quæ aruinam ſuæ carnis extendant, & quibus intimorum greſſus pigreſcat animorum, effœtæ virtutum, fœtæque vitiorum.

24. Sed nec illæ prægnantes condemnationis exſortes ſunt, quæ in bonorum actuum molimine conſtitutæ, necdum aliquos ſuſcepti operis dedere proceſſus. Sunt enim & quæ de Dei timore concipiunt, quæ dicunt: *De timore tuo concepimus & parturivimus.* Sed Eſai. 26.18.
non omnes pariunt, non omnes perfecti, non omnes poſſunt dicere: *Peperimus ſpiritum ſalutis in terra:* non omnes Mariæ, quæ de Spiritu ſancto Chriſtum concipiant, Verbum pariant. Sunt enim quæ abortivum excludant Verbum, antequam pariant: ſunt quæ in

a Edit. Amerb. & Rom. cum paucis mſſ. *propter redimenda delicta*. Minus commode.

b Mſſ. fere ad unum, *ſuæ legis exercitu*. Melius tamen cunctæ edit. *ſuæ legionis exercitu*. Facilis quippe ſcriptorum lapſus trium elementorum omiſſio.

c Vet. edit. ac pauci mſſ. *Tunc cum iſte Antichriſtus tenet: donec de medio fiat, juſtitia exſulat.* Rom. *Tunc Antichriſtus tenet: dum juſtitia exſultat.* Reliqui mſſ. magno conſenſu nobiſcum faciunt; niſi quod pro *interiora*, in quibuſdam tantum legitur *in te*, non pravo ſenſu.

d Edit. Era. & Gill. in margine ac Rom. in textu cum mſſ. nonnullis. *Quid ergo? Errare poterit diſcordia litterarum?* Eædem edit. Era. & Gill. in textu cum Amerb. maximaque parte mſſ. *Quid* (mſſ. aliquot, *quis*) *quadrare poterit diſcordiam litterarum?* Elegantius vero Corb. & alii quidam, quos ſecuti ſumus.

in utero Chriſtum habeant, ſed eum nondum formaverunt, quibus dicitur : Galat.4.19. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis*. Ergo qui adhuc in utero ſunt, parturiuntur quaſi imperfecti: jam illi perfectiores, quibus 1.Cor.4.15. dicitur: *Ego vos per Evangelium genui*.

25. Multi patres per Evangelium, & multæ matres quæ Chriſtum pariunt. Quis mihi igitur Chriſti monſtret pa- Matth. 12. 48. & 50. rentes? Ipſe monſtravit, dicens: *Quæ* B *mihi eſt mater, aut qui fratres? ..... Qui fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt, ipſe mihi & frater, & ſoror, & mater eſt*. Fac voluntatem Patris, ut Chriſti mater ſis. Multæ conceperunt Chriſtum, & non genuerunt. Ergo quæ parit juſtitiam, Chriſtum parit: quæ parit ſapientiam, Chriſtum parit: quæ parturit verbum, Chriſtum par- C turit.

26. Eſt etiam quæ parturivit injuſti- Matt.24.8. tiam, & peperit iniquitatem. Iſtis væ prægnantibus, quæ corpore graves, ad evadendum periculum pigriores ſunt! Iſtis væ, quibus futuri partus, quo a corpus omne concutitur, [a] dolor ingeritur. His futuri ſigna judicii initia ſunt dolorum.

Exod.21.22. 27. Docuit etiam Moyſes eſſe prægnantem, quam ſi duo conculcaverint D litigantes, abortivum cito incidat. Et ideo bona femina litem fugiat, pacem ſequatur; ut partum poſſit abſolvere: nec novem menſium tempus exſpectet, verbi partus non in tempore, ſed dili- Sap.4. 13. gentiæ plenitudine eſt. Conſummatus autem in brevi juſtus explevit tempora multa. At contra cito anima imperfecta calcatur, & verbum quod conce- Marc.9.41. pit, amittit. Sed væ illi qui ſcandali- E zaverit unum de puſillis iſtis! Væ illi qui prægnantem calcaverit! Nam ſi informe adhuc pignus excluſerit, pecuniæ jactura eſt: ſi vero formatum, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu.

28. Sed cur oculum aut manum, cum abortivus & manum habeat, & oculum habeat, qui jam formatus ex- F cuſſus eſt? Unde apparet pro eo modo quo nocuit, unumquemque damnandum. Si enim catechumenum quis vel hæreticus vel ſchiſmaticus tamquam de utero vel animæ vel Eccleſiæ parturientis excuſſerit, levius punitur: ſi fidelem, gravius. Et ideo cavendum A ne cum talibus litigando Eccleſiam calces; ſtultas enim pugnas, & ſine diſci- 2.Tim.2.16 plina quæſtiones devita, ſciens quia generant lites, quibus Eccleſia quaſi parturiens totius corporis conculcatione vexetur.

29. Ergo cito reple ventrem tuum, ut citius poſſis partum edere. Audi quomodo repleas, & quibus repleas: *Ex fructu*, inquit, *oris ſui vir implevit* Prov.18.20. *ventrem ſuum: fructibus autem labiorum ſuorum ſatiabitur*.

30. De nutrientibus quoque docuit me illud Salomonis ſublime judicium, 3.Reg.3.25. & illa duarum contentio feminarum, quod etiamſi jam partus dolore ſint abſolutæ, adhuc tamen [b] confidendo- b rum pignorum metu nutent; quia per temulentiam nutrientis ſomnus obrepat, parvulum mater opprimat, neget ſuum, quærat alienum: ſed & illa quæ filium non peremit, periclitatur ſuo; quia judicii hæret incerto.

31. Ergo & nos, ne quaſi imperfectorum parentes operum aut judicii dies, aut mortis inveniat, parvulos noſtros ablactare properemus. Ablacta- Gen.21. 8. tus Iſaac non fuit ſomno matris obnoxius; & ideo epulum magnum exhibuit Abraham, quando ablactavit filium. Ablactatus David retributionem Pſ. 130. 2. animæ ſuæ ſperat; non enim ut Corinthius in primordio fidei, eſcæ ad- 1.Cor.3. 2. huc invalidus fortiori, lacte potatur: ſed jam pane ſolido firmatus in plenitudinem perfectæ ætatis adoleverat. Ergo non ſatis eſt cura generandi, niſi ſuppetat efficacia nutriendi.

32. Itaque & tibi tamquam Mariæ verbum Dei creſcat, ſapientia & ætate proficiat. Quod ita fit, ſi omnia dicta juſtitiæ in corde cuſtodias, nec ſenectutis tempus exſpectes: ſed in prima ætate deſponſata alii viro juſto ſapientiam ſine corruptela corporis tui cito concipias, cito parias, cito nutrias. Vide mihi Paulum heſterno perſequen- Act. 9. 21. tem, hodie credentem, die craſtina prædicantem.

33. *Orate ne fiat fuga veſtra hyeme, vel* Matt.24.20 *ſabbato*. Cum judicii die venturus ſit Dominus, ante quem ignis ardebit; ignis autem vis aut ſemper eadem, aut citius adurat æſtate: quomodo orandum dicit ne fuga noſtra hyeme fiat; niſi forte quia is qui in montes fugit, frigus & glaciem, procellas & grandinem delictorum timere debet, & optare

a Cunctæ edit. & plerique mſſ. *dolor integer*. Alii mſſ. partim, *dolor, ingreditur*: partim, *dolor ingeritur*. Et hoc ultimum elegantius. Iterum ubi omnes edit. *abortivum cito inducant*, mſſ. contra prope ad unum habent, *abortivum cito incidat*, ſubintellige *corpus*, vel potius *pignus*, quæ vox infra non ſemel adhibetur.

b Plures mſſ. atque omnes edit. exceptis ultimis Pariſ. præferunt, *confirmantium pignorum*. Potior tamen alia lectio.

optare æſtivæ lucis ſerenitatem, ne lubrico corporis veſtigia infirma labantur?

34. Unde & illa jam ſecura proceſſu, jam firmis radicibus nixa lætatur, dicens: *Hyems abiit, tempus ſecandi advenit*; (Cant. 2. 11. & 12.) hyeme enim arbores ventus ſuo honore deſpoliat, & aſperitas frigoris teneras frondes in ſpeciem mortis interficit: vere autem reſurgunt ſemina, & tamquam nova æſtas naturæ viridantis adoleſcit. Vere paſcha eſt, quando ſervatus ſum: æſtate eſt Pentecoſte, quando reſurrectionis gloriam celebramus ad inſtar futuri.

35. Orandum etiam ne ſabbato te, hoc eſt, ab operibus otiantem veniens Dominus deprehendat. Et ideo juxta Legem operare diem in die, & eſto ſpiritu ferventi, & labore pervigili. Nec otioſum illud, quia ſcriptum eſt: (Levit. 23.) *Sabbato humiliabis animam tuam*: & quia ſeptuaginta annis populus in captivitate duravit, tunc violata religio, obtrita libertas, pudicitia vulnerata. Ergo tunc tibi emigrandum ex hac vita, quando virtutes vigent, vitia captiva ſunt: non quando captiva eſt anima, vigor & virtus vacat corporis, & peccata dominantur.

(v. 25.) *Et erunt ſigna in ſole & luna & ſtellis.*

36. Et prophetiæ vera ſeries, & integra cauſa myſterii, quod & captivi Judæi ſecundo in Babyloniam, Aſſyriamque ducentur, captivi in toto erunt orbe, quia negaverunt Chriſtum: & Hieruſalem quæ videtur, ab hoſtili exercitu calcabitur, cadentibus Judæis in ore gladii: & Judæa omnis a nationibus credituris ſubjicietur in ore gladii ſpiritalis, qui eſt ſermo bis acutus: & fient ſigna diverſa in ſole & luna & ſtellis.

37. Quæ ſigna ſecundum Matthæum evidentius exprimuntur: (Matt. 24. 29.) *Tunc*, inquit, *ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent*. Plurimis enim a religione deficientibus, clara fides obſcurabitur nube perfidiæ; quia mihi ſol ille cæleſtis mea fide vel minuitur, vel augetur. Quemadmodum ſi plurimi radios mundani ſolis adſpiciant, pro captu videntis aut pallidior ſol videtur, aut clarior: ita pro devotione credentis unicuique ſpiritale lumen infunditur. Et quemadmodum menſtruis curſibus luna vel terræ oppoſitu cum fuerit e regione ſolis, vaneſcit: ſic & ſancta Eccleſia, cum lumini cæleſti vitia carnis obſiſtunt, fulgores divini luminis de Chriſti radiis non poteſt mutuari. Nam in perſecutionibus lucem Dei ſolus plerumque amor vitæ hujus excludit.

38. *Stellæ cadent*, illi utique reſurrectionis gloria jam micantes, illi viri ſicut luminaria in ſæculo verbum vitæ continentes, illi viri de quibus Abrahæ dictum eſt, quia ſicut cælum fulget & ſtellæ, ſic & ſemen ejus. (Gen. 15. 5.) Excident ergo hominibus patriarchæ, excident prophetæ, ſi perſecutionis acerbitas convaleſcat: quæ oportet fieri, donec Eccleſiæ in omnibus virtutum, in ſingulis plenitudo cumuletur; ſic enim probantur boni, ſic produntur infirmi. Ergo varii animorum æſtus ita graves erunt, ut delictorum multitudine male conſciis, futuri judicii metu, ſacri in nobis ros fontis areſcat; aret enim perfidia, fides rorat.

Nam virtutes in cælo commovebuntur: & tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus. (v. 26. & 27.)

39. Fortaſſe quemadmodum Domini exſpectatur adventus; ut ejus præſentia in toto fiat vel hominis orbe vel mundi, quæ fit utique in ſingulis, cum omnibus affectibus receperint Chriſtum: ſic etiam virtutes cælorum adventu domini Salutaris ac reditu, eſt enim virtutum Dominus, (Pſ. 23. 10.) augmentum gratiæ conſequantur neceſſe eſt, & plenitudine divinitatis propius ſe infundente moveantur.

40. Sunt etiam virtutes cælorum quæ enarrant gloriam Dei, (Pſ. 18. 2.) quæ pleniore Chriſti infuſione moveantur, virtutes ſpiritales, quæ vident Chriſtum. Docuit nos David quemadmodum hæ moveantur virtutes, dicens: *Accedite ad eum, & illuminamini*. (Pſ. 33. 6.) Docuit etiam Paulus quemadmodum Chriſtum videas; (2. Cor. 3. 16.) cum enim converſus fueris ad Dominum, aufertur velamen, & vides Chriſtum.

41. Vides illum in nubibus. Non equidem puto quod in caligine tenebroſa & horrore pluviali Chriſtus adveniat; nubes enim quando videntur, cælum utique caliganti horrore ſubtexunt. Et quomodo in ſole poſuit tabernaculum ſuum, (Pſ. 18. 6.) ſi pluvialis erit ejus adventus?

42. Sed ſunt nubes quæ, quia ſic oportet, cæleſtis obtexunt myſterii claritatem: ſunt nubes quæ rore gratiæ ſpiritalis humeſcant. Adſpice nubem in veteri Teſtamento: *In columna*, inquit, *nubis loquebatur ad eos*. (Pſ. 98. 7.) Per Moyſen utique loquebatur; per Jeſum Nave, (Joſue 10. 12.) qui ſolem ſtatuit; ut plenioris lumi-

luminis acciperet claritatem. Ergo Moy-
ſes & Jeſus nubes ſunt. Adſpice quia
viri ſancti nubes ſunt, qui ſicut nubes
volant, & quaſi columbæ cum pullis.
Eſai. 60.8. Super me nubes ſunt Eſaias, Ezechiel,
qui mihi per Cherubim & Seraphim
ſanctitatem divinæ Trinitatis oſtendunt.
Nubes ſunt omnes prophetæ: in his
nubibus venit Chriſtus. Venit in nube
Cant. 3. 11. in Canticis canticorum, ſerena nube,
& Sponſi refulgens lætitia. Venit &
in nube levi incarnatus ex Virgine;
Eſ. 19. 1. vidit enim Propheta ſicut nubem ve-
nire ab oriente. Et bene levem nubem
dixit, quam terrena vitia non grava-
Luc. 1. 35. rent. Vide nubem, in quam Spiritus
ſanctus ſupervenit, & virtus Altiſſimi
obumbravit.

Matt. 24. 30 43. Cum ergo apparuerit Chriſtus in
nubibus, concident ſe Tribus terræ;
eſt enim quidam ordo criminum, &
ſeries peccatorum, quæ Chriſti dirima-
tur adventu.

℣. 29. & 30. *Videte ficulneam & omnes arbores, cum
producunt jam ex ſe fructum, ſcitis quia
prope eſt æſtas.*

44. Diverſo quidem modo, in unum
Matt. 24. 32 tamen concurrere videtur Evangeliſta-
rum ſententia; Matthæus enim de ſola
dixit ficulnea, cum ramus ejus tener
fuerit: hic de arboribus omnibus. Ve-
rum ſive cum fructus in omnibus vi-
reſcit arboribus, & ficulnea fœcunda
jam floret, ut omnis lingua confiteatur
Deo, confitente etiam populo Judæo-
rum; ſperare Domini debemus adven-
tum, quo tamquam temporibus æſtivis
reſurrectionis fructus metentur: ſive
cum levem fragilemque jactantiam ho-
mo iniquitatis tamquam folia Synagogæ
ramus, induerit; conjicere debemus
appropinquare judicium: nam remune-
rare fidem Dominus, & delinquendi
finem adferre feſtinat.

45. Duplicem igitur habet figuram
hæc ficulnea, vel cum dura miteſcunt,
vel cum peccata luxuriant. Nam per
fidem credentium quæ arebant ante,
florebunt: & per gratiam delictorum
peccatores gloriabuntur: ibi fructus eſt
Luc. 13. 9. fidei, hic perfidiæ laſcivia. Fructum
mihi ficulneæ agricolæ Evangelici cul-
tura promittit, deſperare non debe-
mus, ſi foliis ficulneæ peccatores ſe
tamquam fraudis veſte texerunt, ut
conſcientiam velarent: ergo folia ſuſpe-
cta ſine fructu. Tales veſtes paradiſi Gen. 3. 7.
exſules habent.

*Ecce introeuntibus vobis in civitatem, Cap. 22. ℣. 10.
occurret vobis homo amphoram aquæ
portans.*

46. Bonum eſt conſiderare ubi Do-
minus [a] paſcha faciat. Secundum Mat-
thæum habes: *Ite in civitatem ad quem- Matt. 26. 18
dam*. Primum majeſtatem divinitatis ad-
verte. Cum diſcipulis loquitur, & jam
novit quid alibi ſit futurum. Deinde
dignationem ejus intuere; quia non
perſona divitis aut potentis eligitur:
ſed pauper ambitur, & anguſtum ho-
ſpitium pauperis amplis nobilium ædi-
bus antefertur. *Ite*, inquit, *ad quem-
dam*. Sciebas, Domine, nomen ejus,
[b] cujus ſciebas miniſterium, ſciebas
miniſterium cujus ſciebas occurſum:
ſed ideo ſine nomine deſignatur, ut
ignobilis æſtimetur. Nihil hic compo-
ſitum, ubi non exprimitur perſona,
ſed cauſa. Secundum Marcum autem,
Lagenam aquæ portans. Hic ergo apoſto- Marc. 14. 13
lis mandatur ſequendus.

47. Et quomodo paterfamilias? Ut ℣. 11.
agnoſcas ſanctitatis definitionem eſſe, ℣. 12.
non cenſus. Quomodo * in ſuperiori-
bus habens ſtratum magnum? Ut ma-
gnum meritum ejus advertas, in quo
Dominus cum diſcipulis ſublimium vir-
tutum ejus delectatione requieſceret.
Utinam ergo mihi contingat ampho-
ram aquæ portare, contingat lagenam
aquæ portare, quam portat paterfami-
lias, habens in ſuperioribus ſtratum
magnum. Quid eſt enim amphora,
niſi [c] menſura perfectior? Non medio-
cres qui menſuram habent. Denique
Dominus: *Menſuram*, inquit, *bonam com- Luc. 6. 38.
motam, ſuperfluentem dabunt vobis*.

48. Nam de aqua quid loquar? Su-
per aquam ante ipſos mundi natales
ſanctus, ut legitur, Spiritus ferebatur. Gen. 1. 2.
O aqua, quæ humano adſperſum ſan-
guine, ut præſentium lavacrorum figu-
ra præcederet, orbem terrarum laviſti!
O aqua, quæ ſacramentum Chriſti eſſe
meruiſti, quæ lavas omnia, nec lava-
ris! Tu incipis prima, tu comples
perfecta myſteria. A te principium,
in te finis: vel potius tu facis ut finem
neſciamus. Per te fœtor tabidæ car-
nis aboletur, & pereuntia ſitu viſcera

a Mſſ. nonnulli, *ad paſcha* (unus, *in paſcha*) *veniat*.

b Ita decem mſſ. melioris notæ. Alii, & edit. *cujus ſciebas miniſterium, cujus ſciebas occurſum*.

* Innuit Ambroſius veterem conſuetudinem cœnandi in ædium parte ſuperiori; unde cœnaculum Marco 14. 15. dicitur ἀνώγεον: qua de re conſule Criticos ſacros in eum locum, nec non Struchium *Antiq. conviv.* lib. 1. cap. 14.

c Omnes propemodum mſſ. *menſura perfectior, non mediocrem menſuram habens?* Potiores tamen hoc loco videntur edit.

* * adſperſo ſale, in multam ſervantur A ætatem. Per te arentibus æſtu corporibus dulcis ad gratiam, ſalutaris ad vitam, ſuavis ad voluptatem potus in- Eſai. 60.8. funditur. Tu nomen prophetis & apoſtolis, tu nomen Salvatori dediſti: illi a nubes cæli, a illi ſal mundi, iſte fons Matt. 5.13. vitæ eſt. Quæ montibus preſſa non Johan. 7.38. clauderis, quæ ſcopulis illiſa non frangeris, quæ terris infuſa non deficis: B ſed intimis ſcaturiens venis, aut ſpiritum incluſa vitalem inhalas, aut ſuc- b cum infuſa fertilem præſtas, b aut rigatu ſuperfuſa ad commodum ſubminiſtras; ne ſiccatis exinanita vitalibus, ſolemnes neget terra proventus. Omnium elementorum ſubſtantia, cælum, Exod. 17.6. aer, mare, & terra te reddunt. Te prophetico percuſſa tactu, ut ſitientium rigares corda populorum, vomuit petra: C Joh. 19.34. te, cum de latere Salvatoris erumperes, percuſſores viderunt, & crediderunt: & ideo regenerationis noſtræ de 1. Joh. 5.8. tribus una es teſtibus; tres enim teſtes ſunt, aqua, ſanguis, & ſpiritus. Aqua ad lavacrum, ſanguis ad pretium, ſpiritus ad reſurrectionem.

℣. 29. *Et ego quidem diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum.* D

49. Regnum Dei non eſt de hoc mundo. Non ergo æqualitatis homini ad Deum, ſed ſimilitudinis æmulatio eſt; ſolus enim Chriſtus eſt plena imago Dei, propter expreſſam in ſe paternæ claritudinis unitatem: juſtus autem homo ad imaginem Dei eſt, ſi propter imitandam divinæ converſationis ſimilitudinem mundum hunc Dei E cognitione contemnat, voluptateſque terrenas verbi Dei perceptione deſpiciat, quo alimur in vitam; unde & De conſec. diſt. 2. cap. In quibus. §. Corpus. corpus Chriſti edimus, ut vitæ æternæ poſſimus eſſe participes. Non enim victus & potus nobis præmii loco ſpondetur & honoris, ſed communicatio gratiæ cæleſtis & vitæ: neque duodecim throni tamquam aliqua corporalis ℣. 30. ſunt receptacula ſeſſionis; ſed quia ſicut ſecundum divinam ſimilitudinem ju- F dicat Chriſtus cognitione cordium, non interrogatione factorum, virtutem remunerans, impietatemque condemnans: ita & apoſtoli in judicium ſpiritale for-

mantur remuneratione fidei, & exſecratione perfidiæ, virtute errorem redarguentes, ſacrilegos odio perſequentes.

50. Convertamur igitur, & caveamus ne in perditionem aliqua inter nos de prælatione poſſit eſſe contentio; Matth. 4.20 ſi enim contendebant apoſtoli, non excuſationi obtenditur, ſed cautioni proponitur. Si Petrus aliquando convertitur, qui ad primam Domini ſecutus eſt vocem, quis poteſt dicere cito ſe eſſe converſum? Cave ergo jactantiam, cave ſæculum; ille enim confirmare jubetur fratres ſuos qui dixit: *Omnia dimiſimus, & ſecuti ſumus te.* Luc. 18.28.

51. Deinde contuendum eſt quia c non omnis honorificentiæ ſtudio humilitas definitur; potes enim deferre alicui propter ſæculi gratiam, potentiæ metum, utilitatiſque contuitum. Tua ædificatio quæritur, non alterius honor: & ideo una datur omnibus forma ſententiæ, ut non de prælatione jactantia ſit, ſed de humilitate contentio; eoque ſe Dominus proponit imitandum. Egebamus omnium, ipſe nullorum; & tamen præbuit ſe humilitatis auctorem, cum diſcipulis miniſtraret. Quod utique non faciebat ſtudio utilitatis, ſed exercitatione virtutis.

52. Petrus autem etſi ſpiritu promptus, corporis tamen adhuc infirmus ℣. 31. affectu denuntiatur Dominum negaturus; neque enim poterat divinæ conſtantiam intentionis æquare. Paſſio Domini æmulos habet, pares non habet. Ita non reprehendo quod negavit, laudo quod flevit. Aliud communæ conditionis eſt, aliud ſpeciale virtutis. Et ideo inſtruitur ad cavendum, non cogitur ad negandum.

Qui nunc habet, inquit, *ſacculum tollat ſimiliter & peram: & qui non habet, vendat tunicam ſuam, & emat ſibi gladium.* ℣. 36.

53. O Domine, cur emere me jubes gladium, qui ferire me prohibes? Cur habere præcipis, quem vetas promi? Niſi forte ut ſit parata defenſio, non ultio neceſſaria; & videar potuiſſe vindicari, ſed noluiſſe. Lex tamen referire non vetat, & ideo fortaſſe Petro duos gladios offerenti:

Satis

* Quum ex hoc loco, tum ex Origenis, Auguſtini, & aliorum teſtimoniis antiquitatem ritus illius, quo ſal catechumenis in os inſeritur, oſtendit Joſ. Vicecomes *De Antiq. Bapt. rit. ac cerem.* lib. 2. cap. 42.

a Plerique mſſ. *ille ſal* (nonnulli, *ille ſalvator*) *mundi: tu fons vitæ es, qua* &c.

b Mſſ. non pauci, & ant. edit. *aut rigatum ſuperfuſa ad commodum ſubminiſtras, ne ſiccatis exanimata* &c. Edit. Rom. hinc tantum expunxit præpoſitionem, quam forte melius cum adjectivo conjunxiſſet, ut eſſet *adcommodum*, pro *accommodum*, ut nunc ſcribimus. Mſſ. vero plures ac potiores nobiſcum faciunt. Ita porro locum interpretare ac ſi legeres, *aut rigatu ſuperfuſa ad utilitatem illud ſubminiſtrans, ne videlicet* &c.

c Omnes edit. *non omnis honorificentiæ ſtudium humilitatis*, (Rom. *humilitas*) *definitur*. Scripti cod. magno numero, ut nos in textu. Poſt voces autem, *non omnis honorificentiæ*, ſubintelligendum eſt, *aliis exhibendæ*; quemadmodum ſequentia planum faciunt.

℣. 38. *Satis eſt*, dicis, quaſi licuerit uſque ad Evangelium ; ut ſit in Lege æquitatis eruditio , in Evangelio bonitatis perfectio .

54. Multis hoc iniquum videtur : ſed non iniquus Dominus , qui cum ſe poſſet ulciſci, maluit immolari. Eſt enim gladius ſpiritalis , ut vendas patrimonium , emas verbum , quo nuda mentis penetralia veſtiuntur. Eſt etiam gladius paſſionis , ut exuas corpus, & immolatæ carnis exuviis ematur tibi ſacri corona martyrii : quod ex benedictionibus Dominicis colligere potes , qui ſummam omnium coronam, ſi quis perſecutionem patiatur pro juſtitia, prædicavit. Denique ut ſcias quia de paſſione locutus eſt , ne turbaret diſcipulorum animos, de ſe exemplum protulit, dicens:
℣. 37. *Quoniam hoc quod ſcriptum eſt, oportet impleri in me , quod & cum injuſtis deputatus eſt .*

55. Movet tamen adhuc quod duos gladios diſcipuli protulerunt ; ne forte unum novi, alterum veteris Teſtamenti , quibus adverſus diaboli armamur inſidias ? Denique dicit Dominus: *Satis eſt*, quaſi nihil deſit ei, quem utriuſque Teſtamenti doctrina munierit.

℣. 42. *Pater, ſi poſſibile eſt, transfer a me calicem iſtum .*

℣. 43. 56. Hærent plerique hoc loco, * qui triſtitiam Salutaris ad argumentum inolitæ potius a principio, quam ſuſceptæ ad tempus infirmitatis inclinant , & naturalis ſenſum cupiunt detorquere ſententiæ . Ego autem non ſolum excuſandum non puto , ſed etiam nuſquam magis pietatem ejus majeſtatemque demiror ; minus enim contulerat mihi , niſi meum ſuſcepiſſet affectum . Ergo pro me doluit , qui pro ſe nihil habuit quod doleret : & ſequeſtrata delectatione divinitatis æternæ , rædio meæ infirmitatis afficitur. Suſcepit enim triſtitiam meam, ut mihi ſuam lætitiam largiretur: & veſtigiis noſtris deſcendit uſque ad mortis ærumnam , ut nos ſuis veſtigiis revocaret ad vitam. Confidenter ergo triſtitiam nomino , quia crucem prædico ; neque enim ſpeciem Incarnationis ſuſcepit , ſed veritatem . Debuit ergo & dolorem ſuſcipere , ut

A vinceret triſtitiam , non excluderet . NEQUE ENIM habent fortitudinis laudem, qui ſtuporem magis vulnerum tulerint quam dolorem : *Homo enim in* Eſai. 53. 3. *plaga , & ſciens*, inquit, *ferre infirmitates*.

57. Nos vult erudire ; ut quia in Joſeph didiceramus carcerem non timere , mortem vincere diſceremus in Chriſto: & quod eſt amplius, quemadmodum futuræ mortis mœſtitiam vin-
B ceremus . Quomodo enim te imitaremur, domine Jeſu, niſi ſequeremur ut hominem , niſi mortuum crederemus , niſi vulnera vidiſſemus ? Quemadmodum diſcipuli crederent fuiſſe moriturum , niſi morituri triſtitiam compeтiſſent ? Sed adhuc dormiunt , & neſciunt dolere, pro quibus Chriſtus dolebat ; ita enim legimus : *Quia peccata* Eſai. 53. 4. *noſtra portat , & pro nobis dolet* . Doles
C ergo, Domine, non tua, ſed mea vulnera : non tuam mortem, ſed noſtram infirmitatem : & nos æſtimavimus te eſſe in doloribus, cum tu non pro te, ſed pro me doleres ; infirmatus enim es , ſed propter peccata noſtra : non Eſai. 53. 5. quia illa tibi infirmitas erat ex Patre adſumta , ſed pro me ſuſcepta ; quia mihi proderat ut eruditio pacis noſtræ eſſet in te , & livore tuo vulnera noſtra ſanares.

D 58. Sed quid mirum ſi pro omnibus doluit, qui pro uno flevit ? Et quid Johan. 11. 35 mirum ſi moriturus pro omnibus tædeat , qui Lazarum reſuſcitaturus illacrymat? Sed & ibi piæ ſororis lacrymis commovetur ; quia mentem humanam tangebant : & hic alto operatur affectu; ut quia in carne ſua peccata noſtra perimebat , mœrorem quoque animæ noſtræ , ſuæ animæ mœror aboleret .
E Et fortaſſe ideo triſtis eſt , quia poſt Adæ lapſum tali tranſitu nobis erat ex hoc ſæculo recedendum, ut mori eſſet neceſſe : *Deus enim mortem non fecit , nec* Sap. 1. 13. *lætatur in perditione vivorum;* & ideo faſtidit quod ipſe non fecit.

59. Denique ait: *Transfer a me calicem iſtum* , quaſi homo mortem recuſans , quaſi Deus ſententiam ſuam ſervans ; oportet enim mori nos ſæculo , [a] ut a
F reſurgamus Deo; ut juxta divinam ſententiam lex maledictionis , reſoluto in Gen. 3. 19. terræ limum naturæ fine , ſolvatur . Quod autem ait :

* His verbis caſtigantur apollinariſtæ , qui teſte Epiphanio Hær. 77. num. 33. pervicaciter contendebant *etiam divinitatem Chriſti paſſam eſſe* : aut forte , ut ait B. Th. in Matthæum , a quibus adfirmabatur in Chriſto *Verbum eſſe loco animæ . . . ut omnia quæ ad defectum pertinent , ad Verbum referrentur* . Et hoc tota ſerie orationis confirmatur . Falſus eſt ergo Maldonatus ſi ad huncce locum reſpexit , cum in cap. 26. Matthæi ſcripſit Ambroſii auctoritate olim extitiſſe *qui negarent veram in Chriſto fuiſſe triſtitiam* . Verum quidem eſt infra reperiri nonnulla quibus Manichæi Chriſtum vere paſſum eſſe negantes perſtringantur, ſed hoc obiter , ac levi manu .

a Ita cuncti mſſ. ac vet. edit. niſi quod hæ illorumque nonnulli legunt . . . . *lex maledictionis reſoluta* . Et alii duo *reſoluto terræ* (unus , *in terram*) *limo* . Minus commode . Rom. vero locum immutavit in hunc modum , *ut corpore juxta divinam ſententiam, in terræ limum naturæ fine reſoluto , ſpiritu reſurgamus Deo* .

v. 42. *Non mea voluntas, ſed tua fiat.*

60. Suam ad hominem retulit: Patris, ad divinitatem; voluntas enim hominis temporalis, voluntas divinitatis æterna. Non alia voluntas Patris, alia Filii; una enim voluntas, ubi una divinitas. Diſce tamen Deo eſſe ſubjectus; ut non quod ipſe vis eligas, B ſed qnod Deo ſcias eſſe placiturum.

61. Deinde verborum ipſorum pro-
Matt. 26. 38 prietatem conſideremus: *Triſtis eſt*, in-
Pſ. 6. 4. quit, *anima mea*. Et alibi: *Nunc anima mea turbata eſt valde*. Non ergo ſuſcipiens, ſed ſuſcepta turbatur; anima enim obnoxia paſſionibus, divinitas li-
Matt. 26. 41 bera. Denique, *Spiritus promtus, caro autem infirma*. Triſtis autem eſt non ipſe, ſed anima. Non eſt triſtis ſapien- C
a tia, non divina ſubſtantia, [a] ſed anima. Suſcepit corpus meum: non me fefellit, ut aliud eſſet, aliud videretur. Triſtis videbatur, & triſtis erat, non pro ſua paſſione, ſed pro noſtra diſper-
Matt. 26. 31 ſione. Denique ait: *Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves gregis*. Triſtis erat, quia nos parvulos relinquebat. Ceterom quam conſtanter ſe morti obtule-
Johan. 18. 4. rit, Scriptura declarat; quandoquidem D quærentibus occurrit, turbatos confirmavit, trepidos provocavit, proditorem oſculi dignatione ſuſcepit.

62. Nec illud diſtat a vero, ſi triſtis erat pro perſecutoribus ſuis, quos ſciebat immanis ſacrilegii pœnas daturos.
Luc. 22. 42. Et ideo dixit: *Transfer hunc calicem a me*; non quia Dei Filius mortem timebat,
b ſed quia vel malos perire nolebat. [b]
Ibidem 23. 34. Denique ait: *Domine, ne ſtatuas illis hoc* E *peccatum*, ut paſſio ſua eſſet omnibus ſalutaris.

v. 48. *Juda, oſculo Filium hominis tradis?*

63. Magna divinæ ſignificatio poteſtatis, magna diſciplina virtutis. Et conſilium proditionis aperitur, & adhuc patientia non negatur. Oſtendiſti, Domine, quem proderet, dum occulta F manifeſtas. Oſtendiſti etiam quem traderet, dum dicis: *Filium hominis*; quia caro, non divinitas comprehenditur.

A Illud tamen plus confutat ingratum, quod eum tradiderit, qui eum eſſet Dei Filius, propter nos tamen Filius hominis eſſe voluiſſet. Quaſi dicat: Propter te ſuſcepi, ingrate, [c] quod c tradis. Eo hypocriſin. Ergo per interrogationem pronuntiandum puto, quaſi amantis affectu corripiat proditorem: *Juda, oſculo Filium hominis tradis?* Hoc B eſt, amoris pignore vulnus infligis, & caritatis officio ſanguinem fundis, & inſtrumento pacis mortem irrogas? Servus dominum, diſcipulus prodis magiſtrum, electus auctorem? Hoc eſt illud: *Utilia vulnera amici, quam voluntaria oſcula* Prov. 27. 6. *inimici*. Proditori hoc: pacifico vero quid dicitur? *Oſculetur me ab oſculis oris* Cant. 1. 1. *ſui*.

64. *Et oſculatus eſt*, inquit, *eum*. Matt. 26. 49 C Non quo ſimulare nos doceat, ſed ut neque proditionem refugere videretur, & plus afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret; ſcriptum eſt enim: *Cum odientibus pacem eram pa-* Pſ. 119. 7. *cificus*.

65. Et ſigno dato, inquit, ab iis qui cum fuſtibus venerant, compre- Matt. 26. 50 henditur: ſed Dominum omnium myſteria non arma tenuerunt. Denique locutus eſt, & eeciderunt retrorſum. D Quo mihi legiones Angelorum, quo cæleſtis exercitus? Vox Domini ſola Johan. 18. 6. plus terret. Hanc ille ad demonſtrandum divinæ majeſtatis indicium, qui in peccatore Chriſti recumbebat, eligit. Volenti ergo injicit manus turba, nectuntur vincula. O amentes! O perfidi! non ſic comprehenditur ſapientia, nun ſic tenetur juſtitia.

E 66. Nec diſcipulorum ſtudia defue- v. 49. & 50. runt. Denique Petrus eruditus in Lege, promtus affectu, qui ſciret Phineæ reputatum ad juſtitiam quod ſacrilegos Pſ. 105. 31. peremiſſet, percuſſit principis ſervum. Sed Duminus vulnera cruenta deterſit, v. 51. myſteria divina ſubjecit; ut ſervus principis mundi, hoc eſt, nun naturæ conditione ſed culpæ, ſæcularium famulus poteſtatum, auris ſuæ vulnus excipe- F ret; quia non audiſſet verba ſapientiæ. *Omnis denique qui facit peccatum, ſervus eſt* Johan. 8. 34. *peccati*. *Peccatis*, inquit, *veſtris venditi eſtis*. Eſai. 50. 1. Venditio propter peccata noſtra: propter boni-

a Omnes edit. cum uno aut altero mſſ. *ſed anima; ſuſcepit enim animam meam, ſuſcepit corpus meum*. Mſſ. vero ceteri & Synodus Hiſpal. 2. ubi hic locus allegatur, in noſtram lectionem conſentiunt; excepto quod in mſſ. aliquam multis, ac margine memoratæ Synodi legitur, *ſeu anima, quæ ſuſcepit* &c. Minus apposite.

b Rom. edit. ſola, *unde ait*: *Pater dimitte illis hoc peccatum*. Vet. autem ac mſſ. hoc tantum inter ſe diſſentiunt, quod plurimi mſſ. nobiſcum legunt *Domine*, alii aliquot & edit. præferunt, *Pater*. At vero ubi omnes edit. habent, *ne exitialis eſſet populo paſſio ſua, futura omnibus ſalutaris*: mſſ. omnes omnino noſtram adſtruunt lectionem.

c Edit. Gill. & Rom. cum paucis mſſ. *quod tradis in hypocriſi*. *Ergo* &c. nimirum ut *in hypocriſi*, ad exſecrandam perfidi illius diſcipuli ſimulationem referatur. Amerb. Era. cum aliquot mſſ. *quod tradis*. *In hypocriſim* (Era. *in hypocriſi*.) *ergo* &c. ubi per *hypocryſin* nihil aliud ſignificatur, quam imitatio ſeu modus exprimendi affectum, quo pronuntiata ſunt verba Servatoris; *ὑπόκρισις* enim proprie imitandi actionem ſonat. Et hoc etiam ſenſu accipienda videtur lectio Corb. & aliorum quorumdam mſſ. quam ſequimur.

bonitatem autem Dei redemtio peccatorum. Aut ſi Petrus volens percuſſit aurem, docuit quod aurem habere in ſpecie non deberent, quam in myſterio non habebant. Sed bonus Dominus & ipſi refundit auditum, ſecundum prophetica dicta demonſtrans & ipſos, ſi convertantur, poſſe ſanari, qui in paſſione Domini vulnerati ſunt; eo quod omne peccatum fidei myſteriis abluatur.

24. quæſt. 1. c. Si Petrus. — Eſai. 35. 10.

67. Tollit ergo Petrus aurem. Quare Petrus? Quia ipſe eſt qui accepit claves regni cælorum: ille enim condemnat, qui & abſolvit; quoniam idem & ligandi & ſolvendi adeptus eſt poteſtatem. Tollit autem aurem male audientis: tollit autem gladio ſpiritali aurem interiorem male intelligentis.

Matt. 16. 19. — Ibidem.

68. Caveamus ne cui tollatur auricula. Legitur paſſio Domini: ſi ad divinitatem ejus referimus infirmitatem corporeæ paſſionis, exciditur auricula, & exciditur a Petro, qui non paſſus eſt Chriſtum prophetam æſtimari: ſed Dei Filium docuit fideli confeſſione ſignari. Ergo cum legimus teneri Jeſum, caveamus ne ab aliquo audiamus, & putemus eum ſecundum divinitatem teneri, teneri invitum, teneri quaſi infirmum. Tenetur quidem, & ut dixit Johannes, ligatur ſecundum corporis veritatem: ſed væ illis qui ligant Verbum! Ligant enim qui tantummodo Chriſtum hominem putant: ligant [a] qui præſcium non putant, qui omnipotentem non confitentur. Mala vincula Judæorum quibus non Chriſtum ligant, ſed ſeipſos alligant. Ligatur autem in domo non pii alicujus & juſti, ſed in domo Caiphæ, hoc eſt, in impia domo; ubi etiam moriturus pro omnibus prophetatur. Quam amentes igitur qui beneficia divina confitentur, & beneficiorum auctorem perſequuntur!

Johan. 18. 12 — Johan. 11. 50

69. Ideo aurem perdunt, quia perdiderunt auditus profectum. Auditum multi non habent, qui habere ſe credunt. In Eccleſia omnes habent, extra Eccleſiam non habent. Aut fortaſſe ideo aurem tulit; ne amplius delinquerent audientes, qui audita ſervare non poſſent. Sic & aliquando confudit Deus linguas exſtruentium turrem, ne ſe audirent, & opus ſuæ impietatis augerent.

Gen. 11. 7.

70. Comprehende, ſi potes, quomodo ad dexteræ ſalutaris adtactum fugiat dolor, & vulnera non medicamento [b] adſperſa, ſed tactu obducta ſanentur. Operatorem ſuum limus agnoſcit, & operatricem ſuam Domini manum ſequitur caro; quomodo enim vult, opus ſuum creator inſtaurat. Sic & alibi cæco illi viſus, luto ſupra oculos illito, quaſi in naturam redierit, reformatur. Jubere potuit, ſed operari maluit; ut cognoſcamus ipſum eſſe qui e limo terræ corporis membra noſtri variis apta formavit officiis, & infuſo vigore mentis animavit.

Johan. 9. 6.

71. Venerunt ergo & comprehenderunt eum, gravius perituri ſtudii ſui fructu: nec intellexerunt infelices myſterium, nec venerati ſunt tam clementem pietatis affectum, quod etiam hoſtes ſuos non paſſus eſt vulnerari. Illi juſto mortem inferebant: perſecutorum vulnera iſte ſanabat.

℣. 54.

Petrus vero ſequebatur a longe. Ibidem.

72. Et bene a longe ſequebatur jam proxime negaturus; neque enim negare potuiſſet, ſi Chriſto proximus adhæſiſſet. Sed fortaſſe & in hoc nobis maxima ſit admiratione reverendus, quod Dominum non reliquit, etiam cum timeret. Metus naturæ eſt, cura pietatis. Alienum, quod timet: ſuum, quod non fugit. Quod ſequitur, devotionis: quod negat, obreptionis. Commune, quod labitur: fidei, quod pœnitet. Jam in domo principis ſacerdotum ignis ardebat: acceſſit Petrus, ut calefaceret ſe; quia clauſo Domino, calor mentis etiam in ipſo refrixerat.

℣. 55.

73. Quid ſibi vult quod prima eum prodit ancilla, cum viri utique magis eum potuerint recognoſcere; niſi ut & iſte ſexus [c] peccaſſe in necem Domini videretur, ut & iſte ſexus redimeretur per Domini paſſionem? Et ideo mulier reſurrectionis accipit prima myſterium, & mandata cuſtodit; ut veterem prævaricationis aboleret errorem.

℣. 56. — Johan. 20. 17

74. Petrus ergo proditus negat; ponamus enim negaſſe Petrum, quia dixit Dominus: *Ter me negabis?* Et malo negaſſe Petrum, quam Dominum fefelliſſe. Quid negavit? Quod promiſit incaute. Devotionem conſideravit, non reſpexit conditionem. Multatus, quia dixit ſe animam ponere: quod non humanæ infirmitatis, ſed divinæ eſt poteſtatis. Cum tam gravem imprudentis ſermonis multam luerit, quanta eſt pœna perfidiæ?

℣. 57. — Matt. 26. 34 — Johan. 13. 37

75. Ubi tamen negat Petrus? Non in monte, non in templo, non in ſua domo: ſed in prætorio Judæorum, in domo

a Pariſ. quædam edit. *qui præſentem non putant*. Taur. cod. *qui perfectum non putant*.

b Sic vet. edit. & mſſ. paucis exceptis, ubi pro *adſperſa*, legitur *conſperſa*: unde Rom. edit. videtur feciſſe vocem *compreſſa*.

c Mſſ. aliquot, *præceſſiſſe in nece* &c.

domo principis ſacerdotum. Ibi negat, ubi veritas non eſt: ibi negat, ubi Chriſtus captus, ubi Jeſus ligatus eſt. Quid, niſi erraret, quem intromiſit oſtiaria, interrogavit oſtiaria, & oſtiaria Judæorum? Male Eva induxit Adam, male Petrum introduxit femina. Sed ille in paradiſo labitur, ubi non venia-bilis culpa: hic in prætorio Judæorum, ubi difficilis innocentia. Illi interdictus lapſus, huic prædictus error. Ille com-miſſus huic præjudicavit, hic illum re-ſolvit.

Joban. 18.17

76. Conſideremus etiam quo in ſtatu neget, *Frigus*, inquit, *erat*. Si tempus conſideremus, frigus eſſe non poterat: ſed frigus erat ubi Jeſus non agnoſce-batur, ubi non erat qui lucem vide-ret, ubi negabatur ignis conſumens. Frigus ergo erat mentis, non corporis. Denique ad carbones ſtabat Petrus, quia algebat affectu. Mala flamma Ju-daica: urit, non calefacit. Malus fo-cus, qui quamdam etiam ſanctorum mentibus fuliginem erroris adſpergit, juxta quem etiam Petri interiores oculi caligarunt. Illi oculi non carnis & ſan-guinis, ſed oculi mentis, quibus Chri-ſtum videbat.

Joh n. 18.18 — Marc. 14.54

77. Dicet aliquis: Tu Judæorum etiam elementa condemnas? Non con-demno elementa, quia non ſunt Ju-dæorum, [a] ſed Chriſti: ſed alia eſt quam condemno, flamma perfidiæ. Hanc flammam condemno Judæorum, divina ſecutus oracula; dicit enim Do-minus: *Argentum veſtrum reprobum eſt*. Si argentum Judæorum reprobum eſt, & focus reprobus Judæorum eſt. De-nique foco & auro Judæorum caput vituli figuratum eſt, hoc eſt, ſacrilegii principatus.

Hier. 6. 30. — Exod. 32. 24

78. Sed videamus negandi tenorem, quem inter Evangeliſtas video eſſe di-verſum. Ita novum fuit Petrum po-tuiſſe peccare, ut peccatum ejus nec ab Evangeliſtis potuerit comprehendi. Itaque Petrum prodenti ancillæ quod ex illis eſſet qui cum Jeſu Galilæo erant, prima voce Matthæus poſuit reſpondiſſe: *Neſcio quid dicas*. Hoc et-iam Marcus, qui ſecutus eſt Petrum, & ex ipſo potuit * verius cognoſcere. Prima vox negantis eſt Petri; qua ta-men non negare Dominum, ſed a proditione ſe ſeparaſſe mulieris vide-tur.

Matt. 26.70 — Marc. 14.68

79. Quid tamen negaverit, conſide-ra. Ex illis utique ſe eſſe, qui cum Jeſu Galilæo erant, vel, ut Marcus poſuit, cum Jeſu Nazareno. [b] Num-quid negavit cum Dei fuiſſe ſe Filio? Hoc eſt dicere: Neſcio Galilæum, neſcio Nazarenum, quem Dei Filium novi. Habeant homines locorum voca-bula, Dei Filii patria non poteſt nun-cupari, cujus majeſtatem locus nullus includit. Et ut ſcias hoc verum eſſe, etiam exemplo probatur; nam alibi cum interrogaret Dominus diſcipulos: *Quem dicunt eſſe homines Filium hominis? Alii Eliam, alii Hieremiam* dixerunt, *aut unum de prophetis*: Petrus autem ait: *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*. Numquid & ibi negavit, quia Chriſtum non ho-minis Filium, ſed Dei maluit confi-teri? Certe quid hic putamus ambi-guum, quod etiam Chriſtus probavit?

Ibidem 67. — Matth. 16. 13. & ſeq.

80. Et aliud accipe. Interrogatus enim Petrus: *Et tu ex illis es, qui cum Jeſu Galilæo erant?* Verbum æternitatis refugit; non enim erant, qui eſſe cœ-perunt, hoc eſt dicere: Ille ſolus erat, qui in principio erat. Denique ait: *Non ſum ego*; illius eſt enim eſſe, qui ſemper eſt. Unde & Moyſes ait: *Qui eſt, miſit me*.

Matt. 26.69 — Joban. 1.1. — Exod. 3. 14.

81. Rurſus cum urgeretur quod ex illis eſſet, ſecundum Marcum negavit; ut ſcias Evangeliſtam veritati quam gratiæ plus dediſſe: ſed tamen negavit ex illis ſe eſſe, non Chriſtum negavit. Negavit hominum conſortia, non Dei gratiam. Negaverit ex illis ſe eſſe, qui cum Galilæo erant, non negavit cum Dei Filio.

Marc. 14.70

82. Denique ſecundum Matthæum proditus quod cum Jeſu Nazareno fuiſ-ſet, ait: *Neſcio hominem*. Hoc idem & in tertia voce uterque, de quibus pro-poſuimus, Evangeliſta; cum juramento enim reſpondiſſe poſuerunt, quia ne-ſciret hominem. Et bene negavit ho-minem, quem ſciebat Deum. Deni-que ubi jusjurandum eſt, cauta reſpon-ſio eſt. Nam etſi negavit Petrus, non tamen pejeravit; quia nec Dominus pejeraturum eſſe memoraverat. Quod ſi in Petro dubium eſt, quam pericu-loſum eſt jusjurandum?

Matt. 26.72

83. Johannes autem ſic poſuit, quo-niam interrogatus ab ancilla Petrus, utrum ex diſcipulis eſſet illius homi-nis, prima voce reſponderit: *Non ſum*. Non enim erat hominis apoſtolus, qui erat Chriſti. Denique & Paulus homi-nis apoſtolum ſe eſſe negavit, dicens: *Paulus apoſtolus non ab hominibus, neque per*

Joban 18.17 — Galat. 1. 1.

a In mſſ. non paucis, nec inferioris notæ, deeſt *ſed Chriſti*.

* *Verius*, ſecundum hominum judicandi conſuetu-dinem; alioqui enim æque vera ſunt omnia quæ ſcri-pſerunt Evangeliſtæ.

b Mſſ. nonnulli, *numquid negavit eum Dei fuiſſe Filium?*

Ibidem. *per hominem, ſed per Jeſum Chriſtum, & Deum Patrem*. Sed ne videretur ambiguum aliquod incarnationis adferre, ſubjecit: *Qui ſuſcitavit eum a mortuis;* ut & hominem credas, cum Deum ante credideris. Quod alibi quoque eodem tenore cuſtodit, ubi dicit: *Unus enim Deus, & unus mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus*. *1. Tim. 2. 5.* Prius utique mediatorem Dei quam hominum nuncupavit; non enim ſat eſt utrumque credere, niſi fidei ordo ſervetur.

84. Concordat igitur ubique reſponſio; nam qui dixit; *Neſcio hominem*, æquum erat ut interrogatus utrum eſſet ex diſcipulis hominis, diceret: *Non ſum*. Itaque non Chriſti diſcipulum ſe negavit, ſed hominis negavit eſſe diſcipulum. Itaque & Petrus & Paulus hominem negaverunt, quem Dei Filium fatebantur. Quod ſenſit Petrus, & Paulus expreſſit; hinc & ille profecit. Error Petri, doctrina juſtorum eſt: & titubatio Petri, omnium petra eſt. Denique ſuper undas titubat, ſed dexteram porrigit Chriſto: in monte cadit, ſed levatur a Chriſto. *Matt. 14. 30.* Titubavit quidem Petrus in mari, [a] ſed ambulavit. Firmior titubatio Petri, quam noſtra eſt firmitudo. Ibi cadit, quo nullus adſcendit: ibi nutat, ubi nemo ambulat. Et tamen inter undas licet titubet, non labitur: nutat, non cadit: fluitat, non præcipitatur. Et ſi cecidit, in monte tamen cecidit: ſed felicius ille cecidit quam alii ſteterunt: felicius cecidit, quem Chriſtus levavit.

85. Iterum autem interrogatum quod ex diſcipulis ejus eſſet, Johannes ſcripſit negaſſe. *Johan. 18. 25.* Et bene negavit, quia ex ejus dicebatur eſſe diſcipulis, quem hominem in ſuperioribus ſunt locuti. [b] Nam & tertio quod cum illo viſus eſſet, negavit, & hoc de ſuperioribus derivatur: Cum illo quem hominem nuncupatis, non fui: ſed a Dei Filio non receſſi.

86. Lucas quoque ſcripſit Petrum interrogatum utrum ex illis eſſet, reſpondiſſe prima voce: *Non novi illum*. Et bene dixit. Temerarium quippe erat, ut diceret quia noverat eum, quem mens humana non poteſt comprehendere. *Nemo enim novit Filium, niſi Pater*. *Matt. 11. 27.* Rurſus ſecunda voce, ſecundum Lucam idem Petrus ait: *Non ſum ego*. Maluit videlicet ſe negare, quam Chriſtum. Aut quia videbatur negare Chriſti ſocietatem, utique ſe negavit. Certe cum de homine negat, in Filium peccavit hominis, ut remitteretur ei, non in Spiritum ſanctum. Tertio quoque interrogatus, ait: *Neſcio quid dicas*, hoc eſt, ſacrilegia veſtra neſcio.

87. Sed nos excuſamus, [c] ipſe non excuſavit; non enim ſatis eſt involuta reſponſio confitentis Jeſum, ſed aperta confeſſio. Quid prodeſt verba involvere, ſi videri vis denegaſſe? Et ideo Petrus non de induſtria ſic reſpondiſſe inducitur; quia poſtea recordatus eſt, & tamen flevit. Maluit enim ipſe ſuum accuſare peccatum, ut juſtificaretur fatendo, quam gravaretur negando: *Juſtus enim in principio accuſator eſt ſui*; *Prov. 18. 17.* & ideo flevit.

88. Quare flevit? Quia culpa obrepſit ei: ego ſoleo flere, ſi culpa mihi deſit, hoc eſt, ſi non me vindicem, ſi non obtineam quod improbe cupio. Petrus doluit & flevit; quia erravit ut homo. *De pœnit. diſt. cap. Petrus.* * Non invenio quid dixerit, invenio quod

a Omnes edit. *ſed ambulavit firmior. Titubatio Petri noſtra eſt firmitudo*. Mſſ. aut in textu.

b Rom. edit. cum tribus mſſ. *Nam quod tertio cum illo ſe fuiſſe negavit*.

c Omnes edit. *Dominus ipſe non excuſavit*. At in mſſ. omittitur *Dominus*, ut *ipſe* ad Petrum referatur: quod magis ſcite congruit cum ſequentibus. Ceterum ſunt qui Ambroſio noſtro, quod Petri peccatum nimis elevare conatus ſit, vitio vertant: in quibus reperitur Guill. Eſtius vir pietate juxta ac doctrina clarus. Sic autem ille, *De negatione*, inquit, *multa commentatur Ambroſius: .... & ita loquitur quaſi Petrus negando Chriſtum, non peccaverit ſaltem mortaliter. Sed videtur Ambroſius re vera peccare in hoc, quod peccatum Petri pro quo ille flevit amare, nimium extenuet*. Fatemur quidem cavendum eſſe ne dum in excuſando eodem peccato operam plus juſto anxiam ponimus, Chriſtum mendacem qui illud prædixit: Petrum vero ineptum qui ob illud ipſum amariſſime flevit, oſtendamus. Verum, pace docti viri dixerimus, qui totam hanc Ambroſii commentationem attentius legerit, nihil ipſi occurret, unde jure queat colligi, Petri peccatum ſancto Doctori non niſi veniale viſum fuiſſe. Etenim inter mortalia crimina aliud alio levius eſt; unde putavit Ambroſius ſibi licere, ut honoris cauſa quidquid ad minuendum tanti apoſtoli peccatum facere poſſet, id oratorio modo in medium adferret. Et certe ex aliis P.P. non defuerunt qui Petri defenſionem adhuc urgerent ardentius, cum non ſemel juſtum etiam poſt negationem vocare perſeverantes. Vide eumdem Eſtium *Annot. in præcipua ac difficil. S. ſcript. loca*. In cap. 26. Matth. ℣. 70.

* Nihil agunt, qui hoc abutuntur loco, ut pœnitentiæ ſacramentalis, de qua hic nullo modo agitur, neceſſitatem conentur elevare. Etenim per *ſatisfactionem* nequaquam ſignificari confeſſionem noſtram, aut partem ejus extremam, aperte demonſtrant quæ ſequuntur. Nam quemadmodum verba, *ablui poteſt*, referuntur ad *lacrymas ejus lego*; ſic iſta, *ſed quod defendi non poteſt* pertinent ad *ſatisfactionem non lego*: unde manifeſtum eſt *ſatisfactionem* hic aliud non eſſe, niſi defenſionem: quo pacto ſatisfacere objectis criminibus, idem eſt atque objecta crimina diluere, ſeu refellere. Sed nec etiam ſequentia nempe, *Lavent* (vel ut edit. Gill. ac Rom. & mſ. Reg. *lavant*) *lacrymæ delictum, quod voce pudor eſt confiteri*, vocalem confeſſionem ſaltem ſecretam excludunt; nihil enim aliud hic oſtenditur, niſi eum qui grave crimen perpetraverit a lacrymis ordiri debere converſionem; ſic namque tacuiſſe Petrum, *ne tam cito veniæ petitio plus offenderet*. *Ante fletum* &c. Itaque Eccleſiaſticam temporis ſui diſciplinam qua pœnitentes delicta privatim prius deflere jubebantur, quam ad pœnitentiam reconciliationem accederent. Oris autem confeſſionem in Petro difertis verbis non ſemel agnoſcit S. Doctor, cum ſupra num. ſuper. inquit: *Maluit enim ipſe ſuum accuſare peccatum, ut juſtificaretur fatendo; quam gravaretur negando*: & infra num. 90. *Si in aliquo fortaſſe labaris reſpicit .... ut recorderis & fatearis errorem. Imitare Petrum* &c. Adferri poſſunt & aliæ hujuſce loci ſolutiones quas videre eſt apud Magiſt. Sentent. lib. 4. diſt. 17. § *Jam ſecundum*. Rob. Pullum in 6. Sentent. Hug. Vict. lib. 2. *De Sacram.* pag. 14. cap. *De Confeſſione* &c. Card. Bellarm. *De Pœnit.* lib. 3. & ut alios omittamus apud D. Dionyſium Sammarthanum tractatu gallice ſcripto, *De Confeſſ.* pag 351. 357. & 567.

[Eadem diſt. cap. Lacrymæ.] quod fleverit: lacrymas ejus lego, ſatisſactionem noo lego: ſed quod defendi non poteſt, ablui poteſt. Lavent lacrymæ delictum, quod voce pudor eſt confiteri. [S. Aug. lib. 1. de gratia Chriſti, cap. 45.] Et veniæ fletus conſulunt, & verecuodiæ. Lacrymæ ſine horrore culpam loquuntur: lacrymæ crimen ſine offenſione verecundiæ confitentur: lacrymæ veniam non poſtulant, & merentur. Inveni cur tacuerit Petrus, ne tam cito veniæ petitio plus offenderet. Ante flendum eſt, ſic precandum.

89. Booæ lacrymæ, quæ lavant culpam. Denique quos Jeſus reſpicit, plorant. Negavit primo Petrus, & non flevit, quia non reſpexerat Dominus. Negavit ſecundo, non flevit; quia adhuc noo reſpexerat Dominus. Negavit & tertio, reſpexit Jeſus, & ille amariſſime flevit. Reſpice, domine Jeſu, ut ſciamus noſtrum deflere peccatum, lavare delictum. Unde etiam lapſus ſanctorum utilis: nihil mihi nocuit quod negavit Petrus, profuit quod emendavit. Didici cavere alloquia perfidorum. [3 Reg. 11. 4.] Petrus inter Judæos negavit, Salomon cootubernio gentili deceptus erravit.

90. Flevit ergo & amariſſime Petrus, [a] flevit ut lacrymis ſuum poſſet lavare delictnm: & tu ſi veniam vis mereri, dilue lacrymis culpam ruam: eodem momento, eodem tempore reſpicit te Chriſtus. Si in aliquo [b] fortaſſe labaris; quia ſecretorum tuorum adſiſtit teſtis, reſpicit ut recorderis, & fateaaris errorem. [Ib. q. 1. cap. Imitare Petrum.] Imitare Petrum dicentem alibi tertio: *Domine, tu ſcis quia diligo te.* [Joban. 21. 15.] Etenim quia tertio negaverat, tertio confitetur: ſed negavit in nocte, confitetur in die. [S. Aug. lib. 1. de gratia Chriſti, cap. 45.]

91. Hæc autem ideo ſcripta ſunt, ut ſciamus neminem jactare ſe debere; nam ſi Petrus [c] lapſus eſt, quia dixit: [Marc. 14. 29.] *Etſi alii ſcandalizati fuerint in te, ego non ſcandalizabor*, quis alius jure de ſe præſumat? Denique & David quia dixerat: [Pſ. 29. 7. & 8.] *Ego dixi in mea abundantia, non movebor in æternum*, eam ſibi jactantiam obfuiſſe profitetur, dicens: *Avertiſti faciem tuam a me, & factus ſum conturbatus.*

92. Unde te evocem, Petre; ut doceas me quid flens cogitaveris? Unde, inquam, te evocem? De cælo, ubi jam chnro inſertus es Angelorum: an etiam A de tumulo; quia noo putas injuriam & ibi eſſe, unde Dominus reſurrexit? Doce nos qnid tibi profuerint lacrymæ tuæ. Sed docuiſti illico: nam qui lapſus es, antequam fleres, poſtquam fleviſti, [d] electus es, ut alins regeres, qui te ipſe ante non rexeras.

93. Habebat ergo lacrymas Petrus, pio quas fundebat affectu: noo habebat proditor fletus quibus culpam ablueret, B ſed tormenta conſcientiæ quibus ſacrilegium [e] fateretur; ut dum ſuo reus judicio damnatur, & ſpontaneo ſupplicio facinus expiatur, pietas Domini, qui ſe ipſe nollet ulciſci, & divinitas probaretur, qui eonſcientiam mentis inviſibili poteſtate ioterrogaret.

94. *Peccavi*, inquit, *quod tradiderim ſanguinem juſtum*. [Matt. 27. 5.] Etſi caſſa eſt pœnitentia proditnris, quia peccavit io Spi- C ritum ſanctum; eſt tameo nonnullus io ſcelere pudor eulpam agnoſcere. Et quamvis ille non abſolvitur, Judæorum tamen impudentia confutatur: quos eum profeſſio redarguat venditoris, ſcelerati tameo ſibi vindicant jura contractus, & exſortes reatus eſſe ſe credunt, dum dicunt: *Quid ad nos? Tu videris*. [Ibidem.] Amentes plane, qui putent ſolvi ſe magis D auctoris ſcelere, quam teneri. In pecuniariis cauſis refuſo pretio jus ſolvitur: hi pretium recipinnt, & ſacrilegium perſequuotur, ac pertinacibus ſtudiis ſuoeſtam ſibi vindicant ſanguinis auctionem, cum refunderet venditor ſacrilegii mercedem.

95. Evidenter itaque dum pretium ſanguinis a Judæorum gazophylaciis ſeparatur, [Ibidem 7.] & ager figuli ea qua venditur Chriſtus, comparatur pecunia; dnm is E locus humandis peregrinorum reliquiis dicatur, & prophetiæ impletur oraeulum, [Hier. 32. 44.] & ſurgentis Eccleſiæ myſterium revelatur. Ager enim ſecundum divina præcepta mundus hic omnis eſt: [Matt. 13. 38.] figulus autem, ille qui nns formavit e limo, de quo habes in veteri Teſtamento: *Quia finxit Deus hominem de limo terræ*, [Gen. 2. 7.] formandi per naturam, reformandi per gratiam habens pro ſuo ar- F bitrio poteſtatem. Nam etſi propriis vitiis corruamus; per illius tamen miſericordiam teſnmto meotis ſpiritu, ſecundum Hieremiæ oracula reformamur.

96. Pre-

a *Flevit ut lacrymis*, uſque ad *eodem momento*, in mſſ. bene multis deſiderantur: ſed cum habeantur in nonnullis, & cunctis edit. nec non pleniorem ſenſum efficiant, ea non putavimus loco movenda.

b Mſſ. octo non infimæ notæ, *fortaſſe laboras*. Non male; *laboro* enim non raro ſumitur pro eo quod eſt *de ſalute periclitor*, ut apud Horat. lib. 1. Ode 27.

Quanta laboras in Charybdi!

c Edit. Rom. *lapſus eſt, qui dixit*. Aliæ ac mſſ. omnes . . *quia dixit*. Melius; jactantiam enim S. Petri cauſam fuiſſe cur in peccatum laberetur, multi ex antiquis ſcriptoribus agnoſcunt.

d Eadem Rom. edit cum uno Vat. cod. & Reg. *erectus es ut alios erigeres, qui . . . non erexeras*. Aliæ ac mſſ. noſtrates hoc tantum inter ſe differunt, quod ubi plures potioreſque mſſ. habent *electus es*, alii cum edit. ſcribunt, *erectus es*: duo vero pro *ut alios regeres*, exhibent, *alios regere*.

e Verbo, *fateretur*, addit Rom. edit. ſola, *quando projectis argenteis laqueo ſe ſuſpendit*.

96. Petrum quoque ſanguinis eſt pre- A
tium Dominicæ paſſionis. Ergo pretio
Johan.3.17. ſanguinis emitur mundus a Chriſto;
venit enim ut ſalvetur mundus per
ipſum: in quo juxta ut opus auctoris,
& jus eſt. Venit ergo ut conſepultos
per baptiſmum, & commortuos Chri-
ſto ad perpetuitatis gratiam reſervaret.
Sed non paſſim omnibus ad ſepelien-
dum eſt locus; nam etſi omnes mun- B
dus includat, non omnes reſervat: &
ſi communis habitatio; tamen legitima
ſepultura eſt eorum ſcilicet qui nunc
ſunt per fidem domeſtici Dei, ſed
fuerunt in lege peregrini. Qui ſunt iſti
Ephes.2.11. & 12. niſi de quibus dicitur: *Memores eſtote
quod aliquando vos gentes, qui eratis in
carne alienati a converſatione Iſrael, & pere-
grini promiſſionis Teſtamentorum?* Sed hi
nunc jam non ſunt advenæ atque pe- C
regrini; quoniam cives ſanctorum eſſe
a fidei jure meruerunt. [a]

97. Sequitur admirabilis locus, quo
ſubeundæ æquanimiter injuriæ moralis
infunditur patientia pectoribus huma-
Matt.27.12 nis. Accuſatur Dominus, & tacet: &
bene tacet, qui defenſione non indi-
get. Ambiant defendi, qui timent
b vinci. Non ergo accuſationem [b] timendo
confirmat, ſed deſpicit non refellendo. D
Quid enim timeret, qui non ambiret
ſalutem? Salus omnium ſuam prodidit,
ut adquirat omnium. Sed quid de Deo
loquar? Suſanna tacuit, & vicit; me-
lior enim cauſa, quæ non defenditur,
& probatur. Et hic Pilatus abſolvit:
ſed abſolvit judicio, crucifixit myſterio.
Verum hoc ſpeciale Chriſti: illud hu-
manum, ut apud iniquos judices ma-
gis videretur noluiſſe, quam non po- E
tuiſſe defendi.

98. Cur autem Dominus tacuerit,
Luc.22.67. & 68. ipſe præmiſit, dicens: *Si vobis dixero,
non credetis mihi: ſi vos interrogavero, non
reſpondebitis mihi.* Illud tamen præſtan-
tiſſimum, quod maluit regem ſe pro-
bare, quam dicere; ut condemnandi
cauſam habere non poſſent, qui quod
objiciunt, hoc fatentur.

v. 8. 99. Herode autem cupiente aliqua
mirabilia ejus videre, ipſe tacuit & ni- F
hil fecit; quia nec illius crudelitas me-
rebatur videre divina, & Dominus
jactantiam declinabat. Et fortaſſe ty-
A pice in Herode omnes impii ſignifican-
tur: qui ſi Legi non crediderint &
prophetis, mirabilia Chriſti opera in
Evangelio quoque videre non poſſint.

100. Ad Herodem mittitur, ad Pi- *v. 11.*
latum remittitur. Et ſi uterque reum
non pronuntiant; alienæ tamen cru-
delitatis ſtudiis obſequuntur. [c] Lavit c
quidem manus Pilatus, ſed facta non *Matt.27.24*
B diluit; judex enim nec invidiæ cedere
debuit, nec timori; ut ſanguinem in-
nocentis addiceret. Monebat uxor: *Ibidem 19.*
lucebat in nocte gratia: divinitas emi-
nebat; nec ſic a ſacrilega ſententia tem-
peravit.

101. Similiter in hoc typum omnium
judicum arbitror eſſe præmiſſum, qui
damnaturi eſſent eos quos innoxios æ-
ſtimarent. Tolerabiliores tamen genti-
C les eſſe quam Judæos * conjuncta Pi- *
lato perſona demonſtrat: & magis eos
divinis ad fidem operibus admoneri.
Quales autem illi qui Dominum maje-
ſtatis crucifixerunt?

102. Nec immerito homicidæ abſo- *v. 18.*
lutionem petunt, qui flagitabant inno-
centis exitium. TALES LEGES ini-
quitas habet, [d] ut oderit innocentiam, d
ſcelus diligat. In quo tamen nominis
D interpretatio ſpeciem dat figuræ; Bar-
rabas enim patris filius latine dicitur:
illi ergo quibus dicitur: *Vos ex patre* *Johan.8.44.*
diabolo eſtis, vero Dei Filio filium pa-
tris ſui Antichriſtum prælaturi eſſe pro-
duntur.

Et indutum illum veſte alba remiſit. *v. 11.*

103. Non otioſum quod veſte alba
E induitur ab Herode, immaculatæ tri-
buens indicia paſſionis; quod agnus
Dei ſine macula, cum gloria peccata
mundi ſuſciperet. In typo etiam He-
rodis, atque Pilati, qui amici ex ini- *& v. 12.*
micis facti ſunt per Jeſum Chriſtum
plebis Iſrael populique gentilis figura
ſervatur, quod per Domini paſſionem
utriuſque ſit futura concordia: ita ta-
men ut pius populus nationum capiat
verbum Dei, & ad populum Judæo-
F rum fidei ſuæ devotione tranſmittat;
ut illi quoque gloria majeſtatis ſuæ
corpus veſtiant Chriſti, quem ante
deſpexerant.

a Hic edit. Rom. intruſis, ut ſolet, compluribus Evangelii verſiculis ſubjungit: *Secundum Matthæum cum accuſaretur a principibus ſacerdotum, & interrogaretur a Pilato, non reſpondit ad ullum verbum. Admirabilis* &c. In ſequentibus autem a numero 99. uſque ad 129. occurrunt perpetuæ mutationes, additiones, ac tranſpoſitiones. Compone eamdem edit. cum alia vel mſ. aliquo & fatebere; nos enim præcipuas tantum ſubjiciemus.

b Omnes edit. & plerique mſſ. *tacendo confirmat*. Corb. tamen cum aliis aliquot, *timendo confirmat*. Magis concinne, ut intelligas ex ſequentibus illis, *Quid enim timeret, qui non ambiret ſalutem*. Poſt quas voces Rom. edit. ſola, *Salus ipſa ſe prodit*, pro *Salus omnium* &c.

* *Conjuncta Pilato perſona*, nimirum illius uxor.

c Eadem edit. Rom. *Tunc ſecundum Matthæum, lavit Pilatus coram populo manus, dicens: innocens ego ſum a ſanguine juſti hujus.*

d Vict. cod. *ut quod oderit innocentia, ſcelus diligat.*

a *Matt. 27. 27.* 104. [a] Chlamidem autem coccineam A induitur a militibus, & purpuream tunicam : in altera deſignans martyrum palmas, in altera regiæ poteſtatis inſignia; b [b] quod caro ejus fuſum toto urbe terrarum ſanguinem eſſet ſuſceptura pro nobis, & paſſio regnum paritura de nobis.

c *Ibidem 29.* 105. [c] Corona quoque de ſpinis capiti ejus adnexa, quid aliud quam divini operis munus oſtendit, quod de B peccatoribus mundi tamquam ſæculi ſpinis triumphalis gloria Deo quæreretur. d [d] Nec flagella vacant, quia flagellatus eſt ipſe, ne nos flagellaremur : *Iſa. 53. 3. & 4.* *Homo* enim *in plaga, & ſciens ferre infirmitates, pro nobis dolet*, a nobis qui Deum antea fugiebamus flagella detorquens : tam patiens Dominus, ut fugitivorum vinculis proprias manus, fugitivorum flagellis ſuum corpus offerret. C e [e] Deteſtabili itaque mentis affectu, honoratum tamen Judæi exitum produnt; nam etſi compungentes coronant, illudentes adorant : etſi corde non credunt; quem perimunt, confitentur. Illis defuerunt boni operis affectus, Deo tamen ſuus non defuit honor : qui ſalutatur ut rex, coronatur ut victor, quaſi Deus, & Dominus adoratur.

Matt. 27. 29. 106. Arundo quoque vel ſecundum D Matthæum comprehenditur manu ejus; ut fragilitas humana jam non ſicut arundo moveatur a vento, ſed operibus Chriſti f [f] corroborata fundetur, & adfixo cruci chirographo quod erat contrarium nobis, ſententia vetuſta ceſſaret : *Marc. 15. 19.* vel ſecundum Marcum caput ejus percutit; ut ſolidata divinitatis adtactu noſtra conditio nutare non poſſit.

g *v. 26.* 107. [g] Sed jam trophæum ſuum vi- E ctor adtollat. Crux ſuper humeros imponitur ut trophæum, quod ſive Simon, ſive ipſe portaverit; & Chriſtus in homine, & homo portavit in Chriſto. Nec diſcordant Evangeliſtarum ſententiæ, quando concordat myſterium : & bonus ordo noſtri profectus eſt; ut prius crucis ſuæ trophæum ipſe F erigeret, deinde martyribus traderet erigendum. Non Judæus eſt qui crucem portat, ſed alienigena, atque peregrinus : nec præcedit, ſed ſequitur, juxta quod ſcriptum eſt : *Tolle crucem tuam, & ſequere me*. Non enim ſuam, ſed noſtram crucem Chriſtus adſcendit. Nec mors illa divinitatis fuit, ſed quaſi hominis; unde & ipſe ait : *Deus, Deus meus, reſpice me : quare me dereliquiſti?* *Matt. 27. 46.*

108. [h] Pulcre adſcenſurus crucem h B regalia veſtimenta depoſuit; ut ſcias quaſi hominem paſſum eſſe, non quaſi Deum regem : etſi utrumque Chriſtus, quaſi hominem tamen, non quaſi Deum cruci eſſe ſuffixum. Sed milites non Judæi ſciunt quo tempore, qualia veſtimenta Chriſto conveniant. [i] Judicio i quaſi victor adſiſtit : ad paſſionem tamquam reus, humilis venit.

109. Nunc quoniam trophæum jam C vidimus, currum ſuum triumphator adſcendat : nec arborum truncis, aut quadrijugis plauſtris manubias de mortali hoſte quæſitas, ſed patibulo triumphali ſuſpendat captiva de ſæculo ſpolia. Non hic revinctis poſt tergum brachiis gentes, nec exciſarum urbium imagines cernimus, oppidorumque captorum ſimulacra, aut ſubmiſſa captorum regum colla miramur, quales humano- D rum ſolent ſpecies eſſe triumphorum; nec victoriæ terminos regionis fine diſtinctos : ſed ovantes populos nationum, quæſitos non ad ſupplicium, ſed ad præmium, reges liberis affectibus adorantes, voluntariis urbes ſtudiis deditas, & in melius reformatas imagines oppidorum, quas non * fucus expreſ- * ſerit, ſed devotio coloraverit fidei : arma, victoriarumque jura toto orbe E currentia, captivum principem mundi, & ſpiritualia nequitiæ quæ ſunt in cæleſtibus, obedientia vocis humanæ imperio, ſubditas dominationes variarumque virtutum ſpecies, non ſericis, ſed moribus emicantes. Fulget caſtitas, fides ſplendet, & induta mortis exuviis devotio fortitudinis jam reſurgit. F Unus Dei triumphus fecit omnes prope jam homines triumphare, crux Domini.

110. [a] Re-

a Rom. edit. *Inde ſecundum Matthæum chlamide coccinea induitur a militibus : & ſecundum Johannem veſte purpurea circumdatur.*

b Colb. unus, & Reg. *quod caro ejus toto orbe terrarum ſanguinem eſſet fuſura.* Clarom. *quod caro ejus paſſionem eſſet ſuſceptura.*

c Rom. edit. *Denique ſecundum Matthæum corona de ſpinis capiti ejus imponitur. Hoc quid aliud* &c. Poſt pauca vero ubi omnes edit. & plerique mſſ. *tamquam ſæculi pœnis*, ſex mſſ. habent, *tamquam ſæculi ſpinis* : quæ lectio videtur præferenda.

d Eadem edit. Rom. *Tunc ſecundum Johannem Pilatus flagellavit Jeſum. Nec flagella myſterio vacant.*

e Rom. edit. *Secundum Marcum autem inde milites plectentes coronam ſpineam, imponunt ejus capiti, & ſalutant eum dicentes : Ave rex Judæorum. Et ponentes genua adorabant eum. Quod deteſtabili licet mentis operentur affectu* &c.

f Rom. edit. *corroborata firmetur : vel ſecundum Marcum* : reliquis omiſſis.

g Rom. edit. *Secundum Johannem Chriſtus bajulat ſibi crucem : ſecundum Lucam imponitur Simoni Sed ſive Simon, ſive ipſe portaverit, crux tamen ſuper humeros imponitur; ut trophæum & Chriſtus in homine, & homo portaret in Chriſto.*

h Edit. Rom. *Denique ſecundum Marcum, milites eum exuerunt purpura, quod nec myſterio vacat. Chriſtus enim adſcenſurus* &c.

i Eadem ed. R. *Judicio enim in purpura quaſi victor adſiſtit, ad paſſionem vero in ſua veſte veniens quaſi reus, humilis venit.*

* *Fucus*, proprie quoddam rubei coloris genus eſt : ſed hic late ſumitur pro colore omni quo pictores utuntur, ut apud Horat. lib. 3. Ode 5. pro qualibet tinctura qua inficiuntur panni. Ceterum non indiligenter hoc & ſequentibus numeris ea percurruntur, quæ olim in triumphis Romani obſervabant. De quibus multa Sigonius, Roſinus, Laurentius & alii.

a 110. [a] Refert ergo conſiderare qualis adſcendit. Nudum video: talis ergo adſcendat qui ſæculum vincere parat; ut ſæculi adjumenta non quærat. Victus eſt Adam qui veſtimenta quæſivit: vicit ille qui tegumenta depoſuit. Et talis adſcendit quales nos autore Deo, natura formavit: talis in paradiſo primus homo habitavit, talis ad paradiſum homo ſecundus intravit. Et ut non ſibi ſoli ſed omnibus vinceret, manus extendit, quo omnia traheret ad ſe; ut nodo mortis exuta, jugo fidei ſuſpenſa, cæleſtibus ea quæ prius erant terrena ſociaret.

v. 38. 111. Scribitur etiam titulus: ſolet præcedere pompa victores; at vero currum Domini triumphalem præibat bona pompa reſurgentium defunctorum. Solet etiam titulus ſubjugatarum gentium numerum deſignare. Sit in illis triumphis ordine quodam digeſta miſerabilis devictarum, pereuntium contumelioſa captivitas nationum: hic redemtarum gentium vernat gratia: digni tanto triumpho jugales, ut cælum, terra, maria, inferna a corruptela mutentur ad gratiam.

b 112. Scribitur autem [b] titulus, & ſuper crucem ponitur, non infra crucem; quia principium ſuper humeros ejus. Principium autem quid eſt, niſi ſempiterna virtus ejus, atque divinitas? Unde & ipſe interrogatus quis eſſet, reſpondit: *Principium, qui & loquor vobis*. Legamus hunc titulum:

Jeſus, inquit, *Nazarenus rex Judæorum*.

113. Merito ſupra crucem titulus; quia non humani corporis, ſed divinæ poteſtatis eſt regnum quod habet Chriſtus. Merito ſupra crucem titulus; quia licet in cruce erat dominus Jeſus, ſuper crucem tamen regis majeſtate radiabat. Vermis in cruce, ſcarabeus in cruce: & bonus vermis qui hæſit in ligno, bonus ſcarabeus qui clamavit e

c ligno. [c] Quid clamavit? *Domine, ne ſtatuas illis hoc peccatum*. Clamavit latroni: *Hodie mecum eris in paradiſo*. Clamavit quaſi ſcarabeus: *Deus, Deus meus, quare me dereliquiſti?* Et bonus ſcarabeus, qui lutum corporis noſtri ante informe ac

A pigrum virtutum verſabat veſtigiis: bonus ſcarabeus, qui de ſtercore erigit pauperem. Erexit Paulum, qui æſtimatus eſt ut ſtercora: erexit & Job qui ſedebat in ſtercore. Non mediocris ergo titulus.

114. Ipſe autem crucis locus, * vel in medio, ut conſpicuus omnibus: vel ſupra Adæ, ut Hebræi diſputant, ſepulturam. Congruebat quippe ut ibi vitæ noſtræ primitiæ locarentur, ubi fuerant mortis exordia.

115. [d] Dividuntur veſtimenta, aliis aliud ſorte deſertur; Dei enim ſpiritus non humana opinione comprehenditur, ſed quaſi quodam eventu inopinatus illabitur. Et fortaſſe milites iſti quatuor Evangeliſtarum habebant typum, qui ſcripſerunt titulum, quem omnes legamus. Lego titulum regis Judæorum, cum lego: *Regnum meum non eſt de hoc mundo*. Lego cauſam Chriſti ſuper caput ejus ſcriptam, cum Lego: *Et Deus erat Verbum*; caput enim Chriſti Deus eſt. *Johan. 18. 36* *Johan. 1. 1.*

116. [e] Iſti ergo ſervabant Jeſum & hodie ſervant; ne cui ſorte labatur, ne cui de paſſione deſcendat, quod petebat populus Judæorum. Mihi placet Chriſtus in paſſione moriatur, ut poſt paſſionem reſurgat. [f] Noluit deſcendere ſibi, ut moreretur mihi. Nobis ergo jam Chriſtus ſervatur: propter nos dividuntur veſtimenta ejus. Non poſſunt ſinguli habere omnia, & ideo ſuper tunicam ſors agitatur; quia non pro hominis voluntate diviſio fit ſpiritus ſancti. Diviſiones enim gratiarum ſunt, ſed operatus eſt Spiritus, dividens ſingulis prout vult.

117. Intuere nunc Chriſti veſtimenta diviſa. Ubi illa quæram? Quære in Matthæo, invenies penes ipſum ſolum clamidem coccineam: penes Johannem veſtem purpuream: penes Marcum porpuram tantum: penes Lucam veſtem albam; hae enim ſola pro ſua fuit portione contentus. Quantos itaque Chriſtus ſua veſte veſtivit? Puto autem quod non quatuor tantum, ſed omnes veſtivit milites, & omnibus abundavit. [g] Sed revertamur ad Evangeliſtas. *Matt. 27. 28* *Johan 19. 2.* *Marc. 15. 17* *Luc. 23. 11.*

a Rom. edit. *Refert vero conſiderare (quia ſecundum Marcum, crucifigentes eum diviſerunt veſtimenta ejus) qualis crucem adſcendat.*

b Eadem edit. Rom. *Titulus etiam ſecundum Johannem, & ſupra crucem ponitur; ut affixo cruci chirographo, quod erat contrarium nobis, ſententia vetuſta ceſſaret*. Et infra. *Titulus autem erat ſecundum Johannem: Jeſus Nazarenus Rex Judæorum; quem multi Judæorum legerunt. Legamus igitur & nos. Lego titulum regis* &c.

c Edit. Rom. *Pater, dimitte illis; hoc eſt, ne ſtatuas illis hoc peccatum.*

* Ambroſius, quæ ſua modeſtia eſt, nihil hoc loco definit. Harum autem opinionum poſteriorem Maldonatus in cap. 27. Matthæi, citatis, qui ab illa ſtabant, antiquis patribus, opinionem vocat *multorum veterum ſcriptorum auctoritate nobilem*. Verum ea minus placuit ſancto Hieronymo, qui priorem amplexus eſt in cap. 5. Ezechielis: & item in cap. 5. ad Epheſios.

d Rom. edit. ſola, *Dividentes vero veſtimenta ejus miſerunt ſortes. Quod nec myſterio vacat. Alii enim aliud* &c. Infra vero poſt 4. verſus, *qui ſcripſerunt Evangelium*.

e Eadem edit. Rom. *Et ſecundum Matthæum ſedentes ſervabant eum, & dicebant: Si rex Iſrael eſt deſcendat nunc de cruce. Iſti ergo* &c.

f Ita mſſ. fere omnes: contra vero cunctæ edit. & mſ. Reg. *Noluit deſcendere, ut deſcenderet ſibi, ſed* (Amero. *ſed ut*) *moreretur mihi*. Noe ſatia appoſite ad contextum.

g Rom. edit. *Accipe & aliud. Iſtæ quatuor partes* &c.

118. Myſtice itaque iſtæ quatuor A partes, non partes veſtium, ſed qualitates mihi videntur eſſe virtutum. Alius enim de regno ſublimius ſcripſit: alius de hominis inſtitutione diffuſius: Lucas nitorem ſibi ſacerdotalis veſtis elegit: Marcus vero verborum textum non deſideravit: denique Johannes quaſi quaſdam intexit ſententias, quibus veſtiat fidem noſtram. Nonne tibi vide- B tur intextum illud: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum, & omnia per ipſum facta ſunt?* (Joan. 1. 1. 2. & 3.) At vero Marcus tamquam purpuræ fulgore contentus, ſine ulla intextione verborum: *Initium*, inquit, *Evangelii Jeſu Chriſti Filii Dei*. (Marc. 1. 1.)

119. Ergo veſtimenta diviſa ſunt Chriſti, vel geſta, vel gratia; quia tu- C nica non potuit dividi, [a] fides ſcilicet, quoniam non pro portione ſingulorum, ſed pro jure communis eſt omnium; quod enim non dividitur, ſingulis manet integrum.

120. Et bene *Deſuper texta*; ſic enim texitur fides Chriſti, ut de divinis ad humana deſcendat; ex eo quod ante ſæcula [b] ex Deo natus, poſteriori tempore ſuſceptionem carnis adſumſerit. D Significatur igitur nobis eo quod non debeat fides ſcindi, ſed ſolida permanere.

Amen, amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiſo. (ỽ. 43.)

121. Pulcherrimum [c] affectandæ converſionis exemplum, quod tam cito latroni venia relaxatur, & uberior eſt gratia quam precatio; ſemper enim E Dominus plus tribuit, quam rogatur. Ille enim rogabat ut memor eſſet ſui Dominus, cum veniſſet in regnum ſuum: Dominus autem ait illi: *Amen, amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiſo:* (Matt. 27. 44.) Vita eſt enim eſſe cum Chriſto; ideo ubi Chriſtus, ibi vita, ibi regnum. Cito igitur ignoſcit Dominus; quia cito ille convertitur. (Marc. 15. 32.)

122. Unde & illud ſolvi videtur, F quia alii duos conviciantes inducunt latrones, iſte unum conviciantem, & unum rogantem. Fortaſſe & iſte prius conviciatus eſt, ſed repente converſus (ỽ. 39.) eſt. Nec mirum ſi converſo culpam ignoſcebat, qui inſultantibus veniam relaxabat. Potuit etiam de uno pluraliter dicere, ſicut illud eſt: *Aſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum*; (Pſ. 2. 2.) ſolus enim Herodes rex, & princeps Pilatus in apoſtolorum Actibus (Act. 4. 27.) conſpiraſſe adverſus Chriſtum Petri voce produntur. Sic & ad Hebræos habes, in caprinis pellibus ambulabant, (Hebr. 11. 37.) ſecti ſunt, & leonum molas obſtruxerunt; cum ſolus Elias melotidem habuiſſe, (4. Reg. 1. 8.) Eſaias ſectus eſſe, Daniel a leonibus intactus manſiſſe doceatur.

123. Quam exſecrabilis in facto iniquitas Judæorum, (Dan. 6. 22.) ut quaſi latronem crucifigerent omnium redemtorem! Bonus tamen in myſterio latro, qui inſidiatus eſt diabolo, ut vaſa ejus auferret. Myſtice autem latrones duo duos populos peccatores ſignificant per baptiſmum crucifigendos eſſe cum Chriſto: quorum diſſentio diverſitatem pariter credentium ſignat. Denique unus a ſiniſtris, alter a dextris erat. (Johan. 19. 39. ỽ. 40.) Increpatio quoque futurum crucis ſcandalum etiam circa credentes revelat.

124. [d] Et acetum offerebant Judæi. (Matt. 27. 48.) Bene ad conſummanda omnia & corruptio ſinceritatis hauritur; ut omnia cruci quæ vitiata fuerant, figerentur. Acetum itaque bibitur, vinum cum felle non bibitur; (Ibidem 27. 34.) non quia fel, ſed quia admixtæ vino amaritudines recuſantur. Nam amaritudines vitæ noſtræ pro corporis utique conditione ſuſcepit. Denique ipſe ait: *Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potaverunt me aceto.* (Pſ. 68. 22.) Sed ſinceritati non debuit amaritudo miſceri; ut oſtenderetur ſine amaritudine immortalitas reſurgentium futura: quæ quoniam immortalitas in vaſe coacuerat humano, [e] ſeparatur in Chriſto. (Matt. 27. 48.) Ergo acetum bibitur, hoc eſt, vitium corruptæ per Adam immortalitatis abolетur in calamo; ut de corpore abſorberetur humano. Nos quoque vitia noſtra per incuriam mentis corporiſque concreta transfundamus in Chriſtum: transfundamus per baptiſmum, ut crucifigamur in Chriſto: transfundamus per pœnitentiam, ut ab illo nobis vini ſanguiniſque cæleſtis incorrupta ſinceritas refundatur.

125. De-

a Eadem edit. *& ideo ſecundum Johannem, ſuper illa ſors agitatur, quia fides non pro portione* &c. Infra vero poſt voces, *deſuper texta*, ſubdit, *in Johanne legitur*.

b Sic omnes mſſ. atque edit. excepta Rom. ubi reponitur, *ex Deo genitus*.

c Tres mſſ. *affectandæ converſationis*. Unus, *affectandæ confeſſionis*.

d Rom. edit. *Inde ſecundum Matthæum, currens unus ſpongiam implevit aceto, & dabat ei bibere: quod & bibit. Sic enim habes ſecundum Johannem: Cum ergo accepiſſet Jeſus acetum. Vinum vero cum felle mixtum non bibit. Sic enim habetur in Matthæo: Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum: & cum guſtaſſet noluit bibere.*

e Ita mſſ. plures ac probatiores. Alii vero nonnulli, & ant. edit. *reparatur in Chriſto . . . . abſletur in calamo* (duo mſſ. *aboletur & calamo*, quod non diſplicet) *ut de corpore abſolveretur*. (Era. & Gill in marg. *abſorberetur*) *humano*. Denique edit. Rom. totum locum præfert illis verbis: *exulcatur in Chriſto. Ergo acetum bibitur quod erat arundini impoſitum, hoc eſt ... abſorbetur in calamo, ut de corpore aboleretur humano.*

[Joh. 19. 30.] 125. Denique ubi acetum bibit : [A] Conſummata ſunt, inquit, omnia; eo quod adſumtæ mortalitatis impletum eſſet omne myſterium, & exhauſtis omnibus vitiis, immortalitatis ſola lætitia remanſiſſet. Et ideo ait:

[v. 46.] *In manus tuas Domine, commendo ſpiritum meum.*

126. Et bene commendatur ſpiritus, [B] qui reſervatur; quod enim commendatur, utique non amittitur. Bonum ergo pignus eſt ſpiritus, bonum depoſitum. [2. Tim. 1. 14.] Unde & illic ait : *O Timothee, bonum depoſitum cuſtodi*. Commendatur enim [Pſ. 15. 10.] Patri ſpiritus; & ideo ait : *Quoniam non derelinques in inferno animam meam*. Vide autem magnum myſterium. Nunc commendat in manibus Patris ſpiritum ſuum, nunc in Patris gremio ſedet; [C] quia totum alius non capit Chriſtum. [Johan. 14. 10] Denique : *Ego*, inquit, *in Patre, & Pater in me*. Commendatur ergo Patri ſpiritus. Sed cum ſit in ſuperioribus, illuminat & inferna, ut univerſa redimantur; etenim Chriſtus omnia, & [Coloſſ. 3. 11.] in Chriſto omnia, licet in ſingulis Chriſtus operetur. Caro moritur, ut reſurgat : ſpiritus Patri commendatur, ut cæleſtia quoque ab iniquitatis vinculo ſolverentur, & pax fieret in cælo, [D] quam terrena ſequerentur.

[v. 46.] [a] *Et hoc dicto, tradidit ſpiritum*.

127. Et bene *tradidit*, qui non invitus ſpiritum emiſit. Denique Matthæus [Matt. 27. 50] ait : *Emiſit ſpiritum*; quod enim emittitur, voluntarium eſt : quod amittitur, [b] neceſſarium. [b] Propterea addidit : *Magna voce*. In quo vel profeſſio glorioſa [E] uſque ad mortem ſe pro noſtris deſcendiſſe peccatis (ergo nec ego erubeſcam fateri quod Chriſtus non erubuit voce magna profiteri) vel evidens manife[*]ſtatio conteſtantis Dei [*] ſeceſſionem divinitatis & corporis. Sic enim habes: [Matt. 27. 46] *Clamavit Jeſus voce magna dicens : Deus, Deus meus, reſpice in me : quare me dereliquiſti?* Clamavit homo divinitatis ſeparatione moriturus. Nam cum divi[F]nitas mortis libera ſit, utique mors eſſe non poterat, niſi vita diſcederet; quia vita divinitas eſt.

128. Jam quæ ſequuntur, oſtendunt quia propter impietatem hominum finis ſæculi ſit futurus. Itaque ſignificatur per Domini paſſionem occaſura præſentia, ut oriantur futura. Tenebræ [v. 44.] igitur offuſæ ſunt oculis perfidorum, ut fidei [c] lumen reſurgeret. [c] Sol occidit [v. 45.] ſacrilegis, vel refugit; ut funeſti ſpectaculum ſceleris obumbraret. Petræ [Matt. 27. 51] ſciſſæ ſunt, ut per prærupta ſaxorum oſtenderetur futurum, quoniam verbi vis peccatorum dura penetraret; quo facilius ex cavis petrarum illi venatores quos Hieremias prædixit, Domino [Hier. 16. 16.] venarentur. Monumentorum autem re[Matt. 27. 52]ſeratio quid aliud, niſi clauſtris mortis effractis, reſurrectionem ſignificat mortuorum, quorum in adſpectu fides, in proceſſu typus, quod in ſanctam prodeundo civitatem, præſentium ſpecie declarabant in illa Hieruſalem quæ in cælo eſt, futurum perenne diverſorium reſurgentium? Etiam velum ſcinditur, [v. 45.] quo vel duorum populorum diviſio, vel myſteriorum Synagogæ profanatio declaratur. Scinditur ergo velum vetus; ut Eccleſia nova fidei ſuæ vela ſuſpendat. Synagogæ velamen aufertur; ut religionis interna myſteria, revelato mentis cernamus obtutu. Denique jam [v. 47.] etiam centurio Dei filium quem crucifixerat, confitetur. O duriora ſaxis pectora Judæorum! Finduntur petræ, ſed horum corda obdurantur. Judex arguit, credit miniſter, proditor ſcelus ſuum morte condemnat, elementa fugiunt, terra concutitur, monumenta reſerantur: Judæorum tamen immobilis duritia manet orbe concuſſo.

129. Stabant autem & mulieres hæc videntes : ſtabat & mater, cum ſtudio pietatis ſua pericula poſthaberet. Sed & Dominus pendens in cruce, qui ſua pericula contemneret, pio matrem commendabat affectu. Quod non otioſe [Johan. 19. 25] Johannes pluribus proſecutus eſt; alii enim mundum deſcripſere concuſſum, cælum tenebris obductum, refugiſſe ſolem. Addiderunt Matthæus & Mar[Matt. 27. 46]cus, qui humana [d] atque moralia ube[d]rius proſecuti ſunt : *Deus, Deus meus,* [Marc. 15. 34] *reſpice in me : quare me dereliquiſti?* ut ad crucem Chriſti ſuſceptionem perveniſſe crederemus conditionis humanæ. Lucas [Luc. 23. 43.] autem competere evidenter adſeruit latroni

a Rom. edit. *Et hæc dicens expiravit. Et bene expiravit.*

b Ita mſſ. At Rom. edit. ſola, *propterea præmiſit*. Eadem & Gill. *in quo Dei profeſſio*. Utraque demum cum Amerb. & Era. poſt vocem peccatis addunt, *annuntiat* : ſed eo hic nihil eſt opus, cum ſubſtantivum *eſt*, facile cogitatione ſuppleatur.

* Itane opinatus eſt Ambroſius divinitatem contra manifeſtum Pauli teſtimonium receſſiſſe a Chriſti corpore vel anima ſemel adſumtis? Reſpondent Petrus Lomb. lib. 3. Sentent. diſt. 21. §. 1. & S. Th. 3. p. q. 50. a. 2. ad 1. receſſiſſe divinitatem quod ad effectum, id eſt, protectionem ſuam ſubtraxiſſe; Etenim *ſi non cohibuiſſet potentiam*, inquit ille, *ſed exercuiſſet, non moreretur Chriſtus.*

c Omnes edit. *lumen refulgeret*. Omnes mſſ. *lumen reſurgeret.*

d Edit. omnes, & plures mſſ. *atque mortalia* : tamen alii aliquot, qui & melioris notæ, *atque moralia*. Rurſus poſt pauca ubi Amerb. omniumque propemodum mſſ. auctoritate repoſuimus, *competere* (?) *evidenter adſeruit*, Era. Gill. ac Rom. præferunt, *competenter adſeruit* (?) : quæ lectio cur priori anteponatur, nihil videmus.

troni veniam ſacerdotali interceſſione A
donatam, & Judæis perſequentibus eo-
dem munere indulgentiam poſtulatam.
130. Johannes ergo qui plenius di-
vina penetravit myſteria, non imme-
rito laboravit, ut quæ Deum genera-
verat, manſiſſe eam virginem declara-
Joh. 19.26. ret. Solus ergo me docet, quod alii
non docuerunt, quemadmodum in
cruce poſitus appellaverit matrem, B
pluris putans quod victor ſuppliciorum
atque pœnarum, victor diaboli, pie-
tatis officia dividebat; quam quod re-
gnum cæleſte donabat. Nam ſi reli-
gioſum eſt quod latroni venia donatur
a Domino, multo religioſius quod
mater honoratur a Filio.
131. Nec præpoſterum judicetur,
quod prius latronis abſolutionem quam C
matris appellationem ſcripſi; qui enim
venerat ſalvos facere peccatores, non
abſurdum ſi prius in meis ſcriptis ſu-
ſceptum munus in redimenda ſalute
peccatoris implevit. Denique ipſe ait:
Matt. 12.48 *Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei?*
Quia non venerat vocare juſtos, ſed
peccatores. Sed ibi pro loco, hic &
in cruce non immemor matris, appel- D
lat eam dicens: *Ecce filius tuus*; &
Johan. 19. 26. & 27. Johanni: *Ecce mater tua*. Teſtabatur
de cruce Chriſtus, & teſtamentum
ejus ſignabat Johannes, dignus tanto
teſtatore teſtis. Bonum teſtamentum
non pecuniæ, ſed vitæ: quod non
atramento ſcribitur, ſed Spiritu Dei
Pſ. 44. 3. vivi: *Lingua mea calamus ſcribæ velociter
ſcribentis*.
132. Sed nec Maria minor quam E
matrem Chriſti decebat, fugientibus
apoſtolis ante crucem ſtabat, & piis
ſpectabat oculis Filii vulnera; quia ex-
ſpectabat non pignoris mortem, ſed
mundi ſalutem. Aut fortaſſe quia co-
gnoverat per Filii mortem mundi red-
emtionem, aula regalis putabat ſe &
ſua morte publico muneri aliquid ad-
dituram. Sed Jeſus non egebat adju- F
tore ad omnium redemtionem, qui
Pſ. 87. 5. dixit: *Factus ſum ſicut homo ſine adjuto-
rio, inter mortuos liber*. Suſcepit quidem
matris affectum, ſed non quæſivit ho-
a minis auxilium. Habemus igitur [a] pie-
tatis magiſtrum: docet lectio quid
maternus debeat affectus imitari, quid
ſequi reverentia filiorum; ut illæ ſe
offerant in filiorum periculis, illis am-
plius ſollicitudo materna quam ſuæ
mortis mœſtitia ſit dolori.
133. Quo loco uberrimum teſtimo-
nium Mariæ virginitatis adhibetur.
Neque enim abrogatur uxor marito,
cum ſcriptum ſit: *Quod Deus conjunxit, homo non ſeparet*; Matt. 19.6.
ſed quæ propter my-
ſterium conjugium prætexuit, comple-
tis myſteriis jam conjugio non egebat.
Aut ſi moralia ſequimur, * in mœrore *
caſtitas imperatur.
134. Myſticum tamen eſt quod com-
mendatur Johanni inter ceteros juniori:
quod non otioſis auribus debemus ac-
cipere. Periculoſa eſt enim mulieribus
copula adoleſcentis, & ſpecies juven-
tutis; ne qua fortaſſe curioſa exempli,
incurioſa myſterii, quæ luxuriari in
Chriſto cupiens, Mariæ ſpeciem præ-
tendat, non imitetur affectum, ſicut
vulgus nunc male audit mulierum,
relicto ſeniore marito, ut juniorem
ſequantur. Diſcat ergo Eccleſiæ hic
eſſe myſterium, quæ populo ſeniori
ſpecie ante copulata, non uſu, poſtea-
quam peperit Verbum, & in corpori-
bus ac mentibus hominum per fidem
crucis & ſepulturam Dominici corporis
ſeminavit, ex præcepto Dei ſocietatem
populi junioris elegit.
135. [b] Quæro etiam cur ante mor- b
tem non inveniamus eſſe percuſſum, Joh. 19.34.
poſt mortem inveniamus? Niſi forte ut
voluntarius exitus ejus magis quam ne-
ceſſarius fuiſſe doceatur, & ordinem
myſticum noverimus; quia non ante
altaris ſacramenta, quam baptiſmum:
ſed baptiſmum ante, ſic poculum.
Deinde ut advertamus quia licet cor-
poris ejus fuerit natura mortalis, licet
qualitas ſimilis; diſſimilis tamen gratia.
Nam utique poſt mortem ſanguis in
noſtris corporibus congelaſcit: [c] ex illo c
autem incorrupto licet corpore, ſed
defuncto, omnium vita manabat. Aqua Ibidem.
enim & ſanguis exivit: illa quæ diluat,
iſte qui redimat. Bibamus ergo pre-
tium noſtrum, ut bibendo redimamur.
136. Quid ſibi etiam vult, quod non v. 30.
apoſtoli, ſed Joſeph & Nicodemus [d] d
Chriſtum ſepeliunt? Unus juſtus & Johan. 19. 38. & 19.
conſtans, alter in quo dolus non erat;
talis

a Edit. Rom. ſola, *pietatis magiſterium*: cum aliis edit. *Docet lectio*. MSS. vero fere ad unum, ut in textu. At infra ubi omnes edit. & maximus mſſ. numerus habent, *ſollicitudo materna*, nequaquam diſplicet lectio duorum Colb. in quibus, *ſolitudo materna*; *ſolitudo* enim frequenter bonis auctoribus idem eſt, atque *orbitas*. Ceterum quidquid de Maria & Johanne hoc loco dicitur, prope ad verbum in Ep. ad Eccl. Verc. ſub finem reperitur.

* *In mœrore*; hinc eſt quod viduis feminis tempore luctus maritalis quem Theodoſius cod. ſui tom. 3. Tit. 8. *De ſecund. nupt.* duodecim menſium eſſe voluit, ad ſecunda vota, ut loquuntur juriſperiti; convolantibus eadem Lege pœna irrogatur: quo reſpexiſſe Ambroſium probabile eſt.

b Rom. edit. *Denique ſecundum Johannem: Ad Jeſum autem cum veniſſent ... latus ejus aperuit. Quæro ergo cur* &c.

c Eadem edit. Rom. *de illo vero inquit Johannes: Et continuo exivit ſanguis & aqua. Ex illo enim incorrupto* &c.

d Rurſus eadem Rom. edit. *ut Johannes dicit, Chriſtum ſepeliunt? Unus Juſtus & conſtans, alter qui erat magiſter in Iſrael. Talis enim Chriſti eſt ſepultura, quæ juſtitiam magiſteriumque habeat.*

talis enim Chriſti eſt ſepultura, quæ A fraudem iniquitatemque non habeat. Obſtruitur igitur tergiverſandi locus, & domeſtico Judæi teſtimonio revincuntur; nam ſi apoſtoli ſepeliſſent, dicerent utique non ſepultum, quem ſepultum raptum eſſe dixerunt.

Ibidem 46. 137. Juſtus autem Chriſti corpus operit ſindone, innocens ungit unguento; namque hæc non otioſe diſtincta reperimus; quia juſtitia veſtit Eccleſiam, innocentia gratiam ſubminiſtrat. Veſti ergo & tu Domini corpus gloria ſua, ut & ipſe ſis juſtus: etſi mortuum credis, operi tamen divinitatis plenitudine ſuæ. Unge illud myrrha & aloe, ut bonus odor Chriſti ſis. Bonum linteum miſit Joſeph ille vir *Act. 10. 11.* juſtus, & fortaſſe illud quod Petrus vidit e cælo ad ſe eſſe demiſſum, in quo erant genera quadrupedum & ferarum & volucrum, ad ſimilitudinem gentium figurata. Myſtico igitur unguento illo piſtico conſepelitur Eccleſia, quæ diverſitatem populorum fidei ſuæ communione ſociavit.

Johan. 19. 38. 138. De hoc Joſeph in Johanne ſolo invenio quod occultus venerit ad Pilatum propter metum Judæorum. Quomodo juſtus latebram periculi timore D quæſivit? Ego autem puto quod ideo occulte petierit; ut corpus impetraret, non ut periculum caveret. Et tamen quid mirum ſi occultabatur juſtus, quando occultabantur & apoſtoli juſtorum magiſtri? Veni & tu: vel ſero, vel nocte, vel quacumque hora veneris, invenies Jeſum ad ſuſcipiendum paratum, nec minorem ſerius venientibus mercedem pia largitate ſolven- *Matt. 20. 4. & ſeq.* tem; nam & qui ſexta hora venit, E non eſt mercede fraudatus: & qui undecima, plenitudinem mercedis acce- *Johan. 3. 2.* pit. Sed etiam Nicodemus nocte venit. Nox erat, quia adhuc non erat reſurrectio. Denique reſurrexit Chri- *Rom. 13. 12.* ſtus, & juſtus ait: *Nox præceſſit, dies autem appropinquavit.*

Luc. 23. 50. 139. Hunc Joſeph juſtum Lucas di- *Matt. 27. 57.* xit, Matthæus divitem. Et merito dives hoc loco dicitur, ubi corpus ſuſce- F pit Chriſti; ſuſcipiendo enim divitem, neſcivit fidei paupertatem. Dives eſt ergo qui juſtus eſt. Juſtus igitur ſin- *Johan. 19. 39.* done involvit: Iſraelita vero & diverſos miſcet virtutum odores, & aloes mittit quaſi libras centum, hoc eſt, perfectæ fidei quantitatem. Et ligaverunt corpus Jeſu juxta [a] conſuetudinem ſpiritalium Judæorum, non utique nodis perfidiæ, ſed fidei ligaturis. Et poſuerunt in horto, cui frequenter Ec- *Ibidem 41.* cleſia comparatur, quæ diverſorum habeat poma meritorum, floreſque virtutum.

140. Nec otioſe alius monumentum *Ibidem & Matt. 27. 60.* novum dixit, alius monumentum Jo- B ſeph. Non habebat igitur Chriſtus tumulum ſuum; etenim tumulus his paratur qui ſub lege ſunt mortis: victor mortis tumulum ſuum non habet. Quæ enim communio tumulo & Deo? Denique Eccleſiaſtes ait de eo * qui meditatur in bonis: *Et ſepultura non eſt illi.* *Eccleſ. 6. 3.* Specialis igitur præter communem omnium mortem mors Chriſti C eſt: & ideo non cum aliis ſepelitur, ſed ſolus tumulo includitur; omnia enim in ſimilitudinem hominum habuit incarnatio Domini, [b] ſed ſimilitudo erat cum differentia. Natus eſt ex Virgine, ſimilitudine generationis, diſſimilitudine conceptionis. Curabat ægros, *Luc. 3. 16.* ſed imperabat. Aqua Johannes baptizabat, hic ſpiritu. Et mors ergo Chriſti communis ſecundum naturam corporis, ſpecialis ſecundum virtutem.

141. Quis autem eſt Joſeph, cujus *℣. 53.* in tumulo ponitur? Utique ille juſtus. Bene ergo Chriſtus [c] monumento creditur juſti; ut habeat Filius hominis ubi caput ſuum reclinet, & juſtitiæ habitatione requieſcat. Bene autem novo, ſecundum litteram quidem, ne alius ſuſcitatus a perfidis diceretur: myſtice vero quid poſſumus intelligere, niſi forte quia legimus: *Sepulcrum patens eſt guttur eorum?* *Pſ. 5. 11.* Ergo ſepulcrum patens eſt guttur hominis, in quo perfidia lethalis & mortua verba conduntur, quod per vetuſtatem & incurſionem aliquam beſtiarum fatiſcit & ſolvitur. Eſt ergo e contrario monumentum in ſecretis hominum, quod ſibi in pectoribus duritiæ gentilis penetrabili verbo juſtus excidit, fidei atque doctrinæ operibus perpolitum, ut prætenderet in nationibus virtus Chriſti.

142. Cui pulcherrime lapis admotus *Matt. 27. 60.* eſt, ne pateret; quicumque enim in ſe bene humaverit Chriſtum, diligenter cuſtodiat; ne eum perdat, neve perfidiæ ſit ingreſſus. Vides enim quia *Johan. 20. 6. & 8.* Petrus & Johannes priores intrare merue-

a Ita vet. edit. cum mſſ. omnibus. Rom. vero, *conſuetudinem ſpecialem Judæorum.*

* LXX. Interp. Καὶ ψυχὴ αὐτοῦ οὐ πλησθήσεται ἀπὸ τῆς ἀγαθωσύνης. *Et anima ejus non replebitur a bonitate.* Vulgata, *Et anima ejus non utatur bonis ſubſtantiæ ſuæ.*

b Mſſ. complures nec inferioris notæ, *ſed ſimilitudo erat cum differentia naturæ. Ex virgine ſimilitudo generationis, diſſimilitudo conceptionis*: nonnulli tamen legunt cum edit. *ſimilitudine* .... *diſſimilitudine*. Alii mſſ. licet pauci, & edit. habent ut in textu.

c Omnes edit. & pauci mſſ. *monumento* (Rom. *in monumento*) *ponitur juſti*. Reliqui mſſ. magno numero, *monumento creditur* (quidam corrupte *ingreditur*) *juſti*.

ruerunt. Denique Johannes ipſe non antequam crederet, introivit.

Mar. 7.60 143. Et bene in petra exciſum dicitur, hoc eſt, in fidei firmamento, de qua veri Iſraelitæ dulcedinem mellis & oleum ſpiritale ſuxerunt. Sepelierunt autem Chriſtum juſtus, & qui Deum vidit; non enim ſepeliunt Chriſtum, niſi qui [a] Deum credunt.

v. 55. 144. Denique non omnes poſſunt ſepelire Chriſtum: quamvis religioſæ mulieres, a longe ſtant: ſed quia religioſæ, locum diligenter obſervant; ut unguenta adferant, & ſuperfundant. Sollicitæ tamen & a monumento poſteriores recedunt, & ad monumentum priores revertuntur: etſi deeſt conſtantia, non deeſt diligentia. Sexus nutat, devotio calet.

Johan. 2. 2. 145. Denique reſurrectionis tempore præſto ſunt, & [b] cum viri fugarentur, ſolæ tamen ab Angelo ne timeant admonentur. Ibidem 1. Petrum evocant ſtudio priores, ſed poſteriores fiducia. Ibidem. Denique ille ſine metu advenit, & conſtanter qui poſterior venerat, primus ingreditur, quaſi qui claves regni ut aliis aperiret, acceperat.

Matt. 28. 2. 146. Terræ motus autem fidelibus reſurrectio eſt, impiis metus: his, quia pigrum corpus a mortis ſopore ſe commovet: illis, quia tremore corporis & terrena mobilitate turbati, a reſurrectionis fide & credulitate deſciſcunt.

Cap. 24. v. 1. *Mane autem ſabbati venerunt valde tempore ad monumentum.*

147. Magna oritur hoc loco pleriſque dubitatio; nam etſi non videntur Evangeliſtæ dixiſſe contraria, tamen diverſa dixerunt. Siquidem hic, *Mane valde* (Matt. 28. 1.) *tempore*: Marcus, *Valde mane*: (Marc. 16. 1.) Matthæus, *Veſpere ſabbati*: Johannes, *Prima ſabbati* (Johan. 20. 1.) *cum adhuc tenebræ eſſent*, mulieres ad monumentum veniſſe dixerunt. (v. 4.) Deinde hic duos viros, (Marc. 16. 5.) Marcus unum juvenem in albis ſedentem, (Matt. 28. 2.) Matthæus unum Angelum, (Johan. 20. 17.) Johannes duos Angelos in albis ſedentes viſos eſſe memoraverunt. Poſtremo, quod vix enodabile videatur, Johannes ſcripſit dictum Mariæ Magdalenæ: *Noli me tangere; nondum enim adſcendi ad Patrem meum*: (Matth. 28. 9.) Matthæus occurriſſe Dominum ſcripſit Mariæ Magdalenæ, & alteri Mariæ, & illas acceſſiſſe, & tenuiſſe pedes ejus, & adoraſſe evidentiſſima deſcriptione digeſſit.

148. Quomodo ergo ſolvendum, niſi quatuor Evangeliſtas de diverſis quatuor putes dixiſſe temporibus; ut & perſonas alias mulierum, & alias conjicias viſiones? Denique aliæ cum unguento prima ſabbati veniunt: aliæ ſine unguento, veſpere ſabbati. Iſtarum nomen exprimitur, illæ de Galilæa ſecutæ Dominum deſignantur.

149. Quo loco ne quem ſpinoſæ interpretationis in fine offendat aſperitas, ubi ſuavia forte præſumpta ſunt; æſtimate jam nos complendi ſermonis vela ſubmittere, quoniam ad portum venimus: & navis quæ curſu concito maria tranſmearit, ubi littori cœperit appropinquare, latentia cautium curſu perſtringit infracto. Ergo ne tamquam inerti gubernatori in arenis littoris mihi hæreat ſermo, [c] tamquam in vada cæca lentandum iter quam præcipitandum arbitror; quo minus rimoſa nobis pateſcat oratio.

150. Primum igitur illud ſpectandum eſt, quod ſcriptum eſt: *Veſpere autem ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati*, reſurrexiſſe Dominum. Sic enim habes: quia *Veſpere ſabbati venit Maria Magdalene & altera Maria videre ſepulcrum. Et ecce terræ motus factus eſt magnus.* (Matt. 28. 1.) Non enim die ſabbati (nam * *ſiluerunt ſabbato ſecundum mandatum*) (Luc. 23. 56.) ſed poſt ſabbati diem, nocte utique reſurrexit. Denique quæ mane venerunt, licet valde tempore, tamen jam Dominum reſurrexiſſe cognoverunt.

151. Sic igitur temperandum eſt, ut neque mane Dominica quæ eſt prima poſt ſabbatum, neque ſabbato reſurrectio facta credatur. Nam quomodo triduum compleretur; non ergo veſperaſcente die, ſed noctis veſpere reſurrexit. Denique græcus ſero dixit, hoc eſt, ὀψὲ. Sero autem & horam ſignat in occaſu diei, & cujuſque rei ſignificat tarditatem; quomodo ſi dicas: Sero mihi ſuggeſtum eſt, id eſt, tarde. Sero venit, id eſt, poſt præſtitutum tem-

a Rom. edit. poſt voces, *Deum credunt*, inſertis aliquot Evangelii verſibus, & reſecatis e textu Ambroſii non paucis verbis ita mutavit, *Quamvis mulieres a longe ſtarent*. Sed in lectione omnium & mſſ. & vet. edit. mutato nihil opus eſſe per ſe intelliget quiſquis non omnino perfunctorie locum diſpiciet.

b Eadem edit. ſola, *cum viri fugerent*.

c Ita mſſ. aliquot melioris notæ. Alii, & edit. *tamquam vada cæca legam*, *lentandum* (Gill. & Rom. *tentandum*, cui Rom. edit. addit, *prius*, forte præſtaret, *potius*, quod in lectione noſtra ſubintelligitur) *iter . . . pateſcat oratio*. Era. & ſeq. edit. *fatiſcat oratio*; nimirum eo fortaſſe quia vir doctus putavit alluſum eſſe ad illud Virgil. ex 1. Æneid.

rimiſque fatiſcunt.

Sed *pateſcat* non abſurdum eſt, & in mſſ. omnibus invenitur. Porro *lentandum*, hic nihil eſt aliud quam *leniter moderandum*: nam apud Virg. idem eſt atque *inflectendum*.

* *Siluerunt*, Scripturæ uſu ac more ponitur pro *quieverunt*.

Digitized by Google

a tempus advenit : & licet mane [a] ſequenti die venerit, ſero eſt tamen, ubi agendi tempus emenſum eſt. Eſt & ſero tempus noctis profundum, ut ſi dicas : Sero ad lucubrandum ſurrexit, id eſt, non veſpertino tempore, ſed profunda nocte ſurrexit.

152. Unde & mulieres ad monumentum accedendi habent facultatem, jam utique cuſtodibus quieſcentibus : & ipſi cuſtodes terrentur amplius, quod uſu venit ſomno excitis. Poſtremo etiam principes ſacerdotum congregati cum ſenioribus nocte id factum eſſe
Matt. 28, 13 confirmant, dicentes cuſtodibus : *Dicite, quia diſcipuli ejus nocte venerunt, & furati ſunt eum, nobis dormientibus*. Ex tempore enim quod a cuſtodibus compererunt, argumentum fraudis arripiunt.
Johan. 20, 2 Nam Johannes mane, cum adhuc tenebræ eſſent, Mariam Magdalenam ad ſe & ad Petrum veniſſe ſignificat, & tamen ignaram factæ reſurrectionis inducit ; nam utique ſi adveſperaſcente die, facta eſſet, ſtatim potuit innoteſcere :

153. Mane eſt, & adhuc Petrus neſcit, neſcit Johannes. Numquid patiebatur Dominus diutius torqueri diſci-
b pulos [b] ſuæ mortis incerto, ad quos ſtatim Angelus, ſtatim Dominus geſtæ rei nuntias mulieres deſtinavit ? Et ut ſcias nocte factum, mulieres aliæ neſciunt, aliæ ſciunt : ſciunt quæ obſervaverunt noctibus & diebus, neſciunt quæ receſſerunt. Neſcit una Maria
Joh. 20, 15 Magdalene, ſecundum Johannem : ſcit
Matth. 28, 9 altera Maria Magdalene, ſecundum Matthæum ; nam eadem & ante ſcire, & poſtea neſcire non potuit. Ergo ſi plures Mariæ, plures fortaſſe etiam Magdalenæ, cum illud perſonæ nomen ſit, hoc locorum.

154. Denique alteram eſſe cognoſce. Illa admittitur pedes Domini tenere : tangere Dominum iſta prohibetur. Illa Angelum videre meruit, hæc primo quando venit, neminem vidit. Illa diſcipulis Dominum reſurrexiſſe nuntiavit, iſta raptum eſſe ſignificat. Illa gaudet, hæc plorat. Illi in gloria ſua jam Chriſtus occurrit, hæc adhuc mortuum quærit. Illa Dominum vidit & credidit, hæc non potuit agnoſcere cum videret. Illa fideli adorabat in ſpiritu, hæc dubio mœſtificabatur affectu.

155. Merito nimirum prohibetur tangere Dominum ; non enim corporali tactu Chriſtum, ſed fide tangimus :
Nondum enim, inquit, *adſcendi ad Patrem meum* ; hoc eſt, nondum tibi adſcendi, quæ viventem cum mortuis quæris : & ideo ad fortiores mittitur, quorum credere [c] diſcat exemplo, ut illi reſurrectionem prædicent. *Johan. 20, 17* c

156. Sicut in principio mulier auctor culpæ viro fuit, vir exſecutor erroris : ita nunc quæ mortem prior guſtaverat, reſurrectionem prior vidit, culpæ ordine, & remedio prior. Et ne perpetui reatus apud viros opprobrium ſuſtineret : quæ culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam, veteriſque lapſus compenſat ærumnam reſurrectionis indicio. Per os mulieris mors ante proceſſerat, per os mulieris vita reparatur.

157. Sed quia conſtantia ad prædicandum neceſſaria, inferior ſexus ad exſequendum infirmior, viris evangelizandi mandatur officium. Nam ſicut mulierum per Jeſum non ſolum culpa ſolvitur, ſed etiam multiplicatur gratia ; ut pluribus ſuadeat, quæ unum ante deceperat : ita & vir, qui timere ante crediderat, fœneratum munus recuperare debuit ; ut qui ſibi ipſe fuerat ad credendum lubricus, fieret aliis ad prædicandum idoneus.

158. Sed advertamus ipſa verba
mandati. *Noli me tangere ; nondum enim adſcendi ad Patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis : Adſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum : Deum meum, & Deum veſtrum*. Quomodo non adſcenderas, domine Jeſu ? Quemadmodum aberas, qui in manus Patris commendaveras ſpiritum ? Aut quando abeſſe potes, qui ſemper in Patre es, cum Patre ſemper ? Denique *Johan. 20, 17*
ipſe dixiſti : *Si deſcendero in infernum, ades. Si ſumſero pennas meas ante lucem, & habitem in extremo maris ; etenim illo manus tua deducet me*. Aut quomodo adſcendis, qui ubique ſemper es ? *Pſ. 138, 8. & ſeq.*

159. Deſcendiſti quidem Filius hominis, nec Patri, cum deſcenderes, abfuiſti : ſed deſcendiſti nobis ; ut te oculis ac mentibus videremus, ut in te crederemus. Ergo & adſcendiſti no-

a Conſiverat edit. Rom. voces *ſequenti die* : qua autem cauſa id fecerit, non ſatis patet.
b Rom. edit. *ſuæ reſurrectionis incertos*. Ver. & plerique mſſ. *ſuæ mortis incertos*, mſſ. aliquot melioris notæ, *incerto*. Elegantius. Infra vero ubi omnes edit. *ſtatim Angelus Dominus* ; mſſ. contra fere ad unum, *ſtatim Angelus, ſtatim Dominus* &c. Quod etiam cum evangelica hiſtoria belle congruit.
c Corb. & alii quatuor, *cogatur exemplo*. Sed hic verbum *cogatur*, lata ſignificatione accipiendum eſſet pro *inducatur*.

nobis ; ut & te ſequeremur mentibus , quem oculis videre non poſſumus . Adſcendiſti apoſtolis , quibus Johan.14.9. dixiſti : *Qui me videt , videt & Patrem* . Denique Johannes ubi te quæreret , ſcivit . Apud Patrem quæſivit , & Johan.1.1. reperit , & ideo ait : *Et Verbum erat apud Deum* . Adſcendiſti & Paulo , qui non contentus ſolus te ſequi , nos quoque docuit quemadmodum te ſequamur , & ubi te reperire poſſimus , dicens : Coloſſ. 3.1. *Si ergo conſurrexiſtis cum Chriſto , quæ ſurſum ſunt , quærite , ubi Chriſtus eſt ad dexteram Dei ſedens* . Et ne oculorum magis hoc quam animorum putaremus officium , addidit : Ibidem 2. *Quæ ſurſum ſunt ſapite , non quæ ſuper terram* .

160. Ergo non ſupra terram , nec in terra , nec ſecundum carnem te quærere debemus , ſi volumus inve- 2.Cor.5.16. nire ; nunc enim ſecundum carnem jam non novimus Chriſtum . Denique Act. 7. 55. Stephanus non ſupra terram quæſivit , Joh. 20.29.17 qui ſtantem te ad dexteram Dei vidit : Maria autem quia quærebat in terra , tangere non potuit . Stephanus tetigit , quia quæſivit in cælo , Stephanus inter Judæos vidit abſentem : Maria inter angelos non vidit D præſentem . Sed quare non potuerit illa tangere , Evangeliſta ipſe nos docuit dicens , quia cum te videret , neſciebat quia tu es ; ſic enim habes : Ibidem 14. *Converſa eſt retrorſum , & vidit Jeſum ſtantem , & non ſciebat quia Jeſus eſt* . Merito tangere non potuit , quæ videre non potuerat ; nam qui videt , tangit .

161. Itaque quid interſit inter il- E lam & hanc Mariam Scriptura diſtinguit . Illa occurrit , ut Jeſum videat ; hæc retrorſum convertitur : illa ſalutatur , hæc redarguitur . Denique ſic Johan.20.14. habes : *Dicit ei Jeſus : Mulier* . Quæ non credit , mulier eſt , & adhuc corporei ſexus appellatione ſignatur : nam quæ credit , occurrit in virum perfectum , in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti , carens jam nomine ſæculi , corporis ſexu , lubrico juven- F tutis , multiloquio ſenectutis . Dicit Ibidem 15. ergo Jeſus : *Mulier , quid ploras ?* Quaſi dicat : Non lacrymas nudas Deus , ſed fidem exigit . Bonæ lacrymæ , ſi Ibidem. Chriſtum agnoſcas . *Quem quæris ?* inquit . Molimina enim Dominus ſera A condemnat . Sed bene addidit : *Quem quæris ?* Non quod iſte dubitet quem requirat : ſed quia illa quem quærat , ignorat ; non enim Chriſtum quærit , quem putat raptum . Adeſt Chriſtus , quemadmodum quæritur ? Neſcitur ergo qui quæritur , quando non cognoſcitur , cum videtur .

162. Denique Chriſtum videbat , & B hortulanum putabat ; ſic enim habes : *Illa exiſtimans quia hortulanus eſſet , dixit* Ibidem. *ei : Domine , ſi tu ſuſtuliſti eum , dicito mihi ubi poſuiſti eum , & ego eum tollam* . Etſi fide incerta , tamen ſermone non lubrica : etſi hortulanum putavit , tamen Dei Filium deſignavit : etſi adhuc non credit , tamen affectat ut credat ; ipſe enim corpus tulit , [a] qui a ſuſcitavit . Ergo veniabilis error mu- C lieris , quæ licet dubitare non debuit Chriſti corpus per gloriam reſurrectionis adſumtum ; doceri tamen geſtit a Chriſto , & fidem ſuam jam devota promittit ; ut & ipſa illud jam tollat e terris , & ad dexteram Dei quærat .

163. Denique poſt hæc verba non Ibidem 16. mulier , ſed jam Maria vocatur ; aliud eſt enim commune vulgi no- D men , aliud ſpeciale perſonæ Chriſtum ſequentis . Et ad diſcipulos , licet [b] nondum arbitra plenæ fidei , b tamen nuntia deſtinatur . Prohibetur Coloſſ. 2.9. autem tangere , quia nondum inhabitare in Chriſto corporaliter plenitudinem divinitatis , ſicut Paulus , acceperat : nondum evacuaverat lubricum ſæculi , carnis ambiguum : nondum vitam vixerat Chriſti . [c] Denique ſtat , c E non adorat Dominum , nec pedes te- Matt.28.9. net , ſicut illa Maria : in qua utique non tam obſequium corporale , quam plenæ fidei deſignatur affectus ; quod Chriſtum & hominem & Deum credat : Deus eſt enim qui adoratur , homo eſt qui tenetur .

164. Non igitur tangi Dominus faſtidit a femina , cujus & Maria pedes Luc. 7. 38. unxit unguento : nec tactum dedignatur , ſed profectum docet ; quia non F omnes Chriſtum poſſunt tangere reſurgentem , quem tetigerunt in hac vita & corpore commorantem . Qui vult Chriſtum tangere , ſua membra mortificet , & reſurrecturo ſimilis induat viſcera miſericordiæ , & non ambigat renuntiare terrenis .

165. Quid

a Mſſ. aliquot melioris ævi , *qui ſuſcepit* ; eo nempe ſignificatu , quo infra dicitur , *corpus per gloriam reſurrectionis adſumtum* .

b Era. & ſeq. edit. cum mſſ. quibuſdam , *nondum arbitra , plenæ tamen nuntia fidei* . Melius Amerb. cum aliis mſſ. ut in textu , niſi quod Amerb. vocem , *arbitra* , commate diſtinxit a ſequenti .

c Omnes edit. ac mſſ. non pauci , *Denique iſta non adorat* . Alii etiam multi bonæque manus , *Denique ſtat , non adorat* .

Joha.20.17. 165. Quid eſt igitur: *Noli me tangere?* A Nnli manum adhibere majnribus : ſed vade ad ſratres meos , hoc eſt , ad Matt.12.50 perfectiores . *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt , ipſe meus & frater , & ſoror , & mater eſt* . Quia reſurrectio nnn facile niſi a perfectioribus capi poteſt , fundatioribus 1.Cor.14.35 hujus fidei prærogativa ſervatur: *Mulieribus autem docere in Eccleſia non permitto*, B 1.Tim 2.12 *domi viros ſuos interrogent* . Ad eos ergo mittitur, qui domeſtici ſnnt: & accepit præſcripta mandata.

166. Nec fugit hoc loco ſenſiſſe quoſdam ideo Chriſtum noluiſſe tangi, a quia nondum [a] receperat typum quem commendaverat Patri , quaſi adhuc eum tangere non deberet .

Joha.20.17. 167. *Adſcendo ad Patrem meum , & Patrem veſtrum , Deum meum , & Deum* C *veſtrum* . Bene diſtinxit , quia mulieri loquebatur ; non enim communis nobis natura cum Chriſto , niſi conditionis humanæ . Illi Pater generatione propria , nnbis adoptione voluntaria : illi Deus unitate myſterii , nnbis poteſtate cæleſti .

Ibidem 27. 168. Dicit aliquis : Quomodo ergo Thomas cum adhuc non ctederet , tetigit tamen Chriſtum? Sed ille non de D reſurrectione Domini , ſed de reſurrectionis videtur qualitate dubitaſſe ; & tactu ſuo debuit me docere , ſicut do- 1.Cor.15.53 cuit & Paulus: *Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionem , & hoc mortale induere immortalitatem ;* ut incredulus credat, & cunctator dubitare non poſſit : facilius enim credimus, quod videmus. Habuit autem admirandi cauſam Thnmas, eum videret clauſis omnibus per E invia ſepta corporibus , inoffenſa compage, corpus inſertum; & ideo mirum quomodo ſe natura corporea per impenetrabile corpus infuderit, inviſibili aditn , viſibili conſpectu : tangi facilis , difficilis æſtimari.

℣. 37. 169. Denique conturbati diſcipulI æſtimabant ſe ſpiritum videre; & ideo Dominus , ut ſpeciem nnbis reſurre- ℣. 39. ctionis oſtenderet: *Palpate* , inquit , *&* F *videte , quia ſpiritus carnem & oſſa non habet , ſicut me videtis habere* . Non ergn per incorpoream naturam , ſed per reſurrectionis corporeæ qualitatem impervia uſu , clauſa penetravit. Nam quod tangitur , corpus eſt : quod palpatur , corpus eſt : in corpore autem reſurgemus : *Seminatur enim corpus animale , ſurgit corpus ſpiritale :* ſed illud ſubtilius , 1.Cor.15.44 hoc craſſius ; utpote adhuc terrenæ labis qualitate concretum.

170. Nam quomodo non corpus , in qun manebant inſignia vulnerum , veſtigia cicatricum, quæ Dominus palpanda obtulit ? In quo non ſolum fidem firmat , ſed etiam devotionem acuit; quod vulnera ſuſcepta pto nobis cælo inferre malnit, abolere noluit; ut Den Patri noſtræ pretia libertatis oſtenderet . Talem ſibi Pater ad dexteram locat , trophæa noſtræ ſalutis amplectens : tales illic Martyres nobis cicatricis ſuæ corona monſtrabit.

171. Et quoniam ſermo huc uſque Joha.20.20. noſter evaſit , conſideremus qua gratia ſecundum Johannem crediderint apoſtoli , qui gaviſi ſunt : ſecundum Lu- ℣. 25. & 49. cam quaſi increduli redarguantur : ibi Spiritum ſanctum acceperint , hic ſedere in civitate jubeantut, quoaduſque induantur virtute ex alto . Et videtur mihi ille quaſi apoſtolus majora & altiora tetigiſſe, hic ſequentia, & humanis proxima : hic hiſtorico uſus circuitu , ille compendin; quia & de illo dubitari non poteſt , qui teſtimonium Joha.19.35. perhibet de his quibus ipſe interfuit , & verum eſt teſtimonium ejus . Ab hoc quoque , qui evangeliſta eſſe meruit , vel negligentiæ , vel mendacii ſuſpicionem æquum eſt propulſari . Et ideo verum utrumque putamns , non ſententiarum varietate , nec perſonarum diverſitate diſtinctum . Nam etſi in primo Lucas eos non crediſiſſe dicat , poſtea tamen crediſiſſe demonſtrat : & ſi prima conſideremus , contraria ſunt : ſi ſequentia , certum eſt convenire . Ipſa igitur Scripturæ verba conſideremus .

172. Sic ait Johannes : *Et gaviſi ſunt* Johan. 20. 20. & ſeq. *diſcipuli , viſo Domino* . Dicit ergo his iterum : *Pax vobis , ſicut miſit me Pater , & ego mitto vos . Et cum hoc dixiſſet , inſufflavit his & dixit : Accipite Spiritum ſanctum , quorum remiſeritis peccata , remittuntur his , & quorum retinueritis , retenta ſunt* . Lucas autem dicit : *Et quomodo* ℣. 35. & ſeq. *cognoverunt eum in fractione panis . Dum autem hæc loquuntur , ipſe ſtetit in medio eorum , & dicit eis : Pax vobis, ego ſum , nolite timere . Conturbati vero & conterriti æſtimabant ſe ſpiritum videre* . Et poſſent videri hic plutes fuiſſe: ſed quia & hic

a Mſſ. duo , & edit. Era. ac Gill. in marg. nec non Rom. in corpore , *receperat ſpiritum*. Alii mſſ. ac vet. edit. *receperat typum* : quod etſi paulo obſcurius videatur, poteſt tamen non incommode explicari , ſi dicamus per *typum*, ſeu formam intelligi perfectam humanitatis glorificationem, quam Chriſtus tum demum recepit , cum ad patris dexteram adſcendit : priuſquam vero illam reciperet , eum tangere nequaquam potuit Magdalena ; hoc eſt, Eccleſia gentium, quæ in ea muliere deſignabatur , in ipſum non credidit . Vide Auguſt. Tract. 121. in Johan. num. 3.

ſero reſurrectlonis die (nam adveſpe- A raſcente jim die qui ſucrant ingreſſi manere cuin Domino, ubi ille ſe repente ſubduxir, eadem hora ad diſcipulos hi duo remeaſſe produntur, quando Dominus palpandum ſe obtulit) Johs. 20. 17. & ſecundum Johaonem ſero die illa, una ſabbatorum inducitur apparuiſſe diſcipulis, & vulnera obtuliſſe palpanda; ne quid ambiguitatis adferret, putavimus diligentius requirendum.

173. Videtur enim ſeparatim ſe iſtis * undecim demonſtraſſe, ſicur ſe * Ammaoni & Cleophæ ſcorſum jam veſpere demonſtraverat: & quemadmodum iſti duo, ita etiam videntur illi undecim ad confirmandos reliquos convenire potuiſſe. Denique & conturbati ſunt, ut habes ſecundum Lucam; & ideo aperuit eis ſenſum, ut intelligerent ea quæ ſcripta ſunt. Hunc autem latius, C illum ſuccinctius ſcripſiſſe non dubium eſt. Quomodo enim ſoli Cephæ viſum dicerent, ſi ab omnibus erat viſus? Sed ſicut ex mulieribus Mariæ, & alii Mariæ Magdalenæ; ita ex viris Petro viſus eſt primo mane. Et Paulus ſic ait: 1. Cor. 15. 3. & ſeq. *Tradidi enim vobis imprimis, quia Chriſtus mortuus eſt ſecundum Scripturas, & quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit tertia die ſecundum Scripturas, & viſus eſt Cephæ.* Marc. 16. 5. & 7. Et ideo Marcus ſpecialiter inducit ju- D venem mandantem ut Petro & diſcipulis dicerent mulieres, quia ſurrexit Dominus.

174. Petrus ergo vidit ſolus Dominum; devotio enim parata ſemper & promta credebat, & ideo ſtudebat frequentiora fidei ſigna colligere. Alibi cum Johaone, alibi ſolus, ubique tamen impiger currit, ubique aut ſolus, aut primus: non cootentus vidiſſe quæ E viderat, repetit intuenda, & quærendi Domini amore ſucceoſus, non ſatiatur videndo. Videt eum ſolus, videt cum undecim, vider cum ſeptuagiota, videt & quando Thomas credidit, videt cum piſcaretur: ſed non vidiſſe contentus, impatiens deſiderii, negligens eaptionis, immemor periculi, non tamen immemor reverentiæ; ubi Dominum vidit in littore, veſte ſe texit, ſerum æſti- F mans ſi eum ceteris navigio perveni- A ret. Sic eum in undis Dominus ambularet, ſuper undas maris naturæ ſuæ oblitus occurrit: ſic eum a Judæis Dominus teneretur, adverſum turbas gladium ſolus exeruit; ſic & nune eum Dominus ſtetiſſet in littore periculoſo, compendio religioſum maturavir obſequium. Matt. 14. 28 Ibid. 26. 51. Johan. 21. 4.

175. Non eſt igitur dubium crediſſe Petrum, & eredidiſſe quia dile- B xit, dilexiſſe quia eredidit. Unde & contriſtatur quia & tertio interrogatur: *Amas me?* Is enim interrogatur de quo Ibidem 17. dubitatur: ſed Dominus non dubitat, qui interrogat, non ut diſceret, ſed ut doceret quem elevandus in cælum, amoris ſui oobis velut vicarium relinquebat. Sic enim habes: *Simon Johannis* Ibidem 16. *diligis me? Utique tu ſcis, Domine, quia amo te. Dicit ei Jeſus: Paſce agnos meos.* C Bene conſcius ſui non ad tempus adſumtum, ſed jamdudum Deo cognitum Petrus reſtificatur affectum. Quis eſt enim alius, qui de ſe hoc facile profiteri poſſit? Et ideo quia ſolus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur; major enim omnibus caritas.

176. Illud quoque diligentius intuendum, eur eum Dominus dixerit: *Diligis me?* Ille reſponderit: *Tu ſcis, Domine, quia amo te.* In quo videtur D mihi dilectio habere animi caritatem, amor quemdam æſtum conceptum corporis ac mentis ardore, & Petrum opinor non ſolum animi, ſed etiam corporis ſui circa Dei cultum ſignare flagraotiam. Denique tertio Dominus non jam, *Diligis me*, ſed, *Amas me*, Johan. 21. 17 interrogavit: & jam non agnos, ut primo, quodam lacte veſcendos: nec oviculas ut ſecundo; ſed oves paſcere E jubetur, perſectiores ut perfectior gubernaret.

177. Et ideo quaſi perfecto in omnibus, quem caro jam revocare non poſſet a gloria paſſionis, corona decernitur: *Cum eſſes*, inquit, *junior, eingebas te, & ambulabas ubi volebas: cum autem ſenueris, extendes manus tuas, & alius te præcinget, & ducet quo tu non vis.* Ibidem 18. Bona ſenectus, non vitæ longævitate F imbecilla ad uſum, ſed maturitate virtutis ad martyrium præparata: quæ laſci-

* Petavius in notis ad Epiph. Hær. 23. hæc obſervat. *Ambroſius Ammaonem hunc vocat ad Lucæ cap. 24. Sed dorſo apud Ambroſium aliquid ſuſpicor. Nam videtur Ammaoni loci vocabulum fuiſſe levi depravatione pro Emmaunti. Porro alterius diſcipuli nomen ſubſtituendum.* Verum, pace tanti viri, ea conjectura ſtare non poteſt. Non enim hic ſolum, ſed multis aliis locis, ut puta in hac ipſa Expoſitione ad cap. 17. In Apol. 2. David cap. 8. Tract. in Symb. Serm. in Domin. 6. poſt Epiph. & alibi alter ex illis diſcipulis Ammaon vocitatur. Neque tamen hinc inſultandum Ambroſio, quaſi pro Chriſti diſcipulo caſtellum acceperit. Etenim cum eumdem illum Orig. Præfat. in Evang. Johan. nominet Simeonem, quid vetet quin ibi Ammaonem codicis vitio, ut non nemo exiſtimavit, legerit Ambroſius? Sed poteſt etiam dici Doctoris noſtri (immo forte ipſiuſmet Origenis) hanc ſententiam fuiſſe, Ammaonem ſive Emmaonem a loco nuncupatum fuiſſe, non ſecus ac ſupra num. 252. Magdalena locorum vocabulum eſſe dicitur. Et videtur ſane hinc firmari poſſe iſthæc opinio, quod Evangeliſta eorumdem Chriſti diſcipulorum in caſtellum ingreſſum atque accubitum ita deſcribat, ut putea eos potius repetere proprios lares, quam ad alienos divertere.

Digitized by Google

laſciviam corporalium reprimat voluptatum, nec indulgeat cupiditatibus, dulcia quæque declinet, ſpecioſa non appetat; caro enim concupiſcit adverſum ſpiritum, (Galat.5.17.) & tranſverſarios tramites gradiendi qua velit, diverſarum ſibi invenit voluptatum. Bona vero mentis ſenectus, quæ non id quod ſuave corpori, ſed quod menti utile putat, elegit: non voluptario corporis rapitur appetitu, ſed repugnandi moderamine quaſi invita revocatur.

(Luc.22.33.) 178. Ergo & Petrus etſi paratus erat animo ſubire martyrium, tamen ubi periculum advenit, conſtantiam mentis inflexit; capit enim nos ſuavitate ſui, cæleſtis uſus muneris. Nam quis martyrium e nobis non eligeret, ſi libenter mori poſſet? Ergo & Petrus videtur nolle, ſed parat vincere. Et quid mirum ſi Petrus nolit, cum Dominus dicat: (Matt.26.39) *Pater, ſi fieri poteſt, transfer a me calicem hunc; verumtamen non mea voluntas, ſed tua fiat?* Denique poſt tentationem præſumtionis ſuæ Petrus jam non audet voluntatis perſeverantiam polliceri: ſed quaſi ad ſolatium ſui, conſortium quærit alterius.

179. Tot igitur adducti virtutis exemplis Petrum credimus non potuiſſe dubitare. (Johan.20.8.) Johannem quoque credidiſſe manifeſtum eſt, cum Salvatorem videret: qui jam tunc credidit, poſteaquam vacuum corporis vidit ſepulcrum. (℣.37.) Cur ergo Lucas inducit plures fuiſſe turbatos? Primo omnium, quia paucorum opinionem ſententia majoris partis includit: deinde quia etſi Petrus de reſurrectione crediderat, turbari tamen potuit, cum videret quod ſe Dominus cum corpore in ea quæ veſtibulis obſeratis, & conſtructis erant ſepta parietibus, improviſus infunderet. Lucas ergo hiſtorice ſingula proſecutus eſt: ille finem ſpectavit, hic ſeriem. Nam utique dicendo: (℣.45.) *Tunc aperuit illis ſenſum, ut intelligerent ea quæ ſcripta ſunt;* etiam ipſe diſcipulos crediſſe profitetur.

(Johan. 20. 22.) 180. Spiritum autem ſanctum vel illis undecim quaſi perfectioribus inſufflavit, (℣.49.) & reliquis poſtea tribuendum eſſe promittit: vel iiſdem ibi inſufflavit, hic ſpopondit. Nec videtur eſſe contrarium, cum diviſiones ſint gratiarum: (1.Cor.12.8. & ſeq.) *Alii enim datur ſermo ſapientiæ, alii autem ſermo ſcientiæ ſecundum eumdem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu, alii gratia curationum in uno Spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii diſcretio ſpirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio ſermonum.* Ergo aliam inſufflavit ibi operationem, hic aliam pollicetur; ibi enim remittendorum gratia tributa eſt peccatorum, quod eſſe videtur anguſtius: & ideo inſufflatur a Chriſto, ut credas Spiritum Chriſti, & credas de Deo Spiritum; Deus enim ſolus peccata dimittit. Lucas autem linguarum gratiam deſcribit effuſam. Denique ibi habes: *Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remiſſa erunt.* (Johan. loco cit.) At vero in Actibus apoſtolorum ſic habes: *Et repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & cœperunt loqui variis linguis, quomodo Spiritus ſanctus dabat eloqui illis.* (Act.2.4.)

181. Diverſitas autem viſionum frequentiam famulantium ſignificat Angelorum, (Matt.28.2. ℣.4.) juxta quod Dominus ipſe promiſerat dicens: *Et videbitis Angelos deſcendentes, & adſcendentes ad Filium hominis.* (Johan.1.51.) Atque utinam cum Evangelii fine noſter quoque ſermo claudatur.

182. Cur ſecundum Matthæum & Marcum mandat diſcipulis: (Matt.26.32 Marc 16.7. ℣.36.) *Præcedam vos in Galilæam, ibi me videbitis:* ſecundum Lucam vero & Johannem etiam intra conclave obtulit ſe videndum? (Johan. 20. 19.) Et quidem quod ſe videndum frequenter obtulerit, & pluſquam quingentis fratribus, & Petro, & Jacobo, (1.Cor.15.6.) etiam apoſtolico probavimus teſtimonio. Et Lucas in Actibus apoſtolorum docuit quod diſcipulis *manifeſtaverit ſe vivere poſt paſſionem ſuam, in multis argumentis apparens his, & diſputans de regno Dei.* (Act. 1. 3.) Ergo quia ſæpius & diverſis apparuit, cum in Galilæa quando ſit viſus, nequaquam præſcriptum ac definitum tempus Scriptura ſignaverit: in Hieruſalem quando ſe obtulerit, & diem & horam expreſſerit; timidiores intra conclavia reviſuntur, fortiores ad montem convenerunt.

183. Denique intra conclave, oſtiis clauſis, inducit Johannes diſcipulos congregatos propter metum Judæorum: (Johan. 20. 19.) quos non undecim Lucas, ſed plures ſcripſit fuiſſe: (℣.33.) iſtos autem Matthæus undecim ſolos in Galilæa conveniſſe non ſiluit. Denique ſic habes: *Undecim autem diſcipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi conſtituerat illis Jeſus, & videntes eum adoraverunt: quidam autem dubitaverunt.* (Matth. 28. 16. & 17.) Quibus docendi & baptizandi tribuit poteſtatem. Undecim quoque diſcumbentibus diſcipulis & Marcus in fine apparuiſſe ſcribit, (Marc.16.7.) quando ſimiliter prædicandi his per totum orbem mandat officium.

184. Un-

184. Unde hoc convenientius arbitror, quod Dominus quidem mandaverit diſcipulis ut in Galilæa ſe viderent : ſed illis metu intra conclave reſidentibus, primo ſe obtuliſſe, poſtea vero confirmatis animis, undecim A illos Galilæam petiſſe. Vel certe (hoc quoque diligentibus ſcriptoribus placuiſſe reperio) nihil obſtat ſi dicamus pauciores intra conclave, in monte complures fuiſſe.

Finis Tomi ſecundi.

ELEN-

ELENCHUS

MANUSCRIPTORUM NEC-NON EDITORUM CODICUM ad quos exacta & caſtigata ſunt ea ſancti Ambroſii opera quæ in hoc ſecundo volumine comprehenduntur.

ENARRATIONES IN PSALM. XII.

COLLATÆ SUNT CUM MSS.

Vaticanis, ſeu variantibus lectionibus, e Vaticana bibliotbeca excerptis.
Regio uno ann. 600.
Thuan. uno nunc Colb. ann. 500.
Colbert. alio } ejuſdem ætatis.
Victnr. uno }
Remig. uno ann. 400.
Vallic. uno, & Long. unn ann. 500.

ENARRATIO IN PSALM. CXVIII.

RECENSITA EST AD MSS.

Vatic. ſeu variantes lectiones, ut ſupra,
Regium unum ann. plus minus 500.
Sorbonicos duos circ. ejuſdem ætatis.
Navarricos duos ætatis etiam nnu multum diverſæ,
German. unum ann. circiter 400.
Colbert. unum etiam ann. totidem.
Audoen. unum ann. circ. 500.
Gemet. unum ann. circ. 400.
Fiſcan. unum ann. circ. 600.
Ebrulph. unum ejuſdem aut ſuppâris ætatis.
Vindoc. unum ann. fere totidem.
Remen. unum notæ non multo inferioris.
Remig. unum ann. circiter 500.
Theod. unum ann. circ. 500.
Lætienſem, hoc eſt, e monaſterio Lætienſi in Hannonia, unum, cujus ætatem aut caracterem diſcere nobis non licuit.

EXPOSITIO IN LUCAM

CASTIGATA EST AD MSS.

Vatic. ſeu variantes lectinnes, de quibus ſupra,
Corb. nunc Germ. unum ann. 950.
Colbert. quinque ann. 600. 500. & 400.
Victor. unum ann. circ. 400.
Fulien. unum circ. 500.
Reg. unum ann. circ. 200. aut 300.
Clarom. ejuſdem ætatis.
Gemet. unum ann. 600.
Pratel. unum 700.
Taurin. unum anno 600.
Michael. unum ann. circ. 700.
Albin. unum ann. circ. 500.
Carnut. unum ævi non recentioris.
Remenſ. unum ann. 700. vel 800.
Remig. unum ejuſdem antiquitatis,
Sorb. unum ann. 300.

IN

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ

IN HOC VOLUMINE EXPOSITORUM.

GENESIS.

CAP. II. 10. D*ividitur hic fone in quatuor initia.* pag. 272. 12.
21. *Et immiſit Deus ſoporem in Adam, &c.* 787. 85.
23. *Hæc vocabitur mulier, quoniam de viro ſuo ſumta eſt.* 9.
III. 7. *Et aperti ſunt oculi amborum, &c.* 981. 164.
9. *Adam ubi es?* 175. 20. & 341. 15.
24. *Ejecitque Adam: & collocavit ante paradiſum voluptatis Cherubim, &c.* 671. 12.
XXV. 23. *Duæ gentes in utero tuo ſunt, &c.* 669. 6.
30. & 31. *Vidi Deum facie ad faciem, & ſalva facta eſt anima mea, &c.* 214. 6.
XXXVIII. 28. & 29. *Hic exiet prior: illo vero retrahente manum egreſſus eſt alter, &c.* 803. 20.
XLVIII. 15. *Deus qui paſcit me a juventute mea,* 353. 19.
20. *Faciat vobis Deus ſicut Ephraim, & Mauaſſen.* 573. 32.
XLIX. 6. *In furore ſuo ſubnervaverunt taurum.* 223. 17.
16. *Dan judicabit populum ſuum, &c.* 201. 25.
17. *Et cadet eques retrorſum.* 202. 28.

EXODI.

CAP. III. 5. S*Olve calceamentum pedum tuorum.* 454. 20.
13. *Ego ſum, qui ſum.* 225. 19.
XII. 5. *Agnus ſine macula, mundus, &c.* 171. 14.
11. *Sic autem comedetis illum: renes veſtros accingetis, &c.* 945. 58.
28. *Vocavit autem Moyſes omnes ſeniores filiorum Iſrael, &c.* 537. 35.
XIII. 2. *Quia omne maſculinum adaperiens vulvam, ſanctum Domino vocabitur.* 774. 56.
XIV. 15. *Quid clamas ad me?* 653. 9.
XV. 17. *Induceas plantato eos in montem hereditatis, &c.* 219. 11.
XX. 12. *Honora patrem & matrem, &c.* 216. 8.
XXXIII. 20. *Nemo videbit faciem meam, & vivet.* 263. 89. 451. 16.
XXXIV. 29. *Cumque deſcenderet Moyſes de monte Sinai, tenebat duas tabulas teſtimonii, &c.* 626. 26.

LEVITICI.

CAP. XIII. 3. Q*Ui cum viderit lepram in cute, & pilos in album mutatos colorem, &c.* 854. 7.
XXV. 9. *Et clanges buccina menſe ſeptimo, decima die menſis, &c.* 1015. 23.

NUMERORUM.

CAP. XXII. 23. C*Ernens aſina angelum ſtantem in via, & evaginato gladio, avertit ſe de itinere, &c.* 1046. 14.
XXIV. 17. *Orietur ſtella ex Jacob, & exſurget homo ex Iſrael.* 770. 45.

DEUTERONOMII.

CAP. IV. 9. A*Ttende tibi ſoli.* 1089. 10.
V. 31. *Eruit pedes meos a lapſu.* 552. 17.
VI. 7. *Loqueris in illis ſedeas in domo, ambulans in via, dormitans, reſurgens.* 97. 65.
XV. 9. *Attende tibi, ne fiat verbum abſconditum in corde tuo.* 350. 13.
XVI. 20. *Juſte quod juſtum eſt perſequeris.* 738. 18.
XXV. 5. *Quando habitaverint fratres ſimul, & unus ex eis abſque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri, &c.* 1053. 28.
XXVII. 16. *Maledictus qui non honorat patrem.* 971. 136.
XXX. 4. *Si fuerit diſperſio tua a ſummo cælo uſque ad ſummum cæli, inde congregabo te, dicit Dominus.* 835. 39.
21. *Ipſi excitaverunt me in æmulationem in non Deo, &c.* 59. 6.
XXXIII. 26. *Qui viſus eſt in rubo, veniat ſuper caput Joſeph, &c.* 222. 15.

JUDICUM.

CAP. XV. 4. & 5. P*Erreuitque, & cepit trecentas vulpes, caudaſque earum junxit ad caudas, &c.* 521. 29.

RUTH.

CAP. XI. 13. E*T accepit Booz Ruth, & facta eſt ei in matrimonium.* 810. 33.

I. REGUM.

CAP. XVII. 51. C*Ucurrit & ſtetit ſuper Philiſtæum, & tulit gladium ejus, &c.* 693. 11.
XXI. 6. *Dedit ei ergo ſacerdos ſanctificatum panem, &c.* 863. 32.

II. REGUM.

CAP. XVIII. 29. & 33. P*Uerne vivit... filius meus Abeſſalon, filius meus.* 625. 22.

III. REGUM.

CAP. XVII. 6. C*Orvi quoque deferebant ei panem & carnes mane, &c.* 780. 72.
XXI. 2. *Da mihi vineam tuam, ut olera mihi feram.* 67. 19.

IV. REGUM.

CAP. II. 14. U*Bi eſt Deus Eliæ?* 131. 40.
XXIII. *Joachim filio Joſiæ regnante in Judæa pro Joſia patre ſuo; & convertit nomen Joachim in regnando.* 818. 46.

Index locorum ſacræ Scripturæ.

J o b.

CAP. III. 3. *Pereat dies illa in qua natus ſum, &c.* 837. 40.
VI. 4. *Sagittæ enim Domini in corpore meo ſunt, &c.* 118. 20.

Psalmi 1. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 43. 45. 47. 48. 61. exponuntur a pag. 1. ad pag. 717.

Psalm. I. 5. *Quoniam non reſurgunt impii in judicio.* 676. 24.
II. 3. *Dirumpamus vincula eorum, &c.* 464. 41.
7. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* 206. 35.
IV. 5. *Iraſcimini, & nolite peccare.* 870. 54.
VI, 7. *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum.* 441. 32.
IX. 21. *Conſtitue, Domine, legiſlatorem ſuper eos.* 553. 19.
XIII. 1. *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt, &c.* 19. 29.
2. *Dominus reſpexit ſuper filios hominum, &c.* 1060.
XVII. 43. *Comminuam eos ut pulverem ante faciem venti, &c.* 30. 47.
XVIII. 9. *Mandatum Domini lucidum, illuminans oculos.* 377. 39.
XIX. 5. *Tribuat tibi Dominus ſecundum cor tuum, &c.* 62. 73.
XXI. 2. *Longe a ſalute mea verba delictorum meorum.* 172. 16.
XXII. 2. *In loco paſcuæ ibi me collocavit.* 557. 2.
5. *Paraſti in conſpectu meo menſam, &c.* 554. 24.
XXIII. 7. *Tollite portas, principes, veſtras, &c.* 527. 14.
XXVI. 12. *Et mentita eſt iniquitas ſibi.* 45. 9.
XXXIV. 13. *Ego autem cum mihi aliquo moleſti eſſent, induebam me cilicio, &c.* 148. 8.
22. *Ne diſcedas a me.* 156. 9.
XXXVI. 25. *Junior fui, etenim ſenui: & non vidi juſtum derelictum.* 858. 21.
XXXVII. 27. *Declina a malo, & fac bonum.* 11. 18.
XXXIX. 2. *Expectans expectavi Dominum.* 68. 20.
XL. 1. *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem.* 10. 17. & 541. 44.
8. *Abyſſus abyſſum invocat in voce cataractarum tuarum.* 50. 18.
XLIV. 2. *Eructavit cor meum verbum, &c.* 886.
XLVII. 12. *Exſultaverunt filiæ Judæ propter judicia tua.* 500. 33.
XLVIII. 8. *Frater non redimit, redimet homo.* 801. 15.
L. 4. *Quoniam iniquitatem meam ego agnoſco, &c.* 44. 8.
6. *Tibi ſoli peccavi.* 610. 32.
12. *Cor mundum crea in me Deus.* 505. 45.
LV. 9. *Deus, vitam meam nuntiabo tibi, &c.* 130. 38.
LVII. 11. *Lætabitur juſtus cum viderit vindictam impiorum.* 438. 24.
LXV. 12. *Tranſivimus per ignem & aquam.* 365. 14.
LXVIII. 5. *Qui oderunt me gratis.* 1405. 3.
12. & 13. *Factus ſum illis in parabolam, &c.* 244. 57.
18. *Ne avertas faciem tuam a puero tuo.* 86. 51.
30. *Pauper & dolens ego ſum.* 181. 6.
LXXI. 27. *Quoniam ecce qui elongant a te, &c.* 228. 25.
LXXIII. 3. *Quanta maligne operatus eſt inimicus in ſanctis tuis, &c.* 127. 34.
LXXIV. 9. *Calix in manu Domini vini meri plenus eſt mixto, &c.* 116. 17.
LXXV. 1. & 2. *Notus in Judæa Deus: & in Iſrael magnum nomen ejus.* 529. 19.
LXXVI. 2. *Voce mea ad Dominum clamavi, &c.* 209. 41.
17. *Viderunt te aquæ, Deus, &c.* 271. 10.
LXXVII. 49. *Miſit in eos iram per angelos malos.* 118. 19.
LXXX. 7. *Quia manus ejus in cophino ſervierunt.* 919. 92.
LXXXIV. 7. *Deus tu convertens vivificabis nos, &c.* 413. 3.
9. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* 581. 2.
LXXXVI. 4. *Memor ero Rahab, & Babylonis ſcientibus me.* 54. 28.
LXXXVII. 6. *Factus ..... inter mortuos liber.* 937. 109.
LXXXIX. 4. *Quia mille anni in oculis Domini, ſicut dies heſterna, &c.* 999. 222.
XCIII. 14. *Quia non repellet Dominus plebem ſuam.* 237. 24.
C. 3. *Non cognovi verbum atquam.* 128. 34.
8. *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ.* 595. 35.
CI. 8. *Ego autem ſicut paſſer ſolitarius in ædificio.* 963. 116.
CIV. 17. *In ſervum venditus eſt Joſeph.* 217. 43.
CX. 10. *Initium ſapientiæ timor Domini.* 408. 36.
CXIII. 16. *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* 473. 58.
CXV. 13. *Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini invocabo.* 871. 59.
16. *Dirupiſti vincula mea.* 449. 12.
CXVII. 21. *Et factus es mihi in ſalutem.* 77. 35.

Pſalm. CXVIII. explicatur a pagina 332. 1. uſque ad paginam 717.

CXIX. 7. *Cum loquebar illis, impugnabant me gratis.* 482. 17.
CXXIII. 7. *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium, &c.* 826. 11.
CXXVI. 1. *Niſi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam?* 786. 84.
3. *Ecce hereditas Domini, filii: merces, fructus ventris?* 761. 24.
CXXXI. 17. *Paravi lucernam Chriſto meo.* 570. 27.
CXXXVIII. 5. *Tu finxiſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam.* 493. 17.
21. & 22. *Et ſuper inimicos tuos tabeſcebam, &c.* 546. 5.
CXL. 3. *Pone, Domine, cuſtodiam ori meo.* 460. 15.
CXLII. 2. *Et non intres in judicium cum ſervo tuo.* 678. 30.
CXLVI. 1. *Laudate, quoniam bonus eſt pſalmus, &c.* 6. 9.

P r o v e r b i o r u m.

CAP. I. 28. *Quærent me mali, & non invenient.* 333. 2. & 647. 41.
III. 18. *Lignum vitæ eſt omnibus percipientibus eum.* 24. 35.
28. *Ne dixeris, cras dabo.* 899. 28.
34. *Dominus ſuperbis reſiſtit.* 431. 9.
VIII. 22. *Dominus creavit me principium viarum ſuarum.* 403. 25.
XV. 7. *Labia ſapientium alligata ſunt ſenſu.* 99. 68.
XVIII. 17. *Juſtus in exordio ſermonis accuſator eſt ſui.* 385. 11. 436. 21. & 1002. 225.
XIX. 14. *A Deo autem præparabitur viro uxor.* 1008. 3. & 1011. 9.
XX. 23. *Execrabile Domino duplex pondus, &c.* 321. 31.
XXXI. 10. *Mulierem fortem quis inveniet?* 1011. 10.

E c c l e s i a s t i s.

CAP. I. 3. *Quæ abundantia homini in omni labore ſuo quo laborat ſub ſole? Generatio vadit, &c.* 530. 21.
III. 2. & 3. *Tempus enim pariendi, & tempus moriendi, &c.* 587. 17.
16. *Vidi ſub ſole in loco judicii impietatem.* 129. 35.
IV. 2. & 3. *Et laudavi ego mortuos magis quam viventes, &c.* 631. 5.
V. 12. *Eſt languor malus quem vidi ſub ſole divitias cuſtoditas in malum poſſidentis eas.* 18. 28.

Index locorum

VII, 5, & 6, Cor ſapientum in domo luctus, &c. 16, 25.

VIII, 3, Noli ſtare in ſermone malo. 16, 26.

SAPIENTIÆ.

CAP, VII, 26. Candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei majeſtatis, &c. 1032. 68.

XIV. 7. & 8. Benedictum lignum quod ſit per juſtitiam, &c, 455. 23,

ECCLESIASTICI,

CAP. XI. 30. Ante mortem ne laudaveris aliquem. 10.16.

XXVII. 12. Stultus ut luna mutatur. 69. 64.

XXVIII. 28. & 29. Sepi aures tuas ſpinis ..... argentum & aurum tuum alliga, &c. 707.20,

ESAIÆ,

CAP, I, 3, Agnovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſina præſepe Domini ſui. 769. 42.

5. & 6. Omne caput in dolore, omne cor in mœſtitia. 18. 28.

III, 1. & 2. Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet a Jeruſalem & a Juda validum & fortem, &c, 747. 40.

VI. 8. Quem mittam? ecce ego mitte me. 569.25.

22. Non confundentur qui in anguſtia eſt uſque in tempus; hoc primum bibe, 22. 32.

IX. 6. Quoniam puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. 23. 33.

14. Auferam a Judæa caput & caudam, initium & finem. 668. 3.

XXVIII. 10, Tribulationem ſuper tribulationem exſpecta, ſpem ſuper ſpem. 658. 21.

17. Miſericordia eius in ſtateris. 681. 40.

XXXIII. 22. Dominus Judex noſter domini Iſrael, 1031. 65.

XL. 6. Clama. Quid clamabo? Omnis caro fœnum, &c, 746. 39.

9. Adſcende in montem qui evangelizas Sion. 1021. 39.

12. Quis menſus eſt manu aquam, & cælum palmo, & univerſam terram clauſa manu? 155. 20.

15. Sic omnes gentes ut ſtillicidium de urceo, & ſicut momentum ſtateræ æſtimatæ ſunt, & ut ſputum æſtimabuntur. 32. 49.

XLI. 11. Ecce confundentur & revereburtur omnes adverſarii, &c. 30.47.

XLV. 7. Ego Dominus creans mala. 605. 18.

14. Laboravit Ægyptus, mercatus Æthiopum, & Sabaim viri excelſi ad te tranſibunt. 124. 29.

XLVII. 2. Tranſgredere flumina. 622. 14.

XLVIII. 20. Exi a Babylone, fugiens a Chaldæis. 13. 22.

XLIX. 16. Ecce ego, pinxi muros tuos. 579. 43.

L. 1. & 2. Ecce ego increpatione mea deſolabo mare, &c. 50. 20.

9. Lætare ſterilis, exſulta deſertum. 719. 67.

LIII. 3. Homo in plaga, & ſciens ferre infirmitatem. 308. 6.

LXVI. 1. Cælum mihi thronus, 526. 12,

HIEREMIÆ.

CAP. I. 7. Noli dicere: Juvenior ſum. 550. 13. & 570. 26.

II. 18. Quid tibi & viæ Ægypti, ut bibas aquam Geon? 25. 36.

IX. 11. Intravit mors per feneſtras. 420. 20.

XI. 4. Eduxit eos Deus de fornace ferrea, &c. 671. 11

19. Ego ſicut agnus ductus ſum, & neſcivi. 172. 16.

19. Injiciamus lignum in panem ejus. 41. 3.

XVII, 12. Thronus virtutis exaltatus eſt. 1029. 60.

XXII. 28. Abjectus eſt Jechonias ut vas, &c. 814.

XXXI. 15. Vox audita eſt in Rama, fletus & ululatus, &c. 113. 10.

20. A juventute mea dilectus mihi eſt filius Ephrem, puer in deliciis. 743. 31.

LI. 7. Calix aureus Babylon in manu Domini, a quo inebriatæ ſunt gentes, &c. 682. 41.

THRENORUM.

CAP. I. 15. Abſtulit omnes fortes meos Dominus de medio mei, &c. 581.4.

15. & 16. In hoc ego fleo, oculi mei caligaverunt a fletu. 600. 9.

III. 27. Bonum eſt viro, qui grave portavit jugum a juventute, &c. 657. 19.

30. Dabit percutienti maxillam ſuam, & ſatiabitur in opprobriis, &c. 485. 3.

IV. 9. Boni erant vulnerati gladio, quam vulnerati fame, &c. 476. 5.

16. Faciem ſanctorum non receperunt, &c. 618.4.

20. In umbra ejus vivemus. 367. 18.

21. Gaude & lætare, filia Idumæa ... & quidem ad te pertranſibit calix: bibes, & inebriaberis adhuc. 690. 4.

EZECHIELIS.

CAP. IV. 3. Accipe tibi ſartaginem ... & accipies iniquitates domus Iſrael, &c. 162. 34.

IX. 6. A Sanctis meis incipite. 675.22.

XXII. 19. & 20. Ecce proficiſcar in Hieruſalem, & inſufflabo in vos ignem iræ meæ; ut tabeſcatis a plumbo, & ferro, & reliquis materialibus. 544. 2.

DANIELIS.

CAP, VII. 10. Judicium ſedit, & libri aperti ſunt. 34. 51.

AMOS.

CAP. VII. 14. Paſtor eram caprarum, vellicans mora. 1017. 28.

JONÆ.

CAP. II. 3. Clamavi ad Dominum meum in tribulatione mea, & audivit me de ventre inferni. 261. 84.

HABACUC.

CAP. III. 8. Adſcendes ſuper equos tuos, & equitatus tuus ſalus. 201. 26.

15. Immiſiſti in mari equos tuos, turbantes aquas multas. 392. 28.

AGGÆI.

CAP. II. 20. Numquid jam ſemen in germine eſt: & adhuc vinea, & ficus, & malogranatum, & lignum olivæ non floruit? Ex die iſta benedicam. 981. 169.

MATTHÆI.

CAP. I. 1. Liber generationis Jeſu Chriſti filii David. 797. 6.

2. & 3. Abraham genuit Iſaac ..... Judas autem genuit Phares & Zaram ex Thamar. 802. 17.

5. Booz autem genuit Obed ex Ruth. 808, 30.

6. David autem genuit regem Salomonem ex ea quæ fuit Uriæ. 813. 38.

15. Eleazar autem genuit Mathan. 815. 42.

17. Omnes generationes ab Abraham uſque ad David generationes quatuordecim, . 817. 45.

21. Pa-

21. *Pariet filium, & vocabit nomen ejus Jeſum.* 42. 4.

II. 1. *Cum ergo natus eſſet Jeſus in Bethlehem Juda in diebus Herodis regis: ecce Magi, &c.* 770. 44.

III. 13. *Tunc venit Jeſus a Galilæa in Jordanem ad Johannem, ut baptizaretur ab eo, &c.* 790. 90.

IV. 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.* 1007. 248.

V. 3. *Beati pauperes; quoniam veſtrum eſt regnum cælorum, &c.* 868. 50. & ſeq.

7. *Beati miſericordes.* 870. 57.

8. *Beati mundo corde; ipſi enim Deum videbunt.* 741. 27.

21. & 22. *Dictum eſt antiquis: non occides .... ego autem dico vobis, &c.* 402. 21.

25. *Eſto conſentiens adverſario tuo cito, dum es cum illo in via.* 14. 24. & 975. 149.

32. *Qui dimiſerit mulierem, facit eam mœchari.* 1009. 4.

34. *Non jurandum omnino.* 564. 14.

40. *Et ei, qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam, &c.* 1023. 44.

44. *Benefacite iis qui oderunt vos: orate pro calumniantibus, & perſequentibus vos.* 149. 10.

VI. 6. *Et pater tuus qui videt in abſcondito, reddet tibi.* 210. 41.

16. *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus, &c.* 257. 77.

VII. 17. *Arbor bona fructus bonos facit.* 481. 15.

23. *Diſcedite a me omnes qui operamini iniquitatem: neſcio vos.* 74. 31. & 927. 29.

VIII. 24. *Et ecce motus magnus factus eſt in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus.* 847. 68. & 69.

28. *Et cum veniſſet trans fretum in regionem Gerazenorum occurrerunt ei duo habentes dæmonia, &c.* 904. 44.

29. *Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.* 905. 47.

IX. 23. *Et cum veniſſet Jeſus in domum principis, & vidiſſet tibicines & turbam tumultuantem.* 909. 62.

X. 8. *Gratis accepiſtis, gratis date.* 841. 52.

12. *In quamcumque autem civitatem aut caſtellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus ſit, &c.* 918. 86.

16. *Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes.* 428. 15. 1051. 34.

29. *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, &c* 962. 114.

37. *Qui diligit patrem aut matrem plus quam me, non eſt me dignus.* 589. 20. 971. 136.

XI. 12. *A diebus Johannis Baptiſtæ regnum cælorum cogitur, &c.* 888. 111.

19. *Et juſtificata eſt ſapientia a filiis ſuis.* 890. 1.

28. & 29. *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, &c.* 580. 46. 590. 25.

XII. 1. *Abiit Jeſus per ſata ſabbato.* 862. 30.

28. *Si autem ego in ſpiritu Dei ejicio dæmones.* 956. 92.

36. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* 146. 5.

XIII. 27. & 33. *Simile eſt regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus, &c.* 989. 188. & ſeq.

55. *Nonne hic eſt filius Joſeph fabri?* 794. 2.

XIV. 16. *Date illis vos manducare.* 592. 28.

19. *Manducantium autem numerus fuit quinque millia virorum, &c.* 915. 79.

XV. 24. *Non ſum miſſus niſi ad oves quæ perierunt domus Iſrael, &c.* 240. 50.

26. *Non licet accipere panem filiorum, & mittere catulis?* 241. 51.

32. *Dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via.* 912. 72.

XVI. 6. *Cavete a fermento Phariſæorum.* 989. 190.

17. *Quoniam non caro & ſanguis tibi revelavit, ſed pater meus qui in cælis eſt.* 920. 94.

18. *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam.* 921. 97.

20. *Tunc præcepit diſcipulis ſuis, ut nemini dicerent quia ipſe eſſet Jeſus Chriſtus.* 922. 101.

XVII. 1. *Et poſt dies ſex adſumſit Jeſus Petrum, &c.* 930. 7.

5. *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipſum audite.* 267. 2. 793. 95.

19. *Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis dicetis huic monti, &c.* 984. 176. & 1018. 29.

26. *Mitte hamum, & eum piſcem qui primus adſcenderit, tolle.* 849. 73.

6. *Expedit ei ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris.* 697. 19. & 1029. 62.

19. *Si duobus ex vobis convenerit ſuper terram de omni re, &c.* 990. 192.

XIX. 21. *Veni, ſequere me.* 143. 1.

24. *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quam divitem intrare in regnum cælorum.* 352. 18.

27. *Ecce nos omnia reliquimus, & ſecuti ſumus te.* 446. 7.

29. *Quicumque reliquerit patrem aut matrem, domum, aut fratres, aut ſorores, &c.* 448. 10.

XX. 1. *Simile eſt regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam ſuam.* 998. 220. & 1043. 4.

XXI. 2. *Ite in caſtellum, quod contra vos eſt, &c.* 1041. 4.

8. *Alii autem cædebant ramos de arboribus, & ſternebant in via.* 1045. 11. & 12.

9. *Hoſanna filio David.* 1054. 2.

12. *Et ejiciebant omnes vendentes & ementes in templo, &c.* 1046. 18. & 1047. 19.

33. *Et ſepe circumdedit, & fodit in ea torcular, &c.* 1048. 24.

XXII. 13. *Et mittetur in tenebras exteriores, illic fletus & ſtridor dentium.* 993. 204.

20. *Et ait illis Jeſus: Cujus eſt imago hæc, & ſuperſcriptio?* 1052. 35. & 36.

XXIII. 2. *Super cathedram Moyſis ſederunt ſcribæ & phariſæi, &c.* 249. 64.

4. *Ipſi autem digito ea movere nolunt.* 584. 9.

28. *Ubi ruina, ibi & aquilæ.* 203. 23.

29. *Tunc ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent.* 1063. 37. & 38.

32. *Ab arbore autem fici diſcite parabolam, &c.* 978. 160. & ſeq.

36. *De die autem & hora nemo ſcit, neque Angeli cælorum, neque Filius.* 1019. 34. & 35.

XXV. 18. *Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, & abſcondit pecuniam domini ſui.* 1040. 95.

XXVI. 6. & 7. *Acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum, &c.* 894. 12.

8. *Quare hoc ſic periit? Potuit enim venumdari pretio, & dari pauperibus.* 899. 27.

18. *Ite in civitatem ad quemdam.* 1067. 46.

25. *Numquid ego ſum Rabbi? Tu dixiſti.* 188. 16.

34. *Non cantabit gallus, priuſquam me ter abnegès.* 1075. 74.

38. *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem.* 970. 133. & 1072. 61.

39. *Pater, ſi poſſibile eſt, transfer a me calicem hunc.* 171. 16.

49. *Et oſculatus eſt eum.* 1073. 64.

69. *Et tu cum Jeſu Galilæo eras.* 1077. 79. & 80.

70. *Neſcio quid dicas.* 1076. 78.

72. *Neſcio hominem.* 1077. 82.

XXVII. 6. *Non licet nobis mittere in loculum; quia pretium ſanguinis eſt.* 312. 13.

7. *Concilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, &c.* 1084. 95.

12. *Et cum accuſaretur a principibus ſacerdotum & ſenioribus, nihil reſpondit.* 1082. 97.

Innocens ſum a ſanguine juſti illius. 319. 25.

28. *Et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei.* 1084. & 104.

29. *Et plectentes coronam de ſpinis, poſuerunt ſuper caput ejus, &c.* 1084. 105. & 108.

39. *Qui tranſibant, blaſphemabant Dominum Jeſum moventes capita ſua.* 246. 60. 315. 18.

Index locorum

41. *Idipſum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.* pag. 1088. 121.
48. *Et continuo currens unus ex eis acceptam ſpongiam implevit aceto, &c.* 1089. 124.
50. *Jeſus autem iterum clamans voce magna emiſit ſpiritum.* 1090. 127.
51. & 52. *Terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt.* 1091. 128.
57. *Venit quidam homo dives ab Arimathæa.* 1094. 139.
60. *Et poſuit illud in monumento ſuo novo, quod exciderat in petra.* 1095. 140. 1096. & 141.
XXVIII. 1. *Veſpere autem ſabbati.* 1097. 150.
9. *Et ecce Jeſus occurrit illis dicens: avete. Illæ autem acceſſerunt, &c.* 1098. 154.

M A R C I.

CAP. I. 11. F*ilius meus es tu, &c.* 220. 13.
Cum beſtiis erat, & Angeli miniſtrabant ei. 773. 52.
II. 3. *Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur.* 1021. 40.
III. 17. *Et impoſuit eis nomen Boanerges, quod eſt, filii tonitrui.* 930. 5.
VIII. 33. *Vadi retro poſt me.* 316. 19.
XI. 4. *Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in bivio.* 1043. 6.
XIV. 5. *Potuit hoc venumdari trecentis denariis, & dari pauperibus.* 179. 3.
70. *Hic ex illis eſt. At ille iterum negavit.* 1077. 81.
XV. 17. *Induunt eum purpura.* 1085. 108.
XVI. *Et valde mane.* 1097. 147.

Evangelium ſecundum Lucam explicatur a pagina 722. uſque ad pag. 1109.

L U C Æ.

I N P E R E G R I N I S L O C I S.

CAP. I. 36. E*T ecce Eliſabeth cognata tua, &c.* 769. 5.
II. 35. *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius.* 219. 12.
IV. 6. *Tibi dabo poteſtatem hanc univerſam & gloriam illorum, &c.* 83. 46.
13. *Et conſummata omni tentatione, diabolus receſſit ab illo, uſque ad tempus.* 231. 31.
25. *In diebus Eliæ, quando clauſum eſt cælum.* 75. 32.
V. 12. *Si vis potes me mundare.* 273. 29.
37. *Nolite judicare, ut non judicemini.* 678. 31.
VII. 12. *Et acceſſit, & tetigit loculum, & ait: Adoleſcens tibi dico, ſurge.* 909. 64.
32. *Cantavimus vobis, & non ſaltaſtis.* 439. 26.
41. *Dimiſſa ſunt tibi peccata.* 372. 26.
VIII. 8. *Qui habet aures audiendi, audiat.* 294. 4.
XII. 10. *Baptiſmo habeo baptizari, quod vos neſcitis.* 365. 14.
XIII. 7. *Ecce anni tres ſunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non invenio.* 745. 36.
32. *Ite, dicite vulpi illi.* 521. 29.
XIV. 25. *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & uxorem, &c.* 903. 36.
XVI. 8. *Filii hujus ſæculi prudentiores ſunt quam filii lucis in hac generatione.* 703. 9.
XVII. 21. *Regnum Dei intra vos eſt.* 888. 112.
XXII. 48. *Juda, oſculo filium hominis tradis?* 173. 17.
XXIII. 43. *Hodie mecum eris in paradiſo.* 174. 19. & 449. 11.

J O H A N N I S.

CAP. I. 1. I*N principio erat Verbum, &c.* 768. 40.
2. *Verbum erat apud Deum, &c.* 77. 35.
3. *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* 512. 11. & 679. 38.
9. *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* 76. 32.
18. *Deum nemo vidit unquam. Unigenitus Filius qui eſt in ſinu patris ipſe enarravit.* 140. 25.
26. *Medius veſtrum ſtat, quem vos neſcitis.* 288. 16.
47. *Ecce vere Iſraelita in quo dolus non eſt.* 737. 18.
48. *Cum eſſes ſub arbore fici, vidi te.* 1039. 90.
II. 15. *Et invenit in templo vendentes boves, & oves, & columbas, &c.* 1047. 20.
19. *Solvite templum hoc, & in triduo reſuſcitabo illud.* 288. 16.
III. 19. *Dilexerunt enim magis tenebras quam lucem.* 36. 56.
23. *Erat autem & Johannes baptizans in Ænon juxta Salim.* 109. 3.
30. *Illum oportet creſcere, me autem minui.* 785. 81.
IV. 50. *Vade, filius tuus vivit.* 879. 84.
V. 9. *Quæ ego opera facio, & ille facit.* 732. 7.
28. & 29. *Multi ergo dormientium in tumulo terræ ſurgent, qui bene egerunt, in reſurrectionem vitæ, &c.* 350. 53.
30. *Sicut audio, & judico, &c.* 680. 37.
VI. 9. *Eſt puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos piſces.* 916. 81.
31. *Panem de cælo dedit eis manducare.* 641. 27.
VII. 23. *Mihi iraſcimini, qui totum hominem ſanum feci in ſabbato.* 573. 22. & 885. 39.
VIII. 56. *Abraham diem meum vidit, & gaviſus eſt.* 75. 32. & 721. 6.
IX. 6. *Hæc cum dixiſſet, expuit in terram, & fecit lutum ex ſputo, & linivit lutum ſuper oculos ejus.* 1075. 70.
XII. 5. *Potuit enim venumdari trecentis denariis, & dari pauperibus.* 900. 30.
24. *Niſi granum tritici cadens in terram mortuatur, ipſum ſolum manet, &c.* 986. 182.
XIII. 10. *Qui lotus eſt totus, non habet neceſſe ut manus lavet.* 1036. 78.
18. *Qui manducat mecum panem, levabit ſuper me calcaneum.* 190. 24.
37. *Quare non poſſum te ſequi modo? Animam meam pro te ponam.* 730. 8.
XIV. 2. *In domo Patris mei manſiones multæ ſunt.* 154. 17.
6. *Ego ſum via, veritas & vita.* 37. 57.
9. *Tanto tempore vobiſcum ſum, & adhuc me non cognoviſtis?* 741. 27.
9. & 10. *Philippe, qui videt me, videt & Patrem qui me miſit, &c.* 51. 22. & 731. 7.
XV. 3. *Jam vos mundi eſtis propter ſermonem, quem locutus ſum vobis.* 268. 3.
XVII. 3. *Hæc eſt autem vita æterna: ut cognoſcant te ſolum verum Deum.* 735. 13.
XVIII. 8. & 9. *Si me quæritis, ſinite hos abire, &c.* 316. 20.
17. *Non ſum.* 1078. 83. & 1079. 84.
18. *Frigus erat.* 1077. 76.
31. *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* 816. 44.
XIX. 2. *Et veſte purpurea circumdederunt eum.* 1084. 104.
24. *Dixerunt ergo ad invicem: non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de illa cujus ſit.* 729. 23.
26. & 27. *Ecce filius tuus .... ecce mater tua.* 1092. 131.
30. *Cum ergo accepiſſet Jeſus acetum, dixit: Conſummatum eſt.* 1090. 125.
34. *Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exivit ſanguis & aqua.* 1092. 135.

38. & 39. *Poſt hæc autem rogavit Pilatum Joſeph ab Arimathæa, &c.* 1093. 136. & *ſeq.*
XX. 1. *Prima ſabbati cum adhuc tenebræ eſſent.* 1097. 147.
14. & 15. *Mulier, quid ploras? quem quæris? &c.* 1098. 154. & 1100. 162. & *ſeq.*
17. *Noli me tangere.* 1069. 156. & 1102. 166. 26.
17. *Adſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum.* 1102. 167.
20. *Et gaviſi ſunt diſcipuli viſo Domino, &c.* 1103. 172. & *ſeq.*
25. *Niſi videro in manibus ejus fixuras clavorum, & mittam digitum meum in locum clavorum.* 596. 38.
27. *Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, &c.* 1102. 169.
XXI. 15. *Tu ſcis, Domine, quia diligo te.* 545. 3. & 1105. 176. & *ſeq.*
22. *Sic eum volo manere donec venio.* 929. 4.

Actuum.

CAP. III. 6. *Argentum atque aurum non habeo.* 944. 55.
IV. 8. *Principes populi, & ſeniores Iſrael, ſi nos hodie dijudicamur, quod benefactum ſit homini infirmo, &c.* 378. 43.

Romanorum.

CAP. I. 28. *Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum.* 390. 24.
II. 13. *Non ſolum auditores legis juſti ſunt apud Deum; ſed etiam factores legis juſtificabuntur.* 177. 22.
IV. 17. *Qui vivificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt, tamquam ea quæ ſunt.* 103. 78.
V. 14. *Sed regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſen.* 218. 11.
20. *Lex autem ſubintravit, ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, ſuperabundavit gratia.* 901. 35.
VII. 2. *Quoniam quæ ſub viro eſt mulier, vivente viro, ligata eſt legi.* 247. 61.
22. & 23. *Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, &c.* 217. 10. & 1025. 50.
25. *Ego ipſe ſervio legi Dei, carne autem legi peccati.* 1025. 50.
VIII. 3. & 4. *Deus mittens Filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, de peccato damnavit peccatum, &c.* 109. 5.
IX. 16. *Non volentis, neque currentis, ſed miſerantis Dei eſt, &c.* 591. 35.
XI. 4. *Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal.* 228. 24.
5. *Reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt.* 239. 47.
22. *Vide ergo bonitatem & ſeveritatem Dei, &c.* 457. 27. & 477. 7.
33. & 34. *O altitudo ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quam inſcrutabilia ſunt judicia ejus, &c.* 49. 18. & 357. 29.
XIII. 1. *Non eſt poteſtas niſi a Deo: quæ autem ſunt, a Deo ordinatæ ſunt.* 832. 29.
13. *Sicut in die honeſte ambulemus.* 227. 22.
XVI. 20. *Conterat Deus ſatanam ſub pedibus veſtris.* 112. 9.

Corinthiorum.

CAP. I. 28. *Elegit Deus quæ non ſunt, ut quæ ſunt, deſtrueret.* 1023. 234.
IV. 5. *Nolite ante tempus quid judicare, donec veniat Dominus, qui illuminabit occulta tenebrarum, &c.* 258. 79.
7. *Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* 593. 30.
20. *Non in ſermone regnum eſt Dei, ſed in virtute.* 513. 12.
V. 8. *Non in fermento nequitiæ & malitiæ.* 989. 190.
VII. 15. *Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat.* 1006. 2.
VIII. 6. *Nobis autem unus Deus, Pater, ex quo omnia, &c.* 925. 107.
IX. 16. *Væ enim mihi eſt, ſi non evangelizavero.* 782. 76.
X. 20. *Numquid æmulamur Dominum?* 59. 8.
31. *Sive manducatis, ſive bibitis, ſive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite, &c.* 787. 84.
XI. 3. *Caput mulieris vir, caput autem viri Chriſtus.* 583. 8.
XII. 28. *Poſuit Deus in Eccleſia primo apoſtolos, ſecundo prophetas, tertio doctores.* 705. 15.
XIII. 4. *Caritas patiens eſt, benigna eſt, &c.* 877. 77.
XV. 4. *Reſurrexit tertia die ſecundum Scripturas, & viſus eſt Cephæ.* 1104. 174. & *ſeq.*
31. *Quotidie morior per veſtram gloriam.* 259. 81.
33. *Nolite ſeduci.* 504. 43.
51. *Omnes reſurgemus, non omnes immutabimur.* 238. 46.

II. Corinthiorum.

CAP. II. 4. *Non ut contriſtemini, ſed ut ſciatis quam caritatem habeo in vobis abundantius.* 435. 18.
V. 7. *Cum ſumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino, &c.* 163. 36.
VIII. 9. *Qui cum dives eſſet, propter nos pauper factus eſt; ut illius inopia ditaremini.* 768. 41.
XII. 2. *Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim ſive in corpore, &c.* 79. 40.

Ad Galatas.

CAP. III. 16. *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini ejus, &c.* 92. 61.
IV. 22. *Quia duos filios habuit Abraham, unum de ancilla, & unum de libera, &c.* 244. 56.

Epheſiorum.

CAP. II. 14. *Chriſtus e cælo pax noſtra deſcendens, fecit utraque unum, &c.* 807. 26. & 972. 141.
V. 14. *Surge qui dormis, & exſurge a mortuis: & illuceſcet tibi Chriſtus.* 274. 14.
16. *Quia dies mali ſunt.* 76. 32.
Sic Dominus dilexit Eccleſiam .... ut exhibeat ſibi ipſe glorioſam, & non habentem maculam, aut rugam, &c. 736. 17.
VI. 12. *Quoniam non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principes & poteſtates, &c.* 835. 37.

Philippenſium.

CAP. II. 6. *Qui non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ſed formam ſervi accipiens humiliavit, &c.* 256. 76. & 673. 17.
9. & 10. *Propter quod exaltavit illum Deus: ut in nomine ejus omne genu flectatur, &c.* 567. 20.
III. 7. & 8. *Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Chriſtum detrimenta, &c.* 447. 8. & 858. 21.

Coloſſenſium.

CAP. I. 16. *Omnia per ipſum facta ſunt, & in ipſum creata ſunt, &c.* 757. 13.
II. 15. *Exuens ſe carnem, principatus & poteſtates omnes traduxit.* 887. 107.
III. 1. & 2. *Si ergo conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, &c.* 1100. 161.
9. & 10. *Nolite mentiri invicem, exſpoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes novum, &c.* 988. 108.

I. Ti-

I. TIMOTHÆI,

CAP. I. 17. *Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem,* 755. 12.

II. TIMOTHÆI,

II. 13. *Non poſſum ego a me facere quidquam.* 680. 36.
19. *Cognoſcit Dominus qui ſunt ipſius.* 259. 80.

AD TITUM,

CAP. III. 3. *Eramus enim aliquando inſipientes, increduli, errantes in deſideriis & voluptatibus.* 700. 2.
10. *Hæreticum hominem poſt unam .... correptionem devita,* 243. 50.

I. PETRI.

CAP. I. 18. & 19. *Pretio emti eſtis, non corruptibilibus, auro vel argento emti eſtis .... ſed pretioſo ſanguine.* 237. 42.

I. JOHANNIS.

CAP. I. 1. & 2. *Quod erat ab initio quod audivimus, & quod vidimus, &c.* 731. 5.
II. 1. *Advocatum habemus apud Patrem.* 866. 42.

APOCALYPSIS.

CAP. I. 17. *Ego primus, & ego noviſſimus.* 755. 12.
III. 15. & 16. *Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus, &c.* 355. 24.
XX. 6. *Beatus qui habet partem in prima reſurrectione,* 35. 54.
XXII. 3. *Et ſervi ejus ſervient ei.* 533. 27.
13. *Ego primus & ego noviſſimus.* 755. 12.

Digitized by Google

INDEX

RERUM ET SENTENTIARUM.

A

AARON figura Chriſti. 180. 8. Cur terram repromiſſionis non introie-rit? 839. 20.
ABEL figura Chriſti. 270. 10. Cur ſacrificium ejus Deo plus placuerit. 44. 7.
Abnegatio. Ab eo deficit ſpiritus ſuus, & Chriſto adeſt, qui ſeipſum negat, ut illi adhæreat. 209. 3.
Abominatio deſolationis quæ ſit. 1059. 15 Quis ſecundum Judæos *Ibidem*.
ABRAHAM quomodo viderit Dominum. 731. 8.
Abraham & David cur Matthæus generis Chriſti auctores potiſſimum nominandos elegerit. 707. 6. & *ſeq.* Congregationi gentium, & ſacroſanctæ Eccleſiæ ſeatus oraculo divino Abrahæ primo promiſſa ſunt. *ibid.* Qui ſint ſemen Abrahæ, & inter filios ejus recipiantur? 92. 81. Cur juſti in Abrahæ ſinu requieſcere legantur. 150. 11.
Abſtinentia in iis qui luctale certamen ſubeunt, requiritur. 010. 2.
Achab. *Vide Avaritia*.
Accolam inter & incolam, & advenam diſcrimen. 184. 36.
ACCUSATOR gravior unuſquiſque ſibi eſt, & inexcuſabilem in ſe fert ipſe ſententiam. 318. 13. Ipſum tu fugere tui accuſatorem non potes, quem convenit propria conſcientia. 330. 10. Non abſurdum videtur, ut juſtus ſit is qui ſe prq alio mauſet. 217. 81.
ACTIO & intentio quid ſit, & quomodo differant. 712. 8. 9. Pro actibus hominis remunerationis uſt qualitas. 1003. 47.
ADAM interpretatione latina homo dicitur. 340. 15. Figuram accepit Chriſti. 840. 49. Adam & Eve typus ſunt animæ & corporis, ſicut Chriſti & Eccleſiæ. 848. 60.
Adam qua fraude dejectus. 403. & 413. 31. Triplex Adami peccatum. 814. 33. Superbiæ peccato cecidit. 431. 8. Scire voluit, quod ſcire non proſuit. 418. 24. Cur ſerpens eum feminæ magis illecebris, quam ſuis commiſit venenis. 988. 28. Gravius in paradiſo cecidit, quam ſi cecidiſſet in terra. 32. 26.
Adam & Evam corporales de ſpiritalibus fecerat culpa commiſſa. 374. 64.
Adamo non loci, ſed morum mutatio naturæ ſuæ fecit exſilium. 950. 72. Caſtellum erat, in quo relegatus Adam perpetuo ſuæ poſteritatis heredes ſtringebat exſilio. 859. 43. *V. Eva*.
Adam cur illos in exvicabiles laqueos incidit, quibus omnis ejus hereditas ſtrangulatur. 640. 47. Ejus culpa mors omnium eſt. 847. 87. In illo fuimus omnes, & in illo omnes perierunt. 1003. 434. *V. Peccatum originale*.
Adami cum Chriſto comparatio. 824. & 825. 7. Nos Adæ ruina vacuavit, ſed Chriſti replevit gratia. 103. 27. Mala Evæ ſucceſſio totum hominem devorabat: præclara Chriſti hereditas totum hominem liberavit. 308. 41. Noſtro periculo Adam ſcientiam boni & mali ſamem ſolvit: noſtro emolumento ſamem Chriſtus ſuſcepit. 804. 6. In Adamo omne genus occidiſſet humanum, niſi Samaritanus deſcendens vulnera ejus acerba curaſſet. 951. 73. Chriſtus ſpolia, quæ diabolus in Adam invaſerat, vindicavit. 683. 21. *V. Chriſtus*.
Advena in terra & peregrinus quis vere dici poſſit. 172. 21.
ADVERSITAS & tribulatio quædam gratiæ ſunt. 649. 40. & *ſeq.* Bonæ ſunt tribulationes quæ ſunt propriæ juſtorum, qui non pro meritis ſuis, ſed pro pietate eas ſuſtinent. 085. 04. Non ſunt Dei judicia in tribulationes vanimus. 833. 8. Quid juſto adeſſe, niſi exercitium fidei, inſigne patientiæ, eruditio glorioſa virtutis, confeſſio plena victoria. 385. 10. Cito fides inexercitata langueſcit, & crebris exerſe tentatur incommodis. 518. 21. Tibi proficit, quod multi perſecutores ſunt. 683. 41. Flagella juſto remedia ſunt ſalutis. 500. 28.
Qui proſperorum curſu, & ſecundorum uſurpatione ceciderunt, corriguntur adverſis. 232. 30. Confidentiam non habemus in voluptatibus, habemus in paſſionibus. 780. 70. Qui in tribulatione non frangitur, & legem ſequitur, beatus eſt. 24. 34. *V. Martyres*.
Hæc prima virtus, ut non frangaris adverſis, non extollaris ſecundis. 21. 11. & *ſeq.* Ille laudandus gubernator eſt, qui ſecundis non extollitur, ad verſis non frangitur. 463. 17. Juſtus neque dejicitur adverſis, neque extollitur ſecundis. 897. 18. *V. Proſpera* 2.
In adverſis juſtus non frangitur 418. 17. Dominus non frangi nos humilitate uſque ad deſperationem vult, ſed uſque ad correptionem. 151. 5. Quiſquis meliora ſperet, nunquam levioribus frangitur. 430. 6.
Quas Chriſtus pro ſervulis ſuis ſuſcepit paſſiones, nos pro Domino ſubeamus. 126. 31. Quando quærimus adverſis, meditatio nobis in lege ſit. 111. 28. Fidelis miles non petit ut perſecutiones quieſcant, ſed in perſecutionibus ſe poſtulat adjuvari. 317. 81. Cum animus urgetur adverſis, tunc divinum imploret auxilium. 485. 2. Deus adeſt tuis juſtis ſemper, cum aliquibus feruntur adverſis, & quu lege. 896. 16.
In anguſtiis juſtos magis Dominum grato benedicit affectu. 304. 25. Juſtum in adverſis juſtitiam Dei laudare variis probatur exemplis. 692. 833. 6. & *ſeq.* Illud magnificum ſi ſubjectus injuriis, contumeliis, moleſtiis, inopiæ, judiciam Dei laudes. 500. 13. Magnum ſi tunc adhæreas Chriſto quando te procella aliqua conturbat. 442. 39.
Deſolationem ſequitur humilitas, humilitatem patientia, patientiam probatio, probationem conſolatio. 487. 4. Quanto majores tribulationes fuerint, tanto uberior conſolatio reſervatur. 505. 90. In hac vita nec proſpera permanent, nec adverſa diuturna ſunt. 85. 24. *V. Perſecutio & tribulatio*.
Adverſarius domeſticus nemo gravior, nemo nocentior hoſte eo cui cœleſtis ſubſidium potentia ſuffragatur. 210. 2. Ante de occultis pectoris tui atque ſecretis exterminandum adverſarium. 869. 4.
Æmulationem in bono legimus & in malo. 57. 4. & *ſeq.* Æmulus pro obliquo & invido ponitur in Scripturis. 61. 11.
Subæmulatio effectum habet, æmulatio ſimplicitatem. 81. 10.
Ænon dicitur vocalis ſuppliciorum. 109. 3.
ÆTAS omnis manifeſta Chriſto eſt. 766. 38. Vigor animi infirmitatem excludit ætatis. 87. 13.
Affectus hominum quamvis ſenſiſi ſint, ſæpe mutantur. 358. 18. Omnis potentia hominis in affectu eſt 430. 13.
Agnum manducantes parentes noſtri quid ſigurarent. 834. 36.
A in litterarum, id eſt, caulus, ſive ſona. 307. 1.
Aleph prima littera, cujus interpretatio, doctrina eſt. 330. 1.
Amaro non inferuntur a Deo, ut necent, ſed ut corrigant. 481. 16.
AMBITIO Sæpe quos vitia nulla delectant, facit criminoſos. 830. 21. Quo remedio ſolum ambitionis obtundatur. 815. 94.
AMBROSII Sacerdotis natalis dies quotannis celebratur. 1034. 73.
Amen cur ſæpius in Johannis Evangelio repetitum. 207. 36. Hæc eſt ſymphonia quando in Eccleſia Pſalmus reſpondetur, amen dicitur. 1004. 118.
Aminadab ſignificatur pater beneplaciti. 158. 31.
AMARI ſe exigit qui omnes amat. 412. 45. *V. Caritas, & dilectio*.
ANANIAS mentitur eſt ſibi qui potuit munus offerre ſine fraude. 41. 9. Morti addictus æternæ, univerſos ad ſidei ſtudium juſto terrore compulit. 434. 7.
ANGELORUM natura divinior ſeparet manet injuriis corporalis. 407. 108. Angeli ſine zelo nihil ſunt, & ſubſtantiæ ſuæ amittunt prærogativam. 836. 14. Laudant Dominum non ipſum rerum initium. 2. 2.
Angelis Deus tantum tribuit, ut virtuti tanti habeant po eſtatem 832. 72. Quam citius concepto tanto vitiat peccato, qui Angelorum plena eſſe omnia conſiderat. 117. 8 Non eſt in poteſtate noſtra videre Angelum, ſed in poteſtate illius eſt apparere. 718. 8.
Angeli cuſtodes boni ſunt. 441. 38 Illos mittit Dominus ad defenſionem eorum qui heredes futuri ſunt promiſſorum cœleſtium. 317. 2. Unuſquiſque Angelorum aut affectare patrocinium, aut vereri debet offenſam. 885. 210.
Angeli aliter quam homines agunt miſericordia Dei. 418. 20. 478. 58. Leve vitium in Angelo judicio gravius cenſetur. 456. 22. Licet Jobi materiæ ſubſtantiæ, condemnatur uſt Angeli, qui de ſtatu ſuperiore dejectus eſt. 119. 21. Quam inanis pompa jactantiæ angelicæ. 46. 11.
Angeli mali & diabolus in quo loco ſint. 471. 38. Tunc eis cupiditinem illecebris. 471. 58 Ad communem jus indulgentiæ Dei, remiſſionemque peccatorum non pertinent 471. 18. *V. Diabolus*.
ANIMA non de luto, non de terra, opus eſt magnificum Dei generatione inſpiratum. 480. 10. Incorporea, immaterialis, & admirabilis eſt. 484 15. & *ſeq*
Anima ad imaginem Dei eſt; corpus autem ad ſpeciem beſtiarum. 30. 48.
Animæ ibi vivit, ubi nihil mortale, nihil infirmum a culpa ſit, nihil debitum pœnæ. 710 24 Alitur animus angorinae intima 971. 241 Non aliud eſt quidquam quod vivere faciat rationabilem animam, quam alloquium Dei. 430. 7. Quædam videntur animæ eſſe ætates. 425. 50.
Animæ in corpore tres affectiones ſunt, rationabilis, concupiſcibilis, iraſcibilis. 972 139 Majores adhuc, ferventeſque ſunt animorum quam corporum. 630. 5.
Animæ greſſus quomodo dirigendi. 583. 14.
Animæ pulchritudo & gratia quæ ſit. 940. 15 Et magnitudo. 743. 81.
Anima juſti ſponſa eſt Verbi. 926. 8. Qualis animæ ſponſus 800 24. Nemo eſt qui copulam vel animæ & Spiritus, vel Chriſti & Eccleſiæ non beatam putat. 713. 36. Chriſto ſponſo quid poteſt placere niſi pia anima, puritas cordis, caritas mentis? 860. 23.
Anima quanto majora deſideria cupit adhærere Chriſto, tanto magis deficit. 506 4.
Animæ juſtorum aquilis comparantur. 1087. 55. Curtus eſt Dei, 29. 34. Motus eſt, & quomodo. 713 37.
Animæ hominis quæ ſit ætas? 733. 24. Tabeſcit quando peccatum minuitur; increſ-

Digitized by Google

Index Rerum & Sententiarum.

ſucceſſerit eum peccata ſumulentur, & quam ob cauſam. 161. 34 Mors ſi. lius iuſte ſceleris affectu, ſentitne durbum, carnis ſuaſione. 845. 61. Cum ſemel adhæſerit cupiditatibus, difficile in altum potiſt, unde deſcendit, ſine Dei ſutura ravulare. 846. 63 Non fiet anima noſtra caro, ſed magis caro noſtra fiet animæ. 184. 7. Numquam a en pro ſ vinceretur, niſi prius a diabolo ſeniretur. 840. 62. Carnes animæ ſunt carneles ſugiatimnas. 193. 37.
Animæ quomodo peccatum declinet atque abdicat. 974. 144. & ſeq. Licet diſſenſio carnis & animæ per prævaricationem primi hominis in naturam ſe verterit; tamen per ſtucem Salvatoris in ſocietatis concordiam congruerunt. 975. 141.
Animæ in Scriptura ponuntur pro mentibus & pro hominibus. 183. 12.
ANNA talis induitur, ut digne plane ſuiſſe credatur, quæ redemptorem omnium veniſſe nuntiaret. 770. 62.
Anni plures quam ſex millia computentur a mundi conſtitutione. 930. 7.
ANTICHRISTUS ex abyſſo aſſcendet, ut adverſus Eliam, Enoch, atque Johannem prælietur. 972. 10. Arrius, aut Sabellius, in ſunt omnes ſunt Antichriſti qui prave non interpretatione ſeducunt. 1060. 22. Ubi Antichriſtus, ubi dies dimidius. 215. 2 Judæi in eum credituri ſunt. 816. 12.
Apollinariſtæ arguuntur qui dicunt Chriſtum corpus, non animam ſuſcepiſſe. 178. 16.
Apollo Pythius non fuit auctor ſententiæ, Noſce te ipſum, ſed ex Moyſe deſumta. 370. 13.
APOSTOLI præſtantiora, & actuoſa ſunt membra Chriſti. 788. 11. Cur Chriſtus non ſapientes aliquos, non divites, non nobiles, ſed peccatores & publicanos elegerit. 867. 44. Chriſtus eos miſit ad ſeminandum fidem, qui non angerent, ſed docerent: nec poteſtates exercerent, ſed doctrinam humilitatis adtulerint. 916. 19. Prælia inter dictor Romanorum ſedata ... ut recte per totum orbem Apoſtoli mitterentur. 817. 31. Chriſti teſtes ſunt quibus aliqui ſint eſt orbis. 766. 30. Columnæ in Eccleſia. 4.9. 38. In iis impleta oracula Prophetarum. 937. 32. Non ſolum ſecundum corpus viderunt Dominum, ſed etiam ſecundum Verbum. 739. 5. Boni ſui ſloris ſunt quadrantinarum ſcripturarum atque operum ſuorum ſudarunt odorem. 681. 25. Dominus quod ante erat judicii ſui, eis dedit peccata remittendi æquitate ſolvenda, ne eſto ſolvende dei ligate tenerent. 165. 37. Cur non in ſuo, ſed in Chriſti nomine dæmonia imperabant. 832. 56. Cur Apoſtolica inſtrumenta piſcandi relicta ſunt. 1314. 72. 849. 72. Apoſtoli horæ ſunt, Chriſtus dies. 901. 221.
Appetere quis dicatur. 752. 24.
Aquarum commendatio. 1174. 68.
Aquila quomodo ſe eos ſuos probet. 653. 13.
Arcum ſuum cur Deus poſuerit in nube. 71. 87.
Ariminenſi in Concilio perfidæ prævaricationis auctores, dum Imperatoris gratiam ſequuntur, Dei gratiam perdiderunt. 871. 73.
Ariſtotelis ſententia de narratoribus ſuperfluis. 572. 19.
Arma. Infirmos tela ſua vulnerant, nec poteſt bene uti armis, qui ea ſerre non noverit. 822. 30.
Armenii, & Gothi prædicationi Evangelicæ crediderunt. 1307. 14.
Arrius tinea eſt, & quam ob cauſam. 1307. 13 Quem martyres oblatione ſanguinis Dei Filium ſatebantur, huic Arriani quæſtionem generis inferebant. 766. 27. Quod negabant Chriſto Antichriſto non negabunt. 1061. 22. Eos in perfidiam iviſſe cognoſcimus, dum relinquerent Apoſtolum, ſequuntur Ariſtotelem. 718. 20. Coetu eos probatur filii divinitas. 753. 95. Animam ſuam humiliant, & dejiciunt. 151. 10. Regali ſubnixi potentia minantur acerba ſupplicia, niſi eis templum tradatur. 67. 19. Societatem regaliæ potentiæ affectant, ut militaribus armis impugnent Eccleſiæ veritatem. 1012. 27.
Argentum reies male eſt. 1001. 85. V. Divites, & Superbia.
Arundini, & calamo quinam comparantur. 885. 104.
In Aſiæ ſequatur populus Gentilium, nunc Chriſto ſubditus. 769. 43.
Aſtutia timet omnia, nec ſe conſilio ſuo credit. 317. 25. Spiritalis eſſe debet, quæ ſervat ſalutem, dolum neſciat. 90. 10.
Athletarum eſt erſo certamine, & numine. 88. 55. Qui nominentur pueri, Ephebi, & viri. 89. 52. Iis abſtinentia neceſſaria. 884. 1. Athleta bonus membra ſua monſtret, ut converſatione ſua probet diſciplinam. 571. 21. Quandoquam in certamine virtus habeatur. 86. 32. Illius caſus proprie ruina appellatur, ibid. An bruſios puer Athletam vidit, qui cum alliſiſſet adverſarium, ſinuiem ei permiſit excæcari, quod ſignum fuit, eo quod ſuiſſet cæcitate ei. 886. 24.
Athletæ ſumus, & impellimus: alii reniunt, & pleique eliduntur. 86. 31.
Avaritia poſſeſſionum jura quæ Deus omnibus voluerat eſſe communia, diſtribuit. 451. 22. Fidem frangit, nec tenet earum ſimplicitatem. 85. 17. Verum eſt cauſam inopiæ noſtræ avaritiam videri. 956. 124.
Non minorem febrem amoris eſt, quam laborat: febris noſtra avaritia eſt, febris noſtra libido. 843. 61. Venum eſt carnalia cupiditatis incendium. 157. 31. Cur malus avaritiæ languor. 58. eſt. Ipſi rapina ſubdita eſt. 606. 45. V. Divitiæ.
Avari bona non ſunt vera bona. 320. 17. Quamvis quod putamus lucrum eſſe pecuniam, damnum ſit animæ. 402. 66. Pecunia vendunt Chriſtum, qui pluris eam ducunt quam religionem. 903. 10. Rares qui legem Dei aurea, & argentum præferat. 484. 21. Dum plus cumulant, vitam quod minus eſt, amittunt. 507. 61. Quæcumque ipſius domus ſua quis porrexerit, clauditur anguſtiis opinionis ſuæ finibus. 916. 12. Oculi tui non lupi oculi ſint, & inſidientis ad prædam. 520. 8. Omnes cupidi, omnes avari Giezi lepram eum ſoit divitias poſſidebant. 840. 14. V. Divites.
Audiendi officium omnium eſt firmamentum. 580. 5. Tacendum eſt, quando paratum non invenias auditorem. 853. 72.
Augusto Romanum Imperium tædio bellorum civilium delatum eſt. 377. 21.

B

BAbbas patris filius latine dicitur. 1083. 210.
Baſiliſcus quodcumque prius viderit animal fertur occidere: ſi hominis fuerit aſpectu præventus, interficitur. 496. 24.
Baptiſmus Johannis multus ſupplicationum eſt: Baptiſmus Chriſti multus gratiarum. 109. 1. Inter utrumque Baptiſmum quodnam diſcrimen. 603. 19. & 784. 72 Aqua Johannes baptizabat, Chriſtus ſpiritu. 1095. 140.
Baptizatus eſt Dominus non mundari volens, ſed mundare aquas, ut baptiſmatis jus haberent. 786. 83 Aqua incipit prima, & complet myſteria. 1067. 48. Non ante altaris ſacramenta quam baptiſmus. 1092. 115.
Baptizatus renuntiat mundo. 1074. 36. Juſtificat Deum, quia peccata propria annuntiat. 943. 30. In Baptiſmate eſt confeſſio, & venia peccatorum. 653. 8. Baptizatus in Jordanem nudus deſcendit. 352. 10. Deſcendit etiam in mortem Chriſti, & in reſurrectionem ejus adſcendit. 113. 20.
Baptizatus licet toto corpore, poſtea tamen eſca ſpiritali, potuque mundatur. 600. 29. Non offert ſacrificium, niſi octavum ingrediatur diem. 331. 2. Servanon veſtis quo nos ſacro Domini emergentes lavacro veſtivit. 800. 35.
Baptiſmus Eccleſiæ unum eſt, quo neceſſe eſt baptizari catechumenos. 305. 14. Fit per ſacerdotes Eccleſiæ. ibid. 13. Numquam iterari debet. 1036. 78.
Quod per baptiſmatis ſacramentum Chriſtus operetur. 806. 63. In eo juſtitia omnis impletur. 741. 27. Peccatum abluitur. 411. 42. & 1028. 24. Aqua enim corpus abluente, ſpiritu animæ peccata mundantur. 780. 79. Etiam in ipſo fonte ſanctificatam divinitatis aſpiciat. ibid. Arguuntur qui baptiſmo initiari differunt. 999. 226.
Jordanis fluminis converſio, figura fuit baptiſmatis. 736. 47.
Baptiſmus paſſionis eſt, quo unuſquiſque ſanguine ſuo mundatur. 363. 16. Quis baptizetur in lacte. 616. 61. V. Sacramenta.
Beatitudinem non in divitiis, non in poteſtatibus, & honoribus, non in nobilitate generis, aut decore, aut pulchritudine, nec in corporis ſalubritate poſitam eſſe. 90. 15. Hic eam magnam, non veram invenies. 592. 30. Ea enim potius quæ futura ſunt. 571. 33.
Beatitudo unaſq a Deo eſt. 407. 31. Sita eſt in ſola poſſeſſione veri, & boni. 446. 7. Quæ Deum videt. 69. 21. Eius multa bona, unu tamen eſt vita æterna. 833. 30.
Beatitudinem vitæ æternæ cur Chriſtus propoſuerit. 8. 12. Item eius diverſa præmia. 670. 9. In reſurrectione nos in ſimplicis creaturæ gratiam transfigurabimur. 581. 124. Retributio, regnum cælorum, & paradiſi eſt cumulatus 380. 46. Non meritis noſtris adſcribenda eius acquiſitio. 181. 30.
Nulla Dei Regno infirma ætas. 956. 129. Nullus etiam ſexus. 9. 14. Nemini intercluditur, niſi ei, quem ſive profeſſio vitæ excluſerit. 202. 200. Latro meliſter Diaboli, eo pervenit, unde ipſe dejectus eſt. 173. 17. Difficile videtur hominibus, ut ſpem periculis emant: damnoque præſentiam futuræ lucrum mercentur ætatis. 228. 1. Quemadmodum regnum cæleſte rapiatur. 188. & 187. 110. & ſeq.
Cur quatuor tantum beatitudines Dominicas S. Lucas poſuit, octo vero S. Matthæus. 873. 62.
Cum ſacerdos benedixit, populus reſpondet Amen, & quare. 207. 36.
Beneficia noſtra non vulganda, ſed premenda. 851. 1. In beneficiis pari potior eſt qui prior cœpit. 825. 74.
Beneficia divina plena ſemper, & redundantia ſunt. 741. 29. Non dormientibus, ſed obſervantibus deferuntur. 842. 49.
Bethſabee cur in generationibus Domini non prætermiſſa ſit. 811. 19.
Biſſorum pluribus cur Deus coronas conceſſit. 225. 15.
Beth littera confeſſio declaratur. 393. 1.
Quidquid nobis boni accidit, illud Dei juſtitiæ deputemus. 478. 12.
In boni operatione remuneratio eſt. 744. 10. 17. Multa in hoc ſæculo bona eſſe, & jucunda videntur, quæ non ſunt. 477. 6.
Bonitas fructus eſt Spiritus Sancti. 782. 10. 10. Nulla querela eſt, ubi & mentis bonitas concordat & facti. 718. 19.
Bonitas popularis abundat aliis, ſibi reſtrictior. 703. 11.

C

CAdavera mortuorum olim ſacibus ardere conſueverant. 630. 41.
Cælum multipliciter majus quam terra eſt, ut a pleriſque punctum comparatione cæli ſit æſtimata. 320. 29.
Cælorum converſione inenarrabilem armoniam veteres quinam crediderint. 0.2. In cælo fuit vitiis locus. 326. 12.
Cur ſanctum dicatur. 330. 29.
Cælum his dicitur qui etiam Angelorum cuſtodia integritatis exercet. 526. 12. Cæleſte elementum vitæ tuæ imago eſſe debet. 505. 1. & 2.
Cæſar Pompeium magnum & juniorem debellavit. 277. 21.
Caius cur ſignum acceperit, ne eum nemo occiderit. 40. 7.
Calceamenta de corio animalis mortui exuſſici ſolum. 995. 37.
Calices duo, unus mortis, alter vitæ. 117. 27.
Calumnia gravior tentatio levium. 609. 84. & ſeq.
Adverſus calumniantes, & peccatores juſtus ſuo judicio contentus eſt: miſerorum autem ſuorum judicium Chriſto reſervat. 181. 13.
Cantica duo Moyſis quantum libros ejus illuſtrent. 4. 5.
Canticum cur ſibi Salomon conſtituerit. 919. 26.
Cantus virorum, mulierum, virginum, parvulorum. 6. 8.
Canere intus quid ſit. 8. 12.
Cantico delectatus Deus non ſolum laudari, ſed etiam reconciliari. 4. 3.
Caph littera ſignificat, curvati ſunt. 507. 2.
Captivitas hæc vere dolenda, quæ æternæ ſpei libertate privata videtur. 600. 9.

Bb

Digitized by Google

Index Rerum & Sententiarum.

Ex capite ductus venarum, meatuſque ſpiritus, ſanguinis vires in totius corporis partes derivantur. 667. 1. Cur capite abſcinduntur qui in aliquo crimine damnantur. *ibid.*

Caritatem ſpes præcedit, ſequitur ſalus. 699. 62. Cum ſpes, & fides in caritate ſint, non eſt dubium quod major ſit caritas. 655. 44. Major omnibus caritas. 1105. 576.

Quam bonum ignis caritatis. 544. 2. Bona caritas, & pietas bona, utrumque Dei, & utrumque eſt Deus. 149. 10. Vere Deum diligit, qui ſine triſtitia, ſine timore voluntario potius ſtudio quam coacto præcepta conſervat. 546. 4. Caritas ſuſcitatur in veteri teſtamento, reſuſcitatur in novo. 400. 20.

Caritatis alæ, alæ ignis, quibus dilectionis inflammat ardorem 651. 29. Habet clavum ſuum caritas; habet gladium ſuum, quo anima vulneratur. 597. 39. Nulla vehementiora, nulla ſunt graviora vincula quam charitatis. 577. 39.

Bonum eſt vulnerari ſagitta caritatis. 399. 57. Cur durus ſit zelus caritatis. 396. 39. Beatus vir qui in caritate Dei tabeſcit. 686. 52.

Caritas culpam, & omnia peccata mortificat. 596. 39. Caritas excludit omnem perturbationem. 475. 2. & 695. 56. Sive in læva ſive in dextera bona eſt manſio caritatis. 400. 19. Qui diligit ex voluntate, facit mandata legis: qui timet, invitus obſervat. 545. 3. Major eſt mentis dilectio quam ſermonis gratia. 249. 60. Juſtus quaſi ſuam putat fratris ærumnam. 580. 7.

Qui diligit, in omni ſtatu ſuo debet ſervare diuturnæ caritatis affectum. 60. 30. Si qui videntur in Eccleſia debiles, pauperes, imprudentes, etiam peccatores abundantiori indigent honeſtate, & majori præſidio fulciendi ſunt. 471. 54. Quo ſenſu Chriſtus præcipiat parentes odiſſe, & inimicos diligere. 587. 15. *& ſeq.* Legis oraculum, ac philoſophiæ faſtigium ſupergreſſus, in eas quoque qui læſerint, pietatis charitatiſque porrexit officium. 876. 73. *& ſeq.* Chriſtianus etiam inimicus non licet non amare. 503. 41. & 543. 51. Convicium ferre, & non referre quam bonum ſit. 418. 24. *V. Inimicos.*

Caro fraude, & veneno infuſa ſerpentis, facta eſt caro peccati, & caro mortis. 510 5. Peccatum eſt ſecundum carnem ambulare, & cur? 111. 5.

Caro, & ſanguis, & nequitiæ ſpiritales, patientia, & continentia corporis, & animi moderatione ſuperantur. 88. 56 Caſtigandum carnis noſtræ tumorem. 150. 12.

Licet non conditio carnis videatur nos humiliare, ſed culpa; tamen multis humiliatur & caro. 256. 75. Si carnis fortitudo deſeruit, mentis fortitudo prævaluit. 131. 40 Animæ caro fiat appendix. 973 141.

Caro infirmitatis, eſt lectus doloris. 183. 12. Carnis timendam non eſſe infirmitatem, & qua cauſa. 122. 26. & 127. 33

Maledixeret Deus carnem prævaricantium: benedicitur autem in Chriſto. 413. x. Vas erat diaboli caro hominis peccato vis, quæ poſtea facta eſt vas electionis. 693 11.

Caſtitatis ubi eſt conſcientia, vultus liberior eſt. 361. 6.

in Caſtitatis veſtigio bonus greſſus eſt. 622. 15. Portæ Eccleſiæ portæ caſtitatis ſunt. 922. 99. Eccleſia domus eſt caſtitatis. 423. 26. Quantum, Evangelio profecerint ſtudia caſtitatis. 422 21. & 525. 28. Pudicitia nos ſeparat a pecudibus, Angelis jungit. 317. 61. Quam merito expertes libidinis Angelis comparentur. 634. 8.

CATECHUMENUS qua methodo imbuendus. 107.

Cedrinorum tabularum uſus eligitur tectorum faſtigiis elevandis, firmandiſque litterarum elementis. 713. 38. Cedri ſpecie, majorum qui juſti fuerunt, gloria declaratur. 40. 389.

CERVORUM curſus directior, vulpeculæ ſinuoſus. 341. 2.

CERTAMEN luſtrale ſubeuntibus diſciplina vivendi neceſſaria. 210. 2.

In circo vilis & abjecta contentio, litium fœda deformitas, Circenſium ſtudia inſaniæ ſunt falſæ. 168. 4. Arguuntur ii qui ad diverſa circenſium ludorum atque theatralium ſpectacula feſtinant. 404. 27.

Certamen grave intra hominem, ut ſecum ipſe pugnet, & cum ſuis cupiditatibus prælietur. 684. 46. Quare plerumque fiat ut in gravioribus & aſperioribus certaminibus coronemur. 670 8.

CHALDÆI ſiderum curſus vanæ ſtudio ſuperſtitionis explorant, & impiæ ferunt gentilitatis errores. 14 62. Peritiores in numeris habentur. 771. 47.

Chananæa prima exivit de gentium nationibus, & perſeveranti obſecratione tantum Domini teſtimonium meruit reportare. 240 59. Chriſtum prætereuntem revocat, tacentem rogat, excuſantem adorat, negantem inclinat. 889. 113.

CHRISTUS cur neceſſarius, ut Adami peccatum ſolveret. 422. 21. Chriſtum in Adam & aliis patriarchis exſpectatum fuiſſe inductione probatur. 169. 6. *& ſeq.* Iſaac oblatus a patre figura ejus eſt. 171. 12. Itam deſignatus in virga Moyſis. 370. 64. In Columna nubis. 394. 3. David typus Chriſti. 641. 25.

Cur Lucas ad Deum putaverit generationem Chriſti eſſe referendam. 799. 11. Radix eſt familia Judæorum, virga Maria, flos Mariæ Chriſtus. 761. 24. Cur ab Abraham plures ſecundum Lucam ſucceſſiones uſque ad Chriſtum ſunt pauciores, & per alios ſecundum Matthæum. 800. 14. *& ſeq.* Cur Matthæus generationem Chriſti per Salomonem derivandam putavit, Lucas vero per Nathan. 809 13. In genealogia Chriſti poſſe plures eſſe ſucceſſiones, pauciores generationes. 817. 45. Quomodo Chriſtus veri regaliſque generis fuerit, ſi nullum ex ſemine Jechoniæ regnaturum Propheta prædixerit. 815. 41. *& ſeq.* Cur Matthæus computaverit inter majores Dominici generis peccatores plurimos, idque Lucas declinaverit. 811. 36. & 818. 46.

Chriſtus quando erat, quomodo erat, quid erat, quid egerat, quid agebat, ubi erat, quo venerit, quomodo venerit, quo tempore, & qua cauſa. 768. 40. Chriſtus etſi de Virgine natus eſt, & Spiritu ſancto, tamen hominis eſt filius, quia homo Virgo. 574 18. Judæi quem per mulierem venturum putabant, per virginem veniſſe non credunt. 784 78.

in Chriſto caro diſpenſationis eſt, quam miſerationis titulo, & pietatis jure ſuſcepit, ut captivam redimeret, ablueret contaminatam, mortuam reſuſcitaret. 198 10. Venit in ſignaculo, venit in lege, venit in corpore. 980. 166.

Caro Chriſti naſcitur nobis, Verbum datur. 24. 33. Creatus eſt, ut vias mihi demonſtraret æternas, quibus homo redire poſſit ad Dei regnum. 403. 65. Natus eſt nobis qui credimus, non Judæis, non hæreticis, non manichæis. 24. 33. Venit ut ruina ſit perfidorum, juſtorum autem & fidelium reſurrectio. 54. 28. Cito Judæis venit, opportune gentibus: cito perituris, commode crediturus. 612. 38. Ubi neſcitur, niſi in corde tuo & in pectore tuo. 767. 38.

Si apoſtolorum umbra ſanabat, quanto magis tactu Chriſti quos tangit e morte defendit. 203 30. Umbra erat quæ ſenſiſſet, & nunc totum protegit orbem terrarum. 650. 5. 6. Caro Chriſti cur Dei templum ſit. 288. 16. Corpus ejus magnum eſt templum & mirabile altare. 371. 26.

Chriſtus naſcens non mediocribus ſignis Deus probatus. 769. 43. Omnis ætas, & uterque ſexus, eventorumque miracula fidem generationis Domini adſtruunt. 775. 58 *& ſeq.* Quando & quomodo natus, & quantus ſit æſtimari, magis offendiculum quæſtionis, quam ædificationis profectus eſt. 920. 91. Non licet mihi ſcire generationis Chriſti ſeriem, non licet tamen neſcire generationis fidem. 920 93. Chriſtum non quaſi parvulum nutrias, ſed quaſi verum atque perfectum Deum noveris adorandum. 286. 15.

Chriſtus ſolus eſt plene imago Dei. 1068. 49. Deus ex Deo eſt, æqualis ex æquali. 40 4. Ille bene magnus, cujus virtus mundum replevit, qui ubique eſt, & erit ſemper. 756 13.

Chriſtum qui non crediderunt Dei filium, nec filium Virginis crediderunt. 731. 6. Ipſum loquitur Scriptura Jeſum Deum hominemque, in utroque perfectum. 838. 45. In uno Chriſti nomine & divinitatis & incarnationis expreſſio, & fides paſſionis eſt. 919. 93. Chriſtus non alter ex Patre & alter ex Virgine. 38. 4. non depoſuit quod erat, ſed reſervavit. 360. 27 Chriſtum qui ſine divinitatis fide, aut corporis ſacramento cognoſcit, tinea eſt. 735. 13 Qui hominem eum negavit, Deum negavit. 965. 120. Ipſe eſt qui natus eſt ex Virgine, ipſe eſt qui mirabilia fecit in populo, ipſe eſt qui mortuus eſt pro peccatis noſtris, & reſurrexit a mortuis: unum horum ſi detraxeris, retraxiſti ſalutarem tuam. 922. 108.

Chriſtus verus eſt propheta, & quomodo. 470 53. Temporum finem non per naturam hominis, ſed per naturam Dei novit. 1019. 34 Novit ſibi, neſcit mihi. 1020. 35. Chriſti caro velut muroli divinitatis claritudine circumſepta, cæleſtis habuit protectionem gratiæ. 396. 8.

Chriſto Deus eſt pater generatione propria, nobis adoptione voluntaria: illi per gratiam, nobis per naturam. 1104 167. Homo erat ſecundum carnem, ſed ultra hominem ſecundum operationem. 656. 76 Non humani corporis ſed divinæ poteſtatis eſt regnum quod habet. 1086. 15.

Valde errant qui carnem hominis aiunt eſſe ſuſceptam a Chriſto, affectum negant. 307. 5 Cum corpus ſuſcepit, omnia debuit ſubire quæ corporis ſunt: divinitas autem commutari per hos neſcit affectus. 970. 133. Sequeſtrata delectatione divinitatis, tædio meæ infirmitatis vere afficitur. 1070. 56. *& ſeq.* Fuit in doloribus quaſi victus infirmitatum, non infirmitatibus victus. 308. 6. Ad vulnera noſtra deſcendit, ut uſu quodam & copia ſui, naturæ comparticipes nos faciat eſſe cæleſtis. 867. 46. Multorum affectus & officia ſuſcepit, ut doceret quomodo nos in his converſari oporteret. 679. 33. Miſeriis afflictus eſt, ut beatos faceret homines, qui erant in miſeriis conſtituti. 126. 32 Orare dicitur, non propter ſuffragium, ſed propter exemplum. 854. 10.

in Chriſto nulla cauſa eſſe potuit qua peccati alicujus potuerit vulnus accipere. 140. 33. Natus ex Virgine nihil debet muliebri hereditati. 466. 63 Quare cum omnia noverit, peccatum non cognoſcat, luculenter demonſtratur. 128. 34

Quomodo Chriſtus in carne ſua ſuſceperit ſimilitudinem carnis peccati, & pro nobis factus ſit peccatum. 102 71 Suſceptio peccatorum in illo pietatis eſt, non criminis. 110. 6. Orat non ut pro ſe obſerret, ſed ut pro me impetret. 866. 42.

in Chriſto aliud eſt quod ſecundum unitatem divinitatis exprimitur, aliud quod ſecundum hominis eſt locutus affectum. 171. 16. Lucas ſatis ſe divitem fore credidit, ſi præſepe Domini ſibi ex omnibus vindicaſſet. 770. 43.

Chriſtus qua ratione in terris patrem fabrum habuerit. 794. 2 Honorabat Ioſeph & Mariam non naturæ debito, ſed pietatis officio. 64. 56. & 777 65. & 1034. 74 Subjectio ejus magiſterium virtutis humanæ, non divinæ imminutio poteſtatis eſt. 310. 8 Non in ſpecie infirmitatis eſt, ſed in operatione virtutis; diſpenſationis magis temporariæ arbitra, quam perpetuo ſervitio mancipata. 309. 6 Depoſita cum ipſius corporis ſervitute. *ibid.* 7.

Chriſtus operationis ſuæ munus amiſerat, niſi id humilitas recepiſſet. 674 18. Cur præbuerit ſe humilitatis auctorem. 1069. 51. Quanto abjectior humilitas ejus, tanto divinior providentia. 790. 91 Formam dat humilitatis. 879. 84 Se humiliavit, ut diſceres quid ſit humilitas. 157. 76. Ita ſe curvavit ad omnia obſequia, ut ne lictoris quidem adſpernaretur officium. 839. 45.

Chriſti ſervitus, paupertas, & dolor. 767. 6. *& ſeq.* Chriſtus in paupere atque deſpecto mundum redemit. 645 34 Ideo pauper huc venit; ne haberet diabolus, quod auferret. 836. 37. Quomodo dives in paupertate. 180. 5. Meum paupertas ejus patrimonium, & infirmitas Domini mea eſt virtus. 769 41.

Chriſtus agebatur in deſertum conſilio, myſterio, exemplo. 818. 14 Ejus de deſerto, ut ad paradiſum redire poſſimus, veſtigia perſequamur. 827 12.

Chriſtus ſe a diabolo tentari patitur, ut in illo omnes vinceremus. 823. 6. Sic fallit, ut vincat: ſic vincit, ut fallat. 129. 19. Diabolum & principem ſæculi fefellit. 792. 5. Ita multis tentationibus ſe objecit, ut nulla tentationis noſtræ certamina præteriret. 25. 37 Solus ille nobis dux conſtitui poterat adverſus illecebras ſæculi, & verſutia diaboli. 825 9.

Tuum eſt quod Chriſtus beſtias patitur, ſuum quod ab Angelis prædicatur. 773. 52. Fratres Domini pia tueus eſt. 828. 16. Beata ipſius ſitis; quia ſitivit pro nobis. 313. 14.

in Chriſto tria principaliter ſunt quæ ad uſum proficiant ſalutis humanæ, ſacramentum ſcilicet baptiſmi, deſertum, jejunium 814. 4. Nullo magis opere quam myſterio ſui baptiſmatis Deus probatur. 790 95 Chriſti cum Joanne comparatio. 755. 10.

Cur Chriſtus cum peccatoribus manducaret. 755. 10 Non gymnaſia choris referta ſapientum, ſed plebe ſimplicem requiſivit. 773. 53.

Cur in paſſione a paucis teneri potuit, qui aliquando a populo non tenebatur. 843. 56. Cum legimus teneri Jeſum, caveamus ne

Index Rerum & Sententiarum.

putemus eum ſecundum divinitatem teneri. 1074. 68. Calumniis appetitus, ſilentium detulit triumphale. 623. 24. Cum ſe poſſet ulciſci, quem maluit quam vindicare. 680. 55. Vili vult ſe æſtimari Chriſtus, ut ab omnibus ematur. 900 31.

Chriſti vulnera nullum fœtorem pœnitentiæ, odorem omnem gratiæ redolebant. 126 35. Quomodo derelictus a Patre. 231. 31 & 343 19

Chriſtus inimicos ſuos vocavit ad gratiã quos oculus Dei vidit & amavit. 122. 26. Etiã hoſtes ſuos non paſſus eſt vulnerari. 1075. 71. Chriſtus cur electus a Patre ut morte tolleret peccatum mundi. 927. 109. Chriſtũ moriturum nec ſancti crediderunt. 881. 98. Eum potuiſſe non mori, ſed noluiſſe. 819. 47. Omnibus in commune ſemel mortuus eſt, & ſingulis ſemel moritur, non frequenter. 648. 42 Idem teſtator & hæres. 134 27. Quomodo crucem ſuam quaſi currum triumphator adſcendat. 1085. 109. Crucis locus ubi fuerit. 1037. 124. In Venerario paſſus eſt. 283. 5. Paſſio Chriſti imago fuit regni cæleſtis. 575. 43. Reddamus Chriſto amorem pro debito, caritatem pro munere, gratiam ſanguinis pretio. 899 26. In eo a morte ſequeſtrata divinitas corporalium non ſubiit conſortium paſſionum. 900 32.

Chriſtus cur poſt mortem tantum percuſſus, 1093. 135. Exiit de vulnere Chriſti aqua, ut nos biberemus ſalutem. 126 35 Primus dies quo Chriſtus mortuus eſt, quomodo computandus. 252. 69.

Chriſtus crucifixus eſt pro fide noſtra, crucifixus eſt pro cupiditatibus noſtris. 883 91. ſuſcepit mortis ſervitutem, ut tibi tribueret vitæ æternæ libertatem. 648 42 Sanguis Chriſti purpura eſt, qui inficit ſanctorum animas & reges facit. 824. 20. Crux Domini non credentibus præcipitium eſt, vita credentibus. 581. 4. Hæc eſt fidei gloria, ſi vere intelligas crucem Chriſti. 925. 107. Paradiſum nobis crux reddidit Chriſti, & tu? 41. 3. In ea requieſcimus, & peccata noſtra depoſuimus. 995. 208. In ligno Domini navigamus tuti & ſecuri. 287 13. Vera crux Domini non exurit merita aliena, ſed fœcundat. 522. 29.

Chriſtus in infernum deſcendit; ut illi qui in infernis erant, a perpetuis vinculis ſolverentur. 561. 84. Ubi teſtimonium reſurrectionis adſciſcitur, adſtipulantur miniſteria ſervulorum: ubi gloria Domini reſurgentis oſtenditur, ſervulis ſplendor abſconditur. 467. 2. Chriſtus eſt Dominus, quia redemit ſervulos ſuos: Deus, quia ipſe ſe ſuſcitavit. 221. 14. Ejus divinitas vita eſt, æternitas vita eſt, caro vita eſt, paſſio vita eſt, mors vita eſt, reſurrectio vita eſt univerſorum. 77. 36.

Chriſtus ſalit de cælo in Virginem, de utero in præſepe, de præſepio in Jordanem, de Jordane in crucem, de cruce in tumulum, in cælum de ſepulcro. 215 6 Aſcendit ſuper omnes cælos ad Dei dexteram, & quomodo. 514 57. Deſcendit Deus, aſcendit homo: Verbum caro factum eſt, ut caro ſibi Verbi ſolium in dextera Dei collocaret. 383 8 Eo unde venerat, naturæ ſuæ majeſtate remeavit. 166 48 Vulnera ſuſcepta pro nobis cur cælo inferre maluerit. 1103 171.

Chriſtus finis legis eſt, & mors ejus ſolvit ænigmata prophetarum. 249 37. Cur finis legis ſit, & plenitudo caritatis. 64 16. Finis eſt viarum, finis juſtitiarum, finis teſtimoniorum. 402. 22. Finis ſpei noſtræ, plenitudo & conſummatio univerſorum, atque omnium ſumma virtutum. 179. 1. Ad Chriſtum omnia referenda. 219 14

Chriſtus caput eſt omnium. 315. 18. Caput erat veteris Synagogæ, quam Moyſes fundavit. 248. 62. Caput eſt quod in omnibus nobis per ſingula membra adſurgit. 124. 29. Eo demto, vivere membra non poſſunt. 567 2. Appetitus eſt ſemel in ſuo corpore, appetitus eſt frequenter in eo corpore quod eſt Eccleſia. 314 16.

Chriſtus ſanguine ſuo mundum lavit, cujus peccatum nullo alio modo potuiſſet aboleri. 289. 17 Remiſſio peccatorum eſt, captivorum redemtio, ſubſidium laborantium. 617. 1. Non prodeſſet naſci, niſi ab eo redimi profuiſſet. 789. 41. & 584 10 Plus redimendo mihi contulit, quam creando 613 40. & 674. 59. Nos redemit, adverſarius vendit: ille auctionatur ad mortem, hic redimit ad ſalutem 962. 114. Ille viliori pretio nos addicit, hic magno nos redemit. 963. 117. Cur ſolus hominem redemit. 298. 13. Beneficium redemtionis a ſuis majoribus inchoavit. 872. 36. Nihil eſt quod magis eſſe ultra humana credatur, quam toto Chriſtum ſe obtuliſſe pro mundo. 882 102.

Chriſtus ſicut redemtio, & ita miſericordia. 288. 17 Spes & patientia noſtra Chriſtus eſt: ipſe factus eſt redemtio noſtra, ipſe eſt noſtra exſpectatio. 159 18. Solida ad ſingulos Chriſti dona perveniunt: omnes habent, & nemo fraudatur 578 41 Quid tam proprium Chriſto, quam advocatum apud Patrem adſtare populorum, mortem ſuam offerre pro cunctis, repellere necem, vitam reformare perituris. 169. 8.

Chriſtus quam bonus ſit medicus. 129 4. Apud eum nulla comperendinatio ſanitatis, qui verbo curare conſuevit, non ferro. 650 2. Ejus ſermo medicamentum eſt. 951. 75. Nec non ipſius cognitio. 809. 39.

Veſte Chriſti commune in omnes eſt. 373. 29. Omnibus ortus eſt, omnibus venit, omnibus paſſus eſt, & omnibus reſurrexit. 472. 57 Quod ſeverum in aliis in Chriſto dulce eſt. 411 43. Quos alligat, liberat; & quos adſtringit, abſolvit. 276. 17 Nulli deficit, ſuperabundat omnibus, nos deficimus. 891. 116.

Chriſtus verum lumen omnibus lucet, non vult tamen importunis irrumpere, non vult invitos cogere. 527. 13. & 913 74. & ſeq. Nec volentes repudiat, nec invitos alligat, nec ejicientibus reluctatur, nec rogantibus deeſt. 843. 56 Eum nemo poteſt tibi auferre, niſi te illi ipſe auferas. 858 20. & 906. 50. Perfidis dormit, fidelibus vigilat. 819. 26. Dormit in negligentibus, ſuſcitatur in ſanctis. 401. 20.

Quomodo quæratur Chriſtus. 443 38. & 448. 41. & ſeq. 1100. 162. Vult ſemper quæri, frequentius inveniri. 528. 17. Vult ſe præveniri Sol juſtitiæ; & ut præveniatur, exſpectat. 661. 30 Januam cordis noſtri pulſanti quam cito aperiendam. 627. 14.

In omnibus ſequendus eſt Chriſtus, & ipſum quiſque pro poſſibilitate ſua debet imitari. 143 2. Turba eum non ſequitur ad excelſa, non adſcendit ad ſublimia 857 46 Perfectio & plenitudo Chriſti eſt portio ſervulorum. 717. 42.

Chriſtus vacando incrementa gratiæ ſecum vehit. 415. 6. Nulla major ſalus quam eſſe cum Chriſto, & ei unitate quadam corporis adhærere. 170. 11. & 903. 42. Qui domicilio Chriſtum recipit interno, maximis delectationibus exuberantium paſcitur voluptatum. 857 16 & 19 Non jejunant. 859. 25. Ubi Chriſtus, ibi vita, ibi regnum. 1088 151 Nemo poteſt perire, cui non ſublatus eſt Chriſtus. 667. 2 Vocem ejus quiſquis perceperit, naufragium non timebit. 823. 2.

Solus eſt quem nemo debet deſerere, nemo mutare. 911. 67. Qui ſe ab eo ſeparat, exſul eſt patriæ, civis eſt mundi. 996. 214. Quis eum concipiat & pariat. 1061. 24. & ſeq. Quis eum poſſit tangere. 1104. 165. & ſeq. Ipſum ſemper ſequamur; & qua ratione id fieri debeat. 807. 25.

Quis imitator Chriſti. 110. 5. & 6. Qui ſint participes & conſortes ejus. 470. 53. Quid participatione gloriæ ejus erimus, cujus opprobrio ſumus glorioſi. 430. 41. Quod ſub aliis contumelia, ſub Chriſto gloria eſt. 476. 17.

Via perfecta Chriſtus eſt. 403. 26. Quomodo committere debeamus iter noſtrum ductui Domini Jeſu. 395. 5. & 398. 13. & ſeq. Chriſtum ſcire vita eſt ſempiterna 540. 38.

Chriſtus cur verum ſit lumen omnium 131. 41. Bene in myſterio dici Chriſtus, cujus apoſtoli duodecim horæ. 909. 222 Hiems eſt quibus adeſt Chriſtus, [illegible] eſt quibus ſe denegat 442. 33 Ante adventum Chriſti hyems, poſt adventum ejus flores ſunt. 413 25.

Chriſtus cur dicatur manus Dei. 708. 22. Verbum dicitur, calamus, & ſcriba 886. 105. Verus eſt paſtor, & qui noluerunt ab eo paſci, depaſcet eos mors. 302. 21.

Chriſti cibus virtus eſt, Chriſti cibus fortitudo eſt. 913 74. Ejus virtute egrederis ab Ægyptiis finibus, & pervenis in terram repromiſſionis. ibid 75.

Chriſtus granum eſt tritici, & granum ſinapis. 986. 182. Secundum Incarnationis myſterium eſt ſtella. 770. 45. Quare ſit petra. 167 2. Bonus torrens qui Judæis ceſſavit, ut nobis abundaret. 51. 20 Caro Chriſti adelinatio eſt Eccleſiæ. 388 19.

Chriſti magna gratia, qui omnia prope vocabula ſua diſcipulis ſuis donavit. 941. 97.

CHRISTIANI quia nomen non habebamus in terris, de cælo accepimus, ut Chriſti populus diceremur. 59 7 Habet Chriſtianus dignitatem ſuam, & ſunt honorum diverſi apud Chriſtum ordines. 705. 14 Chriſtiani viri quanta magnificentia. 835. 36 Chriſtianum cum dico, perfectum dico. 543. 51.

Chriſtianorum pleraque quemadmodum ſe verum Judæorum, patribus & generibus formentur, & cauſis. 718. 2. Chriſtiani in divitiis ſimplicitatis ſuæ non defecerunt, Judæi in ſuis divitiis eguerunt. 83. 42. Quomodo Judæorum ſpolia habeant. 693. 21. & ſeq. Dei filius per lavacrum, amicus per virtutem, mercenarius per laborem, ſervus per timorem. 1001 228.

Chriſtiani viri quænam ſint bella. 1058 11. Nihil laxum, nihil molle, Chriſti militem decet. 164. 35.

CIBUS Eum de cibo curare indecorum eſt, qui militet de regno. 963. 130.

CIRCUMCISIO purificavit, ſanctificavit lex, juſtificavit gratia. 980 166.

CLERICUS non ſolum officii ſed etiam virtutis opera debet exhibere. 917. 89 Clerus plerumque erravit, ſacerdos mutavit ſententiam, divites cum terreno rege ſenſerunt: populus fidem propriam reſervavit. 623 19. *V. Sacerdos*.

Coccum pro igne in Exodo collocatum eſt. 639. 22.

Cum cogitatione omnia facito, ut non te pœniteat operis tui. 459 32. & ſeq.

Cogitationi malæ & concupiſcentiæ occurrendum 460 34. Cogitationes magis, quam improviſæ incitationes ad crimen tenendæ. 13. 21.

Cognitionis perfectæ non eſt, ſcire quid facias, & ordinem neſcire faciendi. 386. 12.

COGNOSCERE ſe ipſum, quid & quam utile. 349. 13. & ſeq. Non poteſt plene quis intelligere quid acceperit, niſi meminerit ante quid fuerit. 337. 35.

Collyrium oculorum morbis remedium eſt. 357 22.

Coluber cum urgetur periculo, caput abſcondit. 632. 2.

Columba typus pacis Eccleſiæ. 791 92.

Comparationum naturam ſpectandam eſſe non ſpeciem. 984. 176.

CONCUPISCENTIA & de bono & de malo dicitur. 130. 38. Concupiſcentiis malis quam cito occurrendum. 139. 22. & 405 29.

CONFESSIONIS tuæ vocem Deus exſpectat 782. 14. & 1000 225 Si in aliquo labaris, reſpicit te Deus, ut fatearis errorem. 1060. 90. Peccatorum morbus dum tegitur, incraſcit, ſi confeſſionibus proditur, evaporat. 141. 57 Verus dolor eſt, & interioris cordis confeſſio, quando enumerantur omnia quibus ſcelera mentis viſcera amariſſimo compunguntur affectu. 133. 41. Vulnus peccati medicum quærit, medicus confeſſionem exigit. 185. 14.

in Confeſſione eſt venia, & in peccati ſui condemnatione juſtitia. 160. 30 Plurimum ſuffragatur reo verecunda confeſſio, & pœnam quam defenſione evitare non poſſumus, pudore levamus. 215. 14.

Juſtus ſuorum confeſſione peccatorum vocem eripit adverſario. 45. 8. Non ſolum renuntiare peccatis, ſed etiam memoriam omnem debes actus ſuperioris abolere. 1022. 44. *V. Eccleſiæ claves*.

Confeſſio fidei pretium immortalitatis nobis eſt. 849 74.

Confeſſorum violæ ubi reperiantur. 968. 128.

Confuſio bona eſt, quam pro Chriſti nomine ſubeas. 252. 68.

CONJUGII caſtitatem lex divina in naturam vertit. 588 17 Conjugium non reprehenditur, ſed ad majorem honorem vocatur integritas. 991. 196. Religioſiores rerum mentium docentur eſſe, quam corporum. 902. 38. *V. Matrimonium & uxor*.

CONSCIENTIA apud Deum ſe prodit, & cogitatio hominis apud eum ſe aut condemnat, aut purgat. 258 79 Arbitrum juſtitiæ, remuneratoremque meritorum innocens non metuit conſcientia. 347. 7 Bona conſcientia quæ cum examinatur, probatur. 375. 33. Non poſſunt aliena verba crimen adfigere, quod propria non recepit conſcientia. 251. 13. Bona conſcientia non eget defenſione verborum, quæ ſuo nixa eſt teſtimonio, ipſa ſui judex. 151. 23. Et ipſa obmuteſcit facundia, ſi ægra ſit conſcientia. 414 17.

Conſilia ſalubriora tunc credimus, ſi propenſiore meditatione examinata videantur. 343. 1.

CONSOLATIO prima ordine eſt, quod non obliviſcatur Deus facere miſericordiam. 621. 3. Secunda conſolatio eſt quod diverſis propter peccata noſtra ſuppliciis, ad veniam pertinemus. *ibid.* Conſolatio mitis eſſe debet non aſpera, 134. 42 Sæpe lites de conſolationibus vidimus excitatas. 133. 42

Conſules adſcribuntur tabulis emtionis. 757. 19.

CONVERTITUR nemo niſi qui voluntate convertitur 20. 30. Plus eſt a vitiis ſe revocare, quam prope vitia ipſa neſcire. 701 3. Cum virtute ſurgit quicumque corrigitur. 152. 33.

Converſione animæ nihil Deo gratius eſt. 138. 45. Novit Dominus mutare ſententiam, ſi tu noveris emendare delictum. 765. 33. Verbi Dei ſententia eſt, ut converſis venia donetur; ſi tamen legi.

Index Rerum & Sententiarum.

legitime eſt facta converſio. 458. 30. Conſummatæ emendationis quanta virtus. 701. 4. Non mediocris eſt virtutis ab improbis ad honeſta, a terrenis ad æterna tranſire, & carnalis vitæ conſuetudinem commutare 284. 7. Caſtigare nos ipſos ſi noverimus, cædimus aerias poteſtates. 534. 28

CORRIGERE propoſitum & in melius mutare non levitas ſed virtus eſt. 616. 45. Correctio poſt paſſionem Domini neceſſaria. 945. 60.

COR ſalutis ſigna demonſtrat, quando cauſas ſuæ perturbationis agnoſcit. 130. 39. Quæ ſit vox cordis. 652. 8. & ſeq. Cor prius clamet, ut ſermo poſſit a Deo audiri. 654. 12. Etſi Deus videat omnia occulta; bonum tamen eſt ut unuſquiſque animam ſuam ei aperiat & expandat. 699. 24. Qui cordis clamorem perdidit, perdidit etiam linguæ. 748. 41. Quid ſit effundere cor ſuum. 321. 30. Si cor otioſum non ſit, non ſunt otioſa tempora tua. 15. 24. Cor ſi exagitatur, magnum periculum deſignat. 130. 39. Cor mundandum eſt, & quomodo. 505. 45. & ſeq. Quomodo auferatur velamen, quod manet ſuper oculos cordis. 369. 21.

Core filiorum officie. 279. 1.

Corium ad peram & calceamenta idoneum. 995. 57.

CORONA luctando quæritur, non ſaluctando: ſtudio, non ſuffragio. 49. 17. Non eſt corona niſi ubi fuerit difficilioris lucta certaminis. 656. 19. Non decet redimitos floribus corona, ſed pulverulentos: nec molles deliciis, ſed duros labore exercitii ornat victoria, 632. 5. Quanto plura certamina, tanto præcellantior corona virtutum. 726. 6. & 836. 37. Quo alarius meritum coronati, hoc uberior juſtitia coronantis. 565. 26.

CORPUS humanum cur vas dicatur. 514. 14.

Corporales impreſſiones cum patimur, cur exclamare conſuevimus. 631 7.

Sancti etiam cum gerunt corpus, non ſunt tamen in carne, ſed in ſpiritu. 453 18. Sunt plerique in corpore ſiti, qui peregrinantur a corpore, & adſunt Deo. 382. 2. & 593. 31. Boni reges qui ſui corporis poſſunt ſe præbere rectores. 284. 7. & 572. 30.

Corporis noſtri uſus nobis inimicus gravis eſt. 519. 24. Corpus noſtrum hoc tabernaculum teſtimonii eſt. 562. 11.

CORREPTIO amantis eſt non exſecrantis, bonitatis non crudelitatis. 478. 7. Correptio eruditio eſt. 117. 19. Medicina Chriſti correptio eſt. 141. 56. Qui ſanari vult, argui non reformidat: ſed non vult argui in furore, ſed in verbo Dei. 118. 19.

Ordo correptionis fraternæ. 459. 32. Diſciplina ſeu correptio moleſta eſt, niſi habeas ſcientiam. 479. 10. Plus proficit amica correptio, quam accuſatio turbulenta. 1015. 21. Omnis diſciplina ſeu correptio, etſi ad tempus habeat amaritudinem, poſtea tamen pacificos fructus ferre conſuevit. 479. 10.

Crudelitas. Multos vitia blandiora decipiunt, & contra avertit a ſe plurimos, triſtis & nimium ſevera crudelitas. 616. 45.

CULPA ſubſtantiam nullam habet. 338. 44. Malitia fons peccati eſt, culpa infirmitatis eſt lapſus. 590 25.

Culpa plus quam ærumna a ſancto viro deſletur. *V. Malitia & Peccatum.*

CUPIDITATUM cauſæ ſunt carnis oblectatio, ſpecies gloriæ, aviditas potentiæ. 835. 35. Finis tentationum, finis eſt cupiditatum. 835. 35.

Cupreſſus numquam amittit viriditatem ſuam. 389. 21.

D

DAleth ſignificat latine timorem vel nativitatem. 381. 2.

Dan figura fuit Antichriſti. 201. 25.

DAVID magnus moralium magiſter. 330. 8. Major in eo pietas, quam virtus corporis militabat. 380. 48. In ipſo quem in Salomone major Dei gratia fuit. 146. 4. Quare ante arcam ſaltaverit. 892. 5. Ejuſdem clementia morum, manſuetudo pietatis, & vehemens devotionis intentio. 586. 15. Parcebat inimico, & malebat innocentiam ſuam quam vitam tueri. 438. 7. Didicerat de Chriſto bonus eſſe pater. 571. 28. Cur Abſalon prius dixit puerum, poſtea filium. 625 13. Quid a Domino tamquam ſervus, miles, & vocatus exigeret. 429. 4.

David Reſurrectionem Domini multo poſt ſæculo futuram pia fidei devotione celebravis. 819. 79. Quod ipſe neſciebat, Nathan inferior propheta cognovit. 569. 18.

David Ideo videtur peccatum guſtaſſe, ut doceret quemadmodum peccatum poſſet aboleri. 607. 1. Quam efficaciter ille nos peccatorum noſtrorum pœnitere docuerit. 607. 1. Iniquitatem propriam confitendo, juſtificatus eſt in ſemetipſo. 437. 22. Quomodo peccatum ſuum petierit deleri, 514. 14. Non alia re præcelſior, quam quod commiſſum adulterium pœnitentiæ putavit lacrymis abluendum. 812. 37. & ſeq. In electione pœnæ pro peccato ſuo rationem ſecutus eſt, in dolore pietatem. 116. 16. Quibus operibus peccatum ſuum texerit. 206. 37. & ſeq. Licet pœnitentia abolitum, ſuſpectus tamen erat, ne forte adhuc maneret ejus opprobrium. 410. 40

Davidis factum cum Uriæ uxore, myſterium fuit in figura, peccatum in hiſtoria: culpa per hominem, ſacramenta per Verbum. 813 38. Figura Chriſti fuit. 693 11. Quid ingreſſus in domum Achimelech, ubi quinque panes petiit, figuret. 884. 35. & ſeq.

DEFENSIO eſt non arrogantia, quando non excellentia aliqua honoris aſſumitur, ſed formidabilis ærumna propulſatur. 670. 50. Melior eſt cauſa, quæ non defenditur, & probatur. 1082. 97. Ambiunt defendi, qui timent vinci. *ibid.* 97.

DELECTATIO naturalis eſt 2. Summum eſt virtutis & erroris incentivum. 2. 1. Grave & iniquum certamen adverſus delectationes præſentium. 10. 25.

In deſerto tentationes plurimæ, niſus ad virtutem difficilis, lapſus facilis ad errorem. 825. 8.

Deſideria ſuper nos extendere humanum eſt 627. 28. Conſtituendum ante Dominum omne deſiderium noſtrum. 130. 38.

Deſperandum numquam eſt, & cur. ſea. 26. *V. Spes.*

Deſpicere neminem quare debeamus. 675 17

DEVOTIO manet in æternum. 377. 41. Epulatur animus devotionis alimento. 440. 29. Devotio religioſa ambitione caret 835. 34. Bona comes humilitatis. 588. 23. Devotio ſera nihil habet laudis. 656. 19

DEUS. Quæ major eſt gloria quam pectoribus nationum cognitionem Divinitatis infundere. 222 16.

Deus dicens ego ſum qui ſum, rem expreſſit, non appellationem. 255. 19. Unus eſt, non unus e numero. 143. 65 Dives Philoſophia plures ſibi Deos fecit: pauper Eccleſia unum Deum novit. 1014. 17. Illius eſt eſſe qui ſemper eſt. 1077. 80.

Deus nihil habet in ſua ſubſtantia corporale. 250. 65. & 988. 188. Refelli non poteſt perſonas Trinitatis in ſpecie videri, quam voluntas elegerit, non natura formaverit. 740. 25 Corporalibus non videtur oculis. 648 41

Dei proprium eſt, ut bonus ſit. 481. 15. Deus univerſitate bonus, homo ex parte. 1031. 65. Supra meritum noſtrum Dei bonitas redundavit. 33 50. Bonitas Dei in omnes eſt, ſeveritas in paucos. 477. 7. Mentis Dei plenitudo bonitatis eſt, facies ejus illuminatio mentis eſt. 263. 88.

Deus neque delictionem aut diminutionem patitur, neque adjectionem cepit. 188. 50

Deus qui ubique & omnibus præſens eſt, quomodo quibuſdam propior ſit. 654 17 & ſeq.

Deo nihil immenſum eſt, qui omnia menſura quadam ſuæ ſcientiæ comprehendit 155. 50

Divinitatis ſplendor incomprehenſibilis premit noſtri corporis ſenſus. 934 17. Inſcrutabilia judicia Dei, ſed non inſcrutabilia judicia oris ejus. 358. 29 & 30. Ejus conſilium humanæ vota non capiunt. 866. 43. Dei ſpiritus non humana opinione comprehenditur, ſed quaſi quodam eventu inopinatus illabitur. 1087. 115. Quam probabile ſit deſiderium videndi vultus divini. 453. 19

Nihil eſt præter Dei ſcientiam. 357. 28. Deo omnia præſentia quæ futura ſunt, & manifeſta quæ latent. 46 11 Numerus capillorum quomodo Deo cognitus. 961 112. Qui novit Dominum, ſcitur a Domino. 74. 31. Cognitio Dei dignationis eſt, non viſionis. 76. 33.

Dei immobilis voluntas, homines vero mobiles, & cur 315. 18. Deo lex voluntas eſt, & donandi jus 138. 51. Voluntas Dei poteſtas eſt. 251. 2.

Quid non poteſt qui omnia poteſt, niſi quod poſſe nolit. 480. 37. Chriſtus & Spiritus ſunt manus quibus Deus hominem creavit. 493 17.

Deus ſolus magiſter eſt verus. 474. 59. Non vult cum aliis conſortium habere dominatus. 533. 27.

Dei miſericordia quomodo plena ſit terra. 472. 57. Miſericordia hominis in proximum ſuum, miſericordia Domini in omnem carnem. 678 29. Vita tua non in abundantia tua, ſed in Dei eſt miſericordia. 557. 28. Adſpectus Dei ſalus noſtra eſt, atque in ejus vultu noſtrum eſt adjumentum. 274. 15. Ubi adjumentum Dei, ibi certum ſalutis auxilium. 572. 30. & 592. 29 Quos Deus adſpicit illuminat. 98. 33. Tardius votum precantis, quem remunerantis eſt præmium. 127. 18 Uberiora ſunt dona largientis Dei, quam merces operantis. 220. 12.

Eſt miſericordiæ divinæ ut nulli cauſa ſit mortis, & omnes putet eſſe redimendos. 228. 25. Omnia ſalva eſſe vult. 31. 48. Si in ſe non ingreditur, non ingredientis ſed aperientis eſt culpa. 665. 40. Omnes ſuos vult eſſe, quos condidit & creavit: etiam fugientes requirit, & abſcondicos non vult perire. 175. 20. Solet congregare diſperſos, deſertos requirere, colligere deſtitutos. 347. 9.

Deus neminem deſerit aut repellit, niſi qui ſe ab ejus conſpectu putaverit ſequeſtrendum. 89 57. & 591. 31. Quid ſit a Deo repelli. 355. 24. & ſeq. Unuſquiſque ſtudiis ſuis ſe ſe jungit Deo, aut ſeparat. 593. 31. Deus relinquitur pravitate morum, & deformitate vitiorum. 593. 31. Deſeruntur a Deo qui oderant, eliguntur qui amaturi erant. 1042. 1. Deus excæcavit populum Judæorum, non duritia, ſed præſcientia; nec malitia, ſed æquitate ac juſtitia. 626. 27. Miſericordia Dei cum judicio, & judicium cum miſericordia. 681. 40. & ſeq. Severus in corripiendo ſed dulcis in corrigendo eſt. 212. 3. Severitas ejus in bonitatem recurrit. 478. 7. Opus ſuum probare magis atque augere, quam minuere aut damnare conſuevit. 638. 19. Etſi iraſcitur, ignoſcit: etſi percutit ſanat: etſi tradit in interitum carnem, ſpiritum ſalvat. 127. 26. Deus cum iraſcitur in reum, differt: cum miſeratur, properat, ut abſolvat; tenet, ut corrigat; admonet ut emendet; prævenit, ut ignoſcat. 126. 17. Quam clemens, quam pius, cum aut miſeretur, aut vindicat. 478 7. & 964. 174. In remuneratione præmiorum promiſſa cuſtodit, in exactione pœnarum præſcriptum remordet. 516. 17. Fortis manus Domini ſicut male percutit, ſic cito ſanat: quæ fortis ad vulnus, fortis & ad remedium eſt. 260. 33. Nullum prius ipſe condemnat, ſed unuſquiſque ſibi auctor eſt pœnæ. 904. 46.

Miſericordiam magis petere Dei, quam juſtitiam implorare debemus. 610 30.

Propoſuit tibi Dominus in portione aurum, honores, nobilitatem, & ſe ipſum: elige quam putas. 449. 13 Cui Deus, ille totius poſſeſſor eſt naturæ. 445. 5.

Non eſt ſolus, cui Deus præſens eſt. 149 9. Nullus abſens Deo, niſi qui ſe abſentem fecerit 68 20 Stans cum Deo lapſum ſentire non poterit. 558. 17. Deo vivamus, cui mori glorioſum. 437. 7 Quomodo per Chriſtum Deo appropinquamus. 703. 8. Quam rarus qui poſſit dicere Deo: Tuus ſum. 537 37. & ſeq.

Deo duce omnis levatur labor, omnia impedimenta removantur, incentiva ſubminiſtrantur. 85 50. Bonum eſt quærere Dominum, ſed aliquando in malum vertitur. 833 31. Quid ſit vias ſuas ambulare hominem, & vias Dei? 385. 10.

Deus quomodo juſtificetur. 891. 3. Quomodo magnificetur. 762. 57.

Deo ſemel loquente, quomodo plura audita ſint? 313. 33 Quomodo dicatur iraſci. 118. 19. Dei ingreſſus & egreſſus qualis 230. 59.

Dei manu virtutem intelligimus puniendi. 119. 20. Cur Deus & lux & ignis eſſe deſcribatur. 457. 87. Ignis Domini lumen eſt æternum. 969. 132.

Nihil eſt ultra Dei injuriam peccare gravius quod poſſis. 950. 105. Omnium acerbiſſimum eſt quidquid in Dei fieri videtur injuriam 30. 47. Nemo gravior hoſtis omnium, quam qui omnium lædit auctorem. 638. 18 Reſpuenda eſt utilitas noſtra, ubi divinitatis injuria eſt. 1059 60.

DIABOLI natura non improba, ſed opera iniqua. 244 61 Cur non ſemper manebit. 925. 46 Qua fraude deceptus ſit. 865. 12. Per ſuperbiam naturæ ſuæ amiſit gratiam. 431. 8.

Differtur diaboli judicium, & cur? 676. 23. Non vult Dominus commune ſanctis cum diaboli ſociis conſortium eſſe judicii. 675. 21.

Index Rerum & Sententiarum.

Diaboli malitia facile occulta deprehendit. 952. 3. Improbus magiſter eſt diabolus, qui falſa veris permiſcet. 948. 304. Nomen Jeſu Nazareni in Evangelio Lucæ dixiſſe primus inducitur: & in Geneſi primus Deum homini nuncupavit. 834. 60. Sicut ſancti membra ſunt Chriſti: ita impii membra ſunt diaboli. 54. 27.

Diabolus rex eſt ſæviſſimus. 243. 54. Fugienda ſunt omnia quæ illius ſubjacent poteſtati, & quare. 833. 30. Omnium auctor eſt flagitiorum. 447. 6. & 603. 21. Quia tam inimicus ſuus, quam princeps illius mundi & ſocii ejus. 232. 83. Mons eſt qui ſe miſit in cor Judæ. 271. 9. Tripudiabat quod apoſtolum ſubtraxerat Chriſto: ſed plus quam ſubtraxerat, in latronis converſione amiſit. 273. 17. Quid mirum ſi gravare homines poſſit, qui pervicaci ſpiritu nec Deo cedit. 603. 15. Socios quærit ad culpam, ut obnoxios prodat ad pœnam. 339. 13. 976. 150. Mutuatus eſt quod non tenebat, nec vult reſtituere quod accepit. 83. 46.

A Deo permittitur diabolo in homines poteſtas, ut boni probentur, improbi puniantur. 906. 49. Accepit tentandi licentiam, ſed non accepit copiam ſubruendi. 963. 115. Iræ, furor, cædes, arma ſunt diaboli. 88. 56. Tibi blanditia ejus plus cavenda eſt. 83. 34. Tentat ut adverſarius; defendit ut ſervus. 121. 25.

Nemini poteſt nocere diabolus, niſi ipſe ſe miſerit. 831. 25. Non capit laqueus diaboli, niſi ante eſca te ceperis. 575. 37. Si diabolum non conterimus, noſtra culpa eſt. 526. 18. & 835. 36. Adverſus illum non vocis magnitudine ſed magnanimitate cordis utendum. 852. 8. Non merito tuo, ſed odio ſui vincitur. 938. 89.

Diabolus per antitheſim Chriſto opponitur. 962. 114. & 963. 117. Chriſtus voluit in ſe principem mundi fallere, in diſcipulis triumphare. 375. 34.

DIALETICA divitiis verborum fluit, pietas timorem Dei ſervat. 74. 28.

Διὰ παντὸς & omne tempus ſignificat, & per omnia. 401. 21.

DIES Dominica habet ex numeri ordine prærogativam, & ex reſurrectione Domini ſanctitatem. 380. 1. Cum omnes dies fecerit Deus, huic tamen diei præ ceteris divini operis prærogativa delata eſt, quo peccatum omne ſublatum eſt. 614. 6.

Dies Chriſtus eſt. 442. 33. & 999. 424. Quibus Chriſtus adeſt, ſemper dies eſt, & numquam ſol occidit. 533. 46. Qui mali ſint dies. 76. 34.

Dignitas omnis ſæcularis diabolicæ ſubjacet poteſtati, ad uſum fragilis, & inanis ad fructum. 832. 28.

DILECTIONIS & amoris differentia. 1105. 177. Ubi dilectio perfecta, ibi ſecuritas. 848. 70. *V. Caritas.*

DILIGENTIA & fides ſuperiorem locum tenent. 129. 35. Molina Deus fera condimnat 1101. 162. Naturam nobis formare non poſſumus, poſſumus diligentiam. 98. 66. Deus præſentior eſt diligentibus, negligentibus abeſt. 1048. 23.

DISCIPLINA, ſapientia, & intellectus quomodo inter ſe differant. 411. 3.

Diſcipulis ſuis Chriſtus omnia fere vocabula ſua donavit. 921. 97.

DIVES eſt qui juſtus eſt. 1025. 130. Quis ditior quam qui dives in Domino eſt. 62. 12. Divites ſi cuſtodiant mandata Dei, fit eis poſſibile quod impoſſibile videbatur. 152. 58. Non omnes divites avarus. 1038. 86. Dives cum interdum juſtus, inops autem peccator, & quare. 316. 18.

Definitur contra naturam eſſe dives miſericors. 1032. 92. Divites clauſas aures habent, & ſono æris obtuſas; nummus illis magis reſonat, quam verba divina. 447. 9. Strangulat aceritia pauperem in hoc ſæculo: ſed in perpetuum dives ſuis laqueis ſuffocatur. 406. 31. Quanti divites Deum ſibi non ſufficere judicant. 538. 27. Quam rarus in terris qui poſſit dicere: Portio mea Dominus. 444. 3.

Quanta ſit inſolentia & tumor divitum. 1024. 14. Inflat plerumque homines utilitatis jactantia, & rerum affluentia ſæcularium, niſi pudeat in te aliena magis quam propria laudari. 556. 28.

Divitem eſſe ſicut pulverem ante faciem venti. 39. 46. Sicut cedrus frangitur. 103. 77.

Dives non faſtidiat inopem, neque diviti pauper invideat, & cur. 295. 5.

DIVITIÆ nobis alienæ ſunt, neque nobiſcum naſcuntur, neque nobiſcum tranſeunt. 1006. 446. Non divitiæ accuſantur, ſed divitiæ peccatorum. 73. 07. Fidei non præjudicant opes, ſi tamen uti opibus noverimus. 204. 31. Divitiæ ut impedimenta in improbit, ita in bonis ſunt adjumenta virtutis. 1038. 85. Non ſancta omnis paupertas, aut divitiæ criminoſæ. 1012. 13. Non eos qui habent divitias, ſed eos qui uti his neſciunt, ſententia cæleſtis condemnat. 874. 69.

Fortuito divitiæ ad impios, non aliquo merito deferuntur, nec præmia virtutis ſunt emolumenta theſauri. 65. 17.

Divitiæ ſalutem adferre non poſſunt. 592. 22. Directus ad regnum Dei opes & patrimonium non requiras. 459. 29. & 1022. 44. Si vis Deus peccatoribus eſſe, terrori regibus, reverentiæ aliis, contemne quæ ſæculi ſunt, & Dominicæ paſſionis opprobrium contende omnibus præferre divitiis. 450. 15. Fuge divitias peccatoris, ne inveniat ubi vulnerare te poſſit. 75. 24. & 259. 27. Diaboli laqueum eſſe divitias, quem tetendit Salvatori, quo Judam apoſtolum ſtrangulavit. 575. 36. Quam magnum contemnere divitias: ſed quam rarum hoc ipſum eſt. 450. 15. Quid parcimus patrimonio, quod & ipſe diabolus vile judicat pro ſalute. 181. 23.

Vides quia divitiæ adfluunt, non vides quia præterfluunt. 966. 32. *V. Abſtinentia & Avaritia.*

Divortium. *V. Uxor.*

DOCTORES inter & docentes diſcrimen. 550. 12. Doctorum diverſitates. 586. 14. Doctores qui ab aliis exigunt, quæ ipſi non queant æmulari, quibus comparentur. 960. 105. Merito ſuper omnes docentes intellexit, quem docebat ipſa ſapientia. 549. 81.

DOCTRINAM intellectus facit, non memoria. 494. 29. Suavis omnis doctrina moralis. 330. 5. Bonus ſtudio cognitionis, melior erit ſeſequendæ rationalis, moraliſque doctrinæ gratiam quærens. 358. 31. Vita bona ſine doctrina habet gratiam: doctrina ſine vita integritatem non habet. 333. 4. Ante vita quam doctrina quærenda eſt. *ibid.* Doctrina non poteſt mercedem habere, ubi gratiam non habet innocentiæ. 835. 6. Doctrina vitæ immaculatæ ſenilem præſtat ætatem. 550. 13.

Doctrina cur fermentum dicatur. 990. 391. Qui errat in dogmate, viam veritatis non elegit. 390. 85. Cum aliquos doctos audiunt impii, eos propter doctrinam vitare conſuerunt. 498. 27.

Doech typus Judæ. 864. 37.

Dominos plures habet qui unum non habet. 1043. 6.

Dura nemo putet eſſe, quæ juſta ſunt. 565. 16.

E

EBRIETAS menſæ ſpiritalis bona. 554. 24. Bona ebrietas poculi ſalutaris. 50. 19. & 660. 4. Unius diei convivium, pretium tuæ vitæ eſt. 28. 39.

Eccleſiæ in primordiis mundi deſponſatæ in paradiſo, præfigurata in diluvio, annuntiata per legem, vocata per prophetas, Evangelii decorem diu exſpectavit. 334. 4. Et vidua illa ad quam Elias directus eſt. 840. 50. Et Maria. 754. 7. Et mulier Evangelica. 988. 187. Et mulier ingreſſa domum phariſæi. 407. 45. Eccleſiæ meritu ſpeciem accipit peccatricis. 897. 21. Dominus in typo ejus feminam ſalvat. 984. 175.

Chriſtus dignatus eſt omnes gentes in unum corpus Eccleſiæ congregare. 13. 50. Omnes vocentur, & omnes redimuntur a Chriſto. 494. 4. Nullus antequam Chriſtus nationum populus vocavit ad Eccleſiam. 1043. 5. Dominus eam ſibi ex peccatoribus congregavit. 283. 5. Chriſtus per humilitatem, per crucem eam ſibi congregavit, 567. 20. Eccleſiæ cœtus Abrahæ primo promiſſus. 797. 7. Omnes vocantur ad Eccleſiam, ſed prius Synagogæ populus, deinde gentilium. 534. 24. Deus Eccleſiam ſibi ex non gente quærenda, eam vetuſto illi atque regali populo Judæorum prætulit. 58. 7. In gentibus mendacium, veritas a Judæis receſſit, ad Eccleſiam venit. 589. 59. Libera eſt Eccleſia, expulſa eſt Synagoga. 808. 29. Rapuit Synagogæ regnum. 889. 155. Reddidit quam accepit a Domino pecuniam caritatis, ſed Synagoga non reddidit. 82. 44. Calcaneum Chriſti Synagoga eſt, decor & gloria vultus ejus Eccleſiæ. 297. 21.

Congregatio nationum gentilibus indomita moribus, cœpit eſſe ſponſa Chriſti. 859. 32. Feſtinantibus dilecto atque dilecta, celebrata conjunctio ſpiritalis eſt Chriſti & Eccleſiæ. 714. 40. Chriſto nupſit. 813. 38. Chriſti & Eccleſiæ ſacramentum ſpiritale eſſe nullus dubitat. 323. 27. Vir Chriſtus, uxor Eccleſia eſt: caritate uxor, integritate virgo. 1011. 9.

Eccleſia via eſt in Chriſto facta, in ejus coſta, & in ipſo reſuſcitata. 79. 37. Hinc mater eſt viventium. 783. 86. & ſeq. Concepit nos virgo de Spiritu, parit nos virgo ſine gemitu. 754. 7. In ea ſunt dolores acerbi & graves, donec formetur Chriſtus in nobis. 286. 10.

Nemo tantum poteſt diligere Deum, quantum Eccleſia. 899. 22. Qualis quantaque ſit Eccleſiæ pulchritudo. 624. 21. Caritas dicitur, & diligendo Deum, ipſius & nomen accepit. *ibid.* Quomodo immaculata ſit. 737. 17. Ad imitationem Chriſti ſpecioſa eſt, & in calceamentis omni abluta delicto. 623. 16. Corona eſt gloriæ. 585. 21. Corpus Chriſti eſt. 585. 18. & 505. 85. Ex duobus conſtat, ut aut peccare neſcias, aut peccare deſinas. 958. 96.

Eccleſiæ Regnum manebit in æternum, & cur? 936. 91. Deus eam fundavit & propagavit in æternum. 489. 17.

Eccleſia in tribulationibus funditur, in tempeſtatibus & procellis, in ſollicitudinibus & mœrore, in rebus adverſis, & in fluminibus præparatur. 296. 4. Tunditur ſæcularium curarum fluctibus, ſed non ſubruitur; cæditur, ſed non labefactatur. 798. 12. In ea Chriſtus impetitur. 314. 16. Perſecutionibus ſuis non vincitur Eccleſia Domini, ſed probatur. 216. 9. Crebræ perſecutiones ejus nobis titulos, & martyrii victorias ediderunt. 362. 7. Cui pro ea Dominus Patri gratias agere conſuevit. 917. 83.

Eccleſia in nocte ſæculi monſtret tibi viam. 54. 26. Fides digitu ejus reperitur. 883. 97. Super omnes conventus Eccleſia Dei refulget. 396. 7. Sola illa, non alia congregatio dicere poteſt: Tenen mandata tua omnia novi & veteris Teſtamenti. 712. 33. In ea omnes aurem habent, extra eam non habent. 1065. 69. Meritu prodegit patrimonium, qui ab ea receſſit. 996. 213. Si qua eſt Eccleſia quæ fidem reſpuat, nec apoſtolicæ prædicationis fundamenta poſſideat, deſerenda eſt. 901. 28.

Eccleſiæ naſcentis quale fuerit exordium. 774. 50. Ab una Eccleſia plures Eccleſiæ derivantur. 850. 78. Singulæ Spiritu quidem replentur & gratia; junguntur, tamen ad temporalis ſpeciem ſacerdotis. 754. 7. Qui miniſterium ſacerdotale ſuſcepimus, non ſolum pro nobis, ſed etiam pro Eccleſia Domini ſuſtinere fortiter paſſiones corporis debemus. 126. 32.

Eccleſiæ claves. Accepimus Spiritum ſanctum, qui non ſolum noſtra peccata dimittit; ſed etiam nos facit ſacerdotes ſuos aliis peccata dimittere. 493. 17. Poteſtas remittendi peccata Evangelio ſervabatur. 165. 37. 38. Deus per eos quoque peccata dimittit, quibus dimittendi tribuit poteſtatem. 856. 13.

Deus eſt pater, Chriſtus paſtor, mulier Eccleſia: Chriſtus te ſuo corpore vehit, quærit Eccleſia, recipit Pater: quaſi paſtor revehit, quaſi mater inquirit, quaſi pater veſtit: prima miſericordia, ſecunda ſuffragatio, tertia reconciliatio: redemtor ſubvenit, Eccleſia ſuffragatur, auctor reconciliatur. 995. 208. Si gravium peccatorum diffidis veniam, adhibe precatores, adhibe Eccleſiam, quæ pro te precetur, cujus contemplatione quod tibi Dominus negare poſſet, ignoſcat. 855. 11. Si jam baptizatus erraſti, Eccleſia pro te fleat, ipſa ſua peccata deploret, & fleat plurimum. 113. 10. & 811. 91. Lugeat pro te Eccleſia, & illacrymet populus. 1000. 245. Pleriqua a converſionis ſtudio revocari ſolebant, quod in Eccleſia quanto ſanctiora præcepta, tanto ſine venia putarent eſſe peccata. 615. 43. Remittendis poſt pœnitentiam debemus favere peccatis. 1003. 256. Neque difficilis venia, nec remiſſa ſit indulgentia, 1014. 21. Non ſemper

in

Index Rerum & Sententiarum.

in eos qui peccaverint, vindicandum, & quam ob cauſam. 937. 29. In Eccleſiæ ubi maxime miſereri decet, quam maxime debes in peccatores teneri forma juſtitiæ. 456. 26. Facilitas veniæ incentivum tribuit delinquendi. *ibid.* Melius eſt ut unius aut alterius damnatione plurimi liberentur, quam duorum abſolutione plures periclitentur. 635. 22.

Eccleſiam qui non frequentabant arguuntur. 616. 45. Mane feſtina, & ad Eccleſiam defer primitias pii voti: & poſtea ſi vocat ſæcularis neceſſitas, ſecurus procedes ad tuos actus. 112. 32. Quam jucundum inchoare diem ab hymnis & canticis, a beatitudinibus quas in Evangelio legis. 662. 92. Plerique ſunt dies, quibus ſtatim meridianis horis adveniendum ſit ad Eccleſiam, canendi hymni, celebranda oblatio. 468. 48.

Eccleſia domus eſt cujus ubertas redundantia gratiarum: torrens voluptatis Spiritus ſanctus. 50. 29. Cubiculum ejus corpus eſt Chriſti. 341. 16. Piis domus Eccleſia eſt, piis patria cælum eſt. 390. 28. Civitas Dei eſt. 595. 35. Murus eſt qui habet duodecim portas apoſtolicas. 713. 37. Civitas Dei eſt. 595. 35. Portæ ejus portæ caſtitatis ſunt & juſtitiæ. 922. 99. Cœpit in hortis eſſe poſtquam in hortis paſſus eſt Chriſtus. 716. 45. Horto frequenter comparatur. 1095. 139. Et gregi caprarum. 107. 21. Cur & cælum dicatur, & mundus, & orbis terrarum. 531. 25.

Edom, hoc eſt, terrenus & callidus. 619. 6.

Eleemoſina. Quam juſtum ut de bonis tuis aliquid pauperibus adſpergas. 455. 22. Quid prodeſt misereri inopis, niſi alimoniam eidem largiaris. 541. 44. Vilis pecunia cum conditur: pretioſa cum diſpergitur. 124. 24. Largiendo pauperibus, Angelorum nobis cæterorumque ſanctorum gratiam comparemus. 1005. 245. Multi qui ſua pauperibus donaverunt, locupletari non debent a Domino ſæcularem hujuſmodi exigere mercedem. 448. 21. Nihil gravius quam ut fratres noſtros pauperes ſuperbo oculo deſpiciamus. 376. 37.

ELIAS atque Eliſæus ut tranſirent aquas Jordanis, paſſionum fluenta noſtrarum mentis prius veſtigio tranſierunt. 196. 16. Elias virtutem magnam habuit & gratiam; & in quo. 745. 36. Cum Chriſto comparatur. 921. 96.

Elizabeth erat ex Tribu Juda. 798. 5.

ELISÆUS non putabat Deum ſibi abſentem, ſed præſentiam ejus in beneficiis requirebat. 130. 40. *V. Elias*.

Eloquentia duorum ex gentilibus prudentum nivi & apibus comparata. 933. 15.

Emendi & vendendi etſi æqualis quidam videtur contractus: unuſquiſque tamen viliorem ſibi vendit, & complacitum emit. 839. 41.

Εὐχαριστία unde dicti. 107. 1.

Engaddi tentatio latine dicitur. 382. 8. Locus eſt in Judæa ubi opobalſamum gignitur. *ibid.*

Ennon oculum ſuperborum interpretati ſunt. 507. 2.

Enoch manifeſtum pietatis dominicæ, & divinitatis indicium eſt. 819. 48.

ERROR ovilus, ubi ſimplex pietatis affectus, atque omnis fidelis ſenſus eſt. 112. 8. Graviori dignus ſupplicio eſt, qui invalidum, & inſipientem, & improvidum circumſcripſeris, perſuaſione erroris, aut exagitatione cordis affectum. 697. 19.

ESAIAS quomodo viderit Dominum. 731. 6. Diaboli ad quemdam prophetam torta Eſaiam verba. 536. 32. Facilius compaginem corporis ejus ſerta diviſit, quam fidem inclinavit. 1409. 25.

Eſau & Jacob figurabant populum Judaicum & Chriſtianum. 669. 8.

EVAM promiſſi honoris ambitio illecebroſe decepit. 834. 34. Serpentem implicavit, non ſe abſolvit. 340. 23. Viciſſemus, ſi tacuiſſet. 145. 3.

EVANGELISTÆ divino ſpiritu ubertatem dictorum rerumque omnium miniſtrantes, ſine ullo molimine Evangelium ſcripſerunt. 730. 3. Licet iis omnia in omnibus ſint, tamen plenitudo in ſingulis eſt virtutum ſingularum. 727. 8. & 916. 81. In quo a ſe invicem differant. 1088. 118. & 1091. 129. & *ſeq.* Non diſcordant ſententiis, quando concordant myſterium. 1085. 107. Non eſt credibile adverſantia ſibi potuiſſe dicere. 794. 2. Ab hoc qui Evangeliſta eſſe meruit, vel negligentiæ vel mendacii ſuſpicionem æquum eſt propulſari. 1104. 176. Qualis ille debeat qui evangelizat regnum Dei. 918. 63.

Evangelium plurimi voluerunt ſcribere: ſed quatuor tantummodo, ſunt recepti. 734. 10. Quidam quatuor animalium formas quæ in Apocalypſi leguntur, quatuor Evangelii libros intelligendos arbitrati ſunt. 726. 7. Unum tantummodo eſt Evangelium, etſi quatuor libri ſint. 208. 38. Eccleſiæ cum quatuor Evangelii libros habeat, per univerſum mundum Evangeliſtis redundat. 728. 2.

Eſt vere ſapientia naturalis in Evangelio ſecundum Johannem: Matthæus moralius: Marcus rationabilius ſcripſit. 724. 3. In omnibus fere Evangelicis locis ſpiritualis ſenſus operatur. 970. 134. Lucas hiſtorico ſtylo Evangelium ſcripſit, & qua ratione. 722. 4. & in Evangelio omnem veritatem contineri. 846. 37. Non ſolum fidei doctrina, ſed etiam morum eſt magiſterium. 679. 33. In novo Teſtamento novarum virtutum præcepta cognovimus, novos hauſimus mores. 468. 3. Quomodo ad illud accedere debeamus. 847. 61. Sit effigies ejus in tuis factis. 714. 34. in Evangelio perfectio bonitatis, in Lege æquitatis eruditio. 1071. 53. In Evangelii bonitate melius docentur juſtificationes Dei, quam in Legis ſeveritate. 482. 16. Umbra in Lege, imago in Evangelio, veritas in cæleſtibus. 458. 25. In eo jam nobis non Legis caligat umbra, ſed veritas fulget. 167. 2. Lex per occulta myſteria nuntiat Chriſtum, non autem facie ad faciem monſtrat ſicut Evangelium. 451. 16. Lex quaſi figura ſit nobis, Evangelium quaſi lumen & ſigneculum veritatis. 245. 58. Chriſtus adjutor per Legem, ſuſceptor per Evangelium. 590. 83. Evangelium defunctæ Legis reparationem operatur in poſteris. 249. 63. Quod Deus enuntiavit per Prophetas, in Evangelio manifeſtavit, atque complevit. 619. 7.

Evangelica prædicatio eſt calceamentum nuptiale 985. 81. In ea prædicatione virtus eſt. 513. 12.

Evangelia multa compoſuit dives hæreſis: pauper fides hoc ſolum Evangelium tenuit quod habuit. 1014. 17. Hæreſes cum multa Evangelia habeant, unum non habent. 719. 2. Pſeudo-evangelium, ſecundum Thomam, Matthiam, Duodecim, & Baſilidis. 719. 2. Evangelia ab hæreticis corrupta. 723. 6.

Euchariſtia. Chriſtus corpus ſuum offerre manifeſtatur in ſacerdotibus, cujus ſermo ſanctificet ſacrificium quod offertur. 158. 25. Mihi cibus & potus quotidie miniſtratur, cum dat omnibus, dat quotidie, dat ſemper. 640. 27. & 28. Probatum eſt quod Dominus noſter ſit cibus, ſit epulatio, vel alimentum edentium. 634. 36. Non dubites adſiſtere Angelum, quando immoletur. 742. 28. Quando celebranda oblatio & ſacrificium, quo Chriſtus eſurientem ſui corporis epulis repleat? 468. 48. Sacræ oblationis veneranda communio. 941. 43. Eſt cibus refectionis, eſt cibus ſanguinis. 1415. 51. Carpis roſam, hoc eſt, Dominici corporis ſanguinem. 557. 2. Veni ad cibum corporis Dominici, ad illud poculum quo fidelium inebriatur affectus, corpus non titubat ſed reſurgit. 590. 28. Eſca ſolidior corpus eſt Chriſti, potus vehementior ſanguis Chriſti. 912. 71. Qui pacem & caritatem non dederit ad Chriſti altaria, mittetur in tenebras. 991. 204. Nemo cibum accipit Chriſti, niſi fuerit ante ſanatus. 912. 70. Corpus Chriſti edimus, ut vitæ æternæ poſſimus eſſe participes. 1088. 49. Spiritales epulæ non obeſſe ſolent, ſed prodeſſe ſatiatis. 706. 19.

Evilath terra eſt in qua aurum bonum, & lapis carbunculus & praſinus. 25. 38.

EUPHRATES in Babyloniam tendit. 27. 36.

Exemplum. Plerique juſti adſpectus admonitio correctionis eſt, perfectioribus vero lætitia. 498. 66.

Exercitus quomodo iter conficiant. 391. 2.

Exhortatio pro conſolatione, & conſolatio pro exhortatione apud Apoſtolum. 591. 34.

Exiſtimatio bona pretium noſtrum eſt. 317. 21.

Exſilio duriora clauſtra carceris in ſæculo ſunt. 676. 23.

F

FAmis neglectum inducit divina lectio. 850. 20.

Febris ſi exæſtuat, medicus ipſum potum ſitientibus negare conſuevit. 66. 28.

FELIX, Nabor & Victor martyres noſtri granum ſunt ſinapis. 983. 178.

FIDES prior quam littera, prior gratia quam Lex. 824. 21. Sicut fides a veteri incipit Teſtamento, ita impletur in novo. 880. 99. Chriſtus in maturum nos actum, & antiquam ſimplicitatem fidei reformavit. 806. 26. Aliud eſt in mandatis Dei credere, aliud mandatis credere. 479. 62. Fides noſtra Verbum Dei eſt. 958. 94. Veritas fidei fundamentum eſt. 886. 56. Propugnacula fidei geſta ſunt Chriſti. 428. 33. Si viri boni dicerent, nefas putaremus credere: Deo ergo dicenti credendum. 848. 71.

Fidei partus, bonus dolor eſt, quo Chriſtus in Eccleſia formatur & naſcetur. 54. 28. Quanti nobis præſidii ſit fides noſtra qua vivimus. 170. 12. Non in tereoſi ſermone ſapientiæ, ſed Dei virtute formatur. 513. 12. Pro devotione credentis unicuique ſpiritale lumen infunditur. 1064. 37. Meliores qui fide magis ſpontanee, quam qui ſperatis beneficiis crediderint. 853. 5. Ecce amat libertatem fidei, qui libertatem dedit. 410. 45. Fides teritur, premitur, ſeminatur, & quomodo. 984. 179. & *ſeq.* Eſt fidei violentia religioſa, tenacitas criminoſa. 1006. 1. Circa fidem vir perfectus exigitur. 821. 50.

Fides nos ab irrationabilium pecudum comparatione ſecernit. 667. 2. Virtutum omnium ſtabile fundamentum eſt. 180. 6. Fidei radix eſt ſpes. 591. 27. Ex hac caritas, ex caritate ſpes, & rurſus in ſe ſancto quodam circuitu refunduntur. 1018. 30. Virtutes ſine fide folia ſunt, videntur virere, ſed prodeſſe non poſſunt. 27. 41. Et opera vana ſunt. 940. 103.

Fides vera ubi eſt, ibi veri luminis gratia. 469. 51. Chriſtus illuminat fidei claritate, reſurrectionis ſuæ gloria, & divinorum operum poteſtate. 819. 8. Fides ſapientes fecit. 607. 24. Quæcumque crediderit anima, & concipit, & generat Dei Verbum, & opera ejus agnoſcit. 781. 26. Fide tangitur Chriſtus, fide Chriſtus videtur. 109. 30. & 873. 29. & 908. 57. & 1099. 158. Vox noſtra fides eſt. 748. 42. Grandis ejus clamor. 652. 8. Credentibus in Dominum eſt in Domini miſericordia conſolatio. 631. 2. Fides nos Deo repræſentat. 68. 20.

Fide nihil pretioſius. 121. 24. Pretium noſtrum eſt, quæ omnes homines Chriſto adquiſivit. 317. 21. Suffragabitur ad veniam, etiam ſi quæ in operibus offenſa ſit. 710. 26. Poteſt ab omni mundare delicto. 1026. 42. Omne peccatum fidei myſteriis abluitur. 1074. 61. Eam ſi ſervaveris, etſi mortuus fueris ſicut ſerpens, & tu reſurges. 211. 8. Maluit Deus ut ſalus hominis fides potius quam operibus quæreretur, & quam ob cauſam. 221. 14. Non lacrymas nudas Deus, ſed fidem exigit. 1100. 162. Si quis non credit in Chriſtum, generali beneficio ipſe ſe fraudat. 471. 57. Qui calorem fidei non habet, tolerabilius illi fuerit fidem non accepiſſe quam neglexiſſe. 355 24.

Fides ſola unumquemque ſignat. 766. 36. Fides plebis plerumque conſtantior eſt quam divitum ac ſacerdotum. 623. 17. Ubi fides modica illic turbatio. 848. 70. Non debet ſcindi, ſed ſolida permanere. 1088. 119. Adulteri ſunt omnes, qui adulteratam cupiunt fidei & ſapientiæ veritatem. 1011. 9. Religioſis lapſus amoris fidem non impedit. 882. 98.

Fides ſit tibi itineris tui prævia. 562. 22. Janua noſtra eſt, quæ totam domum, ſi fuerit robuſta, communit. 527. 14. Nulla patria vitior, quam fides. 817. 2. Micæ velut quædam fidei dogmata ſunt. 1013. 15. Fidei cenſus numquam exinanitur. 997. 212. Non gravatur annis. *ibid.* 213. Cælum & terra tranſibunt, fides autem permanet. 153. 17.

Fides credentium principalis eſt, confeſſio exſecutionis. 148. 4. Perfecta Chriſti confeſſio & animi quærit devotionem, & vocis profeſſionem. 683. 49. Non ſatis eſt involuta reſponſio confitentis Jeſum, ſed aperta confeſſio. 1079. 87.

Fides

Index Rerum & Sententiarum.

Fides pignori prima debetur 750. 15. Mortale eſt omnibus, ut qui fidem exigunt, fidem reddant. 252. 19.

FILII ac Patre generatio non habet tempus, 838. 17. In Deo perſona alter, poteſtate unus eſt. 1091. 68. Unigenitus eſt, non unus ex genitis. 1091. 65. Vultus eſt Patris. 827. 58.

Filio omnia cum Patre per naturam unius ſubſtantiæ ſunt ſunt propria, non dona nobis per gratiam. 649. 67. Dei ſapientia eſt per naturam, non per profectum. 890. 2. Patris conſors emittentis patitur, quia mittitur. 7304. 8. Etſi miſſus, tamen Patre mittente minor non eſt. 777. 65. Cur nihil a ſe loquitur. 671. 30.

Filius Dei abſconditus in Lege, adopertus in prophetis, evangelicis prædicationibus adimpletur. 981. 18. Antequam naſceretur ex Virgine, videbatur. 740. 24. Etſi non licet mihi ſcire quemadmodum natus ſit; non licet tamen neſcire quod natus ſit. 848. 71. Angelus Aug. is factus eſt, prophetis prophetæ. 30. 18. V. Chriſtus V. Trinitas.

FILII præmia nuptiarum ſunt. 751. 2 & 1061. 31. Non mediocre munus eſt Dei dare liberos, propagatores generis, ſucceſſionis heredes, & cur? 747. 30. Erat deſinere liberos non habere, & id legum civilium fuit auctoritate multatum. 802. 18. Pudor eſt feminis præmia nuptiarum non habere, quibus hæc ſola cauſa eſt nubendi. 750. 45. Liberorum amor plurimos a martyrii conſummatione ſæpe revocavit. 588. 18. Cur aſperioribus verbis pater filium, quam dominus ſervulum. 864. 15. Sanctorum major in fide, quam in generatione ſemen eſt. 816. 44.

FINIS quid ſit. 306. 2. Ille verus eſt finis, qui non unius erit finis ſed omnium. 154. 27.

Firmamentum cur inter aquam & aquam Deus eſſe præceperit. 89. 21.

FÆNERATORUM inhumanitas eleganter deſcribitur, & ſuffigitur. 73. 28. & ſeq. Judæ & diabolo comparantur. ibid. 17. ſeq.

Fœnus. V. Uſura.

FORTITUDINIS non habent laudem, qui ſtuporem magis vulnerum tolerant, quam dolorem. 1070. 36. Sicut fortitudinis incentivum eſt fides, ita fidei firmamentum eſt fortitudo. 964. 118. Effectus ejus qui ſint. 670. 67. Inter fratres patrimonium non judex medius, ſed pietas debet ſequeſtra dividere. 965. 120.

Fines qui dicuntur. 1048. 21. Iis utuntur qui terminos metiuntur agrorum, & poſſeſſionum ſpatia diſterminant. 963. 40.

G

GAudium fructus eſt Spiritus ſancti. 887. 54.

Gemitus qui bonus ſit, & primum Spiritus ſancti donum. 120. 57.

GENTILES Deum ſuum in antris & ſpecuum habitaculis requirere videbantur. 179. 14. Quantum differant beneficia quæ Chriſtus fecit, & ea quæ gentilibus dii contulerunt. 618. 11. Habent cum Chriſtianis ſalutationis & ejuſmodi officiorum commercia. 947. 62. Dominus cum iis non prohibet nos inire convivium. 857. 16. Ager qui morte emptus eſt Chriſti ad ſepulturam eis proficit. 311. 13. Tolerabilior cauſa illorum quam Judæorum. 355. 24. Arguuntur qui ſub imperatoribus Chriſtianis veniebant in Eccleſiam, & Chriſtianos ſe eſſe ſimulabant. 685. 40. Multi ex iis habent miſericordiam, habent ſobrietatem, ſed fructum non habent, quia fidem non habent. 87. 41. V. Fides, & Matrimonium.

Gervaſii & Protaſii feſtus dies. 419. 76.

Gimel tertia littera ſecundum Hebræos, latine retributio dicitur. 300. 4.

Gloria bona Chriſto eſſe ſubjectum. 690. 7. Non parvis unius coronæ, ſed præmium omnium coronarum eſt. 585. 12. Si opprobrium Chriſti gloria eſt, quanta eſt gloria ejus. 410. 41. Gloria ſæculi non deſcendit cum peccatore, ſed gloria virtutis adſcendit cum innocente. 303. 24.

Gothorum bella. 1037. 10.

GRATIA Dei agnoſcenda, ſed non ignoranda natura. 1018. 31. In quo ſpiritus gratiæ, & ſpiritus gratiæ different. 744. 23. Habemus adverſarium magnum, qui vinci a nobis ſine Dei favore non poſſit. 811. 12. Nemo ſine ore Jeſu poteſt incerta ſapientiæ & occulta comprehendere. 290. 21. Noſtræ non eſt poteſtatis iter noſtrum ex voluntate dirigere. 649. 15. Ubique Domini virtus ſtudiis cooperatur humanis; ut nemo poſſit quidquam incipere ſine Domino. 787. 14. Nullus perfectus eſſe poteſt, & tentat ſine favore Dei. 342. 17. Quia hæreditarium iniquitatis glutinum moribus inhæſit humanis, opus eſt liberatis auxilio. 150. 23.

Gratiam dedit Deus, reformavit naturam. 570. 42. Omnis utentem quæcumque bona habet, accepit a Chriſto. 582. 30. Ut Deus honorificetur a ſanctis, Dei gratia eſt. 774. 10. Deus quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit. 917. 97. Salutis medicina vulneri quæritat, gratia ſanitati. 344. 2. Ubi gratia, non utique merito operum nec juſtificatione virtutum, ſed liberalitate donantis, electione redimentis ſalvamur. 220. 47. Qui totum ad gratiam refert, terram repromiſſionis poſſidebit. 819. 12. David non ſuæ virtutis putat eſſe, ſed gratiæ cæleſtis, ſi non deſeratur a Chriſto. 140. 55.

Ad gratiam Chriſti vocatur omnis ætas. 278. 12. Ut ſine pretio redimatur a crimine. 282. 7. Dominus quos miſeratur etiam imprudentes advocat. 920. 11.

Gratia Dei beatiores nos facit quam noſtra innocentia. 117. 47. Cui adeſt ſpiritus gratiæ nihil deeſt. 914. 34. Menſura Legis eſt, ſuperabundans autem gratiæ. 240. 50. Lex intra menſuram eſt, ultra menſuram gratia. 658. 98. Excludit fervorem gratiæ ſæcularis, gratiæ fervor æternæ. 692. 14. Spiritalis gratia ab omni ſuperfluorum labe mundavit. 808. 24. Deus ſine labore noſtro, non ex operibus, ſed ex fide per gratiam ſuam nobis peccata donavit. 811. 7. Lucet Deus ſuper juſtos per gratiam, ſuper injuſtos per miſericordiam; illis mercedem meritorum tribuens, iſtis peccata dimittens. 318. 9. Qui ſua peccata pereunt, miſericordia Domini liberantur. 477. 29.

Gratia pro meritis noſtris diverſa, ſed eadem divini operis miſericordia. 995. 808. Bonus Dominus ſtudia exigit, vires miniſtrat. 610. 72. Neſcit tarda molimina ſancti Spiritus gratia. 719. 19. Ipſe tibi ex nul interim auctor eſt gratiæ, operatio divina nihil errat. 255. 77. Faciat fructum qui potuit gratiæ, qui debet pœnitentiæ. 783. 76. Plerumque derelinquit Deus quos vult probari, penitus autem derelinquit, quos deſerit. 341. 18. V. Chriſtus & Deus.

Gratitudo. Neſcit virtus menſuram gratiæ: nec contenta referre quod acceperit, vult cumulare quod ſumſit. 876. 74. Gratiam & qui reddit habet; & qui habet in eo ipſo quod habet, ſolvit. 808. 23. Nec die, nec nocte, nec ullo tempore a gratiarum actione debemus vacare. 470. 57.

GRATIANUS imperator a ſuis deſtitutus ac proditus. 224. 17. Calumniis, & dolis circumvenitur. 317. 21. & ſeq. Ei ſepultura negatur. 318. 24.

Guttur hominis eſt ſepulcrum patens, in quo perfidia lethalis, & morſus verba ſeducuntur. 1005. 141.

H

HÆRESES omnes ex ſuis Eva feminei rigorem fidei tentant affectu. 997. 709.

Hæretici impugnatores ſunt fidei, veritatis inimici. 547. 6.

Hæreticorum feralis doctrina inſaniæ ſunt falſæ. 168. 4. Manichæus, Marcion, Sabellius, Arrius, Photinuſque non aliud quam fratres Judæorum ſunt. 1012. 11. Hæreticus de generatione Domini juxta uſum ſæculi diſputans, dives eſt in verbis, pauper in viribus. 875. 77. Chriſtus non eſt in his diſputationibus. 318. 20. Circumſpectos nos in reſpondendo adverſus hæreticos vel Judæos eſſe debere. 1181. 36. Non incipit hæreticus, quia poteſt de Scripturis ſanctis aliqua exempla proferre. 811. 26. Imperfectum tentare poteſt, non poteſt ſupplantare perfectum. 527. 29. Quam graves illius morſus ſint. 243. 51. Medicamentis eſt ejus perfidia, 935. 11. Hæretici lupis comparantur. 489. 10. & 942. 48. & ſeq. Et vulpibus. 838. 31. & 941. 47. Omnes hæreticos & ſchiſmaticos a regno Dei & ab Eccleſia intellige ſeparatos. 937. 95.

Harmonia quid ſit. 1009. 2.

He littera latine ſignificat, eſt, vel vivo. 303. 1.

Heptateuchus quid ſignificat. 693. 12.

Hæredis humani dominum eſt deſcriptio coheredis, ſed indiviſa eſt Chriſti hereditas. 578. 41.

Herodem nullo affinem generi Judæorum, regnum adulterina fide frauduſſe. 819. 41. In ea omnes impii ſignificantur. 1085. 20.

Herodias in nece Johannis Baptiſtæ iniquitatem pravis oculis quæſivit. 47. 13.

Heth interpretatione latina dicitur pavor. 444. 1.

Hierico quid figuret. 910. 71.

HIERUSALEM a Romano exercitu triumphata, injecto ſlagravit incendio. 895. 24. In Hieruſalem ſtandum, de Babylone fugiendum. 16. 26.

HOMO pretioſiſſimum eſt opus Dei. 487. 6. & ſeq. Habet aliquid quod Angeli non habent. 491. 14.

Verbum non ad imaginem ſed imago Dei, homo non imago ſed ad imaginem Dei. 454. 23. & 492. 16. Nec vult ſuum eſſe quod corruptibile atque terrenum, qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei meminit ſe eſſe creatum. 213. 4. Illum glorioſum vitiæ facit, fides rarum, imago pretioſum 459. 10. Eumdem Deus creavit in incorruptionem, ſed homines a naturæ munere devianter, obnoxios facere ſe morti 25. 48. Everterat rerum natura, niſi quis ea uteretur, divina providentia eſſet adjectus. 489. 6.

Ante Legem neſciebant homines quod luti corruptione ſint reſolubiles, & limo decreſcente formati. 552. 20.

Homo qui non intellexit, comparatus eſt jumentis: qui autem intelligit, comparatur Angelis. 301. 20. Avis eſt qui de terris in cælum debet evolare. 585. 38. & ſeq. In quo animantibus ceteris præſtet, vel inferior ſit? 155. 20. & 855. 49. Magnum ejus munus eſt mundo magis quam ſibi naſci. 459. 6.

In homine duæ mentes & duæ leges. 1109. 89. & ſeq. Paſſiones exterioris hominis, interioriſque communes non ſunt, nec omnes probantur a Chriſto. 64. 13. Quomodo Dominus utrumque ſibi invicem voluntatum unitate ſociaverit? 807. 64. Interior in Chriſto crucifixus, ſepultus, reſuſcitatus. 79. 37. Minorem laborem nobis exſpoliatur vetus homo quam ſupervestitur adſtat. 156. 14.

HONOR eſt non ſolum honorificentiæ, ſed largitatis. 1034. 75. Sæpe honor ſæculi abit, antequam venerit. 830. 18. Ubi honorari & exaltari quis credidit, ibi ut meatus fluminum, prætereundo citius quam cœtiſſe comprehendas. 79. 39.

HOSPITALITAS. De hoſpitii religione venerabilis eſt ſummo præcepti. 910. 66. Tanta hoſpitalitatis eſt gratia, ut libenter in eos viæ periculo transferamus. 364. 31. Hoſpitalem remuneratum ſit eſſe affectus avaritiæ eſt. 991. 125.

HUMILITAS in paradiſo defecit, ideo venit e cælo 644. 32. Orta eſt de culpa. 450. 14. Etiam in Chriſto laudem virtutis invenit. 306. 10. Eam didicimus non ſolum ſermone ſed actu Chriſti 675. 80. Et quomodo. 580. 40. Cur in auctorem illius ſe præbuerit. 1089. 51. Illa in hoc mundo contemnitur, ſed Dei judicio commendatur. 587. 41. Bona eſt præſertim ſi adjungatur et devotio voluntatis. 506. 48. V. Chriſtus.

Humilitate nihil pretioſius. 980. 70. Nihil excelſius. 1081. 40. Grande eſt in omnibus humilitatis tenere menſuram. 560. 20. Juſtus in ea gloriatur. 869. 7. In humilibus magis placet gratia. 306. 7. Potius decipit, humilitas non decipit. 566. 19. Nihil adfert diſpendii. 674. 18. Nihil appetendo, totum quod convenit, adipiſcitur. 567. 20. Omnis ſumma ſtudii noſtri eſt; ut ſimus humiles, & veritatem ſequamur. 441. 3. Non mirabilis in ſenectute, ſed rara & miranda in juventute. 643. 31.

Cum humiliamur peccata noſtra cognoſcimus, & ipſa humilitate delicta noſtra purgamus. 480. 30. Cum repleta fuerit humilitas, peccatum ſolejur. 484. 4.

Hu-

Digitized by Google

Index Rerum & Sententiarum.

Humiles dum ſubjiciuntur a divitibus & opprimuntur, exaltati ſunt, & ſubito reſurrexerunt. 72. 19. Humilitas omnis honorificentiæ ſtudio non deſinitur. 1080. 51. Non ſemper virtutis eſt, ſed etiam afflictionis. 533. 18. Multas cimus humilias ad unum. 255. 76 Eſt humilitas laboris & fatigationis, eſt & humilitas virtutis atque propoſiti. 674. 25. Etſi perturbationis non virtutis ſit, virtutem tamen ſæpe generat. 460. 14.

Hunni ſeu Chuuni in Alanos, Alani in Gothos, Gothi in Tayfalos, & Sarmatas inſurrexerunt. 1053. 10.

HYMNIS cum Deus laudatur, in quibus eſt remiſſio peccatorum. 334. 3. Non deſinamus circa Dei laudes, ſive hymnum dicendo, ſive divinam per omnia momenta gloriam continendo. 227. 23.

I

JAcobus primus ſolium ſacerdotale conſcendit. 631. 9.

JACTARE ſe nemo debet. 938 19. Jactantia etiam ſenes decipit. 831 27. Inſolens eſt etiam in integro & juſto. 230. 38. Suncta eſt. 670 15. Dum homines gloriam virtutis ſuæ jactare deſiderant, de loco meritorum ſuorum decadunt. 830. 11. Non de præſumtione jactantiæ ſit, ſed de humilitate contentio. 1069. 32.

Jacula ſæpe in ipſos qui ea jecerint refunduntur. 71. 25.

Iſterias animal viſum, & cornu ejus prodeſt. 498. 23.

Idithum fuit propheta, & pſalmos cum ſex filiis canebat ſuis. 308. 2.

IDOLOLATRIA error eſt gentilium qui ligna venerantur. 455. 23. Lignum adorant, quia imaginem Dei putant. 497. 25. Gentiles metalla & ſaxa venerando ſimilem rigorem ſenſus adtrexerunt. 546. 7. & 782. 75.

JEJUNIUM. Sicut homo per appetentiam interdicti fructus amiſerat gratiam, ita per jejunium reparari ejus virtutem oportuit. 179. 1. Jejunavit Chriſtus, ne præceptum declinaret. 735. 10.

Indictum jejunii non ante finem diei frangendum. 466. 46. Nos commendat. 880. 23. Jejuna, ſi vis vincere carnis illecebram. 830. 24. Si quis fructum reſurrectionis vult adipiſci, myſtici jejunii prævaricator eſſe non debet. 828. 15.

JESUS Nave figura Chriſti. 290. 21. Eum nominis ſacri ſimilitudo liberavit. 643. 26 V. Chriſtus.

IGNEM ne in terram mitteret venit Dominus, quo illuminaret animos univerſorum, ſtudium accenderet, crimen exureret. 758. 15. Tripliciter ignitum eloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminet. 619. 31. Ignis divinus mundat animum, conſumit errorem. 619. 10. Peccatum minuit, & ſuo culpam ardore depaſcit. 150. 15. Urit, ut corrigat conſcientiam peccantis: non exurit, ut perdat. 619. 20.

IGNIS deputatus diabolo & Angelis ejus quis? 366. 17. Neque eſt temporalium ſtudius aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammarum corporalium. 993. 104. Omnes oportet per ignem probari quicumque ſive Johannes ſive Petrus ad paradiſum redire deſiderant. 671. 10. & ſeq. Quomodo juſti & peccatores per ignem ſint tranſituri. 72. 16. Peccatores abyſſum petunt, ubi caligo tenebrarum. 69. 21.

IMPERATORES in ſtatuendis legibus ſeveriores, in exigendis ſuppliciis miſericordes eſſe debent. 128. 19. Tu imperator, accipe ſubſcriptionis indulgentiam qui ducitur ad mortem, & ſolviſti peccata tua. 461. 40. Majorem imperii gratiam, qui propiores imperatori ſunt, conſequuntur. 870. 61. Qui honorat imaginem imperatoris, utique illum honoret, cujus imaginem coronavit: & qui ſtatuam contempſerit, imperatori videtur feciſſe injuriam. 497. 15

Imperatoris filiæ propter Græcorum exercitus transferendos ad ſacrificium vocata. 929. 106.

IMPIETAS contra naturam eſt. 30. 47. Prima præcepta prophetæ David ſunt, impietatem fugere, in peccato non ſtare, in lege meditari. 48. 17.

Impii membra ſunt diaboli. 212. 9. Cur illorum ſucceſſus non mediocris tentatio eſt juſtis. 432. 10. Quomodo ſervata ſubſtantia eorum iter pereat. 38. 58. Ibi ſcribuntur eorum nomina, ubi eſſe maluerunt. 201. 19.

Improbus dicitur qui probitatem malitia ſua delirare velit. 638. 17. In ſcripſa coarctante, malitiæ ſuæ laqueis ſtrangulatur. 413. 38.

Infernus. V. Ignis.

Infirmitas officina virtutis eſt, utilior quam gratia. 81. 42. Nemo tentet invalidum, aut præcipitet infirmum, & cur? 103. 61.

Ingenio naturali mens, ut ſuperna aſpicias, & terrena non quæras. 406. 31.

INIMICOS diligere quo ſenſu Chriſtus præcipiat. 504 61. & 587. 25. & ſeq. Nihil eſt quod poſſit offendi, cui ignoſcendi eſt conſuetudo. 1016. 34. Juſtus adverſus inſolentes ſibi tacet, & orat. 148. 9. 10 Quomodo juſtus accuſare ſe malit, quam alium, etiam a quo injuriam petitur, deformare. 435. 16. & ſeq. Juſti propoſitum longe omnibus perfectius & potentius eſt, intervenire pro perſequentibus, & excuſare peccantes. 418. 33. Bonum ſentire triumphantis, ut inimicum ſuum quem poſſis ferire, defendas. 150. 11. V. Carnes, & Injuria.

INIQUITAS tales leges habet, ut odio iis innocentiam, ſcelus diligat. 1083. 102. Ubi iniquitas propendet, nolle bonorum operum commutatione revocatur. 339. 46. Iniquitatis pœna necdi ſanctis acceſſione diſcrimen. 304. 13.

INJURIAM æquanimiter ſubeundam. 1082. 97. Inſidiantibus non vicem injuriæ reddendam. 575. 28. Vult Deus diſcipulos ſuos injuriarum eſſe patientes, nec referre lacile, nedum ferire. 485. 1. Aliud eſt dignum ſe præmio ducere, aliud indignum injuria. 601. 30. V. Caritas, & Inimicus.

Injuſtitiam fuge quæ adhuc viventes mortuos facit. 599. 13. Injuſti animæ nec vivaatis clamat, quia Deo mortua eſt. 852. 8. Injuſtos alii inutiles, & ſibi noxius eſt. 43. 6. Quidquid loquitur, iniquitas eſt, quæ in ſuum refertur ſeculorum. 41. 6.

INNOCENTIA Deum videt. 105. 61. Non in clamore vocis, nec in forenſis adſertione patrocinii, ſed in conſcientiæ integritate eſſe innocentiæ defenſionem. 679. 15. Quando fructus ejus deferatur. 94 63.

Innocens nulli nocet, in neminem peccat. 105. 25.

In innocentibus expers licet ſenſus infantia; Deum tamen pro quo interimitur, confitetur. 770. 49.

Inſipiens eſt, qui male ſapit. 600. 17.

INTELLECTUS, ſapientia, & diſciplina qui differant. 212. 1. Intellectus Dei donum eſt. 424 19. & 612. 34. Theſaurus noſter pretioſus intellectus eſt. 131. 4. Bonum intellectus plenitudo eſt virtutis. 658 41. & ſeq. Eſt intellectus ad mortem, ſicut eſt prudentia ad interitum. 731 2.

INVIDIA lenitatem naturæ nocentiore malitia mutat. 483 19 Quantum Dominus adſpernator invidiam ſit. 836 46 & ſeq.

Joachim in libris Regum qui dicitur, is Jechonias ab Hieremia eſt nominatus. 814. 40. Duos Joachim, hoc eſt, duos Jechonias fuiſſe. 617. 46.

JOHANNI ſpiritus vitæ nondum erat, ſed erat ſpiritus gratiæ. 724. 12 Ungebatur quaſi bonus athleta, & exercebatur in utero matris. 762. 29. Infantiæ impedimenta neſcivit. 783 30. Nativitas ejus non ſolum a parentibus, ſed etiam a majoribus nobilitatur. 736. 15 Cur Vocis nomen acceperit. 89. 57. Cum Chriſto comparatur. 751. 20. & 611. 56. Omnibus prophetis major, ſed inter mulieres, non virginis natos. 881. 120. 11. Item cum Elia comparatio elegans. 745. 36. An Chriſtum quem venturum crediderat, non crediderit moriturum. 883. 98.

Qui Johannem loquitur, Chriſtum prophetat. 764. 32 Dum ei creditur, creditur Chriſto. 746. 17 Videbat cordis occulta. 783. 78. Præmium matus, prænuntius mortuus eſt. 746. 38. Typus Legis eſt. 770. 88. & 882. 94. Perſonam accepit populi Judæorum. 763. 81. In prænuntio Chriſti nihil magis quam ædificationem Eccleſiæ debeo ſurgentis agnoſcere. 781. 75.

JOHANNIS anima fuſca per vitium, ſed decora jam per lavacrum. 147. 8. Juvenis fuit, qui vitam ſuam in juventute correxit. 346. 7. Majora & altiora tetigit. 777. 172. De morte ejus quidam dubitaverunt. 671. 12. Mortuus eſt 939. 4. & ſeq. Nec in morte corporis intercluſus eſt modo vivendi. ibid. 4 V. Evangeliſta.

JOB ſancti virtutem & patientiam malitia diaboli fecit eſſe clariorem. 585. 16. Quantæ ſimul coacervatæ ſunt afflictiones, ut periret 534. 19. Cur in tentatione poſitus myſterio loquebatur. 817. 40. Manus Domini ei omnia abſtulit, & omnia repræſentavit. 181. 13. Ejus laus condemnatio Angeli eſt. 119. 27.

Jod latine ſignificatione confuſio dicitur, vel deſolatio. 484. 1.

Jonam circumdavit aqua, quem terrena defecerunt. 280. 83. & 638 97.

JOSEPH figura Chriſti. 822. 15. & ſeq. 218. 41. & ſeq. Quam dura & aſpera tortitas pertulerit? 535. 31. Caſtitatis ſpeculum fuit. 819. 47. Eum culpa non cepit, non career incluſit, non Ægyptus decoloravit. 572. 27. Ejus tentatio ſtatutis eſt conſecratio. 838. 41. Joſeph coronam habuit caſtitatis, Paulus juſtitiæ, Petrus fidei. 585. 11.

JOSEPH magis quam Mariæ generatio cur in Evangelio deſcribatur. 705. 3 Spiritus ſancti templum, uterum myſticum, matrem Domini violare non potuit. 753. 8. Dominus in cruce poſitus manifeſtat id eum cum Maria conjuge non conveniſſe. 710. 4.

IRA quam gravis paſſio ſit. 87. 16 Gravis eſt magiſtra peccati. ibid. Ubi iracundia, ubi triſtitia gravit, non permanet ibi Verbum. 509 18 Præclarum eſt maturum temperare conſilio: non minimis virtutis ducitur, cohibere iracundiam, quam omnino non iraſci. 870. 34. Nulla iracundia, ubi plenitudo eſt caritatis. 917 28.

ISAAC figura generationis & paſſionis Chriſti. 171. 12. V. Chriſtus.

Italiæ populi æſtus ſerena pace temperentur. 1051. 52.

JUDAS prævaricationis non per imprudentiam, ſed per providentiam electus. 867 45. Juſtus erat, cum apoſtolorum numero inſereretur. 685. 9. Meditabatur Chriſtum vendere, ſed tenebat eum tanta Domini gratia, & quædam paternæ delinimenta pietatis. 147. 6 Lutum ex ore ſuo regnum Domini mente conſpexit, quod in convivio Chriſti Judas edere non potuit. 373 17 Egrediebatur de convivio Chriſti ad laternum diaboli: egrediebatur de gratia ſanctificationis ad laqueum mortis. 187 17. Patientiam Domini ferre non potuit, qui majeſtatem prodidit. 179. 17. Servus Dominum, diſcipulus prodit magiſtrum, electus auctorem. 1073. 61 Aliqui eum excuſandum putant, ſed male. 189 81. Sanctificandi alios munus acceperat. 190. 60. Se ipſe propria manu egit in mortem. 43. 8. Quæſivit crucitium, & invenit ſacrilegium. 47. 14 Figura erat infidelis populi Judæorum. 105. 12.

JUDÆORUM populus quibus temporibus reges habuerit. 801. 18. Erat populi Judaici gratia diſcernere ſpiritus, ut cognoſceret quos referre deberet in numerum prophetarum. 718 1.

Judæorum decem Tribus ad Aſſyrios ductæ ſunt; duæ autem Juda & Benjamin tantumodo graviſſimis tum flagitii in Babyloniam tranſierunt. 65 37. In Babylone abſolute, etſi propter peccata ſua videbantur eſſe ſubjecti, tamen multo meliores gentibus habebantur. 242. 53.

Ceſſavit aliquando torrens profluvii ſpiritalis in populo Judæorum. 30. 20. Cur poſt Chriſti adventum ceſſaverit earum ablutio, & ſacrificium. 170. 10. Deus ab eis abſtulit prophetas, abſtulit faciem, abſtulit vocem. 747. 40. Hoſtili odio Chriſtum perſequentes, quibus ſi cum re tererentur, remedium non negabat. 161. 24. Eorum duritiæ increpatio. 1061. 108. Habent cærimoniam, ſedulitatem in lectione multam, ſed ſine fructu ſunt, & ſer. 17. 41. Latro Chriſtum in ſuppliciis agnovit ſuis, quem Judæi in beneficiis non agnoverunt. 791. 17. Graviter quam gentiles puniuntur, & quare. 1030 54. Ex parte diaboli ſunt non carnis ſucceſſione, ſed criminis. 841. 54. Pejores magiſtro diabolo. 844. 62. Cur eis argumentum eorum perfidiam ſignum Jonæ acceſſitur. 409. 25.

Judaica res omnes quaſi parabolæ ſunt, hoc eſt, quaſi figuræ ejusmodi ſolummodo. 143 53. 58. Judæi non in veritatem ſed in umbram credit. 666. 43. Legem ſpiritalem ignorat. 545. 4. Ejus verba corporaliter interpretatur. 694. 12. Sic eandem Legem non ferunt. 600. 24. Cur apud Judæos non eſt lex Dei 646. 36. Videntur nec pſalmis nec threnis propheticis credidiſſe 856. 15.

Judæo-

Digitized by Google

Index Rerum & Sententiarum.

Judæorum populum Apoſtolus oſtendit jure iſte ab Eccleſiæ corpore ſeparatum. 417. 07. Deus vilorem vendidit populum Judæorum, pretioſiori emit populum Chriſtianum: ille peccato venditus, hic emtus ſanguine. 417. 41 Illius delicto ſalus gentibus. 040. 51 Zelo fidei populus gentilium vitam ſibi acquiſivit æternam, quam negligentia ſua atque dolis populus Judæorum amiſit. 630. 11. Culpa Iſrael profuit gentibus: fides gentium Iſraeliticum populum liberavit. 341 39. Judæi non debent deſperare indulgentiam, ſi velint agere pœnitentiam. 918. 97 & ſeq. V. Eccleſia.
JUDEX bonus non voluntati ſuæ obtemperare debet, ſed tenere quod legum eſt. 670. 38. & ſeq. Nec laudis cedere, nec timori. 1085 90. Cui non licet in plurimos conſulere gladio temperare, poteſt tamen luctum donare perituris. 138. 31 Uſus diſciplinæ ſæculis ita accepit, ut unuſquiſque judicem ſuum laudet. 681. 15.
JUDICII finis juſtitia eſt, in altero veritatis cuſtodia, in altero fructus eſt æquitatis. 600. 14. Terribilia ſunt peccatoribus etiam humana judicia, quanto magis divina formidini ſunt? 450. 12. Grave hoc judicium, cum Dominus de ſe poſtulat contra hominem judicari. 101. 72. Judicio Dei ſancti, & peccatores adjuvant, ſed diverſo modo. 709. 16. Vide Deus.
JUDICIUM Chriſti ultimum quale erit. 34. 50 Primus ejus adventus propter redimenda peccata, ſecundus propter reprimenda delicta. 1060 17. Cur Dominus in igne venturus ſit. 989. 130. Judicium ſanctis ac diaboli ſociis non vult Deus eſſe commune. 675. 01 Triplex ordo hominum qui ultimo Chriſti judicio intereſſe debent. 36. 58. In Chriſti judicio nemo innocens periclitabitur, nemo ſceleratus eludet. 600. 10. In judicio Dei idem homo & ſalvatur ex parte, & condemnatur ex parte. 880. 58 Cur ſanctus ad judicium veniat, impius non veniat. 675. 24 Qui in judicio reſurgunt, habent ſuam veniam. 411. 40 Impii in judicium non reſurgunt, ſed tamquam habito judicio, puniuntur. 911. 9. Cur impii & perfidi qui in Chriſtum non crediderunt, in judicio ultimo non ſint judicandi. 13. 91. Adeſt judicii dies: ſi vis non comprehendi, quotidie time, quotidie fuge. 1028. 19.
Judicare de altero grave eſt. 678. 31.
Neceſſe eſt eam formam in te reddas judicii, quam in alium ipſe decernendam putaveris. 677. 26.
JUGUM Chriſti ſuave, ſi ornamenta potius cervicis tuæ eſſe quam onera. 381. 6. Cur non ſolum tollere jugum Verbi ſed in juventute tollere debeamus. 344. 3 Quis portet jugum illud a juventute ſua. 074. 3 & 817. 66
JURARE judicium ſcientiæ, teſtimonium conſcientiæ eſt. 564 14 Quam periculoſum jusjurandum 1077 62. Quis jurare poſſit. 364. 14. Mos tactis evangeliis jurandi. 219. 15.
JUSTITIAM in tres partes philoſophi diviſit. 877 76. Communis eſt virtus. 763 51. Nulli poteſt locupletior eſſe poſſeſſio. 101. 05. Sola eſt quæ alius potius nata eſt, quam ſibi. 43. 7. & 603 14. Juſtitiæ opus eſt cuique natura ſuum meritum ſervare menſuram. 882 6. Illa vera juſtitia eſt quæ ipſos quoque deſerens inimicis. 645. 33. Soli Deo ſuppetit in perpetuum per omnia poſſidere juſtitiam. 645. 55 Quæ ſit fames juſtitiæ. 872. 56. Non poſſumus cognoſcere quæ ſit forma juſtitiæ, niſi cognoſcamus quæ ſit iniquitatis effigies. 59 1. V. Deus.
Juſtificatio opus juſtitiæ eſt. 481 16. Juſtificationes Domini in Hymnis, Canticis & Pſalmis. 438. 05.
Juſtum quod ſit numquam eſt durum. 165. 17. Poteſt juſtum injuſte fieri. 738. 18.
JUSTUM virum nidere pretioſum eſt. 427. 05. Quis vere juſtus? 632. 5. Juſtum eſſe ante Deum perfecta laus eſt. 717. 18. Cur multi hominibus juſti dicuntur, pauci Deo, aliter hominibus aliter Deo. 717. 13. Cur Deus noverit juſtos, & neſciat injuſtos. 74. 31. Plenitudinem juſti vita habet, inanes autem dies ſunt impiorum. 763. 09 Quomodo poſſideat terram. 82. 45. Illi omnia tranſeunt. 104. 79.
Juſti quæ ſint propoſita & agendi rationes. 411. 24. & 13. Sub oculis Domini tamquam miles ſub conſpectu imperatoris, & velut in miniſterio poſitos ſtare debet. 17. 27. Ipſe ſibi clauſtrum eſt, ipſe ſibi pervigil cuſtos. 147. 6. Si offendiculum incurrerit, & ceciderit, ſobrietatem tenens, pœnitentiam gerit, ſæpe ſe reparet. 86. 51. Quod conditionis eſt, cadit: quod juſtitiæ, reſurgit. 85. 51. Eo cadente, fortes trepidabunt. 085. 6.
Juſto Deus parcit, quaſi conditionis fragilitate peccanti: injuſtum punit, quaſi delectetur ingratum. 100. 71 Eum non aliena abſolvit ſententia, ſed ſua vita. 319. 55. Deus illum non judicat. 102. 71 Sanat juſtos cum tangit eos manus divina, non vulnerat. 74. 30. Neque peccator pœnam ſuæ improbitatis evadit, neque juſtus æquitatis ſuæ præmio defraudatur. 434. 15. Etſi in ſæculo derelinquatur, a Domino tamen non derelinquitur. 92. 58. Cur? 100. 70.
Juſtus quomodo ſemper loquatur opera Dei. 380 46. Benedicit Dominum cum laborat, peccator cum luxuriat. 565. 16 Juſti vita fructuoſa aliis, & ſibi dulcis 416. Juſti vita redarguit peccatorem, quem tacita majore auctoritate condemnat, quam ſi clara voce loqueretur. 70. 15. Cur facilius homines peccatorum quam juſtorum viam ſequantur. 16. 15. Juſtorum reliquiæ virtutes ſunt, impiorum reliquiæ improbitas atque perfidiæ peccatum 106. 82.
JUVENTUS ad amorem liberior, ad lapſum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior eſt. 616. 45. Juvenior ſcire ſe debet, ut corrigat viam ſuam. 551. 15. & ſeq. Sunt quidam juventute ſenes, & alii juvenes in ſenectute. 81. 59.

K

KOph, id eſt, concluſio, vel aſpice. 051. 1.

L

LABOR. Creati ad laborem ſumus, tendimus ad quietem. 366. 10. Laborem animæ majorem eſſe, quam corporis. 122. 11. Soli homini vitæ curſus in labore præſcribitur. & quamobrem. 725 6. Nobilis eſt illius fructus. 726 6. Eo proficis, ut quæ nobis tributa ſunt reſumamus. 887. 108. In portione divina gemitus & labores ſunt. 449. 13.
LACRYMÆ quam ſint utiles. 608. 21. & ſeq. 1080. 89. & ſeq. Qui peccator eſt, defleat ſe & arguat, ut fiat juſtus. 630. 1. & 870. 55. Lacrymæ ſolent lavationem ſuſcipere pro delictis. 113 10. & 130 58 Non ſolum noſtrum poſſunt lavare delictum, ſed etiam Verbi cœleſtis vigere veſtigium. 396. 08. Lavant lacrymæ delictum, quod voce pudor eſt confiteri 1080 28 Naſcis fiere, qui flenda commiſit. 441 31 Lacrymæ non amaræ, ſed amarus qui eas fundebat affectus. 120 27.
Lætitia viro infundit errorem. 98. 98. Qui ex cognitione rationis induit lætitiam, nonniſi in ſalutatione perpetua conſtituunt eſt 00. 81.
Lamed, id eſt, cor, vel ſerva. 544. 1.
LAUDARE Deum. Si in mea laude requieſcere non otioſus boni operis actus eſt. 865 12 Quomodo juſtus omni tempore circa Dei laudes debeat eſſe intentus. 440 30 Dum in peccato ſumus plene laudare Deum qui poſſumus? 709 05.
Laudes propriæ fugiendæ. 1019. 35.
LECTIO quotidiana ſit nobis pro exercitio, ut nulla tentationum nos poſſit perturbare congreſſio. 536 31 Lectio frequens doctrinæ munus operatur. 501. 35. Divinæ pabulo lectionis intentus, famem corporis negligis. 849 59.
Legimus aliqua ne legantur; non ut teneamus, ſed ut repudiemus. 729 6.
Lectoris officium non eſt exſpectatur Chriſtus. 819. 45.
Lepidus Sertoriuſque rebelles Romano imperii. 277. 01.
LEVITES ſignificatur ſuſceptus pro me, vel ipſe mihi. 445. 4
LEX in corde juſti lex eſt non ſcripta, ſed naturalis. 92. 63. Non ſolum qui legem neſcit, ſed etiam ille qui non agit ſecundum legem, exſors legis eſt. 586 41. Iram legum incidere quis dicatur? 528. 19.
Legi non obſequitur, qui dominus legis eſt, ſed legem facit. 854. 9. Quomodo lex Dei veritas ſit. 645. 26. Lex primo diligenda, ſecundo in ea meditandum. 20. 30.
Lex vetus quo ſenſu bona & utilis eſſet. 806. 26. & ſeq. Lex auctor boni, quæ mittit ad gratiam. 921. 35. Lex non ſolum agendi munus informat: verum etiam ſacrum emendat mentis affectum. 411. 13. In Lege mandata ſunt, juſtificationes, teſtimonia juſtitiæ, præcepta. 536. 34. Legis vis, ſtare in niſi Legis. 401 00.
Fulgor Legis non in littera, ſed in intellectu eſt ſpiritali. 600. 06. Qui corporaliter Legem interpretati ſunt, eam non cuſtodiunt, ſed prævaricantur. 450 15. Non inania Legis, ſed ſolidæ utilitatis nobis ſequenda produntur. 863. 10. Qui a Lege ſe ſeparat, ſeparet ſe a vita æterna, & a Chriſto. 663. 31. Quis per omnia Legem Dei cuſtodiat. 435. 34.
Lex annuntiatrix Chriſti eſt. 613. 39. Umbra eſt Chriſti. 377. 10. Omnem legis veteris ſeriem fuiſſe typum futuri. 774. 56. Quæ myſteria vetus lex prænuntiaverit. 181. 94. Lex & Eccleſiæ pœnitentia, & gratiæ pœnitentia eſt. 779. 01.
In Lege etſi eſt juſtitia, non eſt tamen per Legem. 819 01. Lex merita examinat, gratia fidem ſpectat. 302. 12. Secundum veritatem nemo ad perfectionem juſtificatus in Lege. 338. 34 Infirmum fuiſſet Legis auxilium, niſi ipſe Jeſus veniſſet in terris. 018. 22. Lex non habet remiſſionem peccatorum: ſed quod in ea minus eſt, conſummatur in Evangelio. 827. 03.
Quid intererit inter æmulas Legis & gratiæ. 837. 17. Verbum in utero, Lex in ſilentio: Verbum editur, Lex abſolvitur: ſed Legis abſolutio verbi eſt expletio. 798. 42. Mortua eſt Legis interpretatio corporalis, ubi Chriſtus ſpiritalem ejus gratiam monſtravit. 455. 15. Caput Synagogæ lex mortua eſt, ſed ſpiritalis ejus intellectus adſtruitur. 581. 8 Non defectus, ſed plenitudo Legis in Chriſto qui ejus finis eſt. 345. 12 & 046. 19 Quid prodeſt Lex, ſi finem Legis ignores, ſi myſterium neſcias, ſi ſacramenta non noveris. 546. 6. & 949. 70.
Lia figura Synagogæ. 619. 24.
Liberalitas quo diligentius, eo inexcuſabilior pervicacia. 1048. 03.
Libidinis commotiones, in lumbis ſunt, quæ plerumque excitantur a diabolo. 207. 33. Homo, ſicut in navigio conſtitutus, avertere debet oculos ſuos, ne videant ſentinam libidinum. 987. 53. Arguitur ephebœum aliquis laſcivus, & egregie libidinoſus. 203 30.
LIGNUM vitæ, ut ſapientiæ det fructum, hoc eſt, ſurgitur & donet: ligna terrena fructum non dare, ſed ferre dicuntur. 06 40.
Lilii abſconditur viriditas, non amittitur. 957. 127.
LINGUA. Quomodo ea quæ Dei ſunt ſemper loqui poſſimus, & debeamus. 97. 66. & ſeq. Loquacitas innocentiæ ſtructuriſque naufragium, atque incentivum prolapſionis & culpæ. 74. 08. Laudandus qui prius vult loquenda cognoſcere, quam proferre quæ ſentiat. 145 5.
Locuſtæ cibus ſunt prophetarum, & populi gentilis figura. 780. 21.
LOT evitur flammas mulierum, quem ſulphurea flamma non uſſit. 520 85.
LUCAS Evangeliſta laudatur ab Apoſtolo. 714 11. Hiſtoricæ ſingula proſecutus eſt. 1106. 180. Satis ſe divitem ſore credidit, ſi Domini præſepe ſibi vindicaſſet. 770. 43 V. Evangeliſta.
Luctator, ſi genu fixerit, vel pede lapſus fuerit, pro victo habetur. 85. 51.
Lupus ſi prior hominem viderit, vocem eripit; ſi ſe prævifum ſenſerit, deponit feraciam. 602. 24. & 940. 48.
Luxurioſo carere deliciis pœna eſt. 1014. 18. Luxurioſi domus ſepulcrum eſt, & quæ de cauſa? 800. 18.

M

MAgiſter verus ſolus Deus eſt. 474. 10. & 531. 07
MAGI a Balaam genus ducebant, & magicis artibus erant dediti. 771. 47. 48. Cur incunabula Chriſti ſpoliis orientalibus retulerint. 300. 49. Au em 1123 [illegible]

Digitized by Google

thus Deo, myrrham defuncto obtulerunt. 770. 44. Cur alia venerunt via, alia redeunt. 771. 45.
MALITIA fons peccati. 500 25. Et cauſa perfidiæ. 961. 110. Diabolus ei præfuit, virtutibus Chriſtus. 139 25. V. Culpa.
MALUM Deus non creavit, ſed noſtra ſibi mariſta repererunt. 1010 36.
MANDATUM Dei quam latum. 541. 44. & ſeq. Sicut ſunt ſancta ſanctorum, ita eſt præceptum præceptorum. 402. 25. Cur Deus mandaverit mandata ſua cuſtodiri nimis. 540. 19. Cur Deus ſtatuta ſua, cœlo terraque talibus, ſenaerit. 633. 25. Nimium mandare providentiæ neque cautelæ eſt. 634. 9. Deus infirmis dura non debuit perfacta præcepta quæ ſuſtinere non poſſent. 604. 16.
Cuſtodire mandatum neceſſitatis plerumque eſt & timoris; diligere caritatis. 817. 55. & 899 83. Quam pretioſum eſt cuſtodire Domini præceptum, & præcepti ipſius ſcire myſterium. 536. 7. Qui facit mandata Dei, juſtificat Deum. 581. 47. Obſervatio mandatorum Dei naturæ ipſius auget gratiam. 117. 9. Si quis unum mandatum cuſtodiat, & aliud prævaricetur, nihil ei prodeſt. 541. 15.
Mandragoræ mares & feminæ. 652. 24.
MANICHÆUS Hæreſis Manichæa prophetas non ſuſcipit. 712. 11. Manichæus non ambulat in via. 536. 8.
Manna erat panis Euchariſtici umbra. 644. 27.
MANSUETUDO omnibus grata eſt, quæ vulnera interiorum curat animorum. 292. 1. Ante Domini paſſionem cancellaria erat. 946. 60.
Manſuetus quis ſit. 60. 22.
Mara, ideſt, amaritudo. 345. 5.
Marcionitæ Legem non ſuſcipit. 505. 4.
MARIA de Tribu David manavit. 756 5. Non minor, quam matrem Dei decebat. 1090. 130. Virgo per gratiam, ab omni integra labe peccati. 711. 30. Ejus bonitas, devotio, fides, pudor. 758. 17. & ſeq. Virgo erat moribus, verecundia, oraculo, myſteria. 714. 8. Non minus mente pudica, quam corpore. 773. 54. Nubes erat ſecundum hæreditatem Evæ: lævis erat ſecundum virginitatis integritatem. 324. 1. Uberrimum teſtimonium ejus virginitatis. 1092. 133. Non virilis coitus vulvæ virginalis ſecreta reſeravit, ſed immaculatum ſemen inviolabili utero Spiritus ſanctus infudit. 774. 56. Cum ſcriptura frequenter Mariam conjugem dicit, non virginitatis ereptio, ſed conjugii teſtificatio, nuptiarum celebratio declaratur. 751. 5. Cur ea potiſſimum electa ſit, ut Chriſtum pareret, quæ erat deſponſata viro. 750. 2. Servatus ei ſicut pudore integro, ita inviolabilis opinione virginitas. ibid. Maluit Dominus aliquos de ſuo ortu, quam de matris pudore dubitare. ibid.
Maria a Chriſto non (ut quidam hæretici tendicule aucupantur) mater negatur. 902. 38. Chriſtum non parturiit, ſed peperit. 486. 81. Non facile ullam mulierem propheteſſe uberius, quam matrem Domini reperimus. 765. 15. Eccleſiæ typus. 1093. 134. Sit in ſingulis Mariæ anima, ut magnificet Dominum. Sit in ſingulis ſpiritus Mariæ, ut exſultet in Deo. 761. 26.
MARIÆ plures & plures Magdalenæ apud Evangeliſtas. 1058. 154. An unica ſit Maria mulier quæ unxit Jeſum. 694. 22. Maria ſoror Marthæ unxit pedes Jeſu. 753. 4.
Marius pugnavit adverſus Cinnam, & in utraque parte Romanus fuſus eſt ſanguis. 377. 21.
MARTYR gratis perſecutionem patitur, & qua ratione? 492. 7. Martyres timorem pœnarum excluſerunt amore martyrii. 475. 2. Qualis ſit martyris Chriſtum non erubeſcentis. 428. 11. Tolle perſecutiones, & martyres deſunt. 565. 17. Tolle martyrum certamina, tuliſti coronas: tolle cruciatus, tuliſti beatitudines. 807. 41.
Fides principium Chriſtiani eſt, plenitudo autem Chriſtianæ juſtitiæ in martyrum paſſione. 488. 17. Trepidatio martyris fiduciæ viri nonnunquam æquanda. 692. 8. Martyres mortui regibus in perpetuum regnum cœleſtis gratiæ honore feruntur. 1036. 13. Martyres in cœlo nobis cicatrices ſuæ amore monſtrabit. 1103. 121. Martyrum tuſa ubi quærenda. 918 128.
Martyres Chriſti in multa multi ſunt quotidie, & Jeſum Dominum confiten-

tur. 684 47. & ſeq. Tempus martyrii, quando ea quæ diviſa ſunt, omni caritati noviſſimudinem ſunt præferenda. 928 20.
Maternus affectus quid, quid reverentia filialis debeat. 1092 132.
Materia prima non, ut philoſophi volunt, reperta, ſed facta. 917 15.
Mathuſalæ ultra diluvium numerantur anni. 819. 41.
MATRIMONIO Chriſtiani gentilibus Dei judicio non copulantur. 1008. 2. & ſeq. Pleraque gentiles uxoris ducendæ gratia, quæ a Chriſtianis parentibus negabatur, fidem Chriſti ad tempus ſimulaverunt profiteri. 681. 98
Conjugium Dei juſſu copuletur, ut humani diſſuaetur. 741. 50. Qui nuptias damnet, ejicitur ab Eccleſia. 340. 10. Cur is qui uxorem acceperit, innectit ſibi vincula mentis. 374. 18. Tempora præſcripta eſſe conjugio, & liberis procreandis. 740. 41. Juſtus qui probrum conjugis deprehenderit, innocentem ab homicidio caſtum ab adulterio præſtare ſe debet. 711 5. V. Conjugium.
Bonæ nuptiæ quando Verbo anima, ſpiritui ſuo nubit. 691. 2.
Matthæo Perſia provenit. 478 21.
Super Matthiam ſors cecidit, ne apoſtoli electio a mandato diſcrepans legis veteris videretur. 719. 23.
Maximus imperator Pilato ſævior, Gratiano ſepulturam negavit. 360. 26.
MEDICINA de vulnere ſumſit exordium. 107. 2. Fervantibus vulneribus molliora medicamenta conſuevit adhibere, quibus dolorem mitiget. 133 48. Contraria ſtudioſis divinæ cognitionis præcepta ſunt medicinæ. 700 21. Eam pauci profitentur, plurimi tamen remedia aliqua ſcire ſe dicunt. 17 2.
Medici unde ſic dicti. 757 1. Medicorum pueri qui dicantur? 17 3.
Medicus ac medicina Chriſtus eſt. 109 6. & 209 39. & 630. 2. & 911. 75. Non eſt medicus iſte de terris, qui omnes curat infirmitates, & populos integros ſanat. 370. 21. Vir ſapiens ipſe medicus eſt ſibi. 152. 15.
MEDITATIO Scripturæ maxime ſacerdotibus neceſſaria. 103 39 Exerceamus indefeſſo illius uſu, & cur? 534. 28. Cur tota die in Lege meditandum. 506 7. Qui ſalutem Dei quærit, die ac nocte meditatur in Lege. 779. 23. Ei qui in Lege meditatur, ſemper dies eſt, & lumen ſine defectu. 506. 7. Meditatione mandatorum cœleſtium operari bono uſu inoleſcit. 427. 35. Cui lex Dei meditatio eſt, huic præſto ſunt miſericordiæ, ut vivat in æternum. 503 39.
Mille plerumque viſcera vitioſa læduntur. 353. 25.
Melchiſedech ſancti gratiam præcedens ſacrificii figura monſtravit. 824 21.
Men ſignificat viſcera, vel ea ipſis. 144. 1.
Mendacium omni ſitim habet, veritas ubertatem. 314 14.
MENSES ab initio lunæ veteres obſervare conſueverant. 205. 18.
MERCEDEM ab ipſo cui ſervieris, petere non inſolentiæ arrogantiæ, ſed innocentiæ eſt conſcientiæ. 581. 1.
Merces facilius ſequitur non exſpectantem. 784. 4. Serva fortiter mercedem tuam, & illius ſæculi opprobria intererams mercedis tuæ cogita. 927. 18.
MERITA - ſtevalantur ſolutione pœnarum, qui abſolvuntur commendatione meritorum. 630. 2. Non ſecundum merita noſtra, ſed ſecundum miſericordiam Dei cœleſtium decretorum in homines forma procedit. 682 42.
MILITIÆ idcirco conſtituta ſtipendia, ne dum ſumtus quæritur præda graſſetur. 781. 76. 77. V. Rex.
Militem Chriſtianum qualem eſſe decet. 563 15. Quænam ordem bella ſuſtinenda. 1038. 12. Ets de aibo non curandum, qui militant de regno. 588. 130.
Miraculum in alamantis, documentum in myſteriis 848. 62. Miracula nota Evangelium vel rara, vel nulla. 884. 121.
Miſerum nemo nom qui ſit juſtus, appellat. 126. 32.
MISERICORDIA plenitudo virtutum eſt. 783. 79. Miſericordia juſtitiæ portio eſt. 424. 10. Eſt juſta miſericordia & injuſta. 436. 24. & ſeq. A domeſtico progredi debet pietatis officio. 1036. 79. Ad miſericordiæ opera manus extendenda eſt. 865 40.
Miſericordiam ſequere, ut merearis gratiam. 877. 78. Oleum miſericordiæ ſanat vulnera. 559. 9. Pretium noſtrum miſericordia eſt, quæ nos redemit a morte. 317. 22. Eſto miſericors, ut invulnerabilis maneas: vel curare te poſſis, ſi fueris vulneratus. 71. 54. Quod alicui contuleris, tibi ſolvis: quidquid a te proceſſit, in te recurrit: & quidquid pulſaveris, tibi profuit. 486 10.
Omnibus inopibus, debetur ſed maxime, eum ae divitibus atque nobilibus in ultimum ſtatum aliquem ærumna dejicit. 008 4. Sola nos ſequitur miſericordia, quæ cœleſtium duo prævia manſionum, pecuniæ vilis uſura tabernacula æterna adquirit. 963. 122. In pſalmo quadrageſimo & in Evangelio miſericordia coronatur 12.19. V. Eleemoſyna.
Miſericordia Dei. V. Deus.
Moduli decentius ornamenta pretioſa, quæ ſuſpendi matronarum cervicibus ſolent. 614 18.
De monaſteriis qui exierant nonnulli aſſequuntur. 83. 10.
Moralia prima ſunt, ſecunda myſtica: in illis vita, in his cogitatio. 111 2. Verborum moralium pungunt mella, non lædunt. 111 23 V. Scriptura.
Motum grandis ædificationis maturitas, quæ amittit naturam. 644 31. Qui eſt tumulus tuus, niſi mali mores? ſed ab eo te liberat Chriſtus. 882. 91.
MORTIS tria genera 942. 11. & ſeq.
Mors nemini nocet animam vita non privant. 694 13. Mors peccati fuga, quam mortalis eſt detrimentum. 315. 17. Chriſtus adſcendit crucem, ut doceret mortem non eſſe metuendam. 443. 25. Mortem non eſſe terribilem, quæ naturæ ſinis non pœna eſt. 961. 110. Si fortis es, contemne mortem: ſi imbecillis es, fuge, & Chriſtum qui vita eſt ſequere. 948. 1. Mors corporis non metuenda fortibus, deſideranda ſapientibus, miſeris expetenda. 940 36. Cur mortuus præfertur viventi, & mortuo is qui natus non eſt 631 5. Mors honeſta ſedemtio aut eſt altera decoloris, aut innoxiæ ſi ouocentum. 140. 12. Juſtis non naturæ ſinis, ſed culpæ eſt. 316 10. Ubi reſurrectionis ſides eſt, non mortis eſt ſpecies, ſed quietis. 930 62. Dominus ſoporem mortis vertit in gratiam voluptatis 856. 14. Propter eſt ſalus, qui moritur, ut reſurgat, quem ille qui vivit, ut moriatur. 140. 50.
Mors tentat, & vita tentat 682. 11. Mors corporis libando guſtatur, at animæ poſſeſſione truncatur. 928. 2. In Chriſto mori arduum & glorioſum. 258 79. Nonnulli philoſophi deſperaverunt cœlſis improbis abſolutionem, prudentes mortem. 838 2. Vetus erat ſententia, ut qui ſe ligaſſet in terris vinctus migraret a corpore. 166. 37. Legimus ſæpe & magnos populos oblatis aliquorum mortibus liberatos. 227 108.
MOYSIS veteris Dictione figura fuit atram. 171. 24. Gracili voce ipſe loquebatur, & plus omnibus a Deo audiebatur. 653. 8. Quotidie clamat in Eccleſia, & a ſolis Judæis non auditur. ibid.
Moyſes precabatur, Chriſtus operabatur. 642. 20. Putavit Deo paſſibile eſſe, ut corporeis oculis facaret id quod eſt incorporeum, comprehendi. 432. 17 & 617 28. Totam divinitatis plenitudinem non vidit. 264 80. Cur terram repromiſſionis non introivit? 698. 20. Cur ſemper prælatus eſt? ibid.
MULIERES quam prægnantibus cognatis ſedulitatem exhibere debeant? 719. 20.
Mulieribus periculoſa eſt copula adoleſcentis, & ſpecies iuventutis. 1093. 134.
Mulier aur reſurrectionis prima accepit myſterium. 1076. 74. & 1098. 151. Sicut peccatum a mulieribus cœpit, ita etiam bona a mulieribus inchoantur. 900 28.
Multiloquium. V. Lingua, & Silentium.
MUNDUM qui mundum mundidit, tuetur accolas mundi. 640 2.
MUNDUM & ſæculum fugere quid ſit? 108. 2. Fuge ſæculi mare, & naufragium non timebis. 830. 32. Mundum quaſi ſordidum vito, quaſi lucem caveo, quaſi nociturum relinquo. 225. 107. Mundum hunc ſi fugias, & ipſe te effugiet. 104. 79.
Supra mundum ſuos voluit Chriſtus eſſe diſcipulos. 385. 11. Dicis eſſe ſub Chriſto, ut ſis ſupra mundum. 1045 12.
Ultra mundum quies, ultra mundum ſtatus quietis. 913 80.

Digitized by Google

Hæc terra captivitatis eſt, alia terra libertatis: iſta peccati, illa quietis æternæ; vallestris iſta, illa cæleſtis. 80 41. Quomodo qui temporalia ſequuntur, ſimiles ſint uxori Lot. 235. 32. 33.
Cum ſæculo nobis lucta eſt. 465. 17. Quam multa ſint vincula in hoc ſæculo. 374. 32. Quot quantique in hoc mundo laquei. 825. 10. Lubricum eſt ſæculum, cito labimur. 74. 31. Plenus eſt orbis terrarum remediis, quia plenus eſt laqueis. 339. 12.
Mundus cui deſiit, in eo Chriſtus æternus eſt. 1057. 8. Qui domeſticus eſt Dei, exſul eſt mundo; qui converſatur in cælis, peregrinus eſt in terris. 440 28. Quicumque vicerit hoc ſæculum, 409 38. Qui tranſit de hoc ſæculo, magnum viſum videt. 83. 47. Victores ſæculi principibus anteferuntur. 1058. 12. Qui ſint mortui ſæculi? 101. 72. Cui crucifixus ſit mundus? 901. 34. Qui Deo ligatus eſt, ſolutus eſt mundo. 177. 39.
Myſterium. Peccat Deo, qui commiſſa ſibi ſecreta myſteria putaverit indignis eſſe vulganda. 354. 25. *& ſeq.* Fidus myſteriorum interpres tacendo plus Chriſtum prædicat. 388. 18. Solus Chriſtus autem aperuit humanam ad cognoſcenda myſteria. 323. 35. Myſtica præſtant moralibus. 27. 42. *V. Scriptura*.

N

NAAMAN ſalutem futuram gentibus declarabat. 840. 50.
Naaſon, ideſt, ſerpentinus. 359 33 Figura eſt Chriſti. 360. 34.
Nabuthe inter ſanctos habetur, & qua de cauſa. 67. 19. Etſi nullum accepimus propheticum ejus verbum, accepimus tamen propheticum factum. 1048. 25.
Nix cum cadit, lætior ſolito tritici proventus exuberat. 913. 16.
Nocens. *V. Homo*.
NOE Quid dormiens & nudatus, figuraverit? 169. 6 Typus Chriſti fuit. 810 48. *V. Vinum*.
Nomen eſt quo proprie unuſquiſque ſignificatur, quod ei non ſit commune cum ceteris. 226. 19. Habent hoc merita ſanctorum, ut a Deo nomen accipiant. 764. 30.
Noſce te ipſum. 489. 10. *V. Cognitio & Homo*.
Novatianus in lapſo, nos in remiſſione; ille in impœnitentia, nos in gratia. 165. 37.
Nubis columna typus Chriſti. 394. 3.
Nullum quod erubeſcis te eſſe culpa docuit, non natura. 322. 32.
NUMERUS ternarius eſt myſticus. 745. 36. & 762. 29. In numeris univerſitas aliquoties comprehenditur. 957. 95. Numerus eſt quietis. 457. 1. Septem dodecades, & duæ quadrageſimæ factum videntur numerum deſignare. 775. 62. Octavi numeri perfectio. 331. 2. In eo reſurrectionis eſt plenitudo. 983. 173. *V. Octava*. Decimus ſeptimus, quadrageſimus & quinquageſimus myſtici ſunt. 801. 16. & 858. 15.
Nun, id eſt, unicus, vel paſcua eorum. 557. 2.
Nuptiæ. *V. Conjugium & Matrimonium*.
Nutus quid ſit? 747. 45.

O

OBEDIENTIA omnium virtutum fundamentum. 879. 82. In paradiſo orta eſt inobedientia, ideo obedientia cum Salvatore deſcendit. 644 32. Chriſtus obedientiam præ ceteris debuit reformare, & quamobrem? 307 4. Chriſtus obedientiæ magiſter ad præcepta virtutis ſuo nos informat exemplo. 1267 42.
Oblatio. In quo te offerre debeas Chriſto? 687. 55.
Octava ſicut ſpei noſtræ perfectio eſt: ita octava ſumma virtutum eſt. 868 49. Cur plerique pſalmi in Octavam inſcribuntur. 910 6. *V. Numerus*.
OCULORUM dolor collyrio ſanatur 369. 22
Ex oculorum conſpectu aut bona, aut adverſa generantur. 598 6. Hinc ſæpe tentamur. 598 3. Oculi eſt ut intuendi officio fungatur: tuum eſt cavere quod videris. 598 2. Qui ſint oculi mentis? 510 7 *& ſeq.* Ipſi totum hominis corpus illuminant. 252 77.
Opprobrium ſuſtinere prodeſt magis quam refellere. 161 31.
OPERA Sicut lilium fulget, ita ſplendent opera ſanctorum. 396 7 Miſerabiliora ſunt jejunia bonorum operum, atque virtutum. 997 115.
ORANDUM quomodo, quando, quid? 695 15. & 865 *& ſeq.* Quam frequenter orare nobis præceptum ſit. 954 87. *& ſeq.* Quomodo ſemper orandum. 656 18. & 662 33. Nocte & mane imprimis orandum. 656 17. & 658 22 & 661 30. *& ſeq.* Non ſatis eſt dies ad deprecandum, ſurgendum eſt nocte, & media nocte. 466 45. Maximam ejus partem lectioni & orationibus deputemus. 447 31. Væ mihi eſt ſi non media nocte ſurrexero ad confitendum Deo. 782 76. Qui orat redimitur, ſi pie intendat orationibus, & in oratione aſſiduus ſit, diem præveniat, noctem frequentet. 98 65. An neſcis quod primitias tui cordis ac vocis quotidie Deo debeas. 658 22. Ubi mens humana turbatur, & certaminum dura atque aſpera nos fatigant, Domini auxilium poſtulandum eſt. 49 18.
Qualis ſit juſti oratio. 361. 4. Quæ ſit præclara illa oratio & gemitus quem non deſpicit Deus. 159 35. Eſt interioris clamor affectus, qui auditur e cælo. 620 9. Ea divinum ſibi precando adſciſcit auxilium. 602 11. Qui meditatur juſtificationes Domini, ſemper humiliatur. 593 30. Si oramus ſermone, compatiamur & mente. 403 26. Volare facit orationem bona vita, & dat alas precibus ſpiritales, quibus ſanctorum ad Deum evehatur oratio. 702 5. *& ſeq.* Cum oras, magna ora, id eſt, quæ æterna ſunt, quæ divina, quæ cæleſtia 654 11. Non audit Deus, niſi quod dignum ſuis ducit eſſe beneficii. *ibid.* Semper Dominus plus tribuit quam rogatur. 1089 121. Cur Deus frequenter non concedat oratus. 915 90. Quando vult Dominus ignoſcere, dat gratiam & fiduciam deprecandi. 115 25.
Orationis dignitates ſunt. 705 65. Cibus eſt mentis. 977 142. Bonum ſcutum infirmitatis eſt. 150 11. Si qui perfectiores ſunt, appropinquant Deo: ſequentis autem ordinis juſti viri ſatis habent, ſi eorum appropinquet oratio 703 7. Adverſarius etiam orantibus frequenter ſæculares offundit cogitationes 707 10. Deprecatio in peccatore laudabilis. 130 38.
Ordinem neſcire faciendi, etſi noveris quid facias, non eſt perfectæ cognitionis. 386 12.
ORIGENES multorum interpretationes Scripturæ diligenti diſcuſſit indagine. 387 16.
Originis macula non poteſt impedimento eſſe virtuti. 812 36. *V. Adam & Peccatum*.
Oſculum eſt pignus pietatis & amoris. 173 17 & 897 20. & 996 212.
Otia periculoſa ſecuræ eſſe virtuti. 520 25.

P

Πάλη Græcorum, lucta eſt Latinorum. 83. 56.
Pane Angelorum, & aqua refectionis non indiget, cui Spiritus ſanctus eſt requies & perfectio. 93 64. Multiplicatio quinque panum deſignat auctorem, & totius naturæ materialis creatorem. 917 85.
PARADISUS eſt vera domus, quæ hominem prima ſuſcepit, non jure amiſſa, ſed fraude. 858 24. Paradiſi gratia non uno die quæritur, nec duobus aut paucis menſibus, ſed quæritur ſemper, & quæritur per omnia. 401 21 *V. Beatitudo*.
PARENTIBUS quantum debeamus. 778 66. Non diligere parentes, ſed eos Deo præferre prohiberis. 971 136 Neceſſitudini parentum divinæ religionis pietas anteferenda. 941 41. & 992 202. Primus gradus pietatis eſt honorare parentes. 1034 74. In neceſſitate paſcendi ſunt *ibid. & ſeq.* Parentes honorabat Chriſtus non naturæ debito ſed pietatis officio. 1034 74. Docet nos Scriptura oportere parentes laudari, & cur. 716 15.
PASCHA. *V. Pentecoſtes*.
PASSIONES Quomodo ſecuritas, ubi diverſarum pugna eſt paſſionum. 622 14. Rara virtus, & difficilis paſſionum tolerantia. 542 49.
PATIENTIA humilitatis indicium eſt. 485 3. Si ſpem auferas, non poteſt perpetua eſſe patientia. 591 27. *V. Injuria*.
PATRIACHÆ prævenientes Legem, præſcriptorum vinculis abſoluti, libera & conſimili nobis Evangelii gratia refulſerunt. 804 21.
PAULUM præfigurabat Benjamin 484 17. Cecidit perſecutor, & ſurrexit Evangelii prædicator. 162 33. Vide Paulum heſterno perſequentem, hodie credentem, die craſtina prædicantem. 1063 32. Paulus doctor gentium electus 153 28. Cavebat ut poterat, ne poſt ſuſcepta baptiſmi ſacramenta peccaret. 410 40. Non de ſcientia, ſed de ignorantia gloriatur: quod ſcientiæ eſt, negat: quod caritatis eſt, confitetur: quod alienum eſt, adtollit; quod ſuum eſt, negat. 80 40. Videbat æterna, ubi cœpit corporalia non videre. 510 8. Quomodo illa audierit, quæ poſtea ipſi non licuerit loqui. 80 41. Quomodo in omni certamine eſt probatus 88 56. Quos arguebat, eos contriſtari volebat uſque ad pœnitentiam, non uſque ad triſtitiam profundiorem 435 18. Quam recte Domini pecuniam fœneraverit. 82 43.
PAUPERTAS media eſt: poſſunt & boni, & mali eſſe pauperes 869 53. Non omnis ſancta, nec criminoſæ divitiæ 1612 23. Bona ſi a pietate procedit, & virtutum exercitatione ſuſcipitur 260 91. Facilius Deo quam theſaurus acceptior eſt 176 37. Si beata paupertas cui patet cælum, terrenas iſtas divitias negligamus, corporalem redundantiam declinemus. 360 91. Eſt paupertas glorioſa, & cur. 444 55. In paupertate & divitiis tentamenta ſunt 461 37 *& ſeq.* Sæpe frangit ſanctos inopiæ deformitas, quos mortis formido non fregerat. 574 39.
Pauperes divitibus quomodo præſtantiores ſint 1019 61. Qui irridet pauperem, exacerbat eum qui fecit illum. 498 16. Pauper ille irridendus & exſecrandus videtur, cui tamen portio in cælo eſt. 447 8. Quam injuſte in ipſa Eccleſia plerumque juſtus contemnatur, qui facultates ſuas pauperibus diſpenſavit 657 18. Paupertas Chriſti. *V. Chriſtus*.
Pauper myſticus quis. 82 44. Eſt in moribus paupertas bona. 181 5.
PAX virtutis totius finis eſt, & corporem ipſius fortitudinis; ut confecto bello, pacem reformet. 957 27. Chriſtus dedit pacem, qui animorum bella ſedavit. 70 22 Ubi pax, & multa pax, ibi crux Chriſti non opprobrio, ſed ſaluti eſt. 698 21. A te pacem incipe, ut pacem aliis feras. 871 59. Periculoſa aliquando pacis otia. 518 22.
PECCARE eſt deviare ab eo quod eſt ſecundum naturam. 30 47. Niſi Dominus ignoſcat, nemo ſalvus eſſe poteſt, quem ipſa noxiæ conditionis hereditas adſtrinxit ad culpam. 259 28. Adamus vitii hereditatem ad nos uſque tranſmiſit 256 75. Alia iniquitas noſtra, alia calcanei noſtri, in quo Adam dente ſerpentis eſt vulneratus, & obnoxiam hereditatem ſucceſſionis humanæ ſuo vulnere dereliquit. 297 8. Hinc peccatum manaſſe proditur, tamquam corpore animaque genitoribus, dum corporis natura tentatur, anima male ſana compatitur. 473 143. Peccatum erat caro ſecundum illud quia hereditario erat damnata peccato. 422 21. Regnum peccati mortis eſt regnum, quod diu toto orbe prævaluit. 275 16.
Sine peccato an homo eſſe poſſit. 736 17. Negare hoc, ſacrilegium eſt: confiteri Deo, impunitatis eſt remedium. 710 27. Homo poteſt uni alicui vulneri non patere, ut puta, injuſtitiæ, intemperantiæ, impudicitiæ; aliis autem vulneribus patet. 140 53. Plerumque peccata hujuſmodi ſunt, ut ſi alterum declines, incurras alterum. 616. 45. A te non exigitur ut peccatum non facias, ſed ut non maneas in peccato quadam ſtatione diuturna. 13. 22 Non virtutis eſt non poſſe peccare, ſed nolle. 1028. 57. Cur plerumque in illuſtribus & beatis viris gravia peccata fuiſſe, legerimus. 812. 37. Quantum lapſus ſanctorum utilis ſit. 1080. 89.
Peccatorum tres ſpecies ſunt, cogitationis, operationis permanſionis. 12 20. Peccata voluntaria & fortuita. 366. 17. Peccata mortalia. 981. 99. Peccata quæ gravia ſunt & manifeſta ſine ulla dubitatione merguntur: quæ autem leviora ſunt, bonis operibus ſæpe relevantur. 839. 46. Si hinc peccata gravia portaveris, illic requiem non habebis. 108. 2. Inveniabilis qui laboraverit, ut malum quod quæſierat, inveniret. 46. 15. Vel exigua ſcintilla peccati. 16. 25. Is qui ad imaginem Dei eſt, ſine peccato eſſe debet. 101. 73. *V. Culpa*.

Ora-

Index Rerum & Sententiarum.

Gravat conſcientiam memoria delictorum, niſi medicinæ poſcatur. 641. 57. Non eſt per animæ vulneribus, quando unto oculos nobis noſtræ peccata occurrunt. 124. 26 Semper nobis peccatum noſtrum tanquam malus exactor occurrit, vel tanquam impetus fœnerator convenit ut debitorem. 44. 8 Res ſumus ſine accuſatore, ſine tutore ſtrenamur, ſine vinculis adſtringimur, ſine venditore vendimur. 1140. 68.

Peccare cogitantem Deus videt. 112. 10. Peccantem vident Deus, Angeli, diabolus & miniſtri ejus. 119. 11. Sicut Deus juſtorum bona reſpicit, ita & peccatorum occulta deprehendit. 123. 20. Metueres non dicam facere, ſed loqui, aut etiam cogitare quod pravum eſt, ſi Deum tibi præſentem adeſſe videres. 338. 10. & ſeq. Iniquitas quo patetur occultior, eo frequentior eſſe conſuevit. 411. 13. Non eſt Chriſti, niſi qui eſt alienus a crimine. 516. 41. Cur Chriſtus in animu peccantium non intret. 168. 31. Non repellitur a Domino, ſed ipſe ſe repellit. 629. 25. Non refugit peccatores ſalus, ſed ipſi ſalutem. 677. 27.

Pleraque eo ſunt deteſtabiliora, quod cum tanta crimina committuntur, non confunduntur. 503. 41. Quum multi ſint quibus virtutes pudori ſunt, peccata laudi. 69. 89. Injuſtitium pleraque pro laude profitentur. 53. 25.

Gravius adverſarios nobis, noſtra culpa eſt. 163. 28. Cur omnis culpa velut udeerſarm niſu de luto deliſere, & de proprio ſtatu mentem macero conſcendit? 316. 59. Quot peccata, quot vitia, tot reges. 686. 50. Tantam cum habet inveterata conſuetudo peccandi, ut exiſtat naturam, & immedicabilis inveniatur. 67. 67. Quanta ubiqua delictorum. 963. 677. Sunt qui viventes ſepulcro ſunt circumdati, & repleti mortuis. 36. 55. Quantæ ſtultitiæ ſit majeſtatem irritare divinam. 59. 0. Homo peccato nomen hominis amittit, & fit ſerpens, mulus & beſtia. 490. 11. Peccator Deum laudare non poteſt. 709. 19. Peccatum gelicidio comparatum. 514. 15.

Imperfecta animis peccati tantummodo judicium declinare deſiderat, perfecta vero meritum regni cœleſtis adquirere. 603. 19. Cum peccamus, in opprobrium tradimur adverſariis; ut ille nos quaſi inimicus in die judicii accuſet & prodat. 160. 30. Omne peccatum ſemen inimici eſt. 202. 60.

Quomodo peccatorum funes & vincula ſolvantur. 4084. 40 & ſeq. Cum peccatoribus cur Chriſtus manducavit. 754. 10. V. Confeſſio & Pœnitentia.

Peccata condonat Trinitas. 807c. 55. Hic ſolus poteſt ſanare vulnera, qui ſua neſcit. 66e. 87. Quum bonus Deus & facilis indulgere peccatis. 761. 11. Quæ ſemel peccata Deus donavit, ea reſolvere ac renovare non ſolet. 5e. 14. Juſtitia remittit iniquitates, fortitudo timorem, temperantia impuritates; ut perpetua ſit remiſſio peccatorum. 391. 16. V. Eccleſiæ claves.

Remiſſione peccatorum quis dulcius fructus eſſe poteſt? 368. 12. Sæpe videmus aliquos qui ante negligentes fuerant Chriſtiani, peccato aliquo commiſſo, fieri diligentiores, & ex illo per pœnitentiam evadere ſolere perfectos. 113. 18. Prolix ruina quæ reparatur in melius. 175. 60. Qui ſine peccato eſt, ſubjectus eſt Chriſto, & quare. 63. 16 Qui ad Dominum regreditur, ſe ſibi reddit: & qui recedit a Chriſto, ſe ſibi abdicat. 668. 000. Niſi remiſſum peccatum hic fuerit, non habebimus requiem: ſi requies non fuerit, non erit vita æterna; ſi vita æterna non fuerit, non erimus. 166. 38.

PECUNIA corpus quicumque malu quæſita commacoles. 841. 33. Pecunia nimis in auſtie refuſo pretio, jus ſolvitur. 181. 94. Vide Avaritia.

PENTECOSTEN ſuit Octavæ hebdomadis initium. 1016. 65. Majores tradidere nobis Pentecoſtes omnes quinquaginta dies ut Paſchæ celebrandos: & ſunt omnes dies tanquam Dominicæ. ibid.

PERFECTUS eſt qui malitiam neſcit, nec dolum novit. 103. 81.

In homine perfecto gemina virtus eſt, intentio ſcilicet & actio. 912. 8. Non eſt perfecti expectare, ſed expectaſſe. 187. 1. Non hic perfecta vita eſt, ſed in umbra. 408. 15. Chriſtus dormit trepidis, perfectis vigilat. 547. 60.

Perfecta non in principiis quæruntur: ſed de principiis ad ea quæ perfecta ſunt, pervenitur. 024. 103. Perfecta in fine tantum ſunt. 930. 21

PERFIDIA confiteri poteſt, credere non poteſt. 655. 12. Graviora ejus crimina ſunt quam pugna. 638. 16. Gemina illius eſt cauſa, aut malitia aut metus. 983. 110.

PERSECUTIO ideo fit, ut fides luceat, virtus excellat, mens interna omnibus manifeſtetur. 150. 21. Qui perſecutorem refugit, rejicit etiam Chriſtum defenſorem. 686. 51. Perſecutores interiores multo plures ſunt aliis, & graviores. 683. 95. & ſeq. V. Adverſa, Eccleſia & Martyres.

PERSEVERANTIBUS eadem forma aurea eſt, quæ ferrea eſt fragilibus. 695. 21. Non eſt in hominis poteſtate, ſed miſerantis Dei, ut poſſis complere quæ cœperis. 521. 15.

Peſtilentiæ bonum æque hominum, ceterique pecoris. 1058. 10. Peſtilentia regionum, unius alicujus morte reſoluta. 925. 108.

PETRI navis quid figuret. 845. 28. Non turbatur navis quæ Petrum habet, turbatur illa quæ Judam habet. 648. 90. Ubi Petrus, ibi Eccleſia: ubi Eccleſia, ibi nulla mors, ſed vita æterna. 602. 30.

Petrus merito reprehenſus a Chriſto, quod auſus ſit uſurpare conſtantiam, nec obnoxiam conſiderare naturam. 265. 8. Sermo Petri titubantis fidelior eſt, quam doctrina multorum. 775. 15. Error ejus doctrina juſtorum eſt: & titubatio illius omnium petra eſt. 1078. 84. Male Eva induxit Adam, male Petrum introducit fœmina. 1076. 95. Negatio Petri expenditur. 1075. 74. & ſeq. Quem citius eſt vere denegaſſe, lacrymis lavabatur. 973. 19. Ita novum fuit Petrum potuiſſe peccare, ut peccatum ejus non ab Evangeliſtis potuerit comprehendi. 1076. 78.

Petrus marito ſacerdos eligitur, qui ſpiritu caritatis divinæ triplici ſe liguuit. 884. 17. Cur Eccleſiæ præponitur, poſtquam tentatus a diabolo eſt? 336. 40. Chriſtus eum nobis velut amoris ſui vicarium reliquerat. 1103. 176.

Petro crux tantum gloriæ dedit, ut inverſis Chriſtum honoraret veſtigiis. 698. 21.

Pharao quo ſenſu maluit diaboli eſſe quam Dei portio. 451. 15. Deus Pharaonem puniendo, non ſuæ laudis ſed noſtræ correctionis incrementa quærebat. 634. 72.

Phares interpretatur diviſio. 830. 65. & 825. 24.

Phares & Zara geminam vitam, & duplicem ſub Lege & Evangelio militiam præfigurabant. 824. 20. & ſeq.

PHARISÆI unde ſic dicti. 825. 24. A veritate diviſi. 384. 9. Nec exiguo puncto atque momento transferunt ſe ad intelligentiam ſpiritalem Legis. 250. 65. Nihil ad interiorem hominem referunt, totum ad exteriorem & terrenum. 250. 66.

Phe latine ſignificat oratio, ſive os aperui. 617. 1.

PHILOSOPHIA aliena quærit, cum ſua neſciat. 783. 2. Divinitatem quærit in ſtatuis. 19. 1. Non eſt cura ſanctis cœlum cœli, & elementorum ſpatia philoſophico more deſcribere. 530. 20.

Philoſophi minus latinis & receptis uſi ſermonibus ſunt; ut propriis uterentur. 769. 62. Pleraque phaleratis ſermonibus artem ſuam jactant. 949. 86. In ſermone divites ſunt, fidei inopes, veritatis exſortes. 73. 27. In ſermone philoſophiæ vanitas mundi. 513. 10. Quid Philoſophiæ ſummum, ut ajunt, magiſter, cum accuſaretur, interrogatus reſponderit? 601. 18.

Phiſon ſecundum Hebræos dicitur oris mutatio, & cur? 145. 30. Illius pulchritudo, & fœcunditas. ibid.

Phœnix in Arabia quamdiu vivat, quomodo moriatur, & reſurgat. 635. 12.

PHOTINUS. Chriſtus dici volo propter Photinum, Imperas propter Arium, tangit propter Manichæum. 853. 4. Photinus tinus eſt, & cur? 725. 23.

PIETAS quanta virtus ſit. 649. 41. Pietas prima in Deum, ſecunda in parentes. 13. 37. Aliquando diabolus hominem nimia pietate impium eſſe compellit. 846. 10. V. Deus & Parentes.

Pignus. V. Uſura.

Pilatus typus fuit omnium judicum, qui damnaturi eſſent eos, quos innocuos exiſtimarent. 1083. 105.

PLATO eruditionis gratia in Ægyptum profectus eſt, ut Prophetarum dicta cognoſceret. 656. 4. Inde dialogum tranſtulit, quem ſcripſit de virtute. ibid.

POENA reorum quædam abſolutio eſt delictorum. 676. 64. Qui veretur pœnam, cuſtodiat gratiam. 464. 60. Pœna corrigit & emendat errantem. 678. 1.

POENITENTIÆ magiſter Chriſtus. 124. 24. Emendare futura adventantis eſt humanæ, præterita damnare divinæ eſt poteſtatis. 701. 1. Dei munus eſt gratiam implere myſterii. 764. 78.

Pœnitentiam agere nihil prodeſt, niſi ita agatur, ut oportet. 167. 1. In orationibus & obſecrationibus, cum dolore & lacrymis exigenda pœnitentia eſt. 14e. 59. Plena pœnitentiæ definitio, commemoratio delictorum, & quomodo? 168. 2. Nec honores conſiderandi, nec amici erubeſcendi, ubi pœnitentia agenda eſt. 118. 51. Qui pœnitentiam agit, commoveri non debet, ſi quis ei peccati ſui crimen objiciat. 124. 13. Offerre ſe debet ad pœnam, & occurrere divinæ indignationi. ibidem. Non eſt gravis infirmitatis ruina, ſi non ſit etiam voluntatis ſtudium ab ea non reſurgendi. 437. 47.

Pœnitentiam gerere vera medicina eſt. 709. 4. Deus facile reconciliatur, quando impenſe rogatur. 1055. 209. Dulcia judicia agenti pœnitentiam. 411. 43. Laborioſa pœnitentia, ſuavis gratia. 156. 20. Pœnitentia patientiam quærit, patientia mitigat delicta magna. 130. 46. Pœnitentia delictum abolet, ſapientia cavet. 958. 95. Fugit venturam iram, qui egerit pœnitentiam. 608. Arguuntur qui eam in mortem differunt. 893. 221.

De Pœnitentia libri duo an Ambroſio ſcripti. 107. 1.

Poſſeſſor eſſe non poteſt, qui non capit fructum. 670. 1.

POTESTATUM ordinatio a Deo: non malus ambitus poteſtatis. 830. 39. & ſeq. Non poteſtas mala, ſed is qui male utitur poteſtate. ibid. Plerumque non coercere delinquentes majoris auctoritatis eſt, quam ſi ulciſcaris. 390. 24. Grave eſt poteſtate uti, ut ſub poteſtatem recidas. 987. 186. Mala poteſtas latere quod non lucet. 681. 38.

Præcipitium eſt de altiſſimis cadere, ut plenit lapſus vocatur. 13. 28.

Præmium quanto præcellentius, tanto impenſius officium. 877. 78. V. Merces.

Præſumere neminem virtutis propriæ debere. 818. 37.

Prævaricator græce a diſcedendo apoſtata vocatur, latine autem tranſgreſſor, & cur. 394. 34.

PRESBYTERO dandum quod ſibi abundat terrenum, ut ab illo accipias ſpiritale quod tibi deeſt. 1030. 79.

Proceſſionis exordium ad virtutem eſt abſtinere a peccato. 11. 18.

PROPHETIA non ſolum rerum completur miraculis, ſed etiam proprietate verborum. 1089. 24.

Prophetæ interioribus oculis dicebantur videntes. 511. 8. In eis Dominus locutus eſt, & ideo errare non poterant. 1051. 22. Non ſemper prophetabant, ſed cum infunderet his gratia ſpiritus prophetandi. 149. 18. In exceſſu mentis poſiti prophetabant, repleti Dei ſenſu. 168. 5. Cur ut prophetarent, pſallendi peritum jubebant pſallere. 439. 16. Ex futuro pro præſentibus utunt. 96. 24. & 472. 17. & 133. 27. Non poteſt eſſe propheta, niſi qui de Dei Filio prophetaris. 911. 10. Veritas Dei ex prophetarum oraculis colligenda. 49. 18. Secundum Evangelium vita prophetarum eſt. 804. 13. Cibus eorum, divinæ columnæ effectus eſt. 780. 72.

Propria dum vindicamus, communia amittimus; nec proprium quidem eſt, ubi perpetuum nihil eſt. 960. 114.

PROSPERI peccatorum ſucceſſus mutare nos faciunt. 54. 27. Plurimos ſupplantarunt ſecundæ res, quos ſupplicia acerba non fregerant. 715. 31. V. Adverſitas.

Providentiæ divinæ ſubſidia hominibus non deeſſent, ſi Dei juſtitiam ſervare vellemus. 655. 14. V. Deus.

Prudentiæ effectus qui ſint? 871. 66.

Pſallendi geminum officium. 209. 41.

PSALMI qui titulantur in finem, aut de Chriſto ſunt, aut ipſius Chriſti. 308. 1. Pro octava multi ſcribuntur. 868. 48. Et pro torcularibus. 1048. 24. Quanta virtus prophetiæ in pſalmis. 5. 8. Eſt omnium pſalmorum corpus unum, in eo tamen viget naturalis, myſticus, & moralis ſenſus. 530. 2. Pſalmorum laudes & virtutes. 6. 9. & ſeq. Quæ pſalmus non medicamentum eſt conſcientiæ peccatricis? 707. 1.

Digitized by Google

Index Rerum & Sententiarum.

Pſalmus XXI. de Paſſione Chriſti eſt. 617. 3. Trigeſimus tertius moralis, ſed trigeſimus ſextus diffuſior, & dulcior. 53. 2. Explicatur titulus pſalmi trigeſimi quinti 40. 2 Trigeſimus ſeptimus majorem vim habet excitandæ pœnitentiæ. 167. 1. In trigeſimo & nono novum Teſtamentum ennuntiatur. 167. 1. Quadrigeſimus ex perſona inſcribitur Salvatoris. 16 19. In quadrigeſimo adhortatio magis virtutis fit, quàm erroris depreſſio. ibid. Cur pro Aſſyrio ſeptuageſimus quintus inſcribitur. 976 153. In octogeſimo quarto evidentius Domini Jeſu prophetatur adventus. 413. e. & 3. Centeſimus decimus, & centeſimus undecimus adſcribitur per metra eſſe compoſiti. 322. 3. In CXVII. deſcripta eſt Domini paſſio. 312 3. & 316. 7. Cur CXVIII. per litteras Hebræorum digeſtus. 551. 1. De Chriſti perſona formatur. 360. 2 & 493. 17. & 557. 1 Quantum in eo ethica præcellat. 330. 1. Perfectionem hominis totus informat. 546. 3. & 700. 1.

PSALTERIUM videtur in quinque libros eſſe diviſum, & quomodo? aug. 37. & ſeq. Secundum Hebræos emendatus apud Græcos Pſalmorum liber. 444. 2. In eo profectus eſt omnium, & medicina quædam ſalutis humanæ. 4 7. Bonum Pſalterium, cum fidei vita conſentit, & cæteræ animæ, virtuti adſpirat voluntas. 695. 7.

Pudicitia 6e V. Caſtitas.

PUDOR plerumque correctοr eſt noſtri. 503 41. Infirmus cuſtos diuturnitatis eſt timor, pudor autem bonus magiſter officii. 1015. 21. Magna ſanctis cura eſt verecundiæ, ut plerumque in ipſis pudor votis ſit. 748. 43. Verecundia excuſat reum, pudor ſuum accuſat auctorem. 385. 11.

Puella ſacta pio conſecretur velamine. 421. 20.

PUERITIAM virtutem eſſe nos docuit Chriſtus. 19 52. Et in pueritia eſt quædam venerabilis morum ſenectus, & in ſenectute innocens pueritia. 1028. 58. Proverbialiter dicitur: quaſi puer machæram tractat. 821. 50.

PYTHAGORAS unde ſectam inſtituit, ut diſcipuli ſui quinquennio non loquentes, tamen ſilentio loqui diſcerent. 145. 5. David & Eſaias pythagoricis antiquiores ſunt. ibid.

Q

Quadrageſima. V. Jejunium.

R

RADICES qui non habent exterminantur, ſicut olera vel fœnum. 67 19.

Raphidim, idest, latitudo judicii. 395. 5.

Rebecca Eccleſiæ figura fuit, & quomodo. 387. 14.

Redemtio. V. Chriſtus & Deus.

RELIGIO præſtat pietatis officiis. 975. 146 Ubi religio ſanctior, ibi fides veritatis eſt plenior. 584 14.

Reliquiæ dicuntur hominis de corpore mortui, de ejus exuviis. 206. 81.

RENOVATIO. Cùm effunditur malitia, nova ſumitur gratia, qua unuſquiſque renovatur. 321. 30. Qui renovatur, ſemper in luce eſt. 659. 81.

Res lingua interpretatione latine dicitur caput, vel principatus. 667. 2.

RESURRECTIONIS duo genera. 35 54. Reſurrectionem mortuis imperare divinæ ſolius eſt poteſtatis. 844. 59 Multo divinius illud eſt, quam peccata donare. 856. 13 Naturale eſt omnibus animantibus naſci & mori, hanc Deus homini præcipue contulit gratiam ut mortuus reviviſcat. 588. 20. Reſurrectio non facile niſi a perfectioribus & fundatioribus capi poteſt. 1102. 166.

Reſurrectio nos in ſimplicis creaturæ gratiam reformabit. 991. 194. Reſurrectio eſt qua inimici omnia vincula ſolvuntur, triumphus omnis aboletur. 605. 34.

in Revelationibus cur minime gloriandum ſit, ſed in infirmitatibus. 81 42.

REX etſi leges in poteſtate habeat, plus tamen Deo ſubditus eſt. 610. 33. Chriſtiani ſublimioribus poteſtatibus debent eſſe ſubjecti; ne quis conſtitutionem regis terreni putet eſſe ſolvendam. 849. 73. Si habes divitias, obnoxius es Cæſari. 1052. 35. Rei imperatori & judicibus offerre ſe prohibentur. 453. 19 Regibus non temere facienda injuria eſt, vel a prophetis Dei, vel e ſacerdotibus, ſi nulla ſint graviora peccata in quibus debeant argui: ubi autem peccata graviora ſunt, ibi non videtur a ſacerdote parcendum, ut juſtis increpationibus corrigantur. 134. 43.

Rex eſt qui non erubeſcit, ne in actu reprehendatur, redarguatur in ſermonibus. 416. 34. Verus rex qui flagitiis eſſe neſcivit obnoxius, in quo culpæ & erroris illecebra regnare non potuit. 284. 7. Et qui corpus ſuum bene regit. ibid.

Rhaab typo meretrix, myſterio Eccleſia. 805. 23 & 1021. 40. Illa te docere debet quemadmodum Chriſtus ſit ſequendus. 221. 24.

Ruth cur in Chriſti generatione memorata ſit. 808. 30. & ſeq.

S

SABBATI dies erat dierum ordine poſterior, ſanctificatione Legis anterior. 280 1. Sabbatum eſt non ſolum dierum, ſed etiam menſium, annorum, generationum, & ipſius mundi. 1015. 23 Sabbatum δευτερόπρωτον quid ſit. 680. 1. Secunda ſabbati eſt Dominica dies. ibid. Sabbata perpetua feriæ ſunt reſurrectionis æternæ. 862. 30. Cur ſabbato medicinæ Dominicæ opera cœpta. 843. 58.

Sabellius tinea eſt, & quamobrem. 735. 13.

SACERDOTES offerunt pro populo ſacrificium, etſi infimi merito, tamen honorabiles ſacrificio. 258. 25. Sacerdote benedicente, populus reſpondet, Amen. 507. 3e Sacerdos ſummus, presbyter, miniſter ſacri altaris quam ſtrenue ſuſcepto munere fungi debeant. 354. 23. & 969. 131. Qualem oculum habere debeant? 535. 11. Tu ſacerdos eripe eum qui ducitur ad mortem, & ſolviſti peccata tua. 464 41. Angelorum more nuptias refutamus. 168. 3 Bonum in me per miſericordiam & gratiam Chriſti, & per miniſterium ſacerdotii. 672. 13. Sunt plerique ſimplices Domini ſacerdotes, in ſermone pauperes, abſtinentia & virtute ſublimes. 73. 28. Grex populus, nox ſæculum, paſtores ſunt ſacerdotes. 772. 50. V. Eccleſiæ claves.

Sacerdotes ſunt omnes filii Eccleſiæ, & quam ob cauſam. 864 33. & 1026. 53. Vitam ſacerdotalem imitari debemus. 864. 33.

SACRAMENTA divina ſunt bona paſcua, 537 2. Alii in loco paſcuorum, alii in privilegio ſacramentorum. 50. 19. Quis ſacramentis non debeat intereſſe cæleſtibus. 1022. 638.

in Sacrificiis odor ſuavis Eccleſiæ eſt. 407. 34.

Sade littera latina interpretatione dicitur conſolatio. 630. 1.

Sæcularis plures dominos habet, quorum vila mancipium eſt. 538 39.

Sæculum ſæculari ſubjacet malignitati. 602. 76 Si tranſeas ſæcularia, pertranſibis ad paradiſum. 103. 77. V. Mundus.

Salim ipſe adſcendens dicitur. 509. 3.

SALOMON ſapientiam poſtulavit, & in illa omnia etiam quæ non poſtulavit, invenit? 265. 93 Cur in templo cantores fecerit? 439. 26. Ille cujus ſapientia totis celebratur ſæculis, factus eſt inſipiens; quia nimium amavit uxorem. 588. 18 Ideo forcaſſe erravit tam graviter, ne errarent homines, & ad ipſum venaſſe futuri Meſſiæ promiſſum crederent. 799 9.

Saltatio in honorem Dei laudabilis habetur. 639 27. Non congruunt reſurrectionis revelata myſteria, & opprobria ſaltationis exacta. 893. 8.

Salus noſtra ſoli Deo committenda, & cur? 106. 83 Omne tempus opportunum ſaluti eſt. 61e 38.

Samaritani vocabulo cuſtos ſignificatur. 951 74. V. Scriptura.

Semech, idest, audi, vel firmamentum. 580. 1.

SANCTI membra ſunt Chriſti. 112. 9. Montes eorumdem ſunt, ad quos confugit Chriſtus. 716. 44. Cælum dicuntur. 532. 25. Dominus aliorum merito ignoſcit aliis. 855. 21. Sancti omnes tranſibunt per ignem. 365. 14. & ſeq. V. Ignis.

SAPIENTIÆ triplex diſciplina, θεωρητική, πρακτική, λογική. 358. 31. Philoſophi triplicem diſtinguunt ſapientiam naturalem videlicet, moralem, & rationabilem. 722. 2. Sapientia, intellectus & diſciplina qui differant. 612. 3. Omnibus pro poſſibilitate infunditur ſpiritus ſapientiæ, ſed omnibus qui fideles ſunt. 95. 65. Sapientia mentis ſublimis eſt. 150. 12. Quo magis quæritur ſapientia, eo profundior judicatur. 239. 48. In occulto cordis recondenda eſt. 366. 1. In altitudine cogitationis humanæ certum eſt eam eſſe. 607. 24. Sapientiæ ſummus finis eſt, ut ſimus mente tranquillæ. 696. 17. Quid eſt initium ſapientiæ, niſi ſæculo renuntiare. 408. 36. Non arguas eos, & otioſos judices, quos videas ſtudere ſapientiæ. 953. 85. Non facultates diſcriminat, ſed voluntates; ille aptior qui propior effectu & proximus diſciplinæ. 295. 6. Melior inſipientia, quæ oculos habet ut videat ubera ſua, quem ſapientia quæ non habet. 625. 31.

SAPIENTEM cum videris, cognoſce quia deſcendit ſuper eum gloria Domini. 626. 26. Vir ſapiens ſubditus legi eſt voluntate non neceſſitate. 60. 30. Occultat injuriam ſuam. 268. 4.

Satanas de cælo in terras, ubi tentationes ſolito aſperiores, cecidit. 526. 20. V. Diabolus.

SAUL regis quam atrox invidia, qui ſermonis errorem in innocentis exitium derivavit. 61. 9 Ejus caſus aliis eſt terrori. 285. 9.

SCANDALA quos exagitant, non ſolum puſilli ſed etiam minimi ſunt. 697. 19. Non debemus malignis æmulandi adverſus nos aculeos miniſtrare. 61. 9. & ſeq. Cur diligentibus non eſt ſcandalum. 658. 60.

SCIENTIA. Fuge quærere, quod non licet ſcire. 934. 18. Quod legi, præſumo: quod non legi, veneratus ſcientibus relinquo. 672. 14.

Scin littera, id eſt, ſuper vulnus. 689. 1.

SCRIPTURÆ ſacræ veteris Teſtamenti primus liber Geneſis eſt. 607. 25. Samaritani quinque tantum libros Moyſi, Synagoga ſeptem ſequitur principaliter. 1053. 38. Vetus Teſtamentum eſt fidei firmamentum. 1014. 59. Sermo Chriſti Teſtamentum eſt vetus & novum. 63. 33. Novum Teſtamentum in veteri Teſtamento erat, intra illud currebat, per quod ennunciabatur. 390. 28. Hæretici qui legem veteris Teſtamenti non accipiunt, Chriſtum tenere non poſſunt, & quamobrem. 402. 63.

Multa non otioſe a Septuaginta viris hebraicæ lectioni addita. Septuaginta virorum ſententias magis ſequitur Eccleſia. 480. 13. In deſcribendo Scripturæ textu græco ſcriptor potuit errare. 629. 35. Scriptor antiquarius pſalmorum potuit falli. 710. 27. Potuit interpres Scripturæ vel antiquarius ſcriptor falli. 388. 55. Senſum Scripturæ frequens tranſlatio ex hebræo in græcum, ex græco in latinum attenuare conſuevit. 138. 49.

In veteri Teſtamento triplex ſapientia, naturalis, moralis, & rationabilis. 722. 2. Omnis Scriptura divina vel naturalis, vel myſtica, vel moralis eſt. 55. 2. Littera quæ occidit, mentitur: ſpiritus qui vivificat, verax eſt. 646. 16. Illa maledictum habet, hic benedictionem adfert. 650 67. Judæus dum ſequitur litteram Scripturarum, mortuus eſt. 104. 80. Eccleſia duos oculos habet, unum qui myſtica videat, alterum qui moralia. 606. 60. Myſticus ſenſus acutior eſt, moralis dulcior. 510. 7. Myſticus ſermo cæleſtium Scripturarum velut fortior cibus eſt: ſuaſorius autem ethicus dulcis & mollior. 554. 24. Salomon in libro de Proverbiis moralem locum uberius expreſſit, naturalem in Eccleſiaſte, myſticum in Canticis canticorum. 334 3. & 723. 2.

In Scripturis propheticis multa obſcuritas, & quomodo poſſint intelligi. 474. 59. Veritas Dei ex iis colligenda. 49. 18. In eis non una tantum figura ſed multiplex eſſe conſuevit; ut unus ſermo plures ſpecies comprehendat. 1026. 5e. Non verborum ſeriem, ſed rerum pondus examinare debemus. 1030. 63. Quomodo Chriſtus nos cum aliquid de Scripturis difficile cogitamus, illuminet. 426. 9.

Scripturarum traditiones ſunt corpus Chriſti. 900. 33. Pecunia Domini ſcriptura divina eſt. 1046. 58. Iter tibi ſit illa. 560. 51. Omnes ædificat. 694. 4. Qui exercet mentem in Scripturis divinis vel conſiliis, diutius exercere debet. 386. 13. Sit nobis tota die ac nocte exer-

Index Rerum & Sententiarum.

exercisii uſus in quadam cæleſtium ſcripturarum palæſtre. 534. 28 Eſt ignis qui cæleſtium illarum meditationibus accitatur. 152. 55 Habet verbum Dei epulas, alias fortiores ut Lex, & Evangelium, alias ſuaviores, ut ſunt Pſalmi & Cantica canticorum. 706. 57. Bona paſcua ſunt libri Scripturarum cæleſtium. 557. 2. Ede quotidie aurum cibos, at non eſuriàs ſed repleatis. 707. 29. Micæ ſunt. 1063. 65. Deus præceptis ſalutaribus nos replevit, quibus infirmitas animæ ſanatur. 511. 7. Aliæ ſunt terrotas prophetici, aliæ apoſtolicæ ſuaſiones, in utroque tamen unius eſt verbi diſciplina. 1048. 20. Prius Propheta legitur, & Apoſtolus, & ſic Evangelium, in quo verba lucida, & validiora præcepta. 620. 50. Si quis illa quæ miranda philoſophi putant, ibi quærit, inveniet. 722. 1. Diabolus de Scripturis ipſis ſæpe laqueum fidelibus parat, & hæreticos facit. 831. 26.

Sebaſtianus Mediolanenſis oriundus, Romæ paſſus eſt. 683. 44.

SENECTUS. Bona juventus, ſed melior ſenectus, & cur? 92. 60.

SENSUUM virtus in capite eſt. 385. 22. Sicut mors intrat per ſenſus noſtros, ita & vita. 420. 20.

Seraphim quando voluit, apparuit. 741. 26.

Sero quid proprie ſignificet? 1098. 152.

SERPENTIS caro eſuritur, cuius pulvere theriaca conficitur. 511. 8. Celebris ſermo eſt ſerpentem aquis appropinquantem ſibilo ſibi feminæ anguis ſponſare concubitus, in quibus ſerpentis caput abſcinditur. 552. 8.

Serpens quomodo in paradiſo myſterium fidei expreſſerit? 115. 9. V. Adam & Eva.

Serpens æreus figura Chriſti. 418. 15.

Sertorius et Lepidus rebelles. 877. 21.

SERVITUTIS obſervantiam ipſo jure naturæ Auctori debemus æterno. 65. 16. Eſt conſolabilis ſervitus, ſervire vel juſtis. 535. 31. Miſera ſervitus, cui vagum jus eſt. 1043. 6. Stipendium libertatis eſt. 45. 5.

Servitus glorioſa, qua pro nobis ſervivit & Chriſtus: beata ſervitus qua & tu ſervis. 306. 6. Pretioſa eſt ſervitus, quæ virtutum conſtat expenſis. 603. 55.

Servus Domini non poteſt idem eſſe ſervus peccati. 611. 34.

Severitas Dei in paucos, bonitas in omnes. 477. 9. V. Deus.

SILENTIUM ad omnia utile, & quomodo. 756. 53. Divina oracula ſolent ſingulariter ſedantibus revelari. 345. 4. Silentium & tutum eſt & decorum, quod ſervat cum gravitate cautelam. 146. 5. Validum eſt ſcutum circumſpectæ munitionis: & firmiſſimum ſtabilitatis fundamentum. 144. 2. 3. David tacendo vicit adverſarios ſuos: & quia ſicut mutus ſactus eſt, vocem recepit. 236. 47. Etiamſi in te verbum Dei ſit, & tacebis in Dei verbo, & tacitus clamabis, ut audiatis a Chriſto. 148. 8. Taciturnitas ipſa medicina eſt, & velox in ſermonibus magis vulnerat. 513. 48. Sopra fundamentum virtutis vox ſuta eſt, ſine fundamento, lubrica. 146. 4. Rarior tacendi virtus eſt quam loquendi. 1044. 20. Quicunque eſt facilis in verbis, interiore evacuat ſua, & exterioribus paſſionibus inundatur. 388. 17. Diabolus ſonum quærit, Chriſtus ſilentium. 272. 11.

Simonia. Obſequio gratuito uſus miniſterii ſacerdotalis eſſe debet. 1046. 17. Non pretio texatur Dei gratia, nec in ſacramentis lucrum quæritur, ſed obſequium ſacerdotis. 841. 51. In Eccleſia Dei conſortium ii habere non poſſunt, qui ſancti Spiritus gratiam nundinentur. 247. 19. Inexpiabilis eſt vendiis culpa myſterii, & gratiæ vindicta cæleſtis tranſit ad poſteros. 846 53.

SIMPLICITAS quæritur, non ambitio deſideratur. 771. 53. Simplicitate nihil pretioſius, nihil ditius. 317. 21. Non dulcior fructus. 45 9. Ea concurrens veritati in ipſa humilitate ſublimis eſt. 1029. 60. Cauta debet eſſe, provida & ſpiritalis. 60. 10.

de Sirenis gentilis quid tradat hiſtoria? 255. 73.

SOBRIETATEM elegimus, cuius gratia Jacob primatus quos non habebat, invenit. 674 14. Non ſolum ſobrii, ſed juſte ſobrii eſſe debemus. 504. 43. Luxuriando fecimus membra peccati, ſobrietate autem membra juſtitiæ. 562. 34.

Socoth ſignificat tabernaculum. 395. 5.

SPERAT qui quod ſperat, optat & diligit. 476 3 Quis ſuperſperet, 589. 22. Dat vires ſpes proxima. 508. 3. Robur ſpei noſtræ, & quædam ſperantis auctoritas confidentia eſt. 591. 28. Semper ſperandum. ibid. De Domini miſeratione non diffidendum, & quare? 636. 51.

Quantis ad ſperandam veniam nos Deus ſtimulis indulgentiarum provocaverit? 618. 6. Juſtus quo graviora toleraverit, magis ſperat. 657. 20. Spem ſemper adjicit ſpei. 658. 21. Etſi conteraris, etſi affligaris, etſi ægritudine deficias; tamen exſpecta Dominum, & non te confundet ſpes. 602 74. Quomodo poteſt turbari, cui ſpes regni cæleſtis adſurgit. 699 22. In tempore humilitatis noſtræ ſpes conſolatoria eſt. 430 7 Plus gravamus eum, in quo pluſimum ſpei vel fiduciæ habuiſſe nos dicimus, ſi poſtea noſtram opinionem deſtituit. 189. 21. Spem periculis emere durum videtur. 928. 1. Deſperata ſegnitiei eſt materia: ſperare autem incentivum eſt laboris. 366. 3.

SPIRITUS accepit ex Filio. 1032. 66. Filius a Patre procedit, & Spiritus ab ipſo procedit. 321. 9. Cui Spiritus ſanctus infunditur, magnarum plenitudo virtutum eſt. 744. 34. V. Trinitas.

STEPHANUS habebat intra theſaurum, cum Chriſtum in paſſione loqueretur. 849. 75. Cur Deus Adæ ambulans viſus eſt, & Stephano ſtans. 273. 63. Martyrio coronatus eſt, quia ſtantem videbat Jeſum. 315. 58.

Stola ſpiritualis indumentum, & veſtimentum eſt nuptiale. 1032. 231. Eſt inſigne conjugii. 1053. 39.

Stultus eſt qui nihil ſapit, & ſtulta intelligit. 300. 17.

SUBJECTIO Deo bona, non abjecta, non vilis; ſed glorioſa atque ſublimis. 66. 66. Subjectio mentium facit ſedulam ſervitutem. 533. 27. Ante ſubjicitur, qui alios vult habere ſubjectos, 539 39. V. Chriſtus.

Subſolanus locus. 129. 35.

SUPERBIA quid & quantum vitii habeat. 175. 34. & ſeq. Peccati diabolici cauſa fuit. 430. 8. Maximum peccatum in homine ſuperbia eſt, & cur? 430. 8. 9. Hominem prima dejecit. 566. 20. Cavenda eſt, quæ etiam in proſperis ſupplantet. 53. 26. Neſcit ſtare; & ſi ceciderit, non novit reſurgere. 55. 29. Teſtimonium dicere, veritatis eſt; meritum elationis non refugere, gloriantis. 80. 40. Nihil tibi declarandæ virtutis contemplatione faciendum. 829 58. Omnis qui ſe exaltat, etiamſi vera dicat, offendit. 376. 36. Chriſtus humiliavit ſe, ut tuæ lapſum aboleret ſuperbiæ. 673. 17. Veritas adverſaria ſuperbiæ eſt. 1029. 60.

Cur omnis ſuperbus immundus eſt in conſpectu Domini? 593 30. Subtile cor ſanctorum, coagulatum cor ſuperborum. 484. 19.

Supplicium. Cur ea quæ ad uſum tibi diuturna eſſe non poſſunt, ad ſupplicium diuturna depoſcis. 834 33.

Sylla Mario victore bella civilia commovit. 877 21.

SYNAGOGA nec initium nec finem habet. 667. 3. Eius caput erat Chriſtus. 248. 62. Prior facta congregatio Dei. 347. 9. Poſtea derelicta, & quare? ibid. Legi nupſit, eaque mortua, Evangelio debuit nubere. 247. 61. Quamdiu viguit, laboravit Eccleſia: defectus illius, hujus eſt virtus. 907. 57. Structura ejus Eccleſia ſurgente, diſſolvitur. 1049. 6. Dereliquit Dominus Judæos, & ſtatim ſecuta eſt ruina Synagogam. 273. 13. Qui credit, non Synagogæ jam fructus eſt, ſed Eccleſiæ; nec ex Synagoga naſcitur, qui renaſcitur in Eccleſia. 982. 272. Nemo de Eccleſia ad Synagogam ſine periculo tranſit ſalutis. 906. 52. Quam apte arbori fici comparetur? 979. 66. & ſeq. Eius myſteria videntur pleriſque in Canticis expreſſi. 347. 9. Quomodo Dominus condemnavit meretricios Synagogæ mores? 58. 6. V. Eccleſia & Evangelium.

Synepis græcum Chriſtus. 986. 182. & ſeq.

T

Ταπείνωσις & humilitas virtutis dicitur, & humilitas afflictionis. 607. 20.

Tau latina interpretatione ſignificat erravit, vel conſummavit. 700. 2.

TEMPLUM quod ædificavit Salomon typus Eccleſiæ fuit. 739. 89.

Tempora tua divide ſaltem Deo, & ſæculo. 662 32.

Tenebræ ſunt univerſa comparatione lucis æternæ. 263. 2. Tenebras cordis prope ubique loco criminis legimus. 238. 79.

TENTATIO. Diabolus ſic tentat, ut exploret: ſic explorat, ut tentet. 829 19. Adeſt inimicus, qui ſemper inſidiatur: etſi illum non vides, adeſt: etſi illum non ſentis, inſurgit. 147. 7. Non impugnaret adverſarius ſubſtantiam animæ, niſi poteſtatem accepiſſet a Domino. 161. 32 Nemo ſine tentatione poteſt ex hoc vitæ curriculo demigrare, & cur. 902 39 Nemo poteſt eſſe expers tentationis. 967. 36. Quo magis juſtus eſt quiſque, eo magis illi inſidiatur inimicus. 100 70.

Tentari ſæpe juſtos cur Deus patiatur. 234. 71 & 622 5 Homo niſi tentationibus fuerit ventilatus, fragilia quæque veluti paleas a ſe non poteſt ſeparare. 236. 40. Propter peccatum tentationes ſæpe naſcuntur. 480. 83. Tunc adverſariis noſtris poteſtas gravioris tentationis permittitur, cum culpa animæ gravior reperitur. 134. 23 Quomodo principes mundi te in tuo pectore interdum gratis perſequantur, interdum non gratis. 685. 6.

Tria præcipue docemur eſſe tela diaboli, gulæ, jactantiæ, ambitionis. 829 17. & 835. 35. Vides inopem juſtum tentari, vides divitem iniquum tentaris, & hæc infirmitas ſerpit in multos. 698. 20. Grandis laqueus cum divitiæ promittuntur, cum honores, cum amicitiæ tyrannorum. 574 35. Exiguis momentis mens inclinatur humana, & huc atque illuc per verſutias ſuadentis frequenter impellitur. 826. 20 Diverſitas tentationum pro diverſitate certantium eſt. 836 39. Multa imprimis noctis tempore tentamenta proſerpunt. 466. 45. & ſeq. Cavendum ne quos in domo Dei manus divina plantavit, manus adverſa ſupplantet. 54 27. Tempus tentationum tempus humilitatis noſtræ. 430. 7.

Juſtorum eſt ut cum ſe tentari viderint, adjumentum depoſcant. 260 82. Rogare debemus ut eas tentationes ſubeamus, quas ferre poſſimus. 838. 42. Manus Domini ibi dicitur eſſe, ubi eſt hominis, diabolo infeſtante, tentatio. 620. 21. Qui ſtatuit cuſtodire judicia Dei, non timet tentationes. 565. 18. Cur tentationem nequaquam timere debeamus. 836. 37. & ſeq. Quomodo diabolus dum ſanctos Domini tentat, meliores reddit. 236. 40. Torrens voluptatis eſt in tentationibus fortitudo. 52. 24. His qui tentationes omnes ſubeunt, debetur paradiſi requies. 126. 38 V. Diabolus.

TERRA in qua conſiſtimus, in hemicyclo cæli eſt. 530. 20. Eam comprehendere impoſſibile eſſe Scriptura demonſtrat. ibid Pleraſque partes terrarum ſæpe ſuiſſe deſcriptas loquuntur hiſtoriæ. 766. 38. Terra minima mundi portio eſt. 32. 49.

Terra cæleſtis quæ non præterit, quæ ſit? 68. 80.

TESTAMENTUM Domini cur antiquum dicatur. 439. 26. V. Evangelium & Scriptura.

Thamar mulieris famoſæ nomen in Dominica generatione cur Evangeliſta inſeruerit? 801. 17 & ſeq.

Theotimus ſciens prudenſque impetu libidinis oculos amiſiſſe dixit: Vale amicum lumen. 845. 64.

Theth, id eſt, exclusio. 475. 1.

Thomas non de reſurrectione Domini, ſed de reſurrectionis videtur qualitate dubitaſſe. 1102.169 India illi paruit 278.21.

Tigris fluvius Aſſyrios præterfluit. 83. 36.

TIMOR ex corporalibus & materialibus naſcitur. 381. 1 Excludit timor timorem. 692 20. Si nocui nihil timerent, innocentes ſemper timerent. 605. 18. Quæ pœna maior, quam timere quod vitare non poſſis, nec quod timueris, evadere. 44. 8.

Timere virtutis eſt. 472. 55 Eſt timor ſanctorum. 691. 8. Deum ſolum eſſe metuendum. 966. 110. Timentes Deum & ſapientes ſunt & beati. 444. 1. Chriſtum timere, pietatis timor eſt, non infirmitatis. 414. 3. Plenitudo ſapientiæ timere Deum. 572. 32.

Timor diſciplina ſapientiæ eſt. 74. 28. In eumdem concurrit effectum confiden-

dentiæ ſapientis æterna, & divinæ trepidantis. 692. 8. Eſt timor qui conſigit carnes. 517. 50. Contritio cordis & timor Judicii ſalubriter compunguunt, ſtimuleſt nec vulnerant. 707. 20. A timore Domini proceſſus quidem eſt ad gratiam certatæ. 688. 26. Beſie narem timor plenus diſciplinæ. 400. 38 Informatur per ſapientiam, inſtruitur per intellectum, conſilio dirigitur, virtute formatur, cognitione regitur, pietate decoratur. ibid. Timor Domini niſi ſecundum ſcientiam ſit, nihil prodeſt, immo obeſt plurimum. 408. 36. 37.

Topazii lapidis hiſtoria, & qualitates. 613. 48. Treceni æra cracis inſigne ſocierant. 970. 30.

TRINITAS diſtinctionem ſignificat perſonarum, unitas poteſtatem. 31. 22. Sola immobilis eſt. 509. 18. Nihil præſumptum, nihil circumſcriptum, nihil emenſum, nihil dimenſum habet. 786. 23. Evidens teſtimonium ad probandam Trinitatem coæternam, atque perfectam. 636. 45. Qui unius voluntatis Trinitatem aſſerunt, unius utique aſſerunt poteſtatis. 833. 3. Si unius Trinitatis eſt indiſcreta utique magnitudo, ſicut indiſcreta operatio. 964. 119. Unde colligitur unam eſſe regnum Patris & Filii & Spiritus ſancti. 310. 8. Licet individue divinitas, diſtincta perſona eſt. 936. 90 Numquam poteſt e ſe Trinitas ſeparari. 791. 90. Ea ſpecie videri potuit, quam voluntas elegerit, non natura formaverit. 740 25. In myſterio Trinitatis triplex ſapientia. 704. 3.

Patre & Filius per laminis & nominis unitatem ambo unum ſunt. 51. 22. Cave ne putes Filium Dei non primum eſſe, quia Filius eſt. 735. 12 Filius ejuſdem cum Patre eſt Divinitatis, qui ejuſdem eſt voluntatis. 172. 24 & 174. 18. Sicut imago Dei Deus, ſed unus Deus: ita & divinæ imago bonitatis bona, ſed una bonitas. 1034. 68. Claret unum Patris & Filii eſſe dominatum. 1007. 248 Patrem & Filium poteſtatis unius eſſe. 830. 29 Eamdem eſſe Patris & Filii gloriam eamdemque virtutem. 787. 84. Unitas operationis in Patre & Filio. 157. 24. Cum Patre & Filio una virtus, & communis operatio. 189. 20. In operibus Patris Jeſus videtur, in operibus Filii & Pater cernitur. 712. 7. In Filio totus eſt Pater, ſicut in Patre totus eſt Filius. 289 18. Solum divinitas facit: generatio & Patrem teſtificatur & Filium; at neſquam Filius ſine Patre nec Pater videatur eſſe ſine Filio. 716. 12 Qui Filium a Patre ſeparat, majorem Patri injuriam facit. 414 3. Pater in Filio perſonarum definitione diſtinguitur, poteſtatis veritate connectitur. 1026. 5. Quomodo Pater complaceat in Filio, & Filius benedicat Patrem. 106. 25. Trinitatem confitentur qui ad baptiſmum veniunt, & quare? 1030. 67.

Triſtitia utilior ſæpe eſt, quæ comitem ſolet habere gravitatem. 103 8.

TRIUMPHANTIUM pompa qualis olim fuerit. 1083. 109 & ſeq.

Triumviri ex hoſtibus amici, ex amicis rurſus in hoſtiles tumultus ſunt progreſſi. 977. 21.

TURTUR, compare amiſſo, nemini ultra indulgere non novit. 634. 13.

Tyranni qui jam victor interiit, imagines ſi quis habeat, jure damnatur. 160. 27.

V

VALENTINUS hæreticus vulneratus eſt. 1021. 41.

Vanitas temporalium eſt: veritas æternorum. 390 25. Sapiens qui cognoſcit hujus ſæculi vanitatem, non diuturnum eius hujus precatur uſum. 163. 36. Avertemus oculos noſtros a vanitatibus, ne quod oculus viderit, animus concupiſcat. 474. 27. & ſeq. V. Mundus.

Vel littera cujus interpretatio, ille eſt, & non alius: vel, & ille. 413. 1.

Veneratium, locus ubi paſſus eſt Chriſtus. 183. 3.

De Venatoribus nullum in divinarum ſerie ſcripturarum juſtum invenimus. 464 48.

VERBUM Dei eſt nomen Patris. 328. 19. Vita eſt, & quamobrem. 76. 34. Verum non habebant, qui Verbum negabant. 382. 8. Qui Verbum videt, qui percepit Verbi eſt, utique & ipſe eſt, qui autem neſcit Verbum, non eſt. 103. 78. Verbum cognoſcere majus opus eſt, quam miniſtrare. 512. 11.

Verbi cœleſtis virtutes cognitione ſunt placidæ, non ſonitu ac fragore terribiles. 170 10. In cælo permanet Verbum, quia inde dejectus eſt ſatanas. 316. 10. Omnia nobis factum eſt Verbum Dei. 268. 9. Verbum Dei ſanum eſt. 118. 19 Oſculatur nos Dei Verbum quando ſenſum noſtrum Spiritus cognitionis illuminat. 315. 5. Unum Verbum multa ſunt, & multa verba eorum eſt. 168. 20. V. Filius & Trinitas.

VERBUM prius intus operatur, ſequitur vocis officium. 770. 66. In hominibus verbum conſecratur voce doctoris. 781. 72. Nihil apud me diſtat in verbo, quod non diſtat in ſenſu. 760 42. Negligere verba debemus, ſpectare myſteria. ibid. Otioſum verbum eſt, loqui opera hominum, pro quo rationem ſumus reddituri. 707. 20. Si pro otioſo verbo periculum eſt, quanto magis pro criminoſo. 146. 5.

Verbo Dei ſemper poſſumus inhærere & noctibus & diebus, ſi in lege Dei meditamur die ac nocte. 19. 13. Quomodo nunc viventes umbram ſequimur verborum Dei? 167 19. Numquam negligamus verbum Domini, ex quo nobis omnium origo virtutum eſt, univerſorumque operum quidam proceſſus. 561. 11 Non gladio diabolus ſed verbo Dei vincitur. 147. 2. Verbum Dei aliis magna lux eſt, aliis lucerna. 559 4 & 560. 9. Verbum Dei gladius eſt Spiritus ſancti, & gladius ſpiritus nequiſſimi eſt verbum malum. 70. 24. Clavis aui erit eſt. 868. 48. Repulſorium tædiorum eſt. 387. 15. V. Meditatio.

VERITAS tota hic non poteſt comprehendi. 167. 12. Nunc de iis quæ non comprehendimus, loqui vere non poſſumus. 102 28 Quomodo fiat proceſſus e amicitiæ confeſſione ad cognitionem juſtitiæ divinæ. 688 37 Periculum eſt non ſolum falſa dicere, ſed etiam vera. 316 25.

Veſtis mollioris cura pleroſque effeminat. 886. 107.

Vidua. Si cogitiſi viduam proſilire in publicum, inverecundius quam injuſtius litigare, iniquiſſime egiſti. 100. 7. V. Virginitas.

Vincula Domini quæ ſint? 465. 43 Quæ ſint diaboli vincula, quibus nos ligat? 614. 42.

VINDICTA Melius eſt diſſimulare injuriam, quam cum reſurgere, vindicare. 135. 45. Beatus qui poteſt tantam habere virtutem, ut laceſſitus non iraſcitur, commotus ſe nolu ulciſci. 135. 45. V. Caritas, & Inimicus.

Vinea quam recte ei populus Chriſtianus comparetur? 1049. 39.

Vinum. V Ebrietas.

Viperæ partus ſuam ſcindit parentem. 42. 6.

Viri perſona in omnibus cujus generis adſeris dignitatem. 795. 3 4.

Virgo præferendæ poteſtatis inſigne eſt, & ulciſcendi inſtrumentum doloris. 905. 59.

VIRGINITATIS & viduitatis ante Chriſti adventum nondum vernabat gratia. 802 18 Quid interſit inter mulieris & virginis verecundiam. 734 9. Tenerum eſſe virginis verecundiam, & lubricam ſemam pudoris. 750. 1. Trepidare virginum eſt, & ad omnes viri ingreſſus pavere, omnes viri affatus vereri. 754. 8 Demorari non debent in in publico, & in plateis. 758. 21. Decet ut quanto caſtior virgo, tanto humilior ſit. 760. 21. Virginum lilia ubi quærantur? 968. 108. V. Puella.

VIRTUS. Quoſdam in graviſſimis criminibus confinia luſere virtutum. 019. 20. Simplicitatem ſine arrogantia, caritatem ſine invidia, devotionem ſine iracundia eſſe debere. 936. 81. Eadem virtutis natura, quæ damnatum. 802. 8. Virtus quaſi materia quædam virtutum eſt. 873 65. Quanto tolerabilius eſt amare virtutem, etſi implere eam poſſit, quam odiſſe virtutem, quibus nocere non poſſit. 100. 85. In ſermone ſanctorum virtus eſt. 512. 12. Munimenta virtutis æternæ. 70. 23. Una tamen in ſingulis habet principatum. 873. 63 Soli Deo gloria virtutum debetur. 83 30 Fecit omnium virtutum Chriſtus. 542. 48 Singularum virtutum coronæ ſunt. 985. 11. Sola virtus nemini eſt defunctorum. 965. 122. Mors vilis, ſed pretioſa virtus. 983. 17. Mori non poteſt, quem homines ſuis virtus portaverit. 712. 31. Qui deficit ſibi, ut virtuti adhæreat, amittit quod ſuum eſt, accipit quod æternum eſt. 510. 6. Deus ipſe eſt merces perfecta virtutum. 408 11.

Virtutis ſigna ad ſidem, opera virtutis ad imitationem deſcribunt Evangeliſtæ. 833. 6 Numquam ſine virtute ſpiritus, nec ſine ſpiritu virtus eſt. 725. 16.

Vita noſtra cœpit ex inſpiratione divina, quæ non ſolvitur. 421. 13 Forte propter peccata hominum breviores vitæ illius dies fecit Deus, quæ ante ad nongentos & ſeptingentos annos extendebatur. 150. 22. Vita in corpore umbra eſt vitæ atque imago, non veritas. 366. 18.

Quæ ſit vera vita. 482. 46. & 503 40.

Vitæ imago ex cælo deſumenda. 505. 8. & ſeq. Vitæ vivere plus eſt quam vivere. 374. 52. Vita noſtra aut virtutis via eſt, aut nequitiæ, quarum una eſt eligenda. 15. 23. Examinatur igne, ut virtus carumque ſibi approbetur. 402. 30 Dum in hac vita quiſquam eſt, non poteſt deſinite prædicatione laudari. 10. 16. Certamen debetur, non præmium. 102. 71 Quam multi viventes in inferno ſint. 709. 24.

Vitia prima cavenda. 17. 28.

Ulyſſem poſt decem annorum exſilia feſtinantem ad patriam Lotophagi, & horti Alcinoi retardarunt, ac Sirenum cantus ad naufragium pæne deduxerunt. 822 2.

Umbra præterit non veritas. 582 6.

Unguentum olere luxurioſi hominis, vel potius non hominis eſt. 899 67.

Unitas coercet amorem, & regit. 310. 2.

Volendi nobis gratiam natura dedit, voluptas abſtulit. 962. 119.

VOLUNTARIUS miniſter habet præmium, coactus diſpenſat obſequium. 568. 24. Multum refert inter eum qui neceſſitate invitus aliquid agit, & inter eum qui ex voluntate quod bonum eſt, eligit. 915. 80. Dominus operationes ſervulorum ſuorum ſpontaneas probat potius quam coactas. 545. 3.

VOLUPTAS. Chriſtus naturalem amputat voluptates. 1006 2. Nihil prodigum ſatis eſt voluptati. 997. 123 Pro animi voluptate corporis ſalus plerumque contemnitur, nec a periculis abſtinetur. 845. 69.

Vox eſt operum, fideique clamor. 740. 41.

USURA quæ bona & mala ſit? 83. 62. Dominus non noſtram, ſed ſuæ pecuniæ quærit uſuram. 1040. 92.

Vulnerum triumphalium bonæ cicatrices, quibus victores hujus terreni prælii gloriantur. 140. 55.

Vulnus eſt mentis, & quomodo curari debeat? 669. 2. & ſeq.

UXOREM dimitti lex divina prohibet. 1009 4. & ſeq. Vulgus mulierum uno mele audit, ut relicto ſeniore marito, juniorem ſequantur. 1093 134. V. Conjugium & Matrimonium.

X

XEnocratis hiſtoria. 613. 41.

Z

ZAcharias videtur ſummus Sacerdos deſignari, & eſſe figura Chriſti. 736. 22.

Zachæus cur Chriſtum interiore domus recepit hoſpitio. 1237. 82.

Zaie ſignificat latine, dux te, vel hunc. 427 1.

Zare interpretatione ſignificat Oriens. 804. 21. Typus fuit Chriſti. 808. 19.

ZELUM aliud eſſe, aliud paraxelum. 58. 5. Eſt zelus ad vitam, & eſt zelus ad mortem. 634. 10. & ſeq. Zelum qui habent omnes ſibi inimicos putent, qui ſunt hoſtes Dei, etiam patrem, fratres, ſorores. 636 12.

IN-

INDEX
VERBORUM, SENTENTIARUM
dogmatum difficiliorum, & rituum veterum quæ in notis explicantur.

A

ABſolvo, id eſt, concludo ac evinco. 120.
Abſtemius quid ſignificet. 668.
Adam. Salit Chriſtus ſuper Adam. 415.
Adam verba Domini ſervare non potuit. 68.
Adoleta libidines. 420.
Ἀδολέσχησαι, id eſt, hallucinari. 386.
Adtaſtu nullo, id eſt, ſenſim ſine ſenſu. 419.
Advocati ſeu adnotati qui fuerint? 453.
Æthiopes mercatus, pro Æthiopici. 524.
Alexandrum nec ipſa terra capiebat. 302.
Alloquio carnis fungi. 336.
Ambroſius per epiphania feſta apud catechumenos ſermonem habebat. 849. Quomodo populus Ambroſio ſacerdotium detuliſſe cenſendus ſit? 1034.
Ammon & Cleopha diſcipuli. 1104.
Ananias & Saphira an morte æterna damnati? 634.
Andragathius priuſquam necem inferret Gratiano Imp. dedit operam ut ad Maximum duceretur. 317.
Angeli quando creati. 2. Num Deum videant. 740. De eorum lapſu quid ſenſerit Ambroſius. 384.
Anima irrationabilis. 1014.
Apollinariſtæ caſtigantur, qui contendebant divinitatem Chriſti paſſam eſſe. 1070.
Apoſtoli ſimpliciter & ſine additio diſcentes nominantur. 24. Apoſtolicus cibus. 592.
Apoſtrophe quid ſit? 318.
Apothecas numerat. 18.
Apſida quid? 554.
Ariminenſis concilii finis infauſtus. 874.
Arbiter & præliator. 531.
Argumenti ingenia. 77.
Arrras. Propter eum Chriſtus imperat. 853.
Aſpendius citharista. 80.
Athleta adſignatus. 86. Athleticæ epulæ. 536.
Averruncare quid ſignificet? 285.
Auguſta definitio, id eſt, imperialis conſtitutio. 681.
Aulicorum concentus ſonorum. 1004.
Auxantius arrianus deſignatur. 944. Crudelis lex ab eo ſcripta, gladius dicitur. *ibid.*

B

BAculus nucinus ab Hieremia viſus. 161.
in Baptiſmo totius corporis immerſio. 609 quo ſenſu, cum baptizamur in Jordanem deſcendimus? 332. Baptizatus non offerebat, niſi octavum ingrederetur diem. 332. Baptiſmi & pœnitentiæ pernicioſa dilatio. 999. *V. Sacramenta.*
Barbam ponere, crines promittere qui ſolerent? 803.
Beatitudo. *V. Anima.*
Benedictiones ſeu beatitudines, quid ſignificent, & quando in Eccleſiis decantarentur. 661.

C

CAdavera apud Græcos & Romanos combuſta. 344.
Cæleſtis potentiæ ſubſtantia. 210.
Cain an a Lamech interemtus? 1016.
Canere intus quid ſit. 7.
Capitis pœna. 607. De Capite decernere. 456.
Catechumeni bis nomen dabant. 849. Sal catechumenorum. 568.
Cenſoria Romanorum diſciplina. 766.
Cenſus quid ſit? 598.
Chaldæi in quibus numeris docti? 770.
Chriſtus de Tribu & ſemine Zaræ generatus. 811. Cur Ambroſius tanto ſtudio de illius genealogia diſputet? 815. Ipſum notas omnes affectuum humanorum, ſed innoxiorum ſuſcepiſſe. 231. Illius anima diſpenſationis temporariæ arbitra. 309. Subjectio ejus depoſita cum ipſius corporis ſervitute. 309. Eum Judæi ex muliere venturum putabant. 784. An in ſtabulo, vel ſaxea ſpelunca natus ſit? 767. Quæ ejus patria? 838. Corpus ſuum lapidari paſſus eſt. 126. In veneratio paſſus eſt. 283. Et ſabbato magno. 1016. An in morte ejus divinitas a corpore vel anima ſeparata ſit? 1090. Triduum mortis ejus quomodo explicetur? 252. Quomodo mundi peccatum nullo alio modo quam ejus ſanguine potuerit aboleri? 248. Illi naturaliter ſuppetebat peccata donare. 755. Ambroſius quæ proprie Verbo conveniunt, ea Chriſto adtribuit. 648.
Circenſes ludi & theatralia ſpectacula. 404.
Coccus pro igne in Scriptura poſitus. 639.
Codrus ultimus Athenienſium rex. 926.
Cognoſce te ipſum: & quis auctor hujus ſententiæ? 350.
Collatio, id eſt, pecuniæ collectæ erogatio. 582.
Colludium quid ſignificet? 340.
Collyrium quid, & quomodo fiebat? 368.
Κόνδυ genus menſuræ eſt. 117.
Confeſſio peccatorum exterior & verbalis. 1090. Ejus neceſſitas. 1079. *V. Baptiſmus, et Pœnitentia.*
Confeſſores qui dicantur, & cur eis violæ adſignentur? 968.
Conſcientia, id eſt, cognitio. 264.
Conſortium ſumitur aliquando pro vicinia & connexis ædibus. 473.
Convenit, id eſt, judicio perſequitur. 338. conviviorum atque menſæ ſocietas quanta olim reverentia etiam apud barbaros culta eſſet. 189.
Corona viridis. 405.
Curiæ quæ fuerint? 794.
Cygnea gratia ſenectutis. 92.

D

DAllæus arguitur. 333.
Dependentes noſtro judicio. 163.
Deus non per adjunctionem perſonæ, ſed per univerſitatem naturæ Dominus 1043.
Diaboli judicium dilatum. 676.
Diapſalma in pſalmis quid ſit? 155.
Dictio interdum idem ac oracula. 212.
Diſputatio ſæpe idem ſignificat ac tractatio ſeu prædicatio evangelica. 1040.
Ordo diſputationis eſt ordo tractatus. 913.
Divortium an lege humana prohibitum? 1010.
Dorcadion viſus acutioris eſt. 416.
Divitis epulonis pœnæ. 676.

E

ECcleſiaſticus liber an authenticus, & quis illius auctor? 95.
Per vocem *In Canticis* deſignatur. 129.
Electio conſecuta eſt, quæ vocantem audivit, advenientem ſuſcepit. 238.
Eliæ cibum cæleſtia miniſtrabant. 75.
Ἐπινίκιος hymnus. 143.
Epiſcoporum privilegia erga incarceratos. 464. Illis non ſolum admonendi ſed etiam coercendi jus fuiſſe. 1035. Vetus conſuetudo conſecrationis antiſtitum quotannis celebrandæ. 1034.
Eruditio quandoque idem ſonat ac verberum caſtigatio. 564.
Eſaias an in duas partes ſectus occubuerit? 516.
Evangelia & lectiones in Eccleſia non cantatas, ſed lectas fuiſſe. 35. Pſeudo-evangelium Duodecim. 728. Pſeudo-evangelium Baſilidis. 728. Pſeudo-evangelia complura ſub variorum apoſtolorum nomine. 728. Veteri hæretici Evangelicos textus corruperunt. 729. Baſilides multa Evangelia compoſuit. 1014.
Euchariſtia verum eſt ſacrificium. 741. Sanguis Chriſti in Euchariſtia roſa dicitur. 557. Conſuetudo eam non niſi ore jejuno recipiendi. 466. Mos in Eccleſia latina diebus jejunii ſacrificium offerre, & Euchariſtiam ſumere. 467. Mos quotidie Euchariſtiam ſumendi. 641. Viaticum eſt infirmorum. 592. Effectus ejus mirabiles. 457. Chriſtus in præſepibus, ut tu in altaribus. 758.
Eugenii bellum deſignatur. 71.
Exercitationis vir. 81.

F

FAcilius acceptior. 376.
Facilitas pro jactantia. 834.
Fibra peccati. 307.
Fides non excludit operum bonorum neceſſitatem. 1022.
Filiis qui carerent, mulctati. 602.
Forenſis ſpecies. 382.
Sermo foris. 3.
Fornicatio. Libidinis tentamenta moliri cum ancilla vel meretrice vulgari peccatum eſt. 336.
Fucus quid proprie ſignificet. 1085.

G

GArnerii correctio expenditur. 774.
Gelaſii decretum de libris prohibitis, an revera ab ipſo, vel ab Hormiſda emanarit? 729.
Gentilitas quid ſignificet? 376.
Gervaſius, Protaſius, & Nazarius. 984.
Gratia pro merito. 610.
Gratianus Imperator interficitur. 316. Calumniis appetitur. 317 Ejus cædis circumſtantiæ. *ibid.* Ambroſius ſepulturam ejuſdem a Maximo petiit. 320.

H

HÆſitanda proditio. 297.
Heptateuchus quid contineat? 693. *V. Scriptura.*
Herodis genealogia. 814.
Hierodulus quis fuerit? 814.
Hominem mundo magis quam ſibi naſci. 488.
Hoſanna an male Ambroſius interpretatus ſit? 1046.

I

JAcobus primus ſolium ſacerdotale conſcendit: & quis ille? 931.
Icterico morbo medendi virtutem aviculæ cuidam tribuit Plinius. 496.
Idololatria in quo ſita eſſet? 426.
Jejunii præceptum atque obligatio. 466. 755. Conſuetudo diebus ſabbati & domini-

minicis non jejunandi in Eccleſia Mediolanenſi. 466.
Imaginum cultus. 497. Mos vetus imperatorum imagines floribus coronandi. 497.
Immunda animalia per numerum. 941.
Impios inter & peccatores quomodo Ambroſius diſtinguat. 411.
Incentoria æmulationis. 780.
Indicare pro accuſare, ſive crimen deferre. 478.
Inferni ignis, & aliæ pœnæ an corporales ſint? 992.
Inſtar, id eſt, exemplum ſeu imago. 579.
Joſeph tempore paſſionis Chriſti an ſuperſtes fuerit? 713. Cujuſmodi faber fuerit? 704
Judæ Epiſtola canonica. 903.
Judaici populi gratia fuit, ut cognoſceret quos referre deberet in numerum prophetarum. 728
Jugum rectum animæ quid ſit? 341.
Jorandi tactis Evangeliis conſuetudo. 316.
Juſti per ignem probandi. 72. 361.
Juſtinæ imperatricis perſecutio, & ſtructa pax deſignantur. 1051.

L

LAvare exſilio. 456.
Legitima neceſſitas ea eſt quam lex imponit. 569.
Lentandum, ideſt, lente moderandum. 196.
Librorum pravorum prohibitiones. 769.
Libri conſolationis & reſurrectionis. 34.
Linea interiori extrema. 422.
Locuſtæ an animalcula ſint? 780.
Lucas ad quem ſuum Evangelium ſcripſerit? 714.
Luſtrale certamen. 210.

M

MAgdalena Eccleſiæ typus. 1102.
Magi num orti ex Balaam, & magicis artibus imbuti. 770.
Malachiæ liber Ezechieli adſcriptus. 72.
Maligna lux quid? 552.
Mandare occulta, id eſt, commendare. 256.
Mandragoræ mares & feminæ. 659.
Matrimonium inter perſonas cultu diſpares an validum. 684 & 1009. Cauſæ nubendi quæ? 710.
Manichæorum duplex error. 246. Chriſtus tangit propter Manichæum. 852.
Manipulus triumphalis. 414.
Ma iam in peccato non conceptam. 441. Chriſtus redemtionem inchoavit a matre. 718. An ejus vulva aperta, & ipſa in partu virgo dicenda ſit? 775.
Quo ſtatu dicatur argui a Chriſto? 776.
Qui fuerint hæretici qui matrem a Chriſto negatam adſtruxerunt? 902.
Maria ſoror Lazari, ac Maria Magdalenæ an plures perſonæ fuerint? 824.
Matthæus e quo genere publicanorum? 184.
Matthias cur ſorte electus ſit apoſtolus? 738.
Mathuſala quo tempore ſit mortuus? 819.
Maximus Imp. a Theodoſio victus, & quomodo. 310.
Medico eget, qui movetur. 315.
Medie reſpondit. 830.
Medie poſuit filium. 1019.
Meritorium quid ſignificet? 338
Micabant ora. 418.
Miles pacis, id eſt, Chriſtianus. 827. Quid ſit militum donativum & promotiones? 8. Multa quæ ad veterem ſpectant militiam, breviter explicantur. 392.
Miſſæ veſpertinæ. 467.
Mons perduellem angelum ſignificat. 270.
Moralitas quid ſignificet. 10c.
Mundi annorum ſupputatio. 930.
Muralis claritudo divinitatis. 396.
Mydæ regis Phrygiæ fabula. 918.
Myſticum & morale quid ſignificent? 568.
Myſticus ſenſus in Scripturis non excludit naturalem & litteralem. An præſtantior morali. 28.

N

NAtalis dies principum & regum quot annis celebratos. 47
Natura vehementior, id eſt, mare. 563.
Novatiani arguuntur. 615. & 1004.
Nuditatem hominis Ambroſius eodem modo, ac Auguſtinus explicat. 3cc.

O

OBlatio, id eſt, corporis Chriſti ſacrificium.
Pro Octava multi ſcribuntur pſalmi, & mandatum accipie octo illis partem fortaſſe dare benedictionibus, &c. 269.
Officia, id eſt, Officiales, & quinam iſti fuerint? 378.
Olra cur pacis ſymbolum? 791.
Opobalſamum ubi gignatur? 363.
Orantes Chriſtiani in Eccleſia ſe in terram proſternebant. 681.
Originiſtas occulte perſtringit Ambroſius. 480.
Orionis Bœoti filiæ ultro ſibi violentas manus inferentes peſtem ſedaſſe referuntur. 927.
Oziam trinominem fuiſſe. 817.

P

PAlmatæ triumphales. 29.
Paraſiti qui ſint? 314.
Paradiſus terreſtris quis, & ubi ſit? 380.
Partus legitimi tempora. 587.
Peccator, id eſt, diabolus. 71.
Peccatum Originale quid. 296.
An homo poſſit eſſe ſine peccato. 736.
Pentateuchus. 265. *V. Samaritani.*
Pentecoſtes omnes quinquaginta dies ut Paſchæ celebrandos. 1016.
Perſa quid ſignificet? 25.
Peſtilentia non ſolum homines, ſed pecora ipſa devaſtans, ſigno crucis depulſa. 1036. *V. Orion.*
Petrus num Chriſtum negando peccaverit? 1078. Lapſus eſt ob jactantiam. 1080.
Philoſophiæ triplex diviſio, quam vulgo Platonis adtribuunt. 763.
Pho·inus arguitur. 852.
Planus ſermo quis ſit? 3.
Platonis in Ægyptum profectio. 632. Ambroſium ad verba Platonis in Gorgia reſpexiſſe credibile eſt. 632.
Plebs idem ſæpe ſonat ac multitudo, grex, & ſimilia. 379.
Plebeja amore. 805.
Pœnitentia publica. 281. Poteſtas dimittendi peccata miniſtris Eccleſiæ a Chriſto data. *V. Confeſſio, & Sacerdotes.*
Non poſſibile pro difficili. 807.
Profeſſio cenſus ſub Auguſto cur prima dicatur? 766.
Præconis evocatio. 757.
Presbyteri pro ſpiritualibus quæ laicis conferunt, terrenam eleemoſinam legitime poſſunt accipere. 1236.
Pretium idem ac dignitas, & honor. 317.
Principatus pro principio. 876.
Principale noſtrum, quid? 430.
Per prophetas totum vetus Teſtamentum intelligitur. 712.
Prytaneus locus. 600.
Pſalmus, Canticum, Pſalmus cantici & Canticum pſalmi quomodo differant. 280. Pſalmorum in quinque partes celebris diviſio. 206. Pſalmi, & Cantica num conſtent verſibus? 4 & 332. Eadem Ambroſii tempore diviſio Pſalmi CXVIII quæ nunc habetur. 444. Mulieres tempora Ambroſii pſalmos in ſacris conventibus cantaſſe. c.
Puella ſacra dicitur quæ voto publice emiſſo, caſtitatem profitebatur. 500. Soluta puella. 841.
Præcipuum Pythagoricæ diſciplinæ caput in ſilentio poſitum, quale fuerit? 344.

Q

QUadientaria permutatio. 976.

R

RAtionabile, id eſt, ratio. 408.
Reconciliationis ſuffragia. 476.
Remedium excedere, hoc eſt, prætermittere, & omittere. 660.
Repræſentare judicium. 609.
Reſponſoria quæ dicantur. 274.
Quid Ambroſius de duplici reſurrectione, & Chiliaſtarum opinione ſenſerit? 35.
Retractare, id eſt, iterum tractare. 906.
Rogus late ſumitur pro tumulo. 805.

S

SAbellianorum error. 816.
Sacerdotes veteris legis quandonam miniſtrarent in templo? 738.
Sacerdotes in ordinatione & ſuorum peccatorum remiſſionem accipiunt, & poteſtatem aliena remittendi. 492.
Sacra gentilium. 181.
Sacramentum Dominicæ paſſionis, id eſt, baptiſmus, vel forte ſignum crucis. 547. Sacramenta cum ſuſcipimus, renuntiamus mundo. 1052. Sacramenta motus divini. 95.
Saltare pignus regale. 48.
Saltatio inter actus religionis habita. 438.
Samaritani cur ſolos quinque libros Moyſis admiſerint. 10cc.
Sarmatio ac Barbatianus monachi apoſtatæ. 84.
Satisfactio pro defenſione aliquando ſumitur. 1079.
Scripturæ ſacræ græcum Veteris Teſtamenti codicem, quo Ambroſius utebatur, ab iis quos nunc habemus in multis diſcrepaſſe. 818. Diverſitas in lectione initii Evangelii ſecundum Johannem. 75. Qui novum non recipiant Teſtamentum. 545. Omnis veritas in novo Teſtamento. 246. Ambroſius optabat ut populus ſtudioſe ſcripturarum etiam difficiliorum lectioni incumberet. 474. *V. Pentateuchus & Prophetia.*
Stultum in ſæculo corona eſt. 836.
Scrupus ſaxum eſt, unde ſcrupulus. 279. Simulacra ſcrupea. 279.
Sebaſtianus martyr Mediolanenſis. 682.
Sermo foris. 531.
Servitutis ſtipendium libertas eſt. 43.
Siluerunt, hoc eſt, quieverunt. 1097.
Socrates magiſter Platonis quantum Davidis ætate poſterior, 40. Celebre ejus reſponſum. 600.
Solitudo materna. 592.
Sortium uſus num licitus. 736.
Sparto triplici jaculum intorquens. 1058.
Spiritus ſanctus in veteri Teſtamento num viſibiliter miſſus ſit, aut apparuerit. 740.
Spiritus vitæ quid ſit. 744.
Stola inſigne conjugii. 1053.
Stratum magnum in ſuperioribus. 1052.

T

TErra noſtra in hemicyclo cæli. 530.
Thurificationis antiquitas. 742.
Tibicines ad excitandos luctus. 909.
Tortitudo peccati. 570.
Tractare, id eſt, ſacram ſcripturam populo exponere. 586. & 944.
In S. Trinitate diſtingue unum, ne poteſtatem diſcernas. 832.
Troglodytæ qui fuerint. 613.
Tumuli ſepulcrorum. 925.

V

VErbo, id eſt, ratione & cogitatione. 757.
Veritas aliquando idem ſignificat ac æquitas & juſtitia. 1018.
Verſus quid ſignificet. 444.
Viæ caput, quid. 912.
Viduæ quantum temporis in luctu perſeverare deberent. 1092.
Virginitas, & viduitas ante Chriſti tempora an colerentur. 802. *V. Puella & Sanctimonium.*
Vivendi ſubſtantia quid ſignificet. 744.
Ulyſſis & Neſtoris facundia. 912.
Urere idem ac lædere. 444.

X

XEnocrates varii fuerunt. 612.

VARIÆ QUÆDAM LECTIONES

inter omiſſas non contemnendæ.

IN EXPOSITIONE PSALMORUM XII.

COl. 7. E. Mſſ. duo, *Devotio noſtra gratia pervenitet.*
Col. 9. E. Mſſ. aliquot, ac vet. edit. in marg. *conſortem non tenuis creatura.*
Col. 11. D. Mſſ. duo, *quem petere adhuc poſſit error.*
Col. 10. E. Reg. cod. *Sed etſi perſeveraverit.*
Col. 16. D. Quædam edit. Pariſ. *hoc eſt, noli perſiſtere.*
Col. 17. C. Mſſ. nonnulli, *adverſum me ſtrectabant.*
Col. 19. A. Reg. cod *ſi quis affectus libidinis.*
Col 20. E. Mſſ. aliquot, *quo oſtenderet cogitationibus noſtris*, &c.
Col. 24. E. Cod. duo, *Lignum vita in manibus percipientibus eum.*
Col. 25. B. Iidem cod. *Merito omnes illic commutantur.*
Col. 38. B. Mſſ. aliquot, *vitiorum commenta prætendis.*
Col. 39. C. Mſſ. nonnulli, *ut peccati vincula.*
Col. 41. E. Cod. duo, *contumeliam ferit.*
Col. 45. A. Nonnulli mſſ. *confeſſione conſtringit.*
Ibid. B. Rom. edit. *Ecce ego poſtea male feci.*
Col. 46. D. Mſſ. duo, *Ergo & malum quæritur, ut inveniatur*: unus, *Ergo ſic malum*, &c.
Col. 49. D. Mſſ. aliquot, *divinæ cogitationis obſcurum.*
Col. 56. C. Iidem mſſ. *& lucidus eſt, iſte tamen multo magis; quoniam*, &c.
Col. 59. A Cod. nonnulli, *advertit ad ſcientiam Dei convenientem plebem*, &c.
Col. 84. E. Iidem mſſ. *Indulgere delictis... incentores peſtilentia.*
Col. 83. A. Reg. cod. *membrorum niſibus miſſent.*
Col. 107. E. Mſſ. aliquot, *ubi lapſum videt fortiorum.*
Col. 139. C. Quidam mſſ. *ſæculi hujus, ſed amara delectent.*
Col. 154. E. Reg. cod. *in labore ſunt, & dolore, hoc eſt, in labore vitæ iſtius. Unde*, &c.
Col. 175. C. Nonnulli mſſ. *aſcendentem expulit caritantem.*
Col. 177. A. Rom. *ſed factores legis.*
Col. 178. D. Eadem edit. Rom. *Ecce corpus ... perfeciſti mihi.*
Col. 190. B. Rom. edit. *anteriora ſequeretur.*
Col. 203. C. Eadem edit. *quia principis ſacerdotum miniſtri, quos*, &c.
Col. 204. D. Eadem edit. *in nomine Domini Dei noſtri invocabimus.*
Col. 206 A. Mſſ. aliquot, *ab omni corruptione generationis*, &c.
Col. 209. D. Rom. edit. *eſſe in remiſſione.*
Col. 214. A. Eadem edit. *decere præſumas.*
Col. 225. A. Quidam mſſ. *a finibus Chananæorum.*
Col. 229. F. Edit. Rom. *& circumdedit nubes montem.*
Col 241. A Mſſ. aliquot, *ſed a colentibus decipi.*
Col. 360. A. Rom. edit. *Et idea renovationis ſecutus.*
Ibid. E Eadem edit. *remedium exciperent.*
Col. 264. E. Mſſ. nonnulli, *ſequamur geſta apoſtolorum.*
Col. 280. A. Iidem mſſ. *quod in gravibus ſentibus.*
Col. 281. B. Rom. edit. *quaſi rețiſo volumine.*
Col. 200. A. Mſſ. aliquot, *ſuperioris illius Sion ipſe eſt mons.*
Col. 290. E. Idem mſſ. *preponit, ut audiant homines*;

Col. 294. D. Rom. edit. *& pauper. Hoc dicit, ut oſtendat quod univerſos vocat.*
Ibidem E. Eadem edit. cum vet. in marg. ac mſſ. duo, *Ille ex ſanguine conceptus & ex carne.*
Col. 297. A Eadem edit. ſola, *Eſt hereditas ſervientibus Domino.*
Col. 300 B. Mſſ. duo, *non habent divitias in fide, non in poſſeſſione.*
Col. 305 B. Iidem mſſ. *inconſummati erunt.*
Col. 308. F. Rom. edit. *Et peccata multorum ipſe purgavit.*

IN EXPOSITIONE PSALMI CXVIII.

Col. 330. B Rom. edit. *emicant in orbe, ſanctus Propheta diffundit.*
Ibidem Mſſ. nonnulli, *in proceſſu libri quaſi plenam ipſius conſtituit ætatem.* Alii ac edit. inter ſe conſentiunt, niſi quod pro *in proceſſu*, pauci legunt, *in provecta*: Rom edit. *in perfecta.*
Ibidem C. Edit. Rom. *claritatis aliquid perfecto ſplendori decernerent.*
Col. 331. A. Vet. edit. & mſſ. non pauci verbo *doceret*, addunt, *non pluralitatem.*
Ibidem vero edit. Rom. voci *ſanctificationis*, ſubdit verbum *adſtrueret.*
Ibid. Eadem Rom. edit. *purgatio ex Lege eſt: & octava die ... ſtatuta eſt, quia ternus*, &c.
Ibidem D. Eadem edit. *ingrediamur diem; ut innuat quod informatus*, &c.
Col. 336. B. Rom. edit. *populorum redemtionem.*
Ibid. D. Eadem edit. *Et idea dum qui in lege Domini ambulat, immaculatus eſt, nec ambulare ... quæ ſunt anteriora appetens.*
Col. 337 A. Omnes edit *neminem videat flagitii ſui teſtem, in facinus ruit*: omnes mſſ. *neminem videat, in facinus ruit.*
Col. 341. F. Eadem edit. *quieſcentis gratiam*: contra mſſ. prope ad unum, *quietis gratiam.* Rurſus ſola edit. Rom. *virtutem reſurgentis* Aliæ, & cuncti mſſ. *virtutem reſurrectionis.*
Col. 347. C. Mſſ. nonnulli; *deterſa oculo ſpiritali.*
Col. 354. A. Non pauci mſſ. *ſed negligentia & deſidia medici virus vulneris ſerpit.*
Col. 355. E. Iidem mſſ. *pejor frigido, inter utrumque (vel utraque) naturam mentitur.*
Col. 384. B Plerique mſſ. *& peperit hæc Jacob omnes animas ſeptem*: Vet. edit. *& peperit, hæc*, &c. Sic etiam Rom. niſi quod cum quibuſdam mſſ. omittit vocem. *omnes.*
Ibidem Edit. Rom. *præter uxores filiorum ſexaginta ſex*
Ibidem. Mſſ nonnulli, *exierunt, ſeptuaginta animæ ſunt.*
Col. 385. C. Non pauci cod. *non negat lapſus.*
Ibidem D. Quidam mſſ. *veniam confitentis verecundia. Excuſat rerum pudor ſuus, accuſat auctorem.*
Col. 386. C. Pro ἀδολεσχία, cod. bene multi legunt ἀδολεσχίασεία.
Col. 395. A. Rom. edit. *quos peccata non onerant. Et ideo*, &c.
Col. 396. E Omnes edit. *odorem gratum habet*: mſſ vero partim, *odoris*, aut *odorum gratiam*, partim ut nos in corpore.
Col. 398. D. Mſſ. aliquot, *iſte ſtativa diſcernit.*
Col. 405. E. Quidam mſſ. *Intrat mors ſi loquaris, intrat mors ſi multum loquaris.*
Col. 412. E. Vet. edit. *& tenera, id eſt, teneri quodam atque interno amandum*, &c. Rom ... *atque materno amandum.* Mſſ denique ut nos in textu.
Col. 415. F. Rom. edit. reciderat voces, *& non vallium*, quas tamen exhibent omnes mſſ. & ant. edit.
Col. 416. A. In omnibus fere mſſ. omiſſum fuit, *ita tranſitive.*
Col. 431. C. Vet. edit. ac mſſ. prope ad unum, *doctrina ſuperbit, nihil ſciens.*
Col. 432. D. Omnes edit. *dejectus atque deſpectus.*
Col. 433. D. Mſſ. non pauci, *verbum juſtitiæ occulta.*
Col. 439. D. Era. & ſeq. edit. in marg. *in organis ὑμνοῦμεν.* Amerb. & Gill. in corp. *in organis armonyatis*: mſſ. magno numero, *armizatis*. Optime omnium Remig. *armoniratis.*
Col. 441. E Rom. edit. *non habet culpa lacrymas ſua.*
Col. 440. A. Omnes edit. *Evangeliſta pſalmiſque poſuerunt.*
Col. 460. E Rom. edit. *ictum notabilis cædis.*
Col. 476 E. Eadem edit. *cotidie voliſſe.*
Col. 477. A. Omnes edit. *recordatione delictorum*: concinnius plerique mſſ. *recordatione dictorum*, ut citatus ſtatim pſal 4. ℣ 5. ſatis oſtendit.
Col. 478. A. Rom edit. *ut quemadmodum inſerta virgulta*: ceteræ ac mſſ. omnes... *deſerta virgulta*; non mala, ſi modo ſubintellexeris, *bonis caudicibus inſerta.*
Col. 480. A. Plerique mſſ. *alia traditio habet.*
Col. 488. B Edit. omnes, *grandis miratur adſertor*: mſſ. *gratus*, &c.
Col. 500. F. Rom. edit. *donata eſt, ut homo ceteris animantibus imperet: ſed ut poſſit*, &c.
Ibidem Eadem edit. *ſerviſ utique veritati.*
Col. 507. F. Edit. *ut nunquam corporeas fatigationes defectionem*, &c. mſſ. vero, ut in textu.
Col 512. C. Eadem edit. *ſtudium cognoſcendæ veritatis*: mſſ. ... *divinitatis.*
Col. 513. F. Rom. edit. *matutina oratione perfletur.*
Col. 519. A Mſſ non pauci, *æternæ gratiæ meritum*, &c.
Col. 522. A. Mſſ. aliquot, *quia adultis jam viribus.*
Col 505. D. Omnes edit. *continuos non novit*: ſed melius negotio prætermittitur in mſſ.
Col. 530. E Omnes fere mſſ. *in omni bono non in pecuniis utique.*
Col. 531. E Mſſ. non pauci, *inanes & ignobiles habebantur.*
Col. 534. D. Rom. edit. *inſtitutione firmatus.*
Col. 535 C. Mſſ. aliquot, *ſi miniſteria regia.* Et poſt pauca, ubi omnes edit. *totaſque vires ſuas*, omnes mſſ. legunt, *notaſque vires ſuas.* Demum e regione litteræ B. ubi omnes mſſ. ac vet. edit. *nexum calumniæ*, Rom. edit. repoſuit; *nexam columniæ.*
Col. 536. C. Omnes edit. *non tamquam incapaces*: melius omnes mſſ *non tamquam expertes*; id eſt, non tamquam privatos.
Col. 553. E. Edit. *quibus per virginis uterum etiam Chriſtus conformis*: reliqui nobiſcum faciunt.
Col. 556 D Mſſ. *amare poſſumus ſanctos Dei.*
Col. 572. E. Edit. *propria ſua ſingula manus*: mſſ. non pauci, *propriæ ſua*, &c. Alii vero, ut nos in textu.
Col. 576. C. Complures mſſ. *vigilabat ille qui dixit.*
Col. 581. F. Plerique mſſ. *portam ſalutis oſtendit.*
Col. 587. D Omnes edit. cum mſſ. uno vel altero, *qui non eguiſti, ut vinceres*: reliqui cod. *ut diceres.*
Col. 599. E. Magna pars mſſ. *ſicut Sponſa dicitur.*
Col. 601. E. Omnes edit. *Quomodo non calumniatus ſingulos*: omnes mſſ. *Quomodo*

modo calumniatur ſingulis? Non male, ſi per ironiam dictum accipiatur.

Col. 617. F. Mſſ. quatuor, *ſextam maledictionis agnoſcite*.

Col. 623. A. Nonnulli mſſ. *Sapientia autem amiſſa eſt anima*.

Ibid. D. Vet. edit. *Sacerdotes mutaverunt ſententiam*: Rom. *Sacerdotis mutavit ſententiam*. Mſſ. magno conſenſu nobiſcum faciunt.

Col. 625. A. Vet. edit. cum paucis mſſ. *quam jure precatus eſt*.

Ibid. E. Eædem edit. atque iidem mſſ. *adulterii objectione tentatus eſt*.

Col. 627. B. Vet. edit. cum parte mſſ. *ſed diligentis eſt culpa*: commodius Rom. cum aliis, *ſed non diligentis*, &c.

Col. 630. C. Mſſ. non pauci, *ſui erroris pretium vindicabatur in plebem*: quæ forte germana lectio eſt.

Col. 647. E. Mſſ. pleriſque, *quæ videntur, corporalia ſunt*.

Col. 650. D. Edit. *febreſque ſuas animorum*: mſſ. *fervoreſque*, &c.

Col. 678. A. Rom. edit. *tcegrigavit ignotos*.

Col. 680. A. Eadem edit. *ſtatutis juris obtemperat*.

Col. 683. A. Eadem edit. *inoffenſe, cum proſperorum eventuum ſtruundas ſucceſſus*.

Col. 685. B. Quidam mſſ. *duo & viginti millia*: ceteri ac vet. edit. *viginti & tria millia*. Rom. ſola, *quatuor & viginti millia*.

Ibid. E. Omnes edit. *terribiles judicii poteſtate*: omnes mſſ. *terribiles judices*, nonnulli, *judices poteſtate*: conſequenter autem ubi Amerb. & mſſ. *Dabit exemplum*, Era. & ſeq. edit. repoſuerunt, *Habet exemplum*.

Col. 701. B. Vet. edit. cum parte mſſ. *conditio ipſa versari*.

Col. 702. C. Omnes edit. *quanto improbior*: omnes mſſ. *quanto improbabilior*. Iterum vero ubi vet. edit. ac mſſ. *operari terrena declinent*: Rom. ſola poſuit, *opera terrena declinent*.

Col. 707. D. Edit. *alliga ſenſum tuum fide, taciturnitate*: mſſ. . . *fide taciturnitate*.

Col. 711. A. Rom. edit. *ſpirituque manſuetudinis*.

Col. 712. E. Era. & ſeq. edit. *impares ſe tantis nuptiis . . . ſuſtinere non poſſent*: elegantius Amerb. cum mſſ. *imparem tantis*, &c. hoc enim ad Eccleſiam refertur, non ad filias Hieruſalem.

IN EXPOS. EVANG. SEC. LUCAM.

Col. 722. C. *Alius abundantia*, addit. edit. Rom. *ſeu latitudinis*.

Col. 723. B. Edit. & mſſ. aliquot, *in libro Evangelii qui ſcribitur ſecundum Johannem*. Corb. atque alii melioris notæ, *in libro Evangeliſtæ Johannis*.

Col. 725. B. Rom. edit. *& illum naturalem Patrem . . . & illum moralem Filium*.

Col. 726. B. *ponte præcellentior corona virtutum*, vocem, *virtutum*, Rom. edit. ſuſtulerat.

Col. 728. A. Eadem edit. *atque exemplorum ſimili uſu*.

Col. 729. B. Rom. edit. *Evangeliis redundat*.

Col. 730. B. Corb. cod. & alii non pauci, *mentes omnium regit*.

Ibidem C. Rom. edit. *ſed verbo atque ratione vera*, &c.

Col. 731. B. Mſſ. Corb & alii non pauci, *non viderunt eum, qui videbant. Vidit*, &c. Non male, ſi poſt verbum, *videbant*, ſubintelligatur, *in corpore*.

Ibidem C. Vet. edit. & pleriſque mſſ. *immo dicentem audi*.

Col. 732. D. Corb. & alii aliquot, *faciam vos piſcatores hominum*.

Col. 734. E. *Quod enim tibi commiſſum eſt, conſumi poteſt Evangelium conſumi non poteſt*. Iſthæc in Rom. edit. evanuerant; eo videlicet ne parum cohærentia loqui videretur Ambroſius, cum nobis cavendum eſſe præcipit, ut ne in animo corrumpi ſinamus evangelium. Sed nihil in hoc eſt repugnantiæ, cum veritas omnis in ſe incorruptibilis maneat, licet in mentibus plurimorum hominum mendacii commixtione adulteretur.

Col. 739. D. Rom. edit. *circa ipſam quoque ſortis agitationem præceptum Legis impleretur. Propter quod ait*.

Col. 740. A. Corb cod. *ut apoſtoli electi a mundate Legis viderentur*.

Ibidem B. Idem Corb. & alii aliquot, *ante non præſentatur*.

Col. 747. B. *Ad Dominum per Moyſen*: voces, *per Moyſen*, Rom. edit. ſuſtulerat.

Col. 749. D. *Gravem alvum ſibi ſenſerint, &*, hæc verba reſecantur in edit. Rom.

Col. 750. A. *De hominis actu*, in eadem edit. deletum eſt.

Ibidem B. Mſſ. aliquot, *quæ nuilis eſſet, non erubeſceret coitum, cum erubeſceret partum*.

Col. 751. A. Voci, *religionis*, addit. Rom. edit. *At ubi id intellexit*. Et poſt pauca pro vocibus, *quia generabat Prophetam*, propria auctoritate repoſuit, *quia gerebat Prophetam*.

Col. 750. E. *Virginis verecundiam*, vocem ultimam expunxit Rom. edit.

Col. 757. B. Rom. edit. *cruſtatur incredula. Quo ergo modo fieri poſſet (ſalva prærogativa matris, cui profecto fuit amplius deferendum: & ut prærogativa major, major etiam fides ei debuit reſervari) ut Zacharias*, &c.

Col. 759. B. Omnes edit. *quia virgo conciperet*: omnes mſſ. *quia virgo generaret*.

Col. 765. C. Poſt vocem, *tenemus*, non pauci mſſ. addunt, *ſuperiora*: unos, *quæ legimus*.

Col. 766. B. Mſſ. aliquot, *pueri myſterio confitentur*.

Col. 768. D. Rom. edit. *Chriſti vero oportere eſſe deſcriptam*.

Col. 769. F. Edit. *ſed cæleſti lumine fulget*. Mſſ. . . *viget*.

Col. 771. D. Rom. edit. *tu non agnoſcis proprium*.

Col. 772. C. Edit. cum uno vel altero, *in caulam Domini*.

Col. 776. D. Era & edit. ſeq. *& acutius omni gladio*, Amerb. ac mſſ. *& acutum*, &c. Non male, cum præpoſitio *præ*, ibi ſubintelligi poſſit, ut in aliis multis hujuſmodi locutionibus, de quibus videſis *Fr. Sanctii Minervam, de Comparat. conſt.*

Col. 788. D. Corb. cod. *quia Chriſti eſt vita*.

Col. 791. E. Rom. edit. *quoniam in divinitatis ſubſtantia*, &c.

Col. 795. B. *Noli mirari ſi ſanctus Matthæus . . . ordinem perturrit*, in edit. Rom. jugulata ſunt.

Col. 798. F. Rom. edit. *propter amorem mulierum*.

Col. 799. A. Mſſ. novem antiquioris manus, *Alter princeps generis ſecundum Chriſtum*.

Col. 800. F. Vocem, *uterinos*, Rom. edit. ſuſtulerat.

Col. 801. E. Omnes edit. & pauci mſſ. *De quinquaginta vero generationibus*: alii plures & potiores . . . *ſucceſſionibus*.

Ibid. F. *Cur etiam Ruth, cur ejus . . . commigravit*: hæc in Rom. edit. non inveniuntur.

Col. 802. C. *Ante Chriſti adventum*, in eadem edit. reſecatum eſt.

Col. 804. A. *vita populorum*: ultimam vocem expunxerat Rom. edit.

Ibid. F. Eadem edit. *& ſanguinem credimus Chriſto . . . in typo atta figuratam*, &c.

Col. 805. D. Mſſ. nonnulli, *crucis inciſione ſua*.

Ibidem F. Rom. edit. *conſequens fuiſſe vita qua ſecuta eſt*.

Col. 806. C. Mſſ. aliquot, *& prophetia dixit*

Ibid. Rom. edit. *parietem materia ſolvit*:

Col. 807. C. Edit. & quidam mſſ. *fructus eſt Chriſtus*.

Col. 809. F. Rom. edit. *hanc caritatem ergo ſocrum*.

Col. 810. E. Era & ſeq. edit. *Dominum gentilitiæ congregationis*.

Col. 813. E. Omnes edit. *ad Dominici corporis ſusceptionem*; omnes mſſ. . . . *ſponſionem*.

Col. 814. B. Quidam mſſ. *& ſemen ejus a terra. Audi*, &c.

Col. 815. E. Edit. *in Chriſto meo*: mſſ. *in ſancto meo*.

Col. 817. E. Mſſ. aliquot, *Tertius decimus eſt Chriſtus ex Joſeph*.

Col. 826. B. Edit. ac pauci mſſ. *pro verſutia ſuadentis*.

Col. 830. B. Rom edit. *Hoc quidem eſt jactantia, ut dum*, &c.

Col. 837. E. Eadem edit. *voluntatis tuæ coronaſti nos*: *& ſcuto circumdabis te*.

Col. 838. A. Eadem edit. *virtutis eſt celebrata*.

Ibidem B. *Et qui ſerus maritima*, deleta fuerant in Rom. edit. neque omnino male, cum in ſuperioribus illis *paralium inhabitantes*, comprehendantur: ſed tamen reperiuntur in omnibus mſſ. ac vet. edit. Et potuit Ambroſius quæ græca dictione ſignaverat, continuo latinis verbis explicare.

Col. 839. D. Rom. edit. *ut Dei Filius conciperetur*, aliæ ac mſſ. omnes . . . . *naſceretur*. Sane conceptio nativitas eſt inchoata.

Col. 845. D. Mſſ. aliquot, *quo per carnis illecebras cito cor feminæ quadam levitate emolliat*.

Col. 852. E. Rom. edit. *pietate reſpondit*: Sed non inſolens eſt auctori noſtro, ut *ſanctitatem*, ponat pro *pietate*. Vide col. 809. F.

Col. 854. D. Vet. edit. *& dum mundatur per ſacrificium*: Rom. *& dum mandatur afferre ſacrificium*: mſſ. vero fere ad unum, ut nos in textu.

Ibid. E. Rom. edit. *Denique addit: In teſtimonium vobis*.

Col. 855. A. Edit. *non precandi ambitum requiſivit*.

Ibid. F. Mſſ. aliquot, *confitentur invidi*, Unus & alter, *confitentur injuſti*.

Col. 876. F. Nonnulli mſſ. *ut amplius patientia tua reverberes verberantem*.

Col. 881. B. Rom. edit. *jam mortua reſurgunt*: ſatis commode. Cum tamen aliæ, & cuncti mſſ. præferant, *jam moritura*, & priori membro corpora defunctorum nominata ſint, videtur totius loci ſenſus hic eſſe, ut corpora ſive mortua ſive jam moritura verbo Dei dicantur reſurgere, niſi malueris cadavera jam moritura vocari peccatores, eo quod nondum ſe vere animam elevaverint.

Col. 882. C. Edit. *adſtipulatione proferre*: mſſ. nonnulli, *præferre*, reliqui, *perferre*.

Col. 883. E. Edit. *Propitius eſto tibi Domine*: ſed vocem, *tibi*, non legitur in mſs.

Col. 884. F. Mſſ. non pauci, *obitus ſepulturæ. Et ideo*, &c.

Col. 893. B. Aliquot mſſ. *docuit etiam pſallere ſapienter*.

Ibidem C. Edit ac mſſ. nonnulliſ, *indecoros ſtrepitus viris*: alii plures & potiores . . . *crepitus viris*. Melius; ſolebant enim inter ſaltandum digitis & crepitaculis edi crepitus.

Col. 905. B. Mſſ. aliquot, *propter panem quem ſtrinnt*, &c.

Col. 916. A. Mſſ. nonnulli, *ut epulemur Domine*, &c.

Ibidem B. Pleriſque mſs. *lecto Dei, deinde eſca*, &c.

Ibidem C. Quidam mſſ. *panis ſubcinericius miniſtratur*.

Col. 921. D. Mſs. aliquot, *omne ſemen verum*: alii plures & cunctæ edit. *omnem verum*. Sic LXX. Incipiunt. πᾶσαν ἀλήθειαν.

Col. 938. F. Quidam mſſ. *magis onoroſi quam vocibus expoliti*: Rom. edit. cum aliis edit. ac mſs. legit, *magis ſonori*, ſed vocem, *expoliti*, reſecuit.

Col. 942. D. Pauci mſs. *habitacula poſteaum intrare*, &c.

Col. 944. D. Vocibus, *quid auferre?* vet. edit. cum mſs. nonnullis addunt, *cenamus*. Sed elegantius deſideratur in aliis.

Col. 959. E. Mſs. aliquot, *Vides quanto remedia mundet nos*, &c.

Col. 962. C. Nonnulli mſs. *qui noſtrorum remigiis animorum*.

Ibid. E. Quidam mſs. *voluntas abſtulit*. Sed familiare eſt librariis ſcriptoribus, ut promiſcue voluntatem pro voluptate ſcribant & contra.

Col. 964. F. Edit. & pauci mſs *quicumque non confitetur*. alii plures ac probatiores, *quicumque ſpiritus*, &c.

Col. 969. D. Mſs. aliquot, *nox eſt hujus diei viſu*.

Col. 972. F. Rom. edit. *in ſocietatis concordiam coaluerunt*.

Col. 977. C. Mſs. nonnulli, *& in opprobrium operis pæna mandatur*.

Col. 979. B. Quidam mſs. *excuſſo fructuum vigo floris*, &c.

Col. 981. B. Rom. edit. *in Eccleſia poſſe ſolvori*.

Col. 986. C. Mſs. aliquot, *dulciore muſto voluptatum ſuculentum*, &c.

Col. 989. D. Nonnulli mſs. *ipſa pro fermentum*.

Col. 1011. F. *Vel anime eccleſiaſtica*, ultima dictio in Rom. edit. fuerat amputata.

Col.

Variæ quædam lectiones, &c.

Col. 1013. A. Rom. edit. *cui odor acris:* melius aliæ ac mſſ. *cui odor aeris;* taxatur enim ſoperbum divitis faſtidium, qui naturalem aeris ſuavitatem adſcititiis odoribus corrumperent.

Col. 1016. A. Eadem edit. *generatione Enoch ſecundum Lucam ponitur, qui raptus eſt.*

Col. 1017. C. Vet. edit. *reſurgentium Eccleſiæ, & ſancti ejus:* mſſ. *reſurgentium Eccleſia & ſancti ejus:* Rom. edit. *reſurgentium ſancti ejus.*

Col. 1023. A. Rom. edit. *qui ſe ad vetera ſtudia non reflexit.*

Col. 1024. B. Nonnulli mſſ. *ſi bonis conſulas:* quid etiam, *ſi bene conſulat.* Neutrum ſatis commode.

Col. 1031. F. Pauci mſſ. *Patrem & Filium & Spiritum ſanctum conſitetur.*

Col. 1032. A. Mſſ. aliquot, *in quo neceſſitas non eſt vindicanda.*

Col. 1037. C. Quidam mſſ. *nobilitatis vigente dignitate ſublimis;* alii nonnulli, *nobilitatis ingenuitate ſublimis.*

Col. 1043. C. Mſſ. non pauci, *ſed generaliter unus Deus.*

Col. 1044. C. Mſſ. aliquot, *ut inoffenſo vectore felices obſequia*, &c.

Col. 1045. B. Iidem mſſ. *ne tranſverſariis greſſibus.*

Col. 1047. A Mſſ. aliqoot, *nec adulteres imaginem regis ... impiam commutationem ſuſcipiens.*

Col. 1048. A. Edit. *metiendorum limites.* Et infra, *non ſpatia metiretur.* Mſſ. *metandorum ... metaretur.*

Col. 1049. F. Rom. edit. *maturioribus ſarmentis quaſi brachiis.*

Col. 1050. B. Eadem edit. *Spiritusque ſanctus in hoc carcereum corpus infuſus, velut in altas demiſſus terrarum ſcrobes, aquæ*, &c.

Col. 1051. E. Mſſ. aliquot, *abolere videatur, aſtutos ita eſſe debere, ſicut Chriſti ſimplex ſpiritus.*

Col. 1059. B. Edit. *& omnes formas virtutis:* mſſ. *& omnes virtutes.*

Col. 1060. D. Mſſ. nonnulli, *invenit pacem ſuper terram.*

Col. 1062. C. Edit. & pauci mſſ. *non meminit preſſuræ. Et ſubjecit;* alii magno numero, ut nos in textu.

Col. 1063. F. Vet. edit. cum pleriſqoe mſs. *timere non debet, ſed optare:* Rom. com aliis, *timere debet, & optare.*

Col. 1072. C. Vet. edit. *conſequentia declarans:* Rom. *cænatura declarant:* mſſ. *ſcriptura declarat.*

Col. 1085. F Edit. *homines triumphatores:* mſſ. *homines triumphare;* ſed in quibuſdam omittuntur ſeqoentes duæ voces, *crux Domini*

Col. 1087. C. Mſſ non pauci, *de paſſione diſcedat.*

Col. 1102. A. Corb. ſolus, *manum adhibere minoribus:* cui lectioni maxime favent ſequentia, *ſed vade ... ad perfectiores.*

Ibid. E mſſ aliquot, *ut ſpeciem boni*, &c.

Col. 1104. A Rom. edit. *qui fuerant ingreſſi in caſtellum cum Domino.*

Col. 1106. B. Non pauci mſſ. *capitur appetitu, ſed repugnanti*, &c.

Ibidem E. Edit. *& obſtructis erant ſepta parietibus:* mſſ. *& conſtructis erant*, &c.

Col. 1108. A. Edit. *intra conclave viſitantur ... convenerant*, Amerb. *convenerint:* mſſ. magno conſenſu nobiſcum faciunt, niſi quod legitur in nonnullis ... *reviſantur, ut fortiores ... convenerint.*

E R R A T A.

Col. 42. F. omnė genu figant, *leg.* omnes genu figant.

Col. 288. F. naves Tharſis, *leg.* naves in Tharſis.

Col. 331. B. ſimplicitatis animantia ſpiritale, *leg.* ſimplicitatis animale.

Col. 384. B. tale, inquit, & ſexaginta ſex, *leg.* ſexaginta, inquit, & ſex.

In margine.

Col. 2. circa ann. 381. *leg.* non ultra ann. 390.

Col. 39. ann. 381. *leg.* poſt ann. 393.

In Notis.

Col. 3. cap. 29. *leg.* cap. 2.

Col. 775. in Aquilejenſi, *leg.* in Mediolanenſi.

Col. 852. Arrianis .... cum Sabellio, *leg.* Sabellianis .... cum Arrio.

Finis ſecundi Tomi.

Digitized by Google